

DUE DATE SLIP**GOVT. COLLEGE, LIBRARY****KOTA (Raj.)**

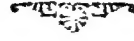
Students can retain library books only for two weeks at the most.

BORROWER'S No.	DUE DTATE	SIGNATURE

॥ श्रीः ॥

चौखम्बा संस्कृत ग्रन्थमाला

ग्रन्थ संख्या १०१

॥ श्रीः ॥

शब्दभूतानामाह्वानादिः

(संस्कृताभिधानम्)

तर्कवाचस्पति-

श्रीतारानाथभट्टाचार्येण

सङ्कलितम्

तन्नेव परिशोधितञ्च

चौखम्बा संस्कृत सीरीज ऑफिस, नारायणी-१

१९६७

प्रकाशक : चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी

मुद्रक : विद्याविलास प्रेस, वाराणसी

संस्करण : तृतीय, सं० २०२३ वि०

मूल्य : ४५-००

चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस

पोस्ट आफिस 'चौखम्बा', पोस्ट बाक्स नं० ८

वाराणसी-१ (उ० प्र०)

भारतवर्ष

फोन नं० ३१४५

THE
CHOWKHAMBA SANSKRIT SERIES
WORK NO. 101

ŚABDASTOMA-MAHĀNIDHI
(A Sanskrit Dictionary)

COMPILED BY
TARKAVĀCHASPATI
S'RĪ TĀRĀNĀTHA BHATṬĀCHĀRYA

THE
CHOWKHAMBA SANSKRIT SERIES OFFICE
VARANASI-1 (India)
1967

Publisher : The Chowkhamba Sanskrit Series office, Varanasi-1
Printer : Vidya Vilas Press, Varanasi-1
Edition : Third Edition, 1967
Price : Rs. 45-00

© The Chowkhamba Sanskrit Series Office
Oriental and Foreign Book-Sellers and Publishers

P. O. Chowkhamba, Post Box 8,
Varanasi-1 (India)

1967

Phone : 3145

प्रकाशकीयः प्रस्तावः

पण्डित-श्रीतारानाथ-तर्कवाचस्पतिपादानां शास्त्रनैपुण्यमद्यत्वे हृदिमुपगतम्। संस्कृतकोपनिर्माणस्योपसि
एव काले त ईदृशस्य कस्यचित् त्रिविशेषमुपयोगमावहतः संस्कृतमहाकोपस्य सङ्कलनं सम्पादनं च सर्वात्मना
लक्ष्यकोटौ समस्थापयन् यो नाम युगपन्निर्दोषो व्यापको विश्वतोमुखश्च स्यात्। तदानीम् अध्यापक-गोल्डस्ट्रुकर-
महोदयानामुत्कृष्टं सुवृहदभिधानं मातृकास्थितावर्णमात्रस्याप्यन्तं न जगाम। 'विलियम्स'कृतं चाभिधानमीदृश-
वस्तुभूयिष्ठमासीद् येन प्राचीनवाङ्मयाध्येतॄणां साधारणविद्यार्थिनां नोपकारसम्भवः। सजीकरणं त्वस्य भाषा-
विज्ञानसम्मतमपि न व्यवहारानुकूलं, विशेषतस्तु देवनागरीलिपिसत्त्वेऽपि प्रतिपदं रोमनाक्षरयोजनया तथाऽनुप-
योगिशब्दानां ग्रहणेन समागतपदानां प्रत्येकं पुनरुल्लेखेन च तत्र निष्कारणं ग्रन्थबाहुल्यदोष आपतितः। 'वेन्की'-
पण्डितकृतमभिधानमपि अनावश्यकविषयबहुलमेवाभूत्। 'विलसन'निर्मितौ प्राधान्येन पर्यायशब्दा एव संगृहीतास्त-
त्रत्यधातुविवरणमपर्यायिदोषदुष्टम्। उपलभ्यमानाः प्राचीनसंस्कृतकोपग्रन्थाः प्रायशो विरलशब्दानां कविप्रयुक्त-
विशिष्टशब्दानां च संग्रहपरा विशेषतस्तु श्लोकनिबद्धा वर्णमातृकाव्यवस्थारहिताश्च। एतादृश्यां वस्तुस्थितौ पण्डित-
श्रीतारानाथास्तादृशस्य सर्वाङ्गसुन्दरस्य संस्कृतकोपस्य निर्माणमभ्यस्यन् यस्य खलु विश्वतोमुखे पर्यन्ते कोपान्त-
रेष्वष्टपूर्वं कृत्स्नमेव विषयजातं निःशेषतया लब्धास्पदं भवेत्। उक्तसंकल्पपरिपूर्तये तत्रभवन्तस्तर्कवाचस्पतयः
संस्कृतभाषानिवद्धानि सर्वाण्येव शास्त्राणि सुनिपुणं परिशील्य सुबहुसंख्याकान् शब्दान् समगृह्यन्, तद्वदितव्यु-
त्पन्नशब्दान्, तेषां विशेषार्थान् तद्गताखिलज्ञातव्यविषयांश्च यथाक्रमं समाकलयन्। किञ्च पुनः श्रीप्रसन्नकुमार-
सर्वाधिकारि-पण्डित-श्रीकृष्णकमलभट्टाचार्ययोरनुनयेन तत्रभवन्तः श्रीतारानाथाः प्रथमतया वृहत्कोपस्य प्रकाश-
नात् पूर्वं विद्यार्थिजनोपकारकं संक्षिप्ताकारं कोपमेकं प्राकाश्यं नेतुं मनश्चक्रुः। तदनुसारेण च शब्दस्तोममहा-
निधिनामायं प्रस्तुतकोपग्रन्थः पञ्चभिः खण्डैर्विभक्त आधिरभूत्। तदीयः प्रथमखण्डो द्विपञ्च्यधिकाष्टादशशततमे
(१८६२ तमे) क्रैस्तीयेऽब्दे वाचकेभ्य उपायनीकृतोऽन्तिमस्तु सप्ताशीत्युत्तराष्टादशशततमे (१८८७ तमे)।

शब्दस्तोममहानिधौ न्यायशास्त्रप्रयुक्तानां स्मृतिशास्त्रप्रयुक्तानां च शब्दानामर्थतात्पर्यादिवैशिष्ट्यं विशेषेण
विवृतम्।

सुतरां खेदस्थानमिदमासीद् यदनर्घोऽयं कोपग्रन्थः सुबहोः कालात् प्रभृति निःशेषविक्रीततया पुनर्मुद्रणा-
भावाच्चानुपलब्ध आसीत्। अतोऽस्माभिरररीकृते विरलमुद्रितपुस्तकमुद्रणप्रकल्पे साम्प्रतमस्यापि पुनर्मुद्रणं
विहितम्। नातिरिरोहितमेतत् स्याद् ग्रन्थप्रणयिनां सुधियां यदस्माभिरस्मिन्नेव प्रकल्पे साकमेवानेकैर्ग्रन्थान्तरै-
र्वाचस्पत्य-शब्दकल्पद्रुमसदृशविपुलाकृतिकोपग्रन्थानामपि प्रकाशनमकारि।

वाचकमहाभागा एतस्मिन्नारम्भेऽपि पूर्ववदानुकूल्यं विदधुरिति सप्रश्रयमाशास्महे।

श्रीतारानाथभट्टाचार्येण

MEMOIR

PANDIT TARANATH BHATTACHARYA, TARKAVACHASPATI
(1812-1885)

Can anybody imagine that a Professor of Sanskrit College, Calcutta, appointed on Rs. 90/-per month and retiring when drawing Rs. 150 with a pension of Rs. 70-12as-6pics could have spent Rs. 80,000 in producing a voluminous Sanskrit Dictionary at his own expense after his retirement in 1873 (when its first part was published) and work on it for long twelve years without respite ? But this was possible for a Pandit of Taranath Tarkavachaspati's standing, because he was essentially a businessman who had substantial income from this source and whose unflagging zeal to produce a full-length Sanskrit Lexicon never abated.

Born the descendant of a brilliant galaxy of Pandits, such as, Makundaram Tarkavagis of the middle of the eighteenth century, an authority on Hindu Law and Jurisprudence, Ramram Bhattacharya, Tarkasiddhanta (Taranath's grandfather), Taranath was the son of Kalidas Bhattacharya, a man of uncommon intellect and prodigious memory who opened a *Chatustpathi*, (a Sanskrit *Tole*, School) for the first time in his native place Kalna. Kalidas received his early Training from Sambhu Chandra Tarkalankar who taught him *Kavya* (Court Epic), Rhetoric and *Dharma-Sutras* of the post-vedic period.

On admittance to his father's *Tole* at the age of nine Taranath began studying the *Mugdhabodha* which he committed to memory at the age of ten. At thirteen he finished *Amarakosha* and *Bhattikavya*. In 1830 he was admitted to the Sanskrit College, Calcutta, and was under the teaching of Jaygopal Tarkalankar and Nimchand Siromani, a renowned professor of Philosophy. Here he came in touch with Pandit Isvar Chandra Vidyasagar who was of course younger than him in age.

Earlier his teacher at his father's *tole* invested him with the title of *Sarvabhoutma*, while on finishing his career as a student in Sanskrit College the teachers of the College, charmed by his wonderful knowledge of Tarka-Shastra (Logic) honoured him with the title of Tarkavachaspati. Taranath then accompanied his father to Benares where he finished his study of Vedanta and Panini in four years. It was here that he frequently used to hold discussions with Pandit Kasinath Sastri, a famous Grammarian and Philologist. On return from Benares on 23rd January 1854, he was appointed an A-Class Professor of Sanskrit College, Calcutta, through the instrumentality of Pandit Isvar Chandra Vidyasagar. In this College he came in close touch with such luminaries of Sanskrit learning as Madan Mohan Tarkalankar, Premchand Tarkavagis, Bharat Chandra Siromani and Jainarayan Tarkapanchanan. After digesting volume after volume of Sanskrit works on grammar, rhetoric and philology Taranath produced his first printed book *Sabdartharatna*, based on Panini, Katyayana and Patanjali, in 1851. Then came out another Bengali book, *Vakyamanjari*. These books unfortunately did not sell much. His extensive business both at Kalna and Calcutta ran in the course of years at a loss and he became pauper and involved in debt. In spite of being a businessman, Taranath could find time to devote himself heart and soul to the study of

Sanskrit literature. He was at this time seriously thinking of compiling and editing a really good and useful Sanskrit lexicon which could be regarded as allround and perfect. Goldstucker's excellent voluminous lexicon did not even reach the end of the first letter of the alphabet. Williams' Sanskrit-English Dictionary abounded in matters not needful to the ordinary students of classics ; its plan and arrangement though philological was not practical ; and it took up much unnecessary space by the employment of Roman character in addition to the Devanagari and in giving insertion to unnecessary forms and by repeating in every instance the leading word in the collocation of compounds. Benfey's Dictionary contains much useless matter. Wilson's Dictionary gives mere synonyms and is defective in the treatment of verbs. The extant Sanskrit Koshas (lexica) were mostly collections of rare words of significations meant essentially for poets ; they were all versified and there was no alphabetical order. Taranath was therefore keenly intent upon producing a full-length lexicon embracing within its comprehensive scope materials that were conspicuous by their absence in other *koshas*. With a view to the accomplishment of this task he began studying in right earnest the *Sruti*, *Smriti*, *Jyotisha*, *Tantra*, Grammar, Rhetoric, and compiled a vast number of words, recorded their derivatives, various meanings and other cognate details. Prasanna Kumar Sarvadhikary and Pandit Krishna Kamal Bhattacharya requested him to first publish a dictionary for students and the result was the publication of *Sabdastoma-Mahanidhi* in 5 parts the first of which appeared in 1862 and the last in 1887. The words that are to be found in *Smriti* and *Nyaya Sashtas* are treated in this book in their various aspects and meanings.

Encouraged by the success of this venture, he commenced collecting, collating and editing larger number of Sanskrit words for their fuller treatment and Sanskrit terms from the entire Sanskrit literature. One could find vast heaps of books, MSS. on his bedside to be used for the work, and it appeared as though every word he wrote upon were virtually inscribed in his very heart. A servant was found always in attendance upon him to fetch the requisite books, MSS. and papers that he required from time to time.

In 1873 the first part of *Vachaspathyam* saw the light of day consisting of 238 pages. And in 1884 with the publication of the last (22nd) part, the work was completed and he established his name and fame as a Sanskritist of vast learning.

About his career as an educationist the following account appears in the "History of the Sanskrit College" written in Bengali :—

"The General Committee of Public Instructions constituted in 1823 decided to appoint in place of Haranath Tarkabhusan, who was a teacher of *Mugdhabodha* in the Sanskrit, a Professor for the subject at a time when the grammar classes (upto 1827) were divided into two sections : Panini and *Mugdhabodha*. On that decision the Secretary to the Fort William College was entrusted with electing a suitable incumbent and Taranath was selected for the post. In his report the Secretary said : 'I would recommend that the first Chair for the post should be given to Taranath Tarkavachaspati, a resident of Ambika and formerly a student of Sanskrit College. This recommendation is made altogether from a conviction of this individual's superior qualification, and without any solicitations, direct or indirect,

on his own part. He does not teach in a *Tole* or public school, but he has, I am creditably informed, several private pupils, and I know from report and also personal conviction that he has kept up and added to the stores of Hindoo literature and science which he had acquired at College ; in fact his zeal for learning led him to visit Benares two or three times, on each of which occasion he resided at that city for a considerable period. In every department he is, in my opinion, far above mediocrity and in several branches of science I doubt if any Pandit of Bengal can compete with him, namely, in the Upanishads of the Veda, in Vedanta, Samkhya, Mimansa, Jyotisha and Patanjali....” (Letter dated 2. 1. 1845 from G. T. Marshall to Babu Rasamay Dutt, Secretary to the Council of Education, Sanskrit College Department).

On 23rd July, 1845 Taranath was appointed class I Professor of Grammar in Sanskrit College. He worked in that capacity till 31st December, 1873, when he retired from service.

He wrote many books of which the remarkable and noteworthy ones are the following :—

Sabdartharatna and *Vakyamanjari*, 1851 ; *Gayamahatmya* and *Gaya Shraddhati Paddhati*, 1861 ; *Tuladanadipaddhati*, 1866 ; *Sabdastomamahanidhi*, 1869-70 ; *Vachaspatyam* Dictionary, 1873-84 ; *Siddhanta-Kaumudi* 1862 ; *Ratnavali*, 1864 ; *Siddhantavindusar*, 1866 ; *Kumarasambhavam*, 1866 ; *Venisanhar*, 1866 ; *Asubodh Sanskrit Grammar*, 1869 ; *Dhaturupadarshika*, 1869 ; *Vrittrasanghar*, 1870 ; *Mudrarakshasa*, 1870 ; *Malavikagnimitra*, 1870 ; *Astadhyayi Sutra* of Panini, 1870 ; *Hitopadesha*, 1871 ; *Sankhyatattvakaumudi*, 1871 ; *Bhaminivilas Kavya*, with his own commentary, 1872 ; *Dasakumaracharit* of Dandi, 1872 ; *Kadambari*, with his own commentary, 1872 ; *Vaiyakaran Bhushanasar*, 1859 ; *Dhaturupadarsha*, 1869 ; *Rajaprasasti*, 1875.

In connection with the publication of *Siddhanta Kaumudi* E. B. Cowell, the then Principal of Sanskrit College wrote of Taranath as follows : “I question if any one in Bengal is equal to him.” In a letter dated 7th April 1864, Cowell wrote to the educational authorities : “The book is well done and it is a great boon to Sanskrit learning that we have now a standard edition of such a valuable work.” He characterised Taranath as an Encyclopaedia of Sanskrit learning.

Taranath's second son Jivananda had also been a famous Sanskrit scholar, well-known in Grammar, Mimansa, Rhetoric, Nyaya, Jyotisha and Smriti and received in 1870 the title of Vidyasagar from Sanskrit College. He edited and published about 250 Sanskrit works.

In December, 1844, Pandit Isvar Chandra Vidyasagar went on foot from Calcutta to Kalna village, a distance of 48 miles and saw Vachaspati engaged in teaching a large number of students.

From an address of honour presented to Taranath at Sanskrit College on 15th January, 1835, it appears that for nine long years he had been engaged in a close and deep study of Kavya, Alankara, Jyotisha, Nyaya, Vedanta, and Smriti and he digested every book and Mss. on the subjects that could be had at the library of Sanskrit College.

On 16th July, 1847, on the resignation of Vidyasagar from the Secretaryship of Sanskrit College, Taranath was appointed to the post. Under the encouragement and

direction of Principal, E. B. Cowell, Taranath edited and published on behalf of the College many rare books on Grammar and rhetoric. In his Foreword to the *Nyaya Kusumanjali* of Udayanacharya Cowell referred to Jaynarayan Tarkapanchanan and Taranath as "the two most learned Hindus I have met during my residence in India."

In connection with the publication of *Siddhantakaumudi* the Government paid to Taranath a subsidy of Rs. 15,000/-and purchased 500 copies of the book.

Such was the uncommon knowledge of Taranath in Applied Astrology that in 1885 he went to Benares and there met the famous Naiyayik Chudamani Kailas Chandra Siromani and pointed out the latter's error in an astrological calculation and explanation according to *Suryasiddhanta*, on the basis of the conclusion of Englishman.

He set much premium on the value of time and was frequently found revising Sanskrit proof-sheets even while walking on public thoroughfares.

In 1860 Maharaja Jai Singh of Jaipur paid a visit to Sanskrit College and invited Taranath to Jaipur where he floored all the pandits in a discussion on intricate details of Vaishnavic Philosophy. He was besides an eloquent speaker in Bengali, Hindi and Sanskrit. When Kaliprasanna Singha was editing and translating the Bengali version of Vyasa's *Mahabharata*, he found the chapters dealing with *Vyakuta* and *Mokshadharma* too difficult for his translation and explanation. He therefore invited Taranath to the task which was accomplished with credit because of the latter's vast knowledge of the Six Systems of Indian Philosophy.

Both he and his son Jivananda met Col. Olcott, founder of Theosophical Society, in 1883 and had a discussion with the latter on the basic principles of *Yogasastra*.

Among his well-known pupils were Rev. K. M. Banerjee, who had a number of Sanskrit works to his credit.

It may be news to many that Taranath had been a very expert cook who on the occasion of his mother's *sradh* ceremony treated the invited guests with thirty-two kinds of delicacies including a variety of Bengali sweets in preparation of which also he was known to be equally an expert. He had also supervised the cooking and feeding of over a lakh of Brahmins at Hetampur Rajbati in 1855.

At the age of sixteen he used to compose the wellknown *Kabi-gan* of Bengal and also the songs meant for *Hap-Akhrai* Party. He had the entire *Mahabharata* committed to memory which was so extraordinarily retentive that he could tell anybody offhand the contents of any Sanskrit book and particular pages thereof wherein the subjects occurred.

He died at Benares on 23rd June, 1885.

No one can doubt that the nineteenth century has been intellectually one of the greatest in history. The scholars like Taranath shared a new imaginativeness and daring and were possessed by a deeper seriousness and a sincerity which rejects all that is artificial, or merely academic and secondhand.

In the history of Sanskrit scholarship Taranath Tarkavachaspati will for ever be regarded as an institution by himself and have a place apart. The descendants of Taranath still live in Calcutta at 7, Ramanath Majumdar street.

साङ्केतिकशब्दसङ्केतज्ञापनम्

सङ्केत	सङ्केतबोध्य	सङ्केत	सङ्केतबोध्य	सङ्केत	सङ्केतबोध्य
पु०	पुंलिङ्गः	न० त०	नव्त्तत्पुरुषः	स्वादि०	स्वादिगणीयः
स्त्री०	स्त्रीलिङ्गः	कर्म०	कर्मधारयः	तुदा०	तुदादिगणीयः
न०	नपुंसकलिङ्गः	द्वि०	द्विगुसमासः	रुधा०	रुधादिगणीयः
पु० स्त्री०	अनपुंसकलिङ्गः	अव्ययी०	अव्ययीभावः	तना०	तनादिगणीयः
पु० न०	अस्त्रीलिङ्गः	व०	बहुव्रीहिः	क्रयादि०	क्रयादिगणीयः
न० स्त्री०	अपुंलिङ्गः	३ व०	तृतीयान्तान्यपदार्थबहुव्रीहिः	चुरा०	चुरादिगणीयः
त्रि०	त्रिलिङ्गः	५ व०	पञ्चम्यन्तान्यपदार्थबहुव्रीहिः	अद्०	अदन्त
अव्य०	अव्ययम्	६ व०	षष्ठ्यन्तान्यपदार्थबहुव्रीहिः	पर०	परस्मैपदी
स०	समासः	७ व०	सप्तम्यन्तान्यपदार्थबहुव्रीहिः	आत्म०	आत्मनेपदी
त०	तत्पुरुषः	न० व०	नव्बहुव्रीहिः	उभ०	उभयपदी
२ त०	द्वितीयातत्पुरुषः	प्रादि० व०	प्रादिभ्यो धातुजबहुव्रीहिः	सक०	सकर्मकः
३ त०	तृतीयातत्पुरुषः	द्व०	द्वन्द्वसमासः	अक०	अकर्मकः
५ त०	पञ्चमीतत्पुरुषः	समा०	समासान्तः	द्विक०	द्विकर्मकः
६ त०	षष्ठीतत्पुरुषः	शक०	शकन्धादित्वात्पररूपम्	द्विव०	द्विवचनान्तः
७ त०	सप्तमीतत्पुरुषः	नि०	निपातनात्	व० व०	बहुवचनान्तः
ग०	गतिसमासः	+	प्रातिपदिकम्	गौरा०	गौरादित्वात्
शाक०	शाकपार्थिवादितत्पुरुषः	-	धातुः	ब्राह्म०	ब्राह्मणादित्वात्
उप०	उपपदसमासः	भ्वा०	भ्वादिगणीयः	पृषो०	पृषोदरादित्वात्
मयू०	मयूरव्यंसकादि	अदा०	अदादिगणीयः	चतुर्व०	चतुर्वर्णादित्वात्
प्रा०	प्रादिसमासः	जुहो०	जुहोत्यादिगणीयः	त्री०	त्रीह्यादित्वात्
उपमि०	उपमितसमासः	दिवा०	दिवादिगणीयः	सार्व०	सार्वविभक्तिकः

ओं तत्सत्

38183

ग्रन्थारम्भः

श्रुत्यार्थाधिगमं सर्वप्रकृतिप्रत्ययाभिधम् । अलिङ्गं बहुलिङ्गञ्च शब्दब्रह्माहमाश्रये ॥ १ ॥
वाचामधीश्वरीं देवीं भक्त्या नत्वा वितन्यते । ताराताथद्विजेनायं शब्दस्तोममहानिधिः ॥ २ ॥
यो बबन्ध विना सूत्रं शब्दरत्नस्रजं धिया । अशेषशेषमुपीदात्रे तस्मै शेषात्मने नमः ॥ ३ ॥
निःशेषं नाशयन्त्वेनः शेषाशेषमुखानि नः । यतः शब्दविशेषाणां रूपार्थाभ्यां प्रकाशनम् ॥ ४ ॥
सूत्रवार्तिकभाष्याणां कारकान् मुनिसत्तमान् । पाणिन्यादीन् प्रणम्येह व्युत्पत्तिर्द्श्यते मया ॥ ५ ॥
निघण्टुकारिणां ग्रन्थास्तद्व्याख्याकारिणां तथा । मञ्चिते द्योतयन्तोऽर्थान् प्रकाशन्तां सदा स्मृताः ॥ ६ ॥

मुखवन्धः

इह खलु पुरुषा यां काञ्चित् भाषामभ्यसितुमीहमानाः प्रयतन्ते तदर्थज्ञानसाधनं तत्तद्भाषाव्याकरणं कोषञ्चाधिगन्तुम् । तत्र व्याकरणात् प्रायोजैगिकशब्दमात्राणामर्थज्ञानं, कोपात् पुनः रूढानां शब्दानां केपाञ्चित् यौगिकानामपि । कोषो नाम शब्दानामर्थबोधकं शास्त्रम् । तत्र संस्कृतकोपे प्रायेण लिङ्गसहितस्थैवार्थबोधनम् । तच्च यद्यपि संस्कृतभाषयेव विजातीयभाषयापि भवितुमर्हति, तथापि भाषान्तरेण भाषान्तरस्यार्थज्ञापने, सम्पूर्ण-तात्पर्यार्थस्यास्फुरणात् एकविधभाषयाऽर्थस्य ज्ञापने तु भावार्थस्य स्फुटं स्फुरणात्, समानभाषयापि, प्रकृतिप्रत्यय-विभागमप्रदर्श्य अखण्डार्थस्य बोधने तदवयवार्थस्याबोधात् खण्डशस्तथा बोधने तु अवयवशब्दार्थस्यापि सुखेन ग्रहाच्च अवयवार्थप्रदर्शनपूर्वकम् एकविधभाषयैवार्थबोधनं युक्तम् । किन्तु प्रसिद्धेषु संस्कृताभिधानेषु अमरकोषादिषु केवलम् अखण्डार्थस्यैव प्रतिपादनात् शब्दानां सर्वेषामर्थानामप्रतिपादनात् तत्र कीर्तितानामपि शब्दानाम् अकारादिक्रममतिक्रम्यैव पाठेनार्थप्रतिपादनात् व्युत्पत्तिसूत्रासतीव दुर्गमत्वेन न तेषां समीचीनता । किञ्च तत्रोक्ता-नामपि शब्दानामवयवार्थज्ञानमसुलभमेव । नानाकोषपठितानां शब्दानामेकत्र सङ्कलनेन पाणिन्यागममनुसृत्य विविधविद्यावता डाक्टरोपाधिना 'उडलिसन्' साहेबेन, वेदादिशास्त्रादिषु विशेषतः शब्दकल्पद्रुमाभिधाने कृतश्रमाभ्यां विद्वद्भ्यां बोधलिङ्गरथाभ्यां च प्रणीतयोः संस्कृताभिधानयोः प्रकृतिप्रत्ययविभागप्रदर्शनपूर्वकं सुपरिपाठ्या बद्धत्वेऽपि तैः स्वस्वभाषयैव संस्कृतशब्दस्यार्थानां बोधनात् संस्कृतभाषयार्थबोधनमन्तरेण संस्कृतशब्दानामर्थ-जातस्य अवयवार्थाग्रहेण विशेषतो न ग्रहः अपरिचिततत्तद्भाषाणान्तु सुतरामेव । अतः संस्कृतभाषाशब्दानामभिधानं

संस्कृतभाषयैव व्याख्यानयुतं प्रकृतिप्रत्ययादिविभागसहितं सुपरिपाटीकमेकमभिधानं व्युत्पत्तिसूत्रमवश्यमपेक्षितमिति निश्चित्य तथाविधाभिधानसङ्कलने ममातितरां सङ्कल्पो बभूव । किन्त्वसौ सङ्कल्पस्तत्प्रचारोपयोगिव्ययार्थार्थसाथविरहेण निरर्थकतया मुकुलित इव संबभूव ।

अथ तथाविधाभिधानप्रचारार्थं मुद्राव्यापारोपयोगिघनवाञ्छया एतद्देशाधिपसंस्थापितविद्यासमाजविभागप्रधानाध्यक्षं (डिरक्टर) इति पदेऽभिपिक्तं (एमे) इत्युपाधिकं श्रीयुक्तम् एड्च् उड्डो इति नामकं साहेवं प्रत्यावेदितम् । मदावेदितेन च विविधविद्यानुरागवता विद्यावृद्धिविषये एकान्तोत्साहिना तेन प्रोत्साहितः वङ्गवर्णमेष्ट अयुतं मुद्राः एतत्पुस्तकमुद्राव्ययसाहाय्यार्थं दातुमङ्गीचकार ।

एवमेतद्देशाधिपतिनाऽङ्गीकृते प्रचारोपयोगिव्ययानुकूल्ये चिरमुकुलितोऽपि स संकल्पः पुनः फलोन्मुखीबभूव । अथ तथाभिधसंस्कृताभिधाननिर्माणां वेदस्मृतिपुराणमीमांसादिदर्शनज्योतिषतन्त्रवैद्यकव्याकरणादिकारादीनि शास्त्राणि समालोच्य बहुलाः शब्दाः सङ्कलिताः । किन्तु तदभिधानस्य बहुविस्तीर्णतया तन्मुद्राकार्यसम्पादने बहुकालापेक्षेति सम्भाव्य तस्मादेव संक्षिप्य साहित्यादिग्रन्थेषु प्रयुक्तशब्दानां प्रसिद्धार्थज्ञानानुकूलम् स्वल्पमभिधानमापाततः संस्कृतविद्यामन्दिरविश्वविद्यालयादिच्छात्राणां पाठार्थमपेक्षितमित्युद्भाव्य च संस्कृतपाठशालाप्रधानाध्यक्षेण (प्रिन्सिपल्) पदवीसमारूढेन श्रीयुत बाबू प्रसन्नकुमार सर्वोधिकारिणा महःशयेन, (प्रसिडेन्स्) विद्यालयसंस्कृतप्रधानाध्यापकेन आयुष्मता श्रीयुत बाबू कृष्णकमलविद्यास्वुधिभट्टाचार्येण च प्रोत्साहित इदं व्यरचयम् ।

अत्र च शब्दानां स्थूलाक्षरेण प्रथमं स्वरूपप्रदर्शनम् ततः सङ्केतविशेषेण लिङ्गप्रदर्शनं ततोऽवयवार्थप्रदर्शनम् ततः व्याकरणप्रक्रियाः ततोऽर्थविशेषकथनम्, यदर्थविशेषे लिङ्गभेदः प्रकृतिप्रत्ययभेदश्च तेऽत्र परतो दर्शिताः । 'नाम च धातुजमाह निरुक्ते' इत्युक्तेः सर्वशब्दानां धातुमूलतया पाणिनीयगणपठितधातूनपि स्थूलाक्षरेण शब्दक्रममध्ये एव निवेश्य तेषाम् धातूनामर्थविशेषः, गणभेदः, पदनियमः, इट्शून्यतादि, सकर्मकत्वादि, लटिलुङि च रूपञ्च दर्शितम् । यद्यपि अर्थविशेषोत्कीर्तनं संस्कृतभाषयैव सर्वत्र कृतं, तथापि यत्र वङ्गभाषयापि अर्थकथने प्रकृतार्थस्य स्फुटं प्रतीतिर्भवेत् तत्र कचित् कचित् ग्रन्थवहिर्भूततासूचकेन वेष्टनाकाररेखाद्वयेन वेष्टितया वङ्गभाषयाप्यर्थप्रकाशनं कृतम् ।

अत्र च यावता प्रयत्नेन अतीव सुगमता भवेत् तथा यत्र कृतः । साहित्यप्रचलितशब्दप्रसङ्गात् दर्शनज्योतिषादीं प्रसिद्धाः पारिभाषिकशब्दादयोऽपि एकान्ततो नोपेक्षिताः क्वचित् क्वचित् सारतस्तेऽपि सार्था उट्टङ्किताः । अतिप्रामाणिकतया पाणिनीयागमानुसार्यैव प्रत्ययादिसंज्ञादिकमत्राहृतम् ।

एतस्यापि सम्पूर्णपुस्तकस्य एकदा प्रचारे तत्कयार्थम् एकदैव बहुद्रव्यापेक्षा स्यादिति अल्पवित्तानां कष्टं भवेत् तन्मा भूदित्यनया धिया खण्डश एव प्रचारे प्रयतमानेन मया प्रथममिदं खण्डं प्राचारि ।

सम्भावयामि एतत् पुस्तकं प्रायः पञ्चभिः खण्डैः संपूर्णं स्यादिति । प्रयते च तथा, यथा मासाभ्यां मासाभ्यामेकैकं खण्डं प्रचारितं भवेदित्यत्र । एतस्य सङ्कलने शोधने च भूयान् परिश्रमः स्वीकृतस्तथापि अत्र यत्किञ्चिन्मम स्वलनं सुधीभिः समुद्भाव्येत ततैः निजगुणेन परिशोधनीयम् । शिवमस्तु ओं तत्तत् ।

शब्दस्तोममहानिधिः ।

चिदात्मने नमः ।

अ

अ पु० अन्-ड । विष्णौ । अव्य० संबोधने, अधिलेगे, निषेधे च ।
 अंश अदन्तचुरा० उभ० विभाजने । अंशय-ति ते आंशिश-त् न ।
 अंश पु० अंश-घञ् । विभागे, विभाज्ये, अवयवे, एकदेशे,
 विभाज्याङ्गे, राशिद्विंशभागे च ।
 अंशक पु० अंश-खल् । ज्ञातौ, दायदे, राशिद्विंशभागे, दिने च ।
 विभाजके लि० स्त्रियाम् अंशिका ।
 अंशुल लि० अंश+लच् । बलवति । [स्त्रियाम् अंशनी ।
 अंशुन् लि० अंश-णिनि । भागकारके, अवयविनि, ज्ञातौ च ।
 अंशु पु० अंश-उ । किरणे, प्रभायाम्, वेगे, सूत्रादिसूक्ष्मांशे च ।
 अंशुक ली० अंशु+क । वस्त्रे, सूक्ष्मवस्त्रे, शुभ्रवस्त्रे, उत्तरीये च ।
 अंशुधर पु० अंशुधारि-अच्-ह्रस्वः । सूर्ये । वेगधरे लि० स्त्रि-
 याम् अंशुधरा ।
 अंशुपति पु० अंशु-पति इत० । सूर्ये । [स्त्रियाम् अंशुमती ।
 अंशुमत् पु० अंशु+मत् । सूर्ये । वेगवति अंशुमति च लि०
 अंशुमत्फलता स्त्री० अंशुमत् फलं यस्याः । कदलीहृत्वे ।
 अंशुमती स्त्री० अंशु+मत् । सालपर्णीहृत्वे सालपाण इति
 ख्याते । अंशुविशिष्टायां स्त्रियाश्च ।
 अंशुमाला स्त्री० अंशु-माला इत० । किरणजाले ।
 अंशुमालिन् पु० अंशु-माला+इनि । सूर्ये । किरणजालवति
 लि० स्त्रियाम् अंशुमालिनी ।
 अंशुहस्त पु० अंशुहस्त इव यस्य व० । सूर्ये ।
 अंस अदन्तचुरादि० उभ० विभाजने । अंसय-ति ते । [च पु०
 अंस ली० पु० अम्-अ । स्तम्भे । अंस-घञ् । विभाज्ये, अवयवे
 अंसकूट पु० अंस-कूट इत० । ककुदे, राजन्येऽंसकूटकथन-

अक

पटुरिति प्रबोधचन्द्रोदयः ।
 अंसल लि० अंस+लच् । बलवति ।
 अंह चुरा० उभय० भासने । अंहय-ति ते आह्विह-त्-न ।
 अंह स्वादि० आत्म० गतौ । अंहते । आह्विह ।
 अंहति स्त्री० अंह-अति, न-हन् क्तिन् वर्णविपर्ययः इति
 वा । त्यागे, रोगे च । अंहती च ।
 अंहस् ली० अंह-असि । पापे ।
 अंहि पु० अंह-क्ति । पदे, दृक्मूले च ।
 अंहिप पु० अंहिणा पिबति अंहि-पा-ड । दृक् ।
 अंहिस्त्वन् पु० अंहि-स्त्वन् इत० । शुलके ।
 अक वक्रगतौ स्वादि० घटादि पर० अकति आकौत् । अकयति ।
 अक इदित् स्वादि० चिह्नकरणे आत्मने० । अङ्कते ।
 अक ली० कं सुखं न० त० । पापे, दुःखे च ।
 अकच पु० न-कच वङ् । केतुग्रहे । केतुग्रहे लि० ।
 अकरणि स्त्री० न-क-अनि । आक्रोशभेदे, शप्ते च । [लि०
 अकरा स्त्री० न-क-अच् । आमलकीहृत्वे । कररहिते, कर्हभिन्ने च ।
 अकर्कश लि० न-कर्कशः न० त० । कोमले, कार्कश्यरहिते च ।
 अकर्ण लि० न-कर्ण वङ् । बधिरं, कर्णरहितं च ।
 अकर्त्तन पु० न-कर्त्तन वङ् । वामने, खर्वे च ।
 अकर्म्मण्य लि० कर्म्मन्+य-त् न० त० । कर्म्मयोग्ये ।
 अकर्म्मन् लि० न-कर्म्मन् वङ् । कार्याङ्गने ।
 अकल्कन (क) लि० न-कल्कन (क) वङ् । दम्भरहिते लि० ।
 अकल्का स्त्री० न-कल्क वङ् । ज्योत्स्नायाम् । दम्भरहिते
 अकल्प लि० कलासु साधुः कला+यत् न० त० । रोगिणि ।

अक्रमात् अच० न-कस्मात् न० त० । हठाकारे, आगन्तके च
 अकारण्ड पु० न-कारण्ड न० त० । असमये, अनवसरे च । न
 कारण्डः (स्त्वः सायको वा यस्य) वड्ड० । तत्पुन्ये लि० ।
 अकारण्डे अव्य० न-कारण्डे न० त० । असमये, अनवसरे च । [लि०
 अकाम पु० क-घञ् न० त० । अनिच्छायाम् । व० कामरहिते
 अकामतः अव्य० अकाम-तसिन् । अनिच्छाहेतुतः ।
 अकाय पु० न-काय व० । राहो । देहपुन्ये लि० ।
 अकार पु० अ+कार । अ-स्वरूपवर्णे । कारः क्रिया न-कारो
 यस्य व० । कर्मपुन्ये लि० ।
 अकारण न० न-कारण न० त० । कारणभिन्ने । न-कारण-
 (उद्देश्य, हेतु) व० । निष्प्रयोजने, हेतुपुन्ये च लि० ।
 अकार्य न० क-ण्यत् न० त० । द्यूतक्रियाचौर्यसाहसादौ
 दुष्टकर्मणि । व० कार्यपुन्ये लि० ।
 अकाल पु० न-काल न० त० । असमये, शुक्रास्तादिनिमित्तकप्रता-
 द्यकरणायोग्ये काले । कृष्णवर्णभिन्ने लि० ।
 अकालजलदोदय पु० अकाले जलदानाद्ययः तत्पु० ।
 कुलभक्ष्याम् । असमये मेघानाद्ययः च । [व ।
 अकिञ्चन लि० न-किञ्चन मयूरव्यंसकादि त० । दरिद्रे, निर्दने
 अकिञ्चनता स्त्री० अकिञ्चन+ता । परिपहत्यागे, दरिद्रे च ।
 अकिञ्चिदञ्च लि० न-किञ्चित्-ज्ञा-क । अल्पज्ञाने, ज्ञानपुन्ये च ।
 अकिञ्चित्कर लि० न-किञ्चित्-क-अच् । अकर्मण्ये, क्रियापुन्ये,
 निष्प्रयोजने च ।
 अकुण्ड लि० न-कुण्डा व० । अकुण्ठिते, प्रतिभायुक्ते, कार्यदत्ते च ।
 अकुतोभय लि० न-कुतः भय-मयूरव्यंसकादि त० । भयपुन्ये ।
 अकुप्य न० गुप्-अत् कस्य गः न० त० । स्वर्णरूपयोः ।
 अकूपार पु० न-कूप-ह-अण् । कच्छपे । न-कु-हृ-अण् दीर्घः ।
 महापारे, -सघट्टे, -दूरपारे-सूर्ये च ।
 अकूपार पु० न-कु-ह-अण् दीर्घः । सघट्टे सूर्ये च ।
 अकृत्य न० क-क्यप् न० त० । अकार्ये, चौर्यादिदुष्टकर्मणि च ।
 कर्मपुन्ये लि० ।
 अकृष्टपच्य लि० न कष्टे कर्मणे पच्यते पच्यत् । कथादिकं
 विना स्वयं पक्ते नीवारदौ ।
 अकृष्णकर्मन् लि० न-कृष्ण-कर्मन् व० । अदृष्टाचारे पुण्यश्रीले ।
 अकौशल न० कुशलस्य भावः कुशल+अण् न० त० । अषाढवे ।
 वड्ड० । पाठपुन्ये लि० ।
 अक्रा स्त्री० अक-कन् । मातरि ।
 अक्त लि० अन्त-क्त । कृताञ्जने, परिमिते, व्याप्ते, संकुले च ।
 अक्रम लि० न-क्रम त० । क्रमपुन्ये, योगपठे, पाठपुन्ये च ।

अक्रान्ता स्त्री० न क्रम-क्त । दृष्टव्याम् । ज्ञानभिन्ने लि० ।
 अक्रूर पु० न-क्रूर न० त० । यदुर्वशीयन्तपभेदे । क्रूरभिन्ने लि० ।
 अक्रोध पु० क्रुध-घञ् न० त० । कोपनिवृत्तौ । व० कोपपुन्ये लि० ।
 अक्ष व्याप्तौ संहतौ च आदिगणीयः स्वादिश्च पर० । अक्षोति
 अक्षति ।
 अक्ष न० अक्ष-अच् । इन्द्रिये, कायोद्भवरासाञ्जने, (पुना) सर्ज-
 सञ्चारे । अक्ष-घञ् पु० । द्यूतसाधने पाशकादौ, घोडश-
 माषकमानरूपे कर्षे, रथावयवे चक्रे, क्रयविक्रयचिन्तायाम्,
 विभीतकदले वण्डा इति ख्याते, सर्पे, शकटे, विवादादि-
 ज्ञाततत्त्वे, रुद्राक्षे, जपमालायाञ्च ।
 अक्षक लि० अक्ष-खुल् । पाशकादिक्रियाकारिणि, व्यापके च ।
 अक्षत न० क्षण-क्त-न त० । यत्ने, क्षतरहिते च । लाजेषु पु० व० व० ।
 अक्षदर्शक पु० अक्ष-दृश्-खुल् । द्यूतकारिणि । व्यवहारादि-
 दर्शिनि लि० । स्त्रियाम् अक्षदर्शिका ।
 अक्षदृष्ट पु० अक्ष-(व्यवहार) दृश्-क्लिप् । व्यवहारनिर्णेतारि ।
 द्यूतदर्शके लि० । [अक्षदेविनी ।
 अक्षदेविन् लि० अक्ष-दिव-णिनि । द्यूतकारिणि स्त्रियाम्
 अक्षद्यू लि० अक्ष-दिव-क्लिप् । पाशकादिक्रियाकारिणि, क्लोवे
 अक्षद्यू ।
 अक्षधुरा स्त्री० अक्ष-(चक्र) धुर-(अय) इत० । चक्राये ।
 अक्षधूर्त पु० धूर्व-क्त अक्ष-धूर्त ७त० । द्यूतकारिणि, शाखोट
 इति प्रसिद्धे द्रवे च ।
 अक्षधूर्तिर्लि पु० अक्ष-(शकट) धूर्व-तिल । द्रवे ।
 अक्षपाटक पु० अक्ष-(व्यवहार) पट-खुल् । व्यवहारनिर्णेतारि ।
 अक्षपाद पु० अक्ष-(चक्षुः) पाद व० । गौतमे (न्यायदर्शनप्रवर्तक
 मुनौ) । अक्ष-(चक्र) पाद (अवयव) इत० । चक्राङ्गे ।
 अक्षम लि० क्षम-अच् न० त० । अशक्ते । व० । क्षमारहिते ।
 अक्षमा स्त्री० क्षम-अच् न० त० । ईर्ष्यायाम् । असहने च ।
 अक्षमाला स्त्री० अक्ष-माला इत० । जपमालायाम् । [लि० ।
 अक्षय पु० न० लि० अच् । क्षयभावे । व० । नाशरहिते, क्षयपुन्ये च
 अक्षया स्त्री० सोमवारे क्षमावास्यातिथौ, रविवारे सप्तम्यां,
 कुजवारे चतुर्थ्याञ्च । वैशाखशुक्लतीयायामपि ।
 अक्षय्य न० अक्षयाय हितम् अक्षय+अत् । आदशेषे देये
 दृतमधुयुक्ते जले, अक्षयधर्मे च ।
 अक्षर पु० क्ष-अच् न० त० । अकारादिवर्णे । नाशपुन्ये
 लि० । ब्रह्मणि न० । [लेखके ।
 अक्षरचण (न) लि० अक्षरेण विक्तः अक्षर+चण (न) ।
 अक्षरचुक्षु लि० अक्षरेण विक्तः अक्षर+चुक्षु । लेखके ।

अक्षरजीवक वि० अक्षर-जीव-खुल्ल । वर्षलेखनोपजीविनि,
स्त्रियाम् अक्षरजीविका ।

अक्षरजीविन् वि० अक्षर जीव-णिनि । वर्षलेखनोपजीविनि,
स्त्रियाम् अक्षरजीविनी । [लेखन्यादौ ।

अक्षरतुलिका स्त्री० अक्षर-तुलिका इत० । वर्षलेखनद्रव्ये
अक्षरवाट पु० न चरतीति अक्षरः वट-वेष्टने घञ् ।
वाङ्मयद्रुमौ । [विशिष्टस्त्रियामपि ।

अक्षरसंस्थान न० अक्षर-संस्थान इत० । वर्षविन्यासे । वङ्ग० ।
लिप्यादौ च ।

अक्षवती स्त्री अक्ष-महत् वलम् । अक्षक्रीडायाम् । अक्ष-
अक्षवित् वि० अक्ष-विद्-क्विप् । द्यूतज्ञे, व्यवहाराभिज्ञे च ।
अक्षशौण्ड पु० अक्ष-शौण्ड ७त० । द्यूतदत्ते । [च ।
अक्षसूत न० अक्ष सूत इत० । जपमालासूत्रे, यज्ञसूत्रे, उपवीते
अक्षाग्रकीलक अस्त्री० अक्ष (चक्र) अग्र-कीलक इत० । चक्रा-
ग्रस्थापिते शङ्खौ । [हिते वि० ।

अक्षान्ति स्त्री० क्षम-क्तिन् न०त० । ईर्ष्यायां । व० । क्षमार-
अक्षारलवण न० क्षारलवण न०त०, व० वा । क्षारलवण-
भिन्ने सैन्धवे, सासद्रे च । गोक्षीरं गोष्टतश्चैव धान्यं खट्वा-
लिता यवाः । सासद्रं सैन्धवश्चैव अक्षारलवणं स्मृतमिति
स्मृतिपरिभाषितेऽपि ।

अक्षि न० अक्ष-क्षि । चक्षुषि । [मिति केचित् ।
अक्षिकूटक न० अक्षि-कूटक, इत० । चक्षुर्गोलके तत्तारकाया
अक्षिगत वि० अक्षिविषयगतः शाकपार्थिवादि त० । हेत्ये, रिपौ च
अक्षिभेषज पु० अक्षि-भेष (रोग) लिङ् । लोभविशेषे ।
अक्षिव न० क्षि-क् न०त० । सासद्रलवणे । [पाते च ।
अक्षिविज्ञाणित न० अक्षि-वि-ज्ञ-क्त्वात् । अपाङ्गदर्शने कटाक्ष
अक्षीव पु० क्षी-क्, न०त० । सासद्रलवणे । क्षीवो मत्तो न०
त० । मत्तभिन्ने वि० ।

अक्षोट पु० अक्ष-क्षोट, अक्षस्यैव विभोक्तस्यैव, उटाः पर्णा-
न्यस्येति वा । पार्वतीयपीलुद्वे आखुरोट इति प्रसिद्धे ।
अक्षोड पु० अक्ष-ओड । पार्वतीयपीलुद्वे ।
अक्षोभ पु० क्षुभ-घञ् न० त० । हस्तिवस्त्रनलम्भे । वङ्ग० ।
क्षोभरहिते वि० ।

अक्षौहिणी स्त्री० अक्ष (शकटादि) जहि-णिनि । संख्याविशेष-
युक्तशयसिनायाम् । तत्संख्या च २१८७ हस्तिनः । २१८७
रथाः । ६५६१० अश्वाः । १०६३५० मदाश्वः ।

अखट्ट पु० खट्ट-अच् न०त० । पियालद्वये पियासाल स्याते ।
अखट्टि स्त्री खट्ट-इ न०त० । अशिष्टव्यवहारे । अखट्टी च ।

अखण्ड वि० खडि-घञ् न०त० । संपूर्ण, सकृदे । खण्डभिन्ने प्र०त० ।
अखण्डन पु० खडि ल्युट् व० । कावे । खण्डनान्न्ये वि० ।
अखण्डित वि० खडि-क्त न०त० । सम्पूर्ण, खण्डितभिन्ने च ।
अखात न० खन-क्त न०त० । देवखाते, मनुष्याद्यखाते च ।
खातभिन्ने वि० । [गोमांसादौ, मत्तभिन्ने च ।

अखाद्य वि० खाद्-अर्हार्थे ख्यत् न० त० । भोजनानर्हे
अखिल वि० न खिल्यते न कणश्चादीयते इति खिल-क्त
न०त० । समये । खिलाभिन्ने कटभूम्यादौ स्त्री० ।
अग इदित् गतौ स्वादि० पर० । अङ्गति । आङ्गीत् ।
अग वक्रगतौ स्वादि० पर० घटादि । अगति आगोत् । अगयति ।
अग पु० न गच्छतीति गम-ङ न०त० । दृष्टे, पर्वते, सूत्रे
च । गमनाकर्त्तरि श्रुद्रादौ वि० ।

अगच्छ पु० गम-श्च न०त० । दृष्टे ।
अगति स्त्री० गम-क्तिन् न०त० । उपायभावे । वङ्ग० । गति-
न्न्ये उपायन्न्ये च वि० । [रोगन्न्ये = चने च वि० ।
अगद् पु० नास्ति गदो रोगो यस्मात् ५व० । औषधे । इव० ।
अगदङ्कार पु० अगदं करोति अगद-ङ-अण् सम् च । वैद्ये ।
अगम पु० न गच्छतीति गम-अच् न०त० । दृष्टे । अगन्तरि वि० ।
अगम्य वि० न-गन्तमर्हति गम-यच् न० त० । गमनानर्हे,
अन्यजातिस्त्रियाञ्च स्त्री० ।

अगरी स्त्री० नारि गरो विषो यस्याः ५व० ङीष् । नृषिकविष
हारिणि देवताङ्ग दृष्टे । विषहारिणि द्रव्यमात्रे वि० ।
अगरु न० न गिरति षट्-ङ । अगुरुचन्दने खनामप्रसिद्धे ।
अगस्ति पु० अर्गं विव्याचलम् अस्यति अग-अस्-ति शकन्वा-
दि० । अगस्त्यनामके मुनौ ।

अगस्तिद्रु पु० अगस्तिप्रियः द्रुष्टृक्षः शाक०त० । वक्रदृष्टे ।
अगस्ती स्त्री० अगस्तिनिवासत्वात् दक्षिणस्यां दिशि ।
अगस्त्य पु० अर्गं विव्याचलं स्यायति लभ्नाति स्य-क् ।
अगस्त्यनामके मुनौ । [छिद्रे न० ।

अगाध वि० गाध प्रतिघायाम् गाध-घञ्-न-च० । अतिगभीरे ।
अगाधजल पु० अगाध-जल-७व० । अतिगभीरजले हरे ।
अगार न० अगम् न गच्छन्त्यस्त्विति प्राप्नोति अग-ह्य-अण् ।
दृष्टे । [च वि० ।

अगु पु० न गतौ किरणो यस्य । रात्रौ । किरणन्न्ये, गोन्न्ये
अगुरु न० न गुरुयस्मात् । अगुरुचन्दने खनामप्रसिद्धे, शिंशपा-
(शिशु) दृष्टे च । शुचभिन्ने, उपदेशकन्न्ये च वि० ।
अगुरुशिंशपा स्त्री० अगुरुः सारो यस्याः तादृशी शिंशपा
मध्यपदञोपि त० । शिशु इति प्रसिद्धे शिंशपाद्वे ।

अगदगन्ध न० न-गूढो गन्धो यस्य इव० । हिङ्गुद्रव्ये । अगद-
चौरमे द्रव्यमात्रे वि० ।

अग्नायी स्त्री० अग्नि-+ऐङ्-ङीष् । अग्नेर्वीर्येति स्वाहाख्यायाम् ।
अग्नि पु० अङ्गति ऊर्ध्वं गच्छति अग्नि-नि नलोपः । अग्नौ
स्नानप्रसिद्धे तेजोभेदे ।

अग्निक पु० अग्निवत् कायति प्रकाशते कै-क । इन्द्रगोपकीटे ।

अग्निकण पु० अग्नि-कण इत० । अग्निच्युतकुद्रांशे ।

अग्निकारिका स्त्री अग्नि-कारिका इत० । अग्निहोत्रे होमा-
धानादौ, अनुहोपकौषधिभेदे च । [धानादौ ।

अग्निकार्य्य न० अग्नि-कार्य्य (क-एत्) इत० । अग्निहोत्रे होमा

अग्निक्राष्ट्र न० अग्नेः (उहोपनाय) क्राष्ट्रम् तादर्थ्यपश्चात् । त० ।
अगुरुकाष्ठे ।

अग्निकुक्कुट पु० अग्नेः कुक्कुट इव रक्तवर्णस्तुलित्वात् । ज्वल-
दग्निव्याम्रदण्डपुञ्जे रुडा इति ख्याते ।

अग्निकोण न० अग्नेः कोणः इत० । पूर्वदक्षिणयोर्मध्ये दिग्-
भागे तस्य वह्निर्देवत्वप्रसिद्धेः । [सीति प्रसिद्धे काचे च ।

अग्निकर्म पु० अग्निर्गर्भे यस्य व० । सूर्यकालमणौ आत-

अग्निकथन पु० अग्निहोत्रेनेन चि-ल्युट् । मन्त्रभेदे, काष्ठे
च । [इतवह्निस्थापने अग्निहोत्रेति ।

अग्नितत् पु० अग्निं चितवान् चि-भूतार्थे क्तिप् । मन्त्रपूर्वक

अग्नित्त पु० अग्नि-जन-ड । अग्निजारदृष्टे । स्वर्णे न० ।

अग्निजातद्रव्ये वि० । [न० । वह्निजातमात्रे वि० ।

अग्निजात पु० अग्नेर्जातः जन-क्त । अग्निजारदृष्टे स्वर्णे

अग्निजार पु० अग्निं जारयति जृ-अण् । अग्निजारनामकदृष्टे

अग्निजाल पु० अग्निं जारयति जृ-अण् लत्वम् । अग्निजार
दृष्टे । [इत० । अग्निप्रियायाम् ।

अग्निजिह्वा स्त्री० अग्नेर्जिह्वेव । जाङ्गलीदृष्टे । इत० । अग्नि
जिह्वायाम् । अग्निर्जिह्वा येषां व० । देवे

अग्निज्वाला स्त्री० अग्नेर्ज्वालेव । गजप्रियलीदृष्टे ।

अग्निदमना स्त्री० अग्निं दमयतीति दमि-ल्यु । गणिकारी-
[नामकचुपभेदे ।

अग्निदेवा स्त्री० अग्निर्देवो यस्याः । कृत्तिकाख्यतारायां तस्या
अग्निदेवतत्वात् । अग्निदेवनमात्रे वि० ।

अग्निनिर्ध्यास पु० अग्नेर्निर्ध्यासः (चौरवत् निश्चन्दः) ।

उपचारात् तज्जाते अग्निजारदृष्टे । स्वर्णे न० ।

अग्निप्रसार पु० अग्निं प्रसृणति सृ-अच् अग्नेर्वा प्रसारः ।
चक्रमकीति ख्यातेऽग्न्युत्पापके प्रसारखण्डे ।

अग्निवाङ्ग पु० अग्नेर्वाङ्ग इव दीर्घशिखत्वात् । धूमे ।

अग्निभ न० अग्निरिव भाति भा-क । स्वर्णे । अग्निवत् ।
प्रकाशवति वि० ।

अग्निभू पु० अग्नेर्भवति भू-क्तिप् । कार्तिकेये । स्वर्णे न० ।
अग्निजातमात्रे वि० ।

अग्निमणि पु० अग्ने-मणिः । अग्निसाधने आतसीति प्रसिद्धे
काचे । सूर्यकाले मणौ च ।

अग्निमयन पु० अग्नये मय्यतेऽसौ मय्य-ल्युट् नलोपा ।

गणिकारीति ख्याते गणिकारीदृष्टे । तत्काष्ठयोर्धर्मणं हि
भटिति वह्निर्दृश्यते । अग्निमयनमन्त्रे च ।

अग्निमय्य पु० अग्नये मय्यतेऽसौ मय्य अच् । गणिकारीदृष्टे ।

अग्निमारुति पु० अग्निमारुत+इञ् ह्रस्व कल्पभेदेः अग्नि-
वायुरुपयोर्देवयोः पुत्रे अगस्त्यसुनौ ।

अग्निमुख पु० अग्निर्मुखमिव यस्य । देवे, इतद्रव्यं हि देवैर-
ग्निद्वारेणैवावस्यते । अग्निमुखे यस्य तस्मिन् । विप्रे, शप-

रूपाग्नेस्तस्य मुखे स्थितत्वात् । अग्निमुखः प्रधानसुपांस्यो
यस्य तस्मिन् वा । विप्रे । अग्नेर्मुखे तु न० ।

अग्निमुखी स्त्री अग्निरिव मुखमयं यस्याः गौरादित्वात्
ङीष् । (मेली) भस्मातकदृष्टे, पाकशालायाम्, गायत्रीमन्त्रे च ।

अग्निरक्षा न० अग्निः रक्ष्यतेऽनेन रक्ष-ल्युट् । राक्षसादि-
भ्योऽग्निरक्षाकारके मन्त्रभेदे, अग्निहोत्रे च ।

अग्निरजस् पु० अग्निरिव रज्यते दीप्यते रज्ज् अस् नलोपः ।
रक्तवर्णे इन्द्रगोपनामककीटे । अग्निर्वीर्यं, स्वर्णे च ।

अग्निवल्लभ पु० अग्नेर्वल्लभः सुखेन दाह्यत्वात् । सानदृष्टे ।
अग्निप्रिये वि० ।

अग्निवाह पु० अग्निं वाहयति गमयति बोधयति वा वाहेः
अण् । धूमे, छागे च । वह्निवाहकमात्रे वि० ।

अग्निवित् पु० अग्निं विन्दते विन्द-क्तिप् । अग्निहोत्रेति
साग्निके । [स्वर्णे, वह्निरेतसि च ।

अग्निवीज न० अग्नेर्वीजस् तद्देतोजातत्वात् उपचारात् ।

अग्निवीर्य्य न० अग्नेर्वीर्य्यं, तद्दीर्घजातत्वादुपचारात् स्वर्णे
वह्निरेतसि, तत्पराक्रमे च । व० । अग्निहोत्रपरक्रामवति वि० ।

अग्निशिख पु० अग्निरिव शिखा यस्य । कुङ्कुमदृष्टे, कुङ्कुमदृष्टे,
अग्निहोत्रशिखे जाङ्गलीदृष्टे च । अग्निहोत्रजटापति वि० ।

अग्निशेखर पु० अग्निरिव शेखरमयं यस्य । कुङ्कुमदृष्टे कुङ्कु-
मदृष्टे जाङ्गलीदृष्टे च । अग्निहोत्राश्रयवति वि० ।

अग्निष्टोम पु० अग्नेः सोमं स्तु-मन् पत्वम् । यागविशेषे ।

अग्निष्ठ पु० अग्नौ स्थातुमर्हति स्या-क पत्वम् । वह्निं स्थिति-
योग्ये लौहमये कटाहदिपात्रे ।

अग्निसम्भव पु० अग्नेः सम्भवति भू-अच् । अरण्यकुसुम्भे ।
अग्निसम्भतमात्रे वि० ।

अग्निसहाय पु० अग्निना सह अयते अय-अच् । वायौ,
अग्निसहायधूमवद्देवगवत्त्वात् शीघ्रगतित्वाच्च वनकपोते च ।
अग्निसार न० अग्नौ सारो यस्य अत्यन्ताग्नाधुत्तापनेऽपि
सारांगादहनात् । रमाञ्जने । अग्नेर्मध्ये तु अस्त्री० ।
अग्निस्वात्त (घात) पु० व० व० अग्नितः (आद्वीयविप्रकर-
रूपाग्नेः) सुष्ठु, आत्तं यद्वह्यं येषां आ-दा-क्त प्रत्यमिति
बह्वः । सरोचिषत्वे पितृगणविशेषे ।

अग्निहोतृ पु० अग्नौ-हयतेऽत ऊ-त् । मन्त्रकरणकवह्नि-
स्थापनपूर्वकहोमादौ । अग्निहोतृसंबन्धित्वात् वह्नौ च ।
अग्निहोतिन् वि० अग्निहोतृ+इनि । अग्निस्थापनपूर्वके
सायंप्रातरादिकावे होमकर्त्तरि साग्निके ।

अग्नीध्र पु० अग्निरिध्यतेऽनेन अग्नि-इन्ध-क्विप् । अग्निप्रज्वा-
लनमन्त्रे ।

अग्नीध्र पु० अग्निरिध्यतेऽनेन कर्त्ता अग्नि-इन्ध-रक् । अग्नि-
रक्षणकारके ब्रह्मापरपय्याये कृत्विग्भेदे । अग्निं धारय-
त्वात् अग्निध्र इत्यपि ष्ट-क । अग्निहोत्रे, होमादौ च ।

अग्नीन्धन वि० अग्निरिध्यतेऽनेन अग्नि-इन्ध-ल्युट् । मन्त्र-
भेदे । स्त्रियां टित्वात् ङीप् । मावे ल्युटि । अग्निहोत्रे न० ।

अग्न्याधान न० अग्नेराधानम् आ-धाञ्-ल्युट् इत० । वेद-
मन्त्रद्वारा वह्निस्थापने । बहु० । अग्निहोत्रयागे ।

अग्न्यालय पु० अग्नेरालयः अग्नि-आ-ली-अच् इत० । वेद-
मन्त्रद्वारा वह्निस्थापनयोग्ये गृहे, तदाधारे-कुण्डे,
स्थण्डिले च ।

अग्न्याहूत पु० अग्निराहूतो येन अग्नि-आ-धाञ् कर्मणि
क्त, वा परनिपातः । अग्निहोत्रिणि साग्निके ।

अग्न्युत्पात पु० अग्निना कृत उत्पातः (अग्निष्टसूचकोपद्रवः)
उत्-पत-घञ् इत० । आकाशस्थान्नाग्निकृतविकाररूपचितो-
पद्रवे, उल्कापातादाद्युभयसूचके, धूमकेतुकृतविकारे च ।

अग्न्युपस्थान वि० अग्निरुपस्थीयतेऽनेन अग्नि-उप-स्था
ल्युट् । वह्ने रुपस्थानमन्त्रे । स्त्रियां ङीप् । इत० । वह्ने-
रुपस्थाने न० ।

अग्र न० अङ्क-रक् नलोपः । उपरिभागे, येषभागे, आलम्बने,
पूर्वभागे, पलपरिमाणे, समूहे च । प्रधाने, अधिके,
प्रथमे च वि० ।

अग्रकाय अस्त्री० अग्र-कायः अवयवावयविनोरभेदात् अग्र-
हस्तवत् कर्म० । देहपूर्वभागे ।

अग्रग वि० अग्रे गच्छतीति अग्र-गम-ङ । प्रथमगामिनि ।
स्त्रियामग्रग । [प्रधाने च ।

अग्रगण्य वि० अग्रे गण्यते अग्र-गण्य दत् ७त० । अग्रगणनीये,
अग्रगामिन् वि० अग्रे गच्छति अग्र-गम-णिनि ७त० ।
अग्रगरे । स्त्रियामग्रगामिनी ।

अग्रज पु० अग्रे जायते अग्र-जन-ङ । ज्येष्ठभ्रातरि । अग्र-
जातमात्रे वि० । ज्येष्ठभगिन्यां स्त्री० ।

अग्रजङ्घा स्त्री० अग्रा जङ्घा अवयवावयविनोरभेदात् क०
स० । जङ्घाग्रभागे ।

अग्रजन्मन् पु० अग्रे जन्म यस्य अग्र जन् ननिन् व्यधि०
बहु० । ज्येष्ठभ्रातरि, विभे च । अग्रजातमात्रे वि० ।

अग्रजात पु० अग्रे जातः अग्र-जन् क्त ७त० । ज्येष्ठभ्रातरि,
विभे च । ज्येष्ठभगिन्यां स्त्री० । पूर्वजातमात्रे वि० ।

अग्रजाति पु० अग्रा जेष्ठा जातिर्यस्य अग्र-जन-क्तिन् । विभे ।
अग्रजिह्वा स्त्री० अग्रा जिह्वा अवयवहस्तवत् क० । जिह्वा-
ग्रभागे । [ज्येष्ठे च ।

अग्रणी वि० अग्रे नीयतेऽसौ अग्र नी क्विप् एत्वन् । प्रभौ
अग्रतस् अव्य० अग्रे अग्राहा अग्र-तसिन् । पूर्वभागे, पूर्वी-
भागावधिके च । [अग्रगामिनि । स्त्रियां ङीप् ।

अग्रतःसर वि० अग्रतः सरति गच्छति अग्रतस् ष्ट-ट ७त० ।

अग्रदानिन् पु० अग्रे दानं यस्य अग्र-दान+इनि । प्रेतोह-
येन यद्दानं दीयते तदतिप्रार्थिणि अग्रदानीति ख्याते विभे ।

अग्रनख अस्त्री० अग्रं नखं अग्रहस्तवत् क० । नखाग्रं ।

अग्रनासिका स्त्री० अग्रा नासिका अवयवहस्तवत् क० ।
नासिकाग्रभागे । [श्रोत्रि ख्याते ष्टुत्ते ।

अग्रपर्णो स्त्री० अग्रे पर्णं यस्याः जातित्वात् ङीप् । आलु-
अग्रभाग पु० भज्यते इति भागः एकदेशः अग्रः पूर्वः भागः
भज-घञ् क० । आङ्गादौ प्रथमगृह्यत्वे देये द्रव्ये अवयवस्य
अग्रदेशे च । यथा शरस्य शल्याग्रम् ।

अग्रभुक् वि० अग्रे देवपितृदिभ्योऽदत्त्वा भुङ्क्ते अग्र-भुज-
क्विप् । औदरिके ।

अग्रमांस न० अग्रं प्रधानं भज्यत्वेन गम्यते मन्-स, दीर्घः
क० । हृदयस्य पद्माकारे (फुल्का) इति नामके मांसे ।
केचित् व्युत्क्राममांसमेकं नामेत्याहुः । अग्रमांस इति
प्रसिद्धे रोगभेदे च ।

अग्रमुख न० अग्रं मुखं अग्रहस्तवत् क० । मुख्याग्रं ।

अग्रयान न० अग्रे यानं यस्य आ-ल्युट् संज्ञात्वेऽप्यणत्वम् ।
पुरोगामिनि सैन्ये । अग्रगामिमात्रे वि० ।

अग्रलोहिता स्त्री० अयसपरिभागः लोहितं यस्याः व० ।

चिल्लोति प्रसिद्धे याकमेदे ।

अग्रवीज पु० अयं शाखायं वीजसत्पादकं यस्य । किंवाय-
नखण्डरुद्धे कलम इति प्रसिद्धे काण्डजाते कुरण्टकादिद्वये
अग्रसन्धानी स्त्री० अये फलोत्पत्तेः प्राक् सन्धानं कार्यस्य
ज्ञानं यस्या ङीप् । यमपञ्जिकायाम् । यत् हि प्राणिवर्गस्य
प्राग्भवीयकर्म्यानुसारेण शुभाशुभस्त्वनं सर्वं लिख्यते
सा यमपञ्जिका, कैश्चित् यमपट्टिकेति सा कथ्यते । अय-
सन्धानकारिणि तु लि० ।

अग्रसन्ध्या स्त्री० अयं सन्ध्यायाः सर्वोदयेकदेशः कालवाचना
समस्यते इत्युक्तेः एक०त० । सन्ध्यापूर्वसमये । अया पूर्वा
सन्ध्या इति क० । प्रातःसन्ध्यायाम् ।

अग्रसर लि० अये सरति गच्छति अय-ह-ट ७त० । अय-
गामिनि । स्त्रियां ङीप् ।

अग्रह पु० पहः (परिग्रहः) न०त० । परिग्रहाभावे । बङ्ग० ।
परिग्रहद्वये संन्यासिप्रभृतौ लि० ।

अग्रहर पु० अये ह्रियते दीयतेऽसौ अय-ह-अच् । अयदेये
वस्तुनि, भागाये च । अय-ह-ट । अयहारिणि तु लि० ।

अग्रहस्त पु० अयः हस्तः अवयवावयविनोरभेदात् क० ।
हस्ताये ।

अग्रहायणः अस्त्री० हश्च ज्योतिष्कालयोरिति काले वाच्ये
हा-ल्युट् युक् च भावं स्वभावं जहाति ह्रायनो वर्षः
अयः पूर्वः ह्रायनः क० शतम् । मार्गशीर्षे मासि तस्य
च वर्षादिवत् अमरकोपादौ मार्गादिमारभ्य कार्तिकान्त-
मासकीर्तनात् स्पष्टमवगतम् ।

अग्रहायणी स्त्री० अम्बनि जहातीति ह्रायनो ज्योतिः अयाः
अंष्टा ह्रायनाः शालयो यस्यां संज्ञात्वात् णत्वं गौरादि-
त्वात् ङीप् । ऋगशीर्षनक्षत्रे । तस्य च नक्षत्रस्य रात्रौ
प्रथमसदयकाले अष्टज्योतीणां धान्यानामुत्पत्तिर्लोक्ये दृश्यते ।
तच्च नक्षत्रं सौरायहायणे मासि रात्रौ प्रथमसदेति ।

अग्रहार पु० अये ह्रियतेऽसौ ह-घञ् । अयहरे (पूर्वोक्तेऽर्थे)
जहाचारिणे देये चेत्वादौ च । अय-ह-अण् । अयहा-
रिणि लि० । स्त्रियां ङीप् ।

अग्राह्य लि० न-अह-ण्यत् । ग्रहायोग्ये शिवनिर्मात्यादौ
प्रतिग्रहायोग्ये तिलाश्वखादौ च ।

अग्रिय पु० अये भवः अय+डिभच् । ज्येष्ठभ्रातरि । अष्टे
उत्तमे च लि० । [च लि० ।

अग्रिय पु० अये भवः अय+घ । ज्येष्ठभ्रातरि । अष्टे उत्तमे

अग्रीय पु० अये भवः अय+ङ् । ज्येष्ठभ्रातरि । अष्टे उत्तमे
च लि० । [गामिनि ।

अग्रेगा लि० अये गच्छति अय-गम-कनिप् अलुक्स० । अय-
अग्रेगू लि० अये गच्छति अये-गम-ङ्+अलुक्स० । अयसरे-
सेवके ।

अग्रेदिधिषू पु० दिधिं धैर्यं सति निरस्यति, दिधिषूः द्विरुदा
पुनर्भूः योमिन् दिधि-सो-कू-पत्वम् अये प्रधाना दिधिषूर्यस्य
अलुक्स० कवभावाच्चस्त्वते । पुनर्भूविवाहकारिणि । निपा-
तनात् अस्य ह्रस्वान्तापीयते । प्रागूदकनिष्ठमगिन्या अनूद-
ज्येष्ठमगिन्यां च । ज्येष्ठायां यदानूदायां कन्यायासङ्घाते-
रुजा । सा चापेदिधिषूर्ज्या पूर्वा तु दिधिषूः स्मृतेति
मनूक्तेः । एतत्पक्षे च अये स्वविवाहात् पूर्व दिधिषूः
ज्येष्ठाविवाहकालासहनरूपधैर्यलोपकारिणी अनुजा यस्या
इति विग्रहः ।

अग्रेवण न० अये वनस्य ७त० अलुक्स० णत्वञ्च । वनायदेये ।

अग्रेसर लि० अये सरति गच्छति अये ह-ट अलुक्स० ७त० ।
अयगामिनि स्त्रियां ङीप् । [च लि० ।

अग्र्य पु० अये भवः अय+यत् । ज्येष्ठभ्रातरि । प्रधाने अष्टे
अग्र इदित् गतौ स्वादि-आत्मने-सक० सेट् । अङ्गते । आङ्गिष्ट ।
अग्र पापकरणे अदन्तचुरादि० उभय० । अग्रयति-ते ।

अग्र न० चुरा० अग्र अच् । पाप्मे, व्यसने, दुःखे च ।

अग्रमर्षण लि० अर्घं पापं नष्टयतेऽनेन अग्र-नष्ट-ल्युट् । सर्व-
पापनाशार्थं जये मन्त्रादौ । स्त्रियां ङीप् ।

अग्रोर पु० घृण-ङीर । न घोरः (ग्रान्तः) न०त० । महादेवे ।
घोरभिन्ने लि० । भाद्रपणचतुर्दश्यान्त स्त्री० ।

अग्रोष पु० घृष-घञ् न० त० । वर्षाशरणवाह्यायत्नविशेषे ।
स च खयां यमः खयः+क+पौ विसर्गः शर एव च ।
एते आसासुप्रदानाः अग्रोमास विद्वयन्ते इति शिबोक्तं
दिशा खयादिवर्षानासञ्चारणप्रयत्नः ।

अग्र पु० न हनि दृष्टिकर्तृत्वात् न-हन-यक् निपातनात्
साधु । प्रजापतौ । न हन्यते स्त्रीहत्याया निषिद्धत्वात् ।
स्त्रियां गवि तु स्त्री० ।

अङ्ग (नृक) संख्याकरणे चिह्नयुक्तकरणे अदन्तचुरादि० उभ०
सक० सेट् । अङ्गय-ति-ते आङ्गिक-त्-त । अङ्गापयति ते
इति केषिन् ।

अङ्ग पु० अङ्ग-घञ् । देशकाव्यविशेषे अङ्ग इति प्रसिद्धे नाट-
कपरिच्छेदे, पर्वते, चिह्ने, रेखायां, युद्धभूषणे, समीपे च ।
क्रोडे तु अस्त्री० ।

अङ्कति पु० अन्च-(गतौ) अति कुलम् । वाते । पूजनार्थत्वे
कर्मणि अति । ब्रह्मणि अग्नौ च । अग्निहोत्रिणि लि० ।
स्त्रियाम् अङ्कती च ।

अङ्कन लि० अङ्क-ल्युट् । अङ्कनसाधनद्रव्ये दागनीति प्रसिद्धे
स्त्रियामङ्कनी । विष्णुकरणमात्रे न० ।

अङ्कपालि (ली) स्त्री० पा-अलि अङ्क-पालि इत० वा डीप् ।
क्रोडप्रान्ते । अङ्केन पालयतीति अङ्क-पालि-इ । उपमा-
तरि (धाइमा) इति प्रसिद्धायाम् । अङ्कस्य पालरिव
त० । आलिङ्गने च ।

अङ्कपालिका स्त्री० अङ्कपालि+क । धात्र्याम्, वेदिकायां,
क्रोडप्रान्तभागे, आलिङ्गने च ।

अङ्कस् न० अन्ज-असुन् कुलम् । चिह्ने, शरीरे च ।

अङ्कित लि० अङ्क-क्त । चिह्निते, विविते, कृतसंख्यायाश्च ।

अङ्किन् लि० अङ्कः (आलिङ्गनस्थानत्वेन) अस्यासि अङ्क+इनि ।
अङ्केनालिङ्गे-न्ददङ्गादिवाद्यभेदे, क्रोडविशिष्टे च । स्त्रि-
यामङ्किनी ।

अङ्कुर अस्त्री० अङ्क-उरच् । बीजादभिनवोत्पन्ने, मृत्तिका-
ङ्गित्य जाते च हण्डछादौ, जले च । शीघ्रमुत्पद्यते इति
साधर्म्यात् रुधिरं, लोम्नि च ।

अङ्कुरक पु० अङ्कुरते यत्नेन सञ्जीयतेऽसौ अन्च-पुरच् ततः
क । पट्टादीनां वासस्थाने वासा इति ख्याते ।

अङ्कुश अस्त्री० अङ्क-उश्च् । हस्तिचालनोपयोगिनि वक्राये
लौहास्त्रभेदे डाङ्गश्च इति ख्याते ।

अङ्कुशदुर्धर पु० दुःखेन धार्यते व्यवस्थाप्यते दुर्-धारि खल्
हस्तः अङ्कुश-दुर्धर इत० । दुर्दान्तहस्तिनि ।

अङ्कूर पु० अङ्क-खज्ज्रादिवात् जरच् । अभिनवोत्पन्ने
हण्डछादौ । [लौहमयेऽस्त्रभेदे ।

अङ्कूष अस्त्री० अङ्क ऊपच् । हस्तिचालनोपयोगिनि वक्राये
अङ्कोट (ठ) (ल) पु० अङ्कुरते लज्जते कीलकैः । अङ्क-ओट
(ओठ) (ओल) । पीतवर्णसारं गन्धयुक्तपुष्पं दीर्घकण्टक-
युक्तं रक्तवर्णफले आकोट इति ख्याते दृष्टे ।

अङ्कोलक पु० अङ्कोल+क । आकोट इति ख्याते दृष्टे ।

अङ्कोलसार पु० अङ्कोलस्य सारः इत० । अङ्कोटदृष्टजान्ते
विषभेदे ।

अङ्कोलिका स्त्री० अङ्क-वल् अच् संप्रसारणे अङ्कोला+क ।
आलिङ्गनक्रियायाम् ।

अङ्कुर पु० अङ्के क्रोडे स्थापयित्वा वाद्यतेऽसौ अङ्कं साधुः
अङ्क-यत् । सार्धतालवयायामं चतुर्दशङ्गुलाननः । हरीत-

क्याकतिर्यः स्यादङ्गोऽङ्कं स हि वाद्यते द्रव्युक्तेः क्रोडे
स्थापनपूर्वकं वादनीये मृदङ्गादौ । अङ्कनीये लि० ।

अङ्क विहितयुक्तकरणे अदन्तचुरादि उभय० सकर्मक० सेट्
अङ्कय-ति ते आङ्गिग-त् त । मतान्तरे अङ्गापयति ते ।

अङ्क न० अङ्क-अच् । देहे, अवयवे, अप्रधाने, उपाये, मनसि च ।

अङ्कग्रह पु० अङ्क-ग्रह इत० । देहवेदनायाम् ।

अङ्कज न० अङ्गात् जायते अङ्क-जन-ड । रुधिरं । पुत्रे, केये च
पु० । देहजातमात्रे लि० ।

अङ्कण (न) न० अङ्कत्वत् अङ्क-ल्युट् प्रमोदरादिवात् वा णत्वम् ।
(उठान) इति प्रसिद्धे प्राङ्मुखे ।

अङ्कति पु० अनक्ति वायनेन करणेन । अन्ज-अति कुलम् ।
वाहने । अज्यते पूज्यते कर्मणि अति । ब्रह्मणि, अग्नौ
च । अग्निहोत्रिणि लि० । स्त्रियाम् अङ्कती च ।

अङ्कद न० अङ्कं दायति शोधयति दै-क । ताड्, वाज्, इति
च प्रसिद्धे बाहुभूषणे । बालिपुत्रे-वानरे पु० । अङ्कदान-
कर्त्तरि लि० । दक्षिणदिग्गजकरिण्यां स्त्री० ।

अङ्कना स्त्री० प्रशस्तमङ्गलसि यस्याः अङ्क+न । अङ्कसौष्ठववत्तां
योषिति, योषिन्मात्रे, उत्तरदिग्गजकरिण्याश्च ।

अङ्कनाप्रिय पु० प्री-क अङ्कना-प्रिय इत० । अशोकदृष्टे तत्-
पुष्पेण स्त्रियः स्नाङ्कं भूयन्तीति । योषित्प्रियमात्रे
त लि० । [आलिङ्गने ।

अङ्कपालि स्त्री० अङ्कं पाल्यते संबध्यतेऽतः अङ्क-पाल-इ ।

अङ्कपालिका स्त्री० अङ्कं देहं पालयतीति अङ्कपालि-
खुल् । धात्र्या इति ख्यातायाम् उपमातरि । अङ्क-
पालनकारके लि० ।

अङ्कमर्द पु० अङ्कं मर्दयति संवाहयति अङ्क-मर्द-णिच् अच् ।
देहसंवाहके-सेवके । अङ्कमर्दनकारके लि० ।

अङ्कमर्दक पु० अङ्कं मर्दयति अङ्क-मर्द-णिच् खुल् । देहसं-
वाहके-सेवके ।

अङ्कमर्दिन् पु० अङ्कं मर्दयति अङ्क-मर्द-णिच्-णिनि । अङ्क-
मर्दके सेवके । अङ्कमर्दनकारके लि० । स्त्रियां डीप् ।

अङ्कुरक्त पु० अङ्गेन रक्तः रन्ज-क्त इत० । कम्पित्यदेशजाते-
रक्तवर्णचूर्णयति-गुडारोचनीति वाणिजेपु वैद्येषु च प्रसिद्धे
दृष्टभेदे । रक्ताङ्गमात्रे लि० ।

अङ्कुरक्षणी स्त्री० अङ्कं रक्ष्यतेऽनया अङ्क-रक्ष-ल्युट् डीप् ।
आहाराश्चा इति प्रसिद्धे वस्त्रे । अङ्कुरक्षणकारके लि० ।

अङ्कुराग पु० अङ्कं रज्यतेऽनेन अङ्क-रन्ज-करणे वज् ।
अङ्कलेपने कुङ्कुमादौ । भावे घञि । अङ्कस्य विवेपने ।

अङ्गराज् पु० अङ्गेषु तन्नामकदेशेषु राजते राज-किन् ७त० ।
 अङ्गदेशाधिपे कर्णे ।
 अङ्गव न० अङ्गे स्वावयवे वाति अन्तर्भवति अतिशेषणात्
 सङ्कुचिताङ्गमिव भवति अङ्ग-वा-ड । युष्कफले ।
 अङ्गविक्रति पु० वि-क-क्तिन् अङ्गस्य विक्रतिश्चालनादि-
 र्यस्मात् ५त० । गृहीनाडा इति ख्याते अपस्माररोगे ।
 ६त० । अङ्गस्य विकारे स्त्री० ।
 अङ्गविक्षेप पु० वि-क्षिप-घञ् अङ्गस्य विक्षेपः चालनं यत्
 ७त० । अङ्गल्यादिविन्यासभेदेन विंशद्विधे नृत्ये । ६त० ।
 अङ्गस्य चालनमात्रे ।
 अङ्गवैकृत न० विकृतस्य भावः विकृत+अण् अङ्गेन अङ्ग-
 चेष्टया वैकृतं हृदयभावो ज्ञायते यत्न वङ् ० । आकार
 इति ख्यातायाम्-हृदयगतभावावेदकेष्टायाम् । ६त० ।
 अङ्गस्य विकारे न० ।
 अङ्गस् पु० अन्ज-अणुन् कुलञ्च । पक्षिणि इत्युत्पलदन्तः ।
 अङ्गसंस्कार पु० अङ्गं सञ्क्रियतेतत् अङ्ग-सम्-क आधारे
 घञ् । देहसंशोधनादिसंस्कारकारके स्थाने गोधूमचूर्णा-
 दिनाङ्गमर्द्दने च । भावे घञ् ६त० । अङ्गस्य संस्कारे
 विसेपनादौ । अङ्गं संस्करोति अङ्ग-सम्-क-कर्त्तरि-अण् ।
 कङ्कुमादौ लि० ।
 अङ्गहार पु० अङ्गं ह्रियते चाल्यतेतत् अङ्ग-हृ आधारे
 घञ् । अङ्गल्यादिविन्यासभेदेन विंशद्विधे नृत्ये । भावे
 घञ् ६त० । अङ्गस्य हरणमात्रे ।
 अङ्गाङ्गिभावः पु० अङ्गस्य अङ्गिनश्च भावः । गौणमुख्यभावे ।
 अङ्गाधिप पु० अधि पा-क अङ्ग-अधिप ६त० । अङ्गदेशपते
 कर्णे । यत्न अङ्गाधिपतिरित्यपि ।
 अङ्गार अस्त्री० अङ्ग-आरन् । अर्द्धदग्धे-अग्निसंक्रान्ते
 अग्निरग्न्ये वा आढार इति प्रसिद्धे-काष्ठखण्डे । मङ्गल
 यष्टे पु० । रक्तवर्णे लि० ।
 अङ्गारक पु० अङ्गार+कार्थे क । रक्तवर्णत्वात् मङ्गलयष्टे,
 कुरण्टकवृक्षे, भीमराज इति ख्याते-भङ्गराजवृक्षे च ।
 अकार्थे क । स्फुलिङ्ग इति विख्याते-अङ्गारचुद्रांशे ।
 अङ्गारक न० तैलमङ्गारकं नाम सर्वज्वरविनाशनमिति
 वैद्यकपरिभाषिते तैलविशेषे ।
 अङ्गारकमणि अस्त्री० अङ्गारकस्य मणिः ६त० । प्रवाते तस्य
 मङ्गलयष्टहस्तामिकतस्य व्योतिषे प्रसिद्धिः ।
 अङ्गारधानिका स्त्री० अङ्गाराणि धीयन्तेऽस्याम् अङ्गार-धा-
 आधारे लुट् टिच्चात् ङीप् ततः स्तार्थे कप् टाप् । अङ्गा-

राधारे (आङ्गटा) इति (धुनची) इति च प्रसिद्धे पात्रभेदे ।
 अङ्गारपरिपाचित न० अङ्गारे (ज्वलद्ग्न्याप्रकाशखण्डे)
 परिपाच्यते परि-पच स्तार्थे णिच् क्त । कावाव इति
 प्रसिद्धे-पक्वमांसादौ ।
 अङ्गारपुष्प पु० अङ्गारमिव लोहितवर्णे पुष्पं यस्य व० ।
 जिंयापुति, इति ख्याते इङ्गदीवृक्षे ।
 अङ्गारमञ्जरी स्त्री० अङ्गारमिव रक्तवर्णा मञ्जरी यस्याः
 व० समासान्तकवभावाहखले संज्ञात्वात् । रक्तवर्णे-(कर-
 म्चा) इति ख्याते करञ्जवृक्षे ।
 अङ्गारवल्ली स्त्री० अङ्गारमिव रक्तफलत्वात् रक्ता वल्ली क० ।
 रक्तवर्णफलवत्यां-ङीच् इति प्रसिद्धायाम्, युञ्जात्तत्वात्
 करञ्जवृक्षे च ।
 अङ्गारशकटी स्त्री० शक्नोति वोढुं शकटम्, अल्पं शकटं,
 शकटी, प्रत्यादिवत् अल्पार्थे ङीप् अङ्गारस्य शकटी ६त० ।
 (आङ्गटा) धुनाचीति च प्रसिद्धे अङ्गाराधारे पात्रभेदे ।
 अङ्गारि स्त्री० अङ्गार+मत्वर्थे ण् पृषोदरादित्वात् कनोपः ।
 अङ्गाराधारे आङ्गटा इति प्रसिद्धे पात्रविशेषे ।
 अङ्गारिका स्त्री० अङ्गारं विद्यतेऽस्याः अङ्गार+मत्वर्थे ण्
 टाप् । आङ्गटा इति ख्याते अङ्गारपात्रे ।
 अङ्गारिणी स्त्री० अङ्गार+इनि । अङ्गारधानिकायां (आङ्गटा
 इति ख्याते पात्रे) । अङ्गारवति लि० ।
 अङ्गारित पु० अङ्गारमिवाचरतीति अङ्गार+क्तिप् ततः
 कर्त्तरि क्त । पलाशकलिकीर्तने । अङ्गारं करोतीत्यर्थे
 णिच् क्त । दग्धपात्रे लि० ।
 अङ्गिका स्त्री० अङ्गम् आच्छादयति अङ्ग+इनि-के स्त्रियां
 टाप् । आङ्गखा इति प्रसिद्धे कङ्कुमखले ।
 अङ्गिन् लि० अङ्ग+इनि । प्रधाने, अवयवविशिष्टे, देहवति च ।
 अङ्गिरस् पु० अङ्ग-असि ङिरागमः । खनामख्याते ऋषिभेदे
 ब्रह्मणोमुखजाते पुत्रे ।
 अङ्गीकार पु० अङ्गम् अस्वीकृत्यम् अङ्गं क्रियते अङ्गं चि-क-
 घञ् । स्वीकारे अभ्युपगमे ।
 अङ्गीकृत लि० अङ्ग-चि-क कर्मणि क्त । अभ्युपगते स्वीकृते
 अङ्गुरि (री) स्त्री० अङ्ग-उलि-रलयोरेकत्व स्मरणान् रत्वम् ।
 आङ्गुल इति प्रसिद्धायाम्, हस्तपादशाखायाम् वा ङीप्
 अङ्गुरीवोरगच्छतेति रघुः ।
 अङ्गुरीय न० अङ्गुली भवम् अङ्गुलि-ऊ । वालमूलादित्वात्
 वा रत्वम् । अङ्गुलिभूषणे आङ्गुटीति प्रसिद्धे ।
 अङ्गुरीयक न० अङ्गुली भवम् अङ्गुलि-ऊ । वालमूलादित्वात्

वा रत्ये स्थाप्ये क । अङ्गलिभूषणे आङ्गुटीति ख्याते ।

अङ्गुल पु० अङ्ग-उल । हस्तपदशाखायां आंगुल इति ख्याता-
याम् वात्स्यायनसूत्रो अङ्गुष्ठे च । यवोदरैरङ्गुलमष्टसंख्यै-
रिति भास्कराचार्योक्तेः अष्टयशोदरपरिमाणे त्वन० ।

अङ्गुलि (ली) स्त्री० अङ्ग-उलि । हस्तपदशाखायाम् आङ्गुल
इति ख्यातायाम् । वा डीषि अङ्गुली च । हातशुडा इति
ख्याते गजकर्णिकारदृष्टे च ।

अङ्गुलितोरण न० अङ्गुल्याः तोरणमिव कृतम् । चन्द्रादि-
द्वारा कृते ललाटस्याङ्गुलितोरणमिति लोके ।

अङ्गुलित्व न० अङ्गुलिं लायते अङ्गुलि-त्व-क । चामाटीति
प्रसिद्धे ज्याकर्षणकृतखेदनिवारणार्थम् अङ्गुलिमद्वे चर्मणि
बद्धगोधाङ्गुलित्व इति भट्टिः ।

अङ्गुलित्वाण न० अङ्गुलिस्त्रायतेऽनेन त्व-क इत० । चामा-
टीति प्रसिद्धे ज्याकर्षणकृतखेदनिवारणार्थम् अङ्गुलिमद्वे
चर्मणि ।

अङ्गुलिमुद्रा स्त्री० अङ्गुल्या मुदं रानि अङ्गुलि-मुद्रा रा-क
इत० । धारयितुर्नामरसमुद्रासहिते आङ्गुटीति प्रसिद्धे
अङ्गुलीभूषणे ।

अङ्गुलिमोटन न० अङ्गुल्योर्मोटनं मर्दनं यत्न व० । अङ्गुलि-
द्वयमर्दनजाते तड्डि इति प्रसिद्धे शब्दे ।

अङ्गुलिषङ्गा स्त्री० अङ्गुली षङ्गो यस्याः षत्वम् व० । (याड)
इति प्रसिद्धे अङ्गुलिषलेपकारके यवागूद्रव्ये ।

अङ्गुलिसन्देश पु० अङ्गुल्या अङ्गुलिध्वनिना सन्दिश्यते
सं-दिश-वच् । अङ्गुलिध्वनिद्वारा संज्ञादाने, अङ्गुलिस्फोट-
नमात्रेऽपि ।

अङ्गुलिस्फोटन न० अङ्गुल्योः स्फोटनं ताडनं यत्न व० ।
(तड्डि) इति प्रसिद्धे अङ्गुलिद्वयमर्दनजाते शब्दे ।

अङ्गुलीपञ्चक न० अङ्गुलीनां पञ्चकम् पञ्चसंख्या । हस्तस्थाना-
मङ्गुलीनां समुदाये ताव अङ्गुष्ठतर्जनीमध्यमानामिका
कनिष्ठानामिकाः । [प्रसिद्धे अङ्गुलिभूषणे ।

अङ्गुलीयक न० अङ्गुलीयकवत् वा रत्नाभावः । आंगुटीति
अङ्गुलीसम्भूत पु० अङ्गुली सम्भूतः सम्-भू-क्त ७त० । नखे ।
अङ्गुलिसम्भूतमात्रे लि० ।

अङ्गुष्ठ पु० अङ्गुलौ पाणौ प्राधान्येन तिष्ठति अङ्गु-स्था-क अम्बा-
स्वेत्यादिना पत्वम् । दृढाङ्गुली । अम्बास्वेति सूत्रेऽङ्गुष्ठ-
प्रयोगात् अङ्गुष्ठद्वयेऽपि हस्तवाचीति ज्ञापितम् ।

अङ्गुष्ठमात्र लि० अङ्गुष्ठ-परिमाणार्थं मात्रच् । अङ्गुष्ठमध्य-
पर्यपरिमिते । अङ्गुष्ठमालोह्यवरोऽपि दृष्ट इति श्रुतौ ।

अङ्गुष्ठ पु० अङ्गु-ऊप । नकुले वाग्रे च ।

अङ्गुस् न० अङ्गु-असि । पापे ।

अङ्गि पु० अङ्गि गतौ इ । चरणे दृष्टमूले च ।

अङ्गि पु० अङ्गि गतौ क्रि । चरणे दृष्टमूले च ।

अङ्गिपु पु० अङ्गिणा मूलेन पिबति भिक्तजलादिकम् पा-क
इत० । दृष्टमात्रे ।

अङ्गिपर्णिका स्त्री० अङ्गौ मूले अङ्गिरेरारभ्य वा पर्णमस्याः
व० जातितात् डोष् ततः स्थाप्यं के हस्ते टाप् ।
सिंहपुच्छाकारपुष्पवति चाङ्गुलिया, इति ख्याते दृष्टे ।
अङ्गिपर्णित्यपि नाम ।

अङ्गिवल्लीका स्त्री० अङ्गुरारभ्य वल्लीव पर्णवत्त्वेन ततः
स्थायं के हस्ते टाप् । सिंहपुच्छाकारपुष्पवति चाङ्गुलिया,
इति प्रसिद्धे दृष्टे । अङ्गिवल्लीत्यपि नाम ।

अच अविष्टकथने उभय० स्वादि० सक० सेट् । अचति ते ।
आचीत् आचिष्ट ।

अच पूजने गतौ च इदित् पर० स्वादि० सक० सेट् ।
अचति आचोत् आनञ्च । अच्यत् गतौ त अच्यत् ।

अच अव्यक्तकथने इदित् उभय० स्वादि० सक० सेट् । अच-ति
ते । आचोत् आचिष्ट । [चक्षुर्भिन्ने न० ।

अचक्षुस् लि० चक्ष-उसि व० । सन्दनेले नेत्रहीने च । न०त० ।

अचराड् स्त्री० चडि कोपने अच् गौरादितात् डीप् न०
त० । शान्तस्वभावायां गवि । कोपनभिन्ने लि० ।

अचर न० न चरति चलति-चर-अच् न० त० । स्यावरे
स्थितिशीले पृथिव्यादौ चराणामनमचरमिति मनुः ।
चलनशून्ये लि० ।

अचल पु० न चलति चल-अच् न०त० । पर्वते, गेजे इति ख्याते
शङ्खौ, शिखे, वज्रज्ञाणि च । पृथिव्यां स्त्री० । चलनशून्ये लि० ।

अचलत्विष् पु० अचला श्रतथा प्रचालनेनापि मालिन्या
नपगमात् स्थिरा लिट् कान्तिर्यस्य व० । क्रोकिने । स्थिर-
कान्तिमिति लि० । कर्म० । स्थिरायां कान्तौ स्त्री० ।

अचिन्त्य न० चिन्ति-कर्मणि यत् न०त० । चिन्तयितुमियत्कथा
परिच्छेत्तुञ्चाशक्ये परब्रह्मणि । चिन्तयितुमशक्ये वस्तुमात्रे
लि० । अचिन्त्याः खलु वे भावा इति सूत्रे ।

अचिर न० चि-रक् न०त० । अत्यकाले । अत्यकालस्या-
यिनि द्रव्यमात्रे लि० ।

अचिरद्युतिः स्त्री० अचिरा बद्धकालस्यायिनी द्युतिर्यस्या
व० । विद्युति । अत्यकालस्यायिद्युतिमिति लि० । कर्म० ।
अत्यकालस्यायिन्यां कान्तौ स्त्री० ।

अचिरप्रभा स्त्री० प्र-भा अङ् अचिरा अचिरस्यायिनी
प्रभा यस्याः व० । विद्युति । च्युता दिवः स्यादुरिवाचि-
रप्रमेति भट्टिः । अल्पकालस्यायिप्रभावति ति० । कर्म०
अचिरायां दीप्तौ स्त्री० ।

अचिररोचिस् स्त्री० अचिरं रोचिर्यस्याः व० । विद्युति ।
अचिरप्रभावति ति० । कर्म० । अचिरप्रभायाम् न० ।

अचिरांशु स्त्री० अचिरा अंशवोऽस्याः व० । विद्युति ।
अल्पकालस्यायिकिरणवति ति० । कर्म० । अचिरकिरणे पु० ।

अचिरात् अव्य० अचिरं अवतीति क्तिप् । शीघ्रे, अविलम्बे च ।

अचिराभा स्त्री० अचिरप्रभावत् । आ-भा-अङ् । विद्युति
अचेतन ति० चित-णिच्-युच् चेतना ज्ञानम् व० । चेतना-
शून्ये । चित-ल्यु न०त० । ज्ञानविशिष्टभिन्ने ।

अचेतस् ति० चित-असि व० । विवेकशून्ये, दुष्टचित्ते, चित्त-
शून्ये च । अव्ययी० । चित्ताभावे अव्य० ।

अचेतन्य ति० चेतनस्य भावः चेतन+यक् व० । चेतन्यरहिते,
ज्ञानशून्ये च । न०त० । ज्ञानभिन्ने न० ।

अच्छ अव्य० छो-क न०त० । आभिमुख्ये ।

अच्छ ति० न क्वति दृष्टिम्, न+छो क० । खच्छे निर्मले च ।
भल्लूके, स्फटिके च पु० ।

अच्छभल्ल पु० अच्छ-आभिमुख्येन भल्लते गच्छति अच्छ+भल्ल-
अच् । भल्लूके । अत्र भल्ल इत्यपि दृष्टम् नाम ।

अच्छम् अव्य० न-छो कश्चन् । आभिमुख्ये ।

अच्छिद्र ति० छिद्र-रक् व० । छिद्रशून्ये, अङ्गहानिः
छिद्रं तच्छून्ये वैदिककर्मणि च ।

अच्छिद्रावधारण न० अच्छिद्रतया साङ्गतयावधारणम्
अव धारेर्ल्युट् । कृतस्य वैदिककर्मणोच्छिद्रतया अव-
धारणे कृततत्कर्मोच्छिद्रमस्तिभिलापकम् ।

अच्छोद ति० अच्छम् उदकं यस्य उदकस्योदभावः । निर्मल-
जलवति तडागादौ । तद्वानकप्रसिद्धे सरसि न० ।

अच्युत पु० च्युतते च्युत-क न०त० । विष्णौ । च्युतिशून्ये ति०
अच्युताग्रज पु० अच्युतस्य कणस्य अग्रे जायते अग्र+जन ड
इत० । बलभद्रे ।

अच्युताङ्गज पु० अच्युतस्याङ्गात् जायते अङ्ग+जन-ड ।
इत० । कामदेवे । तदङ्गजातमात्रे ति० ।

अच्युतात्मज पु० आत्मनोऽङ्गात् जायते जन-ड इत० । कामदेवे ।

अच्युतावास पु० आ-उच्यते सेव्यतेऽत्र आ-वस-घञ् इत० ।
अश्वत्थवृक्षे । अश्वत्थः सर्ववृक्षाणामित्युक्तेषु तलोपा-
सत्तात्तदावासतम ।

अच्युति स्त्री० च्यु-क्तिन् न०त० । चरणाभावे । वङ् । नाश-
शून्ये ति० ।

अज गतौ लोपणे च स्वादि० पर० सक० सेट् । अजति । अवे-
षीत् अजीत् । अजिता वेता ।

अज दीप्तौ इदित् चुरादि० उभय० सेट् अक० । अजयति
ते । आज्जिजत् ।

अज पु० न जायते जन-ड न०त० । ब्रह्मणि, विष्णौ, हरे,
जीवात्मनि ईश्वरे, कामे, मेघराशौ, सूर्यवंशीयराजभेदे
दशरथपितरि, आत् विष्णोर्जाते कामदेवे च । जन्म-
रहिते ति० । जगत्कारणे सत्त्वरजस्तमोगुणात्मके प्रधाने
अजामेकां लोहितयुक्तकणां बह्वीः प्रजाः रजमानामिति
श्रुतेः । काम्याश्च स्त्री० ।

अजकर्ण पु० अजस्य कर्ण इव कर्णो यस्य व० । कामाक्ष्य
लम्बायमानपल्लयुक्ते पियासाल, इति ख्याते कामकर्णे,
दृष्टे सरिचपत्रे च ।

अजकर्णक पु० अजकर्णइव कायति पल्लवारा प्रकाशते कै-
क । पियासाल इति ख्याते दृष्टे ।

अजकव अस्त्री० अजो विष्णुः को ब्रह्मा च वाति शरत्वेनात्र
वा+अधिकरणे क इत० । शिवधनुषि । वाबुद् इति
ख्याते वर्वरीदृष्टे पु० ।

अजकाव अस्त्री० अजकौ विष्णुब्रह्माशौ अवतीति अण्
उप०स० । शिवधनुषि ।

अजक्षीर न० अजायाः क्षीरं पुंवद्भावः । कामाङ्गणे ।

अजग पु० अजं कामं यन्नाङ्गत्वेन गच्छति गम-ड इत० ।
विष्णौ । अजेन गन्तरि बह्वौ च ।

अजगन्धा स्त्री० अजस्य गन्धइव गन्धोऽस्याः । जोयानीति
ख्यातायां वनयमान्याम् ।

अजगन्धिका स्त्री० अजस्य गन्ध इव गन्धो यस्याः व० ततः
स्वार्थे के टाप् । वाबुद् इति प्रसिद्धे वर्वरीशाले ।

अजगन्धिनी स्त्री० अजस्य मेघस्य गन्धो लेशः एकदेशः
शङ्कमिति यावत् तदस्याः फलाकारेणास्तीति अजगन्ध+
इति ङीप् । गाडरशिङ्गा इति प्रसिद्धे अजगन्धीदृष्टे ।

अजगर पु० अजं कामं गिरति गिलति गृ अच् । दृष्टवर्षे ।

अजगव पु० अजगो विष्णुः शरत्वेन त्रिपुराशुरवधकाळे-
ऽस्यास्ति अजग+व । शिवधनुषि । [धनुषि ।

अजगाव पु० अजगं विष्णुमवति अव-अण् उप०स० । शिव-
अजघन्य ति० न जघन्य (अधम) न०त० । अप्रमभिन्ने श्रेष्ठे च ।

अजजीविक ति० जीव्यतेऽनया जीववतीति वा जीव-

बुष्-बुलु वा अजएव क्रयविक्रयादिभ्यां पालनादिना वा जीविका जीवनोपायोऽस्य व० । छागक्रयविक्रयादिना जीविकावति ।

अजटा स्त्री० नास्ति जटा शिफा यस्याः व० । (भुङ्क्षामला) इति प्रसिद्धे शिफारहिते वृक्षभेदे ।

अजडा स्त्री० अजडयति स्वर्गमावाद्भ्रमर्दनार्थं चालयति न+जड-णिच् ततः अच् । आलुङ्गितीति प्रसिद्धे वृक्षभेदे ।

अजथा स्त्री० अजानां समूहः । अज+थन् स्त्रीत्वात् टाप् । अजसमूहे । तद्वन्नावावर्णत्वात् स्वर्णयुधिकायाञ्च ।

अजदण्डी स्त्री० अजस्य ब्रह्मणोदण्डोऽस्याः व० गौरा-हणीप् । ब्रह्मदण्डीवृक्षे ब्रह्मणो वस्त्रार्थदण्डस्य तदीयकाष्ठेन करणान्तथात्वम् ।

अजननि स्त्री० न+जन-आक्रोशे कनि । आक्रुष्यमाने जन्माभावे । अर्थाभावे व्यय्यो० । जनन्या अभावे व्यय्य० ।

अजन्य स्त्री० लौकिकहेतुभिर्न जन्यते न+जन-णिच्-यत् । शुभाशुभसूचके देवकते भूकम्पादावुत्पाते । अन्यभिन्ने त्रि०

अजप पु० अक्षरं जपति निन्दार्थे नञ्, जप्-अच् । कुपाठके । अजं पाति रक्षति अज+पा-क । छागपालके त्रि० ।

अजपा स्त्री० प्रयत्नेन जपितमशक्या अव्यतोच्चारिता जप-अच् । आसप्रत्यासयोः वहिर्गमनगमनाभ्याम् अचरनिष्पादनरूपे जपे, हंसः, शोहमिति वा मन्त्रभेदे च । जपन्त्ये त्रि० ।

अजपात् (द) पु० अजस्य पाद इव पादोऽस्य वा अन्त्याकारलोपः । इदंभेदे तदेवताकत्वात् पूर्वभाद्रपदनक्षत्रे च ।

अजभक्ष पु० अजैर्भक्ष्यतेऽसौ भक्ष घञ् इत० । वावुइ इति प्रसिद्धे वर्षरीवृक्षे तत्पत्रमलैरतिप्रीतितो भक्ष्यते ।

अजमीढ पु० अजोमीढः यत्ने सिक्तः यत्न व० । आजमीर इति प्रसिद्धे देशे । तद्देशाधिपे राजनि अणि । आजमीढः युधिष्ठिरे ।

अजमीदा स्त्री० अजस्य मोद इव मोदो गन्धो यस्याः अजं मोदयति वा । सुद-घञ् इत० । मोदि-अन् वा । उग्रगन्धवत्तां वनयमान्याम् यमानोमात्रे च ।

अजम्भ पु० नास्ति जम्भो दन्तोऽस्य व० । भेके तस्य दन्ताभावात् । दन्तन्त्ये त्रि० ।

अजय पु० जि-अच् न० त० । वीरभूमिनगरसन्निधाने अजय इति नामके नद्विशेषे च । अजनेन छागेन याति-या-क इत० । छागवाहने क्षान्तौ पु० । अजने जयन्त्ये त्रि० । अज्य० जयाभावे । नास्ति जयो मादकलेनास्याम्

सिद्धिः, भाङ्ग इति च प्रसिद्धनामिकायाम् विजयायाम् स्त्री० । अजय्यं स्त्री० जि-शक्यार्थे यत् । जेतमशक्ये इज्ये शतौ ।

अजरा स्त्री० ज-अङ् न० व० । (घृतकुमारी) इति प्रसिद्धे वृक्षे तस्य जराभावात् । जरान्त्ये त्रि० । जराभावे अजरसम् अव्य० ।

अजर्य न० न जीर्यति जृ-यत् न० त० । सौहार्दे ।

अजलोमन् पु० अजस्य लोमेव लोम (मङ्गरी) यस्य उपमानव० । (शूकशिखी) इति ख्याते अजलोमवन्मङ्गरी-विशिष्टे वृक्षभेदे ।

अजवीथी स्त्री० अजनेन ब्रह्मणा निर्मिता वीथी पदं इत० । गगनसेतुरूपे (यमनाला) इति ख्याते, छायापथे । यासारभ्य अगस्त्यस्थानपर्यन्तं पितृयानपथः ।

अजटङ्गी स्त्री० अजस्य नेपथ्यं टङ्गनिव फलमस्याः व० । (गाङ्गलिङ्गा) प्रति प्रसिद्धे नेपथ्यं टङ्गत्वं फलवति वृक्षे ।

अजस्त न० । न-जस र । सन्तते विच्छेदरहिते । तथाभूत-कालस्थायिनि वस्तुमात्रे त्रि० ।

अजहत्स्वार्थी स्त्री० न जहत् स्वार्थोऽयाम् न+हा-शत २व० । स्वार्थापरित्यागेन परार्थावबोधिकायां लक्षणायाम् । यथा जेतो धावतीत्यादौ जेतयुष्मापरित्यागेन तद्वति लक्षणा ।

अजहस्तिङ्ग पु० न जहत् लिङ्गं यम् हा-शत २व० । नियतलिङ्गके विशेष्यस्यान्यलिङ्गकत्वेऽपि खलिङ्गात्यागेन विशेषणे शब्दे । तथा चान्यत्र विशेषणस्य विशेष्यादुत्सारि-लिङ्गत्वनियमेऽपि अस्य न तथा नियमः । यथा नेदः श्रुतिर्वा प्रमाणम् ।

अजहा स्त्री० न जहाति शूकान् । न+हा-श । आच-कुशीति ख्याते वृक्षे ।

अजागर पु० जागृ-णिच्-अच् न जागरो यस्मात् ५व० । सेवनेन निद्राराहित्यकारके यदपेक्षयाऽन्यस्मिन् जाग-रणकर्तृत्वं नास्ति तादृशे (भीमराज) इति ख्याते भृङ्गराजे । भृङ्गराजः सुजागर इति रभसवाक्यात् तस्या-त्यन्तनिद्राराहित्यकारित्वम् ।

अजाजी स्त्री० अजनेन छागेन आजोविचेयो गन्धोत्कटत्वात् त्यागो यस्याः अज-घञ् बोधाभावात् व० । मुख्य-भक्षेणापि छागेन गन्धोत्कटतया त्यज्यमाने, जीरा इति प्रसिद्धे जीरके वृक्षे ।

अजाजीव पु० अजैस्तद्वत्तत्त्वोपपादिना तत् क्रयविक्रयादिना वा आजोवति । आ-जीव-अच् इत० । छागपालके तत् क्रयविक्रयाभ्यामाजीविनि च ।

अजातककुद् पु० न जातं ककुदंसंकुटं यस्य जन-क्तं व०
ककुदशब्दान्याकारलोपः । अपूर्णककुदवति अल्पवयस्के
गवादिवत्ते ।

अजातशत्रु पु० जातस्य जन्तुमात्रस्य न शत्रुः अथाहभो-
जीत्यादिवत् नजीव्यवहितेन शत्रुशब्देनान्वयात् असमर्थ-
समासः । युधिष्ठिरे राजनि । एवमजातारिरपि तत्रैव ।

अजाति स्त्री० जन-क्तिन् न० त० । असुप्तौ । व० । जातिशून्ये
जात्यादौ जन्मशून्ये च नित्ये लि० ।

अजादनी स्त्री० अजैस्तृयाद्यतेऽसौ अन्यस्य दुःस्पर्शत्वेनाजैरे-
वाद्यते इति वा अद-कर्मणि ल्युट् इत् । डुरालभा इति
विवृति इति च प्रसिद्धे स्पर्शेन दुःखदायके दृढभेदे ।

अजानि पु० नास्ति जाया यस्य व० जायाया निजदेशः ।
जायारहिते ।

अजानेय पु० अजेऽपि विद्येऽपि आनेयो यथास्थानं प्राप-
णीयो आरोही येन अज-विद्ये अप् बीभावाभावः आ-
नी-कर्मणि यत् ततः व० । वज्रस्त्रप्रहारेऽपि निर्भयेन
यथास्थानमारोहिणः प्रापके अये, उत्तमाश्चे च ।

अजप्रिया स्त्री० अजानां प्रिया । कुल इति ख्याते वदरीदृष्टे ।

अजि पु० अज-इ । तेजसि । गतिमति लि० । तेन पदाजिः ।

अजिन न० अज-इतन् बीभावाभावः । चर्मणि ।

अजिनपत्रा (त्री) (त्रिका) स्त्री० अजिनं चर्मैव सुश्लिष्टं
पत्रं पत्रो यस्याः व० । चाम्चिका इति प्रसिद्धे पत्रिभेदे
(त्री) इत्यत्र गौरादित्वात् ङीष् । ततः सार्थं के
द्वले टापि-पत्रिका इत्यपि ।

अजिनफला स्त्री० अजिनं (चर्मविकारत्वात् भस्त्रा) इव
फलं यस्याः अजिनपूर्वकत्वेन जातिलक्षणं ङीष्ं बाधित्वा
टाम् । टेपारी इति प्रसिद्धे भस्त्राकारफले दृढभेदे ।

अजिनयोनि स्त्री० अजिनस्य चर्मणः योनिः कारणं इत् ।
हरिणमात्रे । [चत्वरे ।

अजिर न० अज-किरन् बीभावाभावः । उटानइति ख्याते
अजिह्वा लि० हा-मन् द्वित्वालोपौ ततः न० त० । सरले

अजिह्वा पु० अजिह्वां सरलं गच्छति गम-ड । वाणे ।
सरलगामिनि लि० ।

अजिह्व पु० अजि वन् ऊक् च जिह्वा रसना सा नास्ति यस्य व० ।
भेके । जिह्वाशून्ये लि० ।

अजीर्ण न० जृ-भावे क्त न० त० । जठरानलमान्द्येन भुक्ताद्या-
देरपाके, रोगभेदे च । कर्त्तरि क्ते जीर्णसिद्धिने लि० ।

अजीव लि० जीव-भावे घञ् व० । जीवन्नरहिते ष्यते ष्ये च ।

अजीवनि स्त्री० न जीव्यात् न+जीव-आक्रोशे अनि ।
अभिशापविषये जीवनाभावे ।

अजेय लि० जेतुमशक्ये न+जि-यत् । जयायोग्ये ।

अजैकपाद्(द) पु० अजस्य ङागस्य एकः पादइव पादो यस्य
उपमाव० वा पादस्यान्याकारलोपः । रुद्रविशेषे, तद्देवताके
पूर्वभाद्रपदनक्षत्रे च ।

अञ्जूका स्त्री० अर्जयति या सा अर्ज्जि-ऊक रकारस्य जत्वम् ।
नाशं नटकर्मं तद्विषयकथने वेश्यायाम् ।

अञ्जटा स्त्री० अचति दोषं नाशयति अच-क्तिप् भटति
संहन्यते भट्-अच् ततः कर्म० । (भुङ् आमला) इति
प्रसिद्धे दृष्टे ।

अञ्ज लि० न जानाति न+ज्ञा-क । ज्ञानशून्ये, मूर्खे, अल्पज्ञे च
अज्ञान न० ज्ञा-भावे ल्युट् न० त० । ज्ञानविरोधिनि
ज्ञाननाशे (अविद्या) इति वेदान्तप्रसिद्धे जगत्कारणे,
ज्ञानाभावे च । व० । ज्ञानशून्ये लि० ।

अञ्जति पु० अञ्च-अति । वायौ ।

अञ्जल इ० अञ्च-अलच् । प्रान्तभागे वस्त्रप्रान्ते च ।

अञ्जित लि० अञ्च-क्त । पूजिते, आकुञ्चिते च । अञ्जितसव्य-
पादमिति भट्टिः ।

अञ्जितम्बु स्त्री० अञ्जिता पूजिता वस्त्रीकृता वा भुर्वयः ।
सुन्दरयोपिति वस्त्रीकृतम्बुवि च स्त्रियाम् । कर्म० (भू) तथा
भूतम्बूलतायाम् स्त्री० ।

अञ्ज (नज) मिश्रणे गतौ व्यक्तीकरणे च इधादि० पर० सक०
वेद । अनक्ति । आञ्जीत् । अञ्जिता अञ्जिता । वि-व्यक्ती-
करणे व्यनक्ति कालत्रितयेऽपि योग्यतामिति भावः ।

अञ्जन न० अञ्जतेऽनेन करणे ल्युट् । कञ्चले । भावे ल्युट् ।
मिश्रीकरणे, गमने, मालिन्ये, व्यक्तीकरणे च । कर्त्तरि ल्यु ।
उत्तरदिशो हस्तिन्यां हनुमतो-मातरि च स्त्री० । शिचि
युच् । शक्तिलक्षणाभिन्ने शक्यलक्ष्यान्यार्थबोधके शब्दव्या-
पारे, स्त्री० । अन्यार्थवीकृत्य व्यापृतिरञ्जनेति काव्यप्रकाशः ।

अञ्जनकेशी स्त्री० अञ्जनमिव केशो यस्याः ५त० । केश-
संस्कारके हृद्विलासिनीनामके गन्धद्रव्ये । यत्संयोगात्
केशस्य कण्ठता स्यात् ।

अञ्जनाधिका स्त्री० अञ्जनादधिका दृष्टत्वात् ५त० ।
(आजनाद) इति ख्याते कीटभेदे ।

अञ्जनावती स्त्री० अञ्जनं विद्यतेऽस्याः अधिककञ्चवर्षत्वात्
अञ्जन+मतप् वत् दीर्घश्च । ईशानकोणस्य हस्तिनाम् ।

अञ्जनिका स्त्री० अञ्जना सार्थं के टाम् कापि पूर्वाकारस्य

इत्त्वम् । (आजनाइ) इति प्रसिद्धे अञ्जनाख्ये कीटभेदे ।
अञ्जनी स्त्री० अज्यते चन्दनकुङ्कुमादिभिरसौ अन्ज-कर्माण
ल्युट् ङीप् । कुङ्कुमाद्यनुलिप्तायाम् स्त्रियाम् । करणे
ल्युटि कटुकाद्ये, कालाञ्जनद्वये च ।

अञ्जलि पु० अन्ज-अलि । संयुतकरपुटे, कुडवपरिमाणे च ।
अञ्जलिका स्त्री० अञ्जलिरिव कायति प्रकाशते अञ्जलि+कै-
टाप् । बालसूयिकायाम् ।

अञ्जलिकारिका स्त्री० अञ्जलेः कारिका करणं क-धात्व-
र्चनिर्देशे खुल् । अञ्जलिकरणे अञ्जलेरिव कारिका स्वर्णमा-
त्रेण पत्रपुटस्य संपुटीकरणत्वात् क-खुल् इत् । लज्जालु
इति ख्यातायाम् लज्जाशीललतायाम् सा हि स्वर्णमात्रात्
सङ्केतेन पत्रपुटं संपुटं कुर्वती अञ्जलिनिव करोति ।
अञ्जलेः कारः करणं नित्ययोगेन अस्यस्याः । क-भावे
घञ् इत् । ततः नित्ययोगेन मत्वर्थः टन् उल्लेखः टाप् ।
प्रतिमायां तस्यां हि यत् निर्माणसमये अञ्जलिकरणं
तत् नित्ययोगेन तिष्ठति । अञ्जलि+क-कर्त्तरि खुल् ।
विनयेनाञ्जलिकारके लि० ।

अञ्जस लि० अन्ज-असच् । सरले ।

अञ्जसा अव्य० अन्ज-भावे अच् अञ्जं गतिं विलम्बं वा सति
सो-क्तिप् । विलम्बाच्चने श्रेष्ठेऽपि याथार्थ्यं च ।

अट गतौ भ्वादि० सक० पर० सेट् । अटति आठीत् ।

अटनि (नी) द्वि० अटति कौर्त्तुम् अट-अनि वा ङीष् ।
धनुषमे गुणारोमणस्याने ।

अटरुप पु० अटति भ्रमति अट-अच् तं रोषति हिनस्ति
रुप-क अटङ्गिवा रूयते न मुच्यते रुप-क । (वासक)
इति ख्याते दृष्टे । [ङीप् दीर्घता । वने ।

अटवि (वी) स्त्री० अटन्ति चरमे वयसि यत्र अट-अवि वा
अटाद्या स्त्री० अट-यङ्-भावे अ स्त्रीलात् टाप् । प्रि-
भ्रमणे दृष्टागमने च ।

अट्ट अतिक्रमे वधे च भ्वादि० आत्म० सक० सेट् । अट्टते ।
आट्टिष्ट । [आट्टिटत् ।

अट्ट अनादरे डुरादि० उभय० सक० सेट् । अट्टयति ते ।

अट्ट पु० अट्टयति अनाद्वयतेऽन्यथा अट्ट-डु० घञ् ।
प्रासादसोपरिगृहे, प्राचीरोपरिस्थसैन्यगृहे, तत्र स्थिता
हि नरा अन्यान् हीनतया नाद्रियन्ते, अतिशये च ।
तस्मिन् सति च अत्योत्कर्षेऽनादरः ।

अट्टट्ट अव्य० अट्टप्रकारः अट्टस्य गुणवाचितया प्रकारे द्वित्वम्
शकन्धादि० पररूपम् । अत्युत्कटे हासे ।

अट्टहास पु० अट्टेनातिशयेन हासः हस-घञ् इत् । उच्चहासे ।
अट्टहासक पु० अट्टहास इव कायते कै-क । अट्टहासेन
दन्तानां वह्निर्निगमादतिशुभ्रत्वं तद्वत् शुभ्रे कुन्ददृष्टे ।

अट्टालका पु० अट्ट इव प्रासादोपरिगृहमिव अलति पर्याप्तो
भवति अल-खुल् । प्रासादोपरिस्थे दृष्टकादिगृहे ।

अट्टालिका स्त्री० अट्टाल+स्थार्थे क । दृष्टकादिनिर्मिते राजगृहे
अट गतौ भ्वादि० पर० सक० सेट् । अटति । आठीत् ।

अट गतौ इदित् आत्म० भ्वादि० सक० सेट् । अटते ।

अट उद्यमे भ्वादि० पर० घञ् सेट् । अटति । आडीत् ।

अट व्याप्तौ स्वादि० पर० सक० सेट् वेदएवाव्य प्रयोगः ।
अट्णोति । आडीत् । [अट्णति । आट्णत् ।

अट्ट अभियोगे समाधाने च भ्वादि० पर० सक० सेट् ।

अण शब्दे भ्वादि० पर० चक० सेट् । अणति । आणीत् ।

अण जीवने दिवा० आत्मने० चक० सेट् । अण्यते आणिष्ट ।

अण(न)क त्रि० अणति यथेच्छम् नदति अण-अच् ततः कृत्वा-
याम् क । अधमे, निन्दिते च । दन्त्यमध्यवायम् ।

अण्य लि० अण-उन् अणस्तस्य सूक्ष्मस्यस्य भवनं चेतसम्
अणु+यत् । सर्षपादिसहस्रतन्त्रियोग्ये (सुताभूमि) ख्याते चेतसि

अणि पु० स्त्री० अणति शब्दायते अण-इन् । आरा इति ख्याते
रथचक्रापरिस्थिते कीलके सूच्याद्यपभागे च । स्त्रीत्वे वा
ङीप् । अत्रादेर्दीर्घताप्रोच्यते । तेन आणिः आणो ।

अणिमन् पु० अणोर्मायः अणु+इमानिच् । सूक्ष्मत्वे
सूक्ष्मपरिमाणे, ऐश्वर्यभेदे च यद्वशात् सूक्ष्मीभूय
सर्वत्र गन्तं शक्नोति । ऐश्वर्याणि च । अणिमा लघिमा
प्राप्तिः प्राक्तन्यं महिमा तथा । ईशित्वं च वशिस्तत्त्व तथा
कामावसायिता इत्युक्तानि । एतेषां स्वरूपाणि ऐश्वर्य-
प्रदार्थनिरूपणे वक्ष्यन्ते ।

अणीयस् लि० अणु+ईयत् । अतिसूक्ष्मे अणोरणीयान्
महतो महोयानिति श्रुतिः । स्त्रियाम् (सी) ।

अणु लि० अण-उन् । कुट्टे, सूक्ष्मपरिमाणवति, द्रव्ये, लघे च ।
स्त्रियाम् अण्वी च । (चिना, काङ्गनी, श्यामा) मृष्टति
सूक्ष्मपान्थे पु० ।

अणुक लि० अणु+निपुणार्थे क । निपुणे । स्वार्थे क । सूक्ष्मे
अल्पे क । कुट्टे ।

अणुभा स्त्री० अण्वी सूक्ष्मा भा दीर्घार्थस्याः व० । विद्युति ।

अण्ड न० अमन्नि संप्रयोगं यान्ति अनेन अम-ड टवर्गादि-
लेटि डस्य नेचम् । पुंसोऽङ्गावयवे, पञ्चल्लिखे, वीर्ये च ।

अण्डज पु० अण्डात् डिम्बात् जायते जन-ड । अण्डजाने

मक्षिणि, सपे, मत्स्ये, कांकलास इति ख्याते ककलासे च ।
अण्डजातमात्रे वि० । अण्डनाभिकसूर्यान्त स्त्री० ।

अण्डालु पु० अण्ड+आलु । डिम्बविशिष्टे मत्स्ये ।

अण्डोर पु० अण्डः पुमवयवभेदः अस्यास्तीति अण्ड-ईरन् ।
पुरुषे, समर्थे च ।

अत बन्धने इदित् आदि० पर० सक० सेट् । अन्तति । आन्तोत् ।
अत बन्धने आदि० पर० सक० सेट् । अतति । आतोत् ।

अत प्रापणे, सातत्ये, गतौ च आदि० पर० सक० सेट् ।
अतति । आतोत् । क्ते अतितः ।

अतट पु० तस्यते आह्वयतेऽम्भसा इति तटं जलाघातस्थानं
तद्वास्ति यस्य व० । आङ्गरीति प्रसिद्धे आलम्बनस्थानम्बुन्ये,
पर्वताद्युच्चस्थाने, भूधरधोभागे च ।

अतल न० अस्य भूखण्डस्य तलं दृष्योदरात् इदमोऽलम् ।
सम्प्रातालमध्ये प्रथमखण्डे, भूधरधोभागे । तलम्बुन्ये वि० ।
अतलस्पर्श वि० न तलस्याधोभागस्य स्पर्शो यत्न व० ।
अतिगभीरे ।

अतस पु० अत-गतौ असच् । वाते । सातत्यार्थात् अत-असच् ।
आत्मनि । गौरादित्वात् ङीप् । तिसि, मसिना इति
ख्याते अतसीदृष्टे । तत्सूत्रज्ञाते चौमवस्ते न० ।

अति अव्य० अत-इ । पूजायाम्, उत्कर्षे, अतिक्रमणे,
अतिशये च ।

अतिकथ वि० अतिक्रान्तः कथाम् । कथनायोग्ये, अवर्द्धये,
नष्टे च । [भक्ते दृष्टे ।

अतिकन्दक पु० अतिरिक्तः कन्दः यस्य व० । हस्तिकन्दना-
अतिकेशर पु० अतिरिक्तानि केशराख्यस्य व० । गुजकदृष्टे ।

अतिक्रम पु० अति-क्रम-घञ् ह्रस्वः । उल्लङ्घने । अतिक्रान्तः
क्रममिति प्रादि स० । क्रमोल्लङ्घने वि० ।

अतिगण्ड पु० परिभाषया विष्कुम्भाध्वि पक्षे योगे ।

अतिगन्ध पु० अतिशयितो गन्धो यस्य व० । चम्पकदृष्टे ।
अतिशयितगन्धवति वि० ।

अतिचरा स्त्री० अतिक्रम्य चरति दुर्गभूमिजातत्वात् दुःप्राप-
त्वाच्च अति+चर-अच् । पञ्चचारिणीदृष्टे उत्तरदेशगमने,
तत्पूर्याये पञ्चाभेतिशब्ददर्शनात् स्थलपद्मिन्यामिति केचित्

अतिचार पु० अतिशयेन चारः अतिक्रम्य वा चारः अति+
चर-वञ् । अतिशयितगमने, ज्योतिःशास्त्रप्रसिद्धे मङ्ग-
लादिग्रहपञ्चकस्य सूर्यसंपर्कविशेषात्तत्तज्जोऽदृष्टिस्तया
वक्रगोलादिगत्या सप्तभोग्यकालसङ्गृह्य राश्यान्तरगमने,
अस्य विशेषस्तु दृष्टदभिधाने दर्शयिष्यते ।

अतिचारिन् पु० अति+चर-णिनि । पूर्वोक्तानिचारिवति
ग्रहे । अतिक्रम्य अतिशयेन वा गन्तुमात्रे वि० ।

अतिह्व पु० अतिक्रान्तश्चवन्म प्रादि० स० । क्षान्तिया इति
प्रसिद्धे स्थलदण्डविशेषे, तालमाखना इति प्रसिद्धे जल
दण्डभेदे च । स्वार्थे क । अत्र अतिह्वकोऽपीति नाम ।
ह्वाकारपत्रपुष्पवति सुल्फा इति प्रसिद्धे शाकभेदे स्त्री० ।
चीरस्वामिभते ह्वा इत्येव नाम । ह्वातिक्रमकारिणि
वि० । अतिक्रमेऽव्ययी० । ह्वातिक्रमे अव्य० ।

अतिजगती (ति) स्त्री० अतिक्रान्ता जगती द्वादशाक्षरपादां
दृष्टिं प्रा० स० । त्रयोदशाक्षरपादके ह्रन्द्भेदे । जगती
भुवनमतिक्रान्तवति वि० । तत्र पुंसि क्लीबे च (अतिजगति) ।

अतिजव वि० अतिशयितो जवो यस्य व० । अतिवेगवति ।
दूतगामिनि च ।

अतिजागर पु० अतिशयितो जागरो निद्राराहित्यं यस्य
व० । नीलवक्त्रे पक्षिणि तस्य सर्वदा जागरूकत्वात् ।
निद्राराहित्यवति वि० । [पक्षिणाम् अतिदीर्घगमने ।

अतिडीन न० अतिक्रान्तं डीनं पक्षिगतिभेदं प्रा० स० ।

अतितराम् अव्य० अति+तर-ततः आह । अत्यन्तातिशये ।

अतितीक्ष्ण वि० अतिशयेन तीक्ष्णः कटुरसो यस्य व० ।
मरीचादौ । सजना इति प्रसिद्धे शोभाञ्जने पु० ।

अतितीव्रा स्त्री० अतिशयेन तीव्रा पाकादौ दुर्ज्वरत्वात्
प्रा० स० । यन्मिमत्वां गाढदूर्वा इति ख्यातायां दूर्वायाम् ।
अतितीव्रगुणके वि० ।

अतिथि पु० अतति गच्छति न तिष्ठति अत इधिवन् । अक्ष-
योगेन आगन्तके गृहगते, विषये च तस्य इन्द्रियेषु
संसर्गमात्रकाले एव चेतसि स्थितिर्नोत्तरकालमिति गति-
रनुमीयते ।

अतिधिसपर्या स्त्री० अतिथीनां सपर्या पूजनम् सपर-
धातुः कण्डादिः तेन यक् ततो अङ् । प्रत्यहं गृहस्थस्य
कर्त्तव्यपञ्चयज्ञमध्ये अनुष्यद्यष्टेतिधिपूजनादौ ।

अतिदिष्ट वि० अति-दिष्ट-क्त । अतिदेशस्य कर्मणि । यथा
प्रकटितवत् विवक्षितः कर्त्तव्येति वाक्येन प्रकटितभूतदर्शयागदे
रङ्गकार्याणि प्रयाजादीनि विवक्षितौ पञ्चादियागेऽतिदे-
श्यन्ते । अतिदेशोनाम इतरधर्मस्य इतरस्मिन् प्रयोगाय
प्राप्तिः इति सीमांसायां स्थितम् । करणव्युत्पत्त्या
तदुपदेशवाक्यमपि तथा ।

अतिदीप्य पु० अतिशयेन दीप्यते अति-दीप-कर्त्तरि यत् ।
रक्तचित्तके तालचिता इति ख्याते दृष्टे ।

अतिदेश ५० अति-दिश-घञ् । अतिदिशद्वयं व्याख्यात
रूपेण । अतिदिश्यतेऽनेनेति करणे घञि तत्प्रतिपादक-
वाक्येऽपि ।

अतिधन्वन् ५० अतिरिक्तं धनुर्यस्य न० धनुषोऽनङ् । उत्कृष्ट-
धनुर्युक्ते योषे । मरुस्युत्क्रातिक्रमकारिणि वि० ।

अतिधृति स्त्री० अतिक्रान्ता धृतिम् अष्टादशाक्षरपादिकां धृतिं
प्रा० स० । जनविंशत्यक्षरपादके छन्दोभेदे । धृतिर्धैर्यं
सन्तोषो वा तदतिक्रमकारिणि वि० ।

अतिनु (नौ) वि० अतिक्रान्तोनावन् प्रा० स० क्रीवे हुलः ।
नौकातिक्रमकारिणि । पुंसि स्त्रियां च अतिनौ ।

अतिपतन न० अति-पत-ल्युट् । अतिक्रमे, अत्यये च ।
पातातिक्रान्तिरिति वि० ।

अतिपत्ति स्त्री० अति-पदं क्तिन् । अनिष्पत्तौ, अतिक्रमे च ।
पत्तिं सेनामतिक्रान्ते वि० ।

अतिपत्त वि० अति+पदं त् । अतिक्रान्ते ।

अतिपथिन् ५० अतिशयितः सुन्दरः मन्याः प्रा० स० अतेः
पूजार्थत्वात् न समासान्तः । सत्पथे ।

अतिपातक न० अतिक्रान्तोऽत्यन्तदुष्टत्वेनान्यत् पातकं प्रा०
स० । पुंसां मातृकुपादुहितगमनजन्ये स्त्रीणाञ्च पुत्रपितृ-
श्चरुगमनजन्ये पातकविशेषे । पातकमतिक्रान्तवति
पुण्यशीले वि० । [पातः काले ।

अतिप्रगे अव्य० अति प्रगोयतेऽस्मिन् काले गै-के । अत्यन्त
अतिप्रश्न ५० अति+प्रच्छ नङ् । निरुत्तरप्रश्ने ।

अतिप्रसक्ति स्त्री० अति-प्र-सन्नुज-क्तिन् । अत्यन्तप्रसक्तौ,
प्रसङ्गमतिक्रम्यान्त्र संबन्धे अतिप्रसङ्गे च । लक्ष्ये लक्षणा-
संबन्धः 'प्रसङ्गः अलक्ष्ये तत्सम्बन्धोऽत्रिप्रसङ्गः । प्रस-
ङ्गमतिक्रान्तवति वि० ।

अतिप्रसङ्ग ५० अति-प्र-सन्नुज घञ् । अतिप्रसक्तिवदर्थे ।

अतिबल वि० अतिशयितं बलं यस्य न० । अतिशयितबल-
वति । अतिशयितं बलं यस्याः ५ व० । अत्यन्तबलाधायि-
कायां पीतवर्णायां वेडियाला इति ख्यातायां लतायां,
विश्वामित्रेण कृशाश्वमुनितः शिञ्जिते रामाय दत्ते अस्त्र-
विद्याभेदे च स्त्री० । अतिशयितं बलम् प्रा० स० । अत्यन्ते
बले, सामर्थ्ये, सैन्ये च न० ।

अतिभूमि स्त्री० अतिशयिता भूमिर्मर्यादा प्रा० स० । अति-
मर्यादायाम्, आधिक्ये च । अतिक्रमेऽव्ययी० । मर्यादा-
दातिक्रमेऽव्य० । भूमिं भुवं मर्यादां वाऽतिक्रान्तवति वि० ।

अतिमङ्गल्य ५० अतिमङ्गलाय हितम् अतिमङ्गल+यत् ।

विल्लब्धे । अतिमङ्गल्याख्ये अतिमङ्गलयुक्ते च वि० ।

अतिमर्याद अव्य० । अतिक्रमे अव्ययी० । मर्यादातिक्रमे ।
प्रा० स० । मर्यादामतिक्रान्तवति वि० ।

अतिमात्र वि० अतिक्रान्तो मात्राम् प्रा० स० । अति-
शयिते, मात्रातिक्रमकर्त्तरि च ।

अतिमुक्त वि० अतिशयेन मुक्तः विदेहकैवल्य गतः अति
सुख-कर्त्तरि क्त । निर्व्याणमुक्तिमति । अतिक्रान्ता मुक्तः
शैभ्रात् प्रा० स० । माधवीलतायां पु० ।

अतिमुक्तक वि० अतिमुक्त-स्वार्थे क । निष्वाणमुक्तिमति ।
अतिशयितमुक्ते च । अतिशयेन मुक्तं विस्तारोऽस्य सुख-
भावे क्त व० । कप् । अतिविरुते तिन्दुकद्वये पु० ।

अतिमोदा स्त्री० अतिशयितो मोदो यस्याः व० । नववस्त्रि-
कायाम् । अत्यन्तमोदवति वि० ।

अतिरथ ५० अतिक्रान्तो रथं रथिनम् प्रा० स० । योष-
विशेषे "अमितान् योषयेद्यस्तु संप्रोक्तोऽतिरथस्तु स" इत्युक्तलक्षणे । रथातिक्रमकारके वि० ।

अतिरसा स्त्री० अतिशयितो रसो यस्याः व० । रान्ता
इति ख्यातायां मूर्खालतायाम् । [यच्चविशेषे ।

अतिरात्र ५० अतिक्रान्तो रात्रिम् प्रा० स० अच-समासान्तः ।

अतिरिक्त वि० अति-रिच्-क्त । अतिशयिते, श्रेष्ठे, भिन्ने,
शून्ये च । भावे क्त । अतिशये आधिक्ये न० ।

अतिरुच वि० अतिशयितः रुचः प्रा० स० । अत्यन्तरुचे
लेह्युच्ये । तथाभूते कहुकोद्रादिधान्ये पु० । अति-
क्रान्तोरुचम् । अतिशयस्त्रिगुणे वि० । [आधिक्ये च ।

अतिरेक ५० अति-रिच् घञ् । अतिशये, भेदे, प्राधान्ये,

अतिरोग ५० अतिशयितो रोगः रुज घञ् । ज्वररोगे ।

अतिरोमश् ५० अतिशयितः रोमश् अतिरोमन्+श् ।
वनजाते छाने । अत्यन्तरोमाख्ये वि० ।

अतिवक्तु वि० अति-वच-टच् । वावट्टके, वाचोयुक्तिद्वये च ।

अतिवर्षाश्रमिन् ५० अतिक्रान्तो वर्षानाश्रमिणश्च प्रा० स० ।
ब्राह्मणादिवर्षाभिन्ने ब्रह्मचर्याद्याश्रमिभिन्ने च पञ्चमाश्र-
मिणि "यो वेदान्तमहावाक्यश्रवणेनैव केशव । आत्मान-
मोक्षरं वेद सोऽतिवर्षाश्रमी भवेदित्य" द्युक्तलक्षणे ।

अतिवर्त्तिन् वि० अति-वृत्-णिनि । अतिक्रमकारके ।

अतिवर्त्तुल ५० अतिशयितः वर्त्तुलः वृत्त-उल । बाटुलाकलाइ
इति ख्याते वर्त्तुलाकारके कलाये । अत्यन्तवर्त्तुले वि० ।

अतिवाद ५० अति-वाद-घञ् । अत्युक्तौ, कठोरवाक्ये,
अप्रियवाक्ये च ।

अतिवादिन् वि० सर्वानतीत्य वदतीति अति-वद-णिनि ।
सर्वानतिक्रम्य वदनशीले, सर्वमतखण्डनेन स्वमतव्यव-
स्थापके च । [क्रान्ते च ।

अतिवाहित वि० अति+वह-णिच्-क्त । यापिते, अति-
अतिविकट पु० अतिशयेन विकटः वि+कटच् । दुष्टहस्तिनि ।
अतिकराणे वि० ।

अतिविषा स्त्री० अतिक्रान्ता विषम् प्रा० स० । आइच्
इति रखावायां लतायाम् । विषातिक्रमकारके वि० ।

अतिवृत्ति स्त्री० अ-त-वृत्-क्तिन् । अतिक्रमे । वृत्तिर्जीविका
तामतिक्रान्ते वि० ।

अतिवृष्टि स्त्री० अति-वृष्ट-क्तिन् । अत्यन्तवृष्टौ शस्योपघात-
कोपद्रव रूपे इतिभेदे ।

अतिवेल वि० अतिक्रान्तौ वेलां मर्यादाम् कूलं वा प्रा० स० ।
अतिशयिते, निर्भयादे, ससुद्रकूलातिक्रमकारके च ।
(अतिक्रमे अव्ययी० । वेलातिक्रमे अव्य०)

अतिव्याप्ति स्त्री० अतिशयेन लक्ष्यमलक्ष्यञ्चाविशिष्य व्याप्ति-
व्योपनम् अति-वि-आप्-क्तिन् । अतिशयव्यापने 'लक्ष्य-
स्येवालक्ष्यस्यापि व्यापने' । तथाच यत्र यस्य स्थितिरु-
चिता ततोऽन्यत्वापि तस्य सम्बन्धे अतिव्याप्तिः । यथा
पृथिव्याः गन्धो लक्षणं तत्रैव तस्य स्थितिरुचिता तस्य
वाय्वादौ सत्त्वप्रसङ्गे अतिव्याप्तिः । यथा वा धूमे वह्ने व्योप-
फता न तु जले, तस्याः जले प्रसक्तौ अतिव्याप्तिः ।

अतिशक्ति स्त्री० अतिशयिता शक्तिः कर्मसाधनसामर्थ्यम्
देहजं बलम् वा प्रा० स० । अतिशयिते सामर्थ्ये, अधि-
कतोर्थे च । अतिक्रान्तः शक्तिम् प्रा० स० । सामर्थ्याति-
क्रमकारके वि० । अतिशयिता शक्तिर्यस्य व० अतिशय-
बलवति वि० । अतिक्रमेऽव्ययी० । शक्तातिक्रमे अव्य० ।

अतिशङ्करी स्त्री० अतिक्रान्ता शङ्करीम् चतुर्दशक्षरपादिकां
वृत्तिम् प्रा० स० । पञ्चदशक्षरपादके ऊन्दोभेदे ।

अतिशय पु० अति-शीङ्-अच् । आधिक्ये, अतिरेके, च । अति
क्रान्तः शयं हसं प्रा० स० । हस्रातिक्रमकारके वि० ।

अतिशयित वि० अति-शीङ्-क्त । अधिके, अतिक्रान्ते च ।
अतिशयोक्ति स्त्री० अतिशयेन उक्तिर्निर्देशः वच-क्तिन् ।

अर्थालङ्कारविशेषे अलङ्कारशस्त्रमसिद्धे । सा००परि०

अतिशायन न० अति-शीङ् ल्युट् अतिशायने महविति सूत्र-
निर्देशात् दोषः । आधिक्ये, प्रकर्षे च ।

अतिशीत न० अतिशयितं शीतम् प्रा० स० । अत्यन्तशीतम
सर्पे । तद्विशिष्टे वि० ।

अतिशोभन वि० अति+शुभ-ल्यु । अत्यन्तशोभान्विते, श्रेष्ठे च ।

अतिसन्ध्या स्त्री० अत्यासन्ना सन्ध्या प्रा० स० । पूर्वदिक्सीय
रात्रिशेषदण्डादिसूर्योदयपर्यन्तः, सूर्यास्तात् पूर्वोत्तर-
दण्डात्मकश्च कालः मन्थ्या तस्याः आसन्ने काले ।

अतिसर्ग पु० अति+सृज-घञ् । दाने, कामचारानुज्ञायां
यथेच्छं क्रियतामित्याद्यभिलाषरूपायाञ्च । समं वृष्टिमति-
क्रान्तिरि वि० ।

अतिसर्जन न० अति+सृज-ल्युट् । दाने, वधे, विमलम्भे च ।

अतिसायम् अव्य० अत्यासन्नं सायम् प्रा० स० । सूर्यास्त-
कालः सायम् तस्यासन्ने काले ।

अति(ती)सार पु० अतिशयेन सारयति रेचयति अति+सृ-
णिच्-अच् । बद्धद्रवीभूतमलनिःसारके उदरामये
रोगे । अतेर्दीर्घतापि वा ।

अति(ती)सारकिन् वि० अतिसारौ रोगोऽस्यास्ति अतिसार+
इनि कुक् च । अतिसाररोगवति । अतेर्दीर्घतापि वा ।

अतिसृष्ट वि० अति+सृज-क्त । दत्ते, प्रेरिते ।

अतिसौरभ पु० सुरभेर्भावः अणि सौरभम्, अतिशयितं
तदस्य व० । अत्यन्तामोदवति आम्भे । सौरभान्विते
वस्तुमात्रे वि० ।

अतीत वि० अति+इन्-क्त । अतिक्रम्य गते, नाशप्रतियो-
गिनि भूते काले तत्कालवृत्तिपदार्थमात्रे च ।

अतीन्द्रिय वि० अतिक्रान्तमिन्द्रियं तद्विषयत्वात् प्रा० स० ।
इन्द्रियायोग्ये अप्रत्यक्षे, नेत्रश्रोतनासिकारसनात्कचेता-
सीन्द्रियाणि तैर्ज्ञातुमशक्ये विषये । [त्यगतेऽत्यन्ताशये च ।

अतीव अव्य० अत्येव-इवः अवधारणे प्रा० स० । अवष्टुता-

अतुल वि० तुल-णिच् अ तुला सा नास्ति यस्य व० ।
उपमानूच्ये, अत्यन्तशोभादेः च । तिलवृक्षे पु० ।

अतुल्य वि० तुलं सादृश्यमर्हति तुला+यत् न० त० । अनुपमे,
सौन्दर्यातिशयशालिनि च ।

अटप्ति स्त्री० वृत्-क्तिन् अत्यन्ताभावार्थे-न० त० । वृत्ति
राहित्ये । व० । वृत्तिरहिते, असन्नोपिधि, खोलुपे, च वि० ।

अट्ट वधे भा० आत्म० सक० सेट् । अट्टते आट्टिष्ट । ऋचि
अट्टयति ते आतिट्टत् ।

अन्ता स्त्री० अतति संवधाति अत-तक इडभावः । मातरि
व्याघ्राय । स्वार्थे के कापि अत इप्ते । अन्तिका च ।

अत्यन्त न० अतिक्रान्तोऽन्नं सीमाम् प्रा० स० । अतिशये ।
तद्युक्ते सर्वपरिच्छेदान्ति क्रान्ते वि० । अतिक्रमेऽव्ययी० ।
परिच्छेदातिक्रमे नाशातिक्रमे च अव्य० ।

अत्यन्तकोपन वि० अत्यन्तं कुप्यति अत्यन्त+कुप-ल्यु
२त०स० । अत्यन्तकोपशालिनि ।

अत्यन्तगामिन् वि० अत्यन्तम् अन्तात्ययं गच्छति अति+अन्त
अत्यये अव्ययीभावः ततः-गम-णि-न । आत्यन्तिके, अति
शयगमनशीले च । स्त्रियासत्यन्तगामिनी ।

अत्यन्तसंयोग पु० अत्यन्तेन साकल्येन संयोगः संबन्धः
व्याप्तिरिति यावत् अन्तसवसानमतिक्रान्तः संयोगो वा
अत्यन्त+सम्+युज-ञञ् । सन्ततसंबन्धे ।

अत्यन्ताभाव पु० अत्यन्तः नित्यः अभावः कर्म० । नास्तीति
वाक्याभिलष्यमाने नाशप्रागभावमिदं संसर्गाभावे । यथा
भूतले घटोनास्ति इति वाक्येन न्यायसते भूतले घटा-
भावः प्रतीयते । स च न नाशः नापि प्रागभावः । नाश
प्रागभावयोस्तु न अत्यन्तता प्रतियोगिकाले तयोरसत्त्वात् ।

अत्यन्तिक वि० अत्यन्तं गच्छति अत्यन्त+ठ ठस्येक । अति-
शयितभ्रमणकारिणि ।

अत्यन्तीन वि० अन्तस्यात्ययः अत्यन्तम् अत्यये व्ययी०
अत्यन्तं गामी अत्यन्त+ख । अतिशयितगतिशीले ।

अत्यन्त पु० अतिशयितोऽन्तोरसः फलपत्वादौ यस्य व० ।
तत्तुल इति प्रसिद्धे तिनिङीदृजे । अत्यन्ताम्बरसवति वस्तु-
भावे वि० । वनबीजपुरे टावालेव इति प्रसिद्धे दृजे स्त्री० ।

अत्यन्तपर्णी स्त्री० अत्यन्तं पर्णं यस्याः जातित्वात् ङीप् ।
अत्यन्तपत्रयुक्ते वनबीजपुरे टावालेव इति ख्याते दृजे ।

अत्यय पु० अति+इन्-अच् । अतिक्रमे, अभावे, विनाशे, दोषे,
कच्चे, अतिक्रम्य गमने, कार्यस्यावश्यमभावभावे च ।

अत्यर्थ न० अतिक्रान्तमर्थमदुरुपलब्धं गति०स० । अति-
शये । तद्विशिष्टे वि० । अत्यये अव्य० । अर्थाभावे अव्य० ।

अत्यल्प वि० अतिशयितोऽल्पः प्रा०स० । अत्यन्ताल्पे अणुतरे ।
अत्यष्टि स्त्री० अतिक्रान्ता अष्टिं षोडशाक्षरपादिकां दृष्टिं
गति०स० । सप्तदशाक्षरपादके कन्दोभेदे ।

अत्याकार पु० अतिशयेन आकारः तिरस्कारः अति-आ-क-
ञ् । तिरस्कारे । अतिशयित आकारो मूर्तिः प्रा०स० ।
महादेहे । अतिशयित आकारो यस्य व० । तद्विशिष्टे वि० ।

अत्यागिन् वि० त्यज-विणुन् मन्दायै नञ् त० । कर्मफला-
ननुसम्बन्धेन कर्मानुषासिनि, त्यागिभिन्ने च ।

अत्याचार पु० अत्युल्लट आचारः आ+चर-ञञ् प्रा०स० । अनु-
चिताचरणे । अतिक्रमे अव्ययी० । अचारातिक्रमे अव्य० ।
अत्याधान न० अति-आ-धा ल्युट् । अतिक्रमणे, सम्बन्धभावे,
उपरिस्थापने च । अव्ययी० । अन्याधानातिक्रमे अव्य० ।

अत्याल पु० अतिशयेन समन्तात् अलति पर्याप्नोति अति+
आ+अल-अच् । लालचिता इति ख्याते रक्तचित्रक
दृजे, तस्य अत्यल्पकालेन समन्तात् व्यापनात् ।

अत्याश्रय वि० अतिक्रान्तआश्रयान् तद्विहितधर्मान् गति०स० ।
सर्वाश्रमत्यागिनि पञ्चमाश्रमिणि संन्यासिनि । तत्तात्या-
श्रमिन् इत्यपि । अतिशयित आश्रमः प्रा०स० । उक्त-
माश्रमे संन्यासे पु० ।

अत्याहित न० अत्यन्तमाधीयते तन्निवारणार्थं मनोदीयतेऽस्मिन्
आ+धा-क्त । अत्यन्तभीतौ, प्राणहानिशङ्काकरे अनर्थे च ।

अत्युक्ति स्त्री० अतिशयेन अनौचित्येन वा उक्तिः अति+वच-
तिन् । अतिशयोक्तौ, असाध्योक्तौ, निर्गुणे जने आरो-
पितशुभेन स्वप्ने ।

अत्युक्था स्त्री० उक्था एकाक्षरपादिका दृष्टिः अतिक्रान्ता
ताम् गति०स० । द्वाक्षरपादके कन्दोभेदे । उक्थनामक-
साममेदातिक्रान्तिरिति वि० ।

अत्यूह पु० अतिशयेन ऊहते शब्दायते अति+ऊह-अच् ।
कालकण्ठे डेव्यो इति प्रसिद्धे दात्यूहे पक्षिणि । अति-
शयेन ऊहसर्कः प्रा०स० । अतिशयवितर्के । नील इति
ख्यातौपधौ नीलिकायां स्त्री० । अतिक्रमेऽव्ययी० । वित-
र्कातिक्रमे अव्य० ।

अत्र अव्य० अस्मिन् एतस्मिन् वा इदम्+एतद्+वा सप्तम्या-
स्त्वल् प्रकृतेरनुभावश्च । अस्मिन् एतस्मिन् वेत्यर्थे ।

अत्रभवत् वि० इदम्+एतद्+वा प्रथमायास्त्वल् । पूज्यार्थे,
श्लाघ्ये, च । स्त्रियामत्रभवती ।

अति (क्ति) पु० अद-क्तिन् सप्तर्षिमध्ये सुनिविशे । अत्र पक्षे
वा तलोभे अतिरित्यपि । तिभिन्ने वि० बहुवचनान्तः ।

अतिजात पु० अवर्गेत्वात् जातः जन-क्त १त० । चन्द्रे, अप-
त्यार्थे तपस्यां कुर्वतोऽवेर्नेत्वात् जातो हि चन्द्रः ।

अत्ति (वि) न् पु० अद-तिनि । सप्तर्षिमध्ये सुनिभेदे । पक्षे
तलोपः ।

अथ अव्य० चु-अर्थ-ड ष्ठो० रजोपः । संशये, आरम्भे, आन-
न्तर्ये, प्रश्ने, विकल्पे, प्रकरणे, ससञ्चये, पक्षान्तरे च ।
मङ्गलं तु नास्त्यर्थः किन्तु अधोन्तरप्रयुक्तोऽप्ययं श्रुत्या
मङ्गलसाधनं भवति ।

अथकिम् अव्य० अथ+क वते कवते वा ङिप् । स्त्रीकारे ।

अथर्वन् पु० अथ+व-वनिप् । अथर्वनामकसुनिविशे तन्मुनि-
दृष्टतया तुरीये वेदे च ।

अथर्वविद् पु० अथर्ववेदं तदुक्तं कर्म वा वेत्ति विद-क्तिप् ।

अथर्ववेदस्य शत्रोदेवीरभीष्टयद्रत्यादिकस्य, तद्विहिताभिचारादिकर्मणश्च वेत्ति वशिष्ठादौ ।

अथवा अव्य० अथ+वा-क्विप् । पञ्चानरे ।

अथो अव्य० अर्थ-डो प्रपो० रलोपः । अथशब्दार्थे आरम्भादौ ।

अद् बभूवे भ्रा० पर० इदित् सक० सेट् । अन्दति । आन्दीन् ।

अद् भक्षणे अवने च अदा० पर० सक० अनिट् । अत्ति अथ सत् जघास अत्ता अत्सति सनि जिवत्सति ।

अद् अव्य० अद-क्विप् । आसर्थे ।

अदत्ता स्त्री० न० दा-क्त । अपरिणीतायास् स्त्रियास् । अदत्त-मात्रे वि० । अप्राशस्त्ये न०त० । अदत्तन्त भयक्रोध शोकवेगज्जान्तिरित्याद्यभिहितलक्षणे दानाभासेनापिते दम्बापि प्रत्याहर्तुं योग्ये वि० । [चौरे ।

अदत्तादायिन् वि० अदत्तमादत्ते आ+दा-णिनि इत० ।

अदम्ब वि० दम्भ रक् दम्भसत्वं न०त० । अनल्पे अदम्ब-दर्भालधिगम्य स स्थलीमिति भारविः ।

अदर्शनं वि० दृश-भावे ल्युट् न०ब० । दर्शनायोग्ये, अतीन्द्रिये, नाशे, व्याकरणशास्त्रपरिभाषिते लोपे च । अव्ययी० । दर्शनाभावे अव्य० ।

अदल पु० दल्यते भिद्यते इति दलं पलं दल-कर्माणि षञ् न० व० । दलशून्ये हिजल इति ख्याते वृत्ते । पलशून्ये वृत्तमात्रे वि० । घृतकुमार्यां स्त्री० ।

अदस् वि० न दस्यते उत्पद्यते षङ्कुलिर्यत् इदन्त्या निर्द्धारणाद्यपुरोवर्त्तिन्येवाङ्कुलिनिर्यः सम्भवति नापुरोवर्त्तिनि । न+दस्-क्विप् । अपुरोवर्त्तिनि परोचे ज्ञाते वस्तुनि ।

अदाह्य पु० दग्धुमशब्दे दह-ण्यत् न०त० । निराकारतया दाहायोग्ये परमात्मनि । दाहानर्हं महारोगिप्रभृतौ वि० ।

अदिति (तो) स्त्री० न+दा-ङिति वा ङीष् । दातुं ऋक्षमयोग्यायाम् भुवि, दितिरसुरमाता तद्विरोधिन्यामदितौ सुरमातरि दक्षप्रजापतेः कन्यायाम् कश्यपपत्न्याम्, अदिति देवताके पुनर्वसुनक्षत्रे च । दो-क्तिन् दितिः खण्डखड्ग-हिते वि० ।

अदितिज पु० अदितेर्जायते जन-ङ ५त० । देवे ।

अदीन वि० दी-क्त न०त० । कातर्यरहिते उदारे ।

अदृष्ट न० दृश-क्त न०त० । पुण्यापुण्यरूपे भाष्ये, इन्द्रियायोग्यत्वात् ब्रह्मादृष्टत्वम् । अदृष्टहेतुके भयादौ च ।

दृष्टिमे वि० । [पूर्वमदृष्टे ।

अदृष्टपर्व वि० न पूर्वं दृष्टः सह सुपेति स० परनि० ।

अदृष्टि स्त्री० विरुद्धः दृष्टिः विरोधार्थे न०त० । क्रूरदृष्टौ,

सरोपवक्रदृष्टौ, दर्शनाभावे च । व० । दृष्टिशून्ये वि० ।

अज्ञा अव्य० अत्यते अत् तं सन्नतं गमनं ज्ञानं वा दधाति क्विप् ।

याथार्थ्ये, साक्षात्कारे, स्फुटे, अवधारणे, अतिशये च ।

अङ्गुत न० अततीत्यत् अव्ययमाकस्मिकार्थे तथा भाति भा-ङु

तच् । आकस्मिके उल्कापातादौ, आलङ्कारिकप्रसिद्धे नव-

रसानर्गतविस्मयस्थाधिभावके रसे च । तद्वत्त वि० ।

अङ्गुतस्वन पु० अङ्गुतं स्वनो यस्य स्वन-अच् व० । महा-

देवे । कर्म० । आश्चर्य्यशब्दे । व० । तथाशब्दवति वि० ।

अद्य अव्य० अस्मिन्नहनि इदमशब्दस्य निपातः सप्तमर्थे ।

अस्मिन् दिवसे । आधारार्थत्वेऽपि अस्य समासान्तरवदकता

तेनाद्यदिवसादारभ्य इति, अद्यमभ्यव्यवनाङ्गीति कुमारः ।

अद्यतनं वि० अद्य भवः अद्य+द्यु तडागमय । अद्यभावे वस्तु

मात्रे । स्त्रियामद्यतनी ।

अद्यत्वे अव्य० इदमशब्दस्य इदानीमित्यर्थे निपा० । अधुनार्थे ।

अद्यस्त्रीना स्त्री० अद्य श्वः परदिने व प्रसोच्यते । अद्य-

यस्+ख टिलोपः । आसन्नप्रसवायां गर्भिण्याम् ।

अद्रि पु० अद-क्विन् । पर्वते, दृष्टे, सूर्ये, परिमाणभेदे च ।

अद्रिकर्णी स्त्री० अद्रिः अद्रिनामिका गिरिर्बालमूषिका

तस्याः कर्णः कर्णतुल्यं पलं यस्याः गौरादित्वात् ङीष् ।

घातमूषिकातुल्यपलायाम् अपराजितालतायाम् ।

अद्रिकोला स्त्री० अद्र्यः कुलाचलाः कोलाः शङ्ख इव

यस्याः व० । भूमौ ।

अद्रिज न० अद्रौ जायते जन-ङ ७त० । शिलाजल इति

खनामप्रसिद्धे नञ्प्रत्यये । गेरि इति प्रसिद्धे द्रव्य इति

केचित् । पार्वत्यां स्त्री० । पर्वतभवमात्रे वि० ।

अद्रितनया स्त्री० अद्रेर्हिमाचलस्य तनया । पार्वत्याम् ।

अद्रिभू पु० अद्रिं भिनत्ति भिद्-क्विप् इत० । इन्द्रे ।

अद्रिभू स्त्री० अद्रावपि भवति भू-क्विप् ७त० । अपराजिता-

लतायाम् तस्याः पर्वतेऽप्यतिकठोरभूमिके जायमानत्वात् ।

अद्रिराज पु० अद्रौणां राजा टच् । हिमाचले ।

अद्रिसार पु० अद्रेः सार इव । लौहे ।

अद्रोश पु० अद्रौणां अद्रेर्वा ईशः इत० । हिमाचले, शिवे च ।

अद्रय न० द्वावयवं द्रयं नजा व० । सजातीयविजातीयसुगतं

भेदशून्यं परब्रह्मणि । सजातीयद्वितीयरहिते, द्रयशून्ये च

वस्तुमात्रे वि० । नास्ति द्रयं यस्य मते व० । बुद्धभेदे पु० ।

अद्रयवादिन् पु० अद्रयं वदति सर्वमेव वस्तु चित्स्वरूपं

नान्यदतो द्वितीयमस्तीति वदतीति वद-णिनि । अद्वैत-

वादिनि वैदान्तिके वाङ्मार्थाभावेन ज्ञानात्मकं सर्वं वस्तु

स्त्रीकर्तरि बौद्धे च । स्त्रियां-वादिनी ।

अद्वितीयं लि० न द्वितीयः सदृशो यस्य व० । सजातीय द्वितीयरहिते । केवले एकस्मिन् परमात्मनि न० ।

अद्वैतं लि० द्विधा इतं भेदं गतम् द्वीतम् तस्य भावः द्वैतं तद्भास्ति यस्य व० । सजातीयादिभेदशून्ये केवले परमात्मनि ।

अद्वैतवादिन् लि० अद्वैतं सर्वमेव चिदात्मकं वदतीति वद-
पिनि । सर्वमेव चिदात्मनि रङ्गेइव रजतादिवत्
आरोपितं सत् प्रतिभाति तद्वयार्थज्ञाने च यथा रजत-
बुद्धिर्निवर्तते एवं चिदात्मनि यायार्थानावगते सर्वं वार्थं
वस्तु निवर्तते इति वादिनि वैदानिके बुद्धिविशेषे च ।

अधःक्षिप्तं लि० अधो नीचे क्षिप्तम् क्षिप्-क्त शक० त० ।

अधोमुखेन स्थापिते न्यक्षिते न्युजीकतेऽधस्ताद्विहिते च ।

अधःपुष्पी स्त्री० अधोमुखानि पुष्पाण्यस्याः जातित्वात्
ङीप् । सुष्पा इति स्थाते अवाक्षपुष्पीष्टवे ।

अधनं लि० नास्ति धनं स्वाधीनतया यथेष्टमुपयोक्तुं यस्य व० ।
भार्यापुत्रदासादिषु तेषां धनहानित्वेऽपि कार्यं यथेष्ट-
विनियोगस्य पत्यादिसामेक्षत्वात् अधनत्वम् भार्यापुत्रच
दासश्च त्वयएवाधनाः स्मृताः । यत्ते समधिगच्छन्ति यस्यै
ते तस्य तद्धनमिति स्मृत्युक्तेः । निर्धने, अल्पधने च ।

अधमं लि० अवर-अम अवरस्याधादेशः । कुक्षिते, हीने च ।

अधमर्णं लि० अवश्यदेयम् ऋणं तत् अधमं शोध्यं यस्य
व० । अवश्यदेयर्णशोधके स्वातक इति प्रसिद्धे ऋण-
महीतरि ।

अधमाङ्गं न० अधमम् अङ्गम् कर्म० । चरणे ।

अधरं पु० न ध्रियते हृत्-अच् न० त० । डोट इति ख्याते
ऊर्ध्वे, नीचे वा ओष्ठे । धरणं धरा तत्संबन्धरहिते चीने,
तले, नीचे च लि० ।

अधरात् अव्य० अधर+प्रथमायाः पङ्क्त्याः सप्तम्या वा प्रति ।
अधोभागे । विवक्षावशात् अधरात्-रतणीयम् आगतो
वसति त्वेयार्थानुसन्धानेन प्रथमान्तादुपार्था बोध्याः ।

अधरेण अव्य० अधरस्मिन् देशे, काले, दिशि वा अधर+
एनप् । आसन्ने नीचे देशादौ अवरस्यां दिशि च ।

अधरेद्युस् अव्य० अधरस्मिन्नहि अधर+एद्युस् । अधरदिवसे
अधर्म्यं पु० ध्रियतेनेन धर्मणि विरोधे न० त० । धर्मवि-
रोधिनि वेदनिषिद्धकर्मजन्ये पापे, तद्धेतुभूतप्राणिर्हिं-
सादौ च । पुण्यरूपधर्मशून्ये लि० । गुणाद्यपरपथ्याः
धर्मस्तद्रहिते ब्रह्मणि न० ।

अधश्चरः पु० अधःकर्मणि सेयादौ चरतीति चर-ट ।

चौरे । अधःस्थानगामिनि त्वं लि० । स्त्रियाम् ङीप् ।

अधःशय्या स्त्री० शीङ्-क्यप् शय्या ७त० । भूमिशयने ।

अधस् अव्य० अधर+असि अवरशब्दस्थाने अधादेशश्च ।
पाताले, अधःस्थानसात्ते च । तत्रापि अर्धवशात् प्रथमा
पङ्क्त्यसिप्राप्त्या उन्नेयाः ।

अधस्तात् अव्य० अधर+अस्ताति । अधःशब्दवत् नीचायें ।

अधि अव्य० न+धा-कि । अधिकारे, ऐश्वर्ये, स्वत्वे, अधि-
कृत्यैत्यर्थे, उपरि, आधिक्ये, अतिशये च । आधीयते दुःख
मनेनेति आ+धा-कि वा ह्रस्वः । मनःपोड़ायास् पु० ।

अधिकं लि० अधि+क । अतिरिक्ते, अनेकस्मिन्, अर्थात् द्वार
भेदे (सा०१०परि० द्रष्टव्यम्)

अधिकरणं न० अधि+क-ल्युट् । आधारे, व्याकरणशास्त्रे
परिभाषिते अधिकरणसंज्ञके कर्तृकर्मद्वारा क्रियाशब्दे
कारके, यथा नेष्टे स्थाल्यामन्नं पचतीत्यादौ नष्टस्य
कर्तृद्वारा, स्थाल्याश्च कर्मद्वारा, परस्परया प्राकृत्या-
अयत्वम्, पूर्वोत्तरमीमांसाशास्त्रप्रसिद्धे एकार्थप्रतिपादके
न्यायसमुदाये अधिक्रियते निरुच्यार्थं विचारोऽस्मिन्
विषयसंशयपूर्वकसिद्धान्तनिर्णयात्मकपञ्चाङ्गबोधकवाक्यस्य
सुदाये च । तत्र विचारार्हं वाक्यं विषयः तस्यार्थविषये
सन्देहः इदमित्यं न वेति विकल्पः । तत्र सन्दिह्यमानयो
पक्षयोः अस्तत्वे युक्तिप्रदर्शनवाक्यं पूर्वपक्षवाक्यं सिद्धान्तः
पूर्वपक्षोक्तां युक्तिं खण्डयित्वा सत्पक्षे युक्तिप्रदर्शन-
वाक्यम् । ततश्चेत्याद्यभिलाषेन सिद्धान्तसिद्धार्थैर्परिहृयारकं
वाक्यं निर्णायकवाक्यमिति विलारस्तु इहद्विधाने ।

अधिकरणविचालं पु० अधिकरणस्य विचालः अन्यथाकरणं
वि-चल घञ् इत० । द्रव्यस्य अवस्थान्तरकरणेन संख्या-
न्तरकरणे, विचालो नाम यदेकमनेकं क्रियते अनेकं वैकं
क्रियते इति भाष्यम् । एकस्य राशेः पञ्चधाविभागे, पञ्चा-
त्यकस्य वा एकधा विभागेऽधिकरणस्य संख्याया विचालः ।

अधिकर्म्मिकं पु० (न०) अधिकृत्य हृष्ट कर्मणोऽनम् अधि-
कर्म-ठ । हृष्टाध्यत्वे, हृष्टस्यवर्णिग्न्यः शुल्कादानकर्मस्य
नियुक्ते च ।

अधिकाङ्गं पु० अधिकोऽङ्गात् । वर्मधरैर्योर्ध्वहृदयमध्यं
वर्मदास्यार्धं बद्धपट्टिकादौ । य० । अधिकाङ्गवति लि० ।

अधिकारं पु० अधि+क-घञ् । आरम्भे, यथेष्टं क्रयविक्रयादि
कर्तृत्वसम्पादके स्वामित्वे, विनियोज्यपुरुषेण संबन्धे, यथा
विहितकर्मणि ब्राह्मणादेरधिकारः । राज्ञां स्वत्वविहा-
दिधारणादौ, यथादृश्यं स्वत्वधारणेऽधिकारी, प्रकरणे,

व्याकरणशास्त्रे पूर्वसूत्रोपात्तपदादेरुत्तरत्वं सूत्रेषु अनु-
वृत्तौ च ।

अधिकारविधि पु० अधिकारे फलसाध्ये विधिर्विधानम्
वि+धा-क्ति ७त० । कर्मजन्यफलभोक्तृज्ञापके विधौ यथा
यजेत इत्यनेन यागजन्यफलभोक्ता स्वर्गकामीति ज्ञायते ।
अधिकार्थवचन न० अधिकार्थस्य स्तुतिनिन्दाभ्यामारो-
पितस्य वस्तुधर्मादतिरिक्तस्य वचनम् वच-ल्युट् इत० ।
स्तुत्यर्थवादे, निन्दार्थवादे च ।

अधिकृत पु० अधि+क-क्त । आद्यव्यायाद्यवेचके, अध्यत्वे
कर्मजन्यफलसंबन्धिनि च । सामित्ववति त्वि० । [च ।

अधिक्षिप्त त्वि० अधि+क्षिप-क्त । स्थापिते, निन्दिते, कृताधिष्ठेपे
अधिष्ठेप पु० अधि+क्षिप-घञ् । तिरस्कारे ।

अधिगत पु० अधि+गम-क्त । ज्ञाते, प्राप्तौ, स्वीकृते च ।

अधिगम पु० अधि-गम-वञ् । ज्ञाने, प्राप्तौ, स्वीकारे च ।

अधित्यका स्त्री० अधि+त्यक्त्वा । पर्वतस्थोपरिभूमौ ।

अधिदेवता स्त्री० देवयुग्मं देवता अधिका देवता देवताया-
अपीश्वरत्वात् । देवानामपि सूर्यादिपहादीनामीश्वरे
रुद्रादौ । ते च स्मृत्युक्ता बोध्या यदधिष्ठानात् सूर्यादयः
लक्षकार्थं कुर्वन्ति ।

अधिदैवत न० देवतैव स्वार्थे अण् । अधिदेवतावत् समासार्थौ ।
हिरण्यगर्भे, अन्नर्वाभिनि पुरुषे च पु० । स च दैवतानि
चक्षुरधिष्ठातृणि सूर्यादीनि तत्तत्कर्मणि नियुज्य चक्षु-
रादीनीन्द्रियाण्यनुगृह्णातीति तस्य सर्वदैवतेश्वरत्वम् ।

अधिनाय पु० अधिनीयते वायुना गन्धाधाररूपसांशयनद्वारा
तत्तत्स्थानं ह्वियतेऽसौ अधि+नी-घञ् । गन्धे ।

अधिप त्वि० अधि+पा-क । राजनि, प्रभौ च ।

अधिपति पु० अधि+पा-ङिति । प्रभौ । [प्रभौ ।

अधिभ पु० अधिभवति स्वामीभवति स्वाम्यर्थेऽन्ताधिः भू-क्तिम् ।

अधिमांसक पु० अधिको मांसो यत्वं व० कप् । दन्तारोग-
विशेषे “ह्रन्स्ये पश्चिमे दन्ते महासीधोमहारजः । काला-
स्त्रायी कफलतो विज्ञेयः सोऽधिमांसक इति वैद्यकम् ।

अधिमास पु० अधिको रविमासादतिरिक्तः शुक्लप्रतिपदा-
दिदर्शनान्क्षान्द्रोमासः प्रा०स० । मलमासे असंक्रान्त-
मासोऽधिमासो निरुक्त इति स्मृततेः रविसंक्रान्तिवर्जितो
मासोऽधिमासः । तथाहि मीनादिस्थोरवियेषामारम्भः
प्रथमे क्षणे । ते चैवाद्या इत्युक्तदिशा मेघस्य रवौ यस्य
चान्द्रमासस्यारम्भः स वैशाख इत्येवं वैशाखादिनक्षत्रे
स्थिते यस्मिन् चान्द्रमासे रवेः राश्यन्तरसंक्रमो न, तस्य

तदन्तरस्य च चान्द्रमासस्य उभयोर्मेषस्ये रवौ आरम्भात्
उभयोरपि वैशाखता, तत्वाद्योऽधिमासः संक्रान्तिहीनत्वात्
द्वितीयः शुद्धः इति स्मृतौ प्रसिद्धम् ।

अधिराज पु० अधिको राजा प्रा०स० टच् । सार्वभौमे ।

अधिरोहिणी स्त्री० अधिरुह्यतेऽनया अधि+रुह-करणे
ल्युट् । मरु इति, सिद्धि इति च प्रसिद्धे काष्ठवंशादि
निर्मिते उच्चस्थानारोहणसाधने सोपानवृन्दे ।

अधियज्ञ पु० अधिकृतः स्वामितया यज्ञो यस्य व० । विष्णौ ।

अधियोगः युज्-घञ् योगः अधिकोयोगः प्रा०स० । ज्योतिष
प्रसिद्धे यावत्किशुभयोगे । स च गमनसमयलम्बे, तस्माद्वा
चतुर्थे, पञ्चमे, सप्तमे, नवमे, दशमे वा स्थाने बुधजीव-
भागवाणां मध्ये द्वयोरेकत्वं, उक्तस्थानमध्ये अन्यतमस्थाने
वा स्थितौ सत्यां योगः तत्त्वं यातुः क्षेमं शत्रुहानिच
फलम् । सङ्घर्त० या० प्र० ।

अधिवास पु० अधि+वस-घञ् । निवासे । वसिष्ठेऽर्चि । गन्धना-
ल्लाढ्यैः संस्कारे । अधिवासयति देवता अनेन अधि+
वस-णिच् करणे घञ् । यज्ञारम्भपूर्वदिवसे देवता
स्थापनादिकर्मणि ।

अधिवासन न० अधि+वस-णिच् अधिकरणे ल्युट् । यज्ञार-
म्भात् पूर्वदिवसे देवतास्थापनादौ । भावे ल्युट् । गन्ध-
माल्लाढ्यैः पूज्यादेः संस्कारकरणे ।

अधिवासित त्वि० अधि+वस-णिच्-क्त । गन्धमाल्लादिभिः
कृतसंस्कारे, कृतप्रायुक्ताधिवासे देवादौ च ।

अधिविन्न स्त्री० विद-भावे क्त । अधि उपरि विन्नं विवाहो-
ऽस्याः । कृतसप्तिकायाम् अध्यूढायाम् स्त्रियाम् । कृत-
पूर्वं विवाहायाः उपरि पत्या पुनर्विवाहकरणे प्रागूढाया
भार्याया अधिविन्नत्वम् । अधिविन्नास्त्रियै देयमिति स्मृतिः ।

अधिअयण न० अधि उपरि अयणं पाकाद्यं स्थापनं श्रीज्-
भावे ल्युट् । चूलाय उपरि स्थापने, तत्पूर्वकपाके च ।
अधिश्रीयते पच्यतेऽन्त, करणे ल्युट् टित्त्वात् स्त्रीप् ।
चूलाय आका इति, चूला, इति च ख्यातायाम् स्त्री० ।

अधिष्ठाट त्वि० अधि+स्था-टच् पत्वम् । अष्टम्ये, नियमित
कार्यविशेषाकरणेन कृताकृतावेचके च ।

अधिष्ठान न० अधि+स्था ल्युट् । नियमितकार्यविशेषा-
करणेन साक्षिध्यासावकरणे, स्थितौ, वेदान्तादिकप्रसिद्धे
आरोपाधिकरणे च । अधिकरणे ल्युटि । पुरे । करणे
ल्युटि । चक्रे, प्रभावे च चक्रेण प्रभावेन च प्रवृत्तकृत्यादि
सम्भवात् ।

अधीत वि० अधि+इङ-क्त । पठिते । भावे क्त । अध्ययने न० ।
 अधीतिन् वि० अधीतमनेन अधीत+इति । कृताध्ययने ।
 अधीन वि० अधिगतमिदं प्रभुं गतिस० । आयत्ते धनाधीन
 इत्यादौ तु धने अ-इ-त वाक्ये समासे अध्युत्तरपदात् ख ।
 अधीर वि० धीरः धैर्यान्वितः न०त० । चञ्चले ।
 अधीश वि० अधिक ईशः प्रा०स० । अधिकप्रभौ सार्वभौमे ।
 अधीश्वर वि० अधिक ईश्वरः प्रा०स० । सार्वभौमे स्त्रियां ङोप् ।
 अधीष्ट न० अधि+दिश+इष्ट-भावे क्त । सत्कारपूर्वकनियोगे ।
 कर्मणि क्त । सत्कारपूर्वकं नियोजिते वि० ।
 अधुना अव्य० अस्मिन् काले इदमशब्दस्य नि० । संप्रतीत्यर्थे ।
 अधुनातन वि० भवार्थे अधुना+क्युल् इदानीमन्वे स्त्रियां ङोप् ।
 अधृष्ट वि० धृष्ट-निर्वज्जले क्त न०त० । लज्जाशीले । [नीये ।
 अधृष्ट्य वि० धृष्ट-अर्होयं यत् न०त० । धर्षणायोग्ये अनभिभव-
 अधोऽशुक न० अधर+प्रथमार्थे अस्मि अधरस्य अधादेशश्च ।
 परिधानवस्त्रे ।

अधोऽञ्ज पु० अज्ञात इन्द्रियात् लायते अञ्ज प्रत्यलङ्घा-
 नम् जन-ङ ५त० अधरजपाङ्गकलाक्षीनं तद्यस्य व० ।
 अधर-प्रथमार्थे अस्मि अधादेशश्च । इन्द्रयायोग्ये, “अधो न
 लीयते जात यस्मात्तस्मादधोऽञ्ज इत्युक्तं” लक्षणे, वाविष्णो ।
 अधोजिह्विका स्त्री० अस्या जिह्वा जिह्विका अत्यार्थे क
 अधोऽधरा जिह्विका कर्म० । आलजिभ इति ख्यातायाम्
 तालुस्यजिह्विकायाम् । [भागे पाताललोके ।

अधोभुवन न० अधोऽधरं भुवनं लोकः कर्म० । भूमेरधरे
 अधोमुख वि० अधो मुखं यस्य व० । अवाङ्मुखे, ज्योतिष-
 शास्त्रे प्रसिद्धेषु नक्षत्रभेदेषु च । यथा मूलाश्लेषा कृत्तिका च
 विशाखा भरणी तथा । मघा पूर्वार्त्तयं चैव अधोमुख
 गणः स्मृत इति । गोजिह्वाख्यलक्षे स्त्री० टाप् ।

अधोलोक पु० अधोऽधरो लोकः कर्म० । भूमेरधस्थपाताले ।

अध्यक्ष वि० अधिगतोऽर्थं व्यवहारं गतिस० । न्यस्त्य कृत-
 धारणादिव्यवहारोऽधिकृते । अध्यक्षोति व्याप्नोति अधि-
 अल-अच् । व्यापके । अधिगतं मूलतया अत्रमिन्द्रियन् गति
 स० । प्रत्यक्षज्ञाने । अर्थ आदिवात् अस्मि, तदियमे वि० ।

अध्यग्नि अव्य० अग्नौ अग्निस्त्रीमे वा विभक्त्यर्थे सामीप्येऽर्थे
 वा अव्ययी० । अग्नौ अग्निसमीपे वा । तत्र स्थाने
 विवाहादौ स्त्रीभ्यो दन्ते धनादौ न० । स्मृतिशास्त्रे चास्मि-
 न्द्वेष्टं परिभाषास्य कृता यथा विवाहकाले यत् स्त्रीभ्यो
 दीयते ह्यग्निसन्निधौ । तदध्यग्नि कृतं सङ्गिः स्त्रीधनं
 परिकीर्तितमिति ।

अध्यगृह्णा स्त्री० अधिकमण्डं बीज ददातीति । इत० । अधिक
 बीजवत्यां भुङ्क्ते आमला इति ख्यातायाम् भूस्यामतव्याम् ।
 अध्यधीन वि० अधिकोऽधीनः प्रा०स० । अत्यधीने गर्भदासे च
 अध्ययन न० अधि+इङ-ल्युट् । पठने, गुरुसखीचारणादुपारि-
 णि उच्चारणे च । अध्ययनश्चात्तरमात्रपाठ इति वैदिकः ।
 सार्थोत्तरपक्षमिति भीमांसकाः ।

अध्यङ्ग वि० अधिकमङ्गं यस्य व० । साङ्गेन सहिते वस्तुभावे ।
 अध्यवसाय पु० अधि+अव+सो-पञ् । इदमेवमेवेति विषय
 परिच्छेदे निश्चये । स चात्रधर्म इति नैयायिकाः गुद्धिधर्म
 इति सांख्यीदृशः । उपात्तविषयाणां सिद्ध्याणां वृत्तौ सत्ता
 बुद्धेः रजस्तमोऽभिभवे सति यः सत्त्वसमुद्भूतः सोऽयमध्यव-
 साय इति वृत्तिरिति चाख्यायते इति सांख्यतत्त्वकौमुदीप-
 रिभाषितलक्षणः, कर्तव्यमिति योऽर्थं निश्चयः चित्-
 सान्निध्यात् प्राप्तचैतन्याया बुद्धेः परिणामः सोऽयमध्य-
 वसाय इत्युक्तलक्षणे वा निश्चयः । उत्साहे च ।

अध्यात्म अव्य० आत्मनि देहे मनसि वा विभक्त्यर्थे अव्ययी० ।
 आत्माधिकरणे देहाधिकरणे चित्ताधिकरणे च । तदधि
 कृत्य विद्याविषये आत्मतत्त्वे, स्वभावोऽध्यात्मसुच्यते इति
 गीतावचनात् स्वभावे, भावस्य स्वरूपं प्रत्यक्षचैतन्यमिति
 तस्मिन्, परब्रह्मणि च । अतएव अध्यात्मविद्याशब्दादी-
 नभेत्तद्विषयकविद्यार्थत्वं वेदान्तादौ प्रसिद्धम् ।

अध्यापक वि० अधि+इङ-णिच्-ण्डुल् । प्रायुक्ताध्ययनकार-
 यितरि, उपाध्याये च ।

अध्यापन न० अधि+इङ-णिच्-भावे ल्युट् । पाठनायाम् ।
 युचि तु स्त्रीत्वात् टाप्, अध्यापना तस्मिन्नेवार्थे ।

अध्याय पु० अधि+इङ्-वञ् । अध्ययने, वेदादिशास्त्रस्य
 एकार्थकविषयसमाप्तिद्योतके विश्रामस्थाने अंशविशेषे, ‘स-
 गौर्वर्गः परिच्छेदोऽज्ञाताध्यायाङ्गसंयुताः । उच्छ्वासः परि-
 वर्त्तय पटलः काण्डमेव च । स्थानं प्रकरणञ्चैव पूर्वो-
 क्तासाहित्यानि च । पुराणादौ परिच्छेदा अनेके परि-
 कीर्त्तिता इत्युक्तान्यतमप्रकारे च ।

अध्यारूढ वि० अधि+आ-रूढ-कर्त्तरि क्त । आरोहण
 कर्त्तरि अधिके च ।

अध्यारोप पु० अधि+आ-रूढ-णिच्-पुक् च पञ् । अत-
 स्मिन् बहुद्विरोपमिथ्याज्ञानम् किञ्चिदधिष्ठानमधि-
 कृत्य तादृशरोपः अध्यारोपः यथा अक्षरभूतां रज्जुमधि-
 कृत्य सर्परोपः तथैव अजगद्रूपे ब्रह्मणि जगद्रूपारोपः ।
 तादृशे मिथ्याज्ञाने ।

अध्यावाह्निकं न० अध्यावाहनं पिटवृत्तात् भर्तुमृत्हागम-
स्तुक्तावे लब्धं अधि+आ+वह-ल्युट् ततः लब्धार्थे ठन्-ठस्ये
क । यत् पुनर्लभते नारी नीयमाना हि पैतृकात् ।
अध्यावाह्निकं नाम स्त्रीधनं परिकीर्तितमिति स्मृत्युक्ते-
लक्षणे पिटकुलात् भर्तुकुलगमनकाले तेभ्यः प्राप्ते स्त्रीधने ।
अध्याशनं न० अधि+आ+अश-ल्युट् । भोजनोपरिमीजने ।
अध्यास पु० अधि+अस-पञ् । अतस्मिन् तदुद्बौ अध्यारोपे ।
अधि-आस घञ् । आसने । [निवेशिते च ।
अध्यासितं वि० अधि+आस-क्त । अधिषिते । णिचि ।
अध्याहार पु० अधि+आ+ह-घञ् । आकाङ्क्षाविषयपदारुच-
ञ्चाने, जहे, तेज, अपूर्वोत्प्रेक्षणे च ।
अध्युद्ध पु० अधि+वह-क्त । प्रभौ सद्बद्धे च । आरोग्येण
कर्त्तरि वि० । अध्युद्धं समं गीयते इति श्रुतिः । अधि-
उपरि ऊर्ध्वद्वाहो यस्याः व० । कृतसपत्निकायां स्त्रियां
कृतद्वितीयविवाहस्य प्रागूढयोषिति स्त्री० ।
अध्योषणं न० अधि+इष-प्रेरणे ल्युट् । सत्कारपूर्वकमाचा-
र्यादेः प्रेरणे, प्रवर्त्तनमात्रे च । युचि टाप् तस्मिन्ने-
वार्थे स्त्री० । [असिरे च ।
अध्रुव वि० ध्रु-क न० त० । चले, विकारवति, अनित्ये,
अध्वग पु० अध्वन्+गम-ड । पथिके, सूर्ये, छद्रे च । पथिगासक
मात्रे वि० । गङ्गायां स्त्री० ।
अध्वगभोग्य पु० अध्वगेन अतिसौलभ्यात् वयनलभ्यफलत्वाच्च
भोग्यं इत० । आसङ्गा इति प्रसिद्धे आम्नातकदष्टे ।
अध्वजा स्त्री० अध्वनि जायते जन-ड ७त० । सेना इति
ख्याते स्वर्गपुष्पीदृजे ।
अध्वन् पु० अति बलम् अद-कनिष्पादेशः । पथि, अधिक
दुरारोहणे च । (सर्वभक्षकत्वात्) काले, हिंस्रं च । अद्यते
खण्डयो भक्ष्यतेऽनेनेति करणे घञि । अवयवे ।
अध्वनीनं वि० अध्वानमलं गच्छति अध्वन्+अ । पथिके ।
अध्वन्यं वि० अध्वानमलं गच्छति अध्वन्+यत् । पथिके ।
अध्वर पु० अध्वानं सत्पथं राति रा+क । यज्ञे । न ध्वरति
वृष्टिला न भवति ध्व-अच् न० त० । सावधाने, अद-
वयमभ्ये द्वितीयवसौ च ।
अध्वरथ पु० अध्वै रथो यस्य न० । पथिप्रज्ञे दूते । अध्वने
हितो पर्याप्तो रथो यस्य व० । पथिगमनोपयुक्ते रथे ।
अध्वर्यु पु० अध्वरमिच्छति अध्वर+अच्-युच् ततोऽन्त्याकार
लोपः । यजुर्वेदस्य होमकारिणि ऋत्विजि ।
अध्वशत्य पु० अध्वनि शत्यमिवाचरतीति क्तिप्+अच् ।

पथिकानां पादवस्त्रादौ शत्यवद्वेधकारके आपाह् इति
ख्याते अपामार्गदृष्टे ।

अन जीवने अदादिपर० अक० सेट् । अनिति आनीत् ।
अन जीवने दिवा० आत्म० अक० सेट् । अनित्ये आनिट् ।
अनच् वि० नास्ति अचञ्चकं नेवादिकमिन्द्रियं वा यस्य व० ।
चक्रशून्ये चक्षुरादीन्द्रियशून्ये च ।
अनक्षरं न० अप्रशस्तान्यक्षराणि यत् व० । सङ्गुष्यसाक्षपके
दोषोद्घोषकवाक्ये, अवाच्ये निन्दावचने, गालि इति
प्रसिद्धे दुष्टवचने च ।
अनक्षि पु० अप्रशस्तं मन्दमक्षि न० त० । मन्दनेत्रे । व० ।
तद्वति तत् अनक्ष इत्येव टच् समासान्तः ।
अनग्निं पु० नास्ति अग्निः औतः आर्त्तो वाटस्य । औतेन
आर्त्तेन वा विधिना अनाहिताग्नौ मृहस्यादौ, सर्वथा
अग्निशून्ये प्रजिते च ।
अनघं वि० नास्ति अघं पापं दुःखं व्यसनं कालुष्यं वा यस्य ।
पापशून्ये, दुःखहीने, व्यसनशून्ये मलशून्ये स्वच्छे च ।
अनङ्गं न० नास्ति अङ्गमाकारो यस्य । अकाशे चित्ते ।
कन्दर्पे पु० । अङ्गशून्यमात्रे वि० । [विशेषे ।
अनङ्गशीखरं पु० क्रमेण लघुगुरुनिवेशवति दण्डकभेदे, छन्दो-
अनच्छं वि० न अच्छः निर्मलः न० त० । कलुषे, अप्रसन्ने च ।
अनञ्जनं न० न अज्यते लिप्यते अनुज-कर्मणि ल्युट् न०
त० । निःसवन्धे आकाशे, परब्रह्मणि च । अञ्जनं दोष-
सङ्गृहिते नारायणे पु० । तथाभूतवस्तुमात्रे वि० ।
अनहुच् पु० अनः शकटं वहतीति नि० । एडा इति प्रसिद्धे
गवि । स्त्रियां गवि ङीप् अहुद्वाही अहुद्वाहीति च ।
अनध्याय पु० अध्यायोऽध्ययनमभावाच्च न० त० । अध्यय-
नाभावे । न अधीयतेऽस्मिन् काले इति अधिकरणे
घञि, अध्ययनाय निषिद्धे “चातुर्मासद्वितीयायाम् ।
मन्वादिषु युगादिषु । अष्टकाष्ट च संक्रान्तौ शयने बोधने
हरेः । अनध्यायं प्रकुर्वीतित्याद्युक्ते काले, निर्धर्ते भूमि
चलने इत्याद्याकालिकानध्यायकाले च ।
अनन्तं पु० नास्ति अन्तः गुणानां यस्य व० । गन्धर्वशूरभः
सिद्धाः किन्नरोरगचारणाः । नानां गुणानां जानन्ति
तेमानन्तोऽयमच्यते इत्युक्तलक्षणे विष्णौ, मेघे च । वज्रशी-
र्षकत्वात्परिच्छिन्ने शेषमाने, तदपतारे बलभद्रे च । सन्तः
परिच्छेदः देशतः कालतः वस्तुतश्च यस्य नास्ति तस्मिन्
परब्रह्मणि आकाशे च न० । वज्रविस्मरवति सिन्धुवार
दृष्टे पु० । अवधिरशून्ये, इत्यन्तशून्ये च वस्तुमात्रे वि० ।

अनन्तव्रत न० अनन्तस्य व्रतमुपासनाधत्वात् इत० ।

भाद्रशुक्लचतुर्दश्यां कर्त्तव्ये स्नानात्मा ख्याते व्रते ।

अनन्ता स्त्री० नास्ति अन्तोऽस्या व० । विशल्यायासोपधौ
अनन्तमूल इति ख्याते मूलभेदे, पार्वत्याम्, वृथिव्याम्,
इःस्पर्शायां डुरालभायां, दूर्वायां, हरितक्यां आभलक्याम्,
गुडूच्याम्, अग्निमन्यह्वले, अग्निशिखाह्वले, श्यामलता-
याम्, पिप्पल्यां च ।

अनन्यज पु० नास्ति अन्यदास्मात् सर्ववस्तुभेदानां तदात्मकत्वात्
च विष्णुः तस्मात् जायते जन-ड इत० । कामदेवे ।

अनन्यवृत्तिं वि० न अन्यस्मिन् ध्येयमिदमे वृत्तिर्यस्य व० ।
एकान्तचित्ते । [अर्थात्तद्धारभेदे पु० ।

अनन्ययं वि० नास्ति अन्ययो यत्न व० । अन्ययन्त्ये ।

अनय पु० अयः शुभावहो विधिलक्ष्यः न०त० । अशुभदैवे
द्यूतकारिणामपसव्यगमने च । नयो नीतिः नी-अच्
न०त० । नयामावे अनीतौ । व० । तच्छून्ये वि० ।

अनर्गलं वि० अर्गलं द्वाररोधकस्तम्भः व० । द्वाररोधकस्तम्भ-
शून्ये, प्रतिबन्धकशून्ये च ।

अनर्थं वि० अर्थो मूल्यं न० व० । असूखे ।

अनर्थं पु० अर्थः प्रयोजनं विरोधे नञ् त० । अनिष्टे । व० ।

अभीष्टरहिते विष्णौ पु० आप्तकामत्वात् । अर्थोऽभिधेयः
प्रयोजनं वा नास्ति यस्य व० । अर्थरहितमात्रे वि० ।

अनर्थकं न० अर्थोऽभिधेयोऽप्राशस्त्ये नञा व० । उरःप्रवृत्तिः
क्व समाप्तानः । समुदायार्थशून्ये प्रलापे, असम्बन्धे
वाक्ये च । व्यर्थे वि० ।

अनर्थान्तरम् न० अन्योऽर्थः अर्थान्तरं नञ् इत० ततः न०
त० । अभेदे, एकार्थे ।

अनलं पु० नास्ति अलः पर्याप्तित्यस्य वज्रदाह्यदहनैरपि हस्ते-
रभावात् व० । वज्रौ, अष्टवसुमध्ये पञ्चमे वसौ, अनल-
दैवतत्वात् कृत्तिकानक्षत्रे च । चिता इति ख्याते चिलके
ह्वले, पु० तस्य सर्वतः पर्याप्तित्वेऽपि पर्याप्तेः सीमाभावात्,
भेदा इति ख्याते भस्मात्कले ह्वले पित्तनामके देहस्ये चायु-
र्हारके धातौ च । अव्ययी० । नलाभाये अव्य० । न०त० ।
नलभिन्ने । अन-कलच् । पटिवर्षमध्ये पञ्चाशत्संख्याते वर्षे ।

अनलप्रभा स्त्री० अनलस्य प्रभेव प्रभा यस्य व० । ज्योतिष्मती-
नामिकायां ततायाम् ।

अनलि पु० अनित्यत्वं नञ-क्लिप् अन् अलिर्यत्न व० । वक्
ह्वले तस्य मधुभिर्भ्रमराणां जीवनधारणात् ।

अनवधानता स्त्री० अवधीयते मनः संयुज्यते कर्त्तव्यकर्मणि

यथास्थितं प्रवर्त्तयतेऽनेन अवध-धा-करणे ल्युट् अवधान
चित्तवृत्तिभेदः तन्नास्ति यस्य तस्य भावः । प्रमादे ।
कर्त्तव्येऽकर्त्तव्यतावोधेन ततो निवृत्तिः, अकर्त्तव्ये च कर्त्त-
व्यतावोधेन तत् प्रवृत्तिः प्रमादः ।

अनवरतं वि० अवध-रम्-भावे तत् अनवरतम् तन्नास्ति यस्य
व० । निरन्तरे उत्कृष्टे च ।

अनवलोभन न० सोमन्वोद्भयनानन्तरं चतुर्थे मासि कर्त्तव्ये
गर्भस्य संस्कारविशेषे स्नानात्मा प्रसिद्धे ।

अनवसरं वि० अवसरत्यत्र अव-स-अच् अवसरः उचितः
कालः स नास्ति यस्य व० । उचितकालविहीने । न०त० ।
अवसराभावे ।

अनवस्कारं वि० अवस्थित्यते शोच्यते अव-कृ-अच् मुडागम
अवस्कारो मलः स नास्ति यस्य व० । विमले ।

अनवस्था स्त्री० अव-स्था-अङ् अवस्थितिः न०त० । अवस्था-
भावे, तर्कदोषविशेषे, उपपाद्यस्य समर्थनाय उपपाद-
कस्यानुसरणं तर्कः यत् तर्के उपपाद्योपपादकयोर्विभक्ति-
र्नास्ति तादृशतर्कस्यानवस्थादोषः तेन स तर्को न ग्राह्यः ।

अनवस्थानं न० अव-स्था-ल्युट् न०त० । अवस्थानाभावे ।
व० । वायौ पु० । चञ्चलमात्रे वि० ।

अनशनं अग्र ल्युट् न० त० । भक्षणाभावे, उपवासे च । व० ।
भोजनशून्ये वि० ।

अनस् न० अनिति शब्दायते अन-असुन् । शकटे । करणे
ल्युट् । ओदने । मातरि स्त्री० ।

अनसूया स्त्री० असू-कण्डूदित्वात् यक्-अङ् न०त० । असूया
युक्तेषु दोषारोपसदभावे, अतिमुनिपलायि ।

अनाकुलं वि० न आकुलः न०त० । अव्यये, एकाग्र-
स्थिते, असङ्कीर्णवाक्ये च ।

अनाक्रान्ता स्त्री० आक्रमितमयोग्या सर्वतः कण्टकादृतत्वात्
आ-क्रम-क्त न०त० । कण्टकारिह्वले । आक्रान्तभिन्ने वि० ।

अनागतं वि० आ-गत-क्त आगतः न०त० । भाविनि, अज्ञाते,
अनुपस्थिते, आगमनकर्तृभिन्ने च ।

अनागतार्त्तवा स्त्री० कृतोः स्त्रीपुंमस्येदं विकाशनम् आर्त्त-
वम्-कृत-अण् न आगतमार्त्तव्यं यस्याः व० । स्त्रीधर्म-
शून्यायां लग्निकायां कन्यायाम् ।

अनाचारं पु० आ-चर-घञ् अप्राशस्त्येऽभावे वा नञा त० ।
कदाचारे, आचाराभावे च । व० । आचारहीने वि० ।

अनातपं पु० आ-तप-अच् न०त० । आतपस्य रौद्रस्याभावे
क्रायायां च । व० । आतपशून्ये वि० ।

अनास्मिन् पु० अयति सातयेन तिष्ठति अत-मनिन् अप्राशस्त्ये
भेदायै च न०त० । आत्मभिन्ने, अपकटात्मनि देहादौ
“अप्राप्तः प्राप्तये योऽयमत्यन्तं त्यज्यतेऽथ वा । जानीयात्त
मनात्मानं बुद्धानं वपुरादिकम्” इति प्रतिपादिते च ।

अनादर पु० आ+द-अच् आदरः गौरवहेतुका सम्मानना
विरोधे नञ् त० । परिभवे, तिरस्कारे च तस्य आदरविरो
धित्वात् । व० । आदरशून्ये लि० । [व० ।

अनादि पु० आदिः कारणम् पूर्वकालो वाच नास्ति यस्य
परमेश्वरे । नास्ति आदिः प्राथमिकोयस्मात् ५ व० ।
हिरण्यगर्भे पु तस्यो हृदेः प्रथमोत्पत्तेः । आदिशून्ये लि०
अनामन् न० अननमनः अन्-अच् अन् जीवनम् अमयति
रजति अम-अनि । अर्शोऽरोगे । नामशून्ये मलभासे
पु० तस्य वैदिककर्मानर्हताधनामत्वात् । नामशून्ये लि० ।

अनामय पु० अम-घञ् कामं तापं यात्यनेन या-क आ-
मयो रोगः न० त० । रोगाभावे आरोग्ये । न० व० ।
रोगशून्ये लि० ।

अनामा स्त्री० ब्रह्मणः शिरश्छेदनसाधनतया सहणायोग्य
त्वात् नास्ति नाम अतथयोग्यं यस्याः व० मनन्त्वात्
डाप् । खनामप्रसिद्धायां मध्यमाकनिष्ठयोः मध्यगायामङ्-
त्वात् । स्वार्थे क अनामिकायत् । तथा हि शिवेन ब्रह्म-
शिरश्छेदमितिपुराणे प्रसिद्धम् अतएव तस्यां पवित्री-
करणार्थं पवित्रनामकङ्कशधारणं क्रियते ।

अनायास पु० आ-अस घञ् अस्वार्थे न०त० । प्रयत्नाभावे,
अल्पप्रयासे, अक्षये च । व० । प्रयत्नशून्ये लि० ।

अनयासकृत न० अनयासेन अल्पप्रयत्नेन कृतं न०त० ।
अस्वायासेन साध्ये कापादौ ।

अनारत न० आ-रस-क्तव्यारतं विरतिः अत्यन्ताभावे न०त० ।
सन्तते, अविरते अविच्छेदे च । व० । तद्वति लि० ।

अमार्जव पु० रुजोर्भावं आर्जवं सरलता साच्छन्दं नञा
७ व० । रोगे । अव्ययी० । रुजुत्वाभावे अव्य० । ६ व० ।
कुटिबे लि० ।

अनार्थक(ज) न० । अनार्थदेशे आर्थवर्त्तादिभिन्ने हीमान्त-
रादौ भव अनार्थ+क । अशुक्लाणे । जडति पक्षे तस्मिन्
जायते जन-ठ । अनार्थदेशजाते लि० ।

अनार्थतित्त पु० अनार्थप्रियस्तित्तः शाक० त० । विराता
इति ख्याते भूनिम्बे हृत्ते ।

अनावृत्ति स्त्री० अ+वृत्-क्तिन् अभ्यासः आगत्य न-
त० । अभ्यासाभावे, आगमनाभावे च । व० । तद्वति लि० ।

अनावृष्टि स्त्री० आ-ईपत्-टप् क्तिन् न० त० । ईपट्टेऽथ
भावे शस्योपवातकोपट्टवे इतिभेदे ।

अनाश्रुक पु० । आ सम्यक् यथेच्छम् आशः अशनम् आ+अश
घञ् न०त० । यथेच्छभोगाभावे, तमेतं ब्राह्मणा विविदि-
पन्ति वेदासुवचनेन तपसाऽनाश्रुकेनेति श्रुतिः ।

अनाश्रिन् पु० न नश्यति नश-णिनि न०त०, न अस्नाति
कर्मफलं अश णिनि न०त० वा । नाशशून्ये, कर्मफलानो-
क्तं च परमेश्वरे ।

अनाश्वन् लि० न+अश-कप् नि० । अशनमकृतवति ।

अनास्था स्त्री० आ+स्था-अङ् आस्था आदरः न०त० ।
अनादरे । व० । आदररहिते लि० ।

अनाहत न० आ-हन्-भावे क्त आहतं छेदो भोगो वा
न०व० । छेदभोगादिरहिते नवीने वस्त्रे । तन्त्रशास्त्रे
प्रसिद्धे हृदयस्थिते द्वादशदलपद्मे “शब्दो ब्रह्ममयः शब्दो-
टनाहृतो यत्न दृश्यते अनाहृतास्त्रं तत्प्रसंगं छनिभिः
परिकीर्तितमित्युक्तलक्षणं च अस्मिन् पक्षे च आहतमाघातः
कण्ठनाल्लाद्यभिवातः तन्नास्ति यस्य तादृशः शब्दे अस्या
स्ति अर्थ आदित्वात् अच् । अनाहतशब्देन च परापश्यन्ती
मध्यमावैखरीतिप्रसिद्धानां वाङ्मत्तानां मध्ये मध्यमा
वाक कथ्यते तस्याः हृदयपद्मे उत्पन्नत्वात् । व० ।
आघातरहिते वस्तुभावे लि० ।

अनिकेत लि० नास्ति निकेतः नियमेन वासे यस्य व० ।
नियतनिवासशून्ये परित्राजके ।

अनिमि(से)ष पु० नास्ति निमिषः चक्षुःस्थन्दनं यस्य मिष-
घञ् कुटादि० न शुणः मिष आदि घञ्-वा ६ व० । चक्षुः-
स्थन्दनशून्ये देवे सत्स्ये च । निमेषो दृष्टिप्रतिबन्धक-
स्तच्छून्ये विष्णौ च । न निमिषति चलतीति नि+मिष-क
न०त० । काले । क्रियाशून्ये च वस्तुभावे लि० ।

अनियन्त्रित लि० नि+यन्त्र पु० न न०त० । अनियमिते,
उच्छृङ्खले च ।

अनिरुद्ध पु० न केनापि युद्धेन निरुद्धः नि+रुध-क्त न०त० ।
कायदेवपुत्रे, उषापती, वासुदेवसङ्घर्षणप्रद्युम्नानिर-
द्धास्त्रचतुर्व्यूहस्य परमेश्वरस्य अनिघेध्यस्य अत्यन्तचलस्य
चेतसाऽधिष्ठितरि अनिरुद्धास्ये अंशे च अमतिरुक्ते लि० ।

अनिरुद्धपथ न० न निरुद्धः प्रप्या यत्न व० । आकाशं तत्त
कस्यापि गतिरोधनाभावात् । रुद्धवर्त्मभिन्ने ।

अनिर्देश्य लि० निर्देश्यं जातिगुणक्रियासंज्ञाभिर्निर्देश्यमशक्यम्
निर्+दिग्-शक्यार्थे शक्यत् न०त० । निर्दिशेये निर्धर्मके

परमात्मनि तस्य जातिगुणाद्यभावेन इदं तदिति निर्देशा-
योग्यत्वात् ।

अनिर्वचनीय पु० निर्वचनं निरुक्तिः लक्षणादिना ज्ञापनं
तदणोचरतया निर्वक्तुमशक्ये विवदादौ, परात्मनि च ।

अनित्य पु० अनित्यत्वेन अन-इत् । वायौ, तेनैव सर्वेषां
प्राणधारणात् तद्देवताके स्वातिनक्षत्रे, “वाताः पञ्चाश-
द्वनका” इत्युक्तगणदेवताभेदे, अष्टवसुमध्ये पञ्चमे वसौ च ।

अनित्यप्लवक पु० अनित्यं वातरोगं हन्ति हन्-कततः प्राशस्ये
क । वयडा इति ख्याते दृष्टे तत्फलस्य वातनाशकत्वात् ।

अनित्यसख पु० अनित्यस्य वायोः सखा उच् । वज्रौ ।

अनित्यान्तक पु० अनित्यो वातरोगस्तस्यान्तकः अन्नं करो-
तीति अन्न+णिच् खलु । जीयायुति इति ख्याते दृष्टे ।

अनित्यामय पु० अनिलकृत आमयः शाकं तं । वातरोगे ।

अनिवार वि० नास्ति निवारो निवारणं यस्य । अविच्छेदे,
सतते, अनिवार्यं च ।

अनिश वि० निशा चेदाव्याधातः सा नास्ति यस्य व० । अवि-
रते, निरन्तरे, सदाभवे वस्तुनि, रात्रिर्वर्जितं च ।

अनिष्ट वि० इष्ट-क विरोधे नञा त० । इष्टस्य दुखादे-
र्विरोधिनि प्रतिकूलनेदनीये दुःखे, तत्साधने, पामे, विषादौ,
अपकारे च । नागवलायां स्त्री० ।

अनीक न० अनित्यनेग अन-ईकन् । सैत्ये, तस्य हि जीवनर-
क्षकत्वात् । न नीयते अपसार्यतेऽस्मात् । नी-क्लिप् व०
कप् हस्तभावः । युद्धे, ततोहि प्रायोमरणान्नापसारणम् ।

अनीकस्य पु० अनीके युद्धे तिष्ठति स्या-क । युद्धगते सैत्ये ।

अनीकिनी स्त्री० अनीकं युद्धं प्रयोजनतया अस्त्यस्याः अनीक
+इति । सेनायाम्, हस्त्यादिस्त्र्याविशेषवत्यां सेनायाञ्च
तत्संज्ञा च हस्तिनः २१८७ । रथाः २१८७ । अश्वाः
६५६१ । पदातयः १०८३५ सस्रदिताः २१८७० ।

अनीश पु० नास्ति ईशो नियन्ता यस्य व० । सर्वनियन्त्रि
विष्णौ । न०त० । ईश्वरभिन्ने स्वामिभिन्ने च वि० ।

अनीह वि० ईह-अङ् न०व० । स्पृहानूत्ये निश्चेष्टे च ।

अनु अव्य० अन-उ । सहाय्ये, पश्यादर्थे, सादृश्ये, लक्षणे, हीने,
व्याप्ता, कश्चित्प्रकारप्राप्तज्ञापने, भागे, अनुक्रमे, आचामे,
समीपे च ।

अनुक वि० अनुकामयते अनु+कम्-ङ । कामनावति ।

अनुकम् अव्य० अनुकामयते अनु-कम् क्तिप् । वितर्के ।

अनुकम्पा स्त्री० अनु+कम्प-अ । दयायाम्, किञ्चिज्जलने च ।

अनुकरण न० सादृश्ये-अनु+क-ल्युट् । अनुकरणे । तच्च

देशभाषावयवादिभिः सदृशीकरणम् । अनुक्रियतेऽनेनेति
करणे ल्युट् । सदृशीकरणसाधने । यथा पटत्वाप्रभृति
शब्दाः अथैतद्वद्व्याख्यानकरणानि ।

अनुकर्षण पु० अनुकल्पते स्वसंबन्धेन चक्रेण अनु+कम्प वज् ।
रथाधःस्थिते चक्रोपरिवद्धे काष्ठे, पूर्वस्त्रीलोमात्तपटादेस्-
त्तरत्वान्वयार्थमाकर्षणे च । कर्त्तरि ल्यौ नान्तोऽप्यन्तार्थे ।

अनुकल्प पु० कल्पयते विधीयते इति कम्-णिच्-अच् कल्पो-
विहितः अनु हीनः कल्पो मुख्यकल्पादधमः प्रा०स० ।
गौणकल्पे, प्रतिनिधौ च । यथा मध्यभावे गुडः ।

अनुकामो न वि० कामस्य अभिलापस्य सदृशमनुकानं सादृश्ये
ऽव्ययी० ततः गच्छतीत्ये ख । यदेष्टमनगीले ।

अनुकार पु० अनु-क-वज् । देशभाषादिभिः सदृशीकरण ।

अनुकूल वि० कूलभावरणं स्नेहेनानुवञ्चमिति यावत् अनु-
गतं गतिस० । सहचरे, सहाये, स्वपक्षपातिनि, अन्-
द्धारशास्त्रप्रसिद्धे नायकभेदे च । सा० ३५१० ।

अनुक्रम पु० अनु+क्रम-घञ् न दृष्टिः । परिपाद्याम् । अनु
पूर्व्ये अव्ययी० । यथाक्रमे अव्य० ।

अनुक्रमणिका स्त्री० अनुक्रमयते दशोत्तरं परिपाद्या आर-
भ्यतेऽनया अनु+क्रम-करणे ल्युट् स्त्रीत्वात् ङीप् स्त्रीर्थे
के ह्रस्वः । अनुक्रमज्ञापके, अन्याद्यर्थे वक्तव्यस्य, अन्यर्थे
च उक्तार्थस्य, अर्थसमुदायस्य संपादके पुराणादेरंशविशेषे ।
स्त्रीर्थे कामावेषुक्रमणीत्यपि, तत्रैव ।

अनुक्रोश पु० अनुक्रोशत्वेन क्रुश आह्वाने रोदने च वज् ।
दयायाम् । अनुगतः क्रोशं गतिस० । प्राप्नोत्येके वि० ।

अनुग वि० अनु+गम ड । पश्चाद्गमिनि, सहचरे, आनु-
लोम्यं गते च ।

अनुगत वि० अनु+गम-क्त । पश्चाद्गते, सहगते, आनुलोम्यं,
गते, सामान्यधर्मग्रहणेन संवृत्तीतिऽखिले विशेषे च ।

अनुगम पु० अनु+गम घञ् दृष्टभावाः । पश्चाद्गमने, सहायी
भवने, आनुलोम्यकरणे, सामान्यधर्मण सर्वेषां विशेषरू-
पाणां संचष्टे च ।

अनुगुण वि० अनुकूलो गुणो यस्य । अनुकूले अनुगते च ।

अनुग्रह पु० अनु+ग्रह-अप् । अभीष्टसम्पादनेच्छारूपे प्रसादे,
आनुकूल्ये, अनिष्टनिवारणपूर्वकोटसाधनेच्छारूपायामभ्यु-
पत्तौ, “विरूपोन्मत्तनिःस्नानामकुलापूर्वकं हि यत् । पूरणं
दानमानाभ्यामनुग्रह उदाहृत” इत्युक्तलक्षणे दरिद्रादि-
पोषणे च । अहो ग्रहणं सूर्यादिग्रहो वा अनुगतलम्
गतिस० । अहणागुगते सूर्यादिग्रहागुगते च वि० ।

अनुचर वि० अनु+चर-ट । सहचरे, पश्चाद्गामिनि, दासादौ, स्त्रियां ङीप् । अनुगतश्चरं द्रुतं गतिस० । द्रुताद्युगे वि० ।
 अनुज लि० अनु पश्चात् जायते जन-ङ । पश्चाज्जाते सहो-दरे भ्रातरि । तादृश्यां भगिन्यां स्त्री० ।
 अनुजीविन् अनुजीवित्माश्रित्य शीलमस्य अनु+जीव-णिनि । सेवके, आश्रिते च ।
 अनुज्ञा स्त्री० अनु+ज्ञा-अङ् । स्वयंप्रवृत्तस्यान्यस्य प्रवृत्ति-विधाताकरणेन प्रवर्तनारूपपायामनुमतौ ।
 अनुतर्प न० अनुत्पद्यतेऽनेन करणे घञ् । सुरापानपात्रे, मद्ये, मद्यपाने च । भावे घञ् । अभिलाषे पानेच्छायाम् ।
 अनुताप पु० अनु+तप-घञ् । इदमनुचितं कृतमिति स्वहृतेवस्तुनो दुःखजनकतया ज्ञानेन पश्चात्तापे ।
 अनुत्तर वि० उत्तरउत्तमः नञा ५ व० । अत्यन्तश्रेष्ठे । इव० । उत्तरवाक्यरहिते । न०त० । उत्तरदिग्भिन्ने स्त्री० ।
 अनुदात्त पु० उच्चैरात्तः उच्चारित उदात्तः न०त० । वर्णो-च्चारणस्थानेषु कण्ठादिषु नौचोच्चारणप्रयत्नविशेषे स्वरभेदे ।
 अनुदित पु० उत्+इण्+क्त ईपदर्थे न०त० । किरणमात्रेण ईपदुदितसूर्ये प्रविरलतारके काले । उदितेऽनुदिते चैवेति महुः ।
 अनुद्रुत वि० अनु+द्रु-क्त । पश्चाद्गते, “अर्द्धमात्रं द्रुतं चेवं द्रुतार्द्धमात्रद्रुतमित्युक्तलक्षणे वादनविषये कालविशेषे च ।
 अनुधावन न० अनु+धाव-ल्युट् । पश्चाद्गमने, तत्त्वनिश्चया-यावसरणे, अनुसन्धाने च ।
 अनुध्या स्त्री० अनु+ध्यै-अङ् । अनुचिन्तने, अनुग्रहे, आसक्तौ च । [मान्त्वे च ।
 अनुनय पु० अनु+नी-अच् । विनये, प्रणिपाते, प्रार्थने, अनुनासिक पु० अनुगता नासां गतिस० । तत्रोच्चार्यमाणार्थे ङ । नासाद्युगतेन मुखेनोच्चार्यमाणेषु वर्गान्त्येषु ङङादिषु ।
 अनुपद अव्य० पदस्य पश्चात् अव्ययी० । पश्चाद्गमने, अव्यवधाने च । अनुगतं पदम् गतिस० । पश्चाद्गामिनि लि० ।
 अनुपदिन् वि० अनुपदस् अव्येष्टा अनुपद+अव्येष्टरीत्यर्थे इनि । अव्येषणकर्तारि । गवांसेवान्वेष्टरीत्यर्थे । स्त्रियां ङीप् ।
 अनुपदीना स्त्री० अनु पदस्य व्यायामतुल्यायामः व्यायामे-व्ययी० । अनुपदं बहुत्वर्थे ण । पादतुल्यायामवत्यां पादवद्वायां पादुकायाम् मोक्षा इत्यादि ख्यातायाम् ।
 अनुपपत्तिः स्त्री० उप+पद-क्तिन् । उपपत्तिर्युक्तिः न०त० । युक्त्यभावे, असङ्गतौ च ।
 अनुपम वि० उप+मा-अङ् न०व० । उपमाशून्ये, सादृश्य-

रहिते उत्तमे च । कुसुदाख्यस्य दिग्गजस्य योषिति स्त्री० ।
 अनुपरात वि० उप+रम-क्त न०त० । अविरते अनिरुक्ते च ।
 अनुपलब्धि स्त्री० उप+उभ-क्तिन् न०त० । लाभभावे, प्रत्य-क्षाभावे च । तत्र च कारणानि “अतिदूरात् सामीप्या-दिन्द्रियघातान्नोपलब्धस्यानात् । सौक्ष्म्याद्व्यवधानादभि-भवात् समानाभिहारादिति सांख्यकारिकोक्तानि ।
 अनुपसंहारिन् पु० न्यायमते परिभाषिते दुष्टहेतुविशेषे । स च दृष्टान्तरहितोन्वयी व्यतिरेकी वा दुष्टहेतुः । यथा सर्वमनित्यं प्रमेयत्वादित्यनुमाने सर्वस्यापि पक्षत्वेन अ-न्यत्र दृष्टान्तो नास्ति नापि व्यतिरेके दृष्टान्तः सर्वस्यापि प्रमेयतया तदभावस्य कृताभ्यसिद्धेः ।
 अनुपाकृत वि० उप+आ-ङ-क्त न०त० । मन्त्रैर्यज्ञे प्रशोर-चेनादिसंस्कार उपाकरणं तद्वृत्ते ।
 अनुपात पु० अनु+पत-करणे घञ् । अङ्गशास्त्रे प्रसिद्धे त्रैराशिके, पूर्वाङ्गपातानुसारेणापराङ्गपातने च । भावे घञि, पश्चात्पतने ।
 अनुपातक न० अनुपातयति स्तानुरूपं नरकं गमयति अनु+पत-णिच्-खुल् । ब्रह्महत्यादिसहापातकसदृशे वेदनि-न्दादिजन्ये पापविशेषे । तानि च पञ्चविंशत्प्रकारहेतुब्रह्म-त्वेन तावत्संख्यातानि प्राय० वि० अनुपा० प्र० ।
 अनुपान न० अनु भेदजेन सह पश्चाद्वा प्रोयते कर्मणि ल्युट् । औपधाङ्गे तेन सह, तत्पश्चाद्वा मेये मधुगुडादौ । पानस्य जलस्य समीपे अव्ययी० । जलसमीप्ये अव्य० ।
 अनुपूर्व पु० अनुगतं पूर्वं परिपाटीं गतिस० । यथाक्रमे ।
 अनुप्रासः पु० अनुगतः रसाद्यनुगुणं प्रकट मासं वर्णय्यासं समवर्णरचनां समवर्णोच्चारणं वा अनु+प्र-अस् घञ् । अलङ्कारे प्रसिद्धे स्वरवैषम्येऽपि समवर्णानां रचनायाम् ।
 अनुश्रव पु० अनु+श्रु-अच् । सह, ये, अनुचरे, दासे च ।
 अनुवन्ध पु० अनु+बन्ध-यथायथं भावादौ घञ् । बन्धने, दृक्षापर्वकदोषकरणे, वातपित्तादिदोषाणामुपशान्त्ये, प्रक-तिप्रत्ययागमादेशानां गुणद्वयगदिकार्यविशेषार्थमनुबन्ध-नीये परिनिबन्धनपदकालेषु अन्ययमाणतया नष्टरे इत्तंश्रया कृतलोपे वर्णादौ, सुखानुयायिनि अग्रधाने, प्रकृतस्यानु-वर्तने, संवन्धे, पाशाङ्गाव्ययुमपरिणामे, शास्त्रस्यादौ वक्त-व्येषु अधिकारिविषयप्रयोजकसम्बन्धेषु, लेशे, फलसाधने च ।
 अनुवन्धिन् वि० अनुवन्धाति अनु+बन्ध-णिनि । सहचरे अनुचरे, अनुरोधिनि, व्यापके च । स्त्रियां ङीप् ।
 अनुवन्धी स्त्री० अनुवन्धतेऽतिशयेन व्याप्यतेऽनया अनु+

वन्ध-घञ् गौरा० डोष् । हिकारोगे, तृणायाञ्च ।
 अनुबन्ध लि० वधार्थं वन्धोऽनुबन्धः श्यत् । वधार्थं वद्धे गवादौ ।
 अनुबोध पु० अनु-बुध णिच् घञ् । पूर्वलिप्तचन्दनादर्गम्बोही-
 पनार्थं पुनर्मर्द्दनादौ पञ्चाङ्गो धे च ।
 अनुभव पु० अनु+भू-अप् । स्मृतिभिन्ने ज्ञाने ।
 अनुभाव पु० अनुभावयति उद्बोधयत्यनेन अनु+भू-णिच्-
 करणे-घञ् । कोषदण्डादिजाते रात्रां तेजोविशेषे ।
 सामर्थ्ये च । कर्त्तरि अचि । अलङ्कारशास्त्रप्रसिद्धे रस-
 व्यञ्जके । “भावं मनोगतं साक्षात् स्वगतं व्यञ्जयन्ति ये ।
 तेऽनुभाव इति ख्याताः, इत्युक्तलक्षणे भुभङ्गादौ ।
 अनुमत लि० अनु+मन-क्त । स्वयंप्रवृत्ते इदं क्रियतामिति
 प्रोत्साहनार्थमनुज्ञाते ।
 अनुमति स्त्री० अनु+मन-क्तिन् । अनुमतौ अनुज्ञायाम् ।
 अनुमन्यते कलाहीनत्वेऽपि पूर्णिमाविहितयागादिकरणा-
 यानुज्ञायतेऽस्याम् अधिकरणे क्तिन् । कालाहीनचन्द्रवत्यां
 शुक्लचतुर्दशीयुतपूर्णिमातिथौ ।
 अनुमन्तृ लि० अनु+मन-टच् । स्वयमुदासीने कार्यादौ
 प्रवृत्तस्यान्यस्योत्साहवर्द्धनार्थमनुज्ञाकर्त्तरि ।
 अनुमरण न० अनु+मृड-ल्युट् । भर्त्तरि मृते तद्देहाग्राप्तौ
 तत्पादकादिपहणेन पृथक्चित्तारोहणेन स्त्रीणां देहत्यागे ।
 अनुमान न० अनु-मि-मा-वा भावादौ ल्युट् । व्याप्तस्य दर्शनेन
 व्यापकस्य निश्चये, यथा वह्निर्धूमस्य व्यापक इति धूमस्य
 व्याप्त इत्येवं तयोः भूयःसहचार पाकस्थानादौ दृष्ट्वा पञ्चात्
 पर्वतादौ उद्भूयमानशिखस्य धूमस्य दर्शने तत्र वह्निरस्तीति
 निश्चीयते । करणे ल्युटि । तद्धेतुभूते धूमादौ । श्रुतेरेव
 स्वतः प्रामाण्यं, यत्र श्रुतिः साक्षात् न श्रूयते तत्र स्मृति
 वाक्यात् श्रुतिवाक्यश्रुतीयते इति श्रुत्यनुमानकं स्मृतिवाक्य-
 मश्रुत्यनुमानपदेनाभिधीयते इति मीमांसकाः ।
 अनुमिति स्त्री० अनु+मि-मा-वा क्तिन् । प्रामर्शिते भाव-
 साधनानुमानशब्दस्यार्थे ।
 अनुमोद पु० अनु+मुद-घञ् । प्रकृतकर्मणि प्रवृत्तिविघाता-
 कारणेनान्यप्रोत्साहानुकूलव्यापारे, त्वया यत् कृतं तन्मोद-
 तुमत्वमित्यादिभिलापसाधने ।
 अनुयाज पु० अनु+यज-घञ् कृत्वाभावः । दर्शपौर्णमासाङ्गे
 प्रयोज्यादिषु पञ्चम्ययोगे ।
 अनुयायिन् लि० अनु+या-णिनि । सहये, अनुचरे,
 दासादौ, पञ्चाङ्गामिनि च । स्त्रियां डोष् ।
 अनुयोग पु० अनुयुज्यते कथनाय नियुज्यते अनु+युज-

घञ् । प्रप्ते । सति हि प्रप्ते, पृष्टः कथनाय प्रवर्त्तते ।
 अनुराग पु० अनु+रन्ज+घञ् । अत्यन्तप्रीतौ, स्नेहे च ।
 अनुगतो रागं गतिस० । अतिरागागुणे लि० ।
 अनुराधा पु० अनुगता राधां विशाखां गतिस० । खनामप्रसिद्धे
 सम्प्रदर्शनक्षेत्रे ।
 अनुरूप अव्य० रूपस्य सादृश्ये योग्यत्वे वा अव्ययी० । साद-
 र्श्ये, योग्यतायाञ्च । अर्थआद्याचि । सदृशे, योग्ये च लि० ।
 अनुरोध पु० अनु+रूध-घञ् । अनुसरणे, आराध्यादेरिष्ट-
 सम्पादनेच्छायाञ्च ।
 अनुलाप पु० अनु वारंवारं लप्यते लप-घञ् । सुष्ठुभाषणे ।
 अनुलेप पु० अनु+लिप-भावे घञ् । चन्दनादिमर्द्दने ।
 कर्मणि घञि । अनुलिप्यमाने चन्दनादौ ।
 अनुलोम पु० अनु+लोमन्+यथाक्रमे अव्ययी० अच् । यथाक्रमे ।
 अनुलोमज पु० अनुलोमेन यथाक्रमेण जातः जन-ड ।
 परिणीतक्षत्रियादिस्त्रीषु विप्रादिभ्य उत्कृष्टेभ्यो वर्येभ्यो
 जाते सुवर्णमिपिक्तादौ संकीर्णवर्णे ।
 अनुवर्त्तन पु० अनुगतो वर्त्तनमाराध्यादेरिष्टसंपादनं गतिस०
 अनु+वृत्-ल्युट् । अनुरोधे, आराध्यादेरिष्टसम्पादने च ।
 अनुवाक पु० अनु+उच्यते-वच्-घञ् कृतम् । गानश्रव्ये
 ऋग्विषे, ऋग्यजुःसमूहे, वेदांशे शस्त्रनाम्ना ख्याते च ।
 अनुवाक्या स्त्री० अनु-वच्-श्यत् कृतम् । ऋग्विद्भेदः
 प्रशस्ता तत्पाठ्यायां देवताज्ञानसाधने ऋचि ।
 अनुवात पु० अनु-वा+क्त । शिथ्यदेशाद् गुरुदेशगन्तरि वायौ ।
 अनुवाद पु० अनु+वद-घञ् । ज्ञातार्थस्य प्रतिपादने, सिद्ध-
 स्योपन्यासे, प्रमाणान्तरावगतार्थस्य शब्देनौक्तौ, कथि-
 तस्य भाषान्तरेण कथने च ।
 अनुवासन न० अनु+वु०-वस्-ल्युट् । धूपादिना सौरभा-
 न्वितकरणे, स्नेहयुतकरणे च ।
 अनुवृत्ति लि० अनु+वृत्-क्त । व्याप्ते, पालिते, अनुगते, प्रीति-
 विप्रिष्टे, अनुवृत्तिमति च ।
 अनुवृत्ति स्त्री० अनु+वृत् क्तिन् । प्रवाहरूपेणागुतौ, अनु-
 रोधे, सेवायाम्, आनुकूल्ये, व्याकरणशास्त्रे प्रसिद्धे पूर्व-
 सूत्रोपात्तपदादीनामनुचरत्वं सूत्रेष्वनुकर्षणरूपेऽप्याहारे च
 अनुव्रज्या स्त्री० अनु+व्रज-क्यप् । अनुसरणादिरूपे सेवने ।
 अनुश्रय पु० अनु+शीङ्-अच् । अत्यन्तहृषे, पञ्चात्तमे, पूर्ववैरे
 च । अनुगतः श्रयं हस्तं गतिस० । हस्तागुते लि० ।
 अनुश्रयिन् पु० अनु+शीङ्-इनि । यावत्कर्मक्षयं चन्द्र-
 लोके स्थित्वा सावशेषे एव कर्मणि पञ्चात्तामाविते भूमि-

लोके जन्मग्रहायागन्तं प्रवृत्ते जीवे । पञ्चात्तापयुते ति० ।

अनुशासन न० अनु+शास्-ल्युट् । शासने, आज्ञायास् उ-
देशे, नियोगकरणे च । शिष्यते आख्यायते लक्षणादि
नेति करणे ल्युटि । व्युत्पादने । व्युत्पादनञ्च अतथाभूतेभ्यो
विशेष्य अनुशिष्याणां बोधनम् यथा व्याकरणे साधुश-
ब्दानामसाधुभ्यो विविच्य प्रबोधनम् ।

अनुशीलन न० अनु+शु-ल्युट् । सञ्जालोचने, पुनः
पुनरभ्यासे च ।

अनुशीचन न० अनु+शुच-ल्युट् । शोके । स्वार्थे णिचि युचि ।
अनुशीचना तत्त्वैवार्थे स्त्री० ।

अनुश्रवणं पु० अनु+श्रूयते श्रुत्परम्परयोच्चारणादनु अभ्यस्यते,
श्रूयते एव ननु केनापि क्रियते वा अनु+श्रु+अप् । वेदे,
तस्य श्रूयमाणतायाएव सर्वसम्मतत्वात् ।

अनुपङ्गु पु० अनु+पङ्गुज-घञ् कृतम् । दयायाम्, आसक्तौ,
एकत्र नृतपदस्य अन्वयान्वयार्थमनुवृत्तौ, अन्योद्देशेन प्रवृ-
त्तौ तत्क्रियवानानुरोयकतया यस्य सिद्धिरूपे स्मृतिशाल
प्रसिद्धे प्रसङ्गे च ।

अनुष्टुप् स्त्री० अनु+स्तम्भ+क्तिम् पलम् । सरस्वत्याम्, अष्टा-
वरपादके इन्दोभेदे च । [करणे ।

अनुष्ठान न० अनु+स्था-भावे ल्युट् पलम् । विहितकर्मादि

अनुष्ठा ति० उष्णः दक्षः न०त० । अलसे, उष्णभिन्ने शीते च ।

उत्पले न० । अलसोहि शीतवाधामावेऽपि शीतवाधामभि-
नवन कर्त्तव्यकर्मणि जड इव भवति दक्षस्तु शीतेऽपि
तदगणयित्वा कर्त्तव्यकरणाव अजड इव सन् व्याप्रियते
इति तयोरुष्णानुष्णता । अत्र कारिण्यर्थे कनि अनुष्ण-
कोऽपि । [टापि अत्र इत्स्वम् । नीलदूर्जायाम् ।

अनुष्णावस्त्रिका स्त्री० अनुष्णा शीतला वस्त्राव इवार्थे क ।

अनुसन्धान न० अनु+सम्+धाञ्-ल्युट् । अन्वेषणे, चिन्तने च ।

अनुसरण न० अनु+ह-ल्युट् । अनुगमने, सहशीकरणे । भावे
घञि अनुसारोत्पद्यत् ।

अनुस्यूत ति० अनु+सिच क्त जट् । सधिते, सततसंबन्धे च ।

अनुस्वार पु० स्-घञ् उदात्तादिल्लवच्चात् स्वरवर्णाएव
स्वाराः अनुगतः स्वारान् गतिसः । स्वराश्रयेण उच्चार्यमाणो

विन्दुरोस्यया व्यज्यमानेऽनुनासिके वर्णभेदे अनुस्वारो विस-
र्गचेलुपक्रम्य आश्रयस्थानभागिनइत्युक्तेः तस्य तयात्वम् ।

अनहरण पु० अनु+ह-ल्युट् । देशभाषावेष्टादिना सहशी-
करणे, सादृश्यधर्माधिकरणे च । [शीले च न० ।

अनूक पु० अनु+उच समयाये क कृतं नि० । गतजन्मनि । कुले

अनूचान पु० अनु+वच-कान नि० । शिवादिपङ्कसहित
वेदाध्ययनकारिणि, वेदाद्योनवचनसमर्थे च ।

अनून ति० जन-क न०त० । परिपूर्णं, समग्रं, अहीने च ।
नूनं निश्चितं न०त० । अनिश्चिते ।

अनूप ति० अनुगता आपोयत्न ७३० अच् स० आत उत्तम् ।
जलप्राये देशे, तत्स्थले सर्वदावासिनि सङ्गि, “बह्वसुर्वज्र
हृत्तत्र वातश्लेष्मामवान्वितः । देशोऽनूप इति ख्यातः” इत्युक्ते
देशविशेषे च पु० । अनूपमर इति प्रसिद्धे देशे वा ।

अनूपज न० अनूपे जलप्राये देशे जायते जन-ड ७त० । आदा
इति ख्याते आर्द्रको, तस्य जलप्रायोद्भवत्वात् । तत्
स्थानजातमात्रे ति० ।

अनूप पु० न ख जह यस्य व० । सूर्यमारयो अरुणे विन-
ताज्येष्ठपुत्रे । तस्य अपूर्ण एव गर्भे माता अण्डस्य स्फोट-
नादूरुप्रभृत्यङ्गविकलत्वं पुराणे प्रसिद्धम् ।

अनूपसारथि पु० अनूपः मारथिः रथनिधन्ता यस्य । सूर्ये

अनृच पु० नास्ति अभ्यस्तया ऋक् यस्य अच् सामसानः ।
ऋक्नृत्ये अनुपनीते वालके ।

अनृत न०ऋतं सत्यं न०त० । सत्यभिन्ने अययार्थे । अनृतत्वव्यय-
हारस्तु प्रायेण कथने एवं लोके दृश्यते कवित् वस्तुन्यपि
यथा रङ्गे रजतादिकं, तत्र रजतमिदमिति ज्ञानञ्च । तद्वति
ति० । ७३० । वाणिज्ये न० तत्रानृतवाङ्मत्यात् ।

अनेक ति० एक+न०त० । एकभिन्नेषु वङ्गपु । नञ्प्रत्यय-
उत्तरपदानुसारणैव लिङ्गवचनतानियमोऽपि अत्र वङ्ग
वचनान्तैव तेन पतन्त्यनेके जलधेरिवोर्मय इति मायः ।

अनेकप पु० अनेकाभ्यां सुखशुण्डाभ्यां दाभ्यां पिवति पा-क ।
दिमे हस्तिनि । [रूपे ।

अनेकरूप ति० अनेकानि बह्विन् रूपाण्यस्य व० । चित्त-

अनेकान्त ति० न एकएवान्तः परिच्छेदो यस्य व० । अनि-
यतरूपे, अनतिशये च । [णिनि ३त० । बौद्धभेदे ।

अनेकान्तवादिन् पु० अस्ति नास्ति वेत्येकान्तं न वदति वद-
अनेकभूक ति० एडो वधिरो भूको वाक्शक्तिरहितश्च नास्ति
यच्चात् ५३० । काला, बोवा इति ख्याते अवयव-
वचनशक्तिरहिते, शठे च ।

अनेहस् पु० न हन्यते हन-असि प्रकृतेरेहादेशः । कावे ।

अनैकान्तिक पु० एकान्तं नियतं व्याप्नोति एकान्त+ठ् न
त० । व्यभिचारिणि उष्टे हेतौ । यथा धूमसाधने बहिर्हेतुः
न एकान्तो नियमो व्याप्तिर्यत् ७३० । अनेकान्तोऽप्येत्यर्थे ।

अनोऽकह पु० अलसः शकटस्याकं गतिं हन्ति हन-ड । उष्टे ।

अन्त न० अन्त-तन् । स्वरूपे, समावे च । शेषे पु० न० । नाशे, प्रान्ते, सीमायां, निश्चये, अवयवे च पु० । निकटे, मनोहरे च लि० ।

अन्तःकरण न० क-करणे ल्युट् अन्तरभ्यन्तरं, तद्वृत्ति पदार्थानां ज्ञानादीनां वा करणं कर्म०, इत० वा । ज्ञान-सुखादिसाधने आभ्यन्तरे इन्द्रिये मनोबुद्धिचित्तादिपदामि लभ्यमाने । अन्तःकरणभेदस्तु दृष्टदभिधाने ।

अन्तःकुटिल पु० अन्तर्मध्ये कुटिलः । वक्राकारमध्यावयववति शब्दे । वक्रान्तःकरणे लि० ।

अन्तःपुर न० अन्तराभ्यन्तरं पुरं गृहं कर्म० । अन्दर इति प्रसिद्धे राज्ञां स्त्रीणां स्थानयोग्ये गृहे । तत्र स्थितत्वात् राजमहिलायामपि । पुरुषद्वयनासे अचि स्त्रीत्वात् स्त्रीप । अन्तःपुरीत्यपि ।

अन्तःसत्त्वा स्त्री० अन्तरभ्यन्तरे गर्भे सत्त्वं प्राणी यस्या व० । गर्भिण्यां स्त्रियाम् ।

अन्तःस्वेद पु० अन्तःस्वेदो मदस्यन्दनं घर्षजलं यस्य व० । मदस्त्राविणि हस्तिनि ।

अन्तक पु० अन्तं करोति अन्त-तत् करोतीत्यर्थे णि-स्तुत् । यमे । नाशकारके लि० ।

अन्तकीर लि० अन्तं नाशं करोति क-ट उप० सं० । नाशकारके ।

अन्तग लि० अन्तमवसानं गच्छति गम-ड । पारगामिणि अवसानं गते च । त्वा अन्तगत इत्यपि तत्त्वार्थे ।

अन्तर् अव्य० अन्-अरन् तुडागमश्च । मध्ये, मागे, स्त्रीकारे चित्ते च ।

अन्तर न० अन्तं राति ददाति रा-क । अवकाशे, अवधौ, परिधानांशुके अन्तर्धाने, भेदे, परस्परवैलक्षण्ये विषये, तदर्थे, हिरे, आत्मीये, विनार्ये, बहिरर्थे, व्यवधाने, मध्ये, सदृशे च । उदाहरणानि तु दृष्टदभिधाने ।

अन्तरङ्ग लि० अन्तर्मध्येऽङ्गानि यस्य । आत्मीये, व्याकरण-शास्त्रे प्रसिद्धे प्रकृतिप्रत्ययकार्यमध्ये प्रकृत्याश्रिते कार्ये च ।

अन्तरा अव्य० अन्तरेति इण्-डा । निकटे, मध्ये, विनार्ये च ।

अन्तरात्मा पु० अन्तर्वर्ती आत्मा । अन्तःकरणे, सर्वात्म-यांमिनि परमेश्वरे, अन्तःकरणाभिमानिनि जीवे च ।

अन्तराय पु० अन्तरं व्यवधानमयते अय-अच् । विषे । व्यव-धानकारके लि० ।

अन्तराल न० अन्तरं मध्यमीमांशाराति स्पृहाति आ-रा क रस्य लभ्यम् । मध्ये, अन्तरे च । स्वार्थे अणि आन्तरालश्च ।

अन्तरिक्ष न० अन्तः स्वर्गद्वयव्योर्मध्ये ईक्षते ईक्ष-कर्मणि चञ्, अन्तः स्पृहाणि यस्य वा दृष्टो० पक्षे हस्तः

स्कारस्य रिक्त्वं वा । पञ्चमेवस्यारयोग्ये भूतौकस्य-सध्यवर्त्तिनि आकाशप्रदेशे । अत्र अन्तरीक्षमपि ।

अन्तरित लि० अन्तर्-इण-कत्तरि क्त २त० । अन्तरं व्यवधानं करोतीति णिचि कर्मणि क्त वा । व्यवधानं गते, व्यव-धापिते, तिरस्कृते च । [आन्तरितम् । हीमे ।

अन्तरीप पु० अन्तर्मध्ये गता आपोऽस्य व० अक्ष-सं अन्तरीय न० अन्तरे भवं गहादित्वात् ह । परिधाने वस्त्रे "नाभौ धृतञ् यद्वस्त्रमाच्छादयति जातुनी । अन्तरीयं प्रशस्तं तदच्छिन्नमुभयान्तोरित्वेवंलक्षणे ।

अन्तरे अव्य० अन्तरेति इण् विच् । मध्ये ।

अन्तरेण अव्य० अन्तरेति इण्-ण टवर्गादित्वादिषु णस्य नेत्त्वम् । विनार्ये, मध्यार्थे च ।

अन्तर्गुह लि० अन्तर्मध्ये गहुरिव निरर्थकः । श्रीवाप्रदेशे जातस्य गलमांसमिण्डुलस्य गडोर्यथा निरर्थकत्वम् तद्वन्निरर्थकम् ।

जाव्यान्तर्गुहभूता यानालङ्कारः प्रहेलिकेति साहि० १० परि ।

अन्तर्गृह न० अन्तर्गृहस्य । गृहमध्ये, वाराणसीस्थे सप्ता-वरणवति स्थानविशेषे च ।

अन्तर्जटार न० अन्तर्जटारस्य । जटारमध्ये, कुक्षिसध्यस्थकोष्ठे च अन्तर्जल न० अन्तर्जलस्य अवयवी । जलमध्ये, जलमध्ये-कर्तव्येधर्मणामन्तर्जले च । होममन्तर्जलादिनीति स्मृतः ।

अन्तर्ज्योतिः न० अन्तः ज्योतिरिव प्रकाशकम् । अन्तरालाणि ।

अन्तर्दधन न० अन्तर्दध्यते नादकता आधीयतेऽनेन । दध-करणे ल्युट् । किणुप्रभृतौ मद्यवीजे ।

अन्तर्दाह पु० अन्तर्मध्ये दाहः दह-घञ् । देहाभ्यन्तरस-न्नापे, कोष्ठसन्नापे च ।

अन्तर्द्वार पु० अन्तर्मध्ये द्वारम् । गृहमध्यस्थे गुप्तद्वारे ।

अन्तर्धान न० अन्तर्-धा-ल्युट् । तिरोधाने दृश्यपदा र्थस्य दर्शनायोग्यस्थाने स्थितौ, सन्त्यादीनां शरीरत्वान्ते च । अङ्घ्रि । अन्तर्धानैवायं स्त्री० ।

अन्तर्द्वि पु० अन्तर्-धा कि । आच्छादने, व्यवधाने, अन्तर्धाने च

अन्तर्भूत लि० अन्तर्मध्ये भूतः भू-तत् । मध्यस्थिते, अन्तर्गते च अन्तर्भूतस् लि० अन्तर्गतं वाह्यव्यापाराच्चमतया अन्तरेव स्थितं मनी यस्य । व्याकुलचित्ते, सप्ताहितमनस्ते च ।

अन्तर्यामिन् पु० अन्तर्मध्येऽनुप्रविश्य यमयति स्वसकर्मणि

इन्द्रियादीनि जीवं वा व्यापारयति यम-णिच्-णिनि ।

वायौ, "अन्तराविश्य भूतानि यो विभक्त्यात्मकोऽहमिः ।

अन्तर्यामिन्वरः साक्षात् भवे"दित्युक्तेः व्यात्मकोऽहमिः निज

व्यापारैः प्राणादिदृष्टिभिरित्यर्थः । ईश्वरे, अन्तरेण

यमयतीत्यादिहृदारण्यकान्त्यामिवाज्ञाणोक्तेः । अन्तर्ग-
तवस्तुज्ञातरि लि० ।

अन्तर्वेशिक लि० अन्तर्वेशे राज्ञामाभ्यन्तरगृहे नियुक्तः
नियुक्तार्थे ढ । अन्तःपुरे रक्षणार्थं नियुक्ते कुजषामनादौ ।
अन्तर्वल्ली स्त्री० अन्तरस्य अस्ति गर्भः । अन्तर्-मत्तप्
नि० । गर्भवत्यां स्त्रियाम् ।

अन्तर्वसि पु० अन्तःस्थित एव वाणयति उद्धारशब्दं कारयति
वण शब्दे ङन् यस्य मतम् । (देकुर) इत्यादि ख्यात-
स्याद्धारशब्दस्य कारके अजीर्णनामके रोगभेदे ।

अन्तर्वर्षिण लि० अन्तर्गता अन्तःकरणे स्थिता शास्त्रवाक्या-
त्मिका वाणी यस्य व० न कम् तुल्यम् । वक्तृशास्त्र-
वाक्याभिज्ञे परिणते ।

अन्तर्वेदी स्त्री० पृथिव्यामध्यस्थितत्वादनर्वादीव । हरि-
हारावधिप्रयागपर्यन्ते शशस्वलीति ब्रह्मावर्त्त इति च
ख्याते देशे ।

अन्तर्हित लि० अन्तर्-धा-क्त । गुप्ते, तिरोभूते च ।

अन्त (न्ते) वासिन् पु० अन्ते समीपे वस्तुं शीलमस्य वस-स्थिति
सम्प्रिया वा लुक् । शिव्ये । स्त्रियां ङोष् । समीपवर्त्तिनि लि०

अन्तश्शय्या स्त्री० शयनं शय्या शीङ्-क्यप् अन्तस्य नाशार्थं
शय्या चतुर्थ्यर्थे ङित् । मरणार्थं भूमिशय्यायाम्, तद्धेतु-
त्वात् श्शशने च । अन्त एव शय्या निर्व्यापारार्थक-
त्वात् कर्म्म० । मरणे ।

अन्तःस्था लि० अन्तःस्थशेषाणामध्ये तिष्ठतीति स्था-क्तिप् ।
वरववाख्येषु वर्षेषु । वा विसर्गलोपतोऽन्तस्था अपि ।

अन्तावसायिन् पु० नखकेयानामन्तमवसातुं ऊँतुं शीवमस्य
अव+सो-स्थिति युक् च । नापिते । अन्ते हृद्वे वयसि
अवस्थिति निश्चिनोति तत्त्वम् । सुनिभेदे । अन्ताय स्वतो-
पकृते जन्तुनाशाय अवस्थिति । प्राणिर्हिंसके चारुणालादौ ।

अन्ति (का) स्त्री० अन्त्यते संगृह्यते अन्त-ङ् । नटाभिनयन-
वाले तदङ्गो जेष्ठभागिन्याम् । स्वार्थे के टापि अन्तिकेत्यपि
अन्तिका लि० अन्त्यते संबध्यतं समीपेन, अन्त-घञ्
दोऽस्यास्तीति सत्पर्यायः ङन् । समीप्यवति । स्वार्थे ङनि
समीप्ये पु० । चूलाग्राम् न० । ओषधिभेदे स्त्री० ।

अन्तिकाम्रय पु० अन्तिके समीपे आश्रित्यते आ+न्त्री-अच् ।
निकटस्थे, अवलम्बनस्थाने च ।

अन्तिम लि० अन्ते भवः अन्त+डिभच् । अन्तभवे, चरमे च ।
अन्त्य पु० अन्ते पर्यन्ते वसतीति अन्त+यत् । चाण्डाले । समा-
ताम् स्त्री० । अन्तिमे वस्तुनि लि० । यथा नक्षत्राणां

मध्ये रेवती, राशीनां मध्ये मीनः वर्णानां मध्ये हकार
इत्यादि । संख्याभेदे त० “जलपिधान्यं परार्द्धमिति दश-
गुणोत्तरा संख्ये”ति भास्कराचार्योक्तेः परार्द्धदशभागे ।
अन्त्यज पु० अन्त्योऽधमः जायते जन-ङ् । शूद्रे, स हि वर्णानां
विप्रादीनां चतुर्णां मध्ये अधमो जातः । “रजकश्चर्मकारश्च
नटो वरुड एव च । कैवर्त्तमेदमिह्नाश्च सप्तैते ह्यन्त्यजाः स्मृताः”
इति स्मृत्युक्तेषु सप्तसु रजकादिषु च । अधमजातमात्रे लि० ।
अन्त्यजन्तान् पु० अन्त्यं जन्म यस्य । शूद्रे । स हि विप्रक्षिति
यवैश्च जन्मानन्तरं ब्रह्मणः पादात् शेषे जातः ।

अन्त्यावसायिन् पु० “निपादस्त्री तु चण्डालात् पुत्रमन्त्यावसा-
यिनम् । श्शशानगोचरं कृते, इति मनुक्तेः निपादस्त्रियां
चण्डालजाते सुरदाफरास इति ख्याते सङ्कीर्णवर्णे ।
“चण्डालः अपचः क्षता सूतो वैदेहकस्तथा । मागधयोगवौ
चैव सप्तैतेऽन्त्यावसायिनः, इत्यङ्गिरसोक्तचारुणालादिषु च ।
अन्त्येष्टि स्त्री० इष्टि यांगः यज-क्तिन् अन्त्या इष्टिः । मृतस्य
दाहादिरूपे चरमसंस्कारे “नान्येष्टिर्नास्थिसञ्चय” इति स्मृतिः
अन्त न० अन्त्यते देहो बध्यतेऽनेन । अति बन्धने त्वल् ।
देहबन्धके “उक्ताः सार्द्धास्तयो व्यासाः पुंसामन्त्याणि
सूरिभिः अर्द्धव्यामेन होनानि स्त्रीणामन्त्याणि निर्द्देशेत् ।”
इति वैद्यकोक्तपरिमाणवति नाडीभेदे ।

अन्दुक पु० अन्त्यते बध्यतेऽनेन अदि बन्धने कू स्वार्थे के कृत्स्नः
अभिधानात् पुंस्त्वम् । हस्तिपादबन्धने निगड्डे, पादकीले च ।
अन्दू स्त्री० अन्त्यते बध्यतेऽनेन अदि+कू । निगड्डे स्त्रीपाद-
भूषणे च । [न्दिधत् त ।

अन्ध इतिनाथ अट० चु० उभ० अक० सेट् । अन्धयति ते अ-
अन्ध पु० न० अन्धयति चक्षुषा न पश्यति अच् । चक्षुर्व्यङ्गीने ।
अन्धतेऽनेनेति करणे घञि । अन्धकारे जले च न० ।
अन्धक पु० अन्धयति अन्ध-एणुल् । देशभेदे, सुनिभेदे, यदुर्वंश
नृपभेदे, हिरण्याक्षसुते दैत्यभेदे च । तमसि न० ।

अन्धकरिपु पु० अन्धकासुरस्य रिपुः । शिवे, अन्धकस्य
तमसो रिपौ सूर्ये, चन्द्रे, बह्वौ च ।

अन्धकार पु० न० अन्धं करोति ल-अण् उभ० म० ।
तेजोऽभावे तमसि ।

अन्धकूप पु० अन्धयतीत्यन्धः स चासौ कूपः । सान्धकारे
कूपे । अन्धः कूपो यत्न उव० । नरकभेदे । अन्धस्य दृष्टि-
भावस्य कूपइव । मोहे । स हि सर्वदृष्टिभावस्याकारः ।
अन्धतमस न० अन्धयति अन्ध+अच् ताम्यति अनेनेति
तम्-असि कर्म्म० अच् समासान्तः । निविष्टान्धकारे ।

अन्वतामिस्त्वं न० तमिस्त्वा तमस्तिः तमिस्त्वे तमिस्त्वं अन्व-
यतोऽन्वम् कर्म० । निविडान्वकारे । अन्वम् अन्वकारकं
तामिस्त्वं यत् ७३० । नरकविशेषे । सांख्यशास्त्रे प्रसिद्धे
भयविशेषविषयकेऽभिनिवेशे पु० ।

अन्वमूषिका स्त्री० अन्वं दृश्यभावं सुष्णाति सुप्-खुल् दीर्घः ।
देवतादृष्टे तत्वेने हि चक्षुष्मता भवतीति वैद्यकप्रसिद्धम् ।

अन्वस् न० अद्यते अद-अद्यन् रुम् धञ् । ओदने ।

अन्विका स्त्री० अन्वयति अन्व-खुल् । रात्रौ, द्यूतभेदे स-
प्याम्, सिद्धास्यौषधौ, आन्दुलीति ख्याते नेत्ररोगभेदे च ।

अन्वु पु० अन्व-ऊ । कृमे ।

अन्वुल पु० अन्व-उल । गिरीपृष्ठे ।

अन्वु पु० अन्व-र । देशभेदे, तत्त्वज्ञाने, जातिभेदे च ।

अन्न न० अनित्यत्वेन अन्न-नन् अद्यते इति वा अद-क्त
अन्नाद्यतया न जगिधः । ओदने, खिन्नान्ने, "गन्धं क्षेपगतं
प्रोक्तं सततं धान्यसुच्यते । आम् तं वितुषं ज्ञेयं खिन्नमन्न-
सदाहृतम्" इति स्मृतेः ब्रीह्यवादावामान्ने, पृथि-
व्याम्, अन्नहेतुत्वात् तस्या अन्नत्वम् अतएव वेदान्ते तेजो-
ऽवनात्मिकां प्रकृतिरित्युक्तम् । उपचारात् उपकरणे च ।

अन्नकोष्ठक पु० अन्नस्य ब्रीह्यादेः खलं कोष्ठमिव अल्लायै
क । कुटो इति ख्याते धान्यादेः स्थापनस्थाने ।

अन्नगन्धि पु० अन्नस्य गन्धद्रव्यगन्धो यस्य व० इत्यन्मासान्तः ।
अतिसारे, उदरामये च रोगे । अन्नस्य गन्धो लेभो यत्
व० इत्यन्मासान्तः । अल्लान्ने भोजनादौ ति० ।

अन्नप्राशन न० प्रकटं विधानेन प्रथमप्राशनं प्राशनं इत्त० ।

पद्याष्टनमासादौ बालकादेर्विधानेन प्रथममन्नभोजने ।

अन्नमय पु० अन्नस्य विकारः अन्न+विकारार्थे मयट् । स्थूलशरीरे ।

अन्नविकृतिमात्रे ति० । अन्नमयं हि सौम्य मन इति श्रुतिः ।

अन्नविकार पु० वि+ञ-घञ् इत्त० । अन्नस्य विकारे
शोणितमांसादिपरिणामजे चरमधातौ शुक्ले । वि+कृ-
षञि । अन्नस्य विच्छेपे ।

अन्नाशन न० अन्नस्य विधानेन आशनम् । अन्नप्राशनार्थे ।

अन्य ति० अन-यत् । भिन्ने, सदृशे च । सर्वनामतास्य ।

अन्यतस ति० अन्यु० । बहूनां मध्ये निर्द्धारिते एकस्मिन् ।

अन्यतर ति० अन्यु० । द्वयोर्मध्ये निर्द्धारिते एकस्मिन् सर्व्य० ।

अन्यत् अव्य० अन्य+त्वल् । व्यतिरेके, विनाशे च "अन्यत्
धर्मादन्वेषाधर्मादिति" श्रुतौ प्रथमार्थे एव त्वल् ।

अन्यथा अव्य० अन्य-प्रकारार्थे धात् । विनार्थे, इतरप्रका-
रार्थे, वितथे, इदं च ।

अन्यथासिद्धि स्त्री० अन्यथा यस्य कारणतां विनापि सिद्धिः
कार्यजन्य तस्य अन्यथासिद्धिरिति न्याये परिभाषितरूपे
वस्तुनि यथा घटजन्यकाले तत् गर्हभस्य स्थित्वावपि
तस्य कारणतां विनापि घटादिसिद्धिरिति घटादौ
गर्हभादेरन्यथासिद्धिः ।

अन्यदा अव्य० अन्यस्मिन् काले दाच् । अन्यस्मिन् काले ।

अन्यपूर्वा स्त्री० अन्यः पूर्वा यस्याः । पूर्वपतिमरणतौ
पश्चात् कृततद्भिन्नपतिकायां पुनर्भूवि । अर्धआदित्वादचि
अन्या पूर्वा यस्य वा । तत्परिणेतारि पुनर्भूपतौ पु० ।

अन्यभृत् पु० अन्येन भ्रियते भृ-कर्मणि क्तिप् । कोकिले ।
कर्मणि क्ते अन्यभृतोऽप्यत्र । कर्त्तरि क्तिप् परपोषके ति० ।

अन्यादृश ति० अन्यस्यैव दर्शनस्य अन्य+दृश् क्तिन् आत्तु
स्त्री । अन्यसदृशे, अन्यप्रकारे च । टकि अन्यादृशः, क्से
अन्यादृशोऽप्यत्रैवार्थे ।

अन्याय पु० न्यायो विचारः, सङ्कति, औचित्यं, प्रतिज्ञादिपञ्चक-
प्रतिपादकवाक्यञ्च न०त० । विचारामात्रे, सङ्कल्पमात्रे, अनौ-
चित्ये, पञ्चाङ्गन्यायभिन्ने च न्यायगद्यार्थे त्वधिकं वक्ष्यते ।
व० । विचारान्न्ये, औचित्यन्न्ये, असङ्कते, प्रतिज्ञादिपञ्चक
वाक्यन्न्ये च ति० ।

अन्योदर्थ्य पु० अन्यस्मिन् तस्मात्भिन्ने उदरे गर्भे भवः उदर+
यत् । एकपितृके भिन्नमातृके वैमाल्ये भ्रातरि । अन्यो-
दर्थ्यस्तु संसृष्टीति श्रुतिः । तथाभिमिन्यां स्त्री० । अन्यो-
दरजातमात्रे ति० । अतएव दायभागे तद्वचनव्याख्यानं
भ्रातृपुत्रादीनानपि अन्योदर्थ्यपदार्थतया ग्रहणमित्युक्तम् ।

अन्योन्य ति० अन्य+कर्मव्यतिङ्गरे (एकजातीयक्रिया-
करणे) द्वित्वम् पूर्वपदे सुच । परस्परार्थे । कृतद्वित्वस्यापि
सर्वनामता तेनान्योऽन्यस्यै इत्यादि । अलङ्कारशास्त्रप्रसिद्धे
अलङ्कारभेदे न० तच्च साहि १०परि० ।

अन्योऽन्याभाव पु० अन्योऽन्यस्मिन् अन्योऽन्यस्य अभावः ।
भेदे भेदो हि यथा घटे पटस्य तथा पटे पटस्य सदा-
ऽस्ति संसर्गाभावस्तु नैवं घटे भूतलस्याभावेऽपि भूतले
घटस्य कदाचित् सत्त्वसंभवेनाभावाभावात् ।

अन्योन्यामयः ति० अन्योन्यामयतीति आ+प्रो-अच् ।
परस्परसापेक्षे । न्यायमते तर्कविशेषे पु० । स च एकस्य
ज्ञानजननाय यथाऽन्यज्ञानापेक्षा तदा अन्यस्य ज्ञानजनना
येवरस्य ज्ञानापेक्षेति स्थापेक्षापेक्षितनिमित्तकोऽनिर-
प्रसङ्गः विस्तरस्तु दृष्टदभिधाने ।

अन्यच्च ति० अतृगतमक्षिन्द्रियं गतिसं० । प्रत्यये, अतृपदे,

अनुने च । अणः समीपेऽव्ययीऽचि । चतुर्निकटे अव्य० ।
अन्वच् लि० अनु+अनुच्-किन् । अनुगामिनि, अनुपदे च ।
अन्वय पु० अनु+इष्-अच् । सन्ततौ, अनुगतौ, अनुष्ठतौ, अनु-
कूल्ये, कार्य-कारणस्थानुसरणे, कार्यसत्तापादकस्वसत्ता कस्य
कारणस्य कार्योत्थितौ, स्वचत्तानियतसत्तावति, कार्ये संबन्धे
च पदानां, पदोपस्थाप्यपदार्थानाञ्च परस्पररेण संबन्धे च ।
अन्वयबोध पु० अन्वयस्य पदोपस्थाप्यपदार्थानां संबन्धस्य
बोधः इतः । न्यायसमते शब्दजन्ये शब्द इति नामको
प्रत्यक्षानुमानादिभिन्ने बोधे । वैशेषिकसमते शब्दजन्ये अनु-
मित्यात्मके एव बोधे ।

अन्वयव्यतिरेकिन् लि० अन्वयव्यतिरेकौ खोऽस्य । साध-
साधके हेतुविशेषे, यथा वह्नि साधने धूमः । स हि वह्निमति
महानसादौ बह्नाभाववति जलादौ च भाषाभावाभ्यां
वह्नेरन्वयव्याप्तः व्यतिरेकव्याप्तिश्चेति न्यायसमते प्रसिद्धम् ।

अन्वयव्याप्ति स्त्री० अन्वयेन व्याप्तिर्वापनं नियततया ।
स्थितिः इतः । यत्र धनस्तत्र वह्निरित्येवं रूपायां व्याप्तौ ।
अन्वयसर्ग पु० अनु+अव+हज-घञ् । यद्येते क्रियतामित्येवं
रूपायामनुचायात् ।

अन्ववाय पु० अन्ववायते उत्पत्त्यानुसंबध्यते अनु+अव+
अय-घञ्, इष्-अच् वा । वंशे, सन्ताने च ।

अन्वष्टका स्त्री० अनुगतामष्टकाम् गतिसं० । अष्टकानन्तर-
तिथिषु गौणचान्द्रपौषमाषफाल्गुनमासानां कृष्णवमीषु ।
तत्र साग्निकस्य साष्टाद्व्यमष्टकाश्चाद्वत् कर्तव्यम् ।

अन्वह् अव्य० अह्नि अह्नि वीष्मार्थेऽव्ययी० अच् । प्रतिदिने
अन्वाचय पु० एकस्य प्राधान्यादन्य आचीयते बोध्यते यत्र
अनु+आ+चि-अच् । उद्देश्यसिद्धानुद्देश्यसिद्धौ । यथा
भिषां गच्छ यदि गां पश्येत्साज्ञानय, अत्र भिषायामेव
उद्देशः न गगने, तत्सिद्धानुत्तरं गवानयनमनुद्दिष्टमपि
साध्यतया निर्दिष्टम् ।

अन्वाजे अव्य० अनु आजयत्वानेन अनु+आ+जि-डे । दुर्बलस्य
बलाधाने । शम्भस्यन्तप्रतिष्पकोटयम् ।

अन्वादेश पु० अनु+आ+दिश् घञ् । पूर्वापात्तस्य किञ्चित्-
कार्यान्तरं विधातुं पुनरुपदेशः । यथा अनेन व्याकरण-
मधीतं न्यायमेनं प्रपाठयेति न्यायपाठनार्थं पुनरुपदेशः ।
कथितकथने, अनुवादाद्यर्थे च ।

अन्वाधेय न० अनु+आ+धाञ् यत् । “विवाहात् परतो यत्
लब्धं भर्तृकुलात् स्त्रिया । अन्वधेयं तु ततोक्तं लब्धं
वभुङ्कुलात्तये” लुक्लशरणे स्त्रीधने । पथादाधेये वस्तुनि लि०

अन्वासन न० अनु+आस-ल्युट् । पञ्चाद्वपवेशनरूपे सेवने,
अनुशोचने च । आधारे ल्युटि शित्यमृष्टे ।
अन्वाहार्य न० अनु व्याप्तौ, मासिमासि आह्रियते अनु+आ
+हृ-ण्यत् । प्रतिमासकर्तव्येऽभावास्याविहिते आदे
“पितृणां मासिकं आद्वमन्वाहार्यं विदुर्बुधा” इति स्मृतिः,
यागदक्षिणायाञ्च ।

अन्वाहार्यपचन पु० अन्वाहार्यं आह्वानं पच्यतेऽनेन
पच+ल्युट् । दक्षिणाग्नौ ऋग्वेदविधिना स्थापितेऽग्नौ ।

अन्विच्छा स्त्री० अनु+इप्-अ नि० । अन्वेपणे ।

अन्विष्ट लि० अनु+इप्-क्त । अन्वेपिते ।

अन्वीक्षा स्त्री० अनु अवपणादनु ईक्षा श्रुतार्थस्य युक्तायुक्त-
त्वपर्यालोचना अनु+ईक्ष-अड् । वेदवाक्यश्रवणानन्तरं
तदर्थपर्यालोचनायाम् । अतएवैतदुपयोगिनी विद्या
आन्वीक्षिकीत्युच्यते ।

अन्वेपण न० अनु+इप्-ल्युट् । अनुसन्धाने । व्यवधानादिना
अदर्शनं गतस्य ज्ञानार्थं प्रयत्नोत्पन्नानुसन्धानम् । बाष्का-
याञ्च । युचि । अन्वेपणा । तस्मिन्नेवार्थे स्त्री० ।

अप् स्त्री० वद्धं आप-क्लिप् हस्तः । जले ।

अप अव्य० न पाति पा-ड । वियोगे, विकृतौ, विपरीते,
निदर्शने, आनन्दे, वर्जने, चौर्ये च ।

अपकर्म्मन् न० अपकृष्टं कर्म्म प्रा० । दुष्टाचरणे । न० । दुष्टा-
चरणवति लि० ।

अपकर्ष पु० अप+कृप्-घञ् । उचितधर्मापेक्षया हीनतायां,
स्वकर्त्तव्यकालात् पूर्वकालकरणे च ।

अपकार पु० अप+कृ-घञ् । अनिष्टोत्पादने, तद्वेतौ द्वेषे च ।

अपकारगिर् स्त्री० अपकारेण द्वेषेण गौर्यते गृ-क्लिप् ।
मर्त्यनवाक्ये । [कास्ते कृते च ।

अपकष्ट लि० अप+कृप्-क्त । अधमे, हीने, स्वकालात् पूर्वं
अपक्रम पु० अप+कृष्ट्य क्रमो गतिः क्रम घञ् अष्टङ्गिः पलायने ।

अपक्रिया स्त्री० अप+कृ-य । द्रोहे, अपकारे च ।

अपक्रोश पु० अप+क्रुश-घञ् । निन्दने । उपक्रोशोऽप्यात्र ।

अपक्षेपण न० अप+क्षिप्-ल्युट् । अधःस्थानसंयोगहेतौ क्रिया
विशेषे, अधःपातने च । अवक्षेपणमप्यत्रार्थे ।

अपगत लि० अप+गस-क्त । मृते, पलायिते, गते, दूरीभूते च

अपघन पु० अप+हन अप घनादेशः । देचे, घने निवि-
डस्तद्वर्जिते लि० । [च ।

अपघात पु० अप+हन-घञ् । अपकृष्टहने दुष्टहेतुकमरणे

अपचय पु० अप+चि अप् । हानौ, अपहरणे, व्ययने च ।

अपचायित वि० अप+चाय-चि-स्वार्थे णिच्-वा क्त । पूजिते ।
अपचार पु० अप+चर-घञ् । अहिताचरणे । अपगतचारे,
दूतहीने च वि० । [चि-क्त । हीने ।

अपचित वि० अप+चाय-क्त चायः चिभावः । पूजिते ।
अपचिति स्त्री० अप+चाय+क्तिन् प्रकृतेचिभावः । पूजायां
चि+क्तिन् । हानौ अथायाञ्च ।

अपटान्तर वि० पटेन विरक्तरिख्या अनन्तरमत् । अव्यव-
हिते, आसक्ते, संसक्ते च । अपटान्तरमित्यप्यत्रैवार्थः ।
अपटी स्त्री० अत्यः पटः पटी न०त० । कानात् इति ख्याते
वस्त्रप्रावरणे । [क्षमे च

अपटु वि० पटुर्दक्षः न०त० । रोगिणि, दक्षतारहिते कार्या-
अपतर्पण न० अप+तप-ल्युट् । रोगादौ उपवासे, हृद्यभावे च
अपत्य न० न पतन्ति पितरोदनेन पत-यत् न०त० । पुत्रदुहितृ-
रूपे संताने । [ओषधिविशेषे गर्भदायिविद्यादौ च ।

अपत्यदा स्त्री० अपत्यं तद्वत् गर्भं ददाति । सेवनेन गर्भप्राप्त्यै
अपत्यशत्रु पु० अपत्यस्य शत्रुः इत० । कर्कटे ।

अपत्र पु० न विद्यते पत्रमस्य । अक्षुरे तस्य पत्रामावात् ।
अपत्रप वि० अपगता त्रपा लज्जा यस्मात् ५ व० । लज्जाहीने ।

अपत्रपा स्त्री० अप+त्रप-अङ् । अन्यहेतुकलज्जायाम् ।
अपत्रपिणु वि० अप+त्रप-इणुच् । स्वभावतो लज्जाशीले ।

अपथ न० न पन्थाः न०त०वा अच् । कुपथे, प्रयोदभावे च । अत्र
वा अचोऽभावे अपथिन् इत्यपि । व० । पथिभ्यो वि० ।

अपथ्य वि० पथि (रोगिभोजने) हितं पथिनु+यत् न०त० ।
रोगिभोजनायोग्ये । [अवदानमथत्वायै ।

अपदान न० अप+दैप-ल्युट् । शोधने, (प्रशस्ये) कर्मणि
अपदिशु न० दिशयोर्मध्ये अप+दिशा+अद्ययी० । दिशोर्मध्ये
विदिशु इति कोण इति च ख्याते ।

अपदेश पु० अप+दिश-घञ् । तस्यै, स्वरूपाच्छादनरूपे,
छन्दे, निमित्ते, स्थाने च ।

अपध्वंसज पु० अपध्वस्यतेनेन अपध्वंसः वर्णानां भिन्नरूपता
संपादकः सङ्हरकस्माज्जायते जन-ड ५ त० । भिन्नवर्ण-
सङ्गमजाते करणादौ सङ्घोषवर्णे । [चूर्णिते च ।

अपध्वस्त वि० अप+ध्वन्स-क्त । निन्दिते, परित्यक्ते, अव-
अपगयन न० अप+गो-ल्युट् । दूरीकरणे, खण्डने च ।

अपनोदन न० अप+दद-ल्युट् । दूरीकरणे, खण्डने च ।
अपस्वश्रु न० अप+भ्रन्श्रु-पठने घञ् । पठने । अपभ्रम्यते

कथमहेतुतया पत्यतेनेन करणे घञ् । बाधुप्रदंभिन्ने
अपशब्दे भाषाशब्दे प्रज्ञादौ तत्कथनस्य पापहेतुत्वात् ।

अपमान न० अप+मि-मा-वा ल्युट् । अवज्ञायाम् ।

अपमित्यक्त न० अपमितिरपमानं तेनाब्जं दुःखं यत् । अपमान
हेतुकदुःखदायके क्षणे, तदुपहारे हि उत्तमर्णसमीपेऽना-
दरात् दुःखं भवति ।

अपसृत्य पु० अपकृष्टो न्युत्तुः प्रा०स० । मरणहेतुरोगादिकं
विना शस्त्रादिना स्वयमन्यतो वा मरणे ।

अपयान न० अप+या-ल्युट् । अपसरणे, पलायने च ।

अपर न० न पूर्यते यतः प्र-अपादाने, अप् । गजस्य पञ्चाङ्गागे ।
न घृणाति सन्तोषयति प्र-अच् । शलौ । अर्वाचीने, भिन्ने
च लि० । पश्चिमायां दिशि, षष्ठ्येदादिविद्यायां च स्त्री० ।

अपरक्त वि० अप+रन्तृ-कर्त्तरि क्त । विरक्ते, अननुकूले ।

अपरति स्त्री० अप+रन्-क्तिन् । विरागे, निवृत्तौ च ।

अपरत्र अव्य० अपर+त्रल् । पञ्चादर्थे, परकाशे च ।

अपरत्व न० अपरस्य भावः त्व । अपर इति व्यवहारके न्यायमते
गुणभेदे, तच्च द्विविधं कालिकं दैशिकञ्च तत्र माघादपरः
पौष इति कालिकं, पाटलिपुत्रादपरा काशीति दैशिकम् ।

अपरपक्ष पु० अपरो निकटः पक्षः कर्म० । कृष्णपक्षे ।

अपररात्र पु० अपरं रात्रिः एक० त० टच् । रात्रिशेषे ।

अपरस्पर न० अपरश्च परश्च इ० पूर्वपदे सुञ् । क्रियासातत्ये
मन्तैकस्वरूपक्रियाकरणे ।

अपराजित पु० परा+जि-क्त न०त० । शिवे, विष्णौ,
क्षत्रभेदे च । पराजितभिन्ने लि० । दूषायां, खनाम
ख्यातायां लतायां, दुर्गायां, शेफालिकायां, जयन्तीष्टवे,
असनष्टवे, शङ्खिनीष्टवे च स्त्री० ।

अपराङ्मुष्टक पु० अपराङ्गो लघ्यात् च्युतः दृष्टको वाच्यो
यस्य अप+राध-क्त व० । लज्जाप्राप्तिसाधके धातुके ।

अपराध पु० अप+राध-घञ् । अकार्यादिकरणरूपे दोषे ।

अपरान्त पु० अपरस्या अन्तः । पाश्चात्तादेशभेदे तद्वेयवाचिनि लि० ।

अपराह पु० अपरमहः एक० त० टच् अह्लादेयो एतच्च ।
विषा विभक्तदिगस्य तृतीये भागे ।

अपरिग्रह पु० परि+ग्रह-अप् न०त० । असंग्रहे, खीनारा-
भावे च । नास्ति कन्याकौपीनाद्यतिरिक्तः परिग्रहो
यस्य व० । परिजानके । परिग्रहसाधनस्यै वि० ।

अपरिच्छिन्न वि० परि+च्छिन्-क्त न०त० । दयत्तारहिते ।

अपरिहार्य वि० परि+हृ-ण्यत् न०त० । परिहर्तुमयोग्ये

अपरेशुस् अव्य० अपरिग्रहहनि अपर+एदुस् । अपरदिने

अपरोऽक्ष न० परोऽक्षतोऽक्षान्मिन्द्रियाणां न भवति पर+
अक्षि+अक्षमर्चसं टच् नि० छुट् । विषयेन्द्रियशक्तिर्व०

जन्ये प्रत्यक्षरूपे ज्ञाने । अर्थ आद्यच्च तद्विषये वि० ।
 अपर्णा स्त्री० न प्रर्णान्यपि भोजनं यस्याः । हिमाद्रिजायाम्
 तपसि स्थितया तया पर्णस्यायभोजनत् । पर्णान्ये वि० ।
 अपर्याप्त वि० परि+आप्-क्त न०त० । असमर्थे, असम्पूर्णं च ।
 अपलाप पु० अप+लप-घञ् । सतोऽप्यसत्त्वेन कथनरूपे
 अपह्वने, प्रेम्णि च ।
 अपवरक न० अप+चु० वर-इच्छायां कर्माणि खलु । वासगृहे ।
 अपवर्ग पु० अप+वृज-घञ् । दाने, निर्वाणभावे, फलसाधने,
 समप्राप्ते च ।
 अपवर्जन न० अप+वृज-ल्युट् । दानादावपवर्गार्थं ।
 अपवर्त्तन न० अप+वृत्-णिच्-ल्युट् । परिवर्त्तने, वस्त्रीभावे,
 अङ्गशास्त्रे प्रसिद्धे भाज्यभाजकयोरुभयोरपि तत्पर्यरूपेण
 केनचिदङ्गेन विभाजने च ।
 अपवाद पु० अप+वद-घञ् । निन्दायाम्, आक्षेपयाम्,
 प्रणये, विश्वासे, विशेषविधिरूपे वाधके, वेदान्तप्रसिद्धे रङ्गे
 प्रतिभातस्य रजतस्य रङ्गमात्ररूपतात्वाभावे च ।
 अपवारण न० अप+चु० । वृ-ल्युट् । अन्नदाने ।
 अपविद्ध वि० अप+व्यध-क्त । त्यक्ते, प्रत्याख्याते प्रतिबिम्बे,
 “मातापितृभ्यामुत्पृष्टं तयोदन्यतरेण वा । उं पुत्रं परि-
 स्तुलीयादपरिविद्धः स उच्यते इत्युक्त्यरूपे पुत्रभेदे च ।
 अपविधा स्त्री० अपगतं विधं यस्याः पु०त० । विपहारिण्याम् ।
 अपवृत्त वि० अप+वृत्-क्त । पराङ्मुखीभूते ।
 अपशब्द पु० अपकष्टः शब्दः प्रा०न० । संस्कृतभिन्ने शब्दे “तएव
 शक्तिवैकल्यप्रमादालसतादिभिः । अन्ययोच्चारिताः शब्दा
 अपशब्दा इतीरिता इतिहर्षुक्तदिशा संस्कृतशब्द एव अन्य-
 योच्चारणादसाधुत्वं गते भाषाशब्दे ।
 अपशोक पु० अपगतः शोको यस्मात् व० । अशोकवृक्षे ।
 शोकरहिते वि० ।
 अपष्ठ अव्य० अप+स्था-गु पठम् । निर्दोषे, शोभने, विपरीते,
 न । प्रतिकूले, विरुद्धार्थे च वि० । काले पु० ।
 अपष्ठुल वि० अप+स्था-उलच् पठम् । निमित्ते, विपरीते च
 अपसद्वि वि० अपकष्टश्च सीदति सद-अच् । अधमे, नीचे च ।
 अपसर्जन न० अप+वृज-ल्युट् । दाने, परिवर्जने ।
 अपसर्प पु० अप+वृष-अच् । गुप्तरचरे । वज्रि अपसरणे ।
 अपसष्ट्य पु० अपगतं सव्यं यत् । दक्षिणभागे । पितृतीर्थे न० ।
 अपस्कार पु० अपकीर्यते स्वस्वस्थाने क्षिप्यते अप+कृ-अप्
 सडागमः । चक्रभिन्ने रथाङ्गे रथारम्भके काष्ठे ।
 अपस्तात लि० अपसदं स्तातः । स्तपुष्टिस्तु स्ताते ।

अपस्मार पु० अपगतः स्मारः स्मरणं यस्मात् ५४० ।
 मिरगीरिति ख्याते रोगभेदे । तस्मिन् सति तद्दोगिष्णु
 सदानो सर्वविषयस्मृतिर्नश्यति । [अपसारिते ।
 अपहस्त वि० अपसारणार्थो हस्तो यस्मिन् । गलहस्तादिना
 अपहार पु० अप+हृ-घञ् । अपसारणे, अपचये, चौर्ये,
 सङ्कोपने, धनस्वाम्यनुपयोगिव्यये च ।
 अपह्व पु० अप+ह्व-अप् । सतोऽपि वस्तुनोऽसत्त्वेन कथन
 रूपेऽपलापे, प्रेम्णि च ।
 अपह्वति स्त्री० अप+ह्व-क्तिन् । अपलापे, अलङ्कारशास्त्रे
 प्रसिद्धे अर्थालङ्कारभेदे च सा० । परि० ।
 अपांनाय पु० इत० । अलुक् स० । ससृष्टे ।
 अपांनिधि पु० नि+धा-क्ति इत० अलुक् स० । ससृष्टे ।
 अपांपति पु० पा+डति इत० अलुक् स० । ससृष्टे, वरूपे च ।
 अपांपित्त न० इत० अलुक् स० वा । अग्नौ, तस्य जलहेतुत्वात्
 तत्पित्तत्वम् “आकाशाद्वायुर्वायोरग्निरग्नेराप” इति
 श्रुतिः अत्र वा लुकि अग्निर्नमित्यपि ।
 अपाक पु० पच-घञ् न०त० । पाकाभावे, भुक्तान्नादेरग्निमान्द्या
 दिना पाकाभावे च । ७४० । तत्साधने अजीर्णतारोगे ।
 इव० । पाकरहिते आने वि० ।
 अपाकरण न० अप+क-ल्युट् । निराकरणे ।
 अपाकशाक पु० न पच्यते शाको यस्य । आर्द्रके तस्य मूलमेव
 भोजनार्थं पच्यते न शाकः ।
 अपाङ्गेय वि० सङ्गिः सह भोजने पङ्क्तिमर्हति अर्हार्थे ट
 न०त० । सङ्गिः सह एकपङ्क्तौ भोजनानर्हं स्तेन
 पतिततदौ । अत्र व्यजि अपाङ्ग्य इत्यपि ।
 अपाङ्ग पु० अपाङ्गति तिर्यक् चलति नेत्रं यत् अप+अङ्ग
 घञ् । नेत्रप्रान्ते, तिलके च । अपगतोऽङ्गात् गत्यादि०
 स० । अङ्गहीने वि० ।
 अपाङ्गक पु० अपकष्टमङ्गं यस्य व० कप् । आपाङ् इति ख्याते
 अपामार्गे । नेत्रान्ते पु० । अपगताङ्गे वि० ।
 अपाङ्गदर्शन न० अपाङ्गेन नेत्रान्ताभ्यां दर्शनं इत० । कटाक्षे ।
 अपाटव न० नास्ति पाटवं पटुता यत् पटु+भावेऽङ् । ७४० ।
 रोगे । न०त० । पटुताभिन्ने । इव० । पटुताभ्युत्थे वि० ।
 अपातं न० पातं आहभोजनदानादियोग्यं न०त० । विद्यादि
 हीनेऽभावाच्च, दानादियोग्यताहीने कुपाते, नष्टादौ च ।
 अपातीकरण न० अपातं आहभोजनाद्ययोग्यं क्रियतेऽनेन ।
 निन्दितप्रतिष्ठादिजनिते पापभेदे । “निन्दितेभ्यो धना-
 दानं बाण्ड्यं शूद्रसेवनम् । अपातीकरणं त्रेयममन्यस्य च

भाषण'मिति मनूक्तेः तद्वैतभूते निन्दितधनादानादौ च ।
 अपादान न० व्याकरणप्रसिद्धे वियोगक्रियावधिभूते विभाग-
 जनकतत्क्रियायाधारे तत्क्रियाजन्यविभागान्त्रये ।
 अपान पु० अपसरणेनानित्यनेन अप+अन-घञ् । सततमधो-
 गमनशीले, गुह्यदेशस्थे, "अधोनयत्यपानस्तु आहारश्च
 नृणां पुन"रित्युक्तलक्षणे "सूत्रशुक्रवहोवायुरपान इति
 कीर्त्यते" इत्युक्तलक्षणे च वायौ । गुह्ये न० ।
 अपासार्ग पु० अपसृज्यते व्याधिरनेन ऋजु-करणे घञ् कुत्व-
 दोषो । आपाङ् इति ख्याते ह्ये ।
 अपाय पु० अप+इण्-अच् । वियोगे, नाशे, अपसरणे च ।
 अपार लि० उत्तरोऽवधिः पारः न० व० । उत्तरावधिन्त्ये ।
 नद्यादेरवधौचोने अवारे तीरे न० ।
 अपार्थ लि० अपगतोऽर्थोऽभिधेयः प्रयोजनं वा यस्मात् ५ व० ।
 अर्थन्त्ये, प्रयोजनन्त्ये च । व० कपि । अपार्थक्यमन्त्ये,
 निष्प्रयोजने, असंबन्धार्थके वाक्ये च ।
 अपाहत लि० अप+आ-ह-क्त । अनाच्छादिते, अप्रतिबद्धे
 स्वतन्त्रे, उद्घाटिते च ।
 अपाहत लि० अप+आ+ह-क्त । लुण्ठिते, पराहते च ।
 अपात्रय पु० अप+आ+त्री-अच् । आत्रयन्त्ये । अपात्रयतीति
 कर्तरि अच् । अधीने । करणेत्यच् । चन्द्रातमे ।
 अपासन न० अप+अस-णिच्-ल्युट् । मारणे ।
 अपास्त लि० अप+अस-ल्येप्ते क्त । निरस्ते-अवधीरिते च ।
 अपि अख्य० न प्रियति गच्छति पि-गतौ क्तिप् न तुक् । अग्रक्य
 करणायोद्यत्रूपायां, शत्रुत्युत्कर्षमाविष्कार्यमत्युक्तिरूपायां,
 वा सम्भावनायां, सन्देहे, निन्दायां, प्रश्ने, संसृज्ये,
 अल्पदार्थे, कामचारानुज्ञायाम्, अवधारणे, पुनरर्थे च ।
 अपिगीर्ण लि० अपि+गृ-क्त । स्तुते, वर्णिते, उद्धान्ते च ।
 अपितु अख्य० अपि+तन्-डु । फिन्वर्थे, यद्यर्थे, यद्यपीत्यर्थे च ।
 अपिधान न० अपि+धाञ् ल्युट् । आच्छादने, अत्र अपेक्ष-
 क्षोभे । पिधानमपि । [पिनङ्गस्यत्व ।
 अपिनद्ध लि० अपि+नह-क्त । परिहिते वसनादौ । अपेरक्षोभे
 अपीच्य लि० अपि+न-च्यवते सौन्दर्याद्धीयते च्यु-ड । उपसर्ग
 दीर्घः । अतिसन्दरे । [ह्ये । पुष्कहीने लि० ।
 अपुच्छा स्त्री० नाति पुच्छमर्थं यस्याः । शिखरहीने शिंशपा-
 अपुनरावृत्ति स्त्री० पुनरावृत्तिरागमनं यत् ७ व० । निर्वर्ण
 सुक्तौ । ६ व० । पुनर्गमनन्त्ये लि० । न० व० । पुनरागत्यभावे
 स्त्री० । [६ व० । अत्यन्तसुते । न० व० । पुनर्जन्माभावे ।
 अपुनर्भव पु० न पुनर्भवो जन्म यत् ७ व० । निर्वर्ण भोजे ।

अपुष्पफलद पु० पुष्पं विनापि फलं ददाति दा-क उप० स० ।
 पुष्पान्न्ये फल वति पनसोदुम्बरादिह्ये ।
 अपूप पु० न पूयते विधीर्यति पू-प । गोधूमादिचूर्णपिष्टके ।
 अपूरणी स्त्री० न पूर्यते सर्वतः कण्टकादृततया दुरारोह-
 त्वात् । शाल्मलिह्ये । संख्यापूरणसाधनभिन्ने च ।
 अपूर्व लि० न पूर्वं दृष्टम् । अविदिते आश्चर्ये । ६ व० ।
 कारणान्न्ये परमात्मनि पु० । वैधनिषेधक्रियाजन्ये काला-
 न्तरमाविनोः सुखदुःखयोर्हेतुभूतयोः मुख्यमापयोः न० ।
 पूर्वकालादिभिन्ने लि० ।
 अपूर्वविधि पु० अपूर्वं प्रमाणान्तरेणाप्राप्ते विधिर्विधानम्
 विधा-क्ति । अप्राप्तप्रापके लिङादिपद्वेदनीये शब्दवि-
 शेषे । यथा स्वर्गकानो यजेतेति लिङ्युक्तं वाक्यं प्रमाणान्त-
 रेणाप्राप्तस्य स्वर्गसाधनत्वस्य यागे बोधयत् अपूर्वविधिः ।
 अपेक्षा स्त्री० अप+ईच्-अङ् । आकाङ्क्षायां, कार्यकारणयो-
 रवश्यसम्बन्धे च । अपेक्षते प्रत्ययसुत्तनं त्वामिति कुमारः
 अपेक्षानुद्धि स्त्री० अयमेकः अयमेकइत्याकारिकायां अनेक-
 तादिविपर्ययस्यां बुद्धौ ।
 अपेक्षानुद्धिज लि० न्यायमते प्रसिद्धे द्वित्वादारभ्य परार्द्ध-
 संख्याभेदे, द्वित्वादिनां हि प्रागुक्तानुद्धिगोचर्यते ।
 अपोगण्ड लि० पुनाति पवते वा पू-विच् न पोर्णख्ड एकदेशो-
 २स्य । शिशौ, बलिभे, विकलाङ्गे, अतिभीरौ च ।
 अपोह लि० अप+उह-क्त । निरस्ते, बाधिते च ।
 अपोदका स्त्री० अपगतसुदकं यस्याः ५ व० । प्रतिका इति
 ख्याते शके ।
 अपोह पु० अपगत-ऊहो वादिसङ्ग्राहितस्यैव यस्मात् ५ व० ।
 वादिसङ्ग्राहिततर्कनिरासार्थके प्रतिवादिसङ्ग्राहिततद्दि-
 रुद्धे तर्कभेदे । अप+उह-क्त घञिगुणे पररूपम् । त्वागे,
 अतद्वाह्यतौ च ।
 अप्यति पु० अपां पति ६ व० । वरुणे संसृष्टे च । [कादौ ।
 अप्रकाण्ड पु० न प्रकाण्डः स्तब्धो यस्य । स्तब्धन्त्ये भिखि-
 अप्रकाश लि० प्र+काश-घञ् न० व० । नाट्ये रङ्गभूमिस्य-
 सामाजिकसन्निधाने एव प्रकाश्ये जनान्तिकपदबोधनीये
 रङ्गस्थपातादिवोधायोग्ये । परब्रह्मणि न० । न० व० । प्रका-
 शाभावे, गोपने च पु० ।
 अप्रकृतगुण लि० न प्रकृतः गुणो यस्य न० व० । व्याकुले ।
 अप्रतिकार लि० न प्रतिक्रियते गोपनार्थं न व्याप्यते यस्मिन्
 क-आधारे अप् । विश्वासपात्रे ।
 अप्रतिरथ न० न प्रतिकूलो रघोयत् । युद्धार्थयाने, युद्ध-

समये यावाकतमङ्गले, सामावस्यभेदे च । न प्रतिपक्षो
 रथो रथान्तरमस्य द्वे० । अतल्ले योधे, विष्णौ च पु० ।
 अप्रतिरूपकथा स्त्री० नास्ति प्रतिरूपा प्रत्युत्तरी भूता कथा
 यस्याः । उत्तरवाक्यरहितायां वाचि ।
 अप्रत्यक्षं वि० ज्ञानभेदः प्रत्यक्षं न०७७० । प्रत्यक्षागोचरे अतीन्द्रिये
 न०त० । प्रत्यक्षाभावे । न०६७० । प्रत्यक्षज्ञानभूत्ये वि० ।
 अप्रधानं न० । न०त० । प्रधानभिन्ने गौये ।
 अप्रस्तुतप्रशंसा अप्रस्तुतस्याप्राकरणाकार्यस्यान्तेपादिना प्रशंसा
 कृतिः । अलङ्कारप्रसिद्धे अर्थालङ्कारविशेषे । सा०१०परि० ।
 अप्रवृत्तं वि० न प्रवृत्त्यते स्म प्रवृत्त-क्त न०त० । अनावृत्ते
 अकटभूम्यादौ खिल इपि ख्याते ।
 अप्राग्यं वि० प्राग्यं प्रधानं न०त० । अप्रधाने ।
 अप्रसरस् स्त्री० वड० । अङ्गाः सरणि दृ-असि । सस्रद्रा-
 दुलम्बत्वात् उर्वस्यादिर्गवेष्ट्यायास् । पवाद्यचि । अश्वरा ।
 अप्रफलं पु० नास्ति फलं यस्य । फलभूत्ये रांडा इति ख्याते
 दृष्टे । निष्फले दृष्टमात्रे, निष्प्रयोजने वस्तुमात्रे च वि० ।
 फलभूत्यायां दृष्टकुमार्यां, भूम्याम्लक्याञ्च स्त्री० ।
 अप्रफेनं न० नास्ति फेनं यस्य । दृष्टविशेषनित्यांसे आफिड्
 इति ख्याते अहिफेने ।
 अव शब्दे इदित् भादि० आत्म० सक० सेट् । अवन्ते आन्विष्ट
 अवङ्ग न० न संबध्यते स्म वन्-क्त । सस्रदारार्थभूत्ये निरर्थके
 वाक्ये । स्वार्थे के । अवङ्गकमप्यत्र । संबन्धहीने वि० ।
 अवल्लुमुखं वि० न वल्लं नियन्त्रितं मुखमस्य । दुष्टवाक्य
 वादिनि दुर्मुखे । [वाक्ये न० ।
 अवध्यं वि० वध+अर्हार्थे यत् न०त० । वधानर्हे । अनर्थक-
 अवन्ध्यं वि० वन्धे फलप्रतिवन्धे साधु वन्ध-यत् न०त० । सफले ।
 अवलं पु० नास्ति बलं यस्मात् ५७० । वरुणदृष्टे तत्पेने हि बल
 क्षयः । ६७० । बलरहिते दुर्बले च वि० । योषिति स्त्री०
 अवाधं वि० नास्ति बाधा यस्य । अप्रतिषेधे, पीडाम्भूत्ये च ।
 अविन्धनं पु० आमिन्धनं दाह्या अस्य । वाङ्मनौ वज्जानौ च
 अज न० अङ्गो जायते जन-उ ५७० । पद्मे, “अर्धदमजं खर्व-
 निखल्वे”त्यादिभास्करार्योक्तेः शतकोटिसंख्यायाञ्च । शङ्खे
 पु० न० । चन्द्रे धन्वन्तरौ च पु० ।
 अजजं पु० अजात् विष्णुनाभिपद्मात् जायते जन-उ ।
 वेधसि । “स्वरागौ, स्वांगे, सौम्ये लज्जस्ये वा भृगोः
 मृते । जीवे वाजजययोगोऽयं यातुः शतुविनायकदि”त्युक्त-
 लक्षणे ज्योतिषप्रसिद्धे यावन्तियोगभेदे च ।
 अजमोगं पु० अजस्य शङ्खस्य मोग आकार इवाकारो यस्य ।

वराटके । अजस्य पद्मस्य मोगः देहाकारः । पद्मकन्दे ।
 अजं योनिं पु० अजं योनिरुत्पत्तिस्थानं यस्य । विधातरि ।
 अजवाहनं पु० अजमिव शुभ्रत्वात् दृष्यमानं वाहनमस्य ।
 दृष्यवाहने शिवे ।
 अजहस्तं पु० अजश्चन्द्रो हस्तात् किरणात् यस्य । सूर्ये, सूर्य-
 किरणसंपर्कादेव चन्द्रपाददृष्टिरि त ज्योतिषसिद्धान्तः ।
 अजिनी स्त्री० अजानि सन्त्यस्मिन् देशे, अजानां समूह
 इति वा इति स्त्रीत्वम् । पद्मयुक्तालतायां पद्मसमूहे च ।
 अजिनीपतिं पु० अजिन्याः पद्मलसूहस्य पतिः प्रकाशकतया-
 ऽसुकूलः । सूर्ये ।
 अज् पु० अपोददाति टा-क । मेघे, जलदे, वल्गरे, स्या इति
 ख्याते सुलके, गैलभेदे च ।
 अज्सारं पु० अजस्य सुलस्य सारो रसप्रतिपाकः । कर्पूरभेदे
 अज्जि पु० आपो धीयन्तेतल धा-आधारे कि । जलधौ ।
 अज्जिफं पु० अज्जः सस्रद्रस्य कफ इव । सस्रद्रफेने ।
 अज्जिदीपा स्त्री० अज्जिस्थिता लवणादिसप्तसंख्याता दीपा
 अस्याः । जम्बुप्रवृत्तिसप्तदीपवत्याम् प्रथिष्याम् । [चन्द्रे ।
 अज्जिनवनीतकं पु० अज्जः सस्रद्रस्य नवनीतमिव स्याद्यै क ।
 अज्जिमण्डूका स्त्री० अज्जिं मण्डयति मण्ड-जक गौरा-
 डीष् । सक्तासाधने शुक्तौ । [शेते ।
 अज्जिशयनं पु० अज्जो शयनमस्य । विष्णौ, सहि प्रलये अज्जौ
 अज्जम्बु पु० अपोभजयति । सर्पभेदे । नित्यं जलपायिनि वि०
 अज्जम्बु न० अपो विभर्त्ति भ-क । मेघे, । न विभर्त्ति किञ्चित् ।
 वकारहीन एवायं गगने ।
 अज्जम्बुलिङ्गं पु० अज्जं मेघं लेटि अत्युच्चतया स्पृशति । लिङ्ग-
 खण्डं च । वायौ । मेघस्पर्शनि उच्चतमे वि० । [भेदे ।
 अज्जम्बु न० अज्जमिव कायति राजते कै-क । [आब्] धातु-
 अज्जम्बु न० अज्जं कपति स्वर्गादिना पीडयति । कप-खच्
 चम् च । वायौ । अत्युच्चे वि० ।
 अज्जम्बुपुष्पं न० अज्जम्बुस्य पुष्पमिव शुभ्रत्वात् कार्यत्वाच्च ।
 जले । अज्जम्बुस्य पुष्पमस्य ६० । धेतसदृष्टे पु० ।
 अज्जम्बुमातङ्गं पु० अज्जम्बुमातको मातङ्गः शा-त० । ऐरावते गजे ।
 अज्जम्बु स्त्री० अज्जम्बु अज्जम्बुमातके ऐरावते माति मा-डु ।
 ऐरावतस्य योषिति ।
 अज्जम्बुसुवल्गुभं पु० अज्जम्बुसो वल्गुभः ६७० । ऐरावते गजे ।
 अज्जम्बुरोहस् पु० अज्जम्बुमात तच्छब्दात् रोहति दृष्ट-असि ।
 वैदूर्यमणौ तस्य हि मेघमृदादुद्भेदः इति प्रसिद्धम् ।
 अज्जम्बुस्य न० अज्जम्बुमात तद्विपर्ययादुत्पत्तिरिति स्या-क । वज्जे ।

अत्र(ब्र)ह्मण्य न० ब्र (ब्र) ह्मणि वेदे साधु ब्रह्मन्+यत् । न० व० ।
 हिंसाया वेदनिन्दितत्वात् । नाथोक्तौ अयं न वक्ष्य इत्या-
 कारके वाक्ये ब्रह्मण्यभावे च । व० । ब्रह्मण्यभूत्ये वि० ।
 ब्रा(ब्रा)ह्मण्य पु० अप्राप्त्ये नञा त० । अपकटविभे ।
 म ध्वनौ आ० आत्म० इदित् अक० सेट् । अन्तते आम्भिष्ट ।
 अभय न० नी-अच् न० त० । भयाभावे । इव० । भयभूत्ये वि० ।
 न मयमस्मात् पूव० । परमात्मनि, तज्ज्ञाने च । अभयं
 वै जनक ! प्राप्नोऽसीति श्रुतिः । हरितक्यां स्त्री० ।
 अभयडिण्डिम पु० अभयार्थे डिण्डिमः । जयदकायास् ।
 अभवा पु० भू-घञ् न० त० । मरणे, अविद्यमानतायाम् ।
 न्यायमते द्रव्यादिपट्कं भावः पदार्थलङ्घिने ।
 अभवाण न० भाव-ल्युट् न० त० । मौने, कथनाभावे च ।
 अभि अथ० न भाति भा-कि । कश्चित् प्रकारं प्राप्तस्य द्योतने,
 आभिसुखे, अभिलाषे, बोधायं, लक्षणे, समन्तादर्थे च ।
 अभिक वि० अभिकामयते अभि+कम्-नि० । काशके ।
 अभिक्रम पु० अभि+क्रम भावे-घञ् अष्टङिः । आरम्भे, आरोहणे,
 युद्धे, शत्रुसंमुखयाने । कर्मणि दञि । आरम्भे । [च ।
 अभिरूपा स्त्री० अभि+रूपा-अङ् । अभिधाने, शोभायां, कीर्त्तौ
 अभिग्रस्त वि० अभि+ग्रस-क्त । शत्रुभिराक्रान्ते ।
 अभिग्रह पु० अभि+ग्रह-अच् । लुट् इतिख्याते, प्रकाशहरणे,
 अभियोगे, आभिसुखेनोद्यमे, गौरवे च । ल्युटि अभि-
 पङ्गुसम्यक् न० ।
 अभिघात पु० अभि+हन-वञ् । प्रहारे, क्रियाभेदेन द्रव्यस्य
 द्रव्यान्तरेण संयोगविशेषे, यथा वर्षांशारणकाले कण्ड-
 वालुप्रभृतिषु स्थानेषु वायोः संयोगः । संवन्धमात्रे च ।
 अभिघातिन् पु० अभि+हन-णिनि । शत्रौ । प्रायुक्ताभि-
 घातवति वि० ।
 अभिघार पु० अभि+घृ-भावे-वञ् । होने आभिसुखेन
 घृतादेः सेचने । कर्मणि घञ् । सिच्यमाने घृते ।
 अभिचार पु० अभि+चर-घञ् । हिंसाफलकेषु भारणोच्चाटन
 कम्भनप्रभृतिषु अथर्ववेदतन्त्रादिप्रसिद्धेषु कर्मसु ।
 अभिजन पु० अभिजन्यतेऽस्मिन् जन-घञ् अष्टङिः । कुले,
 ख्यातौ, जन्मभूमौ, कुलत्रेष्ठे च ।
 अभिजात वि० अभि प्रशस्तं जातं जन्म यस्य । कुलीने,
 पण्डिते, श्रेष्ठे च । अभिजन्मन्त्रयत् ।
 अभिजित् न० ज्योतिषपरिभाषिते उत्तराषाढानक्षत्रस्य श्रेष्ठ-
 चतुर्थांशसहितश्रवणानक्षत्राद्यकलाचतुष्कण्ठे राशिक-
 र्द्वीनविंशत्यक्षकशांशे । अभिसुखीभूय जयति शत्रून्मनेन

अभि+जि-करणे क्तिप् । शत्रुजयिनि, यात्रासुकूल्यभेदे,
 पञ्चदशधाविभक्तदिनस्याष्टमे भागे स्मृतिप्रसिद्धे कुतपकाले च
 अभिज्ञ वि० अभिज्ञानाति अभि+ज्ञा-क० । निपुणे, पण्डिते च
 अभिज्ञा स्त्री० अभि+ज्ञा-अङ् । प्रथमसुखेने ज्ञाने ।
 अभिज्ञान न० अभिज्ञायतेऽनेन । अभि+ज्ञा-करणे ल्युट् ।
 सोऽयमिति ज्ञानसाधने चिह्ने ।
 अभितस्तु अव्य० अभि+तस्मिन् । समीपे, आभिसुखे, उभ-
 यतोऽर्थे, शीघ्रतायाञ्च ।
 अभिद्रवण न० अभि+द्रु-ल्युट् । वेगेन गमने ।
 अभिद्रोह पु० अभि+द्रुह-घञ् । आक्रोशे, अनिष्टचिन्तने,
 अपकारे च ।
 अभिधा स्त्री० अभि+धाञ्-भावे षङ् । अभिधाने, शब्दनिष्ठे
 अर्थबोधजनकताशक्तिभेदे च । अभिधीयतेऽनेनेति करणे
 अङि । वाचकशब्दे । भट्टमते अर्थफलजनकव्यापाररूपायां
 शब्दार्थनिर्वायां भावनायाञ्च ।
 अभिधान स्त्री० अभि+धा-भावे ल्युट् । कथने । करणे ल्युट् ।
 संज्ञायां, शब्दार्थप्रतिपादके निबन्धकोषादिनामके ग्रन्थे च ।
 अभिधेय वि० अभि+धा-कर्मणि यत् । वाक्यार्थे, संज्ञिनि च ।
 अभिध्या स्त्री० अभि+ध्वा-अङ् । परधनस्याजिह्वाध्यायां, जिह्वा-
 ध्यायां, चिन्तने, विषयप्रार्थनायां च ।
 अभिनन्द पु० अभि+नन्द-घञ् । सन्तोषे, प्रतिपाद्यगुणकथनादि
 प्रवर्तके ज्ञाने, प्रशंसायाञ्च । ल्युटि । अभिनन्दनसम्यक् न० ।
 अभिनय पु० अभि+नी-करणे अच् । दृढतभावव्यञ्जके
 शरीरचेष्टादौ । भावे अचि । अभिनेयपदार्थस्य शरीर-
 चेष्टाभाषणादिभिरनुकरणे । अभिनयति बोधयत्यर्थमत्र
 आधारे अच् । शरीरचेष्टादिभिर्दृश्यपदार्थप्रापके रूप-
 कादौ दृश्यकाव्ये ।
 अभिनव पु० अभि+नु-अप् । सवने । नूतने वि० ।
 अभिनवोद्भिद् (द) पु० अभिनवसृष्टिश्च जायते उद्+भिद्-
 क्तिप् क वा । अङ्गुरे । [च ।
 अभिनहन न० अभि+नह+ल्युट् । अभितोवन्धने, दृढवन्धने
 अभिनिर्मुक्त पु० अभि सञ्जतः सायन्तनकर्मणा निर्मुक्तः ।
 सूर्यास्तकाले निर्वाणशतं त्यक्ततत्कालकर्त्तव्यकर्मणि ।
 अभिनिर्याण न० अभि-निर्+या+ल्युट् । जिगीषया गमने ।
 अभिनिवेश पु० अभिमोनिवेशः घञ् । अवस्थानिदं कर्त्तव्य-
 मित्यापहृषमन्त्रिते मनःसंयोगभेदे, योगशास्त्रप्रसिद्धे मरण
 भौतजनके अज्ञानविशेषे, अनित्यैरपि देहादिधिर्दोगो
 मा भूदिति मरणनिवारणार्थमापद्ये च ।

अभिनीत वि० अभिनी-क्त । युक्ते, विनीते, अक्रोधने, अमा-
वति, भूमिते च । [आभिसुखेन गते च ।

अभिपन्न वि० अभि+पद-क्त । अपराधवति, आपद्गते, खीळते,
अभिप्राय पु० अभि+प्र+रण-अच् । आशये, सम्मतौ च ।

अभिभव पु० अभि+भू-अप् । पराजये, तिरस्कारे, अनादरे, च
अभिभूत वि० अभि+भू-क्त । किं कर्तव्यमिति ज्ञानभूत्ये,
पराभूते, व्याकुले च ।

अभिमत वि० अभि+मन-क्त । सम्मते, आदृते, अभीष्टे च ।
अभिमन्त्रण न० अभि+मन्त्र-ल्युट् । मन्त्रपाठेन संस्कारकरणे,
निमन्त्रणे, आह्वाने च । [चक्षुरोगभेदे ।

अभिसन्ध (न्य) पु० अभि+मन्त्र-अच् मन्त्र इति पक्षे मन-श् ।
अभिसर पु० अभिन्वियतेऽत एव ऋ-अप् । युद्धे, मरणनिरमेल-
तया कृते युद्धोत्साहे च ।

अभिसर्द्द पु० अभि+मृद-घञ् । युद्धे, मद्ये, पीडने च ।
अभिमान पु० अभि+मन-घञ् । आत्मन्युक्तकर्पारोपे,
मिथ्यागर्वे, अधर्मादिदपै, ज्ञाने, प्रलये, हिंसायाश्च ।

अभिसुख वि० अभिगतो सुखं गतिस० । सम्मुखे । स्त्रियां ङोष् ।
अभिसृष्ट वि० अभि+सृष्ट-क्त । संसृष्टे, मिलिते, संबद्धे च ।
अभियुक्त वि० अभि+युज-क्त । परैः रुद्धे, आसक्ते, व्यवहार
विषये, प्रतिवादिनि च ।

अभियोक्तृ वि० अभि+युज-लृच् । व्यवहारे अपराधयोजन-
कर्त्तरि वादिनि, अभियोगकर्त्तरि च ।

अभियोग पु० अभि+युज-घञ् । अन्यकृतस्य निजधर्मणस्य
नृपाय विज्ञापने, युद्धार्थमाह्वाने, अपचिकीर्षयाक्रमणे,
आग्रहे, शपथे, उद्योगे च । [प्रिये, मनोहरे च ।

अभिराम वि० अभिरम्यतेऽस्मिन् रम-आधारे घञ् । सुन्दरे,
अभिरूप पु० अभिरूपयति सर्वं स्वात्मकं करोति चु० रूप-अच् ।
शिवे, विष्णौ च । अभिरूपयति निरूपयति । पण्डिते ।
उत्कृष्टं रूपं यस्य । कन्दर्पे, चन्द्रे च । मनोहरे वि० ।

अभिलाप पु० अभिलप्यते संकल्पप्रतेनेन करणे लप-घञ् ।
देशकालादिकीर्तनपूर्वकं विहितकर्मैतदहं करिष्ये इत्येवं
रूपे वाक्ये । कर्मणि घञ् । शब्दे ।

अभिलाव पु० अभि+लू-घञ् । छेदने ।
अभिलाष (श) पु० अभि+लप(श)-घञ् । इच्छायां, लोभे च ।
आभिलाषोऽप्यलार्थे । [विद-घञ् । प्रणामे ।

अभिवाद् पु० अभि+वद-घञ् । अभिप्रयवाक्ये । अभि+चु०
अभिवादन न० अभि+चु० वद० ल्युट् ॥ अभिसुखीकरणार्थं
वाचिके प्रणामे । अभिसुखाय कास्तुकस्याय वाद्यते

आशीः कार्यतेनेन वद-णिच्-ल्युट् । खनामोच्चारण-
पूर्वकं नमने । तत्प्रकारस्तु दृष्टदमिधाने ।

अभिविधिः पु० अभि+वि+धाञ्-क्ति । व्याप्तौ, सहार्थे च ।
अभिव्यक्त पु० अभि+वि+अनुज-क्त । उत्पत्त्यादिना प्रत्यक्ष-
योग्यतामापन्ने ।

अभिव्यक्ति स्त्री० अभि+वि+अनुज-क्तिन् । प्रत्यक्षयोग्यतायां
अभिव्याप्ति स्त्री० अभितो-व्याप्तिः वि+आप-क्तिन् । साक-
ल्येन योगे, सर्वावयवसम्बन्धे, सर्वतोदृष्टौ च ।

अभिज्ञप्ति वि० अभि+ज्ञप्-क्त । इदं तेऽनिष्टं भूयादित्येवं
रूपस्य गुरुविप्राद्यभिशापस्य उद्देश्ये ।

अभिज्ञप्त वि० अभि+अनुस-क्त । अयं परस्त्रियं गच्छतीत्या-
दिना मिथ्यावाक्येन मधुनविषयको दोषारोपो यस्मिन्
जने क्रियते तस्मिन् । [कृतमिति मिथ्यापवादे ।

अभिज्ञप्ति स्त्री० अभि+अनुस-क्तिन् । स्वर्णस्तेयादिकमनेन
अभिज्ञाप पु० अभि+ज्ञप्-घञ् । स्वर्णमनेन हृतमित्यादि
मिथ्यादूषकवाक्यकथने । द्विजगुरुप्रभृतिकर्तृके अनिष्टं
ते भूयादित्येवमनिष्टस्याशंसने च ।

अभिषङ्ग पु० अभि+अनुज-घञ् । पराभवे, अक्रोधे, शपथे,
व्यसने च “अभिषङ्गजडं विजिज्ञिवानि” ति रघुः ।

अभिषव पु० अभि+सृ-अप् । यज्ञान्छाने, यज्ञे, स्नाने,
पीडने, सुरोत्पादनादिव्यापारे, सोमलतापाने, तत्कण्डने च ।
अभिषवण न० अभि+सृ-ल्युट् । स्नाने, यज्ञान्छाने, स्नाने,
सोमादिकण्डने च ।

अभिषेक पु० अभि+सिच्-घञ् । विधिना शान्त्यर्थं, सेवने,
अधिकारप्राप्त्यर्थं स्नाने, यथा राज्याधिकारार्थं राज्ये-
ऽभिषेकः वाममार्गे शक्तिदीक्षायाः अधिकारार्थं शाक्ताभिषेकश्च
मन्त्रादिना शिरसि जलप्रक्षेपमात्रेण मार्जने च ।

अभिषेकान न० सेनया शत्रोरभिसुखं यानम् अभि+सेना+णि
ल्युट् षत्वणत्वे । सेनया शत्रुं योधयितुं तदभिसुखगमने ।

अभिष्टुत वि० अभि+स्त-क्त । वर्णिते, स्तुते च ।

अभित्यन्दः पु० अभि+सन्द्-भावे घञ् । अतिदृष्टौ स्ववर्णे,
जलादिलक्षणे च । कर्मणि घञि । अधिके । स्वर्गाभि-
व्यन्दवमनमिति कुमारः । करणे घञि । नेत्ररोगे ।

अभित्यन्दनगरं पु० अभित्यन्देन प्रधाननगरातिदृष्ट्या तद-
तिवादेन कृतं नगरम् । शास्त्रानगरे ।

अभिसन्ताप पु० अभि+सम्+तप-आधारे घञ् । युद्धे ।
भावे घञि । अभिशप्ये, सन्तापे च ।

अभिसन्धान न० अभि+सम्+धा-ल्युट् । वसने, प्रतारणे च ।

अभिसन्धि पु० अभि+सम्-धा-क्ति । अभिसम्धाने, उद्देशे च ।
अभिसम्पात पु० अभि+सम्-प्रत-आधारे घञ् । युद्धे । भावे
घञि । पतने । [स्त्रियां ङीप् ।

अभिसर वि० अभितः सरति स्-ट । सहाये, अनुचरे
अभिसर्जन न० अभि+सृज-भावे ल्युट् । दाने, वधे च ।
अभिसार पु० अभि+सृ-घञ् । वले, युद्धे, साहाये, साधने,
स्त्रियाः पुंसो वा संभोगार्थं निर्व्वनसङ्केतस्थानगमने च ।
अभिसारिका स्त्री० अभि+सृ-सारेर्वा ल्युक् । कान्तप्रार्थ-
नया स्वयं संकेतस्थानगामिन्यां, स्वस्थाने वा कान्तानयन
करिष्यां स्त्रियाम् ।

अभिसारिणी स्त्री० अभि+सृ-णिनि । अभिसारिकायाम् ।
अभिसृष्ट पु० अभि+सृज-क्त । दत्ते, उत्प्रेषे, त्यक्ते च ।
अभिहार पु० अभि+हृ-घञ् । अपविचकीर्षया अभिगम्याक्र-
मणे, साक्षाच्चौर्ये, अभियोगे, कवचादिधारणे च ।
अभीक्ष्णं वि० अभिक्रामयते अभि+काम-नि० । कासके,
स्त्रामिनि, क्रूरे, निर्भये च । कर्वा पु० ।
अभीक्ष्णम् अव्य० अभिक्ष्णोति ल्यु-अस दीर्घः । नित्ये, शब्ददर्शे,
भक्षे च । तद्वति द्रव्ये प्रकृष्टे भक्षे शतते च वि० ।

अभीक्ष्णं स्त्री० भी-रुज् नन्त० । शतमूल्याम् असङ्कुचितपत्र-
त्वादभीक्ष्णत्वमस्याः । भयन्त्ये वि० । [शतमूल्याम् ।
अभीक्ष्णं स्त्री० न भीक्ष्णि असङ्कुचितत्वात् पत्राख्यस्याः ।
अभीक्ष्णं पु० अभि+सृज-घञ् दीर्घः । आक्रोशे, शापे च ।
अभीक्ष्णं पु० अभि+सृज-क्त । किरणे, लागाम इति ख्याते प्रयत्ने,
कामे, अनुरागे च ।

अभीष्ट वि० अभि+सृज-क्त । वाञ्छिते, दयिते, हृद्ये च ।
अभेद पु० भिद+वञ् नन्त० । भेदाभावे, तादात्म्ये, अविशेषे
च । व० । विशेषशून्ये, भेदशून्ये च वि० ।

अभेद्य न० कर्मणि भिद-एत्यत् नन्त० । हीरके । भेदगान्धर्वे वि०
अभ्यग्र वि० अभिमुखमग्रं यस्य । निकटे, आसन्ने च ।
अभ्यङ्ग पु० अभि+अनुज-घञ् कृतम् । तैलादिमर्द्दने ।
अभ्यञ्जन न० अभ्यज्यतेऽनेन करणे अनुज-ल्युट् । तैलादौ ।
भावे ल्युटि अभ्यङ्गे ।

अभ्यधिक वि० अभितोऽधिकः । सर्वघोत्तमे ।
अभ्यन्तर न० अभिगतमन्तरम् । अन्तराले, मध्यस्थाने ।
अभ्यमित वि० अभि+अम-रोगे क्त । रोगयुक्ते ।
अभ्यमित्रीणं वि० अभि+अमितमलं गामी ख । शत्रुमभि,
सामर्थ्येन गन्तरि । [सामर्थ्येन गामिनि ।
अभ्यमितीय वि० अभि+अमितमलं गामी ख । शत्रुमभि,

अभ्यमित्य वि० अभि+अमितमलं गामी यत् । शत्रुमभि, सा-
मर्थ्येन गन्तरि । [दस्त्र नत्वम् । समीपे ।
अभ्यर्णं वि० अभि+अर्ह-कर्मणि क्त अविदूर्ये इडभावः
अभ्यर्हितं वि० अभि+अर्ह-क्त । उचिते, श्रेष्ठे, पूजिते च ।
अभ्यवकर्षणं न० अभि+अव+कृष-ल्युट् । शल्यादेरुद्धारणे ।
अभ्यवस्तुन्द् पु० अभि+अवस्तुन्द्-घञ् । शत्रोराक्रमे, शत्रुभिः
क्रियमाणे प्रहारे, आसादने, प्रपाते च । ल्युटि । अभ्यव-
स्तुन्मनस्यत्वायै न० ।

अभ्यवहार पु० अभि+अव+हृ-घञ् । भोजने । [करणे ।
अभ्यसन पु० अभि+अस-ल्युट् । अभ्यासे पौनःपुन्येनैकक्रिया-
अभ्यसूया स्त्री० अभि+असू-उपतापे कण्डादि० यक् प्रत्यया-
न्तात् अ, स्त्रीत्वात् टाप् । गुणेषु दोषारोपणे ।
अभ्याकाङ्क्षितं न० अभि+आ+काङ्क्ष-क्त । मिथ्याभियोगे ।
अभ्याख्यानं न० अभि+आ+खा-ल्युट् । मिथ्याभियोगे,
मिथ्योद्भावने च । [घौ । सम्मुखगतभावे वि० ।
अभ्यागत पु० अभि+आ+गम-क्त । अदृष्टपूर्वे गृहं गतेऽति-
अभ्यागम पु० अभि+आ+गम-घञ् अदृष्टिः । विरोधे, समरे,
अन्तिके अभिगमने, भोगे, स्त्रीकारे, फलसंबन्धे च ।
अभ्यागारिक वि० अभि+अगारे तद्वते व्याघ्रतः ठक् ।
गृहदृष्टिपुत्रादिपोषणे व्याकुले । [आरम्भे च ।

अभ्यादानं न० अभि+आ+दा-ल्युट् । आभिमुख्येनादाने,
अभ्यान्तं वि० अभि+अम-क्त नि० । रोगयुक्ते ।
अभ्यामर्हं पु० अभि+आ+मर्ह-आधारे घञ् । रणे । [च ।
अभ्याश पु० अभि+अश्रू-व्याप्तौ घञ् । अवश्रूमेवेत्यर्थे अन्तिके
अभ्यास पु० अभि+अस-वञ् । आदत्तौ । गुरोराकर्णनं,
तदर्थं युक्तायुक्तत्वविचारः, पौनःपुन्येन तदादृष्टिः, शिष्ये-
भ्यादानमित्येवंरूपविद्याभ्यासे, पौनःपुन्येन कीर्त्तने, अ-
न्तिके, विजातीयज्ञानानन्तरिते सजातीयैकरूपज्ञानप्रवा-
हरूपे ध्यानादेरभ्यासे च ।

अभ्यासादनं न० अभि+आ+सद-णिच्-ल्युट् । शस्त्राद्यैः
शत्रोर्निर्वीर्यताकरणे, शत्रोः सम्मुखगमने च ।
अभ्याहार पु० अभि+आ+हृ-घञ् । अभिहारार्थे ।
अभ्युत्थानं न० अभि+उत्-स्था-ल्युट् । आदरेणासनादित
उत्थाने गौरवेणोत्थानादिना प्रसुप्तमने, उत्थितिभावे,
उद्यमे, उद्भवे च ।

अभ्युदय पु० अभि+उत्-इण्-अच् । अमोदकार्याणां प्रादु-
र्भावे, दृष्टौ, आघासमानचूडादिस्फोटारं च । यतएव
तदर्कप्राप्तम् आभ्युदयिकमित्युच्यते ।

अभ्युदित पु० अभितः सर्वतः उदतिशयेन इतं गतं प्रातर्विहितं
कर्म यस्मात् । सूर्योदयकाले निद्रयाटलततत्कालकर्त्तव्ये
वृद्धचारिणि । उदिने, प्रकाशिते च वि० ।

अभ्युद्यत वि० अभि+उत्+यम्-क्त । अयाचितोपस्थितेन्द्रादौ
अभ्युपगम पु० अभि+उप+गम-घञ् अट्ठिः । स्त्रीकारे
समीपगतौ च ।

अभ्युपपत्ति स्त्री० अभि+उप+पद-क्तिन् । अनिष्टनिवारण
पूर्वकाभीष्टसम्पादनरूपे अद्यप्ये, सान्त्वने च ।

अभ्युपाय पु० अभि+उप+इन्-अच् । स्त्रीकारे अधिकोपाये
अभ्य गतौ भ्रादि० पर० सक० सेट् । अभति । आभीत् ।

अभि स्त्री० अभ-गतौ-इन् । नौकामलापकर्षार्थं काष्ठरचिते
कुहावे । स्त्रियां ङीप् अभीत्यपि ।

अभ्येष पु० भेष-चलने घञ् न०त० । न्याये, उचिते च ।

अम रोगे चुरा० उभय० अक० सेट् । आमयति ते आमिमत् त ।

अम गतौ, भोजने, शब्दे च भ्रादि० अक० सेट् । अमति आभीत् ।

अम पु० अम-घञ् अट्ठिः । रोगे । अपक्वफलादौ वि० ।

अमङ्गल पु० नालि मङ्गलं यत् । एरण्डवृक्षे । इव० कुशलशून्ये
वि० । न०त० । मङ्गलाभावे । [पाते ।

अमत्त न० अमत्तममत्त अम-भोजने आधारे त्वन् । भोजन-

अमर पु० मृ-पचाद्यच् न०त० । देवे, अष्टादिकमध्ये अमर-

चिह्ननामके शाब्दिके, स्तुहीवृक्षे, स हि किद्रोऽपि पुनः पुनः

प्ररोहति, सहस्रं न म्रियते । पारदे, तस्यापि वज्रादौ

वज्रतापनेऽपि भ्रंसः । अस्थिसंयुक्ते च स हि वज्रकालं

भूमौ स्थितोऽपि न जीर्यति । इव० मरणशून्ये वि० ।

अमरद्विज पु० अमरपूजकः द्विजः शाक० त० । देवले

पूजारीति ख्याते विभे । [इन्द्रगन्धायां स्त्री० ।

अमरपुष्पक पु० अमरमविशीर्णं पुष्पं यस्य । कल्पवृक्षे,

अमरा स्त्री० मृ-पचाद्यच् न०त० । दूर्वायां, गुडूच्यां, शूण्यां,

जरायौ, वटवृक्षे, घृतकुमार्यां च । अर्श आदित्वादचि ।

देवगर्थांममरावत्याम् ।

अमराट्ठि पु० अमराणामट्ठिः इत० । सुमेरुपर्वते ।

अमरालय पु० अमराणामालयः । खर्गे । [इन्द्रगन्धायां स्त्री० ।

अमरावती स्त्री० अमराविद्यालयां महपु वृत्तं दीर्घः ।

अमर्त्य पु० अतिमहति यत् मर्त्यः न०त० । मरणशून्ये देवे ।

अमर्त्यभूवन न० अमर्त्यानां देवानां भुवनम् । खर्गे ।

अमर्ष पु० मृ-पचालौ घञ् विरोधे न०त० । लमाविरुद्धे कोपे ।

अमर्षण वि० मृ-पचाल्यु न०त० । क्रीडने, असहने च ।

अमल न० अम+कलच् । अशक्ते । निर्मले, दोषरहिते च वि०

लक्ष्मां, भूत्यालकां, नाभिनालायां च स्त्री० ।

अमा अव्य० न माति किप् । सहाये, निकटे च । अमावा-
स्यायां तिथौ, चन्द्रस्य सर्वकलाव्यापकतया स्थितायां सूर्य-
किरणसंपर्काददीप्तायां कलायाश्च स्त्री० ।

अमांस वि० नालि मांसं यस्य । दुर्बले । मांसहीनो हि दुर्बलः ।

अमात्य पु० अमा सह वसति त्यक् । मन्त्रिणि । तस्य सह-
चरत्वात् । [मनःकष्टदायके दुःखे ।

अमानस्य न० मानसे साधु न भवति मानस+यत् न०त० ।

अमाव(वा)स्यास्त्री० अमा सह वसतश्चन्द्रार्कौ यत् वस-यत्

यद्यवा कृष्णपक्षेपतिथौ तद्दिने चन्द्रार्कावेकदाश्लिष्यौ ।

अमित्र पु० अम-रोगे इत् । रिपौ । [वि० ।

अमुक्त न० मुच-क्त न०त० । सदा धार्ये कुरिकाभेदे । मुक्तभिन्ने

अमुत् अव्य० अदसु+त्वल् । परलोके, जन्मान्तरे च ।

अमूर्त्त वि० मूर्त्ति+अर्श आदित्वादच् न०त० । मूर्त्तिशून्ये

वाय्वादौ । [शून्ये वि० ।

अमूला स्त्री० नालि मूलं यस्याः । अग्निशिखावृक्षे । मूल-

अमृत न० मृ-क्त न०त० । मोक्षे, होमावशिष्टद्रव्ये, सुधायां, जले,

घृते, अमृतं स्यादयाचितमिति मनुक्ते अयाचितलब्धे च ।

परवक्ष्याणि न० । मरणशून्ये वि० । विभीतके स्त्री० ।

अमृतजटा पु० अमृता जटा यस्याः । जटासांसोष्ठ्ये ।

अमृतदीधिति पु० अमृतमिवाप्यार्थनकरी दीधितिः किरणो

यस्य । चन्द्रे । [पटोले पु० ।

अमृतफला स्त्री० अमृतमिव स्वादु फलं यस्याः । द्राक्षायाम्

अमृतयोग पु० ज्योतिषप्रसिद्धायां नक्षत्रविशेषयुक्तायां वार-

विशेष युक्तायाश्च तिथौ ।

अमृतवल्ली स्त्री० अमृताय जीवनसाधनाय वल्ली । गुडूच्याम्

अमृतसू पु० अमृतं दीधितिरूपमायायनं कृते सू-किप् । चन्द्रे ।

अमृतान् देवान् कृते । देवमातरि स्त्री० ।

अमृतसोदर पु० अमृतं सोदर एकस्यानजं यस्य । उच्चैः-

अवसि । उच्चैः अवसो हि सप्तद्रादुत्पत्तिः । तज्जातीयत्वात्

घोटकमात्रे । [लतायाम् ।

अमृतस्रव स्त्री० अमृतमिव स्रवति स्रु-पचाद्यच् । रुदन्ती-

अमृतान्धस् पु० अमृतमन्धो मध्यं यस्य । देवमात्रे ।

अमृताशन पु० अमृतमश्नाति अश-ल्यु । देवमात्रे ।

अमृताहरण पु० अमृतमाहरति माहदासनिवारणार्थं

खर्गात् भूलोकं नयति आ+हृ ल्यु । गरुडे तस्मात्तद-

रणवृत्तान्तो महाभारते आदिपु० ३३ अ० ।

अमेधस् वि० नालि मेधा यस्य व० अमिच् । मूर्खे, कल्पबुद्धौ च

अमेध्य न० मेध्यं पवित्रं न०त०। पुरीषे । पवित्रभिन्ने त्रि० ।
 अमोघ त्रि० मोघो निष्फलः न०त०। सफले, अर्थे च । नद-
 भेदे पु० । पटोललतायां, हरितक्यां बिडङ्गे च स्त्री० ।
 अम्ब गतौ भ्वादि० पर० सक० सेट् । अम्बति आम्बोत् ।
 अम्बक न० अम्बति शोभं नलललानपथ्यं गच्छति अम्ब-खुलु ।
 नेत्रे । अम्बाते खेहेनोपगम्यते घञ् स्वार्थे क । प्रितरि ।
 अम्बर न० अत्रि शब्दे घञ् अम्बः शब्दसं रा त धत्ते अम्ब-
 रा-क । शब्दाश्रये आकाशे, मर्मरशब्दयुक्ते वस्त्रे, खनाम
 ख्याते गम्बूद्ये, अम्बकधातौ च ।
 अम्बरि(री)ष न० अम्बाते पच्यतेऽत्र अम्ब-अरिप नि० वा
 दीर्घः । भाजनाखोला इति ख्याते मर्जनपात्रे । अम्ब
 रोषमपि । दीर्घयुक्तस्य विष्णौ, शिवे, मास्तुरे, बालके, आम्बा
 तकटके, नरकभेदे, अतुतापे, सूर्यवंशस्य भेदे च पु० ।
 अम्बष्ट पु० अम्बाय चिकित्सकशब्दाय तत्रस्थायन र्थे तिष्ठते-
 धमिप्रति स्या क पत्वम् । चिकित्सके, विप्रात् वैद्यकन्यायां
 जाते सङ्कीर्णवर्ण, देशभेदे, हस्तिपके च । यूथिकाया स्त्री०
 स्वार्थे के ह्रस्वे अत इत्त्वम् अम्बिकायत्नैव वामनहाटीति
 प्रसिद्धायां ब्राह्मीलतायाञ्च ।
 अम्बठकी स्त्री० अम्बठं कायति आदानार्थमाह्वयति कै-क गौरा-
 डीप् । (पलाण्डु) इति स्थातायां लतायां पाठायाञ्च ।
 अम्बा स्त्री० अम्बाते खेहेनोपगम्यते अम्ब-कर्माणि घञ् ।
 मातरि, नाथोक्तावपि तत्रैव, अम्बललतायां, कायीराज-
 कन्यायाञ्च ।
 अम्बाला स्त्री० अम्बेति शब्दं लाति धत्ते ला-क । मातरि ।
 अम्बालिका स्त्री० अम्बालैव स्वार्थे के ह्रस्वे अत इत्त्वम् ।
 मातरि, पाण्डुराजमातरि च ।
 अम्बिका स्त्री० अम्बैव स्वार्थे के ह्रस्वे अत इत्त्वम् । मातरि,
 धतराष्ट्रराजमातरि, जगदुत्पादकत्वात् दुर्गायाम्, अम्बल
 लतायाम् कटकीति ख्यातायां लतायाञ्च । [स्त्री०] ।
 अम्बु न० अत्रि शब्दे -ञ । जले । राखा इति ख्यातायां लतायां
 अम्बुकण्टकं पु० अम्बुनः कण्टकमिव । कुम्भीरे, शृङ्गाटके च ।
 अम्बुकिरात पु० अम्बुनि किरात इव हिंस्रः । कुम्भीरे ।
 अम्बुकीश पु० अम्बुनि कीशः वानर इव । शुशक इति ख्याते
 प्रियामारे लज्जन्तुभेदे ।
 अम्बुचामर न० अम्बुनि चामरमिव । शैबले ।
 अम्बुज न० अम्बुनि जायते । पद्मे । चन्द्रे हिजल् इति
 ख्याते दले च पु० । यज्ञे पु० न० ।
 अम्बुद पु० अम्बु ददाति दा-क । मेघे, सक्तके च ।

अम्बुधि पु० अम्बुनि धीयन्तेऽत्र धा-आधारे कि । ससृष्टे ।
 अम्बुवाची स्त्री० “यस्मिन् वारे सहस्रांशुर्यतकालं मिथुनं
 प्रजेत् । अम्बुवाची भवेन्नित्यं पुनस्तत्कालवारयोरिति”
 ज्योतिषोक्तेः “रजोयुक् च्छाम्बुवाची स्यादि”ति स्मृते च
 सूर्याक्रान्ताङ्गानक्षत्रप्रथमचरणे जातरजस्कायां भूमौ ।
 अम्बुधिस्रवा स्त्री० अम्बु धरिव स्रवति सु-अच् । पत्नान-
 वद्भाकायां द्रवकुमार्याम् ।
 अम्बुपत्ना स्त्री० अम्बुनि पत्ने यस्याः । उच्चटाष्टके ।
 अम्बुप्रसाद पु० अम्बुनि प्रसीदन्त्यनेन प्र-सद-घञ् । निर्मा-
 लीति प्रसिद्धे कतकटके । [च ।
 अम्बुभृत् पु० अम्बुनि विभर्ति भृज्-किप् । मेघे ससृष्टे सक्तके
 अम्बुमातज पु० अम्बुमाते जलमाते जायते जन-ड ।
 शासक इति ख्य ते शम्बूके । [द्विन्यां स्त्री०] ।
 अम्बुसृष्ट न० अम्बुनि रोह त जायते रुह-क । पद्मे । स्थलप-
 अम्बुवासिनी स्त्री० अम्बुनि जलप्रधाने वसति वस-णिनि ।
 पाटलाष्टके । [सुस्तके च ।
 अम्बुवाह पु० अम्बुनि वहति वह-अण् । मेघे, तन्नामनानके
 अम्बुवाहिनी स्त्री० अम्बुनि वाहयति नौकातः वहिरपसा-
 रयति वह-णिच्-णिनि । कावादिरचिते नौकाजल-
 सेचनीपात्रे ।
 अम्बुवेतस पु० अम्बुजातोवेतसः शाक० त० । जलवेतसे ।
 अम्बुशिरीषिका स्त्री० अम्बुः शिरीषः अल्पार्थे के स्त्रीत्वम् ।
 जलशिरीषे । [इति स्थातायां जलौकायाम् ।
 अम्बुसर्पिणी स्त्री० अम्बुनि सर्पति सर्प-णिनि ७त० । (जोक)
 अम्बुलत त्रि० अम्बु अम्बु लतं अम्बु श्लेष्मात्मकांमु उप-
 चारात्तद्युक्तं ततः चि-ल-क्त । निषीवनयुक्ते वचसि ।
 अम्बुस् न० अम्भि-गन्धेऽसुन् । जले, दातानामौषधौ च ।
 अम्बुसार न० अम्बुसः सारः वा शरीति वा विषर्गः । सुक्ता-
 याम् । सत्ते अम्बुसारमपि ।
 अम्बोज न० अम्बुसि जायते जन-ड ७त० । पद्मे । चन्द्रे पु० ।
 यज्ञे पु० न० । जलजातमाले त्रि० । [पद्मसमूहे ।
 अम्बोजख(प)ण्ड न० अम्बोजानां समूहः अम्बोज+ख(प)ण्ड
 अम्बोजयोनि पु० अम्बोजः हरिनाभिपद्मं योनिः उत्पत्ति-
 स्थानं यस्य । विधातरि ।
 अम्बोजिनी स्त्री० अम्बोज+समूहार्थे, तद्वति देये वा इनि ।
 पद्मसमूहे, पद्मयुक्तदेशे लतारूपे च ।
 अम्बोद पु० अम्बो ददाति दा-क । मेघे, सक्तके च । जल-
 दानकर्त्तरि त्रि० ।

अम्होधर पु० अम्होधरति ध्वज-धारणे अच् । भेषे ।

सधरे, सुस्तके च ।

अम्होधि पु० अम्हांधि धीयन्ते यत् धा-आधारे नि । सधरे ।

अम्होनिधिः पु० अम्हांधि निधोयन्तेऽव नि+धा-कि । सधरे ।

अम्होराशि पु० अम्हसां राशिरिव एकत्रोपचितत्वात् । सधरे ।

अम्होर्ह न० अम्हांसि रोहति रह-क । पञ्चे ।

अम्हय वि० अयां विकारः अप्+मयट् । जलविकारे फेनादौ ।

अम्ह पु० अमति सौरभेण दूरं गच्छति अम-रन् । आम्रहृद्ये ।

फलपत्तादौ न० । एवं प्रायः सर्वत्र हृद्यवाचके ।

अम्नात पु० अम् रसं सर्वत्र पत्रपुष्पादौ अतति व्याप्नोति
अत-अण् रस्य वा लत्वम् । (आमडा) अम्नातकहृद्ये स्थां
के अम्नातकोटिपि । वा रत्नाभावे अम्नातः । को अम्नातकहृ ।

अम्ह न० अम-हृ । (घोल) तम् । (टक) रसे पु० । तद्वति वि० ।

अम्हक पु० अलोऽम्हः अलोऽर्थे क । (मान्दार) ननुचहृद्ये ।

अम्हकेशर पु० अम्हः केशरोऽस्य । बीजपूरे ।

अम्हचूड पु० अम्हा चूडा शिखाऽस्य । अमुशान्ते ।

अम्हजम्बीर पु० अम्हो जम्बीरः । (गोडानेयु) जम्बीरहृद्ये ।

अम्हनायक पु० अम्हं रसं नयति नी-णुल् । अम्हवेतसे ।

अम्हनिशा स्त्री० अम्हरसे निःशेषेण शेते शीङ्-ड । शरीहृद्ये ।

अम्हपत्र पु० अम्हं पत्र यस्य । अश्वत्थकहृद्ये ।

अम्हपत्नी स्त्री० अम्हं पत्नं यस्याः । पलाशीलतायम् ।

अम्हपनस पु० अम्ह पनसः कर्म० । (मान्दार) ननुचहृद्ये ।

अम्हफल पु० अम्हं फलं यस्य । तैत्तल इति ख्याते हृद्याम्ह ।

अम्हभेदन पु० अम्हांधि भिद्यतेऽसौ कर्मणि ल्युट् । अम्हवेतसे ।

अम्हर्ह स्त्री० अम्हाय रोहति रह-क । मालवजनागवल्लीयम् ।

अम्हलोनि(णि)का स्त्री० अम्हं रसं लाति ण्ठ्हाति अम्हलः

तमूनयति अत्युग्रामुत्वात् हीनयति ऊन-खुल् वा णत्वम् ।

आमरुल इति ख्याते लताभेदे ।

अम्हवती स्त्री० अम्हो रसो विद्यतेऽस्याः अम्ह+मत्तप् वत्वम्

अट्ठारुल इति ख्याते लताभेदे ।

अम्हवन्ध्या स्त्री० वन्ध-कर्मणि ल्युट् । अम्हसंवन्धे, कन्दभेदे ।

अम्हवाटिका स्त्री० अम्हस्य रसस्य दाटिका स्थाननिव ।

नागवल्लीभेदे । [पालङ्ग इति ख्याते चुके ।

अम्हवास्तुक पु० अम्हरसान्वितोवास्तूकः शाकभेदः । चुक-

अम्हबीज न० अम्हस्य बीजं कारणम् । (तैत्तल) हृद्याम्ह ।

अम्हट्च न० अम्हस्य रसस्य हृद्यद्रवाधारः । (तैत्तल) हृद्याम्ह ।

अम्हवेतस पु० अम्होवेतस इव नम्रश्च । चुका इति ख्याते चुके ।

अम्हशाक पु० अम्हः शाको यस्य । चुका इति ख्याते चुके ।

अम्हसार पु० अम्हो रसण्व सारः प्रधानं यस्य चुके, निम्बुके,
हिन्नाले च । काञ्चिके न० । [इति ख्याते हृद्ये ।

अम्हहरिद्रा स्त्री० अम्हरसान्विता हरिद्रा । आमहरिद्रा

अम्हा स्त्री० अम्हो विद्यतेऽस्या अर्थआद्यच् । तिन्निद्याम् ।

अम्हाङ्गुश पु० अम्हम् अङ्गुशकारमयं यस्य । चुके ।

अम्हादन पु० अद्यते अद-कर्मणि ल्युट् कर्म० । कुरष्टक
हृद्ये । [हृद्ये । स्नानभिन्ने वि० ।

अम्हान पु० अम्ह-ज्ञानं न० त० । आमला इति ख्याते महाहृद्या

अम्हिका स्त्री० अम्हैव स्वार्थे क । तिन्निद्याम् । अत्तामीकेत्यपि

अय गतौ आ० आत्म० सक० सेट् । अयते आयिट् ।

अय पु० एति सुखमनेन इण्-करणे अच् । प्राक्तने शुभकर्मणि,

शुभदायके-दैवे विधाने च । निरकभेदे । अयस्यानमस्यत् ।

अयःपान न० अयः, इवीभूतं तप्तलौहं पीयतेऽव ल्युट् ।

अयःमूल न० अय इव मूलम् उपतापकम् । तीव्रे उपतामे,

लौह्यतास्त्रभेदे च, अयश्मूलमस्यत् । [मापे पु० ।

अयश्चिय वि० यश्चाय साधुर्न भवति यत्त+यत् । यश्चानर्ह ।

अयन न० अय-भावे ल्युट् । गतौ, दक्षिणत उत्तरस्याम्,

उत्तरतश्च दक्षिणस्यां सूर्यस्य गतौ, तथाहि दादगरा-

श्यात्मकस्य राशिचक्रस्योर्ध्वं मकरावधि मिथुनपर्यन्तं राशि-

पट्कं क्रमेण उत्तरावनतं तत्र स्थितोऽर्कः स्वगत्या प्राचीं

गच्छन्नपि किञ्चित् किञ्चित्तिर्यग्गत्या उत्तरामभिक्रामति

ततः कर्कटावधि धनुःपर्यन्तं राशिपट्कं क्रमेण दक्षिणा-

वन्नतं तत्र स्थितोऽर्कः प्रागवत् दक्षिणामेवामिक्रामति स्यं

गतिरयनशब्देन ज्योतिषे व्यवहियते एवञ्च सौरैः षड्-

भिर्मासैरेकमयनमित्यपि तत्र प्रसिद्धम् । “अयनविष्णुपदी

पङ्कगीतय” इति त्युक्तेरयनाख्यसंक्रान्तौ, सा हि पारिभाषि

कायनशब्दाख्या । नभोनण्डले प्रवहन्निखिलेन पञ्चाङ्गत्या

संभ्रम्यमाणस्य राशिचक्रस्य निराधारतया दोलायमान

त्वेन सप्तविंशतपर्यन्तं प्राक्, पश्चाच्च या गतिर्भवति तत्रा-

पि, तद्वि अष्टमासाधिक ६६।८ षट्पट्टिपरैरेकैकमयनतोत्य

प्राक्, पश्चाद्वा चलतीति । ८०० अष्टादशतवर्षैः सप्तविंशत

पर्यन्तं प्राक्गत्या पुनः पश्चात् पश्चाद्वा च प्रागवलम्बते ।

यदा चैवं राशिचक्रं प्राक् गच्छति तदा राशिचक्रनिर्दिष्ट-

मेधादिस्थानात् उक्तकालभेदेनैकैकांशान्तिक्रमेण क्रमशः

प्राप्ति, प्राक्तरे, प्राक्तमे वा स्थाने रव्यादिपञ्चाषां प्रभाषङ्ग-

सञ्चारः, यदा तु पश्चादवलम्बते तदा निर्दिष्टमेधादिस्थानात्

तथैव परे, परतरे, परतमे, च स्थाने यक्षाणां प्रभाषङ्गार

इति भेदः । इदानीं पश्चिमगयनं ततः पश्चादेव अष्टममा-

धारः । तथाच ज्योतिषोक्तगणितरीत्या मेघादितः
पञ्चादेकविंशतिं मीनादीनवमं एवेदानीं विषुवादि-
क्रान्तिर्भवति एवं विष्णुपद्यादीनामपि तत्तदश एव सह-
प्रभाषध्वारः । अयध्वानुसारेण सहप्रभाषध्वारस्वीकारः
दिग्मानविशेषस्य समपरिमाणस्य, छायापदविशेषस्य, च
बोधार्थमिति सिद्धान्ते प्रसिद्धम् । करणे ल्युटि । उक्ताय-
नज्ञानसाधने शास्त्रे, “ज्योतिषानयनञ्चैवेति” सैन्यनिवेश
विशेषरूपव्यूहप्रवेशमार्गे च “अयनेषु च सर्वेषु यथाभागमव-
स्थिता” इति गीता । आधारे ल्युटि । पथि, गृहे, आश्रये,
स्थाने, “ता यदस्यायनं पूर्वमिति” मनुः । प्रायुक्तराशि
चक्रस्य अंशरूपे गतिस्थानविशेषे च “तत्काले सायनार्क-
स्येति” नीलकण्ठः ।

अयनसंक्रान्ति स्तो० अयनेन राशिचक्रस्य पश्चात्, प्राग्वा-
गत्या कृता संक्रान्तिर्पक्षाणां प्रभाषध्वारस्य सञ्चारः सम्-
क्रम-तिन् । चलसंक्रान्तौ, मेघादिभिर्द्वादश स्थानेषु
विभक्तस्य राशिचक्रस्य प्राक्, पश्चाद्वा दोलायमानतया
निर्द्दिष्टमेघादिस्थानात् पश्चात् पूर्वं वा सहप्रभाषध्वारसं-
चारः आक्रान्तराशिं विहाय राश्यान्तरे गमनं चलसंक्रान्तिः अ-
नियतस्थानतया चललात् । निर्द्दिष्टराशिस्थानेषु ग्रहाणां
मण्डलसञ्चारः अचलसंक्रान्तिः राशिसंक्रान्तिरिति चो-
च्यते नियतमेकस्थाने एव जायमानत्वादचलत्वम् । अनयैव
संक्रान्त्या यथा मासादिव्यवहारे न दोषः चलसंक्रान्त्या
तु बहुवो दोषाल्लथा दृष्टद्विधाने वक्ष्यते ।

अयसं न० इण्-अणुन् । लौहे, तद्वि स्थावरमध्यस्थान्तसा-
न्निध्यात् चलति ।

अयस्कान्तः पु० अयसां मध्ये कान्तःरमणीयःकक्षादित्वात्
सत्वम् । कान्तिलौह इति ख्याते लौहभेदे । इत० । सन्नि-
धिसात्वेण लौहाकर्षके सुखक इति ख्याते प्रस्तरभेदे च ।

अयस्कार पु० अयस-क-अण् उप०स० । लौहकारे ।

अयाचित न० याच-क्त न०त० । अमृताख्यदृष्टौ “अमृतं
खाद्याचित”मिति मनुः । अप्रार्थिते वि० ।

अयि ध्वञ् ३ण्-इन् । प्रभे, अनुनये, संवोधने, असुरागे च
अयुक्कृद् पु० अयुजः सप्तसप्त कृदा अस् । दृष्टौ संख्या-
या वीक्षार्थत्वम् (क्षतिम्) इति ख्याते सप्तपर्यदृष्टे ।

अयुक्त वि० न+युज-क्त । विषयासक्ततया कर्तव्यध्वनवहिते,
अनुचिते, आपद्धते च ।

अयुग्म न० न युग्मात्मकम् । विजोड़ इति ख्याते विपक्षे ।

अयुग्मकृद् पु० अयुग्मानि सप्त सप्त कृदा अस् । सप्तपर्यदृष्टे

तस्य हि प्रत्येकपक्षे सप्त सप्त पर्णानि विद्यन्ते ।

अयुत वि० यु-क्त न०त० । असंयुक्ते । दशसहस्रसंख्यायां न० ।

अये अय० इण्-एच् । क्रोमे, विपादे, संभ्रमे, स्मृतौ, संवृद्धौ च
अयोग पु० युज-यञ् न०त० । योगभावे, क्रियोगे, वियोगे
च । न०व० । विधुरे, कूटे, कठिनोदये च ।

अयोगवः पु० अय इव कठिना गौर्वाणी यस्य नि० अच् ।
शूद्रात् वैश्यायां जाते प्रतिशोभजे सङ्कीर्णवर्णे ।

अयोगवाह पु० अरुणसमाश्रयस्त्वितेषु अङ्कण इत्यादिषु
चतुर्दशसु नास्ति योगः पाठादिरूपः संवृत्तौ येषां ते तथापि
वाहयन्ति पत्न्यत्वादिकार्यादिकं निष्पादयन्ति वाहेः अच्
कर्म्म० । अनुस्वारविसर्गादिषु, “अनुस्वारो विसर्गचक्र-
प्रभौ चैव पराश्रितौ । अयोगवाहाविज्ञेया इति शिञ्जाक-
उपदिष्टे ।

अयोगुल पु० गुलः गोलाकारः अयसा निर्मितोगुलः ।
गोलीति ख्याते लौहगुटिकायाम् । [हत्वात् ।

अयोऽग्र न० अयोऽग्रे सुखे यस्य । सुखे तस्य सुखे लौहव-
अयोधन पु० अयांसि ह यन्तेनेन हन-अप् घनादेशश्च नि० ।
हातुङीति ख्याते लौहहृद्रे ।

अयोध्या स्तो० युध ख्यत् न०त० । सरयूतीरे खनामख्या-
तायां नगर्याम् । योधनानर्हे वि० ।

अयोनिज पु० योनौ उपचारात् मातारि न जायते ।
परमेश्वरे । सीतायां स्तो० । [नले ।

अयोमल न० अयसो मलद्रव । लौहगूथ इति ख्याते लौह-
अर न० ऋ-अच् । चक्रस्य नाभिनेत्र्योर्मध्यस्थे काष्ठे, शीघ्रे च
शीघ्रतादिगुणवति वि० । सार्थे के । शैवाले । पर्यटे
प्राप्यतीति ख्याते पु० ।

अरघट्ट(का) पु० अरं शीघ्रं घट्टते चाल्यतेऽसौ । महाकूमे,
तदपरिनिबद्धजंलोत्तोलनकाष्ठे च । सार्थे क । तत्रैव
अरजस् वि० रनुज असन् नलोपः न०त० । रजोगुणकार्य-
कामक्रोधादिभ्यश्चे । अनार्त्तवायां नम्निकायां स्तो० ।

अरणि पु० ऋ-अणि । सूर्ये, गणित्यारोति ख्याते दृष्टे । ऋच्छति
प्रापयत्यग्निम् । अग्निमन्यनकाष्ठे दि० । स्त्रियां ङोप् ।

अरणिक पु० अरणये अग्निमन्यनकाष्ठाय साधु क । अग्नि-
मन्यनकाष्ठसाधने अग्निमन्यदृष्टे । [दृष्टे पु० ।

अरण्य पु० अर्यते श्रेष्ठे वयस्य ऋ-अन्य । वने, कट्फल-
अरण्यकदली स्तो० अरण्यस्यैव कदली । गिरिकदल्यां
तस्याः पासादावहृत्य ते । [ख्यातायां वनकापांस्याम् ।

अरण्यकार्पासी स्तो० अरण्यस्यैव कार्पासी । वनकापास इति

अरण्यकुलतिका स्त्री० अरण्यस्य कुलधिका स्वत्यकुलत्या ।
 वनकुलधीति ख्यातायां कुलधिकायाम् ।
 अरण्यकुसुम्भ पु० इत० वनकुसुम्भे ।
 अरण्यचटक पु० इत० वनचटके ।
 अरण्यजार्दक न० अरण्ये जायते जन+ड कर्म० । वन
 आदा इति ख्याते वनार्दके ।
 अरण्यजीर पु० इत० वनजीरके ।
 अरण्यधान्य न० इत० नीवारादौ वनधान्ये ।
 अरण्यमक्षिका स्त्री० इत० । डाश इति ख्याते दंशे ।
 अरण्यसुद्ध पु० इत० । वनसुद्धे ।
 अरण्यवायस पु० इत० । दांडकाक इति ख्याते द्रोणकाके ।
 अरण्यवास्तूक पु० इत० । वनभेतो इति ख्याते वनवास्तूकशके ।
 अरण्यभूरण पु० शांत० । वनभवे ओल इति ख्याते वनभूरणे
 अरण्यश्वा पु० अरण्ये श्वेव हिंस्रः । हके ।
 अरण्यपट्टी पु० अरण्याय गन्तुं पट्टी । ज्यैष्ठ्यशुक्लपञ्चाम् ।
 “ज्यैष्ठे मासि सिते पक्षे पट्टी यारण्यसंज्ञिता । व्यजनैक-
 करास्तस्यामटन्ति विपिनं स्त्रियः” इति स्मृतिः ।
 अरण्यानी स्त्री० महदरण्य निःसीष् आनुक् च । महारण्ये ।
 अरति पु० ऋ-अति । क्रोधे । रम-क्तिन् न०त० । अनवस्थित-
 चित्ततायाम्, रागाभावे, रतिविरहे, उद्वेगे, “सामोष्टवस्त्व-
 लाभेन चेतसो यानवस्थितिः अरतिः” इति रूपा इष्टवि-
 योगान्ननसो व्याकुलीभावे च स्त्री० । न० व० । रागहीने त्रि०
 अरति पु० ऋ-कति रतिः बहुसुष्टिकरः स नास्ति यत् ।
 विस्तृतकनिष्ठे बहुसुष्टिहस्ते, तत्परिमाणे, कपोथौ च ।
 अरम् अव्य० अल-अम् वा लस्य रत्वम् । कथ्यमाणेऽल-
 मर्थे शीघ्रतायाञ्च ।
 अरर त्रि० ऋ-अरच् । कवाटे, अपिधाने च ।
 अररे अव्य० अरं शीघ्रं राति रा-डे । शीघ्रं प्रत्युत्तर
 लाभेच्छया कृते अतिव्ययतया संशोधने ।
 अरणु(ह) पु० ऋ-अनु या गत्वम् ! (शोभा) श्लोनाकहृत्ते ।
 अरविन्दन० अराणि चक्राङ्गाखीष दलानि विन्दते विन्द+ण+प्र
 अराति पु० न राति ददाति सुखं न+ण-तिच् । शतौ ।
 अराल पु० ऋ-विच् अर अरमालाति आ+ल+क । सर्जरसे
 मत्तइक्षिनि । कुटिले त्रि० । बेश्यायां स्त्री० ।
 अरि पु० ऋ-इ । शत्रौ रयाङ्गे, चक्रे, विट्खदिरे, कामक्रो-
 धादिषु षट्सु, तत्संख्यासाम्यात् षट्संख्यायां, ज्योति-
 षप्रसिद्धे लग्नावधिके षष्ठ्याने च । [नकाठे ।
 अरित्व न० ऋच्छत्वमेव ऋ-इत् । हालि इति ख्याते नौकाचाल

अरिमर्द पु० अरिं रोगरूपं शत्रुं मृद्नाति मृद-अच् । काशमर्दहृत्ते
 अरिसेद पु० अरेर्विट्खदिरेस्वेव भेदः सारः सन्दोऽस्य ।
 (गुद्रयावावला) हृत्तभेदे । आररिव भेद्यति हृत्तत्वात्
 अत्यं स्त्रिह्यति मृद-अच् । विट्खदिरे ।
 अरिषडष्टक न० षट् अटौ च इ० ततः परिमाणार्थे क षडष्ट
 कम् अरिस्वामिकं षडष्टकं शाक त० । विवाहे वर्जनीये
 योगविशेषे, तथाहि दम्पत्योः परस्परराश्यमेक्षया परस्परस्य
 राशेः षष्ठत्वे अष्टमत्वे वा अशुभं, तयोः राश्योर्भिन्न-
 स्वामिकत्वे पुनर्न दोषः शत्रुस्वामिकत्वेऽतीव दोषः
 अरिषड्वर्ग पु० षष्ठां वर्गः सप्तदायः षड्वर्गः अरीणां
 कामक्रोधलोभमोहमदमात्यैरूपपाणामन्तःशत्रूणां षड्वर्गः
 देवीभागवतवत् विष्णुभागवतवच्च गमकतया समासः ।
 कामादिषु षट्सान्तरेषु शत्रुषु ।
 अरिष्ट पु० रिप-क्त । न० व० । निषुषे, निम्बे, हृषभासुरे,
 अचलभेदे, काके, कङ्कपक्षिणि, रोठा इति ख्याते फेनिल
 हृत्ते च । अशुभे, मरणचिह्ने तन्त्रे, चक्षुर्जले, सुतिकागारे,
 मद्ये च न० । ५ व० । शुभे । स्वार्थे क् । निम्बे, फेनिसे
 हृत्ते च पु० ।
 अरिष्टताति पु० अरिष्ट+तातिल् । शुभाशंसने । शुभङ्करे त्रि०
 अरिष्टसूदन पु० अरिष्टसहृत्तं सूदयति सूद+ल्यु । विष्णा ।
 अशुभनाशके त्रि० । [सम्पादके रोगभेदे ।
 अरुचि पु० न रुचिर्यत् । सत्यथमिलापे भोजनायोग्यता
 अरुज पु० न रुजति रुज-क । सौंदाल इति ख्याते हृत्ते ।
 अरुण पु० ऋ-उनन् । सूर्ये, सूर्यसारथौ, शुद्धे, सन्ध्यारागे,
 निःशब्दे, दानवभेदे कुष्ठभेदे, पुद्गागहृत्ते च अव्यक्तारागे
 च । कण्णमिश्रितरक्ते वर्णे पु० तदति त्रि० । कुङ्कुमे,
 सिन्दूरे च न० । मञ्जिष्ठायां श्यामाकायाम्, अतिविषायां
 नदीभेदे कदम्बपुष्पायाञ्च स्त्री० ।
 अरुणालोचन पु० अरुणे रक्ते लोचने यस्य । प्राशवतपक्षिणि
 अरुणसारथि पु० अरुणः सारथिर्यस्य । सूर्ये, ।
 अरुणानुज पु० इत० । गरुडे । अरुणावरजयात्वेव ।
 अरुणोदक न० अरुणसुदकं यस्य । सरोवरभेदे ।
 अरुणोदय पु० अरुणस्याकस्य तत्किरणस्योदयो यत् । “चतस्रो
 षटिकाः प्रातररुणोदय उच्यन्ते” इत्युक्ते सूर्योदयात् प्राचि कावे
 अरुणोदा स्त्री० अरुणसुदकं यस्या उदकस्योदः । मन्दराद्रि
 शिखरात् भूमौ पतन्त्यां नद्याम् ।
 अरुणोपल पु० अरुण उपलः । तुनीति ख्याते पद्मरागे ।
 अरुनुद त्रि० अरुणि मर्माणि तदति तद-ख्यु सम् च ।

मर्मपीडके, हृदयप्रन्थिरूपमर्मस्थानस्थशकारके च ।

अरुन्धती स्त्री० अरुन्धतः । वशिष्ठपत्रग्राम् ।

अरुष्क पु० अरुर्मर्मस्थानं कायति पीडयति कै-क । स्पर्शभावेण
व्रणकारके भङ्गातकह्ये ।

अरुष्कर पु० अरुर्वणं करोति अरुस्+क+अच् । भङ्गा-
तकह्ये । व्रणकारणि लि० ।

अरुस् पु० ऋ-उषि । अर्के, रक्तखदिरं च । मर्मणि न० ।
व्रणे, क्षते च पु० न० ।

अरुहा स्त्री० न किञ्चिन्मूलमात्रित्य रोहति आकाशे एव
रोहति । रुह+क । भयामलत्रयाम् ।

अरे अव्य० ऋ-ए । रोपाह्वाने, नीचसंशोधने, अपकृतौ, असूयायाञ्च
अरेरे अव्य० अरे+नीसायां द्विरुक्तिः । नीचसंशोधनादौ ।

अरोक लि रुच-दोषौ वञ् रोकश्चिद्दं दीप्तिश्च । न० व० ।
दिद्रन्त्ये, दीप्तिन्त्ये च । [क्त त ।

अर्कं तामे, स्तुतौ च चुरा० उभ० सक० सेट् । अर्कयति ते आर्चि-
अर्क पु० अर्च-कर्माणि वञ् कृतम् । सूर्ये, इन्द्रे, ताम्ने,
स्फटिके, विष्णौ, पण्डिते, आकन्द इति ख्याते ह्ये,
आरक्त इति ख्याते कायविशेषे च ।

अर्ककान्ता पु० अर्कोर्ध्वकिरणः कान्तोऽनुकूलो यस्याः कन-
क्त । ऊङ्ऊडिया इति ख्याते ह्ये । इव० । सूर्यप्रियायाम् ।

अर्कचन्दन पु० अर्कस्य प्रियचन्दनः शाक० त० । रक्तचन्दने ।
अर्कतनय पु० इत० । सुप्रीवे, कर्णे, यने, शनौ, वैवस्वतमनौ

च । यमुनायां स्त्री० । द्विवचनान्तः । अग्निनीकुमारयोः पु० ।
अर्कपत्र पु० अर्कः सूर्यश्च नीक्ष्य पत्रं यस्य । अर्कह्ये ।

अर्कपण्योप्यल । इत० । अर्कह्यस्य पत्ने न० ।
अर्कपादप पु० अर्कः अर्कह्यद्रव तीक्ष्णः पादपः । निम्बे ।

अर्कपुष्पी स्त्री० अर्कस्यार्कह्यस्य पुष्पमिव पुष्पमस्याः ।
कुटुम्बिनीह्ये । [सूर्यप्रियायां, छायायाञ्च ।

अर्कप्रिया स्त्री० अर्कं प्रीणाति प्री-क० । जवायाम् । इत० ।
अर्कवन्धु पु० अर्कस्य वन्धुरिव । गौतमे सूर्यवंशे वौडे ।

अर्कभङ्गा स्त्री० अर्कस्य भङ्गा तत्किरणसंपर्के एव तस्याः
सौन्दर्यम् ऊङ्ऊडिया इति ख्यातायां लतायाम् ।

अर्कमूला पु० अर्कद्रव सर्पाणां दुष्प्रसहं मूलं यस्याः । शशेरमूल
इति ख्यातायां लतायाम् ।

अर्कवल्लभ पु० अर्कस्य वल्लभः समानवर्ण पुष्पत्वात् । रक्तपुष्प
त्वेन अर्कप्रियपुष्पे वन्धूकह्ये ।

अर्कव्रत पु० अर्कस्याराधनार्थं व्रतम् । भावशुक्लसप्तम्यादौ
कर्त्तव्ये अर्काराधनार्थं व्रते । अर्कसेव व्रतं नियमः

‘सहस्रगुणसुतस्वदुनादत्ते हि रसान् रवि’ रित्युक्ते यथा
रविणा लोकद्वयार्थं रसस्य ग्रहणमेवं प्रजापालनार्थमेव
राज्ञा प्रजाभ्यो यत् करस्य ग्रहणं तादृशे ‘अदौ मासान्
यथादित्यस्योयं गृह्णोति रश्मिभिः । तथा हरेत् करं
राष्ट्रान्नित्यमर्कव्रतं हि तदिति’ मन्त्रोक्ते व्रते च ।

अर्काश्मन् पु० अर्कस्य अनुगतः, अश्मा । सूर्यकान्तमणौ, स
हि सूर्यरश्मिसंपर्कादुज्ज्वलति ततस्तस्यार्कसम्बन्धितम् ।

अर्कोपल पु० अर्कस्यानुगत उपलः । सूर्यकान्तमणौ ।

अर्गल स्त्री० न० अर्ज-कलट् कृतम् । कपाटमध्यस्थे रोधके
काशादिदण्डे, सप्तशतीसोत्तरादौ पात्रे खोत्रविशेषे च
‘अर्गलं कीलकं चादौ पठित्वा कवचं पठेत् । जपेत् सप्त-
शतीं पद्यादित्युक्तेः । कल्लोले, कपाटे च न० । कुड्मार्गले स्त्री०
गौरा० डीप् अर्गलो, स्वार्थे के, अर्गलिकायत्वार्ये ।

अर्घं मूल्ये भादि० पर० सक० सेट् । अर्घति आर्धात् ।

अर्घ पु० अर्घे-वञ् । क्रयवस्तुनो ग्रहणार्थं तत्त्वरूपे देये
रजतादिद्रव्यरूपे मूल्ये । सामगैरयं सयकारः क्षीवलिङ्गश्च
प्रयोक्तव्यः । अर्ह-करणे वञ् न्यङ्कादित्वात् कृतम् ।
पूजोपचारे दूर्वाक्षतादौ ।

अर्घ्यं अर्घ+देयार्थे यत् । अर्घार्थं दीयमाने जलादौ । अर्घदान
योग्ये पच्ये लि० । [आर्जिष्ट ।

अर्चं पूजायाम् उभ० स्वादि० सक० सेट् । अर्चति ते आर्चात्
अर्चं पूजायां चुरा० उभ० सक० सेट् । अर्चयति ते आर्चयत् त
अर्चा स्त्री० अर्च-आधारे अङ् । प्रतिमायाम् । भावेऽङ्, पूजायाम्
अर्चि स्त्री० अर्च-इन् । बह्नादिशिष्यायाम् । [लि० ।

अर्चिष्मत् पु० अर्चिर्विद्यतेऽस्य महत् । सूर्ये, बह्ना च । दीप्ति
अर्चिस् न० पु० अर्च-इषि । बह्नादेः शिष्याया, मयुखे च ।

अर्ज अर्जने भादि० पर० सक० सेट् । अर्जत, आर्जित् ।
अर्ज संस्कारे चुरा० उभ० सक० सेट् । अर्जयति ते आर्जयत् त ।

अर्जक पु० अर्जयति रज्जुम् अर्ज-खुल् । बाबुद इति ख्याते
ह्ये, तत्त्वकतन्तना हि रज्जुनिर्मयते । अर्जनकर्त्तरि लि०

अर्जन न० अर्ज-ल्युट् । स्वामित्वसम्पादके व्यापारभेदे
सम्पादने च ।

अर्जुन पु० अर्ज-उनन् । खनामख्याते ह्ये, मध्यमपाण्डवे,
हैहवाधिपे कार्त्तवीर्ये, करवीरे, मयूरे, धवले च । शुभ
तागुणवति लि० । आर्जनि इति ख्याते नेत्ररोगे न० ।

अर्जुनी स्त्री० गौरा० डीप् । ऊपायां, बाहुदायां नद्यां,
स्त्रियां गवि, कुड्यायाञ्च ।

अर्जुनोपम पु० अर्जुनः खनामख्यातः ह्ये उपमा यस्य ।

सेयुन इति ख्याते शाकट्ये, महापलाय्यद्वये च ।

अर्थ ५० ऋ-न । अकारादौ वर्णे ।

अर्थाव ५० अर्थादि सन्त्यस्मिन् अर्थास्-व सलोपः । ससुद्रे ।

अर्णवोद्भव ५० उद्भवत्वस्मात् उद्-भू-अपादाने अप् इव ।

अग्निजारद्वये । धन्द्रे च । अमृते न० । अत्रियां स्त्री० ।

अर्णस् न० ऋच्छति ऋ-अमृन् उदके रुट् चेति, रुट् । जले ।

अ(श्वा)र्त्तगल ५० आर्त्तद्वय गलति गल-अच् प्रथो० वा

ह्रस्वः । नीलकिण्टकायाम् । ह्रस्वाभावे आर्त्तगलश्च ।

अर्त्तन न० ऋत-ल्युट् पक्षे इयङ्भावः । निन्दायाम् ।

अर्त्ति स्त्री० अर्द्-क्तिन् । पीडायाम् । करणे क्तिन् । धनुष्कोश्याम्

अर्थ याचने अर्द० पु० आत्म० द्विक० सेट् । अर्थयते आर्त्तयत

मतान्तरे अर्थाप्रयते आर्त्तथापत ।

अर्थ ५० अर्थ-भावादौ वञ् । विषये, अभिधेये, धने, वस्तुनि,

प्रयोजने, निवृत्तौ, हेतौ, प्रकारे, अभिलाषे, उद्देश्ये च ।

अर्थदूषण न० अर्थस्य अपहरणादिना दूषणम् इत० । धना-

पहरणे, व्यसनस्थाने क्रीडादौ धनव्यये च ।

अर्थना स्त्री० अर्थ-युच् । भिक्षायाम् ।

अर्थपति ५० अर्थानां पतिः इत० । न्ये, कुबेरे च ।

अर्थप्रयोग ५० अर्थानां प्रयोगः इत० । दृष्टार्थार्थमधमर्णा-

यार्थदानादौ, दृष्टिलाभाधं धनप्रयोगे च ।

अर्थवत् वि० अर्थः सन्निहितोऽस्य मतप् वलम् । सन्निहित-

धने धनिनि । असन्निहितधने तु न मतप् किन्तु इनिस्तेन

तत्त्व अर्थीत्येव । प्रयोजनवति, अभिधेयवति च ।

अर्थवाद् ५० अर्थस्य लक्षणाया स्तुत्यर्थस्य, निन्दार्थस्य वा

वाद्ः वद-करणे वञ् । प्रशंसनीयगुणवाचके, निन्दनीय-

दोषवाचके च शब्दविशेषे । भावे वञ्जि । तत्त्वधने ।

अर्थव्ययञ्ज वि० अर्थस्य धनस्य व्ययं तत्प्रकारं जानाति ज्ञा-

क । किं धनं, कथं, कुत्र, कियत्, कस्मै, वा व्ययितव्यमि-

ति विशेषाभिज्ञे ।

अर्थशास्त्र न० अर्थस्य भूमिधन-देः प्रापकं शास्त्रं शाक० त० ।

नीतिशास्त्रे, अभिचारादिकर्मप्रतिपादके शास्त्रे च ।

अर्थागम ५० अर्थस्य आगमः आ-गम-वञ् अवृद्धिः । आये ।

अर्थान्तर न० अर्थोऽर्थः अर्थान्तरं मयूर० त० । अन्यार्थे,

न्यायमते उद्देश्यसिद्धिर्धनं प्रयुक्ते शब्दसामर्थ्यादुद्दिष्टसिद्धि-

तकृते वाक्ये । तस्य प्रतिवादिमोहावने वाटनिग्रहः ।

अर्थान्तरन्यास ५० प्रकृतार्थसिद्धये अन्यार्थस्य न्यासः ।

अलङ्कारप्रसिद्धे अर्थालङ्कारभेदे सा० १०५० ।

अर्थापत्ति स्त्री० अर्थेन अनुपपद्यमानेनापादकेनापादस्यापत्तिः

कल्पनम् आ-पद-क्तिन् । जीवतश्चैतस्य गृहासत्त्वज्ञानेन :

वहिः सत्त्वकल्पनादौ, भीमांसकादिभते अनुमानातिरिक्तायां

आपादकस्यानुपपत्तिज्ञानेनापादस्य कल्पनायाम्, न्याय-

मते व्यतिरेकव्याप्तिज्ञानजन्यायामनुमितौ, अर्थालङ्कार

भेदे च सा० १०५० ।

अर्थिक ५० अर्थयते इत्यर्थी याचकः कुलितार्थके । निद्रा-

गत्यपादेर्जागरणार्थं नियुक्ते स्तुतिपाठकादौ ।

अर्थिन् वि० अर्थ-इनि । याचके, सेवके, व्यवहारे-वादिनि,

असन्निहितधने धनस्वामिनि च ।

अर्थ्य वि० अर्थं साधु यत् । न्याये । अर्थ-कर्माणि यत् ।

प्रार्थनीये । शिलाजन्तुनि न० ।

अर्द्द वधे भ्रादि० उभ० सक० सेट् । अर्द्दति ते अर्द्दीत् अर्द्दीष्ट ।

अर्द्द याचने, गतौ, पीडायां च, भ्रादि० पर० सक० सेट् । अर्द्दति

अर्द्दीत् । याचने शरद्वधेन नार्द्दति चातकोऽपीति रुषुः ।

अर्द्द वधे चुरा० उभय० सक० सेट् । अर्द्दयति ते अर्द्दीदत् त ।

अर्द्दना स्त्री० अर्द्द-भावे युच् । भिक्षायां गतौ पीडायाञ्च ।

अर्द्दति वि० अर्द्द-क्त । पीडिते, गते, याचिते च । वातरोगे न०

अर्द्द ५० ऋध-वञ् । खण्डे । तत्स्थाने न० । खण्डिते वि० ।

अर्द्दगङ्गा स्त्री० अर्द्दं गङ्गायाः एकदे० त० । स्थानादौ गङ्गा-

स्थानादेरर्द्दफलदायिण्यां कावेरीनद्याम् ।

अर्द्दचन्द्र ५० अर्द्दं चन्द्रस्य एक० त० । चन्द्रस्यार्द्दं, तदाकारे-

नखच्छते, गलहस्ते, वाणभेदे, स्त्रीणां तिलकभेदे च ।

तेओडीति ख्यातायां विवृति स्त्री० । लार्थे के ह्रस्वे

अतश्च । अर्द्दचन्द्रिका कर्णस्फोटलतायां चित्रपण्याञ्च ।

अर्द्दचोलक न० अर्द्दं चोलस्य न० त० । संज्ञायां कन् । काञ्चुलीति

ख्याते कुर्पांसकवस्त्रे ।

अर्द्दतिक्त ५० अर्द्दं तिक्तं यस्य । नेपालनिम्बे ।

अर्द्दनारीश्वर ५० अर्द्दोद्गे वा नारी तस्या ईश्वरः । हर-

गौरीरूपे शिवे ।

अर्द्दपारावत ५० अर्द्देन अर्द्देन पारावतद्वय । चित्रकण्ड

कपोते नित्तिरीति ख्याते पक्षिणि ।

अर्द्दपुलायित न० “शतार्द्दार्द्धकमाद्रूने मण्डलायितवल्गुगतेः ।

उन्मुखस्यावस्यस्य गतिरर्द्दपुलायितमिति ” परिभाषिते

अथगतिभेदे । [यत् । काव्यदम्भभेदे शब्दान्तरे

अर्द्दभ्रमक ५० अर्द्दं श्लोकार्द्धं गतागताभ्यापेकरूपतया भ्रमो

अर्द्दमाता स्त्री० अर्द्दं मातायाः विस्मयचन्द्राकारव्यवस्थायां

मङ्गलरूपायाम् वाचि । अर्द्दं माता उच्चारणकालो

येयाम् । ह्रस्वर्णेण व्यञ्जने चार्द्धमात्रकमित्युक्तेः ।

अर्द्धयाम पु० अर्द्धं यासस्य । अर्द्धा विभक्तस्य दिनस्य रात्रेर्वा
अर्द्धे भागे यत् वारवेलाकालवेलाव्यवहारः ।

अर्द्धरथ पु० अर्द्धं रथस्य रथनामकयोधविशेषस्य । निक्षेपयोधे
अर्द्धरात्रि पु० अर्द्धं रात्रेः । द्वितीयप्रहरार्धपर्यन्ते निशेधे ।
अर्द्धवीक्षण न० अर्द्धमसंपूर्णं वीक्षणम् वि+ईक्ष-ल्युट् ।
कटाक्षदर्शने । [इति ख्याते मत्स्यभेदे ।

अर्द्धशफर पु० अर्द्धः प्रकृतशफराक्षीनः शफरः । दाडका
अर्द्धासन न० अर्द्धमासनं यत् । स्वेदव्यञ्जके सम्मानभेदे ।
अर्द्धमसनं क्षेपो यत् । निन्दायाम् ।

अर्द्धोदय पु० माघमासोयामातिथिनक्षत्रवारविशेषयुक्ते “माघे
मासि सिते पक्षे अमा स्यादक्षय्यायां । नक्षत्रे अवशेषे देवि ।
व्यतीपातो यदा भवेत् । अर्द्धोदयः सविज्ञेयः” इत्युक्ते योगे ।
अर्द्धोदक न० अर्द्धमूरोः अर्द्धोद तत् कायते काश-ड ।
अर्द्धोदरपर्यन्ताङ्गुष्ठादने वस्त्रे, उत्तमस्त्रीषानर्द्धोद
पर्यन्ते चोलकाकारे परिधेयवस्त्रे च ।

अर्पण न० ऋ-णिच्-पुक् ल्युट् । निक्षेपे, स्वतत्प्राप्ते च । करणे
ल्युटि । मन्त्रादौ । जुह्वप्रभृतौ स्त्री० । संगदाने ल्युटि ।
देवादिषु । अधिकरणे ल्युटि । त्यागाधिकरणे बहुपादौ ।
कर्मणि ल्युटि । हविरादौ त्याज्यद्रव्ये ।

अर्पित पु० ऋ-णिच्-पुक् च इसन् । हृदये, अपमार्शे च ।
अर्ष (व) हिंसने, आदि० पर० सक० सेट् । अर्षति आर्वीत् ।
अर्षु(र्षु)द न० अर्ष (व) विच् तस्मै उदेति अर्ष (व्)+उद्+
इष्-ड । आर्ष इति ख्याते मांसपिण्डाकारे रोगभेदे,
दशकोटिसंख्यायां तल्लख्यातेषु च । पर्वतभेदे पु० ।

अर्भ पु० ऋ-भ । बालके । [व ।
अर्भक पु० अर्भएव स्वार्थे क । बालके, मूर्खे, क्षत्रे, अल्पे, महये
अर्थ्य ति० ऋ-यत् । स्वामिनि । वैश्ये पु० । स्त्रियां टाप् ।
अर्थ्या वैश्यजातिस्त्रियां स्वामिन्याश्च । वैश्यपतंगान्त ङीप् ।
अर्थ्या । वैश्यजातीयायां स्त्रियाम् आनुक् ङीप् च ।
अर्थ्यापीत्यपि ।

अर्थ्यमन् पु० अर्थ्यं अर्थं मिमोते मा-कनिन् । सूर्ये, तद्देवताके
उत्तरफल्गुनोन्मत्ते, अकेष्ट्ये, पितृणां राजनि च ।
अर्वन् पु० ऋ-वनिप् । घोटके, इन्द्रे, गोकर्णपरिमाणे च ।
स्त्रियामर्वन्ती वडवायां कृद्धिस्वामिनि ।

अर्वाच् अर्थ० अक्षरे काले देशे वा अञ्जति अनुच-क्तिन् ।
पृषो० अर्वादेशः । पञ्चात्काले मध्यगते । विपर्यस्ते च
अर्वाच्+असि तस्य लुक् । अक्षरकालादौ मध्ये च अल्य०
तद्वये अर्वाक्कतन इत्यादि ।

अर्वाचीन ति० अर्वाक्काले पञ्चात्काले भवः ख । पञ्चाङ्गवे
अर्षस् न० ऋ-असुन् गुक् च । वलिकाकारे गुह्यस्वरोगभेदे
वा पृषो० सलोपे । अर्षमप्यत् ।

अर्षस ति० अर्षस्+अत्यर्थे टच् । वलिकाकारकशुब्धव्याधियुक्ते
अर्षोष्ण पु० अर्षोहन्ति हन-ट । (ओल) मूरणे, भस्मातके च ।
अर्षोष्ठी स्त्री० अर्षस् हन-ठ टित्वात् ङीप् उप० ष० । ताल
मूल्याम् भस्मातक्याश्च । [भस्मातके ।

अर्षोऽहित पु० अर्षोऽहितः सेवनेन तन्माशकत्वात् । इत० ।
अर्ष पूजने, योग्यत्वे च आदि० पर० सक० सेट् । अर्षति,
आर्षीत् आनर्ष । [यस्ते च । योग्ये ति० ।

अर्ष पु० अर्ष-कर्मणि षच् । पूजाप्रशंसादिभिराराधये ईश्वरे,
अर्षण पु० अर्ष-ल्यु । बुद्धभेदे । भावे ल्युट् । पत्नये न० । करणे
ल्युटि । पूजोपकरणे पुष्पादौ, उप०, यने च न० ।

अर्षणा स्त्री० अर्ष-युच् । पूजायां, योग्यतायाश्च ।
अर्षत् पु० अर्ष-कर्मणि शट् । बुद्धभेदे । पूज्ये ति० ।

अर्षन्त पु० अर्ष-भाच् । बुद्धभेदे ।
अर्षा स्त्री० अर्ष-अट् । पूजायाम् ।

अल भूषणे, वारणे, पर्याप्तौ च स्वा० उभ० सक० पर्याप्तौ
अक० सेट् । अलति ते आलोत् आलित ।

अलक पु० अलति भूषयति मुखम् अल-वुन् । ललाटस्थे
क्षिप्त्राये कुटिलकेशे, अङ्गुलिप्रकुङ्कुमे च । क्षिपकादित्वात्
कापि नेत्वम् । कुबेरपूर्याम् अलमेवर्षावपिदशमेवर्षपर्य-
न्तवयस्त्रायां कन्यायाश्च स्त्री० ।

अलकानन्दा स्त्री० अलति पर्याप्तौति वुन् अलका नन्दयतीति
अच् नन्दा कर्म० गङ्गायाम् । अलकै नन्दति अच् । कन्या-
याम् । सा हि अलकैस्तुष्यति [(पियासाल) पीतसालहचे ।

अलकाप्रिय पु० अलकान् प्रीणाति चिकृणीकरोति प्री-क ।
अलकाधिप पु० अलकाया अधिपः इत० । कुबरे ।

अलक्त पु० न रक्तोऽस्मात् एव० रस्य लतम् । लाक्षारणे,
सार्धे के । अनक्तकोट्यत्वं तद्वेतौ लाक्षायाश्च ।

अलक्ष्ण ति० नास्ति लक्षणमनुमापकं सुचिह्नं वा यस्य । अन-
लभ्ये, सुचिह्नमन्ये च । नन्तः। दुर्लक्षणे न० ष० । तद्वति ति० ।

अलक्षित ति० लक्ष-क्त नन्तः । अज्ञाते, लक्षणेनानुमिते च ।
अलक्ष्मी स्त्री० विरोधार्थं नञा त० । लक्ष्मीविरुद्धायां निरुतौ
आलक्ष्मीति ख्यातायाम् ।

अलगर्ह पु० लगति स्पृशति किम् लग् अर्हयति अर्ह-अच्
अल् स्पृशन् सन् अर्हः न भवति । विषमन्ये ललव्यावे
पृषो० षत्वम् षट्थोति वा षट्-अच् वा । अलगर्होऽप्यत् ।

अलङ्कारण न० अलम्-क-भावे ल्युट् । भूषायाम् । करणे ल्युटि । वलयदौ भूषणे ।

अलङ्कारिण्या नि० अलम्-क-इण्यच् । भूषणे मण्डनकरणशोले अलङ्कारिणी नि० अलं समर्थः कर्मणे ख । कर्मचमे ।

अलङ्कार पु० अलम्+क-घञ् । भूषायाम् । करणे घञि हारादौ भूषणे, साहित्यविषयदोषगुणप्रतिपादके यन्त्रे, शब्दभूषणे-अनुप्रासादौ, शब्दार्थभूषणे-उपमादौ च ।

अलङ्किया स्त्री० अलम्+क-य । भूषायाम् ।

अलम् अव्य० अल+अङ् । भूषणे, पर्याप्तौ, निवारणे, निषेधे निरर्थे, शतौ, अलर्थे, अवधारणे च । [योधनसमर्थे ।

अलम्पुरुषीण नि० अलं समर्थः प्रतिपुरुषाय । प्रतिमत्तादि-अलम्पुष पु० अलं पुष्पाति पुष-क षष्ठोः पक्षवत्वम् । मङ्गले, दमने, राक्षसभेदे च । लज्जालुहचे स्वर्गवेश्यायाश्च स्त्री० ।

अलनाल न० लवनालाति ला-क न० । हृचसेकाथं हृचमले मृदादिकते जलाधारे वेदने स्थायैरेणि । आलनालमपि ।

अलस नि० न लसति व्याप्रियते लस अच् । अवश्यकर्तव्येषु शरीरापाठवमभिनोय कृताप्रवासे, क्रियामन्दे च । पाद-रोगभेदे, हृचभेदे च पु० । हंसपदीलतायां स्त्री० ।

अलसक पु० अलसं करोति क-ड । उदरामयरोगभेदे ।

अलात पु० न० । ला-क्त न० । कोयला इति ख्याते आङ्गार इति ख्याते च अर्द्धदग्धकाष्ठे ।

अलावु स्त्री० न लम्बते न+लवि-उ णित् नलोपस्य वृद्धिः । (लाउ), तन्त्राम् । वा जडि । अलावूश्वात् ।

अलि पु० अलति दंष्ट्रे, कूजिते, शब्दिते, वा समर्थो भवति अल-इन् । अमरे, वृद्धिके, काके, कोकिले, सुरायाश्च ।

अलिक न० अल्यते भूयते अल-कर्मणि इकन् । ललाटे ।

अलिङ्ग नि० नास्ति लिङ्गमनुमापकचिह्नादि यस्य । कार्य्यादि रूपलिङ्गरहिते अगनुमेये ।

अलिङ्गार पु० अलनमलिः अल-इन् तं जरयति लृ-अच् षष्ठोः सम् । (जाला) इति ख्याते मृण्मये जलाधारे पातभेदे भणिके । [वृद्धिके, अमरे च ।

अलिन पु० अलः पर्याप्तः सर्वत्र गतिर्विद्यतेऽस्य अल-इनि ।

अलिन्द पु० अल्यते भूयते अल-कर्मणि किन्दच् । हारप्रको-षाद्विहारावर्त्तितवत्के, हारवहिर्भागे च ।

अलिपतिका स्त्री० अलिर्हृदिक इव पत्रमस्याः व० कपि अत इत्थम् । वृद्धिकप्रताख्यलतायाम् । अलिपर्याप्तम् ।

अलिप्रिय न० अलीनां प्रियमधिकमादकत्वात् । रक्तोन्-पवे । पाटलाह्वे स्त्री० । अलिबल्लभायत् ।

अलिमोदा स्त्री० अलीन् मोदयति सद-णिच्-अच् । (गणि-आरी), गणिकारीवृत्ते ।

अलीक न० अल-ईकन् । अग्रिये, ललाटे, स्वर्गे च । अलति गच्छत्यधोऽनेन । असत्ये । मिथ्याकथने हि नरकपातः ।

अलौकिक नि० लोके विदितः ठक् न० । लौकिकप्रत्यक्षा-गम्ये लोकातोते, चमत्कारिणि च ।

अल्प नि० अल-प । क्षुद्रे, रूपादर्थे, सूक्ष्मे, मत्ते च । स्वार्थे के । अल्पकमप्यत । यवासे पु० । [नि० ।

अल्पगन्ध न० अल्पो गन्धोऽस्य । रक्तकैरवे । स्वल्पगन्धयुक्ते ।

अल्पतनु नि० अल्पा क्षुद्रपरिभाषा तनुः शरीरं यस्य । खर्वे, दुर्बले, स्वल्पास्थियुक्ते च ।

अल्पप्रमाणक पु० अल्पं प्रमाणमस्य व० कम् । (तरुज) (खरुज) वा इति ख्याते वृक्षे । अल्पप्रमाणयुक्ते नि० ।

अल्पमारिष पु० अल्पः मारिषः शाकः कर्म० । (नटिया) इति ख्याते शाके । [प्रमाणे सरसि ।

अल्पसरस् न० अल्पं सरः कर्म० । डोवा इति ख्याते अल्प अल्पायुस् पु० अल्पमायुः जीवनकालो यस्य । क्लान्ते पशुषु तस्यैवाल्पायुष्कत्वात् । अल्पायुष्कत्वात् नि० ।

अल्पिका स्त्री० अल्पैव स्वार्थे के अत इत्थम् । सङ्गपर्याप्तम् ।

अल्पिष्ठ नि० अतिशयेनाल्पः अल्प+इष्ट । क्षुद्रतरे ।

अल्पीयस् नि० अल्प+ईयश्च । अल्पनाल्ये । स्त्रियां ङीप् ।

अल्ला स्त्री० अल्यते इत्यल् लिप् अले भूषायै मृद्भाति बालम् अल+ला क । मातरि । अलतीति अल् पर्याप्तः लाति सर्वानन्ति मृद्भाति जानाति वा । सर्वज्ञायां सर्वभक्षिकायां परमात्मदेवतायाम् सा च अथर्ववेदे अल्ला-स्तेत्यादिस्मृते प्रसिद्धा ।

अव रक्षणे, गतौ, स्पृहायां, हृष्टौ, शोभायां, अवणे, व्याप्तौ, आलिङ्गने, प्रार्थने, प्रवेशे, सत्तायां, वृद्धौ, ग्रहणे, बधे, सामर्थ्ये, अवगमे, करणे, इच्छोत्पादने च यथायथं सक० अक० च भादि० सेट् पर० । अवति आवीत् ।

अव अव्य० अव-अच् । निश्चये, व्याप्तौ अनादरे, असाकल्ये, आलम्बने, शुद्धौ, परिभवे, नियोगे, निम्नतायां च ।

अवकर पु० अवकोर्यते संमार्कन्यादिभिः अव-कृ-अप् । सम्मार्कन्यादिभिः क्षिप्ते धूलादौ ।

अवकाश पु० अव+काश-घञ् । अवस्थितियोग्यतासम्पादके काले, देशे च । तत्र कालिकोऽवकाशः क्रियान्तरस्थितियोग्यतासम्पादकः सचावसर इत्युच्यते, “हृत्वावकाशे रुचि संकृप्त”मिति भट्टिः । इत्यान्तरस्थितियोग्यतासम्पादको

दैशिकः स चावकाश इत्येव "अवकाशं किलोद्वानिति" रघुः
 अवकीर्णं वि० अव+कृ+कर्मणि क्त । चूर्णिते, ध्वस्ते च ।
 अवकीर्णन् वि० अवकीर्णं ध्वस्तं व्रतमस्यस्य इति । व्रतव्रते ।
 अवकट वि० अव+कट+क्त । दूरीकृते, अपसारिते, वहिष्कारिते च ।
 अवकेशिन् वि० अवच्युतं कं सुखं यस्मात् ५ व० अवकं शून्यतां
 फलशून्यतामीशितुं शीलमस्य अवक+ईश+णिनि । अफले
 वृत्ते । अवसन्नाः केशा विद्यन्ते अस्य इति । अल्पकेशयुक्ते ।
 अवक्रय पु० अवकीर्यते प्रतिरूपदानेन स्वाधीनं क्रियतेनेन
 अव+क्रो+अच् । प्राच्यस्य प्रतिरूपत्वेन देये मूल्ये, भाटके च
 अवच्युत वि० अव+च्यु+क्त । उपरि कृतच्युते । [भर्त्सने च न० ।
 अवक्षेप पु० अव+क्षिप+घञ् । निन्दायाम् । ल्युटि अवक्षेपणमयत्वं
 अवगणित वि० अव+गण+क्त । तिरस्कृते, अवज्ञाते च ।
 अवगण्ड पु० अव+गम+ङ डकारस्य नेत्वम् । गण्डस्य व्रणे ।
 अवगत वि० अव+गम+क्त । निम्नगते, ज्ञाते च ।
 अवगाढ वि० अव+गाह+क्त । निर्विडे, अन्तःप्रविष्टे, निमग्ने च
 अवगाह पु० अव+गाह+घञ् । खाने, अन्तःप्रवेशे च । आधारे
 घञ् । खानस्थाने । वा अल्लोमे वगाहोयत्वं । ल्युटि अव-
 गाहनमयत्वं । [च ।
 अवगीत वि० अव+गै+क्त । निर्विडे जनाप्रवादे, डष्टे, गर्हिते
 अवगुण पु० अव+गुण+क । दोषे ।
 अवगुणहन न० अव+गुण+ल्युट् । योपितां शिरःप्रावरण
 क्रियायाम् । करणे ल्युटि । मुखाच्छादने वस्त्रे ।
 अवगुण्डिका स्त्री० अव+गुण्ड+खुल् स्त्रीवाट् टाप् अत-
 रत्नम् । स्त्रीणां गुणावरणमाश्राम्, जवनिकायाश्च ।
 अवगुण्डित वि० अव+गुण्ड+क्त । कृतावगुण्डने, चूर्णिते च
 अवगुण्ट न० अव+गुण्ड+क्यप् । व्याकरणे सिद्धे मण्डलसंज्ञके पदे
 अवगौरण न० अव+गुर+उद्यमे ल्युट् । वधायास्त्राद्युद्यमे ।
 अवग्र (पा)ह पु० अव+पह+घञ् वा । दृष्टिजलप्रतिबन्धे ।
 अवग्रहण न० अव+पह+ल्युट् । प्रतिरोधे ।
 अवष्टट पु० अव+षट्+अच् । वस्त्रे, (जांता) षट्ठे च । [च ।
 अवघात पु० अव+हन+घञ् । अवहनने, तण्डुलादेर्विहतपीकरणे
 अवचय पु० अव+चि+अच् । पुष्पफलाद्यादाने । [वस्त्रे ।
 अवचूड (ल) पु० अवनता चूडायां यस्य वा डोलः । ध्वजाधोवस्त्रे
 अवचूर्णित वि० अव+चूर्ण+क्त । पिष्टे, क्षिप्ते, चूर्णिते च ।
 अवचूलकं अवनता चूडा यस्य उल्लसत्वं सञ्चायां कन् ।
 चामरे । [अवच्छेदकतानिरूपके च ।
 अवच्छिन्न वि० अव+च्छिद+क्त । सुक्षुचिते, विण्णिते, न्यायमते
 अवच्छुरित न० अव+छुर+क्त । कट्टहासे । मिश्रिते वि० ।

अवच्छेद पु० अव+च्छिद+घञ् । विरामे, परिच्छेदे एकदेशे च ।
 अवच्छेदक वि० अव+च्छिद+खुल् । एकदेशे, व्यावर्त्तकविशेषणे च
 अवज्ञा स्त्री० अव+ज्ञा+अङ् । अनादरे ।
 अवट पु० अव+अटन् । गर्त्ते, कूपे, ऐन्द्रजालिकजीविकावति च ।
 अवटि स्त्री० अव+अटि । गर्त्ते, कूपे च । वा डोनेप् अवटीत्यपि ।
 अवटीट वि० अवनता नासिका प्रा० सं० । नतार्थे नासायाः
 टीटादेशः अर्शआदित्वाद् च । (खांदा) नतनासिके जने ।
 अवटु पु० अव+टीक+ङु । गर्त्ते, वृक्षभेदे, कूपे च । श्रीवापश्चा-
 ज्ञागे, श्रीवाया उन्नतभागे च स्त्री० । [गतिभेदे
 अवडीन न० अव+डी+ल्युट् । अवरोहणरूपे पक्षिणां
 अवतंस पु० न० अव+तनु+घञ् । कर्णपूरे, शिरोमूषाभेदे च ।
 अवतमस न० अवलटं हीनं तमः प्रा० सं० अच् । अत्याम्वकारे ।
 अवतार पु० अव+तृ करणे वञ् । तोषे, (पुष्करिण्यादेः
 सोपानपङ्क्तौ) । भावे वञ् । अवरोहणे, देवानामंशवेश-
 वशेन पादुर्भावे च ।
 अवतारण न० अव+तृ+णिच्+ल्युट् । भूतादीनामवेशनेन
 प्राङ् ण्विने, अवरोपणे, अन्यप्रस्तावने च । अवतारण्ययत्वं ।
 अवतोक्त स्त्री० अवपतितं तोकमस्याः । स्ववद्गर्भायां स्त्रियाम्
 अवदंश पु० अव+दन्+घञ् । भर्त्सिते चर्वणद्रव्ये, (मद्यापा-
 नोत्साहादिकारके चर्वणद्रव्ये) । [मनोक्षे च वि० ।
 अवदात पु० अव+दै+क्त । शुभे, पीते च वर्णे । तद्वति, विशुद्धे
 अवदान न० अव+दो+ल्युट् । खण्डने, पराक्रमे, अतिक्रमे,
 शुद्धिकरणे, वीर्यसूत्रे च । [खुल् । भेदनकर्त्तरि वि० ।
 अवदारक पु० अवदारयति द-णिच्+घुण् । (खोनता) खनिने
 अवदारण न० अव+द-णिच्+करणे ल्युट् । खनिने ।
 अवदाह न० अव+दह्यते दह-कर्मणि वञ् । वीर्यसूत्रे ।
 अवद्य वि० वद-यत् न० त० । अधमे, पापिनि, निन्द्ये, कथना-
 योग्ये च । [विषयान्तरतो मनोनिवर्त्तते १३८
 अवधान न० अव+धा+ल्युट् । मनोयोगविशेषे, यद्गुणात्
 अवधारण न० अव+ध-णिच्+ल्युट् । इयत्तापरिच्छेदे,
 अवधनेनेति विषयपरिच्छेदके निश्चये च । [विष्टे ।
 अवधि पु० अव+धा कि । सीमायां, काले च । आधारे कि ।
 अवधीर अवज्ञायाम् अद० चुरा० उभय० सक० सेट् । अवधीर-
 यति ते आववधीरत् त । मतान्तरे अवादिधीरत् त । (३८)
 अवधूत वि० अव+धू+क्त । अभिभूते निवर्त्तिते, चालिते,
 अनाहते च । "यो विलङ्घ्याश्रमान् वर्णान् आत्मन्येव स्थितः
 पुमान् । अतिवर्णाश्रमी योगी अवधूतः स उच्यते" इत्यु-
 क्तलक्षणे वर्णाश्रमधर्मात्यागिनि सन्नासिनि पु० ।

अवध्वंस पु० अव+ध्वन्-घञ् । परित्यागे, चूर्णिते, निन्दायाञ्च
अवन न० अव-ल्युट् । प्रोषणे, रक्षणे, प्रीतौ च ।

अवनत वि० अव+नम-क्त । अधोभूते, आनते च ।
अवनति स्त्री० अव+नम-क्तिन् । औद्धत्याभावे, विनये, अधो-
नमने च । [वाट् न० ।

अवनद्ध वि० अव+नह-क्त । खचिते, रोपिते च । शृङ्गादि-
अवनय पु० अव+नी-अच् । अधोनयने ।

अवनाट वि० अवनता नासिका प्रा० स० नतार्थे नासिकायाना-
टादेशः अर्थ आद्यच् (खांदा) अवनतनासिके जने ।
अवनि (नी) स्त्री० अव-अनि । भूमौ । वा डीप् अवनीत्यपि ।
अवनेजन न० अव+निज-ल्युट् । प्रक्षालने, ब्राह्मे पिण्ड-
प्रदानार्थमास्तृतकुशस्थानसेचने च ।

अवन्ति (न्ती) पु० स्त्री० अव-क्ति । मालवदेशे ।
अवन्तिका स्त्री० अवन्तिषु कायति प्रकाशते । मालवदेशीय-
राजधान्यामुज्जयिन्याम् । [काञ्चिके ।

अवन्तिसोम न० अवन्तिषु अभिषुतं सोममिव शाक० त० ।
अवपात पु० अव+पत-घञ् । विले, अधःपतने, निपाते च ।
अवपत वि० अव+पु-क्त । सहस्रावतीर्णे ।

अवभास पु० अव+भास-घञ् । साक्षात्कारे, अन्यधर्मस्या-
न्यस्मिन्नारोपेण भावे च ।

अवभृथ पु० अव+भृ-क्यन् । मुख्ययज्ञसमाप्तौ क्रियमाणे यज्ञ
शये कर्मणि, यज्ञाङ्गभूते यज्ञान्ते स्नाने च ।

अवभृट वि० अवनता नासिका प्रा० स० नतार्थे नासिकायान्-
टादेशः अर्थ आद्यच् । अवनतनासिके (खांदा) जने ।

अवमं वि० अवत्यस्मादात्मानम् अव-मप् । कदाचारादौ,
कुलिते, नीचे च । ज्योतिषप्रसिद्धे एकतिथिद्वयान्वति
एकस्मिन् दिनवारे न० । अवमदिनमप्यत्र ।

अवमत वि० अव+मन-क्त । अनादते ।

अवमर्द् पु० अव+मृद-घञ् । पीडने । [शभेदे च ।

अवमर्श पु० अव+मृश-घञ् । आलोचनायाम्, नाटकस्य सन्ध्यं
अवमानना वि० अव+चुरा० मन-युच् । अपमानकरणे ।

अवमानित वि० अव+चुरा० मन-क्त । कृतापमाने ।

अवमोटन न० अव+मृट्-णिच्-ल्युट् । (मोचङ्गान्) परिवर्त्त-
नेनान्यथापादनरूपे परिमोटने ।

अवयव पु० अव+यु-अच् । देहादावङ्के, उपकरणे, न्यायमते
प्रतिज्ञाहेतुदाहरणादिषु पञ्चसु वाक्येषु च ।

अवर ल० अव+रा-क्त । चरमे, अधमे, कार्ये च । पश्चाद्दर्शनि
देश काले पु० तद्वर्तिनि वि० । हस्तिजङ्घायाः पश्चाद्देशे न० ।

अवरज पु० अवरस्मिन् काले जातः । कनिष्ठसोदरे भ्रातरि,
शूद्रे च । कनिष्ठसोदरभगिन्यां, शूद्रायाञ्च स्त्री० टाप् ।

अवरति स्त्री० अव+रम-क्तिन् । विरामे, निवृत्तौ च ।

अवरवर्ण पु० कर्म० । शूद्रे,

अवरीण वि० अव+रोड-क्त । तिरस्कृते ।

अवरुद्ध वि० अव+रुध-क्त । आच्छादिते, बन्धादिना प्रतिरुद्धे च
अन्तःपुरवासिन्यां भोग्यायां दास्यां, राजयोपिति च स्त्री० ।

अवरुद्ध वि० अव+रुह-क्त । अवतीर्णे, स्वस्थानादुत्थिते ।

अवरोध पु० अव+रुध-भावे घञ् । निरोधे । कर्मणि घञ् ।
राजान्तःपुरस्थायां योपिति, राजदारेषु च । आधारे
घञ् । राजान्तःपुरे । ल्युट् । अवरोधनमप्यत्र न० ।

अवरोधिक पु० अवरोधे रक्षणादौ नियुक्ताः ठन् । राजान्तः-
पुररक्षणांथं नियुक्ते वामनादौ ।

अवरोपित वि० अव+रुह-णिच्-पुक् च क्त । उत्पादिते ।

अवरोह पु० अव+रुह-घञ् । अवतरणे, ऊर्ध्वदेशानुनिध-
देशगमने, आरोहे च । पचाद्यच् । तरोर्मूलादपपर्यन्त-
मारुटायां शुद्ध्यादिलतायां । अपादाने घञि । खगे,
ततो हि भोगावसाने सर्व्वेऽवतरन्ति ।

अवरोहशाखिन् पु० अवरोहति छिन्नोऽपि पुनः प्ररोहति
अव+रुह-अच् कर्म०, अवरोहति अपोगच्छति मूलमस्याः
तादृशो शाखा कर्म० ततः बाहुल्ये मूलार्थेयं इतिवा ।
वटहृत्ते, तस्य छेदनेऽपि पुनः प्ररोहः च । शाखातोऽपि
बह्विन् मूलान्यवतरन्ति ।

अवरोहिका स्त्री० अव-रोहति अत्यन्तमधोगच्छन्ति रुह-
खुल् टाप् कापि अतइत्त्वम् । अश्वगन्धालतायाम् ।

अवरोहिन् पु० अव+रुह-णिनि । वटहृत्ते । अवरोहिष्वाखोटप्यत्र
अवर्ण पु० वर्ण-घञ् विरोधे नजात० । प्रशंसाविरोधिनि अपवादे

अवलल अव+लल घञ् श्वेतवर्णे । तद्वति, मूर्खे च वि० ।
अवादेरतो लोपे, वल्लोऽप्यत्रैवार्थे ।

अवलग्न पु० अव+लग-क्त नि० इडभावः । (माजा) देह-
मध्यभागे । संबद्धभावे वि० ।

अवलम्ब पु० अव+लवि-आधारे घञ् । आश्रये । करणे घञि ।
अवलम्बसाधने दण्डादौ । अवलम्बनमप्यत्र ल्युट् ।

अवलम्बित वि० अव+लवि-क्त । आश्रिते, वस्त्रादिना बद्धे च

अवलम्बित वि० अव+लिप-क्त । गर्बिते, कृतलेपने च ।

अवलीढ वि० अव+लिह-क्त । भक्षिते, कृतावलेहे च ।

अवलीला स्त्री० अवरा लीला । अनायासे, अनादरे च ।

अवल्लेप पु० अव+लिप-घञ् । गर्बे, लेपने, दूषणे, सम्बन्धे च ।

अवलेपन न० अव+लिप-भावे ल्युट् । विलेपे, मन्त्रणे,
सङ्कल्पे च । करणे ल्युटि । चन्दनादौ ।

अवलेह पु० अव+लिह-घञ् । जिह्वापेण स्वादने । कर्मणि
घञि । तथास्वादो औपधादौ च ।

अवलोकन न० अव+लुक्-ल्युट् । दर्शने, अनुसन्धाने च । करणे
ल्युट् । आलोके, नेत्रे च । [लतायाम् ।

अवलगुज पु० अवलगोरशोभनाज्जायते जन-ड । सोमराजी
अववाद् पु० अव+वद्-घञ् । निन्दायाम्, विश्वासे, आज्ञायाम्,
अवालम्बने च । [परवशे, पराधीने च ।

अवश् वि० नास्ति वशमायत्तत्वं यस्य । अस्वाधीने, कामादि-
अवशिष्ट वि० अव+शिप्-क्त । अतिरिक्ते, परिशिष्टे, अधिके च
अवश्यम् अव्य० अव+श्ये-ङम् । निश्चये, अशक्यनिवारणे च ।

अवश्याय पु० अव+श्ये-ण । कुञ्जभटिकायाम्, अभिमाने च ।

अवश्यया न० अव+शी-अच् । सुस्तीतोऽवतार्य स्थापने ।

अवष्टब् वि० अव+स्तुम्-क्त । आपन्ने, आक्रान्ते, अवल-
म्बिते, प्रतिरुद्धे च ।

अवष्टम्ब पु० अव+स्तुम्-घञ् । स्तम्भे, स्तम्भे, प्रारम्भे, रोधने,
गर्वे च "रघोर्वष्टम्बमयेन पत्निषे"ति रघुः ।

अवस् अव्य० अवर+प्रथमायाः पञ्चम्याः सप्रम्या वाऽर्थे अस्
अवादेशः । बाह्ये पञ्चादर्थे च ।

अवसथ पु० वस-अथन् न० ५ व० । निलये, यामे च ।

अवसथ्य पु० अवसथ+सार्थे यत् । आवासे, यामि च ।

अवसर पु० अव+सृ-अच् । प्रस्तावे, जिज्ञासातिष्ठत्येवमश-
वत्तव्ये, वत्सरे, मन्त्रभेदे, वर्षणे, क्रियास्थितिवीर्यतास-
म्पादकरूपे कालिकोऽवकाशे च । [कामचारादुच्चायां च ।

अवसर्ग पु० अव+सृज-घञ् । अतिवस्त्रे, यथेष्टं क्रियतामिति
अवसर्प पु० अव+सृज-अच् । चरे । [रूपावसन्नतायाश्च ।

अवसाद् पु० अव+सद्-घञ् । नाशे, विषादे, स्कायार्थान्नमत्
अवसादन न० अव+सद्-णिच्-ल्युट् । कार्यान्तमत्वापादने,
नाशने च । [मृत्यौ च ।

अवसान न० अव+सो-ल्युट् । विरामे, समाप्तौ, सीमायां,

अवसाय पु० अव+सो-घञ् । समाप्तौ, शेषे, निश्चये च ।

अवसित वि० अव+सो-क्त । समाप्ते, ऋद्धे, ज्ञाते, परिपक्वे,
निश्चिते, मर्दितधाल्ये च । अव+सि-क्त । संवद्धे ।

अवस्तान्द पु० अव+स्तान्द-आधारे घञ् । जिगोषणां सैन्यनि-
वेशस्थाने शिवरे, आक्रमणे च । [तरणे, आक्रमणे च ।

अवस्तान्दन न० अव+स्तान्द-ल्युट् । सर्वाङ्गेषावगाहने, अव
अवस्तार पु० अव+कृ-अप् सुट् । विषादिमले । अपादने अपि

गुह्यदेशे उपस्थादौ । [अवादेशः । अवरकालादौ ।

अवस्तात् अव्य० अवरस्मिन् अवरस्तात् अवरमित्यर्थे अस्ताति

अवस्तार पु० अव+स्तृ-घञ् । परदा इति ख्यातायां
जननिकायाम्, आस्तारणे च । [अवस्थाने च ।

अवस्था स्त्री० अव+स्था-अङ् । कालकृतायां देहादेर्दशायाम्,
अवस्थान न० अव+स्था-ल्युट् । स्थितौ । आधारे वजि ।

आवासे, प्रतिष्ठायाश्च ।

अवस्थान्दन न० अव+स्थान्द-ल्युट् । हिंसने ।

अवस्तंसन न० अव+स्तम्ब-ल्युट् । अधःप्रतने, च्युतौ च ।

अवहार पु० अव+हृ-कर्तरि ण । चौरै, माह्वनामके, जलजन्त
भेदे च । भावे घञि । युद्धादिविश्रामे । कर्मणि घञि ।
निमन्त्रितविप्रादिभ्यो देये द्रव्ये । [भावे ।

अवहित्या स्त्री० न० न वहितिर्वाति स्या-क टपो० । हृत-
अवहेत न० स्त्री० । अव+हेल-अङ् घञर्थे क वा । अनादरे ।

अवाक्पुष्पी स्त्री० अवाक् अधोमुखं पुष्पमस्याः । (सुलफा)
इति ख्यातायाम् शतशुम्भिकायाम् ।

अवाक्शिरस् वि० अवाक् शिरोऽस्य व० । अधोमुखे ।

अवाग्र वि० अवनतमयमस्य । नम्रमुखे ।

अवाङ्मुख वि० अवाक् मुखमस्य । अधोमुखे ।

अवाच् वि० अवाञ्चति अव+अनुच-क्लिप् । अधोमुखगते,
अवरे-देशे, काले च । दक्षिणस्यां दिशि स्त्री० ङीप् ।

नास्ति वाक् यस्य इव० वाक्यरहिते वि० । पूर्वार्थे औ
अवाञ्चौ, अत्र अवाचौ इत्यादिभेदः । कालाद्यर्थे प्रथमादीनां
स्थानेऽस्ताति तस्य लुक् । अवरकालादावर्थे अव्य० ।

अवाच्य न० वच-ण्यत् कृतम् न० त० । दुष्टवचने, वचना-
नर्हे, निन्दनीये च अवाच्+यत् । अवरकालादौ भवे वि० ।

अवान्तर वि० अवगतमन्तरं मध्यम् प्रा० स० । प्रधानतः
पातिनि अङ्गादौ, सामान्यस्य विशेषे च ।

अवार न० न वारमत् । नद्यादेर्जलानतिक्रमेण प्राप्ये तीरे ।

अवारपार पु० अवारं पारश्च स्त्री वस्य अर्थआद्याच् ।
उभयकूलवति सङ्घे ।

अवारपारीण वि० अवारंपारे गच्छति+ख । पारगामिणि ।

अवारिका स्त्री० नास्ति वारि यत् । धन्याके, तस्य अति-
शुक्फलत्वेन जलमन्यत्वात् ।

अवासस् वि० न वासोऽस्य । वस्त्ररहिते नग्ने ।

अवि पु० अव-इन् । स्त्र्यर्थे, मेघे, छागे, पर्वते, मूषिकम्बले,
प्रभौ च । ऋद्धमत्यां स्त्रियां लज्जायाश्च स्त्री० वा ङीप् ।

अविकट पु० अवि+घम्भूहे कटच् । मेघसंघाते । विकट उभयः

न०त० । उपभिन्ने सौम्ये ।

[अजगन्वाहणे ।

अविगन्वा स्त्री० अवेच्छागस्य गन्व इव गन्वः पुष्पादावस्थाः ।

अविग्न पु० विज-क्त न०त० । (करमवा) करमर्हकृत्ते ।

अवितथ न० न वितथं मिथ्या न०त० । सत्ये ।

अविद्या स्त्री० विद-क्यप् न०त० । विद्याभावे, अहङ्कारहेतौ
अज्ञाने, विद्याविरोधिन्याम् अयथार्थबुद्धौ च । वेदान्तमते
भावाभावाभ्यामनिर्वाच्यायामचेतनायां भावयाम् ।

अविष्ककर्णी स्त्री० न विद्मः अच्छिद्रः पर्णरूपः कर्णोऽस्याः ।
पाठालतायाम् ।

अविनाभाव पु० विना व्यापककृते न भावः स्थितिः । व्याप-
कस्थित्यतुरोधिसत्तारूपायां व्याप्ते ।

अविनीत वि० अव+नी-क्त । उद्धते । कुलटाद्यां स्त्री० ।

अविप्रिय पु० अशीन् मेघान् प्रीणाति प्री-क । श्यामाहणे ।
विप्रियसंपकारः न०त० । प्रतिकूलभिन्ने । न०व० । अपकार-
शून्ये वि० । श्येतालतायां स्त्री० ।

अविभक्त पु० वि+भज-क्त । संकष्टे, विभागरहिते द्रव्ये-स्वामिनि
च । अविभक्ता विभक्ता वा सपिण्डाः स्यावरे समाः इति,
अविभक्तं स्यावरं यत्स्वैषामेव तद्भवेदिति च स्मृतिः ।

अविमुक्त न० 'न विमुक्तं शिवाभ्यां यदविमुक्तं ततो विदुः'-
रित्युक्तलक्षणे काशीक्षेत्रे । वि+मुच-क्त न०त० । मुक्तभिन्ने वि० ।

अविरत वि० वि+रम भावे-क्त न०व० । विरामशून्ये, अनवरते
द्रव्यादौ च क्रियाविशेषणत्वे न० ।

अविरति स्त्री० विरामो विरतिः भावे क्तिन् न०त० । विषयादौ
स्थिरचित्ततायाम्, विरामभावे च ।

अविरल वि० न विरलः न०त० । घने, निविडे ।

अविलम्बित वि० वि+लवि-क्त न०त० । विलम्बशून्ये त्वरायुक्ते
द्रव्यादौ । क्रियाविशेषणत्वे न० ।

अविवेक पु० वि+विच-घञ् न०त० । सदसद्विवेकाभावे, सम्भू-
त्यैकार्यकरणे, भ्रमे च । न०व० । विवेकशून्ये वि० ।

अविवेकिन् वि० वि+विच-घितुण् न०त० । विवेकभिन्ने,
सूक्ष्मे, भास्त्राद्युपदेशशून्ये, विवेकोभेदसहजिन्ने च । साङ्ग-
मते प्रधाने, महदादौ च । प्रधानं महदादिभ्यः, महदा-
दयश्च प्रधानात् न विविच्यन्ते (मिथ्यान्ते) इत्युक्तम् तत्रैव ।

अविशेष पु० वि+शिष-घञ् न०त० । विशेषभावे, अभेदे च ।
न०व० । विशेषशून्ये त्वत्ये वि० । माह्व्यादिमतसिद्धेषु तन्मा-
त्राख्येषु सूक्ष्मभूतेषु तानि च इदमेतदेवंगुणकमिति
व्यावृत्ततया नानुभूयन्ते इत्यविशेषाः ।

अविश्रान्त वि० वि+श्रम-क्त न०त० । विरामरहिते इत्ये ।

अविष पु० अव-इषच् । ससुद्रे, न्ये च । डीप् । नद्यां स्त्री
विषशून्ये वि० । (आतइच्) विद्यायां स्त्री० टाप् ।

अविषोढ न० अववेर्दुग्धम् अवि+सोढ न पत्वम् । मेथ्यादुधे ।

अविस्पष्ट न० विस्पष्टं नृतमालेणार्थावबोधकं सुखेन अवय-
योग्यञ्च वि+स्पष्ट-क्त न०त० । अस्पष्टवाक्ये । [यत्

अवीचि पु० नास्ति वीचिः सुखमत् । नरकभेदे अवीचिमयोः

अवीजा स्त्री० ईपदर्थे नजा व० । अल्पबीजवत्त्वां द्राक्षायाम्
बीजशून्ये वि० । [प्रवर्त्तमाने निषेधके अनुमाने

अवीत न० वि+इण्-क्त न०त० । न्यायप्रसिद्धे व्यतिरेकसुखे

अवीर वि० वीरः पुत्रादि नास्ति यस्य । पुत्रादिशून्ये । न०त०

वीर्यवह्निने । पतिपुत्ररहितायां स्त्री० । "अज्ञानपुत्र-
विधवा साध्वीरा परकीर्त्तितेति" स्मृतेः । [धाने च

अवेक्षण न० अव+इक्ष-ल्युट् । दर्शने, प्रतिजानरणे, अ-

अव्यक्त पु० वि+अनृज-क्त न०त० । विष्णौ, कामे, शिवे, सां-
नते सर्वकारणे, प्रधाने, रूपाद्यहीनतया चक्षुराद्यग-
चरत्वात्तस्य, वेदान्तमते सूक्ष्मगरीरे स्वभावस्यायां श-

प्रवृत्तिनिमित्तज्ञातिगुणादिभिर्वर्जिते निराकारे ब्रह्मा
च न० । अस्पष्टे वस्तुमात्रे वि० । [ईपदृक्ते अक्षरवर्णे

अव्यक्तराग पु० न व्यक्तेऽत्यव्यक्तोरागोऽक्षिमा यस्य
अव्यङ्गा स्त्री० अवेरङ्गं शङ्कनिवाङ्मखाः । शूकशिख्याम्

न विकलमङ्गमस्य इव० । विकलाङ्गभिन्ने पूर्णाङ्गे वि० ।

अव्यञ्जन पु० नास्ति व्यञ्जनं शुभलक्षणं ऋङ्गं यस्य । शङ्क-
हीनपयौ, सुलक्षणशून्ये, चिह्नशून्ये च वि० ।

अव्यङ्ग्य स्त्री० न विगतमण्डं बीजमस्याः । शूकशिख्याम्

अव्यय पु० न व्ययते पङ्गां न सञ्चलति व्ययमयचलनयोः अच्-
सर्पे । व्यथाशून्ये वि० । नास्ति व्यथा यस्याम् ७त० ।

हरितक्याम् गुण्यङ्ग स्त्री० । [व्यथाशून्ये वि० ।

अव्ययिन् पु० बद्धचलनेऽपि न व्ययते व्यय-इनि । अये,

अव्यभिचारिन् वि० वि+अभि+चर-णिनि न०त० ।

केनापि प्रतिकूलहेतुना निवारयितुमशक्ये । न्यायमते
व्यभिचारो व्याप्तेरभावन्तच्छून्ये हेतौ पु० ।

अव्यय पु० न० वि+इण्-अच् न०त० । सर्वांश्च विभक्तिषु

सर्ववचनेषु च एकरूपे शब्दवृत्तिधर्मविशेषे, यथास्व-
रादयोऽव्ययाः सर्वलैकख्याः शिवे, विष्णौ च पु० ।

आद्यन्तरहिते विकारशून्ये वि० । परब्रह्मणि न० ।

"सदृशं त्रिषु लिङ्गेषु सर्वांश्च च विभक्तिषु । वचनेषु च
सर्वेषु यद् व्यति तदव्ययमिव श्रुतिः ।

अव्ययीभाव पु० अनव्ययमव्ययं भवत्यनेन अव्यय+चि-भू-

षञ् । व्याकरणसिद्धे समासविशेषे । तत्र हि उपकुम्भ-
मित्यादौ अनव्ययस्यापि कुम्भादिपदस्याव्ययत्वम् ।

अश्रय वस्था स्त्री० वि+अव+स्था-ञङ् न०त० । इदं कर्तव्य-
मिदं नेति नियमामावे, शास्त्रादिविरुद्धायां व्यवस्थायाम्,
अविधौ च । [भोजनादौ एकत्वावस्थानायोग्ये पतितादौ ।
अव्यवहार्यं वि० वि+अव+हृ-ण्यत् न०त० । शयनासन-
अव्यवहितं वि० वि+अव+धा-क्त न०त० । व्यवधानरहिते
साक्षात्संबन्धे ।

अव्याजत वि० वि+आ+ज-क्त न०त० । वेदान्तमते अप्रकटी-
भूते बीजरूपे जगत्कारणेऽज्ञाने । सांख्यादिमते प्रधाने च ।
अव्याप्यवृत्तिं वि० व्याप्य स्वाधिकरणं देशादिकं साकल्येन
संबन्ध न वृत्तिः स्थितिर्ह्यस्य । स्वाधिकरणे देशादौ प्रदेश
विशेषस्थिते वस्तुनि । यथा घटोभूतलादौ एकदेशे एव
तिष्ठति इत्यतोऽव्याप्यवृत्तिः । व्याप्यवृत्तिस्तु जात्यादिः
घटादौ साकल्येन सम्बन्ध स्थित इति न्यायमते मसिद्धम् ।

अव्युत्पन्नं वि० वि+उद्+पद-क्त न०त० । ससदायशब्दस्या-
वयवशोऽर्थबोधकतायुक्तिः व्युत्पत्तिस्तच्छून्ये अवयवार्थशून्ये
शब्दे, शब्दाधानमभिधे सूखादौ च ।

अश्रु संज्ञितौ-व्याप्तौ च सादि-आत्म० वेद् सक० । अश्रुते
आश्रित आश्रयानये ।

अश्र भोजने ऋगादि० पर० सक० सेट् । अश्राति आशीत् ।
अश्रकुम्भौ स्त्री० अश्रुते व्याप्नोति अश-अच् अश्रा कुम्भाति
जलमाहर्णोति स्तुम्भ-ट प्रपी० सलोपः टित्वात् ङीष्
कर्म० । अल्लकात्वेन जलव्यापके जलोपरिजाते पाना
इति ख्याते तृणभेदे ।

अश्रुन पु० अश्रुते व्याप्नोति अश-ल्यु । पीतसालहृत्ते दन्त्य-
कथोऽप्ययमताये । भावे ल्युट् । व्याप्तौ, भोजने च न० ।
कर्मणि ल्युट् । अश्रु न० ।

अश्रुनपस्पर्श स्त्री० अश्रुनस्य पीतसालस्य पस्पर्शमिव पस्पर्शस्याः ।
आरादौ इति ख्याते हृत्तमेदे तस्य पीतसालस्यपस्पर्शत्वात्
अश्रुनाया स्त्री० अतिलोभेनाश्रनमिच्छति अश्रन+क्यच्-
भावे च । बुभुजायाम् । [बुभुजायाम् न० ।

अश्रुनायित वि० अश्रुन-क्यच्-कर्त्तरि-क्त । क्षुधिते । भावे-क्त ।
अश्रुनि पु० स्त्री० अश्रुते संज्ञिति अश-अनि । जेषोत्वन्ने ज्यो-
तिपि वर्त्ते, प्रस्तरवर्षणि उल्काविशेषे, विद्युति च ।

अश्रब्दं वि० नास्ति शब्दो, वेदादौ वाचकशब्दो वा यस्य ।
शब्दहीने, वेदे वाचकशब्दवर्जिते च “प्रधानेऽश्रब्दस्यार्थमरूप-
मव्ययमिति” श्रुतिः “इत्यन्तेनाश्रब्दमिति” शारीरकस्त्ववध

अश्ररीरं वि० नास्ति शरीरं तदभिमानो वा यस्य । “प्रत्यग्-
ज्ञानशिविध्वस्ते मिथ्याज्ञाने सहेतुके । नेतिनेतिसत्त्वरूप-
त्वादश्ररीरो भवत्यय”मित्यतुल्यत्वे सकलनिषेधरूपे देह-
शून्ये परमात्मनि, शरीराभिमानशून्ये जीवन्मुक्ते च
“अश्ररीरं वाव सन्नं प्रियाप्रिये न स्पृशतइति श्रुतिः ।
अश्रास्त्र न० शास-करणे इन्द्र श्रास्त्रं वेदादि विरोधे न०त० ।
वेदादिविरुद्धे नास्ति कागमादौ ।

अश्रितं वि० अश-कर्मणि क्त । भक्षिते । कर्त्तरि क्त । तप्ते ।
अश्रितङ्गवीनं वि० अश्रितास्तृप्ता गावोऽत्र । पूर्वगोचारणक्षत्वे ।
अश्रितस्त्वव वि० अश्रितस्तृप्नो भवत्यनेन ख स्रम् च ।
तस्मिन्नाशने अन्नादौ । [इत् । चरौ ।

अश्रितं पु० अश-संज्ञितौ इत् । चौरै । भोजनायां कर्मणि
अश्रिर् पु० अश-भोजने इत् । बह्वौ, रात्रौ, सूत्र्यै, वायौ च ।
वस्त्रे न० । [याम् । स्वार्थे के ह्रस्वे अशिश्विकापत्यत्वं ।

अशिश्वी स्त्री० नास्ति शिशुर्यस्याः ङीप् । शिशुहीनायां स्त्रि-
अशीति स्त्री० दशानामवयवं दशतिः दशकमष्टगुणिता दशतिः
नि० अशीत्यादेशः । अष्टगुणिते दशके संख्याभेदे, तत्सङ्ख्यान्विते च
अशुभ न० नास्ति शुभं यस्मात् ५०० । पामे “प्रयतत्वाद्दोषचि-
तस्य शुभं नाशयती”ति स्मृतिः । न०त० । अमङ्गले । तद्वति वि०
अशुभं वि० नास्ति शेषो यस्य । शेषरहिते सम्पूर्ण । क्रियावि-
शेषणत्वे न० । नञ् त० । शेषाभावे ।

अशुभोक्तं पु० नास्ति शोको यस्मात् ५०० । स्वनामख्याते
अशोकहृत्ते, बहुलहृत्ते च । पारदे न० । कटुकहृत्ते स्त्री० ।
इत्त० । शोकशून्ये वि० । [कटुकीति ख्यातायां कटुक्याम् ।

अशोकरोहिणी स्त्री० अशोक इव रोहति रुह-णिनि ।
अशोच्यं वि० शुच-योग्यत्वे श्यत् न०त० । शोचितमयोग्ये
अशौच न० शुचेर्भावः शौचं न०त० । स्मृतिप्रसिद्धे, विहितकर्म-
नधिकारित्वसम्पादके अधर्मे, शुचित्वाभावे च । स्वार्थे
अञ् आशौच्यमप्यत्र “आशौच्यादिप्रसूच्येते”ति स्मृतिः ।

अश्रमकदली स्त्री० अश्रुते अश-सन् कर्म० । काष्ठकदल्याम् ।
अश्रमकुट्टं पु० अश्रमनि प्रस्तर एव धान्यादिकं कुट्टयति ।
वानप्रस्थभेदे, तस्योद्भूतलादिशून्यत्वेन तदुल्लाहेर्निस्तु-
धीकरणं प्रस्तरे एव विहितम् । [मरकतमणौ ।

अश्रमगर्वं पु० अश्रमना कृतो गर्भोऽस्य । पद्मा इति ख्याते
अश्रमगर्भजं पु० अश्रमगर्भाज्जायते जन-ड । मरकतमणौ
अश्रमयोनिरप्यत्र । [हृत्ते ।

अश्रमज्ञं पु० अश्रमानं हृन्नि भिनन्ति हन-ट । पापाण्यभेदके
अश्रमज्ञ न० अश्रमनो जायते जन-ड । प्रस्तरजाते शिलाजलनि,

नौहे च । अश्मज्वरपथ । [भेदके टङ्गनामास्ते ।
 अश्मटारण पु० अश्मानं दारयति ट-णिच्-ल्यु । पापाण-
 अश्मन् पु० अश्रुते व्याप्नोति, संहन्यमेन वा । कर्त्तरि करणे वा
 सनिन् । पापाणे । [चूष्माश्च । असूनामन्तः । अखनोऽप्यत्र ।
 अश्मन्त न० अश्मनोऽन्तोश्च शक० पररूपम् । अशुभे चेत्वे,
 अश्मन्तका पु० न० अश्मानमनयति । चूष्माम्, दीपाधारका-
 दने, तद्विग्रेषे च । आवुडेति ख्याते अश्लोटकदृष्टे,
 अन्तपत्वे कोविदारकदृष्टे च पु० ।
 अश्मपुष्पा न० अश्मनः पुष्पमिव । गिलाजतनि, शैलेषु गन्धद्रव्ये
 अश्मभाल न० अश्मेव भाजयति चूर्णितं करोति । भज-
 णिच्-अण् ष्टपो० जस्य लत्वम् । द्रव्यचूर्णकारके हामान-
 दिक्ते इति ख्याते लौहपातभेदे ।
 अश्मभिद् पु० अश्मानमुद्धिव्य जायते । पापाणभेदके दृष्टे ।
 क । अश्मभिदोऽप्यत्र ।
 अश्मरी स्त्री० अश्मानं राति रा-क गौरा० ङीप् । मूलक-
 च्छरोने स हि मूलद्वारे प्रसरमिव कठिनमांसं रचयति ।
 अश्मरीष्ण पु० अश्मरीं मूलकच्छं हन्ति हन-ट । वरुणदृष्टे
 अश्मरीहर पु० अश्मरीं हरति हृ-ट । (दिधान) देवधान्ये ।
 अश्मसार पु० न० अश्मनः सार इव । लौहे । इव० । तत्तुल्य-
 कठिने वि० । [अस्यते अस-कर्म्मणि रक् अस्समयत् ।
 अश्र(स्त्र) न० अश्रुते नेत्रं कण्ठम् वा अश-रक् । चचुर्जले, रक्ते च
 अश्र(स्त्र), म पु० अश्रं (स्त्रं) पिबति पा-क । राचसे ।
 अश्रान्त वि० अश्र-भावे-क्त न० व० । सन्तते निवृत्तिरहिते वा
 कर्त्तरि क्त न० त० । आन्तभिन्ने वि० । [वा ङीप् ।
 अश्रि(श्री) स्त्री० अश्र-रि । अश्रुदेरश्रभागे गृह्णादिकोणे च
 अश्रु(श्रु) पु० अश्रुते अस्यते वा । अश्र् (अश्र) रक् । चचुर्जले ।
 अश्लील न० अश्रियं लाति गृह्णाति ला-क रस्य लत्वम् श्री-
 मिध्रादित्वात् ल् वा न० त० । लज्जादिसम्पादिकायाम्
 प्राम्यभाषायाम् ।
 अश्लेषा स्त्री० न श्लिष्यतेऽन्योन्यम् सप्ततारात्मकत्वेऽप्यस्याः
 योगकारकतारान्नराभावात् न परस्परमेलनम् श्लिष-
 षच् न० त० । अश्लिष्यवधिनयमतारायाम् । श्लेषः
 अलङ्कारविशेषः संबन्धो वा न० व० । तद्वहिते वि० ।
 अश्व पु० अश्व-क्तु । घोटके । [अश्वगन्धाल्यदृष्टे ।
 अश्वकन्दिका स्त्री० अश्वस्य भेदमिव कन्दोमूलमस्याः ।
 अश्वकर्ण पु० अश्वस्य कर्ण इव पत्रमस्य । खनामख्याते माल
 दृष्टे । सार्धं के अश्वकर्णकोऽप्यत्र ।
 अश्वखुरज पु० अश्वस्य खरी च, अश्वी च खरश्च वा ताभ्यां

जायते पुं बहुवाचः । खचरे घोटकभेदे । खराश्वजोऽप्यत्र ।
 अश्वखुर पु० अश्वस्य खुरमिव खुरं मूलमस्य । नखीति ख्याते
 गन्धद्रव्ये । अपराजितायाम् स्त्री० ।
 अश्वगन्धा स्त्री० अश्वस्य गन्ध एकदेशेभेदमिव मूलमस्याः ।
 वर/हकर्णद्वल्यपत्वे खनामख्याते सुदृढचभेदे ।
 अश्वघ्न पु० अश्वं हन्ति हन-ट । करवीरदृष्टे तस्याश्वनाशकत्वात्
 अश्वतर पु० ततुरश्वः अश्व+ततुले ष्टरच् अश्वनाशनेत्यन्तत्वे
 श्वत्वं तस्य तनुत्वञ्चान्यापितकत्वात् । गर्हभेनाश्वनाशत्वे,
 —खचरेऽश्वविशेषे, सर्पभेदे च । जातित्वेन स्त्रियां ङीप् ।
 अश्वत्य पु० न अश्विरं शाल्यलिहन्नादिवत् तिष्ठति स्या क
 नि० । खनामख्याते दृष्टे, गर्हभाण्डदृष्टे, चिरमस्याधि-
 त्वात् संसाररूपे दृष्टे च “जडमूलमधःशाखमश्वत्यं प्राङ्-
 रव्यय”मिति गीता ।
 अश्वपाल पु० अश्वान् पालयति पा+णिच्-लन् अण् । घोट-
 करवक्त्रे । खलु अश्वपालकोऽप्यत्र जले न० ।
 अश्वपुच्छी स्त्री० अश्वस्य पुच्छमिव केशरोऽस्य । मायमणीदृष्टे
 अश्ववाल पु० अश्वस्य बालः केशर इव तदाकारप्रभावात् ।
 क्याशा इति ख्याते काशे । इत० । अश्वस्य केशे ।
 अश्वमार पु० अश्वं मारयति मृ-णिच्-अण् । करवीरे । खलु
 अश्वमारकोऽप्यत्र । [पाकाराहाङ्गे किन्नरे । स्त्रियां ङीप्
 अश्वमुख पु० अश्वस्य मुखमिव मुखमस्य । अश्वकारमुखे पुर-
 अश्वमेध पु० अश्वो मेधते बध्यतेऽत मेध-वच् । यत्तभेदे ।
 अश्वमेधीय पु० अश्वमेधस्यायं हितोवा ह । अश्वमेधाज्ञेदृष्टे ।
 अश्वयुज स्त्री० अश्वं युजति रूपेणाशुक्रोति क । अश्विनी
 नक्षत्रे तस्या अश्वतत्परूपत्वात् । युज-किन् अश्वयुगपि
 अश्वेन अश्वकारेण युज्यते यत्वा चान्द्राश्विनमासि पौर्ण-
 मास्याम् । तस्मिन् चान्द्रमासे च “अश्वयुक् क्षणपत्ने त
 आहं कृत्यादि”ति श्रुतिः । मत्वर्थादेऽचि । अश्वयुजोऽप्यत्र
 अश्वरोधक पु० अश्वं रुन्धि रुध-खलु । करवीरे दृष्टे ।
 अश्ववक्त्रा पु० अश्वस्य वक्त्रमिव वक्त्रमस्य । अश्वमुखकार-
 मुखवति पुरुषाकारान्याङ्गे किन्नरे ।
 अश्ववार(ह) पु० अश्वं वारयति वुरा० ह-अण् । अश्वारो-
 हिणि । षङ्-णिच्-अण् । अश्ववाहोऽप्यत्र ।
 अश्वस्तन वि० न श्रोमं श्रुत्+द्युल् तट् च । परदिमास्थायिनि
 एकदिननिर्वाहोचितेन्द्रादौ “अश्वस्तनविधानेन हर्त्तव्यमि”तिमतः
 अश्वान् पु० अश्वस्याचीव अच् समा० । देवसर्पपदृष्टे ।
 अश्वामिधानी स्त्री० अश्वोऽभिधीयतेऽभिधार्यतेऽनया अभि-
 धा-ल्युट् । अश्वनन्तररक्तामभिधानीवाज्याम् “इमाभ-

अभ्यासनां नृत्तस्येत्यभिधानीमादत्ते" इति श्रुतिः ।

अश्वारि पु० अश्वस्यारिः इति० । महिमे ।

अश्वारोह पु० अश्वमारोहति रुह-अण् । अश्ववाहके, अश्व-

रोहणेन युक्तकर्त्तरि च । अश्वगन्वायां स्त्री० । [आहणे ।

अश्वारोहक पु० अश्वसन्नेदमिवावरोहति ण्वल् । अश्वग-

अश्विन् पु० द्विव० अश्वः सन्ति ययोः इति । खगवैद्ययोः

अश्विनी स्त्री० अश्वः अश्वकारो विद्यते यस्याः अश्व+इति ।

सप्तविंशतिनक्षत्रमध्ये प्रथमे नक्षत्रे ।

अश्विनीकुमार पु० द्विव० अश्वीभूता संज्ञानास्त्री सूर्यपत्नी

तस्यामश्वरूपेण सूर्येण जातौ कुमारौ । खगवैद्ययोः ।

अश्वीय न० अश्वानां समूहोऽश्वेभ्योऽङ्गितं वा छ । अश्वसमूहे

अश्वहिते ति० । [अश्वे ।

अश्वोरस न० अश्वानामुर इव मुखम् पचसमा० । मुखे

अप दीप्तौ अक० गतौ, यद्वहे च सक० आदि० उभ० सेट् ।

अपति ते आपीत् आपिष्ट ।

अषडक्षीण ति० न सन्ति षडक्षीणि श्रीलेन्द्रियाणि यत्न

ख । तृतीयजनकर्णाश्रुते दाभ्यामेव कृते मन्वाद्यौ ।

अषाढ(इ) पु० अषाढ(इ)या युक्ता पौर्णमासी अषाढी (डी)

मा यत् मासे अण् वा ह्रस्वः । वैशाखादितस्तृतीये मासे

आषाढमासे । आषाढी पूर्णिमा प्रयोजनस्य प्रयोजनार्थे

अण् । ब्रह्मचारिभार्ये दण्डे, तस्य हि आषाढपौर्णमास्यां

विहितकर्मोपयोगितात् आषाढः आषा(डो)टोऽप्युभयत् ।

अषाढा(इ) स्त्री० पाटिः साहनं सह-णिच्+क्तिन् पठम् अर्थ

आद्यच् न० त० षुपो० वा डत्वम् । अश्वित्यवधिके पञ्चादिके

विशे, उत्तरादिके एकविंशे च नक्षत्रे । अषाढायत् ।

अष्टक न० अष्टौ अध्यायाः परिमाणस्य अष्टनु+कन् ।

पाणिनेरष्टाध्यायीमध्ये, प्रत्येकमष्टाध्यायात्मके ऋग्वेदांशे च

अष्टका स्त्री० "अष्टका तु समाख्याता सप्तन्यादिदिनवयसि"

लुक्तालक्षणे सप्तन्यादिदिनवये, अश्वानि पितरोऽस्यां तिथौ

अश-एकन् । पौषमावफालगुनानां क्षणादस्यां, "अष्टका

पितदैवत्ये" इत्यजादिपाठात् न इत्वम् । तद्विहितशब्दे च

अष्टन् ति० वङ् । अश-व्याप्तौ कनिन्-तट् च । संख्याभेदे ।

अष्टपदिका स्त्री० अष्टसु दिक्षु पादा अस्याः अत्यलोपः

कोपि पदान्ने संज्ञायां कन् ह्रस्वः । (हापरमालि) नतायाम्

अष्टपाद् पु० अष्टौ पादा अस्य व० वा अन्यलोपः स्यविशेषे,

शरभे, लतायाश्च । अष्टपादोऽप्यत् ।

अष्टमङ्गल पु० अष्टसु स्थानेषु उरःशिरश्चतुष्टयपुच्छसू-

ष्टस्यकेषु चैतरूपात्मकं मङ्गलमस्य । तादृशलक्षणयुक्ते

अङ्गे । अष्टानां मङ्गलद्रव्याणां समाहारः । "लोकेश्वरिन् नृ-
मङ्गलान्यष्टौ ब्राह्मणोऽगौर्द्धातयनः । शिरस्यं सर्गिरादित्य
आयो राजा तथाष्टम" इत्युक्तेषु अष्टसु द्रव्येषु ।

अष्टमान न० अष्टौ सदयः मानं परिमाणमस्य । कुडवस्त्वमे
अष्टसष्टिमिते परिमाणभेदे ।

अष्टमी स्त्री० अष्टानां पूरणी । पञ्चदशकलात्मकचन्द्रस्य अष्टम

कलाक्रियारूपायां खनानख्यातायां तिथौ अष्टमंख्या

पूरण्याश्च । अश्व+क्त अष्टं संवातं व्याप्तिं वा माति ना-

कच् क गौरा० डप् । कोटानतायाम् ।

अष्टमूर्त्ति पु० अष्टौ भूयादयो मूर्त्तयोऽस्य । "क्षितिर्जलं तथा

तेजो वायुराकाशमेव च । यदाकञ्च तथा चन्द्रः मूर्त्तयोऽष्टौ

पिनाकिनः" इत्युक्ताष्टमूर्त्तिधारिणि शिवे ।

अष्टलौहक न० अष्टानां लौहानां धातूनां समाहारः ।

"सुवर्णं रजतं ताम्रं सीसकं कान्तिकं तथा । वङ्गं लौहं

तीक्ष्णलौहमित्यष्टौ धातवः स्मृताः" इत्युक्तेषु अष्टसु धातुषु ।

अष्टाकपाल पु० अष्टसु कपालेषु न्यत्यात्वेषु संस्कृतः पुरोडाशः ।

संस्कारार्थकस्य तद्वितस्य लुक् आत्मन् । अष्टसु कपालेषु

संस्कार्ये पुरोडाशे, तस्याध्ये यज्ञे च ।

अष्टाङ्ग पु० अष्टावङ्गानि यस्य । योगविशेषे, यमनियमासन

प्राणायामप्रत्याहारध्यानधारणासमाधिष्वपि योगशास्त्रेति

एतेषां स्वरूपादि तत्तच्छब्दार्थे वक्ष्यते । "जातुभ्याश्च

तथा पद्भ्यां पाणिभ्याश्चरसा धिया । शिरसा वचसा दृष्ट्या

प्रणामोऽष्टाङ्गैरिति इत्युक्तलक्षणे प्रणामे "आपः क्षीरं

कुशाम्यं च दधि सर्पिः सतण्डुलम् । यवः सिद्धार्थकश्चैव

अष्टाङ्गोऽर्घः प्रकीर्तितः" इत्यष्टद्रव्यघटिते पूजोपकरणेऽर्घ्ये,

शारीरकके च तस्य प्रत्येकपङ्क्तौ अष्टपदरूपाङ्गत्वात् ।

अष्टादशन् ति० वङ् । अष्टाधिका दश, अष्टौ च दश चेति

वा । संख्याविशेषयुक्ते । पूरणे डटि । तत्पूरणे ति० । [पाचने

अष्टादशाङ्ग पु० न० अष्टादश अङ्गानि यत् । वैद्यकप्रसिद्धे

अष्टापद पु० न० अष्टौ अष्टौ पदानि पङ्क्तावस्य दृत्तौ संख्या

शब्दस्य वीशार्थत्वाङ्गीकारात् आत्मन् । शारीरकके ।

अष्टसु धातुषु पदं प्रतिष्ठा यस्य । रूपे । शरभे, लतायाश्च

पु०, तयोरष्टपदत्वात् । अष्टाभिः सिद्धिभिरापद्यते आ+पद-

अच् । अणिमाद्यष्टसिद्धिचुक्ते कैलाशे । अष्टसंख्यातेन

आपद्यते कप् । कावे ।

अष्टि स्त्री० अस्ते मूत्रौ क्षिप्यते अस्-क्तिन् षुपो० पठम् ।

आटि इति ख्याते वीजे, षोडशाक्षरपादके छन्दोभेदे च ।

अष्टीला स्त्री० "आध्यापयन् वस्तिगृहं रक्षा वातचलोन्-

ताम् । कुर्यात्तोव्रात्तिमदीलां भूवविष्णुमार्गरोधिनीमिति
वैद्यकीकलचययुक्ते वातजन्ये व्याधिभेदे ।

अष्टोवत् पु० नास्ति अतिशयितमस्य यस्मिन् मतपृष्ठो०

नि० । (आटु) इति ख्याते जानूवर्षेः सन्निस्थाने ।

अस दोषो अकपहणे गतो च सकम्भादि० उभ० सेट् । असति

ते आसीत् आसिष्ट । 'लावण्य उत्पाद्य इवासे'ति कुमारः

अस विद्यमानतायाम् अटा० अक० पर० सेट् । अस्ति अभूत् ।

अस जेमे दिवा० पर० सक० सेट् । अस्यति आस्यत् ।

असंस्कृतं वि० सम्+क-क्तं सुम् न०त० । गर्भाधानादिसंस्कार
रहिते, व्याकरणसंस्कारान्ये अपशब्दे च ।

असकृत् अव्य० न सकृत् न०त० । पौनःपुन्ये ।

असक्तं वि० सन्ज-क्तं न०त० । आसक्त्यन्ये फलामिलाष
न्ये च "असक्तः सुखसम्भूति"ति रघुः । "कुर्यात् वि-
दांलयाऽसक्तः" इति गीता । [पथि च पु०]

असङ्कुलं वि० न सङ्कुलः । परस्परविरुद्धे । आमादिपथे विस्तीर्णे
असङ्क्रान्तमास पु० न सङ्क्रान्तः राख्यनरं प्राप्नोति यत्
चान्द्रमासे । शुक्रप्रतिपदादिदर्शने रंक्रमणान्ये मलमासे ।

असङ्गत् वि० नास्ति संख्या यस्य । पराङ्गीतीते, वृद्धसंख्यके च
असङ्ग पु० सन्ज-वञ् न०व० । सङ्गरहिते परमात्मनि,
हरी च । न०त० । सङ्गविरोधिनि, पुनर्विन्तलोकेषणात्याग
रूपे वैराग्ये । न०व० । विषयरागाभाववति वि० ।

असङ्गतं वि० सम्+गम-क्तं न०त० । सङ्गतिरौचित्यं तच्छून्ये,
अनन्तराभिधानोत्पापकाङ्क्षाविषयभिन्ने च । "नासङ्गतं
प्रयुज्यते"मित्युक्तोक्तिः । [अर्थालङ्कारभेदे सा० परि०]

असङ्गति स्त्री० सम्+गम-क्तिन् न०त० । सङ्गतिविरुद्धे ।

असत् वि० अस+शट् न०त० । सङ्गिने, निरुपाख्ये निःस-
रूपे निषेधरूपेण प्रतीयमाने, अभावत्वान्नये, "अश्रद्धया
हृतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत् । असदित्युच्यते पार्थ"ति
गीतोक्ते अश्रद्धया कृते होमादौ च । इन्द्रे पु० । दृष्टाचा-
रिणि असाधौ वि० । स्त्रियां ङीप् कुलठायाम् ।

असङ्गह पु० असति अविद्यमाने वस्तुनि ग्रहः आयहः ।
बालादीनाम् आवदार इति ख्याते आयहभेदे ।

असपर्णी स्त्री० असनस्य पर्शुसिब पर्यगस्याः । वातकण्ठे ।

असभ्यं वि० सभायामर्हः यत् न०त० । सभायामनुपयुक्ते ।
स्त्रीवर्णनादौ, खले च । [राजस्य ऋषयस्ते पु० ।

असमञ्जस न० समझं युक्तियुतं न०त० । असङ्गते । सगर-
असमय पु० अपकटाद्यै न०त० । दुष्टकाले अयोग्यकाले च ।

असमर्थं वि० समर्थः शक्तः न०त० । अशक्ते, दुर्बले च । समर्थः

सङ्गतावः न०त० । असङ्गतावै, व्याकरणशास्त्रे प्रसिद्धायां
यत् यस्यान्ययोग्यता तत्सहचराभावेनापेक्षायाम् अत-
एव अत्राद्भोजीत्यादौ असमर्थसमासः नञ्पठस्य
आद्धेन सहान्ययोग्यत्वात् भोजनेन च सहचाराभा-
वेन अपेक्षणीयत्वात् ।

असमवायिकारणम् न० समवैति सम+अव+इण-णिनि
न०त० कर्म० । न्यायमते समवायिकारणं द्रव्यं तद्विन्नं द्रव्य-
वृत्ति यत् गुणादिकं कारणं तस्मिन्ने । यथा कपालद्वय-
संयोगरूपो गुणोपपत्त्यस्य द्रव्याश्रिता क्रिया संयोगविभागादेः
असमीचीनकारिन् वि० समीचीन विविच्य न करोतीति क-
णिनि । विवेचनामकृत्यैव कर्मकारके, भूखे च ।

असम्बद्धं न० सम्बद्धं परस्परसन्धितं न भवति सम्+बन्ध-क्तं
न०त० । अर्थानवोधोऽनन्वितार्थके वाक्ये । }

असम्बद्धप्रलाप पु० इत० । असम्बद्धस्य असङ्गतस्य कथने,
असङ्गतस्य अस्मत्तस्य निष्प्रयोजने कथने च ।

असम्बाध वि० नास्ति सम्बाधा अन्योन्यं पीडा यत् । पर-
स्परसंघर्षरूपपीडारहिते विरले, बाधारहिते च । "असं-
बाधा देववदी"ति भारतम् ।

असम्मतं वि० सम्+मन-क्तं नास्ति सम्मतो यस्मात् ५५० ।
प्रणयिजने । न०त० । अनभिभते "असम्मतः कस्तव सक्ति
'मार्ग'"मिति कुमारः । [ताभिमानरहिते च ।

असम्मुग्धं वि० सम्+सह-क्तं न०त० । अकृतसन्देहे परिण्ड-
असम् पु० सरति ख० उ न०त० । (कुत्तरसोद्ग) दृष्टे । [न्ये वि०]

असहन पु० न सहति सह-ल्यु न०त० । शत्रौ । समा-

असाधारणं वि० न०त० । साधारणं सामान्यधर्मयुक्तं तद्विन्ने,
तन्मात्रवृत्तिधर्मयुक्ते, विशेषे, अधिके च । न्यायमते
"यस्तुभयस्माद्वाह्यतः स त्वसाधारणो मत"इत्युक्ते सपक्ष-
विपक्षादौ दुष्टे हेतौ पु० । यथा वह्निसाधने गगनादि-
हेतुः स च पक्षे पर्यतादौ, पक्षभिन्ने जलादौ च न विद्यते
गगनादेः कुत्रापि विद्यमानत्वाभावात् ।

असाधुं वि० न०त० । साधुभिरे, असङ्गरिते, संस्कृतशब्द-
भिरे, अपभ्रंशादौ च ।

असाध्यं वि० सिध-णिच्-साधादेशः यत् न०त० । "जडं साध्यं
मधोयाप्यमसाध्यं युगपद्गत"मित्युक्ते प्रतिकारानर्हे रोगभेदे,
असाधनीये, दुर्हने शत्रौ च ।

असाम्प्रतम् अव्य० न साम्प्रतम् युक्तं न०त० । अयुक्ते ।

असारं पु० नास्ति शरो यस्य । शरहीने एरुण्डहृत्ते । न०
त० । सारभिन्ने । न०व० । निष्कारे वि० । "असारः खलु

संसार" इत्युद्धृतः ।

[प्रतिरूपकम् अयम् ।

असि पु० अस-दीप्तौ क्षेपणे वा इन् । खड्गे । त्वमित्यर्थे विभक्ति
असिक्ती स्त्री० क्षी-क्त सित केशादौ शुभ्रा जरती तङ्गिना
अष्टङ्गा क्रादेशः ऊप् च । अन्तःपुरचारिण्यामष्टङ्गायां
प्रेष्यायाम्, नदीभेदे च । [यत् । लुट्प्रधाने ।

असिगण्ड पु० अस्यते क्षिप्यते अस-इन् असिः क्षिप्रोगण्डो
असित पु० सितः शुभ्रः विरोधे न०त० । शुभ्रवर्णमिदं तद्वि-
रुद्धे कृष्णवर्णे । तद्वति त्वि० । कृष्णपक्षे पु० । नीलोषधौ,
अन्तःपुरचारिण्यामष्टङ्गायां प्रेष्यायाश्च स्त्री० टाप् ।

असितकार्त्तिस पु० असितयति णिच्-खुल् सा अर्त्तिः शिखा
धंस । बह्वौ तच्छिखासन्त्यन्नेन हि सर्वेषामसितत्वम् ।

असितफल पु० असितं कृष्णं फलं यस्य । मधुनारिकेले ।

असिदंष्ट्र पु० असिरिव तोष्णा दंष्ट्रा यस्य । मकराख्ये यादसि
असिद्ध त्वि० सिद्धोनिष्यद्ः पक्षे न०त० । अपक्वे, अनिष्यद्ने च
न्यायमते आश्रयासिद्धत्वादितिस्त्रिभिर्दैर्घ्यैर्हेतौ पु० ।

असिद्धि स्त्री० सिध-क्तिन् न०त० । अनिष्यत्तौ, अपाक्वे,
न्यायमते आश्रयासिद्धिप्रभृतिविविधहेतुदोषे च ।

असिधात्र पु० अस्मि खड्गं धावति मार्जयति धाव-अण् ।
शस्त्राणां मार्जनकरे । खुल् । असिधावकोटप्यत् ।

असिधेनुका स्त्री० असिधेनुरिव यस्याः न० वा कप् । असेधे-
नुतल्यत्वेन तद्वत्सल्यत्वायाम् कुरिकायाम् ।

असिपत्र(क) पु० असिरिव तोष्णं पत्रमस्य वा कप् । इत्युद्धृते
गुण्डनामकटपे च । असिरेव पत्राकारो यत् । नरक-
भेदे । असेः पत्रमिवाच्छादकम् । खड्गकोषे न० ।

असिपत्रवन न० असिरेव पत्राकारो यस्य कर्म० । नरकभेदे
“यस्मिन् नैव निजवेदपथादनापदि अपगतः पापगण्डधोपग-
तस्तमसिपत्रवनं प्रवेश्यति भागवतम् । [जन्तुभेदे ।

असिपुच्छ पु० असिरिव धारायुक्तः पुच्छोऽस्य । शिशुभारे जल
असिपुत्रिका स्त्री० असेः पुत्रीव स्वार्थे कन् ह्रस्वे अत
इत्त्वम् । कुरिकायाम् । कनभावे असिपुत्रीत्ययत् ।

असिमेदा पु० असिरिव तोष्णः मेदो निर्यासो यस्य । विटखदिरे
असिहेति पु० असिहेतिः साधनमस्य । खड्गेन युद्धकर्त्तरि ।

असु पु० अस्यते क्षिप्यते अस-उ । चित्ते । कर्त्तरि उ । तापे ।
करणे उ । पञ्चदक्षिण वायुभेदेषु पु० वङ्ग० । [त्वि०

असुख न० विरोधे न०त० । सुखविरोधिनि दुःखे । न०व० । तद्वति
असुधारण न० असूनां प्राणादिपञ्चवायुहेत्तीनां धारणम् ।
जीवने । [उर । सुरविरोधिनि दैत्ये । रात्रौ स्त्री० ।

असुर पु० अस-दीप्तौ उर । सूर्ये । अस्यति क्षिपति देवान्

असुररिपु पु० असुराणां रिपुः । दानवशत्रौ विष्णौ ।

असुरसा स्त्री० न सुपु रसो यस्याः पूव० । (वातुद्रतलसी)
वर्जरीष्टले तस्या अतिसुरसत्वात् ।

असूयक त्वि० असूय् कण्डादि यकि-बुञ् । गुणेषु दोषा-
रोपणशीले । [रोपणे ।

असूया स्त्री० असूय्-यकि अ, स्त्रीत्वात् टाप् । गुणेषु दोषा
असूय्(वा)ण न० सुञ्-ल्युट् रे परे दीर्घः नास्ति सूयण
मनादरो यस्मात् न०पूव० । पाठान्तरे असूनासूयणं तामो-
यस्मात् अनादरे । [न्युप् सूर्यादर्शिन राजदारादौ ।

असूर्य्यम्पश्य त्वि० सूर्य्यमपि न पश्यति दृश्य-खश् सुञ् च । अत्य-
असूकर पु० असूजं शोणितं करोति क-ट । मरीरस्ये रस-
धातौ, अन्नादेरशितस्य प्रथमं रसरूपता, रसस्य रक्त-
रूपतेति वैदिके प्रसिद्धम् । [क्षिप् ।

असूगधरा स्त्री० असूजं धरति घृ-अच् । शोणितधारिण्यां
असूज् न० न दृश्यते इतररागवत् संदृज्यते सज्जत्वात् न-
दन् किन्, अस्यते क्षिप्यते इतस्ततो नाडीभिः अ-
सूजि वा । रक्ते, कुङ्कुमे, विष्कुम्भावधिके षोडशे योगे ।

असेचनक त्वि० न सिच्यते तथ्यते मनोऽल सिच-ल्युट् संज्ञायां
कन् । अत्यन्तप्रियदर्शने यद्दर्शनान्मनो न तथ्यति ।

अस्ता पु० अस्त्यन्ते सूर्य्यकिरणा यत् आधारे क्त । पश्चिमाचले,
कर्मणि क्त । क्षिप्ने अवसिते च त्वि० । सत्यौ ज्योति-
योक्ते लग्नात् सप्तमे स्थाने च न० । भावे क्त । अवसाने
क्षेपे च न० । [निर्वाणमोक्षे ।

अस्ताक पु० अस्तं अपुनरादृष्टिम् अवसानं वा करोति क-ड ।

अस्ताम् अय्य० अस-तमि । नाशे, अदर्शने च ।

अस्तामन न० मननं मनःज्ञान अस्तत्वेन मनोज्ञानं यत् । सूर्य्या-
देरदर्शनसाधने भूगोचकक्षया तिरोधाने, “तिरोधा-
नञ् यत्नैति तदेवास्तामनं रनेः । नैवास्तामनमर्कस्य नोदयः
सर्वदासतः इति ज्योतिषोक्तेः तत्काले च ।

अस्तामय पु० अस्तोभयते ज्ञायते यत् मिन्-अच् । प्रलयादौ,
सूर्य्यस्यातिप्रत्यासन्त्या प्रकाशमावेनान्यग्रहाणामस्तत्वं वि-
योगे चोदयः “रविणास्तमयोयोगो वियोगस्तूदयो भवेदि-
त्युक्तेः अन्यग्रहाणां रवियोगे च । [माचले अस्तगिरौ ।

अस्ताचल पु० अस्त्यन्ते किरणा यत् आधारे क्त कर्म० । पश्चि-
अस्ति अय्य० अस्-यतिप् । स्थितौ, विद्यमानतायाश्च “अस्ति
नास्ति न जानातीत्या”दि ।

अस्तु अय्य० अस् दीप्तौ तन् । अहन्तायां, पीडायाम् प्रतिक्षेपे
असूयायाम्, प्रकर्षे, अङ्गीकारे, प्रशंसायाम्, लक्षणे, असूया-

पूर्वकाङ्क्षीकारे च ।

[संहतलङ्घिने त्रि० ।

अस्थान न० स्थै क्त न०त० निन्दायाम्, भर्त्सने च । स्थानः
अस्त न० अस्ते क्षियते अस-घ्नन् । चेयास्ते शरादौ । करणे
घुन् । चापे, रिपुक्षेपणसाधने प्रहरणमात्रे खड्गादपि ।

अस्तकण्टका ५० अस्तं कण्टक इव । वाये तस्याप्यस्य कण्टका-
कारत्वात् । [कित्-खुल् इत० । अस्तप्रणरोगचिकित्सके ।

अस्तचिकित्सक ५० अस्तस्य अस्तजन्यव्रणस्य चिकित्सकः ।

अस्तिन् त्रि० अस्तं धनुस्स्यासि इति । धनुर्द्वरे, अस्तधारिमात्रे च ।

अस्थान न० न स्थानं तल्लक्षणं यस्य । अगाधे, मन्दस्थले,

अनधिकारिणि च । [स्थाने धातुभेदे ।

अस्थि न० अस्ते वस+स्थिन् । मांसभ्यन्तरस्थे हाड इति

अस्थिकृत् ५० अस्थि-कृ-क्तिप् । अस्थिकारके भेदधातौ ।

अस्थिज ५० अस्थौ जायते जन-ङ । अस्थिपरिपाकाज्जाते

तदन्तःस्थे मज्जधातौ । [शिवे ।

अस्थिधन्वन् ५० अस्थि अस्थिमयं धनुस्स न० अनङ् समा० ।

अस्थिपञ्जर ५० अस्थि पञ्जर इव । शरीरस्थास्थिसञ्चये

पिञ्जराकारे कङ्कावे । [कुङ्कुरे च ।

अस्थिभक्ष ५० अस्थि भक्षयति भक्ष-अण् । (हाडगिला) पक्षिणि,

अस्थिमासिन् ५० अस्थिमयी मालाऽस्त्यस्य इति । शिवे ।

अस्थिर त्रि० न०त० । स्थिरभिन्ने चञ्चले ।

अस्थिविग्रह ५० अत्यन्तलघुत्वात् अस्थिसारो विग्रहो देहो

ऽस्य । शिवानुचरे भङ्गरीटे । [अन्यमति हृत्वे ।

अस्थिशृङ्खला स्त्री० अस्थां शृङ्खलेव योजनहेतुः । (हाडजोडा)

अस्थिसंहार ५० अस्थीनि संहरति योजयति संह+ह-अण् ।

(हाडजोडा) अन्यमति हृत्वे ।

अस्थिसार ५० अस्थिः सारः रसपरिणामः । अस्थिजाते

मज्जधातौ । अस्थ्येव सारो यस्य । रक्तमांसमूत्रे त्रि० ।

अस्त्राविर त्रि० नास्ति स्त्रावा शिरा यस्य इरच् । शिराव

ज्जिते, स्थूक्ष्णशरीरमूत्रे च ।

अस्त्रिगधदार न० अस्त्रिगं रत्नं दारु कर्म० । देवदारुभेदे

अस्मद् त्रि० अस-मदिक । असंप्रत्ययावलम्बनत्वेन वेद्ये प्रत्य-

गात्मनि, देहाभिमानिनि लोभे च ।

अस्मि अव्य० अस्-मिन् । अहमर्थं, "तामस्मि वच्मि विडुषा" मि-

ति साहित्यदर्पणे । [पुरुषयोरभेदाभिमाने मोहे ।

अस्मिता स्त्री० अस्मि इत्यस्य भावः तत् । सांख्यसिद्धे प्रधान-

अस्तखदिर ५० अस्तवर्णः रक्तवर्णः खदिरः । विटखदिर ।

अस्तज् न० अस्तात् रुधिरात् रसपाकेन जायते । मांसे ।

अस्तपत्रक ५० अस्तमिव रक्तं पत्रमस्य संज्ञायाम् कन् । रक्त

शक्ते भिण्डाष्टके ।

[पा-क । रात्रसे ५० ।

असपा ५० असं पिवति पा-क्तिप् । (जोंक) जलौकसि ।

असफला स्त्री० अस्तमिव बोहितं फलमस्याः । सल्लकीहृत्वे ।

असविन्दुच्छदा स्त्री० असविन्दुः रुधिरविन्दुरिव छदो दलं

यस्याः । लक्षणागमके हृत्वे ।

असमाहका स्त्री० असस्य रुधिरस्य मातेव पोषिका संज्ञायां

कन् । अशिताद्वादेः रसरूपे देहस्य प्रथमे धातौ ।

असरोधिनी स्त्री० अस्तं क्षतजमांशु रणं हि रुध-रिनि ।

लज्जालुलतायाम् । [क्षेतुलसीहृत्वे ।

असार्ज्जक ५० अस्तं रुधिरं सेवनेनार्ज्जयति अर्ज्ज-एणल् ।

अस्वच्छन्द त्रि० नास्ति स्वस्य छन्द आयत्तता यस्य । पराधीने

अस्वतन्त्र त्रि० न स्वस्य तन्त्रः अधीनः । पराधीने ।

अस्वन्त न० असूनाम् अन्तो यस्मात् ५० । चूल्गां तदग्नितापा-

द्वि प्राणवयः । अशुभे च । इत० । मरणे ५० ।

अस्वप्न ५० नास्ति स्वप्नोनिद्रा यस्य । देवे । निद्रातहिते त्रि० ।

अस्वर्ग्य त्रि० स्वर्गाय हितं न भवति । स्वर्गहेतुधर्मविरोधिनि

निषिद्धाचरणदौ । [गोचुरहृत्वे अतिक्रमये ।

अस्वादुकण्टक ५० अस्वादुरमधुरः कण्टको यस्य । (गोखुरी)

अस्वाध्याय त्रि० न स्वाध्यायो वेदाध्ययनस्य । वेदाध्ययन-

हीने "अस्वाध्यायं वपट्कारमि"ति स्मृतिः । न स्वाध्यायो

यस्मिन् । अध्ययननिषिद्धकावे अट्स्यादौ । अधीयते अधि

+इङ्-घञ् अध्यायः स्वस्य स्ववर्णावृत्तारेण अध्यायः स्वा-

ध्यायः "स्वाध्यायोऽध्यतव्य" इति स्मृतिः न०त० । स्वाध्यायभिन्ने

अस्वामिक त्रि० न स्वामी यस्य । स्वामिरहिते "अटव्यः

पर्वताः पुण्या नद्यास्तीर्थानि यानि च । सर्वान्यस्वामि-

कान्याङ् न हि तेषु परिपह" इति स्मृतिः ।

अस्वैरिन् ५० स्वैरी स्वाधीनः न०त० । परतन्त्रे ।

अह गतौ आत्म० स्वा० सक० सेट् । अहते आहिट । [त ।

अह दीप्तौ चुरा० इदित् उभ० अक० सेट् । अंहयति ते आम्निहृत्

अह अव्य० अह-अच् । प्रशंसायां, क्षेमे, वियोगे, निषहे, आ-

चारातिशये, अर्चने च । [गर्वयुक्ते ।

अह्यु त्रि० अहम् अहङ्कारोऽस्त्यस्य अहम्+यु अनादेशः ।

अहङ्कार ५० अहमिति कारो यस्मात् क-अपादाने घञ् ।

गर्वे "अहङ्कारश्च सर्वेषां पापबीजममङ्गलम् ब्रह्माण्डेषु च

सर्वेषां गर्वपर्यन्तमुन्नति" इति उपाणात् गर्वेणैवोन्नतम् ।

अहङ्कृत त्रि० अहमिति कृतं येन । सगर्वे ।

अहत न० हुन-क्त न०त० । "इषद्भौतं नवं श्वेदं वटशं यद्य

भारितम् । अहतं तद्विजानीयात् पापकं सर्वकर्मासि" लु-

कालचक्षे वस्त्रे । हतभिर्देवि । [न+हा कनिन् । दिवसे ।
अहन् न० न जहाति सर्वथा परिवर्तमानत्वात् न त्यजति ।
अहम् अह-असु । अहङ्कारार्थे, स्वात्मसम्बन्धितयाऽभिमाने च ।
अहमहमिका स्त्री० अहमहङ्गद्वयोऽस्यत्व वीष्वायां द्वित्वम्
ठक् न ढिलोपः । परस्परहङ्कारे अहमेवायमस्य
इत्येवं रूपायामन्यो योक्तौ च ।

अहंपूर्विका स्त्री० अहं पूर्वोऽहं पूर्व इत्यभिधानं यत् ।
योधानां युयुत्साधिक्येन अहमेव पूर्व यास्यामीत्यध्यवसाये ।
अहमिति स्त्री० अहमित्याकारा मतिः ज्ञानं मन+क्तिन् ।
अविद्यायाम् अयस्मिन्नन्यधर्मावभासके अज्ञाने ।
अहर्गण पु० अह्नां गणः समूहः । त्रिंशद्दिनात्मके मासे ।
ज्योतिषप्रसिद्धे पहाण्यां स्पष्टतासाधनार्थमाह्वेः वर्त्तमान-
दिनपर्यन्ते दिनसमूहे च ।

अहर्दिन न० अहनि च दिवा च नि० । प्रतिदिने ।
अहर्पति पु० अह्नां पतिः । सूर्ये, अहर्नाथादयोऽस्यत् ।
अहर्मुख पु० अह्नोमुखमादिभागः । प्रत्यये । [स्त्री० ।
अहर्त्य त्रि० हनेन न कटं । हलाकटे ज्ञेये । गौतमर्षिपत्न्यां
अहस्कार पु० अहः करोति क-ट कक्षादित्वात् सत्वम् ।
दिवाकरे सूर्ये, अर्कहृत्ते च । [सूर्ये, अर्कहृत्ते च ।
अहस्मति पु० अहः पतिः इत० कक्षादित्वात् सत्वम् ।
अहह अव्य० अहं जहाति अहम्+हा-क प्रपो० । सम्बोधने
आद्यर्थे, खेदं, क्रोधं, प्रकर्षं च । [च त्रि० ।
अहार्थ्य पु० ह-रयत् न०त० । पर्वते । हर्तुमशक्ये, अभेदे
अहि पु० अहनि आ+हन+डिन् ढिलोपः आङो ह्रस्वश्च ।
सर्पे, हवाधरे, सूर्ये, धातुभेदे सीसके, राहौ, पथिके,
खले, वने, सर्पस्वामिके कश्चेत्यनेन च ।

अहिंसा स्त्री० हिन्स-अङ् न०त० । वाङ्मनःकायैः पर-
मीडामावे, प्राणिपीडानिहतौ, अशास्त्रीयप्राणिपीडनाभावे
च “अहिंसा परमो धर्मः” इति स्मृतिः ।

अहिका स्त्री० अहिरिच कायति प्रकाशते उराक्रमत्वात् ।
शाल्मलिवृत्ते । [नगरीभेदे स्त्री० ।

अहिच्छत्त पु० अहेः फणःकारः क्षत्रच्छादकः । मेघशृङ्गीवृत्ते,
अहिजित् पु० अहिं सर्पं हताधुरं वा जितवान् जि-क्तिप्
तक् च । विष्णौ, इन्द्रे च । [जिह्वाख्यलतायाम् ।

अहिजिह्वा स्त्री० अहेर्जिह्वेव तदाकारशिवत्वात् । नाग-
अहित पु० न०त० । शत्रौ । पथ्यभिन्ने त्रि० ।

अहितुरिडक पु० अहेस्तुर्यं सखं तेन दीपयति ठन् । व्याख्य-
माहिणि, सर्पखेलके च ।

अहिदिष् पु० अहिं सर्पं हताधुरं वा हिज्वान् हिप-भूते
क्तिप् । गरुडे, इन्द्रे, मयूरे, नकुले विष्णौ च ।

अहिर्निलैयणी स्त्री० अहिर्निलैयतेऽस्याम् निर्+गी-ल्युट् ।
(खोलस) इति ख्याते धर्पनिर्माके ।

अहिपुत्रकं पु० अहेः पुत्रः क्षुद्रसर्प इव कायति प्रकाशते कै-
क । क्षुद्रसर्पाकारे नौकाविशेषे ।

अहिफेन पु० अहेः फेनः गरुडनिवतीक्ष्णगुणात्वात् । आम्निड्
इति ख्याते वृक्षभेदे । [उत्तरमाद्रपदनक्षत्रे च ।

अहिवुध्न पु० अहेरिव बुध्नो यीवा यस्य । रुद्रभेदे, तद्देवताके
अहिभय न० अहेः, मृहस्यत्वात् आहताकारत्वाच्च अहि-
तत्वात् स्वपक्षाच्च भयं भी-अच् । सर्पभये राक्षं स्वपक्ष-
जनिते भये च । [भयनाशिकायाम् भूयामलकयाम् ।

अहिभयदा स्त्री अहिभयं दयति खण्डयति दो-क । सर्प
अहिभुज् पु० अहिं भुङ्क्ते क्तिप् । गरुडे, मयूरे, नकुले च ।
अहिमर्द्दनी स्त्री० अहिमर्द्दयतेऽनया मृद-ल्युट् । गन्धना-
कुलीनामलतायाम् ।

अहिमारपु० अहिं मारयति च-णिच्-अण् । अरिभेदकहृत्ते
अहिभेदक पु० अहिं भेदयति स्वर्शमात्रेण गलदति मारयति
भिद-णिच्-लुल् । अरिभेदकहृत्ते । [ताम्बूल्याम् ।

अहिलता स्त्री० अहिलीकस्य पातालस्य लता शाक०त० ।
अहीरणि पु० अहीन् रैरयति दूरीकरोति रैर-अनि । हि-
सुखसर्पे तद्दर्शनाद्भीते रपाः पलायन्ते । [वेदपाठे ।

अल्लत पु० नालि ल्लतं हवनं यत् । धर्मसाधनत्वेऽपि अहोमे
अहे अव्य-अह-ए । जेपे, नियोगे च ।

अहेर पु० न हिनोति हि-र न०त० । शतमूल्याम् ।

अहैतुक त्रि० हेतुं प्रयोजनसिद्ध्यै कृतं हैतुकं न०त० ।
फलाभिसम्मानरहिते, कापथ्यरहिते च ।

अहो अव्य० न+हा-ङो । मोके, धिगर्धे, विपादे, दयायां,
सम्बोधने, विस्मये, प्रशंसायाम्, वितर्के, व्यसूयायाश्च ।

अहोरात पु० अहश्चातिश्च टच् समा० । सूर्योदयदय-
सध्यवर्त्तिकाले पटिदयुक्तके मातुषे दिने पैवादिमानन्त
दृढदम्भिधाने । [अनुकम्पायाश्च ।

अहोवत अव्य० अहो च वत च ह० । खेदे, सम्बोधने,
अह्नाय अव्य० ह्र-वञ् ढङिः प्रपो० वस्य यत्वं न०त० । मीमे ।

आ

आ अव्य० आप् क्तिप् प्रपो० पलोपः । वाक्ये (वाक्यस्थान्य-
धात्वद्योतने) पूर्वमेवं संस्था इदानीमेवमिति प्रतिपादनपरे

स्मृतौ (आ एवं मन्त्रे इति स्मृतस्यान्यथापादने) अतः-
कम्पायाम् । समुच्चये, अङ्गीकारे, ईषदर्थे क्रियायोगे,
सोमायां व्याप्नौ च । वाक्यस्मृतिभिरेव ङित्वमिच्छन्ति
आकम्पित वि० आ+कम्पि-चलने क्त । कम्पयुक्ते, ईषत्कम्पिते च
आकर पु० आकुर्वन्त्यत् कुर्वन्नि व्यवहारमत्र वा क-अच् ।
समूहे, ये च । आकीर्यन्ते धातवोऽत्र क-अप् । रत्ना-
द्युत्पत्तिस्थाने । [आकरे करग्रहणार्थं नियुक्ते ।
आकरिक वि० आकरे रत्नाद्युत्पत्तिस्थाने नियुक्तः ठक् ।
आकर्ष पु० आकष्यते विषयान्तरतोऽनेन आ+कष-घञ् ।
पाशके, शारिफलके, द्युते, इन्द्रिये धन्विनो धनुरभ्यासे
च । भावे घञि । आकर्षणे । आधारे घञि । निकषे
उपले । खलादिगतं धान्यमाकष्यतेऽनेन करणे घञि ।
अङ्गुष्ठाकारे आकुङ्ठा इति ख्याते काष्ठभेदे ।
आकर्षिक पु० आकर्षित सन्निकर्षस्य लौहं आ+कृष-ण्वल् ।
(चुम्बक) इति ख्याते अयस्स्थाने । आकर्षणकर्त्तरि वि० ।
आकर्षणी स्त्री० आकष्यतेऽनया आ+कष-ल्यट् टित्वात्
ङीप् । उच्चस्य उपमायादहरणार्थे (आङुशी) यठिकाभेदे ।
आकलन न० आ+कल-ल्युट् । आकाङ्क्षायास् गणनेऽतुसत्त्वाने च
आकल्प पु० आ+कल्प णिच्-घञ् । वेशरचनायाम्, भूषणे च
कल्पपर्यन्ते अव्य० । आकल्पं नरकं भुङ्क्ते इति स्मृतिः ।
आकल्पक पु० आकल्पयति अन्यस्यान्यथात्वं कल्पयति आ+
कल्प-णिच्-ण्वल् । अज्ञाने, औत्सुक्ये, हर्षे च ।
आकष पु० आकष्यते यत् कप-अच् । स्वर्णादिकवर्णसाधने
(कोष्ठि) प्रसरभेदे । [भगार्थे ठक् । अकम्पाङ्गवे ।
आकम्पिक वि० अकम्पात् कारणसम्पत्तिं विनापि भवति
आकाङ्क्षा स्त्री० आ+काङ्क्ष-कङ् । अभिलाषे, न्यायमते
वाक्यार्थज्ञानहेतौ यत्पदै विना यत्पदस्यानन्ययत्पदै
तत्पदवत्स्वरूपे, संबन्धे च ।
आकाय पु० आचीयते यस्मिन् आ+चि यत् नि० । निवासे ।
आकार पु० आ+क-घञ् । मूर्त्तौ, अवयवसंस्थानविशेषे च ।
आकार्यते आविष्कार्यते हृद्गतोभावेऽनेन आ-क-णिच्
करणे घञ् । हृद्गतभावादेकैः सुखप्रसादवैवर्ण्यरूपे प्रीत्य-
प्रीतिसूचके देहचेष्टने । भावे घञ् । हृद्गते भावे, इक्षिते च
आकारगुप्ति स्त्री० उप-क्तिन् आकारस्य हृद्गतभावस्य गुप्ति
गोपनम् । रत्यादिजनितसुखप्रसादस्य भयजनितविषादा-
देष्ट गोपने । [आह्वाने । युष्मि स्त्रीत्वात् टाप् ।
आकारण न० स्त्री० आ+क-णिच् ल्युट्, युष् वा ।
आकालिक वि० अकावे भवं ठक् । असमयोत्पत्तये दक्षिणि ।

स्त्रियां ङीप् 'आलिकीं वीक्ष्य मधुपृष्ठति' मिति कुमारः ।
समानकालौ आद्यन्तौ यस्य समानकालस्य अकलादेशः
इकञ् च नि० । आशुविनाशिनि, आदन्त्योरभावात्,
पूर्वदिवसे यत्तमये उत्पत्तिः परेद्युस्तत्तमये एव नश्ये,
“आकालिकमनध्यायमेतेष्विति” मनुः आशुविनाशित्वात्
विद्युति स्त्री० ।

आकाश पु०० समन्तात् काश्यते आ+काश-अच् । गगने ।
आकाशदीप पु० आकाशे दीपयानो दीपः शा०क० । “तला-
यां तिलतैलेन सायं सन्ध्यासमागमे । आकाशदीपं यो
दद्यादित्युक्तलक्षणे दीपभेदे । [पाना] कुम्भिकायाम् ।
आकाशमूली स्त्री० आकाशे भूमिभूतदेशे मूलमक्षाः ।
आकाशरत्निन् पु० आकाशे अत्युच्चप्राचीरोपरिस्थितः सन्
रजति । दुर्गवर्हिः प्राचीरोपरिस्थिते रजके ।
आकाशवल्ली स्त्री० आकाशस्य वल्ली शाखेव अत्युच्चशिखत्वात् ।
अमरवेले इति ख्यातायां लतायाम् ।
आकाशवाणी स्त्री० आकाशे भवा वाणी । अदृश्योत्पा-
दकपुरुषत्वेनाकाशादिवोत्पन्नायां वाचि ।
आकीर्ण वि० आ+कृ-क्त । व्याप्ते, विक्षिप्ते च । [सम्पादने च
आकुञ्चन न० आ+कुञ्चि-ल्युट् । सङ्कोचे, प्रसारितस्य संक्षिप्तं
आकुञ्चित वि० आ+कुञ्चि-क्त । आभुम्बे सङ्कोचिते च ।
आकुल वि० आ+कुल-क । व्याकुले । [अत्यन्ताकुले च ।
आकुलाकुल वि० आकुल+प्रकारे द्वितम् । आकुलप्रकारे,
आकूत न० आ+कू भावे क्त । आशये अभिप्राये । [रूपे च ।
आकृति स्त्री० आ+कृ-क्तिन् । आकारे, अवयवसंस्थाने, जातौ,
आकृतिच्छत्वा स्त्री० आदयति छद-णिच् कर्त्तरि इन् ह्रस्वः
३त० । (घोषा) घोषात्कीलतायाम् ।
आकेकरा स्त्री० “दृष्टिराकेकरा किञ्चित्सुखापाङ्गे प्रसा-
रिता । मीलिताङ्गा पुरालोके ताराव्यावर्त्तनोत्तरे” लुक्-
लक्षणे दृष्टिभेदे पारिभाषिकम् ।
आक्रन्द पु० आ+क्रन्द-घञ् । शरावे रोदने, आह्वाने, शब्दे
च । कर्मणि घञ् । मित्ते, आतरि च । आधारे घञ् ।
दारुणे युद्धे, दुःखिनां रोदनस्थाने च । आक्रन्दयति
अच् । सदेशाक्रमणमाचरतः पार्श्वेऽप्याहस्य प्रयोजके
तत्परवर्त्तिनि ऋषे । [आक्रमणमयत् न० ।
आक्रम पु० आ+क्रम-घञ् अद्विः । बलेनातिक्रमणे । ल्युट् ।
आक्रान्त वि० आ+क्रम-क्त । जताक्रमणे अभिभूते व्याप्ते च ।
आक्रीड पु० आक्रीडत्यत्र क्रीड-घञ् । क्रीडास्थाने उद्यानादौ
आक्रीश पु० आ+क्रुष-घञ् । विरुद्धचिन्तने, शम्भे, निन्दावाञ्छ

ल्युट् आक्रोशनमप्यत्र न० । [पाशक्रीडया जाते वैरे ।
 आच्छद्युतिक न० अच्छद्युतेन पाशक्रीडया निर्द्वन्द्वम् ठक् ।
 आच्छपाटिक पु० अक्षपटे क्रीडास्थाने व्यवहारस्थाने वा नि-
 युक्तः ठक् । अक्षदर्शके, व्यवहाराध्यक्षे प्राड्विवेके च ।
 आक्षार पु० आ+क्षर-णिच्-वञ् । अगम्यागमनं कृतं तथेति
 पुरुषं प्रति, अगम्यगमनं तया कृतमिति स्त्रियं च प्रति-
 दूषणे । ल्युट् आक्षारणमप्यत्र न० युच् टाप् । अत्रार्थे ।
 आक्षारित लि० आ+क्षर-णिच्-क्त । आक्षारोमैधुनविष-
 यापवादस्तेन दूषिते ।
 आक्षिक पु० अक्षमिन्द्रियं व्याप्नोति तर्पकत्वात् । रज्जुकष्टके ।
 आक्षीव पु० आ+क्षीव-णिच्-अञ् । शोभाञ्जनदृष्टे । आ+
 क्षीव-क्त नि० । भस्ते ।
 आक्षेप पु० आ+क्षिप-वञ् । भर्त्सने, अपवादे, आकर्षणे,
 धनादिन्यासरूपे निक्षेपे ”अर्थालङ्कारभेदे च सा००००० ।
 आक्षेपक लि० आ+क्षिप-ण्डुल् । निन्दाकारके । “यदा तु
 धमनीः सर्वाः क्षुपितोऽभ्येति कारुतः । तदा क्षिपत्याशु
 मुहुर्मुहुर्देहं नमश्चरः । मुहुर्मुहुस्तदाक्षेपादाक्षेपक
 इति स्मृतं, इत्युक्तलक्षणे वातरोगभेदे च ।
 आक्षोड पु० अक्ष-ओड् स्वार्थे अण् । शैलपीठदृष्टे आख-
 रोट इति ख्याते । ओट । आक्षोटोऽप्यत्र । [नोप्यत्र ।
 आख पु० आखनत्यनेन आ+खन-ड । खनिते । व । आख-
 आखण्डल पु० आखण्डयति भेदयति पर्वतान् आ+खडि-
 डलच् । इन्द्रे । [भूषिके च । खननकर्त्तरि लि० ।
 आखनिक पु० आ+खन-कर्त्तरि इकन् । चौरे, चूकरे,
 आखनिकवक पु० आ+खन-करणे इकवक । खनिते ।
 डर । आखरोऽप्यत्र ।
 आखु पु० आ+खन-डु । भूषिके, चौरे, चूकरे च । कर्मणि
 डु । देवतादृष्टे । “विभवे सति नैवास्ति न ददाति जुहोति
 न । तमाङ्गराखु”मित्युक्तलक्षणे ङण्ये च ।
 आखुकर्णी स्त्री० आखोः मूषिकस्य कर्ण इव पर्यमस्याः ।
 (उन्दुरकाणी) मूषिककर्णतुल्यपर्यवत्यां लतायाम् । [गण्ये ।
 आखुग पु० आखुना मूषिकेण गच्छति । गम-ड । मूषिकवाहने
 आखुपर्णिका स्त्री० आखोः कर्ण इव पर्यमस्याः ङीप् स्वार्थे
 कन् अतइत्त्वम् । (उन्दुरकाणी) इति ख्यातायां लतायाम् ।
 आखुभुज पु० आखुं भुङ्क्ते भुज-क्तिन् । मूषिकभक्षके विडाले
 आखुविषहा स्त्री० आखुविषं मूषिकविषं हृत्ति हन-ह ।
 मूषिकविषहरे देवतादृष्टे, देवतालीलतायाञ्च ।
 आखेट पु० आखिञ्जले त्रास्यन्ते प्राणिनोऽत्र आ+खिट-वञ् ।

प्राणिवासदायां ऋगयाम् । स्वार्थे कन् आखेटकोऽप्यत्र ।
 आखेटिक पु० आखेटे कुशलः ठक् । ऋगयाकुशले कुकुरे ।
 आखोट पु० आखः खनिवमिव उटानि पर्णान्यस्य । आख-
 रोट इति ख्याते शैलपीठौ । [च । भावे अङ् । कथने ।
 आख्या स्त्री० आख्यायतेऽनया आ+ख्या-अङ् । संज्ञायां, नाम्नि
 आख्यात लि० आ+ख्या-क्त । कथिते, व्याख्याते, व्याकरण
 प्रसिद्धे तिङन्ते पदे च “क्रियाप्रधानमाख्यातमि”ति यावत् ।
 आख्यात लि० आ+ख्या-टच् । कथनकर्त्तरि । पाठयित-रि
 “आख्यातोपयोगे” इति प्राणिनिः ।
 आख्यानं न० आ+ख्या+ल्युट् । प्रसिद्धेतिङ्गत्तकथने यथा
 अमृतमन्यनाद्युपाख्यानम् ।
 आख्यायिका स्त्री० आ+ख्या-खुल् कापि अतइत्त्वम् ।
 विदिनष्टतान्तायां कथायाम्, गद्यपद्यमवस्थे च । कथके लि० ।
 आगत लि० आ+गम-क्त । आयाते, उपस्थिते, प्राप्ते च ।
 भावे क्त । आगमने न० ।
 आगन्तु लि० आ+गम-तन् । अनियतस्थायिनि अतिवै,
 आगमनशीले च । स्वार्थे कन् । आगन्तुकोऽप्यत्र ।
 आगम न० “आगतं शिववक्त्रेभ्यो गतञ्च गिरिजामृतौ ।
 मतञ्च वासुदेवस्य तस्मादागममुच्यते” इत्युक्तलक्षणे “हृदि
 प्रलयश्चैव देवानां च तथार्चनम् । साधनश्चैव सर्वेषां पुरश्च-
 रणमेव च । षट्कर्मसाधनश्चैव ध्यानयोगश्चतुर्विधः सप्त-
 भिर्लक्षणैर्युक्तं त्वागमं तद्विदो विदिरित्युक्तलक्षणे च तन्त्रशास्त्रे ।
 “सिद्धं सिद्धैः प्रमाथैस्तु हितं वात परत्र च । आगमं
 शास्त्रमाप्तानामित्युक्तलक्षणे शास्त्रभावे च । भावे घञ्
 अटङिः उपदेशे आगतौ च पु० । आगम्यते ज्ञायतेऽनेन
 करणे घञ् । व्यवहारे सन्दिग्धार्थसाधके पत्रलेख्यादौ । आ-
 गच्छति प्रकृतिप्रत्ययानुपघातेन प्राप्नोति अच् । व्याकरण-
 प्रसिद्धे प्रकृतिप्रत्ययानुपघातेन तन्मध्ये आगन्तरि इडादौ ।
 आगस् न० आ+ङ्-असुन् ङणः गादेशः । अपराधे, पाप्मे च ।
 आगामिन् लि० आ+गम-णिनि । आगन्तुके, प्रवासिनि ।
 भविष्यति काले, तदृत्तौ च । [हृ-अण् वा । गृहे ।
 आगार न० आ+गृ-कर्त्तरि घञ्, आगच्छति आग+आ+
 आगृ स्त्री० आ+गम-क्लिप् मलोपे ङकारादेशः । इदं कर्त्तव्य
 मेवेत्यङ्गीकारे प्रतिज्ञायाम् च ।
 आग्नीध्र न० अग्निमित्ये क्लिप् नलोपः अग्नीध्रं होता
 ततः स्थानार्थे ण् । होतृगर्भे, मनुवंश्ये नृपभेदे च ।
 आग्नेय न० अग्निर्देवतास्य ङण् । स्वर्णे, धृते च । इदमर्थेऽण् ।
 रत्नवर्णे । “अग्निनोक्तं पुराणं यदाग्नेयं वेदसंज्ञितं”मित्यु-

तलक्षण महापुराणभेदे वङ्गपुराणे च । अग्निदेवताके
द्रव्यमात्रे त्रि० । दक्षिणपूर्वदिशि, अग्नियोपिति खाँहा
याम् अग्निदेवताकायाश्चि च स्त्री० डीप् ।

आग्रयण न० अग्रहायणे नवग्रहे विहितं प्रभो० हारोपः ।
नवग्रहस्यनिमित्त के दृष्टिरूपे ग्रहे ।

आग्रहायणिक पु० अग्रहायणी पौर्णमासी यस्मिन् मासे
ठक् । चान्द्र मार्गशीर्षमासि । अण् । अग्रहायणोऽयत् ।

आग्रहायणी स्त्री० अग्रहायण्या ऋगशिरसा नक्षत्रेण युक्ता
पौर्णमासी अण् डीप् । चान्द्रमार्गशीर्षमासपूर्णमायां
तस्या एव पूर्णिमाया ऋगशिरसा योगसम्भवात् ।

आग्रहारिक पु० अग्रस्य प्रेतोद्देशकस्य हारं हरणमर्हति
ठक् । अग्रदानीये विभे । [पामार्गे ।

आघट्ट पु० आघट्टयति रोगान् नाशयति अच् । रक्तवर्णेऽ-
आघाट पु० आघटयति रोगान् वियोजयति आ+घट-णिच् ।

घञ् वृद्धिः नि० । रक्तापमार्गे, सीमायाश्च । [वधस्थाने ।
आघात पु० आ+हन-घञ् । आहनने । आधारे घञ् ।

आघार पु० आ+घ-कर्मणि घञ् । घृते । भावे घञ् । होमादौ,
मन्त्रविशेषेण देवताविशेषाय घृतदाने ।

आघूर्णित त्रि० आ+घूर्ण-क्त । चालिते, आभिते च ।
आघ्राण न० आ+घ्रा-ल्युट् । गन्धग्रहणे, टप्पौ च ।

आघ्रात(ण) त्रि० आ+घ्रा-क्त वातस्य नत्वम् । गृहीतगन्धे,
आक्रान्ते च ।

आङ्गिक त्रि० अङ्गेन अङ्गचालनेन विवृत्तं ठक् । भावव्यञ्जके
ऽङ्गनिष्पन्ने भूचोपादौ, अङ्गजातमात्रे च । मृदङ्गे वाद्ये न०

आङ्गिरस पु० अङ्गिरसो मुनेरपत्यम् अण् । वृहस्पतौ ।
आचमन न० आ+चम-ल्युट् । विधिना जलप्राशने, सुखादि

प्रक्षालने, वैधकस्मादौ जलप्राशनपूर्वकमटाङ्गस्यैरूपक्रिया
याश्च, विस्तरो वृहट्प्रतिधाने । [पतङ्गहे निषीवनपात्रे ।

आचमनक पु० आचमनस्य सुखप्रक्षालनस्य कं जलं यत् ।
आचमनीय न० आचमनाय सुखप्रक्षालनाय हितम् क्, आ+

चम-कर्मणि अनीयर् वा । सुखप्रक्षालनार्थे जले । [मध्यमात्रे
आचाम पु० आ+चम-भावे घञ् । आचमने । कर्मणि घञ् ।

आचार पु० आ+चर-घञ् । चरिते, मन्वाद्युक्ते स्थानाचम-
नादिव्यवहारे च । [हिलञ्जा) हिलमोचिकालतायाम् ।

आचारी स्त्री० सम्यक् चारः प्रसरणं यस्याः गौ० डीप् ।
आचार्य पु० “उपनीय तु यः शिष्यं वेदमध्यापयेत् द्विजः ।

सकलं सरहस्यं च तमाचार्यं प्रचक्षते” इति मनुस्मृत्यनुसारेण
वेदाध्यापयितरि, “आन्नायतत्त्वविज्ञानाक्षराचरसमानतः ।

यमादियोगसिद्धत्वादाचार्य इति कथ्यते इत्युक्तलक्षणे
मतप्रस्थापके शङ्कराचार्यादौ च । स्त्रियां टाप् आचार्या ।

आचार्यपत्न्यान्त आचार्यानी । डीप् न शत्वम् ।
आचार्यक पु० आचार्यस्य कर्म कन् । आचार्यकर्तव्यकर्मणि

आचित त्रि० आ+चि-क्त । संगृहीते, वाक्ये, पश्यते च ।
दशभारमितपरिमाणे, शकटपरिमाणे च पु० । [आच्छादिते

आच्छन्न त्रि० आ+छद-क्त । आवृते । छद-णिच्-क्त नि० ।
आच्छाद पु० आच्छादयतेऽनेन छद-णिच्-करणे घञ् । वस्त्रे ।

आच्छादन न० आ+छद-णिच्-ल्युट् । पिधानवस्त्रे ।
आच्छिन्न त्रि० आ+छिद-बलादपहणे क्त । बलादुगृहीते ।

आच्छुरित न० आ+च्छुर-क्त । सशब्दहासे, नखाघातेन वाद्ये
च । स्तार्थे क । आच्छुरितकमथत् । [मृगयायाम् ।

आच्छादन न० आच्छिद्यन्तेऽत छिद-ल्युट् प्रभो० इतश्चोत् ।
आछ आयाने (दीर्घविक्षारे) । इदित् आदि० पर० अक०

सेट् । आच्छति आच्छीत् ।
आज न० आज्यतेऽनेन आ+अनज-यजर्थे क । घृते ।

अजस्येदम् अण् । छागनांसादौ त्रि० ।
आजक न० अजानां समूहः वुञ् । छागसमूहे । [वृत्ते ।

आजन्मसुरभिपत पु० आ जन्मनः सुरभि पतमस्य । मरुवक
आजानेय पु० “शक्तिभिर्भिन्नहृदयाः स्वतन्त्रं पदेपदे ।

आजानन्ति यतः संज्ञामाजानेयास्ततः स्मृता” इत्युक्त-
लक्षणे उत्तमाश्चे । अवयवार्थस्तु अजानेयशब्दे दृश्यः ।

आजि स्त्री० अजन्त्यस्याम् अज-इण् न वीभावः । समरभूमौ,
संघामे, आक्षेपे, क्षणे, मर्यादायाम् च ।

आजीव पु० आजीव्यतेऽनेन आ+जीव-घञ् । आजीविकायाम्
कर्त्तरि ल्युल् । आजीविकात्पत्न्य स्त्री० । [कर्मकारके ।

आजू स्त्री० आजवति आ+जु-क्तिर् दीर्घः । भृतिं विना
आज्ञा स्त्री० आ+ज्ञा-अङ् । निदेशे इदं क्रियतामिति

शासने, ज्योतिषप्रसिद्धे लग्नात् दशमे स्थाने च ।
आज्य न० आ अज्यते अन्ज-क्यप् नलोपः । घृते । [घृते च

आज्यभाग पु० आज्यस्य भागो यत् । होमे आहुतिविशेषे,
आञ्जनेय पु० अञ्जना नाम वानरी तस्या अपत्यं ठक् । हृतमति

आञ्जनेय पु० अञ्जनां भवः ठक् । (आजनाद्) कीटभेदे ।
आटविक न० अटव्यां भवः ठक् । आरण्यके सैन्ये ।

आटि(डि) पु० आ+अट्-इण् । शरारिपक्षिणि । आ+अट्-
इण् । आडिरपत्य, मत्स्यभेदे च । जातित्येन स्त्रियां वा डीप्

आटोप पु० आ+अट् घञ् प्रभो० टत्वम् । दपे, संदम्भे, वात-
जन्ये उदरव्याधिभेदे च ।

आतम्बर पु० आ+डम्-लोपे, अरन् । हर्षे, दर्पे, तर्क्यसने,
 आरम्भे, संरम्भे, अक्षिलोम्नि, धनगर्जिते, आयोजने च ।
 आतक पु० न० आतौकते अच् प्रपो० । सर्वतोदशाकुलमाने,
 प्रस्यचतुष्टयमिते, पुष्कलचतुष्टयमिते च धान्यमानपात्रे, पट्
 पञ्चादशदधिकद्विशतसट्पिपरिमाणे, द्रोणस्य चतुर्थभागे च ।
 आतकिक वि० आतक+वापाद्यर्थे ठञ् । आतकमितस्य धान्यस्य
 वपनयोग्ये चेत्ये । तत्पात्रके, तत्खादके च । ख । आतकीनोप्यत्
 आतकी स्त्री० आतौकते अच् प्रपो० । (अहर) इति ख्याते
 शमीधान्यभेदे । [धनिनि च ।
 आत वि० आ+घ्नै-क प्रपो० । युक्ते, विशिष्टे, सम्पन्ने,
 आणवीन वि० अणुधान्यानां शर्षपादीनां भवनं चेत्यम् ख ।
 (सुनाडाडन) शर्षपादिभवनयोग्ये चेत्ये । अञ् आण्यमप्यत्
 आण पु० स्त्री० आ+अण-इन् । रथचक्राप्रस्ये कोलके,
 कोटौ, सीस्त्रि च । [प्रद्वे, भये च ।
 आतङ्ग पु० आ+तङ्-घञ् । रोगे, सन्तापे, सन्देहे, सरज
 आतञ्जन न० आ+तञ्-ल्युट् । वेगे, प्रापणे, आध्यायने,
 इग्धादौ दध्यादिभावापादनाय अम्भद्रव्यप्रक्षेपे, निक्षेपे
 उपद्रवे, द्रवद्रव्ये प्रक्षेपणोचिते कठिनद्रव्यस्य चूर्णने, गलि-
 तस्त्रुणादिद्रव्यान्तरयोगेन जारणे च ।
 आततायिन् वि० आततं विस्तीर्णम् आयितुं शीलमस्य अत-
 यिनि । बधोद्यते “अग्निदोगरदस्यैव शस्त्रपाणिधनापहः ।
 चेतदारापहारी च यडेते आततायिनः” इत्युक्तप्रकारे ।
 आतप पु० आ+तप-घ । प्रकाशे, उद्द्योते, सूर्याद्यालोके च ।
 आतपत्र न० आतपात् त्रायते । त्रै-क । छत्रे । सार्धे कन् ।
 आतपत्रकमप्यत् ।
 आतपाभाव पु० इत० आतपस्याभावरूपायाम् छायायाम् ।
 आतर पु० आतरत्यनेन तृ-अप् । नद्यादेःतरणार्थं देवे मातृकादौ
 आतर्पण न० आ-तप-ल्युट् । प्रोक्तौ । णिचः-प्रीणने मङ्गलालेपने
 आतायिन् पु० आ+ताय-णिनि । चिल् इति ख्यातिपक्षिभेदे
 आतिथेय न० अतिथये इदं टक् । अतिथिनिमित्तके भोज-
 नादौ । तत्र साधुः टक् । अतिथिसपर्यायां कुशले वि० ।
 आतिथ्य पु० सार्धे व्यञ् । अतिथौ, तस्य सेवादिकर्म व्यञ् ।
 अतिथिसेवादौ न० ।
 आतिवाहिक वि० अतिवाहे इहल्लोकात् परलोकनयने
 नियुक्तः ठक् । स्रतस्य सूक्ष्मदेहादेर्लोकान्तरप्रापणार्थमोश्वर
 नियुक्ते अर्चिरादिस्थानस्थिते देवभेदे । “अतिवाहिकास-
 स्त्रिङ्गादि”ति वेदान्तसूत्रम् ।
 आतुर वि० आ+तुर-क । रोगयुक्ते ।

आतप्य पु० आतप्यतेनेन आ+तप-क्यप् । (आता) वृक्षविशेषे
 आतोद्य न० आसमन्तात् तद्यते आ+उद्-ख्यत् । वीणादौ च-
 तर्विधे वाद्ये । [शत्रुणाभिभूते, कार्ये च । आतगर्ज्जोऽप्यत् ।
 आतगन्ध वि० आतोऽगृहीतोऽरिणा गन्धो गर्ज्जो यस्य ।
 आतगुप्ता स्त्री० अतनैव दुस्सर्गत्वेन गुप्ता इतरमर्दनेभ्यो
 रक्षिता । (आलुकुशी) लताभेदे ।
 आतघातिन् वि० “आपाद्येत् दृष्टात्मानं स्वयं योऽग्न्यादका-
 दिभिः । अवैधेनैव मार्गेण आतघाती स उच्यते” इत्युक्त
 लक्षणे आतघ्नः स्वशरीरस्य प्राणेन सह वियोजयितरि जने
 आतघोष पु० आतानं घोषयति स्वशब्दैः । कान्ते, कुकुटे च,
 ताभ्यां (का का) (कु कु) ध्वनिनैवात्मनामैकदेशस्य घोषणात्
 आतज पु० आतनो जायते, आत्मा वा जायते जन-ड । पुत्रे,
 आत्मा वै जायते पुत्र इति श्रुतिः आतजन्माप्यत् ।
 कन्यायां, मनोजन्यायां बुद्धौ च स्त्री० ।
 आतदर्श पु० आत्मा स्वरूपं दृश्यतेऽत दृश-घञ् । दर्पणे ।
 आतन् पु० आ+अत्-मनिन् । स्वरूपे, यत्ने, देहे, मनसि,
 वृत्तौ, बुद्धौ, अर्के, बह्ना, वायौ, जीवे, ब्रह्मणि च ।
 आतवान्धव पु० “आतमातः स्वसुःपुत्रा आतपितः स्वसुः
 सुताः आतमातुलपुत्राश्च विज्ञेयाह्यात्मवान्भवन् इत्युक्तम् ।
 आतभू पु० आत्मना स्वयम्, आत्मनि मनसि वा भवति भू-
 किप् । चतुर्मुखे विधातरि, कामे च ।
 आतमूली स्त्री० आत्मैव रक्षणे मूलमस्याः दुस्सर्गतयेतर
 मर्दनाभावेन स्वस्य स्वयं रक्षणात् । इराजभाजतायाम् ।
 आतम्भरि वि० आत्मानं विभर्ति ख लृप् च । सोदरमातृपूरके
 आतयोनि पु० आत्मैव योनिः कारणमस्य । हरौ, हरे,
 विधातरि मनसिजे मर्दने च । [आत्मनो रक्षणे ।
 आतरक्षा स्त्री० आत्मनो रक्षा यस्याः । वृक्षभेदे । इत० ।
 आतहन् पु० आत्मानं हतवान् हन-किप् । “येऽन्यथासन्त-
 आत्मानमकर्तारं स्वयं प्रभुम् । कर्ता भोक्तेति मन्यन्ते त-
 वातह्नो जना, इत्युक्तलक्षणे आत्मनो याथार्थ्यज्ञान-
 रहिते, अज्ञे, आतघातिनि च जने ।
 आत्माधीन पु० आत्मनोऽधीनः । पुत्रे, श्यालके । प्राणाधारे च
 आत्माश्रय पु० आत्मानमाश्रयति आ+श्रि-अच् । स्वस्य स्या-
 मेक्षणरूपे तर्कदोषभेदे ।
 आत्मीय वि० आत्मनोऽयं क् । आत्मसंबन्धिनि ।
 आत्मोद्भवा स्त्री० आत्मनैवोद्भवति भू-अच् । मासपर्णीहृत्ते
 आत्मा उद्भवो यस्याः । कन्यायाम् । पुत्रे पु० ।
 आत्यन्तिक वि० अत्यन्त+भवार्थे ठक् । अतिशयेन जाते ।

आत्ययिक वि० अत्ययः नाशः प्रयोजनमस्य ठक् । नाशार्थे ।
 आत्नेय पु० अवैरपत्यं ठक् । अविस्मिपुत्रे, देहस्य रसधातौ च
 आत्नेयी स्त्री० न सन्ति कर्मयोग्यानि त्रीणि दिनानि यस्याः
 उच् समा० सा अत्रा स्तार्थे ठक् । ऋतुमत्याम्, नदी-
 भेदे च । पुनः स्तार्थे कनि ह्रस्वे आत्नेयिकाप्यत्र ।
 आथर्वण न० अथर्वणा सुनिना दृष्टो वेदः अण् । तन्मधीते
 तत्र विहितं वा पुनरण् । अथर्ववेदस्य ब्राह्मणे, तद्देवविहि-
 तेऽभिचारादिकर्मणि च । [पाठके विप्रे ।
 आथर्वणिक क्रि० अथर्वणां वेदमधीते ठक् । अथर्ववेद-
 आदर पु० आ+ङ-अप् । समादरे, सम्माने, आरम्भे च ।
 आदर्श पु० आदृश्यतेऽल दृश-घञ् । दर्शने, टीकायां प्रति-
 रूपपुस्तके च । [ल्युट् । हस्तिवोपाहृते स्त्री० ।
 आदान न० आ+दा-ल्युट् । ग्रहणे, अन्नाभरणे च । कर्मणि
 आदि पु० आ प्रथमं दीयते गृह्यते आ+दा-कि । प्रथमे, प्राक्
 सत्तायाम्, कारणे, सामीप्ये, प्रकारे, अवयवे च ।
 आदिकारण न० आदि प्रथमं कारणं निमित्तम् । पूर्वनिमित्ते
 आदितेय पु० अदितेरपत्यं ठक् । देवे ।
 आदित्य पु० अदितौ भवः स्य । सूर्ये, देवे च । आदित्यमण्डलस्य
 हिरण्यस्य विष्णौ, अर्कहृत्वे अदितिदेवताके पुनर्वसुनक्षत्रे च ।
 आदित्यपत्र पु० आदित्यस्य अर्कहृत्स्य पत्रमिव पत्रमस्य ।
 क्षुप्रभेदे । इतः अर्कहृत्क्षपले न० । [पुष्पे अर्कहृत्ते ।
 आदित्यपुष्पिका स्त्री० आदित्यवर्णं रक्तं पुष्पमस्याः । रक्त-
 आदिदेव पु० आदौ दीव्यति स्वयं राजते । नारायणे,
 शिवे, आदिकारणे वेधसि च । [गर्भे नारायणे च ।
 आदिपुरुष पु० आदौ एरि देहे वसति क । प्रथमजीवे हिरण्य-
 आदिम वि० आदौ भवः भप् । आद्ये । [कार्ये ।
 आदिमत् वि० आदिः कारणं विद्यतेऽस्य महत् । सकारणे
 आदिवराह पु० आद्योवराहः । विष्णौ तस्यादिवराहरूपत्वात्
 आदिष्ट न० आ+दिश-भावे क्त । आज्ञायाम्, उपदेशे च ।
 कर्मणि क्त । उपदिष्टे, व्याकरणप्रसिद्धे स्थानिजाते, यथा
 इकः स्थाने यण् आदिश्यते इति यणादिष्ट इत्युच्यते ।
 आदीनव पु० आ+दी-भावे क्त आदीनस्य वानम् वा-ङ ।
 दोषे, क्षेपे, इर्दमे च ।
 आहत वि० आ+ङ-क्त । पूजिते, सादरे, कृतादरे च ।
 आदेश पु० आ+दिश-भावे घञ् । आज्ञायाम्, शासने, उप-
 देशे च । कर्मणि घञ् । ज्योतिषशास्त्रोक्ते, फले, व्याकरणसिद्धे
 मलतिप्रत्ययोपघातके कार्यभेदे (वर्णस्थाने वर्णान्तरोत्पत्तौ) च
 आदेष्टु वि० पु० आ+दिश-लृच् । ऋत्विजं प्रतिममेष्टसम्पा-

दनायं कर्म क्रियतामित्यादेशकर्त्तरि यजनाने, आदेश
 कर्तृभावे वि० । [इयमात्रे, भाष्ये न० ।
 आद्य वि० आदौ भवः यत् । प्रथमे । अद-ययत् । अदनीय-
 आद्यमापक पु० आदौ भवः आद्यं मुख्यं मय्यतेऽनेन करणे
 घञ् कर्म० । पञ्चगुह्यापरिमाणे, भाषा इति ख्याते मापकं
 सप्तकणला इत्युक्तेराद्यत्वविशेषणम् तस्य कार्यविशेषोप-
 योगितया गौणत्वाच्च मुख्यत्वम् अतएव 'दशाह्ण्युह्यं' प्रव-
 दन्ति मापमिति भाष्कराचार्येण मापस्य पञ्चगुह्यत्वमेवाकृतम् ।
 आद्यून वि० आदिना जनः । आ+द्यून्त्ये । आ+दिव-क्त ।
 अविगोपायां निटातस्य नत्वम् जट् च । (पेटुक) कर्मा-
 न्तराकाङ्क्षाविरहेण केवलसुदरपूरके ।
 आधमन न० आधीयते आ+धा-कमनन् । (बन्धकदाने)
 आधौ, योगाधमनविक्रीतमि'ति स्मृतिः । [परैरिति स्मृतिः ।
 आधर्षित वि० आ+धृष-क्त । अत्यायेनाक्रान्ते, 'मार्गेणाधर्षितः'
 आधान न० आ+धा-ल्युट् । आधौ, मन्त्रादिना बहिःस्थापने,
 "आधाने सोमपाने" चेति स्मृतिः । गर्भाधाने च ।
 आधार पु० आ+ध-घञ् । अधिकरणे, आश्रये, व्याकरण-
 प्रसिद्धे औपश्लेषिकवैयर्थिकाभिव्यापकाख्येऽधिकरणकारके,
 शस्यसम्पादनार्थं जलरोधनार्थं बन्धने दृक्प्रसिद्धार्थं जलधार-
 णार्थं आलवावे च । आधारबन्धप्रसङ्गैरिति रुचः ।
 आधि पु० आधीयते मनोऽल । आ+धा-कि । मानसदुःखे
 अत्याश्रयाम्, अधिष्ठाने, बन्धके, "आधौ प्रतियुक्ते क्रीते"
 इति स्मृतिः । व्यसने च । [श्रयिततायाम् ।
 आधिक्य न० अधिकस्य भावः व्यञ् । अधिकतायाम् अति-
 आधिदैविक वि० देवान् अग्निवाय्वादीन् अधिकृत्य निर्दत्तम्
 अधि+देव-ठञ् द्विपदद्विः । अतिवातादिहेतुजाते दुःखे ।
 आधिपत्य न० अधिपतेर्भावः व्यञ् । प्रभुत्वे ।
 आधिभौतिक वि० भूतानि व्याघ्रसर्पादीन्यधिकृत्य जातम् ।
 अधिभूत+ठञ् द्विपदद्विः । व्याघ्रसर्पादिजनिते दुःखे ।
 आधिवेदनिक न० अधिवेदनकाले देयं ठञ् । अधिकं वेदन-
 मधिवेदनं तत्र प्रथमविवाहात्परं द्वितीयविवाहाकाले स्त्रियै
 देये धने । 'अधिविद्विज्यै देयमाधिवेदनिकं सममि'ति स्मृतिः
 आधुनिक वि० अधुना भवः ठञ् । इदानीन्तने, नव्ये च ।
 आधेय वि० आ+धा-यत् । आधिते च उत्पाद्ये "आधेयया-
 क्रियते" भाष्यकारिका । [र्यथे हस्तिपके ।
 आधोरण पु० आ+वोर-गतिचातुर्ये ल्य । हस्तिगतिचात-
 आध्मात वि० आ+धा-क्त । शब्दिते, दम्भे, वातरोगजातयाम्
 उदरस्तीततायाम् ।

आध्मान पु० “आध्मानमिति जानीयाद्दोषं वातनिरोधकं”-
मित्युक्ते वातव्याधौ । आ०-ध्मा-भावे ल्युट् । स्त्रीतत्ता-
याम् । नलिकानामगन्धद्रव्ये स्त्री० डीप् ।
आध्यात्मिक लि० आत्मानं मनःशरीरादिकमधिष्ठत भवः ।
ठञ् । शोकमोहज्वरादिद्रुमे डुःखे । [स्पर्शे च ।
आध्यान न० आ०-ध्म-ल्युट् । चिन्तायाम्, उत्कण्ठापूर्वक-
आध्वर्यव न० अध्वर्योः कर्म, भावो वा अञ् । यजुर्वेद-
विहिते अध्वर्युसम्बन्धिनि कर्मणि, तद्भावे च ।
आन पु० अन-घञ् । अन्तःस्थितस्य प्राणवायोर्नासिकयोष्ठावे
आनक पु० आनयति सोत्साहान् करोति अन-णिच् खलु ।
पठहे, पठहे, सपत्न्ये च । उत्साहके लि० ।
आनकदुन्दुभि पु० आनकः प्रोत्साहकः इन्दुभिर्देववाय-
विशेषो यस्य कृष्णजन्मोत्सवे तथा वाद्यं तददृष्टे जातम् ।
कृष्णपितरि वसुदेवे । दृष्टदृष्टकायां स्त्री० डीप् ।
आनत लि० आ०-नम-क्त । जतप्रणामे, अधोमुखे, विनयनते च
आनति स्त्री० आनमति प्रवर्णीभवत्यनया आ०-नम-क्तिन् ।
सन्तोषे । भावे क्तिन् । नमोभावे, अधोभवने, नम्रतायाञ्च
आनञ्च न० आ०-नह-क्त । चर्मणा बद्धमुखे पटहृत्पुत्रजादौ
वाद्ये, केशभूषादिके च । अधिते, व्याप्ते, वहे च लि० ।
आनन न० आ० अनित्यत्वेन आ०-अन-ल्युट् । सुखे ।
आनन्तार्थ्य न० अनन्तरमेव चतुर्वर्षादितान् सार्ये यञ् ।
अनन्तरे अव्यवहिते । अनन्तरस्य भावः यञ् । अव्यवधाने
आनन्त्य न० अनन्त०भावे स्त्रीयं वा आ । बाहुल्ये “आन-
न्यात् कुलधर्मायां”ति स्मृतिः । देशकालाद्यपरिच्छिन्ने
“तदानन्त्यं समञ्जते इति श्रुतिः । अनन्तं सुखमित्यर्थः ।
आनन्द पु० आ०-नन्द-वञ् । हर्षे, सुखे, दुःखाभावे, वृद्धाणि च ।
आनन्दवति लि० सत्यज्ञानमानन्दं ब्रह्मेति श्रुतिः ।
आनन्द्यु पु० आ०-नन्द-अवुच् । आनन्दे ।
आनन्दन न० आ०-नन्द-णिच्-ल्युट् । गमनागमनसंगये
कुपतप्रवने नानन्दोत्पादने ।
आनन्दमय पु० आनन्देन प्रचुरः तत्प्रत्यवचने भयट् ।
जीवे, वेदान्तोक्ते सुप्रसिद्धार्चणि प्राप्ते च ।
आनन्दार्णव पु० आनन्दसार्णव इव । परमेष्ठरे “सोऽन्ता-
भूतविकीर्णस्याः सौम्याः पापविवर्जिताः आनन्दार्णवयो-
गोऽयमित्युक्ते यात्रालम्भभेदे च । इत० । अत्यन्तानन्दे ।
आनन्दि पु० आ०-नन्द-इन् । हर्षे, कौतुके च । कौशल्यानन्दि
वर्द्धनोराग इति रामायणम् ।
आनर्त्त पु० आ०-नृत्यन्त्यत आ०-नृत-घञ् । नृत्यशतायाम्

रसे, जले, द्वारकासन्निधये, महेशवासिनि च ।
आनाय लि० आ०-नय-णिच्-अभिभवे, यत् । अभिभवनोये
आनाय पु० आनयति मत्ताननेन आ०-नो-वञ् । जाले ।
भावे चच् आनयः । आनयने ।
आनाय्य पु० आनायने गार्हपत्यादानीय संस्क्रियतेऽस्ती
नी-न्यत् आयादेशः । वैदिकप्रसिद्धे दक्षिणाग्नौ । [भेदे च
आनाह पु० आ०-नह-घञ् । दैर्घ्ये दिग्भ्रमरोधके वेद्यकोक्तेरोग-
आनुपूर्वी स्त्री० पर्वमनुक्तस्य अनुपूर्वं तस्य भानः यञ् ततो
वा डीषि यलोपः । परिपाद्याम् मूलावधिके क्रमे
डोपभावपक्षे । आनुपूर्व्यमप्यत न० ।
आनुमानिक लि० अनुमानेन प्राप्तः ठञ् । अनुमानमात्रसिद्धे
सांख्योक्ते प्रधाने “आनुमानिकमि”ति वेदान्तद्वयम् ।
आनुचविक पु० गुरुपाठादनुच्यते अनुचवोवेदस्ताव विहितः
ठक् । स्वर्गादिषाधनतया वेदविहिते कर्मसङ्गहे “दृष्टव-
दातुप्रविक” इति साङ्ख्यकारिका ।
आनृत लि० अन्तं शीतमस्य अण् । असत्यस्तभावे । [अज्ञौ च
आनृशंस्य न० नृगंसो वातुकः न०-त० भावे घञ् । दयायां
आन्तर लि० अन्तर्मध्ये भवः अण् । आभ्यन्तरे । [वीसाहस्ये
आन्तरतस्य न० अन्तरतस्य अत्यन्तसङ्गस्य भावः यञ् ।
आन्त न० अमत्यनेन अम-इन् उपधादीर्घः । नाडोभेदे । अन्त
खेदेन अण् । अन्तसम्बन्धिनि लि० । स्त्रियां डीप् ।
आन्दोल दोलने अद०-चुरा० उभय० सक० सेट् । आन्दोलय-
ति ते आन्दुलोत् त । [अनुसन्धाने च ।
आन्दोलन न० आन्दोल-ल्युट् । पुनःपुनर्दोलने, उल्लसने,
आन्वसिक लि० अन्वो भक्तं धिलमस्य वक् । पाचके ।
आन्वयिक लि० अन्वये प्रयत्नकुले भवः टञ् । प्रयत्नकुलनाते
आन्वाहिक लि० अहनि अहनि अन्वहम् तल भवः ठञ् ।
प्रतिदिनसाध्ये पाकादौ ।
आन्वीक्षिकी स्त्री० अत वेदप्रवणानन्तरमीचा परीक्षण-
नीक्षा सः प्रयोजनस्य तल साधु वा ठञि डोप् । तर्क-
विद्यायाम् अद्यात्मविद्यायाञ्च । [भेदे पु० ।
आप न० अपां समूहः अण् । अपां समूहे । आप अच् वञ्-
आपगा स्त्री० आपं जलसमूहं गच्छति प्राप्नोति । नद्याम् ।
आपाण पु० न० आपपायने विक्रीयन्त्यत पण-घ । हटे,
क्रयविक्रयद्वयशालायाञ्च । भावे घ । क्रयविक्रयव्यवहारे पु०
आपणिक लि० आपणो व्यावहारोऽस्यासि टन् । क्रयादि-
कर्त्तरि वाणिजे । [प्रसङ्गरूपे तर्कदोषे च ।
आपन्ति स्त्री० आ०-पद-क्तिन् । आपदि, प्रापणे, अनिष्ट-

आपद् स्त्री० आ+पट्-क्विप् । विपत्तौ ।

आपन न० आप-ल्युट् । प्राप्नो, मरीचे च कर्मणि ल्युट् । क्लेशे

आपन्न वि० आ+पद् क्त । विपदस्थे, प्राप्ते च ।

आपन्नसत्त्वा स्त्री० आपन्नं सत्त्वं यया । गर्भवत्याम् ।

आपमित्यक्त न० अपमित्य परीवर्त्ये निर्वृत्तम् अप+मे-क्ता

ल्यप् ततोनिर्धृतेऽर्थे कक् कित्त्वान् ढङिः । तत्परूपद्वयं विनिमयेन यद्गणे । [नस्य तृतीयभागभवे पितृश्राद्धादौ

अपराह्लिक वि० अपराह्ले भवः ढङ् । विधा विभक्तस्य दि-

आपस् न० आप-अधुनु । जले, 'आपोभिर्मांजी' मिति स्मृतः ।

"सर्वमापोमयं जगदि"ति देवे माहात्म्याम् । [लतायाम् ।

आपस्तम्बिनी स्त्री० आपः सन्नाति सन्भ-णिनि । लिङ्गि यां

आपाक पु० आपच्यतेऽव आ+पच+वञ् । (पोयान्) कुम्भ-

कारस्य दद्यात्पापकस्याने । [वञ् । तत्कारे, भागे च ।

आपात पु० आ+पत-भावे वञ् । सहसा पतने, । आधारे

आपाततस् अय० आपात+तसिल् । अनिश्चये विमेल्यर्थे

"आपाततोयदर्शये"ति साहित्यदर्पणे ।

आपान न० आ सम्भूय पिवन्त्यत्र । सुरापानार्थं सम्भूयोपवे-

शने, (चक्रो) मद्यापानसभायाञ्च ।

आपानभूमि स्त्री० आपानस्य भूमिः । सुरापानस्थाने ।

आपिञ्जर न० ईषत् पिञ्जरवर्णम् । खर्णे ।

आपीड पु० आ+पीड-अच् । शिखामाल्ये शिरोभूषणे, षट्-

वह्निर्निःश्रुतकाष्ठे च । [पीते वि० ।

आपीत न० आपीयते आ+पा-क्त । माजिकधातौ । ईषत्-

आपीन न० अ+याय-क्त पीभावः तस्य नत्वम् । (मेङ्)

जघवि । कूपे पु० । ईषत्स्तीति वि० ।

आपूपिक न० अपूपानां पिष्टकानां समूहः ढक् । पिष्टकसमूहे

पिष्टकसम्पादनेन जीव्यतोत्याद्यर्थे ढक् । पिष्टकाजीवे, तद्-

भक्षणकारके, तद्दर्शयितरि, तद्गुणग्रीवे च वि० ।

आपूय पु० अपूपार्थं पिष्टः अत्र । सक्तुषु, गोधूमवर्णादौ च । [च ।

आष्टच्छा स्त्री० आ+प्रच्छ-अङ् । आन्नापि जिज्ञासायामाभाषणे

आप्त वि० आप-क्त । विश्रुते, प्राप्ते, लब्धे, सत्ये, रागद्वेषा-

द्विवर्जिते, यथार्थपदेपरि भ्रमादिष्टन्ये यथार्थज्ञातरि च ।

आप्तकाम वि० आप्तः प्राप्तः कामः कामनाविषयो येन ।

सम्पूर्णकामे नित्यतरे । परमेश्वरे पु० ।

आप्ति स्त्री० आप-क्तिन् । संबन्धे, योगे, लाभे प्राप्नो च ।

आप्तीक्ति स्त्री० आप्रस्य उक्तिः वच-क्तिन् । सन्दिग्धेविषय

निर्णयार्थं सिद्धान्तिवाक्ये, यथार्थज्ञवाक्ये च ।

आप्य न० आप-एयत् । (कुड्) कुण्डघे । कर्माङ्गभूते भस्मादौ

प्राप्तये च वि० । अपां विकारः व्यञ् । जलविकारे फेनादौ

वि० । [ल्युट् । तर्पणे प्रीणने च । ल्यु । तत्कर्तरि वि० ।

आप्यायन न आ+याय-ल्युट् । तप्तौ, प्रीतौ च । शिच्-

आप्रच्छन् न० आ+प्रच्छ-ल्युट् । आनन्दने गमनागमनसमये

वन्धूनामन्यकुशलजिज्ञासयानन्दसम्पादने ।

आप्रपदं अय० अपदं पदार्थं तत्पर्ययम् अव्ययी० । पादाग्रपर्यन्ते

आप्रपदीन वि० आप्रपदं पादाग्रानां प्राप्नोति स्त । पादाग्रानां

लम्बमाने वस्त्रादौ । [जलानां सर्वतः समुच्छलने च ।

आप्त(ष्ठा)व पु० आ+प्तु-वञ्-अप् वा । स्थाने । (छयलाप) ।

आप्तत वि० आ+प्तु-क्त । स्नाते । भावे क्त । स्थाने न० ।

आप्ततव्रत पु० आप्तुतं वेदाध्ययनानन्तरं स्नानं व्रतमस्त्यस्य ।

अधीतवेदे, अतद्वद्व्याख्ये ब्रह्मचारिभेदे स्वातके ।

आवहृ न० आ सम्यक् वदस् वन्ध-भावे क्त । दृढवन्धने ।

आधारे क्त । प्रेम्णि । कर्मणि क्त । भूषणे । करणे क्त ।

योक्ते पु० । बद्धे आप्ते प्रतिबद्धे च वि० ।

आवन्ध पु० आ+वन्ध-वञ् । दृढवन्धे, योक्ते च ।

आवाधा स्त्री० आ+वाध-अङ् । पीडायां क्लेशे च । लीलाव-

त्यादौ प्रसिद्धे । त्रिकोणक्षेत्रे लम्बोभयपार्श्वस्थे क्षेत्रमध्ये

रज्जुनिक्षेपाव्कायमाने भूखण्डे ।

आविल वि० आ+विल भेदने, क । कलुषे, अस्वच्छे च ।

आवुक पु० आपनमाप् क्विप् आपसुतनोति उद्+तन-ङ ।

नाद्योक्तौ भगिनीपतौ ।

आभरण न० आ+भृ-ल्युट् । भूषणे । [माने, वातरोगभेदे च ।

आभा स्त्री० आ+भा-अङ् । दीप्तौ, शोभायाम्, कान्तौ उप

आभाषण न० आ+भाष-ल्युट् । आलामे, परस्परकथने च

आभाषित वि० आ+भाष-क्त । अभिसंखीकृत्य कथिते ।

आभास पु० आ+भास-वञ् । प्रतिबिम्बे दीप्तौ, भ्रमादेरादौ

सङ्कतिदर्शनोत्थापने अवतारणे च ।

आभास्वर पु० आ+भास-वरच् । चतुःपट्टिमिते, हादशमिते

वा गणदेवताभेदे । दीप्ते वि० । [पाण्डित्ये च ।

आभिजात्य न० अभिजातस्य भावः व्यञ् । कौसीत्ये,

आभीक्ष्ण न० लार्थेऽण् । अत्यर्थे । सदति वि० । क्रियाविशेषणत्वे न०

आभीक्ष्ण्य न० अभीक्ष्णस्य भावः व्यञ् । पौनःपुन्ये ।

आभीर पु० आ सम्यक् भियं राति रा-क । आहिर इति स्थाने

ब्राह्मणदम्बजायसत्यधे वर्षसङ्करभेदे गोपे, देशभेदे च ।

आभीरपत्नि(स्त्री) स्त्री० आभीराणां पत्निः । गोपग्रामे, पत्ने जीम्

आभील न० आ सम्भन्नात् भियं राति आभी+ला+क । तटे

तदति, मयानके च वि० ।

आभोग पु० आ-भुज-भावे आधारे वा घञ् । वरुणस्य ऊले परिपूर्णतायां, यत्ने, गानसमाप्तौ (मणिता) कविनाम-ख्यापने च । [कर्माणि तद्द्वयार्थं कर्तव्ये आदे ।

आभ्युदयिक वि० आभ्युदयार्थं दृढार्थं वि हृतं टक् । चूडादि आभ वि० आ ईषत् अभ्यते पच्यते आ+अभ-घञ् । अपको वैद्यकोक्ते अजीर्णताख्ये रोगभेदे पु० ।

आसगन्धि न० आसस्यापकस्य गन्धइव गन्धी यत् इत् समा० । अपकमांसादिहृल्यगन्धाख्ये ।

आसनस्य न० अप्रयस्तं मनो यस्य तस्य भावः अज् । दुःखे ।

आमन्त्रण न० आ+मन्त्र-ल्युट् । अभिनन्दने, संबोधने, कामचारानुष्ठानरूपे खनामख्याते च । अवश्यकर्तव्ये नियोगो निमन्त्रणं यथा आदादौ भोजने, अकरणे प्रत्य-वायासाधने नियोग अ.मन्त्रणं यथा स्थूलविशेषे शयने ।

आमन्त्रित वि० आ+मन्त्र-क्त । आमन्त्रिते, संबोधिते च । व्याकरणे संबोधने या प्रथमा तस्यां न० ।

आमय पु० आमं रोगं यात्यनेन या-ङ । रोगे ।

आमयाविन् वि० आमयोऽस्यास्ति विनि दीर्घश्च । रोगयुक्ते ।

आमर्शन न० आ+हृश् ल्यट् । स्पर्शे । [निर्वीर्यमित्युद्धटः ।

आमर्ष पु० न+हृष-घञ् दीर्घः । क्रोधे, "निरुद्योगं निरामर्षं

आमलक पु० आ+मल वृन् । वासकहृत्वे । ऊर्ध्व । धात्वाम् तिष्ठफलायां च स्त्री० । तस्याः फलं फले लुगिति तद्धितस्य लुक् । धात्रीफले न० । [खनामख्याते वातरोगभेदे ।

आमवात पु० आमयति प्रोडयति अम-णिच्-अच् कर्म० ।

आमातीसार पु० कर्म० । खनामख्याते रोगभेदे । [स्थाने

आमाशय पु० आमस्याशयः । नाभिलनयोर्मध्यभागे अपाक

आमिच्चा स्त्री० आमिष्यते सिच्यते मिष-सक् । तन्ने पक्वे दुग्धे

दधियोगजायां (क्षाना) विकृतौ । [अ आमिषीणमथल ।

आमिषीय न० आमिषाद्यै हृतं छ । आमिषोपकरणे दधि

आमिष न० पु० आ+मिष-क् । मांसे, भोग्यवस्तुनि, उत्कीर्णे,

रुचिररूपादौ, लोभसञ्चये, लाभे, कामयुगे, भोजने, विषये च

आमिषप्रिय पु० इत् । कङ्कपक्षिणि । मांसाभिलाषिणि वि०

आमिषाग्निन् वि० आमिषमश्नाति अश-णिनि । मांसमन्त्रजे

आमिषी स्त्री० आमिषनामैकदेशनामिकायां जटासांस्थाम् ।

आसुक्त वि० आ+इष परिधाने क्त । परिहिते । कर्त्तरि क्त ।

परिहितकवचे जने । [लुक्तायां नाटकाङ्गे प्रस्तावनायाम्

आसुख न० "आसुखं तद्विज्ञानीयात् बुधैः प्रस्तावना मते"

आसुक्षिक् वि० असुक्षिन् परलोके भवः टञ् टिलोपश्च ।

परलोके जन्मान्तरे भवे वस्तुनि । स्त्रियां उगीप् ।

आसुधायण वि० असुधायप्रत्यचीकृतस्यापि सद्गतेन सञ्चरि-
तत्वेन च प्रख्यातस्यापत्यं फक् षष्ठा अलक् । सहशोद्धवे ।

आमोद् पु० आ समन्तात् मोदयति आ+सुट+णिच्-अच् ।

अतिदूरव्यापके गर्भे, गर्भमात्रे च । आ+सुट भावे घञ् हृषे

आमोदिन् वि० अमोदोऽतिदूरगो गन्धोऽस्त्यस्मिन् । सुखसुग-

न्धितापादौ कर्पूरादौ, हर्षवति च ।

आम्नाय पु० आम्नायते अभ्यस्यते आ+म्ना-घञ् । वेदे,

आगमे निगमे, गुरुपरम्परागते, सदुपदेशे, वंशे, कुलक्रमेण

कथने च । भावे घञ् । अभ्यासे ।

आम्न पु० अम-रक् दीर्घश्च । खनामख्याते हृत्ते । तत्फलादौ न०

आम्नातक पु० आमं तद्रसम् आ ईषत् अतति याति आ+

अत ण्डुल् । आमड़ा इति ख्याते हृत्ते ।

आम्नावर्त्त पु० आमइव आ ईषत् तत्परसतया वर्त्तते आ

+हृव-अच् । आम्नातकहृत्ते ।

आम्नेडित न० आ+म्नेड-उन्नादे अच् उन्नात्तेनैवाचर्यते ।

आम्नेड+आचारे किप् ततः क्त । उन्नात्तेन यथा कथितस्य

पुनःपुनः कथनं क्रियते एवं कथितस्य द्विस्त्रिकथने ।

आम्ना स्त्री० आ सम्यक् चक्षो रसो यस्याः । तिलिप्ताम्

सार्धं कनि आम्निकाथल ।

आय पु० आ-इण्-अच् । लाभे । प्राप्नौ, धतागमै, ज्योतिषोक्ते

एकादशस्थाने, प्रामादौ सामिप्राह्यभागे वनितागारपालके च

आयःसूक्तिक वि० अयःश्रुतेनार्थानन्विच्छति । तीक्ष्णोपा-

येनाभीष्टसाधके जने । [अतियत्तशालिनि

आयत वि० आ+यम-क्त । दीर्घे आहृते च । आ+यत-अच् ।

आयतच्छदा स्त्री० आयतः छदोऽस्याः । कदल्यम् ।

आयतन न० आयतन्तेऽल यत-आधारे ल्युट् । देदादिबन्दन

स्थाने, आश्रये, विश्रामस्थाने, यज्ञस्थाने च ।

आयति(ती) स्त्री० आ+या इति वा ङीप् । उत्तरकावे,

प्रभावे, फलदानकाले च । आ+यम-क्तिन् । सङ्गमे,

दैर्घ्ये, प्रापणे च ।

आयन्त वि० आ+यत-कर्त्तरि क्त । अधीने, वयोभूते ।

आयन्ति स्त्री० आ+यत-क्तिन् । स्त्रेहे, पशिवे, सामर्थ्ये,

शीघ्रि, शयने, प्रभावे च । [लौहकवचे स्त्री०-ङीप् ।

आयस न० अयसा चिन्तितं तद्विकारो वा अण । लौहप्रादादौ

आयस्त वि० आ+यस-क्त । क्षिप्ते, लक्षिते, इते तीक्ष्णकृते

आयाम पु० आ+यम-घञ् । दैर्घ्ये ।

आयास पु० आ+यस-घञ् । परिश्रमे, अतियत्ने च ।

आयु पु० इण्-उण् । जीवनकाले, 'मा वां धनं जटायुं मामि'ति

भट्टिः ।

[कर्माध्यक्षे, कुशले च ।

आयुक्तं लि० आ०युज-क्त । व्यापारिते, ईषद्युक्ते, नियुक्ते,
आयुध न० आ०युध-कारणे घञर्थे च । प्रहरणभावे ।

आयुधिकं पु० आयुधं शिल्पमस्य ठक् । शस्त्राजौवे । तदर्थे क
आयुधीयमान । [सोपाङ्गे ।

आयुर्वेदं पु० आयुर्विन्दतेऽनेन घञ् । चिकित्साशास्त्रे वेद-
आयुर्वेदिन् लि० आयुर्वेदोवेद्यतया विद्यतेऽस्य इति ।
आयुर्वेदज्ञे चिकित्सके । [भ्रातृधिके तृतीये योगे पु० ।

आयुष्मत् लि० आयुर्विद्यतेऽस्य मत्तप् । चिरजीविनि । विष्णु
आयुष्य लि० आयुषे हितम् यत् । आयुषोहितकारके पथे ।
स्वार्थं यत् आयुषि न० । [रघुः ।

आयुस् न० इण-असि-णिञ् । जीवनकाले 'आयुषः क्षये' इति
आयोग पु० आ०युज-घञ् । गन्धसाध्योपहारे, व्यापारे, रोधे च
आयोगव पु० मूत्रादंश्यायास्तत्पत्रे प्रतिलोमवर्णसङ्करजे जातिभेदे
आयोजन न० आ०युज-ल्युट् । उद्योगे, आहरणे च ।

आयोधन न० आ०युध-आधारे ल्युट् । युद्धस्थाने । भावे
ल्युट् । योधने, तत्फलं वधे च ।

आर पु० ऋ-घञ् । मङ्गलप्रदे, शनिप्रदे, मधुराम्णफले हलभेदे
च । पित्तले, कौण्डे, प्रान्तभागे, सङ्खलोहे च न० ।

आरकूट पु० न० । आरं पित्तलं कूटयति स्तूपीकरोति अच् ।
पित्तलाभरणे । 'किमारकूटाभरणेन न विन्य' इति नैषधम् ।

आरक्ष पु० आ०रक्ष-अच् । हस्तिकुम्भाधःस्थले, हस्तिमस्तन
धर्मणि, सैन्ये च । रक्षके लि० । भावे घञ् । रक्षायाम् ।

आरग्वध पु० रगे-शङ्कायां किप् आरगं रोगशङ्कामपि हन्ति
अच् वधादेशश्च । रौंताल इति ख्याते हजे ।

आरट्ट पु० आरयते विख्याप्यते आ०रट् टच् ठस्य नेत्वम् ।
अस्त्रोत्तिष्ठाने (आरव) देशभेदे । [घोटके ।

आरट्टज पु० आरट्टे देशे जायते जन-ह । (आरव) स्थानजाते
आरणि पु० आ०र अणिच् । आवर्त्तं पयसां स्वतोभ्रमे ।

आरण्य लि० अरण्ये भवः यक् । वनजाते ऋगसिंहादौ ।
आरण्यक पु० अरण्ये भवः ततः स्वार्थे क । पथि, अध्याये,

न्याये, विहारस्थाने महत्ये, हस्तिनि च । वेदस्यांशविशेषे
न० । "आरण्यकमधीत्य वेति" मनुः ।

आरति स्त्री० आ-रम-क्तिन् । उपरमे, निवृत्तौ च ।
आरनाल न० कृच्छ्रतीति आरः ऋ०ण, नल-गन्धे घञ् ।

आरो गालोग्न्यो यस्य । काञ्चिके । वा कप् । आरनालकमथल
आरभटी आरभ्यतेऽनया आ०रम-अटि ङीप् । नाखेरचनाभेदे

आरम्भा पु० आ०रम-घञ् ऋम् च । तरायाम् भेगे-उद्यमे, र्दमे,

उपक्रमे, प्रस्तावनायाश्च । कर्मणि-घञ् । आरभ्यमाणे ।

आरम्भाद् पु० आरम्भस्य वादो यत् । न्यायमते वैशेषिक-
मते च "प्रथिव्यवृत्तिवायूनां क्रियासंयोजिताश्च वः ह्यणु-

कादिक्रमेणैवमारभन्ते इदं भवदिति" तयोः स्वीकारात्
आर(रा)व पु० आ०र-घञ् अप् वा । शब्दभावे ।

आरा स्त्री० आ०र अच् । चर्मभेदकालभेदे । टेको इति
ख्याते लौहास्त्रे च । 'आरापमात्रो ह्यवरोऽपीति' श्रुतिः

आरात् अयम् आ०रा-आति । दूरे, समीपे च ।
आरात्रिक न० अरात्राणि निर्दत्तं ठञ् दोषो हि रात्रावेव

प्रदर्शते इदं दिनेऽपि दर्शते । (आरति) नीराजनकर्माणि ।
आराधन न० आ०राध-ल्युट् । पात्रे, साधने, पूजने,

तोषणे, प्राप्तौ च ।
आराधना स्त्री० आराध-युच् स्त्रीत्वात् टाप् । सेवायाम् ।

आराम पु० आ०रम-आधारे घञ् । उपवने, कृत्तिमवने,
क्रीडावने च । [वक्रगामिणि लि० ।

आरालिक पु० अरालं कुटिलं शिल्पमस्य ठक् । पाषके ।
आर पु० ऋ-उण् । हज्जभेदे, कर्कटे, शूकरे च ।

आरेवत पु० आरेवयति रेचयति मलं रेव-णिच्-विच् अतति-
अच् । अत्यलसारके (सोन्दा) आरग्वधहजे ।

आरोग्य न० अरोगस्य भावः यज् । रोगराहित्ये अनामये ।
आरोग्यशाला स्त्री० आरोग्यार्थं शाला । चिकित्सालये ।

आरोप पु० आ रूढ-णिच्-पुक् घञ् । अत्यक्षिन् अन्यधर्मा-
वभासे यथा रज्ज्वां सर्पज्ञानम् । रूपकालङ्कारादौ त

सत्यपि वाधज्ञानेऽभेदावबोधः शाब्दः न प्रतिकथ्यते ।
आरोह पु० आ०रूढ-घञ् । दैर्घ्ये । उत्तमस्त्रीणां नितम्बे,

आरोहणे, उच्छ्रये, परिमाणभेदे च ।
आरोहण न० आ०रूढ-करणे ल्युट् । पाषाणादिरक्षिते

उज्जपासादारोहणसाधने (सिद्धि) क्षोपाने । भावे घञ् ।
निम्नस्थानादूर्ध्व-गमने ।

आर्चिक पु० ऋचां व्याख्यानं ठक् । ऋचां व्याख्याने । ऋचु
भवः ठक् । ऋग्वेदभवे लि० । ईकक्षि आर्चीकइत्यथ्यत् लि० ।

आर्जव पु० अजोर्भावः अण् । सरसतयां परमतरणाराहित्ये
आर्त्त लि० आ०र-क्त । पीडिते, दुःखिते, अमृते च ।

आर्त्तव न० अर्त्तौ भवस् अण् । स्त्रोष्ठे, पुष्पे च । अमृतस्य
प्राप्तः अण् । अर्त्तले फलपुष्पादौ लि० । मोधक्याम् स्त्री०

ङीप् । [धृत्स्त्रोशाश्च ।
आर्त्ति स्त्री० आ०र-क्तिन् अति भातौ ऋदिः । पीठायाम्

आर्त्तिज्य न० अर्त्तिजः कर्म यज् । अर्त्तिग्योग्ये कर्मणि ।

आर्थिक ति० अर्थं गृह्णाति अर्थात् आगच्छति वा ठक्। अर्थ-
पात्रके अर्थागते च। [आरभ्य षष्ठे नञ्ते च स्त्री० न०।
आर्द्र न० अर्द्ध-रक् दीर्घश्च। क्लिप्ते, सजलवस्तुनि। अश्विनीत
आर्द्रक न० आर्द्रायां भूमौ जातं पुनः। (आदा) खनाम-
ख्याते मूलभेदे।

आर्य्य उ० गृह्णत। स्वामिनि, गुरौ, सहृदि च। अष्टकुलो-
त्पन्ने पूज्ये, अष्टे, सङ्गते, नाथोक्तौ मान्ये, उदारचरिते,
शान्तचित्ते “कर्त्तव्यमाचरन् काममकर्त्तव्यमनाचरन्। तिष्ठ-
ति प्रकृताचारे स वा आर्य्य इति स्मृतः” इत्युक्तलक्षणे
जने च ति०।

आर्य्यक उ० अतिशयेनार्यः पितोरपि पूज्यत्वात् प्राग्रस्ये
कन्। पितामहे, मातामहे च। स्वार्थे कन्। अष्टे ति०।
आर्य्यपुत्र उ० आर्यः त्वगुरो गुरुश्च इतः। पत्यौ, गुरुषु च।
आर्य्यावर्त्त उ० आर्याणां भावार्त्तो देशः। “आ सप्तद्राक्षु वै पूर्वा-
दा सप्तद्राक्षु पश्चिमात्। हिमवद्विन्ययोर्ध्वमाख्यावर्त्तं प्रच-
क्षते” इति मनूते देशभेदे।

आर्ष ति० ऋषिभिः प्रोक्तम् स्मृतं वा अण्। ऋषिप्रणीते
धर्मशास्त्रे, तत्स्मृते वेदे च। “आर्षं धर्मोपदेशश्चेतिमनुः।”
आर्ष आदाय गोयुगमित्युक्ते विवाहभेदे पु०।

आर्हत उ० अर्हन्नेव स्वार्थे अण्। बुद्धविशेषे। तत्तत्स्वामिनि ति०।
आर्हन्ती स्त्री० अर्हन्तोभावः अञ् लुप् च ङीप् यलोपः।
योग्यतायाम्। [वङ्गश्च ति०।

आल न० आलयनि भूययनि अच्। हरिताले। अनल्ये,
आलभन न० आ+लभ-ल्युट्। स्वर्णे।

आलम्ब उ० आ+लवि षञ्। अवलम्बे, आश्रये च।
आलम्बन न० आ+लवि-ल्युट्। आश्रये, अलङ्कारमते रसा-
श्रये विभावे च। [लम्बमिति स्मृतिः” स्वर्णे च।

आलम्ब उ० आ+लभ षञ् लुप् च। वधे, “अञ्चालम्बं गवा-
आलय उ० आलीयतेऽस्मिन् अच्। गृहे। अव्ययी० लेयपर्य्य-
न्ते। अव्य०। “पितव भागवर्त्तं रसमालयमि”ति भागव०।

आलयविज्ञान न० आलयं विज्ञानम्। बौद्धमते लयपर्य्यन्त
स्थायिनि अहङ्कारासृष्टे विज्ञाने तन्मते हि सर्वज्ञानानां
क्षणिकतयाऽनुभवजन्यसंस्कारस्य तस्मिन् ज्ञाने एव प्रक-
ल्पनात् पूर्वानुभूतस्य स्मृतिस्मभावः।

आलवाल न० आ समन्नात् जललवमालाति आ+ला-क।
हस्तमूले सेकार्थं गृहादिषट्ठिते जलाधारे सेतौ।

आलस्य न० अलसस्य भावः अञ्। सत्यपि सामर्थ्येऽवश्य-
कर्त्तव्येऽनुत्साहरूपेऽनसत्वे। अलसएव प्राङ्गणादित्वात्

स्वार्थे अञ्। अलसत्वयुक्ते। [रज्यां, वस्त्रनमाति च।
आलान न० आलीयतेऽल आ+ली-ल्युट्। गजवत्स्रनस्तन्मे

आलाप उ० आ+लप-षञ्। कथोपकथने, सम्भाषणे च।

आलावू स्त्री० आ+लवि षञ् नलोपश्च। तस्त्रयाम्।

आलावार्त्त न० आ समन्नात् अलमत्यर्थं वर्त्तते चाल्यते
आ+अल+वृत्-णिच् षञ्। वस्तुनिर्मिते व्यजने।

आलि(ली) स्त्री० आ+अल-इन्। आगन्तकजलवारणार्थं
शस्यसेकजलधारणार्थं च दृतिरूपे सेतौ, सर्व्यां सप्त-
वयस्कायां, पङ्क्तौ, आरामादिदृक्चश्रेण्याम्, सन्ततौ च।
वा ङीप् आलीत्वयत्। शुद्धानःकरणे अत्यर्थे च ति०।
अमरे, दृष्टिके च पु०।

आलिङ्गन न० आ+लिङि-ल्युट्। प्रीतिपूर्वकमन्योन्यदेह
संश्लेषणे, परिरम्भे च। [गृह्णते च।

आलिङ्ग्य ति० आ+लिङि-ण्यत्। आलिङ्गनीये, यवाकृति-
आलिङ्ग्य उ० अलिङ्ग्य एव षण्। जाला इति ख्याते
गृह्णन्ते जलपात्रे सणिके।

आलिम्पन न० आ+लिप-ल्युट् लुप् च। मङ्गलाद्ये लेपने।

आलीढ न० “नमिता पूर्वजङ्घा तु पश्चिमा प्रशुणा भवेत्।
अससोमध्यकायः स्यादालीढस्य” च लक्षणमित्युक्तलक्षणे
“आलीढं दक्षिणं पादमित्युक्तलक्षणे च धन्विनां पादविन्यास
विशेषेणावस्थाने। आ+लिङ्-क्त। भुक्ते, क्षते च ति०।
‘सेनान्यमालीढमिवासुरास्त्रैरिति रघुः। भवेत्त लोहने न०

आलीनक न० आदीपत् प्रयासेन अग्निसंवेगमात्रेण लोयते
द्रवीभवति आ+ली-क्त संज्ञायां कन्। (रा) इति ख्याते रङ्गे

आलु उ० आ+लु-ङु। खनामख्याते कन्दभेदे, भेलके, पेचके
पक्षिणि च। भारो इति ख्यातायां क्षुद्रवटिकायां स्त्री०।

आलुक न० आलुवेव स्वार्थे कन्। मूलभेदे, काशालुगङ्गालु
प्रभृतिकन्दमात्रे च। शेषे नागे पु०। आ-लू-क्लिप् संज्ञायां
कन् ङीप्। आलूकी रक्तालुप्रभेदे स्त्री०।

आलेख्य न० आ-लिख-आधारे-ण्यत्। चित्रपटादौ।

आलेख्यशेष ति० आलेख्यं चित्रमेव शेषो यस्य व०। गृहे,
तस्य चित्रे एव प्रतिष्ठातिरूपेण अवस्थानात्।

आलोक उ० आ+लुक्-षञ्। दर्शने, उद्द्योते, वन्दिनामालोकये-
त्यादि स्तुतिवाक्ये। “आलोकशब्दं वयसां विरावैरिति रघुः

आलोचन न० आ+लुच-ल्युट्। कर्त्तव्यतयाऽवधारणे,
विवेचने च। “अस्ति ह्यालोचनं ज्ञानं प्रथमं निर्विक-
ल्पकम्। बालसकारादिविज्ञानसदृशं शुद्धवस्तुजम्। ततः
परं पुनर्वस्तुधर्मैर्जात्यादिभिर्वया। बुद्धादिवसीयते सापि

प्रत्यज्ञेन सम्मते'ति सांख्योक्ते निर्द्वैतके शुद्धवस्तुविषयके
प्राथमिके ज्ञाने च ।

आवपन न० आ+उप-ते स्थाप्यतेऽल ल्युट् । धान्यस्थापनपात्रे
(थल्या इति ख्याते) वप-णिच्-भावे ल्युट् । सर्वसृष्टने ।

आवरक न० आ+उ-करणे अप् संज्ञायां वुन् । अपवरके,
आच्छादके वस्त्रादौ ।

आवरण न० आ+उ-करणे ल्युट् । (ढाल) चर्ममयफलके ।
भावे ल्युट् । आच्छादने, वेदान्तमतेऽविद्यादिना ज्ञान-
प्रकाशाच्छादने च । [सिते च ।

आवर्जित ति० आ+वर्ज-क्त । आहूते, क्षिप्ते, दत्ते, आन-
आवर्त्त पु० आ+उ-धञ् । चक्राकारेण जलस्य स्वयं भ्रमणे,
भुवाख्ये रोमसंस्थानभेदे घोटकविद्धे वामावर्त्तनामके मणौ
आवर्त्तने, चिन्तने च । अच् । जेषाधिपभेदे मांलिकघातौ च न०

आवर्त्तन न० आ+उ-णिच् ल्युट् । (आवटान) दुग्धादेरा-
लोडने । आवर्त्तते परिवर्त्तते यस्मिन् काले । मध्याह्नोत्तरं
यदा प्रथमतः पूर्वस्थां दिशि सूर्यच्छाया प्रथमं गच्छति,
तस्मिन् काले 'आवर्त्तनसमीपे वेति स्मृतिः' । धातुद्रव्यस्य
द्रवीकरणे च ।

आवर्त्तनी स्त्री० आवर्त्तये द्रवीकृत्य आलोडयतेऽल आ+उ-
णिच्-आधारे ल्युट् । ताम्रादिधातुद्रव्यस्य द्रवीकरणाधारे
ऋण्ये (सुचौ) पात्रभेदे, मूषायाम् ।

आवर्त्तित ति० आ+उ-णिच्-क्त । अभ्यस्ते, गुणिते च ।
आवर्त्त पु० आ+उ-धञ् । उल्लाटने । [स्त्रियां ङीप् ।
आवश्यक ति० अवश्यं भव्यः मनोष्टा० वुञ् । नियतकाले
आवसथ पु० आवसत्काल वस-अथच् । वसतिस्थाने, विश्राम-
स्थाने, व्रतभेदे च । [मपनीतलये राशीकृते धान्ये च ।

आवसित ति० आ+अव+सी-क्त । एकधान्ये, मर्दनानन्तर
आवहमान ति० आ+वह-शानच् । क्रमागते ।

आवाप पु० आ+वप-धञ् । आलवाले, (थल्या) पात्रभेदे, प्रचेपे,
भाण्डे, बलये, शत्रुचिन्तने परराष्ट्रचिन्तने, निम्नोन्नत
भूमौ, प्रधानहोमे च । [छाभरणे बलयादौ ।

आवापक पु० आ+वप-कर्मणि धञ् संज्ञायां कन् । प्रको-
आवापन न० आ+वप-णिच्-खुल् । (तांत) सूत्रयन्त्रे ।

आवास पु० आ+वस-आधारे घञ् । वासस्थाने ऋहादौ ।

आवाहन न० आ+वह-णिच् ल्युट् । साविध्याय देवानामाह्वाने
आविक न० अविना तन्मोमा निर्मितं ठक् । कम्बले । अवेम-
पक्ष सम्बन्धिनि ति० । [इति ख्याते करमर्द्धहजे च ।

आविग्न पु० आ+विज कर्त्तरि क्त । उद्दिग्ने (पाणिग्रामला)

आविद्ध ति० आ+अध-क्त । विद्धे, वस्त्रे, पराहते, क्षिप्ते,
अभिभूते, मूर्खे च ।

आविध पु० आविध्तेऽनेन व्यध-धञर्थे क । काष्ठादिवेधनसाधने
(भसर) (तरपिन) सूत्र्याकाराये अस्ते । [व्याप्ते च ।

आविष्ट ति० आ+विश-क्त । भूतादिपक्षे, आवेशयुक्ते, निविष्टे,
आविस् अन्त्य० आ+उ-इस् । प्रकाशे । एतच्छब्देन सह
भूधातुः प्रकाशार्थं यथा आविर्भावः । कञ्धातुः प्रकाश
करणेऽर्थे यथा आविष्कारः ।

आवीरचूर्ण पु० आ समन्तात् विशेषेण ईर्यते क्षिप्यते
आ+वि+इर-धञ् कर्म० । आवीर इति ख्याते फल्गुनि
'आवीरचूर्णं क्वचिरं गृह्यतां परमेश्वरे'ति पुराणम् ।

आवुक पु० आवति पालयति उष् संज्ञायां कन् । नाशोक्तौजनके
आवृत् स्त्री० आ+उ-संपादित्वात् क्तिप् । परिपाद्यामनुक्रमे ।

आवृत्ति ति० आ+उ-क्त । वेष्टिते कृताच्छादने ।

आवृत्त ति० आ+उ-क्त । निवृत्ते, 'आवृत्तानां गुरुकुलादिति
स्मृतिः' अभ्यस्ते, गुणिते च ।

आवृत्ति स्त्री० आ+उ-क्तिन् । अभ्यासे, पुनः पुनर्गुणने च ण्ड्याः
शतावृत्तिपाठादि'ति पुराणम् । [द्वन्द्वदारकट्टे च ।

आवेगी स्त्री० आवेगोऽस्त्यस्याः अर्थं आद्यच् गौरा० ङीप् ।

आवेश पु० आ+विश-धञ् । अहङ्कारभेदे, संरम्भे, अभि-
निवेशे, आसङ्गे, अतृप्तवेशे, यथा भूतावेशः । पक्षभये,
भूतादिना रोगे च । [भूतावेशे रोगे, सूत्र्येन्दुपरिधौ च

आवेशन न० आ+विश-आधारे ल्युट् । शिल्पशालायां
आवेशिक ति० आवेशे ऋहे भवः आगतो वा ठञ् । अतिथौ
असाधारणे स्वकीये वान्मवादौ च । [वेष्टा] ।

आवेष्टक पु० आवेष्टयति ण्वल् । आवरणकारके प्राचीरादौ
आशंसा स्त्री० आ+शंस-अ । अप्राप्तस्य प्राप्तीच्छायाम्,
इष्टार्थाशंसने च । [क्त । कथने न० ।

आशंसित ति० आ+शंसि-क्त । वाञ्छिते, कथिते च । भावे
आशंसु ति० आ+शन्स-उ । इच्छावति, इष्टार्थलाभेच्छौ,
कथयितरि च ।

आशङ्का स्त्री० आ+शङ्कि-अ । तसि, सङ्कोचे, ईषद्वितर्के च
आशय पु० आ+शी-अच् । अभिप्राये, आधारे, विभवे,
पनसहजे वेदाकोक्ते अजीर्णे स्थाने च । आ फलविपाकात्
चित्तभूमौ शते इति कर्त्तरि अच् कर्मजन्त्ये वासनारूपे
संस्कारे, धर्माधर्मरूपे अदृष्टे च । आधारे अच् ।
आशयवति चित्ते । भावे अच् । शयने स्थाने च ।

आशर पु० आश्रयति आ+शृ-अच् । अग्नौ, राक्षसे च ।

आशा स्त्री० आ समन्तात् अश्रुते अश-अच् । दिशि, अशक्यो-
पायार्थविषयायाम्, दीर्घाकाङ्क्षायाम् अनधिगतविषयायां
लप्यायां च । [इतः। लप्यासंभवे दिशं वक्षे च ।

आशान्न पु० आशां दिशं वधाति अच् । मकटजाले, वन्ध-घञ्
आशास्य लि० आ+शास-ण्यत् । आशीःसाध्ये, आशं-
सनीये च “आशास्यमन्यत् पुनरुक्तमि”ति रघुः ।

आशित लि० आ+क्रादि० अश-क्त । भुक्ते, अग्नेन लप्ते च ।

आशितङ्गवीन अशितङ्गवीनवत् सर्वम् । दीर्घादिरिति बह्वः

आशितम्भव पु० अशितम्भववत् सर्वम् । दीर्घादिरिति बह्वः

आशिस स्त्री० आ+शास-क्तिप् इत्त्वम् । हितप्रार्थने अभीष्ट
द्विप्रार्थने, सर्पतालुस्यदन्ते, सर्पदंष्ट्रायामाशोक्षि पृषो० ।

आशीर्वाद् पु० आशिपोवादः वद्-घञ् । मङ्गलप्रार्थने आ-
शीर्षचने च ।

आशीविष पु० आशिपि आश्यां वा विषोऽस्य पृषो० । सर्पे ।

आशु अव्य० अश-उण् । क्षिप्रत्वे । वर्षाभवे षष्ठिकादौ धात्ये,
पाटले व्रीहौ च पु० न० । क्षिप्रं लि० क्रियाविशेषणत्वे न०

आशुगपु० आशु+गम-ङ । वायौ, वाणे, सूर्ये च । शीघ्रगामिनि लि०

आशुपती स्त्री० आशु पतं यस्याः । शल्लकीलतायाम् ।

आशुशुक्षणि पु० आ+शुष-सन्+अनि । अग्नौ, वायौ च ।

आशौच न० अशौचमेव स्तौर्धेऽण् । अशौचसमनर्थे वैदिक-
कर्मानर्हावस्थायाम् ।

आश्वर्य्य न० आ इति चर्यतेऽभिनीयते आ+चर ण्यत् सुट्
च । अपूर्वे अट्भुते चित्ते, विक्षये च । अद्भुतवति लि०

आश्वसन पु० आ+अश-मनन् । सूर्यसारथौ अरुणे । [रघुः

आश्वान लि० आ+श्वै-क्त । ईषद्विनीभूते ‘मथवाश्वानकर्हमानि’ति

आश्वम पु० न० आ+श्वम-आधारे घञ् अट्ठिः । ब्रह्मचर्या-

दिके शास्त्रोक्ते धर्मभेदे, सुनीनां वासस्थाने, मठे, वने च

कलौ तु ब्रह्मचर्यवानग्रह्यौ न स्तः ऋहस्यभिक्षुकाश्रमावेव

“ऋहस्यो भिक्षुकश्चैव आश्रमौ द्वौ कलौ युगे” इति

स्मरणेन सर्वलक्षणज्ञानेन विश्रामस्थाने परमेश्वरे च ।

आश्वमधर्म्य पु० आश्वमेधु विहितो धर्मः । ब्रह्मचार्यादीनां

शास्त्रविहिते धर्मौ ।

आश्वय पु० आ+त्रि-अच् । सामीप्ये, आधारे, ऋहे, राश्यां

चन्द्रिग्रह्यतिष्ठत्पु मट्पु गुणेषु मध्ये प्रवलशतौराश्वयणरूपे शुणे च

आश्वयाश पु० आश्वयमाधारं काष्ठमश्रति अश-अण् । वज्रात् ।

आश्वव पु० आ+श्व-अप् । अङ्गीकारे, लोके च । आश्वणोति

वाक्यम्पचाद्यच् । प्रवर्त्तयितुं निवर्त्तयितुं वा शक्नो वचनस्थिते

आश्वित लि० आ+श्वि-क्त । आश्ववप्राप्ते, शरणागते, आधेये च

आश्रुत लि० आ+श्रु-क्त । अङ्गीकृते, आकर्णिते च ।

आश्लेष पु० आ ईषदेकदेशेन श्लेषः संवन्धः आ+श्लिष-घञ् ।
एकदेशसंवन्धे । [ऽण् । रथादौ लि० ।

आश्व न० अश्वानां समूहः अण् । अश्वसमूहे । अश्वैरुह्यते-

आश्वत्य न० अश्वत्यस्य फलमित्यर्थे तस्य न लुक् । अश्वत्यफले ।

आश्वयुज पु० आश्वयुजी अश्विननक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी यस्मिन्

मासेऽण् । शुक्लप्रतिपदादिके दर्शान्ते चान्द्रे आश्विने मासे

आश्वयुजी स्त्री० अश्वयुजा अश्विनीनक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी

‘नक्षत्रेण युक्तः काल’ इत्यण् । आश्विनमासीयपौर्णमास्याम्

आश्वस पु० आ+श्वस-घञ् । निर्द्विती आश्वयटाने भीतस्य

भयनिवारणार्थं सान्त्वने च । [चान्द्रे मासि ।

आश्विन पु० अश्विनी पूर्य्यमा यस्मिन् मासे । सनामख्याते

आश्विनी स्त्री० अश्विना अश्वकारवता नक्षत्रेण युक्ता पूर्य्य-

मा नक्षत्राण् । आश्विनमासिकपौर्णमास्याम् ।

आश्विनेय पु० द्विव० अश्विन्याः अश्वकारवत्याः सूर्य्यपत्न्याः

संज्ञाया अपत्ये ढक् । स्वर्वाद्यौः । [गम्ये स्थाने ।

आश्वीन लि० अश्वेनैकाहेनातिक्रम्यते खञ् । अश्वस्य एकाह

आषाढ पु० आषाढी पूर्य्यमाऽस्मिन् मासेऽण् । सनामख्याते मासे

आषाढी स्त्री० आषाढश नक्षत्रेण युक्ता पूर्य्यमा ‘नक्षत्रेण

युक्तः काल’ इत्यण् । आषाढमासीयपौर्णमास्याम् ।

आस उपवेशने अदादि० आत्म० चक० सेट् । आले आसिष्ट

आस् अव्य० आस-क्तिप् । स्मरणे, अपाकरणे, कोपे, वन्दामे,

पीडायां, सगर्वतर्जने च ।

आसक्त लि० आ+सन्ज-क्त । आसक्ते युक्ते विषयान्तरनिष्ठ-

च्या तत्परे च । नित्ये सतते च न० । तद्वति लि० ।

आसङ्ग न० आ+सन्ज-घञ् । अभिनिवेशे, प्राप्त्यसोपस्थित-

स्यापि नाशवो रक्षणभिलाषे, भोगभिलाषे, कर्तृत्वाभिमाने

च । तद्युक्ते लि० । सौराष्ट्रवर्द्धि स्त्री० ।

आसत्ति स्त्री० आ+सद्-क्तिन् । संसर्गे, लाभे, सन्निधौ ।

न्यायादिमते यत्पदार्थेन यत्पदार्थस्यान्वयायेच्चा तयोरेव्यव-

धानेन पदेनोपस्थापने च ।

आसन न० आस-ल्युट् । उपवेशने । आधारे ल्युट् पीठादौ,

हस्तिस्त्वन्देशे, सन्ध्यादिषु मट्पु नटपुशुकेषु शत्रुदुर्गादीन्य-

वरुध्य स्थितौ, यात्रानिष्ठतौ, अष्टाङ्गयोगमध्ये हतयोऽङ्गे

पद्मासनौ । यस्यति ल्यु स्तौर्धेऽण् । जीरकष्टे पु० ।

युच् टाप् । स्थितौ ।

आसन लि० आ+सद्-क्त । निकटस्थे, उपस्थिते च ।

आसव पु० आ+श्व-अप् । मद्यमात्रे “शीधुरिकुरसैः पक्ते-

रपक्कै रासवो भवेदि" लुक्प्रकारे मद्ये च । [तालवृत्ते

आसवट् पु० आसवस्य (ताडो) मद्यस्य कारणं दुः शक० तः ।
आसादन न० आ+सद-णिच्-ल्युट् । सन्निधापने, स्थापने च
आसादित वि० आ+सद-णिच्-क्त । लब्धे, सन्निधापिते,
आयोजिते च ।

आसार पु० आ+सृ घञ् । धारासम्पाते वेगवृद्धौ, प्रसरणे,
सैन्यानां सञ्चतो व्याप्तौ च । करणे घञ् । सहृदुवत् ।

आसीनप्रचलायित न० आसीनेन उपविष्टेनैव प्रचलवत्
आचरितम् प्रचल-क्यच् क्त । उपविश्य निद्रावशेन प्रचलन
रूपे (ढोला) दोलने । [प्यादने (चोयान) इति ख्याते पाके
आसुति स्त्री आ+सृ-क्तिन् । सोमानिष्पीडने अभिषेचे, मद्यनि-
ष्पासुतीवल्ल पु० आसुतिरस्यास्ति वल्ल च दीर्घः । यौगिडके ।
सोमाभिषवशालिनि याज्ञिके वि० ।

आसुर पु० 'आसुरो द्रविणादाना'दित्युक्तलक्षणे धनदानेन
कन्याविवाहे । असुरस्येदम् अण् । असुरसंघञ्जिनि वि० ।
स्त्रियां ङीप् 'आसुरो रात्रिरन्यत्रे' इति स्मृतिः ।

आसुरस्व न० इत० । "अयञ्चनान्तं यद्व्यवसासुरस्व" तदु-
च्यते" इति मनुक्ते अयाज्ञिकधने ।

आसेचन वि० असेचन+सार्थेऽण् । असेचनार्थे आह्निककारकं
यस्य दर्शनं तत्र । सार्थे कन् आसेचनकर्मण्यत्र ।

आसेध पु० आ+सिध-घञ् । राजाध्यायान्यत्र गमनादेः प्रति-
षेधरूपेऽवरोधे ।

आसेवा स्त्री० आ+सेव-अ । अभिलाषप्रवृत्तौ पौनःपुन्येन
प्रवृत्तौ । [आधारे घञ् । रणे ।

आस्कन्दन न० आ+स्कन्द-ल्युट् । शोषणे, आक्रमणे च ।

आस्कन्दित न० आ+स्कन्द-सार्थे णिच्-क्त । अश्वनतिभेदे
त्वरितगमने च । सार्थे कन् । आस्कन्दितकर्मण्यत्र ।

आस्तर पु० आ+स्तृ-करणे अण् । हस्तिष्ठस्य कस्यचे भुक्त
इति ख्याते । ल्युट् । आस्तरणमण्यत्र न० ।

आस्तिके वि० अस्तिक परलोक इति मतिर्यस्य ठक् । परलोका-
स्तित्ववादिनि "अस्तीत्युक्ता गतो ब्रह्मादास्तिकस्तेन कथ्यते
इति निरुक्तसंज्ञाके जरत्कारसुनिवृत्ते । आस्तीकोऽप्यत्र ।

आस्तिक्य न० आस्तिकस्य भावः कर्म वा । वैदिकधर्मं अज्ञायाम्

आस्तीकजननी स्त्री० इत० । जरत्कारुसमिपत्रां जरत्कार-
मात्रां वासुकिभगिन्यां मनसादेव्याम् ।

आस्या स्त्री० आ+स्या-अङ् । आलम्बने, अपेक्षायां, अदा-
यां, स्थितौ यत्ने च । आधारे अङ् । प्रतिष्ठायां, स्थाने च ।

आस्थान न० आ+स्था-आधारे ल्युट् । सभायां, विश्रामस्थाने

च । स्त्रीत्वमपि तत्र ङीप् । आस्थानीत्यथैवार्थः ।

आस्थित वि० आ+स्था-क्त । आरूढे माप्ते, व्यङ्गीकृतवति च
आस्थद न० आ+पद-घ सट् च । प्रतिशायाम्, पदे, स्थाने,
काले, प्रभुत्वे च । [“येरावतास्फालनकर्कशेनेति कुमारः
आस्फालन न० आ+स्फुर-णिच् ल्युट् स्फालादेशः । चालने
आस्फोट पु० आ+स्फुट-अच् । स्वयं फलस्य स्फोटनात् अर्कवृत्ते
(तालटोका) मल्लादेर्वाह्लादेर्हस्ततालेन शब्दकरणे च । (हा-
परमाली) वनमल्लायां स्त्री० । ल्युट् आस्फोटनमण्यत्र न० ।

आस्फोटक पु० आस्फोटोऽर्कवृत्त इव । (आखरोट) शैलपोखी
आस्फोटनी स्त्री० आस्फोथते विदार्यतेऽनया अस्फुट-णिच्-
करणे ल्युट् स्त्रीत्वात् ङीप् । (हरपन) वेधमास्ते ।

आस्फोत पु० आ+स्फुट-अच् पृषो० टस्य तत्तम् । अर्कवृत्ते
कोविदारवृत्ते, भूपलाशवृत्ते च । सार्थे कन् । आस्फोतकोऽर्कवृत्ते
आस्फोता स्त्री० आ+स्फुट-अच् पृषो० । अपराजितायां,
वनमल्लायां (हापरमाली) लताभेदे च ।

आस्य न० अस्यते पाप्मोऽत्र+अस-आधारे ण्यत् । सृष्टे ।
तन्मध्ये च । आस्ये भद्रः यति यलोऽणः । सुसभने वि० ।

आस्यपत न० आस्यमेव पतमस्य । पद्मे ।

आस्यलाङ्गल पु० आस्यं लाङ्गलमिव भूविदारकं यस्य । नृकरे
आस्यलोमन् न० इत० । पुरुषसंज्ञजाते लोमि (दाढ़ि) ।

आस्या स्त्री० आस-ण्यत् टाप् । स्थितौ, आसने च ।

आस्यासव पु० आस्यस्यासवः प्रसवः इत० । लालायाम् (पुथु)
(लाल) इति ख्यातायाम् । [अण् । निरनरास्रवणे ।

आस्रव पु० आस्रवति मनोऽनेन करणे अण् । लेशे । भावे ।

आस्राद् पु० आ+स्राद-कर्मणि घञ् । रमे।भावे घञ् । रसातुभवे

आह कव्य० आ+हन-उ । आक्षेपे, नियोगे, हृदयभाषने,
उवाचेत्यर्थे 'अपाह्न यणीं विदितो महेस्वर' इति कुमारः ।

आहत वि० आ+हन-क्त । गुणिते, ताडिते, बन्ध्यासुतोऽसी-
त्यादौ मृणार्थके वाक्ये च । दक्षायाम् पु० । पुरातने नूतने
च वक्ष्ये न० ।

आहतलक्षणा पु० आहतमभ्यस्तं लक्षणं यस्य । गुणैः प्रसिद्धे
आहर पु० आ+हृ-अच् । उच्छ्वासे, अनास्थितस्य वायोर्मु-
खेन यद्गिर्यते ।

आहव न० आह्वयनेऽपरोक्ष आ+ह्वे-अण् । संसारणे
गुणः । युद्धे । आह्वयतेऽत्र अ+ह्व अण् । यज्ञे ।

आहवनीय पु० आहवनमर्हति क् । गार्हपत्याग्नेरुद्धृत्य हो-
मार्थं जतमंस्तारे वस्त्रौ । आ+ह्व-अनीयर् । हवनीये ।

आहार पु० आ+हृ-घञ् । आहरणे, द्रव्यमात्रस्य गलाधःक-

रयक्ष्मे भोजने च । 'नीराहाराय ये जीवा' इति स्मृतौ
जलपानेऽप्याहारशब्दः । कर्मणि घञ् । अन्नादौ भक्ष्ये ।
आहार्यं वि० आ+हृ-ण्यत् । आहरणीये, आगन्तके,
कृत्रिमे, आरोग्ये नाथ्ये रचिते रसादिव्यञ्जकभूषादौ च ।
आहार्य पु० आ+हृ-घञ् संप्रसारणे ढङिः । कूपसमीपे
गवादीनां जलपानाय प्रसरतिना रचिते (खाल)जलाशये,
युद्धे, आह्वाने च । [कृते, कृताधानसंस्कारे च ।
आहितं वि० आ+घञ्-क्त । न्यस्ते, स्थापिते, अर्पिते,
आहितुं शिङ्कति वि० अहितृण्डे न दीव्यति ढक् । व्यालपाहिण्यि
आहृतं वि० उद्देश्यस्य अभिमुख्येन वाचादेव ऊतं ऊ-क्त ।
मृदुल्यकर्तव्येषु पशुसु यज्ञेषु । मनुष्ययज्ञे भूतयज्ञे चेत्यन्ये ।
आहृति स्त्री० आ+ऊ-क्तिन् । देवोद्देशेन मन्त्रेणाग्नौ हविः क्षेमे
आहेय न० अहेरिदम् ढक् । संप्रसवन्निनि चर्मविपादौ ।
आहो अव्य० आ+हृ-डो । प्रश्ने, विकले, विचारे च ।
आहोपुरुषिका स्त्री० अहमेव पुरुषः शूरः मयू० अहो
पुरुषः तस्य भावः बुज् स्त्रीलात् टाप् । दर्पजन्ये आत्मनि
उत्कर्षसम्भावने ।
आहोस्ति अव्य० आहो च स्तिङ् इ० । विकले, प्रश्ने च ।
आह्विक वि० अह्ना साध्यं ठञ् । दिनसाध्ये, स्नानसन्ध्यातर्प
णादौ च । इदमर्थे ठञ् । दिनसम्पन्निनि । अध्याया-
न्तर्गते अन्यस्य प्रकरणसमूहे न० ।
आह्लाद पु० आ+हृ-घञ् । आनन्दे । [च ।
आह्वय पु० आ+हृ-य । नामनि संज्ञायाम् प्राप्तिसाधने द्यूते
आह्वान न० आ+हृ-घञ् ल्युट् । आकारणे आह्वतौ च ।

इ

इ पु० अस्य विष्णोरपत्यम् अ+इञ् । कामे । अस्तेदम् अ+इञ् ।
भेदे, रोगेक्षौ, निराकरणे, अतृकस्यायाम्, खेदे, विष-
ये, निन्दायाम्, सम्बोधने च । [सद्रामञ्जन इत्युद्भटः ।
इ गतौ भ्वादि० पर० सक० अनिट् । अयति ऐमीत् । अयस्यदयति
इक् अरण्येऽधिपूर्वक एव कित् अदादि० पर० सक० अनिट् ।
अध्येति अध्येमीत् इण इव तिङि न कति । अधीयन् ।
इक्षु पु० इक्ष-कृत् । मधुररसयुते अस्मिन्ने स्नानमख्याते ढङ्गे ।
इक्षुकाण्ड पु० इक्षोः काण्ड इव काण्डोऽस्य । काण्डे ढङ्गे ।
इक्षुकुट्टक पु० इक्षुं कुट्टयति कुट्ट-ण्वल् । शुद्धकारके लघी-
वलादौ । [क्षुद्रगोक्षुरे च ।
इक्षुगन्ध पु० इक्षोरिव गन्ध एकदेशावयवो यस्य । काण्डे ढङ्गे,
इक्षुगन्धा स्त्री० इक्षोर्गन्ध इव गन्धोऽस्याः । शुक्लविदार्याम्,

कण्ठभूमिकुष्माण्डे, काशे, गोक्षुरे च । स्वार्थे के अत
इत्तम् । इक्षुगन्धिका भूमिकुष्माण्डे । [धान्यविशेषे ।
इक्षुतुल्या स्त्री० इक्षुणा त्वया पत्रादिना । (जनार) ।
इक्षुनेत्र न० इक्षुर्नीयते पुनरुत्पादनाया रीयतेऽनेन नी-इन् ।
इक्षोर्नैवमिव वा इक्षुत्पादके इक्षुनेत्राकारे तदपत्यौ ।
इक्षुपत्र पु० इक्षोः पत्रमिव पत्रमस्य । (जनार) धान्यभेदे ।
इक्षुप्र पु० इक्षुरिव पूर्यते मृ-कर्मणि घञर्थे क । शरद्वृत्ते ।
इक्षुमती स्त्री० इक्षुप्रदसोऽस्यास्यां मत्तम् । मर्दभेदे ।
इक्षुमूल पु० इक्षोर्मूलं पन्थिरिव मूलं पन्थिर्यस्य । बंशवृत्ते ।
इत० । इक्षुमूले तदपत्यौ न० । [इक्षुनिष्पीडने यन्त्रे ।
इक्षुयन्त्र न० इक्षोस्तन्निष्पीडनस्य यन्त्रम् । (महाशाल) ।
इक्षुर पु० इक्षुमिक्षुगन्धं राति रा-क । (तालमाखना) कोकि-
लाख्ये ढङ्गे, काशे च । ततः स्वार्थे क । तत्पार्थे, इक्षुप्रदे च ।
इक्षुरस पु० इक्षो रस इव रसो यस्य । (नडा) इति ख्याते
ढङ्गभेदे । इत० । इक्षोः रसे ।
इक्षुरसकाय पु० इक्षुरसस्य कायः पाकभेदः । शुद्धे ।
इक्षुवल्ली (क्षुरी) स्त्री० इक्षुरिव वृक्षादा वल्ली वक्षुरी वा
लता । क्षीरविदार्याम् । [इक्षुक्षेत्रे ।
इक्षुव्र(टि)टीका स्त्री० इक्षोर्वाटीव इवाऽर्थे के वा वृक्षः ।
इक्षुवालिका स्त्री० इक्षुरिव वलति खलु । तालमाखना
इयि ख्याते ढङ्गे, काशे च ।
इक्षुशर पु० इक्षुरिव शरणाति शर-कच् । काशभेदे तदने
गन्तर्गात्ववृत्तेर्हृत्वात् तस्मैकुवत् द्विषकत्वम् ।
इक्षुशाकट पु० इक्षुणां भवनं क्षेत्रम् इक्षु+शाकटच् । (शे)
(कल्प) इति ख्याते इक्षुमवनयोग्ये क्षेत्रे । तदर्थे शाकिन् ।
इक्षुशाकिन्शब्दोऽप्यन्तार्थे ।
इक्षुसार पु० इत० । शुद्धे । [स्वाम् सूर्यवंश्ये आदिराजे च ।
इक्षुाकु पु० इक्षुमिक्षुमाकरोति इक्षु+आ+कृ-हु । कटुतु-
इक्षुारि पु० इक्षुरिवासमन्ताद्व्यति आ+हृ-इन् । काण्डे ढङ्गे
इक्षुालिका पु० इक्षुरिव अलति व्याप्नोति खलु । काशे ।
इक्षु गतौ भ्वादि० पर० सक० सेट् । एषति ऐषीत् ।
इक्षु गतौ इदित् भ्वादि० पर० सक० सेट् । इक्षति ऐक्षीत् ।
इक्षु गतौ इदित् भ्वादि० पर० सक० सेट् । इक्षति ऐक्षीत् ।
इक्षु अद्यपने अधिपूर्व एव ङित् अदा० आत्म० सक०
अनिट् । अधीते अध्येट् अध्यगीट् । अधिजने, अध्येयत
अध्यगीयत ।
इक्षित न० इगि-क्त । अनिप्रायव्यञ्जकदैहिकचेष्टायाम् ।
इक्षुद पु० इति उ इक्षुः रोगस्तु इति दो-क । ताम्रगतरौ

गौरा० डीप् इङ्गदीत्यत्वैव । [वि०।

इच्छाक पु० इप्-गक । टावालेव इति ख्याते दृष्टे । इच्छायुक्ते
इच्छा स्त्री० इप्-श् । इदं मे भूयादिति मनोधर्मभेदे सुखे
तत्साधने च चित्तवृत्तौ न्यायमते, “निर्दुःखत्वे सुखे चेच्छा
तज्ज्ञानादेव जायते । इच्छा तु तदुपाये स्यादिष्टोपाय-
त्वधीर्यदी”त्युक्तदिशा सुखादिज्ञानेन तत्साधनत्वज्ञानेन
च जायमाने इदं मे भूयादित्वेवं रूपे आत्मधर्मे
अभिलाषे च ।

इच्छावती स्त्री० इच्छावत्यस्याः मतप् मस्यत्वम् । मैथुने-
च्छावत्यां कामुकायाम् इच्छामात्वयुक्तायाञ्च ।

इच्छु वि० इप्-उ नि० । इच्छायुक्ते, इच्छाशीले च । [दृष्टे ।
इज्जल पु० इङ्ग-क्तिप् तृच् इत् जलं यस्य । (हिजल) निज्जल
इज्य पु० इज्यतेऽसौ गज-क्यप् । सरपुरौ, नारायणे च । पूज्ये वि०
इज्या स्त्री० यज-भावे-क्यप् स्त्रीत्वात् टाप् । यज्ञे, यजेतां नाट्यार्थं
त्वात् दाने, सङ्गमे च । कर्मणि क्यप् । प्रतिभायां, गवि,
कुट्टन्याञ्च । [अच् । पुनःपुनर्यत्तकारके ।

इज्याशील वि० इज्यां यत्नं शीलयति पुनः पुनराचरति शील-
इट गतौ भ्वादि० पर० सक० सेट् । एटति ऐटीत् ।

इडा स्त्री० इल-अच् वा लस्य उत्वम् । गवि, वाचि, भूमौ,
सर्गे, वामपादस्यायाम् वक्रायां नाद्याञ्च ।

इण् गतौ णित् अदादि० पर० सक० अनिट् । एति ऐपीत् ।
इतर वि० इना कामेन तरः तृ-अ । नीचे भिन्ने पामरे च ।
इतरेतर वि० इतर+द्वित्वम् । अन्योन्यार्थे परस्परार्थे ।

इतरेतरयोग पु० इतरेतरस्य परस्परस्य योगः एकपदार्था-
न्वयित्वेन बंधनः । चार्थविशेषे, व्याकरणे यत् द्वन्द्वमभासे
समस्यमानानां पदानां प्राधान्यं तदर्थे ।

इतरेद्युस् अव्य० इतर-एद्युस् । अत्यस्मिन्नह्नोत्यर्थे ।

इतस् अव्य० इदम्+तसिल् । अस्मिन्नित्यर्थे ।

इतस्ततः अव्य० इतश्च ततश्च । अस्मिन् तस्मिन्नित्यर्थे ।

इति अव्य० इण-क्तिच् । हेतौ, प्रकाशने, निर्दर्शने, प्रकारे,
अनुकर्षे, समाप्तौ, प्रकरणे, स्वरूपे, सान्निध्ये, विवक्षा-
नियमे, मते, प्रत्यक्षे, व्यवधारणे, व्यवस्थायाम्, परामर्शे,
माने, इत्यमर्थे, प्रकर्षे, उपक्रमे च ।

इतिकर्तव्यता स्त्री० इति इदं कर्तव्यं तस्य भावः । इदं
कृत्वा इदं कृत्योदित्वेवं परिपाटीरूपे कर्मावुष्ठानक्रमे ।

इतिह अव्य० इति एवं ह किल ह० । उपदेशपरम्परायाम्
वथाऽल वटे यज्ञ इत्युपदेशपरम्परैव न तु केनापि
दृष्टा तथा कथितम् ।

इतिहास पु० इतिह पारंपार्योपदेश आस्तेऽस्मिन् इतिह+
आस घञ् । “धर्माधिकाममोक्षाणामुपदे शसमन्वितम् ।
पूर्ववृत्तकथायुक्तमितिहासं प्रचक्षते इत्युक्तलक्षणे पुरा-
वृत्तप्रकाशके भारतादिष्वप्ये ।

इत्वम् अव्य० इदम्+घञ् । इदंप्रकारे अनेन प्रकारेणेत्यर्थे ।
इत्वस्मूत वि० इदंप्रकारं भूतः प्राप्तः भू-क्तः । एवं प्रकारप्राप्ते ।
इत्वर वि० इण् वरप् । पथिके, नीचे, क्रूरकर्मणि च । षण्डे
पु० । अभिशारिकायां स्त्री० ।

इद ऐश्वर्ये इदित् भ्वादि० पर० अक० सेट् । इन्दति ऐन्दीत्
इदम् वि० इदिकमि नलोपश्च । पुरोवर्तिनि दृष्टे चराचरे
इदानीम् अव्य० इदम्+दानीम् इण् च । सम्प्रत्यर्थे ।

इद् न० इन्व-भावे क्तः । आतमे, दीप्तौ, आश्रये च । कर्त्तरि-
क्तः । दृष्टे, निर्मले च वि० ।

इध्म न० इन्ध-मक् । समिधि, अग्निसन्दीपने काठे च ।

इन पु० इण-नक् । सूर्ये, प्रभौ, नटविशेषे च ।

इन्दिरा स्त्री० इदि-इर । लक्ष्म्याम् । [नीलोत्पले ।

इन्दि(न्दी)वर न० इन्दिरिन्दी वा लक्ष्मीकृष्णस्वावरमभौष्टम् ।

इन्दीवरिणी स्त्री० इन्दीवर+समूहे देशे वार्ये इनि । उत्पल-
समुदाये, तद्युक्तलतायाञ्च । [शतमूल्याम् ।

इन्दीवरी स्त्री० इन्दी लक्ष्मीं दृष्ट्वाति दृ-अच् गौरा० डीप् ।

इन्दु पु० उनति चन्द्रिकावा भुवं क्षिप्रं करोति उन्द-उ
आदेरिञ्च । चन्द्रे, तद्देवताके मृगशिरोनक्षत्रे तत्सम-
संख्ये एकसंख्यायुक्ते, कपूरे च ।

इन्दुकलिका स्त्री० इन्दुरिव शुभ्रा कलिका यस्याः । केतक्याम्

इन्दु कान्तः पु० इन्दुः कान्तोऽभीष्टोऽस्य । चन्द्रकाले मणौ ।

इन्दु जनक पु० इत० । समुद्रे । [नद्याम् ।

इन्दु जा स्त्री० इन्दोर्जायते जन-उ । सोमोद्भवायां नर्मदायां

इन्दु पुत्र पु० इत० । बुधग्रहे । [जाह्नलीदृष्टे ।

इन्दु पुष्पिका स्त्री० इन्दुरिव शुभ्रं पुष्पमस्याः । (विपलाङ्गला)

इन्दुभृत् पु० इन्दुं विभर्ति भृ-क्तिप् । शिवे । [राजपन्थाञ्च ।

इन्दु मती स्त्री० इन्दु+प्राशस्ये मतप् । पूर्णिमायाम्, अज-

इन्दु रत्न न० इत० । सुक्तायां तस्याचन्द्रदेवताकत्वात् ।

इन्दु लेखा स्त्री० इन्दोर्लेखेव । चन्द्रकलायाम् । तदंशनाम्नां
सोमलतायाम्, तद्वत्तथाप्यायनकारिण्याममृतायां, तद्वद्-
कुलगुणत्वात् यमानिकायाञ्च ।

इन्दु लौहक न० इत० । इन्दुदेवताके लौहके, रौप्ये धातौ ।

इन्दु वल्ली स्त्री० इत० । चन्द्रनामिकायां सोमलतायाम् ।

इन्द्र पु० इदि+र । देवाधिपे, परमेश्वरे, इन्द्रदेवते ज्योष्ठानक्षत्रे,

द्वादशार्कमध्ये अर्कभेदे, इन्द्रतत्त्वसंख्याको चतुर्दशसंख्यान्विते,
विष्णुमहादितः षड्विंशे योगे, कुटजवृक्षे च ।

इन्द्रक न० इन्द्रस्य कं सुखमिव कं यत् । सभाभट्टे ।

इन्द्रकील पु० इन्द्रस्य कील इव अत्युच्चत्वात् । मन्दरपर्वते ।

इन्द्रकोष पु० इन्द्रस्य कोष इव सुखदायकत्वात् । भञ्जे, खड्गायाञ्च

इन्द्रगोप पु० इन्द्रो गोपो रत्नकोऽस्य वर्षाभवत्वात् । इन्द्रर-

चित्ते रत्नवर्णे कीटभेदे ।

इन्द्रजाल न० इन्द्रेण कौशलाद्यैश्चर्येण जालं द्रुष्टुर्नैवावरणम्

यथास्थितवस्तुदर्शनाच्चमत्प्रसाधनात् । मन्त्रौषधादिना अन्य-

थास्थितस्य वस्तुनोऽन्यथात्वेन दर्शनसाधने कुहके (वाजी) ।

इन्द्रजालिक वि० इन्द्रजालं शिल्पमस्य ठन् । कुहककारिणि

इन्द्रजित् पु० इन्द्रजितवान् जि-भूते क्रिप् । रावणसुते मेघनादे

इन्द्रतूल न० इन्द्रस्यैव तूलमाकाशे उड्डियमानत्वादिन्द्र

स्वामिकत्वम् । आकाशे मरुता चाल्यमाने कापांसे स्तूले ।

इन्द्रदार पु० इन्द्रस्य तद्वनस्य दारु अत्युच्चापतयाकाश-

गासित्वादिन्द्रभुवनदारुत्वम् । देवदारुवृक्षे ।

इन्द्रदृष्ट पु० इन्द्रस्य दृष्टेः । अर्जुनवृक्षे, कुटजवृक्षे च ।

इन्द्रधनुस् न० इन्द्रस्य धनुरिव । “रविकिरणा वज्रवर्णा

वातेन विलोडिता नभसि । शक्रायुधसंस्थाना इश्यन्ते

तत्तु इन्द्रधनुर्”त्युक्ते नभसि वायुचालिते शक्रधनुरा

कारेण परिणते रविकिरणे ।

इन्द्रध्वज पु० न० इन्द्रस्य ध्वजः । भाद्रशुक्लद्वादश्या ऋषेण

प्रजावृद्धार्थं पूज्यमाने उच्छ्रिते शक्रदेवताके ध्वजे ।

इन्द्रनील पु० इन्द्र इव नील । “क्षीरमध्ये क्षिपेन्नीलं क्षीरं

चेत् नीलतां नयेत् । इन्द्रनीलमि”ति ख्यातमित्युक्तलक्षणे

(पात्रा) मरकतमणौ ।

इन्द्रपुष्पा स्त्री० इन्द्र इव नीलं पुष्पमस्याः (विपलाङ्गला)

जाङ्गलीवृक्षे । व० वा कपि । इन्द्रपुष्पिकायत् । [५रे ।

इन्द्रप्रस्य न० इन्द्रस्य तत्स्थानमेरोः प्रस्य इव (दिल्लीति) ख्याते

इन्द्रभेज न० इन्द्र इव भेजं जेष्ठत्वात् । (शुटं) गुण्ठाम् ।

इन्द्रमहकासुका पु० इन्द्रमहं कामयते कम-उक् । कुङ्कुरे ।

इन्द्रयव न० पु० इन्द्रस्य कुटजवृक्षस्य यवाकृतिवीजत्वात्

यथो वीजम् । कुटजवृक्षस्य यवाकारे तिलरसे वीजे ख-

नामख्याते । [रोगे । इन्द्रेण लुप्ते । वि० ।

इन्द्रलुप्त न० ३० । (टाक) इति ख्याते मस्त्रकोपरि केशनाशके

इन्द्रलुप्तिक वि० इन्द्रलुप्तमस्यास्ति ठन् । (टाक) रोगयुक्त

शीर्षके (टको) इति ख्याते जने ।

इन्द्रवंशा स्त्री० वर्षदत्तेषु द्वादशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

इन्द्रवज्रा स्त्री० वर्षदत्तेषु एकादशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

इन्द्रवारुणी स्त्री० इन्द्रं वारयति चु० व-उनन् । (राखाल

सभा) तिलारसायां श्वेतमूलायां पीतपुष्पायां लतायाम् ।

इन्द्रवृक्ष पु० इत० । देवदारुवृक्षे ।

इन्द्रवृक्षा स्त्री० इत० । व्रणरोगभेदे ।

इन्द्रव्रत न० इन्द्रस्यैव वर्षणे व्रतम् । “वार्षिकांचतुरो मामान्

यधेन्द्रोऽप्यभिवर्षति । तथाभिवर्षेत् स्वं राष्ट्रं कामैरिन्द्र

व्रतं चरन्ति”ति स्मृत्युक्ते प्रजापालने राज्ञोव्रतभेदे ।

इन्द्रशत्रु पु० इन्द्रः शत्रुः शत्रयिता यस्य । वृत्तासुरे ।

इन्द्रसावर्णि पु० चतुर्दशे मनौ । [वालिनामके वानरे च ।

इन्द्रसुत पु० इत० । जयन्ते, मध्यमपाण्डवे पार्थे, अर्जुनवृक्षे,

इन्द्रसुरस पु० इन्द्रः कुठजवृक्ष इव सुरसः पथ्यरसः ।

(निषिन्दा) सिन्धुवारे ।

इन्द्राणिका स्त्री० इन्द्रः कुटज इव आनयति सेवनेन जीवयति

अन-णिच्-खल् संचालनेन णत्वम् । निर्गुण्डाम् (निषिन्दा) ।

इन्द्राणी स्त्री० इन्द्रस्य पत्नी ङीष् आनुक् च । शचीनाम्ना

मिन्द्रपत्न्याम् । इन्द्रः कुटज इव आनयति अन-णिच्-अण्

(निषिन्दा) सिन्धुवारे वृक्षे स्थूललायां, सूक्ष्मलायां,

गौर्यादिषु षोडशमाहकासु मध्ये आद्यायां माहकायाञ्च ।

इन्द्रानुज पु० इत० । विष्णौ, स हि कश्यपाददितौ वामनरूपेण

इन्द्रस्य पश्चात् जातः । इन्द्रावरजोऽयत् ।

इन्द्रायुध न० इन्द्रस्यायुधं धनुरिव । इन्द्रधनुःशब्दाद्यै ।

इन्द्राशन पु० इन्द्रेण अश्र्यते भुज्यते कर्मणि ल्युट् ।

(सिद्धि) भङ्गायाम् ।

इन्द्रिय न० इन्द्रस्य प्रत्यगात्मनः लिङ्गमनुभाषकम्, तेन दृष्ट

मम चक्षुः मम श्रोत्रमित्येवमभिनतम्, इन्द्रेण ईश्वरेण सृष्टं,

प्रीणितं वेत्त्यादायै इन्द्र+थ । आत्मनो विषयोपलब्धिकरण-

तयेश्वरसृष्टेषु ज्ञानकर्म्मसाधनेषु चक्षुरादिषु । [प्रतिबन्धे

इन्द्रियनिग्रह पु० इत० । स्वस्वविषयेभ्यश्चक्षुरादीनां प्रवृत्ति

इन्द्रियवध पु० इत० । इन्द्रियाणां स्वस्वकार्याच्चमत्वरूपे “वा-

धिर्यं कुठताम्वत्” जडतादजिघ्रसा तथा । सूकता कौशल-

पङ्कत्वकौव्योदावर्त्तमत्तता” इत्युक्तप्रकारे एकादशेन्द्र-

याणां क्रमेणैकादशविधे धाते ।

इन्द्रियवृत्ति स्त्री० इत० । “शब्दादिषु पञ्चानामालोचनमात्र

मित्यते वृत्तिः । वचनादानविहरणोत्सर्गानन्दस्य पञ्चाना-

मि”ति सांख्योक्ते श्रोत्रादीनां शब्दादिषु प्रकाशनार्थं व्यापारे ।

इन्द्रियसंप्रयोग पु० इन्द्रियाणां संप्रयोगः स्वस्वविषयेषु प्र-

योगः व्यापारणम् । इन्द्रियसम्बन्धे । इन्द्रियसन्निकर्षोऽप्यत्र

इन्द्रियार्थ पु० इन्द्रियाणामर्थो विषयः । शब्दस्पर्शरूपरस-
गन्धात्मके इन्द्रियवेदे विषये ।

इन्द्रियायतन न० इत० । शरीरे ।

इन्द्रियार्थसन्निकर्ष पु० इन्द्रियाणामर्थैः सस्रविषयैः सह
सन्निकर्षः संबन्धः । प्रत्यक्षज्ञानहेतौ इन्द्रियविषयसंयोगे ।

इन्ध द्युतौ आदि० आत्मा० अक० सेट् । इन्धते, ऐन्धिष्ट ।

इन्धन न० इच्छतेऽग्निरनेन इन्ध-करणे ल्युट् । काष्ठे ।

इभ पु० इण-भ किञ्च । हस्तिन, तत्तुल्यमंख्ये अष्टसंख्यान्विते च

इभकणा स्त्री० इभोपपदा कणा शाक०त० । गजपिप्पल्याम् ।

इभदन्ता स्त्री० इभस्य दन्तइव शुभ्रं पुष्पमस्याः । शुभ्र-
पुष्पवत्यां नागदन्त्याम्, विषोपधौ च ।

इभनिमीलिका स्त्री० इभं हस्तिनमपि निमीलयति सेवनात्
निद्रापयति । भङ्गायाम् ।

इभपालक पु० इभं पालयति । (माहृत) हस्तिपके ।

इभया स्त्री० इभैर्यायते भव्यतया प्राप्यते वा कर्मणि क ।
सर्षणीराहणे । [ह्ये च ।

इभ्य लि० इभं हस्तिनमर्हति यत् । मचुरधनवति आद्ये,

इभ्या स्त्री० इभावहिता इभ+यत् । शल्लकीह्ये । [ह्ये च ।

इयत् लि० इदं परिमाणस्य इदम-वत्तु । एतावदर्थे स्त्रियां

इयत्ता स्त्री० इयतो भावः तत् । सीमायां, परिमाणे, संख्यायाश्च

इरन्मद् पु० इरया जलेन भाव्यति वर्द्धते इरा-मद्-खश्
ह्रस्वः सम् च । वज्रान्नौ वाङ्मनले च ।

इरा स्त्री० इण् रक् इ कामं राति रा-क वा । भूमौ, वाचि,
सुरायाम्, जले, अस्त्रे च । [जलचरे, भूचरे च लि०

इराचर न० इराश्च चरति चर-ट् । (शिल) करकायाम् ।

इराज पु० इरया सरया वीयतेऽसौ अज-घञ् । कन्दर्पे ।

इरावती स्त्री० इरां भूमिम् अवति अव-शब्द लोपः । वट-
पटतीह्ये, सा हि पापाण्यभेदेनापि भूमिमागच्छति ।

इरिण न० इ-इन किञ्च । जषरभूमौ, निरालम्बे, अन्ये च
इरेण प्र० इत० । वरुणे, चागीशे, भूमिपतौ, विष्णौ च ।

इर्वारु स्त्री० उर्व-आरु प्रथे० । (काकुड) कक्याम् । आलु ।
इर्वानुरयत् । [फ्रुटी (सयं भिन्नपक्षकर्कश्याम्) ।

इर्वारु(लु)शुक्तिका स्त्री० इर्वारुः शुक्तिश्च सयं स्तोडनात्
इल शयने अक०गतौ लेप्ते च सक० तदा० पर०सेट् । इलति

इल चेपणे चुरा० उभ०सक० सेट् । एलयति ते ऐलितवत् ।

इलविला स्त्री० पुलस्त्यसनिपत्त्याम् कुवेरजनन्याम् । एतत्त्व-
न्वन्नेनैव कुवेरस्य ऐलविल इति नाम ।

इला स्त्री० इल-क्त । भूमौ, गवि, वाचि, जम्बुद्वीपस्त्रनववर्षमख्ये

वर्षभेदे तत्सीमा जेलाहृतशब्दार्थे वक्ष्यते । वैवस्वतमनुक-
न्यायां बुधपत्न्याम् । सा हि विष्णुवरात् पुंस्त्वमासाद्य
पुनः शङ्करप्राप्तात् स्त्रीत्वं गता बुधस्तु तामुपयम्य पुरुरवस-
सत्माद्यामासेति पुराणे प्रसिद्धम् ।

इलाहृत न० इला पृथिवी हता येन । नववर्षात्मकजम्बुद्वीपस्य
वर्षभेदे तच्च वर्षद् “मचान्मात्स्यवतः प्राच्यां गन्धमादन-
शैलतः । इलाहृतं नीलगिरेर्योम्यतो निपधादुदक्” इत्यु-
क्तं चतुःसीमावच्छिन्ने देशेऽस्ति ।

इली स्त्री० इल-इन् लोप् । (हातुहरी) करवालिकायाम् ।

इलीश० इलीव करवालिकेव शोभते शुभ-ड । करवालिका
सहस्रावयवे स्वनामख्याते मत्स्यभेदे ।

इल्लल पु० इल-वलच् नि० गुणभावः अत्यन्तचञ्चले मत्स्यभेदे,
वशिष्ठनाथिते दैत्यभेदे च ऋगशिरोदेशस्य पञ्चताराशिर-
स्याश्च ताराश्च स्त्री० व०व० ।

इव व्याघ्रौ इदित् स्वा०पर०सेट् सक० । इन्वति ऐन्वीत् ।

इव अव्य० इवि-क्त । साहस्ये, उत्प्रेक्षायाम्, ईपदर्थे, वाक्यालङ्कारे च

इष गतौ सर्पणे च दिवा०पर०सक०सेट् । इष्यति, ऐषीत् ।

इष वाङ्मायाम् तदा०पर०सक०सेट् । इच्छति, ऐषीत् एपिता-
एषा एपिला इष्टा । इष्टः । [एपितः एपिला ।

इष पौनःपुन्ये क्रगादि० पर० अक० सेट् । इष्याति ऐषीत् ।

इष पु० इष-गतौ क्तिप् यात्रा जिगीषूणां सास्यस्मिन् अर्थ
आद्यच् । आश्विने मासि ।

इषि(षी)का स्त्री० इष गत्यादिषु (इ) ईकन् कित् ह्रस्वश्च ।
गजनेत्रगोलके । दीर्घमध्यस्तु काशे, सञ्ज्ञामध्यवर्तिताह्ये च

इषु पु० स्त्री० ईष्यते हिंस्यतेऽनेन ईप-उ कित् ह्रस्वश्च । वाशे
तत्तुल्यसंख्ये पञ्चसंख्यान्विते च ।

इषुषि पु० स्त्री० इषुषी धीयन्तेऽल धा-क्ति । वाणाधारे तूणे ।

इषुपुङ्खा स्त्री० इषोः पुङ्गमिष पुष्पमस्याः । शरपुङ्खाह्ये ।

इष्ट लि० इष-क्त । पूजिते, अभिलषिते, प्रिये च । यज-क्त ।

यज्ञादौ कर्मणि, एरण्डह्ये च पु० । संस्तारे न० ।

“एकान्निकर्म हवनं वेतायां यज्ञ इत्यते । अन्नवैद्याश्च
यद्वागमिदं तदभिधीयते । अग्निहोत्रं तपः सत्यं वेदाना-
श्चार्यपालनम् । आतिथ्यं वैश्वदेवश्च प्राक्तरिष्टमित्युक्तलक्षणे
धर्मकार्ये च ।

इष्टका स्त्री० इष-तकन् । (इष्ट) मृदादिनिर्मिते मृत्खण्डभेदे

इष्टकापथ न० इष्टकामिनिर्मितः पथ्याः । इष्टकामिनिर्मिते
पथि । इष्टं कापथमपानं यस्य । अधीवायुहेतौ उगोरे ।

इष्टगन्ध लि० इष्टो गन्धो यस्य । सुगन्धिद्रव्ये । बाहुकायां न०

इष्टा स्त्री० इच्छतेऽनया यज-करणे क्त । शमीष्टचे ।
 इष्टापूतं न० इष्टं च पूतञ्च द्वयोः समाहारः पूतपददीर्घः ।
 प्रायुक्ते अग्निहोत्रादौ इष्टे, “वापोक्षुपतडागादि देवता-
 यतनानि च । अन्नप्रदानमारामः पूतमित्यभिधीयते” इति
 मनुक्ते पूते च । [इप-क्तिन् । अभिलाषे ।
 इष्टि स्त्री० यत्न-क्तिन् । यागे, दर्शपौर्णमासाङ्गयागभेदे च ।
 इष्ट्यसन पु० अस्थिते चिप्यतेऽनेन अस-ल्युट् इत् । घटुषि ।
 इष्ट्यास पु० इपवः अस्थितेनेन अस-वञ् इत् । चापे । इपून् अ-
 स्थति अण् । वाणक्षेपके धन्विनि लि० ।
 इह अव्य० इदम्+इ इशादेशः । अस्मिन् काष्ठे देगे दिश्या ।
 इहत्य लि० इह भवः इह+त्यप् । इहकालादिजाते ।

ई

ई स्त्री० अस्य विष्णोः पत्नी ङीप् । लक्ष्म्याम् । [ऐपीत्
 ई कान्तौ अक्र०, गतौ व्याप्तौ च सक०अदा० पर०अनिट् । एति
 ई गतौ दिवा०आत्म०सक०अनिट् । ईयते ऐष्ट ।
 ईच्च दर्शने आदि० आत्म०सक०सेट् । ईचते ऐचिष्ट ।
 ईच्छण न० ईच्च-भावे ल्युट् । दर्शने । करणे ल्युट् । नेले ।
 ईच्छणिक लि० । ईच्छणं हस्तरेखादीक्षणे शुभाशुभदर्शनं शिल्प-
 मस्य ठन् । शुभाशुभफलकयनेनोपजीविनि दैवज्ञे । स्त्रियां टाप्
 ईक्षा स्त्री० ईच्च-अ । दर्शने ।
 ईख गतौ इदित् आदि० पर०सक०सेट् । ईङ्गति ऐङ्गीत् ।
 ईज गतौ निन्द्याञ्च आ०आत्म०सक०सेट् । ईजते ऐजिष्ट
 ईज गतौ निन्दने च इदित् आ०आत्म०सक०सेट् । ईङ्गते ऐङ्गिष्ट
 ईड स्तुतौ चुरा०उभ०सक०सेट् । ईडयति ते ऐडिडत् त
 ईड स्तुतौ अदा०आत्म०सक०सेट् । ईडे ईडिषे ईडिष्ते ऐडिष्ट
 ईडा स्त्री० ईड-अ । स्तुतौ ।
 ईडित लि० ईड-क्त । स्तुते कतस्तुवे ।
 ईति स्त्री० ईयतेऽनया ई-क्तिन् । डिप्ते, उत्पादिते, प्रवादे,
 “अतिष्ठदिरनाष्टिः शलभाः सृषिकाः खगाः । अत्यासन्नाश्च
 राजानः पडेटारंतयः स्मृता” इत्युक्ते क्षयरूपद्रव्ये च । [ईह्ये
 ईह्यति०अस्येव दर्शनमस्य । इदम्+इह्य-क्श् इशादेशे दीर्घः ।
 ईह्यशु(य) लि०अस्येव दर्शनमस्य । इदम्+इह्य क्तिन्-इशादेशः
 दीर्घः । एतादृशे । ट-ईह्योऽप्यत् । स्त्रियां ङीप् । [आयाञ्च ।
 ईष्ठा स्त्री० आप्तुमिच्छा आप् घञ्-अ । आप्तुमिच्छायाभि-
 ईप्सित लि० आप-घञ्-क्त । आप्तुमिष्टे, इष्टे अपेक्षिते च ।
 ईर गतौ वा चुरा०उभ० मध्ये आदि० पर० सक० सेट् ।
 ईरयति ते ईरति ऐरित् त ऐरीत् ।

ईर कल्पे अक्र०, गतौ सक०अदा०आत्म०सेट् । ईरते ऐरिष्ट ।
 ईर्य ईर्यायां आदि०पर०अक्र०सेट् । ईर्यति ऐर्यात् ।
 ईर्म न० ईर-मक् । ग्रन्थे । हस्तादिरयमिति वद्वः प्रपो०हस्तः
 ईर्य ईर्यायां आदि०पर०अक्र०सेट् । ईर्यति ऐर्यात् ।
 ईर्या स्त्री० ईर्य-अ । परोक्तपार्श्वहिष्णुतायामचान्तौ ।
 ईर्यालु लि० ईर्यां लाति ला-डु । ईर्यायुक्ते ।
 ईला स्त्री० ईड-क डस्य लत्वम् । पृथिव्यां, वावि, गवि च ।
 ईलित लि० ईड-क्त डस्य लत्वम् । स्तुते ।
 ईश ऐश्वर्य्ये अदा०आत्म०सक०सेट् । ईष्टे ईशिषे ईशिष्ते ऐशिष्ट
 ईश पु० ईश-क्तिम् । परमेष्ठरे । स्वामिनामे लि० । [लि०
 ईश पु० ईश-क । महादेवे, परमेष्ठरे, हिरण्यगर्भे च । स्वामिनि
 ईशान पु० ईश-शानच् । महादेवे, परमेष्ठरे, शिवस्य अष्टमू-
 र्त्तिमध्ये सूर्य्यमूर्त्तौ च । शमीष्टचे स्त्री०ङीप् । स्वामिनि लि०
 “ईशानो भूतमव्यस्ये”ति श्रुतिः । शिवपत्न्याम् स्त्री०ङीप् ।
 ईशिता स्त्री० ईशिनो भावः तल् । अणिमाद्यष्टैश्वर्य्यमध्ये
 सर्वेषां स्वामित्वरूपे ऐश्वर्य्ये ईशितमप्यत् न० ।
 ईश्वर पु० ईश-वरच् । महादेवे, कन्दर्पे, पातञ्जलोक्ते लेश-
 कर्मा विपाकाशयैरपराष्टे पुरुषविशेषे चैतन्यात्मनि,
 “ईश एवाहमत्यर्थं न च सामीयते परे । ददामि च सदै-
 वर्य्यमीश्वरस्तेन कीर्त्तयते ” इत्युक्तलक्षणे परमेष्ठरे,
 प्रभवादिमध्ये वद्वरभेदे च । आद्ये, स्वामिनि च लि०
 स्त्रीत्वे गौरा० ङीप् । “ईश्वरौ सर्वभूतानामिति श्रुतिः
 ईश्वरी स्त्री० ईश्वरस्य शिवस्य स्त्री ङीप् । उर्गायाम् । ईश-
 वनिप् ङीप् । रान्तादेशश्च । लिङ्गिनीलतायां बन्ध्याकर्क-
 आम्, सुद्रज्जटालतायासु, नाकुलोष्ठे च ।
 ईष उच्छे (उद्धृत्यस्योत्तात् कणश्च आदाने) तदा०पर०सक०
 सेट् । ईषति ऐषिष्ट । [ईषते ऐषिष्ट ।
 ईष दाने ईक्षणे, सर्पणे हिंसने च आदि०आत्म०सक०सेट् ।
 ईषत् अव्य० ईष-अति । अल्पे, किञ्चिदर्धे च । [लि०
 ईषत्कार पु० ईषत्+क-खल् । लेगे, अल्पे च । अल्पप्रयाससाध्ये
 ईषत्याण्डु पु० ईषदक्षतेति त० । श्वेतकर्तुषूचरे । तद्वति लि०
 ईषदुष्णा पु० ईषदक्षतेति त० । अत्यतमे मन्दोष्णे । तद्वति लि०
 ईषदृक् पु० ईषदक्षतेति त० । अव्यक्तरागेऽरुणवर्णे । तद्वति लि०
 ईषा स्त्री० ईष-क । हलयुगयोर्मध्यस्थिते काष्ठे ।
 ईषादन्त पु० ईषेव दन्तौ यस्य । ईषादीर्घदन्ते हस्तिनि ।
 ईषिका स्त्री० ईषेव इषे प्रतिकताविति कन् । गजादि
 गौसके, हलिकावाभ, अस्त्रविशेषे च । “सोऽभिमन्यु शरयो-
 काभीषिकास्त्रमिति” रामा० । पर्फरीकादि० नि० ईषीकाप्यत्

ईह चेष्टने भ्रादि० आत्म० अक० सेट् । ईहते ऐहिष्ट ।
ईहा स्त्री० ईह-अ । चेष्टायाम्, उद्यमे, वाञ्छायाञ्च ।
ईहामृग पु० इहां चगयते अण् । हके (नेकड़ावाघ) अल-
ङ्कारशास्त्रकृतिने नाटकभेदे च साहि० इपरि० ।

उ

उ शब्दे भ्रादि० आत्म० अक० अनिट् । अवते औष्ट ।
उ अय० उ-क्लिप् न तुक् । सत्त्वोधने कोपवचने, अनुकम्पायां,
नियोगे, विस्मये च । अत-हु शिवे पु० । [भावेक्त । कथने न०
उक्त वि० वच-क्त० । कथिते । एकाक्षरपादके छन्दोभेदे स्त्री० ।
उक्ति स्त्री० वच-क्तिन् । कथने ।
उक्त्य न० वच यक् । नवविधात्मकसांक्षोऽवयवभेदे, महा-
व्रताग्रे वक्ते प्रधानभूते शस्त्ररूपे सामवेदस्याङ्गे, प्राणे च ।
यज्ञभेदे पु० । एकाक्षरपादे छन्दोभेदे स्त्री० । उक्त्यल्यच्
उक्त्यशास् पु० उक्त्यानि सामाज्यवशस्त्राणि शंसति-शंस-
क्लिप् नि० । यज्ञसाने । [उक्त्यान्भव आस चकार ।
उच्च सेचने भ्रादि० पर० सक० सेट् । उच्चति औचीत् ।
उच्चतर पु० तत्तुल्या उच्चन्+तत्तुले-र्थं टरच् । तृतीयवयः-
प्राप्ते दृष्टे । जातौ स्त्रीले डीप् । [वि० ।
उच्चन् पु० उच्च-कनिन् । दृष्टे, ऋषभौषधौ च । सेचनकर्त्तरि
उच्च गतौ त्वादि० पर० सक० सेट् । औचति औचीत् उवीच
उच्च गतौ इटिन् भ्रादि० पर० सक० सेट् । उच्चति औचीत् ।
उखा स्त्री० उख-क । प्राक्प्राप्ते पिठरादौ (हांड़ि) ।
उख्य वि० उखाया स्यात्यां संस्कृतं यत् । स्यालीपकोमांसादौ
उग्र पु० उच-रक् गङ्गान्नादेशः । महादेवे, वायुमूर्त्तिधारिणि
शिखे क्षत्रियात् जडायां शूद्रायास्तुत्रे संकीर्णवर्णे
(आगुरौ) उग्रगुणत्वात् शोभाजनदृष्टे, केरलदेशे, क्रूरसंज्ञके
“उग्रः पूर्वमशान्तका इति ज्योतिषोक्ते नक्षत्रसमुदाये च
वत्सनाभाख्ये विधे न० । उक्तटे वि० । वचायां, यवान्यां,
धन्याके, उग्रजातेः स्त्रियां च स्त्री० टाप् ।
उग्रकाण्ड पु० उग्रः काण्डोऽस्य । (करेला) कारविष्णे वृक्षभेदे ।
उग्रगन्ध पु० उग्रः गन्धः पुष्पेऽस्य । चम्पके, कटफले, अर्ज-
कदम्बे लशुने च । हिट्ठनि न० । उक्तटगन्धाख्ये वि० ।
यवा पाम् वचायाम्, अजमोदायाञ्च स्त्री० टाप् ।
उग्रचण्डा स्त्री० उपा चण्डा कोपना कर्मा० । देवीभेदे ।
उग्रतारा स्त्री० उग्रं द प भयात् तारयति भक्तान् । तारा-
दयायां देव्याम् । [शत्रुभिरसह्यधत्तुके वि०
उग्रधन्वन् पु० उग्रं धनुर्वस्य व० अमङ् सभा० । शिवे शक्ते च ।

उग्रनासिक वि० उपा दीर्घा नासिका यस्य । दीर्घनासिके ।
उग्रश्वस् पु० उग्रम् उत्कटं श्रुतिधरं श्वः कर्णो यस्य ।
रोमहर्षणसुते पौराणिके सूते । [जनकत्वेन ख्य ते ऋषे
उग्रसेन पु० उग्रा सेनाऽस्य । यद्वंशे व्याडकनामके कंसस्य
उच्च समवाये दि० पर० सक० सेट् । उच्चति औचत्-औचीत्
उचित वि० उच-क्त वच-कितच् वा । न्यस्ते परिचिते, युक्ते ।
उच्च वि० उत्क्षिप्य बाहू चीयते उद्+चि-ड । उच्चते ।
उच्चटा स्त्री० उद्+चट्-अच् । लशुनभेदे, गुड्यायां, चूडाला-
याम्, भूम्यामलक्यां, नागरसुखायां दन्मे (बेचुया) चङ्गायाञ्च
उच्चण्ड वि० उद्+चडि-अच् । अल्लोप्ये, त्वरायुक्ते अविलम्बिते
उच्चतर पु० कर्म० । नारिकेले । [तथा तत् उच्चैर्हस्तालदानात्
उच्चताल न० उच्चः तालः हस्ततालः यत् । पानगोष्ठां मत्त-
उच्चन्द्र पु० उच्छिष्टः खल्पाऽवशिष्टश्चन्द्रो यत् प्रादि० घातु० व०
शिष्टशब्दलोपः । रात्रिगेषे । [सुदृढ्यावचिते नीवारे
उच्चय पु० उत्थाय चयः चि-अच् । प्रसादेरुत्तोलने । हस्ताभ्या-
उच्चाटन न० उद्+चट्-णिच्-ल्युट् । उत्थाटने स्वस्थानात्
विश्लेषणे ‘उच्चाटने स्वदेशादेर्भ्रमणं परकीर्तितम्’ इति
तन्त्रोक्ते पटकर्मोन्तर्गतोऽभिचारभेदे च । [विष्टायाम् ।
उच्चार पु० उद्+चर-णिच् घञ् । उच्चारणे । कर्माणि घञ् ।
उच्चावच वि० उटक् उल्टुश्च अथाक्यपकश्च मयू० नि० ।
उत्कटापकहात्मके नानाभेदे । [वस्त्रखण्डे ।
उच्चल पु० उन्नता चूडा यस्य डस्य लत्वम् । ‘धजोर्धस्थिते
उच्चैःश्वस् पु० उच्चैरुन्नतं श्वोऽस्य । उन्नतकर्णे सङ्ग्रजाने
श्वेतवर्णे इन्द्रस्य वाहनभूते अश्वभेदे । उच्चैरुच्चगदं
शृणोति श्रु-असुन् । बधिरौ ।
उच्चैर्घुष्ट न० उच्चैस्+घुष क्त । (डेहरा) उच्चघोषणायाम् ।
उच्चैस् अय० उद्+चि डैसि । अत्यर्थं, महति, उन्नते च ।
अकवि उच्चकैरप्यत् । [शास्त्रविरुद्धेऽधर्मकृत्ये च ।
उच्छास्त्र वि० उद्धतं शास्तात् ग० स० । अतिक्रान्तशास्त्रे
उच्छिख वि० उद्धता शिखा यस्य प्रा० व० । उच्चताये ।
उच्छिन्ति स्त्री० उद्+छिन्-क्तिन् । उच्छेदे, नाशने च ।
उच्छिलोन्म्र उच्छिखं शिलीन्म्रम् । कृत्वाके । विकसितगिली
न्द्रयुक्ते वि० । ‘उच्छिलोन्म्रा मवन्ध्यामिति’ मेघदूतम् ।
उच्छिष्ट वि० उद्+शिप्-क्त । भुक्तावशिष्टे, त्यक्ते च ।
उच्छिष्टभोजन पु० पञ्चयज्ञावशिष्टं देवमैत्रेयस्य च भोजन-
मस्य । पञ्चयज्ञावशिष्टस्य देवमैत्रेयस्य च भोक्तृरिति ।
उच्छिष्टमोटन न० उच्छिष्टं भ्रमरोच्छिष्टं मधु तेन मोदते
वर्द्धते मुद ल्यु । (मोम) शिक्त्रके ।

उच्छोर्षक न० उल्थापितं श्रयातउ तोल्य स्थापितं शीर्षं यस्मिन्
 व० कप् । शीर्षोपधाने (वालिग) । उद्गतशीर्षके धान्यादौ वि०
 उच्छन वि० उद् द्वि-क्त । स्तोते 'दृधोच्छूनैः किमेभि'रिति
 नाटकम् उद्गते च । [नियन्तुरहिते, अप्रतिबन्धे च ।
 उच्छृङ्खल वि० उद्गतं शृङ्खलातः गतं स० । वस्त्रनरहिते,
 उच्छृङ्खल पु० उद् द्वि-घञ् । छेदने, विनाशने च ।
 उच्छ्रोषण वि० उद्+शुष-णिच्-ल्यु । सन्नापके, जर्द्धशोषके च
 उच्छ्र(क्ष्ण)य पु० उद्-त्रि-अच्-घञ् वा । उच्चतायाम् उन्नतौ
 उच्छ्रित वि० उद्+चि-क्त । उच्चे, प्रवृद्धे, संजाते, समुन्नते च
 उच्छ्रसित वि० उद्+चस-क्त । विकशिते, जीविते, स्फुरिते च
 उच्छ्रास पु० उद्+चस-घञ् । अन्नसुखवासि, आस्वायिका
 याः परिच्छेदे, प्राणे, आवासे च । [ति औच्छीत् ।
 उच्छ उच्छे (कणश आदाने) तदा० इदित् पर० सक० सेट् । उच्छ
 उच्छ वन्धे समापने च तदा० पर० सक० सेट् । उच्छति औच्छीत्
 उज्जययिनी स्त्री० विक्रमादिवराजधान्याम् अवन्त्यां पुण्याम्
 उज्जासन न० उद्+जस-हिंसायां स्वार्थे णिच्-ल्युट् । सारणे
 उज्जृम्भ पु० उद्+जृभि-वञ् । विकाशे, स्फुटने च । [याम् न०
 उज्जृम्भित वि० उद्+जृभि-क्त । विकाशिते । भावे क्त । चेष्टा-
 उज्ज्वल वि० उद्+ज्वल-अच् । दीप्ते, विशदे, विकाशिते च ।
 खर्णे न० । शृङ्गाररसे पु० । [उज्जृम्भाश्चकारे'ति रघुः ।
 उज्ज त्यागे तदा० पर० सक० सेट् । उज्जति 'औज्ज्मीत' तल्य-
 उच्छ पु० उच्छि-घञ् । 'अवाधितस्यानेपु पथि, जेत्येपु च अप्र-
 तिहतावकाशेषु यत् यत्प्रापयतो विद्यान्ते तत्र तत्वाङ्गुली-
 भ्यामेकैकं कणं ससङ्गिनोतीति स्मृत्युक्ते कणश आदाने ।
 उच्छन पु० न० उच्छि-ल्युट् । आपणादिपतितस्य विक्रीता-
 वशिष्टस्य धायादेः कणश आदाने ।
 उच्छाशिल न० उच्छ+शिल-अपहारे क । क्षेपस्वामिना
 गृहीतशस्त्रात् क्षेपात्कणशः सख्यस्वरूपे उच्छाचारे ।
 उट न० उ०-ट नेत्वम् । तणे, पर्थे च । [सुन्यादिगृहे ।
 उटज पु० न० उटेभ्यो जायते जन+ङ । पत्रनिर्मितशालायां
 उठ उपपत्ते स्वा० पर० सक० सेट् । ओठति औठीत् ।
 उड संहतौ (सौत्वः) पर० अक० सेट् । ओठाति औडीत् ।
 उडु स्त्री० न० उड-उ । नवते, जले च । स्त्रीत्वे वा उड् ।
 उडु(ड्)प पु० उडुनि जलेपाति पा-क । ज्वे भेलायाम् । उडूनि
 नवत्वाणि प्राति । चन्द्रे स हि ताराणां पतिरतोरचकः ।
 उडु(ड्)पति पु० उडूनां पतिः । चन्द्रे, जलेषु वरुणे च ।
 उडुपथ पु० उडूनां पन्थाः । आकाशे ।
 उडुस्वर पु० उं ऋभृं वृणोति खश् उस्वरः उत्कट उस्वरः

पृथोदस्य वा डत्वम् । (यत्तु डुस्वर) यद्वाङ्गे वृत्ते, ताम्बे च
 अहावप्रहृत्याम् देहत्याम् । कृष्णभेदे च न० ।
 उडामर वि० उत्कटं डामरम् । अत्यन्तप्रचण्डे ।
 उडुीन न० उद्+डी क्त । पक्षिणामर्हगमने ।
 उत अय० उ-क्त । विकल्पे, समुच्चये, पितृके प्रप्रे अत्यर्थे च ।
 उत वि० वेज् क्त संप्रसारणम् (वृत्ता) स्यते ।
 उतय्य पु० अङ्गिरसः अक्षयां पत्न्यासुत्यने गुरोर्ज्येष्ठभ्रातरि
 उतय्यतनय पु० इत० । गौतमे सुनौ ।
 उतय्यासुज पु० इत० । वृहस्पतौ 'उतय्यावरजो'यत् ।
 उताहो अय० उत च आहो च द्व० । विकल्पे प्रप्रे, विचारे च
 उत्क वि० उद्गतं मनोऽस्य उद्+क वि० । उन्नतस्ते अत्यन्तस्ते
 उत्कट पु० अतीव उद्+कटच् । रक्तौघौ, घरे च । लक्ष्मणे ।
 गुडलचि (दारविनि) च न० । उद्गतः कटः आवरणं यस्य
 प्रादि० व० । सत्ये विषये, तीव्रे च वि० । मिश्रकटे गजे पु० ।
 उत्कण्ठा स्त्री० उद्+कठि-अ । इष्टलाभे कालासहनरूपे औत्सुक्ये
 उत्कण्ठित वि० उत्कण्ठा जाताऽस्य तारकादि० इतच् ।
 उत्कण्ठायुक्ते । नाधिकामेदे स्त्री० । साहि० परि०
 उत्कार पु० उद्+कृ-अप् । धान्यादीनां राशीकरणे, प्रसारणे,
 तृणाप्रसारणे च हस्तपदादिविद्ये च ।
 उत्कर्ष पु० उद्+कृष-घञ् । अतिशये ।
 उत्कल पु० 'जगन्नाथप्रान्देश उत्कलः परिकीर्तित' इत्युक्ते
 ओडदेशे । उत्कः सन् लाति ला+क । व्याधे, भार-
 वाहके च । [जातायां स्मृतौ च ।
 उत्कलिका स्त्री० उद्-कल-बुन् । उत्कण्ठायाम्, कामादि
 उत्कलितं वि० उद्+कल-क्त । उन्नतस्ते वृद्धिमति च ।
 उत्कार पु० उद्+कृ-घञ् । धात्वानां, राशीकरणे, जर्द्धशोषणे च
 उत्कास पु० उच्छासकः कासः । कासभेदे, वमनव्याधौ च ।
 उत्कीर्ण वि० उद्+कृ-क्त । उल्लिखिते, कृतवेधे च 'मणौ
 वज्रसमुक्तीर्णे' इति रघुः ।
 उत्कण पु० उद्+कण-क । केशकीटे (उकुण) इति ख्याते ।
 उत्कृति स्त्री० पङ्क्तिं शब्दचरपादके कन्दोभेदे ।
 उत्कोच पु० उद्+कुच-घञ् । अन्यायकर्मकरणार्थं वादि-
 प्रतिवादिभ्योऽर्थग्रहणे (पुंस) इति ख्याते ।
 उत्क्रम पु० उद्+क्रम-घञ् अष्टादिः । व्युत्क्रमे, विपरीतक्रमे
 उत्क्रोश पु० उद्+क्रुश-अच् । ऊरुरीपजिणि ।
 उत्क्षेपण न० उद्+क्षिप ल्युट् । जर्द्धशोषणे । कर्मणि ल्युट् ।
 अजने । करणे ल्युट् धाचमर्दने काष्ठभेदे । [इति रघुः
 उत्खात वि० उद्+खन-क्त । उत्पादिते 'उत्खातप्रतिरोपिता'

उत्खातकैलि पु० 'उत्खातकैलिः शृङ्गाद्यैर्वप्रकोडा निग-
द्यते' इत्युक्तलक्षणे वृषगजादेः शृङ्गादिना मृत्तिकाखनने

उत्त लि० उद्-क्त । क्लिप्ते आर्द्रवस्तुनि ।

उत्तंस पु० उद्+तंसि-अच् । कर्णाभरणे, शिरोभूषणे च ।

उत्तम लि० उद्+तप्-क्त । संतप्ते, स्नाते च । शुष्कभांसे न०

उत्तम लि० उद्+तमप् । उत्कृष्टे । प्रियव्रतवृत्तस्य पुत्रे पु० ।

उत्तमर्ण पु० उत्तमवर्णमस्य । ऋणप्रयोजके (महाजन) ।

उत्तमसाहस न० "साशीतिशतसाहसोदण्ड उत्तमसाहस-
मित्युक्ते दण्डभेदे ।

उत्तमाङ्ग न० कर्म० । सुस्तके । [तो निवृत्तौ ।

उत्तम्भ पु० उद्+लम्भ-वच् । प्रवृत्तिबाधिकायामनिवृत्तसाधन-

उत्तर न० उत्तीर्यते प्रकृताभियोगोदनेन उद्+तृ-अप् । राज-

समीपे वादिकृताभियोगोदने उत्तराख्ये व्यवहाराङ्गे

"प्रश्नद्वयोदधिया पृच्छा तस्य भञ्जनमुत्तर"मित्युक्ते दोष-

भञ्जनवाक्ये च । विराटराजपुत्रे पु० । उदीच्यां दिशि

विराटराजसुतायाश्च स्त्री० । अनन्तरे देशे, काले च पु० ।

अनन्तरदिदेशकालवृत्तौ लि० ।

उत्तरकाल पु० कर्म० । भविष्यत्काले आगतौ ।

उत्तरकुरु पु० नववर्षात्मकस्य जम्बुद्वीपस्य वर्षभेदे ।

उत्तरकोशला स्त्री० अयोध्यानाम्नां नगर्याम् ।

उत्तरङ्ग न० उत्तरमङ्गम् कर्म० । शकम्बा० । द्वारोर्द्वयदा-

रणि । उद्गततरङ्गे लि० ।

उत्तरच्छद् पु० कर्म० । शय्याया उपर्यास्तरेणवस्त्रे ।

उत्तरपक्ष पु० वादे पूर्वपक्षस्य मर्दनक्षमे सिद्धान्तपक्षे ।

उत्तरफाल्गुनी स्त्री० फाल्गुमनोहरं नयति । नी-डी कर्म० ।

अश्विन्यादिनक्षत्रेषु द्वादशे नक्षत्रे दक्षिणोत्तरस्थिततार-
काद्वयात्मके ।

उत्तरभाद्रपद स्त्री० भद्राय हितः भाद्रः पदं पादश्चतुर्थीया

यस्याः न० ततः कर्म० । अश्विन्यादिनक्षत्रेषु षड्विंशे नक्षत्रे

पदशब्देन समासः टाप् । उत्तरभाद्रपदाख्यत्वं ।

उत्तरमीमांसा स्त्री० कर्म० । ब्रह्ममीमांसायाम् वेदान्तदर्शने ।

उत्तरा अव्य० उत्तर+आच् । उत्तराणां दिशि काले देशे वेत्यर्थे

उत्तरा 'प्रते पिहल्लमापस्ते सपिण्डीकरणादसु क्रियन्ते याः

क्रियाः पितृणाः प्रोच्यन्ते उत्तराहि ता इत्युक्तासु सपिण्डी-

करणोत्तरासु आङ्गक्रियासु । [त्तराऽउत्तराद्विधिवर्थे ।

उत्तरात् अव्य० उत्तर+आति । दिदेशकालविषये उत्तरस-

उत्तराधिकारिन् लि० उत्तरमधिकरोति अधि+ह-णिनि ।

पूर्वसामिसत्त्वोपरमे तत्सम्बन्धाधीनसत्त्वमिति ज्ञाताधिकारे

पुत्रपौत्रादौ दायादे । (वंशी) इति स्थाते । [त्तरे ।

उत्तराभास पु० उत्तरमिवाभासते आ+भास-अच् । दुष्टो-

उत्तरायण न० 'माधादि मासयुग्मैस्तु ऋतव' पट् क्रमादितः ।

उत्तरायणमाद्यैस्तैरित्युक्तलक्षणे ऋतवयात्मके मावादिके

मासपटके काले । उत्तरादिशि सूर्यस्य अयनं यस्मिन् काले

इति व्युत्पत्तेः । तदाराभकावे मकरसंक्रमणदिनेऽपि ।

उत्तराषाढा स्त्री० अश्विन्यादिनक्षत्रेषु एकविंशतितमे नक्षत्रे

उत्तरासङ्ग पु० उत्तरे ऊर्ध्वभागे आसज्यते आ+सृज्-वच् ।

उत्तरीयवस्त्रे । [रस्मिन् उत्तरस्मात् उत्तरमित्यर्थे

उत्तराहि अव्य० उत्तर+आहि । दिदेशकालविषये उत्त-

उत्तरीय न० उत्तरस्मिन् देहभागे भवः कृ । ऊर्ध्वदेहार्थे वस्त्रे

उत्तरेण अव्य० आसन्नदिदेशकालानां प्रथमान्तसम्बन्धाना

मयेषु 'तत्वागारं धनपतिगृहानुत्तरेणास्मदीय'मिति मेघदूतम्

उत्तरेद्युस् अव्य० उत्तरस्मिन् दिने उत्तर+एद्युस् । आ-

गामिदिवसे इत्यर्थे ।

उत्तान लि० उद्गतलानो विस्तारोयस्मात् । विस्तारान्तर्ये,

(चित्) भूमिलम्नपृष्ठतया ऊर्ध्वभागेन स्थिते, ऊर्ध्वस्थे च ।

उत्तानक पु० उद्-तन-खुल् । उच्चटार्थे ।

उत्तानपतक पु० उत्तानमूर्ध्वमुखं पत्रमस्य । रक्ते एरण्डवृक्षे

उत्तानपाद पु० स्वयम्भुवो मनोः पुत्रे भुवमितरि नृपभेदे ।

उत्तानशय लि० उत्तानः ऊर्ध्वस्थः सन्नेष्ये गेते -वच् ।

अतिशयोक्तस्य च तटानीमवताने सामर्थ्याभावात् ।

उत्ताप पु० उद्+तप-वच् । उष्णतायाम्, सन्तापे च ।

उत्तार लि० उद्गता तारा यस्य । उद्गततारकनेत्युक्ते । उत्कृष्ट

तारः । अत्यन्तोच्चे । [विकरणे, लरिते, उन्नते च । लवङ्गमे पु०

उत्ताल लि० चुरा+तल-प्रतिष्ठायाम् अच् । प्रतिष्ठिते भवति ।

उत्तीर्ण लि० उद्+तृ-क्त । सुक्ते, पारंगते च ।

उत्तुङ्ग लि० उत्कटं तृङ्गम् । अत्युन्नते । [(खट्) भ्रष्टभावे

उत्तम पु० उद्गतः कण्डनाभावेऽपि तपोऽस्मात् । राजाख्ये

उत्तेजना स्त्री० उद्+तिज्-णिच्-युच् । प्रेरणायाम्, व्यपत्ता

करणे, उद्दीपने, तीक्ष्णीकरणे च ।

उत्तेजित लि० उद्+तिज्-णिच्-क्त । प्रेरिते, उद्दीपिते च ।

भावे क्त । उत्तेजनायाम् "उत्तेजितं मध्यवेगं योजनं

श्लघवलायेत्युक्ते अश्वगतिभेदे न० ।

उत्तेरित न० उद्-त भावे इतच् गुणे एत्वम् लि० । अच्-

गतिभेदे । अर्थ आद्यच्च । "उत्तेरितोऽतिवेगाश्वो न

श्लघोति न मश्वती"त्युक्तगतिरुक्तेऽप्ये पु० ।

उत्तोलन न० उद्+तल-उक्ताने ल्युट् । ऊर्ध्वं शीघ्रा तोरणे,

उत्तोलित वि० उद्+उ०+तल-क्त । उत्तुलिते, उत्तोलने च ।
 उत्थक्त वि० उद्+त्यज-क्त । उत्थक्ति, परित्यक्ते च ।
 उत्थान न० उद्+स्था-ल्युट् । उत्थितने, उद्यमे, उत्थभव-
 नवेष्टायाम्, उद्भवे च । करणे ल्युट् । उत्थाहे, पौरुषे,
 हर्षे च । अधिकरणे ल्युट् । रणे, राज्यचिन्तनरूपे तन्त्रे,
 प्राङ्मुखे, चैत्ये च ।
 उत्थानेकादशी स्त्री० उत्थानस्य हरः निद्रातः प्रबोधनस्य
 काल एकादशी । चान्द्रार्त्तिकशुक्लैकादश्याम् ।
 उत्थित वि० उद्+स्था-क्त । वृद्धियुक्ते, उद्यते, उत्थने च ।
 उत्थिताङ्गुलि पु० उत्थिता उद्युक्ता अङ्गुलयो यत् । (चापङ्गु)
 विस्तृताङ्गुलिके करतले चपेटे ।
 उत्थत् पु० उत्थतति उत्थं गच्छति उद्+पत-ञच् । पक्षिणि
 उत्थतन न० उद्+पत-ल्युट् । उत्थगमने, उत्थत्तौ च ।
 उत्थन्ति स्त्री० उद्+पद-क्तिन् । जन्मनि, जीवस्य देहसम्बन्धे,
 सांख्यादिमते आभिर्भावे च । उद्+पत-क्तान् । उत्थगमने ।
 उत्थन्तिविधि पु० नीमांसकमते कर्माखरूपवेदके विधौ
 यथा अग्निहोत्रं जुहोतीत्यादि ।
 उत्थल न० उद्+पल-ञच् । नीलपद्मे, कुमदादौ, कुष्ठोपधौ च ।
 उत्थलगन्धिक न० उत्थलस्य गन्धश्च गन्धोऽस्य इत् सभा०
 पञ्चायां कन् । गोशीर्षाख्ये चन्दने ।
 उत्थलपत न० उत्थलस्य पतमिव । तिलकभेदे, स्त्रीणां सनादौ
 गच्छते च । इत० इन्दीवरस्य दले ।
 उत्थलिनी स्त्री० उत्थलानि सन्त्यस्मिन् देशे तेषां समूहो
 वा इति । उत्थलशूलतायां, कुवलयसमुदाये च ।
 उत्थवन न० उद्+पू-करणे ल्युट् । कुशकण्डिकायां पवित्रेण
 जलादेरुत्थपणे ।
 उत्थय वि० उद्+इय-ञ । उत्थयति, उत्थयति ।
 उत्थाटन न० उद्+पठ-णिच्+ल्युट् । उत्थलने ।
 उत्थात् पु० उद्+पत-ञच् । उपद्रवे । उद्+पत-ञ । अक्ष-
 खादागते प्राणिनां शुभाशुभसूचके दैवनिमित्ते भूकस्यादौ ।
 उत्थाटक पु० उत्थस्थिताः पादा यस्य कप् । अष्टपदे शर-
 भाख्ये गजारातौ प्रशुभेदे तस्य षष्ठस्थचतुश्चरणत्वाद्भूक्तं
 पादत्वम् । उत्+पद-णिच्+खुल् । पितरि पु० । उत्था-
 दनकर्त्तरि वि० । [(टिटिर) टिटिमरणिणि ।
 उत्थादशय पु० उत्थाद् उत्थं विप्रपादः सन् श्रुते शी-ल्यु ।
 उत्थिञ्जल वि० उद्+पिञ्ज-कलन् । अत्यधो गच्छे ।
 उत्थास पु० उद्+प+अस-दीत्यादिषु घञ् । उपहासे ।
 उत्थैसा स्त्री० उद्+प+ईल-ञ । उद्भावने अर्थात्लङ्कार-

भेदे च सा० १०५० । [रूपे उन्मज्जने (भासा) ।
 उत्थवन न० उद्+पु-ल्युट् । उत्थवने, जलादेरुपरिस्थिति
 उत्थवा स्त्री० उत् जलादेरुपरि भवते पु-ञच् । नौकायाम् ।
 उत्थुल वि० उद्+पल-क्त । दलानामन्योन्यविश्लेषेण
 विकाशिते कुसुमादौ । [जले च ।
 उत्थ पु० उद्+प । पर्वणादितः सुवज्जलस्य पातस्थाने, सुव-
 उत्थ पु० उद्+सन्ज-घञ् । क्रोधे । सङ्गाडुत्थाने वि० ।
 उत्थर्ग पु० उद्+हज-घञ् । व्याकरणोक्ते सामान्यविधाने,
 न्याये, त्यागे, दाने, यागभेदे, अपानवायोर्व्यापारे च ।
 उत्थर्जन न० उद्+हज-ल्युट् । दागे त्यागे च । [च
 उत्थर्पण न० उद्+हप-ल्युट् । उत्थज्य पुरतोगतौ, उत्थुने
 उत्थव पु० उद्+ह-अप् । आनन्दजनकव्यापारे विवाहादौ ।
 उत्थवसङ्केत पु० उत्थव आनन्दजनकः सङ्केतः स्त्रीपुंसयोः
 रत्यर्थमनुरागादाह्वानम् यस्य । अस्मैयं स्त्रीत्येवं दाम्पत्यनि-
 यमस्यै स्त्रीपुंसयोरनुरागमावहेतुकस्यै रविहारशालिनि
 पार्श्वतीये जातिभेदे । 'शरैरुत्थवसङ्केतानिति' रघुः ।
 उत्थादन उद्+सद-णिच्+ल्युट् । उत्थारणे, उद्घर्तने च ।
 उत्थारक पु० उद्+ह-णिच्+खुल् । द्वारपाले तेन हि
 प्रभुद्वारतो जना दूरीक्रियन्ते । [स्थानान्तरकरणे च ।
 उत्थारण न० उद्+ह-णिच्+ल्युट् । दूरीकरणे, चालने,
 उत्थाह पु० उद्+सह-घञ् । उद्यमे, अध्यवसाये, कर्त्तव्य-
 कालेषु स्थिरतरे प्रयत्ने "उत्थाहो मन्त्रमूलं स्यादिति
 नीतिविदां मतम् । प्रभुशक्ति र्मन्त्रमूला तस्मादुत्थाहवान्
 भवेदि"त्युक्ते राज्ञां गुणविशेषे, कल्याणे, कृते, वीर-
 क्षिरसस्य भावदे च साहि० ३परि० ।
 उत्थाहवर्द्धन पु० उत्थाहं वर्द्धयति दृढ-णिच्+ल्यु । वीर-
 रसे । दृढ-ल्युट् इत० । उत्थाहस्य दृढौ न० ।
 उत्थाहशक्ति स्त्री० उत्थाहएव शक्ति र्वलम् । राज्ञां विक्रम-
 हेतौ बले । [सिकुण्ठे, उपभ्रुते, त्यक्तमर्यादे च ।
 उत्थिक्त वि० उद्+सिञ्ज-क्त । गन्धिते उद्धते, वर्द्धिते, उपरि-
 उत्थुक वि० उद्+सू-क्तिप् कनि ह्रस्वः । इष्टार्थसम्पादनाय
 उद्युक्ते, अभीष्टोगमिष्यतीत्युत्कण्ठान्विते च ।
 उत्थुष्ट वि० उद्+सृज-क्त । त्यक्ते, कृतोत्सर्गे, दत्ते च ।
 उत्थेक पु० उद्+सिञ्ज-घञ् । गर्भे, उद्रेके उद्भूतय वह्निःसंचने च
 उत्थेध पु० उद्+सिध-घञ् । देहे, उद्भूतौ 'प्रयोधरोत्थेध-
 निपातेति कुमारः ।
 उद् अण्य० उ-क्तिप् तक् ष्टपो० दत्वम् । प्रकाशे, विभागे,
 प्राकशे, उत्थे, उत्थे, प्रागल्भ्ये, असाख्ये, यज्ञौ, प्राधान्ये,

वञ्चने, भावे, मोक्षे, 'तस्य उदिति नामेति' श्रुतेर्ब्रह्मसिच
उदक न० उद्-खुल् नलोपश्च नि० । जले प्रयो० कलोपे
उदमथत् । [करञ्जभेदे ।

उदकीर्य्य पु० उदने जलेन कीर्य्यते कृ-क्वर् । (उहरकरमचा)
उदकुम्भ पु० उदकेन पूर्णः कुम्भः शाक० त० । जलपूर्णकुम्भे
शान्त्युदकुम्भहस्ता इति भट्टिः । [अतुमत्थाम् ।

उदक्या स्त्री० उदकं शुद्धार्थं खानजलं चतुर्थदिने अर्हति यत् ।
उदगट्टि उदयुत्तरस्यामट्टिः । हिमाचले ।

उदगयन न० उदक् उदीच्यामयनम् । उत्तंसयणे भाषादिके
मासपट्टके 'उदगयने आपूर्य्यमाणे' पले इति स्मृतिः ।

उदग्र वि० उन्नतमथं यस्य । उच्चैः । [घृतादिपात्रे (कुपो) ।

उदङ्ग पु० उदच्यते उद्वियतेऽल उद्+अच्-घञ् । चर्ममये
उदच् अथ० उदच् दिदेशकाले वाच्ये प्रथमापञ्चमीसप्तम्यर्थे
अस्माति तस्य लुक् । प्रथमानाद्यर्थेऽस्तौ उत्तरदिगादौ ।
उद्+अनृच-किन् । उत्तरे देगे काले च पु० । स्वादौ उदङ्
उदञ्चौ । दिशि स्त्री० ङीप् उदीची ।

उदज पु० उद्+अज-अच् । पशुरोरेण ।

उदञ्चन न० उद्+अनृच-करणे ल्युट् । पिधानार्थे पाले
(ठाकता) । भावे ल्युट् । जङ्घं चोपणे ।

उदञ्चित वि० उद्+अनृच-क्त । जङ्घंक्षिप्ते, पृजिते च ।

उदधि पु० उदकानि धीयन्तेऽस्मिन् धाञ्-आधारे कि उदा-
देशः । समुद्रे, घटे च ।

उदधिमल पु० उदधेमल इव । समुद्रफेने ।

उदन्त पु० उन्नतोऽन्तोनिर्णयो यस्मात् । वार्त्तायास् हस्तान्ते
कुशलादिकथने, सधौ च । [अ० मिमासायाम् ।

उदन्या स्त्री० अतिगाह्येन उदकमिच्छति क्वच उदन्भायः
उदन्वत् पु० उदकानि सन्त्यस्य सतृप् उदन् भावः सस्य वः । समुद्रे
उदप आघाते (सौत्वः) पर० सक० सेट् । उदपति । औदापीत्-
उदपान पु० न० उदकं पीयतेऽस्मिन् या-ल्युट् उदादेशः ।

कूपसमीपस्थे खाति क्षुद्रजलाधारे ।

उदमान पु० 'कुल्या सादृष्टमिद्रीशौ द्रौणपादेन चादकः ।
असादृष्टतिकोभाग उदमान उदाहृत इत्युक्ते मानभेदे ।

उदय पु० उद्+इ-अच् । ज्योतिषोक्ते राशेरुदयरूपे लब्धे ।
आधारे गच्छ । उदयाचले पूर्वपर्वते 'यैर्यत् दृश्यते भा-
स्वान् स तेपादयः स्मृत' इत्युक्तलक्षणे दृष्टियोग्यस्थाने च
भावे अच् । प्रथमदर्शनयोग्यभवन, दृष्टौ, समुद्रतौ उत्पत्तौ च ।

उदयन पु० उद्+इ-ल्यु । बलराजे, अगस्त्ये सुनौ, कुसुमा-
ञ्जलिप्रभृतिपञ्चकारके उदयनाचार्य्ये च । भावे ल्युट् । उदये

उदर न० उद्+इ-अच् । जठरे नाभिस्तनयो मध्यभागे । आ-
धारे अच् । युद्धे । उद्+इ-अच् उदो दलोपश्च । उदररोगे ।
उदरग्रन्थि पु० उदरे अन्धिरिव । गुलानामकरोगे । [वन्धवस्त्रे
उदरत्राण न० उदरं त्रायतेऽनेन ल्युट् । (कमरवन्ध) उदर-
उदरपिशाच वि० उदरे तत्सूतौ पिशाच इव । सर्वाङ्गभक्षके
उदरस्मरि वि० उदरं विमर्त्ति भ-खि सम् च । पङ्क्यज्ञा-
यकरणेनात्मीदरमात्रपोषके ।

उदररोग पु० इत० । उदरी इति ख्याते रोगे । [ख्याते रोगे
उदरामय पु० उदरस्यामं रोगं याति नयति या-क । स्तनाम
उदरावर्त्त पु० उदरे आवर्त्त इव गभीरत्वात् । नाभौ ।

उदरिणी स्त्री० उदरे गर्भोऽस्त्यस्याः इति । गर्भवत्याम् ।

उदरिन् वि० उदरं दृष्टव्य अस्यासि महत्त्वे सत्वर्षीव
इति । तन्दिने (मुडियुक्ते) । इत् । उदरिलोऽप्यत्र ।

उदर्क पु० उद्+अर्क-अर्च+वा घञ् । उत्तरकाले भाविफ-
लके शुभाशुभकर्मणि च ।

उदर्चिस् पु० उद् जर्द्धमर्च्चः रश्मिरस्य । उच्छिखे बह्वौ ।
उत्कण्ठकान्तितात् कन्दर्पे जर्द्धरेतस्तात् शिमे च ।
मा० सं० । उद्गतायां शिखायां न० ।

उदवसित न० उद्+अव+सि-क्त । गृहे । [जलेन मथिते तक्ते
उदश्वित् न० उदने जलेन श्वयति वर्द्धते श्वि-क्लिप् । अर्द्ध-

उदात्त पु० उद्+आ+दा-क्त । वर्णोत्पत्तिस्थानेषु उच्चैः स्वरेण
उच्चारिते । हृद्ये, महति, दातरि च वि० । अलङ्कारभेदे न०

उदान पु० उद्+अन-घञ् । जर्द्धगमनोत्क्रमणद्वित्युक्ते
कण्ठस्थे वायौ, उदरावर्त्ते नाभौ, सर्पभेदे च ।

उदार वि० उद्+आ+रा-क । दातरि, महति, सरले,
दक्षिणे, गम्भीरे, असाधारणे च ।

उदावर्त्त पु० उद्+आ+वृत्-घञ् । 'यतोर्द्धं जायते वायो-
रावेणः स विकित्यकैः । उदावर्त्त इति प्रोक्तो व्याधि'-
रित्युक्तलक्षणे वातव्याधौ ।

उदासीन वि० उद्+आस-शानच् । मध्यस्थे, विवदमानयो
रेकतरपक्षानवलम्बके, जिगीषोर्न पतेः शत्रुमित्रभूमितौ
व्यवहिते परतरे, उभेकके च ।

उदास्थित वि० उद्+आ+स्था-क्त । चरे, द्वारपाले, अ-
ध्यक्षे, प्रपञ्च्यारूपस्थानच्युते नटसङ्गासे परिव्राजके च ।

उदाहरण न० उद्+आ+हृ-भावे ल्युट् । एकदेशमभिज्ञा
सकलसिद्धिर्धं कथने । कर्मणि ल्युट् । इष्टसिद्धिर्धं सन्ध्याभावे
दृष्टान्ते, प्रकृतसिद्धिर्धं निर्दर्शनरूपे उपोद्घाते च । [ते च ।

उदाहृत वि० उद्+आ+हृ-क्त । दृष्टान्तयोपन्यसे, कवि-

उदित वि० उद-क्त । कथिते । उद-रान्-क्त । उदिते, उद्वते, उद्वे च ।
उदीच्य वि० उदीचि उत्तरकालादौ भवः यत् । उत्तरकालादिभवे
वस्तुनि, शरावत्या नद्याः पश्चिमोत्तरदेशे, (वाला) गन्धद्रव्ये च ।
उदीरण न० उद-र-ल्युट् । कथने, उच्चारणे च ।
उदीर्ण वि० उद-ह-क्त । उदारे, महति, उद्विक्ते च उदीर्ण-
रागप्रतिरोधकमिति माघः ।

उदुम्बर पु० उदुम्बरवत् सर्वम् । उदुम्बराभावः ।
उदुम्बरपर्णी स्त्री० उदुम्बरपर्णीवत् सर्वम् । न डत्वम् ।
उदुम्बरफला स्त्री० उदुम्बरफलावत् सर्वम् । न डत्वम् ।
उदूखल न० ऊर्ध्वं खं लाति ला-क् प्रथो-नि० । तण्डुलादि
कण्डनार्थं काष्ठादिरचिते द्रव्ये, गुग्गुलौ च ।
उदूढ वि० उद-वह-क्त । जटे, खूले, धृते च । उदूढलोक-
वितयेनेति माघः ।

उद्गत वि० उद-गम-क्त । उदिते, उत्पन्ने, ऊर्ध्वगते, उद्धाने च ।
उद्गमनीय न० उद-गम-अनीयर् । धौतवस्त्रद्वये 'उद्गोतप-
त्युद्गमनीयवस्त्रेति' कुमारः । [वि०]

उद्गाढ न० उद-गाह-क्त । अतिशये । अत्यन्ते । अतिशययुक्ते
उद्गाढ पु० उद्गायति साम उद-गै-हृच् । सामवेदगायके ।
उद्गार पु० उद-गृ-घञ् । उद्गमे । [भेदे च
उद्गीति स्त्री० उद-गै-क्तिन् । उद्गेगानि, माताहते आर्या-
उद्गीय पु० उद-गै-घक् । सामवेदावयवभेदे ।
उद्गूर्ण वि० उद-गुरी-उद्यते क्त । उद्यते ।

उद्गाहित वि० उद-गृह-णिच्-क्त । उपन्यसे, बद्धे, उदीर्णे,
प्रत्यासिते, प्राङ्गिते च । [च । प्रशस्ते वि०
उद्ग पु० उद-हन-अप् नि० । हस्तपटे, वस्त्रौ, वायौ, प्रशंसायां
उद्गन पु० उद-हन-अप् नि० । काष्ठतच्छेपसाधनेऽधःस्थकाष्ठे
यदुपरि निधाय काष्ठं तच्छेते ।

उद्घर्षण न० उद-घृष-ल्युट् । इष्टकया (भासा) गात्रादिघर्षणे ।
उद्घाट पु० उद-घट-णिच्-घञ् । राजस्वग्रहणस्थाने घट्टे ।
उद्घाटक पु० न० उद-घट-णिच्-खुल् । कृपात् जलोद्धार-
णार्थं यन्त्रभेदे (अरघट्) (घुरना) इति ख्याते । करणे ल्युट्
उद्घाटनमप्यल न० । भावे ल्युट् उद्घाटनम् । प्रतिबन्धनि-
रासे, कतवन्त्यस्य बन्धापकरणे च न० ।

उद्घात पु० उद-हन-घञ् । आरम्भे, पादस्खलने 'प्राणेन
श्रेय्यभाणेन अपानः प्रोद्यते यदि । गता चोर्द्धं निर्वर्त्तते
एतदुद्घातचक्षण'मित्युक्तचक्षणे प्राणायामाङ्गकुम्भकभेदे,
उत्तुङ्गे, स्रग्गरे, शस्ते, यन्त्रपरिक्षेदे च ।
उद्घंश पु० उद्घमति । मत्तकदंशके (उकुण्) कीटभेदे ।

उद्धान न० उद-दो-ल्युट् । वस्त्रे, वृक्षगाम्, वाङ्मवानले, मध्यलग्ने च
उद्धानम् वि० उद्गतं दाम्नः । वस्त्ररहिते, अप्रतिबन्धे, स्वतन्त्रे,
अत्युपे च । उत्कृष्टं श्रेष्ठं दाम पाशाख्यमस्त्रं यस्य । वरुणे पु० ।
उद्दाल पु० उद-दल-णिच्-अच् । वज्रवारकटचे, वनकोट्टये
च । संज्ञायां कन् । वेदप्रसिद्धे ऋषिभेदे ।

उद्दिष्ट वि० उद-दिश-क्त । उपदिष्टे, अभिलषिते च छन्द
शास्त्रे प्रस्तारविशेषज्ञानसाधने न० ।

उद्दीपन न० उद-दीप-णिच्-ल्युट् । प्रकाशने, उत्तेजने च ।
ल्यु । अलङ्कारोक्ते रसाद्युद्दीपके चन्द्रादौ विभावे सा० १प०
उद्देश पु० उद-दिश-घञ् । अनुसन्धाने, अन्वेषणे, अभिलाषे च
उद्देशतस् अयम् । उद्देश-तसि ल् एकदेशेनेत्यर्थे संज्ञेपार्थे च ।

उद्द्राव पु० उद-द्रु-घञ् । पलायने ।
उद्घोत पु० उद-द्युत-घञ् । प्रकाशे । [प्रगल्भे, आहते च वि०]

उद्गत पु० उद-हन-क्त । राजमन्त्रे । वाक्यादिवच्चले, अविनीते,
उद्धारण न० उद-ह-भावे ल्युट् । सत्ताौ, वमने, कण्ठशुद्धौ,
उन्मूलने च । कर्मणि ल्युट् । वानेऽज्ञादौ ।

उद्घर्ष न० पु० उद-घृष-णिच्-घञ् । उत्सवे ।
उद्घर्षण न० उद-घृष-णिच्-ल्युट् । रोमाञ्चे ।

उद्भव पु० उद-उ-अप् । यज्ञानौ, कण्ठयिते यादवविशेषे च
उद्धान न० उद्गीयतेऽस्मिन् धाञ्-ल्युट् । वृक्षगाम्, वमने, उद्गते च
उद्धार पु० उद्गीयते उद-ह-कर्मणि घञ्, कणे । भावे घञ् ।
सत्ताौ, उद्गारे च । [उद्वे मारन्त्ये च ।

उद्गुर वि० उद्गता धूरस्मात् प्रा० व० अच् समा० । निर्भरे,
उद्भूत वि० उद-भू-क्त । उत्क्षिप्ते, उत्कल्पिते च ।
उद्भूतन न० उद-भू-णिच्-ल्युट् । उत्क्षेपणे ।

उद्भूलन न० उद्गर्हितं धूलिं करोति उद्भूलि-णिच्-भावे ल्युट् ।
धूलिमर्द्दने । 'एलालवङ्ककूर्पूरकस्तूरीमरिचत्वचाम् । कूर्पू-
रस्योद्भूलनं देयं भोज्ये क्षीरेणुसम्भवे मांसमत्स्यमवेष्टेवा' मि-
त्युक्तस्य व्यञ्जनोपकरणे कूर्पूभेदे च ।

उद्भूत वि० उद-भू-धृ-या क्त । उत्क्षिप्ते, भुक्तोन्मिलिते, कृतो-
द्गारे, प्रथक्कृते, उच्छेदिने च । [उत्तरीयवर्द्धकृतहस्ते ।

उद्भूतपाणि वि० उत्तरीयात् उद्भूतः वर्द्धकृतः पाणिर्देन ।
उद्भूतमान न० उद्भूतमति बहिरात् उद-ध्रा-ल्युट् । वृक्षगाम्
उद्भू पु० उज्ज्वल्युदकम् उज्ज्व-यत् नि० । नदभेदे ।

उद्भन्धन न० उद-बन्ध-ल्युट् । गलरज्ज्वादिनात्मबन्धने 'उद्-
बन्धनमृता ये चेति स्मृतः ।

उद्भुज वि० उद-भुज-क्त । विकसिते न्यायादिसते ज्ञातवस्तुनः
संविज्ज्ञानादिना कृतोद्दीपने संस्कारे च । यथा हस्ति-

दर्शनात् अनुभूतहस्तिपकसंस्कारस्य उद्बोधरूपे उद्दीपने
 कृते हस्तिपकः स्मर्यते इति प्रबुद्धे जागरिते, उद्बुद्धां च
 जगद्वादीमिति स्मृतिः । [मनाय संस्कारोद्दीपने च
 उद्बोधे पु० उद्+बुध-घञ् । किञ्चिद्बोधे न्यायादिमते स्मृतिज-
 उद्बुद्धे पु० उद्+भट्-अच् । कच्छमे, तण्डुलादेः प्रस्फोटनहेतौ
 शूर्पे, श्रेष्ठाशये महाशये, प्रवरे, यन्याद्वहिर्भूते श्लोकादौ च
 उद्भव पु० उद्+भू-अप् । जन्मनि उत्पत्तौ । अपादाने अप् ।
 परमेश्वरे । [बु० भू० ल्युट् । चिन्तने ।
 उद्भावन न० उद्+भू-णिच्-ल्युट् । कल्पने, उत्पादने च । उद्-
 उद्भिज्ज् वि० उद्+भिनत्ति क्तिप् उद्भिन् तथा सन् जायते
 जन-ड । भूमिउद्भिज्ज् जाते तरुणुमादौ 'उद्भिज्जाः स्या-
 वराः सर्वे बीजकारणप्ररोहिणः' इति मनुः ।
 उद्भिद् वि० भूमिउद्भिज्ज् उद्+भिद्-क्तिप् । वृक्षतण्डुलम-
 वल्लीलतारूपे पञ्चविधे स्यावरभेदे । यागविशेषे पु० ।
 उद्भिद् वि० उद्+भिद्-क् । वृक्षादौ पञ्चविधे स्यावरे ।
 उद्भूत वि० उद्+भू-क्ता । उत्पन्ने । न्यायमते प्रत्यक्षयोग्ये च
 उद्भेद पु० उद्भिद्यतेऽङ्गमव घञ् । रोमाञ्चे । भावे घञ् । स्फुरणे
 उद्भम पु० उद्भाम्यत्यनेन उद्+भम-घञ् अटङिः । उद्भगे ।
 उद्यत वि० उद्+यम-क्ता । उद्युक्ते, उर्द्ध्वकृते, प्रवृत्ते, यन्याध्याये च ।
 उद्यम पु० उद्+यम-घञ् अटङिः । उद्योगे ।
 उद्यान न० उद्+या-आधारे ल्युट् । आक्रोडे वने । भावे-
 ल्युट् । निःसारणे । कर्मणि ल्युट् । प्रयोजने ।
 उद्योग पु० उद्+युज-घञ् । यत्ने, चेष्टायां, उद्यमे च ।
 उद् पु० उन्नतिं क्लियति उन्द्-रक् । जलविडाले । (उद्दिराल)
 उद्घ पु० उद्गतोरगो यन्मात् । रथकीले । उद्गतरघत्तल्यः
 पद्मो यस्य (ताम्रचूडविहगे ।
 उद्भिक्त वि० उद्+रिच-क्ता । अतिशयिते, अधिके, स्फुटे च ।
 उद्देक पु० उद्+रिच-घञ् । उद्बौ, अतिशये, उपक्रमे च ।
 उद्घर्त्त पु० उद्+घट्-घञ् । अतिशयिते, अधिके च ।
 उद्घर्त्तन न० उद्घर्त्तयेत्नेन उद्-घट्-णिच्-ल्युट् । शरीरनिर्म-
 लीकरणद्रव्यादौ । भावे ल्युट् । विलेपने, धर्षणे च । उद्+
 घट्-ल्युट् । उत्पत्तये ।
 उद्घृष्ट पु० उद्घृहति जडं नयति पितृन् वह् कच् । पुत्रे
 'प्रणमामि रघूहृष्ट'मिति तन्मम् । उद्घर्त्तनं वहति अच् ।
 प्रवह्वायोरुद्घृष्टिते वायुभेदे,
 उद्धान्त पु० उद्गतं वान्तमन्तर्जलमस्मात् प्रा० व० । निर्मदे
 गजे । उद्+वम-क्ता । उद्दीर्घे उद्घते च वि० ।
 उद्वासन न० उद्+वृ-वस-ल्युट् । मारणे उद्+वस+णिच्-

ल्युट् । विसर्जने ।

[रूपे परिणये ।

उद्वाह पु० उद्+वह-वञ् । विवाहे भार्यात्वसंपादकव्यापार-
 उद्वाह वि० उद्गतोवाह्यस्य । उद्घृष्टोत्तोलितवाहौ 'उद्वाह-
 रिव वामन' इति रघुः । [तया व्याकुलचित्ते, क्षुभिते च
 उद्दिग्ध वि० उद्+विज-क्ता । उद्देगयुक्ते, दुःखपरिहारात्तमं
 उद्दृष्ट वि० उद्गतो वृत्तात् गतिः । इष्टं च । उद्+वृत्-क्ता ।
 उत्क्षिप्ते, मुक्तोत्क्षिप्ते च ।
 उद्देग पु० उद्+विज-घञ् । व्याकुलचित्ततायाम् विरहजन्ये
 दुःखोद्देगमे, भये च । गुवाकफले न० । उद्देगतोवेगो
 यस्मात् । निश्चले, स्थितिम् । शीघ्रगामिनि च ।
 उद्देस वि० उद्देगतो वेलात् । अतःक्रान्तमन्यादे ।
 उद्देष्टन न० उद्+वेष्ट-ल्युट् । हस्तपादयोर्वन्धने, उपश्लेधे च
 उद्गतं वेष्टनात् वि० । उन्मुक्तवेष्टने वि० ।
 उद्भ्रस उच्छे क्ता० पर० अन्त० सेट् । उद्भ्रसाति औभ्रासीत्
 उद्भ्रस उत्क्षेपे उच्छे च (कणश्चादाने) चु० सक० सेट् । उद्भ्रासयति ते
 उन्द् क्लेदे रुधा० पर० अन्त० सेट् । उन्नति । औन्दीत् । [तां
 उन्दर पु० उन्द-अच् । मूपिके उर-उर । उन्दुरः उन्दुरश्वा-
 उन्दरकर्णी स्त्री० उन्दुरस्य कर्णद्वयं पर्यमस्या । क्षात्रुकण्ठ्याम्
 उन्दूर पु० उन्द-अच् । मूपिके ।
 उन्न वि० उन्द-क्ता क्लिप्ते और्द्धे (भिजे) टयापरे च ।
 उन्नत वि० उद्+नम-क्ता । उच्चैः, महति च ।
 उन्नतानत वि० उन्नतं च तदानतञ्च । उन्नते च सानादौ ।
 उन्नति स्त्री० उद् नम-क्तिन् । उद्बौ, उद्भे, गरुडभार्यायाञ्च ।
 उन्नत वि० उद्+नह-क्ता । उद्भे, उत्कटे च ।
 उन्नमित वि० उद्+नम-णिच्-क्ता । उत्तोलिते, उर्द्ध्वकृते च ।
 उन्नन्नाय पु० उद्+नी-अच् घञ् वा । कूपादिनी जलादेरुत्तोलने
 उन्नयन न० उद्+नी-ल्युट् । वितर्के, उर्द्ध्वं प्रापणे च ।
 उन्नस वि० उन्नता नासा यस्य नसादेशः । उन्नतनासिके ।
 उन्निद् वि० उन्नता निद्रा सुद्रा यस्य । विसर्जिते ।
 उन्मज्जक पु० उद्+मज्ज-ल्युट् । 'कण्ठदग्ने जले स्थित्वा तपः
 कुर्वन् प्रवर्त्तते । उन्मज्जकः स विज्ञेयस्तापसोलोकपूजित'
 इत्युक्तलक्षणे तापसे । जलादेरुपरि उतप्तावके वि० ।
 उन्मत्त पु० उद्+मद्-करणे क्ता । धूर्तरे सुवकुन्दवृक्षे च ।
 कर्त्तरि क्ता । उन्मादवति, अन्मादेशवति च वि० ।
 उन्मद् वि० उद्गतो मदोहर्षोऽस्य । उन्मादयुक्ते । करणे अच्
 मादके द्रव्ये । [मनस्ते च ।
 उन्मानस् वि० उद्मानं मनोऽस्य । उत्कण्ठायुक्ते, अन्य-
 उन्मथ्य पु० उद्+मथ्य-वञ् । बधे ।

उन्माद्य पु० उन्मद्यतेऽनेन उद्+मघ-करणे घञ् । आसिप-
दानेन मृगादिरम्भनाथं निवेशिते कूटयन्त्रे (फांद) इति
रुहति । भावे घञ् । विलोशोल्याघने, हिंसने च ।

उन्माद पु० उद्+मघ-घञ् । चित्तविक्षमे, भूताद्यावेणात् चित्त
स्थानवस्थितौ, विरहिणां अरुक्तावस्थाभेदे, कायिकरोग-
कृते मतिभ्रंशे च । [देवस्य वाणभेदे ।

उन्मादन पु० उद्+मघ-णिच्-ल्यु । उन्मत्तताकारके काम-
उन्मान न० उद्+मा-करणे ल्युट् । उद्भमाने स्वर्णादेशदृश्य-
मानसाधने, तोलकादौ, परिमाणमात्रे च । [प्रकाशिते च ।

उन्मिषित वि० उद्+मिष-क्त । म्रुक्षे, विकसिते किञ्चित्
उन्मीलन न० उद्+मील ल्युट् । उन्मेषे, विकाशने च ।

उन्मुख वि० उद्+मृक्षं मृक्षमस्य । ऊर्ध्वास्ये, उद्युक्ते च ।

उन्मुट् वि० उद्गता सद्भा यक्षात् । व्यक्तमुद्रे, विकसिते च ।

उन्मूलन न० उन्मूलनं चित्-ल्युट् । उत्पादने उद्गतमूलकरणे ।

उन्मेष पु० उद्+मिष-घञ् । पक्षुपदेषुमीलने, किञ्चित्काये च

उप अव्य० उप-क्त । अधिकार्ये, हीने, असन्ने, सामीप्ये, सादृश्ये,
प्रतियत्ने-पुण्याधाने, व्याप्तौ, पूजायाम् शक्तौ, आरम्भे,
दाने, दोषाख्ये, आश्चर्यकरणे अत्यये, निदर्शने च ।

उपकारण वि० उपगतः कण्ठं गतिः । निवाटे, कण्ठासन्ने च
आमान्ते, अश्वानाम् स्तुन्दितागतौ च न० ।

उपकरण न० उपक्रियतेऽनेन उप-क-ल्युट् । प्रधानसाधक
गुणेऽङ्गे यथाप्रभोजनादौ व्यङ्गनादि, शयने खड्गादि, स्थाने-
ऽनुष्ठेयमादि, पूजायां पुष्पादि । भूपादीनां कृत्वचाभरादि
परिच्छेदे च ।

उपकार पु० उप-क-घञ् । प्रधानस्यानुगुणसंपादने, उपकृतौ
उपकारक वि० उप+क-खुल् । उपकारकर्त्तरि । स्त्रीत्वे टापि
अतइत्वे उपकारिका । नेपालये, पटनिर्मितराजसदने च

उपकार्य वि० उप+क-ख्यत् । उपकारयोग्ये । राजालये,
पटनिर्मितराजसदने च स्त्री० टाप् ।

उपकुञ्जि स्त्रीः उप+कुञ्ज-इ । कण्णजीरके । खुलि टापि
अतइत्वे । उपकुञ्जिकाप्यल तस्यायां सूक्ष्मलायाञ्च ।

उपकुर्वीण पु० उप-कृ-शानच् । सावधिकत्रञ्चार्थकारिणि
भेदाध्ययनार्थं कश्चित्कालं ब्रह्मचर्यव्रतधारिणि ।

उपकुल्या स्त्री० उप+कुल-क्यप् । मित्राख्याम् उपगतः
कुल्यां हविर्भं सरः । कुल्यासन्ने वि० । [जलाशये

उपकूप पु० उपगतः कूपं गतिः । कूपसमीपस्थे खातरूपे

उपक्रम पु० उप-क्रम-घञ् । उपायज्ञानपूर्वकारम्भे, प्रथमारम्भे
चिकित्सायाञ्च ।

उपक्रोश पु० उप+क्रुश-आह्वाने घञ् । निन्दायाम् । आसन्न-
क्रोशे वि० । अश्रयी० क्रोशसमीपे अश्रयः ।

उपक्रोष्टृ पु० उप+क्रुश-हृच् । गर्हणे । निन्दके वि० ।

उपकृष्ट वि० उप+कृष-क्त । विन्यस्ते, उपभोगार्थं प्रस्तुते च ।

उपगत वि० उप-गम-क्त । खीकृते, उपस्थिते, ज्ञाते च । [च

उपगम पु० उप+गम-घञ् अटङि । समीपगमने, अङ्गीकारे, ज्ञाने
उपगतीति स्त्री० उप+गै-क्तिन् । आर्याविशेषे छन्दोभेदे ।

उपगृह्य वि० उप+गृह-ख्यत् । आलिङ्ग्ये, आह्वये च । भावे
ख्यत् । आलिङ्गने ।

उपगृह्ण न० उप+गृह-ल्युट् । आलिङ्गने, ग्रहणे च ।

उपग्रह पु० उप+ग्रह-अप् । काराबन्धने, बन्दीकरणे, उपयोगे

अनुकूलने च । कर्मणि घञ् । कारारुद्धे बन्ध्याम् । ज्योति-

पेक्ते ग्रहलक्ष्ये गगनस्थे ज्योतिःपदार्थे धूस्रत्वादौ च ।

उपग्राह्य न० उप+ग्रह-ल्यत् । उपदौकने (भेट) ।

उपघात पु० उप-हन-घञ् । अपकारे, नाशने, रोगे च ।

उपग्न पु० उप+हन-क नि० । आसन्ने आश्रये ।

उपचक्रा पु० उपनिर्गतं चक्रं तत्त्वनामत्वात् । चक्रवाकपक्षिणि ।

उपचय पु० उप+चि-अच् । दृष्टौ, उद्गतौ, ज्योतिषोक्तेषु लग्नतः
तृतीयपदग्रहमैकादशस्थानेषु च ।

उपचरित वि० उप+चर-क्त । उपासिते उच्चण्या मोक्षिते च ।

उपचर्या स्त्री० उप+चर-क्यप् । चिकित्सायां, सेवायाञ्च ।

उपचाय्य पु० उपचीयते संस्क्रियतेऽसौ नि० । यज्ञे संस्क्रुताग्नौ ।

उपचार पु० उप+चर-घञ् । चिकित्सायां, सेवायां, व्यवहारे,
उक्तौचे, लक्षणया शक्यार्थत्यागेनान्यार्थपरत्वकल्पने, अयथार्थ-
वाक्येन सन्तोषकरणे च उपचारपदं न चेदिदमिति कुमारः ।

उपचित वि० उप+चि-क्त । दधे, सम्बद्धे, सञ्चिते, समा-
हिते, अवयवद्वयां बद्धलीभूते च ।

उपचिता स्त्री० उपगता चित्रं वर्णम् । उन्दुरपण्यां चित्रा-
तारासमीपस्थायां स्थानौ च ।

उपच्छन्द पु० उप+छन्द-घञ् । ग्रहणार्थं प्रार्थनेऽनुरोधे च ।
तस्मिन्नुपच्छन्दयति प्रयोज्यमिति रघुः ।

उपजाति स्त्री० वर्णवृत्ते छन्दोभेदे ।

उपजाप पु० उप+जप-घञ् । भेदे, विच्छेदे, उपलापः कृतस्ते-
नेति भावः । उपांशुजपे च ।

उपजिह्वा स्त्री० उपगता ऊर्ध्वमुखी जिह्वा यस्याः । काकी
भेदे । प्रा० स० । उपरिस्थायां जिह्वायाञ्च (आलजिम्) ।

उपजीविका स्त्री० उपजीवयति उप+जीव-करणे कर्तृदोष-
चारात् खुल् अत इत्त्वम् । जीवनोपायभूतायां वृत्तौ ।

उपजीविन् त्रि० उप+जीव-णिनि । आश्रिते ।

उपजीव्य त्रि० उप+जीव-ण्यत् । आश्रये ।

उपज्ञा स्त्री० उप+ज्ञा-कर्मणि अङ् । विनोपदेशेन स्वयमुद्घात्ये प्रथमं ज्ञायमाने । भावे अङ् । आद्ये ज्ञाने । [उपायने

उपदौकन न० उप+दौक-कर्मणि ल्युट् । (भेट) उपहारे उपत्यक्ता स्त्री० उप+त्यक्त् । पर्वतस्यासन्नायां भूमौ ।

उपदर्श पु० उप+दर्श-घञ् । मद्यपानरोचके (चाटनी) भक्ष्य द्रव्ये, भक्ष्यद्रव्योपकरणमात्रे, उपस्वरोगभेदे च ।

उपदर्शक पु० उप+दर्श-णिच्-ल्युट् । हारपाले । दर्शयितरिति०

उपदा स्त्री० उप+दा-अङ् । उत्कीर्णे, उपदौकने च ।

उपदेश पु० उप+दिश-घञ् । मन्त्रादिकथने, अनुशासने, हितकथने, प्रवर्त्तकवाक्ये च ।

उपद्रव पु० उप+द्रु-अप् । उत्पाते शुभाशुभभूतचके भूकम्पादौ, रोगजन्येऽन्यस्मिन् पिपासादाहदादौ विकारे च ।

उपद्रुत त्रि० उप+द्रु-क्त । व्याकुले, प्राप्नोपद्वे च ।

उपधा स्त्री० उप+धा-अङ् । 'धर्म्मार्थकाममोक्षैश्च प्रत्येकं परिशोधने । उभेभ्य धीयते यस्मादुपधा तेन कीर्त्तिते'त्युक्ते धर्म्मार्थाद्युपन्यासेन मन्त्रिणां परीक्षणे, व्याकरणोक्ते, अन्यवर्णात् पूर्ववर्णे च ।

उपधातु पु० उपमितः धातुभिः । सर्गादिप्रधानधातुसदृशेषु 'सोपधातवः स्वर्णमात्रिकं तारमात्रिकम् । तत्त्वं कांश्च रीतिश्च सिन्दूरश्च शिलाजल' इत्युक्तेषु सप्तसु द्रव्येषु, शरीरस्थेषु रसादिजन्येषु सप्तदुग्धादिषु च ।

उपधान न० उपधीयते शिरोऽतः । (वालिश) शिरोधाने, प्रणये, व्रतभेदे, विषे च । [शनरूपे कपटे, रयचक्रे च ।

उपधि पु० उप+धा-कि । अन्यथास्थितस्य वस्तुनोऽन्यथा प्रका-

उपधूपित त्रि० उप+धूप-क्त । आसन्नमरणे, सन्नापयुते च ।

उपधृति स्त्री० उप+धृ-क्तिन् । किरणे ।

उप(मा)ध्मानीय पु० उच्च पक्ष ध्मायतेऽनेन उपध्मानोऽवस्तुलो-च्चार्यमाणः । भक्तयोः परपोः उच्चार्यमाणे विसर्गसदृशे वर्ण-भेदे तस्य व्यञ्जिका अर्द्धविसर्गाकारा रेखा । उपाध्मानीयश्च

उपनत त्रि० उप+नम-क्त । उपस्थिते, प्राप्ते च ।

उपनय पु० उप+नी-अच् । उपनयने 'गृह्योक्तकर्मणा येन समीपं नीयते गुरोः । बालो वेदाय तद्योगाद् बालस्थोपनयं विदुः'रिति स्मृत्युक्ते संस्कारविशेषे । न्यायमते यो यो धूमवान् स वह्निमान् अयमपि तथेत्यादिवाक्यरूपे न्यायावयवभेदे, ज्ञानलक्षणाजन्ते ज्ञानभेदे च ।

उपनयन न० उप+नी-ल्युट् । स्मृत्युक्ते संस्कारभेदे उपनयायै

उपनाह पु० उप+नह-घञ् । वीणायां तन्त्रबन्धनस्थाने, वृणा-द्युपशमार्थं सेपनद्रव्ये च । [द्रव्ये ।

उपनिधि पु० उप+नि+धा-कि । न्यासे विश्वासेन स्थापिते उपनिषद् स्त्री० उपनिषीदति प्राप्नोति ब्रह्मात्मभावेऽनया ।

उप+नि+सद-किप् । ब्रह्मविद्यायां, तत्प्रतिपादके वेद-शिरोभागे वेदान्ते च । [वीधौ राजमार्गे ।

उपनिष्कार न० उपनिष्कारिणि सैन्यान्त्य (उप-निस्-कृ+अप् ।

उपनिष्क्रमण न० उप+निस्-क्रम-ल्युट् । राजपथे ।

उपनेत न० उपगतं नेतम् । नेतसमीपे धृते काचादिनिर्मिते नेत्रोपकारके द्रव्ये (चसमा) ।

उपन्यास पु० उप+नि+अस-घञ् । वाक्योपक्रमे ।

उपपत्ति पु० उपमितः प्रत्या । जारे ।

उपपत्ति स्त्री० उप+पद-क्तिन् । युक्तौ, सङ्गतौ च ।

उपपद् म० उपोच्चारितं पदम् प्रा०च० । समीपोच्चारिते नामोत्तरे उच्चारिते शर्कवर्म्मादिरूपे शब्दे, व्याकरणे प्रत्य-यादिविधायकसूत्रे सप्तम्यनपदेन निर्दिश्यमाने पदे च । यथा कर्मण्यण् इत्यादौ कर्मणीतिसप्तम्यन्तं पदम् अण्प्रत्ययविधाने उपपदम् । [रघुः ।

उपपन्न त्रि० उप+पद-क्त । युक्तियुक्ते, 'उपपन्नं ननु शिवमि'ति उपपातक न० उपमितं पातकेन । गोवधादिरूपे पामे ।

उपपादन न० उप+पद+णिच्-ल्युट् । युक्त्या समर्थने सम्यक्प्रतिपादने च । [प्रतिपादिते च ।

उपपादित त्रि० उप+पद+णिच्-क्त । युक्त्या समर्थिते, सम्यक्

उपपुर न० उप समीपे पुरम् । पुरसमीपे शास्त्रानगरे ।

उपपुराण न० उपमितं पुराणेन । सर्गप्रतिसर्गाद्युक्तिरूप-पुराणलक्षणयुक्तेषु सप्तकुसाराद्युक्तेषु अष्टादशसु ग्रन्थेषु ।

उपश्रव पु० उप+श्रु-अप् । गगनादुत्कापातादिरूपे उपश्रवे, चन्द्रार्कपश्ये च ।

उपसृत त्रि० उप+सृ-क्त । पीडिते, यस्ते-चन्द्रके च उपसृते च । 'उपसृतं पातुमद्' इति माघः । [शोपकारके ।

उपभूषण न० उपभूष्यतेऽनेन ल्युट् । यष्टाचामरादौ भूष-उपभोग पु० उप+भुज-घञ् । भोजनादिजन्ये सुखातुभवे भोगे

उपमर्द्द पु० उप+मर्द-घञ् । आलोडने, हिंसने, पूर्वधर्म्मविना जनेन धर्म्मान्तरोत्पादने च । [श० १०५०

उपमा स्त्री० उप+मा-अङ् । सादृश्ये, व्यर्थालङ्कारभेदे च ।

उपमान न० उपमीयतेऽनेन उप+मा-ल्युट् । सादृश्यज्ञानमाधने सादृश्यमनियोगिनि च, येन सादृश्यं भवति तस्मिन्, यथा वज्र इव सुसमित्यादौ चन्द्र उपमानस् । भावे ल्युट् । सादृश्यं प्राप्ते

उपमिति स्त्री० उप+मि-क्तिन् । सादृश्यज्ञाने उपमायाम् ।
 उपमेय वि० उपमीयतेऽसौ उप+मि-यत् । सादृश्यान्वये
 यथा चन्द्रश्च सुखमित्यादौ सुखम् ।
 उपमेयोपमा स्त्री० अर्थालङ्कारभेदे साहि० १०५० ।
 उपयन्तृ पु० उप+यम्-ट् । स्त्रियो विवाहकर्त्तरि पत्नौ ।
 उपयम पु० उप+यम्-घञ् अट्ठिः । विवाहे । वा दृष्टिः ।
 उपयामशब्द । [वैवाहिके मन्त्रे ।
 उपयमन न० उप+यम्-ल्युट् । विवाहे । करणे ल्युट् ।
 उपयाचकवि० उपगम्य याचकः याच-खलु । समीपे आगम्य
 याचजाकर्त्तरि । [देवाय देवे पञ्चादौ च ।
 उपयाचितकन० उप+याच-क्त स्वार्थे कन् । प्रार्थिते, खेटसिद्धये
 उपयुक्त वि० उप+युज-क्त । न्याये, रविते, भुक्ते च ।
 उपयोग पु० उप+युज-घञ् । आवरणे भोजने, द्रष्टसिद्धि-
 साधने व्यापारे च । [साधनतायाम्, प्रयोजने च ।
 उपयोगिता स्त्री० उपयोगिनी भावः तत् । आनुकूल्ये, द्रष्ट-
 उपयोगिन् वि० उप+युज-घिणुन् । द्रष्टसाधने अनुकूले
 उपयुक्ते च । [सनेष्वासक्ते, रञ्जनद्वेषेण रक्ते च ।
 उपरक्त पु० उप+रन्ज-क्त । राङ्गभस्मे चन्द्रे सूर्ये च । व्य-
 उपरक्षण न० उप+रत्न-ल्युट् । रत्नार्थे सैन्यादिस्वापने ।
 उपरत वि० उप+रत्न-क्त । विरते, निवृत्ते, ऋते, सर्व-
 कामनान्मूले च ।
 उपरतसृष्टि वि० उपरता निवृत्ता सृष्टा यस्य । सत्यपि जीवने
 स्वाप्तिते, विषयभोगादौ च अत्यन्तनिवृत्ताभिलाषे । 'पित-
 र्यपरतसृष्टे' इति स्रुतिः ।
 उपरति स्त्री० उप+रत्न-क्तिन् । विरतौ, लभ्यप्राप्तादौदासीन्ये,
 विषयेभ्य इन्द्रियाणां निवारणे, विहितकर्मणाम् विधा-
 नतत्त्यागरूपे सन्यासे "पुनर्यः कर्मणानेति धीर्या सोपप-
 रतिर्भवेदित्युक्तरूपायां बुद्धौ च ।
 उपरत्न न० उपमितं रत्नेन गतिः । मणिसदृशेषु 'उपरत्नानि
 काचय कर्मशोऽश्ना तथैव च । सुताशुक्तिस्तथा शङ्ख
 इत्युक्ताकाचादिषु । [च 'फेनोपरमे दद्यादिति' वैद्यकम् ।
 उपरम पु० उप+रम्-घञ् अट्ठिः विषयवैराग्ये, निवृत्तौ ।
 उपराग पु० उप+रन्ज-घञ् । रविचन्द्रयोर्यहणे । यहणश्च
 राह्णविहितभूमिच्छावया चन्द्रस्य, चन्द्रमण्डलेन च रवे
 मण्डलाच्छादममिति सिद्धान्ते स्थितम् ।
 उपरि अव्य० ऊर्ध्वं+रिल् उपादेशश्च । प्रथमापञ्चमीसप्तम्य-
 नार्धहन्तः ऊर्ध्वशब्दस्यार्थे ।
 उपरिष्ठात् अव्य० ऊर्ध्व-रिष्ठाति उपादेशश्च । उपरिशब्दस्यार्थे

उपरोध पु० उप+रुध-घञ् । आनुकूल्याय कथनरूपेऽनुरोधे,
 समीपे रोधने च । [वि० ।
 उपरोधक न० उप+रुध-खलु । वासगृहे । अनुरोधकर्त्तरि
 उपल पु० उपनीयते उपसौर्यते गिरिरनेन नी-ड नस्य लत्वम् ।
 प्रस्तरे । अर्थ आदितादृक् । पापाण्यचितायां दृष्टि स्त्री० ।
 उपलक्ष्य समीपस्थस्य स्वसंवन्धिनश्च लक्षणं ज्ञानं यस्मात् ।
 स्वस्य स्वान्यस्य च अजहत्स्वार्थया लक्षणया बोधके शब्दे
 यथा काकेभ्योदधि रक्ष्यतामित्यत्र काकपदं स्वस्य स्वान्या-
 देः शब्दे च बोधकम् । [उपलक्ष्येति' वेदान्तसूत्रम्
 उपलब्धि स्त्री० उप+लभ-क्तिन् । ज्ञाने, प्राप्तौ च । 'नाभाव
 उपलम्भ पु० उप+लभ-घञ् सुम् च । लाभे, ज्ञाने च ।
 उपलिङ्ग न० उपमितं लिङ्गेन । लोकाविज्ञसाधनभावेन
 लिङ्गेनानुमापकेन सदृशे अलौकिकसाधनभावके अरिष्ट-
 सूचके भूकम्पादौ उपद्रवे ।
 उपवट पु० उपमितो वटेन । वटवृक्षसदृशे प्रियासालवृक्षे ।
 उपवन न० उपमितं वनेन । वनतुल्ये कविमे आरोपितवृक्ष-
 समूहे उद्याने । [वर्हणमस्यत्वं न० ।
 उपवर्ह पु० उप+वह-घञ् । शिरोधाने (वालिश) ल्युट् । उप-
 उपवस्य पु० उप+वस-अथ । ग्रामे ।
 उपवास पु० उप+वस-घञ् । 'तपनोदयमारभ्य यामाष्टकम-
 भोजनम् । उपवास इति ख्यात' इति स्मृत्युक्ते अनाहारे ।
 उपवाह्य पु० उप+वह-ल्युट् । राजवाहके ।
 उपविष पु० उपमितं विषेन । 'अर्कक्षीरं कुक्षीक्षीरं तथैव
 कलिहारिका । धस्तूरः करवीरश्च पञ्च सोपविषाः सृता
 इत्युक्तेष्वर्कक्षीरादिषु ।
 उपवीत न० उप+अञ्ज-क्त-बीभावः । बहिर्भूतदक्षिणहस्ततया
 वामांशस्यापिते कार्पासे वज्रसूत्रे ।
 उपवीतिन् वि० उपवीतं विद्यतेऽस्य । यज्ञोपवीतवति ।
 उपवृंहित वि० उप+वृन्-क्त । वर्द्धिते ।
 उपवेद पु० उपमितः वेदेन । वेदसदृशे आयुर्वेदादौ ।
 उपव्याघ्र पु० उपमितो व्याघ्रेण । व्याघ्रतुल्ये शृगालके
 (चितावाघ) चित्वाकाख्ये पशुभेदे ।
 उपग्राम पु० उप+ग्राम-घञ् अट्ठिः । इन्द्रियाणां निष्पत्तेः,
 तथ्यानामे, रोगप्रतीकारे, शान्तौ च ।
 उपशय पु० उप+शी-अच् । समीपशयने, 'औषधान्नविहारा-
 शासपयोगं सुखावहम् । विद्यादुपशयं व्याधेरिति' वैद्य-
 कोक्ते उपयोगभेदे च ।
 उपश्लथ न० उपगतं श्लथम् अस्थिस्थानं (भागाङ्ग) । ग्रामान्ते

उपशाय पु० उप+गो-घञ् । वासिकभटानां पर्यायेण शयने ।
 उपश्रुति स्त्री० उप+श्रु-क्तिन् । अङ्गीकारे देवगुभागुमप्रे च ।
 उपश्लेष पु० उप+श्लेप् एकदेशेन श्लेषः संबन्धः । आधारधे-
 ययोरेकदेशसंबन्धे । यथा गृहघटयोः । [टिणि त्रि०
 उपटम्भक न० उप+त्तन्भ-खुल् । स्थूण्यायाम् । सम्भका-
 उपसंग्रह पु० उप+सन्+पह-अप् । पादस्पर्शपूर्वकनमस्कारे
 उपसंयम पु० उप+सन्+यम-घञ् अटद्धिः । उपसंहारे ।
 उपसंव्यान न० उपसंवीयतेऽनेन व्येज्-ल्युट् । परिधानवस्त्रे ।
 उपसंहार पु० उप+सम्+हृ-घञ् । समाप्तौ,संप्रहे च ।
 उपसन्ति स्त्री० उप+सद्-क्तिन् । सेवायां,सङ्गमात्रे,प्रतिपादने च
 उपसन्न त्रि० उप+सद्-क्त । उपस्थिते, निकटागते च ।
 उपसम्पन्न त्रि० उप+सम्+पट्-क्त । यत्तार्थहते प्रोक्षिते पशौ,
 पात्रेन संस्कृतं मांसादौ,पर्याग्रे, मृते च । [धानावोपगमे ।
 उपसर पु० उप+हृ-अप् । स्त्रीगव्यादिषु पुंगवादीनां गर्भा
 उपसर्ग पु० उप+हृज-घञ् । रोगविकारे उपद्रवे, शुभागुभ-
 व्भवे महाभूतविकाररूपे उत्पत्ते, व्याकरणोक्तेषु “नि-
 पाताच्चादयोऽत्राः प्रादयस्तूपसर्गाः । द्योतकत्वात् क्रिया-
 योगे लोकादवगताश्चे” इत्युक्तलक्षणेषु क्रियायोगे प्रादिषु च
 उपसर्जन न० उप+हृज-ल्युट् । अष्टस्थे गौणे, विशेषणे,
 व्याकरणोक्ते समासशास्त्रे प्रथमाननिर्दिष्टे च ।
 उपसूर्या स्त्री० उपस्थितेऽनौ हृ-यत् । गर्भपङ्कणयोग्यायाम्
 ऋतुमत्यां गति । [कन् । चन्द्रार्कसमीपे मण्डलाकारे परिधौ
 उपसूर्यक न० उपगतं सूर्यं सूर्यमिव चन्द्रं वा सन्तायां
 उपसूर्यकमण्डल न० उपसूर्यकं मण्डलं वेदनम् कर्म ।
 चन्द्रार्कवेदने परिधौ । [युक्ते, विष्टे च त्रि० ।
 उपसृष्ट न० उप+हृज-क्त । भैद्यने । व्याकरणोक्ते प्राद्युपसर्ग-
 उपसेक पु० उप+सिच+घञ् । सेचनेन मृदूकरणे ।
 उपस्कार पु० उप+हृ-अप् हृट् च । व्यञ्जनादिसंस्कारके पिष्ट
 धन्याकङ्कुरिद्राटौ (वाटन) गृहोपकरणे टपदुहूखलादौ च
 उपस्थान् त्रि० उप+स्था-लच् । सेवके, उपगते, ऋत्विग्भेदे च ।
 उपस्थान न० उप+स्था-ल्युट् । उपेत्य स्थितौ,नमस्कारे च
 उपस्थित त्रि० उप+स्था-क्त । समीपस्थिते, प्राप्ते, आगते च
 उपस्पर्श पु० उप+स्पर्श-घञ् । स्पर्शे, स्नाने च । उपस्पृश्यते
 इन्द्रियागम्यते । विधिना जलपानपूर्वके मुखदिस्पर्शरूपे
 वैधाचमने । तथेत्युपस्पृश्येति रघुः ।
 उपस्पृष्ट त्रि० उप+स्पृष्ट-क्त । आचाने कृताचमने, समीपे
 आगनादौ स्पृष्टे च । [हारसमीपे अव्य० ।
 उपहार पु० उप+हृ-घञ् । (भेट) उपठौकये । अव्ययी० ।

उपहार पु० उप+हृ-अप् । युद्धे । निर्जने निकटे च न० ।
 उपांशु अव्य० उप+अनुश-उ । निर्जने अप्रकाशे च । ‘जिह्वोघ्ने
 चालयेत् किञ्चित् देवतागतमानसः । निजअवश्ययोग्यः
 खादुपांशुः स जपः स्मृत इत्युक्तलक्षणे मन्त्रादेर्जपे पु० ।
 ‘उपांशुः स्वाच्छतगुण इति मनुः ।
 उपाकरण न० उप+आ+क-ल्युट् । उपनयनपूर्वकं वेदस्य
 ग्रहणे, आचरणं पूर्णिमायां कर्त्तव्ये वैधकर्मविशेषे, संस्का-
 रपूर्वकं यज्ञे पशूनां हनने, आरम्भे च ।
 उपाकर्म्य न० उप+क-मनिन् । उपाकरणार्थं ।
 उपाकृत त्रि० उप+आ+क-क्त । यज्ञे हननाद्यं कृतसंस्कारे
 पशौ, आरम्भे च ।
 उपाख्यान न० उप+आ+ख्या-लुट् । पूर्ववृत्तकथने, ‘रामो
 प ख्यानमलैवेति महाभारतम् । कथनमात्रे च । [गमने च ।
 उपागम पु० उप+आ+गम-घञ् अटद्धिः । स्त्रीकारे,समीपा-
 उपाङ्ग न० उपमितमङ्गेन गति० । अङ्गसदृशे प्रधानोपयोगिनि
 ‘साङ्गोपाङ्गैरिहोदिता’ इत्यमरः ।
 उपाजे अव्य० उप+अज-क्ते वीभावभावाः । दुर्बलस्य बलाधाने
 उपात्त त्रि० उप+आ+दा-क्त । गृहीते, प्राप्ते च ‘क्षयं
 केचिदुपात्तस्येति स्मृतिः । अन्तर्गतमदे गजे पु० ।
 उपात्यय पु० उप+अति+इण्-अच् । लोकशास्त्राचाराति-
 क्रमे, व्यतिक्रमे,कर्मोत्सङ्गने, नाशे च ।
 उपादान न० उप+आ+दा-ल्युट् । ग्रहणे, स्वस्वविषयेभ्य
 इन्द्रियाणां निवारणरूपे प्रत्याहारे, कार्यजननार्थमुपादी-
 यमाने कार्यान्विते कारणे, यथा-मृदादि घटादेः, स्वर्णादि
 अन्नङ्कारादेः, जननार्थं गृह्यते । तच्च सर्वदा कार्येष्वनुगतम्
 उपादेय त्रि० उप+आ+दा-यत् । उत्कृष्टे, याज्ञे, प्रधाने,
 विधेये च उपादेये शुभो भवेदिति भट्टकारिका ।
 उपाधि पु० उप+आ+धाञ्-कि । धर्मचिन्तायाम्, विशेषणे
 उपाधिर्भेद्यते न तु तद्वानितिसांख्यसूत्रम् । स्वधर्मस्यान्य-
 गततयावभासके, यथा दर्पणादि स्वगतं नीलमादिकं
 स्वपतिविश्वितसुखगततया, जवापुष्पं च स्वगतं रक्तत्वं
 स्फटिकगततयाऽवभासयति अतोऽल दर्पणादि नीलिमाद्य-
 वभासने उपाधिः । न्यायमते हेतुव्यभिचारोद्भावे
 साध्यव्यापके साधनाव्यापके पदार्थे च ।
 उपाध्याय पु० उपेत्याधीयतेऽस्मात् उप+अधि+इङ्-घञ् ।
 ‘एकदेशेन वेदस्य वेदाङ्गान्यपि वा पुनः । ‘योऽध्यापयति
 एत्तार्थमुपाध्यायः स उच्यते’ इति मनुः । लक्षणे वेदकदेश-
 तदङ्गाध्यापके । स्त्रियां स्त्रीपि उपाध्याया उपाध्यायीति रूप-

इयम् । उपाध्यायस्य पत्नीत्यर्थे ङीप् आनुक् वा उपाध्या-
यानी उपाध्यायी च । [कायाम् ।

उपानह स्त्री० उप+आ+नह्+क्तिर् उपसर्गदीर्घः । चर्मपाद-
उपान्त पु० उपमितमन्त्रेण प्रा०सं० । निकटे, प्रान्ते च ।

उपान्त्य वि० उपान्ते भवः यत् । अन्तःसमीपभवे ।

उपाय पु० उप+अय+घञ् । साधने, उपगमे, रात्रां रिपु-
निराकरणहेतुषु सामादिषु च । [गमने च ।

उपायन न० उप+अय+ल्युट् । तोषकारके उपहारे, समीप-
उपारत वि० उप+आ+रत-क्त । निवृत्ते 'उपारताः पश्चिम-
रात्रिगोचरादि'ति भारविः ।

उपालम्भ पु० उप+आ+लभ+घञ् लुम् च । निन्दापूर्वक-
दुष्टवचने, परस्परद्रुपणे च ।

उपावृत्त वि० उप+आ+वृत्-क्त । अमापनयनाय पुनःपुन-
र्भूमिलुठितेऽप्ये, प्रतिनिवृत्ते च । [वि० ।

उपासक वि० उप+अस्+खुल् । उपासनाकर्त्तरि, सेवके च
उपासङ्ग पु० उपासज्जने शरा अत्र । उप+आ+सृज+घञ् ।
तृणे । [सेवने । युच् । देवताद्वाराधने स्त्री० ।

उपासन न० उप+अस+च्चे ल्युट् । शराभ्यासे । आस+ल्युट्
उपासित वि० उप+आस-क्त । सेविते, कृतोपासने देवादौ च ।
उपास्ति स्त्री० उप+आस+क्तिर् । उपासनायाम् 'यदुपास्तिम-
सावतेति' कुसुमाञ्जलिः ।

उपाहित पु० उप आसन्नसहितं यतः । उल्कापातादौ अग्न्यात्मा
तरुणे उपद्रवे । उप+आ+धा-क्त । आरोपिते, योजिते च वि०

उपेक्षक वि० उप+ईक्ष+खुल् । विवादिनोर्जयपराजयासंख्ये,
तत्कृतहर्षविषादन्यून्ये, उदासीने, प्रतीकारानुद्यते च

उपेक्षा स्त्री० उप+ईक्ष+अ । त्यागे "इदं न मम स्यादिति"-
आभेदे, औदासीन्ये, अनमेषणे च ।

उपेन्द्र पु० उपगत इन्द्रम् अनुजत्वात् । विष्णौ । स हि
कथ्यमात् अदितौ इन्द्रादपरं वामनरूपतया संजातः ।

उपेन्द्रवज्रा स्त्री० एकादशचरपादके इन्द्रोभेदे ।

उपेय वि० उप+इय्+यत् । उपायसाध्ये, प्राप्तये च ।

उपोढ वि० उप+वृक्ष-क्त । सन्निवेशविशेषयुक्ते व्यूढे सैन्ये
निकटे, ऊढे कृतविवाहे च ।

उपोत्तम वि० उपगतसुत्तमसन्त्यम् । अन्तःसमीपे उपान्ते ।

उपोदकी स्त्री० उपगतसुदकमत्र । पूतिकायाम् (पुद्गलां ।

उपोद्घात पु० उप+उद्+हन्+घञ् । प्रकृतोपपादके उदाहरणे
प्रकृतार्थं वर्णयितुमर्थान्तरवर्णने, "चिन्तां प्रकृतसिद्धार्थासु-
मोहात् विदुर्बुधा" इत्युक्तलक्षणायां चिन्तायाश्च ।

उपोषण न० उप+उष+ल्युट् । उपवासे अहोरात्राभोजने ।

उपोषित न० उप+वस+भावे-क्त । उपवासे । कर्त्तरि क्त ।

उपवासकर्त्तरि वि० । [धान्यादौ चेत्ये ।

उप्त वि० वप-क्त । कृतवापे धान्यादौ । अधिकरणे क्त । उप्त-

उप्तकृष्ट वि० पूर्वसुप्तं पश्चात् कष्टं पूर्वकावेत्यादि सं० । बीज
वपनानन्तरं कष्टे चेत्ये (बीजाकृते चेत्ये) । (काडान्) ।

उवृज आर्जवे तृदा० पर० अक० सेट् । उज्जति औज्जीत् ।

उभ वि० द्वय० । उ-भक् । द्विविशिष्टार्थे । अस्य समासादि
हत्तौ प्रयोगो नास्ति । [ऽर्थे ।

उभय वि० उभौ अवयवौ यस्य उभ+अयट् । द्विविशिष्टे-

उभयतस् अव्य० उभ-तसिल् हत्तौ अयः । उभयपार्श्वे ।

उभयथा अव्य० उभ+थाच् । हत्तौ अयः । उभयप्रकारेणेत्यर्थे

उभयद्युस् अव्य० उभ-द्युस् हत्तौ अयः । उभयदिनयोः ।

एद्युस् । उभयेद्युरप्यत्र ।

उन् अव्य० उ-डुम् । रोपे, स्त्रीकारे, प्रश्ने च ।

उमा स्त्री० औः शिवस्य मा लक्ष्मीः । दुर्गायाम् 'उमेति माता-

तपसे निषिद्धा पश्चादुमाख्यां सुसुखी जगामे'ति निरुक्तायां

पार्ष्वत्याम् । उं शिवं नाति पतित्वेन मन्यते मा+कः ।

शिवपत्न्याम् । वे-मक संप्रसारणम् । हरिदायाम्

अतसोद्वेगे (मचिना) कीर्त्तौ, कान्तौ, शान्तौ च ।

उमाकट पु० उमाया अतस्या हरिद्राया वा रजः कटच् ।

अतस्या हरिद्रायाश्च रजसि । [मिश्रादयोऽप्यत्र ।

उमाधव पु० उमाया धवः पतिः इत० । सहदेवे । उमाकान्तो-

उमासुत पु० इत० । कार्तिकेये । उमापुत्रादयोऽप्यत्र ।

उम्भ पत्तौ तृदा० पर० सक० सेट् । उन्मति औन्मीत् ।

उर गतौ (सौतः) पर० सक० सेट् । ओरति औरीत् ।

उरग पु० उरशा मच्छति उरस्+गम-ड सलोपश्च । सर्पे,
तद्देवताके अश्लेषान् चेत्ये च ।

उरगाग्रन पु० उरगान्नाति उरग+अग्र-ल्यु, उप० सं० ।

गरुडे । ल्युट् । उरगाग्रनम् सीसके न० ।

उरण पु० ऋ० क्यु, धातोरुच् । मेपे । [(दादमईन) द्ये ।

उरणाक्ष पु० उरणस्य मेपस्य अक्षौश्च अत्रि पुष्पं यस्य । दद्रुर्मे

उरस्त्र पु० उर उतकट भ्रमनि भ्रम-ड उपोऽङोपः । मेपे ।

उररी अव्य० वे-ररीक् । अङ्गीकारे, विस्तारे च ।

उररीकृत वि० उररी+कृ-क्त । अङ्गीकृते, विस्तृते च ।

उरश्चद् पु० उरश्चाद्यतेनेन छद्-णिच्-घ ह्रस्वः । कदम्बे ।

उरस् न० ऋ-अगुन् धातोरुच् । वज्रः स्यवे ।

उरसिज पु० उरसि जायते जन-ड त० सप्तम्या अनुक् ।

स्त्रीवचो जाते सने ।

[प्रशस्तवचोयुते ।

उरसिल वि० प्रशस्तसरोऽस्यस्य प्रागस्ये मत्वर्थीय इलच् ।

उरस्कट पु० उरः कश्चते आग्रियतेऽनेन कट-धजर्थे क ।

बाळानासुत्तरीयभेदे तदीये यज्ञोपवीताकारे दस्त्रभेदे च ।

(वकुवाकाड) । [उरस्तान्मयत् न० ।

उरस्त न० उरस्त्यायते तै-क । वचोरचके कवचे । ल्युट् ।

उरस्य पु० उरसा निर्मितः उरस्+यत् । सजाते औरसे पुत्रे

उरस्वत् वि० प्रशस्तसरोऽस्यस्य प्रागस्ये मत्वर्थे मत्स्य वः ।

प्रशस्तवचोयुते ।

उरी अव्य० वेज् रीक् । अङ्गीकारे, वित्तारे च ।

उरीकार पु० उरी+क-घञ् । स्त्रीकारे, वित्तारे च ।

उरीकृत वि० उरी+क-क्त । अङ्गीकृते, वित्तृते च । [वा डीप्

उरु वि० जर्णु-कृ हलोपो ह्रस्वश्च । विशाले, महति च स्त्रियां

उरुक्रम पु० उरुर्महान् क्रमः पदोधिक्रमो वा यस्य । विष्णौ

उरुवृक् पु० उरु-वै-जक आलोपश्च । एरण्डवृक्षे रक्तैरण्डे च

उरोज पु० उरस् जन-७त० । स्त्रीसने । [माकडसा) मर्कटके

उर्णनाभ पु० उर्णव स्त्रुतं नामौ गर्भेऽस्य अन्तः समा-ह्रस्वः ।

उर्णा स्त्री० जण्यते आच्छाद्यते जर्णु-ड ह्रस्वश्च । मेपादिलोमि

उर्द माने खादे च सक० क्रीडायाम् अक० भा० आत्म० सेट् । उर्दते

उर्दू पु० उर्द-रक् । जलविङ्गाले (उद्दिराल)

उर्व हिंसायां भा० पर० सक० सेट् । उर्वति और्वीत् ।

उर्वरा स्त्री० उरु-र-अच् । सर्वशस्ययुक्तायां भूमौ ।

उर्वशी स्त्री० उरुन् अद्भुते वशीकरोति उरु+अश-क गौरा०

डीप् । सर्गवेद्यायाम् ।

उर्वशीरमण पु० इत० । चन्द्रवंशे बुधपुत्रे प्रहुरवोनामके राशि

उर्वार पु० उरु-र-उण् । कर्कश्याम् । स्वार्थे कन् अतैव ।

उर्वी स्त्री० उरु+स्त्रियां गुणवचनत्वात् डीप् । भूमौ ।

उल दाने (सौत्रः) पर० सक० सेट् । ओलति औलीत् ।

उलपं पु० न० बल-कपच् संप्रसारणम् । शास्त्रापत्तप्रचययुतायां

लतायाम् । कोमले तणभेदे न० (उलुखड) ।

उलृक् पु० बल-संभवाये जक संप्रसारणम् । मेचके, इन्द्रे, ड्यौं

धनामातृलग्नानिपुत्रे च । तणभेदे न० । (उलुखड)

उलूखल न० ऊर्ध्वं खस् उलूखं प्रयो० तत् लाति ऋह्णाति

ला-क । धान्यादिकण्डनसावने काष्ठमये पात्रे (उखरी)

गुगुलौ च । [शिशुके, (शोशक) सत्यभेदे च

उलूपिन् पु० योः शम्भोरिव रूपमस्यासि इति रस्य लत्वम् ।

उलूल पु० उरु उरु इति रस्य लत्वम् । दृष्टिपूर्वके माहृत्यादौ

स्त्रीधनिभेदे 'उलूलूलुधनिरुद्धकारे'ति नैषधम् ।

उल्का स्त्री० उप-दाहे क नि० षस् लः । रेखाकारे गगनात्
पतत्तेजःपुञ्जे । (भेदे (ख्याक० यात्री)

उल्कामुखी स्त्री० उल्केवरावौ ज्वलत् स्रंसं यस्याः । शृङ्गाली

उल्मुक न० उप-दाहे मुक, पस् लः । अङ्गारे ।

उल्लल वि० उट् लल-अच् । बद्धरोमयुक्ते ।

उल्ललित वि० उट् लल-क्त । तरलिते, आन्दोलिते च । [पु०

उल्लाघ वि० उट् लल-क्त नि० रोगनिर्मुक्ते, दन्ते, शुचौ, च । मरिते

उल्लाप पु० उट् लल-घञ् । काकुवाक्ये, शोकरीगादिना

धनेर्विकारे च । [स्थानीये परिच्छेदे च

उल्लास पु० उट् लल-घञ् । प्रकाशे, आह्लादे, पन्थसाध्याय

उल्लिखित वि० उट् लल-क्त । उल्कीर्णे तनूकते उपरि

लिखिते, चित्रिते च ।

उल्लेख पु० उट् लल-घञ् । उच्चारणे, अलङ्कारभेदे साहि० ष

उल्लेखन न० उट् लल-ल्युट् । वमने, खनने, उच्चारणे च

उल्लोच पु० उट् लल-घञ् । अन्धातमे विताने ।

उल्लोल पु० उट् लल-घञ् इत्य लत्वम् । महातरङ्गे ।

उल्ल न० बल-वक् संप्रसारणश्च । गर्भवेष्टनचर्माणि जरायौ ।

उल्लवण वि० उट् लल-अच् प्रयो० दस्य लः । व्यक्ते, सद्ये ।

उ(ष)शती स्त्री० उप-शट्, वश-शट् संप्रसारणम् वा ।

स्त्रियां डीप् । अकल्याणायां वाचि ।

उशनस् पु० वश-कनश्चि । भार्गवे शुके । सौ उशना संबुद्धौ

उशनन् उशन, उशनः ।

उशीर पु० न० वश-रैरन् किञ्च । (खशखश) वीरणमूले ।

उष बधे, दाहे च भादि० पर० सक० सेट् । ओषति औषीत् ।

उष बधे दाहे च भादि० पर० सक० वेट् । ओषति औषीत्, औषत्

उष पु० उष-क दिने गुग्गुलौ, रात्रिमेघे, चारुचिकित्तायां च

कामनायुक्ते वि० । [च (चट्) ।

उषण न० उष-क्युन् । मरिते । पिप्पल्यां, शुण्ठ्यां चर्विके

उषर्बुध पु० उषश्चि संख्यायां बुध्यते होमार्थं प्रज्वालने प्रकाशते

उषस्+बुध-क अहरादितात् रः । अग्नौ, रक्तचिपके च ।

उषस् न० उष-असि किञ्च । मत्पूये, पक्षपञ्चाशद्दृष्टिकोत्तरकाठे

उषसी स्त्री० उषं तापकत्वात् दिवसं सति उष+सी-क गौरा०

डीप् । सायं सन्ध्यायाम् ।

उपा स्त्री० उष-क टाप् । "तेजःपरिहानिरूपा भानोरर्जोर्दयं

यावदि"ति वराहोक्ते काले वाणराजसुतायाश्च ।

उपाकल पु० उपायां कलः शब्दोऽस्य । कुकुटे ।

उपापति पु० उपाया वाणराजसुतायाः पतिः । अनिरुहे

कन्दर्पात्मजे कण्णपौत्रे । उपाकान्तादयोऽप्यत्र ।

उधित वि० उप-क्त । पर्युपिते दग्धे च । वस-क्त । स्थिते ।
 उध् पु० उप-द्रुन् किञ्च । खनामख्याते पशुभेदे, बाह्यारणे च ।
 उष्ण पु० उप-नक् । ओष्णे ऋतौ, आतमे, पलाण्डौ नरकभेदे,
 शीतभिन्ने सूर्ये च । तद्वति, आलस्यरहिते दग्धे च वि० ।
 उष्णाक वि० उष्णमिव करोति कन् । अनलसे, विप्रकारिणि च
 उष्णं करोति उष्ण+णिच् । ऋषि ज्वरे पु० ।
 उष्णागु पु० उष्णा गावः किरणा अस्य । सूर्ये । उष्ण रश्मिरथवा
 उष्णानदी स्त्री० कर्म० “यमद्वारे महाधारे तप्ता वैतरणी
 नदी”त्युक्तायाम् उष्णनद्यां वैतरण्याम् ।
 उष्णावारण न० उष्णं वारयति दृ-णिच्-ल्यु । आतपत्वे, कृत्वे
 उष्णावीर्य्य पु० उष्णउत्पन्नं वीर्य्यमस्य । शिशुमारारख्ये जलजनौ ।
 उपवीर्य्यवति वि० ।

उष्णांशु पु० उष्णा अंशवो यस्य । सूर्ये ।
 उष्णागम पु० उष्णास्यागमोऽस्मिन् । निदाघकाले ।
 उष्णासह पु० उष्ण आसह्यतेऽत्र आ+सह-अच् । हेनन्ते
 ऋतौ । उष्णं न सहते अच् । असह्याण्ये वि० ।
 उष्णिका स्त्री० अत्यमन्नमस्याम् अत्यार्थे कन् नि० अन्नस्य उष्णा-
 देशः । यथाग्वाम् (याउ) । उष्णकयब्दात् टाप् । दद्यायाम्
 उष्णिह् स्त्री० उत्खिद्यति किन् नि० यत्नम् । सप्ताक्षर-
 पादके कन्दोभेदे । सादौ उष्णिक् उष्णिग्भ्याम् ।
 उष्णीष पु० न० उष्णीषीपते हिनस्ति रंष-क शक० पर-
 रूपम् । शिरोवेदनवस्त्रे, (पागडी) किरौटे च ।
 उष्णीपगम पु० उष्णस्य उपगमोऽत्र । निदाघकाले ।
 उष्ण पु० उप-नक् । निदाघे, आतमे, ओष्णे ऋतौ च ।
 उष्णपा पु० उष्णं पिबन्ति पा-किप् । शृगोः पुत्रे पितृगणभेदे ।
 उरु पु० वसन्ति रसा अत्र वस-रज् । किरणे, सूर्यकिर-
 णानां जलहेतुत्वात् रसवत्तम् । वृषे च । सुरभ्यां उपचित्रा
 लतायां च स्त्री० । [उवोह जहत्तः
 उह वधे भादि० पर० सक० सेट् । औहति औहत्, औहीत्,
 उह् अव्य० उ च ह् च इ० । संबोधने, एवार्थे च ।
 उह् अव्य० उह् च ह् च । संबोधने । [कर्मणि च ।
 उह्यमान वि० वह्-कर्मणि शानच् । आकषमाणे, वहन-

ऊ

ऊ अव्य० वेज् किप् । संबोधने, बाक्यारम्भे, दयायां, रक्षायाञ्च
 ऊ पु० अवतीति अव-किप् ऊट् । सहादेवे चन्द्रे च । पालके वि०
 ऊत वि० जय-तन्तुसन्ताने क्त । सूते, सूत्रेण अधिते च ।
 ऊति स्त्री० जय-क्तिन् । सूतौ । अव-क्तिन् नि० । रक्षणे,

लीलायां, क्षरणे च ।

[जीराभारे आपीने (मेड़)

ऊधस् न० उन्द्-असन् निपा० उतोदीर्घः । स्त्रीगव्यादेः
 ऊधस्य न० ऊधसि भवम् ऊधस्+यत् । दुग्धे ।
 ऊन परिहाणे अदनचुरा० उभ० अक० सेट् । ऊनयति ते
 औनिन-त् त औनयीत् औनयिष्ट ।
 ऊन वि० ऊन-हानौ अच् । हीने, अवंपूर्ये च ।
 ऊम् अव्य० जय-मुक् । रोपोक्तौ, प्रश्ने, निन्दायां, सद्वायाञ्च
 ऊय तन्तुसन्ताने भा० आत्म० सक० सेट् । ऊयते औयिष्ट ।
 ऊररी अव्य० जय-ररीक् । अङ्गीकारे, वित्तारे च ।
 ऊरव्य पु० ऊरु+भवार्थे यत् । वैश्ये । तस्य ब्रह्मण ऊरते
 जन्म ‘ऊरु वैश्य’ इति श्रुतेः प्रसिद्धम् । ऊरुसम्भवेति० ।
 ऊरी अव्य० जय-रीक् । अङ्गीकारे, वित्तारे च ।
 ऊरु पु० ऊर्णयते आच्छाद्यते ऊर्ण-कर्मणि कृ लोपश्च ।
 जानूपरिभागे ।
 ऊरुज पु० ऊरोर्ब्रह्मण ऊरोर्जायते जन-ड । वैश्ये ।
 ऊरुपर्वन् पु० ऊरोः पर्वेव । जाहुनि (हांटु)
 ऊरुस्तम्भा पु० ऊरुं स्तम्भाति अण् । खनामख्याते रोगे ।
 ऊरुस्तम्भा स्त्री० ऊरोरुपमानभूतः स्तम्भो यस्याः । कदलीहृत्ते ।
 ऊर्ज्जी जीवने बले च पु० उभ० अक० सेट् । ऊर्ज्जीयति ते
 और्ज्जीजन्तु त ।
 ऊर्ज्जी पु० ऊर्ज्जी-आधारे वच् । कार्तिके मासि । भावे वच् ।
 बले, उत्साहे च । अहनि सान्निध्यमन्तार्थे ।
 ऊर्ज्जीस्त्रल वि० ऊर्ज्जीस्+अस्त्यर्थे बलच् । बलवति । विनि ।
 ऊर्ज्जीस्त्रल्यत्न ।
 ऊर्ज्जीत वि० ऊर्ज्जी-क्त । बलातिशययुक्ते, दृढियुक्ते च ।
 ऊर्षनाभ पु० ऊर्षेव तन्तुर्नाभायस्य अच् समा० ह्रस्वः । मर्कटे
 (माकडसा) अजभावे ऊर्षनाभिरथवा भ्रुवोर्मध्यस्थे महा-
 पुरुषचिह्ने आवर्त्ताकारे लोमसङ्घये च ।
 ऊर्षा स्त्री० ऊर्ण-करणे ड । मेघलोमनि ।
 ऊर्षायु पु० ऊर्षाः सन्तप्रस्य युच् । मेघे, कम्बले, ऊर्षनाभे,
 क्षयभङ्गुरे च ।
 ऊर्षा आच्छादने अदा० उभ० सक० सेट् । ऊर्षीति, ऊर्षुते,
 और्षावीत् और्षुवीत् और्षवीत् और्षविष्ट और्षविष्ट ।
 ऊर्ध्व वि० उट् हाह-ड प्रयो० उरोदेशः । उच्च उपरि च
 ऊर्ध्वक पु० ऊर्ध्वः सन् कायति शब्दायते । मृदङ्गभेदे स च
 गोपुच्छवदाकारस्तितालपरिमितः सुखेऽटाङ्गुलः ऊर्ध्वं
 धृत्वा वाद्यते । [तुङ्गे उपरि च
 ऊर्ध्व वि० उट् उपरि धन्यते धन-ड आदेररादेशः । उच्च

ऊर्ध्वकण्ठी स्त्री० ऊर्ध्वः कण्ठः मुखमस्याः व० गौरा० डीप् ।
 महाशतावरीलतायाम् ।
 ऊर्ध्वजानु वि० ऊर्ध्वं जानुनी यस्य । उपरिभागे स्थलजानुयुक्ते
 ऊर्ध्वक्षु वि० ऊर्ध्वं जानुनी यस्य जानुनो वा क्षु । उपरिभागे
 स्थलजानुयुक्ते । [गजारातौ पशुभेदे
 ऊर्ध्वपाद पु० ऊर्ध्वः पृष्ठस्याः चत्वारः पादा अस्य । शरभाख्ये
 ऊर्ध्वपुण्ड्र पु० ऊर्ध्वं ऊर्ध्वं मुखः पुण्ड्रः इक्षुयटिरिव । लला-
 टस्य ऊर्ध्वं मुखे पुण्ड्रं क्षुवत् रेखात्वयात्मके तिलकभेदे ।
 तद्धारणे विधिनिषेधादिकं दृष्टद्विधाने वक्ष्यते ।
 ऊर्ध्वम् अव्य० उद्-हेज् उच्च आदेरुरादेशश्च । ऊर्ध्वशब्दायै ।
 ऊर्ध्वमान न० ऊर्ध्वं भारोप्य मीयते येन मा-लुपट् । पलकपर्णादि-
 मिते पाषाणादौ (वाटखारा) । तेन हि तलादावारोपितेन
 खर्णादेर्गुरुत्वमुच्यते । उच्चताप रच्छेदकपरिमाणे च ।
 ऊर्ध्वरेतस् पु० ऊर्ध्वं न पतत् रेतो यस्य । महादेवे, सनकादौ
 सङ्गाविनि, भीष्मे च ।
 ऊर्ध्वलिङ्ग पु० ऊर्ध्वं सुत्कृष्टं लिङ्गं चिह्नमस्य । महादेवे ऊर्ध्व
 लिङ्गं विरूपाक्षमिति सन्ध्याङ्गमन्त्रः ।
 ऊर्ध्वलोक पु० कर्म० । स्वर्गे ।
 ऊर्ध्वसित पु० ऊर्ध्वमुपरिभागे असितः लघुः आसितो वा ।
 कारवेह्नं (करला) ऊर्ध्वपिबिष्टेति० ।
 ऊर्ध्वं पु० स्त्री० ऊ-नि-अर्त्तेरुच्च । तरङ्गे, प्रकाशे, वेगे, वस्त्र-
 सङ्कोचरेखायाम्, घोडायाम्, उत्कण्ठायाम्, बुभुक्षादिपु,
 षट्सु च 'यथा बुभुक्षा च पिपासा च प्राणस्य, मनुष्यः
 भृतौ । शोकमोहौ, शरीरस्य जरामृत्यु पङ्कर्मय' इति ।
 "पङ्कतीक्षितानामश्वानां नमनोऽन्नमनाक्षितिः । अतिवेग
 समायुक्ता गतिरूर्ध्वमिदं दाहते" त्युक्तलक्षणायाश्च गतौ स्त्री०
 ऊर्ध्विका स्त्री० ऊर्ध्विरिव कायति कै-क । तरङ्गवत्प्रकाश-
 माने अङ्कुरीयके । स्वार्थे कन् । तरङ्गादौ च ।
 ऊर्ध्वसत् वि० ऊर्ध्विरिव वक्रतास्यस्य मत्पृ यवा०
 मस्य न वः । वक्रे तरङ्गवति च ।
 ऊर्ध्वमालिन् पु० ऊर्ध्वमालाऽस्यस्य इति । समुद्रे ।
 ऊर्ध्वपु० ऊर्ध्व-रजायां क । आरम्भे, प्रभाते, रन्त्रे चन्दनादौ च
 ऊर्ध्वण न० ऊर्ध्व-लुप । मरिचे, पिप्पलीमुखे, गुह्यग्राह्ये । (त्रिता)
 चित्तके पु० । पिप्पल्यां चञ्च च (चर) स्त्री० ।
 ऊर्ध्वर वि० ऊर्ध्व+मत्वर्थोयो रः । ऊर्ध्ववति आरम्भत्तिकायुक्ते
 हेमे यक्षिहृष्टं धीजं न प्ररोहति ।
 ऊर्ध्वरज न० ऊर्ध्वराज्यायते ऊर्ध्व-रज । (पाङ्गा) लघ्वभेदे ।
 ऊर्ध्ववत् वि० ऊर्ध्व-मत्पृ मस्य वः । ऊर्ध्वभूमी ।

ऊर्ध्वन् पु० ऊर्ध्व-मनिन् । घोष्ठे व्याकरणोक्तेषु सोमवायुनो-
 चार्थमाणेषु शपसहस्रेषु वर्णेषु ।
 ऊर्ध्व वितर्के भादि० आत्म० सक० सेट् । ऊर्ध्वते औहिट् ।
 ऊर्ध्व पु० ऊर्ध्व-वज् वितर्के आगमाविरोधना तर्केण आगमार्थस्य
 संशयपूर्वपक्षनिवारणेन, उत्तरपक्षव्यवस्थापनेन निरर्थक्यहमे
 परीक्षणे, अनन्वितार्थकविभक्तिलिङ्गत्यागपूर्वके अन्य-
 योग्यविभक्त्यादिकल्पने, यथा मार्कण्डेयसौम्य इति वज्र-
 वचनमन्वितमपि एकोद्दिष्टे अगन्वितत्वात् सौम्य इत्येक-
 वचनान्ततया कल्पनम् पदान्तरेणाकाङ्क्षापूरणे च । [च ।
 ऊर्ध्व स्त्री० ऊर्ध्व अ स्त्रीत्वात् टाप् । अध्याहारे ऊर्ध्वशब्दायै

ऊ

ऊ गतौ भा० पर० सक० अनिट् । ऊच्छति । आरत् आर्षति ।
 ऊ गतौ जुहोत्यादि० पर० सक० अनिट् । इयति आरत् ।
 ऊ हिंसायां स्वा० पर० सक० अनिट् । ऊक्षति । आर्षति ।
 ऊक्ष्य न० ऊक्ष-यक् । धने स्वर्णे, कृतिप्रसिद्धे दायरूपे धने च
 ऊक्ष्य पु० ऊक्ष-य किञ् । भक्षके । नक्षत्रे मेघादौ च पु० न० ।
 ऊक्ष्यगन्धा स्त्री० ऊक्षान् गन्धयति हिनस्तिगन्ध-यच् । ऊषि
 जाङ्गलीहृत्ते. महाश्वेतायां, जीरविदार्याञ्च ।
 ऊक्ष्यगिरि पु० कर्म० । कुलाचलभेदे ऊक्ष्यनामके पर्वते ।
 ऊक्ष्यराज पु० ऊक्ष्याणां राजा त० टच् । जायवति, वन्द्रे च
 ऊक्ष्यवत् पु० ऊक्ष्याः सन्त्यक्षिन् मतम् मस्य वः । नर्मदातीरस्ये
 पर्वतभेदे ।
 ऊक्ष्यवेद पु० ऊक्ष्यप्रधानो वेदः । देवदेवत्ये स्वनामस्याते वेदभेदे
 ऊक्ष्य स्तुतौ तदा० पर० सक० सेट् । ऊक्षति आर्षति ।
 ऊक्ष्य स्त्री० ऊक्ष-क्विप् । अर्थवशेन नियताक्षरपादयुते वेदांगे ।
 ऊक्ष्य मोहे मूर्त्तौ गमने च तदा० पर० सक० अक० च । सेट् ।
 ऊक्ष्यति आर्षति । आनर्क्ष । [आनर्जे
 ऊक्ष्य गतौ अर्जने च भा० आत्म० सक० सेट् । अर्जते आर्क्षिष्ट
 ऊक्ष्यीप न० ऊक्ष्य-इपन् किञ् । भर्जनपात्रे कटाहादौ । धने,
 नरकभेदे च ।
 ऊक्ष्य वि० ऊक्ष्य-ऊ । सरले । स्त्रियां वा लीप् ऊक्ष्यो ऊक्ष्युः ।
 ऊक्ष्य गतौ तना० उभ० सक० सेट् । अर्क्षति ऊक्ष्यति, ऊक्ष्यते
 आर्षति आर्षिष्ट ।
 ऊक्ष्य न० ऊक्ष्य-नि० नत्वम् । अधमयेन उत्तमण्यात् पुनर्देव-
 त्वनाभ्युपगम्य ऊक्ष्यते धने, (भार) ऊक्ष्ये, दुर्गे, दुर्गभूमी च ।
 देवार्थपितृगणोद्देशेन यथाक्रम यथावेदाध्ययनपुनोत्पादनस्यै
 उपश्रयकार्येणैव ऊक्ष्यमन्त्रमवेहीति रपुः ।

कृणमत्कुण पु० इत्स् कृणं मम देयमिति कुणति अभ्युपगम्य
 शब्दायते कृण+असद् कुण-क। नन्दके प्रतिभुवि (जामिन)
 कृणमार्गण कृणं परकीयमृणमात्मीयत्वेन मार्गयति तुरा०
 कृण-ल्युट्। प्रतिभुवि। (जामिन)।
 कृणमुक्ति स्त्री० सुच-क्तिन् इत्०। कृणशोधने।
 कृणादान न० कृणस्यादानम्। उत्तमसुखाधमस्यात् दत्त-
 धनतुल्यधनस्य सदृष्टिकग्रहणे अष्टादशव्यवहारमध्ये व्यव-
 हारभेदे। 'तेषामादायकृणादान'मित्यादि सृतिः।
 कृणिन् पु० वि० कृण+मत्वर्थीय इति। कृणवति अधमर्णे
 कृणपक्षे 'कृणो न स्याद् यथा पिते'ति सृतिः। [आर्तिष्ट
 कृत गतौ (सौत्वः) पर० सक०-सेट्। कृतोयते आर्तिष्टि
 कृत न० कृ-क्त। 'कृतकुञ्जगिरि' ज्ञेयमित्युक्तेः ब्राह्मणस्य
 उपजीव्यहृत्तौ भोक्ते, जले, कर्मफले "कृतपिवन्ता"विति
 श्रुतिः। सुमिमे वाक्ते नानसादिसत्ये च। दीप्ते, सत्ये,
 पूजिते च वि०।
 कृतधामन् पु० कृतं सत्यं धाम यस्य। परमेष्ठरे, विष्णौ च।
 कृतम् अव्य० कृत-कर्मि। सत्यमित्यर्थे।
 कृतम्भरा स्त्री० कृतम् विभक्तिं कृतम्+भृ-अच्। योगशाल-
 प्रसिद्धे विपर्यासशून्ये यथार्थज्ञानरूपे चित्तवृत्तिभेदे।
 कृति स्त्री० कृ-क्तिन्। गतौ स्वर्द्धायाम् निन्दायाश्च। कर्मणि
 क्तिन्। वर्त्तन्ति मङ्गले च।
 कृतु पु० कृ-ठ किञ्च। 'शिशिरः पुष्पसमयो मीम्रो वर्षा शर-
 द्धिमः। माघादिमासयुग्मैस्तु कृतवः षट् क्रमादिमे' इत्युक्ते काल-
 भेदे। शोणितदर्शनयुक्ते गर्भधारणयोग्ये स्त्रीणामवस्था-
 भेदे "कृतः स्वाभाविकः स्त्रीणां रावयः पोडयः सृताः"
 इति मनुः। दीप्तौ मासे च। [अवन्व्यहृत्ते।
 कृतुप्राप्त वि० कृतुसद्योग्यः पुष्पादिः प्राप्तोऽनेन, फलेपहौ
 कृतुमती स्त्री० कृतु+मत्। रजस्वलायां स्त्रीधर्मस्थायाम्।
 कृतुराज पु० कृतूनां राजा इत्० टच् सभा०। वसन्ते कृतौ।
 कृतुवृत्ति पु० कृतूनां वृत्तिः पर्यायेणावर्त्तना यत्। बलदे।
 कृते अव्य० कृत (सौत्वः) के। वर्जने विनार्थे च।
 कृत्विज् कृतु+यच्-क्तिन्। याजके, 'अन्नाधिष्यं पाकयज्ञानमि
 षोमादिकान् मखान्। यः करोति हतो यस्य स तस्यैवि
 गिहोच्यते' इति मन्त्रे स्त्रातुष्टेयवैदिकादिकर्मकरे।
 कृद्ध न० कृध-क्त। पक्षगर्हितधान्ये सिद्धान्ते च। सपद्ध
 सम्पदे च वि०।
 कृद्धि स्त्री० कृध-क्तिन्। दृष्टौ, देवभेदे, औपधिभेदे च।
 कृध दृष्टौ दिषां सा० च पर० अक० सेट्। कृधति कृधोति

आर्द्धीत् आर्द्धत्। [तदा० पर० सेट्। कृधति आर्द्धीत्।
 कृध दाने हिंसायां निन्दायां युद्धे च सक० श्लाघायां अक०
 कृधु पु० अरि स्वर्गे अर्द्धौ वा भवति कृध+भू-डु। देवे।
 कृधुञ्च पु० कृधवो देवाः क्षियन्ति वसन्त्यत्र क्षि+ड। स्वर्गे
 वञ्चे इन्ड्रे च। [स्त्रादौ कृधुञ्चाः कृधुञ्चाणौ।
 कृधुञ्चिन् पु० कृधुञ्चः वञ्चं स्वर्गावाट्यास्ति इति। इन्ड्रे
 कृध गतौ तदा० पर० सक० सेट्। कृधति आर्द्धीत्।
 कृधम पु० कृध-अभक्। हृषभे, औपधिभेदे, मुनिभेदे च।
 कृधमतर पु० तनुः कृधमः तनुत्वे हृरच्। भारवहने मन्द
 शक्तौ हृषभे। जातित्वेन स्त्रियां डीप् हृषभतरी।
 कृधमध्वज पु० कृधमो ध्वजो यस्य। शिवे। हृषमध्वजोऽप्यत्र
 कृधमा स्त्री० कृधम इवाचरति कृधम+किप्-कच्। पुमाका-
 रायां स्त्रियां, श्रूकशिव्याम् शिवावतायाश्च।
 कृधि पु० कृध-इन् किञ्च। वेदे, मन्त्रद्रष्टारि सुनौ, अनुष्ठेय-
 कर्मज्ञापकस्तुल्यदाचार्यै, गोविप्रवरप्रवर्त्तके सुनौ च।
 कृधियञ्च पु० कृधुद्देश्यको यज्ञः। ब्रह्मयज्ञो वेदाध्ययने।
 कृष्टि स्त्री० कृध-करणे क्तिन्। उभयतो धारायुक्ते खड्गे।
 कृथ्य पु० कृप, कथप्। मृगभेदे। [हृत्ते
 कृथ्यगन्धा स्त्री० कृथ्यस्य गन्ध इव गन्धो यस्याः। हृद्गदारे
 कृथ्यप्रोक्ता स्त्री० कृथिभिरप्रोक्ता। यतावर्थांस्, अतिवलां-
 याम्, श्रूकशिवीहृत्ते च।
 कृथ्यमूक पु० कृथ्यो मृगो मूको यत्। 'कृथ्यमूकस्तु पम्पायाः
 पुरतः शुषितद्रुम इति रामायणोक्ते पर्वतभेदे।
 कृथ्यशृङ्ग पु० कृथ्यस्य शृङ्गभेदस्य शृङ्गमिव शृङ्गमस्य। विभा-
 शृङ्गपुले लोमपादराजकन्यायाः शाल्तायाः पत्न्यौ।

कृ

कृ गतौ जुहो० पर० सक० सेट्। आर्ति आरीत्। आर आरतः।

ए

ए अव्य० इण्-विच्। दयायां, सृष्टौ आमन्त्रणे, असूयायां,
 आह्वाने च। विष्णौ पु०।
 एक वि० इण्-कन्। एकत्वरूपप्रथमसंख्यान्विते, केवले, मुख्ये,
 अन्यार्थे, सत्ये, अद्वितीये, समाने, अल्पे च।
 एकक वि० एक+कन्। असङ्ख्ये। [परस्परस्मारके छात्रे च।
 एककार्य वि० एकं कार्यं प्रयोजनमस्य। एकरूपकार्यकदे,
 एकगुरु पु० एकोऽभिन्नो गुरुर्यस्य। समानाध्यापके सतीर्थे।
 एकचक्र न० एकं चक्रं यत्। हरिगृहे। सूर्यरथे पु०।

ऐकात्य न० एक आत्मा स्वरूपं यस्य तस्य भावः व्यञ् ।
ऐक्ये एकस्वरूपत्वे ।

ऐकान्तिक वि० एकान्तं व्याप्नोति ठञ् । अव्यभिचारिणि,
अवश्यं भाविनि । स्त्रियां ङीप् । 'ऐकान्तिकी हरेर्भक्तिरु-
त्पातायेव कल्यते इति पुराणम् ।

ऐकाहिक वि० एकाहे भवः कालात् ठञ् । एकदिननिमित्ते ।
एकाहमनित्य भवः । एकाहानन्तरं जायमाने ज्वरे दिने
दिने एकसमये जायमाने ज्वरे च पु० । ऐकाहिकं ज्वरं
हन्ति तस्य नामानुकीर्तनमिति ज्वरनाशकमन्त्रः ।

ऐक्य न० एकस्य भावः एक+व्यञ् । अभेदे एकरूपतायाम् ।
ऐक्यव वि० इच्छोर्विकारः इक्षु-अण् । इक्षुविकारे गुड़ादौ ।
“ऐक्यं गुडवर्जित”मिति स्मृतिः ।

ऐस्त्राक पु० इस्त्राकीर्गोत्पापत्यम् अण् नि० । सूर्यवंशे नृपे
ऐङ्गुद न० इङ्गुद्याः फलम् फले अण् तस्य न लुक् । इङ्गुदी
हृत्फलम् ।

ऐण वि० एणस्य कण्णमगस्येदम् अण् । कण्णमगचम्मादौ ।
ऐणोय वि० एणया इदम् ढक् । कण्णमगोचम्मादौ ।

ऐतिह्य न० इतिह्य पारम्पर्योपदेशः अनिर्दिष्टप्रवृत्तकोप-
देशइति यावत् स्वार्थे ष्यञ् । पारम्पर्योपदेशे । यथात्र वटे
यत्नः प्रतिवसतीत्यादि परम्परापदेशमात्रम् । न तु के
नाथेतदुपलभ्य कथितम् ।

ऐन्द्व न० इन्दुर्देवताऽस्य । मृगशिरानक्षत्रे चन्द्रसम्बन्धिनि
वि० । सोमराज्याम् स्त्री० ङीप् ।

ऐन्द्र वि० इन्द्रस्येदम् इन्द्र+अण् । शक्रसम्बन्धिनि । ज्येष्ठां
नक्षत्रे न० स्त्रियां ङीप् । 'ऐन्द्री तमसुरेश्वर'मिति दुर्गा-
देवतार्थेऽण् । इन्द्रदेवताके वि० । प्राच्या दिशि स्त्री० ।

ऐन्द्रजालिक वि० इन्द्रजालेन चरति । मायाकारके । (वाजिकर)
ऐन्द्र पु० इन्द्रस्यापत्यम् इञ् । इन्द्रपुत्रे, जयन्ते, अर्जुने,
सप्तोववानरे, काके च । [प्रकाशे ।

ऐन्द्रियक वि० इन्द्रियेण प्रकाशः वुञ् । इन्द्रियजन्यप्रत्यक्षेण
ऐर न० इरा अन्नं तद्विकारः । अन्नमये ब्रह्मलोकस्थे
भस्मि च ।

ऐरावण पु० इरा सुरा वनसुदकं यत्नं पूर्वपदादिति णत्वम्
तत्त भवः अण् । इन्द्रगजे ऐरावते ।

ऐरावत पु० आ जलानि सन्त्यस्य इरा+भतृप् मस्यव इरा-
यान् समुद्रस्तत्र भवः अण् । समुद्रजाते इन्द्रगजे ।

ऐरावती स्त्री० इराः सन्त्यस्य भतृप् मस्य वः इरावान्
तत्त समुद्रः भवा अण् । विद्युति ।

ऐरिण न० इरिणे ऊपरं भवः । लवणभेदे । (पाङ्गा) ।

ऐरेय न० इरा अन्नम् तत्त भवः ढक् । अन्नभवे मद्ये ।

ऐल पु० इलायाः अपत्यम् । बुधपुत्रे पुकरवोनामके नृपतौ ।

ऐलविल पु० इलविलाया अपत्यम् अण् । कुबेरे ।

ऐशानी स्त्री० ईशानो देवताऽस्याः । उत्तरपूर्वदिशि ।

ऐश्वर्य्य न० ईश्वरस्य भावः । अणिमाद्यद्विविधभूतिभेदे ।

ऐषमस् अव्य० अस्मिन् धत्सरे नि० । वर्तमानवत्सरे । [जाते

ऐहलौकिक वि० इह लोके भवः ढञ् द्विपटद्विः । इहलोक

ऐहिक वि० इह भवः कालाट्ठञ् । इहलोकभवे गृहीत-

शरीरसम्बन्धिनि स्रक्चन्द्रनादिसुखादुभयादौ च ।

ओ

ओक पु० उच-क नि० चस्य कः । पक्षिणि वृषले च ।

ओकस् न० उच-असुन् न्यङ्नादित्वात् क्तत्वम् । गृहे आश्रय-
मात्रे च । [(उक्तुण) केयकीटे ।

ओकोदनी स्त्री० ओक आश्रयः मूर्धरूपम् अदनं भण्यं यस्याः ।

ओख शोषणे, भूषणे, निवारणे च सक० सामर्थ्ये अक० भा०
पर० सेट् । ओखति औखीत् । [द्रुतवत्ये च ।

ओघ पु० उच-घञ् प्रपो० च । समूहे, जलवेगे, परम्परायां

ओङ्गार पु० अघ-मन् तस्याकारलोपः, ऊट् गुणः ओम् ततः
स्वरूपे कार । प्रणवे । [औजिजत्-त

ओज वले अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । ओजय-ति-ते

ओजस् न० उज्ज-असुन् वलोपे गुणः । दीप्तौ अवष्टम्भे,

प्राणवले, प्रकाशे, सामर्थ्ये, ज्योतिषोक्ते प्रथमतोयादौ

विपमरागौ, शस्त्रादिकौशले, धातुतेजसि, ज्ञानेन्द्रियाणां

पाठवे, काव्यगुणभेदे, गौडरीत्याम्, वैद्यकोक्ते 'भ्रमरैः

फलपुष्पोभ्यो यथा सन्निव्रियते मधु । तद्वदोजः शरीरेभ्यो

धातुः सन्निव्रियते नृणाम्" इति लक्षणे धातुरसपोपके

यस्तुभेदे च । अच् । ओजशब्दोऽप्यत्र ।

ओजिष्ठ वि० अतिशयेनोजस्वी ओजसिन् इण् मतो

लुक् । अतितेजस्विनि सारतमे च । [(उड्धिधान) नीवारै ।

ओडिका स्त्री० उ-ड तस्य नेत्वम् गौरा० ङीप् स्वार्थे क ह्रस्वः ।

ओडी स्त्री० उ-ड तस्य नेत्वम् गौरा० ङीप् । (उड्धिधान)नीवारै

ओड् पु० न० आ+ईपत् उन्नति उन्द-रक् दस्य डः । जघापुष्पे

ओड्पुष्प पु० ओड् पुष्पमस्य । जघापुष्पे ।

ओण अपमारणे स्वा० पर० सक० सेट् । ओणति औणीत् ।

ओत वि० आ+वेज्+क्त । अन्तर्व्याप्तौ 'ओतश्च प्रातःप्रेति'

श्रुतिः । पटे दीर्घतनौ च ।

ओतु वि० अव-तन् कट् गुणः । विडाले ।

ओदन पु० उन्द-युच् नलोपो गुणश्च । भक्ते खिन्नामे ।

ओदनपाकी स्त्री० ओदनस्य पाक इव पाकी यस्याः ङीप् ।

नीलभिषिटकायाम् ओषधिभेदे च ।

ओदनी स्त्री० ओदन इवाचरति ओदन+किप्-ततः अच् गौरा० ङीप् । (विदेद्या) वलायाम् ।

ओम् अव्य० अव-मन् तस्यातोऽलोपः गुणः । प्रणवे, आरम्भे, स्त्रीकारे, ओमित्युक्तवतोऽपेति साधः । अनुमतौ, अपाकृतौ, अस्त्रीकारे, मङ्गले, शुभे, च्रेये, ब्रह्मणि च ।

ओल पु० आ-उलन्ति आ+उल्-क नलोपो घृणो० दस्य लत्वम् । शूरणे (ओल) इति ख्याते कन्दे । आर्द्रे वि०

ओलज लोपे इदित् भा० पर० सक० सेट् । ओलञ्जति औलञ्जीत्

ओलज लोपे वा चुरा० उभ० पक्षे आदि० पर० सक० सेट् ।

ओलजयति ते ओलजति औलजजत् त औलज्जीत् ।

ओष पु० उष-षञ् । दाहे ।

ओषण पु० उष-ल्यु । कटुरसे (आल) इति ख्याते रसभेदे ।

ओषधि स्त्री० ओषोदाहो धीयतेऽल । ओष+धा-कि जातिविषयत्वात् स्त्रीत्वे वा ङीप् ओषधीच । फलपाकान्ते ग्रीह्यवादी । [हिमालयपुरे ।

ओषधिप्रस्थ पु० न० । ओषधिप्रधानः प्रस्थः शाक० ।

ओषधिपति पु० इत० । चन्द्रे । ओषधीशोऽप्यल । [च्छेदे ।

ओष्ठ पु० उच्यते उष्णाहारेण उष-कर्म्मणि ठन् । (ओष्ठ) दयन-

ओष्ठपुष्प पु० अगोपमानं पुष्पं यस्य । बलूकहले ।

ओष्ठी स्त्री० ओष्ठ इवाचरति ओष्ठ+किप् ततः अच् गौरा० ङीप् । विम्बफलनामके (तेलाकुचा) हले ।

ओष्ठोपमफला स्त्री० ओष्ठ उपमीयतेऽनेन ओष्ठोपमं फलं यस्याः । विम्बकालतायाम् ।

औ

औक् न० उक्तां वृषाणां समूहः अण् टिलोपः वृषसमूहे । वुञ् । औक्कमप्यल ।

औख्य वि० उखायां पक्वम् यञ् । स्थालीपके भासादौ ।

औचिती स्त्री० उचितस्य भावः यञ् स्त्रीत्वपक्षे पिप्वात् ङीप् यलोपः । न्याय्यत्वे सत्यत्वे च ।

औचित्य न० उचितस्य भावः यञ् । उचितस्य भावे न्याय्यत्वे औलुस्वर पु० चतुर्दशसु यमेषु मध्ये यमभेदे, कुष्ठरोगभेदे च ।

औत्कराष्ट्र पु० उत्कराष्ट्राया भावः ब्राह्म० यञ् । उत्कराष्ट्रायाम्

औत्तानपादि पु० उत्तानपादस्य नृपभेदस्यापत्यम् इज्

ऐहिकभोगसाधनकर्म्मार्त्ते ज्योतिर्मेखले निवृत्ततया वारकारूपेण स्थिते भुवनामके नृपतौ ।

औत्सर्गिक वि० उत्सर्गं सामान्यविधिर्मर्हति ठञ् । सामान्य विधियोग्ये । [क्येन कृतवरेति रत्नावली] ।

औत्सुक्य न० उत्सुकस्य भावः य्यञ् । उत्कण्ठायाम् औत्सु- औत्सनिक वि० ओदनः शिल्पमस्य ठञ् । रूपकारे ।

औत्तरिकवि० उदरे प्रसितः ठक् । आद्यने, (पेटुक्) उदर- मात्रपूरणप्रेञ्जे ।

औदश्चित न० उदश्चिति अर्द्धजलमयिते तस्मै संस्कृतम् अण् । उदश्चित्संस्कृते द्रव्ये । तदार्थे ठकि औदश्चित्कमप्यल ।

औदार्य न० उदारस्य भावः गुणवचनत्वात् य्यञ् । उदारतायाम् औदासीन्य न० उदासीनस्य भावः य्यञ् । शुभाशुभयोगपे-

चायाम् ताटस्थ्ये ।

औदास्य न० उदास्ते उद+आस-अच् भावार्थे य्यञ् । वैराग्ये अतुरागमन्यतायाम् मनोयोगविरहे ।

औद्दालक न० 'प्रायेऽवस्तोकमध्यस्थाः कपिलाः स्वल्पकीटकाः । कुर्वन्ति कपिलं खलं तत् स्याद्दौद्दालक मधु इत्युक्ते मधुनि औद्दिद न० 'उद्दिदं पांशुलवणं यज्ज्वातं भूमितः स्वयमि'त्युक्ते

पांशुलवणे, 'विदार्य भूमिं निम्नां यत् महत्या धारयां रूपेत् । तत्तोयमौद्दिदं नामे'त्युक्तलक्षणे जले च । उद्दिद्य जायते जन-ठ उद्दिज्जां ततः स्वार्थेण औद्दिज्जमप्यल ।

औद्दालिक न० उद्दालकात् लब्धं ठञ् । विवाहकात् लब्ध- धनादौ । 'नैवमौद्दालिकश्चैवे'ति स्मृतिः ।

औपचारिक पु० उपचार एव विनयादित्वात् स्वार्थे ठक् । उपचारार्थे ।

औपनिषद् पु० उपनिषत्स्त्वेव वेद्यः अण् । वेदान्तात्वेवेद्ये परमात्मनि 'तं त्वौपनिषदं पुरुषमि'ति स्मृतिः ।

औपनीविक वि० नीविषमीपे व्याघ्रतं ठक् । नीविषमीपे व्या- घ्रते । "औपनीविकमरुश्च फिल स्त्री"ति साधः ।

औपस्य न० उपस्यैव चतुर्वर्णां स्वार्थे य्यञ् । साहचर्ये । ' औपयिक वि० उप+अय-घञ् उपायस्तेन लब्धः ठक् ह्रस्वश्च ।

उपायंलब्धे, युक्ते न्यायामतवस्तुनि च ।

औपसर्गिक पु० उपसर्गेण निष्पादितः ठञ् । वातादिविद्भि- मातजाते रोगभेदे ।

औरभ न० उरभस्य नेपथ्येदम् अण् । मेपादिभोगजाते कम्बले औरभक न० उरभाणां समूहः वुञ् । नेपथ्यमूहे ।

औरस पु० उरसा निर्मितः अण् । 'चवर्णायां संस्कृतायां खय- मत्पादयेतुयम् । औरसं तं विजानोयादित्युक्तलक्षणे पुत्रे ।

और्द्धदेहिकं त्रि० जर्द्धो देहः प्रेतदेहः तत्र मवं तस्मै देयं
वा आद्यादि ठक् । मृतदिनमारभ्य सपिण्डीकरस्थानं क्रिय-
माणे जलदानआद्यादिलक्षणे कर्मकलापे । अनुश्रुतादित्वात्
द्विपदद्वौ और्द्धदेहिकमप्यत्र ।

और्व पु० उर्वस्यापत्यम् अण् । वाडवानले तस्योर्वसुनिजातत्वात्
तत्स्थानञ्च भूगोलस्य दक्षिणसीमायाम् । उर्व्यां भवः ।
मांशुलवणे ।

औलूक न० अलूकानां समूहः अण् । पेचकसमूहे ।

औलूक्य पु० वैशेषिकदर्शनकारके कणादमुनौ तच्छास्त्रवेत्तरि च ।

औष्णस न० उष्णसा शुक्लेण प्रोक्तम् अण् । शुक्लप्रोक्ते
उपपुराणादौ द्रष्टुप्रणयनरूपे शास्त्रे च ।

औशीर न० वश-ईरन् किञ्च ततः प्रज्ञायण् । समुदितयोः
श्यापीठयोः ।

औषध न० औषधौ भवः अण् । रोगनाशके औषधिभेदद्वये,
रोगहारके द्रव्यमात्रे च ।

औष्ट्र न० उष्ट्रेदम् अण् । उष्ट्रद्वग्नादौ ।

औष्ट्रक न० उष्ट्राणां समूहः वुञ् । उष्ट्रसमूहे । [गाँदौ]

औष्ठ्य त्रि० ओष्ठे भवः यत् । औष्ठस्थानोच्चार्यमाणे उवर्णपव-

इति श्रीतारानाथतर्कवाचस्पतिभट्टाचार्यविरचिते शब्दसोममहानिधौ

स्वरवर्णादिकाः शब्दाः समाप्ताः ।

औतत्सत् ।

क

क पु० कै शब्दे कव दीप्तौ वा ङ । ब्रह्मणि, वायौ आत्मनि,
वमे दसप्रजापतौ स्त्र्यै, अग्नौ विष्णो, काले कामयम्यौ
राजनि, मय्रे देहे मनसि, धने, प्रकाशे, शब्दे च । सुखे
शिरसि, जले रोगे च न० ।

कंस पु० कम-स । उग्रसेनेषुने न्ये श्रीकृष्णमाह्वे । तैजस-
द्रव्ये, कांसी, (त स्वरङ्गकिञ्चणजनितधातुद्रव्ये । (कांसा)
स्वर्णरजतादिनिर्मितगानपात्रे । आढक इति प्रसिद्धे
परिमाणे च अस्त्री० । प्रपो० तालव्यान् इति केचित् ।

कंसक न० कंसादि कं जलं यस्मात् पु० । (हीराकस) इति
प्रसिद्धे नेत्रौषधौ तत्संयोगाद्भि अग्निसंयोगेन कंसादिषु
चक्षुरादितो जलं स्ववति । [जातिभेदे

कंसकार पु० कंस+क-अण् उप० । (कांसारी) इति प्रसिद्धे
कंसजित् पु० कंस+जि-क्विप् इत० । कंसजयकारिणि, श्रीकृष्णे
कंसहन् पु० कंस+हन् क्विप् इत० । कंसदैत्यघातके श्रीकृष्णे ।
कंसाराति पु० कंस+अराति इत० । कंसजयशतौ श्रीकृष्णे ।
कंसास्थि न० कसः अस्थीव उपमितसमासः । शुक्लतया-
ऽस्थिसदृशे (कांसा) इति प्रसिद्धे घातभेदे ।

कक इच्छायाम् आदि-आत्म० सक० सेट् । ककते । अककिट ।
कक गतौ आदि-इदित् आत्म० सक० सेट् । ककते । अककिट ।
ककुत्स्य पु० ककुदि अक्षरवर्धार्थमिद्रेण प्रार्थितः सन् ह्य-
रूपधरस्य इन्द्रस्य ककुदि प्रथमभागे तिष्ठतेति ककुत्+स्या-
क । स्त्र्यैवंशीयन्प्रभेदे यदपत्यतया काकुत्स्येति संज्ञा-
भाजः स्त्र्यैवंशीया अभवन् ।

ककुद् अस्त्री० कं सुखं कौति कुशब्दे क्विप् तृक् च तस्य दः ।
हृषस्तन्वदृषस्यमांसपिण्डाकारे, (भुङ्) इति ख्याते हृषाङ्,
श्वेतच्छतादौ न्यपचिह्ने, प्रधाने, पर्वताग्रभागे च ।

ककुद् अस्त्री० कस्य देहस्य सुखस्य वा कुं भूमिं ददाति दा-क ।
(भुङ्) इति ख्याते हृषाङ्, प्रधाने, न्यपचिह्ने, छत्वादौ,
पर्वताग्रभागे च ।

ककुद्वात् पु० ककुदस्यास्तीति मत्पुं भयन्तत्वेऽपि यवादित्वात् न
मस्य वः । हृषे, हृषोषधिविशेषे च । ककुदिव मांसपिण्ड-
मस्यास्तीति मत्पुं लीप् । कक्याम् स्त्री० ।

ककुन्दर न० कस्य शरीरस्य (प्रहृष्टस्य) कुं भूमिं दारयतीति
ककु-द-रिचि-अच् प्रपो० । प्रहृष्टशब्दः स्वगताकारे कूपके
ककुम् स्त्री० कं वातं स्कुम्भाति स्कुम्भ क्विप् प्रपो० । दिशि,
योभायाम्, चम्पकमालायाम्, शास्त्रे, रागिणीभेदे च ।

ककुम् पु० कं वातं स्कुम्भेतीति क प्रपो० । वीणाङ्गे, स्वरगाम्भीर्यं
सम्पादनार्थमधोवद्वालावूमयमाह्वे । कस्य वातस्य कुः भूमिः
मात्र्यस्मात् ककु+भा-क । विसीर्णशखत्वात् वातभूमिप्र-
काशकेऽर्ज्ज्वनहृत्ते, रागभेदे च । दिशि, रागिणीभेदे च स्त्री० ।
कक्क हासे आदि० पर० अक० सेट् । कक्कते । अकक्कीत् ।

कक्कोल पु० ककते गच्छतीति क्विप् कक्, कोलति संस्थायति अच्
कोलः कक् चासौ कोलश्चेति कर्म० । गन्धद्रव्यभेदे (कांकोल)
इति वङ्गभाषाख्याते वनकूपरः इति पाञ्चात्ते ख्याते ।

कक्कोलकन० इदमर्थे कन् । कक्कोलहृत्तजाते गन्धद्रव्यं वनकूपर
इति ख्याते । तस्य कोषे फलवत्त्वात् कोषफल इति प्रसिद्धिः ।

कक्क पु० कष-क्षिंसायां ष । स्त्रीणाम् उत्तरीयवस्त्रस्य पञ्च-
ङ्गागस्य अक्षले (आंचल) लतायाम्, शुष्कतण्डुले, शुष्कवने च ।
पार्श्वभागे, राजानःपुरे, बाह्योर्म्ये प्रथमदेशनिहितधो-
ऽशुकस्यैकदेशे (काक्का) वस्त्राक्षले, हस्तिवन्धनरज्ज्याम्,
काष्ठायाम्, प्रकोष्ठके, गृहभित्तौ, साम्ये, स्वर्द्धांसदे कक्ष-
रोगभेदे च (कांकविराली) स्त्री० ।

कक्कावेचक पु० कक्कं वनसुप्रवनं साम्यं स्त्रीवाङ्मूलं वा कक्कां
राजशुद्धान्तं वावेचते अच्-ईच् एलु । शुद्धान्तपालके,
उद्यानपाले, रङ्गाजीवे, कवौ, जारे च । [भद्रमुक्त्यायाम् ।
कक्कोत्या स्त्री० कक्कात् शुष्कतण्डुलात् उत्तिष्ठति उद्+स्या-क ।
कक्क्या स्त्री० कक्के भवा यत् । दृढतिकायाम् हर्म्यादिप्रकोष्ठे,
साहस्ये, वस्त्ररज्ज्यौ, मेखलायाम् गजवन्धनरज्ज्यौ उद्योगे,
परार्थवद्भक्त्याणां तादृशासङ्गवः वृत्त इति, उत्तरीय
वस्त्रे च । [अकागीत् ।

कक्क क्रियासाले आदि० पर० सक० अक० च सेट् । कक्कति अकक्कीत्
कक्क पु० कक्कि गतौ अच् । (कांक) पक्षिभेदे यस्य पक्षेण शर-
पुङ्खः क्रियते । युधिष्ठिरे च सङ्घि विराटनगरे तां कक्कां लेभे ।

कक्कट पु० कं देहं कटति क+कट-उस् अच्, कक्कि लौल्ये अटन्
वा । कक्के । स्वार्थे कन् । कक्कटकोऽप्यत्र । [माले च ।

कक्कणा न० कं शुभं कणति कम्-कण-अच् । करभूषणं, भूषण-
कङ्कत न० कक्कि-अतच् । केशप्रसाधयाम् (काक्कड) ।

कक्कतिका स्त्री० कक्कि-अतच् गौरा० ङीप् स्वार्थे कनि ह्रस्वे
टाप् । प्रसाधन्याम् (काक्कड) नागवलायाश्च ।

कक्कती स्त्री० कक्कि-अतच् गौरा० ङीप् । प्रसाधन्याम् ।

कक्कतोडि पु० कक्कस्य तोडिरिव चक्षुरस्य । मत्स्यभेदे (काकिंदा)
अच् समा० । कक्कतोडोऽप्यत्र ।

कक्कपत्र पु० कक्कस्य पत्रेण पत्रं पयोऽस्य । पुङ्खे तत्पञ्चयुक्ते शरे
कक्कमुख पु० कक्कस्य मुखमिव मुखमस्य । (साङ्गामि) संदंशे

कङ्काल पु० कं मुखं शिरो वा कालयति क्षिपति कल-अच् ।
 तड्मांसरहितशरीरारम्भकेऽस्त्विसञ्चये ।
 कङ्कालमालिन् पु० कङ्कालानां मालाट्स्वस्य इति । रुद्धे ।
 कङ्कु(कु) पु० ककि-उ । (काङ्कुनी) धान्यभेदे । प्रपो० कस्य गः
 कङ्कुरयत् । [लस्य हित्वे । कङ्कलिरयत् ।
 कङ्कलपु० कङ्कडव इति कङ्क+इल-इ । अशोकवृक्षे । प्रपो०
 कच रवे भ्वा० पर० अक० सेट् । कचति अकचोत् अकाचोत् ।
 कच बन्धे, हेपे च भ्वा० पर० इदित् सक० सेट् । कञ्चति अकञ्चोत्
 कच बन्धे सक० दोषौ अक० भ्वादि० आत्म० सेट् । कचते अकचिष्ट
 कच पु० कच-अच् । केशे, वृहस्पतिपुत्रे, शुष्कवर्णे, मेघे च ।
 हस्तिन्यां स्त्री० । भावे च । बन्धे शोभायाञ्च ।
 कचाचित् लि० कष आचितो विकीर्णो यस्य । विकीर्णकेशे ।
 'कचाचितौ विष्मि'ति भारविः ।
 कचामोद न० कचमानोदयति आ+मुद-णिच्-अच् । (वाला)
 इति ध्याते गन्धद्रव्ये । [नवपत्रिकाङ्गे वृक्षे ।
 कचु स्त्री० कच-उ । खनामस्थाने (हरिद्रा मानकं कचुरिति)
 कञ्चर लि० कुक्षितं चरति कु-चर-अच् कदादेशः । मलिने । तत्रे न०
 कञ्चित् अय० कान्यते इति कम् चोयते निचोयते अर्थो यस्यात्
 कम्+चि-क्विप् प्रपो० मस्य दः । स्वाभिलषितप्रापनाय-
 छते प्रथे, हर्षे, मङ्गले च ।
 कच्छ लि० कच-बन्धे-छ, केन जलेन कृष्याति दीप्यते छू-ड वा ।
 जलप्राये देशे । तटे । पुद्गागुप्ते, नौकाङ्गे च पु० । परिधा-
 नाञ्चले, (काछा) वाराणस्याम्, चीरिकायाञ्च (किल्ली) स्त्री० ।
 कच्छप पु० कच्छे पिबति पा-क । कूर्मे । स्त्रियां जातित्वात्
 छीप् । मल्लयुद्धबन्धभेदे च ।
 कच्छरुहा स्त्री० कच्छे जलप्रायदेशे रोहति रुह-क । दूर्वायाम्
 कच्छर लि० कच्छूरस्यास्ति र ह्रस्वश्च । कच्छू रोगवति । कुक्षितं
 कुरति कु+कुर-क कदादेशः । परस्त्रीगामिनि । पुंस्यत्यां स्त्री०
 कच्छू स्त्री० कचं देप्तिं ह्यति छो-कू । कण्डूकारके रोगभेदे
 कच्छूमी स्त्री० कच्छू हन्ति हन-उक् टित्त्वात् छीप् । पटो-
 लतायाम् । [[आलकृषी) गन्धाम्, गन्धश्याञ्च ।
 कच्छरा स्त्री० कच्छू राति ददाति रा-क । शूकशिव्याम्
 कच्छोटिका स्त्री० कच्छया उटिका घटनं वट धातुर्धनिर्द्वेयं
 वृज् संसारणञ्च । कच्छवेष्टने । अर्घ्यं आद्यावि स्त्रीत्वात्
 टाप् कच्छवेष्टनयुक्तायां शायाम् ।
 कज रोहे (मौलः) इदित् पर० अक० सेट् । कञ्जति अकञ्जोत् ।
 कज्जल न० कुक्षितमीषिहा जलं नेत्रस्य यस्यात् कोः कद् ।
 अञ्जने । तद्वर्णत्वात् मेघे पु० । मत्स्यभेदे स्त्री० टाप् ।

कज्जलरोचक पु० न० कज्जलं रोचयति रुच-णिच्-अच् ।
 दीपाधारेः (पिनसुच) । इति वङ्गभाषायां प्रसिद्धे ।
 कञ्जिका स्त्री० कचि एषुल् । वंशशाखायाम् (कञ्जी) ।
 कञ्जुक पु० कचि-उकन् । योधादेः चोलाकतौ सन्नाहे लौह-
 वर्माणि, निम्नोक्ते (खोलस) स्त्रीणां घृलिकायां वस्त्रे च ।
 कञ्जुकिन् पु० कञ्जुक्+इति । राज्ञामन्तःपुराधिकारिणि द्वार-
 पात्रे, सर्पे जारे, यवे, चणके च । आवडकवचे लि० ।
 कञ्जुलिका स्त्री० कचि-उल गौरा० छीप् स्वार्थे कन् ह्रस्वे टाप् ।
 स्त्रीणां कूर्पांसवस्त्रे (कांचलो) कनभावे । कञ्जुलीत्ययत् ।
 कञ्ज पु० कमित्यव्ययं जलादिवाचि तस्मिन् जले मृष्टिं वा
 जायते जन-ड । पद्मे, केशे, कारणजले क्षिप्रवीजजातत्वात्
 चतरानने च । [तस्य क्षणवर्णत्वेन केशत्वत्वात् ।
 कञ्जक पु० कञ्जः केशश्च कायति कै-क । (मयना) पश्चिमेदे
 कञ्जार पु० कं जलं जारयति जृ-अण् । सूर्ये, नक्षत्रे च ।
 उदरे न० । अचि । कञ्जरोयत् ।
 कट गतौ भ्वादि० पर० सक० सेट् । कटति अकटोत् अकाटीत् ।
 कट गतौ भ्वा० इदित् पर० सक० सेट् । कण्टति अकण्टीत् ।
 कट गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । कटति अकटोत् अकाटीत् कटः
 कट हतौ वर्षथे च भ्वादि० पर० सक० सेट् । कटति अकटोत् ।
 कट पु० कट-अच् कर्मणि च वा । हस्तिगण्डस्थले, कटिपार्श्वे,
 नडादिरचिते आसने (माडुर) (दडमा) । अतिशये, काशे,
 तण्डे, शवे, शवरये, ओषधौ, रसशाने च । क्रिया-
 कारके लि० । [कटु रोहिण्याम् । कटु बरायत् ।
 कटवरा स्त्री० कटं दृष्योति कट्+ट-स्वच् सम् च । (कटकी)
 कटक अस्त्री० कट-वुन् । मेखलाख्ये पर्वतमध्यभागे, वाङ्-
 भूषणे वलये, हस्तिदन्तमण्डले, चक्रे, सासृद्रवणे, राजधा-
 न्याम्, सेनायाञ्च । [कामरूपिणि राक्षसे च ।
 कटमू पु० कटं प्रवते मु-क्विप् दीर्घश्च । महादेवे, विद्याधरे,
 कटा(टि)मोघ मोघ-अच् कटस्य (कथा वा) मोघोमांसपिण्डः ।
 स्त्रिचि कटिदेशस्योमांसपिण्डे, कथाञ्च ।
 कटभङ्ग पु० भन्ज-घञ् इत० । सैन्यभङ्गद्वारा राजविनाशे,
 धान्यानां हस्तच्छेदने च । [लतायाम्, अपराजिताभात् ।
 कटभी स्त्री० कट इव भाति-ड गौरा० छीप् । ज्योतिष्मती-
 कटम्भरा स्त्री० कटं विभर्त्ति भृ, एच् सम् च । (गन्धमादान)
 राजबलायाम् । श्लोनाकवृक्षे पु० ।
 कटशर्करा स्त्री० कथ्यते आश्रियते कटं फलं तत् शर्करा
 संपरिव यस्याः (लाटा) गान्धेयीलतायाम् ।
 कटाक्ष पु० कटं गण्डं अश्ववि ध्याप्रोति अच् । श्रपाङ्गवृक्षे ।

कटायन न० कटस्य दृष्टावनस्यायनसु पत्ति त्यागम् । वीरणम्हे
कटाह पु० कटमाहन्ति आ-हन-उ । सहिषोशिथौ, तैलादेः
प्रकसाधनपात्रे, खर्परे, नरके च ।

कटि(टी) स्त्री० कट-इन् । ओणिदेशे (काकाल) । कटिकारा
नत्वात् वा डीप् । [वर्माणि च ।

कटित्र न० कटिं त्रायते त्रै-क । काङ्क्षाम्, कटिवस्त्रे, कटि-
कटिस्तु पु० कट-इत् । कारवेक्षे (करेल) ।

कटिस्तु न० कटौ धार्यं स्तुतं शाकम् । कटिधार्ये कार्पास-
रचिते धातुमये वा स्तुते (पुनर्वी गोष्ट) । [वक्षो धार्यते

कटीतल पु० कट्यां तलमास्पदमस्य । वक्रखड्गे यतोऽसौ कटिदेशे
कटोर पु० कट-ईरन् । जवने, कन्दरे, च । कट्यां न० ।

संज्ञायां कन् नितम्हे । तद्वत्, तोच्छे, मत्सरिणि च वि०
कटु न० कट-उ । दूषणे, दुष्टकार्ये, रसभेदे (आल) तद्वति वि० ।

चम्पके, चीनकर्पूरे, पटोले, कटुकीलतायाञ्च स्त्री० वा डीप् ।
कटुक पु० कटु स्थायै संज्ञायां वा कन् । पटोले, सुगन्धिहृत्वे,

अकट्ये, (आकन्द) कुटजहृत्वे, (कुर्ची) राजसर्पमे, (राइ
सर्पा) शुण्ठीपिप्पलीमरिचरूपे त्रिकटनि न० । [लम्बने च

कटुकन्द पु० कटुः कन्दो मूलं यस्य । शिपुहृत्वे (सजना) आर्द्रके,
कटुकफल पु० कटुकं फलमस्य । कक्कोले ।

कटुका स्त्री० कटु+संज्ञायां कन् । (कटकी) कटुरोहिण्याम्,
ताम्बूल्यां, राजिकायां, (राइसरपा) तिक्तालावके च (तितलाड)

कटुको स्त्री० कटु+स्थायै कन् गौरा० डीप् । (कटकी) कटुकायाम्
कटुकोटक पु० कटुः कोटः स्थायै कन् । मशके । [पक्षिणि ।

कटुकाण पु० कटुलीलाः काणो यस्य । (तितिर) टिट्टिम-
कटुग्रन्थि पु० न० । कटुर्यासिरस्य । पिप्पलीमूले, शुण्ठीमूले च

कटुच्छद् पु० कटुः च्छद्ः पत्रं यस्य । तगरहृत्वे (टगर)
कटुतिक्त पु० कटुश्चासौ तिक्तचेति अत्यार्थे कन् । भूनिम्बे,

श्याहृत्वे च कटुत्वग्राम् स्त्री० । टाप् अत इत्वम् ।
कटुतुस्त्री स्त्री० कर्म० । (तितलाड) लताभेदे । कटु तृणं

शुखमस्याः डीप् कटुतृणदीप्यथ । [विक्रमपथ ।
कटुत्व न० कटूनां त्वयम् । शुण्ठीपिप्पलीमरिचानां त्वये । कटु-

कटुदृष्टा स्त्री० कटु दलं यस्याः । (काङ्गुड) कर्कश्याम् ।
कटुफल पु० कटु फलं यस्य । पटोले । श्रीवल्लीहृत्वे स्त्री० ।

कटुभङ्ग पु० कटुः भङ्ग एकदेशो यस्य । शुण्ठ्याम् । कटुरपि
भद्रः हितकारी कर्म० कटुमद्रोऽप्यत्र ।

कटुमञ्जरिका स्त्री० कटुर्मञ्जरी यस्याः । चपासार्गे ।
कटुर न० कटुं विपाके कटुरसंरानि रा-क । तम्बे ।

कटुरस पु० कटुलीला रसो ध्वनिर्यस्य । भेके ।

कटुरोहिणी स्त्री० कटुः रसो रोहति णिनि । कटुकायाम्
कटुवार्त्ताकी स्त्री० कर्म० । श्वेतकण्टकारिकायाम् ।

कटुवोजा स्त्री० कटुवीजं यस्याः । पिप्पल्याम् ।
कटुस्त्रेह पु० कटुः स्त्रेहः तैलादिद्वयो नियामो यस्य । सर्पमे

कट्टार पु० कटो-ज्ञा कटुमावरणम् ऋच्छति ऋ-अण् । (काटार)
अस्त्रभेदे । ऋ-खुल् कट्टारकोऽप्यत्र ।

कटुफल पु० कट-क्विप् कटु फलं यस्य । (कायफल) श्रीपर्णा-
हृत्वे गान्धार्याम्, (गामार) दृष्ट्याम्, काकमाच्याम्, वार्त्ताक्याञ्च

कट्टर न० कट-वरन् । तम्बे, दधिसरे, व्यञ्जने च ।
कट्टी स्त्री० कटु+गुणचनत्वात् डीप् । (कट्टो) कटुकायाम् ।

कठ आध्याने (उत्कण्ठापूर्वकस्मरणं) वा चुरा० उभ० पञ्चे
भा० पर० सक० सेट् इदित् । कण्ठयति ते कण्ठति ।

अचकण्ठत् त अकण्ठोत् । [अकाठीत् ।
कठ छच्छजीवने आदि० पर० अक० सेट् । कठति अकठीत्

कठ आध्याने उत्कण्ठापूर्वकस्मृतौ इदित् स्वा० आत्म० सक०
सेट् । प्रायेणोत्प्लवः । उत्कण्ठते उदकण्ठित । [तरि च ।

कठ पु० कठ-अच् । सुनिभेदे कृन्वेदीयशाखायाम् तच्छाख्याय्ये
कठाकु पु० कठ काकु । पक्षिभेदे ।

कठिञ्जर पु० कठ-इन् कठिं कठिनं जरयति ङृ+णिच् अच् ।
दृयो० सुम् च । तुलस्याम् पलाशहृत्वे ववूरायाञ्च । [स्त्री०

कठिन वि० कठ-इनच् । क्रूरे, निष्ठुरे, कठोरे, लघ्वे च स्यात्स्याम्
कठिनष्टट पु० कठिनं ष्टमस्य । कच्छमे ।

कठिनी स्त्री० कठिन+गौरा० डीप् । वर्णलेखनसाधने द्रव्ये ।
खटिकायाम् । 'कठिनोः विणोती'ति नैवधम् स्थायै कन्

अलैवार्ये । [लाञ्छनच्छविरिति भाषः ।
कठोर वि० कठ-ओरन् । कठिने, पूर्णे च । कठोरताराधिप-

कड भेदने रचणे च चुरा० इदित् उभ० सक० सेट् । कण्ड-
यति ते अचकण्डत् त । [खडीत् अकण्डित ।

कड हर्षे भा० उदित् उभ० सक० सेट् । कण्डति ते अक-
कड भवणे तदा० पर० सक० सेट् । कडति अकाडीत् अकडीत् ।

कडक न० कड-अच् संज्ञायाम् कन् । (करकच्) लवणभेदे ।
कडङ्गर न० कडं गिरति गृणाति वा अच् नि० सुम् ।

माषस्रहादिकाष्टे (आगडा) वृत्ते ।
कडङ्गरीय वि० कडङ्गरमर्हति । वुसभलणयोभ्ये गवादौ ।

कडम्ब पु० कड-अम्बच् । शाकनाडिकायाम्, (डांट) कोणे,
प्रान्तभागे च ।

कडम्बी स्त्री० कडम्बो भूयसा विद्यतेऽस्याः अयं आद्यनि
गौरा० डीप् । (कलसी) शाकभेदे तस्याः कडम्बभूयस्वात् ।

कण्डार पु० गड-सेचने आरन् गत्यपकादेशः । पिङ्गलवर्णे । तद्वति
वि० । करभकण्टकटारमाशा इति माघः ।

कण्डु कार्कश्ये भा० पर० अक० सेट् । कडुति कडुडोत् ।
कण् आत्तस्वरे भा० पर० अक० सेट् । कण्ति अकाणीत्
अकाणीत् । गिचि व्यचीकणत् त अचकाणत् । [यति ते
कण गतो भा० पर० अक० सेट् । कणति अका(क)णीत् । गिचि कण-
कण पु० कण-निमीलने अच् । धान्यादेरतिस्त्रह्मांशे, लेशे च
गौरा० डोप् वनजीरके स्त्री० । अत्यार्थे टप् । जुदांशे,
जीरके पित्रत्याम्, अतजीरके च । [कणत् अचकाणत् त
कण निमीलने चुरा० उभ० अक० सेट् । काणयति ते । अची-
कणजीरक न० कर्म० । जुदजीरके ।

कणभक्ष पु० भक्ष-अण् उप० । श्यामचटके कणादे सुनौ 'कण-
भक्षयानुसारिणा मिति प्रकाशिका । खुन् कणभक्षकोऽथत्
कणिक पु० कणो विद्यतेऽस्य अत्यर्थे ठन् । गोधूमचूर्णे, (मयदा)
अतिस्त्रह्मांशे, अग्निमन्थहले च स्त्री० ।

कणित न० कण आत्तस्वरे क्त । पीडितानां शब्दे ।
कणिश न० कणो विद्यतेऽस्य इति कणो तं श्यति शो-क ।
शस्यमञ्जरीं धायादिशोर्षे च ।

कणीयस् वि० कण+ईयस् । अत्यन्ताले ।
कणे अथ० कण-के । अभिलाषतिशये ।
कणेर पु० कण-एर । कणिकारहले । वेश्यां, हस्तिन्याश्च स्त्री०
कण्टक पु० न० कटि एणुन् । स्त्रच्ये, जुद्रशतौ, रोमांशे,
मत्स्याद्यस्त्रि दुमाङ्गे (कांटा) 'लग्नान्वदूनकर्माणि केन्द्र-
सक्तश्च कण्टकमि'ति ज्योतिषोक्ते लग्ने, ततः चतुर्थसप्त-
मदशमस्थानेषु च । [(शिशुल) ।

कण्टकद्रुम पु० मण्डकाचितो द्रुमः शाक० । शाख्यलीहले
कण्टकप्रावृता स्त्री० ३२० । हतकुमार्याम् ।

कण्टकफल पु० कण्टकाचितं फलं यस्य । मनसहले (काटाल)
कण्टकिफलोत्पत्त । [(वेगुण) तस्याहले कण्टकाचितत्वात्
कण्टकवृन्ताकी स्त्री० कण्टकाचिता वृन्ताकी । वार्त्ताक्याम्
कण्टकश्रेणी स्त्री० कण्टकाणां श्रेणी यत् । कण्टकार्याम् ।
कण्टकारिका स्त्री० कण्टकान् इत्यर्त्तं कण्टक+अ-एणुल्
स्वनामख्याते हले । फलेऽणि लुक् हरितक्यादित्यात् स्त्री०
कण्टकारी स्त्री० कण्टक+अ-अण् । हहत्याम् । फलेऽणि
तस्य लुक् हरितक्यादित्यात् स्त्री० ।

कण्टकाशन पु० कण्टकमश्नाति अश-ल्यु । उद्रे ।
कण्टकितं वि० कण्टको रोमांशो जातोऽस्य इतच् । जात-
पुत्रके 'प्रोतिकण्टकितत्वच' इति कुमारः ।

कण्टकिन् पु० कण्टक+इनि । मत्स्यभेदे, खज्जूरहले विक-
ङ्कतहले (वदची) गोक्षुरे, खदिरहले, वदरहले, वंशभेदे,
(विड वांश) । वार्त्ताक्यां, शोराभिरुष्टाश्च स्त्री० ।

कण्टकिल पु० कण्टक+इलच् । (विडवांश) । वंशभेदे । [याम्
कण्टकिलता स्त्री० कण्टकिनीलता कर्म० । (शदा) त्वपुपीलता
कण्टको स्त्री० कण्टक+अर्शयादित्याद्व गौरा० डोप् ।
वार्त्ताकीभेदे । [हहत्याम् ।

कण्टतनु स्त्री० कटि-अच् कण्टा कण्टकान्विता तनुर्यस्याः ।
कण्टदला स्त्री० कटि-अच् कण्टं दलं यस्याः । केतक्याम् ।
कण्टपत्र पु० कण्टं कण्टकान्वितं पत्रं यस्य । विकङ्कतहले ।
कण्टपत्रफला स्त्री० कण्टं कण्टकान्वितं पत्रं फलञ्च यस्याः ।
ब्रह्मदण्डग्राम् । [इतहले । (वदची)

कण्टपाद पु० कण्टः कण्टकान्वितः पादो मूलं यस्य । विक-
कण्टफल पु० कण्टं कण्टकान्वितं फलं यस्याः । गोक्षुरे,
पनसे, धूसूरे, लताकरञ्जे, एरण्डभेदे च ।

कण्टल पु० कण्ट+मत्वर्थीयो लच् । बाबुले (बाबला)
कण्टवल्ली स्त्री० कण्टा कण्टकान्विता वल्ली कर्म० । श्रीवल्लीहले
कण्टार्त्तगला स्त्री० कण्टा अर्त्तगला कर्म० । नीलभिरुष्टाग्राम्
कण्टाल पु० कटि+आलु । हहत्यां, वंशभेदे, वार्त्ताक्याश्च ।
कण्ट पु० कण-उ तस्य नेत्वम् कटि-अच् वा । श्रीवापुरोभागे,
मदनहले, समीमे, होमकुण्डाहाहोडुलिमितस्याने च ।
कण्डतलासिका स्त्री० कण्टतले अश्वकण्टस्वरूपस्थाने आस्ते
आस-खुल् । अश्वयोवावेकचम्मादौ ।

कण्टाग्नि पु० कण्टे अग्निः पाकाग्निर्यस्य । पविषि, तस्य
कण्टाधःकरणमात्रेणैवाच्चादेः पाकाद्दीप्तास्मितात् कण्टा-
ग्नित्वम् । [अरिते च । जले, गोपीभेदे च स्त्री० ।

कण्टाल पु० कटि-आलच् । शूरणे (चोल) युङ्गे, उद्रे, नौकाङ्गे,
कण्टिका स्त्री० कटि-एणुल् । (एकनरा) कण्टाभरणभेदे ।
कण्टो स्त्री० जुद्रः कण्टः अत्यार्थे डोप् । अश्वकण्टभेदनरक्षाम्
कण्टीरव पु० कण्टां रवो यस्य । सिंहे, मत्तगजे, कपोते च
कण्टेकाल पु० कण्टे कालः सप्तम्याः अलुक् । मण्डादेवे ।

कण्डन न० कटि-ल्युट् । सुपलादिना तण्डुनादेर्निस्तुपता
रुम्पाटने (कांडान) । [कण्डनी चोदकुम्भायेति मनुः ।
कण्डनी स्त्री० कण्डातिदनेन कटि-ल्युट् । मूले उद्वृखले च
कण्डिका स्त्री० कटि-एणुन् । वेदैकदेगे ।

कण्डु स्त्री० कटि-उ । गावधर्षणे, तत्कारके रोगे च (चुलकान) ।
कण्डु(एहूर) पु० कण्डुं कण्डुं वा राति रा-क । कारवेक्ष-
लतायाम् (करेला) शृङ्गिष्ठग्राम्. (यालकुशी) स्त्री० ।

कण्डू स्त्री० कण्डूञ् गावर्षर्षणे संपदादिवात् किप् ।

कण्डूयने गावर्षर्षणे । 'कपोलकण्डू'मिति कुमारः ।

कण्डूकरी स्त्री० क-टक् उप० । शूकशिव्याम् (आलङ्करी) ।

कण्डून्न पु० कण्डू-हन-टक् । आरग्वदे, गौरसर्षणे च ।

कण्डूति स्त्री० कण्डूय-क्तिन् । कण्डूयने गावर्षर्षणे ।

कण्डूयन स्त्री० कण्डू-यक् ल्युट् । कण्डूयन् गावर्षर्षणे ।

कण्डूया स्त्री० कण्डूयन् कण्डूय-अ-स्त्रीत्वात् टाप् । कण्डूयम्

कण्डूल पु० कण्डू-लच् । कण्डूकारके शूरणे । कण्डूयुक्ते वि०

कण्डूल पु० कडि-ओल । बंगादिरचिते धान्यस्यापनपाते ।

(डोल) उड्डे च । [पोका]

कण्डूोघ पु० कण्डूनामोघो यस्मात् ५ व० । शूककीटे (शूया-

कण्डू पु० कण-वन् । छनिभेदे । पामे न० ।

कतक पु० तक-हासे कस्य जलस्य तको हासः प्रकाशो यस्मात् ।

५ व० (निर्माही) वृक्षभेदे । यस्य फलरम्भकात् जलप्रसङ्गः

कतम वि० किम्+डतमच् । वङ्गनां मध्ये एकस्य जातिप्रभेदेऽर्थे

डतमच् । वङ्गनां मध्ये एकस्मिन् जा तविशिष्टे विशेषधर्मा-

ज्ञानाय प्रुष्टे । द्वयोर्मध्ये तथार्थे डतरच् । कतरः ।

कति वि० किम्+डति । संख्याभेदपरिज्ञानाय प्रुष्टे ।

कतिपय वि० कति+अयच् पुक् च । कतिशब्दार्थे ।

कचृण कुक्षितं दृणं कोः कदादेशः । प्रुष्टौ (चाकुलिया) कुम्भि

कायां (पाना) सुगन्धित्वे च ।

कत्तोयं न० कुक्षितमीपद्वा तोयं यत् । मये ।

कत्य श्लाघायां भ्या० आत्म० अक० सेट् । कत्यते अकत्यिष्ट ।

कत्त शैथिल्ये अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । कत्यति ते अचक

त् त । [अचकीकयत् त अचकयत् त ।

कथ वाक्यरचनायां अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । कथयति ते

कथक वि० कथ-एलु । तत्त्वनिर्णयार्थं वादरूपकथाकर्त्तरि,

कथोपजीविनि नाटकवर्णनकर्त्तरि च । [रमनालम्बे'ति माधः

कथङ्कारस् अय्य० कथम्+ङ-णसुल् । कथं कृत्येत्यर्थे । 'कथङ्का-

कथञ्चन अय्य० कथम्+चन । केनाग्नेनेत्यर्थे ।

कथञ्चित् अय्य० कथम्+चित् । कथञ्चनार्थे अतियत्नेनेत्यर्थे च

माणान् कथञ्चिदपि धारयितुमिति रसमञ्जरी ।

कथम् अय्य० किम्+प्रकारार्थं घस कदादेशः । केन प्रकारेणेत्यर्थे

कथमपि अय्य० कथम् च अपि च ह० । अतियत्नेनेत्यर्थे अति-

गौरवेणेत्यर्थे च । [घसु । २त० । किंप्रकारप्राप्ते ।

कथम्भूत वि० कं प्रकारं भूतः प्राप्तेः किम्+द्वितीयान्तादिपि

कथा स्त्री० कथ-अ । कथने, 'प्रवक्ष्यकल्पनां लोकसत्यां प्राप्ताः

कथां विदुः । परम्पराश्रया या स्यात् सा मताख्यायिका

वृषेरित्युक्तलक्षणे वाक्ये प्रवक्ष्यरचनायां कादम्बर्यादिपुन्ये,

पक्षप्रतिपक्षोपन्यासेन विचारणायां, वादरूपे वाक्ये च ।

कथाप्रसङ्ग पु० कथायां प्रसङ्गो यस्य । वावट्टके । गोधीवचने

वाहले, विषवैद्ये 'कथाप्रसङ्गेन जनैरुदीरितादि'ति भारविः

कद् रोदने, वैकुण्ठे अक० आह्वाने सक० स्वा० इदित् पर०

सेट् । कन्दति अकन्दोत् । [अकादिष्ट । णिच्-कदयति ते ।

कद् विह्वलीभावे दिवा० अ त्वा० अक० सेट् घटादि । कद्यते

कदध्वन् पु० कुक्षितोऽध्वा कदादेशः गतिः । वृषभे । [ल्युट् । युद्धे

कदन न० कद-णिच्-ल्युट् । पामे, सद्ने, सारणे च । आधारे

कदस्व पु० कद-अस्वच् । स्वनामख्याते वृक्षे । सर्पमे देवताङ्

वृक्षे । समूहे च न० । स्वार्थे कन् । संघे न० ।

कदम्बगोलकन्याय पु० कदम्बपुष्पस्य गोलके यथा सर्वावय-

वेषु युगपत्पुष्पाणां सत्यन्ति । दृष्टे एकदोत्युक्तौ दृष्टान्तभेदे

कदर पु० कं जलं दृष्टाति पचाद्यच् । दृष्टेच्छादरे (काटावाव-

ला) दृष्टभेदे च । [क्त । विडम्बिते, दूषिते च ।

कदर्थित वि० कुक्षितोऽर्थः कदर्थस्तु करोतीति णिच्-कर्माणि

कदर्थ्य वि० कुक्षितोऽर्थः स्वामी कुगतिः । सति विभवे अदा-

तरि, चुष्टे । 'आत्मानं धर्मकस्यश्च अतदात्तां च पातयन् ।

यो लोभात् सञ्चिनोत्यर्थान् स कदर्थ्य इति सूत्रे । इत्युक्त-

लक्षणेऽर्थसञ्चयकारके च ।

कदल पु० कद-कलच् । रम्भादृष्टे । अजादित्वात् टाप् । प्रुष्टौ

सतायां (चाकुलिया) शास्त्रलीदृष्टे च । [पताकायां, दृष्टभेदे च

कदली स्त्री० काय दल्यते त्वगादौ जलबाह्यत्वात् । रम्भादृष्टे,

कदलीकुसुम न० इत० । (मोचा) कदलीपुष्पे ।

कदलीदण्ड पु० इत० । कदलीमध्यस्येदण्डाकारे पदार्थे (थोड़)

कदा अव्य० कस्मिन् काले किम्+दा कदादेशः । कस्मिन् काले इत्यर्थे

कदाख्य पु० कुक्षिवा आख्या यस्य कदादेशः । (कुड़) वृक्षे

कदाचन अव्य० कदा+चन । अनिर्द्धारिते कस्मिंश्चित् कालेऽर्थे

चित् । कदाचित् अव्य० कदा+चित् कदाचनार्थे कदा-

पोत्यर्थे च । [तद्वति वि० ।

कदुष्ण न० कुक्षितम् रैपदुष्णं कोः कदादेशः । रैपदुष्णे सूर्ये ।

कद्रु पु० कद-र । पिङ्गलवर्णे । तद्वति वि० नागमातरि स्त्री० ।

कद्रू स्त्री० कद्रु+संशयाभूङ् । नागमानरि कश्यपपत्न्याम् ।

कद्रु(द्रु)पुत्र पु० इत० । सूर्ये । कद्रु(द्रु) सतादयोऽप्यतार्थे ।

कद्वद वि० कुक्षितं वदति वृ+दद्-अच् कदादेशः । गर्हितवा-

क्यवादिनि । [अकानीत्

कन प्रीतो अक० गतो सक० स्वा० पर० सेट् । कनति अकनीत्

कनक न० कन-यन् । स्वर्णे, किंगुकद्वये, वणकुसुमे-धुस्तर धुसूरे च

कनकक्षार पु० कनकस्य तद्वद्रावणाय क्षारः । (सोहागा) टह्रे
तत्सम्पर्कात् हि भटिति कनक द्रवति ।

कनकच्छत्र न० कनकटण्डं छत्रं यस्य शाक० । राजच्छत्रे ।
कनकप्रसवा स्त्री० कनकमिव प्रसवः पुष्पं यस्याः । स्वर्ण-
केतक्याम् ।

कनकरस पु० कनकमिव रसो यस्य । हरिताले ।

कनकलोद्भव पु० कनकोति कनका दीप्रा कला अवयवः तथा
उद्भवति उद्+भू-अच् । (धूना) सालनिर्यामे ।

कनकाचल पु० कर्म० । सुमेरुपर्वते, धान्य चलादिषु दशसु
दानीयपर्वतेषु मध्ये दानीये स्वर्णपर्वते च ।

कनकाध्यक्ष पु० ७त० । सुवर्णरक्षणदावधिकृते ।

कनकारक पु० कनकं दोषं यथा तथा ऋच्छति सर्वतो
व्यप्राति क्-एवुन् । कोविदारहते ।

कनकालुका स्त्री० कनकनिर्मिता आलुः संज्ञायां कन् ।
भङ्गारे (भारी) सौवर्णकलसे च ।

कनखल पु० तीर्थभेदे ।

कनिष्ठ वि० अयमेपातिशयेन अल्यो युवा वा इष्टन् कना-
देशः । अतिपूनि अत्यल्पे अनुजे च । अनुजायां सर्वा-
भ्यः सुदाहुलौ च स्त्री० टाप् । कनिष्ठभ्रातः पत्न्यामपि
अजादित्वात् टावेव ।

कनी स्त्री० कन-अच् गौरा० डोप् । इहिति ।

कनीनिका स्त्री० कन-देन संज्ञायां कन् टाप् अत इक्षम् ।
अन्वितारायां, कनिष्ठाकुलौ च ।

कनीयस् वि० अयमनयोरतिशयेन युवा अल्यो वा ईयस्
कनादेशः । इयोर्मध्ये अत्यन्तरे, युवतरे, अनुजे च । स्त्रियां डोप् ।

कनीयस् न० कती दीप्तिः तस्मै यस्मिन् यस्-अच् । ताम्बे ।

कन्तु पु० कम-ल । कामदेवे । हृदये न० । कं सुखमस्तीति कम्+
अक्ष्यर्थे लु । सुखवति वि० । [वस्त्रखण्डे] । (कांथा)

कन्या स्त्री० कम-घन् । स्त्रियमभितौ (कांथ) स्त्रियमभितौ-
कन्यारी स्त्री० अतिकण्टकं हतत्वात् कन्यामपि ऋच्छति वेधनेन
प्रविशति क्-अण् । दुष्प्रवेशस्थे हृत्ते ।

कन्द पु० कन्दति कन्दयति कन्द्यते वा कदि-अच् णिच् अच्,
घञ् वा । शूरणे (ओल) शस्यमात्रमूले, गृह्णने च (गालर)
मेघे पु० । [(सुघ्नी) इति ख्याते कन्दे च ।

कन्दगुडची स्त्री० कन्दोद्भवा गुडची शाक० । गुडचीभेदे,
कन्दट न० कदि-अटन् । जेतोत्पले । [उच्छा]

कन्दफला स्त्री० कन्दात् फलं यस्याः । सुद्रकारवेत्तायाम् ।

कन्दर पु० स्त्री० कम् जलेन दीर्यते कम्+ट-अच् । गृहा-

कारे गिरिनितम्बदेशे गुहायाम्, स्त्रीत्वे ट्प् डेप् च ।
अङ्गुशे पु० । आङ्गुशे न० ।

कन्दराकर पु० इत० । पर्वते ।

कन्दराल पु० कन्दरा+अक्ष्यर्थे लच् । गर्हभारहृत्ते लृ-
हृत्ते (पाकुड़) आखोट हृत्ते च । [पापाणभेदेहृत्ते] ।

कन्दरोद्भवा स्त्री० कन्दरे उद्भवति उद्+भू-अच् । सुद्र-
कन्दर्प पु० कम् सुखं तेन तत्र वा दृश्यति कम्+टप्+अच्,
कम् कुशितो दगोऽस्मात् वा । कामदेवे ।

कन्दर्पकप पु० कन्दर्पस्य कूप इव । स्त्रीचिह्नभेदे ।

कन्दर्पजीव पु० कन्दर्पं जीवयति उद्दीपयति जीव णिच्
अण् । कामवर्द्धननामकहृत्ते ।

कन्दर्पमूषल पु० कन्दर्पस्य मूषल इव । पुरुषचिह्नभेदे ।

कन्दल न० कदि-कलच् । कपाळे नवाङ्गुरे, करध्वनौ क्षप-
वादे, कन्दलीतापुष्पे च । कनके, युद्धे कलामे च पु० ।

कन्दली स्त्री० कन्दे लीयते ली-ङ्, कदि-कलच् वा गौरा० लीष् ।
रुग्भेदे युष्मभेदे, पताकायाम्, पद्मबीजे, भूमिकदल्याम् ।

कन्दलीकुसुम न० इ०त० । भूमिकदलीपुष्पे, छत्राके च

कन्दवर्धन पु० कन्देन वर्धते हृध-ल्यु । शूरणे (ओल)

कन्दवल्ली स्त्री० कन्दादारभ्य वल्ली । बन्धकर्कोश्याम् ।

कन्दशूरण पु० कन्दप्रधानः शूरणः शाक० (ओल) शूरणे

कन्दु पु० स्त्री० क्कन्द उ सलोपः । (ताओया) स्वेदनीपात्रे
कन्दुपक्कं तैलपक्कमिति स्मृतिः तण्डुलादेः भर्त्तनपात्रमात्रे
च गोकुले कन्दुशालायामिति स्मृतिः । [ति कुमारः ।

कन्दुक पु० कदि-उक । नेन्दुके 'चा कन्दुकैः क्विन्मपुवकैश्च'
कन्दुपक्कं वि० जलोपसेकं विना कन्दुपात्रे पक्कं तण्डुलादि ।

गुम्फतया भटतण्डुलादौ । कन्दुपक्कानि तैलेनेत्यादिस्मृतिः

कन्दोट पु० कदि-ओटन् । जेतोत्पले । नीलोत्पले न० ।

कन्दोत पु० कन्दे मूले उतः वेज्-क्त । कुसुदे ।

कन्धर पु० कम् जलम् धारयति धरः । मेघे । कम् गिरिनस्य
धरा । घोवायाम् स्त्री० ।

कन्धि पु० कम् गिरो धीयतेऽस्मिन् कम्+धा-कि । घोवायाम् ।
कन्ध न० कद-क्त । पातके, मूर्च्छायाश्च ।

कन्यका स्त्री० अज्ञाता कन्या कन्या+अज्ञाताथे कन् निष्कादि-
त्वात् नेत्यम् । 'कन्यका दशमे प्रोक्तेति ऋत्युक्तायां दश-
वर्षायां कुमार्याम् ।

कन्या स्त्री० कन-यत् कन्यायाः कनेन् चेति निर्देगात् वयमि
प्रथम इति न डोप् । अतृदायां कुमार्याम्, मेपादितः
पठे राशौ च ।

कन्याकुञ्ज पु० क याः कुञ्जा यत् । कान्यकुञ्जदेशे तत्र हि
वायुनः कयाशतस्र कुञ्जत्तु कतमि'ति रामायणकथा ।
कन्याट पु० क या अटत्यत्तु घञ् । वासभवने ।
कप चलने (घौत्) पर० अक० सेट् । कपति अकपीत् अकापीत्
कप चलने आदि० इटि० अक० अक० सेट् । कप्पते अकप्पिष्ट
कपट पु० न० के मूर्ध्नि अपे पट इवाच्छादकः । अन्यथास्थि-
तस्य वस्तुनोऽन्यथात्वेनाच्छादने ।
कपटिन् वि० कपट+इनि । कृतयुक्ते । चोनानामगन्धर्व्ये पु० ।
कपर्द पु० पर्व पूरणे क्षिप् रात् वज्रोपे पर० पक्षिः कस्य
गङ्गाजलस्य परा पूर्यां दायति शुभ्यति क+पर+दैप्-क ।
हरजटायाम् । केन सुखेन पूर्यति दधाति द+क । बराटके
अस्यार्थे कन् स्त्रोत्वे टाप् अत इत्त्वम् । कपर्दिकायाम् ।
कपर्दिन् पु० कपर्द+अत्यर्थे इनि । महादेवे ।
कपाट स्त्री० न० कं वातं पाटयति वर्हिर्गमयति पट णिच्
अण् । द्वारावरणेन वातरोधके रुक्मामख्याते काष्ठद्वौ ।
अणन्तत्वात् स्त्रियां ङीप् । कपाटोत्पत्त्यात् ।
कपाल पु० न० कं जलं पालयति अण् । घटादेरवयवे गिरोस्त्रि,
यतीनां भिक्षापात्रे, कर्परे च । सौत्वकप-कालन् । समूहे,
कुष्ठरोगभेदे च ।
कपालभट् पु० कप लं ब्रह्मणः गिरोस्त्रिमयं पात्रं विभर्ति
भट-क्षिप् । शिवे । [शिवे । दुर्गायां स्त्री० ङीप् ।
कपालमालिन् पु० कपालानां माला विद्यतेऽस्य इनि ।
कपालिका स्त्री० चुङ् कपालमस्यार्थे कन् अत इत्त्वम् । भग्न-
मण्डपयखण्डे (खापर) । [व । तद्वति वि० ।
कपि पु० सौत्व कप-इ । वानरे, रक्तचन्दने, वराहे, कपिलवर्णे
कपिकच्छू स्त्री० कपीनामपि कच्छः यस्याः पूव० । (आल्लुगी)
कपिकच्छूहेतौ नूकशिवगाम् ।
कपिका स्त्री० कप-वुन् । नीलसिन्धुशरद्वक्त्रे ।
कपिकेतन पु० कपिः केतनं ध्वजरूपं सिद्धं यस्य । अर्जुने
कपिध्वजोत्पत्त्यात् । [तथात्वात्
कपिचूडा स्त्री० कपीनां चूडेव । आम्नातवह्ने तस्य हकुलेन
कपिचूत पु० कपीनां चूत इव प्रियः । आम्नातकह्ने ।
कपिज पु० कं जलमिव पिब्यते वर्ण्यते पिजि-क नलोपः ।
(शिलारस) सिद्धके ।
कपिञ्जल पु० कमिव पिब्यते पिजि-कलच् । गौरातिष्ठिरौ,
चातके च 'कपिञ्जलानालभते'ति श्रुतिः ।
कपित्य पु० कपिस्त्रिहृत्यत् तत्फलप्रियत्वात् स्वा-क ष्टो० ।
(कपतवेन) हृन्मभेदे कपित्यवदराशेन' इति भागवतम् ।

कपित्यत्वक पु० कपित्यस्य तगिव त्वक् वल्कलमस्य । एतवालुकह्वे
कपित्यास्य पु० कपित्यमिवास्त्रं यस्य । गोलाकुलाख्ये वानरभेदे
कपिप्रभा स्त्री० कपावपि प्रभा स्वगुणप्रसारोऽस्याः । (आल-
कुशी) कपिकच्छाम् ।
कपिप्रिय पु० इत० । आम्नातकह्वे कपित्ये च ।
कपिरथ पु० कपिः हनुमान् रथश्च वाहनम् यस्य । रामचन्द्रे
कपीरथे यस्य । अर्जुने ।
कपिल पु० कव-इलच् पादेशः । अग्नौ, वासुदेवे, सांख्य-
शास्त्रकारके छनिभेदे, स च कर्दमप्रलापतिती देवहृत्यां
भगवद्व्येन जातः । कुङ्कुरे, दानवभेदे, पिङ्गलवर्णे च
तद्वति वि० । स्वर्णवर्णायां गवि, नदीभेदे, रक्तपुष्पयोगात्
शिशपायां पुण्डरीकनामटिगजकारिण्याश्च स्त्री० ।
कपिलधारा स्त्री० कपिलेव शुद्धा धारा यस्याः । गङ्गायां
स्वर्गनद्याम् । कपिनानां धारा दुग्धधारा यत् । काश्यां
प्रसिद्धे तन्नामकवीर्ये ।
कपिलशिशपा स्त्री० कर्म० । पीतपुष्पयुतायां शिशपायाम् ।
कपिलाक्षी स्त्री० कपिलमन्त्रिवत् पुष्पमस्याः । पीतपुष्पायां
शिशपायाम् । [इन्द्रे ।
कपिलाश्व पु० कपिलरूपेणाश्वहरणात् कपिलवर्णाश्वयोगाच्च
कपिलोमफला स्त्री० कपिलोमन्यपि फलं कण्ट्यूनकस्याः ।
(आल्लुगी) डुरालभायाम् ।
कपिलोह न० कपित्वस्य पिङ्गलं लोहं धातुः । पित्तले ।
कपिवक्त्रा पु० कपेर्वक्त्रमिव वक्त्रमस्य । नारदे तस्य शपकत-
कपित्वस्यास्यत्वं पुराणे प्रसिद्धम् । [आम्नातकह्वे ।
कपिवदन्य पु० कपिषु वटान्यो बहुफलवत्त्वेन तत्प्रदानात् ।
कपिवल्ली स्त्री० कपिरिव तल्लोमतुल्या वल्ली । गकपिमल्लाम्
कपिश पु० कपिः कपिलवर्णादेस्यास्ति अत्यर्थे श । (शिलारस)
सिद्धके । कण्ठपीतमिश्रवर्णे च । तद्वति वि० । नदीभेदे,
कपिशर् तीर्त्वेति रघुः । साधव्यां लतायाश्च स्त्री० ।
कपिश्री स्त्री० कपिश+गौरा० ङीप् । साधव्याम् नदिराभेदे च
कपिशोर्ष न० कपीनां प्रियं शीर्षमयम् शाक० । प्राकाराग्रे ।
कपिशोर्षक न० कपेः शोर्षमिव कार्यात् कै-क । हिङ्गुले ।
कपील्य पु० कपिभिराज्यते यज-क्यप् । क्षीरिक्-ह्वे ।
कपीतन पु० कपीनाम् ईं लक्ष्मीं तनोति तन-अच् । आ-
म्नातकह्वे, शिरोपह्वे च ।
कपीन्द्र पु० कपिरिन्द्र इव । हनुमति । कपीनामिन्द्रः । सुयोधे ।
कपीष्ट पु० कपीनामिष्टः । राजादाने कपित्य च ।
कपूय वि० कुक्षितं पूयते प्रूयो-विशरणे अच् ष्टो० ललोपः ।

कुत्सिते। कपूयचरणाः कपूययोनिमापद्यन्ते इति श्रुतिः ।
 कपोत पु० कोवातः पोतइव यस्य । पारावते पक्षिमात्रे च ।
 कपोतक न० कपोत इव कायति प्रकाशते कै-क। सौवीर। ज्ञने
 कपोतपालिका स्त्री० पालयति पाल+ण्वल्-उप० । सम्भाष्य
 प्रसारितदारुभेदे सौधादिप्रान्ते काष्ठादिरचिते पक्षिवास-
 स्थाने विडङ्गे (पायराखोप) ।
 कपोतपाली स्त्री० कपोतान् पालयति कर्मण्यण् उप० ।
 प्रासादप्रान्ते दारुनिर्मिते पक्षिस्थाने विटङ्गे (पायराखोप)
 कपोतवर्णी स्त्री० कपोतस्य वर्ण इव वर्णो यस्याः गौरा०
 डीप् । स्वर्णलयायाम् ।
 कपोताङ्घ्रि पु० कपोतस्याङ्घ्रिरिव रक्तवर्णत्वात् । नलीनामद्रव्ये
 कपोतारि पु० कपोतसारिः इत० श्येनपक्षिणि ।
 कपोल पु० सौत्वकप-ओलच् । गण्डे । गल्ले (गाल) ।
 कफ पु० केन जलेन फलति फल-ड । शरीरस्य धातुभेदे
 श्लेष्मणि । [ण्वन् । लालायाम् आस्यासवे (धुणु) ।
 कफकूर्चिका स्त्री० कफं कूर्चति विकरोति कूर्च-विकारे
 कफणि पु० स्त्री० केन जलेन फलति स्फुरति इन् । भुजमध्य
 मन्यौ । कूर्परे (कुनुद) स्त्रीत्वे वा डीप् । [द्विकारके लि० ।
 कफवर्द्धन पु० कफं वर्द्धयति वृध-णिच्-ल्यु । [पण्डारकवृत्ते । कफ-
 कफविरोधिन् पु० न० कफं विरुणद्धि वि+रुध-णिनि । म रचे,
 कफविरोधकारके लि० । [वर्धूरवृत्ते, कफनाशके लि० ।
 कफान्तक पु० कफमन्ययति तत्करोतीति अन्+णिच्-ण्वल् ।
 कफारि पु० इत० । शृण्वग्राम् ।
 कफिन् लि० कफोऽस्त्यत्र कफ+इनि । श्लेष्मप्रधाने जने ।
 कफोणि पु० स्त्री० केन जलेन फलति इन् प्रथो० ओत्वम् ।
 भुजमध्यमन्यौ कूर्परे (कुनुद) स्त्री० वा डीप् ।
 कवन्ध पु० कं सुखं बध्नाति बन्ध-अण्, कं बध्यते क्थिते-
 स्मात् बन्ध-घञ्, केन वायुगा बध्यते, कोवायुर्वन्मो वा यस्य
 यथायथं वाक्यम् । उदरे, धूमकेतौ, राहौ, राजसभेदे च ।
 जले न० । 'मनुष्याणां सहस्रेषु हतेषु हृतमूर्हसु । तदा-
 येशात् कवन्धः सादेकोऽमूर्धा क्रियान्वित इत्युक्तलक्षणे
 शिरःस्थान्यक्रियायुक्तदेहे अस्ती० । [वः । कपित्थवृत्ते ।
 कवित्य पु० कपयिस्तपन्यत तमियत्वात् स्या-क प्रथो० पस्य
 कम् अव्य० कम्-णिङ्भावपक्षे विच् । पादपूरणे, जले,
 मलके, मुखे, मङ्गले, निन्दायाञ्च ।
 कम वाञ्छायां आदि० आत्म० सक० सेट् । कामयते अचो-
 कमत अचकमत । [अचकमत ।
 कम कामनायाम् चुरा० आत्म० सक० सेट् । क मयते अचो कमत

कमठ पु० कम-अठन् । कक्षमे । यतीनां जलपात्रे न० ।
 कमण्डलु पु० न० मण्डनं मण्डः कस्य जलस्य मण्डलात् ला-
 कु । करङ्गे, संन्यासिनां जलपात्रभेदे, लघ्वद्वये, चतुष्पाद-
 जातौ च । [अगोकवृत्ते पु० ।
 कमन लि० कामयते कम-ल्यु । कासुको, अभिरूपे, सुन्दरे च ।
 कमनच्छद् पु० कमनः सुन्दरः छदोऽस्य । कङ्कपक्षिणि ।
 कमनीय लि० कम-अनोयर् । मनोहरे, कामनायोग्ये च ।
 कमल न० कं जलमनति भूयति कम्+अल-अच् । पद्मे ।
 कम-कलन् । ताम्बू, क्षोमनि, औषधे, जले च न० । न्यग-
 भेदे, सारसविहगे च पु० । [पद्मसमूहे
 कमलख पु० गण्ड. न० कमलानां समूहः कमल+(प)खण्डच् ।
 कमला स्त्री० कमलं विद्यतेऽस्या अर्थश्चादिवात् कच् ।
 लक्ष्म्याम् । कम-कलच् वरस्त्रियाम् ।
 कमलालया स्त्री० कमलमालयो यस्याः । लक्ष्म्याम् ।
 कमलासन पु० कमलमासनं यस्य । चतुरानने ब्रह्मणि ।
 कमलिनी स्त्री० कमलानां समूहः देशो वा कमल+इनि ।
 पद्मसमूहे पद्मयुक्तलतायाञ्च ।
 कमलोत्तर न० कमलमियोत्तरसत्कृष्टम् । कुसुमपुष्पे ।
 कमिष्ट लि० कम-णिङ्भावपक्षे लच् । कासुके स्त्रियां । कमित्री
 कम्प पु० कपि-चलने घञ् । गात्रादिकम्पे वेपथौ । [चलने
 कम्पन लि० कपि युच् । कम्पयुक्ते । शिशिरे ऋतौ पु० । भावे ल्युट्
 कम्पिल(ल) पु० कपि-इलच् । (कमलायुंढा) रोचन्याम् । कपि-
 इलच् करङ्गे, 'देवीं कपिलवासिनी'मिति श्रुतिः ।
 कम्पिलक पु० कम्पिलएव स्वार्थे कन् । (करमचा) करङ्गभेदे ।
 कम्प लि० कपि-र । कम्पान्विते ।
 कम्ब गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । कम्बति ककम्बोत् ।
 कम्बल पु० कम्ब कलच् । नागभेदे चास्त्रायां, प्रात्रे, धनौ च ।
 खनामख्याते मेपलोमनिर्मिते वस्त्रासनदौ, जले च न०
 कम्बलिन् पु० कम्बलः गलरोमरूपसास्त्रस्य इनि । वृषभे
 कम्बलवति लि० । [वृषभवाह्ये शकटे गन्तीरये च ।
 कम्बलिवाह्य न० कम्बलिना रुपेण वाह्यम् वह-ण्यत् ।
 कम्बि स्त्री० कम-इन् बुक् च । दम्बांस् (छाता) वा डीप् । कम्बी
 कम्बु पु० न० कम-उ बुक् । शङ्खे गजे च । शङ्खके, वलये, नलके च
 न० । ग्रीवायां स्त्री० । [स्वार्थे कन् कम्बुकिष्टपायत्र
 कम्बुकण्ठी स्त्री० कम्बुरिव कण्ठोऽस्याः । कम्बुग्रीवायाम् ।
 कम्बुपुष्पी स्त्री० कम्बुः शङ्ख इव पुष्पमस्याः । शङ्खपुष्पाम्
 कम्बुमालिनी स्त्री० कम्बूनां तत्समपुष्पाणां मालास्यस्याः
 इनि । शङ्खपुष्पाम् ।

कम्बोज पु० कवि-ओज । हस्तिभेदे, शङ्खभेदे “पञ्चनदं समा-
रभ्य स्नेह्याह्निषपूर्वतः कम्बोजदेश” इत्युक्तदेशे च ।

कम्बुतायिन् पु० कम्बुरिवातायी । शङ्खतल्यश्वेतपूर्वकाये
शङ्खचिह्ने । [य्याम् (गंभार)]

कम्भारी स्त्री० कं जलं विभर्ति क२+भृ-अण् उ० । गाम्भा-
कम्भ त्रि० कम-णिङभावपक्षे र । मैथुनेच्छावति काशुके मनोहरे च

कर पु० कृ-अप्, क-अच् या । हस्ते, किरण्ये, राजपाङ्क्तौ
राजस्ते, वर्षौपते, प्रत्यये, हस्तिहस्ते, हस्तनक्षत्रे च ।

किञ्चित्कर्मोपपदे तत्कर्मकारके । यथा कर्मकरः यशस्करः
करक पु० क-बुन् । करझटचे, पञ्चभेदे, दाडिमहचे, कोविदार-
हचे, वज्रलहचे, करीरे, नारिकेलस्य च (नारिकेलेर
खेतल) । कमण्डलौ पु० न० । कर-स्वाद्यै कन्, वर्षौपते
(शिल) पु० स्त्री० । स्त्रियां गौरा० ङीप् करकी ।

करकङ्कणन्याय पु० कङ्कणशब्दस्य करभूषणार्थकत्वेऽपि यथा
करशब्दप्रयोगस्तत्र तत्संलग्नताद्योतनार्थः तद्रूपे दृष्टान्ते ।

करकण्टक पु० करस्य कण्टक इव । नखे ।

करकाजल न० करकाया जलम् इत० (वरक) करकास्यन्दिजले

करकाम्भस् पु० करकाया अम्भ इवाम्भो यस्य । नारिकेले ।

करग्रह पु० करस्य बधूकरस्य वरेण ग्रहे ग्रहणं यत् । विवाहे

करग्रहारम्भ पु० करस्य राजपाङ्क्तस्य ग्रहणं प्रजाम्भ-
आदानंतसारम्भः । वार्षिककरस्य प्रथमादानारम्भे (पुण्याह)

करङ्ग पु० कीर्यते द्रव्यमत कृ-अप् करोऽङ्गो गर्भोऽस्य शक० ।

नारिकेलास्य (खेतल), मस्तकखर्परं (माधारखुली), कम-
ण्डलौ पादभेदे च ‘ताम्बूलकरङ्गवाहिनी’ति कादम्बरी ।

करच्छद पु० कर इवावरकच्छदोऽस्य । शाखोटहचे (मिहोडा)

करज पु० करे जायते जन-ड । नखे व्याघ्रनखाख्यगन्धद्रव्ये
(नखी) च । कं शिरः जलं वा रञ्जयति रन्ज-णिच्-अण्

नि० । (करमचा) करझटचे । [ख्याते हचे ।

करञ्ज पु० कं शिरः जलं वा रञ्जयति अण् । (करमचा) इति

करञ्जफल पु० करञ्जस्य फलमिवाम्भं फलं यस्य । कपित्थे
(कण्ठवेले) । [डुःखेन दोह्यायां गवि स्त्री० टाप् ।

करट पु० क-अटन् । गजगण्डे, काके, कुम्भहचे च ।

करटिन् पु० करटः गजगण्डः ततः अख्यर्थे इति । हस्तिनि ।

करट् पु० क-अट् । (करकटिया) इति नामके विहगे ।

करणं न० क-ल्युट् । क्रियानिष्पत्तौ साक्षात् अव्यवधानेन
साधने व्याकरणोक्ते कारकभेदे, वर्षे, हेतौ, चेत्ये, इन्द्रिये,
गात्रे च, करणं यत्तव काचित्तत्तयेति कुमारः । भावे
ल्युट् । क्रियायाम् न० । ज्योतिषोक्तेषु ब्रह्मवादिष्वे-

कादशसु तिर्यङ्गेषु, वक्ष्येन नृद्रायास्त्यादिते जातिभेदे च
(करणकायस्य) पु० ।

करणाधिप पु० करणानामिन्द्रियाणामधिपः । जीवे आत्मनि ।

करण्ड पु० क-अण्डन् । सधुचक्रे (मौचाक), खड्गे, कारण्डवे
विहगे, वंशादिरचिते इव्यपात्रे (सान्नी), सस्रङ्गे च (कौटा),
यक्षति रोगे स्त्री० टाप् ।

करतल पु० इत० । हस्तस्य तले, हस्ते च ।

करताल न० तल-प्रतिधार्ता घञ् करे तालो यस्य । वाद्य-
भेदे (करताल), तद्धि करे स्थापयित्वैव वाद्यते ।

करताली स्त्री० करौ माद्यते यत् ताल-घञ् इत० गौरा०
ङीप् डस् लः । करतलध्वनौ ।

करतोया स्त्री० करस्य गौरीविवाहकाले शिवकरस्य तोयात्
स्रवद्गर्भवारितः सम्भूतं तोयं यस्याः । कामरूपदेगे स्नान-
मस्यातायाम् नदाम् ।

करपत्त न० करात् पतति-पत द्रुन् । (करात्) क्रकचे दाह-
भेदेके अक्षभेदे । करावेश पत्रं वाहनं यत् । जलक्रीडा-
याम् । तत्र हि हस्ताभ्यां परस्परच्छतोऽस्य क्रीद्यते ।

करपत्तवत् पु० करपत्तमिव पत्तवन्नोऽस्यस्य मत्तप । ताल-
हचे । [रत्नैरगुहे च ।

करपर्ण पु० करः हस्त इव पर्णं यस्य । (भ्येट) भिण्डातकहचे
करपल्लव पु० करस्य हस्तस्य पल्लव इव । अङ्गुलौ ।

करपात न० कर एव पातं जननिक्षेपपातं यत् । हस्ताभ्या-
सत्क्षिप्य परस्परजलदानक्रीडने । कर्म० । हस्तरूपे पादे

करपाल पु० करं पालयति पाल-अण् । खड्गे । संज्ञायां कन्
टाप् अतश्चम् । हस्तयद्यौ । (सिंटा) स्त्री० ङीप् ।

करपीडन न० करस्य बधूकरस्य वरेण पीडनं ग्रहणेन गर्हनं
यत् । विवाहे । [गतिर्धस्य । खड्गे ।

करवाल पु० करस्य बालः शिशुरिव । नखे । करे बालो

करभ पु० क-अभच् करे भाति भा-क वा । मणिवन्मात् कनि-
षापर्यन्ते करस्य बाह्यदेशे, करिषात्रके, उद्ग्रिण्यौ (नखी)

नामधन्वद्रव्ये, उद्ग्रे च । ‘करभकण्टकदार’मिति माघः
करमप्रिया स्त्री० करभस्य उद्ग्रस्य प्रिया । डुरालभायाम् ।

(आलकुशी) ।

करमवल्लभ पु० इत० । उद्ग्रिण्ये पीलुहचे, कपित्थहचे च ।

करमादनी स्त्री० करभैः उद्ग्रैरुद्यते अद-कर्मणि ल्युट्
टिप्त्वात् स्त्रियां ङीप् । डुरालभायाम् । (आलकुशी)

करमर्ह पु० करं ऋणात् सृष्ट-अण् । (करमचा) करझटचे ।
खुलु करमर्हकोऽयत् । तत्स्यर्थे हि करकण्डूरिति तस्य तथात्वम्

करमर्द्दन पु० करं मृदाति मृद-ल्यु । (करमचा) करझट्ये ।
 करमाला स्त्री० करः कराङ्गुलिपर्व मावेव जपसंख्याहेत-
 त्वात् । 'आरभ्यानामिकामध्यां दक्षिणावर्त्तयोगतः । तर्ज-
 नीमूलपर्यन्तं करमाला प्रकीर्तितेत्युक्तलक्षणायां जपसं-
 ख्यार्थं कराङ्गुलिपर्वदशकरूपायां मालायाम् । [अस्तभेदे ।
 करमुक्त न० कुरेण स्यत्ये तत्त्वं प्रति लिप्यते सच-क्त । (वङ्गशी)
 करम्बु लि० क-अम्बु । मिश्रिते । मिश्रणे पु० ।
 करम्बित लि० करम्बो मिश्रणं जातोऽस्य इतच् । मिश्रिते
 मधुकरनिकरपरम्बितेति जयदेवः । [दधिमिश्रितसक्तुषु ।
 करम्भ पु० केन जलेन रम्यते सिच्यते रम-वञ् सञ् च ।
 कररुह पु० करे रोहति रुह-क । नखे । [पाणे (तरवार)
 करवाल पु० करं वाचयति रक्षति पु० वल-पालने अण् । क-
 करवीर पु० करं वीरयति पु० वीर-विक्रान्तौ अच् । कृपाणे
 खड्गे, खनामख्याते हस्ते, रसशाने, देशभेदे च ।
 करवीरक पु० करवीर इव कायति कै-क । अर्जुनहस्ते ।
 सार्धे कन् । करवीराद्ये । [(अरहर)
 करवीरभूषा स्त्री० करवीरस्त्रेव भूषा यस्याः । आढक्याम् ।
 करशाखा स्त्री० करस्य शाखेव । अङ्गुली । [निर्गते जलकणे
 करशीकर पु० करस्य हस्तिहस्तस्य शीकरः । हस्तिहस्तात्
 करम्भूक पु० करस्य मूकः सूचीव । नखे ।
 करसूत्र न० इत० । विवाहादौ हस्ते मङ्गलार्थं बध्यमाने सूत्रे ।
 करहाट पु० करं हाटयति दीपयति हट-दीप्तौ णिच्-वण् ।
 पद्मादिमूले, मदनद्रुमे, पिण्डीतरौ, देशभेदे च ।
 करहाटक पु० करं हाटयति हट-दीप्तौ णिच्-वण् । मदन
 हस्ते । इत० । हस्ताभरणे सुवर्णे । [(करमचा)
 करामर्द्द पु० करामासृद्गति आ-मृद-अण् उप० । करमर्द्द
 कराल लि० क-अण् करोविष्पेः तस्मै अलति पर्याप्नोति अल-
 पर्याप्नो-अच् । विकटे भयानके । तैलभेदे (गर्जनतैल) ।
 सर्जरसयुक्ततैले, (तैलधुना) च न० । दन्तरे, छत्रे च लि० ।
 (अनलमूल) हृत्त्रभेदे पु० ।
 करास्फोट पु० करेण आस्फोटः शब्दो यत् । वलस्थले सङ्कु-
 चितरूपेण स्थापितं एकवाह्यौ इतरकरस्याघातेन शब्दकरणे
 (तालठोका) । इत० वाह्यास्फोटे ।
 करिक पु० क-इक । विट्खदिरि । [च ।
 करिणो स्त्री० करिन्-ङीप् । हस्तिन्यां धेनुकायाम् देवताभेदे
 करिदारक पु० करिणं दणाति हिनस्ति द-णुल् । सिंहे ।
 करिन् पु० करः शुण्डादण्डः असीत्यर्थे इति । हस्तिनि ।
 करीर पु० कृ-रिन् । घटे । बंशादुरे, हिमांशुबंशस्य करीर-

मेवेति नैषधम् । भिक्ष्याम्, हस्तिदन्तमूले च स्त्री० ।
 करीष पु० न० । कृ-ईप् । शुष्कगोमये । [वात्यायाम् ।
 करीषङ्कषा स्त्री० करीषं कषति कष-हिंसायाम् खच् सञ् च ।
 करुण पु० क-उन । करुणाख्ये रसभेदे, करुणाख्ये हृत्त्रे च ।
 'दशासुदश्वतकरुणे' इति नैषधम् । दीने, अनाद्ये दुःखिते,
 करुणावति च लि० । दयायां स्त्री० टाप् ।
 करुणविप्रलम्भ पु० करुणरसान्वितो विप्रलम्भः । अलङ्कार
 प्रसिद्धे शृङ्गाररसमध्ये विप्रलम्भभेदे साहि० ३ परि० ।
 करुणापर लि० करुणायां परः आसक्तः करुणा परा वा
 यस्य । अत्यन्तकरुणायुक्ते । [स्त्रियां करुणामयी ।
 करुणामय लि० करुणा+प्राचुर्ये मयट् । प्रचुरकरुणावति
 करुण पु० कृ+कष । देशभेदे । [खगे ।
 करेटु पु० के जले रेटति रेट-कु । (करकटिया) इति स्वाते
 करेटु पु० क-एतु । गजे । हस्तिन्यां स्त्री० ।
 करोट पु० न० के शिरसि रोटति रट्-द्युतौ अच् । शिरोऽस्थि ।
 इन् । करोटिरयत्न स्त्री० वा ङीप् ।
 कर्क हासे सौवः पर० अक० सट् । कर्कति अकर्कीत् ।
 कर्क पु० करोति कर्णोति क्रियते वा ययायथं वाक्यम् क-क
 तस्य नेत्तम् । बह्वौ, श्वेताश्वे, दर्पणे, कुलीरे, कर्कटहस्ते, कण्ठके,
 मेघादित्यतर्पणं राशौ च । घटे पु० स्त्री० वा ङीप् ।
 कर्कट पु० सौव-कर्क-अटन् । कुद्रामलके, कटफले, कर्करटौ
 पक्षिणि, जलजन्तुभेदे कुलीरे, (कांकड़ा) मेघादित्यतर्पणं
 राशौ, शाल्मलीहस्ते च । सार्धे कन् कर्कटकोष्ठेऽर्थेऽर्थेषु,
 इत्तुभेदे च ।
 कर्कटशृङ्गी स्त्री० कर्कट इव शृङ्गं यस्याः । (कांकड़ाशिङ्गा)
 हृत्त्रभेदे । सार्धे कन् कर्कटशृङ्गिकायाम् ।
 कर्कटि स्त्री० कर्कं कण्ठकमटति इन् शक० । (कांकड़ा) इवारी
 शाल्मलीहस्ते च । वा ङीप् अर्थे, कर्कटशृङ्गग्राह ।
 कर्कटु पु० सौव-कर्क-अटु । करेटुपक्षिणि (करकटिया) । [(कुष्ठ)
 कर्कन्धू स्त्री० कर्कं कण्ठकं दधाति धा-कृ नि० सञ् । बदर्याम्
 कर्कर पु० कर्क-हासे-अरन् । दर्पणे, चूर्णपापाण्यखण्डे कङ्करे,
 (कांकर) सुहरे च । घञ् । कर्कं हासं राति रा-क हङ्
 कठिने लि० ।
 कर्कराङ्ग पु० कर्करं कठिनमङ्गं यस्य । खड्गने पक्षिणि ।
 कर्करान्धुक पु० कर्करः कठोरः अतिशयिताम्भकारवत्प्रात्
 अन्तुः कूपः संघ्रायां कन् । अत्यन्ताम्भकारवति कूपे ।
 कर्करी स्त्री० कर्कं हासं राति रा-क गौरा० ङीप् । (भारी)
 सनाञ्जल्यभाते, कन्दोर्ध्वतादिपक्षिणाश्चनसाधने (भाररा)

पात्रे च । कर्क+रा-इक । कर्करीकोटस्थल ।
 कर्करेट् पु० कर्कते शब्दं रेटते भाषते रेट-भाषणे उ ।
 (कर्कटिया) इति ख्याते खगे ।
 कर्कश पु० करे कशति कश-शब्दे अच्, ष्टपो०, कर्कः काठिचम्
 अस्त्यर्थे श कृ लोपे विच् कर् कश-हिंसायाम् अच् कर्म०
 वा । करङ्गे (करमचा) कासमह्, इजौ, खङ्गे, खरस्ये
 च । साहसिके, क्रूरे, निर्दये, खरस्यर्षवति च वि० ।
 कर्कशच्छद् पु० कर्कशः छद्ः पत्रमस्य । सिहोडा) शाखोट
 हृत्ते, पटोले च । कर्कशदलोत्थल । कौपातक्यां स्त्री० टाप्
 कर्कसार न० कर्क हासं श्वेततां सरति गच्छति ह-अण् ।
 करभे (दधिमिश्रितकृत) । [कुष्माण्ड्यां स्त्री० वा ऊङ् ।
 कर्कार्क पु० कर्क हासं श्वेतताच्छति ह-उण् । कुष्माण्डे ।
 कर्कोट पु० कर्क-ओट । सर्पभेदे, स्वार्थे कन् । 'कर्कोटको नाम
 सर्पे यो हृदि विष उच्यते' इत्युक्तलक्षणे सर्पे, विस्तृष्टे,
 इजौ, (कांकोरोल) ख्याते हृत्ते च । [चोपातक्याम् ।
 कर्कोटकी स्त्री० कर्क-ओट-संज्ञायां कन् गौरा० डीप् । पीत-
 कर्कोटी स्त्री० कर्क-ओट गौरा० डीप् । (काङ्गुड) कर्कश्याम्
 कुष्माण्ड्याश्च । स्वार्थे कन् । कर्कोटिकायाम् ।
 कर्चूर पु० कर्ज-जर ष्टपो० । (कर्चूर) गन्धद्रव्ये, शब्दां च ।
 कर्ज पीडायाम् भ्वा०पर० सक० सेट् । कर्जति अकर्जति ।
 कर्ण भेदने अदन्त चुरादि० उभ० सक० सेट् । कर्णयति ते अच
 कर्णत् त । आ-अवषे आकर्णयति ते ।
 कर्ण पु० क-ननु, कर्ण-भेदने, अच्, कीर्यते शब्दसङ्गणाय क-ननु
 वा । औलेन्द्रिये, अस्ति केनिपातके, अङ्गदेशाधिमे ष्ठासुते
 सूर्यात्मके, दिभुजलोके भुजकोटिभिन्नायां तिर्यगेखायाश्च
 कर्णकोटी स्त्री० कर्णयति भिनति अच् कर्णा सल्लः कीटः
 अत्यायं डीप् कीटी कर्म० । (काण्डाद) शतपद्याम् ।
 कर्णगूध न० इत० । कर्णमले ।
 कर्णजलूका स्त्री० कर्णे जलूकेव । शतपद्याम् (काण्डाद)
 कर्णजलूकम् इत्ययम् । [जाह्नविलोचनेति भट्टिः ।
 कर्णजाह्र न० कर्णस्य मलम् । कर्ण+जाह्र । कर्णमूले 'कर्ण-
 कर्णधार पु० कर्णं नौकागतिनिरूपणदण्डं (हाल) धारयति
 ध-षिच्-अण् । नाविके (काण्डाद) । [कर्णभूषणभेदे ।
 कर्णपाली स्त्री० कर्णं पालयति पाल-अण् । (कानवाला)
 कर्णपुष्प पु० कर्णं इष पुष्पं यस्य । बोरटालनायाम् ।
 कर्णपूर पु० कर्णं पूरयति पूर-अण् । कर्णभरणे, नीलोत्पले,
 शिरीषहृत्ते धर्मोक्तहृत्ते च एतेषां पुष्पैः स्त्रीकर्णस्य भूषा ।
 कर्णपूरक पु० कर्णं पूरयति पूरन् । कर्णपूरार्थे ।

कर्णमल न० इत० । कर्णस्य मलाकारे पटार्थे (काणेर खल)
 कर्णवर्जित वि० इत० । वधारे (काला) श्रोत्रान्नये । सर्पे पु०
 कर्णवेध पु० विध-वञ् इत० । कर्णवेधनरूपे संस्कारभेदे ।
 कर्णवेष्ट पु० कर्णौ वेष्टते अनेन । कुरङ्गले । एवुल्, कर्णवेष्टको-
 ऽन्वैव । भावे ल्युट् । कर्णावरणे न० ।
 कर्णशङ्कुली स्त्री० कर्णस्य शङ्कुलीव । कर्णगोलके, तन्मध्या-
 कात्रे च 'अवलम्बितकर्णशङ्कुली'ति नैषधम् ।
 कर्णामूल न० इत० । कर्णरोगभेदे । [लताभेदे ।
 कर्णस्फोटा स्त्री० कर्णे स्फोटो विदारणं यस्याः । (काणफाटा)
 कर्णाट पु० 'रामनाथं समारभ्य श्रीरङ्गानं किलेश्वर !
 कर्णाटदेश इत्युक्तदेशे' काव्यरीतिभेदे, स्त्री० डीप् ।
 कर्णभरणक पु० कर्णभरणमिव कायति पुष्पद्वारा ।
 आरगवषे हृत्ते । (सोन्दाह) [कर्णचालने ।
 कर्णास्ताल पु० क्वा+स्तृ-र-षिच्-स्तालादेशः इत० । करिणां
 कर्णि पु० कर्ण-इन् । शरभेदे, कण्टकारिकायां स्त्री० वा डीप् ।
 कर्णिका स्त्री० कर्ण-एवुल् । करहस्ताभ्यां, करमध्याङ्गुली,
 बीजकोषे पद्मवराटे, लेखन्याम्, कुङ्किण्याम् अस्तिमन्यहृत्ते,
 अजशङ्कीहृत्ते च । कर्ण+भूषणे इकन् । कर्णभूषणभेदे ।
 कर्णिकार पु० कर्णिकान्च्छति ह-अण् उभ० । (गणियारी)
 हृत्तेभेदे, आरगवषहृत्तेभेदे च (छोट सोन्दाह) ।
 कर्णिरथ पु० कर्णः सामीप्येनास्त्यस्य कर्णी स्तम्भः तत्र ई
 शोभा यस्य न समासान्तः कप् स चासौ रथो रथतुल्यं
 वाहनं कर्म० । स्तम्भवाह्ये याने (पालकी) इत्यादौ ।
 कर्णीसुत पु० कर्णाः कंसमातुः सुतः । कंसासुरे ।
 कर्णजप पु० कर्णे जपति जप-अच् सप्तम्या अलुक् । सूचके
 पिशुने, खले च । [अचकर्त्त त ।
 कर्त्तृ ग्रैथिल्ये अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । कर्त्तयति ते
 कर्त्तृ न० कर्त्ता क्तेने कृत-ल्युट् । क्तेने । तलपिण्डात्
 सूत्रनिष्काशनव्यापारे (काटनाकाटा)
 कर्त्तरी स्त्री० कृत-वञ् कर्त्तं राति रा-क गौरा० डीप् ।
 कपाय्याम्, पत्नीकृतहिरण्यदेः क्तेनसाधने (कातारी),
 केशादिकत्तनसाधने (कांवि) अस्ते, 'क्रूरमध्यगतचन्द्री
 लम्नं वा क्रूरमध्यगम् । कर्त्तरी नाम योगीयं मिति
 ज्योतिषोक्ते योगभेदे च ।
 कर्त्तृ वि० क-हृच् । कारको, व्याकरणोक्ते कारकान्तरप्रयोक्तारि
 क्रियाशये स्वतन्त्रे, तत्प्रयोजके च । चतुरानने पु० ।
 कर्त्तृका स्त्री० कृत-हृच् इडभावः संज्ञायां कन् । अस्तभेदे ।
 कर्त्तृ ग्रैथिल्यकरणे अद० चुरा० उभय० सक० ग्रैथिल्ये अक०

सेट् । कर्तयति ते अचकर्त्त त । क्त कर्त्तितः ।

कर्त्त्री स्त्री० कर्त्त-अच् गौरा० ङीप् । (काटार) इति ख्याते अस्त्र-
भेदे । क-लट् कारिकायां स्त्रियां स्त्री० ङीप् । [अकर्हीत्
कर्ह कुक्षितरवे उदरशब्दे च भ्वा० पर० अक० सेट् । कर्हीति
कर्ह पु० कर्ह-अच् । कर्हमे ।

कर्हट पु० कर्ह-अट् । पञ्चकेशरे, पङ्के च ।

कर्हस पु० कर्ह-अस् । पङ्के, पापे, ब्रह्मण्यस्यायासत्यन्ने प्रजा-
पतिभेदे । मांसे न०, पङ्कवति लि० । [पङ्के एव हि प्ररोहः
कर्हसक पु० कर्हमे कायति प्रकाशते कै-क । शालिभेदे, तस्य
कर्पट पु० न० कृ-कर्मणि विच्-कर्-पटः कर्म० । लङ्गके जीर्ण-
वस्त्रे (लाताकानि), मलिनवस्त्रे च । करस्य पटः शक० ।

धर्मादिमार्ज्जनाथं हस्तस्योले मस्त्रखण्डे कपाय रक्ते वस्त्रे च ।
कर्पटधारिन् लि० कर्पटं मलिनं जीर्णं रक्तं वा वस्त्रं धारयति
णिनि । मलिनः दिवस्त्रधारके भिचुकादौ । [कर्पटीत्यथवा
कर्पटिक लि० कर्पट-ठन् । कर्पटवस्त्रयुक्ते भिचुकादौ । इनि
कर्पर पु० लप्-अरन् लताभावः । कपाळे शीर्षोद्धांसनि,
(माधारखुली), शस्त्रभेदे (कात), कटाहे च ।

कर्परंश पु० कर्परस्यांशः । (खापरा) शर्करायाम् ।

कर्पराल पु० कर्परमलति अल-अण् । कन्दरावे, अचोटदृष्टे च

कर्परी स्त्री० कप-अरन् लताभावः गौ० ङीप् । दाहुरिद्रा-

चारभवे तले (तुंते) । [जातिवे ङीप् । कर्पासीत्यपि ।

कर्पास पु० न० क-पास । वस्त्रयोनौ (कापास) दृष्टभेदे ।

कर्पासफल न० इत० । (माकाटी) कर्पासीबीजे ।

कर्पूर पु० न० कप-ऊर लताभावः । स्वनामख्याते गन्धद्रव्ये

कर्पूरमणि पु० कर्पूरवर्णो मणिः । रत्नभेदे, कर्पूराश्माथल

कर्पररस पु० कर्पूर एव रसः । रसकर्पूरे ।

कर्ब गतौ भ्वा० पर० सकः सेट् । कर्बति अकर्वीत् ।

कर्बुर पु० कर्ब-ऊर । रालसे, शङ्खाच्च । खर्ण, हरिताले च न० ।

कर्मकर पु० कर्म करोति क-ट । यगे । भृत्ये लि० । स्त्रियां
ङीप् । [कर्मसमूहं, तत्प्रतिपादके वेदभागे च ।

कर्मकारण पु० कर्मणां समूहः दूर्वादिवात् काण्डच् ।

कर्मकार पु० कर्मा+क-अण् । लोहकारके जातिभेदे, (कामार)

वेतनं विना (वेगार) कर्मकारके, बाह्यके च ।

कर्मक्षेत्र न० कर्मणां तद्विधानाद्योचितं क्षेत्रम् । भारतवर्षे ।

कर्मठ लि० कर्मणि कुशत्रः कर्मन्+ठ । क्रियाकुशले ।

कर्मण्य लि० कर्मणि साधुः कर्मन्+यत् । कर्मणि योग्यं, तत्र
प्रवीणे च । वेतने अस्त्री० ।

कर्मदेवता स्त्री० कर्मणा यागादिना देवता । यज्ञेन देवत्वं

प्राप्ते 'अस्मिन् कल्पेऽश्वमेधादि कर्म कृत्वा महत्पदम् ।

अवाप्य देवैर्याः पूज्यास्ततः कर्मदेवता इत्युक्तलक्षणे देवे
कर्मधारय पु० व्याकरणोक्ते अर्भेदान्वयिना समानविभक्तिकेन
पदेन वटिते समासभेदे । [रूपे कारके च ।

कर्मन् न० क-मनिन् । क्रियायाम्, व्याकरणोक्ते कर्तुरिष्टतम
कर्मफल न० कर्मणः फलम् । कर्मविप, कजनिते सुखदुःखादौ,
कर्मरङ्गफले च (कामराङ्गानेव)

कर्मभू स्त्री० कर्म कर्मणादि परिकर्म, पुण्यादिकर्म वा तस्य भूः ।
कष्टभूमौ, आर्यावर्त्ते, भारतवर्षे च विहितकर्मण्यत्रैव वर्षे
क्रियन्ते नान्यत्र । [जैननिप्रणीते ग्रन्थे ।

कर्मभीमांसा स्त्री० इत० । कर्मकाण्डप्रधानवेदभागविचाररूपे
कर्ममूल न० कर्मणां मूलम् । कुशलणे । तेन हि वेदिकादि
सर्वं कर्म निष्पाद्यते ।

कर्मरङ्ग पु० न० कर्मणि भोजनादौ रङ्गे रतिर्यस्मात् रन्ज-घञ्
(कामराङ्ग) जम्बीरभेदे, तद्भोजने हि भोजनादौ रुचिर्भवति
कर्मविपाक पु० विपच्यते वि-पच-कर्मणि घञ् कर्मणो

विपाकः । शुभाशुभकर्मजन्ये तत्फलभूते सुखदुःखादौ ।

कर्मव्यतिहार पु० वि-व्यति-हृ-घञ् । कर्मणा व्यतिहारः
इत० । परस्परैकजातीयक्रियाकरणे, क्रियाविनिमये च यथा
यः कश्चित् येन कर्मणा इतरं संवधाति, इतरोऽपि तज्जा-
तीयेनैव कर्मणा तं संवधाति, तयोः कर्मविनिमयो भवति ।

यथा अद्योन्मं ताडयत इत्यादौ । [लोदयं कर्मकारिणि च

कर्मभूर पु० कर्मणि भूरः । प्रयत्नेन प्रारब्धकर्मसमापके, काम-
कर्मसङ्ग पु० कर्मणि सङ्ग आसक्तिः सन्ज-घञ् । इदमहं
करोमि अनेनैतत् फलं भोष्ये इत्याकारकेऽभिनिवेशे ।

कर्मसंन्यासिन् पु० विहितकर्मणि विधानेन संन्यस्यति सं-
नि-अस्-णिनि । सर्वकर्मत्यागिनि यतौ ।

कर्मसाक्षिन् पु० साक्षात् पश्यति नि० साक्षी इत० । 'सूर्यः
सोमो यमः कालो महाभूतानि पञ्च च । एते शुभाशुभस्येह
कर्मणो नव साक्षिण इत्युक्तेषु सूर्यादिषु नवसु ।

कर्मसिद्धि स्त्री० इत० । इष्टानिष्टफलप्राप्तौ "स्वकर्मसिद्धिं
पुनराशंशं" इति कुमारः ।

कर्मार्थ्यच् पु० ७त० । क्रियासाक्षिणि कृताकृतावेजके ।

कर्मार पु० कर्म कृच्छति कृ-अण् । कर्मकारे (कामार) जानि-
भेदे, वंशभेदे (वेहवांश), कर्मरङ्गे दृष्टे च ।

कर्मिष्ठ लि० व्यतिशयेन कर्मां इष्टन् इत्युक्ते । क्रियादृष्टे जने
कर्मिन्द्रिय न० कर्मणां क्रियाणां साधनभूतमिन्द्रियम् । हस्त-
पादादौ, ततो हि चलनादानादिक्रिया निष्पद्यते ।

कर्त्तृ दपे स्वापरं अकं सेट् । कर्त्तृति अकर्त्तृति ।

कर्त्तृट् पु० कर्त्तृ-अट् । द्विशतपाममध्ये सुन्दरस्थाने, यत्र गत्वा क्रयविक्रयादिना सन्निहितजनपदवासिनो जना जीवन्ति तादृशे यामे पुरे वा नगरमात्रे च ।

कर्त्तृर पु० कृणाति हिनस्ति कृ-यवे वरच् । व्याघ्रे, राक्षसे च ।

शृगले स्त्री० डीप् । [स्वार्थे कन् खुल् । श्लेषातकट्ठे कर्त्तृदार पु० कर्त्तृ दपे उण् तं दारयति ट्-अण् । कोविदारट्ठे कर्त्तृर पु० कर्त्तृ-उर । राक्षसे, पापे, नानावर्णे च । तद्वति नि० कर्त्तृ पु० न० कृप-अच् कर्मणि घञ् वा । षोडशमापको गाने, तन्मित्रे सुवर्णे च ।

कर्त्तृक पु० कृप-खुल् । कृपीवले ।

कर्त्तृफल पु० कर्त्तृ तन्मात्रं फलमस्य । विभीतकट्ठे, आसलक्याम् स्त्री० टाप् । [लागामेर लौह] ।

कर्त्तृणी स्त्री० कृप-णिनि । क्षीरिणीट्ठे, खलीने च (अय-कर्त्तृ पु० कृप-ज । करीषाम्नौ (पुट्टियार आचुन) । लपौ च ।

कुल्यायां, नदीमाने च स्त्री० । [कफिन् काले इत्यर्थे ।

कर्त्तृ अय्य० कस्मिन् काले किम्+र्हिल् कादेशः । अनद्यतमे कर्त्तृचित् अय्य० कर्त्तृ+चित् । कस्मिंश्चित्काले इत्यर्थे ।

कल संख्यायां सक० शब्दे अक० स्वा० आत्म० सेट् । कलते अकलित कल गतौ संख्यायाश्च अद० चुरा० उभय० सक० सेट् । कलयति-ते अचकलत् त । [कलत् त ।

कल नोदने (मैरणे) चुरा० उभय० सक० सेट् । कलयति ते अचो कल पु० कल-शब्दे घञ् अट्ठिः । मधुराव्यक्ते शब्दे, सालट्ठे च । कड मदे वज्र्ये क डस् लः । रीतसि । अजीर्णे नि०

कलकण्ट पु० कलः कलान्वितः कण्टोऽस्य । कोकिळे, हंसे, पारावते च । जातिले स्त्रियां डीप् कलकण्टी । [कोलाकृते ।

कलकल पु० कलप्रकारः शुण्वचनत्वात् प्रकारे द्विलम् ।

कलघोष पु० कलो घोषो यस्य । कोकिळे ।

कलङ्क पु० कलयति किम् कल् चासौ अङ्कवेति । चिह्ने, अपवादे, ताम्बादिधातूनां मलभेदे (कल्कान), ताम्बादियोगात् अम्भादेर्विकारे च ।

कलङ्ग पु० केतिशब्दं लङ्गति भाषते क इत्यव्यक्तावुकरणस्य लजि-अण् । विपाक्तास्तेषु हृते मृगे, पक्षिणि च 'न कलङ्गं भवये'दिति श्रुतिः । ताञ्जूटे 'कलङ्गसंवेदनधूमपानात् स्वा-हन्तशुद्धिर्मुखरोगहानिरिति' वैद्यके तस्मैवनान् स्रक्षुष्यादि वक्ष्या । 'रूपकैर्देशभिः प्रोक्तः कलङ्गो नामेत्युक्तपरिमाणे च कलत्र न० गड-इन् गस्य कः डस् लः । निवस्वे, मार्यायाश्च

कलधौत न० कलः मलः धौतोऽस्य । खर्णे, रजते च ।

कलधूतमध्यत ।

[मधुराव्यक्ते शब्दे

कलध्वनि पु० इव० । कोकिळे, पारावते, मयूरे च । कर्म० । कलन पु० कल-ल्यु । नेतसट्ठे । भावे ल्युट् । चिह्ने, दोषे, लङ्गने एकमासिकगर्भे, ग्रहणे, संख्याने, गणने यस्य च, न० । 'कलनात् सर्वभूतानामि'ति श्रुतिः ।

कलभ पु० कल-अभच् । यज्ञवर्षीये हस्तिशायके, धूसूरट्ठे च ।

कलभवल्लभ पु० इत० पीलुट्ठे । [इय ते रुपुमि'ति दधुः ।

कलस पु० कल-अस । लेखन्याम्, चोरे, धान्यभेदे च । 'कलमा कलस्व पु० कड-अस्वच् डस् लः । नालिकाशाके (कलमी), वाणे, कदम्बट्ठे, शाकनाशाश्च । स्वार्थे कन् । कलस्वकोम्यत्वाथे ।

कलस्विका स्त्री० कलस्वो भूम्नाऽस्यस्य ठन् । कलस्वीशाके, श्रीवास्तिनाद्यां सन्त्यायाश्च ।

कलस्वी स्त्री० कड-अस्वच् डस् लः । के जले लम्बते अच् वा गौरा० डीप् (कलमी) जलजशाकभेदे । कलस्वी गोवधा-त्तिकेति श्रुतिः । [कर्म० । मधुराव्यक्ते शब्दे ।

कलरव पु० इ-अप् रवः कलोरवोऽस्य । कोकिळे, पारावते च

कलल पु० न० कल-अलच् । गर्भवेदनचर्माणि जरायौ शुक्र-शोषितयोः संसर्गे च । [सालनिर्यासे (युना) ।

कललज पु० कललं शुक्रशोषितसंघात इव जायते जन-ड ।

कलविङ्ग(ङ्ग) पु० कलं वङ्ग(ङ्ग)ते वगि(वकि)-गतौ अच् प्रयो-ज्यत इत्यम् । चटके खगे, इन्द्रयवे च ।

कलश पु० न० कलं शब्दं श्रवति शु-गतौ ड । घटे ।

कलशि स्त्री० कलं श्यति शो-इन् आलोपः । घटे । 'कलशि-सुदधिशुर्जी'मिति माघः । वा डीप् । अवलम्बितकर्णशङ्कु-लीकलश्रीकनिति नैपधम् प्रश्निपर्याप्तम् (चाकुलिया) ।

कलस पु० केन जलेन लसति अच् । घटे 'कलसं जलसंभृत'-मिति नैपधम् । जातित्वात् स्त्रियां डीप् । द्रोणमाणे नि०

कलह पु० न० कलं हन्ति हन-ड । विवादे, युद्धे, अधिकोपे च

कलहंस पु० कलप्रधानो हंसः । राजहंसे, 'कचहंसः कलदां बभूव स इति नैपधम् । कादम्बहंसे (बालहंसे), न्यपोत्तसे, परमात्मनि, वर्णहंसेषु, त्रयोदशचरपादके छन्दोभेदे च ।

कलहान्तरिता स्त्री० 'कोपात् कालं पराणुद्य पश्चात् तापा-न्विता यदि । कलहान्तरिता प्रोक्ते'त्युक्तलक्षणे नायिकामेदे ।

कला स्त्री० कल-अच् । चन्द्रमण्डलस्य षोडशे भागे, दत्तधन-स्थाधिकलभ्यांशे (सद) अवयवे, कालपरिमाणे, ज्योतिषोक्ते राशेस्त्रिंशद्भागस्य षष्ठभागे, नौकायाम्, कपटे विभूतौ, सामर्थ्ये, संख्यायां, मरीचिपत्रम्, चतुःषष्टिप्रकारेषु गीतवाद्यादिषु च ।

कलाद् पु० कलामंशमादत्ते आ-दा-क । स्वर्णकारे तेन हि
अलङ्कारगठनार्थं गृहीतधनस्यांगोऽपत्तिर्यते ।

कलादक पु० कलामिति कला+अद-एवुल् । स्वर्णकारे गठ-
नार्थं दत्तद्रव्यांशस्य भोजनं तेन हि क्रियते ।

कलानिधि पु० कला निधीयन्तेऽत । कला+नि+धा कि । चन्द्रे
कलानुनादिन् पु० कलमनुनर्दति गिनि । भ्रमरे, चटके च

कलान्तरं पु० अन्यथा कला अंशः मयू० । वृद्धिभेदे 'मासे शतस्य
यदि पञ्च कलान्तरं स्यादिति लीलावती, अन्यस्यां चन्द्रे
कलायाश्च, 'ज्योत्स्नान्तराणीव कलान्तराणी'तिकुमारः ।

कलाप पु० कलामाग्रेति कला+आप्-अण् । समूहे, मयूरपिच्छे,
भूपणे, काष्ठग्राम्, ठूणे, चन्द्रे, व्याकरणभेदे आमभेदे च ।

कलापक पु० कलाप+क स्वार्थे कन् । कलापार्थे, हस्तिस्नानवन्धने,
एकवाक्यतापन्ने श्लोकचतुष्टके न० कलापकं चतुर्भिः सादि-

त्यक्तेः । [शाखावति वटे च । कल+आप-णिनि । कोकिले
कलापिन् पु० कलामोवर्हेऽस्यास्ति इति । मयरे तद्वर्हेऽस्त्य-

कलाभट् पु० कलां विभर्ति कला+भट्-किप् । चन्द्रे । [यां स्त्री०
कलाय पु० कलमयते अय-अण् । (मटर) धान्यभेदे । गण्डद्वया-

कलालाप पु० कलमालपति आ+लाप-अण् । भ्रमरे । [वि०
कलावत् पु० कला+अत्यर्थे मतप् मस्य वः । चन्द्रे । कलावति

कलि पु० कल-इन् । विभीतकहृत्ते, विषादे, युद्धे, शूरे,
अन्ययुगे च । कोरके स्त्री० वा डीप् कली च ।

कलिक पु० कल+मत्वर्थे ठन् । वकभेदे (कौंचवक्) मूले च
कलिका स्त्री० कल-इन् स्वार्थे कन् । (कलि) कोरके, वोरण-

कलिकापूर्व्य न० कलिकेव अपूर्वमदृष्टं पुण्यायुष्यम् । प्रधान-
कर्मजं च प्रधानापूर्वस्य हेतुभूतं त्वान्नरकर्म जन्ते पुण्यादौ

कलिकार पु० कलिं करोति क-अण् । भूष्याटपत्तिणि,
पूतिकरञ्चे च ।

कलिकारक पु० कलिं करोति क-एवुल् । नारदे । कलहकारके
वि० । कलिकार+स्वार्थे क । भूष्याटपत्ति पु० । [कल्याम् ।

कलिकारी स्त्री० कलकाम् चरति कृ-अण् । (विपलाङ्गुलिया) ला-
कलिङ्ग पु० कलिं गच्छति गम-खच् समु डङि । पूतिकरञ्चे

धूष्याटे, कटलहृत्ते, शिरीषहृत्ते, जङ्गलहृत्ते, 'जगन्नाथात्
पूर्वभागे कल्याणतीरान्तरं शिवे ! । कलिङ्गदेशः संमोक्त'

इत्युक्तदेगे, 'उत्कलादर्शितमथः कलिङ्गाभिमुखो यथा'विति
रघुः । इन्द्रश्च च । योषिति विहतायाश्च (तेजडि) स्त्री०

कलित वि० कल-क्त । विदिते प्राप्ते, भेदिते, गृहीते, उक्ते ।
संख्याते, विचारिते, बद्धे च ।

कलितुम पु० कवेराश्रयः दुमः । विभीतकहृत्ते तत् हि, नलस्य

रात्रिश्चिद्रावाप्तये कलिना सुचिरं स्थितमिति भारतकथा ।

कलिन्द पु० कलिं ददाति द्याति वा खच् समु च । अग्नि-
विशेषे, यतो यमुनानदी निःसृता, विभीतकहृत्ते, सूख्ये च ।

कलिन्दकान्या स्त्री० इत० । यमुनायां, कलिन्दजादयोऽथत् ।
कलिप्रिय पु० कलिः कलहः प्रियो यस्य । नारदे, वानरे च ।

इत० विभीतके । इव० प्रियविवादे जने त्रि० ।

कलिल वि० कल-इलच् । गह्वरे, मित्रे च । [लाङ्गल्याम् ।
कलिहारी स्त्री० कलिं हरति हृ-अण् । (विपलाङ्गुलोवा)

कलुष पु० स्त्री० कल-उपच्, लुप् हिंसायां क कस्य जलस्य लुषो
घातकः इति वा । महिषे । पापे न० । तद्वति वि० ।

कलेवर न० कले शुक्ले वरं श्रेष्ठम् तदुत्पन्नत्वेऽपि शुत्रि । सप्रम्या
अलुक् । देहे । [वार्तुपिके ।

कलोपजीविन् वि० कलां वृद्धिमुपजीवति उप+जीव-णिनि ।
कल्क पु० न० कल-क-तस्य नेत्वम् । हततैलादिगणे, दम्भे, विभी-

तकहृत्ते, विषायाम्, त्वरस्त्वानामकगन्धद्रव्ये, हततैलादिपाने-
देये औषधिद्रव्ये च 'द्रव्यमात्रं शिलापिष्टं शुष्कं वा जल-

मिश्रितम् । तदेव शूरिभिः पूर्वैः कल्क इत्यभिधीयते इत्यु
क्तलक्षणे द्रव्यभेदे, शास्त्रे, पापे च । [काधने कलहे च ।

कल्कन न० कल्कं करोति णिच्-भावे ल्युट् । दम्भे, शास्त्रे,
कल्कि पु० कल्क+तत् करोतीति णिच्-इन् । 'सम्बलपाम-

सुखस्य ब्राह्मणस्य महात्मनः । भवने विष्णुपदस्यः कल्किः
प्रादुर्भविष्यतीत्युक्तलक्षणे हरेरवतारे ।

कल्किन् पु० कल्क-इति । रामो रामश्च रामश्च बुद्धिः कल्की च
ते दशेति विष्णोरवतारभेदे ।

कल्प पु० कप-अच् घञ् वा । वृत्तिक्रियाणां सप्तदेशके, शिवा-
कल्पव्याकरणादीनामन्यतमे वेदाङ्गभेदे, बौधायनादिकृते

अनुष्ठेयक्रमविधाने, सूत्रात्मके कर्मपद्धतिग्रन्थे, ब्रह्मदिने,
प्रलये, विकल्पे, कल्पहृत्ते, न्याये च । उत्तरपदस्यः सादृश्ये

कल्प । यथा पितृकल्पः शुक्रकल्पः ।
कल्पक पु० कप-णिच् एवुल् । नापते । छेदके, कल्पनाकारके वि०

कल्पतरु पु० कल्पंते फलदानाय अच् कर्म० । कल्पहृत्ते । [भेदे च
कल्पन न० कप-भावे ल्युट् । कृत्रिमे, छेदने, न्यायोक्ते अस्तमिति

कल्पना स्त्री० कप-णिच्-युच् । पल्ययनादिना क रण्यां कल्या-
करणे, न्यायोक्ते अस्तमितिभेदे, रक्षनायाश्च ।

कल्पान्त पु० ७व० । प्रलये ।

कल्पाप पु० कर्म शुभकर्म स्यति सो-क-एपो-पत्वं रस्य लत्वञ्च ।
नरकभेदे । पापे न० । तद्वति, मलिनं च वि० ।

कल्पाप पु० कल्पयति कल-किप् तं मापयति अभिभवति अच्,

मापः उप०। रात्रिमे.चिबगणे, कण्णगणे, कण्णगण्डुरवणे
च। तद्वति लि० स्त्रियां ङोप्।

कल्याणकराट् पु० कल्याणः कण्ठो यस्य। शिवे तस्य स्वयं येत-
त्वात् विषयोनेष कल्याणात् कण्णगण्डुरता।

कल्य न० कल-यत्, कलासु साधु कला-यत् वा। प्रभाते, मधुनि
ज्योतिषोत्ते लग्ने च। वाक्श्रुतिवर्जिते सज्जोयते, वीतरोगे,
दत्ते कल्याणे च जने लि०। [उपचारात् तत्कालमव्ये
कल्यजग्धि स्त्री० अद-क्तिन् कल्ये प्रातर्जग्धिः। प्रातर्भाजने
कल्याण न०। कल्ये प्रातः अग्र्यते शब्दार्ते अण्चञ्। हेमि,
मङ्गले च। शुभयुक्ते लि०। स्त्रियां गौरा० ङोप्।

कल्याणकृत् लि० कल्याणं शुभं शास्त्रविहितं करोति क-क्रिप्।
शास्त्रविहितकर्मकारके 'नहि कल्याणकृत् कश्चिदिति गीता

कल्याणिका स्त्री० कल्याण-अव्ययार्थे ङन्। मनःशिलायाम्।
कल्ल कृजने अग्र्ये च भ्वा० आत्म० अक० सेट्। कल्लते अकल्लिष्ट
कल्ल लि० कल्ल-अच्। वधिरे अवणेन्द्रियश्च।

कल्लोल पु० कल्ल-ओलच्। कम् जलं लोलं चपलं यदाद्वा अव-
पद्ये अदुस्सारस्य लवम्। महातरङ्गे, हर्षे च। वैरणि लि०
कव स्तुतौ वर्णने च भ्वा० आत्म० सक० सेट्। कवते
अकविष्ट। [कवकानि चेति स्मृतिः

कवको पु० क्वा-अप् संज्ञायां कन्। यासि, भूच्छात्वाके, 'पलाण्डुं
कवच्च पु० कं वातं वक्ष्यति वनुच-क। गर्हभाण्डे ङ्गे, पटह-
वाद्ये च। वर्मणि. तन्त्रोक्ते पूजादौ पादो भूर्जपत्रे लिखि-
त्वा धार्ये च देवतामन्त्रन्यासयुक्ते वाक्यस्तोत्रे पु० न०

कवर पु० न० क्वा-अरन्। अस्त्रे. लवणे. केशपात्रे च। खचिते,
संज्ञिते, शबले च लि०। वर्वरायां स्त्री० टाप्। कं शिरो
हृषीति आच्छादयति क-ङ-अच् गौरा० ङोप्। केश-
विन्यासे केशवेश, काकोल्यां हिङ्गुशक्रे वर्वरायाञ्च स्त्री०
कवर्ग पु० कवठितो वर्गः सज्जातिसंघः। काटिपु पञ्चसु वर्णेषु।
एवं चवर्गादयः। [एवं चवर्ग्य चवर्गीयादयः।

कवर्गीय पु० कवर्गे भवः क्व। कवर्गसम्यग्भवे वर्णं। यत्। कवर्ग्यः
कवल पु० केन वलते वल-अच्। यासि, (लेखेमाह) मत्स्यभेदे च
कवलित लि० कवनं यासं करोति णिच्-ङ्। भुक्ते. व्याघ्रे च
कवाट न० कं वातं वटति वट-वेष्टने अण्। द्वाररोधके
काष्ठखण्डे। कुट्टेऽप्ये ङोप्। कवाटी।

कवि पु० क्वा-इ। शुक्ले, बाल्योकिमुनौ, भास्करे, काव्यकर्त्तरि,
ब्रह्मणि च। अतीतानागतसर्वज्ञे सूक्ष्मायर्दार्शनि परिणते
च लि०। खलीने स्त्री० वा ङोप् कवी।

काविक न० क्वा-इ संज्ञायां कन्। खलीने यद्विचौहमयं धोटक-

सुखाम्भनरे प्रपद्योजनार्थं टीवते तन्मिन्। [कट्]।

कविका स्त्री० क्वा-इ संज्ञायां कन्। खलीने, मत्स्यभेदे च
कविज्येष्ठ पु० कविपु ज्येष्ठः। बाल्योकिमुनौ।

कविता स्त्री० कवेः कर्म भावो वा तत्। कविकृते काव्ये
'भवति कविता कामिनीति प्रसन्नरावम्। [तद्वति लि०
कवोष्ण न० ईपदण्यम् कोः कवादेशः। ईपदण्ये स्पर्शे।
काव्य न० क्वा-यत्। पितृहेगेन दत्तेऽन्नादौ। [पितृगणभेदे।
काव्यवाल् पु० कव्यं पितृहेयकं द्रव्यं बालयति चु० वक्त-अण्।
कश शब्दे भ्वा० अक० पर० सेट्। कशति अकशीत् अकाशीत्
कशा स्त्री० कश-अच्। अन्नादेवास्वार्थं ताडनसाधने
प्रदार्थे, (कोडा, चाबुक)।

कशार्ह लि० कशामर्हति अर्ह-अच्। कशया ताड्ये अदान्तेऽन्नादौ
काशिपु पु० कश-कृत् लि०। भक्ते, वस्त्रे च। सङ्घटितयोर्भाज्य-
वस्त्रयोः, शय्यायाञ्च 'सत्यां क्षितौ किं कशिपोः प्रयास'-
रिति प्रयोगात्।

कशीर पु० न० कं शृणाति शृ-ङि-सायां उ एरङादेशः। शृष्टा-
स्यनि, जलजे मूलभेदे च (केशुर)। स्वार्थे कन्। अवर्धे।
कशीर स्त्री० कशेर-अपाणिजातिश्च। चत्वात् जङ्। जलकन्दे
(केशुर)। [मलिने लि०।

कशमल न० कश-कल सट् च। मूर्च्छायां, मोहे, पात्रे च।
कशमीर पु० कश-ईरन् सट् च। कशमीराख्ये देशे। [यत्
कशमीरज पु० कशमीरे जायते जन-ङ। कुङ्कमे कशमीरजन्मा-
कश्य न० कश-यत्। अश्वपथ्यभागे, मद्यभेदे च। कशामर्हति
कशा-यत्। कशार्हे अदान्तेऽन्नादौ।

कश्यप पु० कश्यं मयं पिबति पा-क। 'ब्रह्मणस्तनयो योऽभूत्
मरीचिरिति विश्रुतः। कश्यपस्तस्य पुत्रोऽभूत् कश्यपानात्
स कश्यप इति निरुक्ते सुनिभेदे, रुद्रभेदे, मत्स्यभेदे च।

कश बधे भ्वा० पर० सक० सेट्। कशति। अकशीत् अकाशीत्
कश पु० कप-अच्। (कटी) पाषाणभेदे, 'कपपाषाणनिभे नभ-
स्ते' इति नैषधम्। [कण्डूयने च न०

कषण पु० कष-ल्यु। अपक्वे (कांचा)। भावे ल्युट्। घर्षणे,
कषाय पु० कपति कण्डन् कष-आय। श्लोनाकटुधे, रामे,
अन्नः करण्डोपे, कषाये कर्म्मणिः पक्वे ततो ज्ञानं प्रजायते'
इति वेदान्तप्रकरभाषायाम्। धपट्टजे (घगाह), रजभेदे
(कषा), रक्तपीतमिश्रितवर्णे च। तद्वति लि०। काये पु०।
कुट्टडरालभायां स्त्री०।

कषायित लि० कषायो रक्तपीतवर्णो जातोऽस्य इतच्। जार
कषाये 'अमुनैव कषायितस्तानीति कुमारः।

कषायिन् पु० कषाय+इनि । सालहृत्ते, नकुचहृत्ते, खज्जूरी
हृत्ते च । विषयरागवति लि०

कष्ट न० कप-क्त कच्छ्रागहनयोः कपइति नेट् । पीडायाम्
व्यययाम्, पीडायुक्ते । गहने च लि० ।

कस गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । कसति अकसीत् अकासीत् ।
कस शान्ते गतौ च अदा० इदित् आत्म० सक० सेट् । कसे अकसिष्ट
कस शान्ते गतौ च सक० अदा० आत्म० सेट् । कसे अकसिष्ट
कसनोत्पाटन पु० कसनं काशरोगम् उत्पाटयति ल्यु । वास
कष्टे, 'वासकः कासनशक' इति वैद्यकोक्तेः । [च ।

कसेरु पु० कस-उ एरुनागम् । कशेरौ, मूकरस्य प्रिये जलकन्दभेदे
कसीर पु० न० कं जलं तीरयति अच् नि० सुट् । रङ्गे (राङ्) धातौ
कस्तूरिका स्त्री० कस-ऊर हट् च गौरा० डीप् कस्तूरी स्त्रार्थे
कन् हस्ते अत इत्त्वम् । ष्टगमदे । ष्टपो० जतोहस्ते
कस्तूरिकाप्यत्र । [ष्टगनाभिजाते गन्धद्रव्ये ।

कस्तूरी स्त्री० कसति गन्धोऽस्याः कस-ऊर हट् च गौरा० डीप् ।
कल्लार न० के जले ह्लादते ह्लाट्-अच् ष्टपो० दस्य रः । श्वेतोत्पले
कांस्य न० कंमेन निष्पादितम् कंस-अग्र । वाद्यभेदे, पानपात्रे च ।
स्त्रार्थे ष्वञ् । ताचरङ्गनिमित्ते उपधातौ, 'उपधातुर्भवे-
त्कास्यं ह्योत्तराणिरङ्गयोरित्युक्तेः । स्त्रार्थे कन् । उक्तार्थे ।

कांस्यकार पु० कांस्य+क-अण् उप० । (कांसारि) जातिभेदे
काक पु० कै-गन्धे कन् तस्य नेत्त्वम् । खनामख्याते पक्षिणि ।
खञ्जे, अष्टके तिलके च ।

काककला स्त्री० काकस्य कला अवयवो जङ्घेवावयवोयस्याः
काकजङ्घाहृत्ते । [काकस्य नाशः ।

काकघ्नी स्त्री० काकं हन्ति ट । मङ्गाकरञ्जे, तत्फलसेवने हि
काकचिञ्चा स्त्री० काकवर्णा चिञ्चा प्रान्तभागः फले यस्याः ।
गुञ्जामाम् । ष्टपो० । काकचिञ्चिः, काकचिञ्ची, काकचञ्चाप्यत्र

काकच्छद् पु० काकस्य छद्ः पक्ष इव छदो यस्य । खञ्जनखगे
काकजङ्घा स्त्री० काकस्य जङ्घेवावयवो यस्याः । खनामख्याते
हृत्तेभेदे (केयोथेङ्गा)

काकजम्बु स्त्री० काकवर्णा जम्बुः । भूमिजम्बुम् ।
काकतालीय स्त्री० काकगमनगमये तालपतनमतर्कितहेतुकं
तद्विषय छ । अवितर्कितसम्भवे यादृच्छिकागतौ ।

काकतिक्ता स्त्री० काकस्यापि तिक्ता । गुञ्जामाम् ।
काकतिन्दुक पु० काकवर्णः तिन्दुकः । काकपीलुके (कुचला)
काकनासा स्त्री० काकस्य नासेव फलमस्याः । काकजङ्घायाम्
(केयोथेङ्गा) काकनासाप्यत्र ।

काकपद् पु० काकस्य पद् इव । मल्लकपर्शद्वयस्य 'वालानां

तु शिखा प्रोक्ता काकपद् इत्युक्ते केसरचनाभेदे (काणपाट्टा)
काकपद् न० काकस्य पदसिद्ध । सिपौ पतितवर्णस्य उपरि-
लेखने तत्स्थानसूचनार्थं न्यस्ते काकपदाकारे चिह्ने ।

शीर्षस्थे काकपदाकारे केशपुञ्जे ध (यिका) ।
काकपर्णी पु० काकवर्णं पर्यमस्याः । सुद्वर्णयाम् ।

काकपीलु पु० काकप्रियः पीलुः शाकः । (कुचला) काकतिन्दुके
काकपीलुक पु० काकानां पीलुरिव । (कुचला) काकतिन्दुके ।

काकपुट पु० काकेन पुटः । कोकिले, कोकिलया हि काकनीडात्
वायसडिस्वमपनीय तत्स्थाने खडिम्बं स्थाप्यते काक्या च
खडिम्बबुद्ध्या तत् परिपाल्यते इति प्रसिद्धम् ।

काकपुष्प पु० काकवर्णं पुष्पमस्य । गन्धिपर्णे हृत्ते ।
काकभीरु पु० काकात् भीरुः । मेचके ।

काकमाची पु० काकान् मञ्जते मचि-अण् नलोपः । कटफल
लतायाम् । (गुडकामाङ्ग) । [५७०] सुद्वर्णयाम् । (सुगानी)

काकमुङ्गा स्त्री० सुदं गच्छति सुद-गम्-ड काका मुङ्गा यस्याः
काकरुहा स्त्री० काकवत् रोहति अन्तरीक्षे मूलमूलन्यतया
जायते । (परगाछा) बन्दाहृत्ते ।

काकलक पु० कुक्षितं कलं कायति कै-क । शोवायासुवतद्देशे
काकली स्त्री० कल-इ ईपत् कलिः कादेशः वा डीप् ।
सूक्ष्मे मधुरगन्धे ।

काकलीरव पु० काकली मधुरावयवो रवो यस्य । कोकिले ।
काका स्त्री० काकः काकवर्णा विद्यतेऽस्याः अर्थं व्यायच् ।

काकोल्यां, काकनासायाम् काकमाच्याञ्च ।
काकाक्षिगोलकन्याय पु० काकस्य एकं चक्षुर्यथा उभयगोलके

पर्यायेण चक्षुःकार्यकारकमेवमेकस्योभयसंबन्धे दृष्टान्ते ।
काकाङ्गी स्त्री० काकस्याङ्गं नासेव फलमस्याः । काकनासायाम्

काकाराण्ड पु० काकस्याण्ड इव फलं यस्याः । महानिम्बे ।
कोलशिखाम् स्त्री० ठाप् महाज्योतिश्रत्वां च डीप् ।

काकादनी स्त्री० काकैरयतेऽसौ काक+अद-ल्युट् । गुञ्जामाम्
काकाल पु० काकं काकेतिरवं लाति ला-क । द्रोणकाके ।

काकिणी स्त्री० कक-लोल्ये घञ् तम् अणति अण् ष्टपो० ।
(बुद्धि) पञ्चतृथ्यां 'बराटकानां दशकद्वयं यत् सा काकि-
णी'ति लीलायतो । काकिनीत्यप्यत्र ।

काकी स्त्री० काकस्य जातित्वात् स्त्रियां डीप् । काकयोर्पति
काकवर्णत्वात् पायमीलतायाम् ।

काकु स्त्री० कक-उण् । शोकाभीत्यादिभिर्धर्मेर्विकारे, अलङ्कार
प्रसिद्धे विरुद्धार्थकत्युक्ते नजादौ गन्धे च । [स्त्र्यर्थे षष्ठे
काकुत्स्थ पु० ककुत्स्थः स्त्र्यर्थे षष्ठ्याः षष्ठ्यभेदे सस्यापत्यम् अण्

काकुद् न० काकु ध्वनिभेदं ददाति ष ते दा-क, काकुद्वयते-
ऽस्मिन् घञर्थे क वा शक० । तालुनि जिह्वेन्द्रियाधिष्ठान-
स्थाने (तालुया) ।

काकेन्दु पु० काकवर्णस्तन्दुः प्रयो० । (कुचला) कटुतिन्दुके ।
काकेष्ट पु० काकानामिष्टः । निखे तस्य हि फलं काकानामिष्टम्,
काकोदर पु० कुक्षितमकति अक-अच् कोः कादेशः काकमी-
घञ्तिमदुदरं यस्य । सपे । [कन् । (यज्ञदुमर) दृक्भेदे ।
काकोडु (डु) स्वरिकास्त्री० काकप्रिया उडु (डु) स्वरौ संज्ञायाम्
काकोल पु० कंक-लोत्ये स्थायै णिच्-ओल । द्रोणकाके, सपे,
शूकरभेदे च । नरकभेदे, विषभेदे च पु० न० । वायस्याम्,
अश्वगन्धायाम् स्त्री० । [ङीत् अकाङ्क्षि ।

काक्ष वाञ्छायाम् स्त्री० उभ० इदित् सक० सेट् । काङ्क्षति अका-
काक्ष लि० ईप्सत् कुक्षितमञ्चि यस्य कोः कादेशः । कुक्षिताच्चे
जने, ईप्सदर्शने कटाक्षे न० ।

काक्षी स्त्री० कक्षे भवा अण् ङीप् । तवरिकायाम् (अरहर)
काक्षीव पु० ईप्सत् जीवत्यस्मात् जीव-वञ् कादेशः । शोभा-
ङ्गनदृष्टे (सजना) ।

काङ्क्षा स्त्री० काचि-अ । इच्छायाम् ।

काङ्क्षा स्त्री० कुक्षितमङ्गमस्याः कादेशः टाप् । वचायाम्
काच पु० कच्यतेऽनेन कच-वञ्चने दीप्तौ च षञ् । शिक्ये,
(शिका) मणिभेदे, मृत्तिकाभेदे आरे, (काच्) शिक्यके
च (भोम) ।

काचन न० काचयति वधाति अनेन कच-स्वार्थे णिच्-ल्युट् ।
पत्रवन्धनद्वये लाञ्छादौ । काचिदित्यर्थे अव्य० ।

काचलवण न० काचस्य लवणम् । काचोत्पादनशोधने लवणे,
(भोरा) । कण्ठलवणे (काढालोण) ।

काचसौवर्चल न० इत० । काचमृत्तिकासम्भवे लवणे ।

काचस्थाली स्त्री० काचस्य स्थालीव (पाकलगाछ) । दृक्-
भेदे, काचमयपात्रे च ।

काचाच् पु० काच इवाञ्चि यस्य । कपर्दकाच्चे दृक्भेदे ।
काचित् लि० काचे शिक्ये चितं घृतं प्रयो० । शिक्यघृते पदार्थे
काञ्चन पु० काचि-दीप्तौ ल्यु । खनामस्थाने दृष्टे, चम्पके,
नागकेशरे, उडुम्वरे, धूसूरे च । सूर्ये, पद्मकेशरे, काङ्क्षादि-
पुष्पे दीप्तौ च न० ।

काञ्चनक पु० काञ्चनमिव कायति प्रकाशते कै-क । एविभेदे,
कोविदारदृष्टे च । हरिताले न० । [(त्रापाकला) ।

काञ्चनदली स्त्री० काञ्चनमिव दलं यस्याः । सूर्यकदल्याम्,
काञ्चनसीरी स्त्री० काञ्चनमिव बीरं यस्याः गौरा० ङीप् ।

चीरिणीलतायाम् ।

[गणितारी) ।

काञ्चनपुष्पी स्त्री० काञ्चनमिव पुष्पमस्याः । गणिकारीकृते,
काञ्चनार पुः काञ्चनं दीप्तिमच्छति ऋ-अण् । काञ्चनदृष्टे,
काञ्चनाल पु० काञ्चनाय दीप्त्यै अलति पर्याप्नोति अल-अच् ।

कोविदारदृष्टे । [हरिद्रायां, गोरचनायाम्, सूर्यसीरीदृष्टे च
काञ्चनी स्त्री० काञ्चनतेऽनया काचि-दीप्तौ करणे ल्युट् ङीप् ।
काञ्चि (ञ्चि) स्त्री० काचि-इन् वा ङीप् । स्त्रीकटिभूषणभेदे,
(चन्द्रहार, गोट) 'एकयदिर्भवेत् काञ्चि मेखला त्वष्टयष्टिका ।
वलयः षोडश चयः' इत्युक्तलक्षण यष्टौ, गुञ्जायाम् 'अयो-
ध्या मधुरा माया काञ्ची अवनिके'ति पुरीभेदे च ।

काञ्ची (ञ्चि) पद् न० इत० । जघने ।

काञ्चिक न० अनुज-भालार्धनिर्देशे वुन् कुक्षिता अङ्गिका
व्यक्तिर्यस्य । आरनाले (कांजी) ।

काण पु० कण-निमीलने षञ् । कान्के । एकचक्षुर्युक्ते लि० ।
काण्ड पु० न० कण-शब्दे ङ तस्य नेत्वम् दीर्घः । लम्बे,
तणादिगुच्छे, दृक्स्थान्ते, (गुडी) बाण्ये, अवचरे, प्रस्तरे,
नाडीदृष्टे, नावे, वज्रपरिच्छेदात्मके यन्त्रप्रकरणे, निर्ज-
नस्थाने च । अचौटदृष्टे पु० । [(करेला) ।

काण्डकटुक पु० काण्डे स्तम्भेऽपि कटुकलिङ्गः । कारवेले,
काण्डकीलक पु० काण्डे कीलमिव यस्य कप् समा० । लोभे,
तस्मिन् कीटसंख्यात् हि कीलमिव रुन्त जायते ।

काण्डतिलक पु० काण्डे तिलकः । भूनिखे (चिराता) ।

काण्डपट पु० काण्ड इव पटः । (कानात) पटभेदे, दस्य
संकोचे काण्डरूपता भवति ।

काण्डपृष्ठ लि० काण्डानि पृष्ठे यस्य । गङ्गाजीवे । 'सकुलं
पृष्ठतः कृत्वा यो वै परकुलं व्रजेत् । तेन दुश्चरितेनारौ
काण्डपृष्ठ इति स्मृत' इत्युक्तलक्षणे जने पु० ।

काण्डरुहा लि० काण्डात् प्ररोहत् । कटुक्याम् (कटुकी
काण्डरीर लि० काण्डो बाणोऽस्मात्ति ईर । (तीरन्दाज) बाणधरे
अपामार्गे न० । मञ्जिषायां कारवेलाञ्च स्त्री० ङीप् वा ।

काण्डेक्षु पु० काण्डेन स्तम्भेन इक्षुरिव । (तालमाखन) दृष्टभेदे
काण्व पु० कण्डेनाधीतः अण् । यजुर्वेदीयशाखाभेदे । अपत्यार्थे
२४ । कण्डपुत्रादौ लि० ।

कातर लि० ईप्सतरति स्वकर्तव्यं कर्तुं शक्नोति कु-तृ अच्
कोः कादेशः । अधीरे, व्यसनाङ्गले, भीते, विषये, चञ्चले च ।
तदध्यासितकातराक्षीति रघुः । के जवे आतरति श्रवने
न त विशेषतो मञ्जति । उडुपे ।

काटण्व न० कुक्षितं तण्यं कादेशः । कुक्षितदृष्टे ।

कात्यायन पु० कव्यस्यापत्यं फक् सुनिभेदे । स च धर्माशास्त्र
कर्त्ता वररुचिनामा व्याकरणशक्तिं कर्त्ता च ।

कात्यायनी स्त्री० कव्यस्यापत्यं स्त्री० फक् । दुर्गायां सा हि कल्या
नरे कव्यस्यापत्यमासीत् । अर्द्धवयस्कायां कानायवस्त्रायां
विधवायाञ्च ।

कादम्ब पु० कद-णिच्-अवच् । (वालहंश) कलहंसे, काणे,
इत्यौ च । कदम्बे भवः अण् । कादम्बमत्व वि० ।

कादम्बर न० कादम्बं राति लाति प्रकृतिवत्त्वेन रा-क । ऐक्षते
शुडादौ, तस्य विकारे मये च । कादम्बं कदम्बोद्भवं रसं
राति रा-क । तत्तुल्यरसत्वात् दधिवरे पु० ।

कादम्बरी स्त्री० कृषितं नलितमम्बरं यस्य कौः कदादेशः
कदम्बरो बलभद्रस्तस्य प्रिया अण् । हलिप्रियायाम् मदि-
रायाम् । कादम्बं रसे राति रा-क गौरा० डीप् ।
कोकिलायाम्, सरस्वत्याम्, शारिकायाञ्च ।

कादम्बिनी स्त्री० कादम्बाः कलहंसा वलाका वा अउधावक-
त्वेन सन्त्यस्याः इति । भेषमालायाम् । [कालभवे ।

कादाचित्क वि० कदाचिद् भवः कालार्थत्वात् ठक् । कदाचित्-
काद्रवेष्ट पु० कद्राः अपत्यम् ठक् । नराकारे फणालाङ्गुलवति
देवयोनिभेदे नागे, सर्पे च । [णो छे च ।

कानन न० पु० कन-दीप्तौ ल्युट् युच् वा । वने, गृहे, व्रज
काननाग्नि पु० इत् । शमीवृक्षे, तज्जानवह्निना हिवनदाहः
कानीन पु० कयाया अनूशया अपत्यम् अण् कनीनादेशश्च ।
'कानीनः कथकाजातो मातामहहृतो मत' इति ऋक्षुक्ते
पुत्रभेदे । यथा व्यासः कर्णश्च ।

कान्त पु० कन-क्त, कम-क्त वा । पत्न्यौ, लौहे, सूर्यपूर्वकः
सूर्यकान्तिशिलायाम्, चन्द्रपूर्वकः चन्द्रकान्तमणौ, वसन्ते,
हिज्जलट्टे च । कस्य व्रज्जणोऽनो यस्मात् । वाद्यदेवे ।
कुङ्कुमे लौहभेदे न० । मनोरमे, शोभने, अभीष्टे च
वि० । नार्था, प्रियकृष्टे च स्त्री० ।

कान्तपुष्प पु० कान्तं पुष्पस्य । कोविदारवृक्षे ।

कान्तलक पु० कान्तं लकृति लक-आस्रादने अवच् । (तुंद) तन्ने वृक्षे
कान्तलौह पु० कान्तो लौहो यस्य । अयस्कान्ते । कर्म० ।

(कान्तिलौह) लौहसारं । [पुष्पोद्भूतौपधं यस्य । अशोकवृक्षे

कान्ताङ्घ्रि, दोहद पु० कान्ताङ्घ्रिः नारीपादस्पर्शः दोहदं

कान्तायसम् न० कान्तमयः अच् समा० । (कान्तिलौह)
लौहसारं । द्व० । अयस्कान्तो मणौ ।

कान्तार पु० कस्य जलस्य मुखस्य अन्तस्तं कान्तं मनोहरं वा
पश्यति ष-अण् । कोविदारवृक्षे, इक्षुभेदे उपद्रुवे, कानने,

पद्मभेदे, महारथ्ये, दुर्गमवर्त्मनि, गते च ।

कान्तारक पु० कान्तं वनमृच्छति ष-खुल् (काजला) इक्षुभेदे
कान्ति स्त्री० कम-क्तिन् । शोभायां, दीप्तौ, अभिलाषे च ।

कान्तिदा स्त्री० कान्ति-दा-क । सोमराजीलतायाम् कान्तिप्रदेवि०
कान्तिदायक न० कान्ति-दा-खुल् । कालीयकट्टे । कान्ति-
प्रदे वि० । [भक्ष्यभेदे ।

कान्द्वन न० कन्दौ भर्जनपात्रे संयुतम् अण् । (मिठाई) पक्वान्ने
कान्द्विक वि० कान्द्वं पण्यमस्य ठक् । अपूपकारिणि तदु-
पजीविनि (मिठाईकर) । [भीत्या प्रलायिते ।

कान्दिग्भूत वि० कां दिग्ं यामीत्युक्तिं भूतः प्राप्तः पृषो० ।

कान्दिशीक वि० कां दिग्ं यामीत्याह ठक् पृषो० । भीत्या
प्रलायिते । [पृषो० । देशभेदे, विप्रभेदे च (कनौज)

कान्यकुञ्ज न० कन्याः कुञ्जा यत्र कन्याकुञ्ज-स्यार्थेऽण्
कापटिका वि० कापटेन चरति ठक् । कापटव्यवहारिणि गृहे,
परमर्म्मज्ञे च । छात्रभेदे पु० ।

कापथ पु० कुक्षितः पन्थाः अच् समा० कादेशः । निन्द्ये वर्त्तेनि ।

कापालिक पु० कपात्रेन मस्तककर्परं व्यवहरति भोजनपा-
नादिकं करोति ठक् । स्नानामन्त्राते वर्णौ, कुलाचारभेदे च ।

कापिल पु० कपिलेन प्रोक्तमभीतेऽण् । सांख्यशास्त्रज्ञे,
पिङ्गलवर्णे च । तद्वति वि० ।

कापिश न० कपिशवर्णोऽस्त्यस्य प्रज्ञाद्यण् । मद्यभेदे ।

कापिशायनी स्त्री० कपिशस्य मद्यभेदस्यायनम् स्थानं अय-
ल्युट् डीप् । द्राक्षालतायाम् ।

कापुरुष पु० कृषितः पुरुषः कौः कादेशः । निन्दितपुरुषे ।

कापोत न० कपोतानां समूहः अण् । पारावतसमूहे । कपोत-
वर्णत्वात् कपोतस्येदम् अण् । सौवीराङ्गने, सर्जिकालारे च
कापोताञ्जन न० कापोतं च तदञ्जनं चेति कर्म० । सौवीराङ्गने
काफल पु० कृषितं फलमस्य । (कटफल) वृक्षभेदे ।

काम न० कम-णिच्-अवच् । शुक्रे, इष्टानतिक्रमे, त्रिकामे च ।

कम-वच् । काम्ये, अनुसृतौ, इच्छायामभीष्टविषयाभिलाषे,
'पुंशे या विषयामेवा स काम इति भगवते'त्युक्तलक्षणे
विषयामेक्षणे, कन्दर्पे च पु० । [पन्थाम् रतौ ।

कामकला स्त्री० कामस्य कला प्रिया । कलाहेतत्वात् काम-

कामकार वि० कामं काम्यं करोति घण् । कामतः प्रवृत्तौ

लामकेलि पु० कामे रतौ केलिद्रस्य । जारे । कर्म० । सुरते

काममामिन् वि० कामं गच्छति गम-णिनि । यथेष्टावरण-

शीले । पृषो० सम् । कामं गामीत्ययत्न [स्नेहाचारे

कामचार पु० कामेन स्नेहया चरत-वच् चारः ।

कामद्वि-कमान् ददाति दा-क । अभीष्टदायके, वनभेदे च
कामदुघा स्त्री० कामं दोषि दुह-क घादेगः । अभीष्टसम्पाद-
यित्वाम् सुरभौ गवि ।

कामदुह स्त्री० कामं दोषि दुह-कृप् । सुरभौ गवि । [गवि
कामधेनु स्त्री० कामस्य अभीष्टस्य दोहनस्य हेतुर्धेनुः । सुरभौ
कामध्वंसिन् पु० कामं व्यस्यति ध्वन्ध-णिवृ-णिनि । शिवे ।
कामपाल पु० कामान् पालयति पाल-रत्नयो-अण् । वनभेदे ।
कामम् अयं कम-णिङ्-असु । अनुमतौ, प्रकामे, पर्याप्ते,
अज्ञायाम् अनुमतौ, अकामानुमतौ, स्वच्छन्दार्थे, अनि-
ष्टस्यागत्या स्त्रीकारे च । [रूपे, सुन्दररूपे च वि० ।
कामरूप पु० स्वनामख्याते देशभेदे । कामोरूपं यस्य । स्वेच्छा
कामरूपिन् पु० कामतो रूपं यस्य इति । विद्याधरे । मनो-
रूपवति, स्वेच्छारूपधारिणि च वि० ।

कामल पु० कामेन लसति लस-ड । वसन्तकाले । मल्ले
लच् । कामयुक्ते वि० । कामं कान्तिं लुनाति लू-ड । रोग-
भेदे (काञ्चोल) पु० स्त्री० स्त्रियां टाप् ।

कामवल्लभ पु० इतः । आम्नष्ट्वे तन्मुक्तं हि कन्दर्पप्रियम् ।
कामवृन्ता स्त्री० कामतो वृत्तं यस्याः । पाटलायाम् ।
कामवृत्त पु० कामेन बीजाङ्गुरनिरमेक्षतया यथेच्छं वृजः ।
वन्दके (परगाढा) ।

कामशर पु० कामस्य शर इव सुजनवन्त्वेन । आम्नष्ट्वे ।
कामसुख पु० इतः । कामस्य सुखात् टच् समा० । वसन्तकाले,
तदुद्दीपके चन्द्रे च । [वातस्यावनप्रणीते अन्ये ।
कामसूत्र न० कामस्य तत्तन्त्रस्य सूत्रम् । कामतन्त्रप्रतिपादके
कामाङ्गुश न० कामस्याङ्गुश इव । नखे ।
कामात्मता स्त्री० कामात्मनो भावः तत् । कर्मफलमिहापश्यी
लते । कामात्मता न प्रशस्तेति मनुः ।

कामात्मन् वि० कामे फलतत्प्राप्त्यामात्मनःकरणं यस्य ।
फलकामनावति, कामाकुलचित्ते च । काम आत्मा स्वरूपं यस्य ।
काममये काम्यमानविषयशतकुलचित्तत्वेन तद्रूपता पदस्वभावे ।
कामान्ध पु० कामं यष्टेमन्मयति स्वरेण विरहिणम् चुरा०
अनुध-अच् । कोकिले । कामेनान्धः इतः । विवेकहीने वि० ।
कामालु पु० कामतो लुप्ति अल-पर्याप्तौ ण् । रक्तकाञ्चनद्वये
कामावशा(सा)यिता स्त्री० कामान् अवशते अव-गीड्
णिनि तस्य भावः तत् । अणिमाद्यष्टविधैश्वर्यमध्ये सत्य-
सङ्कल्पतारूपे ऐश्वर्ये । कामान् अवसात् नित्यं तु शीलस्य
स्यतेः णिनि ततस्तत् । कामावसायितायैवार्थे ।
कामिन् पु० काम-णिनि । चक्रवाके, प्रारावते, चटके, सा-

रसखगे च एतेषां कामाधिक्यात् कामित्वम् । कामवति
वि० स्त्रियां ङीप् कामिनी । मोरस्त्रिवाम्, दारुहरिः-
द्रायाम्, मदिरायाञ्च स्त्री० ।

कामीन पु० काममनुगच्छति ख । रामपत्ने । कामानुगते वि०
कामुक पु० कम-णिङ्-उक । अथोक्तद्वये, अतिसुक्तके, माध-
वीलतायाम्, चटके च । सैयनकामनातिशयवति वि० । स्त्रियां
ङीप् कामुकी । इच्छामात्रवत्यान् टाप् कामुका । [लतायाम्
कामुककान्ता स्त्री० कामुकानां कान्ता प्रिया । अतिसुक्तक
काम्पित्य पु० काम्पिताया नया अदूरभवो देशः स्य । उत्तर
देशभेदे, तत्र जातायां गुग्गारोचनाख्यायां लतायाञ्च ।
काम्वल पु० कम्बलेन परिहृतो रयः । कम्बलेन समताद्वेष्टिते रये
काम्बविक पु० कम्बुः शङ्खः शिल्पस्य । शङ्खकारे (शांखारि)
काम्बोज पु० कम्बोजो देशोऽभिजनो निवासी वा यस्य अण्
कम्बोजदेशोद्भवेऽच्, पुद्गागच्छे, स्वेच्छभेदे च । धवलख-
द्विरे, माणपख्याम्, हयपुच्छाञ्च, स्त्री० ङीप् ।

काम्य न० कम-णिङ् यत् । 'यत् किञ्चित् फलसद्दिश्य, यत्त-
दानतपःक्रिया । क्रियते बडलायासं तत्काम्यं परिकी-
र्तितमित्युक्ते कर्मणि । कमनोये, सुन्दरे च वि० ।

काय पु० जीयतेऽन्तारिभिः विज् घञ् नि० । देहे । कः प्रजा-
पतिर्ब्रह्मा वा देवतास्य अण् इत् अन्तादेशः वदिरया-
देशश्च । प्रजापतिदेवताके चरौ, माजापत्यविवाहे कनिष्ठा-
नामिकयोरधोभागे, खल्पाङ्गुलिमूलरूपे, ब्राह्मेतीर्षे, लज्जे,
स्वभावे, मूलधने च ।

कायस्य पु० काये तिष्ठति काय-स्या-क । परमात्मनि, लिपि-
करदत्तौ (काएत) जातिभेदे च । कायस्तिष्ठत्यनया स्या-क
टाप् । हरीतक्यम् आमलकाञ्च स्त्री० ।

कायिका स्त्री० कायेन निर्वाह्या ठक् । गवादिकर्मकरण-
रूपायां 'दोह्यावाह्यकर्मयुक्ता कायिका ससुदाहृते'ति स्तुत्यु-
क्तायां वृद्धौ प्रत्ययं पणतर्द्धादिदेयवृद्धौ च 'कायाविरो-
धिनी शब्दत्वं प्रसादाद्या त्त कायिकेति नारदवचनात् ।

कार पु० कृष्टिमायां, क करणे वाभावे घञ् । वध्ये, निषये, यत्ने
क्रियायाञ्च । कृ विद्येये आभारे घञ् । हिमाद्रौ, यतौ च ।
कर्मोपपदे कर्त्तरि अण् । तत्तत्कर्मकर्त्तरि यथा कर्म-
कारः स्वर्णकार इत्यादिः । कृ-कर्मणि घञ् विविधे
धान्यादिराशौ ।

कारक वि० क-खुन् । क्रियाजनके । क्रियोपाधिके साक्षात्
क्रियान्वयिनि व्याकरणोक्ते कर्त्तृकर्मदिषु षट्पु न० ।

कारकदीपक न० अलङ्कारशास्त्रे अर्थालङ्कारभेदे सा००प० ।

कारण त० क-णिच् करणे ल्युट् । हेतौ, यद्व्यतिरेके का-
न्यानुमतिस्मिन्, यथा दण्डं विना घटस्थानुत्तरितो
दण्डो घटस्य कारणम् ॥ साधने, इन्द्रिये, देहे च । कञ्
हिंसायां स्वार्थे णिच् भावे ल्युट् । वधे । क्रियते इति
कर्मणि ल्युट् । कर्मणि, वाद्यभेदे च । कञ् हिंसायां
णिच्-युच् टाप् कारणा । यातनायां स्त्री० ।

कारणमाला स्त्री० अर्थालङ्कारभेदे साहि० १० परि० ।

कारणोत्तर न० कारणेन उत्तरम् । व्यवहारेषु वाद्युपन्यस्तं
वस्तु सत्यत्वेनाङ्गीकृत्य तत्रातिकूलतासाधनकारणकथने
यथा अयं शतं धारयतीत्यभियोगे सत्यं गृहीतं किन्तु
शोधितम् इयं भूमिर्भूमीत्यादिना भुज्यते इत्यभियोगे सत्यमे-
तस्य भूमिः किन्तु दानेन क्रयादिना वा इदानीं समेत्युत्त-
रकथनम् । कारणमप्येतदर्थं “मिथ्योत्तरे पूर्ववादे कारणे
प्रतिवादिनीति” कारणोत्तरेऽपि कारणशब्दप्रयोगात् ।

कारणव पु० रम-ङ तस्यनेचम् रण्डः दैपत् रण्डः का-
रण्डः तं वाति वा-कः । हंसभेदे ।

कारंस्मा स्त्री० दैपत् रंस्मा कोः कादेशः । प्रियकुण्डले ।

कारव पु० केति रवोऽस्य । काके ।

कारवी स्त्री० कारं वाति वा क, केन जलेन रौति अच्, गौरा०
डोप्, र+अच् करवो मयूरस्तस्येदम् अण्+कृ-हिंसायां
णिच् क्तिप् कारं तमवति अण् वा । शतपुष्पायाम्, रुद्र-
जटायाम्, मयूरशिखायाम् । कारवेले, लक्ष्मणाग्रम् (तेज-
पात) कणजीरके च ।

कारवेल्ल पु० कारं वेल्लते वेल्ल-अण् । (करेजा) लताभेदे ।
अलार्थे डोप् । जुद्धकारवेल्लायाम् (उच्छा)

कारस्तर उ० कारं करोति क-अण् नि० सट् । किम्याकट्टे
कारा स्त्री० कृ-मिदादित्वात् अङ् नि० दीर्घः । वस्त्रनाशारे,
द्वयाम्, वीणाधःस्यकाष्ठमयमाण्डे, सुवर्णकारिकायाञ्च ।

कारागार न० कारवागारम् । वस्त्रगालने ।

कारापय पु० लक्ष्मणात्मजयोरङ्गदचन्द्रकेतोरज्यविषये देशभेदे
कारि स्त्री० कृ-इज् । क्रियायाम् । शिल्पिनि वि० ।

कारिका स्त्री० क-धात्वर्थनिर्देशे खुल् । क्रियायाम् । कर्तरि
खुल् । नटयोमिति । सत्याचरदृष्ट्या बहुलार्थबोधके
श्लोके, शिल्पे च कृ-भावे खुल् । यातनायाम् । क-बुष्
नापितादिकृत्वे, दृष्टिभेदे च (सुद) ।

कारिता स्त्री० क-णिच्-क । “कारिता नाम सा दृष्टिर्द्विषि-
केन सयं कतेति” खलुके दृष्टिभेदे (सुद) ।

कारोरी स्त्री० कं जलमृच्छति क+कृ-विच् कारं मेघः तमो-

रयतीति ईर-अण् । दृष्टिश्चादिकायां यज्ञक्रियायाम् ।
कारोरीरमनु दृष्टिरिति श्रुतिः ।

कार् वि० क-उण् । शिल्पिनि, कारके च । विश्वकर्मणि पु० ।
कारुज पु० कं जलमारुजति, कृत्स्नं रुजति वा रुज-क ।
करभे, बल्मीके, नागकेशरे, गैरिके, स्वयंजाते देहस्ये
तिलादिचिह्ने च ।

कारुणिक वि० करुणा शीलमस्य ठक् । दयाली दयाशीले ।
कारुण्यन० करुणस्य भावः करुणैव वा घञ् । दयायाम् ।
कार्तस्वर न० कृतस्वरे आकरभेदे भवं, कृताः पठताः
स्वरायेन तस्मै वेदिकाय ब्राह्मणाय वा इदम् वा अण् ।
स्वर्णे, धुसूरे, काञ्चनदृष्टे च ।

कार्तिक पु० कृत्तिकायां जातः अण् । कृन्दे, कृत्तिकानक्षत्रे
युक्ता पौर्णमासी कार्तिकी सास्मिन् मासे अण् । खनाम-
ख्याते शरदृतोर्द्वितीये मासे ।

कार्तिकिक पु० कृत्तिकानक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी कार्तिकी
सा यत्र मासे ठक् । कार्तिके शरदृतोर्द्वितीये मासे ।

कार्तिकी स्त्री० कृत्तिकानक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी अण् ।
चान्द्रकार्तिकमासस्य पौर्णमास्याम् । [शिवपुराणे ।

कार्तिकेय पु० कृत्तिकानामपत्यं तत्वालितत्वात् ठक् । कृन्दे
कार्तिकोत्सव पु० ७त० कर्त्तिकशुक्लमतिपदि कर्त्तव्ये दीपोत्सवे
कार्त्यु न० कृतस्त्रस्य भावः घञ् । साकल्ये, सामग्र्ये ।

कार्पट पु० कीर्यते कृ-विच् कर्-पटः कर्म० स्रज्ज् भवति
अण् । लावायाम् (चापलागाला) स्वार्थेऽण् लुङ्बस्त्रखण्डे ।
कर्पटेन जीर्णवस्त्रेण चरति अण् । कार्याधिनि (उभेदशार)

कार्पटिक पु० कर्पटेन काषायवस्त्रेण चरति ठक् । तीर्थयात्रोद्यते
कार्पण्य न० कृपणस्य भावः घञ् । उचितव्ययविसृजतया

धनसञ्चयेच्छायां, दैन्ये च कार्पण्यदोषोपपन्नस्वभाव इति गीता
कार्पास न० कार्पास्याः फलम् अण् तस्य लुक् तस्य पिशाटं
वा अण् । (हृत्वा) कार्पासीफले । तज्जातवस्त्रादौ वि० ।

कार्पासनासिका स्त्री० कार्पासस्य नासिकेव सूत्राकर्पण-
स्यानम् । यथा नासिकाद्वलदानेन पद्मादिराज्यते एवं
सूत्राकर्पके तर्कौ, यन्त्रे (टेको)

कार्पासी स्त्री० क-पास स्वार्थेऽण् । दृष्टभेदे (कापास)

कार्मशा वि० कर्मणि कुशलः अण् । क्रियायु दृष्टे, योगविद्यायाम्

कार्मिक वि० कर्मणा शिल्पिकर्मणा निष्ठं ठक् । विचित्रयस्त्रादौ

कार्मुक पु० कर्मणे प्रभवति टकज् । वंशे, ज्ञेयशब्दरे, मश-
निम्बे हिज्जवे च । धनुषि न० । क्रियादृष्टे, कर्मसमये च वि०
कार्यं न० क-अण् । प्रयोजने, हेतौ, व्याकरणोक्तम् आ-

देशप्रत्ययागमेपु. न्यायमते प्राग्भावप्रतियोगिनि घटपटादि
विकाररूपे कार्ये, विनश्यते, अवयववति, देहादौ,
विवादे, पुण्यापुण्यरूपे अपूर्वे च । कर्तव्ये त्रि० ।

काश्य न० कश्य भावः ष्यञ् । कश्यत्वे । स्वार्थे ष्यञ् । कश्ये
सालहृत्ते, नकुचे (डेवो) हृत्ते च पु० ।

कार्पापण पु० न० कर्षस्यायम् अण् क्वा-पण-घञ् कर्षस्य
आपणः । (काहन) षोडशसु पणेषु, पणे च । (तोला)
कार्पिकपु० कर्षस्यायम् ठञ् । पणचतुर्थभागे, रूप्यमाने च
कार्य्य पु० कप क स्वार्थे ष्यञ् । सालहृत्ते ।

काल पु० कृत्स्नितमलति अल-अच् कोः कादेशः । कण्वयर्थे ।
तद्वति त्रि० । लौहे, ककरोलके, न० । कालयति सर्वं चुरा०
कल०-अच् । यमे, महाकाले शिवे, धनैश्चरे, कोकिले, रक्त-
चित्तके, कासभर्दे, लण्दण्डादिसमये च पु० । अयं च
सर्वकार्य्येषु निमित्तं कारणम् । स च आदितादिक्रिया-
प्रचयरूपस्तदुपाधिको घटादिरूपो वा ।

कालक पु० चु० कल-एकुल् । जलौ, (दिहस्पचिहभेदे) जलव्याले
च । कालशयके, यक्षति, बीजगणितोक्ते अव्यक्तराशिसंज्ञा-
भेदे च न० । [खड्गने, कलविह्वे, दालूहे च ।

कालकण्ट पु० कालः कण्टो यस्य । नीलकण्ठे शिवे, भयूरे,
कालकूट न० कालमपि कूटयति दहति, कूट-अण् । विषे,
कालस्य स्त्र्योः कूटो राशिरिव । 'देवासुररणे देवैर्हतस्य
पृथुमालिनः । दैत्यस्य रुधिराज्जातस्य रश्मयसन्निभः ।
निर्यासः कालकूटोऽस्य मुनिभिः परिकीर्तितः । सोऽ-
हिच्छले, शङ्करे कोङ्कणे मलयेऽभवदित्युक्ते दहन्निर्यासरूपे
विषभेदे पु० न० । [च । स्त्र्ये ।

कालकृत् पु० कालं समयं स्वगत्या करोति कृ-क्तिप् तक्
कालकेशी स्त्री० कालः केश इव मत्वादिर्गत्याः । नील्यानोपधौ
कालखण्ड न० कर्म० । दक्षिणकुचिस्ते मांसखण्डे यक्षति ।
कालचक्र न० कालचक्रमिव षड्वृत्तरूपारवच्चात् सदा परि-
वर्तमानत्वाच्च । कालस्वरूपे द्वादशमासक्रमके संवत्सर-
स्वरूपे चक्रे । [ज्योतिर्विदि दैवज्ञे ।

कालचिन्तक पु० कालं चिन्तयति विचारयति चिन्ति-एकुल् ।
कालधर्म पु० इत० स्त्र्यौ, समयस्वभावे च ।

कालनियोग पु० कालेन कृतो नियोगः कालस्य वा नियोगः
याज्ञा नि+युज-घञ् । देवाज्ञायां, कालकृतनियमे च
कालनिर्यास पु० कर्म० । शुगुलौ ।

कालनेमि पु० राक्षसभेदे, हिरण्यकशिपुपुत्रे दैत्ये च 'काल-
नेमिवधे युद्धे इति पुराणम् ।

कालपण पु० कालं कण्वं पर्यामस्य । तगरहृत्ते ।

कालपुच्छ पु० कालः पुच्छोऽस्य । 'गुणैरेणसमः कालपुच्छो मनि
मिरीरित' इत्युक्ते ष्टगभेदे ।

कालष्ट पु० कालं ष्टमस्य । ष्टगभेदे, कङ्कपक्षिणि, चामे च
कालोयम इव ष्टमस्य । कर्णस्य चामे ।

कालमान पु० कालं मानस्य । कृष्णजीरके, कृष्णतुलस्याञ्च ।

कालमूल पु० कालं मूलस्य । रक्तचित्तकहृत्ते ।

कालसेषी स्त्री० कालं वर्षं निपति स्पर्द्धते निप-अण् । नञ्जि-
ठायाम्, भोगराच्याम्, लिटति च ।

कालरात्रि स्त्री० कालस्य रात्रिर्नाशिका । सर्वभूतामहारि-
ण्याम् स्त्र्युदेव्यान् यमभगिन्याम्, कल्पान्तरादौ, 'दीपा-
वली तु या प्रोक्ता कालरात्रिश्च सा नते'त्युक्ते कार्तिका-
मावाक्षारविषमये च ।

काललवण न० कर्म० । विहृत्वणं ।

काललौह न० कर्म० । कृष्णायसं लौहभेदे ।

कालवृन्त पु० कालं कृष्णं वृन्तस्य । कृतवृहृत्ते ।

कालशाक न० कर्म० । आक्षीये शाकभेदे ।

कालसर्प पु० नित्यकर्म० । कृष्णसर्पे महाविषे (केडटोनाये)

कालसार पु० कालेन सारः श्वलः । कृष्णवाराभिर्भुज्यते ।

कालसूत्र न० कालस्य यमस्य सूत्रमिव । कुलालचक्रसूत्र-
च्छेदनरूपे नरकभेदे ।

कालसेय न० कलस्यां दधिक्षुम्भे भवं टक् । तक्ते ।

कालस्त्वन् पु० कालः स्त्र्यो यस्य । तनालहृत्ते, तिर्युकहृत्ते,
जीरकहृत्ते, दुष्यदिरे, उडुस्वरे च ।

काला स्त्री० काल+अर्शाद्यच् । कृष्णलिटति । कालयति-
अच् । मङ्गिणायाम् । कल-क्षेपे कर्मणि षञ् । अश्वगन्ता-
याम्, पाटलाहृत्ते, कृष्णजीरके, नीलिकायाम् । [चन्दने ।

कालागुर् ग० कर्म० । प्राग्ब्योतिपदेशोत्पत्तिके कृष्णागुन-

कालाग्नि पु० कालकारः स्त्र्युकारो अग्निः । प्रलयाग्नौ
कालानलादयोऽप्यल । [कलविह्वे, कपिञ्जले पक्षिणि च ।

कालानुनादिन् पु० अतुनदति अनु नद-णिनि कर्म० । भ्रमरे

कालानुसारक न० कालः ष्टगमद् इवानुसरति दूरतो
गच्छति स्त्र-एकुल् । कृष्णागुरुणि पीताख्यचन्दने ।

कालानुसारिन् न० कालः ष्टगमद् इवानुसरति गन्धेन
दूरतो गच्छति णिनि । शैलेये गन्धद्रव्ये ।

कालानुसार्य्य पु० न० । कालेन ष्टगमदेनानुसार्य्यते अनु-
ह-एक्यत् । शैलेजे गन्धद्रव्ये, शिथपाहृत्ते, (शिथु) तगरे च

कालान्तरविष पु० कालान्तरे दंशनकालात् वज्रकालान्तरं

विषं यस्य । मृषिकादौ । तस्य हि विषं कालान्तरे कष्टम्
कालायस न० कर्म० । लौहभेदे ।

कालाशुद्धि स्त्री० कालस्य शुभकर्मयोग्यसमयस्य अशुद्धिः ।
शुभकर्माकरणप्रयोजके सृष्ट्याद्युक्ते कालदोषे ।

कालिक पु० काले वर्षाकाले चरति ठक् । वक्रसंगे, कालं
कृष्णवर्णं मनुसरति ठक् । कृष्णचन्द्रे कालाशुद्धि ।
प्रकटः दीर्घः कालोऽस्य प्रकटो ठक् । वेरे । कालेन निर्हते
कालस्येदं वा ठक् । कालभवे कालसंबन्धिनि च वि० । कालो
वर्षाऽस्वस्याः ठक् । देवीभेदे दृष्टिकपलद्वये, (विचाति)
क्रमेण देववस्तुमूल्ये, नवमेघे, पटोलशाखायां रोमा-
ल्याम् मांसां, काक्याम्, शिवायां, मेघावलौ, खणादिदोषे
सुरायां, काकोल्यां, श्यामाख्यविहगे प्रतिभासदेयद्वौ
कुक्षमटिकायां, त्रिगिरायां हरीतक्यां च स्त्री० ।

कालिङ्ग पु० कुक्षितं लिङ्गमस्य । भूमिकर्कारौ, हस्तिनि, सर्पे,
लौहभेदे च । कालिङ्गानां राजा अख् । कलिङ्गदेशपतौ
नृपतौ वङ्गपु तस्य लुक् कलिङ्गाः । 'कलिङ्गदेशमारभ्य पञ्चा-
द्योजनं शिवे ! । दक्षिणस्यां महेशानि ! कालिङ्गाः परि-
कोर्त्तिता इत्युक्तदेशभेदे ब० व० गौरा० डीप् । राजकर्कश्याम् ।

कालिन्दी स्त्री० कलिन्दाद्रौ भवा अण् । यमुनायाम् ।

कालिन्दीभेदन पु० भिनत्ति हवेनाकर्षणेन गतिरोधनादिना
अन्यथा करोति भिद-ल्यु इत० । वलभेदे तत्कथां च हरिवंशे

कालिभन पु० कालस्य भावः इमनिच् । कृष्णतायाम् ।

काली स्त्री० कालो वर्षाऽस्वस्याः अच् डीप् । देवीभेदे,
मत्स्यगन्ध्यायां व्याघ्रमातरि सत्यवत्याम्, नवमेघालौ,
परीवादे कालाञ्जल्यां, त्रिहति, राजौ, दृष्टिकात्याम्,
(विचाति) बहेर्निर्ज्वाभेदे च ।

कालीयक पु० कालस्य वर्षास्यायं द्वाब्धः संज्ञायां कन् ।
दारुहरिद्रायाम् । कृष्णचन्द्रे न० ।

कालिय पु० कलेरपत्यम् ठक् । दैत्यभेदे, (कालाय कृष्णवर्णं
तायै प्रभवति ठक् । यकृति । कालचन्द्रे न० । स्वार्थे
कन् । कुङ्कुदे । कालीयके चन्द्रे न० । हरिद्रायाम् पु० ।

काल्पनिक वि० कल्पनायाः आगतः ठक् । कल्पिते, आरोपिते,
कल्पनाभये च । [गर्भधारणयोग्यकालप्राप्तायां गवि ।

काल्या स्त्री० कालः गर्भधारणयोग्यः समयः प्राप्नोऽस्य यत् ।

कावेरी स्त्री० कश्य जलस्य वेरं शरीरं तस्येदमित्यण् । सरि-
न्नेदे । कुक्षितमपवित्वं वेरं यस्याः साङ्गात् डीप् । वेश्यायां
५.३० । हरिद्रायाम् । [कवित्वे च ।

काव्य पु० कविरेष स्वार्थे व्यञ् । शुक्ले । कवेः कर्म । यन्त्रभेदे

काव्यलिङ्ग न० अर्थालङ्कारभेदे । सा० १० परि० ।

काव्यार्थापत्ति स्त्री० अर्थालङ्कारभेदे । सा० १० परि० ।

काश दीप्तौ भा० आत्म० अक० सेट् । काशते अकाशित्,
काशमास चकाशे णिच् अचकाशत्-त ।

काश दीप्तौ दिवा आत्म० अक० सेट् । काश्यते । अकाशित्
णिच् अचकाशत्-त ।

काश पु० काश-अच् । रोगभेदे, क्षुते, दण्डभेदे च । तत्-
पुष्पे न० । खुलं । काशकः । काशभेदे ।

काशिराज पु० इत० उच्च समा० उन्नापोरिति ह्रस्वः । नृपभेदे,
दिगोदासे धन्वन्तरौ नृपे च ।

काशी स्त्री० काश-अच् गौरा० डीप् । खनामख्यातायां
नगर्यां 'काशीतलवाहिनी गङ्गे'ति प्रसङ्गात्तरसमानम् ।

काशीश न० कं जलमनुते व्याप्नोति क-अश्-णिच् तेपु मध्ये
इदं क । (हीराकस) उपधातुभेदे तत्संयोगात् दन्ता-
दितो जलस्रवणात् तस्य जणव्यापनप्रधानत्वम् ।

काश्मीर न० कश्मीरदेशे भवः अण् । कुङ्कुमे, पुष्कर-
मूले, टङ्गे (सोहागा) 'शारदापीठमापरम्य कुङ्कुमाद्रित-
'टालकम् । तावत् काश्मीरदेशः स्यात् पञ्चाशयोजनात्मक
इत्युक्ते देशे ब० व० च । तेषां राजा अण् । कश्मीरनृपे ।
तस्य वङ्गपु लुक् । कश्मीराः ।

काश्मीरज न० काश्मीरदेशे जायते जन-ङ । कुङ्कुमे, कुटे,
(कुङ्) पुष्करमूले च । गौरा० डीप् गान्धार्थ्याम् व्यतिवि-
पायाम् स्त्री० । व० । काश्मीरजन्मायत् ।

काश्यप पु० कश्यपस्य गोत्रापत्यम् विदाद्यञ् । मुनिभेदे, ऋग-
भेदे, मीनभेदे, गोलभेदे, तत्प्रवरान्तर्गतमुनिभेदे च
कश्यपात्मजमाते हि० ।

काश्यपि पु० कश्यपस्यापत्यम् इञ् । गर्ङ्गापजे व्यरणे ।

काश्यपी स्त्री० कश्यपस्येयम् अण् डीप् । पृथिव्याम् ।

काश्यपेय पु० कश्यपस्यापत्यम् ठक् । सूर्ये । गर्ङ्गे च ।

काष्ठ न० काश-अण् । इन्धने दारुणि । [त्याम्

काष्ठकदली स्त्री० काष्ठमिव कठिना कदली शाक० । वनकद-
काष्ठकीट पु० इत० । घुणाख्ये कीटे । [पक्षिभेदे ।

काष्ठकुट्ट पु० काष्ठं कुट्टयति छिनत्ति अण् । (काष्ठोकरा)

काष्ठकुट्टाल पु० कुष्ठहालयति दलं विदारणे अण् शक०
कुट्टालः इत० । नौकादेर्नलापनयनार्थं काष्ठघटिते कुहावे ।

काष्ठतच्छ पु० काष्ठं तच्छति क्षिप् । रथकारे बद्धकौ (इतर)
ख्याते सङ्कीर्णवर्णे ।

काष्ठतच्छक पु० काष्ठं तच्छति ण्वल् । रथकारे बद्धकौ (इतर)

काष्ठलेखक पु० वाचं लिखति खलु । घुणाखं कीटे ।
काष्ठा स्त्री० काश-कथन् । दिशि, दाहुरिद्रायाम् स्थितौ,
पर्यवसानभूमौ, अष्टादशनिशेपात्मके काष्ठे, उत्कर्षे, काष्ठागत
स्नेहरसानुविद्धमिति कुमारः सीमायाश्च परा हि काष्ठा
तपसस्तया पुनरिति कुमारः ।

काष्ठासु वाहिनी स्त्री० पुनः पुनरस्तु वहति शिनि, काष्ठस्यास्तु
वाहिनी । काष्ठरचितनौकाकृतजलसेचन्याम् श्रेण्याम् ।
(सेओनी) । [सिष्ट काशमास शिच् अवकासत् त ।

कास कुक्षितशब्दे आदि० आत्म० धक्० सेट् । कासने अका-
कास पु० कास-घञ् । रोगभेदे ।

कासघ्नी स्त्री० काचं रोगं हन्ति टक् । कण्टकायाम् । [भेदे ।
कासमर्ह पु० कासं मृशति मृद-अण् । (कालकासुन्दे) दृक्ष-
कासमर्हन् पु० मृद-ल्यु इत० । पटोले ।

कासर पु० के जले आसरति आ+स-अच्, ईप्त् सरति
स्थूलकायत्वात् कोः कादेशः वा । सहिषे ।

कासार पु० केन जलेनास्यक् सारोऽस्य, ईप्त् सारोऽस्य
वा । सरोवरे, सपन्ने निपद्यते वा सहाजगमये ।

कासारि पु० इत० । कासमर्ह, आलुके च ।
कासीश न० चुद्रः कासः कासीतां श्यति शो-क । (हीराकस)
उपधातुभेदे । [रोगे च ।

कासू स्त्री० कास-ज णिञ् । विकलवाचि, दोषौ, दुष्टौ,
काहल पु० कुक्षितं हलति लिखति अच् कोः कादेशः ।

कुक्षुटे, विद्धावे च । शब्दभावे, महाठकायाम्, वाद्यभेदे,
महाध्वनौ, अव्यक्तवाक्ये न० । शुक्ले, भृशे, खले च लि० ।

काहलापुष्प पु० काहलेव पुष्पमस्य । धूलूरे ।

कि ज्ञाने लुहो० पर० सक० अनिट् । विकेति अकैपीत् ।
किंवदन्ति(न्ती) स्त्री० किम्+वद-भित् वा डीष् । जन-

श्रुतौ सत्ये असत्ये वा लोकापवादे ।

किंवा अव्य० किञ्च वा च इ० । विकल्पे, कथवेत्यर्थे ।

किंशार पु० कुक्षितं शृणोति किम्+शृ-जुण् । धान्याद्यप-
भागे, वापे, कक्षपक्षिणि च ।

किक्कीदिवि पु० किक्कीति दीव्यति शब्दायते किक्कि+दिवि-
इन् नि० दीर्घः । चापविहगे । [स्त्रियां डीप् ।

किङ्कर ति० किञ्चित् कुक्षितं वा करोति-ट । मृत्वे, सेवके ।

किङ्किणी स्त्री० किञ्चित् किणं करोतीति णिच्-अच्-गौरा०
डीप् । कटिभूषणे सुदृष्यठकायाम् विकङ्कतदृष्टे च ।

किङ्किर पु० किम्+कृ-क । कोकिसे, भ्रमरे, हृये, कन्दर्पे च ।
रक्तवर्णे स्त्री० ।

किङ्किरात पु० किङ्किरां रक्तवर्णमतति गच्छति पुष्पद्वारा
अण् । अशोकवर्णे, शुक्लपक्षिणि रक्ताम्बुदृष्टे (रक्तभाटी)
अत-अच् कर्मा० । कन्दर्पे, कोकिसे च । [वर्णायाश्च ।
किञ्च अव्य० किञ्च च च इ० । आरम्भे, ससृष्टये, साकल्ये, सन्भा-
किञ्चन अव्य० किम्+चन । असाकल्ये, अल्पे च । पृथक्कर्ण-
पलाशे पु० ।

किञ्चित् अव्य० किम्+चित् । असाकल्ये, अल्पे च ।
किञ्चुलुक पु० किञ्चित् चुलुस्मति सौत चुलुम्-डु संज्ञायां कन् ।
(किंचो) महीखताख्ये कीटभेदे ।

किञ्चल्का पु० किञ्चित् जलति जल-अप्रवारणे क तस्य नेत्वम् ।
केसरे, पुष्परेणौ, नागकेशरे च पद्ममध्यस्थे केशाकारे ।
करहाटवेष्टने न० ।

किट गतौ सक० भये अक० स्वा० पर० सेट् । केटति अकेटीत्
किटि पु० किट-गतौ इन् किञ्च । नूकरे । [नले च (काट)
किट्ट न० किट-क्त इडभाजः । धातुनां मले, तैलाद्यधोभागस्थे

किण पु० कण गतौ अच् पृथो० अत इत्वम् । (घंटा) ।
शुक्लवर्णे, मांसपन्थौ, घर्षणजे चित्ते च ।

किणिही स्त्री० किण-अस्यर्थे इति किणिगो वणान् इति ड
गौ० डीष् । अपामार्गे ।

किण्व पु० न० कण-व नि० । सुरावीजे द्रव्ये 'किण्वादिभ्यो
मदशक्तिवदि'ति सांख्यसूत्रम् । पामे न० ।

कित संशये रोगापनयने च स्वा० पर० सक० सेट् । चिकित्सति
अचिकित्सीत् । वारे अक० इच्छायां सक० । दोतति अकेतीत्

कित ज्ञाने लुहो० पर० सक० सेट् । विकेति अकेतीत् ।

कितव पु० कि-भावे-क्ता कितेन वाति वा-क । द्यूतकारके,
वज्रके, खले, चोरनामकगन्धद्रव्ये, पुस्तकदृष्टे च ।

किन्तसु पु० किञ्चिन्मात्रा नस्यस्य । अटपादे (माकड्) ।
कीटभेदे । [विरुद्धार्थे, किं पुनरित्यर्थे च ।

किन्तु अव्य० किञ्च त च इ० । पूर्ववाक्यसङ्कोचज्ञापने, प्रागुक्त-
किन्तर पु० कुक्षितो नरः कुत्वा च अश्वसृखले नरदेहत्वात्
नरसृखले चाश्वदेहत्वात् । देवयोनिभेदे देवाणां गायके ।

किन्नरेश पु० इत० । कुवेरे धनदे ।

किन्तु अव्य० किञ्च त च इ० । प्रत्ये, वितर्के, सादृश्ये-स्थाने च
किम् अव्य० कै डिङ् । प्रत्ये, निषेधे, वितर्के, निन्दायाश्च ।

किन्तु अव्य० किञ्च त च इ० । विनये सन्भावनायाश्च ।

किन्तु अव्य० किञ्च त च इ० । प्रत्ये, वितर्के, विकल्पे,
अतिशये च ।

किम्प च ति० किं पचति अच् । लपणे सहि आत्मोदरपूर्कि-

मात्रं पचति नागन्तकान्तिधियोदानार्थम् ।

किम्पवान् वि० किम्+पच-आनच् । आत्मोदरपूर्तिमात्रं
पाककर्त्तरि कपणे । [कपणे वि० ।

किम्पाक पु० निन्दितः पाकोऽस्य (माकाक) इति ख्याते दृष्टे ।

किंपु(पू)रूप पु० कुक्षितः पु(पू)रुषः । देवयोनिभेदे देवगायके ।

हिमाचलहेमकूटयोर्मध्यस्थे नववर्षात्मकजम्बुद्वीपस्यैकतमे वर्षे

कियत् वि० किम्+परिमाणे, वतुप् किम्+क्यादेशः वस्त्र यः । किं-

परिमाणे इत्यर्थे । [डित्त्वे टिलोपेणुल् । उद्योगे उत्साहे ।

कियदेतिका स्त्री० कियत् एतत् आरभ्यमाणं करोति णिचि

किर पु० कृक । शूकरे ।

किरण पु० कृ-क्यु । सूर्ये, रश्मौ च ।

किरणमालिन् पु० किरणानां मालाऽस्त्यस्य इति । सूर्ये ।

किरात पु० कीर्यन्तेऽवस्तरा अत्र कृक पर्यन्तदेशस्तमति

अण् । स्त्रे च्छजातिभेदे पर्यन्तदेशाश्रयिणि, अत्यतनौ,

‘तप्तकुण्डं समारभ्य रामलेलानकं शिवे ! । किरातदेशो

देविनि ! विन्यस्यैवतिष्ठति इत्युक्तदेशे च ।

किराततित्त पु० किरातदेश उत्पत्तिस्थानत्वे नास्त्यस्य अच् ।

कर्म० (चिराता) ख्याते दृष्टे, अश्वगम्वाद्ये, भूमिन्ने च ।

किरि पु० कृ-इक् । शूकरे

किरीट पु० कृ-कीटन् । सुकुटे, शिरोवेष्टने च ।

किरीटिन् पु० किरीट+इनि । कर्जुने । सुकुटवति वि० ।

किर्मी स्त्री० किरति किम् किरं माति ना-क गौरां ङीप् ।

मलाशृष्टे, गृष्टे, सर्पपुत्तलिकायास्, लौहपुत्तलिकायाश्च ।

किर्मीर पु० कृ-इरन् कित् सडागमश्च । नारङ्गदृष्टे, राक्षस-

भेदे, चित्रवर्णे च । तद्वति वि० ।

किल अव्य० किल-क । वाचांयाम्, अतुशयार्थे, नियमे, संभाव्ये प्रसि-

द्धममाणद्योतके, सत्ये, हेतौ, अरुचौ, अलीके, तिरस्कारे च ।

किलकिञ्चित् ‘हर्षाद्भुदितगीतादिव्यामित्रं किलकिञ्चित् इत्युक्ते

स्त्रीणां विलासभेदे ‘दमयन्तीकिलकिञ्चित् किले’ति नैयधम्

किलकिला स्त्री० किलकिञ्चेति वीक्ष्यायां द्वित्वततः क्यच् ततः

किप् । हर्षस्वप्ने, सिंहनादे, वानराणां शब्दानुकरणे च ।

किलाटक पु० ‘नष्टदुग्धस्य पक्वस्य पिण्डः प्रोक्तः किलाटक’

इत्युक्ते घोरविकारे ।

किलाटिन् पु० किलति क, अट-थिनि कर्म० । वंशे दृष्टे ।

किलास न० किल-क-तमस्यति अस+अण् । सिङ्घारोगे (कुली)

किलिञ्ज पु० किल-इन् ततो जातः जन-ड दृ० । कटे, सूक्ष्म-

काष्ठे च । [धर्माधर्माकभूते अगिटे संसारे च ।

किवित्रप न० कित्त-टिप् दुक् । अपराधे, पापे, रोगे,

किशल पु० न० । किं शलति शब्द-अच् दृ० । पल्लवे ।

किशल्य पु० न० । किञ्चित् शनति चलति कयन् दृ० । पल्लवे ।

किशोर पु० कश्-ओरन् नि० । हस्तिप्रभौ, सूर्ये, तरुणा-

वस्ये ‘किञ्चिच्छूरः किशोरः स्यात् यतो हि दशमात् परम् ।

शूरत्वं दृश्यते किञ्चिदित्युक्ते दशवर्षोत्तरपञ्चदशवर्षवयस्ते

वि० । स्त्रियां ङीप् ।

किष्क वधे चुरा० आत्म० सक० सेट् । किष्कयते अचिकिष्कत

किष्किन्व(न्व) पु० ओड्रदेशस्य पर्वतभेदे । तत्रत्यगुहायां स्त्री०

किष्कु पु० स्त्री० किष्क-उ । हा दशाङ्गुलिपरिमाणे, प्रकोष्ठदेशे,

हस्तपरिमाणे च । [नचे च (नाडा) ।

किष्कपर्वन् पु० किष्कुभित्तं पर्वं यस्य । इक्षौ, वंशदृष्टे, पाट

किसलय पु० न० किञ्चित् सलति सल-गतौ कयन् दृ० । पल्लवे ।

कीकट पु० किञ्चित् कुक्षितं कटति दृ० । अश्वे । मगधदेशे न० व०

च ‘कीकटेपु गया प्रुष्येति पुराणम् । कपणे, निर्जने च वि० ।

कीकश पु० कीति कशति कश्-अच् । चण्डाले ।

कीकस पु० कीति कसति कश्-गतौ अच् । कर्मजभेदे

अस्थि न० कठिने वि० ।

कीकि पु० कीति शब्दं कायति डि । चापपक्षिणि ।

कीचक पु० कीत्यव्यक्तं चकति चक-टल्लादौ अच् । दैत्यभेदे,

‘कीचका नाम ते वंशाये खनन्यमिलाहताः’ इत्युक्ते वेषु-

भेदे (तलतावांश) विराटाराज्याले, केकयाधिमे न्यपभेदे च

कीचकजित् पु० कीचकं जितवान् जि-भूते किप् । भोमसेने

‘एवं कीचकमिदादयोथल । [अचीकित-त ।

कीट बन्धे वर्षे च चुरा० उभ० सक० सेट् । कीटयति ते

कीट पु० कीट-अच् । कर्मिभ्यः स्थूले सुदृजन्तमात्रे । स्त्रायै

कन् । तत्रार्थे मगधजातौ च । कठिने वि० ।

कीटज्ञ पु० कीटं हन्ति हन-टक् । गन्धके ।

कीटजा स्त्री० कीटेभ्यो जायते जन-ड । जहनि लाजायाम् ।

कीटमणि पु० कीटेषु मणिरिव । खद्योते ।

कीटश पु० किम्+दृश्-किप् किम् की । किंप्रकारे । ट ।

कीटशः । क्स । कीटहोऽप्यत्र ।

कीनाश पु० कुक्षितं नाशयति किर्याति नि० । यमे, ‘कीनाशनि-

केतनातिधि’मिति माघः वानरभेदे, कर्पके, पशुभे, सुष्टे च ।

कीर पु० कीति ईरयति ईर-अच् । शुक्पक्षिणि, रेगभेदे

व० व० । सांसे न० ।

कीर्ण वि० कृ-क्त । व्याकृते, निहिते, विक्षिप्ते च ।

कीर्त्तना स्त्री० चुरा० कर्त्त-युङ् टाप् । यशसि ।

कीर्त्ति स्त्री० पु० कर्त्त-क्तिन् । यशसि ।

कीर्त्तितं वि० पु० कृत-क्त । कथिते-ख्याते च ।
 कीर्त्तिशेष पु० कीर्त्तिरेव शेषः । मरणे । व० । मृते वि०
 कील वक्षे आदिपर-सक० सेट् । कीलति अकीलीत् ।
 कील पु० स्त्री-कील-क । अग्निशिखायाम् । करणे घञ् । शङ्खौ,
 गले, कफोष्णौ सन्धौ, लेशे च ।
 कीलक पु० कील+स्वाये संज्ञायां वा कन् । कीलार्थे, गवां दोह-
 नार्थं वन्धनसन्धौ, गवां कण्डूयनार्थे सन्धौ च ।
 कीलाल न० कीलां बहुशिखामलति वारयति अण् । जले,
 रुधिरं च । कीलामौवाग्नेः शिखां लाति ला-क । अमृते ।
 कीलेन प्रतिवन्धेन व्यत्यते वार्यते अल-घञ् । प्रयौ पु०
 कीलितं वि० कील-क्त । बद्धे । भावे-क्त । बन्धे न० ।
 कीश पु० कस्य वायोरपत्यम् अत इज् किं हनुमान् ईशो
 यस्य । वानरे । [डोप् । कीशपर्णीत्वयत् ।
 कीशपर्ण्य पु० कीशः तन्मेषेव पर्णमस्य । अपाशर्गे । जातिव
 कु शब्दे आ० आत्म० सक० अनिट् । कवते अकोट ।
 कु आसंखरे तदा० आत्म० सक० अनिट् । कुटादि । कुवते अजुत
 कु शब्दे अदा० पर० अक० अनिट् । कौति अकौषीत् ।
 कु अय्य० कु+ङ् । पापे, निन्दायाम्, रूपादौ, निवारणे च ।
 भूमौ, धरायाश्च स्त्री० ।
 कुक आदाने आ० आत्म० सक० सेट् । कोकते । अकोकित ।
 कुकील पु० कोः पृथिव्याः कील रव सन्धहेतुत्वात् । पर्वते
 कुकुट पु० कौ कुटति कुट-क । (सुचनि) इतिख्याते शाकभेदे
 कुकुट पु० वत्कारपूर्वकमलद्वृतकन्यादातरि ।
 कुकुन्दर पु० कुं भूमिं दारयति अन्तर्भूतस्यैव ह-अण् नि० ।
 कुक्षितं कुन्दमल, खुद्यते कामिनाऽल कुट् नि० वा ।
 स्त्रीणां नितम्बस्ये आवर्त्तकारे शृङ्गवशादधोगर्भहवे ।
 कुकुर पु० कुं पृथिवीं कुरति कुर-क । यदुवंशीयलभभेदे तेभ्यं
 वयातिशयात् राज्यं नाप्नोति पुराणकथा । कुकुरस्त्रिय
 इति माघः । दशहर्षे देशभेदे व० व० ।
 कुकूल पु० कोः भूमेः कूलं कुक्षितं वा कूलम् कु-जलच् भातोः
 कुगगमय । तुषानवे, शङ्खुभिः सङ्कोर्षे गर्त्ते, वर्माणि च ।
 कुकोल न० कुक्षितं कीलति कुल-अच् । कीलित्ये ।
 कुकुट पु० कु-क्प् कु तेन कुटति कुट-क । (कुक्कुडा) स्वाते
 जगे, तपोक्तायां, वनकुकुटे, बह्निस्तुतिङ्गे च स्वार्थे कन् ।
 तत्रैव शूद्राज्जातो निपाद्यान्त स वै कुकुटकः स्मृत इति
 मन्त्रे सङ्कीर्षण्ये । स्त्रियां डोप् ।
 कुकुटमसक पु० कुकुटस्त्रेव मसकं यस्य । चव्ये (च६) । [व्रतभेदे
 कुकुटव्रत न० ज्येष्ठमाद्रपक्षसप्तम्यां सन्तानार्थं स्त्रीभिः कर्त्तव्ये

कुकुटशिख पु० कुकुटस्य शिखेव शिखा यस्य । कुसुम्भहृत्ते
 तस्य हि पुष्पाणि कुकुटशिखाहृत्यानि ।
 कुकुम्भ पु० कुक् इत्यव्यक्तं शब्दं कौति कु-भक् । वनकुकुटे ।
 कुकुर पु० कोकते किप् कुरति शब्दायते कुर-शब्दे क कर्म० ।
 खनामख्याते पशौ । अन्यपार्थे हृत्ते न० । [हृत्तभेदे
 कुकुरदु पु० कुकुरस्याघ्रेयो दुर्दृष्टः शाक० । (कुकुरसोडा)
 कुकुवाच् पु० कुक् इत्यव्यक्ता वाक् यस्य । सारङ्गमृगे ।
 कुक्षि पु० कुष-क्षि । उदरे, उदरस्य बाभदक्षिपार्श्वयोश्च (कोकं)
 कुक्षिम्भरि वि० कुक्षिं विभक्तिं भृ-इन्-छस् च । देवातिथि-
 वञ्चनेनातोदरमातपूरके ।
 कुक्षिरन्ध्र न० कुक्षेरिव रन्ध्रं शिष्टं यत् । नले ।
 कुक्षुम न० कुक्षते आदीयते कुक-उमन् नि० लृप् । काशीर
 देशजे खनामख्याते गन्धद्रव्ये । [मौल्यत्तिस्थाने पर्वतभेदे ।
 कुक्षुमाद्रि पु० कुक्षुमस्त्राकरः अद्रिः । काशीरदेशस्य कुक्षु-
 कुच रोमे, सम्भके, लेखने च सक० कौटिल्ये शक० लृ० पर०
 सेट् कुटादि । कुचति अकुचीत् कुचीच ।
 कुच उच्च शब्दे आ० पर० अक० सेट् । कोचति अकुचीत् ।
 कुच पु० कुच- सम्भके-अच् । लने ।
 कुचन्दन न० कुक्षितं गन्धहीनत्वात् चन्दनम् । रक्तचन्दने,
 (वकस्) हृत्तभेदे च ।
 कुचफल पु० कुचाविव फलमस्य । दाडिमहृत्ते ।
 कुचर वि० कुक्षितं चरति चर-अच् । परदोषकथनशीले ।
 कुचला स्त्री० कुक्षितं चेलन्निव पल्लवस्याः । विद्वक्यहृत्ते गौरा०
 डोप् । अम्बवायां (आकनादि) । [कोजिला, कुत्ता
 कुज लेशे, आ० पर० सक० सेट् उदित् । कोजति अकोजोत्
 कुज पु० कौ पृथिव्यां जायते जन-ङ । मङ्गलपक्षे, नरक चरे,
 हस्तमात्रे च । सीतायां कात्याय चाश्च स्त्री० ।
 कुक्षटि(टी) स्त्री० कु-क्षिप् कु भट-संहतौ इन्, वा डोप् ।
 (कुयासा) नीहारे ।
 कुक्षन न० कुन्ध-ल्युट् । कौटिल्ये अनादरे च 'वाताद्यावर्त्त'-
 सङ्कोचं अनयति यदा मलाः । तदा द्रष्टुं न शक्नोति कुक्षनं
 गाम तदिदं रित्युक्ते मेवरोगभेदे च । स्वाये कन् मभेरेणौ ।
 कुक्षि पु० कुन्ध कौटिल्ये इन् । "अदृष्टिर्भवेत् कुक्षिः कुक्षयो
 ऽहौ च पुष्कल"मित्युक्ते मानभेदे ।
 कुक्षिका स्त्री० कुन्ध-ल्युट् टाप् । कश्चाजोरके, (कुचै) इति
 स्वाते मत्स्यभेदे (कनूषी) वंशशाखायां, तालकोद्घाटने वन्त
 भेदे (काटी) लङ्घाटिनी कुक्षिकेति प्रसङ्गराघवम् ।
 कुक्षित न० कुन्ध-क्त । नगरपुष्पे । वक्त्रे, सङ्कुचिते च वि०

कुञ्ज पु० कौं प्रथियां जायते जन-ड पु० । हस्तिहनु, समन्ता-
ज्ञतादिभिराच्छादिते मध्यस्थे पर्वतादेः स्थानभेदे पु० न०
कुञ्जर पु० कुञ्ज+अञ्चये र । हस्तिनि ।

कुञ्जरच्छाय पु० 'योगोमवाद्ययोदयां कुञ्जरच्छायसंज्ञकः ।
भवेन्मवायां संस्ये च शयित्वकौ करस्थिते इत्युक्ते योग
भेदे । [अप्यल्लाम् ।

कुञ्जरपिप्पली पु० कुञ्जर इव स्थूला पिप्पली । गजपि-
कुञ्जराशन पु० कुञ्जरैरशते अश-मस्येत्युट् । अश्वत्थहृत् ।
कुञ्जल न० कुञ्जितं जलं यत् पु० । काञ्चिके । (आनानि) ।
कुट कौटिल्ये तदा० पर० सक० सेट् जुटादि । कुटति अकु-
टीत् चुकोट ।

कुट प्रतापने चुरा० आत्म० सक० सेट् । कौटयते अकुटत ।
कुट वैकल्ये स्वा० इदित् प० अक० सेट् । कुण्डति अकुण्डीत् ।
कुट पु० कुट-अच् इगे (गङ्) पर्वते, हृत्ते च । वटे पु० न० । म्हे
स्त्री० डीप् । शिलाकुट्टे अस्ते पु० अत् कुट्ट इत्येवेलन्ये
कुटङ्ग पु० कुटं गृहं कपति ङ पु० । गृहाच्छादने, (चाल)
गिरिचक्रिकटे च ।

कुटज पु० कुटे पर्वते जायते जन-ड । (करची) हृत्तेभेदे यस्य
फलम् इन्द्रयवः । कुटे वटे जायते । अगस्त्यहनु, श्रोणाचार्ये च
कुटजवीज न० इत० । इन्द्रयवे ।

कुटन्नट पु० कुटन् बक्षीभवन् गटति । श्लोकाकृष्टो । सुस्ते न०
कुटप पु० कुट-कपन् । घनौ । गृहसमीपस्थोपवने, कुडवरूप-
न.नभेदे च । पक्षे न० । [डोप् ।

कुटि पु० कुट-इन् । हृत्ते, देहे, जले च । जुट्टगृहे स्त्री० वा
कुटिचर कुटी जले चरति चर-अच् । वारिचरे मूकरे
कुटी(टि)र पु० अत्ता कुटी ईरन् । पर्वशाखादौ (कुडें)
कुटिल लि० कुट-इलच् । वक्रे, भङ्गुरे च । तगरपुष्पे न०
कुटिलग पु० कुटिलं गच्छति गम-ङ् । सर्पे । नद्यां स्त्री०
टाप् । वक्रगामिणि लि० । [वा क अच् । यतिभेदे ।
कुटि(टी)च(र)क पु० कुट्यां कुटी वा चरति, चक्रिणं लपयति
कुटुम्ब पु० न० कुटुम्ब-अच् । पोष्यवर्गे बान्धवे, सन्ततौ, द्वितीय
म्हे च । [कुटुम्बत ।

कुटुम्ब धनौ चुरा० आत्म० अक० सेट् । कुटुम्बयते अकु-
कुटुम्बिनी स्त्री० कुटुम्ब+इनि । पतिपुत्रादियुतायां प्रयसि-
तायां स्त्रियाम् । [ति-ते अचुकुटुत् त ।

कुट्ट छेदने, निन्दने च अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । कुट्टय-
कुट्ट प्रतापने अद० चुरा० आत्म० सक० सेट् । कुट्टयते अचुकुटुत् ।
कुट्टक पु० कुट्ट-एल् । शीतवत्तादौ प्रसिद्धे गणिते अद्वभेदे ।

छेदके लि० ।

[स्त्रियाः समागमकारयित्वाम् ।

कुट्टनी स्त्री० कुट्ट-त्युट् डोप् । (कुट्टनी) परपुरुषेण सह पर-
कुट्टनित न० 'केयस्ताधरादीनां यद्दे हर्षेऽपि सम्भ्रमात् ।

प्राज्ञः कुट्टनितं नाम शिरःकरविधून्ममित्युक्ते स्त्रीयां
विलासभेदे ।

कुट्टल पु० न० कुट-कम्बलच् । सुकुले विकाशोन्मुखकलिकायाम् ।
नरकभेदे न० यत् रज्जुभिर्यन्त्रणा नारकिभ्यो दीयते ।

कुट छेदने सौतः पर० सक० सेट् । कौटति अकुटीत् ।

कुट वैकल्ये आलस्ये अक० मोचने सक० च इदित् स्वा०
पर० सेट् । कुण्डति अकुण्डीत् ।

कुट पु० कुट-अच् । हृत्ते ।

कुठर पु० कुठ-अरन् । मन्थनदण्डयन्त्रनार्थस्तम्भे । [हृत्ते पु० ।

कुठार पु० स्त्री० कुठ-करन् । अस्त्रभेदे (कुठाल) स्त्रियां डोप् ।

कुठार पु० कुठ-कारन् । वानरे, हृत्ते, शस्त्रकारे च ।

कुठेर पु० कुठ-एरक् । चेतुस्तस्याम्, वह्नौ, (वावुड्) इति स्थाते
हृत्ते च । स्वार्थे कन् । (वावुड् इत्यलसी) इति हृत्ते ।

कुड वैकल्ये स्वा० इदित् पर० अक० सेट् । कुण्डति अकुण्डीत्

कुड दाहे स्वा० इदित् आत्म० सक० सेट् । कुण्डते अकुण्डित

कुड रचणे चुरा० इदित् उभ० सक० सेट् । कुण्डयति ते
अचुकुण्डत् त ।

कुड अदने सक० वाल्ये अक० तदा० पर० सेट् । जुटादि ।
कुडति अकुडीत् चुकोड । [माषभेदे ।

कुडप(व) पु० कुड-कपन् (कवन्) वा । प्रस्यचतुर्थादयश्च परि-

कुडम्बल पु० न० कुड-कम्बलच् । विकाशोन्मुखकलिकायां,
नरकभेदे न० ।

कुड्य न० कुड-यत् । भित्तौ, विलेपने च ।

कुड्यच्छेदिन् पु० छिद्-चिनि इत० । चोरे येन गृहभित्तिं
विदार्य चौर्यं क्रियते ।

कुड्यच्छेद्य पु० कुड्यं च्छेद्यं यस्य । घनके ।

कुण आभाषणे, मन्त्रणे च अद० पु० उभ० सक० सेट् ।
कुणयति ते अचुकुणत् त । [अकोणीत् ।

कुण उपकरणे शब्दे च तदा० पर० सक० सेट् । कुञ्जति ।

कुणप पु० कण-अपन् संगसारणश्च । त्यक्ताप्राये भूतदेहे शये,
मृतिगन्धे च वहति लि० । गौरा० डोप् । विट् चारिकायाम्
(युयासाजिक) ।

कुण्ड पु० कण-इन् । तद्वहणे (गुंद) कुदितकारे लि० ।

कुण्ड लि० कुटि-अच् । क्रियाह मन्दे, अकर्मावधे, रूपे च ।

कुण्ड । कुण्डकः । मूर्ध्नि ।

कुण्ड पु० कुण्डाते कुडि मदे, कुडि-दाहे वा घञ् । जीवति
भर्त्तरि लारजे पुत्रे मानभेदे पात्रे, जलाशये च । होमीया-
ग्नि स्थापनस्य नभेदे पु० न० । ङीप् । स्यात्स्याम् स्त्री० ।
कुण्डपाय्य पु० कुण्डेन पीयते सोमोऽस्तिन् । यज्ञभेदे ।
कुण्डल न० कुडि दाहे रक्षणे वा कलच् । कर्णभूषणे, वेष्टने,
पाशके, बलये च ।
कुण्डलना स्त्री० कुण्डलं वेष्टनं करोति णिच् ततोयुच् । वेष्टने
'विपमं कुण्डलनामवापिते'ति नैपथ्यम् तन्त्रप्रसिद्धे मूला
धारस्थिते शक्तिभेदे (जिलिपी) इति ख्याते षक्ताजभेदे
शुद्धचौलतायां सर्पजातिस्त्रियाश्च ।
कुण्डलिन् पु० कुण्डल+अस्यर्थे इति । सर्पे ।
कुण्डलिनी स्त्री० कुण्डलं बलयाकारवेष्टनस्य इति । सर्पा-
कारेण विवेष्टनयुते तन्त्रप्रसिद्धे शक्तिभेदे, सर्पाश्च । [कुडि]
कुण्डिका स्त्री० कुण्ड+संज्ञायां कन् । कमण्डलौ, स्यात्स्याश्च
कुण्डिन पु० कुडि-इनच् । सनिभेदे विदर्भनगरे देशभेदे च
कुतप पु० कुत्सितं तपति तप-अच् । सूर्ये, वज्रौ, ब्राह्मणे,
अतिथौ, गवि, भागिनेये, दौहित्रे च । वाद्ये, नेपालकम्पले,
कुशट्टणे पञ्चदशविभक्तदिनस्याष्टमांशे काले च अस्ती०
स च मध्याह्नात् पूर्वोत्तरदण्डद्वयात्मकः सुष्टरूपः
कालः । [हवे च ।
कुतस् अय्य० किम्+तसिच् लादेशश्च । कक्षादित्यर्थे, प्रश्ने, नि-
कुतुक न० कुत्तं चर्मनिर्मितस्नेहपात्रमिव कायति कै-क
ष्टपो० ह्रस्वः । फलनिरपेक्षतया विकीर्णिते कौतुके ।
कुतुप पु० कुत्ताः कुतः कुपच् । अल्पे चर्मनये हतादिस्नेह-
पात्रे (कुपी)
कुतुम्ब न० कुत्सितं तम्बुक् कुगति० । कुत्सिततित्नुकफले ।
कुत्त स्त्री० कुत्सितं त यते तन-कू । चर्मनिर्मिते हतादिस्नेह-
पात्रे (कुपा)
कुत्तहल न० कुत्तं चर्मनयं स्नेहपात्रं हलति लिखति हल-
अच् । अपूर्णवस्तुदिहलातिशये चेष्टाभेदे, फलनिरपेक्षतया
विकीर्णिते कौतुके च । प्रशस्ते, अद्भुते च लि० ।
कूटण्य न० कुत्सितं तृणं कुगति० । (पात्रा) कुम्भग्राम् ।
कुत्र अय्य० किम्+त्वल् लादेशः । कश्चिद्भिर्धे । नतश्चित् ।
कुत्तचिद्विषयत्वात् ।
कुत्स निन्दने चुरा० आत्म० सक० सेट् । कुत्सयते अचुकुत्सत
कुत्सा स्त्री० कुत्स-अ ठाप् । निन्दायाम्, परिवादे च ।
कुत्सित न० कुत्स-क्त । कुष्ठनामौषधे (कुड) । निन्दिते लि० ।
कुत्स क्लेशे (कोथ) इदित् आदि० अय्य० सेट् । कुत्सति अकुत्सीत्

कुत्स भूतिगम्ये दिश० पर० अक० सेट् । कुत्सति अकुत्सीत् ।
कुत्स पु० स्त्री० कुत्स-अच् । हस्तिष्टवस्य चित्तकम्पने 'कुत्सेन,
नागेन्द्रमिवेन्द्रवाहनमिति' भाषः स्त्रियां ठाप् । कुशट्टणे पु०
कुदाल पु० कुं भूमिं दलयति विदारयति दल-अण् । (कोदाल)
भूमिखननसाधने अस्त्रभेदे ।
कुदटि स्त्री० कुत्सिता वेदवाह्या दटिस्तर्कादिरूपा कुगति० ।
वेदवाह्यताग्निककल्पनायाम् । 'याश्च काश्च कुदटय' इति मनुः
कुदाल पु० न० कुं भूमिं दलयति उद्+दल-अण् सक० । कोवि
दारदले, काकनासायाश्च, भूमिखननसाधनेऽस्त्रे (कोदाल) न०
कुनख पु० कुत्सितनखकारके रोगभेदे । तथानखयुक्ते जने लि०
कुनखिन् लि० कुनख+अस्यर्थे इति । कुनखरोगयुक्ते बहु-
चित्तनखयुक्ते जने च । [कारके लि० ।
कुनट पु० कुत्सितं नटति नट-अच् । श्लोनाकष्टले । कुत्सितनाख
कुनटी स्त्री० कौ नटति अच् गौरा० ङीप् । मनःशिलायाम्
कुनली स्त्री० कोः प्रथिव्या नलद्वय गौरा० ङीप् । वकष्टले ।
कुनाशक स्त्री० कुं नाशयति नश-णिच्-एतल् । दुरालभायाम्
कुन्च वक्रणे अनादरे च स्वा० पर० सक० सेट् । कुञ्चति अकुञ्चीत्
कुन्त पु० कुं भूमिं घनन्ति उन्त-त सक० । गवेषकायां (गडगड)
धात्रे, प्रासाख्यायुधे, भल्ले च ।
कुन्तल पु० कुन्तं कुन्तापाकारं लाति ना-क । केशे पानपात्रे,
कवे, हस्ते च । जनपदभेदे व० व० ।
कुन्तलवर्द्धन पु० कुन्तलान् वर्द्धयति दृढ-णिच् ल्यु । भट्टराजे
तद्रससेवनेन हि केशवर्द्धिः ।
कुन्ति पु० कल-भित्तिश्च ष्ट० । देशभेदे । युधिष्ठिरादिमातृदि स्त्री०
वा ङीप् । सा च शूरसेनराजस्यौरसी प्रथानाम्नी कन्या
अशुवाय कुन्तिभोजाय पिता अपत्यकन्याय दत्ता ।
कुन्त्य क्लेशे क्लेशे च क्रमादि० पर० अक० सेट् । कुप्यति अकुप्यीत्
कुन्द पु० कुं भूमिं दायति द्यति वा दै-दो-वा क नि० हम् ।
(कुंद) उष्णवस्त्रभेदे कुन्दुरनामगन्धद्रव्ये मसियन्त्रे, (कुंद)
कुवेरस्य निधिभेदे, करवीरद्वले च ।
कुन्दुर पु० कुं भूमिं घनन्ति जलुदित्वात् नि० । सुगन्धद्रव्यभेदे
कुन्दुरकी स्त्री० कुन्दुररिव प्रतिष्ठितः कन् गौरा० । शल्लकीद्वये
कुप आच्छादने इदित् वा चुरा० उभ० पञ्चे स्वादि० पर० सक० सेट्
कुम्भयति ते कुपति अचुकुम्भत् त अकुम्भीत् ।
कुप द्युतौ चुरा० उभ० अक० सेट् । कोपयति ते अचुकुपत् त ।
कुप कोपे दिवा० पर० अक० सेट् । कुपति अकुपत्-अकोपीत् ।
कुपाणि लि० कुत्सितः पाणिरस्य व० । वक्रहस्ते ।
कुपिन्द पु० कुप-किन्दच् । तन्त्रवादे ।

कुपीलु उ० कृत्तितः पीलुः । कामेन्दौ (कुचला) [दिनिन्दिते
कुपूय त्रि० कृत्तितं पूयते पूय-विसरणे अच् । लात्वाचारा-
कुप्य न० गुप-क्यप् नि० । स्वर्णरामाभ्यामन्यस्मिन् तैजसादौ
उपधातौ, (दस्ता) इति ख्याते धातौ च ।

कुत्र इदित् कृतौ वा० चुरा० उभ० पक्षे आ० पर० सक० सेट् ।
कुम्बयति ते कुम्बति अचकुम्बत् त अकुम्बीत् ।

कुवे(वे)र उ० कुम्बति धनं एरक् नलोपच । यवराजे नन्दीहले
च । कृत्तितं वेरं देहोऽस्य । 'कुत्सायां कितिशब्दोऽयं
शरीरं वेरमुच्यते । कुवेरः कुशरीरत्वादित्यवर्ग्यवमध्योप्ययम् ।
कृत्तितशरीरे न० । मन्दे त्रि० । [पाटलाहले, लताकरञ्जं च

कुवे(व)राक्षी स्त्री० कुवे(व)रस्याक्षीवाचि उपमस्याः यच् समान् ।
कुज उ० ईपत् उज्जमार्जवमस्य सक० । खड्गे, कृपासार्गे च ।
'हृदयं यदि वा घटसद्वत् क्रतयः सबक् । क्रुद्धो वायुर्यदा कुर्वा
तदा तं कुममादिषे' दिव्यकुलचरं रोगवति जने (कुजो) त्रि०
कुजक उ० कुज+कन् । कुजे । महासङ्गे पुष्पप्रधाने हले च
तत्पुष्पे न० । 'अयोकात् पुष्पहाहृत्वात् सेवतीपुष्पसत्तमम् ।
सेवतीपुष्पहाहृत्वात् कुजकं पुष्पसत्तममिति नारसिंहम् ।

कुमार केवौ अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । कुमारयति ते
अचुकुमारत् त ।

कुमार उ० कुमारवति क्रीडति, कृत्तितो भारो यस्मात्, कौ
भारयति ड्डान् वा । युके पक्षिणि, कार्तिकेये, नाथोक्तौ
युवराजे, कञ्जवारके, चिन्नुनदे, वरुणहले, पञ्चवर्षीये,
वालके च । क्षिवां डीप् ।

कुमारभृत्या स्त्री० भृ-क्यप् इत० । प्रसवकावे गर्भिण्याः
परिचर्यायाम् । 'कुमारभृताकुशलेरिति रघुः ।

कुमारिका स्त्री० कुमार+वयति प्रथम इति डीप् ततः स्त्री
कन् । पञ्चवर्षीयायां कविवाहितायां कन्यायाम्, नवम-
वर्षिकाहले, भारतवर्षस्य स्वच्छभेदे च 'वर्णव्यवस्यंतिरिहैव
कुमारिकाश्चे' इति सिद्धान्तधिरामणिः ।

कुमारी स्त्री० कुमार+ङीप् । नवमवर्षिकायाम्, एतकुमार्यां
नदीभेदे, अपराजितायां वन्याकर्कोशां स्थूलैषायां
वरुणसुम्ने 'संभ्राप्ते हादमे वर्षे कुमारीत्वमिषीयते' इति
अत्युक्तायां हादवर्षीयायाम् अनूयायां कन्यायाम्, श्यामा-
पक्षिणि च । [अचुकुमावत् त ।

कुमाल केवौ अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । कुमालयति ते
कुमालक उ० कुमाल+कृप् । कौनोरदेमे ।

कुमुद न० कौ भूमौ मोदते मुद-क । कैरवे, रक्तोत्पले च ।
उपपे, अमोते च त्रि० ।

कुमुद न० कौ भूमौ मोदते मुद-क । कैरवे, कङ्कारे, (कोर)
अतोत्पले च । वानरभेदे, दैत्वभेदे, कर्पूरे च उ० ।

कुमुदवान्धव उ० इत० । चन्द्रे तस्य कुमुदपकाशकत्वेन
तद्वान्धवलम् एवं तन्नाथाटयोऽप्यत्र कर्पूरे च ।

कुमुदा स्त्री० कौ भूमौ मोदते मुद-क टाप् । (पाना) वारिप-
ण्याम्, गाम्भारीहले, शालपर्णीहले धातकीहले, कटफले च ।

कुमुदाभिख्य न० कुमुदस्येवाभिख्या शोभा यस्य । रजते ।

कुमुदिनी स्त्री० कुमुदानां समूहः इति । कुमुदसमूहे । अख्यर्थे
इति । कुमुदयुक्तपुष्करिण्यादौ कुमुदलतायाञ्च ।

कुमुदत् त्रि० कुमुदानि प्रायाख्यान् इमतप् मस्य वः ।
कुमुदवच्छलदेये । स्त्री० डीप् । कुमुदिन्याम् ।

कुम्भ उ० कुं भूमिं कृत्तितं वा उन्नति उन्म भूरपे अच् सक० ।
घटे, छद्मोर्गभेदे, इक्षि शिरःस्थमांसपिण्डवद्भवे, 'तैः किं
मत्तकरीन्द्रकुम्भकुहरे' इति प्रसन्नराववम् । कुम्भकर्णस्य पुत्रे,
वेष्टापतौ, प्राणायामाङ्गे वासरोधके चेष्टाभेदे, 'दग्धे शोषा
भवेत् खारी कुम्भस्तु शोषविषतिरित्युक्ते परिभाषभेदे'
धातुं दग्ध्यः कुम्भे भ्योऽहरतोऽभ्यधिकमिति स्मृतिः ।
ज्योतिषप्रसिद्धे नेपावधिके एकादशराशौ च । शुगुलौ,
विहति च न० ।

कुम्भक उ० कुम्भ इव कायति निश्चलतया प्रकाशते कै-क ।
'त्यागवरोधने हित्वा निरोधः कुम्भकः कृत' इत्युक्ते
आसप्रश्वासत्यागेन प्राणवायोर्निरोधरूपे प्राणायामाङ्गे
योगशास्त्रादौ प्रसिद्धे व्यापारे ।

कुम्भकर्ण उ० कुम्भ इव कर्णावस्य । रावणातुजे राक्षसभेदे
कुम्भकार उ० कुम्भं करोति क, अण् उप० । जातिभेदे, कजुभ-
पक्षिणि च ।

कुम्भकारिका स्त्री० कुम्भ-क-रूपल् । कुल्लयायाम् (कुल्लयकलाह)
कुम्भकारी स्त्री० कुम्भ+क-अण् डीप् । मनःशिलायां, कुल-
त्याजने, कुम्भकारपत्न्याञ्च ।

कुम्भतुम्बी स्त्री० कुम्भाकारा तुम्बी । (गोखलाउ) कलाभुभेदे
कुम्भयोनि उ० कुम्भो योनिरुत्पत्तिस्थानं यस्य । अगस्त्यसुनौ
कुम्भयोनेर्भट्टोजस इति रघुः । शोषाचार्ये, शोषउपमा
ञ्च । कुम्भ सम्भवादवोच्यतल । [पाकस्थाने (कुमारशाखा) ।

कुम्भशाला स्त्री० कुम्भस्य पाकशाखा इत० । कुम्भादि-
कुम्भशाल उ० कुम्भाकारः अण्डः । कुम्भाहले, नाथाचर-
मन्त्रिणि च गौरा० डीप् कुम्भाक्षी स्त्री० कुम्भाहले ।

कुम्भिका स्त्री० कुम्भ+कल्पे ण् । (पाना) वारिपण्याम्,
पाटलाहले, द्रोणपुष्पे च ।

कुम्भित् पु० कुम्भ+अत्यर्थे इति । हस्तिनि, कुम्भीरे-युगलौ च
कुम्भित् पु० कुम्भ+अत्यर्थे इत्यच् । चौरैः शालमत्ये, होका-
र्थचौरैः, श्यावे च ।

कुम्भी स्त्री० कुम्भ-अच् गौरा० डीप् । उखायां, पाटला
हृत्ते, वारिपण्याम्, पुत्राके, गणिकारिकायां, कटफले च ।
कुम्भीपाक पु० कुम्भ्यां तैलघटे पाको यस्मिन् । 'परत्वं य
भातुचरास्तप्तैवे यलोपरन्वयति स कुम्भीपाक' इत्युक्त-
लक्षणे नरकभेदे । [जन्तुभेदे नम्रे ।

कुम्भीर पु० कुम्भिनं हस्तिनमपीरयति ईर-अण् । जल-
कुम्भीरसञ्चिका स्त्री० कुम्भीरोपपदा सञ्चिका शकः त० ।
(कुम्भीरे पोका) कीटभेदे ।

कुर शब्दे तदा० पर० अक० सेट् । कुरति अक्रीरत् ।

कुरङ्गर पु० कुरं शब्दं करोति क-अच् ए०सुम् । सारवपक्षिणः ।

कुरङ्ग पु० कौ रङ्गति रङ्ग-अच् । "कुरङ्ग ईपत्ताब्जः स्या
हरिणावतितो महान् इत्युक्तचिह्ने षट्भेदे स्तम्भान्ते च ।

कुरङ्गम पु० कौ रङ्गं निमीते मा-ङ । हरिणभेदे ।

कुरण्ट पु० कुर्यते शब्दगते कुर-अण्टक् । पीतभिष्टग्राम् स्वार्थे
कन् । अत्रैवार्थे ।

कुरर पु० कवते कुड-शब्दे ऋरन् । उत्क्रोशपक्षिणः ।

कुररी स्त्री० कुरर-ङीप् । कुररपक्षिस्त्रियं, मेघाश्च ।

कुरत्त पु० कुर-कलच् । कुररपक्षिणि अलक्षरूपकेशेषु च ।

कुरव पु० अत्यमकरन्दवत्पादलीनामीपद् रवो यत् । रक्त-
भिष्टग्राम्, कुरवके, सितमन्दारे च । कुम्भितशब्दे,
बङ्ग० । तथाशब्दयुक्ते वि० । ततः स्वार्थे कन् तेजोवर्धयेषु
(कुडचि) इति ख्याति उपपद्यते । "कुरवकलवक व्यति-
पक्षिणी"ति भाषः ।

कुरस पु० कुम्भितोरसोऽत । मद्यभेदे । कुम्भितरसयुक्ते वि० ।

गोलिङ्गालतायां स्त्री० टाप् । कुग० । कुम्भितरसे पु० ।

कुरु पु० क-कु । चन्द्रवंशीयराजभेदे. "हस्तिनापुरमारभ्य-
कुरुचोलाश्च दक्षिणे । पञ्चालपूर्वभागे तु कुरुदेशः
प्रकीर्तितः' इत्युक्ते देशभेदे ब०व० । ओदने, कण्टकारि-
कायाम्, नववर्षात्यकस्य जम्बुद्वीपस्य वर्षभेदे च पु० ।

कुरुक्षेत्र न० कुम्भितं रौति कुरु पापं कर्म तस्य क्षेपणात्
अपाकरणत् चोत्तम् 'तरन्तकारन्तकयोर्दत्तारं राम-
हृदानाञ्च सवक्रुकस्य । एतत् कुरुक्षेत्रसमन्तपञ्चकं प्रजा-
पतेरुत्तरवेदिस्थिते इत्युक्ते देशे तद्वि कुरुपाण्डवानां
युद्धभूमिः । [अत्रैवार्थे ।

कुरुष्ट पु० कुं कुरुति रुटि-लोये अच् । पीतभिष्टग्राम् । एतत्

कुरुवक पु० ईपत् रौति, रु शब्दे संज्ञायां कुन् । उष्टत् ।
रक्तभिष्टग्राम्, पीतभिष्टग्राम् ।

कुरुविन्द पु० कुरुन् विन्दति विद-श सुचाटित्वात् भृम् ।

सुखायां, कुललावे, दर्पणे, हिङ्गुले च । पद्मरागमयौ न० ।

कुरुवित् पु० कुरुपु वित् इव । पद्मरागमयौ (सायिक ।

कुरुविस्त पु० कुरुपु वित् । चतुर्लोकमिति स्वर्णे ।

कुरुटञ्ज पु० कुरुणां जनपदानां राजानः तद्वाजस्य तद्वितस्य
यङ्गपु लुक् तेषु कुरुपु टङ्गः । मीमे ।

कुरुय न० ईपत् रुयं शुभलेन दाहय्यात् । रङ्गनामके धातौ
कु(कू)र्ह् ऋङायां स्वा०आत्म०अक० सेट् । कु(कू)र्ह्ते अकु(कू)र्हि
कु(कू)र्ह्ते न० कु(कू)र्ह्-ल्युट् । क्रीडायाम् । [क्रीडायौ च ।

कुर्रप पु० कुर-किप् कुर पिपत्ति कच् परः कर्म० । जर्तुनि ।

कुर्रास पु० न० कुर्रि अस्ते आस्ते वा अज् ए० । स्त्रीणां
कञ्चुलिकायां (कांशुली) स्वार्थे कन् । अत्रैवार्थे ।

कुर्वत् वि० क-शत् । कर्मकारे भव्ये, कारके च ।

कुर्वद्रूप पु० कुर्वत् फलोन्मुखं रूपं यस्य । बौद्धमतसिद्धे
फलजननाय योग्ये वात्यादौ वीजे ।

कुल बन्धे संहतौ च स्वा० पर० अक० सेट् । कोलति अकोलीत्

कुल न० कुल-क । वंशे, सजातीयगणे, देशे, गृहे, देशे.

तन्मोक्षे जीवादौ, मध्यमहलद्वयेन लक्ष्यमाणायां भूमौ च

"दयो कुलन्त भुञ्जीतेति मनुः । कुले भवे वि० ।

शिल्पिकुलप्रधाने पु० ।

कुलुक म० कुल-अच् संज्ञायां कन् । पटोले, एकवक्त्रतापदे
पञ्चादिकश्चोक्तवृत्तद्वये च । वस्त्रोक्तेः काकतिन्दुके, कुरु-
वकटके च पु० ।

कुलकुण्डलिनी स्त्री० कुलैः कुलाचारैरुपास्त्रा कुण्डलिने सा-

द्धितवनेदनांकारवती शक्तिः । तन्मयास्त्रप्रसिद्धे मूलाधार-

स्थिते सर्पीतल्ले शक्तिभेदे । [पालिकायां स्त्री० टाप् ।

कुलज वि० कुले सत्कुले जायते जन-ङ । सत्कुलोद्भवे । कुल-

कुलटा स्त्री० व्यभिचारार्थं भिक्षार्थं वा कुलानि अटति अट-

अच् शक० । अद्यत्वां पुंस्त्वाम्, भिक्षुकां सत्त्वाश्च ।

कुलत्य पु० कुले-तिष्ठति स्वा-क ट् । कलाभेदे (कुलत्यकलाभः)

वनकुलत्ये स्त्री० टाप् ।

कुलत्यिका न० कुलत्य इव इवार्थे कन् । कुलत्याङ्ग-

नाकारे प्रसारभेदे । स्वार्थे कन् वनकुलत्ये । [एवे ।

कुलधारक पु० कुलस्य वंशस्य धारकः ह-अच्-एतुच् । औरसे

कुलपति इत० । 'हनीनां दृष्ट्याह्वं योऽह्वानादिमोषपात् ।
अध्यापयति विपरिधरौ कुलपतिः अह्व' इति पुराणीक

लक्षणाशालिनि मुनिविभेदे, सैन्यवर्गाध्यक्षे च ।

कुलपर्वत पु० कौ पृथिव्यां लीयते ली-ड कर्म० । महेन्द्रो
मलयः सह्याः शुक्तिमान्द्रपर्वतः । विन्ध्यस्य पारिपा(या)
तस्य सप्त ते कुलपर्वता इत्युक्तेषु महेन्द्रादिषु पर्वतेषु ।
कुलाचलादयोप्यत्र ।

कुलपालक न० कुलं पालयति पाल-खलृ । (कमलाखेव)
नारङ्गभेदे । यशपालके लि० । [सत्यां स्त्रियाम्
कुलस्त्री स्त्री० कुलस्यैव स्त्री नान्यगामिनी । कुलरजिकायां
कुलाचार इत० । कुलोचिते धर्मे 'जीवः प्रकृतितत्त्वञ्च दिक्
कालाकाशमेव च । क्षित्यपतेजोवायवश्च कुलमित्यभिधीयते ।
ब्रह्मबुद्ध्या निर्विकल्पमेतेषां चरणञ्च यत् । कुलाचारः स
एवोक्त इत्युक्ताक्षरे ज्ञाने च ।

कुलाय पु० कुलं पञ्चसंघातोदयतेत्यत्र अय-वञ् । पक्षिनिर्गमे-
नोडे, स्थानमात्रे च । कौलायोगतिरस्मात् । देहे न० ।
कुलायिका स्त्री० कुलायः पक्षिवासस्थानं विद्यतेऽस्यां ठन् ।
पक्षिशालायां (विडियाखाना) ।

कुलाल पु० कुल-कालन्, कुलमलति अल-अण्, कुलनालात्
आ-ल-क वा । कुम्भकारे, (कुमार) कुकुभपक्षिणि च ।
कुलाली स्त्री० कुलमलति अल-अण् । नीलोत्पलभेदे, अञ्जन
भेदे, अरण्यकुलत्पिकायाम्, कुम्भकारभार्यायाञ्च ।

कुलाह पु० कुलमाहन्ति आ-ह-ड । दैपत् पीतवर्णे कृष्ण-
जानौ अत्रे । ततः संज्ञायां कन् । कलालासे, (राङ्गाकुले
(खाड़ा) इति ख्याते शकभेदे च ।

कुलाहल पु० कुलमाहलति आहते अच् । (कुकरसोष्णा) हलभेदे
कुलि पु० कुल-इन् । हस्ते । कण्टकार्यां स्त्री० वा ङीप् ।
कुलिक पु० कुल+अस्त्रयर्थे ठन् । अहनागान्तर्गतनागभेदे,
(कुलोखाडा) इति ख्याते शके, ज्योतिषोक्ते रज्यादिवारे
पेलाभेदे च । कुलश्रेष्ठे लि० ।

कुलिङ्ग पु० कौ पृथिव्यां लिङ्गति चरणार्थं गच्छति अच् ।
चटके, धूम्राटे, (फिङ्गा) भूमिप्रत्यासन्नतया धान्यादिवारिणि
खगे च । कुलितलिङ्गे न० । न० । तद्वति लि० ।
स्वार्थे कन् चटके । ङीप् कर्कटशृङ्गाम् । [मेटिकाह्वये ।

कुलिङ्गाची स्त्री० कुलिङ्गमक्षिफलमस्याः पच् समा० । (मेटारी)
कुलिन् पु० कुल+अस्त्रयर्थे इनि । पर्वते । सत्कुलवति लि ।
कुलि(वीर) पु० कुल-इरक् ईरक् वा । कर्कटे (कांकड़ा) मेपा-
वधिके चतुर्थे राशौ च ।

कुलिश पु० न० कुलो हस्ते येते शी-ड, कुलिनं पर्वतं स्याति
शी-ड वा । वज्रे । कौ क्षिपति क्षिपति बिण-क ।

अस्थिसंहारहृत्ते, मत्प्रभेदे च ।

[भगिन्याश्च ।

कुली स्त्री० कौ लीयते ली-ड ङीप् । कण्टकार्यां, पत्राज्येष्ट
कुलीन पु० कुले आकरे भवः ख । श्रेष्ठहृत्ते । तन्मोक्ते कुला-
चारवति, सत्कुलोद्भवे च लि० ।

कुलीनक पु० कौ भूमौ लीनः ली-क्त संज्ञायां कन् । वनसुहे
कुल्माष पु० कोलति कुल-किप् कुल् मापोऽस्मिन् ङव० ।

'अर्द्धस्त्रिंशश्च गोधूमा अत्रे च चणकादयः । कुल्माष इति
कथ्यन्ते इत्युक्तेषु अर्द्धस्त्रिंशगोधूमादिषु 'स हि कुल्माषान्
खादनं विभिक्षे इति श्रुतिः सूर्यस्य पारिपाश्र्विकभेदे,
शूकधान्ये यवादौ च । काञ्जिके मसीपरिणामे च न० ।

कुल्य न० कुल-संस्त्याने क्यप् । अस्थि, अष्टद्रोणीरूपपरि-
माणे, अर्पे, आमिषे च । कुले भवः, कुलाय हिता वा यत् ।
सत्कुलोद्भवे कुलहिते च लि० । कुल-क्यप् टाप् । कति-
मायामत्यनद्याम्, जीवत्यामोपधौ, कुलस्त्रियां, स्थूल-
वार्त्ताकौ च स्त्री० । [उत्पले च ।

कुव न० कुं भूमिं वाति गच्छति वा क । अलजे, पुष्पमात्रे,
कुवङ्ग न० कुक्षितं वङ्गम् । सीसके (सीसा) धातुभेदे ।

कुवल न० कौ चलते चल संचलने अच् । उत्पले, सप्ताफले
च । कोलिह्वये स्त्री० ङीप् । बदरीफले न० ।

कुवलय न० कोर्वलयमिव शोभाहेतुत्वात् । उत्पले, श्वेतोत्पले
नीलोत्पले च, 'कुवलयदलस्थानविस्तीर्णहृष्टे' इत्युद्भवद्वतम् ।
कुवलयापीड लि० कुवलयमापीडा भूषणं यस्य । नीलोत्पल
भूषणवति जने । कंशाचरस्य हस्तिरूपधारिणि दैत्यभेदे पु० ।

कुवाद लि० । कुक्षितं वदति अण् । क्षपटदोषकथनशीले । भावे
घञ् कुग० । कुक्षितवान्ये ।

कुविन्द पु० कुं भूमिं विन्दति विद-श । तन्त्रयाये अर्द्धीगर्भे
विश्वकर्म्मणो जाते वर्णभेदे च (तांति) ।

कुवृत्तिस्तत् पु० कौः पृथ्वाः वृत्तिं वेष्टनं करोति क-क्विप् ।
(कांटाकरञ्जा) ख्याते वृक्षे । कुतस्थितवृत्तिकर्त्तरि लि० ।

कुवेणि(णी) स्त्री० कुक्षितं वेष्टने मत्स्या अस्याम् वेण-इन्, वा
ङीप् । मत्स्यधान्याम् (खालुङ्ग) ।

कुश पु० न० कौ गते शी-कुं पापं स्याति शी-धाड कुशति कुश-
क वा । खनामख्याते वृक्षे । कुशोन्मृष्टगर्भहो दुर्धन राम-
सुते च 'रिपुनागाङ्गुलं कुश'मिति रघुः । मोक्षे, एतस्य-
द्वेषाहते क्षीपभेदे च पु० । जले न० ।

कुश द्रुतो इदित् आदि० पर० सक० सेट् । कुशति अक्षयीत् ।
कुश लेषे दि० पर० सक० सेट् । कुशति । अक्षयत्-अक्षयीत् ।
कुशध्वज पु० जबकस्य अधस्तात्तुजे आतरि ।

कुशपुष्प न० कुशाकारं पुष्पमस्य । अन्धियर्थे दृष्टे ।

कुशल न० कुश-कलन् । कल्य ये । तद्वति वि० । कुशान् जाति
जा क । दत्ते वि० । कौ प्रथिव्यां शलति चलयति कार्याणि
शल-यच् । कार्यचतुरे वि० ।

कुशलिनं वि० कुशल+अस्यर्थे इति । कल्याणवति । “कुश-
लिनी वत्सस्य वार्त्तापी”ति साहि० ।

कुशस्थल न० इत० । कान्यकुब्जदेश । द्वारकायां स्त्री० ङीप् ।
कुशा स्त्री० कुश-क । वलायां, रत्नां, मधुकौल्यां, चानगानां
स्रोतगानार्थेष्वाडुस्वरयद्गु च ।

कुशाकर इ० कुशैराकीर्यते समन्तादपेक्ष मूलाच्छादनेन
वेष्ट्यते आ+कृ ण्यप् । यज्ञान्नौ । स हि कुशकण्डिकायां
कुशैरात्रियते ।

कुशाग्रीयं वि० कुशाग्रमिव छ । अतिस्त्रुष्टे ।

कुशात्मलि इ० कुक्षितः शास्त्रलिः । रोहितकहले ।

कुशावती स्त्री० कुश-अस्यर्थे मत्पुं मस्य वंः दीर्घः । रामा-
त्मजहृदयस्य राजधान्यान् पुण्याम् ।

कुशिक इ० कुश+अस्यर्थे ठन् । जमदग्निपतिरि, विश्वामित्रस्य
पतिरि च रुमिभेदे । कुश+इषार्थे इकन् । काये, चर्जहले,
विभीतकहले, अश्वकर्णहले, तैलश्रेषे च । कौकरे(ठेरा) वि०
कुशी स्त्री० कुश-अयोविकारेऽर्थे ङीप् नि० लौहविकारे फावे
कुशीलव इ० कुक्षितं शीलं कुगति० अस्यर्थे व, कुशीवं धाति
वा-क-वा । कौर्त्तिसङ्घारके मटे, चारणे, यापये च ।
कुशीलवदृष्टिनाशमचारकत्वात् वाल्मीकी कुनौ ।

कुशीलव इ० णि० व० । कुशश्च लवश्च इ० नि० । रामपुत्रयोः ।
कुशूल इ० कुश-कूलच् । तृपान्नौ, अन्नकोठके, द्रष्टृकादि-
निर्मिते धान्यादिस्पापनाङ्गे स्थाने च ।

कुशूलधान्यक इ० कुशूलेपरिमितं धान्यं यस्य । यावता-
धान्येन वर्षत्रयं स्वस्य सस्रुटुम्बस्य स्वस्यस्य निर्वाहो
भवति तावन्नात्रसञ्चितधान्ये विभे । [कर्षिकारहले च ।
कुशेशय न० कुशे गले गते शी-अच् अलुक् । पद्मे, सारसपक्षिणि,
कुप निष्कर्षे क्रादि० पर० सक० सेट् । कुष्णाति अक्रोशीत् ।
निरस्तु नेट् निरक्रोशीत् निरकुष्ठत् ।

कुषाकु इ० कुष्णाति कुप-काकु । वानरे, स्वर्थे, बह्वौ च ।
प्रोत्तापिनि वि० । [कुठ रोगभेदे च ।

कुष्ठ न० कुष्णाति रोगम् देहं वा कुप-कथन् । (कुष्ठ) विषभेदे
कुष्ठशन्नि न० कुष्ठस्यैव (कुष्ठ) गम्बोऽस्य इत् समा० । एलवालुके
कुष्ठगन्धिनी स्त्री० कुष्ठस्य गम्बोऽस्तास्याः इति । अश्वगन्धायाम्
कुष्ठिनी स्त्री० कुष्ठं हनि हन क ङीप् । काकोडुम्बरिकायाम्

कुष्ठनाशन इ० कुष्ठं नाशयति नश-णिच्-स्तु । वाराही-
कन्दे, गौरचर्मणे, शिरीषहले च । [सोमराज्याम् ।

कुष्ठनाशिनी स्त्री० कुष्ठं नाशयति नश-णिच् णिनि ङीप् ।

कुष्ठल न० कुक्षितं स्थलम् अम्बठादिवात् थलम् । कुक्षितस्थले
कुष्ठसूदन इ० कुष्ठं सूदयति सूद-स्तु । आरग्वधे (सोन्दाल)

कुष्ठहन्तृ इ० कुष्ठं हनि हन-हच् । हसिकन्दे (हातिकान्द)

कुष्ठहृत् इ० कुष्ठं हरति हृ-क्षिप् लृक् च । (विट्छदिरे) ।

कुष्ठारि इ० इत० । विट्छदिरे, पटोले, गम्बके च ।

कुष्ठिन् वि० कुष्ठ+अस्यर्थे इति । कुष्ठरोगयुक्ते ।

कुष्माण्ड इ० ईपत् उष्मा पितृहेतुत्वात् अण्डेभु बीजेभु
यस्य यव० । (कुमड़ा) रक्षति दृष्टे, शिवस्य भस्मदेपता
भेदे च । जातित्वात् स्त्रियां ङीप् कुष्माण्डोत्पन्नत्वात् लताभेदे
रुग्भेदप्रसिद्धेयु रुग्भिश्रेष्ठेयु कुष्माण्डोपावसानांश्चेद्विस्तृतिः
स्वार्थे कन् कुष्माण्डकोपि (कुमड़ा) दृष्टे औषधौ,
उषार्या, कर्कारौ च ।

कुस स्त्रे दिवा० पर० सक० सेट् । कुसति अकुसत्-अक्रोशीत्
कुसित इ० कुस-क्त । जनपदभेदे । ईपच्छ्रे इ० । तद्वति वि० ।
कुसीद न० ‘कुक्षितात् सीदतश्चैव निर्विशद्भिन् ऋहृते । चतु-
र्गुणं वाटगुणं कुशीदास्य’ ततः स्मृतमित्युक्ते इतिभेदे
(सुदार्थप्रयोगे, इद्धि(सुद) जीविकायाम् ‘स्यान्लामनिमित्तं
यत् दानपहणमित्यते । तत् कुशीदमिति श्रेष्ठमित्युक्ते
स्यात्स मूलधनस्य यथावस्थित्यै, ततोलाभाय चोत्तमर्थाध-
मर्णाभ्यां दत्ते, ऋहीते च घने । अर्थआदिवादात् । तत्
प्रयोगकर्त्तरि वि० ।

कुसीदिक वि० कुशीदाय इष्टौ प्रयच्छति कुसीद-ठन् । इष्टा
जीविनि वार्द्धिके । स्त्रियां पितृवात् ङीप् ।

कुसुम न० कुस-उमक् । पुष्पे, फले, स्त्रीरजसि, नेत्ररोगभेदे च
कुसुमपुर न० (पाटना) इति स्थाते पाटविपुले नगरे, पूषी०
अन्तर्गोमे कुसुममथल ।

कुसुममध्य इ० कुसुमं मध्ये फलमध्ये यस्य । (पालदा)
दृष्टभेदे । [मिति शीता ।

कुसुमाकर इ० इष० । वसन्ते ऋतौ “विद्धि मां कुसुमाकर”
कुसुमागम इ० कुसुमानागमो यव काले । वसन्ते इतौ ।

कुसुमाञ्जन न० कुसुमाकारमञ्जनं शक० । पैतलपत्रजाते
पुष्पाकारे अञ्जनभेदे । [सर्वात्मनैव पुष्पाकारत्वम् ।

कुसुमात्मक न० कुष्ठममेवात्मा स्वरूपं यस्य । कुष्ठमे तस्य
कुसुमाधिप इ० कुष्ठमेव कुष्ठमप्रधानेषु दृष्टेषु अधिपः
श्रेष्ठः सुगन्धित्वात् । चम्पकहले

कुसुमायुध उ० कुसुमायुधस्य । कामदेवे । [मद्ये च ।
 कुसुमासव न० कुसुमस्य तद्रसस्यासवम् । पौष्णे मधुनि, तज्जाति
 कुसुमेषु पु० कुसुमानोपयो यस्य । कामदेवे । [पुष्पसमूहे ।
 कुसुमोज्ञय पु० कुसुमानाञ्ज्ञयः समूहो यत् । सबके । इत०
 कुसुम्भ न० कुस-उभ् । पुष्पप्रधानवृक्षे (कुसुम) “कुसुम्भं
 नालिकाशार्कं वासोऽकुमिति स्मृतिः । स्वार्थे क ऋगण्डलौ ।
 कुस्मृति स्त्री० कृत्रिता स्मृतिः स्मृ-क्तिन् । शार्थे ।
 कुसुम्भ पु० कु भूमिस् ईषद्वा स्तम्भाति स्तन्म-अच् नलोपः
 नि० । विष्णौ, सस्रे च ।
 कुसुम्बु न० कुस्त्रितं तस्मिन् तद्वि-मर्द्दने उक्त्वा नि०-सट् । धन्याके
 कुम्भ(श्च) बुद्धौ दर्शने च चुरा०-आत्म०-सक० सेट् । कुम्भ(श्च)यति
 अचुकुम्भ प्रोत् । [अचुकुम्भत ।
 कुह विष्मयने अद०-चुरा०-आत्म० सक० सेट् । कुहयते
 कुह अव्य० किम्+ह-ऊ तिष्ठोरिति क्तादेशः । कुलेत्यभिन्नये
 कुहक न० कुह-ण्यल् । इन्द्रजालसायया अन्यथास्थितस्य
 पक्ष्मोऽन्यथादर्शने । तद्युक्तौ लि० ।
 कुहू न० ईषत् यत्नेन हयते हन-कर्मणि अच् । स्त्रियाण्ये
 ईषद् यत्नेन चलि कर्त्तरि अच् । सर्पे, चौरौ च । कुं
 भूतिं हन्ति खड्गति अच् । मूषिके । कुह-युच् टाप् । दम्भ-
 चयायां स्त्री० । ईष्यालौ लि० ।
 कुहूर पु० कुं हरति हृ-अच् । नागभेदे । कुहं विस्मयनं
 राति रा-क । छिद्रे । कर्णे, कण्ठे कण्ठशब्दे, समीपे च न०
 कुहलि पु० कुस्त्रितं हलति हल-इन् । तावूल्याम् (पान)
 कुहा स्त्री० कुह-अच् । कुन्तटिकायां, कटुकाञ्च ।
 कुऊ ह् स्त्री० कुह-ऊ-वा ऊह् । नष्टेन्दुकलायां चउर्हृशी-
 युतायामभावस्यायां, कोकिलालापे च ‘त्यमपि चन्द्रविरोधि
 कुहूरव’ इति ‘उहूरिति कुहूरवध्वनिमित्ये’ति चोद्धटः ।
 कुक्कण्ट पु० कुहूरितशब्दः कण्ठे यस्य । कोकिले ।
 कुहूरव पु० कुहूरिति रवो यस्य । कोकिले । कुहूरव्वाद्योप्यल
 कुहेलिका स्त्री० कुस्त्रितं ऐलयति ण्वल् । कुन्तटिकायाम् ।
 कु ब्यार्त्तश्चरे तदा०-आत्म०-अक०-सेट्-कृतादि । कुपते अकुपि
 कु शब्दे क्रादि०-उभ०-अक०-सेट्-धादि । कुनाति कुनीते
 अकवीह अकविट् ।
 कुकुद् पु० सत्प्रत्ययान्वृतकन्यादातरि ।
 कुचिका स्त्री० कु-चिक्-संज्ञायां कन् । तल्लिकायाम् ।
 कनभावे वा ङीप् । कुचीत्यप्यल ।
 कुज शब्दे स्वा० पर० सक० सेट् । कुजति अकुजीत् ।
 कुजित न० कुज-क्त । पविशन्ने अत्यक्तशब्दे च ‘मधकरनि-

करकरस्वितकूजित कुञ्जकुटीरे’ इति जयदेवः ।
 कूट पु० कूट-अच् कर्मणि घञ् वा । अगस्त्यसुनौ । गृहे पु०
 स्त्री० । निचले, धा वादिराशौ, व्योमघने (नेहार) लौह-
 सद्गरे, दम्भे, मायायां, यथाध्वस्ताच्छादने, अद्रिश्चङ्गे,
 तच्छे, फालाधारे-लाङ्गलाङ्गे, मूर्खे मृगवन्धनहेतौ-यन्त्रे,
 भग्नशङ्खखण्डे, पुरहारि च पु० । स्वार्थे कन् फावे ।
 संज्ञायां कन् । कवर्थासु, इरानामगन्धद्रव्ये च पु० ।
 कूट अपवादे दानाभावे च चुरा०-आत्म०-सक० सेट् । कूटयते
 अचुकूटत्-त । [कूटयति ते अचुकूटत्-त ।
 कूट दाहे मन्त्रणे प्रच्छादने च अद०-चुरा०-उभय० सक० सेट्
 कूटकार्पाण पु० कर्म० । मिथ्याभूतरौप्यादि सद्रायासु
 कूटकत् पु० कूटं मिथ्याभूतं करोति क-किप् तक् च ।
 कायस्ये । कितवे लि० । कलसादिप्रकृत्याने (पीयान) ।
 कूटपालक पु० कूटं मृत्तिकास्तम्भं पालयति ण्वल् । कुलावे ।
 कूटयन्त्र न० कूटेन कृतं यन्त्रम् । आभिषादिदानेन मृगपक्षि-
 धारणार्थं प्रातिते यन्त्रे ।
 कूटशाल्मलि पु० कूटः मिथ्याभूतः शाल्मलिः । कृष्णशाल्मलौ
 कूटसंक्रान्ति स्त्री० ‘अर्द्धरात्रौ व्यतीते त्रयदा संक्रमते
 रविः । सा ज्ञेया कूटसंक्रान्तिरिति स्मृत्युक्ते रवेरर्द्धरात्रौ
 चरं राश्यान्तरसञ्चारे ।
 कूटसाक्षिन् लि०-कर्म० । साक्ष्ये मिथ्याभिधाद्यनि ।
 कूटस्य लि० कूटोऽयोधनवत् निश्चलं यथा तथा तिष्ठति स्या-क ।
 एकरूपतया सर्वकालस्यायिनि परिणामादिकार्यान्तरान्न्ये-
 आकाशादौ, ब्रह्मणि च । व्याघ्रनखास्त्वगन्धद्रव्ये पु० ।
 कूटागार न०-कर्म० । मृगागारे, चन्द्रशालिकायाम्, (चिलावर)
 क्रीडागृहे च । [मये अस्त्रभेदे ।
 कूटायुध न० कर्म० । अन्तर्गुप्रनिशितशस्त्रे वह्निःकाशादि-
 कूटार्थभाषा स्त्री० कूटार्थस्य कल्पितार्थस्य भाषा कथा ।
 प्रबन्धकल्पनारूपायं कथायाम् ।
 कूड घनीभावे तदादि० पर०-अक० सेट् । कूडति अकूडीत् ।
 कूण सङ्कोचे अद०-चुरा०-उभ०-अक० सेट् । कूणयति-ते
 अचुकूणत्-त ।
 कूण सङ्कोचे चुरा०-आत्म०-अक० सेट् । कूणयते अकूणत् ।
 कूणि लि० कूण-इन् । रोगादिना सङ्कुचितमण्डकरादौ जने
 कू(कु)प दीर्घस्ये अद०-चुरा०-उभ०-अक० सेट् । कू(कु)पयति-ते
 अचुकू(कु)पत्-त ।
 कूप पु० कुस्त्रिताः ईषत् वा आपो यत् अच् समा०, कुवन्ति
 मण्डूकाः अप्यिन् कू-पक् दीर्घस्य वा । रुनामख्याते जना-

धारे, गर्त्ते च । ततः संज्ञायां कन् । नौकादौ गुणाधारे
(मास्तुल) काष्ठमये दृष्टे । [रोमाञ्चे ।

कूपाङ्गः (ङ्) पु० कूपाकारोद्भूतं कूपाकारमङ्गं वास्त्रिन् ।
कूपार पु० कुं दृष्टिर्वीं पिपतिं पूरयति अण् पूर्वदीर्घः । समुद्रे
कूपी स्त्री० कूप-अच् गौ० डोष् । स्नेहादिधारणार्थं चर्ममये पात्रभेदे
कूर्च पु० न० कुर्यते कुर-चट् नि० दीर्घः । भ्रुवोर्मध्ये, स्थिते
लोमोच्चये, श्लशुणि, कैतवे, दर्भे, मयूरपुच्छे, कुशस्रष्टौ,
अकुटाङ्गुलिमध्यसोपरिभागे, अङ्घ्रौ, शीर्षे, आसनभेदे,
तन्त्रोक्ते वीजभेदे च (ङम्) । [दयोऽप्यत् ।

कूर्चशिरस् न० इत० अङ्घ्रिस्तन्त्रे (गुहमुडा) । [शेखरा-
कूर्चशीर्षं पु० कूर्चं श्लशु तदन्तं शीर्षनस्य । नारिकेले । कूर्च
कूर्चिका स्त्री० कूर्च+श्लशु अस्त्यर्थे ठन् । (क्षीरसा) दुग्ध-
विकारे, स्त्रविकायां, तल्लिकायाम्, कुट्टमले, कुञ्चिकावाच्च
द्रव्यमार्जनसाधने द्रव्ये, -(कुं चि) दण्डपुच्छे च ।

कूर्पास पु० कूर्पासवत् सर्वम् ।

कूर्म पु० कुम्भितः कौ वा कर्म्मिर्वेगो यस्य इ० । कच्छमे,
“उन्मीलने कृतः कूर्म” इत्युक्ते देहस्य वायुभेदे च ।

कूर्मचक्र न० कूर्माकारं चक्रम् । ज्योतिषोक्ते कपिकर्म्मोप-
योगिनि, तन्त्रोक्ते जपादिकर्म्मोपयोगिनि च कूर्माकारे चक्रभेदे
कूर्मपुराण न० कूर्मेण कूर्मावतारेण भगवता उक्तम्
पुराणम् । अष्टादशसु पुराणेषु मध्ये पुराणभेदे ।

कूर्मपृष्ठक न० कूर्मस्य पृष्ठमिव द्रवार्थे कन् । शरावे (शरा) ।
कूल आहतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । कूलति अकूलीत् ।
कूल न० कूल-अच् । नद्यादेर्जलसमीपस्थाने तीरे, स्तूपे, शैलपृष्ठे च
कूलक पु० कूल-खुल् । क्षुण्णवर्त्ते, बल्लीके स्थाने । (उपरदोपि)
कूलङ्गम् पु० कूलं कपति कप-खच् सञ्च । समुद्रे । नद्यां स्त्री०
कूवर पु० न० कूड् शब्दे कुटादि वरत् । रघस्य चक्रकावस-
ञ्जके काष्ठे युगन्वरे, कवचे च । रथे वि० ।

कूष्माण्ड पु० कुम्भित उष्मा अण्डेषु वीजेषु यस्य । (कुण्डा)
दृष्टभेदे गणदेवताभेदे च । जातित्वात् डोष् कुष्माण्डोत्पत्त्यत् ।

कृ कृतौ भ्वा० उभ० सक० अर्निट् । करोति ते अकार्षीत् अकृत ।
कृ कृतौ तना० उभ० सक० अर्निट् । करोति कुरुते अकार्षीत्
अकृत । कृत्विमः । [अकृत ।

कृ बधे स्वादि उभ० सक० अर्निट् । कृणोति कृणुते अकार्षीत्
कृक पु० कृ-कम् । गते ।

कृकण पु० कृ इति कणति कण-शब्दे अच् । (कयार) कृकर
पक्षिणि, क्षुधाकारके देहस्ये वायुभेदे च ।

कृकर पु० कृ इति शब्दं करोति । क्षुधाकरे देहस्ये वायौ ।

कृकलास पु० कृकं कण्ठं लासयति अण् । सरटे (कांकलास)
पक्षिणि । [मयूरे, सरटे च ।

कृकवाकु पु० कृकेण वक्ति वच-परिभाषणे जुगुप् कच । कुकुटे,
कृकाटिका स्त्री० कृकं कण्ठमटति अट-खुल् टाप् कापि-
अत इत्त्वम् । शीवायासन्नतदेशे ।

कृक्क न० कृत-रक् ङोऽन्नादेशः । कटे, दुःखे, तत्कारणे-पापे,
कष्टदायके-प्राजापत्यादिघ्नते, भूवकृक्करोमे च । तद्वति वि० ।
कृत कृदे हृदा० पर० सक० सेट् । सुचादि । कृतानि अकर्त्तानि
कर्त्तव्यानि-कर्त्तव्यानि कृतः ।

कृत वेदे रुधा० पर० सक० सेट् । कृतानि कृतः अकर्त्तानि ।
कृत न० क-कृत । ‘चत्वार्याङ्गः सहस्राणि वर्षाणाम् कृतं युग’
मिति मनुक्ते दिवसानेन चतुःशतसप्ततित्वे, मातृप्रमानेन
१०२८०००मितवर्षे, सत्ययुगे, पर्याप्ते, अलमर्थे, फले च ।
रचिते वि० ।

कृतक न० कृत-कुन् । विदुलवणे । कृतिके, मिथ्याकल्पिते च वि० ।
कृतकृत्य वि० कृतं कृत्यं कर्त्तव्यं येन । कृतार्थे समाप्तकार्ये,
धन्ये, विदुषि च ।

कृतक्षणा वि० कृतः क्षणः समयो येन । सम्भावकाशे ।

कृतज्ञ वि० कृतं हन्ति हन-क । कृतोपकारस्य जनस्य अप-
कारे प्रवर्त्तमाने ‘कृतज्ञे नास्ति निष्कृतिरिति पुराणम् ।

कृतच्छिद्रा स्त्री० कृतं छिद्रं यस्याः । कोपातकीलतायाम् ।

कृतज्ञ वि० कृतं कृतोपकारं जानाति ज्ञा-क । कृतोपकार
ज्ञातरि-प्रत्युपकारके । कुकरे पु० ।

कृतधी वि० कृता सम्पादिता धीर्येन । शास्त्राभ्याससंस्कृतानः
करणे, स्थिरचित्ते, ‘कृतधीः किं प्रभाषते’ति गीता ।

कृतप्रणाश पु० कृतयोः पुण्यापुण्ययोर्नोर्गमन्तरेण प्रणाशो
नामः । कृतहानौ ।

कृतस् अव्य० कृत-कृत् । अलमर्थे, निषेधे च ।

कृतमाल पु० कृता मालास्य । आरग्वधे, (सिन्धाल) कर्णिकारे च

कृतलक्षणा वि० कृतानि लक्षणास्यस्य । युगैर्विख्याते ।

कृतवर्म्न् पु० हृदि काष्ठते यादवे चतियभेदे ।

कृतश्चम वि० कृतः अमो येन । सहोत्साहान्विते ।

कृतवीर्य्य पु० कृतं वीर्य्यमनेन । एकवीरन्टपात्मजे कार्त्तवीर्या-
र्जुनजनके नृपभेदे । वीर्यान्विते वि० ।

कृतविद्य वि० कृता अभ्यस्ता विद्या येन । अभ्यस्तविद्ये ।

कृतसापत्तिका स्त्री० कृतं सापत्ता यस्याः कप् यलोपः टापि
अत इत्त्वम् । अष्टादश्यां स्त्रियां यस्या विवाहात् पश्चात्
तत्प्रतिना विवाहान्तरं कृतं तस्याम् ।

कतस्वर पु० कतः स्वरो यव । स्वर्णोत्पत्तिस्थाने स्वर्णकरे ।
 कतश्चर वि० कतः अयस्यः हस्तो बाष्पादित्यागमोक्षणलाघव
 रूपा हस्तशिखा येन । सुश्रितशरभोक्षणविद्ये जने ।
 कताकृत न० कतं कार्यमकृतं कारणं च समा० इ० । कार्य-
 कारणयोः । कर्म० । कते सकृते च होमादौ । अतएव
 ऋत्विग्विशेषस्य ब्रह्मणः कताकृतावेक्षणाय होमादौ वरणम्
 कताञ्जलि पु० कतोऽञ्जलिरिव पत्रसङ्कोचो येन । लज्जालु-
 टये । संप्रदोक्तहस्तो वि० ।
 कतात्मन् पु० कतः शिखितः संस्मृतो वा व्यात्माऽन्तकरणं
 यस्य । शिखितचिह्ने, सुज्ञानःकरणे च ।
 कतात्यय पु० कतस्य कर्मजन्यभोगस्यात्ययोऽवसानम् । भोगं
 विना कतकर्मानाम् 'कतात्ययेऽनुपपद्यमानि'ति शारीरकस्त्रमम्
 कतान्त पु० कतः अन्यो विपर्ययनाशो निश्चयो विषयपरिच्छेदो
 वा येन । ज्ञातचिह्नान्ते । कतो नाशो येन । दैवे, पाप्मे यमे च ।
 कतान्न न० कतं पक्वञ्च तदन्नञ्च । लड्डुकादौ पक्वान्ते, 'कतान्न
 रुदकं स्त्रिय' इति ऋतिः ।
 कतार्थं वि० कतः अर्थः प्रयोजनं येन । कतकार्ये ।
 कताश्च वि० कतं शिखितमस्त्रं येन । शिखितास्त्रे ।
 कति स्त्री० क-क्तिन् । पुरुषप्रत्यये, कर्तृव्यापारे, विंशत्यक्षर-
 पादके छन्दोभेदे च । [वति, निपुणे, साधौ, कतार्थे च ।
 कतिन् स्त्री० कतमनेन दृष्टादित्वादिनि । परिहृते, योग्ये, पुण्ये
 कत्त वि० कत-क्त । छिन्ने, वेष्टिते च ।
 कत्ति स्त्री० कत-क्तिन् । चर्मपि, भूर्जपत्रे च ।
 कत्तिका स्त्री० कत-क्तिन् संज्ञायां कन् । अत्रिन्वयधिके
 तृतीये नञ्प्रत्यये । [युक्तकाले सुतो जातः । चन्द्रे ।
 कत्तिकासुत पु० कत्तिकायाः सुतः । स्कन्दे, कत्तिकानक्षत्र-
 कत्तिवासस् पु० कृत्तियर्मा वासो यस्य, कृत्तिं वस्ते वस-
 अयन् वा । शिवे ।
 कत्य न० कत-क्यप् । कार्ये, व्याकरणोक्तेषु श्यत्क्यप्प्रत्यया-
 नीयत्यतः केचित्मास्येषु प्रत्ययेषु पु० । कर्त्तव्ये वि० ।
 कत्यविद् वि० कत्यं कर्त्तव्यं वेत्ति विद्-क्विप् । कार्यज्ञे,
 विधिज्ञे, कत्यविदित्वाचेति रघुः । [देवभेदे च ।
 कत्वा स्त्री० क-क्यप् टाप् । क्रियायाम्-अभिचारक्रियाजस्ये,
 कतिम न० क-क्ति लेभम् च । विह्वलपणे, जाषलपणे, तरुण-
 नामगन्धद्रव्ये, रसाञ्जने च । शिष्टके दादयविषडलालर्गते
 एवभेदे च पु० । क्रियाया निष्पन्नगामे वि० ।
 कत्स्न न० कत-कृत् । सकले, ज्ञेये, कुक्षौ च । आप्ते वि०
 कन्तन न० कत-क्युट् । गि० शम्भु । छेदने, 'जन्तनं

नखकेशानां छेदनञ्च वनस्यते' इति ऋतिः ।

कप कल्पने भा० व्यात्म० लुङि लुटि लटि लङि च उभ० कृतादि
 अक० वेट् । कल्पते । अकल्पत् अकल्पिष्ट अकृप्त । कल्पतासि
 कल्पितासे कल्पतासे कल्पस्यति कल्पिष्यते ।
 कप दौर्वल्ये अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । कपयति ते अचिकपत्-त ।
 कप युतौ चित्तीकरणे वा चुरा० पठे भादि० पर० । कल्पयति
 ते कल्पति अचीकल्पत्-त अकल्पोत् ।
 कप पु० कप-क । शरद्वतः पुत्रे द्रोणश्यालके कृपाचार्ये ।
 कपण पु० कृप-क्युन् । कृमौ । मन्दे, सुद्रे च 'कृपणाः फल-
 हेतव' इति गीता । दीने, 'कार्पण्यदोषोपपन्नसंभाव' इति
 गीता अदातरि च वि० । [पहेच्छायाम् ।
 कृपा स्त्री० कृप-क्यङ् । दयायां फलनिरपेक्षतया दीनजनानु-
 कृपाण पु० कृपां रुदति रुद-ङ् । खड्गे । ङीप् । कृपाणीत्यमल ।
 कुरिकायाम्, कर्त्तव्याश्च ।
 कृपालु वि० कृपां लाति ला-ङ् । कृपायुक्ते ।
 कृपी स्त्री० द्रोणाचार्यस्य पत्न्याम् शरद्वतो इहितरि ।
 कृपीट न० कृप-क्रीटन् । उदरे, तोये च ।
 कृपीटयोनि पु० कृपीटस्य जलस्य योनिः । वह्नौ 'वायो-
 रग्निरग्नेराप इति श्रुतेरस्य जलयोनित्वम् ।
 कृमि पु० क्रम-इन् सम्प्रसारणञ्च । कीठात् सूक्ष्मे-जन्तौ ।
 तज्जातायां-लाक्षायां, उदरजातकीटयुक्तरोगे च ।
 कृमिकण्डक पु० कृमिरिव कण्डकीटस्य । विडङ्गे उडुम्बरे
 चित्वायाश्च । [कृ. कौप्ये (रेषमिवस्त्रे) ।
 कृमिकोषोत्थ न० कृमेः कोपात् उत्तिष्ठते उत्पद्यते उद-स्या-
 कृमिन् पु० कृमिं हन्ति हन-क् । विडङ्गे, पलाशखौ, कोलकन्दे,
 भस्मातके च । हरिद्रायाम् स्त्री० टाप् । धूपपत्रायां स्त्री० ङीप्
 कृमिज न० कृमिर्भज्यते जन-कर्मणि ङ । अग्ररुणि चन्दने ।
 कृमिजो जाते वि० । लाक्षायां स्त्री० टाप् ।
 कृमिफल पु० कृमयः फलेऽस्य । उडुम्बरे ।
 कृमिशैल पु० कृमीणां शैल इव । वस्तीके ।
 कृमीलक पु० कृमीन् ईरयति जनयति ईर-क्युल् रसश्च ।
 वनमृदे । [अकर्मिणः ।
 कृश तनूकरणे दिवा० पर० सक० सेट् । कृशति अकृशत्-
 कृश वि० कृश-क्त नि० । अल्पे, सूक्ष्मे च ।
 कृशाङ्गी स्त्री० कृशमङ्गलस्याः । प्रियकृष्टये । कृशदेहे वि०
 कृशानु पु० कृश-स्यात् । वह्नौ चिलकष्टये च ।
 कृशानुरेतस् पु० कृशानो वह्नौ रेतोऽस्य । शिवे । देव्या
 मोदप्रमयकस्य शिववीर्यस्याम्नो प्रक्षेपः कृतोऽस्मिन्

कार्तिकेयो जातः इति पुराणकथा असुसन्वातव्या ।
 छप आकर्षणे विलेखने च तदा० आत्म० सक० अनिट् ।
 कृपते । अकृशत-अकृष्ट ।
 छप आकर्षणे विलेखने च स्वा० पर० सक० अनिट् । कर्षति
 कक्षाचीत्-अकार्शीत्-अकृशत् ।
 छपक पु० कृप-कुन् । काले, हृषे । कर्षके लि० ।
 छप(ग)(सर) पु० तिलतण्डुलसम्पाकः कृ(श)(प)सर, परिकीर्तित
 इत्युक्ते तिलमिश्रिते पके तण्डुलाद्यन्त्रे ।
 छपि स्त्री० कृप-इक् । वैश्वदत्तिभेदे भूमिकर्षणरूपे शस्योत्पा-
 दनव्यापारे । कर्मणि इक् । भूमौ ।
 छपिजीविन् लि० कृष्या जीवति जीव-णिनि । स्वयमस्वयं
 वा कृतया कृषिहत्या जीविनि ।
 छपीवल लि० कृषिरस्यास्ति वलच् दीर्घश्च । कर्षके ।
 छटपच्य लि० कृष्टे जेतुं स्वयमेव पच्यते पच-क्यप् । धान्यादौ
 छप्ता पु० कृष्ट-नक् । भगवतोऽवतारतारभेदे वासुदेवे देवकी-
 नन्दने । “कृषिर्भूवाचकः शब्दः एष निर्वृतिवाचकः ।
 तयोरेकं परं ब्रह्म कृष्णइत्यभिधीयते” इत्युक्ते परब्रह्मणि,
 वेदव्यासे, अर्जुने मध्यमपाण्डवे च । कृष्णवर्णत्वात् काके,
 कोकिले, करमर्दके (करमचा) हृष्टे, नीले, वर्णे च तद्वति
 लि० । कालायुक्ते अशुभकर्मणि च न० । द्रौपद्यां,
 नीलोद्दले, कणायां, द्राक्षायां, नीलपुनर्नवायाम्, कृष्ण-
 जीरके, गान्धार्था कटुकायाम्, राजसर्पे, पर्यक्षां,
 काकोल्यां, सोमराज्याश्च कृष्णवर्णत्वात् स्त्री० टाप् ।
 नीलाङ्गने, लोहे, मरिचे च पु० ।
 छप्ताकलि पु० कृष्ण इव चूडाङ्गः कलिः कलिकाऽस्य ।
 स्नानमस्थाने पुष्पप्रधाने हृष्टे । [लि० ।
 छप्ताकाय पु० कृष्णः कायो यस्य । महिषे । कृष्णवर्णतत्पुक्ते
 छप्तागन्ध पु० कृष्ण उप्तो गन्धोऽस्य । शोभाङ्गनहृष्टे ।
 कृष्णागर्भ पु० कृष्णवर्णोऽगर्भोऽस्य । कट्फले । [व्याप्ते पुष्पहृष्टे ।
 कृष्णाचूडा स्त्री० कृष्णस्य चूडा इव चूडाऽस्य । स्नान-
 कृष्णाचूर्ण न० कृष्णस्य चूर्णम् । लौहमले (लोहार शु) ।
 कृष्णाजटा स्त्री कृष्णा जटा यस्याः । जटामांस्याम् ।
 कृष्णजीरक पु० कर्म० । कृष्णवर्णजीरके (कालजीरे)
 कृष्णहैपायन पु० द्विमे भवः फल् कर्म० । वेदव्यासे तस्य
 पराशरात् यमुनाद्वीपे एव जन्मेति पुराणम् ।
 कृष्णधूस्तु(धन्तु)र पु० कर्म० । (कनकधुनरा) हृष्टभेदे ।
 कृष्णपर्णी स्त्री० कृष्णं पर्णमस्याः । कालवल्मीकी कृष्णतलसाम्
 कृष्णपद्म पु० कर्म० । प्रतिपदाद्यमावस्यानाद्य पञ्चदश

तिथिषु “चन्द्रद्विकरः शुक्लः कृष्णश्चन्द्रात्मक” इत्युक्ते
 मासाङ्गे काले । [२स्य । करमर्द] ।

छप्तापाक पु० पच्यते इति पाकः फलं कृष्णः छप्तावर्षः पाको
 छप्तापाकफल पु० कृष्णपाकं फलमस्य । करमर्द ।
 छप्ताफल पु० कृष्णं पाकावस्थायाम् फलमस्य । करमर्द,
 सोमराज्यां स्त्री० टाप् । [कटुकायाम् ।
 छप्ताभेद पु० कृष्णोऽर्थेन भेदश्चेदः खण्डोऽस्य । वा डीप् ।
 छप्तामुद्ग पु० कर्म० । (कालमुद्ग) मुद्गभेदे ।
 छप्तारुह स्त्री० कृष्णः सन् रोहति रुह-क । जलकालतायाम्
 छप्तालवण न० कर्म० । सौवर्चलवणे । (कालालोण) ।
 छप्तालक पु० कृष्णं वर्णं लाति ऋद्धाति ला-क संज्ञायां कन् ।
 गुप्ताफले तस्या ईकृष्णत्वात्पातम् ‘पञ्चकृष्णलकोमाप’ इति भक्तः
 छप्ताला स्त्री० कृष्णं वर्णमर्दफले लाति ला-क टाप् । गुप्तायाम्
 छप्तालौह न० कर्म० । अयस्काले ।
 छप्तालोहित पु० कृष्णः सन् लोहितः वर्णो वर्णेनेति सभा० ।
 रक्तकृष्णमिश्रितवर्णे । तद्वति लि० ।
 छप्तावक्त्रा पु० कृष्णं वक्त्रमस्य । वानरे ।
 छप्तावर्ण पु० कृष्णो वर्णोऽस्य । राहौ यष्टे । कृष्णः अशुद्धो
 वर्णः । शूद्रे । व० । छप्तावर्णवति लि० ।
 छप्तावर्त्मन् पु० कृष्णं वर्त्म धूमसाररूपगतिस्थानमस्य । वज्रौ,
 राहौ यष्टे, चित्तकहृष्टे च । कृष्णमपवित्रं वर्त्मान् चरणं यस्य ।
 दुष्टकर्मकारके लि० ।
 छप्तावक्त्रिका स्त्री० कर्म० । जलकालतायाम् ।
 छप्तावक्त्री स्त्री० कर्म० । कृष्णतलस्य मू. कर्कशश्च ।
 छप्तावीज पु० कृष्णं वीजमस्य । रक्तशिखौ । कालिङ्गे न० ।
 छप्तावृन्त स्त्री० कृष्णं वृन्तमस्याः । पाटलाहृष्टे मापपर्याङ् ।
 संज्ञायां कन् कापि अत इत्यम् । गान्धार्थाम् ।
 छप्ताशा(सा)र पु० कृष्णश्चासौ शारः (सारः) श्वलच
 वर्णो वर्णेनेति स० । कालसाररुहे ।
 छप्ताशालि पु० कर्म० । (कालधान) धान्यभेदे ।
 छप्ताशिविका स्त्री० कर्म० । काकाण्ड्याम् ।
 छप्ताशिशु पु० कर्म० । कृष्णशोभाङ्गने (कालसजना) ।
 छप्ताशुङ्ग पु० कृष्णं शृङ्गमस्य । महिषे ।
 छप्तासर्प पु० कर्म० । (राज सर्प) राजसर्पे ।
 छप्तासार पु० कृष्णः सारोऽस्य । शिंशपाहृष्टे (शिशु)
 छप्तास्त्वन् पु० कृष्णः स्त्वन्ोऽस्य । तथालहृष्टे ।
 छप्तागुरु न० कर्म० । कालायुक्ते, ‘छप्ता’ गुणाधिकं तत्
 बोहवन् बारि मज्जती’ कुत्तलवर्णे धूपकाष्ठे ।

कोच पु० कुच-अच् । देशभेदे, तद्देशस्थे 'तीव्रस्त्रैव स पुनः
मांसच्छेदसङ्गवः । कोचजातिरिति स्थात' इत्युक्ते
जातिभेदे च ।

कोजागर पु० कोजागर्तीति वदयन्ति पु० । आग्निपौर्ब-
मास्याम् । 'निधीये वरदा लक्ष्मीः कोजागर्तीतिवादिनी'ति ।

कोट पु० कुट-घञ् । कौटिल्ये, दुर्गे च (गङ्) ।

कोटर पु० न० कोटं कौटिल्यं राति रा-क । इत्यस्य गङ्गरे ।

कोटवी स्त्री० कोटं याति वा-क गौरा० ङीप् । नमिकायां
स्त्रियां दुर्गायाश्च ।

कोटि स्त्री० कुट-इज् । धनुषोऽपभागे वस्त्रमात्रस्यापभागे,
ष्टकायाम् (पिङ्गिकायां) संशयस्यालम्बने, वादे निर्या वा-
धं कते पूर्वपक्षे, यतलक्षमितसंख्यायां, तत्संख्येये च ।
वा-ङीप् कोटीत्यप्यत्र । [गोपकोटि ।

कोटिक पु० कोट्या वहुधा कायति प्रकाशते कै-क । इन्द्र-
कोटिर पु० कोटिं राति रा-क । इन्द्रे, नक्षत्रे, इन्द्रगोपकोटे च
कोटिवर्षा स्त्री० कोटिभिरपर्यवर्षति मधु इम-अप् । (पिङ्गिक-
शकभेदे ।

कोटि(टी)य पु० कोट्या अपेक्षेण स्थिति शो-क । कोटभेदेनेत्ये
कोटीर पु० कोटिमीरयति ईर-अण् । किरीटे, जटावाह ।
कोट्ट पु० कुट्ट-वञ् नि० गुणः । दुर्गे (गङ्) राजधानीभेदे च ।
कोट्टवी स्त्री० कोट्टं वाति वा-क गौरा० ङीप् । सम्भावां
स्त्रियाम् सक्तकेस्याश्च ।

कोट्टार पु० कुट्ट-आरञ् पु० । कुमे पुष्करिण्याः पाटके च ।
कोठ पु० कुठि-अच् नि० नञोपः । मच्छलाकारे कुठरोगे ।
कोण पु० कुण-करणे घञ् कर्तरि अच् वा । जेन धतराकतिना
काष्ठेन वीणादयोवाद्येन तस्मिन् वादनसाधने काष्ठे,
गृहादीनामेकदेशे, अत्रौ, अस्त्राणामपभागे, लघुके,
मङ्गलपत्रे च । [मत्स्ये (उकुण) ।

कोणकुण पु० कोणे मलकैरुभे कुणति चकति कुण-क ।
कोदण्ड न० कु-अन्वे विच् कोदण्डोऽङ् । धनुषि, भुव-
तायां, देशभेदे च ।

कोद्वय पु० कु-विच् कोः इयति कु-अच् कर्त्त० (कोदो) धान्यभेदे
कोप पु० कुप-नाभे घञ् । क्रोधे कामप्राप्तिके चित्तवृत्तिभेदे ।
कोपमक पु० कुप-वुच् कोपमः स इव कायति कै-क ।
कोरनामकगन्धद्रव्ये ।

कोपना स्त्री० कुप-वुच् टाप् । प्रकृता कोपयतां स्त्रियाम् ।
कोपशीले नि० । [कोपशालिनि नि० ।

कोपिन् पु० अयसं कुणति चिनि । जलपारावते । अयस्य

कोमल ग० कु-कलच् सट् नि० गुणः । जले । अदौ, अकठिने,
मनोहरे च वि० । सीरिकायां स्त्री० टाप् ।

कोमलवल्कली स्त्री० कोमलं बल्लवं यस्याः । लवण्याम् ।
कोयटि पु० कं जलं यटिर्वासा पु० अत कोत्पत् । जल-
कुक्षे पश्चिषि । संज्ञायां कन् । (टिटिर) टिटिभपश्चिषि
कोरक पु० न० । कुर्यते कुर-वन् । कलिकायाम्, मृषावे, कङ्कोवे
च 'विहारकोरकाणोति' भाषः । अमरे पुंलिङ्गोक्तिः
प्रायिकामिप्रावेश ।

कोरङ्गी स्त्री० कुर-अङ्गच् ङीप् । वृक्षलतायाम्, पिप्पल्याश्च
कोरदूष पु० कोरं दूषयति दुष-णिच् अण् (कोदो) धान्यभेदे
कोल पु० कुल-संख्याने अच् । कोले-अनियष्टे, अकरे, उडुमे
(कोङ्गा), भुजान्तरे, भेलके, चित्तायाम् (चिता), अक्षभेदे,
टङ्कव्यमाने, जातिभेदे, देशभेदे च । चव्ये, मरिचे, तोलक
माने, वदरफले च न० ।

कोलक पु० कुल-खण्ड् । अङ्गीठहले, वहुवारहले (कांकला) च ।
गन्धद्रव्यभेदे, मरिचे, कङ्कोवे च न० ।

कोलकन्द पु० कोलमिव कन्दोऽस्य । महाकन्दभेदे ।

कोलदल न० कोलं बदरीफलमिव दलमस्य । नखीनामगन्धद्रव्ये

कोलपुच्छ पु० कोलस्य अकरस्येव पुच्छोऽस्य । कङ्कपश्चिषि

कोलमूल न० कोलस्य बदर्याश्च मूलम् । पिप्पलीमूले ।

कोलम्बक पु० कुल-अम्बच् संज्ञायां कन् । तन्मीभिर्ले कलाव
प्रभृतिसदृशे वीणायाः जाये । [पुण्याम् ।

कोलवल्ली स्त्री० कोलश्च वल्ली तत्सुखरोमवर्णात् । गर्जपि-
कोलशिखि स्त्री० कोलपादाकारा शिखिरस्याः । 'आल-
शीति स्थातायां अकरपादिकायां लतायाम् ।

कोला स्त्री० कुल-अच् टाप् । पिप्पल्याम्, चव्यभेदके, कोलि-
हले, देशभेदे च ।

कोलाविध्यंसिन् वि० कोलां विध्यंसितं वस्तुं शीघ्रमस्य
विश्वदेव धातोर्न्यार्थपरत्वम् । पर्यंतवासिनि अक्ष-
भेदे, 'एवं पात्यतस्तस्य मुञ्क्षाः पर्यंतवासिनः । कोलावि-
ध्यंसितः प्राप्ता इति देवीभागवतम् । कोलाविध्यंसिनल-
येति देवीमाहात्म्याम् । कोलाशब्दः कोलाइववाचकत्वात्
च कोलाइलेनैव राज्यविध्यंसं कुर्यान्ति ने । तेषु ।

कोलाइल पु० कुल-वञ् तमाइलति अण् । बहुभिरे इर
गामिष्यत्येते शब्दे ।

कोलि पु० स्त्री० कुल-इज् । बदर्याम् स्त्रीत्वपक्षे वा ङीप् ।

कोविट् पु० कुट्-अन्वे-विच् कोविदं वेति निद-क ।
पयिहते विडुषि ।

कोविदार पु० कुं भूमिं विदधाति-वि+दृ-अण् । रक्तकाञ्च-
नारे (रक्तकाञ्चन) ।

कोश(प) पु० कुश(प) घञ् । पानपात्रे, कुशले, खड्गपिधाने,
(खाप) कताकृतयोः स्वर्णरूपयोः, अर्थसञ्चये, पेश्याम्
अण्डकोपे, शब्दादिसंघे, योनौ, शिम्बायाम्, युग्मगेहे,
हिरण्यादिस्थापनगृहे, सङ्गूपायाम्, आच्छादके, पनसादि
फलस्थान्तःस्थावयवभेदे च (कोया) । [टाप् ।

कोशफल न० कोशे फलमस्य । ककोले, तपुष्याम् (शशा) स्त्री०
कोशल पु० स्त्री० कुश-कलच् नि० गुणः । अयोध्यापुरे वा टाप्
कोशलात्मजा स्त्री० कोशलानां राजा तद्राजस्य लुक् । (इत०)
रासचन्द्रस्य मातरि । [उनु । उत्कोचे (घुष)

कोश(प)लिक न० कोश(पं) धनसञ्चयं लाति ला-क ततः भावे
कोशाङ्ग पु० न० कोशाकारमङ्गमस्य । वज्रमूले वृक्षभेदे ।

कोशा(प)तकी स्त्री० कोश(प)मतति षडुल् गौरा० डीप् । (भिक्षा)
पटोल्यां तत्फलभेदेऽपि हरीतक्यादित्वात् स्त्रीत्वम् ।

कोशिला स्त्री० कोश+अस्यर्थे पिच्छादित्वाद् इलच् । सङ्ग-
पर्याम् । [भान्याद्यपभागे च (शुङ्गा)

कोशी(पी) स्त्री० कुश (कुष) अच् गौरा० । चर्मपाडुकायाम्
कोष पु० कोशवत् ।

कोषचक्षु पु० कोषाकारा चक्षुर्यस्य । सारचमणि ।

कोषद्विप्पि स्त्री० कोषस्य धनसञ्चयस्य द्विप्पि । धनद्वौ । कोष-
स्याण्डस्य द्विर्विचिन् । रोगभेदे पु० ।

कोषशायिका स्त्री० कोषे श्येते शी-एवुल् । हरिकायाम् ।

कोषिन् पु० कोष+इनि । व्याकृष्टे ।

कोष्ठ पु० कुष-धन् । गृहमध्ये, उदरमध्ये, भान्यादिस्थापने
कुम्बले च (शटी) कात्कीये नि० । [नि०]

कोष्ठा न० ईपद्वयम् कोः कादेशः । ईपद्वयस्यै । तदति
कोसल पु० कौ प्रथिव्यां चलति उत्कर्षं गच्छति अच् प्र० गुणः ।

मरयूतोरनिविष्टे देशे । अयोध्यायां स्त्री० । [भेदे च ।

कोष्ठल पु० कौ हनति स्रष्टे अच् प्र० गुणः । वाद्यभेदे मद्य-
कौकुटिक पु० कुकुटीं भायां, पादपतनदेशश्च पश्यति ठक् ।

टान्मिके, कीटादिबध्नीत्या पादोपस्थानद्वष्टरि संन्यासिनि च

कौक्षेयक कुक्षौ इतत्तं गङ्गः ढकञ् । सततकुक्षिबद्धे खड्गे
कौट पु० कूटे अद्रिगृहे भवः अच् । कुटजे (कुरची) कुक्षां

प्रायभवः । सतन्त्रे नि० ।

कौटज पु० कूटमेव कौटं तत्र जातः । कुटजे वृक्षे । [व्याधे
कौटतत्त पु० कर्म० । खादीनकान्दीपजीविनि । [जीविनि

कौटिक नि० कूटेन स्वगवस्वनयन्त्रेण चरति ठक् । मांसविक्रय

कौडविक नि० कुडवः सम्भवति (सस्त्रिन् समावेशयति) तस्य
वापः वपनयोग्यं क्षेत्रम् वा ठक् । कुडवधान्यस्यापनयोग्ये,
पात्रे, तदपनयोग्ये क्षेत्रे च ।

कौणप पु० कुणपः श्वः मध्यत्वेन विद्यतेऽस्य अण् । राक्षसे ।
कौतुक न० कुतुक+मच्चादित्वात् स्वार्थे अण् । अपूर्वदर्शनौत्सुक्ये
कौतूहल न० कुतूहल+मच्चादित्वात् स्वार्थेऽण् । कौतुके ।

कौटूवीण नि० कौटूवाणां गवतं क्षेत्रम् ख । (कौटो) धान्य-
भेदभवनयोग्ये क्षेत्रे । यधौ ।

कौन्ती स्त्री० कुन्तिषु देशेषु भवा अण् ङीप् । भस्मगन्धिचो-
कौप नि० कूपे भवः अण् । 'भूमौ खातोऽत्यविलारो गन्धीरो
मण्डलाकृतिः । वक्षोऽवद्वः स कूपः स्यात्तदभः कौपस-
च्यते' इत्युक्ते कूपोदके, स्त्रियां ङीप् न विरमाः कौपी-
रपः पाश्र्वतीति साहि० ३५० ।

कौपीन न० कूपे पतनमर्हति अकार्यार्थे नि० । पात्रे, तद्वति
नि० । गोप्यत्वात् पुरुषलिङ्गमपि कौपीनम् तदाच्छादकत्वात् ।
मेखलानिवद्धे वस्त्रखण्डे च । 'कौपीनवन्तः खलु भाग्यवन्त'
इति पुराणम् ।

कौमार न० कुमारस्य भावः अच् । 'जातः कुं प्रथिवीं पदभ्यां
मारयेत् स कुमारक' इत्युक्तलक्षणायां 'कौमार' पञ्चमा-
दान्तमित्युक्तावस्थायां कौमारं यौवनं जरेति गीता ।

कौमारी स्त्री० कुमारस्य कार्तिकेयस्येयम् अण् । कार्तिकेय
यक्तौ, हतकुमारीश्रियायाश्च । अपूर्वपतिः कुमारी'
सुपपन्नेति कौमारपूज्यवचने इत्यण् । भाष्यायाम् ।

कौमुद पु० 'कौ मोदन्ते जनयस्विन् कौमुदस्तेन कीर्तित इत्युक्त
चिह्ने कार्तिकमासे ।

कौमुदी स्त्री० कुमुदानां हर्षहेतरियम् अण् । ज्योत्स्नायां
तत्सम्पर्के हि कुमुदप्रकाशः कविकल्पितः । 'कौ मोदन्ते जना
यस्याज्ञानाभावैः परस्परम् । हृदाहृदाः सुखापन्नास्तेन सा
कौमुदी मता' इत्युक्तलक्षणायां कार्तिकपौर्णमास्याम् ।
आश्विनपौर्णमास्यामपि ।

कौमुदकी स्त्री० कोः प्रथिव्याः पालकत्वात् मोदकः कुमो-
दको विष्णुः तस्येयम् अण् । विष्णुगदायाम् ।

कौरव पु० कुरोरयम् कच्छादित्वाद् । कुरुवृक्षपतन्तौ हत-
राष्ट्रात्मजेषु पाण्डवेषु च उभयोरपि कुरुवंशजातत्वात् ।

कौरव्य पु० कुरु-व्य । कुरुवंशजे चत्विये । बड्डु लुक् । कुरवः
कौल नि० कुले सत्कुले भवः अण् । सत्कुलीने । तन्मोक्षे कुला-

चाररते च । [सत्या भित्तुकाः पुत्रे । स्त्रियां ङीप् ।
कौलटिनेय पु० क्ली० भित्तुकाः सत्या अपत्यम् ढक् इनादेशश्च ।

कौलटेय पु० स्त्री० कुलटायाः सत्याः असत्या वा अपत्यम् ।

ठक् । सत्याः असत्याश्च कुलटायाः पुत्रे । स्त्रियां ङीप् ।

कौलटेर पु० स्त्री० कुलटायाः असत्याः अपत्यम् ठक् । वन्धव्याः पुत्रे

कौलिक वि० कुलाद गतः ठक् । कुत्रपम्परागते । कुलेनाचरितः

ठक् । कुलाचारे । कौल कुत्रधर्मं प्रवर्त्तयति ठक् । कुल-

धर्मप्रवर्त्तके तन्त्रोक्ते शिवे, सन्वादौ च ।

कौलीन न० कौ प्रथियां लीनं यस्मात् अलुक् स० । गुह्ये,

प्रतीवादे, दुष्टकार्ये च । कुलीनस्य भावः कर्म वा । कुलीन

कर्मणि, प्राणिभिर्द्यूते च ।

कौलेय वि० कुले+भवः ठक् । सत्कुलोत्पन्ने ।

कौलेयक पु० कुले भवः वा ठक् । कुलागते कुकुटे ।

कौवेरी स्त्री० कुवेरस्य यम् अण् । मातृभेदे, उत्तरदिशि च ।

कौशल न० कुशलस्य भावः अण् । क्रियायां नैपुण्ये ।

कौशलिका स्त्री० कुशलस्य षष्ठा ठक् । कुशलप्रप्ते । कुश-

लाय स्वमङ्गलाय नोयते ङञ् । उपायने उपढौकृते ।

कौशलेय पु० कौशल्यायाः अपत्यम् ठक् यलोपः । रामचन्द्रे

कौशल्या स्त्री० कुशलैव चातुर्थ्यादित्वात् षञ् । राममातरि

कौशास्त्री स्त्री० कुशास्त्रेन निर्वृता नगरी अण् । वत्सपत्तने

कौशिक पु० कुशिकस्य गोत्रापत्यम् ङञ् । विद्यामित्रे सुनौ

कोशे भवः ठक् । नकुले, व्यालपात्रे, मेचके, इन्द्रे,

गुग्गुली च । कोशेऽधिकृतः ठक् । कोषाध्यक्षे ।

कौशिकफल पु० कौशिकेन विद्यामित्रेण दृष्टं फलं यस्य ।

नारिकेले । [शत्रुत्वं लोकसिद्धम् ।

कौशिकाराति पु० इत० । मेचकयत्नौ काके तस्य मेचक-

कौशिको स्त्री० 'यरोरकोशाद्यत्तस्याः पार्वत्याः निःसृता-

श्विका । कौशिकीति समाख्यातित्युक्तलक्षणयां दुर्गायान्

नदीभेदे 'कौशिकी चन्द्रभागा चे'ति स्मृतिः नास्ति इतिभेदे च

कौशेय वि० कोशादित्यत् ठक् । कृमिकोपादिजाते वस्त्रे ।

कौसल्या स्त्री० कौसलस्य राज्ञोऽपत्यं अङ् । राममातरि

पाणिनिस्तुले दन्त्यसकारनिर्द्देशात् दन्त्यसकारशानयम् ।

कौसल्यायनि पु० कौसल्याया अपत्यं फिन् । श्रीरामे ।

कौसुम्भ पु० कुसुम्भ+सार्धे अण् । अरण्यकुसुम्भे शाकभेदे च

कुसुम्भेन रक्तम् अण् । कुसुम्भारागरञ्जिते वस्त्रादौ वि०

कौस्तुतिक वि० कुसुम्या चरति ठक् । मायाकारके शास्त्रयुक्ते ।

कौस्तुभ पु० कुं भूमिं स्तुभ्राति कुस्तुभोजलधिः तत्र भवः

अण् । विष्णोर्विश्वस्य 'कौस्तुभस्तु महातेजाः कीदृशस्य-

धनप्रभ, द्रव्यज्ञानक्षणे मणिभेदे ।

कौस्तुभवचस् ६५० कौस्तुभो वचसि यस्य । विष्णौ ।

क्रय वधे वा० चु० उभ० पक्षे भ्या० पर० सक० सेट् षटादि ।

क्रययति-ते । क्रयति अचिक्रयत्-त अकथोत्-अकाधीत् ।

क्रस दोषौ कौटिल्ये च दिवा० पर० अक० सेट् स० । क्रस्यभि

अक्रसोत्-अक्रासोत् क्रसयति-ते क्रसित्वा-क्रस्ता ।

क्रस दोषौ वा० चु० उभ० पक्षे भ्या० क्रसयति-ते । क्रसति ।

अचिक्रसत्-त अक्रसोत्-अक्राधीत् । क्रसित्वा-क्रस्ता ।

क्रू शब्दकरणे क्नादि० उभ० सक० सेट् षटादि० । क्रुनानि क्रुनीते

अक्रावीत् अक्राविट् ।

क्रूय दुर्भन्धे आर्द्रभावे शब्दे च भ्या० आत्म० अक० सेट् ।

क्रूयते अक्रूयिष्टं । क्रूपयति ते । क्रूतः ।

क्नर कौटिल्ये भ्या० पर० अक० सेट् । क्नरति अक्नारीत् ।

क्रकच पु० क्र इति कचति शब्दायते कच-शब्दे अच् । अन्वि-

लाख्ये दृष्टे । करपले (करत) पु० न० । व्येतिपोक्तं

योगभेदे च ।

क्रकचच्छट् पु० क्रकच इव छटो यस्य । केतकीदृष्टे ।

क्रकचपाद्(द) क्रकचमिव पादो यस्य वा अन्यस्योपः । कृकचासे

क्रकचष्टी स्त्री० क्रकच इव ष्टं यस्याः । (क्रश्) मत्स्यभेदे ।

क्रकण पु० क्र इति कणति शब्दायते कण-अच् । (क्रवार) पक्षिणि

क्रकर पु० क्र इति शब्दं कर्त्तुं शीलमस्य ताच्छीलेऽच् (क्यार)

क्रकणे पक्षिणि ।

क्रतु पु० कृ-कत । यूपसहिते, तद्ग्रहिते वा यज्ञे, मङ्गले, यथा-

क्रतरस्मिन् तथा प्रेत्य मवतीति श्रुतिः । ब्रह्मणः कराज्जाते

मरीच्याद्यनर्गते सुनिभेदे, वैश्वदेवभेदे, इन्द्रियेण च ।

क्रतुदोषनुद् पु० क्रतुतामिन्द्रियाणां दोषं हृदति क्तिप् ।

प्राणायामे 'दंष्ट्रान्ते ध्यायमानानां धातुपाशु यथा मलाः ।

प्राणायामैस्तथा दोषाः श्मस्यन्तीन्द्रियं च राइत्युक्तेनसे-

न्द्रियदोषनाशकत्वम् ।

क्रतुद्विप् पु० क्रतुं द्वेष्टि द्विप्-क्तिप् । अष्टरे, नासिके च ।

क्रतुध्वंसिन् पु० क्रतुं दहयन् ध्वंसयति ध्वन्-णिच्-

णिनि । शिवे । [द्वे ।

क्रतुभुज् पु० क्रतुं यज्ञे दत्तहविरादिकं भुङ्क्ते भुज्-क्तिप् ।

क्रतुराज पु० क्रतुं राजा दृष्टमां । । राजसूययज्ञे ।

क्रय वधे भ्या० पर० सक० सेट् षटा० । क्रयति अक्रयोत्-अक्रा

धीत् । क्रययति-ते । [यत्-त ।

क्रय प्रतिद्वये पु० उभय० सक० सेट् । क्रययति-ते अचिक्र-

क्रयन न० क्रय वधे लृट् । मारणे छेदने च राज्ञे योऽङ्गमष्ट

क्रयनपटुरिति प्रबोधचन्द्रोदयः । संघायां कन् उट्टे ।

क्रद रोदने वैकल्ये अक० आह्वाने भक० भ्या० पर० सेट् ।

क्रन्दति अक्रन्दीत् ।

[अक्रदिष्ट क्रन्दयति ।

क्रन्द वैकल्ये भ्वा० आत्म० अक० सेट् घटदि० । क्रन्दते
क्रन्द निरन्तरशब्दकरणे चुरा० अक० उभ० सेट् । प्रायेणाङ्-
पूर्वः आक्रन्दयति ते आचक्रन्दत् त ।

क्रन्दनं न० क्रदि-भावे ल्युट् । शोकादिनाश्रुपातने । [क्रपयति
क्रप कपायाम् भ्वा० अक० आत्म० सेट् घटदि० । क्रपते अक्रपिष्ट
क्रम गतौ वा भ्वा० पञ्चे दिवा० पर० सक० सेट् । क्रामति
क्रमयति अक्रमीत् क्रमित्वा क्रान्त्वा ।

क्रम पु० क्रम-वञ् । नियतपूर्वापरभावरूपे विधाने, अनुक्रमे,
शक्तौ, आक्रमणे, पादे च ।

क्रमि पु० क्रम-इन् । कर्मिपदार्थे ।

क्रा(क्रि)मिन्न पु० क्रमिं हन्ति हन-क । विडङ्गे ।

क्रमिज क्रमेजायते जन-ङ । अगुरुचन्दने । लाक्षायां स्त्री० ।

क्रमु पु० क्रम-उ । युवाके (सुपारी) ।

क्रमुक पु० क्रम-उन् ततः संज्ञायां कन् । भद्रसुक्ते ब्रह्म-
दारणि, युवाके, पट्टिकालोभे च । [कन् । तलैवार्थे ।

क्रमेल पु० क्रामति क्रम-विच् एलति अच् कर्ष० । उड् । स्वार्ये
क्रय पु० क्री-भावे अच् । मूल्यदानेन द्रव्यग्रहणे ।

क्रयलेख्य न० इत० “गृहं चोवादिकं क्रीत्वा तस्यमूल्याजरा-
न्वितम् । पत्रं कारयते यत् क्रयलेख्यं तदुच्यते” इत्यु-
क्तावचने क्रयसूचकपत्रे (कयाला) ।

क्रयविक्रयिक पु० क्रयविक्रयाभ्यां जीवति ठन् । वणिग्जने
क्रयिक प० क्रयेन जीवति ठन् । वणिग्जने ।

क्रय्य त्वि० क्रयाय क्रेतारः क्रीणीयुरितिवृत्त्या प्रसारितम् क्री-
वत् क्रय्यस्तदर्थे इति नि० । क्रयनिमित्तं हृष्टे प्रसारिते द्रव्ये
क्रय्य न० कृव-एयत् रलघोरैकत्वात् । आमर्मांसे ।

क्रव्याद् पु० क्रयमन्ति अद-क्रिप् । राक्षसे, गृध्रादौ च ।

क्रव्याद् पु० क्रयमन्ति अद-अण् । राक्षसे, सिंहे, श्येने, शव-
मांसमन्त्रकेऽन्तौ ‘क्रव्यादोऽष्टतमश्लेषे’ इत्यम्निनामभेदे श्रवणात्
क्रशिमन् पु० कशस्य भावः इमन्तिच् । कयत्वे ।

क्रान्त पु० क्रम-क्त । अश्वे । आक्रान्ते अतिक्रान्ते आग्रे संक्रान्ते
च त्वि० । [अतीतदृष्टिः ।

क्रान्तदर्शिनं त्वि० क्रान्तमतीतं पश्यति णिनि । पण्डिते
क्रान्ति स्त्री० क्रम-क्रिन् । आक्रमणे, गतौ, खगोलमध्यस्थ-
सूर्यगत्यर्थं तिर्यग्गोलरेखायाञ्च ‘अयनादयनं यावत्
कक्षा तिर्यक् तथा परा । क्रान्तिसंज्ञा तया सूर्यः सदा
पर्येति भासयन्ति’त्युक्तकचयामपि ।

क्रिमि पु० क्रम-इनि इच्चादेः । कर्मिग्रहार्थे ।

क्रिमिन्न पु० क्रमिं हन्ति हन-क । विडङ्गे । सोमराज्यां स्त्री०
क्रिया स्त्री० क-भावे य टाप् । आरम्भे, चेष्टायाम्, इन्द्रिय-
व्यापारे, पाकादिशब्दप्रवृत्तिनिमित्ते फलव्यापाररूपे
धातोरर्थे, निष्कृतौ, पूजायाम्, शिक्षायां, चिकित्सायां,
करणे, गर्भाधानादिसंस्कारे, व्यवहारपादविशेषे च ।
‘सर्वेष्वर्थविवादेषु बलवत्पुत्तरां क्रिये’ति स्मृतिः ।

क्रियापाद् पु० कर्म० । व्यवहारे साक्षिषेख्यादिभिः पतिज्ञा
तार्थसाधनरूपे तृतीये पादे ‘पूर्वपक्षः स्मृतः पूर्वोद्वितीय
चोत्तरः स्मृतः । क्रियापादस्तृतीयः स्यादिति स्मृतिः ।

क्रियाफल न० इत० । ‘उत्पत्तिराप्तिर्विहितः संकृतिश्च
चतुर्विधम् । क्रियाफलं प्राङ्गारायां’ इत्युक्ते कर्मफले उत्प-
त्त्यादौ, यागादिन्ये पुण्यापुण्यादौ च ।

क्रियायोग पु० योगार्थं क्रियमाणे देवाराधनादौ । ‘यस्तु
वाह्यार्थसंयोगः क्रियायोगः स उच्यते । प्रधानं कारणं
योगो कर्तृर्गन्विरोत्तमः । क्रियायोगस्तु योगस्य कारणं
परमं मतमिति पुराणम् ।

क्रियासमभिहार पु० सम्+अभि+हृ-घञ् । इत० । क्रि-
यायाः पौनःपुन्ये । क्रियासमभिहारेण विराध्यन्तं जमेत क
इति माषः । [क्रियाति क्रीणीते अक्रीणीत् अक्रेष्ट ।

क्री क्रये (मूल्यदानेन द्रव्यग्रहणे) कयादि० उभ० सक० अनिट् ।
क्रीड खेलने भ्वा० पर० अक० सेट् । क्रीडति अक्रीडौत् ।

क्रीडन न० क्रीड-ल्युट् । परीहासे, क्रीडायाञ्च ।

क्रीडा स्त्री० क्रीड-अ । परीहासे खेलने च ।

क्रीत पु० क्री-क्त । द्वादशपदान्तर्गते ‘क्रीणीयात् यस्त्वपत्यार्थं
मातापिलोर्यमन्तिकात् । स क्रीतकः स्तस्त्वस्येत्युक्ते पुत्रभेदे ।
कृतक्रये वस्तुमाले त्वि० ।

क्रीतानुशय पु० क्रीते अनुशयः दुष्टत्वादिना पञ्चात्तापो यत् ।
अष्टादशविवादेषु ‘क्रीत्वा मूल्येन यः प्रयत्नं क्रेता न
बद्ध मय्यते । क्रीतानुशय इत्येतद्विवादपदमुच्यते’ इत्युक्ते
विवादभेदे ।

क्रुड बाल्ये दिवा० आ० अक० सेट् । क्रुडते । अक्रुडिष्ट ।

क्रुञ्च पु० क्रुन्च-किप् । (कौच) वक्रभेदे । जातित्वे टाप् क्रुञ्चा ।

क्रुञ्च पु० क्रुन्च कर्मणि घञ् । क्रौञ्चपर्वते । अच् टाप् । वीणाभेदे
क्रुष्(धा) स्त्री० क्रुध-सम्पदादित्वात् किप् वा टाप् । कामा-
प्राप्तिहेतुके चित्तवृत्तिभेदे कोमे ।

क्रुध कोमे दिवा० पर० अक० सोपसर्गः सक० अनिट् ।

क्रुध्यति च्छत्यमभिक्रुध्यति कक्रुधत् । [क्षीत्

क्रुन्च गतौ, वक्रणेत्यादरे च सक० पर० सेट् । क्रुञ्चति अक्रु-

क्रुश्र्य स्तेये स्तेये च क्वा० पर० अक० सेट् । क्रुश्र्यति अक्रुश्र्यति ।
क्रुश्र रोदने आक्रोशे च सक० स्वा० पर० अनिट् । क्रोशति
अक्रुशत् । [आहते वि० ।

क्रुष्ट क्रुश्र-भावे क्त । रोदने, रवे च । आह-कर्मणि क्त ।
क्रूर लि० कृत-रक् धातोः क्रू । कठिने, निर्दये, परद्वेषकारिणि,
नृशंसे, उष्ये च । रक्तकरवीरे श्येनखगे, कङ्कपक्षिणि
ज्योतिषोक्ते रविमङ्गलमन्दराङ्गकेतरूपे यहे, पूर्वोक्तय-
भरणीमघाहमे नचत्वे च ५० ।

क्रूरराविन् ५० क्रूरत्वं रौति रु-णिनि । श्लोकाके ।
क्रोय लि० क्रो-यत् । क्रेतव्ये वस्तुमात्रे ।
क्रोड् ५० न० क्रुड-घञ् । अङ्गे (कोल) । राजसे यूजरे च
५० । अश्वानामुरचि भुजान्तरे च स्त्री० टाप् । वारा-
हीकन्दे ५० स्त्री० ।

क्रोडाङ्त्रि ५० क्रोडे अङ्त्रि र्यश्च । कच्छये ।
क्रोध ५० क्रुध-घञ् । परापकाराय वित्तवृत्तिभेदे, परानिष्टा
मिलाये, अनिष्टविषयव्यपेक्षेतके वित्तवृत्तिभेदे च ।
क्रोधज ५० क्रोधात् जायते जन-ङ । मोहे 'क्रोधात् भवति
संनोह इति गीता । 'पैशुन्यं साहसं द्रोहं रैष्यांस्त्रया-
र्धद्रूपणम् । वाग्दण्डजश्च पारुष्यं क्रोधजोऽपि भयोदक
इत्युक्ते व्यसनभेदे च ।

क्रोधन ५० क्रुध-ल्यु । कोपयुक्ते, कोपशीले, तन्त्रोक्तेषु अट्ट
भैरवेषु भैरवभेदे, यष्टिसंवल्लरमध्यं ज्योतिषोक्ते 'रोगो-
सरणदुर्भिक्षं विरोधोवडसङ्कुलः । क्रोधने विषमं सर्व-
मित्युक्ताफलके वल्लरभेदे च ।

क्रोश ५० क्रुश्र-घञ् । रोदने आह्वाने च । अट्टसहस्रहस्त-
माने (क्रोश) 'क्रोशः सहस्रद्वितयेन तेषां'मिति लीला-
वती । मतान्तरे सहस्रहस्तमाने । [स्त्रियां क्रोशी ।

क्रोष्ठ ५० क्रोशति क्रुश्र-तन् । स्तगाले । स्वार्थे कन् अत्रैवार्थ ।
क्रोटुकपुच्छिका स्त्री० क्रोटुकस्य पुच्छमिव पर्णान्यस्याः ।

(वाकुलिया) घृष्टिपर्ण्याम् । [शृगाल्यां, लाकुल्याञ्च ।
क्रोष्टी स्त्री० क्रुश्र-तन् हञ्चत् ङीप् । भूमिकृष्णाण्डे, विदार्यां,
क्रौञ्च ५० क्रुश्र-स्वार्थे अच् । (कांचयक) वक्रभेदे ऊरुरपक्षिणि,
दैत्यभेदे, दक्षसहस्रेणाहते क्षीपभेदे, पर्यंतभेदे च ।

क्रौञ्चदारक(ण) ५० क्रौञ्चं दैत्यं पर्वतं वा दारयति ह-खिक्
एणुन् युच् वा । कार्त्तिकेये स हि 'क्रौञ्चे क्रौञ्चौ हतो दैत्यः
क्रौञ्चादौ ऐमकन्दरे । क्रान्देन युद्धा नुचिरं चित्रमायी
समायिना । स गैलसस्य दैत्यस्य ख्यातश्चित्रेण कर्मणा ।
केतुतामगमसस्य नाश्वा क्रौञ्चः स उच्यते इति पुराणम् ।

क्रौञ्चादन न० क्रौञ्चानां वक्रभेदानामदनं भक्ष्यम् । मृषादे,
(पेंचु) चिञ्चोत्के, पिप्पल्याञ्च । पद्मवीजे स्त्री० ।

क्राय वधे वा चुरा० उभ० पञ्चे स्वा० पर० सक० सेट् घटादि० ।
क्रयति ते क्रयति अचिक्रयत् अक्रायीत् अक्रयीत् ।
क्राद रोदने अक० आह्वाने सक० इदित् पर० स्वा० सेट् । क्रन्दति
अक्रन्दीत् । [अक्रदिष्ट क्रन्दति ते ।

क्राद वैकल्यं दि० आत्म० अक० सेट् घटादि० । क्रयते
क्राद रोदने स्वा० उभ० इदित् अक० सेट् । क्रन्दति ते
अक्रन्दीत् अक्रन्दिष्ट । [अचिक्रिपत्-त ।

क्राप अव्यक्तवाक्ये चुरा० उभ० अक० सेट् घटा० । क्रपयति-ते
क्राम ग्लानौ दिवा० पर० अक० सेट् । क्राम्यति अक्रमोत् । क्रमि-
त्वा-क्रान्त्वा । क्रान्तः । [मोत् । क्रमिष्या क्रमितः ।

क्राम ग्लानौ स्वा० पर० अक० सेट् । क्रामति अक्रमत् अक्र-
क्राम ५० क्रम-घञ् अष्टदिः । आयासे, अने च । [क्रूत्वा ।
क्रामय ५० क्रम-अथच् । आयासे । [विष्ट-क्रयति क्रयित्वा ।

क्राव भये दिवा० आत्म० अक० सेट् घटादि० । क्रव्यते अक्र-
क्रान्त लि० क्रम-क्त । अमार्त्ते । [अक्रेदीत्-अक्रैसीत् ।
क्राद आर्द्राभावे दिवा० पर० अक० सेट् । क्रिद्यति । अक्रिदत्-
क्रिद रोदने इदित् स्वा० उभ० अक० सेट् । क्रिन्दति अक्रिन्दीत्
क्रिन्न लि० क्रिद-क्त । आर्द्रे ।

क्रिग्र उपतापे दि० आत्म० अक० सेट् । क्रिग्रते । अक्रेगिष्ट
क्रिशित्वा । क्रिशितः-क्रिष्टः । [अक्रिचत्

क्रिग्र विषाते क्वा० पर० सक० नेट् । क्रिग्रति अक्रेगीत्-
क्रिशित लि० क्रिग्र-उपतापे क्त । क्रेशयुक्ते वा । इडभावे क्रिष्टेऽथवा
स्तीतकं न० स्त्रीव-क्रिप् नि० वतोपः स्त्रीं तकति रुचते अच्
मधुके (यष्टिमधु) । [नीत्यामोषधौ ।

स्तीतकिका स्त्री० स्तीतकं क्रयोऽस्त्वस्याः ठन् लप् ।
स्तीव(व) मदे अप्रागल्भ्ये च स्वा० आत्म० अक० सेट् । स्तीव
(व)ते अस्तीवि(वि)ष्ट । [निरुत्साहे च ।

स्तीव(व) ५० स्तीव(व)-अच् । नपुंसके, विक्रमहीने, धर्महत्यादौ,
स्तु गतौ स्वा० आत्म० सक० सेट् । स्त्वते अस्त्विष्ट ।

स्तोद ५० स्तिद-घञ् । पूतीभावे, चन्द्रे च ।

स्तोश वधे उपतापे स्वा० आत्म० सक० सेट् । स्तोषते अस्तोशिट्
स्तोश ५० स्तिग-घञ् । दुःखे, रोगादौ, योगशास्त्रोक्तेषु अवि-
द्याशितादिषु पश्य । [कौन्तेये'ति गीता ।

स्तौव्य(व्य) न० स्तीव(व) भावे-घञ् । निम्नोपले 'मा स्तौव्यं गच्छ
स्तोमन् न० क्रुड् गतौ मनिन् । 'अथस्त दक्षिणे भागे इद-
यात् स्तोम तिष्ठति । जलवाहि शिरामूर्धं गच्छान्नानं मतं

वृषैरित्युक्ते बाह्योर्मध्ये स्थानभेदे । [नेति चात्तार्थे ।

क्व अव्य० किम् + अच् कादेशः । कृत्यार्थे चित्रनयोः । क्वचित् कच-
क्षण शब्दे स्वा० पर० सक० सेट् । क्षणति अक्षाणीत अक्षाणीत
क्षण ५० कच-अच् । वीणायाः शब्दे, ध्वनिमात्रे च ।

क्वच निष्पत्तेरन्वा० पर० सक० सेट् । क्वचित् अक्षाणीत । [च
क्वचित् तिः कच-क्त । अतिशयपक्षे व्यञ्जनादौ, दृग्मूलपाचनादौ
क्वाथ ५० कच-अच् । उःखे, द्रव्यमात्रस्यातिशये पात्रे ।

क्वाथोद्भव न० क्वाथोद्भवति अच् । तल्याञ्जने ।

क्वेल चालने गतौ च स्वा० पर० सक० सेट् । क्वेलति अक्वेलीत् ।

क्वेलयति अचिक्वेलत् । [अचचञ्जत् त ।

क्वज कृच्छ्रजीवने इदित् चुरा० उभ० अक० सेट् । क्वजयति ते

क्वज वधे स्वा० आ० सक० सेट् घटा० । क्वजते अक्वजिष्ट । क्वजयति

क्वज गतौ दाने च स्वा० आ० इदित् सक० सेट् । क्वजते

अक्वजिष्ट । [अक्वजिष्ट ।

क्वण वधे तना० उभ० सक० सेट् । क्वणोति क्वणते । अक्वणीत्

क्वण ५० क्वणोति उःखम् क्वण-अच् । उत्तरे, अवसरे, मध्ये,

दृग्मूलपरिमिते काले, निमेषक्रियाचतुर्थभागे च ।

क्वणद् ५० क्वणं यात्रिकादिसङ्घं तच्छब्दं वा ददाति दा-क ।

गणके । जले न० । रात्रौ स्त्री० ।

क्वणप्रभा स्त्री० क्वणं व्याप्य प्रभा यस्याः । विद्युति ।

क्वणमङ्ग ५० क्वणात् भङ्गो यस्य । उर्णनाभे, सर्वेषां सावय-
वानां प्रतिक्षणमवयववैलक्षण्यपादकस्यावयवभङ्गस्य स्त्री-
कारो यस्मिन् मते तादृशे बौद्धादीनां मते ।

क्वणभङ्गर लि० क्वणात् भङ्ग्यते भनृज-कर्मकर्तरि घुरच् ।

क्षणीकनाशे वस्तुमात्रे ।

क्वणिक त्रि० क्वणं व्याप्नोति ठन् । एकक्षणमात्रस्यायिनि
पदार्थे । येषां प्रथमक्षणे उत्पत्तिः द्वितीयक्षणे स्थितिरु-
त्तीयक्षणे नाश इति ते क्षणिका यथा बुद्ध्यादय इति तार्कि-

काः । कार्यकरणसमर्थानां सत्यदार्थानामाद्यक्षणं उत्प-

त्तिर्द्वितीयक्षणे नाश इति बौद्धाः 'यत् तत्सत्क्षणिक'मित्युक्तेः

अत न० क्षण-भावे क्त । स्वप्नद्रूपयादौ ऋणे । कर्मणि क्त ।

प्रणयुक्ते लि० ।

क्षतघ्न ५० क्षतं हन्ति हन-क । (ऊकुरोधा) क्षुभभेदे । बाजावाञ्छ

क्षतज न० क्षतात् लायते जन-ड । रुधिरं ।

क्षति स्त्री० क्षण-क्तिन् । हानौ, अपचये क्षये च ।

क्षत्तु ५० क्षद-टच् । अज्ञात् क्षत्रियावाप्तमन्त्रे सङ्कीर्णवर्णे,
मतीहारे, सारथौ, भुजिष्याष्टवे, नियुक्ते, वेधसि च ।

क्षत्त ५० क्षण-क्लिप् क्षत् तत्स्थायते त्वै क । क्षत्रिये 'क्षतात्

क्षित्वायत इत्युभः क्षत्वस्य शब्द इति रघुः ।

क्षत्तवन्तु ५० क्षत्वस्य वन्तुरेव तत्कर्मकर्तृत्वाभावात् न तत्-
कर्ता । क्षत्वकार्याक्षमे निन्द्ये क्षत्रिये ।

क्षत्रिय ५० क्षत्रस्यापत्यं च । क्षत्रजाते राजन्ये 'क्षत्रजं सेवते
कर्म वेदाध्ययनसंयुतम् । दानादानवह्निभूतः स वै
क्षत्रिय उच्यते इत्युक्ते वर्णभेदे ।

क्षद् संमेषणे सौख्यं आत्म० सक० अर्निट् । क्षदते अक्षत् ।

क्षप क्षेपे अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । क्षपयति ते अक्वक्षपत् त

क्षप सहने चुरा० इदित् उभ० सक० सेट् । क्षमयति ते
अक्वक्षमत् त ।

क्षप मेरणे चुरा० उभ० सक० सेट् । क्षपयति ते अक्वक्षपत् त

क्षपणक ५० क्षपयति विषयरागं क्षप-युच् संज्ञायां कन् ।

बौद्धसंन्यासिनि । एकः क्षपणक ! शाकाहर्तृत्वाद्भटः ।

क्षपा स्त्री० क्षपयति क्षेदाम् क्षै-णिच् पुक् च अच् । रात्रौ ।

क्षपाकर ५० क्षपायां रात्रौ करोदीधिति र्यस्य । चन्द्रे स हि
रात्रौ सूर्यतेजसा दीप्यते ।

क्षपाट ५० क्षपायामटति अट-अच् । राक्षसे 'ततः क्षपाटैः

प्रयुपिङ्गलाद्यैरिति भट्टिः ।

[क्षान्तः ।

क्षम सहने स्वादि० आत्म० सक० वेट् । क्षमते अक्वक्षमिष्ट अक्षन्त

क्षम सहने दिवा० पर० सक० सेट् शमादि० । क्षाम्यति 'कामं

क्षाम्यत यः क्षमीति साधः । अक्वक्षमीत् ।

क्षम न० क्षम-अच् । युक्ते । शक्ते, हिते, क्षमापति च लि०

क्षमता स्त्री० क्षम-तत्त्वं । योग्यतायां, शब्दनिष्ठे धर्मप्रकाशन
सामर्थ्ये च 'क्षमता च क्षिप्रमिति' मीमांसा ।

क्षमा स्त्री० क्षम-अद् । तितिक्षायाम्, 'बाह्ये बाध्यात्मिके चैव

उःखे चैत्यात्मिके क्वचित् । न क्षमयति न वा हन्ति सा-

क्षमा परिकीर्तिता,' 'ब्राह्मणोऽभिहतो वापि नाक्रोशेत्

च हन्ति वा । अदुष्टैर्बाह्मणः क्षायैस्तिष्ठोः सा क्षमा-

मतेति चोक्तं सञ्ज्ञायाम् चित्तहता, भूमौ च ।

क्षमिन् लि० क्षम-विसृणु हृद्यभावः । क्षमावति । 'कामं क्षाम्य

त यः क्षमीति साधः ।

क्षय ५० क्षि-अच् । नाशे, ह्रासे, अपचये, कासरोगभेदे च

मृष्टे, विरामे, हिंसायास् ६० चर्यमध्ये 'दिग्मङ्गलं दुर्मिजं

क्षये संक्षीयते प्रजाइत्युक्तफलके वल्लभभेदे, रविसंक्रान्ति

हययुतशुक्लपतिपदादिके अभावास्थाने मासे 'द्विसंक्रान्त-

नाशः क्षयः कार्त्तिके' । 'सौरावदाचन्द्रमवो गरीयान्

मासो द्विसंक्रान्तिरसौ क्षयाख्य इत्युक्ते मासे च ।

क्षययु ५० क्षि-अयु (कासरोगे) ।

चयनाश्रिनी स्त्री० चयं कासं नाशयति नश-णिच्-णिनि ।
जीवन्तीहजे । [समा० । कृष्णपक्षे ।

चयपक्ष, पु० चयस्य (चन्द्रस्य चयार्थः) पक्षः अश्वघासादिवत्
चर संवलने भा० पर० अक० सेट् । चरति अचारीत् ।

चर पु० चर-अच् । भेदे । 'कार्यकारणरूपन्त नश्वरं चरस-
व्यते' इत्युक्ते नश्वरे लि० । 'चरः स्वर्गाणि भूतानी' ति गीता ।
जले न० । [यति ते जलति अचिचलत् त अचालीत् ।

चल शोधने वा चु० उभ० पक्षे भा० पर० सक० सेट् । चल
चव पु० लु-अप् । चुते, (हांचि) राजिकामेदे च ।

चवक पु० चव+संज्ञायां कन् । राजिकामेदे, अपामार्गे च ।

चवयु पु० लु-अयच् । चुते (हांचि) [हि चुतं जायते ।

चवपना स्त्री० चवः पत्नेषु यस्याः । द्रोणप्रप्याम् तत्पत्न्याप्राणे
चात्त न० चवस्य कर्म भावे वा-अण् । 'शैथ्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं
युद्धे चाप्यपलायनम् । दानवीश्वरभावश्च चात्कर्म स्वभा-
वज'मित्युक्ते अत्रियकर्मणि 'चात्' द्विजत्वञ्च परस्परार्थ-
मिति भट्टिः । [सामर्थ्यं तत्प्रतीकारपराद्बुद्धे ।

चान्त लि० चम-क्त । सहिष्णौ केनचित्पीडनेऽपि सति
चान्ति स्त्री० चम-क्तिन् । चमायाम् सामर्थ्यं सत्यप्यपकारि-
णोऽप्यपकाराचिकीर्षायाम् ।

चाम लि० जै-क्त तस्य म । जीणे, दुर्बले च ।

चार पु० चर-ण् । (खार) इति ख्याते रसे, लवणे, चार-
जाते काचे, भस्मनि, गुड्गे, धूमे च । उङ्गणे (सोहागा)
ययचारे, विड्ढवणे, सर्जिकाचारे च न० । [पिटके च

चारक पु० चर-णुन् । (जालि) नवकलिकाहन्दे पवित्रमत्स्यादि
चारदला स्त्री० चारो देवेभ्यः । जुड्ढवास्तूकशाके ।

चारभूमि स्त्री० चारयुक्ता भूमिः । अम्बुधिसमीपस्यभूमौ
किमाश्रयं चारभूमौ प्राणदा यमदूतिकेत्युद्भटः ।

चारमृत्तिका स्त्री० चारसंयुक्ता मृत्तिका । उपरस्थाने ।

चारित लि० चर-णिच्-क्त । अपवादप्रसूते, आप्रदोषे, स्थाविते च
चालित लि० चु० चल-क्त । निर्णयकते कृतप्रचालने च ।

चि चये भा० पर० अक० अनिट् । चयति अचैषीत् ।

चि हिंसायां स्त्रा० पर० सक० अनिट् । चिणोति चिणुतः

चिणः चिणुतः । अचैषीत् । [अचैषीत् ।

चि गतौ सक० निवासे अक० तदा० पर० अनिट् । चियति

चि हिंसायां कया० पर० सक० अनिट् । चिणति अचैषीत् ।

चिण हिंसायां तना० उभ० सक० सेट् । चिणोति चिणुते

अचैषीत् अचैषिष्ट ।

चिति स्त्री० चि-निवासे व्याधारे क्तिन् । भूयौ, भावे क्तिन्

निवासे । चि-चये भावे-क्तिन् । चये, रोचनाख्यगन्धश्चैषु ।

चितिधर पु० चितिं धारयति छ-णिच् अच् हुस्वः । पर्वते
कूर्मवासिकदिग्गजेषु च ।

चितिपति पु० इत० । राजनि न्यपनौ एवं चित्तीशादयोष्वत्

चितिरुह पु० रोहति रुह-क ७त० । हृत्ते ।

चितिवर्द्धन पु० चितिं वर्द्धयति हृव-णिच् ल्यु । श्ने 'करोनि
चितिवर्द्धन'मिति भट्टिः । [अचिप्त ।

चिप प्रेरणे तदा० उभ० सक० अनिट् । चिपति-ते अचैषीत्

चिप नोदने दिता० पर० सक० अनिट् । चिपति अचैषीत् ।

चिपणि(शी) स्त्री० चिप-अनि वा डीप् । नौकादण्डे (दाड)
शस्त्रे, वड्डिगे च ।

चिप्त लि० चिप-क्त । प्रेरिते, त्यक्ते, विकीर्णे अवज्ञाते,
रागद्वेषादिवशाद्विषयासक्ते चित्ते, वायुरोगयस्ते च ।

चिप्र न० चिप-रक् । ज्योतिषोक्ते नक्षत्रभेदे शीघ्रे च तद्वति लि०

चिप्रकारिन् लि० चिप्रं करोति छ-णिनि । (चात्ताक)
शीघ्रक्रियाकारके ।

चिप्रपाकिन् पु० चिप्रं शीघ्रं पच्यते विणुन् । (गन्धमादि-
लिया) द्रुमभेदे । शीघ्रपाकवति लि० ।

चिव निरसने भा० पर० सक० सेट् । जेवति अचैषीत् ।

चिव निरसने दिवा० पर० सक० सेट् । चोव्यति अचैषीत् ।
चेवित्वा छ्यत्वा । [अचैष्ट ।

ची हिंसायां भा० उभ० सक० अनिट् । चवति-ते अचैषीत्

चीज अव्यक्तशब्दे भा० पर० अक० सेट् । चीजति अचैषीत्

चीण लि० चि-क्त । दुर्बले, चामे च 'चतुर्दशदशमेयानि चीणी
भवति चन्द्रमा इति संहतिः ।

चीव(व) मदे भा० आत्म-अक० सेट् चीव(व)ति अचैषी(वी)त्

चीव(व) लि० चीव(व)-क्त नि० । मत्ते । [जले च ।

चीर न० ची-सम्पादित्वात् किप् तामोरयति ईर-अण् । दुग्धे

चीरकाण्ड पु० चीरं कण्ठे यस्य । स्तनभये बालके । [स्राग्व

चीरकन्द पु० चीरमिव कन्दोयस्य । चीरविदार्याम्, चीरव

चीरकाण्डक पु० चीरात्स्वितं काण्डं यस्य कम् । कुहोहचे,

अर्कहृत्ते च ।

चीरदत्त पु० चीरं दत्ते यस्य । अर्कहृत्ते ।

चीरनाश पु० चीरं नाशयति नश-णिच्-अण् । साग्रोटहृत्ते
(सेयोड्हा) तत्पत्न्यादिनिर्यासयोगेन शीघ्रमेव दुग्धं दध-

वत् घनीभवतीति तस्य दुग्धनाशकता ।

चीरपर्णी स्त्री० चीरं पर्णं यस्याः डीप् । अर्कहृत्ते ।

चीरवल्ली स्त्री० ची रा चीरवती वल्ली । चीरविदार्याम्

स्वार्थे कन् अणो ह्रस्वः क्षीरवस्त्रिका अत्रैवार्थे ।
 क्षीरविक्रति स्त्री० इतः 'दध्नासह पयः पक्वं यत् स्यात् सा
 दधिकृचिकेत्युक्तायाम् । (क्षीरसा) दधिकृचिकायाम् ।
 क्षीरवृक्ष पु० क्षीरप्रधानो वृक्षः । उडुम्बरे राजादन्याम् ।
 क्षीरशर पु० क्षीरं शृणाति शू-अच् । (क्षाना) आमिचायाम् ।
 क्षीरशाक न० 'अपक्वमेव यन्नष्ट' क्षीरशाकं हि तत् पयः
 इत्युक्ते नष्टे इग्धे राजादने च । भूकुशाण्डे स्त्री० ।
 क्षीरशुक्ल पु० क्षीरमिव शुक्लः । शृङ्गाटके (पानिफल)
 क्षीरसार पु० क्षीरस्य सारः । नवनीते 'क्षीरमारमपनोवे' लु
 झटः (क्षाना) आमिचायाच्च । [फेने] शर्कराफेने ।
 क्षीरहिण्डोर पु० इतः । इग्धफेने । क्षीरमिव हिण्डोरः
 क्षीरास्त्रि पु० क्षीरस्य इग्धरसस्यास्त्रिः । क्षीरसमुद्रे एवं
 क्षीरसागरादयोऽप्यत्र । [स्त्री० ।
 क्षीराञ्जि पु० क्षीराञ्चौ जायते जन-ङ । चन्द्रे । लक्ष्म्यां
 क्षीरावी स्त्री० क्षीरमवति अक्-अण् डीप् । इग्धिकायाम् (इधी)
 क्षीरिका स्त्री० क्षीर+अत्यर्थे ठन् (क्षीरा) राजादयाम् ।
 क्षीरिणी स्त्री० क्षीर+अत्यर्थे इनि । तिक्तइग्धयां पीत-
 इग्धयां च क्षीरजतायाम् ।
 क्षीरिन् पु० क्षीर+इनि । कुह्याम् वटे, झवे, उडुम्बरे,
 अर्कडवे, राजादने, सोमलतायाम्, स्थालीहवे च ।
 क्षीरिष्ठ पु० कर्म० । क्षीरयुक्तेषु नम्रोधाश्वत्योडुम्बरपारिग्र-
 हवाख्येषु पञ्चसु वृक्षेषु ।
 क्षीरोद् पु० क्षीरसदृशस्य उदकस्योदादेशः । क्षीरसमुद्रे ।
 क्षु क्षुतौ अदा० पर० अक० सेट् । क्षौति अजावीत् क्षुचाव ।
 क्षुतः । क्षुत्वा । क्षुद्युः । [इर्गम]मिति नावः ।
 क्षुस वि० क्षुद-क्त । अभ्यस्ते, विहिते च 'अभोक्ष्यभक्षुणतयाति-
 क्षुत् स्त्री० क्षु-संपदा० क्तिप् तक् च । (ह्रांश्चि) क्षुते ।
 क्षुत न० क्षु-क्त । नास्नातः वायुनिःसरणजे शब्दे । (ह्रांश्चि)
 क्षुद् मेघणे रूपा० उभ० सक० सेट् । क्षुणति क्षुन्ने । अक्षु-
 दत् अक्षोदीत् अक्षोदिष्ट । [मूलपाहिणि च
 क्षुद्र वि० क्षुद-रक् । नीषे, क्षपणे, क्रूरे, दरिद्रे, अत्ये,
 क्षुद्रकण्टकी स्त्री० क्षुद्रं कण्टकं यस्याः डीप् । वृहत्याम् ।
 क्षुद्रकण्टिका क्षुद्रं कण्टकं यस्याः टाप् अत इत्त्वम् ।
 कण्टकारिकाजतायाम् ।
 क्षुद्रकम्बु पु० कर्म० । शम्बूके । [वृङ्क्षर]
 क्षुद्रघण्टिका स्त्री० घण्टये कन् घण्टिका कर्म० । किङ्किण्याम्
 क्षुद्रजन्तु पु० कर्म० । 'क्षुद्रजन्तरनस्यः स्यादथवा क्षुद्रएव वा ।
 शतं वा प्रसृतौ येषां केचिदा नकुलादपी'त्युक्ते सत्ये सन्चे ।

क्षुद्रजम्बू(म्बु) स्त्री० कर्म० । भूमिजम्बूगाम् ।
 क्षुद्रजीरक न० कर्म० । कणजीरके, सुगन्धे च ।
 क्षुद्रधात्री स्त्री० कर्म० । कर्कटवृक्षे ।
 क्षुद्रधान्य न० कर्म० । कङ्कमभृतौ दणधान्ये ।
 क्षुद्रपत्रा स्त्री० क्षुद्रं पत्रं यस्याः टाप् । चाङ्गेय्यांश्च (क्षुको
 पालङ्क) । डीप् । वचायाम् ।
 क्षुद्रपनस पु० कर्म० । नकुचे (मांदार) ।
 क्षुद्रफल पु० क्षुद्रं फलमस्य । जीवनेष्टे । कण्टकायाम्
 अग्निदमन्यां, भूमिजम्बूगाम् स्त्री० टाप् ।
 क्षुद्रमण्डाकी स्त्री० कर्म० । वृहत्याम् ।
 क्षुद्रमुस्ता स्त्री० कर्म० । कसेरुकन्दे ।
 क्षुद्रवार्त्ताकिनी स्त्री० कर्म० । कण्टकायाम् ।
 क्षुद्रवार्त्ताकी स्त्री० कर्म० । वृहत्याम् ।
 क्षुद्रशङ्ख पु० कर्म० । शम्बूके । [वि०
 क्षुद्रशीर्ष पु० क्षुद्रं शीर्षमस्य । मधूरशिखावर्त्ते, सत्यशीर्षवति
 क्षुद्रशुक्ति स्त्री० कर्म० । जलशुक्तिकायाम् । स्वार्थे कन् तत्रैवार्थे
 क्षुद्रध्वास पु० कर्म० । सत्यकासरोने ।
 क्षुद्रसहा स्त्री० सह-अच् क्षुद्रस्य सहा इतः । उहमण्यास
 माज्जारगन्धायाश्च ।
 क्षुद्रसुवर्ण न० कर्म० । पिच्छवे । [क्षुस्ते टाप् । अत्रैवार्थे ।
 क्षुद्रहिङ्गुली स्त्री० कर्म० । कण्टकायाम् । स्वार्थे कन् अणो
 क्षुद्रा स्त्री० क्षुद-रक् । वेश्यायाम्, कण्टकायाम्, संरवावां,
 मन्त्रिकामात्रे, चाङ्गेय्याम्, हिंसरायां, गवेषुकायाश्च (गड-
 गडधान । [क्रायाम् ।
 क्षुद्राग्निमय्य पु० कर्म० (छोटगणिआरी) सत्यगणिकारि-
 क्षुद्राक्षमनस पु० अक्षः अक्षरसः प्रपन्नः कर्म० । नकुचे
 (डेयो) (मान्दार) । [लङ्ग] स्वार्थे कन् तत्रैवार्थे ।
 क्षुद्रास्त्रा स्त्री० अस्त्रा अक्षरसा कर्म० । चाङ्गेय्याम् (क्षुकोपा-
 क्षुद्रवार्त्ता पु० कर्म० । गोपालकर्मथाम् ।
 क्षुद्रोडुम्बरिका स्त्री० कर्म० । काकोडुम्बरिकायाम् ।
 क्षुध बुभुक्षायां दिवा० पर० सक० अनिट् । क्षुध्यति अक्षुधत् ।
 क्षुध्(धा) स्त्री० क्षुध-सन्पादिवाह क्तिप् वा टाप् । भोजनेच्छायाम्
 क्षुप पु० क्षु-पक् । क्षुशशाखाग्रिफायुक्ते शाखोटादिद्रुमे,
 हारकापश्चिमदिक्स्थे पर्वतभेदे, राजन्यभेदे च ।
 क्षुष्य पु० क्षुभ-क्त नि० । मन्यनदण्डे । क्षुभिते वि० ।
 क्षुभ सञ्चोचने भा० व्याप्त० सक० सेट् । क्षोभने अक्षुभत्
 अक्षोभिष्ट-क्षुषः । क्षुभितः । [अक्षोभोत् । क्षुभितः ।
 क्षुभ अङ्गचालने वा दिवा० क्त्वा० अक० सेट् । क्षुभ्यति क्षुभ्याति

चुभित वि० चुभ-क्त । आलोडिते, व्याकुले, भोते च ।

चुमा स्त्री० चु-मक् । (महिना) (तिप्पी) अतस्याम् ।

चुर विखेखने तदा० पर० सक० सेट् । चुरति अचोरीन् ।

चुर पु० चुर-क चु-रक् वा । नापितास्ते पञ्चादीनां शफे, (चुर) कोकिलाच्चे, गोचुरे, महापिण्डांतके, बाणे च ।

चुरक पु० चुर-कुन् । गोचुरे, (गोचुरी) कोकिलाच्चे, तिलकद्रुमे च चुर(रि)कर्मान् न० चुरस्य, चुरिणो वा नापितस्य कर्म० । चौरै नखकेशादिकर्त्तने 'चुर(रि)कर्म' न कुर्वीत जन्मभासे च जन्मभे' इति स्मृतिः । [चुरभागडादयोऽप्यत्र ।

चुरधान न० चुरोधीयतेऽस्मिन् नापितास्त्राधारे (भांड) चुरधार स० न० एणां धारेव गरपवधारा यत् । नरकभेदे ।

चुरपत पु० चुर इव पतमस्य । बाणे, चुरतल्यपणयुक्ते गरवणादौ वि० ।

चुरपतिका पु० चुर इव पतं यस्याः । पातङ्गशाले ।

चु(खु)रप् पु० चुरः (चुरः) इव घृणाति हिंसति घृ-क (चुरपी) इति स्त्राते वासच्छेदनास्ते, तत्तुल्याम्पलके शरे च ।

चुरमर्द्दिन् पु० चुरं कृद्वाति चर्पयति कृद-णिनि नापिते ।

चुरमुण्डिन् पु० चुरेण मुण्डयति मुण्ड-णिनि इति० । नापिते चुराङ्ग पु० चुर इवाङ्गमस्य । गोचुरे (गोचुरी) ।

चुरिणी स्त्री० चुर+अस्त्यर्थे इति ङीप् । पराहक्रान्तायाम् नापितभार्यायाश्च ।

चुरिन् पु० चुर+इनि । नापिते, पशौ च ।

चु(खु)क् वि० चुद(खु) क्तिप् चुद(खुत्) तां लाति ला-क । अले, लचौ, कनिष्ठे च । [पामरे, अले च ।

चुक्क वि० चुधा लक्यते लक-आस्तादने वजन्ये क । नीचे, चैल न० चि-इत् । देहे, अन्नःकरणे, इन्द्रिये, 'इन्द्रियाणि दगैकश्च पञ्च चेन्द्रियगोचराः । इच्छा द्वेपः सुखं दुःखं संघातश्चेतना धृतिः । एतत् चेतमिति गीतोक्ते इन्द्रियादि संघाते, शस्याद्युत्पत्तिस्थाने केदारे, सिद्धस्थाने, कलत्रे भेषादिरागिषु च ।

चोतज पु० चेत्ये जायते जन-ड । 'यस्तत्तजः प्रगीतस्य लीयस्य व्याधितस्य वा । स्वधर्मेण नियुक्तायां स एवः चेत्यजो मत इत्युक्ते दादशदिध पुत्रमध्ये पुत्रभेदे । चेत्यजा-तमात्रे वि० । गोत्रिकायाम् श्वेतकण्टकार्याश्च स्त्री० ।

चोत्रप् पु० चेत्ये देहमात्मत्वेन जानाति प्रा-क । 'चेत्वा-स्यानि शरीराणि तेषामुष्य यथाशुभम् । आत्मानं वेत्ति संयोगादतः चेत्य उच्यते' इत्युक्ते जीवात्मनि ।

चोत्रपति पु० इत० । 'रुद्रं चोत्रपतिं प्राहुः केचिदग्निमया-

परे । खतन्त्रएव वा कैचित् चेतस्य पतिरुच्यते' इत्युक्तेषु रुद्रादिषु, चेत्यसामिमात्रे च चोत्रपालादयोऽप्यत्र ।

चोत्ररुहा स्त्री० चेत्ये रोहति रुह-अच् । बालुककस्याम् ।

चोत्राजीव पु० चेत्यं शस्योत्पादनभूमिराजीवो यस्य । लघुके

चोत्रिक वि० चेत्य+अस्त्यर्थे टन् । चेत्यसामिनि ।

चोत्रिन् वि० चेत्य+अस्त्यर्थे इनि । चेत्यसामिनि ।

चोत्रिय पु० परचेत्वे देहान्तरे चिकित्स्यः परचेत्+च नि० । देहान्तरचिकित्सनीये असाध्यं रोगे, 'दण्डोऽयं चोत्रियो वेन मय्यपातो'ति भट्टिः परचेत्त्वोत्पन्ने चोत्रजपुत्रादौ च चोत्रजातमात्रे वि० । [विजम्ने, हेलायाश्च ।

चोप पु० चिप-वच् । विज्ञेमे, निन्दायाम्, गर्वे, प्रेरणे, लङ्घने, चोपक वि० चिप-लुक् । चोपकर्त्तरि । वच् स्वार्थे कन् । पन्थादौ पन्थकचुरत्येन चिपपाठे, युच्चे च । लीलावती प्रसिद्धे कुट्टने संयोजनीये अङ्गविशेषे च ।

चोपण न० चिप-ल्युट् । प्रेरणे, वापने च 'आयुषः चोपणा-र्थश्च दातव्यं स्त्रीधनं सदे'ति स्मृतिः ।

चोपणिका स्त्री० निष्यते चाल्यतेऽनया चिप-ङनि । नौका चालनदण्डे, (डाङ्) जालभेदे च (चोपला) ।

चोपणीय चिप-अनीयर् । भिन्दिपाठेऽस्ते, पापाणादिके वा चोप्यास्ते च । चोप्यात्रे वि० ।

चोपिष्ठ वि० अयमेवामतिशयेन चिपः इहन् । अतिगीघ्र गासिषि, 'वायुर्वै चोपिष्ठा देवते'ति श्रुतिः ।

चोम न० चि-मन् । चोरनामगन्धर्व्ये । लब्धवस्तुनोरक्षणे पु० न० । कुशले न० । तद्धति वि० । सत्तौ न० ।

चोमफला स्त्री० चोमाय फलान्यस्याः । उडुम्बरद्रुमे ।

चोव सेवने भा० पर० सक० सेट् । चोवति अचोपीत् ।

चौ चये भा० पर० कक० अनिट् । ज्ञायति अज्ञामीत् ।

चौत्र न० चोत्राणां समूहः भिक्षादिवात् ज । चेत्यसृष्टाये ।

चौरेय वि० चौरे संश्रुतः टच् । चौरसंश्रुते अद्यादौ । यवाग्यम् स्त्री० ङीप् । [चौषिरम्यत्र

चोणि(णी) स्त्री० चु-नि वा ङीप् । धरायाम् । घृ० नि० चोद पु० चुट-वच् । रजसि, चूर्णे, पेषणे च ।

चोदचम वि० चोदं चमते प्यच् । विचारसङ्घे तत्पनिर्णयार्थं विचारणीये अग्रगण्यद्रुषणे वाक्ये । [चुद्रतरे ।

चोदिष्ठ वि० अयमेवामतिशयेन चोदः इहन् चोदादेशः ।

चोम पु० चुम-वच् । व्यर्थमितस्ततः मशुलने, चित्तस्य भयादिहेतुके स्वकार्यासामर्थ्ये च ।

चोमण पु० चोमयति चुम-लृच्-ल्यु । कामपाणभेदे

सांख्याद्युक्ते प्रकृतिप्रेरके पुरुषे, ईश्वरे च ।

चौद्र न० चुद्राभिः सरवाभिर्निर्दत्तम् अण् । 'सच्चिका
कपिलाः स्रज्याः चुद्राख्यास्तत्कृतं मधु । अनभिः
चौद्र'मित्युक्तमित्युक्ते मधुनि ।

चौद्रज न० चौद्राज्यायते जन-ड । नधुजाते (सोम) सिक्थके
चौद्रधातु पु० कर्म० । साच्चिके मधुनि ।

चौद्रप्रिय पु० चौद्रमिव प्रियः सादृश्यात् । जनमधुकपुमे
इत० । मधुप्रिये लि० ।

चौद्रेय न० चुद्राभिः कृतम् ढक् । सिक्थके । (सोम)

चौम पु० न० जुमाया अतस्याविकारः अण् । अतसी-
वत्कलजाते वस्त्रे, इकूले, शणजे वस्त्रे च । जु-भन् प्रचा-
दित्वाद् अट्टालिकायाम् । [न्यायाश्च

चौमी स्त्री० जुमैव प्रचाद्यण् । अतस्याम् जुमानिर्मितक-
चौर न० चुरेण निर्दत्तम् अण् । चुरनिष्पाद्ये वपनादौ ।

च्यु तेजने अदा० पर० सक० सेट् । च्यौति अच्चावीत् ।
च्यौ स्त्री० जमते भारं जम-अच् उपधाभोग् । धरायाम् ।

च्युभूत पु० च्युं प्रथिवीं विभर्ति पालयति वा भ-क्षिप्
तक् च । च्ये, पर्वते च । भूभृदादयोऽप्यत्र ।

च्युय विधूने भ्या० आत्म० सक० सेट् । च्युयते अच्चायिष्ट
च्यूल निपद्ये भ्या० पर० अक० सेट् । च्यूलति अच्चीलीत् ।

च्युड स्त्रेभ्यो भ्या० अक० सक० सेट् । च्युडने अच्चीडत् अच्चेडिष्ट
च्युद मोहने स्त्रेभ्यो अक० भ्या० आत्म० सक० सेट् । च्युदते

अच्युदन् अच्युदिष्ट । [अच्युदत्
च्युद कूजने दिवा० पर० अक० सेट् । च्युयति अच्चेदीत्-

च्युद कूजने स्वा० पर० अक० सेट् । च्युदति अच्चेदीत् ।
च्युड पु० च्युड-अच् । पीतकोषाद्रुमे, विषे, वर्षात्कले धनौ च

वोधातकीपुष्पे न० । इरासदे, कुटिने च लि० । [शलाकायाश्च ।
च्युडा स्त्री० च्युड-अच् टाप् । चोपातक्याम्, सिंहनादे वंश-

च्युडित न० च्युड-क्त । सिंहनादे ।
च्युल संचालने, गतौ सक० । श्रीहायाम् अक० भ्या० पर० सेट् ।

च्युलति अच्चेलीत् पिचि लुङि अच्युलत् ।
च्युला स्त्री० च्युला-अ । श्रीहायाम् ।

ख

ख पु० खर्ष-ड । सूर्ये । रुद्रिदे, देहे, इरे, अन्धे, अग्ने,
विन्दौ, आकाशे, खगे, मुखे च न० ।

खक्ख हासे भ्या० पर० अक० सेट् । खक्खति अक्खकीत्
खग पु० खे आकाशे गच्छतीति गम-ड । सूर्ये, देवे, इरे,

विहगे, वायौ, सूर्यचन्द्रादिषु अस्तेषु च ।

खगगति स्त्री० इत० । 'डीनं प्रडीनमुडीनं संडीनं परिडीन
कम् । विडीनस्यडीनश्चातिडीनं डीनडीनकम् । गतागतं
प्रयतितं सम्पातः पक्षिणां गतिरित्युक्ते विहगगमने ।

खगप पु० खगान् पाति पा-क । गच्छे खगपत्वादयोऽप्यत्र ।

खगस्थान न० इत० । दुर्मस्थे कोटरे । [स्थेनविहगे ।

खगान्तक न० अन्त्ययति अन्तं करोति णिच्-ण्वन् इत०
खगोल पु० खं गोल इव । भूगोलोपरिस्थिते मण्डलाकारे

आकाशे तस्य संस्थितिमानविशेषो दृग्दृग्भिधाने दृष्यः ।

खख भूतौ उत्पत्तौ च क्वा० पर० सक० सेट् । खक्खाति अख
चीत्-अक्खाचीत् । [खचत् त ।

खच वन्धने अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । खचयति-ते अच-
खचर पु० खे आकाशे चरति चर-ठ । राक्षसे स्त्रियां ङीष् ।

खर्षे, वायौ, अग्ने अश्वतरे च । आकाशगानिनि लि० ।
खचित लि०-खच-क्त । बद्धे, संयुक्ते च ।

खज मन्ये भ्या० पर० सक० सेट् । खजति अक्खाजीत्-अखजीत्
खज पशुतायां भ्या० इदित् पर० अक० सेट् । खजति अखज्जीत्

खज पु० स्त्री० खज-अच् । दर्व्याम् (हाता) मन्यदखडे च ।
खजाका स्त्री० खज-आक । दर्व्याम् । (हाता)

खज्योतिस् पु० खे आकाशे ज्योतिरस्य । खज्योते कोटौ
खज्ज(क) पु० खजि गतिवैकल्ये अच् ण्वल् । (खंड़ा) पादविकले ।

खज्जखेट पु० खज्ज इव खेटति अच् । खज्जनविहगे ।
खज्जखेल पु० खज्ज इव खेलति अच् । खज्जनखगे । [वाघे

खज्जन पु० खज्ज, ल्यु । खनामख्याते विहगे । खार्पेकान् तत्त-
खज्जरीट पु० खज्ज इव खज्जति क-गतौ कीठन् । खज्जनविहगे

खट काङ्क्षे भ्या० पर० सक० सेट् । खटति अखटतीत्-अखटोत्
खट पु० खट-अच् । अन्ध्रप्रे कफे, दङ्गे, लण्ये लङ्गुले च ।

खटिक पु० खट-ठन् । कुक्षमाणौ । (खडि) खेखनद्रव्ये
स्त्री० खटिका बिणोतीति नैबधम् । [ससम्भ्रमा यस्तेलुङ्गदः

खटिनी स्त्री० खट-इनि खेखनद्रव्ये (खटी) ॥ न वतति कठिनी
खटी स्त्री० खट-अच् गौरा० ङीष् । (खटी) खेखनसाधनद्रव्ये

खट्ट हतौ चुरा० उभ० सक० सेट् । खट्टयति ते अचखट्टत् त ।
खट्टा स्त्री० खट-कन् । 'अष्टाभिः काष्ठैश्चैश्च कृता खट्टे वि'

कथ्यते इत्युक्तायां गव्यायाम् ।
खट्टाका स्त्री० चुद्रा-खट्टा अन्त्यये कन् अमादितङ् संकतात्

वा अत इत्तम् । खट्टायायाम् ।
खट्टाङ्ग पु० राजभेदे । खट्टामा अङ्गमिव । नरपञ्जरे, ईजायुष

विशेषे, प्रष्टयं च । इत० खट्टायाः ङे न० । खट्टाङ्गर-

धारक इति वटुकसौत्वम् । [वटुकभैरवे च ।

खड्गाङ्गभट्ट उ० खड्गाङ्गं विभर्ति भक्तिं त्वक् च । शिवे,
खड्गाङ्ग उ० खड्गा अम् आरुह-क्तं नित्यम् । प्रमादवति ।

खड्गाश्रिते । वि० । [अखण्डिष्ट ।

खड्ग मन्यने भङ्गने च भ्या० आत्म० इदित् सक० सेट् । खण्डते
खड्ग भेदे चुरा० उभ० सक० सेट् । खडयति ते अचीखडत् त ।

खड्ग न० खड्-यच् । तदभेदे (खड्ग) पानान्तरे, भेदे च पु०
खड्गको स्त्री० खड्ग इत्यव्यक्तशब्दं करोति क-ड गौ० डीष् ।

पञ्चदारे (खिड्कि) । [ख्याते लेखनद्रव्ये ।

खडी स्त्री० खडि अच् नि० नलोपः गौरा० डीष् । खनाम
खड्ग पु० खडि-ग नि० नलोपः । गण्डकण्डके तद्वति गण्डकपथौ
च । (गण्डार) चोरनामगन्धद्रव्ये, अथौ च । लौहे न०

खड्गकोष पु० इत० । चर्मादिभ्ये अस्मिपिधाने (खाप) वस्तुनि
(ढाल) खड्गावरके च । [खड्गकोषे (खाप) च

खड्गपत्र पु० खड्गस्य पत्रमिवाच्छादकम् । (ढाल) खड्गावरके
खड्गपिधान न० खड्गः पिधीयतेऽनेन । (खाप) खड्गकोषे ।

खड्गिन् पु० खड्ग+अस्त्यर्थे इनि । गण्डारे । खड्गधारिजने त्रि०
खण्ड पु० खडि-घञ् । भेदे 'खण्डं खण्डं ययुर्धना' इति देवी-

माहात्म्यम् । विड्लवणे, इक्षुविकारे (खांड) च न० ।
कर्माणि घञ् । एकदेशे पु० न० । [भेदे ।

खण्डकर्ण पु० खण्डरव कर्णः कन्दोयस्य । (शकरकन्द) आलु-
खण्डकालु पु० खण्डरव कायति कै-क कर्म० । (शकरन्द)

आलुभेदे । [कांडची

खण्डधारा स्त्री० खण्डे एकदेशे धारा यस्याः । कर्तव्याम्
खण्डन न० खडि-ल्युट् । भङ्गने, भेदने, छेदने, निराकरणे च

खण्डपरशु पु० खण्डयति खण्डः परशुरस्य । शिवे, तच्छिष्ये
जामदग्ने च । खण्डपरशु रम्यत्वं ।

खण्डिक पु० खण्ड+अस्त्यर्थे ठन् । कलाये, कृषिभेदे, कले च । क्रुद्धे
त्रि० । खण्डिकोपाध्यायः शिष्याय चपेटं ददातीति भाष्यम्

खण्डित त्रि० खडि-क्त । भेदिते क्रिस्ते, विधाकृते च 'ज्ञातान्य
सङ्गविकृतेः खण्डितेषां कपायितेत्युक्ताचिह्न्यायां स्त्रियां स्त्री०

खण्डी स्त्री० खण्डयते गौरा० । वनसङ्गे ।

खण्डीरं पु० अपकृष्ट खण्डी शृण्णादित्वात् र । पीतसङ्गे ।

खतमाल पु० खे तमाल इव । धूमे, भेषे च । [अखदीत् ।

खट् स्यैर्ये अक० वषे सक० भ्या० पर० सेट् । खदति अखादीत्-
खदिर पु० खद-किरण् । (खण्ड) द्रुमभेदे, इन्द्रे, घन्त्रे च ।

खदिरपत्रिका स्त्री० खदिरस्यैव पत्रमस्याः स्त्री० ततः संज्ञायां
कन् कापि ह्रस्वः । अरिखदिरे लज्जालुलतायाश्च । कनभावे

खदिरपत्रोल्लेख्यत्वेव । [विना खदिरपत्रेणेत्युद्धृतः ।

खदिरसार पु० इत० । खदिरद्रुमस्य निर्यासजे सारे (खण्डर)
खदिरिका स्त्री० खदिरः खदिररघोटस्यस्याः ठन् । लावायां

तस्या हि खदिरतल्लनिर्यासः ।

खदिरी स्त्री० खद-किरच् गौरा० डीष् । लज्जालुलतायाम्,
शाकभेदे, (हाथजोडा) लतायाश्च । [भेदे

खदिरोपम न० खदिर उपमा यस्य । (कांटावावला) द्रुम-
खद्योत पु० खे द्योतते द्युत-अच् । सूर्ये, कोटभेदे च (जोनाकेपोका)

खधूप पु० खमाकाशं धूपयति धूप-अच् । (हाडर) प्रभृतौ
अग्निश्रीडने 'सुसुधुः खधूपानि'ति भट्टिः ।

खन विदारे भ्या० उभ० सक० सेट् । खनति अखानीत्-अखनीत्
अखनिष्ट खायान्-खन्यात् । [कोडा] त्रि०

खनक पु० खन-वुन् । नृपिके, सन्निचौरे च । भूमिदारके
खनि(नी) स्त्री० खन-इ वा डीष् । धातुरत्नाद्युत्पत्तिस्थाने ।

आकरे भूविदारणे च ।

खनित न० खन-इत् । (खोन्ता) अस्त्रभेदे ।

खपुर पु० खमिन्द्रियमाकाशं वा पिपत्तिष्ठ-क । गुवाकद्रुमे,
(सुपारो) भद्रसुसुके, व्याघ्रनखे च । जङ्घगते पुरे, घटे च

न० । अलसे त्रि० । [प्रख्याम्(पाना) ।

खमूली स्त्री० खे आकाशे भूमिमन्तरेणापि मूलमस्याः । वारि
खस्व गतौ भ्या० पर० सक० सेट् । खस्वति अखस्वीत् ।

खर पु० खं मुखविलसति शयेनास्यस्य र खमिन्द्रियं राति-रा-क
वा रलयोरेकत्वम् । गर्हभे, अश्वतरे राक्षसभेदे च 'चेरतः

खरद्रुपणावि'ति भट्टिः । कण्टकिटक्षभेदे, काने, कङ्कविहगे,
तुरारपक्षिणि, ६० संवत्सरमध्ये वत्सरभेदे रवेः पार्श्वचरे,

तिग्मसर्पे च । तद्वति, कठिने च त्रि० 'खरविशदमभ्य-
वहार्य'मिति भाष्यम् । देवताइह्ये स्त्री० टाप् ।

खरकाटिका स्त्री० खरस्य कांठं यस्याः । वलायामौषधी
खरगन्धा स्त्री० खरोगन्धौ यस्याः । नागवलायाम् । [रामे च

खरघातन पु० खरस्य परोरं घातयति हन-णिच्-ल्यु । नागकेशरे,
खरच्छट् पु० खरः छटः पत्रमस्य । (उलुखड्) तदभेदे ।

खरणस्(स) त्रि० खरा कठिना नासिकास्य नासिकाया नस
वान्त्यलोपः । शत्वञ्च । कठिननासिके ।

खरत्वच् पु० खरा कठिना त्वक् यस्य । लज्जालुभेदे ।

खरदण्ड न० खरः पुष्पाद्यपेक्षया कठिनोदण्डोनालो यस्य । पक्षे
खरदला स्त्री० खरं दलं यस्याः । काष्ठोदुम्बरे ।

खरद्रुपण पु० खरस्य द्रुपणस्यैव कठिताहेतदोषो यत् ।
धस्तूरे (धुतरा) बद्धोपे त्रि० ।

खरध्वसिन् पु० खरं खरनामानं राक्षसं ध्वंसयति धनुस्-पिच-
णिनि । रामे ।

खरनादिनी स्त्री० खरं नदति नद-णिनि । रेणुकानामगम्यद्रव्ये
खरपत्र पु० खराणि पत्राण्यस्य । शाकद्रुमे, मरुवके, अल-
पत्रश्लेष्माश्च । गोजिह्वायां स्त्री० टाप् ।

खरपत्रक पु० खरपत्र+संज्ञायां कन् । तिलकद्रुमे ।

खरपादाक्ष्य पु० खरैः पादै मूलैराढ्यः । कपिलद्रुमे ।

खरपुष्पा(ष्पी) स्त्री० खराणि पुष्पाण्यस्याः वा ङीप् । वर्ष-
रागाके (बावुर तलसी) ।

खरमञ्जरी स्त्री० खरा मञ्जरी यस्या गौरा० ङीप् । अपामार्गे
खरवल्लिका स्त्री० खरा वल्ली सैव स्वार्थे कन् । नागवल्ल्याम्
(पान) । [गर्हभशब्दे । कर्म० उभयशब्दे ।

खरशब्द पु० खर उपः शब्दोऽस्य । कुररखगे । इत०
खरस्तान्ध पु० खरः स्तान्धोऽस्य । मियालद्रुमे । खर्जूयां स्त्री०
खराखा स्त्री० खरैरक्षते भुज्यते अश-न् । मयूरगिखायाम्
(सद्गजोत्तला) ।

खरु पु० खन-ङ्ग रचानादेशः । दर्पे, अचे, दन्ते, कामदेवे
श्वेतवर्णे च । श्वेतवर्णवति, निषिद्धरुचौ, निर्वोधे, क्रूरे च
त्रि० पतिस्वरायां कन्यायां स्त्री० । [खखर्ज्जीत् ।

खर्ज्ज्ज व्यधायां अक० मार्ज्जने सक० पर० सेट् । खर्ज्जति
खर्ज्जन न० खर्ज्ज-ल्युट् । कखडूयने । [रीड्रुमे च ।

खर्ज्जु(र्ज्जु) स्त्री० खर्ज्ज-ङ वा ऊङ् । कखडूयने, कोटभेदे, खर्ज्जु-
खर्ज्जु(र्ज्जु)घ्न पु० खर्ज्जु(र्ज्जु) कखडूयनं हन्ति हन-टक् ।
चक्रमर्हं, (दादमर्हं) अर्कद्रुमे च ।

खर्ज्जूर पु० खर्ज्जुं राति सर्गने कखडू दशाति । कोटभेदे
(स्त्रयापोका) (खेजूर) द्रुमभेदे पु० स्त्री० । स्त्रीले ङीप् ।
तत्फलले, द्रव्ये च न० ।

खर्ह् दंशने भ्वा० पर० सक० सेट् । खर्हति अखर्हति ।

खर्पर पु० कर्परशब्दवत् घृ० खत्वम् । तखरे, धूर्त्ते, मित्रापात्रे
कपाले भिन्नरुक्त्वयस्यखे च । धातुभेदे, तत्प्राप्तनभेदे च न०

खर्ब(र्ब) गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । खर्ब(र्ब)ति अखर्बी(र्बी)त् ।
खर्ब(र्ब) पु० खर्ब(र्ब)-अच् । कृञ्, त्रिधमेदे, संज्ञाभेदे (सह-
चकोटौ) “अर्बुदमजं खर्बनिखर्ब”मिति लीलानती
तत्संख्याति च । नीचे, वामने च त्रि० ।

खर्ब(र्ब)ट पु० खर्ब(र्ब) अट् । ‘यकतो यत् त यामो नगरं
चैकतः स्थितम् । मित्रं तु खर्ब(र्ब)टोनाम नदीगिरिसमा-
कुच’ इत्युक्तचिह्ने पामे ।

खर्वशाख त्रि० खर्वा शाखाः कृत्वापादादयोऽस्य । वामने,

सुखशाखावति द्रुमे पु० । [लताफलभेदे ।

खर्व(र्व)ज न० खर्व(र्व) ज तस्याः लायते जन-ङ् । (खरसज)
खर्व गेर् भ्वा० पर० अक० सेट् । खर्वति अखर्वीत् ।

खल चलने खलने च भ्वा० पर० अक० सेट् । खलति अखालीत्
खल न० खल-अच् । धान्यमर्हनस्थाने, (खामार) भुवि, तिल-
कल्के च (खडल) । नीचे, स्वधमे, क्रूरे च त्रि० । खे लीयते
ली-ङ् । स्तूर्ये । खं वर्णतः लाति ला-क । तमात्रद्रुमे ।

खलति पु० खल सञ्चलने अति घृ० । इन्द्रलुप्तरोने (माघार
टाक) तद्वति त्रि० । [फरास] ।

खलपू त्रि० खलं भूमिं पुनाति पू-क्विप् । स्थानयोधनकारिणि
खलाधारा स्त्री० खल आधारो यस्याः । (तेलापोका) तैल-
पायिकायाम् ।

खलि पु० खल-ङ् । तैलकोट्टे (खडल) ।

खलि(ली)ग पु० न० खे सखल्किट्टे लीनं घृ० वा हस्यः । अङ्
सखस्यायां कविकायां (कट्टिन्नाल)

खलिनी स्त्री० खलानां धान्यमर्हनस्थानानां समूहः इति ।
धान्यमर्हनस्थानसंघे । [मत्स्यभेदे ।

खलिश पु० खे आकाशे जलादूर्ध्वभागे लिप्यति क । (खल्हा)
खलीकार पु० अखलं खलं करोति च्चि-ल-घञ् । अपकारे
तत्कारणे हि अखलोऽपि खली भवति ।

खलु अव्य० खल-उ । प्रश्ने, सान्त्वने, वीक्षायां, मनने, निषेधे,
अतनये, वाक्यस्य भूषणपूरणयोः, निचये, चेतौ च ।

खलेकपोत पु० खले धान्यमर्हनस्थाने यथा कपोता युगपत्
पतन्ति एवं विशेषणानामेकतः युगपदन्त्यरूपे न्यायभेदे ।

खलेवाली स्त्री० खले वाल्यने चाल्यने उपमा यस्याः । शस्त्र-
मर्हनभूमिनध्यस्थे काष्ठे (मिटिकाष्ठ) ।

खल्या स्त्री० खलानां समूहः यत् । धान्यमर्हनस्थानसमूहे ।

खल्ल पु० खलतीति क्विप् खलत्वं लाति ला-क । वस्तुभेदे, कर्मणि,
गर्ते, चातके, टटौ (मशक) औषधमर्हनपाने च (खल)

खल सम्पत्तिपवित्तयोः-प्रादुर्भावे, कथा० पर० अक० सेट् ।
खलाति अखावीत्-अखवीत् । [हिचे (ओष) ।

खलाप्य न० इत० । रजयां आकाशात् निष्यन्दिनि अले
खश पु० देयभेदे, हिमावयमान्तैकदेशे, तद्देशस्थे ‘शबकैस्तु
क्रियालोपादिभाः क्षत्रियजातयः । उपलब्धं गता इत्युप-
क्राम्य ननुना दर्शिते पतिते क्षत्रियभेदे च ।

खुष वधे भ्वा० पर० सक० सेट् । खषति । अखावीत्-अखपीत्
खुस पु० खानि इन्द्रियाणि सति निखलीकरोति खो-क ।

(खोर) (माङ्हा) रोगभेदे ।

खस्खस पु० (पोस्ता) नामकफलको द्रुमभेदे यस्य निर्यासः
अहिफेनः (आफिडु) ।

खाजिक पु० खे आकाशे वीयने अज-वज् आजोगतिः सोटखा-
सि ठन् । लाजेपु (खड) ईषदायुगे हि तेषामाकाशगतः

खटि पु० स्त्री० खट-ईन । शवरथे । स्त्री० वा डोप् असङ्गहे ।

खाण्डव पु० इन्द्रप्रस्थनगरसन्निकटस्थे वने ।

खात न० खन-क्त । गत्ते, पुष्करिण्यादौ च 'पूत्ते' खातादि-
कर्म चेति स्मृतिः ।

खातक पु० खन-वज् खाचं कन् (खाड) परिखायाम् । खात
इव कायति कै-क । अधमणै (छणी) 'खात(द)को-
वित्तहीनः स्यात्सन्को वित्तवान् यदीति' स्मृतिः ।

खातभू स्त्री० खातस्य भूः स्थानम् । परिखायाम्, अलक्ष्मे च ।

खाद भक्षणे भा० पर० सक० सेट् । खादति अखादीत् ।

खादक पु० खादति खाद-खल् । कृष्णपादके अधमणै
'खादकोवित्तहीनः स्यादिति' स्मृतिः । भक्षके त्रि० ।

खादिर त्रि० खदिरस्य विकारः अज् । खदिरकाष्ठनिर्मिते
यूपादौ "खादिरे प्रभु" वधाति खादिरं कीर्यकामस्तेति
श्रुतिः । खदिरनिर्यासे (खरर) पु० ।

खारि(री) स्त्री० खनाराति रा-क गौरा० डोप् वा क्तसः ।
द्रोणचतुष्टयहमे धान्यादिमानभेदे ।

खारीक त्रि० खायां वापः, खारीपरिमाणस्य वा ईकज् ।

खारीमितधा व्यवपनयोग्ये क्षेत्रे, खारीमिते धान्यादौ च ।

खिट भवे भा० पर० अक० सेट् । खेटति अखेटीत् ।

खिट् दैचे दिवा० रुधा० च आत्म० अक० अनिट् । खिद्यते
खिन्ने अखिन्त । खिन्नः । [खिन्दतः] । अखेत्तीत् खिन्नः

खिट् परिघाते तदा० पर० अक० अनिट् सुवादि । खिन्दति
खिन्न त्रि० खिद-क्त । दैन्ययुक्ते, अलसे, खेदयुक्ते च ।

खिल कण्ठ आदाने तदा० पर० सक० सेट् । खिलति अखेलीत् ।

खिल त्रि० खिल-क । हलादिना अकण्ठे चेत्वादी भारतः
संक्षिप्ते पूर्ववाचकपरिगण्ये, यथा कण्ठेदादौ श्रीसूक्तम्,
यजुर्वेदे शिवसंस्कृतादि, महाभारते हरिवंशः । खिलेषु हरि
वंश इति पुष्पिकाव्याख्याने 'खिलो नारायणः प्रोक्तस्तद्
गुणा इषयः स्मृता इति नीलकण्ठे नोक्तेः नारायणे च ।

खु धनौ भा० आत्म० अक० अनिट् । खवते अखोष्ट ।

खुज स्तेपे भा० पर० सक० सेट् । खोजति अखोजीत् ।

खुज्जाक पु० खुज-आक ण् । देवताडट्टे । [खिड्ड

खुड खड्गे इदित् भादि० आत्म० अक० सेट् । खुण्डते अखु

खुड भेदने चुरा० उभ० सक० सेट् । खोडयति-ते अखुखोडन्-त

खुड भेदने चुरा० उभ० इदित् सक० सेट् । खुण्डयति-ते अखुखुण्डन्-त

खुर विखेखने तदा० पर० सक० सेट् । खुरति अखोरीत् ।

खुर पु० खुर-क । खनामखाते पशूनां शफे, कोलदले, नखी-

नामगन्धद्रव्ये, नापितास्त्रे, खट्टादीनां पादे च (चुरा) ।

खुरक पु० खुर इव कायति कै-क । तिरहत्ते ।

खुरणस्(स) त्रि० खुर इव नासिकाऽस्य नसादेशः वा
अन्यलोपः एत्वञ्च । चिपिदनासिके ।

खुरली स्त्री० खुर इव लाति ला-क गौरा० डोप् । शराभ्यासे

खुरालिक पु० खुराणामालिभिः कायति प्रकाशते कै-क ।

(भाङ्) नापितास्त्रभाखडे, नाराचास्त्रे, उपधाने च ।

खु(खू)र्द् क्रीडायां भा० आ० अक० सेट् । खु(खू)र्दते अखु(खू)र्दि

खेचर पु० खे चरति चर-ट् अलुक् स० । शिमे, सूर्यादिप्रहे,

विद्याधरे च स्त्रियां डोप् । 'चित्तं हरति खे यज्ञात्

जिह्वा हरति खे गता । भुवोरन्तर्गता जिह्वा खेचरी

नाम सुद्रिकेति' तत्त्वोक्ते सुद्राभेदे स्त्री० ।

खेट भोजने अद० चु० उभ० सक० सेट् । खेटयति ते अचिखेटत् त

खेऽट पु० खेऽटति । सूर्यादिप्रहे, 'यस्मिन्नृचे स्थिताः खेटा'

इति ज्योतिषम् । कफे, पानभेदे च । न्यायायां पु० न० ।

अधमे त्रि० । कर्मणि तथे च न० । [दुर्गाध्यानम् ।

खेटक पु० खेट-खल् । फलके (ढाल) खेटकं पूर्णवापश्चेति

खेड भोजने अद० चु० उभ० सक० सेट् । खेडयति ते अचखेडत् त

खेद् पु० खिद-वज् । शोके, अवसन्नतायाञ्च ।

खेदिनी स्त्री० खेदयति खिद णिच् णिनि । अशनपूर्वीद्रुमे

खेय न० खन-यत् । परिखायाम् (गडखाड) खननोगे त्रि० ।

खेल चालने गत्वाञ्च भा० पर० सक० सेट् । खेलति अखेलीत् ।

अविखेलत् त । [शरिफलके स्त्री०

खेलन न० खेल ल्युट् । क्रीडायाम् । आधारे ल्युट् डोप् ।

खेला स्त्री० खेल-अ । क्रीडायाम् ।

खेव सेवने भा० आ० सक० सेट् । खेवते अखेविट् अचिखेवत् ।

खेसर पु० खे आक शङ्ख श्रेष्ठागामित्वात् सरति ह-ट् अलुक्

स० । गर्द्भादश्रीजाते अवाहर्द्भीज ते वा अश्वतरं पशुभेदे

खै स्थैर्ये अक० खनने हिंसायाञ्च सक० भा० पर० अनिट् ।

खायति अख-सीत् ।

खोट गतिप्रतिघाते भा० पर० सक० सेट् । खोटति अखोटीत् ।

खोट क्षेपे अद० चु० उभ० सक० सेट् । खोटयति ते अखुखोटत् त

खोटि(टी) स्त्री० खोट-इ वा डोप् । चतुरायां क्षिप्यां पाल-

क्षीष्टने च । [अडखोडत् त

खोड गतिप्रतिघाते भा० पर० सक० सेट् । खोटति अखोटीत् ।

खोड लेमे अद० चु० उभ० सक० सेट् । खोडयति ते अचुखोडत् ।
 खोड लि० खोड गतिप्रतिघाते अच् । खड्गे । (खोंडा) ।
 खोर गतिवैकल्ये भा० पर० सक० सेट् । खोरति अखोरीत्
 अचुखोरत् त । [अचुखोलत् त
 खोल गतिवैकल्ये भा० पर० सक० सेट् । खोलति अखोलीत्
 खोर(ल) लि० खोर(ल) अच् । खड्गे ।
 ख्यात लि० ख्या-क्त । ख्यातियुक्ते, कथिते च । [अख्यत् ।
 ख्या कथने अदा० पर० सक० सेट् । आर्द्धधातुकमात्रविषयोऽयम् ।
 ख्याति स्त्री० ख्या+क्तिन् । प्रशंसायाम्, प्रसिद्धौ, कथने च

ग

ग पु० गै-क । गमर्थे, गणेशे, छन्दोग्रन्थोक्ते एकगुरुवर्णे च ।
 गगन न० गम-युच् गोऽन्तादेशः । शतं प्रामादिकम् आकाशे ।
 गगनध्वज पु० गगनस्य ध्वज इव । मेघे, सूर्ये च ।
 गगनेचर पु० गगने चरति चर-ठक् । सूर्यादिग्रहे, नक्षत्रे च
 गग्न हसने भा० पर० सक० सेट् । गगति अगग्योत् ।
 गङ्गा स्त्री० गम-गन् । स्वनामख्याते नदीभेदे ।
 गङ्गाज पु० गङ्गायां जायते जन-ड । भीष्मे, कार्तिकेये च
 स हि अग्नौ निपिक्तस्य शिववीर्यस्य शोढमश्रयतया अ-
 ग्निना गङ्गायां संक्रमणे तस्माज्जात इति पुराणकथा ।
 गङ्गाधर पु० गङ्गां धरति धृञ्-अच् इत० । शिवे, स हि
 जटायां तामधारयदिति पुराणम् । समुद्रे च ।
 गच्छ पु० गम-श । हुमे, लीलावतीप्रसिद्धे अङ्गभेदे च ।
 गज मदेत्तने च भा० पर० अक० सेट् । गजति अगाजीत्-अगजीत्
 गज स्तने भा० इदित् पर० अक० सेट् । गजति अगज्जीत् ।
 गज पु० गज-अच् । हस्तिनि, अष्टसंख्यायां दिग्गजानामष्ट-
 तात् तथात्वात् । 'अरत्नीनां शतान्यष्टावेकपञ्चविकानि च ।
 गजप्रमाणमाख्यातमित्युक्ते 'साधारण्यवाङ्मत्या लिङ्गदङ्कु-
 लिको गज' इत्युक्ते च परिमाणभेदे, ज्योतिषोक्ते वास्तु-
 भेदे, वैद्यकोक्ते गजपुटाख्ये गर्भभेदे च ।
 गजच्छाया स्त्री० 'यदेन्दुः पिशुदेवत्ये सूर्यश्चैव करे स्थितः ।
 यास्या तिथिर्भवेत् सा हि गजच्छायेति कीर्तितैत्युक्ते,
 'कृष्णपक्षे तयोदयस्य मघासिन्धुकरे रविः । यदा तदा
 गजच्छायेत्युक्ते च योगभेदे 'द्विगुणा ह्यात्मनश्छाया दर्श-
 स्यादपरार्द्धिकी गजच्छायेति सा प्रोक्तैत्युक्ते दर्शपरार्द्धे च
 गजता स्त्री० गजानां समूहः तत् । हस्तिमूढे ।
 गजदन्त पु० गजस्य दन्ताविव दन्तावस्य । गणेशे । हस्तिदन्त-
 तत्त्वदन्तवति लि० । इत० करिदन्ते पु० ।
 गजपिप्पली स्त्री० गजोपपदं पिप्पली प्राक० । स्वनामख्या-

तायां पिप्पल्याम् । [इत्युक्ते औषधपान्नाथे गर्भभेदे ।
 गजपुट पु० 'हस्तप्रमाणो गर्भो यः पुटः स तु गजाङ्गय'
 गजप्रिया स्त्री० इत० । शल्लकीद्रुमे । [लायाम् (हतिपाला)
 गजवन्धनी स्त्री० गजा वध्यन्ते ऽव ल्युट् ङीप् । हस्तिवन्धनश-
 गजमच्छा स्त्री० गजैर्भक्ष्या । शल्लकीद्रुमे ।
 गजवल्लभा स्त्री० इत० । वज्रवीजायां गिरिकटल्यां, शल्लकाञ्च
 गजसाहच्य न० गजेन हस्तिनामकन्धमेण रुक्षित आङ्गयो
 यस्य । हस्तिनापुरे (दिल्ली) । [हस्तिपालके
 गजाजीव पु० गजैस्त्यालनादिभिराजीव्यते जीव-अच् ।
 गजानन पु० गजसेवाननं यस्य । गणेशे च हि शनिदृष्ट्या
 द्विजमस्तकः पश्चात् गजमस्तकेन तन्मुखमिति पुराणम् ।
 गजारोह पु० गजमारोहति रुह-अच् । हस्तिपात्रे (माञ्जत)
 गजा(द)शन पु० गजैरस्य(द्या)ते कर्मणि ल्युट् । अश्वत्थ
 द्रुमे । शल्लकां स्त्री० ङीप् । [गजाङ्गयमप्यत्र
 गजाह्व न० गजसहिता आङ्गायस्य प्राक० । हस्तिनापुरे ।
 गजेष्टा स्त्री० गजानामिष्टा । विदार्याम् (भूमिकुष्माण्डे)
 गज्ज पु० गजि-वञ् । अवज्ञायाम् । आधारे वञ् । भाण्डा-
 गारे खनौ, कोठागारे च । पामरगृहे, हृष्टस्थाने,
 मद्यभाण्डे, मदिरागृहे च स्त्री० टाप् ।
 गड सेके भा० पर० सक० सेट् घटा० । गडति अगाडीत्-
 अगडीत् । गडयति-ते । [गण्डति अगण्डीत् ।
 गड वदनैकदेशे (गण्डनव्यापारे) इदित् भा० पर० अक० सेट् ।
 गड पु० गड-अच् । मत्स्यभेदे (गडुङ्ग) विन्ने, परिखायां,
 व्यवधाने, देशभेदे च । स्वार्थे कन् गडुङ्ग(मत्स्ये) । [लवणे
 गडदेश्ज न० गडदेशे शम्बरदेशे जायते जन-ड । शम्बर
 गडि(लि) पु० गड(ल)-इन् । सति सामर्थ्ये दुष्टतया भारवहन
 भीत्या शयाने (गडो) गवादौ 'सुखं स्वपिति गोगडि(लि)'रिति
 गडु पु० गड-उ । रोगे घाटामस्तकयोर्मध्ये मांसवर्द्धके रोगे,
 गलगण्डे, कुजे, शल्ल्याख्ये विषमग्रन्थौ च काव्यान्तर्गडु-
 भूतत्वान्नालङ्कारः प्रहेलिकेति साहि १० प० ।
 गडुर(ल) पु० गडुः कुजरोगोदस्यस्य र ल वा । कुजे ।
 गडेर पु० गड-एरक् । मेघे (गडोले) ।
 गडुर(ल) पु० गड-डर (डल) वा डस्य नेत्वम् । मेघे ।
 गडुरि(लि)का स्त्री० गडुर(लं) मेघमनुधावति ठन् । मेघानु-
 गन्त्यां मेघपङ्क्तौ । तस्यादृष्ट्यादविच्छिन्नगतौ ।
 गण संख्याने अद० चु० उभ० सक० सेट् । गणयति ते
 अजीगणत् त अजगणत् त ।
 गण पु० गण-वञ् अच् वा । शिवातुवरे भूते, समूहे, संख्यायां,

(गजसंख्या २७ रत्नसंख्या २७ चक्रसंख्या २७)
महाविष्णोः १२१ एवं संख्यानिर्वाणं सनादान्, एतेन
विष्णुसमेदनादिदुर्गां त्वाद्यदादिधातुनां समूहे, ज्योतिषोक्ते
देवादिपञ्चकनकाणां समूहे अन्तेऽप्यन्तेऽपि वर्णव्याप्त-
केषु मन्त्रादिषु चतुर्षु च ।

गणक उ० गण्यवि-सुत् । देवप्रो ।

गणदेवता स्त्रीः गणः सन् गरीमूय वा देवता । संज्ञा देवत्वं
प्राप्तेषु 'कादिस्वा हाद्य प्रोक्ता विभे देवा द्य स्वताः ।
बनवध्याहसंस्वाताः मन्त्रिण्यत् तृप्तिता मदाः । कानास-
राशतः परिर्वाताः इन्द्रायतनकाः । नृशराजिजनानां
दे मते विंयतिपदा । सायाहाद्य विस्वाता स्त्रायैका-
द्य स्वता इत्युक्तं तत्तत्संज्ञाभिदावितेषु चादिष्ठादिषु ।
गणनाय उ० गणानां प्रमवादीनां नायः । गणये विभे च
गणभावसादयोऽयम् ।

गणरोत्त न० गणानां रात्रीयां रणाहारः । गण्यद्वय
संज्ञावत्त्वात् द्विगुणं मन्त्राः । रात्रिहन्ते ।

गणरूप उ० गणा बह्वि रणाख्यस्य । चर्चहन्ते ।

गणशब्द उ० गणान्-गणान् इति गण+शब् । बडयइत्ये

गणहासक उ० गणान् हासवति हस-णिच्-सुत् । चोरनामगते
गणान् तः गणयोक्तृदं, गणानां हासकम् । मठादौ बडननो-
द्देशेनोक्तृदमे, बडस्वामिनेऽपि च 'गणान् गणिकादमेति
मठमा निमिहासमप्ये गणयन् ।

गणिका स्त्रीः गणः सन्तुष्टोस्वस्वाः सन्तुष्टेन ठन् । वेस्वायान्,
चित्ताकर्षकत्वात् युधिष्ठावान् (युध्) इत्थिन्वाङ् ।

गणिकारिका स्त्रीः गणनं गणिः गण-इ ठं करोति कप्
ङीप् गणिकारी स्त्रायै वे हस्त्रः । (गणिकारी) कुने । वन-
भावे गणिकारीत्ययम् ।

गणित न० गण-भावे क्त । गणने । करणे क्त । व्यक्त्यावि-
रूपे चक्रयस्त्रे । कर्त्तृवि ह । हठगणने संज्ञाते वि० ।

गणोय वि० गण-एव । गणनीये ।

गणोय उ० गण-एव । कर्त्तिकारहन्ते, इत्थिन्यां, वेस्वायाङ् ।

गणेश उ० गणानामीशः । स्वनामस्वाते देवे, शिवे च ।

गण्ड उ० गण्डि-कच् । इतिरुगेते, कपोतभावे, गण्डके,
(गण्डहार) विष्टे, वीर्यह्ने, विष्टे, वीदे, हवमूषणे, वुष्टे,
स्फोटके, पन्थौ, ज्योतिषोक्ते विष्णुस्मादिमप्ये रोगमेदे,
त्वाप्ये वैवाहिकजन्मलसो कविद्यादिवासादरुमेदे च
गण्डक उ० गण्ड+कार्ये क्त । स्वनामस्वाते पथौ (गण्डहार)
संज्ञामेदे, जननारणे, कवचमेदे च ।

गण्डकारी स्त्रीः गण्डं यन्त्रिं मन्त्रदीपनरूपं सन्त्रिं करोति
क-चप् ङीप् । (हावनीडा) वराहस्नानादानोपदेशै ।

गण्डकी स्त्रीः 'गण्डक्यादैर्देहे च शालपागणितस्त्रादि-
'कुले नदीमेदे । [सिद्धावान् ।

गण्डकीशिता स्त्रीः गण्डक्यास्तुष्टा शिता । शालपा-
गण्डगात्र नः गण्डाः स्फोटका गात्रेऽववे दस्त (जातः)
सीताकृते । [द्विर्भावे ।

गण्डदूर्वा स्त्रीः गण्डदुक्ता यन्त्रिन्तवी दूर्वा (गण्डदूर्वा)

गण्डमाता स्त्रीः गण्डानां स्फोटकानां माता । 'हाइड-
माता बडनिच गण्डैरिन्द्रुष्टहृदये रोगमेदे ।

गण्डमालिका स्त्रीः गण्डानां पन्थीनां माता दस्त वा इत्
कत इत्यन् । दस्तानुहन्ते ।

गण्डलेखा स्त्रीः लिखितेऽत्र लेखा सती गण्डः स्त्रोहा ।
प्रमसगण्डस्वस्वान् । गण्डमिकादयोऽयम् । [नतेनुष्टाटे च

गण्डमैत उ० यैदस गण्डइत्, रात्रिः । नर्वादावृत्तितेषु स्त्रोहा-

गण्ड उ० स्त्रीः गण्डि-च । पन्थौ, उदशने च । स्त्रोते वा कच्

गण्डुपद उ० गण्डुप्राप्ति पदावि दस्त । (कैरी) किञ्चित्पुत्रे ।
कावौ ङीप् ।

गण्डूप उ० गण्डि-कच् । हवपूरकयोन्ने वीवे 'मजाद
गण्डूपक' इति कृमात् । कर्त्तृत्वात्, प्रमसा मन्त्रिते
कृते, वराहृष्टौ च । [व्यक्ति, गणनीये च ।

गण्ड वि० गण्डं दत्वा गण+दत्, गण-दत् वा । गणं संज्ञानं
गत वि० गण-ञ । ज्ञाते, प्राप्ते, दाते, दत्ते, दन्ति,
स्नाप्ते च । भावे क्त । गतने ।

गतागत न० गतं चागतञ्च इ० । दादादाते 'मतागतं कामकारा
समन्ते' इति गीता । गतज्ञागच्छ दत्त । मन्त्रिगतिमेदे

गतात्तवा स्त्रीः कटोरयनाच्चैः वरुणं गतादि च गत
कार्ये दस्ताः । वन्थायान् ददायाङ् ।

गति स्त्रीः गम-भावादौ हिन् । गते, गपि, दाने, दमायां,
बाकायान्, उपाये, नाडीप्रणये, कर्त्तृदत्ते, प्राप्ते च ।

गद् उ० गण्ड-कच् । कीदृशानुदे, रोगे च । भावे क्त । कठने, विष्टे च

गदा स्त्रीः गद-कच् शब् । स्वनामस्वाते लौहादिशीयिते,
लौहन्ते वाक्त्रमेदे, मट्टाडये च ।

गदाग्रज उ० इव० कीदृश्ये ।

गदाधर उ० गदां धरतीति ध-कच् इव० । जीटश्चे ।

गदाराति उ० उद० जीटश्चे । [तद्वति वि०

गदद् उ० गदिद्वयकं गदति क्, कच् वा कवक्तास्तुष्टमे ।

गददक्षिण उ० गददः कदादिनाद्वयकः कनिः । कर्त्तृशोभगदिना

सकनेन वा युना यथास्थानात् स्वारणात् संजाते अव्यक्तध्वनौ ।

तद्वति त्वि० ।

[समूहे न० ।

गद्य त्वि० गद-यत् । कथनीये । पद्यभिन्ने कविकृते अपादे पद-

गन्त्री स्त्री० गम्यतेऽनया इन् ङीप् । दृष्यहनीये शकटे ।

गन्त्रीरय पु० गन्त्री रय इव अभीष्टस्थानप्रापकत्वात् । शकटे

गन्ध द्रोहे चुरा० आ० अक्र० सेट् । गन्धयते अजगन्धत ।

गन्ध पु० गन्ध-अच् । संवन्धे, लेधे, गन्धके, गर्भे, शोभाञ्जने, दृष्ट-

चन्दनदीनां घ्राण्यग्राह्ये सुखभेदे स च गन्धः पञ्चविधः

‘शृणीकृतो वा दृष्टो वा दाह्यकारित एव वा । रसः सन्ध-

र्हजोवाचि प्राण्यग्राह्य एव वेति’ पञ्चविधकारणभेदात्

दृष्टचन्दनादौ च ।

गन्धकन्दक पु० गन्ध+अर्थ आद्यच् गन्धयुक्तः कन्दोऽस्य कप् ।

कशेरुषि ।

[पदार्थे ।

गन्धकचूर्ण पु० गन्धकनधानक्षूर्णः । (वाहद) इति ख्याते

गन्धकाष्ट न० गन्धयुक्तं काष्टम् कर्मा० । अरुचचन्दने ।

गन्धकुटी स्त्री० गन्धस्य कुटोवाधारः । सरानामगन्धद्रव्ये ।

गन्धकुसुमा स्त्री० गन्धयुक्तं कुसुमं यस्याः । (गणिकारी)

गणिकारीह्वे ।

[विणा] गन्धवति भूदण्डे ।

गन्धखेडक न० गन्धस्य खेडा यत् कप् डलयेरेकत्वात् ।

गन्धजात न० गन्धो जातो यत् । तेजपत्रे ।

गन्धज्ञा स्त्री० गन्धं जानात्यनया वज्रये क । नासिकायाम् ।

गन्धतैल न० गन्धयुक्तस्य चन्दनस्याग्नि संयोगेन जनितं

तैलम् । यन्मन्त्रेण जनिते तैले । (आतर) मन्त्रतै

गन्धत्वच् स्त्री० गन्धान्विता त्वक् यस्याः । एलायाम् ।

गन्धदखा स्त्री० गन्धयुक्तं दलं यस्याः । अजमोदायाम् ।

गन्धन न० गन्ध-भावाद्विप् लुट् । उल्लाहे, प्रकाशने, सूचने,

हिंसायाञ्च ।

गन्धनाकुली स्त्री० गन्धान्विता नाकुली राज्ञा । राज्ञाभेदे

गन्धनिलया स्त्री० गन्धस्य निलयो यत् । नवमल्लिकायाम्

गन्धपत्र पु० गन्धयुक्तं पत्रं यस्याः । तुलस्याम् । शठीभेदे स्त्री०

गन्धपत्रिका स्त्री० गन्धयुक्तं पत्रं यस्याः कप् कापि अत

इत्तम् । अजमोदायाम् ।

गन्धपत्री स्त्री० गन्धयुक्तं पत्रं यस्याः गौरा० ङीप् । अश्व-

गन्धायाम्, अश्वगायाम्, अजमोदायाञ्च ।

गन्धपलायिका स्त्री० गन्धयुक्तं पलायं यस्याः कप् । हरिद्रायाम्

गन्धपाषाण पु० गन्धयुक्तः पाषाणः । गन्धके ।

गन्धपुष्प पु० गन्धःपुष्पे यस्याः । वेतसे, अलोटह्वे, वज्रवारे

अशोके च । केतक्यां, नील्याम्, गणिकारीह्वेष स्त्री० टाप्

गन्धफल पु० गन्धयुक्तं फलं यस्य । विल्वे, कपिल्ये च । विदा-

र्यां, यल्लक्याञ्च स्त्री० टाप् । प्रियङ्गौ स्त्री० ङीप् ।

गन्धवन्धु पु० इत० । अ.भ्यङ्गे । [(गन्धभादाल) लताभेदे ।

गन्धमद्रा स्त्री० गन्धेन लेयमात्रसेवनेन मद्रं यस्याः ५ व० ।

गन्धभाण्ड पु० गन्धस्य भाण्ड इत् । (गन्धभादाल) लताभेदे

गन्धमांसी स्त्री० गन्धयुता मांसी कर्मा० । जटामांसीभेदे ।

गन्धमादन पु० न० गन्धेन मादयति मद-णिच् ल्यु । पर्वत-

भेदे । भ्रमरे, वानरे, गन्धके च पु० ।

गन्धमादिनी स्त्री० गन्धेन मादयति मद-णिच्-णिनि । लाक्षा

याम्, सरानामगन्धद्रव्ये च ।

[द्रव्ये ।

गन्धमालिनी स्त्री० गन्धमालाऽल्पस्या इति । सरानामगन्ध

गन्धमुखा स्त्री० गन्धो मुखे यस्याः । इन्द्रधर्याम् (इं०चा)

गन्धमुण्ड पु० गन्धं मुण्डयति मुण्ड+तत्कारोति णिच्-अण् ।

(गन्धभादाल) लताभेदे ।

गन्धमूक्त पु० गन्धो मूले यस्य । शल्लकीह्वे-शय्याम् । पु०-

स्त्री० वा ङीप् । स्वार्थे कन् क्तवैधार्थे । [ख्यातेपुष्पह्वे च ।

गन्धमृग पु० गन्धप्रधानो मृगः । गन्धयोनौ कस्तूरीमृगे । [स्त्रिनाम

गन्धराज न० गन्धेन राजते राज-अच् । चन्दने, कण्ठयुगुली,

गन्धराजी स्त्री० गन्धानां राज्ञो टच् ङीप् । नखीगन्धद्रव्ये

गन्धर्व पु० गन्धमर्जयति अर्ज-गतौ अच् शक० । मृगभेदे,

अथे, कोकिले, स्वर्गगायकी देवयोनिभेदे, गायनमात्रे च ।

गन्धर्वनगर पु० न० गन्धर्वणां नगरमिव । नून्याधिष्ठाने

पुराकारे नीलपीतादिनेधरचनाभेदे, इन्द्रजावे च ।

गन्धर्वपुरमयत् ।

[धोनिविटे स्थाने ।

गन्धर्वलोक पु० इत० । शुद्धलोकोपरि विद्याधरलोकस्या

गन्धर्ववेदे पु० इत० । शमभेदस्त्रोपवेदे सङ्गीतविद्यायाम् ।

गन्धर्वहस्त पु० गन्धर्वस्य हस्तभेदस्य हस्तः पाद इव

पत्रमस्य । एरण्डह्वे । स्वार्थे कन् तत्त्वैधार्थे । [भेदे ।

गन्धलता स्त्री० गन्धान्विता लता । प्रियङ्गौ । [ख्याते जाति-

गन्धवर्णिज् पु० गन्धापजीवी वर्णिक । (गन्धवेनिया) इति

गन्धवती स्त्री० गन्ध+सठ्ण मस्य व । व्यासमातरि, भूमौ,

वायुवरुणयोर्नगर्याम्, सरायाञ्च ।

गन्धवल्कल न० गन्धो वल्कलेऽस्य । (दारचिनि) त्वचे ।

गन्धवल्गरी स्त्री० गन्धान्विता वल्गरी । सहदेवीलतायाम्

गन्धवल्लीत्यस्यत् ।

[नायकादौ त्वि०

गन्धवह पु० गन्धं वहति वह-अच् इत० । वायौ । गन्धयुक्ते

गन्धवारि न० गन्धं वासितं वारि । गन्धद्रव्येण वासिते जले ।

गन्धवाह पु० गन्धं वहति वह-अण् उप० । वायौ । नासिकायां स्त्री०

गन्धविल्लल पु० गन्धेन विल्ललयति विल्ल-णिच्-अच् । गोधूमे
गन्धबीजा स्त्री० गन्धो बीजे यस्याः । मेथिकायाम् ।

गन्धव्याकुल पु० न० गन्धेन व्याकुलयति वि+आ+कुल-णिच्-
अच् । कक्कोले । [वासमति] प्रभृतौ ।

गन्धशालि पु० गन्ध प्रधानः शालिः । आमोदवति धान्यभेदे
गन्धसार पु० गन्धयुक्तः सारो यस्य । चन्दनहृत्ते ।

गन्धसारण पु० गन्धं सारयति ह-णिच्-ल्यु । दृष्टव्याम्
गन्धसोम न० गन्धार्यं सोमोविधुर्यस्य । कुसुदे चन्द्रोदये हि
तस्य गन्धः ।

गन्धा स्त्री० गन्ध-णिच् अच् । गन्धहेतौ चम्पककलिकायाम्
गन्धारु स्त्री० गन्धयुक्त आरुः । छुहृन्दर्याम् (छुं चा)
गन्धाजीव पु० गन्धेन गन्धद्रव्येणाजीवति आ+जीव-अच् ।
(गन्धवेने) गन्धवणिजि ।

गन्धाद्या पु० गन्धेनाद्याः । चन्दनहृत्ते, नागरहृत्ते च ।
गन्धयुक्ते त्रि० । 'गन्धाद्याः समनोहर' इति तन्त्रम् ।
खण्डय्यां, गन्धपत्तायाञ्च स्त्री० ।

गन्धास्त्रा स्त्री० गन्धयुक्तः अस्त्रो यस्याः । वनबीजपूरके ।
गन्धार पु० गन्धस्त्विति ऋ-अण् उप० । रागे, सिन्दूरे,
खरभेदे च । देशभेदे व० व० । [लताभेदे ।

गन्धाली स्त्री० गन्धमलति पर्याप्नोति अल-अण् । (गन्धभादाल)
गन्धालीगर्भ स्त्री० गन्धत्रेणी गर्भे यस्याः । खूचौलायाम्
गन्धाटक न० गन्धानां गन्धद्रव्याणामटकम् । चन्दनाद्यदृष्ट
गन्धद्रव्येषु प्रपञ्चस्तु दृष्टदभिधाने द्रष्टव्यः ।

गन्धिनी स्त्री० गन्धोविद्यतेऽस्याः इति । छरानाकगन्धद्रव्ये ।
गन्धिपर्ण पु० गन्धि गन्धयुक्तं पर्णं यस्य । सप्तच्छद्रुमे (कातिम)
गन्धोत्कटा स्त्री० गन्धेन उत्कटा उया । दमनकहृत्ते ।

गन्धोत्तमा स्त्री० गन्धेन उत्तमा उत्कृष्टा । मदिरायाम् ।
गन्धोली स्त्री० गन्धयति अर्हयति गन्ध-ओलच् गौरा०
डीप् । वरटायाम् (बोलता) ।

गभस्ति पु० गम्यते प्रायते गम-ड गः विषयस्तं बभस्ति भास
यति भस-क्तिच् । किरणे, सूर्ये च । स्वाहायां वक्ति-
पत्यां स्त्री० वा डीप् ।

गभस्तिमत् पु० गभस्ति+मत् । सूर्ये । [सूर्ये

गभस्तिहस्त पु० गभस्तयो हस्ता इव जलाकर्षकत्वात् यस्य ।
गभीर त्रि० गच्छति जलमत्र गम-ईरन् भान्तादेशच् । निम्न-
स्थाने, व्यतलसूर्ये, गङ्गे, दुग्धवेगे, दुर्बारे च ।

गम गतौ भ्या० पर० सक० अनिट् । गच्छति व्यगमत् ।
गम पु० गम-अप् । व्यूतभेदे, जिगीषोर्यात्रायाम्, गमने, पथि,

सदृशपाठे च । [कत्वात् समास इति भाष्यम् । गमयितरि च ।
गमक त्रि० गमयति बोधयति गम-णिच्-ण्वल् । बोधके, गम-
गम्भारी स्त्री० कं जलं विभर्त्ति ऋ-अण् डीप् पु० कस्य गः ।
(गामारी) द्रुमभेदे ।

गम्भीर त्रि० गच्छति जलमत्र गम ईरन् भुगागमः नि० ।
निम्नस्थाने, मन्दे गभीरार्थे च । जम्बीरे, पद्मे, ऋग्मन्त्रभेदे
च पु० । खरे सत्त्वे च नाभौ च त्रिषु गम्भीरता शुभा ।

गम्भीरवेदिन् पु० गम्भीरं मन्दं वेत्ति विद-णिनि । 'चिर-
कालेन यो वेत्ति शिलां परिचितामपि 'गम्भीरवेदी
विज्ञेयः स गज इत्युक्तचिह्ने, 'त्वग्भेदात् शोणितस्त्रावात्
मांसस्य क्षथनादपि । आत्मानं यो न जानाति स स्यात्
गम्भीरवेदित्युक्तचिह्ने च गजे । तच् गम्भीरवेदिताप्यत्र

गय पु० अक्षरभेदे, वानरभेदे, नृपभेदे च । तीर्थभेदे स्त्री० टाप्
गर पु० गृ-निगरणे अच् अम् वा । विषे, रोगे, वषावधिके
पञ्चमे करणे च । [डीप् ।

गरग्न पु० गरं विषं हन्ति । वर्बरे । मत्स्यभेदे (गडुङ्ग) स्त्री०
गरल न० गिरति जीवनं गृ-अलच् । विषे, सर्पविषे, तथ्यापूले च
गरागरी स्त्री० गरं मूषिकविषमागिरति आ+गृ-अच् गौ०
डीप् । देवताडीहुमे ।

गरिमन् पु० गुरोर्भावं द्रुमनिच् गरादेशः । गौरवे । [यानम्वन
गरिष्ठ त्रि० अतिशयेन गुरुः दृष्टम् । गुरुतरे । द्रैयसुनिगरी-
गरी स्त्री० गृ शब्दे अच् गौरा० डीप् । देवताडीहुमे ।
गरुड पु० गरुड्मां डयति डी-ड पु० तडोपः । कश्यपात्मजे
विनतागर्भजाते पक्षिराजे ।

गरुडध्वज पु० गरुडो ध्वजः चिह्नमस्य । विष्णौ ।

गरुडपुराण न० गरुडेन प्रोक्तं पुराणम् । पुराणभेदे ।

गरुडाग्रज पु० इत० विनतायाः ज्येष्ठपुत्रे सूर्यसारथौ अरुणे ।
गरुत् पु० गृ-गृ-वा उति । खगानां नभोगतिहेतौ पक्षे (पाखा)
गरुत्तत् पु० गरुत् अस्यस्य महत् यवादित्वात् न मस्य व ।
गरुडे, विहगमात्वे च ।

गर्ग पु० गृ-ग । ब्रह्मणः पुत्रे सुनिभेदे ।

गर्गरी स्त्री० गर्ग इति शब्दं राति रा-क गौ० डीप् । दधि
मन्त्रनपात्वे, कलसे च । मत्स्यभेदे, तरुणपशौ च पु० ।

गर्ज कर्ज्जाहेतुकशब्दे भ्या० पर० सक० सेट् । गर्जति । अग
र्ज्जित् 'गर्ज्जं गर्ज्जं क्षणं मूढे'ति देवोमाहात्म्याम् ।

गर्ज रवे पुरा० उभ० सक० सेट् । गर्जयति ते अजगर्जत-त
गर्जर न० गृ-विच् गरं जरयति जृ-णिच् षच् । (गाजर) मूलभेदे
गर्जित न० गर्ज-क्त । मेघशब्दे । कर्त्तरि क्त । मत्तहस्तिनि

गर्भं पु० गृ० तन् । भूमिच्छिद्रे, स्त्रीनितम्बस्थे कूपाकारेऽङ्गे, रोगभेदे च 'धनुः सहस्राण्यष्टौ च गतिर्यासां न विद्यते । न तानदीगङ्गधरा गर्भास्ता' इत्युक्ते स्त्राते स्त्री० टाप् ।

गर्भिका स्त्री० गर्भोऽस्यस्याः ठन् । तन्त्रवपनशालायां (तांतघर) गर्ह रवे वाचुरा० उभ० पक्षे स्वा० पर० सक० सेट् । गर्हयति-ते गर्हति अजगर्हत्-त अजर्हत् । [विडङ्गे च न० गर्हभ पु० गर्ह अमच् (गाधा) गर्हभे, गम्भभेदे च । चेतकुददे, गर्हभशाक पु० स्त्री० गर्हभस्य भक्ष्यः शाकः । ब्रह्मयष्टिदुमे (वासनहाटी) भार्यान् स्त्री० डीप् ।

गर्हभाण्ड पु० गर्हभं गम्भविशेषमस्ति अन्-ड डख् नेत्यम् । पत्रादिष्वल्यल्यकारे दुमे (पाकुड़) ङुले ।

गर्हभाह्वय पु० गर्हं गम्भविशेषमाह्वयति ह्वे-श । गर्हभ इति आह्वयो यस्य वा । कुददे ।

गर्हभी स्त्री० गर्ह-अमच् गौ० डीप् । गोमयकीटे, चेतकरण-कार्या, अपराजितायाञ्च । गर्हभ+पु० वोगे डीप् । रासस्यान् गर्ह लिङ्गायां चु० उभ० सक० सेट् । गर्हयति ते अजगर्हत् त गर्ह पु० गृध-वञ् अच् वा । अतिशयस्यूहायां, गर्हभाण्डदुमे च गर्ह न लि० गृध-युच् । लुब्धे ।

गर्व गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । गर्वति अगर्वीत् ।

गर्व दर्पे अदःचुरा० आत्म० सेट् । गर्वयते अजगर्वत ।

गर्व पु० गर्व-दर्पे घञ् । अहङ्कारे ।

गर्भ पु० गृ-भन् । मूत्रे देहजन्मकारके शुक्रयोनितानुवम्बजन्मे 'गर्भाशयगतं शुक्रमान्तं जीवसंज्ञकम् । प्रकृतिः सवि-कारा च तत् सर्वं गर्भं धृत्वा' मित्युक्ते मांसपिण्डे, शिशौ, कुवौ, नाटकसम्भवे, मनसकण्ठके, अपवरके, 'भाद्र-कृष्णचतुर्दश्यां यावदाश्रयते जलम् । तावद् गर्भं विजानो-यादित्युक्ते भाद्रकृष्णचतुर्दश्यां गङ्गाजलाश्रावनस्थाने, अन्ने, अन्नौ, पुत्रे, च ।

गर्भक पु० गर्भं केषमष्टे कायति कै-क । केषमध्यस्थे मास्ये ।

गर्भगृह न० गर्भ इव गृहम् । गृहमध्यभागे ।

गर्भघातिनी स्त्री० गर्भं हन्ति हन-णिनि । काङ्गलिकादृशे ।

गर्भद पु० गर्भं ददाति दा-क । पुत्रजीवदृजे । क्षुण्भेदे स्त्री० तच् डीप् । गर्भदात्रीत्यपि अत्रार्थः । [पठेवान्] ।

गर्भपाकिन् पु० गर्भं पाकोपिदातेत्य इति । पटिकधान्ये

गर्भपातक पु० गर्भं पातयति पत-णिच्-खुल् । रत्तागोभा-ञ्जने (लासञ्जना) । [कणिकारीदूने ।

गर्भपातनी स्त्री० गर्भः पात्यतेऽनया पत-णिच्-ल्युट् ङीप् ।

गर्भपातिनी स्त्री० गर्भं पातयति-पत-णिच्-णिनि ङीप् ।

विशल्यादृशे ।

[गर्भायां स्त्रियाम्

गर्भवती स्त्री० गर्भोविद्यतेऽस्या मत्तप् मस्य व । आपन्न गर्भशय्या स्त्री० गर्भस्य शय्येव स्थानम् । 'शङ्खनाभ्याकृति-र्योनिस्थ्यावर्त्ता सा च कीर्तिता । तस्यास्तृतीये त्वावर्त्ते गर्भशय्या प्रकीर्तिते' लुक्ललक्षणे गर्भोत्पत्तिस्थाने । 'गर्भशय्यां गतोवे'ति वेणीसंहारः । [गर्भस्य पतने

गर्भस्त्राव पु० स्त्रु-वञ् इत् । प्रसूतिकालात् पूर्वं रोगादिना गर्भस्त्राविन् पु० गर्भं स्त्रावयति स्त्रु-णिच्-णिनि । हिंन्नादृशे गर्भागार न० गर्भद्वारागारम् । गृहमध्यभागे वासगृहे । गर्भद्वारागारम् । गर्भस्थाने ।

गर्भाधान न० गर्भः शुद्धतया आधीयतेऽनेन । दशविधसंस्कारान्तर्गते गर्भपातस्य संस्कारपूर्वकं गर्भनिषेके ।

गर्भाशय पु० गर्भ आशयेत्य शी-अच् । गर्भवेदनचर्म्मणि जरायौ गर्भाष्टम पु० गर्भात् गर्भमृगणसमयादष्टमः । गर्भमृगणाधि-केऽष्टमे मासि वर्षे वा 'गर्भाष्टमेऽष्टे कुर्वीतेति मनुः ।

गर्भिणी स्त्री० गर्भोऽस्यस्याः इति । गर्भवत्यां सगर्भायां स्त्रियाम् गर्भोपघातिनी स्त्री० गर्भमपहन्ति, उप+हन-णिनि । गर्भपा-तित्यां गवि । [हृषभेदे च ।

गर्भुत् स्त्री० गृ-उति गृत् च । स्वर्णे, लतायां, (मयना) गर्वे मदे स्वा० पर० सक० सेट् । गर्वति अजगर्वीत् ।

गर्व पु० गर्व-वञ् । अभिमाने, 'ऐश्वर्यरूपतारुण्यकुलविद्या-वलैरपि । इष्टलाभादिनात्येवासवज्ञा गर्वैरित' लुक्ते-ऽवज्ञाभेदे च । [अजगर्हत् । पक्षे स्वादिरूपम् ।

गर्ह निन्दायां वाचुरा० पक्षे स्वा० आत्म० सक० सेट् । गर्हयते गर्ह कुत्सायां स्वा० आत्म० सक० सेट् । गर्हते अजगर्हत् ।

गर्ह्य लि० गर्ह-यत् । निन्द्ये, अधमे च ।

गर्ह्यवादिन् लि० गर्ह्यं वदति वद-णिनि । कुलितवादिनि कवदे गल मलणे स्त्रावे च स्वा० पर० सक० सेट् । गलति अगालीत् गल चारणे चुरा० आत्म० सक० सेट् । गलयते अजीगलय गल पु० गल-अच् । कण्ठे (गला) सर्च्छारसे (धुना) वाद्यभेदे, गटकमल्ये च ।

गलक पु० गल-बुन् । स्वल्पप्रकृतमल्ये । [मांसपिण्डे गलकस्त्वल पु० गले कस्त्वल इव । सास्त्रायां गतां गलस्थिते गलगण्ड पु० ७त० । (गरगण्ड) । रोगभेदे ।

गलग्रह पु० 'आरम्भानन्तरं यत् प्रत्यारम्भो न दृश्यते । गर्गादिसनयः सर्वे तन्नेपाङ्गगलपह' मित्युक्ते प्रत्यारम्भाभा-ववति पदार्थे, 'हृत्पक्षे पक्ष्मर्षी' च सप्तम्यादिदिनतयम् । 'त्रयोदशीचतुष्पञ्च अष्टमिने गलचक्षा' इत्युक्ते तिथ्यष्टके च

गलन्ति का स्त्री० गल-शब्द ङीप् अत्यर्थे कन् खल्वारिधारा
 युतायां (भारत) कर्कर्यां देवे देया गलन्तिकेति स्मृतिः ।
 गल(ले)स्तनी स्त्री० गले स्तनो यस्याः वा अलुक् स० । काम्याम् ।
 गलहस्त पु० गले हस्तः । अपसारणार्थं गलेऽर्पिते हस्ते (गलाटिपि)
 गला स्त्री० गल-अच् । लज्जालुलताभेदे, अलम्बुपायाञ्च ।
 गलित लि० गल-क्त । पतिते स्वस्ते, व्युते, हस्तादितो भ्रष्टे च ।
 गलेगण्ड पु० गलेगण्ड इव यस्य । पक्षिभेदे (हाङ्गोला)
 गलोद्देशं पु० गलस्य उद्देशः समीपम् । गलसमीपस्थेऽवयवे ।
 गल्पाशये, प्रागल्भ्ये, भ्वा० आ० सक० सेट् । गल्भते अगल्भित
 गल्या स्त्री० गलानां कण्ठानां समूहः । कण्ठसमुदाये ।
 गल्ल पु० गल-ल तस्य नेत्वम् । (गाल) गण्डे ।
 गल्लक पु० गलति किप् गल् तं लाति गृह्णाति ततः स्वार्थे
 कन् । चपके मद्यपानपात्रे । [भेदे च
 गवय पु० ग-अच् । गोसदृशे गलकम्बलहोने पशुभेदे वानर-
 गवल पु० गुड् शब्दे अर्पं तं लाति ला-क । वतमहिषे ।
 तत्त्वम्बिल्लात् तच्छृङ्गे न० ।
 गवाक्ष पु० गवां किरणनामचि रभश्मिन् । जालाकारे
 कुलवधूदृष्टिस्थाने वातायने ।
 गवाक्षी स्त्री० गां भूमिमण्डोति अण् ङीप् । (गोसक) लता-
 भेदे, (शेखोडा) शाखोदे, अपराजितायाञ्च । [ङीप् ।
 गवाहन न० गोभिरव्यते अद्-ल्युट् । घासे । इन्द्रवारुण्यां स्त्री०
 गवेडु पु० गवे दीयते दीङ् रचणे कु शृ० दस्य ड अलुक् स० ।
 (गडगडे) धान्यभेदे । [कनि स्त्रोत्वेन टाप् अत्रैवार्थे ।
 गवेधु पु० गवे धीयते धाज्-धारणे कु । (गडगडे) धान्यभेदे,
 गवेशको स्त्री० न० । गवामोशः गोरबः तथाभूतः इव कायति
 कै क गौरा० ङीप् । (गोरलचाकुलिया) लताभेदे ।
 गवेष अन्वेषणे, अद्-चुरा० आत्म० सेट् । गवेषयते अजगवेषत ।
 गवेषणा स्त्री० गवेष-युच् टाप् । अन्वेषणे । ल्युट् अत्रैवार्थे न० ।
 गव्य लि० गोविकारः गवि भवं, गोर्हितं, गोरिदं, वा सर्वत्र यत्
 गोसम्बन्धिनि, गोर्हितादौ च । ज्यायां रागद्रव्ये च न० ।
 गव्यूति स्त्री० गौर्यूतिः । क्रोशहवे क्रोशे च ।
 गह गहने अद्-चु० उभ० सक० सेट् । गहयति ते अजगहत् त
 गहन न० गह-युच् शृ० ह्रस्वः । कानने, गह्वरे, डः खे च ।
 दुर्गमे, दुष्प्रवेशे च लि० । 'गहना कर्मणो गतिरिति' गीता
 गह्वर पु० गह-वरच् लि० । निकुञ्जे । दम्भे, वने, रोदने,
 विषमस्थाने, अनेकानर्थसङ्घटे च न० । गुहायां न० स्त्री०
 स्त्रीत्वपक्षे ङीप् ।
 गा गतौ भ्वा० आत्म० सक० अनिट् । गते अगास्त ।

गा स्तुतौ सक० जन्मनि अक० जुहो० । जगाति अगासीत् ।
 गाङ्गेय पु० गङ्गा-ढक् । भीष्मे, कार्तिकेये च । 'यं गर्भं सुपुत्रे
 गङ्गा पाथकादीप्रतेजसम् । तदुल्लं पर्वते न्यस्तं हिरण्यं
 समपद्यते' त्युक्ते स्वर्णे, तन्नामनामके धूसूरे, सुलके, केशेरुणि च
 गाङ्गेरुकी स्त्री० गाङ्गं जलमीरयति क्षिपति ईर-कु स्वार्थे
 कन् गौरा० ङीप् । नागवलायाम् ।
 गाजर न० गां जरयति जृ-णिच्-अच् । गृञ्जने (गाजोर) ।
 गाढ न० गाह-क्त । अतिशये दृढे । तद्युते, अवगाढे, सेविते च
 लि० । तपस्विगाढां तमसां प्राप्तेति रघुः ।
 गाणिक्य न० गणिकानां समूहः ध्वज् । वेश्यासमूहे ।
 गाण्ड पु० गण्ड-इन् शृ० वृद्धिः । ग्रन्थौ ।
 गाण्डि(खी)व पु० न० । गाण्डिर्गन्धिरस्यास्ति वा पूर्वपद-
 दीर्घः । अर्जुनचामे, चापमात्रे च । [मात्रे, अर्जुनहस्ते च
 गाण्डो(खि)विन् पु० गाण्डो(खि)व-इनि । अर्जुने, धातुष्क
 गात्र शैथिल्ये अद्-चु० आत्म० अक० सेट् । गात्रयते अजगात्रत
 गात्र न० गा-इन् । देहे, गजापजङ्घादौ च ।
 गात्रभङ्ग पु० भनुज-घञ् गात्रस्य भङ्गोऽवसादो यस्याः ।
 अकश्मिन्वाम् । इत० । अङ्गभङ्गे (गामोडा) स्त्री० ।
 गात्रानुलेपनी स्त्री० गात्रमललिप्यतेऽनया लिप-ल्युट् ।
 अनुलेपनवर्तिकायाम् ।
 गायक लि० गै-यकन् । गायके गानोपजीविनि ।
 गायी स्त्री० गै-यन् । आर्याच्छन्दसि प्राकृतादिभाषारचिते
 पद्ये, श्लोके च । [अगाधिट् । अजगधत्
 गाध प्रतिगायां यज्ये लिङ्गायाञ्च भ्वा० आ० अक० सेट् । गाधते
 गाध पु० गाध-घञ् । स्थाने, लिङ्गायां, तलसर्भे च । [नृपभेदे
 गाधि पु० गाध इन् । चन्द्रवंशे कान्यकुजाधिपे, विश्वामित्रपितरि
 गाधिज पु० गाधे जायते जन-ड । विश्वामित्रे ।
 गाधेय पु० गाधि-अपत्ये ढक् । विश्वामित्रे सुनौ ।
 गान न० गै-ल्युट् । गीतौ, ध्वनौ च ।
 गान्दिनी स्त्री० गङ्गायां, यादववंशस्य अक्रूरस्य मातरि च ।
 गान्धर्व लि० गन्धर्वस्येदम् अण् । गन्धर्वसम्बन्धिनि । 'इच्छयाद्यो-
 न्यसंयोगः कयायाश्च वरस्य च । गान्धर्वः स तु विज्ञेय'
 इत्युक्ते विशाहभेदे, भारतपर्षोयोपहोपभेदे च पु० । समवेद-
 स्तोपवेदे सङ्गीतशास्त्रे, पदस्थस्वरसंघातस्थालेन सङ्गतसङ्गा
 गयुक्तसङ्घनेन गान्धर्वसमिधीयते' इत्युक्ते गाने च न० ।
 गान्धार पु० गन्धं सौरभमृच्छति अण् । मन्नाद्यण् । सिन्दूरे
 गीतिविषये रामभेदे, स्वरभेदे च । कन्दार इति स्नाते
 देशोद्भवे लि० । गन्धके न० ।

गान्धारराज पु० गान्धारराणां जनपदानां राजा टक् ।
 दुर्योधनमातामहे सुवले, तत्सुते शकुनौ च ।
 गान्धारी स्त्री० गान्धारस्य स्त्र्यपत्यम् अण् । दुर्योधनस्य
 मातरि धृतराष्ट्रस्य पत्याम् ।
 गान्धिका पु० गन्धेन जीवति ठक् । गन्धवणिजि ।
 गायत्री स्त्री० गायनं त्रायते त्रै-क । वेदोक्ते, मन्त्रभेदे, षड्-
 चरपादके छन्दोभेदे च ।
 गायन वि० गै-ख्युट् । गानोपजीविनि । स्त्रियां ङीप् ।
 गारुड न० गारुडो देवताऽस्य । सरक्तमणौ, विषमन्त्रे, स्वर्णे
 च । तेन प्रोक्तमित्यण् । गरुडोक्ते पुराणभेदे च ।
 गारुडिक पु० गारुडेन विषमन्त्रेण जीवति ठक् । विषवैद्ये ।
 गारुडत न० गारुडान् देवतास्य अण् । सरक्तमणौ ।
 गार्ङ्गपञ्च पु० गङ्गस्यार्थं गार्ङ्गः अण् स पञ्च पत्रं यस्य ।
 गङ्गपञ्चरचितपत्रके वाणे । [गार्भिण्यस्यत् ।
 गार्भिण न० गर्भिणीनां समूहः अञ् । गर्भिणीसमूहे । यञ् ।
 गार्हपत्य पु० गृहपतेः नाम्ना युक्तः । वस्त्रियान्निभेदे ।
 गार्हस्थ्य न० गृहस्थस्य भावः कर्म वा । गृहस्थाश्रमकर्त्तव्ये
 कर्मणि, तद्धर्मे च ।
 गालत्र पु० चु० गल-चञ् तं वाति वा-क । सुनिभेदे, लोभ्रष्टके च
 मालि पु० चु० गल-ङ् । शप्ते, आक्रोशे च । [अगाढ
 गाह विलोडने स्था० आत्म० सक० वेट् । गाहते अगाहिट्-
 गि(र्)रा स्त्री० गृहिप् वा टाप् । वाक्ये ।
 गिरि पु० गृ-क्ति । पर्यते । 'सदोर्द्धाशङ्क्योर्वीरो सक्तकेशो
 दिगम्बरः । सञ्जित समभावेन भावयेद्यो नरोत्तमः । इष्ट
 देवीधिया नारीं स गिरिः परिकीर्तित इत्युक्तलक्षणे संन्या
 सिनि, परिव्रजालोपाधिभेदे च । यथा आनन्दगिरिः ।
 गिलति स्तोत्रम् गृ-अच् । बालमूषिकायां स्त्री० वा ङीप् ।
 गिरिकदली पु० ७त० । बङ्गोजायाम् वनरम्भायाम् ।
 गिरिकर्णी स्त्री० गिरिर्बालमूषिकेव कर्णः पत्रं यस्याः ।
 अपराजितायाम् । स्वार्थे कन् गिरिकर्णिकायत् ।
 गिरिका स्त्री० गिरि-संज्ञायां कन् । बालमूषिकायाम् ।
 गिरिज न० गिरौ जायते जन-ङ् । अग्ने, शिलाजतनि, लोहे,
 गैरिके च । नधुकभेदे पु० । पार्श्व्यां मातुलङ्गाञ्च स्त्री०
 गिरिदुर्ग न० गिरिरेव दुर्गम् । रात्रां शत्रुभ्यो निःशङ्कतया
 वासस्थानं दुर्गम् (गङ्) । पर्वतरूपे तादृशे स्थाने, 'सर्वेण
 त प्रयत्नेन गिरिदुर्गं समाश्रयेदिति मनुः ।
 गिरिनिख पु० ७त० महानिखट्के ।
 गिरिपीलु पु० इत० (फालसा) इति दृक्भेदे ।

गिरिपुष्पक न० गिरेः पुष्पमिव इवार्थे कन् । शैलेषु, शिलाजतनि
 गिरिभिद् पु० गिरिं भिनन्ति भिद्-क । पाषाणभेदके दृक्के, इन्द्रे च
 गिरिमल्लिका स्त्री० गिरौ मल्लोप इवार्थे कन् । कुटजदृक्के ।
 गिरिश पु० गिरौ श्वेते शी-ङ, गिरिरस्यस्य लोमांश्च वा ।
 शिवे । [णिनि । अपराजितायाम् ।
 गिरिशालिनी स्त्री० गिरिणा बालमूषिकाकर्णेनेव श्रुते शल-
 गिरिसुत पु० इत० । सैवाकपर्वते । पार्श्वत्याम् स्त्री० ।
 गिरीश पु० गिरेः केलासस्य ईशः । महादेव ।
 गिल पु० गिलति गृ-सूल० क लत्वम् । जम्बोरे ।
 गिलित वि० गृ-क गिलो जातोऽस्य वारकां इतच् । भक्षिते
 गीत न० गै-क्त । गाने तल्लक्षणदिकं दृष्टदभिधाने ।
 गीता स्त्री० गै-कर्म्मणिं क्त । गुरुशिष्यकलनया उपदेशात्मके
 कथाविशेषे वा च भगवद्गीतारामगीतादिभेदात् बङ्गला
 किन्तु भगवद्गीतायामेव प्रसिद्धिः । गीता ह्यगीता कर्त्तव्या
 किमन्यैः शास्त्रविस्तारैः । या स्वयं पद्मानाभस्य सुखपद्मात्
 विनिःकृतेति श्रीधरस्वामिद्वयवचनम् ।
 गीति स्त्री० गै-क्तिन् । गाने, आर्याच्छन्दोभेदे च ।
 गीर्ण स्त्री० गृ-क्तिन्- । गिलने, स्तनौ च ।
 गीर्वाण पु० गीरेव वाणो यस्य । देवे ।
 गीष्पति पु० गिरां पतिः इदुपधत्वात् पत्वम् । दृष्टस्तौ ।
 वा रत्वे विसर्गे च । गीर्षतिः गीःप्रतिरप्यत् ।
 गु ध्वनौ स्वा० आत्म० अक० अणिट् । गवते अगोष्ठ ।
 गु विरोधगौ तदा० कृटा० पर० अक० अणिट् । गुवति अगुत
 गुग्गुलु(लु) पु० गुज-किप् शुक् व्याधिः ततो गुडति रक्षति
 उ-गुड-क वा डलवोरैकलम् । रुनामख्यातनिर्व्यासके
 दृक्भेदे, रक्तशोभाङ्गने च ।
 गुच्छ पु० गु-धंप० किप् गुतं छाति खो-क । कलिकाकुसुमादि
 समूहवति लवके, काण्डन्यूत्ये मूलत एव शास्त्राप्रधान-
 संवात्मके धान्यमल्लिकादेः स्मृत्यै, हात्रिंशद्य टिके हारभेदे,
 मयूरपुच्छे च । स्वार्थे कन् । उक्तेष्वर्थेषु । संज्ञायां कन् ।
 रीठाकरञ्जे पत्न्यपर्थे न० ।
 गुच्छकरञ्ज पु० गुच्छाकृतिः करञ्जः । करञ्जभेदे ।
 गुच्छदन्तिका स्त्री० गुच्छीभूता दन्ताः पुष्परूपाः सन्त्यस्याः
 ठन् । कदल्याम् तस्या हि मोचकदृष्टे पुष्पे गुच्छाकृतिद-
 न्तरूपत्वम् । [प्रत्येकपत्रस्य गुच्छात्मत्वम् ।
 गु(त्वा)च्छपत्र पु० गुच्छाकृतेर्नि पत्राण्यस्य । तालदृष्टे तस्य हि
 गु(त्वा)च्छपुष्प पु० गु(त्वा)च्छाकृतेर्नि पुष्पाण्यस्य । समृच्छददृष्टे ।
 संज्ञायां कन् । रीठाकरञ्जे धातव्यां स्त्री० ङीप् ।

गु(त्स)च्छफल पु० गु(त्सा)च्छाहतीनि फलान्यस्य । रीठाकरश्चे ।
राजादव्यां, कतके च । अग्निदमन्यां, काकमाच्यां, द्राक्षा-
यां, कदल्याञ्च स्त्री० टाप् ।

गु(त्सा)च्छार्द्ध पु० गु(त्स)च्छ इव ऋष्यति ऋष-अच् । चतुर्विंशति-
वटिके हारभेदे । इत० गुच्छ(त्स)स्त्रार्द्धे पु० न० । [जुगोज
गुज भवनौ तदा० कुटा० पर० अक० सेट् । गुजति अगुजिष्ट
गुज कूजने स्वा० पर० अक० सेट् । गोजति अगोजीत् ।
गुज कूजने भा० पर० सक० सेट् इदित् । गुजति अगुज्जीत्
न जुगुज यः कलमिति भट्टिः ।

गुञ्जा स्त्री० गुजि-अच् । सताभेदे (कुंच) तत्फलसेऽपि हरि-
तक्यादिवाटयो लुक् । 'तस्या यवाभ्यां कथितात् गुञ्जेति
लीलावती । गौधूमद्वयमाने, चतुर्धन्यमाने, पटहे, मदिरा-
यहे, मधुरधनौ, चर्वायाञ्च ।

गुटि(टी) स्त्री० गु-टिक् वा डीप् । गोलकाकारायां वटिकायाम् ।
स्त्रार्थे कन् । तत्रैवार्थे गुटिकापातादिना व्यञ्जनमिति दाय-
भागः । [अजुगुण्डत्-त ।

गुट वेष्टने चुरा० उभ० इदित् सक० सेट् । गुटयति-ते
गुड वेष्टने रचणे चूर्णने च चुरा० उभ० इदित् सक० सेट् ।
गुण्डयति-ते अजुगुण्डत्-त ।

गुड रचणे व्याघाते च तदा० कुटा० पर० अक० सेट् ।
गुडति । अगुडीत् । जुगोड ।

गुड पु० गुड-क । गोले, हस्तिमन्त्राहे, 'इक्षोरसो यः समको
जायते लोच्यद् इदः । स गुडः गौडदेशे तु मत्स्यखण्डेऽत्र
गुडीमत इत्युक्ते खनामख्याते इक्षोरसपाकजाते पदार्थे
(फेनी) इति ख्याते पदार्थे, पाषे, कार्पास्याञ्च । [तत्तिः

गुडतण न० गुडस्य गुडार्थे तणम् । इक्षौ तत्र हि गुडौ
गुडत्वक्(च) पु० गुड इव मधुरा त्वक्(चा) यस्य । त्वचे(दारविनि)
गुडदार पु० गुडप्रधानो दारुः शाक० । इक्षौ ।

गुडधेनु स्त्री० गुडनिर्मिता धेनुः । दानार्थं धेनुत्वेन शास्त्रा-
सारेण कल्पिते गुडादिपदार्थे । [मड्डया)

गुडपुष्प पु० गुड इव मधुरं पुष्पमस्य । मधुकहले (मौल)
गुडफल पु० गुड इव मधुरं फलमस्य । गोलुहवे ।

गुडबीज पु० गुड इव मधुरं बीजमस्य । मधुरे ।

गुडशिशु पु० गुड इव मधुरः शिशुः । रक्तशोभायने ।

गुडाका स्त्री० गुड-व्याघाते आक । निद्रायाम् ।

गुडाकेश पु० गुडाकाया निद्रातल्यावस्थस्य देशः वयिलात् ।
शिवे, अर्जुने च ।

गुडाशय पु० गुड इव मधुरः आशयः कलमध्यं यस्याः आशोऽ

हचे (आशरोऽ) इत० गुडाभिलाषे । [सतायाम् ।

गुडु(डू)ची स्त्री० गुड-रचणे उ (ज) चट् । खनामख्यातायां
गुण मन्त्रणे आशोडने इत्येके अट् । चु० उभ० सक० सेट् ।
गुणयति-ते अजुगुणत्-त ।

गुण पु० गुण-अच् घञ् वा । धनुषो मौर्व्याम् धनुराकर्षण-
दामनि, रज्ज्वुभावे, सगुणोऽपि पूर्णकुम्भो यथा कूपे निम-
ज्जतोत्प्लुङ्गतः । शौर्यादिधर्मे, राज्ञां सन्निविष्टहादिषु
पट्टी साधनेषु, 'पाङ्गुयस्यगुण्डते' इति माघः । ज्ञान-
विनयादिषु, गुण्या गुणासुबन्धित्वादिति रघुः । सांख्यमते
गुरुषोपभोगोपकरणभूतत्वात् तद्वन्वनोपयोगित्वाच्च सत्त्व-
रजस्तम आदिषु पदार्थेषु । 'प्रकृतेर्गुणसमूहाः सञ्जने
गुणकर्मसि'ति गीता । अप्रधाने, न्यायमते रूपादिषु
चतुर्विंशतिपदार्थेषु, व्याकरणोक्ते 'सत्वे निविशतेऽपैति पृथग्
जातिषु दृश्यते । आधेयश्चाक्रियाजश्च सोऽमत्वप्रकृतिर्गुण',
इत्युक्ते द्रव्यमात्राश्रिते द्रव्यभिन्ने उत्पाद्याहत्याद्यता
समानाधिकरणे सिद्धरूपे वस्तुधर्मे, व्याकरणे परिभा-
षिते अदेष्टव्य इत्युक्ते अकारे, एकारे, ओकारे च अलङ्का-
रोक्तेषु साधुर्थादिषु, आद्यत्वात्, तन्त्रौ, उत्कर्षे, दूर्वायाञ्च ।

गुणाक पु० गुण-आशोडने एवुच् । आवर्त्तके पूरके 'गुण्या
न्यमङ्गं गुणकेन हत्यादिति लीलावती । [पक्षपातिनि ।
गुणारुह्य वि० यद्-पक्षार्थे क्यप् इत० । गुणानां पक्षे
गुणानिका स्त्री० गुण-आशोडने युच् स्त्रार्थे कन् । अभ्यासे
निश्चयार्थं पाठ्यस्य अन्यस्य पुनःपुनरुच्योचने, वक्तुर्गुण-
निकैव सेति माघः । न्युच्ये, व्युच्ये, मालायाञ्च ।

गुणारुहक पु० हव इव कायति कै-क गुणानां नौका-
कर्षणरत्नानां वन्धनाधारः हवः । नौकाकर्षकदानाया-
धारे काठे । (मास्तुल) । [पूरिते ।

गुणित वि० गुण-आशोडने कर्माणि क्त । आहृते ताडिते
गुणिन् पु० गुणोऽस्त्वस्य इति । धनुषि । गुणविशिष्टे वि०
'गुणो गुणं वेत्ती'त्युद्भूतः ।

गुणीभूत वि० अगुणः गुणः भूतः द्वि भू-क्त । अप्रधानोभूते
गुणीभूतव्यञ्ज्य न० गुणीभूतं वाच्यार्थादपकष्टं व्यङ्गं यत् ।
अलङ्कारोक्ते मध्यमे काव्ये । [कमेर ।

गुण्ड पु० गुडि-वेष्टने अच् । अक्षिपत्ते त्वभेदे यस्य कम्पः
गुण्डकन्द पु० इत० । कर्पूरणि (केशुर) ।

गुण्डारोचनिका स्त्री० गुण्डा सती रोचना हरिद्रेव इवाभे
कन् (कमलागुडि) हचमेदे ।

गुण्डक पु० गुण्ड+कस्यवे ठन् । चूर्णीकृते तण्डुलादौ ।

गुण्डित लि० गुह्रि-वेष्टने क्त । रजसाकीर्णे, रूपिते ।
 गुत्स पु० गुध-स किञ् । रत्नके, विकाशोन्मुखकलिकायाम्,
 गुच्छार्थे, गृहपरिच्छेदे च । रुक्ताकादयः गुच्छकादिवत् ।
 गुद् खेले भा० आत्म० अक० सेट् । गोदन्ते अगोदित् ।
 गुद् न० गुद-क । मलत्यागद्वारे अपानवायुनिस्सारणद्वारे ।
 गुदकील पु० गुदे कील इव । अग्नौरोगे । गुदाङ्गुरादयोऽप्यत्र
 गुदग्रह पु० गुदं गृह्णाति ग्रह-अच् । उदावर्त्तनासके रोगे ।
 गुद् मित्या कथने चुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । गुन्द्रयति ते
 अजुगुन्द्रत-त ।
 गुध रोधे क्त्वा० पर० अक० सेट् । गुध्नाति अगोधीत् ।
 गुध क्रीडे भा० आत्म० अक० सेट् । गोघते अगोधिष्ट ।
 गुध वेष्टने दिवा० पर० सक० सेट् । गुध्यति अगोधीत् ।
 गुन्द्र पु० गुन्द्र-अच् । शरत्स्थे (गोदपठेरा) स्थिते दृष्टे च ।
 गुन्द्रमूला स्त्री० गुन्द्रस्यैव मूलमस्याः । एरकास्ये त्वभेदे ।
 गुन्द्रा स्त्री० गुद्रि-पचाद्यच् । एरकायाम् । गां जलं द्राव-
 यति द्रा-क ए० । भद्रसलके, मियङ्गौ, गवेधुकायाञ्च ।
 गुप गोपने कृत्तने च भा० आत्म० सक० सेट् । निन्दायां जुगुप्तते
 अजुगुप्सिष्ट । गोपने गोपते अगोपिष्ट । [मि०-अगोप्सीत्
 गुप रक्षणे भा० पर० सक० वेट् । गोपायति-अगोपायति-अगो-
 गुप व्याकुलीभावे दिवा० पर० सक० सेट् । गुपयति अगुपय-अगोपीत्
 गुप्त लि० गुप-रक्षणे गोपने वा क्त । रक्षिते, त्वाते, गूढे,
 संघटे च । वैश्वसंज्ञायां पु० ।
 गुप्तगति पु० गुप्ता गतिर्यस्य । अपसर्पे, गुप्तचरे ।
 गुप्तस्तेज पु० गुप्तः स्नेहकैलादिर्यत् । अहोदृष्टे ।
 गुप्ति स्त्री० गुप-क्तिन् । रक्षणे, गोपने च राज्ञामात्मनगर्थां,
 परनगर्याञ्च रक्षायां (पहारा) गुप्तमपि कनौहरमिति
 कुमारः । कारागारे, भग्नै, अवस्तरस्याने, नौकाच्छिद्ने,
 यन्त्रे, गत्तार्थं क्षितेः खनने च । [गुप्तिः ।
 गुफ अन्ये तदा० पर० सक० सेट् सृचा० । गुम्फति अगोफीत् ।
 गुम्फ अन्ये तदा० पर० सक० सेट् । गुम्फति अगुम्फीत् । गुम्फितः
 गुम्फ पु० गुम्फ-पञ् । अन्यन्ते, बाह्योर्भूषणे, श्लक्ष्ण्यणि च ।
 गुम्फना स्त्री० गुम्फ-युच् । 'वाक्ये शब्द-धयोः सन्त्यग्रचना
 गुम्फना स्मृतै'त्यङ्गायां रचनाय न् ।
 गुम्फित लि० गुम्फ-क्त । अघिते, प्रघिते च । [गूर्यः गोरपम्
 गुर वधे गत्याञ्च दिवा० आत्म० सक० सेट् । गूर्यते अगोरिष्ट ।
 गुर उद्यमे तदा० गुद० आत्म० सक० सेट् । गुरते अगुरिष्ट ।
 गुरम् गूर्यः ।
 गुरु पु० गिरत्यङ्गान् गृह्णाति उपदिशति वार्धनं गृ-कु उच् ।

'निषेकादीनि कर्माणि यः करोति यथाविधि । सम्भावयति
 चाग्नेन स विप्रो गुरुश्च्यते' इति सन्नृते निषेकादिकर्त्तरि
 पितादौ, 'स गुर्यः क्रियां कृत्वा वेदमस्त्रं प्रयच्छतीत्युक्ते
 आचार्ये, शास्त्रोपदेष्टरि, सम्प्रदायप्रवर्त्तके, उपाध्याये.
 तान्त्रिकमन्त्रोपदेष्टरि, दृष्टव्ये, तदधिदैवे पुण्ये, हिमात्रे
 दोषे स्वरवर्णे, विन्दुविसर्गशक्ते-एकमात्रे. संयुक्तवर्णात् पूर्व-
 स्थिते एकमात्रेऽपि वर्षे, द्रोणाचार्ये, कपिकच्छाञ्च । बल-
 वति, महति, पूज्ये, 'गुरु-गिर्हिजातीनां वर्णानां ब्राह्म-
 णो गुरुः । पतिरेको गुरुः स्त्रीणां सर्वताम्यागतो गुरु-
 रिति पुराणम् । इज्जरे, गुरुत्ववति च लि० स्त्रियां वा गुर्वी ।
 गुरुक्रम पु० इतः गुरुपरम्परोपदेष्टे । [विमातृगन्तरि ।
 गुरुतल्पग पु० गुरोः पितृकल्यं दार-न् गच्छति गम-ड ।
 गुरुपता स्त्री० गुरु पात्रे इज्जरे पतनस्याः । तिलिङ्गीष्टे
 गुरुवर्जोऽपि पु० गुरुवर्षः रोगभेदे हलि क्वन-क । निष्पाके
 (पातिवेवु) । [मिथपायाम्
 गुरुसारा स्त्री० गुरुः गुरुत्ववान् स रो यस्याः । (चिरा)
 गुरुस्तान्त्र पु० गुरुः स्तान्त्रो यस्य । स्नेहातकदृष्टे ।
 गुर्जर पु० देशभेदे (गुजराट) तद्देशवासिनि व० न० ।
 गु(गू)र्ह कृदने भा० आत्म० अक० सेट् । गु(गू)र्हते अगु(गू)र्हिष्ट ।
 गु(गू)र्ह निवासे कृदने च चुरा० उभ० अक० सेट् । गु(गू)र्हयति
 ते अजुगु(गू)र्हत् त ।
 गुर्व उद्यमे भा० पर० अक० सेट् । गुर्वति अगुर्वीत् । गूर्णः ।
 गुर्विणी स्त्री० गुरुर्गर्भोदयस्याः ब्रीह्यादिवात् इति नि०
 गुण्याभावः । गर्भयाम् ।
 गुर्वी स्त्री० गुर्व-ङोप् । गर्भवत्यां 'नहि मन्वा विजानाति
 गुर्वीमसववेदना'मिति । गौरववत्त्वं स्त्रियां, गुरुस्त्रियाञ्च ।
 गुस्त पु० गल-फक् लि० अस्तीञ्च । प्रदपन्त्यौ ।
 गुत्स पु० गुह्र-रक्षणे वेष्टने वा क्त । हस्योरैक्याम् । प्रभानगु-
 र्पाधिते रक्षके इत्थसधे, (गजाः ६, रथाः ६, अश्वाः २७
 पदातयः ४५) एतदंस्त्वान्ति सेत्यरुसुदाये, खनामस्याते
 रोगभेदे, वट्टदेशे रक्षणीयं स्यापते सेत्ये. अमकायने
 तवाप्रतानादौ दृष्टे. 'एकमूढेषु सङ्घातजातेषु यरेषुप्रभृतिषु
 त्वभेदेषु, वीहुरोगे च ।
 गुत्समूल न० गुत्साकति मूढमूल । आर्द्रके ।
 गुत्सवल्ली स्त्री० गुत्साकारा वल्ली । बीमलतायाम् ।
 गुत्सिनी स्त्री० गुत्स-प्रनि । द्राक्षातामूलीप्रथमौ तवायाम्
 गुत्सी स्त्री० गुत्साकारफलवात् गुत्सारोगहन्ताहा अच्
 गौं ह्ये । आमस्यर्थां, अवय्याम्, एरायाम्, वस्त्रनि-

मिर्तगृहे, वन्याम्, गृध्रनखीष्टये, (गुडकाश्रीली) ।

गु(गु)वाक पु० गु-पिनाकादित्वात् आक नि० (सुपारी) क्रसके
गृह संवरणे भा० उभ० सक० सेट् । गूहृति ते अगूहीत् अघृत्त
अगूहृष्ट अगूहृ ।

गृह पु० गृह-क । कार्तिकेये, अश्वे, रागभिले गृहवेराधिमे
चण्डालनाथे, गर्त्ते, विष्णौ च । सिंहपुच्छीलतायाम् अक-
विमे देवखाते पर्वतगर्त्ते, हृदये च स्त्री० । गृहां प्रवि-
ष्टाविति श्रुतिः ।

गृहाशय पु० गृहायां गत्ते आशये श्री-अच् । अशाने ।
'सिंहयाघ्रकाकचतरचुहीपिनस्तथा । वभ्रुजम्बुकाव्जारा
इत्याद्याः सुगृहाशया इत्युक्तेषु सिंहादिषु, हृदये, बुद्धौ
च स्थिते जीवे, ईश्वरे च 'गृहाशयं गृहरेष'मिति श्रुतिः ।

गृहिल न० गृह-इलच् । किञ्च । धने, वने च ।

गृह्य ति० गृह-क्यप् । कच्छमे, दम्भे, परमात्मनि च । रहसि,
भगे, लिङ्गे च न० । रहस्ये, गृहमर्हति दण्डादित्वात् यति ।
अप्रकाशे च ति० । [कुवेरधनरक्षके देवयोनिभेदे ।

गृह्यक पु० गृह्यं कं सुखं यस्य, गृह्यं कुतितं कायति कै-क वा ।
गृह्यकेश्वर पु० इत० । कुवेरे ।

गृह्यपुष्प पु० गृह्यं पुष्पमस्य । अश्वत्थे । [जुगाव । गूनः
गू विहात्यागे तदा० कृटा० पर० अक० सेट् । गुवति अगुविष्ट
ग स्त्री० गच्छत्यपानेन देहात् गम-कू टिलोपस्य । विषायां,
मले च । गूधात् कृपप्रत्ययान्ताकाकयनं पुंलिङ्गताकयनञ्च
ग्रामादिकम् ।

गूढ ति० गृह-क्त । गुप्ते, संहते, गृहने च । रहसि न० ।

गूढज पु० गूढं गुप्तं यथा तथा जातः-गूढः सन् वा जातः जन
ड । द्वादशपुत्रसंघे पुत्रभेदे । [हि केनापि न दुष्टचरम्

गूढनीड पु० गूढं नीडं वासस्थानं यस्य । खज्जनखगे तद्वासस्थानं
गूढपत्र पु० गूढं पत्रमस्य । अद्भोटे, करीरे च ।

गूढपाद्(द) पु० गूढः पादा अक्ष वा पाद्भावः । सर्पे ।

गूढपुरुष पु० कर्म० । गुप्तचरे, प्रणिधौ ।

गूढपुष्पा पु० गूढानि संहतानि पुष्पाण्यस्य । वकुलहृत्ते ।

गूढफल पु० गूढं यथा तथा फलति अच् । वदरे ।

गूढमैथुन पु० गूढं केनाप्यदृश्यं मैथुनं यस्य । काके ।

गूढवस्त्रिका स्त्री० कर्म० । अजोटहृत्ते ।

गूढसाक्षिन् पु० कर्म० । अर्थिना सार्थसिद्धर्थं प्रत्यर्थियन्नं स्फुटम् ।

यः आव्यतेतदा गूढो गूढसाक्षी स उच्यते इत्युक्ते साक्षिभेदे

गूढाङ्ग पु० गूढान्यङ्गान्यस्य । कच्छमे ।

गूढोत्पन्न पु० उत्पद्यते गृहे यस्य न च ज्ञायेत कस्य सः । स

गृहे गूढ उत्पन्नस्तस्य स्यात् यस्य तत्पुत्रजं इत्युक्ते पुत्रभेदे ।

गूध पु० न० । गू-यक् । विधायाम् ।

गूर उद्यमे घुरा० आ० अक० सेट् । गूरयते अजगूरत ।

गूर बधे गतौ च दिवा० आत्म० सक० सेट् । गूर्यते अगूरिष्ट ।

गृ सेके स्वा० पर० सक० अनिट् । गरति अगर्गीत् ।

गृज ध्वनौ स्वा० पर० अक० सेट् । गर्जति अगर्जीत् ।

गृज ध्वनौ स्वा० पर० अक० सेट् इदित् । गृज्जति अगृज्जीत् ।

गृज्जन पु० गृज्जाते भव्यत्वेन कथ्यते रोगेषु गृजि-ल्युट् ।

'गन्धाकृतिरसैस्तुल्यः सूक्ष्मनासः पलायडुने'त्युक्तं लघुणे

मूलभेदे (रसुन) इति ख्याते मूलभेदे च । विषदग्धपशु-
मांसे न० । [अगर्दीत् । गर्दित्वा-गृह्णा ।

गृध लिप्तायां दिवा० पर० सक० सेट् । गृध्रति अगृध्रत्-

गृध्रं ति० गृध-क्तु । लुब्धे ।

गृध्र पु० गृध-कान् । (शकनि) खगभेदे ।

गृध्रनखी स्त्री० गृध्रस्य नखद्वय पत्रादि अस्याः लीप् ।

वदयाम् (कुचेखाडा) कुलिकहृत्ते च ।

गृध्रराज पु० इत० । गृह्णात्मजे जटायुखगे ।

गृष्टि स्त्री० सक्तं गर्भं गृह्णाति यद्-गृह्णाति-गृह्णाति० । सक्त-

प्रसूतायां गवि, वराहकान्त्यां, वदरायामोपधौ, काश्मल्याञ्च

गृह यद्गृहे अद० पु० आत्म० सक० सेट् । गृहयते अजगृहत

गृह न० यद् गेहार्थं क । इष्टकावृत्तिकादिरचिते गेहे ।

गृह-यद्गृहे अच् । कलत्रे 'न गृहं गृहमित्याहु-

र्गृहिणी गृहमुच्यते' इति श्रुतिः । नामनि, मेपादिभवने

राशौ च । अर्द्धादित्वादयश्च भयलिङ्गः तत्र एकगृहे न०

पुंलिङ्गस्तु बहुवचनान्तएव 'तत्वागारं धनपतिगृहा'-

निति मेघदूतम् । कलत्रेऽपि दारशब्दवत् ब० व० ।

गृहकच्छप पु० गृहे कच्छप इव । पेपगाशिलायाम् ।

गृहकन्या स्त्री० गृहे क येव । धतकुमार्याम् ।

गृहकारक पु० गृहं करोति क-ण्वल् । (घराभि) गृहनि-

र्माणकारके वर्णगङ्गारभेदे । [विवक्तखे (शुशु)

गृहनाशन पु० गृहं नाशयति नश-णिच् ल्यु । वनकपीते

गृहगोधा स्त्री० गृहस्य गोधेव । (टिक्टिकी) ज्येष्ठ्याम् ।

स्वार्थं कन् तत्त्वार्थे ।

गृहपति पु० इत० । गृहस्वामिनि, गृहस्थे, गन्त्रिणि, धर्मं च

गृहभूमि स्त्री० गृहयोग्या भूमिः । वास्तुभूमौ ।

गृहमणि पु० गृहे मणिरिव । मदीमे ।

गृहमृग पु० गृहस्य मृगइव । कुकुरे । [गृहस्थे ।

गृहमेधिन् पु० गृहैर्द्वारैर्भेदते संगच्छते मेध-मद्भे मेधनि ।

गृहमेधीय पु० गृहमेधिनोऽयं कृ० । गृहस्थकर्तव्ये धर्मो ।
 गृहयात्रा वि० गृह-यात्रा । यहीतरि । [समीपस्थोपवने ।
 गृहवाटिका स्त्री० गृहसमीपे वाटिका आरामः । गृह-
 गृहस्थ पु० गृहेषु दारेषु तिष्ठति अभिरमते स्या-क । गृहस्थि
 गृहागत पु० गृहमागतः आ+गम-क्त । आगन्तुके, अतिथौ ।
 गृहागते लि० । [पस्थे उपवने ।
 गृहाराग पु० गृहे गृहसमीपे आरामः । गृहसमी-
 गृहावग्रहणी स्त्री० गृहमवग्रह्यते अनेन अव+ग्रह-करणे
 लुट् ङोप् । देहत्याग (देहोयात्र) ।
 गृह्णिणी स्त्री० गृह-अस्थये इति । भार्यायाम् गृहकर्म्म-
 कुशलायाम् । 'गृह्णिणी चचिवो मिथः सखी'ति रघुः ।
 गृह्णिन् पु० गृहा दाराः सन्त्यस्य इति गृहस्थे ।
 गृहीत लि० ग्रह-क्त । खीकते, ज्ञाते, प्राप्ते, धृते च ।
 गृहेनर्दिन् पु० गृहे एक नर्दति न युक्ते, पात्रे समितादि-
 स० । कापुरुषे रणभीरौ गृहे आस्त्रालयति ।
 गृह्य पु० ग्रह-पदार्थैरीत्यादिना क्यप् । गृहासक्ते खगे गृहे
 च भवद्दारे, वेदोदितकर्म्मप्रयोगज्ञापके गोभिलस्त्रवादौ
 ग्रन्थभेदे च । अत्रैरिणि आयत्ते, स्वपत्नीये पत्ये च
 लि० । गृहे भवः यत् । गृहभवे, वस्तुनि लि० । सार्धे कन्
 तत्रैवार्थे । नगरवाह्यस्थे पाने स्त्री० टाप् गृह्या ।
 गृ विज्ञापने चुरा० आत्म० सक० सेट् । गायते अजीगरत् ।
 गृ ग्रन्थे क्र्यादि० पर० श्रादि० सक० सेट् । गृणाति अगारीत्
 गृ निगरणे लृ० पर० सक० सेट् । गिरति-गिलति अगारीत्-
 अगालीत् । [गेदत् । गेदित्वा गेत्वा ।
 गेद् गतौ भा० आत्म० सक० सेट् । गेदते अगेदिट् । अजि-
 गेन्दु(खड्ग)क पु० गच्छतीति ग इन्दुरिव इवार्थे कन् । कन्दुके
 वस्तुनिर्मिते गोलाकारे क्रीडनके । पृषो० वा डत्वे गेयडुकच
 गेय लि० गे-अभ्यगेयेत्यादिना कर्त्तरि यत् । गायने । भावे यत् ।
 गीतौ 'गेये केन विनीतं वा'मिति रघुः । कर्म्मणि यत् ।
 गातव्ये लि० पूर्वाह्णे गेयं सामेति भाष्यम् ।
 गेव सेवने भा० आत्म० सक० सेट् । गेवते अगेविट् । अजिगेवत्
 गेघ अन्वेषणे भा० आत्म० सक० सेट् । गेपते अगेपिठ । अजिगेपत्
 गेह न० गो गपेगो गन्धर्वो वा ईहः ईप्सितो यत् । गृहे ।
 गेहेनर्दिन् पु० गृहेनर्दिवत् चर्जम् । [रणभीरौ ।
 गेहेभूर पु० गृहएव भूरः । पात्रे समितादि स० । कापुरुषे
 गे गाने भा० पर० सक० सेट् । गायति । अगारीत् ।
 गैरि न० गिरौ भवः ठक् । (गिरि) इति स्थाते पर्वतजाते
 उपधातुभेदे, स्वर्णे च ।

गैरिकाक्ष पु० गैरिकमिवाक्षि पुष्पकस्य । जलमधूके दन्ते ।
 गैरी स्त्री० गिरौ जाता अण् । (विपलाङ्गली) लाङ्गलीद्वये ।
 गैरेय न० गिरौ भवः ठक् । (शैलज) शिलाजतनि ।
 गो पु० गम-ङो । दृषभे, खर्गे, किरणे, वज्रे जले, पयो, चन्द्रे, वायौ,
 सूर्ये, ऋषभनामौषधी च, । सौरभ्याम् दृष्टौ, वासे,
 दिशि, मातरि, वावि, भूमौ च स्त्री० ।
 गोकण्टक पु० गोर्धनेः पृथिव्या वा कण्टकः । सुरे, पिप-
 भोजने स्त्रपटे, विकटतटत्रे च (वैद्वि) ।
 गोकर्ण पु० गोर्धने कर्णे यस्य । सर्पे, 'न्यन्ति गोकर्ण-
 शरीरभक्षा' इति चौरः । गोरिव कर्णावस्थ । अश्वतरे,
 ऋगभेदे, गणदेवताभेदे, अनामिकायुतविस्तृताङ्गुष्ठमाने,
 यैवे तोर्धभेदे च ।
 गोकर्णी स्त्री० गौः कर्ण इव यस्याः । मूर्खालतायाम् ।
 गोकील पु० गोः पृथिव्याः कील इव । लाङ्गले, सुसवे च ।
 गोकुल न० गवां कुलं यत् । गोस्थाने गोष्ठे, 'गोकुले कन्दु-
 शालाया'मिति स्मृतिः । ब्रजनामके प्रसिद्धे स्थाने 'गोकुले
 रामकेशवाविति पुराणम् । इत० । गोसमूहे ।
 गोखुर पु० गोः खुर इव । गोखुरद्वये इत० । गवां चुरे ।
 गोग्रन्थि पु० गोर्धन्यिरिव । कटोरे (घट्या) गवां ग्रन्थिः पृष्ठान्ति
 र्यत् । गोष्ठे । गोर्धन्यिरिव, गोजिह्वकोपधौ ।
 गोघ्न पु० गोर्धन्यते यस्यै हन-सम्भदाने ठक् । अतिथौ तदा-
 गमने हि मधुपर्कार्थं गोर्धनो विहितः । कर्त्तरि ठक् ।
 गोघातके लि० ।
 गोचर पु० गावः इन्द्रियाणि चरन्त्यस्मिन् नि० क । इन्द्रिय-
 विषये रूपरसादौ । गावश्चरन्त्यस्मिन् । गवां प्रचार-
 स्थाने, देशभावे, ज्योतिषोक्ते जन्मराश्यावधिके तत्तत्
 स्थाने सूर्यादिग्रहगमनेषु च । 'गोचरे वा विलग्ने वा ये
 ग्रहादिदृक्चका इति ज्योतिषम् ।
 गोचर्मन् न० इत० । गवां चर्मणि, 'सप्तहस्तेन दण्डेन विग्रहयुद्धे-
 निर्वर्त्तनम् । दश ता सेव गोचर्मे' लुक्ते भूमिपरिमाणभेदे च
 गोच्छाल पु० गां भूमिमाच्छादयति छद्-णिच् अण् पु० ।
 भूकदम्बे (चाकुलिया) । [चम् । जीह्यादिषु ।
 गोजा स्त्री० गवि पृथिव्यां जीह्यादिरूपेण जायते विट् आ-
 गोजिह्वा स्त्री० गोजिह्वेव । (गोजिवा) लताभेदे । स्वार्थे कन्
 अत्रैवार्थे । [गवादभ्यां । अच् (तरुंज) शीर्षहस्ते पु०
 गोडम्बा स्त्री० गां भूमिं हृष्यति ऋते हवि-क पु० । (गोसक)
 गोणी स्त्री० गुण-षञ् लि० गुणः गोण+आवपनेर्ध्वे ङोप् ।
 धान्याधारे (गुण) स्वाते आवपन पात्रे छिद्रवस्ते, ग्राह्यां,

‘द्विभूषा गोख्युदाहृते’ति मानभेदे, द्रौणीपरिमाणं च ।
 गोऽण्ड पु० गोरख इव । नीचजातिभेदे (गोड) दृढनाभौ च तद्वति
 गोतस पु० ब्रह्मणः पुत्रे खनामख्यातिं मुनिभेदे ।
 गोतीर्थ न० गोहेतुकं तत्स्थित्या तीर्थमिव । गोष्ठे ।
 गोत्र पु० गां वृद्धिर्वा लायते त्वै-क । पर्वते । नामनि, जानने,
 ज्ञेये, पथि, कृते, सजातीयभये, पौत्राद्यपत्ये वंशे, ऋषि-
 शब्दाच्चेपु आदिपुरुषेषु शाण्डिल्यादिषु चतुर्विंशतौ मनु-
 ज्ञेषु च । पितुरो दृढदमिधाने ।
 गोत्रज द्वि० गोत्रे समाने गोत्रे जायते जन-ड । एकगोत्रोत्पन्ने
 गोत्रभिदू पु० गोत्रान् पर्वतान् भिनत्ति भिद-किप् । इन्द्रे ।
 गोत्रा स्त्री० गोत्राः पर्वताः सन्त्यस्याः व्यञ्ज आदितादृच् ।
 धरायाम् । गो+समूहे तल् । गोसमूहे । [दन्ते पु०
 गोदन्त न० गोदन्त इवावयवो यस्य । हरिताले । इत० । गवां
 गोदान न० गावः केशादीयन्ते द्विद्यन्तेऽत्र दो-ल्युट् । केशान्त-
 रूपसंस्कारभेदे ‘अथास्य गोदानविधेरनन्तर’मिति रघुः ।
 गोदारण न० गां भूमिं दारयति द-णिच्-ल्यु । लाङ्गले,
 हुहाले च । [तीर्थापादनमन्त्रः
 गोदावरी स्त्री० नदीभेदे । गोदावरि । सरस्वति । इति जले
 गोधन न० गवां धनं समूहः । गोसमूहे । गौरेव धनमस्य । गो-
 रूपधनवति वि० । गौरेव धनम् । गोरूपे धने न० ।
 गोधा स्त्री० शुध्यते वेद्यतेवाह्वरनया करणे घञ् । धनुर्गुणा
 वातवारणाय प्रकोष्ठे बद्धे चर्मणि । कर्करि ल्यच् ।
 (गोसाम) इति ख्याते सर्पभेदे ‘शशक्तः शक्तको गोधेति’
 मनुः । स्वार्यं कन् अत्रैवार्थे ।
 गोधापदी स्त्री० गोधेव पादो मूलमस्याः साङ्गत्वात् जातित्वाच्च
 ङीप् पद्मावः । (गोयालिया) लताभेदे । स्वार्यं कन् अत्रैवार्थे
 गोधास्तनू पु० गोधेव स्तनोऽस्य । विट्खदिरि ।
 गोधि पु० गुध-इन् । लतादे, गोधायां च ।
 गोधिनी स्त्री० गुध-णिनि । दृढतीभेदे ।
 गोधूम पु० गुध-जम् । ग्रीहिभेदे । (गोडस) नागरङ्गे च ।
 गोधूलि पु० गोभ्य ललिते । धूलिर्यत्र काले । (सन्ध्यातपारुणित
 पश्चिमदिग्दिभागे व्योम्नि स्फुरद्विरलतारकसन्निवेशे । रुद्धे
 गवां खुरपुटोद्गच्छितैरजोभिर्गोधूलिरित्युक्ते काले ।
 गोनर्द् पु० गां जलं नर्दयति नर्द्-अण् । शरसपक्षिणि,
 पर्वतभेदे च । कैवर्त्तिसूक्तके न० ।
 गोनर्द्दीय पु० गोनर्दे तत्समीपे देशे भवः । पाणिनौ मुनौ ।
 गोनस पु० गोरिव नासास्य नसादेशः । सर्पभेदे ।
 गोप पु० गां भूमिं वा प्राति रक्षति पा-क । (गोयाला) जाति-

भेदे । यामाधिक्ये भूरचके, उपकारके च वि० ।
 गोपघोण्टा स्त्री० गोपप्रिया घोण्टा । हस्तिकोष्ठौ, ‘वदसी-
 सहशाकारो दृष्टः सूक्ष्मफलो भवेत् । अटव्यामेव सा
 घोण्टा गोपघोण्टेति कीर्त्तितेलुमूलरुचे च ।
 गोपति पु० इत० । गवां पत्यौ वृषे, (सांड) वृषपत्यौ शिवे, भूमि
 पत्यौ, ऋषे, श्रीक्षणे, किरणपत्यौ सूर्ये, स्वर्गपत्यौ शम्भौ,
 वृषभनामौषधौ च ।
 गोपदल पु० गोपदगात्रस्थानं जाति ला-क । गुवाके ।
 गोपभट्ट पु० गोपेभ्यो भट्टमस्मात् पु० । शालूके । [गाम्भार्यान्
 गोपभट्टिका स्त्री० गोपेभ्योभट्टं यस्मात् पु० कप् अतइत्तम् ।
 गोपवल्ली स्त्री० गां प्राति पा-क कर्म० । मूर्वालतायां श्यामा-
 लतायां (श्यामावासा) ।
 गोपा स्त्री० गां प्राति पा-क टाप् । श्यामालतायाम् ।
 गोपानसी स्त्री० गवां किरणानां पानं शोधनं गोपानं सति
 सो-क गौरां ङीप् । कुष्ठेषु छादनार्थं बद्धे वस्त्रकण्ठे,
 (सुदनी) बन्धनाधारे पटलाधारे वंशपञ्जरे च । [क्षणे च
 गोपाल पु० गां सुरभोद्वपभादिकं भूमिं वा पालयति । गोपाथे,
 गोपालकर्कटी स्त्री० । पाल-अण् गोपालस्य मोरकस्य
 प्रिया कर्कटी । लुट्कर्कट्याम् ।
 गोपुच्छ पु० गोः पुच्छ इव पुच्छी यस्य । गोलाङ्गुलवानरे ।
 गोपुच्छाकारत्वात् हारभेदे । इत० । गोलाङ्गुले न० ।
 गोपुर न० गावः पूर्यन्ते यत्र घृ-मूल० क । पुरद्वारे, कैवर्त्तिसूक्तके च
 गोप्य पु० गुप-यत् । रुच्ये दासीपुत्रे । रक्षणीयमात्रे, गुह्ये च वि० ।
 गोमती स्त्री० नदीभेदे, वेदमन्त्रभेदे च । [अजुगोमत-त ।
 गोम लेपने अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । गोमयति-ते
 गोमन्त पु० विन्ध्यपर्वतस्य प्रत्यन्तप्रज्ञते ।
 गोमय पु० न० गवां पुरीषम् गो+मयट् । गोपरीषे (गोपर) ।
 गोमयच्छत्र न० गोमये तदाधारस्थाने छत्रमिव । शिवीन्त्रे
 (छातिया) । [रियायोका) कीटभेदे
 गोमयोत्या स्त्री० गोमयादुत्तिष्ठति लट्+स्या-क टाप् । (गुव-
 गोमायु पु० गां विहतां धावं मिनोति मा-उण् । शृगाळे,
 गन्धर्वभेदे च ।
 गोमिन् वि० गो+अस्यर्थे मिनि । गवां स्वामिनि । शृगाळे पु०
 गोमुख पु० गोरिव मुखमस्य । यन्त्रभेदे, नक्षे, कुटिला-
 कारे वाद्यभाण्डे, चौरकतसन्निभेदे, लेपने, तन्त्रोक्ते जप-
 मालास्थापनार्थं पट्टसूत्रादिनिर्मिते यन्त्रभेदे च । हिमा-
 लयैकदेशात् गङ्गापतनगुहायां स्त्री० ङीप् ।
 गोसूतिका स्त्री० गोसूत्रं साधनत्वेनास्याः ङन् । गोसूत्रजातायां

लतायां गोमूलतुल्यसन्निवेशविशेषवति काव्यवन्धे च ।
गोमेद पु० नष्टिभेदे, द्वीपभेदे च । 'गोमेदे गोपतिर्नाम इत्यु-
पक्रम्य यत्रवाटे हता गावो दग्धाः कोपाग्निना तदा ।
तन्मदसा महीछन्ना गोमेदः स ततोऽभवदिति पुराणेषु
गोमेदता निरुक्ता ।

गोमेध पु० गावो मेध्यन्ते यत्र मेध-आधारे घञ् । यत्रभेदे ।
गोरक्ष पु० रक्षतीति रक्ष-अच् । नारद्वृक्षे (गोरक्षचाकुलिया) ।
लताभेदे च । गोरक्षके लि० ।

गोरक्षकर्कटी स्त्री० कर्म० । क्षुद्रकर्कश्याम् (राखालकाकुड़) ।
गोरक्षजम्बु स्त्री० गोरखे गोमे जम्बुरिव । घोरुपाफले
गोधूमे च । [(गोरक्षचाकुलिया) क्षुपभेदे ।

गोरक्षतण्डली स्त्री० गोरखं तण्डुलं वीजं यस्याः ।
गोरक्षतुष्यी स्त्री० गोरखी तुष्यी । कुम्भाकारतुष्याम् ।
गोरोच न० गोः किरण इव रोचते रुच-अच् । हरिताले
गोरोचना स्त्री० गोभ्यो जाता रोचना हरिद्रा । खनाम-
ख्याते गन्धद्रव्ये 'गोरोचनालक्तककुडुमेनेति तन्मम् ।

गोर्द न० गुर अवादितात् लि० । मस्तिके मस्तकस्य इति
गोल पु० गुह-घञ् डलयोरैक्यम् । गर्ज तोवर्तुले, मृदुनद्रुमे,
भर्त्तरि ऋते जारजे पुत्रे, ज्योतिषोक्ते भूगोले, खगोले,
एकराशौ बह्व्यहयोने च । मण्डले न० । साधारणौ कन्
ऋते भर्त्तरि जारजाते पुत्रे, मणिके, (जाला) गुडे, पिण्डे,
गन्धरसे कलाये च ।

गोला स्त्री० गां दीप्तिं लाति ला-क । गोदावरीनद्याम्
बख्खां, कुनखां, पलाञ्जने, मणिके, मण्डले, बालक्रीडनके च
गोलाङ्गूल पु० गोरेव लक्षं लाङ्गूलमस्य । लक्षणहले बानर-
भेदे न्यायभेदे च । [शिलीम्बे च (छातिया)

गोलास पु० गवि गोमये लासो जन्म यस्य । गोमयकीटे,
गोलिह पु० गोभिर्लिङ्गते लिह-घञर्थे क । घण्टापाटलौ
(घण्टापाटलि) । [पाटलि] ।

गोलीड पु० गोभिर्लिङ्गते लिह-क्त । घण्टापाटलौ (घण्टा-
गोलोक पु० न० इत० । वैकुण्ठस्य दक्षिणभागस्य स्थानभेदे,
विष्णुनिवासस्थाने पु० ।

गोलोमिका स्त्री० गौः गोसदृशं लोमास्य डीप् ततः
स्वार्थे कनि कपो ह्रस्वः । (पाणुरी) (गोधुमा) इति च
ख्यातायां प्रस्तरियाम् क्रोष्टु कपुस्यायाञ्च ।

गोलोमी स्त्री० गौरिव गोलोमसदृशं लोमास्य डीप् । श्वेत-
दूर्वायाम् । गोलोमच जाता अण् । वक्षायाम् । गोलीका-
मियम् अण् । वक्षायाम् ।

गोवन्दनी स्त्री० गवि भूमौ वन्द्यते ल्युट् । प्रियङ्गु, पीतदण्डो
त्यले च । [भेदे वासादिद्वारा तस्य हि गोवर्द्धकत्वम् ।
गोवर्द्धन पु० गां वर्द्धयति दध-णिच् ल्यु । दन्दावनस्ये पर्वत-
गोवर्द्धनधर पु० गोवर्द्धने पर्वतं धारयति छ-अच् । श्रीकृष्णे
नन्दनन्दने । [गवाधये लि० ।

गोविन्द पु० गां विन्दति विद्-य । श्रीकृष्णे, दृहस्यतौ च ।
गोविष्णु पु० न० इत० । गोमये ।
गोशीर्ष न० गोः शीर्षमिव 'गोशीर्षः पर्वत स्तत्रजातत्वात् ।

मलयैकदेशे जाते चन्दने । इत० गोमस्तके न० ।
गोशीर्षक पु० गोशीर्षमिव कायति क्वै-क । द्रोणपृष्ठीदृष्टे
क्षत्रमाद्रिजाते गोरोचनातुल्ये चन्दनभेदे च । [शङ्के

गोशङ्क पु० गोः शङ्कमिव शङ्कमयं यस्य । वर्धुरदृष्टे । इत० गोः
गोष्ठ संघाते भ्यां आत्म० अक० सेट् । गोष्ठते अगोष्ठि ।
गोष्ठ न० गोमस्तकान्यत्र घञर्थे क प्रत्यम् । गवां स्थाने ।

गोठी स्त्री० गावोऽनेका बावस्ति इत्यत्र घञर्थे कः प्रत्यम् गौरा-
डीप् । समायाम् ।

गोष्पद् न० गोः पदम्, गावः प्रपद्यते वक्षिन् देशे वा पुट् ।
गोः पदजाते गर्से, गोपदप्रमाणे च । गोभिः सेवितो
देशः । गोप्रधाने देशे लि० ।

गोसंख्य पु० गावः संघटे संघञ्-अच् । गोमे ।
गोसम्भवा स्त्री० गौरिव सम्भवो लोमादिरूपाकारो यस्याः ।
श्वेतदूर्वायां । गोजाते लि० ।

गोसव पु० गावः स्रवन्ते बध्यन्तेऽत्र छ-अप् । गोमेधयज्ञे ।
गोस्तन पु० गोः खना इव गुच्छो यस्य । चतुर्थदिकहारे ।
गोस्तानी स्त्री० गौरिव स्तनः फलमस्याः । द्राक्षाभेदे ।

गोस्थानक न० गवां स्थानं स्वार्थे कन् । गोष्ठे ।
गोहरितकी स्त्री० गोः हरितकीव हितकारित्वात् । विल्लदृष्टे
गोहित पु० गवां हितं यस्मात् ५ व० । विल्ले, घोमलतायाञ्च ।

गोहितकारके लि० ।
गौड पु० । 'वङ्गदेशं समारभ्य भुवनेशालयं शिवे ! । गौडदेशः
समाख्यात इत्युक्ते देशे । तद्देशस्य जने व० व० । 'सार-
खताः कान्यकुब्जा गौडमैथिलकोल्हलाः पञ्च गौडा इति

ख्याताविन्ध्यस्योत्तरवाशिन इत्युक्ते विन्ध्यपर्वतोत्तरभा-
गवासिषु ब्राह्मणभेदेषु च ।

गौडवास्तु(स्तू)क पु० न० 'तदेव चेत् दृहत्पत्रं रक्तं स्वाहौड-
वास्तुकमित्युक्ते वास्तुकभेदे । [काव्यरीतिभेदे च ।
गौडी स्त्री० गुडस्य विकारः अण् । सराभेदे यत्रद्वारोक्तं
गौण लि० गुणादानतः अण् । गुणयोगात् प्रवृत्ते प्रवृत्ते अस्तस्य

हृत्प्रापपादितेऽर्थे च । शब्दनिष्ठे अर्थनोपधकाशक्तिरूपे
हृत्तिभेदे स्त्री० डीप् ।

गौतम पु० गौतमस्यापत्यम् शिष्यो वा अण् । शतानन्दे नाचिके-
तस्यो जनके सुनिभेदे, शाक्यसिंहं च । [वरीनद्याम्]

गौतमसम्भवा स्त्री० गौतमात् सम्भवतीति अच् । गोदा-
गौतमी स्त्री० गौतम+इदमर्थे अण् ततो डीप् । गौतमप्रणी

तायां षोडशपदार्थीरूपायाम् शाक्यसिंहप्रणीतायाञ्च वि-
द्यायां, गोदावरीनद्याम्, राक्षसीभेदे, कण्वभगिन्याञ्च ।

गौधार पु० गोधायाः अपत्यम् । आरक् । गोधापुत्रे ।

गौधेय पु० गोधा+ठक् । गोधासुते द्रक् गौधेरीऽप्यत्र ।

गौर पु० गुर-र नि० । श्वेतसर्पे, चन्द्रे, धवहस्ते, अरुणवर्णे,
श्वेतवर्णे च तत्सद्वर्णवति, विशुद्धे च लि० । स्त्रियां गौरी ।

केशरे, पङ्कजे, कुङ्कुमे, स्वर्णे च न० ।

गौरजीरक पु० कर्म० । श्वेतजीरके ।

गौरत्वच् पु० गौरी त्वक् यस्य । इङ्कुदीहस्ते (जीवपुति)

गौरव न० गुरोर्भावः अण् । सुखे अभ्युत्थानादिसम्माने च ।

गौरवित लि० गौरवं जातमस्य तार० इतच् । पूज्ये ।

गौरशाक पु० गौरः शाकोऽस्य । मधूकभेदे ।

गौरी स्त्री० गौर+ङीष् 'शङ्खेन्दुकुन्दधवला ततो गौरी त वा
मतेत्युक्तायां पार्वत्याम् 'अटवर्षा भवेद्गौरी'त्युक्तायाम्

अटवर्षायां अशङ्कातरजस्तायां कल्यायां, हरिद्रायाम्
दारुहरिद्रायां, गोरोचनायाम्, प्रियङ्गौ, भूमौ, नदीभेदे,

मङ्गिण्यां, श्वेतदूर्वायां, मङ्गिकायाम्, तल्लयाम्, सुवर्ण-
कदल्याम्, आकाशमांसां रागिणीभेदे च । [कुमारः ।

गौरीपुष्प पु० गौरीव पीतं पुष्पमस्य । प्रियङ्गुहस्ते । [मिति

गौरीशिखर न० पार्वती तपस्यास्थाने 'जगाम गौरीशिखर-
गौठीन न० पूर्वं भूतं गोठं खञ् । भूतपूर्वं गोष्ठे । [न्यिष्ट

ग्रथ कुटिलीकरणे आत्म० इदित् सक० सेट् । अन्यत् अप-
ग्रथित लि० अन्य संदर्भ-क्त । गुम्फते, हिंसिते, आक्रान्ते च ।

ग्रथ्य संदर्भं वा चु० पठे क्पा० उभ० सक० सेट् । अन्ययति-ते
अग्र्याति अग्र्यते अजग्र्यन्त्, अग्र्यन्तीत् अग्र्यन्तिट् ।

ग्रथ्य पु० ग्रन्थ-घञ् । गुम्फने, धने च । करणे घञ् । शास्त्रे ।
अष्टपुष्कन्द्स्ते पठ्ये च ।

ग्रथ्य पु० ग्रन्थ-इत् । वंशादिसन्धौ (गांठ) रूपाते कौटिल्ये,
'ग्रन्थग्रन्थिरिह क्वचिदिति नैषधश्च । ग्रन्थिपर्णहस्ते,

बन्धने, रोगभेदे च । [गङ्गुली, करीरे च । दैवते पु० ।

ग्रथ्यिक न० ग्रन्थ-अस्यर्थे ठक् । पिप्पलीभ्ये । ग्रन्थिपर्णे,

ग्रन्थिदूर्वा स्त्री० ग्रन्थिमती दूर्वा (गांठदूर्वा) दूर्वाभेदे ।

ग्रन्थिपर्ण न० ग्रन्थिग्रन्थयुतं पर्णं यस्य । चोरनामगन्धद्रव्ये ।
ग्रन्थिफल पु० ग्रन्थिग्रन्थयुक्तं फलमस्य । कपित्थहस्ते, मदनहस्ते,
कुङ्कुरे च (कुङ्कुरसोडा) ।

ग्रन्थिभेद पु० ग्रन्थिं भिनत्ति भिद-अण् (गांठकाटा) चौरभेदे
'अङ्गुलिं ग्रन्थिभेदः खेदयेत् प्रथमे यद्दे' इति स्मृतिः ।

ग्रन्थिमत् पु० ग्रन्थिः सन्धिरस्यास्ति मत्तम् (हाड़जोड़ा)
अस्थिसंहारकहस्ते । ग्रन्थियुक्ते लि० ।

ग्रन्थिमत्फल पु० ग्रन्थिमत् फलं यस्य । (मान्दार) नकुचे ।

ग्रन्थिमूल न० ग्रन्थियुतं मूलमस्य । गृङ्गने (गाजर)

ग्रन्थिमूला स्त्री० ग्रन्थिग्रन्थयुतं मूलमपि यस्याः । मालादूर्वायाम्
ग्रन्थिल न० ग्रन्थिं लाति ला-क् । पिप्पलीभ्ये, आर्द्रके च ।

विकङ्कतहस्ते, (वदचि) करीरे, तण्डुलीयशाके (पोदिना)

भद्रसुखायां, मालादूर्वायाञ्च स्त्री० हितावज्ञायाम् पिण्डलो
चोरनामगन्धद्रव्ये पु० । ग्रन्थिमति लि० । [पन्था ।

ग्रस्त भक्षणे भा० आत्म० सक० सेट् । अग्रते अप्रसिष्ट अपित्वा-

ग्रस्त भक्षणे वा० चुराव उभ० पठे भा० सक० सेट् । आस
यति-ते अग्रति अजिग्रसत्-त अप्रासीत् अपसीत् ।

ग्रस्त न० अग्र-क्त । लुप्तवर्णपदे वाक्यविशेषे, भक्षिते लि० ।

ग्रह पहणे क्पा० उभ० सक० सेट् । गृह्णाति गृह्णीते
अप्राहीत् अप्रहीट् ।

ग्रह आदाने वा चुरा० उभ० पठे भा० पर० सक० नेट् । आह्वयति-
ते अग्रति । अजिग्रहत्-त अप्राहीत्-त अप्राहीत् ।

ग्रह पु० अग्र-अच् । सूर्यादिषु ननस्य । अतुपहे, निर्बन्धे,
अहणे, रणोद्यमे, बालारिष्टकारकेषु पूतनादिषु, चन्द्र-

सूर्ययोर्धांसे च 'तदा सम्भाव्यते अग्र' इति ज्योतिषम् ।

ग्रहण न० अग्र-भाषादौ ल्युट् । स्वीकारे, आदाने, आदरे,
करे, ज्ञाने, बन्धने, चन्द्रसूर्ययोर्धांसे, इन्द्रिये च ।

ग्रहणी(णी) स्त्री० अग्र-अनि वा डीप् । खनामखाते रोग-
भेदे । [रोगहारिणि लि० ।

ग्रहणीहर न० अग्रणीं हरति ह-अच् । लवङ्गे, अग्रणी-
ग्रहनाश पु० अग्रं अग्रज्यारिष्टं नाशयति नश-णिच्-अण् ।

(क्षातियान) हृत्तभेदे ।

ग्रहपति पु० इत० । सूर्ये एवं अग्रनायकादयोऽप्यत्र ।

ग्रहयाग पु० अग्रभ्यो यागः । अरिष्टनिवारणार्थं पुच्छं वा ।
अग्रहोद्देशके यागभेदे ।

ग्रहाधार पु० इत० । भ्रुवनसन्धौ ।

ग्रहवह्नि पु० अग्राणां वह्निः । 'कपिलः पिङ्गलो धूमकेतवश्च
जठराग्निजः । शिखी च हाटकश्चैव महातेजाः क्षताग्रवः'

ऊताशनश्च विज्ञेयो नवैते यद्वाङ्मयद्रव्योक्तं स्वर्यादि
क्रमेण बह्विभेदे ।

ग्राम पु० पय-मनु आदन्नादेशः 'विमास्य विप्रश्नत्वाच्च यत्तु चैव
वसन्ति हि । सत्तु ग्राम इति प्रोक्तः । शूद्राणां वास एव वा'
'तथा शूद्रजनप्रायाः सुसम्पन्नकृषोवलाः सेतोपयोगभूमध्ये
वसति ग्रामसंज्ञिकेत्युक्तलक्षणे विमादीनां वासस्थाने, यथा
कुटुम्बिनः सज्जैयैकीभूता भवन्ति हि । तथा स्वराणां
सन्देशो ग्राम इत्यभिधीयते' इत्युक्ते स्वरभेदे, किञ्चिच्छ-
ब्दोपपदे तदर्थसंघाते च यथा शब्दग्रामः अर्थग्राम इत्यादि
ग्रामस्य स्त्री० पय-वाह्यार्थे न्यप् । ग्रामवह्निर्भूतायां
सेनायाम् ।

ग्रामणी पु० ग्रामं नवतिनी-किप् यत्वम् । नापिते । पयौ,
प्रधाने च लि० । ग्रामगम्यायां वेद्यायां, नीलिकायाश्च स्त्री० ।

ग्रामता स्त्री० ग्रामाणां समूहः तल् । ग्रामसमूहे ।

ग्रामधर्म पु० ग्रामे भवः अण् कर्म० । नैद्युने व्यवये ।

ग्राममुख पु० ग्रामस्य मुखं यत् । कङ् ।

ग्रामसङ्ग पु० इत० । कुङ्कुरे । [विभे

ग्रामवाजक पु० इत० । ग्रामस्य नागावर्षाणां वाजके अपकट
ग्रामान्त न० इत० । ग्रामस्य समीपस्थे ग्रामनिकटे ।

ग्रामीण पु० ग्रामे भवः खल् । कुङ्कुरे, काके, ग्राम्यशूकरे
च । ग्रामीहने लि० । ग्रामीणस्य प्रथमत इति भाषापरि०
नीलिकोपधौ, पालङ्कायाके च स्त्री० ।

ग्राम्य लि० ग्रामे भवः य । प्राकृते, भूटे, ग्रामभवे, ज्योति-
षोक्ते मिथुनादिराशिभेदे 'आगमेपट्टपात्राद्या ग्राम्याः
प्रोक्ता इत्युक्तेषु पशुभेदेषु, चण्डोद्यञ्जके भण्डादिवाम्ये,
च । तृत्वायां नीत्याश्च स्त्री० ।

ग्राम्यकन्द पु० कर्म० । कन्दभेदे (ग्रामेर जीव) ।

ग्राम्यकर्कटी स्त्री० कर्म० । कुम्भारङ्गे ।

ग्राम्यकुङ्कुम न० कर्म० । कुसुम्भे ।

ग्राम्यपशु पु० कर्म० । 'गौर्मेपोऽजो भन्त्यस्य अश्वान्तर-
गर्हभाः' इत्युक्तेषु सप्तस्य पशुषु ।

ग्राम्यवस्त्रभा स्त्री० इत० । पालङ्कायाके (पालङ्क)

ग्राम्याश्व पु० कर्म० । गर्हभे ।

ग्राम्य पु० पयसते पय-ञ पः आवनति वन-संभक्तौ विच्
कर्म० । प्रस्तरे, पर्वते, मेघे च । डडे लि० ।

ग्राम्य पु० पय-घञ् । पिण्डाकारे अन्नादेः कवचे 'कुङ्कुटाण्ड-
प्रमाणं वा यावद्वा प्रविशेत्सहस्रम् । एतं ग्रामं विजानीयादि
स्तुते सप्तपूरणयोग्यान्नादौ ।

ग्राम्य पु० पय-भावे घञ् । आदाने, ग्रामे, पयणे च । कर्त्तरि
ण । जलजन्तुभेदे (हाङ्कर) । [तरि लि० ।

ग्राम्यक पु० पय-खल् । स्थेनपक्षिणि विषवैद्ये च । पय्ही-
ग्राम्यिणी स्त्री० पय-णिनि । सुद्रुडालभायाम् (चिरुड)
ताम्बमूलाहणे, पय्हीलाञ्छ । [कारके च लि० ।

ग्राम्यिन् पु० पय-णिनि । कपित्थे । ग्राम्यके, मलवन्ध-
ग्राम्यिफल पु० ग्राम्य मलवन्धकं फलं यस्य । कपित्थहणे ।
ग्राम्यि लि० पय-खल् । पय्हीतुसचिते, पय्णयोग्ये, उपादेये,
स्त्रीकार्ये, ज्ञेये च ।

ग्राम्या स्त्री० गृ-व लि० । कम्बरायाम् ।

ग्राम्य पु० पय-म नि० । निदाघे, घर्षजनके आतपादौ तदा-
धरकावे ज्यैष्ठापाङ्गमासे, जम्बुपि च तद्वति लि० ।

ग्राम्यजा स्त्री० योऽङ्गे जावते जन-ङ् । (योऽङ्गा आता)
जवल्याम् नवमङ्गाश्च ।

ग्राम्यपुष्पी स्त्री० योऽङ्गे पुष्पं यस्याः । कर्णपुष्पहणे ।

ग्राम्यभवा स्त्री० योऽङ्गे भवति भू-अच् । नवमङ्गिकायाम् ।

ग्राम्यसुन्दर पु० ७त० । (गिता) शकभेदे ।

ग्राम्य चौर्ये गतौ च आ० पर० सक० सेट् । योचति अयु-
चत्-अपोचोत् । युचिता-युक्ता ।

ग्राम्य न० योवायां भवम् अण् । योवामरणे ।

ग्राम्येय न० योवायां भवं ङञ् । योवामरणे ङकञ् यैवेयकम-
स्यत् । 'यैवेयकं नोऽज्जल'मिति शाङ्गि० ।

ग्राम्य भवणे आ० आत्म० सक० सेट् । ग्राम्यते अग्लसिष्ट ।
ग्राम्यत्वा-ग्राम्यत्वा ।

ग्राम्य आदाने वा शूरा० उभ० पथे आ० सक० वेट् । ग्राम्य
यति-ते ग्राम्यति अजग्लहत्-त अग्लहोत् ।

ग्राम्य पु० ग्राम्य-व । द्यूतादौ हते पथे, द्यूते च ।

ग्राम्य लि० ग्राम्य-स्तु । ग्राम्यियुक्ते ।

ग्राम्य चौर्ये गतौ च आ० पर० सक० सेट् । ग्राम्यति अग्ल
चत्-अग्लोचोत् । क्ता वेट् । [अग्लचत्-अग्लोचोत् ।

ग्राम्य चौर्ये गतौ च आ० पर० सक० सेट् क्ता वेट् । ग्राम्यति
स्तेप दैत्ये गतौ चाले च आ० आत्म० सक० सेट् । ग्राम्यते
अग्लसिष्ट । अजिग्लेपत् ।

ग्राम्य सेवने आ० आ० सक० सेट् । ग्राम्यते अग्लसिष्ट । अजिग्लेपत्
स्तेप अन्वेषणे आ० आ० सक० सेट् । ग्राम्यते अग्लसिष्ट अज
ग्राम्यत् । [ग्राम्यासीत् ।

ग्राम्य कर्म हर्षयते च आ० पर० अक० अनिट् । ग्राम्यति
स्त्री पु० ग्राम्य-ङौ । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

घ

घ ५० घट-ड । घण्टायां, घर्घरशब्दे च ।

घग्घ ह्मने स्वा० पर० अक० सेट् । । घग्घति अघग्घीत् ।
घट चेष्टायां स्वा० आत्म० अक० सेट् घटादि । घटते अघटित
घटयति । घटा । [घटत्-त ।

घट हिंसे सक० संघाते अक० चु० उभ० सेट् । घाटयति-ते अजी
घट द्यूतौ वा चु० उभ० पक्षे स्वा० पर० अक० सेट् । घाटयति ते
घटति । अजीघटत्-त अघाटीत् अघटीत् । [घटयत्-त
घट शब्दकरणे चुरा० उभ० अक० सेट् इदित् । घटयति-ते अज-
घट ५० घट-अच् । कलसे, कुम्भशब्दार्थे परिमाणभेदे च ।

घटक त्रि० घटयति स्तविशिततया निरूपयति घट णिच्-ण्वल् ।
वाक्यलक्षणादिषु मध्यपातिनि पदार्थे, योजके च ।

घटना स्त्री० चु० घट-युच् । संवृतकरणे, योजने, मेलने,
करिषां समूहे च । [डम्बरे च ।

घटा स्त्री० घट-अ । घटने, सभायां, समूहे, गजसंहतौ, मेघा-
घटिका स्त्री० 'गुल्मचराणा इदित्' च घञ्चा प्रलं पलानां घटि-
का किलैके'ति ज्योतिर्विदाभरणोक्ते षष्ठिप्रलात्मके दण्डरूपे
काले । घटयति विहितकार्यकरणाय घट-णिच्-ण्वल् ।
दण्डद्वयरूपे मुहूर्त्तात्मके काले । अलौ घटः कन् । खलो
घटे । इवार्थे कन् । नितम्बे न० ।

घटी स्त्री० घटेन कालमाप्तज्ञापकेन सन्धिरेण कुम्भेन ज्ञाप्या ।
दण्डात्मके काले । अस्पर्धे डीप् । जुह्वे घटे ।

घटीयन्त्र न० इत० । कूपादितो जलोद्धारणदन्ते अरघटे,
उद्घाटने, ग्रहणीरोगभेदे च । [भेदे ।

घटोत्कच ५० हिडिम्बायां राज्ञ्यां भीमसेनाज्जाते राजव-
घट् चालने स्वा० आत्म० सक० सेट् । घट्टते अघट्टिष्ठ ।

घट् चालने चुरा० उभ० सक० सेट् । घट्टयति-ते अजघट्टत्-त
घट्ट ५० घट्टतेऽल वज् । स्नानायापतरणस्थाने (घाट) शुक्ल-
मण्डणस्थाने च । भावे घज् । चालने । [जातिभेदे ।

घट्टजीविन् ५० घट्टं जीवति जीव-णिनि । (पाटुनि) प्रसिद्धे
घट्टित त्रि० घट्ट-त्त । निर्मिते, चालिते, चित्रपटादेरङ्गनायम्
अचर्चूर्णमण्डनं लिप्ता वस्त्रादौ (कलप दिए घोटा) ।

घण्टा दीप्तौ तना० उभ० अक० सेट् । घण्टाति घण्टते । अघा-
णीत्-अघणीत् अघण्टिष्ठ । घण्टित्वा-घण्ट्या ।

घण्टा स्त्री० हन-ट तस्य नेत्रम् नि० घः । कांक्षादिनिर्जिते
वाद्यभेदे । अतिवलायां, नागधलायां, घण्टापाकस्त्री च ।

घण्टाकर्ण ५० घण्टेय कर्णात्रस्य । शिवास्तुभरभेदे घंटु ।

घण्टापथ प्रस्थीमलक्षितः, घण्टावतां हस्त्यादीनां गमनयोग्यो

वा पन्थाः टच् । 'दशधन्वन्तरो राजमार्गे घण्टापथः
सृत' इत्युक्तपरिमाणे नगरप्रधानवर्त्मनि ।

घण्टापाटलि ५० ह्यत्यन्ते अह्न-कर्मणि ट टस्य नेत्रम्
घलं नि०, पट गतौ वज् पाटस्तं लाति ला-डि कर्म० ।
(घण्टापाकलि) दृक्षभेदे ।

घण्टारवा स्त्री० घण्टेवारौति आ+र-अच् । (वमशय)
दृक्षभेदे यस्य फलं पक्वं सत् भोज्यायते ।

घण्टाली स्त्री० घण्टां तच्छब्दमलति अल-अण् डीप् । कोषा-
तक्याम् । इत० । घण्टाश्रेणौ ।

घण्टावीज ५० घण्टेय बीजमस्य । जयपाले दृक्षे ।

घण्टिका स्त्री० जुह्वा घण्टा सत्यार्थे कन् । जुह्वघण्टायां
तमुत्थाकारत्वात् (आलजिव) तालस्यजिह्वायाम् । [एवे
घण्टेप्रवर ५० व्रणदायके मङ्गलस्य मेघानाम्यां पत्न्यां जाते
घन ५० हन-अण् घनादेशः । मेघे, सस्तायां, ओषे, दाढे, र,
काटिन्ये, विस्तारे, देहे, लौहसुहारे, कफे, अम्भके, समतिघातच
घनः प्रदिष्ट' इत्युक्ते राजातीयाङ्गनयस्यान्योन्यगुणने च
यथा त्रयाणां घनः २७ चतुर्णां ६४ । निविडे, सान्द्रे, पूर्णे,
डटे च त्रि० । कांस्यतालादिवाद्ये, मध्यमन्त्र्ये लौघे च न०

घनकफ ५० घनस्य मेघस्य कफ इव । मेघोपघे करके ।

घनच्छद् ५० घनो निविडश्छदो यस्य । शिपौ ।

घनत्वच् ५० घना निविडा त्वक्यस्य । लोभे ।

घनद्रुम ५० कर्म० । विकण्टकद्रुमे ।

घननाभि ५० इत० । घ्ने तस्य मेघयोनित्वात् तन्नाभित्वं घ्न-
ज्योतिः सलिलमन्तामिति मेघद्रुते तद्देहतोक्ता । [तथात्वम्

घनपत्र ५० घनानि पत्राण्यस्य । पुनर्व्यायाम् । [स्थानतया च

घनपदवी स्त्री० इत० । आकाशे तस्य मेघाधारतया तत्सङ्घार-

घनरस ५० घनस्य रसो निष्यन्दः । जले । कर्म० । सान्द्रनिर्वा

सादौ । कर्पूरे पीलुपर्ण्याम् ५० । व० निविडरसे त्रि० ।

घनवल्लिका स्त्री० घना निविडा वल्ली । अष्टतन्त्रवालतायाम्

घनवल्ली स्त्री० घनस्य मेघस्य वल्लीव । विद्युति ।

घनसार ५० घनस्य सार इव शीतलत्वात् । कर्पूरे, दक्षिणावर्त्ते
पारदे, जले च ।

घनस्कन्ध ५० घनः स्कन्धो यस्य । कोशाच्छब्दे ।

घना स्त्री० रुद्रजटायां माषपर्ण्याम् । [राजपथे हीति नैषधम्

घनागम ५० घनानां मेघानामागमो यत् । वर्षाकाले 'घनागमे

घनाघन ५० हन-अण् नि० । इन्द्रे वर्षकमेघे मत्ते-वातमे-

जले, चक्रे, अन्योन्यघट्टने च । निरन्तरवातके त्रि० ।

घनात्यय ५० घनामात्ययो यत् काले । शरत्काले ।

घनामय पु० घनो दृढः आमयो यस्मात् पूव० खर्चूरदृष्टे ।
 घनामल पु० घनोऽमलः विशेषणसं० । वास्तुकशक्ते ।
 घनोपल पु० इत० । घनस्य उपल इव संहृत्य कठिनत्वात् ।
 करके (शिल) ।
 घस्य गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । घस्यति अघस्वीत् ।
 घरट्ट पु० घ-अच् घरोऽट्टः यस्मात् पूव० शक० । (जाता) 'प्रति-
 हट्टपथे घरट्टजादि'ति नैपथम् ।
 घर्घर पु० घनः घनः घरति यद् लुक् अच् । चलहारिध्वनौ
 नदभेदे, द्वारे, खरभेदे च । लुट्घण्टिकायाम् स्त्री० ।
 घर्घरिका स्त्री० घर्घर+अस्यर्थे ठन् । लुट्घण्टाद्यम् वाद्य-
 भेदे । भ्रष्टधाम्ने, नदभेदे च पु० ।
 घर्ज गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । घर्जति अघर्जति ।
 घर्ज्य पु० घ-सेके लक् दि०गुणः । अमार्जस्य गात्रात् निष्पन्दि-
 नि-जले, आतमे, पीप्ने च । [कतौ त्रणभेदे ।
 घर्ज्यविचर्षिका पु० घर्ज्येत्या विचर्षिका । (घामाचि) राजिका
 घर्जणाल पु० घर्जणाय अलति पर्याप्नोति अल-अच् । शिला-
 एतके (लोडा)
 घर्षणी स्त्री० घष-कर्म्मणि ल्युट् ङीप् । हरिद्रायास् ।
 घघ(स) क्षरणे भ्वा० आत्म० अक० सेट् इदित् । घघ(स)ते
 अघघ(सि)ट् । [घस्यति ।
 घस भक्षणे भ्वा० पर० सक० अनिट् । घसति । अघसत् । दन्ता
 घस्मर लि० घस-कप्ररच् । भक्षणधीले ।
 घस्व पु० घस-रक् । द्विसे । द्विसे लि० ।
 घाट पु० घु० घट-अच् । ओवायाः पशुङ्गमे । तत्रैवार्थे
 स्त्री० टाप् । स्वार्थे कन् अत्रैवार्थे ।
 घाण्टिका पु० घण्टया चरति ठक् । 'राज्ञां प्रनोषधमये घण्टा
 शिलास्तु घाण्टिका' इत्युक्तलक्षणेषु राज्ञां प्रनोषनाय घण्टां
 वाद्यित्वा स्तुतिपाठकेषु, धुस्त्रे च । घण्टावादके लि० ।
 घात पु० हन-घञ् । प्रहारे, मारणे, अङ्गस्य पूरणे, गुणने च ।
 करणे घञ् । बाणे ।
 घातिन् लि० हन-तच्छीलार्थे शिनि । हननकरग्रीले ।
 घातुक लि० हन-उकञ् । द्विसे, मूरे च ।
 घार पु० घ-सेके घञ् । सेचने । [भक्ष्यभेदे (घिञ्घाड़) ।
 घार्त्तिक पु० हतेन निर्मितः तस्य विकारो ना ठक् । हतपूरे
 घास पु० घस-कर्म्मणि घञ् । गवादीनां भक्ष्ये लणभेदे ।
 घिण्य ग्रहणे भ्वा० आ० सक० सेट् इदिण् । घिण्यते अघिण्यट्
 घु ध्वनौ भ्वा० आत्म० अक० अनिट् । घवते अघोष्ट ।
 घुट आवर्त्तने भ्वा० आत्म० सक० सेट् । घोटते अघुटत्

अघोटिष्ट ।

[जुघोट ।

घुट प्रतिघाते त० कुटा० पर० सक० सेट् । घुटति अघुटीत्
 घुट पु० त० घुट-अच् । चरणयन्त्रौ गुल्फे । इन् । तत्रैवार्थे
 स्त्री० वा ङीप् । स्वार्थे कन् अत्रैवार्थे । [जुघोट ।
 घुंढ व्याघाते त० घु० पर० सक० सेट् । घुंढति अघुंढीत्
 घुण भ्रमणे त० पर० सेट् । घोणते अघोणिष्ट ।
 घुण भ्रमणे त० पर० सेट् । घुणति अघोणीत् ।
 घुण्य ग्रहणे भ्वा० आत्म० सक० सेट् । घुणते अघोणिष्ट ।
 घुण्य पु० घुण-क । खनामख्याते काठभक्षकक्रमौ ।
 घुण्ट पु० घुट-क नि० छम् । गुल्फे । स्वार्थे कन् । तत्रैवार्थे ।
 घुर ध्वनौ भीमभवेन च त० पर० अक० सेट् । घुरति अघोरीत् ।
 घुरुर पु० घुरित्वयन्त्रं ध्वनिं घुरति घुर-क । (घुरुरिया) कीट-
 भेदे शूकरशब्दे च 'न घुरुरायितघुरीति सा० इमरि०
 घुष कान्तौ कतौच भ्वा० आत्म० सक० सेट् इदित् । घुंसते अघुंसिष्ट
 घुष वधे भ्वा० पर० सक० सेट् । घोषति अघुषत् ।
 घुष स्तनौ आविष्करणे च वा घु० उभ० प्रत्ते भ्वा० पर० सक०
 सेट् । घोषयति ते घोषति अजुघुषत् त । अघुषत् ।
 घुस्त्रण न० घुस-कणश्च । ऊङ्गमे । 'घुस्त्रणैर्यत् जलाशयोदरे'
 इति नैपथम् ।
 घूक पु० घू इति कायति कै-क । उल्ले मेचके ।
 घूकारि पु० इत० काके तस्य मेचकवैरित्य लीकसिद्धम् ।
 घूकावास पु० इत० । बाखोटदृष्टे तस्य निविडहृत्संश्रान्ता-
 युतत्वेन कीटरतल्यात् दिवाभीरोर्घूकस्यावासस्थानत्वम् ।
 घूर हिंसायां सक० जोरतायास् अक० दि० आत्म० सेट् ।
 घूर्यते अघूरिष्ट । घूर्णः । [घूर्णितः ।
 घूर्ण भ्रमणे त० उभ० सक० सेट् । घूर्णति ते अघूर्णीत् अघूर्णिष्ट
 घृ सेके भ्वा० पर० सक० अनिट् । घरति अघार्थीत् । [घारितः
 घृ सेके घु० उभ० सक० सेट् । घारयति ते अजीघरत् त । घारयिता
 घृ भारे अक० सेके सक० जु० पर० अनिट् । जिघर्त्ति अघार्थीत् ।
 घृण दीप्तौ तना० उभ० अक० सेट् । घर्णोति घर्णते अघर्णीत् ।
 घृण्य ग्रहणे भ्वा० आत्म० सक० सेट् इदिण् । घृण्यते अघृणिष्ट ।
 घृणा स्त्री० घ-सेके नक् । कारुण्ये, दयायां, जुगुप्सायाश्च ।
 घृणि पु० घ-नि नि० गुणाभावः । किरणे, ज्वालायां, तरङ्गे,
 सूर्ये च ।
 घृत न० घ-भासे भावे क्त । दीप्तौ । कर्त्तरि क्त । दीप्ते लि० । सेका
 र्थस्य कर्त्तरि क्त । जले, पक्कनवनीते सर्पिणि च न० ।
 घृतकुमारी स्त्री० हतप्रधाना कुमारी । खनामख्यातायामो-
 पधौ तस्या हि दले दधिते हतमिव कवति ।

घृतपूर पु० घृतेन पूर्यते पूर-घञ् । पक्वाक्षभेदे (चित्रोड) ।
घृताची स्त्री० असुरोभेदे ।

घृष संघर्षे सक० हर्षे अक० भ्रा० आत्स० सेट् । धर्षते अघर्षिष्ट
घृष्टि पु० घष-क्तिश्च । वराहे । क्तिन् । घर्षणे, सङ्घर्षायां, विष्णु-
क्रान्तायां, वाराह्याश्च स्त्री० ।

घृष्टिला स्त्री० घृष्टिं लाति ला-क । घृष्टिपर्याम् । (चाकुलिया)
घोट(क) पु० घट-अच् खलु वा । अश्वे । [लोके प्रसिद्धः ।
घोटकारि पु० इत० । महिषे तस्य महिषेण सह वैरभावश्च
घोणा स्त्री० घुण-अच् । अश्वनाशिकायां, नासामात्रे च ।
घोषान् पु० घोषा नासाऽस्यस्य ब्रीह्यादित्वात् इनि ।
वराहे तस्य दीर्घनासत्वात् तथात्वम् ।

घोण्टा स्त्री० घुण-ट तस्य नेत्वम् । (नेत्राकुल) वद्रीभेदे ।
घोर पु० घुर-अच् । शिवे, ऋषिभेदे, सांख्योक्तेषु रजःप्रधानेषु
आकाशादिविशेषधर्मेषु । विषे न० । दारुणे, भयानके,
दुर्गमे च त्रि० ।

घोरं रासन पु० घोरं रासनं शब्दोऽस्य । इगाले ।
घोरा स्त्री० घुर-अच् । देवताडीलतायां, भयानकायां रात्रौ,
सांख्योक्तायां राजसां मनोहतौ, ज्योतिषोक्ते 'रवानुपमे
संक्रमे भास्करस्य भवेद्दोर'नास्तीत्युक्ते रविसंक्रान्तिभेदे च ।

घोल पु० न० घुड-कर्म्मणि घञ् डस्य ल । तन्ने मथितदम्नि ।

घोष पु० घोषन्ति गात्रोऽत्र घुष-आधारे घञ् । आभीरपङ्कगाम्
भावे घञ् । ध्वनौ, अम्बुदेनादे च । कर्त्तरि अच् । अपाभागे,
व्याकरणोक्ते वर्णविशेषोत्पत्तौ वा ह्यप्रयत्नभेदे च । कांक्षे न० ।

घोषणा स्त्री० घुष-णिच्-युच् । लोके स्वापनार्थसङ्घैः शब्दकरणे ।

घोषा स्त्री० घुषते भ्रमरैरियं कर्म्मणि घञ् । शतपुष्पायां,
मधुरिकायां, कर्कटमृत्तुां, कोशातक्याश्च ।

घ्रा गन्धग्रहणे भ्रा० पर० अक० ग्रहणमात्रे सक० अनिट् । विप्रति
अघ्रात्-अघ्रासीत् । घ्राणः-घ्रातः । [आघ्राते त्रि०

घ्राण्य न० घ्रायतेऽनेन घ्रा-ल्युट् । नासिकायाम् । घ्रा-क्त ।

घ्राण्यतर्पण पु० घ्राण्यं नासिकां तर्पयति ढृ-णिच्-ल्यु । सुगन्धौ

ड

ड ५० डु-ड । विषये, विषयरत्नायाम् ।

डु ध्वनौ भ्रा० आत्स० अक० अनिट् । डवते अडविष्ट ।

च

च अच्य० चि-ड । अन्वाचने (एकस्य प्राधान्येनेतरस्यानुपपन्ने-
चोक्तौ) यथा यामं गच्छ अजाज्ञानय अत्र यामगमन-

मेव मुख्यमजानयनन्वानुपपन्नम् । ससुद्धये (परस्पर-
मेचारहितस्यानेकस्य एकस्मिन् कर्म्मार्थौ अन्ये) यथा
पिता पुत्रश्च यामं गच्छति । अत्रैकस्मिन् गमने कर्म्मणि
पितृरिव पुत्रस्यापि अन्यः । इतरेतरयोगे (परस्पर
सापेक्षाणामेकस्मिन् कर्म्मार्थावस्थे) तत्र च द्वन्द्वमासएव
यथा पितापुत्रौ गच्छतः । अत्रोभयोरपि एकस्मिन् प्रत्येक-
रूपेण गमने परस्परसापेक्षतयैवान्वयः अन्वाचयादयमेवास्ति
विशेषः । सापेक्षता च स्वघटितनामोत्तरवर्ति विभक्त्यन्व-
यित्वेन । समाहारे (मिलितानामन्वये) यथा हस्तपादं
वाद्यति अत्र हस्तादीनां मिलितानामेवान्वयः इतरेतरयोगे
तु प्रत्येकस्यान्वयः अथवा तद्वर्ति पदसमुदयोपस्थाप्यतत्तत्
पदार्थसंहतिरेव तत्र प्रधानं संहतेश्चैकत्वात् तत्रैकवचनता ।
व्यासवाक्ये च चकारोभयत्र इतरेतरयोगस्य समाहार-
रूपसंहतेश्च प्राधान्यं द्योत्यते । पञ्चानन्दे, अवधारणे, हेतौ,
तत्त्वत्वे, विनियोगे, पादपूरणे च । चखण्डे, चन्द्रे,
कच्छपे, चौरै च पु० । दुर्जने निर्बीजे च त्रि० ।

चक्र भ्रान्तौ सौ० पर० अक० सेट् इदित् । चङ्कति अचङ्कति ।

चक्र प्रतिघाते सक० ढप्रौ अक्-भ्रा० उभ० सेट् घटा० ।

चकति-ते अचकीत्-अचकीत् अचकित । चकयति ।

चकास दीप्तौ अदा० जजा० पर० अक० सेट् । चकास्ति
अचकासीत् । अचचकासत् ।

चकित न० चक-भावे क्त । भये, । कर्त्तरि क्त । भीते त्रि० ।

चोड़याक्षरपादके ह्रन्दोभेदे स्त्री० ।

चकीर पु० चक-ढप्रौ ओरन् । खनामख्याते-पश्चिमभेदे चकीर
मारण्यकरीति स्यारिः ।

चक्र आर्त्तौ चुरा० उभ० सक० सेट् । चक्रयति-ते अचचक्रत्-त

चक्र पु० क्रियतेऽनेन क-घञर्थे क नि० ह्रिवम् । चक्रगते

पक्षिणि, (चका) रथाङ्गे, (चाका) सैन्ये, समुदाये, राष्ट्रे, दम्भ
भेदे, कुम्भकारोपकरणे, 'कलसे निजछेत्तुदण्डजः किञ्च-

चक्रभ्रमिकारिते'ति नैषधम् अस्तुभेदे । पुटभेदे, जलावर्त्ते,
यामजाले, तगरपुष्पे, व्यूहभेदे, तन्त्रोक्तेषु सूत्राधारादिषु

स्थितेषु षट्सु पद्मेषु, सर्वतोभद्रादिषु, देवार्चनयन्त्रेषु, 'त्री-

चक्रमेतदुदितमि'ति तन्त्रम् । सन्वदीचोपयोगिषु अकडमा
दिषु, धीरादिचक्रेषु, 'प्रहस्य भैरवीचक्रे सर्वे वर्णाङ्गिजो-

त्तमा' इति तन्त्रम् अलङ्कारोक्ते काव्यव्यवस्थे च न० ।
अर्द्धार्थादित्वात् द्विलिङ्गत्वेऽपि लङ्भेदेनेवास्ति लिङ्गनिबन्धः

चक्रक पु० चक्रमिदं कायति कै-क । स्वापेक्षामेक्षमिदं निब-
धनेऽनितप्रसङ्गरूपे तर्कभेदे ।

चक्रकारक न० नखाकतित्वेन चक्रवत् वेदनं करोति क-खुल्
ईत० । व्याघ्रनखाख्ये गन्धद्रव्ये ।

चक्रकुल्या स्त्री० चक्रस्य तद्वद्वेदनाकारस्य कुल्येवाधारः ।
(चाकुलिया) छत्रिपण्याम् । [चक्रमर्द] । (दादमर्दन)

चक्रगज पु० चक्रे चक्राकारे दद्रुरोगे गजद्वय मर्दकत्वात् ।
चक्रगुच्छ पु० चक्रमिव वेदनाकारो गुच्छःस्तत्रो यस्य ।
अशोकवृक्षे । [विष्णौ, सर्पे च ।

चक्रधर पु० चक्रमस्त्रभेदं फणमण्डलं वा धारयति छ-अच् ।
चक्रधारा स्त्री० चक्रस्य धारायम् । चक्रापे यदंशस्य तीक्ष्णता
सा चापे एवेत्यपमेव धारा । [नखाख्ये गन्धद्रव्ये ।

चक्रनख पु० चक्राकारो नखद्वय क्षुब्धादि० न एतम् । व्याघ्र-
चक्रपद्माट पु० पद्मं पद्ममण्डलं अण् पद्माटोगजचक्रे
चक्राकारे दद्रुरोगे पद्माटः गजद्वय मर्दकत्वात् । चक्रमर्द
वृक्षे (दादमर्दन) [छत्रिपण्याम्

चक्रपर्वणी स्त्री० चक्रमिव पर्वणमस्याः ङीप् । (चाकुलिया)
चक्रपाणि पु० चक्रं प्रहरणं पाणौ यस्य । विष्णौ ।
चक्रपाद पु० चक्रं पाद इव गतिशोधनत्वात् यस्य । रथे
चक्रमिव पादोऽस्य । हस्तिनि ।

चक्रपुष्करिणी स्त्री० हरिक्रमेण निखाता पुष्करिणी ।
काशीतीर्थस्य मणिकर्णिकास्यो चक्रतीर्थे । [योगः ।
चक्रबन्ध पु० चक्रयोः मेलकत्वात् चन्वुरिव । सूर्ये दिवाहि तयो
चक्रभेदिनी स्त्री० चक्रौ भिनन्ति परस्परं वियोजयति भिद-
णिनि । रात्रौ तत्र हि तयोर्वियोगः लोकप्रसिद्धः ।

चक्रभ्रम पु० चक्रमिव भ्रमति अच् । कुन्दाख्ये शिल्पिनां यन्त्रभेदे
चक्रमर्द पु० चक्रं चक्राकारं दद्रुरोगं कृद्भाति कृद-अण् ।
(दादमर्दन) क्षुपभेदे । एबुल् चक्रमर्दकोऽप्यत्र ।

चक्रला स्त्री० चक्रं रोगभेदं लाति ला-क । उच्चटायाम् सुलाभेदे
चक्रवर्तिन् पु० चक्रे भ्रमण्डले, वर्तितुं, चक्रं सैन्यचक्रं वा
सर्वभूमौ वर्तयितुं योत्तमं स एत-एत-णिच् वा णिनि ।
समुद्रपर्यान्तक्षितेरधीश्वरे, वास्तुकशास्त्रे च । चक्रात् वर्तिनि
वि० । जलकायां, जटामांस्याम् अलङ्कारके च स्त्री० ङीप् ।

चक्रवाक पु० चक्रगन्धेन उच्यते वक्-परिभाषणे कर्मणि
वञ् । स्वनामस्थाने खगे । [पर्वते । मण्डले न०
चक्रवाड(ल) पु० चक्रमिव वाडते वेदयति अच् । लोकालोक
चक्रवृद्धि स्त्री० 'वृद्धेरपि पुनर्वृद्धिश्चक्रेवृद्धिर्दाहते'ति मल्लुतो
वृद्धिभेदे (वृद्धेर सुट) ।

चक्रव्यूह पु० चक्रमिव व्यूहः सैन्यस्थितिरेवनाविशेषः ।
युद्धायै मण्डलाकारे सैन्यस्थापने ।

चक्रा स्त्री० चक्र तप्तौ रक् । नागरकुस्तायां, कर्कटशृङ्गायाम् ।
चक्राङ्ग पु० चक्रस्याङ्गमर्दचक्रमिवाङ्गं यस्य । हंसे । चक्रमङ्ग-
मस्य । रथे । [माचिकायां, मग्निघायाञ्च

चक्राङ्गा स्त्री० चक्रं तद्विकरमङ्गमस्याः । कटुरोहिण्यां, हिल-
चक्रिन् पु० चक्र+अस्यर्थे ङनि । विष्णौ, सर्पे, चक्रवाके,
कुम्भकारे, सूचके, तैलिकभेदे चक्रवर्तिनि, चक्रमर्दं व्याल-
नखे, खरे, यामजालिके च । चक्रवति वि० ।

चक्रावृत्त पु० चक्रवत् भ्रमणमस्यास्ति मत्तम् मस्य वः नि० अत
ईत्तम् । गर्दभे, श्वभेदे च ।

चक्र कथने त्यागे च अदा० व्यात्म० सक० सेट् । चट् । अस्त्रम्
अख्यत भाष्यमते अकुशासीत् अकुशात् । त्यागे तु
समचक्षिप । [(चाकना) ।

चक्षुण न० चक्ष-ल्यु न खादेशः । मद्यमानरोचके अवर्दणे
चक्षुःश्रवस् पु० चक्षुषा शृणोति शृ-असृन् चक्षुरेव श्रवः
कर्णौ यस्य वा । सर्पे ।

चक्षुष्य पु० चक्षुषे हितः यत् । केतके, पुण्ड्रिकवृक्षे, योभाङ्गने,
रसाङ्गने च । सौवीराङ्गने स्थलपद्मे, खर्परीतले च न० ।
मियदर्शने, चक्षुर्हिते च वि० । कुलत्पिकायां, सुभगायाम्,
अजशृङ्गाम्, वनकुलत्पिकायाञ्च स्त्री० ।

चक्षुस् न० चक्ष-उशि भिक्षु तेन न ख्यादेशः । लोचने ।
चक्षुषातने स्वादि० पर० सक० सेट् । चक्षोति अचक्षीत् अचक्षीत्
चक्षुर पु० सौ० चक्षि उरच् । रथे, वृक्षे च । मानमात्रे न० ।
चक्षुमण न० क्रम-यद्-ल्युट् । पुनः पुनर्भ्रमणे, अतिशब्दभ्रमणे,
इतस्ततो भ्रमणे, कुटिलभ्रमणे च ।

चक्षुरी स्त्री० चक्षुच-गतौ घञ् तं लाति ला-क रसलः चक्षु-
अत्यर्थे र वा गौरा० ङीप् । भ्रमज्ञां, तिलिङ्गीवृक्षे च ।
चक्षुरीक पु० चर-ईकन् पर्करीकादित्वात् नि० । भ्रमरे ।
चक्षुल पु० चक्षुच-अलच् चक्षुं गतिं वा लाति ला-क वा ।
काष्ठके, वायौ च । चपले, अस्थिरे च वि० । विद्युति,
लक्ष्म्याञ्च स्त्री० ।

चक्ष्वा स्त्री० चक्षुच-अच् । नञ्निर्मिते कटभेदे (चांच) चक्षुवेति
इवार्थे कन् 'लुप् मनुष्ये' इति तस्य लुप् । तण्मयपुष्ट्ये ।
चक्षु पु० चक्षुच-उ । एरण्डके, रत्नैरण्डे, नाडीवशाके च ।
षलिषामोष्ठे (शेट) । अत्र वा ऊङ् इत्येके । चक्षूः ।
चक्षुस्त्रिच पु० स्त्री० चक्षुः स्त्रिचिरव यस्य । कारगडवपणिणि
स्त्रीलपत्ते वा ङीप् । वा कप् अत्रैव ।

चट भेदे स्वा० पर० सक० सेट् । चटति अचटीत्-अचटीत् ।
चट वधे भेदे च च० उभ० सक० सेट् । चटयति ते अचोचटत्

चटक पु० चटति भिनत्ति धान्यादिकम् कुन् । कलविह्वे (चटुइ)
स्वार्थे कन् चटककोऽप्यत्र । जातौ स्त्रियामजादित्वात् टाप्
न तु ङीप् । कन्पवत् चटकिका ।

चटकाशिरस् पु० चटकायाः शिर इव । पिप्पलीमूले ।

चटु पु० चट-कु । प्रियवाक्ये, प्रतिनामासनभेदे, उदरे च ।
क्षौवल्लमपीत्यन्वे ।

चटुल वि० चट-उलच् । चट्टले, चपले । विद्युति स्त्री० ।

चड कोपे भा० आत्म० अक० सेट् इदित् । चण्डते अचण्डित् ।

चड कोपे चुरा० उभ० अक० सेट् इदित् । चण्डयति ते अच-
चण्डत् त । [चाणयति ।

चण शब्दे भा० पर० सक० सेट् । चणति अचाणीत्-अचणीत्
चण गतौ हिंसे च भा० पर० सक० सेट् वा घटा० । चणति
अचाणीत्-अचणीत् । चणयति-चाणयति ।

चण दाने भा० पर० अक० सेट् घटा० । चणति अचणीत्-
अचाणीत् । चणयति । [यस्य गोत्रापत्यं चाणक्यः ।

चणक पु० चण-दाने कुन् । शस्यभेदे (बुट्टा) (छोला) छनिभेदे च
चण्ड पु० चडि-कोपे-अण् । तिनिडीहले, यमदूते दैत्यभेदे च ।
तीक्ष्णं न० । तीक्ष्णतापति अतिकोपने च लि० । स्त्रियां
ङीप् । चण्डी । 'मल्लिकासुकुले चण्डी' लुङ्घटः ।

चण्डा पु० चडि-अच् टाप् । चोरनामगन्धर्व्ये, शङ्खपुष्प्याम्,
लिङ्गिनीलतायां, कपिकच्छां, आसुपण्यां, श्वेतदूर्वायां,
पद्मावतीनद्याञ्च ।

चण्डांशु पु० चण्डालोवा अंशवो यस्य । सूर्ये ।

चण्डात पु० चण्डमतति अत-अच् । करवीरे ।

चण्डातक पु० न० चण्डा कोपनामतति अत-अच् । वरस्त्रीणां
मङ्गैरुपर्यन्ते वस्त्रे । [ब्राह्मण्यादित्वादिने सङ्कीर्ण्यर्थे

चण्डाल पु० चडि-आलच् । स्वनामख्याते जातिभेदे, मूत्रेण
चण्डिमन् पु० चण्डस्य भावः दमनिच् । उपलब्धे ।

चण्डी स्त्री० चडि-अच् वल्गादित्वात् ङीप् । कोपवल्गां दुर्गायां
तन्माहात्म्ययुक्तात्वात् सप्तशतीनामके स्तोत्रे च 'चण्ड्याः
शतावृत्तिपाठादिति स्मृतिः ।

चण्डीकुसुम पु० चण्डीमित्रं कुसुमं यस्य । रक्तकरवीरहले ।

चत याचने भा० उ० द्विक० सेट् । चतति-ते अचतीत् अचतिट्
चतुःपती स्त्री० चत्वारि चत्वारि पत्न्याख्यस्याः । जुष्टपापाण्यभेदे-

चतुःपर्णी स्त्री० चत्वारिचत्वारि प्रतिपथं पर्णान्यस्याः । जुष्टा-
म्लिकायाम् (आमरुश्च)

चतुःफला स्त्री० चतुर्धा विभक्तं फलमस्याः । नागवल्गायाम्

चतुःशाला न० चतस्रः अत्योत्याभिः स्यः शाला यत् ।

अत्योत्याभिमुखस्तद्वचस्तत्कृत्युतभवने, 'एकपात्रे चतुःशाले,
दुर्भिजे इति ज्योतिषम् ।

चतुःसम न० चत्वारि समानि यत् । 'लवङ्गं जीरकं पथ्या
यमानी च चतुःसममित्युक्ते लवङ्गादितल्यचतुर्द्वयो-
त्तके औषधे, 'कस्तूरिकाया द्वौ भागौ चत्वारश्चन्दनस्य त ।
कुङ्कुमस्य त्रयश्चैव शशिनश्च चतुःसम मित्युक्तेषु मिलि-
नेषु तत्तत्परिमाणान्वितकस्तूरीचन्दनकुङ्कुमकर्पूरेषु च ।
वा सत्ये चतुःसममप्युभयत ।

चतुर् वि० न० व० चत-उरन् । चतुःसंख्यायाम्, चतुःसंख्या-
न्विते च । स्त्रियां चतस्रः । [नेत्रगोचरे च लि० ।

चतुर पु० चत-उरच् । हस्तिशालायाम् । कार्यकुशले, दक्षे,

चतुरङ्ग न० चत्वारि अङ्गानि यस्य । हस्त्यश्चरयपदातिरूपा-
ङ्गचतुष्टययुते सैन्ये । रत्ताहरितपीतश्यामलरूपाणि चत्वारि
वसरूपाणि क्रीडासाधनान्यङ्गान्यस्य । (चतुरराजी) क्रीडाभेदे

चतुरङ्गुला स्त्री० चतस्रोऽङ्गुल्यः प्रमाणस्य प्रमाणः अच-
समा० । आरग्वधे (सोन्ढाल) ।

चतुरस्र वि० चतस्रः अश्वयः कोणाः यस्य सुप्रातेत्यादि
नि० । चतुष्कोणे, ज्योतिषोक्तयोः लग्नाश्चतुर्थाष्टमस्थान-
योश्च । दन्त्यगर्भं चतुरस्रमित्यन्वे । [मुखादयोऽप्यत्र ।

चतुरानन पु० चत्वारि आननानि यस्य । ब्रह्मणि एवं चतु
चतुर्थ वि० चतुर्थं पूरणः । येन चतुःसंख्या पूर्यते तावथे
तरीये । [हराः सुता' इति स्मृतिः ।

चतुर्थांश पु० चतुर्थोऽंशः । चतुर्भागैकभागे प्रादे, 'चतुर्थांश-
चतुर्थी स्त्री० चन्द्रस्य चतुर्थकलायाः प्रवेशनिर्गमनरूपक्रिया-

त्मकतिथौ, व्याकरणोक्तेषु ह्येभ्याम् अच् इति प्रत्ययेभ्यश्च
चतुर्हन्त पु० चत्वारो हन्ता अस्य । ऐरावते इन्द्रगजे ।

चतुर्हशन् वि० न० व० । चतुरधिका दश । संख्याभेदे तत्-
संख्याते पदार्थे च । तत्संख्यापूरणे तु षट् । चतुर्हः

स्त्रियां चतुर्हशी । चन्द्रस्य चतुर्हशकलाक्रियायां चतुर्हशी ।

चतुर्होत्त न० चतुर्भिर्वाह्यते यत्तु चतुर्होत्तं तद्व्यत्ये इत्युक्ते
द्विपदेचतुर्भिर्वाह्ये यानभेदे (चौदोल) ।

चतुर्धा अव्य० चतुःप्रकारम् धाच् । चतुःप्रकारे ।

चतुर्भद्र न० चत्वारि भद्राणि धर्मार्थकाममोक्षरूपाणि कल्या-
णानि अन्धनानतिरेकोष्ण समाहृतानि । मिलिते धर्मादिचतुष्टये ।

चतुर्भुज पु० चत्वारो भुजा इत्या अस्य । नारायणे ।

चतुर्भुग न० चतुर्धा भुगानां समाहारः पात्वादित्वात् ङीप् ।
सत्यवेताहापरकलिरूपभुगचतुष्टये 'विषयेयंतस्तुर्भुगमितिभट्टः
चतुर्वर्ग पु० चतुर्धा धर्मार्थकाममोक्षाणां वर्गः सप्तदावः ।

धर्माधिकाममोक्षेषु चतुर्थं पुरुषं धेयम् ।
 चतुर्विंशति स्त्री० चतुरधिका विंशतिः । (चत्विश) चतुर्थत-
 विंशतिसंख्यायाम्, तत् संख्याते च ।
 चतुर्विंशत् पु० चतस्रो विद्या वेदज्ञानरूपा यस्य । चतुर्वेद-
 वेत्तरि । प्रज्ञादायि द्विपदद्विः । चातुर्वेदोऽप्यत्र ।
 चतुर्विंशशरीर न० कर्म० । जरायुजागुलजस्वेदजोद्विज्जेषु
 शरीरेषु । चतुर्विंशशरीराणि धृत्वा सृष्ट्वा सङ्क्षेप इति
 चतुर्व्यूह पु० सृष्ट्यादिकार्याधिं चत्वारो व्यूहा विभागा यस्य ।
 बाह्यदेवसङ्कर्षणप्रद्युम्नानिर्गुह्यात्मके विष्णौ । [चतुर्वे च
 चतुष्क न० चतुर्भिः स्तम्भैः कायति कै-क । चतुःस्तम्भयुक्तमण्डपे
 चतुष्टय त्रि० चत्वारोऽवयवा विधा अस्य तस्य । चतुर्विभाग-
 वति चतुष्के च । स्त्रियां ङीप् 'प्रहृत्तिरासीच्छब्दानां चरितायां
 चतुष्टयो'ति कुमारः । [ङीप् । (सुसुनी) शाकभेदे ।
 चतुष्पत्री स्त्री० चत्वारि चत्वारि प्रत्येकपत्रे पत्राण्यस्याः
 चतुष्पथ पु० चत्वारः पन्थानः ब्रह्मचर्यादयः आश्रमा यस्य
 अच् समा० । ब्राह्मणे । चतुर्थां पथां समाहारः अच् ।
 (चौमाथा) चतुर्मुखे पथि ।
 चतुष्पद पु० चत्वारि पदानि चरणा यस्य । गवादीं पशूनां ।
 ज्योतिषोक्ते करणभेदे, मेघद्वयसिंहधतुरन्याईमकरपूर्वा
 ईरूपराशिभेदे च । पादद्वयस्य पाद्भावे चतुष्पादस्य ।
 चतुष्पदी स्त्री० चत्वारः पादा अस्याः पादस्य पाद्भावे ङीप्
 पद्भावाः । चतुश्चरणत्वे पदे । [चत् । सुद्राक्षिकायाम्
 चतुष्पदी स्त्री० चत्वारि चत्वारि प्रतिपथं पथान्यस्याः । (आम-
 चतुस्त्रिंशत् त्रि० चतुरधिका त्रिंशत् । चतुरधिकायां त्रिंशति
 (चौतिश) तत्संख्याते च चतुश्चत्वारिंशदादयोऽप्येवम् ।
 चत्वर न० चत-चरच् । स्यङिङले, यागार्थं संकृतभूमौ, अङ्गने
 च (उठान) । [चत्विश) संख्याभेदे तत्संख्याते च ।
 चत्वारिंशत् स्त्री० चत्वारि दशतः परिमाणमस्य त्रि० ।
 चत्वाल पु० चत-वालच् । होमकुण्डे, दर्भे च ।
 चट् याचने आ० उभ० द्विक० सेट् । चटति-ते अचदीत् ।
 चट् आह्लादे दीप्तौ च आ० पर० अक० सेट् इदित् ।
 चन्दति अचन्दीत् ।
 चन हिंसायां श्लाघाप्रतिपाते च आ० पर० सक० सेट् घटा०
 चनति । अचानीत्-अचनीत् । चनयति ।
 चन शब्दे हृदा० पर० अक० सेट् । चनति । अचानीत्-अच-
 नीत् । चनयति । [अप्यर्थे च ।
 चन अच्य० चन-शब्दे-अच् । असाकल्ये यथा किञ्चन ।
 चनुच गतौ आ० पर० सक० सेट् । चनुचि अचनुचीत् 'चनु'

हुजम्भमिते'ति वेषो० । [वानरभेदे, श्रोत्रभेदे च ।
 चन्दन चदि-चिच्-ल्यु । मलयजाते गन्धसारे, रक्तचन्दने,
 चन्दनधेनु स्त्री० चन्दनेनाङ्गिता धेनुः । 'पतिपुत्रवती नारी
 क्रियते भर्तुरप्यतः । चन्दनेनाङ्गिता धेनुस्तस्याः स्वर्गाय
 दीयते' इति स्मृत्युक्तायां चन्दनाङ्गितायां देयधेनुवाम् ।
 चन्दनपुष्प न० चन्दनश्वेषु पुष्पमस्य । लवङ्गे ।
 चन्द्र पु० चदि-रक् । इन्दौ, मृगशिरानक्षत्रे, कर्पूरे, काम्बुक्षेत्रे,
 हीरके, चले, काप्ये, सुन्दरे, कणवर्णे मयूरचन्द्रके,
 शोणस्तुताफले च । आह्लादकद्रव्ये त्रि० स्तुर्णे, सुक्ते च न०
 चन्द्रक पु० चन्द्र इव कायति कै-क इवायं कन् वा । मयूरस्य
 पक्षस्थिते चन्द्राक्षतौ पदार्थे, मत्स्यभेदे (चांदा) शिपु-
 बोले, शुभमरिचे च ।
 चन्द्रकला स्त्री० इत० । चन्द्रस्य षोडशे भागे, द्रविडवाद्यभेदे च
 चन्द्रकान्त पु० चन्द्रः कान्तोऽभीष्टो यस्य । खनामख्याते
 मणिभेदे तद्दर्शने हि तस्य जलसाधत् तत्कान्तत्वम् ।
 कैरवे, श्रीखण्डचन्दने च न० । रालौ, ज्योत्स्नायां,
 चन्द्रघोषायां, चन्द्रपत्न्याश्च स्त्री० ।
 चन्द्रकान्ति न० चन्द्रश्वेष कान्तिरस्य शुभत्वात् । रजते रूप्ये,
 इत० चन्द्रस्य दीप्तौ । [प्रदीर्घः । मयूरे ।
 चन्द्रकावत् पु० चन्द्रक+अस्यर्थे मतम् मस्य चः संशयां पूर्व
 चन्द्रकिन् पु० चन्द्रक+अस्यर्थे इति । मयूरे ।
 चन्द्रकूट पु० कामरूपस्य पर्वतभेदे ।
 चन्द्रगुप्त पु० प्रकृतनन्दस्य सुरानाकर्त्रां दासां जाते चाणक्येन
 योगानन्दं सफलं कृत्वा कतराज्याभिषेके राजभेदे ।
 चन्द्रपुष्पी स्त्री० चन्द्र इव शुभं पुष्पमस्याः । श्वेतकन्दकायां
 चन्द्रवाला स्त्री० चन्द्रस्य कर्पूरस्य बालेव तत्स्यगन्धत्वात् ।
 स्तूलैलायाम् । अत्यन्तवमध्य इत्यर्थे ।
 चन्द्रभागा स्त्री० काश्मीरदेशस्य नदीभेदे ।
 चन्द्रमण्डल न० इत० । चन्द्रस्य मण्डलाकारे विभक्ते ।
 चन्द्रमसु पु० चन्द्रभाङ्गादं मिमीतेति अग्निमादेशः चन्द्रं कर्पूरं
 माति तल्लयति सा-अधि वा । चन्दे ।
 चन्द्रमौलि पु० चन्द्रो मोलौ यस्य । चन्द्रशेखरे शिवे ।
 चन्द्रवल्ली स्त्री० इत० । सोमलतायाम् । [माधवीलतायाम्
 चन्द्रवल्ली स्त्री० चन्द्र इव वल्ली सुधातल्यमधुस्रावित्वात् ।
 चन्द्रव्रत न० चन्द्रस्य चन्द्रलोकप्राप्तये व्रतम् नियमः । चा-
 न्द्रायणसंस्के व्रते ।
 चन्द्रशाला स्त्री० चन्द्रः शालेवाधारे यस्याः । ज्योत्स्नायां ।
 चन्द्र इवाङ्गुदिका शाला । प्रासादोपरिस्थे भूहे (चिखेवर)

स्वार्थे कन् तवै व । [देशस्थे पर्वतभेदे च ।
 चन्द्रशेखर पु० चन्द्रः शेखरं शिरोभूषणं यस्य । शिवे पूर्व-
 चन्द्रसम्भव पु० सम्भवत्यस्मात् सम्भवः चन्द्रः सम्भवो यस्य ।
 बुधे एवं सोमसुतादयोत्यत्र । नर्मदायां, इधूलैलायाञ्च स्त्री० ।
 चन्द्रहास पु० चन्द्र इव हासः प्रभास्य चन्द्रं हसति वा
 सितत्वात् अण् वा । खड्गे । रौप्ये न० गुहूच्यां स्त्री० ।
 चन्द्रा स्त्री० चदि-रक् । एलायां, चन्द्रातपे च (चान्द्रोया) ।
 चन्द्रातप पु० चन्द्रस्य आतो गमनं ततः पाति पा-क ।
 (चादोया) विताने चन्द्रस्य आतप इव किरणः । ज्योत्-
 स्नायाम् । [तारापीडसुते न्यभेदे च ।
 चन्द्रापीड पु० चन्द्र आपीडः शिरोभूषणं यस्य । शिवे,
 चन्द्रिका स्त्री० चन्द्रः स्वाम्यत्वेन अत्यस्याः ठन् । ज्योत्-
 स्नायां, खूलैलायाम्, कर्णम्कोटायाम्, तयोदशाक्षरपादके
 हन्तोभेदे च । [कान्तमणौ ।
 चन्द्रिकाद्राव पु० चन्द्रिकया द्रावोनिधन्दो यस्य । चन्द्र-
 चन्द्रिकापायिन् पु० चन्द्रिकां पिबति पा-णिनि । चकोर-
 पक्षिणि । [न्याम् ।
 चन्द्रेष्टा स्त्री० चन्द्रश्चो यस्याः । उत्पललतायाम् उत्पलि-
 चन्द्रोपल पु० चन्द्रप्रियः उपलः । चन्द्रकान्तमणौ ।
 चप चूर्णिकरणे चु० उभ० सक० सेट् घटा० । चपयति-ते
 अचीचमत्-त । चिधातेरेव स्वार्थे णिजित्यन्ते ।
 चप सान्त्वने स्वा० पर० सक० सेट् । चपति अचापीत्-अच-
 पीत् । चपयति ।
 चप गतौ चु० उभ० सक० सेट् इदित् । अस्मयति ते अचचमत् त
 चपल पु० चप-णिव घञ् चपं सान्त्वनं लाति ला-क ।
 पारदे, मोने, चोरनामगन्धर्व्ये, प्रस्तरभेदे, राजमाषे च ।
 तरले, चङ्गले, क्षणिके, विकले, दुर्विनीते च । लि०
 लक्ष्मां विद्युति, पुंश्चल्याम्, पिप्पल्यां, विजयायां, मदि-
 रायां, जिह्वायां, आर्याभेदे च स्त्री० ।
 चपेट पु० चप-पञर्थे क चपाय सान्त्वनाय इति गच्छति
 इट्-क । विस्तृताङ्गुलिके हस्ते प्रसवे (चापड़) स्त्रीमण्यते
 खण्डिकोपाध्यायः । शिष्याय चपेटां ददातीति भाष्य-
 प्रयोगात् । स्वार्थे कन् अत्रैवार्थे ।
 च म मज्जे स्वा० स्वादि० च पर० सक० सेट् । चमति आचामति
 विचमति चमोति । अचमीत् । चमित्वा-चान्त्वा ।
 चमत्कार पु० चमदित्यव्यक्तं क्रियते छ-घञ् । लोकातीतवस्तु
 दृष्ट्वा चित्तस्य आनन्दहेतौ प्रकाशे शिष्याये, अपाभार्गदृष्टे च
 चमर पु० चम-अरच् । महिषाक्षतौ रुग्भेदे, यस्य पुच्छेन

चमराख्यं व्यजनं भवति, दैत्यभेदे च । जानौ स्त्रियां
 छीप् चमरी । चमरव्यजने चामरे न० । [काञ्चनारे च ।
 चमरिक पु० चमरमिव पुष्पमख्यस्य ठन् । कोविदारदृष्टे रक्त-
 चमस पु० न० चम-असच् । काष्ठजाते यज्ञिये पात्रभेदे, सोम-
 रसपानमात्रे च । पिष्टकभेदे लड्डुके च पु० ।
 चमीकर पु० लतस्वरामिधे खर्ण्योत्पत्तिस्थाने यद्योगात्
 खर्णं चामीकरमित्युच्यते ।
 चमू स्त्री० चम क । सेनामात्रे (गजाः ७२६, रथाः ७२६
 अश्वाः २१८७, पदातयः ३६४५), एतत्संख्याभेदा-
 न्तिते सैव्यभेदे च । [चर्मणेति माषः ।
 चमूक् पु० चम-अरच् । रुग्भेदे, कोविदारदृष्टे च । चारु चमूक्
 चम्पक पु० चपि-गतौ कुन् । (चांपा) इति नामके वृक्षभेदे ।
 कदलीफलभेदे न० (चांपाकला) ।
 चम्पकमाला स्त्री० इत० । खर्णचम्पकैः निर्मितायां स्त्रीयां
 कण्ठाभरणे (चांपकलो) दशाक्षरपादके पङ्क्तिच्छन्दोभेदे च ।
 चम्पकरम्भा स्त्री० चम्पक इव रम्भा । खर्णकदल्याम् ।
 चम्पकोप पु० चपि-अच् कर्म० । पनसे तस्य हि कोपोभ्यत्ये
 चम्पा स्त्री० चपि-अच् । नगरोभेदे नदीभेदे तीर्थभेदे, कर्णस्य
 भार्यायाञ्च ।
 चम्पाधिप पु० इत० । कर्णे । [नगर्थांम् ।
 चम्पावती स्त्री० चम्पा+सुतप् नस्य व । कर्णराजधान्यां
 चम्पू स्त्री० 'गद्यपद्यमयी वाणी चम्पूरित्यभिधीयते इत्युक्ते
 काव्यभेदे ।
 चम्प गतौ स्वा० पर० सक० सेट् चमति अचम्वीत् ।
 चय गतौ स्वा० आ० सक० सेट् । चयते अचयिष्ट ।
 चय पु० चि-अच् । प्राकारमूले प्राकाराधारवेदिकायाम्, समूहे
 समाहृतौ च । [प्रग्रादेर्हन्नादितो यङ्गणे च ।
 चयन न० चि-ल्युट् । इष्टकादीनामूर्द्धाधानयनरूपे रच नामभेदे,
 चर गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । चरति अचारीत् ।
 चर संग्रये चुरा० उभ० सक० सेट् । चारयति-ते अचीचरत्त
 चर पु० चर-अच् । स्वरपरादृष्टकान्तज्ञानार्थं राजनिशेगेन
 इतस्ततो भ्रमणकर्तारि चारे प्रणिधौ, कपटके, ज्याति-
 पोक्षेषु मेयककटतलामकरराशिषु च । स्वातिपुनर्वसुययणां
 दित्विकरूपे नक्षत्रभेदे सोमवारे च न० । चले जङ्गमे लि० ।
 चरक पु० चर-कुन् स्वार्थे कन् वा । चारे राजदूते, पपटे भिक्षौ,
 वैद्यकशास्त्रकर्तारि सुनिभेदे तत्कृते तन्नामके ग्रन्थे च ।
 देवाकर्ण्य सुश्रुतेन च रक्षस्योक्तेन जानेऽखिलमिति नैपधम् ।
 चरण पु० न० । चर-करणे ल्युट् । पादे, वैदेकदेशे शाखा-

हृमे मये, तदध्येतरि जने, गोत्रे च । भावे ल्युट् ।
गतौ, भक्षणे, आचारे, शीले च न० ।

चरणग्रन्थि पु० इत० । गुल्फे ।

चरणायुध पु० चरणाभ्यामायुध्यति आ-युध-क । कुकुटे ।

चरणव्यूह पु० चरणानां वेदशास्त्रानां व्यूहो विशेषणोऽहो-
निरूपणं यत् । व्यासकृते मन्वभेदे ।

चरम वि० चर-अमच् । अन्ते अवसाने, पश्चिमे च ।

चरमाचल पु० चरमः पश्चिमः अचलः कर्म० । अस्ताचले ।

चरमगैलादयोऽप्यत्र । [एक व० । कपर्दके पु० ।

चराचर न० चर-अच् नि० । जगति । समा० । जङ्गमेजङ्गमे

चरित(त्र) न० चर-क्त (इत् वा) । अनुष्ठाने, सञ्चारे, व्रत-
कर्मादौ, चेदिते, लीलादौ च ।

चर पु० चर-उ । हव्यान्ने, होमार्थं पाच्यान्ने, अन्नवस्त्रावितान-
नरूपपाकयोदनश्चरति याज्ञिकाः । चरुपाकपात्रे
भाण्डे च । [चिन्त-त् । चर्चितः चर्वा ।

चर्च अध्ययने चुरा० उभ० सक० सेट् । चर्चयति-ते अचच-

चर्च उक्तौ भर्त्सने च त्व० पर० सक० सेट् । चर्चति अचर्चति ।

चर्चरो स्त्री० चर्च-अरन् गौरा० ङीप् । गीतिभेदे, कुटिल-
केषे, हर्षक्रोडागाम्, साटोपवाक्ये, कन्दोभेदे च ।

चर्चा स्त्री० अर्च-अ । विचारे, चिन्तायां, चन्दनादिना देह-
लेपने च । [लेपने

चर्चित वि० चर्चा-जाताश्च इतच् । चन्दनादिना कृतगात्रानु-

चर्च गतौ भक्षणे च भ्वा० पर० सक० सेट् । चर्चति अचर्चति ।

चर्माकार पु० चर्म तन्मयं पादुकादिकं करोति क-अण् ।

(चामार) पादुकाकारे यत् चर्मकदादयोऽप्यत्र ।

चर्मप्लुती स्त्री० चर्मस्थस्याम् महत् नि० । नदीभेदे ।

चर्मदण्ड पु० चर्मणा कृतोदण्डः । कणायाम् (कोड़ा)

चर्मन् न० चर-मनिन् । रक्तशरार्या कर्तौ, इन्द्रियभेदे येन स्पर्श-
उपलभ्यते तस्मिन् 'शरीरावरकं ग्रस्तं चर्म इत्यभिधी-
यते इत्युक्ते (टाल) फलके च ।

चर्मपादुका स्त्री० चर्मनिर्मिता पादुका । उपानहि (जुता)

चर्मप्रमेदिका स्त्री० प्रमिनन्ति प्रम-भिद्र-खुलु इत० । चर्म-
वेधनेऽस्त्रभेदे ।

चर्मप्रसेविका स्त्री० चर्मणा प्रसीध्यते शिष-खुल् । अग्नि
सन्दीपनार्थं चर्मनिर्मिते मस्त्रानाम्नि यन्त्रे ।

चर्मिन् पु० चर्म-फलकमस्यास्ति ब्रीह्यादिवादिनि । फल-
कास्त्रवति, त्वम्पचर्मवति, भूर्जदन्ते, मृङ्गरौटे, कदल्याच्च ।

चर्या स्त्री० चर-अप् । नियमापरित्यागे गुरुपदिष्ट व्रताद्यनुष्ठाने

चर्व भक्षे (दन्तैश्चूर्णने) वा चुरा० उभ० पक्षे स्वा० पर० ।

चर्वयति-ते चर्वति अचचर्चत-त अचर्वीत् ।

चर्षणि पु० क्षप-अणि घृ० आदेशतम् । जने 'स चर्षणीना-

सदगादि'ति भागवतम् । [चलःचालः ।

चल गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् ज्वलादे० । चलति अचालीत् ।

चल विंशति त्व० पर० अक० सेट् । चलति अचालीत् ।

चल प्रेषणे चुरा० उभ० सक० सेट् । चालयति अचोचलत्-त

चल वि० चल-ज्वलादिवात् वा अच् । तरसे, चञ्चले, कम्प-

युक्ते । भावे क्त । कम्पे । [पत्रादयोऽप्यत्र ।

चलदल पु० चलानि चञ्चलानि दलान्यस्य । अक्षत्यष्टके चल-

चला स्त्री० चल-अच् । लक्ष्म्यां, सिंहाके च ।

चलाचल वि० चल-अच् नि० । अत्यन्तचञ्चले । काके पु०

चवि स्त्री० चर्व-इन् घृ० । (चर) चव्ये । [मय्यार्थे ।

चविका स्त्री० चर्व कुन् घृ० । चव्ये (चर) इकन् घृ० । चविक-

चव्य न० चर्वयते चर्व-यत् घृ० । (चर) दृष्टे, वचायां, कार्पास्याच्च

चव्यजा स्त्री० चव्यमिव जायते जन-ड । गजपिप्पल्याम् ।

चघ भक्षे भ्वा० उभ० पर० सक० सेट् । चघति-ते अचापीत्-

अचपीत् अचपिष्ट ।

चघ वधे भ्वा० पर० सक० सेट् । चघति अचापीत्-अचपीत् ।

चघक पु० न० चघ-करणे कुन् । मद्यपानपात्रे । कर्मणि कुन् ।

मधुनि, मद्यभेदे च न० ।

चघाल पु० चघ-आलच् । यस्त्रियपगुवन्मनार्थे काष्ठे यूपमध्य-

देये वलयकारे काष्ठमये लौहमये वा पदार्थे ।

चह प्रतारणे भ्वा० पर० सक० सेट् । चहति अचहीत् ।

चह प्रतारणे यद० चुरा० उभ० सक० सेट् । चहयति-ते

अचचहत् त । [चहत्-त ।

चह प्रतारणे चुरा० पर० सक० सेट् घटा० चहयति अची-

चाकचक्य न० चक-अच् चकः प्रकारे द्वित्वं चकचकस्तस्य

भावः । जज्वलतायाम् । चाकचक्यादिसादृश संदर्शनस-

मुद्भूतेति वेदान्तपरिभाषा । [मनौ च ।

चाक्षुष न० चक्षुषा निर्वृत्तम् अण् । चक्षुर्जले घ्राणे, पक्षे

चाक्रिक पु० चक्रणं समूहेन चरति ठक् । कङ्काल्य सुतिपाठके

घाण्टिकार्थे ।

चाङ्गेरी स्त्री० 'चाङ्गस्तु शोभने दन्ते' इत्युक्ते चाङ्ग-शोभनदन्ता

मीरयति इर-अण् गौरा० ङीप् । (आमरुल) क्षुपभेदे ।

चाट पु० च० चट-भेदे अच् । खादौ विश्वासमत्याय पश्चात्

धनापहर्तारि चौरौ "चाटचारणदासेषु दत्तं भवति

निष्कलमि"ति स्मृतिः ।

चाटकेर पु० चटकायाः चटकास्य चाटपलम् एरक् । चटकामत्ये ।
 चाट पु० न० चट-जुण् । प्रियवाक्ये मिथ्याप्रियवाक्ये च स्वार्थे
 कन् । अत्रैवार्थे 'विश्वचचाटकशतानी'ति साहि० ३ परि० ।
 चाटपटु पु० चाटौ मिथ्यापरितोषणे वाक्ये पटुः । (भाण्ड)
 (खोसासुदे) जने । घ० पस्य वः चाटवटुरप्यत्र विदूषके च ।
 चाणकीन लि० चणकस्य भवनं चेतम् खज् । चणकभवनयोग्ये
 चेलादौ । [हत्वा चन्द्रगुप्ताय राज्यं दातरि विष्णुगुप्ते
 चाणक्य पु० चणकस्य रुनेर्गोत्रापलम् यज् । नव नन्दान्
 चाणून(र) पु० चण(न)-जरण् । कंसासुरस्य प्रधानमन्त्रे ।
 चाणू(नूर)रसूदन पु० चाणू(नूरं)सूदयति ल्युट् । श्रीकण्ठे ।
 चाण्डाल पु० चण्डाल एव प्रजाद्यण् । श्वपचे चण्डालार्थे ।
 चातक पु० चतति याचते सततमन्मो मेधम् चत-ख्यल् । ख-
 नामख्याते पञ्चभेदे । [चातुरी तुरीति नैषधम् ।
 चातुरी स्त्री० चतुरस्य भावः तस्येदं वा अण् । 'चातुर्ये'
 चातुर्मास्य न० चतुर्षु मासेषु विहितम् य्य । चतुर्माससाध्ये
 यज्ञभेदे व्रतभेदे च 'आषाढशुक्लद्वादश्यां पौर्णमास्यामथापि
 वा चातुर्मासव्रतादन्म'मित्युपक्रम्य 'कार्तिक्यां शुक्लपक्षे
 तु द्वादश्यां तत् समापयेदित्युक्तं' वाराहे ।
 चातुर्वर्ग्य न० चत्वारो ब्राह्मणादयोवर्णा एव स्वार्थे घञ् ।
 ब्राह्मणादिषु चतुर्षु वर्षेषु 'चातुर्वर्ग्यं मया स्मृतं'मिति
 गीता । भावे-घञ् । चतुर्वर्गधर्मैः ।
 चान्द्र पु० चन्द्रोदेवताऽस्य, तस्येदमिति वा अण् । चन्द्रकाल-
 मणौ, विंशतितथ्यात्मके पौर्णमास्यन्ते, अमाने वा मासे
 च । चान्द्रायणव्रते न० । चन्द्रलोके पु० । चन्द्रेण प्रोक्त-
 मण् । व्याकरणभेदे । तदधीते पुनरण् । चान्द्रव्याकरणा-
 ध्यायिनि लि० । [मिलिशेत्युक्तलक्षणो मासि ।
 चान्द्रमास पु० कर्म० । 'तत्विंशता भवेन्मासश्चान्द्रस्तु तिथि-
 चान्द्रायण चान्द्रश्चन्द्रलोकोऽस्यतेऽनेन अय-ल्युट्'शतम् । व्रतभेदे
 चान्द्रो स्त्री० चन्द्रस्येयम् अण् । चन्द्रपत्न्यां ज्योत्स्नायाञ्च ।
 तत्तुल्यशुभ्रत्वात् श्वेतकण्ठकार्याम् । [नवमे राशौ च ।
 चाप पु० चपस्य वंशभेदस्य विकारः अण् । धनुषि, मेघावधिके
 चापल न० चपलस्य भावः कर्म वा अण् । अविमृष्ट्यकारि-
 तारूपे, प्रयोजनं विनाशपि पाण्ड्यादेशालनरूपे वा चपल-
 कर्मणि 'मात्सर्यद्वेषरागादेवापलं त्वनवस्थिति'रित्युक्त-
 लक्षणेऽनवस्थाने च । घञ् । चापल्यमथल ।
 चामर पु० न० चमरस्य विकारः तत्पुष्कनिर्मितत्वान् । चमर
 पुष्ककृतव्यजने । [आम्ने च
 चामरपुष्प पु० चामरमिव पुष्पमस्य । कसुको, काणे, केतके,

चामीकर न० चमीकरे आकरभेदे भवः अण् । स्वर्णे धुस्तूरे च
 चामुरण्डा स्त्री० चमूं सेनां वियदादिषुमहर्ष्यां लाति आदत्ते
 ला-क घृ० । दुर्गायाम् 'यस्माच्चण्डश्च सण्डश्च गृहीत्वा
 तमुपागता चामुरण्डेति ततो लोके ख्याता देवी'तित्युक्ते
 वा चण्डसण्डानयित्वां दुर्गायाम् ।
 चाम्पेय न० चम्पायां भवः ढक् । चम्पके, नागकेशरे, स्वर्णे,
 किञ्चल्ले च । स्वार्थे कन् किञ्चल्ले ।
 चाय दर्शने भा० उभ० सक० वेट् । चायति ते अचायीत्-
 अचासीत् अचायिष्ट-आचास्त ।
 चार पु० चर एव स्वार्थे अण् । चरे 'चरैः पश्यन्ति राजान'
 इति नीतिशास्त्रम् । चर-भावे घञ् । गमने बन्धे च ।
 आधारे घञ् । कारागारे । कतिमविषे न० ।
 चारण पु० चारयति कीर्त्तिं चर-णिच् ल्यु । कीर्त्तिं सञ्चार-
 के नटे 'वाटचारणदासि'ति स्मृतिः ।
 चारित न० चरितमेव स्वार्थे अण् । चरिते ।
 चारु पु० चर-जुण् । दृढस्यतौ । मनोत्तरे मनोहरे लि० ।
 चारुकेशरा स्त्री० चारुणि केशराण्यस्याः । नागरसुखायाम् ।
 चारुनालक न० चारु-नालं यस्य कप् कुम्भा० । रक्तपद्मे ।
 चारुपर्णी चारुणि पर्णाण्यस्याः ङीप् । (गन्धभादात्)
 प्रसारिण्याम् ।
 चारुफला स्त्री० चारुणि स्वादूनि फलान्यस्याः । द्राक्षायाम्
 चार्त्तिक्य न० चर्त्त-धात्वर्थे ण्यल् चर्त्तिकैव स्वार्थे घञ् ।
 चन्द्रमादिना गात्रलेपने । [वेष्टिते रथे ।
 चार्म्म्य पु० चर्म्मणा परिहृतो रथः अण् । चर्म्मणा सर्वतो
 चार्म्म्येण न० चर्म्मणां समूहः अण् । चर्म्मसमुदाये ।
 चार्म्म्येण चर्म्मिणां समूहः अण् । चर्म्मिसमुदाये (ठालि) समूहे
 चार्त्वाक पु० चारुलोकसिद्धोवाको वचनं यस्य घृ० । प्रत्यक्ष-
 प्रमाणवादिनि लौकायतिके यस्य मतप्रस्थापकोदृष्टस्यतिः
 चार्त्वी स्त्री० चारु-ङीप् । चारुत्वगुणवत्याम्, स्त्रियां ज्योत्-
 स्नायाम्, दीप्तौ, कुवेरपत्न्याञ्च ।
 चाल पु० चल-ण् । खनामख्याते गृहहक्कादने हण्टादौ ।
 चालनी स्त्री० चाल्यते शस्यादिरनया चल-णिच्-करणे ल्युट्
 खनामख्याते वज्रकिञ्च्रे शस्यादिचालनसाधने प्रदार्थे ।
 चाप पु० चप-भञ्जणे णिच्-अच् । स्वर्णवृद्धे नीलाङ्ग खने
 (नीलकण्ठ) ।
 चास पु० चस-णिच्-अच् । इक्षौ चापे पञ्चिणि च ।
 चि चयने स्वादि० उभ० द्विक० अनिट् । चिनोति चिनुते ।
 अचैशीत् अचेष्ट चिकाय-चिचाव । चाययति चपयतीत्येके ।

चि चयने वा चु० पक्षे स्वा० उभ० द्वि० अनिट् घटादि ।
चपयति-ते चयति ते । अचीचपत् त अचेषीत् अचेत् ।
चिकित्सक पु० कित-रोगापनयने स्वार्थे सन्-खुल् । रोगापन
यनकर्त्तरि वैद्ये । [करणे ।

चिकित्सा स्त्री० कित-स्वार्थे सन्-अ । रोगप्रतीकारोपाय-
चिकित्स्य द्वि० चिकित्सयिषु योग्ये अर्हार्थे ण्यत् । साध्ये
रोगे रोगात् मोचनयोग्ये जने च ।

चिकुर पु० चि इत्यथ्यक्तं शब्दं कुरति कुर-क । कोशे, दृक्-
भेदे, पर्वते, सरीछमे च । चपले, तरले, चञ्चले च त्रि० ।
चिक्र पीडने चु० उभ० सक० सेट् । चिक्रयति ते अचिचिक्रत् त
चिक्रण पु० चिक्र-क्विप् चिक्त्वं कणति कणं शब्दे अच् ।
गुहाकण्ठे । तत्फलं न० । मण्डले क्षिप्ते (चिकन) त्रि० ।
चिक्रणगुणवत्यां उत्तमायां गवि स्त्री० ।

चिच्छक्ति स्त्री० चिदेव शक्तिः । 'चिच्छक्तिः परमेश्वरस्य विसर्गं
चैतन्यमेवोच्यते' इत्युक्ते चैतन्ये । [स्वार्थे कन् अत्रैव ।

चिज्ञा स्त्री० चिन्त्यव्यक्तं शब्दं विनोति चि-ड । तिन्निडोष्ठे ।
चिज्ञास्त् न० चिञ्चेवाहम् । अस्त्रशके ।

चिट् प्रेषणे स्वा० पर० सक० सेट् । चेटति अचेटीत् ।

चिट् प्रेषणे चु० उभ० सक० सेट् । चेटयति ते अचीचिटत् त
चित्त ज्ञाने स्वा० पर० सक० सेट् । चेतति अचेतीत् । चित्तम् ।

चित्त ज्ञाने चु० आत्म० सक० सेट् । चेतयति ते अचीचितत् त ।
चित्त स्मृतौ चु० उभ० सक० सेट् इदित् । चिन्तयति ते अचिचिन्तत् त

चित् स्त्री० चित-संस्पर्शदां क्षिप् । ज्ञाने चेतनायाम् चैतन्ये ।

चित् अव्य० चित-क्विप् । असाकल्ये यथा किञ्चित् जातचित् ।

चित त्रि० चि-क्ता । कतचयने पुष्पादौ कृत्ते च । शवदा-
हार्थकाष्ठचुङ्गायां स्त्री० ।

चिति स्त्री० चि-क्तिन् चितायां, समूहे, वेदान्तोक्ते निर्विषय
संवेदने, 'निर्विशेषचित्तिरेव केवले'ति संक्षेपशारीरकम् ।
प्रासादादिषु दृढकादिसंख्याज्ञानार्थे अङ्कशास्त्रोक्ते (वर)
इति ख्याते प्रदार्थे, अग्निस्थानभेदे च ।

चित्त न० चित्यते ज्ञायतेऽनेन चित-क्ता । मनसि, वेदान्तोक्ते
ऽनुसम्भनात्मकचित्तमिति अलःकरणे, चिताकाष्ठे च ।

चित्तविच्छेप पु० चित्तं विच्छिपन्ति योगादपनयन्ति क्षिप-अण् ।
योगशास्त्रोक्तेषु योगप्रतिपक्षेषु व्याध्यादिषु नवसु । [दरोगे

चित्तविश्लेष पु० चित्तस्य विश्लेषोऽनवस्थानं यस्मात् ५ व० । उन्मा-
चित्तविस्मय पु० चित्तस्य विभ्रमो विशेषेण भ्रमणमनवस्थानं
यस्मात् ५ व० । उन्मादरोगे ।

चित्तसमुन्नति स्त्री० सम्+उद् नम-क्तिन् इत० । चित्तस्य

सम्यगुद्गमने तद्भेतौ गर्वे च चित्तोन्नतिरप्यत्र गर्वे च ।

चित्ताभोग पु० सम्यग् भोग आभोग एकविषयता इत० ।
एकविषये स्थिरचित्ततायाम् ।

चित्य पु० चीयतेऽसौ चि-क्यप् । अग्नौ । चितायां स्त्री० ।

चित क्षणिके-लेखे अद्भुते च अद्+चु० उभ० सक० सेट् । चित-
यति ते अचिचितत् त ।

चित्र पु० चित-क्विप् त्रायते त्रै-क वा तलोपः चित्-अच् वा ।
यस्यभेदे 'दृकोदराय चित्राये'ति तर्पणसन्तः । अशोकदण्डे,
(चिता) चित्रकण्ठे, एरण्डदण्डे, आकाशे, कुष्ठभेदे, गानाधर्मे
च । तद्वति अद्भुते च त्रि० । लेखे तिलके शब्दालङ्कारभेदे
च न० । स्वार्थे कन् उक्तार्थे (चिराता) दृक्भेदे । चित्रइव
कायति कै-क व्याघ्रभेदे पु० । [च (घुघु) ।

चित्रकण्ड पु० चित्रः कण्डोऽस्य । पारावते तद्भेदे वनकपोते
चित्तकम्मल पु० कर्म० । कम्मलभेदे । [चित्रकारोप्यत्र ।

चित्रकर पु० चित्रं करोति क-टच् । बर्णसङ्करभेदे । अण्

चित्रकाय पु० चित्रः कायो यस्य । (चितावाघ) व्याघ्रभेदे ।

चित्रकूट पु० चित्रं कूटमस्य । पर्वतभेदे ।

चित्रगुप्त पु० यस्यभेदे 'चित्रगुप्ताय वै नम' इति तर्पणसन्तः ।

चित्ततण्डुला स्त्री० न० चित्ततण्डुलोऽस्याः । विडम्बे ।

चित्रत्वच् पु० चित्रा त्वक् यस्य । भूर्जत्वचे ।

चित्तदण्डक पु० चित्तोदण्डः काण्डो यस्य क् । (ओल) शूरणे

चित्तपट पु० कर्म० । (छिट्ट) प्रभृतौ वस्त्रे ।

चित्तपत्रिका स्त्री० चित्राणि पत्राण्यस्याः संज्ञायां कन्
कापि अत इत्त्वम् । द्रोणपुष्पां, कपित्थपुष्पांश्च ।

चित्रपत्री स्त्री० चित्राणि पत्राण्यस्याः ङीप् । जलपिप्पल्याम्

चित्तपदा स्त्री० चित्रं पदं स्वाभिधानस्थानं यस्याः । गोधा-
लतायां, अष्टाक्षरपादके कन्दोभेदे च । [यस्याम्

चित्तपर्णी स्त्री० चित्राणि पर्णान्यस्याः । (चाकुलिया) पृश्निप-

चित्तपादा स्त्री० चित्रौ पादौ यस्याः । सारिकापक्षिणि ।

चित्तपुष्पी स्त्री० चित्राणि पुष्पाण्यस्याः ङीप् । अश्वठालतायाम्

चित्रपृष्ठ पु० चित्रं पृष्ठमस्य । कलविद्वपक्षिणि ।

चित्रफला स्त्री० चित्रं फलं यस्याः । कण्टकार्यां वार्तांक्याम्

चित्तभानुः पु० चित्राभानवो यस्य । अग्नौ, सूर्ये, चित्रकण्ठे,
अर्कदण्डे च । [दुस्वरिकायाम् ।

चित्तभेजजा स्त्री० चित्रमाचर्थ्य भेजं यस्याः ५ व० । काको-

चित्तरथ पु० चित्रोऽरथोऽस्य । सूर्ये, गन्धर्वभेदे च ।

चित्तलता स्त्री० कर्म० । मल्लिकायाम् ।

चित्तलेखा स्त्री० अश्वरो भेदे कुन्माण्डसुतायाम् उपासख्यां,

अष्टादशाक्षरपादके छन्दोभेदे च ।

चित्रवीर्यं पु० चित्रमार्थं धीर्यमस्य । रक्तैरण्डे ।

चित्रशिखण्डिज पु० चित्रशिखण्डिनोऽङ्गिरसो जायते जन-ड । दृहस्यतौ ।

चित्रशिखण्डिन् पु० चित्रः शिखण्डः अस्थस्य इति ।

‘मरीचिरङ्गिरा अतिः पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः । वसिष्ठेति सप्तैते ज्ञेयाश्चित्रशिखण्डिन’ इत्युक्तेषु सप्तसु सुनियु

चित्राङ्ग पु० चित्रमङ्गमस्य । रक्तचित्रके. सर्पे च । [भेदे च

चित्राङ्गद पु० शान्तपुराजसुते विचित्रवीर्यभ्रातरि, गन्धर्व-

चित्राङ्गी स्त्री० चित्रमङ्गमस्याः । मङ्गिण्यां कर्णजबौकसि च

चित्रायस न० कर्म० अचसमा० । तीक्ष्णलौहे (इत्यात) ।

चिद्रूप पु० चिदेव रूपमस्य । आत्मनि, स्फूर्तिमति च ।

चिदाकाश न० चिद् आकाशनिव निर्लेपत्वात् सर्वाधारत्वाच्च । गुडे ब्रह्मणि ।

चिदाभास पु० चित आभासः प्रतिबिम्बः । बुद्धावाप्तप्रतिबिम्बे

जीवे बुद्धिचित्चिदाभासादिति वेदान्तः । [दृष्टपदार्थस्मरणे

चिन्ता स्त्री० चित्ति-अ । प्रागनुभूतज्ञानजन्ये संस्कारोद्बोधे पूर्ण-

चिन्तामणि पु० चिन्ताविषयस्य (तदुद्भावार्ये) नणिः । चिन्ता-

मात्रेण चिन्तितवस्तुदायके मणौ, स्मरणमणौ च । ‘यथा

चिन्तामणिं सूद्रा लौहं काञ्चनतां व्रजे’दिति ।

चिन्त पु० चित-न पु० तस्य नः । (चिन्ता) शस्यभेदे ।

चिन्मय पु० चिदेव चित्+मयट् । चैतन्यरूपात्मके परमेश्वरे

‘चिन्मयस्याद्वितीयस्य’त्वादि । [स्वार्थे कन् । अत्रैवाथे

चिपिट पु० चि-पिटच् क्रिञ् । (चिडा) इति ख्याते पृथुके

चिर न० चि-रक् । दीर्घकाले । तद्वर्त्तनि पदार्थे वि० ।

चिरक्रिय वि० चिरकालेन क्रिया यस्य । दीर्घकृते ।

चिरजीवक पु० चिरं जीवति जीव-ण्डल् । जीवकृत्वे ।

चिरजीविन् पु० चिरं जीवति णिनि । काके, जीवकृत्वे,

शास्त्रलिङ्गे, मार्कण्डेये, ‘अश्वत्थामा वलिष्यांषी हनुमांश्च

विभीषणः । कपः परशुरामश्च सप्तैते चिरजीविन’

इत्युक्तेषु सप्तसु च । चिरजीविनि वि० ।

चिरजीविन् पु० चिरं जीवति जीव-णिन् । चिरजीविपदार्थे

चिरण्टी स्त्री० चिरेण अटति पितृष्टहात् मर्त्येणैहम् अट-अच्

पु० । यौवनवत्यां पितृनेहस्यायां स्त्रियाम् ।

चिरतिक्त पु० चिरस्तिक्तौ रसो यत् । (चिराता) भूनिम्बे ।

चिरत्त वि० चिरे भवः तत् । चिरन्तने पुरातने ।

चिरन्तन वि० चिरम्+ञ्चल् तट् च । पुरातने । स्त्रियां ङीप् ।

चिरपाकिन् पु० चिरेण पाकोऽस्थस्य दुर्ज्वरत्वात् । कपिले

चिरपुष्प पु० चिराणि पुष्पाण्यस्य । वक्रुलट्टके ।

चिरम् अव्य० चि-रसुक् । वङ्ककालार्थे ।

चिररात्र पु० चिरा रात्रिः अच् । वङ्ककाले ।

चिररात्राय अव्य० चिररात्रान् अयते अय-अण् । वङ्कका

चिरविल्व पु० चिरं विनति विल-भेदने व । करङ्गट्टके ।

चिरसूता स्त्री० चिरं प्रसूता । वङ्ककालप्रसववत्यां गवादौ ।

स्वार्थे कन् अत्रार्थे ।

चिरस्य अव्य० चिरमस्यति अस-स्यत् शक० । दीर्घकाले ।

चिरात् अव्य० चिरमतति अत-क्रिप् । दीर्घकाले, गरुडे पु० ।

चिराय अव्य० चिरमयते अण् । चिरकाले दीर्घकाले ।

चिरायुस् पु० चिरमायुर्यस्य । देवे । चिरजीविनि वि० ।

चिरि हिंसे स्वादि० पर० सक० सेट् । चिरियोति अचिरायोत् ।

चिरेण अव्य० चिर+एणप् । दीर्घकालार्थे । [चिर्मटोप्यत् ।

चिर्मटी स्त्री० चिरेण भटति अच् ङीप् पु० । कर्मस्थाम् ।

चिल वासे त० पर० अक० सेट् । चिलति अचेलोत् ।

चिलिचिम पु० चिल इन् चिलिं वासं चिनोति चि-मक् ।

(वेलेगुडगुडिया) मत्स्यभेदे ।

चिल्ल ग्रैथिल्ये भाववतौ च स्वा० पर० अक० सेट् । चिल्लति

अचिल्लोत् ।

[चिल् । क्लिन्ननेत्वे वि० ।

चिल्ल पु० चिल्ल-अच् । (चिल) प्रविभेदे । क्लिन्न+ल क्लिन्नस्य

चिल्लक पु० चिल्ल-एवल् । लोभे । भिक्षिकायां स्त्री० ।

चिल्लाभ पु० चिल्ल इव प्रसह्यहारित्वादाभावि भा-कं ।

ग्रन्थिभेदके चौरै ।

[वास्तुकशास्त्रे च ।

चिल्ली स्त्री० चिल्ल-अच् गौरां ङीप् । क्लिक्कीकोटे, लोभे,

चिबु(क) न० चीव-संवरणे उ पु० ह्रस्वः । ओठाधीभागे । स्वार्थे

कन्-तलैवाथे । सुचक्रुन्दृष्टे पु० ।

चिह्न लक्षणे अ० चु० उभ० सक० सेट् । चिह्नयति ते अचि-

चिह्नत् त ।

[लक्षणे ।

चिह्न न० चिह्न-अच्, चह-न उपाधया इत्त्वम् वा । लाञ्छने

चीक सर्पणे वा चु० उभ० पञ्चे स्वा० पर० सक० सेट् । चीकयति ते

चीकति अचोचिकत् त अचीकीत् ।

चीन पु० चि-नक् पु० दीर्घः । ‘मानसेशात् दक्षपूर्वे चीन-

देशः प्रकीर्तित’ इत्युक्ते देशे, तद्देशस्य जने व० व० ।

तन्मोक्ते तद्देशाचारभेदे च । तद्देशोद्भववस्त्रे न० ‘चीन-

पीनस्तनवसनदशान्दोलने’त्युङ्गट् । कङ्कतल्यब्रीहिभेदे

स्त्रुते, स्त्रुगभेदे च पु० । पताकायां, सीसके च न० । स्वार्थे

कन् । कङ्कधान्यभेदे ।

[धनिभेदे ।

चीत्कार पु० चीदित्यव्यक्तशब्दस्य कारः क-पञ् । भयहेतुके

चोनपिट न० पिप-क्त पिष्टं चूर्णं इत० । (चीनेर सिन्दूर)
 सिन्दूरभेदे । [अचिचीभत् त ।
 चीभ प्रशंसायां भ्रा० व्याक्त० सक० सेट् । चीमति अचीभीत् ।
 चीर न० चि-क्रन् दीर्घश्च । वल्लखण्डे 'चीराणि किंपथि न स-
 न्नी'ति भागवतम् । लेखनभेदे, चूडायां, सीसके वृत्त-
 त्वचः खण्डे, वस्त्रभेदे च । [इत्त्वम् । चञ्चुशाके
 चीरपत्रिका स्त्री० चीरमिव पत्रमस्याः स्थायं कन् अत
 चीरपर्णं पु० चीरमिव पर्णमस्य । शालवृक्षे ।
 चीरितच्छद पु० चीरवदाचरितः छदोदसं यस्य । पालछाशाके
 चीर्णं लि० चर नक् पु० अत ईदंम् । वने, शीलिते, संश्रिते च
 चीव अहणे संवृत्तौ च भ्रा० उभ० सक० सेट् । चीवति ते अची-
 वीत् अचीविष्ट । अचिचीवत् त ।
 चीव दोषौ चुरा० उभ० सक० सेट् । चीवयति ते अचीचिवत् त ।
 चीवर न० चि च्वरच् दीर्घश्च । मिक्षुवस्त्रे, कौपीनादौ ।
 चुक्क पीठने चु० उभ० सक० सेट् । चुक्कयति ते अचुक्कत् त ।
 चुक्क पु० चक-रक् अत उत्त्वञ्च । अस्त्रवेतसे (चुकापालङ्ग)
 शाकभेदे, शुकभेदे च । स्थायं कन् (आमरुल) शाके,
 तिनिद्याश्च स्त्री० । [चिञ्चायां, काश्चिकभेदे च स्त्री० ।
 चुक्रान्त पु० चुक्रमिवान्तम् । वृक्षान्ते । अम्बुलोणायां,
 चुक्रिका स्त्री० चुक्रैव स्थायं कन् । (चुकापालङ्ग) शाकभेदे ।
 चु(चू)चुक न० चु(चू)च इत्यव्यक्तं शब्दं कावति यत्न कै-क ।
 कृचाये सानवृत्ते । [सिट् । चुच्यति अचुच्यीत् चुकः ।
 चुच्य स्नाने मन्थने पीडने चुरादिसम्प्रादने च भ्रा० पर० सक०
 चुट अस्तीभावे भ्रा० पर० अक० सेट् । चोटति इचोटीत् ।
 चुट अस्तीभावे भ्रा० पर० अक० सेट् इदित् । चुष्टति अचुष्टीत्
 चुट छेदने वा० चु० उभ० पक्षे तदा० कुटा० पर० सक० सेट् ।
 चोटयति-ते अचूचुटत्-त पक्षे चुटति अचुटीत् चुचोट ।
 चुट छेदने चुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । चुष्टयति-ते
 अचुचुष्टत्-त । [चुष्टत्-त ।
 चुष्ट अस्तीभावे चुरा० उभ० अक० सेट् । चुष्टयति-ते अचु-
 चुष्ट छेदने चुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । चुण्डयति-ते
 अचुचुण्डत्-त । [अचुण्डीत् ।
 चुड अस्तीभावे भ्रा० पर० अक० सेट् इदित् । चुण्डति
 चुड्ड(डूड) कर्तौ हाये च भ्रा० पर० सक० सेट् । चुड्ढति अचुड्ढीत्
 चुण छेदने त० कु० पर० सक० सेट् । चुणति अचुणोत् चुचोण ।
 चुत क्ररणे भ्रा० प० अक० सेट् । चोतति अचुतत्-अचोतीत्
 चुद् नोदने चु० उ० सक० सेट् । चोदयति-ते अचूचुदत्-त ।
 चोदना चूडा ।

चुप मन्दगतौ भ्रा० पर० अक० सेट् । चोपति अचोपीत् ।
 चुप् चुम्बने वा० चु० उभ० पक्षे भ्रा० पर० सक० सेट् इदित् ।
 चुम्बयति-ते चुम्बति अचुचुम्बत्-त अचुम्बीत् ।
 चुम्बक पु० चुम्बि-शुब् । स्तनामख्याते अयस्कान्ते मणौ ।
 धूर्त्ते, चुम्बनकर्त्तरि, अन्यैकदेशामिन्ने च लि० ।
 चुर खेरे (परद्रव्यापहरणे) वा० चु० उभ० पक्षे भ्रा० पर०
 सक० सेट् । चोरयति-ते चोरति अचूचुरत्-त अचोरीन्
 चुरा स्त्री० चुर-कटापु । चौर्थे ।
 चुल समुच्चये चुरा० उभ० सक० सेट् । चेलयति-ते अचूचुलत् त
 चुलुक पु० चुल-उकक् । प्रवृत्तौ निविडपङ्के, भागुभेदे च ।
 नापभावमल्लनयोप्ये जले न० ।
 चुलुकिन् पु० चुलुक+अल्यर्थे इति । शिशुमाराकारे मत्स्यभेदे
 चुलुम्प लौत्ये भ्रा० पर० अक० सेट् । चुलुम्पति अचुलुम्पीत्
 चुल्ल भावकतौ भ्रा० पर० अक० सेट् । चुल्लति अचुल्लोत् । [लि०
 चुल्ल पु० क्लिप्तस्य चुलादेशः लक्षप्रत्ययः क्लिप्ते नेत्रे तद्युक्ते जने
 चुल्लि(ल्लो) स्त्री० चुल्ल-इन् वा डोप् चुद-लिक् वा । पाकार्य-
 भग्निस्थापनस्थाने (चुल्ला) चुल्ली विरं रोदितोत्पुङ्गवः ।
 अच् । चुल्लास्यत् ।
 चूडा स्त्री० चुद-अल् लि०, चुल-समुच्चये दीर्घः अङ् इत्यलः
 वा । मयूरशिखायां मस्तकमध्यस्थशिखामाले, जुटिकायां,
 बाहुभूषणे, शिखायाम्, (अप्ये), भूषणमाले, कृमे, दम्-
 विषसंस्कारान्तर्गते संस्कारभेदे च । 'प्रघमेष्ट्ये तृतीये वा
 चूडा कार्ये'ति मनुः ।
 चूडामणि पु० इत० । शिरोरत्ने 'चूडामणीकतविधुरिति ।
 चूडान्त न० चूडायामन्तेष्टम् । वृक्षान्ते ।
 चूडाल न० चूडा शिखास्थस्य ल । मस्तके । शिखायुक्तजने लि०
 अतयुग्मयां, नागरकुलायाम्, उच्छाटने च स्त्री० टप् ।
 चूर्ण सङ्कोचे चुरा० उभ० सक० सेट् । चूर्णति अचूर्णीत् ।
 चूर्त पु० चुप-क्त पु० । आम्ने, नचचूर्तप्रसवोगमिष्यतीति कुमारः
 चूर्-क्त पु० गृहद्वारे न० । स्थायं कन् आम्ने, कूपके च ।
 चूर् दाहे दिवा० आत्म० सक० सेट् । चूर्थते अचूर्ष्ट । चूर्णः
 चूर्णं मेपणे चु० उभ० सक० सेट् । चूर्णयति-ते अचूचूर्णत्-त ।
 चूर्ण पु० चूर्ण-घञ् । मेपणजाते रजसि धूबौ (आवीर) ख्याते
 द्रव्ये, ताम्रलचूर्णोपयोगिद्रव्ये च चूर्णमानोयतां तर्णमिति
 चूर्णक पु० चूर्ण-शुब् । सक्तुपु । स्थायं कन् चूर्णार्थे च । 'अक-
 ठोराचूर्तं खल्यसमासं चूर्णकं विडु'रित्युक्ते गद्यभेदे न० ।
 चूर्णाकार पु० चूर्णं करोति क-अण् । चुनारी) जातिभेदे ।
 चूर्णकुन्तल द० चूर्णते इति चूर्णः कर्म० । शिरःस्थे चुङ्गके

(अलके) । [महाभाष्ये, कपटके च ।
 चूर्णिणीं पु० चुर-चर-वा क्तिच् नि० । पतञ्जलिहते
 चूला स्त्री० चुल-अ दीर्घः । प्रामादोपरिस्थे गृहे (चिलाघर)
 चूड़ायाश्च । [मूले, नाटकाङ्गभेदे च ।
 चूलिका स्त्री० चुल-समुच्चये ण्यल् ए० दीर्घः । हस्तिकर्ण-
 चूष पाने भा० पर० सक० सेट् । चूपति । अचूपोत् ।
 चृत हिंसे पथ्यने च तदा० सक० सेट् । चृतति अचर्तीत् ।
 चृत(प) संदीपने वा चु० उभ० पञ्चे भा० पर० सक० सेट् ।
 चर्त्त(र्ष)यति-ते । अचोचृत(प)त्-व अचचर्त्त(र्ष)त् त । पञ्चे
 चर्त्त(र्ष)ति अचर्त्ती(र्षी)त् ।
 चेट(ड) पु० चिट-परमैष्ये अच् वा टस्य डः । दासे उभयत
 डोप् । दास्याम् । ण्यल् । दासे, उपनायके च स्त्रियां
 चेटि(डि)का । [धृतया कथने च ।
 चैत् अव्य० चित्-विच् । यद्यर्थे प्रचान्तरे, असन्देहेऽपि सन्दि
 चेतकी स्त्री० चित-वुन् । हरितक्याम् । तत्फल्लेऽपि स्त्री० ।
 चेतन पु० चित-युच् । आत्मनि, जीवे परमेश्वरे प्राणिनि
 च । चैतन्ययुक्ते त्रि० ।
 चेतनकी पु० चेतनं करोति छ-ड गौ० डोप् । हरितक्याम् ।
 चेतना स्त्री० चु० चित-युच् । बुद्धौ ज्ञाने ।
 चेतनीया स्त्री० चेतनाय हिता छ । ऋद्धिनामौपधे ।
 चेतस् न० चित-असुन् । चित्ते । आत्मनि पु० 'साक्षीचेताः
 केवलौ निर्गुणश्चे'ति श्रुतिः । [जीवे ।
 चेतोमुख पु० चेतो मुखं द्वारमख । वेदान्तोक्ते सुषुप्तमिमानिनि
 चेदि पु० देशभेदे । तद्देशस्थे जने व० व० ।
 चेदिपति पु० चेदोनां पतिः । शिशुगणेषु उग्रविरवसुनामके
 न्ये च । चेदिराजादयोऽप्यत्र । [अचिचेलत् त ।
 चेल लौल्ये गतौ च भा० पर० सक० सेट् । चेलति अचेलीत्
 चेल न० चिल-आच्छादने कर्मणि घञ् । वस्त्रे । चेल-लौल्ये
 अच् । अधमे ति० ।
 चेल् चालने गतौ च भा० पर० सक० सेट् । चेल्ति अचेल्तीत्
 चेष्ट रंहायां भा० आ० अक० सेट् । चेष्टते अचेष्टि । अव-
 चेष्टन्-अचिचेष्टत् ।
 चेष्टा स्त्री० चेट-अह् । 'आत्मजन्मा भवेद्विच्छा इच्छाजन्या
 भवेत् कतिः । कतिजन्या भवेत्चेष्टे'त्युक्ते कार्याय व्यापारे ।
 चैतन्य न० चेतन+भावे स्वार्ये वा व्यञ् । चेतनायां, ब्रह्मणि,
 प्रकृतौ च । [स्त्वभावे ।
 चैत्त न० चित्तस्येदम् अण् । बौद्धमते विज्ञानातारक्ति
 चैत्य न० चित्याया इदमण् । प्रामादिपण्डिते महाहते, देवा-

वासे हते, जनानां सभास्यतरौ, बुद्धभेदे, आयतने,
 चित्ताचिह्ने, जनसभायां, यज्ञस्थाने, जनानां विग्राम-
 स्थाने, देवस्थाने च । [हिते गृहे ।
 चैत्यगृह न० चैत्यस्य समीपे गृहम् । चतुष्पथस्य चैत्यसन्नि-
 चैत्यगृह पु० कर्म० । अश्वत्यादिप्रसिद्धे हते ।
 चैत् पु० चित्तानचत्वोण युक्ता पौर्यमासी चैत्री साक्षिन् भासे
 २ण् । स्वनामख्याते शुक्लप्रतिपदादिदर्शान्तरूपे भासे ।
 ठक् । चैतिकः । कन् । चैत्कोष्यत् पर्यन्तभेदे च ।
 चैतरथ पु० चित्तरथेन गन्धर्वेण निर्हन्तम् अण् । कुवेरोद्याने
 चैतावली स्त्री० चैत्रे सम्यक् बलिरस्याम् । चैत्रपौर्यमास्याम्
 चैत्री स्त्री० चित्तानचत्वोण युक्ता पौर्यमासी अण् । चैत्र-
 भासपौर्यमास्याम् तत्रैव तद्योगसम्भवात् ।
 चैद्य पु० चेदीनां जनपद नामयम् व्यञ् । शिपुपाले ।
 चोदना स्त्री० चु० चुद-युच् । 'चोदना चोपदेशश्च विधिवै-
 कार्यवाचिनः' इति भट्टोक्ते प्रवर्त्तनावाक्ये 'चोदनालक्षणा-
 यो धर्म' इति सीमांसास्त्वम् । गेरणायां, तर्जनायां,
 प्रवर्त्तनायाश्च । [त्रि० ।
 चोद्य न० चुद-ण्यत् । प्रश्ने, प्रक्षेपणे, अह्नुते च । प्रेरणाहं
 चोपन न० चुप-ल्युट् । मन्दगमने, तृष्णीकषणे मौने च ।
 चोर पु० चुर-अच् । स्तेयकर्त्तरि परद्रव्यापहारके गन्धर्व-
 भेदे, कण्ठश्याञ्च । [पथ्यपर्यङ्ग्ये ।
 चोरक पु० चोरः स्वनामख्यातदृष्टद्वय कारयति कै-क ।
 चोरपुष्पी स्त्री० चोर इव पुष्पमस्या रात्रिविकाशितात् ।
 गङ्गित्याम् । स्वार्थे कन् अत दूस्त्वम् । चोरपुष्पिकाप्यत्र ।
 चोरा स्त्री० चोरतुल्यं रात्रिविकाशित्वेन पुष्पमस्त्वस्या अर्थ
 अद्यच् । गङ्गुपुष्पिकायाम् ।
 चो(चौ)रिका स्त्री० चेर+कर्मणि ठन् ठक् वा । स्वार्थे ।
 चोल न० चुल-घञ् । स्त्रीणां कञ्चुकाख्ये आप्रपदीने वस्त्रे ।
 (चोला) इति ख्याते पुंसां वस्त्रभेदे च द्राक्षिलकलिङ्गयोर्मध्ये,
 देशभेदे पु० । [किष्कपर्वणि च ।
 चोलकी पु० चुल-ण्यल् गौरा० डोप् । करीरे, मागरङ्गे,
 चोली स्त्री० अल्लशोलः डोप् । कुर्पासके वस्त्रभेदे ।
 चोथ्य लि० चूप-ण्यत् ए० । इज्जुदण्डादौ भक्ष्यभेदे ।
 चौड(ल) न० चूडा प्रयोजनमस्य अण् । चूडाकर्मणि संस्कार-
 भेदे । वा डस्य लः । [पहारके । चोरनामगन्धर्व्ये पु० ।
 चौर लि० चुरा ग्रीलमस्य चोरण् वा अण् । प्रक्ष्वपण्द्रव्या-
 चौर्य न० चोरस्य भावः कर्म वा व्यञ् । परद्रव्यापहारणे ।
 च्यवन पु० चु-युच् । मुनिभेदे ।

च्यु गतो भ्वा० आत्म० सक० अन्दि । अचते अचोष्ट ।
च्यु हासे सहने च चुरा० उभ० सक० अन्दि । अचयति ते
अचुच्यवत् ।

च्युत क्षरणे भ्वा० पर० अक० सेट् । च्योतति अच्युतत्-अच्योतीत्
च्युति स्त्री० च्यु-क्तिन् । क्षरणे नाशे च अपादाने क्तिच् । भगे

छ

छ वि० छो-क । छेदनकर्त्तरि, निर्माणे, तरले च । छहे न०
छगल पु० छो-कलच् शुट् च । पणभेदे छागे । जातौ छोप् ।
नीलवस्त्रे न० । दृढदारकहस्ते स्त्री० टाप् । सार्धे कन् ।
पशुभेदे छागे ।

छगलान्त्री (ङ्घ्री) स्त्री० छगलस्यैवान्त्रम् अङ्घ्रिर्वा अस्याः
गौरा० ङीष् । दृढदारकौषधे, हस्ते च । सार्धे कन् । अत्रैवार्धे

छटा स्त्री० छो-अटन् । दीप्तौ, परस्परयाञ्च ।

छटाफल पु० छटेव परस्परान्वितं फलं यस्य । शुवाके ।

छत्त पु० छद-णिच्-ङ्ङन् ह्रस्वः । वक्त्राकारमूनपत्ते (छातारिया)
मुपभेदे । आतपत्ते न० । अतिछलायां (सुस्या) हृत्ते स्त्री० ।

छत्तक पु० छत्तमिव कायति कै-क । (राङ्गाकुलेखाढा) हृत्ते,
मत्स्यरङ्गे पक्षिणि च । सार्धे कन् छत्ते न० ।

छत्तपत्त न० छत्तमिव पत्तमस्य । स्थूलपक्षे, भूर्जपत्तहृत्ते पु०
छत्तपुष्प पु० छत्तमिव पुष्पमस्य । तिलकहृत्ते ।

छत्तभङ्ग पु० छत्तस्य भङ्गो यत् । न्यपनाशे, वैधव्ये अस्वातन्त्र्ये च
हृत्त्राक न० । छत्ता अतिछत्तेव कायति कै-क । पिपी० प्रे
'छत्ताकं विद्ध्वराहङ्गे'ति मनुः ।

छत्ताकी स्त्री० छत्तमकति अक-कुटिलगतौ अण् । राक्षसायाम्
छट्ट संघटौ अट्ट-चु० उभ० सक० सेट् । छट्टयति ते अचिच्छट्टत्
छट्ट बलाधाने जीवने च भ्वा० पर० अक० सेट् । छट्टि-
अच्छट्टन्-अच्छट्टीत्-अच्छट्टीत् ।

छट्ट संवरणे वा० चुरा० पठे भ्वा० उभ० सक० सेट् इदित् ।
छट्टयति-ते अचच्छट्टन्-त । छट्टति-ते अचच्छट्टीत्
अच्छट्टि । [अच्छट्टीत् अच्छट्टि ।

छट्ट अपवरणे भ्वा० उभ० सक० सेट् । छट्टति छट्टते । अच्छट्टीत्-
छट्ट पु० छट्ट-क । पठे, पक्षिणां पठे, सन्धिपर्णहृत्ते, तमास-
हृत्ते च । [ल्युट् । पिधाने ।

छट्टन न० छट्ट-ल्युट् । पठे, पठे, (तिलपात) तपे च । भावे
छट्टपत्त पु० छट्टार्थं पत्तमस्य । भूर्जपत्ते । [ह्रस्वपुञ्जौ ।

छट्टि पु० छट्ट-ङ्ङन् । पठले (चाल) इति स्याते ऋहाच्छादके
छट्टिस् स्त्री० छट्ट-इसि । पठले (चाल)

छट्टतापस पु० छट्टना छटेन तापसः । लोकप्रचारार्थं
तापसतात्यापनाय तापसलिङ्गधारिणि तत्कर्मानुष्ठान-
यिनि वैडालप्रतिके ।

छट्टान् न० छाद्यते स्वरूपमनेन छट्ट-मनि । कपटे छत्ते ।

छट्ट पु० छट्टि संवरणे धातोरनेकार्थत्वात् इह इच्छायाम् घञ् ।
अभिलाषे, वशतायाम्, विषभेदे च ।

छट्टस् न० छट्टि-असि । वेदे, खैरावारे अभिलाषे, निय-
तालरवर्णमात्रादिसंनिवेशवशात् चतुश्चरणादौ उभ्यादि-
भेदे गायत्र्यादौ छट्टसि, पठ्ये च ।

छट्टोग पु० छट्टः सामवेदं गायति गै-क । सामवेदगे विप्रादौ
छट्टति । छट्ट-णिच् त्ता नि० । छाच्छादिते । निर्जने
रहसि न० ।

छप गतौ वा चुरा० उभ० पठे भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् ।

छप्सयति ते छप्सति अचच्छप्सत् अचच्छप्सीत् । [छप्सता
छप्स मन्त्रे भ्वा० पर० सक० सेट् । छप्सति अचच्छप्सीत् । छप्सिता-
छट्ट वमने चुरा० उभ० सक० सेट् । छट्टयति ते अचच्छट्टत् त ।
छट्टेन पु० छट्टि-णिच्-ल्युट् । निवृत्त्ये मदनहृत्ते च । भावे
ल्युट् । वमने न० । [अत्रैवार्धे

छट्टिर्ही स्त्री० छट्टि-णिच्-ङ्ङन् । घमनरोगे वा ङीष् ।
छट्टिका स्त्री० छट्टि-णिच्-ल्युट् । उत्तासिकायां, विष्णुका-
नायाञ्च । धालर्थे ल्युट् । वमने ।

छट्टिकारिपु पु० इत० । जुह्वेलायाम् । छट्टिनाशके ति० ।
छट्टिन् पु० छट्टि हन्ति-हन्-ङ्ङक् । निम्बभेदे । छट्टिनाशके ति०
छट्टिस् स्त्री० छट्टि-इसि । वमने ।

छल न० छो-कलच् । ग्राबे, स्वरूपाच्छादने छलनि, न्यायोक्ते
तात्पर्यान्तरप्रे प्रयुक्तस्य शब्दस्यार्थान्तरकल्पनेन वाद्युक्तौ
प्रतिवादिना दत्तदृष्टे च । यथा नेपाळादागतौ ऽयं नवक-
अलवत्त्वादिति वादिन उक्तौ नवशब्दस्य नूतनत्वाद्यपरत्वे
स्थिते प्रतिवादिना तस्य नवसंख्यायुक्तार्थत्वकल्पनेन नास्य
नवसंख्यककल्पवत्यमिति यददृष्टं दीयते ।

छलना स्त्री० छल+तत्करोति षिच्-भावे-ल्युट् । परप्रवा-
रणायाम् । [(छाल) शवायाम्, सल्लतौ च ।

छल्ली स्त्री० छट्ट-क्लिप् तां लाति ला-क गौ० ङीष् । वस्त्रे
छवि स्त्री० छति अक्षारं छिनत्ति तस्यो वा नि० । शोभायां
कान्तौ च । [अच्छप्ति ।

छप वधे भ्वा० उभ० सक० सेट् । छपति ते अछपायीत् अछपायीत्
छाग पु० छो-गन् । छागटे । जातौ छियां ङीष् । उरोडाग्रे च ।
इदमर्थे अण् । छाग्यादुग्धे छागमांसे च न० ।

कागल पु० कागलएव प्रज्ञादाण । खनामख्याते पशौ, कग-
लस्यापत्यम् अण् । क्वभिभेदे ।

कागवाहन पु० कागो वाहनमस्य । अग्नौ ।

कात वि० को-कर्माणि कर्तरि वा क्त । किन्ने, दुर्बले च ।

कातितराम्बुच्छेदति काव्य० प्र० १७० ।

कात्त पु० गुरोर्दोषावरणं कर्त्तुं तच्छीलमस्य ण । शिष्ये, 'वरटाः
कपिलाः पीताः प्रायोहिमवतो वने । कुर्वन्ति कलका-
कारं तज्जं कात्तं' मधु स्मृतमित्युक्ते मधुभेदे न० ।

कादन पु० कद-णिच्-ल्यु । नीलाश्लानदृष्टे । भावे ल्युट् ।
कादने । करणे ल्युट् । पते न० ।

कान्दस पु० कन्दोवेदमधीतेऽण् । वेदाध्ययनकर्त्तरि ।

कान्दोश्च न० कन्दोश+आन्मायाद्यर्थे ज्ञप् । सासगानां धर्म-
आन्माये, (मन्त्रब्राह्मणात्मके शास्त्रे) समूहे च ।

काया स्त्री० को-श्च । आतपाभावे, कान्तौ, प्रतिविम्बे, पालने,
उत्कोचे प्रकृतौ, संज्ञाप्रतिरूपायां स्मृत्यभार्यायाम्, उभ-
विंशाक्षरपादके कन्दोभेदे च ।

कायातनय पु० इत० । शनैश्चरे 'कायास्ततादयोपत्य ।

कायापुरुष पु० कायया पुरुष इव । आकाशे द्रष्टव्ये निज-
कायात्तरूपे कायात्मके पुरुषे ।

कायावृत्त पु० कायाप्रधानो वृत्तः शाक० । वटादौ वृत्ते ।

किक्की स्त्री० किक् इत्यव्यक्तं नाशिकाशब्दं कनति शब्दा-
यते अच् गौरा० डीप् । (नाक्किक्की) वृत्तभेदे ।

किक्का स्त्री० किक् इत्यव्यक्तं शब्दं करोति क ड । क्षुते ।

किक्कर वि० किद्-क्ष्वरप् पु० तृक्ष्व । वैरिणि, धूर्त्ते, केदके च ।
क्षित्यां डीप् । केदने न० । [अच्छिदत् अक्छिस्त, किदा ।

किद् हैधोकरणे रुधा० उ० सक० अनिट् । किगति क्षित्ते अक्छेसीत्-
किदिर पु० किद्-किरच् । कुठारे पावके, रज्जुभेदे, करवाले च
किदुर वि० किद्-कुरच् । वैरिणि, धूर्त्ते, केदके, केदनद्रव्ये च
किद्र भेदने अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । किद्रयति ते
अचिच्छिदत् त । [ज्योतिषोक्ते लग्नतोऽष्टमस्थाने च ।

किद्र न० किद्-रक् किद्र-अच् वा । द्रूषणे, गर्त्ते, अवकाशे
किद्रान्तर पु० किद्रमन्त्रमध्यं यश्च । नचे ।

किद्रित वि० किद्र-त्तं । विद्धे कृतच्छिद्रे ।

किद्रपत्नी स्त्री० किद्रं पत्नं यस्याः । अम्भायाम् । (आकनादी)

किन्नमस्ता स्त्री० किन्नं मस्तं यस्याः । महाविद्यायां विद्याभेदे
किन्नरुह पु० किन्नोऽपि रोहते रुह-क । तिलवृक्षे । गुडू-
च्यां, यज्ञक्यां, केतक्याश्च स्त्री० ।

किन्नोद्धवा स्त्री० किन्नायुद्धवति उद्ध+भू-अच् । युद्धायाम् ।

कुकुन्दरी स्त्री० कुक्कु इत्यव्यक्तं दृग्भाति अच् पु० । (कुक्कु)
जन्तुभेदे गृह्णमधिके ।

कुट् केदने वा चुरा० उभ० पक्षे त० कुटा० पर० सक० सेट् ।
कोटयति ते कुटति । अचुच्छुटत् त अक्छुटीत् ।

कुड् केदने त० कु० पर० सक० सेट् । कुडति अक्छुडीत् चुच्छोड
कुप सार्थं त० पर० सक० अनिट् । कुपति अक्छौसीत् ।

कुप पु० कुप-क । क्षुप्ते, सार्थं, चपले, युद्धे च ।

कुर केदे भा० पर० सक० सेट् । कुरति अक्छोरीत् ।

कुर लेपने त० कु० पर० सक० सेट् । कुरति अक्कुरीत् ।

कुरिका स्त्री० कुर-कुन् । अस्तभेदे (कुरि) । कुर-क गौ०
डीप् । कुरीत्यप्यत ।

कृद् सन्दीपने वा चु० उ० पक्षे भा० पर० सक० सेट् । कृदयति ते
कृदति । अचच्छर्दत्-अचिच्छर्दत् त अक्छर्दीत् ।

कृद् देवने दीप्तौ च अक० वमने सक० रुधा० उभ० सेट् ।
कृणति कृत्ते अक्छृदत्-अक्छर्दीत् ।

कृप याचने द्विक० शब्दे अक० वा चुरा० उभ० पक्षे भा० पर०
सेट् । कृपयति ते कृपति । अचिच्छृपत् त-अचच्छर्पत् त ।
अक्छर्पीत् । [नागरे च त्रि० ।

क्रेक पु० को-क्रेकन् । गृहापक्ते पक्षिणि, मृगे च । विदग्धे,
क्रेकानुप्रास पु० क्रेकस्य विदग्धस्य प्रियोऽनुप्रासः शाक० ।
अनुप्रासभेदे शब्दावङ्कारे । [ह्रासभेदे ।

क्रेकोक्ति स्त्री० क्रेकायाः विदग्धाया उक्तिः । वक्रोक्तिरूपेऽल-
क्रेद् केदने अद० चु० उभ० सक० सेट् । क्रेदयति ते अचिच्छेदत् त
क्रेद् पु० क्रेद्-वज् । केदने केदके, भाजके च 'क्रेदं गुणं गुणं
क्रेदमिति लीलावती । कर्माणि घञ् । खण्डे, 'बलाहक
क्रेदविभक्तारगामिति कुमारः ।

क्रेदिक पु० क्रेदं नित्यं सर्पति टक् । वेतसे ।

को केदने दि० पर० सक० अनिट् । क्वाति अक्छात् अक्छासीत् ।

कोटिका स्त्री० चु० कृट्-ण्वल् । तर्जन्यङ्गुष्ठजनिने शब्दे ।

कु गतौ भा० आत्म० सक० अनिट् । क्ववते अक्छोष्ट ।

ज

ज पु० जि-जन-वा ड । शिवे, विष्णौ, जनके, वेगे, सक्तौ
विषे, कन्दोयस्योक्ते गुरुमध्यमे वर्णत्रये च ।

जञ् भक्षणे सक० हासे अक० अदा० जक्षा० पर० सेट् ।
जञ्जिति अजञ्जोत् ।

जगञ्जलुः पु० जगतां वञ्चुरिव सर्वपदार्थदर्शकत्वात् । सूर्ये

जगत् पु० गम-क्तिप् त्रि० वाचौ । जगमे त्रि० विभे जोके न० ।

जगतप्राण पु० जगतां प्राणो जीवनहेतुनात् । वायौ ।
 जगत्मात्रिन् पु० जगतां साक्षीव सर्वस्य साक्षाद्दर्शनात् । सूर्ये
 जगती स्त्री० गम-क्तिप् नि० । पृथिव्यां । भुवने, जने, जम्बु
 जेने, वास्तुभेदे । द्वादश्याक्षरपादके छन्दोभेदे च ।
 जगदाधार पु० इत० । वायौ, जगतामाश्रये च 'कालो हि
 जगदाधार' इति स्मृतिः । [द्वात्रिंशति] मिति स्मृतिः
 जगद्धात्री स्त्री० धा-हच् इत० । दुर्गाभेदे । 'उद्दृष्ट्वा जग-
 जगद्योनि पु० जगतां योनिरुत्पत्तिः यस्मात् । शिवे, विष्णौ,
 हिरण्यगर्भे, कुमारं च । इत० पृथिव्याम् । [भैरवभेदे च ।
 जगन्नाथ पु० इत० । विष्णौ, तदीयलोचनभेदे । विमलापीठस्थं
 जगत् पु० गल-अदने यङ् अच् नि० । मद्यकले (मदेर गोडा)
 मदनदन्ते, पिष्टमद्ये भूते च ।
 जग्ध लि० अद-क्त । भुक्ते ।
 जग्धि स्त्री० अद-क्तिन् । भोजने, सहभोजने च ।
 जघन न० वक्रं हन्ति हन-यङ् अच् ए० । स्त्रीणां ओष्णिपुरो
 भागे, ओषौ च । 'पीनस्त्रजघनाया' इत्युद्धटः ।
 जघनेफला स्त्री० जघने इव मध्यभागे फलमस्याः अलुक्स० ।
 काकोदुम्बरिकायाम् ।
 जघन्य लि० हन-यङ् अच् ए०, जघनमिव इवार्थे यत् वा ।
 अश्वे, चरने, गविते च । शूद्रे पु० । जघनमनुशीलितं
 यस्य । पुंसां लिङ्गे ।
 जघन्यज पु० जघन्ये चरने जायते जन-ङ् । शूद्रे, कनिष्ठे लि०
 जङ्गम लि० गम-यङ् अच् । गतिशक्तियुते ।
 जङ्गल न० गल-यङ् अच् ए० । वने, रहसि च । मांसे पु०
 जङ्घा स्त्री० जघन्यते कुटिलं गच्छति गत्यर्थकस्य क्लेः
 कौटिल्ये यङ् अच् ए० । गुल्फजानोरनराले अवयवे ।
 जङ्घाकरिक लि० कृ-अप् करः विज्ञेयः इत० ततः अस्यर्थे
 ढन् । जङ्घाच लनेनाजीवयति धावके (धाउङ्गे)
 जङ्घाल लि० जङ्घा वेगवती अस्यस्य लच् । धावके जङ्घाजो-
 विनि । 'हरिणैषाकुरङ्गार्थप्रयतन्यङ्गुशम्बराः । राजीवश्च
 तथा सुखो जङ्घालाः परिकीर्त्तिता' इत्युक्तेषु स्तवेषु पु० ।
 जङ्घिल लि० अतिशयवेगवती जङ्घास्यस्य इलच् । वेगव-
 ज्जङ्घाविशिष्टे धावके ।
 जज युङ्क्ते स्वा० पर० अक० सेट् । जजति अजातीत्-अजनीत्
 जज योधने स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । जज्जति अजज्जित्
 जट संहतौ स्वा० पर० अक० सेट् । जटति अजाटीत् अजटीत् ।
 जटा स्त्री० जट-अच् । अयोन्यसंलग्ने केशे, व्रतिनां शिखा-
 याम्, संहारेः षटायाम्, द्वादशैर्मते, (जड) जटामांसां,

वेदस्य पाठभेदे, रुद्रजटायाम् लतायाम् यतावद्यांश्च ।
 जटाजूट पु० इत० । जटानां जूटे (वन्धे) समूहे च 'जटा-
 जूटसमायुक्तामिति दुर्गाध्यानम् । [गन्धद्रव्यभेदे ।
 जटामांसी पु० जटां मन्यते मन-स दीर्घच् । खनामख्याति
 जटायु(स्) पु० जटां याति या-कु, जट-संहतौ अच् जटं
 संहतमायुरस्य वा । खनामख्याति खगभेदे, गुग्गुलौ च ।
 जटाल पु० जटास्यस्य लच् । गुग्गुलौ, वटे, कपूरे, सम्पके
 च । जटायुक्ते लि० । जटामांसां स्त्री० ।
 जटावल्ली स्त्री० जटेव वल्ली । रुद्रजटायाम् । [वा ङीप् ।
 जटि(टी) पु० जट-इन् । वटदन्ते, समूहे च । जटामांसां स्त्री०
 जटिन् पु० जटा अस्यस्य इनि । ज्ञेय (पाकुड़) अश्वत्थस्य-
 पत्रयुक्ते दन्तभेदे । जटावति लि० ।
 जटिल पु० जटा अस्यर्थे इलच् । सिंहे, ब्रह्मचारिभेदे च
 जटायुक्ते लि० । जटामांसां, पिप्पल्यां, ववावां, दमन
 दन्ते च स्त्री० । [भेदे पिलौ (जडुच) ।
 जटु(ड)ल पु० जट-उलच् ए० टस ड वा । देहस्य कण्विह
 जठर ल० जायते जन्तुर्गर्भां वाचिन् जन-अर-ठानादेशः ।
 कुक्षौ । दन्ते, कठिने च लि० ।
 जड लि० जल ते घनीभवति जल-अच् ङस्य लः । इष्टानि-
 दानभिर्घ्ने, हिमार्त्ते, मूत्रे, बुद्धिहीने, अप्रकारे, वेदय-
 क्षणासमर्थे मूर्खे च । जले, शीतके च न० । जडयति तत्-
 कारोति णिच्-अच् । अकृशिश्वानां भूम्यालक्याश्च स्त्री० टाप्
 जतु न० जन-उ तोनादेशः । अवल्ले, लाक्षायाश्च ।
 जतुका स्त्री० जत+इवार्थे कन् । (वामविका) पश्चिमभेदे गन्ध
 द्रव्यभेदे, जन्तां, पर्पशां, तिर्यक्फलपायां, निशान्तायाश्च ।
 जतुकारी स्त्री० जत करोति क्-अण् ङीप् । जतुकावतायाम्
 जतुरसः पु० इत० । अवल्लके ।
 जतु न० जन-र तानादेशः । स्त्रामकवयोः सन्धौ, कष्ट-
 साधोभागस्थितयोरस्त्री च ।
 जन जनने जुहो पर० अक० सेट् घटा० । जजनि । अजजन्त-
 अजनीत् अजानोत् । जनयति जनितः । [यति जातः
 जन जनने दि० आ० अक० सेट् घटा० । जायते अजनिष्ट । जन-
 जन पु० जन-अच् । लोके, पामरलोके, महोलोकादूर्ध्वलोके च
 जनक पु० पु० जन-णिच्-ण्वल् । पितरि, मिथिलाधिपे राज
 भेदे च । कारणे लि० । [रामयत्याम्
 जनकसुता स्त्री० जनकस्य सुततया ख्याता । सीतादेव्यां
 जनता स्त्री० जनानां समूहः तल् । जनसमूहे ।
 जननि(नी) स्त्री० जन-अनि वा ङीप् । मातरि, जननाम-

गन्धद्रव्ये, दयायां, कटुकायां, मञ्जिष्ठायां, अलक्तके,
जटासांखाञ्च ।

जनपद पु० जनाः पदन्ते गच्छन्ति यत्र पद-व । देशे ।

जनमेजय पु० जन+एज-णिच्-खश् सुम्च् । परीक्षित्राजपुत्रे,
नृपभेदे । पु० । जन्मेजयोऽप्यत्र ।

जनयितृ पु० जन-णिच्-तृच् । पितरि । मातरि स्त्री० डीप्

जनलोक पु० महोलोकोपरि भुवनभेदे ।

जनवल्लभ पु० ईत० । श्वेतरोहितद्वये । जनप्रिये त्रि० ।

जनश्रुति स्त्री० जनेषु श्रुतिरेव न दृष्टिर्यस्याः । सत्यमित्या-
साधारणलोकप्रसिद्धौ किन्वदन्याम् ।

जनस्थान न० दण्डकारण्यस्य समीपे स्थानभेदे, जनाधार-
स्थाने च । जनस्थाने भ्रान्तमित्युद्धटः ।

जनान्तिक न० ईत० । जनसमीपे, अप्रकाशे, निपताककरोणा-
न्यानपवार्यान्तिके जनान् । अन्योन्यामन्त्रणं यत् स्यात्
जनानां तज्जननान्तिकमित्युक्ते नाटकोऽभिनयकर्त्तोरन्वो-
न्यस्यप्रभाषणे च ।

जनार्दन पु० जनैरर्क्षते याच्यते स्वाभिष्टमसौ अर्ह-याचने
कर्मणि ल्युट्, जनं जननमर्हयति वा अर्ह-हिंसायां ल्यु
वा । विष्णौ ।

जनाश्रय पु० जनानां लोकासामाश्रयः । मण्डपे ।

जनि(नी) स्त्री० जन-भावे इन् वा डीप् । उत्पत्तौ अभूत-
प्रादुर्भावे, जायते गर्भोऽस्याम्, कार्य्याम् । मातरि, स्त्रियायां,
जायायाञ्च । जायते आरोग्यमनया । ओषधिभेदे जतुकायाञ्च

जनुस् न० जन-उपि । उत्पत्तौ ।

जनु(नू) स्त्री० जन-उ वा ऊङ् । उत्पत्तौ ।

जनेष्ट पु० जनानामिष्टः । सहृदवे । दृष्टिनामोषधी, जातीपुष्पे,
हरिद्रायां जतुकायाञ्च स्त्री० । त्वाभिसानिनि जीवे ।

जन्तु पु० जन-त । जननशोले प्राणिनि अविद्यादोषात् देहा-
जन्तुका स्त्री० जन्तुभिः कायति प्रकाशते कै-क । लाक्षायां,
तस्याहि कीटैः प्रकाशः । हिङ्गुले च ।

जन्तुघ्न पु० जन्तून् कमीन् हन्ति टक् । वीजपुरे । विडङ्गे,
हिङ्गुनि च न० । प्राणिघातके त्रि० ।

जन्तुफल पु० जन्तवः फलेऽस्य । उदुम्बरे ।

जन्तुमारी स्त्री० जन्तून् कमीन् मारयति षट्-णिच्-अण् उप० ।
निम्बुके (निमकी) । तत्र हि बह्वकीटानां स्थितिः ।

जन्तुला स्त्री० जन्तून् कीटान् लाति ला-क । काष्ठदण्डे
जन्मन् न० जन-मनि । उत्पत्तौ, आद्याक्षसम्बन्धे, गर्भवासयो
निनि-सारणेन देहग्रहणे, न्यायाद्युक्ते अपूर्वदेहादिभिः

सम्बन्धे, ज्योतिषोक्ते जन्मनक्षत्रे, स्वायधिके दशमे जन-
विशे च नक्षत्रे, जन्मलग्ने च ।

जन्ममास पु० ईत० । 'आरभ्य जन्मदिवसं यावत् त्रिंशद्दिनानि
च । जन्ममासः स विज्ञेय वर्जितः सर्वकर्मस्त्रियुक्ते जन्म-
दिनावधिके त्रिंशद्दिनात्मके मासे ।

जन्मान्तर न० अन्यत् जन्म मयू० । भवान्ते परलोके ।

जन्माष्टमी स्त्री० श्रीकृष्णस्य जन्मतिथौ मुख्यचान्द्रेण भाव-
णस्य दृष्ट्याष्टम्याम् ।

जन्मिन् पु० जन्मास्तस्य व्रीह्यादि० इनि । प्राणिनि जीवे ।

जन्य त्रि० जन-कर्त्तरि यत् । जायमाने । जन-णिच्-यत् ।
उत्पाद्ये, जनके च । जनो बधू बहति नयति वा यत् ।
नवीटाज्ञातिमित्यष्टत्यसिम्बेपु त्रि० । अष्टे, परीवादे, मीतौ,
युद्धे, देहे च पु० । भावे यत् । जनने न० । मातृवय-
सायां स्त्री० । [पीत-अजपीत् ।

जप उच्चारणे वाचि च भा० पर० सक० सेट् । जपति अजा-
जप पु० जप-अच् । वेदमन्त्रादेरावृत्तौ असहस्रउच्चारणे 'जपस्त-
द्भाषणं ध्येयसंमुखीकरणं' इत्युक्ते मन्त्रादिभाषणे च ।
जपा(वा) स्त्री० जप-अच् वा पश्य वः । स्वनामख्याते दृष्टे तत्पुमेच
जभ सैयुने भा० पर० सक० सेट् । जभति अजम्भीत् ।

जभ सैयुने भा० पर० सक० सेट् इदित् । जम्भति अजम्भीत्
जभ जृम्भणे भा० आत्म-अक० सेट् इदित् । जम्भते अजम्भिष्ट
जभ नाशे चुरा० उभ० सक० इदित् । जम्भयति ते अजजम्भत
जभ जृम्भणे भा० आत्म-सेट् । जभते अजम्भिष्ट । [जान्ता
जम भले भा० पर० सक० सेट् । जमति अजम्भीत् । जमिता-
जमदग्नि पु० । परशुरामस्य पितरि सुनिभेदे ।

जम्पती पु० द्वि० व० । जाया च पतिश्च द्व० जायाया जम् ।
दम्पत्योः स्त्रीपुरुषयोः । [पङ्के, शैवाले, केतक्याञ्च ।

जम्बाल पु० जम्ब-वज् जम्बमालाति आदत्ते आ-ला-क ।
जम्बालिनी स्त्री० जम्बाल+अस्त्यर्थे इनि । नद्याम् ।

जम्बीर पु० जम-विच् वीर-विक्रान्तौ क कर्म० । (गोड़ानेवु)
दक्षभेदे, भरवके, शितार्जके च ।

जम्बु(म्बु) स्त्री० जम-कू नि० वुक् षप० वा ऊङ् (जाम) । इति
ख्याते दृष्टे । तस्याः फले अण् तस्य वा लुप् । जाम्बवम् ।
वा ह्रस्वे । जम्बु चाप्यत्र ।

जम्बुक पु० जम्बुइव कायति कै-क । (गोलावजाम) इति
ख्याते दृष्टे, श्योनाकभेदे च । स्वार्थे कन् जम्बु शब्दार्थे
जम्बु द्वीप पु० जम्बुद्विचिह्नितो द्वीपः शाक० । समुद्रीपमर्थे
स्वनामख्याते द्वीपभेदे ।

जम्बक पु० जम्-जम्बकादि० नि० । शृगावे, नीचे, वरुणे,
जम्बुकार्थे च (गोलापजाम) द्राक्षाभेदे स्त्री० ।

जम्भ पु० जम्भि-जम् । दैत्यभेदे, दन्ते, जम्बीरे, अंशे, हनौ, त्वणे च ।
भावे घञ् । मञ्जणे जम्भणे च । अ । जम्भायां स्त्री० ।

जम्भभेदिन् पु० जम्भ दैत्यं भिनत्ति भिद्-णिनि । इन्द्रे
जम्भभेदनादयोप्यत्र ।

जम्भला स्त्री० जम्भं जम्भां लाति ला-क । राक्षसीभेदे तस्याः
अरणे ज्वरनागात् ज्वरनाशे च तत्पूर्वाङ्गजम्भाया अपि
नाशः 'समुद्रस्योत्तरे तोरे जम्भला नाम राक्षसी'ति ।

जय पु० जि-भावे अच् । शत्रूणामभिभावे, नारायणपार्श्वचरे,
'एतौ द्वौ पार्श्वगौ मह्यं जयो विजय एव चेति भागवतम्
विराटपुरस्ये शुभसंज्ञके अधिष्ठिते च ।

जयदङ्का स्त्री० जयसूचिका दङ्का । वाद्यभेदे ।

जयद्रथ पु० जयन् रथो यस्य । सिन्दुराजे दुर्योधनभगिनी-
पतौ खनामख्याते नृपे, सूर्ये, भीमे च ।

जयन्त पु० जि-भञ् । इन्द्रस्य पुत्रे चन्द्रे, शिवे, विराटपुरस्ये
शुभसंज्ञके भीमे च ।

जयन्ती स्त्री० जयति रोगान् अन्याथौ धानि वा जि-शत
ङीप् । जरायाम्, नादेयाम् दुर्गाभेदे 'जयन्ती मङ्गला का-
लीति मन्त्रः । पताकायाम्, जयन्तीहस्ते, 'रोहिणीसहिता
कृष्णा मासे च आवणेऽस्मी । अर्द्धरात्रादधोऽर्द्धं कलयामि
यदा भवेत् जयन्ती नाम सा प्रोक्तेषु कलत्रेण योगभेदे च ।

जयपत्र न० । जयसूचकं पत्रम् । 'पूर्वोत्तरक्रियायुक्तं निर्ण-
यानं यदा नृप । प्रदद्यात् जयिने लेख्यं जयपत्रं तदु-
च्यते' इत्युक्ते पत्रे ।

जयपाल पु० जयेन मन्त्रजयेन पालयति पाल-अच् । खनाम
ख्याते चारकफलके हस्ते । इत० । विष्णौ, नृपे च ।

जया स्त्री० जि-अच् । हरितक्याम्, जयन्त्याम्, दुर्गायां, तत्-
सङ्घर्षायां, गणिकारिकायां, विजयायां (भङ्गा) पताकाभेदे,
नीलदूर्वायाम्, शान्ताहस्ते, ज्योतिषोक्ते 'तयोदश्यद्भी चैव
तृतीया च जया मते'त्युक्ते तिथिसमुदाये च ।

जय्य ति० जेतुं शक्यः जि-यत् क्रयजयौ तदर्थे नि० । जेतुं शक्ते
जरठ ति० जृ-अरठच् । कर्कशे, कठिने, पाण्डौ, जीर्णे च ।

जरा पु० न० । जृ णिच्-ल्यु । जीरके, हिङ्गुनि, सौवर्चले,
कृष्णौषधौ च । कासभेदे पु० । कृष्णजीरके स्त्री० ।

जरत् ति० जृ-अरन् । वृद्धे, जीर्णे, जरायुक्ते, पुरातने च ।
स्त्रियां जरती ।

जरत्कार् पु० मनसादेव्याः पत्नौ शुनिभेदे । मनसादेव्यां स्त्री०

जरद्गव पु० जरन् गौः पच् समा० । वृद्धोक्ते, मृध्रभेदे च ।

जरन्त पु० जृ-भञ् । महिषे । जीर्णे ति० ।

जरा स्त्री० जृ-अङ् । शैथिल्यापादकापस्थाभेदे ।

जरायु पु० जरायेति जुष् । गर्भावरणवर्धयि गर्भाग्ने,
जटायौ पक्षिणि च ।

जरायुज ति० जरायुतो जायते जन-ङ । 'पशवश्च मृगाश्चैव
व्यालाश्चोभयतोदतः । रक्षांसि च पिशाचाश्च मनुष्याश्च
जरायुजा' इत्युक्ते पश्वादिमनुष्यान्तेषु 'यः तत्र चर्माकतिः
सूक्ष्मा जरायुः सानिगद्यते । शुक्रशोणितयोर्योगस्तस्मिन्
संजायते यतः । तत्र गर्भो भवेद्यस्मात् तेन प्रोक्तो जरा-
युज इत्युक्ते गर्भे च । [द्विष्युक्तनिर्गतौ नृपभेदे ।

जरासन्धः पु० 'जरया सन्धितो यस्मात् जरासन्धस्ततोऽभय-
जस्य पु० न० जृ-जयन् । सुधमसि । [अज(र्ची/र्णी/र्जी)त्
जर्च(र्त्त/र्त्त) उक्तौ भर्त्तने च त० पर० सक० सेट् । जर्च(र्त्त/र्त्त)ति
जर्जरी पु० न० । जर्ज-अरन् । शकध्वजे, शैलजे, गन्धद्रव्ये च ।
जीर्णे ति० । [इव्ये । जीर्णे ति०

जर्जरीक ति० जर्ज-ईकन् परकीकादि० नि० । वृद्धिष्किदे
जर्भ उक्तौ निन्दायाश्च त० पर० सक० सेट् । जर्भति अजर्भति
जर्नील पु० जृ-विच् कर्म० । अरण्यतिले । [अजर्नीत् ।
जर्त्स भर्त्तने उक्तौ रक्षणे च भा० पर० सक० सेट् । जर्त्सति
जल आक्कादने जुरा० उभ० सक० सेट् । जलयति ते
अजीजलत् त । [अजालीत् । जलः जालः ।

जल तीक्ष्णतादिभवेन भा० पर० सक० सेट् ज्वलादि । जलति
जल ति० जल-अच् । जले । उदके, ह्रीवरे, गन्धद्रव्ये, ज्योति-
षोक्ते लम्भावधिके चतुर्थस्याने, पूर्वापादानक्षत्रे च न०
जलकण्टक पु० जलस्य कण्टकाश्च । शृङ्गाटके । (पानफल)
कुम्भीरे च ।

जलकपि पु० जले कपिरिव । शिशुमार जलजन्तभेदे (सीमक)
जलकरङ्ग पु० जलस्य करङ्ग इवाधारः । नारिकेले, मेषे च ।
जले करङ्गश्च । शङ्खे जललतायाश्च ।

जलकाक पु० जले काकश्च । (पानकौडो) पक्षिभेदे ।

जलकुन्तल पु० जलस्य कुन्तलः केशश्च । शैवाले ।

जलचर पु० जलेचरति चर-ठक् । आह्लादिषु जलजन्तुषु ।

जलज पु० जले जायते जन-ङ । शैवले, वानीरवृक्षोद्भिज्जल
हस्ते, मत्स्ये, ज्योतिषोक्तेषु कर्कटभोनमकरान्यार्द्धराशिषु च ।

चारभेदे, पद्मे च न० । शङ्खे पु० न० । जलजातमात्रे ति० ।

जलजन्तु पु० इत० जलस्थेषु आह्लादिषु प्राणिषु । [(जोंक)

जलजन्तुका स्त्री० जलजन्तु+अल्यार्थे कन् । जलोकायाम्

जलद् पु० जलं दशति दा-क । मेघे, कर्पूरे च जलदातरि वि० ।
 जलदागम पु० जलदानाथागमो यस्मिन् काले । वर्षाकाले
 जलधर पु० जलानां धरः छ-अच् । मेघे-कर्पूरे, समुद्रे, तिलि-
 यच्छे च । जलधारिणि वि० । [अन्धोभेदे च ।
 जलधरमाला स्त्री० इत० । मेघपङ्क्तौ, द्वादशाक्षरपादके
 जलधि पु० जलानि धीयन्तेऽत्र धा-कि । समुद्रे । तोयधि-
 प्रभृतयोऽप्यत्र, चतुःसङ्ख्यायां संख्याभेदे, 'जलधिवान्यं
 मध्यं परार्द्धमि'ति लीलावती । [याञ्च ।
 जलधिजा स्त्री० जलधेर्जायते जन-ङ । लङ्गाम् । [सङ्ख्या-
 जलनिधि पु० जलानि निधीयन्तेऽत्र नि+धा-कि । समुद्रे चतुः-
 जलनिर्गम पु० जलानां निर्गमः । नद्यादेर्जलभ्रमणे, अधःस्थि-
 तस्य जलस्रोतगता, प्राकारादिषु जलनिस्सारणजालके च
 जलनीली स्त्री० जलं नीनयति नील+तत्करोति णिच्-अण् ।
 शैवाले । स्वार्थे कन् जलनीलिकायाम् ।
 जलपृष्ठजा स्त्री० जलस्य पृष्ठे उपरि जायते जन-ङ । शैवाले
 जलप्राय न० जलं प्रायं यत् । जलवज्जले देशे ।
 जलध्रुव पु० जले ध्रुवते ध्रु-अच् । (उद्भिराल) जलजन्तभेदे
 जलबुहुद् न० इत० । जलविम्बे । [मत्सरङ्गविहगे
 जलमङ्ग पु० जले मङ्गुरिव निरन्तरमञ्जनोन्मज्जनत्वात् ।
 जलमार्ग पु० इत० । प्रणाल्याम् (नाला) (नरदमा)
 जलसूच पु० जलानि सूचयति सूच-क्विप् । मेघे ।
 जलमोद न० जलेन जलयोगेन मोदयति सेविमं मुद-णिच्-
 अच् । उशीरे (वेणारमूल) । [धारयन्त्वे ।
 जलयन्त्र न० जलानामुत्प्रेषणार्थं यन्त्रम् । (फोहारा) ख्याते
 जलवल्कल पु० जलानां वल्कल इव । कुम्भिकायाम् ।
 जलविधुव न० रवेः तुलाराशिसंक्रान्तौ ।
 जलवेतस पु० जले जातो वेतसः शाक० । वेतसभेदे । [च
 जलव्याल पु० जलस्थो व्यालो हिंस्रः । सर्पभेदे, क्रूरकर्मणि जन्तौ
 जलशायिन् पु० जले समुद्रजले शेते शी-णिनि । नारायणे ।
 जलशुक्ति स्त्री० जलस्य शुक्तिरिव । शम्बुके ।
 जलशूक न० जलस्य शूकमयम् । शैवाले ।
 जलशूकर पु० जलस्य शूकर इव । कम्भीरे । [(जोंक)
 जलसर्पिणी स्त्री० जले सर्पति रुप-णिनि । जलौकायाम्
 जलहस्तिन पु० जले हस्तीव । ग्राहाख्ये जलजन्तौ । ७त० ।
 जलस्थं हस्तिरूपे जन्तुभेदे ।
 जलहास पु० जलानां हास इव शुभत्वात् । फेने, समुद्रफेने च
 जलाधार पु० इत० । तद्गागादौ जलाशये, समुद्रे च । जलमा-
 धारी यस्य । शङ्काटके । उशीरे न० । जलस्थिते ति०

एवं जलाशयादयोऽपि शब्दा अत्रार्थे बोधाः ।
 जलाद्री स्त्री० जलेनाद्री । जलेनाद्रीकृते व्यजने ।
 जलालूक न० इत० । शालूके, पद्मादिकन्दे स्थालमूले च ।
 जलावर्त पु० आ+वृत्-णिच्-अच् इत० । स्वतो जलानां भ्रमणे
 जलूका स्त्री० जलमोको यस्याः पु० । जलौकायाम् ।
 जलेश्वर ज० जले चरति चर-टक् अलुक् स० । ईसादौ ।
 जलेन्धन पु० जलाशयेन्धनानि यस्य । वाङ्मनवे । [हृत्ते
 जलेरुहा स्त्री० जले रोहति-रुह-अच् अलुक् स० । कुटुम्बिनी
 जलेश्वर पु० जले शेते शी-अच् अलुक् स० । मत्से ।
 जलेश्वर पु० इत० । वरुणे. समुद्रे च ।
 जलोच्छ्वास पु० जलासुच्छसन्त्यभिः उद्-वृष-घञ् । प्रहृ-
 जलस्य निर्गममार्गे, अधिकजलस्य सधृतोपह्वने च ।
 जलोदर न० जलप्रधानमुदरं यस्मात् ५५० । उदरामयरोमभेदे ।
 जलोद्भवा स्त्री० जले उद्भवति उद्+भू-अच् । सत्यवाङ्मयीयाके
 जलौकस् स्त्री० जलमोको वसतिरस्याः । (जोंक) स्वातायां
 रक्तपायाम् । अक्षरपते व० व० ।
 जलौकस् पु० जलमोकोऽस्त्यस्य अच् । (जोंक) रक्तपायां
 जलौकसेनेव रक्ताक्षद्विनिमुणेन वेश्याजनेनेन वासवदत्ता
 जलौका स्त्री० उच क नि० क जलमोकाः स्थानं यस्याः ।
 (जोंक) रक्तपायाम् ।
 जल्प वाग्वि शेषे स्वा० पर० सक० सेट् । जल्पति अजल्पोत् ।
 'मयि जल्पति कल्पनाधिनाथे' इति न्यायशिरोमणिः ।
 जल्प पु० जल्प-घञ् । परमतनिकारणपूर्वकं स्वमतस्थापन
 रूपे वाक्यभेदे, तत्त्वबुभुक्षोः कथारूपे वादे, कथने च ।
 जल्पाक ति० अल्प-पाकान् । बहुकुलितवाक्यवदनशोके (वाचात्)
 जव संघाते चुरा० उभ० अक० सेट् इति । अजयति-ते अजजम्बत
 जव पु० जु-अप् । वेगे ।
 जवन पु० जु-थुच् । वेगवति शीघ्रगे द्योतके । देशभेदे, जाति-
 भेदे च । [(परदा) स्वाते वस्त्रभेदे ।
 जवनिता स्त्री० जवन्त्यस्यां जू-ल्युट् स्वार्थे कन् । (कानात्)
 जवस न० जु-असच् । घासे ।
 जविन् पु० जवोऽप्यस्य इति । घोटके, उद्रे च । वेगवति ति०
 जघ बधे ग्वा० उभ० सक० सेट् । जघति ते अजायोत्-अजघोत्
 जस मोक्षणे दिवा० पर० सक० सेट् । जस्यति अजसत्-अजा-
 सीव् अजसीत् । [अजीजसत् त ।
 जस बधे अनादरे च चुरा० उभ० सक० सेट् । जासयति ते
 जस रत्नणे चु० उभ० सक० सेट् इति । अजयति ते अजजम्बत
 जहत्स्वार्था स्त्री० जहत् स्वार्थायाम् । लक्षणाभेदे, यथा कायुर्हत

जहदजहल्लक्षणा स्त्री० जहञ्ज यजहञ्ज स्त्री०यां तादृशी लक्षणा । वाच्यार्थैकदेशत्यागेनैकदेशवृत्तौ लक्षणायां यथा सोऽयं देवदत्त इत्यत्र तत्कालैतत्कालरूपार्थत्यागेन केवलदेवदत्तमात्रार्थबोधनात् वाच्यार्थैकदेशवृत्तित्वात् ।

जहल्लक्षणा स्त्री० जहत् स्त्री०यां उत्तरपदलोपः कर्म० । जहत्स्त्री०यां लक्षणायां । यथा आयुर्धृतम् ।

जह् पु० चन्द्रवंशीये राजर्षिभेदे येन गङ्गावतरणकाले गङ्गा-
पीतेतिपुराणम् । [गङ्गायाम् ।

जंहुतनया स्त्री० जंहुस्तनयेव तदुदरं गत्वा ततो निःसरणात् ।
जंहुसप्तमी स्त्री० वैशाखशुक्लसप्तम्याम् ।

जागर पु० जाग्र-अप् । निद्राभावे जागरणे, कवचे च ।

जागरित न० जाग्र-क्त । इन्द्रियैर्विषयोपलब्धियोग्यावस्था-
याम् । जीवो हि स्वप्नादिहेतुकर्मनाशे इन्द्रियविषयान्
अनुमेवांश्च स्थूलविषयान् व्यवहारिकांश्च पदार्थान्
यस्यावस्थायामनुभवति तज्जागरितम् । कर्त्तरि-क्त ।
जागरण्युक्ते लि० । [विश्वचंचे जीवे ।

जागरितस्थान पु० जागरितं स्थानमस्य । वेदान्तोक्ते
जागरुक्त लि० जाग्र-जक । जागरणशीले, अप्रमत्ते च ।
जागर्त्या स्त्री० जाग्र-य । जागरणे । अ । जागराथ । [रीत-
जाग्र निद्राभावे अदा०पर०अक० सेट् जज्ञा० । जागर्ति अजाग-
जाग्रवि पु० जाग्र क्तिन् । जग्नौ, जग्मे च ।

जाग्रत् न० जाग्र-गृह । इन्द्रियादिभिः विषयज्ञानयोग्या-
वस्थायाम् । तद्वति लि० स्त्रियां ङीप् ।

जाङ्गल पु० जङ्गले भवः, तत् शीलितं यस्य वा अण् । कपिजले
खगे निर्जलदेशे हरिणादिषु पशुषु कुरुदेशसमीपस्थे देशे
च तद्देशस्थे लि० न० व० ।

जाङ्गलि पु० जङ्गलं परिशीलितमस्य जङ्गल-इत् । विषवैद्ये ।
जाङ्गलिकी पु० जाङ्गल्याविषविद्याया चरति ठक् । विषवैद्ये ।
जाङ्गली स्त्री० जाङ्गलेरियम् अण् ङीप् । विषविद्यायाम्,
शूकरविद्यायां ।

जाङ्गली स्त्री० गम-यङ् उलच् लि० ङीप् । विषविद्यायाम् ।
जाङ्गिक लि० जङ्गाभ्यामाजीवति घेतनादि० ठक् । धावके,
जङ्गलीषिणि । उङ्रे पु० । [च लि० ।

जात न० जन-क्त । समूहे, व्यक्ते, जन्मनि च । उत्पन्ने, प्रसूते
जातक न० जातस्य हितम् कन् । जातस्य शुभाशुभनिर्णायके
वृहज्जातकादौ ग्रन्थे, जातकर्मरूपे संस्कारभेदे च ।

जातकर्मन् न० जातस्य कर्म मन्त्रवत् सर्पिःप्राणनादि ।
संस्कारभेदे ।

जातमात्र लि० जात एव मन्त्र० । सद्योजाते बालकादौ ।
जातरूप न० जातं रूपमस्य । प्रशस्तवर्णे, स्वर्णे ।

जातवेदस् पु० जातान् प्राणिनः दिव्येते जठरानलत्वेन विद-
तामे असन् । बह्वै, चित्कवचे च ।

जाति स्त्री० जन-क्तिन् । जन्मनि, अनुगतैकाकारबुद्धिजनन-
समर्थे, अवयवव्यङ्ग्ये सल्लपदेशव्यङ्ग्ये च धर्मभेदे, यथा गोत्व-
मनुष्यत्वादि ब्राह्मणत्वशूद्रत्वादिव । व्याकरणीकौ पौता-
द्यपत्यात्मके गोत्रे, वेदशास्त्राभेदे च । न्यायोक्ते साधर्म्य-
वैधर्म्याभ्यां व्याप्तिनिरपेक्षाभ्यां वादिवाक्येषु दूषण-
दानरूपे वाक्ये, पङ्खादिषु सप्तसु स्वरेषु, अलङ्कारभेदे,
बुल्लगाम्, आमलक्यां, काम्पिके, छन्दसि, जातिफले,
मालत्यां, (चामेली) पुष्पप्रधानहस्ते च ।

जातिकोष न० जात्याः कोषभिः (जायफल) जात्याम् जय-
न्याम् स्त्री० ङीप् ।

जातिब्राह्मण पु० जात्या ब्राह्मणः । 'तपःश्रुत्याभ्यां यो
हीनो जातिब्राह्मण एव च' इत्युक्ते दिव्ये विभे ।

जातिशस्य न० जात्याः शस्यम् (जायफल) जातिफले ।
जातिस्मर लि० जातिं पूर्वजनस्य स्मरति स्मृ-अच् । अतीत-
जन्मवृत्तान्तस्मृतियुक्ते जने ।

जाती स्त्री० जन-क्तिच् ङीप् । मालत्वाम् (चामेली) तत्पुष्पेऽपि
वृताभेदे च यस्याः फलं (जायफल) ।

जातीफल न० इत० (जायफल) इतिख्याते फले ।
जातीय लि० जातौ भवः छ । समानजातियुक्ते सजातीये

किञ्चिच्छब्दात् जातीयप्रत्ययः । प्रकारार्थे । यथा तार्किक-
जातीयः तार्किकप्रकारः । [अविकले, निषेधे च ।

जातु अव्य० जै-चये टच् । कदाचिदिच्छर्थे, शब्दे, निन्दायाम्
जातुधान पु० जातु कदाचिद्वन् प्राप्य धनं सन्निधानमस्य ।
राक्षसे । [निर्मिते पदार्थे ।

जातुष लि० जतुनो विकारः अण् पुगामसः । जतुविकार-
जातुकर्ण पु० मुनिभेदे ।

जातेष्टि स्त्री० यज-क्तिन् इष्टिः जातस्य संस्कारार्थं कर्तव्या
इष्टिः यागभेदः । जातकर्माख्ये संस्कारभेदे ।

जातोच्च पु० जातः प्राप्तदम्यावस्थः उच्चा टच् समा० । युवदृषे
जात्य लि० जातौ भवः यत् । कुलीने, चेष्टे, कान्ते च ।

जात्यन्ध लि० जातौ जन्म-देवान् । जन्मान्दे 'जात्यन्धोविधि-
रस्येति' मनुः ।

जात्युत्तर न० जात्या व्याप्तिविपुलाभ्यां साधर्म्यवैधर्म्याभ्यां
सत्तरम् । न्यायोक्ते असदुत्तरे ।

जानकी स्त्री० जनकस्येयम् इहित्वेन अण् । सीतायाम् ।
 जानपद् वि० जनपदे भवः, तत आगतौ वा अण् । देशस्ये
 देगादागते च । जनपदानां हत्तौ स्त्री० ङीप् ।
 जानु न० जन-जुण् । अङ्गजङ्घयोर्मध्यभागे (आंठु) स्तार्थे
 कन् अलैवाथे । [रामे ।
 जामदग्न्य पु० जमदग्नेरपत्यम् यञ् । जमदग्निपुत्रे परशु-
 जामात् पु० जायां साति निनोति मिमीते वा टच् । इहित्वे
 पतौ, वक्तृभे, स्वामिनि च ।
 जामि स्त्री० जन-मिण् नि० ङङि । भगि यां इहितरि, स्तुपायां,
 कुलभित्तायां, चद्रिहितस्त्रियासु 'जामगे यानि नेहानो'ति मनुः
 जाम्बवत् पु० रामायणप्रसिद्धे भल्लूकराजे ।
 जाम्बवती स्त्री० जाम्बवतोऽपत्यं स्त्री । कृष्णस्य भात्यांभेदे
 जाम्बवतकन्यायाम् 'शाम्ब ! शाम्ब ! महाबाहो ! शृणु
 जाम्बवतीहृते'ति स्मृत्यस्तवः । नागदमन्याश्च ।
 जाम्बूनद न० जम्बूनदे भवम् अण् । स्वर्णे 'तीरश्च तद्रसं
 प्राप्य सुखवायुनिशोषिता । जाम्बूनदाख्यं भवति सुवर्णं
 सिद्धभूषणमित्युक्ते सुवर्णभेदे (तद्रसं जम्बूरसम्) धूसरे च
 जायक न० जयति गम्बान्तरं जि-ण्वल् । पीतवर्णे सुगन्धिकाके
 जाया स्त्री० जन-यक् । 'पतिर्भायि' । संप्रविश्य गर्भोभूत्वेह जायते
 जायायास्तद्धि जायात् यदस्यां जायते पुन'रित्युक्तायां
 स्त्रियासु, ज्योतिषोक्ते लम्मतः सप्रभे स्थाने च ।
 जायाजीव पु० जायया जीवति जीव-क । नटे ।
 जायानुजीविन् पु० जायामनुजीवति अनु-जीव-स्मिन् ।
 नटे, वेद्यापतौ, वके, दुःस्थे च ।
 जायु पु० जयति रोगान् जि-उण् । औषधे ।
 जार पु० जीर्यतेऽनेन जृ-करणे घञ् । उपपतौ ।
 जारज वि० जाराम् जायते जन-ङ । अनियुक्तावाहपपति-
 जाते कृण्वे, गोलके च पुत्रे ।
 जारणी स्त्री० जारयत्यनया चु-लृ-करणे ल्युट् । स्थूलजीरके
 जाल पु० चु० जल सम्भरणे घञ्, जल-घातने णिच्-अच्, जले-
 क्षियते इत्यण् व । रुद्रस्वहले गवाक्षच्छिद्रे 'गवाक्षजालैर-
 भिनिष्पतन्त्य' इति भट्टिः । मत्स्यधारणार्थे शण्डसूत्रनिर्णिते
 'खनामख्यात आनाये, अस्फटकलिकायां, कुद्रफले, मृग-
 पक्ष्यादिधारणार्थे पात्रे च । शाक्ये, दन्धे, समूहे, इन्द्रजाले च
 न० । स्तार्थे कन् । गवाक्षच्छिदे पु० । जीवकफले नय-
 कलिकासमूहे, चारके च न० ।
 जालकारक पु० कृ-ण्वल् इत० । जालस्य भक्तिकादिपातनाय
 प्रागकारके-मर्कटे (भाकड़सा) शाक्याय कलिसस्य च कर्चरि वि०

जालम्बर पु० विगर्ताख्ये देशे तद्देशस्ये जने व-व० ।
 जालपाद् पु० जालमिव पादावस्थ पाद्भावं । हंसे (शरारि)
 पक्षिभेदे च । [भेदे ।
 जालवर्चुरक पु० जालाकारो वर्चुरकः । (कांटावावला) दृक्
 जालिक पु० जालेन चरति जाल+उक् । वायुरिके जाल-
 जीविनि, कैवर्त्ते, मर्कटके च । जालीपजीविनि वि० ।
 जालिनी स्त्री० जाल+अस्त्वर्थे इनि । चित्रशालायां, कोषात
 व्याम्, (भिजा) तस्याः पक्षफलकोषे हि जालवत्त्वम् ।
 जाली स्त्री० जालं विद्यतेऽस्याः अच् गौरा० ङीप् ।
 (भिजा) लताभेदे । [आमलक्याश्च ।
 जालम् वि० जालयति अपवारयति न । पःमरे, मूर्खे, क्रूरे,
 जालाल पु० जयालया अपत्यम् अण् । मुनिभेदे ।
 जालुवी स्त्री० 'जातुद्वारापुरादात्तां अङ्गः संपीय कोपतः ।
 तस्य कन्यास्वरूपा च जालुवी तेन कीर्त्तिते'त्युक्तानिर्वच-
 नायां गङ्गायाम् ।
 जि जये स्वा० पर० सक० अनिट् । जयति अजेयीत् ।
 जिगीपा स्त्री० जि-सन् अ । जयेच्छायां, प्रकर्षे, उद्यमे च ।
 जिज्ञासु वि० जिज्ञातुमिच्छुः ज्ञा-सन् उ । जातुमिच्छौ, सस्रवौ च
 जित न० जि-भावे क्त । जये । कर्मणि क्त । अभिभूते पराजिते
 जयलब्धे, वशीकृते, आयत्तीकृते च ।
 जितकाशिन वि० जितेन जयेन कायते प्रकाशते णिनि ।
 जिताहवे, जयिनि च । [जितेन्द्रिये ।
 जितात्मन् वि० जित-वशीकृत आत्मा इन्द्रियं मनो वा जेन ।
 जितेन्द्रिय वि० जितानि वशीकृतातीन्द्रियाणि जेन । 'श्रुत्वा
 ब्रह्मा तथा सृष्टा भुक्ता भ्राता च यो नरः । न ह्ययति
 ग्लायति वा स विज्ञेयो जितेन्द्रिय' इत्युक्ते हर्षविषादभूये
 शान्ते जने । कामद्विदृष्टे पु० ।
 जित्य पु० जि-क्यप् । दृढद्वले कष्टभूमिसमीकरणार्थं स्त्रुवकावे
 (मइ) । अथ स्तोत्रोक्तिः प्रामादिकी ।
 जित्वर जि-चरप् । जययोवे । स्त्रियां ङीप् ।
 जिन पु० जयति संसारं जि-नक् । बुद्धे, विष्णौ च । जित्वरे वि०
 जिम भले स्वा० पर० सक० सेट् । जेमति अजेयीत् ।
 जिरि हिंसायां स्वा० पर० सक० सेट् । जिरिषोति अजिरायीत्
 जिव ग्रीष्मने स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । जिम्बति अजिम्बीत्
 जिष सेके स्वा० पर० सक० सेट् । जेषति अजेयीत् ।
 जिष्णु पु० जिष-ण्वु । अर्जुने, इन्द्रे, विष्णौ, स्वर्णे, वज्रे
 च । जित्वरे वि० ।
 जिह्वा वि० हा-मन् द्विवादि नि० । कुटिले, मन्दे, नगरद्वारे च

जिह्वाग पु० जिह्वा गच्छति गग-ड। सपे, मदनदृष्टे च। मन्दगे,
कुटिले च वि०।

जिह्वा स्त्री० जेदि अनया जिह्व वि०। रयज्ञानेन्द्रिये
रसनायाम्। [विसर्गरेखालेख्ये विसर्गभेदे

जिह्वासूलीय पु० जिह्वासूले भयः क। कखाभ्यां प्राक् अर्ध-
जिह्वारद पु० जिह्वैव रदोदनचर्चणसाधनं यस्य। दनहीने

जिह्वैव चर्चणकरे खगे। [दृष्टे, जरति, वर्मपुटे च।

जीन वि० ज्या-वयोहानौ कर्त्तरि क्त संगसारणं दीर्घश्च।

जीमूत पु० ज्या-किप् जीः तया जरया मूतो वद्धः मू-बन्धने
क्त। जयति नभः, जीयते वायुना वा जि-क्त मूट दीर्घश्च
वा। जेषे, सुलके, पञ्चते, हृत्तिकरे, देवत-डहजे, इन्त्रे
घोषातकीलतायाश्च। [(जीरा) ख्याते पदार्थे

जीर पु० ज्या-रक्। जीरके, खड्गे, अणौ च। संज्ञायां कन्।

जीर्ण पु० जु-क्त। जीरके। शैलजे न०। जरायुक्ते वि०।
स्यूतजीरके स्त्री०।

जीर्णपर्ण पु० जीर्णाणि पर्णा यस्य। कदम्बे। पुरातनपत्र
युक्ते वि०। कर्म्म०। पुरातनपत्रे न०।

जीर्ण स्त्री० जु-क्तिन्। जीर्णतायाम्।

जीर्णोद्धार पु० जीर्णस्य भस्ममन्दिरादेरुद्धारो यत्। संस्कारभेदे

जीव प्राणधारणे स्या० पर० अक० चेष्ट। जीवति अजीवीत्।

षिच् अजीवीवत् त अजीविवत् त।

जीव पु० जीव-क। देहाभिमानिनि आत्मनि मनुष्यावधि कीट
पर्यन्ते चेतने प्राणान् क्षेत्रज्ञरूपेण धारयन् जीव उच्यते
इत्युक्ते प्राणिनि। करणे घञ्। जीवनोपाये। जीव-षिच्
अच्। हजभेदे। भावे घञ्। प्राणधारणे।

जीवक पु० जीवयति जीव-षिच् ख्युल्। औषधभेदे। पीत-
शावे हृष्टे, क्षण्ये च। सेवके, हृष्टाजीविनि, जीव्यात्
आशिपि वुन्। आशास्यमानजीवने जाने वि०।

जीवघन पु० जीवण घनोमूर्तिः सैखण्डशिलायकखड्गव ग्रस्य।
हिरण्यगर्भे। [चक्रोरपञ्चिणि

जीवजीव पु० जीवान् जीवयति दर्शनेन तृप्तिकरत्वात् क।

जीवञ्जीव पु० जीवान् जीवयति खच्। चक्रोरे, हजभेदे च
जीवन न० जीव्यतेऽनेन जीव-ल्युट्। वृत्तौ, जले, मज्जनि,
हैयङ्गवीने च। भावे ल्युट्। प्राणधारणे। जीवयति

षिच्-ल्यु। पुत्रे, जीवकौपधे, वायौ, सुद्रुफनकहृष्टे च पु०
जीवनयोनि स्त्री० इत०। न्यायोक्ते देहे प्राणसञ्चारकारण्ये
अतीन्द्रिये यत्नभेदे।

जीवनहेतु पु० इत०। 'विद्या शिल्पं श्रद्धाः सेवा गोरक्षा

विपणिः कृषिः। वृत्तिर्भैक्ष्यं कपीदक्ष दय जीवनहेतव'
इत्युक्तेषु विद्यादिषु जीवनोपायेषु दंशसु।

जीवनी स्त्री० जीव्यतेऽनया जीव-ल्युट् ङीप्। जीवन्त्याम्।

काकोल्यां, स्वर्णहरितकीर्णभेदे, शय्यां, गुडूच्याम् वन्द्यायाश्च

जीवन्तिका स्त्री० जीव-भा ङीप् स्वार्थे कन् ह्रस्वे अत

इत्तम्। गुडूच्याम्, जीवाख्यशके, वन्द्यायां, हरितक्याश्च

जीवन्ती स्त्री० जीव-भा ङीप्। जीवन्त्यां, मधुमवाख्यौषधौ,

शय्यां, गुडूच्यां, वन्द्यायां, हरितक्याश्च।

जीवन्मुक्त वि० जीवन्नेव मुक्तः त्यक्तसंसारः। कृतात्मसाक्षात्

कारे प्रारब्धकर्मसंक्षयपर्यन्तं सुप्रसिद्धं व्यवहर्त्तरि आत्मने

जीवे 'सुप्रसिद्धं जायति यो न पश्यति इयन्तं पश्यन्नपि

चाद्वयत्वतः। तथाच कुर्वन्नपि निष्क्रान्त यः सञ्जान-

विद्वान् इतोह निश्चयइत्युक्ते ब्रह्मात्मज्ञानयुक्ते।

जीवन्मुक्ति स्त्री० जीवतएव मुक्तिः कर्तृत्वभोक्तृत्वादिवत्।

जीवतो वन्निवृत्तौ।

जीवपुत्रक पु० जीवयतीति क जीवः पुत्र इव हर्षहेतुत्वात्

इयार्थे कन्। (जीयापुत्रा) हजभेदे।

जीवपुष्पा स्त्री० जीवं पुष्पं यस्याः। हृष्टजीवन्त्याम्।

जीवप्रिया स्त्री० इत०। हरितक्याम्। [हृष्टिनामौपधे च

जीवभट्ट स्त्री० जीवानां भट्टं यस्याः ५७०। जीवन्तीलतायां

जीववल्ली स्त्री० जीवयतीति जीवा कर्म्म०। चीरकाकोल्याम्

जीवस्थान न० इत०। मर्मणि।

जीवा स्त्री० जीव-अच् जीवयतेरच् वा टाप्। धनुषो

गुणे, जीवन्तिकायासौषधौ, वचायां, शिञ्जिते, भूमौ,

जीवनोपाये च। [सङ्गीवनौपधे च

जीवात् पु० न०। जीव-आत्। अन्ने, जीविते, जीवनौपधे, कृत-

जीवात्मन् पु० कर्म्म०। देहाभिमानिनि जीवे।

जीवाधार पु० इत०। हृदये, देहे च। [आजीवने

जीविका स्त्री० जीव-अच् कृन् अत इत्तम्। जीवनोपाये

जीवितकाल पु० जीव-भावे क्त तस्य कालः। जीवनावधि

काले आयुषि।

जीवितेश पु० इत०। यमे, प्राणस्वामिनि, 'जीवितेशवसतिं

जगाम शैति रघुः। जीवतो, चन्द्रे सूर्ये च। मियनाचे वि०

जीवोपाधि पु० इत०। सप्रसुप्तिजाग्रदवस्थाश्च।

जीव्या स्त्री० जीवाय हिता यत्। हरितक्याद्, जीवन्त्यां,

गोक्षुरदुग्धपायाश्च।

जु रंहिषि स्या० पर० अक० अनिट्। जवनि। अजीवीत्। जवः

जु गतौ सौ० आत्म० सक० अनिट्। जवते। अजीट।

जुग त्यागे स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । जुहति । अजुङ्गीत्
 जुगुप्सा स्त्री० गुप-निन्द्यायां स्वार्थे सन्-अ टाप् । निन्द्यायाम्
 जुङ्ग पु० जुगि-अच् । दृढदारकवृक्षे वा स्त्री० इति केचित् ।
 जुटिका स्त्री० जट-संहतौ टाप् घृ० । शिखायां, संहतकेशे च ।
 जुड मेरुणे चु० उभ० सक० सेट् । जोडयति ते अजुजुडत् त
 जुड वस्त्रे तदा० कुटा० पर० सक० सेट् । जुडति अजुडीत् जुजोड
 जुड गतौ तु० पर० सक० सेट् । जुडति अजोडीत् । [जोतत् त
 जुत दीप्तौ स्वा० आत्म० अक० सेट् । जोतते अजोतिट् । अजु-
 जुन गतौ तु० पर० सक० सेट् । जुनति अजोनीत् ।
 जूर्ध्व वधे स्वा० पर० सक० सेट् । जूर्ध्वति अजूर्ध्वीत् । जूर्तः जूर्तिः
 जुल्ल मेरुणे चु० उभ० सक० सेट् । जोलयति ते अजुजुलत् त
 जुष तप्तौ तर्जे च वा चु० उभ० पक्षे स्वा० पर० सक० सेट् । जोष-
 यति ते जोषति अजुजुषत् त अजोषीत् ।
 जुष हर्षे अक०, शिवने एक० तदा० आत्म० सेट् । जुषते अजोषिष्ट ।
 जुष्ट न० जुष-क्त । उच्छिष्टे । सेविते वि० ।
 जुह्म स्त्री० जुहोत्यनया ह-क्तिप् नि० । पलाशकाष्ठनिर्मिते
 अर्धचन्द्राकृतिरूपे यज्ञपात्रभेदे, पर्याय्ये यज्ञपात्रभेदे च
 'यस्य पर्याय्यो जुहर्मवती'ति श्रुतिः ।
 जुट पु० जट वस्त्रे घ घृ० । वस्त्रे, समूचे, जटायाञ्च ।
 जूति स्त्री० जु-क्तिन् वि० दीर्घः । वेगे ।
 जूर वयोस्त्रागौ अक्ष० वधे एक० दिवा० आत्म० सेट् । जूर्यते
 अजूरिष्ट । जूर्यः ।
 जूर्य पु० जूर-क्त । (उत्सृष्ट) तृणभेदे ।
 जूर्ति स्त्री० ज्वर-क्तिन् संप्रसारणम् । ज्वरे ।
 जूष वधे स्वा० उभ० सक० सेट् । जूषति ते अजुषीत् अजुषिष्ट
 जूष पु० न० जूष-वञ् अच् वा । स्रग्नादीनां काये (यूष) ।
 जूषण न० जूष-ल्यु । धाट्प्रत्ययाम् (धाट्फुल) ।
 जृ न्यक्षारे स्वा० पर० सक० अभिट् । जरति अजारीत् ।
 जृम्ब वृम्भाणे (ह्रास्त्रोला) स्वादि० आत्म० सक० सेट् इदित् ।
 जृम्भते अजृम्भिष्ट ।
 जृथ जृम्भे स्वा० आत्म० सक० सेट् । जर्भते अजर्भिष्ट ।
 जृक्ष पु० जृभि-वञ् । मुखद्विकाये (ह्रास्त्रोला) अ टाप् । अत्रैव
 स्त्री० ततः स्वार्थे णन् अत इत्थम् जृम्भिकाव्यत्वैव ।
 जृम्भकारत्वं न० जृभि-णिच्-णुन् कर्म० । विपक्षस्य जृम्भोप-
 लक्षितनिष्कारकेऽस्त्रे ।
 जृम्भिणी स्त्री० जृभि-णिनि । एलापण्याम् ।
 जृ जरायां दिवा० पर० अक० सेट् घटादि० । जोर्यति अजरत्
 अजारीत् । जोर्यः । जरा । जरयति ।

जृ जरायां वा चुरा० उभ० पक्षे क्प्तादि० घादि० अक० सेट् ।
 जरयति ते जृणयति । अजीजरत् अजरत् अजारीत् ।
 जेमन न० जिम-ल्युट् । भक्षणे ।
 जेय वि० जि-कर्मणि यत् । जेतव्यमात्रे ।
 जेष गतौ स्वा० आत्म० सक० सेट् । जेषते अजेषिष्ट । णिच्
 अजिजेपत् त । [अजिजेहत् त
 जेह यत्ने स्वा० आत्म० अक० सेट् । जेहते अजेहिष्ट । णिच् ।
 जै चये स्वा० पर० अक० अनिट् । जयति अजासीत् । जानः ।
 जैत वि० जेतैव जेत प्रज्ञादि० अण् । जयशीले । पारदे पु० ।
 औपधे न० ।
 जैत्री स्त्री० जेतैव जेत+स्वार्थे अण् डीप् । जयनीवृक्षे ।
 जैन पु० जिगेदेवतास्य अण् । बौद्धधर्मावलम्बिनि अर्हदुपासके
 जैमिनि पु० वेदसोपांसाख्यकर्त्तरि व्यासशिष्ये मुनिभेदे ।
 जैवाटक पु० जीव-आट् च ततः-कण् दक्षिच् । चन्द्रे, औपधे,
 कर्पूरे च । दीर्घायुष्मे वि० ।
 जोङ्गक पु० न० । जुगि-वर्जने खुल् नि० । अशुक्चन्दने ।
 जोषम् अव्य० जुष-अञ् । सुखे, प्रशंसायां, तृष्णीमर्थे, लङ्घने च ।
 जोषा स्त्री० जुष्यते जुषते वा जुष-वञ् । नाय्याम् ।
 जोषित् स्त्री० जुष-इति । नाय्याम् ।
 ज्ञ पु० ज्ञा-क । ब्रह्मणि, पण्डिते, सोमप्रवे, बुधे च ।
 ज्ञप मारणे, आलोके, निशाने, तोषणे, स्तौतौ च चुरा० उभ०
 सक० सेट् घटा० । ज्ञपयति ते अजिज्ञपत्-त ।
 ज्ञपित वि० ज्ञप क्त । मारिते, ज्ञापिते च नि० । ज्ञप्तोऽयम् ।
 ज्ञप्ति स्त्री० ज्ञप-क्तिन् । बुद्धौ ।
 ज्ञा बोधे क्प्ता० पर० सक० अनिट् । जानाति अज्ञासीत् ।
 ज्ञा ज्ञपधाल्थे चुरा० उभ० सक० सेट् घटा० । ज्ञपयति ते
 अजिज्ञपत् त ।
 ज्ञा मेरुणे चुरा० उभ० सक० सेट् । ज्ञापयति ते अजिज्ञपत् त
 ज्ञातसिद्धान्त पु० ज्ञातः सिद्धान्तः तत्त्वार्थो येन । सिद्धान्तो
 ज्ञाति पु० ज्ञा-कर्त्तरि क्करणे वा क्तिच् । पितरि पितृवंश्ये सपिण्डे
 सकुल्यसमानोदकसमोत्पन्नरूपे एकगोत्रोत्पन्ने पितृव्यादौ ।
 ज्ञातेय न० ज्ञातेर्भावः दक् । ज्ञातित्वे ।
 ज्ञान न० ज्ञा-भावे ल्युट् । सामान्यविशेषरूपे बुद्धिमत्त्वे,
 'ज्ञानं द्विधा वस्तुमात्रद्योतकं निर्विकल्पकम् । सविकल्पन्तं
 संज्ञादियोतकत्वाद्नेकधा । संकल्पसंशयव्यान्निष्ठतिष्ठ-
 श्यनिश्चयाः । जहोऽनध्यवसायश्च तथा व्येत्तुमवाद्य' इत्युक्तेषु
 नानाविधेषु बुद्धिपरिणामेषु । [निष्कलाभोपाये निष्ठाभेदे ।
 ज्ञानयोग पु० ज्ञानमेव योगः कौमर्दं ब्रह्ममायु पायो वा ।

ज्ञानलक्षणा स्त्री० ज्ञानमेव लक्षणं स्वरूपं यस्याः व्याप्यते ।
न्यायमते ज्ञानसाधनाय अलौकिके सन्निकर्षभेदे । स भवति
यद्विषयस्य ज्ञानं जननीयं पूर्वं तद्विषयज्ञानमेव तत्र पूर्वं-
ज्ञातवस्तुनः प्रत्यासत्तिः ।

ज्ञानवापी स्त्री० काश्यां स्थिते तीर्थभेदे ।

ज्ञानसाधनं न० सिध्-णिच्-करणे ल्युट् इत० । इन्द्रिये ।

ज्ञानापोह उ० अप+उह-घञ् इत० । विस्मरणे ।

ज्ञानाभ्यास उ० इत० । 'तद्विन्ननं तत्तत्पथमन्योन्यं तत्-
प्रबोधनम् । एतदेकपरत्वञ्च ज्ञानाभ्यासं विदुर्वुधा' इत्युक्ते
ध्येयविषयचिन्तादौ ।

ज्ञानिन् लि० ज्ञानमस्यास्ति इति । ज्ञानसामान्यवति, तत्त्व-
ज्ञानिनि च 'तेषां ज्ञानी नित्ययुक्त' इति गोता । दैवज्ञे उ०

ज्ञानेन्द्रिय न० इत० । अवयवदर्शनादिज्ञानसाधने श्रोत्र-
नेत्रनाशिकाजिह्वात्वग्रूपेन्द्रिये, अन्तःकरणे च ।

ज्या जरायां क्वा० धा० पर० अक० अनिट् । जिनाति अज्यासीत्

ज्या स्त्री० ज्या-अङ् । धनुषो गुणे भौव्याम्, मातरि, भूमौ च

ज्यानि स्त्री० ज्या-क्तिन् । जीर्णतायां, हानौ, नद्याञ्च ।

ज्यायस् लि० अतिशयेन वृद्धः ईयस्य ज्यादेश इत आत्वञ्च ।
अतिशयवृद्धे । स्त्रियां ङीप् ।

ज्यु गतौ भ्वा० आत्म० सक० अनिट् । ज्यवते अज्योष्ट ।

ज्युत दीप्तौ भ्वा० पर० सक० सेट् । ज्योतति अज्युतत् अज्योतीत्

ज्युत दीप्तौ भ्वा० आत्म० अक० सेट् । ज्योतति अज्योतिष्ट ।

णिच् । अज्युज्योतत् त ।

ज्येष्ठ लि० वृद्ध+इष्टन् ज्यादेशः । अतिवृद्धे, अष्टे च । अप्यजे
उ० । ज्येष्ठभगिन्याम्, वयोज्येष्ठायां, ज्येष्ठस्य प्रत्यासत्ति

स्त्री० अजादित्वात् टावेव । गङ्गायाम् अलक्ष्याम्, अश्वि-
न्यवधिके अष्टादशे नक्षत्रे च स्त्री० गृहगोधिकार्यां (टिक-
टिकी) स्त्री० ङीप् 'ज्येष्ठीरुते क्षुतेष्वेव' मिति सूतिः ।

ज्येष्ठतात उ० तातस्य ज्येष्ठः राजदन्नादि० । पितृरप्यजे (जेठा)

ज्येष्ठश्चक्षुस् स्त्री० ज्येष्ठत्वात् पत्याः अप्यजत्वेन अविवाह्यत्वात्
पत्नीमात्यतयैवात्मनो मान्यत्वाच्च श्वश्रुरिव । पत्याज्येष्ठ-
भगिन्याम् । [सामाङ्गे व्रते च ।

ज्येष्ठसामन् न० मूर्धानं दिवद्वयस्यामृचि गीते सामनि, तत्-
ज्येष्ठाश्रम उ० ज्येष्ठ आश्रमो यस्य । 'यस्मात् तयोप्याश्रमिणो

ज्ञानेनाज्ञेन चान्यहम् । 'गृहस्थेनैव धार्यन्ते तस्मात्
ज्येष्ठाश्रमो गृही'त्युक्ते गृहस्थाश्रमे । इति । गृहस्थाश्र-
मीत्यर्थः । [अण् । स्वनामख्याते चान्दे मासे ।

ज्येष्ठ उ० ज्येष्ठानक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी ज्येष्ठी सास्तिन् मासे

ज्येष्ठी स्त्री० ज्येष्ठायुक्ता पौर्णमासी अण् । चान्द्रज्येष्ठमास-
पौर्णमास्याम् तदैव तत्सम्भवात् ।

ज्येष्ठ न० ज्येष्ठस्य भावः प्रज्ञ् । ज्येष्ठत्वे 'विप्राणां ज्ञानतो
ज्येष्ठा' मिति मनुः । [ज्यवते अज्योष्ट ।

ज्यो नियमे उपनये व्रतोपदेशे च भ्वा० आत्म० सक० अनिट् ।

ज्योक् अ० ज्यो-डोकि । सम्प्रत्यर्धे, कालभूयस्त्वे, शीघ्रतायां,
प्रश्ने च । [यञ् । ज्योतिरिङ्गणोऽप्यत्र

ज्योतिरिङ्ग उ० ज्योतिरिव इङ्गति इगि-गतौ अच् । खद्योते
ज्योतिर्विद् उ० ज्योतिषां सूर्यादीनां गत्यादिकं वेत्ति विद्-

किप् । ज्योतिःशास्त्राभिज्ञे ।

ज्योतिश्चक्र न० इत० । सूर्यादीनां ज्योतिषां मण्डले, 'सप्त-
विंशतिभैर्ज्योतिश्चक्रं स्तिमितवायुगमि'त्युक्ते सप्तविंशति-
नक्षत्रात्मके राशिक्रमे च ।

ज्योतिश्शास्त्र न० इत० । मृहन्क्षत्रादीनां गतिस्वरूपादि-
निर्णायके 'पञ्चस्त्रिंशद्भिर्दं शास्त्रं होरागणितसंहिताः ।

केरलिः शकुनं चेति ज्योतिश्शास्त्रस्यदीरितमित्युक्ते पञ्चाङ्गे
शास्त्रे । [तिःशास्त्रे । वृद्धौ । ज्योतिषमयत्वे

ज्योतिष न० ज्योतिरधिकतमं ज्योतिष्यः नि० न वृद्धिः । ज्यो-
ज्योतिष्क उ० ज्योतिरिव इवार्थे कृत् । चित्तकवृत्ते, मेधिका-

बीजे, गणिकारीवृत्ते च । स्त्रार्थे कृत् । मृहन्क्षत्रादिषु व०
व० । ज्योतिष्मतीलतायाम् स्त्री० मेरोः शृङ्गान्तरे न० ।

ज्योतिष्टोम उ० ज्योतींषि स्तोमायस्य वत्तम् । षोडशर्विक्-
साध्ये यज्ञभेदे ।

ज्योतिष्मत् उ० ज्योतिरस्यस्य मत्तप् । सूर्य्ये अक्षदीपस्य
पर्व्वतभेदे च (माल्काङ्गनी) लताभेदे । रात्रौ, योगशास्त्रोक्ते
चित्तवृत्तिभेदे च स्त्री० ङीप् । ज्योतिर्युक्ते लि० ।

ज्योतिस् उ० द्योतते द्युत्यतेऽनेन वा द्युत-इष्टन् आदेर्दस्य-
जः । सूर्य्ये, अग्नौ, मेधिकावृत्ते च । नेत्रकनीनिकाम-
ध्यस्थे दर्शनसाधने, पदार्थे, नक्षत्रे, प्रकाशे, स्वयंप्रकाशे,
सर्वावभासके चैतन्ये च न० ।

ज्योत्स्ना स्त्री० ज्योतिरस्त्वस्याम् न उपवालोपच । फौलद्याम्
चन्द्रकिरणे च । ङीप् । ज्योतिर्युक्तरात्रौ, (किङ्गा) पटो-
लिकायां रेणुकानामगन्धद्रव्ये च स्त्री० ।

ज्यौतिषिक उ० ज्योतिषं शास्त्रं वेत्तधीते वा ठक् । दैवज्ञे ।

ज्जि अभिमवे भ्वा० पर० सक० अनिट् । ज्वयति अज्वयीत ।

ज्जी वयोहानौ वाचुरा० उभ० पक्षे क्वा० धा० पर० अक० अनिट् ।

ज्जाययति ते च्चिणाति अजिज्वयत् त अज्वयीत ।

ज्वर रोगे भ्वा० पर० अक० सेट् घ० । ज्वरति अज्वारीत् । ज्वरयति ते

ज्वर पु० ज्वर-ध । खनामख्याते रोगभेदे ।

ज्वरघ्न पु० ज्वरं हन्ति हन-ठक् । गुडूच्याम्, वास्तूके च ।

ज्वरनाशके त्रि० । मझिघायां स्त्री० डीप् ।

ज्वरान्तक पु० अन्तयति अन्त+तत् करोति णिच् खुलु इत० ।

नेपालनिम्बे, आरग्वधे, लौहघटितौषधभेदे च । ज्वरनाशके त्रि०

ज्वरापहा स्त्री० ज्वरमपहन्ति अप+हृन-ङ । (बेलगुण्ड)

वित्त्वगुण्याम्, वित्त्वपत्राञ्च । ज्वरनाशके त्रि० ।

ज्वरित त्रि० ज्वरः संजातोऽस्य तारका० इतच् । ज्वरयुक्ते ।

ज्वल दीप्तौ चलने च स्वा० पर० अक० सेट् घटा० ज्वला० ।

ज्वलति अज्वालीत् । ज्वलयति । ज्वलः ज्वालः ।

ज्वलन पु० ज्वलति ज्वल+युच् । वह्नौ, चित्रकटचे च ।

भावे ल्युट् । दीप्तौ दाहे च ।

ज्वलनाश्मन् पु० ज्वलतीति ज्वलनो देदीप्यमानोऽर्ककिरण

सम्पर्कात् अश्मा उपलः । सूर्यकान्तमणौ ।

ज्वलित त्रि० ज्वल-क्त । दग्धे, दीप्ते, उज्ज्वले, भास्वरे च ।

ज्वाल पु० ज्वल-ण । अग्निशिखायाम् । स्त्रीत्वमपि टाप् ।

दग्धान्ने दाहे च । दीप्ते त्रि० । [त्वात् । वह्नौ ।

ज्वालजिह्व पु० ज्वालः शिखेव जिह्वा यस्य दाह्यस्तलेहक-

ज्वालासुखी स्त्री० पीठस्थानभेदे । (ज्वालासुखां महाजिह्वी

देव उक्ततमैरवः । अम्बिका सिद्धिकामास्त्री लनी जाल-

अवे भवेति तन्मम् ।

भ

भ पु० भग संहृतौ यहे पिधाने वा ड । भञ्जावाते, सुर-

युरौ, इष्टे, ध्वनौ च । मष्ट्रव्ये त्रि० ।

भङ्गार पु० भमित्यव्यक्तशब्दस्य कारः क-वञ् । अमरादिशब्दे

भङ्गृति स्त्री० भन् इत्यव्यक्तशब्दस्य कतिः क-क्तिन् ।

कांस्यादर्धनौ । [ध्यनियुक्ते प्रचण्डानिले च

भञ्ज्मा स्त्री० भमिति कृत्वा भज्यते यत् ड । ध्वनिभेदे, तथा-

भञ्जानिल पु० भञ्ज्माप्रधानोऽनिलः शाक० । प्रचण्डानिले

भञ्ज्मावातादयोप्यल ।

भट संहृतौ स्वा० पर० अक० सेट् । भटति अभाटीत् अभाटीत्

भटा स्त्री० भट-अच् । शीघ्रे ।

भटिति अव्य० भट क्तिप् भट् इण-क्तिन् इत० । शीघ्रे

भन(ण)त्कार पु० भन(ण)दित्यव्यक्तशब्दस्य कारः क-वञ् ।

कङ्कणादिध्वनौ । [भान्तः

भम स्वा० पर० सक० सेट् । भमति अभमीत् । भमित्वा-भान्त्वा

भम्प पु० भम-पन्, भमिति कृत्वा पतति पत-ङ वा । वेगेनोद्धा-

दिदेशादास्तालनपूर्वकपतने, लम्बे च । स्त्रीत्वमपीच्छति ।

पातालभस्माच्च ताः इति वीरचरितम् । [टाप् । तत्तैवाये

भार पु० भृ-अप् । निर्भारे उत्सर्गिते जलप्रवाहे । अङ्

भर्च(र्च)(र्भो) उत्तौ भर्त्तने च तु० पर० सक० सेट् । भर्च(र्च)-

(र्भो)ति अभर्चा(र्चो)(र्भो)त् ।

भर्भार पु० भर्भ-अरन् । (भांज) इति ख्याते वाद्यभेदे

पट्टे, कलियुगे, नदभेदे च । वाद्यभेदे स्त्री० डीप् ।

भालज्मला स्त्री० जलनंजलति अच् घृ० । हस्तिकर्णस्मालने ।

भाल्ल पु० जातिभेदे ।

भाल्लक पु० न० भर्भ-एवुल् घृ० । कांस्यवाद्यभेदे 'शिवगारे

भाल्लकश्चेति सृतिः । [क्षेदे च स्त्री० टाप् ।

भाल्लरी स्त्री० भर्भति भर्भ-अरन् घृ० । वाद्यभेदे । शुद्धे,

भग्न वधे स्वा० पर० सक० सेट् । भगति अभामीत् अभमीत्

भग्न यहणे पिधाने च स्वा० उभ० सक० सेट् । भगति-ते

अभामीत् अभमीत् ।

भग पु० भग्यते कर्माणि च । मत्स्ये, मीनराशौ च । भावे-व ।

तर्पे । अच् । खिले, वने च न० । नागवलायां स्त्री०

भगवेतु पु० भगो मीनो मकरो वा केतुर्गस्य । मद्ने ।

भगवेतनादयोऽप्यल ।

भाट पु० भट-णिच्-अच् । निजुञ्जे, कान्तारे, व्रणादीनां

मार्जने, भूम्यामलक्यां यूथिकायाञ्च स्त्री० टाप् ।

भाटल पु० भट-णिच् अलच् । शुष्णीमास्त्रौ । [याम् ।

भामक न० भम-कर्म्मणि एवुल् । (भामा) अतिशयपकेष्टका-

भावु पु० भा-इति वाति गच्छति वा-ङु । (भाड) दृक्भेदे

सार्धे कन् । तलैव ।

भिक्षाक न० लिगि-आक घृ० । (भिक्षा) फलभेदे ।

भिक्षिनी स्त्री० लिगि-णिनि घृ० । जिह्मिनीदृक्, उल्कावाञ्च ।

भिक्षी स्त्री० लिगि-अच् गौरा० डीप् । जिह्मिनीदृक् । (भिक्षा)

भिक्षी स्त्री० भिक्षा अस्व स्याः अच् गौरा० डीप् ।

भिक्षाम् (भिक्षिपोका) ।

भिक्षी स्त्री० भिसिति रटति अच् घृ० गौ० डीप् । (भाटि)

दृक्भेदे । सार्धे कन् । अत्रैवायं । [(भिक्षिपोका)

भिरिका स्त्री० भिरीति कायति शब्दायते के-क । भिक्षाम् ।

भिक्षी स्त्री० चिक्षति चिल-अच् घृ० गौरा० डीप् । (भिक्षि

पोका) कीटभेदे । संज्ञायां कन् । व्यातपरुचौ वक्ष्याञ्च ।

भुरट पु० लुण्ट-अच्-घृ० । अकाण्डे द्रुमे, लम्बे, गुल्मे च ।

भू वयोहानौ दिवा० पर० अक० सेट् । भौर्यति अभारीत् भारा

भ्यु गतौ स्वा० आत्म० सक० अनिट् । भावते अभारीट् ।

ज

ज पु० हृषे, शुके कृदिलगतौ, गायने, धर्षरध्वनौ च ।

ट

ट पु० टल-ड । वामने, पादे, निखने च । करङ्के-टङ्कारे च न० ।
टक् वञ्चे पु० उभ० सक० सेट् इदित् । टङ्कयति-ते अटटङ्कत्-त ।
टङ्क पु० टकि षज्-अच् वा । कोपे, कोपे, खड्गे पाषाण
भेदनेऽस्ते च । चतुर्मास्यकल्पे परमाणे जङ्घायां नील
कपिले, खनिने, दर्पे च पु० न० ।

टङ्कक पु० टङ्कते षज् सञ्चायां कन् । (तङ्का) रजतसद्रूपायाम्
टङ्कन पु० टकि-युच् । चारभेदे (सोहागा) ।
टङ्कानक पु० टङ्कं कोपमानयति उद्दीपयति अन-णित्
शुल् । ब्रह्मदास्ये (वामनगाथा) ।

टङ्कार पु० टङ्कत्यव्यक्तशब्दस्य कारः क-षज् । ध्वनिभेदे
धनुर्व्याकपणाले शब्दे, विस्मयहेतुके शब्दे च ।

टङ्क पु० टकि-अच् पु० । (टाङ्कि) अस्त्रभेदे, जङ्घयाश्च
टङ्कन पु० टकि-युच् पु० । (सोहागा) चारभेदे ।

टङ्कनी पु० टकि-णिनि पु० । (आकनादौ) पाठायाम् ।
टल विज्ञे भ्वा० पर० अक० सेट् ज्वला० । टलति अटालीत् ।

टलः टालः ।

टिटि(ट्टि)भ पु० टिटि(ट्टि) इत्यव्यक्तशब्दं भाषते भाष-ड ।
(टिटिर) पक्षिभेदे । स्वार्थे कन् अतैवाथे ।

टिप नोदने चुरा० उभ० सक० सेट् । डेपयति-ते अटोडिपत्-त ।
टिप्पनी स्त्री० टिप्-क्लिप् टिपा पन्थते स्रूयते अच् । टीकायाम्
टीक गतौ भ्वा० आत्म० सक० सेट् । टीकते अटोकिट् ।
टीका स्त्री० टीका-क । विषमपदव्याख्यानरूपायां दृष्टौ ।
इत्त विज्ञे भ्वा० पर० अक० सेट् । इत्तति अटालीत् ।

ठ

ठ पु० मण्डले चन्द्रविम्बे न्यून्ये महेश्वरे दृष्टदध्वनौ च ।
ठक्कुर पु० देवप्रतिमायां, द्विजोपाधिभेदे व ।

ड

ड पु० डी-ड । वाङ्वाग्नौ, शब्दे, चासपक्षिणि, शिबे च ।
डङ्ग(ङ्गा)री स्त्री० कर्कटीभेदे ।

डप संहतौ वा चुरा० उभ० पञ्चे भ्वा० आ० अक० सेट् । डप-
यति-ते डपते अडोडपत्-त । अडुपिट ।

डव राशीकरणे वा चुरा उभ० पञ्चे भ्वा० आत्म० सक० सेट्
इदित् । डम्बयति-ते डम्बते अडडम्बत्-त अडम्बिट ।

डव प्रेरणे वा चुरा० उभ० पञ्चे भ्वा० पर० सक० सेट् ।

इदित् । डम्बयति-ते डम्बते अडडम्बत्-त अडम्बिट ।

डम संहतौ वा चुरा० उभ० पञ्चे भ्वा० आत्म० सक० सेट्

इदित् । डम्बयति-ते डम्बते अडडम्बत्-त अडम्बिट ।

डमक् पु० डम् इति शब्दम् इयत्ति ष-उन् । वाद्यभेदे कापा-
लिकयोपिवाद्ये, चमत्कारे च ।

डम्बक न० वंशादिरचिते पावभेदे (डाला) ।

डवित्य पु० काष्ठमये गृहे ।

डड(ड्ड) पु० दह ड(ज) नृगखादि० नि० । मकुचे (मान्दार)

डाकिनी स्त्री० डालानां समूहः इति । कात्या गणभेदे ।

डामर पु० शिवोक्ते तन्त्रशास्त्रभेदे ।

डिगिडम् पु० डिगिड इति शब्दं निनोति प्रकाशयति नि-ड ।

वाद्यभेदे (पान आसला) दृष्टभेदे च । सस्रुफेने

डिगिड(खड्ड)र पु० डिगिड इति शब्दोऽस्य स रः पूर्वपदेदोषः

डित्य पु० काष्ठमये गृहे श्यामरूपो युवा विद्वान् सन्दरः

मित्रदर्शनः । सर्वशास्त्रार्थवेत्ता च डित्य इत्यभिधीयते

इत्युक्ते पुरुषभेदे च ।

डिप संहतौ वा चुरा० उभ० पञ्चे भ्वा० आत्म० अक० सेट् ।

डेपयति-ते डेपते अडोडिपत्-त ।

डिप प्रेरणे वा चुरा० उभ० पञ्चे भ्वा० पर० सक० सेट् ।

डेपयति-ते डिपति अडोडिपत्-त अडिपत् अडिपीत् ।

डिप संहतौ वा चुरा० उ० पञ्चे भ्वा० आत्म० अक० सेट्

इदित् । डिम्बयति-ते डिम्बते । अडिडिम्बत्-त अडिडिम्बिट

डिव प्रेरणे वा चुरा० उभ० पञ्चे भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् ।

डिम्बयति-ते डिम्बते अडिडिम्बत्-त अडिडिम्बिट ।

डिम संहतौ वा चुरा० उभ० पञ्चे भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् ।

डिम्बयति-ते डिम्बते । अडिडिम्बत्-त अडिडिम्बिट ।

डिम हिंसने सौ० पर० सक० सेट् । डेमति अडेमीत् ।

डिम पु० डिम-क । दृश्यकाव्यरूपनाटकभेदे ।

डिम्ब पु० डिभि-वज् । शिशौ, अण्डे, ग्रीहिनि, निडवे, अश्वस्ते-

कलहे, एरण्डे, भवहेतुके-ध्वनौ, भये, भ्रमरे पुङ्गवे च न०

डिम्बाह्व पु० डिम्बतस्य आह्वः । नृपतिन्ये युडे ।

डिम्ब पु० डिभि-अच् । सूर्ये, शिशौ च । स्वार्थे कन् अतैव
अतिशिशौ स्त्री० ।

डी नभोगतौ भ्वा० आ० अक० सेट् । डीयते अडयिट डीनः

डी नभोगतौ दि० आ० अक० सेट् । डीयते अडयिट डीनः ।

डीन न० डी-भावे क्त । पक्षिणां गतौ तद्विशेषो दृष्टदध्वने

डुण्डुभ पु० डण्डु-इत्यनुकरणशब्दं मणति तेन भाति शा

भण-भा-वा ड (डोडा) इति ख्याते सर्पभेदे । [अत्रैव ।
डोर न० दोप-रा-ड ट० हसवाह्वादी वन्धनखले स्वार्थे कन्

ढ

ढ पु० ढङ्गायाम्, गुनि, तङ्गाङ्गुले, निर्गुणे, ध्वनौ च । [वाद्यभेदे
ढङ्गा स्त्री० ढक् इति कायति कै-क । यश्च पटहे खनामख्याते
ढुगट अन्वेषणे स्वा० पर० सक० सेट् । ढुगटति अढुगटीत् ।
ढुगिट पु० ढुगट-इन् । गणेशे काश्यां प्रसिद्धे दुखिटराजे ।
ढोल पु० दोलायमानो वाद्यते ट० । खनामख्याते वाद्यभेदे ।
ढौक प्रेरणे गत्याच्च स्वा० आत्म० सक० सेट् । ढौकते अढौ-
कित । णिच् अढुढौकत्-त ।

ण

ण पु० णख गतौ ड टपो० गत्वम् । विन्दुदेवे, भूषणे, गुण
वर्जिते, जलस्थाने, निर्णये, ज्ञाने च ।

णञ्ज गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । नञ्जति प्रणञ्जति अनञ्जीत्
खोपवेशत्वात् सति निमित्ते णत्वम् एवमन्येषामपि ।

णख गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । खोपादशत्वात् णत्वम् ।
नखति प्रणखति । अनखीत् अनाखीत् ।

णट नृत्ये साभिनये नटकार्ये हिंसयामयं न खोपदेशी । स्वा०
पर० अक० सेट् । नटति प्रणटति अनाटीत् अनटीत् ।
हिंसायाम् प्रनटति ।

णट नटकत्वे स्वा० पर० घटा० । नटति प्रणटति अनाटीत्-
अनटीत् । णिच् नटयति अनीनटन् । [दीत् अनदीत् ।

णद् अत्यक्तशब्दे स्वा० पर० अक० सेट् । नदति प्रणदति अना-
णद् भासे चु० उभ० सक० सेट् । नादयनि-ते प्रणादयति
अनीनदत्-त । [अनभिष्ट ।

णभ हिंसे स्वा० आत्म० सक० सेट् । नभते प्रणभते अनभत्
णभ हिंसे दिवा० क्प्रा० च पर० सक० सेट् । नभयति प्रण-
भयति नभ्नाति प्रणभ्नाति । अनाभीत्-अनभीत् ।

णम शब्दे अक० नतौ सक० स्वा० पर० अनिट् । नमति
प्रणमति अनंसीत् नत्वा नतः । [यति अनयीत् ।

णय गतौ रञ्जणे च स्वा० पर० सक० सेट् । नयति प्रण-
णार्द् शब्दे स्वा० पर० अक० सेट् नर्हति प्रणर्हति अनर्हीत् ।

णल वन्धे स्वा० पर० सक० सेट् ज्वला० । नलति प्रणलति ।
अनालीत् । नलः नालः ।

णश अदग्ने नाशे च दिवा० पर० अक० वेट् । नश्यति
प्रणश्यति अनेशत् अनशत् । अशान्तत्वे न णत्वस् प्रनष्टः

णस कौटिल्ये स्वा० आत्म० अक० सेट् । नसते प्रणसते ।
अनसिष्ट । [ते । अनासीत् अनसि ।

णह वन्धने दिवा० उभ० सक० अनिट् । नह्यति-ते प्रणह्यति-
णास ध्वनौ स्वा० आत्म० अक० सेट् । नासते प्रणासते अन-

सिष्ट । अननासत्-त ।

णिञ्ज चुम्बने स्वा० पर० सक० सेट् । निञ्जति प्रणिञ्जति ।
कृत्यु वा णत्वमिति पाणिनिः । [अनिञ्जिष्ट

णिज शोधने अदा० आत्म० सक० सेट् इदित् । णिङ्क्ते प्रणिङ्क्ते
णिज शोधने जु० उभ० सक० अनिट् । नेनेक्ति प्रणेनेक्ति ।
नेनेक्ते अनिजत्-अनेजीत् अनिज्ज ।

णिद् सन्निधाने अक० निन्दने सक० स्वा० उभ० सेट् ।
नेदति-ते प्रणेदति-ते । अनेदीत् अनेदिष्ट ।

णिद् कुत्सने स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । निन्दति प्रणि-
न्दति अनिन्दीत् । कृत्यु वा णत्वमिति पाणिनिः ।

णिल दुर्वेषे तदा० पर० सक० सेट् । निलति प्रणिलति ।
अनेलीत् । [अनिस्वीत् ।

णिव सेके स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । निस्वति प्रणिवति ।
णिश समाधौ स्वा० पर० सक० सेट् । नेशति प्रणेशति
अनेगीत् ।

णिष सेके स्वा० पर० सक० सेट् । नेषति प्रणेषति अणेषीत् ।
णिस चुम्बने अदा० सक० सेट् इदित् । निस्ते प्रणिस्ते अनिं-

सीत् । कृत्यु वा णत्वमिति पाणिनिः । [अनैदीत्

णी प्रापणे स्वा० उभ० द्विक० अनिट् । नयति प्रणयति
णोल नीलताकरणे स्वा० पर० सक० सेट् । नीलति प्रणीलति
अनीलीत् । [अनीयीत् ।

णीव स्याल्ये स्वा० पर० सक० सेट् । नीवति प्रणीवति ।
णु स्तुतौ अदा० पर० सक० वेट् । नौति प्रणौति अनावीत्-

अनौपीत् चुचुविष । [अनौसीत् अजुच ।

णुद् प्रेरणे तदा० उभ० सक० अनिट् । रुदति-ते प्रणुदति
णु स्तुतौ त० कु० पर० सक० सेट् । रुवति प्रणुवति अरुवीत्

णोद् सन्निधाने उभ० सक० सेट् । नेदति-ते प्रणेदति-ते ।
णोष गतौ स्वा० आ० अक० सेट् । नेपते प्रणोपते । अनेपिष्ट

अजिनेपत् त । एते धातवः नादिका अपि सति हेतौ णत्व
कार्थव्योतनार्थं गण्ये खोपदेशितया पठिताः प्रयोगे तु

दन्त्यनादय एव पुनः प्रादियोगे णत्वसुपयान्ति ।

त

त पु० तंक-सहने हासे वा ड । चारे, अन्वते, पुष्के, क्रीडे,
क्लेष्के, रत्ने, शृगालपुष्के च । तरले, पुर्ये स्त्री० न० ।

तक्र सङ्घने ह्रासे च भ्वा० पर० सक० सेट् । तक्रति अताक्रीत् अतक्रीत्
तक्र दोःस्थे भ्वा० पर० अक० सेट् इदित् । तद्धति अतद्धीत्
तक्र न० तक्र-रक् । चतुर्थांशजलयोगेन मघिते दधि ।
तक्रकूर्चिका स्त्री० (छाना) पके उष्णदुग्धे तक्रयोगेण जाता-
याम् आमिचायाम् ।

तच्च काश्ये वा भ्वा० पचे स्वा० पर० सक० वेट् । तच्चति तच्चोति
अतचीत्-तच्चिता अताचीत्-तचा । भस्त्रेण त संतच्चति
तच्चक पु० तव-खुल् । विश्वकर्मणि, वर्द्धकौ, (कुमार) कश्य-
पस्य घृते नागभेदे च ।

तच्चणी स्त्री० तच्च्यतेऽनया ल्युट् । वास्याम्, (वाइस्) काष्ठ-
तक्षणघाघने अस्त्रभेदे च । [नचत्वे च ।

तच्चन् पु० तव-कनिन् । त्वदरि, वर्द्धकौ, विश्वकर्मणि, चित्वा-
तच्चशिला स्त्री० सिन्धुदेशे नगरीभेदे ।

तग गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् । तङ्गति अतङ्गीत्
तगर पु० गृ-अच् तस्य क्रौडस्य गरः । (ठगर) इति छन्दे ।
तङ्गन न० तकि-ल्युट् । दुःखेन जीवने ।

तच्छ्रील वि० तत् श्रीलं यस्य । स्वभावतः फलनिरमेक्षतया
प्रवर्त्तमाने तत्स्वभावे जने ।

तट उच्चये भ्वा० पर० सक० सेट् । तटति अताटीत्-अतटीत्
तट वि० तट-अच् । कूले नद्यादेस्तरे । अमरमते स्त्रियां ङीप् ।
तट आहतौ पु० उभ० सक० सेट् । ताटयति-ते अतीतटत् त
तटस्य वि० तटे तिष्ठति स्या-क । तीरस्थे, समीपस्थे,
मध्यमप्रविष्टेयान्तिकस्थे, स्वरूपातिरिक्ते विशेषणे च ।

तटाक पु० तटमकति अक-वक्रगतौ अण् । तडागे ।

तटाग पु० तटमगति अग-वक्रगतौ अण् । जलाशयभेदे तडागे
तटिनी स्त्री० तट+अस्थये इति । नद्याम् । [तट् त
तड दोमौ आहतौ च पु० उभ० सक० सेट् । ताडयति ते अती-
तड आहतौ भ्वा० आत्म० सक० सेट् इदित् । तण्डने अतण्डित
तडाक पु० ताडने आहत्यते तटोऽनेन तड-आकन् वि० ।

जलाशयभेदे तडागे ।

तडाग पु० तड-नि० । 'प्रशस्तभूमिभागस्यो बहुसंवत्सरोपितः ।
जलाशयस्तडागः स्था'दित्युक्ते 'यतेन घनुभिः पुष्करिणी,
विभिर्दीर्घिका, चतुर्भिर्द्रोणः, पञ्चभिस्तडागः' इति वशि-
ष्ठोक्ते पञ्चशतान्यनघपुंनिते द्विसहस्रान्यूनहस्तोत्तमफलके
पञ्चचत्वारिंशद्विस्तान्यूनदीर्घविस्तारे जलाशये, कूटयन्त्रे च ।

तडा(टा)घात पु० 'उच्चैः करिकराघातं तडा(टा)घातं विदुर्बुधा
इत्युक्तायां वप्रकीडायाम् अस्थस्यनि 'तडा(टा)घातमिति कुं
तडित् स्त्री० ताडयत्यभम् घुरा० तड-इति निः छुस्तः । विद्युति

तडित्वत् पु० तडित् अस्यस्य मतप् मलवः । भेदे, सुक्तके च ।
तण्डक पु० तडि-खुल् । खड्गने, फेने, समासप्राये वाक्ये,
गृह्णदाम्णि, तस्त्रास्त्रे च । मायावज्जले, उपघातके च
जने वि० । परिष्कारे पु० न० ।

तण्डुल पु० तडि-उलच् । धान्यादिसारे-निस्तुपे धान्यादौ,
तण्डुलीयशाके च । विडङ्गे पु० स्त्री० टाप् ।

तण्डुलीय पु० तण्डुलाय हितं छ । (जुहूने) (चापानटे) शाक-
भेदे, विडङ्गे च । स्वार्थे कन् उक्तशाके । [विडङ्गे

तण्डुलीयिका स्त्री० तण्डुलाय हिता छ संज्ञायाम् कन् ।
तण्डुलेय तण्डुलाय हिता ट । तण्डुलीयशाके । यत् । तण्डुल्योऽथत्
तत् अथ० तन-क्लिप् । हेतौ । [टघौ च वि०

तत न० तन-क्त । वीणादिवाद्ये । वायौ पु० व्याप्ते, विस्तृते,
ततपत्नी स्त्री० ततं पतं यस्याः । कदल्याम् ।

ततस्य वि० अव्ययात् ल्यप् । तव भवे ।

तति स्त्री० तन-क्तिन् । अणौ ।

तत्काल पु० सः कालः । वर्त्तमानकाले ।

तत्कालधी वि० तस्मिन् उचिते काले धीर्बुद्धिर्यस्य । अनि-
ष्टादिनिवारणाय श्रद्धिति प्रत्युत्पन्नबुद्धौ जने ।

तत्क्रियः वि० वेतनं विना स्वभावतः सा क्रिया कर्म यस्य ।
कर्मकारणशोले, वेतनं विना कर्मकारे ।

तत्क्षण पु० सचासौ क्षणः कालः । सद्योर्थे ।

तत्त्व(त्) न० तन-क्लिप् ततो भावः तस्य भावो वा त्व वा तलोपः ।
याथार्थ्यं, स्वरूपे, अकारोपितस्वरूपे, परमात्मनि, ब्रह्मणि
तदिति सर्वनाम सर्वं च ब्रह्म तस्य नाम सर्वनाम तस्य
भावः । ब्रह्मत्वे । विलम्बिते ज्ञानवाद्यादौ, वेतधि, वस्तुनि,
साङ्ख्योक्तेषु प्रकृत्यादिषु प्रवृत्तिविधौ पदार्थेषु ।

तत्त्वज्ञान न० इत० । यथार्थज्ञाने, ब्रह्मज्ञाने च ।

तत्पर वि० तत्परचक्षुर्न यस्य । तद्गते, तदासक्ते च ।

तत्परायस्य वि० तदेव परमयनं यस्य शूलम् । तदासक्ते ।

तत्पुरुष पु० व्याकरणोक्ते सभासभेदे ।

तत्फल पु० तनोति क्लिप् तत् विलीयं फलतिविकाशते अच् ।
पुण्यमात्मविकाशिनि कुपलये, कल्पौषधौ घोरवासौषधौ च ।

तत् अथ० तस्मिन् कालादौ तत् । तद्विद्वित्यर्थे ।

तत्तत्त्व वि० तव भवः अव्ययात् ल्यप् । तव भवे वस्तुनि ।

तत्तभवत् वि० सः पूज्यो भवान् प्रथमार्थे लत् ततः कर्म० पूज्ये
स्त्रियां ङीप् । तत्तभवतो 'तत्वापि तत्तभवतो'ति नैपधम् ।

तथा अथ० तेन प्रकारेण प्रकारे वाच् । साम्ये, अस्थुपगमे,
ष्टप्रतिवाक्ये, रुसञ्चये, निरुधे च ।

तथागत पु० यथा पुनरावृत्तिर्न भवति तथा गतो ज्ञातः । बुद्धमुनौ
तथाच अव्य० तथेति चिनोति चि-ड । पूर्वोक्तार्थद्वयीकरणे
तथाहि अव्य० तथा च हि च इ० । निर्दग्ने प्रसिद्धमेवेत्यर्थे
तथ्य न० । तथा तत्त्वं साधु यत् । सत्ये । तद्वति वि० ।
तद् वि० तन-अदि डिच् । पूर्वोक्ते बुद्धिस्थे, परामर्शयोग्ये
विप्रकटविषये च । ब्रह्मणि न० । 'अं तत्सदिति निर्देशो
ब्रह्मण' इति गीता ।

तदा अव्य० तस्मिन् काले दाच् । तस्मिन् काले इत्यर्थे ।

तदात्मन् वि० स आत्मा यस् । तत्स्वरूपे ।

तदात्व न० तदेत्यस्य भावः तदा+त्व । तत्काले ।

तदानीम् अव्य० तस्मिन् काले-तद्+दानीम् । तदेत्यर्थे ।

तद्गत वि० तस्मिन् गत आसक्तः । तत्परे एकान्तचित्ततया तन्नामक

तद्गुण पु० अलङ्कारोक्ते अर्थालङ्कारभेदे ।

तद्गुणसंविज्ञान, पु० तत्र बह्व्रीहौ गुणस्य गुणीभूतस्य
(विशेषणस्य) संविज्ञानं विशेष्यपारतन्त्येण बोधनं यत् ।

व्याकरणोक्ते बह्व्रीहिसमासभेदे भवति च लम्बकर्णमान-
येत्यादौ गुणीभूतस्य कर्णस्याप्यानयनम् ।

तद्वन वि० तदेव धनं यस्य । कपणे स हि सर्वमेव धनमप-
र्याप्ततयावधार्य आत्मनि तद्वनत्वमेवाभिमन्यते ।

तद्वर्त्मन् वि० उद्देश्यानन्तरं विनाऽपि स एव धर्मो यस्य अग्नि-
समा० । स्वधर्मोऽयमिति बुद्ध्या धर्माय प्रवर्त्तमाने जने ।

तद्वित पु० तेभ्यो विप्रहस्यतत्तत्प्रकृतीनां स्वविशिष्टतया प्रयो-
गेभ्यः हितः । व्याकरणोक्ते प्रत्ययभेदे । [न्द्रीत् ।

तद्वि अवसादे मोक्षे सौ० पर० अक० सेट् इदित् । तद्वृत्ति इत-
तद्वत् अव्य० तेन त्वत्त्वं या त्वत्त्वा सा चेत् क्रियेत्यर्थे वति ।

तत्सदृशक्रियावति । तस्य तत्त्वं वा त्वत्त्वमित्यर्थे वति । त-

त्तुल्येऽर्थे यथा तद्वत् शिवस्य विभुता, तद्वत् शिवे भक्ति-
रित्यादि । तद्वत्त्वार्थे मत्तम् अस्य वः । तद्विशिष्टे वि० ।

तन विस्तृतौ तना० उभ० सक० सेट् । तनोति तनुते अतानीत-
अतनीत् अतत-अतनिष्ट ततान तेने । तनित्वा-तान्त्वा ।

तन उपकारे अज्ञायां शब्दे आघाते च वा० चुरा० उभ० पञ्चे
भा० सक० सेट् । तानयति ते तनति अतोतनत् त अतानीत-
अतनीत् । उपसर्गात् दैर्घ्ये । आतानयति दीर्घो भवति ।

तनय पु० तनोति कुलम् तन-कयन् । पुत्रे । इहितरि, चक्र
कुल्यायां, लतायां, घतकुमार्याश्च स्त्री० टाप् ।

तनिसन् पु० तनोर्भावः इमनिच् । तनुत्वे, काश्चै च ।

तनु स्त्री० तन-उ । देहे, मूर्त्तौ वा ऊङ्, तनूच । अले, धिरले,
कशे च वि० । स्त्रियां वा ङीप् तन्वी तनुः ।

तनुच्छाय पु० तन्वी छाया यस्य । वर्धुरकटजे । इत० ।

देहच्छायायां स्त्री० न० । [स्त्री० देहजातमात्रे वि० ।

तनु(नू)ज पु० तनोः तन्वा वा जायते जन-ङ । पुत्रे । इहितरि

तनुत् न० तनुं देहं लायते त्वै-क । कञ्चे । ल्युट् । तनुत्वाणमप्यत्

तनुत्व वा स्त्री० तन्वी त्वचा वल्कलं यस्याः । जुह्वाग्निमन्ये ।

तनुपत्त पु० तनूनि क्षत्राणि पत्ताणि यस्याः । इक्षुदीहजे ।

तनुभस्त्रा स्त्री० तनोर्देहस्य भस्त्रेव । नासिकायाम् । कर्म० ।

जुह्मभस्त्रायाम् ।

तनुभृत् पु० तनुं देहं धिर्भक्तिं आत्मत्वेनाभिमन्यते भृ-क्तिप् ।

जीवे 'या दुस्त्यजा तनुभृतामिति भागवतम् ।

तनुमध्या स्त्री० तनु कश्च मध्यं यस्याः । कश्चमध्यायां स्त्रियां,

षड्चरपादके छन्दोभेदे च । [च

तनुवार न० तनुं देहं दृष्टोति दृ-अण् उप० । कञ्चे, सद्भाहे

तनुवीज पु० तनूनि क्षत्राणि बीजानि यस्य । बीजवदरे ।

तनुस् न० तन-उसि । देहे ।

तनूनपात्(द्) पु० तनूं न पातयति पत-णिच्-क्तिप् । अग्नी,

जठरस्थलेऽपि भुक्तान्नपाचनादस्य देहापातकत्वम् । तनूं न

पाति रक्षति पा-शब्द । बह्वौ । अत्र पञ्चे तनूनपात्तौ इत्या-

दिभेदः तन्वा जनं कश्च पाति तनूनपं दृतादि तदक्षि अद-

क्तिप् । बह्वौ अस्मिन् पञ्चे तनूनपादौ इत्यादिभेदः ।

तनूरूह न० तनौ रोहति रूह-क । लोमनि पक्षिणां पञ्चे च

तनुसुतफुल्लतनूरुहीकतामिति नैषधम् । [तक्त्वा

तनूच गतौ स्वा० पर० सक० । तद्वृत्ति अतञ्जीत् । तद्वित्त्वा

तनूच सङ्कोचने रुधा० पर० सक० वेट् । पाणिनीयगणे अनूच्

साहचर्यादयं वेडेव वोपदेवगणे उदित्करणं मामादि-

कम् । तनक्ति अतञ्जीत् अताञ्जीत् ।

तनूज सङ्कोचने रुधा० पर० सक० । पाणिनीयगणे (तनूच्)

इत्यत्र तनूच् इति पाठान्तरम् अनूच्साहचर्यात् अय-

मूदिस्त्वात् वेडेव । तनक्ति अतञ्जीत् अताञ्जीत् ।

तनु पु० तन-तनु । आदे, अपत्ये, सन्ततौ, स्त्रुते च ।

तनुकीट पु० तनोः कीटः । (युटिकोका) कीटभेदे ।

तनुनाभ पु० तन्तुर्नाभावस्य अच् समा० । (भाकडसा) लूतायाम्

तनुनिर्यास पु० तन्तुरिव निर्यासो यस्य । तालदृष्टे ।

तनुपर्वन् न० तनोः यज्ञोपवीतस्य दानरूपं पर्व । चान्द्र-

आवर्णपौर्णमास्याम् तद्दिने हि धामनाय यज्ञोपवीतदानो-

त्सवः सृष्टौ विहितः ।

तनुभ पु० तन्तुना सन्त-या भाति भा-क । सर्पमे, वस्त्रे च ।

तनुर(ल) न० तन्तुर्विद्यतेऽस्य र-लच् वा । मन्त्रादे ।

तन्नुवापि पु० तन्नून् वपति वप-अण् उप० । तन्तवाये (तांति)
 तन्नुवाय पु० तन्नून् वयति वे-अण् । (तांति) जातिभेदे ।
 तन्नुविग्रहा स्त्री० तन्नो विग्रहे यस्याः । कदल्याम् । तन्-
 त्वचि हि वङ्गसूत्राणि प्राडुर्भवन्ति । [गृहे
 तन्नुशाला स्त्री० तन्नूनां वपनाय शाला । (तांतघर) तन्तुवपन
 तन्तुसन्ततं वि० तन्तुभिः सन्ततं व्याप्तम् । सूतवस्त्रे ।
 तन्तुसार तन्तवद्ब सारो मज्जास्य । युयाकवृत्ते ।
 तन्त्र न० तन-ड्रन् । सिद्धान्ते, ओषधौ, कुटुम्बकार्ये, प्रधाने,
 तन्त्रवाये, परिच्छेदे, हेतौ, उभयार्थं सकृत्प्रवृत्तौ, इति
 कर्तव्यतायाम् राष्ट्र, परच्छन्दे, करणे, अर्थसाधके, तन्त्रौ,
 सुराद्रचिन्तायाम् परिलेने, तन्त्रवायशलाकायाम् प्रबन्धे,
 शपथे, धने, गृहे, वपनसाधने, कुले, वेदशास्त्राभेदे,
 वेदादिशास्त्रे, स्तनामख्याते शिवाद्युक्ते शास्त्रे च ।
 तन्त्रक न० तन्त्रादचिरादपहृतम् कन् । मवीने यस्त्रे ।
 तन्त्रता स्त्री० तन्त्रस्य भावः तत् । अनेकोद्देशेन सकृत्प्रवृत्तौ
 यथा तर्पणपूजावाद्यनेककर्मोद्देशेन सकृत्ज्ञाने लते सर्व
 कर्माङ्गज्ञानसिद्धिः ।
 तन्त्रवाप(य) पु० तन्त्राणि तन्नून् वप(य)ति वप-वे-वा अण्
 उप० । तन्त्रवाये (तांति) । [गुडूच्याम्
 तन्त्रिका स्त्री० तन्त्रयते तन्त्र-ई तनः स्त्र्यै कन् अणो ह्रस्वः ।
 तन्त्री स्त्री० तन्त्रि-ई । गुडूच्याम्, वीणाभेदे, देहगिरायाम्,
 रज्ज्वायाम्, नदीभेदे, युवतीभेदे च ।
 तन्द्रा स्त्री० सौ० तद्रि-अ । अगलसे, निद्रायाम्, प्रनीलायाम्
 तन्द्रालु वि० सौ० तद्रि-आलुच् । निद्राशीले ।
 तन्द्रि(न्द्री) स्त्री० सौ० तद्रि-इन् वा ङीप् । आलसे निद्रायाम्
 तन्मय वि० तदेव मयट् । तन्त्रावापने अभेदे ।
 तन्मात्र वि० तदेव मयूर० । तदात्मके । सा माता यस्मिन् ।
 साख्योक्तेषु 'तस्मिंस्तस्मिंश्च तन्मात्रा तेन तन्मात्रता सृता ।
 तन्मात्राण्यविशेषाणि अविशेषास्तोहि ते । न शान्ता नामि
 घोरास्ते न भूदावाविशेषिण, इत्युक्तेषु पञ्चषु शब्दादि-
 कारणभूतेषु भूतेषु ।
 तन्त्री स्त्री० तनु+ङीप् ष्टत्रयण्याम् । तनुत्तशुण्वुक्तायाम्
 कशाङ्गस्त्रियाञ्च । [अतपिष्ट ।
 तप दाहे स्वा० उभ० सक० षेट् । तपति-ते अतापीत्-अतपीत्
 तप उपतापे सक० ऐद्यर्थे अ० दि० आ० अनिट् । तथ्यते अतप ।
 तप दाहे पु० उ० सक० षेट् । तापयति-ते अतीतपत्-त ।
 तप उपतापे सक० ऐद्यर्थे अक० स्वा० पर० अनिट् । तपति
 अतापीत् ।

तप पु० तप-अच् । श्रीष्टे ज्यैष्ठाषाढात्मके ऋतौ ।
 तपती स्त्री० तप-शट् नि० । छायागाम्नायाम् सूर्य्यपत्न्यां, नदी-
 भेदे, सूर्य्यसुतायाञ्च यद्योगात् ऊरवस्तापत्या उच्यन्ते ।
 तपन पु० तप-ल्यु । सूर्य्ये, तापे, भस्मातकवृत्ते, नरकभेदे, श्रीष्टे-
 ऋतौ, अर्कवृत्ते, जुष्टाग्निभन्यवृत्ते, सूर्य्यकान्तमणौ च ।
 तपनतनय पु० इत० । यमे । यमनायां, यमीवृत्ते च स्त्री० ।
 तपनी स्त्री० तप-ल्यु गौरा० ङीष् । गोदावरीनद्याम् ।
 तपनीय न० तप-अनीयर् । स्वर्णे । स्वार्थे कन् । अतैवार्थे ।
 तपस् पु० तप-असुन् । चान्द्रे माघे मासि, शिशिरे ऋतौ, जन-
 लोकोपरिस्थे लोकभेदे च । आलोचने, स तपोऽकुरुतेति
 श्रुतिः स्वायम्भुवित्तपस्यै, वैधे क्लेशजनके चान्द्रायणादौ
 कर्माणि, ज्योतिषोक्ते लवतोनवमस्थाने च न० ।
 तपस्य पु० तपसि तपश्चरण्याय साधुः अमतिशीतोष्णत्वात्
 यत् । फाल्गुने मासि । तपसि माघे भवः यत् । कुन्दपुष्प
 वृत्ते तपश्चरणे साधुर्यत् । तपस्यभिरते वि० । [याञ्च
 तपस्या स्त्री० तपश्चरति तपस्+अच्-अ । तपश्चरणे, व्रतचर्या
 तपस्विन् वि० तपस्+अस्यर्थे विनि । तापसे, चान्द्रायणा-
 दिव्रतधारिणि, अतृकस्ये, दीने, प्रशस्ततपोवति च । वृत्त-
 करञ्जे, नस्यभेदे, चटके च पु० ।
 तपस्विनी स्त्री० तपस्+विनि ङीष् । तपोयुक्तायां स्त्रियां,
 जटामांस्यां, कटुरोहिण्याम्, दीनायाम्, रुक्म्यायां, स्त्रियाञ्च
 तपात्यय पु० तपस्य सीष्णस्यात्ययोऽवसानं यत् काले । वर्षा-
 काले 'तपात्यये वारिभिरुचिते'ति कुमारः ।
 तपोधन पु० तपोधनमतीयेष्टत्वात् यस्य । तापसे, तपनवृत्ते च
 तपोवन न० इत० । तापससेये धनभेदे, तद्वाचके तीर्थभेदे च
 तप्तकुम्भ पु० तप्तः कुम्भो यत् । नरकभेदे ।
 तप्तकच्छ न० 'पट्पलन्त पिबेदन्तस्त्रिपलन्त पयः पिबेत् ।
 प्रलसेकं पिबेत् सर्पिस्तप्तकच्छं विधीयते इत्युक्ते व्रतभेदे,
 'पयो द्रव्यदकं वायुं तप्तं प्रतिव्रजं पिबेत् स तप्तकच्छ
 इति गौतमोक्तः पुस्तकमपि । [यत् । नरकभेदे ।
 तप्तपाषाणकुण्ड न० तप्ताः पाषाणा यत् तादृशं कुण्डं
 तप्तवास्तुक न० तप्ता वालुका यत् । नरकभेदे ।
 तप्तमुद्रा स्त्री० तप्ता मुद्रा चिह्नम् । वैष्णवोचितधर्मरूपेऽग्नि
 नापितलौहशलाकादिनां कृते भगवदायुधाकारे 'कृत्वा धातु-
 मयीं मुद्रां तापयित्वा स्वकां तप्तम् । चक्रादिवर्जितं भूप !
 धारयेत् वैष्णवो नर इति ब्रह्माण्डोक्ते चिह्नभेदे ।
 तप्तसुराकुण्ड न० तप्तायाः सुरायाः कुण्डं यत् । नरकभेदे ।
 तप्तस्त्रिंशुकुण्ड न० तप्तस्त्रिंशुः कुण्डं यत् । नरकभेदे ।

तम खेदे अक० इच्छायां सक० दिवा० शमा० पर० सेट् ।
 ताम्यति । अतसत्-अतसीत् । तमित्वा तान्त्वा ।
 तम पु० ताम्यति तम-अच् । तमोऽगुणे, मतानरे, राहौ च ।
 तमालहृत्ते च रात्रौ स्त्री० । अन्धकारे पादाये च न० ।
 तमःप्रभ पु० तमस इव प्रभायस्य । नरकभेदे । नरकभूमौ स्त्री०
 तमस् न० तम-असुन् । नेत्रदृष्टिरोधके नैशादिध्वान्ते, शोके,
 पापे, कार्यार्थकार्याविवेके, विशेषदर्शनविरोधिदोषे सांख्योक्ते
 शुरुवरणकमेव तम इत्युक्ते गुणभेदे राहौ च । [इति रघुः
 तमस न० तम-असच् । अन्धकारे । नदीभेदे स्त्री० तमसापगाया
 तमस्विनी स्त्री० तमस् अस्यर्थे विनि । रात्रौ ।
 तमाल पु० तम-कालन् । खनामख्याते वृत्ते, तिलके, वरुण-
 हृत्ते, खड्गे, कृष्णखदिरि च । वंशत्वचि पु० न० । ताम्बू-
 लवल्गुगाम्, वरुणहृत्ते च स्त्री० ङीप् ।
 तमालक पु० तमाल+कार्ये कन् । तमालहृत्ते, सुनिपस्त्राके,
 न० । पत्रके (तेजपात) पु० न० । [च । तमालहृत्ते पु०
 तमालपत्र न० तमालस्य पत्रमिव । तिलके, (तेजपात) पत्रके
 तमि(मी) स्त्री० तम-इन् वा ङीप् । रात्रौ ।
 तमिस्त्र न० तमोऽस्यत् र नि० । अन्धकारे, कोपे, सर्वाहङ्कार-
 भूवे अज्ञाने च । साम्प्रकाररात्रौ स्त्री० ।
 तमिस्त्रपच्च पु० तमिस्त्रप्रधानः पच्च शाक० । कृष्णपचे । प्रथ
 मतोऽन्धकारस्याविर्भावात् तस्य तत्प्रधानत्वम् ।
 तमोघ्न पु० तमोऽन्धकारं मोहमज्ञानं वा हन्ति हन-टक् ।
 सूर्ये, वह्नौ, चन्द्रे, बुद्धे, विष्णौ, शिवे च ।
 तमोज्योतिस् पु० तमसि अन्धकारे ज्योतिरस्य । खद्योते क्रीटे
 तमोऽपह पु० तमोऽन्धकारमज्ञानं वापहन्ति अप+हन्-ड ।
 सूर्ये, चन्द्रे, वह्नौ, ज्ञाने च । तमोऽनुदादयोऽप्यत्र ।
 तम्ब गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । तम्बति अतस्वीत् ।
 तय गतौ रक्षणे च स्वा० आ० सक० सेट् । तयते अतयिष्ट ।
 तरच् पु० तरं गतिं मार्गं वा क्षिणोति मितद्गु० डु । मृगादने
 क्षुद्रव्याघ्रे । [तियिगूक्षादिप्रवने ।
 तरङ्ग पु० तृ-अङ्गच् । (देड) जम्भौ वायुना जलस्य सञ्चालनेन
 तरङ्गिणी स्त्री० तरङ्ग+अस्यर्थे इति । नद्याम् । [चञ्चले च
 तरङ्गित लि० तरङ्गः संजातोऽस्य तर० इतच् । जाततरङ्गे,
 तरण पु० तृ-ल्यु । भेलके (डोङ्गा) खर्गे च । भावे ल्युट् ।
 पारगमने, लवने च न० ।
 तरणि पु० तृ-अणि । सूर्ये, भेलके, अर्कहृत्ते, किरणे,
 ताम्बे च । नौकायां, दंतकुमार्याम् स्त्री० वा ङीप् ।
 डोवन्तः पद्मचारिण्यामपि ।

तरण्ड पु० न० तृ-अण्डच् । वडिशीस्त्ववन्नेनकाष्ठे, (द्विप)
 लवे च । देशभेदे पु० । नौकायां लि० स्त्रीत्वपचे ङीप् ।
 तरतम लि० न्यूनाधिकभावान्वितेऽर्थे । तारतम्येन वर्तमान
 इति शारीरकभाष्यम् । [स्त्री० ङीप् ।
 तरन्त पु० तृ-अन्तच् । ससृष्टे, लवे, भेके राक्षसे च । नौकायां
 तरपण्य न० तरस्य नद्यादिपारयानस्य पण्यं शुल्कम् । नद्यादेः
 पारयानार्थं देये शुल्के ।
 तरल पु० तृ-अलच् । हारमध्यस्थे मणौ, हारे, तले च ।
 चपले, काष्ठके, विस्तारे, भास्वरे, मध्यस्थे-द्रव्ये, द्रवीभूते-
 पदार्थे च लि० यवाग्वाम्, सुरायाञ्च स्त्री० ।
 तरलित लि० तरलइवाचरति तरल+किप्-क्त । आन्दोलिते
 क्षम्यते, धूते, लुलिते च । [भेदे ।
 तरवारि पु० तरं शतूणां गतिं वारयति वृ-णिच् इन् । खड्ग-
 तरस् न० तृ-करणादौ असुन् । जले, वेगे, सवेगगमने, रोगे,
 तीरे, वानरे च । [णस्य बलप्रदत्वात् तथात्वम्
 तरस न० तरी वेगोपलक्षितं बलमस्यस्मिन् अच् । मांसे, तद्वज-
 तरसा अव्य० तृ-असाच् । भट्टितीत्यर्थे यैच्चे ।
 तरस्विन् पु० तरस्+अस्यर्थे विनि । वायौ, गरुडे च । वेगवति,
 शूरे च लि० । [वसनदशादाञ्च ।
 तरि(री) स्त्री० तृ-इ वा ङीप् । नौकायाम्, वसनपेटके,
 तरिक पु० तराय पारगमनाय हितः ठन् । लवे, भेलके । नौ-
 कायां स्त्री० टाप् ।
 तरी स्त्री० तृ-ई । नौकायाम् । अङ्गीबन्तवान्न सुलोपादि ।
 तर पु० तृ-उ । वृत्ते । [एवं वृत्तखण्डादयोऽप्यत्र ।
 तरु(प्र)खण्ड पु० तरुणां समूहः तरु+(प्र)खण्ड । वृक्षसमूहे
 तरुण पु० तृ-उनन् । एरण्डहृत्ते, स्थूलजोरके च । कुञ्ज
 पुष्पे न० । नूतने यूनि च लि० । युवत्यां स्त्री० ङीप् ।
 डोवन्तस्तु दंतकुमार्या, दन्तीहृत्ते (सेओती) पुष्पहृत्ते च ।
 तरुणज्वर पु० 'आसप्ररातं तरुणं ज्वरमाङ्गमनीमिण' इत्यु-
 क्ते सप्ररातपर्यन्ते ज्वरे ।
 तरुहृत्ता स्त्री० तरुषु रोहति रुह-क । वन्दाके (परगाछा)
 तरुवल्ली स्त्री० तरोर्वल्लोव । वन्दाके ।
 तरुविलासिनी स्त्री० तरोर्विलासिनीव । नवमल्लिकायाम् ।
 तर्क पु० तर्क-अच् । आकाङ्क्षायां, वितर्के, बुद्धिसाधये विचारे,
 व्यापारोपण्येन व्यापकप्रसङ्गे, यथा अत्र यदि वङ्गि-
 नं स्यात् धूमोऽपि न स्यात् । सीमांसादिशास्त्रे, आगमा-
 विरोधिध्यायेन आगमार्थपरीक्षणे, व्यभिचारशङ्कानिवर्तके
 न्यायोक्ते आत्माश्रयादिपञ्चके, अविवक्षातार्थे कारश्चोप-

पतितस्तन्वज्ञानार्थे-कहे, उमेवायाञ्च । [अतर्कित-त ।
तर्क दोषो अक० वितर्को सक० चुरा० उभ० सेट् । तर्कयति ते
तर्कविद्या स्त्री० तद्ध० । गौतमोक्तानां प्रमाणप्रमेयादीनां
षोडशानां पदार्थानां विद्यायां, काणादाद्युक्तपटपदा-
र्यादिविद्यायाञ्च ।

तर्कारी स्त्री० तर्कच्छति ऋ-अण् । जयनीष्टजे ।
तर्कु पु० कन-उ नि० । (टोको) इति ख्याते यन्त्रभेदे ।
तर्कुलासक पु० तर्कुं लासयति चालयति लस-णिच्-ण्वल् ।
तर्कुचालके यन्त्रे (चरका) ।

तर्ज्ज भर्त्सने भ्वा० पर० सक० सेट् । तर्ज्जति अतर्ज्जति ।
तर्ज्ज भर्त्सने पु० व्या० सक० सेट् । तर्ज्जयते अतर्ज्जत ।
तर्जनो स्त्री० तर्ज्जति नया तर्ज-ल्युट् । अङ्गुष्ठान्तिकस्थे अङ्गुली
तर्प पु० ढप्-अच् । बह्वे । एवल् । गोवर्त्त, 'कृष्ण-
नाया तर्पकपङ्क्तिरिति छन्दोम० । सद्याजाते-यिषौ च ।

तर्ह हिंसे भ्वा० पर० सक० सेट् । तर्हति अतर्हीत् ।
तर्ह स्त्री० तर्ह-ढद्-भा ज । काष्ठनिर्मितायां दव्याम् ।
तर्पण न० ढप्-ल्युट् । तर्पौ । णिच्-ल्युट् । प्रीणने, गृहस्थ
कर्त्तव्ये पञ्चयज्ञानर्गते पित्र्यज्ञे, यज्ञकाष्ठे च ।

तर्पणी स्त्री० तर्पयति प्रीणयति णिनि । पञ्चचारिण्योपधौ
तर्ज गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । तर्जति अतर्जति ।

तर्म्मन् न० तृ-मनिन् । यूपामागे । [मानादिति भागवतम्
तर्प पु० ढप्-अच् । अभिगाये ढप्पायाञ्च 'निष्ठस्तर्पैरुपगीय-
तर्हि अच्य० तद्+हिङ् । तस्मिन् काले इत्यर्थे ।

तल प्रतिष्ठायां वा चुरा० उभ० पक्षे भ्वा० पर० अक० सेट् ।
तालयति ते तलति । अतीतलत् त अतानीत् ।

तल पु० न० तल-अच् । स्वरूपे, यथा भूमितले कर्तव्यम् ।
अधोभागे, चपेटे, तालहत्ते च । खड्गमुष्टौ, व्यापारे,
स्त्रभावे च पु० । वने न० । व्याघातवारणे, गर्ते च स्त्री० न० ।
तलप्रहार पु० तलेन चपेटेन प्रहारः मन्+हृ-अच् । (चाप-
हारा) चपेटाघाते ।

तलातल न० अतलादिषु मध्ये पञ्चमे पाताले ।
तलित न० तल+तारका० इतच् । श्टमांसे । [खले च लि०
तलिन न० तल-इनन् । शय्यायाम्, विरसे, स्त्रोके, तुच्छे,
तलुन पु० ढृ-उनन् रस लः । वायौ । यूनि, तक्षणे च लि०
सुवत्यां स्त्री० ङीप् ।

तल्प पु० न० तल-पक् । शय्यायाम्, अट्टालिकायां, दारेषु च ।
तल्पकीट पु० इत० । (क्षारपोका) कीटभेदे ।

तल्लन पु० लज-कान्तौ अच् तद्वत् लजः । प्रशस्ते उत्तरपद-

स्योयम् प्रशंसावचनैवेति समासेऽपि नियतलिङ्गएव तेन
ब्राह्मणीतल्लज इत्येव ।

तट लि० तच्च-क्त । तनूकते द्विधाकते, गुणिते च ।

तट्ट पु० तच्च-लच् । (छतार) जातिभेदे, विन्दकर्मणि, वर्द्धकौ च
तस अलङ्कारे वा चुरा० उभ० पक्षे भ्वा० पर० सक० सेट्
इदित् । तंसयति-ते तंसति अततंसत्-त अतंसीत् ।

तस उत्क्षेपे दिवा० पर० सक० सेट् । तसति अतसीत् अता-
सीत् । तसित्वा तस्मा ।

तस्कार पु० तत् करोति तद्+क-अच् नि० । चौरे, प्रकाशाम्
काशाम्यां परद्रव्यापहारके, दमनकटक्षे, दक्षायाके च । कोप-
वत्यां स्त्रियां स्त्री० ङीप् ।

ताच्छील्य न० तत् शीलमस्य ध्वज् । नियततत्त्वभावे ।

ताट(ड)ङ्ग पु० ताद्यते ताडः वा डस्य टः अङ्गः चिङ्गं यस्य
शक० । कर्णभूषणभेदे ।

ताटस्थ न० तटस्थस्य भावः ध्वज् । चौदासीन्ये, नैकस्थे च ।

ताडका स्त्री० । राक्षसीभेदे । [[कोडा] (चावुक) ।

ताडनी स्त्री० ताद्यतेऽनया तड-आघाते ल्युट् । कथायाम्
ताडपत्र न० ताडयति अच् ताडं पत्रमिव । कर्णभूषणभेदे ।

ताडि(डी) स्त्री० पु० तड-इ । (ताडियात) ख्याते हृक्षभेदे ।

ताण्डव न० तण्डुना सनिना प्रोक्तमनुष्ठानं यस्य अण् ।
'पुन्डत्यं ताण्डवं प्रोक्तं स्त्रीन्दत्यं लास्यस्यत्ये' इत्युक्ते पुंसं
न्दत्ये, ढणभेदे, उद्धतन्दत्ये च ।

ताण्डवप्रिय पु० ताण्डवं प्रियं यस्य । शिषे, नृत्यप्रियमात्रे लि०

तात पु० तन-क्त दीर्घश्च । पितरि । अनुकम्प्ये, पूज्ये च लि० ।

तात्पर्य न० तत्परस्य भावः ध्वज् । वक्तुं रिच्छायाम्, अभि-
प्राये, तत्परतायाञ्च । [तद्वहेरे च ।

तादर्थ्य न० तस्मै इदम् तदर्थं तस्य भावः ध्वज् । तदर्थत्वे,
तादात्म्यं न० स आत्मा स्वरूपं यस्य तस्य भावः ध्वज् । अभेदे,
स्वरूपे च । [ताहक् । टक् । ताहयः । एतावद्युक्तार्थे

ताहच्च लि० तस्येव दर्शनमस्य दृश-क्श्च । तदाविधेऽर्थे । किप् ।

तान पु० तन-अच् । 'विस्तार्यन्ते प्रयोगाय मूर्च्छनाशेषध्वज्याः ।
तालास्तेऽप्यनपञ्चाशत् सप्तस्वरसङ्गृह्या' इत्युक्ते गानाङ्गे
स्वरभेदे 'ज्ञानप्रदायित्वमिषोपगन्तुमिति कुमारः विस्तारे
च । ज्ञानविषये न० ।

तान्विक लि० तन्मं सिद्धान्तं तन्नामकयास्त्रं वाधीते वेद वा

ठक् । ज्ञातसिद्धान्ते, ब्रह्मादिभिः, तन्मयास्त्राभिः च ।

ताप पु० तप-अच् । सन्तापे, कष्टे च ।

तापस न० तपसि साधु यत् । वसाखपले (तेजपात) । तपः

अस्यस्य अच् । तपस्विनि त्रि० । दमनकष्टे, वक्रकष्टे च पु० ।
 तापसतरु पु० तापसोपयुक्ततरुः । इक्षुदीष्टे तच्चैलादिना
 तापसानां सर्वकर्मनिर्वाहात् ।
 तापसप्रिय पु० तापसानां प्रियः छायाप्रदत्वात् । प्रियाल्लक्षणे
 नापिच्छ (ञ्च) पु० तापिनं छादयति जयति वा छद्-जि-वा ड
 घृणो० । तमाललक्षणे । [पश्चिमवाहिनदीभेदे ।
 तापी स्त्री० तापयति अच् गौरा० छीप् । विन्ध्याचलस्थे
 तामरस न० तामरे जले सस्ति सस-ड । पद्मे, ताम्रे, स्वर्णे,
 धुसूरे, द्वादशाक्षरपादके-रुन्दोभेदे च ।
 ताम्रलकी स्त्री० ताय-किप् ताः कर्म० । भूम्यामलक्याम् ।
 ताम्रस पु० तमसि अन्वकारे अविद्याद्युषे वा रतः अण् । सर्पे,
 उलूके, खले च । तमसा गुह्यभेदेन निर्द्वैतम् अण् । सांख्योक्ते
 तमोजन्ये अहङ्कारादौ त्रि० । तमसः राहोरपत्यम् अण् ।
 राङ्गलक्षणेपु ज्योतिषोक्तेषु केतुषु । तमसा व्याप्ता अण
 छीप् । रालौ, जटाभांस्याम्, तमोधिगायांस्त्रियाश्च स्त्री०
 तामिस्र पु० तमिस्रमस्यस्मिन् ण । सांख्योक्ते अष्टादशविधे
 विप्रत्ययरूपाज्ञानभेदे, भोगेच्छाप्रतिषातजे क्रोधे, तमिस्रा
 चारिणि राक्षसे च । अन्वकारमये नरकभेदे न० ।
 ताम्रूल न० तम-जलच् वुगागमः दीर्घश्च । (पान) ख्याते नाग-
 वल्लीदले गुवाक्ते च ।
 ताम्रूलकरङ्ग पु० इत० । (पानवाट्या) ताम्रूलाधारमात्रे ।
 ताम्रूलपत्र पु० ताम्रूलमिव पत्रमस्य । पिण्डालौ ।
 ताम्रूलवल्ली स्त्री० तम-किप् ताम्, वुन-मञ्जने क घृ० दीर्घः
 कर्म० ताम्रूलाख्या वल्ली । (पान) नागवल्लीनाम् स्वार्थे कन्
 अतैवार्थे । [विक्रयोपजीविनि जातिभेदे ।
 ताम्रूलिक त्रि० ताम्रूलं परलमस्य ठक् । (ताम्रूल) ताम्रूल-
 ताम्रूलिन् त्रि० ताम्रूल+अस्यर्थे इनि । (ताम्रूल) जातिभेदे
 ताम्र न० तम-रक् दीर्घश्च । धातुभेदे (तांसा) कुष्ठरोगभेदे च
 अरुणवर्णे पु० तद्वति त्रि० ।
 ताम्रकर्णी स्त्री० ताम्रौ अरुणौ कर्णौ यस्याः । पश्चिम
 दिग्घस्तिन्याम् । [जातिभेदे ।
 ताम्रकार पु० ताम्र ताम्रमयं करोति क-अण् । (कांसारि)
 ताम्रकूट न० ताम्रस्य ताम्रवर्णस्य कूटमिव (तामाकु) इति ख्याते
 पदार्थे, 'संविदा कालकूटश्च ताम्रकूटश्च घुसुरनि'तितन्मम्
 ताम्रचूड पु० ताम्रा वृद्धा यस्य । कुकुटे ।
 ताम्रतपुज न० ताम्रश्च तपु च ताभ्यां जायते जन-ड ।
 कांश्च तस्योभयधातुजन्यत्वात् ।
 ताम्रपट्ट न० नाभमयं पट्टम् । (पाटी) ताम्रन्ये लेखनपत्रे ।

ताम्रपत्र पु० ताम्रवर्णं पत्रमस्य । जीवशाके । कर्म० । ताम्रमये
 लेखनपत्रे न० । [महोदधे'रिति रघुः ।
 ताम्रपर्णी स्त्री० नदीभेदे 'ताम्रपर्णीसमेतस्य सक्तासारं
 ताम्रपल्लव पु० ताम्राणि पल्लवानि यस्य । अशोकलक्षणे ।
 ताम्रपाकिन् पु० पच्यते पाकः फलपुष्पादि ताम्रः पाकः
 अस्यस्य इनि । गर्दभाण्डलक्षणे ।
 ताम्रपुष्प पु० ताम्राणि रक्तानि पुष्पाण्यस्य । भूमिचम्पके ।
 ताम्रपुष्पिका स्त्री० ताम्राणि पुष्पाण्यस्याः छीप्-संज्ञायां
 कन् ह्रस्वः । रक्तनिवृत्ति (नालतेओडि) । [धातक्याश्च ।
 ताम्रपुष्पी स्त्री० ताम्राणि पुष्पाण्यस्याः छीप् । जवायाम्,
 ताम्रफल पु० ताम्रं फलमस्य । अशोठलक्षणे । [आलूकुशी ।
 ताम्रमूला स्त्री० ताम्रं मूलमस्याः टाप् । इरालभायाम्
 ताम्रवल्ली स्त्री० कर्म० । नङ्गिठाम् ।
 ताम्रवीज पु० ताम्रं वीजं यस्य । कुलत्थे ।
 ताम्रट्टच् पु० कर्म० । रक्तचन्दनलक्षणे, कुलत्थे च ।
 ताम्रट्टन्त पु० ताम्रं ट्टन्तमस्य । कुलत्थे, स्त्रीत्वमपि टाप् ।
 ताम्रशिखिन् पु० ताम्रवर्णां शिखास्यस्य इनि । कुकुटे ।
 ताम्रसार पु० ताम्रवर्णं सारमस्य । रक्तचन्दनलक्षणे । कर्म० ।
 तस्मारे न० । [रक्तचन्दने च
 ताम्रसारिक पु० ताम्रः सारोऽस्यस्य ठन् । रक्तखदिरं,
 ताम्रिक पु० ताम्रघट्टनं शिल्पमस्य ताम्रस्यायं वा ठक् । कांस्य
 कारे (कांसारि) जातिभेदे, ताम्रनिर्मिते कर्षमिति पदार्थे च
 ताय पालने विस्तारे च भ्वा० आत्म० सक० सेट् । तायते
 अतायि-अतायिष्ट । णिच् अततायत्-त ।
 तार पु० तृ-स्वार्थे णिच् अच्, प्रेरणे णिच्-करणादौ घञ् वा ।
 वागरभेदे, शुद्धसङ्गायाम्, प्रणवे, देवीप्रणवे, (ह्रीं) तरणे,
 शिरोजातध्वनौ च । नचत्वे नेत्रमध्यस्थकनीनिकायाश्च
 स्त्री० न० । रुच्ये न० । अत्युच्चनादे, अत्युच्चं निर्मले च त्रि०
 महाविद्याभेदे, बालिप्रत्यां, दृढस्थितिभाष्यायाश्च स्त्री० ।
 तारक पु० तारयति तृ-णिच्-ण्वुल् । नाविके, भेलके, दैत्य-
 भेदे च । नचत्वे, नेत्रमध्यस्थकनीनिकायाम् स्त्री० टाप्
 लिप्ता० नेत्रम् तारका । तारणकर्त्तरि त्रि० तत्र स्त्रियां
 तारिका । [तारकहादयोप्यत्र ।
 तारकजित् पु० तारकं जितवान् जि-भूते किप् । कार्तिकेये
 तारकित न० तारका जाताः अस्य इतच् । नचत्वयुक्ते-आकाशे
 तारण पु० तारयत्यनेन ल्युट् । भेलके । इ० वर्णमध्ये 'ग्रहं
 भवति सामान्यं तारणे सुरवन्दिते' इत्युक्ते वत्सरभेदे च ।
 तारयितरि त्रि० ।

तारतस्थ न० तारतमयोर्भादः व्यञ्ज् । न्यूनाधिक्य । निर्द्दनं
निधनमेतयोर्द्वयोस्तारतम्यविधित्वाचेतसामि'त्युद्भूतः ।
तारपुष्प पु० तारं निर्मलं शुभ्रत्वात् पुष्पमस्य । कुन्ददृष्टे ।
तारमात्रिक न० तारस्य दृष्टस्य मात्रिकम् उपधातुभेदः ।
रजतहस्त्ये उपधातुभेदः ।

तारशुद्धिकर न० तारस्य रजतस्य शुद्धिं घालनरयोगात्
जातमलशुद्धिकरोति क्क टक् । सीसके तत्सम्पर्काद्भि रज
तस्य मलशुद्धिर्लोकसिद्धा । [सुषोवे च ।

तारापति पु० इत० । शिवे, चन्द्रे, दृष्टस्तौ, बालिवानरे,
तारापीड पु० तारापीडमिव यस्य । चन्द्रे, कादम्बरीकथा
प्रसिद्धे ऋषभेदे च । [लात् । कर्पूरे ।

तारास्र पु० तारो निर्मलः जलमूत्राः अश्वः मेवमिव शुभ्र-
तारिणी स्त्री० तारयति हृन्निच-णिनि । शिवपत्न्यां
द्वितीयायां महाविद्यायाम्, तारणकर्त्ता स्त्रियाञ्च ।

तार्किक वि० तर्कं वेत्तधीते वा ठक् । तर्कशास्त्राध्येतरि, तद्-
भिन्नं च । तर्कशास्त्रञ्च गौतमकणाददृष्टस्त्यादिप्रणीतं शास्त्रम् ।

तार्क्ष्य पु० । कश्यपसुतौ । [रथे, अश्वकर्णदृष्टे, रसाङ्गने च ।
तार्क्ष्य पु० । तार्क्ष्यापत्यम् यञ् । गरुडे, अरुणे, सपे, अश्वे, सुवर्णे,
तार्क्ष्यीक वि० तृतीय+स्वार्थे ईकक् । तृतीये ।

ताल पु० तल-घञ्, णिच्-अच् वा । स्वनामख्याते दृष्टे, त्रितृता-
भ्याम् अङ्गुष्ठमध्यमाभ्यां, परिमिते दीर्घपरिमाणभेदे,
करतले, करास्तेटे, (ताल) कांस्यमयवाद्यभेदे, (करताल)
खड्गमुष्टौ च । लेखपत्रे न० 'तालीद्वादशभिर्जातुभ्रम-
णात् परिकीर्तित' इत्युक्ते द्वादशधा हृत्तेन जातमण्डल-
परिभ्रमणोपलक्षिते कालरूपे मानभेदे, गीतादौ द्वि-
मात्रादिकालक्रियामाने च ।

तालक न० तल-पुल्ल । द्वारपिधानयन्त्रे, हरिताले, आदक्याञ्च
तालध्वज पु० तालचिह्नितो ध्वजो यस्य । बलभद्रे ।
तालनवमी स्त्री० माद्रशुक्लनवम्याम् । तद्दिने देवेभ्योविधानेन
तालदानं स्रुतौ विहितम् ।

तालपत्र न० तालस्य पत्रमिव । कर्णभूषणभेदे ताडके ।
तालपत्रिका स्त्री० तालस्य पत्रमिव पत्रमस्याः ङीप् सञ्ज्ञायां
कन् सुखः । तालमूलीदृष्टे ।

तालपत्री स्त्री० तालस्य पत्रमिव पत्रमस्याः । मूषिकपर्यायम्
तालपर्ण न० स्त्री० तालस्य पर्णमिव पर्णमस्य । मुरानामगम्ब
इत्ये । स्त्रीत्वे ङीप् । आदक्यां स्त्री० ङीप् ।

तालमूली स्त्री० तालस्य मूलमिव मूलमस्याः । घण्ट्याम्
स्वार्थे कन् । तालमूलिकायत् ।

तालवृन्त न० ताले करतले वृन्तं बन्धनमस्य, तालस्यैव वृन्त-
मस्य वा । व्यजने (पाका) स्वार्थे कन् । अत्रार्थे ।

तालाङ्ग पु० तालस्तालचिह्नितः अङ्गः ध्वजोदस्य । बलदेवे ।
तालिक पु० तालेन करतलेन निर्द्दिता ठक् । घण्टे (चापङ्क)
(हाततालि) । ताली+स्वार्थे कन् । तालमूल्याम् स्त्री० ।

ताली स्त्री० तालेन तन्निर्वासेन निर्द्दिता व्यण् । (ताड़ी) ताल-
जातसुरायाम् । तल-खयान्त् अच् गौरा० ङीष् ।
(ताडियात्) दृष्टभेदे, तालमूल्याम्, (भूदव्यामला) दृष्टभेदे,
आदक्याम्, (अहर) तालीशपत्राख्ये दृष्टे, तालकोद्घाटन
यन्त्रे (काटि) कुङ्किआयाम् ।

तालीश न० तालीव रोगान् श्यति शो-ड । स्वनामख्याते दृष्टे
तालीशपत्र न० तालीशं तालीवद् रोगनाशकं पत्रं यस्य ।
स्वनामख्याते दृष्टे, भूम्यामलक्याञ्च ।

तालु न० तरन्त्यनेन वर्षाः तू-जुण् रस्य लः । जिह्वेन्द्रियाधि-
ष्ठाने (तेजो) स्थानभेदे । स्वार्थे कन् तालुकमप्यत्र ।

तालुजिह्व पु० तालु एव जिह्वा यस्य । कुम्भीरे तस्य जिह्वा
मूत्रत्यलेऽपि तालुनैव रसास्वादात् ।

तावत् अव्य० तत्परिमाणमस्य नि० । साकल्ये, अवधौ, माने,
अवधारणे, प्रशंसायां पञ्चानन्दे, वाक्यभूषणे, तदेल्लेखे च ।
'भर्तापि तावत् क्रयकैश्चिकाना'मिति रघुः । तत्परिमाण-
वति वि० स्त्रियां ङीप् तावती । [तेकत् त

तिक गतौ वा० आत्म० सक० सेट् । तेकते अनेकिट् णिच् अत
तिक आस्कन्दे वधे च स्त्रा० पर० सक० सेट् । तिल्लेति अनेकीत्
तित्त पु० तिल-क्त । वरुणदुर्गे, कुटजे, रसभेदे (तेत)
च । तद्वति वि० । पर्यटोपधौ न० । कटुकायां पाठायां,
क्षिक्कख्याञ्च स्त्री० टाप् ।

तित्तक पु० तित्त+सञ्ज्ञायां कन् । भनिन्ने, (धिराता) धिरतित्तो
क्षणाखदिरे, निम्बे, इडुदीदृष्टे, तित्तार्थे, पटोले च ।
कटुहस्त्रां स्त्री० टाप् । [नायाञ्च ।

तित्तगन्धिका पु० तित्तो गन्धो लेशोऽपि यस्याः । बराहका-
तित्तशुक्ला स्त्री० शुद्धेव तित्तो राजदन्ता० । करञ्जे ।

तित्ततरङ्गुला स्त्री० तित्तस्तण्डुलोत्पन्नः शखं यस्याः । पिप्पल्ल्याम्
तित्ततुम्बी स्त्री० कर्म० । कटुहस्त्रां (तित्तलात्) [क्षज्यङ्ग्याञ्च
तित्तदुग्धा स्त्री० तित्तं दुग्धं निर्यासो यस्याः । क्षीरियस्याम्,
तित्तपत्र पु० तित्तं पत्रमस्य । (काकरोल) कर्कोटके ।

तित्तपर्वन् स्त्री० तित्तं पर्वं पर्वपर्ययस्याः । पर्वपर्ययस्याम्
तित्तपुष्पा स्त्री० तित्तानि पुष्पाण्यस्याः । (आकनादी) पाठायां
तित्तफल पु० तित्तानि फलानि अस्य । कतकदृष्टे (निर्मांल्य)

तिक्तभद्रक पु० भद्रं करोति णिच्-ण्वल् तिक्तोऽपि भद्रकः
कर्म० । पटीले ।

तिक्तरोहिणी स्त्री० तिक्ता सती रोहति रुह-णिनि कर्म० ।
कटुकायाम् (कटुकी) स्वार्थे कन् अत्वर्थे ।

तिक्तवस्त्री स्त्री० कर्म० । मूर्च्छालतायाम् ।

तिक्तबीजा स्त्री० तिक्तानि बीजानि यस्याः । कटुत्वस्याम् ।

तिक्तशाक पु० तिक्तः शाकोऽस्य । वरुणद्रुमे, खटिरुखे च

तिक्तसार पु० तिक्तः सारो निर्यासोऽस्य । खद्विरे ।

तिक्तिका स्त्री० तिक्ता स्वार्थे कन् ह्रस्वे अतद्रूपम् ।
कटुत्वस्याम् । [अतेगीत् ।

तिग्म आकान्दे हिंसायाश्च स्त्रा० पर० सक० सेट् । तिग्नेति
तिग्म न० तिज-भक् जस्य गः । तीक्ष्णे, तद्वति त्वि० ।

तिग्मरश्मि पु० तिग्मारश्मयोऽस्य । सूर्ये । तिग्मांश्चादयोऽप्यत्र

तिग्म घातने स्त्रा० पर० सक० सेट् । तिप्नोति अतेघोत् ।

तिज तोष्णोकरणे, चु० उभ० सक० सेट् । तेजयति ते अतीतिजत् त

तिज क्षमायां स्वार्थे सन् निशाने न सन् भ्वा० आत्म० सक० सेट् ।

तितिक्षते तेजते । अतितिक्षिष्ट अतेजिष्ट । [चालत्याम्

तितउ पु० तल-डउ सन्वद्ध डउ इति निर्द्देशात् न सन्धिः ।

तितिच्चा स्त्री० तिज-चानौ स्वार्थे रुन् अ टाप् । क्षमायां

परापमानादिसहने, शोतोष्णादिहृद्वसहने च ।

तितिच् त्वि० तिज-सन् उ । प्राणवियोगफलकमिन्नशीतदि
सहनधीले । [(तितिर) पविभेदे ।

तित्ति(र)रि पु० तित्ति इत्यव्यक्तशब्दं राति रा-क, डि वा ।

तिथि(यी) पु० स्त्री० अत-इयिन् घृ० वा ङीप् । पञ्चदश

चन्द्रकलाक्रियारूपासु प्रतिपदादिषु, पञ्चदशसङ्ख्यायाश्च ।

तिथिचय पु० तिथीनां तिथ्युपलब्धित चन्द्रकलानां जयः जया

रम्भो वकिन्तु । दर्शे अमावास्यायाम् । इत० । तिथीनां नाशे

तिथिाणी पु० तिथीन् प्रणयति खगत्या निष्पादयति प्र+

णी-किप् । चन्द्रे 'सायन्तनीं तिथिप्रणय' इति भट्टिः ।

तिन्तिङ्गीक न० तिम-आर्द्धीभावे अनीकादयश्चेति नि० ।

चुम्ने (तेल्ल)दृक्भेदे पु० कलौषे । तिन्निद्यायत्वार्थे स्त्री० ।

डस्य वा लले तिन्तिङ्गीकादयोऽप्यत्र ।

तिन्दु पु० तिज-कु-न्टगयादि० नि० । (तेंडु) ख्याते दृक् स्वार्थे
कन् (गाव) इति ख्याते दृक् पु० स्त्री० स्त्रीले ङीप् ।

तिप रवण्ये भ्वा० आत्म० सक० वेट् । तेपते अतेपिष्ट अतिप्र ।

तिम आर्द्धीभावे भ्वा० पर० व्यक० सेट् । तेमति अतेमोत् ।

तिम आर्द्धीकरणे दिवा० पर० सक० सेट् । तिम्यति अतेमोत् ।

तिमि पु० तिम-इन् । मत्स्ये, सृष्ट्रे, तद्वे महाकाये मत्स्यभेदे

च । 'अस्ति मत्स्यस्तिमिर्नाम तथाचास्ति तिमिङ्गिलः । तिमि
ङ्गिलगिलोप्यस्ति तद्विलोऽप्यस्ति लक्षणे'ति रामायणम् ।

तिमिङ्गिल पु० तिमिं मत्स्यं गिरति गृ-निगरणे स्रग्
सम् च । मत्स्यप्रेदे, तं गिरति तिमिङ्गिलगिलः मद्वासस्ये

तिमित त्वि० तिम-कर्त्तरि क्त । निवृत्ते, क्लिप्ते च (भिजे)

तिमिर न० । तिम-किरच् । अन्धकारे, नेत्ररोगभेदे च ।

तिमिष पु० तिमि-इसक् । आत्म्यकर्त्तव्याम्, नाट्यभेदे च ।

तिरश्चीन त्वि० तिर्यक्+स्वार्थे ख । तिर्यग्भूते । 'गतं तिर-
चीनमनूरासारथेरिति भाषः । [तिर्यग्धे च

तिरस् अय० वृ-असक् । अन्तर्धाने, तिरस्कारे, अवज्ञायाम्,

तिरस्करिणी स्त्री० तिरस्+क णिनि नि० । जवनिकायां
(परदा) 'तिरस्करिण्यो जलदा भवन्तीति कुमारः ।

तिरस्कार पु० तिरस्+क-चञ् । अनादरे, अधिष्ठे च ।

तिरीट पु० वृ-ईटक् । लोभदृष्टे ।

तिरोधान न० तिरस्+धा-ल्युट् । अन्तर्धाने ।

तिरोहित त्वि० तिरस्+धा-क्त । अन्तर्हिते, आच्छादिते च ।

तिर्यक् अव्य० तिरस्+अनुच क्तिप् तिर्यादेशः । वक्त्रे, निरुद्धे
च । पशुषु, पक्षिषु, वक्त्रागमिणि च त्वि० ।

तिल गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । तेलति अतेलीत् ।

तिल स्नेहे त्व० पर० व्यक० अनिट् । तिलाति अतेलीत् ।

तिल स्नेहे चुरा० उभ० व्यक० सेट् । तेलयति ते अतीतिलत् त

तिल पु० तिल-क । स्वनामख्याते दृक्, तत्फलदपि पु० ।

तिलक पु० तिल-कुन् तिल+इवार्थे खल्वे वा कन् वा । तिल
दृक्, अद्यभेदे, रोगभेदे, मरुचके च । सौवर्चले, मातृ-

लाङ्गे न० । स्वनामख्याते नासादौ धार्ये चन्दनादिविशेषके
पु० न० । प्रधाने त्वि० । रघुकुलतिलक इति नाटकम् ।

तिलकट न० तिलस्य रजः तिल+कटच् । तिलानाम् रूपे ।

तिलकल्क पु० तिलस्य कल्कः । पिण्याके (खल) ।

तिलकालक पु० तिल इव कालकः दृष्टः । देहस्ये तिला-
कारे चिह्ने, रोगभेदे च ।

तिलकिट्टन० इत० । (काट) तैलमले, पिण्याके च (खल) ।

तिलतैल न० तिलस्य स्नेहः तिल+तैलच् । तिलस्नेहे । तिल-
रसोऽप्यत्र । [कृतायां घेनौ

तिलधेनु स्त्री० तिलनिर्मिता धेनुः । दानार्थं विधानेन तिल-

तिलपर्णी स्त्री० तिलस्यैव पर्यायस्याः ङीप् । रक्तचन्दने ।

तिलपिच्छ पु० निष्फलस्मिलः तिल+पिञ्ज । निष्फलतिष्ठे
मेज । तिलमेजोऽप्यत्र । [अजगरे सर्पभेदे ।

तिलित्म पु० तेलमं तिलिर्गतिस्तं त्वरति रुद्धा गच्छति उ ।

तिलोत्तमा स्त्री० 'तिलं तिलं समानीय रत्नानां यद्विनिर्मिता।

तिलोत्तमेति तत् तस्या नामेलुक्तनिर्वचने असुरोभेदे।

तिलौदन न० तिलमिश्रित ओदनो यत् । कथरे ।

तिल्य न० तिलानां भवनं चेत्यम् यत् । तिलभवनयोग्ये चेत्ये

तिल्ल गती स्वा० पर० सक० सेट् । तिल्लति अतिल्लोत् [अत्रैव ।

तिल्ल पु० तिल्यतेऽनेन तिल-स्नेहने वक् । लोभे स्वार्थे कन् ।

तिष्ठद् अथ० तिष्ठन्ति गामो यत् नि० । दोहनकाले 'आ-ति-

ष्ठु जपन् सन्ध्या'मिति भट्टिः । अस्त्राद्ययोभावनियन्त्र

तयाव्ययत्वमेव पुल्लिङ्गतोक्तिः प्रामादिकी ।

तिथ्य पु० त्वय्यन्यस्मिन् त्वय-क्यप् नि० । पुष्यनक्षत्रे त्विप-

दोप्तौ यक् अक्षरादि० नि० । कलियुगे । तिथे नक्षत्रे

जातः अण् तस्य लुक् । पुष्यनक्षत्रजाते लि० ।

तिथ्यफलता स्त्री० तिथे कलियुगेऽपि फलयस्याः ५ व० ।

'नित्यमात्मनो लक्ष्मी'रित्युक्तेः आत्मलक्ष्याम् । [तीकत्-त ।

तीक याचने आ० आत्म० द्विक० सेट् । तीकते अतीकिट् अति-

तीक्ष्ण न० तिज-क्त्वा दीर्घश्च । मरये, युद्धे, विषे, लोहे,

शस्त्रे, शीघ्रे, सप्तद्रवणेषु, सुष्पके, चपके, उष्मे, (भाल)

रसे च, तद्वति लि० । यवक्षारे, श्वेतजग्रे, कुन्दुरके ।

ज्योतिर्मोक्षे आर्द्राशेषाख्येष्टामूलनक्षत्रे च पु० । तीत्रे

आत्मत्यागिनि, निरालस्ये सुसुप्तौ योगिनि च पु० ।

तीक्ष्णक पु० तीक्ष्ण+संज्ञार्थां कन् । गौरसर्पे, सुष्पके च ।

तीक्ष्णकण्टक पु० तीक्ष्णः कण्टकोऽस्य । धुसूरे, बर्बुरे,

इङ्गदीहृद्ये, वंशे च । कन्यारीहृद्ये स्त्री० टाप् ।

तीक्ष्णकन्द पु० तीक्ष्णः कन्दोऽमूलमस्य । पलायडौ । [अत्रैवार्थं

तीक्ष्णगन्ध पु० तीक्ष्णः गन्धोऽस्य । शोभाञ्जनहृद्ये । वा कप् ।

तीक्ष्णगन्धा स्त्री० तीक्ष्णः गन्धोऽस्याः । वचायां, राजिकायाम्,

कन्यार्यां, सूक्ष्मैलायाम्, जीवन्त्याञ्च ।

तीक्ष्णतण्डुला स्त्री० तीक्ष्णः कण्डुला यस्याः । पिप्पल्याम् ।

तीक्ष्णतैल न० तीक्ष्णस्य स्नेहः तैलच् । सुहीचीरे, सर्ज्जरसे, मद्ये च

तीक्ष्णपत्र पु० तीक्ष्णानि पत्राण्यस्य । तन्मुखहृद्ये ।

तीक्ष्णपुष्प न० तीक्ष्णं पुष्पमस्य । लवङ्गे । केतक्यां स्त्री० टाप् ।

तीक्ष्णफल पु० तीक्ष्णं फलमस्य । तन्मुखहृद्ये ।

तीक्ष्णमूल पु० तीक्ष्णं मूलमस्य । शोभाञ्जने, कुलञ्जने च ।

तीक्ष्णरस पु० तीक्ष्णो रसोऽस्य । यवक्षारे ।

तीक्ष्णशूक पु० तीक्ष्णः शूकोऽयं यस्य । यवे ।

तीक्ष्णसारा स्त्री० तीक्ष्णः कठिनः सारोऽस्याः । शिंशपायाम्

(गिरि) ।

[अथलक्ष्मणपण्याञ्च ।

तीक्ष्णा स्त्री० वचायाम्, कपिकण्ठ्याम्, महाज्योतिष्मताम्,

तीक्ष्णायस न० तीक्ष्णमयः अच् समा० । (इष्टात्) लौहभेदे ।

तीक्ष्णक्षेदने दिवा० पर० अक० सेट् । तीक्ष्णति अतीक्ष्णीत् ।

तीक्ष्णपारगतौ कर्मसमाप्तौ अद० चुरा० उभ० अक० सेट् ।

तीक्ष्णयति-ते अतितीक्ष्णत् त ।

तीक्ष्ण न० तीक्ष्ण-अच् । नद्यादेः कूले, सायके च । सीसके पु० ।

तीक्ष्णमृत्ति पु० (विहीत) विदेहदेशे ।

तीक्ष्णं लि० लृ-क्त्वा । उत्तीर्णे, अभिमृते, आश्रुते च ।

तीक्ष्ण न० लृ-धक् । शास्त्रे, यज्ञे, क्षेत्रे, उपाये, स्त्रीरजसि,

नद्यादेरवतरण्ये, षड्वादौ, 'कृततीक्ष्णः पयसामिवाशय' इति

भारविः । विद्यादिशुण्यतपात्रे, उपाध्याये, सन्निधि,

योनी, दर्शने, ब्राह्मणे, आगमे, निदाने, अन्तौ, उपकूप-

जलाशये, दैहिके मानसिके, मौनिके च विविधे पवित्र-

स्थाने च । तत्र दैहिकानि तीर्थानि 'अङ्गुल्यपे दैर्घं तीर्थं

स्त्र्यलङ्गुल्योर्मूले कायम् (प्राञ्चापत्यम्) । मध्येऽङ्गुल्योः

पैत्रं मूलेऽङ्गुल्योः ब्राह्मणं'मित्युक्तानि, मानसानि, यथा 'सत्यं

तीर्थं जमा तीर्थं तीर्थमिन्द्रियनिग्रहः । सर्वभूतदया तीर्थं

सर्वलार्ज्जमेव च । दानं तीर्थं दमस्तीर्थं सन्तोषस्तीर्थ-

सत्यते । ब्रह्मचर्यं परं तीर्थं तीर्थञ्च प्रियवादिता । ज्ञानं

तीर्थं धृतिस्तीर्थं पुण्यं तीर्थसदाहृतम् । तीर्थानामपि तन्तीर्थं

विशुद्धिः मनसः परे' त्युक्तानि । भौमानि यथा 'यथा

शरीरसोद्देशः केचित् सन्ध्यतमा भताः । तथा पृथिव्या-

उद्देशः केचित् पुण्यतमाः सृताः । प्रमाणादङ्गुल्यङ्गुल्योः

सलिलस्य च तेजसः । परिपृष्टात् सुनीनाञ्च तीर्थानां

पुण्यता सृतेत्युक्तानि । [मन्त्रपिलादिषु ।

तीर्थकार पु० तीर्थं हितशासनमागमं करोति क-टक् । गौत-

तीव्र स्थौल्ये आ० पर० अक० सेट् । तीव्रति अतीवोत् ।

तीव्रर पु० लृ-धरजन्तः नि० । सद्ये, व्याधे, वर्षसङ्करजाति-

भेदे (तेजोर) ।

तीव्र पु० तीव्र-रक् । शिवे । लोहे, सीसके, तीक्ष्णे च न० ।

तद्वति, दुःसह्ये, अत्यये, नितान्ते च लि० । कटुरोहिण्यां,

राजिकायां, गण्डूङ्गुल्यां, महाज्योतिष्मतां, नदीभेदे च स्त्री०

तीव्रकण्ड पु० तीव्रः कण्डो यस्मात् ५ व० । सेवनेन कण्डपी-

डके श्ररणे (ओल) तस्य कण्डोद्देशितालोक प्रसिद्धा ।

तीव्रगन्धा स्त्री० तीव्रो गन्धोऽस्याः । यवायाम् ।

तीव्रज्वाला स्त्री० तीव्रं यथा तथा ज्वालयति उद्देजयति

सेविनस् च्वल-पिच्-अ । धातक्याम् । तत्स्पर्शने गाले

ब्रणजन्म लोकप्रसिद्धम् ।

तीव्रवेदना स्त्री० कर्म० । अत्यन्तपीडायां यातनायाम् ।

तु हत्तौ अक० हिंसायां पूर्त्तौ च सक० अदा० पर० अनिट् ।
तौति तवीति । अतौषीत् ।

तु अज्य० तद-मितः डु । ससञ्चये, अवधारणे, नियोगे,
प्रगंसायाम्, निनिष्पद्ये, उक्तशब्दानिहत्तौ, पादपूरणे च ।

तुगा(ङ्गा) स्त्री० तुज-तुग्ज वा घञ् । वंशरोचनायाम् ।

तुङ्ग पु० तन्ज-घञ् । पर्वते, पुद्गागृह्ये, नारिकेले, ज्योति-
षोक्तेषु स्वर्यादीनाम् अंशविशेषोपलक्षितमेपादिषु राशिषु
च । उच्चताशुक्ते उच्च प्रधाने च त्रि० । किन्नरके न० ।

तुङ्गभद्र पु० मदीतकटे हस्तिनि । दक्षिणदेशस्थे नदीभेदे स्त्री० ।

तुङ्गिनी स्त्री० तन्ज-घिणुन् जस्य गः । महाशतावर्याम् ।

तुच्छ न० तद-सम्प० क्तिप् तदा व्यथया क्यति छो-क । पुलाके
शस्यभूये धाये (तप) । हीने, अले भूये च त्रि० ।

तुच्छद्रु पु० कर्म० । एरण्डवृक्षे तस्य निःसारत्वात् तुच्छत्वम् ।

तुच्छधान्यक न० कर्म० । पुलाके (भुञ्जी) ।

तुज दीप्तौ चु० उभ० अक० सेट् इदित् । तज्जयति-ते अतज्जयत्-त

तुज प्राणे बले च भ्वा० पर० अक० सेट् इदित् । तुज्जति अतज्जोत् ।

तुज हिंसे भ्वा० पर० सक० सेट् । तोजति अतोजोत् ।

तुट कण्ठे त० क० पर० अक० सेट् । तुटति अतुटोत् तुतोड ।

तुड भेदे त० क० पर० सक० सेट् । तुडति अतुडोत् तुतोड ।

तुड निष्पीडने भ्वा० आ० सक० सेट् इदित् । तुण्डते अतुण्डिष्ट

तुड विधाकरणे भ्वा० पर० सक० सेट् । तोडति अतोडोत्
अततोडत्-त ।

तुड्ज अनादरे भ्वा० पर० सक० सेट् । तुड्जति अतुड्जोत् ।

तुण कुटिलीकरणे त० पर० सक० सेट् । तुणति अतोणीत् ।

तुण्णि पु० तण-इन् । तज्जवृक्षे (तन्द्)

तुण्ड न० तडि-तोडने अच् । कुले ।

तुण्ड(ण्ड)केरी स्त्री० प्रशस्तं तुण्ड(ण्ड) कन् तद-ईरयति

ईर्त्ते वा ईर-अण् । कार्पास्याम् तस्याः फलसुखविदारे हि

विस्तीर्णत्वाङ्गकार्पासीत्युक्तेः । विम्बिकायाम् (तेला-
कुचां) तस्याः फलेन हि सुखाङ्गोष्मादृश्यदानात् । स्वार्थे

कन् ह्रस्वः । तुण्ड(ण्ड)केरिकायाम् ।

तुण्ड(ण्ड)केशी स्त्री० तुण्डे ण्डौ)सुखे कारयति कै-क तुण्ड

(ण्ड)कः ओष्ठः तत्र ईष्टे तत्तुल्यशोभावारणात् ईश-अच्

गौरा० ङीप् । विम्बिकायाम् (तेलकुचा) ।

तुण्ड पु० तुण्ड-इन् । सुखे, चञ्चौ च । विम्बिकायां, वन्दायां,

नाभौ च स्त्री० वा ङीप् । स्वार्थे कन् उभयत्वम् । [(भुडियुक्ते)

तुण्डिभ(ल) त्रि० तण्डि+वलि० भ सिघ्रा० लच् वा । तन्दिळे

तुल्य स्तौ अद० चु० उभ० सक० सेट् । तत्पयति-ते अततपयत्-त ।

तुल्य पु० तद-धक् । अन्नौ । तल्य-अच् । (तुंते) अन्ननभेदे न० ।

नील्याम्, सूक्ष्मैलायाञ्च स्त्री० । स्वार्थे कन् अतैव ।

तुल्याञ्जन न० कर्म० । अन्ननभेदे (तुंते) । तद्वर्णत्वात् मयूरकण्ठे

तुद व्यधने तदा० उभ० सक० अनिट् । तदति-ते अतौषीत् अतत्त

तुन्द न० तण-अदने अदादि० नि० । उदरे कुक्षौ ।

तुन्दकूपी स्त्री० ह्रस्वः कूपः कूपी तुन्दस्य कूपीव । नाभौ ।

स्वार्थे कन् । तुन्दकूपिकायाम् ।

तुन्दसृज त्रि० तुन्दसृदरं मार्ष्टि सृज-क । अलसे, मन्दे च ।

तुन्दि पु० तद-इन् नि० । गन्धर्वभेदे, उदरे च । नाभौ स्त्री०

वा ङीप् । स्वार्थे कन् अतार्थे ।

तुन्दिकं त्रि० तुन्दमतिप्रयितमस्यस्य ठन् । दृहत्कुक्षौ । [कुक्षौ च

तुन्दिभ(ल) त्रि० तन्दि-अस्यर्थे भ लच् वा । दृहन्नाभौ-दृहत्-

तुन्दिलफला स्त्री० तुन्दिलं दृहत्फलमस्याः । तद्व्याम् (शशा)

तुन्न पु० तद-क्त । (तुंद) वृक्षे । व्यधिते, छिन्नै च त्रि० । स्वार्थे

कन् अतैवार्थे ।

[जीविनि (दरजी) ।

तुन्नवाय पु० तन्नं छिन्नं वयति वे-अण् । सौचिके सूच्या-

तुनप वधे सक० पर० सेट् । तम्पति अतम्प्योत् । [अतम्प्योत् ।

तुनप वधे सक० क्लेशे अक० त० पर० सेट् । तपति-तम्पति

तुनप वधे भ्वा० पर० सक० सेट् । तम्पति अतम्प्योत् ।

तुनप वधे सक० क्लेशे अक० तदा० पर० सेट् । तुफति तम्पति

अतम्प्योत् ।

तुप वधे भ्वा० पर० सक० सेट् । तोपति अतोपीत् ।

तुप वधे सक० क्लेशे अक० त० स० पर० सेट् । तम्पति अतोपीत्

तुप अर्हने चुरा० उभ० सक० सेट् । तम्पयति ते अतुतम्पत्-त

तुप वधे सक० क्लेशे अक० त० स० पर० सेट् । तुम्पति अतोपीत् ।

तुप वधे भ्वा० पर० सक० सेट् । तोपति अतोपीत् ।

तुव अर्हने वा चुरा० उभ० सक० पच् भ्वा० पर० सेट् इदित् ।

तुवयति-ते त्वयति अतुतुवयत्-त अतुव्योत् ।

तुभ हिंसे भ्वा० आत्म० लङि उभ० सक० सेट् । तोभते अत-

भत् अतोभिष्ट ।

[अतोभीत्

तुभ हिंसे दिवा० क्त्वा० च पर० सफ० सेट् । तभ्यति तभ्याति

तुमुल पु० सौ० तु-सलक् । कलिद्रुमे (वयडा) व्याकुले युक्ते

च । सङ्कुले-युक्ते न० ।

तुम्ब पु० तुम्बति रुचिं तुषि-अर्हने अच् । अलाढ्याम् तुवि इन्

वा ङीप् तुम्बीत्ययत्, दृहत्फलायाम्, आमलक्यां,

गवि च स्त्री० ।

[गो० ङीप् । तुम्बुरीत्ययत् स्त्री० ।

तुम्बुर पु० तुषि-उरच् । गन्धर्वभेदे, धन्याके च । उरन्

तुर वेगे जु० पर० अक० सेट् । ततोर्त्ति अतोरोत् । [दर्शनात्

तुर न० तुर-क । तुर्ये गीमे । वेगे स्त्रीत्वमपि तुरापाडिति-
तुरग पु० तुरेण वेगेन गच्छति गम-ड । घोटके, चित्ते च ।
तुरगस्तथ पु० तुरग+समूहे स्तथश्च । अथसमूहे । इत० ।

अथस्तथे ।

[अथगन्धायाम् ।

तुरगी स्त्री० तुरगस्त रगगन्धोऽस्तथस्याः । अच् गौरा० डीप् ।
तुरङ्ग पु० तुरेण गच्छति गम-ञ्च सम् वा डिच् । घोटके, चित्ते
दित्वासावे तुरङ्गमोऽस्तथ ।

तुरि(री) स्त्री० तुर-इत् वा डीप् । तन्त्रवायस्य काष्ठादिनि-
र्मिते वयनसाधने (मातु) तद्भट्चातुरीतुरीति नैषधम् ।
तुरीय त्रि० चतुर+प्रत्यये ताव नि० । चतुर्थे भेदान्तोक्ते
शुद्धे नियुक्ते ब्रह्मणि ।

तुरीयवर्ण पु० कर्म० । शूद्रे । [दयोऽस्तथ ।

तुरङ्गवदन पु० तुरङ्गस्येव वदनमस्य । किन्नरे, तुरङ्गवक्त्रा-
तुरङ्गारि पु० इत० । करपोरे हस्ते, महिषे च ।

तुरासाङ्ग पु० तुरांवेणं गृहते तुरांवेगवन्तम् आसाङ्गवते अभि-
भवति वा किम् उत्यपक्षे पत्यम् । इन्द्रे ।

तुरष्क पु० तुर-उषिक् स्वार्थे कन् इच्छोरिति पत्यम् ।
गन्धद्रव्यभेदे (शिलारण) ।

तुर्य त्रि० चतुर्णां पूरणः यत् नि० । चतुर्थे ।
तुर्व हिंसे भा० पर० सक० सेट् । त्वर्यति अतुर्वीत् । त्वर्यः ।
तुर्वसु पु० ययातिवृत्तिवर्धने ।

तुल उन्माने वा चुरा० उभ० पक्षे भा० पर० सक० सेट् । तोलयति
ते तोलति अतुलत् त । तुलयति तु तुलायव्यात् णिच्
तुलसी स्त्री० तुलामस्याति अथ-अण् शक० । 'यस्या देवि ! तुला
नास्ति विद्वेषु चाखिलेषु च । तुलसी तेन सा ख्याते' तुलसी
स्वनामख्याते हस्ते ।

तुला स्त्री० तुल-भिदा० अड् । साहस्ये, माने, गृहाणां दाह-
वञ्जकादे, पल्यते, भाण्डे, भेषावधितः सप्पने राशौ, तोलन
दण्डे, दिव्यप्रमाणरूपे 'विषवर्जं ब्राह्मणस्य सर्वेषामन्त
तुला सृते'ति नारदोक्ते परोक्षभेदे च ।

तुलाकोटि(टी) स्त्री० तुलया तुलां वा कोटयति कुट-परि-
तामे-इ या डीप् । नूदरे, तुलाकोटिकाणैरित्युद्भटः ।

तुलाधर त्रि० तुलाया मानदण्डस्य धरः घृ-अच् । वाशि-
जके, तुलाराशौ, तुलादण्डधारके-गुणे च ।

तुलापुरुष पु० षोडशमहादानान्तर्गते दानभेदे विखरस्त
मकृततुलादानादिपद्धतौ । [तुलादण्डे

तुलामान न० तुलार्थं मोलनार्थं मानं मीयतेऽनेन मा-ल्युट् ।
तुलावीजन० तुलायाः बीजं मूलम् । शुक्लायाम् तदारभ्यैव हि

मानं शास्त्रे दर्शितं यथा 'दशार्द्धपूजं' प्रवदन्ति मासकिति ।
तुलित त्रि० तुला+तत्करोति णिच्-कर्मणि क्त । परिमिते
सदृशीकृते ।

तुल्य त्रि० तुलया संस्तितं यत् । सदृगे । [भिरेकत पाने
तुल्यपान न० तुल्येन सजातीयेन सह पानम् । सजातीयेर्द्ध
तुल्ययोगिता स्त्री० अलङ्कारोक्ते अर्थालङ्कारभेदे ।

तुवर पु० तरति हिनस्तिरोगान् सौ० तु-वरच् नि० गुणा-
भावः । धान्यभेदे, कपायरसे च तद्वति त्रि० । आढक्याम्
मौराङ्गमृत्तिकायाञ्च स्त्री० । पिचत्वा डीप् । स्वार्थे कन्
तुवरिकाथत्वेव । [रक्तचक्रमर्दने

तुवरीशिश्व पु० तुवर्या आढक्या इव शिम्बा यस्य ।

तुष तोपे दिवा० पर० अक० अनिट् । तुष्यति अतुषत् ।

तुप पु० तुप-क । विभीतंकष्टले (वयडा) धान्यत्वचि खनान्-
ख्याते द्रव्ये च ।

तुपानल पु० तुपस्थानलः । तुपजाते अम्नी । [तद्वति त्रि० ।

तुषार पु० अन्नभूतण्यर्थे तुप-आरक् । हिमे, कपूरे, शीते च
तुषित पु० तुप-कितच् । 'तोपः प्रतोपः सन्नोपो भद्रः शान्ति

रिभस्यतिः । इध्मः कविर्विभुः स्वाहा सुदेवो रोचनो
द्विपट् । तुषिता नाम ते देवा आसन् स्वायम्भुवोऽनरे' इत्यु-
क्तेषु हादयचंख्येषु मतान्तरे पटविंशत्संख्यकेषु गणदेवेषु ।

तुष्टि स्त्री० तुप-क्तिन् । सन्नोपे 'अन्नार्थस्य लोकस्य कतार्थोऽ
स्मीति या मति' रित्युक्तायां बुद्धौ तुष्टिर्नवधेति शाङ्गोक्तासु
आध्यात्मिकवाङ्मयेन नवभेदासु सिद्धिषु मातृकामेदेषु च ।

तुस ध्वाने भा० पर० सक० सेट् । तोसति अतोसीत् ।

तुह वधे भा० पर० सक० सेट् । तोडति अतुहत्-अतोहीत् ।

तुहिन न० तुह-इनन् । हिमे, चन्द्रतेजसि च ।

तुहिनांशु पु० तुहिनमश्वो यस्य । चन्द्रे । हिमांशुप्रभृतयोप्यत्र

तुड अनादरे भा० पर० सक० सेट् । तुडयति अतुडीत् । णिच्
अतुडत् त ।

तूण सङ्कोचे अद० चु० उभ० सक० सेट् । तूणयति ते । अतुणत् त

तूण सङ्कोचे चु० उभ० सक० सेट् । तूणयति ते अतुणत् त ।

तूण पूरणे चु० आ० सक० सेट् । तूणयते, अतुणत् त ।

तूण(णी) पु० स्त्री० तूण-क स्त्रीत्वपक्षे गौ० डीप् । वाणाधारे

स्वनामख्याते इयुधौ । तूण-इ वा डीप् सङ्कोचे स्त्री० ।

तूणीर पु० तूणीं सङ्कोचं राति ददाति रा-क । तूणे, इयुधौ

तूर हिंसे, सक० वेगे अक० दिधा० आत्म० सेट् । तूर्यति अतरिष्ट

तूर्ण न० तुर-क्त ऊट् तस्य नः । शीघ्रे, सत्यरे तद्वति त्रि० ।

तूर्य न० तुर-यत् । नाद्यभेदे ।

तूल पूरणे चुरां आ० सक० सेट् । तलयते अतुलत ।
तूल इयत्तापरिच्छेदे निष्काशने च आ० पर० सक० सेट् ।
तूलति अतुलीत् ।

तूल पु० न० । तूल-क । कार्पासभेदे (तुला) “तुलराशिमिवानल”
इति सृतिः । आकाशे, (तुंद) दृक्भेदे च न० । कार्पासां
स्त्री० । स्वार्थे कन् अवैव न० । [योऽप्यत्र ।
तूलकार्मुक न० इत० । तूलस्फोटनार्थे धनुषि । तूलचापाद-
तूलनाली स्त्री० तूलनिर्मिता नाली । पिङ्गिकायाम् (पादज)
स्वार्थे कन् अवैवार्थे । [(तुलार गारु)]

तूलपिचु पु० पिच-मर्दने कृन् तूलप्रधानः पिचुः । तूलदृष्टे
तूलदृष्ट पु० तूलसाधने दृष्टः शाक० । शास्त्रलिष्टे ।
तूलि(ली) स्त्री० तूल-इन् वा छीप् । चित्रसाधने स्नानम-
ख्याते पदार्थे ।

तूलिका स्त्री० तूल+अस्यर्थे ठन् । (तोषक) शय्योपकरणभेदे ।
तूलयति ण्वल् । चित्रसाधने (तुली) द्रव्ये “उक्नोलितं तूलि
कथेव चित्र” इति कु० चुवर्णादेरावर्तनपरोक्षोपयोगिपदार्थे
वीरणादिशलाकायाञ्च ।

तूलिनी स्त्री० तूल+इनि । शास्त्रलिष्टे ।

तूलिफला स्त्री० तूलि तूलवत् फलं यस्याः । शास्त्रलिष्टे ।
तूलर पु० तु-वर दीर्घश्च । कालेऽजातदृष्टे गवि, अजातप्रसूयके
पुष्टे, कषायरसे च । तद्वति त्वि० । आढक्यां, सौराष्ट्र
वृत्तिकायाञ्च स्त्री० छीप् ।

तूल तूलौ आ० पर० सक० सेट् । तूपति अतुपीत् ।
तूणींशील त्वि० तूणीं शीलं यस्य । मौनावलम्बिनि ।
तूणींक त्वि० तूणीं शीलं यस्य शीलेऽर्थे कन् मलोपश्च,
मौनावलम्बिनि । [तूणीकामयत् ।

तूणीम् अथ० तूप-नीम् । मौने । अकञ्प्रतिरूपे कामि ।
तूल न० तुष-तन् दीर्घश्च । जटायां, संहतकेषु, घूलौ, सूक्ष्मे च
दृष्टे गतौ आ० पर० सक० सेट् । दृष्टति अदृष्टीत् ।

तूण भवे तना० उभ० सक० सेट् । तूणोति-तूणीति तूणुते-
तर्णुते । अतर्णीत् अतर्णिष्ट । तर्णिता-तदृष्टा ।

तूण न० तृह-नक् हलोपश्च । नडादौ, खटे (खड़)
तूणकारण न० तूणानां समूहः दूर्वा० काण्डश्च । तूणसमूहे
तूणकेतु पु० तूणेषु केतुरिव श्रेष्ठत्वात् । वंशदृष्टे, तालदृष्टे,
असारलेन तूणद्रुमतूणध्वजः वयत् ।

तूणजाति स्त्री० तूणमेव जातिः । उलपादौ (खड़) ।

तूणद्रुम पु० तूणजातीया द्रुमा असारत्वात् शाक० । नारिकेले,
गावे, गुवाके, तात्यां, केतक्यां, सच्चूरे, सच्चूर्याश्च ।

तूणधान्य न० तूणमिव धान्यं अक्षयुत्तमत्वात् शाक० ।
नीवारे, श्यामाकादौ च ।

तूणराज पु० तूणेषु राजते राज-अच् इत० टच् वा । तालदृष्टे
तूणवीज न० इत० । श्यामाके धान्ये ।

तूणसारा स्त्री० तूणमेव सारोऽस्याः । कदल्याम् तस्याः
सर्वथाऽसारत्वात्तथात्वम् । [धारपत्रयुक्ते तूणभेदे

तूणेचु पु० तूणमिच्छुरिव तीक्ष्णधारत्वात् । वल्लजायाम् तीक्ष्ण-
तूणौकस् न० तूणनिर्मितमोकाः । तूणनिर्मिते गृहे (खडेरपर)
तूणौषध न० तूणात्मकौषधम् । एलवालुकाख्ये गन्धद्रव्ये
तूण्या स्त्री० तूणानां समूहः पाशा० य । तूणसमूहे ।

तूतीय त्वि० त्रयाणां पूरणः त्रि+तीय सम्प्रसारणश्च । त्रया-
णां पूरणे-येन त्रित्वसंख्या पूर्यते तस्मिन् पदार्थे ।

तूतीयप्रकृति स्त्री० स्त्रीपुंसावमेव तूतीया प्रकृतिः प्रकारः ।
नपुंसके लीङे ।

तूतीया स्त्री० चन्द्रमण्डलस्य तूतीयकलायाः सूर्यमण्डल-
प्रवेशनिर्गमान्यतररूपक्रियात्मिकायां तिथौ ।

तूतीयाकृत त्वि० तूतीयं कृतं त्रिगुणार्थे तूतीय+डाच्+क-क्त ।
निवारकृते चेत्ये ।

तूद अनादरे रु० उभ० सक० सेट् । तूदति तून्ने । अतर्हीत्-
अतर्दत् अतर्हिष्ट । तर्हिता-तदृष्टा ।

तून्प(स्म) ग्रीणने तु० पर० सक० सेट् । तूपति तूस्मति अतूस्मीत् ।
तून्फ(स्फ) ग्रीणने तु० प० सक० सेट् । तूपति तूस्फति अतूस्फीत् ।
तून्ह हिंसे तु० प० सक० सेट् क्तावेट् । तंहति अतंहत् ।

तूप ग्रीणने स्वा० पर० सक० सेट् । तूपोति अतर्पीत् ।
तूप सन्दीपने ग्रीणने च वा चुरा० उभ० पक्षे स्वा० पर० सक०
सेट् । तर्पयति ते तर्पति अतर्पत् त अतीतपत् ।
अतर्पीत् । [अतर्पीत्-अतर्पत् ।

तूप ग्रीणने दि० पर० सक० वेट् । तूपति अतर्पीत्-अताप्तीत्-
तूप ग्रीणने तु० उ० पर० सक० सेट् । तूपति अतर्पीत् ।
तूपि स्त्री० तूप-क्तिन् । अतिशयभक्षणेन भक्षणेच्छानिदृष्टौ ।
तूप ग्रीणने तु० पर० सक० सेट् । तूपति । अतर्पीत् ।

तू(वि)फला स्त्री० त्रयाणां फलानां समाहारः वा सम्प्रसार-
कश्च । हरितक्यामलकीवयस्यारूपफलत्रये ।

तूप तूणायां दिवा० पर० सक० सेट् । तूपति अतूपत् अतर्पीत्
तूप(षा) स्त्री० तूप-क्तिप् । भागुरिसते हलन्तत्वात् वा टाप ।
तूणायां, अरपुलायाम्, लाङ्गलिकीदृष्टे च ।

तूषाम् स्त्री० इत० । क्षेमनि हृदयस्य स्थानभेदे ।
तूषित त्वि० तूषा जातास तार० इतश्च । तूष्यान्विते ।

तृणाज् वि० तृप-नजिह् । तृणायुक्ते लुञ्चि च । [च ।
तृणा स्त्री० तृप-न किञ्च । पिपासायां, लोभे, अप्राप्ताभिलाषे
तृणाक्षय पु० तृणाया लोभस्य क्षयो यस्मात् पु० । शमे,
'तृणाक्षयसखस्यैते नार्हन्तीति स्मृतिः ।

तृहृ हिंसे लृ० पर० सक० वेट् । तृहृति अतर्हीत् अटच्छत् ।
तृहृ हिंसे वा चु० लृ० पञ्जे रुधा० पर० सक० वेट् । तर्ह्यस्ति ते
तृणोदि अततर्हत् त अतोतृहत् त अतर्हीत् अटच्छत् ।
तृ तरणे प्रवने अभिभवे च भा० प० सक० सेट् । तरति अतारीत्
तेज निशाने प्रालने च भा० पर० सक० सेट् । तेजति अतेजोत्
तेजःफल पु० तेजस्कारं फलं यस्य । (तेजबल) वृक्षभेदे ।
तेजन पु० तेजयति अस्त्रमग्निं वा तिज-णिच्-ल्यु । वंशे
सञ्जे च । संघायां कन् । शराभिधे हणे, सूत्रायां, ज्योति-
श्रत्याश्च स्त्री० ङीप् ।

तेजपत न० तेज-अच् तेजं पतं यस्य । त्वचे (तेजयात)
तेजवती स्त्री० तेजनं तेजः अस्यर्थे मत्तम् मस्य वः । गज-
पिप्पल्याम् ।

तेजस् न० तिज-असृन् । उष्णसंभवति अग्न्यादौ द्रव्यभेदे
सांख्यमते शब्दस्पर्शतन्मासङ्घातद्रूपतन्मावाङ्मयिते भूते
दीप्तौ, प्रभावे, पराक्रमे, वीर्ये, नवनीतोद्भवे-इत्यादौ, तापके
ज्योतिषि सूर्यादौ, शरीरकान्तौ, सुवर्णादौ-धातुद्रव्ये,
मज्जनि, पित्ते, 'अधिक्षेपापमानादेः प्रयुक्तस्य परेण यत्
प्राणात्ययेऽप्यसहनं त तेजः सप्तदाहृतमित्युक्ते अपमाना-
देरवहने 'तेजो निःसर्गजं सत्त्वं वाजिनां स्फुरणं रज
इत्युक्ते अश्वानां स्वाभाविके बले, चैरन्यात्मके परमज्यो-
तिषि वज्राणि, सांख्योक्ते सत्वगुणे च ।

तेजस्वती स्त्री० तेजस्+अस्यर्थे मत्तम् मस्य वः । गजपिप्प-
ल्याम्, चव्ये, (चव्) महाज्योतिष्मत्यां, वहुः पुण्यां, (तेज-
बल) वृक्षभेदे च ।

तेजस्विनी स्त्री० तेजस्+विनि । तेजोयुक्तायां स्त्रियां,
ज्योतिष्मत्यां लतायाम् (तेजबल) तेजःफलायाश्च ।

तेजीयस् वि० तेजस्विन्+अतिप्रायने ईयसि विनेर्लुक् ।
तेजोयुक्ते 'तेजीयसां न दोषाय वहुः सर्वभुजोयर्थे'ति
भागवतम् ।

तेजोमय्य पु० तेजो मय्याति मय्य-अण् । गणिकारिकायाम् ।

तेजोमय वि० तेजस्+प्रचुरार्थे मयट् । तेजःप्रचुरे तेजःप्रधाने
ज्योतिर्मये च । स्त्रियां ङीप् । 'तेजोमयी वागिति स्मृतिः

तेजोमात्रा स्त्री० तेजसां सत्वगुणानां मात्राऽयः । इन्द्रियेषु
भूतानां सात्विकांश्चैव एव तेषामुत्पत्तिः सांख्यसिद्धा ।

तेप कम्पे, च्युतौ च भा० आ० अक० सेट् । तेपते अतेपिष्ट ।

तेम पु० तिम-घञ् । आर्द्राभावे ।

तेमन न० तिम-ल्युट् । आर्द्राकरणे । कर्मणि ल्युट् । व्यञ्जने ।

तेव क्रीडने भा० आ० अक० सेट् । तेवते अतेविष्ट ।

तैजस न० तेजसोविकारः अण् । धृते, धातुद्रव्ये च । सांख्योक्ते
सत्वगुणोत्पन्ने वि० ।

तैजसावर्त्तनी स्त्री० तैजसं धातुद्रव्यमावर्त्तयति इत्य आ-इत
णिच्-आधारे ल्युट् ङीप् । भूपायाम् । (सूची) ।

तैतिल पु० गण्डकपशौ । सवादितस्रुतये करणे न० ।

तैत्तिरीया स्त्री० तित्तिरिभ्योऽधिगता ङण् । यजुर्वेदीयशा-
खामेदे कण्वयजुषि । याज्ञवल्केन हि यजुर्वेदोऽधीत्य तेन
सह विवादे मूर्तिमानेव यजुर्वेद उद्धान्तः तत्तत्साख्ये
तस्यान्वेवासिनस्तित्तिरिपचिरूपं धृत्वा तं भक्षितवन्तस्ते-
भ्यस्तित्तिरूपेभ्य एव विप्रेभ्यो वा शाखा स्वीता वा
तैत्तिरीया शाखेति पुराणादौ प्रसिद्धम् ।

तैत्तिरीयि(य)क वि० तैत्तिरीयां शाखां वेत्तधीते वा ठक्
कन् वा । तैत्तिरीयशाखाध्यायिनि । [भेदयुक्ते ।

तैभिरिक न० तिमिरं नेत्ररोगभेदः अत्यस्य ठन् । नेत्ररोग-

तैर्यिक वि० तीर्थं दर्शनशास्त्रं लतमनेन ठक् । शास्त्रकारे
कपिलकणादादौ ।

तैल न० तिलस्य विकारः अण् । 'तिलादिस्निग्धवस्तूनां स्नेह-
सौलस्रदः स्रुतं मित्युक्ते तिलसर्पपातवीप्रभृतीनां स्निग्धवस्तूनां
स्नेहरूपे विकारे । (तिल) सिद्धौ च (शिलारस) ।

तैलकार पु० तैलं करोति कृ-अण् (तेली) (कलु) इति
प्रसिद्धे वर्णसङ्करे चाक्रिके वैलिनि । [च ।

तैलकित्ठ न० इत० (काट) इति ख्याते तैलमले (खल)पिण्याकौ

तैलङ्ग पु० 'ओषलं तु समारभ्य चोदेषान्मध्यभागतः तैल-
ङ्गदेशोदेवेशो त्युक्ते देशे । तत्तस्यो जने व० व० ।

तैलधान्य न० तैलोपयोगि धान्यं सत्तुपं यस्यम् । तिलातषी च
तोरी (खी) च त्रिविधस्यापि सर्वपः । द्विधा राजी स्वसङ्घैव
बीजं कौटुम्ब्यसम्भवम् । एतानि तैलधान्यानीत्युक्तेषु
तिलादिषु । [पर्यहस्ते ।

तैलपर्ण पु० तैलाक्तमिव पर्णं यस्य मध्यपदलोपि स० । यन्त्रि-

तैलपा स्त्री० तैलं पिबति पा-क । (तिलापोका) कीटभेदे ।

तैलपायिका स्त्री० पा-एवङ् इत० । (तिलापोका) (आरसला
कीटभेदे ।

तैलफला स्त्री० तैलं फले यस्याः । इक्षुदीष्ट्ये, विभीतके च ।

तैलमाविनी स्त्री० तैलं भावयति चु० भू-शुद्धौ णिनि ।

जातिपुष्पदन्ते, तत्पुष्पेण वासितं हि गन्धतैलं भवति ।
 तैलम्पाता स्त्री० तिलस्य पातोऽथ ज नि० समृच् । स्वधा-
 याम्, तदुपलक्षिते आद्ये च । [गन्धद्रव्यभेदे ।
 तैलसाधन न० तैलं साधयत्यनेन सिध-णिच्-ल्युट् (काकला)
 तैलीन त्रि० तिलानां भवनं जेतं ख । तिलभवनयोग्ये जेतो ।
 तैष पु० तिष्यनक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी तैषी सास्त्रिन् मासे अण् ।
 चान्द्रपौषमासे । [पौषस्य पौर्णमास्याम् ।
 तैषी स्त्री० तिष्येण नक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी अण् । चान्द्र-
 तोक न० सौ० तु-क तस्य नेत्रम् । अपत्ये पुत्रे, दुहितरि च ।
 तोटक न० द्वादशाक्षरपादके छन्दोभेदे । [अतुतोड त् ।
 तोड अनादरे भा० पर० सक० सेट् । तोडति अतोडीत् । णिच्
 तोडी(री) स्त्री० तड-अच् गौरा० डीप् वा डस् रः । सनाम
 ख्याते तैलसाधने धान्यभेदे । [चालनदण्डे च ।
 तोत्त न० तुद-इन् । गवादिताडनदण्डे (पाशुनि) गजादि-
 तोदन न० तुद्यतेऽनेन ल्युट् । तण्डे छले । भावे ल्युट् । व्यथायाम्
 तोमर पु० न० तु-विच् तोर्गते क्षियतेऽनेन म्-अच् । हस्तक्षेपे
 मल्ल्याये दण्डाकारेऽस्त्रभेदे (रायवांश) । [त्रि च ।
 तोमरिका स्त्री० तोमर+संज्ञायां कन् । व्याटक्याम् । [नक्ष-
 तोय न० सौ० तु विच् त्वे पूर्व्ये याति या-क । जले पूर्वाषाढा
 तोयकाम पु० तोयं कामयते काम-अण् । जलवेतसे । जला-
 भिलाषुके त्रि० ।
 तोयजच्छ्र न० जलमात्रपानरूपे व्रतभेदे । [जलदातरि त्रि०
 तोयद् पु० तोयं ददाति दा+क । भेषे, सस्त्रके च । हते न० ।
 तोयधि पु० तोयानि धीयन्तेऽत्र धा-कि । समुद्रे तोयनिध्या
 दयोप्यत्र । [लाङ्गल्याम् ।
 तोयपिप्पली स्त्री० तोये पिप्पलीव । (कांचड़ा) शाकभेदे
 तोयपुष्पी स्त्री० तोयेन वञ्जजलदानेन पुष्पाश्रयाः । पाटला
 दृष्टे । [ल्यु । कतके (निर्माल्य)
 तोयप्रसादन पु० तोयं प्रसादयति, फलयोगेन ग्रन्थ-सद-णिच्-
 तोयफला स्त्री० तोयप्रधानं फलं यस्याः । इवारौ कर्कटीभेदे
 तोयवल्ली स्त्री० तोयसन्निहितस्थाने वल्ली । कारवेले (उच्छे)
 तोयसूचक पु० तोयं तोयवर्षं सूचयति रवेण सूच-ण्वल् । भके
 तोरण पु० न० तु-युच् । वज्रहारि, सम्मोपरिस्थे सिंहाकारे
 बाधे हारवाह्यभागे च । कम्बरायां न० ।
 तोल पु० न० तल-अच् । गुञ्जातीतिपरिमाणे कर्मे । स्वार्थं कन्
 ण्वल् वा । तोलकमप्यत्र ।
 तौर्थ्य न० त्वर्थे सरजादौ वाद्ये भवम् अण् । सरजादिध्वनौ ।
 तौर्थ्यविक्र न० त्वयः परिमाणभस्य कन् तौर्थ्योपलक्षितं विक्रम् ।

नृत्यगीतवाद्येषु समुदितेषु 'वनेऽपि तौर्थ्यविक्रमि'ति नैषधम्
 तौलिकपु० त्वय्या जीवति ठक् । चित्तकरे ।
 त्यज हानौ दाने च भा० पर० सक० अजिट् । त्यजति अत्याक्षीत् ।
 त्यद् त्रि० त्यज-अदि डिञ्च । तच्छब्दार्थे 'योवा स्योवा भवाम्य
 हमि'ति वेण्याम् ।
 त्याग्नि त्रि० त्यज-घिणुन् । दातरि, मूदे, वर्ज्जनशीले,
 कर्मफलत्यागिनि च 'यस्तु कर्मफलत्यागो स त्यागीत्यभि-
 धीयते' इति गीता ।
 त्रक गतौ भा० आत्म० सक० सेट् । त्रकते अत्रकिट् ।
 त्रख गतौ भा० पर० सक० सेट् । त्रखति अत्रखीत् अत्राखीत्
 त्रख गतौ भा० पर० सक० सेट् इदित् । त्रङ्गति अत्रङ्गीत् ।
 त्रग गतौ भा० पर० सक० सेट् इदित् । त्रङ्गति अत्रङ्गीत् ।
 तद् चेष्टायां भा० पर० अक० सेट् इदित् । तन्दति अत्रन्दीत् ।
 तप लज्जायां भा० आ० अक० वेट् वा घ० । तपते अत्रपि
 अत्रप् । णिच् । तपयति त्रापयति । तपा
 तपा स्त्री० तप-भावे अङ् । लज्जायाम् । अच् । कुलटायाम् ।
 कुले कीर्तौ च । [सोसके, रङ्गे च ।
 तपु न० अग्निं दृष्ट्वा तपते लज्जते इव लज्जया द्रवीभवति वा
 त्रपुटी स्त्री० तप-उटङ् गौरा० डीप् । सूक्ष्मलायाम् ।
 त्रपुष स्त्री० तपते क्षिप् तप् उष-दाष्टे क क० । कर्कटीदृष्टे
 गौरा० डीप् । (चीरा) (शशा) ख्याते दृष्टे ।
 तपुस् न० तप-उसि । रङ्गे ।
 तय न० स्त्री० तयाणामवयवः तयोऽवयवा येषां वा अयच् ।
 त्रित्वसंख्यायाम् 'त्रयत्रयसमाकथ्ये'ति मनुः । स्त्रीत्वपक्षे
 डीप् । 'असौ नरशिखित्वयो'ति भाषः । त्रित्वसंज्ञा-
 विग्रहे त्रि० स्त्रियां डीप् । ऋगादिवेदत्रये, 'त्रयीव
 नीताङ्गुणेन विस्तर'मिति नैषधम् । ब्रह्मादिमूर्तित्वे,
 पुरग्ध्याम्, सुमतौ, सोमराजीदृष्टे च ।
 त्रयीधर्म पु० त्रया वेदत्रयेण विधीयमानो धर्मः शाक० ।
 वैदिके धर्मे ज्योतिषोमादौ ।
 त्रयोदशन् त्रि० त्रयश्च दश च, त्राधिका वा दश । त्रयधिक
 दशसंज्ञान्विते । तत्पूरणे त उट् । त्रयोदशः त्रि० चन्द्रस्य
 त्रयोदशकलाक्रियारूपे तिथौ स्त्री० डीप् ।
 त्रस ध्वौ मये निषेधे च चुरा० उभ० सक० सेट् । त्रसयति
 ते अत्रित्वसत् त ।
 त्रस भासे वा० चुरा० उभ० पक्षे भा० पर० अक० सेट् इदित् ।
 त्रंसयति ते त्रंसति अत्रतंसत् त अत्रंसति ।
 त्रस भये वा दिवा० पक्षे भा० फणा० पर० अक० सेट् । त्रसति

तस्यति अवसीत् अवासीत् त्वसतः तवसतः ।
 तस न० तस-भये घञर्थे क। वने । तस धृतौ अच् । जङ्गमे वि०
 तसरेणु उ० तसः चलो रेणुः क० । 'बालान्तरगतं भानौ
 हूक्षं यदृश्यते रजः । प्रथमं तत्रमाणानां तसरेणुं
 प्रचक्षते' इत्युक्ते गवाक्षान्तर्गतसूर्यकिरणेषु दीप्यमाने
 परमाणुपट्टकात्मके द्रवणुकवयात्मके रजसि ।
 तस वि० तस-क्त । भीते चकिते । शीघ्रे न० ।
 तसु वि० तस-क्त । भीरौ त्वसयोश्च ।
 त्वापुष वि० त्वपुषा निर्दत्तम् अण् । रङ्गमये पातादौ ।
 त्वायन्ती स्त्री० त्वै-सस्य० क्तिप् त्वा अयति आ० इ-इ-
 वा शब्द । (बला) ख्यातायाम् लतायाम् ।
 त्वायमाण स्त्री० त्वायते त्वै-शानच् । (बला) ख्यातायां लतायाम्
 वि० त्वि० व० व० वृ-ङि । त्वित्संख्याविशिष्टे । स्त्रियाम् तिच्चा
 देयः । तिच्च इत्यादि ।
 त्रिंश वि० त्रिंशत्+पूरणे ङट् । त्रिंशत्पूरणे, त्रिंशत्तमे,
 'त्रिंशत्कलधारारो भागं' इत्यभिधीयते इति ज्योतिषम् ।
 त्रिंशक वि० त्रिंशता क्रीतः वुन् । त्रिंशत्संख्यानितद्रव्येण
 क्रीते वस्तुनि । [यां, तत्त्वज्ञानिते च ।
 त्रिंशत् स्त्री० त्रयोदशतः परिमाणमस्य नि० । विदशकसङ्ख्या-
 त्रिंशत्पत्त न० त्रिंशत्सङ्ख्यानि प्रत्वाणि दलानि प्रतिप्रम-
 मस्य । कुछदे ।
 त्रिक न० त्रयाणां संघः कन् । त्रित्वसङ्ख्यायाम् दृष्टवशाधो
 भागे, कटिभागे, त्रिफलायाम् (हरितक्यामलकीवयस्या-
 फलत्रये) त्रिकटुनि, (शुण्ठीपिप्पलीमरिचत्रये) । वातादिषु
 मिलितेषु च । त्रिषु कायति कै-क । गोजुरे दृष्टे उ० ।
 त्रिककुट्ट उ० त्रीणि ककुटतल्यानि शृङ्गाण्यस्य ककुटस्य अन्य-
 लोपः । त्रिकुटाख्ये पर्वतभेदे । [गोजुरदृष्टे ।
 त्रिकट उ० त्रीन् वातादिदीपान् कटति व्यादणोति अच् ।
 त्रिकटु न० त्रयाणां कटुरसानां समाहारः । मिलितेषु शुण्ठी-
 पिप्पलीमरिचेषु । [दृष्टे, मत्स्यभेदे च (टिक्करा) ।
 त्रिकण्ट उ० त्रयः कण्टाः कण्टका अस्य । गोजुरे, कुन्ही-
 त्रिकाल न० त्रयाणां कार्यकालमूलभविष्यत्कालानां समाहारः ।
 भूतभविष्यद्वर्त्तमानकालत्रये प्रातर्मध्याह्नसायाह्नरूपकालत्रये
 च । 'त्रिकालं पूजयेद्देवीमिति तन्मम् ।
 त्रिकालज्ञ उ० त्रिकालवर्त्तिपदार्थान् जानाति ज्ञा-क ।
 सर्वत्रे त्रिकालविदाद्योऽप्यत । [पर्वते ।
 त्रिकूट उ० त्रीणि कूटान्यस्य । उड्डापुरसन्निहिते सुबेलाख्ये
 त्रिकोण वि० त्रयः कोणायस्य । त्रिकोटियुक्ते पदार्थे, ज्योति-

षोक्ते लग्नात् नवमपञ्चमस्थाने न० । 'त्रिकोणगान् गुरुः
 पश्यन्ति' इति ज्योतिषम् ।
 त्रिकोणफल न० त्रिकोणं त्रिकोणाकारं फलम् । शुद्धाटके
 (पानीफल) । [कन् तत्रैव ।
 त्रिगर्त उ० सुशर्माख्यदृष्टपतेर्देशे । तद्देशस्य जने व० व० । स्वार्थे
 त्रिगुण न० त्रयाणां गुणानां समाहारः । सांख्योक्ते प्रधाने ।
 त्रिभिर्गुण्यते गुण-संख्याने घञ् । त्रिभिर्गुण्यते वि० ।
 त्रिगुणाज्ञत वि० त्रिगुणं कला छद् छद् क-क्त । त्रिधा-
 हस्तेन छद्दे चेत्वादौ ।
 त्रिगुणात्मक न० त्रयो गुणाः सत्त्वादयव्यात्मा स्वरूपं
 यस्य कप् । सांख्यमतोक्ते प्रधाने, वेदान्तोक्ते अज्ञाने च ।
 त्रिजटा स्त्री० रामायणप्रसिद्धे राजसीभेदे ।
 त्रिणाचिकेत उ० त्रिः कलो नाचिकेतोऽग्निश्चितो येन ।
 अध्वर्युभेदे 'पञ्चाग्नयो ये च त्रिणाचिकेतौ' इति श्रुतिः
 त्रिणे(ने)त उ० त्रीणि नेत्राण्यस्य । शिवे । पूर्वपदात्
 संज्ञायामिति णत्वे मात्ने गिरिन्द्यादिवात् वा णत्वं
 मिति केचित् । क्षुभ्रादि० नेत्यन्ये ।
 त्रितय न० त्रयाणामेवयवः त्रयोऽवयवा येषाम् वा तयम् ।
 त्रयशब्दार्थे त्रित्वसंख्यायाम् । त्रित्वसंख्यानिते वि० ।
 त्रिदण्ड न० त्रयाणां दण्डानां समाहारः । वाक्पुनःकाय-
 दण्डेषु, तथादण्डोपलक्षिते संन्यासाश्रमे च ।
 त्रिदण्डिन् वि० त्रिदण्डमप्यस्य इति । 'वाग्दण्डोऽयं
 मनोदण्डः कायदण्डस्तथैव च । यस्यैते निहिता बुद्धौ
 त्रिदण्डीति च उच्यते इति मनूक्ते संन्यासिभेदे ।
 त्रिदला स्त्री० त्रीणि त्रीणि दलानि प्रतिपत्वं यस्याः ।
 (गोयालिया) गोधापदीलतायाम् ।
 त्रिदश उ० त्रिंशो दशा जन्मसत्ताविंशत्याख्या न तु दृष्टि
 परिणामलया मत्तर्जानामिव दशाः येषाम् । देवेषु । अथ
 वा त्र्यधिकाष्टराहन्ताश्च दश परिमाणनेपां ङट् शाक०
 अधिकाष्टशब्दलोपः एकस्यैव त्रिदशस्य तन्त्रतयोच्चार-
 णात् उभयार्थपरत्वम् । त्रयस्त्रिंशन्मुख्यगण्यते देवे यथा
 अर्का द्वादश, रुद्रा एकादश, वसवोऽष्टौ, विश्वे देवौ
 द्वाविंति । अस्यमेव पक्षः श्रुत्यनुगुणः त्री च दश चेति
 छान्दोग्येऽभिहितान् त्र्यधिकाष्टतत्ताद्योतनार्थं त्री चेति
 द्विवचनान्ततया निर्देशः ।
 त्रिदशाधिप उ० इत० । इन्द्रे ।
 त्रिदशाध्यक्ष उ० त्रिदशां दशानां जायतस्त्रयसुप्रोक्तां त्रिद-
 शानां देवानां वाऽध्यक्षः । सर्वसाधिपि ब्रह्माणि, विष्णा च

विद्वशालय पु० इत० । खर्गे । विद्वशावासादयोऽप्यत्र ।

विद्विष पु० तयो ब्रह्मादयोदीव्यन्यत्र घञर्थे आधारे क,
विधा सत्त्वादिभेदेन दीव्यनि प्रकाशने दिव-क वा ।
खर्गे, आकाशे, सुखे च न० ।

विद्विषेऽपु० इत० । देवे विद्विषैकसादयोऽप्यत्र ।

विद्वोष पु० तयाणां वातपित्तहृण्णां सन्निपातेन दोषः ।
वातादिसन्निपातजे विकारकारके रोगभेदे ।

विधा अयं वि+प्रकारे धाच् । विप्रकारे ।

विधाभन पु० त्रीणि धामानि भूरादीनि स्थानानि, तेजांसि
सत्तादीनि वा यस्य । शिवे, विष्णौ, अग्नौ च ।

विधारक पु० त्रिषु भागेषु धारा यस्य कप् । गुण्डहणे ।

विधारस्तुही स्त्री० त्रिषु भागेषु धारा यस्याः कर्म० ।
(तेकांटासिजु) स्तुहीभेदे ।

विनयन पु० त्रीणि नयनानि यस्य । च्छुभ्रादिषु पाठात्संज्ञा-
यामपि न णत्वम् । शिवे । नेत्रत्वयवति त्रि० । दुर्गायाम्
स्त्री० टाप् । विनेतादयोऽप्यत्र तत्र वा णत्वमिति भेदः

विनेता स्त्री० त्रीणि नेताणीव यस्याः । वाराहीकन्दे ।

विपताक न० तिस्रः पताका इव यत्र । पताकाकारवलि-
तयान्विते ललाटे, सध्यमानामिकासङ्कोचेनावशिष्टाङ्गुलि-
तयोन्नतत्वेन विपताकाकारितकरे पु० । 'विपताकं करं
कृत्यादि अलङ्कारे जनान्तिकशब्दनिर्वचने स्थितम् ।

विपथगा स्त्री० तयाणां पथां समाहारः अचसमा० तेन
गच्छति गम-ड । गङ्गायाम् ।

विपदा स्त्री० तयः पादा अस्स पादस्य पाद्भावः टावृचीति
टापि भत्वात् पद्भावः । छन्दोभेदे ।

विपदी स्त्री० तयः पादा अस्साः पादस्य पाद्भावे डीपि पद्भावः ।
(गोयालिया) गोधामदीक्षतायाम् । छन्दोभेदे, हंसपदां,
हस्तिगात्रवन्त्रे, तलादबन्त्रे, 'विपदीच्छे दिनामयी'ति रघुः
अर्घ्यादिपादाधारे च (तेपाया) । स्मार्थे कन् छस्रः विप-
दिकाप्यत्र ।

विपर्णा त्रीणि त्रीणि प्रतिपत्तं पर्णान्यस्याः । त्रिंशुके । वलका
पर्णां स्त्री० वा टाप् । डीप् शालपर्ण्यां, पृथ्विपर्णीभेदे च

विपाद् पु० तयः पादा अस्स पाद्भावः । विष्णौ 'पादोऽस्य
सर्वाभूतानि निपादस्यान्तं दिवी'ति श्रुतिः । ज्वरे च ।

विपिवत् पु० त्रिभिः कर्णाभ्यां जिह्वया च पिबति स्पृशति
जलं पा-शल् । वार्धौणसे लम्बकर्णे आगभेदे ।

विपि(वि)ष्टप पु० मर्त्यपातालापेक्षया तृतीयं पि(व)ष्टपं भुवनम्
इतौ निशब्दस्य पूरणार्थता । खर्गे ।

विपुट पु० तयः पुटा यस्य । (खेसारी) कलायभेदे शरे,
तालकयन्त्रे, गोलुरे, हस्तभेदे च । सूक्ष्मै लायां, मल्लिकायां
(तेञ्चोडि) विष्टपोषधौ, कर्णस्फोटायां, देवीभेदे च स्त्री०
टाप् । विष्टति एरण्डे वा डीप् । तयाणां पुटानां समा-
हारः । पुटत्रये स्त्री० डीप् ।

विपुटीफल पु० विपुटी पुटत्रयं फलेऽस्य । एरण्डहले ।

विपुण्ड्र न० तयाणां पुण्ड्राणां इक्षुवदाकाराणां समाहारः ।
ललाटस्थे तिर्यग् रेखात्रयात्मके, ऊर्ध्वरेखात्रयात्मके च
तिलकभेदे । स्मार्थे कन् । 'वक्राः' ललाटगणितस्त्री भस्मरे-
खास्त्रिपुण्ड्रकमित्युक्ते तिलकभेदे ।

विपुर पु० त्रीणि स्वर्गादिस्थानि पुराण्यस्य । असुरभेदे ।
समाहार द्विगुः पात्वा० न डीप् । पुरत्रयमात्रे न० ।

विपुरान्तक पु० इत० । शिवे । विपुरहादयोऽप्यत्र ।

विपुषा स्त्री० त्रीन् वातादिदोषान् पुष्पाति पुष-क ।
कृष्णविष्टति (कालतेञ्चोडि)

विपुष्कर न० ज्येष्ठादिभेदेन विधा स्थिते ब्राह्मे तीर्थे 'वाराः
कूरास्तिथिर्मद्रा नक्षत्रं भग्नमादकम् । जातेऽथ जारजो
'योगः मरणे च विपुष्कर' इति ज्योतिषोक्ते योगभेदे पु०

विभण्डी स्त्री० त्रीन् वातादिदोषान् भण्डति भण्ड परिभाषये
अण् । विष्टति (तेञ्चोडि) । 'योग' इति लीलावतो

विभुज न० तयो भुजा अस्स । त्रिकोणत्वे 'विभुजे भुजयो
विभुवन न० तयाणां भुवनानां लोकानां समाहारः पात्वा०
न डीप् । त्रिलोक्यां मिलितेषु स्वर्गमर्त्यपातालेषु ।

विमधु न० तयाणां मधूनां मधुराणां समाहारः । 'इतं सितं
माचिकं च विम्रेयस्य मधुत्रयमित्युक्ते मधुरत्रये । कृत्वे
दोक्ते मधुवाता' इत्यादिके मन्त्रविक्रमभेदे तदभिज्ञे च पु० ।

विमार्गगा स्त्री० त्रिभिर्मार्गैर्गच्छति गम-ड । गङ्गायां 'त्रिमां
र्गैरेव विदिवस् मार्ग' इति कुमारः । [पापड़ा] कुपभेदे
त्रियष्टि स्त्री० त्रिषु वातादिषु यष्टिरिव विद्रावकत्वात् । (चेत-
त्रियामा स्त्री० त्रयो यामाः प्रहरा अस्याः । 'त्रियामां रजनीं
प्राञ्चस्यह्वाद्यन्तचतुष्टयमित्युक्तायां रात्रौ, हरिद्रायाम्,
नील्यां, कृष्णविष्टति च ।

विरात्र न० तिसृणां रात्रीणां समाहारः यच्च समा० रात्रि
त्रये, तदुपलक्षिते दिनत्रये च 'विरात्रमशुचिर्भवेति'ति श्रुतिः

विरेख पु० त्रिस्रो रेखा यत्र । शङ्के ।

त्रिलोकी स्त्री० तयाणां स्वर्गादीनां लोकानां समाहारः
डीप् । लोकत्रये 'यदि त्रिलोकी गणनापरेति' नैषधम् ।

त्रिलोकेश पु० तयाणां लोकानामीशः उत्तरपदद्विगुः । सूक्ष्मे,

शिवे, विष्णौ च ।

[रजतताम्राभिधधातुत्वये ।

त्रिलौहक न० त्रयाणां लौहानां धातूनां समाहारः । सुवर्ण-
त्रिवर्ग ३० त्रयाणां धर्माधिकारानां वर्गः । धर्माधिकार-
रूपेषु पुरुषार्थेषु, विफलायां, कटुविके, साह्योक्ते सत्त्व-
रजस्तमोरूपगुणत्वये । 'चयःस्थानं च दृष्टिच त्रिवर्गो
न ति वेदिना' मित्युक्ते आयव्ययद्विरूपेषु पदार्थेषु च ।

त्रिवर्णक ३० त्रयो वर्णाः पुष्पेभ्यः कप् । गोचुरे । समा० द्वि-
पावा० स्तार्थे कन् । विफलायां, विकटौ, ब्राह्मणचतुर्विधस्य
रूपे द्विजातिवर्णत्वये च न० । [त्रिवर्णव्यक्तायां गवि ।

त्रिवर्षिका स्त्री० त्रीणि वर्षाणि वयोऽस्याः स्तार्थे कन् ।
त्रिविक्रम ३० त्रीन् लोकान् विशेषेण सामपेय्य क्रामति वि-
क्रम-अच् । विष्णौ, 'त्रिरित्येव त्रयो लोका कोर्त्तिता सनि-
सत्तमैः क्रमते तांस्तथा सर्वांस् त्रिविक्रमो जनाह्न' इति
हरिवंशः बलिबन्धनसमये हि तस्य तथारूपत्वम् ।

त्रिवीज ३० त्रीणि त्रीणि बीजानि प्रतिफलं यस्य । श्यामाके
त्रिवृत् (वा) ३० त्रीन् अवयवान् दृष्टोति दृ-क्किप् त्रिभिरवयवै
र्दृता वा । (तैश्चोडि) ओषधिभेदे, वर्त्तनं दृत् तिष्ठः दृतो
यत् । त्रिगुणे त्रि० 'विप्रसोर्द्वैदृत् त्रिदृ' इति स्मृतिः । तासां
त्रिदृत्तमेकैकां करोतीति संत्यक्तेषु मिश्रितेषु तेजोजलान्नेषु च
त्रिदृत्तपर्णी स्त्री० त्रिदृत् त्रिदोषधृम् पर्णमस्याः । (हेलङ्गा) हिल
मोचिकायाम् । [युक्तप्रवाहे च दक्षिणे उत्तरे च प्रयागे ।

त्रिवेणी स्त्री० तिष्ठः वेणुः प्रवाहा यत् कप् । सक्तप्रवाहे
त्रिवेणु ३० त्रयो वेणवो यत् । रथसुखस्ये ऽवयवभेदे ।
त्रिवेदिन् ३० त्रयो वेदाः यावत्वेन सन्त्यस्य इति । ऋगादि-
वेदत्रयपाठके ।

त्रिशङ्कु ३० त्र्यर्थवर्गीयन्त्रयभेदे । त्रिषु अवयवेषु शङ्कुरिच ।
शलभे, भाज्जारे, चातके, स्वद्योते च ।

त्रिशिखपत्र ३० त्रिस्तः शाखा अस्या तादृशं पत्रं यस्य । विल्ले
त्रिशिख ३० त्रिस्तः शिखाः प्रतिफलमस्य । विल्ले । राक्षसभेदे
च । त्रिन्मूले, मण्डलान्तरे च न० । शिखात्रयवति
भाष्यवकादौ त्रि० ।

त्रिशिरस् ३० त्रीणि शिरांस्यस्य । राक्षसभेदे, ज्वरे, कुबरे च
त्रिशिर्षक न० त्रीणि शीर्षाण्यस्य कप् । त्रिन्मूले ।

त्रिन्मूल न० त्रीणि मूलानि शिखायाणि यत् । खनाम-
ख्याते अस्त्रभेदे । [मात्रे त्रि० स्त्रियां ङीप्

त्रिन्मूलिन् ३० त्रिन्मूलमस्यस्य इति । शिवे । त्रिन्मूलधारि
त्रिन्मूल ३० त्रीणि मूलान्यस्य । त्रिदृष्टपर्वते ।

त्रि(ल)ष्टुप् स्त्री० त्रिषु स्थानेषु स्तुमाति स्तुन्म-क्किप् पत्वम्

त्रेः संप्रसारणं वा । एकादशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

त्रिसन्ध्य न० त्रिष्टुपां सन्ध्यानां समाहारः । त्रिकाले प्रातः
पराह्णसंध्याह्नरूपकालत्वये । त्रिसन्ध्यं यः पठेन्नित्यमिति ।

त्रि(प)सवन न० त्रीणि सवनानि यत् काले वा पत्वम् ।
त्रिकाले । समाहारद्विष्टुः । त्रैकालिके स्नानत्वये च ।
'वाग्यतस्त्रि(प)सवनं चरेद्दि'ति स्मृतिः ।

त्रिस्रोतस् स्त्री० त्रिषु लोकेषु स्रोतो यस्याः । गङ्गायाम्
त्रिहृत्य त्रि० त्रिवारं हृत्वेन कटं यत् । त्रिवारकटं स्त्रे
त्रिहायशी स्त्री० त्रयो हायना वयोमानमस्याः ङीप् णत्वम् ।
त्रिवर्षायां गवि । [अत्रुटीत् ।

तुट् छेदने दिवा० तृदा० कु० पर० सक० सेट् । तुष्ट्यति तुष्टि
तुट् छेदने चुरा० आ० सक० सेट् । त्रुदयते अत्रुदुत् ।
तुटि(टी) स्त्री० तुट्-इन् किञ्च वा ङीप् । लेष्टे, संशये, सुख्यै-
लायां, निमेषद्वयरूपे कालभेदे, ज्ञानौ च ।

तुन्प(म्) वधे स्वा० पर० सक० सेट् । तुम्पति अतुम्पति ।

तुन्फ(म्) वधे स्वा० पर० सक० सेट् । तुम्फति अतुम्फति ।

तुप(फ) वधे स्वा० पर० सक० सेट् । त्रुप(फ)ति अत्रुपौ(फी)त्

त्रैता स्त्री० त्रीन् इवा नि० दक्षिणाग्निगार्हपत्याहवनीयात्मके
समुदिते अग्नित्रये, सत्ययुगानन्तरवर्त्तिनि युगभेदे, द्यूत-
क्रीडासाधनस्यात्तस्य यस्मिन् पार्श्वे त्रयोऽङ्गास्तस्य पार्श्वस्य
उत्तानतया पतने, द्युतविशेषे वराडकानां मध्ये त्रयाणां सु-
त्तानतया पतने च 'त्रैताहृतसर्वस्व'मिति ऋक्कटिकटीका

त्रैधा अव्य० त्रि-प्रकारार्थे धाच् त्रैस्ते इत्यादेशः । त्रिप्रकारे
त्रै पालने स्वा० आ० सक० अचिङ् । त्रायते अत्रात् ।

त्रैगुणिक त्रि० त्रिगुणार्थे प्रयच्छति त्रिगुणं ग्रहेतमेकगुणं
प्रगुह्यते 'तत्रयच्छति गर्ह्यमि'ति ठक् । एकगुणं दत्त्वा
त्रिगुणं ग्रहीतरि बार्हपिकभेदे ।

त्रैगुण्य न० त्रयाणां गुणानां सत्त्वरजस्तमसां समाहारः ततः
स्तार्थे ष्यञ् । रुक्मादिषु गुणेषु 'त्रैगुण्यविधया वेदा' इति
गीता । गुणत्रयकार्यपुण्यापुण्य कर्मफलयुक्ते संवारे च ।

त्रैध न० त्रिप्रकारम् त्रि-धञ् । त्रिप्रकारार्थे ।

त्रैलोक्य न० त्रयाणां लोकानां समाहारः ततः स्तार्थे ष्यञ् ।
सर्वमर्त्यपातालात्मके लोकात्रये ।

त्रैलोक्यविजया स्त्री० त्रैलोक्यं विजयते सेवने साधीनं
करोति वि-जि-अच् । भङ्गायाम् (भाङ्)

त्रैविद्य ३० त्रिस्रो विद्याः समाहृताः ऋग्यजुःसामरूप
स्त्रिविद्यं तदधीते वेद वा अण् । वेदत्रयभिन्ने ।

त्रैष्टुभ न० त्रिष्टुबेव स्तार्थे अण् । एकादशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

तोडि(टी) स्त्री० चु० तुड-इ वा डोप् । कटफले, चञ्चाम्,
(पचिर ठोठ) पचिभेदे मत्स्यभेदे च ।

तोत्त न० । तै-उत् । गवादिताडने (पांचुनि) लगुडे ।
लौक गत्वां भा० आत्म० सक० सेट् । लौकते अलौकिष्ट ।
णिच् । अतलौकत् त ।

व्यस्वक पु० लीणि अस्वकानि नेत्राण्यस्य व्युत्पत्त्यनरं दृष्ट-
मिधाने । शिवे । क्वचित् भाषायामपि इयङ्गदेशस्येष्ट-
त्वात् त्रियस्वकोऽप्यत्र 'त्रियस्वकं संयमिनं ददर्शति कु० ।

व्यस्वकसख पु० इत० प्रचसमा० । कुबेरे ।
व्यहस्पृश पु० तयाणामह्तां तिथीनां स्योर्ध्वं यत्नैकस्मिन् सौर
दिने । तिथिव्यस्यस्युक्ते एकस्मिन् सौरदिने ।

व्यहस्पृश पु० लीणि अहानि वारान् स्मृति स्मृश-किन् ।
वारत्यस्यस्यकारिण्यामेकस्यां तिथौ ।

व्येणी स्त्री० लीणि एतानि कर्तुराणि यस्या डोप् तस्य न ।
(सजारुलोम) आबिल्लोमनि ।

व्य लि० तन-विच् अन्वयः वः । भिन्ने अन्वयिष्यर्थे सर्वनामायम्
त्वक्पञ्चक न० त्वचः पञ्चकम् । 'न्यमोधोऽम्बराश्वत्यश्विरीश
अक्षपादपाः । पञ्चैते क्षीरिणो ह्यक्षस्तेषां त्वक्पञ्चकं मत-
मित्युक्ते न्यमोधादिवत्कले ।

त्वक्पत्र न० । त्वगिष पत्रमस्य गुडत्वचि (दारचिनि) तेज-
पत्रे च । हिक्कुपत्रां स्त्री० डोप् । [स्त्रीत्वे डोप्

त्वक्पुष्प न० त्वचः पुष्पमिव । रोमाञ्चे । किलासरीगे पु० स्त्री०
त्वच्च कार्य्ये भा० पर० सक० वेट् । त्वचति अत्वाचीत् अत्वाचीत्

त्वच्च संवृतौ भा० पर० सक० सेट् । त्वचति अत्वाचीत् । [(दारचिनि)
त्वक्सार पु० त्वचि, त्वक् वा सारोऽस्य । वंशे, गुडत्वचि च

त्वग्गन्ध पु० त्वचि फलवत्कले गन्धोऽस्य । नारङ्गे, जम्बीरे ।
त्वग्दोषान्त पु० त्वग्दोषस्यान्तो यस्मात् ५ वः । हस्तिकन्दे ।

त्वच संवरणे त्व० पर० सक० सेट् । त्वचति अत्वाचीत् अत्वाचीत्
त्वच्(चा) स्त्री० त्वच-संपा० किप् वा टाप् । बल्कले, चर्मणि,
गुडत्वचि च ।

त्वच न० त्वच-अच् । चर्मणि, बल्कले, त्वक्पत्रे च (तेजपात) ।
त्वचिसार पु० त्वचि सारोऽस्य हृलदन्ता० सप्तम्या अलुक् । वंशे

त्वत् लि० तन-क्लिप् अनो वः त्वक् च । अन्वयार्थे सर्वनामायम्
त्वन्च गतौ भा० पर० सक० सेट् । त्वञ्चति अतश्चीत् । तच्चित्वा

तक्ता । [स्त्रीत् सतान्ते क्तावेट् अन्यत्र सेट् ।
त्वन्च सङ्कोचे रुधा० पर० सक० वेट् । त्वनक्ति अत्वाचीत् अत्वा-

त्वर वेगे भा० आत्म० अक् सेट् घटा० । त्वरते अत्वरिष्ट ।
णिच्-त्वरयति । त्वरा ।

त्वरा स्त्री० त्वर-अङ् । वेगे, अभीष्टलाभार्थं विलम्बासहने च
त्वरित न० त्वर-क्त । शीघ्रे । तदति लि० ।

त्वरितोदित लि० त्वरितं शीघ्रं यथा तद्योदितस्य चारितम्
वद-क्त । शीघ्रोच्चारिते ।

त्वष्टृ पु० त्वचू-टन् । देवशिल्पिनि विश्वकर्म्मणि, ह्म-दशादित्य
मध्ये आदित्यभेदे, तत्तत्तत्कारिणि (कुतार) वर्णसङ्करभेदे,

चित्तानचले च । [किप् । ताडक् । एताद्युक्तार्थे
त्वाट्क् लि० तवेव दर्शनमस्य कृत् । त्वत्तद्वशे, ट । ताडशः ।

त्वाष्ट्र पु० त्वष्टुरपत्यम् । छत्ताष्ट्रे संज्ञानाम्नां स्तूर्यपत्रासु
स्त्री० डोप् । तदा देवताऽस्य अष्ट । चित्तानचले ।

त्विष्(पा) स्त्री० त्विप्-सम्भ० किप् वा टाप् । दीप्तौ । [अतिव्रत
त्विष दीप्तौ भा० उभ० अक् अनिट् । त्विषति ते । अतिपत्

त्विषापति पु० इत० अलुक् स० । स्तूर्ये ।
त्वर वज्रगतौ भा० पर० सक० सेट् । त्वरति अत्वारोत् ।

त्वर पु० त्वर-उ । खड्गघटौ ।
य

य पु० युड-ड । पर्वते, भयवारके, व्याधिभेदे, भयविज्ञे
भक्षणे च । रक्षणे, मङ्गले, भये च न० ।

युड संवृतौ त्व० कु० पर० सक० सेट् । युडति अयुडोत् ।
युत्कार पु० युदित्यव्यक्तशब्दस्य कारः क-वच् । निडीवन-

त्यागानुकरणशब्दे ।
युर्व्य वधे भा० पर० सक० सेट् । युर्वति अयुर्वीत् । युर्वः ।

द

द पु० दा-दैप-दो-वा क । पर्वते, दत्ते खण्डने च । भार्यायाम्
स्त्री० । दातरि लि० 'दे ! वः पतिर्विदुषो'ति नैषधम् ।

दंश पु० दन्श-अच् । वनमलिकायाम् (डांश) दन्श-करणादौ
घञ् । वर्मणि, मर्मणि, दोषे, खण्डने, सर्पाघाते, दन्ते च ।

दंशन न० दन्श-भावे ल्युट् । दन्नादिना खण्डने । करणे
ल्युट् । वर्मणि ।

दंशित लि० दंशः वर्मे संजातोऽस्य । कृतसद्भावे घृतवर्मणि
दंष्ट्रा स्त्री० दश्यतेऽनया दन्श-घ्नन् अजा० न डोप् । दन्भेदे

दन्तपङ्क्तिद्वयप्रान्तस्यायां द्विगुणाकृतायां दन्ताबलौ ।
दंष्ट्रिन् पु० दंष्ट्रा-अस्यर्थे इनि । शूकरे, मर्मे च । दंष्ट्रायुक्ते लि०

दक्ष दृष्टौ शीघ्रार्थे च भा० आत्म० अक् सेट् । दक्षते अदक्षिष्ट ।
दक्ष लि० दक्ष-अच् । निपुणे कार्य्यकुशले, शिक्षिते, अनलसे च

कुक्कुटे, शिवहृषे, मुनिभेदे, वक्षणाः दक्षाकुड्याक्याते प्रजा-

पतिभेदे च पु० । [संख्यकासु । दक्षजादयोऽथैव ।

दक्षकन्या स्त्री० इत० । अक्षिभ्यादिताराप्रभृतिषु पञ्चाशत्
दक्षिण पु० दक्ष-इनन् । सर्वनायिकासु सप्तानुरागे नायक-
भेदे । मध्यदेशात् दक्षिणे देशे शरीरस्य दक्षिणभागे
च । अतुत्तरं, सरले, परच्छन्दानुवर्तिनि ध्रुवामभागस्थे
औदार्यवति च ति० । [कालिकायाम् ।

दक्षिणकालिका स्त्री० दक्षिणचरणेन शिवहृदयारूढायां
दक्षिणतस्तु अव्य० दक्षिण+अतस्तु । दक्षिणे देशे दिशि वा ।
दक्षिणपूर्वा स्त्री० दक्षिणपूर्वयोरन्तराला दिक् न० । अग्नि-
कोणे विदिशि । [रूपे मार्गे तन्मोक्षे आचारभेदे च ।
दक्षिणमार्ग पु० कर्म० । पितृवानरूपे कर्मिणां गतागतस्य-
दक्षिणस्थ पु० दक्षिणे तिष्ठति स्था-क । सारथौ ।

दक्षिणा अव्य० दिग्देशद्वन्द्वे दक्षिणयन्त्रात् प्रथमापञ्चमीसप्तम्यर्थे
आच् । मध्यमाद्यर्थविषयेति ते दक्षिणदिग्देशार्थे । यास्यदिधि,
यज्ञशेषे कर्मणः साङ्गतायै देये द्रव्ये, यज्ञपत्र्याम्, 'अध्वरस्येव
दक्षिणे'ति रघुः । प्रतिष्ठायाम्, दक्षिणकालिकायाम्, रुचि-
प्रकापतेः कन्यायां, परिक्रयद्रव्ये, नायिकाभेदे च स्त्री० ।

दक्षिणाग्नि पु० कर्म० । अन्वाहार्यपचनाख्ये यज्ञियाग्निभेदे
दक्षिणाचार पु० कर्म० । 'स्वधर्मनिरतो नित्यं पञ्चतन्त्रेण
पूजयेत् । स एव दक्षिणाचारः शिवोभूत्वा शिवां वने'दि-
त्युक्ते आचारभेदे ।

दक्षिणात् अव्य० दक्षिणा आति । प्रथमापञ्चमीसप्तम्यर्थद्वन्द्वे
दिग्देशद्वन्द्वे दक्षिणयन्त्रात् । आहि दक्षिणाहीत्यत्र ।
दक्षिणापथ पु० ७त० । ऋक्षवदवन्निनगरीमतिक्रम्य दक्षिणदि-
ग्वर्त्तिदेशभेदे ।

दक्षिणामूर्ति पु० क० । न पुंवद्भावः । शिवस्य मूर्तिभेदे ।
दक्षिणायन न० दक्षिणस्थानयमस्य गमनं, तत् यस्मिन् काले
वा । कर्कटे रविसंक्रमणे, तदादिपणमासे काले च ।

दक्षिणारस पु० दक्षिणे भागे अरुर्जणमस्य । व्याघ्रकृत
दक्षिणाङ्गप्रणे सृगे ।

दक्षिणार्चति ति० दक्षिणे आवर्त्तते आहत-अच् । दक्षिणा-
वर्त्तयुक्ते प्रदार्थे 'दक्षिणार्चनशब्दोऽयमिति नाटकम् ।
दक्षिणेऽर्चनं पु० दक्षिणे इमं प्रणं यस्य नि० अग्निष् । व्याघ्र-
कृतप्रणयुक्तदक्षिणाङ्गके सृगे । [दक्षिणीयोटथ्यत्र ।

दक्षिण्य ति० दक्षिणमर्हति यत् । दक्षिणार्हं अतिगादौ । छ ।
दग्ध ति० दह-ज्ञा । भस्मीकृते । कचृणे न० । [रोहायाश्च
दग्धरुह पु० दग्धापि रोहति रुह-क । तिलकच्छेदे, भस्म-
दग्धिका स्त्री० कुक्षिता दग्धा कुक्षिते कन् । (पोड़ाभात)

दग्धाक्षे । दग्धान-सार्थं कन् अतदस्त्वम् । दग्धाक्षे ।

दग्धेष्टका स्त्री० कर्म० । भामके (भामा) ।

दघ त्यागे घातने च का० पर० सक० सेट् इति । दङ्घति अदङ्घीत्
दघ घातने स्वा० पर० सक० सेट् । दङ्घोति अदङ्घीत्-अदघीत्
दण्ड दण्डपातने अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । दण्डयति-ते
अददण्डव-त ।

दण्ड पु० न० दण्ड-अच् । लघुङ् (लाठि) । व्यूहभेदे, प्रकाण्डे
अश्वे, कोणे, नन्यनदण्डे, सैन्ये च पु० । दम्यतेऽनेन दम-ड
तस्य नेचम् । घट्टिपलातके काले, भूमिसानभेदे, (काठा)
सूर्यास्तचरे च ण० । दण्ड-भावे घञ् । अर्धापहाररूपे
राज्ञां चतुर्थोपाये । दण्ड-कर्त्तरि अच् । यमे पु० ।

दण्डका स्त्री० दण्डकारण्ये जनस्थाननामके वने ।

दण्डकाक पु० दण्डाकारः काकः । श्लेषकाके ।

दण्डकारण्य दण्डकनामवपतेर्देशे शुक्रयापाद वनतां गते
जनस्थाने वने, तीर्थभेदे च ।

दण्डधर(धार) पु० दण्डं धारयति ष्टणिच्-अच् क्तसः
अण् वा । यमे, ऋमे, कृमकारे च । दण्डहस्ते ति० ।

दण्डनायक पु० इत० । चतुरङ्गसेनाध्यक्षे । [युक्तीनीतिपास्ते
दण्डनीति स्त्री० दण्डोनीयते बोध्यते यया नी-क्तिन् । शुक्रा
दण्डपारुष्य न० दण्डेन पारुष्यं यत् । अद्यादयविवादमध्ये
विवादभेदे, राज्ञां व्यसनभेदे च ।

दण्डविष्कम्भ पु० दण्डं विष्कम्भाति विरूपद्भि वि+स्कम्भ
अच् पत्वम् । दधिमन्यनकाशभेदे (चोलमन्त्रोया खुदि)

दण्डद्वयक पु० दण्डाकारः पत्रादिहीनत्वात् द्वयकः । सुखीष्टचे
दण्डादण्ड अव्य० दण्डैश्च दण्डैश्च प्रकृत्येदं प्रष्टुं युक्तम्
क्रियाव्यतिहारे इन् सभा० पूर्वपददीर्घः । परस्परदण्डक-
रणकप्रहारपूर्वकं प्रष्टुं युद्धे ।

दण्डाहत न० दण्डेनाहत्यते आ+हन क्त । तक्ते (चोल)

दण्डिन् पु० दण्ड+अस्त्यर्थे इनि । यमे, ऋमे, हारपाले,
मञ्जुघोषे रवेः पार्श्वरभेदे, जिनभेदे, दसनद्वये, चतु-
र्थाश्रमविशिष्टे, काव्यादर्शकर्त्तरि क्षविभेदे च । दण्डधारके
ति० । स्त्रियां ङीप् ।

दत्त ति० दा-क्त । निष्पद्ये, त्यक्ते, रक्षिते च । हादशप्रबन्धे पुन-
भेदे (दत्तक) वैष्णवोपाधिभेदे । 'भूतदत्तश्च वैष्णवेति सूत्रेः'
दत्तालेयाख्ये भगवतोऽवतारभेदे च । भावे क्त । दाने,
'दत्तं संप्रविधं प्रोक्तमदत्तं पांडवात्मकम् । पण्यमूल्यं धृति
स्तुष्ट्या स्नेहात् प्रत्युपकारतः । स्त्रीणाञ्चातुपदार्थं न दत्तं
संप्रविधं सृजत'मित्युक्ते दानभेदे च न० । स्वार्थे कन् छानाय-

ख्याते 'दद्यात् माता पिता वा यं स पुत्रो दत्तको भवेदि'
त्युक्ते पुत्रभेदे पु० ।

दत्ताप्रदानिक न० दत्तस्याप्रदानं पुनरादानमस्यस्मिन् ठन् ।

अष्टादशविवादान्तर्गते दत्तवस्तुनः पुनरुपादानविषये 'दत्त्वा
द्रव्यमस्यगृह्यः पुनरादातेमिच्छति । दत्ताप्रदानिकं नाम
व्यवहारपदं हि तदि'ति नारदीये व्यवहारभेदे ।

दत्तात्मन् पु० दत्त आत्मा येन । 'दत्तात्मा तु स्वयं दत्त' इत्युक्ते
पुत्रभेदे ।

दत्तिम वि० दानेन निर्दत्तः दा-त्ति-त्तेमिप् च । दाननिर्दत्ते ।

'माता पिता वा दद्याद्वा यमङ्गिः पुत्रमापदि । सङ्गं
प्रीतिसंयुक्तं स ज्ञेयो दत्तिमः सुत' इत्युक्ते दत्तकपुत्रे पु० ।

दद दाने द्यतौ च भा० व्या० सक० सेट् । ददते अर्दादिष्ट ददते

दद्गु पु० दद-र । रोगभेदे (दाद) कच्छपे च ।

दद्गुम् पु० दद्गुं हलि हन-उक् । चक्रमर्द्धके । (दादमर्द्धन) ।

दद्गुण वि० दद्गु-अस्यर्थे न । दद्गु-न हलश्च वा । दद्गुरोगवति

दद्गु पु० दद्गु-ज नि० । त्वग्रोगभेदे (दाद) ।

दध दाने धारणे च भा० व्या० सक० सेट् । दधते अदधिष्ट ।

दधि न० दध-इन् । (दध) दुग्धविक्रतिभेदे, वस्त्रे च । धा-कि
द्वित्वम् । धारणकर्तारि वि० ।

दधिकूर्चिका स्त्री० 'दध्ना सह पयः पकं यत् स्यात्तदधिकूर्चि-
के'त्युक्तायामामिन्नायाम् (हाना) । [(कएतवेच)

दधित्य पु० दधिवदर्थस्तिवत्यस्मिन् स्या-क पु० । कपित्ये

दधिपुष्पिका स्त्री० दधिवत् शुभ्रं पुष्पमस्याः कप् अत इत्त्वम् ।

श्वेतापरजितायाम् । कवभावे डीप् । कौलशिख्याम् ।

दधिफल पु० दधिवत् द्रवः फलेष्वस्य । कपित्ये ।

दधिमण्ड पु० इत० । दधः मस्तुनि (मात) ख्याते पदार्थे ।

दधिसक्त पु० व० व० । दध्युपधित्ताः सक्तावः । दधिमिश्रितसक्तुषु

दधिसार न० इत० । नवनीते ।

दधीच(चि) पु० अथर्वसुनेरौरसे कर्हमप्रजापतिकन्यायां जाते
सुनिभेदे, दत्ताष्टरवधार्थं यस्यास्थिभिः देवैर्वज्रं निर्मितम्

दधीचास्थि न० इत० । तेन निर्मितत्वेन तत्त्वारोपः । वज्रं
तन्नामके ह्रीरके च ।

दध्म पु० दध-न । यमभेदे 'औडम्बराय दध्मायेति यमतर्पणमन्त्रः'

दनु स्त्री० कश्यपपत्न्याम् दक्षप्रजापतेः कन्यायां दानवमातरि

दनुज पु० दनोजायते जन-ड । असुरे, दनुजसूतप्रभृतयोऽप्यत

दन्त पु० अन्तर्भावितस्यर्थे दन्त-तन् । चर्वणसाधनेऽस्थि-
भेदे (दांत) कुङ्गे, पर्वतनिमित्ते, सातुनि, हातिशत-
संख्यायाश्च ।

दन्तक वि० दन्ते प्रसिद्धः कन् । दन्तमार्ज्जनोपजीविनि ।

नागदन्ते, गिरिप्रदेशात् तिर्यग्बहिर्गते पापाखे च पु० ।

स्वार्थे कन् दन्तार्थे पु० ।

दन्तकर्षण पु० दन्तान् कर्षति कृप-ल्यु । जम्बोरे ।

दन्तकाष्ठ न० दन्तधावनार्थं काष्ठम् । दन्तधावनसाधने

काष्ठे । तत् यस्मात् ५ व० विकल्पादृष्टे पु० । [(गोट)

दन्तच्छद ०० दन्ताम्काद्यानेऽनेन छद-णिच्-घ चुसः । ओष्ठे

दन्तच्छदोपमा स्त्री० दन्तच्छदओष्ठ उपमीयतेऽनया अङ् ।

विम्बीलतायाम् (तलाकुचा) तत्फलानि हि ओष्ठसादृश्यं प्रसिद्धम्

दन्तधावन पु० दन्तान् धावयति शोधयति धाव-ल्यु । खदि-

रष्टवे, गुञ्जकरष्टे, वकुले च । भावे ल्युट् । दन्तशुद्धौ ।

दन्तपतक न० दन्तद्वय शुभ्रं पत्रं दन्तं यस्य । कुन्दपुष्पे ।

दन्तपुष्प न० दन्तद्वय शुभ्रं पुष्पमस्य । कुन्दे, कतकफले च ।

दन्तफल न० दन्तद्वय शुभ्रं फलम् । कतकफले । दन्तवत्

फलमस्य । कपित्ये पु० । पिप्पल्याम् स्त्री० टाप् ।

दन्तमूलिका स्त्री० दन्तद्वय शुभ्रं मूलं यस्याः कप् । दन्तीदृशे

दन्तवत् पु० दन्तप्रधानं वृक्षमस्य । कृष्णद्वये वृषतिभेदे ।

दन्तवीजक पु० दन्तवत् वीजानि यस्य । दाडिमे दृष्टे ।

दन्तशूट पु० दन्तान् शूठति क्षेदयति अच् । जम्बीरे, कपित्ये
कर्म्मरङ्गे, नागरङ्गे च । चाङ्ग्रेयां चुक्रान्तिकार्या स्त्री० ।

दन्ताघात पु० दन्तमाहन्ति आ+हन-अण् । निम्बके । भावे
घञ् । दन्तौराहनने ।

दन्तालिका स्त्री० दन्तान् अलति भूययति, तेभ्यो वा प्रथ्या-
न्नोति अल+अण्-एवल् वा । वलायम् । (लागाम)

दन्तावल पु० दन्त+अस्यर्थे वलच् पूर्वदीर्घः । हस्तिनि ।

दन्तिका स्त्री० दन्त-तन्+गौरा० डोष् स्वार्थे कन् । दन्तीदृशे ।

दन्तिन् पु० दन्त-इनि । हस्तिनि ।

दन्तिनी स्त्री० दन्त-इनि । दन्तीदृशे । [सोषधौ च ।

दन्ती स्त्री० दन्त-तन् गौरा० डीप् । उडुम्बरपर्यां, मलयकपर्ण्या-

दन्तीवीज न० इत० । रेचके फलभेदे जयपाले ।

दन्तुर वि० उन्नताः दन्ताः सन्त्यस्य दन्त+उरच् । उन्नतदन्त-
युक्ते, उन्नतानते विषमे स्थाने च ।

दन्तुरच्छद पु० दन्तुर उन्नतानतः छदो यस्य । बीजपुरे ।

दन्तोलुखलिका पु० दन्ताण्य उलुखलः कण्डनसाधनं विद्या-
तेऽस्य दन् । तापसभेदे स हि दन्तरेव जीह्यादीन् कण्ड-
यित्वा खादति । इनि । दन्तोलुखलीत्ययत् ।

दन्य वि० दन्ते दन्तमूले वा भवः यत् । दन्तदन्तमूलबोजति
तवर्गादौ वर्णे । दन्तस्यो हितः यत् । दन्तहितकारके ।

दन्द्मूत पु० गर्हितं दयति दग्ग-गर्हाणं यङ्-जक । राक्षसे,
सरोहमे, सपे च । [दम्भित्वा दम्भा ।

दन्भ दम्भे स्वा० पु० अक० सेट् । दम्भोति अदम्भोत् ।
दन्भ संवाते चु० आत्म० अक० सेट् । दम्भयते अदम्भत् ।
दन्भ दंशने भा० पर० सक० अणिट् । दयति अदाङ्गीत् ।
दम्भ प्रेरणे चु० उभ० सक० सेट् इदित् । दम्भयति ते अदम्भत् त ।
दम्भ प्रेरणे चु० उभ० सक० सेट् । दम्भयति ते अदीदम्भत् त ।
दम्भ न० दन्भ-रक् । अल्ते, 'अदम्भदर्माभिधये'ति भारविः ।
दम्भ ममे दण्डे च दि० शमा० अक० सेट् । दास्यति अदम्भत्-
अदम्भोत् । दम्भित्वा दान्त्वा ।

दम्भ पु० दम्भ-वञ् । दण्डे, बाह्येन्द्रियाणां ध्येयविषयव्यति-
रिक्तेभ्यो निर्वन्तने, 'नियतो याह्यष्टतीनां दम्भ इत्यभिधी-
यते' इत्युक्ते बाह्येन्द्रियव्यापारोपे, विकारहेतुवन्निधाने-
ऽपि मनसः स्यैर्ये, 'कुस्त्रितात् कर्म्मणो विप्र ! यज्ञं विच-
निवारयन् । स कीर्त्तितो दम्भ इत्युक्ते कुकर्म्मभ्यो मनसो
निवारणे, कर्हमे, दम्भे च । [घोषज' इति माघः

दम्भघोष पु० शिशुपालपितरि चन्द्रवंशे ऋषभेदे, 'सुदमोदम-
दम्भघोषसुत पु० इत० । शिशुपाले । दम्भघोषजादयोऽप्यत्र ।
दम्भनक पु० दम्भ-ल्यु स्वार्थे कन् । (दीना) दृक्भेदे, कुन्ददृक्च
दम्भनी स्त्री० दस्यतेऽनया ल्युट् । अग्निदम्भोदृक्ते ।
दम्भयन्ती स्त्री० दम्भ-णिच्-शट् । नलराजपत्न्याम्, भद्र-
मन्त्रिकायाश्च ।

दम्भित लि० दम्भ-क्त नि० । दान्ते, भारवहनादिकेशसहे च ।
दम्भु(मूनस् पु० दम्भ-उगचि वा दीर्घः । अग्नौ, शुक्राचार्ये च
दम्भती पु० द्वि० व० । जाया च पतिश्च द्वन्द्वे जायाश्चदस्य दमा-
देशः । मिलितयोः जायापत्न्योः ।

दम्भ पु० दम्भ-वञ् । कपटे शाब्दे ।
दम्भोलि पु० दम्भोति खेदयति दम्भ-ओलि । कञ्ठेऽस्ते ।
दम्भ पु० दम्भ-यत् कप् वा । प्राप्ताभारवहनयोग्यवयस्ते वस्ते,
अनहुहि च । दम्भनीये दम्भार्हे शाब्दे च लि० [अदयिट् ।
दय गतौ वधे, दाने पालने च भा० आत्म० सक० सेट् । दयते
दया स्त्री० दय-मिदा० अल् । 'यत्नादपि परक्लेषं हर्त्तुं या-
हृदि जायते । इच्छा भूमिचरः श्रेष्ठः । सा दया परिकीर्त्ति-
ते'त्युक्तलक्षणेऽस्ते । [इत्युद्धटः ।

दयालु लि० दय-बालुच् । कपायुक्ते । 'दयालुरपि स कृष्णः'
दयित पु० दय-क्त । पत्नौ । प्रियमात्रे लि० । भार्यायां स्त्री०
दर अथ० द-अप् । ईषदर्थे । भये, गर्भे च पु० न० । 'दरादराभ्यां
दरकस्मिनी'ति नैषधम् । कन्दरे पु० स्त्री० स्त्रीत्वे उोप् ।

दरकरिण्टका स्त्री० दरः कण्टः दस्याः स्वार्थे कन् । शतावय्याम्
दरद् स्त्री० द-अदि । प्रपाते, भये, पर्वते, शरे, ग्नेष्वाति
भेदे, हृदये च ।

दरद पु० भये, देशभेदे च । तद्देशस्थे व० व० । दरदाः स्वभा-
वतिमनुः । दरं भयं ददाति दा-क । भयभेदे लि० हिङ्गुले पु० न०
दरिद्र पु० दरिद्रा-अच् आलोपः । निर्धने, दीने च ।
दरिद्रा दुर्गतौ अदा० स्वभा० लजा० पर० अक० सेट् । दरि-
द्राति अदरिद्रीत्-अदरिद्रासीत् ।

दर्दुर पु० दुर्भाति कर्णौ शब्दः उरन् लि० । भेषे, भेके,
बाद्यभेदे, पर्वतभेदे, लक्षण्यपालभेदे च । आमजावे न० ।

दर्दू स्त्री० दरिद्रा-ज नि० । (दाद) रोगभेदे ।

दर्प पु० दप-वञ् अच् वा । शृगमदे, गर्भे, अङ्गद्वारे च ।

दर्पक पु० दर्पयति दप-णिच् एतुल् । कामदेवे ।

दर्पण पु० चु० दप-संदीपे ल्यु । रूपप्रतिबिम्बदर्शनाघारे,
आदर्शे, पर्वतभेदे च । नेत्रे न० ।

दर्भ पु० दम्भ-अन्ते वञ् द-भ वा । 'कुशाः काशा वल्लभाश्च
तथाप्ये तोष्णरोमयाः । मौञ्जाश्च शाहवाश्चैव पट् दर्भाः'
परिकीर्त्तिता' इत्युक्तेषु काशादिषु पट्सु तथेषु ।

दर्वि(नीं) स्त्री० द-विन् वा डीप् । व्यञ्जनादिङ्कारके (हाता)
कागदिनिर्मिते पदार्थे । स्वार्थे कन् । अत्रार्थे गोजिह्वा-
लतायाश्च । [वा क-अच् । सपे ।

दर्वीकर पु० दर्वीव करः फणो यस्य दर्वीमिव फणां करोति
दर्श पु० दश्यते शास्त्रे चन्द्रार्कवङ्गमो यत्र दप-वञ् । अमा-
वस्यायां तिथौ 'अथोत्थं चन्द्रसूर्यौ'तद् दर्शनादर्थं उच्यते,
इत्युक्ते । तस्याध्ये यागभेदे च । दर्शपौर्णमासाभ्यां यजेतेति
श्रुतिः । भवे वञ् । दर्शने । दश-अच् । द्रष्टरि लि० ।

दर्शक पु० दर्शयति राजानम् आगतान् । दश-णिच्-एतुल् ।
हारपात्रे । दर्शयितरि लि० । दश-एतुल् । द्रष्टरि लि० ।
दर्शन न० दश-ल्युट् । नेत्रे, स्वप्ने, बुद्धौ, धर्मे, उपलब्धौ,
दर्पणे, अध्यात्मज्ञानोपायेषु न्यायादिषु शास्त्रेषु च ।

दर्शनीय लि० दश-अनीयर् । मनोहरे, दर्शयोग्ये च ।

दर्शयिट् पु० दश-णिच्-हच् । हारपात्रे च हि हारागतान्
राजानं दर्शयति । दर्शनकारयितरि लि० ।

दल भेदे भा० पर० सक० सेट् वा षटा० । दलति अदालीत्
णिचि दलयति दालयति ।

दल भेदे चुरा० उभ० सक० सेट् । दालयति-ते अदीदलत् त ।

दल न० दल-अच् । शस्त्रभेदे, अपकष्टद्रव्ये, पत्रे, तमालपत्रे,
उज्जतायाम्, पद्मे, अर्धे च । खण्डे, उत्प्रेषवद्भूतानि च पु० ।

दलकोष पु० दलान्येव कोषोयस्य । कुन्दपुष्पद्वये तस्य पुष्पे कोषान्तराभावात्तथात्वम् ।

दलनिर्मीक पु० दलतीति दलं वल्कलं निर्मीक इव यस्य । भूर्जपत्रद्वये तस्य हि वल्कलस्य निर्मीकाकारत्वम् ।

दलपुष्पा स्त्री० दलं स्वयं विदीर्णं पुष्पमस्याः । केतक्याम् । दलाटक पु० दलेनाटक इव । स्वयंजाततिलद्वये, घृत्राग्नौ, कुन्दे, नागकेशरे, शिरीषे, करिकर्णे, फेने, खातके, गैरिके च दलामल न० दलेनामलम् । मरुवके । मदनद्वये, दमनद्वये च पु० दलान्त न० दलेनास्तम् । चुक्रो (चुकापालङ्ग) ।

दलित वि० दल-ता । प्रफुल्ले, खण्डिते, अर्द्धाक्षिते च 'व्येका-दलितो विभाजितेऽनेनेति लीला० । [सप्तच्छदद्वये ।

दलेगन्धि पु० दले गन्धो यस्याः इत् समा० सप्तस्यास्तुक् । दव गतौ भा० पर० सक० सेट् इदित् । दन्वति अदन्वीत् ।

दव पु० दुनोति ड-ञच् । वने, वनानले च । भावे अण् । उपतामे दवधु पु० दु-ड- उपतामे अयुच् । संतमे, गांतादिदाहे च ।

दवाग्नि पु० दवस्य वनस्याग्निः । दावानले । दविष्ठ वि० अतिशयेन दूरः-इवन् अन्त्यलोपः गुणश्च । अति दूरे । ईवस्तुनि दवीयस् । अत्रैवार्थे स्त्रियां ङीप् ।

दश दीप्तौ चु० उभ० अक० सेट् इदित् । दंशयति-ते अददंशत्-त दश दंशने चुरा० आत्त० सक० सेट् इदित् । दंशयते अददंशत् ।

दशक न० दश परिमाणमस्य कन् । दशति, दशसङ्ख्यायाम् । दशकण्ट पु० दश-कण्टा यस्य । रावणे । दशकभरादयोऽप्यत्र दशत् पु० दश परिमाणमस्य अति । दशानां वर्गे-दशके दश-सङ्ख्यायाम् ।

दशधा अव्य० दशमकारम् धाच् । दशविधे । दशन् वि० दन्श-कनिन् । (दश) सङ्ख्याविशेषे ।

दशन पु० दश्यतेऽनेन नि० मलोपः । दन्ते, शिखरे च । करणे ल्युट् । कवचे । भावे ल्युट् । दंशने, दन्तादिनाधाते च ।

दशनोच्छिष्ट न० दशनेनोच्छिष्टं यत् । अधरादिचुम्बने 'देवतीदशनोच्छिष्टपरिपूतपुटे' इति माषः । निश्चाये पु० ।

दन्तोच्छिष्टे वि० । दशपुर न० दश दिशः पिपत्तिं पृ-क । कैवर्तीमुखके । दश पुरो यत् अच् समा० । मालवदेशैकखण्डे ।

दशत्रय पु० 'दानश लक्ष्मावीर्यध्यानप्रज्ञावलाङ्गि च । उपा-यः प्रणिधिर्ज्ञानं दश बुद्धवलानि वै' इत्युक्तानि दश त्रयानि यस्य । बुद्धमनौ ।

दशभुजा स्त्री० दश भुजा यस्याः । 'इतिष्ठत् पुराकले मनोः खयम्भुवोऽन्तरे प्रादुर्भूता दशभुजा देवी'त्युक्तायां इर्गायाम् ।

दशम वि० दशानां पूरणः ङटि मट् । येन दश सङ्ख्या पूर्यते तस्मिन् । स्त्रियां ङीप् ।

दशमिन् वि० नवतेरुर्द्ध्वं दशमी साऽवस्थामेदेऽतस्य पूरणा-र्थात् इनि । नवत्यूर्द्ध्वव्यस्ते अतिद्वये ।

दशमी स्त्री० दशानां पूरणी । शतायुर्वै पुरुष इत्युक्ते नराणां शतायुश्चनियमात् तस्यायुषो दशधाविभागे नवत्यधिकाया-मवस्थायामतिष्ठद्वावस्थायाम्, चन्द्रस्य दशमकलायाः प्रवेश-निर्गमान्यतररूपात्मके तिष्ठिभेदे 'कारभ्य तस्यां दशमी च यावदि'ति स्मृतिः । 'उन्मादो मूर्च्छा स्मृतिरित्येताः अरदश दशैव स्यु'रिति विरहावस्थाभेदे मरणरूपावस्थायाञ्च ।

दशमीस्य वि० दशस्यामवस्थायां तिष्ठति स्या-क । अतिद्वये नवत्यधिकव्यस्ते-क्षीणरागे-स्मृतिहीने, विच्छेदवशात् मर-णावस्थामाप्ते कानिहन्ते च ।

दशमूल न० दश मूलानि यत् । पाचनभेदे । दशानां मूलानां समाहारः पात्रा० । 'वित्त्वस्थोनाकगान्धारीपाटलागणि-कारिकाः । शालपर्णीं घृन्निपर्णीं वृहतीहयगोक्षुरम् । उभाभ्यां पञ्चमूलाभ्यां दशमूलसुदाहृत'मित्युक्तेषु वित्वादि-दशकमलेषु ।

दशरथ पु० दशस दिव्शु गतो रथो यस्य । सूर्यवर्षे ऋषभेदे दशरथसुत पु० इत० । रामे एवं दशरथात्मजादयोभ्यत्र ।

दशहरा स्त्री० दशविधानि दशजन्मार्जितानि च पापानि हरति हू-ठञ् । गङ्गाजन्मदिने ज्यैष्ठ्याक्षतदशम्याम् ज्येष्ठ-सुक्लदशमीमधिलक्ष्य 'दशपापहरा यस्मान्नस्मात् दशहरा' स्मृतेत्युक्तम् ।

दशा स्त्री० दन्श-अङ् वि० नलोपः । अवस्थायां, दीपवत्त्वान् 'अमेतन्ते न च स्नेहं न पात्रं न दशान्तरम् । परोपकार-निरता मणिदीपा इवोत्तमा' इत्युद्भटः । चित्ते, कालकृत-विशेषरूपायां गर्भवासजन्माद्यवस्थायां बाल्ययौवनादि-रूपायाञ्च, कामकृते विरहिण्यां नेत्ररागाद्यवस्थादशके, ज्योतिषोक्ते नवलासुसारेण सूर्यादिग्रहाणां सामिलेन भोग्यकाले च विसरौ घट्टदमिधाने ।

दशाकर्ष पु० दशया तैलादिकमाकर्षति आन-उप-अच् । प्रदीपे वस्त्राश्रये पु० स्त्री० पु० स्त्रे व० व० ।

दशाङ्गधूप पु० 'मधु सुप्तं घृतं गन्धो गुग्गुलुगुरुगैलजम् । सरलं सिद्धसिद्धार्थं दशाङ्गधूप उच्यते' इत्युक्ते धूपभेदे प्रकारान्तरमयस्ति विसारोद्वहदमिधाने । [खण्डे] ।

दशापवित न० दशा वस्त्राश्रयं पवित्रमिव । आह्वादिदेवे वाहः-दशारुहा स्त्री० दशस दिव्शु आरोहति आन-उह-क । कैव-

तींसखजे । [द्विः । देशभेदे । नदीभेदे स्त्री० ।

दशार्घ्यं पु० दश-ऋषानि दुर्गाणि जलानि वा यत्र ऋषयश्च
दशार्घ्यं पु० यदुराजदेशे । तद्देशस्ये व० व० ।

दशावतार पु० दश भोनादयोऽवतारायस्य । विष्णौ ते चाव-
तारा बृहदभिधाने दर्शयिष्यन्ते ।

दशाश्व पु० दश अश्वा रथे यस्य । 'रथस्त्रिचक्रः सोमस्य
कुन्दाभास्तत्र वाजिनः । वामदाक्षिण्यो युक्ता दश तेन
चरत्यसावि'त्युक्ते चन्द्रे । [काशीस्ये तीर्थभेदे ।

दशाश्वमेधिक पु० दश अश्वमेधा ब्रह्मणा कृताः सन्त्यत्र ठन् ।

दशाह पु० दशानामह्नां समाहारः उच्यते । नान्हादेशः ।

दशदिनेषु 'दशाहं कृतको भवेदिति' स्मृतिः ।

दशोन्मूल पु० दशा वर्तिकाव इन्मूलं यस्य । प्रदीपे ।

दशेरक पु० मरुदेशे । तद्देशस्ये व० व० ।

दस उत्तमे दि० पर० सक० सेट् । दसति । अदसत्-अदासीत्-
अदसीत् । दसित्वा-दस्ता ।

दस भावे चु० उभ० सक० सेट् इदित् । दंसयति-ते अददंसत् त
दस दर्शने दंशने च चु० आ० सक० सेट् इदित् । दंसयते अददंसत्
दस्यु पु० दस-युच् नानादेशः । चौरे, रिपौ, महासाहसिके च
दस्य पु० दस-रक् । गर्हभे । अश्विनीकुमारयोः, द्वि० व० । अश्विनी
तारके च । [अददंसत् त ।

दह दीप्तौ अक० दाहे सक० चु० उभ० सेट् इदित् । दहयति ते
दह दाहे आ० पर० सक० अनिट् । दहति अधावीत् ।

दहन पु० दह-ल्यु । अग्नौ, चित्रकृष्ट्ये, भस्मातके, उष्ट्रचेतसि
च । भावे ल्युट् । दाहे न० ।

दहर पु० दह-अरन् । नूपायाम् धातुद्रव्यद्रावणपात्रे (सचि)
कृत्स्ने 'दहरोऽक्षिन् अनराकाश' इति श्रुतिः । अल्ये च लि०

दहराकाश पु० कर्म० । चिदाकाशे ईश्वरे ।

दाण दाने आ० पर० सक० सेट् ण इत् । यच्छति अदात् ।

दा दाने जुहो० उभ० सक० सेट् । ददाति दत्ते अदात् अदित

दा छेदने अदा० पर० सक० अनिट् । दाति अदात् ।

दाक्षायणी स्त्री० दक्षसापत्यं स्त्रीफ्रिज् गौरा० ङीष् । अश्वि-
न्यादितारासु, सतीनाम्नां शिवपत्न्यासु ।

दाक्षिणात्य पु० दक्षिणस्यां दिशि भयः दक्षिण+त्यक् । नारि-
केषु । दक्षिणदिग्भवमात्रे लि० ।

दाक्षिण्य न० दक्षिणस्य भावः ध्वज् । अस्तकूलत्वे । दक्षिणा
मर्हति जा । दक्षिणार्हे ऋत्विजि । [सुनेर्मातरि ।

दाची स्त्री० दक्षस्य गोत्रापत्यं स्त्री० इज् ङीष् । पाणिनि-

दाचीसुत पु० इत० । व्याकरणकर्त्तरि पाणिनिस्तौ ।

दाडि(लि)म द्वि० दल-घञ् दालः तेन निर्दत्तः इमप् वा
उस्य डः । दाडिस्वष्ट्ये स्त्रियां ङीप् 'वियोगिनीमैवत दाडि-
मीमसावि'ति वै० । [दृष्टे । इत० । दाडिस्वपुष्पे न० ।

दाडिमपुष्प पु० दाडिमस्य पुष्पमिव पुष्पमस्य । रोहितक
दाडिस्व पु० दा-डिस्व डस्य नेत्वम् । स्वनामख्याते दृष्टे ।

दात लि० दो-तन् । छिन्ने । दैप-क्त । शुद्धे ।

दात्यूह पु० दो-क्तिन् दितिं खण्डनं वहति दितिवाट् सएव
अण् बाह् ऊट्-आदेरित आत्वम् । कालकण्ठके पक्षिभेदे ।

दात न० दा-डन् । छेदनसाधने (दा)शब्दे । [अदीदांसिह

दान ऋजुताकरणे, छेदने च । आ० अक० आर्धे सन् । दीदांसते

दान न० दो-दै-दा-ना ल्युट् । हस्तिमदनचे, पालने, छेदने,
शुद्धौ, त्यागे च ।

दानव पु० दनोरपत्यम् अण् । असुरे ।

दानवारि पु० इत० । देवे, विष्णौ च । कर्म० । हस्तिमदनजे न०

दानशील लि० दानं शीलं सततमनुष्ठानं यस्य । बद्धदातरि ।

दानशौण्ड लि० दाने शौण्डः दक्षः । बद्धप्रदे । [दक्षिते च

दापित लि० दा-धिच्-क्त । साधिते, धनादिना वशीकृते,

दामन स्त्री० न० दो-मनिन् । दोहनकावे पशुवन्मनरक्त्वौ
रक्षुमात्रे, मालायासु । स्त्रीत्वे वा ङप् । दामा दामे ।

दामनपर्जन्यं न० इत० । दमनभञ्जनतिष्ठौ चैवशुक्लचतुर्दश्याम्

दामनी स्त्री० दामैव प्रज्ञा० अण् वा ङीप् । पशुवन्मनरक्त्वौ

दामोदर पु० 'दामानि लोकनामानि तानि यस्योदरान्तरे ।

तेन दासोदरो देव' इत्युक्ते विष्णौ ।

दान्मिक लि० दाम्नेन चरति धर्मे ठक् । लोकेषु कीर्त्तादि-
ख्यापनाय धर्मचारिणि वैडासगम्रतिनि, दम्भयुक्ते च ।

वकपक्षिणि पु० ।

[अददायत्-त

दाय दाने आ० आ० सक० सेट् । दायते अदायिह धिच्-

दाय पु० दा-कर्मणि घञ् । 'विभागोऽर्थस्य पित्रास्य पुत्रैर्वैत

प्रकल्पते' इत्युक्ते पित्रादिसम्बन्धवति तदुपरमे तत्सम्ब-

न्धिमिः पुत्रादिभिर्विभजनीये द्रव्ये, विवाहकावे जासा-

त्वादिस्यो देवे धने च । भावे घञ् । दाने । दो-भावे

घञ् । खण्डने । दैप-करणादौ घञ् । अम्बुनि, स्थाने,

लये, सोलुखनवाक्ये च ।

दायभाग पु० दायस्य सम्बन्धिसामिकधनस्य तत्सम्बन्धिमरणा-

दौ तस्य सम्बन्धिमिः पुत्रादिभिर्भागः विभजनं पुटिकापाता

दिना व्यञ्जनम् । अष्टादशविवादान्तर्गते विवादभेदे, ताह-

शविवादविषये पुत्रादिभिः पित्रादिधनस्य विभजने च ।

दायाद पु० दायं विभजनीयधनमादत्ते आ+दा-क । पुले ।

दायमत्ति अद-अण् उपपदसमासः । सपिण्डे ।

दार पु० व० व० दारयन्ति भ्रातृस्तेहम् ह-णिच्-अच् ।

पत्याम् सा हि पत्युः भ्रातृस्तेहं भिनत्तीति लोकप्रसिद्धम् ।

दारक पु० व० व० दारयन्ति उदरं ह-ण्वल् । बालके बालिकायां

स्त्री० टाप् अत इत्यम् । भेदके लि० । यामन्युकरे पु० ।

दारकर्मन् पु० दारौपयिकं दारसम्पादकं कर्म० । विवाहे

‘सवर्णाये द्विजातीनां दारकर्मणी’ति स्मृतिः ।

दारद पु० दरदि देशे भवः अण् । विषभेदे, पारदे, हिङ्गुवे च

दरदा देगेन एकदिक् अण् । दरदेशसन्निकटे समुद्रे ।

दारु न० ह-उण् । काष्ठे, पित्तले, देवदारौ च । शिल्पिनः,

दारके च लि० । [काष्ठे च न० ।

दारुक पु० व० व० दारु-स्वार्थे कन् । देवदारुहृत्ते,

दारुगन्धा स्त्री० दारुणि गन्धो यस्याः । (चीडा) गन्धद्रव्ये ।

दारुण पु० दारयति चित्तं ह-भये जनन् । चित्तके, रौद्ररसे,

भयानकरसे च । भयावहे, दुःसहे, भीषणे, भयहेतौ च लि० ।

दारुणिष्ठा स्त्री० दारुमयी-निष्ठा णत्वम् । दारुहरिद्रायाम्

दारुप्रती स्त्री० दारुमयं पत्रं यस्याः छीप् । हिङ्गुपत्त्रायाम् ।

दारुपुत्रिका स्त्री० दारुमयी पुत्रिका । काष्ठपुत्रिकायाम् ।

दारुसार न० दारुसु सारं श्रेष्ठम् । वन्दने । [पदार्थे ।

दारुसिता स्त्री० दारुमयी सिता मधुरत्वात् । (दारुचित्री)-

दारुहरिद्रा स्त्री० दारुमयी हरिद्रा । खनामखातायाम्

हरिद्रायाम् ।

दारुहस्तक पु० व० व० दारुमयः हस्तकः । काष्ठ-

निर्मिते हस्ताकारे (हाता) पदार्थे ।

दार्वट न० दारुवत् निश्चलतया निरूपणीयविषयनिश्चयार्थ-

मदन्यत् अट-वज्रर्थे क । चिन्तागृहे, मन्त्रगृहे च ।

दार्वीघाट(त) पु० दारुणि काष्ठनि हन-अण् वा टाना-

देशः । (काटशेकरा) पक्षिभेदे ।

दार्विका स्त्री० दारयति उत्सादि० लि० दार्वी दारुहरिद्रा

तस्या विकारः ठक् । दारुहरिद्राकाषोद्धवे तस्ये । दार्वी

+संघायां कन् अणो छलः । गोजिह्वालतायाम् ।

दार्वी स्त्री० ह-जुण् गौ० छोश् । देवदारुणि । उत्सा० लि० ।

हरिद्रायाम् गोजिह्वायाम् दारुहरिद्रायाम् ।

दाल पु० व० व० दल-अच् । कोदने (कोदो) धान्यभेदे, मधुभेदे च ।

देवतालीकतायां स्त्री० छीप् ।

दाव पु० इनोति इ-च् । वने, वनभवेऽग्नौ, अग्निभावे च

भावे घञ् । तामे । [खादयोश्च ।

दावाग्नि पु० दावस्य वनवाग्निः । वनोद्भवेऽग्नौ । दावान-

दाविक लि० देविकायां नद्यां भवः । अण् देविकादेरेत

आत्वम् । देविकानदीभवे । [शी(सी)त् ।

दाश(स) हिंसने स्वा० पर० सक० सेट् । दाश्रो(स्त्री)ति अदा-

दाश दाने चु० उभ० सक० सेट् । दाशयति-ते अदिदाशत्-त

दाश दाने स्वा० उभ० सक० सेट् । दाशति-ते अदाशीत् अदा-

शिष्ट । णिच् अदिदाशत्-त ।

दाश(स) पु० दशति मत्स्यान् दण्यं घञ् नि०, दास्यते मूल्यमक्षे

दास-घञ् वा । मत्स्योपजीविनि धीवरं ।

दाश(स)पुर न० दाशा(सा)न् कैवर्त्तान् पिपूतिं पालयति

पृ-क । कैवर्त्तसिंहाके । [रथाय मैथिलीति नाटकम् ।

दाशरथ पु० दशरथस्येदम् अण् । श्रीरामे प्रदोयतां दाम-

दाशरथि पु० दशरथस्यापत्यम् अत इज् । दशरथस्यापत्येषु

श्रीरामादिषु चतुर्षु । [वा । विष्णौ, दशार्हदेशजे लि० ।

दाशार्ह पु० दाशं दानमर्हति कर्ह-अण् दशार्हवशे भवः अण्

दाशोरक पु० मालवदेशे । तद्देशस्थे जने व० व० ।

दास दाने स्वा० उभ० सक० सेट् । दासति ते अदासीत् अदा-

सिष्ट । णिच् अदादासत् त ।

दास पु० दास-अच् । अद्रे, ज्ञातात्मनि, धीवरे, दानपाले

अद्रक्षोपाधौ ‘अद्रे दासं प्रयोजयेदिति स्मृतिः । दास्यते

देयतेऽसौ भक्तादि दास-घञ् । मृत्योः सेवके च हि० ।

स्त्रियां छीप् दासी ।

दासी स्त्री० दस सेवे कर्मणि घञ् । भिष्टायाम्, काकजङ्गा-

याम्, नीलमिश्रयां, वेद्याय । दासस्य पत्नी छीप् । अद्र-

पत्यां, कैवर्त्तभाष्यायाश्च ।

दासेय पु० दास्या अपत्यं ठक् । दासीगर्भजाते दासे । दासस्य

धीवरस्यापत्यम् ठक् । व्यासजनन्यां स्त्री० ।

दासेर पु० दास-एरक् । उद्रे । दास्या अपत्यं ठक् । दासीपुत्रे

दासे । स्वार्थे कन् । अत्रैवाधे ।

दाह पु० दह-घञ् । भस्मीकरणे, गात्रादिघ्ननामे च ।

दाहक पु० दह-प्पुल् । चित्तकण्ठके, रक्तचित्तके च । दाह-

कत्तरि लि० । स्त्रियां दाहिका ।

दाहहरण न० दाहो ह्रियतेऽनेन ह्युट् णिच्-कर्त्तरि ल्यु

वा । वीरघ्नमुखे (विणार मूल) । दाहनाशके लि० ।

दिक्कर पु० दिक्षु कीर्त्ततेऽसौ कृ-अण् । तरुणे । युवलां स्त्री०

दिक्पति पु० इत० । दिशामधीकरेषु ‘इन्द्रो वज्रिः पितृपति

नर्त्ततो वरुणो मरुत् । जुवेर देशः पतयः पूषादीना

मधीश्वरा’ इत्युक्तेषु इन्द्रादिषु ‘सूर्यः शक्रः चमाशुक्रः

वैदिकेयः शनिः शशी । सौम्यस्त्रिदशमन्त्री च पूषादीना

मधीवरा' इत्युक्तेषु सूर्यादिषु च । 'पवनो दिक्पतिर्भूमि
रिति मन्त्रः । एवं दिक्पालादयोऽपि इन्द्रादिष्वेव ।

दिग्गन्धर्व उ० दिग्गन्धर्वमेवास्मिन् यस्मिन् । शिवे, चापणकभेदे,
'दिग्गन्धर्व' मध्यमत्वसाङ्गरापादमलकम् । चैतन्यस्याग्नि-
संघर्षे रा नखापसुतेरपीत्युक्ते जीवस्य देहपरिमाणाङ्गी-
कारके, वीजभेदे च । नन्वेति० । कालिकायां स्त्री० ङीप् ।
दिग्गन्धर्वमिवावरकत्वात् । तस्मिन् न० ।

दिग्गज उ० इति० । 'ऐरावतः पुण्डरीकः वामनः कुसुमोऽञ्जनः
पुष्पदन्तः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च दिग्गजः' इत्युक्तेषु पूर्वा-
दिदिग्गु भूमिधारणाय स्थितेषु ऐरावतादिषु गजेषु ।

दिग्गज उ० दिग्गज-क्ता । विपाकवाणे, वज्रौ, प्रबन्धे च । भावे क्ता ।
क्षेत्रे, क्षेत्रे च न० । कर्मणि क्ता । लिप्ते लि० । [भावे लि०
दिग्गज्ज्वात् न० दिग्गजोरीतेर्भावा अंशः । एकदेशे । इ०० । अस्म-
दिति०] स्त्री० दो-अवसरण्डने क्तिच् वा ङीप् । दैत्यमा-
तरि कश्यपपत्न्याम् । भावे क्तिन् न ङीप् । खण्डने ।
दितिज उ० दितेर्जायते जन-ङ् । असुरे । दितस्तृतादयोऽप्यत्र
दिधिषु(य) उ० दिधिषूमात्मन इच्छति क्यच्-क्लिप् ए० वा
ह्रस्वः । हिङ्गवायाः स्त्रियाः सामिति ।

दिधिषू स्त्री० दधाति पापं धिष्यते वा धा-धिष-वा ज नि०,
दिधि धैर्यं स्यति सी-ज-वा पत्वम् । हिङ्गवायां स्त्रियां पुनर्भू
स्त्रियास्, 'ज्येष्ठायां यदानूदायां कन्यायासृज्यतेऽसृजला ।
सा चापेदिधिषूज्ञेया पूर्वा त दिधिषूः' सृतेत्युक्तायां
ज्येष्ठायासृज्यते सत्याम् जडायां कनिष्ठमगिन्याश्च ।

दिधिषूपति उ० इति० । 'भ्रातृन् तस्य भार्यायां योऽनुरज्येत
कामतः । प्रमेणापि नियुक्तायां स ज्ञेयो दिधिषूपति' रि-
त्युक्ते पुनर्भूपती । ज्येष्ठाविवाहाभावे जडायाः कनिष्ठाया
मगिन्याः पत्यौ च ।

दिन न० द्यति तमः । सूर्यकिरणोपलक्षिते षट्दशङ्कालके
तद्विशिष्टे वा चतुर्यायात्मके काले । तच्च मनुष्याणां षट्-
दशङ्कालकम्, पितृणाम् गौणचान्द्रमासात्मकं तेषां हि
चन्द्रलोकोपरिस्थितेः क्षणाष्टमोतएव सूर्यस्य वल्लोके
किरणस्य रश्मिभ्यः शुक्लादस्यां पुनर्भूतेनाष्टादनाञ्च न
तत्सम्पर्कः । देवानामसुराणाञ्च सौरवर्षकालात्मकं तद्
विस्तरस्तु बृहदभिधाने । ब्रह्मणो दिव्यमानेन युगसहस्र-
रूपकालात्मकमिति विवेकः ।

दिनकर उ० दिनं करोति स्रोदयेन क-टक्, दिने-करः
किरणो यस्य वा । सूर्ये ।

दिनक्षय उ० 'एकस्मिन् सावने त्वह्निविधोनां त्रितयं यदा

तदा दिनक्षयः प्रोक्त' इत्युक्ते एकसावनदिनवृत्तितितिपि
त्रयरूपे काले ।

दिनपति उ० इति० । सूर्ये, अर्कवृत्ते च । दिनेषादयोऽप्यत्र ।
दिनमणि उ० दिने मणिरिव प्रकाशकत्वात् । सूर्ये, अर्कवृत्ते च
दिनम् संघाते चु० आत्म० अक० सेट् । दिव्ययते अदिदिम्भत
दिनादि उ० इति० । प्रातःकाले ।

दिनान्त उ० इति० । दिवावसाने सायंकाले । [अदिदिम्भत त
दिम्भ प्रेरणे चुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । दिव्ययति ते
दिम्भ संघाते चुरा० उभ० सक० सेट् । दिम्भयति ते अदिदिम्भत-त
दिलीप उ० सूर्यवन्धे नृपभेदे रवोः पितरि ।

दिव प्रीतौ स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । दिव्यति अदिद्विभोत् ।
दिव जिगीषायां पणे व्यवहारे इच्छायां आकाशाच्च दिवा०
पर० अक० सक० च सेट् । दीव्यति अदेवीत् । देवित्वा द्यूत्वा

दिव कृजने चु० आत्म० सक० सेट् । देवयति अदिदेवत् ।

दिव अर्हं चु० उभ० सक० सेट् । देवयति ते अदीदिवत् त ।

दिव स्त्री० दिव-डिवि । स्वर्गे, आकाशे च । [दिवसे, वने च
दिव न० दिव-क् । स्वर्गे, 'दिवौकस' इत्यत्रादन्ता । आकाशे,

दिवस उ० दीव्यन्त्यत्र दिव-असच् क्तिच् । 'नाडीपटितम
सत्रं सावनो दिवसः स्रुतः । विश्वमांगोऽर्कराशेस्तु दिवसः
सौर उच्यते । चान्द्रस्तु तिथ्यवच्छिन्नो भौमो भूपरिधे-
र्भूत' इत्युक्तेषु सावनादिषु दिनेषु ।

दिवससुख न० इति० । प्रभाते ।

दिवस्यति उ० इति० अलुक् ए० सत्वञ्च । इन्द्रे ।

दिवस्युचिर्वी स्त्री० हि० व० । दिवञ्च शुचिर्वी च नि० सट् ।
मिञ्जितयोः भूमिस्वर्गयोः रोदसोः ।

दिवा अव्य० दिव-क्ता । दिवसे ।

दिवाकीर्त्ति उ० दिवैव कीर्त्तिः कथं यस्य रात्रौ क्षुरकर्म-
निषेधात् । नापिते । [पङ्कजानां दिवातनीमि'तिभट्टिः

दिवातन लि० दिवा भवः सुतद् च । दिवाभवे । स्त्रियां ङीप् ।

दिवान्ध उ० दिवा दिने अन्धः दर्शनाभावात् । 'मेघकादौ
'दिवान्धाः प्राणिनः केचि'दिति चण्डी ।

दिवामीत उ० दिवा दिवसे भीतः । चौरै, वन्द्रे, मेघके च ।
'दिवामीतमिवास्वकारमिति कुमारः ।

दिवि उ० दिव-क्ति । चापपक्षिणि ।

दिविज उ० दिवि जायते जन-ङ् ह्रस्व० अलुक् स० । स्वर्गमे
दिविभवादयोप्यत्र । [दिविषादयोप्यत्र ।

दिविषद् उ० दिवि सीदति क्तिप् सपमादि० पत्वस् । देशे
दिवो(लौ)कस्(श्च) उ० दिवि दिवस् वा ओकस् यस्य प्र०

अदन्तम् । देवे । 'तारकेण दिवौकस' इति कुमारः
 दिवोदास पु० चन्द्रवंशीये काशिराजे नृपभेदे ।
 दिव्य न० दिवि भवं यत् । लवङ्गे चन्दने, शफथरूपे, अलौकिक
 प्रमाणभेदे युगुलौ, तन्मोक्तो भावभेदे च । नायकभेदे
 पु० । दीव्यतेऽनेन दिव-क्यप् । मनोहरे द्योतनात्मके च लि०
 दिव्यगन्ध पु० दिव्यो मनोहरो गन्धोऽस्य । गन्धके । लवङ्गे न० ।
 सूक्ष्मलायां स्त्री० । कर्म० । उत्तमगन्धे पु० ।
 दिव्यगायन पु० कर्म० । गन्धर्वे ।
 दिव्यतेजस् स्त्री० दिव्यं तेजो यस्याः । ब्राह्मीलतायाम् ।
 दिव्यदोहद न० 'यत् दीयते तु देवेभ्यो मनोराज्यस्य सिद्धये ।
 उपयाचितकं दिव्यदोहदं तद्विदुर्बुधा' इत्युक्ते अभीष्टसिद्धये
 देवेभ्यो देये द्रव्ये ।
 दिव्यपुष्प पु० दिव्यं पुष्पमस्य । करवीरे । महाद्रोणायां स्त्री०
 दिव्यलता स्त्री० कर्म० । भूर्जालतायाम् ।
 दिव्यसार पु० दिव्यः सारो यस्य । शालहृत्वे ।
 दिव्या स्त्री० दीव्यतेऽनेन दिव-क्यप् । बन्ध्याकर्कोष्ठां शता-
 वर्याम्, महामेदार्थं, ब्राह्मणाम्, श्वेतदूर्वायां, श्वेतजीरके,
 हरितक्याञ्च ।
 दिव्योदक न० कर्म० । सेवजले ।
 दिव्योपपादुक पु० उपपद्यते मातृपितृदिदृष्टकारणमनमेवैव
 अदृष्टसङ्गताशुभ्य एव उत्पद्यते उप+पद-उकञ् प्रिया-
 चादिष्याडन्त्ये दिव्य इति विशेषणं तेषाञ्च मातृपितृ-
 दिदृष्टकारणेष्वेवाभावेऽपि दिव्यत्वाभावात् तयात्मम् । देवे
 दिव्यौषधि स्त्री० कर्म० । मनःशिलायाम् ।
 दिश दाने आक्षेपने च तु० उभ० सक० अनिट् । दिशति अदिक्षत
 दि(श्)शा स्त्री० दिश्-क्षिप् वा टाप् । आशायाम् ककुभि ।
 दिश्व ति० दिशि भवं दिग्भ्य उपनीतं वा यत् । दिग्भवे, दिग्भ्य
 उपनीते च । [काले पु० । उपदिष्टे ति० ।
 दिष्ट न० दिश-क्त । भाग्ये 'न दिष्टमिष्टं कुरुते' इति भावः ।
 दिष्टान्त पु० दिष्टस्य भाग्यस्थानः । भाग्यस्थानोपलक्षिते मरणे
 दिष्ट्या अव्य० दिश-यक् अग्रादि० नि० । मङ्गले, हर्षे, भाग्ये-
 नेत्यर्थे च । [अधिचक्षत-अदिग्ध ।
 दिह लेपने अदा० उभ० सक० अनिट् । दिग्धि दिग्धे अधिचक्षत्
 दी चये दि० आत्म० अ० अनिट् । दीयते अदास्त । दिग्ये । दीनः
 दीक्ष मौख्ये, यागे, उपनयने, नियमव्रतयोरपराधे च भ्वा०
 आ० सक० सेट् । दीक्षते अदीक्षिष्ट ।
 दीक्षणीया स्त्री० दीक्ष-अनीयर् । सोमसाग्रे यज्ञभेदे ।
 दीक्षा स्त्री० दीक्ष-अ नियमे, संस्कारे 'विवाहदीक्षां निरवर्त्तय

द्युर्' इति रघुः । 'दीयते विमलं ज्ञानं चीयते कर्मवा-
 सना तेन दीक्षेति सा प्रोक्ते'ति तन्मोक्ते अभीष्टप्रदमन्त्र-
 ग्रहणे, तदुपदेशे, यागे च ।
 दीक्षागुरु पु० दीक्षायां गुरुरूपदेष्टा । मन्त्राद्युपदेष्टरि ।
 दीक्षान्त पु० दीक्षायाः प्रधानयागस्य क्तः । अन्तोपलक्षितः
 तत्समाप्तको यागभेदः । अवष्टथरूपे यागभेदे ।
 दीक्षित ति० दीक्ष-क्त । सोमयागादौ संकल्पं विधाय धृतनियमे ।
 दीक्षा तन्मोक्ता संजाताऽस्य इतश्च । तान्त्रिकदीक्षावति ।
 दीदिवि पु० दिव-किन् अय्यासीदीर्घश्च । दृहस्यतौ । कृत्रे
 पु० न० । उदिते ति० । [किरिणे
 दीधिति स्त्री० दीधी-क्तिन् महादित्वादिट् इकारलोपश्च ।
 दीधी देवने दीप्तौ च अदा० जचा० आत्म० अक० सेट् ।
 दीधीते अदीधिष्ट । [सूषिकायां स्त्री० ।
 दीन ति० दी-क्त तस्य नः । दुःस्थिते, भीते च । तगरुपमे न० ।
 दीनार पु० दी-आरक् रुट् च । स्वर्णभूषणे, छद्मायां, सुवर्ण-
 कर्षद्वये, निष्कमाने, हाविंशद्रुत्तिकापरिमितकाञ्चने च ।
 दीप दीप्तौ दि० आत्म० अक० सेट् । दीप्यते-अदीपि-अदी-
 पिष्ट । दीप्तः । णिच् अदीपित् त अदीपित् । [निविते
 दीप पु० दीप-क । प्रदीपे तैलादिस्नेहयोगेन वर्त्तिकादाहकशिखा
 दीपक पु० दीप+सार्धे कन् । प्रदीपे, श्येनपक्षिणि, रागभेदे
 च । कुङ्कुमे अर्थालङ्कारभेदे च न० । दीपयति णिच् एषुल् ।
 यमान्याम्, स्त्री० । कार्यप्रकाशके, कुशले च ति० । स्त्रियां
 टाप् अत इत्त्वम् यञ्चभेदे ।
 दीपन पु० दीपयति भक्षणात् जठराग्निमुत्तेजयति दीप-णिच्
 ल्यु । पलायुडौ, काशमर्द्दने, मयूरशिखायां शालिकशान्के,
 तगरुमूले, कुङ्कुमे च । दीपनकर्त्तरि ति० । पाठायां,
 मेथिकायां, तात्याञ्च स्त्री० ङीप् ।
 दीपपुष्प पु० दीप इव पुष्पमस्य । चम्पकहृत्वे ।
 दीपमालिका स्त्री० दीपानां माला यस्याम् कप् अत इत्त्वम् ।
 दीपान्तितायामावस्थायाम् । इत० । दीपसमूहे ।
 दीपहृत् पु० सार्धे कन् दीपस्याधारो हृत् । [पितृलघुच
 दीपाधारे तैजसे काशदिनिर्मिते वा पदार्थे ।
 दीपान्विता स्त्री० दीपैरन्विता । गौशचान्द्रेण कार्त्तिकस्य
 मुख्यचान्द्रेणाश्विनस्यामावस्थायाम् ।
 दीप्त पु० दीप-क्त । निम्बके, सिंहे च । स्वर्णे हिङ्गुनि च न० ।
 ज्वलिते, दग्धे, भासिते, दीप्तिमति च ति० । आङ्गलिकायाम्,
 अग्निशिखोपधौ, ज्योतिष्मत्याञ्च स्त्री० टाप् ।
 दीप्तिजिह्वा स्त्री० दीप्ता ज्वलन्ती जिह्वा यस्याः । उल्कासुखां

भृगालीभेदे तस्या हि रात्रौ जिह्वा ज्वलतीति प्रसिद्धम् ।
दीप्ताग्नि उ० दीप्तः अग्निर्जटरान्तो यस्य । अगस्त्ये ।
नीक्षजटरानिमति लि० ।

दीप्ति स्त्री० दीप-क्तिन् । कान्तौ, 'कान्तिरेव वयोभोगदेशकाल-
गुणादिभिः । उद्दीपिताऽतिविस्तारं प्राप्ता दीप्तिरिहो-
च्यते' इत्युक्ते स्त्रीणां गुणभेदे ।

दीप्तिक् स्त्री० दीप्ता कायति कैक । दुग्धपापाण्डवे ।

दीप्य उ० दीप-यत् । जीरके । श्वेतजीरके न० । दीपने साधुर्यत् ।
यमान्यां उ० स्त्री० । [स्वरवर्णे च । आयते लि० ।

दीर्घ उ० द्व-घञ् घस्य नेत्त्वम् । शालन्ताडवे, उष्ट्रे, हिमाले
दीर्घकणा स्त्री० दीर्घः कणो लेशो यस्याः । श्वेते जीरके ।

दीर्घकण्टक उ० दीर्घः कण्टको यस्य । वर्जुरे (वावला) ।

दीर्घकण्ठ उ० दीर्घः कण्ठो यस्य । वके । आयतकण्ठमात्रे लि०
दीर्घकण्ठ न० कर्म० । मूलके । दीर्घः कन्दो यस्याः कृप् अत

इत्त्वम् । मूषल्याम् स्त्री० । [तत्रैवार्थे ।

दीर्घकील उ० दीर्घः कीलो यत् । अण्डके । स्वार्थे कन् ।

दीर्घकोषिका स्त्री० दीर्घः कोषो यस्याः कम् अत इत्त्वम् ।

(भित्तुक) दुर्णामायाम् । तालव्यमध्योऽपि ।

दीर्घग्रन्थि उ० दीर्घो ग्रन्थिः पर्व यस्य । गजपिप्पल्याम् ।

दीर्घग्रीव उ० दीर्घा ग्रीवा यस्य । उष्ट्रे, नीलकौञ्चे च ।

दीर्घच्छद उ० दीर्घाच्छदा यस्य । इक्षौ ।

दीर्घजङ्घु उ० दीर्घा जङ्घा यस्य । उष्ट्रे, वके च ।

दीर्घजिह्व उ० दीर्घा जिह्वा यस्य । सर्पे ।

दीर्घतरु उ० कर्म० । तालवृक्षे । [स्थ्यां स्त्री० ङीप् ।

दीर्घदण्ड उ० दीर्घो दण्ड इव काण्डेन । एरण्डवृक्षे । गोर-

दीर्घदर्शिन उ० दीर्घात् पश्यति दृश्य-णिनि । दूरदर्शिन

पशिते, भल्लुके च । आगामिकार्यज्ञे, दूरदर्शिमात्रे लि०

दीर्घदृष्टि उ० दीर्घा दृष्टिरस्य । पण्डिते । दीर्घा दूरगा दृष्टि-

श्रेया इव० । दूरवीक्षणं यन्त्रभेदे । [न शत्वम् । शङ्खे

दीर्घनाद उ० दीर्घो दूरगमित्वात् विसीर्णो नादोऽस्य क्षुम्भा०

दीर्घनिद्रा स्त्री० कर्म० क्षुम्भा० न शत्वम् । नृत्तौ, वज्रकालिक

निद्रायाञ्च । 'दीर्घनिद्रामपापित' इति रघुः । [लताभेदे

दीर्घपटोलिका स्त्री० कुक्षिता पटोली कन् कर्म० । (ध्रुवल)

दीर्घपत्र उ० दीर्घाणि पत्राण्यस्य । राजपत्राण्डौ, विष्णुकन्दे,

हरिदभे, कुन्दरे, ताजे, कुमीलौ चा अस्यजम्बुवृक्षे, गन्ध-

पत्रायाञ्च स्त्री० टाप् । संज्ञायां कन् अत इत्त्वम् । दत-

कुमार्या, श्वेतवचायाञ्च । चक्षुशाके, पलाशोत्तमायाञ्च

स्त्री० ङीप् । [(चाकलिया) ।

दीर्घपर्णी स्त्री० दीर्घाणि पर्णाण्यस्याः ङीप् । पृश्निपर्ण्याम्
दीर्घपल्लव उ० दीर्घः पल्लवोऽस्य । शण्डवृक्षे । कर्म० । दीर्घच्छदे

उ० न० । दीर्घच्छदयुक्तमात्रे लि० ।

दीर्घपादम् उ० कर्म० । ताजे, मूगे च ।

दीर्घपृष्ठ उ० दीर्घं पृष्ठमस्य । सर्पे ।

दीर्घफल उ० दीर्घाणि फला यस्य । आरग्वधे (सोन्माल) संज्ञायां

कन् । अगस्त्यवृक्षे उ० । कपिलद्राक्षायां, जलकायाञ्च स्त्री०

दीर्घमूल उ० दीर्घं मूलं यस्य । मोरटालतः, विल्वभेदे च ।

वीरणे न० । कर्म० । संज्ञायां कन् । मूलके । श्यामालतायां

स्त्री० टाप् । इरालभायां स्त्री० ङीप् ।

दीर्घरागा स्त्री० दीर्घो वज्रकालस्यापि रागो रञ्जनं यस्याः ।

हरिद्रायाम् । [चिरकाले ।

दीर्घरात्र न० कर्म० । दीर्घायां रात्रौ । उक्ता । बह्वरात्रियुक्ते

दीर्घरोमन् उ० दीर्घाणि रोमाण्यस्य । भल्लुके ।

दीर्घवल्ली स्त्री० कर्म० । पलाश्यां, पातालगच्छीलतायां, माहेन्द्र

वारुण्याम्, आयतायां लतायाञ्च ।

दीर्घवृन्त उ० दीर्घं वृन्तमस्य । श्योनाके वृक्षे । स्वार्थे कन् ।

तत्रार्थे । इन्द्रचिर्मथ्यां स्त्री० टाप् । संज्ञायां कन् अत

इत्त्वम् । एलापर्ण्याम् स्त्री० ।

दीर्घशाख उ० दीर्घा शाखा यस्य । शालवृक्षे । संज्ञायां कन्

अत इत्त्वम् । एलापर्ण्याम् स्त्री० टाप् । [राजान्ने ।

दीर्घशूक उ० दीर्घः शूकोऽयमस्य । शालिभेदे । संज्ञायां कन् ।

दीर्घसत् न० कर्म० । दीर्घकालिके यज्ञभेदे इव० । तत्कर्तारि

लि० । 'हविषे दीर्घसत्वस्य सा चेदानीं प्रचेतस' इति रघुः

दीर्घचूत लि० दीर्घेण चिरकालेन चूतमोक्षितकर्म यस्य ।

चिरकालेन प्रारम्भकर्मात्तुवातरि । कर्म० । आयततन्त्रौ न०

दीर्घस्तम्भ उ० दीर्घः स्तम्भः काण्डोऽस्य । तालवृक्षे ।

दीर्घायुष्य उ० दीर्घमायुष्यं यस्य श्वेतमन्दारवृक्षे, मार्कण्डेये च

दीर्घायुस् उ० दीर्घम् आयुर्जीवनकालोऽस्य । काके, शाल्मलिष्ठे च

दीर्घिका स्त्री० दीर्घेव विस्तारमपेक्ष्य आयतैव । जलाशयभेदे

अस्या लक्षणं तडागशब्दे द्रष्टव्यम् । [न०

दीर्घा लि० दृ-क्त । विदारिते, भीते च भावे क्त । विदार्ये, भये च

दु गतौ भ्वा० पर० सक० अनिच् । दधति अदीर्घात् केचित्तु घेड-

यमित्याहुस्तेन अदावीदित्यपि । [द्वनः । दधुः ।

दु उपतापने भ्वा० पर० सक० वेट् । उनोति अदावीत् अदीर्घात्

दुःख दुःखकरणे अद० चुरा० उभ० सक० वेट् । दुःखयति ते

अदुःखत्-त ।

दुःख न० दुःख-अद्-घञ् वा । प्रतिकूलवेदनीये चित्तधर्म्मभेदे,

न्यायमते आत्मधर्मभेदे, पीडायां, कष्टे च । दुःखसाधने
पदार्थे, तद्वति च लि० । [दुःखानां वितथे ।
दुःखत्व न० इत्त० । अध्यात्मिकाधिदेविकाधिमौक्तिकरूपे
दुःशासन पु० दुःखेन शिष्यतेऽसौ शास-खलर्षो युक् । भारत
प्रसिद्धे दुर्योधनस्थाननरावुजे हवराद्रुते ।
दुःषमस् अव्य० दुष्टं सममत्र तिष्ठ० अव्य०पत्वम् । गहं
इव० अपत्वम् । असमञ्जसे लि० ।
दुःसहा स्त्री० दुःखेन सह्यते दुर्+सह-खल् । नागदमन्याम्
दुःस्थ लि० दुःखेन तिष्ठति स्था-क । दीने, मूर्खे, लुब्धे च ।
दुःस्थित लि० दुर्+स्था-क्त । अनवस्थिते, दुःखेन स्थिते च
दुःस्पर्श पु० स्त्री० दुःखेन स्पृश्यतेऽसौ दुर् स्पृश-खल् । उरा-
लभायाम् । लताकरञ्जे पु० । कण्टकायाम्, कपिकच्छाम्,
आकाशवज्रायाम् स्त्री० । दुःस्पर्शवस्तुभावे लि० ।
दुकूल न० दुःकूलच् कूलच् च दुष्टं कूलति कूलआवरणे क
वा ए० । चौमाब्दरे, क्लृप्त्वस्ते, क्लृप्त्वस्ते च ।
दुग्ध न० इह-क्त । पयसि क्षीरे, स्त्रीजातिलननिष्यन्दिर्य-
द्रव्ये । कर्मणि क्त । कतद्देहायां धेन्वादौ स्त्री० प्रपूरिते
लि० । भावे क्त । दोहने न० ।
दुग्धपाघाण पु० दुग्धं निर्यासः पापाण्डव यस्य । (गिर
गोला) ख्याते हृत्तमेदे । स्थायै कन् । अत्रैवाधे ।
दुग्धिका स्त्री० दुग्धं क्षीरमिव निर्यासोऽस्यस्याः टन् । (दुधि)
(क्षीरा) इति ख्याते हृत्तमेदे ।
दुग्धी स्त्री० दुग्धमिव निर्यासोऽस्यस्य अर्शआद्यच् गौ-
लीम् । दुग्धिकायाम् (दुधि) ।
दुद्रुम पु० दुद्रो द्रुमः पु० । हरित्पत्रे मलाण्डौ ।
दुन्दुभि पु० दुन्दु इति शब्देन उभति पूरयति उभ-क शक० ।
हृद्दृक्कायां, भेर्यां, वरुणे दैत्यभेदे, राक्षसभेदे, विषे,
ह० वर्षमध्ये 'प्राणिनां जायते हर्षो दुन्दुभौ वरवर्णिनो'
त्युक्तलक्षणे वत्सरभेदे च । पाशके स्त्री० ।
दुर(स्) अव्य० दु रन् सक् वा । दुष्टे निन्दायां, निषेधे, दुःखे च
दुरच् पु० दुष्टोदत्तः प्रा० कपटपाशके । दुष्टोऽसौ यत् । दृष्टयूते
दुरत्यय लि० दुःखेनातीयते दुर्+त्यति-इ-खल् । इतरिकम-
खीये, इस्तरे च । [दुर्गमे, दुर्ज्ञेये च ।
दुरदृष्ट न० दुष्टमदृष्ट प्रा० । दुर्भाग्ये पापे । [दुष्टाये
दुरधिगम लि० दुःखेनाधिगम्यते दुर् अधि+गम-खल् ।
दुरध्व पु० दुष्टोऽध्वा प्रा० अच् । दुष्टवर्त्तन ।
दुरन्त लि० दुष्टोऽन्तोऽवसानं यस्य । मृगयायूतपानादियु
व्यसनेषु तानि हि प्रथमं सुखयित्वा अन्ते दुःखयन्ति ।

दुर्ज्ञेयोऽन्तः परिक्षेदो यस्य । दुर्ज्ञेये, गभीरे च ।
दुरभिग्रह पु० दुःखेनाभिमुखेन गच्छतेऽसौ खल् । अपामार्गे
दुःखेन गच्छे वि० । उरालभायां, कपिकच्छाच्च स्त्री० ।
दुराग्रह पु० दुष्टआग्रहः निर्बन्धः । युक्तिरहितेऽभिनिवेधे,
इव० । तद्युक्ते लि० ।
दुराचार पु० दुष्ट आचारः प्रा० । विरुद्धाचरणे । इव० तदा
चारवति लि० । 'अपि चेत् सुदुराचारः' इति गीता ।
दुरात्मन् लि० दुष्ट आत्मा चित्तं यस्य । दुष्टचित्ते जने ।
दुराधर्ष पु० दुष्टान् राक्षसान् काधर्षयति अच् । जेतवर्षये
तत्क्षेपणे हि वेतालादीनामपमर्षणं स्मृतौ दर्शितम् ।
दुःखेन ईपदपि धर्षयितुमशक्यम् दुर्+आ+धृप-खल् ।
धर्षयितुमशक्ये लि० । कुटुम्बिनीहृत्ते स्त्री० ।
दुरासह पु० दुःखेनासह्यतेऽसौ दुर्+आ+रह-वजर्थे कर्मणि
क । विश्वे, नारिकेले च । खर्जूयां स्त्री० ।
दुरारोह पु० दुःखेनासह्यते दुर्+आ+रह-खल् । शाश्वलि-
हृत्ते । श्रीवत्सलां स्त्री० । दुरारोहतावे लि० ।
दुरालभा(स्त्रा) स्त्री० दुःखेनालभ्यते स्पृश्यते असौ दुर्+
आ+लभ-खल् वा सन् । (आलङ्घनी) लतायाम् ।
दुरालाप पु० दुष्ट आलापः प्रा० । दुष्टवचनकयने ग्लानिप्रकाशे
च । इव० । तद्वति लि० ।
दुरासद् लि० दुःखेनासद्यते गम्यतेऽसौ दुर्+आ+सद्-खल् ।
दुर्गम्ये, दुर्धर्मे च 'स बभूव दुरासद्' इति रघुः ।
दुरित न० दुष्टमितं गमनं नरकादिस्थानप्राप्तिरनेन । पापे ।
दुरुक्त न० दुष्टसक्तम् । श्रापे । [दुर्निवारे ।
दुरुच्छेद लि० दुःखेन उच्छिद्यतेऽसौ दुर्+उद्+छिद्-खल् ।
दुरुत्तर लि० दुःखेन उत्तीर्यते दुर्+उद्+तृ-खल् । इस्तरे
दुष्टसुत्तरम् प्रा० । दुष्टे उत्तरे न० ।
दुरूह लि० दुःखेन जह्यते वितर्क्यते जह-खल् । दुर्विज्ञेये ।
दुरोदर पु० दुष्टम् समन्तादुदरमस्य । द्यूतकारे, पापे, अचे
च । द्यूते न० । 'दुरोदरच्छत्रजितामि'ति भारविः ।
दुर्ग पु० दुःखेन गम्यतेऽसौ कर्मणि ड । अक्षुरभेदे, तद्वन्त्यां
देव्यां स्त्री० । 'तत्रैव च बधिष्यामि दुर्गमास्त्रं महाक्षुरम्'
दुर्गादेवीति विख्यातमिति चण्डो । अपराजितायां, नी-
ल्याञ्च । गुग्गुली पु० । दुःखेन गच्छत्यत्र दुर्+गम-आधारे
ड । पर्वतादिभिर्दुर्गमे पुरे, कोट्टे (केल्ला) (गड्) ख्याते
न० । दुर्गमदेशे, उच्छ्रिते, दुःखेन सम्पाद्ये च लि० । काम-
क्रोधादिदुःखेन इस्तरे संशारे न० ।
दुर्गत लि० दुर्गच्छति दुर्+गम क्त । दरिद्रे दीपंगते च ।

दुर्गति स्त्री० डुर्+गम-क्तिन् । नरके, दारिद्र्ये, दुष्टायां गतौ च दुर्गन्ध पु० दुर्गो गन्धः । पूतगन्धे । इव० तद्वति लि० । पलाण्डौ पु० दुर्गसञ्चय पु० दुर्गे देशे सञ्चरत्यनेन । (सांको) संक्रमे । दुर्गानवमी स्त्री० इत० । जगद्धात्रीनामकदुर्गापूजाकाल-रूपायां कार्तिकशुक्लनवम्याम् ।

दुर्जन लि० दुष्टो जनो यस्मात् यदाचरणेन साधुरपि डुष्य-ति । खले । दुष्टः जनः प्रा०स० । खले पु० ।

दुर्जर लि० ज-अङ् जर। दुःखेन जरा जोर्यता यस्य । दुःखेन जोर्यति पदार्थे । ज्योतिष्मतोलतायां स्त्री० ।

दुर्जात न० दुष्टं जातम् प्रा० । व्यसने, आपदादौ । इव० । असम्यग्जाते अतुचिते च लि० ।

दुर्णामा स्त्री० दुष्टं निन्दितं नामास्य ङोप् णत्वम् । दीर्घ-कोषिकायाम् (भित्तुक्) ।

दुर्दान्त पु० दुष्टं दानं दमनं यत् । कलहे । दुःखेन दम्यते अ दम-क्त । अशान्ते वस्तुतरे लि० ।

दुर्दिन न० द्यति तमः इति दिनं दुष्टं मेघाच्छादनादिना तमो-नायकतारूपहीनं दिनं प्रा० । मेघाच्छन्ने दिवसे । दुष्टं स्वरूपहीनं दिनं यस्मात् ५ व० । मेघाच्छकारे, वर्षणे च ।

दुर्द्वार पु० डुर्+ध-खल् । नरकगते, ऋषभौषधौ, मन्त्रातके दैत्यभेदे च 'दुर्द्वारं दुर्मुखश्चैवेति' चण्डौ । दुःखेन ससत्तुभि-र्हृदये धार्यते, केनापि न धार्यते वा खल् । विष्णौ । दुःख धार्ये दुर्द्वारं च पदार्थे लि० । [कन्यारेष्टवे च स्त्री० ।

दुर्द्वर्ष लि० दुःखेन धृष्यते । अयोध्ये, अमरध्वे च । नागदमयां दुर्वल लि० दुष्टं बलं यस्य । बलशून्ये, क्षये, अल्पभांसे च ।

दुर्भाग लि० दुष्टं भागं भाग्यं यस्य । अल्पभाग्ये । पतिते ह-न्यायां स्त्रियां स्त्री० ।

दुर्भाग्य न० दुष्टं भाग्यं प्रा० । दुर्दृष्टे पापे । इव० । तद्वति लि० ।

दुर्भिच अय्य० मित्राया अभावः अर्थोभावेऽव्ययीभावः अद-न्तादम् ततोयासप्रत्योर्वा तेन 'दुर्भिचे राष्ट्रविज्ञवे' इति दुर्भिचमलमित्यादि च सिद्धम् । मित्राया अभावे, तदुप-लक्षिते काले अल्पाकाले च ।

दुर्मति लि० दुष्टा मतिर्यस्य । विवेकप्रतिबन्धकपापेन कलुषित बुद्धौ जने, इ० वर्षमध्ये 'भवेद्द्वै मध्यमा दृष्टिर्दुर्मतौ' सप्तप-स्थिते इत्युक्तालक्षणे वर्षभेदे पु० । प्रा०स० । दुष्टायां बुद्धौ ।

दुर्मनस् लि० दुष्ट चिन्तादिना व्याकुलं मनोऽस्य । विम-नस्ते । यतावर्था स्त्री० ।

दुर्मरा स्त्री० दुःखेन धियते ऋ-अच् । दूर्वायाम् ।

दुर्मुख पु० दुष्टं मुखमस्य । अग्ने, वानरे, नागभेदे, दैत्यभेदे च ।

अप्रियवादिनि लि० ।

[कासमर्धचित्ते ।

दुर्मैधस् लि० दुष्टा मेधाऽस्य अमिच् समा० । मन्दबुद्धौ विवे-दुर्योधन पु० दुःखेन युध्यतेऽसौ युध-खलर्धो युच् । धतराङ्-नृपतेर्ज्येष्ठपुत्रे नृपभेदे । दुःखेन योध्ये लि० ।

दुर्लभ पु० दुर्-लभ-खल् । कर्षूरे । डुष्प्राप्ते लि० । 'मानुष्यं दुर्लभं लोके विद्या तत्र सुदुर्लभं'ति पुराणम् । इराल-भायां, श्वेतकण्टकाय्याङ्ग स्त्री० ।

दुर्ललित न० दुष्टं ललितम् इष्टम् लल-ईसेक्त । चन्द्रप्रार्थनादि-रूपे अलम्ब्यविषये आशये । (आवादार) दुक्षेष्टिते च । 'दुष्टं ललितं यस्य । तादृशमयवति (आवदेरे) । दुक्षेष्टे च लि० ।

दुर्व्वं वधे भ्वा० पर० सक०सेट् । दूर्व्वति अदूर्व्वीत् । दूर्त्तः । दुर्व्वर्णं न० दुष्टोऽपि वर्ण्यते रज्ज्वनेऽनेन दुष्टं मलिनं वा वर्णयन्नि शुभ्रतापादनेन रूपान्तरं करोति । रज्ज्वे, शल बालुके च । दुष्टवर्णवति मलिने लि० ।

दुर्वासस् लि० दुष्टं वासोऽस्य । मलिनवस्त्रे । अत्रिपुत्रे शङ्करा-शजाते सनिभेदे पु० । [विधिमि'ति नैपधम् खले सूखे च दुर्विध लि० दुष्टा विधा यस्य । दरिद्रे 'विदधाते रुचिगर्व्वदु-दुर्हृद् लि० दुष्टं हृदयं यस्य शत्रावर्णे नित्यं हृदादेशः । यत्नौ । दुष्टचित्ते लि० अत्र दुर्हृदयोऽपि ।

दुल उत्क्षेपे घुरा० उभ० सक० सेट् । दोलयति-ते अदुलत् । दुलि(ली) स्त्री० दुल-इन् नि० गिलुक् वा ङीप् । क्रम-धाम् । सनिभेदे पु० ।

दुश्चर्मन् पु० दुष्टं चर्म यस्य । अग्राहतभेदे 'दुश्चर्मो शुक्-तली स्यात्' इति स्मृत्युक्ते महापातकजचिह्नवति ।

दुश्चरवन पु० दुःखेन चरवं पतनं यस्य, दुष्टः क्रुद्धश्च श्वनो सनिरस्य वा । इन्द्रे, सहि चरवनेन कदाचित् क्रोधात् ख-पदात् पातितः ।

दुष्प वैकते दिवाभर० अय्य० अनिट् । डुष्यति अदुषत् अदुक्षत् । दुष्कर न० दुःखेन कोर्यते कृ-खल् । आकाशे । कृ-खल् । दुःखेन कार्ये लि० ।

दुष्कर्म्मन् न० दुष्टं कर्म प्रा०स० । पापे । इव० । तद्वति लि० ।

दुष्कृत न० दुष्टं कृतं कतिः । पापे । 'सकृतं दुष्कृतं लोके गच्छ-नामनुगच्छती'ति क्तिन् दुष्कृतिरप्यत्र । इव० । तद्वति लि० । दुष्ट लि० दुष-क्त । दुर्व्वे, अधमे, दुर्ज्जने, दोषयुक्ते च । (कुह) कुष्ठे पु० । पुञ्चल्याम् स्त्री० । [स्थाने च ।

दुष्टु अय्य० डुर्+स्था-कु यत्वम् । निन्दायां, निरुपतायां, दुः-

दुष्प्रात पु० दुष्टानि पलाय्यस्य । चोरनामगम द्रव्ये ।

दुष्प्रधर्षणी स्त्री० दुःखेन प्रधृष्यते कर्मणि लुट् । वार्त्ताक्याम्

दुष्प्रवेशा स्त्री० दुःखेन प्रवेशो यत् । कन्यारीदृष्टे । [प्रती ।
दु(ष्य)ष्णन्त पु० चन्द्रवंशीये राजभेदे भरतराजपितरि यजुन्मला-
दुह दोहे अदा० उभ० द्विक० अनिट् । दोषि दुग्धे ।
अधुक्त अधुक्त अदुग्ध ।

दुह बधे स्वा० पर० सक० सेट् । दोहति अदुहन्-अदोहीत् ।
दुहितुःपति पु० इत० अलुक् स० । जामातरि ।

दुहित स्त्री० दुह-दृच् गुणाभावः इट् च नि० । सुतायाम्
दू खेदे दिवा० आत्म० अक० सेट् । दूयते अदविष्ट । दूनः ।

दूत पु० दु-क्त दीर्घश्च । सन्देशहरे वात्ताहरे ।

दूति(तो) स्त्री० दू-क्तिच् वा ङीष् । स्त्रीपुंसयोः सन्देशहरि-
कायां स्त्रियाम् । 'रतिदूतिपदे निवेशिते'ति कुमारः ।

दूत्य न० दूतस्य दूत्या वा भावः कर्म वा यत् । दूतकर्म्मणि
दूतस्वभावे च । [दूने रसने सितापीति नैपधम् ।

दून वि० दू-क्त । अध्वगत्यादिना आन्ते, सन्तप्ते च 'पित्तेन
दूर वि० दुःखेनेयते प्राप्यते दुर-इण्-रक् इणो लोपश्च ।

विप्रकष्टे अगोचरे च ।

दूरदर्शन पु० दूरात् पश्यति दृश-युच् । गृध्रे ।

दूरदर्शिन् पु० दूरात् कार्योत्पत्तेः प्राक् पश्यति दृश-णिनि ।
पण्डिते । दूरात् दर्शके वि० ।

दूरमूल पु० दूरपर्यान्तं मूलमस्य । सञ्ज्ञादृष्टे (सज्ज) ।

दूर्वा स्त्री० दुर्व-हिंसायां अ । खनामख्याते घासभेदे ।

दूर्वाकाण्डे न० दूर्वाणां समूहः काण्डश्च । दूर्वासमूहे ।
दूर्वाष्टमी स्त्री० भाद्रपदाष्टम्यां तद्दिने दूर्वाया देवार्चनस्य

सूतौ विधानान्तर्गतम् । दूर्वाप्यत्र 'आवणी दीर्गनवमी

दूर्वा चैव कृताशनीति सूतौ तत्पार्थे दूर्वाशब्दप्रयोगात् ।

दूषण पु० रावणस्य मातृद्वन्द्वे राक्षसभेदे । दूष-णिच्-ल्युट् ।

दोषदाने न० । [नेत्रमले (पिचुटि)

दूषिका स्त्री० दूषयति नेत्रं क्लिन्नं करोति दुष-णिच्-ल्युट् ।

दूषित वि० दुष-णिच्-क्त । अभिशस्ते, निन्दिते, दत्तदोषे च

दूष्य न० दुष-णिच्-य । वस्त्रनिर्मिते गृहे । दूषणीये वि०

'दूष्यं वचोमम पुनर्निपुणं विभाव्येति शिरोमणिः । कचायां

गजसभ्यवन्धनरज्ज्वाञ्च स्त्री० ।

दृ बधे स्वा० पर० सक० अनिट् । दृष्टोति अदार्पित् ।

दृ आदरे तदा० आ० सक० अनिट् आलु-पूर्वः । आद्रियते आदृत

दृक्प्रसाद स्त्री० दृश्यं प्रसादयति प्र-सद-णिच्-अच् । कुल-
स्थायां तदङ्गनेन हि दृशः प्रसादो भवति ।

दृढ न० दृह-क्त नि० इडभावः । लौहे रूपककाव्यभेदे, अति-

गमे, नितान्ते च । तद्वति, स्थूले, प्रगाढे, बलवति, शक्ते,

कठिने च वि० ।

[युक्ते दृढभेदे

दृढकाण्टक पु० दृढः कण्टकोऽस्य । (धलाआकड़ा) जुद्धकाण्टक
दृढकाण्ड पु० दृढः कठिनः काण्डः स्तम्भोऽस्य । वंशदृष्टे
दोर्धरोहितके न० ।

दृढचुरा स्त्री० दृढं चुरमिवायं यस्याः । वल्लजायाम् तृणभेदे
दृढग्रन्थि पु० दृढो ग्रन्थिः पर्वाय । वंशे ।

दृढदण पु० दृढं कठिनं तृणं कर्म० । सञ्ज्ञादृष्टे । वल्लजायां स्त्री०
दृढनीर पु० कालेन दृढतां प्राप्तं नीरं यस्य । नारिकेले

तस्य जलेनैव हि क्रमशः तन्मस्यसमव्यते ।

दृढपत्र पु० दृढं पत्रं यस्य । वंशे । वल्लजायां स्त्री० गौरा०
ङीष् । [दृढभेदे ।

दृढपादा स्त्री० दृढः पादो मूलमस्या ङीष् । (भुइ आमला)

दृढप्ररोह पु० दृढः प्ररोहः अङ्कुरोऽस्य । लच्छदृष्टे ।

दृढफल पु० दृढानि फलानि यस्य । नारिकेले । [श्यामायाम्

दृढवन्धिनी स्त्री० दृढं वन्नाति यद्वाति स्वाश्रयं णिनि ।

दृढभूमि वि० दृढा भूमिरस्य । योगविशेषेण संस्कृतान्तःकरणे
विषयसुखरागादिना चालयितुमशक्ये चित्ते ।

दृढसृष्टि पु० दृढा सृष्टिः यत्, यस्मात् वा । खङ्गे तद्धारणे
हि सृष्टेर्दृढता । दृढा अग्निशिला सृष्टि, यस्य । कपणे ।

स हि धनादिकं सृष्टौ निधाय अदित्तया दृढतरं वन्नाति ।

दृढमूल पु० दृढं मूलमस्य । सञ्ज्ञादृष्टे, नारिकेले च ।

दृढवल्कल पु० दृढं वल्कलमस्य । पूगदृष्टे । अम्बुजायां स्त्री०
तत्र दृढत्वचापि ।

दृढबीज पु० दृढं बीजमस्य । बदरे, चक्रमर्द्वे, वरुणे च ।

दृढव्रत वि० दृढं व्रतं नियमोऽस्य । आफलोदयं प्रारम्भकार्या
त्यागिनि । [संहते

दृढसन्धि वि० दृढः सन्धिः सन्धानं यस्य । निष्क्रियतया

दृढसूतिका स्त्री० दृढं सूतं यस्याः स्वार्थे कन् अत इत्यम् ।
सूर्वालतायाम् ।

दृढस्तम्भ पु० दृढः स्तम्भोऽस्य । जीरिकादृष्टे ।

दृता स्त्री० द्रियते दृ-क्त । जीरके ।

दृति पु० दृ-क्तिच् । चर्मनिर्मितोदकपात्रे, चर्मनोदनचर्म-
यन्त्रे (भिस्त्रि) मत्स्यभेदे च ।

दृतिहर पु० दृति चर्मपात्रं हरति इन् । कुङ्कुरे ।

दृन्फ क्लेशे त० पर० अक० सेट् । दृफति दृम्फति अदृम्फोत् ।

दृन्भू पु० दृभ-ज नि० । नट्ये, वज्जे, सूर्ये, सर्पे, चक्रे च

दृप वाधने तु पर० सक० सेट् । दृपति अदर्पित् ।

दृप सन्दीपने वा चुरा० उभ० पक्षे आ० पर० सक० सेट् । दर्प-

यतिते दर्पति । अदीदृष्टत् त अददर्पत् त अदर्पीत् ।
 दृष्ट हर्षे गर्वे च दिवापरं अक० सेट् । दृष्टति अदृष्टत् अदर्पीत्
 दर्पित्वा दृष्टा । दृष्टः । [चरान्] इति रामकवचम् ।
 दृष्ट त्रि० दृष्ट-क्त । गर्हिते 'वरदृष्टान् जवानैव रावणादिनिशा
 दृष्ट क्लेशे त० स० पर० अक० सेट् । दृष्टति अदर्पीत् ।
 दृष्ट त्रि० दृष्ट-क्त । ग्रथिते, भीते च ।
 दृष्ट ग्रथने वा चुरा० उभ० पक्षे त० पर० सक० सेट् । दर्भयति
 ते दृष्टति अदीदृष्टत् त अददर्भत् त अदर्भीत् ।
 दृष्ट भये वा चुरा० उभ० पक्षे आ० पर० अक० सेट् । दर्भयति-
 ते दर्भति । अदीदृष्टत् अददर्भत् त । अदर्भीत् ।
 दृष्ट राशीकरणे चुरा० उभ० सक० सेट् । दृष्टयति ते अद-
 दृष्टत्-त । [अद्राक्षीत् ।
 दृष्ट चाक्षुषज्ञाने आ० पर० सक० अनिट् । पश्यति अदर्शत्-
 दृष्ट(शा) स्त्री० दृष्ट-सम्भ० भावे क्तिप् वा टाप् । दर्शने ज्ञाने ।
 करणे क्तिप् । नेत्रे, हितसंख्यायाञ्च । कर्त्तरि क्तिप् ।
 साक्षिणि, द्रष्टरि ज्ञातरि च त्रि० ।
 दृष्ट(घ) स्त्री० दृ-विदारे अदि सक् (यक्) वा ह्रस्वः । पापाये
 निम्ने पश्यशिलायाञ्च (शिल) । [दृष्टद्वयो रिति मनुः ।
 दृष्ट(घ) द्विती स्त्री० दृष्ट+मत्तप् मस्य वः । नदीभेदे 'सरस्वती
 दृष्ट न० दृष्ट-क्त । स्तरचक्रभये । वीक्षिते, लौकिके च त्रि० ।
 दृष्टरजस् स्त्री० दृष्टं रजो यया । प्रौढायां स्त्रियाम् ।
 दृष्टान्तं पु० दृष्टोऽन्तो नामोऽवसानं परिच्छेदश्च यस्मिन् ।
 मरणे, शास्त्रे, प्रतिपाद्यप्रतिपादकयोः बुद्धिसाम्यविषयरूपे
 उदाहरणे, यथा यो धूमवान् स बह्निमान् यथा पाकस्या-
 नमित्यादौ धूमवह्निमन्त्रयोर्व्याप्तौ पाकस्यानुसदाहरणम्
 अलङ्कारोक्ते अर्थालङ्कारभेदे च ।
 दृष्टि स्त्री० दृष्ट-भावे क्तिन् । दर्शने, बुद्धौ च । करणे क्तिन् ।
 नेत्रे, हितसंख्यायां 'चक्षुर्लज्जमनोदृष्टिश्चिद्युक्ता रूपभा-
 सिका दृष्टिरित्युच्यते' इत्युक्तायां मनोदृष्टौ च ।
 दृष्टिविघ्नं पु० दृष्टौ विघ्नं यस्य । सर्पभेदे ।
 दृष्ट दृष्टौ आ० पर० अक० सेट् । दर्शति अदर्शीत् अर्यामदिव
 तत्त इहति अदंहीत् । [दरयति ।
 दृष्ट भये आ० पर० सक० सेट् षटा० । दरति अदारीत् विष्णु-
 ह विदारे दिवा० क्त्वा० च घा० पर० सक० सेट् । दीर्यति
 दृष्टाति । अदारीत् ।
 दृष्ट भये क्त्वा० घा० पर० अक० सेट् । दृष्टाति अदारीत् ।
 दे पालने आ० आत्म सक० अनिट् । दयते अदास्व ।
 देव क्रोडने आ० आत्म० अक० सेट् । देवते अदेविट् ।

देव पु० दिव-पवाद्यच् । अमरे । द्योतनात्मके आत्मनि 'दीव्यति
 क्रोडते यस्माद्राचते द्योतते दिवि । तस्माद्देव इति प्रोक्तः
 सूयते सर्वदैवैरित्युक्ते परमेश्वरे ब्राह्मणस्योपाधौ च ।
 इन्द्रिये न० । पूज्ये त्रि० । नाश्चोक्तौ राजनि पु० ।
 देवक पु० श्रीकृष्ण मातामहे देवक्याः पितरि नृपभेदे ।
 दे(दै)वकी स्त्री० देवकस्य नृपतेः आत्मजा पुंयोगे केकयीति
 वदन्तीप् । श्रीकृष्णस्य मातरि वसुदेवस्य भार्यायाम् ।
 अपत्यार्थेऽण् दैवकीति तत्रैव । सुतादयोऽप्यत्र ।
 दे(दै)वकीनन्दन पु० इत० श्रीकृष्णे वसुदेवामजे दे(दै)वकी-
 देवकुसुम न० देवानां प्रियं योग्यं वा कुसुमम् शाकं । लवङ्गे
 देवखात न० देवेन खातं खन-क्त । अकृत्रिमे जलाशये ।
 ७१० देवसमीपस्थे खाते च ।
 देवखातविल न० देवेन खातं विदारितं विलम् । गुहायाम्
 देवगायनं पु० इत० । गन्धर्वम् ।
 देवगिरि पु० देवानां प्रियः गिरिः । पर्वतभेदे ।
 देवगुरु पु० इत० । दृष्टस्तौ । यष्टिके हारे ।
 देवच्छन्द पु० देवैश्चन्द्यते प्रार्थ्यते छन्द-कर्माणि षञ् । यत
 देवजग्धक न० देवैरुद्यते अ अद-क्त जग्धदेशः स्वार्थे कन् ।
 कतृष्णे, गन्धर्वाण्ये च । [चन्द्रेण पञ्चसु दृष्टेयु ।
 देवतरु पु० इत० । मन्दारपारिजातसन्तानकल्पदृष्टहरि
 देवता स्त्री० देव+स्वार्थे तल् 'कचित् स्वार्थिका अपि प्रत्ययाः'
 प्रकृतितो लिङ्गवचनान्यतिवर्त्तन्ते, इति भाष्योक्तेः स्त्रीत्वम् ।
 इन्द्रादौ घुरे । [दृष्टभेदे, अग्नौ, राहौ, मेघे च ।
 देवताड पु० देवमिन्द्रियं ताडयति ताड-अण् । [देताड] ।
 देवदण्डा स्त्री० देवमिन्द्रियं दण्डयति दण्ड-अच् । नागवलायाम्
 देवदत्तं पु० देवा एनं देयास्तुः आशिषि क्तच् । देवार्पिते तन्ना-
 मके जने, अर्जुनगृहे 'देवदत्तं धनञ्जय' इति गीता
 जृम्भाणकरे वायौ च । देवाय दत्तः । देवोद्देशेन त्यक्ते त्रि० ।
 देवदारु न० देवानां प्रियं दारु यस्य तत्काष्ठचन्दनस्य देव-
 प्रियत्वात् । खनामख्याते दृष्टे अयं पुमानप्यत्र अयं पुरः
 पश्यसि देवदारुमिति रघुः । [वीजपूरके, वेष्टायाञ्च ।
 देवदासी स्त्री० देवमिन्द्रियं दास्यति दास-बधे अण् । वन-
 देवदीप पु० देवेषु इन्द्रियेषु दीप इव रूपप्रकाशत्वात् । लोचने
 देवदुन्दुभि पु० देवानां दुन्दुभिरिव हर्षप्रदत्वात् । रक्ततल-
 साम् । इत० देवदकायाम् ।
 देवदूती स्त्री० देवाणि इन्द्रियाणि दूयन्ते शिद्यन्तेऽनया दू-
 क्तिच् ङीप् । वनवीजपूरके ।
 देवदेव पु० देवेषु मध्ये दीव्यति दिव-अच् । महादेवे ।

देवधान्य न० देवानां योग्यं धान्यम् । (देधान) धान्यभेदे ।
 देवन पु० दीव्यत्वेन दिव-करणे ल्युट् । भाषके । भावे ल्युट् ।
 म्रीडायां, दीप्तौ, व्यवहारे, जिगीषायां, स्तुतौ च न० ।
 दीव्यत्वाधारे ल्युट् । लीलोद्याने, पद्मे च ।
 देवनदी स्त्री० इत० । गङ्गायाम् 'असंवाधा देवनदी'ति महाभा०
 देवनिर्मितां स्त्री० देवैः निर्मिता । गुडूच्याम् ।
 देवपथ पु० देवैरर्च्यरादिभिरातिवाहिकैरुपलक्षितः पन्थाः अच-
 समा० उत्तरमार्गः । देवानां पन्थाः । छायापथे (यमनाला)
 देवपुरोधस् पु० इत० । बृहस्पतिः ।
 देवप्रिय पु० इत० । पीतशङ्कराजे । वकपुष्पे न० ।
 देववला स्त्री० देवानामिन्द्रियाणां बलं यस्याः पूब० । रुह-
 देवीलतायाम् ।
 देव(प्र)लम्भ पु० इत० । पुद्गागृह्ये ।
 देवभवन न० देवानां भवनमिव । अश्वत्थहृत्वे । इत० । स्वर्गे
 देवभूय न० देवस्य भावः भू-क्यप् । देवत्वे देवसायुज्ये ।
 देवमणि पु० देवेषु मणिरिव प्रकाशकत्वात् । शिवे, अश्वस्य
 कण्ठस्य रोमावर्त्ते, कौस्तुभमणौ, महाश्वेतायाञ्च ।
 देवमातृक त्रि० देवः पर्जन्यरूपीन्द्रः सातेव पालकोऽस्य ।
 दृष्टिजलसम्पद्ब्रह्मोहिपालिते देशे ।
 देवयान न० इत० । देवरथे देवैरुपलक्षितं यानं मार्गः । अर्चि-
 रादिमार्गे शुक्लाचर्यकन्यायां स्त्री० डीप् । [देवांशभूते ।
 देवयोजि पु० देवा एव योजिः कारणमस्य । विद्याधरादौ
 देवर पु० देव-अर । पत्युः कनिष्ठभ्रातरि ।
 देवरथ पु० इत० । देवानां नभोगमनसाधने विमानादौ याने ।
 देवराज पु० देवानां राजा दत्त सना० । इन्द्रे देवाधिपादयोष्यत्
 देवरान्ते पु० देवा एनं रायासुः कृत्वा । अभिमन्युसुते परोक्षिद्रुपे
 देवर्षि पु० वेद ब्रह्मा ऋषिः देव एव सन् ब्रह्मर्षिः । नारदादिष्वनौ
 देवल पु० सुनिभेदे व्यासशिष्ये धौम्यस्य ज्येष्ठभ्रातरि, देवान्
 जोषिकार्थं ताति ला-क । देवोपजोषिनि । स्वार्थं कन् अत्वेव
 'देवकोपोपजोषी ज नाम्ना देवलको भवे'दित्युक्ते विभे ।
 देवलता स्त्री० दीव्यति प्रकाशते देवा कर्म० । नवमल्लिकायाम्
 देवलोक पु० इत० । स्वर्गे । देवस्य ईश्वरस्य सम्पद्रूपोलोकः ।
 'भूर्लोकोऽथ भुवर्लोकः स्वर्लोकोऽथ महर्जनः । तपः सत्यञ्च
 सप्रैते देवलोकः प्रकीर्त्तित' इत्युक्तेषु भूरादिषु सप्तसु लोकेषु
 देववर्द्धकि पु० इत० । विश्वकर्म्मणि । [हृत्लेपु, गुग्गुलौ च ।
 देववृक्ष पु० दीव्यति देवः कर्म० । सप्तपर्णवृक्षे, ६३० मन्दारादि
 देवव्रत पु० देवम् इन्द्रियसंयमनं व्रतमस्य । भीष्मे । [धीने च
 देवसात अय्य० देवेभ्यो देयं तदधीनं साति वा देवेभ्योदेये, तद-

देवसायुज्य न० युनक्ति युज-क सह युजेन सायुजः तस्य भावः
 सायुज्यं देवेन सायुज्यमेकात्मनयोगिता । देवसहयोगे ।
 देवसेना स्त्री० इन्द्रस्य सुतायां महीनाम्नां कार्त्तिकेयपत्न्याम्,
 मातृकाभेदे । इत० । देवानां सेनायाञ्च ।
 देवसेनापति पु० इत० । कार्त्तिकेये । इन्द्रसुते, देवसेनानामीशेच
 देवस्व न० 'यद्धनं यज्ञशैलानां देवस्व' तद्विदुर्बुधा' इत्युक्ते धने
 देववृत्ति स्त्री० सायम्भुवमनोः कन्यायाम् ।
 देवा स्त्री० दिव-अच् । पद्मचारिण्यां लतायाम्, अशनपण्याञ्च ।
 देवागारिक त्रि० देवागारे नियुक्तः ठन् । देवागारे नियुक्ते
 देवाजीव त्रि० देवं देवप्रतिमाद्रव्यमाजीवति जीव-अण् ।
 (पूजारी) देवते । णिनि देवाजीवोत्पत्त्यत् ।
 देवात्मन् पु० देवो विष्णुरात्मा यस्य । अश्वत्ये तस्य विष्णुरूप
 तम् अश्वत्यरूपी भगवानिति मन्वात् सिद्धम् ।
 देवानांप्रिय पु० अलङ्कृ समासः । छागे । मूर्खे त्रि० ।
 देवापि पु० चन्द्रवर्धे ऋषभेदे ।
 देवार्ह न० देवानर्हति अण् । सुरपर्णे । सहदेवीलतायां स्त्री० ।
 देवयोग्यमात्रे त्रि० । [देवायतनमप्यत्र ।
 देवालय पु० देवानामालयः । स्वर्गे, देवप्रतिमादीनां गृहे च
 देवावास पु० इत० । अश्वत्थहृत्वे ।
 देविका स्त्री० दिव-एवल् । "अर्द्धयोजनविस्तारां पञ्चयोजन-
 मायताम् । एतावद्देविकामाहुः" इत्युक्ते नदीभेदे भुक्तरे च ।
 देवी स्त्री० दीव्यति दिव अण् गौ० डीप् । दुर्गायाम्, मन्वायां,
 प्रकायाञ्च । देवस्य पत्नी डीप् । देवपत्न्यां, नाथोक्तौ कृता
 भिषेकायां राजवनितायां, विप्रस्त्रीणां सुपाधौ च देव्यन्ता
 विप्रयोषित' इत्युक्तेः ।
 देवृ पु० दिव-क् । देवरे स्वामिनः कनिष्ठ भ्रातरि ।
 देवेश न० इत० । महादेवे । तत्पत्न्यां दुर्गायां स्त्री० डीप् ।
 देवेष्ट पु० देवानामिष्टः । गुग्गुलौ । दैत्यभेदजातत्वात् देवप्रिय-
 तमस्य । वनवीजपरके स्त्री० ।
 देवोद्यान न० इत० । देवोद्यानानि वेम्बाजं मिश्रकं सिध्दका-
 रणम् । नन्दनञ्चेति चत्वारोऽप्युक्तेषु चतुर्षु वनेषु ।
 देश पु० दिश-अच् । भूगोलविभागमात्रे कुरुपञ्चलादिषु प्रचि-
 द्भजनपदेषु स्थानमात्रे च ।
 देशरूप न० देशनं देशः प्रशस्तदेशः उचिते समञ्जसे ।
 देशिनी स्त्री० दिशति दिश-करणस्य कर्तृत्वधिवन्त्यायां
 णिनि । तर्ज्ज्यायाम् ।
 देशान्तर न० अन्योदेशः मयूर० । 'वाचो यत्न विवेच्यते
 गिरि वा व्यवधायक । महानद्यन्तरं यत्न तद्देशान्तर-

उच्यते, इत्युक्ते देगभेदे, ज्योतिषोक्ते समेरुलङ्घयोर्मध्य-
रेखावर्त्तिदेशावधिके देशे तदवधिके अन्तरयोजनादौ च ।
देशिक उ० देशेषु प्रसितः ठन् । पथिके । देशोदेशनोपदेश
स्त्व साधु ठन् । गुरौ । [तर्ज्ज्याम् ।

देशिनी स्त्री० दिशति दिश-करणस्य कर्त्तृत्वविचाराणां णिनि ।
देश्य न० दिश-ण्यत् । पूर्वपक्षे । देशमर्हति यत् । देशयोग्ये
ति० । [ज्योतिषोक्ते लग्ने च । मावे घञ् लेपने पु० ।

देह पु० न० दिह-वञ् । स्थूलसूक्ष्मकार्यकारणरूपे शरीरे
देहधारक पु० न० देहं धारयति छ-णिच् खुल् । अस्थि ।
देहभृत् पु० देहं विभर्त्ति भृ-क्तिप् । जीवे ।

देहयात्रा स्त्री० देहो याति गच्छत्यनेन या-करणे इन् न
ङीष् । शरीररक्षासाधने भोजने । इत० । मरणे तदुप-
लक्षिते यमपुरीगमने च ।

देहली(लि) देहं लेपनं ज्ञाति गृह्णाति ला-क गौरा० ङीप् छ०
वा कृत्स्नः । लेपनयोग्यायां द्वारपिण्डकार्या, (दिघाल)
कपाटस्थोदधःकाष्ठखण्डे च ।

देहसार पु० इत० । मज्जनि । [चार्वाके ।

देहात्मवादिन् पु० देहमेव आत्मतया वदति वद-णिनि ।

देहिन् ति० देह+अस्यैष इति । प्राणिनि देहात्माभिन्नानिनि जीवे

दैप धोधने स्था० पर० सक० सेट् पित् । दायति अदासीत् दायत्

दैतेय पु० दितेरपत्यम् दिति-ठक् । असुरे । गय । दैत्योप्यत् ।

दैत्यगुरु पु० इत० । शुक्राचार्ये, दैत्याचार्यादयोप्यत् ।

दैत्यनिस्तूदन पु० दैत्यान् निस्तूदयति हिनस्ति हृद-णिच्
ल्यु । विष्णौ ।

दैत्यमेदज पु० दैत्यानां मेदाज्जायते जन-ङ । गुग्गुली ।

दृथिव्यां । स्त्री० मधुकैटभमेदजातत्वात्तस्यास्तथात्वम् ।

दैत्या स्त्री० दैत्यस्य प्रिया यत् । दैत्यभार्यायाम्, सुराणां,

सरानामगन्धर्व्ये, वरुणोपधौ च ।

दैत्यारि पु० इत० । विष्णौ । [ति० ।

दैन् न० दीनस्य भावः । दीनत्वे । दिने भवं अण् । दिनभवे

दैन्दिन् ति० दिनं दिनं प्रतिदिनम् तत्र भवम् अण् नि० ।

प्रतिदिनभवे ।

दैन्दिन्प्रलय पु० ७त० ब्रह्मणः स्वमानानुसारेण प्रति-

दिनावसाने सर्वलघ्वस्तुनां क्षये । विस्तरो बृहदभिधाने ।

दैन् न० दीनस्य भावः अण् । दीनत्वे, कार्यण्ये च ।

दैव न० देवादागतम्, देवोदेवताऽस्य, देवसेदं वा अण् । भाग्ये

फलोन्मुखे शुभाशुभकर्माणि, 'प्रागजन्मनि कृतं कर्म शुभं

वा यदि वाऽशुभम् । दैवशब्देन निर्दिष्टमिह जन्मनि तद्

बुधैरित्युक्ते पूर्वजन्मार्जिते कर्माणि, दक्षिणहस्ताङ्गुलीना
मपक्षे देवतीर्थे, मन्त्राणामनुष्माहकदेवताज्ञाने, उत्पत्त-
ज्ञाने च । विवाहभेदे, विविधभूतादिसर्गे च पु० । देव-
सम्बन्धिनि आहोमादौ ति० ।

दैवज्ञ पु० दैवं पूर्वजन्मार्जितशुभाशुभं जनानां जन्मलग्नादिनः
जानाति ज्ञा-क इत० । गणके ज्योतिर्विदि । लक्षणादिनः
शुभाशुभज्ञायां स्त्रियां स्त्री० टाप् ।

दैवत पु० न० । देवेषु देवता ततः प्रज्ञाद्यण् । देवे । देवताना
समूहे अण् । देवसमूहे न० ।

दैवतन्त्र ति० दैवस्यैव तन्त्रमायत्तम् । भाग्याधोने ।

दैवपर ति० दैवमेव परं श्रेष्ठं यस्य । दैवसारे यद्विषये ।

दैवप्रश्न पु० 'नक्तं' निर्गत्य यत्किञ्चिच्छुभाशुभकरं वचः । श्रूयते
तद्विदुषीरा दैवप्रश्नमित्युक्ते रात्रौ एकस्मात् आकाशादौ
श्रूयमाणे शुभाशुभसूचके वाक्ये ।

दैवलेखक पु० दैवं लिखति । गणके । [संस्कृतवाण्याञ्च ।

दैववाणी स्त्री० देवस्येयम् अण् कर्म० । आकाशवाण्याम्

दैवसर्ग पु० देवकृतः सत्वगुणकृतः सर्गः । सांख्योक्तभूत-

सर्गमध्ये सात्विकांश्चष्टौ ।

दैवात् अव्य० दैवमतति क्तिप् । हठादित्यर्थे ।

दैविक न० देवोदेवताऽस्य ठक् 'देवानुद्दिश्य यज्ज्वाह्वं' दैविकं
नत् प्रचक्षते' इत्युक्ते देवोद्देश्यके आह्वे । देवसेदं देवादागतं
वा ठक् । देवादागते देवसम्बन्धिनि च ति० ।

दैवी स्त्री० देवस्येयम् अण् । सात्विकप्रकृतौ, 'दैवी सन्पद्विमो-
क्षायैति गीता । देवसम्बन्धिन्याञ्च ।

दैवोदासि पु० दिवोदासस्यापत्यम् अत इज् । प्रतर्हने नृपे ।

दैव्य न० देवेन कृतम् देवानामिदम् वा यज् । भाग्ये ।

देवसम्बन्धिनि ति० ।

दैशिक ति० देशेन निर्दिष्टं देशस्येदं वा ठक् । देशसम्बन्धिनि
न्यायोक्ते देशकृतस्वरूपभेदे विशेषणसम्बन्धे च । स्त्रियां ङीप्

दैष्टिक ति० दिष्टं भागधेयमेव सर्वसाधनमिति यस्य कतिः
ठक् । भाग्याधीनतायादिनि ।

दो छेदे दिवा० पर० सक० च्यतिट् । द्यति अदात् ।

दोःशिशुर न० इत० । स्वप्ने । [गवि स्त्री० ङीप् ।

दोघृ पु० दुह-लट् । वत्से, गोपाले, दोहनकर्त्तरि ति० ।

दोर्दण्ड पु० दोर्दण्ड इव दीर्घत्वात् कार्यसाधकत्वाच्च । बाह्व-
दण्डे । एवं मुजदण्डादयोऽप्यत् ।

दोर्मूल न० इत० । कवे बाह्वमूले । [दीर्घत्वात् दोर्लोत्पत्यत्

दोल पु० डल-भावे ऋन् । श्रीकृष्णस्य दोलनरूपे उत्सवभेदे ।

दोला स्त्री० डल-अच् टाप् अ वा । (डोली) यानभेदे, उद्या
नादौ क्रीडाधिं दोलनयन्त्रे च । स्वार्थे कन् । अत्रार्थे ।

दोलायमानं लि० दोलां दोलनमायते अय-शानच् ।
दोलनं कुर्वति दोलायन्माहृद ।

दोष उ० डष-घञ् । दूषणे पापे च । वातः पित्तः कफश्चेति त्रयो-
दोषाः समासतः इत्युक्तेषु वातादिषु, अलङ्कारोक्ते रसा
द्यपकर्षाभायके दुष्टशब्दादिभेदे न्यायाद्युक्तेषु रागद्वेषभेदेषु च

दोषघ्नाङ्गिन् लि० दोषानेव गृह्णाति न गुणान् यद्-णिनि ।
दोषघ्नाही गुणत्यागी चालनीव हि दुर्जने' इत्युक्ते दुर्जने

दोषघ्नं लि० दोषान् जानाति ज्ञा-क । पण्डिते, वातादि-
दोषघ्ने चिकित्सके च ।

दोषतत्र न० दोषाणां त्रयम् । वातपित्तकफेषु ।

दोषा अय० डष-अच् । रात्रौ ।

दोषाकार उ० दोषा रान्तिं करोति तस्मिन् करः किरणो यस्य
वा । चन्द्रे । दोषाणामाकरः दोषाश्रये उ० । [रिकायाम्

दोषाक्षेशा स्त्री० दोषा रात्रौ क्षिप्यति अच् टाप् । वनवर्षु
दोषैकहृक् लि० दोषेणैव न गुणे एकादृग् यस्य । खले ।

दोस्(षा) उ० दम् करणे डोमि । भुजे, भागुरिमते टापि पत्न्यन्
दोह उ० डह-कर्मणि घञ् । दुग्धे 'संदोहश्चादनेदोहनी'ति

सृतिः । आधारे घञ् । दोहनपात्रे । भावे घञ् । दोहने ।
दोहद् उ० न० द्वयोः गर्भिणीतदपत्ययोर्द्वयमत्र नि० । गर्भे

सुदक्षिणा दोहदक्षचणमिति रघुः । दोहमाकर्षं ददाति
दा-क । (साह) गर्भिण्यभिलाषे लालसायाञ्च । चिह्ने, गर्भे

लक्षणे च न० । उ० औत् । दौहदमप्यत्र ।
दोहदिनी स्त्री० दोहदोस्त्यस्याः इनि । गर्भिण्याम् 'ताञ्च

द्विहृदयां नारीमाहुर्दोहदिनीमित्युक्तेः ।
दोहनी स्त्री० डह्यतेऽत्र आधारे ल्युट् ङीप् । दोहनपात्रे ।

दोहा स्त्री० सात्वाद्यभेदे । [स्मिणि च ।
दौत्य न० दूतस्य भावः कर्म वा घञ् । दूतस्य भावे तत्क-

दौर्भागिनेय उ० दुर्भगया अपत्यम् ढक् इनङनदेशः द्वि
पदद्विः । दुर्भगापत्ने ।

दौर्मनस्य न० दुर्मनसो भावः घञ् । बाह्याभ्यन्तरकारणैर्नमसः ।
दौस्थ्ये, सखीभावे द्रुःखहेतुके चित्तस्यावसादे च ।

दौवारिक उ० द्वारे नियुक्तः ठक् । द्वारपालः । प्रतीहार्थिस्त्री०
दौष्कलेय लि० दुष्कलस्यापत्यम् ढक् । निन्दितकुलजादौ ।

दौहित्य उ० इहितरपत्यम् अण् । इहितः सुते 'दौहित्वं
खङ्गमित्याङ्गरपत्यं इहितस्त्रिलाः । कपिलाया घटश्चैव

दौहित्वमिति चोच्यते इत्युक्तेषु खङ्गादिषु न० ।

द्यावापृथिवी स्त्री० द्वि० व० । द्यौश्च पृथिवी च द्व० द्यावा-
देशः । स्वर्गपृथिव्योर्मिलितयो एवं द्यावाभूम्यादयोऽप्यत्र
द्यावाभूमौ जनयन्निति श्रुतिः ।

द्यु अभिसर्पणे अदा० पर० सक० अनिट् । द्यौति अद्यौपीत् ।
द्यु उ० दिव-किप् ङ० ह्रस्वः । अग्नौ, सूर्ये, अर्कहृत्ते च

आकाशे, दिवसे च न० ।
द्युत दीप्तौ स्वा० आत्म० सक० सेट् । द्योतते अद्युतत् अद्योतिष्ट

द्युति(मी) स्त्री० द्युत-इन् वा ङीप् । कान्तौ, दीप्तौ, शोभायाम्
प्रकाशे च । [द्युमण्यादयोऽप्यत्र ।

द्युपति उ० इत० । सूर्ये अर्कहृत्ते च एवं दिवोमणिरिव
द्युम्न० दिव मनति स्ना-क । घने, बले च ।

द्यूत न० दिव-क्त । (जुया) पाशकक्रीडायाम् अप्राणिकरणक
क्रीडायां, कैतवे च ।

द्यूतकर लि० द्यूतं करोति क्त-ठक् । पाशकादिक्रीडाकारके
(जुयारी) खलु । द्यूतकारकोप्यत्र । किप् । द्यूतकदप्यत्र

द्यूतपूर्णमा स्त्री० द्यूतस्य द्यूताथं पूर्णिमा । आश्विनपौर्ण-
मास्यां कोजागरपौर्णमास्याम् ।

द्यूतप्रतिपद्(दा) स्त्री० चतुर्थ्यर्थे इत० । कार्तिकशुक्लप्रति-
पदि । द्यूतप्रतिपदा नाम तव भाषी महोत्सव' इति सृतिः

द्यूतवृत्ति उ० द्यूतमेव वृत्तिर्जीविका यस्य । सभिके ।
द्यौ तिरस्कारे स्वा० पर० सक० अनिट् । द्यायति अद्यासीत् ।

द्यौ स्त्री० द्यूत-ङी । स्वर्गे, आकाशे च ।
द्योत उ० द्यूत-घञ् । प्रकाशे, आतमे च । [दाद्ये ।

द्रुडिमन् उ० दृढस्य भावः इमनिच् द्रुढादेशः । दृढत्वे
द्रुश(स) न० दृष्यन्त्यनेन स(स्य) अस् च । घनभिन्ने द्रवीभूते दग्नि

द्रुम गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । द्रुमति अद्रुमीत् ।
द्रुम्न उ० 'वराटकानां दशकद्वयं यत सा काकिणी ताश्च

पण्यतस्रः ते षोडश द्रुम्न' इत्युक्ते परिमाणभेदे (काहन) ।
द्रव उ० दु-अप् । रसे पलायने, गतौ, वेगे परीहासे च ।

द्रवज उ० द्रवात् रसात् जायते जन-ङ । शुद्धे । द्रव्यजात-
मात्रे लि० ।

द्रवत्व न० द्रवति स्यन्दते दु-अच् तस्य भावः । न्यायोक्ते
स्यन्दनकारणे पृथिवीजलतेजोहृतौ गुणभेदे ।

द्रवद्रव्य न० द्रवतीति द्रवं कर्म० । दुग्धदधिघृतादौ निष्प-
न्दिनि द्रव्ये । [पर्यायाश्च ।

द्रवन्ती स्त्री० दु-शब्द । नद्याम् । शतमूलिकायां मूषिक-
द्रविड उ० देशभेदे । तद्देशस्ये व० व० ।

द्रविण न० दु-इन् । विन्ने, काक्षने, पराक्रमे, बले च ।

द्रविणनाशन पु० द्रविणं वनं नाशयति नश-णिच् ल्यु ।
शोभाञ्जनदृष्टे ।

द्रव्य न० द्रु-यत् । पित्तले, वित्ते, विलेपनद्रव्ये, भेषजे,
भव्ये, जतनि, विनवे, मद्ये, न्यायोक्तोपुष्टिधियादिषु युष्म
यत्तु नवञ्च । व्याकरणीतो लिङ्गसंख्यान्ययिनि पदार्थे ।
द्रोहं चस्य विकारः तस्येदम् वा यत् । दृक्विकारे तत्स-
स्वन्निन च वि० ।

द्रष्टृ लि० दृ-श-दृच् । विचारकुशले-चेतने, साक्षिणि, द्रष्टा
दृष्टेः कर्त्तरि ल्युक्ते दर्शनकर्त्तरि च ।

द्रा स्वप्ने पलायने अद्रा० अक० अनिट् । द्राति अद्रासीत् ।
द्राक् अव्य० द्रा-क्तु । शीघ्रे भटितोत्थर्थे । [अद्राङ्गीत् ।
द्राच्च काङ्क्षायां स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । द्राङ्गति
द्राच्चा स्त्री० द्राचि-अ नि० नलोपः । दृहीकायान् (किं-
मिच्) 'द्राव्ये । द्रव्यन्ति के'त्वामिति जयदेवः ।

द्राख शोपणे अलमर्थे च स्वा० पर० सक० सेट् । द्राखति अद्रा-
खीत् । णिच् अद्राखत् । [अद्राधीत् । णिच् अद्राधत्
द्राघ व्यापारे गतौ भवे च स्वा० पर० सक० सेट् । द्राघति
द्राघिमन् पु० दीर्घस्य भावः इमनिच् द्राघादेशः । दीर्घत्वे ।
द्राघिष्ठ लि० अतिशयेन दीर्घः इडन् द्राघादेशः । अतिदीर्घे ।
द्वयस्य द्रावीयस् इत्यथ्यत् । स्त्रियां ङीप् ।

द्राड विभेदे स्वा० आ० सक० सेट् । द्राडते अद्राडिष्ट ।
द्रावक पु० द्रु-पुल्ल । चन्द्रकान्तमणौ, जारे पिङ्गे रसभेदे च ।
द्राविडी स्त्री० द्रविडं जाता अण् । सूक्ष्मलायाम् ।
द्राक् जागरे स्वा० आत्म० अक० सेट् । द्राहते अद्राहिष्ट णिच्
अद्राहत् ।

द्रु गतौ स्वा० पर० सक० अनिट् । द्रवति अद्रुवत् त ।
द्रु अनुभावे स्वा० पर० सक० अनिट् । द्रुणीति अद्रुणीत् ।
द्रु पु० द्रवत्युद्धं द्रु-क्तु डु वा । दृष्टे, शाखायाञ्च । गतौ स्त्री० ।
द्रुष्ण पु० द्रु-हन्ति अनेन हन-करणे अण् ह्रस्वः कृतञ्च ।
सहारे, परश्वधे, ब्रह्मणि चतुर्मुखे, भूमिचर्मके च ।
द्रुड मज्जने स्वा० पर० सक० सेट् । द्रोडति अद्रोडीत् ।
द्रुड मज्जने लु० क्तु० पर० सक० सेट् । द्रुडति अद्रुडीत् ।
द्रुण कुटिलीकरणे लु० पर० सक० सेट् । द्रुणति अद्रोणीत् ।
द्रुणस् लि० द्रुवि दीर्घा नासिकास्य नसादेशः शतञ्च । दीर्घ-
नामिके जने । [कच्छ्याम् कर्णनलोकादाञ्च ।

द्रुणी स्त्री० द्रुण-क गौरा० ङीप् । काष्ठान्नु वाहिन्याम्
द्रुत पु० द्रवत्युद्धं द्रु-क्ता । दृष्टे । शीघ्रेषु नृत्यगीतवाद्येषु,
शीघ्रे च न० । शीघ्रतावति, द्रुयोमूते, पलायिते च लि० ।

द्रुपद् पु० चन्द्रवंशे युधिष्ठिरादेः चतुरे नृपभेदे ।

द्रुम पु० द्रुः शाखास्पर्शस्य म । दृष्टे, पारिजाते, कुवरे च ।
द्रुमामय पु० द्रुमस्यामय इव । लाच्याम् । [कर्णिकारे ।
द्रुमोत्पल पु० द्रुमेषु मध्ये उत्पलमिव तदाकारपुष्पस्य ।
द्रुसल्लक पु० द्रुषु सल्लक इव । प्रियाल्लव्ये ।
द्रुह अनिष्टचिन्तने दिवा० पर० वेट् । द्रुहति अद्रुहत् ।
द्रोहिता-द्रोष्ठा-द्रोडा ।

द्रुहिण पु० द्रुह-इतन् किञ्च । जगत्स्रष्टरि चतुर्मुखे ।
द्रु वधे गतौ च स्वा० क्त्वा० च । उ० सक० सेट् । द्रुणीति द्रुणीते द्रुणीति
द्रुणीते अद्रावीत् अद्रविष्ट । [किट् । णिच् अदिष्टेकत्
द्रेक स्तने उत्साहे च स्वा० आत्म० अक० सेट् । द्रेकते अद्रे-
द्रै स्वप्ने स्वा० पर० अक० अनिट् । द्रायति अद्रासीत् ।
द्रोण पु० द्रुण-अच्, द्रु-न वा । भारतप्रसिद्धे स्नानस्थाने योद्ध-
भेदे । द्रोणनाके, (डाढवाक) दृष्टिके, भेवभेदे (घलघचिया)
दृष्टभेदे आङ्ककतृष्टयस्य परिमाणे जलाशयभेदे च
तडागशब्दे लवणं द्रष्टव्यम् ।

द्रोणकाक पु० कर्म० । काकभेदे (डाढकाक) । [राक्षायाम् ।
द्रोणगन्धिका स्त्री० द्रोणपुष्पस्यैव गन्धो यस्याः स्वार्थे कन् ।
द्रोणि (णी) स्त्री० द्रुण-इन् वा ङीप् । जलाद्याधारे पात्रभेदे,
नदीभेदे, शैलजनामगन्धद्रव्ये, काष्ठानुवाहिन्याम् ।

द्रोणीदल पु० द्रोणीव दलमस्य । केतकीदृष्टे ।
द्रोह पु० द्रुह-घञ् । अनिष्टचिन्तने ।
द्रोहचिन्तन न० द्रोह एव चिन्तनम् । परानिष्टचिन्तने ।
द्रौणायन पु० द्रोणस्यापत्यं फक् । अश्वत्थाम्नि ।
द्रौणिक लि० द्रोणं खल्विन् समवेशयति पचति वा ठक् ।
द्रोणमितधान्यवपनयोग्ये चेत्ये द्रोणपचनयोग्ये पात्रे च ।

द्रौपदी स्त्री० द्रुपदस्यापत्यम् स्त्री अण् । द्रुपदराजात्मजायाम्
द्वन्द्व पु० द्वौ द्वौ सहाभिव्यक्तौ 'द्वन्' रहस्यमन्यादेत्यादिना नि० ।
व्याकरणीतो उभयपदार्थे प्रधाने समासभेदे । 'लुत्तिपासि
गोकमोहौ रागद्वेभौ तद्वै च । कामक्रोधप्रभृतयो द्वन्द्व-
गत्वेन वर्णिता इत्युक्ते परस्परविरुद्धे, शोकाशोकादौ,
वीतोष्णादौ, रक्षसे, कलहे, युद्धे, मिथुने, दुर्गे च ।

द्वन्द्वचर पु० द्वन्द्वभूय चरति चर-पचाद्यच् । चक्रवाके
द्वय न० द्वाववयवस्य द्वावयवं चाहि-अयट् । हित्यसंख्यायां
न० स्त्री० ङीप् 'अतद्वयवित्यत्र'ति नै० । 'सनद्वयं चार
तये'ति कु० हित्यसंख्यान्विते लि० द्वयं गतं सम्प्रतीति कु०
स्त्रियां ङीप् । [स्या कर्त्तरि-क्त । द्वाः (द्वा)स्मिन्नोऽथ्यत्
द्वाः (द्वा)स्य पु० द्वारि तिष्ठति स्या-क वा विस्मरणोपः । द्वारपात्रे

द्वाचत्वारिंशत् स्त्री० अधिका चत्वारिंशत् द्वौ च चत्वारिंशच्च
वा आत्वम् । (वेयातिश) संख्याभेदे द्वाविंशदादयोप्यत्र ।

द्वादश लि० द्वादशानां पूरणः उट् । येन द्वादशसंख्या पूर्यते
तस्मिन् । [संख्याभेदे हिराष्टता दश विंशतिसंख्यायाम्

द्वादशन् पु० द्वौ च दश च अधिका वा दश आत्वम् (वारो)
द्वादशकर पु० द्वादश करा हस्ता अस्य । कार्त्तिकेये दृष्ट-

स्तौ च द्वादशहस्तादयोप्यत्र । [द्वादशलोचनादयोप्यत्र ।
द्वादशनेत्र पु० द्वादश नेत्राण्यस्य । षडानने कार्त्तिकेये ।

द्वादशाङ्गुल पु० द्वादश अङ्गुलयः प्रमाणमस्य तद्विधाय द्विगुः
तद्वितस्य लुकि अच् समा० । वितस्तिप्रमाणे । [च ।

द्वादशात्मन् पु० द्वादश आत्मानो मूर्त्योऽस्य । स्वर्ये, अर्कदृष्टे
द्वादशायुस् पु० द्वादश वर्षमायुर्यस्य । कुकुरे ।

द्वापर पु० द्वौ परौ प्रकारौ विषयौ वा यस्य पु० आत्वम् । संशये
सत्यतेतानन्तरे युगभेदे । द्वाङ्गसंख्यान्वितपाशकपार्श्वे च ।

द्वापराय पु० पाशकस्य द्वाङ्गसंख्यान्वितं पार्श्वं द्वापरं तस्य अयः
उत्तानतया पतनम् । द्यूतभेदे द्वाङ्गान्वितपार्श्वस्योत्तान-

तया पतने । [गौतमे सुनौ च ।
द्वासुष्यायण पु० द्वयोरस्योरपत्यम् । नि० । द्वयोः पुत्रे ।

द्वा स्त्री० द्व-वरणे णिच्-विच् । गृहादि निर्गमनस्थाने,
प्रतीहारे, उपाये, सुखे च । [उपाये, सुखे च

द्वार न० द्व-णिच् अच् । गृहादि निर्गमनस्थाने, प्रतीहारे,
द्वारका स्त्री० द्वारेण प्रयुक्तद्वारेण कायति कै-क । सप्तद्वारत्रि-

कृष्टे तीर्थभेदे द्वारवत्यादयोऽप्यत्र ।
द्वारकेश पु० इत० श्रीकृष्णे । [एतुल् च । एतावद्युक्तार्थे ।

द्वारप लि० द्वारं पाति रक्षति पा-क । द्वारपाले । पाल-अण्,
द्वारयन्त न० इत० । तालके । (ताला) (कुलुप) ख्याते पदार्थे

द्वारावती स्त्री० द्वाराणि मोक्षोपायाः सन्त्यस्याम् महत् पूर्वं
दीर्घः । तीर्थभेदे पुरी द्वारावती चैव सप्तैता इति उपाणम्

द्वार+अस्यर्थे ठनि । द्वारिकाप्यत्र ।
द्वारिन् लि० द्वारं पालयन्ते नास्यस्य इति । द्वारपाले ।

द्वाविंशति स्त्री० अधिकाविंशतिः द्वौ च विंशतिश्च आत्वम् ।
(वादस) संख्याभेदे ।

द्वि लि० द्वि-व० । द्व-ङ । द्वित्वसंख्यान्विते ।
द्विक पु० द्वौ कौ काकारौ यत्र । काके, कोके, अवयवम् कन्

द्वित्वसंख्यायाम् तद्वति च न० । एकं द्विकं लिङ्गैवेति
कारिका ।

द्विककुट् पु० द्वे ककुटे यस्य अन्यलोपः । उट्टे ।
द्विगु पु० व्याकरणोक्ते समासभेदे । इव० । गोद्वयस्याग्निनि लि०

द्विगुण लि० द्वाभ्यां युज्यते युग्म-पञ्चये क । द्वाभ्यां युज्यते
द्विगुणाकृत लि० द्विगुणं कृत्वा कृष्टम् डाच्+क-क्त । द्वि-

वारकृष्टे चेत्ये ।
द्विज पु० द्विर्जायते जन उट्टौ सङ्ख्याया वारार्थत्वम् । ब्राह्मणे
ब्राह्मणादिवर्णत्वये, 'जन्मना जायते मूर्धः संस्कारैर्द्विज

उच्यते' इति स्मृतिः । दन्ते, अण्डजे विद्वाद्गौ, तन्मुखे च
द्विजकुत्सित पु० इत० । श्लेषातकचचे तत्फलस्य द्विजाना-

समम्यत्वात् तन्नित्यत्वम् ।
द्विजदेव पु० द्विजेषु देवद्वय । ब्राह्मणे, ऋषौ च ।

द्विजन्मन् पु० द्वे जन्मनी यस्य । ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यरूपवर्ण
त्वये, 'मातरप्रेऽधिजननं द्वितीयं मौञ्जीबन्धने, इति स्मृतिः

दन्ते, अण्डजे च ।
द्विजवन्तु पु० द्विजौ वन्तुर्द्वयस्तौ तद्वत्त्वात् । स्वकार्य-

रहितेषु जन्ममात्रोपजीविषु अधमेषु ब्राह्मणक्षत्रियवैश्येषु
द्विजराज पु० इत० टच् समा० । चन्द्रे, अनन्ते, गरुडे च ।

द्विजवर पु० द्विजेषु वरः । विभे । द्विजवर्त्यद्विजोत्तमदयोप्यत्र
द्विजशप्त पु० इव० । राजमासे (वरवटी) । [कागन्धर्व्ये च ।

द्विजा स्त्री० द्विर्जायते जन-ङ टाप् । पालङ्गां भाग्यां, रेणु-
द्विजाति पु० द्वे जातौ जन्मनी यस्य । 'ब्राह्मणः क्षत्रियोवैश्य-

स्त्रयोवर्णा द्विजातय' इति मनुक्ते वर्णत्वये 'मातरप्रेऽधिज-
ननं द्वितीयं मौञ्जीबन्धने' इत्युक्ते स्तेषां तथात्वम् ।

द्विजिह्व पु० द्वे जिह्वे यस्य । सर्पे । खले, चौरै, दुःसाधे च लि०
द्वितय लि० द्वाववयवावस्य द्वावयवं वा द्वि-तयप् । द्वित्वसंख्या-

न्विते 'यदि वायौ द्वितयेऽपि तेऽचला' इति भारविः
स्त्रियां ङीप् । द्वित्वसंख्यायाञ्च न० ।

द्वितीय लि० द्वयोः पूरणः तीय । द्वयोः पूरणे । पन्द्रस्य
द्वितीयकलाक्रियारूपे तिथौ स्त्री० भागार्थेऽण् । द्वितीये

भागे । [रकृष्टे चेत्ये ।
द्वितीयाकृत लि० द्वितीयं कृत्वा कृष्टम् डाच्+क-क्त । द्विवा

द्विदत् लि० द्वौ दन्तावस्य वयसि दन्तस्य दन्तादेशः । द्विदन्तो-
पलक्षितवयस्यो ह्यपदौ स्त्रियां ङीप् ।

द्विदैव पु० द्वौ देवावस्य अण् उत्तरपदद्वयः । त्विशाखानक्षत्रे
तस्याः शक्राग्निदेवतात्वात् तथात्वम् ।

द्विधा अव्य० द्विप्रकारम् द्वि-भाच् । द्विप्रकारे ।
द्विधालेख्य पु० द्विधा लेखां रेखासर्हति यत् । हिन्नाल-

द्व्ये । द्विप्रकारलेखनीये लि० ।
द्विप पु० द्वाभ्यां सप्तशृङ्गाभ्यां पिबति पा-क । हस्तिनि ।
द्विपद् पु० द्वे पदे यस्य । मनुष्ये, देवे, पक्षिणि, राक्षसे, च

‘मिथुनतलापटकयाद्विपदाख्या चापपूर्वभागश्चेति’ ज्योतिषोक्ते राशिभेदे च ।

द्विपदा स्त्री० द्वौ पादावस्था पादस्थान्यलोपः टाप् भवतात्पदादेशः । ऋग्विंशे । छन्दोभेदे ङीप् द्विपदी ।

द्विपर्णी स्त्री० द्वे द्वे पर्णे प्रतिपर्णमस्याः ङीप् । वनकोल्यां शालपर्ण्यां, पृथ्विपर्ण्याञ्च । पर्णद्वययुक्ते लि० । स्त्रियां टाप् । [जरासन्धे च ।

द्विमातृक पु० द्वे मातरावस्थ । दुर्गाचासृखापालिते गणेशे, द्विमुख पु० द्वे मुखे यस्य । राजसर्पे । सुखद्वयवति लि० ।

जलोकायां स्त्री० ङीप् । एवं द्विर्द्वौद्वयोऽप्यत्र असुरमेरे च । द्विरद पु० द्वौ रदौ यस्य । हस्तिनि ।

द्विरागमन न० द्विरावृत्तमागमनम् शाक० । ‘वृत्ते पाणिग्रहे गेहात् पितुः पतिगृहं प्रति । पुनरागमनं यत् स्यात्तत् द्विरागमनं विदुः’ रित्युक्ते विवाहानन्तरं कन्यायाः पुनर्गमने ।

द्विरुक्त लि० विवादादिना द्विरुक्तञ्चारितम् । ‘विवादे विषये कथं खेदे दैव्येधधारणे । प्रसादने सम्भवे च द्विस्त्रिरुक्तं न दुष्यतीत्युक्तेः विवादादिभिः द्विवारसंज्ञे व्याकरणोक्ते अभ्यस्तसंज्ञके च ।

द्विरूढा स्त्री० द्विवारमूढा बहु-क्त । पुनर्भूस्त्रियाम् ।

द्विरूप पु० द्वे रूपे यस्मिन् । कोपभेदे । रूपद्वयवति लि० ।

द्विरेफ पु० द्वौ रेफौ वाचकनामि यस्य । भ्रमरे तच्छब्दस्य रेफद्वयवत्त्वेन तद्वाच्यमधुकरपदार्थेऽपि द्विरेफवत्त्वम् ।

द्विवचन न० द्वौ वक्ति द्वौ वा उच्येते अनेन । व्याकरणोक्ते द्विवचोभके औत्तसम्प्रतिप्रत्यये ।

द्विवर्मा स्त्री० द्वे वर्षे वयः परिमाणमस्य आर्हयः ठक् अर्धर्हेति स्वार्थे कन् तस्य लुक् । द्विवर्षवयस्कायां गवि ।

द्विवार्षिक लि० द्वयोर्वर्षयोः भवः ठक् उत्तरपदद्वयः । द्विवर्षमेव तरुणलादौ ।

द्विशफ पु० द्वौ शफौ यस्य । ‘गौरजोमहिपः क्षणः शूकरो गवयो रुरुः । द्विशफाः पशवश्चैव अविरुद्धश्च सप्तम’ इत्युक्तेषु पशुषु । [द्वयोर्व्याप्तौ ।

द्विशस् अव्य० द्वौ द्वौ ददाति करोति वा । एकक्रियया द्विप वरे अदा० उभ० सक० अनिट् । द्वेष्टि द्विष्टे अद्विजत् अद्विजत द्विषत् पु० द्विष-शब्द । शत्रौ । [शत्रुतापने ।

द्विषन्तप पु० द्विषन्तापयति तप-णिच्-खच् ह्रस्वः सुस् च ।

द्विष्ट लि० द्वयोस्तिष्ठति स्था-क सुपसा० पत्वम् । द्वयोः स्थिते संयोगादौ पदार्थे । [द्विवारार्थे ।

द्विस् अव्य० द्वि-क्रियावृत्तिगणने च्च । द्विरावृत्तक्रियायाम्

द्विसप्तति स्त्री० द्व्यधिका सप्ततिः द्वौ च सप्ततिश्च वा नात्वम् । [वाहात्तर] संख्याभेदे । [तरुण्ये ।

द्विस्त्रिंशत् न० द्विरावृत्तं त्रिंशत् पदम् । [सिद्धचाउल] सिद्ध द्विहृत्य लि० द्विशतं हलेन कटम् यत् । द्विशतं हलेन कटं जेत्ये

द्विहायनी स्त्री० द्वौ हायनौ वयोमानं यस्याः ङीप् । द्विवर्ष वयस्कायां गवि । [गर्भहृदयेन च तस्यास्तथात्वम् ।

द्विहृदया स्त्री० द्वे हृदये यस्याः । गर्भिण्याम् । स्वहृदयेन द्वीन्द्रियग्राह्य पु० द्वौन्द्रियां नेत्रत्वगिन्द्रियाभ्यां गृह्यतेऽसौ ।

व्यायोक्ते ‘संख्यादिरपरत्वान्नो द्रवत्वं स्नेह एव च । एते तु द्वीन्द्रियाह्वा’ इत्युक्ते गुणभेदे ।

द्वीप न० द्वयोर्गता आपोऽत्र अच् आदेरत ईच् । जलमध्यस्थे स्थलभागे ‘जम्बुशालकुशकौश्यालालिङ्गलघुष्करा’ इत्युक्तेषु लवणसमुद्राद्यादृतेषु भूमिप्रदेशभेदेषु द्विपर्णे चर्मणि च ।

द्वीपवत् पु० द्वीप-अव्यर्थे सप्तम् मस्य वः । नदे । समुद्रे च । नद्यां भूमौ च स्त्री० ङीप् ।

द्वीपिन् पु० द्वौ वर्णावयते ई-पञ्च द्वीपं द्विपर्णं चर्म तदस्यस्य इति । व्याघ्रभेदे (चित्तावाध) ।

द्वीपिशत पु० इत० । शतसूल्याम् तल्लक्षणे हि तस्य नाशः । वृत्तं संवरणे भा० पर० सक० अनिट् । इतरति अर्द्धापीत ।

द्वैधा अव्य० द्वि-प्रकारे धाच् एदादेशः । द्विधार्थे ।

द्वैष पु० द्विष-वञ् । विरोधे, अनिष्टसाधनताज्ञानजन्ये रागप्रतिबन्धविचित्रान्तिभेदे ।

द्वैषण लि० द्विष-युच् । शत्रौ । भावे व्युट् । द्वैषे न० ।

द्वैष्य लि० द्विष-यत् । शत्रौ । [जीवे वार्द्धपौ ।

द्वैगुणिक लि० द्विगुणं यद्वाहीतमेकगुणं प्रयच्छति ठक् । दृष्ट्या-वैत न० द्विधा इतम् द्वीतं तस्य भावः अण् । द्विधाभेदे-द्वित्वसंज्ञायाञ्च । स्वार्थे ण् । द्विधाभेदवति लि० ।

द्वैतवन न० द्वे-इते गते यस्मात् कर्म० । शोकमोहादिहन्-रहिते वनभेदे ।

द्वैतवादिन् लि० द्वैतं वदति वद-णिनि । जीवेश्वरयोर्भेदाभ्युपगमनरि नैयायिकादौ । [इत्थे ।

द्वैतीयिक लि० द्वितीय एव स्वार्थे ईकञ् । द्वित्वसंज्ञापूर्णे द्वैध न० द्वि-प्रकारे धञ् । द्विप्रकारे ।

द्वैप पु० द्वीपिनो विकारः अञ् । व्याघ्रविशेषचर्मणि । तेन परितृतो रथः पुनरञ् । द्वीपचर्मणा परितृतो रथे ।

द्वैपायन पु० द्वीपमयनं जन्मभूमि र्यस्य द्वीपायनः च एव प्रज्ञायण् । ‘द्वीपे न्यस्तस्तथा बालस्तस्मात् द्वैपायनी-व’ इत्युक्ते व्याप्ते ।

द्वैमातुर ए० द्वयो र्मातोरपत्यम् अण् उत्तं रपरत्नम् । दुर्गा-
चासुखाभ्यां पालिते गणेशे, जरासमे न्ये च ।

द्व्यणुक न० द्वयोरणोः संयुक्तयो र्भवः कन् । परमाणुद्वय-
जाते द्रव्यभेदे ।

द्व्यष्ट न० द्वे हेमरूपे अश्रुते व्याप्नोति अश्र-क्त । तावत् ।

द्व्यसुध्यायण ए० असुध्व प्रसिद्धस्यापत्यम् फक् आसुध्यायणः
द्वयोरसुध्यायणः इत० । 'उभयोरप्यसौ रिक्थी पिण्ड-
दाता च धर्मत' इत्युक्ते तव, मम चायमिति समयेन परि-
गृहीते पुत्रभेदे । [द्व्यहजाते ज्वरादौ ।

द्व्यार्द्धिक नि० द्वयोरङ्गोः समाहारः द्वाहः तत्र भवः षज् ।

ध ।

ध ए० धे धा-वा ड । धम्, कुवेरे, ऋणि च । धने न० ।

धक् नाशने चुरा० उभ० सक० सेट् । धक्यति-ते अदधक्यत्-त
धट ए० धन अच् टान्तादेशः । तलायां (तराजु) दिव्यप्रमाण-
रूपे परीक्षामेदे च ।

धटक ए० द्विचत्वारिंशदन्तिकालके परिमाणभेदे ।

धण ध्वाने भा० पर० सक० सेट् । धणति अघणीत् अघणीत् ।

धनूर ए० धयति धातुन् धा-जर ष्ट० । धुनूरे । [अधनीत्
धन धान्योत्पादने जुहो० पर० अक० सेट् । दधन्ति अधानीत्

धन रवे भा० पर० अक० सेट् । धनति अधानीत् अधनीत् ।
धन न० धन-अच् । वृत्ति अर्थे, स्नेहे, धनिष्ठान्तत्वे च ।

धनञ्जय ए० धनं जयति जि-खच् सुम् च् । अर्जुने, बहौ,
नागभेदे, पोषणकरे देहव्यापिकायौ, ककुभट्टे चित्तकट्टे च ।

धनद् ए० धनं दयते द्वे-पालने । कुवेरे हिज्जलट्टे च ।
दा-क धनदातरि नि० । [तदनुचरत्वम्

धनदानुचर ए० इत० यजे कुवेरस्य यज्ञराजतया यज्ञाणां
धनदानुज ए० इत० । राक्षसे ।

धनपति ए० इत० । कुवेरे ।

धनपिशाची स्त्री० धने पिशाचीव । धनाशयां धनलोभे
धनहरी स्त्री० धनं हरति अच् गौरा० ङीप् । चोरनामक
गन्धद्रव्ये । [प्रत्यादयोष्यत् ।

धनाधिप ए० इत० । कुवेरे । धनामामधिपे नि० । धनाधि-
धनिक ए० न० धनिवत् कायति कै-क । धन्याके । धने ए० ।

धनं विद्यातेऽस्यस्य ठन् । धनस्वामिनि उत्तमर्णे नि०
'धनिकस्य यथारुची'ति स्मृतिः । स्त्रियां टाप् । सा च
प्रियदृष्टे, वध्वाश्च । [ख्याते नञ्त्वभेदे ।

धनिष्ठा स्त्री० अतिशयेन धनवती इव नृनेर्लुक् । खनाम

धनुष्याट ए० धनुषद्वय पाटो विलारोऽस्य । पियालट्टे ।

धनुर्गुण ए० इत० । सौव्याम् ।

धनुर्द्रुम ए० इत० । वंशे, ततएव धनुषीजननात् ।

धनुर्हृर ए० धनुर्धारयति धृ-अच् । धान्यके (तीरन्दाज)

धनुर्दृज् ए० धनुषः साधनं दृजः । भङ्गातके, वंशे, अश्वत्ये च

धनुर्वेद ए० धनुषः उपचारात् तत्तन्नेपणीयास्तप्रयोगादेः उप-
योगी वेदः । यजुर्वेदस्योपवेदे शस्त्रास्त्रप्रयोगोपसंहारमति-
पादकमन्त्रसहिते शास्त्रभेदे ।

धनुष्क ए० धनुःकरे यस्य पलम् । धान्यके (तीरन्दाज)

धनुष्मत् ए० धनुस्स्यस्य मत्तुप् पत्वम् । धान्यके ।

धनुस् ए० धन-उसि । पियालट्टे धनुर्वरे नि० । चामे,
मेपादितो नवमे राशौ च न० ।

धन्य ए० धनाय हितम् धनं लब्ध्वा धनस्य निमित्तं संयोगः
उत्पातो धनं प्रयोजनमस्य वा यत् । अश्वकर्णद्वये ।
श्लाघ्ये, कृतार्थे, पुण्यश्रेष्ठे, धनोपयोगिन्वर्धशास्त्रे, धनाय
हिते, धनस्य कारणे च नि० । व्यामलक्याम्, धन्याके च
स्त्री० टाप् । [ख्याते दृष्टे ।

धन्याक न० धन-व्याकन् पिण्याकादि० नि० । (धनिया) इति
धन्यदुर्ग न० धन्यता मरुणा कृतं दुर्गम् । चतुर्दशं पञ्चयोजन
मरुभूमिद्वये दुर्गभेदे ।

धन्व न० सौ० धन्व अच् । चामे ।

धन्वन् न० सौ० धन्व कनिन् । धनुषि, मरुदेशे च ।

धन्वन्तरि ए० धन्वन् शिल्पशास्त्रं तस्यान्तिर्यति ऋ-इन्
शक० । 'नारायणांशो भगवान् स्वयं धन्वन्तरिर्महान् ।
उरा ससृद्रमधने ससुत्तस्यौ महोदधेरित्युक्ते स्वर्गवैद्यभेदे,
दिवोदासे काशिराजे, विक्रमादित्यसभासदे पण्डित-
भेदे च 'धन्वन्तरिचपणकामरसिंहशङ्खवेतालभट्टेत्यादि ।

धन्वन्तरिग्रस्ता स्त्री० इत० । (कट्की) कटुक्याम् रोगोपशम
नाय तेन तस्यायासः कृतः । [लभायाम् ।

धन्वयवास ए० धन्वनो मरुभूमेर्यवासः ततोत्पन्नत्वात् । इरा-
धन्वयास ए० धन्वनो यासो निर्वास इव । इरालभायाम् ।

धन्वी ए० धनं विद्यातेऽस्य इति । अर्जुने, ककुभट्टे, दरा-
लभायाम्, वज्रके च । विदग्धे, धान्यके नि० ।

धन्विस्थान न० इत० । 'वैष्णवं समपादञ्च वैशाखं मण्डलं
तथा । प्रत्यालीढं तथालीढं स्थानन्यान्वेतानि धन्विनामि-
त्युक्तेषु धान्यस्थितिभेदेषु ।

धम ध्वाने सौ० पर० सक० सेट् । धमति अधमीत् । [नि०
धमन ए० धम्यतेऽनेन धम-ल्यु । नवे, प्रस्ताध्मायके, कुरे च

धमनि(नी) स्त्री० धम-अनि वा डीप् । नाद्यां, शिरायां, हृद्-
विवासिण्यां, स्त्रीयायां, हरिद्रावाह । [खोपा]

धम्मिस्तु पु० सौ० धम-विच् मिल-क ए० कर्म० । संयतेषु केशेषु
धर पु० छ-अच् । पर्वते, कूर्मराजे, वसुभेदे, कार्पासखले च ।
धरण पु० छ-युच् । पर्वतभेदे, लोके, गुप्ते, धान्ये दिवाकरे,
सेतौ च । चतुर्विंशतिरत्तिकानाने दशरत्तिकापरिमाणे च ।
धरणि पु० धृ-अनि वा डीप् भूमौ, कन्दविशेषे, कन्दालौ
वनकन्दे च स्त्री० ।

धरणि(णी)धर पु० धरणि(णीं) धरति छ-अच् । पर्वते.
विष्णौ, कच्छपे च । [नाशाम्]

धरा स्त्री० धृ-अच् । पृथिव्याम्, गर्भाण्ये-जरायौ, भेदेवद्वायां-
धराधर पु० धरां धारयति धृ-अच् । पर्वते वराहरूपे विष्णौ च
धरामर पु० धरायाममर इव । ब्राह्मणे एवं भूदेवादयोऽप्यत्र ।
धरित्री स्त्री० धृ-इत् गौरा० डीप् । भूमौ ।

धर्म पु० न० । धृ-भन् । शास्त्रविहितकर्मानुष्ठानजन्ये भावि-
कलसाधनभूते शुभाददे, 'श्रुतिसृष्टिभ्यामुदितं यत् स धर्मः'
इत्युक्ते औते स्मार्ते कर्मणि । 'विहितक्रियया साध्यो धर्मः'
पुंसां युषो मत' इत्युक्ते कर्मजन्ये अददे च आत्मनि,
देहधारणात्, जीवे, आचारे, वस्तुगुणरूपे, स्वभावे, उप-
मायाम्, यागादौ, अहिंसायां, न्याये, उपनिषदि, यमे,
सोमाध्यायिनि, सत्सङ्गे, धनुषि, ज्योतिषोक्ते लग्नात्
नवमस्थाने च । दानादौ न० ।

धर्मज्ञेव न० ब्रह्मवेदिः कुरुज्ञेवं पञ्चरामहृदान्तरम् । धर्मज्ञेवं
कुरुज्ञेवं द्वादशयोजनावधी'त्युक्ते कुरुज्ञेवं । इत० । धर्मस्थाने
धर्मघट पु० धर्मार्थो घटः । सौरवैशाखे प्रत्यक्षं दानत्ये ह्यग-
म्योदकपूर्णं घटे । [भार्यायाम्]

धर्मचारिणी स्त्री० धर्मं दाम्पत्यधर्मं चरति चर-णिनि ।
धर्मज्ञान न० 'पात्रेभ्यो दीयते नित्यमनमेव्य प्रयोजनम् ।
केवलं धर्मनुज्ञा यत् धर्मदानं प्रचक्षते' इत्युक्ते प्रयोजना-
न्तरानुद्देशेन दाने ।

धर्मद्रवी स्त्री० धर्मजनको द्रवो यस्याः । 'विष्णुपादापसंभूते !
गङ्गे त्विपथगामिनि ! धर्मद्रवीति विख्याते' इत्युक्तायां
गङ्गायाम् । [जटादिधारिणि]

धर्मध्वजिन् वि० धर्मोऽध्वजमिवास्त्यस्य इनि । जीविकार्थं
धर्मपत्नी स्त्री० धर्मार्थं पत्नी । प्रथमं समझायां सवर्णायाम्
स्त्रियां, कीर्त्तौ, वाचि, सृष्टौ, मेधायां, धृतौ, ज्ञसायाञ्च ।

धर्मपुत्र पु० इत० । युधिष्ठिरे । [पमा०] । यमे, युधिष्ठिरे च ।
धर्मराज पु० धर्मोऽयं राजते पचाद्यच् । धर्मस्य राजा वा टच्

धर्मलक्षण न० धर्मो लक्ष्यतेऽनेन लज्ज-ल्युट् । 'धृतिः क्षमा
दमोऽस्तेयं शौचमिन्द्रियनिग्रहः । धीर्विद्या सत्यमक्रोधः'
दशकं धर्मलक्षणं'मित्युक्ते धृत्यादौ दशके ।

धर्मवाणिजिक पु० वणिगेव स्वार्थे ठक् वाणिजिकः उतः ।
पुण्यकर्मफलभिलाषुके । [नाय दातरि]

धर्मवैतं सिक पु० पापेन धनमुपाज्यात्मनो धार्मिकत्वख्याप-
धर्मशास्त्र न० धर्मप्रतिपादकं शास्त्रम् । सन्वादिप्रयुक्ते
सृतिशास्त्रे ।

धर्मशील वि० धर्मः शीलं सततमनुष्ठेयं यस्य । धार्मिके ।
धर्मसंस्थापन न० धर्मस्य सत्यक् अधर्मनिराकरणेन स्थाप-
नम् । 'वेदोदितधर्मस्यवस्थापने धर्मसंस्थापनायैव सम्भ-
वासि युगेयुगे इति पुराणम् ।

धर्मसंहिता स्त्री० धर्मवृत्त्यर्थं संहिता वद्धा रचिता सप्त+धा-
ता । सन्वादिप्रयुक्ते धर्मप्रतिपादनायै शास्त्रे ।

धर्मात्मन् पु० धर्म आत्मा स्वभावो यस्य । धर्मानुगतचित्ते ।
धर्माधिकरण पु० धर्मार्थमधिक्रियतेऽसौ कर्मणि ल्युट् ।
'समः शत्रौ च मित्रे च धर्मशास्त्रविशारदः । 'विप्रमुखः
॥ कुलीनश्च धर्माधिकरणो भवे'दित्युक्ते धर्माध्यक्षे । इत० ।

'धर्मशास्त्रानुधारेण अर्थशास्त्रनिरूपणम् । 'यत्नाधिक्रियते'
स्थाने धर्माधिकरणं हि त'दित्युक्ते विचारस्थाने न० ।

धर्माध्यक्ष पु० 'कुलशीलगुणोपेतः सर्वकर्मप्रारयणः ।
प्रवीणः प्रेयणाध्यक्षो धर्माध्यक्षोऽभिधीयते' इत्युक्ते धर्मा
धिकरणे । इत० । सर्वधर्मस्य साक्षिणि परमेश्वरे च ।

धर्माभास पु० धर्मइवाभासते अशास्त्रोक्तत्वात् । 'श्रुतिसृष्टि-
भ्यामुदितं यत् स धर्मः प्रकीर्त्तितः । अन्यशास्त्रेषु यः प्रोक्तो
धर्माभासः स उच्यते' इत्युक्ते अन्यशास्त्रोक्ते अप्रशस्ते धर्मे ।
धर्मासन न० इत० । राज्ञो धर्मतो दर्शनार्थमासने ।

धर्मान् वि० धर्म+अल्यर्थे इनि । पुण्यवति वस्तुगुणस्वरूप
धर्मयुक्ते वि० ।

धर्माष्ट वि० अतिशयेन धर्मा इष्टं इनेर्लुक् । अत्यन्तधर्मवति
धर्म्य वि० धर्मादनपेतः धर्मोऽप्राप्तो वा यत् । धर्मयुक्ते.
धर्मलभ्ये च । [हिंसायाञ्च ।

धर्म पु० छप-घञ् । प्रागल्भ्ये, अभ्यर्थे, शक्तिपञ्चने, संहृतौ,
धर्मण न० छप-भावे ल्युट् । परिभये, रनये धर्मशब्दार्थे च ।
कर्मणि ल्युट् । अभिचारिकायां स्त्रियाम् स्त्री० डीप् ।

धर्मित न० छप-भावे क्त । मैथुने । कर्मणि क्त । कृतधर्म्ये
तिरस्कृते च वि० । असत्यां स्त्रियाम् स्त्री० ।

धव गतो आ० पर० सक० सेट् इदित् । धन्यति अधनीत् ।

धव ५० धवति धुवति धुनोति धुनाति वा धु-धू-वा अच् ।
पत्नौ, घूँसे, नरे, खनामखाते दृचे च । भावे अप् ।
कम्पने ।

धवल ५० धवं कम्पं लाति ला-क । धवदृचे, वीरणदृचे श्वेत-
मरिचे, दृषद्भेदे, चीनकपूर्णे, श्वेतवर्णे च । तद्वति, सुन्दरे
च वि० । शुक्लवर्णायां गवि स्त्री० टाप् गौरा० डीष् वा ।

धवलपक्ष ५० धवलौ पक्षौ यस्य । हंसे । कर्म० । शुक्लपक्षे
धवलमृत्तिका स्त्री० कर्म० । खडिन्याम् । (खडि)

धवलोत्पल न० कर्म० । कुशदे ।

धवित्व न० धूयतेऽनेन ध्-इत् । व्यजने ।

धा धारणे पोषणे दाने च जुहो० उभ० भक० अनिट् । दधाति
धने अधात् अधित । धविमस् । [(धाङ्) युत्भभेदे ।

धातकी स्त्री० धातुं करोति यिच् कृन् पिप्पल्यादि० डीप् ।

धातु ५० धा-तुन् । 'धारणाद्वातवस्ते स्वर्वातपित्तकफास्त्वय'
इत्युक्तेषु वातादिषु 'रसाक्ष्णमांसमेदोऽस्त्रिमज्जशुक्राणि
धातव' इत्युक्तेषु, रसादिषु, 'सुवर्णरूप्यताम्राणि हरितालं
मनःशिला । गौरिकाञ्जनकाशोसचीसलोहं सहिष्णुलम् ।
गन्धकोऽम्बुकमित्याद्याधातवो गिरिसम्भवा' इत्युक्तेषु स्वर्णां
दिषु, 'हेमताम्रागन्धतान्मरुद्भेदे च तीक्ष्णकम् । कांस्यकं
कान्तलौहञ्च धातवो नव कीर्तिता इत्युक्तेषु हेमादिषु नवसु,
'हिरण्यं रजतं कांस्यं ताम्रं' सीसकमेव च । रक्तमायसं
रैत्यञ्च धातवोऽष्टौ प्रकीर्तिता इत्युक्तेषु अष्टसु, 'सुवर्णं
रजतं ताम्रं लौहं क्षुद्रञ्च पारदम् । रक्तञ्च सीसकञ्चैव
इत्यष्टौ देवसम्भवा' इत्युक्तेषु अष्टसु वस्तुषु, लोकेषु सर्व-
धारणात् परमेश्वरे च एष चिद्वाहुरिति श्रुतिः ।
व्याकरणोक्ते गणपठिते क्रियःवाचके भूमन्मनौशब्दभेदे च ।

धातुघ्न न० धातून् हन्ति हन-ठक् । काञ्चिके ।

धातुद्रावक न० धातून् द्रावयति स्वसम्बन्धात् द्रु-णिच्
ण्वल् । (सोहागा) ठङ्गणे ।

धातुपुष्पिका स्त्री० धातुरिव पुष्पमस्य स्य ठन् । (धाङ्फुल)
धाटपुष्पास् । [पुष्पास् ।

धातुपुष्पी स्त्री० धातुरिव पुष्पमस्या डीप् । (धाङ्फुल) धाट-
धातुभट् ५० धातून् निर्भर्त्ति भट्-क्तिप् । पर्वते देहस्य धातु
पोषके रसरूपे प्रथमे धातौ च ।

धातुमाक्षिक न० धातुषु मध्ये माक्षिकम् । माक्षिके उपधातुभेदे
धातुमारिणी स्त्री० धातून् स्वर्णादीन् मारयति मृ-णिच् ।
णिनि । सर्जिकायां (सोहागा)

धातुवैरिन् ५० इत० । गन्धके ।

धातुशेखर न० धातूनां शेखरमिव । कासीसे उपधातुभेदे ।

धाट ५० दधाति धा-टव् । चतुर्मुखे ब्रह्मणि विष्णौ च ।
धारणकर्त्तरि, पालके च वि० ।

धाटपुष्पी स्त्री० धाट पोषकं पुष्पं यस्याः । (धाङ्फुल) दृच
भेदे । स्वार्थे कन् ह्रस्वः । अत्रैवार्थे ।

धात्री स्त्री० धीयते पीयतेऽसौ धा-घृन् पित्त्वात् डीष् ।
मातरि, आमलक्याञ्च । स्वार्थे कन् । आमलक्याम् ।

धात्रीपत्र न० धत्वा इव पत्रमस्य । तालीशपत्रे । इत० ।
आमलकीदले । [स्वार्थे कन् ह्रस्वः । तत्रैवार्थे ।

धात्रेयी स्त्री० धात्री-इवार्थे ठक् । उपमातरि (धाङ्मा)

धानक न० धीयते कर्मणि ल्युट् संज्ञायां कन् । धन्याके ।

धाना स्त्री० धा-न-टाप् । धन्याके, अङ्गुरे, चूर्णे सक्तुषु
च । भट्टयवे व० व० ।

धानाचूर्ण न० धानानां भट्टयवानां चूर्णम् । सक्तुषु (कातु)

धानी स्त्री० धीयतेऽस्याम् आधारे-ल्युट् डीप् । आधारे यथा
राजधानी मत्स्यधानीत्यादि । पीलुदृष्टे च ।

धानुष्क वि० धनुःप्रहरणमस्य ठक् धनुषा जीवति ठञ् वा ।
धनुर्द्धरे । अपासार्गे स्त्री० ।

धानुष्य ५० धनुषे हितः यञ् । वंशे ।

धानेय न० धानाय साधु ठक् । धन्याके ।

धान्य न० धाने पोषणे साधु यत् । सत्पे तस्युतादौ शलि-
तिलववादौ च तद्भेदे दृढदमिधाने । धन्याके, चतुस्तिल-
परिमाणे पूर्वहारगृहे च ।

धान्यकोष्ठक न० इत० । धान्यरक्षार्थे गृहे (गोला) ।

धान्यत्वच् स्त्री० इत० । तृपे ।

धान्यपञ्चक न० इत० । 'शालिधान्यं व्रीहिधान्यं मूकधान्यं
तृतीयकम् । शिविधान्यं क्षुद्रधान्यमित्युक्तं' धान्यपञ्चक
मित्युक्तेषु शाल्यादिषु ।

धान्यराज ५० धान्येषु राजा ठन् समा० । यवे । [वार्द्धयिकत्वे

धान्यकर्द्धन न० धान्यस्य कृष्णप्रयुक्तस्य वर्द्धनं यत् । (वाडी)

धान्यवीर ५० धान्येषु वीर इव बलहेतत्वात् । मापे ।

धान्यशीर्षक न० इत० । धान्यस्य सञ्जयाम् धान्याप्यादयोप्यत्र

धान्याक न० धान्यमिवाकति अक-कुटिलगतौ अच् ।

धान्याचल ५० दानार्थं विधानेन धान्यनिर्मिते पर्वते । तत्
प्रकारस्त दृढदमिधाने ।

धान्यास्त न० धान्येषु अभिपुतमस्य शक० । काञ्चिके ।

धान्योत्तम ५० धान्येषूत्तमः । शालिधान्ये ।

धासन न० धा-मनिन् । गेहे, देहे, रस्मौ, आश्रये, स्थाने

जन्मनि, त्विषि, ज्योतिषि, प्रभावे, स्वयं प्रकाशे च ।
 धामनिधि पु० धामानि तेजांसि निधीयन्तेति नि-धा-कि ।
 सूर्ये, अर्कदृष्टे च । [याम्, घोषके च
 धामार्गध पु० धामोर्ध्वं वाति धा-क । अपामार्ग, पीतघोषा-
 धाया स्त्री० धीयते पुष्यतेऽग्निरनया, धीयतेऽर्थते समिदनया
 वा धा-एत् नित् । अग्निज्वालनार्थायाम्बुचि सामिघेत्याम् ।
 धार न० धाराभिर्निर्दृष्टम् अण् । 'धाराभिः पतितं तोयं
 गृहीतं स्फोतयाससा' शिलायां वसुधायां वा धौतायां
 पतितञ्च यत् 'इत्युपक्रम्य 'भाजने दृश्यते वापि स्थापितं
 धारमुच्यते' इत्युक्ते शिलादिभाजनदृष्टे वर्षोद्भवे जले ।
 धारणा स्त्री० धृ-णिच्-युच् । 'यमादिगुणसंयुक्ते मनसः स्थिति-
 रात्मनि । धारणा प्रोच्यते सङ्घिर्गोशशास्त्रविधारदै' रित्यु-
 क्तायामात्मनि चित्तस्य स्थितौ, मर्यादायां न्याय्यपथस्थितौ,
 निश्चये च । धृ-णिच्-ल्युट् । नाद्यां, अणौ च स्त्री० ङीप् ।
 धारा स्त्री० धृ-णिच्-अङ् । घटादिच्छिद्रे, सन्ततौ, द्रवद्रव्यस्य
 सन्तत्या पतने, खङ्गादेर्निश्चिताये, उत्कर्षे, यशसि, अति-
 दृष्टौ, समूहे, मेघस्यासारवर्षणे, सङ्घे, पुरीमेदे, 'अद्यानान्त
 गतिधारा विभिन्ना सा च पञ्चधे'त्युक्ते अद्यानां गतिपञ्चके,
 'इतीव धारामवधीर्येति नै० । सैव्यायिमस्तन्वे च ।
 धाराकदम्ब पु० धाराकालिकः कदम्बः शाक० । प्राद्वेषेण्ये
 कदम्बमेदे । धाराणां कदम्बं समूहो यत् । मेघे ।
 धाराट पु० धारार्धमटति धारां, धारया वा अटति अच् ।
 चातके, अश्वे, मेघे, सत्तमातङ्गे च ।
 धाराधर पु० धारां धारयति धृ-णिच्-अच् ह्रस्वः । मेघे
 'धाराधर ! धरा वारिधारये'ति चातकाटकम् ।
 धाराफल पु० धारायुक्तानि अणुवद्भानि फलान्यस्य । मदनदृष्टे
 धारावाहिन् वि० धारया सन्तत्या वहति वह-णिनि । सन्-
 त्या पातुके, क्रमेणाविच्छेदेन जायमाने च । स्वार्थे कन् ।
 धारावाहिकोपलार्थे ।
 धारासम्पात पु० धारायां सम्पातः पतनम् । महादृष्टौ ।
 धारास्त्रही स्त्री० धारयुता स्नुही शाक० । विधारायां
 स्नुह्याम् (निकाटाशिलु) ।
 धारिणी स्त्री० धृ-णिनि । भूमौ, शास्त्रालिदृष्टे च ।
 धारिन् पु० धृ-णिनि । पीलुदृष्टे । धारणकर्त्तरि वि० ।
 धार्तराष्ट्र पु० धृतराष्ट्रे सुराजदेशे भवः अण् । सर्पमेदे
 कृष्णवर्णचक्षुरणोपलक्षिते श्वेतकाये हंसे च । धृतराष्ट्र-
 स्यापत्यम् अण् । दुर्योधनादौ 'निपतन्ति धार्तराष्ट्र'
 इति वेष्ट्याम् ।

धार्मिक वि० धर्मं चरति सततमनुशीलयति टक् । धर्मशीले
 धार्म्यं न० दृष्टस्य भावः व्यञ् । निर्लज्जत्वे ।
 धाव जवे सक० शुद्धौ च स्वा० आत्म० शीघ्रगतौ अक० सेट् ।
 धावते अधाविट् । सत्तेर्धावादेशस्तु पर० ।
 धावक पु० धाव-णिच्-युल् । रजके । धाव-युल् । शीघ्रगे ।
 धावनकर्त्तरि वि० (धाउड्डिया) ।
 धावन न० धाव-ल्युट् । शोधने, शीघ्रगमने च । [कार्याच्च
 धावनि(नी) स्त्री० धाव-अनि वा ङीप् । दृष्टिपर्यायां कण्ट-
 धि दृष्टौ त्पर० सक० अनिट् । धियति अधेपोत् ।
 धिक् अव्य० धा-धक्-वा डिकि । अनिट् शब्दैर्भयजनने, निर्भ-
 त्तने निन्दायाम्, 'धिग्धिक् शक्तजित्ति'ति नाटकम् ।
 निन्दनीये च । तदर्थं तु न द्वितीया 'धिक् च कविते'त्युद्धटः ।
 धिक्कार पु० धिक्+क-वज् । तिरस्कारे ।
 धिक्कृत वि० धिक् निन्दनीयः कृतः क-क्त । निर्भर्त्सिते ।
 धिक्च सन्दीपने सक० क्लेशे जीवने अक० स्वा० आत्म० सेट् ।
 धिक्चते अधिधिष्ट । [धिनोति अधिन्वीत् ।
 धिव प्रीणने अक० गतौ सक० स्वा० पर० सेट् इदित् ।
 धिष रवे कु० पर० अक० सेट् । दिधेष्टि अधेपोत् ।
 धिषण पु० धृष-क्यु धिषादेशः । दृहस्तौ ।
 धिषणा स्त्री० धृष्योत्पनया धृष-क्यु धिषादेशः । बुद्धौ ।
 धिषण्य न० धृष-ण्य नि० । स्थाने, गृहे, शक्तौ, अनजले च ।
 अग्नौ, अग्निमेदे, शक्ते च पु० । [अधेष्ट । धीनः ।
 धी अनादरे आराधने च दिवा० आत्म० सक० अनिट् । धीयते
 धी स्त्री० ध्यै-क्तिप् संप्रसारणञ् । बुद्धौ ज्ञाने ।
 धीगुण पु० इत० । 'शुश्रूषा अवयवैव ग्रहणं धारणं तथा ।
 ऊहापोहार्थवित्तानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणा' इत्युक्तेषु
 अष्टसु बुद्धिधर्मेषु । [परिष्ठितादौ वि०
 धीमत् पु० धीः प्रज्ञास्यस्य महत् । दृहस्तौ । बुद्धिमति
 धीर अवज्ञायां अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । नित्यमवपूर्वः ।
 अधधीरयति-ते अवादिधीरत् त । अधधीर्य ।
 धीर वि० धियं राति रा-क, धियमीरयति ईर-अण धी-क्रन्
 वा । धैर्यान्विते, विनीते, बलयुते, परिष्ठिते च । ऋषभोपधौ,
 वलिराजे, बुद्धिमेरुके बुद्धिसाविणि परमेश्वरे च पु० ।
 कुङ्कुमे न० । नायिकामेदे, काकोल्यां, महाज्योतिष्मत्यां,
 स्थिरायां चित्तदृष्टौ च स्त्री० ।
 धीराधीरा स्त्री० धीरा च अधीरा च । नायिकामेदे ।
 धीरोदात्त पु० नायकमेदे ।
 धीवर पु० दधाति मत्स्यान् धा-ध्वरच् नि० । कैवर्त्ते ।

धीशक्ति स्त्री० इत० । शुद्ध्यादिषु अष्टसु धीगुणशब्दे दर्शिते
तेषु बुद्धिगुणेषु ।

धीसख पु० धियः सखा टच्समा० । अमात्ये धीसचिवे ।
धु कम्पने स्वा० उभ० सक० अनिट् । धुनोति धुनीते । अधौ-
पीत् अधोष्ट ।

धुञ्ज सन्दीपने भा० आत्म० सक० सेट् । धुञ्जते । अधुञ्जिष्ट ।
धुत वि० धु-क्त । त्यक्ते, कम्पिते च ।
धुनि(नी) स्त्री० धुनोति वेतसादीन् धु-निक् वा ङीप् । नदीमात्रे
धुन्नुसार पु० दृक्दृक्पण्यत्वे, इन्द्रगोत्रे कीटे, गृहधूमे (भुल)च
धुर(रा) स्त्री० धूर्ज-क्तिप् वा टाप् । चिन्तायाम्, रथाद्यभगाने,
वानसुखे, भारे च ।

धुरन्धर लि० धुरं धारयति ध-णिच्-खच् सप्त ह्रस्वश्च ।
भारवाहके दृपादौ, भारसहे च । धवलदृष्टे पु० ।

धुरीण लि० धुरं वहति ख । भारवाहके, श्रेष्ठे च ।
धुर्य्य लि० धुरं वहति यत् । भारवाहके, श्रेष्ठे च ।

धूर्ज हिंसे भा० पर० सक० सेट् । धूर्जति अधूर्जति । धूर्तः ।
धुवित न० कु० धु-इत् । यज्ञादौ वह्निसंधुचणे ।

धु(धू)ख(ख)र पु० धूस-क्तिप् ढर-क कर्म० ष्ट० वा ह्रस्वः ।
(धुढरा) ख्याते दृष्टे । [अधोष्ट

धू कम्पने भा० उभ० सक० वेट् । धवतिते अधावीत् अधविष्ट
धू कम्पने वा० चुरा० उभ० पञ्चे तदा० कु० पर० सक० सेट् ।
धूनयति ते धुवति अद्रुधनत् अधुवीत् ।

धू कम्पने स्वा० कदादि० घादिश्च उभ० सक० वेट् । धूनोति
धूचते धुनानि धुनीते । अधावीत् अधविष्ट अधोष्ट
‘धूनोति चम्पकवानि धुनोत्यशोकमिति । ‘वायुर्विधूनय-
तीति च कविरहस्यम् ।

धूत लि० धू-क्त । भर्त्सिते, कम्पिते, तर्किते, त्यक्ते च ।
धूनक पु० धूनयति संधुचते वङ्गिस् कु० धू-ण्वल् गुगागनः ।
यक्षधूमे (धुना) । [अद्रुधपण-त ।

धूप दीप्तौ चुरा० उभ० अक० दीपने सक० सेट् । धूपयति-ते ।
धूप तामे अक०तापने सक०भा० पर० सेट् । धूपायति अधूपायति
अधूणीत् । [गन्धद्रव्योत्पे धूमे, तत्साधनद्रव्ये च ।

धूप पु० धूपयति रोगान् दोषान् वा धूप-अच् । गुग्गुलुप्रमथति
धूपन पु० धूप-ल्यु । यक्षधूमे (धुना) ।

धूपदृष्ट पु० इत० सरलदृष्टे । धूपोदकमस्य । धूपाङ्गमयत्वं ।
धूपित लि० धूप-क्त वा आयाभावः । अध्वादिगमनेन आने,
सन्नापिते च । [ध्वजे पदार्थे ।

धूम पु० धूमक् । आर्द्रकाष्ठजाते मेघकण्ठलघोः कारणे वङ्गि

धूमकेतन पु० धूम-केतनो यस्य । वह्नौ । धूम इव केतनः ।
तारापुञ्जालके धूमकेतौ उत्पत्ताभेदे ।

धूमकेतु पु० धूमइव केतः । उत्पत्तरूपेऽशुभस्त्वचके तारापुञ्ज-
भेदे । इच० । वह्नौ धूमध्वजादयोप्यत्र ।

धूमगन्धिक न० धूमस्त्रेव गन्धोऽस्त्यस्य ठन् । रोहिषदण्डे ।
धूममहिषी स्त्री० धूमस्य महिषीव । कुञ्जकटिकायाम् ।
धूमयोनि पु० धूमोयोनिरस्य । मेघे, सुस्तके च । इत० । वह्नौ
आर्द्रकाष्ठे च । [तद्वति लि० ।

धूमल पु० धूमं धूमवर्णं लाति ला-क् । कृष्णलोहिते वर्णे ।
धूमाभ पु० धूमस्त्रेवाभा यस्य । धूमवर्णः । तद्वति लि० ।

धूमावती स्त्री० महाविद्याभेदे । [हितं यत् । धूमसाधने लि०
धूया स्त्री० धूमानां समूहः पाशादि० य । धूमसमूहे । धूमाय-

धूयाट पु० धूया इव अटति अट-अच् । (फिङ्गा) पक्षिभेदे
धूम्न पु० धूमं तद्वर्णं राति रा-क० ष्ट० । सिङ्घके, खरलोमवर्णाभे
कृष्णलोहिते वर्णे च । तद्वति लि० ।

धूम्नक पु० धूम्नइव कायति कै-क । उद्रे । [पतिभेदे च
धूम्नलोचन पु० धूम्ने लोचने यस्य । कपोते, महिषासुरसेना-

धूम्नवर्ण पु० धूमो वर्णोऽस्य । सिङ्घके, कृष्णलोहितवर्णे च ।
तद्वति लि० । [दृष्टे तस्या धूम्नसारत्वात्तथात्वम् ।

धूम्निका स्त्री० धूम्नोवर्णाः सारेऽस्त्यस्य ठन् । (शिशु) ग्रिंशपा
धूर वधे गतौ च दि० आ० सक० सेट् । धूर्यते अधूरिष्ट । धूर्तः

धूर्जटि पु० जड-संघाते इन् धुरस्त्रैलोक्यचिन्ताया जटिः
सङ्घातोऽल । शिवे ।

धूर्त पु० धूर्त-धूर-वा क्त । धूसूरदृष्टे, चोरकदृष्टे, नायकभेदे,
‘धूर्तोऽपरां चुस्वती’ति शा० ३५० । लौहकीटे, विद्व-

लघवे च । द्यूतकारके, वङ्गके च लि० ।
धूर्तक पु० धूर्तइव वङ्गकइव इवार्थे कन् । गृहाणे ।

धूर्वह लि० धुरं वहति वह-अच् रेफे इणो दीर्घः । भारवाहके
धुरन्धरे । धूर्वह इति ह्रस्वयुक्तकलनं ग्रामादिकम् ।

धूलि(ली) स्त्री० धू-लिक् वा ङीप् । रजसि परागे ।
धूलिध्वज पु० धूलिरेव ध्वजोऽस्य । वायौ ।

धूलिपुष्पी स्त्री० धूलिप्रचुरं पुष्पमस्या ङीप् । केतक्याम् ।
स्वार्थे कन् ह्रस्वः । अन्वार्थे ।

धूलिकदम्ब पु० धूनीनां कदम्बं यत् । कदम्बदृष्टे, वरुणदृष्टे,
तिलिगदृष्टे च । इत० । धूलीसमूहे न० ।

धूष(ष)(स) शोभने चुरा० उभ० सक० सेट् । धूष(ष)(स)यति ते
अद्रुधुष(ष)(स)त् त ।

धूसर पु० धू-सर क्तिञ्च न प्रत्यम् । गर्दभे, उद्रे, कपोते,

तैलकारे, रंभत्ताण्डवणे, कण्णश्चेतवणे, शुक्लपीतवणे च
तत्तद्वर्णवति वि० । [हस्तिशुण्डके ।

धूसरपतिका स्त्री० धूसरं पवनस्पत्याः ठन् । (हातिशुण्डा)
धृ पतने स्वा० व्या० अक० अनिट् । धरते अष्टत ।

धृ स्थितौ अक० धृतौ सक० स्वा० उभ० अनिट् । धरति ते
अधर्षीत् अष्टत ।

धृ स्थितौ अक० धृतौ सक० ठदा० व्या० अनिट् । ध्रियते अष्टत
धृ धारणे, चुरा० उभ० सक० अनिट् । धारयति ते अदीधरत् त
धृज गतौ स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । धृजति अष्टजोत् [च
धृतराष्ट्र पु० चन्द्रवंश्ये डूर्योधनपितरि ऋषभेदे, नागभेदे, पश्चिमेदे
धृति स्त्री० धृ-क्तिन् । तृष्टौ, धारणे, यागे, विष्कम्भावधिके
अष्टमे योगे, सुष्ठे, धारणायाम्, अवसादेऽपि शरीरादे
स्तम्भनयत्तौ, अष्टादशाक्षरपादके छन्दोभेदे, अष्टादशसङ्ख्या-
याञ्च । [धर्षिता धृष्टा ।

धृष संहतौ अक० हिंसे सक० स्वा० पर० सेट् । धर्षति अधर्षीत्
धृष प्रागल्भ्ये स्वा० पर० अक० सेट् । धृष्णोति अधर्षीत् । धृष्टः
धृष सामर्थ्यवन्ने चुरा० आत्म० अक० सेट् । धर्षयते अदीधृत
अधर्षत ।

धृष शोधे अभिमवे च वा चु० उभ० पञ्चे स्वा० सक० सेट् ।
धर्षयति ते धर्षति अदीधृत त अधर्षत त अधर्षीत् ।

धृष्णज् वि० धृष-नजिज् । प्रगल्भे निर्लज्जे वेणुदत्ते च (कञ्ची)
धृष्ण, वि० धृष-क्त । प्रगल्भे निर्लज्जे च ।

धृष्ट वि० धृष-क्त । निर्लज्जे, प्रगल्भे, नायकभेदे च ।

धृष्टद्युम्न पु० धृष्टं प्रगल्भं द्युम्नं बलं यस्य । द्रुपदन्तपुत्रे ।

धेनु स्त्री० धयति सतान् धे-नु इज् । नवप्रसूतायां गवि ।

धेनुक पु० धेनुवि द्वाये कन् । अहुरभेदे । हस्तिन्यां स्त्री०
स्वार्थे कन् । धेनौ । धेनुकहादयोऽप्यत्र

धेनुकस्तद्गन् पु० धेनुकं सूदयति हिनस्ति सूद-ल्यु । श्रीकृष्णे
धेनुदुग्धकर पु० धेनुर्दुग्धमिव किरति कृ-अच् । गर्जरे (गजर)
धेनुया स्त्री० धेनु+संज्ञायां यत् सुक् च । ऋणशोधनार्थसूक्तम-
र्णाय बन्धकत्वेन दीयमानायां धेनौ ।

धेनुक न० धेनूनां समूहः ठक् । धेनुसमूहे ।

धैर्य्य न० धीरस्य भावः धन् 'स्थिरचित्तोन्नतिर्यास्तु तद्वैर्य्यमिति
गीयते' इत्युक्ते मनसः स्वैर्य्यं, औन्नत्ये, 'मनसो निर्विकार-
रत्नं धैर्य्यं सत्त्वमि हेतुवि'त्युक्ते मनसो विकाराभावे
अव्याकुलत्वे, विमोदपुस्त्यतावपि प्रारब्धापरित्यागहेतौ
चित्तवृत्तिभेदे च ।

धैवत पु० 'गत्वा नाभेरधोभागं वसिं प्रायोर्हगः पुनः ।

धावन्निच यो याति कण्ठं देवं स धैवत' इत्युक्ते कण्ठो-
त्थिते सरभेदे । [णिच् अङ्घ्रोरत् त

धोर गतिचातुर्य्ये स्वा० पर० अक० सेट् । धोरति अधोरीत् ।
धोरण न० धोरत्यनेन धोर-ल्यु ल्युट् वा । हस्यश्चरयादौ
याने । भावे ल्युट् । अश्वगतिभेदे ।

धोरणि(णी) स्त्री० धोर-अनि वा ङीप् । परम्परायाम् 'सद्यः
स्खलन्माधुरीधाराधोरणिधौतधामनी'त्युङ्गटः ।

धौत वि० धाव-क्त जङ् । मार्जिते, प्रचाक्षिते, उत्तेजिते,
शुभे च । रजते न० ।

धौतकौषेय न० कर्म० । प्रक्षालिते कपिकोपजाते वस्त्रे ।

धौरित न० धोर-क्त प्रचाद्यण् । अश्वानां चतुरायां गतौ ।
स्वार्थे कन् । तद्वैवायं ।

धौरेय वि० धुरं वहति ठक् । भारवाहके दृषादौ ।

ध्मा अग्निसंयुतौ दीर्घश्वासहेतुके शब्दभेदे स्वा० पर० ताड्य
शब्देन वादने सक० अनिट् । धमत अध्मासीत् ।

ध्मात वि० ध्मात-क्त । संयुजिते दीर्घश्वासहेतुकशब्दयुक्ते ।

ध्माच्च आकाङ्क्षे सक० धोररवे अक० स्वा० पर० सेट् इदित् ।

ध्माङ्गति । अध्माङ्गीत् । [कङ्कोलिकायां स्त्री० गौ० ङीप्

ध्माङ्ग पु० ध्माचि-अच् । काके, मत्स्यभक्षके, पश्चिमेदे, भिक्षुके च

ध्माङ्गोली स्त्री० ध्माचि-ओल गौ० ङीप् । काकोलीलतायाम्

ध्यान न० ध्यै-ल्युट् । चिन्तने, ध्येयवस्तुविषयचिन्तने, चित्तस्यैक

तानप्रवाहे, ब्रह्मैवास्मीति सहृदया निरालम्बतया स्थितिः ।

ध्यानशब्देन विख्याता परमानन्ददायिनी'ति वेदान्तोक्ते

ब्रह्मविषये चित्तस्यैर्य्ये, 'ध्यै चिन्तायां सूतौ धातुविला

तत्त्वेन निश्चला । एतद् ध्यानमिह प्रोक्त'मिति तन्त्रोक्ते

ध्येयस्य चित्तस्थिरतया निश्चये च ।

ध्याम न० ध्यायते पशुभिः ध्यै-मन् । गन्धर्षणे दमनकष्टे
च । संज्ञायां कन् । रोहिषतये ।

ध्यै चिन्तने स्वा० पर० सक० अनिट् । ध्यायति अध्मासीत् ।

ध्रज गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । ध्रजति अध्रानीत् अध्रजीत्
अयमिदिङ् ध्रजति अध्रजोत् ।

ध्रण ध्याने स्वा० पर० अक० सेट् । ध्रणति अध्रणीत्-अध्राणीत्

ध्रस कण्ण आदाने क्पा० पर० सक० सेट् । ध्रस्वति अध्रसीत्

अध्रासीत् । प्रसिता ध्रस्ता । [यति ते अदिध्रसत् त

ध्रस उत्तमे कण्ण आदाने च चुरा० उभ० सक० सेट् । ध्रास-

ध्राच्च काङ्क्षे धोररवे च स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । ध्राङ्गति

अध्राङ्गीत् । [अध्रासीत् । षङि अदधासत् ।

ध्राख शोधने अलमर्थे च स्वा० पर० सक० सेट् । ध्रासति

प्राप्त शक्तौ स्वा० आ० अक० सेट् । द्राघते अद्राघिट । चङि
अद्राघत् ।

प्राड विभेदे स्वा० आत्म० सक० सेट् । द्राडते अद्राडिट ।

प्रिज गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । प्रेजति अप्रेजीत् ।

ध्रु स्यैर्यै अक० सर्पणे सक० तु० कु० पर० अनिट् । ध्रुवति
अध्रुवीत् दुभाव ।

ध्रु स्यैर्यै अक० सर्पणे सक० स्वा० पर० अनिट् । भ्रुवति अभ्रौपीत्
भ्रु व पु० कु० भ्रु-अच् । शङ्खौ, विष्णौ, हरे, उत्तानपादन्धपुत्रो
वसुभेदे, ज्योतिषोक्ते योगभेदे, नासाये, स्थाणौ, ललाटस्थे
आवर्त्तभेदे, भूगोलस्योत्तरदक्षिणकेन्द्रद्वयोपरिस्थे, स्थिरे
ताराभेदे च । निश्चिते, तर्के, आकाशे, उत्तरावयरोहिणी
नक्षत्रेषु च न० । सन्तते, अपरिणामिनित्ये, स्थिरे च
लि० । मूर्ज्यायाम्, शालपर्ण्याञ्च स्त्री० । शरारिपक्षिणि
पु० स्त्री० । सञ्चायां कन् । गीतिभेदे न० (ध्रुवा)

ध्रेक उक्ताहे शब्दे च स्वा० आत्म० अक० सेट् । ध्रेकते अभ्रे-
किट । चङि न चुसः ।

ध्रौ तप्तौ स्वा० पर० अक० अनिट् । ध्रायति अभ्रासीत् ।

ध्रौव्य न० ध्रुवस्य भावः व्यञ् । स्यैर्यै ।

ध्वंस पु० ध्वन्स-घञ् । विनाशे ।

ध्वंसन न० ध्वन्स ल्युट् । अधःपतने, गमने, नाशे च ।

ध्वज गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । ध्वजति अध्वजीत् अध्वाजीत्
अयमिदिदिपि । ध्वजति अध्वजोत् ।

ध्वज पु० ध्वज-अच् । शौण्डिके, सर्पे च । चतुष्कोणाकारे
वंशदण्डोपरिस्थे वस्त्रखण्डे, खट्वाङ्गे, नेट्टे च पु० न० ।

ध्वजद्रुम पु० ध्वजाकारः द्रुमः । तालवृक्षे ।

ध्वजभङ्ग पु० ध्वजस्य नेट्टस्य भङ्गः स्वसामर्थ्यहीनता यत् ।
क्षीयत्यस्त्वचके रोगभेदे ।

ध्वजाहृत न० ध्वजेन सहाहृतः । 'संप्रामादाहृतं यत्तु विजित्य
द्विपतां कुलम् । स्वाभ्यर्थं जीवितं त्यक्त्वा तद् ध्वजाहृत
सच्यते' इत्युक्ते धनविशेषे । तादृशे दासे पु० ।

ध्वजिन् पु० ध्वज+अस्त्यर्थे ङनि । नृपे, रथे, ब्राह्मणे,
तरङ्गे, सर्पे, मद्यविक्रयोपजोविनि शौण्डिके, मयूरे च ।

ध्वजिनी स्त्री० ध्वजः अस्त्यस्याः ङनि । सेनायाम् ।

ध्वण ध्वाने स्वा० पर० अक० सेट् । ध्वणति अध्वाणीत् अध्वणीत्
ध्वन रवे स्वा० पर० अक० सेट् वा घटादि । ध्वनति अध्वानीत्-
अध्वनीत् । ध्वनयति ध्वानयति । [अध्वनयीत् ।

ध्वन शब्दे अद० चु० उभ० सक० सेट् । ध्वनयति अदिध्वनत्
ध्वन पु० चु० ध्वन-घञ् । शब्दे ।

ध्वनि पु० ध्वन+इन् । अथक्ते नृदङ्गादिशब्दे, अलङ्कारोक्ते
उत्तमकाव्ये च । [विकारे काकुपभृतौ ।

ध्वनिविकार पु० ध्वनेर्विकारः । शोकादिना शब्दस्य
ध्वन्स गतौ भ्रंशे अधःपतने च स्वा० आत्म० अक० सेट् । ध्वंसते
अध्वंसत् । क्त्वा नेट् ।

ध्वस्त लि० ध्वन्स-क्त । च्युते, नष्टे, गलिते च । [अध्वाङ्गीत्
ध्वाञ्च(काङ्गे) घोररवे च स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । ध्वाङ्गति
ध्वाङ्ग पु० ध्वाञ्चि-अच् । काके, वके, भिक्षुके, गृहे च ।

ध्वान पु० ध्वन-घञ् । शब्दे ।

ध्वान्त न० ध्वन-क्त लि० । अन्धकारे ।

ध्वान्तारि पु० इत० । सूर्ये अर्कघट्टे, चन्द्रे, वज्रौ च ।

ध्वान्तोन्मेष पु० ध्वान्ते अन्धकारे उन्मेषोऽस्य । खद्योते ।

न

न अव्य० नह-वभ्वने ड । निषेधे । तत्र क्रियायोगे अभ्यावे तद्विन्न
योगे भेदे उपमायाञ्च । बन्धे, प्रस्तुते, रत्ने च पु० ।

नकुल लि० नास्ति कुलमस्य । निष्कुले । सर्पवैरिणि वभ्रौ,
शिवे, चतुर्थपाण्डवे च पु० । कुक्कुथां जटामांसां शङ्खित्यां
कुङ्कुमे च स्त्री० ङीप् ।

नकुलेष्टा स्त्री० इत० । राक्षसायां तस्या नकुलप्रियत्वान्तयात्वम्
नक्क नाशने चु० उभ० सक० सेट् । नक्कयति-ते अननक्कत्-त ।

नक्त न० नज-क्त । रात्रौ शर्वदिनातिक्रमेण रात्रिभोजनरूपे व्रते च
नक्तक पु० नज-तकन् । (न्याकङ्गा) कर्पटे जीर्णवस्त्रखण्डे ।

नक्तचारिन् पु० नक्ते रात्रौ चरति चर-णिनि । मेचके,
विडाले च । रात्रिचारिभावे लि० ।

नक्तच(ञ्च)र पु० नक्ते, नक्तां वा चरति टक् । रात्रौ, चौरे,
मेचके, विडाले च । रात्रिचरे लि० स्त्रियां ङीप् ।

नक्तन्दिव न० नक्तञ्च दिश च नि० । सप्तम्यर्थेष्टौ अहोरात्रे ।
नक्तम् अव्य० नज-ग्रीडे तस्य । रात्रौ ।

नक्तमाल पु० नक्तम् रात्रौ आ अलति अच् । करझवृक्षे ।
तक्तव्रत न० 'नक्तां निशायां कुर्वीत गृहस्थो प्रियसंयुतः ।

निशि व्रतं तं चित्रेयं यामार्द्धे' प्रथमे सदे'त्युक्तलक्षणे दिवा-
भोजनाभावविशिष्टे रात्रौ प्रथमयामार्द्धे भोजनरूपे व्रते ।

नक्त पु० न क्रामति दूरस्थलम् न+क्रम-ड । कुम्भीरे । (भण
काट) द्वारायकावे, नासिकायाञ्च न० ।

नक्रराज पु० इत० टच्-समा० । (हाङ्गर) जलजन्तुभेदे ।

नक्षत्र न० नच-अलन् । अश्विन्यादितारकाश्च ।

नक्षत्रचक्र न० नक्षत्रघटितं चक्रम् । अश्विन्यादिसप्तविंशति

नक्षत्रात्मके खगोलस्थे राशिचक्रे । तन्वोक्ते मन्त्रपह-
णोपयोगिचक्रभेदे च । [विष्णौ च

नक्षत्रनेमि पु० नक्षत्राणां नेमिरिव । भुवाख्ये तारके, चन्द्रे,
नक्षत्रमाला स्त्री० नक्षत्राणामिव माला । सप्तविंशतिभौ-
क्तिर्नैमिर्निमिते हारभेदे । इत० । नक्षत्रपङ्क्तौ ।

नक्षत्रसूचक पु० नक्षत्राणि शुभाशुभतया सूचयति खलु ।
'अविदितैव यः शास्त्रं दैवज्ञत्वं प्रपद्यते । स पङ्क्तिद्रूपकः
पापी चेद्यो नक्षत्रसूचक' इति 'तिथ्युत्पत्तिं न जानन्ति
अज्ञाणां नैव साधनम् । पराशक्येन वर्तन्ते ते वै नक्षत्र-
सूचका' इत्युक्ते सिद्धान्तानभिज्ञो ज्योतिर्विदि । एणिनि
नक्षत्रसूचीत्यर्थः ।

नक्षत्रेश पु० इत० । चन्द्रे नक्षत्रपत्यादयोऽप्यत्र ।
नख सर्पेण भ्रा० पर० सक० सेट् । नखति अनखीत् अनखीत् ।
नख पु० न० । न खं छिद्रमत्र । करजे अङ्गुल्ययस्ये करणके ।
नखकुट्ट पु० नखान् कुट्टयति कुट्ट-अण् । नापिते ।
नखनिजन्तन न० नखानि जल्यन्तेऽनेन कृत-ल्युट् पु० छम् ।
नखच्छेदनार्थे नापितास्तुभेदे ।

नखर पु० न० । न खं राति रा० क । नखे । [नखायुधोऽप्यत्र ।
नखरायुध पु० नखरमायुधं यस्य । सिंहे, व्याघ्रे, कुक्कुटे च
नखशङ्ख पु० नख इव शङ्खः । कुट्टशङ्खे ।

नखाङ्ग पु० नखमङ्ग इव यस्य । व्याघ्रनखम् ।
नखी स्त्री० नखमस्यस्य अर्थ आदित्वाद् गौरा० ङीप् ।
खनामख्याते, गम्भद्रव्ये ।

नग पु० न गच्छति गम-ङ । पर्वते, दृष्टे च ।
नगण पु० छन्दोपन्योक्ते लघुरूपवर्णत्रये । न गच्छते गण-अच्
(मालकांकी) वृक्षभेदे, पारावतपद्याम् स्त्री० टाप् ।
नगनन्दिनी स्त्री० इत० । हिमालयपुत्र्यां दुर्गायाम् ।
नगभिद्रु पु० नगान् भिनत्ति भिद्र-क्लिप् । इन्द्रे । पर्वतभेदेने
ति० । [भेदायाम् ।

नगभू स्त्री० नग एव भूत्पत्तिस्थानं यस्याः । क्षुद्रपापाण
नगर न० नगाः दृष्टाः पर्वता वा सन्त्यस्मिन् नगर । 'पुण्य-
क्रियादिनिगुणैश्चातृवर्षजनैर्युतम् । अनेकजातिसंबद्धं
नैकशिल्पिसमाकुलम् । सर्वदैवतसंबद्धं नगरं त्वमिधीयते
इत्युक्तलक्षणे पुरभेदे । वा गौरा० ङीप् । नगरौल्यत्त ।
नगरन्प्रकार पु० नगस्य क्रौञ्चपर्वतस्य रम्भं करोति छ-अच् ।
कीर्तिकेये 'स नगरं नगरन्प्रकारौजस' इति रघुः ।
नगरोत्था स्त्री० नगरादुत्तिष्ठति उद्-+स्था-क । नगरस्यायां
स्त्रियां, नागरसंज्ञायाञ्च ।

नगरौषधि स्त्री० इत० । कदल्याम् ।

नगाट पु० नगेषु दृष्टेषु व्यटति अच् । वानरे ।

नगाधिप पु० नगानामधिपः । हिमालयपर्वते ।

नगाश्रय पु० नगः पर्वतः आश्रयोऽस्य । हस्तिकन्दहृत्चे ।
पर्वतवासिनि लि० ।

नगौकस् पु० नग ओको यस्य । पक्षिणि, शरभे, सिंहे च ।

नग्न लि० नज-क्ता । विवस्ते । 'दिगम्बराख्ये बौद्धभेदे पु० । 'द्विक-
च्छः कच्छशेषश्च सुक्तकच्छस्यैव च । एकवासा अवासाश्च
नग्नः पञ्चविधः स्मृत' इत्युक्तेषु द्विकच्छादियु, 'अग्नयजुः
सामसंज्ञेयं त्रयो वर्णादितिर्द्विज ! । एतामुज्जति यो
मोहात् स नग्नः पातकी स्मृत' इत्युक्ते वेदत्वबोद्धा-
वरणत्यागिनि जने च ।

नग्निका स्त्री० नग्नैव स्वार्ये कन् । अट्टरजस्तायां स्त्रियाम्

नज त्रीडायां भ्रा० आ० अक० सेट् । नजते अनजिष्ट । नग्नः

नज् अय्य० न+अज् जिदनुवन्तो नलोपसुद्धिः तेन अजितो न
नादिलोपः नैकधेत्वादि । अभावे, निषेधे, अल्पत्वे, अप्राश-
स्ये, अतिक्रमे, ईषदर्थे, सादृश्ये, विरोधे, भेदे च । तत्र
सादृश्ये अन्नाह्वणः । अभावे अपांपम् । भेदे अघठः पटः ।
ईषदर्थे अतुदरी कन्या । अपत्ये अक्षेया । विरोधे असुरः ।
नट पु० नटति नट-अच् । नाटकादिहस्तकाव्याभिनयकर्त्तरि
नर्तकभेदे, जायाजीविनि वर्णसङ्करभेदे, अशोकहृत्चे, शोना-
कहृत्चे, नखे, किष्कुपर्वणि, गोदन्तहरिताले च ।

नट नटते हिंसने च भ्रा० पर० सक० सेट् । नटति अनटीत्
अनाटीत् अणोपदेशतया नणलम् परिनटति । [णत्वम् ।
नट भ्रंशे च्युतौ च चु० उभ० अक० सेट् । नाटयति-ते अनोनटत् । न
नटन न० नट-ल्युट् । नटत्वे । [नादयोऽप्यत्र ।

नटभूषण नटान् भूषयति भूष-ल्यु । हरिताले । नटनख
नटी स्त्री० नट-अच् । गौरा० ङीप् । नलीनामगम्भद्रव्ये,
वैश्यायाञ्च । नट+पुंयोगे ङीप् । नटयोपपत्ति स्त्री० ।

नड भ्रंशे चु० उभ० अक० सेट् । नाडयति-ते अनोनडत्-त ।
णोपदेश्यताभावाच्च णत्वम् ।

नड पु० नड अच् । नलटणे ।

नडकीय लि० नडाः सन्त्यस्य छ कुक् च । नडवति देशे ।

नडप्राय पु० नडः प्रायो यत्र । नडपङ्कते देशे ।

नड्या स्त्री० नडानां समूहः प्राशा० य । नडसमूहे । [ङीप् ।

नड्यत् लि० नडाः सन्त्यस्य उतप सस्य वा । नड्युक्ते देशे स्त्रियां
नड्यत् लि० नडाः सन्त्यस्य ड्वलच् । नड्युक्ते देशे ।

नत लि० नम-क्ता । कृतनमने ज्योतिषोक्ते दिनाङ्गान्तरित-

जन्मनाडिकायां पु० । विस्तरस्तद्वद्भिधाने । तगरमूले न० ।
 नतद्रुम पु० कर्म० । लताशालवृक्षे ।
 नतनासिक लि० नता नासिकाऽस्य । चिपिटनासिके (खान्दा)
 मताङ्गी स्त्री० स्नानजननभारात् नतमङ्गलस्याः ङीप् । नार्याम्
 नति स्त्री० नम-क्तिच् । नमतायाम् 'लिकोणमथ षट्कोणमर्द्ध-
 चन्द्र' प्रदक्षिणम् । दण्डमण्डपस्यञ्च सप्तधा नतिलक्षण-
 मित्युक्ते सप्तभेदे नमनभेदे च एतल्लक्षणं वृद्धभिधाने ।
 नद् सन्तोषे भ्वा० पर० अक० सेट् इदित् । नन्दति अनन्दीत्
 नन्दयुः । प्रनन्दति ।
 नद् पु० नद-अच् । सिन्धुभैरवशेषादौ अकृत्रिमे जलप्रवाहे
 नदी स्त्री० नद-अच् नदद् इति निर्द्देशात् । टित्त्वात् ङीप् ।
 गङ्गायसनादिषु गुरुलघुजलप्रवाहेषु 'धनुःसहस्राण्यष्टौ च
 गतिर्यासां न विद्यते । न ता नदीशब्दवद्वा' इत्युक्ते धनुः-
 सहस्राष्टकान्यनदेशवाहिन्यामेव नदीशब्दप्रवृत्तिः । तासु
 च 'सर्व्यां सुर्व्यां प्राप्नुवती वाहिनी स्यात् नदी पञ्चा-
 हाहिनी निचयेन' इति 'प्रायो न्दुवहा सुर्व्यां लघुः
 शीघ्रपङ्हाः स्तृता' इति च विशेषः ।
 नदीकान्त पु० नदी कान्ता यस्य । ससृष्टे, हिज्जलवृक्षे, सिन्धु-
 कारके च । जन्मवृक्षे काकजङ्घोपधौ च स्त्री० ।
 नदीकूलप्रिय पु० नदीकूलं प्रियं यस्य । जलवेतसे ।
 नदीज पु० नद्याः समीपे जायते जन-ङ । अर्जुनवृक्षे
 अग्निमन्थवृक्षे च । हिज्जलवृक्षे, स्रोतोजले च न० । नदी-
 जातमखे लि० । 'नदीज । लङ्घेश्वनारिकेत' इति भारतम्
 नदीन पु० इत० । ससृष्टे, वक्ष्ये च । नदीभिन्ने लि० ।
 नदीमातृक लि० नदी मातेव पौषिकाऽस्य । नदीजलसम्पन्न
 ब्रीहिपालिते देशे ।
 नदीष्ठा लि० नद्यां स्नातुं जानन्ति स्ना ज इत्वम् । नदी
 स्नानकुशले यस्यां यस्यां नद्यां यथास्तरणीयं तज्ज्ञानयुक्तं
 नदीसर्ज्ज पु० नद्यां सृज्यतेऽसौ सृज-अप् । अर्जुनवृक्षे ।
 नद् लि० नद्-क्त । वक्षे, उद्भूते च ।
 नद्गी स्त्री० नद्यतेऽनया द्रुन् ङीप् । चर्म निर्मितरज्ज्वाम् ।
 ननन्द स्त्री० ननन्दति कृत्यायामपि सेवायां न तृष्यति न-नन्-
 यन् । भर्तृभगिन्याम् (ननद) पु० वृक्षौ । ननान्दायत्व ।
 ननु अव्य० न नदति नद-ङु । प्रश्ने, अवधारणे, निचये, अग्रमतौ
 अनुप्रायाम्, अनुनये, शान्त्यने, सन्धोभने, आभक्त्यने, पर-
 कृतौ, अधिकारे, सम्भ्रमे, उद्यौक्तौ, सम्यग्वादे, स्तुतौ,
 आक्षेपे, प्रत्युक्तौ, उत्तेषायाञ्च ।
 ननुच अव्य० ननुच चच समाहार द० । विरोधोक्तौ ।

नन्द पु० नन्द-अच् । श्रीकृष्णस्य पितरि गोपभेदे, महानन्दि
 सते नृपतिभेदे, आनन्दे, निधिभेदे, प्राग्दक्षिणद्वारगृहे,
 वास्तुभेदे च ।
 नन्दक पु० नन्दयति नन्द-णिच् ण्वल् । हरेः-खड्गे, भंके च ।
 आनन्दजनके, कुलपालके च लि० ।
 नन्दकिन् पु० विद्यामयोनन्दकोटिसिरस्य ठन् । विष्णौ ।
 नन्दगोपित स्त्री० इत० । रास्त्रायाम् । [भट्टिः
 नन्दयु पु० नन्द-अधुच् । आनन्दे 'यस्यासौ तस्य नन्दयु'रिति
 नन्दन पु० नन्दयति नदि-णिच् । पुत्रे, भंके, पर्वतभेदे 'वङ्ग-
 चीरास्रथा गावो नन्दनं नन्दने प्रिये!' इत्युक्ते क्ष० वर्धमध्य
 वत्सरभेदे च । इन्द्रोद्याने न० । आनन्दकारके लि० ।
 नन्दनन्दन पु० नन्दस्य नन्दमः । श्रीकृष्णे, नन्दसुतादयोप्यत्र
 नन्दनन्दिनी स्त्री० इत० । उगांयाम् 'नन्दगोपमृष्टे जाता
 यशोदागर्भसम्भवे'ति चण्डौ । नन्दसुतादयोप्यत्र ।
 नन्दा स्त्री० नन्द-अच् । 'नन्दते सुरलोकेषु नन्दने वसतेऽथवा ।
 हिमाचले महापुण्ये नन्दा देवी ततोऽभव'दित्युक्तायां गौर्याम्
 अलिङ्गरे, (नाद) सम्पदि, 'प्रतिपदेकादशी पठौ नन्दा-
 ज्ञेया मनीषिभिरित्युक्तेषु तिथिभेदेषु, 'स्थिरे जीववारे त
 नन्देति संज्ञेति, सूर्यसंक्रान्तिभेदे, ननन्दरि, तीर्थभेदे च ।
 नन्दि पु० नन्द-इन् । खनामख्याते वृक्षे आनन्दे 'कौशल्या-
 नन्दिवर्धनो रामः' इति रामायणम् । सहादेवस्य पार्श्व-
 चरभेदे नन्दिकेश्वरे । द्यूताङ्गे पु० न० ।
 नन्दिकेश्वर पु० शिवस्य पार्श्वचरभेदे । तेन प्रोक्तमण् तस्य
 लुक् । पुराणभेदे । [नन्दिवृक्षादयोप्यत्र ।
 नन्दितरु पु० नन्दयति णिच्-णिनि कर्म० । धववृक्षे ।
 नन्दिम् पु० नन्द-न्निनि । शिवद्वारपात्रे । गर्हभाण्डे, वटद्रुमे च
 नन्दिनी स्त्री० नन्दयति नन्द-णिनि । वशिष्ठधेनौ, सुतायाम्,
 उमायां, गङ्गायां, मनन्दरि, व्याडिमातरि, रेणुकौमधौ च
 नन्दिनीसुत पु० इत० । व्याकरणस्य संप्रहकारके व्याडिष्ठनौ
 नन्दिपुराण न० नन्दिना प्रोक्तं पुराणम् । उपपुराणभेदे ।
 नन्दिवर्धन पु० नन्दिं नन्दं नन्दिनं वा वर्धयति वृध-णिच्
 ल्यु । तनवे, शिल्पे, शिवे च । आनन्दवर्धके लि० ।
 नन्दीवृक्ष पु० नन्द-इन् वा ङीप् कर्म० । अश्वत्थभेदे, वृक्षे,
 (वट) कुबेरके, भेषजद्रव्याञ्च । [नन्दीश्वरादयोप्यत्र ।
 नन्दीश पु० नन्दी देश इव । शिवद्वारपात्रे । इत० । शिवे
 नन्द्यावर्धन पु० 'दक्षिणपुरगताखिलन्दत्यं यत् पश्चिमावृत्तम् ।
 पूजनीयोत्तराञ्चायं नन्द्यावर्धनं वदन्ति त'दित्युक्ते नृपगृह-
 भेदे, तगरवृक्षे, मत्स्यभेदे च ।

नपुंसक पु० न० न स्त्री न पुमान् नि० । 'स्तनकेशवती नारी
लोमशः पुरुषः स्मृतः । उभयोरनरं यच्च तदभावे नपुं
सक'मित्युक्तलक्षणे स्त्रीषे । शब्दे तद्यवहारस्तु सत्वरजोभ्यां
साम्यावस्थापन्नाभ्यामुत्पन्नत्वात् अनादिस्कारविशेषवत्त्वाद्वा
नपुं पु० न पतन्ति पितरोऽनेन न+पत-त्तच् नि० । पौत्रे,
दौहित्रे च । पौत्र्यां, दौहित्र्याञ्च स्त्री० ङीप् ।
नभ न० नभ-अच् । आकाशे । आवर्णे मासि पु० ।
नभः(स्तु)सद् पु० नभसि सीदति सद्-क्विप् । देवे ।
नभश्चर पु० नभमि चरति अच् । मेघे, वायौ, पक्षिणि, विद्या-
धरे, स्वर्यादिषु ग्रहेषु, राज्ञे च । आकाशगामिनि त्रि०
नभसं न० नभ-अश्च । आकाशे । [आकाशे न० ।
नभस् पु० नभ-असि । आवर्णे मासि, मेघे, पतद्ग्रहे च ।
नभसङ्गम पु० नभसं गच्छति गम-खच् सम् च । पक्षिणि ।
नभस्य पु० नभसि मेघे वायु यत् । भाद्रपदमासि ।
नभस्वत् पु० नभोरुपस्थान्यत्वे न मत्प मस्य इ । वायौ ।
नभोमणि पु० नभस आकाशस्य मणिरिव प्रकाशकत्वात् । सूर्ये
नभोरजस् न० नभसो रज इव दृष्टावकारत्वात् । अन्तकारे
नम्बाज् पु० न भ्राजति भ्राज-क्विप् । मेघे ।
नभस् अञ्ज० नभ-असि । नतौ, त्यागे, रुते च ।
नभस्कार पु० नभस्+क-वज् । कराभ्यां शिरःसंयोगविशेषेण
स्वापकर्षस्त्वचके व्यापारभेदे ।
नभस्य त्रि० नभस् करोति नभस्+अ-नभस्-कर्माणि यत् ।
नभस्तरणीये । भावे अ । नतौ, पूजायाञ्च स्त्री० ।
नभुचि पु० न भुञ्जति न+भुच-कि । शुभनिशुभयोः कनि-
ष्ठतुजेऽसुरभेदे ।
नभुचिद्विप् पु० इत० । इन्द्रे, नभुचिस्त्रिदनादयोऽप्यत्र ।
नभेर पु० नभ-एच् । सुरपुत्रागृह्ये, रुद्राच्चे च ।
नभ्र गतौ भ्रा० पर० सक० सेट् । नभ्रति अनभ्रीत् ।
नभ्र त्रि० नभ-र । नते, विनयान्विते च ।
नभ्रवा पु० नभ्र इव कायति कै-क । इवार्ये कन् वा । नेतसे
स्वार्थे कन् । नभ्रे त्रि० ।
नय गतौ भ्रा० आत्म० सक० सेट् । नयते अनयिष्य ।
नय पु० नी-अच् । नीतौ श्रुताचार्यादिप्रणीते शास्त्रभेदे, दूत-
भेदे च । कर्त्तरि अच् । नेतरि न्याये च त्रि० । [प्रापणे ।
नयन न० नीयतेऽनेन करणे ल्युट् । नेत्रे चक्षुषि । भावे ल्युट् ।
नर पु० नृ-वच् । परमात्मनि 'आपो वै नरसूनुव' इति
मनुः । दिशौ, नरावतारे, अर्जुने, ऋषिभेदे, मनुष्ये,
गणितशास्त्रोक्ते आयाप्रनायदानोपयोगिनि, शङ्खौ च ।

नरक पु० नृ-वुन् । भूमिगर्भे वराहाज्जाते दैत्यभेदे, पापिनां
दुःखभोगस्थानभेदे रौरवप्रभृतौ च । तेषां विभेदो दृष्ट-
मिधाने । [दृष्टमिधाने ।
नरककुण्ड न० इत० । पापिनां यातनाभोगकुण्डेषु । विस्तरस्तु
नरकजित् पु० नरकं नरकासुरं जितवान् जि-भूते-क्विप् ।
श्रीकण्ठे । नरकान्तकादयोप्यत्र ।
नरदेव पु० नरोदेव इव । नृपतौ ।
नरनारायण पु० इति० । नरश्च नारायणश्च इति । 'कृष्णार्जुनाव
तारिणोः मुनिभेदयोः । भगवतोऽवतारभेदे एककृषभभेदे च०
नरपति पु० इत० । राजनि । नरेशादयोऽप्यत्र ।
नरपुङ्गव पु० पुमान् गौः पुङ्गवः दृषः नरः पुङ्गव इव भार-
वहनयोग्यत्वात् । मनुष्यश्रेष्ठे, नृपे च ।
नरमाला स्त्री० नराणां तन्मुखानां माला । नरसुख-
निर्मितायां मालायां 'नरमालाविभूषणे'ति चण्डी ।
नरमेध पु० नरो मेधते बध्यते प्रोक्षणादिभिः संस्क्रियते वात् ।
नरसांस्वरूपहृव्यकरणके यागभेदे ।
नरवाहन पु० नरा वाहनान्यस्य । कुबेरे, स हि मनुष्यैरु-
ह्यते । मनुष्यवाह्यमात्रे त्रि० ।
नरसिंह पु० नरश्चासौ सिंहश्च । अवयवभेदेन नरसिंहयो-
राकारयुक्ते हिरण्यकशिपोर्नाशार्थमाविर्भूते भगवदव-
तारभेदे नरहृर्यादयोप्यत्र । नरः सिंह इव शौर्यादिम-
त्त्वात् । नरश्रेष्ठे । [दयोऽप्यत्र ।
नरस्तम्भ पु० नर+सम्भृते स्तम्भ । नरसम्भृते एवं मनुष्यस्तम्भा-
नरेन्द्र पु० नर इन्द्र इव । राजनि, विषवैद्ये, एकविंशत्य-
क्षरपादके ऋद्धोभेदे च ।
नरोत्तम पु० नरेषु उत्तमः । पुरुषोत्तमे नारायणे, 'यः
स्वकात् परतोमेह जातनिर्वेद आत्मवान् । हृदि कृत्वा
हरिं गेहात् प्रव्रजेत् स नरोत्तम' इत्युक्ते वैराग्यवति
पुरुषे नृपे च 'नराणाञ्च नरोत्तम' इति गीता ।
नर्त्तक पु० नृत-टुल् । चारणे, नृत्ये च 'यावत् नृत्यमात्रं'
स्यात् गीतं योज्यं च तादृशम् । नृत्यस्य धारणात् प्रावं
नर्त्तकः परिकीर्त्तित' इत्युक्ते नृत्यामित्रो नट इति० ।
पिप्सात् स्त्रियां ङीष् ।
नर्त्तन न० नृत-ल्युट् । नृत्ये । [नृत्यत्वं प्रनर्तति ।
नर्तुं शब्दे अङ्क० गतौ एक० भ्रा० पर० सेट् । नर्तति अनर्तति
नर्मद पु० नर्म परिहासं ददाति दा-क । कैलसचित्रे । परि-
हासदायके त्रि० । सोमोद्भवायां दक्षिणस्यायां नद्यां स्त्री०
नर्मन् न० न-मनिन् । परीहासे कैष्टौ ।

नल वन्ने भा०परःसक०सेट् वा घटा० । नलति अनानीत् ।

खिच् नलयति नलयति ।

नल पु० नल-अच् । लणभेदे, चन्द्रवंश्ये, न्यभेदे, वानरभेदे, आहवे, पितृगणभेदे, 'कथवालस्तथा नल' इति पुराण-मन्त्रः दैत्यभेदे च । पद्ये न० । [परार्थे, पर्वणि च

नलक न० नल इव इवार्थे कन् । शाकास्थि, नाडीवत् सच्छिद्रे नलकिनी स्त्री० नलकं सच्छिद्रमस्य अस्य इति । जङ्घायाम् नलकूवर पु० नलः कूवरो युगध्वरोऽस्य । कूवरपुत्रे ।

नलद् न० नलं वक्षं गतिं वा द्यति दो-क । लघौरे । 'स्यादस्या नलदं विने'ति नैपथम् । पुष्पकरणे, जटामांस्यां च स्त्री० ।

नलपट्टिका स्त्री० नलनिर्मिता पट्टिकेव । (दरमा) कठभेदे ।

नलमीन पु० नलावयः मीनः । (चिज्जुड़ी) मत्स्यभेदे । [च

नलिका स्त्री० नल-स्वार्थे कन् टाप् । नाद्याम्, सुगन्धिद्रव्यभेदे नलित पु० नल-क्त । (नालता) शाकभेदे ।

नलिन न० नल-इनन् । पद्ये, शैवाले, तोये च । [नलिकायाञ्च

नलिनी स्त्री० नलाः सन्ध्यास्या इति । पद्मसंघे, पद्मयुक्तदेगे, नलिनीखण्ड न० नलिनी+समूहे खण्ड । पद्मिनीसमूहे ।

नली स्त्री० नल-अच् गौरा० लोप् । मनःशिलायां, विद्रुम-लतायाम्, नलिकायाञ्च । (नालतायाक) ।

नल्व पु० नल-व । चतुःशतहस्तमितदेशे, हस्तचतुःशते च ।

नव पु० ल-अप् । स्त्रवे, रक्तपुनर्नवायाञ्च । अच् । नूतने लि० ।

नवग्रह पु० कर्म० संचायात् न द्विगुः । 'सूर्यचन्द्रौ मङ्गलश्च बुधश्चापि दृष्टव्येति । शुक्रः शनैश्चरो राहुः केतवश्च नव-

ग्रहा' इत्युक्तेषु नवसु ग्रहेषु तेषां स्थानादि दृष्टमभिधाने नवति स्त्री० नव दशतः परिमाणमस्य नि० । (नख्बुद) सङ्ख्याभेदे

नवदल न० कर्म० । कमलकार्णिकासमीपस्थे दले, नूतने पत्रे च

नवदुर्गा स्त्री० कर्म० संचायात् न द्विगुः । 'प्रथमा शैलपुत्री च

द्वितीया ब्रह्मचारिणी । तृतीया चन्द्रघण्टेति कुम्भारण्डेति

चतुर्थिका । पञ्चमी स्कन्दमातेति षष्ठीं कात्यायनीति च ।

सप्तमी कालरात्रिश्च महागौरीति चाष्टमी । नवमी सिद्धिदा

प्रोक्ता नव दुर्गा मता भुवो'त्युक्तासु शैलपुत्रादिषु नवसु

दुर्गामूर्तिषु ।

नवद्वारपुर न० नव द्वारणि यत्र तादृशं पुरम् । देहे तत्र हि

हे श्रोत्रे, चक्षुषी, नासिके च सप्तमेकमिति ऊर्ध्वस्थानि सप्त,

हे पादपङ्क्तौ व्यधः इति नव छिद्ररूपाणि द्वाराणि सन्ति ।

'नवद्वारपुरे देही'ति गीता ।

नवधा अव्य० नवन्+प्रकारे धाच् । नवप्रकारे ।

नवधातु पु० कर्म० संचायात् न द्विगुः । 'हेमतारारनागाश्च

ताम्ररङ्गे च तीक्ष्णकम् । कांक्षञ्च कान्तलौहञ्च धातवो नव

कीर्तिता' इत्युक्तेषु हेमादिषु नवसु ।

नवन् लि० व० । लु-अति । (नय) संख्याभेदे ।

नवनीत न० नवं नीयते अ नो-क्त । (माखन) पयःसारभेदे

नवनीतक न० नवनीतस्य विकारः कन् । हते ।

नवपत्रिका स्त्री० 'कदली दाडिमो धान्यं हरिद्रा मानकं कचुः । विलोऽणोको जयन्ती च विज्ञेया नवपत्रिका' इत्युक्ताम् नवसु कदल्यादिषु पत्रिकासु ।

नवमल्लिका स्त्री० कर्म० । नवमालिकायाम् पुष्पप्रधाने दृक्षभेदे

नवम लि० नवानां पूरणः लटि मट् । नवसंख्या येन पूर्यते

तस्मिन्, चन्द्रस्य नवमकलाक्रियारूपे तिथिभेदे स्त्री० लोप्

नवमालिका स्त्री० कर्म० । खनामख्याते, पुष्पप्रधाने दृक्षभेदे

नववधू स्त्री० कर्म० । नवोदायां स्त्रियाम् ।

नववध्वागमन न० इत० । नववध्वाः प्रथमतः पितृगृहात् पतिगृहे आगमने ।

नवरत्न न० नवानां रत्नानां समाहारः । 'सत्तामाख्यवैदूर्यं

गोमेदा वज्रविद्रुमौ । पद्मरागं मरकतं नीलञ्चे'त्युक्तेषु

नवसु रत्नेषु । 'धन्वन्तरिचरणकामरसिंहशङ्खवेतालभट्टघट-

कर्परकालिदासाः । नित्यं वराहमिहिरश्च नवापि रत्ना

न्यासंस्तथावररुचिरित्युक्तेषु नवसु विक्रमादित्यसभ्य बुधेषु

नवरात्रि न० नवानां रात्रीणां समाहारः अत्रूसमा० । आशि-

न्यादिमासेषु शुक्लपक्षिपदावधिशुक्लनवमीपर्यन्तेषु नवसु ति-

थिषु तद्विषये कर्तव्ये व्रतभेदे च । 'चैत्रैतश्चिने तथापाठे

माघे कार्योन्महोत्सवः । नवरात्रे महाराजेति देवीभाग-

वते, नवसु दिवसेष्वपि नवरात्रिगृह्यप्रयोगः ।

नववस्त्र न० कर्म० । अनावृते नूतने वस्त्रे ।

नवशायक पु० 'गोपोमाली तथा तैली तन्नी भोदकवाञ्जो ।

कुलालः कर्नकारश्च नापिता नव शायका' इत्युक्तेषु ।

जातिभेदेषु ।

नवम्राज्ज न० कर्म० । एकादशाहकर्तव्ये श्राद्धे ।

नवसूतिका स्त्री० नवं सूतं प्रसवोऽस्यस्याः ठन् । धेनौ,

नूतनप्रसूतायां गवि ।

नवान्न न० कर्म० । नवीनाच्चे नवमन्नं यत्र । नवान्नागमकावे 'नयो-

दके नवान्ने च गृहप्रच्छादने, तथा पितरः स्मृत्यन्वमिति स्मृतिः

नवीन लि० नव+अ । नूतने ।

नवोदक न० कर्म० । नवजले । नवस्रदकं यत्र । रपेराङ्गान्नञ्च

स्थिति सभ्ये शौरापादस्य कतिपयदिने ।

नवोद्धृत न० कर्म० । नवनीते, नूतनोद्धृतमात्रे लि० ।

नञ्च त्रि० नु-यत् । नूतने । रक्तपुनर्नवायां पु० ।
 नष्ट त्रि० नश-क्त । तिरोहिते, दर्शनायोग्ये, ध्वस्ते च ।
 नष्टचन्द्र पु० 'नष्टचन्द्रो न दृश्यते भास्ते मासि सितासिते ।
 चतुर्थ्यामुदितोऽशुद्धः पक्षिष्वो मनीषिभि'रित्युक्तं
 गौरभाद्रमासि उभयपक्षचतुर्थ्यामुदिते चन्द्रे ।
 नष्टचेष्टता स्त्री० नष्टा चेष्टा यस्य तस्य भावः तत् । हर्षशो-
 कादिभिः सर्वचेष्टारोहिते । [तुप्रस्मात्सर्वह्यै, निरग्नौ च ।
 नष्टाग्नि पु० नष्टोऽग्निर्धस्य । प्रसादादिना नष्टवैतानिकान्मौ,
 नष्टेन्दुकला स्त्री० नष्टा इन्दुकला यस्यम् । चतुर्दशीयुक्ते
 दर्शे । 'चतुर्दश्यष्टमे वामे क्षीणो भवति चन्द्रमा इति
 सृष्टेस्तद्युक्तामावास्यायां हि इन्दुकलात्रयः ।
 नस्य न० नसे हितम् । नासिकादौ अपक्वारादिरोगनिवार-
 णार्थं नसि देये चूर्णे । [नाकफोडा] वलीवर्दे ।
 नस्योत पु० नसि नासिकायाम् सम्यक् कृतः आनवे-त्ता ।
 नह अव्य० । न च ह च । प्रत्यारम्भे ।
 नहि अव्य० । नह-इन् । निषेधे ।
 नक्षत्र पु० । चन्द्रवंशे नक्षत्रभेदे, नागभेदे च ।
 नक्षत्रात्मज पु० ययातिनामके नक्षत्रे । नक्षत्रपुत्रादयोप्यत्र ।
 ना अव्य० नह-डा । निषेधे ।
 नाक पु० न कमर्क दुःखं तन्नास्ति यत् । स्वर्गे । 'यन्न दुःखेन
 संमित्रं न च असुमननरम् । अभिलाषोपनीतं च तत्
 सुखं स्वःप्रदास्यद'मित्युक्तेः स्वर्गस्य दुःखमन्यत्वम् ।
 नाकिन् पु० नाको वामस्यानले नास्यस्य इति । देवे ।
 नाकु पु० नम-उ नाक्यादेशः । वल्लीके, पर्वते च ।
 नाकुली स्त्री० नकुलस्येदम् प्रियत्वात् अण् । कुकुटीकन्दे
 चविके, (चक्र) राक्षायां यवतिक्तायां, श्वेतकण्टक्याञ्च ।
 नाग न० न गच्छति अगः न अगः । मनुष्याकारेषु फणला-
 ङ्गविविशिष्टेषु वासुध्यादिषु सर्पेषु, हस्तिनि, मेघे, नाग-
 केशरे, नागदन्तके, सुस्तके, देहस्य उद्धारकारके पवन-
 भेदे, ववादिमध्यकरणभेदे च । नगे भवः अण् । पर्वतभवे
 त्रि० । रङ्गे, सीसके च न० ।
 नागकैशर पु० नागाख्यः केशरः । खनामख्याते पुष्पवृक्षे ।
 नागगन्धा स्त्री० नागखेव गन्धोऽस्याः । नाकुलीकन्दे ।
 नागज न० नागात् जायते जन-ड । सिन्दूरे, रङ्गे च ।
 नागजिह्वा स्त्री० नागानामिव जिह्वा मूलान्वस्याः । अनन्त
 मूलायाम् लतायाम् । [हस्तिदन्ते । सार्थं कन् । तत्रैव
 नागदन्त पु० नागस्य दन्त इव । गृहान्निर्गतदारुणि । इतः ।
 नागदन्तिका स्त्री० नागस्य सर्पस्य दन्तस्तत्सम्बन्धविषम-

स्यत्वं ठन् । (विष्ठाति) इति ख्यातायाम् लतायाम् ।
 नागदन्ती स्त्री० नागदन्त आख्यातेनास्यस्य अन्तर्गौ डीप् ।
 (हातिपुं डा) लतायाम्, वेष्टायाम् ।
 नागदमनी स्त्री० नागाः सर्पा दम्यन्ते जनया दम-ल्लुट्
 डीप् । (इसरमूल) लताभेदे ।
 नागद्रु पु० नागप्रियः द्रुः । क्षुहीटव्ये तस्य सर्पपूजास्थानत्वेन
 तत्प्रियत्वम् अतएव 'क्षुहीटपसस्थितामि'ति सृष्टौ
 सर्पाधिदेवतायाः मनसायाः क्षुहीटवाञ्छितत्वसूक्तम् ।
 नागनिर्युह पु० नागाकारः निर्युहः । नागदन्तके भित्तिस्थे
 नागाकारे निर्गतकाष्ठखण्डे ।
 नागपाश पु० नागः पाश इव बन्धनहेतुत्वात् । वरुणस्यास्त्र
 भेदे । नागाकारः पाशः । 'साईद्वयवर्त्तमानु नागपाश
 इति सृष्टः' इति तन्त्रोक्तेः सन्धिभेदे ।
 नागपुर न० दक्षिणदेशप्रसिद्धे नगरभेदे, हस्तिनापुरे च ।
 इतः । पातालस्थे नागानां नगरे । [नगकेशरे वृक्षे ।
 नागपुष्प पु० नागगन्धयुक्तं हस्तिमदगन्धयुक्तं पुष्पमस्य ।
 नागपुष्पफला स्त्री० नागाकारं पुष्पं फलति प्रसूते फल-अच् ।
 कुशाण्डप्राम् । [लतायाम् ।
 नागपुष्पी स्त्री० नागाकारं पुष्पमस्याः डीप् । नागिन्यां
 नागफल पु० नागाकारं फलमस्य दीर्घत्वात् । पडोलभेदे (पुडुल)
 नागवला स्त्री० नागानां दन्तिनां बलं यस्याः एव० । (गोरव-
 चाकुलिया) लताभेदे । [सादेव्याञ्च ।
 नागमाट स्त्री० इतः । कद्रुसमाख्यायां कस्यपपत्त्याम्, मन-
 नागमार पु० नागं हस्तिनं मारयति मृ-णिच्-अण् ।
 मृद्गराजे तद्वत्तण्ये हि हस्तिनो नागः । हस्तिमारके त्रि० ।
 नागयष्टि स्त्री० नागाश्रयायां यष्टिः । (रङ्काष्ठ) पुष्करिण्यादौ
 अद्यानां नागानां मध्ये उद्धृतनामावसारेण तदीयस्याश्रय
 त्वेन कल्पिते दीर्घयुष्माकारे काष्ठे ।
 नागर त्रि० नगरे भवः । विदग्धे । अगं राति अगरः न अगरः ।
 देवरे, नागरङ्गे, जम्बीरभेदे, सुस्तकभेदे च (नागरसुधा) ।
 नागरक्त पु० नगरे भवः ततः कुक्षितार्थे प्रावीण्ये वा बुज् ।
 चौरे, चित्तखेखनकरे शिल्पिनि च ।
 नागरघन पु० नागराख्यः घनः सुस्तकः । (नागरसुधा)
 सुस्तकभेदे । [नागरङ्गी) ।
 नागरङ्ग पु० नागस्य सिन्दूरखेव रङ्गोरागो यत् । जम्बीरभेदे
 नागरमुखाक पु० न० कर्म० खनामख्याते सुस्तकभेदे । नागर
 सुस्तायत् । [समा० अनन्ते-सर्पे, ऐरावते-गजे च ।
 नागराज पु० नागानां सर्पाणां हस्तिनां च राजा टच्

नागलता स्त्री० नागाकारा नागलोकस्य वा लता । ताम्बूल्यां
पुरुषलिङ्गे च ।

नागलोक पु० इत० । पाताले ।

नागवल्लरी स्त्री० नागाकारा नागलोकस्य वा वल्लरी लता ।
ताम्बूल्याम् नागवल्लरादयोष्यत् ।

नागसम्भव न० नागं सीसं सम्भवोऽस्य । सिन्दूरे । [च
नागस्कोता स्त्री० नाग इव स्कोता । नागदन्तीष्टचे, दन्तीष्टचे
नागहनु पु० नागस्य हस्तिनो हनरिव । नखनामगन्धद्रव्ये
नागहन्ती स्त्री० नागान् सर्पान् हन्ति तच्च डीप् । बन्ध्याकर्कश्याम्
नागान्तक पु० इत० । गरुडे । नागारातिरष्यत्, बन्ध्या-
कर्कश्याञ्च । [तृत्वाम् ।

नागालावु स्त्री० नागः नागकुम्भ इवालावुः । कुम्भाकारायां
नागाशून न० नागान् अन्नाति अश-ल्यु । गरुडे । [योष्यत्
नागाह्व न० नागेन युक्ताह्वा यस्य । हस्तिनापुरे । नागाह्वयाद-
नागी स्त्री० नाग+पुंयोगे ङीप् । सर्पयोषिति, हस्तियोषिति
च । स्त्र्यौ जनपदेत्यादिना ङीप् । स्थूलगुणयोगात् हस्ति-
तल्यायाम् स्त्रियाम् । दीर्घगुणयोगात् सर्पतल्यायान्त
स्त्रियां न ङीप् क्तिन् टाप् । [स्थानभेदे च

नाविकेतस् पु० अन्नैः, ऋषिभेदे, तत्प्राप्ते, वेदोक्ते उपा-
नाट पु० नट-घञ् । नृत्ये, कर्णाटदेशे च ।

नाटक पु० कामाख्यास्यपर्वतभेदे, 'नाटकं ख्यातवृत्तं स्यात्
पञ्चसन्धिसमन्वित'मित्याद्युक्तलक्षणे सा० इप० दृश्यकाव्य
भेदे न० । नाटयति चुरा० नट-एतुत् । नर्तके त्रि०

नाटान्त पु० (तरुञ्ज) लतापनसि ।

नाटार पु० नटस्यापत्यम् आरक् । नटस्य पुत्रे ।

नाटिका स्त्री० नाटकप्रभेदे । [ऽप्यत् ।

नाटय(र) नञ्या अपत्यम् ढक् । नञ्या अपत्ये । ढक् । नाटेरो
नाट्य न० नटानां कर्म ष्यञ् । नटककर्तव्ये नृत्यगीतवाद्यरूपे
त्रिके । [देवप्रासादसम्मुखस्ये गृहे ।

नाट्यशाला स्त्री० नाट्यस्य नाट्यार्थं शाला । (नाटमन्दिर) ।
नाट्योक्ति स्त्री० नाट्ये नटककर्मणि उक्तिः । नाटकविषये
वचने । तद्विस्तारस्तु दृष्टद्विधाने ।

नाडिन्ध्रम पु० नाडीं वंशनीं धमति ध्ना-खञ् धमादेशः
शुम् छुस्सय । खर्णकारे । [(नालितशाक)

नाडिपत्र पु० नाडीमयं पत्रं यस्य गृ० ह्रस्वः । नाडीचशाके ।

नाडि(डी) स्त्री० नड-भङ्गे चु० नड-इन् । वा ङीप् । देहस्यायां
गिरायां, गुच्छस्य काण्डे, नावे, व्रणभेदे, गण्डदूर्वायां,
पट्टिपत्राकके फासे, तणभेदे, वंशनल्यां च ।

ना(डि)डीका स्त्री० नाडीनां विद्यतेऽस्य ठन् वा ह्रस्वः (कलम्बी)

शाके 'कुसुम्भ' नाडिकाशाक'मिति स्रुतिः पट्टशाके पु० ।

नाडीच पु० नाडिं चमति चम-ड । (नालिना) शाकभेदे ।

नाडीचक्र न० 'नाडीमण्डलमासाद्य कुक्कुटाण्डमिव स्थितम् ।

नाडीचक्रमिति प्राङ्मुखान्नाद्यः सस्रता' इत्युक्ते नामि-
स्थे नाडीनिस्सरणचक्रमभेदे । [भेदे, सुनिभेदे च ।

नाडिजङ्घ पु० नाडीव जङ्घाटस्य । काके, ब्रह्मणः प्रिये वक्

नाडीतरङ्ग पु० नाडी तरङ्ग इव यस्य । कक्कोचे ।

नाणक पु० न अणकः कुक्षितः नजर्धनशब्देन स० । प्रशस्ते,
सद्राचिह्निते निष्कादौ न० । 'तलाशासनमानानां कूटकत
नाणकस्य चे'ति स्रुतिः ।

नाथ उपतापे प्रार्थने च पर०, आशीर्वादे आत्म०, सक० ऐश्वे
चक० सेट् । नाथति अनाथीत् आशिषि नाथते अना-
थित । णिचि अननाथत् ।

नाथ पु० नाथ-ऐश्वे चच् । अधिपे स्वामिनि, प्रार्थनीये त्रि०

नाथवत् त्रि० नाथोऽस्यस्य सतु मस्य व । पराधीने परतन्त्रे ।

नाथहरि पु० नाथं हरति ह-इन् । पशौ ।

नाद पु० नद-घञ् । शब्दे, अर्द्धमात्रात्मके अर्द्धचन्द्राकृति-
व्यज्ये अतुसारतल्ये वर्णे, 'नाभेरुद्धं हृदि स्थानात् मा
रुतः प्राणसंज्ञकः । नदति ब्रह्म रन्मान्ने तेन नादः प्रकी-
र्तित इत्युक्ते, 'आकाशाग्नेरुज्जातो नाभेरुद्धं'समुच्चरन् ।
सुखेदभिव्यक्तिमापन्नः यः स नाद इतीरित' इत्युक्ते च
प्राणवायुहृत्तिभेदे च ।

नादेय न० नद्या नदस्य वा इदम् ढक् । सैन्धवलवण्ये सौकीराञ्जने
नदीनदसम्बन्धिजले च । काशहणे वेतसहजे च पु० । नदी
भवे त्रि० । नागरङ्गे, जयायां, पताकायाम्, अश्ववेतसे, भूमिज-
स्वग्राम्, अग्निमन्ये, जवायां, काकजम्बायां च स्त्री० ङीप् ।

नाथ नाथार्थे स्वा० आ० सक० सेट् । नाथते अनाथित ।

नाना अव्य० न+नाञ् । विनार्थे, अनेकार्थे, उभयार्थे च ।

नानाकन्द पु० नानाकन्दा यस्य । पिरण्डालौ । बहुविधमूले त्रि०

नानार्थ त्रि० नानाविधाः अर्थाः अभिधेयानि प्रयोजनानि
वायस्याः । बहुविधाभिधेये, बहुप्रयोजने च ।

नान्तरीयक त्रि० अन्यतरं प्रतिबन्धादिना व्यवधानं तदनु-
भवति छ नजर्धनशब्देन समासे नान्तरीयं ततः कार्यं
कन् । व्यवश्याभाविनि, व्याप्ते च ।

नान्दी स्त्री० नन्दन्ति देवाः पितरो वा यत् नन्द-इन् ङीप्
गृ० । स्रष्टव्यौ । 'नान्दीनाम् ततः कुर्यादि'ति स्रुतिः, नाट-
कादौ सूत्रधारेण कर्तव्ये 'देवद्विजन्तपादीनामाशीर्वाद-

परायणाः । नन्दनि देवता यस्मात्तस्मान्नान्दी प्रकीर्तिते' त्युक्ते मङ्गलाचरणभेदे च ।

नान्दीमुखः पु० नान्दीर्थं दृष्टार्थं वस्त्वान्वितं मुखं यस्य । कृपा दिशुस्ववन्ने पटे । नान्दी दृष्टिस्तदर्थं आहं चासुखे यस्य । नान्दीआह्मजि पितृगणे । मातादौ स्त्री० डीप् । नान्दीवादिन् पु० नान्दीर्थं वदति वादयति वा । नाटकादौ नान्दीकरे स्तूलधारे, तदर्थं तूय्यादिवादको नटादौ च ।

नापित पु० चुरकर्म्मकारको जातिभेदे ।

नाभि पु० नह्यन्ते अत्र नह्यतेऽनेन वा नह इज् भान्ता देशः । द्वादशपञ्चक्रस्य मध्ये, रघुचक्रस्य वामपिण्डग्राम्, क्षत्रिये च । नृगमदे स्त्री० । प्राण्यङ्गभेदे (नार) पु० स्त्री० । स्त्रीत्वे वा डीप् । प्रधाने, सुखे लि० ।

नाभिज पु० नामौ विष्णुनामौ जायते जन-ड । चतुर्मुखे ब्रह्मणि, नाभिजन्मादशोयत् ।

नाम अव्य० नामयति नम-णिच् ड । स्त्रीकारे, विस्मये, स्मरणे, सम्भावनायां, निन्दायां, प्राकाशे, विकले, अलीके, कोपे च नामकरणं न० नाम क्रियतेऽत्र क-ल्युट् । 'दशमेऽहनि पिता नाम जुय्यते' इति श्रुत्युक्ते दशमादिदिने कर्त्तव्ये संस्कारभेदे नामधेयं न० नामैव स्थायं धेयं । नामनि वाचकशब्दे संज्ञायाम् 'वाचारम्भणं विकारो नामधेय' इति श्रुतिः ।

नामन् न० नम्यतेऽभिधीयतेऽर्थेऽनेन नामनृषीमङ्गिति लि० । आकाशादिप्रपञ्चार्यबोधके संज्ञाशब्दे, आख्यायाम् तानि च पञ्च 'उपादानं कदम्बं च तद्वितानं समामलम् । शब्दा-नुकरणं चेति नाम पञ्चविधं सृजत'मित्युक्तेः ।

नामशेष लि० नामैव शेषो न देहादिरस्य । नृते । नाम-मात्रं शेषो यत् । मरणे पु० ।

नायक पु० नी-ण्वल् । नेतरि, स्वामिनि, प्रभौ । हारमध्यमणौ, सेनापतौ, शङ्कारारसावलम्बने पत्युपपत्त्यादौ च । प्राप-यितरि च लि० ।

नायिका स्त्री० नी-ण्वल् । शङ्कारसारलम्बने भार्यादौ, दुर्गा-याः मङ्गचरीयु उपचरणादिषु च ।

नार पु० नरस्यायम्-अण् । बालके, जले च । 'आपो नारा इति प्रोक्ता' इति नृतः । परमात्मस्वन्विनि मनुष्यसम्बन्धि च लि० । 'नारं स्पृष्ट्वा तु सस्नेह' इति सृतिः । नराणां समूहः अण् । नरसमूहे न० ।

नारक पु० न-वुन् प्रज्ञायण् । नरके । नरके भवः अण् । नरकस्ते लि० । [भोगिनि जीवे ।

नारकिन् लि० नारकं भोग्यत्वेनास्यस्य इति । नरकयातना

नारङ्ग पु० न अरङ्गः अरङ्गनं पत्रं स्वपामख्याते जम्बीर-भेदे, पिप्पलीरसे, विटे च । गर्वरे न० ।

नारद् पु० नारं जलं ददाति दा-क । 'नारं पानीयं मिष्यतां तत्पितृभ्यः सदा भवान् । ददाति तेन ते नाम नारदेति भविष्यते'त्युक्तनिर्वचनयुते छनिभेदे । नारमज्ञानं द्यति दो-क, नारं ज्ञानं ददाति दा-क वा । छनिभेदे तत्प्रोक्ते पञ्चविंशतिसहस्रात्मके महापुराणे न० ।

नारदीय न० नारदेन प्रोक्तम् इ । उपपुराणभेदे ।

नारसिंह न० नरसिंहमधिलक्ष्य कृतः पञ्च इत्यण् । उपपु-राणभेदे । [लौहमये अस्त्रभेदे ।

नाराच न० नराणां समूहः नारमाचामति चम-ड । सर्व-नारायण पु० 'आपो नारा इति प्रोक्ता आपो वै नरसू-तवः । ता यदस्यायनं पूर्वं तेन नारायणः सृजतः' इति मनुक्तनिर्वचनवति विष्णौ ।

नारायणक्षेत्र न० ईत० । 'प्रवाहमवधिं कृत्वा यावत्सुचतु-ष्टयम् । अत्र नारायणः स्नातो'त्युक्ते गङ्गायाः प्रवाहा-वधिहस्तचतुष्टयमितस्थाने । [सिन्धुक्षेत्रे विधानभेदे ।

नारायणवलि पु० सृष्ट्युक्ते नृतानां पाण्डुरादीनां प्राव-नारायणी स्त्री० 'जलावना नराधारा सद्यःप्रयनामि ना- । नारायणी समाख्याता नरनारी प्रकीर्तित्युक्तायां विष्णुयुक्तौ लक्ष्मां, दुर्गायां, 'नारायणि नमोऽस्तु ते' इति वण्डी गङ्गायां, शतावल्यां च ।

नारिकेल पु० नल-इप् नालिः केन वायुना जलेन वा इत्यति-चलति इल-क कर्म० इलयोरैक्यम् । स्वनामख्याते इले नारीष्टा स्त्री० नारीभिरिवा । मल्लिकायाम् ।

नाल न० नल-ज्वलादि० ण । काण्डे, उत्पलादिदण्डे, कृपाते न० स्त्री० । 'नाला कृष्णालाप्रभुजो भजाम' इति नै० ।

नालि(ली) स्त्री० नल-इप् वा डीप् । देहस्थगिरायाम्, शाकभेदे, पद्मादिदण्डे च । संज्ञायां कन् । श्वेतकलम्बग्राम्, नाटीयाके, चर्ममयकशायाम्, हस्तिकर्णवेषध्याम्, नाके, कुलिच्छिद्रे, वेणुमाजने, दण्डात्मके कावे च ।

नालिता स्त्री० नल-णिच् क्त । स्वनामख्याते शाकभेदे ।

नालीक पु० नात्या कावति कै-क । हस्तमाले चौहसंयुक्ते अन्तस्थिद्रे शरभेदे, शरीरे च । पद्मपत्रे न० ।

नाविक पु० नावा चरति ठक् । कर्षधारे ।

नाव्य लि० नावा वीर्यतेऽसौ नौ-यत् । नौताय्यं देगे ।

नाश पु० नश-वल् । पलायने, अदर्शने, निधने, चतुषलभे च नासत्यः पु० दि० व० । नास्ति अस्त्यं ययोः नञ् प्रकृता, नासां

त्यजतः त्यज-ड नि० वा । अग्निनीकुमारयोः तौ हि सूर्य-
तेजोऽसहमानायाः संज्ञायाः उत्तरकुरूप अश्वरूपं धत्वा
तपस्यन्त्याः अश्वरूपधारिणा सूर्येण संगतायाः अन्य-
पुरूपधिया तद्वे तो नासारभ्येन त्यजन्यास्तद्वासात्यागेन
जातावि०ति पुराणकथा ।

नासा स्त्री० नास-शब्दे अ । नासिकायां गन्धग्राहकोन्द्रिय-
भेदे, शब्दे च । [भनकाठ]

नासादास् न० नासायै शब्दाय दास् । दारोद्धस्थे काष्ठखण्डे
नासालु पु० नासायै नासिकाशब्दाय अलते पञ्चांशोति अल-
उण् । कटफलद्वये तत्फलचूर्णयोगे हि नासिकाशब्दो भवति

नासिका स्त्री० नास-ण्वम् । गन्धग्राहकोन्द्रियभेदे नासायाम्
नासिक्य वि० नासिकायै हितं तत्र भवो वा यत् । नासाभवे,
नासिकाहिते च । नासाभवयोरग्निनीकुमारयोः पु० द्वि० व०

नासीर न० नास-ईरन् । अपसरते सैन्ये, सेनासुखे च । अपसरते वि०
नास्ति अव्य० अस्तीति विभक्तिप्रतिरूपमव्ययं सुप् सुपेति
नञ् शब्देन स० । अविद्यमानतायां, सत्त्वाभावे, यथा

नास्तिवीरा गौः, 'अस्ति नास्ति न जानातो'ति चाणक्यः
नास्तिक् वि० नास्ति परलोकलक्षाधनमदृष्टं, तत्साक्षीश्वरो वा
इति मतिरस्य ठप् । परलोकभाववादिनि तत्साधना-
दृष्टाभाववादिनि, तत्साक्षिण ईश्वरस्यासत्त्ववादिनि च

चावकादौ । [भावज्ञानस्य मिथ्यात्वात् ।
नास्तिंक्ता स्त्री० नास्तिकस्य भावः । मिथ्यादृष्टौ परलोकाद्य
नास्तिक्य न० नास्तिकस्य भावः कर्म वा यत् । शास्त्रोक्तेषु

फलवत्कर्मसु अफलतावुद्धौ ।
नि अव्य० नह-डि । निवेगे, अग्राये, नित्यार्थे, संशये, कौशले,
चोपे, उपरमे, सामीप्ये, आदरे, दाने, मोक्षे, अन्नभावे,

वस्त्रे, राशौ, अधोभागे, विद्यासे, निश्चये, निषेधे च ।
निःशलाक् वि० निर्गतः शलाकायाः निर्गता शलाका यस्मात्

वा । निर्जने रहति । [हि शीघ्रं शल्यं निर्गच्छति ।
निःशल्या स्त्री० निर्गतं शल्यं यस्याः पु० । दन्तीद्वये । तत्त्वने
निःशेषे वि० निर्गता शेषात् प्रा० सं० । निखिन्ने सकले । च

निःशोध्य वि० निर्गतं शोध्यमस्मात् पु० । निर्मले, मृदे, शोधिते-
निःश्रयणी स्त्री० निःशेषेण श्रयत्यनया श्रि-ल्युट् ङीप् ।

अधिरौहिण्याम् (मरु) । [पाने, खर्जुरीद्वये च ।
निःश्रेणि(णी) स्त्री० निर्गता श्रेणिः पंक्तिरत्न । वंशनिर्मिते सो-
निःश्रेयस न० नितराम् श्रेयः नि० अच् समा० । मोक्षे,

मञ्जरे, विज्ञाने, भक्तौ, अनुभावे च ।
निःश्वास पु० निर्-+श्वास-घञ् । स्वनासाभ्यां निर्गते वायौ ।

निःसत्त्व वि० निर्गतं सत्त्वं यत् । धैर्यं मूढ्ये, बलमूढ्ये,
प्राणिमूढ्ये च ।

निःसम्पात पु० निर्गतः सम्पातो गतागतं यस्मात् । अर्धरात्रे ।

निःसरण न० निःसरत्यस्मात् निर्-+ह-अपादाने ल्युट् ।
गेहादिद्वारे । भावे ल्युट् । निर्गमे, मरणे, निर्वाणे च ।
करणे ल्युट् । उपाये ।

निःसार पु० निर्गता सारात् । शाखोटद्वये श्योनाकद्वये च ।
साररहिते वि० । कदलीद्वये स्त्री० । [दिभ्यो निर्गमपथे

निःसारण न० निःसार्यतेनेन निर्-+ह-णिच्-ल्युट् । गृहा
निःस्नेहा स्त्री० निर्गच्छति स्नेहो यस्मात् । अतसीद्वये
(लसिना) स्नेहमूढ्ये वि० ।

निःस्त्राव पु० निःस्रवति स्त्रु-ण । (माङ्) (फेण) भक्तारसे ।

निःस्त्र पु० नास्ति स्त्रमस्य । दरिद्रे । [निवद्धे च ।

निकुट न० नि+वृद्धर्थे कटच् । नि+कट-अच् वा । सनोपे
निकर पु० नि+कृ-अप् । समूहे, सारे, न्यायदेवे, वित्ते, निधौ च ।
निकर्षण न० निर्गतः कर्षणात् । पानादौ गृहादिरचनार्थं

परिक्षिप्त्रे देगे, वहिर्हिहरणभूमौ च ।
निकष(स) पु० नि+कष(स) अच् घ-वा । (कपटीपातर) कष-

पापाखे, शाणे, अस्त्रादितीक्ष्णतासाधने पापाणादौ च ।

निकषण न० नि+कष-भावे ल्युट् । उल्लेखने । [स्त्री०
निकषा अव्य० नि+कष आ । निकटे, मध्ये च । राजसमातरि

निकषात्मज पु० इत० । राजसे निकषाङ्गजादयोप्यत्र ।
निकषोपल पु० कर्म० । शाणे । स्वर्णादिकषणसाधने प्रस्तरे
(कपटीपातर) च ।

निकाम न० नि+कम-घञ् । यथेक्षिते, इष्टानतिक्रमे, अति-
शये, निकामतप्राप्तीति क्त० ण्टङ्, परमात्मनि च । [च

निकाय पु० नि+चि-घञ् कृतम् । समानधर्मप्राप्तिर्भवे, निवासे
निकाय्य न० निचोयतेत्यत्र नि+चि खलत् कृतम् । गृहे ।

निकार पु० नि-क-घञ् । परिभवे, अपकारे, तिरस्कारे च ।
क्त-घञ् । धान्यादेरुद्धेनेपे ।

निकार पु० नि+क-णिच् वञ् । मारणे, परिभवकरणे ।

निकुञ्ज न० निशेषेण कौ जायते जन-ड ङ० । वृतादिपिहितस्यत्र
निकुम्भ पु० नि-स्तुम्भ-अच् ङ० । कुम्भकर्णराजसमुत्ते, दनि-

द्वये च गौरा-ङीप् निकुम्भीत्यत्र । [स्यायां देव्याञ्च
निकुम्भिला स्त्री० लङ्कायाः पश्चिमभागस्यायां गुहायां तत्-

निकुरस्व न० नि+कुर-शब्दे अम्वच् । समूहे ।
निकृत वि० नि+क-क्त । परिभूते, उपभूते, प्रत्याख्याते

मिङ्गति स्त्री० नि+ङ्-क्तिन् । शास्त्रे, जेमे, तिरस्कारे, दैन्ये च निङ्गट् लि० नि+ङ्-प-क्त । जात्याचारमर्दिभिर्निन्दिते, अप-
क्षणे, अधमे ।

निकेत पु० नि+कित-निवासे आधारे घञ् । गृहे, निकेतने,
निकेतन न० नि+कित-निवासे आधारे ल्युट् । गृहे ।
कर्माणि ल्युट् । पलाय्यो पु० ।

निकोचक पु० नि+कुच-शब्दे वुन् । अचोठल्ले ।
निकोठक पु० नि+कुठि-वुन् पु० नलोपः । अचोठल्ले ।
निकृ(का)ण पु० नि+कृण-अप्, घञ् वा । वीणायाः शब्दे ।
निलिप्त लि० नि+लिप-क्त । न्यस्ते, स्थापिते, (गच्छिते) ।
निलेप पु० नि+लिप-कर्माणि घञ् । अल्लिप्तिन् अर्पिते
स्वधनादौ, शिल्पिहस्ते संस्कारार्थं प्रदत्ते च । भावे घञ् ।
स्वद्रव्यस्यान्यस्मिन् विज्ञासात् स्थापनरूपे 'स्वद्रव्यं' यदि
विज्ञासात् निजिपत्यविशङ्किते । निलेपो नाम तत्प्रोक्तं
व्यवहारपदं वृषैरित्युक्तं व्यवहारभेदे च ।

निखर्व पु० निखर्वति नि+खर्व-गती अच् । 'अर्द्धदमजं
खर्वनिखर्वमहापद्मशङ्खवस्त्रस्मादि'ति लीलावत्युक्ते द्युम-
हस्रकोटिरूपे संख्याभेदे तत्संख्ये च । वामने लि० ।

निखात लि० नि+खन-क्त । खनित्वा स्थापिते ।
निखिल लि० निवृत्तं खिलं श्रेयो यस्मात् । सकले समये ।
निगड पु० न० । नि+गड-अच् डलयोरैक्यात् डत्वम् । शृङ्ग
लायाम् । (वेङ्गी) निवृत्तो गडः सेचनमस्मात् कठिनत्वात् ।
लोहमये हस्तिपादबन्धने अन्दुके ।

निगडित लि० निगडो जातोऽस्य तार० इतच् । बद्धे संयते
निगट् पु० नि+गट्-अच् । भाषणे, शब्दमात्रे च ।

निगम पु० निगम्यतेऽथ अनेन वा नि+गम-घञ्, निगमे पुर-
भेदे भवः अण् न वृद्धिः वा । वाणिजे, पुरभेदे, कटभेदे
वणिक्पथे, निश्चये, अध्वनि, प्रतिज्ञायाम्, पर्यायकपथेन
वेदार्थबोधके ग्रन्थभेदे, न्यायमतसिद्धे पञ्चावयवव्यायमध्ये
चरमावयवे, न्यायशास्त्रे, तन्त्रभेदे, वेदे च 'निगमकलसरो'-
रिति भागवतम् ।

निगमन न० नि+गम-ल्युट् । प्रतिकूलप्रमाणसाधनेन प्रकृत
प्रमाणोपसंहारात्मके पञ्चाङ्गन्यायमध्ये 'तस्मात् वङ्गिमान्'
इत्याद्याकारके चरमावयवे ।

निग(मा)र पु० नि+गृ-अप्, घञ् वा । भोजने ।
निगाल पु० नि+गल-अदने घञ् । अश्वगलेदेष्टे ।

निगूट् पु० नि+गृह-क्त । वनस्पते । शुभ्रे, आलिङ्गिते च लि०
निगृहीत लि० नि+ग्रह-क्त । तर्जिते, पीडिते, अवबुद्धे च

निग्रह पु० नि+ग्रह-अप् । भर्त्तने, सीमायाम्, बन्धने, अनु
महाभावे, विकल्पायां, निषिद्धपटत्तस्य तिरस्कारे मारणे,
पटतिवारणाय रोधे च ।

निग्रहस्थान न० निग्रहस्य वादिपराजयस्य स्थानम् । गौत-
मोक्तेषु षोडशसु पदार्थेषु मध्ये अन्तिमे पदार्थे । विस्तरस्त
वृहदभिधाने । [शामे ।

निग्राह पु० नि+ग्रह+घञ् । अनिष्टं ते भूयादित्येवं रूपे
निघ पु० निर्विशेषणं हृत्यते हन-क नि० । समविस्तारदेर्ध्वं,
तत्कारोहरिणाहे च पदार्थे ।

निघण्टिका स्त्री० नि+घटि-ल्युत् । गुलुञ्चल्ले ।
निघण्टु पु० नि+घटि-ड । नामपाहके कोषाभिधानादौ ।

निघस पु० नि+अद-अप् वषादेशः । भोजने ।
निघ्न लि० नि+हन-घञर्थे क । अधीने, युजिते च । 'द्विगु-
णान्यनिघ्न' इति लीलावती ।

निचय पु० नि+चि-कर्माणि अच् । अवयवादिना उपचिते
पदार्थे, 'सर्वे ज्ञायाना निचया' इति पुराणम् । भावे
अच् । समुच्चये, वस्तुसमूहे, निचये च ।

निचाय पु० नि+चि-घञ् । राशौकते धान्यादौ ।
निचित लि० नि+चि-क्त । व्याप्ते, पूरिते, सङ्कीर्णं, निर्मितं च ।
निचुल पु० नि+चुल-क । हिज्जलल्ले, वेतसे, निचोले च ।

निचूल पु० नि+चुल-क पु० दीर्घः । इज्जले वृक्षे, निचोले च
निचोल पु० नि+चुल-अच् । प्रच्छदपटे (येन शय्यादि प्रच्छा-
द्यते तस्मिन्) दोलिकाद्यावरणवस्त्रे, स्त्रीपिधानपटे च ।

निचोलक पु० नि+चुल-ल्युत् । सैत्यादेः चोलाकतौ संज्ञाहे,
वारवाणे, कूर्पांसे च । [दने पटे ।

निचोली स्त्री० नि+चुल-क गौरा० ङीष् । स्त्रीणां प्रच्छा-
निज नि० नि+जन-ड । आसीये, स्वाभाविके, नित्ये च ।

निगिह्णिका स्त्री० (तेजोडा) कलाकर्मदे ।

नितम्ब पु० नि+तम्ब-अच्, निभृतं तम्यते काम्यते काशुकेः
तम-ब वा । स्त्रीणां पश्चात् कटितटे, स्कन्धे, कूले, कथा
अधोभागे, कटके, (पर्यंतवसतिस्थाने) कटिमात्रे च ।

नितस्विनी स्त्री० नितम्ब+प्राथम्ये इति । प्रशस्तनितम्ब-
वत्यां स्त्रियां, स्त्रीमात्रे च । [त्यर्थे च

नितराम् क्वय० नि+तर-आस । सुतरामित्यर्थे, अतिशयेने-
नितल न० निःशेषेण तलमधोभागः । पातालभेदे ।

नितान्त न० नितान्त्यति स्म नि+तन्-क्त । एकान्ते अत्यन्ते ।
तद्वति लि० ।

नित्य न० नित्यमेव नियतं वा भवं नि+त्यप् । सतते अहरहः

स्त्रिदशारत्नेन विधिवोचिते, मन्त्रवाचसाधनावाप्रतिदोषिणि
कर्त्तरि, यदा अहरहः सन्ध्यासुपासीतेति अत्र सन्ध्याभावे
प्रत्यवायसाधनत्वम् । अविच्छिन्नपरम्पराके, उत्पत्तिविनाम-
रहिते च यदा वर्णा नित्याः । तद्वति, शास्त्रे, कालव्यत्यये,
वस्तुनि च वि० । सप्तमे उ० । [नादौ ।

नित्यकर्म्म न० कर्म० । अक्षरूपे प्रत्यवायसाधने सन्ध्यावन्द-
नित्यत्वम् वि० नित्यं तद्वत् नित्येन ब्रह्मानन्देन वा तद्वत् ।

परमानन्दभावेन सत्तत्त्वमे 'नित्यत्वो निराश्रय इति गो-
नित्यदा अश्रयः नित्यं दाह । सातये, सदेव्ये । [कनि ।

नित्यसुक्त उ० नित्यं सदा । कालत्रयेऽपि वस्तुनूत्ये परमा-
नित्ययज्ञ उ० कर्म० । मनवोगं विना जीवनसातनित्यितेन
विहिते यथाकथञ्चित् प्रतिनिध्यादिना, अहस्यद्रव्ये
चादुत्तरे, अग्निहोत्रादौ यत्ने ।

नित्यसत्त्वस्य वि० नित्यमचलं दत्तं सत्त्वं धैर्यं गुणभेदो वा
तत्र तिष्ठति स्यात् । धैर्यादित्यनि, राजसमसो अग्निनू
यथा सत्त्वगुणावतस्मिन् च ।

नित्यसमाप्त उ० कर्म० । व्याकरणोक्ते मन्त्रसंग्रहवाच्यत्वे
रहितविषयव्याख्ययुक्ते समाप्तभेदे ।

नित्यानध्याय उ० सर्वथा वर्कनीयवेदपाठकादादौ । 'इति
वर्कनीयमनध्यायौ प्रकृतवः । साध्यावमूनिध्यायुदा-
त्ताकारं चायुर्ध्वं द्विजः' इति 'इत्यादिमन्त्रनध्यायानधीयानो
निर्वर्कवेदितिसमुदा प्रदग्निर्गतेऽनध्यायभेदे ।

नित्याभियुक्त वि० नित्यमभि सत्त्वात् युक्तः योगे व्याधृतः ।
देहयात्रासाधार्थं प्रयतमाने, इतरत्वागमनो योगिनि
निदर्शन द० निन्द्य-सुद । उदाहरणे, इष्टाने च अर्थात्
उद्धारभेदे स्त्री० टाप् ।

निदाव उ० नितरां दहतेऽत्र निन्दह-वच् न्यङ्गादि० कृतम् ।
उपो, वर्क, वर्कचाते औद्ययादनासदोः, वर्कजटे च ।

निदावकर उ० निदावं वर्कं करोति ह-अच् । कृत्वे ।
निदावकान्ति उ० इतः । स्त्रीकौ औद्ययादनासदोः ।

निदान न० निवारणमाधारयदा दीयते दा-लुट् । आदिश-
रणे, कारणभावे, शुद्धौ, वपसः मन्त्रवाचने, वन्दामनि,
चक्रभावे, रोगनिर्वाहके अन्तर्भेदे, रोगहेतौ च ।

निदिग्ध वि० निदिग्ध-क्ता । उपचिते, लेपादिना बर्द्धिते च
रत्नायां स्त्री० । वरः संघादां कम् । कष्टकारिकायां स्त्री०

निदिध्यासन न० 'निरन्तरं विचारो यः श्रुतार्थस्य पुरो-
रुषात् । तदिदिध्यासनं प्रोक्तं' इति निश्चे विचारभेदे
'ताभ्यां निर्दिध्यासोर्ध्वे चित्तस्य स्थामित्तु यद् । एकदा-

नतमेतद्वि निदिध्यासनमुच्यते' इत्युक्ते ध्यानभेदे च ।

निदेश उ० निन्दिय-वच् । शास्त्रे, आचार्या, कदने निन्दे,
मानने च ।

निद्रा स्त्री० निन्द्रा-अच् । यद्यने 'यदा तु मगदि हने
कक्षात्मानः कृतान्विताः । विषयेभ्यो निवर्त्तने तदा
सुषिति मानवः' इत्युक्ते हेतुके विषयेभ्यो कर्त्तव्यत्वात्
व्यापारोपरमरूपे जीवस्यावस्थामेदे सन्ने ।

निधन उ० न० निन्वा-अच् । मरणे, नाशे, हृत्ते, औदियेते-
तन्नाविधे अटमस्थाने ।

निधान न० निन्वा-लुट् । इष्टपक्षादौ निधौ, 'निधान-
इत्यस्य वेधेति रुः । आश्रये, कार्यावसाने च ।

निधि उ० निन्वा-क्ति । धनादिदेवगृहपक्षादिभेदे । विरस्त-
इहदमनाने । इतरादानावृत्तिवप्रदेशे अर्पणे, अस्मिन्ने
द्रव्यभेदे च । आधारे क्ति । आधारे । यदा उपनिधिः ।
वारिधिरित्यादि सप्तमे, नसिक्तानामगन्तव्ये च उ० ।

निधीश उ० इतः कुर्वे निधिमत्तादयोऽप्यत्र ।

निधुवन न० नितरां धुवनं हृत्तादिकम्पनं यव । सरते
स्त्रीमुच्यतेः केचित्भेदे । 'निधुवनविनोदेन च ननुमिति
म्यामात्रोक्तम् । [च ।

निनानाद उ० निन्द-अच्, वच् वा । धनौ यत्ने, रवयोपे
निन्दा स्त्री० निन्द-अ । अमवादे, गहायां हुत्वायां, दूषणे च
निप उ० न० । निवर्त्तं विबलदेन पा-क् । जसते, लङ्महत्वे उ० ।
निपत्या स्त्री० निपतल्लत्वा आधारे क्यप् । पिच्छिन्नमूत्रौ,
दुष्टमूत्रौ च । [चादिपु, प्रादिपु च ।

निपात उ० निहृष्टः पातः । अन्तिमभावे मरणे, व्याकरणोक्तैषु
निपान न० निवर्त्तं पीवतेऽत्र । दूषममोमस्ये कदाप्ये,
दूषोदृतकदावारस्थाने, गौदोहनपात्रे च ।

निपीडित वि० नितरां पीडितः निन्वीड-क्त्वा । (निगङ्गान)
दण्डनिर्भीडने ।

निपुण वि० निन्पुण-कर्त्तरि च । प्रवीणे, त्रिदास्य ददे ।

निपला स्त्री० निहृष्टं कृतं यक्षाः । औचित्यत्वात् सतादासु
निवन्त्र उ० निन्वन्-अच् । कालविशेषे दयत्वेन प्रविशते
यस्तानि, निवन्त्रो द्रव्यमेवमेवेति सूतिः संघट्टपन्थनेदे, मूत्र
रोक्कमे रोगभेदे, वस्तने च । 'निवन्त्रावाहरो मते'ति
गीता । निवन्त्राति कोष्ठम् अच् । निम्नहृत्ते तत्त्वने हि
कोष्ठरोधो भवति ।

निवन्त्रन न० निवन्त्रतेऽनेनात् दा लुट् । हेतौ, शीघ्रत्वा-
सन्धीनिवन्त्रोर्ध्वभागे च । नावे लुट् । वन्त्रे ।

निभ पु० निभाति नि+भा-क । व्याजे । उत्तरपदस्थः । सदृशे
वि० । यथा पितृनिभः साहनिभेत्यादि तत्सदृशः इत्यर्थः ।
स्वातन्त्र्येणास्य न प्रयोगः ।

निभालन न० नि+भृज-ल्युट् । दर्शने ।

निश्चत वि० नि+श्च-क्त । धृते, विनीते, निश्चले, एकाग्र्ये, गुप्ते,
निर्जने, अस्त्रायोपस्थिते च 'नभसा निश्चतेन्दुने'तिरपुः
निभज्जथु पु० नि+भृज-अथुच् । अवगाहने, निश्चिदतवा
स्थितौ च । [निश्चलतया स्थितौ च ।

निभज्जन न० नि+भृज-ल्युट् । अवगाहने, जलादौ प्रवेगे,
निभन्त्रण न० नि+भन्त्र-ल्युट् । अकरणे प्रत्ययायसाधने नि-
योगभेदे यथा आह्लादौ भोजनार्थं नियोगः 'तस्याकरणे
प्रत्यवायो जायते इति स्मृतौ प्रचिदम् आह्लाते च ।

निभान न० निभोयते क्रोयतेऽनेन मा-ल्युट् । मूले ।

निमि पु० इच्छाकुवश्ये, चन्द्रवश्ये च नृपभेदे ।

निमित्त न० नि+मिद-तक् । कारणे, हेतौ, शरत्वे, चिह्ने,
भाविशुभाशुभस्तृचके ज्योतिषाहुक्ते शत्रुने च 'निमित्तञ्च
स्तपोधन' इति रघुः 'निमित्तानि च पश्यामीति गीता ।
उद्देश्ये च । 'निमित्तात् कर्मसंयोगे' इति प्राणिनिः ।

निमित्तकारण न० कर्म० । न्यायोक्ते समवायसमवायिभिन्ने
कारणे यथा घटादौ नृदादिः समवायिकारणं कपालद्वयसंयोग-
स्यासमवायिकारणम् तदुभयभिन्नं कुलालादि निमित्तकारणम्
निमि(मे)ष पु० निमेषति नि+म्भा० मिष-क अच् वा । काल-
भेदे, चक्षुषः स्थाभाविकसन्दर्भमिति कावे (प्रलक), भावे अप्
कु० न युष्, घञ् वा गुणः । चक्षुर्मीलेने ।

निमीलन न० नि+मील-ल्युट् । मरणे, सङ्कोपने, चक्षुर्मुद्रेणे च
निम्न वि० निम्नं मनति स्ना-अभ्यासे कं । गभीरे नोचे ।

निम्नगा स्त्री० निम्नं गच्छति गम-ङ । नदीमात्रे । नोचगामिनि वि०

निम्नोन्नत वि० निम्नं तदुन्नतञ्च । उन्नतानते वभ्रुदे ।

निम्ब पु० निम्बति स्वास्थं निम्बि सेचने अच् । (निम) हृत्वे ।

निम्बतर पु० निम्ब-अच् कर्म० । मन्दारहृत्वे ।

निम्बवीज पु० निम्ब-अच् तद्वीजं यस्य । राजादनीहृत्वे ।

निम्ब स्त्री० निम्ब-ज । (नेव) हृत्त्वभेदे । स्वार्थे कन् । अतैव ।

निम्बोचन न० नि+म्बुच-ल्युट् । अस्त्राग्रे ।

नियत वि० नि+यम-क्त । निश्चिते, नियमे, आचारयुक्ते, नियम-
वति, वगैरुक्तेन्द्रिये च । नित्यकर्मणि न० ।

नियति स्त्री० नि+यम-क्तिन् । नियमे, भाव्ये 'नियतिः केन
वाध्यते' इति पुराणम् । प्राक्तनशुभाशुभकर्मणि, पुराण्ये च ।

नियन्तृ पु० नियच्छति वाहान् नि+यम-हृच् । सारथौ । प्राप्ति

तरि, पशुप्रेरके वि० । स्त्रियां ङीप् । [रुद्धे च ।

नियन्तित वि० नितरां यन्तितः नि+यन्त-क्त । अवधे, प्रति
नियम पु० नि+यम-घञ् । यन्त्रणे, प्रतिज्ञायां, नियमे, अङ्गी-
कारे, पूर्वमीमांसोक्ते पक्षतः प्राप्तस्य इतर पक्षव्युदासेन
एकतरपक्षे व्यवस्थापने, यथा द्रोहीनवहृन्ति । अत्र
वितृपीकरणसाधनभूतस्य नखादेरवहननस्य वा उभयोः
प्राप्तौ अवघात एव प्रदत्तित्वं वस्थाप्यते । व्रते, 'निय-
मस्तु स यत् कस्मै'नित्यमागन्तसाधनमित्युक्ते अनित्ये
आगन्तकसाधने उपवासादौ कर्माणि, शौचादिषु च ।
विस्तरस्तु वृद्धदमिधाने ।

नियामक पु० नि+यम-लुक् । कर्णधारे । नियन्तरि वि०
नियुत न० 'शतं सहस्रमभ्युतं नियुतं प्रयुतं तथे'त्युक्तायां लक्ष-
सङ्ख्यायां 'लक्षञ्च नियुतञ्चैवे'त्युक्तायां दशलक्षसंख्यायां,
तत्तत्सङ्ख्यान्ति च ।

नियुद्ध न० निरुद्धा नितरां वा युद्धम् । बाहुयुद्धे ।

नियोग पु० नि+युज-भावे घञ् । अवधारणे, व्याज्यायाम्, निष्क-
टस्य प्रेरणे च । नियुज्यतेऽस्मिन् आधारे घञ् । कार्ये ।

नियोग्य वि० नियोक्तुमर्हति श्यत् । नियोकरणाहं प्रभौ ।

नियोज्य वि० नियोक्तुं शक्यते कर्मणि श्यत् कृत्वाभावः ।
प्रत्ये प्रेरणाहं श्यत् । [स्मृतात्वाद्यर्थे च

निर् अव्य० नृ-क्तिप् न दीर्घः । निषेधे, निश्चये, बहिर्भावे नि-
निरंशु वि० निर्गतोऽंशोऽस्य । अंशरहिते पतितहोवादिपुत्रा-
दौ । राख्यंरहिते प्रथमदिने अन्तिमदिने संक्रान्तिदिने च
निरग्नि पु० नास्ति अग्निरस्य । अग्निषाध्यश्रौतकर्मशून्येषु
विषादिषु त्रिषु वर्षेषु ।

निरङ्कुश वि० निर्गतोऽङ्कुशात् । बाधान्तर्ये, अनिवार्ये च ।

निरञ्जन वि० निर्गतमञ्जनं यस्मात् । अञ्जनशून्ये निर्मले । अञ्जनं
तमः सलिनखभावत्वात् तस्मात् निर्गतं तद्विर्गतं यस्माद्वा ।
परमब्रह्मणि 'निरञ्जनं साम्यमुपैति दिव्य'मिति श्रुतिः ।

निरतिशय वि० निर्गतोऽतिशयोऽस्मात् । अतिशयशून्ये पर-
भोक्तृष्टे । [निरत्ययं सामे'ति भारविः ।

निरत्यय वि० निर्गतोऽत्ययोऽस्मात् । निर्वधे अमायिके च
निरन्तर वि० निर्गतमन्तरात् निर्गतमन्तरं वा यस्मात् ।

निविद्धे, निरवधौ, निष्क्रिद्राच ।

निरपतप वि० निर्गतोऽपतपायाः । निर्लज्जे ।

निरर्गल वि० निर्गतमर्गलं यस्मात् । अवधे प्रतिबन्धरहिते च
निरर्थक वि० निर्गतोऽर्थो यस्मात् कप् । निष्प्रयोजने
अभिधेयशून्ये च ।

निरवग्रह वि० निर्गतोऽवग्रहात् । निष्प्रतिबन्धे ।
 निरवद्य वि० निर्गतोऽवद्यात् । दोषशून्ये, उत्कृष्टे च ।
 निरवयव पु० निर्गतोऽवयवात् । परमाणौ । आकारशून्ये
 आकाशादौ वि० ।
 निरवशेष वि० निर्गतोऽवशेषो यस्मात् । सर्वस्मिन् ।
 निरवसित वि० निर+अव+सि-क्त । पात्रवह्निष्कृते (यस्य
 भोजनपात्रं संस्कारेणापि न शुध्यति तस्मिन्) चाण्डुलादौ
 नीचवर्णे । [निष्काशने च ।
 निरसन न० निर+अस-ल्युट् । परित्यागे, प्रतिचेष्टे वधे,
 निरस्त वि० निर+अस-क्त । त्रितोऽचारिते, निष्कृते, चिप्ते,
 प्रतिहते, भस्मिंते च ।
 निराकरण न० निर+आ+क-ल्युट् । निवारणे, दूरीकरणे च
 निराकरिष्णु वि० निर+आ+क-इष्णुच् । निवारणशीले
 प्रतिलोककर्तारि च ।
 निराकृत वि० निर+आ+क-क्त । दूरीकृते, निवारिते च ।
 निराकृति स्त्री० निर+आ+क-क्तिन् । निवारणे ।
 निरामय वि० निर्गत आमयात् । रोगरहिते । वनच्छगले,
 शूकरे च पु० ।
 निरामालु पु० नितरां रमतेऽल रम-जालु । कपित्थद्वये ।
 निरालम्बा स्त्री० निर्गत आलम्बोऽस्मात् । आकाशलम्बिन्यां
 मांश्याम् । [नास्तिके वि० ।
 निरीश न० निर्गतमोशयाः । फाले । ईश्वरशून्यतावादिनि
 निरुक्त न० निश्चयेनोच्यतेऽल । निर+वच-क्त । 'वर्णाग्नौ
 वर्णाविपर्ययश्च द्वौ चापरोऽवर्णविकारनामौ । भांतोस्तदर्थान्ति-
 शयेन योगस्तदुच्यते पञ्चविधं निरुक्तं' भित्तुक्तदिशा प्रकृतिप्र-
 त्ययाद्यवयवार्थनिर्वचनप्रतिपादके वेदाङ्गे अन्यभेदे ।
 निरुक्ति स्त्री० निर+वच-क्तिन् । निर्वचने प्रकृतिप्रत्ययाद्यव-
 यवार्थकथनद्वारा ससुदितार्थबोधने ।
 निरुपाख्य वि० निर्गता उपाख्या यस्मात् । असत्प्रदाये
 बन्ध्यापुत्रादौ, वाचोभनसञ्च विषयतयोक्तं खनायोग्ये अस्फुट
 स्वरूपे च ब्रह्मणि । [शब्दे ।
 निरुद्ध पु० निर+वह-क्त । शक्तिवत्यलक्षणयाऽर्थबोधके
 निरुद्धलक्षणा स्त्री० निरुद्धा शक्तिवत्या लक्षणा । व्याक-
 रणकोपादितेतः प्रसिद्धाये शक्तिवत्यायां लक्षणरूपायां
 शब्दसार्थबोधनायकौ ।
 निरुद्धि स्त्री० निर+वह-क्तिन् । प्रसिद्धौ ।
 निरूपण न० निर+रूप-ल्युट् । तत्पज्ञानासकूलशब्दप्रयोगे
 विचारे, निर्दग्ने, आलोक्ये च ।

निरूपित वि० निर+रूप-क्त । नियुक्ते, कृतनिरूपणे, कल्पिते,
 न्यायोक्ते निरूपकतासंबन्धेन सम्बन्धिनि च ।
 निरोध पु० निर+रुध-धञ् । नाशे, 'न निरोधो नचोत्ततिरि-'
 ति पुराणम् । प्रत्यये, प्रतिरोधे च । [रोधने
 निरोधन न० निर+रुध-ल्युट् । कारागारादौ प्रवेशनेन गति-
 निवर्तति नियता ऋतिर्दृष्टा यत् । दक्षिणपश्चिमविकृपतौ ।
 अलक्ष्माप् स्त्री० । निरुपद्रवे वि० । [शाल्मलिहस्ते ।
 निर्गन्धपुष्पी स्त्री० निर्गन्धं गन्धशून्यं पुष्पं यस्याः डीप् ।
 निर्गुण पु० निर्गतो गुणेश्च । सत्तरजस्तमोरूपगुणत्वशून्ये
 निर्धर्मके परमात्मनि । निर्गताः गुणाः शैत्यादयोरूपा-
 दयो वा यस्मात् । गुणहीने वि० ।
 निर्गुण्डी स्त्री० निर्गता गुडात् वेष्टनात् ङ० गौरा० डीप् ।
 नीरसे, कलिकायां, सिन्धुवारद्वये, पद्मकन्दे च ।
 निर्गन्ध पु० निर्गतो अन्येभ्यः । जपणके, दिगम्बरे, नौडभेदे,
 द्यूतकारे, छनिभेदे च । निर्दग्ने, मूर्खे, निःसहाये, निर्वेदं
 गते च वि० । स्वार्थे कन् । जपणे, निष्फले च पु० ।
 वस्त्ररहिते वि० ।
 निर्गन्धन न० निर+अधि-कौटिल्ये ल्युट् । मारणे ।
 निर्गन्धिक पु० निर्गतो अन्धिवस्त्रपन्थिर्यस्य कप् । जपणके ।
 निर्गुणे, अन्धिहीने च वि० ।
 निर्घात पु० निर+हृन्-धञ् । 'पवनः पवनाभिहतो, गगनाद-
 वनौ यदा पतति । भवति तदा निर्घातः' इत्युक्ते 'पवना
 हृतपवनजन्ये शब्दभेदे । 'निर्घाते भूमिचलने' इति स्मृतिः
 निर्घृण वि० निर्गता घृणा दया यस्मात् । निर्दये ।
 निर्घोष पु० निर+घुष-धञ् । शब्दमात्रे ।
 निर्जन वि० निर्गतो जनो यस्मात् । जनैरनाकीर्णं विजने
 निर्जर पु० निर्गता जरा यस्मात् । देवे । जराम्भ्ये वि० ।
 ५३० । अस्मृते न० ।
 निर्जरा स्त्री० निर्गता जरा यस्याः ५३० । गृह्यां, तालपर्यङ्ग
 निर्भर पु० निर+भृ-अप् । पर्वताभिः स्तजलप्रवाहे (भरणा)
 निर्भरिणी स्त्री० निर्भरः पर्वताभिः स्तजलप्रवाहः कश्चि-
 तेनास्यस्या इति । नद्याम् ।
 निर्णय पु० निर+नी-अच् । निश्चये, तदभावाद्याहिते सति
 तद्व्याहृति ज्ञाने, सन्देहे यथा भावाभावौ द्वयेषु विषय-
 तथा भासेते नैवं निश्चये तत्र एकविधप्रवावभासते- विरो-
 धपरिहारे, भीमांशोक्ते पञ्चावयवव्यायमये चरमावयवे,
 न्यायोक्ते 'सन्दिग्हा पक्षप्रतिपक्षयोः साधनवाधनाभ्याम-
 र्थावधारणे च ।

निर्णयपाद् पु० चतुष्पादव्यवहारमध्ये चरन वयवे येन सभा
सदां जयपराजयपदार्थनिर्णयस्तस्मिन् पादे ।

निर्णिक्त वि० निर्+निज-क्त । शोधिते, अपगतमले च ।

निर्णयक पु० निर्+निज-ल्युट् । रजके ।

निर्देहन पु० निर्+शेषेण दहति ल्युट् । भस्मातके । करणे-
ल्युट् ङीप् । भूयान्तायां स्त्री० । निर्गतोदहनोदस्मात् ।
श्रौतादिवह्न्युत्थे वि० ।

निर्दिष्ट वि० निर्+दिश-क्त । उपदिष्टे प्रदर्शिते, कथिते च
निर्देश पु० निर्+दिश-भावे घञ् । शास्त्रे, आज्ञायां, उपदेशे
च । निर्दिश्यतेऽभिधीयतेऽनेन घञ् । प्रतिपादकप्रत्यक्षरूपे
नास्ति, वेतने च 'कालमेव प्रतीक्षते निर्देशं श्रुतको यथेति'
उपलक्षणम् । कथने, उपान्ते, देशान्निर्गते च वि० ।

निर्द्धन पु० निहन् धनमस्मात् । जरहने । धनहीने वि० ।

निर्द्धारण न० निर्+ह-णिच्-ल्युट् । जातिगुणक्रियावन्तानिः
समुदायादेकदेशस्य प्रथक्करणे । यथा नराणां क्षत्रियः
शूरः इत्यादौ नररूपसमुदायात् क्षत्रियजातेरेकदेशस्य
शूरत्वेन प्रथक्करणम् । [विषये च ।

निर्द्धारित वि० निर्+ह-णिच्-क्त । कृतनिश्चये निर्धारण-
गर्हणं वि० निर्गतोदहेभ्यः शीतोष्णदिविचन्द्रधर्माद्युगलेभ्यः ।
रागद्वेषशीतोष्णलाभाभावाद्विचरहते ।

निर्वन्ध पु० निर्+वन्ध-घञ् । आग्रहे, अग्निवेशे ।

निर्वाध वि० निर्गता बाधा यस्मात् । निरुपद्रवे बाधान्मूले च ।

निर्भय पु० निर्+भी-अच् । हयश्चेष्टे । भयरहिते वि० ।

निर्भर न० निर्+शेषेण भरो भारोऽव । अतिमाले । तद्युक्ते वि०

निर्मलिक अयं नक्षिकायाः अभावः । नक्षिकाया अभावे ।

निर्मल्यदात् न० निर्मल्यस्य अग्न्युत्पादनस्य दास्य काष्ठम् ।

वर्षेण अग्न्युत्पादनसाधने काष्ठे । [शून्ये योग्यभेदे ।

निर्मल वि० निर्गतो समकारो यस्मात् । पुनर्देहादौ समता-

निर्मल वि० निर्गतो मलात् । रजस्तमआदिमलहीने, रागा-

दिमलरहिते, अगुहिरहिते, शुद्धे च । अभ्रके न० ।

निर्गतोमलो यस्मात् पु० । कतके तस्य हि फलसम्बन्धात्

जलमलनाशकत्वम् प्रसिद्धम् । [कामभेदे च

निर्माणा न० निर्+मा-ल्युट् । रचनायाम्, सारे, समञ्जसे,

निर्मात्य न० 'विमर्जिते तु देवेशे निर्मात्यं भवति क्षणादि'-

त्युक्ते देवनिमज्जनेन देवदत्तद्रव्ये देवोच्छिष्टे ।

निर्मुक्त पु० निर्+मुच-क्त । उक्तकञ्चुके सूर्ये (खोलसखड़ासाप)

निःशेषेण मुक्तः । निष्परिग्रहे, सङ्गरहिते, वन्धन्ये च ।

निर्भीक पु० निर्+भू-घञ् । सर्पकञ्चुके, (खोलस) मोक्षे,

सन्नाहे, आकाशे च । [नदामनि, अध्यादिनिर्गमे, मोक्षे च
निर्वाण न० निर्+वा-ल्युट् । गजाभाङ्गदेशे, प्रभूनां पादवन्ध-
निर्वातन न० निर्+वत-णिच्-ल्युट् । वैरयुद्धे, प्रतिदाने,
दाने, न्याससमर्पणे च ।

निर्वास पु० निर्+वस-घञ् । दृष्ट्वात् तरलतया निर्गते कालेन
कठिनतां प्राप्ते, रसे (गोंद) दृष्ट्वात्, कावे च ।

निर्यूह पु० निर्+जह-क्त पु० । नागदन्तके, द्वारे, निर्वासि,
आपीडे, शेखरे च ।

निर्वयनी स्त्री० नितरां लयति अहिरेयस्य त्वचि, ल्युट्
ङीप् पु० । सर्पत्वचि (खोलस) 'यथाहिनिर्वयनी प्रत्यक्षा
मृता येत' इति श्रुतिः । [कथनरूपायां निरुक्तौ ।

निर्वचन न० निर्+वच-ल्युट् । प्रकृतिप्रत्ययविभागेन अर्थ

निर्वपण न० निर्+वप-ल्युट् । अन्नादीनां विभागे, दाने च ।

निर्वर्त्तित वि० निर्+वृत्-णिच्-क्त । निष्पादिते ।

निर्वहण न० निर्+वह-ल्युट् । नाशोक्तौ प्रस्तुतकयासनाप्तौ,
प्रकृताभिनयस्य निर्वाहे, नाटकसन्निभेदे च ।

निर्वाण न० निर्+वा-भावे क्त नि० । मोक्षे, आत्यन्तिकमोक्षे,
निवृत्तौ, विनाशे, गजमञ्जने, कदमे च । क्षर्त्तारि क्त ।

निर्वृत्ते, शाले, सुक्ते, निश्चये, शून्ये, विम्वाले च वि० ।

निर्वाद पु० निर्+वद-घञ् । लोकापवादे । [च ।

निर्वापण न० निर्+वप, वा-वाणिच्-ल्युट् । सारणे वधे दाने

निर्वासन न० निर्+वस-णिच्-ल्युट् । नगरात् वह्निष्करणे,

सारणे, हिंसे, विसर्जने च । [च

निर्वाह न० निर्+वह-घञ् । कार्यसमादाने, निष्पत्तौ, समाप्तौ

निर्विकल्प वि० निर्गतो विकल्पो ज्ञातज्ञेयादिविभागो विवे-

कविशेषणतासम्बन्धो वा यस्मात् । वेदान्तोक्ते ज्ञातज्ञेया-

दिविभागस्य विवेकविशेषणतासम्बन्धरहिते च ब्रह्मा-

त्मैक्यादिविषये अखण्डाकारके एकविषयके ज्ञाने, 'आत्मा-

रामा विहितरतयो निर्विकल्पो समाधाविति वेत्ति' । वा

कप् । 'तत् प्रजा नामसा नापि ज्ञानं यद्विर्विकल्पकम् ।

प्रकारतादिभ्यः च हि सखन्वानवगाहि यत्' इति न्यायोक्ते

अलौकिके आलोचनात्मके ज्ञानभेदे ।

निर्विकार पु० प्रकृतेरन्यथाभावः विकारः च निर्गतो यस्मात् ।

जन्मादिषड्भावविकारहीने परमात्मनि । विकारशून्ये वि०

निर्वीजा स्त्री० निर्गतं बीजं यस्याः । द्वावामेदे 'अल्लशीजे

बीजशून्ये च वि० । साद्योक्ते समाधिभेदे पु० ।

निर्वृति स्त्री० निर्+वृ-क्तित् । सुखे, सुस्थितौ, अलङ्गनने,

मोक्षे, मृत्यौ च ।

निर्वृत्त लि० निरु+वृत्-क्त । निष्पन्ने । निर्गता वृत्तिर्यस्य ।
वृत्तिरहिते लि० ।

निर्वेद पु० निरु+विद-घञ् । स्वस्यावमाने, वज्रकालेगाथ-
मिद्वे पदार्थे निष्प्रयोजनत्वेन अतुतापे, औदासीन्ये,
वैराग्ये, 'तदा गन्तासि निर्वेदं श्रुतव्यस्य श्रुतस्य चे'ति
गीता अलङ्कारोक्ते शान्तिरसस्य स्यादिति भावे च ।

निर्वेश पु० निरु+विश-घञ् । भोगे, वेतने, मर्च्छने, विवाहे च
निर्व्ययन न० व्यय-भावे ल्युट् निश्चयेन व्ययनं भयं चलनं वा
वत् । छिद्रे, शोकस्थाने, व्यसनादौ, दुःखोत्पादके व्यापारे च
नित्यूढ लि० निरु+वि-वह-क्त । त्यक्ते, असमाप्ते, यत् वस्तु
सम्यग्रूपेणापर्याप्तं तस्मिन् च । यथा पत्न्यादीनां भर्तृधने
न सम्यक् स्वत्वं यथेष्टदानासामर्थ्यात् इति न तस्य निर्व्यू-
ढत्वं भवति च दौहित्रादेः स्वत्वं सम्यगेव पर्याप्तमत-
त्वाद्भिर्व्यूढम् । [निष्कासने च ।

निर्हरण न० निःशेषेण हरणम् । दाहार्थं शवादिरूपे,
निर्हारी पु० निरु+हृ-घञ् । निःखातमल्लादेः उद्धरणे, मल-
मूलादित्यागे, 'आहारनिर्हारविहारयोगा' इति स्रुतिः ।
प्रेतदेहस्य दाहार्थं वह्निनयने, यथेष्टविनियोगे च । 'न
निर्हारं स्त्रियः कुर्युरिति' मनुः ।

निर्हारीन् पु० निर्हरति दूरं गच्छति निरु+हृ-णिनि ।
दूरगामिगम्ये । निर्हरणकर्त्तरि लि० ।

निर्हारीद पु० निश्चयेन ह्लादः हृद-घञ् । शब्दे ।
निलय पु० निलीयतेत्यल ली-अच् । गृहे, आवासस्थाने च
निवचने अय्य० वचननियमे । निवचनेत्यल वाचं नियम्येत्यर्थः
निवपन न० नियतं वपनम् । पितायुशेन दाने ।

निवर्त्तन न० उभयतो विंशतिवृत्तिमते लोकादौ 'निवर्त्तनं
विंशतिवृत्तिसंख्ये'रिति लो० निरु+वृत्-णिच्-ल्युट् । निवारणे
निवर्त्तण न० नितरां वर्त्तनं वह्नि-हिंसायां ल्युट् । मारणे ।
निवसति स्त्री० निरु+वस-आधारे अतिच् । गृहे ।

निवसथ पु० न्युष्यतेत्यल निरु+वस-अथच् । ग्रामे ।
निवसन न० न्युष्यतेत्यल ल्युट् । गृहे । निरु+वस-आच्छादने
ल्युट् । वस्त्रे । [सप्तवायुमध्ये वायुभेदे ।

निवह पु० नितरासह्यते वह-घ । समूहे । निरु+वह-अच् ।
निवात पु० निवृत्तो निरुद्धो वा वातोऽप्यात् । दृढकवचे
शस्त्राद्यभेदाकवचे, आश्रये च । वातशून्ये देगे लि० ।
निवातकवच पु० हिरण्यकमिषोः श्वस्य संह्लादस्य दैत्यस्य पुत्रे
दैत्यभेदे ।

निवाप पु० न्युष्यते निरु+वप-घञ् । पितृदेहेन दाने, दानमाले च

निवास पु० निरु+वस-आधारे घञ् । गृहे, आश्रये च 'लग-
निवाधो वसुदेवसङ्गो'ति माघः ।

निविड लि० नितरां विडति संहृच्यते निरु+विड-क ! सान्द्रे
घने, नीरन्ध्रे, दृढे च । निनता नासिका निरु+नासायाः
विडच् । नतनासिकायाम् स्त्री० ।

निवीत न० निरु+अज-क्त । कण्ठलम्बिते यत्तस्त्रे । व्येज्
संवरणे क्त संप्रसारणादि । प्रादतवत्त्वे ।

निवृत्त निरु+वृत्-भावे क्त । निषेधे, 'निवृत्तं पदार्थ' इति भाष्यम्
कर्त्तरि क्त । विरते लि० । [महाफले ति मनुः ।

निवृत्ति स्त्री० निरु+वृत्-क्तिन् । उपरमे, विरतौ च 'निर्वृत्तिस्तु
निवेदन न० निरु+विद-णिच्-ल्युट् । सम्मानपूर्वकं ज्ञापने,
समर्पणे च । [निवेशने, उद्वाहे, स्थाने च ।

निवेश पु० निरु+विश-घञ् । विन्यासे, शिविरे, आगन्तुकसैन्य-
निवेशन न० निरु+विश-आधारे ल्युट् । गेहे । भावे ल्युट् ।
प्रवेगे, स्थितौ च । [रात्रौ, हरिद्रायाञ्च

निशु स्त्री० नितरां श्यति तनूकरोति व्यापारान् शो-क ट० ।
निशु(शा)मन् न० निरु+शम-णिच्-ल्युट् वा क्तस्य ।
अवशे, दर्शने च ।

निशा स्त्री० नितरां श्यति व्यापारान् शो-क । रात्रौ हरि-
द्रायाम्, 'अजगोपतियुग्मञ्च कर्किधन्विमृगा निशा' इति
ज्योतिषोक्तेषु मेपादिराशिषु च ।

निशाकर पु० निशां करोति क-ट । चन्द्रे, कुक्कुटे च ।

निशाचर पु० निशायां चरति चर-ट । राक्षसे, शृगावे,
मेघके, सर्पे, पिशाचे, चक्रवाके, चोरे च । रात्रिचरमात्रे लि० ।
लीप् । राक्षस्याम् कुलटायां केशिनीनामगन्धद्रव्ये च स्त्री०

मिश्रा(शि)त लि० निरु+शो-क्त वा इत्थम् । तेजिते तीक्ष्णोक्ते
मिश्रान न० निरु+शो-ल्युट् । तीक्ष्णोकरणे ।

मिश्रान्त न० मिश्रायामस्य ते स्म अम-गतौ कर्मणि क्त ।
गृहे । नितरां शान्ते लि० ।

मिश्रापति पु० इत्० । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

मिश्रिपुष्पा स्त्री० मिश्रि रात्रौ उपप्यति पुष्प-अच् अलुक्छ० ।
शेफालिकायाम् । मिश्रिपुष्पीत्यादयोऽप्यल ।

मिश्रीथ पु० मिश्रेरतेत्यल निरु+शी-थक् । अर्द्धरात्रे, रात्रिमात्रे च
मिश्रीथिनी स्त्री० मिश्रीथोऽस्यस्या इति । रात्रौ ।

मिश्रुम्भ पु० निरु+गुम्भ-अच् घञ् वा । गुम्भासुरासुरेण दैत्यभेदे ।
मर्द्दने च 'प्रागप्राप्तिगुम्भशाम्भपधट'रिति वीरचरितम् ।

मिश्रुम्भमर्द्दिनी स्त्री० मिश्रुम्भं मृद्विति मृद-णिनि इत्० ।
दुर्गायाम् ।

निश्चय पु० निर्+वि-अच् । संशयात्प्रज्ञाने निर्णये, सिद्धान्ते,
इदमेवेति विषयपरिच्छेदे च ।

निश्चल त्रि० निर्+चल-अच् । स्थिरे, अचले, व्यसम्भावना-
विपरीतभावनारहिते च । भूमौ, शालपर्ण्यांश्च स्त्री० टाप् ।

निष्वास पु० निर्+श्वास-घञ् । सुखनासिकाभ्यां प्राणवायोर्निस्सारणे
निवृत्त पु० नितरां सज्जलि शरा यत् सनुज-घञ् । तूष्णीं

निपङ्क्तिन् त्रि० निपङ्क्त+अस्त्यर्थे इनि । धनुर्हरे ।

निपट्टा स्त्री० निपीदत्यस्याम् जनाः सद-कृप् । पश्यविक्रय-
शालायां (हाटचाला) रुद्धे, सुदृक्छायाञ्च ।

निपट्टर पु० निर्+सद+क्लिप् निपट् आसनं तां छणाति वरः
आवरकः छ-अच् । जम्बाले कर्दमे ।

निषध पु० निर्+सद-अच् छ० । कठिने, देशभेदे च तद्देशस्ये
ब० व० । तद्देशगते, निषादखरे, हरिवर्षस्य सूर्यादा-
पर्वते च पु० ।

निषाद् पु० निपीदति मनः, पापं वा यस्मिन् पद-घञ् ।
'निषादं रौति कुञ्जर' इत्युक्ते तन्वीकशठोलिते खरभेदे,
चण्डाले, ब्राह्मणात् कदायां शूदायामत्यन्ते पारशवाख्ये
वर्षसङ्करे च । [सिनि । हस्तिपात्रे

निषादिन् पु० निषादयति उपवेशयति हस्तिनं निर्+सद-सिच्
निषिद्ध त्रि० निर्+सिध-क्त । निषेधविषये, इष्टसाधनताम्रम
निषेधकेन नञ्पदेन, लिङ्गद्वयपक्षनञ्पदेन वा बोध्यं,
पदार्थं, बाधिते च । [नितिनहः ।

निषेक पु० निर्+सिध-घञ् । गर्भाधाने 'निषेकादि श्लेशानाम्'
निषेध पु० निर्+सिध-घञ् । निष्ठितौ, प्रतिषेधे, नञादिना
बोधितार्थे । [प्रादिभ्यो न णत्वम् ।

निष्क माने पु० आत्म+सक+सेट् । निष्कयते अनिनिष्कृत ।
निष्क पु० न० निश्चयेन कीयति कै-क । शास्त्रोपघोडशमापक

परिमितसुवर्णानामष्टाधिकयते, व्यवहारिकरूपके दीनारे,
(टाका) चतुर्भिः सुवर्णपरिमिते मानभेदे, षोडशद्रुमे
(काईन)परिमाणे, यक्षोभूषणे, हंसमाले, पलपरिमाणे च

निष्कारण पु० निर्गतः कण्ठोऽस्मात् । स्वस्वभूत्ये वरुणाख्ये दुने
निष्कर्ष पु० निर्+कृप-घञ् । इयत्तापरिच्छेदे, निश्चये च ।

निष्कल त्रि० निर्गता कला यस्मात् । कलान्तर्ये, नटवीर्ये
च । खाधारे पु० । कलाटवयवसङ्गुत्ये-ब्रह्मणि न० ।

'निष्कलस्याद्वितीयस्ये'ति पुराणम् । विगतार्त्तवायाम्
प्रदायां स्त्रियां स्त्री० वा गौरा० ङीप् ।

निष्कासित त्रि० निर्+कृष-गतौ सिच्-क्त । निःसारिते ।

निष्कुट पु० निष्+कुट-क । गृहचरभोषणे उपवने, वेदारे

धेत्वे, राक्षसम् अनाःपुरे च । [वा ङीप् । एलायाम्
निष्कुटि(टी) स्त्री० कुट-इन् कौटिल्यम् निर्गता कुटिर्यस्याः
निष्कुषित त्रि० निर्+कृप-क्त । खण्डिते, निस्तचीकृते च
'कौर्कनिष्कुषित'मिति गङ्गासूत्रः ।

निष्कुह पु० निःशेषेण कुहयते विस्माप्रयति कुह-क । दृष्टा-
दिस्थे स्वयं जाते रन्ध्रे कोटरे ।

निष्कृति स्त्री० निर्+कृ-क्तिन् । निस्कारे, निर्मुक्तौ, पापादिभ्य
उद्धारे च 'कृतघ्नो नास्ति निष्कृति'रिति सृतिः ।

निष्कृट त्रि० निर्+कृप-क्त । सारणि ।

निष्कोषण न० निर्+कृप-ल्युट् । अन्तरवयवानां वह्निर्निस्सारणे

निष्क्रमण पु० निर्+क्रम-घञ् । बुद्धिसल्लवौ, निर्गमे, दुष्कृते च
निष्क्रमण न० निर्+क्रम-ल्युट् । वह्निर्गमने, चतुर्थे साचि

शिशोः कर्त्तव्ये संस्कारभेदे च 'चतुर्थे साचि कर्त्तव्यं शिशो-
निष्क्रमणं गृह्णादिति मनुः ।

निष्ठा स्त्री० निर्+स्था-अङ् । बाधोक्ता प्रकृतकथासमाप्तौ,
निष्पत्तौ, नाशे, अन्ते, याचुज्यायाम्, उत्कर्षे, व्यवस्थायाम्,

क्षेत्रे, व्रते, गुरुश्रमपादौ, तत्परतयां, धर्मोदौ अज्ञायां च
'लोकेऽस्मिन् द्विविधा निष्ठ'तिगीता । निश्चयेन स्थितौ च

'तेषां निष्ठां तु तामसी'ति गीता । [द्वयादौ व्यञ्जने
निष्ठान न० निष्ठोयतेऽल्य स्या-ल्युट् । भक्ताद्यन्तोपसेचने

निष्ठी(ष्ठे)व पु० निर्+स्थि-घञ् वा दीर्घः । सुखेन श्रेष्ठनिरसने ।
ल्युट् वा दीर्घः । निष्ठीवननिष्ठे वने एते अथत्य ।

निष्ठुर न० निर्+स्था-उरच् । परुषवाक्ये । जठोरे, त्रि० ।
'गुह्याङ्गमेध्यशब्दानां वचनं निष्ठुरं विदुः । यदन्यद्वा वचो

नोचं स्त्रीपुंससमैयुनामय'मित्युक्ते, अस्त्रीलवाक्ये न० । तत्त-
द्विशिष्टे त्रि० ।

निष्ठूत त्रि० निर्+स्थि-क्त । क्षिप्ते ।

निष्ठ्यात त्रि० नितरां स्नातः पारं गतः शुद्धौ वा निर्+स्था-क्त
पत्वम् । निष्ठुणे, पारङ्गते च ।

निष्प्रज्ञ त्रि० निरतिशयं पक्वम् । अतिशयेन पक्वे काल्यते
दशमूलादौ । पक्वां पाकः निरा० स० । पाकशून्ये त्रि० ।

निष्प्रति स्त्री० निर्+प्रद-क्तिन् । समाप्तौ, सिद्धौ च ।

निष्प्रत्यासृति स्त्री० पतं प्रहमस्यास्ति अच् पतः सरः सस्या-
परपार्श्वे निष्कासनं सपतं ततः सृजि । 'सपतनिष्प्रत्या-

भ्यामत्वन्वयधने' इति षाप्-क्तिन् । अतिव्यथायाम् ।

निष्प्रतिका स्त्री० निर्गतं पतं यस्याः ५४० । करीरछचे

(शचरकाटा) ।

निष्प्रन्त्र त्रि० निर्+प्रद-क्त । सिद्धे, समाप्ते च ।

निष्परिग्रह लि० निर्गतः कन्याकौपीनयुक्ताद्यतिरिक्तः
परिग्रहोऽस्मात् । परमहंसे परित्राजके । त्यक्तपङ्के लि० ।
निष्पाव पु० निष्पद्यते त्रयाद्यपनयनेन शोध्यतेऽनेन निरु+पू-
कर्त्तरि घञ् । स्तर्पादिवायौ तेन हि खलस्थधान्यादिकं
कडङ्गरादिभूयं करोति । कर्त्तृणि घञ् । कडङ्गरे (आग-
डा) राजमासे (वरवटी) श्वेतशिविधान्ये, शिवीमाले च ।
निर्विकल्पे लि० । [श्रौतादिष्वङ्गिभूत्ये लि० ।
निष्पावक पु० निरु+पू-खुल् । श्वेतशिवमाम् (वरवटी)
निष्पावी स्त्री० निरु+पू-घञ् गौ० । श्वेतशिवीधान्ये (वरवटी)
निष्पृह लि० निष्पृहता स्पृहा यस्य । वैपयिके हृष्टे इच्छाभूत्ये ।
निष्पृष पु० निरु+पिप-घञ् । भंघर्षे । रहिते च ।
निष्प्रतिभ लि० निर्गतः प्रतिभायाः । जडे, अन्ते, प्रागल्भ्य
निष्प्रवाणि लि० प्रोयन्तेऽस्यामनया वा प्र+पेज्-ल्युट् ङीप्
प्रवाणी तन्त्रवायशलाका निर्गतः प्रवाण्याः निरा० स० ।
नवासरे, अभिनवे । (तान्त्रकाटा) वसने ।
निष्फल लि० निर्गतं फलं यस्मात् । फलरहिते । पलाशे फल-
भूत्ये धान्यकाण्डे (नाडा) पु० । विगतासैवायां क्षियां स्त्री०
निस् अय्य० नि+सो-क्लिप् ए० । निषेधे, निश्चये, साकल्ये,
अतीते च ।
निसर्ग पु० नि+हज-घञ् । स्वभावे, स्वरूपे, दृष्टौ च ।
निसिन्धु पु० नितरां चिन्धुरिव वज्रद्रव्यतादिमत्तत्वात् । चि-
न्धुवारे (निसिन्धा) ।
निसूदन न० नि+सूद-ल्युट् । मारणे वधे ।
निसृता स्त्री० नितरां दृता दृ-क्त । निहतायाम् (तेजोङ्गि)
निसृष्ट लि० नि-सृज-क्त । न्यस्ते, मध्यस्थे च ।
निसृष्टार्थ पु० 'उभयोर्भाववृद्धीय स्वयं वदति चोत्तरम् ।
सन्दृष्टः कुरुते कर्म निहृष्टार्थस्तु स सृष्ट' इत्युक्ते दाशभेदे
निसृष्टाण न० निरु+तृ-करणे ल्युट् । उपाये । भावे ल्युट् ।
निसृष्टे, पारगमने, तरणे, निर्गमे च ।
निसृष्टाण न० नि+सृष्ट-हिंसायां ल्युट् । मारणे ।
निसृष्टा लि० निरुक्तं तलं प्रतिष्ठा यस्य । वर्तुषे, तलभूत्ये, चले
च । गौरा० ङीप् । वटिकायाम् स्त्री० । नितरां तलम् ।
तले न० । [अभीष्टप्राप्तौ च ।
निसृष्टा पु० निःशेषेण तारः पारगमनम् । उद्गारे, पारगमने,
निसृष्टाचौर पु० निसृष्टमन्त्रः यस्य चौरमिव शुभं यस्य ।
गोधूमे तस्य हि पूर्णं चौरवत् शुभम् ।
निसृष्टित लि० निसृष्ट+तृती शिच्-क्त । तन्निहीने क्षते
तण्डुलादौ, लघूक्षते, त्यक्ते च ।

निस्त्रिंश पु० निर्गतस्त्रिंशद्भ्योऽङ्गुलिभ्यः डच् सप्त० ।
खड्गे, त्रिंशद्ङ्गुल्यधिकस्यैव खड्गत्वात् ततो न्यूनत्वे
छुरिका । तत्तुल्याहिंसकत्वात् निर्द्ध्ये लि० ।
निस्त्रिंशपतिका स्त्री० निस्त्रिंशद्भ्यः पतमस्यस्याः ठन् ।
(सनसा) स्मृहीभेदे ।
निस्त्रैगुण्य लि० निष्क्रान्तः त्रैगुण्यात् त्रिगुणकार्यात् संसा-
रात् त्रिगुणकार्येभ्यः कामादिभ्यो वा । कामनादिभूत्ये
संसारतीते च 'निस्त्रैगुण्यो भवार्जुने'ति गीता । [कायाम्
निस्त्रैहफला स्त्री० निस्त्रैहं स्त्रैहभूत्यं फलं यस्याः । श्वेतकण्ट-
निस्त्रैह्यन्द् पु० निस्त्रैह्य+न्द्-घञ् वा पतम् । स्यन्दने
रूपतत्त्वरे निष्क्रान्तं स्यन्दनं यस्मात् । स्यन्दनभूत्ये लि०
निस्त्रैह्यव पु० नि+सु-अप्, संज्ञायां घञ् वा । भक्तमण्डे
(भाङ्ग) अपचरणे च ।
निस्त्रैह्यन पु० नि+स्त्रन-अप् घञ्, वा । शब्दे ।
निह्वनन न० नि+ह्वन-ल्युट् । वधे ।
निह्व पु० नि+ह्वे-अप् संप्रसारणञ्च । आह्वाने । [कायाम्
निह्वका स्त्री० नियतं जहाति भुवं ह्वा-कन् न ह्वसः । गोधि
निहित लि० नि+धा-क्त । स्थापिते, गुप्ते, स्थिते, निक्षिप्ते च ।
नितरां हितः । अत्यन्तहिते ।
निह्व पु० नि+ह्व-अप् । शब्दे, अत्यथा स्थितस्य वस्तुनो
न्यथात्वेन सूचने अपलामे । ह्व-क्तिन् । आपह्नतिरित्यत्र
निह्वद पु० नितरां ह्वदः नि+ह्वद-घञ् । अत्यक्ते शब्दे ।
नीकाश पु० नि+काश-घञ् दीर्घः । निश्चये । पचाद्यच् । सट्शे
किन्तु निभादिवत् परपदस्यतथैवास्य प्रयोगो नान्यथा
वज्जनीकाशदत्त्वादि ।
नीच लि० निह्वदानीं लक्ष्मीं चमति चम-ड । पामरे, निम्ने
वामने च । चोरनामके गन्धद्रव्ये पु० ।
नीचभोज्य पु० शत० । पलाण्डौ । पामरभक्ष्यमात्रे पु० ।
नीचैस् अय्य० निह्वदं चीयते चि-डैसि दीर्घश्च । नीचे, अल्पे,
लुप्ते च । [निवासस्थाने पक्षिणां कुलाये च
नीडं पु० निश्चिता इत्यन्त्यत्र इल-क डलयोरैक्यात् लस्य ड ।
नीडज पु० नीडे जायते जन-ड । विहगे नीडोद्भवाद्यदोऽप्यत्र
नीति स्त्री० नीयन्ते उन्नीयन्तेऽर्था अनया नो-क्तिन् । शुक्रा-
द्युक्तशास्त्रविद्यायां कार्यकारणयोरभेदात् तच्छास्त्रे च ।
भावे क्तिन् प्राप्ये ।
नीतिशास्त्र न० नीतियोधकं शास्त्रं शाक० शुद्धशुक्रकामन्दक-
पञ्चतन्त्रमहाभारतद्विषयपदेशादौ शास्त्रे ।
नीप्र(म) न० निश्चयेन धरति दृष्टोति या जलादि-ध-इ वा

मूल० क दीर्घः । पटलप्रान्तभागे । वने, नेमौ चन्द्रे,
रेवतीनक्षत्रे च ।

नीप पु० नी-पक् । कदम्बे, वन्शुके, नीलाशोकहस्ते च ।

नीर न० नी-रक्, निर्गतं रादन्तिता वा 'जग्नेराप इति'
श्रुतेस्तस्मात्तन्निजत्वम् । जले, रसे च ।

नीरज न० नीरे जायते जन-ह । पद्मे, सुक्तायां, कुष्ठोपधौ च ।
जलजातमात्रे वि० । जलजन्तुभेदे पु० (उद्वेगाल) ।

नीरद पु० नीरं ददाति दा-क । भेदे, सुस्तके च । निर्गता
रदो दन्तीच्छात् । दन्तशून्ये वि० ।

नीरन्त्र वि० निर्गतं रन्त्रं यस्मात् । सान्द्रे धने ।

नीरस पु० निःसरन् रसो यस्मात् । दाडिमे । रसहीने
वि० । 'नीरसतरथ'मित्युद्धटः ।

नीराजन न० नीरस्य शान्त्युदकस्य अजनं ज्योतिष नि०, निःशेषे
प्रेषे राजनमत्र वा । दीपादिना सत्कारे निर्मज्जने, 'पञ्च-
नीराजनं कुर्यात् प्रथमं दीपमालया । द्वितीयं सोदकाजेन
तृतीयं धौतवाससा । चूताश्वत्थादिपत्रैश्च चतुर्थं परिकी-
र्तितम् । पञ्चमं प्रणिपातेन साष्टाङ्गेन यथाविधौ'त्युक्तादिना
दीपादिभिः पञ्चवारसंस्कारे आरात्रिके, आश्विनमासादौ
षोडशकालेः पूजनविशेषे च ।

नीराजना स्त्री० निःशेषेण राजना राज-विभू-गुच् । दीपा
दिना संस्कारे 'नीराजनं जनयतामिति' नैषधम् । वाजि-
नीराजनाविधाविति रघुः । [रोगरहिते वि० ।

नीरज्ज स्त्री० निहता रुक् । स्वास्थ्ये । निर्गता रुक् यस्मात् ।

नीरज न० निहता रुजा यस्मात् ५ व० । कुष्ठोपधौ (कुष्ठ)

नील पु० नील वर्णं क । इलाहृतवर्णस्योत्तररस्ये रम्यक
वर्णस्य सूर्याशपर्वते, भारतवर्षस्य पर्वतभेदे, वानरभेदे,
निधिभेदे, लाञ्छने, षट्पद्ये, 'चरणानि सुखं पुच्छं यस्य श्वे
तानि गोपतेः । लात्वारससवर्णश्च तं नीलमिति निर्द्देशेदि'
त्युक्ते, 'लोहितो वस्तु वर्णेन पुच्छापेण ह पाण्डुरः । श्वेतः
श्वरविपाशाभ्यां स नीलो ह्यप उच्यते' इत्युक्ते च ह्यभेदे,
'नीलं वा ह्यपसृतृजेदि'ति वायुपुराणम् । क्षणवर्णं च ।
तद्वति वि० । औपधौ स्त्री० लीप् । नील्या रक्तमन् ।
नीलीरक्ते वि० । इन्द्रनीलमणौ (नीलम) तालीशंपत्रे,
विषे, सौवीराक्षने च (तृते) न० ।

नीलक न० नील इव कायति कै-क । (कालालवण) काच-
लवणे, वीजगणितोक्तायां यावत्ताक्मान्नज्ञापनार्थायामव्यक्त-
राशिसंज्ञायां, लौहभेदे च । अयनदृष्टे पु० ।

नीलकण्ठ पु० नीलः कण्ठोऽस्य । 'जीराब्धेर्मध्यमानाश्च विपं

हालाहलोद्भूतः । हरेण भारितं कण्ठे नीलकण्ठस्ततो
हर' इत्युक्ते शिवे, मयूरे, दात्यूहे, चामचटके, खड्गने,
पीतगारे-चन्दनभेदे च । मूलके न० । [दृष्टे

नीलकान्द पु० नीलः कन्दो मूलमस्य । विषकान्दे सहिपकान्दे च
नीलकुण्डलका पु० कर्म० । नीलभिक्षुद्राम् । नीलभिक्षु-
ल्यप्यत्र । [दृष्टे च ।

नीलताल पु० तलनेव तालं नीलं तालमस्य । हिन्नाले, तमाल
नीलदूर्वा स्त्री० कर्म० । हरितवर्णदूर्वायाम् । [वति वि० ।

नीलध्वज पु० नीलाकारो ध्वज इव । तालदृष्टे । नीलध्वज-
नीलनिर्यासक पु० नीलवर्णो निर्यासो यस्य कम् । नील-
वर्णोऽयनदृष्टे । नीलवर्णनिर्यासे पु० । इव० । तद्वति वि० ।

नीलपत्र न० नीलं पत्रं पर्णं पुष्पदलं वा (पावर्द्धि) यस्य ।
नीलवर्णं कुष्ठे, गुण्डलदृष्टे, अश्वसनकदृष्टे नीलासनदृष्टे,
दाडिमे च । कर्म० । नीलवर्णपर्णे न० इव० । तद्वति वि० ।

नीलपुष्प पु० नीलं पुष्पमस्य । नीलमृङ्गराजे, नीलास्ताने च ।
यन्त्रिपर्णे न० । अपराजितायां स्त्री० । अतस्यां (मसिनां)
छीप् । स्वार्थे कन् तत्रैव ।

नीलफला स्त्री० नीलं फलं यस्याः । जम्बूदृष्टे ।

नीलमणि पु० कर्म० । (नीलम) इन्द्रनीलमणौ ।

नीलमाघ पु० कर्म० । माघभेदे (कालकलाप) ।

नीललोहित पु० नीलः कण्ठे लोहितः केशेषु । शिवे तदु-
द्देश्यको व्रतभेदे, क्षण्यरक्तमिश्रिते वर्णे च । तद्वति वि०
कर्म० । जम्बां स्त्री० । [सूत्रांलतायां, क्षण्यभेदे च ।

नीलवर्षाभू पु० वर्षायां भवति भू-क्षिप् कर्म० । क्षण्यवर्ण-
नीलवल्ली स्त्री० कर्म० । वन्दावान् (परगाथा) ।

नील(ली)वस्त्र नील्या रक्तं नीलं कर्म० नील्या वा रक्तं वस्त्रं
शाकं । नील्या रञ्जिते वस्त्रे 'नीलीवस्त्रं न स्पृशेच्च'ति
सृतिः । नीलवसनद्वयोऽप्यत्र । इव० । तद्वति वि० ।

नीलदन्त न० नीलं दन्तमस्य । तले ।

नीलदृष्टा स्त्री० नीलवर्णं पत्रं पुष्पं फलं च वर्पति प्रसूते
ह्य-क । वार्त्ताकीभेदे । [सरस्वते'ति तत्स्तोत्रम् ।

नीलसरस्वती स्त्री० द्वितीयविद्यायां तारायाम् । 'नातर्नील-
नीलसार पु० नीलः सारोऽस्य । तिन्दु दृष्टे (कंद) । [वोष्यत्र

नीलसिन्दुक पु० कर्म० । क्षण्यवर्णसिन्दुकारे नीलसिन्दुवाराद-
नीलाञ्जन न० कर्म० । सौवीराक्षने (तृते) ।

नीलाखर पु० नीलमखरं यस्य । वलदेवे, शनैश्चरे च ।
कर्म० । नीलीरक्तो वस्त्रे न० । इव० । तद्वति वि० ।

नीलास्ता पु० ईपतृकावेन न्नायति आन-म्लान-कर्म० । नील

भिरुद्राम् । तस्या हि पुत्रसलकालेनैव गलति ।

नीलालु पु० कर्म० । श्यामवर्णकन्दे आलुभेदे ।

नीलासन पु० कर्म० । (पियासाल) दृचभेदे । [दृति च ।

नीलिनी स्त्री० नीलोत्पलस्यस्याः इति । नीलीदृचे लक्ष्मि-

नीलोत्पल न० कर्म० । इन्दीवरे सौगन्धिके नीलवर्णे कुष्ठदे

नीवाक पु० नियतं वाको वचनं वच-घञ् दीर्घः । महार्धहेतो

धान्यसञ्ज्ञादरे । [कठङ्करीयैरिति रघुः ।

नीवार पु० नि+ह-घञ् दीर्घः । तृणधान्यभेदे 'नीवारपाकादि

नीवि(वी) स्त्री० निव्ययति निवीयते वा नि+व्ये इन् यलोपः

दीर्घो ङिच् वा ङीप् । वणिजां मूलधने, कटीवस्त्रवस्त्रे च

'नीवि' प्रति प्रणिहिते तु करे' इति सा० २५० । [जनपदे ।

नीदृत् पु० स्त्री० नियतं वर्त्ततेऽल नि+दृत्-क्तिप् दीर्घः । देशे,

नीशार पु० नितरां शीथैते हिमानिलावत्वानेन वा नि+

शृ-घञ् दीर्घः । हिमानिलनिवारणे प्रावरणे, काण्ड

पटे च (कानात्) । [हिमे च ।

नीहार पु० निहियते नि+हृ-घञ् दीर्घः । घनीभूते शिशिरे,

तु अव्य० रुदति नौति वा मित० डु । विकल्पे, अरुनये, अतीते,

प्रभे, हेतौ, वितर्के, अपमाने, अपदेशे, अनुतामे च ।

नुड वधे तु० कु० प० सक० सेट् । रुडति अरुडीत् । न गत्वम्

नुति स्त्री० रु-क्तिन् । स्रवे, प्रणामे च ।

नुत्त(न्न) वि० रुद-क्त तस्य वा नः । प्रेरिते, क्षिप्ते च ।

नूतन वि० नव एव नव+तन नवस्य नूः । अभिनवे नवीने ।

त । नूतोप्यल । [दृचे ।

नूट पु० रुदति पापं क दृ० दीर्घः । अश्वत्याकारे ब्रह्मदारुणि

नूनम् अव्य० रु+जन-अभि । वितर्के, निश्चिते, स्मरणे,

वाक्यपूरणे, उल्लेखाद्योतने च । [पादाङ्गदे ।

नूपुर न० नू-क्तिप् रुवि पुरति पुरं-अन्तगमने क । (नेपुर)

नृ पु० नी-घञ् ङिच् । मनुष्ये, पुरुषे च । जातौ ङीप् । नारी

नृग पु० इच्छाकुर्वंश्चे नृपभेदे ।

नृकरोटिका स्त्री० इत० । नरकपात्रे ।

नृचक्षस् पु० नृन् चष्टे पश्यति भक्ष्यत्वेन चक्ष-असुन् न ख्या

देशः । राक्षसे । [नर्त्यति ।

नृत नर्त्तने दि० पर० अक० सेट् । नृत्यति अनर्त्तौ नर्त्तयति-

नृत्त(त्त) न० नृत-क्त कय् वा । तालमानयुक्ते सविलासाङ्ग-

विज्ञेयरूपे नर्त्तने ।

नृप पु० नृन् पाति रक्षति पा-क । 'चतुर्योजनपर्यन्तेष्वधिकारी

नृपो भवे'दित्युक्ते राजविशेषे, राजमात्रे च ।

नृपकन्द पु० कन्दानां नृपः श्रेष्ठः राजद० । राजपलाखौ ।

नृपति पु० इत० । कुवेरे, राजनि च । [दृचादयोऽप्यत्र ।

नृपद्रुम पु० द्रुमाणां नृपः राजद० । राजदृत्ते आरग्वधे राज-

नृपप्रिय पु० इत० । (वेडुवंश) वंशभेदे तस्य दुर्गवेष्टनकारि-

त्वात्तन्मियत्वम् । राजपलाखौ, शालिधा ये, आम्ने च ।

राजवल्लभे वि० । केतव्यां राजखर्जूर्थाञ्च स्त्री० ।

नृपप्रियफला स्त्री० नृपप्रियं फलं यस्याः । वार्त्ताक्याम् ।

नृपसभ न० नृपाणां सभा शाला संहति वा । राजसमूहे

राजासदृशालायाञ्च ।

नृपोचित पु० नृपेपु उचितः । राजमात्रे । राजयोग्ये वि० ।

नृयज्ञ पु० नृणां यज्ञः । अतिथिपूजने । नरयज्ञादयोऽप्यत्र ।

नृवराह पु० ना वराहः । अंशाभ्यां मनुष्यवराहाजतौ

भगवदवतारभेदे । [परद्रोहिणि च ।

नृशंस वि० नृन् शंसति शनृष्ट हिंसायाम् अण् । घातके, क्रूरे,

नृसिंह पु० ना सिंहः । अंशाभ्यां मनुष्यसिंहाकृतियुक्ते

भगवतोऽवतारभेदे ।

नृ नीतौ क्वादि० षादि० पर० सक० सेट् । नृणाति अनारीत्

अणोपदेशत्वान्न गत्वम् । [नरयति । न गत्वम् ।

नृ नये भा० पर० सक० सेट् घटा० । नरति अनारीत् । णिच्

नेजक पु० निज-शुद्धौ -खुल् । राजके । शोधकमात्रे वि० ।

नेह वि० नी-हच् । प्रभौ, निर्वाहके नायके, प्रवर्त्तके, प्रापके,

च । स्त्रियां ङीप् । निम्बदृत्ते पु० ।

नेत्र न० नयति नीयते वाऽनेन द्रुन् । मन्यनदामनि, वस्त्रभेदे,

दृचमूले, रथे, जटायाम्, नाद्याम्, शल कायाम्, चक्षुषि

च । प्रापयितरि, नयनसाधने, प्रवर्त्तके च वि० ।

नेत्रच्छद् पु० नेत्रे छाद्येतेऽनेन छद् णिच्-क ह्रस्वः । नेत्रपि-

धायके चर्म्मसथे नेत्रपटे ।

नेत्रपर्यन्त पु० नेत्रयोः पर्यन्तः कोणः सीमा । अपाङ्गे ।

नेत्रमल न० इत० । चक्षुर्मले दूषिकायाम् (पिचुटि) ।

नेत्ररञ्जन न० नेत्रे रञ्जयेते अनेन रञ्ज-करणे ल्युट् । कज्जले

नेत्ररोगहन् पु० नेत्ररोगं हन्ति हन-क्तिप् । दृष्टिकालोदये

तस्य हि नेत्ररोगनाशकत्वं वैद्यके प्रसिद्धम् ।

नेत्रास्तु न० इत० । चक्षुर्जले अश्रुणि । [दृचभेदे ।

नेत्रोपमफल पु० नेत्रे उपमा यस्य तादृशं फलमस्य । (वादां)

नेत्रौष(धि)धी स्त्री० इत० वा ङीप् । अजशृङ्गाम् (गाडरगिङ्गा) ।

नेदिष्ट वि० अतिशयेनान्तिकः इच्छन्नेद देशः । अतिशयनिकटस्ये

नेदीयस् वि० अतिशयेनान्तिकः ईयसुन् नेदादेशः । अत्यन्त-

समीपस्ये । [नाटकदेरभिनयार्थसंज्ञाभूमौ च ।

नेपथ्य न० नी-विच् नयः नेतः पथ्यम् । भूपणे, वेगे, वेगस्थाने,

नेपाल पु० स्वनामख्याते 'जटेश्वरं समारम्भ योगेशानं सहे-
यरि । नेपालदेशो देवीशो'त्युक्ते देशभेदे ।

नेपालसकस्वल पु० इत० । कुथाख्ये चित्तकस्वले ।

नेपालनिम्न पु० इत० । ज्वरान्तके दणनिम्ने, निम्नभेदे च ।

नेपालमूलक न० इत० । हस्तिकन्दसदृशे मूलभेदे ।

नेपालिका स्त्री० । नेपाले भवा ठन् । मनःशिलायाम् ।

नेम पु० नी-मन् । अवधौ, काले, अर्द्धे, प्राकारे, कैतवे, गर्ते,
नाखे, अन्यस्त्रिद्वित्यर्थे च । अर्द्धार्थेऽस्य सर्वनामता ।

नेमि पु० नी-मि । तिमिशृङ्गे । कूपसमीपे-रक्कुधारणार्थे लि-
काध्यन्ते, चक्रान्ते च । (रथचक्रस्य भूमिसर्जनयोग्ये भागे)
कूपान्तिकस्य-समानस्थलभागे स्त्री० वा डीप् ।

नेमिश्र न० ब्रह्मणा सृष्टस्य चक्रस्य भेदिः शीर्ष्यतेऽत एव शु-ड ।
नैमिशारण्ये स्त्री० । स्वार्थेऽण् । नैमिशमथत्वात् ।

नैकभेद लि० न एकै अनेके नगरे न सुषुपेति स० नैके
भेदा यस्य । अनेकप्रकारे उच्चावचे ।

नैगम पु० निगम एव प्रज्ञाद्यण् । नीत्याम्, उपनिषदि ब्रह्म
विद्यायाम्, तत्प्रतिपादके-वेदान्ते च । निगमे भवः अण् ।
वणिग्जने, नागरे च । [उक्तमायां गवि ।

नैचिकी स्त्री० नीचैरयद् चरति ठक् टिलोपः गौ० डीप् ।

नैत्य(त्यि)क न० नित्यमनुष्ठेयस् कन् ठन् वा । नित्यानुष्ठेये,
'नैत्य(त्यि)कान्ते भुजिक्रिये'ति स्रुतिः ।

नैपुण्य(ण) न० निपुणस्य भावः ष्यञ् अण् वा । दक्षतायाम्
नैमित्तिक लि० निमित्तादागतम् ठक् । पुत्रजन्मादिनिमित्त-

मात्रित्वे विहिते जातेष्ट्यादौ 'नित्यं नैमित्तिकं चरे'दिति स्रुतिः
नैमित्तिकलय पु० कर्म० 'चतुर्युगसहस्रान्ते ब्राह्मो नैमित्तिको
लयः' इत्युक्ते ब्रह्मदिनावसाने जगतां प्रत्यये । [त्वस् ।

नैमिष न० तीर्थभेदे निमेषेण विष्णुना तत्प्राप्तविनाशात् तथा
नैमेष पु० नि+मि-यत् स्वार्थेऽण् । विनियमे परीवर्त्ते ।

नैयग्रोध न० न्यग्रोधस्य विकारः अण् नस्य नलुक् । वटफलादौ
नैयायिक लि० न्यायं वेत्त्यधीते वा ठक् । न्यायज्ञ ।

नैरन्तर्य न० निरन्तरस्य भावः ष्यञ् । अवच्छेदे ।

नैराश्य न० निराशस्य निष्कामस्य भावः ष्यञ् । आश-
शून्यत्वे 'नैराश्यं परमं सुखं'मिति पुराणम् ।

नैर्ऋती स्त्री० 'नैर्ऋतेरियम्' अण् । दक्षिणपश्चिमायां विदिशि
'नैर्ऋती दिग्माश्रये'दिति स्रुतिः ।

नैर्मल्य न० निर्मलस्य भावः ष्यञ् । निर्मलत्वे स्वच्छत्वे । 'विष-
येष्वतिशरागो ज्ञानसो मल उच्यते । तेष्वेव हि विरागस्तु
नैर्मल्यं तदुदाहृतम्'त्युक्ते विषयवैराग्ये च ।

नैवेद्य न० निवेदं निवेदनमर्हति ष्यञ् नि+विद्-णिच् कर्मणि
यत् स्वार्थे अण् वा । 'निवेदनीयं द्रव्यन्त नैवेद्यमिति,
कथ्यते' इति स्रुत्युक्ते देवतोद्देशेन त्यक्तव्ये द्रव्ये ।

नैषध पु० निषधानां जनपदानामयम् अण् । नलनामनि-भूपतौ,
तदधिकृत्य कृते यन्त्रे, न० । तद्देशभवे तत्सम्बन्धिनि च लि०

नैष्कर्म्य न० निष्कर्मणो भावः ष्यञ् । विधिना सर्वकर्मत्यागे
'न कर्मणासनारम्भात् नैष्कर्म्य'मिति इति गीता ।

नैष्किक पु० निष्के हेम्नि दीनारे तद्गारे गृहे नियुक्तः ठक् ।
कोषाध्यक्षे, टङ्कशालायां नियुक्ते ।

नैष्ठिक पु० निष्ठा संसारसमाप्तिः प्रयोजनस्य ठक् । ब्रह्मचर्येण
यावज्जीवं शुक्कलवासिनि-ब्रह्मचारिभेदे । निश्चलतया-
स्थितिः निष्ठा तत्वासक्तः ठक् । निश्चलायां स्थितौ सक्ते
लि० स्त्रियां डीप् नैष्ठिकी ।

नैसर्गिक लि० निश्चरणे स्वाभावेन निर्दत्तः ठक् । स्वाभाविके ।
नैस्त्रिंशिक लि० निस्त्रिंशः प्रहरणस्य ठक् । खङ्गने-योद्धरि
नो अव्य० नह-डो । अभावे ।

नोचेत् अव्य० नो च चेच्च द्व० । निषेधे ।

नोपस्थात् लि० न उपतिष्ठति स्या-त्त्वं । दूरस्थे । हीने
'अव्यादौ क्रियाद्वेषी नोपस्थाता निरुत्तर' इति स्रुत्युक्ते
डुष्टवादिभेदे । [कन् । नौकाप्यत्रैवार्थे ।

नौ स्त्री० नुद-डौ । जलोपरि भ्रमनसाधने तरणिभेदे । स्वार्थे
नौकादण्ड पु० इत० । नौकायाः चालनार्थं पार्श्वद्वयवद्दे
काष्ठदण्डे (दांड) । [न्यक्कृतिरित्यत्रार्थे ।

न्यङ्गार पु० न्यक्+ङ-घञ् । नीचकरणे तिरस्कारे च । क्तिन् ।
न्यग्रोध पु० न्यक् रूपदि रुध-अच् । वटवृक्षे, शमीवृक्षे वाङ्ग-
द्वयविसारवृत्तव्यामरूपपरिमाणे (वाङ्को) सर्वाणि न्यक्तव्य
स्थिते विष्णौ, विषपर्यायां कोहनौषधौ च । सूचिकपर्यायां
स्त्री० डीप् ।

न्यग्रोधपरिमण्डला स्त्री० 'स्तनौ सुकठिनौ यस्या नितम्बे
च विशालता । मध्ये जीणा भवेद्या सा न्यग्रोधपरिमण्डले,
त्युक्तलक्षणायां नाय्याम् । [शृङ्गे कृगभेदे च ।

न्यङ्गु पु० नितरासञ्चति नि+अनृच-उ क्तव्यम् । अनिभेदे, वङ्ग
न्यङ्गुभूरुह पु० न्यङ्गुरिव भूरुहः । क्षोणाकवृक्षे । तस्य
वङ्गशृङ्गाकारत्वात्तथात्वम् ।

न्यच् लि० निष्प्रसञ्चति नि+अनृच-क्तिन् । नीचे निम्ने ।

न्यञ्चित लि० नि+अनृच-क्त । अधःक्षिप्ते ।

न्यस्त लि० नि अस्-क्त । क्षिप्ते त्यक्ते, विरुद्धे, निश्चिते च ।

न्याद पु० नि+अद-घञ् न वसादेशः । भोजने ।

न्याय पु० नि+दे-इन् वा घञ् । उचिते गौतमोक्ते शास्त्रभेदे,
तदुक्ते प्रतिष्ठादिपञ्चकप्रतिपादिकवाक्यविशेषे, नीतौ नयो-
पाये, भोगे, युक्तौ, युक्तिमूलदृष्टान्तभेदे च ।
न्याय्य वि० न्यायादनपेतं यत् । उचिते, युक्तियुक्ते च ।
न्यास पु० नि+अस-कर्मणि भावे वा घञ् । स्थापयद्रव्ये (गच्छित)
अर्पणे विन्यासे, संन्यासे च । [अतिप्रिये च वि० ।
न्युङ्ग पु० नि+उङ्-अच् । सामवेदाङ्गेषु षट्सु प्रणवेषु । मनोहरे,
न्युज वि० नि+उज-घञ् कृत्वाभावः । अधोमुखे कुजे । (कुजो)
यज्ञपात्रभेदे (दर्भमयक्षुचि) पु० । कर्मरङ्गफले न० ।
न्यून वि० न्यूनयति नि+जन-परिमाणे अच् । अने गह्वी च ।

प

प पु० पत्, पा-वा ड । पवने, पातरि, पर्णे, पाने च ।
पक्षण पु० पचति पच-क्तिप् कण-अच् कर्म० । श्वरालये ।
पक्षिम वि० पच-क्ति-ततो-सप् । पाकनिर्द्वेष्टे । [पाके च
पक्व वि० पच-क्त तस्य वः । परिणते, दृढे, विनाशोन्मुखे, क्षत-
पक्वकृत् पु० पक्वं करोति क-क्तिप् । निम्बद्वेष्टे ।
पक्ष परिपहे चु० उ० सक० सेट् । पक्षयति ते अपपक्षत् त ।
पक्ष परिपहे अद० चु० उ० सक० सेट् अयं स्वादिश्व पर० ।
पक्षति पक्षयति ते अपपक्षत् त अपपक्षीत् ।
पक्ष पु० पच-अच् । शुक्लकण्ठप्रतिपदादिपञ्चदश्यन्तपञ्चदश
तित्यात्मके कावे, खगानां पतन्त्रे (पाका) शरस्य पुङ्खस्ते पतन्त्रे,
केमात् परः । समूहार्थे यथा केशपक्ष इत्यादि । पार्श्वे, गृहे,
न्यायोक्ते संदिग्धसाध्यवति पदार्थे, यथा पर्वतो वह्निमान् ।
विरोधे, वले, सहाये, सख्यौ, चुक्षीरन्त्रे राजकुञ्जरे, खगे,
बलये, समूहे, पिच्छे, देहाङ्गे च ।
पक्षक पु० पक्षरूप कायति कै-क । पार्श्वद्वारे (खिडकी)
पक्षता स्त्री० पक्षस्य भावः । न्यायोक्ते अनुमानेच्छाभाव
समानाधिकरणे साध्यवतानिश्चयाभावे यत् बहुधादिकं
साध्यते तत्त धर्मिणि वह्निमन्वननिश्चयाभावे एव पक्षत्वं
तत्त तन्निश्चयसन्ने त् अनुमानेच्छासत्त्वएव पक्षता नेत-
रयेति न्याये स्थितम् । [खगानां पक्षस्य मूले च (छाना)
पक्षति स्त्री० पक्षस्य मूलम् ति । पञ्चारम्भाके प्रतिपदि तिथौ
पक्षद्वार न० पक्षे पार्श्वे द्वारम् । (खिडकी) पार्श्वे द्वारे
पक्षपात पु० पक्षे अन्यायसाहाये पातः अभिनिवेशः ।
अन्यायसाहाये ।
पक्षपातिता स्त्री० पक्षपात+अस्त्यर्थे इति तस्य भावः तत् ।
साहाय्यकरणाभिनिवेशे, पक्षाभ्यां पतने च 'न परं पथि

पक्षपातितेति नैपथ्यम् ।

[तिथौ ।

पक्षान्त पु० पक्षस्थानो यत् । असावास्यायां पूर्णिमायाश्च
पक्षिणी स्त्री० पक्षतल्ये अह्नी विद्योते अस्या इति । आगामि
वर्त्तमानदिनाभ्यां युक्तायां रात्रौ ।
पक्षिल वि० पक्षः साहाय्यनस्यर्थे इलच् । साहाय्यकारके ।
न्यायभाष्यकारे वात्स्यायनमुनौ पु० ।
पक्षिन् पु० पक्ष+अस्त्यर्थे इति । वागे, विहङ्गमे च ।
पक्षान् न० पक्ष-मनिन् । नेवावरके लोम्नि, पद्मादेः केशरे,
हृत्वादेरत्यल्पभागे, खगादेः पक्षे च ।
पक्ष पु० न० पक्षि-घञ् नि० । कुलम् । कर्हमे, पापे च ।
पक्ष(ङ्गे)ज न० पक्षे जायते जन-ङ पक्षे अलुक् स० । पक्षे,
सारसपक्षिणि च । पक्षजन्मादयोऽप्यत्र ।
पक्षन्यूरण पु० पक्षेन्यूरण इव । शालूके ।
पक्षार पु० पक्षमृच्छति षट्-अण् उप० । शैबले, सेतौ च ।
पक्षिल वि० पक्ष+अस्त्यर्थे इलच् । कर्हमवति देशे ।
पक्षेक्षु न० पक्षे रोहति रक्ष-क अलुक् स० । पक्षे, सारसखगे च
पक्षि स्त्री० पक्षि-क्तिन् । सजातोयसन्ततौ (पात) पक्षाक्षरपाद-
के, दशाक्षरपादके च छन्दोभेदे, दशसङ्ख्यायाश्च तेन पङ्क्तिरय
इति दशरघसंज्ञा । पृथिव्यां, गौरवे, पाके, प्रपञ्चे च ।
पङ्क्तिरूपक पु० पङ्क्तिं आङ्गे भोजनार्थमुपविष्टानां विप्राणां
भावलिं द्रुपयति उप-णिच् खलु । अपाङ्क्तये आङ्गादौ
अभोजनीये कितवादौ । विस्तरस्तु दृष्टदभिधाने ।
पङ्क्तिपावन पु० पङ्क्तिं आङ्गे भोजनार्थमुपविष्टानां भावलिं
पुनाति पू-णिच्-ल्यु । आहभोजनार्थमुपविष्टानां पङ्क्तिप-
वित्वाकारके विद्याविशिष्टादौ । विस्तरस्तु दृष्टदभिधाने ।
पङ्क्तिबीज पु० पङ्क्तिभूतानि बीजानि यस्य । बर्ज्युद्वेष्टे ।
पङ्क्तु वि० खजि-कु-फ्मादेशः कृक् च । गतिहीने स्त्रियां ऊङ् ।
शनैश्चरे पु० । [पक्षिमः पचा ।
पच पाके भा० उ० सक० अनिट् । पचति ते । अपाक्षीत् अपक्त ।
पच व्यक्तीकारे भा० आत्म० अनिट् । पचते । अपक्त ।
पच विस्तारे चु० उ० सक० सेट् इदित् । पक्षयति ते अपपक्षत् त
पचनी स्त्री० पच्यतेऽनया ख्युट् । वनधीजपूरके जम्बीरभेदे
पचम्पचा स्त्री० पचति पच-अच् ण० सम् द्वित्वम् । दारु-
हरिद्रायाम् ।
पच आवरणे भा० पर० सक० सेट् इदित् । पक्षति अपक्षीत् ।
पज्ज पु० पदभ्यां ब्रह्मण्यपर्याभ्यां जायते जन-ङ । अङ्ग्रे, पद्मां
अङ्ग्रेऽजायते'ति श्रुतिः । [धनिष्ठादिगचलपञ्चके च ।
पञ्चक न० पञ्चानामवयवम् कन् । पञ्चसंख्यायां ज्योतिषोक्ते

पञ्चकपाय पु० कर्म० । 'जन्तुशालाविवाद्यालं वज्रलं वदरं
तथा । कपायाः पञ्च विज्ञेया' इत्युक्तेषु पञ्चसु कपायेषु ।
पञ्चकोल न० 'पञ्चकोलं कणामूलं कृष्णचव्याग्निनागरैरि
त्युक्ते पाचनभेदे ।

पञ्चकोप पु० पञ्च कोपा इवावरका यस्य । वेदान्तोक्ते अन्नस-
यादिपञ्चकोपाभिमानिनि जीवे । समा० द्वि० । पञ्चसु अन्न-
मयादिकोपाख्येषु देहादिषु न० ।

पञ्चगव्य न० गोर्विकारः यत् पञ्चानां गव्यानां समाहारः । 'पञ्च-
गव्यं दधिघीरघृतगोमूलगोमयैरित्युक्तेषु पञ्चादिषु पञ्चसु
पञ्चचूडा स्त्री० पञ्च चूडा यस्याः । असुरोभेदे ।

पञ्चजन पु० पञ्चभिः भूतैर्जन्यते जग-पञ्च न उद्भिः । मनुष्ये,
दैत्यभेदे च यस्यास्या कणस्य पाञ्चजन्यः शङ्खोजातः ।

पञ्चतन्त्र न० 'मदां मांसं तथा मत्स्यो घृता मधुनमेव च । पञ्च-
तन्त्रमिदं प्रोक्तं निति तन्त्रोक्तेषु मद्यादिषु पञ्चसु, साष्ट्या-
द्युक्तेषु भूत्यादिषु पञ्चसु भूतेषु च ।

पञ्चवटी स्त्री० वटो वृक्षः समा० द्वि० । 'अथर्वोविल्ववृक्षश्च
वटभालावशोककः । शास्त्रे पञ्चवटीत्युक्तेषु अथर्वत्या-
दिषु पञ्चसु वृक्षेषु, रामायणप्रसिद्धे जनस्थानस्य स्थानभेदे च

पञ्चवक्त्रा पु० पञ्च वक्त्राणि यस्य । शिवे रुद्रात्मभेदे च । पचि-
वित्तारे-अथ पञ्च वक्त्रास्य । सिंहे, पञ्चास्य पञ्चखादयोष्यत्
पञ्चवल्कल न० समा० द्वि० । 'न्यग्रोधोदुम्बराश्वत्थलज्वेतस-
वल्कलम् । पञ्चवल्कलमित्युक्तेषु वटादिवल्कलेषु ।

पञ्चवाण पु० पञ्च वाणा यस्य । 'समोहनोन्मादनौ च गोप-
णस्तापनस्तथा । स्तम्भनश्चेति कामस्य शराः पञ्च प्रकी-
र्त्तिता' इत्युक्तशरपञ्चकयुक्ते कामे । पञ्चशरादयोऽप्यत्र ।

पञ्चशस्य न० समा० द्वि० । 'धातुसङ्गतिस्तथा भाषाः यवाः
सिद्धार्थकोऽथ वा । पञ्चशसमिति प्रोक्तं नित्युक्तेषु धान्यादिषु

पञ्चशाख पु० पञ्च शाखाकारा अङ्गुलयो यत् । हस्ते ।
पञ्चशिख पु० रुनिभेदे, 'बोटुः पञ्चशिखस्तथे'ति पुराणम् ।

पञ्चसुगन्धिक कर्पूरकङ्कोललवङ्गपुष्पगुवाकजातीफलपञ्चकेन ।
समाश्रमागेन च योजितेन मनोहरं पञ्चसुगन्धिकं स्या'दि-
त्युक्तेषु मिलितसुगन्धिद्रव्येषु ।

पञ्चसूना स्त्री० पञ्च सूनाः प्राणिवधस्थानानि । 'पञ्च सूना
गृहस्यस्य चूडी मेपयुपस्कारः । कण्डोनी चोदकुम्भस्यै'त्यु-
क्तेषु पञ्चसु कीटवधस्थानेषु ।

पञ्चाग्नि पु० पञ्च अग्नय उपास्या यस्य । छान्दोग्ये 'वेद्ययणा
सौम्य । पञ्चस्थासाङ्गतावापः पुरपवचसो भवन्ती'ति प्रश्न-
पूर्वकं प्रदर्शितायां स्वर्गमेधादिषु पञ्चसु स्थानेषु अग्निवनेने

पासनरूपायां विद्यायाम् 'पञ्चाग्नयो ये च त्रिणाचिकेता'
इति श्रुतिः । पञ्चाग्निमति च ।

पञ्चाङ्ग न० समा० द्वि० । 'तत् पर्वं कुक्षमं मूलं फलचैकस्य शा-
खिनः । एकत्वस्य' त्वं पञ्चाङ्ग'मित्युक्ते एकवृक्षस्य त्वगा-
दिषु पञ्चसु, तिथिवारच नक्षत्रं योगः करणमेव च । पञ्चा-
ङ्गमेतद्विज्ञेय'मित्युक्तेषु तिव्यादिषु च । पञ्च अङ्गानि यस्य ।
'जपहोमी तर्पणञ्चाभिप्रेको विप्रमोजनम्, पञ्चाङ्गोपासनं
लोके पुरश्चरणमिष्यते' इति तन्त्रोक्तपुरश्चरणभेदे, पञ्च
अङ्गानि आयातानि यस्य । क्रुर्मै पु० तस्य हि हस्तपाद-
योगाङ्गपञ्चकस्य यथेष्टं सङ्क्षेपविकाशयोः स्वेच्छया
करणादायत्तव्यम् । [एरण्डवृक्षे । पञ्चाङ्गुल्युक्ते त्रि० ।

पञ्चाङ्गुल पु० पञ्च अङ्गुलय इव पत्राकारा यस्य अथ समा०
पञ्चासृत् न० समा० द्वि० 'दुग्धं च शर्करा चैव दधि तथा
मधु । पञ्चासृत्तमिदं प्रोक्तं'मित्युक्तेषु पञ्चसु दुग्धादिषु ।

पञ्चास्र न० 'अथैव एकः पितृमर्द्द एको द्वौ चम्यकौ त्रीणि
च केशराणि । सप्ताथ ताला नव नारिकेलाः पञ्चान्नवापी
नरकं न यातो'त्युक्तेषु अथर्वत्यादिषु वृक्षेषु ।

पञ्चाल पु० देगभेदे । तद्वेष्टे व० व० ।

पञ्चाली स्त्री० पञ्चं प्रपञ्चमलति पर्याश्रोति अल-अण् ।
वत्सकृतपुत्तलिकायां, गानभेदे च (पाचाली) ।

पञ्चाशत् स्त्री० पञ्च दशतः परिमाणमस्य नि० । (पञ्चाशं)
सङ्ख्याभेदे, तत्संख्यातेषु च ।

पञ्चेन्द्रिय न० समा० द्वि० । 'श्रोत्रत्वन्नेत्ररसनघ्राणं पञ्चेन्द्रियं
मत्'मित्युक्तेषु श्रोत्रादिषु त्रानेन्द्रियेषु, वाक्पाणिपादपादप-
स्थानि कर्मेन्द्रियाणि चैत्युक्तेषु वागादिषु कर्मेन्द्रियेषु
च पञ्चसु । [कङ्काले । विहङ्गादिवन्धनस्थाने न० ।

प(पि)ञ्जर पु० न० पजि-(पजि-)-वा अरच् । शरीरास्थिरदन्ते
पञ्जल पु० पजि-अलच् । कोलकन्दे ।

पञ्जि(झी) स्त्री० पजि-इन् वा डीप् । सूत्रसाधननालिकायां
(पाइज) स्वार्थे कन् । अल, पाणिनीयसूत्रवृत्तिभेदे
तिथिवारादिपञ्चाङ्गबोधिकायां पत्रिकायाञ्च (पोजि) ।

पञ्चतपस् त्रि० पञ्चाग्निमार्था तपोऽस्य । चतुःपार्श्वस्याग्निचतु-
र्योर्द्वेष्ट्यस्तृत्यैरूपतेजःपञ्चकैलम्यमाने 'पञ्चसः पञ्चतपश्'
इति साधः । [संख्यायाम् । तत्सङ्ख्याते त्रि० ।

पञ्चतय न० पञ्चानामवयवः पञ्चावयवा येषां वा तयप् । पञ्च-
पञ्चतन्मात्र न० तदेव तन्मात्रं पञ्चानां तन्मात्राणां समाहारः ।

षाह्यादिविज्ञेय भङ्गाभूतकारणीभूतेषु शब्दसंज्ञपरमग-
न्धमात्राधारेषु पञ्चसु सूक्ष्मभूतेषु ।

पञ्चत्व न० पञ्चानां पृथिव्यादिभूतानां भावः त्व । मरणे, तत्
हि देहारम्भकभूतानां स्वस्वांशस्य स्वेषु स्वेषु प्रवेशः
इति तस्य पञ्चरूपता । तत् । पञ्चताप्यत्व ।

पञ्चदश वि० पञ्चदशानां पूरणः ङट् । येन पञ्चदशसङ्ख्या पूर्यते
तस्मिन् । स्त्रियां ङीप् । सा च चन्द्रस्य पक्षयोः पञ्चदश-
कलाक्रियारूपायां पूर्णिमायासमावस्यायाञ्च तिथौ,
विद्यारण्यप्रणीते वेदान्तग्रन्थभेदे च ।

पञ्चधा अव्य० पञ्चप्रकारम् पञ्चन्+धाच् । पञ्चप्रकारे ।

पञ्चन् वि० पञ्च-विस्तारे अणि । (पाञ्च) सङ्ख्यायुक्ते ।

पञ्चनख पु० पञ्च नखा यस्य । हस्तिनि, व्याघ्रे च । पञ्च-
नखयुक्ते वि० । ते च शशकादयः 'शशकः शङ्खकी गोषा
खङ्गी कूर्मश्च पञ्चमः । भव्यान् पञ्चनखेष्वङ्गरिति मनुः

पञ्चनद पु० पञ्च नद्यो यत् । 'वितस्तोरावतीचन्द्रभागा मद्दे
सरिद्वरा । शतद्रुच विपाशा च तेन पञ्चनदः स्रुत'
इत्युक्ते (पञ्चाय) इति ख्याते मद्देरे । पञ्चानां नदीनां समा-
हारः । काशीस्थान्त 'किरणा धूतपापा च शुभतोया सर-
सतो । गङ्गा च यमुना चैव पञ्च नद्यः प्रकीर्तिता' इत्यु-
क्ताश्च विन्दुसाधवतीर्यसन्निहिताश्च पञ्चस्र नदीषु ।

पञ्चपर्णी स्त्री० पञ्च पञ्चपर्णानि प्रतिपर्ष्य यस्याः । (गौरवचा-
कुलिया) क्षुभेदे । स्वार्थे कन् अवैव ।

पञ्चपल्लव न० समा० द्विगुः । 'आचार्यत्ववटपल्लवयज्ञोदुम्बर-
पल्लवाः । पञ्चपल्लवमित्युक्ते वैदिककर्मणि, 'पनसाम'
तथाश्वत्थं वटं वृक्षलमेव वेति तन्त्रोक्ते तान्त्रिककर्मणि
च स्वायष्ट्यष्टोपरि देये पल्लवपञ्चके ।

पञ्चपात न० पञ्च पाताणि आक्षेपेद्देश्यानि यत् । देवपक्षद्वयं
पितृादित्तिकमिति पातपञ्चकोद्देशेन कर्तव्ये विलसितपार्श्वेण
आक्षेपे पञ्चानां पाताणां समाहारः । पञ्चस्र पातेषु ।

पञ्चप्रदीप पु० पञ्च प्रदीपा यत् । आराविकार्थं पञ्चप्रदीपात्मको
दीपपातभेदे । [पार्श्वेषु सुप्रिप्त, इत्युक्ते अश्वभेदे ।

पञ्चभद्र पु० पञ्चस्र देहस्थानेषु भद्रः । 'पञ्चभद्रस्तु हृत्पृष्ठे मुख-
पञ्चभूत न० पञ्चानां भूतानां समाहारः । वैशेषिकाद्युक्तेषु
चित्प्रत्ययेजीवायुबोधात्मकेषु भूतेषु ।

पञ्चस्र वि० पञ्चानां पूरणः पञ्चन्+चट् । येन पञ्चस्रस्या
पूर्यते तस्मिन् । स्त्रियां ङीप् । सा च चन्द्रस्य पञ्चस्रकला
क्रियारूपायां तिथौ च ।

पञ्चस्रकार न० पञ्चानां मकारादित्रिणां समाहारः । तन्त्रो-
क्तेषु मयनासप्तत्यस्रस्रद्रागैद्युनेषु ।

पञ्चस्रायज्ञ पु० मङ्गलं यज्ञः सहायज्ञः ततः कर्म्यः । नित्यं

गृहस्थकर्तव्येषु स्वाध्यायपाठाग्निहोत्रयागातिधिप्रजन-
पितृतर्पणवैलिकर्माख्येषु पञ्चषु पञ्चस्रनादोपापनोदकेषु
कर्मसु । पञ्चयज्ञशब्दोपेतार्थे ।

पञ्चमास्य पु० पञ्चमः स्वरभेदः आस्ये तदेकदेशकण्ठे यस्य ।
कोकिले 'पञ्चमं रौति कोकिल' इति हि स्मर्यते ।

पञ्चमूल न० समा० द्वि० । 'विल्लिगोनाकगाम्भारीपाटलागणि-
कारिकाः । पञ्चमूलमिति ख्यात'मित्युक्ते पाचनभेदे ।

पञ्चरत्न न० समा० द्वि० । विद्रुमं हीरकं नीलं पद्मरागञ्च
सौत्तिकम् । पञ्चरत्नमिदं प्रोक्तमित्युक्तेषु पञ्चस्र रत्नेषु ।

पञ्चरात्र न० रात्रन्तु ज्ञानवचनं ज्ञानं पञ्चविधम् स्रुतम् । पञ्च-
रात्रमिति ख्यात'मित्युक्ते पञ्चज्ञानसाधने नारदाद्युक्ते ग्रन्थभेदे

पञ्चलाङ्गलक न० पञ्चमिर्लाङ्गलैः स्पर्णस्यैः कायति कै-क ।
षोडशमहादानमध्ये महादानभेदे ।

पञ्चलौहक न० लौहं धातुः समा० द्वि० । 'सुवर्णं रजतं ताव
रङ्गं नागं तथैव च । पञ्चलौहमिति प्रोक्त'मित्युक्ते धातुपञ्चके

पट गतौ भा० पर० सक० सेट् । पटति । अपाटीत् अपटोत् ।

पट दीप्तौ चु० उभ० अक० सेट् । पाटयति ते अपीपटत् त ।

पट वेष्टने ङद० चु० उभ० सक० सेट् । पटयति ते अपपटत् त
पट वि० पश्यते वेष्टते ङच् । वस्त्रे । स्त्रियां गौ० ङीप् ।
प्रियालङ्घ्ये पु० । पुरस्त्रते वि० । [योष्यत् ।

पटकार पु० पटं करोति क्त-अण् । तन्त्रवाये । [पटगृहाद-
पटकुटी स्त्री० पटनिर्मिता कुटी ग्रा० । पटमये गृहे (तां) ।

पटञ्चर न० पश्यते आवेष्टते पट-अति, भूतपूर्वं पटत् चरट् ।
जीर्णवस्त्रे । पटञ्चिव वेष्टित इव चरति चर-अच् । चौरपु०

पटल न० पट-वेष्टने कलन् । (चाल) कुदपि । स्त्रीत्वमयत्
गौ० ङीप् । वृक्षे, ग्रन्थभेदे च पु० ।

पटवासक पु० पटान् वासयति -सरभीकरोति वास-एत् ।
वसनवासके कुक्षुमादिचूर्णे ।

पटह पु० न० । पटेन हन्यते हन, पट इत्वेवं 'गद्' जहाति वा
जा-वा ङ । ठकावाद्ये । समारम्भे पु० ।

पटि(टी) स्त्री० पट-इन् वा ङीप् । पटभेदे, कुम्भिकादौ च ।

पटीर न० पट-ईरन् । चालन्याम् मूलके, केदारं, मेघं,
वंशसारं, खदिरं, उदरं, कन्दर्पं, पन्दने च । 'परिपीत-
पटीररसैरलस' इत्युद्धटः । उच्चै, हरणीये च वि० ।

पटीचस् वि० अतिशयेन पटुः ईयते । अतिशयकार्यदमे ।

पटु वि० पट-उ । निपुणे, नीरोगे, तोष्णे स्फुटं, निदुरे धूर्तं
च । स्त्रियां वा ङीप् । पटोले पु० लवणे, पांशुलवणे
छायायो च न० ।

पटुजातीयं त्रि० पटुप्रकारः जातीयर् । पटुप्रकारे ।
पटुपर्णी स्त्री० पटूनि पर्णान्यस्याः । स्वर्णशीरिणोष्ठे ।
पटुरूपं त्रि० प्रशस्तः पटुः प्राशस्त्ये रूपम् । कतिशयदले ।
पटोलं पु० पट-चोलच् । खनामख्याते लताभेदे । वस्त्रभेदे न०
पटोलीलिका स्त्री० अप्रकष्टः पटोलः डीप् (सिङ्घा) ख्या-
तायां लतायाम् । स्तार्ये कन् । ततैश्वर्ये ।

पटु न० पट क्त नेट् ट या तस्य नेत्वम् । नगरे । चतुष्पथे,
राजादिवेख्यपत्ने, (पाट्टा) पीटे, 'ललाटपट्ट'मिच्छुङ्गटः ।
फलके (ढाल) राजसिंहासने, उत्तरीयवस्त्रे, कौप्ये, (रेशम)
पेषणे च । प्रापाणे पु० ।

पट्टञ्ज न० पट्टात् जायते । पट्टनिर्जिते वस्त्रे (रेशमिकापट्ट)
पट्टदेवी स्त्री० पट्टे राजासने देवी कृताभिषेका स्त्री । राज-
सहिष्याम् (पाटराणी) पट्टसहिष्पादयोप्यत्र । [प्रधाननगरे
पट्ट(त्त)न न० पट(त्त)नि जना यत्र पट-पत्, वातनन् । नेट् ।
पट्टरङ्ग न० पट्टं रज्यतेऽनेन रन्ज-करणे चञ् । (वस्त्रम्) इति
ख्याते पदार्थे । ल्युट् । पट्टरञ्जनमयम् ।

पट्टशाक पु० कर्म० (नामिता) शाकभेदे ।
पट्टिकालोभ्र पु० पट्टिकाकारः लोभ्रः । (पट्टियालोभ्र) लोभ्र-
भेदे । पट्टिलोभ्रादयोप्यत्र ।

पट्टिन् पु० पट्ट+अस्त्यर्थे इति । रत्नलोभ्रे ।
पट्टिल पु० पट्ट अस्त्यर्थे इलच् । पूतिकरजे । [अपट्टित्
पठ लिखिताक्षरवाचने भा० पर० सक० सेट् । पठति अपाठोत्-
पठ गतौ भा० आ० सक० सेट् इदित् । पण्डते अपण्डित् ।
पण्ड संहृतौ वा चु० उ० पण्डे भा० अक्र० सेट् इदित् । पण्ड-
यति-ते पण्डति अपपण्डत्-त अपपण्डोत् ।

पण व्यवहारे (क्रयविक्रयादौ) स्तुतौ च भा० आ० सक० सेट् ।
पणायति -ते पणते व्यवहारे तु पणायति इत्येव । अप-
णायीत् अपणायिष्ट अपणयिष्ट ।

पण पु० पण्यतेऽनेन पण-अच् । मूल्ये, धने, तास्ते कर्षपरि-
मिते (पयसा) ख्याते द्रव्ये च । भाये अच् । भृतौ, द्यूतं,
ग्लष्टे, (पराजये, इदं देयमित्येव) नियमे । व्यवहारे च 'सा-
काकिनी ताश्च पणश्चतस्र' इत्युक्ते चतुःकाकिनीपरिसाणे च

पणान न० पण-भावे ल्युट् । विक्रये ।

पणव पु० स्त्री० पणं व्यवहारं वाति दा-क्त । पट्टभेदे 'पण-
वाणकगोमुखा' इति गीता । [वर्णिजां पणाय] इति मट्टिः
पणायता स्त्री० पण-स्तार्ये आय-ततः-अ । व्यवहारे 'न चोपसेमे
पणायित त्रि० पण-आय-क्त । स्तुते । आयाभावपक्षे पणित-
मयम् ।

पणितव्यं त्रि० पण-तव्य । विक्रय्ये, लोतव्ये, व्यवहार्ये च
यत् । पण्यमयम् । [सारिण्यां वुञ्चौ स्त्री० टाप् ।

पण्ड पु० पण-ड तस्य नेत्वम् । क्लीबे, निष्पाद्ये च । तच्चातु-
पण्डापूर्व न० पण्डं फलासाधनसमूहम् । वस्तुतः फलसाधन-
योग्ये फलानुपहिते धर्माधर्मात्मकेऽदृष्टे यथा सव्यावन्द-
नादेरभावे दुरदृष्टं जायते सव्यादर्शवन्दने तु तस्यानुत्पत्त्या
फलानुपहितं दुरदृष्टं नश्यतीति तत्पण्डापूर्वमिति भौमासा
परिणत पु० पण्डा तच्चातुगा वुञ्चिजांतास्य तार० इतच् ।
शास्त्रतात्पर्यार्थे विदुषि ।

पण्यवीथी स्त्री० इत० । विक्रयद्रव्यविक्रयशालायां (हाट्पाला)
हट्टे च । स्तार्ये कन् । पण्यवीथिका, पण्यशाला चाप्यत्र ।

पण्यस्त्री स्त्री० कर्म० । वेश्यायाम्, पण्याङ्गनादयोप्यत्र ।

पण्याजीव पु० पण्येन क्रयविक्रयद्रव्येणाजीवति आ+जीव
अच् । वर्णिगजने । [अपपत्तत्-त ।

पत गतौ चद० चु० उ० भ० सक०, ऐश्वे अक्र० सेट् । पतयति-ते
पत ऐश्वे दि० आ० अक्र० सेट् । पत्यते अपतित् । [अपपत्तत् ।
पत गतौ भा० पर० सक०, ऐश्वे अक्र० ज्वला० सेट् । पतति
पतग पु० पतत्यनेन पतः पत्यनेन गच्छति गम-ड । विहङ्गमे ।
पतङ्ग पु० पतन् सन्, गच्छति गम-खच् डिङ् । स्तार्ये, शलभे,
(फडिङ्ग) खने, शालिभेदे, सधूकष्टे च । [कायाम्

पतङ्गिका स्त्री० लुट् । पतङ्गः पतङ्गी ततः कन् । चपृगञि-
पतञ्जलि पु० पतन् अञ्जलिर्धर्मै नमस्तत्वात् शक० । पाणि-
नीयसूत्रभाष्यकारे, योगसूत्रकारे च सुनिभेदे ।

पतत् पु० पत-गट् । पक्षिणि ।

पतत्त पु० पतन्तं त्वायते त्वै-क । पक्षिणां पक्षे (पाका) ।

पतति पु० पत-अतिन् । पक्षिणि, पतन्तो पतन्तयः ।

पतत्तिन् पु० पतन्तोऽस्यासि इति । पक्षिणि पतन्तिषी ।

पतङ्ग ह उ० पतत् सुखादिभ्यः खवत् जलादि ऋह्राति ।
(पिकदानी) पात्रभेदे ।

पतयालु त्रि० चु० पत-आलुन् । पतनशीले पात्रके ।

पताका स्त्री० पत्यते बोध्यते योषादिभेदोऽनया पत-आकन् ।
वंशोपरिदेये त्रिकोणाकारे वस्त्रखण्डे, सौभाग्ये, नाटकाङ्गे,
अङ्गे, कैतौ, रुन्दोपयोग्ये लघुगुरुव्यक्तिज्ञानार्थं चक्रभेदे च

पताकिन् त्रि० पताका+अस्त्यर्थे इति । पताकाधारिणि ।

ज्योतिषोक्ते तदाकारवति रिष्टरूपके चक्रभेदे पु० ।

पति पु० पा-डति । भर्त्तरि । अधिपतौ त्रि० स्त्रियां वा डीप् ।

पतित त्रि० पत-क्त । चलिते, गलिते धर्मादित्यागादिजन्य
दुरदृष्टवति जने च 'पतितानां न दाहः स्या' इति स्मृतिः

पतिंवरा स्त्री० पतिं दृषीते दृ-खच् । स्त्रीच्छया पतिवरण-
कारिकायां कन्यायाम्, छण्जीरको च ।

पतिवल्ली स्त्री० पतिरस्यस्या सहपत्नि० रुक्, मस्य वः, डीप्
च । सधवायां स्त्रियाम् ।

पतिव्रता स्त्री० पतिः पतिसेवन् व्रतं यस्याः । सत्यां योषिति ।

पत्ति पु० पद-तिन् । सेनायाम् । क्तिन् । गतौ, (१रथः, १गजः
१अश्वाः, ५सिनाः) एतत् संख्यान्विते सेनाभेदे च स्त्री० ।

पत्नी स्त्री० पति+यज्ञसंबन्धे डीप् रुक् च । पतिव्रतयज्ञवत्यां
विधिना कृतायां योषिति ।

पत्त न० पत-ड् । वाहनमात्रे, पर्ये, पक्षिणां पथे, लेखनाधारे
द्रव्ये, धातुमयपत्राकारे द्रव्ये च । लिप्यां स्त्री० डीप् ।

पत्तगुप्त पु० १त० । (तिक्ताटासिजु) दृष्टे ।

पत्तघना स्त्री० पत्तै घना । सातलादृष्टे ।

पत्तदारक पु० पत्ताकारः दारकः कर्म० । (करात्) क्रकचास्त्रे

पत्तपुष्प पु० पत्तमेव पुष्पमिव सुगन्धित्वात् यस्य । रक्ततल्लस्याम्
संज्ञायां कन् । तल्लस्यां स्त्री० टाप् ।

पत्तभङ्ग पु० पत्तस्येव भङ्गः खण्डो यत् । सनादौ पत्तख-
ण्डाकृतिरूपेण लेख्ये तिलकादौ । गौरा० पत्तभङ्गीत्यस्यत्

पत्तरथ पु० पत्तं पत्तः रथइव गतिसाधनं यस्य । पक्षिणि ।

पत्तलेखा स्त्री० पत्तस्य लेखा । चन्दनादिना पत्ताकृतिले-
खने । ७व० । सनादौ तथालेख्ये तिलकादौ ।

पत्तवल्ली स्त्री० पत्तस्य वल्ली श्रेणीव । चन्दनादिना लेख्ये
पत्राणां श्रेणीतुल्ये तिलकाकारे पदार्थे ।

पत्तश्रेष्ठ पु० पत्त्रेण श्रेष्ठः । विल्लदृष्टे ।

पत्तसूचि स्त्री० पत्त्राणां सूचिरिव । कण्टके ।

पत्ताङ्ग न० पत्त्रेण अङ्गति अच्, पत्त्रमेवाङ्गमस्य वा । भूर्जपत्रे
(वक्त्रम) काष्ठभेदे, रक्तचन्दने च ।

पत्ताङ्गुलि स्त्री० पत्तसंहिताङ्गुलिर्यत् । चन्दनादिना सनादौ
लेख्ये पत्तयुक्ताङ्गुल्याकारे तिलकभेदे ।

पत्ताञ्जन न० पत्तं लेखनपत्तमज्यतेऽनेन ल्युट् । मस्याम्

पत्तालु पु० पत्ताकृत आलुः । कालालुभेदे ।

पत्तावलि स्त्री० इत० । पर्णश्रेणौ पत्त्राणां लेख्यपत्त्राणामा
वली च । वा डीप् । पत्तभङ्गे । [स्वार्थे कन् तत्तैव

पत्ती स्त्री० पद-ड्ण् डीप् । लिपी तदाधारत्वात् पत्त्रे च ।

पत्तिन् पु० पत्तं पत्तः अस्त्वस्य इति । पक्षिणि, शरे, स्थले,
रथिनि, पर्वते, ताले च । पर्णयुते त्रि० ।

पत्तोर्ण न० पत्तव्रता ऊर्णा (रेथम) अस्त्वस्य अर्थ आद्यश्च ।
पट्टपत्रे, कौमेये । पत्त्रेण उर्णा यस्य । श्लोनाकृष्टे पु० ।

पथ गतौ स्वा० प० स० सेट् । पथति व्यपथत् ।

पथ गतौ वा चु० उभ० पञ्चे स्वा० प० सक० सेट् इदित् । पन्थयति
ते पन्थति । अपपन्थत् त । व्यपन्थीत् ।

पथ पु० पथ-अच् । मार्गे, पथि ।

पथिक त्रि० पन्थानं गच्छति पथिन्+कन् । देशान्तरयानाय
गृहान्निवृत्त्य पथिगन्तारि । [डन् । कपिलद्राक्षायाम् ।

पथिका स्त्री० पथे पथिगमनाय हिता अनायासमव्यत्वात्
पथिद्रुम पु० पथ-डन् कर्म० । खदिरवृक्षे ।

पथिन् पु० पथ+इनि । (पथ) ख्याति अध्वनि ।

पथ्य त्रि० पथे चिकित्सानुसारिमार्गाय हितम् । चिकित्सोपयो-
गिनि रोगसिन्धवे वस्तुनि, हितकारको च । हरितकीटवृक्षे,
बन्द्याकनौशाश्च स्त्री० ।

पथ्यशाक पु० कर्म० । तरुणुलीयशाके ।

पद स्थैर्ये स्वा० पर० अक० सेट् । पदति अपादीत् अपदीत् ।

पद गतौ दि० आ० सक० अनिट् । पद्यते अपादि ।

पद गतौ अद० चु० आत्म० सक० सेट् । पदयते अपपदत ।

पद न० पद-अच् । चित्ते, स्थाने, पादे, उद्यमे, त्राणे, वस्तुनि
शब्दभेदे, (स्रष्टुतिङन्तरूपे) प्रदेशे, श्लोकपादे च ।

पद न० पद-क्लिप् पादे । किरण्ये पु० ।

पदग त्रि० पदेन गच्छति गम-ड । पदातिके ।

पदन्यास पु० पदस्य गोप्यदैकदेशचुरस्य न्यासः तन्नामाक्षरं
यत् । गोचुरक्षुमे । इत० । पदस्वार्पणे ।

पदवि(बो) स्त्री० पद-अवि वा डीप् । पथि । [गामिनि

पदाजि पु० पादाभ्यामजति ईन् वीभावभावः पदादेशः । पाद-

पदाति पु० पादाभ्यामतति अत-डन् पदादेशः । पदगामिनि

पदार्थ पु० पदबोधोऽर्थः शाकः । अभिधेये, वस्तुमात्रे सर्वेषां
शब्दबोधत्वात्तथात्वम् ।

पद्म पु० पद्मगं गच्छति गम-ड । पादेन गामिनि ।

पद्मति(ती) स्त्री० पद+हन-क्तिन् वा डीप् । पथि, पङ्क्तौ
पूजादिप्रापकपथ्यभेदे च ।

पद्म न० पद+मन् । कमले, गजसखादिस्ये, विन्दुसमुदाये कम-
लाकारेण सैचादेरभिनियोगरूपे व्यूहभेदे, निधिभेदे, अर्बुद-
मज्जमिति पर्यायमात्रोक्तायां दृशार्बुदसंख्यायां तत्संख्यातेषु,
पुष्करमूले, सीरुके, धातौ, शरीरस्ये, नाडीचक्रभेदे च ।

पद्मकन्द पु० इत० । शालूके ।

पद्मकाष्ठ न० इत० । योपधिभेदे । [इनि । भूर्जपत्त्रवृक्षे ।

पद्मकिन् पु० पद्मकानि गजविन्दुजासालतपोमन्दः मनस्य

पद्मकेशर पु० इत० । किङ्गल्के, पद्मवराटघनीपत्रे पीतवर्णे

केशाकारे पदार्थे । [ब्रह्मणि । कर्म० । कसलमध्ये न० ।
 पद्मगर्भे ५० पद्मं विष्णुनाभिपद्मं गर्भसत्पादनं यस्य । चतुर्मुखे
 पद्मचारिणी स्त्री० पद्मनिव चरति स्थानं परित्यज्य दूरं
 गच्छति शिनि । उत्तरकुक्ष्ये देये प्रसिद्धे लताभेदे ।
 पद्मनाभ ५० पद्मं नाभौ यस्य अच् । विष्णौ । [चमूले ।
 पद्मपत्र न० ६३० । कसलपत्रे । पद्मस्य पत्रं वाहनगिव । कस-
 पद्मपुराण न० पद्ममधिलय कृतमण तस्य तुक् कर्म० ।
 मद्मपुराणान्तर्गते पुराणभेदे ।
 पद्मपुष्प ५० पद्मनिव पुष्पं यस्य । कर्णिकारवृक्षे ।
 पद्मवन्ध ५० पद्माकारो वन्धः सन्निवेशः । गद्दालङ्कारभेदे ।
 पद्मवन्धु ५० ६३० । सूर्ये, भ्रमरे च । पद्ममितादयोऽप्यत्र ।
 पद्मभू ५० पद्मं विष्णोर्नाभिपद्मं भूतलत्तिस्थानं यस्य । चतुर्मुखे
 ब्रह्मणि । पद्मोद्भवदयोप्यत्र ।
 पद्मराग न० पद्मस्त्रेव रागो यस्य । रक्तवर्णेषणिभेदे (मायिक) ।
 पद्मलाञ्छन ५० पद्मं लाञ्छनमस्य । सूर्ये, ब्रह्मणि, ऋषे, कुबेरे च ।
 पद्मवासा स्त्री० वसत्यवाधारे घञ् ६३० । सरस्वत्यां लक्ष्म्याम्,
 लवङ्गे च । पद्मं निवासे निलयो यस्याः । पद्मनिवासादयोऽप्यत्र ।
 पद्मवीज न० ६३० । कसलबीजे (कसलगात्रा) ।
 पद्मवीजास न० पद्मबीजमिवाभाति आ+भा-ञ् । (सास्त्रना)
 जलजे फलभेदे । [मनसादेव्यां, कुसुमपुष्पे च ।
 पद्मा स्त्री० पद्ममस्तस्य अर्थ आद्यच् । लक्ष्म्याम्, लवङ्गे,
 पद्माकर ५० ६३० । पद्मयुक्ते तद्योग्ये वा अगाधे जलाशये,
 पद्माट ५० पद्मवदटति अट-अच् । चक्रमदृष्टे (दादमर्दन) ।
 पद्मावती ५० पद्म+अस्त्यर्थे मतृप् मस्य वः दीर्घश्च । (पद्म)
 नदीभेदे, मनसादेव्यां, पद्मचारिणीलतायाञ्च ।
 पद्मासन न० पद्मनिवासनम् । योगशास्त्रप्रसिद्धे आसनभेदे ।
 पद्मिनी स्त्री० पद्मानां-सङ्घः, सन्निकटदेशो वा इति । कसल-
 समूहे तद्युक्तदेशरूपायां सतीवरस्यलतायां, स्त्रीभेदे च ।
 पद्मिनीकान्त ५० ६३० । सूर्ये पद्मिनीप्रियादयोप्यत्र ।
 पद्मिन् ५० पद्मं किन्दुजालमस्तस्य इति । कृत्स्निनि । पद्मयुक्ते त्रि०
 पद्मेशय ५० पद्मे शेते शी-अच् अलुक् स० । विष्णौ ।
 पद्म न० पदं चरणमर्हति पद+यत् । कविलते चतुश्चरणात्मके
 'पदां चतुष्पदी तच्च वृत्तं जातिरिति द्विधेत्युक्ते, वाक्यभेदे ।
 पदव्यां स्त्री० । पद्मां जातः यत् । अत्रे ५० । पदं विधत्ति
 यत् । शर्करायां स्त्री० । [योत् अपनायिष्ठ अपनिष्ठ ।
 पन स्तुतो स्वा० आत्म० सक० सेट् । पनायते पनायति अपना-
 पनस ५० पन-असच् । (कांटाळ) कण्टकिफले । [गतौ न०
 पन्न त्रि० पद-क्त । गलिते, च्युते च । पद-नन् । अधोमुख-

पन्नग ५० पवनधोमुखं यथा तथा गच्छति, पद्मं न गच्छति
 वा, गम-ड । सूर्ये, पद्मकाष्ठे च । जातौ ङीप् । सव्याम् ।
 पन्नगाश्चन ५० पद्मगान्ध्याति अश-स्तु । गरुडे ।
 पन्नग्रा स्त्री० पदि मता गृहा नह-क्ता । चर्मपादुकायाम् ।
 पन्नग्री स्त्री० पदं गृह्यतेऽवयव नह-ङ्गन् पिच्छात् ङीप् ।
 चर्मपादुकायाम् । [यणम् ।
 पन्पा स्त्री० नदीभेदे, 'पन्पा लक्ष्मण ! पम्पायामि'ति राज्ञा-
 पय गतौ स्वा० आता० सक० सेट् । पयते अपयिष्ठ ।
 पयःकन्दा स्त्री० पयः क्षीरं कन्दे यस्याः । क्षीरविदार्याम्
 पयस् न० पा-असुन् इकारश्चात्तादेशः । दुग्धे, जले च ।
 पयस्य त्रि० पयसो विकारः यत् । दुग्धविकारे दध्यादौ ।
 विङ्गले ५० । क्षीरकाकोल्याम्, अर्कपुष्पिकायां, कुटुम्बि-
 न्याम् स्त्री० ङीप् । आमिषायां स्त्री० टाप् ।
 पयस्विनी स्त्री० पयस्+अस्त्यर्थे विनि । धेनौ, नद्यां, काको-
 ल्याम्, क्षीरकाकोल्यां, दुग्धकेत्यां, क्षीरविदार्यां, छाग्यां,
 जीवन्त्यां, रात्रौ च ।
 पयोधर ५० पयांसि धारयति धृ-णिच्-अच् कृत्स्नः । नेत्रे,
 स्त्रीकने । 'मायः पयोधरसमुच्चतिरल तेष्ट'रित्युद्धतः
 नारिकेले, कण्ठेऽपि; क्षोपकारे च । [निष्पादयोऽप्यत्र ।
 पयोधि ५० पयांसि धीयन्तेऽल पयस्+धा-क्ति । समुद्रे पयो-
 पयोर ५० पयो जणं रजति रन्ज-ड । खद्विरे ।
 पयोस्तता स्त्री० पयःप्रधाना लता शक० । क्षीरविदार्याम्
 पयोव्रत न० पयोमासपानरूपं व्रतम् । द्वादशाहसाध्ये व्रतभेदे
 पर त्रि० पृ-भावे अप्, कर्त्तरि अच् वा । अन्यस्मिन् भिन्ने इत्यर्थे,
 उत्तरे, दूरे, सीमापरिच्छिन्ने, श्रेष्ठे च लोके, केवले,
 ब्रह्मणि च न० । 'द्वे ब्रह्मणी वेदितव्ये परस्वापर'मिति
 श्रुतिः । यतौ ५० ।
 परःशत न० शतात् परे नि० । शताधिकसंख्यायां, तस्य श्वातेषु च
 परःश्वस् अव्य० अः परे दिने नि० । आगामिपरदिवसात्
 परस्मिन् दिने । [तत्त्वस्थानितेषु च ।
 परःसहस्र न० सहस्रात् परे नि० । सहस्राधिकसंख्यायां
 परकीय त्रि० परस्येदम् कृ-कुक् च । परसंवन्धिनि । उप-
 नायिकायां स्त्री० ।
 परच्छन्द ५० ६३० । परेच्छायां परच्छन्दानुवर्तिनोत्पुद्गटः
 परस्य छन्देन छन्दो यस्य । पराधीने त्रि० ।
 परजात त्रि० परस्मात्, परकर्तृकपोपपदा जातः जन-ड ।
 अन्येन जाते, परप्रयत्नेन पुष्टे च । [पय ।
 परतन्त्र त्रि० परतन्त्रं प्रधानं यस्य । पराधीने परायत्तादयो-

‘स्फुटपरागपरागतप्रवृत्तिमिति साधः । स्तानीयद्रव्य-कुक्षु-
मचूर्णादौ, उपरान्ते, चन्दने च ।

पराङ्मुख लि० पराङ् प्रत्याद्यन्तं मुखं यस्य । विसृजे चार
अक्रायात् गिष्टत्तावुन्मुखे ।

पराच् लि० परा अञ्चति अन्त्य-किन् प्रवृत्तत्वभिन्ने-इदं-
व्यवहारविषये-बाह्ये वस्तुनि ।

पराचित लि० परेणाचितः पुनः व्याप्तौ वा आ+चित् ।

परेण प्रतिपादिते, सम्यग्वाप्यं च ।

पराचीन लि० परागम्भवः पराङ्+ख । पराङ्मुखे, पराकालिके च ।

पराजय पु० परा+जि-अच् । परामये (हारि) ।

पराधीन लि० परेटधि इति वाक्ये समासे अद्युत्तरप्रदात् ख,
परस्याधीनो वा । परायत्ते । [अत्यस्यान्ने न० ।

परान्न लि० परस्यान्नेवान्नमस्य । पराद्वोपजीविनि । इत० ।

पराभव पु० परा+भू-अप् । निरस्तारे, अभिमये, विनाशे च ।

परामर्श पु० परा+मर्श-अच् । सुज्ञौ, विवेचने, व्याख्यातौ
व्याप्तिविशिष्टतया प्रत्यक्ष ज्ञाने च यथा वक्त्रिव्यापधूयवान्
पर्वत इत्यादि ज्ञानम् ।

परायण न० परमयन् एतन् । अत्यन्तासक्तौ, उत्तमाश्रये च
इव० । अत्यासक्ते, यथा धर्मपरायणः धर्मे अत्यन्तासक्तः ।
नत्परे, अमोघे च लि० ।

परारि अच्य० पूर्वतरे द्वये पूर्वतर+अरि परादेशः नि० ।
पूर्वतरवन्दरे गततृतीयवन्दरे । परोऽरिः । अत्यन्तप्रतौ पु०

परास् पु० परार्कति परा+स्-उप् । कारवेष्टुष्टे (उच्छा) ।

परार्द्ध न० ऋध-अच् कर्म० । चरनसंख्यायां ‘पारिपरार्द्धं गणितं
यदि स्यादिति नैपथ्यम् । कर्म० । ब्राह्मण आयुषोद्विती-
याद्धे । [यत् । अष्टे ‘पराश्चर्यान्तराणेति रघुः ।

परार्द्ध लि० परार्द्धं चरनसंख्यासुपचारात् अष्टत्वमर्हति
परावर्त्त पु० परा+वृत्त-अच् । परोवर्त्ते विनिमये ।

परावह पु० परा+वहति परा+वह-अच् । सप्तवायुमर्थ
परिवहवायोर्द्वयस्य वायुभेदे ।

पराशर पु० व्यासपितरि, सुनिभेदे ।

पराश्रया स्त्री० परमाश्रयति आ+श्रि-अच् । वन्दायाम्
(परगाह्या) अचावलम्बिनि लि० ।

परासन न० परा+अस-ल्युट् । मारणे ।

परासु लि० परागताः क्षरणो यस्य । स्मृते ।

परास्तन्दिन् पु० परान् आस्तन्दि-णिनि । चौरै ।

परास्त लि० परा+अस-क्त । निरस्ते, पराजिते च ।

पराङ् पु० पराङ्तरमङ्गः कर्म० टच् समा० पुं स्वस्व । परदिने

पराङ् पु० परमङ्गः एकदेशिस० टच् समा० अह्निदेशः गत्यम् ।
द्विषस्य चरनभागे, स्मृत्युक्तेऽपराङ्काले च ।

परि अच्य० प्र-इन् । सर्वतः प्रत्यक्षे, वर्जने, व्याप्तौ, श्रेष्ठे, कञ्चित्
प्रकारं प्राप्ते, निरस्तने, पूजायां, भूषणे, उपरने, शोके,
सन्तोषभाषणे, अतिशये, त्यागे, नियमे च ।

परिकार पु० परि+क-अच् । पर्यङ्के, परिवारे, समारम्भे,
सम्पुङ्गे प्रगाढगात्रयन्त्रे, विषये, सङ्घचारिणि च ।

परिकार्यन् न० । कर्म संस्कारादि, तद्यस्माद्वा ५. च देहसंस्कारे,
कुक्षुमाद्यङ्गोद्धर्तनीयद्रव्ये, भूषणे च गणितानुगुणेषु सङ्घ-
जनव्यवकलनगुणनभागवितत्प्रद्वन्दनतत्पदस्यैव अष्टवि-
धेषु संस्कारेषु च । इव० । देवके लि० ।

परिज्ञप्त पु० परि+ज्ञप्त-अच् न वृद्धिः । क्रीडादौ, पूजादौ
प्रदक्षिणीकरणायार्थं पारदेन गमने च ।

परिक्रिया स्त्री० परितः क्रिया वेष्टनम् । परिखादिना
पुरादेवेष्टने । [भेदे परिचितोक्त्यत् ।

परिक्षित् पु० अर्जुनेन तुभद्रायास्तदादिने कुरुवंशे नृपति-
परिखा स्त्री० परितः खन्यते खन-ड । पुरादौ रिपुप्रभृतीनां
दृष्ट्यवेष्टतासिद्धे गर्त्तरूपायां जलाधारस्थाने वेष्टना-
कारभूतौ । [वेष्टिते, गते च ।

परिगत लि० परि+गम-क्त । ग्रामे, ज्ञाते, विस्मृते, वेष्टिते,
परिग्रह पु० परि+ग्रह-अच् । स्त्रीकारे, सैन्यप्रयाग्राणे च कर्मणि

प्र । भार्यायां, परिजने च । करणे अच् । मूले, श्रपणे च ।

परिघ पु० परि+घ्न-क नि० । परिघातास्ते लौकिकपरादौ,
लौकिके लघुङ्गे-छन्दे, दूरे, काचवटे, मृदे, विस्त्रम्भा-
वधिके जनविगतिरामे योगे च । [प्रणये च ।

परिचय पु० परि+चि-अच् । ज्ञातस्य पौनःपुन्येन ज्ञाने, संस्तवे,
परिचर्या स्त्री० परिचर+क्यप् । सेवायाम् ।

परिचाय्य पु० परिचीयते संस्क्रियतेऽसौ चि-ग्यत् । यज्ञान्नी ।

परिचारक नि० परि+चर-ल्युट् । सेवके भृत्ये ।

परिच्छेद पु० परि+च्छेद-षिच्-घ ह्रस्वः । उपकरणे हस्त्यश्च
रथप्रदातो, वस्त्रादिभूषणे, परिवारे च । ‘सिनापरिच्छेद-
स्तस्येति रघुः ।

परिच्छेद पु० परि+च्छिद-अच् । विभेदरूपेण इत्यन्ताकरणे,
सर्गादिस्थानीये यन्त्रस्य विच्छेदस्थाने च ।

परिजन पु० परिगतो जनः । परिवारे, प्रतिपाल्ये जने ।

परिणत लि० परि+नम-क्त गत्यम् । परिपक्वे, वृद्धिं गते, अद-
स्थानं प्राप्ते, तिर्यग्दन्तावधतिनि गते च ।

परिणय पु० परि+नी-अच् । विवाहे ।

परिणाम पु० परि+नम-घञ् । प्रकृतेरन्यथाभावे विकारे, शेषे,
अर्थांतङ्कारभेदे च ।

परिणाह पु० परि+नह-घञ् । विस्तारे ।

परिणेतु पु० परि+नी-टच् । विवाहकर्त्तरि भर्त्तरि ।

परितस् अय्य० परि+तसिल् । सर्वत इत्यर्थे चतुर्दिक्षु ।

परिताप पु० परितप्यते, अत्र वा भावादौ घञ् । दुःखे,
उष्णतायाम्, शोके, भये, कम्पे, नरकभेदे च । [वारणे च ।
परित्राण न० परि+त्रै-ल्युट् । रक्षणे, अनिष्टे प्रवृत्तस्य नि-
परिदान न० परिवर्त्तनं दानम् दा-ल्युट् । विनिमये द्रव्या-
न्तरमन्त्रणेन द्रव्यान्तरदाने ।

परिदेवन न० परि+दिव-ल्युट् । अनुशोचने, विलापे, कृतस्य
कर्मणोऽनुचितत्वधियासुतामे च । णिच्-युच् । परिदेवना-
प्यत्, लाभे च स्त्री० । [वस्त्रे नामेरधोऽतवसनं ।

परिधान न० परिधीयते परि+धा-कर्मणि ल्युट् । परिहित-
परिधि पु० परि+धा-क्ति । चन्द्रसूर्यसमेपस्यो मेघादिसन्नि-
कर्षात् जायमाने वेदनाकारे मण्डले (सूर्यसभा) (चन्द्र-
सभा) यन्नियमशुभन्यनार्थं निखातायां यन्नियतरोः प्रला-
शादेः शाखायाम्, गोलमण्डलस्य परितो वेदनसूत्रमाने,
परितः पार्श्वे च ।

परिधिष्यु त्रि० परिधौ तिष्ठति स्या-क्त । परिचारके,
युद्धादौ रथिनो रत्नार्थं परितः स्थिते सैन्यादौ च ।

परिपन न० परिपचते व्यवहियतेऽनेन पन-घञ् । मूलधने
परिपन्थक पु० परिपन्थयति दोषाख्यानं गच्छति एषुल्,
प्रत्यानं वर्जयित्वा गच्छति वा कन् प्रत्यादेयः । शत्रौ ।

परिपन्थिन् पु० परि+पन्थि-रनि । शत्रौ ।

परिपाक पु० परि+पच-घञ् । नैपुण्ये, उत्तमपाके च ।

परिपाकिनी स्त्री० परिपाक+अस्त्वर्थे इनि । तिष्ठति (तेजोटी)
परिपाटि(टी) स्त्री० परि+पु-पट-इन् । अनुक्रमे, आनुपूर्व्याम्
परिपुष्करा स्त्री० परितः पुष्करं सुखं यस्याः । (गोमुक्)
गोडुस्त्रायाम् । [यमाने सुखाकारे पदार्थे ।

परिपेल न० परि+मेल-अच् । कैवल्योमुक्तके शैवलमध्ये जा-
परिपेलन न० परितः मेलयं सृष्टता यस्य । कैवर्त्तौमुक्तके ।

परिप्लव न० परि+प्लु-अच् । चञ्चले अस्थिरे ।

परिवर्ह पु० परि+वर्ह-घञ् । नष्टयोग्ये हस्त्यश्वरादिपरिच्छेदे
परिभ(भा)व पु० परि+भू अप्, घञ् वा । अनादरे, तिरस्कारे च

परिभाषण न० परि+भाष-ल्युट् । निन्दया दुष्टवचने आलामे,
नियमे च । [मनादत्य समुदायार्थे विशिष्टसंज्ञायाम् ।

परिभाषा स्त्री० परि+भाष-अ । कृत्स्नसंज्ञायाम् अवयवार्थ-

परिभूत त्रि० परि+भू-क्त । तिरस्कृते, अनादरे च ।

परिमण्डल त्रि० परिगतो मण्डलम् । वर्चुलाकारे ।

परिमल पु० परि+मल-अच् । कुङ्कुमचन्दनादिसङ्घर्षे, मर्द्दने
ङूते सुगन्धौ, परितः सम्बन्धे च । 'सतां परिमत' इत्युदयनः

परिमाण न० परिमीयतेऽनेन परि+मा-ल्युट् । (माप) तलाङ्कल
प्रस्थादिभिर्द्रव्यस्य परिच्छेदे । [हिपरिमाणे च ।

परिमित त्रि० परि+मा-क्त । कृतपरिमणे, युक्ते, यथा-
परि(रो)रम्भ पु० परि+रभ-घञ् सम् च वा दीर्घः । आलिङ्गने
परिवत्सर पु० संवत्सरपञ्चकान्तर्गते वत्सरभेदे ।

परिवर्ज्जन न० परिवर्ज्यतेऽनुभिरनेन वृज-णिच्-ल्युट् ।
मारणे । वृज-भावे-ल्युट् । त्यागे ।

परि(रो)वर्त्त पु० परि+वृत्-भावे घञ् वा दीर्घः । विनिमये ।
आधारे, घञ् । युगान्ते काले, पन्थविच्छेदे अध्यायादौ च कर्त्त-
रि अच् । कूर्मराजे । भावे ल्युट् । परिवर्त्तनं विनिमये ।

परिवह पु० परि+वह-अच् । सप्तवायुमध्यपातिनि वायुभेदे ।

परि(री)वाद पु० परि+वद-घञ् वा दीर्घः । अपवादे 'शुरो-
र्यत् परीवाद' इति ननुः ।

परिवादिनी स्त्री० परितो वदति स्पृष्टालरन्ध्रमिव नदति वद-
णिनि । सप्ततन्त्रीयुक्तायां, वीणायाम् अपवादकर्त्र्यास्त्रिवाच्च
परि(री)वाप पु० परि+वप-घञ् वा दीर्घः । वपने । वप-
णिच्-घञ् । रुखङ्गेने । ल्युट् । परिवीक्षणमप्यत्र ।

परिवापित त्रि० परि+वप-वा-वा णिच्-क्त । रुखङ्गेने ।

परि(री)वार पु० परित्रियतेऽसौ अनेन वा परि+वृ-घञ् वा
दीर्घः । परिजने कुटुम्बादौ, खङ्गकोषे, (खाप) परिपादे च ।

परि(री)वाह पु० परि+वह-घञ् वा दीर्घः । जलोच्छ्वासे
परितः समनाज्जलानामुच्छलनात् तथा त्वम् ।

परिविन्ध त्रि० परिविद्यतेऽसौ कर्म्मणि-क्त । अनुजस्य
विवाहकाले अनूढे ज्येष्ठे । तादृश्यां भगिन्यां स्त्री० ज्येष्ठा-
नूढताकालेऽनुजोद्वाहरूपः दीपः परिवेदनं तेन दुष्यते
इति तस्य परिवेदनकर्म्मत्वम् ।

परिविन्धि पु० परिविद्यते परिवेदाज्यदोषेण दुष्यतेऽसौ
परि+विद-कर्म्मणि क्तिच् । प्रागुद्वाजुजस्यानूढे ज्येष्ठे

परिवृष्ट त्रि० परि+वृष्ट-क्त । अधिपे प्रभौ ।

परिवेत्तु पु० परि+विद-टच् । ज्येष्ठेऽनूढे प्राग्विवाहरूपपरि
वेदनकर्त्तरि अनुजे भ्रातरि ।

परिवेदन न० परि वर्जयित्वा उचितकालं वेदनं विवाहः लाभो
वा । ज्येष्ठे, अनूढे, अकृताग्न्याधाने च कनिष्ठस्य विवाहकरणे,
अग्न्याधानकरणे च दुरदृष्टजनके स्त्र्युक्ते दीपे ।

परिवेदनी स्त्री० परिविद्यते यया परि+विद-करणे ल्युट् डीप् । यामूढा परिवेदनदोषो भवति तस्यां स्त्रियाम्, 'परिवेक्ता परिवित्तिः यया च परिविद्यते । सर्वे ते नरकं यान्ति दाहयाजकपञ्चमा' इति मनुः ।

परिवेश पु० परि+विश-व्याप्तौ भावे घञ् । वेष्टने, मेघादि संपर्काज्जायमाने चन्द्रार्कमण्डलस्य वेष्टनाकारे । 'वाताद्यै र्मण्डलीभूताः सूर्याचन्द्रमसोः कराः । मालाभा व्योम्नि दृश्यन्ते परिवेशस्तु स स्फुट' इत्युक्ते मण्डले पदार्थे ।

परिवेषण न० परि+विष-णिच्-ल्युट् । भोजनार्थमन्नादेः भोजनपात्रे दाने ।

परिव्याध पु० परि+व्यध-कर्त्तरि ण । अभ्यवेतसे ।

परिव्राज् पु० परि+व्रज-क्तिप् नि० । सर्वकर्माणि परित्यज्य आश्रमान्तरगतिणि चतुर्थान्त्रिणि यतौ ।

परिव्राज(क) पु० परित्यज्य सर्वकर्माणि व्रजति व्रज-घञ् ल्युल वा । चतुर्थान्त्रिणि यतौ । [प्रतिपादके चन्ये ।

परिशिष्ट न० परि+शिश-क्त अवशेष अख्यर्थे अच् । अवशिष्टांशं परिश्रम पु० परि+श्रम-घञ् न छङि । व्यायामे क्लेश-कारके आयासे ।

परिश्रय पु० परि+त्रि-आधारे अच् । सभायाम् ।

परिषद् स्त्री० परितः सीदत्यस्याम् सद-क्तिप् । सभायां, धर्मोपदेशकपण्डितसमुदाये च । [पार्श्वचरे, परिश्रमे च ।

परिषद् पु० परितः सीदति गच्छति सद-अच् । अतुंचरे परिषद्वत् लि० परिषद्+अख्यर्थे वलच् । सभासदे ।

परिष्का(स्त्रा)न्द् लि० परिष्काद्यते पूर्यते परि+स्कान्द घञ् वा । पत्रम् । परपुष्टे । क्त । परिष्कान्त्रयत् वा पत्रे परिष्कान्त्र ।

परिष्कार पु० परि+क-घञ् सुट् च । भूषणे विद्यादानवस्तुनो गुणान्तरस्य सर्जनादौ, संस्कारे च । [नादिषंस्कारे च ।

परिष्कृत लि० परि+क-क्त सुट् च । भूषिते वेष्टिते, कृतमार्ज-परिष्कृत् पु० परि+स्त्रन्ज-घञ् । आलिङ्गने ।

परिसर पु० परि+सृ-अप् । नदीनगरपर्वतादेः समीपस्थाने, स्थलौ, विधाने च । [न्नात् गमने च ।

परिसर्ग पु० परितः सृज्यते सृज-घञ् । परितोवेष्टने सम-परिसर्या स्त्री० परि-सृ-यत् । सर्वतो गमने ।

परिस्पन्द पु० परि+स्पन्द-घञ् । समन्तात् चलने, कुसुम-पत्तादेः रचनान्ने, परिष्कारे, परिजने च ।

परि(री)स्रुत् स्त्री० परिस्रवति पाकादिना निर्गलति स्रु-क्तिप् वा दीर्घः । सदिरायाम् । क्त । परिचुताप्यत् । [अगदरे च

परि(री)हार पु० परि+हृ-घञ् वा दीर्घः । त्यागे, दोषापरकरणे,

परि(री)हास पु० परि+हृस-घञ् वा दीर्घः । केलौ ।

परीक्षक लि० प्रमाणेन परीक्षते परि+ईक्ष-ल्युल । प्रमाणो-पत्यासेन विपर्ययिरूपके ।

परीक्ष्य न० परि+ईक्ष-ल्युट् । प्रमाणेन वस्तुनिरूपणे ।

परीक्षा स्त्री० परि+ईक्ष-अ । दृष्टादृष्टत्वावलोकने प्रमाणेन वस्तुनिरूपणे, स्फुट्युक्ते दृष्टादृष्टत्वाधके तृलादिप्रमाणे च

परीष्टि स्त्री० परि+ईष्ट-क्तिन् । अन्ते पणायाम्, परिवर्ण्यायाञ्च परीसार पु० परि+सृ-घञ् । सर्वतोगमने ।

परुत् अख्य० पूर्वस्मिन् वर्षे उत् परवान्नादेशः । गतवत्सरे । परुत् लि० परुङ्गवः क्त । गतवर्षभवे पदार्थे ।

परुष न० पृ-उप्रन् । निष्ठुरवचने । नीलीभिष्टायाम् पु० । चित्तवर्णे, कठोरे च लि० ।

परुस् न० पृ-उषि । चन्यै, (गांठ) पर्वणि च ।

परेत लि० परा+इष-क्त । क्ते । [किप् वा । यने ।

परेतराज(ज्) पु० इतः टच् समा०, परेतेषु राजते राज-अच् परेद्यवि अत्य० परस्मिन्नहनि नि० । परदिक्से इत्यर्थे ।

परेद्युस् अख्य० परस्मिन्नहनि पर+एद्युस् । परदिने । [गवि । परेष्टुका स्त्री० परैरिष्यते इष-त स्वार्थे कन् । वज्रपसवायां

परैधित लि० परैरेधितः एध-णिच्-क्त । अन्यपालिते । परोक्ष अख्य० अक्ष्णः परम् अख्य० सुट् नि० । अपत्यक्ते, अर्थ-आद्यन् । तद्विषये लि० ।

परोष्णी स्त्री० परा-उष्णा-कर्म-गौरा० डीप् । तैलपायिकायां पर्काटि स्त्री० पृच-अटि न्यङ्का० कुत्वम् (पाकुङ्) लृचट्वे ।

पर्काटिन् पु० पृच-अटिनि नि० कुत्वम् । लृचट्वे । [(पाकुङ्) । पर्जन्य पु० पृषु सेचने अन्य जालादेशः । इन्द्रे, मेघे, 'यज्ञाङ्ग-

वति पर्जय' इति सहः । मेघशब्दे च । दारुहरिद्र्यां स्त्री० पर्ण हरितभावे अ० चु० उभ० सक० सेट् । पर्णयति-ते अपपर्णत्-त

पर्ण न० पृ-न, पर्ण-अच् वा । पत्रे, पत्रे च 'सुपर्णो गरुडो भूत इति । पलाशवृक्षे पु० । ताम्बूले न० । पत्रयुक्ते लि० ।

पर्णखण्ड पु० पर्णमेव खण्ड्यते यस्य पुष्पहीनत्वात् । पुष्प-हीने वनस्पतौ वृक्षे ।

पर्णचोरक पु० पर्णं चोरयति चुर-ल्युल । चोरनाभगम्भद्रव्ये पणनर पु० पर्णनिर्मितः नराकारः शवः । अस्थलाभादौ

स्फुट्युक्ते दाह्ये शवप्रतिनिधीभूते पर्णनिर्मिते नराकारे । पर्णभेदिनी स्त्री० पर्णानि भिनत्ति भिद-णिनि । प्रियङ्गुवृक्षे

पर्णलता स्त्री० पर्णप्रधाना लता शाक० । ताम्बूललतायाम् । पर्णवल्ली स्त्री० पर्णप्रधाना वल्ली शाक० । पलाशीलतायाम् ।

पर्णशाला स्त्री० पर्णनिर्मिता शाला शाक० । पत्रनिर्मिते

कुटीरे । [कावे गलहलालयाम्रसम्भव इति मसिद्धिः ।
 पर्याश्रन पु० पर्यानि अश्रति अश्र-ल्यु । नेषे तस्य पत्नमचक्ष
 पर्यास(सि) पु० पर्यानि अश्रति अश्र-ल्यु । नेषे तस्य पत्नमचक्ष
 पर्यान् पु० पर्या+अश्रयर्थे इति । दृष्टे । सापपर्यां स्त्री० डीप् ।
 पर्ये अपानवायुक्रियायां स्वां व्यात्म० अक० सेट् । पर्येते अपर्हिद
 पर्य गतौ स्वां पर० सक० सेट् । पर्यति अपर्षीत् ।
 पर्य न० घृ-प । गृहे, नवत्ये, खञ्जवाहनसाधने पीठदौ ।
 पर्यट पु० पर्य-अटन् । (क्षेत्तपापडा) क्षुपभेदे, सुहादिचूर्णकते
 (पापर) ख्याते पिचकभेदे, सौराष्ट्रमृत्तिकायाम्, उत्तरदेश-
 भवे सुगन्धिद्रव्ये च स्त्री० गौरा० डीप् ।
 पर्य गतौ स्वां पर० सक० सेट् । पर्यति अपर्षीत् ।
 पर्यङ्क पु० परिगतोऽङ्गम् प्रा० । खट्वायाम्, योगपट्टे 'पर्यङ्क-
 यन्त्रिबन्धदिशुणितभुजगालेपे'त्यादि षष्ककटिकम् ।
 पर्यङ्कपादिका स्त्री० पर्यङ्क इय पादा यस्याः संप्रायां
 कम् । बोलशिव्याम् ।
 पर्यङ्कवन्ध पु० पर्यङ्कस्य योगपट्टस्य बन्धः बन्ध-वञ् । योग-
 पट्टवस्त्रादिना दृष्टजालजङ्घावन्धने 'पर्यङ्कवन्ध' निविडं
 भिभेदेति कुमारः । ल्युट् । अत्रैव न० ।
 पर्यटन न० परितोऽटनम् । पुनः पुनर्भवमेव ।
 पर्युत्तुयोग पु० परितोऽनुयोगः प्रश्नः । दूषणं जिज्ञासा-
 याम् एतेनास्यापि पर्युत्तुयोगस्यानवकाश इति दायभागः ।
 पर्यन्त पु० परिगतोऽन्तः सीमाम् । आसवनादेः शेषसीमायाम्
 पर्यन्तभू स्त्री० पर्यन्तस्य शेषसीमायाः भूः । आनादेः
 शेषसीमास्थाने । परिसरे ।
 पर्यय पु० परित्यज्य शास्त्रनौकिकपर्यादाय अयः इत्य-
 अच् । शास्त्रनौकिकवहारातिक्रान्ते आचारे ।
 पर्यवस्था स्त्री० परि+अव+स्था-अङ् । विरोधे, प्रतिपक्षवादे
 च । ल्युट् । तत्रैव न० । तच् तत्कर्त्तरि लि० ।
 पर्यस्त लि० परि+अस+क्षेमे क्त । विधिमे, पतिते, हते च ।
 पर्याप्त न० परि+या-ल्युट् घृ० । अश्वसज्जायां प्रत्ययने
 (जिन्) इण-ल्युट् । पर्ययणमप्यत् ।
 पर्याप्त न० परि+आप-भावे-क्त । यथेष्टे, तप्तौ, सामर्थ्ये, नि-
 वारणे, योग्यत्वे च । कर्त्तरि क्त । समर्थे, प्राप्तौ च लि० ।
 पर्याप्ति स्त्री० परि+आप-क्तिन् । नरणादितो निवारणे,
 प्रकाशे, प्राप्तौ, सामर्थ्येन प्राप्तौ, न्यायनतसिद्धे समुदाये
 वर्त्तमानपदार्थोभां सर्वत्र सम्बन्धरूपे सम्बन्धभेदे च ।
 पर्याय पु० परि+इण वञ् । अनुक्रमे, प्रकारे, व्यवसरे,
 निर्माणे, दृष्टधर्मभेदे समार्थबोधने शब्दे च ।

पर्यायशयन न० पर्यायेण क्रमेण शयनम् । याभिकभटानां
 क्रमेण शयने ।
 पर्युदञ्चन न० पर्युदच्यते उद्ध्रियते कर्मणि ल्युट् । अणे ।
 पर्युदस्त लि० परि+उट्+अस-क्त । निवारिते फलप्रत्यवाय-
 शून्यतया भेदार्थकनजा निषिध्यमाने 'यथा रात्रौ आह
 न कुर्वीते'ति अत्र हि रात्रौ आहने फलं न वा प्रत्यवायः
 इति रात्रिः पर्युदस्तां तद्विज्ञानावस्थायां आहम् ।
 पर्युदास पु० परि+उट्+अस-वञ् । निवारणे फलप्रत्यवाय
 शून्यतया भेदार्थकनजा बोधे 'प्राधान्यं हि विधेयत्वं प्रति-
 पक्षेऽप्रधानता । पर्युदासः स विधेयो यत्रोत्तरपदेन नञ्'
 ल्युक्तावस्थे निषेधे च विस्तारस्तु दृष्टदभिधाने ।
 पर्युषित लि० परिक्रम्य स्वकालगतिक्रम्य उपितम् वस-क्त ।
 (वासि) यातयानादौ पदार्थे, 'यातयामं गतरसं पूति
 पर्युषितञ्च यदि'ति मनुः ।
 पर्युषणा स्त्री० परितस्तर्कादिना एषणा परीक्षा । तर्कादिद्वारा
 पदार्थपरीक्षायाम्, अन्येषणायाञ्च ।
 पर्य पूर्यो स्वां पर० सक० सेट् । पर्यति अपर्षीत् ।
 पर्यत पु० गर्ज-अतच्, पर्याणि भागाः सन्त्यस्य त वा । गिरौ
 भूधरे, दानार्थं कल्पिते पर्यताकारे गुहादिगैलदग्रे, छनि-
 भेदे 'नाव चित्तमनु तं प्रययौ यत् पर्यतस्तु खल्लि'ति नैपथं
 मत्स्यभेदे (पापदा) दृष्टे, शकभेदे च ।
 पर्यतमोचा स्त्री० इत० । गिरिकदल्याम् ।
 पर्यतवासिनी स्त्री० पर्यते वसति वस-णिनि । आकाश-
 मांशाम्, गायत्र्याञ्च ।
 पर्यतीय पु० पर्यते भवः ह । (माहाङ्गीया) जातिभेदे 'पर्यतीय
 गणैरभूदि'ति रघुः । पर्यतजातमात्रे लि० ।
 पर्यन् न० घृ-वनिप् । उत्सवे, अन्यौ (गांठ) लक्षणभेदे, प्रसारे,
 अन्यविच्छेदस्थाने 'चतुर्दशद्वितीये च अमावस्या च पूर्णि-
 मा । पर्याण्येतानि राजेन्द्र ! रविशंक्रान्तिरेव चे'ति स्मृत्यु-
 क्तोऽयं पञ्चमः कावभेदेऽयं च । [तौ इवे
 पर्ययोनि पु० पर्यं पयि यौनिरुत्ततिस्थानं यस्य । रघुप्रभ-
 पर्यरुह पु० पर्याणि रोहति रुह-क्तिप् । दाडिमे । [[गाटद्वीपा
 पर्यवल्ली स्त्री० पर्यप्रधाना यन्त्रियेणावल्ली । साक्षादूर्वायाश्च
 पर्यस्तस्त्रि पु० पर्यणः सन्धिः । पञ्चदशाः (पूर्णमासाः अमावस्या
 याश्च) प्रतिपदस्तित्थेयान्तराचे चन्द्रसूर्यग्रहणयोग्ये काले ।
 पर्युका स्त्री० पर्युरिव कावति प्रकाशते कै-क । पार्श्वस्थे
 अस्थि । तस्य परश्वधाकारत्वात् तथात्वम् । पर्यूरयत् ।
 पर्य स्त्रे स्वां व्यात्म० सक० सेट् । पर्यति अपर्षीत् ।

पर्षट् स्त्री० षष्-अदि । सभायाम्, धर्मोपदेशकपरिहितसभाजे च । ततः अस्पर्धे वलच् । सभासदे लि० ।

पल गतौ भ्वा०पर०सक०सेट् जला० । पलति अपालोत् ।

पल रचणे चुरा०उभ०सक०सेट् । पालयति ते अपीपलत् त पल न० पल-यप् । मांसे, आम्निषे, कर्षचतुर्थपरिमाणे, शास्त्रीय तोलकचतुर्थे लौकिकसादरचिदिभाषकाधिकतोलकवित-
यपरिमाणे, पट्टिपूर्वचरोच्चारणयोग्ये दण्डपट्टिभागे विना-
डिकाख्ये काले च । पलाले (तच्छधान्ये) पु० । [(राज)

पलगरण्ड पु० पलं मांसं गण्डति गण्डमिव करोति । लेपनकरे

पलङ्कष पु० पलं मांससहितं कपति हिनस्ति खच् । रात्रौ, कणपुगुलौ च । रास्त्रायां, लाक्षायां, गुग्गुलौ, गोक्षुरे, महाश्रावण्यां, पलाशे, भक्तिकायाञ्च स्त्री०टाप् ।

पलल न० पल-कलच् । मांसे, पङ्के, तिलचूर्णे च । पलं लाति ला-क । रोचसे पु० ।

पलाण्डु पु० पलं मांसमण्डति अण्ड-उ । (मेयाज) नूलभेदे 'पलाण्डु' कवकानि चेति बहुः । [नान्यस्थानगमने ।

पलायन न०परा-अय-ल्युट् रस् लः । भयादिना स्थानत्यागे-
पलाल पु०न० पल-कालन् । शस्यमून्ये धान्यकारण्डे (नाडा)
(पोयाल) [हि तस्य दङ्गिः ।

पलालदोहद् पु० पलालं दोहदं यस्य । आम्नष्टये पलालवेष्टने
पलाश न०पल-गतौ घञर्थे क पलं चलनमश्रुते, पलं वियोगिनां
मांसमिवास्मिन् शोषकत्वाद्वा अश-अण् । स्नातमस्थाने
हृत्ते 'नवपलाशपलाशवन' इति भाषः । पर्षसर्वथात्
हरिद्वर्णे पु० । तद्वति लि० । लाक्षायां, लताभेदे च
स्त्री० गौ० डीप् ।

पलाशक पु० पलं मांसमस्मति स्फुल्लं शक्याम् । पलाशहृत्ते च
पलाशपर्णी स्त्री० पलाशहृत्तेष्वेव पर्षमस्याः । अश्वगन्धायाम्
पलाशिन् पु० पलाशानि सन्त्यस्य इति । हृत्ते । [भिषगां गवि च
पलिकी स्त्री० पलित+लीप् नि० । दद्यायां योषिति, बालग-
पलित न०पल-भावे क्त । केशादेौ जरया जातायां श्वेतायाम्,
मांसादेर्वलिप्ररोतभावे च । कर्त्तरि क्त । हृत्ते । स्त्रियां
पलिता । योषिति लु पलिकीत्युक्तम् ।

पल्यङ्क पु० परिगतोऽङ्कं रस् लः । शक्यायाश्च । (पालङ्क)
पल्ययन न० परि-इण-ल्युट् रस् लः । घोटकसक्ताभेदे (जिन्)
पल्युल छेदने, पूतौ च अट्-चुरा०उभ०सक०सेट् । पल्युल-
यति ते अपपल्युलत् त । [यति ते अपपल्युलत् त
पल्युल छेदने पवित्रतकरणे च अ०चु०उभ०सक०सेट् । पल्युल-
पल्ल गतौ भ्वा०पर०सक०सेट् । पल्लति अपल्लति ।

पल्ल पु० पल्ल-अच् । स्यू लकुम्भलुके दृढति धान्यादिस्थापन-
स्थाने (पालुद्) (भराद्)

पल्लव पु० पल्यते सम्प०किप् पल्, ल्यते लू-अप् कर्म० । अस्मि
नवे पल्लविस्तारे, 'लवोऽपि पल्लवे' इति नैपधम् तद्युक्त-
शाखायां विस्तारे, वले, अलक्तकारागे, वलये, वापने च ।

पल्लवद् पु० पल्लवप्रधानः द्रुः । अशोकद्रुः ।

पल्लवित लि०पल्लवं नूतनपल्लं विस्तारो वा जातः अस्य तार०
इतच् । पल्लवयुक्ते, विस्तारयुक्ते च 'द्विपत्तिनं पल्लवितञ्च
विभ्रत'मिति नैपधम् ।

पल्लि(स्त्री) स्त्री०पल्ल-इन् वा डीप् । चुद्रमासे, कुक्ष्याम्, नेहे च ।

पल्लं गृह्णन्नाश्रत्वेनास्त्यस्याः अच् । गृह्णगोषिकायाम् स्त्री०डीप्

पल्लिका स्त्री० पल्ल्यां गृहे कायति कै-क । गृह्णगोषिकायाम्

पल्लल पु०न० पल-वल । चुद्रे सरसि (डोवा) 'स पल्ललजलेऽ
धुने'ति भामिनीविलासः [कर्त्तरि अच् । वायौ ।

पव पु०पू-अप् । धान्यादेः शोधने, बडलीकरणे च व्यापारे ।

पवन पु०पू-युच् । धान्यादेः शोधने, बडलीकरणे च व्यापारे,
कर्त्तरि ल्यु । वाते । भावे ल्युट् । शोधने न० । करणे
ल्युट् । जले न० । आधारे ल्युट् । आसपडादिपाक-
स्थाने । (पोयान) । 'पवनोपरिपङ्कलेप' इत्युद्धटः ।

पवनव्याधि पु० पवनजनितो व्याधिर्यस्य शाक० । उद्धने,
संनयन् पवनव्याधेरिति भाषः । कर्म० । वायुरोगे पु० ।

पवनात्मज पु०इत० । हनुमति, भीमे, वह्नौ च 'वायोरन्तरि'ति
श्रुतेस्तस्य वायुजातत्वात्तत्सुतत्वम् । पवनसुतादयोऽप्यत्र ।

पवनाश पु० पवनसञ्जाति अश-अण् । सर्पे, वायुमन्त्रके लि० ।
युच् । पवनाशनोऽप्यत्र ।

पवमान पु० पूज्-शानच् । वायौ ।

पवि पु० पू-इन् । वज्जे ।

पवित लि० पू-क्त । पवित्वे, स्त्रवे च स्रिच न० ।

पवित स्त्री०न० पू-इत् । यज्ञाद्यर्थे, कुशे 'पवित्वापि वैष्ण
वीति यजुर्मन्त्रः । तच्छे, जले, वर्षणे, धर्मणे, अधोप-
करणे, यज्ञोपवीते, सपुनि, हते, 'अनन्तर्गर्भितं सायं कौशं
दिदलमेव च । प्रादेशमात्रं विज्ञेयं पवितं सर्वं कर्म'
स्त्रित्युक्ते कुशद्वये च न० । व्रतादिना श्रुद्धे लि० । तिलहृत्ते,
श्वजीवहृत्ते च पु० । तलस्यां, हरिद्रायां, नदीभेदे च स्त्री०
पवित्तक पु० पवित+स्तार्थे कन् । अश्वत्ये, उडुम्बरे, कुशे,
दशनकहृत्ते च ।

पवित्रारोपण न० पवित्तस्य यज्ञोपवीतस्य विष्णवे आरोपणं
दानं यत् । 'आवणशुक्लद्वादश्यां केशवोद्देशेन यज्ञोपवीत-

दानरूपे उत्सवे । पवित्रारोहणमयत् ।

पश(प) बाधे स्वा० उभ० आ० सक० सेट् । पश(प)ति ते अप-
शी(पी)त् अपाशी(पी)त् अपशि(पि)ट् ।

पश(प) स्पर्शे, गतौ, अनुपसर्गात् वन्ने, बाधे च अट्० चु० उभ०
सक० सेट् । पश(प)यति ते अपपश(प)त् त ।

पश(प) वन्ने चुरा० उभ० सक० सेट् । पाश(प)यति ते अपीपश(प)त्

पशु पु० सर्वमविशेषेण पश्यति दृश-कु पश्यादेशः । मृगादौ
लोमवह्नाङ्गुलवति जन्तुभेदे, देवे च । दर्शनार्थेऽव्ययम् ।

पशुपति पु० पशूनां सर्वत्र समदर्शनां देवानां पतिः । मन्त्रादेवे

पशुराज पु० पशूनां राजा टच्समा० । सिंहे । [आम्नातकफले

पशुहरितकी स्त्री० पशूनां हरीतकीव द्रितकारित्वात् ।

पश्चात् अव्य० अपर० प्रथमापञ्चमोसप्तम्यर्थे आति पश्चादेशः ।

प्रथमाद्यर्षेतेरपरशब्दस्यर्थे, चरने, अधिकारे च ।

पश्चात्ताप पु० पश्चात् चरमस्तापः । अनुग्रहे कृतस्य कर्मणो
ऽनुचिततत्त्वधिया अनुशोचने ।

पश्चाद्वि पु० अपरमर्दं पश्चादेशः । शेषाद्वि अपरभागे, पश्चाद्वि न
प्रविष्टः शरपतनमया'दिति शकुन्तला ।

पश्चिम लि० पश्चात् भवः हिमच् । शेषभवे । प्रतीच्यामलाचल
सन्निहटायां दिशि स्त्री० । [चौरभेदे

पश्यतोहर पु० पश्यन्तमानद्वय हरति हृ-अच् अलुक् इत० ।

पश्यन्ती स्त्री० दृश-शल्-ङीप् । परादिशब्दचतुष्टयमध्ये
शब्दभेदे विस्तरो वृहदभिधाने ।

पश्वाचारं पु० पशुदेवैः समदर्शी तस्यैवाचारः । तन्त्रोक्ते
वैदिकमार्गादुत्सारिणि आचारे । [अपासीत् अपसिष्ट

पस बाधे, पश्ये च स्वा० उभ० सक० सेट् । पसति ते अपसीत्-

पस नाशने चु० उभ० सक० सेट् इदित् । पंसयति ते अपपंसत्-त

पङ्गव पु० श्वशुभारिण्येच्छजातिभेदे, 'शका जवनकाम्बोजाः
पारदाः पङ्गवास्तथे'ति मनुः । [यति ।

पा पाने स्वा० पर० सक० अनिट् । पिबति आपात् । णिच् पाय-

पा रचये अदा० पर० सक० सेट् । पाति अपासीत् । णिच्-पालयति

पांश्व पु० पांशोर्विकारः अण् । (पाङ्गु) लवणभेदे, पांशुजादयोप्यत्र

पांशु(स) पु० पश-पसि-वा कु० ए० । धूलौ, शस्त्रार्थे चिरसञ्चिते
शुष्कगोमये, कपूरभेदे च ।

पांशुपत्त न पांशुभिः सञ्चितगोमयैः पत्तमस्य । वास्तूकशाके

पांशुर पु० पांशु राति-रा क । खड्गे, दंशके च (डांश) ।

पांशुल पांशुः पांशु त्वयं पापमस्यास्ति । पापवति, पुंश्वे च

कुलटायां स्त्री० । 'अपाशुगानां धुरि कीर्त्तनीये'ति रघुः ।

विभूतियुक्ते शिवे पु० । धूलियुक्ते लि० । लिधा निदधे पदं

समूढमस्य पांशुले' इति नृतिः ।

पांसन लि० पसि-ल्युट् पु० । दूषके ।

पाक पु० पच भावे घञ् । पचने, क्लेदने, क्लेदनेन निष्पादने
निष्पत्तौ, परिणामे च आधारे घञ् । स्थाव्यादौ, मेचके,
राष्ट्रादिभङ्गे, भवे च । पिबति स्तनं पा-क । शिशौ लि०---
स्त्रियां पाका ।

पाकक्षण पु० फलपाके क्षणः । (पानीच्यामला) दृक्भेदे ।

पाकक्षणफल पु० पाके परिणामे क्षणं फलं यस्य । (पानी
च्यामला) दृक्भेदे । [लि० ।

पाकज न० पाकाज्जायते जन-ङ । काचलवणे । पाकजातमात्रे

पाकयज्ञ पु० पाकसाध्यो यज्ञः । चरुपाकसाध्ये द्रव्योत्सर्गादौ
कर्मणि । [तेजपते

पाकरञ्जन न० पाकं पच्यमानं रञ्जयति रन्ज-णिच्-ल्युट् ।

पाकल न० पाकं लाति ला-क । कुट्टौषधौ (कुड) । वह्नौ,
वायो च पु० । कर्कोद्यां स्त्री० गौःङीप् । [द्योप्यत्र

पाकशाला स्त्री० इत० । पाकस्थाने । पाकगृहपाकस्थानाद-

पाकशासन पु० पाकं तन्नामासुरं शास्ति शास-ल्यु । इन्द्रे ।

पाकिम लि० पाकेन निर्द्वन्द्वं इमन् । पाकनिष्पन्ने । [पु० ।

पाक्य न० पच-ण्यत् कुलम् । विड्बलवणे पांशुलवणे च । यवक्षारे

पाक्षिक लि० पक्षतः प्राप्नोः ठक् । पक्षतः प्राप्ते, प्रायप्राप्ति

सम्भावनाविषये एकतरपक्षे दत्तहस्ते नियमे, 'नियमः
पाक्षिके सती'ति मीमांसा ।

पाचक पु० पचति पच-ण्वल् । वह्नौ । पाककर्त्तरि सूदादौ,
भुक्तावजारकोपधौ च लि० । पित्ताख्ये घातुभेदे न० ।

पाचन न० पच-णिच्-ल्युट् । पित्तादिदोषनाशके वैद्यकोक्ते

कायभेदे, प्रायश्चित्ते च । पच-णिच्-कर्त्तरि ल्यु । वह्नौ,
अग्निरसे, रक्तैरगले च पु० । हरितक्यां स्त्री० ङीप् ।

पाञ्चजन्य पु० पञ्चजने दैत्यभेदे भवः यञ् । विष्णुशब्दे 'पाञ्च-
जन्यं हृषीकेशः' इति गीता । [ङीप् पाञ्चाली ।

पाञ्चाल लि० पञ्चालदेशे भवः अण् । पञ्चालदेशभवे । स्त्रियां

पाटञ्चर पु० पठञ्चर एव स्वार्थे प्रस्तादित्वाट् । चौरै ।

पाटल पु० पाटयति पट-णिच्-कलच् । श्वेतरक्तवर्णे । तद्वति
लि० (पारुल) ख्याते दृढे स्त्री० । तत्पुष्पे, आशुधान्ये च न०

पाटलि स्त्री० पट-णिच् अलि वा ङीप् । (पारुल) ख्याते दृढे

'पाटलिसंस्पर्गसुरभिवनवता' इति शकुन्तला । वरुणापाटलौ च

पाटलिपुत्र न० (पाटना) इति ख्याते नगरभेदे ।

पाटव न० पटोर्भावः अण् । पटुतायाम् क्रियायोग्यतायाम्
आरोग्ये च अपाटवाद्यशौचाद्यै'रिति सूतिः ।

पाटी स्त्री० पठ-णिच् इन् ङीप् । धारायां, व्यक्तगणनायां
लोलावत्यादौ (वाला) इति ख्याते क्षुप्ते च । [चारणे च
पाठ पु० पठ-वञ् । अन्तराणसञ्चारणे गुरुमुखश्रवणपूर्वको-
पाठक पु० पठति पाठयति वा खुल् । अध्येतरि, अध्यापके च
पाठशाला स्त्री० इत० । पाठमन्दिरे ।

पाठा स्त्री० पठ-कर्मणि घञ् टाप् । विद्वकण्यम् (आकनादि)
पाठिन् पु० पठ-णिनि । चित्पठचे । पाठके त्रि० ।

पाठीन पु० पाठिं पृथं नमयति नम-ङ दीर्घः । गुगुलुपठचे
मत्स्यभेदे च (बोयाल) 'पाठीन रोहितावाद्याभि'ति मनुः
पठ-ईनण् । पाठके त्रि० । पण्यवीथ्यां, हट्टे च स्त्री० ।

पाणि पु० पण्य-इण् आयाभावः । करे, कुलिके दन्ते च (कुलेखाङ्ग)
पाणिगृहीती स्त्री० पाणिगृहीतो यस्याः ङीप् । भार्यायाम्
पाणिग्रहण न० पाणिगृह्यतेत्य सङ्-आधारे ल्युट् ।
विवाहे । 'पाणिग्रहणसंस्कारः सवर्णासूत्रपदिस्यते' इति
मनुः । पाणिपीडनादयोऽप्यत्र ।

पाणिष पु० पाणिं हन्ति, प्राणिना वा हन्ति वादयति हन-टक्
कुत्वम् । पाणिताडके, पाणिना ऋदङ्गादिवादके च ।

पाणिनि पु० पणनं पण्यः ततः अस्त्वर्थे इति तदपत्यम्
अण् तस्य क्तात् इज् । अष्टाध्यायीव्याकरणादिकारके
दाक्षीपुत्रे शालाहरोयपामभवे सुनिभेदे ।

पाणिनीय त्रि० पाणिनिना प्रोक्तम्, तस्येदम् वा क् । पाणि-
निना कृते अष्टाध्यायीरूपादौ व्याकरणादौ ।

पाणिभुज पु० पाणिनिव भुज्यते मोक्ष्यते भुज-भोटेने क्तिप् ।
उदुम्बरदन्ते । पाणिना भुङ्क्ते भुज क्तिप् । हस्तेन भक्षके त्रि० ।

पाणिवाद पु० पाणिं, पाणिना वा ऋदङ्गादिकं वादयति वद-
णिच्-अण् अच् वा । हस्ताडके, हस्तेन ऋदङ्गादिवा-
दके च । खुल् । पाणिवादकोऽप्यत्र ।

पाणिसर्ग्या स्त्री० पाणिना ऋज्यतेऽसौ ऋज-ण्यत् । रज्ज्वी
पाण्डुर पु० पडि-अर दीर्घश्च । सस्रवकटचे, श्वेतवर्णे च । तद्वति
त्रि० । कुन्दपुष्पे, गैरिके च न० । [पुत्रे युधिष्ठिरादौ ।

पाण्डव पु० पाण्डोरपत्यम् अण् । चन्द्रवंशस्य ऋषभेदस्य क्षत्रजे
पाण्डु पु० पडि-कु नि० दीर्घः । चन्द्रवंश्ये, ऋषभेदे, श्वेतवर्णे, केतकी
धूलिचक्षिमे पीतवर्णाङ्गे वर्णभेदे च । तद्वति त्रि० नागभेदे,
श्वेतहस्तिनि, रोगभेदे, पटोलपट्टे च पु० । मापपर्यां स्त्री० ।

पाण्डु कण्टक पु० पाण्डुवर्णाणि कण्टकानि यस्य । अपामार्गे
पाण्डु कम्बल पु० कर्म० । श्वेतवर्णप्रावारे । कम्बल इव ।
पाण्डुः राज० । प्रसरभेदे । [वर्णकम्बलप्रावारे रथे ।

पाण्डु कम्बलिन पु० पाण्डु कम्बल-अस्त्वर्थे इति । पाण्डु-

पाण्डुतर पु० कर्म० । धवपट्टे । [हस्तिनि, श्वेतवर्णे च ।

पाण्डुनाग पु० नाग इव पाण्डुः राज० । पुत्रागट्टे, श्वेत-

पाण्डुफल पु० पाण्डूनि फलान्यस्य । पटोले । चिर्भङ्गां स्त्री० ।

पाण्डुर पु० पाण्डुवर्णोऽस्माकि र । श्वेतपीतमिश्रिते वर्णे ।

पडि-अर पु० पडिः । श्वेतवर्णे च । तद्वति त्रि० काम-
लाख्ये रोगे, त्रिवरोगे च न० । मापपर्यां स्त्री० टाप् ।

पाण्डुरङ्ग पु० पाण्डुरमङ्गमस्य शक० । (पाटराङ्गा) शक्रे

पाण्डुरद्वय पु० कर्म० । कुटजपट्टे (कुङ्कुची) ।

पाण्डुराग पु० पाण्डुः रागे वर्णो यस्य । दमनकट्टे ।

पाण्डुलोभशा स्त्री० पाण्डूनि लोभानीवाङ्गानि सन्ति यस्याः
श । मापपर्याम् । श्वेतलोभवति त्रि० ।

पात पु० पत-वञ् पतने । पा-क्त । रक्षिते त्रि० । पत-ण ।

ज्योतिषोक्ते क्तांनिसाम्यसम्पादके राङ्गकमे ऋभेदे ।

पातक न० पातयति अधो गमयति पत-णिच्-खुल् । पातित्य-
सम्पादके पापे, पापजनके प्राणिवधादौ च ।

पातञ्जल न० पतञ्जलिना प्रोक्तम् अण् । पाणिनिस्तत्त्ववार्त्तिक-
व्याख्यानरूपे 'अथ शब्दानुशासन'मित्यादिके महाभाष्ये,
'अथ योगानुशासन'मित्यादिके-योगशास्त्रे च ।

पाताल न० पत-आलञ् । धरायास्तलस्थं भुवने, ज्योतिषोक्ते
लग्नाच्चतुर्थे स्थाने च ।

पातालनिवास पु० नि+वस-आधारे वञ् । पातालं निवासी
यस्य । दैत्ये पातालनिलयादयोऽप्यत्र ।

पातुक् त्रि० पत-उक्तञ् पतनशीले । प्रपाते, जलहस्तिनि च पु० ।

पात न० स्त्री० पाति रक्षत्यधेयं, पिबत्यनेन वा पा-डन् स्त्रियां
ङीप् । जलाद्याधारे भोजनयोग्ये अस्मिन्, विद्यादियुक्ते
दानयोग्ये ब्राह्मणे 'ब्राह्मणं पातनाङ्कः' इति स्मृतिः यन्त्रिये
सुवादौ, तीरद्वयमध्यवर्त्तिनि जलाधारस्थाने, नाटके
रभिनेये नायकादौ च न० ।

पातीय त्रि० पात्रे यज्ञपात्रे योग्यः क् । यज्ञद्रव्ये । स्वार्थे
क् । योग्ये, 'विप्रः पातीयतामियादिति' स्मृतिः ।

पात्रेसमित त्रि० पात्रे भोजनपात्रासादनकाले एव समितः
सङ्गतः । भोजनादन्यत्र अनुपस्थिते कार्यादन्ते । [च

प्राथ न० पीयतेऽदः थ । जले । पाति रक्षति थ । अग्नौ, सूर्ये
पाथस् न० पाति रक्षति, पीयते वा पा-पाने, रक्षणे वा असुन्
युक् च । जले, अग्ने च अन्नभोजने हि देहृरवा ।

पाथेय त्रि० पथि हितं दञ् । पथि भोजनोचिते द्रव्ये ।

पाट्ट पु० पद-णिच् क्तिप् । चरणे पादे । [छत्रादेर्मूले च ।

पाट्ट पु० पद्यते गम्यतेऽनेन करणे घञ् । चरणे, चतुर्थांशे,

पादकटक पु० पादस्य कटक इव । नूपुरे ।

पादकच्छ पु० पादमित्यतर्थाश्रयितः कच्छः शक्तः । 'उप-
वासने चैकेन पादकच्छउदाहृत' इत्युक्ते व्रतभेदे ।

पादग्रहण न० पादयोः ग्रहणं यत् । पादग्रहणपूर्वके
प्रणामभेदे 'अनूय पादग्रहणं प्रत्यहश्चाभिवादन' मिति मनुः
पादचारिन् पु० पादेन चरति चर-णिनि इतः । पदाती ।
पद्भ्यां गन्तरि लि० ।

पादत्ताण न० पादौ लायेते येन त्रै-करणे ल्युट् । पादुकायाम्
पादप पु० पादेन मूलेन पिबति पित्तं जलम् पा-क । वृत्ते ।

पाद पाति रचति पा-क । पादपीठे । [गक्रा]

पादपक्ष्वा स्त्री० पादपं रोहति रुह-क । वन्दायाम् (पर-
पादपीठ न० इतः । पादस्यापनासने । 'सिंहासनं तस्य स-
पादपीठमिति भट्टिः । पादुकायां स्त्री० टाप् ।

पादमूल न० इतः । चरणस्याधोभागे ।

पादरोह पु० पादेन मूलेन रोहति रुह-अच् । वटवृत्ते ।

पादवलमीक न० पादस्य वल्लीकमिव । श्लोपद्रोगे (गोद)

पादविक लि० पदवीं धावति ठक् । पथिके पथिधावके ।

पादविरजस् स्त्री० पादौ विरजसौ धूलिभूयौ यस्याः ।
५४० । पादुकायाम् । [प्रीत्या] दानादौ ।

पादशस्त्र अन्व० पादं पादं ददाति करोति वा शस् । [प्रीत्या-
पादशैल पु० पादाकारः शैलः । प्रत्यन्तपर्वते ।

पादस्तोत्र पु० पादौ स्तोदयति अण् । रोगभेदे ।

पादाग्र न० इतः । चरणप्रभागे प्रपदे ।

पादाङ्गद न० पादस्य अङ्गदमिव । नूपुरे ।

पादात न० पदातीनां समूहः अण् । सैन्यसमुदाये पादाभ्या-
सतति गच्छति अच् । पदाती सैन्ये । पादातिपादातिकोऽप्यत्र

पादुका स्त्री० पद-णिण्-ज ततः स्वार्यं कन् ह्रस्वः । चर्ममये
पादाच्छादने पदार्थे (जुता) । कनभावे पादूरुष्यत् ।

पादुकाकार पु० पादुकां करोति क-अण् उप० । चर्मकारे
पादूकत्पादुकाकदादयोऽप्यत्र ।

पाद्य न० पादाय पादप्रक्षालनाय साधु यत् । पादप्रक्षालनार्थं
जले । अपां स्त्रीत्वेन स्त्रीत्वमपि । 'पाद्याः पाद्याः इत्यादि
पाद्यदानमन्त्रः । [आचारे ल्युट् । पानभाजने ।

पान न० पा-ल्युट् । द्रवद्रव्यस्य गलाधःसंयोजने, रक्षणे च
पानगोष्ठी स्त्री० पानार्थं गोष्ठी सभा । (चक्र) पानार्थं सभायाम्

पानभाजन न० पीयतेऽस्मिन् पा-ल्युट् कर्म० । पानपात्रे
पानपात्रादयोऽप्यत्र ।

पानीय न० पीयते यत् पा-अनीयर् । जले । पानव्ये रक्षि-

तव्ये चू लि० ।

[[पाना] कुम्भग्राम् ।

पानीयष्टज पु० पानीयष्टे जलोपरि जायते जन-ड ।

पानीयफल न० इतः । (माखना) जलकन्दफलभेदे ।

पानीयमूलक न० पानीये मूलं यस्य कपु । सोमराज्याम् ।

पानीयशालिका स्त्री० पीयतेऽस्याम् आधारे अनीयर् तादृशी
पानीयवितरणार्थं वा या शाला स्वार्थं कन् । प्रपायाम्
(जलकन्दवृत्ते) ।

पानीयामलक न० कर्म० । (पानियामला) वृक्षभेदे ।

पाप्य पु० पन्थानं गच्छति पथिन्+अण् पन्थादेशः । पथिके ।

पापं न० पाति रचति आत्मानसक्तात् पा-अपादाने प ।
नरकहेतौ डरदृष्टे, तत्साधने हिंसादौ, ज्योतिषोक्तेषु अर्द्धे
नचन्द्रविप्रभृतिषु अष्टेपु । [पापनाशके त्रि० ।

पापघ्न पु० पापं हन्ति ठक् । तिष्ठे तस्य हि दानेन पापनाशकत्वम् ।

पापचेली स्त्री० पुनः पुनः पचति पा-यङ्-अच् पापचोवायुस्त-

मीरयति ईर-अण् रस्य लः । (आकनादि) पाट्टालतायाम्

पापपुरुष पु० पापात्मकः पुरुषः पुरुषाकारः । तन्मोक्षे वाम
कुञ्चिस् पापात्मके ध्येये नराकारे पदार्थे ।

पापशमनी स्त्री० पापं शम्यतेऽनया शम-णिच्-करणे ल्युट् ।
ङीप् । शमीवृत्ते ।

पापात्मन् पु० पापयुक्त आत्मा अन्तःकरणं यस्य । पापान्विते
जीवे 'पापात्मा पापसम्भव' इति पुराणम् ।

पापमन् पु० आप्नोति व्याप्नोति आप-मनिन् लि० । पापे ।

पापमन् न० पा मनिन् । विचर्चिकायां (खोस पाचडा) स्त्रीत्वमपि
मनन्तात् ङीप् । पाप्माप्यत् ।

पापघ्न पु० पापं हन्ति हन्-ठक् । गन्धके । कद्रुकायां स्त्री० ङीप् ।

पापमन् लि० पापात्मस्यस्य अस्म्यन् न । पापमरोगवति ।

पापमर लि० पाति किप् पाः त्रयीधर्मः स स्त्रियनेऽनेन कृ-घ ।
मूर्खे, नीचे, खले च । [टाप् । शुद्ध्याम् ।

पापरोक्षारा स्त्री० पापमरुद्धरति उद्-हृ-अण् अजादित्वात्

पापारि पु० इतः । गन्धके तत्सेवने हि पापमरोगनाशः ।

पायस पु० प्रवशि दुग्धे संस्कृतः अण् । परमात्रे । पयःसम्भ-
न्निनि लि० 'पायसं दधिघक्तव' इति स्मृतिः । चन्दने च ।

पायु पु० पा-उण् । अपानवायुस्थाने ।

पाय्य न० पीयतेऽनेन मा-यत् लि० प्रादेशः । परिभाषे ।

पानीये न० । निन्दनीये लि० । [अप्रपारत् त ।

पार कर्मसमाप्तौ अद० चु० उभ० सक० सेट् । पारयति ते
पार न० परमेव अण् पारं परं तीरं घृ-घञ् वा । नदीखण्डनेन

प्राये परे तीरे । पार-अच् घञ् । प्रान्तभागे ।

पारव्य ि परलोकाय हितं ध्यज् जुक्च । परलोकहितसाधने कर्मणि । [गन्तरि, शेषगामिणि च ।
 पारग त्रि० पारं गच्छति गम-ङ् । कर्मसमाप्तिकर्तरि, परपारं पारण न० पार-ल्युट् । व्रतान्तभोजने । युच् । तत्रैव स्त्री० 'तव पारणा स्वा'दिति रघुः । ष्ट-णिच्-ल्यु । मेघे पु० । पारतन्त्र्य न० परतन्त्रस्य भावः ध्यज् । पराधीनत्वे 'पारतन्त्र्यं विधेः कृत' इति मीमांसा । [कर्म्मणि परलोकभवे च पारत्तिक त्रि० परत्वं भवं, हितं वा ठक् । परलोकहितकारके पारद(त) पु० पू-णिच्-तनु, पु० तस्य दः वा । धातुभेदे (पारा) पारं ददाति दा-क । पारदायिनि त्रि० । [गामिणि । पारदारिक पु० परस्य दारात् गच्छति ठक् । यथेष्टं परस्त्री-पारदार्य्य पु० परस्य दारा एव दारा यस्य तस्य भावः ध्यज् । परदारगमने 'पारदार्य्यं पारिवित्त'मित्युपपातकगणने स्मृतिः पारमार्थिक त्रि० परमार्थाय पारलौकिकधर्माय हितं ठक् । परमार्थोपायभूते श्रेयःसाधने कर्मणि । पारम्पर्य्य न० परम्परैव स्वार्थे ध्यज् । कुलादिपरम्परयाम् 'पारम्पर्य्यक्रमागत' इति स्मृतिः । पारम्पर्य्योपदेश पु० पारम्पर्य्येण पित्रादिपरम्परया उपदेशः न तु साक्षात्कारादिज्ञानम् । ऐतिह्ये 'यथा इह वटे यच्च' इत्यादिरुपदिश्यते एव सर्व्वे, न तु तत्र यच्चः केनचित् दृश्यते । [जन्मान्तरादौ, हिते कर्मणि पारलौकिक त्रि० परलोकाय हितं ठक् द्विपददृष्टिः । परलोके, पारश्व पु० 'निषादः शूद्रकत्यायां यः पारश्व उच्यते । स पारश्वेव श्वस्तस्मात् पारश्वः स्वतः' इति मनूक्ते ऊदायां शूद्रायां ब्राह्मणेनोत्पादिते निषादरूपे सङ्कीर्णवर्णे, परस्त्री-तनये, लौहे च । परशु+इदमर्थेण् । परशुसखन्मिनि त्रि० पारश्वध पु० परश्वधः पहरणमस्य अण् । परशुना युद्धकर्त्तरि । ठक् । पारश्वधिकोप्यत् । पारसीक पु० देशभेदे तद्देशस्थे जने व० व० । 'पारसीकास्तो-जैतु'मिति रघुः । तद्देशस्थे घोटेके पु० (आरवीषोढा) पारस्त्रैण्य त्रि० परस्त्रिया अपत्यं ढञ् इनङदेशः । नारजे परस्त्रियाः सृते । [वते (पायरा) पारापत पु० पाराप्यापतति प्रेम्णा आ+पत-अच् । पारा-पारापा(वा)र न० प्रारम्भपारश्चात्स्यस्य अर्थ आद्यच् । समुद्रे ह० । तटद्वये । पारावारशब्दोपुभयवार्थे । पारायण व० पारं सनाप्तिमयते ऽनेन अय-ल्युट् । साकल्ये, अन्यादीनामाद्यन्ते, तत्पठे च । [आदेराद्यान्तपाठके पारायणिक त्रि० पारायणमाद्यान्तभावर्तयति ठक् । पुरा-

पारावत पु० परं जीवन्वति ज्ञानोपदेशेन अव-शब्द परावन् दत्तात्वेयः तत्त्वेदमित्यण् । कपोते (पायरा) पारावतपदी स्त्री० पारावतस्त्रेव पादो यस्याः ङीप् पदादेशः । काकजङ्घायाम् । [लतायाम् पारावताङ्घ्रि पु० पारावतस्याङ्घ्रि रिव मूलमस्य । ज्योतिष्मती पारावारीण त्रि० पारमवारञ्च गच्छति खञ् । तटद्वयगा-मिनि, समुद्रपारणे च । पारापारीणोप्यत् । पाराशर पु० पराशरस्यापत्यम् शिवाद्याण् । वेदव्यासे । तेन प्रोक्तमित्यण् । पराशरोक्ते भिन्नुक्तत्वे । तत्स्मृतौ स्त्री० ङीप् । 'कलौ पाराशरी स्मृति'रिति स्मृतिः । पाराशरिन् पु० पराशरेण प्रोक्तं भिन्नुक्तमध्येतयादस्यस्य इति । भिन्नुक्ते सर्व्वकर्मव्यागिनि संन्यासिनि । पाराशर्य्य पु० पराशरस्यापत्यं गर्गादित्यात् यञ् । वेदव्यासे । अत इज् । पाराशरिरप्यत् । पारिकाङ्क्षिन् पु० पारमस्यासि इति पारि ब्रह्मज्ञानं तत्का-ङ्क्षति णिनि । मौनव्रतधारिणि वाच्यमे सृनिभेदे । पारिजात पु० पारमस्यासि पारी समुद्रस्तत्र जातः जन-क्त । देवतरुभेदे । स्वार्थे कन् । अत्रैव । पारिणाय त्रि० परिणयकाले लब्धम् ध्यज् । विवाहकाले लब्धे धने । 'सातः पारिणायं स्त्रियो विभजेरद्भि'ति स्मृतिः पारि(री)न्द्र पु० पृष्ठाति द्विनस्ति णिनि पारी इन्द्र इव शक-न्वा० वा । सिंहे, अजगरसर्पे च । पारिपत्रिक पु० परिपत्र्यं गृह्णाति ठक् मन्यादेशश्च । चौरै पारिपा(या)त पु० विन्यपर्व्वतपश्चिमदेशे मालवदेशस्य सोमा-पर्व्वते । स्वार्थे कन् । तत्रैव । पारिपार्थिक पु० परिपार्थं गृह्णाति तत्र चरति वा ठक् । सूत्रधारस्य पार्श्वचरे नटे, 'नटी विदूषको वापि पारिपा-थिक एव वे'ति सा० इम० । पारिष्व न० परि+इ-अच् स्वार्थे ऽण् । चञ्चले, आकुले च पारिभट्ट(क) पु० परितो भयमन्त्यस्य प्रज्ञाद्याण् (पावदामान्दार) वृत्ते परिभट्टाय कायति कै-क । देवदारुवृत्ते, निम्बवृत्ते च पु० । कुट्टौषधौ न० । पारिभाव्य न० परिभवाय रोगप्रशमनाय हितः ध्यज् । कुट्टौ-षधौ । परिभुवः प्रतिभुवो भावः ध्यज् । प्रतिभूभवने 'सालिल्यं प्रतिभाव्यञ्चे'ति स्मृतिः । पारिसाण्डल्य न० परितो मण्डलं यस्य, सर्व्वत्र विद्यामानत्वात् परिमण्डलः परमाणुस्य भावः ध्यज् । न्यायोक्ते कार-णतान्त्र्ये परमाणुपरिमाणे ।

पारिष ३० पिपूस्ति वृ-णिनि पारी तं श्यति शो-क । (पलाश
पिपुल) ख्याते वृक्षे ।

पारिषद् वि० परिषदि भवः तिष्ठति वा अण् । सभास्ये
सभ्ये । यञ् । पारिषदोऽप्यत्र । [यञ् । वलये, काटके ।
पारिहार्य ३० परिह्रियतेऽस्ती परि+हृ-कर्मणि वञ् स्वार्थे
पारीण वि० पारं गच्छति पार-खञ् । पारगे, कर्मसमा-
प्रिकारके । [अर्जुने वृक्षे, पृथिवीपतौ च

पार्य ३० पृथाया अपत्यम् अण् । पृथापुत्रे, युधिष्ठिरादौ,
पार्यिव ३० पृथिव्या ईश्वरः अण् । राजनि । पृथिव्याविकारः
इदं वा अण् । भूमिभवे वि० । भीतायां स्त्री० । तगरपुष्पे न०
पार्वण वि० पर्वणि पूर्णिमादौ भवः अण् । पूर्णिमादिभवे
'न शारदः पार्वणशर्वरीश्वर' इति भैषज्यम् पर्वणि अमा-
वस्यादौ विहितम् अण् । स्मृत्युक्ते आश्वमेदे न० । पु-वनिप्
प्रज्ञाव्यण् । ऋगभेदे ३० ।

पार्वत ३० पर्वते भवः अण् । (गोडानिम) निम्बभेदे, पर्वत
जातमात्रे वि० । शङ्कयां, गोपालपूतिकायां, जीवन्त्यां,
चौराङ्गस्तिकायाम्, जुह्वापाणभेदायां, धातुकां, दुर्गा-
याञ्च स्त्री० । डीप् ।

पार्वतीनन्दन ३० इत० । कार्तिकेये, पार्वतीसुतादयोप्यत्र ।
पार्वतेच न० पर्वते भवं ढक् । सौवीराङ्गने । सूर्यावर्त्तवृक्षे ३०
पार्ष्ण ३० न० सूर्य-अण् धातोः वृ च । कक्षाधोभागे, समीपे, क्रो-
मात्रे च । पार्श्वानां पार्श्वस्थानां समूहः पार्श्व-अण् । पार्श्वसमूहे न०
पार्श्वपरिवर्त्तन न० पार्श्वेन परिवर्त्तनम् । यत्पार्श्वमधःस्थाप-
यित्वा शयितं तत्पार्श्वोर्ध्वोन्नयने (पागमोडा) पार्श्वस्य
परावृत्तौ । सुप्रस्य हरेः भाद्रपुल्लवाश्यां कर्त्तव्ये पार्श्व-
परिवर्त्तनाख्ये उत्सवभेदे च ।

पार्ष्ण्यास्थि न० कर्म० । (पालर) शरीरपार्श्वस्थिते अस्थि
पार्षद् ३० पर्वदि भवस्तत्र स्थितौ वा अण् । सभास्ये । प्यञ्
पार्षदोप्यत्र ।

पार्ष्णि ३० स्त्री० पृष-नि नि० वृद्धिः । पादपत्र्ये शुल्फस्या-
धोभागे । (गोडारि) वृष्टे, सैन्यवृष्टे, जिगीषायाञ्च ३० ।
पार्ष्णिग्राह ३० पार्ष्णि पृषपदं गृह्णाति अण् । विजयायं
जिगमिपोः पश्चात्पदप्राहिणि पृषस्ये शतौ ।

पाल रक्षणे चु० ल० स० सेट् । पालयति ते अपोपलत् त
पाल वि० पालयति पाल-अच् । रक्षके 'पालदोषविनाशे च
पाले दण्डोविधीयते' इति स्मृतिः ।

पालक ३० पालयति पाल-ण्वुल् । अश्वरक्षके, धितकवृक्षे च ।
पाल्ल ३० पालं अत्रं हन्ति हन-ढक् । कृत्वाख्ये जलजलणभेदे

पाल्ल ३० पाल-सन्ध० क्तिप् पाला अङ्गते अङ्ग-वञ् । (पालङ्)
शाकभेदे स्त्रीलमपि डीप् । अत्रैव । कुन्दुवृक्षे स्त्री० गौः-
डीप् । कर्मणि यत् पालङ्गायत् ।

पालाश न० पलाशं पर्यमस्यस्य प्रज्ञाव्यण् । तेजपत्रे । तद्वर्णे-
स्यस्य । हरिद्वर्णे ३० तद्वति, पलाशस्त्रेदम् अण् । पलाश
संवेत्ति च वि० । 'ब्राह्मणस्य पलाशोदण्ड' इति स्मृतिः
पालि(ली) पाल-इन् वा डीप् । कोणे, पङ्क्तौ, यूकायाम्, सेतौ,
मानभागे, प्रशंसायां, क्रोडे च । स्वायं कन् । कोणे, कर्मपत्रे च
पालिन्द ३० पालिं ददाति दा-क वृ० इम् । कुन्दुवृक्षे ।
श्यामालतायां स्त्री० गौरा० डीप् ।

पावक ३० पुनाति पू-खुल् । वट्टौ, वैद्युताग्नौ च ।
पावकि ३० पावक+अपत्यार्थे इञ् । कार्तिकेये स हि शिव-
नीत्यात् वट्टौ निहिताज्जात इति पुराणम् ।

पावन ३० पावयति पू-णिच्-ल्यु । अग्नौ, व्याघ्रे, सिङ्गुके,
प्रोतश्चक्रराजे च । गोमये, प्रायश्चित्ते, हस्तसाध्ये कर्मणि,
च न० । पाव्यतेऽनया ल्युट् डीप् । गङ्गायां, हरीतक्यां,
तलस्याञ्च स्त्री० । पवित्रतासाधके वि० ।

पाश ३० पश्यते वध्यतेऽनेन पश-घञ् । ऋग्विष्णुादिवन्धने
रज्जुभेदे (फांद) रज्जुमात्रे च । केशाडुत्तरं पाशः संधार्यः ।
यथा केशपाशः । कर्णात् परः शोभार्थः । यथा कर्ण-
पाशः शोभनकर्ण इत्यर्थः । छात्रादिभ्यः पाशप् । अप-
क्षणात्वात् इत्याद्यर्थे ।

पाशक ३० पश-ण्वुल् । द्यूतक्रीडासाधने गुडिकादौ (पाशा) ।
पाशपाणि ३० पाशः पाणौ यस्य । वरुणे पाशहस्तादयो
प्यत्र पाश+इति । पाशीत्यप्यत्र ।

पाशुपत ३० पशुपतेरिदं, सोऽस्य देवता वा अण् । वक्रवृक्षे ।
व्रतभेदे, अस्त्रभेदे च न० । तद्वत्ते वि० । [वैश्यधर्म] ।

पाशुपाल्य न० पशून् पालयति अण् तस्य भावः ततः प्यञ् ।
पाश्चात्त्य वि० पश्चाद् भवः त्यक् । पश्चिमदेशभवे ।

पाश्चा स्त्री० पाशानां समूहः यत् । पाशसमूहे ।

पाष(ख)ण्ड ३० पाति रक्षति इरितेभ्यः पा-क्तिप् पाः वेद-
धर्मस्तं पण्डयति निष्फलं करोति, खण्डयति वा । 'पाल-
नाञ्च त्वयीधर्मः पाशब्देन निगद्यते (प)खण्डयन्ति तु तं
यस्मात् पा(प)खण्डस्तेन कीर्त्तिता' इत्युक्ते वेदाचारत्यागिनि

पाषण्डिन् ३० पां वेदधर्मं पण्डयति पण्ड+णिच् इति । पापखण्डे
पाषाण ३० पिनडि पिप-संचूर्णने आनच् वृ० । प्रसरे अत्यार्थे-

डीप् । (वाटखारा) तलामानपापाय ।

पाषाणदारक ३० पाषाणं दारयति ङ-ण्वुल् । टङ्गाक्षे

(पाथरकाटाकेनी) । युच् । पापाणदारणोप्यत् ।
 पापाणभेदनं पु० पापाणं भिनत्ति ल्यु । (हाडजोडा) छ-
 भेदे । [छभेदे ।
 पापाणभेदिन् पु० पापाणं भिनत्ति भिद-णिनि (पाथरचुर)
 पि गतौ तु० सक० पर० अनिट् । पियति । अग्रेपीत् ।
 पिक पु० अपि-कायति कै-क अपेरतोलोपः । कोकिवे ।
 पिकप्रिया स्त्री० इत० । महाजम्बाम् ।
 पिकवन्धु पु० इत० । आम्बुत्वे ।
 पिङ्ग पु० पिजि-वर्णे-अच् न्यङ्का० क्तवम् । मूषके दीपशि-
 खामे पिङ्गवर्णे च । तद्वति वि० । हरिताले न० ।
 गोरोचनायां, नालिकायां, दुर्गायाम् हरिद्रायां, हिङ्गुनि,
 वंशरोचनायाञ्च स्त्री० टाप् । शशीहले स्त्री० ङीप् ।
 पिङ्गल पु० पिङ्गं लाति-ला-क, पिजि-कलच् वा क्तवम् ।
 नागभेदे, रुद्रे, सूर्यपारिपाशिके, वानरे, निधिभेदे, छनि-
 भेदे, मङ्गले महे, स्यावरविपभेदे, जुष्टोत्तरे ६० वर्षमथ्ये
 'पिङ्गले चारुपद्माणि ! दुर्भितं नर्मदातटे' इत्युक्तलक्षणे
 वत्सरभेदे, मातृतच्छन्दोपन्यकारके, नागरूपे, छनिभेदे,
 दीपशिखातल्ये वर्षे च तद्वति वि० । 'कुसुददिगजस्य
 योपिति' नाडीभेदे, राजनोती, शिंशपाहले, वामनाख्य-
 दिगजस्य योपिति, वेश्याभेदे च स्त्री० टाप् । 'यथा संख्यया
 कान्तायां सुखं सुजाप पिङ्गवे'ति पुराणम् ।
 पिङ्गललौह न० लौहं पातुः कर्म० । पित्तले ।
 पिङ्गाक्ष पु० पिङ्गे अक्षिणी यस्य पच् सना० । शिवे तस्य
 तृतीयेक्षणस्याग्निरूपत्वान्नालम् । पिङ्गलणोप्यत् ।
 पिचण्ड पु० अपि+चम-ङ तस्य नेत्वम् अपेरतोलोपः । उदरे,
 पथोरवयवे च । छ० इत्वम् । पिचण्डोप्यत् । [छत्कुलौ
 पिच(चि)ण्डिल ति० पिच(चि)ण्ड+अस्यर्थे इलच् । तन्दिवे,
 पिचय्य पु० पिचवे तूलाय साधु यत् । कार्पासहले ।
 पिचु पु० पच-उ छ० । कार्पासहले, (तूला) कुष्ठभेदे, कर्पे,
 असुरभेदे, शस्यभेदे च ।
 पिचुक पु० पिचुरिव कायति कै-क । मदनहले (मथना)
 पिचुतूल न० इत० । हले (तूला) । [निम्बहले ।
 पिचुमन्दर्(र्ह) पु० पिचुं कुर्वं मन्दयति, मृद्नाति वा अच् ।
 पिचुल पु० पिचुं लाति ला-क । भावुकहले (भाउ) इज्वले,
 हले, जलवायसे च ।
 पिच्च छेदे चु० उभ० सक० सेट् । पिच्चयति ते अपिपिञ्चत् त ।
 पिच्चट न० पिच्च-अटन् । सोसके, रङ्गे, नेत्ररोगभेदे च ।
 पिच्छ बाधे त० प० सक० सेट् । पिच्छति अपिच्छीत् ।

पिच्छ न० पिच्छ-अच् । मथूरुच्छे, चूडायाञ्च । लाङ्गुले पु० ।
 शाखालिहले, पूगे, परम्परायाम्, कोपे, मोवायां, भक्तसंभूत
 मण्डे, पङ्क्तौ, शिंशपाहले, कोलिवायाम्, अश्वस्य
 चरणरोगभेदे च स्त्री० टाप् ।
 पिच्छल वि० पिच्छ-कलच् । (पिचल) स्निग्धे मद्ये ।
 पिच्छलदला स्त्री० पिच्छलं दलं यस्याः । बदरीहले, पिच्छि-
 लपत्तादयोप्यत् । [शिंशपायाम्
 पिच्छितिका स्त्री० पिच्छ-क्तिष् छ० इट् ततः स्तार्थे कन् ।
 पिच्छिल त्रि० पिच्छा+अस्यर्थे इलच् । (मेचल) मद्ये सिग्धे
 पिच्छिलानि च दधीनो'ति काव्यम० । भक्तमण्डे, सरस-
 व्यञ्जनरूपादौ, मण्डयुक्तभक्ते च । श्लेष्मातकहले पु० ।
 पिच्छिलत्वच् पु० पिच्छिला श्लेष्मा त्वक् यस्य । नागरङ्गहले
 पिच्छिलसार पु० पिच्छिलः सारोऽस्य । मोचरसे ।
 पिज दोषो वासे, वले च अक० हिंसायां दाने च सक० चु०
 उभ० सेट् इदित् । पिजयति ते अपिपिञ्चत् त ।
 पिज्ज न० पिजि-अच् । वले । कर्पूरभेदे पु० । व्याकुले वि० ।
 हले, हरिद्रायां, अहिंसायां च स्त्री० । भावेऽच् । वधे पु० ।
 पिज्जट पु० पिजि-अटन् । नेत्रमले (पिचुटि) ।
 पिज्जर न० पिजि-अरच् । हरिताले, स्वर्णे, नागकेशरे, विह-
 गादिवभ्यनस्थाने, देहास्थिरन्दे च । अश्वभेदे पु० । पीत-
 रक्तवर्णे, पीतवर्णे च पु० । तद्वति वि० ।
 पिञ्जल न० पिजि-कलच् । हरिताले, कुशपत्रे च । अत्यन्ता-
 कुलसैन्धादौ पु० । कुशान्तरवेष्टिते सायकुशपत्रद्वये स्त्री०
 ङीप् । [पाङ्गज ।
 पिञ्जिका स्त्री० पिजि-ण्वल् अत इत्तन् । तूलनालिकायां
 पिट संहतौ ध्वनौ च भ्वा० पर० अक० सेट् । मेठति अपेटोत् ।
 पिट(क) पु० पिट-क, । वंशवत्वादिनिमित्ते पात्रभेदे (पेटरा)
 विस्कोटे वि० । स्तार्थे कन् अल्व ।
 पिठ क्लेशे, अक० वधे सक० भ्वा० पर० सेट् । मेठति अपेटोत्
 पिठर पु० पिठ-करन् । गृहभेदे । सुखायां, मन्यानदण्डे च
 न० । स्यात्तां पु० स्त्री० स्त्रीत्वे ङीप् ।
 पिण्ड राशीकरणे स्वा० आल० सक० सेट् इदित् । पिण्डते
 अपिण्डित । अयं चुरादिरपि उभ० । पिण्डयति ते
 अपिपिण्डत्-त ।
 पिण्ड वि० पिडि-अच् अच् वा । संहते घने च । देहे, देहैकदेशे,
 गृहैकदेशे, सामगानां पितृभ्यो देये गोलाकारे अग्ने, गोले,
 सिङ्गके, चोद्रे, हन्दे, कवले, गजकुम्भे, मदनहले च पु० ।
 आनीवने, लौहे, यजुर्वेदिभिः पितृभ्यो देये आदे विज्ञा-

कारेऽवे च न० ।

[कन् । विष्णुकगन्धश्च ।

पिण्डक पु० पिण्ड इव कायति कै-क । पिण्डालौ, स्वार्थे
पिण्डकान्द पु० पिण्डाकारः कन्दः । पिण्डानौ ।
पिण्डखर्जूर पु० स्त्री० पिण्डाख्यः खर्जूरः । खनामखानेष्टचे
पिण्डपुष्प न० पिण्डं संहतं पुष्पम् । अशोकपुष्पे, जवापुष्पे,
पद्मपुष्पे, तगरपुष्पे च ।

पिण्डपुष्पक पु० पिण्डं पुष्पमिव कायति कै-क । वास्तूकशाले
पिण्डफला स्त्री० पिण्डमिव फलं यस्याः । कटुतुम्बाम्
पिण्डमुस्ता स्त्री० पिण्डा संहता मुस्ता । नागरमुस्तायाम्
पिण्डमूल न० पिण्डमिव मूलमस्य । गर्जरे (गाजर) ।
पिण्डवीजक पु० पिण्डाकारं बीजं यस्य कम् । कर्णिकारहचे
पिण्डाभ पु० पिण्डः संधात इवाभाति अच् । सिङ्गके ।
पिण्डाभ्र न० अभ्रस्येदं अण् आभ्रं पिण्डमिवाभ्रम् ।
मेघजातकरकायाम् ।

पिण्डायस न० पिण्डं संहतमयः अच् सभा० । तीक्ष्णायसे ।
पिण्डार पु० पिण्डं संधातमृच्छति क्त्वा-अण् । विकटतटचे,
चपणके, गोमे च । [कन् गुडूच्याम् । स्वार्थे कन् आत्तैव ।
पिण्डालु पु० पिण्डाकारं आलुः । (गोलआलु) कन्दभेदे,
पिण्ड(गुली)(खिडका) स्त्री० पिण्ड-इन् वा डीप् स्वार्थे कन्
वा । सर्वकाशसङ्गनाधारे रथचक्रमध्ये स्थाने रथनाभौ,
पीठे, जानुनोऽधःस्थे नांसलगदेशे च ।

पिण्डित त्रि० पिण्डित-क्त । संहते, घनीभूते, शुणिते च ।
तरुके पु० । [गोडुम्बायां (गोशक) ।

पिण्डितला स्त्री० पिण्डं पिण्डाकारं फलमस्यस्याः इलच् ।
पिण्डीतक पु० पिण्डौ स्वल्पपिण्डं फलपुष्पद्वारा तर्कति अनु
करोति तत्क-हामे अच् । मदनहले, तगरे च । [एच्चे
पिण्डीतगरं पु० पिण्डग्रा स्वल्पपिण्डेनोपालक्षितस्तगरः । तगर
पिण्डीपुष्प पु० पिण्डग्रा उपलक्षितं पुष्पमस्य । अशोकहले ।
पिण्डीर पु० पिण्डं पिण्डाकारं फलमीरयति ईर-अण् ।
दाडिमहले । नीरसे त्रि० ।

पिण्डीशूर पु० पिण्डग्रां भोजने एव नात्यत्र शूरः । नेहे-
नर्हिनि, युद्धादावसमर्थे । [ज्योतिष्मतीलतायाम् ।

पिण्डा स्त्री० प्रप्यते स्यूते रोगहन्तृत्वेन यत् पु० इन्धम् ।
पिण्डाक पु० न० पण-व्यवहारे आकन् नि० । तिलकल्ले (खल)
हिङ्गुनि, बाङ्गीके च । विष्णुके पु० स्त्री० स्त्रीत्वे डीप् ।

पितामह पु० पितुः पिता पितृ-डासह । पितुः पितरि,
पितृपित्रादयोश्च । तत्पत्न्यां स्त्री० डीप् ।

पितृ पु० प्राति रजति श-तच् नि० । जनके । माता सहोक्तौ

पितृशेषः । मातापितोः द्विव० ।

[पितृ ।

पितृकानन न० इत० । श्रद्धायाने । पितृवनपितृवृद्धादयो-
पितृतीर्थं न० इत० । गयायाम् तर्जन्यङ्गुष्ठयोर्मध्यभागे च ।

पितृपति पु० इत० । यमे । पितृराजादयोऽप्यत्र ।

पितृप्रसू स्त्री० पितृणां प्रसूरिवादान्नदोनयोग्यकालत्वात् ।
अपरसन्ध्याकाले, पितृमातरि च ।

पितृप्रिय पु० इत० । शृङ्गराजे ।

पितृभोजन पु० पितृभिर्भुज्यते कर्मणि ल्युट् । भावे, आदे
तद्दानस्य प्रशस्तत्वात् । भावे षञ् इत० । पितृभक्षणे ।

पितृयज्ञ पु० इत० पितृहेतुनेन यज्ञः । पितृतर्पणे । 'पितृयज्ञस्तु
तर्पणं'मिति मनुः ।

पितृयाण पु० पितृभिर्यायतेऽनेन कारणे ल्युट् पूर्व० खत्वम् ।
धूमादिचिह्निते स्तैः कर्मिर्भिर्गन्तव्ये पथिभेदे । [एहदभिधाने

पितृलोक पु० इत० । चन्द्रलोकस्योपरिस्थे लोकेभेदे विस्तारस्य
पितृवन्तु पु० इत० । 'पितुः पितुः स्वसुः पुत्राः पितृमाताः-

स्वसुः स्वताः । पितृमातृलपुत्राश्च विज्ञेयाः पितृवन्धव'
इत्युक्तेषु पितुः पितृष्वस्तुतादिषु । [भ्रातरि ।

पितृव्य पु० पितृभ्राता पितृ+व्यत् । ज्येष्ठे कनिष्ठे वा पितृ-
पितृष्व(स्)स् स्त्री० इत० वा पत्वम् । पितृभगिन्याम् ।

पितृष्वस्त्रीय पु० स्त्री० पितुः स्वरूपत्वम् क् । पितृष्वस्तुःपुत्रे
पितृसन्निभ पु० पिता सन्निभा हृत्पत्ता यस्य । पितृहृत्पत्ते ।

पितृ न० अपि दो-क्त तादेशः अक्षोपः न दीर्घः । देहस्य धातुभेदे
पितृप्री स्त्री० पितृं हन्ति हन-ठक् डीप् । गुडूच्याम् ।

पितृद्राविन् पु० पितृं द्रावयति दृ+विच्-ष्णिनि । मधुर-
जम्बीरे । [तोयप्रिपत्न्यां स्त्री० ।

पितृल न० पितृं लाति ला-क । तात्त्रादिजाते धातुभेदे ।
पितृारि पु० इत० । पपटे (चेतपापडां) लाक्षायां, वर्षरे च ।

पितृ त्रि० पितुः, इदं, प्रियं वा पितृत आगतं वा यत् ।
पितृसम्बन्धिनि । पितृतीर्थे तर्जन्यङ्गुष्ठयोर्मध्यस्थाने,

मधुनि, मधानचले च । पितृप्रिये माते पु० । अमावस्यायां
तिथौ स्त्री० । [त्रि० ।

पितृन् पु० पतृ-सन्-शत । प्रक्षिणि । पतनेच्छावति
पिधान न० अपि-धा-ल्युट् अक्षोपः । छादने, उदञ्चने च ।

पिनञ्च त्रि० अपि-नञ्-क्त अक्षोपः । परिहिते वस्त्रादौ ।
पिनाक पु० न० पाति पा-आकन् नि० । शिवधनुषि, तक्षू-

लास्त्रे, पांशुवर्षणे च ।

पिनाकिन पु० पिनाक+अस्यर्थे इनि । महादेवे ।

पिपासा स्त्री० प्रासुमिच्छा पा+घञ्-अ । पानेच्छायाम् ।

पिपासु ति० पातन्निष्ठः पा-सन् उ । पानेच्छावति त्रपिते ।
 पिपीतकी स्त्री० वैशाखशुक्लद्वादश्याम् । विप्रभेदे पु० ।
 पिपीलक पु० अपि-पील-खलु अक्षीपः । (डेओपिण्डा)
 ख्याते कीटे (सुदेपिण्डा) ख्याते कीटे स्त्री० टाप् ।
 पिप्पल न० पा-अलच् पु० जले, वस्त्रखण्डभेदे च । अन्नत्व-
 हृत्ते, वस्त्रनश्यत्वे पक्षिणि च पु० । कपायां (पिपुल) स्त्री०
 डीप् वा ह्रस्वः पिप्पलिः पिप्पली चात् । [हृत्ते ।
 पिप्पलीमूल न० पिप्पल्या इव मूलमस्य । (पिपुलमूल) ख्याते
 पिप्पु पु० अपि+पु-य-डु अमेरलोपः । जटुले । [हृत्तेभेदे ।
 पिप्याल पु० पी-पाने कालत् । प्रियाले (मेयासाल) (सरगा)
 पिप्ल मेरये च्चु० उभ० सक० सेट् । मेलयति ते अपोपिलत्-त
 पिलुक् पु० पिल-कु ततः कन् । पीलुहृत्ते ।
 पिप्लुपर्णी स्त्री० पिलु पर्णगस्याः डीप् । मोरटालतायाम् ।
 पिप्ल न० लिट्-त पिपादेयः । क्लिन्नचक्षुषि । तद्युक्ते ति० ।
 पिप्ल सेचने स्त्रा० पर० सक० सेट् इदित् । पिप्यति अपिपीत् ।
 पिप्य अवयवे तु० पर० सक० सेट् । पिप्यति अपिपीत् ।
 पिप्यङ्ग पु० पिप्य-अङ्गश्च किञ्च । पद्मसूचित्तल्ये पिङ्गलवर्णे
 वदति ति० । [प्रते च ।
 पिप्याच पु० पिपितमन्त्राति अश-अण् पु० । देवयोनिभेदे,
 पिप्याचङ्ग पु० इत० । शाखोटहृत्ते । पिप्याचट्टादयोप्यत् ।
 पिपित न० पिप्य-क्त । मांसे । जटानांस्यां स्त्री० वा डीप् ।
 पिप्युन न० पिप्य-उनन् किञ्च । कुङ्कुमे । नारदे, कान्ते च पु० ।
 ह्रस्वके, झूरे च ति० । (पिङ्गिङ्) शाकभेदे स्त्री० टाप् ।
 पिप्य चूर्णने रु० पर० सक० अनिट् । पिपति अपिपत् ।
 पिष्ट न० पिप्य-क्त । शीसके, पिष्टके च । चूर्णिते ति० ।
 पिष्टक पु० न० पिष्टानां, तण्डुलचूर्णानां विकारः कन् । (पिष्टे)
 ख्यातभेदे । [पाकपात्रे कटाक्षादौ ।
 पिष्टपचन न० पिष्टं पच्यतेनेन पच-करणे ल्युट् । पिष्टक-
 पिष्टप पु० न० पिप्यते, पिप्यते वात् पिप्य-पिप-वा प नि० भुवने
 पिष्टात् पु० पिष्टमतति व्यत-अण् । घटवासनार्थं चूर्णगम्भद्रव्ये ।
 पिष्टिक न० पिष्टे भवः ट । (पिष्टालि) तण्डुलचूर्णजाते दुग्धा
 कारे द्रवे पदार्थे । द्विदलपिष्टजाते स्त्री० टाप् ।
 पिस्त गतौ स्त्रा० पर० सक० सेट् । मेसति अपिपीत् चङि न ह्रस्वः
 पिस्त दीप्तौ वा च्चु० उभ० पक्षे स्त्रा० पर० सक० सेट् इदित् ।
 पिंसयति ते अपिपिंसत् त । पक्षे पिंसति अपिपीत् ।
 पिस्त वासे बले च अक० वधे दाने गतौ च रुक् । च्चु० उभ०
 सेट् । मेसयति-ते अपिपिस्तत् त ।
 पिहित ति० अपि धा-क्त अक्षोपः । तिरोहिते आच्छादिते च

पी पाने दि० आत्म० अनिट् । पीयते अपैट । ल्यप् निपीय ।
 पीठ पु० न० पीयते पिथते वा अत्र पा-ठक् पिठ-क वा पु०
 दीर्घः । (पीठे) आसनभेदे व्रतिनामने च ।
 पीठसर्पि ति० पीठेन सर्पति लृप-णिनि । खञ्जे ।
 पीड वधे विलोडने च च्चु० उभ० सक० सेट् । पीडयति-ते अपि-
 पीडत्-त अपोपिडत्-त ।
 पीडन न० पीड-ल्युट् । प्ररटाद्रस्यनृपादिनाऽग्निभेदे, शत्रु-
 नृपादिना आक्रमणे, दुःखोत्पादने च ।
 पीडा स्त्री० पीड-अ । व्याधायां, दुःखे च ।
 पीडित ति० पीड-क्त । सहिते, चञ्चिते, दुःखिते च ।
 पीत न० पा-क्त । पाने, हरिताले च । हरिद्राकर्म पु० ।
 कर्मणि क्त । पानकर्मणि, पीतवर्णवति च ति० ।
 पीतक न० पीत+कार्ये कन् । कुङ्कुमे, हरिताले च । अणु-
 रणि-पञ्चकाष्ठे, पित्तले, नाचिके, श्लोनाक्रमेदे, किरातहृत्ते,
 नान्दीहृत्ते, पीतशाले च पु० । अव्यक्तानामर्थे संज्ञाभेदे न०
 पीतकदली स्त्री० कर्म० । खर्णकदल्याम् (संपाकला) ।
 पीतकन्द न० पीतः कन्दो यस्य (गर्जरे) (गजकर) ।
 पीतकावेर न० कुक्षितं वेरं कावेरं पीतं कावेरं यस्मात् पु० ।
 कुक्षिताङ्गं पीतं कुर्वति कुङ्कुमे, पित्तले च ।
 पीतकाष्ठ न० कर्म० । पीतचन्दने पीताशुरणि ।
 पीतघोषा स्त्री० कर्म० । पीतपुष्पवत्यां गोपातक्याम् ।
 पीततण्डुल पु० पीतकण्डुलो यस्य । (काङ्गनी) धान्यभेदे ।
 पीतिकाहृत्ते स्त्री० ङीप् ।
 पीततैला स्त्री० पीतं तैलं यस्याः । ज्योतिष्मतीलतायाम् ।
 पीतदारु न० कर्म० । सरलहृत्ते, देवदारुणि, हरिद्रुहृत्ते च ।
 पीतद्रु पु० कर्म० । सरलहृत्ते, दारुहरिद्रायाश्च ।
 पीतन न० पीतं करोति पीत+णिच्-ल्यु । कुङ्कुमे, हरिताले,
 पीतदारुणि च । खञ्जे, अस्मात्तके च पु० । स्वार्थे कन् ।
 आस्मात्तके (आमृता) पु० ।
 पीतपर्णी स्त्री० पीतं पर्णं यस्याः । (विष्टिटी) लतायाम् ।
 पीतपुष्प पु० पीतं पुष्पं यस्य । कर्षिकारहृत्ते । आढक्याम्,
 इन्द्रवारल्याश्च स्त्री० टाप् । शङ्खपुष्पां, सहदेव्यां, मन्हा-
 जोपातक्यां, तपुष्यां, (मृगा) च स्त्री० डीप् वा टाप् ।
 पीतफल(क) पु० पीतं फलं यस्य वा कप् । शाखोटहृत्ते,
 कर्षारहृत्ते च ।
 पीतवालुका स्त्री० पीता वाकुलेव चूर्णनात् । हरिद्रायाम् ।
 पीतसुन्न पु० कर्म० । (शोनाहण) चक्रभेदे ।
 पीतयूक्षी स्त्री० कर्म० । खर्णयूषाम् ।

पीतराग न० पीतो रागो येषां यस्य । निहत्के, पिस्ते च ।
 कर्म० पीतवर्णे उ० ईद० । तदति वि० । निरादयोप्यव ।
 पीतवासस् उ० पीतं वासो यस्य । पीतवस्ते, पीतवस्त्रपीता-
 पीतवीजा स्त्री० पीतं वीजं वलाः । निधिकायान् । पीतवर्ण-
 वीजयुक्ते वि० । [पिवासात्]
 पीतशाल उ० पीतं कृतं यतति यति चत् । चतनहत्ते ।
 पीतसार न० पीतं सारं यस्य । पीतवर्णे चन्दनकाष्ठे, हरि-
 चन्दने च । मलवर्णे, गोमेदनयौ, खोदड्डये, तरल्ले,
 वीजये च उ० । ततः कृन् । निर्वै चयौठडे च उ० ।
 पीतसालका उ० कर्म० सार्ये कृन् । पिशाचात् पिवालडे ।
 पीताङ्ग उ० पीतलङ्गस्य । धोनाकमेदे ।
 पी(वी)ति उ० पा हिन् कज-रिप् आदेशः वा । षोडडे ।
 पा-तावे त्तिन् । पाने, गतौ, गुण्डायाङ् ।
 पीतिका स्त्री० पीतयति पीतं निरि-पुट् । हरिश्चामन्,
 दारहरिद्रावान्, खर्दूयाङ् ।
 पीतिन् स्त्री० पीतननेन दवादिवादिनि । षोडडे ।
 पीन वि० पाप-ज्ञ संसारयेन् । सूटे, डडे, रत्नडे च ।
 पीनस उ० पीनं पीनतां स्यति स्त्री-क । नातिशारोगमेदे
 कर्षकां स्त्री० डोर् । [वस्त्रायां गवि ।
 पीनोष्ठी स्त्री० पीनयुधोष्ठाः डोर् चनकनादेशः । पीनरो
 पीय पीयते सौ० पर० सङ्० सेट् । पीयति अपीयीत् ।
 पीयूष न० पीय-जघन् । देवानां पेयमेदे कलते । दुग्धे च ।
 नवमसूलावाः गोः चासमूलावभवे दुग्धे जव पेद्वमपि
 पील रोवे स्त्री० पर० सङ्० सेट् । पीयति अपीयीत् ।
 पीलु उ० पील-च । परमाक्षौ, पीलुपाकः पिठरपाकः इति
 जैमिषिमेदः । मजे, बलिखण्डे, वातकाण्डे, वाने, वमौ,
 शोड्डदेमस्त्राते गुडनवेडडे, कुष्ठमे च ।
 पीलुमी स्त्री० पीड-उन गौ० डोर् । सूजावान् ।
 पीलुपत्त उ० पीलुपुत्रं कर्मिककितं प्रज्ञं यस्य । मोरया
 चवायान् । [दान्, निम्बिकावाङ्
 पीलुपर्णी स्त्री० पीलुशतितानि पराङ्गस्त्राः डोर् । सूजा-
 पीव स्त्री० स्त्री० वा० पर० सङ्० सेट् । पीवति अपीवीत् ।
 पीवन् वि० पी-कृनिप् । सूटे, वलति च । वायौ उ० ।
 पीवर वि० पी-परङ् । सूटे । स्त्रियां डीर् । जङ्गमवायां,
 यतायांङ् स्त्री० दाम् । तरुणां गवि, इतमूल्यां, शाक-
 मल्लोङ् स्त्री० डोर् ।
 पीलिङ्ग न० ईद० । उ० विङ्गे अङ्गमेदे । उ० इत्त लिङ्गस्य
 च । चाकरपोले संस्कारविशेषमुक्ते एङ्गविशेषे उ० ।

पुंशली स्त्री० उ० सो मर्तुः सकारात् चरति पुरुषान्तरं
 गच्छति यद् गौरा० डोर् । अमलां स्त्रियान् ।
 पुंस नई उ० उम० सङ्० सेट् । पुंसयति ते अमुं गतुं व । [च
 पुंसवन न० उमान् स्यतेऽनेन सू-सुट् । गर्भसंस्कारमेदे, दुग्धे
 पुंस्त उ० उ० सोमावधिष्ठं वा । पुंसविष्टे अङ्गमेदे, तत्कार्ये
 युक्ते, पुरुषते व्याकरपोले एङ्गुत्तौ संस्कारविशेषार्हते च ।
 पुङ्गसायं उ० उ० इतिष्ठं चरति अर-गतौ अच् ट् वा गः ।
 चण्डावे । अचने ति० ।
 पुङ्ग उ० उनां चरति खन-ठ । वापमूडे, उक्ते च ।
 पुङ्गव उ० उमान् गौः कर्म० षच् सना० । दुग्धे, कृपमौमयौ च ।
 उत्तरपदस्यः अष्टादशः । यथा । नरपुङ्गवः नरः पुङ्गव इव
 इति अमिठसमः सवाक्यम् नरवेद्यर्थे । [उङ्गुहवः
 पुच्छ प्रमाणे स्त्री० पर० सङ्० सेट् । पुच्छति अउच्छीत् । राघ-
 पुच्छ न० पुच्छ-यच् । प्रज्ञाज्ञाने टाडूटे च । [चनयकान् ।
 पुच्छटि(टी) स्त्री० पुच्छ-कटि वा डोर् । अङ्गुलिमोठे (चाकु
 पुच्छिन् उ० उच्छ-पिनि । कुष्ठुटे, बर्षादे च । उच्छ+अत्यर्थे
 इति । बाङ्गुवयुक्ते ति० ।
 पुञ्ज उ० उ० उ० उ० जयति जि-ड । रायौ चये ।
 पुट दीप्ती अक्० चूर्पने सङ्० चुरा० उम० सेट् । पीठवति-ते
 अप्रुपुट् व ।
 पुट ह्ये त० उ० पर० सङ्० सेट् । पुटति अउटोत् प्रपीठ ।
 पुट संसर्गे यद्० पु० उ० सङ्० सेट् । पुटवति ते अउपुट् व ।
 पुट न० पुट-त् । जातीकटे, 'उपर्ययोनावापनेन कदादि
 कपाडहनेन निमित्ते' । औनश्वाकपावमेदे च । अङ्गुदुरे
 पु० न० । निवः सत्यये, चाक्षादने च उ० । प्रज्ञादिपरचिते
 दुग्धादिपाननावे ति० (दीना) स्त्रियां डोर् ।
 पुटपाक उ० पटेन पाकः । पुटपाके च औपधमाकमेदे ।
 पुटमेद् उ० पुटं संक्षेपं निनति अत् । नद्यादेशक्राकारे जडा-
 वक्तौ, पत्तने नगरे, बालोद्ये च । [लुट् । नगरे ।
 पुटमेदन न० पुटानि पात्राणि निधनेऽन निद-वावारे
 पुटालु उ० पुटः संक्षिप्तं बालुः । कोलुहने ।
 पुटिका स्त्री० उट-च सार्ये कृन् । एलावान् ।
 पुटित वि० पुट-त् । पाविते, पाटिते, तन्कोले, बाधनयोः
 चक्रः रादिवर्षायां, नक्तानराभ्याश्च उडवत् आडते च ।
 पुटोष्क उ० उ० संक्षिप्तमुदं यस्य, पुटे कपाडाकारपाव-
 इयमथे उदं वा दस्य । नगरिबेवे ।
 पुट् अनादरे पु० उ० सङ्० सेट् । उड्वयि-ते अउपुट्-य ।
 पुट नईने स्त्री० पर० सङ्० सेट् । इति । पुच्छति अउरुडोत् ।

पुत्र उद्योगे त्वंपरं सकंसेट् । पुत्रंति अपोषीत् ।
 पुण धर्मकृत्यकरणे त्वंपरं सकंसेट् । पुणति अपोषीत् ।
 पुण्डरीक पु० पुडि-रंक नि० । अग्निकोणस्थे, दिग्गजे
 व्याघ्रे च । श्वेतपद्मे, श्वेतपद्मे, मेघजे च न० । आम्ने,
 राजिलसर्पे, हस्तिचवरे, दसनकट्ये, कमण्डली, श्वेतवर्णे,
 कुष्ठभेदे च पु० । श्वेतवर्णवति त्रि० ।
 पुण्डरीकाक्ष पु० पुण्डरीकमिव अक्षिणी यस्य धच् समाम् ।
 विष्णौ, शालपर्णीतुल्यपर्णके नेत्रद्वितकारके क्षुप्रभेदे च न०
 पुण्ड्र पु० पुडि-रक्त् । (पुडिया) द्रुमुभेदे, माधवीलतायां, चित्तके,
 तिलकट्ये, कुट्टक्ये, दैत्यभेदे च ।
 पुण्ड्रक पु० पुण्ड्र+कन्ना माधवीलतायाम्, तिलकट्ये, द्रुमुभेदे च
 पुण्य न० पुनाति पू-हुय । शुभाष्टे धर्मे । तद्वति त्रि० ।
 पुण्यकव्रत न० पुण्य+कव्रते कन् कर्म० । पुराणमन्त्रिदे व्रतभेदे,
 शास्त्रमोक्षिते धर्मभेदे उपवासादिव्रतभेदे च ।
 पुण्यगन्ध पु० पुण्यो गन्धो यस्य । चम्पके । [चसे ।
 पुण्यजन पु० पुण्यः विरुक्कचणया प्राप्नो जनः कर्म० । रा-
 पुण्यजनेश्वर पु० इत० । ऊपरे ।
 पुण्यतृण न० कर्म० । श्वेतकुशे ।
 पुण्यभूमि स्त्री० पुण्यस्य पुण्योत्सादनार्था भूमिः । आर्या-
 न्तरेण “जा सप्तद्राक्षु वै पूर्वादा सप्तद्राक्षु पश्चिमात् ।
 तयोरेवान्तरं नित्योरायावर्त्त” इति मनुः तयोर्विन्ध्य-
 हिमाचलयोः । [युक्ते ।
 पुण्यवत् त्रि० पुण्य+भूमौ नतम् सख्य वः । वज्रपुण्य-
 पुण्यलोक त्रि० पुण्यः पुण्यदायकः श्लोको यगन्नरितं वा
 यस्य । ‘पुण्यश्लोको नलो राजा पुण्यश्लोको बुधिरि ।
 पुण्यश्लोका च वैदेही पुण्यश्लोको जनार्दनः’ इत्युक्तेषु
 नलादिषु । पुण्यपरित्युक्तमात्रे च ।
 पुण्याह न० पुण्यमहः दृक् समाम् । पुण्यजनके दिने ।
 पुण्याहवाचन ग० पुण्याहस्य पुण्यजनकदिनस्य वाचनं
 ब्राह्मणद्वारा वादनम् वच-णिच्-ल्युट् । वैदिककर्तारभ्यो
 तद्दिनस्य पुण्यतया ब्राह्मणद्वारा वादने ।
 पुत्तिका स्त्री० पुत्त इति शब्दं तनोति तन-ङ् साधे कन् कृत्वाः
 अत इत्यन् । क्षुद्रमणिकायाम् ।
 पुत्त(त्रि) पु० उतस्त्रायते पुत्+त्रि-क ‘उत्ताम्नो नरकाद्यस्मात्
 पितरं त्रायते सुतः । तस्मात् पुत्त इति ख्यात’ इत्युक्ते
 तनये । पू-ज्ञा क्षुद्रश्च । औरसादिवाद्यविधे तनये ।
 कन्यायां ऊप् एवी । ज्योतिषोक्ते तन्नात् पञ्चमे स्थाने पु० ।
 एवपुत्रीशब्दोपेक्षेण पुत्र एव श्रियते तयोरर्थयोः द्विव० ।

पुत्रक पु० पुत्र+स्त्रायान्तुक्त्यासंज्ञादौ क्तु । पुत्रे, धूर्ने, घरमे,
 दृक्भेदे, अतुक्त्यान्विते च । कन्यायां टाप्, एविका ।
 पुत्रजीव पु० पुत्रं जीवयति जीव-अण् । (जियाउता) दृक्भेदे
 ण्कुञ् । अत्रार्थे । पु० सम् । पुत्रजीवकोप्यत् ।
 पुत्रदा स्त्री० पुत्रं ददाति सेवनात् गर्भं ददाति दा-क ।
 वन्याकर्कशां, लक्ष्मणाकन्दे च । गर्भभेदे पुत्रभेदे च त्रि०
 पुत्रभद्रा स्त्री० पुत्रस्य भद्रं यस्याः पूव० । उहल्लीवन्त्याम्
 पुत्रिका स्त्री० ‘अस्मात्कानां प्रदास्यामि त्वभ्यं कन्यामलङ्कृतम् ।
 अस्यां यो जायते पुत्रः च ते पुत्रो भवे’ इति खयेल
 प्रदत्तायां कन्यायां, ‘एलिकाभर्ता शङ्खवे’ इति श्रुतिः ।
 पुत्रिकापुत्र पु० पुत्रिवैव पुत्रः प्रतिकायाः पुत्रः वा । पुत्रि-
 कारूपेण पुत्रत्वेनाभ्युपगतायां कन्यायां, तलुवे च ।
 पुत्रेष्टि स्त्री० पुत्रस्य पुत्रार्था इष्टिः यज्ञ-हिन् । पुत्रनिमि-
 त्तके जागभेदे ‘गृहीता पञ्चवर्षीयं पुत्रेष्टिं प्रथमं चरेद्दि’ इति
 पुत्र हिंसे दि० परं सकंसेट् । पुत्र्यति अपोषीत् । [अपुन्योत्
 पुत्र्य वधे सक० श्लेगे अक० स्त्रा० परं सेट् इदित् । पुन्यति
 पुत्र्य दीप्तौ बु० उभ० सकंसेट् । प्रोषयति-त्ते अपुपुयत्-त् ।
 पुत्रल पु० गच्छतीति गल-अच् पुत्र् कुत्तितं गली यस्यात्
 पूव० । उत्कृष्टाकारे, रूपादिविशिष्टे द्रव्ये, छपुका-
 दिस्थानीये वीजाद्युक्ते पदार्थे च । [अभीक्ष्णे ।
 पुनःपुनर् अन्व० पुनर्+वीक्षायां द्वित्वम् । सञ्चरित्वर्णे
 पुनःपुनर् पु० पुनःपुनाति पू-नक् पु० । नदीभेदे ‘कीर्यतेपु गया-
 पुण्या नदी पुण्या पुनःपुने’ति वायुपुराणम् ।
 पुनःसंस्कार पु० पुनर्वारः संस्कारः उपनयनविवाहादिः ।
 सन्+क-वज् सुट् । पापादिहेतुभिः जतस्य संस्कारस्या-
 न्यथाभावे द्वितीयसंस्कारे ‘पुनर्वर्षी कृतो विप्रः पुनः सं-
 स्कारमर्हती’ति ज्योतिषम् पौनर्भवेन मन्त्रां वा पुनःसं-
 स्कारमर्हती’ति मनुः । [पञ्चान्तरे द्वितीयवारे च ।
 पुनर् अन्व० पुन अण् पु० । अवधारणे, भेदे, अधिकारे,
 पुनरुक्तवद्भासाय पु० ‘आपाततो वदर्थश्च पौनरुह्येव
 भासते । ‘पुनरुक्तवद्भासाय’ इत्युक्ते अलङ्कारभेदे ।
 पुनर्नव पु० छिन्नोऽपि पुनरपि नवः क्षुम्भादि० न क्षयन् ।
 नखे । सनामख्याते शाकभेदे स्त्री० टाप् । [दाम् स्त्री० ।
 पुनर्भव पु० छिन्नोऽपि पुनर्भवति भू-अच् । नखे । रत्नपुनर्वा-
 पुनर्भू स्त्री० पुनर्भवति प्रथममेकस्य जाया भूत्वापश्य पुनर्जाया
 भवति भू-क्षिप् । ‘कथंवाचतदोनिर्वा पात्तिपृष्ठद्वि-
 ता । पुनर्भूः प्रथमा मोक्षा पुनःसंस्कारकर्मणा’ इत्या-
 द्युक्तायां हिन्दुजायां स्त्रियाम् । पुनर्जातमात्रे त्रि० ।

पुनर्वसु पु० पुनर्+वस-ञ । विष्णौ, शिवे च । अद्विन्द्वयधिके
सप्तमे तत्त्वत्वे द्विय० ।

पुन्नाग पु० पुमान् नाम इव श्रेष्ठः प्रधानत्वात् स इव ।
स्वनामख्यातिः पुष्पप्रधाने वृक्षभेदे, श्वेतोत्पले, ज्ञातीफले,
पाण्डुवर्णहस्तिनि, नरश्रेष्ठे च । [पुन्नागोऽप्यत्र ।

पुन्नाट पु० पुमानिव नाटयति गट-अच् । चक्रभर्त्ता । नट-अच् ।
पुन्नामनरक पु० पुत् इति नाम यस्य कर्म० । परदाराभिगम-
नादिभिः षोडशभिः पातकैः भोग्ये नरकभेदे, परदारादिकं
प्रकृत्य 'एतैस्तु पापैः पुरुषैः पुन्नामनरके प्रचेदिति' उराणम्
पुसस् पु० पाति पा-डुमसुन् । पुरुषे, ससुष्ये च । व्याकर-
णोक्ते संस्कारविषेयाधारे शब्दभेदे च ।

पुर अपगती त० पर-सक० सेट् । पुरति अपगोरीत् ।

पुरः सर लि० पुरोऽप्ये सरति श्-ट । अपगामिनि स्त्रियां ङीप् ।
पुर न० पुर-अपगमने क । गेहे देहे पाटलिपुत्रे नगरभेदे,
कुक्षमदलवृक्षौ, नागरसुखायौ, चर्मणि, मृदोपरिमृष्टे च ।
बहुभासीशव्यवहारस्थाने बहुवृद्धाद्रियुक्ते प्रधानप्राप्ते न०
स्त्री० । स्त्रीत्वे ङीप् । राशौ, प्रीतकिण्ड्याम्, शुगुलौ च पु०

पुर स्त्री० पिपत्तिं घृ-दीर्घे क्तिप् । नगर्याम् ।

पुरञ्जन पु० पुरं देहं स्नादयेन स्वसान्निध्येन वा जनयति खच् ।
जीवे तदवष्टेन तत्सान्निध्ये न च हि देहहारम्भः ।

पुरञ्जय पु० काकतस्याश्चैव सूर्यवंशे नृपभेदे ।

पुरतस् ख्य० पुर-अत्यस्तुच् । अत्यत इत्यर्थे ।

पुरद्विष् पु० पुराणां मयनिर्मितानां नगराणां दाहकत्वात्
द्विट् द्विष-क्तिप् । शिवे । पुरारिप्रश्रुतयोप्यत्र ।

पुरन्दर पु० पुरं दारयति ह-अच् । रुन्द्रे, चौरैः, (चङ्) चत्वे च
पुरन्धि(न्त्री) पुरं गेहं धारयति धारयति घृ-अच् गौरा०
ष्टपो० वा हस्तः । बहुकुटुम्बवत्याम्, पतिपुत्रवत्याश्च स्त्रियां,
'मृष्टेष्टे व्यग्रपुरन्ध्रवर्गमि'ति कुमारः ।

पुरस् ख्य० पूर्वस्मिन् कालादौ अस्मि पुरादेशः । अत्यत इत्यर्थे
पुरस्कार पु० पुर-स-क-घञ् । अथकरणे, पूजने च ।

पुरस्कृत लि० पुर-स-क-क्त । पूजिते, अथकृते च । 'प्रशुना-
यपुरकृतेने'ति नैषधम् । अभिषङ्गे, अरिपक्षे, स्वीकृते,
विक्ते च लि० ।

पुरस्तात् ख्य० पूर्व-अस्मात् पुरादेशः । दिग्देशकालकृते
प्रथमापञ्चमोसप्तम्यन्तस्य पूर्वशब्दस्यार्थे, अत्यत इत्यर्थे च ।

पुरा ख्य० पुर-का । अविक्रदेन क्रियाकरणे, पुराणे अतीते,
भाविनि, निकटे, पुराहते च । पुर-क टाप् । पूर्वस्यां
दिशि, सुगन्धिद्रव्यभेदे च स्त्री० ।

पुराण लि० पुरा-भवः कृ नि० तट् न, पुरा नीयते नी-ट वा
पूर्व० यावत्, पुराभवे । 'सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशोमन्वन्तराणि
च । वंशानुचरितज्ञैव पुराणं प्रपञ्चलक्षणं'मित्युक्ते व्यासा-
दिप्रणीते शास्त्रभेदे न० ।

पुरातन लि० पुरा भवं पुरा कृ+तट् च । पुराभवे ।

पुराणपुरुष पु० पुराणैरुपस्तृत्यः पुरुषः शाक०, कर्म० वा ।
विष्णौ, वृक्षे पुरुषे च ।

पुरावृत्त न० पुरा पूर्वस्मिन् काले यत् वृत्तं भूतं सञ्चलया
तदाश्रितकथादि । इतिहासे, तत्प्रतिपादकग्रन्थे महा-
भारतादौ च । [लतासाम् ।

पुरासिनी स्त्री० पुरं मृहमस्यति कश्च णिनि । सृष्टेर्वी
पुरीतत् स्त्री० न० पुरीं देहं तनोति तन-क्तिप् । देहहारम्भे
(चांत) अन्त्यास्थे नाडीभेदे ।

पुरीमोह पु० पुरीं देहं मोहयति सह-षिच्-अण् । धुक्कुरे ।

पुरीष न० । घृ-दीर्घे ईपन् किञ्च । विष्टावाम् ।

पुर पु० घृ-दीर्घे क्तु । ययातेर्दृ पक्ष कनिष्ठपुत्रे यद्गयात् कृष्णां
पौरवेति संज्ञा । स्वर्गे, परागे, दैत्यभेदे, नदीभेदे च ।
प्रचुरे लि० । ['दैवं पुरुषकारश्चेति' सृतिः ।

पुरुषकार पु० पुरुषस्य कारः कृप-घञ् । पौरुषे पुरुषचेष्टिते
पुरुषदम्न लि० पुरुष उन्मानं यस्य दम्नच् । पुरुषतल्योन्माने,

दयसच् । पुरुषद्वयसोमत्वं स्त्रियां ङीप् । [नागाद्योमत्वं

पुरुषसिंहं पु० पुरुषः सिंह इव उपमि० । नरश्रेष्ठे एवं पुरुष

पुरुषार्थ पु० इत० । चर्मार्थकासमोदकभेषु पुरुषप्रयोजनेषु

पुरुषोत्तम पु० पुरुषेषु उत्तमः कर्म० वा । विष्णौ, उत्तम-
पुरुषे च । 'अथ सृक्तिं पुरुषोत्तमादिति' नैषधम् ।

पुरुह लि० पुरु-ह-न-ड । प्रचुरे । डु । पुरुहुरम्यत् ।

पुरुकृत पु० पुरुषि प्रचूराणि कृतानि नासायस्य । रुन्द्रे ।

पुरुवरवस् पु० बुधनेलायास्तत्पादिते उर्वशीकान्ते चन्द्रवंशे नृपे
पुरोग लि० पुरोये गच्छति गम-ड । अपनानिनि' प्रधाने च ।

अच् । पुरोगमः, णिनि । पुरोगामीतिचाप्यत्र ।

पुरोडाश(श्) पु० पुरोदाश्यते दाश-कर्मणि क्तिप्, घञ् वा ।
हविषि यज्ञियद्रव्ये ।

पुरोधस् पु० पुरोये धीयते धा-असि किञ्च । पुरोहिते ।

पुरोभागिन् लि० पुरः पूर्वं भजते भज-घिण् । शुश्रूषा-
गेन दोषभावपाहिषि । अपभागवति लि० ।

पुरोहित पु० पुरोऽप्ये वटावटफलेषु कर्मसु धीयतेऽसौ भा-
क्त । राश्यां वटावटफलेषु कर्मसु पुरस्कृते जने ।

पुर्व्यं पूतौ आ० पर० सक० सेट् । पूर्वति अपूर्वीत् ।

पुष्पं निकेतने अक० पु० उ० सेट् । पूर्वयति ते अपूर्णत्वं त ।
पुल उच्छ्रितौ वा पु० उ० म० प० ले ह० म० अक० सेट् । पुलयति
ते पुलति अपूलत्वं त अपोलीत् । [न०]

पुल सहत्वे भ्वा० म० सक० सेट् । पुलति ते अपोलीत् । [पुलाके
पुल(क) पु० पुल-क ततः स्वार्थे कन् वा । रोमाञ्चे, कङ्कष्ठे च
पुलकिन् पु० पुलकस्तदाकारं पुष्पमस्यस्य इति । धाराकदम्बे ।
पुलस्ति(स्य) पु० इतिभेदे ।

पुलह पु० इतिभेदे । [धान्ये, भक्त्युत्तिकायां, जिमे च ।
पुलाक पु० पुल+अक-अण् । संक्षेपे, शस्यसूत्र्ये (सागड़ा)
पुलायित न० पुल+अयच् क्त । अश्वगतिभेदे ।

पुलिन न० पुल-इनन् क्तिञ् । तोयाइत्यिते तटे (चड़ा)
पुलिन्द पु० पुल-किन्दच् । चाखडालभेदे ।

पुलोमजा स्त्री० पुलोमा अक्षरभेदस्फात् जायते जन-ड ।
इन्द्राख्यां, शच्याम् । [शचीमिन्द्रः उपयेमे ।

पुलोमन् पु० इन्द्रस्य द्वेष्टे अक्षरभेदे यं जित्वा तत्कन्यां
पुलोमारि पु० इत० । इन्द्रे पुलोमशत्रुप्रभृतयोप्यत्र ।

पुष पुटौ अक० प्रोषणे सक० दि० पर० अणिट् । पुषति अपुषत्
पुष पुटौ अक० प्रोषणे सक० क्प्ता० म० सेट् । पुष्णाति अपोषीत्
पुष पुटौ भ्वा० पर० अक० सेट् । पोषति अपोषीत् ।
पुष पुटौ पु० उ० म० सक० सेट् । पोषयति ते अपुषत् त ।

पुषा स्त्री० पुष्णाति पुष-क टाप् । लाङ्गलीष्टवे ।
पुषित त्रि० पुष-क्त । पुष्टे, प्रतिपालिते पचिष्ठगादौ ।

पुष्कर न० पुष-करन् कस्य नेत्वम् । गजकाराये, वाद्यभास्त्रे,
लुखे, जले, आपणे, खड्गफलके, यज्ञे, तीर्थभेदे कुडौषवौ,
पद्मकोषे, द्वीपभेदे, युद्धे च । नागभेदे, रोगभेदे, नृपभेदे,
सारसपक्षिणि च पु० । [न्याम् । पुष्करनाभोत्पप्यत्र ।

पुष्करकर्णिका स्त्री० पुष्करस्यैव कर्णिकायाः । स्यलपक्षि-
पुष्करिणी स्त्री० पुष्कर+समूहार्थे सञ्चलददेशार्थे च इति ।

स्यलपक्षिणाम्, पद्मसमूहे, तद्युक्तचतायाञ्च । पुष्करमूले,
शतधनुःपरिमितदीर्घविलारे जलाशयभेदे च ।

पुष्करिन् पु० पुष्करं शय्यलापस्यस्य इति । मले ।

पुष्कल त्रि० पुष-कलच् कस्य नेत्वम् । 'अष्टछटिर्भेत् कुक्षिः'
कुक्षयोऽटौ च पुष्कलमित्युक्ते परिमाणभेदे । अष्टे, वज्र-
उपस्थिते च त्रि० ।

पुष्टि स्त्री० पुष-क्तिन् । पोषणे, दक्षौ, तद्धेतवात् अश्वमन्यायां,
दृष्ट्वादी पूज्यपोद्गममादिकामये नादकाभेदे च ।

पुष्टिहा स्त्री० पुष्टिं ददाति दा-क । अश्वगन्धायाम्, दक्षौ,
पोषयदातां, स्त्रियाञ्च ।

पुष्प विकाशे दि० पर० अक० सेट् । पुष्पति अपुष्पीत् ।

पुष्प न० पुष्प-अच् । कुष्ठने स्त्रीरजः, विक्राशे, कुवेरस्य
विमाने, नेत्ररोगभेदे च । स्वार्थे कन् । कुवेरस्य विमाने,
नेत्ररोगभेदे, रत्नमयकङ्कणे, रसाङ्गणे, लोहकांक्षे, रुद-
ङ्कारयोः शकचां, कासीसे च । [चयनपात्रे

पुष्पकरण्डक न० इत० । (फुवेरसाजि) वंशादिनिर्मिते पुष्प-

पुष्पकेतु पु० पुष्पनिर्मितः केतुरङ्गनम् । कुष्ठमाङ्गने ।

पुष्पचाप पु० पुष्पमयं चापमस्य । कामदेवे पुष्पधन्वादयोप्यत्र

पुष्पचासर पु० पुष्पं चासर इव यस्य । मदनकण्ठे ।

पुष्पदन्त पु० वायुकोषस्ये दिग्गजे, विद्याधरभेदे च ।

पुष्पदन्तक पु० अङ्गिना इत्यादिस्त्वकर्त्तरि गन्धर्वभेदे ।

पुष्पपुर न० पाटलिपुत्रनगरे कुष्ठनपुरे (पाटना)

पुष्पफल पु० पुष्पयुक्तं फलमस्य । कपित्थे ।

पुष्पभास पु० पुष्पप्रधानो मासः शक्रः । चैत्रे, वसन्तसमये ।

पुष्परस पु० इत० । मकरन्दे कुष्ठमन्यासे ।

पुष्पराग पु० पुष्पस्यैव रागो वर्णो यस्य । मण्डिभेदे (पद्मराग)

पुष्परोचन पु० पुष्पं रोचनेव यस्य । नागकेशरे । [यत्र

पुष्पलिङ्ग पु० पुष्पं लेटि लिङ्ग-किप् । मधुकर् । क । पुष्पलिङ्गौ

पुष्पवती स्त्री० पुष्पं स्त्रीरजः अक्षयस्य सप्तम् मस्य वः ।

सप्तमस्यां स्त्रियाम् । पुष्पविशिष्टे त्रि० दिवाकरनिशाक-
रयोः मिलितयोः द्विव ।

पुष्पवाटी स्त्री० इत० । पुष्पोद्याने । स्वार्थे कन् । अलैव ।

'दक्षिणेन पुष्पवदिकामलाप इव भूयते' इति शकुन्तला ।

पुष्पवाण पु० पुष्पाख्येव वाणा अस्य । कामे पुष्पशरादयोप्यत्र

पुष्पशरासन पु० पुष्पमयं शरासनं धनुर्ग्रह्य । कामे ।

पुष्पसूत्र्य पु० इत० । दृष्ट्वादि । पुष्परहितमाले त्रि० ।

पुष्पसमय पु० इत० । वसन्ते व्रतौ ।

पुष्पाजीव पु० पुष्पमाजीवति आ+जीव-अण् । सालाकारे ।

पुष्पाञ्जन न० इत० । कुष्ठमाङ्गने (कोमकाजल) । [तथात्वम्

पुष्पासव न० इत० । रीतोपुष्मे तस्य पुष्पोद्भवत्वात् मादकत्वाच्च

पुष्पाक्षा स्त्री० पुष्पमित्याह्वा यस्याः । शतपुष्पायाम् ।

पुष्पिताग्रा स्त्री० अर्द्धसर्पेण छन्दोभेदे ।

पुष्प पु० स्त्री० कार्यं पुष्पति पुष-कर्त्तरि यत् त्रि० । अग्नित्यादि

(२७) नक्षत्रमध्ये अष्टमे नक्षत्रे, स्त्रीत्वे टाप् ।

पुष्परथ पु० कर्म० यानोत्पदाद्यर्थे रथे ।

पुष्पलक पु० पुष-इन् पुष्टिः पुष्टिसस्यै अवति पर्याप्नोति अल-

अच् । गन्धप्रधाने द्युभेदे । 'दीप्ति पुष्पलकोहृत' इति ।

पुष्पस्तान न० पुष्पेनचलकात्वे स्नानम् । शास्त्रोक्तविधानेन

पुष्यनक्षत्रयुक्तकालेऽभिषेकभेदे । [ति अष्टपुस्तत् त ।

पुस्त नक्षे, धनादरे, आदरे च पु० उभ० सक० सेट् । पुस्तयति
पुस्त न० पुस्त-अच् । 'मृदा वा दाहणा वापि वस्त्रेणाप्यथ चर्मणा
लोहद्वयैः कृतं वापि पुस्तमित्यभिधीयते' इत्युक्ते निष्पादि
शिल्पकर्मणि । स्वार्थे कन् । लिप्ताधारे ण्ये, पु० स्त्री०
स्त्रीत्वे ङीप् ।

पू गोभे दि० आत्म० सक० सेट् । पूयते अपविष्ट ।

पू गोभे स्वा० चा० सक० सेट् । पवते अपविष्ट । [अपविष्ट

पू गोभे कृपादि० धा० उभ० सक० सेट् पुनति पुनीते अपावीट् ।

पूग पु० पू-गन् क्तिञ् । (सुपारि) दृष्टे, समूहे छन्दसि, गात्रे
कण्डकिदृष्टे च ।

पूज पूजने चु० उभ० सक० सेट् । पूजयति ते अपूपजत् त ।

पूजा स्त्री० पूज-अ । अर्चने । त्युट् । पूजगण्य न० ।

पूजार्हं वि० पूजामर्हति अण् । पूजनयोग्ये ।

पूज्य पु० पूज-यत् । श्वगुरे । पूजनीयभावे वि० ।

पूण राशीकरणे चु० उभ० सक० सेट् । पूणयति ते अपूपणत् त

पूत न० पू-क्त । अपनीतवृषे, (आगङ्गारहित) बछलीकृते धान्ये

च । व्रतादिना शुद्धे वि० । सत्ये । ग्रह्णे, जेतकुये,

विकृतदृष्टे च पु० । दूषायां स्त्री० टाप् ।

पूतक्रतायी स्त्री० पूतक्रतायिन्द्रियमयी ङीप् ऐच् च । श्रव्याश्च

पूतक्रतु पु० क्रतुभिः पूतः, पूताः प्रदिव्यतासम्पादकाः क्रतयो

यज्ञाः यस्य वा । इन्द्रे ।

पूतगन्ध पु० पूतागन्धो यस्य । वर्धरे (वावुङ्गलुगी)

पूतकुश न० कर्म० । जेतकुये ।

पूतना स्त्री० पूतं करोति पूत+णिच्-युच् । हरीतकां, गन्ध-

भांसां, वक्रादुरभगिन्यां, या विपाक्तं सत्यं पाययन्ती कृष्णेन

हता । रोगभेदे, बालकमातृकाभेदे च 'पूतना जन्मकादयः'

पूतनारि पु० इत० । श्रीकृष्णे ।

पूतफल पु० पूताभि फलान्यस्य । पमसे (कांटाळ) ।

पूति न० पू-तिच् । रोहिषलत्ते । क्तिन् । प्रविवृतयाम् । पूय-

विशरणे दुर्गन्धे च क्तिच् । दुर्गन्धे । दुर्गन्धयति वि० ।

पूतिक न० पूत्या दुर्गन्धेन कायति कै-क । विषायाम्, पूतिक-

रञ्जे पु० । शाकभेदे स्त्री० (पुद्) 'पूतिका व्रजघातिके'ति स्मृतिः

पूतिकरज(ञ्ज) पु० पूतियुक्तः करजः(ञ्जः) (नाटाकरमजा)

करञ्जभेदे । [दाक्षिण्यं संज्ञायाम् कन् । सरसदृष्टे पु० ।

पूतिकाष्ठ इत० पूतेः पावनार्थं काष्ठम् सत्यर्थे इत० । देव

पूतिगन्ध पु० पूतिर्दुष्टो गन्धो यस्य । गन्धके, इक्षुदीदृष्टे च ।

कर्म० । दुर्गन्धे पु० ।

पूतिगन्धि पु० पूतिर्दुष्टो गन्धो यस्य इत् समा० । दुर्गन्धयति ।

पूतितैला स्त्री० पूति दुर्गन्धं तैलं यस्याः । ज्योतिष्यत्याम् ।

पूतिपत्र पु० पूतीनि पत्राण्यस्य । श्योनाकभेदे । [जम्बीरभेदे

पूतिपुष्पिका स्त्री० पूतीनि पुष्पाण्यस्याः । मातुलङ्गायाम्

पूतिफला(जी) पूतीनि फलान्यस्याः वा ङीप् । सोमराज्याम् ।

पूतिमयूरिका स्त्री० पूतिर्मयूरोर ततः इवार्थे कन् ।

अजमोदायाम् । [युक्तवायौ पु० ।

पूतिमेद पु० पूतिर्मोदोऽस्य । अरिभेदे विट्छदरे । [दृष्टगन्ध

पूतिवात पु० पूत्यै प्रविवृतयै वातोऽस्य । विल्वदृष्टे । कर्म० ।

पूतिदृष्ट पु० कर्म० । श्योनाकदृष्टे ।

पूप् पु० पू-पक् । पिष्टके (पिटा) ।

पूपाटका स्त्री० अप परिमाणं यस्याः कन् अटका अटकी

उपचारात् तत्कर्मस्य आह्वम् पूपद्रव्यसाधनाटका । कर्म०

अपहायण्याः परतः कृष्टाटकीविहिते आत्रे ।

पूय दुर्गन्धे अक० भेदने विशरणे च सक० दिवा० आत्म० सेट् ।

पूयते अपविष्ट ।

पूय न० पूय-अच् । व्रणादिनिःसृते रक्तविकारभेदे (पूज) ।

पूयारि पु० इत० । निम्बदृष्टे उपयनाशकादयोऽस्य । [अपूरिष्ट

पूर पूतीं शीषणे च दिवा० आत्म० सक० सेट् । पूर्यते अपूरि-

पूर पु० पूर-क । जलसमूहे, खाद्यभेदे, व्रणशुद्धौ च ।

पूरक पु० पूर-ण्वल् । वीजपूरे, जम्बीरभेदे (ठावा लेवु) अङ्ग-

शास्त्रप्रसिद्धे शुण्के, तन्त्रादिप्रसिद्धे प्राणायामाङ्गे वायूत्कर्षण

रूपे व्यापारभेदे च । पूरणकर्त्तृ रि वि० । स्मृतस्यातिवा-

हिकदेहोच्चरं प्रतदेहनिर्वाहकोऽर्थोचम्रध्ये देवे पिण्डदशकेन०

पूरण न० पूर-त्युट् । अङ्गशास्त्रप्रसिद्धे शुण्के, दृष्टौ, कृष्टदृष्टे,

वापनान्तु च । ल्यु । सेतौ, ससृष्टे च पु० । सङ्ख्यापूरणे

पूरयितरि च वि० । यथा द्वयोः पूरयः । द्वितीयः ।

पूरणी स्त्री० पूर्यतेऽनया । पूरणसङ्ख्यायां यथा द्वयोः पुरणी

द्वितीया । शास्त्रलिङ्गवे च ।

पूरित वि० पूर-क्त । पूर्ये, शुण्ठिते च ।

पूरुष पूर-उषन् । पुरुषे, नरे ।

पूर्य वि० पूर-क्त नि० । पूरिते, सकृदे, क्षम्ये च ज्योति

योक्तास्त उभयपक्षयोः पञ्चमीदशमीपञ्चदशीश्च च स्त्री० ।

पूर्यकोष्ठा स्त्री० पूर्यं कोष्ठं यस्याः । नागरसस्यायाम् ।

पूर्यपात्र न० कर्म० । हर्षकाद्ये एतज्जननोत्पन्नहर्षात्

आकृष्य वस्त्रादेर्पहणे, होसान्ते ब्रह्मादृष्टिणाधृतया देवे

'अष्टसृष्टिर्भवेत् कृष्टिः कृष्टयोऽष्टौ च पृष्कलम् । पृष्कलादि च

चत्वारि पूर्यपात्रं विधीयते' इत्युक्तमानवति तच्छ्रुतादौ ।

पूर्णमास ए० पूर्णमास्यां विहितः अण् । पूर्णिमायां कर्त्तव्ये
यागभेदे 'दृष्टपूर्णमासाभ्यां यजेते'ति श्रुतिः । [तिथौ ।
पूर्णमासी स्त्री० पूर्णमासयन्द्रमा यया गौरा० ङोष् । पूर्णिमा-
पूर्णबीज ए० पूर्णानि बीजान्यत्र । बीजपूरे । (दाधानेव)
पूर्णिमा स्त्री० पूर-क्तिन् नि० पूर्णि पूरणं चन्द्रकलापूरणं
मिमीते ना-क्त । चन्द्रस्य पञ्चदशकलापूरणं तिथौ ।

पूर्णे न० पूर-क्त नि० । खातादिकर्मणि विश्वजनोद्देशेन जला-
शयदानादौ । भावे क्त । पूरणे न० । काले, कृत्रे, पूरिते च त्रि०
पूर्व(र्व) निवास्ये अक० निमन्त्रये सक० चुरा० उभ० सेट् पठे स्वा०
पर० । पूर्व(र्व)यति पूर्व(र्व)ति अपूर्व(र्व)त् । अपूर्व(र्वी)त्
पूर्व(र्व) त्रि० पूर्व(र्व)-अङ् । प्रथमे, आदौ-दिग्देवकाले, समस्ये,
ऊष्टे भ्रातरि च । सर्वनासतास्य [भगिन्यां स्त्री० ङोष् ।
पूर्व(र्व)ञ् ए० पूर्व(र्व) जायते जन-ङ । ज्येष्ठभ्रातरि । ज्येष्ठ-
पूर्व(र्व)दिक्पति ए० इत० । इन्द्रे ।
पूर्व(र्व)दिश्व स्त्री० कर्म० । प्रथमसूर्योदयसम्बद्धायां दिशि ।
पूर्व(र्व)देव ए० पूर्व(र्व) देवः पश्चात् पाषाचारणात् भ्रष्टः,
अथ वा पूर्व(र्व)ः श्रेष्ठो देवः । अक्षरे ।

पूर्व(र्व)देश ए० कर्म० । प्राच्यामवस्थिते जनपदे ।
पूर्व(र्व)पक्ष ए० कर्म० । अष्टादशविवादरूपे व्यवहारे प्रतिज्ञारूपे
प्रथमैवयवे, 'पूर्व(र्व)पक्षोभवेद्यस्य भवेद्यस्य साक्षिण' इति
श्रुतिः । 'विषयो विषयस्यैव पूर्व(र्व)पक्षस्तथोत्तरम् । निर्णय-
यजेति सिद्धान्तः शास्त्रेऽधिकरणं स्तुतमिति गोसांसीक्ते
न्यायावयवभेदे सिद्धान्तत्रिरुद्धकोटिप्रतिपादके वाक्ये ।

पूर्व(र्व)पद न० कर्म० । व्याकरणोक्ते उत्तरपदादव्यवहिते प्राग्व-
र्त्तिनि, समासस्य प्रथमावयवे च सुप्तिङन्तरूपे पदे ।

पूर्व(र्व)पर्वत ए० कर्म० । उदयाकाले । यत्र सूर्यस्य प्रथमदर्शनं
तदस्ये पर्वतः । स 'वानिवतस्थितिकोप्रियतः स्थानात् प्रथमं
सूर्योद्दर्शनयोग्यो भवति तदेव स्थानं पर्वत इति व्यव-
हियते । पूर्व(र्व)शैलादयीत्यत्र ।

पूर्व(र्व)फाल्गुनी स्त्री० द्विव० । अश्विन्यवधिर्के एकादशे नक्षत्रे ।
पूर्व(र्व)भाद्रपद ए० स्त्री० । अश्विन्यादिनक्षत्रेषु पञ्चविंशतितमे
नक्षत्रे । [विधायैव सूत्रधारो निवर्त्तते' इति शा० ङोष् ।

पूर्व(र्व)रङ्ग ए० नाट्ये आदौ नटककर्त्तव्ये सङ्गीतादौ । 'पूर्वरङ्गं
पूर्व(र्व)राग ए० रत्न-पञ्च नलोपः कर्म० । नायकयोर्मेलनात्
प्राग्वर्त्तिनि 'अवषाहर्षनाहापि मिधःसंस्कृतरागयोः ।
दशविधेषो द्योतागोष्ठी पूर्व(र्व)रागः स उच्यते' इत्युक्त-
नक्षत्रे अवस्थाभेदे ।

पूर्व(र्व)रूप न० कर्म० । वैद्यकोक्ते भाविरोगनिदानभूते चिह्नभेदे ।

पूर्व(र्व)वादिन् ए० व्यवहारे पूर्व(र्व) प्रथमं वदति वद-णिनि ।
प्रथमाभिधोक्तिरि वादिनि (फैरादौ) ।

पूर्व(र्व)वाट्वा स्त्री० अश्वि यादिषु नक्षत्रेषु विंशतितमे नक्षत्रे ।
पूर्व(र्व)वृक्ष ए० पूर्व(र्व)वृक्षः एकदेशिसं टच् समा० अष्टादेशः
खल्वम् । विधा विभक्तदिवसस्य प्रथमे भागे; 'पूर्वार्द्धो वै
देवानामिति श्रुतिः । प्रथमे अर्द्धदिने च 'अश्वत्थं वन्द्ये-
स्वित्यं पूर्वा(र्व)र्द्धे प्रहरद्वये' इति उपाणम् । [दिवसे
पूर्व(र्व)द्युस् अय्यं पूर्व(र्व)स्मिन् दिवसे पूर्व+(र्व)+एद्युस् । प्रथम
पूलं संवृतौ वा शु० उभ० पक्षे स्वा० पर० अक० सेट् । पूलयति-ते
पूलति । अपूपलत् त अपूपीत् ।

पूष इद्वौ अक० वा० पर० सेट् । पूषति अपूपीत् ।
पूष ए० पूष-क्त । ब्रह्मादष्टपदे (तत) एबुल् । पूषकोपि अत्रैव ।
पूषन् ए० पूष-कनिन् । सूयै । [व्याप्रियते व्यापृत ।
पृ व्यापारे तु० आत्म० अक० चनिट् प्रायेणायम् व्यापृष्वः ।
पृ प्रीतौ स्वा० पर० चक० अचिन्ट् । पृषोति अपापीत् ।
पृ पालने जुहो० पर० सक० अचिन्ट् वा दीर्घः । पिपर्त्ति पिष्टतः-
पिपूतः । अपापीत्-अपारीत् । पप्रत्तः-पप्रतः ।

पृ प्रतीं शु० उभ० सक० सेट् । पारयति-ते अपीपरत्-त ।
पृष्ठा स्त्री० पृथ-कन् न्यङ्का० कृत्वम् । (पिदिङ्) शाकभेदे ।
पृथ सम्पर्के अदा० आत्म० अक० सेट् । पृक्ते अपर्षिट् । क्त । पृक्ष्णः ।
पृथ सम्पर्के तु० पर० अक० सेट् । पृथक्ति अपर्षीत् । क्त । पृक्ष्णः ।
पृथ संयमने सक० सम्पर्के अक० शु० उभ० पक्षे स्वा० पर० सेट् ।
पर्षयति-ते पर्षति । अपीपृथत्-त अपपृथत्-त अपर्षीत् ।
पृच्छा स्त्री० प्रच्छ-अङ् संप्रसारणम् । पत्रे ज्ञातुमिच्छया-
कथनाय प्रेरणे ।

पृज सम्पर्के, अदा० आ० सक० सेट् । पृक्ते अपर्षिट् । क्त पृ-ग्णः ।
पृङ् हर्षे तु० पर० अक० सेट् । पृङति । अपर्षिट् ।

पृष्टा तर्पणे तु० पर० सक० सेट् । पृष्टति अपर्षीत् ।

पृतना स्त्री० पृतनन्-क्विङ् । सेनायाम्, सङ्घाविशेषान्वित-
रथहस्त्यादिसेन्यभेदे च (रथाः २४३ गजाः २४२
अश्वाः ७२६ पदातयः १३१५) ।

पृतनासाङ् ए० पृतनां साङ्गयते सह-णिच्-क्विप् । इन्द्रे । दत्त
प्रसङ्गे एव षत्वम् नान्यत्र । [अपपृथत्-त ।

पृथ प्रथमे चुरा० उभ० सक० सेट् । पार्थयति-ते अपीपृथत्-त
पृथक् अय्यं पृथ-ककि । भिन्ने, नानारूपे, विनार्ये च ।

पृथक्त्वं न० पृथक् इत्यस्य नावः त्व । वैयधिकोक्ते पृथक्त्व-
बुद्धिस्मादके रूपभेदे ।

पृथक्त्वा स्त्री० पृथक् तत्वा यस्याः । सूत्र्याम् ।

पृथक्पर्णी स्त्री० पृथक् पर्णान्यस्याः ङीप् । (चाकुलिया)
क्षुभेदे । [भेदे, विशेषे ।

पृथगात्मता स्त्री० पृथक् आत्मा स्वरूपं यस्य तस्य भावः तत् ।

पृथगात्मिका स्त्री० पृथक् भिन्न आत्मा यस्याः कप् । व्यक्तौ

सामान्यधर्मस्य यथा सर्वत्र समरूपतया सत्त्वेनाहङ्गम-
कत्वम् नैवं व्यक्तौ तस्याः भिन्नभिन्नास्यदत्वात् ।

पृथग्जन पु० पृथक् भिन्नो जनो यस्मात् । नीचे, मुखे, पानरे च

पृथग्विध त्रि० पृथक् भिन्ना भिन्ना विधा यस्य । नानारूपे ।

पृथग्वीज पु० पृथक् बीजा यस्य । भक्तातकद्वये (भेदा) ।

पृथा स्त्री० कुन्तिभोजकन्यायाश्च कुन्त्याम् ।

पृथाज पु० पृथाया जायते जन-ह । कुन्तीपुत्रे युधिष्ठिरादौ,
अर्जुनद्वये च । पृथाङ्गजादयोऽप्यत्र ।

पृथि(ण)वी स्त्री० प्रथते विस्तारमेति प्रथ-पिवन् (पवन्)वा
त्रि० संप्रसारणं पिप्वात् ङीप् । धरायाम् चितौ ।

पृथिवीपति पु० इत० । नृपतौ भूपतौ । पृथिवीपालादयोऽप्यत्र

पृथु पु० पृथ-डु । स्वर्ग्यवस्थे वेनराजस्य दक्षिणबाहुमन्यन
जाते नृपभेदे, क्षणजीरके च । महति, स्थूले, दले च
त्रि० । स्त्रियां ङीप् वा ।

पृथुक पु० न० । पृथुवत् कायति कै-क । चिपिटके, 'द्विःसिद्ध-
मन्त्रं पृथुकमिति स्मृतिः । बालके पु० । पृथुकार्त-
स्तरपाल'मिति हिङ्गुपत्रां, बाणिकायाञ्च स्त्री० ।

पृथुकोल पु० कर्म० । राजवदरे ।

पृथुपत्त पु० पृथूनि पत्राण्यस्य । रक्तशशने ।

पृथुपलाशिका स्त्री० पृथूनि पालाशान्यस्याः गौ० ङीप्
स्त्रियै कन् । शयाम् ।

पृथुरोमन् पु० पृथूनि रोमाणि रोमस्थानीयशक्तान्यस्य । मत्स्ये
पृथुल त्रि० पृथु+स्त्रियै लृच्, पृथुः पृथुलमस्य लृच् वा ।
स्थूले । हिङ्गुपत्रां स्त्री० ।

पृथुशिख पु० पृथ्वी शिखा यस्य । श्योनाकभेदे ।

पृथुदर पु० पृथु-उदरं यस्य । मेघे, दृढवृक्षौ त्रि० ।

पृथ्वी स्त्री० पृथुल शण्युक्ता स्त्री ङीप् । भूमौ, हिङ्गुपत्रां,
स्थूलैलायाम्, पुनर्नवायां, क्षणजीरके च । स्त्रियै कन् ।
पृथ्वीका । दृढैलायाम् हिङ्गुपत्रां, क्षणजीरके च ।

पृथ्वीकुसुमपद्म पु० पृथ्वा भूमौ कुसुमक इव शुभ्रत्वात् ।
अतमन्दारके । [गले, पित्तके दृष्टे च ।

पृदाकु पु० पर्द-गतौ काकु संप्रसारणम् । सर्वे, दृष्टिके व्याघ्रे
पृथ्नि त्रि० स्पृश-नि, प्रच्छ-नि वा पु० । सर्वउर्बलास्थिके,
खले च । रत्ने, देवक्यां, रश्मौ च स्त्री० । संज्ञायां कन् ।

कुम्भिकायां (पाना) स्त्री० वा ङीप् । [लतायाम् ।

पृथ्निगर्भ पु० इय० । देवकीसूतौ श्रीकण्णे । [विख्यातायां

पृथ्निपर्णी स्त्री० पृथ्नि स्वल्पं पर्णमस्याः ङीप् । (चाकुलिया)

पृष सेके स्वा० च्या० सक० सेट् । प्रपते अपर्पिष्ट ।

पृषत् न० पृष-यति किञ्च । विन्दौ । सेकयुक्ते त्रि० ।

पृषत पु० पृष-यतच् किञ्च । शुभ्रविन्दुमति रुग्भेदे, विन्दौ च

पृषताम्पति पु० इत० अलुक् स० । वायौ ।

पृषताश्व पु० पृषतो रुग्भेदोऽश्व इव गतिहापनं-यस्य । वायौ

पृषत्क पु० पृषत्+संज्ञायां कन् । वाणे ।

पृषदश्व पु० पृषतो विन्दोरश्व इव वाहकत्वात् । वायौ ।

पृषदाज्य न० पृषयुक्तं दधिविन्दुयुक्तं दधिसेकयुक्तं वा का-
ज्यञ्चाक० । दधिमित्ते दृष्टे ।

पृषन्ति पु० पृष-भित्त् किञ्च । विन्दौ ।

पृषोदर त्रि० पृषडदरे यस्य पृषो० नि० । विन्दुगर्भिते । [भेदेच

पृष्ठ न० पृष-यक् इडभावः । तनोः पञ्चाङ्गागे, वेदमसिद्धे स्त्री०-
पृष्ठतस् अव्य० पृष्ठ+तसिल् । पञ्चाङ्गागे इत्यर्थे ।

पृष्ठदृष्टि पु० पृष्ठे पश्चात् दृष्टिरस्य । भङ्गुके ।

पृष्ठवंश पु० इत० । पृष्ठस्य दण्डाकारोऽस्थि । [दृषादौ

पृष्ठवाह पु० पृष्ठेन वहति वह-णिङ् । पृष्ठेन शकटादिवाहके

पृथ्य न० पृष्ठानां स्तोत्राणां समूहः यत् । स्तोत्रसमूहे । तद्वति
यागभेदे, पृष्ठेन वहति यत् । पृष्ठवाहकाद्यादौ च त्रि० ।

पृथिा स्त्री० प्रच्छ-निङ् संप्रसारणं यत् । प्रच्छिन्नार्थे, पाष्णीं च
पृ पावने पुच्छौ च क्वा० प्रा० पर० सक० सेट् । पृथाति अपारीत्
पृ पुच्छौ च उ० उभ० सक० सेट् । पारयति-ते अपरीरत् त ।

पेचक पु० पच-वुन् इञ् । (पेचा) उलूके, गजपुच्छभूषोपान्ते,
पर्यङ्के, युके, मेघे च ।

पेचुली स्त्री० पच-उलच् इञ् गौ० ङीप् । (कचु) शाकभेदे ।

पेटक पु० न० पिट-खुल् । पुस्तकादीनां स्थापनार्थं वेलादि
निर्मिते पदार्थे, समूहे च । [कारफलयुते दृष्टे ।

पेटिका स्त्री० पेटिव कायति कै-क पु० । (टेपारी) पेटका-

पेट्री स्त्री० पिट-अच् गौरा० ङीप् । खलपेटके ।

पेण गतौ मेघे च सक० स्त्रियै व्यक० स्वा० पर० सेट् । मेघति
अप्रेषीत् । चङि न ह्रस्वः । [चङि स ह्रस्वः ।

पेल कस्य व्यक० गतौ सक० स्वा० पर० सेट् । मेलति अप्रेषीत् ।

पेल न० मेल-अच् । पुंसिधित्ते व्यङ्गभेदे (अण्डकोषे) । [च

पेलव त्रि० मेल-वच् मेलं वाति वा-क । कोमले, क्षणे, विरले
पेव सेवने स्वा० आत्म० सेट् । मेघते अप्रेषिट् । चङि न ह्रस्वः

पेश(स)ल त्रि० पेश(स)-अलच् । सन्दरे, दले, कोमले च ।

पेशि(शो) स्त्री० पिश-इन् वा डीप् । अण्डे, मांसपिण्डे,
खड्गकोषे, नदीभेदे, पिशाचीभेदे राक्षसीभेदे च ।

पेष सेवने निश्चये च भ्वा०च्वा०सक०सेट् । पेषते अपेपिष्ट
चङि न ह्रस्वः । [शतसुप्तायाञ्च ।

पेषण न० पिप-ल्युट् । चूर्णने । ल्यु । खले, (तेकाटासिज)

पेषणि स्त्री० पिष्यतेऽनया अग्नि वा डीप् । पेषणशिलायास् ।

पेस गती भ्वा०पर०सक०सेट् । पेसति अपेसीत् । चङि न ह्रस्वः

पै शोषे भ्वा०पर०सक०अजिट् । पायति अपासीत् ।

पैठर त्रि०पिठरे स्यात्प्रां संस्कृतम् अण् । स्यालीपके मांसादौ
पैठीनसि पु० स्निभेदे ।

पैटक न० पित्त आगतम् ठण् । पित्ततः प्राप्ते दाये ।

पैट्ष सेय(स्त्रीय) पु० स्त्री० पितृः खसुरपत्यं ठक् कण्
वा ठकि टिलोपः । पिट्षसुरपत्ये ।

पैत न० पितृदिदं पिता देवता अस्य वा अण् । तर्ज्ज्यङ्गुष्ठ-
योर्मध्यस्थाने पितृतीर्थे, पितृदेवताके, पितृसम्बन्धिनि च त्रि०
पैल पु० स्निभेदे ।

पैशाच पु० पिशाचेन निर्हन्तः अण् । 'सुभ्रां मत्तां प्रमत्तां वा
रहो यत्नोपगच्छति । स प्रापिष्ठो विवाहानां पेशाच' इत्युक्ते
विवाहभेदे । पिशचकृते, तत्संबन्धिनि च त्रि० ।

पैष्टिक न० पिष्टानां समूहः ठक् तद्विकारो वा ठक् । पिष्ट-
समूहे, तद्विकारे पारि, मद्ये च । [मद्यभेदे ।

पैष्टी स्त्री० पिष्टस्य विकारः अण् डीप् । पिष्टविकाररूपे

पौगण्ड त्रि० प्रवते पुनाति वा पू-विच् । पौर्णण्ड एकदेशे
यस्य । विकलाङ्गे न्यूनाधिकाङ्गे 'पौगण्डः पञ्चमादन्दा
दवाक् च दशमादन्त' इत्युक्तप्रत्यये बालके पु० । [च

पोटगल पु०पोटेन संक्षेपमात्रेण गलति गल-अच् । नले, काशे

पोटा स्त्री०चु० पुट-अच् । पुरुषलक्षणयुक्तायां स्त्रियाम् ।

पोत पु०स्त्री० पू-तन् । बालके । नौकारूपे याने, सप्तद्वयाने,
गृहस्थाने, वस्त्रे, दशवार्षिकवृत्तिनि च पु० गौरा०डीप् ।
पूतिकायाम् स्त्री० ततः स्तार्थे कन् । पोतिकायम् ।

पोतवणिज् पु० पोते वणिक् । नौकया वाणिज्यकारे ।

पोतवाह पु० पोतं नावं वहति वह-अण् । नौकावाहके (दांढि)

पोताधान पु०पोतानां शिश्नानामण्डजातमत्स्यानामाधानम् ।
कुट्टमत्स्यसंघे (पोनारभाक) । [च ।

पोत न० पू-त्व । वज्रं, शूकरमुख्याये लाङ्गलसुखाये, वहिषे

पोतिन् पु० पोतमस्यस्य इति । शूकरे ।

पोट्ट पु०पुप-हृच् । (कांटा करमजा) करझभेदे । पोपके त्रि०

पोष्यवर्ग पु० पोष्याणां प्रात्यानां वर्गः ससुदायः । 'भावा

पिता, शुकः प्रती त्वपत्यानि समाश्रिताः । अभ्यागतोऽ-

तिथिश्चाग्निः पोष्यवर्ग उदाहृत' इत्युक्ते, 'माता पिता

गुरुर्माता प्रजा दीनः समाश्रिताः । अभ्यागतोऽतिथि-

चाग्निः पोष्यवर्ग उदाहृत' इत्युक्ते च अवश्यप्रतिपात्यगणे

पौगण्ड न० पौगण्डस्य भावः अण् । 'कौमारं पञ्चमादन्तं

पौगण्डं दर्शमावधीत्युक्ते शिशोरवस्थाभेदे । [इक्षुभेदे ।

पौण्ड पु० देशभेदे । तद्देशवासिनि व० व० । स्वार्थे कन्

पौण्डवर्द्धन पु० देशभेदे (वेङ्गार) तद्देशवासिनि व०व० ।

पौत्त पु० स्त्री०पुत्रस्यापत्यं शिवाद्यण् । पुत्रस्य पुत्रे न प्रप्ति, 'पौत्रेणा
नन्यमश्रुते' इति स्मृतिः । स्त्रियां डीप् ।

पौनःपुनिक त्रि० पुनःपुनः भवः ठक् टिलोपः । सुष्ठुभवे ।

पौनःपुन्य न० पुनः पुनरित्यस्य भावः ष्यञ् । शब्दज्ञाने

पौनर्भव पु० पुनर्भुवि द्विरुदायां भवः अण् । हादशपुत्रसम्यधे

पुत्रभेदे । पुनर्भुवः अयम् अण् । पुनर्भूसम्बन्धिनि त्रि० ।

'पौनर्भवेन भर्ता से'ति स्मृतिः । [पुरभवमात्रे त्रि० ।

पौर न० पुरे नगरे भवः अण् । रौहिण्यक्षे (रानकर्पूर)

पौरव पु० पुरोर्गोत्रापत्यमण् । पुरनासचन्द्रवंशद्वयस्यापत्ये

पौरस्य त्रि० पुरोभवः त्यक् । पूर्वदिग्भवे, अपभवे च ।

पौराणिक त्रि० पुराणं वेत्तव्यते वा ठण् । पुराणचे ।

पौरुष न० पुरुषस्य भावः कर्म वा अण् । पुरुषत्वे, विश्रुते, उद्य

मे च । पुरुषस्तेदम् अण् । ऊर्ध्वविस्तृतवाङ्मयप्राप्तिकमनुष्यपरि

माणे । 'जवेऽपि मानेऽपि च पौरुषाधिकान्तिनैपथम् ।

पौरोगव पु० पुरोऽप्ये पात्यवस्तुषु गौर्नैलं यस्य पुरोऽयुः' ततः

स्वार्थे मच्चाद्यण् । प्राकशालाध्यये ।

पौर्णमास पु० पौर्णमासां विहितम् अण् । यागभेदे ।

तत् कर्त्तव्यायामिदौ स्त्री० । 'पौर्णमासां पौर्णमासा
यजेते'ति स्मृतिः । [पूषिमायाम् ।

पौर्णमासी स्त्री०पूष्ये मासोऽस्यस्या' प्रज्ञादित्यात् अण् डीप् ।

पौलस्य पु०स्त्री० पुलस्तस्यापत्यम् अण् । कुबेरे, रावणादौ च

शूर्पणखायां स्त्री० डीप् यलोपः । [यमादौ ।

पौलि पु० पुल-सहचये ज्वला०ण तत इण् । ईपत्पके कलाय

पौलोमी स्त्री० पुलोमोऽपत्यम् स्त्री अण् । शच्याम् ।

पौष पु० पौषी पुष्यनक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी अस्मिन् मासे

अण् । पुष्यनक्षत्रयुक्तपौर्णमासीषटिते चान्द्रे मासभेदे ।

पौषी स्त्री० पुष्यनक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी अण् यलोपः ।

पुष्यनक्षत्रयुक्तायां पौर्णमासाम् । [रितिपुष्पकञ्जे ।

पौष्यक न० पुष्येण निर्हन्तम् अण् ततः स्वार्थे कन् । कुशमाङ्गने

प्राय इदौ भ्वा०च्वा०अक०सेट् । प्रायते, अथायि-अप्यायिष्ट ।

पुष्प उत्सर्गं च० उभ० सक० सेट् । प्रोपयति ते । अयुष्मत् त ।
पुष्प तिभागे दि० पर० सक० सेट् । अयुष्यते अयुष्मत् अयोपोत् ।
प्ये हृत्वा भा० आ० अक० अनिट् । म्यायते अयासत् ।

प्र अव्य० प्रय-ड । आरम्भे, गतौ, उत्कर्षे, प्राथम्ये, सर्वतोभावे,
उत्पत्तौ, रूपात्तौ, व्यवहारे च ।

प्रकट वि० प्र+कट-अच् । सट् । [नरकभेदे च ।

प्रकटित वि० प्र+कट-क्त । प्रकाशिते । [भिरं' इति भाषः

प्रकम्पन पु० प्र+कम्पि-णिच्-युच् । 'वायौ प्रकम्पनेनानु चक-

प्रकर पु० प्र+कृ-भावे अच् । समूहे अधिकारे च । कर्मणि

अच् । प्रकीर्णं पुष्पादौ वि० ।

प्रकरण न० प्र+कृ-ल्युट् । प्रस्तावे, अभिनेयनायकादिके दृश्य

काव्यभेदे, ग्रन्थसम्बन्धौ, एकार्थप्रतिपादकप्रयोगे च ।

प्रकर्ष पु० प्र+कृ-अच् । उत्कर्षे ।

प्रकाण्ड पु० प्रकटः काण्डः प्रा० । दृक्स्थ स्रवादारभ्य शाखाले

भागे । प्रगते न० । [अत्यर्थेऽनुसृतौ च अव्य०

प्रकाम वि० प्रगतः कामम् प्रा० स० । यथेष्टे । प्र+कम्-णञ् ।

प्रकार पु० प्र+कृ-अच् । भेदे, सादृश्ये च ।

प्रकाश पु० प्र+काश-कर्त्तरि अच् अच् वा । आतमे, विक्राशे

च । कर्त्तरि अच् । विक्राशयुक्ते वि० ।

प्रकाशात्मन् पु० प्रकाशः आतमः अवभासो वा आत्मा स्वरूपं

यस्य । सूर्ये, परमेश्वरे च । व्यक्तस्वरूपे वि० ।

प्रकीर्ण न० प्र+कृ-भावे क्त । चासरे भिन्नजानीयानां मिश्रणे च

पूतिकरञ्जे पु० कर्मणि क्त । विचित्रे, विस्तृते भिन्नजा

तीयैः मिश्रिते च वि० । स्वार्थे कन् । अत्र चासरे न०

अच् पु० । [भेदे । व्याप्ते वि० ।

प्रकीर्त्य पु० प्रकीर्त्यतेऽसौ प्र+कृ-अच् । (नाशकरमजा) करञ्ज

प्रकृत वि० प्र+कृ-क्त । अधिकृते, आरम्भे, प्रकरणप्राप्ते च ।

प्रकृति स्त्री० प्रकरोति प्र+कृ-क्तिच् । सांख्यमतसिद्धे जगद्-

रन्मके सत्त्वरजस्तमोरूपगुणलयात्मके प्रधाने, उपा-

दानकारणे, 'प्रकृतिश्च दृष्टान्तानुपरोधादिति शारी-

रकसूत्रम् । 'स्वभावे प्रकृतिस्त्वां नियोव्यतो'ति गोता ।

लिङ्गे, स्वात्मिनि, अज्ञाने, सुहृदि, कोपे, रागे, साम्यादौ

राज्याङ्गे, पौरुषेणौ, 'नृपतिः प्रकृतोरवेक्षत्'मिति रघुः

डुर्गे, वले, शिल्पिनि, शक्तौ, बोधिति, परमात्मनि, पञ्चभूतेषु

करणे, शुद्धे, जनौ, एकविंशत्यक्षरपादके छन्दोभेदे

मातरि, व्याकरणोक्ते प्रत्ययोत्पत्तिनिमित्ते शब्दभेदे च ।

प्रकृष्ट वि० प्र+कृ-क्त । उत्कर्षयुक्ते ।

प्रकोष्ठ पु० प्रगतः कोष्ठं प्रा० स० । कूर्परस्थाधोभागस्थे

मणिवन्धपर्यन्ते हस्तावयवे, गृहद्वारपरिण्डे च ।

प्रक्रम पु० प्र+क्रम-अच् न टङिः । क्रमे, अवसरे, उपक्रमे च

प्रक्रिया स्त्री० प्र+कृ-अच् । अधिकारे, प्रकरणार्थे, राज्ञां कृत्-

चासरधुननादिव्यापारे च ।

प्रक्का(का)ण पु० प्र+कृ-अच् अच् वा । वीणायाः शब्दे ।

प्रक्वेडन पु० प्र+क्वेड-ल्यु । नाराचास्त्रे ।

प्रखर वि० प्रकटः खरः प्रा० स० । अत्यनोपे । हयसज्जायां,

कुक्कुटे, अश्वतरे च पु० ।

प्रख्या वि० प्र+ख्या अच् । सादृश्ये । व० । उत्तरपदस्थः ।

तुल्यार्थे यथा पितृप्रत्ययः एवं निभादयोप्यत्र ।

प्रगण्ड पु० गण्डि वदनैकदेशे अच् प्रकटो गण्डः अवयवः ।

कूर्परोपरिकक्षपर्यन्तभागे । वह्निःप्राकारे दुर्गप्राकारमिन्नौ,

सैत्यानां निवेशनस्थाने च स्त्री० गौरा० ङोप् ।

प्रगल्भ वि० प्र+गल्भ-अच् । प्रयुत्पन्नमतौ, प्रतिभाचिते च

नायिकाभेदे स्त्री० ।

प्रगाढ वि० प्रकर्षेण गाढम् गाढ-क्त । अत्यन्तभृशे, दृढे च ।

प्रगुण वि० प्रकृतो गुणः येन प्रकटो गुणो यस्य वा । ऋजुता-

वति, दृढे च । प्रकटगुणोऽप्यत्र । [द्योग्ये पदे ।

प्रगृह्य न० प्र+ग्रह-अच् । व्याकरणोक्ते स्वरसम्भिराहित्य

प्रगे अव्य० प्रगीयतेऽत्र प्र+गै-क्ते । अतिप्रातःकाले ।

प्रघण(न) न० प्र+हन अच् नि० कृत्यणत्वे । वह्निर्द्वार-

प्रकोष्ठके अलिन्दे । सतान्तरे अणत्वम् ।

प्रग्र(या)ह पु० प्रगृह्यते प्र+ग्रह+अच् अच् वा । ग्रहणे

अश्वदीनां रज्ज्वौ, किरणे, तुलासूत्रे, बन्ध्यासु, नियमने

भुजे, कर्षिकारदृष्टे च ।

प्रचक्र न० प्रगतचक्रं प्रा० स० । स्वचक्रात् परचक्रं प्रति चलिते,

प्रचण्ड वि० प्रकर्षेण चण्डः प्रा० । दुर्द्विषे, दुर्द्विहे, दुरन्ते, प्रता-

पान्विते च । श्वेतकरवीरे पु० । दुर्गाया नायिकाभेदे स्त्री०

प्रचण्डमूर्त्ति पु० प्रचण्डा मूर्तिरस्य । वरुणदृष्टे । भयानक-

देहे वि० । [संयोगे च ।

प्रचय पु० प्र+चि-अच् । समूहे, उपचये, तज्जनके शिथिल-

प्रच(चा)र पु० प्रचरत्यत्र प्र+चर-अच् अच् वा । पथि ।

भावे अच् । प्रसारे गतौ च । [निद्रादिना घृयिते ।

प्रचलायित वि० प्रचलवदाचरितः प्रचल+अच्-क्त ।

प्रचुर वि० प्र+चुर-क्त । वडले ।

प्रचेतसी स्त्री० प्रकर्षेण चेतयति सूक्ष्मेतं चित-णिच्-अभिच्

ङोप् । कटफले वज्रपूर्णस्य हि सूक्ष्मानाशकता वैद्यकसिद्धा ।

प्रचेतस् पु० प्र+चित-अभिच् । वरुणे, सुनिभेदे, प्रलङ्घ्यद्वयेति०

प्रचोदनी स्त्री० प्रचोद्यते अपसार्यते रोगोदनवा बुद-णिच्-
ल्युट् ङीप् । कण्टकारिकायाम् ।

प्रच्छ जिज्ञासायां तु० पर० दिक्० अनेट् । पृच्छति अप्राचीत्
प्रच्छदपट् पु० प्रच्छाद्यतेऽनेन प्र+च्छद-णिच् घ ह्रस्वः
कर्म० । (पाचुडि) प्रावरणवस्त्रे ।

प्रच्छन्न न० प्र+च्छद-क्त । उपहारं अन्नद्वारे । आच्छन्ने वि०
प्रच्छद्दिंका स्त्री० प्रच्छर्दयति छर्दं णिच्-णुल् । वमिरोगे ।
प्रच्छादन न० प्रच्छाद्यतेऽनेन छद-णिच्-ल्युट् । उत्तरीयवस्त्रे
प्रजन पु० प्रजायतेऽनेन प्र+जन-अप् । स्त्रीगव्यादिषु पुंगवस्य
संयोजने (पालदेओया) ।

प्रजा स्त्री० प्र-जन-ङ । सन्ततौ, जने च ।

प्रजाता स्त्री० प्रजातं प्रजननं गर्भसोचनमस्यस्याः अर्थ
आद्यच् । प्रसूतायां स्त्रियाम् । प्र+जन-क्त । जाते वि०
प्रजापति पु० ईत० । चतुर्मुखे ब्रह्मणि, प्रजासर्जको दद्यादौ,
नरपाले, जामातरि, सूर्ये, बह्वौ, त्वष्टरि च ।

प्रजावती स्त्री० प्रजा विद्यतेऽस्याः नतृप् मस्य वः । भ्रातृ-
जायायाम्, 'सर्वेषामेकजातानामेकश्चेत् पुत्रवान् भवेत्'
सर्वासांस्तेन पुत्रेण पुत्रिणः' इत्युक्ते भ्रातृपुत्रस्याथा-
त्मनः पुत्रत्वात् भ्रातृजायाया आत्मपुत्रवत्त्वम् । सन्तानवत्यां
स्त्रियाञ्च । [प्रणिङिते वि० ।

प्रज्ञा स्त्री० प्र-ज्ञा च । बुद्धौ, सरस्वत्याञ्च । [अर्थ आद्यच् ।
प्रज्ञान न० प्र-ज्ञा भावे ल्युट् । बुद्धौ । करणे ल्युट् । विज्ञे,
प्रज्ञु वि० प्रगते विरले जातुनी यस्य जातुनो ह्युः । विरल-
जातुके जने । [निर्वाणे च ।

प्रङ्गीन न० प्र+ङी-क्त तस्य नः । पक्षिणां गतिभेदे । [विज्ञासे,
प्रणय पु० प्र+ङी अच् । प्रीतौ, तथा प्रार्थने, प्रसवे, जेहे,
प्रणयिन् पु० प्रणयः प्रेक्षकस्य इति । भर्त्तरि, नायके च ।
मायायां स्त्री० ङीप् । [पाथे शब्दभेदे ।

प्रणव पु० प्रकर्षेण नूयतेऽनेन प्र-नू-अप् । ओङ्कारे वेदादौ
प्रणाद् पु० प्र+नद-घञ् । अनुरागजे गीतकतादौ शब्दे
उच्चशब्दे, कर्णरोगभेदे च ।

प्रणास पु० प्र+नस-घञ् । प्रणतौ स्नापकर्मघोषकव्यापारे
करशिरःसंयोगादौ, 'प्रज्ञां काराभ्यां जातुभ्याश्चरसा
शिरसा दृशा । वचसा मनसा चैव प्रणामोऽष्टाङ्ग उच्यते,
इत्युक्ते अष्टाङ्गव्यापारभेदे च । [साधौ, प्रिये च ।

प्रणाय वि० । प्र+नी ल्यत् । असम्भते हेष्ये, प्रीतिश्च्ये,
प्रणाली स्त्री० प्र+नल-घञ् गौरा० ङीप् । जलवहनमार्गे
परम्परायाञ्च ।

प्रणिधान न० प्रणिधीयते प्र+नि+धा-ल्युट् । प्रयत्ने, अभि-
निवेशे, योगशास्त्रोक्ते चिन्तनविशेषरूपे समाधिभेदे च ।

प्रणिधि पु० प्रणिधीयते प्र+नि+धा-कि । चरे, अतुचरे
यावने, अवधाने च । [ने'ति गीता

प्रणिपात पु० प्र+नि+पत-घञ् । प्रणामे । 'तद्विहिं प्रणिपाते-
प्रणिहितं वि० प्र+नि+धा-क्त । प्राप्तौ, स्थापिते, समाहिते च
प्रणीतं वि० प्र+नी-क्त । पात्रेन रूपरसान्ययामावापने पदार्थे,
विभ्रं, निवेशिते विहिते च । यज्ञे संछताग्नौ पु० ।
यज्ञपात्रभेदे स्त्री० ।

प्रणय वि० प्र+ङी-यत् । वश्ये कधीने ।

प्रतति स्त्री० प्र+तन क्तिन् । विस्तारे, वल्लगाच्च । वल्लगा वा ङीप्
प्रतन पु० प्र+च्युल् लट् च । उरातने पदार्थे ।

प्रतल न० प्रकटं तलम् । पातालभेदे । प्रकटं तलमस्य ।
विस्तृताङ्गुलिके पाणौ पु० । [वत्यां लतायाम् ।

प्रतानिनी स्त्री० प्रतानः विस्तारोऽस्य स्याः इति । विस्तार-
प्रताप पु० प्र+तप-घञ् । कोपदण्डजाते तेजसि, तामे, अर्क-
हृत्वे च । [के वि० ।

प्रतापन पु० प्रतापयति तप-णिच्-ल्यु । नरकविशेषे । ताम्-
प्रतापस पु० तपसि साधु अण् प्रकटस्थापसः । शुक्लार्कहृत्वे ।

प्रतारण न० प्र+तृ-णिच्-ल्युट् । वञ्चने । युच् । प्रतारणात् स्त्री०

प्रति अच् । प्रथ इति । व्याप्तौ, लक्षणे, कञ्चित् प्रकारमापन्नस्य
कथने, भागे, प्रतिदाने, प्रतिनिधीकरणे, लोके, क्षेपे, निक्षेपे,
व्याहतौ, अभिसृष्ट्ये, स्तम्भावे च । [कतिमभूषयाञ्च

प्रतिकर्मन् न० प्रति+क-सन्तिन् । विद्यनानस्य गुणान्तराधने,
प्रति(ती)कार पु० प्रति+क-घञ् वा दीर्घः । वैरनिर्वातने
कृतस्यापकारस्य तुल्यरूपापकारकरणेन शोधने, रोगा-
देक्षितित्वायाञ्च । [रूपे

प्रति(ती) काश्च प्रतिरूपं कायते काय-घञ् वा दीर्घः । तुल्य-
प्रतिब्रूल वि० प्रतिरूपं ब्रूलं पचोऽस्य । अमरुब्रूणे विरुद्ध-
प्रभावलव्धिनि । [निधौ च

प्रतिज्ञति स्त्री० प्रति+ज-क्तिन् । प्रतिमायां, सादृश्ये, प्रति-
प्रतिक्षण अच् । क्षणं क्षणं व्याप्य व्याप्तौ अच्ययी । अभीक्ष्णे
प्रतिक्षिप्तं वि० प्रति+क्षिप-क्त । प्रेषिते अविचिप्ते वाधिते
तिरस्कृते च । [प्रहणे, सैचष्ट्रे, पतद्गृहे च ।

प्रतिग्रह पु० प्रति+ग्रह-अप् । स्वीकारे, अद्वैतार्थदत्तद्रव्यस्य
प्रतिष्ठ पु० प्रति+हन-ङ न्वङ्ङा० कुत्वम् । प्रतिघाते, कोपे च ।
प्रतिघातन न० प्रति+हन स्वार्थे श्चि ल्युट् । सारणे ।

प्रतिच्छन्दस् न० छन्दोभिप्रायः प्रतिगतच्छन्दः । अभिप्राय-

रूपे, प्रतिरूपे, अनुरोधे च । [रूपतायां पाठश्चे च ।
प्रतिच्छाया स्त्री० प्रतिरूपा छाया प्रा० । प्रतिभायां, प्रति-
प्रतिजागर पु० जागरस्य प्रतिनिधिः । प्रत्यवेक्षणाय गृहमवे-
क्षतेति नियोगे । [कारे मांसपिण्डे । (आलजिव) ।
प्रतिजिह्वा स्त्री० प्रतिरूपा जिह्वा । तालूमूलस्य जिह्वा-
प्रतिज्ञा स्त्री० प्रति+ज्ञा-ञ् । कर्त्तव्यतयोपदेशे, साध्यवत्त्वेन
पक्षनिर्देशे, यथा पर्वतोवहिमान् इत्यादिवाक्यम् अनेन
बहुमत्त्वेन पर्वतस्य निर्देशः । व्यवहारे पक्षाभिधायके
'इदमनेन नम गृहीतं न ददातो'ति वाक्ये च । ल्युट्
प्रतिज्ञानमप्यत्र न० ।

प्रतिज्ञात वि० प्रति+ज्ञा-क्त । प्रागुक्तप्रतिज्ञाविषये 'ततोऽर्थी
लेखयेत् सद्यः प्रतिज्ञातार्थसाधन'मिति सृतिः ।

प्रतिदान न० प्रतिरूपं तत्पर्यरूपं दानम् प्रा० स० । विनिमये तु-
ल्यरूपदाने, न्यस्तस्य द्रव्यस्य प्रत्यर्पणे च । [विश्वेति]तिभट्टिः
प्रतिध्वनि पु० प्रतिरूपो ध्वनिः । प्रतिशब्दे 'प्रतिध्वनोनात्मकता
प्रतिध्वान पु० प्रति+ध्वन-ञ् । प्रतिशब्दे ।

प्रतिनमृ पु० प्रतिनिहितो नम्रा पौत्रः प्रा० । प्रपौत्रे ।
प्रतिनिधि पु० प्रति+निधीयते तत्पर्यरूपतया स्थाप्यते प्रति+
नि+धा-क्त । प्रतिरूपे, प्रतिभायां च ।

प्रतिपक्ष पु० प्रतिकूलः पक्षो यस्य । शत्रौ, व्यवहारे विरुद्ध-
पक्षे प्रतिपादिनि च । प्रा० स० । सादृश्ये ।

प्रतिपत्ति स्त्री० प्रति+पद-क्तिन् । प्रवृत्तौ, प्रागल्भ्ये, गौरवे
प्राप्तौ पदप्राप्तौ, कर्त्तव्यताज्ञाने च 'विपादलुप्तप्रतिपत्ति
विच्छिन्नमिति' रघुः । [(छोटच्छे)

प्रतिपक्षफला स्त्री० प्रतिपक्षं फलं यस्याः । क्षुद्रकारवेष्टे ।
प्रतिप्रदू स्त्री० प्रतिपद्यते उपक्रस्यते पक्षोऽनया प्रति+पद-
क्तिप् । पक्षारम्भके तिथौ ।

प्रतिपन्न वि० प्रति+पद-क्त । अवगते, स्वीकृते, 'प्रतिपन्नं हि
विचेतनैरपी'ति कुमारः । विक्रान्ते च । [च

प्रतिपादन न० प्रति+पद-णिच्-ल्युट् । दाने, बोधने, प्रतिपत्तौ
प्रतिप्रसव पु० प्रति+प्र+सू-ञ् । निषिद्धस्य पुनःप्राप्तिस्मया
वनायाम् । [रोधके वि०]

प्रतिवन्ध पु० प्रति+वन्ध-ञ् । कार्यप्रतिषाधे । खलु । प्रति-
प्रतिवन्धि(वन्दि) पु० प्रति+वन्ध-(वन्दि) वा इन् । अनिष्टा-
नारप्रसङ्गे वाक्ये ।

प्रतिबल पु० प्रतिकूलं बलं यस्य । 'शत्रौ प्रतिबलजघे'रिति
वेणोः । प्रतिकूलं बलं यस्य । तल्लब्धे वि० 'यो मे
प्रतिबलो लोके' इति चण्डी ।

प्रतिभय वि० प्रतिगतं भयमस्मात् । भयहेतौ भयङ्करे ।
प्रतिभा स्त्री० प्रति+भा-ञ् । बुद्धौ, प्रत्युत्पन्नबुद्धौ च । -
प्रतिभ पु० प्रतिनिधि भवति भू-क्तिप् । लग्नके (जामिन) ।
प्रतिभा स्त्री० प्रति+भा-ञ् । गजदन्तस्य वक्षे, सदृशीकरणे,
सदृशवृत्तिकाशिलादिमूर्तौ । 'प्रतिभायां शिलाबुद्धि'रिति
पुराणम् । न० । उत्तरपदस्यः । सदृशे वि० । यथा देवप्रतिभः
प्रतिमान न० प्रतिसीयतेऽनेन प्रति-भि-मा-वा ल्युट् । प्रति-
विम्बे, प्रतिभायां, गजकुम्भस्याधोभागेतद्गुणयोर्मध्यस्थाने च
प्रतिसुक्त वि० प्रति+सुभ-क्त । परिहिते, परित्यक्ते च ।

प्रतियत्त पु० प्रति+यत-नङ् । वाञ्छायाम्, उपग्रहे, निप-
चादौ, वन्द्यां सतो गुणान्तराधानरूपे संस्कारे, यद्वये,
प्रतिग्रहे च । प्रतिरूपो यत्नो यस्य न० । प्रतियत्तयुक्ते वि०
प्रतियातना स्त्री० प्रति+यात्यतेऽनया जु० यत-युच् । प्रति-
मायाम् प्रा० स० । तत्पर्यरूपयातनायाम् ।

प्रतियोगिन् वि० प्रतिकूलं युज्यते प्रति+युज-चित् । प्रति
कूलसम्बन्धवति । यथा अभावस्य प्रतिकूलसम्बन्धवत्त्वात्
घटादिस्तस्य प्रतियोगी विरुद्धपक्षे च ।

प्रतिरूप न० प्रतिगतं रूपम् । प्रतिच्छायायां, प्रतिविम्बे च
प्रतिगतं रूपमस्य न० । सदृशे वि० । स्वार्थे कन् । अवैव ।
प्रतिरोध पु० प्रति+रुध-भावे ञ् । बाधे, प्रतिवन्द्ये, निरोधे,
तिरस्कारे, चौर्ये च । कर्त्तरि अच् । चोरे । एतुल्यन्याभावयत्न
प्रतिलोम वि० प्रतिगतं लोम आतुकूल्यमस्मात् प्रति+लोमन्
अच् समा० । वामे विपरीते ।

प्रतिलोमज पु० प्रतिलोमात् जातः जन-ङ । उत्तमार्णवस्थायाम्
अधनवर्णात् जाते सङ्कीर्णवर्णे । [वाक्ये च ।

प्रतिवचन न० प्रतिकूलं वचनम् । प्रतिवाक्ये, उत्तरे, विरुद्ध-
प्रतिवात वि० प्रतिगतो वातो यतः । यस्मात् प्रदेशात् वायुः
प्रत्यागच्छति तस्मिन् देशे 'प्रतिवातेऽनुवात'चेति सतुः ।
प्रतिवादिन् पु० वि० प्रतिकूलं वदति वद-णिनि । प्रतिपक्षे
व्यवहारे प्रत्यर्थिनि अभियोज्ये (आसामी) 'कारणे प्रति-
वादिनी'ति सृतिः ।

प्रतिवासि(वेधि)न् वि० प्रत्यासन्नं वसति (विशति) प्रति+वस-
(विश) वा णिनि । (पङ्क्ति) सट्टासन्नवासिनि । स्थियां
ङोप् । 'दृष्टिं हि प्रतिवासि(वेधि)नी'ति सा ह० १५० ।

प्रतिविधान न० प्रति+वि+धा ल्युट् । प्रतीकारे ।
प्रतिविम्ब न० प्रतिकूलं विम्बम् । विम्बसादृश्ये प्रतिच्छायायाम्
प्रतिविषा स्त्री० प्रतिषिद्धं विषं यया । अतिविषायाम् (आतदृच्)
प्रतिप्रासन न० प्रति+प्रास-ल्युट् । भूत्यादेर्निष्ठस्य नियोगे

प्रतिश्याय पु० प्रति+श्र्ये-ञ् । पीनसरोमे । [गृहे, आश्रये च
प्रतिश्रय पु० प्रति+श्र्ये-ञ् । यच्छगृहे, सभायां,
प्रतिश्रव पु० प्रति+श्रु-ञ् । स्त्रीकारे ।
प्रतिश्रुत् स्त्री० प्रतिरूपं श्रूयते श्रु-क्तिम् । प्रतिशब्दे प्रतिध्वनौ
प्रतिषेध पु० प्रति+सिध-ञ् । निषेधे 'सा कुम्' इत्यादिना
निवारणे । ल्युट् । तत्तैव न० ।

प्रतिष्ठम् पु० प्रति+स्तम्भ-ञ् । धत्तम् । प्रतिवन्धे ।
प्रतिष्ठा स्त्री० प्रति+स्था-ञ् । क्षितौ, वनयागादेः सनाप्तौ,
चतुरचरपादके अन्धभेदे, कूपादेः संस्कारे, व्रतानां सनाप्तौ
कर्त्तव्ये कर्मभेदे, आश्रये च 'ब्रह्मा प्रवृत्तिं प्रतिष्ठे'ति श्रुतिः ।

प्रतिसर पु० प्रति+सृ-ञ् । सैन्यपञ्चाङ्गादेः, हस्तस्त्राले च ।
प्रतिसर्ग पु० प्रतिरूपः प्रतिकूलो वा सर्गः । ब्रह्मणः सृष्टि-
तुल्यायां सरोच्यादिशब्दौ प्रत्यये च । [निकायाम् (परादा)]

प्रतिसीरा स्त्री० प्रतिसिनोति सीयते वा रक् दीर्घश्च । जव-
प्रतिसूर्यक पु० प्रतिरूपः सूर्यः स्वार्थे कन् । उपसूर्यक
मण्डले (सूर्यसभा) । तत्समवर्णं द्रवलासे च ।

प्रतिस्फुट् लि० प्रति+स्फुज-क्त । प्रत्याख्याते, प्रेषिते च ।
प्रतिसोमा स्त्री० प्रतिनिहिता सोमा सोमवल्ली । सहिषवङ्गाम्
प्रतिहत लि० प्रति+हन-क्त । हिष्टे, रुष्टे निरस्ते, प्रतिस्खलिते च
प्रति(ती)हार पु० प्रति+हृ-ञ् वा दीर्घः । हारे अण् ।
हारमे, सायाकारे च लि० स्त्रियांङीप् । ण्वुल् । हारपात्रे
लि० णिनि । प्रतीहारीत्ययत्न, सायाकारे च । [लि०

प्रतीक पु० प्रति+कन नि० दीर्घः । अवयवे । प्रतिरूपे, विलोमे च
प्रतीक्षा स्त्री० प्रति+ईच् अ । अपेक्षायां ।
प्रतीक्ष्य लि० प्रति+ईच्-ञ् । पूव्ये 'प्रतीक्ष्यं तत्प्रतीक्ष्यं
पिष्टवस्त्रे' इति भाषः । [प्रतीच्योयत्न

प्रतीचीन लि० प्रतीच्यां भवः ख । पश्चिमदिग्भवे । यत् ।
प्रतीत लि० प्रति+इण-क्त । ख्याते, ज्ञाते, हृष्टे, सादरे च ।
प्रतीति स्त्री० प्रति+इण-क्तिन् । ज्ञाने, ख्यातौ, सादरे, हृष्टे च
प्रतीप लि० प्रति+अप्-कर्म० अच नि० । प्रतिकूले ।
चन्द्रवंशे नृपभेदे पु० । [णिनि । भार्यायाम् ।

प्रतीपदर्शिनी स्त्री० प्रतीपं प्रतिकूलं दर्शयति दृश-णिच्
प्रतीप न० प्रतीर्यते प्रन्तीर-क । तटे, तीरे ।

प्रतीवप पु० प्रति+वप-ञ् दीर्घः । गलितस्पर्णादेरवचूर्णने
प्रतोद् पु० प्रतद्यतेनेन हृद-ञ् । अद्यादिताडनदण्डे (बाबुक्)
प्रतोली स्त्री० प्र+तल-ञ् गौ०ङीप् । रथ्यायाम्, पुराभ्य-
न्तरवर्त्तनि, हृद्गदौ नि र्भते पथि च ।

प्रतु लि० प्र+त । परातने ।

प्रत्यक्पर्णी स्त्री० प्रत्यङ्गि पर्णान्यस्याः ङीप् । अपामार्गे
प्रत्यक्पुष्पोत्पत्यत्न । [हृष्टे, सपिकपर्ण्याङ् ।

प्रत्यक्येणी स्त्री० प्रतोची त्रेणीव अस्याः न कप् । दन्ती-
प्रत्यक्ष अथ० प्रतिरूपमक्षणः अव्ययी० अच् । इन्द्रियजले
ज्ञानभेदे । अर्थ आद्यच् । तद्विषये लि० ।

प्रत्यग्र लि० प्रतिगतमप्रमत्तम् प्रा० । नूतने, शोधिते च ।
प्रत्यङ्गिरा स्त्री० देवीभेदे ।

प्रत्यङ्ग लि० प्रति+अनुव-क्तिन् । पश्चिमकात्रे, पश्चिमदेशे च
पश्चिमायां दिशि स्त्री० ङीप् । प्रतोची ।

प्रत्यनीक पु० प्रतिकूलमनीकं यस्य । रिपौ, विघ्ने च ।

प्रत्यन्त पु० प्रतिगतोऽन्तम् प्रा० । श्लेष्मदेशे । सन्निवृत्तदेशे लि०
प्रत्यन्तपर्वत पु० प्रत्यन्तः सन्निवृत्तः पर्वतः । दृक्पर्वत-
समीपस्थे पर्वते ।

अत्यभियोग पु० प्रतिरूपोऽभियोगः । अभियुक्तेन प्रतिवादिना
स्वाभियोगिनि प्रति अभियोगान्तरकरणे ।

प्रत्यभिवाद पु० प्रति+अभि+वद् णिच्-ञ् । अभिवादस्य
प्रतिरूपे आशीर्वाचनादौ । ल्युट् । प्रत्यभिवादनमत्र न० ।

प्रत्यय पु० प्रति+इण-ञ् । श्रपये, ज्ञाने, विश्वासे, अधीने,
गृष्टे, क्षिष्टे, आधारे, निश्चये, स्वाङ्गि, कारणे,
'अपेक्षते प्रत्ययसक्तमस्मि'ति कुमारः । व्याकरणोक्तं प्रत्य-
यं निमित्तीकृत्य विधीयमाने शब्दभेदे च ।

प्रत्ययित लि० प्रति+अव-क्त । आप्ते, विश्वस्ते, प्रतिगते च ।

प्रत्यर्थिन् लि० प्रत्यर्थयते प्रति+अर्थ-पीडने णिनि । शत्रौ
प्रतिकूलमर्थयते णिनि । व्यवहारे प्रतिवादिनि ।

प्रत्यर्पण न० प्रति+हृ-णिच्-पुक्-ल्युट् । प्रतिदाने ।
तस्य धनादेः पुनर्दाने ।

प्रत्यवसान न० प्रति+अव+सो-ल्युट् । भोजने ।

प्रत्यवसित लि० प्रति+अव+सो-क्त । भुक्ते ।

प्रत्यवस्कन्द पु० प्रति+अव+स्कन्द-ञ् । व्यवहारे चतुर्विधो
क्षरमध्ये उत्तरभेदे । ल्युट् । 'अर्थनागिहितो योर्धः प्रत्यर्थी
यदि तं तथा । प्रपद्य कारणं म्रूयात् प्रत्यवस्कन्दं हि
तदि'ति ऋत्युक्तलक्षणे उत्तरभेदे औपभेदे च न० ।

प्रत्यवस्थाट् लि० प्रत्यवतिष्ठते प्रतिपद्यतया विवदते प्रति+
अव+स्था-ट् । प्रतिपद्यवादिनि शत्रौ ।

प्रत्यवाय पु० प्रति+अव+इण-ञ् । पापे ।

प्रत्याख्यात लि० प्रति+आ+ख्या-क्त । निराकृते दूरीकृते ।
प्रत्याख्यान न० प्रति+आ+ख्या-ल्युट् । निराकरणे ।

प्रत्यादिष्ट लि० प्रति+आ+दिष्ट-क्त । निरस्ते ।

प्रत्यादेश पु० प्रति+आ+दिश-घञ् । निराकरणे ।

प्रत्यालीढ न० प्रति+आ+लिङ्-क्त । 'आलीढं दक्षिणं पादं

प्रत्यालीढन्तं वामकर्मिणो वामपादपङ्क्तौ चेन दक्षिणपाद-
प्रसारणरूपे धन्विनां स्थितिविशेषे । आस्तादिते वि० ।

प्रत्यासन्न वि० प्रति+आ+सद्-क्त । अतिनिकटस्थे ।

प्रत्याहार पु० प्रति+आ+ह-घञ् । योगशास्त्रप्रसिद्धे रुद्रि-
याणां स्तवविषयेभ्यो निराकरणे ।

प्रत्युत्क्रम पु० प्रति+उद्+क्रम-घञ् न वृद्धिः । युष्मार्थोद्योगे,
प्रधानप्रयोजनोद्देशेनाप्रधानारम्भे च ।

प्रत्युत्तर न० प्रतिरूपसत्तरस्य । उत्तरस्योत्तरवाक्ये ।

प्रत्युत्थान प्रति+उद्+स्था-ल्युट् । अभ्युत्थाने आगतस्य सम्भा-
ननार्थमासनानुत्थितौ । [तत्कालोचितबुद्धौ ।

प्रत्युत्पन्नमति वि० प्रत्युत्पन्ना तत्कालोचिता मतिर्धन्य ।

प्रत्युद्गमनीय न० प्रति+उद्+गम-अनीयर् । धौतवस्त्रयुग्मे,
'दृष्टोत्तमप्रत्युद्गमनीयवस्त्रे'ति कुमारः पाठान्तरं अस्ते वेति
न युक्तम् ससुप्रस्थानयोग्ये, पूजनीये च वि० ।

प्रत्युष्ण पु० प्रत्युपति रुजति काष्ठान् ऊप-रुजायां क ।

प्रभाते, अष्टवस्तुमध्ये वस्तुभेदे च । असि । प्रत्युपस् । प्रभाते

प्रत्युह पु० प्रति+ऊह-घञ् । विज्ञे ।

प्रथं व्यक्तौ भा० आ० सक० सेट् षटा० । प्रथते अप्रथिष्ट णिच्
प्रथयति । अङ् प्रथा । [अपप्रथत् त ।

प्रथं ख्यातौ अक० विच्चेपे सक० चुरा० उभ० सेट् । प्रथयति-ते

प्रथमं वि० प्रथ-असच् । प्रधाने, आद्ये च । जसि सर्वनामनास्य

प्रथा स्त्री० प्रथ-अङ् । ख्यातौ ।

प्रथितं वि० प्रथ-क्त । ख्याते । [स्थूलत्वे ।

प्रथिमन् पु० पृथोर्भावंः पृथु-इमनिच् । प्रथादेशः । पृथुत्वे

प्रथुक पु० प्रथ-कुक्त् । चिपिटके । [च ।

प्रदर पु० प्र+हृ-अप् । विदारणे, भङ्गे, नारीणां योनिरोगभेदे

प्रदीप पु० प्र+दीप-क । दीपे ।

प्रदीपन पु० प्रदीपयति जठराग्निम् प्र+दीप+णिच्-ल्यु ।

स्यावरे विषभेदे । प्रकाशके वि० ।

प्रदेश पु० प्र+दिश+धञ् । एकदेशे, 'पितुः प्रदेशस्तवे'ति
कुमारः । देशमात्रे च तर्ज्ज्वल्यङ्गुष्ठसंज्ञिते माने, भित्तौ च ।

प्रदेशन न० प्रदिश्यते दिश-ल्युट् । व्यादेशरूपहारे (भेटी) ।

प्रदेश(शिनी) स्त्री० प्रदिश्यतेऽनया प्र+दिश-करणे ल्युट्

ङीप् । तर्ज्ज्यां तथा हि वस्तु निर्दिश्यते शिनि । प्रदेशिनी
अत्रैव । [चतुर्व्यूहात्मकविष्णोरंशभेदे च ।

प्रद्युम्न पु० प्रकृष्टं 'द्युम्नं' बलं यस्य । कन्दर्पे वैष्णवागमोक्ते

प्रद्वेष पु० प्र+हृ-अप् । पलायने, धञ् । प्रद्वेषोप्यति ।

प्रधन न० प्र+धा-क्यु । युद्धे ।

प्रधान न० प्र+धा-ल्युट् । साङ्ख्यमतसिद्धायां सत्त्वरजस्तमो-

रूपगुणत्वयात्मिकायां प्रकृतौ, तत्कार्ये बुद्धितत्वे, परमा
त्मनि, प्रशस्ते, सचिवे च । सेनापत्यध्यक्षे पु० । अष्टे वि०

प्रधि पु० प्रधीयन्ते काष्ठान्यत्र प्र+धा-क्ति । चक्रावयवकाष्ठा-
सञ्जनस्थाने रथनामौ ।

प्रधूपिता स्त्री० प्र+धूप-क्त । सन्तापितायां 'व्यसनप्रधूपिता'-
मितिकुमारः । ज्योतिषोक्तायां स्मृत्युगन्तव्यायां दिशि च ।

प्रपञ्च पु० प्र+पचि-विस्वारि घञ् । विस्तारे, वैपरीत्ये, सञ्चये,
प्रतारणे, संसारे च ।

प्रपथ्या स्त्री० प्रकटा पथ्या प्रा० सं० । हरीतक्याम् ।

प्रपाद् न० प्रारब्धं प्रदम् प्रा० सं० । पादस्याप्रभागे ।

प्रपन्नं वि० प्र+पद-क्त । शरणागते, 'प्रपन्नान्ति हरेः देवो'ति चण्डी

प्रपा स्त्री० प्रपीयतेऽस्यां पा-ड । पानीयगृहे (जलसत्रघर)

प्रपाठक पु० प्रकटः पाठोऽत्र कप् । वेदस्याध्यायावयवेऽंशभेदे

प्रपात पु० प्रपतत्यस्मात् पत-घञ् । तटरहिते निरवसन्ने
पर्वतस्थाने, निर्भरे, कूले, अवस्तुते च । भावे-घञ् पतने

प्रपितामह पु० प्रजातः पितामहो यस्मात्, प्रकटः पितामहो
वा । दत्तादिप्रजापतिरूपाणां प्रजाजनकानामुत्पादके चतु

सुखे ब्रह्मणि, पितामहपितरि च । तत्तत्स्याम् स्त्री० ङीप्

प्रपुन्नाड(ट) पु० पुमांसं नाडयति नाटयति नट-भङ्गे नट-अव
स्यन्दने वा अण् प्रकटः पुन्नाडः (पुन्नाटः) प्रा० । चक्रमर्दं

(चाकुन्दा) द्रवे । डक्ष लब्धे प्रपुन्नालोऽप्यत्र दहुमर्दने च

प्रपूरिका स्त्री० प्रकर्षेण पूर्यते कण्टकैः । पूर-घञ् टाप्
स्वार्थे कन् । कण्टकार्याम् ।

प्रपौण्डरीक पु० पुण्डरीक+स्वार्थेऽण् । प्रकटं तदिव पुष्पं
यस्य । गजमनुष्याणां चक्षुर्हितकारके शालपर्णीतल्पपत्रके

क्षुपभेदे । [तत्क चक्ष्वां स्त्री० ङीप् ।

प्रपौत्र पु० प्रगतः कारणतया पौत्रम् । पौत्रस्य पुत्रे,
प्रफुल्लं वि० प्र+फुल्ल-विकाशने अच् । विकाशयुक्ते । प्र+फल-क्त

इडभावे अत्र इत्थम् । प्रफुल्लतमयत्वं । 'लोभद्रुमं सानु-
मतः प्रफुल्लं (लत्) सि'ति रघुः ।

प्रबन्ध पु० प्र+बन्ध-अच् । संदर्भे, सन्वादेः रचने च ।

प्रबन्धकल्पना स्त्री० इतः । प्रबन्धकल्पनां लोकसत्यां प्राज्ञाः
कथां विदुः रित्युक्तलक्षणायां मत्स्यसत्यायां ब्रह्ममिथ्याकथायांश्च

प्रबाल न० प्रकर्षेण बलति अवकम्पते ज्वलादितात् एः ।
नवपञ्चवे 'पुष्पं' प्रबालोपहितं यदि स्यादिति कुमारः ।

रत्नवर्णे मणिभेदे, (सुगा) वीणादण्डे च ।

प्रवोध पु० प्र+बुध-घञ् । प्रवृद्धौ, निद्राराहित्ये च ।

प्रवोधन न० प्र+बुध-णिच्-ल्युट् । कालादिहेतुभिः पूर्वगन्धस्य न्यूनतायां प्रयत्नविशेषेण तदुद्दिपने ।

प्रवोधनी स्त्री० प्र+बुध्यतेऽनया प्र+बुध-ल्युट् । डुरालभायाम् प्रबुध्यते हरिरत्न । कार्तिकपुष्पेकादस्याम् । प्र+बुध-णिच्-णिनि ङीप् । प्रवोधनी तलैव ।

प्रभञ्जन न० प्रभञ्जति तृणादीन् प्र+भञ्ज-युच् । बायौ ।

प्रभट्ट पु० प्रकटं भट्टमस्मात् ५व० । निम्बवृक्षे ।

प्रभव पु० प्रभवत्यस्मात् प्र+भू-अप् । आद्यप्रकाशस्थाने, उत्पत्तौ । 'क्त सूर्यप्रभवो वंश' इति रघुः । ६०वर्षमध्ये वत्सरभेदे च । प्र+भू-भावे अप् । पराक्रमे जन्मनि च ।

प्रभा स्त्री० प्र+भा अङ् । दीप्तौ ।

प्रभाकर पु० प्रभां करोति क्त-अच्, सूर्ये मीमांसकभेदे च ।

प्रभाञ्जन पु० प्रभगाञ्जयति अन्ज-णिच्-ल्यु । शोभाञ्जने ।

प्रभात न० प्र+भा-भावे क्त प्रकटं मातमल । प्रातःकाले प्र+भा कर्त्तरि क्त । प्रभायुक्ते लि० ।

प्रभाव पु० प्र+भू-घञ् । रात्रां कोपदण्डजाते तेजसि, तेजसि, सानर्थ्ये, विक्रमे, प्रालौ, उद्भवे च । [च ।

प्रभाप पु० प्र+भाप-अच् । अष्टवस्तुमध्ये वस्तुभेदे, प्रकटकथने

प्रभास पु० तीर्थभेदे 'प्रभासः पुष्कराणि चेति स्नानमन्त्रः' ।

प्रभिन्न पु० प्र+भिद-क्त । स्वस्मदे गजे । प्रभेदवति लि० ।

प्रभु पु० प्र+भू-ङु । विष्णौ, शब्दे, पारदे च । स्वामिनि, अधिपतौ च लि० ।

प्रभूत लि० प्र+भू-क्त । प्रचुरे, उद्भूते, भूते उद्भूते च ।

प्रभृति अव्य० प्र+भृ-क्तिच् । तदारभ्येत्यर्थे । व० उत्तरपदस्य । तदादिके लि० । [भेदे

प्रभेद पु० प्रभियतेऽनेन प्र+भिद-घञ् । प्रकारे । भावे घञ्

प्रभ्रष्टक न० प्र+भ्रन्-श-क्त ततः कन् । चूडातोलम्बमाने माल्ये

प्रमथ पु० प्र+मथ-अच् । शिवावुचरभेदे अथे च । हरितक्यां स्त्री०

प्रमथन न० प्र+मथ-ल्युट् । बधे, लेशने, विलोडने च ।

प्रमथाधिप पु० इत० । शिवे, महादेवे ।

प्रमद पु० प्र+मद-अप् । हर्षे । प्रमाद्यत्यनेन अप् । धूसूरफले न० । कर्त्तरि अच् । प्रमत्ते लि० ।

प्रमदवन न० प्रमदस्य हर्षस्य वनम् । राज्ञोऽन्तःपुरस्थे वने ।

प्रमदा स्त्री० प्रमाद्यत्यनया अप् । उत्तमयोपिति ।

प्रमदावन न० प्रमदाया उचितं वनम् । अन्तःपुरसेवनयोग्ये वने प्रमदाकाननादयोप्यल ।

प्रमनस् लि० प्रहृष्टं मनो यस्य हृष्टपदलोपः । प्रहृष्टचित्ते ।

प्रमा स्त्री० प्र+मा-अङ् । यथार्थज्ञाने भ्रममिच्छे ज्ञाने ।

प्रमाण न० प्रमीयतेऽनेन । प्रमाज्ञानसाधने इन्द्रियादौ, मर्यादायाम्, शास्त्रे, सत्यवादिनि, हेतौ प्रमातरि च । 'न प्रमाणं यदीन्दु'रिति सुहाराक्षसम् । भावे ल्युट् । यथार्थज्ञाने ।

प्रमातामह पु० प्रारब्धो मातामहो येन । आरम्भपदलोपः । मातामहपितरि । तत्पत्न्यां स्त्री० ङीप् ।

प्रमाद पु० प्र+मद-घञ् । कर्त्तव्ये अकर्त्तव्यत्वधिया ततो निवृत्तौ, अकर्त्तव्ये कर्त्तव्यत्वधिया तत् प्रवृत्तौ वा अनवधानतायाम् प्रमापण न० प्र+मीञ् हिंसायां स्वार्थे णिच्-आत्वे पुक् ल्युट् । मारणे ।

प्रमिति स्त्री० प्र+मा-क्तिच् । प्रमायां यथार्थज्ञाने ।

प्रमीत लि० प्र+मीञ् हिंसायां क्त । कृते । 'प्रमीनौ पितरौ यस्येति' कृतिः यथार्थे इतपयौ च ।

प्रमीला स्त्री० प्र+मील अ । तन्द्राम् ।

प्रमुख न० प्रकटं मुखमारम्भः । तदादित्वे । व० उत्तरपदस्य । तदादिके, मान्ये, प्रथमे, प्रधाने, अष्टे च लि० । सुज्ञाग-हृत्वे, समूहे च पु० ।

प्रमुद् लि० प्रकटा मुद् यस्य । हृष्टे हर्षयुक्ते ।

प्रमुदित लि० प्र+मुद-क्त । हृष्टे हर्षयुक्ते ।

प्रमेह पु० प्र+मिह-घञ् । रोगभेदे ।

प्रमोचनी स्त्री० प्रकषेण मुच्यते निस्त्वचीक्रियते भोजनार्थम् मुच-कर्मणि ल्युट् ङीप् । गोडुन्वायाम् (गोडक) ।

प्रमोद पु० प्र+मुद-हर्षे वञ् । हर्षे ।

प्रयत लि० प्र+यस-क्त । पवित्ते, नियमयुक्ते च ।

प्रयत्न पु० प्र+यत-नङ् । कार्यार्त्तकूले यत्नभेदे । 'प्रयत्तिश्च निवृत्तिश्च तथा जीवनकारण'मिति न्यायोक्तौ निविधयत्ने च चात्मगुण इति वैशेषिकादयः बुद्धिधर्म इति सांख्यादयः । प्रयासे च ।

प्रयाग पु० प्रकटो यागो यस्मात् ५व० । गङ्गायज्ञयोः सहस्रं जाते तीर्थभेदे, इन्द्रे शतक्रतौ च । ५व० । अश्वे अश्वमेधाङ्गसाधस्य तथात्वम् । कर्म० । प्रकृष्टे यज्ञे ।

प्रयास पु० प्र+यस-घञ् । महार्थतावशात् धान्यादौ जना-नामादरातिशये ।

प्रयास पु० प्र+यस-घञ् । प्रयत्नशब्दार्थे, अज्ञाने च । [लीलावती प्रयुत न० दशलक्षसङ्ख्यायां तत्संख्याते च 'लक्षप्रयुतकोटयः' इति प्रयोक्तृ लि० प्र+युज-कृच् । प्रयोगकर्त्तरि षण्दानादौ धन-प्रयोगकर्त्तरि उत्तमर्णे, प्रयोजकत्वात् च ।

प्रयोग पु० प्र+युज-घञ् । अस्तुष्टाने वशीकरणे, निर्दग्धने, अश्वे च प्रयोजक लि० कार्यादौ भत्यादीन् प्रयुङ्क्ति प्र+युज-घञ् ।

निकृष्टस्य भत्यादेः प्रेरके, व्याकरणोक्ते हेतुसंज्ञे कर्त्तरि च प्रयोजन न० प्र+युज-ल्युट् । कार्ये, उद्देश्ये, हेतौ च ।

प्रयोज्य लि० प्रयोक्तुं शक्यते प्र+युज-शक्यार्थे यत् । नियोज्ये निकृष्टे भत्यादौ । [घञ् । प्ररोहे

प्ररुद्ध लि० प्र+रुह-क्त । प्रवृद्धे, वृद्धमूढे, जाते च । भावे प्ररोह पु० प्र+रुह-अच् । अद्भुरे 'लक्षप्ररोह इवे'ति रघुः ।

आरोहे च ।

प्रलम्ब पु० दैत्यभेदे । प्र+लम्ब-अच् । प्रकर्षेण लम्बमाने लि० । प्रलम्बम्ब पु० प्रलम्बं हन्ति हन-टक् । बलदेवे प्रलम्बं हृदाद्योष्यत्

प्रलय पु० प्रलीयतेऽस्मिन् प्र+ली-अच् । हृष्टपदार्थानां नाश-धिकरणे काले, ब्रह्मणोदिनावसाने च । भावे घञ् । नाशे,

चेष्टात्रये च 'प्रलयान्नोन्निधिते विलोचने' इति कुमारः ।

प्रलाप पु० प्र+लप-घञ् । अनर्थकवाक्ये, निष्प्रयोजने उक्त-त्तादिवाक्ये च ।

प्रलापहन् पु० प्रलापं हन्ति हन-क्तिप् । कुलत्यजातेऽङ्गने । प्रवचन न० प्र+वच-ल्युट् । वेदार्थज्ञाने, प्रकटवाक्ये च ।

प्रव(व)ण पु० प्र+व(व)-अच् । चतुष्पथे निम्नस्थाने, उदरे च नद्ये, आयाते, प्रशुणे क्षणे, झुते, स्निग्धे, आसक्ते, क्षीणे च लि०

प्रवयस् लि० प्रकटं वयोऽस्य । प्रवृद्धे ।

प्रवर पु० प्र+वृ-अप् । सन्ततौ, गोत्रे, गोत्रप्रवर्त्तकसुनिव्यावर्त्तके सुनिगमे च । श्रेष्ठे लि० । अग्रुरुचन्दने न० ।

प्रवर्ग पु० प्र+वृज-घञ् । होमाग्निभेदे ।

प्रवर्त्तक लि० प्रवर्त्तयति प्र+वृत्-णिच्-ल्युट् । प्रवृत्तिजनके ।

प्रवर्त्तना स्त्री० प्र+वृत्-णिच्-ल्युट् । प्रवृत्तिजनकव्यापारे विध्यादौ 'अस्ति प्रवर्त्तनारूपमनुत्तुर्षपीति भर्तृहरिः

प्रवर्ह लि० प्र+वृह-अच् । श्रेष्ठे, प्रधाने च ।

प्रवृह पु० प्रवृह-अच् । वायुभेदे । भावे अप् । नगराहर्हिर्गमने प्रवृहण न० प्र+वृह-करणे ल्युट् । मनुष्यवाह्यं वस्त्राच्छादिते

स्त्रीवाहने कर्णोरथे (महापाल) ।

प्रवाणी स्त्री० प्र+वे-ल्युट् डीप् । तन्त्रवायुशलाकायाम् (मातु) प्रवाद पु० प्र+वद-घञ् । परम्परागतवाक्ये, परस्परकथोप-

कथने च । [वस्तुनो दाने ।

प्रवारण न० प्र+वृ-णिच्-ल्युट् । काम्यदाने काम्यस्य उत्तम-

प्रवास पु० प्र+वस-घञ् । विदेशवासे ।

प्रवासन न० प्र+वस-णिच्-ल्युट् । विदेशवासने-सीताप्रवासन मटो'रिल्लुत्तरचरितम् । मारणे च ।

प्रवासिन् लि० प्र+वस-णिनि । विदेशे वासिनि, 'प्रवासी सुखसायाती'ति पट्टपञ्चाशिका । [उत्तमाश्वे च ।

प्रवाह पु० प्र+वह-घञ् । प्रवृत्तौ, जलस्रोतसि, व्यवहारे, प्रवाहिका स्त्री० प्रवाहयति मलं खलु । अहणीरोगे ।

प्रवाह्य पु० प्रवृष्टौ वाह्यः । कर्पूरस्यधोभागे । [आकोर्णे च । प्रविहारण न० प्र+वि+ह-णिच्-ल्युट् । युद्धे, विदारणे,

प्रविश्लेष लि० प्रकर्षेण विश्लेषो यस्य । विपुले, परमविश्लेषे च । प्रविषा स्त्री० प्रवृत्तं विषं यया । अविषायाम् । (आतड्) प्रवीण लि० वीणया प्रगायति प्र+वीण+णिच्-अच् । निपुणे

प्रवृत्ति स्त्री० प्र+वृत्-क्तिन् । प्रवाहे, वार्त्तायाम्, अग्रन्यादि देशे, हस्तिभेदे, न्यायोक्ते चिकीर्षाकृतिसाध्यताज्ञानाधीने

प्रयत्नभेदे च । प्रवृह्य लि० प्र+वृध-क्त । वृद्धियुक्ते, प्रौढे च ।

प्रवेक लि० प्र+विच-घञ् । प्रधाने । [कम्बले प्रवे(णि)णी स्त्री० प्र+वेण-इन् वा डीप् । गजस्तम्बस्य चित्त-

प्रवेल पु० प्र+वेल-अच् । पीतसुहृ (सोनासुग) प्रवेश पु० प्र+विश-घञ् । अन्तर्गमने ।

प्रवेशन न० प्रविश्यतेऽनेन विश-करणे ल्युट् । प्रधानद्वारे, सिंहद्वारे च । भावे ल्युट् । प्रवेशे ।

प्रवेष्ट पु० प्र+वेष्ट-अच् । वाह्ये, वाह्यनीचभागे हस्तिदन्तसांसे । गजवृष्टस्थाने च । [तापस्याच्च स्त्री० ।

प्रव्रजित पु० प्र+व्रज-क्त । सद्गासिनि । सांखां, वृद्धीर्थं, प्रव्रज्या स्त्री० प्र+व्रज-क्यप् । सद्गासि, सर्वकर्मत्वागेन विधा-

नेनाश्रयान्तरगमने । प्रव्रज्यावसित पु० प्रव्रज्यातः संन्यासात् अवसितः च्युतः

अव+सो-क्त । सद्गासभेदे । प्रशंसा स्त्री० प्र+शन्स अ । गुणाविष्कारेण स्तुतौ ।

प्रशसन न० प्र+शम-णिच्-ल्युट् । वधे, शान्तकरणे च 'लब्धप्रशननस्त्रास्थमि'ति रघुः । शान्तौ च 'सर्वोवाधान

प्रशमनमि'ति चण्डौ । प्रशस्त लि० प्र+शन्स-क्त । प्रशंसनीये, श्रेष्ठे, क्षेमे च ।

प्रश्न पु० प्रच्छ-नङ् । जिज्ञासायाम् ज्ञातुमिच्छया कथनाय प्रेरणे प्रश्नी स्त्री० प्रच्छ+निङ् डीप् । कुम्भिकायाम् (पाना) ।

प्रश्नय पु० प्र+श्चि-अच् । प्रश्नये । प्रश्नित लि० प्र+श्चि-क्त । विनीते ।

प्रष्ट लि० प्र+स्था-क लि० पठस् । अप्रगामिनि, श्रेष्ठे च । प्रष्टौही स्त्री० प्रष्टं प्रथमगर्भं वाति वह-क्तिप् । प्रथमगर्भिण्याम्

प्रष्टवाह पु० प्रष्टं वहति स्त्रि । युगपार्श्वस्थे दृपादौ, युगपार्श्वे

प्रथमयोजिते, दस्ये च । [अप्रसिद्ध । णिच् प्रसयति
 प्रस प्रसवे ततो च सकं दिवां वा० सेट् घटा० । प्रस्यते
 प्रसक्त लि० प्र+सन्ज-क्त । प्रसङ्गविषये ।
 प्रसक्ति स्त्री० प्र+सन्ज-क्तिन् । प्रसङ्गे, आपत्तौ, अनुमितौ च
 प्रसङ्ग उ० प्र+सन्ज-घञ् । आपत्तौ, सम्बन्धभेदे स्रुतस्योपेक्षा-
 नर्हत्वरूपे सङ्गतिभेदे, स्रुत्युक्ते अन्वोदयेन कृतकर्मणा-
 न्यस्य सिद्धिरूपे अवान्तरकार्यनिष्ठांश्चे, प्रसक्तौ, प्रस्तावे च
 प्रसक्ति स्त्री० प्र+सद-क्तिन् । नैर्मल्ये प्रसवतायाम् । [स्त्री०
 प्रसद वि० प्र+सद-क्त । निर्मले, सन्तुष्टे, कृतानुग्रहभेदे च घरायां
 प्रसन्नता स्त्री० प्रसन्नस्य भावः तल् । प्रसादे अनुग्रहभेदे ।
 प्रसभ न० प्रगता सभा सभाधिकारोऽस्यान् । बलाकारे,
 'प्रसभोद्धतारि'रिति रघुः ।
 प्रसर उ० प्र+सृ-अप्-अच् वा । प्रभये, वेगे, समूहे, युद्धे,
 नौबारे निकटाभिगमने व्रणादेर्विचरणे सैन्यादेः सर्व्वता
 व्याप्तौ च । [स्त्रीत्वञ्च तत्र ङीप्
 प्रसर्पण न० प्र+सृ-ल्युट् । सैन्यानां सर्व्वतोव्याप्तौ, अस्य
 प्रसव उ० प्र+सृ-अप् । गर्भसोचने । उत्पत्तौ, कार्य्यरूपे फले च
 'अदक्षराचरं विश्वं प्रसवस्तस्य गीयते' इति कुमारः ।
 प्रसववन्धन न० प्रसवस्य पुष्पस्य वन्धनम् बन्ध-कारणे ल्युट् ।
 ढन्ने (वीर) ।
 प्रसवित्री स्त्री० प्र+सृ-लृच् । जगत्याम् ।
 प्रसव्य लि० प्रगतं सव्यं वासवस् । प्रतिकूले ।
 प्रसङ्गा स्त्री० प्र+सृ-अच् । दृष्ट्याम् ।
 प्रसङ्गा अव्य० प्र+सृ-ल्यप् । दृष्टादित्यर्थे । 'प्रसङ्ग तेजोमि-
 रसंख्यतां गते'रिति भावः । [काश्चौरे
 प्रसङ्गा चौर उ० प्रसङ्ग बलाकारेण चौरः । (डाकाइत) । प्र-
 प्रसाद् उ० प्र+सद-घञ् । नैर्मल्ये, अनुग्रहे, काव्यगुणभेदे,
 साख्ये, प्रसक्ते, देवतैवेद्ये, शुचजनभुक्तावशिष्टे च ।
 प्रसादना स्त्री० प्र+सद-णिच्-युच् । सेवायाम् ।
 प्रसाधक लि० प्रसाधयति भूयति प्र+सिध-णिच्-युल् ।
 निष्पादकेऽलङ्कारि च स्त्रियां टाप् । 'प्रसाधिकानस्वित-
 सपपाद' इति रघुः । नौबारे स्त्री० टाप् ।
 प्रसाधन न० प्र+सिध-णिच्-ल्युट् । कृत्रिमभूषणे वेशे । करणे
 ल्युट् । कङ्कतिकायाम् स्त्री० ङीप् ।
 प्रसाधित लि० प्र+सिध-णिच्-क्त । अलङ्कृते, निष्पादिते च ।
 प्रसारण न० प्र+सृ-णिच्-ल्युट् । विस्तारकरणे क्रियाभेदे च
 प्रसारणी स्त्री० प्र+सृ-णिच्-ल्यु गौरा० ङीप् । (गन्धमादाल)
 लताभेदे ।

प्रसारिणी स्त्री० प्र+सृ-णिनि । लज्जालुलतायाम् ।
 प्रसारिन् लि० प्र+सृ-णिनि । विस्तारकारके ।
 प्रसित लि० प्र+सो-क्त । आसक्ते । [निगडादौ
 प्रसिति स्त्री० प्र+सिध-वन्धने कारणे क्तिन् । वन्धनसाधने,
 प्रसिद्ध लि० प्र+सिध-क्त । भूषिते, ख्याते च ।
 प्रसृ स्त्री० प्र+सृ-क्लिप् । जनन्यास, कदल्यां, वीरुधि, घोटक्याश्च
 प्रसृति स्त्री० प्रसृ-क्तिन् । प्रसवे, अपत्ये, उदरे, मातरि च ।
 प्रसृतिका स्त्री० प्रसृतेर्वाक् । जातसन्तानायां स्त्रियाम् ।
 प्रसृतिज न० प्रसृत्या जायते जन-ड । दुःखे, प्रसवादिजन्यं
 दुःखं हि सर्व्वलोकसिद्धम् । [वि० ।
 प्रसून न० प्र+सृ-क्त तस्य नः । पुष्पे, फले च । जातमात्रे
 प्रसृत उ० प्र+सृ-क्त । अर्द्धाङ्गलौ, मष्टके, प्रसादिते, विनोते,
 वेगिते, गते, नियुक्ते च वि० । जङ्घायां स्त्री० ।
 प्रसेवक उ० प्र+सिध-युल् । वीणाप्रान्तवद्दे काष्ठे ।
 प्रस्तान्न उ० भूषिभेदे । स्नान्द-क्त तस्य नः । अवस्तान्दयुक्ते वि०
 प्रस्तार उ० प्र+सृ-अच् । पापात्ते, मणौ च ।
 प्रस्तार उ० प्र+सृ-घञ् । दण्डवने, पञ्चवादिचित्तशय्यायां, छन्दो-
 यन्त्रोक्ते व्यक्तिभेदसंख्याज्ञानार्थं 'प्रस्तारे तु लघुं न्यस्य मथ
 सस्य गुरोरथः । यद्योपरि तथा शेष' इत्युक्ते प्रक्रियाभेदे च
 प्रस्ताव उ० प्र+सृ-वञ् । अवसरे प्रकरणे, प्रसङ्गे च ।
 प्रस्तावना स्त्री० प्र+सृ-णिच्-युच् । आरम्भे, सूत्रधारण्य
 नद्यादिभिः सह प्रकृतभिनेयकथाप्रसङ्गार्थं कथनीये वाक्य
 सोमे 'नटी विदूषको वागीत्वा' हि सा० इप० ।
 प्रस्तुत लि० प्र+सृ-क्त । प्रकरणप्राप्ते, प्रासङ्गिके, उपस्थिते,
 उद्यते, प्रतिपदे, प्रकर्मण्ये स्तुते च ।
 प्रस्त्य उ० प्र+स्था-क्त । चतुःकुडवातके, आदकचतुर्थांशे वा घान्या-
 देः परिमाणभेदे, विस्तारे च । पञ्चतस्य वासयोर्यमभूौ उ० न०
 प्रस्थान न० प्र+स्था-ल्युट् । जिगीषोर्दुर्द्धार्थगमने, गमनमाले च
 प्रस्तोतन न० प्र+स्तुट्-कारणे ल्युट् । श्रुपे । भावे ल्युट् ।
 ताडने, विकाशने, पाके च । [ल्यु । मात्यवति पर्व्वते उ०
 प्रस्तवण न० प्र+स्तु-ल्युट् । अविच्छेदेन स्रवज्जले, उल्लेखे च ।
 प्रस्ताव उ० प्रस्तु-वञ् । सूत्रे । [स्यादभे मागे ।
 प्रहर उ० प्रहियते यानिकदकादिरस्मिन् प्र+हृ-अप् । दिवस-
 प्रहरण न० प्रहियतेऽनेन हृ-ल्युट् । अस्त्रे, कर्षीरये च ।
 आधारे ल्युट् । युद्धे । भावे ल्युट् । प्रहारे, दमे च ।
 प्रहर्षणी स्त्री० प्रहृष्यत्यनया हृष-ल्युट् ङीप् । हरिद्रायाम्
 त्रयोदशाक्षरपादके छन्दोभेदे च । तत्र प्रहर्षणोत्थिके । [इप०
 प्रहसन न० प्र+हस-ल्युट् । हास्ये, हस्यकाव्यरूपकभेदे च । सा०

प्रहसन्ती स्त्री० म० हस-शब्द डीप् । युयिकायां, वासन्त्याश्च ।
 प्रहस्त पु० प्रहसो हस्तः प्रा० । विस्तृताङ्गुलिके पाणौ, रावण-
 सेनापतिभेदे च । [मांसरोहिण्यान् ।
 प्रहारवल्ली स्त्री० प्रहारस्य वेदोपशमना वल्ली याक० ।
 प्रहि पु० प्रहियतेऽन म० ह-इन् डिच् । कृपे ।
 प्रहित लि० म० हि-क्त । चिमे, निरस्ते, प्रेरिते च । रूपे न०
 प्रहेलिका स्त्री० दुर्वोधार्यज्ञानाय मन्त्रे (हेयालि) 'नरण्यालि
 क्रितः कण्ठे नितम्बस्यानचाश्रितः । गुरुणां सन्निधानेऽपि कः
 कूजति सङ्गुम्भ' रित्यादिरूपे, अस्योत्तरम् ईपदपूर्वजलः कलसः
 प्रह्लाद् पु० म० हृद्-वञ् । हिरण्यकशिपोर्देवस्य पुत्रेऽसुरभेदे
 प्रह्व लि० म० ह्वे-क । नञ् विनीते, आसक्ते च ।
 प्रांशु लि० म० कटा अंशोऽस्य । उच्चै, उच्चते ।
 प्राकाश्य न० प्रकासस्य भावः प्यञ् । अष्टविधैश्वर्यमध्ये, ईच्छा-
 नभिवातरूपे ऐश्वर्यं साच्छन्द्यानुमतौ च । 'प्राकास्यं ते
 विभूतिभि'ति कुमारः । [कारे प्राचीरादौ ।
 प्राकार पु० प्रकीर्यते कृ-वञ् दीर्घः । इट्कादिरचिते वेदना-
 प्राकृत लि० प्रकटमकृतमपक्रायं यस्य । नीचे । प्रकृतेरयम्
 अण् । प्रकृतिसम्बन्धिनि । प्रकृत्या स्वभावेन निर्वृत्तः
 अण् । स्वभावसिद्धे । प्रकृतेः संकृतयस्यात् आगेतः
 अण् । नाटकादौ प्रसिद्धे अपभ्रंशशब्दभेदे ।
 प्राकृतप्रलय पु० कर्म० । कार्यब्रह्मणो नाशे तेन रुह
 कार्यजातस्य प्रकृतौ लये, तत्काले च ।
 प्राकृतभित्त कर्म० । स्वभावसिद्धे मिले, विषयाननरस्यवप-
 र्कमात् प्राकृतशलोः अव्यवहितोत्तरविषयस्ये न्ये ।
 प्राकृतशत्रु पु० कर्म० । विषयाननरवर्त्तिनि न्ये ।
 प्राकृतन लि० प्राचि काले, देये, प्राच्यां दिशि वा भवः व्यु-
 त्पद्यते च । प्राग्भवे । 'मपेदिरे प्राक्तनजन्मविद्या' इति कु० ।
 प्राग्भाव पु० प्राग्वर्त्ती अभावः । रुह कपाले घटो भविष्यती-
 त्वादिप्रतीतिरिति अभावभेदे ।
 प्रागुद्दीची स्त्री० प्राग्या उदीच्याल्लाराला दिक् दिग्मा-
 न्यल्लाराले इति व० । पूर्वोत्तरदिशि ईशानकोणे ।
 प्राग्ज्योतिष न० कामरूपदेशे तद्देशस्ये व० व० ।
 प्राग्भार पु० प्रकटो भारः । उत्कर्षे परभाग, 'मांससत्त्विक-
 पङ्क प्राग्भारः' इति प्रबोधचन्द्रोदयः । प्रवृत्तायभागे च ।
 प्राग्रहर् लि० प्रकर्षणे अन्ते ह्रियतेऽसौ अण् । अष्टे ।
 प्राग्र्य लि० प्रकर्षणान्ते भवः यत् । अष्टे ।
 प्राग्वंश पु० प्राक् वंशः सप्तलीकयजमानादिषु सदायोजेऽन ।
 हविर्भूतात् पूर्वभागस्ये यजमानादिस्थित्वे भूहे ।

प्राधार पु० म० ह-वरणे घञ् दीर्घः । यज्ञादौ वक्ष्येपरि-
 दृतादेः करणे । [यवाद्ये च ।
 प्राधुरा पु० म० आ-धुण-क । अतिथौ । [अजिरे, पञ्च-
 प्राङ्गण न० प्रकटमङ्गनं पूर्व० एतत् । गृहभूमौ (उठान)
 प्राङ्न्याय पु० 'आचारेणावसन्नोऽपि पुनर्लक्ष्यते यदि । सोऽ-
 भिषेया जितः पूर्वं प्राङ्न्यायश्च स उच्यते' इत्युक्ते
 व्यवहारस्ये उत्तरभेदे ।
 प्राच् लि० म० अन्-क्-क्तिन् । पूर्वस्मिन् काले देये च । स्त्रियां
 डीप् प्राची । सा च पूर्वस्यां दिशि, तन्मोक्षे पूज्यपूजकयो-
 र्भेददेशे च ।
 प्राचीन लि० प्राक्-भवाये ख । पूर्वदिग्देशादौ भवे । (काक्-
 नादि) वनतिक्तायाम्, राक्षसायश्च स्त्री० टाप् ।
 प्राचीनवर्हिस् पु० । इन्द्रे, ऋषभेदे च ।
 प्राचीनामलक न० कर्म० । प्राचीनामलके ।
 प्राचीनावीत न० 'सर्वं वाहं ससृष्ट्यदक्षिणे त्वं विजातयः ।।
 प्राचीनायीतमित्युक्तं मैत्रे कर्मणि योजयेदित्युक्ते । आद्यादौ
 वामकरे बहिष्कृते सति दक्षिणस्तम्भापिते यज्ञसूत्रादौ ।
 प्राचीर न० प्राचीयते म० आ-चि-क्रन् दीर्घश्च । सर्वं तो-
 वेदनाकारे इट्कादिनिर्मिते आवरणे (प्राचिर) । [पुत्रे च ।
 प्राचेतस पु० प्राक्कीकृतनी प्राचीनवर्हिपो ऋषस्य पुत्रे, वरुणस्य
 प्राच्य पु० प्राचि भवः । शरावत्या नद्याः प्राग्दक्षिणे देये ।
 प्राजक पु० म० अज-वृष्ण वीमावामादः । सारथौ ।
 प्राजन न० म० अज-ल्युट् । तोदने पश्चादेवालयनदण्डे (प्राजनी)
 प्राजापत्य पु० प्रजापतिदेवतास्य यज् । अष्टविवाहमध्ये
 विवाहभेदे, 'त्र्यहं प्रातिस्वहं सायं त्र्यहकदाद्याचितम् ।
 त्र्यहं परंश्च नास्मोयात् प्राजापत्यमिति स्मृतमिति' स्मृत्युक्ते
 द्वादशाहस्याध्वे व्रतभेदे न० । प्रजापत्यधिदेवताको चर्वादौ
 लि० । मन्त्रज्याश्रमाग्ने सर्वैस्वदक्षिणकोटिभेदे स्त्री० ।
 प्राजिह पु० म० अज-हच् वीमावामादः । सारथौ ।
 प्राज्ञ पु० प्रकर्षणं जानाति म-ज्ञा-क स्तार्थे अण् । पण्डिते ।
 राजगुके च । प्रज्ञाऽस्यस्य अण् । बुद्धिमति, दक्षे च लि०
 प्रज्ञा-स्तार्थे अण् । बुद्धौ, प्राज्ञस्य पत्नी डीप् । प्राज्ञपत्यां
 स्त्री० । [प्रसुरे लि० ।
 प्राज्य न० प्रकटमाज्जं म० अज-क्यम् वा । प्रकटपते ।
 प्राञ्जल लि० म० अज-ज-क्यच् । सरबे, हनोषे च ।
 प्राङ्निवेक पु० अर्धिमप्रत्यर्थिनी प्रच्छति प्रच्छ-क्लिप् प्राट्, तथो-
 वाक्यं विरुद्धाविरुद्धतया विवेचयति वि-विच-वञ् कर्म० ।
 राजनियुक्ते व्यवहारदर्शके, 'विवादानुगतं पृष्ट्वा पूर्ववाक्यं

प्रयत्नतः । विचारयति येनासौ प्राप्तिविवेकस्ततः स्मृत इति स्मृतिः यत्र प्राप्तिविवेक इति चेत्तु पठन्ति ।

प्राण ए० प्र+अन-घञ् । हृदयस्थे नासाभ्यवर्त्तिनि वायो, काव्यजीवने रसे, वायुमाले, बले च । पञ्चवृत्तिके देहस्थे वायुभेदे, इन्द्रिये च व० व० ।

प्राणद ए० प्राणं ददाति दा-क । जले, अग्ने च । जीवकण्ठे ए० । हरितक्यां, वृद्धिपक्षे च स्त्री० । प्राणदातरि वि० । 'प्राणदा यमदूतिके' लुङ्गटः ।

प्राणनाथ इत० । प्रत्यौ ।

प्राणमयकोष ए० रागादिकर्म्मन्द्रियसहितः प्राणपञ्चकमचुरः कोषवदाच्छादकत्वात् कोष इव । वेदान्तोक्ते जीवस्वरूपा-च्छादके, कर्म्मन्द्रियसहिते प्राणपञ्चके ।

प्राणसंयम ए० प्राणस्य प्राणरूपवृत्तिभेदस्य नासाभ्यवर्त्तिनो वायोः संयमो यत्र व्यापारे । प्राणायामे तेन हि व्यापारेण प्राणवायोर्वह्निर्निःसरणप्रतिरोधेन प्राणसंयम इति योगशास्त्रादिप्रसिद्धम् । [पत्न्याम् ।

प्राणसमा स्त्री० प्राणैः समा तुल्या प्रियत्वात् । प्रियतमायां प्राणायाम ए० प्राणः प्राणवायुरायम्यते संयम्यते येन आनयन-घञ् । योगादिशास्त्रप्रसिद्धे प्राणवायोर्निरोधसाधने व्यापारे । वह्निःस्यप्राणवायोस्तर्कपरूपपूरणेन, देहस्थस्य तस्य शुम्भवत् निखलतया रोधेन, निरुद्धस्य तस्य क्रमेण वह्निर्निःसारणरूपरेवनेन च प्राणवायोर्वह्निर्विभियोगरूप-वस्थतासम्पादनमित्यसौ व्यापारसमुदायः प्राणायाम इत्युच्यते 'प्राणायामनिष्ठं वक्ष्यन्त्यामात्' उक्तं तु यत् । प्राणायामः स विज्ञेयः' इत्युक्तलक्षणे प्राणायामशब्दस्य पूरणकुम्भकरेववरूपव्यापारसमुदाये कूटिरिति बह्वचः प्रत्येकस्मिन्नापि कूटिरित्येके विस्मरौ वृहदभिधाने ।

प्राणियूत न० प्राणिभिः सेपकुक्षुटारिभिः पणपूर्वं यूतं, देवनम् दिव-भावे क्त । प्राणिभिः पणपूर्वके देवने ।

प्राणिन ए० प्राण+अनर्थे इति । जीये चेतने ।

प्रातःकृत्य न० प्रातः प्रभाते कृत्यं कर्त्तव्यम् । प्रभाते कर्त्तव्ये शोचक्षानादौ । [प्रातरुपास्थे मन्त्ररूपे देवभेदे ।

प्रातःसन्ध्या स्त्री० प्रातरुपास्था सन्ध्या । वैदिके तान्त्रिके च प्रातरु अयं प्र+अत-अरु । प्रभाते, प्रातः कालो मुहूर्त्तस्त्री-निति स्मृत्युक्ते सूर्योदयावधिसिद्धर्त्तकाले च ।

प्रातराश ए० अश्वते मुच्यते अश-घञ् प्रातः प्रभाते आशो भोज्यम् । प्रातःकाले भोज्ये ।

प्रातिका स्त्री० प्र+अत-खुल् टाप् । जवाष्टवे ।

प्रातिपदिक ए० प्रतिपदि ह्यते ठञ् । अग्नौ, 'इन्द्राग्नी चम ह्यते' इति स्मृतौ यत्र प्रतिपदीत्यर्थः । व्याकरणोक्ते 'अर्ध-वद् अघातप्रत्ययः प्रातिपदिकसि'त्याद्युक्ते प्रत्ययप्रत्यया-न्तमिदं घातमिदं क्षत्तक्षिप्तसमासनिष्पन्ने च शब्दभेदे न०

प्रातिभाव्य न० प्रतिभुवो भावः । (जाभिनी) प्रतिभुवोभावे 'प्रातिभाव्यागतं स्मृत' इति स्मृतिः । [स्यासाधरणे धर्मे प्रातिस्विक न० प्रतिस्वे एकैकस्मिन् भवः ठक् । प्रत्येकप्रदार्थ प्रातिहारिक वि० प्रतिष्ठितेऽनेन प्रतिहारः कापयं नाया सः प्रयोजनमस्य ठक् । नायाकारके । विदाध्ययनादौ ।

प्राथमकल्पिक वि० प्रथमकाले भवः ठक् । प्रथमारम्भोचिते प्राथमिक वि० प्रथमे भवः ठक् । प्रथमकालभवे । स्त्रियां ङीप् प्रादुर्भाव ए० प्रादुस्+भू-घञ् । प्रकाशे आविर्भावे ।

प्रादुस् अयं प्र+अद-उत्ति । स्फुटत्वे, प्रकाशे, नास्ति, सन्धा-वनायां, वृत्तौ च ।

प्रादेश ए० प्र+दिश-घञ् दीर्घः । तर्जनीसहितविक्षृताङ्गुष्ठे देशमात्रे च 'अङ्गुष्ठस्य प्रदेशिन्या' व्यासः प्रादेश उच्यते इत्युक्ते परिमाणभेदे च ।

प्रादेशन न० प्र+आ+दिश-ल्युट् । दाने ।

प्राज्ञ ए० प्रगतोऽध्वानम् अच् समा० । रथादौ, प्रज्ञोऽध्वान् प्रांस० प्रज्ञप्ते पथि । नखे, वङ्गे च लि० । [तायाश्च

प्राध्वम् अयं प्र+आ+ध्वन-ङमि । आचक्षुल्ले, वग्ने, नख-प्रान्त ए० प्रज्ञोऽन्तः । शेषसीमायाम् । ।

प्रान्तर न० प्रज्ञप्तान्तरं व्यवधानं यत्र । दूरगम्ये पथि । दृष्ट्वा दिच्छावाप्त्यन्त्ये पथि, वने, कोठरे च ।

प्राप्तपञ्चत्व वि० प्राप्तं पञ्चत्वं करणं येन । स्मृते ।

प्राप्तरूप वि० प्राप्तं रूपं येन । मनोहरे, प्रसिद्धे च ।

प्राप्ति स्त्री० प्र+आप-क्तिन् । वृद्धौ, लामे, स्थानान्तरगतौ, संहतौ, अणिमाद्यैश्चर्यसम्ये ऐश्वर्यभेदे, उदरे च ।

प्राप्य वि० प्र+आप-ण्यत् । गम्ये, लभ्ये च । व्याकरणोक्ते 'क्रिया क्षतविशेषाणां सिद्धिर्यत्र न विद्यते दर्शनादनुमानाद्वा तत् प्राप्यमिह कथ्यते' इत्युक्ते कर्मभेदे न० ।

प्राप्तत न० प्र+आ+भ-क्ता । उपहोतकनद्रव्ये । स्वार्थे कन् अत्रैव प्राप्ताद्य ए० प्रसादाय हितः जा । वाचकपक्षे ।

प्राप्ताणिक वि० प्रमाणेन निर्णेतः सिद्धः ठञ् । प्रत्यक्षादि-प्रमाणसिद्धे, शास्त्रसिद्धे च स्त्रियां ङीप् ।

प्राप्ताण्य न० प्रमाणस्य भावः । तद्वति तत्प्रकारकत्वरूपे ज्ञान धर्मे, तच्च व्यायमते परतोऽप्याहुं मीमांसकादिभिरने स्वतः, स्वमात्रग्या वा आह्वयमिति भेदः विस्मरौ वृहदभिधाने ।

प्राय ५० प्र+अय-इथ्-वा घञ् अच् वा । स्तलौ, अनशनस्तलौ
वाङ्मये च । 'प्रायेण सास्यविधा'विति कुमारः ।

प्रायश्चित्त प्रायस्+चित्त-क्त । 'प्रायो नाम तपः मोक्षस्
चित्तं निश्चय उच्यते । तपो निश्चयसंयुक्तम् प्रायश्चित्त
मिति स्मृतं'मित्युक्तवचने पापक्षयमात्रसाधनत्वेन विधि-
बोधिते कर्मणि चान्द्रायणादौ ।

प्रायश्चित्तिन् वि० प्रायश्चित्तं कर्त्तव्यतयात्यस्य इति । प्राय-
श्चित्तकरणयोग्ये पापनिश्चयवति जने ।

प्रायस् अथ० प्र+अय-अधि । वाङ्मये, तपसि च । 'प्रायः
पयोधरसमुन्निरत्न हेतु'रित्युद्धटः ।

प्रायोपविष्ट वि० प्रायाय अनशनस्तल्यने उपविष्टः उप+
विष्ट-क्त । अनशनेन मवरणायोद्युक्ते ।

प्रायोपवेश ५० प्रायाय अनशनस्तल्यने उपवेशः स्थितिः । सङ्क-
ल्पपूर्वकम् सकलकार्यत्यागेन अनशनमरणार्थमुद्यमे ।

प्रादव्य न० आ+रभ-आरम्भे क्त प्रकटनारम्भं स्वकार्यं
जननाय कृतारम्भं येन । देहाद्यारम्भके अष्टभेदे तस्य
च भोगेनैव व्य-इति शास्त्रे प्रसिद्धम् । कृतारम्भे वि० ।

प्राथना स्त्री० प्र-अर्थ-युच् । याच्ञायां, हिंसायाञ्च । ल्युट् ।
याच्ने, हिंसने च न० । [च ।

प्राथित वि० प्र+अर्थ क्त । याचिते । अभिहिते, हते, शत्रुसंयते
प्राप्तव्य न० प्रकर्षेणात्मन्यते प्र+आ+जन्व-अच् । कञ्जुतया
कण्ठात् स्वन्माने माल्यादौ ।

प्रात्नेय न० प्रकर्षेण लीयते प्र+आ+ली-यत् आत्मे एत्त्वम्,
प्रलयाय हितम् अण् नि० एत्त्वम् वा । हिमे । [रोष्यत् ५०

प्रावरण न० प्राप्रियतेनेन ल्युट् । उत्तरीयवस्त्रे । घञ् । प्रावा-
प्रावृत्त वि० प्र+आ+वृ-क्त । प्रकर्षेणावृत्ते वस्त्रे ।

प्रावृष्(वा) स्त्री० प्रकर्षेणावर्षित्वत् इष्ट-क्लिप् वा टाप् । वर्षाकाले
प्रावृषायणी स्त्री० प्रावृषायामवर्षं वक्षः पूर्वं एत्वम् ।

कपिकच्छाम् (यालकुशी)

प्रावृषण्य ५० प्रावृषि भवः एत्वम् । कदम्बहृत्ते, धाराकदम्बे,
कुटजहृत्ते च । वर्षाकालभवे वि० । 'सं प्रावृषण्यैरिवे'ति
भट्टिः । पुनर्नवायां, कपिकच्छाञ्च स्त्री० ।

प्रावृष्य ५० प्रावृषि भवः यत् । कुटजे, कदम्बे च ।

प्राशिका वि० प्रशं करोति ठक् । कुशलादिप्रशंकारके । सभ्ये ५०

प्रास ५० प्रकर्षेणासते अस-कर्मणि घञ् । कुन्नास्ते ।

प्रासङ्ग ५० प्रसज्यते प्र+सन्ज-घञ् दीर्घः । दम्बवत्सनां
स्त्रास्ते शिचार्थमासज्यमाने काष्ठे ।

प्रासङ्ग ५० प्रासङ्गं वहति यत् । हलादिकावहाके वृषादौ

प्रासाद् ५० प्रसीदत्यस्मिन् प्र+सद्-घञ् पूर्वपद दीर्घः ।
देवानां रात्राञ्च गृहभेदे ।

प्रासिक ५० प्रासः प्रहरणमस्य ठक् । कुन्नास्तेण योद्धरि ।

प्रास्थिक वि० प्रस्थं तत्परिमितं धान्यादिकं खस्मिन् सप्ता-
वेशयति, पचति वा ठक् । प्रस्थमितधान्यसमावेशयोग्ये
पात्रे, तमितधान्यादिपाचके च । स्त्रियां ङीप् ।

प्राह्ण ५० प्रकटं, प्रघनं वा अहः ठक्, अह्नादेशः एत्वम् । पूर्वाह्णे
प्राह्णेत्य वि० प्राह्णे पूर्वाह्णे भवः श्रुलु तद् च निपातनादे
त्वम् । पूर्वाह्णे भवे । [अतिमयूषे

प्राह्णितरास् अथ० अतिशयेन प्राह्णे तर-आद्य एत्वं नि० ।

प्रिय ५० प्रीणाति प्री-तर्पणे क । भर्त्सरि, पत्नौ, गृहभेदे,
गृहिणाभौपथौ च । हृद्ये वि० । भार्यायां, एकायां, मङ्गि-
कायां, मदिरायां, वार्त्तायाञ्च स्त्री० ।

प्रियंवद् वि० प्रियं प्रियकरं नष्टं वदति खच् सस् च ।
प्रियवादिनि खेचरे, गन्धर्वभेदे च ५० ।

प्रियका ५० प्रिय+संज्ञायां कन् । पीतसाले हृत्ते, कदम्बे, विचित्र-
गृहे, प्रियङ्गौ, भस्मरे, कुङ्कुमे, असनहृत्ते च ।

प्रियङ्करं वि० प्रियङ्करोति खच् सस् च । प्रियकारिणि ।
युतकण्टकार्या, हृह्ज्जीवन्त्याम्, अश्वगन्धायाम् स्त्री० ङीप् ।

प्रियङ्गु ५० प्रिय+गन्-डु नि० सस् च । खनामख्याते हृत्ते
'प्रियङ्गुकलिकाकार'मिति बुधप्रणामनन्तः । राजिकायां,
प्रियल्याम्, कङ्कौ, (काङ्कनी) कटुक्याञ्च ।

प्रियजीव ५० प्रियो जीवो यस्य । श्योनाक्तभेदे । [प्रिये वि०

प्रियतम ५० अतिशयेन प्रियः तमप् । सयूरशिलाहृत्ते, अति-
प्रियता स्त्री० प्रियस्य भावः तल् । स्त्रेहे प्रियत्वे । [सुहृत्ते वि०

प्रियदर्शन ५० प्रियं दर्शनमस्य । क्षीरिकाहृत्ते, शुक्रखगे च
प्रियवर्णी स्त्री० प्रियो वर्णो यस्याः गौःङीप् । प्रियङ्गौ ।

प्रियव्रत ५० स्वायम्बुवसनोः ज्येष्ठे पुत्रे ।

प्रियवल्ली स्त्री० कर्म० । प्रियङ्गौ । [प्रियसंवादे ।

प्रियसन्देश ५० प्रिय सन्दिशति अण् । चम्पकहृत्ते । इत० ।

प्रियसालक ५० कर्म० स्वार्थे कन् । असनहृत्ते (प्रियासाल)

प्रियाम्बु ५० प्रियं प्रिहृषां प्रियमम्बु नूले चित्तं जलमस्य
आम्बहृत्ते । [[प्रियासाल) । द्राक्षायां स्त्री० ।

प्रियाल ५० प्रियाय अलति प्रयाश्रयि चल्-अच् । प्रियसाले

प्री तर्पणे स्वा० उभ० सक० अनिट् । प्रियति ते अप्रैपीत् अप्रैट् ।

प्री प्रीतो कान्तौ दिवा० आत्म० अक० अनिट् । प्रीयते अप्रैट् ।

प्री तर्पणे सक० क्त्वा० उभ० कान्तौ अक० अनिट् । प्रीणाति
प्रीणीते अप्रैपीत् अप्रैट् ।

प्री तर्पणे सक० सु० उभ० अनिट् । प्राययति ते अपिप्रयत्-त ।
 प्रीणन न० प्री-णिच्-ल्युट् । तर्पणे । [टथ्यत् वि० ।
 प्रीत वि० प्री-क्त वा नत्वाभावः । हृष्टे । तस्य नत्वे प्रीयो-
 प्रीति स्त्री० प्री-भावे क्तिच् । हर्षे, आमीदे, दम्प्री च ।
 प्रु सर्थे स्वा० आत्म० सक० अनिट् । प्रवते अप्रोट ।
 प्रुट सद्देन स्वा० पर० सक० सेट् । प्रोटति अप्रोटीव् ।
 प्रुप भस्मीकरणे स्वा० पर० सक० सेट् । प्रोपति अप्रोपीत् क्ता
 वेट् । [अप्रोपीत् ।
 प्रुप सेके पूत्तौ च सक० खेहे अक० क्त्वा० पर० सेट् । प्रुष्णाति
 मुष्ट वि० मुप-क्त । दग्धे ।
 प्रेक्षा स्त्री० प्रकर्षेण प्रमाणादिना ईक्षा । पर्यालोचनायाम् ।
 प्रेक्षावत् वि० प्रेक्षा अस्पर्धे महत् नख्य वः । समीप्यकारिणि
 प्रेक्षा स्त्री० प्र+इषि अ । दोषायाम् परिभ्रमणे, स्वार्थकगतौ,
 गृहभेदे, नृत्ये च ।
 प्रेक्षित वि० प्र+इषि-क्त । कल्पिते ।
 प्रेक्ष्णोल दोलने अ० बुरा० उ० सक० सेट् । मोक्षीलयति ते अप-
 प्रेक्ष्णोत्त त । प्रक्षोपसर्गत्वन्पीत्यन्ये तेन प्राक्षिखोत्त त ।
 प्रेत पु० प्र+इष-क्त । नरकस्थे जीवे, पिशाचभेदे, आतिवाहिक-
 देहेत्तरं जायमाने देहभेदे, कृते सपिण्डीकरणे नरः
 संवत्सरात् परम् प्रेतदेहं परित्यज्य भोगदेहं प्रपद्यते इति
 स्मृतिः, स्मृते च ।
 प्रेतकर्मन् न० इत० । नृत्तस्य दाहादिके सपिण्डाकरणान्ते कर्मणि
 प्रेतगृह न० इत० । इसगाने प्रेतपुरादयोऽप्यत्र । [नदीभेदे ।
 प्रेतनदी स्त्री० प्रेतगम्या नदी । समुद्रारस्यो वैतरणीनासके
 प्रेतशिला स्त्री० गयातीर्थस्थे प्रेतोद्धारणार्थे शिलाभेदे ।
 प्रेत्य अव्य० प्र+इष-ल्यप् । लोकान्तरे प्रेत्य संज्ञा नास्तीति
 श्रुतिः । [इन्द्रे, वायौ च पु० ।
 प्रेसन् पु० न० प्रियस्य भावः इमनिच् प्रादेशः । खेहे, नर्मणि च
 प्रेयस् वि० अतिशयेन प्रियः ईयसु प्रियस्य प्रादेशः । अतिशय
 प्रिये । स्त्रियां ङीप् प्रेयसी सा च प्रियतमायां, योषिति च
 प्रेरण न० प्र-ईर-णिच्-ल्युट् । प्रेषणे निवृत्तस्य अत्यादेः
 कार्यादौ नियोगे । णिच्-युच् । प्रेरणाश्रय स्त्री० ।
 प्रेष गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । प्रेषति अप्रोपीत् ।
 प्रेप्ति पु० प्र+इप-भञ् वा पररूपम् । प्रेषणे, पीडने च ।
 प्रेष्ठ वि० अतिशयेन प्रियः ईषन् प्रादेशः । अतशय प्रिये ।
 प्रेप्ति पु० प्र-इप् गत्यत् वा पररूपम् । दासे । प्रेरणीये वि०
 जङ्घायां स्त्री० । [पन्थनां हनने च ।
 प्रोक्षण न० प्र+उक्ष-ल्युट् । समन्तात् सेचने, वधे, यज्ञार्थं

प्रोक्षित वि० प्र+उक्ष-क्त । चित्ते, हिते, यज्ञार्थं संस्कृते नांसादौ
 च 'मलयैव' प्रोक्षितं नांशमिति स्मृतिः ।
 प्रोच्छन न० प्र+उक्षि-ल्युट् । मार्जने (पोंछा) ।
 प्रीत वि० प्र-वे क्त । शुम्भिते, खूते, खचिते च । वस्त्रे न० ।
 प्रोत्फल पु० प्रकर्षेण उत्फलति प्र+उद्+फल-अच् ।
 सिंहलाङ्गूलाकारमुष्मवति दृक्भेदे ।
 प्रोथ परिपूर्णतायाम् सामर्थ्ये च स्वा० उभ० अक० सेट् । प्रोथति-
 ते अप्रोथीव् अप्रोथिष्ट । चङि न ह्रस्वः ।
 प्रोथ पु० न० । प्रु-यन् । अश्वनासिकायाम् । कथां, शाटके,
 खीगर्भे, गर्ते, भीषणे, स्मिचि, अश्वमुखे च पु० । मान्ये,
 स्थापिते, प्रथिते च वि० ।
 प्रोषित वि० प्र+वस-क्त इट् । प्रवासं गते विदेयं गते ।
 प्रोषितभर्तृका स्त्री० पोषितः भर्ता यस्याः कम् । विदे-
 यस्थपतिकयां नायिकायाम् ।
 प्रो(प्रौ)ष्ठ पु० प्रकटः ओष्ठोऽस्य वा दृष्टिः । (पुंठि) प्रत्यभेदे
 गवि च । वा ङीप् । प्रोथीत्यथल ।
 प्रो(प्रौ)ष्ठपद पु० प्रो(प्रौ)ष्ठो गौलसेव पदं यस्य । भारप्रदास्ये
 नक्षत्रविशेषे तेन युक्ता पौर्णमासी अथ सा यत्न भासे
 पुनरप्यु वा न दृष्टिः । चान्द्रभाद्रमासे ।
 प्रो(प्रौ)ष्ठपदा स्त्री० व० प्रो(प्रौ)ष्ठस्य गोरिव पदान्यस्याः । भार
 पदनक्षत्रे पूर्वभाद्रपदताराया उत्तरभाद्रपदतारायाश्च चतुर्नक्ष-
 त्रात्मकत्वात् वज्रत्वम् । [न दृष्टिः । भारपौर्णमास्याम् ।
 प्रो(प्रौ)ष्ठपदी स्त्री० प्रोष्ठ(प्रौ)पदानिर्युक्ता पौर्णमासी अथ वा
 प्रौष्ठ वि० प्र+वह-क्त इष्टिः । प्रष्टवे, प्रगत्ये, निरुणे च नायि
 काभेदे 'तरुणी विंशता मता पञ्चपञ्चशता प्रौष्ठे' त्युक्तवय-
 स्त्रायां स्त्रियाम् च स्त्री० टाप् ।
 प्रौष्ठपाद पु० 'आसनारूढपादस्तु जातुनोर्जङ्घयोस्तथा ।
 कृतावसन्धिको यस्तु प्रौष्ठपादः स उच्यते' इत्युक्तलक्षणे
 आसनारूढपादे वस्त्रादिना कटिजङ्घावन्धनेन स्थिते जने ।
 प्रौष्ठि स्त्री० प्र+वह क्तिन् इष्टिः । सामर्थ्ये, उद्यमे च ।
 प्रुक्ष भक्षणे स्वा० उभ० सक० सेट् । प्रुक्षति अक्ष्णीव् ।
 प्रुक्ष पु० प्रुक्ष्यते कीटैः प्रुक्ष-घञ् । (पाकुड) एष्टे, प्रुक्ष-घञ्-
 चिङ्गिते ङीपभेदे च ।
 प्रुव पु० प्रु-भावे अच् । प्रुवने । कर्त्तरि अच् । भेलके (भेला)
 भेके, भेपे, वानरे, श्वपसे, जलकाके, प्रवण्ये, पक्षीघृष्टे,
 कारण्डवखने, शब्दे, रिपी, जलभेदे जलजुक्तं, जलचर-
 पक्षिमात्रे सारसादौ च । कैवर्त्तीकुलके, गन्धदण्डे च न०
 प्रुवग पु० प्रुवन् सन् गच्छति गम-ड ए० । वानरे, भेके, सूर्य

सारथी, श्रवणपिण्डि, शिरोपट्टन च । [भेदे, लघुहृत्ते च
लवङ्ग पु० लवन् लन् गच्छति गम-ङ् खच् पु० । वानरे, वृग-
लवङ्गम पु० लवन् लन् गच्छति गम खच् पु० । वानरे, भेके च ।
लघु न० लघुस्य सङ्गः, तस्य विकारः, सस्य, फलं वा अण् न
लुप् । लघुहृत्तफले, तद्विकारे, तत्समुदाये च ।

लघुवन न० लु-णिच्-ल्युट् । (उल्लान) द्रवद्रव्यस्य समन्ताद्गतौ
लघुवति वि० लु-णिच्-क्त । लघुवादिना समन्तात् व्याप्ते ।
लघु गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । लघुवति अल्लेहीत् ।
लघु (लघु) हन् पु० लघु-कनिच् पु० वा दीर्घः । (पिला) वाभकुलि-
पार्श्वस्य सांघस्ये, तद्विहेतुके रोगभेदे च ।

लघु गतौ क्वा० पर० सक० अनिट् । लघुनाति अल्लेपीत् ।
लघुहन् पु० लघुहानं हन्ति हन-क् । (रोडा) दाडिमतुल्य-
कुसुमवति हृत्तभेदे । लघुहन्तुप्रभृतयोप्यत्र ।

लघुहारि पु० हृत्त० । अल्लहृत्ते (रोडा) हृत्तभेदे च । [अल्लोह
लु, सर्पणे उत्प्लुत्य गतौ च भ्वा० आत्म० अक० अनिट् । लघुवते
लुत न० लु-क्त । तिथ्यगता, भस्मेन, गतौ, अल्लगतिभेदे च ।
लघु दाहे भ्वा० पर० सक० सेट् । लघुवति अल्लोपीत् । क्वा वेट् ।
लघु दाहे दिवा० पर० सक० सेट् । लुप्यति अल्लुपत् । [अल्लोपीत्
लघु सेके पूर्वौ च सक० अक० स्नेहे क्वा० पर० सेट् । लुप्याति
लुष्ट वि० लु-प-क्त । दग्धे । [सत्-अल्लोसीत् ।

लघु दाहे विभागे च दिवा० पर० सक० सेट् । लुप्यति अल्लु-
सेव सेवने भ्वा० आ० सक० सेट् । सेवते अल्लेविट् । चङि न हृत्तः
लघु पु० लुघ-घञ् । दाहे ।

लघु भक्षणे कदा० पर० सक० अनिट् । लुपति अल्लोसीत् ।
लघुवति वि० लु-प-क्त । भक्षिते ।

फ

फ न० फक्-ङ । रुक्कथने, निष्फलवाक्ये, फुत्कारे च । भक्षणावाते
वर्द्धके, जृम्भाविष्कारे, फलसामे च पु० । [अफक्कीत् ।
फक् असदाचारे, सन्दगतौ च भ्वा० पर० अक० सेट् । फक्वति
फक्किका स्त्री० फक्-धातुनिर्देशे भावे ण्वुल्-टाप् अतइत्तम् ।
असह्यवहारे (फाकि) तत्त्वनिर्णयार्थं पूर्वपक्षे च । [फकि-
भाषितभाष्यफक्किनेति नैषधम् । [(वामनहाटि) हृत्ते
फक्जिका स्त्री० भक्षति रोगान् भनृज-सर्दने ण्वुल् पु० ।
फक्जिपन्निका स्त्री० भनृज-णिनि पु० फक्जि रोगमर्द्दि पत्नं
यस्याः । यण्वुल्-टाप् (इडरकानि) । [वामनहाटि
फक्जि (झी) स्त्री० भनृज-रन् पु० वा ङीप् । भाग्याम् ।
फट् पु० स्त्री० स्फुट-विकाये अच् पु० । सर्पाणां फणायाम्

स्त्रियां टाप् । सा च दन्ते कितवे च । [भेदे च ।
फट् अव्य० स्फुट-किप् पु० । योगे, तन्मोक्षे अस्त्रनामके मन्त्र-
फण अनायासेनौल्लसौ भ्वा० पर० सक० सेट् फणा० । फणति
अफाणीत्-अफणीत् । फणतः-फणतः ।
फण गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । फणति अफाणीत्-अफणीत्
वा घटादि० । णिचि फणयति फणयति ।
फण पु० स्त्री० फण-अच् । द्रव्याकारे सङ्कोचविकाशवति सर्पमस्तके
फण (णा) धर पु० फण (णा) धरति धृ-अच् । सर्पे । फण (णा)-
भृदादयोप्यत्र । [सामान्ये च ।

फणिल्लक पु० फणिनमुच्यते ण्वुल् पु० । लवपीभेदे, जम्बीर
फणप्रिय पु० फणिनां प्राणप्रदत्तात् प्रियः । वायौ । सर्पा-
णां वायुभक्षकत्वेन वायोत्तमप्रियत्वम् ।

फणिकेन न० फणिनां फेनमिव । (आफिङ्) अहिफेने ।
फणिवल्ली स्त्री० फणिसदृशी दीर्घा, फणिलोकस्या वा वल्ली ।
नागवल्लगाम् (पानलता) । [कुल्याम् ।

फणिहन्त्री स्त्री० फणिनं हन्ति हन-हृच् ङीप् । गन्धना-
फणिहृत् स्त्री० फणिनं हरति अपसारयति हृ-किप् । सुद्र-
डरावभायाम् ।

फणिन् पु० फणोऽस्य इति । सर्पे । फणवदादयोप्यत्र ।
फणीश्वर पु० हृत्त० । अनन्ते, वासुकी च ।

फल भेदे भ्वा० पर० सक० सेट् । फलति अफालीत् फलतः
आरम्भे क्त फुलतः । अमृत्य फलितः । [फलितः ।
फल निष्पत्तौ भ्वा० पर० अक० सेट् । फलति अफालीत् । क्त
फल गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । फलति अफालीत् । फला०
कर्त्तरि वा णः फलः फालः ।

फल न० फल-अच् । हृत्तादीनां शस्ये, लाभे, फलके, (ठाल)
कार्ये, उद्देश्ये, प्रयोजने, जातोफले, त्रिफलायां, कबोले,
वाणाम्, फाले, दाने, सङ्के च । कृतजहृत्ते पु० । स्वार्थादौ
कन् । (ठाल) इति स्व्यते चर्मसमये अस्त्रप्रतिघातनिवारणे
प्रदाये । अस्थिखण्डे, नागकेशरे, काठादिपट्टके च पु० ।

फलकपोषि पु० फलकः पोषी यस्य । (ठाली) चर्मिणि ।
फलकर्कशा स्त्री० फलेन कर्कशा कठोरा । वनकोल्याम् ।
फलकृष्ण पु० फलेन कृष्णः । पानीयामलके ।

फलकेशर पु० फले केशरा इवास्य । मरिचैकलहृत्ते ।
फलतय (तिलक) न० हृत्त० । वयस्यामलकीहरीतकीरूपेषु श्लावा-
परूपकाश्वरीरूपेषु च लिङ् फलेषु ।

फलद पु० फलं ददाति दा-क् । हृत्तभावे । फलदावरि वि०
फलपाक पु० फलेषु पाको यस्य । करमर्द्दके, पानीयामलके च

फलपाकिनं पु० फलपाकोऽस्त्यस्य । गर्हभाखे ।

फलपुष्पा स्त्री० फलानि पुष्पाणीव यस्याः । पिण्डखर्जूर्याम्

फलपूर पु० फलेन पूरः पूर्यः पूर-क । वीजपूरे । कन् । तत्रैव

फलप्रिया स्त्री० फलं प्रियं यस्याः । प्रियङ्गौ । [अनुभवे

फलभोगे पु० इत० । फलानां वर्मफलानां सुखदुःखादीनां भोगे

फलमुखा स्त्री० फलेन मुख्या श्रेष्ठा । अजसोदायाम् ।

फलमुद्गरिका स्त्री० छदं गिरति इन् फलं मुद्गरि यस्याः ।

पिण्डखर्जूर्याम् । [फले न० ।

फलवर्तुल पु० फलं वर्तुलं यस्य । कालिङ्गे हृत्ते । तत्-

फलवृक्षक पु० फलप्रधानो वृक्षः संज्ञायाम् कन् । पनसवृक्षे ।

फलशालिन् त्रि० फलेन शालते श्लाघते णिनि । फलयुक्ते

स्त्रियां ङीप् । [वदरवृक्षे ।

फलशैशिर पु० मिथिरं प्राप्नोत्यस्य अण् फलं शैशिरं यस्य ।

फलश्रेष्ठ पु० फलेन श्रेष्ठः प्रशस्ततरः । आत्मवृक्षे ।

फलस न० फलं सति सो-क । पनसवृक्षे ।

फलस्नेह पु० फले स्नेहो यस्य । अक्षोटवृक्षे । [त्याम् स्त्री०

फलाद्या त्रि० फलेनाद्या सम्पन्ना । फलयुक्ते । काष्ठकद-

फलाध्यक्ष पु० फलमध्यक्षमिव यस्य । राजादने । फलदा-

नायके ईश्वरे पु० । फलसाक्षीत्यादयोऽप्यत्र ।

फलास्तं न० फलमस्तं यस्य । वृक्षाले । अश्वमेतसे पु० ।

फलिन त्रि० फल+यस्यर्थे इजच् । फलयुक्ते । तादृशे वृक्षे पु०

फलिन् त्रि० फल+यस्यर्थे इनि । फलयुक्ते । तादृशे वृक्षे पु०

प्रियङ्गुवृक्षे स्त्री० ङीप् ।

फली स्त्री० फलमस्त्यस्याः अच् गौ० ङीप् । प्रियङ्गुवृक्षे ।

फलेग्रहि पु० फले-ग्रह इन् । योग्यकावे फलधरे वृक्षे ।

‘फलेग्रहीन् हंसीति’ भट्टिः । इण् । फलेमाहिरप्यत्र ।

फलेन्द्र पु० फलेन इन्द्रं ऐश्वर्यान्वितः । राजजम्बुवृक्षे ।

फलेरुहा स्त्री० फले रोहति रुह-क । पाटलिवृक्षे ।

फलोत्तमा स्त्री० फलेन उत्तमा । द्राक्षाभेदे ।

फलोदय पु० इत० । फलोत्पत्तौ लाभे, स्वर्गे, हर्षे च ।

फलगु त्रि० फल-उ गुक् च । रस्ये, सारे, निरर्धके च गयाती-

र्यस्य नद्यां स्त्री० । (फागु) इति स्याति घृलिङ्गपे पदार्थे,

काकोडुम्बरिकायाम्, वसनसमये, मिथ्यावाक्ये च पु० ।

फलगुन पु० फलानुसूयभेदो नीयतेऽस्मिन् नो-ह । फालानेनासि

फलगुनी स्त्री० फल-उनन् गुक् गौ० ङीप् । काकोडुम्बरिका

याम् । अश्विन्यवधिके द्वादशे, द्वादशे च नचले च व० व०

फलगुवाटिका स्त्री० फलानां वाटीव इवार्थे कन् । काको-

डुम्बरिकायाम् ।

फलगुहन्ताक पु० फलानु रभ्यं हन्ताकं यस्य । श्लोनाकभेदे ।

फलगुत्सव पु० फलानुनिमित्तक उत्सवः । फालानुपौर्णमास्या

दिषु कर्नव्ये (आवीर) फलानुद्रव्यकरणे उत्सवे ।

फल्य न० फलाय हितं यत् । पुष्पे । [पक्षौ] च ।

फाण्डि पु० स्थाय-नि घृ० । गुडविकारे, करभे (दधिमिश्रित-

फाणित न० फण-णिच् क्त । गुडविकारभेदे (फेणो) ।

फाण्ट न० फण-क्त नि० । अनायासेन कृते । [चित्तेष्वतोये

वृद्धितः फाण्ट इत्यभिधीयते] इत्युक्ते कायभेदे ।

फाल न० फलाय शस्याय हितम् अण्, फल्यते विदार्थते

भूमिरनेन वा यज् । खनामस्याते लाङ्गलमुखस्ये लौह-

भेदे । फालमस्त्यस्य अच् । वलदेवे, महादेवे च पु० । फलस्य

विकारः अण् । कार्पासवस्त्रे त्रि० । फालकरणके दिव्यम-

रीताभेदे न० । फलेषु भवः अण् । जम्बीरबीजादौ पु० ।

फाल्गुन पु० फल-उनन् गुक् च स्थायै प्रज्ञावयण् । अर्चुने

मध्यमप्राणवत्, अश्विन्यवधिके द्वादशे द्वादशे नचले च

स्त्री० व० व० ङीप् । फलानुनीमित्तका पौर्णमासी अण् ।

चान्द्रफालानुमासपौर्णमास्यां स्त्री० ङीप् । सातमासे

अण् । चैत्रावधिके द्वादशे मासे पु० । वर्षस्य हि चैत्रादित्सम्

फाल्गुनिक पु० फाल्गुनी फलानुनीनचलयुक्ता पौर्णमासी

अस्मिन् मासे ठक् । चैत्रावधिके द्वादशे मासे ।

फु पु० फल-डु । मन्त्रोच्चारणपूर्वके फलकारे, लक्ष्मणाक्ये च

फुट त्रि० स्फुट-क घृ० । विदीर्षे, प्रस्फुटिते च ।

फु(फू)त् अन्त्य० फल-डुति घृ० वा दीर्घः । अक्षरकरणभेदे ।

फुल्ल विकाशे स्वा० पर० अफ० सेट् । फुल्लति अफुल्लौत् । [न०

फुल्ल त्रि० फुल्ल-विकाशे अच् । विकशिते । पुष्पे ।

फेण(न) पु० स्थाय-न घृ० मतान्तरे णत्वम् । दुग्धजलादेर-

पर्यपरिस्थे बहुदाकारे पदार्थे (फेना) अस्मिन् णान्तत्वमपि

‘हंसश्रेण्या नदीतीरे निनदं संप्रतीयिरे । यथा चारस्तता

मन्वा अन्तरे फेणसङ्गता’ इत्युक्ता पक्षे अन्तरेफेण अन्त्यस्य

रकारेण संयुता इत्यर्थः । हिमे च । गुडविकारभेदे स्त्री० ङीप्

फेणा(ना)ग्र न० इत० । वृद्धे ।

फेणि(नि)ल त्रि० फेन+अस्यर्थे इलच् । फेनविशिष्टे ।

कोलिफले, मदनवृक्षफले च न० । वदरवृक्षे, अरिष्टवृक्षे

च पु० । [तद्गुणयोगात् धूर्त्तं, हिंसं च त्रि० ।

फेरव पु० फे इत्यव्यक्तो रयोऽस्य । शृगावे, राक्षसे च ।

फेरु पु० फे इत्यव्यक्तं रौति रु-ङु । शृगावे ।

फैल(ला) न० स्त्री० फेल-अच् वा टाप् । भुक्तसंयुज्जिते, उच्छिष्टे

फैल गतौ स्वा० पर० स० सेट् । फेलति अफेलौत् । चङि न ह्रस्वः

व

व पु० वल-ड । लूचने, तन्तुसन्ताने, वपने, वरुणे, घटे, मुसुद्रे, योनौ, जले च । गमने स्त्री० ।

वंहिष्ठ ति० अतिशयेन व(व)ङ्कः इष्टन् वंहादेशः । अति-
शयव(व)ङ्कले । [व(व)ङ्कले ।

वंह्रीयस् ति० अतिशयेन वङ्कः इत्यस्य वंहादेशः । अतिशय-
वट द्वौ सामर्थ्ये च भ्वा०पर०सक०सेट् । वठति । अवठीत्-
अवाठीत् । वेटतुः । [अग्निनीलचले, दास्याञ्च ।

वडवा स्त्री० वलं वाति वा-क लस्य डः । वोटक्याम्, तदेवताके
वडवाङ्क(ह्)त न० वडवया दास्या कतः (हृतः) वा । दास

भेदे भक्तदासश्च विशेषतयैव वडवाङ्क(ह्)त इति स्रुतिः ।
वडवाग्नि पु० वडवायाः शिवस्तृष्टायायासुखस्योदग्निः । ससद्र-

स्थिते षोडशीमुखस्ये कालानले । वडवानलादयोऽप्यत्र ।
वडवामुख पु० वडवाया मुखं स्थानत्वेनास्यस्य अर्थ आदि-
त्वादच् । ससद्रस्ये कालानले ।

वडवासुत पु० द्वि० व० इत० । अश्विनीकुमारयोः । [वेषतः
वण शब्दे भ्वा०पर०सक०सेट् । वणति अवाशीत्-अवणीत् ।
वणिकपथ पु० इत० अक्षमा० । हट्टे ।

वणिग्वन्तु पु० वणिजां वन्मुखि प्रोषकत्वात् । नीलीटले ।
वणिग्भाव पु० इत० । वणिज्ये आजीवनायै क्रयविक्रयकरणे

वणिज्(ज) पु० पणायते व्यवहृरति पण-इजि इजो वा
पस्य वः । आजीवनार्थं क्रयविक्रयव्यवहारकर्त्तरि, ज्योति-
षोक्ते ववादितः षष्ठे करणे च ।

वणिज्य न० वणिजो भावः कर्म० वा य । वणिज्ये आजीव
नार्थं क्रयविक्रयादिव्यवहारे, स्त्रीत्वमपि । चतुरेण चतुर्वर्ग-

चिन्तामणिवणिज्येति सुक्ताफलम् । [अवदीत् । वेदतः ।
वद स्त्र्यै निश्चलभवने च भ्वा०पर०सक०सेट् । वदति अवादीत्-

वद भाषणे वा चु० उभ० प्रवे भ्वा० पर०सक० सेट् । वाद-
यति-ते अवीवदत्-त । पक्षे वदतीत्यादि ।

व(व)दर पु० व(व)द अरच् । कोलिटले । देवचर्मप्रहणे, कार्पा-
सवीजे च न० । वराहक्रान्तायां स्त्री० टाप् ।

व(व)दरफली स्त्री० व(व)दरस्यैव फलमस्याः । भूमिव(व)दर्याम्
व(व)दरवल्ली स्त्री० व(व)दरफलप्रधाना वल्ली शाक० । भूमि-
व(व)दरीतिख्याते लताभेदे ।

व(व)दरामलक न० व(व)दरनिवासलकम् । प्राचीनामलके ।
व(व)दरि(री) स्त्री० व(व)द-अरि हा डीप् । कोलिटले,
कार्पासां, कपिकच्छाञ्च ।

व(व)दरिकाश्रम पु० न० । वदरी+स्वार्थे कन् तस्याः समीपे,
तच्चिह्नितोवाश्रमः । तीर्थविशेषे । व(व)दरीशैलोप्यत ।

व(व)दरीच्छदा स्त्री० व(व)दर्या इव च्छदो यस्याः । हस्ति-
कोलटले ।

व(व)दरीपत्त पु० व(व)दर्या इव पत्तमस्याः । नखीनाम-
गन्धद्रव्ये । स्वार्थे कन् । तवैव । [शेफालिकायाम् ।

व(व)दरीफला स्त्री० व(व)दर्या इव फलमस्याः । नोल-
वडुफल पु० वडानि फलान्यस्य । कारझटले । [क्षपणे ।

वडुमुष्टि ति० वडः अमुक्तः दानायाप्रसारितो मुष्टिर्दस्य ।
वडुशिख पु० वड्वा शिखा यस्य । शिशौ । शिखावन्मनयुक्ते

ति० । उच्चटायां स्त्री० । [व्यापारे ।
वध पु० हन-वज् वधादेशः । हनने प्राणवियोगफलके

वध संयमने चु० उ०सक०सेट् । वाधयति-ते अवीवधत्-त ।
वध निन्दायां वन्धने च भ्वादि० आत्म०सक० सेट् । बीभत्सते

अवीभसिष्ट ।
वधिर ति० वन्ध-किरन् । श्रुतिशक्तिशून्ये श्रवणेन्द्रियरहिते

व(व)धू स्त्री० वध्नात्यविद्यया बन्ध-उ नलोपः, उच्च्यते
वध-ज वधान्तादेशः वा । नाथ्याम्, स्तुवायां, शय्याम्,
नवोटायाम्, भाथ्यायां, टकायाञ्च ।

व(व)धू(टि)टी स्त्री० अल्पा व(व)धूः अल्पार्थे टि वा डीप् ।
अल्पवयस्क्यायां नाथ्याम् 'गोपव(व)धूटीडूकूलचौराये'ति

भाषापरिच्छेदः । [प्रसवःपञ्चादियस्य । रक्ताम्हाने ।
व(व)धूत्सवप्रसव पु० व(व)ध्वा उत्सव आर्तवम् रजः । सरव

वध्य ति० वधमर्हति वध+यत् । वधार्हे ।
वध्यभूमि स्त्री० हन-भावे यत् वधादेशः वध्यस्य भूमिः ।

श्रमशाने वधस्थाने । वध्यस्थानदयोप्यत्र ।
वध्र न० वन्ध-व्रन् नलोपः । सोसके, चर्ममयरज्जां स्त्री०

डीप् । ट० नस्य रः । वध्रीत्ययत् स्त्री० ।
वन याचने तना० आत्म०ङ्कि०सेट् । वनुते अवनिट । क्वा वेद

वन्ध बन्धने क्यू० पर०सक०अनिट् । वध्नाति अवान्सीत् ।
वन्ध संयमने चुरा० उभ०सक०सेट् । वन्धयति ते अवबन्धत् त

वन्ध पु० वन्ध-वज् । संयमने निगडादिना गतिरोधने
वृद्धादिवेष्टनसूत्रे च । कर्मणि षज् । देहे, कणशोधन-

विज्ञासाय स्यापिते द्रव्ये आधौ च ।
वन्धक पु० वन्ध-खुल् । विनिमये तत्पर्ययद्रव्यदानेन द्रव्या-

न्तरग्रहणरूपे परिवर्त्तौ आधौ न० । 'अधीतिभागे वृद्धि-
स्यात् माहिमांसि सबन्धके' इति स्रुतिः पुंश्रत्यामसत्वां

स्तियाम् स्त्री० गौरा० डीप् ।

वन्धन न० वन्ध-भावे ल्युट् । निगडादिना संयमने, वधे च ।
 करणे ल्युट् । रज्ज्वौ ।
 वन्धनवेस्मन् न० इत० । कारांगारे वन्धनागारादयोष्यत् ।
 वन्धनस्त्रास्त्रं पु० इत० । हस्तिसंयमनकाष्ठे आलाने ।
 वन्धु पु० वधाति मनः स्नेहादिना वन्ध-उ । ज्ञातौ, मातुल-
 पुत्रादौ, वन्धुभ्यः प्रिलभाहत इति सृतिः वान्धवे, मित्रे,
 सगोत्रे, पितरि, मातरि, भ्रातरि, वन्धुजीवद्ये च ।
 वन्धुजीव पु० वन्धुरिव जीवयति अण् स्वायै कन् । वन्धु-
 जीवद्ये । (वांधुशालि) दृक्षभेदे च । [च ।
 वन्धुता स्त्री० वन्धु+संघेत, भावे तल् वा । वन्धुसूहे, तज्जने
 वन्धुर न० वन्ध-उरच् । सुकुटे । स्त्रीचिह्ने, तिलकलो, वन्धु-
 जीवद्ये, बधिर, हंसे, विहङ्गे, हृष्टभौषधे, वक्रो विहङ्गे च
 पु० । रस्ये, नक्षे, उन्नतामते च लि० । वेश्यायां,
 सक्तुषु । स्त्री० । वन्ध ऊरच् । रस्ये लि० । [लि०
 वन्धुल पु० वन्ध-उलच् । असतोपुत्रे । सुन्दरे, रस्ये, नक्षे च
 वन्धूक पु० वन्ध-ऊक । (वान्धुली) दृष्टे वन्धूकपुष्पसङ्घाश'मिति
 रविप्रणाममन्त्रः रक्तपीतादिपुष्पे मध्याह्ने प्रकाशयति पुष्प
 दृष्टे, पीतशालके च । [च । इत० । वन्धूककुसुमे न० ।
 वन्धूकपुष्प पु० वन्धूकस्येव पुष्पमस्य । पीतशालके दृष्टे, जोरके
 वन्धूलि पु० वन्ध-ऊलि । वन्धुजीवद्ये ।
 वन्ध पु० लि० । वन्ध-यत् । कालमात्रावपि फलमन्ये दृष्टे ।
 निष्कले, 'अवन्ध्यकोपस्ये'ति भारविः वन्धनीये च लि० ।
 अपुत्रायां स्त्रीजातौ, बालाख्ये गन्धद्रव्ये च स्त्री० ।
 वन्ध्याकर्कोटी स्त्री० वन्ध्याया उपकारिणी पुत्रप्रदत्वात्
 कर्कोटी । तिक्तकर्कोट्याम् अस्याः पुत्रदायित्वेन वन्ध्या
 प्रकारितम् । स्वार्थे कन् अतइत्त्वम् । तलैव ।
 वन्ध गतौ भ्वा०पर० सक०सेट् । वन्धति अवञ्जीत् ।
 वन्धु पु० भृ-ऊ-द्वित्वम् वन्ध-उ वा । शिषे, विष्णौ, नकुले, बह्वौ,
 सुनिभेदे, देशभेदे च तद्देशवासिनि व० व० । पिङ्गलवर्णे पु०
 तद्वति लि० । लिवां ऊट् । खलतौ वञ्चकरे पु० (फारास) ।
 वन्धुधातु पु० कर्म० । स्वर्थे, धुस्तूरे, गैरिके च ।
 वन्ध गतौ भ्वा०पर० सक०सेट् । वन्धति अवञ्जीत् ।
 वर न० वृ-अप् । कुङ्कुमे । वृ-अच् । आर्द्रके । अस्य । ईपदिष्टे
 अव्य० । कर्मणि अप् । जामातरि देवादिभ्यः आगास्ये,
 पिङ्गे, जारे च पु० । भावेऽप्य् । वरस्ये । गुडूचां,
 त्रिफलायां, मेदायां, ब्राह्मणम्, विहङ्गेषु पाठायां, हरि-
 द्रायाञ्च स्त्री० टाप् । शतावर्था स्त्री० गौ० ङीप् ।
 वर्च गतौ भ्वा०पर० सक०सेट् । वर्चति अवञ्जीत् ।

वर्वट पु० वर्च-अट् । राजमाषे (वरवटी) । गौ० ङीप् । तलैव
 ग्रीही, वेश्यायाञ्च । [अवर्हिट ।
 वर्ह दाने वधे स्तुतौ वाचि च भा० आ० सक०सेट् । वर्हति
 वर्ह न० वर्ह-अच् । मयूरपिच्छे, मत्ने, परीवारे च ।
 वल जीवने, धान्यावरोधे च भा०पर० अक०सेट् । वलति ।
 अवालीत् वेलतः । [अवालीत् अवलिट् ।
 वल दाने वधे निरूपणे च भा०उभ०सक०सेट् । वलति-ते
 वल जीवने च० उ० अक०सेट् घटा० । वलयति-ते अवौवलत् त
 ज्वलादि० ण । वलः बालः ।
 वल निरूपणे च० आत्म० सक०सेट् । बालयते अवौवलत् ।
 वल न० वल-अच् । सैन्ये, देहने सासर्थ्ये, सौख्ये, गन्धरसे, रूपे,
 शुभे, देहे, पल्लवे, रक्ते च । बलयुक्तौ लि० । काके, वल-
 देवे, वरखद्ये, दैत्यभेदे च पु० ।
 वलज पु० वलं जायत्यस्मात् जौ-क । शुक्लवर्णे । तद्वति लि० ।
 वलज न० बलात् जायते जन-ड । जेत्ये, पुरद्वादे, शस्त्रे,
 युद्धे च । वलजाते लि० ।
 वलद् पु० वलं ददाति दा-क । 'पौष्टिके वलदः सृष्ट' इत्युक्तं
 पौष्टिककर्माङ्गे बहिर्भेदे । अश्वगन्ध्यायां स्त्री० वलदातरि लि०
 वलदेव पु० वलेन दीव्यति दिव-अच्, वलोद्भिक्तौ देवो वा
 शाक० । वलराने । त्रायमाषौषधौ स्त्री० ।
 वलभट्ट पु० वल+अर्थ आद्याच् वलो वलवानपि भट्टः सौम्यः ।
 वलदेवे, गवये च । वलेषु भट्टा । त्रायमाषौषधौ स्त्री०
 स्वार्थे कन् । तलैव । [अजेरोहिणीनन्दने संकर्षणे रामे ।
 वलराम पु० वलेन रमते रम-संज्ञायां कर्तरि षच् । क्षणा
 वलवत् अव्य० वल+अतिशये सत्पु मस्य वः । अतिशये । वल-
 दपि शिबिताना'मिति यजुन्मला । वलविशिष्टे लि० ।
 'क्षीणा बलवती नाडी'ति वैद्यकम् । [यधौ ।
 वलवर्द्धिनी स्त्री० वलं वर्द्धयति दृध-णिच्-णिनि । जीवकौ-
 वलविन्यास पु० बलानां सैन्यानां विशेषेण दुर्भेद्यतायै न्यासः
 स्थापनम् । व्यूहे सेनासन्निवेशविशेषे ।
 वलशालिन् लि० वलेन शालते शल-णिनि । वलविशिष्टे ।
 वलसूदन पु० वलं तन्नामकमसुरं सूदयति सूद-ल्यु । इन्द्रे
 वला स्त्री० वलं कार्यत्वेनास्यस्याः । (वालियाडा) क्षुपभेदे,
 विश्वामित्रेण रांमाय दत्ते अस्रविद्याभेदे च ।
 वलाका स्त्री० वलं कम्पनमकति गच्छति अक-अच् । वकभेदे
 वलाट पु० वलमटति ददाति अट-अच् । हृद्रे ।
 वलात् अव्य० वलं सारथ्यं कारणत्वेनातति अत-क्लिप् । हठा-
 दिव्यर्थे । मन्त्रमन्त्रबलशब्दे नास्ति गतार्थता बलात्कार इत्या-

दिविहये तस्यावश्यमङ्गीकार्यत्वात् ।

बलात्कार पु० बलात्+क-घञ् । बलपूर्वककरणे, हठात्करणे च बलात्मिका स्त्री० बलमेवात्मा स्वरूपं कारणत्वात् यस्याः

सार्थं कन् अव्ययत्वम् । (हातिशुद्धा) हस्तिशुद्धीष्टये ।

बलाद्या स्त्री० बलाय आद्या । (बेलियाडा) क्षुभनेदे ।

बलानुज पु० अनुजायते अनु+जन-ङ इत० । श्रीकृष्णे ।

बलामोटा स्त्री० बलमामोटयति आ+सुट-अच् । नागदम्भ्याम् । अणन्तलोक्तिः प्रामादिकी तथात्वे ङीप् स्यात् ।

बलाय पु० बलसायः स्थानम् अय-घञ् । वरुणद्वये ।

बलाराति पु० बलस्य तन्नामासुरस्कारातिः । इन्द्रे । बलशत्रु प्रभृतयोप्यत्र । [यवुल् । पानीयामलके

बलालक पु० बलाय सामर्थ्याय अलति पर्याप्तोति अल-

बलाहक पु० बलं कम्पनमाजहाति आ+हा-कृन् । मेघे सक्तके, पर्वते, दैत्यभेदे, नागभेदे च । [कन्दः । गुलुञ्चकन्दे

बलाहकन्द पु० बलं सामर्थ्यमाह्वयति आ+ह्वे-क तादृशः

बलि पु० बल-इन् । पूजोपहारे, ददत्त 'स्त्री बलिं चैव निजगा-
त्तासुयुचित'मिति चण्डी राजपाद्ये भागे, उपलब्धे, चाम-
रदण्डे, गृहस्थकर्तव्यपञ्चममध्ये भूतयज्ञे, 'बलिकर्मा ततः
कुर्यादिति स्मृतिः । दैत्यभेदे विरोचनपुत्रे च 'येन बहो
बलीराजा दानवेन्द्रो महाबली'ति रक्षावन्धनमन्त्रः । जर-
या श्लथचर्मणि स्त्री० वा ङीप् । 'गृहस्थस्तु यदा प्रभ्येत्
बलीपलितमात्मन' इति स्मृतिः । उदरावयवे । 'बलि-
तयं चारु वभार बाले'ति कुमारः । गुह्यस्थे अङ्कुरा-
कारे मांसपिण्डे, गृहहदारप्रभेदे च (पाड) स्त्री० सार्थं
कन् । तत्र, अतिबलायाम् ।

बलिध्वंसिन् पु० बलिं ध्वंसयति स्वस्थानात् पातयति ध्वंस-
णिच्-णिनि । विष्णौ वामनावतारेण हि तस्य तथात्वम् ।

बलिन(भ)ति० बलि+अस्यर्थे-इन् भ वा । जरया शिथिलचर्मवति

बलिन् ति० बलमस्यस्य इनि । बलवति । उद्रे, महिषे,
दृष्टे, मूकारे, बलरामे कुन्दद्वये, कफे, माघे च पु० ।
(बेलियाडा) क्षुभे स्त्री० ङीप् ।

बलिपुष्ट पु० बलिना पूजोपहारद्रव्येण पुष्टः पुष्ट-क्त्वा । काके

बलिप्रिय पु० बलिनं प्रीणयति प्री-क् । लोप्रभुम् ।

बलिभुज् पु० बलिं पूजोपकरणद्रव्यं गृहस्थदत्तबलिं वा भुङ्क्ते
किप् । काके ।

बलि(ली)मुख पु० बलि(ली)युक्तं मुखमस्य शाक० । वानरे ।

बलिष्ठ ति० अतिशयेन बलीं बलिन्+इष्टन् । अत्यन्तबल-
वति । उद्रे पु० ।

बलिसञ्जन० इत० । पाताले बलिपुरादयोप्यत्र । [प्रान्ते(कांश्च)
बलीक पु० न० बालयति आहृणोति बल ईकन् नि० । पटल
बलीयस् ति० अतिशयेन बलीं बलिन्+ईयस् । अत्यन्तबलवति
बलीवर्दे पु० वृ-किप् बर् ई लक्ष्मीश्च वक्ष ईवरौ तौ ददाति
दा-क ईवदः बली चासौ ईवईयेति । दृष्टे ।

बल्य न० बलाय हितं बलं+यत् । प्रधानघातौ, युक्ते, बलसाधने
च । अश्वगन्धायाम्, अतिबलायां, प्रसारिण्याच्च स्त्री० ।
बल्ह स्तुतौ दाने, वधे, च सक० याचने द्विक० भ्वा० आत्म०
सेट् । बल्हते अवल्हति ।

बष्क(स्त्र)यि(णी)नी स्त्री० भस्क गतौ अयन् पु० भस्व वः सस्य
वा पत्वम् 'बष्क(स्त्र)योऽस्यास्ति इनि ङीप् पमध्यत्वे
यात्वम् । चिरप्रसूतायां गवि । बष्क(स्त्र)यं नयतीति नी-ङ
गौ० ङीप् पमध्यत्वे पूर्व० णत्वम् । बष्क(स्त्र)यणी(नी)त्ययत्वं
व(व)ह दृष्टौ भ्वा० आत्म० अक० सेट् इदित् । व(व)हते अव(व)
हति । महिषाह्व्यादयकोष्ठादिरिति पाणिनीयाः ।
दन्त्योष्ठादिरिति बोधदेवः ।

व(व)हु ति० व(व)हि-क्तु नलोपः । विप्रभृत्यनेकसङ्ख्या-
न्विते, विपुले च । स्त्रियां वा ङीप् व(व)ह्वी ।

व(व)हुकण्टक पु० व(व)ह्नि कण्टकान्यस्य । जुदगोबुरे ।
(गोबुरी) क्षुभनेदे । [कण्टकारिकायाम्

व(व)हुकण्टा स्त्री० व(व)ह्वः कण्टाः कण्टकाः यस्याः ।

व(व)हुकन्द पु० इव० । नूरणे (चोल) । कर्कश्यां स्त्री० ।

व(व)हुकर ति० व(व)ह्नि किरति कृ-अच् । (फारस्)
मार्जानकरे । सम्मार्जन्यां स्त्री० गौ० ङीप् । कृ-अच् इत०
उद्रे । अनेककार्यकरे ति० ।

व(व)हुकर्णिका स्त्री० व(व)ह्वः कर्णा इव प्रणान्यस्य । आखु
कर्णाम् । [यूय्यां, चम्पककलिकायां, जीरके च स्त्री० ।

व(व)हुगन्ध पु० इव० । कुन्दरुके । त्वचे, (तेजपात) न० ।

व(व)हुगन्धदा स्त्री० व(व)हुगन्धं ददाति दा-क् । रुद्रभेदे ।

व(व)हुग्रन्थि पु० इव० । भावुके (भाउ) ।

व(व)हुच्छिन्ना स्त्री० व(व)हु यथा स्यात् छिद्यते च छिद-
त्ता तस्य, दस्य च नः । कन्दयुङ्ग्याम् ।

व(व)हुतिक्ता स्त्री० व(व)हु यथा तथा बाहुल्येन वा
तिक्ता । काकसाच्याम् ।

व(व)हुतिथ ति० व(व)ह्नां पूरणं व(व)हु+इट् तियुक् च ।
अनेकसंख्याते, 'काले गते बहुतिथे, इत्युद्धटः ।

व(व)हुत अव्य० व(व)हुषु तल् । अनेकेषु कालादिषु ।

व(व)हुत्वच् पु० इव० । भूर्जपत्रद्वये । सार्थं कन् तत्त्वम् ।

व(व)ऊदुग्ध पु० व(व)ह्नि दुग्धानीष चूर्णानि शुम्भवर्णत्वात्
यस्य । गोधूमे । प्रचुरलीरवत्यां गवि, कुहीटचे च स्त्री० ।
सार्धे कन् अत इत्त्वम् । कुहीटचे ।

व(व)ऊधा अय्य० व(व)ऊ+प्रकारे-धाच् । अनेकप्रकारे
व(व)ऊपत्त पु० इव० । पलाण्डौ अनेकपर्ययुक्ते लि० ।
लिङ्गित्याम्, दतकुमार्यां, तुलस्यां, दृढ्यां, गोरच-
दुग्धायां, जलकायाश्च स्त्री० गौ० डीप् । ततः संज्ञायां
कन् । भूम्यामलक्यां, मेथिकायां, महाशतावर्याश्च ।

व(व)ऊपर्ण पु० इव० । सप्रच्छददृष्टे तस्य प्रतिपर्णं सप्रसप्रपर्णव-
त्वात् । अनेकपर्ययुक्ते लि० । मेथिकायां स्त्री० डीप् । ततः
संज्ञायां कन् । आखुक्तायां स्त्री० टाप् । [वत्तात्तयात्वम्
व(व)ऊपादूद पु० इव० वा अन्यलोपः । वटदृष्टे अनेकशिफा-
व(व)ऊपुत व(व)ह्वः पुला-इव पर्णान्यस्य । सप्रच्छदे । अनेक-
पुलाइव मूलान्यस्य । शतमूल्यां स्त्री० डीप् ।

व(व)ऊपुष्प पु० इव० । निम्बदृष्टे । संज्ञायां कन् अत इत्त्वम् ।
धातक्यां स्त्री० । [तस्यप्रचुरदणवत्त्वात् सङ्गदृष्टे पु०
व(व)ऊप्रज लि० इव० । वज्रसन्तानवति । शूकरे पु० । प्रजा-
व(व)ऊफल पु० इव० । कदम्बदृष्टे, विकङ्कते, तेजःफले च ।
अनेकफलयुक्ते लि० । मापपर्यां, जविकायां, काक-
माच्यां, विप्रधां, (शशा) सुद्रकारवेष्टां, भूम्यामलक्याश्च
स्त्री० । संज्ञायां कन् अत इत्त्वम् । भूमिवर्द्यां स्त्री० ।
आमलक्यां स्त्री० डीप् ।

व(व)ऊमञ्जरी स्त्री० इव० संज्ञात्वात् न कम् । तुलस्याम् ।
व(व)ऊमल पु० इव० ॥ सीरुके । अनेकमलयुक्ते लि० ।
व(व)ऊमूर्ति स्त्री० इव० । वनकापांसे । नानाकारवति लि०
व(व)ऊमूल लि० इव० । अनेकमूलवति । शिघौ पु० । संज्ञायां
कन् । उशीरे न० । शतावर्या स्त्री० टाप् । नाकान्धां डीप्
व(व)ऊरसा स्त्री० इव० महाज्योतिष्मत्याम् । नानारसवत्यां लि०
व(व)ऊरूप पु० इव० । सर्कारसे (धुना) शिखे, विष्णौ, हिर-
ण्यगर्भे, कामे, क्षेत्रे च । नानारूपवति लि० ।

व(व)ऊरोमन् लि० इव० अनेकरोमवति रोमशे । मेघे पु० ।
व(व)ऊल लि० व(व)हि-ऊलच् नि० नलोपः । अनेकसंख्या-
न्विते प्रचुरे । व(व)ह्नि लाति ला-क । अस्मौ, कृष्णवर्णे
च पु० । तद्वति लि० । कृष्णपले पु० 'व(व)ऊलेपि गते
निशाकर' इति कुमारः । आकाशे न० । नीलिकायां नील-
वर्णायां गवि च स्त्री० । कलञ्च पु० । व(व)ह्वलः । प्रचुरे
लि० अन्निदैवतत्वात् कत्तिकानचले स्त्री० टाप् व० व० ।
वऊलगन्वा स्त्री० इव० । एलायाम् ।

व(व)ऊलच्छद पु० इव० । रक्तशीमाङ्गने ।
व(व)ऊलीकृत लि० व(व)ऊल+क्वि-क-क्त । (आगडा) वृपस्या-
प्रसारणेन राशीकृते खलस्य धान्ये, राशीकृतभावे च ।
व(व)ऊवल्ल पु० इव० । प्रियाले । (प्रियासाल) ।
व(व)ऊवाहक पु० व(व)ह्नि वाहयति अणु, ततः कन्,
खल् वा । स्नेपातके (लोना आता) ।
व(व)ऊविस्तीर्णा स्त्री० व(व)ऊ यथा तथा विस्तीर्णा वि-
स्तृ-क्त । (कुचुद्) कुचिकादृष्टे । [लि०
व(व)ऊवीज पु० इव० । (आता) आटपे दृष्टे । प्रचुरबीजवति
व(व)ऊवीर्य पु० इव० । विभीतके, (वयडा) तण्डुलीयशके,
(नटेशक) शास्त्रलिङ्गे, मरुवके च । भूम्यामलक्यां स्त्री० ।
व(व)ऊवीहि लि० इव० । अनेकधान्यादियुक्ते । व्याकरणोक्ते
प्रायेण अल्पपदार्थप्रधाने समासभेदे पु० ।

व(व)ऊशस् अय्य० व(व)ऊ+शच् । अनेकवारानित्यर्थे 'शुष्-
कत्वे व(व)ऊयो नियोजिता' इति कुमारः ।
व(व)ऊशत्य पु० इव० । रक्तखदिरे । अनेककीलयुक्ते लि० ।
व(व)ऊशाल पु० व(व)ऊभिः शालते शल-संज्ञायां कर्त्तरि
घञ् । कुहीटचे । [युक्ते लि०
व(व)ऊशिखा स्त्री० इव० । जलपिप्पल्याम् । अनेकशिखा
व(व)ऊसार पु० इव० । खदिरे । अनेकसारवति लि० ।
व(व)ऊसुता स्त्री० व(व)ह्वः सुता इव मूलान्यस्याः । शत-
मूल्याम् । अनेकपुलवति लि० । [मानयुक्ते लि०
व(व)ऊसूति स्त्री० इव० । अनेकप्रसववत्यां गर्वि । व(व)ऊस-
व(व)ऊसुवा स्त्री० व(व)ऊ यथा तथा स्रवति सु-अच् । शल-
कीदृष्टे । अनेकधा चरणवति लि० ।

व(व)ह्वृच पु० इव० अच् समा० । षण्भेदे । रूक्ते न० । तदभिज्ञे
लि० । तत्पत्त्यां स्त्री० । [अवा(वा)हिष्ट ।
वा(वा)ह आहावने सक० क्षान्ते अक० भा० आ० सेट् । वा(वा)हृते
वाडव न० वडवानां समूहः अण् । घोटकसमुदाये । वाड-वञ्
वञ्-घञ् लस्य ङः वा वाडो दृष्टिः तं वाति वा-क ।
ब्राह्मणे पु० । वडवायां जातः अण् । और्ध्वे समुद्रस्य
कालाग्निभेदे पु० । वाडवाग्न्यादयोप्यल पु० ।
वाडवेय पु० इव० वडवायाः अपत्ये-ङ्क । अश्विनीकुमारयोः ।
वाडव्य न० वाडव+संवे-यत् । विप्रसमुदाये ।
वा(वा)ण पु० मय-शब्दे वण-गतौ वा संज्ञायां कर्त्तरि घञ् ।
शरे, गोक्षेत्रे, (वांट) विरोचनसुते दैत्यभेदे, केवले च ।
शरपङ्के स्त्री० । नीलकिष्क्याम् पु० स्त्री० । मेदिन्यां दन्तोष्ण
वादित्वेन पठितः रायसकुटादयः वणशब्दे इति धातु-

प्रकृतिकत्वमाङ्करोत्योभयविधादित्वम् ।

वा(वा)णलिङ्ग वाणदैत्येन संपूज्याविष्टज्य नर्मदायां निबिभे
शिवलिङ्गभेदे । विलरो दृष्टदभिधाने ।

वाणिज्य न० वणिजो भावः, कर्म वा ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् ।
क्रयविक्रयादौ 'वाणिज्येन गतस्य मे दृष्टपते'रिति सा०३प०

वाणि(णी) वण-इ णिञ् । वस्त्रादीनां वपनक्रियायाम् । वा
ङीप् । वस्त्रादीनां वपनक्रियायां, वाक्ये, सरस्वत्याञ्च ।

वा(व)दर पु० स्त्री० व(व)दर+स्वार्थेऽण् । कार्पासवृक्षे, व(व)-
दरखेटे तस्य विकारो वा अण् । कार्पासवृक्षे न० । तद्व-
स्त्रादौ वि० । [वा(वा)दरिरप्यत् ।

वा(वा)दरायय पु० व(व)दर्यां भवः फक् । वेदव्यासे । इति ।

वाध पु० वाध-वञ् । प्रतिरोधे । न्यायमते स्वाभाववत्त्वार्थः ।
यथा वह्निबुद्धौ बह्नाभाववान् द्रुयो वाधः । वाध-कर्त्तरि
अच् । प्रतिबन्धके ति० । भावे वञ् । बोधप्रतिबन्धे, पीडने,
उपद्रवे च । [चङि न ह्रस्वः ।

वाध विहृतौ भादि० आत्म० सक० सेट् । वाधते अवाधित् ।
वाधक ति० वाध-एवल् । प्रतिबन्धके । स्त्रीणां षट्कारे प्रजा
जननशक्तिप्रतिरोधके रोगभेदे पु० ।

वाधिर्य न० वधिरस्य भावः ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् । अवण
शक्तिराहित्ये रोगभेदे । [अपत्ये ।

वान्धकिनेय पु० स्त्री० बन्धक्याः अपत्यं टक् इन्द्रच् च । असत्या
वान्धव पु० बन्धु+स्वार्थे, इदमर्थे वाऽण् । बन्धुगद्गर्थे, पितृ-
साहसम्बन्धिना मातुलादौ च ।

वाल पु० न० (वाला) गन्धद्रव्यभेदे । मूर्खे, शिशौ च ति० । केशे
पु० । अर्घ्य आदित्वादस्यर्थे अच् । अश्वशिशौ, अश्वबालधौ,
हस्तिबालधौ, नारिकेले, पशुपुच्छे च पु० ।

वालक बाल+स्वार्थे कन् । शिशौ, (वाला) गन्धद्रव्ये च । अङ्गु-
रीयके न० । अश्वकरिपुच्छयोः, बलये च पु० ।

वालकप्रिया स्त्री० बालकं प्रीणाति प्री-क । इन्द्रवारुण्यां
(राखालशशा) कदल्याञ्च ।

वाल(लि)खित्य पु० अङ्गुष्ठपर्वभित्तेषु षट्सहस्रसंख्येषु पुल-
स्त्यकचायां क्रतोः पुलेषु सनिभेदेषु ।

वालंग्रह पु० इत० बालानां पीडके उपपद्यभेदे 'बालपहाभि-
भूतानां बालानां शान्तिकारक'मिति चण्डी ।

वालतनय पु० बालास्तनया इव मन्त्राण्यस्य । खदिरे बालद-
लबालिपन्नादयोप्यत् पु० ।

वालधि पु० बाला वीथ्यन्तेषु धा-कि । केशयुक्ताङ्गूले ।

वालपुष्पी स्त्री० बालानि लुङ्गाणि पुष्पाण्यस्याः ङीप् ।

युधिकायाम् । स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

बालभोज्य पु० इत० । चणके । बालकभक्षणीये ति० ।

बालमूषिका स्त्री० कर्म० । लुङ्गमूषिकायाम् ।

बालव्यजन न० बाला एव व्यजनम् । चामरे । 'कुर्वन्नि
मालव्यजनैर्यमर्थ' इति कुमारः ।

बालहस्त पु० बालागं केशागं समूहः बाल+हस्त । केश-
मूहे । बाला हस्त इव यत् । पशूनां लाङ्गूले ।

बाला स्त्री० बालाः केशाकाराः प्रदार्थाः सन्त्यस्य अच् । नारि
केले, हरिद्रायां मल्लिकामेदे, बलये, लुटौ दृढकुमार्यां
(वाला) गन्धद्रव्यभेदे, अम्बुषायां, नीलभिरुद्रायाम्, पीडश-
वर्षीयायां स्त्रियां, कयायाञ्च । स्वार्थे कन् । तत्रैव बालु-
कायां, कर्षभूषणे (बालबाला) एलायाञ्च । [त्यप्यत् ।

बालि पु० बल-इन् णिञ् । इन्द्रपुत्रे कपिराजे । णिनि । बाली-
बालिश ति० वाङ-इन् वाङिं दृढिं इति शो-क डस् लः ।

मूर्खे, शिशौ च 'बालिशमालि ! शयान'मितुङ्गटः ।
बालाः सन्त्यस्य इति बाली मूर्खां शेतेऽत शो-ङ । उप-
धाने न० । [बालिहन्तादयोप्यत् पु० ।

बालिहन् पु० बालिं बालिनं वा हन्ति हन-किप् । रामे
बालु पु० बल-उण् । एलबालुकानामगन्धद्रव्ये । स्वार्थे कन् ।
तत्रैव न० । प्राणीयामलके पु० । सिकतासु स्त्री० ।

बालुकायन्त्र न० इत० । औषधपाकार्थे यन्त्रभेदे ।

बालुकी स्त्री० चु० बल-उक गौरा-ङीप् । कर्कोटीभेदे । पु०
लुक् । बालुङ्गीत्यप्यत् ।

बालेय पु० बलेरपत्यं, बलये हितं वा टक् । रासभे, दैत्यभेदे,
अङ्गारवल्गुयां च । कोमले, बलिहिति च ति० ।

बालेयशक पु० बलये हितः टक् कर्म० (बामनहाटि) शकभे
बालेष्ट पु० बालानासिष्टः इप-क्त । व(व)दरे । बालकाभीष्टे ति
बाल्य न० बालस्य भावः, कर्म वा वयोवचनत्वात् ष्यञ् । 'आ
पीडशाङ्गवेहाल' इत्युक्ते अवस्थाभेदे ।

बाष्प(स्य) पु० बाध-ष्ट० पत्यं सत्यं वा । नेत्रजले, जग्न्याणि च
वा(वा)ह प्रयत्ने स्वादि० आत्म० अक० सेट् । बाहते अवा-
हिष्ट । चङि न ह्रस्वः ।

बाङ्ग पु० बाध-क्त षस्य हः । भुजे कवावव्यङ्गलिपर्यन्तेऽवयवे
बाङ्गज पु० बाङ्गस्यां ब्र(त्र)ङ्गबाङ्गस्यां जायते जन-ङ । क्षत्रिये
'बाह् राजन्यावि'ति श्रुतिः । [बद्धे लौहचर्मादौ ।

बाङ्गत पु० न० बाङ्गं त्रायते त्रै-क । अस्त्राघातवारणार्थं हस्त-
बाङ्गदा स्त्री० (करतोया) नदीभेदे । सा हि अवगाहनात्
विधितस्य मुनेः किन्नरस्य पुनर्ददाविति उपाणम् ।

वाङ्मूल न० ६त० । कचे (कांक) ।

वाङ्मुद्ग न० ३त० । मङ्गयुद्धे ।

वाङ्मूल पु० वङ्गलानां क्षत्तिकागामयं (सामी) अणु
वङ्गौ । वङ्गलामि-रुक्ता पौर्णमासी अणु । कार्तिकपौर्ण-
मास्या स्त्री० । सात्त मासे पुनरण् । चान्द्रकार्तिकमासे पु० ।

वाङ्मूल्य पु० व(व)ङ्गलानामपत्यं ढक । कार्तिकेये ।

वि(वि)ट आक्रोशे भा० पर० सक० सेट् । वे(वे)टति अवे(वे)टीत्
विद् अथयवे भा० पर० सक० सेट् इदित् । विन्दति अविन्दीत्
वि(वि)न्दु पु० विदि-उ विद् उ नि० वा । अल्तेऽंशे ।

विल्ल भेदने वा चुरा० उभ० पचे त्० पर० सक० सेट् । वेलयति
ते विलति । अबीविलत् त अवेलीत् ।

विस क्षेमे दि० पर० सक० सेट् । विस्रति । अविस्त्-अवेसीत् ।

वीमत्स दि० वध-निन्दायां स्वार्थे हन् कर्माणि धञ् । पापिनि,
जुश्रिते, हणविषये च । नाद्यादौ गसिद्धे जुश्रुसा-
स्याधिभावके रसभेदे, अर्जुने च पु० । तद्रसविषये विक्रत-
मांसादौ लि० । उ । वीमत्सुः । अर्जुने पु० ।

वुक्क कृक् रादिशब्दे कथने च वा चु० उभ० पचे भा० पर० सक०
सेट् । वुक्कयति ते वुक्कति अबुक्कत् त अबुक्कीत् ।

वुक्क न० वुक्क-अच् । हृदयस्ये मांसमिण्डे, अपमांसि, हृदये च
अस्य स्त्रीत्वमपि स्त्रीत्वे टाप् गौ० ङोप् वा । वुक्काघातैर्यु-
वतनिकटे प्रौढवाक्येन राधेत्युद्भटः । छागे, (वोका) समये,
च पु० । शोणिते स्त्री० टाप् । ए० । वुक्कवृक्के अपि हृदये ।

वुक्काग्रमांसं न० ६त० । हृदयस्ये मांसमिण्डाकारे अपमांसि ।

वुट हिंसायां चुरा० उभ० पचे भा० पर० सक० सेट् । वोटयति
ते । वोटति । अबुवुटत्-त । अबोटीत् ।

वुड त्यागे संवरणे च त्० उ० उ० सक० सेट् । बुडति अबुडीत् ।

बुद निशामने भा० उ० सक० सेट् । वोदति ते । अबुदत्-अबोदीत्
अबोदित् । क्ता वेट् ।

बुद्ध पु० बुध-क्त । भगवतोऽवतारभेदे येन वेदतत्कर्मणोर्निन्दा-
कता । जागरिते, ज्ञातवर्ति च लि० ।

बुद्धि स्त्री० बुध-क्तिन् । ज्ञाने, सांख्योक्ते सुखदः स्वाद्यद्विध-
धर्मवर्ति भक्तितपरिणामभेदे, अन्तःकरणविशेषे, वेदान्तोक्ते
निश्चयात्मकवृत्तिमति अन्तःकरणे च ।

बुद्धीन्द्रिय न० ६त० । 'मनः कर्णौ तथा नेत्रे रसना त्वक् च
नासिके । बुद्धीन्द्रियमिति प्रोक्तमि'त्युक्तेषु इन्द्रियेषु ।

बुद्बुद न० बुद-क० ए० द्वित्वम् । जलस्य गोलाकारे विकारभेदे
बुध ज्ञापने भा० पर० सक० अनिट् । बोधति अबोत्सीत् शिष्यं गुरुः
बुध ज्ञाने भा० उभ० सक० सेट् । बोधति ते । अबुधत्-अबोधीत्

अबोधि अबोधित् । ज्वला० वा ण पचे क । बोधः बुधः ।
बुध ज्ञाने दि० आ० सक० अनिट् । बुध्यते अबोधि अबोधित् ।
बुध पु० बुध-क । पण्डिते, दृढसतिभार्यायां तारायां चन्द्रेण
जनिते पुत्रे यद्भेदे, तस्य रोहिण्या प्रतिपालनात्
रोहिण्येतत् ।

बुधरत्न न० बुधमियं रत्नं शाक० । भरकतमणौ । [स्याम्
बुधा स्त्री० बोधति ज्ञापयति रोगिणं बुध-ज्ञापने क । जटासां-
बुधाष्टमी स्त्री० बुधवारयुताष्टमी शाक० । चैत्रपौषहरिश्चयना
दीतरत्न कावे बुधवारयुतायां शुक्लमन्वाष्ट्यां, तत्कर्तव्येव्रते च

बुधित लि० भा० उभ० बुध-क्त इट् । ज्ञाते ।

बुध्न न० बन्ध-नक्तु नलोपः बुधादेशश्च । दृढमूले, मूलमात्रे च
पृथुबुधोदराकृतिरिति षट्विशेषणं शास्त्रपूजकम् ।

बुन्द निशामने भा० उभ० सक० सेट् । बुन्दति ते । अबुदत्-
अबुन्दीत् । अबुन्दिट् । क्ता वेट् ।

बुन्ध निशामने भा० उभ० सक० सेट् क्ता वेट् । बुन्धति ते अनु-
धत्-अबुन्धीत् अबुन्धित् ।

बुन्ध बन्धे चु० उभ० सक० सेट् । बुन्धयति ते अबुन्धत् त ।

बुभुक्षा स्त्री० भुज-सन्-य । भोजनेच्छायां कुधायाम् ।

बुभुक्षित लि० बुभुक्षा+तार० इतच् । कुधायुक्ते 'बुभुक्षितः'
किं द्विकरेण भुङ्क्ते इत्युद्भटः ।

बुल सज्जने चु० उभ० सक० सेट् । बोलयति ते अबुलत् ।

बुप्(स) न० बुस्यते उलृज्यते बुस-उलृगे क ए० वा पत्वम् ।
(यागडा) तृष्ठायां फलरहितभावे ।

बुस उलृगे दि० पर० सक० सेट् । बुसति अबुसत्-अबोसीत् ।

बुस्त आदरे अनादरे च चु० उभ० सक० सेट् । बुसयति ते अबु-
बुस्तत् त । [फलस्य त्यागे अंशे, (भुधि) मांसपिण्डभेदे च

बुस्त न० बुस्यते नाद्रियते आद्रियते वा बुस्त-अच् । पनसादि
वृ हृत्वां ष्टतौ च क्त्वा० घा० पर० सक० सेट् । वृणाति अबारोत्
वे(वे)ह प्रयत्ने भा० व्यात्मने सक० अनिट् । वे(वे)हते अवे(वे)हिह
चङि न ह्रस्वः ।

बोध पु० बुध-धञ् । ज्ञाने, जागरणे च । ज्वलादि-बुध-ण । ज्ञानवर्ति
लि० । खुल् । बोधकोप्यत्व लि० । पिच खुल् । सूचके लि०

बोधकर पु० बोधं निशान्ते जागरणं करोति क-अच् । निशान्ते
प्रबोधकरे वैतालिके । ज्ञापके लि० ।

बोधन न० बुध-णिच्-ल्युट् । विज्ञापने, कालवशात् गन्धादे-
न्यूनतायां तद्बोधने, जागरणे च । 'शयनं बोधनं हरे'-
रिति पुराणम् । 'सायाङ्गे बोधनं कुर्यादिति स्मृतः ।

बोधनी स्त्री० बोध्यतेऽनया, अत वा बुध-णिच्-ल्युट् ।

प्रियायां तथा हि सूचितो बोध्यते । कान्तिकैकादश्यां
तत्र हि हरेर्वोधनम् ।

बोधि पुं बहु-इत् । अश्वत्यहत्वे, समाधिभेदे च । ज्ञातरि ति० ।

बोधितर पुं कर्म० । अश्वत्यहत्वे । बोधिद्रुमादयोप्यत्र पु० ।

बौद्ध न० बुद्धेन प्रोक्तमण् । बुद्धप्रयोति निरीश्वरवादे शास्त्रे ।

तदधीयते इति पुरनण् । बौद्धागमाध्येतरि ति० । [प्रत्-त

व्युष उल्लेखं विभागे च चु० उ० सक० सेट् । व्योपयति-ते अव्यु-

व्रण शब्दे भा० पर० सक० सेट् । व्रणति । अव्रणीत्-अव्राण्योत् ।

व्र(व्र)तति स्त्री० प्रतनोति प्र+तन-क्तिच् घृ० प्रत्य वः । जतायाम्

व्रतमिव करोतीति णिच् अति । दन्तोष्ठादित्यमपि ।

व्र(व्र)भ्र पु० बन्ध-भक् प्रधादेशः । स्त्र्यर्थे, अर्कहत्वे, शिवे,

हृत्तमूले च । भेदिनीकरेण दन्तोष्ठादित्येन लिखनात्तथा
त्यमपि तन्मूलं दृश्यम् ।

व्र(व्र)ह्मज्ञूर्च न० अहोरात्रोपितोभूत्वा पौर्णमास्यां विशेषतः ।

प्रज्ञगव्यं प्रियेत् प्रातः व्र(व्र)ह्मज्ञूर्चमिति सृष्टत्तित्युक्ते व्रतभेदे

व्रह्मकोशी स्त्री० व्र(व्र)ह्मणः कोशीव । अजमोदायाम् ।

व्र(व्र)ह्मचर्य्य न० व्र(व्र)ह्मणे वेदलाभाय चर्य्यते चर-यत् ।

वेदज्ञानार्थमुपनयनोत्तरमात्रमे, नैयुनराहित्ये च ।

व्र(व्र)ह्मचारिणी स्त्री० व्र(व्र)ह्म चर्य्यतेऽनया चर-णिच्

करणे ल्युट्-ङीप् इत् । व्र(व्र)ह्मयष्ट्यां भाग्याम् ।

व्र(व्र)ह्मचारिन् व्र(व्र)ह्मणो वेदाय तद्गृह्णाय चरति चर-

णिनि । उपनयनानन्तरं प्रथमाश्रमयुक्तेषु विप्रदिषु त्रिषु

वर्षेषु, करणीहत्वे, नैयुनराहित्यादि व्र(व्र)ह्मचर्य्यव्रतधा-

रिण्यां स्त्रियां च स्त्री० ङीप् । आसीता मरणात् चान्ता

नियतं व्र(व्र)ह्मचारिणीति सृष्टिः । [नकहत्वे

व्र(व्र)ह्मजटा स्त्री० व्र(व्र)ह्मणो जटेव संहतशास्त्रत्वात् । दम-

व्र(व्र)ह्मज्ञ ति० व्र(व्र)ह्म वेदं, तुरीयं शुद्धचैतन्यं वा जानाति

वेत्ति ज्ञा-क् । वेदज्ञे, तुरीयशुद्धचैतन्यज्ञे च ।

व्रह्मज्ञान न० इत् । त्रिगुणावच्छिन्नातीततुरीयशुद्धचैतन्य-

विषयज्ञाने विस्तरौ हृद्दभिधाने ।

व्र(व्र)ह्मण्य न० व्र(व्र)ह्मणे वेदाय प्रभवति शुद्धचैतन्यज्ञानाय

वा साधु व्र(व्र)ह्मणोहितो वा यत् । विप्रवेदरक्षककर्त्तरि

विष्णौ, नमो ब्रह्मण्यदेवायेति विष्णुप्रणाममन्त्रः । विप्र-

धर्मे व्र(व्र)ह्मदारुहत्वे च ।

व्र(व्र)ह्मतीर्थ न० इत् । पुष्करतीर्थे, पुष्करमूले च ।

व्र(व्र)ह्मत्व न० व्र(व्र)ह्मणो भावः त्व । ऋत्विग्विशेषस्य व्र(व्र)-

ह्मणो धर्मे, शुद्धतुरीयव्र(व्र)ह्मभावे च ।

व्र(व्र)ह्मदण्ड पु० इत् । विप्रजते अभिशांपरूपे दण्डने 'व्र(व्र)ह्म

दण्डहता ये चे'ति सृष्टिः । विप्रस्य यदौ च ।

व्र(व्र)ह्मदर्भा स्त्री० व्र(व्र)ह्मणो दर्भो अन्यनमस्याः । यमान्याम्

व्र(व्र)ह्मदाय पु० व्र(व्र)ह्मणि(णे)वा वेदाध्ययनमुत्तमाप्तौ, विप्राय

वा राज्ञा दीयते दा कर्मणि षञ् । समावृत्तविप्राय देये

धने 'व्र(व्र)ह्मदायागतं भूमिं हरेयुर्मा(त्रा)ह्मणीयता'

इति सृष्टिः । [कारे हृत्तभेदे ।

व्र(व्र)ह्मदारु पु० व्र(व्र)ह्मणो विप्रस्य हितः दारुः अश्वत्या-

व्र(व्र)ह्मन् न० हृद्-मनिन् हृद्देर्नोऽञ्चेति नकारस्याकारे

रत्वम् । वेदे, तपसि, सत्ये, तत्त्वे, यथार्थे, तुरीये सर्व-

गुणातीते विशुद्धे चित्सवरूपे च । हिरण्यगर्भे विप्रे

ऋत्विग्विशेषे च पु० । उल्लङ्घनदत्तेन दन्तोष्ठादित्यमेव

साधितम् भेदिनीकरेण ओष्ठादित्येन कौत्सनात्तथात्वमपि

किन्तु तन्मूलं दृश्यम् ।

व्र(व्र)ह्मनाल न० काश्यां मणिकर्षितासनीपस्य तीर्थभेदे ।

व्र(व्र)ह्मनिर्वाण न० व्र(व्र)ह्मणि निर्वाणं निर्हतिः । व्र(व्र)ह्म-

भावलाभे सकलानर्थनिवृत्तिरूपे परमानन्दे ।

व्र(व्र)ह्मपर्णी स्त्री० व्र(व्र)ह्मेव विलीयं मूलादारभ्य स्थितानि

पर्णा-न्यस्याः ङीप् । घृन्निपर्ण्याम् ।

व्र(व्र)ह्मपवित पु० व्र(व्र)ह्मेव वेदोक्तकर्मणि वा पवितः । कुपे

व्र(व्र)ह्मपादप पु० व्र(व्र)ह्मणः प्रियः वैदिककर्मयोग्यत्वात्

विप्रव्र(व्र)ह्मचारिवाच्यदण्डार्थत्वाद्वा । पलाशहत्वे ।

व्र(व्र)ह्मपुत्र पु० व्र(व्र)ह्मणः पुत्र इव कपिलवर्णत्वात् । विप्रभेदे,

उत्तरदेशप्रसिद्धे नदभेदे, जलभेदे च । सरस्वत्यां नद्यां

स्त्री० । तस्याः प्रिताचक्षजातत्वं पुराणप्रसिद्धम् ।

व्र(व्र)ह्मपुरी स्त्री० इत् । ब्रह्मोपासनास्थाने हृदये, तदाधार-

स्थाने सत्यलोके, काश्याश्च ।

व्र(व्र)ह्मवन्धु पु० व्र(व्र)ह्मा विप्रो बन्धुरप्यादको यस्य ।

विप्रचाररहिते निन्द्यकर्मकारिणि जात्या विप्रे, विप्र-

तस्ये भट्टादौ च । [युज्ये च

व्र(व्र)ह्मभूय न० व्रह्मणो भावः भू-क्यप् । व्र(व्र)ह्मभावे तत्त्वा

व्र(व्र)ह्मयज्ञ पु० व्र(व्र)ह्मनिमित्तकस्तदध्ययनतदध्यापनानिभि-

त्तको यज्ञः । वेदाध्ययनाध्यापनादौ । [हाटि] हत्वे

व्र(व्र)ह्मयष्टि स्त्री० व्र(व्र)ह्मणो यष्टिर्वाल्ग्वन्तत्वात् (वाग्न

व्र(व्र)ह्मरन्ध्र न० इत् । उत्तमाङ्गस्थिते ब्राह्मप्राग्निहेतुके छिद्रस्या-

ने । तच्छिद्रेण निष्क्रमणे हि जीवस्य व्र(व्र)ह्मप्राग्निः स्यूते

व्र(व्र)ह्मराक्षस पु० व्र(व्र)ह्मा विप्रोऽपि कुकर्मभिः राक्षसः ।

राक्षसरूपतां प्राप्ते भूतभेदे 'अपहृत्यं च विप्रसं भवति

व्र(व्र)ह्मराक्षस' इति अतः ।

ब्र(त्र)ह्मर्षिः पु० ब्र(त्र)ह्मा विप्रः चतुर्भुजस्तस्यो वा ऋषिः
वेदस्य सन्ता । वेदस्मर्तृषु वशिष्ठादिषु ऋषिषु ।

ब्रह्मर्षिदेशः पु० इत० । 'कुरुक्षेत्रस्य मत्स्यस्य पाञ्चालाः शूर-
सेनकः । एष ब्र(त्र)ह्मर्षिदेशो वै' इति मनुक्ते, कुरुक्षेत्रा-
दिदेशचतुष्टये । [ब्र(त्र)ह्मस्वरूपे च ।

ब्र(त्र)ह्मलोकः पु० इत० । ब्रह्माधिष्ठाने भुवने सत्यलोके तृतीय
ब्र(त्र)ह्मवर्चसः न० ब्र(त्र)ह्मणा वेदाध्ययनं तदनुष्ठानेन च
कृतं वर्चः तेजः अचुसमा । वेदाध्ययनजये तेजसि ब्र(त्र)
ह्मवर्चसकामस्य कुर्याद्विप्रस्य पञ्चमे' इति मनुः ।

ब्र(त्र)ह्मवादिनः पु० ब्र(त्र)ह्म वेदं वदति पठति णिनि । वेदपाठके
ब्र(त्र)ह्म शुद्धं चैतन्यं सर्वात्मकतया वदति वेत्ति वा वेदा-
न्तप्रतिपाद्यसर्वात्मकब्र(त्र)ह्मणे शुद्धचैतन्यं वदति बोध-
यति ब्र(त्र)ह्मबोधके शास्त्रे । [न जाने ।

ब्र(त्र)ह्मविद्या स्त्री० इत० । शुद्धचैतन्यात्मकस्य ब्रह्मणोऽभेदे-
ब्र(त्र)ह्मवि(वि)न्दः पु० ब्र(त्र)ह्मणि वेदपाठकाले (वि)विन्दुः ।

वेदाध्ययनकाले निःसृतजलवि(वि)न्दो । [संख्ये पुराणभेदे
ब्र(त्र)ह्मवैवर्त्तः न० अष्टादशमहापुराणमध्ये अष्टादशसहस्र
ब्र(त्र)ह्मशब्दस्य पु० ब्र(त्र)ह्मैव स्रज्जं शब्दस्य कण्टकापं यस्य ।
(वाक्पला) दृढभेदे । [अन्यभेदे ।

ब्र(त्र)ह्मसंहिता स्त्री० वैष्णवाचारसिद्धान्ते व्याख्यायतात्मके
ब्रह्मसायुज्यं न० सह युनक्ति युज-क्ति सयुक् तस्य भावः
सायुज्यं इत० । ब्र(त्र)ह्मभावे ।

ब्र(त्र)ह्मसू पु० ब्र(त्र)ह्माणं सूतवान् सू-क्तिम् । चतुर्व्यूहा-
त्मकस्य विश्वोर्मिर्त्तिभेदे अनिरुद्धे, तस्यावतारभेदे उपापतौ च
ब्र(त्र)ह्मसूत्रं न० ब्र(त्र)ह्मणि वेदग्रहणकाले उचितं सूत्रम् ।
यज्ञोपवीते, ब्रह्मप्रतिपादके शारीरकसूत्रे च ।

ब्रह्महत्या स्त्री० हन-क्यप् इत० । विप्रहनने ।

ब्र(त्र)ह्महन् त्रि० ब्र(त्र)ह्माणं हतवान् हन-क्तिम् । विप्रहत्याका-
रिणि । 'ब्र(त्र)ह्महानं भवत्वस्यो ब्र(त्र)ह्महा दृष्यतीपतिः ।
यस्यस्यामाहितोर्मिः स तेन ब्रा(त्र)ह्मणो हत' इत्युक्ते दृष-
्यतीपतौ, 'क्षुतोत्पतनजिह्वाच्च जीवोतिष्ठाङ्गलिध्वनि ।
युरोरपि च कर्त्तव्यमन्यथा 'ब्रह्महा' भवेदित्यादिष्टत्यु-
क्तातिदेशिकब्र(त्र)ह्महत्याप्राप्तयुक्ते च पु० ।

ब्र(त्र)ह्मज्जत न० ब्र(त्र)ह्मणे विप्राय अतिथये ऊतं दत्तम् ।
नित्यं गृहस्थकर्त्तव्यपञ्चदशान्तर्गतेऽतिथिपूजनरूपे यज्ञभेदे
ब्र(त्र)ह्माञ्जलिः पु० ब्र(त्र)ह्मणे वेदपाठाय सञ्जलिः युरौ
विनयाञ्जलिः, स्वरविशेषप्राप्त्यर्थं वा अञ्जलिः संकुचित-
पायिः । वेदपाठार्थं गुरुनिकटे कार्यं विनयाञ्जली, स्वर-

विशेषार्थप्राप्त्याय कृतसङ्कोचे पाणिहये च ।

ब्रह्माणी पु० ब्र(त्र)ह्माणम् आनयति जीवयति अन-रिच-
अण् पूर्व-अण्वत् । ब्रह्मयज्ञौ 'हंसयुक्ते विमानेस्या साक्ष
सूत्रकमण्डलुः । आयाता ब्र(त्र)ह्मणः शक्तिः ब्र(त्र)ह्माणी सा-
भिधीयते' इति चण्डो । 'ब्रह्माणी ब्र(त्र)ह्मजननादि'ति
पुराणम् । ब्रह्मण्यद्वा डोप् आनङ् चेति त्वपाणिनीयम्
ब्र(त्र)ह्माण्ड न० इत० । 'तदण्डमभवज्जैमं सहस्रांशुसम-
प्रभम् । तस्मिन् यज्ञे स्वयं ब्र(त्र)ह्मा सर्वलोकपितामहः'
इति मनुक्ते ब्र(त्र)ह्मण उत्पादके अण्डाकारे भुवनकोषे
ब्र(त्र)ह्माण्डमाण्डोदरभ्याम्यगिण्डितचण्डिभेति वीरच-
रितम् । तत्प्रमाणस्वरूपादिकं तदृहदभिधाने वक्ष्यते ।

ब्र(त्र)ह्मावर्त्तः पु० 'सरस्वतीदृग्दृष्टोर्देवनद्योर्दन्तरम् । तं
देवनिर्मितं देयं ब्र(त्र)ह्मावर्त्तं प्रचक्षते' इति मनुक्ते देगभेदे
ब्र(त्र)ह्मासन न० ब्र(त्र)ह्मणोऽध्यानार्थमासनम् । ईश्वरध्यानार्थं
आसने स्तस्त्रिकपद्मासनादौ ।

ब्र(त्र)ह्मो स्त्री० ब्रह्मण इयम् अण् टिलोपः डोप् पु० न दृष्टिः ।
(वाचनहाटी) शाकभेदे । [दृहदभिधाने ।

ब्र(त्र)ह्मोदृत न० मेधाशरवलादिकारके दृतभेदे विस्रोते
ब्र(त्र)ह्मोपनेतः पु० ब्र(त्र)ह्माणं विप्रमुपनयते तद्भेददण्ड-
हेतुत्वात् उप-नी-तच् । मलाग्रहणे 'विप्रस्य मालाग्रो
दण्ड' इति स्मृतिः ।

ब्रा(त्रा)ह्म न० ब्रह्मण इदम्, तेन प्रोक्तम् वा अण् टिलोपः ।
अङ्कुष्ठमूले तीर्थे, तेन हि तीर्थेन द्विजाचमनं विहितमिति
तस्य तत्त्वस्त्वित्वम् 'प्राग्वा ब्रा(त्रा)ह्मेन तीर्थेन द्विजो
नित्यमुपसृजे'दिति स्मृतिः । ब्र(त्र)ह्मणोक्ते अष्टादशपुराणा-
न्तर्गते पुराणभेदे च । विवाहभेदे, पारदे च पु० । सरस्वत्यां,
सोमलतायां, ब्रह्मीशाके (वासनहाटि) शाकभेदे च स्त्री०
'आहत्तानां गुरुकुलात् विप्राणां पूजको भवेत् । नृपा-
यामवयो ह्येष ब्रा(त्रा)ह्मो धर्मो विधीयते इति मनुक्ते
रात्रां धर्मभेदे पु० । मातृभेदे स्त्री० डोप् 'ब्रा(त्रा)ह्मो
नारायणो तथेति तन्मसु ।

ब्रा(त्रा)ह्माणः पु० ब्र(त्र)ह्म वेदं शुद्धं परचैतन्यं वा वेत्त्यधीते वा
अण् ब्र(त्र)ह्मणो जाताविति न टिलोपः । ब्रह्मणो सुखजात-
त्वात् ब्रह्मणोऽपत्यम् अण् तेन न टिलोपः । विप्रे जाति
भेदे । दृकायां स्त्री० । 'ब्र(त्र)ह्म जानाति ब्राह्मण' इत्युक्ते
परब्र(त्र)ह्मणे त्रि० स्त्रियां डोप् तत्पत्त्यां स्त्री० डोप् ।
ब्रा(त्रा)ह्माणः पु० ब्रा(त्रा)ह्मणं जातिसात्वात्मानं ब्रूते ।
'विप्रसंस्कारयुक्तोऽपि नित्यं सन्त्यादिकश्च यः ; नैतिकं च

नो कुर्यात् ब्रा(ब्रा)ह्मणम् व उच्यते' इत्युक्ते कदाचारवति
स्मि । [स्वार्थे कन् । अत्रैव विप्रदण्डे च ।
ब्रा(ब्रा)ह्मण्यष्टि स्त्री० इत० । वा डीप् (वामनहाटी) वृत्तभेदे
ब्रा(ब्रा)ह्मण्य न० ब्रा(ब्रा)ह्मणानां समूहः भावो वा घञ् ।
विप्रसमूहे । ब्राह्मणधर्मो, विप्रत्वे च ।
ब्रा(ब्रा)ह्ममुक्तेऽपु० ब्रा(ब्रा)ह्मा देवतास्य अण् टिलोपः कर्म० ।
अरणोदयात् प्राग्वर्तिनि 'रात्रे च पश्चिमे यामे सङ्घर्षे
ब्रा(ब्रा)ह्म उच्यते' इत्युक्तेः दण्डद्वयात्मके काले ।
ब्रा(ब्रा)ह्मीकन्ट पु० इत० । ब्रा(ब्रा)ह्म इव कन्दो यस्य ।
वाराहीकन्टे । [चतु अवोचत ।
ब्रू कथने अदा० उभ० द्विक० सेट् । ब्रवीति-आह ब्रूते । अवो-

भ

भ म० भा-क । नस्त्रत्वं, भेदादिराद्यौ, एहे च । शुक्राचार्ये
पु० । भण-ड । भ्रमरे, भ्रान्तौ । अन्धोपन्योक्ते आदि-
गुरुके अन्त्योपान्यवयुक्ते वर्णविके च पु० । [च वि० ।
भक्त पु० न० भज-क्त । अन्ने ओदने । भक्तियुक्ते तदात्मके, विभक्ते
भक्तदास पु० भक्तेन अन्नमात्रलाभेन दासः अङ्गीकृतदास-
भावः । पञ्चदशदासान्तर्गते दासभेदे । 'भक्तदासश्च विज्ञेय'
इति स्मृतिः ।

भक्तमण्ड पु० न० इत० । भक्तस्य निस्त्राये (माड) ।
भक्ति स्त्री० भज-क्तिन् । सेवायाम् आराधनायां, तदेकाग्रचित्त-
वृत्तिभेदे, विभागे, गौरवां वृत्तौ, उपचारे, अवयवे, मन्त्रासु,
अज्ञायाम्, रचनायाञ्च, 'भवति विरजभक्ति'रिति रघुः
भक्तियोगे पु० भक्तिरेव योगः एकाग्रचित्तवृत्तिभेदः । तदे-
काग्रचित्तत्वरूपे योगे । [भवात्मके रतिभेदे ।
भक्तिरस पु० भक्तिरेव रस आसाद्यः । भक्तिरूपे ध्येयास-
भक्त्य अदने चु० उभ० सक० सेट् । भक्त्यति-ते अवभक्त्य-त
भ्रादित्वमपीत्येके भजति अभवीत् ।

भक्त्यकार पु० वि० भक्त्यं करोति क-अण् । भस्त्रपिष्टकादि-
विक्रयोपजीविनि आपूपिके ।

भक्त्यपन्न स्त्री० भक्त्यं पत्नं यस्याः । ताम्बूल्याम् ।

भक्त्यातावू स्त्री० कर्म० । राजालाघासम् ।

भग पु० न० भज-व । सूर्ये, अरिमाद्यविविधैश्वर्ये, वीर्ये,
वशसि, श्रियां, ज्ञाने, वैराग्ये, योनौ, इच्छायाम् साहा-
त्ये, यत्ने, धर्मे, मोक्षे, औभाग्ये, कान्तौ चन्द्रे च ।
ओदितिभेदे योनिनक्षत्रदैवते पूर्वफलशुनीनसत्त्वे गृह्यस-
कयोर्मध्यस्थाने च पु० ।

भगदत्त पु० महाभारतप्रसिद्धे कामरूपदेशाधिपे नृपभेदे ।
भगन्दर पु० भगं गृह्यसम्पत्कमध्यस्थानं दारयति द-ख-
सम् च । स्वनामख्याते रोगभेदे ।

भगवत् वि० भगं 'ऐश्वर्यस्य समप्रस्य, वीर्यस्य, वशसः, श्रियः
ज्ञानवैराग्ययोश्चैव पक्षां भगं इतीङ्गनेत्युक्तम् ऐश्वर्यादि-
अस्यस्य सतप् मस्य वः । ऐश्वर्यादियुक्ते परमेष्ठरे,
दुर्गायां स्त्री० डीप् । 'भगवत्या कृतं सर्वमिति चण्डी ।

भगाङ्कुर पु० भगे गृह्यस्थानेऽङ्कुर इव । अश्वरीरोगे ।

भगिनी स्त्री० भगं यत्रः पितादितो इत्यादानेऽस्य स्त्राः
इति । सोदरायाम् स्वसरि ।

भगीरथ पु० सूर्यवंश्ये दिलीपराजपुत्रे नृपभेदे । येन गङ्गा
भूमितन्मवतारिता । [चुर्गैरुपहतमि'ति नाटकम् ।

भग्न वि० भन्ज-क्त । पराजिते, खण्डिते च भग्नं 'शम्भुधनु-
भग्नप्रक्राम पु० भग्नः प्रक्रानो यत् । अलङ्कारोक्ते काव्यदोषभेदे
भङ्ग पु० भन्ज-घञ् । पराजये, खण्डे, भेदे, तरङ्गे, कौटिल्ये,
भये, पंवरचनाभेदे, गमने, जलनिर्गमे च । साहल्याम्,
शणाख्ये शस्त्रे, तिष्ठत्तायां (तेडडी) विजयाञ्च (भाङ्) स्त्री०
भङ्गि(ङ्गी) स्त्री० भन्ज-इन्ट् पु० कृतम् वा डीप् । विच्छेदे,
कौटिल्ये, विन्यासे, कल्लोवे, भेदे, व्याजे च ।

भङ्गुर वि० भन्ज-इरच् । कुटिले, स्वयं भङ्गनशीले, नदीनां
वक्रे च । प्रियङ्गुः, अतिविषायायाम् च (आतइच्) स्त्री० ।

भङ्गु न० भङ्गनां भवनं क्षेत्रं यत् । भङ्गभवनयोग्ये क्षेत्रे ।

भज भागे सेवायाञ्च भ्वा० उभ० सक० अनिट् । भजति-ते अभि-
वीत् । भेजतुः भेजे ।

भज पाके दाने च चु० उ० सक० सेट् । भाजयति-ते अवीभजत्
भज दीप्तौ चु० उभ० सक० सेट् इदित् । भजयति-ते अवभजत्-त
भजमान वि० भज-शानच् । न्यायागतद्रव्यादौ, विभाजके,
सेवके च । [भाषणेऽयं षटा० । णिवि भटयति ।

भट प्रोषणे स्वा० पर० सक० सेट् भटति । अभ्याटीत्-अभटीत् ।

भट पु० भट-अच् । योद्धारि, 'तद्वटचात्तरीहरी'ति नैषधम् ।
वीरे, स्तेचभेदे, नोचभेदे, रात्रिचरे च । इन्द्रवारुण्यां
(राखालशशा) स्त्री० ।

भटित न० भट-इत् । अलपके सांसादौ (कावाव) ।

भट्ट पु० भट-तन् । सुतिपाठवृत्तिमति (भाट) जातिभेदे
स्वामित्वे, वेदाभिज्ञे प्रखिलते च ।

भट्टारक पु० भट्टं खानिबल्लभ्यति कृ-अण् । पूज्ये । संशयां
कन् । सूर्ये । [नाञ्चोक्तौ नृमे ।

भट्टारक पु० भट-भाषणे क्तिप् तृ-णिच्-एवञ् कर्म० ।

भङ्गिनी स्त्री० भट्टं स्वामित्वमस्यास्ति इति ङीप् । विप्रभार्या
याम्, नाद्योक्तौ अकृतमिषेकायां राज्ञः स्त्रियां च ।

भङ्ग परिभाषणे स्वा० व्या० सक० सेट् इदित् । भङ्गते अभङ्गिष्ठ
भङ्ग कल्याणभाषणे चु० उ० सक० सेट् इदित् । भङ्गयति-ते
अवभङ्गन्-त ।

भङ्ग पु० भङ्गि-अच् ण् नलोपः । वर्षसङ्करभेदे ।

भण कथने स्वा० पर० सक० सेट् । भणति । अभाषीत्-अभाषीत् ।
चङि वा ह्रस्वः । अवीभणत्-त अवभाषन्-त ।

भणिति स्त्री० भण-क्तिन् चङादित्वादिट् । कथने । गौडोर्वी-
शकुलप्रशस्तिभणितेरिति नैषधम् ।

भण्टाकी स्त्री० भट्टि-पाकन् ङीष् । वार्त्ताक्याम्, दृष्ट्याञ्च
भण्टु (खू) क पु० भट्टि-ङ्क, ङ्क वा । श्योनाकष्टे ।

भण्ड पु० भट्टि-अच् । अङ्गीलवाक्यभाषके (भाण्ड) 'त्वयो
वेदस्य कर्त्तारो भण्डधूर्तपिशाचका' इति चार्त्ताकवाक्यम् ।
भण्डिर(ल) पु० भट्टि-इरच्, इलच् वा । शिरीषवृक्षे । इल-
जन्तसु । शुभे, शिल्पिनि, दूते च ।

भण्डी स्त्री० भट्टि-अच् गौरा० ङीष् । मञ्जिषायाम्, शिरीषे
च । स्वार्थे कन् ह्रस्वः । तत्त्वार्थे ।

भण्डीर पु० भट्टि-इरन् । तण्डुलीयशाके, शिरीषवृक्षे च ।
गौरा० ङीष् । मञ्जिषायाम् स्त्री० । [मञ्जिषायाम् ।

भण्डीरलतिका स्त्री० भट्टि-इरन् लुङ्गा लतालतिका कर्म० ।
भट्ट हर्षे, शुभकथने, प्रीतौ च स्वा० व्या० अक० सेट् इदित् ।

भन्दते अभन्दिष्ठ । [भन्दन्-त ।

भट्ट कल्याणकरणे चु० उ० सक० सेट् इदित् । भन्दयति-ते अव-
भट्टन्त पु० भट्टि-भाच् नलोपः । बौद्धभेदे । पूजिते वि० ।

भट्ट न० भट्टि-रक् नि० नलोपः । मङ्गले, सुस्तके, स्वर्णेषु ज्योति
षोक्ते इवादिषु सप्तमे करणे स्त्री० न० । महादेवे, हरे,
सङ्गने, कदम्बे, हस्तिजातिभेदे बलदेवे रामचन्द्रे, सुमेरु-
शैले, खुहीवृक्षे च पु० । ज्योतिषोक्ताश्च द्वितीयासप्तमीद्वाद-
शीतिष्विषु च स्त्री० । साधौ, अष्टे च वि० । स्वार्थे कन् । भट्ट
सुस्तके न० । देवदारुष्वि पु० ।

भट्टकाशी स्त्री० भट्टाय काशते अच् गौ० ङीष् । भट्टसुतायाम्

भट्टकुम्भ पु० भट्टकारकः कुम्भः । पूर्वकुम्भे, जलपूर्णावटे ।

भट्टगन्धिका स्त्री० भट्टो गन्धोऽस्याः कप् अतइत्त्वम् । सुस्तके
भट्टचूड पु० भट्टा भूङ्गा यश्च । (लङ्कासिज) वृक्षभेदे ।

भट्टज पु० भट्टाय जायते जन-ङ । इन्द्रयवे ।

भट्टतरुणी स्त्री० भट्टदायिका तरुणीय । त्रजकवृक्षे ।

भट्टतरुग न० भट्टातरुगा यत् । जम्बुद्वीपस्य नववर्षमध्ये

वर्षभेदे भट्टाद्यादयोऽयत् न० ।

भट्टदन्तिका स्त्री० कर्म० स्वार्थे कन् । दन्तीवृक्षभेदे ।

भट्टदारु पु० न० । कर्म० । देवदारुवृक्षे ।

भट्टनामिका स्त्री० भट्टं मङ्गलं नामयति प्रापयति नम-णिच्
खुल् ? त्वायन्तीवृक्षे । [भट्टप्रदासु ।

भट्टप्रदा स्त्री० ब० व० भट्टस्य वृषस्येव पदं यासाम् । पूर्वोत्तर

भट्टप्रणा स्त्री० भट्टं पर्णमस्याः अजादि० टाप् । कटस्थरा-
वृक्षे । प्रसारिण्यां, गाम्भार्याञ्च ङीप् ।

भट्टमल्लिका स्त्री० कर्म० । मल्लिकाभेदे नवमल्लिकायाम् ।

भट्टमुञ्ज पु० कर्म० । शरभेदे ।

भट्टमुस्तक पु० कर्म० । नागरमुस्तके । भट्टमुस्तायाम् स्त्री० ।

भट्टयव न० भट्टं यवइय । इन्द्रयवे । [ङीप् । गाम्भार्याम् ।

भट्टवती स्त्री० भट्टाणि पर्णानि सन्त्यस्या मत्तम् मस्य वः

भट्टवर्म्मान् पु० भट्टं वृणाति वृ-मनिन् । नवमल्लिकायाम् ।

भट्टवला स्त्री० भट्टाय बलति चलति बल-अच् । (गन्धभादौल)
लताभेदे, गन्धिकायां, माधवीलतायाञ्च ।

भट्टवल्ली स्त्री० कर्म० संज्ञायां कन् ह्रस्वः अतइत्त्वम् । (अमन
मूल) । गोपवल्लीयाम् ।

भट्टश्रय न० भट्टाय श्रियते श्री-अच् । चन्दनरसे ।

भट्टश्री पु० भट्टा श्रीयस्य । चन्दनवृक्षे ।

भट्टालपत्तिका स्त्री० भट्टायानति प्रथ्याप्नोति अल-अच्
तादृशं पत्रं यस्याः कन् अतइत्त्वम् । गन्धाल्याम् (गन्धाल)

भट्टाली स्त्री० भट्टायानति प्रथ्याप्नोति अल् गौरा० ङीष् ।
गन्धाल्याम् (गन्धाल) । [दीर्घः । कटफलवृक्षे ।

भट्टावती स्त्री० भट्ट-अस्त्यर्थे मत्तम् मस्य वः संज्ञायां पूर्वपद

भट्टाश्रम पु० इत० । चन्दने । [नृपाश्रमे ।

भट्टासन न० भट्टाय लोकसेवायास्तद्वत् आस-आधारे व्युट् ।

भट्टाराली स्त्री० भूमित्वयुक्तशब्दस्य भरालाति अल्ल्हाति आ-
ला-क गौ० ङीष् । (डांश) मक्षिकायां । स्वार्थे कन् । तत्त्वार्थे

भय न० विभेद्यध्यात् भी-अच् । भयहेतौ । भावेऽच् । दैन्या-
त्मके, परतः स्तानिष्ठसम्भावनारूपे वा चित्तवृत्तिभेदे,

नाटकप्रसिद्धे रसभेदे च । [रसभेदे, दुःखदुःखविहगे च पु० ।

भयङ्कर वि० भयं करोति क्त-अच् सम् च । भयजनके,

भयनाशिनी स्त्री० भयं नाशयति नश्-णिच्-णिनि । त्वाय-
साणालतायाम् । च । भयङ्करे वि०

भयानक पु० विभेद्यध्यात् भी-आनक । व्याघ्रे, राहौ, रसभेदे

भर पु० ष्ट-अप् । अतिप्रये । कर्त्तरि ण्वृत् । भरणकर्त्तरि वि०

भरण न० अ-ल्युट् । वेतने, घोषणे, धारणे च । अस्तिन्य-

अथ कुकुरगद्गे म्वा० पर० सक० सेट् । भवति अमपीत्-अभापीत्
भषक पु० भष-कुन् । कुकुरे । [अमपीत् ।

भस दीप्तौ चक० भस्ते सक० जु० पर० सेट् । वमस्ति । अभासीत्-
भस्त्रा स्त्री० भस-लन् । चर्मप्रवेविकायां अग्निस्त्वत्तये
चर्मनिर्मिते यन्त्रभेदे । (यांता) गौ० डीप् । अत्रैव ।
स्वार्थे कन् टाप् न इत्तम् । भस्त्रकायत्रैव ।

भस्त्रक न० भस्त्र करोति क-ठ । (भस्त्रकीटे) वृद्धभोजनकारके
रोगभेदे । भस्त्रे इवार्थे कन् । कलधौते रूप्ये, विडङ्गे च ।

भस्त्रगन्धा स्त्री० भस्त्रन इव गन्धोऽप्यस्या इति । रेणुकाख्यगन्धद्रव्ये ।
स्वार्थे कन् अत इत्तम् । तत्रैव । [गन्धद्रव्ये ।

भस्त्रगन्धिनी स्त्री० भस्त्रन इव गन्धोऽप्यस्या इति । रेणुकाख्ये
भस्त्रगर्भे पु० भस्त्र गर्भे यस्याः । तिनियष्टे, कपिलशिंगपायां
च । रेणुकाख्यगन्धद्रव्ये स्त्री० टाप् ।

भस्त्रन् न० भस-मनिन् । (छाद्र) दग्धगोमयादिविकारे ।
भस्त्ररोहा स्त्री० भस्त्रनि रोहते रुद्ध-अच् । दग्धिकायाम् ।
भस्त्रसात् अव्य० भस्त्र कात्वेन सत्त्वं करोति भस्त्रन्+साति ।
साकत्वेन भस्त्ररूपकरणे ।

भा दीप्तौ अदा० पर० अक० अनिट् । भाति । अभासीत् ।
भा स्त्री० भा-अङ् । टाप् । दीप्तौ ।

भाक्त त्रि० भक्तेः गौणीवृत्ते रागतः अण् । औपचारिके
गौणीवृत्त्या बोधितेऽर्थे । भक्तस्यान्नसेदन् अण् । अन्नसम्ब-
न्धिनि त्रि० ।

भाग पु० भज-भावे घञ् । मनने । कर्मणि घञ् । अंगे, इष्ट-
वस्तुनोऽर्धे, एकदेशे, भाग्ये, 'त्रिंशंगकृत्या राशेर्भाग
इत्यभिधीयते' इति ज्योतिषोक्ते राशेः त्रिंशंगके च ।

भागधेय न० भाग+स्वार्थे धेय कभिधानात् ननुंसकत्वम् ।
भाग्ये । भागेन धीयतेऽसौ धा-यत् । राजदेवे करे ।
भागो धीयतेऽस्मै धा-सप्रदाने यत् । दायदे सपिण्डे ।

भागवत त्रि० भगवतः, भगवत्या वा इदम् सोऽस्यदेवता वा अण्
भगवतः भगवत्या वा भक्ते, तत्सम्बन्धिनि च 'भग्न्याः रूपे-
र्भागवता भवन्तीत्युद्भूतः तयोः सम्बन्धिगुणवर्णने पुराणे
उपपुराणे च न० 'यैरे' इतं भागवतं पुराणमिति पुराणम्
तेन कस्य पुराणत्वं कस्य बोधपुराणत्वं तद्वृद्धमिधाने
विस्तरेण निरूपयिष्यते । [दानादौ ।

भागशस् अव्य० भागं भागं ददातीत्याद्यर्थे णिङ् । एकैकभागस्य
भागहर त्रि० भागभंगं हरति अधिकारित्वेन षट्छाति
हृ-अच् । अंगपाहिण्यि ।

भागहार पु० भज्यते इति भागोविभाव्यस्य हारो हरणम्

हृ-अच् । अङ्गशास्त्रोक्ते भाज्यस्य विभागकरणे ।

भागिन् त्रि० भज-धितुण् । अंगविशिष्टे । [स्त्री० डीप् ।

भागिनेय पु० भगिन्या अपत्यम् ढक् । रुद्रपुत्रे । तत्कन्यायां
भागीरथी स्त्री० भगीरथेन निर्दिष्टा आनीता तत्सम्बन्धिनी व
अण् । गङ्गायाम् । 'भागीरथीनिर्भरशीकराणा'मिति कु०

भागुरि पु० सृष्टिव्याकरणादिकर्तारि मुनिभेदे ।

भाग्य न० भज-एयत् कृतम् । शुभाशुभसूचके कर्मणि ।
भागः प्रयोजनमस्य यत् । भागवति त्रि० ।

भाङ्गीन न० भङ्गायाः विलयायाः भजनं चेतं खञ् । (भाङ्)
भङ्गाभवनयोग्ये चेत्ये । यञ् । भाङ्गमयत् । [भाजत् त

भाज एयत्करणे, अद० बु० उभ० सक० सेट् । भाजयति ते अव-
भाजन न० भाज्यतेऽनेन भाज-ल्युट् । पात्रे, आधारे, योग्ये च

भाजी स्त्री० भाज-कर्मणि घञ् नि० डीप् । षट्छब्दजनभेदे ।
भाज्य त्रि० भाज्यते विमज्यते भाज-कर्मणि यत् । विमजनीये
'भाज्यो हरः शुध्यति यद्गुणः स्यादिति' लीलावती ।

भाटक न० भट-पोषणे खलु । परगृह्यानादेरुपभोगार्थं
तत्त्वामिने दीयमाने घने । (भाडा)

भाण पु० भण-घञ् । 'भाणः स्यादूर्तचरित' इत्याद्युक्तलक्षणे
दृश्यकायभेदे साहि० ६५० ।

भाण्ड न० भा-अण्डच्, भण-ठ-स्वार्थे अण् वा । पात्रे, तैला-
आधारे भाजने, (भाङ्) गृहभेदे, (भाङ्गार) 'ब्रह्माण्ड-
भाण्डोदरे'ति शीरचरितम् । वणिजां मूलघने, अश्वभूवा-
यां, नदीकूलहयमध्ये पात्रे च । गर्हभाण्डे हृष्टे पु० ।
भण्डस्य भावः अण् । भण्डचरिते न० (भाङ्गामि) ।

भाण्डारिन् पु० नाण्डकृच्छति क-णिनि । (भाण्डारी) अ-
क्षादिद्रव्यगृहेषु कृताधिकारे ।

भाण्डिवाह पु० भाण्डिं चुराद्याधारं (भाण्डिं) वहति अण् ।
नापिते । भाण्डि+अस्यर्थे लच् । भाण्डिलोचन । [भेदे च
भाण्डीर पु० भण्ड-रैरच् षट् । वटहृष्टे, वृन्दावनस्थे वटवन-
माति स्त्री भा-क्तिन् । शोभायाम् ।

भाद्र पु० भद्राभिर्युक्ता पौर्णमासी माद्री वा यस्मिन् मासे अण् ।
चैत्रादितः षडे चान्द्रे मासे । तन्मासीयपौर्णमास्यां स्त्री०
डीप् । भद्रे स्वार्थे अण् । पूर्वोत्तरभाद्रपदाख्यनक्षत्रे
न० । 'भाद्रपदे रागरे' इति ज्योतिषम् ।

भाद्रपदा स्त्री० व० व० । भद्रसेदं अण् भाद्रं भाद्रमिव पद-
मासाम् । अश्विन्यवधिके पञ्चविंशपङ्क्तिंशयोर्नक्षत्रयोः ।
तद्युक्ता मौर्षमासी अण् डीप् । भाद्रमासस्य पौर्णमास्यान्
चाण्ड मासे अण् । चान्द्रे भाद्रे मासि । [मतीपुत्रे

भाद्रनातुर उ० कदावाः सदाः, नाहं कथयन् अण्डुर्ह ।
नातु उ० नातु । सूर्ये, चर्कध्वे, किरणै, मत्तौ, रागिनि च ।
भाद्रनातु स्त्री० नातुरि च दीप्तिनत् कर्त्तुं मत्तौ यस्याः । कद-
ल्यान् तस्याः मोक्षकस्य सूर्यवृत्त्यवर्णनाकथायाम् । [व्यय]
नातुनत् उ० नातुः किरणोपस्थस्य नट्यम् । सूर्ये । नातुनातो
नातुनती स्त्री० विरनादिहस्तमतेः प्रत्ययम् ।

भात क्रोधे बा० आत्म० अक० चेत् । भातते, अभाति ।

भात उ० भात-अच् । क्रोधे, दीप्तौ च । कर्त्तरि अच् । ह्येयम् ।

क्रोधकान् स्त्रियं स्त्री० आम् । [च]

भातिनी स्त्री० भात-णिनि । वीरभोलादां स्त्रियां, स्त्रीनामे
भात उ० अ-अच् । गुरुत्वगतिनामे, तद्वति इत्ये विंशतित्वा-
गतिनामे (अङ्कचकृत्तोलकगतिनामे) च उ० ।

भात न० भरताम् भरतवंशानाधिकृत्य हतौप्रत्ययः अण्
भातः वेदादिगोत्रेभ्योऽपि भारंगः अस्तस्य च वा । वेद-
आत्मप्रणीते लक्ष्मणोक्तान्ते अन्त्यभेदे । भरतेन चिह्नितं,
तस्मिन् वा अण् । 'हिनाहं दक्षिणं इमं भरताय ददौ
दिना । तस्माद् भारते इमं' नित्युक्ते, कलुषीयानर्गते
इत्यभेदे । भरतस्य गोत्रादयम् अण् । भरतम्पक्ष इत्यभेदे ।
भरतेन तुनिना प्रोक्तम् । भरततुनिनाते नाडकाशक्तौ
न० । तदधीयते इतरण् । नडे, अन्तौ च ।

भारती स्त्री० अ-अतच् सूर्ये मशायणम् । वाक्ये तदधिदेव-
तायां भरतकृतं, दक्षिणे, 'भारती रंक्षुत्प्राये वायु-
भारो भरतकृत' इति साधनं चण्डारोक्ते दक्षिणे च ।

भारद्वाज उ० भारद्वाजस्य गोत्रादयम् अण् । गोत्रमदर्थके
उत्तिभेदे, श्रेष्ठाचार्ये, अगस्त्यउतौ, व्यासादिविद्मे,
इत्युक्तिरुक्ते च । दण्कामास्यां स्त्री० ङीम् । उ० । भार्द्वा-
जोक्तयत् । [इनदरे (वां)] ।

भारथी स्त्री० भारथ्य बहुगतां दधिः शकः । भार-
भारवाहः (ह्) उ० भारं वहति अण्, स्त्रि ङी । भारवाहिनि ।
स्त्रुत् । भारवाहोक्तयत् ।

भारवि उ० किरावाक्युनौदकाव्यकारके कृतिभेदे ।

भारव्य उ० भारोमृगे ह्यः । काशीगणनन्दइत्ये ।

भारिक उ० भारं वहति अण् । भारवाहके ।

भार्गव उ० सगौरवदत्तं यज्ञोपायत्वं वा अण् । मुक्ताचार्ये,
भरगुराने, धन्विनि, गजे च । तेन प्रोक्ता तेनाधीना घाता
वा अण् । वेदमन्त्रिणे विद्याभेदे, भार्गवकां लक्ष्मणां दूर्वायां
च स्त्री० ङीम् ।

भार्गो स्त्री० भार्गव्येयम् । (वाननहादि) इत्यभेदे ।

भाय्या स्त्री० अ-अतच् । विविनोदायां स्त्रियाम् भरणीये ति०
भायु न० भातच् । चलाटे सुदोर्हृत्तागे ।

भायर्ध्वति न० भाते दृढते कर्मणि ल्युट् । हित्पूरे ।

भायनेत उ० भाते नेतस्य । शिबे । भातलोचनादयोयत् ।

भायाङ्ग उ० भायस्तेवाङ्गोयस्य, भावे अङ्गो यस्य वा । शक-
भेदे, कर्मन्तेऽन्ते (करात्) रोहिततल्के, महाभूत-
चिह्नयुक्ते पुरुषभेदे, शिबे, कक्षमे च ।

भायु (ह्) क उ० मसूत्र-खार्धे अण् वा उ० ह्यः । कन्तभेदे
नसूक्ते । उ० । भायुकोक्तयत् ।

भाव उ० भावयति चित्तयति मद्रार्थान् डून्-अच् । नाश्चोक्तौ
नानापदार्थचित्तके मण्डिते । भावयति प्रामयति हृदयग-
तम् भू-णिच्-अच् । हृदमावस्याभेदे कान्तविकारे खेद-
कामादौ, व्यभिचारिनामे । भू-अच् । बाध्यस्ते तिङ्ङ्रमेवा
क्रियास्ते घातोत्तर्ये, रागे आशये च । [उल्लादके दति०
भावक उ० भाव-कार्ये कत् । भावविकारे । मद्रार्थचित्तके ।
भावत्ता उ० भवतोऽर्थं ठक् । नवहन्मन्दिनि । [दिनाभेदे च
भावत न० भू-णिच्-ल्यु । (चालत) कलभेदे, भावे ल्युट् ।
द्युत् । दिनायाम्, कृषिकारणे, घाने, पर्यालोचनायां,
वैद्यकोक्ते औपधसंस्कारभेदे स्त्री० ।

भावप्रोषक भावस्य रत्यादेर्वोषकः अतुनामकः । रत्याद्यु-
नामके मुनझादिदेहवेष्टाविशेषे, छत्ररागादौ च ।

भावानुगा स्त्री० भावं मद्रार्थनाशयं बाहुगच्छति गच्छ-ठ ।

बाधायाम् अनिमायाहृगन्तरि ति० । [निश्चिते च

भाविते ति० भू-णिच् । वासिते, माप्ते, मुञ्चे चिह्निते

भाविनी स्त्री० भावः हृदयवेष्टाभेदोऽप्यस्या इति । स्त्री-
भेदे, स्त्रीनामे च । भू-णिनि । नक्षिप्रलालवर्तिनि ति०
स्त्रियां ङीम् ।

भावुका न० भू-उक्कच् । नङ्गले, तद्वति ति० । नाश्चोक्तौ
मणिगोनवौ उ० । भावगद्युते ति० । 'उडरहो रविका-
नुवि भावुका' इति सागददत् । [न ह्यः ।

भाष वच्चे बा० आत्म० अक० चेत् । भाषते अनादि । चङि

भाषा स्त्री० भाष-अ । वाक्ये, संकृतादिवाक्ये च । अष्टादश

भाषावारदिलिपिनीमुजङ्ग' इति सा० १५० । व्यवहारे
प्रतिशास्त्रचक्रवाक्ये 'यदनिद्वते रात्रे तद्भाषेत्यभिधीयते'
इति स्मृतिः । [वाक्यरूपे प्रयत्ने १५ ।

भाषापाद उ० कर्म० चण्डादव्यवहारे प्रतिशास्त्रके

भाषित-नन्नाय-नामे-त्त । कथने । कर्मणि-त्त । कथिते ति० ।

'नामितङ्क्षा'दिति पाणिपिबुत्वम् ।

भाष्य न० 'स्वत्वार्यो वर्ण्यते यत् पदैः स्वत्वावधारिभिः ।

स्वपदानि च वर्ण्यन्ते भाष्यं भाष्यविदो जना' इत्युक्तं
लक्षणं स्वत्वव्याख्यायन्मभेदे । कथनीयेति ।

भास दीप्तौ भा० आत्म० अक० सेट् । भासते अभ्यासिष्ठ । चङि
वा ह्रस्वः । अवीभसत् अवभासत् ।

भास स्त्री० भास-सम्पदा० क्तिप् । दीप्तौ, मयूखे इच्छायाश्च ।

भास पु० भास-वज् अच् वा । दीप्तौ, गोष्ठे, कुकुरे शुभे च ।

'यत्तार्थमद्वयत् वस्तु भासः काकोट्यना भवेदिति स्मृतिः ।

भासुर ति० भास-पुरच् । दीप्तिशीले, स्फटिके च । वीरे पु०
कुष्ठौषधे न० ।

भासुरपुष्पी स्त्री० भासुराणि पुष्पाण्यस्याः । दृष्टिकालौ

भास्कर पु० भासं करोति भासुं-क-टच् कक्षा० । सूर्ये, अग्नौ
वीरे, अर्कहस्ते सिद्धान्तशिरोमणिपुस्तकप्रमाणेन । सूर्ये न०

भास्करप्रिय पु० इत० । पद्मरागमणौ (पुनि) ।

भास्वर ति० भास-वरच् । दीप्तिपुक्ते, सूर्ये, दिने, अर्कहस्ते च
पु० । कुष्ठौषधे न० (कुङ्) । [वीरे च । दीप्तिमति ति० ।

भास्वत् पु० भासुं-अस्वर्थे सप्तम् यस्य वः । सूर्ये, अर्कहस्ते,
भिच्च लोभे लाभायोक्तौ सक० याचने द्विक० क्लेशे अक० भा०

आत्म० सेट् । भिच्चते अभिचिष्ट ।

भिच्चा स्त्री० भिच्च-अ । याचकायाम् ।

भिच्चाक ति० भिच्च-पाकन् । भिच्चाकारके । स्त्रियां ङीष् ।

भिच्चाशिन् ति० भिच्चाक्षमन्नाति अश-णिनि । भिच्चा-
लक्षोपजीविनि ।

भिच्चु पु० भिच्च-उ । सन्यासिनि चतुर्थाश्रमे ।

भिच्चुक पु० स्त्री० भिच्च-उकन् । भिच्चोपजीविनि ।

भिण्ड पु० स्त्री० भण्ड-ड पु० । कराकतिरक्तवर्षपण्ये वर्तु-
लाकारवीजे क्षुपभेदे । स्त्रीत्वे टाप् ।

भिन्त न० भिद-क्त नि० तस्य न नः । खण्डे ।

भिन्ति स्त्री० भिद-क्तिन् । गृहादेः कुष्ठे (देवाच) । खार्ये
कन् । तत्, पञ्चांगं च ।

भिद द्विधाकरणे, विशेषकरणे च रुधा० उभ० सक० अनिट्
भिन्नति भिन्ने अभिदत् अभैलीव् अभिन्त । [न्दीव्

भिद अंगकरणे स्वा० पर० सक० सेट् इदिव् । भिन्दति अभि-
भिदा स्त्री० भिद-अङ् । विदारणे, हैषीकरणे, विशेषकरणे च ।

भिदुर पु० भिद-कुरच् । वज्रे । इरच् । भिदिरमयत् न० ।
लज्जहस्ते पु० ।

भिन्दिपाल पु० भिदि-विदारणे इन् भिन्दि भेदनं पालयति
पात-अण् । हस्तक्षेपे नादिकास्ते, हस्तप्रमाणेऽस्ते च ।

भिन्न पु० भिद-क्त । विदारिते, मिश्रिते, सङ्गते, अन्ते,
प्रस्फुटिते च । [कर्कोट्याम् ।

भिन्नगालिका स्त्री० भिन्नं विदारितं गालमवयवो यस्याः ।

भिन्नपरिकर्मान् न० भिन्नस्य अशंसहितस्य परिकर्म संस्कार-
रविशेषः । अङ्गशस्त्रोक्ते सांशस्य गुणभागादिसंस्कारे ।

भिन्नभिन्नात्मन् पु० भिन्नप्रकारः प्रकारे द्वित्वम् तादृश आत्मा
यस्य । चणके (छोला) । [ङीप् । पापान्भेदे ह्ये ।

भिन्नयोजनी स्त्री० भिन्नं युज्यतेऽनया युज-करणे ह्यद्
मित् भेदने वा चु० उ० पठे त्० पर० सक० सेट् । भेलयति-ते

मित् भिन्नं अवीभिलव् त अभैलीव् । [येति स्मृतिः

भिन्न पु० भिन्न-लक् । भिन्नजातिभेदे । (भिन्न) 'कैवर्त्तमेदमिह' ।

भिन्नतर पु० भिन्नप्रियः तदुपजीव्यत्वात् तदः । लोभे ।

भिन्नी स्त्री० भिन्न लक् गौ० ङीप् । लोभे ।

भिष रोगप्रतीकारे सौ० पर० सक० सेट् । भेषति अभिषीव् ।

भिषक्प्रिय पु० इत० । शुद्ध्याम् ।

भिषग्भट्टा स्त्री० इव० । भट्टदन्तिकायाम् ।

भिषज् पु० भिषति चिकित्सेते भिष-अजिक् । वैद्ये रोगप्रतीकारे च

भिस्सटा स्त्री० भिस्सामन्नं टीकते टीक-उ टा० दध्नात् । टा०
भिषिटा भिषिटा भिषिका भिषिका इत्यादयोऽप्यत्रैषार्थे

भिस्सा स्त्री० भिद-क्तिप् सो० क टा० दस्य सः । अन्ते । [भाज
भी भये जु० पर० अक० अनिट् । विभेति अभिषीव् विभयमास वि

भी भये अक० भरच् सक० क्पादि० वा घा० भर० अनिट् ।
भीनानि-भिनाति । अभिषीव् ।

भी स्त्री० भी-सम्प० क्तिप् । भये ।

भीति स्त्री० भी-क्तिन् । भये, कम्पे च । क्त-मीतः । भययुक्ते ति०

भीस ति० विभेत्तव्यात् भी-सक् । भयहेतोः । भयानकरसे,
सहादेवे, भीमसेने, अश्वत्थसेने च पु० । इर्गायां स्त्री०

'भीमा'देवीति विख्यातं तन्मे नाम भविष्यतीति चण्डो ।

भीमरथी स्त्री० 'सप्तसप्ततिमे वर्षे, सप्तमे जाति सप्तमी । रात्रि
भीमरथी नामे'त्युक्तायां रात्रौ ।

भीमसेन पु० युधिष्ठिरावले मध्यमपाण्डवे, कर्पूरभेदे च ।

भीमैकादशी स्त्री० भीमेनोपास्या एकादशी याक० । माघ-
शुक्लैकादश्याम् ।

भीरु ति० भी-क्रु । भयशीले । शतावर्था, कण्टकार्या, शत-
पदिकायां, क्षायायां योषिति च । स्त्री० वा ऊङ् । भययुक्ता

यां योषिति । [मययुक्ते ति० ।

भीरुक पु० भी-क्रुकन् । शृगाळे । व्याघ्रे । इक्षुभेदे च ।

भीरुपत्नी स्त्री० भीरुपि पत्नीति यस्याः । शतमूल्याम् ।

भीलु लि० भी-कु। भयशीवे। लुकन्। तव। भङ्गे पु०।
भीषण पु० भीषयते भी-षिच्-ल्यु भीषादेशः। मयानकरसे,
कुन्दुरुके, हिन्नावे, शङ्खव्याघ्र। गरादेने-कपोते च-उ०।
गादे दाख्ये च लि०।

भीष्म पु० भी-सक् छक् च। मयानकरसे। भयहेतौ लि०।
गङ्गागर्भजे शान्तनुयते स्नानमस्थाने कुरुवंश्ये क्षत्रिये पु०।
भीष्मजननी स्त्री० इत०। गङ्गायाम्। भीष्मसूत्रमध्यतयोप्यव।
भीष्मपञ्चक न० भीष्मोपदिष्टं पञ्चकम्। कार्तिकपुष्पैका-
दष्टादिषु पञ्चक्ष तिपिपु, तत्कर्तव्ये व्रतभेदे च।

भीष्माष्टमी स्त्री० इत०। भीष्मस्य देहत्यागदिसे माघपुष्पा-
ष्टम्याम् अतस्तस्मिन् दिने सर्ववर्णैस्तस्य तर्पणं कार्यम्।

भुक्त लि० भुज-कर्मणि क्त। भविते। भावे-क्त। भवत्ये न०।
भुक्तसमुच्चित लि० भूयं भुक्तं पश्चात् सञ्जितं त्वक्तम्।
भोजनोत्तरं त्वक्ते अद्यादौ।

भुक्ति स्त्री० भुज-क्तिन्। भोजने भोगे, च बागमो निष्कलसात्
भुक्तिः लोकापि यत् नो' इति स्वतिः।

भुक्तिमद पु० भुक्तिं भोगं भोजनं वा प्रददाति स्वत्यावास-
भक्ष्यत्वात्। छद्मे।

भुग्न लि० भुज-भोटने क्त। रोगादिना कुटिलीकते। [भुग्नः
भुज भोटने ह० प० सक० ञनिट्। भुजति चभौचीत्। क्त
भुज भवत्ये जा० पालने परस्वरुपा० ञनिट्। भुङ्क्तेऽनन्
चभौचीत्। भूमिं भुनक्ति पालयति। 'दिर्ब' नरत्नानि
भोक्ष्यते सहीमिति रघुः भुङ्क्तः।

भुज पु० स्त्री० भुञ्जतेऽनेन भुज-जनर्णे क। काहौ, करे, विक्रोष
चतुष्कोणादियेवरेस्तुत्रादिषु लीलावत्यादौ प्रसिद्धे 'तथा
यते तद्भुजकोटिघात' इति लीलावती।

भुजग पु० भुज-वक्रत्वे क भुजः कुटिलीभवन् सन् गच्छति
गम-ड। सप्ते, चक्षेपानवत्वे च।

भुजगान्तक पु० इत०। गरुडे। भुजगनामनादयोषत्।
भुजगाशन पु० भुजगात् अन्नाति अश-ल्यु। गरुडे, भुजग-
भक्षकादयोषत्। [चक्षेपानवत्वे च।

भुजङ्ग पु० भुजः सन् गच्छति गम-खड् डिङ्। सप्ते, जारे,
भुजङ्गमयात न०। हादयाचरपादके लन्दोभेदे।

भुजङ्गस पु० भुजः कुटिलीभवन् सन् गच्छति गम-खड् सम्।
सप्ते, चक्षेपानवत्वे च। सीतके न०। [लीप्। राजायाम्।

भुजङ्गाक्षी स्त्री० भुजङ्गस्येवाक्षि उप० यस्याः पद् सतां
भुजङ्गाक्ष्य पु० भुजङ्गवत्या आक्षा यस्य। नागकेयरे।

भुजशिरस् पु० इत०। स्वस्त्येदे।

भुजान्तर न० भुजयोरन्तरं नध्यन्। क्रोडे।

भुजिष्य पु० भुज-क्तिष्यत्। दासे, रोगे, क्षतान्ते, हतस्त्वत्वे च।
दाखां, वेष्टायाम् स्त्री०। [ईयंस्त्वावाङ्।

भुवन न० भवत्त्व भू-भ्युन्। जगति, जने, चाकाये, रह-
भुवनकोष पु० भुवनस्य कोष इव। भूगोले ज्योतिषपन्थभेदे च

भुवर् अव्य० भू-चर-भुन् किञ्च। चाकायात्मके द्वितीये लोके।
भुवर्लोका उ० कर्म०। भुरादिषु लोकात्मके द्वितीयलोके।

भू प्राप्ता पु० चा० सक० सेट्। भावयते चबीभवत्।
भू प्राप्ता स्या० सक० सेट्। भवति-ते चभूत् चभविट्।

भू यद्वौ चक० चिन्तने निवृत्ते च सक० डुरा० उभ० सेट्।
भावयति-ते चबीभवत्-त।

भू चत्तायां स्या० पर० सक० सेट्। भवति चभूत्। [यशंसौ च
भू स्त्री० भू-संप० क्तिप्। छपिष्यात्, एकसंख्यायां, स्थानमात्रे-

भूकन्त् पु० भुवः कन्त् इव। (पुलङ्गि)। कदाचान्दिकाहसे
भूकदम्ब उ० भुवि कदम्ब इव। (कोकसिन) जलकुहल्ले।

भूकदम्बक उ० भुवि कदम्ब इव कायति कै-क। वयान्दाम्।
भूकस्य पु० इत०। लोकानामनिद्रावत्के बहुतरुणे छपिष्याः
स्यं चलने।

भूकुम्भी स्त्री० भुवि कुम्भीव। भूमिपारुडौ।

भूकुम्भाण्डो स्त्री० भुवि कुम्भाण्डोव। वदयान्।

भूकेश पु० भुवः छपिष्याः केश इव। वटे, यववे च।

भूखर्जूरी स्त्री० भुवि खर्जुरी शाक० सुद्वसर्जूर्यान्
भूमिखर्जूर्यादयोषत्।

भूगोल पु० भूगोल इव। गोलाकारे भूमण्डले तत्प्रकार-
रूपादिं हहद्विधाने 'मध्ये चतुर्दण्डस्य भूगो-
लोऽयमिति' इति। विभागः प्रकाशं यत्किं ब्रह्मरोषार
वात्किमिति स्वयंविज्ञानः।

भूक्षाया स्त्री० भुव-क्षायां। स्वयंकिरणसम्बन्धत्वात्। जाय-
माने राजपहाभिधाने तमसि चक्षकारे।

भूजस् स्त्री० भुवो चक्षुरिव खाडलात्। गोधूमे, विकृष्टतमसे
च (वद्वि) इत०। दुद्वज्झाम्। भूमिज्झादयोषत् स्त्री०

भूत न० भू-क्त। न्याये, उचिते, उद्दिशीजलतेजोवायुगगनरूपेषु
गन्धादिविषयेषु खलु द्रव्येषु, जन्तुषु ह्ये, दण्डे, वास्तविके,

'भूतमयुपपन्नं हीयते व्यवहारत इति स्वतिः' तत्ताड्य
स्थाने च 'हलं निरल भूतेने'ति स्वतिः। विशाखादौ,

ऊकारे, योगीन्द्रे, कण्ठपथे मांशिनि च उ०। कृतीते
हते, हव्ये, मासे, हल्ले च लि०। कण्ठपथे स्त्री० टाट्

भूतकेश पु० भूतानां केश इव। (भूतकेट) मानके वक्ष्यते

स्त्रीत्वमपि सा च तत्त्व, मेकालिकायां च टाप् । नीलसिन्धुशारे ङीप् ।
भूतगन्धा स्त्री० भूतः प्रभूतः गन्धो यस्याः । सरानामगन्धद्रव्ये
भूतघ्न उ० भूतं हन्ति हन-टक् । भूर्जपत्रे तद्धारणे हि वाचस्पत-
भूतादिनिवारणम् । भूतं प्राकृतं गन्धं हन्ति अघं करोति
लघुने, उट्टे च । भूतनाशके त्रि० । तुलस्यां स्त्री० ङीप् ।
भूतचतुर्दशी स्त्री० भूतप्रिया चतुर्दशी तदुद्देशेन तस्यां दीप-
दायान् । आश्विनकृष्णपक्षचतुर्दश्यां दीपान्वितामावा-
स्यापूर्वतियौ यमचतुर्दश्याम् ।

भूतजटा स्त्री० भूतस्य जटवे । जटामास्याम् ।

भूतद्राविन् उ० भूतान् द्रावयत्यारयति द्रु-णिच्-णिनि ।
रक्तकरवीरकृच्छ्रे, भूतङ्कुगच्छे, शाखोटकृच्छ्रे च ।

भूतद्रुम उ० भूतद्रव द्रुमः । श्लेष्मातकृच्छ्रे । भूतद्रुमादयोप्यत्र
भूतधात्री स्त्री० भूतानि जन्तून् धारयति धा-हच् ङीप् ।
उचिष्याम् । [वटुकलीलम् । भूतेशभूतपत्यादयोप्यत्र
भूतनाथ उ० इत० । शिवे, वटुकभैरवे च । भैरवो भूतनाथश्चेति
भूतनाथेन न० भूतान् नाथयति नश-णिच्-ल्यु । इडाक्षे ।
सर्पदे, भस्मातके च उ० ।

भूतपक्ष उ० भूतप्रियः पक्षः अन्धकारवत्त्वात् । कृष्णपक्षे ।

भूतपत्नी स्त्री० भूतद्रव कृष्णं पत्नं यस्याः । कृष्णतुलस्याम् ।

भूतपुष्प उ० भूतद्रव कृष्णं पुष्पं यस्याः । श्लोनाककृच्छ्रे ।

भूतभावन उ० भूतानि उचिष्यादीनि भावयति जनयति भू-
षिच्-ल्यु, भूता सत्त्वा यथार्था भावना यस्य वा । विष्णौ,
वटुकभैरवे च 'भूतात्मा भूतभावन' इति । तयोः स्तोत्रे ।

भूतयज्ञ उ० भूतान् प्राणिनो नाथसादोन् उद्दिष्य यज्ञो
बलिः । नित्यं षडहस्यकर्त्तव्यपञ्चयज्ञान्तर्गते बलिवैश्वदेव
कर्माणि 'भूतेशो बलिहरणं भूतयज्ञ' इति स्मृतिः ।

भूतल न० भूरेव तलम् । उचिष्याम् । इत० । पाताले भूमेरधोभागे
भूतलिका स्त्री० भूतलं पातालं भूतत्वेनाख्यस्याः ङन् । उक्ता
याम् (पिडिङ्गाक) बड्डूरुगभूतत्वात्तस्यालयात् ।

भूतवास उ० इत० । (वयङ्) विमोतककृच्छ्रे । भूतावासादयोप्यत्र
भूतशुद्धि स्त्री० भूतानां देहारम्भकउचिष्यादीनां शुद्धिर्भावना
विशेषात् शोचनम् । वन्वादी प्रसिद्धे देहारम्भकचतुर्विंशति
तत्त्वानां भावनविशेषेण संस्कारेण देवरूपतासम्पादने ।

भूतसार उ० भूतद्रव कृष्णः सारोऽस्य । श्लोनाककृच्छ्रे ।

भूतहन्त्री स्त्री० भूतान् वध्वायं हन्ति हन-हच् ङीप् । वन्ध्या-
कर्कोशां, चेतदूर्वायाश्च तद्धारणे हि स्त्रीणां प्रजाप्रति-
रोधकमूतमयनाशः ।

भूतहर उ० भूतान् हरति अपसारयाति हृ-अच् । गुग्गुली

भूतहारिन् उ० भूतान् हरति स्थानान्तरं नयति हन-णिनि ।
देवदाकृच्छ्रे । [खनामख्यते कृच्छ्रे

भूताङ्गश उ० भूतानां पिशाचानामङ्गुगदवापसारकत्वात् ।
भूतात्मन् उ० भूतानि उचिष्य दीनि पञ्च द्रव्याणि आत्मा स्वरूपं
यस्य । देहे । भूतानि पञ्च द्रव्याणि भूताः प्राणिनश्च आत्मा
स्वरूपं यस्य । परब्रह्माणि, 'सर्वं खल्विदं ब्रह्म तज्जला-
नि'ति स्मृतिः । सर्वभूतात्मके हिरण्यगर्भे, विष्णौ, वटुक
भैरवे च 'भूतात्मा भूतभावन' इति तयोः स्तोत्रे ।

भूतारि उ० इत० । हिङ्गुतै तद्वस्त्रेण हि भूतापहरणम् ।

भूतालो स्त्री० भूतानीव अलति प्रस्थाप्रोति अठ-अच् गौरा०
ङीप् । भूमिगाल्लौ, सूपत्याश्च । [विमोतककृच्छ्रे च

भूतावास उ० भूतानां प्राणिनामावासः अधिष्ठानत्वात् । विष्णौ,
भूति स्त्री० भू-क्तिन् । भवने, अणिमाद्यद्विधेयर्थे, शिवाङ्ग-
मङ्गनि, भूहणे, सम्पत्तौ, जात्यां, वृद्धिनामौपदे च ।

भूतिक उ० भूत्या सम्पत्त्या कायति कै-क् । भूतिस्त्वे, यमान्याश्च
चन्दने, कटफले कस्तूरे च न० । उ० व० दीर्घः । भूतीकोप्यत्र
भूतृण न० भुवः तृणं गन्धवत्त्वात् (गन्धखड्) तृणभेदे । रोहि-
पतणे उ० । [कृष्णाम् (उन्दुरकानि)

भूद्रीभवा स्त्री० भूदर्यां भूमिविवे भवति भू-अच् । आसु-
भूदार उ० भुवं दृणाति खनति सत्तादर्थम् दृ-अण् । नृकटे
भूदेव उ० भुवि देव इव । विप्रे ।

भूधर उ० भुवं धरति धृ-अच् । पर्वते । [लक्ष्याम्

भूधात्री स्त्री० भुवि लम्भा धात्री आसन्नकी शाक० । भूध्याम-

भूनिस्त्र उ० भुवि लम्बः निस्त्रः शाक० । (चिराता) क्षुपभेदे ।

भूनीप उ० भुवि लम्बो नीपः शाक० । भूमिकदम्बे ।

भूप उ० भुवं पाति पा-क् । भूमिपावे भूमिपादयोप्यत्र ।

भूपद् उ० भुवि पदं मूलं यस्य । वृक्षमात्रे । मल्लिकायां स्त्री० ङीप् ।

भूपलाग उ० भुवि पलायं यस्य । विशल्यकारके क्षुपभेदे

भूपाल उ० भुवं पालयति पाल-अण् । भूपतौ ।

भूपेष्ट उ० भूपेष्टः । राजादनेष्टे (पियासात्) तद्दीजस्य
चिरञ्चि इति ख्यातस्य राजप्रियात्वात्तथात्वं ।

भूभज् उ० भुवं भुङ्क्ते भुनक्ति पालयति वा भुज-क्लिप् । मृगाञ्च

भूभृत् उ० भुवं विभक्तिं धारयति, पालयति वा भृ-क्लिप् ।
पर्वते, मृगावे च ।

भूमन् उ० बहोर्भावः इमन्निच् नि० बहोर्भादेयः । वडत्वे ।

भूमिनी स्त्री० भवन्त्यस्मिन् भूतानि भू-मिक् वा ङीप् । उचि-
ष्याम्, स्थानमात्रे, लिङ्गायां, योगयास्त्रोक्ते योगिनां चित्त-
रुभवस्थानभेदे, एकसङ्ख्यायाश्च ।

भूमिका स्त्री० भूमिरिव कावति कै-क । रचनायां 'अन्व-
रूपैर्वदन्त्यस्व प्रवेयन्तान् भूमिबैलुक्ते नाद्ये-अग्निनैवगतादि-
वेद्यान्तरपहणे यन्ते-वत्तत्प्यकरोहति, कदायाच्च 'नैवा-
दिकादिभिरात्मा प्रयसभूमिकायामवतारित इति सांख्य-
प्रवचनमाश्रितम् ।

भूमिचस्पृक्त पु० भूमिलग्नः चस्पृक्तः शक्तः । (भूइचांभा) दृष्टमेदे
भूमिज पु० भुमेर्जायते जन-ह । मङ्गलपद्मे, नरकागरे,

भूमिदन्ते, मनुष्ये च । भूमिजातमाने त्रि० ।
भूमिजगुगुल पु० चर्म्मः । आयाउरजाते गुगुलौ ।
भूमिपिशाच पु० भूतो पिशाच इय । तालहृदे ।
भूमिमण्ड पु० भूमि मण्डयति मण्ड-कृत् । (हापरमात्रि)
उतामेदे । [माघवीरवाद्याम् ।

भूमिमण्डपभूषण स्त्री० भूमि मण्डपद्वय भूषयति भूष-त्यु ।
भूमि(नी)रुह पु० भूम्यां भूमौ वा रोहति रुह-कृ । हृदे ।
भूरहादयोच्यम् । [दिह-त्यु । श्वे कते ।

भूमिवर्द्धन पु० भूमिं वर्द्धयति स्रदेहस्यपार्थिव्यांशोपचयेन, दृष्ट-
भूमिठ पु० भूमौ तिष्ठति स्या-ञ्ज जन्म० यत्नम् । मृष्टव्ये ।
भूमिस्तृण पु० भूमिं स्तृणति स्तृण-कृत् । वैद्ये, मनुष्ये, चौर-
मेदे खड्गे, अन्वे च ।

भूमिन्द्र पु० भूमौ इन्द्र इव । कृमे । [क्षुमे
भूम्यामलकी स्त्री० भूमिबल्गा आमलकी याकः । खनामस्याते
भूम्यामली स्त्री० भूम्या सह आमलति सम्बन्धाति का-ननड
अच् गौ-ङीप् । भूम्यामलक्याम् ।

भूयस् अच्० भुवे भावाव यस्सति यस-भावे कृप् । पुनरपे
भूयस् त्रि० अतिशयेन बडः इयस् त्रि० बहोर्भादेशः ।
बडवरे । स्त्रिवां ङीप् । [प्रचुरे च ।

भूविष्ठ त्रि० अतिशयेन बडः इहन् त्रि० भादेशः । बडवरे,
भूयुक्ता स्त्री० भुवा युक्ता संबडा । भूमिखर्जूयाम् ।
भूरि पु० भू-कृत् । विष्णौ, शिवे, इन्द्रे च । सर्वे न०
प्रचुरे त्रि० । [गन्धर्व्ये ।

भूरिगन्धा स्त्री० भूरिः प्रचुरो गन्धो दस्ताः । कुरानान-
भूरिगम पु० भूरि नारयुक्त्वैर्धम बड गच्छति गम-कृत् । गर्हमे
भूरिदुग्धा स्त्री० भूरीणि दुग्धानि निर्वासा दस्ताः । दृष्टिकालौ
भूरिपुष्पा स्त्री० भूरीणि पुष्पाण्यस्ताः । श्वउष्माश्रुम् ।
भूरिमेना स्त्री० भूरीणि मेनाम्यस्ताः । (चामकपा) सप्तमहवे
भूरिवला स्त्री० भूरीणि वलानि दस्ताः ५५ । अतिबलायाम् ।
भूरिमल्ली स्त्री० भूरि बड यथा सात् यथा मरति मल-लच्
गौरा-ङीप् । अम्बगवाम् ।

भूरिमाय पु० भूरयः माया दस्त । शृगाने ।
भूरिशस् अच्० भूरि-शस् । बडय इत्यर्थे ।
भूरिचवस् पु० चन्द्रवंशे सोमदत्तसुते कृष्णमेदे ।
भूसुराङी स्त्री० भुवं रणउति आकादयति रडि आहतौ
(भाववद्वयौ पठितः) अच् । [हातिगुंडां हृन्मेदे ।

भूर्ज पु० कर्ज-अच् ७त० । खनामस्याते वल्कप्रधाने हृदे ।
'भूर्जतचः स्वर्णवदीर्घाना' इति कुमारः ।

भूर्जपत्र पु० भुवि-कर्जं पत्रं दस्त । खनामस्याते हृदे
भूर्जत्वचादयोच्यम् । [योम्यस्थाने ङीके ।

भूर् पु० भू-रुह । चलरीचलोकादधःस्ते चररसंस्वार-
भूलगना स्त्री० भुवि लग्ना । यङ्गुष्माश्रुम् । [यांदवोक्तः
भूवदरी स्त्री० भुवि लग्ना वदरी । जुष्टकोल्याम् । भूमिद-
भूष नखने वा पु० उम० मये स्वा-पर० सक्त० सेट् । भूषयति-
ते भूयति अत्रभूषयत्-व अमृणीत् ।

भूषण न० भूषयतेनेन भूष-करणे त्युट् । अलङ्कारे किरी-
टादौ । भावे त्युट् । भूषायाम् ।

भूषा स्त्री० भूष-ञ्ज । मण्डनक्रियायाम् ।
भूषित त्रि० भूष-कृत् । अलङ्कृते ।
भूषण त्रि० भूष-कृत् । भवन्शीति ।

भूसृण न० भुवस्तृण् पु० तृम् । भूहृत्पे ।
भृ नरये स्वा-उम० सक्त० अणिट् । नरति-ते अनापीत् ।
भृ धारये, प्रोषये च जु० उम० सक्त० अणिट् । विमर्त्ति विभृते
अनापीत् अन्व । विमर्त्तः मास-वनात् । अणु भरदुः ।
क्षि-नप् च । अतिनः ।

भृकुंक्ष(य) पु० भुवा कुंक्षा(या) इष्टिचक्षपनं दस्त ए० भुवा
संप्रसारणम् । स्त्रीवेद्यधारिणि कटे ।

भृकुटि(टी) स्त्री० भुवः कुटिः मङ्गिः संसारपं वा ङीप् ।
भृमङ्गे । रचितभृकुटिबन्धं नन्दिना द्वारिरुद्धे इति हरवितासः
भृगु पु० अस्त्र-कुट्टे । अग्निमेदे शिवे, शुकपद्मे, पर्वतकानौ,
जमदग्नि, उच्चप्रदेशे वा भृगोगोत्रापत्यम् अण् बडम् लुक् ।
भृगेवंशे बन्ध० । [हृहृयपठितो हि तेन रक्षा कृता

भृगुपति पु० भृगुस्य मार्गवर्षस्य पतिः । परशुरामे, तेषां
भृगुसुत पु० इत० परशुरामे, शुकपद्मे च ।

भृङ्ग पु० भृ-गन् कृि लुट् च । अमरे कलिङ्गविहगे, भृङ्ग-
रात्रे, कारे, भृङ्गारे, भृङ्गरोषे च । अमरे, गुडविषे न०
भृङ्गवा स्त्री० भृङ्गइव कायते जन ह । नाभ्याम् । अणुस्वन्ने न०
भृङ्गपर्णी स्त्री० भृङ्गइव लपं पपं दस्ताः ङीप् । सृक्-
टायाम् । सार्धे कृन् । अत्रैव ।

भङ्गप्रिया स्त्री० इत० । साधवीलतायां प्रचुरमधुमत्त्वात् तत्-
प्रियत्वम् । [नलोपः । भङ्गराजे (किशुरिया) ।

भङ्गरज पु० भङ्गान् रजयति अलभूतखर्चं रन्ज-अच् ए०
भङ्गरजस् पु० भङ्गान् रजयति अलभूतखर्चं रन्ज-असुन्
नलोपः । भङ्गराजे । [(किशुरिया) । लुपभेदे ।

भङ्गराज पु० भङ्गान् रजयति रन्ज-णिच्-कनिन् नि० इत० ।
भङ्गरिट् (टि) पु० भङ्गइव रटति अच्, इन वा ए० अतइत्यम् ।
शिवपार्श्वचरभेदे । [भेदे

भङ्गरोल पु० भङ्गइव रौति रु-लच् । (भीमरुल) ख्याते कीट
भङ्गवल्लभ पु० इत० । धाराकदम्बे, भूमिकदम्बे च । भङ्गइव
वल्गभः । भूमिजस्वाम् स्त्री० । [यूयिकायाम् (युद्ध)

भङ्गानन्दा स्त्री० भङ्गान् आनन्दयति आनन्द-णिच्-अच् ।
भङ्गाभोष्ट पु० अभिभूय त इत० । आनन्दछे ।

भङ्गार पु० विभक्तिं जलं भृ-आरक् नि० । स्वर्णमयजलपात्रे,
जलपात्रभेदे च (भारी) । भङ्ग इव भृच्छति बृ-अच् ।
भङ्गराजे । लवङ्गे, सुवर्णे च न० । भिक्षीनामकीटे स्त्री०
गौराङ्गीष् । स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

भङ्गि पुं० भृ-गिक् रुट् च । शिवपार्श्वचरभेदे ।

भङ्गिन् पु० भङ्ग अस्त्यर्थे इनि । शिवपार्श्वचरभेदे षट्छे च ।
भङ्गी स्त्री० भृ-गन् कित् रुट् च गौराङ्गीष् । अतिविषादाम्
भङ्गीफल पु० भङ्गा अतिविषादा इव फलमस्य । आन्नातके
भङ्गेष्टा स्त्री० इत० । द्रव्यकार्या, भार्या, तखण्डा, काकजम्बाश्च
भृज भर्जने स्वा० आत्म० सक० सेट् । भर्जते अभर्जिष्ट ।

निष्ठायां नेट् भृजः । [(भाजनाखोला) भर्जनपात्रभेदे
भृज्जन पु० भृज्जातेऽनेन भस्ज-ल्युट् ए० संसारणम् ।
भृजक वि० भृज-क्त स्वार्थे कन् । वेतनेन कर्मकरे, 'भृजकाध्या-
पको यश्चे'ति मनुः । [मूल्ये च ।

भृति स्त्री० भृ-क्तिन् । भरणे, पोषणे च । करणे क्तिन् । वेतने,
भृतिभृज् वि० भृतिं वेतनं भुङ्क्ते भुज-क्लिप् । वेतनोपजी-
विनि कर्मकरे ।

भृत्य पुं० भृ-क्यप् णक् च । दासे । भरणे वि० । भावे क्यप् ।
भरणे स्त्री० टाप् । कुमारभृत्याकुल्यैरिति रघुः ।

भृ(भ्र)मि पु० भ्रम-इन् ए० वा संसारणम् । (घूर्णा) वायुभेदे,
भ्रमणे च । 'किञ्च चक्रभ्रमिकारिता गुण' इति नैषधम्
भृश अधःपतने दि० पर-अक० सेट् । भृशति । अशृशश्च अम-
शीत् । क्ता नेट् ।

भृश न० भ्रम-क । अतिशये । तद्धति वि० ।

भृष्ट वि० भ्रज्ज-क्त । जलोपसेकं पिना बालुकाभिसंयोगेन पक्ते

भृ भर्जने भर्तने भरणे च क्पादि० प्रा० पर० सक० सेट् । भृशति
अभारीत् । [मण्डूकपर्ण्यां स्त्री० ङीप् ।

भेक पु० भी-कन् कस्य नेत्वम् । (व्याड) जन्तुभेदे, भेचे च ।
भेकपर्णी स्त्री० भेकइव पर्णमस्याः ङीप् । मण्डूकपर्ण्याम्
भेड पु० भी-ड तस्य नेत्वम् । भेपे, (भेड़ा)

भेद पु० भिद-घञ् । पृथक्करणे अन्यतो विशेषे, राज्ञां विषय
शासनार्थं तत्पक्षीयामात्यादिभेदेन, न्यायमतोक्ते अन्योन्या
भावे च यथा घटात् पटस्य भेदः (तादात्म्येनाभावः)

भेदक वि० भिद-ण्वत् । रेचके, विदारके, भेदकारके, विशेषणे च
भेदन वि० भेदयति भिद-णिच् ल्यु । विरेचने, विशेषणे च

हिङ्गौ अल्लवेतसे पु० न० । भिद-भावे ल्युट् । विदारणे
भेदित वि० भिद-णिच्-क्त । विदारिते, भिन्ने च । [यदि'त्यमरः

भेद्य वि० भिद-ण्वत् । विदार्ये विशेष्ये च । 'निष्पेयां भेद्यगामि
भेदि(री) स्त्री० भी-क्ति वङ्गा० नि० वा ङीप् । दृढदृढायाम्
पटछे 'रवः प्रगल्भाङ्गतभेरिस्त्वभाव' इति तुमारः इत्यु-
ज्ज्वलदक्षः 'ततः शङ्खाश्च सेय' इति गीता ।

भेल पु० भी-रन् रस्य लः । नद्यादितारणार्थं श्वे (भेला)
ख्याते, पटार्थे । स्वार्थे कन् तत्रैव । [चङि न ह्रस्वः

भेष भये स्वा० उभ० अक० सेट् भेषति ते अभेषीत् अभेषिष्ट ।

भेषज न० भेष-घञ् भेषं रोगभयं जयति जि-ङ । औषधे ।

भेषजाङ्ग न० इत० । औषधस्य अक्षुपेये वस्तुनि ।

भैक्ष न० भिक्षैव तत्समूहो वा अण् । भिक्षायां, भिक्षासमूहे च

भैक्षचर्या स्त्री० चर-भावे क्यप् इत० । भिक्षाक्रियाकरणे ।

भैक्ष्य न० भिक्षायां समूहः घञ् । भिक्षासमूहे ।

भैक्षी स्त्री० भोमेनोपासितां तस्येदं वा अत्यण् ङीप् । मावशुक्लै-
कादस्याम्, भीमराजस्य पुत्र्यां दत्तयत्याश्च । 'विहाय
भैमोमपदप्या कये'ति नैषधम् ।

भैरव न० भीरोरिदस् अण् । भये, तद्धति वि० । नाद्यादिप्रसिद्धे
भयानके रसे । भयसाधने वि० स्त्रियां ङीष् । शङ्करे, तदव-

तारभेदे रागभेदे, नदभेदे च पु० । शिवपत्न्यां स्त्री० ङीप्

भैषज्य न० भेषजमेव भिषजः कर्म वा घञ् । औषधे ।

भो अव्य० भा ङी । सम्बोधने ।

भोग पु० भुज-कक्षादौ घञ् । सुखे, सुखदुःखाद्यसुभवे, पण्य
स्त्रीणां भाटकादिस्थे वेतने, सर्पस्य फणायां, तत्काये, धने,

पालने, आहार्ये च । आर्षं आद्यन् । सर्पे । आधारे घञ् ।

देहे, माने च । ज्योतिषोक्ते अक्षाणां तत्तद्भागस्थितौ, भूम्या-

दिपु उत्पन्नद्रव्यविनियोगे, स्रोतविनियोगे च 'बन्धूनासवि-

यक्तानां भोगं नैव प्रदापयेद'ति सृष्टिः ।

भोगदेह पु० भुज्यते सुखदुःखादिकमत्र भुज-आधारे षज्
कर्म० । पुष्यपापफलभोगार्थे देहे, 'भ्रतदेहं परित्यज्य भोग-
देहं प्रपद्यते' इति स्मृतिः ।

भोगभूमि स्त्री० भोगस्यैव भूमिः स्थानं । भारतवर्षादिके वर्षे
तत्र हि भोगएव न कर्म इति शास्त्रे स्थितम् ।

भोगवती स्त्री० भोगः सर्पशरीरं भूभाटस्थस्याम् मत्पुं मस्य
वः । पातालगङ्गायाम् 'भोगवती च पाताले' इति पुराणम् ।

भोगिन् स्त्री० भोग+अस्त्वर्थे इति । सर्पे, ऋषे, यामाध्याये,
नापिते च । भोगयुक्ते वि० भोगवदादयः सर्पे । भोगयुक्ते वि०

भोगिवल्लभ पु० इत० । चन्दने ।

भोगीन्द्र पु० भोगिनामिन्द्रः स्वामित्वात्, भोगो इन्द्र इव
वा ; अनन्तदेवे वासुकी च भोगीशदयोप्यत्र ।

भोग्य न० भुज-ग्यत् कृत्वम् । धने, धान्ये च । भोगार्हे वि० ।
भोगार्हस्त्रियां, वैश्यायाश्च स्त्री० ।

भोज पु० भुज्+ञच् । स्वनामख्याते देवभेदे धारापरस्य
ऋषभेदे धन्यः श्रीभोजराजस्त्रिभुवनविजयीत्युद्धृतः ।

भोजकट पु० भोजस्थे देशे ।

भोजन न० भुज-ल्युट् । कठिनद्रव्यस्य गलविनाशः संयोजने ।

भोज्य वि० भुज-ग्यत् भक्षणार्थत्वाच्च कृत्वम् । भक्षणोपद्रव्यमात्रे
भोटाङ्ग पु० (भोटान्) देवभेदे ।

भोम् अग्र० भा-डोमि । सम्बोधने, प्रश्ने विपादे च ।

भौतिक वि० भूतानि पृथिव्यादीनि पिशाचान् वा अधिकृत्य
जातानि ठक् । भूताधिकारेण जाते उपद्रवे व्याख्यादौ ।

भौम पु० भूमेरपत्यं तस्या इदं वा अण् । नरकादरे त्वयि
भौमं गते जहंमिति माघः । मङ्गलग्रहे च । भूमिभवे वि० ।

भौमरत्न न० भौमप्रियं रत्नं शक० । प्रताले ।

भौमिक वि० भूमौ अधिकृतः ठक् । भूम्यधिकारिणि ।

भौरिक वि० भूरिणि स्वर्गे अधिकृतः ठक् । स्वर्गाध्यक्षे ।

भ्यस भये स्वा० व्या० अक० सेट् । भ्यसते अभ्यसिष्ट ।

भ्रया शब्दे स्वा० पर० अक० सेट् । भ्रणति अभ्राणीत् अभ्रणीत्
भ्रकुं(श)स पु० भ्रवा कुं(श)सा यस्य पु० नि० । भ्रकुंशस्यार्थे ।

भ्रकुटि(टी) स्त्री० भ्रुजः कुटिर्भङ्गः पृ० वा ङीप् । भ्रूमङ्गे ।

भ्रश चलने स्वा० पर० अक० सेट् । भ्रमति अभ्रमत् अभ्रमीत्
भ्रम चलने दिवा० पर० अक० सेट् गमा० । आस्यति अभ्रमीत्

भ्रम चलने, स्वा० पर० अक० सेट् । भ्रमति अभ्रमीत् कषा०
भ्रमहः दम्भहः (चङि न ह्रस्वः । लशब्दः भ्रमः ।

भ्रम पु० भ्रम-वश् । निव्याजाने (अथवाभूतस्य वस्तुनोऽव-
पादपेच ज्ञाने) अवनिर्गमस्थाने, कुन्दे, (कुंद) भ्रमणे च ।

भ्रमर पु० भ्रम-करन् । मधुकरे ।

भ्रमरक पु० भ्रमर इव कायति कै-क । ललाटलम्बिते भ्रमर-
तुल्ये शूर्पकृन्तले । स्वायं कन् । भ्रमरे, ऋषे, यानमृपिकायाश्च

भ्रमरप्रिय पु० इत० । धाराकट्ये ।

भ्रमरातिथि पु० भ्रमरः अतिथिर्यस्य । चम्पके ।

भ्रमरामन्द पु० भ्रमरान् आनन्दयति आ+नन्द-णिष्-
ञच् । वकुले । [ललाटस्थिते भ्रमरतुल्ये शूर्पकृन्तले ।

भ्रमरालोक पु० भ्रमर इव अलति पर्याप्नोति अल-ल्युट् ।

भ्रमरी स्त्री० भ्रम-करन् गौ० ङीप् । जलकायां भ्रमरभाषायाश्च

भ्रमरेष्ट पु० इत० । श्लोनाकट्ये । भार्यां भूमिजम्बाश्च स्त्री०

भ्रमरोत्सवा स्त्री० भ्रमरराणाञ्चक्रो मोदोयत् । साधवीरतायाश्च
भ्रश अधःपतने दि० पर० अक० सेट् । भ्रम्यति अभ्राशीत् अभ्र-

शीत् । क्वा वेट् ।

भ्रट वि० भ्रग-क्त । च्युते अधःपतिते ।

[भ्रमञ्ज

भ्रसज पाके तु० उ० अक० अयिन्ट् । भ्रजति अभ्रासोत् । बभर्ज-
भ्राज दीप्तौ स्वा० व्या० अक० अयक० सेट् । भ्राजते अभ्राजिष्ट

भ्रजे बभ्राजे । चङि वा कृत्स्नः । अयु भ्राजयुः ।

भ्राजिष्णु वि० भ्राज-इष्णुश्च । दीप्तिशीले ।

भ्राट पु० भ्राज-इष्णुश्च । एकमित्रजाते (भाट) इति ख्याते
स्वस्त्रा सहोक्तौ । भ्राटभगिन्योः द्विव० ।

भ्राटज पु० भ्रातृजायते जन-ङ । भ्रातृपुत्रे । तत्कन्यायां स्त्री०

भ्राटव्य पु० भ्रातुः पुत्रः भ्राट+व्यत् । भ्रातृपुत्रे, गवौ च

भ्राटश्चगुर इ० भ्रातापि पत्युर्ज्येष्ठभ्रातापि चगुरस्यानीवस्तत्
पितृतुल्यत्वात् । (भाटुर) भर्तुर्ज्येष्ठभ्रातरि 'भर्तुर्चगुरता

व्येष्टे' इति भारतान्तरम् ।

[वि०

भ्रातीय पु० भ्रातरपत्यमिदं वा कृ । भ्रातृपुत्रे भ्राटसम्बन्धिनि
भ्रान्त न० भ्रम-भावे क्त । भ्रमये 'जनस्थाने भ्रान्तमि'ति

नाटकम् । कर्त्तरि क्त भिव्याजानयुक्ते, भ्रमणयुक्ते च
वि० । धुस्त्रे पु० ।

भ्रान्ति स्त्री० भ्रम-क्रिन् । भ्रमणे, अयवार्थज्ञाने च ।

भ्रान्तिमत् पु० अस्मद्भारोक्ते अर्थाङ्कारभेदे ।

भ्रामक पु० भ्रमयति भ्रम-ल्युट् । गृहाणे, धूर्त्ते, स्वार्थार्थे
मणौ, अयस्कान्ते प्रसरे च ।

भ्रामर न० भ्रमरेण संभृतं सम्पादितम् अस्तेदं वा जण्
मधुनि । भ्रमरवन्त्ययिनि वि० अयस्कान्ते पु० । 'भ्रामरं

रूपं तत्तासंख्येयवट्पदं पितृपत्यस्य 'भ्रामरीति च नां
लोका' इति चण्डिकाशक्ते चण्डीमूर्तिभेदे ।

भ्राश भावे स्वा० प० अक० अयक० सेट् । भ्रायति अभ्रायति अभ्रा-

गिट । भेगे बभागे । चडि न हसः । अथु भागयुः ।
 स्वाट न० अटसेदं तत्त्वचनमाधनत्वात् (भाजनाखोला) भर्जन
 पातमेदे । अटुरिदम् अण । आट्टमित्यप्यत् ।
 आम दोप्रौ भागवत् सर्वम् ।
 श्री भये अक० भरणे सक० व्या० वा द्वा० पर० अनिट् । श्रीणाति
 भिणाति अन्वैपीत् । [चभ्रुडोत्
 म्रुड संवरणे सक० संघाते अक० त० कु० पर० सेट् । अडति
 म्रु(भ्रु)कुंस पु० म्रुनः कुंसा यस्य पु० वा हसः । अकुंसवत् ।
 म्र(भ्रु)कुटि इत० । पु० वा हसः । अकुटिवत् सर्वम् ।
 म्रु स्त्री० भ्रम-डू । नेत्रयोर्दृष्ट्यायां रोमराजौ ।
 म्रुक्षेप पु० इत० । भ्रूभङ्गे सङ्केतज्ञापनाय भ्रुवोस्तिर्यक्चालने
 'भ्रूनेपमात्वास्तमितप्रदेशमिति कुमारः । [अचभ्रुण्यत ।
 म्रूया व्याघ्रायां विगङ्गायाश्च पु० ध्यात्० सक० सेट् । म्रूणयते
 म्रूया पु० म्रूण-घञ् । स्त्रीणां गर्भे, बालके च ।
 म्रूयाघ्न ति० म्रूणं गर्भं हन्ति हन-क । म्रूणहत्याकारके ।
 किप् भ्रुणह्याप्यत् । [इप्प्रेषसखस्य तस्येति कुमारः
 म्रूभङ्ग पु० इत० । क्रोधादिज्ञापनार्थं भ्रुवस्तिर्यक्चालने 'म्रूभङ्ग
 म्रैज भासि भा० आत्म० अक० सेट् । म्रैजते अत्रैजिट । चडि
 न हसः ।
 म्रै(भ्रै)ष पतने चलने च अक० भा० उभ० सेट् । म्रै(भ्रै)पति ते
 अम्रै(भ्रै)पीत् अम्रै (भ्रै)पिट । चडि न हसः ।
 म्रैष पु० म्रैष-घञ् । उचितस्यानात् पतने ।
 म्रूत् भलणे भा० उभ० सक० सेट् । म्रूवति ते । अम्रूचीत् ।
 अम्रूचिट । दुर्गमते म्रूचधातुरयम् ।
 म्रूश दोप्रौ वा दि० पठे भा० व्या० अक० सेट् कणा० । म्रूशते
 म्रूगते अम्रूशिट म्रूगे ब्रूशाशे । (अयु) म्रूगयुः । वोम
 देवमते म्रूशधातुरयम् ।

म

म पु० मा-क । चन्द्रे, शिवे, ब्रह्मणि, यमे, समये, मधुसूदने च
 शिवे हलन्तमकारोपि 'मकारस्तु महेश्वर' इति प्रणवा-
 न्तर्गतमकारार्थोक्तिः ।
 मक भूपे गतौ च भा० व्या० सक० सेट् इदित् । मकते अमकटि
 मकर पु० मनुष्यं लपति हिनस्ति कृ-अच् पु० । जल-
 जन्तुभेदे । मकराकारत्वात् नेपादिना दशमे राशौ च ।
 मकि-घञ् पु० तं राति रा-क । निधिभेदे ।
 मकराकुण्डल पु० मकराकृति कुण्डलं कर्णभूषणम् । मकरा-
 कृतौ कर्णभूषणे ।

मकरकेतन पु० मकरः मकरचिह्नितः केतनो ध्वजो यस्य ।
 कन्दर्पे मकरकेतुप्रभृतयोप्यत् ।
 मकरन्द पु० मकरमपि द्यति कामजगत्पात् दी-अवसरखने
 क पु० सम् । पुष्पमधौ, कुन्दछले च । किङ्गल्के न० ।
 मकरन्दवती स्त्री० मकरन्द+वाङ्गल्ये मतुप् मस्य वः स्त्रीप् ।
 पाटनायाम् । मनुविशिष्टे दि० । [करछभेदे ।
 मकराकार पु० मकरस्यैवाकारः फलस्य यस्य । (काटाकरसत्ता)
 मकरालय पु० इत० । मरुदे । मकरावामादयोप्यत् ।
 मकुट न० मकि-भूषणे उट पु० । गिरोभूषणे सकुटे ।
 मकुर पु० मकि-उरच् पु० । दर्पणे, वकुलहृद्ये, कुलानदरुहे,
 कलिकायाश्च ।
 मकुल पु० न० मकि-उलच् पु० । सकुले, वकुलहृद्ये च ।
 मकुटक पु० मकि-भूभायां उ-पु० मकुं भूषां सक्तति प्रति-
 हन्ति सक्त-अच् घुषामा० पतम् । वनसङ्गे (सगानि) ।
 मकुष्ठ पु० कुत्सितं तिष्ठति स्या-क अश्वघा० पतम् भोयते
 मा-ड कर्म० । ग्रीहिभेदे, मृदुगामिनि ति० । स्वार्थे
 कन् । वनसङ्गे ।
 मकूलक पु० मकि-उलच् पु० । दन्तीदृजे, सकुले च ।
 मक्क गतौ भा० व्या० सक० सेट् । मक्कते अमकटि ।
 मकुल न० मक्क-उलच् । मिकाजतुनि ।
 मक्ष रोपे संघाते च भा० पर० अक० सेट् । मक्षति अमक्षीत् ।
 मक्षवीर्य्य पु० सर्वं संघतं वीर्य्यं यक्षात् ५ व० । म्रियानहृत्ते ।
 मक्षि(क्षी)का स्त्री० मक्ष-कुन् टाप् अतरस्त्वम् पु० वा दीर्घः ।
 (माक्षि) कीटभेदे । [मिक्षकाधारे पदार्थे (मौचाक) ।
 मक्षिकासन पु० इत० मक्ष-सिकन् तथा कास्यतेऽल ल्युट् ।
 मख सर्पणे भा० पर० सक० सेट् । मखति अमखीत् अमखीत् ।
 मख सर्पणे भा० पर० सक० सेट् इदित् । मक्षति अमक्षीत् ।
 मख पु० मख-व । यज्ञे । [जलजाते मूलजे फलभेदे ।
 मखान्न न० मखकाशे भोज्यमन्नं सत्यत्वात् । (भाखना)
 मग सर्पणे भा० पर० सक० सेट् इदित् । मग्नति अमग्नौत् ।
 मगध पु० मग्नते अयोगस्य तेऽनेन मणि-अच् पु० मगं दोषं
 पापं वा दधाति धा-क । देशभेदे तद्देशस्ये जने व० व० ।
 मगधोद्भवा स्त्री० मगधदेशे वाङ्गल्येनोद्भवति सच् । पिप्प-
 श्याम् तद्देशप्रसुरभक्त्यात्तयात् ।
 मघ सैतवे, द्यूतक्रीडादौ अक० गतौ निन्दायां आरम्भे च
 सक० भा० व्या० सेट् इदित् । मग्नते अमग्नौत् ।
 मघ भूषणे भा० पर० सक० सेट् इदित् । मग्नति अमग्नौत् ।
 मघवत् पु० मघ-वअर्थे क हस्य वः मघः पूजा अस्त्यर्थे मतुप्

मस्य वः । इन्द्रे मधवन्तौ मधवतः । तत्प्रत्ययां ङीप्
मधवती । [तत्प्रत्ययां ङीप् मधोनी ।

मधवन् पु० मह-कनिन् नि० । इन्द्रे मधवा मधवानौ । मधोने ।
मघा स्त्री० मह-घ ह्रस्व घत्वम् । अश्विन्यवधिके दशमे नक्षत्रे
तस्याश्च पञ्चतारात्मकत्वात् वज्रत्वमपि 'पितरः स्पृहय-
न्यन्नमष्टकांश्च मघांश्च' चेति स्मृतिः । मघां मूलञ्च वर्ज्ये,
दिति मघायां पिण्डदानञ्चेति स्मृतिस्तु सप्तदायस्येकत्वा-
भिप्रायेण ।

मघात्वयोद्देशी स्त्री० मघानक्षत्रेण युक्ता त्वयोद्देशी । भार-
क्षणात्वयोद्देश्यां तत्रैव मघानक्षत्रसंयोगसम्भावात् 'प्रौष्ठ-
पथ्यामतीतायां मघायुक्ता त्वयोद्देशो' मिति स्मृतिः ।

मघी पु० मघानक्षत्रे भवः अण् ढङ्गौ ण् ह्रस्वः ङीप् ।
मघानक्षत्रस्य रविभुज्यमानयुक्ते काले सौरभारुमासे जाय-
माने (आउस) धान्ये ।

मङ्गुर पु० मङ्गि-उरच् । दर्पणे ।

मङ्गु, अव्य० मङ्गि-उन् । शैथ्ये ऋणार्थे च । ण् खस्य क्तमपि
मङ्गल पु० मङ्गि-अलच् । भूमिमुत्ते, पद्मभेदे प्रशस्ते अमीष्टार्थ-
सिद्धौ च । तद्वति त्रि० । दुर्गायां, हरिद्रायां, दूर्वायां,
पतिव्रतायाञ्च स्त्री० । [दुर्गाभेदे ।

मङ्गलचण्डिका स्त्री० मङ्गलवारे पूज्यायां चण्डिकायां
मङ्गलच्छाया पु० मङ्गला प्रशस्ता छाया यस्य । वटवृक्षे ।

मङ्गलपाठक पु० मङ्गलार्थं स्तुतीः पठति पठ-खुल । स्तुति-
पाठके 'आ वृष्टामङ्गलपाठक ! शैलूपाप्रसदेति वेशीसंहारः ।

मङ्गलप्रदा स्त्री० मङ्गलं प्रददाति प्र-दा-क । हरिद्रायाम् ।

मङ्गल्य न० मङ्गलाय हितं यत् । चन्दने, मङ्गलाशुशुणि,
खर्गैः सिन्दूरे, दन्ति च । रुचिरे मङ्गलकरे च त्रि० 'सर्व-
मङ्गलमङ्गल्ये' इति चण्डी । अश्वत्ये, धिल्वे, जीरके, मसू-
रके, नारिकेले, कपिले, रोठाकरञ्जे, त्रायमाणौषधे च पु०
मङ्गल्यक पु० मङ्गलयहस्य प्रियः तद्दोषनिवारणार्थं दीयमान-
त्वेन शास्त्रविधानात् । मसूरे ।

मङ्गल्यकुसुमा स्त्री० मङ्गल्यं कुसुमं यस्याः । शतपुष्पाम् ।

मङ्गल्या स्त्री० मङ्गलाय हिता यत् । जीवन्यां, मल्लिकागन्ध-
युक्ताशुशुणि, रोचनायाम्, अवाकपुष्पाम्, शय्यां, मुक्त-
वज्रायां, प्रियङ्गु, मापपर्यां, शतपुष्पाम्, कृष्णिनामौषधे,
हरिद्रायां, दूर्वायां, दुर्गायाञ्च स्त्री० । [अमञ्जित ।

मच दम्भे शाये च अक० भ्वा०भ्या० सेट् इदित् । मञ्चते
मच उच्चताकरणे, धारणे, पूजायां च सक० दीप्तौ अक० भ्वा०
आल० सेट् इदित् । मञ्चते अमञ्जित ।

मचर्चिका स्त्री० चर्च-धालर्चनिर्देशे खुल् मस्य शम्भोरिव
चर्चिका ध्यानम् । प्रशस्ते । अव्युत्पन्नोऽयमित्येके ।

मज्जकृत् न० मज्जानं करोति कृ-क्तिप् । देहस्ये अस्थिरूपे
कोपे अन्नादिषु भुक्तेषु रसादिपरिपाकेन क्रमेण शोणित-
मांसत्वगस्थिमज्जशुक्राणामुत्पत्तेः अस्थिः मज्जाकृत्त्वम्
मज्जनं पु० मसृज-कनिन् । अस्थिजाते अस्थिमध्यस्थे स्नेहा-
कारे प्रदार्थे, वृक्षादेः सारांशे च ।

मज्जन न० मसृज-ल्युट् । स्नाने ।

मज्जसमुद्भव न० मज्जः समुद्भवति सम्+उद्+भू-अच् एत०
शुक्ले तस्य मज्जाजातत्वम् मज्जाकृच्छब्दे द्रष्टव्यम् ।

मज्जा स्त्री० मसृज-अच् टाप् । अस्थिसारे वृक्षादेः सारांशे च
मज्जाज न० मज्जातो जायते जन-ड । भूमिजे शुगुलौ ।

मज्जारस पु० मज्जायाः रसः परिपाकः । शुक्ले तस्य मज्जा
सम्भवत्वं मज्जाकृच्छब्दे उक्तम् ।

मञ्च पु० मचि-उच्छ्राये मञ् । खड्गायाम् (मांशा) वंशनिर्मिते
उच्चाधने, उच्चमण्डपभेदे 'मञ्चस्य' रघुनन्दनमिति पुरा-
णम् । स्वार्थे कन् । 'तत्रैव वृद्धोऽन्धः पतिरेव मञ्चकातः'
इति सा० ३५० ।

मञ्चूर पु० मनुज-अरच् । तिलकवृक्षे, सुक्यायाञ्च ।

मञ्चुरि(री) स्त्री० मञ्जु वृक्षकृति ऋ-इन् शक० मूर० वा ङीप् ।
अभिनवोद्गतायां सुकुमारयां पल्लवाङ्गुररूपायां वल्लभ्याम्
जीवनस्तु, तत्, सुक्यायां, तिलकलतायां, तुलस्याञ्च ।

मञ्चुरीनम्न पु० मञ्जुर्त्येव तदवस्थायामपि नम्नः । वेतसे ।

मञ्जि(ञ्जी) स्त्री० मनुज-इन् वा ङीप् । मञ्ज्याम् ।

मञ्जिफला स्त्री० मञ्जिः मञ्जुरी फले यस्याः । कदल्याम्

मञ्जिष्ठा स्त्री० अतिशयेन मञ्जिमती इष्टम् । खनामख्यातायां
लतायाम् ।

मञ्जीर न० मनुज-ध्वनौ ईरन् । लुपूरे, 'मञ्जुमणिमञ्जीरे
कलमञ्जीरे' इति सा० १०५० । दधिमन्यनदण्डवन्धसम्भो च

मञ्जु त्रि० मनुज-उन् । मनोहरे ।

मञ्जुघोष पु० तन्मोक्षोत्पासदेवभेदे ।

मञ्जुल त्रि० मनुज-उलच् । मनोहरे, निकुञ्जे शैथिल्ये च न० ।

मञ्जूपा स्त्री० मनुज ऊपन् । (पेटरा) पेटिकायाम् मञ्जिगयाञ्च
मट सादे भ्वा० प० सक० सेट् । मटति अमटीत् अमाटीत् ।

मटची स्त्री० मट-अचि ङीप् । पाषाणवृष्टौ 'मटचीहतेषु
कुरुष्वि'ति छान्दोग्यस्मृतिः । [टोत्

मट वासे अक० मर्हने सक० भ्वा० प० सेट् । मटति अमटीत्-अमा-
मट आध्याने आ० सक० सेट् इदित् । मण्डते अमण्डित ।

मठ पु० मठयत्न मठ-घञर्थे क । छात्राद्यावासे, देवागारे,
गन्तीरये च । [त । विभागे भा० आत्म० मण्डते ।

मड मोदे चु०उभ०अक० सेट् इदित् । मण्डयति-ते अममण्डत्
मड भूपणे चुरा०उभ० पद्ये स्वा०पर०मक०सेट् इदित् । मण्ड-
यति-ते मण्डति अममण्डत्-त अममण्डीत् ।

मडक पु० मडि-कुन् पु० नलोपः । धान्यभेदे (मिहुया) ।

मड्डु पु० मज्जन्ति अन्ये शब्दा अत्र मज्ज+उष्ठ० । वाद्यभेदे
(विपुलडमरौ) । स्वार्थे मन् । अनेव ।

मण अय्यक्तशब्दे स्वा०प०अक०सेट् । मणति अमाणीत् अमणीत्
मणि(णी) पु० स्त्री० मण-इन् स्त्रीलपत्ते वा ङीप् । उक्तादौ
रत्ने 'मणिहारावलि'रामणीयकमिति, नृपनीलमणीगृह-
त्विति च नैपधम् नृण्ययपात्रभेदे अलिङ्गरे (जाजा)
लिङ्गये, नागभेदे मणिवत्त्वे च । स्वार्थे कन् अलिङ्गरे न०
मणिकर्णिका स्त्री०मणिकर्णः मणिमयकर्णभूषणमस्यस्यां ठन्
विष्णुतपस्यादर्शनात् विष्णवेन शिवस्य मणिमयकुण्डल
पतनस्थाने काशीस्थे तीर्थभेदे ।

मणिकार पु० मणिमयं भूषणं करोति क-अण् । (जहुरि)
मणिमयभूषणकारके प्रत्यङादिचतुःखण्डात्मकतत्पार्थ-
चिन्तामणिनामकप्रत्यकारे गङ्गे शोभाध्याये च

मणिकूट पु० मणीनां कूट इव मणिप्रचुरं कूटं शृङ्गं वास्व ।
उत्तरदेशस्थे पर्वतभेदे । [क्षपभास्त्रीपधे च ।

मणिच्छिद्रा स्त्री० मणिरिव छिद्रमस्याम् । मेदानामौपधे,
मणिगत न० मण-क्त । रतिकावे स्त्रीणामव्यक्तशब्दभेदे ।

मणिद्वीप पु० मणिसमः मणिप्रचुरः द्वीपः । चौरससुद्रम-
ध्यस्थे ध्येये द्वीपभेदे ।

मणिपर्वत पु० इत० । पर्वतभेदे ।

मणिपूर न० मणिभिरिव पूर्यते प्रचुरदीप्तिमत्त्वात् । तन्त्रोक्ते
नाभिदेशस्थे सुपुम्पानाडीमध्यगते पद्माकारे चक्रभेदे ।

मणिवन्ध पु० मणिवन्धतेऽत्र बन्ध-घञ् । प्रकोष्ठाण्योर्मध्यस्थे
करप्रत्यौ, सैन्धवलवणाकारे पर्वतभेदे च ।

मणिभूमि स्त्री०इत० । मणीनामाकारे । [खचिते मण्डमे ।

मणिमण्डप पु० मणिसमः मणिप्रचुरः मण्डपः । मणि-
मणिमन्य पु० मणिर्मन्यते निःसार्यतेऽस्मात् मन्य-अपादाने

घञ् । पर्वतभेदे । स कारणत्वेनास्यस्य अच् । सैन्धवलवणे
तस्य मणिवन्ध (मन्य) सिन्धुदेशान्तिकस्यपर्वतजातत्वात् ।

मणिमाला स्त्री०इत० । मणीनां मालेव । हारभेदे दन्तचत-
विशेषे, दीप्तौ, लक्ष्म्याश्च । [मणिवर्णे पु० ।

मणिराग न० मणेरिव रागो वर्षाऽस्य । हिङ्गवे । इत० ।

मणिबीज पु० मणय इव बीजान्यस्य । दाडिमे ।

मणिसर पु० मणीन् सरति कारणत्वेन गच्छति स्र-अच् ।
मणिसचिते हारभेदे ।

मण्ड पु०न० मन-ड तस्य नेत्यम् । सर्वाङ्गानाममरसे, (माड)
सारे, पिच्छे च । आमलक्यां, सुरायाञ्च स्त्री० । दधिमण्डे
(मात्) न० । एरण्डवृक्षे, शाकभेदे, भूपायां च पु० ।

मण्डक पु० मडि-खुल् । पिटकभेदे । [भूपायाम् न० ।

मण्डन पु० मण्डयति मडि-ल्यु । अलङ्कारके । भावे ल्युट् ।

मण्डप पु०न० मडि-घञ् मण्डं भूमां प्राति रक्षति पा-क
मडि-कप्त् वा । जनविधामस्थाने, देवादिगृहे च । यथा
चण्डीमण्डपः त्रिष्णुमण्डप इत्यादि । मण्डपानकर्त्तरि
त्वि० । निष्पायायां (न्यूकशिन्वीभेदे) स्त्री० ।

मण्डल न०मडि-कलच् । चक्राकारेण वेष्टने, यथा सूर्यमण्डलं
सू मण्डलम् चतुःशतयोजनमिते-देशभेदे, मण्डलाका-
रेण विहिते पदार्थे, द्वादशशतपत्रके, गोले, समूहे 'अर्थ-
मण्डलमण्डल'मिति योपदेवः चक्रे, 'मण्डलाकारपादारब्ध-
मण्डलं स्थानमोरित'मित्युक्ते ध्वनिनां स्थानभेदे, 'मण्डल-
सर्वतोऽवृत्ति'रित्युक्ते 'सैन्यव्यूहभेदे, 'त्राक्षिमेरेखा'सिन्नि-
वेशेन रचिते पदार्थे च यथा मण्डलं सर्वतोभद्रमण्डल-
मित्यादि । विस्वे दि०स्त्रियां गौ०ङीप् । सा मण्डलव्यूहायाश्च
कुक्कुरे, सर्पभेदे च पु० । ततः स्वार्थे कन् । विस्वे, कुंडभेदे,
आदर्शे, मण्डलाकारे, व्यूहे कुक्कुरे च पु० ।

मण्डलवृत्त्य न० मण्डलाकारेण वृत्त्यम् । चक्राकारेण परि-
भ्रमणरूपे वृत्ते । [याम् ।

मण्डलपत्रिका स्त्री०मण्डलाकारं पत्रमस्याः । रक्तपुनर्णवा-
मण्डलाधीश पु० मण्डलस्य देशविशेषस्याधीशः । मण्डलेन्द्रे
चतुःशतयोजनमितदेशाधिपे । [वटवृक्षे च ।

मण्डलिन् पु०मण्डलं कुण्डलनमस्यस्य इति । सर्पे, विडाले
मण्डिते त्वि० मडि-क्त । भूषिते । [सुनिभेदे वन्धभेदे च ।
मण्डूक पु० मण्डयति वर्षासमयम् मडि-ऊक । मेके, शोणके,
मण्डूकपर्णा पु० मण्डूक इव पर्थमस्य । श्लोनाके, शोणके च ।
मडिष्यायां स्त्री० टाप् ङीप् वा । माङ्ग्यां (वासनहाटि)
ओषधिभेदे (धुलुकुडी) च स्त्री० ङीप् ।

मण्डूकी स्त्री० मण्डूक इव पत्रमस्यस्य अच् गौरा०ङीप् ।
मडिषायाम्, आदित्यभक्तायां, द्राक्षायाम्, ओषधिभेदे,
प्रगल्भनायिकायां, मण्डूकयोपिति स्त्री० ङीप् ।

मण्डूर न० मडि-ऊरच् । लौहमले । [जले (आलिपना)

मण्डोदक न० मण्डइवोदकम् । आतपतण्डलचूर्णमिश्रित-

मत त्वि० मन-क्त। मम्मते, अभिप्रेते, ज्ञाते, अचिते च। भावे-क्त।

मम्मतो, अभिप्राये, ज्ञाने, अर्थायाश्च न०।

मतङ्ग पु० माद्यति अनेन मद-अङ्गश्च दस्य तः। मेघे, सुभिर्भेदे च
मतङ्गज पु० मतङ्गात् ऋषेजातः जन-इ। गजे।

मतङ्गिका स्त्री० मतं मतिमलति भूषयति ण्वल् पु०। प्रशस्ते
अव्यत्ययोऽयमित्येके। [आये, शकभेदे च

मंति स्त्री० मन-भावे क्तिन्। ज्ञाने, इच्छायां, ह्यनौ च। क्तिच्।

मतिदा स्त्री० मतिं दयति दो-क। ज्योतिष्मतीनतायाम्।

(प्रिसडी)। [भ्रगे भालौ

मतिभ्रम पु० मतेर्भ्रमः अयथार्थविषयत्वेन भ्रमणम्। बुद्धि-

मतिविभ्रम पु० मतिं बुद्धिं विभ्रमयति विभ्रम-णिच् अण्।

उन्मादरोगे,।

मत्क पु० मद-क्लिप् स्वार्थे कन्। मत्कुणे (द्वारपोका) ममेदम्

कन्। मत्सम्बन्धिनि 'नैतन्मत्तं मत्कमिति' भट्टिः।

मत्कुण पु० मद-क्लिप् कुणयति कुण-अच् कर्म०। कोटभेदे
(द्वारपोका)। [नागः

मत्कुणारि पु० इत०। (विद्धि) भङ्गायां तत्सम्पत्केण हि तस्य

मत्त पु० मद-क्त। डभेदे गजे। क्षीने, मद्युक्ते, हृष्टे च त्वि०।

मत्तकाशि(वि)नी स्त्री० मत्तेव क्षीयेव काश्ते वसति गच्छति
वा णिनि ष्ट०ह्रस्वः। उत्तमयोपिति, स्त्रीमात्रे च।

मत्तमयूर पु० मत्तो मयूरो यस्मात्। मेघे, हन्तोभेदे च।

मत्तवारण पु० कर्म०। मत्तहस्तिनि। मत्तं वारयति वृ-णिच्-
ल्यु। प्रासादवरण्डे न०। (वारेण्डा)

मत्तालख पु० मत्तैरालखते आ-लन्नि-वञ्। (वारेण्डा)
प्रासादवरण्डे।

मत्त गुप्ताभाषणे शु०आ०सक० सेट् इदित्। मन्त्रयति अममन्त्रत

मत्सर पु० मद-सर। अव्ययुभवेपे, परमसम्पत्त्यमहने, क्रोधे च
तद्वति, कपणे च त्वि०। मत्सिकायां स्त्री०। [मत्तो

मत्स्य पु० मद-स्यन्। जलजन्तुभेदे (मात्र)जातौ स्त्रियां ङीप्।

मत्स्यकरण्डिका स्त्री० मत्स्यानां करण्डिकेवाधारः। (सालुद)

मत्सरज्जणाधारे पावभेदे। [वत्याम्, जलपिप्पल्याश्च

मत्स्यगन्धा स्त्री० मत्स्यस्यैव गन्धोऽस्याः। व्यासमातरि, मत्स्य-

मत्स्यण्डी स्त्री० मन्दं सन्दते अङ् ष्ट०। खण्डविकारे

(मिचरि) स्वार्थे कन्। अत्रैव।

मत्स्यधानी स्त्री० मत्स्या धीयन्तेऽस्यां धा-ल्युट् ङीप्। मत्स्य-

रज्जणाधारे (सालुद) पावभेदे। [हृष्याम् (कटकी)

मत्स्यपित्ता पु० मत्स्यस्य पित्तमिव रसोऽस्यस्याः अच्। कटुरो-

मत्स्यरङ्ग पु० मत्स्येन रजति रन्ज-कर्त्तरि संज्ञायां षञ्।

(माकराङ्गा) पश्चिर्भेदे विधुवनविदितो हा मत्स्यरङ्ग इत्युल्लटः

मत्स्यराज पु० इत०। रोहितमत्स्ये।

मत्स्यविन्ना स्त्री० विद-लाभे क्तः मत्स्योमत्स्यरसो विन्नो यया

तल्यतिक्तत्वान्। कटुक्याम्।

मत्स्यवेधन न० मत्स्योविध्यतेऽनेन विध-ल्युट्। वडिगे स्त्रीत्व-

मपि ङीप्। मद्गुपजिणि (पानकौडि) पु०।

मत्स्याक्षी पु० मत्स्यस्याक्षीव पुष्पमस्याः। ब्राह्म्यां (वासनङ्गाटि)

सोमलतायां, गण्डदूर्वायां, हिनमोचिकायाश्च।

मत्स्याङ्गी स्त्री० मत्स्यइव तत्पित्तमिवाङ्गं तिक्तत्वान् चस्याः।

हिलमोचिकायाम्।

[जत्तपिप्पल्याम्।

मत्स्यादनी स्त्री० मत्स्यइवाद्यते आस्वादयते अद-कर्मणि ल्युट्।

मत्स्योदरी स्त्री० मत्स्यगन्धयुक्तसुदरमस्याः। व्यासमातरि,

मत्स्यगन्धायां, कायीस्यै तोर्धभेदे च। [णः, मधः मायः

मय विलोडने भ्वा०पर०सक० सेट्। मयते अमयोत् ल्वला० या

मय वधे सक०क्तेगे अक०भ्वा०पर०सेट् इदित्। मन्वति। अमन्वीत्

मयन न० मय-ल्युट्। वधे, क्लेशे, विलोडने च। 'जीरोदम-

यनोद्धूत' इति पुराणम्।

[कारिकावृत्ते

मयन पु० मय्यतेऽग्निचयनार्थमचौ मय-कर्मणि ल्युट्। गणि-

मयित न० मय-क्त। निर्जलतन्त्रे। पीडिते, हते च त्वि०।

मयुरा स्त्री० मय-उरच्। खनामत्स्यातायां नगर्याम्।

मद् हर्षे दि०पर०अक० सेट् गमा०। माद्यति अमदन् अमादोत्

अमदोत्। निष्ठायामनिट् पुपादिरयं तैन अमददित्ये-

वेति प्राणिनीयाः। षटा०मदयति। [षटा०मदयति

मद् गर्वे दैन्ये च भ्वा०पर०अक०सेट्। मदति अमादोत्-अमदोत्

मद् तर्पणे चु०आ०सक०सेट्। मादयते। अमीमदत।

मद् जाड्ये, स्वप्ने, मदे च। आसोदे स्तनौ दीप्तौ यथायथं अक०

सक० च भ्वा० आत्म० इदित्। मन्दते अमन्दत्।

मद् पु० मद-अच्। हस्तिगण्डजने, आसोदे गर्वे रेतसि,

रुग्गदे, मत्ततायाम्, नदे, कल्याणकरे वस्तुनि च।

मदकट पु० मदेन कटति कट-अच्। पण्डे (पांडु) मद्रोक्तदे त्वि०

मदकल पु० मदेन कलति कल-अच्। मत्तहस्तिनि-मद्रोक्तदे

अव्यक्तगन्धकारिणि च त्वि०। [गदिरायां स्त्री० टाप्।

मदगन्ध पु० मदस्य हस्तिदानस्यैव गन्धोऽस्य। मत्तच्छदपते

मदघ्नी स्त्री०मदं मदिराजां मत्ततां हन्ति-हन्-ट ङीप्। पूति-

कायाम्।

[ङीप्।

मदन पु० माद्यत्येव मद-कर्मणे ल्युट्। कामदेवे, मुरायां स्त्री०

मदनका पु० मद्यति मद-णिच्-ल्युट् स्वार्थे कन्। दमनकटके

मदनचतुर्दशी स्त्री० मदनस्य तदुपामनायां चतुर्दशी। चैत-

शुक्लवर्तदृश्याम् । [शुक्लवयोदृश्याम् । मदनतिथ्यादयोप्यत्र
मदनवयोदृशी स्त्री० मदनस्योपासनार्था वयोदृशी । चैत्र-
मदनसोहन पु० मदनमपि मोहयति सुहृ-णिवृ ल्यु । श्लोके
मदनसदन न० इत० । स्त्रीविभ्रभेदे । ज्योतिषोक्ते लग्ना-
वधिके सप्तमे स्थाने च । [दादौ दगाभेदे ।
मदनावस्था स्त्री० मदनकतावस्था । कामिनां स्मरणते उन्मा-
मदनी स्त्री० माद्यत्यनया मद-ल्युट् । सुरायाम्, स्तननाभौ,
अतिसक्तके च ।

मदभस्त्रिनी स्त्री० मदं भस्त्रति भन्ज-णिनि । शतमूल्याम् ।
मदयन्ती स्त्री० मद-णिच्-भञ्च् गौ०ङीप् । वनभस्त्रिकायाम्
(काठमस्त्रिका) स्वार्थे कन् ह्रस्वः । तत्त्वैवार्थे ।

मदयितु पु० मद-णिच्-इलुच् । कामदेवे, गोघे, शौण्डिके,
च । मद्ये न० । मादके त्रि० । [ह्रस्वह्रस्वे ।

मदसार पु० मदं सारयति गमयति हृ-खिच्-ञप् ७५० ।
मदाढ्य पु० मदेन मदकारणेन (ताडि) रसेनाढ्यः । ताल-
हृत्वे । रक्तमिष्टयास् स्त्री० ।

मदालापिन् पु० मदेनालपति आ+लप-णिनि । कोकिले ।
मदिरा स्त्री० मद-किरन् । 'माध्वीकं पानसं द्राघं खाज्जूरं
तावमेवम् । मैदेयं माजिकं टाङ्गं मधूकं नारिकेलम् ।
हृष्यमन्नविकारोत्तं मद्यानि द्वादशैव त्वि'त्युक्ते मद्यसा-
मात्ये, पक्षच्छज्जने च । रक्तसदिरं पु० ।

मदोक्त पु० मदेन दानवारिणा उल्लङ्घः उल्लङ्घः । सत्तगले ।
मदिरायां स्त्री० । मदोद्धते त्रि० ।

मदोदय पु० मदेन उदयः उदयः । मत्ते'मदोदयाः ककुम्भन्'
इति रघुः । नार्थ्या स्त्री० ।

मदोद्धत त्रि० मदेन उद्धतः । मते । [पलिभेदे ।

मद्गु पु० ममज्ज-उ घृ० धातोर्मदादेशः युक् च । (पानिकोहि)

मद्गुर पु० मद-उरच् युक् च । (माशुर) मत्स्यभेदे । स्वार्थे कन् तत्त्वैव

मद्य न० माद्यत्यनेन करणे यत् । मदिरामद्ये उक्तमाध्वी-
कादिहादगविवे मदाकृष्ये । [घातकीहृत्वे (धाइफुल) ।

मद्यवासिनी स्त्री० मद्यसेव काशी गन्धोविद्यतेऽस्याः इति ।

मद्यवीज न० इत० । जिह्वादौ (वाक्कुल) मद्यकारणे पदार्थजाते

मद्यसन्धान न० मद्याय मद्योत्पादनाय सन्धानम् अभिप्रायः ।

मद्योत्पादनव्यापारे ।

मद्यामोद पु० मद्यसेव आमोदः गन्धोदयः । वज्रलहरे ।

मद्गु पु० मद-रल् । 'विश्राटपाण्ड्योर्मध्ये पूर्वदक्षकनेष च ।

यद्देशः समाख्यात' इत्युक्ते देशे, रूपे, सङ्गते च ।

मधु न० मम-उ नस्य धः । मद्ये, 'गर्जं गर्जं लणं मूढ । मधु-

यावत् पिबाम्यह'मिति चण्डी । चोद्रे, 'मधु वाता ऋता-
यते' इति मधुसूक्तम् पुष्परमे 'मधु द्विरेफः कृशुमेकपात्रे'
इति तृमारः । जले, मधुररसे च । 'मधु चरमिं सिन्धव'
इति मधुसूक्तम् । विष्णु कर्णमनजाते दैत्यभेदे । 'विष्णु-
कर्णमनोद्भूतावसुरौ मधुकैटभारिति पुराणं कृष्णीनस्या
भर्त्तरि दैत्यभेदे वसन्तौ, चैत्रे मासि, (मौल) हृत्त्वभेदे, अ-
शोकहृत्वे, यष्टिमधौ च पु० । प्राणिनां शुभाशुभकर्माणि नः
जीवन्त्यां स्त्री० । स्वार्थे कन् । यष्टिमधौ, त्र्युषि च न० ।

मधुकर पु० मधूनि करोति मञ्जित्व निष्पादयति क-अच् ।
अमरे, तद्योषिति स्त्री० ऊप् । कामिजने, शङ्कराजे
च पु० । मधुभृदादयोपि अमरे ।

मधुकर्कटी स्त्री० मधुः मधुरा कर्कटी । जम्बीरभेदे, मिट-
खर्जूरिकायाश्च । स्वार्थे कन् ह्रस्वः टाप् । बीजहरे ।

मधुका स्त्री० मञ्जिव इवार्थे कन् । यष्टिमधौ, मधुपर्णीहृत्वे च

मधुकोष पु० मध्वर्थे कृतः कोषः । (मौचाक) मज्जिकाकृतं
कोपाकारे पदार्थे । [कन् । तत्त्वैव ।

मधुखीर पु० मधु मधुरं खीरमस्य । खर्जूरहृत्वे । [स्वार्थे

मधुखर्जूरी स्त्री० मधुमधुरा खर्जूरी । अतिमिष्टखर्जूरीभेदे ।

मधुज न० मधुनो जायते जन-ङ । श्विक्कजे (मोम) । मधुदेत्य
भेदोजातायां भूमौ स्त्री० । [[कमलाशेषे] ।

मधुजखीर पु० मधुमधुरः जम्बीरः । अतिमिष्टखीरे ।

मधुजित् पु० मधुनामासुरं जितवान् जि-भूते क्तिप् । विष्णौ
मधुभिन्मधुरिपुमभृतयोप्यत्र ।

मधुहृत्वा न० कर्म० । इषौ । पुंस्त्वमपि [मधुविक्रमयत्वा न० ।

मधुतय न० मधूनां मधुराणाम् तयम् । मधुहृतसितानां त्वे

मधुदूत पु० मधोर्वसन्तस्य दूत इवापसरत्वाम् । व्याजहृत्वे ।

पाटलायां स्त्री० ऊीष् ।

मधुद्रव पु० मधुरो द्रवोऽस्य । रक्तमिषौ ।

मधुद्रुम पु० मध्वर्थं मद्यार्थं द्रुमः । (मौल) हृत्त्वभेदे, तत्पुष्पेण
हि मौष्यमधुगन्धव । [विकारादौ ।

मधुधूलि स्त्री० मधुमधुरा धूलिरपि । खण्डे (खंड) शुङ्-

मधुधेमु स्त्री० दानार्थं कलियासायां मधुमभजिद्रव्यकृतधेनी ।

मधुप पु० मधु पिवति पा-क । अमरे । मधुपारिणि त्रि०

'प्रारब्धौ मधुपैरकारणमद्यो' इत्युद्धतः ।

मधुपर्क न० पृथ-अच् मधुनः पर्को योगे यत् । मधुयुते

'कांश्यपात्मस्य' कांश्यपात्मान्तरणादते दधि 'दधिसर्पिर्जनं

जीर्णं सितं चैवैव पञ्चभिः, प्रोच्यते मधुपर्कस्य' इत्युक्ते

दध्यादिद्रव्यपञ्चके च ।

मधुपर्णी स्त्री० मधु इव हितकरं पर्णं यस्याः । गुह्यां,
गाम्भायां, नीलीहृत्ते, वराहकान्तायाम्, मधुवीजपूरे च ।

मधुपालिका स्त्री० मधूनि पालयति पाल-पुल् । गाम्भायां
मधुपीलु पु० कर्म० । मधुरपीली ।

मधुपुरी स्त्री० मधोदैत्यस्य पुरी । मयुरायाम् ।

मधुपुष्प पु० मधुप्रचुरं पुष्पं यस्य । मधुद्रुमे, (मौल) शिरीषहृत्ते,
अशोकहृत्ते, वकुलहृत्ते च । दन्तीहृत्ते, नागदन्तीहृत्ते च
स्त्री० टाप् । [भूमिजस्त्वहृत्ते ।

मधुप्रिय पु० मधु मधुरं प्रियं यस्य । वलरामे । मधुद्रव प्रियः ।
मधुफल पु० मधुरं फले यस्य । मधुनारिकेले । मधुखजूरिकायां
स्त्री० टाप् ।

मधुवज्रला स्त्री० मधु वज्रलं यत् । माधवीलतायाम् । [याम्

मधुमक्षिका स्त्री० मधुमञ्चायिका मक्षिका (मौसाचि) सरघा-
मधुमज्जन् पु० मधुरं मज्ज सारोऽस्य । आखोटकहृत्ते ।

मधुमत् ति० मधुर्मधुररसोऽस्य मधुम् । माधुर्यवति 'मधुमत्
पार्थिवं रज' इति मधुस्तकम् । नदीभेदे, योगशास्त्रप्रसिद्धे
योगिनां चित्तवृत्तिभेदे, वैदिकप्रसिद्धे 'मधु पाता' इत्यादौ
फल्गुने, तन्त्रोक्ते देवी माधिकाभेदे च स्त्री० ङीप् ।

मधुमर्कटी स्त्री० मधुजाता मर्कटी शाकः । (सिताखण्ड)
मधुजाते खण्डे । [मालत्याम् । स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

मधुमल्लि(ङ्गी) स्त्री० मल्ल-इन् वा ङीप् मधुप्रधाना मल्लिः(ङ्गी)

मधुमूल न० मधुरं मूलम् । (मौखालु) आलुभेदे । [वा ङीप्
मधुयष्टि स्त्री० मधुरा यष्टिः काण्डम् । इक्षौ । यष्टिमधौ स्त्री०

मधुयष्टिका स्त्री० मधुरा यष्टिरिव इवार्थे कन् । यष्टिमधौ ।

मधुर पु० मधु माधुर्यं राति रा-क, अस्त्वयै र वा । गुडा-
दिस्ये मिटरसे, माधुर्यरसवति, इत्यादौ, मनोहरे, 'मधुरया-
मधुबोधितमाधवी'ति भावः प्रिये च ति० । रक्तशिष्यौ,
राजान्ते, रक्तेश्वी, गुह्ये, शाली, जीरके च पु० । वङ्गे, वीसे च
न० स्वार्थे कन् । जीरके शतपुष्पां यष्टिमधौ, काकोल्यां,
शतावर्थां वृहज्जीवन्यां, मधुकर्कटिकायां, मधूल्यां, मेदायां,
मालङ्कायां (मौरी) मिश्याञ्च स्त्री० । स्वार्थे कन् अत
इत्थम् । मिश्याम् स्त्री० ।

मधुरजस्वीर पु० कर्म० । (कमलादेवु) जस्वीरभेदे ।

मधुरत्वच पु० मधुरा त्वचा यस्य । धवहृत्ते ।

मधुरफल पु० मधुरं फलमस्य । राजवदरे ।

मधुरवल्ली स्त्री० कर्म० । मधुवीजपूरे, जम्बीरभेदे च ।

मधुरस पु० मधुन इव रसो यस्य । इक्षौ, जले च । मूर्ज्यायां,
द्राक्षायां, इन्धिकायां, गाम्भायाञ्च स्त्री० ।

मधुरस्रव स्त्री० मधुरं स्रवति सु-अच् । पिण्डस्रवर्ज्याम् ।

मधुरास्तका पु० कर्म० । आन्नातके ।

मधुलग्न पु० मधुर्मधुररसोलग्नो यत् । रक्तशोभाङ्गने ।

मधुलिका स्त्री० मधु माधुर्यं लिटति गाहते लिट-क ट् ।

राजिकायां (राइसर्पा) । [णिनि । मधुलेहीत्यप्यत्र

मधुलिह् पु० मधु लेटि आस्तादयति लिह्-क्लिप् । भ्रमरे

मधुवन न० मधुदैत्याधिष्ठितं वनम् । मधुराक्षेतस्ये वनभेदे
किष्किन्वास्थे मधुप्रचुरे वनभेदे च ।

मधुवल्ली स्त्री० मधुप्रधाना वल्ली । यष्टिमधौ ।

मधुवार पु० मधुनो मदास्य वारः क्रमः । पुनः पुनर्मदापानक्रमे
मधुवीज पु० मधु मधुरं वीजं यस्य । दाडिमे ।

मधुवीजपूर पु० कर्म० (लेवभेदे) मधुकर्कटिकायाम् ।

मधुव्रत पु० मधु तत्त्वद्यो व्रतं सततादुशीलनं यस्य । भ्रमरे

मधुशाख पु० मधुर्मधुरा शाखाऽस्य । (मौल) हृत्ते ।

मधुशिशु पु० मधुः मधुरः शिशुः । रक्तशोभाङ्गनहृत्ते ।

मधुशेष पु० न० मधुनः शेषः उच्छिष्टम् । सिक्वके (मोम) ।

मधुश्रेणी स्त्री० मधुनः श्रेणीव । मूर्ज्यायाम् ।

मधुश्वासा स्त्री० मधुन इव श्वसित्यस्मात् श्वस-अपादाने
षञ् । जीवन्तीहृत्ते । [सारव्यादयोऽप्यत्र ।

मधुठील पु० मधु ठीले गर्भेऽस्य । (मौल) गुह्यप्यहृत्ते । [मधु-

मधुसख पु० मधोर्वसलास्य सखा सहचरः अच् स० । कामदेवे

मधुसूदन पु० मधुं तन्नामासुरं स्रूयति, मधु, जीवाणां शुभा-
शुभकर्म्म, ज्ञानदानेन स्रूयति वा स्रूय-ल्यु । श्रीहृत्ते ।

'भक्तानां कर्म्मणाञ्चैव स्रूयन्तान् मधुसूदन' इति निरुक्तेः
मधु माध्वीकं स्रूयति भलयति । भ्रमरे । मधुइव
स्रूयते भक्ष्यते ल्युट् ङीप् । पालङ्गीशाके ।

मधुस्त्रव पु० मधूनि मद्यानि स्त्रवन्त्यस्मात् सु-अप् । (मौलहृत्ते)

मधुस्त्रवस् पु० मधु स्रवति अस्मात् सु-अप् । (मौल) हृत्ते ।

मधुस्वर पु० मधुर्मधुरः स्वरोऽस्य । कोकिले । मधुरस्वरवति
ति० । [क्लिप् । विष्णौ ।

मधुहन् पु० मधुनामासुरं कर्मफलं वा ज्ञानद्वारा हन्ति इन्

मधूक न० मधु-ऊक हस्य धः । यष्टिमधौ । (मौल) हृत्ते पु० ।

मधूच्छिष्ट न० मधुन उच्छिष्टमवशिष्टम् । (मोम) सिक्वके
मधुञ्जितमस्यत् ।

मधूपद्म पु० न० मधुदैत्यस्योपपन्नमाययः । मयुरानगरे ।

मधूल पु० मधु लाति ला-क ट् । जलजगिरिजमधूकहृत्तेयः ।

मधुकर्कोश्याम् आन्ते च स्त्री० गौरा-ङ्गीप् । स्वार्थे कन् अत
इत्थम् टाप् । मूर्ज्यायाम् ।

अध्य पु० मन-यक् नस्य धः । देहस्थावयवभेदे । (माजा) 'मध्येन सा वेदिविलग्नमध्ये'ति कुमारः । नृत्वादी-सन्दत्वशीघ्रत्व-भिन्ने व्यापारभेदे, पूर्वापरसीमयोरन्तराले, परार्थसंख्यातो-ऽर्वाचीनायां सङ्ख्यायां, तत्संख्याते च । 'अन्त्यं मध्यं परार्थं'-मिति लीलाः ज्योतिषोक्ते चहाणां गतिभेदे स्त्री० तद्वति यहे पु० । न्याये, अन्तर्वर्तिनि च ति० । [स्यार्थे ।

अध्यगन्ध पु० मध्ये फलमध्ये गन्धो यस्य । आग्नहवे । [शब्द-मध्यतस् अयम् मध्य+तसि लु । प्रथमापञ्चमीसप्तम्यर्थवृत्तेर्मध्य-मध्यदेशे पु० कर्म० । 'हिमवद्विन्ध्ययोर्मध्यं यत् प्राग्विनयनादपि । प्रत्यगेव प्रयागाच्च मध्यदेशः प्रकीर्तित' इत्युक्ते देशभेदे मध्यन्दिन न० मध्यं दिनस्य अलुक्प्रमा० । मध्याह्ने ।

अध्यपदलोपिन् पु० मध्यपदस्य लोपोऽस्यस्य इति । व्याक-रणप्रसिद्धे शाकपार्थिवादिके समासभेदे ।

अध्यस वि० मध्ये भवः स । मध्यभवे । सप्तस्वरमध्ये मौञ्ज-स्वरहित्ये प्रश्नने स्वरे पु० । [र्मध्यवर्त्तितात् ।

अध्यसपाण्डव पु० कर्म० । अर्जुने तस्य पूर्वापरयोर्द्वयोर्द्वयो-अध्यमष्टतक पु० कर्म० । 'मध्यमस्तु कपीवल' इत्युक्ते मध्यमे दासे कपीवलादौ ।

अध्यमलोक पु० कर्म० । धृष्टव्याम् तस्याः पातालसर्गलोकयो-र्मध्यवर्त्तितात् 'मध्यमलोकपाल' इति रघुः । मध्यलोकोत्थत्वं

अध्यमसंग्रह पु० कर्म० । 'प्रपद्यं गन्धमात्यानां धूपधूपणवास-मान् । श्लोभनञ्चाप्रमार्गैर्मध्यमः संप्रहोमत' इत्युक्ते मध्यमे स्त्रीसंप्रहृष्टमे विवादभेदे ।

अध्यमसाहस्य कर्म० । 'वासःपञ्चद्वपानानां दृष्टोपकरस्य च । एतेनैव प्रकारेण मध्यसं साहसं स्मृतं'मित्युक्ते पर-कीयवस्त्रादेर्भङ्गावेषादिद्वये बलकरणककर्मरूपे साहस-भेदे 'प्रणानां द्वे शते सार्द्धं प्रथमः साहसः स्मृतः । मध्य-मः पञ्च विज्ञेय' इत्युक्ते पञ्चपणालवो दण्डभेदे पु० ।

अध्यसा स्त्री० मध्य+म । इष्टरजस्तायां नार्यान्, तर्ज्जन्यना-मयोरनःस्थायामङ्गलौ, प्रज्ञादीनां कर्षिकायाम्, हृदयो-त्पन्नास वैखर्यादिषु मध्ये वायोभेदे, नायिकाभेदे च ।

अध्यमाह्वरण न० वीजगणितप्रसिद्धे अत्यन्तमानज्ञापको गण-नाभेदे । [अर्द्धरात्रे ।

अध्यरात्र पु० मध्य रात्रेः एकदेयि स० अच् सजा० । निशीथे अध्यवर्त्तिन् वि० मध्ये वर्त्तते इत-त्विनि । पादिप्रतिपादि-नोरन्त्ययोर्वा पञ्चमतिपञ्चमीर्वादिविषयपिमर्षपूर्वकं तत्त्वनिर्णायके, स्वार्थविरोधेन परार्थसम्पादके, कार्य-सम्पादके च मध्यस्य ।

अध्यस्य पु० मध्ये तिष्ठति स्या-क्त । अध्यवर्त्तिनि, उदासीने च । 'माध्यस्थ्यसिद्धेऽवलम्बतेऽर्थे' इति कुमारः ।

अध्या स्त्री० स्त्रियां टाप् । त्रावरपादके छन्दोभेदे नायिकाभेदे मध्यसाहस्यौ च ।

अध्याह्न पु० मध्यमह्नः एक० ल० टच् सजा० अह्नादेशः । त्रिधा विभक्तदिनस्य द्वितीये भागे, 'प्रातःकालो मध्यर्त्ताह्नीन् स गवस्तावदेव तु । अध्याह्नस्त्रिंशद्वर्त्तं स्या'दित्युक्ते पञ्चधा-विभक्तदिनस्य तृतीये भागे च । [कन् । तत्रैव ।

अध्यालुक् पु० लघुर्मधुर आलुः । (मौ आलु) मूलभेदे । ततः अध्यास्व पु० लघुना पुष्परसेन छत आसवः । (मौल) मधु-हुनमुप्रजाते मद्ये । [अमनीत् ।

अन पूजायां सकर्गवे अक० भा० प्र० सेट् । अनति । अमानीत्-जन गर्वे अक० चु० आ० सेट् । जानयते अमीजनत ।

अन बोधे तना० आ० सक० सेट् । मनुते अमनित् ।

अन बोधे दि० आ० सक० अनिट् । जन्यते । अमल ।

अन ह्यतो अद० चु० उ० सक० सेट् । जनयति ते अममनत् त ।

अन पु० मन-अच् । जटामांसाम् ।

अनःशिला स्त्री० मनःशब्दवाच्या शिला । (मच्छल) रक्तवर्णे च-

पधातुभेदे 'अनःशिलाविष्कारता निषेडुर'ति श्रुतम् । पु० वा छस्ते पुस्वरमपि । 'टङ्कननःशिलगुहैरनिदार्थमारणै'ति ।

अनस् न० सत्यतेऽनेन मन-असि । सर्वेन्द्रियप्रवर्त्तके अन्तरि-न्द्रिये, तच्च वेदान्तयते सञ्चलविकल्पात्मकवृत्तिमदन्तःकरणं सुखदुःखाद्याधारः 'कानः संकल्पोविचिकित्सा अज्ञाद्यज्ञा हृतिरहतिर्हृर्धोर्धोर्धोरित्येतत् सर्वं मन एवे'ति श्रुतेः न्याय-मते तज्ज्ञानसाधनमिति भेदः । अनःशिलायाश्च ।

अनसा स्त्री० मननं जनं स्रति सो० क । आत्मीकस्य पुनेर्मातरि वासकिमगिन्यास् जरत्कारिपत्यां नान्ना जरत्कारौ ।

अनसादेयी स्त्री० मनसा दीव्यति दिव्यः करणस्य कर्षत्वात् कर्मापदत्वेन अण् ङीप् अलुक्प्र० । मनसाशब्दार्थे ।

अनसिज पु० मनसि जायते जन० उ० सप्तम्या वा अलुक् । कान-देवे । लुकि । मनोबोध्यत्वं । एवं चित्तजातादयोऽप्यत्र ।

अनसिशय पु० मनसि शेते अच् वा अलुक् । काणदेवे ।

अनस्कार पु० ऊ० धञ् मनसःकारोव्यापारभेदः चित्तस्य वृत्ततत्परत्वे ।

अनस्ताप पु० मनसस्तापः अस्ततापः । अस्ततापे, मनःप्रोढ़ायाश्च

अनस्त्रिन् वि० प्रयत्नं मनोऽस्यस्य विनि । प्रशस्तजनस्ते ।

स्त्रियां छीप् । 'अनस्त्रिनीनां प्रतिपत्तिरोडयो'ति कुमारः

अनाक् अयम् मन-आकि । ईदृश्ये, मन्दे च 'कुतश्चामाजानमना

मनागभूति नैपधम् ।

[रुभेदे। ईपत्करे वि०

मनाकर न० मनाक् करोति छ-अच् । मल्लिकागन्धयुक्ते अणु-
मनावी स्त्री० मनोः पत्नी वा डीप् औङ् च । मनोः पत्न्याम्
मनित वि० भा० मन-क्त । प्राते ।

मनीषा स्त्री० ईप-अङ् जनस ईषा शक० । हुलौ ।

मनीषिन् पु० मनीषा अख्यस्य इति । पण्डिते । बुद्धियुक्ते लि०
मनु स्त्री० मन-उ । प्रकाश्याम् (पिडिङ्गशाक) मनुपत्न्याश्च ।

प्रजापतिभेदे, धर्मशास्त्रकर्त्तरि स्वायम्भुवे सतिभेदे च पु०
मनुज पु० मनोः स्वायम्भुवात् जायते जन-ङ् । मनुष्ये
स्त्रियां जातौ डीप् । [जातौ डीप्

मनुष्य पु० मनीरपत्यं यत् सुक् च । जानये जातिभेदे । स्त्रियां
मनुष्यधर्मन् पु० मनुष्यस्य धर्मो यस्य नरवाहनत्वात् अ-
निच् सभा० । कुबेरे । [मनःशिक्षायाम् ।

मनोगुप्ता स्त्री० मनसा मनःशब्देन तच्छब्दवाच्यत्वात् गुप्ता ।
मनोजव वि० जु-अच् मनो जवं वेगवत् नपनाय यस्मिन् ।
पितृहृत्ये । मनस इव जवो यस्य । अतिवेगपति वि० ।
अग्निजिह्वायां स्त्री० । [प्रतिष्ठते ।

मनोजट्टि पु० मनोजस्य कामस्य दृष्टिर्यस्मात् पु० । काम-
मनोज वि० मनो जानाति ज्ञापयति बोधनाय प्रवर्णिकरोति
अन्तर्भूतवर्धे ज्ञा-क । मनोहरे । मनःशिक्षायां, इन्द्राक-
र्षायां, कटभ्यां, जीरके, मदिरायाश्च स्त्री० ।

मनोभव पु० मनसि भवति भू-अच् । कामदेवे मनोजमनो-
भूप्रभृतयोपत्य । [मापकत्वात् । इन्द्रायाम्

मनोरथ पु० मनस एव रथोऽयं, मनसो रथ इव वा इत्यभाष
मनोरथ वि० मनोरमयति रम-णिच्-अच् उप० । मनोहरे ।
गोरोचनायां स्त्री० ।

मनोहत वि० मनो हतं यस्य । प्रतिहते, प्रतिवदे च ।

मनोहर वि० मनो हरति खदर्शनाय हृ-अच् । रुषिरे । कुन्द-
हृत्ते पु० । जालां, स्वर्णयूथ्यां च स्त्री० । हर्षे न० । णिनि ।
मनोहारीति मनोहरे ।

मनोहता स्त्री० मनःशब्देनाह्वयते ह्ये-अर्धे क । मनःशिक्षायाम्
रान्ज मार्जने सक० भवनी अक० भ्वा० पर० सेट् । मञ्जति अमञ्जीतु

मनु पु० मन-ङ् तट् च । अपराधे, मनुष्ये, मन्वापतौ च ।

मन्त्र पु० मन्त्रि-अच् । गुप्तभाषणे, रहसि कर्त्तव्यावधारणार्थसूक्तौ
देवादीनां शापनायं तन्त्रायुक्ते शब्दभेदे, वेदविभागभेदे च
मन्त्रजिह्व पु० मन्त्र एव जिह्वा आखादनसाधनं यस्य । अग्नौ,
मन्त्रेण दत्तहविराखादकृत्यान्तस्य तथात्वम् ।

मन्त्रदातृ पु० दा-हृच् ङित० । गुरौ ।

मन्त्रिन् पु० मन्त्रयते णिनि । धीरचित्वे येन सह रहसि
कर्त्तव्यमवशीयते तस्मिन् अभाष्ये ।

मन्त्रि स्त्री० अक० विलोडने सक० भ्वा० पर० सेट् । मन्त्रति अमन्त्रीत्
मन्त्र विलोडने क्त्वा० पर० द्विक० सेट् । मन्त्रति अमन्त्रीत् ।

मन्त्र पु० मन्त्र-करणे घञ् । मन्त्रनदण्डे । 'यत्तुभिः सर्पिषां-
व्यक्तैः शीतवारिपरिभुतैः । नात्मच्छो नातिशान्द्रश्च मन्त्र
इत्यभिधीयते' इत्युक्ते मेयभेदे, सूत्र्यै, अर्कवृत्ते, नेत्रमते, कि-
रणे च । भावे घञ् । आलोडनादौ ।

मन्त्रज न० मन्त्रात् दधिमन्त्र्यान् जायते जन-ङ् । नवनीते ।

मन्त्रन पु० मन्त्रतेऽनेन करणे ल्युट् । मन्त्रनदण्डे ।

मन्त्रर न० मन्त्र-करणे । कुसुमाम् । कोषे, फले, बाधे मन्त्रा-
नदण्डे च पु० वक्त्रे, नीचे, जङ्घे, मन्दे च लि० । 'मर्दयन्मन्देन
सृणालमन्त्रर' इति नै० । कैकैयाः दास्यां स्त्री० ।

मन्त्रशैल पु० ईत० । सप्तद्रव्यनाय मन्त्रगदगदरूपेण कल्पिते
मन्दरपर्वते । [न्दास

मन्त्रान पु० मन्त्र-आनच् । मन्त्रनदण्डे, आरम्भदण्डे च (सी-
मन्द लि० मदि-अच् । मूर्धे स्रद्धौ, कभाग्ये, रोगिणि, अल्पे,
सतन्त्रे, सते च । शनिप्रहे, इक्षिभेदे, यने, प्रलये च पु० ।
ज्योतिषोक्ते रविचक्रान्तिभेदे स्त्री० ।

मन्दन वि० मन्दं गच्छति गन-ङ् । वृद्धगामिनि एति, ज्ञानि-
पुरुष, दृष्ट, हंस, गज, वरस्त्रिय इत्येते सधवाग्नान्दगतयः ।
णिनि मन्दगाभीत्यपत्य लि० । स्त्रियां डीप् ।

मन्दट पु० मन्दं टीकते टीक-ङ् । पारिभट्टहृत्ते । (पालदेमादार)
मन्दता स्त्री० मन्दस्य भावः तद्य् । आलस्यं, जाघे, मन्दभावे च
'उद्धरस्यति मन्दतामरसता'मिति चन्द्राद्येभ्यः ।

मन्दर पु० मदि-अरन् । सप्तद्रव्यनाये पर्वतभेदे, मन्दारहृत्ते,
खर्गे, हारभेदे, दर्पणे च । बड्डते, मन्दे च लि० ।

मन्दाकिनी स्त्री० मन्दसक्ति अक-णिनि । स्वर्गगङ्गायां
'स्वर्गे मन्दाकिनी तथे'ति पुराणम् ।

मन्दाक्रान्ता स्त्री० सप्तद्रव्यनायपदके छन्दोभेदे ।

मन्दाघ न० मन्दं बहुचितमघि यस्माद् पच् सभा० । सज्जायाम्
मन्दाग्नि पु० मन्दः पचने अल्पशक्तिकः अग्निः अनघः, स
यज्ञादा । देहस्ये अपाचनशक्तिकेऽनघे तद्भेतौ रोगभेदे च ।

मन्दार पु० मदि-आरक् । स्वर्गस्य देवदण्डभेदे, पारिभट्टहृत्ते च
मन्दिर न० मन्त्रयतेऽथ मदि-किरच् । म्दरे, पुरे च । तस्य द्विचिह्नं
त्वमित्येके । सप्तद्रे जातप्रपाङ्गाने च पु० । (माडुर)

मन्दुरा स्त्री० मदि-उरन् । यद्यग्न्यायास्, गयनीयकटे च
मन्दोदरी स्त्री० मयदानवकन्यायां रावणमहिष्याम् ।

मन्दोष्ण न० मन्दोष्णदुष्णम् । रंषदुष्णश्च । तद्वति वि० ।
मन्त्र उ० मन्दि-रक् । वाद्यमेदे, गन्धीरध्वनौ च । अर्थ चाद्यश्च
तद्वति वि० । [कामचिन्तायां, कर्मिल्लिख्ये च ।

मन्त्राय उ० मननं नत् मन-क्तिम् मयति अच् इत० । कन्दर्पे,
मन्त्रयालय उ० इत० । आम्बहरे स्त्रीविद्भुमेदे च ।

मन्या स्त्री० सेट्-मन-अप् । योवायाः पद्माद्देशस्तायां शिरायाम्
मन्यु उ० मन-दुश् । मोक्षे, दैत्ये, क्रतौ क्रोधे, चहृद्वारे च
मन्त्रन्तर न० मन्त्रानन्तरमवकाशस्य दुपदन्तिकातो वा ।

स्वायम्भुवादिमन्त्रानधिकारे वदप्रवृत्तिरे कावे च वल्-
दुगमितवर्षाधिकारे एकस्मिन्निवृत्तदुर्गमिता (३११३८००)
एतस्मिन्निवृत्तदवकाश इति वृद्धाः ।

मन्त्र गतौ भ्याम्पर-रक्त० सेट् । मन्त्रति अनभ्यौ ।

मम अच्-मा-डन । पञ्चर्यङ्क्तेः अस्मच्छ्रुत्यै तेन मननमिति
मंसता स्त्री० मन नावः वल् । स्त्रेहे नदकारे मन्त्रस्त्वे च ।
एवं मननमन्त्र 'वयामिनमन्त्रावर्त्त' इति 'मननं मन-
राजस्येति च चण्डी ।

मय गतौ भ्याम्ब-रक्त० सेट् । मयते अनयिड ।

मय उ० मय-अच् । उक्ते अद्यतरे । दानवमेदे च ।

मयट्का उ० मि+अच् नवं प्रदेयं कर्तते प्रतिवृत्ताति लक-
अच् ए० पदम् । वनसुहृ ।

मयु उ० मि-ड । किहरे, लगे च ।

मयुट्का उ० निनोति मि-ड मयुः स्या ह्यप् स्यकः कर्त्त० ।

ए० पवम् वगुह्ये ए० । मयुट्कोऽप्यल । [योनायाश्च ।

मयूख उ० नाड्-जख नयादेयः । निमि, किरण्ये, पिपायां

मयूर उ० मी-करट् । स्नानमश्नाति खगमेदे । इवादे कन् ।

तस्याङ्गने (तते) न० । अपामार्गे, मयूरशिखावत् च उ०

मयूरप्रीवक न० मयूरप्रीवे इन् । तले (तते) ।

मयूरजङ्घ उ० मयूरस्य जङ्घे व मूलस्य । स्थानाङ्गणे ।

मयूरतुल्य न० मयूरस्य तद्वत् तलम् । तले (तते) ।

मयूरविद्वता स्त्री० मयूरैर्विद्वत्ते मयूर इव विशिष्टदन्-
मस्या वा । अम्बहायाम् (युद्ध) (आमरुल) ।

मयूरशिखा स्त्री० मयूरस्य शिखाऽस्याः । स्नानमश्नाते
धुपमेदे मयूरचूडादयोप्यल ।

मयूरिका स्त्री० मयूरो विद्यतेऽस्याः तच्चन्द्रचतुस्रदलत्वात्
ठन् । अम्बहायाम् (युद्ध) (आमरुल) ।

मरका उ० मर-डुन् । दैविकसौतिकोद्भवजने प्रादिनामकान-
नरपे(मङ्गल) नारिमये । [मदिमेदे (प्राज्ञ) ।

मरकात न० मरकं मरिमयं तरकनेन कृ-ड । हरिद्वर्णे

मरकतपत्नी स्त्री० मरकतमिव हरिद्वर्णं प्रचमस्याः स्त्री० ।
पावादास् । (निडड डुप) ।

मरण न० जिवतेनेन कृ-करणे ल्युट् । इत्यनामास्त्रे विभे ।
भावे ल्युट् । देहात्मनोर्विच्छेदक्ये, प्राणवायोरेकनष्टक्ये
वा व्यापारे । [एः ठम् । नकरन्दे ।

मरन्द उ० मरं मरचं द्यति भ्रमराणां जीवनहेतुत्वात् दो-क
मराकाली स्त्री० मरीमरायकास्त्रिं दुःखनिवाकति दान्यनेन
मराको वृश्चिकः स इवावति पर्याप्नोति दुःखदानाय अल-
अच् गौ० स्त्री० । वृश्चिकानौ (विद्यति) ।

मराल उ० कृ-आउच् । रावईने, 'तत्त्वामरावयनरावमरा-
तश्चेति'ति नैषधम् । जलवे, कारणवे, अग्ने, मेघे, खले,
दाडिनीवने च । चिह्नये वि० ।

मरि(री)च उ० कृ-इच इ० वा दीर्घः । खगानख्याते वृक्षे
मरि(री)चपत्तक उ० मरिचखेयं पत्तमस्य कम् । मरलवृक्षे ।
मरीचि उ० कृ-इचि । चर्ममिमध्ये प्रक्षणे मानवे स्त्रेहे
एवे रुनिमेदे, क्षपणे च । किरण्ये उ० स्त्री० ।

मरीचिका स्त्री० मरीचौ सूर्यकिरणेकमिव जलमिव यत्
भानौ । सूर्यकिरणे जलभानौ, कृगद्वयायाम् । [दिमे च
मर उ० कृ-उ । पर्वते, निर्जलदेशे च कुरुवृक्षे (माडयार)
मरुज उ० मरुदेशे जायते जन-ड । मरुतीनामगन्धर्व्ये, निर्जल
जाते वि० । कृगकचोऽयाम् स्त्री० ।

मरुत् उ० कृ-उति । बायौ, देवे च । सार्वे प्रसाद्यत् ।
नारतोऽयम् । मरुदक्षे, पान्थिम्ये च न० । इक्ष्वायां स्त्री० ।
ए० कृत्तः । मरुतोऽपि बायौ ।

मरुत्कार उ० मरुतमपानवायुं करोति कृ-अच् । रालसापे
मरुत्त उ० चन्द्रवर्गे लपमेदे । ततः संज्ञायां कन् । मरुदक्षे ।
मरुत्पथ उ० इत० । आकाशे । मरुदक्षद्वयोप्यल ।

मरुत्पाल उ० । मरुतो देवान् पालयति पाल-अप् । इन्द्रे ।

मरुत्वत् उ० मरुत्पालत्वेनास्त्वस्र न मद्रवम् नस्र वः । इन्द्रे

मरुत्सु उ० मरुतो बायोः सखा-उच् । इन्द्रे, वज्रौ, चित्रवृक्षे च
मरुदान्दोल न० मरुतमान्दोलचलनेन करणे इच् । व्यजने ।

मरुदिष्ट उ० मरुतां देवानामिष्टः । युग्युज्यै ।

मरुद्गवा स्त्री० मरुतो वायो र्ववति वर्द्धते मू-अच् । (मासूमी)
धुपे (खिराड) । [खिरे ।

मरुद्गुम उ० मरुर्निजलदेशस्य द्रुचलत्वात् । विट्-

मरुद्वाङ् उ० मरुत् वाङ् इव मस्र । धूमे, वह्नी च ।

मरुत्वाला स्त्री० मरुतो नावेव । (पिडिङ्ग्याल) टडावाम् ।

मरुसू उ० इत० मरुभूमिर्वयं (माडयार) देशमेदे, कर्म० निर्जलभूमि

मरुभूह पु० मरुभुवि निर्जलभूसौ रोहति रह-क । करवीरे
नरुव पु० मरुं निर्जलदेशं वाति कारणत्वेन वा-क । (मल-
दाना) (नरुवा) वृक्षभेदे । स्वार्थे कन् । तत्, वृक्षभेदे,
(मयना) स्वल्पपत्रतलस्याम्, जम्बीरभेदे, पुष्पप्रधाने
वृक्षभेदे, (मरुयाफुल) व्याघ्रे, राहौ, भयानके च ।

मरुसख्वा स्त्री० मरौ सखवति अच् । सुदूडराजभायाम्
मरुस्यादयोष्यत् । [सुदूडदिरे च ।

मरुङ्गवा स्त्री० मरौ उङ्गवति उद्+भू-अच् । कार्पास्यां,
मर्क गतौ सौ० पर० सक० सेट् । मर्कति अमर्कित् ।
मर्कट पु० मर्क-अटन् । वानरे । उर्णनाभे (माकड़सा) स्यावर
विषभेदे (हाङ्गिला) पक्षिभेदे च स्वार्थे कन् । तद्वैव ।

मर्कटतिन्दृक् पु० मर्कटप्रियसिन्दुः, कः शाक० । कुपीलौ ।
मर्कटपिप्पली स्त्री० मर्कटप्रिया पिप्पली शाक० । अप्रामार्गे
मर्कटप्रिय पु० इत० । जीरहणे (खिरर) ।

मर्कटवासस् पु० इत० । (माकड़साजाल) लूताच्छत्वे ।
मर्कटशीर्षं न० मर्कटस्य वानरस्य शीर्षमिव । हिङ्गुले । [वि०
मर्कटास्य मर्कटस्य वानरस्यास्यमिव रत्नत्वात् । तान्ने तद्वति
मर्कटी स्त्री० मर्कटोच्चस्याः स्निग्धत्वेन अच् गौ० ङीप् । अपा-

मार्गे, अजमोदायाम्, करङ्गभेदे (माकड़करमवा) वानर-
योषिति च । [ज्ञानाय चक्रभेदे ।

मर्कटीजाल न० लक्ष्मोपनोक्ते प्रस्तावे लघुगुरुस्थानविवेक-
मर्कर पु० मर्क-वरच् । मङ्गराजे (केशुरिया) माण्डे चर-
द्वायां, बन्धायां-क्षित्याच्च स्त्री० टाप् ।

मर्च महणे चु० उभ० सक० सेट् । मर्चयति-ते अनमर्चत्-त ।
मर्त्त पु० मृ-तगु । मरुष्ये मूलेके च । तत् भवः अच् । सत्यः ।
मरुष्ये ।

मर्द्दन न० मृद-ल्युट् । गात्रपादादिसंवाहने, चूर्णने च ।
मर्द्दल पु० मृद-वञ् मर्द्दं क्वाति वा-क । वाद्यभेदे (मादल) ।
मर्द्दित वि० चु० मृद-क्त । चूर्णिते, सन्निभे च ।

मर्द गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । मर्दति अमर्दित् ।

मर्दज्ञ पु० मर्म ज्ञानाति ज्ञा-क । नवज्ञे । मर्मविदादयोष्यत्
मर्दनं न० मृ-मनिन् । जीवनस्थाने सन्निस्थाने तात्पर्ये च
'अपि धर्मागमसर्गापरगैरिति नैषधम् ।

मर्दार् पु० मृ-अरन्सुट् च । मरुप्रणानां शब्दे (नहमड)
इत्यव्यक्तप्रदे । पीतदारुणि, हरिद्रायाश्च स्त्री० ङी० ङीप् ।
मर्दसृष्टि वि० मर्म प्राणस्थानं सृष्टति सृष्ट-फिन् । अर-

न्तदे मर्दपीडके । [दीप । मर्दपीडके ।

मर्माविध् वि० मर्म सन्निस्थानं विधति विध-क्तिप् पूर्व

मर्या अव्य० म्रियते-अपिष्यतेऽल मृ-यत् । सीमायाम् स्त्री-
त्वमपि । कर्त्तरि यत् । मरुष्ये पु० । 'मेषो मर्या अप्रयस्ये'
इति केतुमन्तः मर्यामनुष्या इति सायनवेदभाष्यम् ।

मर्यादा स्त्री० मर्यायां सीमायां दीयते दा-अच् प्रर्यादीयते
वा परि+आ-दा-अङ् इ० प्रत्य मः । न्यायपद्यस्यितौ,
सीमायाम् कृत्वे च ।

मर्व पूर्वो भ्वा० पर० सक० सेट् । मर्वति अमर्वित् ।

मल द्रवौ भ्वा० आ० अक० सेट् । मलते अमलिट् ।

मल पु० मृज्यते शोष्यते मृज-कल-टिलोपः । पात्रे, पुरीमे,
लौहादीनां किञ्च कलङ्गे, मण्डूरादौ, देहजाते, खेदज्ञेष्वादौ,
कर्पूरे, लपण्ये, वातपित्तकफेषु च ।

मलम्ल पु० मलं विषां हनि रेचयति हन-क । शास्त्रलोकन्दे
किप् । मलहायत् । नागदमन्यां स्त्री० ङीप् ।

मलद्रूषित वि० इत० । मलिनः । [तत्फलस्य रेचकत्वात् ।

मलद्राविन् पु० मलं द्रावयति रेचयति द्रु-णिच्-अण् । जयपात्रे ।

मलपू स्त्री० मलं मलस्थानं पुनाति पू-क्तिप् । काकोडुम्बरिकायाम्

मलभेदिनी स्त्री० मलं भेदयति रेचयति भिद्-णिच् ।

कटुकायाम् । (कटकी) ।

मलमास पु० मलो दुष्टोमासः । 'अमावस्यादयं चतु रवि-
संक्रान्तिवर्जितम् नक्षत्रासः स विज्ञेयः' इत्युक्ते रविसं-
क्रान्तिमन्ये शुक्लप्रतिपदादिदर्शान्तरूपे चाष्ट्रे मासे ।

मलय पु० मल-कवन् । दक्षिणस्ये पर्वतभेदे । यत् चन्दनजन्त
तत्पर्वतान्तिकस्य देशभेदे, उपपन्ने, नन्दनवने नवद्य हीमेषु
मध्ये हीमभेदे, इष्यभदेवस्य पुत्रभेदे च ।

मलयज न० मलयं पर्वते जायते जन-ङ । चन्दने । मलय-
देशजाते वायौ पु० । तद्देशजाते वि० । [तेजोवि] ।

मलया स्त्री० मलयो देशोऽस्यसाः कारणत्वेन अच् । विद्यतायां
मलविनाशिनी स्त्री० मलं तद्गोपं विनाशयति वि+नश्-
णिच्-णिनि । शङ्खपुष्पायाम् ।

मलारि पु० मलस्य कलङ्ककिष्टादेरिः । सर्वचारद्रव्ये ।

मलिन वि० मल+अचर्यर्थे णन्च् । मलयुक्ते, दूषिते, लण्ये च
इति । जनीत्यथत्वं, दोषे, टङ्गणे, (गोहाना) ।

मलिनमुख पु० मलिनं मुखं यस्य । वङ्गौ, तस्यादौ भूगाय-
मानत्वेन लण्यत्वात् वानरे च । क्रूरे, खले च वि० ।

मलिन्मुच पु० मली वैदिककर्माणहृत्वेन इडः सन् म्लोचति
गच्छति मुच-क । मलमासे, वायौ, अज्जौ, वीरे च ।

मलीमस वि० मल-रंस अच् । मलिनं, वीरे, पुष्पकाशे च

मल्ल द्रवौ भ्वा० आ० अक० सेट् । मल्लते अमल्लिट् ।

सक्त पु० सक्त-अच् । वायुयुद्धकारके नियोजरि, पावे, देशभेदे कपोले च ।

सक्तक पु० सक्तप्रते ध्रियतेऽत्र । दीपाधारे पावे, नारिदेवफल-जाते पावे च (कात्वा) सनासपुष्पे स्त्री० टाप् अत इत्त्वम् । सक्तज न० सक्तं देगे जायते जन-इ । भरिने । [दिग्भेदे । सक्तभू स्त्री० सक्तकीडनस्य वाङ्मयुद्धस्य योग्या भूःस्यागम् सक्तयुद्ध इत० । वाङ्मयुद्धे ।

सक्तार पु० सक्त इव सक्तति स-अच् । रागभेदे रागिणी भेदे सक्तिकायाश्च स्त्री० ङीप् ।

सक्तिका स्त्री० सक्त-इन् वा ङीप् सक्तिकायाम् संज्ञायां कन् । कृष्णवर्णदेहे आलोहितचक्षुचरणे हंसभेदे, सक्तिकायोषध । सक्तिकापुष्प पु० सक्तिकाया इव पुष्पस्य । कुटजवृक्षे कक्ष्य दले च इत० । सक्तिकाकुष्ठमे ।

सक्तपत्त न० सक्तरिव पत्तमस्य । छत्राके ।

सक्त वन्ते आ० पर० सक० सेट् । सक्ति अमवीत् अमावीत् ।

सक्त वन्ते आ० पर० सक० सेट् । सक्ति अमवीत् ।

सक्त धनौ अक० कोमे सक० आ० पर० सेट् । सक्ति अन-शीत्-अमाशीत् ।

सक्त पु० सक्त-वुन् । कीटभेदे (सया) ।

सक्तिकिन् पु० सक्तकोचस्य इति । चटुस्वरहृत् ।

सक्तिका स्त्री० सक्त(स) इन् वा ङीप् । (कात्वा) मत्वैखन-द्रव्ये, नीलशेफालिकाद्वने च ।

सक्त वधे आ० पर० सक० सेट् । सक्ति अमपीत् अमापीत् ।

सक्त परिष्पाने परिष्पाये च दि० पर० अक० सेट् । सक्तति अनसत् अमशीत् अमाशीत् । उपदिश्यं तेन अन-सदित्येवेति पाणिनीयाः ।

सक्त न० सक्त-ल्यु । लोचनराजीवश्चे ।

सक्तारा स्त्री० सक्त-अरच् । सक्त्रे ।

सक्तिका स्त्री० सक्तोव इत्यर्थे कन् । नीलशेफालिकायात् ।

सक्तिकत्त न० सक्तिसिद्धिर्न ज्ञायम् । (कात्वा) छेपनद्रव्ये ।

सक्तिकान न० सक्तिकीयतेऽत्राधारे ल्युट् । मस्याधारे (दोषाग) स्त्रीत्वगमि तत्र ङीप् ।

सक्तिकपुष्प उ० सक्तिकपुष्पसिद्धिमसक्तरेष मत्स्यं विक्रियं यस्य । छेपनोपजीविनि । [यस्याः । छेपन्याम् ।

सक्तिकपुष्प स्त्री० सक्तिकाः मत्सरिव । मस्याधारे । सक्तिः मत्सरिव मसीना स्त्री० सक्त-इन्च् । अतस्यान् (निप्ति) ।

सक्त(ल)र पु० सक्त-उरच् उरच् वा । कक्षाभेदे (सक्तरी) मेष्टायां, मीहिभेदे च स्त्री० टाप् ।

सक्तरहिदला स्त्री० सक्तरखेव हिदसं यस्याः । कृष्णविष्टति (कात्तेयोटी) ।

सक्तरिका स्त्री० सक्त्रेव इत्यर्थे कन् । वचनरोगे, कुट्टिम्याश्च । सक्त्री स्त्री० सक्त-अरच् गौ० ङीप् । वचनरोगे, विष्टति, रक्ता-विष्टति च । [च । अतस्यां स्त्री० ।

सक्त्रा वि० सक्त-अरच्, सक्त+अरच्-क इ० वा । स्त्रिभ्ये, अकर्कशे सक्त गतौ आ० पर० अक० सेट् । सक्तति अमक्त्रिह ।

सक्तर पु० सक्त-अरच् । वंशे, रम्भयुक्तवंशे च । भावे अरच् । गतौ, घाने च ।

सक्तरिन् पु० सक्त्रो घानं गतिर्वाक्यस्य इति, मा कर्तुं कर्म-निषेधं शील्यस्य ना+क-इति सक्तरमसक्तरिणाविति नि० । परित्राजके विधानेन स्वकर्मपरित्राजके भिद्यौ । 'धारयन् सक्तरिमतं' इति मट्टिः चन्द्रे च ।

सक्त खाने लु० पर० अक० अणिट् । सक्तति अमाङ्गीत् । ता सक्तः । अण्युच्यवुः ।

सक्त(क) न० सक्त-क्त । सक्तके । उक्ते वि० । संज्ञायां कन् गिरिषि सक्तकखेह पु० इत० । गिरिस्थितमज्जायाम् सक्तिके ।

सक्तदार न० सक्तति परिष्पाने सक्तस्य कर्म० । देवदारुणि सक्तिक न० सक्त-क्तिन् सक्तिं परिष्पानेदे सक्तति सक्त गतौ

अच् इ० । सक्तस्ये ज्ञेयाकारे पदार्थे (अगल) भावसक्तिक-मह मग्नारे' इति मवोधचन्द्रोदयम् । [भीषायाम् ।

सक्तमूलक न० सक्तस्य मूलसिध इत्यर्थे कन् । गिरीधरायाम् मह पूजायां आ० पर० सक० सेट् । सहति अमहीत् ।

सक्त दीप्ती लु० उ० अक० सेट् इदिव् । संहयति-ते अमसंहय-तं लङ् ह्रस्वौ आ० आ० अक० सेट् इदिव् । संहते अमसंहट् ।

सक्त पूजने षट्० चु० उभ० सक० सेट् । संहयति-ते अमसंहय-तं लङ् पु० सक्त-अर्ये क । उल्लेखे, सततानन्दकगतायाधारे, ते-

जसि यत्ते, सहिते च ।

सक्तन् वि० सक्त-अति । विपुले, हृष्टे च स्त्रियां सहती । राज्ञे न० । दास्योक्ते सक्तत्वे पु० 'प्रवृत्तेर्महानिति' इति ।

सहती स्त्री० सह-अति गौ० ङीप् । वीष्णाने दे नारदवीष्णा-याम् । 'अयेवमायं सहतीं सक्तुं' इति भावः । सह-त्यां, वात्स्यायां, विपुल्यायां स्त्रियाश्च ।

सहन्तत्त्व न० कर्म० । सांख्योक्तप्रवृत्तादिवृत्तिवृत्तित्वमथे प्रवृत्तिकार्ये अहङ्कारादिकारणे निश्चयात्प्रवृत्तिविशिष्टे तत्त्वभेदे ।

सहद् अयम् सह-अर । सह-इत्ये लोकभेदे ।

सहलीक पु० सक्तः । भूरादिषु सक्तस्य पाणिनीयानर्गते चतुर्थे

लोके तत्परिमाणादिकं वृहदभिधाने दर्शयिष्यते ।
महर्षि उ० कर्म० । परमर्षिश्चार्थं वेदव्यासादौ ।
महस् न० मह-अस् । तेजसि, यज्ञे, उत्सवे च ।
महा स्त्री० मह-अस् । (गौरवचाकलिया) गोपवत्सलाम् ।
सहाकरटकिनी स्त्री० सहत् कण्टकमस्त्यस्य स्नि उनीप् ।
(फण्मनसा) दृढभेदे ।

महाकन्द उ० कर्म० । लगुने, राजपलाण्डौ, मूलौ च ।
महाकपित्थ पु० कर्म० । विल्ट्टणे ।
महाकरञ्ज पु० कर्म० । करञ्जभेदे (कांटाकरमचा) ।
महाकर्णिकार पु० कर्म० । आरभवे (सोदाह) ।
महाकाय पु० इव० । शिवाचरभेदे नन्दिनि, हस्तिनि च ।
विपुलदेहवति त्रि० । कर्म० स्य लदेहे पु० ।
महाकार्तिकी स्त्री० कार्तिकीमधिकृत्य 'प्रजापत्यं यदाष्टवं
तवैतस्यां नराधिप । सा महाकार्तिकी प्रोक्ते'त्युक्तायां
रोहिणीनक्षत्रयुक्तायां कार्तिकपौर्णमास्याम् ।

महाकाल पु० कर्म० । अनवच्छिन्ने काले, शिवे च 'महाकालेन
च समस्मि'तिकालिकाध्यानम् (माकाल) लताभेदे, भैरवभेदे च
'महाकालं यजेद्देव्या दक्षिणे पूज्यवर्णक'मिति तन्त्रम् ।
महाकाव्य न० कवेः कर्म काव्यं कर्म० । सर्गबन्धुरूपे अष्टा
धिकसर्गके पन्यभेदे तल्लक्षणं साहित्यदर्पणे ६५० ।

महाकुक्षी स्त्री० महती कुक्षीव (पाना) कटफले ।
महाकुल न० कर्म० । 'दशपुरुषविख्यातं श्रीलियाणां महाकुल'
मिति मनुनेते दशपुरुषावधिमेदाध्ययिवशे ।

महाकुलीन त्रि० महाकुले भवः खच् । महाकुलोद्भवे ।
महाकोशफला स्त्री० कर्म० । देवदालोलतायाम् ।
महाकोषातकी स्त्री० कर्म० । हस्तिधोपायाम् ।
महागन्ध न० महान् गन्धोऽस्य । हरिचन्दने, कोवे च जलवेतसे
दृष्टे पु० । नागवलायां, कविकायां, कूटजे च स्त्री० ।
महागुरु पु० कर्म० । 'त्रयः पुरुषस्यातिगुरवो भवन्ति पिता
माता चाचार्यश्चे'ति सृष्ट्युक्ते पुरुषस्य पितादौ 'प्रतिरेको-
गुरुः स्त्रीणा'मित्युक्ते दत्तकन्याया भर्तरि, दत्तकन्यायाः
पितरि, मातरि च । महागुरुनिपाते च 'कास्यं किञ्चि-
न्नचाचरेदिति' सृष्टिः ।

महागुल्फा स्त्री० महान् गुल्फोऽस्याः । शोमवत्सलाम् ।
महागुल्हा स्त्री० महती गुहेव मूलमस्याः । अग्निपर्यायम् ।
महाग्रीव उ० महती ग्रीवाय । उष्ट्रे । दीर्घपीवायुक्ते त्रि० ।
महाघोषा स्त्री० घृष्यते कर्मणि घञ् कर्म० । कर्कटशब्दात् ।
(साकड़ागिह्ने) । शत्रुद्वन्द्वस्या महात् घोषोऽस्य । विपुल-

शब्दवति त्रि० । [विपुलावयववति त्रि० कर्म०] विपुलाङ्गे न०
महाङ्ग उ० महद्भङ्गस्य । उष्ट्रे । गोकुरके, रक्तचित्तके च ।
महाच्छद उ० महान् छदोऽस्य । देवदारुद्वये । [त्रि०
महाच्छाय उ० महती छाया यस्य वट्टणे । विपुलच्छायायुक्ते
महाच्छिद्रा स्त्री० महत् छिद्रमस्याः । महामेदायाम् ।
महाजटा स्त्री० महती जटा यस्याः । रुद्रजटाद्वये । विपुल
जटावति त्रि० । कर्म० । दृहत्यां, जटायाम् स्त्री० ।
महाजन पु० कर्म० । वेदवाक्येषु अङ्गावति जने । 'महाजने
येन गतो च पन्था' इति भारतम् ।
महाजम्बू स्त्री० कर्म० । राजजम्बूम् ।
महाजाली स्त्री० कर्म० । पीतवर्णघोषायाम् ।
महाज्यैठी स्त्री० 'ऐन्द्रे गुरुः शशी चैव प्राजापत्यं रविस्तथा ।
पूर्णमा रविवारेण महाज्यैठी प्रकीर्तिते'त्याद्युक्तलक्षणायां
ज्यैष्ठ्यपौर्णमास्याम् । 'महाज्यैष्ठ्यां तु यः पश्येत् पुरुषः
पुरुषोत्तमम्' इति पुराणम् ।

महाज्योतिष्मती स्त्री० (वडमालकाङ्गिनी) लताभेदे । [त्रि०
महाज्य उ० महेन उत्सवेनाज्यः । कटवे कर्म० । महाधनवति
महातरु उ० कर्म० । कुहीद्वये विपुलद्वये च ।
महातल न० कर्म० । अधःस्थेषु पातालेषु मध्ये पञ्चमे पाताले
महातारा स्त्री० कर्म० । तन्मोक्ते तारिणीभेदे, जिनदेव्याश्च
महाताली स्त्री० कर्म० । विपुलतालीभेदे राजतास्याम् ।
महातिक्त उ० कर्म० । निम्बद्वये । अतिशयतिक्तस्त्वति त्रि० ।
यवतिक्तयां स्त्री० ।

महातीक्ष्ण स्त्री० कर्म० । भङ्गातकद्वये (भेला) अतितीक्ष्णे त्रि०
महातेजस् उ० महत् तेजोऽस्य । प्रारदे । अतितेजस्विनि
त्रि० कार्तिकेये वहुनी च पु० ।

महात्मन् त्रि० महान् आत्मा स्वभाव आशयो यस्य । महाधर्म
महादान न० कर्म० । विनायकादिस्तुतजपाङ्गे तृतापुरुषादि
पौड्गलपदार्थदाने 'अपातः संभवधर्माणि महादानस्य लब्ध-
ण'मित्युपक्रमस्य 'आयन्तु सर्वदानानां तृतापुरुषसंज्ञकमि-
त्यादिना पौड्गलदानान्यभिधाय 'विनायकादिपुरुषलोकपान
वस्तुकादित्यमरप्रणयानाम् । 'महापुत्रेणार्कवनस्यतीनां स-
मन्वतोहोमचतुष्टयं स्यात् । जप्यानि स्तुतानि तथैव चैया
सत्कर्मणामि यथास्वरूप'मित्युक्तं मातुले । मिश्रारस्तु
सत्कृतस्तुलादानादिप्रवृत्तौ प्रेयः ।

महादास् न० कर्म० । देवदारुणि ।
महादेव उ० कर्म० । 'महादीनां सरापाश्च उनीनां मर्यादादि-
नाम् तेषां महत्त्वात् देवोऽयं महादेवः प्रकीर्तित' इति

इत्युक्ते, 'महती पूजिता विधे मूलप्रकृतिरीश्वरी तस्याः देवः
पूजितस्य महादेवस्ततः स्मृत' इत्युक्ते च विधे । [उद्धृते च
महाद्रुम पु० कर्म० । अथत्यदृष्टे । तस्य विष्णुरूपत्वात् महत्त्वम्
महाधन न० महत् मूलरूपं धनस्य । वृद्धमूल्ये । सुवर्णे,
चिह्नके, मनोजवले च । रूपौ पु० । अतिधनवति त्रि० ।
महाधातु पु० कर्म० । स्वर्णे ।
महानदी स्त्री० । ओडदेशस्य नदीभेदे, सद्यद्रगाभिन्यां नद्याश्च
महानन्द पु० महान् अतिदृष्टत् आनन्दो यत्न । मोक्षे कर्म०
अतिग्यानन्दे पु० । 'माघसास्यं या शुक्ला नवमी चौक-
पूजिता । महानन्देति सा प्रोक्ते'त्युक्तायां माघशुक्लनवम्यां
सुरायां नदीभेदे च स्त्री० ।

महानन्दि पु० कलौ चत्वार्यनकरस्य महापञ्चम्यभेदस्य पितरि
महानवमी स्त्री० कर्म० । आश्विनशुक्लमधिकृत्य 'ततोऽह नवमी
यस्यात् सा महानवमी स्मृते'त्युक्तायाम् आश्विनशुक्लनवम्याम्
महानस नमोहदनः संश्रायाम् अन् । प्राकस्याने । [सा०६प०
महानाटक न० दृश्यकाव्यनाटकभेदे 'एतदेव यदा सत्यंत्वादि
महानाद पु० महा+नादोऽस्य । गजे, गर्जनेष्वे, सिंहे, उड्रे च
महानिद्रा कर्म० । मरणे तत्र पुनः प्राप्यत्यागभावात् ।
महानिद्र्य पु० कर्म० । (घोडानिम) दृष्टभेदे ।
महानिशा स्त्री० । 'महानिशा त्व विज्ञेया मध्यमप्रहरदय'मि-
त्युक्ते रात्रिर्मेध्यमप्रहरदये । [तन्त्रभेदे न० ।

महानील पु० कर्म० । भृङ्गराजे, मानभेदे, नागभेदे, महाजम्बूश्च
सहजानुभाव पु० महान् अनुभाव आश्रयो वंश । महाशये
महापञ्चविप 'यज्ञो च कानुकूटश्च शुक्लको यत्ननामकः ।
यद्युक्त्येति योगोऽयं महापञ्चविपामिष' इत्युक्ते पञ्चविधे विधे
सहापत्ता स्त्री० महत् पत्नमस्याः । महाजम्बूद्वे । [पथे च
संज्ञापथ पु० कर्म० । राजमार्गे, हिमालयोत्तरस्ये स्वर्गारोहण्य
महापद्म पु० कर्म० । अरुनागमध्ये, नागभेदे, कुवेरस्य निधिभेदे,
'अर्बुदमद्य' खर्जनिखर्जमहापद्मे'ति लोवावत्युक्तायाम्
अयुतकोटिसंख्यायां, तत्संख्यान्विते, ऋषभेदे च ।
महापातक न० । 'महाजम्बू सुरापानं स्त्रियं शुर्वङ्गनागमः
महानि पातकान्याहुस्तत्संवर्गश्च पञ्चम इत्युक्तेषु पञ्चसु
पातकेषु ।

महापिण्डीतक पु० कर्म० । कण्ठवर्णे विपुलमदनशृङ्गे ।
महापीलु पु० कर्म० । मधुपीलो अतिमधुरत्वात्तस्य हि महत्त्वम्
महापुराण न० । 'सृष्टिर्वापि विस्तृष्टश्च स्थितिक्षेपाश्च पाल-
नम् । कर्मणां वासना पाप्मा मनुष्याश्च क्रमेण च । वर्णनं
प्रलयान् च मोक्षस्य च निरूपणम् । उत्कीर्तनं हरेरेव

देवानाञ्च पृथक् पृथक् । महापुराणं विज्ञेयमेकादशक
लक्षणमित्युक्ते व्यासप्रणीते पुराणभेदे ।

महापुरुष पु० कर्म० । सरथे, नारायणे च । 'वन्दे महापुरुष !
ते चरणारविन्दमिति भागवतम् ।

महापुरुषदन्ता पु० महापुरुषस्य विष्णोः दन्ता इव महत्त्वात्
मूलान्यस्य । शतमूल्याम् ।

महापुण्या स्त्री० महत् यन्त्रपुष्पत्वेन प्रयत्नं, पञ्चामेजया
स्खलं वा पुष्पं यस्याः । अपरान्वितायाम् ।

महाप्रलय पु० कर्म० । ब्रह्मणो दिगवसाने जायमानः सर्वभूत
क्षयः प्रलयः तस्यैव स्वमानेन शतवर्षावसाने जायमानस्तु
महान् प्रलयः तस्मिन्, तद्वत्प्रचक्षिते, अन्यद्व्यवधानधिकरणी
भूते काले च । अन्यभावानधिकरणीभूते काले इत्यप्ये ।
महाप्रसाद पु० । 'पादोदकश्च निर्मात्स्यं नैवेद्याश्च विग्रेतः ।
महाप्रसाद इत्युक्ता आह्वं विष्णोः प्रयत्नत' इत्युक्ते देवै-
वेद्यादौ विपुलप्रसन्नतायाश्च ।

महाप्राण पु० महान् बहुकालस्यायित्वात् अथः प्राणोऽस्य ।
द्रोणकाको कर्म० । वर्षाश्चारणस्य बाह्यप्रयत्नभेदे, स च वर्ग्य
हितीयचतुर्वर्षाणां शयसहानासञ्चारणप्रयत्नः तेषाञ्चा-
रणे हि प्राणवायोर्भूयान् प्रयास इति तेषामपि महा-
प्राणत्वस्यचारात् ।

महाफल पु० महत् पञ्चामेजया दृष्टत् फलमस्य । विल्लद्वे ।
इन्द्रवारुणां (राखालगगा) स्त्री० ।

महावल पु० महत् बलं यस्य । वायौ, बुद्धे च बलवति त्रि०
महत् बलं यस्मात् ५५० । सोमके न० । पीतवाच्यालके स्त्री०

महाभारत पु० न० । 'चत्वारश्चैकतो वेदा भारतश्चैतदेकतः ।
पुरा किञ्च सुरैः सज्जैः समस्य तलया दृष्टम् । चतुर्भ्यः
सरहस्येभ्यो वेदेभ्योऽभ्यधिकं यदा । तदा प्रभृति लोके-
स्मिन् महाभारतमुच्यते । महत्त्वात् भारतत्वाच्च महा-
भारतमुच्यते' इत्युक्ताञ्चयस्य व्यासप्रणीते लक्षश्लोकात्मके
ग्रन्थभेदे ।

महाभीता स्त्री० कर्म० । लज्जालुलतायाम् स्वर्णमन्त्रेण हि
सङ्कोचेन तस्या अतिभीतत्वम् । अतिभीते त्रि० ।

महाभूत न० कर्म० । सर्वेषां पञ्चात्मकताप्राप्त्या स्वूलतापद्मे
दृष्टत्पुष्टिबिम्बे लोवाकाग्रेषु पञ्चसु भूतेषु । 'तं वेधा
विदधे नूनं महाभूतसमाधिने'ति रघुः ।

महाभृङ्ग पु० कर्म० । नीलभृङ्गराजे ।

महामनस् त्रि० महदुदारं मनसद्व्यापारोऽस्य । महाशये ।
महासात पु० । 'मन्वे कर्मणि मूपायाम् वित्तं साने परिच्छेदे ।

भावा तु महती येषां महामात्रास्तु ते सुता' इत्युक्ते । प्रधानमात्रे ।

महामाया स्त्री० कर्म० अव्यक्त्वि अव्यवस्थावभाषे हि माया सर्वजगन्मूलतान्त्रया महत्त्वम् । जगत्कारणभूतायाम् अविद्यायां तदधिष्ठात्रां दुर्गायाश्च 'महामया हरेचैषा यथा संनोह्यते जगदि'ति चण्डो ।

महामाष पु० कर्म० । राजमाषे महामाषेचया तस्य हि महत्त्वम् । महामूल पु० महत् कीर्त्यकारित्वात् 'अष्ट' मूलस्य । राजप-
लाण्डो । [प्रथमं महत्त्वात् तथात्वम् ।

महामृग पु० महान् मृगः प्रभुः । गले, शरभे च तयोर्हि महामेद पु० स्त्री० इव । वैद्यकप्रसिद्धाष्टमोक्ते औषधिभेदे ।

महामोह पु० महान् मोहः आन्निहेतुको वस्तुतोऽनिष्टेष्वपि रागः । संसारतद्विषयकारणरूपेऽज्ञानभेदे 'तमोऽविषेको मोहः स्यादन्तःकरणविभ्रमः । महामोहस्तु विज्ञेयो माम्यभोगस्तुषैषणेत्युक्ते मैथुनादिस्तुभोगेच्छारूपे अन्तः-
करणदृष्टिभेदे च वैषयिकस्तुषस्य वस्तुतोऽनिष्टत्वात् तथात्वम् ।

महान्त न० कर्म० । अत्यन्ते, विनिर्णीफले च तदुद्घात पु० । महायज्ञ पु० कर्म० । नित्यं गृह्यस्यकर्तव्ये वेदाध्ययनाग्निहोत्र-
यज्ञप्रतिष्ठतर्पणभूतबलिकर्मातिथिपूजनरूपेषु पञ्चसु कर्मसु । महारजत न० कर्म० । काञ्चने । तस्य हि रज्जकत्वात् मह-
त्त्वम्, दृढद्रव्ये धातूरे च पु० ।

महारजन न० रजत्वगेन स्फुटं कर्म० । कुतश्चपुष्पे, स्वर्णे च । महारथ इ० 'एकोदयं चहृत्ताणि योधयेद्यस्तु ध्वनिनान् । यस्तथाह्वयप्रवीणश्च विज्ञेयः स महारथः' इत्युक्ते योधि-
भेदे । [काञ्चिके न० ।

महारथ पु० इ० । खर्जूरैः, केशेरिणि, द्रुचौ, पारदे च । महाराज(जि)क पु० महान् सन् राजते वुन् पु० इत्थं
या । विंशत्यधिकशतवचसंख्याते गणदेवभेदे ।

महाराजद्रुस पु० कर्म० । आरम्भे (सोन्दाज) । महाराति स्त्री० 'महाराच निपाते च महाकली भवेद्रूप ! ।
प्रकीर्त्तिता महाराति'रित्युक्ते महाकल्याणको महामन्त्रये

'अर्द्धरातात् परं यत्तु चर्द्धसद्वयच्यते । सा महारातिरुद्दि-
ते'ति तन्मेते चर्द्धरातोपरि चर्द्धसद्वयतत्वे रात्रिकावे ।

महाराष्ट्र पु० कर्म० । (महाराष्ट्रा) देशभेदे । तद्देशः कारणत्वेन-
अत्यस्या अच् गौ ङीप् । जलप्रियत्वात्, श्राद्धभेदे च स्त्री०

महारिष्ट पु० कर्म० । गिरिजाते निम्बभेदे । प्यत्वशुभे न० ।

महारोग पु० कर्म० । 'उन्नादो राज्ञ्या च स्याद्वस्त्वगुदोप-
एष च । मपुमेहसाक्षरी च दणादरभगन्दरौ । इत्येतेऽष्टौ

सहारोगा महामातकसम्भवा' इत्युक्ते महामातकजन्येपु
उन्नादादिषु रोगेषु ।

महारौरव पु० चरौरयस् अण् कर्म० । 'महारौरवसंस्तु
जघ्नायस्ताचसंपुटे । धृत्यते खादिराङ्गारैः पच्यते कातस-
चैय'मित्युक्ते गरकभेदे ।

महार्घं वि० महानर्घो मूल्यं यस्य । पञ्चमूल्ये ।

महार्णव पु० कर्म० । महामसृष्टे ।

महार्द्रकं न० कर्म० । वनार्द्रके ।

महाखय पु० महान् आत्मनिको लयो यत्र । परमात्मनि
कर्म० । दृष्टदात्रे वीर्यस्थाने, विहारे, सौराश्विनक्षत्र-
पक्षे च न० । 'तस्यां दद्यात् न चेद्दत्तं मिदृषां वै महाचये
इति स्मृतिः ।

महालक्ष्मी स्त्री० कर्म० । चण्डिकाद्वितीयचरितदेवतारूपे 'शुभे
चैरिभमर्द्धनीमिह महालक्ष्मीं करोजस्थिता'मित्युक्तलक्षण-
अष्टादशभुजान्विते दुर्गाशक्तिभेदे, तन्त्रोक्ते लक्ष्मीभेदे च ।

महालोभ पु० कर्म० । लोभभेदे (पाठिया लोभ) ।

महावरा स्त्री० दृष्टोति विस्तृणति दृ-अच् कर्म० । दूर्वायाम्

महावराह पु० कर्म० । दृष्टवराहरूपधारिणि भगवदवतारभेदे

महावरोह पु० महान् अवरोहोदयः । वटदृष्टे ।

महावल्ली स्त्री० कर्म० । मांधवीलतायास् ।

महावाक्य न० कर्म० । परस्परसंबन्धार्थको वाक्यसमुदायरूपे
एकवाक्ये 'वाक्यानामेकवाक्यत्वं पुनः संहृत्य जायते'इति
मीमांसकाः । वेदानोक्ते ब्रह्मविद्याप्रतिपादके 'तत्त्वमस्याद्यु-
पनिषद्वाक्ये, दानादौ अभिलाषवाक्ये च ।

महाविद्या स्त्री० कर्म० । 'काली तारा महाविद्या योद्धयी
भुवनेश्वरी भैरवी, लिङ्गसक्ता च विद्या धूमावती तथा ।
यगता सिद्धविद्या च सातङ्गी कमलात्मिका । एताः द्वा-
व महाविद्या'इत्युक्ताश्च कात्यादिषु दशषु देवीषु ।

महाविष्णुव न० रवेर्भेषकक्रमणे । तत्संक्रमणपञ्च स्वरूपतः
संक्रमणं, प्रभापञ्चस्य संक्रमणं वा । तत्र प्रभापञ्चसंक्रमणस्य-
यगांशातुसारेण षष्ट्यमसाधिकपट्टपट्टित्यरेरेक्षीजां परि-
त्यज्य ततः प्रयात्यशक्तारादौ स्थाने भवति इदानीं च
प्रसादनं, पूर्वोदये तु पूर्वपूर्वतारादौ स्थाने भवति ।
इत्यमस्यचक्रमनियतस्यानयत्वात् सप्तमसंक्रमणस्य सिरः
सर्वदेहस्थाने जायमानत्वात् ।

महावीचि पु० नासि योचि । सुखं यत्तु च अयोचिः कर्म० ।

सुखरहिते, 'यत्तु कष्टोपेन नीदनी' इत्युक्ते वा गरकभेदे ।

महावीर पु० कर्म० । गरुडं, कुरुमति, विरुते, दग्धान्नी, दग्धं

येतद्वरहे, कोकिले, घडईरे, एकवीरहचे, महाचूरे च
चीरकाकोलीहचे स्त्री० ।

महावीर्य्य ५० कर्म० । वाराहीकान्ते, परमात्मनि च अतिबल-
वति वि० । वनकापोंसां, संज्ञायां-स्वर्यपत्त्याञ्च स्त्री० ।

महादहती स्त्री० कर्म० । वार्ताक्यान् ।

महादह्य ५० कर्म० । खुहीहचे, दहत्तरी च ।

महाव्याधि ५० कर्म० । महारोगे, कुष्ठादौ रोगे च ।

महाव्याहृति स्त्री० कर्म० । वैदिके भूर्भुवःस्वरालके मन्त्रवये
महाव्रण न० कर्म० । (नालिका) डटव्रणे ।

महाव्रत न० कर्म० । अतिग्रथने प्रारदीयदुर्गापूजादौ 'महा-
व्रतं महापुण्यं शङ्कराद्यैरनुष्ठितमिति' उरणम् । द्वादश
वार्षिके प्रायश्चित्तालके व्रतभेदे च ।

महाशङ्ख ५० कर्म० । तन्त्रे वीराचारमसिद्धे ऋक्पालास्त्रि-
जाते 'चलवाटास्त्रिखण्डेन रचिता जपमालिका । महाशङ्ख
मयी माला ताराविद्याजने प्रिये'भुक्ते माल्यभेदे, दह-
च्छन्दे च । 'पौण्ड्रं दध्ना महाशङ्ख'निति गीता ।

महाशठ ५० कर्म० । राजघत्तरे । अतिधूर्त्ते वि० ।

महाश्यामुष्मी स्त्री० शणखेव पुष्पमस्य छीप् कर्म० । दह-
च्छण्डपुष्पात् । स्वार्थे कन् । तलैव ।

महाशता स्त्री० शतं मूलानि सन्त्यस्य अञ्च कर्म० । दहच्छतावर्था
महाशतावरी स्त्री० कर्म० । दहच्छतावर्था ।

महाशय वि० महान् उदार आशयो यस्य । महानुमाने ।

महाशाखा स्त्री० महती शाखाः । नागवचायाम् ।

महाशालि ५० कर्म० । खूबशाली । [अतिशीतले वि० ।

महाशीता स्त्री० महती शीता शीतलवीर्या । शतमूल्याम्

महाशुक्ति स्त्री० महती चक्ताकारणलेगप्रायस्यात् शुक्तिः ।
चक्ताहेतौ शुक्तौ । [छोप्

महानूट्ट ५० कर्म० । आभीरे (आहीर) जातिभेदे वयव्यां
महाभ्रमशान न० कर्म० । काश्याम् समूलकर्मं चक्षितसर्वजीवानां
पुनरुत्पादनाय नाशधारत्वात् तस्यास्तथात्वम् ।

महाश्यामा स्त्री० कर्म० । श्यामावतथां, शिंयपाभेदे च ।

महात्रावणिका स्त्री० कर्म० । (पुलकडौ) क्षुपभेदे ।

महाखेता स्त्री० कर्म० । सरस्वत्याम्, कृष्णभूमिकुप्राखे च ।

महाष्टमी स्त्री० कर्म० । 'आग्निने शुक्लपक्षस्य मवेद्या तिथि
रष्टमी । महाष्टमीति सा प्रोक्ते'त्युक्तायामाग्निशुक्लाष्टम्याम्

महासर्ज्ज ५० कर्म० । अमनहचे, मनहचे च (गटाल)

महासह ५० कर्म० । पुष्पप्रधाने कुलकहचे, मापपण्याम्, अन्ता
नहचे च स्त्री० अतिबले वि० ।

महासान्तपन न० । कर्म० । सप्ताहसाथे प्लवृक्ते व्रतभेदे ।

महासार ५० महान् सारोद्य । उपखदरे ।

महासुगन्धा स्त्री० सुष्टु गन्धोऽस्याः कर्म० । गन्धनाकुल्याम्
अतिसुगन्धयुक्ते वि० ।

महासेन ५० महती सेनाऽस्याः कार्तिकेये । दहत्तेनाधिपतौ वि०

महास्तम्ब ५० महान् स्तम्भोऽस्य । जम्बूहचे ।

महादास ५० कर्म० । अट्टहासे, अट्टहासे ।

महाहिगन्धा ५० अहेर्गन्धो हिंसा यस्यात् अहिगन्धो गकुलः
समन्तेनाप्यस्य अञ्च कर्म० । गन्धनाकुल्याम् ।

महाहस्ता स्त्री० कर्म० । कर्मिकच्छाम् (बाउकुशौ) अतिखर्बे वि०
महि(ही) स्त्री० मह-इन् वा छोप् । ग्रथिव्याम् । छीयन्तस्तु
मालवदेश्ये नदीभेदे ऽपि ।

महिका स्त्री० मल्लते मह-कुन् । हिने ।

महिसन् ५० महतो नावः इमन्निश्चित्येन टिलोपः । महच्ये,
देवदेव्यभेदे च ।

म(नि)हिर ५० मह-(मिह-) किरच् । तूर्य्ये ।

महि(छे)ला स्त्री० मह-इलच् । योपिति, प्रियङ्गुन्वायां, रेसु-
कागन्धद्रव्ये, कतायां स्त्रियाञ्च । एलच् । महिलापि, योपिति ।

महिप ५० मह-टिपच् । उनामख्याते पशुभेदे, महिपातरे च ।

राशः कतामिपेकायां स्त्रियां, महिपजातिस्त्रियाम्, शीप-
विभेदे च स्त्री० छीप् । [महाहनादयोप्यत्र ।

महिपध्वज ५० महिपो ध्वजश्चिह्नं वाहनत्वेनास्य । धने । महि
महिपमर्दिनो स्त्री० महिपं महिपातुरं मृड्नाति चट्-षिनि
छीप् इत० । दुर्गाभेदे । [तलैव ।

महिषाद्य ५० महिपस्याशीव अञ् । युग्मुत्पन्नेः स्वार्थे कन् ।

महिषासुर ५० रम्भाक्षरेण महिष्यास्तदादिते अक्षरभेदे,
महिषाख्ययुगुलौ च । [भू-अञ् । भूमिजयुगुलौ

महिषासुरसम्भव ५० महिपासुरात्तन्मेदसः सम्भवति ।

महीचित् ५० महीं चयते ईदं नि-ऐद्यर्थे क्षिप् तल्ल च । न्यपे
महीज न० मह्या जायते जन-ड । आर्द्रके । मङ्गलपक्षे, नर-
वाहरे च ५० ।

महीध्र ५० महीं धारयति दृ-क् । पर्वते । अञ् । महीधरोप्यत्र

महीमाचीर न० मह्याः माचीरनिवावरकत्वात् । सतरे ।

महीष्टत् ५० महीं विमर्ति धारयति प्रालयति वा ष्ट-क्षिप् ।

पर्वते, भूमिपावे च । [महतो महैयानि'ति श्रुतिः

महीयस् वि० अतिग्रथेन महान् महत्+इयसु । अतिमहति

महीयमान वि० महीयते मही+कण्ठ्+अञ्-भाजच् ।

पूज्ये, ज्ञेये च 'महीयमाना मवतादृतिमाव'मिति मङ्गिः

महीरुह उ० महान् रोहति रुह-क । रुहे, शके च ।
 महीलता स्त्री० मह्या लतेषु । (केचो) किञ्चुलुके ।
 महेच्छ त्रि० महती इच्छा यस्य । महाशये ।
 महेन्द्र उ० महान् इन्द्रः इन्द्रस्यापि नियन्त्रतात् । परमेश्वरे,
 महेश्वर्यवति इन्द्रे, जम्बुद्वीपस्य पर्वतभेदे च ।
 महेन्द्रकदली स्त्री० महेन्द्रप्रिया तद्वर्णा वा कदली । कदलीभेदे
 महेन्द्रपुरी स्त्री० इत० अमरावत्याम् । महेन्द्रनगर्यादयोषत्
 महेन्द्रवास्णी स्त्री० महेन्द्रच वरुणश्च तयोरियं प्रियत्वात्
 अण् देवताद्वये उत्तरपदद्वयः । (माकाल) लताभेदे ।
 महेरणा स्त्री० महं गजोत्पत्नीरयति ल्यु । शङ्खकीदृचे ।
 महेश उ० कर्म० । शिवे । महेश्वरोषत् 'महेश्वरस्यैवैक एव
 नापर' इति रुद्रः ।
 महेश्वन्तु उ० इत० विल्लहचे ।
 महैला स्त्री० कर्म० । स्यू लैलायाम् (बहुरलाची)
 महोक्ष उ० महान् उक्षा अच् समा० । बह्वृषे, 'महोक्षं वा
 महार्जं वा ओत्रियाय प्रकल्पयेदिति मनुः ।
 महोटी स्त्री० महानि फलामेक्षया स्यू लानि उटानि पर्णा-
 न्यस्याः छीप् । बह्वृषां, उत्पले च ।
 महोत्पल उ० कर्म० । पद्मे, चारसपक्षिणि च ।
 महोत्सव उ० कर्म० । सन्ततसुखसम्पादकव्यापारे ।
 महोत्साह त्रि० महान् उत्साहो यस्य । अत्यन्तोद्यमयुक्ते ।
 महोदधि उ० कर्म० । सद्यद्रे ।
 महोदय उ० महान् उदयो वृद्धिर्वाधित्वं वा यत् । कान्य-
 कुलदेशे । तद्देशस्य उरभेदे न० । सत्यज्ञादौदययोगात्
 'असार्कपाते अवयमि'त्यादिद्वलक्षणात् 'किञ्चिद्भूने महोदय'
 इत्युक्ते किञ्चिद्भूने योगभेदे उ० । नागवलायां स्त्री० ।
 महोदरी स्त्री० महोदरं यस्याः । शतमूल्याम् बह्वुदरयुक्तेति ।
 महोन्नत उ० कर्म० । तालदृचे । अत्यन्तोन्नतियुक्ते त्रि० ।
 महोरग उ० कर्म० । बह्वृषभेदे महोरगाकारोऽस्यस्य अच् ।
 तगरमूले न० ।
 महोल्का स्त्री० कर्म० । बह्वुल्कायाम् ।
 महोपध न० कर्म० । शुल्कायाम्, लशने, वाराहीकन्दे, यत्ननाभे
 विपे, पिप्पल्याम्, अतिविषायां, वीर्यदोषधमात्रे च ।
 महोपधि स्त्री० कर्म० । दूर्वायां, सज्जालुक्षुपे 'सहदेवी तथा
 व्याघ्रो यन्ता चातिवशा तथा । शङ्खपृष्ठो तथा सिंहो
 षट्मो च गुणर्वला । महोपधटकप्रोक्त'मित्युक्ते देवादीनां
 ज्ञानद्रव्यभेदे । श्वेतकण्टकार्यां छीप् ।
 मा शब्दे व्यक्तमाने सक० जु० धा० अणिट् । सिमोति व्यमित ।

मा माने अदा० प० सक० अणिट् । माति अमासीत् ।
 मा माने दि० आ० सक० अणिट् । मायते अमास्त ।
 मा अव्य० डिदनुवन्वात् दैवादिकात् साधातोः क्षिप् । वारणे ।
 धातोर्ङित्वेन शब्दे ङित्वव्यवहारात् न माङ्योगे इति
 प्राणिनिसूत्रम् । डिदनुवन्मन्त्र्यधातुनिष्पन्नस्तु न ङित्
 तेन तद्योगे अडागमः स्यादेव 'मा निषाद' प्रतिषां त्वम-
 गमः' इति रामायणम् । मा-क-टाप् । लक्ष्म्याम्, मातरि
 च स्त्री० । मा-भावे क्षिप् । माने स्त्री० ।
 मांस न० मन-स दीर्घश्च । 'मां स भक्षयितासुत यस्य मांसनि-
 हाद्वग्रहम् । इति मांसस्य मांसत्व'मित्युक्ते प्राणिदेहस्य-
 योगितपरिपाकजे धातुभेदे । [मांसरोहिण्यां लतायाम्
 मांसच्छदा स्त्री० मांसं छादयति ऋद-णिच्-अच् ह्रस्वः ।
 मांसज न० मांसाज्जायते जन-ङ । देहस्ये मांसजन्ये मेदसि
 मांसदलन उ० मांसं शीहात्मकं मांसं दलयति दल-णिच्-ल्यु ।
 शीघ्रघातकदृचे ।
 मांसद्राविन् उ० मांसं द्रावयति णिच्-णिनि । अम्लवेतसे
 मांसपेशि स्त्री० इत० । गर्भस्यावयवभेदे । वा छीप् तत्रैव ।
 मांसफला स्त्री० मांसमिव कोमलं फलं यस्याः । वार्त्ताक्याम् ।
 मांसमासा स्त्री० मस-परिणामे घञ् मांसस्य परिणामो यस्याः
 ५ व० । माषपर्यायम् । [एक] सुगन्धिद्रव्यभेदे (चामकया)
 मांसरोहिणी स्त्री० मांसं रोपयति रुह-णिच्-णिनि वा न
 मांसल त्रि० मांस+बलवत्यर्थे लच् । बलवति, स्यूले, पुटे च ।
 मांसलफला स्त्री० मांसलं पुष्टं फलमस्याः । वार्त्ताक्याम् ।
 मांससार उ० इत० । मेदसि । मांसस्नेहादयोषत् ।
 मांसहासा स्त्री० मांसेन हस्यते कर्मणि घञ् । देहस्य चर्मणि
 मांसिक त्रि० मांसं पश्यन्त्यस्य ठक् । मांसधिक्रयोपजीविनि ।
 (कषाड) । [जटामांस्याम् ।
 मांसिनी स्त्री० मांससदाकारसहैतत्वं वाऽस्त्यस्याः इति ।
 मांसी स्त्री० मांसमस्यस्य अच् गौ० छीप् । जटामांस्याम् ।
 माकन्द उ० माति मा-क्षिप् माः परिमितः कन्दोऽस्य । व्याघ्रे ।
 व्यामलक्यां, पीतचन्दने, (बड्मूली) चन्दने, नगरभेदे च
 स्त्री० गौरा० छीप् ।
 माकरी स्त्री० मकरस्य तन्मस्वरविकालस्य इयम् अच् । मक-
 रस्थितरविकाले तदारब्धमाधमासस्य शुक्लपक्षस्य 'तन्मे
 रोकश्च शीकश्च माकरी हन्त सप्तमी'ति षट्तिः ।
 माच सृष्ट्यां आ० पर० सक० सेट् इदित् । माञ्ज्जि अमाञ्जीय ।
 माचि (जी)क न० मक्षिकाभिः समृत्तं लतम् अण् पु० वा दीर्घः ।
 उपधातुभेदे मवुनि, तत्तुल्यगुणे लघ्वर्णमादिके रौप्यमादिके च ।

मात्त्रिवाज न० मात्त्रिकाव्यायते जन-ड । सिक्खके (सोम)
 मात्त्रिकफल ५० मात्त्रिकमिव सधुरं फलमस्य । सधुनारिकेले
 मात्त्रिकशर्करा स्त्री० इत० । सधुजाते खण्डभेदे (सिताखण्ड)
 मागध ५० मगधदेशे भवः अण् । श्वेतजीरके स्तुतिपाठके
 (भाट) वर्णसङ्करभेदे च यूथिकायां, पिप्पल्यां, सूक्ष्मैश्यां,
 शर्करायां, भापाविशेषे च स्त्री० ङीप् । मगधदेशजाते लि०
 मागधखारिका स्त्री० लीलावत्युक्ते परिमाणभेदे ।
 माघ ५० मघानक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी माघी सात मासेऽण् ।
 चैत्रावधिके एकादशे चान्द्रे माघे । तत्पौर्णमास्यां स्त्री०
 ङीप् । शिशुपालवधकाव्ये, तत्कर्त्तरि च यु० । 'तावद्वा भार-
 वे भर्ति यावन्माघस्य नोदय' इत्युद्गटः ।
 माघ्य न० माघे भवं यत् । कुन्दप्रभे ।
 माङ्गल्य न० मङ्गलमेव मङ्गलाय हितं वा अच् । मङ्गले, मङ्ग-
 लसाधने च । [तायाम् ।
 माङ्गल्याह्नी स्त्री० माङ्गल्यमर्हति अर्ह-अच् । तायमाणाव-
 मात्त्रिका स्त्री० मच-एषल् । अन्वष्टायां, मत्त्रिकायाश्च ।
 माञ्जिष्ठ न० मञ्जिष्ठया रक्तमण् । रक्तवर्णे । तद्वति लि० ।
 माठर ५० मन-अरन् ठान्देशः ततः स्तार्ये अण्, स्तार्यस्य
 पारिपाश्वि मठति अरण् वा । स्तार्यस्य पारिपाश्विके गणभेदे
 माण(न)क न० मा-अकच् शृट् तुट् वा । खनामख्याते कन्दभेदे
 'हरिद्रा माण(न)कं कचुरिति नवपत्त्रिकाप्रमाणम् ।
 माणव ५० मनोरमत्वं अण् अल्पार्थे णत्वम् । अल्पवयस्ते
 मनुष्ये । स्तार्ये कन् । तत्र, हारभेदे च ।
 माणवीन त्रि० माणवस्येदम् अच् । बालकसम्बन्धिनि ।
 माणव्य न० माणवानां समूहः यत् । बालकसमूहे ।
 माणिक्य न० मणिरिव कायति कै-क स्तार्ये अच् । (माणिक)
 रक्तवर्णे रत्नभेदे, गृहगोपिकायाश्च । [सम्बलवणे ।
 माणिवन्ध(मन्य) न० मणिवन्ध (मन्य) प्रवर्तते भवः अण् ।
 मातङ्ग ५० मतङ्गस्य पुत्रेयम् अण् । गले, किरातजातिभेदे,
 अश्वत्यङ्घ्रौ च । दशमहाविद्याभेदे स्त्री० ङीप् । [भेदे ।
 मातङ्गमकर ५० मातङ्ग इव मकरो जलजन्तः । महासत्स्य-
 मातरपितृ स्त्री० माता च पिता च इवे मातृर्वा मातरादेशः ।
 मातरामितोः । प्रथे मातरा नङ् । तयोरर्थयोः ।
 मातरिश्वन् ५० मातरि आकाशे श्वयति वर्धते श्वि-कनिञ्
 डिञ् अलुक्च० । शायौ । [हारयौ
 मातलि ५० मतं लाति ला-क मतलस्यप्रत्यम् इच् । इन्द्र-
 माता स्त्री० मा-अतच् । जनन्याम् । 'विश्वेश्वरीं विश्वमाता'-
 मिति दुर्गास्तवः ।

मातामह ५० मातः पिता मातृ-डामह । मातृः पितरि ।
 तत्पत्न्यां स्त्री० ङीप् ।
 मातुल ५० मातृभ्राता मातृ-डुलच् । मातृभ्रातरि । तत्पत्न्यां
 वा ङीप् वा आतुक्च । मातृलानी मातृली मातृला च ।
 मद-णिच्-उलच् ५० दस्य तः । धुसूरे, मदनदृष्टे, सर्मभेदे च
 मातुलपुत्रक न० मातृलस्य धुसूरस्य पुत्र इव कायति कै-क ।
 धुसूरे, इत० कन् मातृलसुते ।
 मातुलुङ्ग ५० मातृलं गच्छति गम-खच् डिङ् ५० । वीज-
 पूरे, मधुकर्कोश्याश्च । संज्ञायां कन् । वनवीजपूरे ।
 मातृ लि० मा-तृच् । प्रमाणकर्त्तरि परिमाणकर्त्तरि, जोषे
 आकाशे च औ मातारौ । मा-तृ । 'मातृणी मातृश्वरी
 चण्डी वाराही वैष्णवी तथा कौमारो चैव चाष्टण्डा
 चर्चिकेत्यष्टमातरं इत्युक्ते, शिवसहचरीभेदे, जनन्याम् भूमौ,
 विभूतौ, लक्ष्म्याम्, रत्नत्नाम्, आखुकर्ण्याम्, इन्द्रवाङ्म्याम्,
 (राखालशशा) जठामास्यां, चण्डीप्रसिद्धां देवीशक्तिम् च
 'मातृः कौपमयाविष्टा' इति चण्डी ।
 मातृका स्त्री० मातरे कायति कै-क । उपमातरि, ब्रह्माण्या-
 दिषु चण्डीप्रसिद्धेदेवीमूर्तिषु सर्वव्यङ्ग्योत्पादकेषु अक्ता-
 रादिकोनामपञ्चादशेषु, करणे, खरे च । मातृ-स्तार्ये
 कन् । मातृमय्यर्थे ।
 मातृवन्धु ५० इत० । मातृः पितृः पितृः पुत्रा मातृमातृ-
 वन्धुः सुताः । मातृमातृवपुत्राश्च विज्ञेया मातृवन्धवः,
 इत्युक्तेषु मातृः पितृवस्त्रीयादिषु । मातृवन्धवोऽप्यत्र ।
 मातृवन्धु स्त्री० इत० । मातृभगिन्याम् 'अलुक्च०' । मातृः
 असाप्यत्र ।
 मातृवन्धेय ५० मातृवन्धुरपत्यम् ठक् । मातृभगिनीपुत्रे
 तत्कन्यायां स्त्री० ङीप् । इण् । मातृवन्धोयोऽप्यत्र ।
 मातृसिंही स्त्री० मातृः प्रमातृः सिंहीव । वासकङ्घ्रौ ।
 मात्र न० मा-तृन् । साकल्ये अवधारणे च । अविच्छेदे, अल्पे,
 परिमाणे, कर्षभूषायासु, वित्ते, लघुवर्णेष्वारण्यकाले, वर्षा
 वयवभेदे, 'कालेन यावता पाणिः प्रयति जातुमण्डले ।
 सा आत्मा कविभिः प्रोक्ता' इत्युक्तेषु छलदीर्घमुतादिषु च
 स्त्री० मीयन्तेऽनया विषयाः मा-तृन् । इन्द्रियदत्तौ ।
 'मातास्पर्शास्तु कौन्तेये'ति गीता । [काकारे चक्रे ।
 मातापताका स्त्री० छन्दोपन्योक्ते माताप्रस्तावाद्यनुगुणे पता-
 मातामर्कटी स्त्री० छन्दोपन्योक्ते मातादृष्टप्रस्तावाद्यनुगुणे
 लर्कटीजालचक्रभेदे ।
 मातामेरु ५० छन्दोपन्योक्ते मातादृष्टप्रस्तावाद्यनुगुणे मेरुपत्रे

मात्रावृत्त न० मात्रया कृतं वृत्तम् । आर्यादौ छन्दोभेदे ।
 मात्सर्य्यं न० मत्सरस्य भावः व्यञ्ज् । परशुमहोपे 'मात्सर्य्यस-
 त्वार्थ्यं विचार्य्येति साहिः । [न्योत् ।
 माय मधे सक० क्लेशे व्यक्त० भा० प० सेट् इदित् । मान्यति अस्मा
 माय पु० मध-घञ् । पथि, नन्यने च ।
 मायुर वि० मयुरायां भवो मयुरायाः आगतो वा अण् ।
 मयुरानगरीभवे, तत आगते च ।
 माद पु० मद-घञ् । दर्पे, हर्षे च ।
 मादक वि० मादयति मद-णिच् ण्युल् । मत्तवाकारको द्रव्ये
 मादयति कर्त्तरि ण्युल् । दात्वहे पु० ।
 मादन न० मादयति मद-णिच्-ल्यु । लवङ्गे । कानदेवे, मदन
 ह्वे च पु० । विजयायां, माकन्याय स्त्री० गौ० ङीप् ।
 मादक्ष्य(श्) वि० मनेव दर्शनस्य दृश-ञ्छट् क्तिप्, वा ।
 मम हृदयदर्शने मत्सदृशे । [अतिविषयायाञ्च ।
 माद्री स्त्री० मद्रे भवा अण् । पाण्डुराजस्य द्वितीयपत्न्याम्
 माधव पु० माया भवः । नारायणे । मधु+कार्थे अण् । वसन्ते
 'स माधवेनाभिमतं सख्येति कुमारः । मधुने पुष्परसाय
 नद्याय वा हितः अण् । वैशाखे तस्य नक्षत्रपञ्चम्याम् तद्वित
 त्यम् । मधुकण्ठे च तत्पुष्पेण हि मद्यसम्भवः । मधु बाह्य-
 ल्येनास्यसाः अण् । वासन्तीलतायाम् स्त्री० ङीप् ।
 माधवीलता स्त्री० कर्म० । खनामख्यातायां लतायाम् ।
 माधवेष्टा स्त्री० माधवे वैशाखे माधवस्य कण्ठस्य वा द्रष्टा ।
 वाराहीकन्दे ।
 माधवोचितं न० माधव उचितो यस्य । कलोलके ।
 माधवोद्भव पु० माधवे वैशाखे उद्भवति फलवत्त्वेन उद्+भू-
 अच् । (पियाल) राजादयाम् ।
 माधुर न० मधु-राति भ्रमरेभ्यो ददाति रा क-कार्थे अण् ।
 मक्षिकापुत्रे ।
 माधुरी स्त्री० मधुरस्य भावः षञ् माधुर्यं पिप्पात् स्त्रीत्व-
 मधे ङीप् यनोपः । 'माधुर्यं, मधुरस्ये, सद्यस्त्वल्माधुरी
 धारे'लुङ्गट् । मधुर+कार्थे अण् । मदिरायाम् ।
 माध्यन्दिन न० मध्यन्दिनमेव-अण् । मध्यमदिने तदधिकृत्य
 कृतो पन्थः अण् शुक्लयजुर्वेदीयशास्त्राभेदे ।
 माध्वीका स्त्री० मधुना मधुकपुष्पेण मिष्टं चम् ईदृक् ।
 मधुकपुष्पजाते मये । मधु एव सार्धं ईदृक् श्रावणकले
 'माध्वी माध्वीक ! पिना विजयति जयदेवः । [किपे
 माध्वीकफलं दृ० माध्वीकमिदं मधुरं फलपल्य । मधुगानि
 माध्वीमधुरा पु० माध्वीकमिव मधुरा दृ० कपोपः । मधुरस-

जूरिकायाम् ।

[अमीमांसिह ।

मान विचारे भा० आ० सक० सेट् स्वार्थे सन् । मीमांसते
 मानः अर्थे वा चु० उ० प्रवे० भा० पर-सक्त० सेट् । मानयति ते
 मानति अमीमनत्-त अमानोत् ।

मान म० मा-ल्युट् । परिभाषे हस्ततुलाप्रस्याद्यैर्ग्रहपरि-
 च्छेदे, प्रमाणे गानाङ्गे कालक्रियायां तालविरासोपल-
 क्षिते कालव्यापारे च । मन-घञ् । आत्मनि उत्कर्षाभिमा-
 नात्मिकायां चित्तसमस्तौ । 'स्वाभीष्टश्लेषवीचादिविरोधी
 मान उच्यते' इत्युक्ते अतुरक्तदम्पत्योः अवस्थाभेदे 'सञ्च
 सयि नानमजिदानमि'ति जयदेवः सम्माने च ।

मानप्रस्थि पु० मानस्य चन्धिर्वन्धनं यस्यात् । अपराधे ।
 मानरन्ध्रा स्त्री० मानाय कालप्रमाणघानाय रन्ध्रं यस्याः ।
 तापनिर्मिते सच्छिद्रे कालज्ञानहेतौ षटीयन्त्रभेदे ।
 मानव पु० मनोरपत्यम् अण् । मनुष्ये स्त्रियां जातौ ङीप् ।
 मानस न० मन एव अण् । मनसि, कैलासान्तिकस्य ब्रह्मणा
 कृते सरोवरभेदे च ।

मानसव्रत न० मनसा कृतं मानसं कर्म० । 'अहिंसासत्यनस्त्येयं
 ब्रह्मचर्यमनुभूयता । एतानि मानसानिषु मृतानी'त्युक्तेषु
 अहिंसादिषु ।

मानसौकस् पु० मानसमोको यस्य । हंसे ।
 मानिनी स्त्री० मान-इनि । फलोद्वेगे, मानवत्यां स्त्रियां च
 मानुष पु० मनोरयम् अण् लुक् च । मानवे, ततोजातौ स्त्रियां
 ङीप् मातृषी ।

मानुष्य न० मानुषस्य भावः यत् । मनुष्यत्वे ।
 मान्द्य न० मन्दस्य भावः व्यञ्ज् । रोगे, मन्दतायाञ्च ।
 मान्धाट्य पु० मानिन्द्रं धवति धे-ल्यच् । 'मानसं धास्यतीत्यन्धाट्य
 मान्धाताधौ प्रकीर्तित' इति निरुक्तेः युवनाश्वराजपुत्रे
 ण्डभेदे ।

मान्य पु० मान-व्यर्थायां कर्मणि श्यत् । पूज्ये ।
 मानक वि० सम-इदम् यज्जद+कन् यमादेशः । मत्स्यमन्त्रि-
 नश्च । मानकीनोपत्य ।

माया स्त्री० मा-य नैक्यम् । यज्ञाणि, जापश्चे, इन्द्रमातादी,
 मिथ्याबुद्धित्वज्ञानभेदे, कपायां, दम्भे, लज्जायां बुद्धमातरि,
 ईश्वरसोपाधी, व्यष्टनष्टमसाधिकायां यज्ञौ । [माजीकरः ।
 मायाकृतं पु० मायानिन्द्रजालं करोति क-क्तिप् । कामाकरे
 मायादेवीसुत पु० इत० । बुद्धे ।

मायायत् वि० माया+भाष्यर्थे सप्तम् मक्ष वः । मायाविशेषे
 हंसराजे पु० । कामपत्न्यां स्त्री० ङीप् । [जीम

मायाविन् त्रि० माया+अस्त्वर्थे विनि । मायाकरे स्त्रियां
मायिक त्रि० माया+अस्त्वर्थे ठन् । मायाकरे । इति मायीष्यत् ।
मायु पु० मा-यु । देहस्ये पिते । [मयूरसम्बन्धिनि त्रि० ।
मायूर न० मयूराणां समूहः तस्येदं वा अण् । मयूरसङ्घे ।
मायूरी स्त्री० मयूरस्त्रेयं प्रियत्वात् अण् ङीप् । अजमोदायाम्
मार पु० मृ-घञ् । मरणे । मारयति मृ-णिच्-अच् । काम-
देवे, विघ्ने, धुस्तूरे च । [मारिभये । (वाज) पश्चिमेदे च
मारक पु० मृ-णिच् एतुल मृ-णिच् घञ् स्वार्थे कन् वा । मारणे
मारकस्थान न० मारणकारणे स्थाने । 'अधम' चायुषः
स्थानमधमादधमञ्च यत् । तयोरेपि व्ययस्थानं मारकस्था
नञ्च्यते, इत्युक्ते जन्मलम्भात् सप्तमे द्वितीये च स्थाने ।
मारि स्त्री० मृ-णिच्-इन् । मारणे वा ङीप् मारीत्ययत् ।
'मारीभये राजभये' इति बहुकलपः ।
मारिष पु० रिष-हिंसायाम् निषेधार्थकमाशब्देन स० ।
नाचोक्तौ आर्ये, हिंसानिवारकतया तस्य तथात्वम् ।
तण्डुलीयशके, दक्षमातरि च स्त्री० टाप् ।
मारीच पु० तारकाराक्षसीशले रावणाक्षरे राज्ञश्चित्रे ।
मारुतव्रत न० 'प्रविश्य सर्वभूतानि यथाचरति मारुतः ।
तथा चरैः प्रवेष्टव्यं व्रतमेतद्विमारुतसि'त्युक्ते राक्षां धर्मभेदे
मारुतात्मज पु० इत० हनुमति, भीमे च इज्ज् । मारुतिरयत् ।
मारुतापह पु० मारुतं वायुदोषमपहन्ति अपम+हन-ङ् ।
वरुणहले । वायुनाशके त्रि० ।
मार्कण्ड पु० मृकण्डोरपत्यन् अण् ए० । सुनिभेदे ठक् । शक०
मार्कण्डेयोमत् । तत्पृष्ठे लताभेदे स्त्री० । [भृङ्गराजे ।
मार्कव पु० मारयति किप्-मारि केशलोभे ज्ञयते कू-अच् ।
मार्ग संस्कारे सर्पणे च पुरा० उभ० घञ् । सेट् । मार्गयति
अभिमार्गत् त ।
मार्ग अन्वये वा० चु० उभ० पक्षे स्वा० घञ् । सेट् । मार्ग-
यति-ते । मार्गति अभिमार्गत् । अभिमार्गीत् । 'मृषतेर-
मार्गीदि'ति भट्टिः । स्वा० आ० इत्यन्ते तेन मार्गते,
मार्गमाण इत्यादि सिद्धम् ।
मार्ग पु० ण्व-ण्वौ-मार्ग-अन्वये यस्ते वा यज् । पश्चि-तद्विशेषे
प्रगाथसु हृद्दग्निधने यज्यते । [ल्यु । याचके त्रि० शरे पु०
मार्गस्य न० मार्ग-ल्युट् । अन्वये यस्ते याचने, प्रयागे च । कर्त्तरि
मार्गशिर पु० उर्गशिरयायुक्तामौर्वभाषी अण् घा यत् नासे
उनरज् । चान्द्रे चयन्नायसे मासि ततोर्वभाषां स्त्री० ङीप्
क्षार्गशीर्ष पु० साधनं मार्गशिरसत् । अयन्नायसे मासि । तत्-
तोर्वभाषां स्त्री० ङीप् ।

मार्गित त्रि० मार्ग-क्त । अन्वये पिते । [यति-ते अभिमार्गित्-त
मार्ज्ज मार्ज्जने सक० ध्वनौ अक० पुरा० उभ० सेट् । मार्ज्ज-
मार्ज्ज न० मार्ज्ज-ल्युट् । मोक्षनादिना निर्मलीकरणे ।
युच् । तत्रैवार्थे स्त्री० सा च सुरजध्वनौ च । करणे ल्युट् ।
समार्ज्जन्याम् (भाटा) । स्त्री० ङीप् ।
मार्ज्जार(ल) पु० मृज-आरन् वा रस्य लः । विडाले रक्तवि-
त्तके खटासे च । ततः संज्ञायां कन् । मयूरे ।
मार्ज्जारगन्धा स्त्री० मार्ज्जारस्त्रेयं गन्धो यस्याः । सप्तप-
र्णीभेदे । स्वार्थे कन् । तत्रैव ।
मार्ज्जारी स्त्री० मृज-आरक् गौ० ङीप् । कल्लूयाम् खटास-
जनौ, मार्जारयोपिति च ।
मार्ज्जारी(ली)य पु० मार्ज्जार+(ल)स्वार्थे ङ्, मृज-आरीयक्
रस्य लत्वम् वा । विडाले, मृद्रे च कायशोधने न० ।
मार्जित पु० मार्ज-क्त । शोधिते । दधि-खण्डनधुसर्पिर्भरि
चादिष्वते, कर्पूरादिवासिते भक्ष्यभेदे (रसा) ।
मार्त्तण्ड पु० मृते अण्डे भवः अण् शक० । सूर्ये । तस्य च
मृताण्डजन्म 'मारितञ्च यतः मोक्षमेतदण्डं त्वयादितम्
तस्मान्मुने । सुतसेट्यं मार्त्तण्डाख्यो भविष्यती'ति पुराणोक्तम्
मार्त्तिक न० मृत्तिकाया निर्मलम् अण् । शराये (शरा) मृगस्येति
मार्द्दङ्गिक त्रि० मृदङ्गं तद्वादं शिल्पस्य ठक् । मृदङ्गादके
मार्द्दव न० मृदोर्भावः । मृदुत्वे, परङ्गः खासहिष्णुतायाम् द्रवी
भावे च 'अभितप्तमयोऽपि मार्द्दवं भजते कैव कथे'ति रघुः ।
मार्ध पु० मृष-क ततः स्वार्थे अण् । तण्डुलीयशके ।
मार्ष्टि स्त्री० मृज-क्तिन् । शोधने । [जातिभेदे
माल पु० मल-संज्ञायां घञ् । 'भिन्ना किराताचे'त्युक्ते
मालक न० मल-एतुल । स्थलपद्मे । (माला) नारिकेलपात्रभेदे च
मालती स्त्री० मां लच्छीं शोभां वा लतति वेष्टते लत-अण्
ङीप् । जातीलतायां, युवत्यां, काकमायां, नदीभेदे,
विशल्यायां, ज्योत्स्नायां, निशयाञ्च ।
मालतीतीरज पु० मालत्या वदीभेदस्य तीरे जायते जन-
ङ् । टङ्गणे (मोहागा) मालतीतीरभवादयोमत् ।
मालतीपत्नी स्त्री० मालत्यालम्बामज्जनात्वाद्भव पदमस्याः ।
जातीपत्न्याम् (जैयली) । [जातीफले ।
मालतीफल न० मालत्यालम्बामज्जनात्वाद्भव पदम् । (जायफल)
मालमारिक त्रि० मालानां मारोऽप्यस्य ठन् पूर्वपदद्वयः
मालानां मारवति ।
मालव पु० अवन्दिमे (मालवोवा देश) रागभेदे च ।
मालविका स्त्री० मालवे भवा ठक् । निवृत्ति (तेजोहि)

मालसी स्त्री० मालं मलनं जटादिना दुष्टत्वं सति सो-क गौ-
डीप् । केशपुटिकारके हृत्वे, रागिणीभेदे च ।

मालाकण्ट पु० मालाकारः कण्टः कण्टको यस्य । अणामार्गं ।

मालाकन्द पु० मालाकारः कन्दो यस्य । मूलभेदे ।

मालाकार पु० मालां करोति क-अण् । (माली) वर्षसङ्कर
भेदे । माल्यकारके त्रि० ।

मालाग्रन्थि पु० मालया ग्रन्थिरत्र । मालादूर्वायाम् ।

मालाटण न० मालाकारं टणम् । भूटणे । स्वार्थे कन् । तत्रैव

मालादीपक म० अलङ्कारोक्ते अर्थालङ्कारभेदे ।

मालादूर्वा स्त्री० मालाकारा दूर्वा । (गाठिदूर्वा) दूर्वाभेदे

मालारिष्टा स्त्री० मालाभूतसरिष्टं यस्याः ५०० । पाद्याम्

मालाली स्त्री० मालामलति भूययति अल-अण् ङीप् ।

ष्टङ्गायां (पिठिङ्गायाम्) स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

मालिक पु० माला तन्निर्माणं शिल्पमस्य ठन् । मालाकारे
जातिभेदे, पक्षिभेदे, रत्नके च । माल्यकारके त्रि० ।

मालिका स्त्री० मातृवै कन् अत्र इत्त्वम् । नवमल्लिकायां,
मीवालङ्करणे, नदीभेदे सुरायां अतस्याम्, पुष्पमाल्ये,
च । 'पाशाक्षमालिकाम्भोजेति लक्ष्मीध्यानम् ।

मालिन् पु० माला शिल्पमस्य स्य इति । मालाकारे, माल्यवति
त्रि० मालाकारपत्न्यां, पञ्चदशाक्षरपादके, छन्दोभेदे,
गौर्याम् चम्पानगर्थां, मन्दकिर्त्यां, कक्षाप्रमानिकस्ये
नदीभेदे, अग्निशिखाहृत्वे, दुरालभायां च स्त्री० ङीप् ।

मालु स्त्री० मल-अण् । पत्रलतायां (पातलता) नाय्याञ्च ।

मालुधान पु० मालुरिव पत्रलतेव धोयतेऽसौ धा-कर्मणि
ल्युट् । (मालुयाधाम) सर्मभेदे । लताभेदे स्त्री० ङीप् ।

मालूर पु० मां लक्ष्मीं प्रदेयां लुनाति लू-रङ् । विले, कपिले च

मालेय त्रि० मालायां साधुः ढक् । मालारचनानिपुणे ।

माल्य न० मालायै हितं यत् । पुष्पे । स्वार्थे यञ् । पुष्पमा-
लायाम्, सूक्ष्मस्यायां पुष्पमालायाञ्च ।

माल्यपुष्प पु० मालायै हितं पुष्पमस्य । शण्डहृत्वे शण्डपुष्पाम्
स्त्री० ङीप् । स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

माल्यवत् त्रि० माल्यमस्यस्य महत्त्वं यस्य वः । माल्ययुक्ते
केतुमालेलाहृतवर्षयोः सीमाभते पर्वतभेदे, सुकेशराक्षस
एते रावणपत्निषि राक्षसभेदे च । [कारके

माशब्दिक त्रि० मेति गच्छं निषेधाय करोति ढक् । निषेध-

माप पु० मप-संज्ञायां यञ् । (मापकलाइ) ग्रीहिभेदे 'दयार्द्र-
गुञ्जं प्रवदन्ति मापसित्युक्ते' शुक्लभिर्दग्धभिर्माष इत्यन्ते च
परिमाणभेदे ।

मापकलायं पु० मापाक्षः कलायः । खनामख्याते ग्रीही
मापपर्णी स्त्री० मापस्यैव पर्णान्यस्याः ङीप् । वनमाषे ।

मापभक्तबलि पु० मापमिश्रितं भक्तमेवबलिः पूजोपहार
द्रव्यम् । मापमिश्रिते भक्तरूपे पूजोपहारे ।

मापवर्द्धक पु० मायं मापप रमितं स्वर्णं वर्द्धयति आम्बिष्यति
अपहरति वर्द्धयेदने ण्वुल् । स्वर्णकारे ।

माप्रीण न० मापाणां भवनं चेतं खञ् । मापग्रीहिमवन
योग्ये चेतो । यत् । माध्यमयत्न ।

मास् पु० माति परिष्कनन्ति स्वगत्या कावस् मा-अण्ठन् ।
चन्द्रे त्रिंशदिनात्मककालरूपे मासे च ।

मास पु० माएव अण् । चन्द्रे त्रिंशदिनात्मके काले च । स च
सौरमासचान्द्रमासचभेदाद्विधः । नासचन्द्रयस्यायम् अण्
चान्द्रे मासे त सत्यः । मस्यते परिमोयते मस-परिमाणे कद-
णे घञ् पञ्चशुक्लात्मके शब्दार्थे माप स्वार्थे कन् तत्रैव ।

मासन न० मासं नयति नी-ड । सोमराजीवतायाम् ।

मासप्रमित पु० मासं प्रमातुमारब्धः । प्र+मा-क्त । कालाः
इति स० । प्रतिपञ्चन्द्रे । [भक्तमण्डे

मासर पु० मस-परिणामे घञ् मासं परिणामं राति रा-क्त ।

मासान्त पु० मासस्य सौरस्य चान्द्रस्य वाऽन्तः अवसानम् ।
मासावसाने संक्रान्त्यादौ ।

मासिक त्रि० मासे भवः कालाट्ठञ् । मासभवे, प्रतोद्देशेन
मृतसजातीयतियौ, पतिमासमन्वमावस्यायां च कर्त्तव्ये
आह्वे न० । मासिकामि स्वकीये त्रिंति स्मृतिः ।
'पितृणां मासिकं आह्वसन्नाहार्यं विदुर्बुधा इति स्मृतिः ।
मास्य अर्थः मस-णिच् मप् । निवारणे ।

माह माने भा० उभ० सक० सेट् । माहति ते अमाहीत् अमा-
हिष्ट । चङि न ह्यसः । [महाकुलीगेयव

माहाकुल त्रि० महाकुले भवः ण्य । महाकुलोद्भवे । खञ् ।

माहात्म्य न० महात्मनो भावः ण्यञ् । महिममि महत्त्वे ।

माहिप न० महिष्या इदम् अण् । महिषीदुग्धादौ महिषस्ये-
दम् अण् । तच्छृङ्गादौ त्रि० । [सङ्करजातिभेदे ।

माहिष्य पु० महिष्या भवः ण्यञ् । क्षत्रेण वैश्यायासत्ये

माहेन्द्र पु० महेन्द्रस्यायम् अण् । ज्योतिषोक्ते महेन्द्रादिसम्ब-
न्धिनि दण्डभेदे । पूर्वस्यां दिग्नि, इन्द्रपत्न्यां, गवि च
स्त्री० ङीप् । [स्त्रीगव्यां स्त्री० ङीप्

माहेय पु० महा अपत्यम् मही+डञ् । मङ्गले नरकागरे च

माहेश्वर त्रि० महेश्वरादधिगतम् ततः आगत ण्य । महे-
श्वरतः प्राप्त । ययतिक्तायां स्त्री० ङीप् । तस्येदम् अण् ।

‘माहे शरी दृषाहृदा, इत्युक्ते मातभेदे दुर्गामाते स्त्री०ङीप्
मि चेपे स्वा०उभ०सक०अनिट् । मिनोति मिनुते अमासीत्
अमास । क्ति भृप् च मित्विभम् ।

मिच्छ् वधे स्वा०पर०सक०सेट् । मिच्छति अमिच्छीत् ।
मित लि०मि मा०वा०क्त । परिमिते, शब्दिते, अवच्छिन्ने, विभे च
मितङ्गम् पु० मितं परिमितं ऋट्-गच्छति गम-खच् छस् च ।
गजे । परिमितगामिनि लि० ।

मितद्रु पु० मितं द्राति द्रवति वा कु नि० । सघट्टे । [लि०
मितम्प च पु०मितं पवति पच-खच् छस् च । कपणे । परिमितपाचके
मिति स्त्री० मा०मि-वा०क्तिन् । घाने, भाने, अवच्छेदे, विभे च
मित्त न०मिद्यति मित्तिमिद-त् । स्नेहान्विते सुहृदि, राज्ञां
विषयान्नरितम्पादितरश्मिन् राजनि तयोर्हयोरपि
मध्यस्थवपस्य राज्यहरणरूपैककार्यकरत्वात् भित्तत्वम् ।
मि-क्त । सूत्ये ।

मित्तयु पु० मित्तं याति या-कु । मित्तवत्सले ।
मिथ वधे मेधायाञ्च सक०भा०उभ०सेट् । मेथति-ते अमेथीत्
अमेथिष्ट । चङि न ह्रस्वः ।

मिथस् अथ० मिथ-अचन् । रहसि, अथोपस्थितिलिख्ये ।
मिथिला स्त्री० मिथ-किलच् । खनामखातायां राजधान्याम्
मिथुन न०मिथ-उन्नन् किञ्च । स्त्रीपु०सयोः मेधादितस्तृतीये राशौ च
मिथ्या अथ० मिथ-क्यप् । अययार्थे अस्त्ये ।

मिथ्यादृष्टि स्त्री० मिथ्या-सफलस्यापि अफलत्वेन दृष्टिः ।
नास्तिकवायां सफलस्यापि वैदिककर्मणो निष्फलत्वज्ञाने ।
मिथ्यानिरसन न० मिथ्या निरसतेऽनेन निर्+अच-लेभे
कारणे ल्युट् । शपथे ।

मिथ्याभियोग पु० मिथ्याभूतेनासत्त्वेनाभियोगः राज्ञोऽनिके
वेदनम् अमि-युज-वञ् । शतं मे धारयतीत्यसत्यसङ्गा
राज्ञोऽनिके अभियोगे ।

मिथ्याभिशासन न० मिथ्याभूतेनासत्त्वेनाभिशासनम् अपवादः ।
‘त्वया स्वर्णमपहृतमि’त्यपवादकथने ।

मिथ्याभिशाप पु० मिथ्याभूतेनासत्त्वेनाभिशापोऽपवादः ।
मिथ्यापवादे । [अतद्वति तद्वत्त्वेन ज्ञाने ।

मिथ्यामति स्त्री० मिथ्याभूतस्य मतिः मन-क्तिन् । भ्रान्तौ-
मिथ्योत्तर न० कर्म० अवहारे ‘मिथ्यैतत् नाभिलानामि
तदा तत् न सन्निधिः । अज्ञानवाप्ति तत्काले इति मिथ्या
बहुविधमित्युक्तप्रकारे, उत्तरभेदे, (‘मिथ्योत्तरे पूर्ववादे’)
इति स्मृतिः । [अमेदिष्ट । चङि न ह्रस्वः ।

मिद वधे मेधायाञ्च स्वा०उभ०सक०सेट् । मेदति-ते अमेदीत्

मिद खेहे स्वा०आ०लुङि प०अक०सेट् । मेदते अमिदत्
मात्रादौ क्ते मिदं मेदितम् ।

मिद क्षेहे वाचु०उभ०पक्षे स्वा०प०अक०सेट् इदित् । मिन्दयति
अमिन्दत्-त । पक्षे मिन्दति अमिन्दीत् । [क्त मेदितं मिन्नस्

मिद क्षेहे दि०पर०सक०सेट् । मेद्यति-ते अमिदत् अमेदीत् ।

मिद क्षेहे चु० उभ०सक०सेट् । मेदयति-ते अमीमिदत्-त ।

मिल खेपे ह० उभ०सक०सेट् । मिलति अमेलीत् अमेलिष्ट
कुटादिरयमित्येके तेन अमिलीत् ल्युटि मिलनम् ।

मिव सेके स्वा० पर०सक०सेट् इदित् । मिवति अमिलीत् ।

मिश भनौ कोपे च ह०पर०अक०सेट् । मिशति अमेशीत् ।

मिशि(यी) स्त्री० मिश-इन् वा ङीप् । मधुरिकायां, (मौरी)

शतपुष्पायां, (सुलफा)जटामांस्याञ्च । अत्र पु०मिषि-मिषी

मिषि-मिषी इत्यादयः । उक्तार्थेषु । [अमिमिश(क्त)त् त

मिन्न(क्त) योजने अद०चु०उभ०सक०सेट् । मिन्न(क्त)यति-ते

मिन्त्र लि० मिन्त्र-अच् । संयुते उर्जरप्रदस्यः श्रेष्ठार्थे । यथा

आर्यमित्राः । गजजातिभेदे, ज्योतिषोक्ते जातिकाविशाखा
नक्षत्रगणे च पु० । [इन्द्रोद्याने ।

मित्रकावण न० मित्रकनामकं वनं पूर्वदीर्घे णत्वञ्च ।

मित्रपुष्पा स्त्री० मित्रं पुष्पं यस्याः अजा०टाप् । मेधिकायां

मित्रवर्ण म० मित्रशिले वर्णो यस्य । कण्यायुगलि । मिश्रितः

वर्षमात्रे लि० । [वासांक्ष्याम्

मित्रवर्णफला स्त्री० मित्रवर्षं चित्ररूपान्वितं फलं यस्याः ।

मित्रव्यवहार पु० लीलावत्युक्ते गणनभेदे ।

मिश्रिता स्त्री० मिश्रिता चैव विज्ञेया मिश्रितचैस्तु संक्रम

इत्युक्ते लतिकाविशाखानक्षत्रकाले रविसंक्रमणे ।

मिश्रेया स्त्री० मिश्र-अच् मिश्रा इयते ई-गतौ यत् एय

कर्म० शक० । मधुरिकायां (मौरी) शतपुष्पायाञ्च (सुलफा)

मिष सेचने स्वा०पर०सेट् । मेपति अमेपीत् । क्ता वेट् ।

मिष पराभिभवच्छायां ह०पर०सक०सेट् । मिपति अमेपीत् ।

मिष न० मिष-क्त । छले, खर्चने पु० ।

मिषिका स्त्री० मिषी-कन् । जटामांस्याम् ।

मिष्ट लि० मिष-क्त । पिक्ते, सङ्घिते च । मधुररसे पु० तद्वति लि०

मिह सेचने स्वा०पर०सक० अनिट् । मेहति अमिहत् ।

मिहिका स्त्री० मिह-कुन् अत इत्त्वम् । मोहारे ।

मिहिर पु० मिह-किरच् । सूत्ये, अर्कहृत्ते, हृत्ते, मेधे,

वायौ, चन्द्रे, विक्रमादित्यसमास्ये पण्डितभेदे च ।

मी वधे दि०आ०सक०अनिट् । मीयते अमेद ।

मी वधे क्वा०उ०सक०सेट् । मीनाति मीनोति अमासीत्

यमास्तु। क्त मीनः । [ति मयति अमीमत्-त अमीपीत् ।
 मी गत्यां मत्याश्च वा कु०उ०प०ले भ्वा०पर०सक०सेट् । माययति-
 मीढ वि० मिह-क्त । मूविते ।
 मीढुष्टम् पु० मीढुस्-तन नि० । शिवे ।
 मीढ्वस् पु० मिह-कृष्ट नि० । शिवे । [वदतारभेदे च ।
 मीन पु० मी-नक् । मत्स्ये, मेघादितो द्वादशे राशौ भग-
 जीनकेतन पु० मीनः केतनो यस्य । कन्दर्पे । मीनध्वजादयोप्यत्र
 जीननेत्रा स्त्री० मीनस्य नेत्रमिव पत्न्यरस्याः । गण्डदूर्वायां
 मीनाचीत्यादयोप्यत्र । [गौ०डीप् । शर्करायाम् ।
 मीमाणा स्त्री० मीनस्याण्डस्ताकाकारा रेणुकाऽस्यस्य अच्
 मीम शब्दे अक० गतौ सक० भ्वा० पर० सेट् । मीमति अमी-
 मीत् । चङि न वृत्तः ।
 मीमांसक पु० मीमांसां वेत्यधीते वा वुन् । मीमांसाशास्त्रज्ञे,
 तदध्येतरि च । मान-स्त्रायै सन् ण्वुल् । सिद्धान्तकारको
 मीमांसा स्त्री० मान-स्त्रायै सन् ण् । विचारपूर्वकतत्त्वनिर्णये
 तत्रातिपादकप्रत्यभेदे च स च अन्त्यः कर्म्मब्रह्मविषय
 भेदेन द्विविधस्तत्र कर्म्मकाण्डविषयसंशयनिवारण प्रति-
 पादको अन्त्यो जैमिनिप्रणीतः स च पूर्वमीमांसात्वेन प्रसि-
 द्धः ब्रह्मविषयसंशयनिर्णायकधर्मः स च वेदान्तत्वेन प्रसिद्धः
 मील निमेषे भ्वा०पर०अक०सेट् । मीलति अमीलीत् । चङि
 वा वृत्तः ।
 मीलन न० मील-ल्युट् । सङ्गृह्ये, सङ्गोषणे च ।
 मीलित लि० मील-क्त । अमफुले, सङ्गुचिते च 'मीलितं यद्
 मिरामताधिके, इति काव्यप्रकाशः ।
 मीव सङ्ग्रीभवने भ्वा०पर०अक०सेट् । मीवति अमीवीत् ।
 मु पु० मोचयति जीवान् यथैव सुच डु । रुद्रेणे । [पलायौ ।
 मुकन्दक पु० मुदः मुदे कन्दो यस्य कप् ए० मुदो दलोपः ।
 मुकु पु० मुच-क्त ए० चस्य कः । मोक्षे, उत्सर्गे च ।
 मुकुट पु० मुकि-उट् ए० । शिरोभूषणे ।
 मुकुन्द पु० मुक्तं ददाति दा-क ए० सम् । 'मुकुमव्ययमानश्च
 निर्वाणमोक्षवाचकम् तद्ददाति य यो देवः मुकुन्दस्तेन की-
 र्तित' इति निरुक्ते विष्णौ ।
 मुकुम् पथ्य० मुकि उचप् ए० । निर्वाणमोक्षे ।
 मुकुट पु० मुकि उरप् ए० । दर्पणे, वज्रलठके, कुलालदण्डे,
 सप्तिकाष्ठके, कोलीहले, चोरले च ।
 मुकुल पु० न० मुकि उलप् ए० । ईपदिकाशितकलिकायाम्
 देहे, प्यात्मनि च । [वनसुत्रे (मुगानी)
 मुकुष्टका पु० मुकुर्गलोत्सर्गसं स्रक्तं स्रक्त-अप् ए० पतस् ।

मुकूलक पु० मुकि-ऊलप् कन् । दन्तिहले ।
 मुक्त लि० मुच-क्त । त्यक्ते, प्राप्नोषे, चानन्दिते च ।
 मुक्तारसा स्त्री० मुक्तो रसो यस्याः । राक्षायाम् ।
 मुक्तसङ्ग लि० मुक्तः सङ्गो विषयासक्तिर्येन । त्यक्तसर्वविष-
 यासङ्गे । परिप्राजको पु० । [हलो येन । वज्रदानशीले ।
 मुक्तहस्ता लि० मुक्तः दानाय प्रसारितः न बद्ध इति यावत्
 मुक्ता स्त्री० मुच-क्त । राक्षायाम् (मति) शुक्तिजे रत्नभेदे च ।
 मुक्तापुष्प पु० मुक्तेषु शुभ्रं पुष्पमस्य । कुन्दहले ।
 मुक्ताप्रसू स्त्री० मुक्तां प्रसूते मन्त्र-क्लिप् इत० । शुक्तौ ।
 मुक्तामाला पु० मुक्ताया मुक्ताविषयतया मालावते अच् ।
 मुक्ताहारे ।
 मुक्ताफल न० मुक्ता फलमिव । मौक्तिके, लवनीफले, (नोयाड़)
 कर्पूरे, वीपदेवकते भक्तिप्रधाने अन्त्यभेदे च 'चतुरेण चतुर्धै
 चिन्तामणिविषयिण्या येमाद्रिवीपदेवेन मुक्ताफलमचीक-
 रदिति तदपन्यान् श्लोकः ।
 मुक्तालता स्त्री० मुक्तया लतेव । मुक्ताहारे ।
 मुक्तावली स्त्री० मुक्तया चावली हारभेदः । मुक्ताहारे । इत० ।
 मुक्ताश्लेषौ भाषा परिच्छेदपन्थीकायां सिद्धान्तमुक्तायस्यां च ।
 मुक्तास्फोट पु० स्त्री० स्फुच्यते विदीर्यते स्फोटः । मुक्तायै
 स्फोटः । शुक्तौ ।
 मुक्ति स्त्री० मुच-क्तिन् । मोचने संसारबन्धनराहित्ये मतभेदेन
 स्वात्मनिष्ठदुःखनिवृत्तौ, ब्रह्मस्वरूपावाप्तां च देहिन्द्रिया
 व्याप्तात्मनो बन्धन्यन्यत्वे च ।
 मुक्तिमण्डप पु० मुक्तिप्रदो मण्डपः शाक० । काशीस्थे जग-
 न्नाथसेतुस्थे च मण्डपभेदे तीर्थे । [यावत् । सिङ्गले ।
 मुक्तिसुक्त पु० मुक्तिर्वैचर्न तेन मुक्तोरहितः संक्षिप्त इति
 सुखं नखन-अच् छित् धातोर्नुट् च । 'प्रजादजा यतः स्वातं
 तप्तादाकुरुसंयुषा' इत्युक्ते देहाप्यवभेदे । 'योधौ च दन्तमूलानि
 दन्ता निष्ठा च तालु च । गलो गलादि सकलं सप्ताङ्गं' सुख-
 उच्यते' इत्युक्ते गलादिप्रमाताकावयववति वदने । गृहस्य
 निष्धारणवर्त्मनि, हृष्टमण्डपादेः प्रवेशनिर्गमे, आरभो,
 उपाये, नाटकादौ सन्धिभेदे, नाटकादिमध्यभेदे, आद्ये,
 प्रधाने, शब्दे, नाटके, वेदे, च । नकुचपृष्ठे पु० (हेयो) ।
 मुखगन्धक पु० मुखस्य गन्धो यस्य सेवनात् कप् । पलायौ ।
 मुखचपला स्त्री० आख्यावानर इत्युक्ते भेदे ।
 मुखज पु० ब्रह्मणो मुख्याज्जायते जन-उ । विभे, ब्राह्मणोऽस्य
 मुखसाधोदिति श्रुतिः । [ल्यु । पलायौ ।
 मुखदूषण पु० मुखं दूषयति सेवनात् दुर्गन्धेन दूष-अच्

मुखधौता स्त्री० मुखं धौतं यया धावन्त ऊह पर० नि० ।

बाष्पावयटौ (बाभनहाटि) ।

मुखनिरीक्षक लि० मुखमितराखं निरीक्षते खुलु । अलसे
स हि अयोयदि खल्लं कुर्यात् तदा नाहं करोमीत्या-
येन इतरमुखं निरीक्षमाणः स्वकार्यं न प्रवर्त्तते ।

मुखपूरण न० मुखं पूरयति पूर-ल्यु । गण्डपमितजलादौ ।

मुखप्रिय न० मुखं प्रीणाति प्री-क उप० । लवङ्गे मुखरोषक
मात्रे लि० । [लि०

मुखभूषण न० मुखं भूषयति भूष-ल्यु । ताम्बूले । मुखमण्डने

मुखमण्डनक पु० मुखस्य मण्डनमिव इत्यर्थे कन् । तिलक-
द्वये । इत० । स्वार्थे कन् मुखभूषणे न० । ५०० कप् ।
मुखभूषणे लि० ।

मुखमोद पु० मुखं मोदयति मुद-णिच् अण् । शोभाजने ।

मुखर लि० मुखं मुखव्यापारं कथनं रति आदत्ते करोतीति
यावत् रा-क । अत्रियवादिनि अत्रेवादिनि च 'मुखरस्तत्र
हन्त्यते इति हितोपदेशः । काके, शङ्गे च पु० ।

मुखरित लि० मुखर इयाचरति मुखर+क्ति-क्त । शब्दायमाने
मुखलाङ्गल पु० मुखं लाङ्गलमिव भूमिविदारकं यस्य । शूकरे
मुखवल्लभ पु० इत० । दाडिमद्वये तत्फलस्य मुखप्रियत्वान् ।
मुखप्रिये लि० ।

मुखयाचिका स्त्री० मुखं याचयति अजलीकरोति सेवनात्
वच णिच् खुलु । अन्वष्टायान् । [कर्पूरादौ च ।

मुखवास पु० मुखं वाचयति चुरभीकरोति अण् । गन्धद्वये,
मुखवासन पु० मुखं वाचयति वासि-ल्यु । मुखगौरभकारके
गन्धे । तद्गति लि० ।

मुखविष्टा स्त्री० मुखं विष्टेयं दुर्गन्धं यस्याः । तैलपायिकायां
तन्मुक्षयार्थमात्रे हि द्रव्यान्तरे दुर्गन्धो भवति ।

मुखव्यादान न० वि+आ+दा ल्युट् इत० । मुखप्रसारणे ।

मुखशोधन न० मुखं शोधयति शुध-णिच्-ल्यु । त्वचे (दार-
विनि) कटुरसे पु० ।

मुखशोधिन् पु० मुखं शोधयति शुध-णिच्-णिनि । जम्बीरे
मुखस्त्राव पु० क्षयति क्षु-ण इत० । लालास्ये मुखसन्दिजले
मुखान्नि पु० मुखमेवाग्निवत्स्यं प्रापदानेन दाहकत्वान्
यस्य । विप्रे दावान्ते च ।

मुखास्त्र पु० मुखमेवास्त्रं यस्य । कर्पटे ।

मुख्य लि० मुखे जाये भयः यत् । प्रथमकले, श्रेष्ठे च ।

मुख लि० मुख-क्त । मूढे । मोहयति अन्तर्भूतयस्य मुख-
कर्त्तरि क्त । छन्द्रे । नायिकाभेदे स्त्री० ।

मुच दम्भा शब्दे आ-आत्म० सक० सेट् । मोचने अमोचिद
इदिदययम् । छञ्जते ।

मुच त्यागे पुरा० उभ० सक० सेट् । मोचयति-ते अमूचयत्-त ।
मुच त्यागे त्० मुचादि० उभ० सक० अजिट् । छञ्जति-ते अमूचयत्
अमूचत् । कर्मकर्त्तरि अकर्मकः 'सञ्जते सर्वपापेभ्यः इति
पुराणम् । [नृपभेदे च ।

मुचकुन्द पु० मुच-ञ्जि मुचुः कुन्द इव । खनामखाते पुष्पाद्वये,
मुज ध्वनौ अक० मार्व्जने सक० वा पुरा० पक्षे आ० पर० सेट् ।
मोजयति ते मोजति अमूजयत्-त अमोजीत् । इदिदम्-
त्ताये । छञ्जयति ते छञ्जति अमूजयत्-त अमोजीत् ।

मुञ्ज पु० मुञ्जि-अच् । (मुज) रज्जुसाधने तटपभेदे ।

मुञ्जकेशिन् पु० मुञ्जद्रव केशः अस्यस्य इति । पिण्णौ ।

मुञ्जर न० मुञ्जि-अरन् । शालूके ।

मुट् मर्दने आ० पर० सक० सेट् इदिदम् । मृष्टति अमृष्टीत् ।

मुट् छोदे वा चु० उभ० पक्षे आ० पर० सक० सेट् । मोटयति ते
मोटति अमूटयत् त अमोटोत् । [छमोट

मुट् छोदने आद्ये च त्० क्० पर० सक० सेट् । मृष्टति अमृष्टीत् ।

मुट् मलायने आ० आ० अक० सेट् इदिदम् । मृष्टते अमृष्टितम् ।

मुड् केषादिच्छेदे मर्दने च आ० पर० सक० सेट् इदिदम् । मृष्टति
अमृष्टीत् ।

मुड् मज्जने आ० आ० अक० सेट् इदिदम् । मृष्टते अमृष्टितम् ।

मुष्ट मृष्टिज्ञाने त्० पर० सक० सेट् । मृष्टति अमृष्टीत् ।

मुष्ट पु० न० मुष्टि कर्मणि घञ् । मरुक्ते, मोष्टे, मुष्टायसे च
दैत्यभेदे, नापिते, स्थाण्डिल्ये च पु० मुष्टिते लि० महा-
आवणिदायां, मुष्टरीफायासु स्त्री० टाम् ।

मुष्टक पु० मुष्टयति मुष्टि-णिच्-खुलु । नापिते ।

मुष्टचणक पु० मुष्टयणक इव । पाचये ।

मुष्टन न० मुष्टि-भावे ल्युट् । केशच्छेदे वपने ।

मुष्टफल पु० मुष्टं शिरद्वय फलस्य । नारिकेले । [भिदे

मुष्टभास्त्रि पु० मुष्टं शूकशूकः भास्त्रिः । निःशूके भास्त्रि

मुष्टायस्त्र न० मुष्टमयः अच् समा० । कौहभेदे ।

मुष्टितिष्ठा स्त्री० मुष्टि-इत स्वार्थे कन् अत इत्यम् टाम् ।

(मुष्टारी) दन्तभेदे ।

मुष्टिन् पु० मुष्टयति मुष्टि-णिच्-णिनि । नापिते ।

मुष्टरी स्त्री० मुष्टि-इरच् गौलीन् । स्वभावस्याते दन्तभेदे

मुद संमार्जने पु० उ० सक० सेट् । मोदयति ते अमूदयत् त

मुद हर्षे आ० आ० अक० सेट् । मोदते अमोदिदम् । [च

मुद(दा) स्त्री० मुद-लम्० क्तिप् वा टाम् । हर्षे, ताननापोषार्थं

सुदिर पु० सुद-किरच् । मेघे, भेके च । काष्ठके लि० ।

सुद्र पु० सुद्र-गक् नेट् । (सुग) कलायभेदे, पत्तिभेदे, जलकाके च सुद्रपर्णी स्त्री० सुद्रखेव पर्यमस्याः । (सुगानी) वनसुहो ।

सुद्गर न० सुदं गिरति गृ-अच् । सन्निकाभेदे, लोष्टभेदे, (सुगुर) पुष्पवृक्षे, कम्मारवृक्षे (कामराङ्गा) च पु० स्त्रार्थे कन् । तत्रैव ।

सुद्गल न० सुदं गिरति गृ-अच् रस लः । वनदण्डे, रोहिषदण्डे च । गोप्रियदण्डे प्रवरकारके सुनिभेदे, नृपभेदे च पु० ।

सुद्गष्ट पु० सुद्गं स्तकति प्रतिवध्नाति स्तक-डष्ट० पत्वम् । वन-सुद्गे । अच् । सुद्गष्टकोष्यत् ।

सुद्गा स्त्री० सुद-रक् । प्रत्ययकारिण्याम्, (सोहर) अङ्गुलिस्थे सुद्गाङ्गनयुक्ताङ्गुलीयके, स्वर्णरौप्यादितङ्गायाम्, अप्रकाशे, 'सुद्गाङ्गिभिः शिल्पिभिर्लिपितैस्त्रिभिरसम्भवा । शुण्डिका शुणसभूता लिपयः पञ्चधा नता' इत्युक्तलिपिमध्ये लिपिभेदे, 'तन्त्रप्रसिद्धे वीराचारसेव्ये पृथुकास्तगुला भद्रा गो-धूमचण्डादयः । तस्य नाम भवेन्मुद्गैत्युक्ते पञ्चनकारादिद्रव्यभेदे, देवविशेषपाराधनायाङ्गुल्यादिसन्निवेशविशेषे 'सुद्गामचण्डि'ति तन्त्रम् सङ्कोचे च ।

सुद्गालिपि स्त्री० सुद्रया लिपिः । पञ्चधाविनक्तलिपिमध्ये लिपिभेदे (आपार अक्षर)

सुद्रिका स्त्री० मुद्गैव सुद्रा वा सुद्रा कन् । स्वर्णरौप्यादि निर्मिते अङ्गुलिस्थे अङ्गनसाधनयोग्ये पदार्थे ।

सुद्रित लि० सुद्रा जातादस्य इतच् । अप्रकाशिते, अङ्किते च ।

सुधा अव्य० सुह काष्ट० इत्य धः । मिथ्याशब्दार्थे ।

सुनि पु० जन-इन्ष्ट० उच्यम् । दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्मृष्टः । वीतरागभयक्रोधः स्थिरधीर्भुनिरुच्यते, इत्युक्तवचने स्थिरचित्ते वीतरागादौ जने । ते च मन्वति विष्णुहारीतादयः । सप्रसंख्यायाञ्च ।

सुनिखर्जुरी स्त्री० इत० । खर्जुरीभेदे । [सप्रच्छदे(आतिम)

सुनिच्छद पु० सुनिसंख्याताः सप्रसंख्याः अदाः प्रतिपण्ये यस्या ।

सुनितरु पु० सुनिरगस्त्यनामकस्तृः । वकटवृक्षे ।

सुनिद्रुम पु० सुनीनां प्रियो सुनिनामको वा द्रुमः । श्लोनाकवृक्षे वकटवृक्षे च । [सङ्क्षेपे च । इत० । वृषिष्ठते ।

सुनिपुत्रक पु० सुनेः पुत्रः संज्ञायां कन् । दमनकवृक्षे, सुनिपुष्प न० सुनिद्रुमस्य पुष्पं भीमो भीमसेनवदुत्तरपदलोपः । वकपुष्पे । [भोजनाभावे च ।

सुनिभेपज न० सुनीनां भेपजमिव । इरीतक्यां, चगख्ये, उनी, सुनीन्द्र पु० सुनिः इन्द्र इव । बुद्धे । ७त० । वृषिष्ठे ।

सुस्य गत्यां भ्वा०पर० सक०सेट् क्ता वेट् । सुन्यति असुन्यीत् ।

सुस्या स्त्री० ताजकप्रसिद्धे जन्मवर्षावधि एकैकवर्षे लग्नत एकैकराश्यन्तरे लग्नस्य गतिभेदे । सुघहायत्व ।

सुन्यन्न न० सुनियोग्यमन्नम् । नीवारकन्दौ ।

सुसुचु लि० भोक्तुमिच्छुः सुच-सन्-उ । भोज्येच्छावति । संसारवन्धनाभावेच्छावति । यतौ पु० ।

सुसूचान पु० सुच-कानष्ट० दीर्घः । मेघे, सुक्तवति लि० । 'दुपदादि च सुसूचान इति वेदमन्त्रः ।

सुसूर्षु लि० मर्तुमिच्छुः सु-सन्-उ । आसन्नमरणे ।

सुर वेदने त्व०पर० सक०सेट् । सरति असरीत् ।

सुर पु० सर-क । दैत्यभेदे, 'पार्थेनाथ द्विषन् सुर'मिति माघः ।

सुर पु० सुर-क । वेदने । स नामख्याते गन्धद्रव्ये स्त्री०टाप् ।

सुरज पु० सुरात् वेदनात् जायते जन-ड । रुद्रङ्गे वाद्यभेदे सुरजफल पु० सुरज इव फलं यस्य । पनसवृक्षे । मृदङ्गफलादयोष्यत् ।

सुररिपु पु० इत० । विष्णौ । सुरारिसुरमथनादयोष्यत् ।

सुरला स्त्री० सरं लाति ला-क । नर्मादायाम् । 'सरलासाहते हूते'ति रङ्गः । वंशीनाम्नि वाद्ये गौरा०ङीप् । [योष्यत् सुरलीधर सरलीं धरति घ-अच् । श्रीलक्ष्णे, सरलीवादनाद-सुर्च्छ मोहो दृष्टौ च भ्वा०पर० सक०सेट् । मूर्च्छति अमूर्च्छीत् । भावे क्त । मूर्तम् मूर्च्छितम् ।

सुसूर पु० सर-क । इ० द्वित्वम् । तृपानी, कन्दर्पे, स्वर्णांशे च सुर्व वस्वे भ्वा०पर० सक०सेट् । मूर्च्छतिअमूर्च्छीत् निष्ठायामनिट् सुल रोपणे चु०उभ०सक०सेट् । मोक्षयति ते अमूससत् त सुशटी स्त्री० सुप-अटच् गौ०ङीप् इ० । सितकङ्कौ ।

सुश(स)ली स्त्री० सुप सुस वा अलच् इ० प्रत्य शः गौरा०ङीप् तालमूल्याम् वल्लभाञ्च स्त्रार्थे कन् पठ्यमान् ।

सुष वधे भ्वा०पर० सक०सेट् । सोपति असोपीत् ।

सुष वेदने दिवा०पर० सक०सेट् । सुष्यति असुषत्-असोपीत् । पुषादिरयमित्यन्ये ।

सुष लुण्ठने क्वा०पर० द्विक०सेट् । सुष्याति असोपीत् ।

सुष(स)ली पु० सुप कलन् । इ० प्रत्य वा षः (शा)वा अयोषे खनामख्याते धान्यादिकण्डनसाधने पदार्थे ।

सुषा स्त्री० सुप-क-टाप् । घातद्रावणे पात्रभेदे (सुषी)

सुषित लि० सुप-क्त । अयच्छतद्रव्ये जने ।

सुष्क पु० सुप-टाप् । उष्णचिह्नभेदे वरुणकोमे, (धृष्टापावृत्त) हवे' तस्मदे, मांसवले, च स्त्रार्थे कन् तत्रैव ।

सुष्कानृत्य पु० ३त० । वृषपरहिते रात्राकलः पुररवके (बीजा)

मुटि उ० स्त्री० उप-तिङ् । वृषपायै, मन्परिमाणे,
कुञ्जभोगे च । तिङ् । मोषणे स्त्री० ।

मुटिक उ० उच्छा कायति कै-क । कंरालमन्त्रभेदे । मुटि
मोषणं प्रयोजनमस्य कन् । सृष्टिकारे ।

मुटिकान्तक उ० इतः । वन्देवे तस्य इतिजातरहमना तथात्वन
मुटिन्धय उ० इति धयति धे-खच् सन् च । व लके ।
मुटिवन्ध उ० हटेर्वन्धो यव । संपहे । इतः । इटिवन्धने ।
मुस खण्डने दि० पर-कञ० सेट् । सृष्टि अउचत् आमेसीत्
इमादिरयमित्ये ।

मुस(प)(श)तिङ् उ० हस(प)(श)न+अत्यर्थे इति । वन्देवे ।
मुस(पा)(श)त्य ति० हस(प)(श)नेन वेष्टः यत् । उपलब्धे ।
मुस्य संज्ञा तु० उभ-सक० सेट् सृजयति ते अमुमुसत् त ।
मुस्य उ० स्त्री० मुत-अच् स्त्रीत्वे शप् । हसके । (हस) स्त्री
कन् । यत्नं अस्त्री० । स्व वरविभेदे उ० ।

मुस्ताभ न० सुलोभ भाति मा-क । (भागरुधा) सुककभेदे
मुह मोहे वैचित्ये दि० उभ-अक० सेट् । सृष्टि असृष्ट
नीहिता, मोक्षा, मोहा ।

मुहिर उ० उह किरङ् । क्रान्ते, मूर्खे च ।

मुहुस् अथः सह-उमिक् । मौनः उन्वे ।

मुहुर्त स्त्री० उह-कृत् धातोर्मुट् च । द्वादशकल्पान्ते कावे,
पञ्चदशधा विभक्तस्य दिनस्य पञ्चदशभागे, किञ्चिन्मृणा-
धिकवटिकाद्वयकमे कावे च ।

मू बन्धे स्वा० आ० सक० सेट् । मवते अमविट् ।

मूक उ० मू-कृत् । नख्ये, देहभेदे, दोने, वाक्शक्तिरहिते च लि०

मूढ लि० सह-कृत् । मूर्खे, बावे, लडे, औरसे च ।

मूत लि० मू-कृत् । हडे, संयते च ।

मूत स्त्रावे अट्-बु० उभ-अक० सेट् । मृतयति ते अमुमवत् त
मूत न० मू-अच् । प्रज्ञावे उपलब्धत् चरितकडे ।

मूतदोष उ० मूतस्य दोषो यस्मात् उप-अच् ५त० । प्रमेहरोगे
मूतनिरोध उ० मूतं निरुध्ति नि+रुध-अच् । मूतप्रति-
बन्धकारणे । [कर्मोच्चाङ् ।

मूतफला स्त्री० मूतनेष फलं यस्याः । लउधाम् (शय)
मूताघात उ० मूतमार्हन् आ+हन्-अच् । मूतहननकारणि
रोगभेदे ।

मूत्राशय उ० इतः । नाभेरधीदेशे वस्तिनामकस्याने ।

मूर्ख लि० सह-अ मुरादेशः । मूढे गायत्रीरहिते सार्वगवली
रहिते च । 'क्रियाहोनस्य मूर्खस्येति' स्मृतित्याख्यायां
निबन्धकारैस्तथायकतया व्याख्यानात् ।

मूर्च्छना स्त्री० मुर्च्छ-बुध् । 'खरः संमूर्च्छितो यत्र रागतं
प्रतिपद्यते । मूर्च्छनामिति तां प्राहः कवयो यामसम्भ-
वां मिलुक्ते गानाद्भेदे 'स्तुटीभवदुपासविशेषमूर्च्छना'
मिति माहः । [व्यापारचन्दावस्थायां, हृदौ च ।

मूर्च्छा स्त्री० मुर्च्छ-अड् । मोहे, अनिद्रायामप वाह्येन्द्रिय
मूर्च्छाल लि० मूर्च्छा+असृष्टे कृत् । मूर्च्छाविशिष्टे ।

मूर्च्छित लि० मूर्च्छा जातास्य इतश्च । मूर्च्छायुक्ते, हडे,
उच्छिते च ।

मूर्त्ति लि० मुर्च्छ-कृत् । मूर्च्छाविते, मूढे, कठिने च । मूर्त्तिरस्यस्य
अच् । मूर्त्तिमति न्यायोक्तेषु अवच्छिन्नपरिमाणवत्,
चित्तिजलमात्रकमवनमनःसु च ।

मूर्त्ति स्त्री० मुर्च्छ-कृत् । देहे, कठिन्वे, आकारे, प्रतिमायाश्च
मूर्त्तिमत् उ० मूर्त्तिरस्यस्य मत् । देहे । आकारयुक्ते, कठि-
न्ययति च लि० ।

मूर्द्धज उ० मूर्द्धि कायते जन-ड । केयो । मूलकजातमात्रे लि० ।
मूर्द्धन्य लि० मूर्द्धि भवः यत् । नलकजाते । शिलाप्रत्योक्तेषु
मकारउवर्गपवर्त्येण उ० ।

मूर्द्धन् उ० सर्व-कनिष् डट्, च । मलने ।

मूर्द्धपुष्प उ० मूर्द्धि पञ्चधिरसि पुष्पं यस्य । धिरीपुष्पे ।

मूर्त्वा स्त्री० मुर्क्-अच् । खनामख्याते धतुर्गुणोपयुक्ते लताभेदे ।
गौरा० ङीट् । मूर्क्वात्ययत् । [अमलिट् ।

मूल प्रतिष्ठायां स्वा० उभ० अक० सेट् । मूलति ते अमलीत् ।

मूल रोषणे घुरा० उभ० सक० सेट् । मूलयति ते अमूलत् त

मूल न० मूल-क । शिफायाम् (जड़) (शिकड़) आद्ये च

निकुञ्जे, बाण्य आद्युपयोगिनि मूलधने, अतिके, निजे,

चरणे, चूरणे, पिप्पलीमूले, टीकादिना व्याख्येयपन्थे च ।

अद्विन्यवधिने उभविंशे नक्षत्रे लि० ।

मूलक न० मूल+संघायां कन् । कन्दभेदे (मूलाः) 'वर्जनीयं मूला
मावे सतत्रं सदिरामम'मिति गौडीयतृतिः । विषभेदे उ०

मूलकपर्णी स्त्री० मूलकवृक्षेव पर्णा यस्य । शोभाङ्गने ।

मूलकमूला स्त्री० मूलकस्यैव मूलमस्या । शीरकषुकीटले ।

मूलकस्मिन् न० मूलेन मन्मथपादिना यत् वशीकरणदि
कर्म । औषधादिना वशीकरणकर्मणि ।

मूलकच्छ न० मूलेन कायितव्यवृत्तेन कच्छम् । व्रतभेदे । तद्
यस्य । 'मूलकच्छः कृतो मूलै रिति मूल्युक्ते तद्वति लि०

मूलज न० मूलाज्जायते जन-ड । आईके । उत्पत्तादौ उ०

मूलजातमात्रे लि० ।

मूलतिकोण न० 'सिंहोद्यमश्च नेपथ्यं कन्या धन्वी धटोष्टः ।

अर्कादीनां विकीर्णानां लुक्ते रव्यादीनां क्रमेण सिंहादिषु राशिषु । [क्रियते तस्मिन् (पूजि) मूलधनादयोऽप्यत्र मूलद्रव्यं न० कर्म० । मूलधने यदवलम्ब्य वाणिज्यादिकं मूलपक्षी स्त्री० मूलमारभ्य पर्णा दस्याः ङीप् । मण्डकपर्ण्याम् मूलपुष्करं न० पुष्करस्य मूलं राजः पर० पुष्करमूले । [कायाम् मूलपोती स्त्री० पू० तच् गौ० ङीप् मूलं प्रधाना पोती । पूति-मूलप्रकृति स्त्री० मूलीभूता सर्वाद्या प्रकृतिः । भांख्यमतीते सर्वेषां कारणोभूते साम्यावस्थापन्ने सत्त्वरजस्तमोरूपे विगुण्यात्मके प्रधाने 'मूलप्रकृतिरविकृति' रिति सांख्यकारिका । दुर्गायाञ्च ।

मूलफलद पु० मूलेऽपि फलं ददाति प्रकृते दा० क । पनसष्ठले मूलरस पु० मूले रसो यस्याः । मोरटालतायाम् ।

मूलशाकट न० मूलानां चेतं शाकटम् । मूलभवनयोग्ये चेत्ये । शाखिन । मूलशाकिनोप्यत्र ।

मूला स्त्री० मूलानि बाहुल्येन सन्त्यस्याः अच् । शतमूल्याम् मूलाधार पु० इत० । नाभिलिङ्गयोर्मध्ये तस्य हि शरीरस्य सकलनाडीनां मूलस्थानत्वात्तथात्म्यं 'मूलाधारे विकीर्णस्थे इच्छाज्ञानक्रियात्मके, मध्ये स्वयम्भूलिङ्गान्त कोटिस्वर्यस-मप्रभं मिलितलक्षण्ये विकीर्णाकारे तन्मोक्ते चक्रमेदे च ।

मूलिन् पु० मूलमस्यस्य इति । वृत्ते । ठन् । मूलिकोऽप्यत्र । मूल्य न० मूलाय पदादिकारणतन्वाद्ये इदम् यत् । तन्वा-द्यादानाय दीयमाने धने ।

मूप लुण्ठने भा० पर० सक० सेट् । मूपति अमपीत् ।

मूप पु० स्त्री० मूप-क । मूपिके तेजस्रव्यव्यावर्णपात्रे, (मुचि) च । गवाक्षे 'मूपधिक्षादिमूपावहने'ति लीला० देशताडवृत्ते च स्त्री०

मूपक पु० स्त्री० मूप-एवल् स्त्रीत्वे पाप् अत्र इत्त्वम् । उन्दुरौ ।

मूपककर्षी स्त्री० मूपककर्षे इव उपाय्यस्याः । (उन्दुरकानी)

आकुपर्ण्याम् मूपाककर्ण्यादयोऽप्यत्र ।

मूपिक पु० मूप-किकन् । उन्दुरौ । मूपिकपर्ण्यां स्त्री० ।

मूपिकपर्णी स्त्री० मूपिककर्षे इव पर्णा दस्याः जलजल्लभमेदे

मूपी स्त्री० मूप+गौ० ङीप् । सर्पादेर्द्रावर्णपात्रे (मुचौ) ।

मूपीक पु० स्त्री० मूप कीकन् स्त्रीत्वे टप् । उन्दुरौ ।

मृ मृती त्व० सार्वधातुके लुङि आशीर्लिङि च घ्या० अन्यत्र

पर० अक० अयिट् । अयिते । अमृत । समार । मर्त्तासि मृषोऽ

मृकण्ड पु० मृनिभेदे ।

मृच्छ संघाते भा० प० षक० सेट् । मृच्छति अमृच्छीत् ।

मृग षन्नेपणे याचने च अ० बु० आ० स० सेट् । मृगयते अमृगय

मृग अग्नेपणे दिवा० पर० षक० सेट् । मृगयति अमृगीत् ।

मृग पु० मृग-क । प्रथुमात्रे, हरिणे गजभेदे । अश्वित्यवधिके पञ्चमे नक्षत्रे । अ० बु० मृग-भावे अच् । अन्नेपणे, याचने, यज्ञभेदे च । अच् । मृगमदे, मकरराशौ च पु० ।

मृगगायिनी स्त्री० मृग इव गच्छति गम, गिनि । विडङ्गा-याम् । मृगतुल्यममनवति वि० स्त्रियां ङीप् ।

मृगजीवन पु० मृगैस्त्वामांसादिभिर्जीवति जीव-ल्यु । व्याधे

मृगणा स्त्री० मृग-युच् टाप् । नष्टद्रव्यस्यान्नेपणे ।

मृगतृणा स्त्री० मृगाणां तृणैश्च तृणां हेतुत्वात् । सूर्यकिरणे जलभ्रान्तौ, निर्जलदेशस्थं सूर्यकिरणं दूरतो वीक्ष्य मृगैर्जलभ्रान्त्या तृणां सूर्यः बभ्रम्यते न च जलं लभ्यते इति, यीशे मरुदेशे भिकतादौ पतितरविकिरणेषु जल-भ्रान्तिरिति च प्रसिद्धम् । स्वार्थे कन् । तत्रैव

मृगदंशक पु० मृगं दंशति दन्त्य-एवल् । कुक्कुरे ।

मृगधूर्त्तक पु० मृगेषु धूर्त्तकः । शृगावे ।

मृगनाभि पु० मृगस्य नाभिः नाभिजल्यः । कस्तूर्याम् मृगमदे

मृगनाभिजा स्त्री० मृगस्य नाभेर्जायते जन-ङ । कस्तूर्याम् ।

मृगनेत्रा स्त्री० मृगो मृगशिरो नञ्चत् नेत्रमिव प्रकाशकं यत्र रात्रिषु । शौरभार्गस्य किञ्चिदधिकत्वयोर्विंशदिना-वधिसार्गशीर्षेऽप्यर्धमृगनिदृसीय रात्रिषु ।

मृगपति पु० इत० । मृगाणां पञ्चूनां पतिः स्वामी । सिंहं मृगेन्द्रादयोऽप्यत्र ।

मृगप्रिय न० इत० । पर्वततृण्ये ।

मृगवधाजीव पु० मृगवधेनाजीवति जीव-अच् । व्याधे ।

मृगवन्धनो स्त्री० मृगोवधनेऽनया बन्ध ल्युट् ङीप् । मृग-वन्धनार्थे जाते । कारणस्य कर्त्तृत्वविषयायां णिनि ङीप् ।

मृगवन्धिनोऽप्यत्र ।

मृगमच्छा स्त्री० मृगैर्भक्ष्यते भक्ष-यत् । जटामांस्याम् ।

मृगमद पु० मृगस्य मदो गर्वो यस्मात् । कस्तूर्याम् ।

मृगमदवासा स्त्री० मृगमदस्यैव वासः शौरभमस्याः । कस्तूरी-मल्लिकायाम् । [प्रशुवधफलके व्यापारे आसेटके ।

मृगया स्त्री० मृगं यात्यनया या घञर्थे क । (शीकार)

मृगयु पु० मृग-अस्यर्थे यु । वज्राणि शृगालादीनां व्यापार-भेदे, व्याधे च 'मृगयुमिव मृगोऽप्यदक्षिणैर्भौ'तिभट्टिः ।

मृगरासा पु० मृगो मृगमांसं तस्यैव रसोऽस्याः । मरुदेशी-मतायाम् । [राजते घच् । बन्द्रे ।

मृगराज पु० मृगाणां पञ्चूनां राजा ठच् । सिंहं मृगेण मृगराटिका स्त्री० मृगं रटति जीभ्यत्वेन रट-अण् गौ०

ङीप् स्वार्थे कन् । जीवन्त्याम् ।

मृगरिपु पु० इत० । सिंहे मृगशत्रुप्रभृतयोऽप्यत्र ।
 मृगलक्षण पु० मृगो लक्षणं यस्य । चन्द्रे मृगाङ्गादयोप्यत्र
 मृगवल्लभ न० इत० । कुन्दरत्ने ।
 मृगवाहन पु० मृगो वाहनं यस्य । वायौ 'धावन् हरिण-
 पृष्ठस्य' इति वायुध्यानम् ।
 मृगव्य न० मृगान् व्यधतेत्यत्र व्य-ड । मृगयायाम् ।
 मृगशिरस् न० पु० । मृगस्येव शिरोऽस्य । आश्विन्यवधिके पञ्च
 मे नक्षत्रे मृगशिराप्यत्र स्त्री० टाप् । मृगशीर्षन्,
 मृगशीर्ष, एतावप्यत्र पु० न० । [लतायाम्
 मृगा स्त्री०-मृगो मृगमांसहत्यारसोऽस्य स्व अच् । सहदेवी-
 मृगाक्षी स्त्री०-मृगस्येवाक्षि पुष्पं यस्याः पञ्च समा० ङीष् ।
 विशल्यायां मृगहस्त्यनयनवत्यां स्त्रियां च ।
 मृगाण्डजा स्त्री०-मृगस्याण्डाकारात् नाभिस्थितमांसपि-
 ण्डात् जायते जन-ड । कलूयांस ।
 मृगादन पु०-मृगान् अस्ति अद-ल्यु । जुद्धव्याघ्रे । मृगान्तकोप्यत्र
 मृगादनी स्त्री०-मृग इवाद्यते अद-कर्माणि ल्युट् । सह-
 देव्याम्, इन्द्रवाचस्याम्, (राखालशशा), कर्कोटीभेदे च
 मृगाराति ि० इत० । जुक्रुते, मृगशत्रौ, सिंहे च ।
 मृगारि पु० इत० । जुक्रुते, सिंहे, व्याघ्रे, रक्तशोभाञ्जने च ।
 तस्मैवने हि तस्य नाशः ।
 मृगाविध् पु०-मृगं विध्यति विध-क्तिप् पूर्व दोषः । व्याधे ।
 मृगित वि० मृग-क्त । अन्नेपिते, याचिते च ।
 मृगेन्द्र पु०-मृगः इन्द्र इव । सिंहे ।
 मृगेन्द्रचटक पु०-मृगेन्द्र इव हिंस्रचटकः पक्षी । श्वेनपत्रिणि
 मृगेन्द्राशी स्त्री०-मृगेन्द्रेण सिंहेष्याश्रिते मज्जते अग्र-कर्माणि
 यत् । वासके । [वाचस्याम् (सादा राखालशशा) ।
 मृगेर्वाक्ष स्त्री०-मृगप्रिया इवार्कः कर्कोटी । श्वेतायामिन्द्र-
 मृगेष्ट पु० इत० । सहृष्टवे ।
 मृगेक्षणा स्त्री०-मृगस्य रेक्षणमिव पुष्पमस्याः । मृगेर्वाक्षौ ।
 मृज मोधने भूषणे च वा चु०उभ० । प्रवे अदा० सक० वेट् ।
 भार्जयति-ते माटिं अमीमृजत्-त अमभार्जत्-त अमा-
 चीत् आवाचीत् अमृचत् ।
 मृजा स्त्री०-मृज-अच् । मार्जने । [अमर्हीत् ।
 मृड तोषणे कृपा०उ० च पर० सक० सेट् । मृड्ण्याति मृडति
 मृड पु० मृड-क । शिवे तत्पत्न्याम् स्त्री० ङीप् आनुक् च
 मृण हिंसे ह-प-सक० सेट् । मृणति अमर्णीत् ।
 मृणाल न०-मृण-कालन् । मृणादेर्नालस्ये स्त्रौ, नीरससूत्रे च
 गौरा०ङीप् । मृणालीत्यपि विस्तृतौ स्त्री० ।

मृणालिन् स्त्री०-मृणालं विद्यतेऽस्य अच् मृणालं पद्मं ततः
 समूहे तद्युक्तदेशे वा इति । पद्मसमूहे, पद्मयुक्तदेशे,
 तद्युक्तलतायाञ्च ।
 मृत न०-मृ-भावे क्त । मरणे । तलुल्यङ्-स्वजनके याचितके
 हृत्तौ च । कर्त्तरि क्त । गतप्राणे वि० ।
 मृतक न०-मृतेन मरणेन जायति कै-क । मरणाशौचे मृतके
 मृतकोऽधवेति मृतिः ।
 मृतकल्प वि०-रूपद्रव्यमाप्नो मृतः मृत+कल्प । मृतप्राये ।
 मृतजीव पु०-मृतः नष्टः सन् पुनर्जीवति जीव-अच् । तिलकहृत्ते
 मृतवत्सा स्त्री०-मृतोवत्सो यस्याः । मृतापत्यायां-स्त्रियां स्त्री
 गव्याञ्च 'मृतवत्सा च यां नारीति' तन्त्रम् ।
 मृतसञ्जीवनी स्त्री०-मृतान् संजीवयति सम्+जीव-णिच्-ल्यु,
 गौ० ङीप् । गोरसदुग्धायामोषधौ तन्त्रोक्ते विद्याभेदे च
 मृतस्तान् वि०-मृतं मरणं तन्निमित्तं स्नातः स्ना-त । मरण-
 निमित्तं क्षतक्षाने ।
 मृतालक न०-मृतमालयति भूषयति अल-णिङ्-एवुल् । आढ
 कयाम् । मृत् मृत्तिका तालः प्रतिष्ठा यस्य । मृताल-
 मप्यत्र । कन् तलैव ।
 मृतफली स्त्री०-मृतेष्वपि फलमस्याः । कुडौपधौ । (कुड्)
 मृत्तिका स्त्री०-मृद+तिकृन् टाप् । मृदि (माटि) सा
 जेतत्वेनास्यस्य अच् टाप् । आढकयाम् ।
 मृत्यु पु०-मृ-ल्युक् । यस्मै, देहादिभ्यः प्राणवियोगे-विजातीयत्वात्
 मनस्ययोगनाशे-वा मरणे च ।
 मृत्युनाशक पु०-मृत्युं नाशयति नाशि-एवुल् । प्रारदे तस्य
 हि रसायनक्रियादिना मोघयित्वा सेवने मृत्युनाशकत्वम्
 मृत्युनाशकमात्रे वि० ।
 मृत्युपुष्प पु०-मृत्यवे स्वाभिमरणाय पुष्पं यस्य । इक्षौ ।
 तस्मिन् शुष्यते हि तत्स्वामिभ्यः नाशः ।
 मृत्युफला स्त्री०-मृत्यवे स्वनाशाय फलं यस्याः । कदल्यां
 फलपाके हि तस्य नाशः । [दाहादेवाङ्कुरादेरुद्भवः ।
 मृत्युबीज पु०-मृत्युं दाह एव बीजं कारणमस्य । धर्मो तस्य
 मृत्युसूति स्त्री०-मृत्यवे सूतिः प्रसङ्गोऽस्याः । कर्कटकयोपिपि
 प्रसवादेव हि तस्या नाशः 'यथा कर्कटको गर्भमाधत्ते
 मृत्यवे निजम्' इति उपायम् ।
 मृत्या(क्षा) स्त्री०-मृद+प्रशस्तार्थे स क्, वा । प्रशस्तमृत्तिका-
 याम् । अश्वथाद्यङ् । आढकयाम् ।
 मृद चोदे कृपा प०सक०सेट् । मृड्नाति । अमर्हीत् ।
 मृद(दा) स्त्री०-मृदयते लुप्यते मृद संप० क्तिप् । मृत्तिकायाम्

(माटी) टाप् । स्तदायत् ।

स्तदङ्ग पु० स्तद-अङ्गच् किञ्च । वाद्यभेदे ।

स्तदङ्गफलिनी स्त्री० स्तदङ्गाकारं फलमस्यस्य इति । घोषा

तस्य स् । तत्फलं साम्यादस्यस्य अच् । स्तदङ्गायत् ।

स्तदु वि० स्तद-क् । कोमले । स्त्रियां वा ङोप् स्तद्ही भङ् ।

चित्रासुराधास्तरेशतोन्नत्नेषु च । [भूर्जपत्रद्वये ।

स्तदुचस्मिन् पु० स्तदु कोमलं चर्म त्वचास्यस्य ग्रीष्मा इति ।

स्तदुच्छद पु० छायातेऽनेन छदः तक् इव० । भूर्जद्वये ।

पश्चित्तमीलुद्वये, कुन्दुरद्वये औतालद्वये च ।

स्तदुताल स्त्री० कर्म० । औतालद्वये (तेजते) ।

स्तदुत्वच्(च) पु० स्तदुः त्वक् त्वचा वा यस्य । भूर्जत्वचद्वये ।

स्तदुपत्त पु० स्तदूनि पत्तायस्य । नले । कर्म० । कोमलपत्रेण न०

इत० । तद्वति वि० । चिल्लीशाके स्त्री० गौरा० ङीप् ।

स्तदुपर्वक पु० स्तदूनि पर्व्यास्यस्य । वेले । स्तदुपस्थियुक्ते वि०

स्तदुपुष्प पु० स्तदूनि पुष्पायस्य । गिरीषद्वये । इव० स्तदु-

कुसुमवति वि० । कर्म० । कोमलपुष्पे न० ।

स्तदुफल न० स्तदूनि फलायस्य । विकङ्कते (वदचि) मधुनाति

मेघे च । इव० कोमलफलवति वि० । कर्म० । कोमलफले न०

स्तदुल न० स्तद-ङ्गलच् । जले । कोमलभावे वि० ।

स्तदुलोमक पु० इव० । शशके । कोमललोमयुक्ते वि० ।

कर्म० । कोमललोमि न० ।

स्तदुत्पल न० कर्म० । नीलोत्पले, नीलपद्मे च ।

स्तद्दीका स्त्री० स्तदु+स्वार्थे ईकन् । द्वाचायाम् कपिलद्वाचायाञ्च

स्तध न० स्तध्यतेऽत्र घञर्थे क । युङ् । द्वित् अर्थाद्वि ।

स्तध आर्द्राभावे भ्वा० उभ० सक०सेट् क्वा वेट् । मर्द्धति-ते अम

स्तश सर्गने प्रणिधाने च तु० पर० सक० अनिट् । स्तशति

इक्षार्वात् अमार्वात् अस्तनत् । स्तप इत्येके ।

स्तघ क्षमायां तु० उभ० अनिट् । स्तपति ते अचलन्त त ।

स्तघ क्षमायां अ० चु० उभ० सक०सेट् । स्तपयति त अमस्तपत् त

स्तघ क्षमायां अ० भ्वा० उभ० सक०सेट् । स्तपति ते अमर्षीत् ।

स्तघ सेचने भ्वा० पर० सक०सेट् । मर्षति अमर्षीत् । ता वेट् ।

स्तघ क्षमायां चु० उ० सक०सेट् । मर्षति ते अमोस्तपत्त अममर्षत

स्तघ क्षमायां भ्वा० अ० सक०सेट् । मर्षति अमर्षीत् । [अमर्षिष्ट

स्तघ क्षमयां दिवा० उभ० सक० सेट् । स्तपयति ते अमर्षीत्

मृषा अय्य० स्तप-का । मिथ्याशब्दार्थे ।

स्तपार्थक न० स्तपा अत्यन्तासम्भूतोऽर्थो यस्य । 'कूर्मलोम-

तत्ततापः पशुस्तद्वधुर्दर' इत्यादिवाक्ये ।

स्तपालक पु० स्तपालक इव मञ्जरी यस्य । आग्नद्वये ।

स्तपावाद पु० स्तपा+वद घञ् । मिथ्यावाक्ये यथा हृदो
वह्निमानित्यादिवाक्यम् ।

स्तपोद्य न० स्तपा+वद-क्यप् । मिथ्याकथने ।

स्तष्ट न० स्तप-क्त । मरिचे । दृष्टे शोधिते च वि० ।

स्तु वधे क्वा० धा० प० सक०सेट् । स्तृणाति अमारीत् ।

स्ते परीवर्णे स्वा० आत्म० सक० अनिट् । मयते अमास्त ।

मेक(ख)ल पु० मि-कलच् खलच् वा नेत्त्वम् । अद्रिभेदे ।

मेक(ख)लकन्यका स्त्री इत० । नर्मदानद्याम् । [नद्याम् ।

मेक(ख)लाद्रिजा स्त्री० मेक(ख)लाद्रेजायते जन-ड । नर्मदा

मेखला स्त्री० मि-खलच् । स्लोकस्याभूषणे उपनयनकाले ब्रह्म-

चारिधार्ये कटीसूत्रे, खड्गादेर्मुद्राधारणार्थे उपर्यधोभागेन

बन्धे, शैलनितम्बे, नर्मदायां, दृष्टिप्रख्याम, होमकण्डो-

परिस्थे स्मृतते वेदनभेदे च ।

मेघ पु० मिह-घञ् कृतम् । धूसज्योतिःपवनसलिलसंघात

जस्य जलधरे, सुस्तके रालसभेदे रागभेदे च ।

मेघजीवन पु० मेघो जीवनं यस्य । चातकपक्षिणि ।

मेघज्योतिस् न० इत० मेघजन्यं ज्योतिः । वज्राग्नौ ।

मेघनाद पु० मेघस्यैव नादोऽस्य । वरुणे, रावणस्य प्रते इन्द्र-

जिति । इत० । मेघशब्दे ।

मेघनादासुलासक पु० मेघस्य नादेनासुलस्यति अनु+लस-

ण्युल् । मयूरे । णिनि । मेघनादासुलासीत्ययत् । [सुस्तके

मेघनामन् पु० मेघस्य नामैव नाम यस्य । मेघवाचकशब्दशब्दे

मेघपुष्पक न० मेघस्य पुष्पमिव । जले ।

मेघयोनि स्त्री० इत० । धूमे ।

मेघवर्णा स्त्री० मेघस्यैव वर्णोऽस्याः । नीलीद्वये ।

मेघवर्त्मन् न० इत० । आकाशे । मेघवीत्यादयोऽयत् ।

मेघवह्नि पु० मेघजस्यो वह्निसदृशवर्षणजातेऽग्निः । वज्राग्नौ

यवं मेघानलादयोऽयत् ।

मेघवाहन पु० मेघो वाहनमिव यस्य, मेघान् वाहयति

चालयति वा वह-णिच्-ल्यु । इन्द्रे ।

मेघसार पु० मेघस्य कर्पूरस्य सारः । चीनकर्पूरे ।

मेघस्तनितोद्भव पु० मेघस्तनितोऽद्भवति भू अच् । विकष्टकद्वये

मेघागल पु० मेघानामागमो यत् । वर्षाकाले वर्षसौ ।

मेघनन्दिन् पु० मेघेन तद्वन्दिना नन्ति णिनि । मयूरे ।

मेघान्त पु० मेघानामन्तो यत् । गरकाले मेघालयादयोऽयत् ।

मेघास्त्रि न० मेघानामस्त्रीष्वं कृतकठिनत्वात् । करकायाम्

मेचका न० मच-पुन् इ० । अम्बकारे, स्तोतोऽङ्गने च । मयूर-

चन्द्रके, मेघे, प्रामयर्णे च पु० । तद्वति वि० ।

मेठ(ड) उन्नादे भ्वा०पर०सक०सेट् चङि न ह्रस्वः । मेठ(ड)ति
अमेठी(डी)त् ।

मेदुला स्त्री० मेठ-उलच् । आनलक्याम् ।

मेदृ पु० मिह-द्रन् । मेधे, पुंसोऽसाधारणचिह्ने च । [शिङा]

मेदृष्टङ्गी स्त्री० मेदृश्च शृङ्गं यस्याः । मेघशृङ्गाम् (गाडर-

मेघ वधे मेधायाश्च सक०सङ्गे अक० भ्वा०उभ०सेट् । मेघति ते
अमेथीत् अमेथिष्ट । चङि न ह्रस्वः । [[नि०काठ]

मेथि धि पु० मेघ(ध)-इन् । धान्यमर्द्दनार्थं पशुवस्त्रनकापे

मेथिका स्त्री० मेघ-एबुल् । (मेथि) शाकभेदे । यिनि । अत्रैव

स्त्री०ङीप् । अच् गौरा०ङीष् । अत्रैवार्थे ।

मेद वधे मेधायाश्च सक०भ्वा०उभ०सेट् । मेदति ते अमेदीत्
अमेदिष्ट । चङि न ह्रस्वः । [भेदे ।

मेदःसारा स्त्री०मेदसः इव सारोऽस्याः । अष्टवर्गप्रसिद्धौषधि
मेदक पु० मेद-एबुल् । जगले (मिया) ।

मेदज पु० मेदात् महिषाक्षरमेदसो जायते जन-ड । भूमिज
युगुली । मेदोजावमाने वि० ।

मेदस् न०मेद-अक्षन् । सांसजन्ये धातुभेदे (वसा) अच् । अत्रैव पु०

मेदस्कृत् न० मेदः करोति स्वपरिपाकेण जनयति क्षिप् । मांसं

मेदा स्त्री०मेदः कारणत्वेनास्यस्याः अच् । अष्टवर्गप्रसिद्धौषधिभेदे

मेदिनी स्त्री० मेदः मधुकैटभमेदोऽस्यस्याः कारणत्वेन, इनि ।

वसुन्धरायाम् 'मधुकैटभयोरासीन्मेदसैव परिश्रुता ।

तैरेयं मेदिनी देवी प्रोच्यते' इति पुराणम् । मेदायाश्च

मेदुर वि० निद-पुरच् । अतिशयस्निग्धे । 'नैवेर्मेदुरमस्वर'-

मिति जयदेवः । कर्कोल्यां स्त्री० टाप् ।

मेदोज न० मेदसो वरातो जायते जन-ड । देहस्य सञ्जहेतो

अस्थिनामके धातौ ।

मेदोद्धवा स्त्री० मेदाद्धवति भू-अच् । अष्टवर्गप्रसिद्धौषधिभेदे

मेध मेधवत् सर्वम् । मेधति ते अमेधीत् अमेथिष्ट ।

मेधा स्त्री० मेध-अङ् । धारणावत्यां बुद्धौ यया बुद्ध्या ज्ञातस्य

न विस्मरणं तत्र । अच् । थागे पु० । [स्त्रियां ङीप्

मेधाविन् पु० मेधा+अस्यर्थे विनि । शुक्रखगे । मेधावति वि०

मेधस् पु० मेध-अक्षन् । स्थायन्मुवस्य मनोः पुत्रभेदे ।

मेधिर वि० मेधा+अस्यर्थे इरच् । मेधावति ।

मेधिष्ठ वि० अतिशयेन मेधावान् इष्टन् गतोर्लुक् । अतिश-

यमेधावति जने ।

मेध्य वि० मेध-एयत् । पवित्रे, शुचौ च । मेधाय यज्ञाय हितः

यत् । छागे, खदिरे, यवे च पु० । केतव्यां, शृङ्गपुष्पां

रक्तवचायाम्, रोचनायां, श्रम्याम्, मण्डूक्याम् स्त्री० ।

मेनका स्त्री० मि-गक्त । सर्वस्याभेदे । मेनैव कन् । हिमालय
पत्न्याम् । [यत् ।

मेनकात्मजा स्त्री० इन० । हैमवत्यां दुर्गायाम् मेनास्तुताटयो-

मेना स्त्री०मि-न । हिमालयपत्न्याम् पितृव्यां मानस्यां कन्यायाम्

मेन्वी स्त्री० मा लक्ष्मीरिव इत्यते इन्व-वञ् गौरा० ङीप् ।

(मेहदी) दृष्टे तत्त्वमर्द्दने, हि लक्ष्यात्त्यरक्तहस्ता ।

मेप गतौ भ्वा०आ०सक०सेट् । मेपते अमेपिष्ट । चङि न ह्रस्वः

मेय वि० मा-मि-वा यत् । परिच्छेद्ये, ज्ञेये च ।

मेरु पु० मि-ह । सर्ववर्गस्य उत्तरस्य प्रज्वलभेदे, जपमालोप-

रिस्थे, फलबीजादिके, कररूपमालायामङ्गुलिप्रवर्तभेदे च ।

मेरुक पु० मेरुरिव पीतवर्णत्वात् इवार्थे कन् । यक्षधूमे (धुना)

मेरुसावर्ण्यं पु० । चतुर्दश मनुष्य एकादशे मनौ ।

मेलक वि० मेलयति मिल-णिच्-एबुल् । विवाहे-योऽकभेदे ।

मेल-वञ् कन् । सङ्गे । [मिलने च ।

मेला स्त्री० मिल णिच्-अच्-टाप् । नीलीदृष्टे, मस्याम्, अङ्गने,

मेलान्धु पु० मेलया मस्या अम्बुरिव । मस्याधारे (दोक्षात)

मेव सेवने भ्वा०आ०सक०सेट् । सेवते अमेविष्ट । चङि न ह्रस्वः

मेघ पु० मिप-अच् । (मिडा) पशुभेदे चक्रमर्द्ददृष्टे, ज्योतिषकस्य

द्वादशार्थे अश्विनीभरणीकान्तिकानक्षत्रपदात्मके राशिभेदे

मेघकखल पु० मेघेण तल्लोम्ना निर्मितः कखलः । मेघलो-

जाते वस्त्राकारे पदार्थे । [नेत्रादयोऽप्यत्र

मेघलोचन पु० मेघस्य लोचनमिव पुष्पमस्य । चक्रमर्दे, मेघ-

मेघवल्ली स्त्री० मेघशृङ्गाकारफलयुक्ता वल्ली शाक० (गाडर

शिङ्गा) लताभेदे ।

मेघविषाणी स्त्री० मेघस्य विषाणं शृङ्गमिव फलं यस्याः

गौरा०ङीप् । (गाडरशिङ्गः) लताभेदे । स्तार्थे कन् तत्रैव ।

मेघशृङ्ग पु० मेघशृङ्गाविषाकारोऽस्यस्य अच् । स्यादविष-

भेदे (गाडरशिङ्गा) अजशृङ्गां स्त्री० गौरा०ङीप् ।

मेघा स्त्री० मिप-कर्त्तृणि वञ् । (गुजराटी) सूक्ष्मलायाम् ।

मेघाचिकुसुम पु० मेघाचीव कुसुमं यस्य । चक्रमर्दे । मेग

पुष्पादयोऽप्यत्र ।

मेघारण्ड पु० मेघस्याण्ड एवारण्डोऽस्य । इन्द्रे तस्य हि दक्षयज्ञे

ऽण्डनाथे मेघारण्डेन तत्करणमिति पुराणम् ।

मेघालु पु० मेघाणामालुरिव प्रियः । वर्धरीदृष्टे ।

मेघी स्त्री० मिप-अच् गौ० ङीप् । जदासांसां, तनिगद्वत्,

च । जातौ ङीप् । मेघजातिस्त्रियाम् ।

मेह पु० मिह-वञ् । प्रधावे, प्रमेहोरोगभेदे च । अच् । मेघे ।

मेहघ्नी स्त्री० मेहं हन्ति हन-टक् ङीप् । हरिद्रायाम् आई-

तन्मूलरससेवनादि मेहनाथ इति वैद्यकप्रसिद्धिः ।
 मेहन न० मिश्रतेऽनेन मिह-करणे ल्युट् । शिन्ने ।
 कर्मणि ल्युट् । मूत्रे । भावे ल्युट् । मूत्रोत्सर्गे ।
 मैत्र न० मित्रोदेवतास्य अण् मैत्रं पायु खेदं पुनरण् ।
 'विघ्नोत्सर्गे मैत्रं कर्म समाचरेदिति स्मृतिः मित्रो देवताऽस्य,
 मित्रत आगतं, तस्येदं वा अण् । अचुराधानचत्वे न० ।
 तस्य हि मित्रो देवता । मित्रतः प्राप्ते, 'मैत्रमौद्वा' ।
 कञ्चैवेति स्मृतिः । सुहृत्सम्बन्धिनि च त्रि० । मित्रएव
 स्वार्थे प्रज्ञादाण् । मित्रे, ब्राह्मणे च ।
 मैत्रावरुण पु० मित्रं वरुणं देवता इन्द्रे आनङ् मित्राव-
 रुणयोरपत्यम् अण् । अगस्ये । इत् । मैत्रावरुणिरप्यत् ।
 कल्पभेदे हि तस्य तयोः पुत्रत्वं पुराणप्रसिद्धम् ।
 मैत्री न० स्त्री० मित्रस्य भावः अण् स्त्रीत्वपक्षे ङीप् । सौहार्दं
 प्यञ् । मैत्रप्रमथत्वात् ।
 मैत्रेय पु० मित्राया अपत्यम् ढक् । मुनिभेदे, बुद्धदेवे च ।
 मैथिली स्त्री० मिथिलायां भवा अण् । सीतायाम् । मिथिला-
 या राजा अण् । मिथिलादेशाधिपे पु० ।
 मैथुन न० मिथुनेन स्त्रीपुंसाभ्यां निर्दन्तम् अण् । अग्न्याधा-
 नादौ कर्मणि 'सा प्रगस्ता द्विजातीनां दारकर्मणि मैथुने'
 इति स्मृतिः अग्न्याधाने हि सपत्नीकस्यैवाधिकार इति तस्य
 तत्त्वाध्यत्वम् । स्त्रीपुंससङ्गमरूपे व्याम्यधर्मं च ।
 मैनाक पु० मेनकायां भवः ऋण् । पर्वतभेदे ।
 मैरेय पु० निरायां देशभेदे चोपधिभेदे वा भवः ढक् । निरा
 देशजाते आसने, 'मैरेयं धातकोपप्लुङ्गधानान्महसम्भव'मि-
 त्युक्ते मध्यभेदे न० ।
 मोक्ष क्षेपे वा चु० उभ० प्रक्षेप्त्वा० पर० सक० सेट् । मोक्षयति
 ते मोक्षति अचुमोक्षत् त अमोक्षीत् । [भरणे च ।
 मोक्ष पु० मोक्ष-वञ् । सक्तौ मोचने 'नीविमोक्षोहि मोच' इति
 मोच त्रि० सुह-व अच् वा कृत्यम् । निरर्थके, ह्रीने च । पारलि-
 ङ्गत्वे, पाटनीहत्वे, विहङ्गे च स्त्री० प्राचीरे पु० ।
 मोघपुण्या स्त्री० मोघं पुण्यमार्त्तघ्नं यस्याः । बन्ध्यायां स्त्रियाम्
 मोच न० मुच-अच् । कटलीफले । शोभाञ्जने पु० । कटल्यां,
 नीलीहत्वे, शालमल्लिहत्वे च स्त्री० टाप् । [वति त्रि०
 मोचक पु० मुच-ण्युल् । मोक्षे, कटल्यां, शोभाञ्जने च । वैराग्य-
 मोचन न० मुच-णिच्-वा भावे ल्युट् । सक्तौ, मोचने, दम्भे,
 शास्त्रे च । मुच्यते रोगात् अन्तर्ग करणे ल्युट् । कण्टकाभ्याम्
 मोचरस पु० इत० । शास्त्रातिनिर्यासं स्वनामस्थाने प्रदर्शय ।
 मोषाट पु० मुच-णिच्-अच् मोषाय रोगमोचनय अटति

अट-अच् । कृष्णजीरके रम्भास्थि च ।
 मोटक न० मुट-ण्युल् । आक्षेपितदानार्थं सुगन्धद्रव्यपत्रद्वये ।
 मोटा स्त्री० मुट-अच् । बलायाम् ।
 मोट्टायित न० 'कान्तस्मरणवार्त्तादौ हृदि तद्भावभावतः
 प्राकश्यमभिलापस्य मोट्टायितमि'त्युक्ते, स्त्रीषामभिलापभेदे ।
 मोद पु० मुद-वञ् । हर्षे । [वर्णसङ्करजातिभेदे (मयरा)
 मोदक पु० मोदयति मुद-णिच्-ण्युल् । खाद्यभेदे । (मोया)
 मोदमोदिनी स्त्री० मोदइव मोदयति मुद-णिनि । जम्बूम्
 मोदयन्ती स्त्री० मुद-णिच्-शट् ङीप् । वनमल्लिकायाम्
 (काठमल्लिका) ।
 मोदा स्त्री० मोदयति अजान् मुद-णिच्-अच् । अजमोदायाम्,
 मोदाख्या स्त्री० मोदः अजमोदस्तेनाख्या । अजमोदायाम्
 हर्षयुक्ते त्रि० ।
 मोदिनी स्त्री० मोदयति मुद-णिच्-णिनि । अजमोदायाम्
 मल्लिकायाम्, यूपिकायां, कस्तूर्यां, मदिरायाञ्च ।
 मोरट न० मुर-अटन् । इक्षुमूले, अक्षोटपुष्पे, सप्ररात्रोपित
 जीरे च । मूर्खालतायां स्त्री० । मूरमोरटायां पु० ।
 मोषक पु० मुष्णाति मुष-ण्युल् । तस्करे चोरे ।
 मोषण न० मुष-ल्युट् । लुण्ठने, छेदने, वधे च ।
 मोह मुह-वञ् । मूर्ख्यायाम्, अज्ञाने, भ्रान्तिसाधने, वेदान्तोक्ते
 अविद्यावृत्तिभेदे, दुःखे, देहादिष्वान्नामिमाने च ।
 मोहन पु० मोहयति मुह-णिच्-ल्यु । धुलूरे, कन्दर्पस्य शर
 भेदे च । मोहकारके त्रि० । स्त्रियां ङीप् ।
 मोहराति स्त्री० बल्लणो निजपरिमाणेन पञ्चाशद्वदे गते
 प्रलयभेदे 'काहराति मंहाराति मोहराति'चेति वण्ङी ।
 मौक्तिक न० मुक्तैव स्वार्थे ढक् । मुक्तायाम् ।
 मौक्तिकप्रसवा स्त्री० मौक्तिकं प्रसूते प्रसू अच् । मुक्तिनात्वे
 मुक्तास्कोटे मुक्तौ च । [मुञ्जएव अण् । मुञ्जट्ये (कुञ्ज) स्त्री०
 मौक्तिकशुक्ति स्त्री० इत० । मुक्तास्कोटे मुक्तौ । [मेखलायाम्
 मौञ्जी स्त्री० मुञ्जस्येयम् अण् । कटिसूत्रे विराटन्तमुञ्जलतायां
 मौञ्जीपत्नी स्त्री० मौञ्जग्राइव पञ्चमस्याः । पल्लजायाम् ।
 मौञ्जीवन्धन पु० मौञ्जग्रा मेखलाया वन्धेयत्वात् । उपनयन-
 संस्कारे 'मौञ्जीवन्धः शुभः प्रोक्तश्चैते मौनगते रवाचि'ति
 स्मृतिः इत० । तदन्वये न० । 'हितोद्यं मौञ्जीवन्धनमिति स्मृतिः
 मौञ्ज न० मूढस्य भावः प्यञ् । मोह्ये, बाल्ये च ।
 मौञ्जल्य पु० मुह्यन्त्य मुनेरपत्यं यञ् । गौतमारके मुनिभेदे
 मौञ्जीन न० मुह्यन्तां भवनं छेत्तं यञ् । मुह्यन्त्ययोग्ये छेत्ते
 मौन न० मुनेर्भावः । वाग्व्यापारराहित्ये 'उच्चारं मैद्युने चैव

प्रसावे दन्धावने । खाने भोजनकाले च पट्टु भोजनं
समाचरेदिति स्मृतिः ।

मौनिन् वि० मौनसम्यस्य इति । वान्यापाररहिते । मुनौ पु०
मौरजिक वि० सुरजवादनं ग्रिहसम्यस्य ठक् । मृदङ्गवादनशीले
मौख्य न० मुखस्य भावः व्यञ् । जाड्ये, मुखतायाञ्च ।
मौर्वी स्त्री० मूर्त्वा लता तत्तन्तुना निर्दिष्टा अण् । धनुर्गुणे,
अजशङ्काञ्च ।

मौल वि० मूलं वेत्ति मूलादागतो वाऽण् । भूम्यादेरागमादि-
मूलज्ञे, 'यं परम्परया मौलाः सासन्ताः स्वाभिन् विदुः'
रिति स्मृतिः मूलादागते च ।

मौलि पु० स्त्री० मूलस्यादूरभवः इञ् । जूडायां, किरोटे, संयत
केशेषु च । अशोकदण्डे पु० । भूमौ स्त्री० वा डीप् ।

मौपल न० उपलस्येदम् सदृशम् । उपलस्यन्तिसेधे 'गङ्गायां
मौपलं खानं' महापातकनाशनमिति पुराणम् । उपल-
सधित्व इतो गन्त्यः अण् । महाभारतान्तर्गते 'उपलं
कुलनाशन'मित्यादिप्रतिपादके पौडशे पर्वणि ।

मौहर्त पु० सहर्तं तत्प्रतिपादकं शास्त्रं वेत्त्यधीते वाऽण् ।
ज्योतिःशास्त्रज्ञे । ठक् । तत्त्वैव ।

मौ अभ्यासे भा० पर० सक० सेट् । मनति अस्मासीत् । [त
मन्त्र संयोजने स्नेहने च चु० उ० सक० सेट् । मन्त्रयति ते अमन्त्रयत्
मन्त्र संघाते संयोजने च भा० पर० सक० सेट् । मन्त्रति अमन्त्रीत्
मन्त्रण न० मन्त्र-ल्युट् । संयोजने, राशीकरणे, तैले यन्त्रपाले च
मन्त्र गतौ भा० पर० सक० सेट् क्वा वेट् । मन्त्रति अमन्त्रत्
अमन्त्राचीत् अमन्त्रोत् । [अङ् मन्दा

मन्द् चोदे भा० आ० सक० सेट् घटा० । मन्दते अमन्दिष्ट । मन्दयति
मन्दिमन् पु० मृदोर्भावः मृदु+इमनिच् मन्दादेशः । मृदुत्वे ।
मन्दिष्ट वि० अतिशयेन मृदुः इष्टन् मन्दादेशः । अतिमृदुत्व-
वति । ईयन्तु । मृदीयानम्यत् वि० । स्त्रियां डीप् । [चीत्
मन्त्र गतौ भा० पर० सक० सेट् क्वा वेट् । मन्त्रति अमन्त्रत् अमन्त्रो-
मन्त्र गतौ सर्वं मन्त्रवत् । मन्त्रति अमन्त्रत् अमन्त्रोत् ।
मन्त्रेण उक्तादे भा० पर० सक० सेट् । मन्त्रेण (ड)ति अमन्त्रेण (डी)त्
चङि न ह्रस्वः ।

मन्त्र पु० मन्त्रवत् सर्वम् । मन्त्रयति ते । अमन्त्रयत् व ।
मन्त्रान् वि० मन्त्र-क्त । मन्त्रिने, मन्त्रियुक्ते च ।

मन्त्रानि स्त्री० मन्त्रा-क्तिन् । कान्तिचये । [च वि०
मन्त्रिष्ट न० मन्त्र-क्त-वि० । अत्रिष्टवाक्ये तद्वाक्ययुक्ते, मन्त्रे
मन्त्र गतौ भा० पर० सक० सेट् क्वा वेट् । मन्त्रति । अमन्त्रवत्-
अमन्त्रोत् ।

मन्त्र गतौ मन्त्रवत् सर्वम् । मन्त्रति अमन्त्रवत् अमन्त्रोत् ।
मन्त्रेण अपश्यदे वा० चु० उ० म० पञ्चे भा० पर० सक० सेट् । मन्त्रे-
यति ते मन्त्रेति अमन्त्रेति त अमन्त्रेति ।

मन्त्रेण पु० मन्त्रेण-वत् । अपश्यदे 'मन्त्रेण वा यदपश्यदे'
इति स्मृतिः । कर्त्तरि यच् । पामरजातौ, नीचजातौ च
पु० पापरते वि० हिङ्गुत्वे न० ।

मन्त्रेण कन्द पु० मन्त्रेण-प्रियः कन्दः । लशने ।
मन्त्रेण जाति स्त्री० मन्त्रेण-प्रिया जातिः । गोमांसादिभक्षके
किरातादिजातिभेदे ।

मन्त्रेण देश पु० मन्त्रेण-प्रियः देशः । चातुर्वर्ण्याचाररहिते देशे
मन्त्रेण भोजन न० मन्त्रेण भुज्यते कर्मणि ल्युट् । यावके
अन्त्रभेदे ।

मन्त्रेण मण्डल न० इत० । मन्त्रेण देशे । [कास्यमण्डल
मन्त्रेण मुख न० मन्त्रेणानां मुखमिव रक्तत्वात् । ताम्ने मन्त्रे-
मन्त्रेण न० मन्त्रेण-क्त । अपश्यदे असंस्कृतशब्दे ।

मन्त्रेण उक्तादे भा० पर० सक० सेट् । मन्त्रेण (ड)ति अमन्त्रेण (डी)-
(डी)त् । चङि न ह्रस्वः । [न ह्रस्वः

मन्त्रेण सेवने भा० आ० सक० सेट् । मन्त्रेण अमन्त्रेण विष्ट । चङि
मन्त्रेण कान्तिचये भा० पर० सक० यनिट् । मन्त्रयति मन्त्रासीत् ।

य

य पु० या-ड । वायौ, यशसि, योगे, गतौ च । यम-ड । संयमे ।
या-कर्त्तरि ड । यातरि वि० ।

यङ्गत् न० यं संयमं करोति ङ-क्लिप् तक् च । कुक्षौ-दक्षिण-
भागस्थे मांसपिण्डे । तदङ्गुले रोगे च ।

यङ्गदात्मिका स्त्री० यङ्गतङ्गमा स्वरूपं यस्याः कप् । तैल-
पायिकायाम् (तेलापोका) ।

यङ्गद्वैरिन् पु० यङ्गतो रोगभेदस्य वैरी हन्ता । रोहितकण्डके
यच्च पूजायां चु० आ० सक० सेट् । यङ्गयते अयययत् ।

यच्च पु० यङ्गयते यच्च-कर्मणि ञच् । देवयोनिभेदे, तदीश्वरे कुबेरे
इन्द्रशब्दे च ।

यच्चकर्द्दम् पु० यच्चप्रियः कर्द्दमः । 'कुङ्कुमायुक्तसूरीकर्द्दमं'
चन्दनं तथा । महासुगन्धमित्युक्तं नामतो यच्चकर्द्दमं'
इत्युक्ते समभागेन मिश्रिते कुङ्कुमादौ ।

यच्चतरु पु० यच्चपाणं वासयोग्यतरुः । षट्पञ्चे यच्चद्वयादयोप्यत्र
यच्चधूप पु० यच्च पूजने योग्यो धूपः । (धुना) सर्व्वरसे ।

यच्चराज पु० यच्चपाणं राजा टच् समा० । कुबेरे । यच्चपु
राजते राज-क्लिप् । यच्चराज्यत्वे पु० ।

यजराति वि० यजमिया रातिः । कर्त्तिकपूर्णिमारौ ।
यजामलक न० यजायामलकमिव । प्रिण्डखर्जूरफले ।
यजावास ३० इत० । यजायामावासः । वटवृक्षे ।
यजोडुस्वरका न० यजायामडुस्वरनिव द्वाये कर् । कबलफले
यज्जम्बी स्त्री० यज्जम्ब हनि हन-टक् ङीप् । द्रावायाम् ।
यज्जम् ३० यज-मनिन् । रोगभेदे ।
यज देवपूजने, दाने, सक्तौ च भा० उभ०यजादि०चनिट् ।
यजति ते यदाचीत् अयट् । [इति ऋतिः ।
यजति ३० यज-यतिष् । दायभेदे । 'यजतिषु ये यजामहे'
यजन न० यज-त्युट् होवादिना मयुचीराज्यादिभिः सन्त-
पूर्वकं बह्वै प्रत्येपरूपे यागे । ल्यु । उत्तरपदस्यः सन्मि-
व्याहृतदेवार्थेहरि वि० यदा देवयजन इत्यादि [सर्वति
यजमान ३० यज-यानङ् । होवादे नियोक्तारि प्रधानकर्त्तृक-
यजि ३० यज-इन् । यहरि, यागे, यजघातौ च ।
यजुर्वेद ३० यजुषां ऋक्साममित्राणां सन्नायां प्रतिपादको
वेदः । वेदभेदे स च मुक्तकण्ठभेदेन द्विधा तद्विवरणं वृद्धमिवाने
यजुस् न० यज-उसि । ऋक्साममित्रे प्राद्व्येदरहिते सन्तभेदे
यजुपशु ३० इज्यते, हविर्दीयतेत्यत्र वा यागार्थक्यलेभां च-
धारे वा न यजः यजार्थः मयुः । अने, दाने च ।
यजुपुरुष ३० यजुरूपः पुरुषः । विष्णौ ।
यजुभूषण ३० यजन् भूषयति भूष-णिङ्-ल्यु । ज्वेतर्मे ।
यजुयोग्य ३० यजे योग्यः । उडुस्वरवृक्षे तत्त्वमिदादिभि हिं
यजः साध्यते ।
यज्वज्जम्बी स्त्री० यजार्था बह्वी । सोमबह्वाङ् ।
यज्वराह ३० यज्जम्बीवराहः । आदिवराहे मगवदवतारभेदे
यज्जगाट ३० इत० । यजस्थाने ।
यज्जट ३० यजार्थः वृक्षः । वटवृक्षे ।
यज्ज्येष्ठा स्त्री० यजेषु तत्ताधनेषु त्रेष्टा । सोमबह्वाङ् ।
यज्जसार ३० यजेषु यजसाधनेषु सारः श्रेष्ठः । यजोडुस्वरवृक्षे
यज्जसूत्र न० यजार्थं योग्यं संसृतं वा सूत्रं शाकः । उपवीते
यज्जाङ्ग ३० यज्जसाहं साधनत्वेनात्मस्य अङ् । यजोडुस्वर,
यदिरि, मध्वयष्टिकायाश्च । ते हि सन्तिमन्त्रादिना यजं
समादयन्ति । [यज्येये च
यजान्त ३० इत० । यज्येये यजसमाप्नो स्नानादिक्रियामेदे,
यज्जिक ३० यजः यजार्थं साध्यत्वेनात्मस्य टन् । यजाये तत्त्व-
मिदादिभिर्हि यजोनिप्रायते ।
यज्जिय वि० यजय हितः य । दद्वर्त्मयोग्ये । हारयुगे ३०
यज्जियदेग ३० इत० । यज्जर्तमयोग्ये 'हृत्पसारस्तु यरति

नृगो दत्त सभावतः । स चैवो यद्विद्योदेय' इत्युक्ते हेयै ।
यज्जीय ३० यजय हितः तत्वेदं वा क । यजोडुस्वर । दाय-
सन्मिनि वि० । [यजमदत्ते' इति ऋतिः ।
यज्जीयन्नक्ष-पादप ३० इत० । यज्जिह्वतवृक्षे (वरचि) 'वैकडुली
यज्जिखर ३० यज्जिह्व प्रवर्त्तयितः रंहरः । विष्णौ ।
यज्जोट न० ३० । दीर्घरोहितवृक्षे ।
यज्जोडुस्वर ३० यजार्थे उडुस्वरः । खनामखाति इत्ये ।
यज्जोपवीत न० यजेन संस्कृतस्यवीतम् । यज्जुते उपनयन
संस्कारेण मवितीकते तिष्ठति जर्झकते शानस्कन्वात् दधि-
यज्जुजितो उभमानतया हते कृतभेदे ।
यज्जुन् ३० यज-भूते कनिट् । विधानेन कतयागे ।
यत ताङने उपस्करे च कु०उ०च०सेट् । यतयति । अयोधतत् त
यत यत्वे स्वा०आत्म०चज०सेट् । निशयाननिट् । यतते यदतिष्ठ
यतस् अच० यट्+तसिट् । यस्तादित्यर्थे ।
यतस वि०एषां मध्ये यः यट्+इतसङ् । एषां मध्ये यदत्यर्थे
यतर वि० । अनयोर्मध्ये यः यट्+इतरङ् । अनयोर्मध्ये यदत्यर्थे
यति ३० यतते नोचाय यत-इन् । परित्राजके संन्यासिनि ।
यस्यते जिह्वा बल यम-क्षिन् । हन्दीपन्यसिखाति
जिह्वाया विधानस्थाने, उच्चारणकालविच्छेदे स्त्रीः । हा
च 'कचित् हन्दीपन्यो यतिरभिहितः पूर्वकतिभिः पदाने
सा शोभां प्रकति पदमध्ये त्यजति चे'त्याद्युक्ता सप्तविडन-
पदाने एव हन्दीपन्यानुसारेण जिह्वाया विधानरूपो
हारण-भावरूपा । यट्-इति । उत्तरिनाये व०व०वि० ।
यतिचान्द्रायण न० यतिनेव कर्त्तव्यं चान्द्रायणं व्रतभेदः ।
'अथावधौ सनशीवात् प्रिण्डान् नशदिने स्थिते । निय-
ताना हविष्यायी यतिचान्द्रायणं चरद्वि'त्युक्ते व्रतभेदे
यतिन् ३० यमनं यतं यम-क्त यतमनेन इति । संन्यासिनि
परित्राजके । विधवायां स्त्री० ङीप् ।
यत् ३० यत-नङ् । आयासे, उद्योगे, वैशेषिकोक्तं प्रवृत्तिनिवृ-
त्तिविवरणेनिरूपणं विधापत्रे गुणभेदे च । सच व्याकृत्युणः
इति नैयायिकादयः चित्तुच इति सांख्यवैदानिकाः ।
यत् अच० यट्+नङ् । यद्विदित्यर्थे ।
यत् उडुपने वा कु० उ०च०सेट् भा०पर० सक०सेट् इदित् ।
यन्मयति ते यन्मति यदयन्मत् त अयन्मोत् ।
यदा अच० यट्+प्रकारे घल् । येन प्रकारेणेत्यर्थे, हाग्ने,
योग्यतायां, व्याकृत्ये पदार्थानेत्येतौ च । [दाह
यदाकान् अच० कान्तकतिरस्य अच०घी० हाग्नेत्ये वदेहता
यदाकानिन् वि० यदाकानं साधन्यमस्त्यङ् इति ।

स्वेच्छाचारिणि जने । स्त्रियां ङीप् ।

यथाक्रम अव्य० क्रमस्य आनुसूच्यं तस्यानतिक्रमो वा अव्य-
यी० । क्रमानुसूच्ये, क्रमानतिक्रमे च ।

यथाजात त्रि० जातं समयविशेषमनतिक्रम्य यथाजातं तद-
स्यास्ति अच् । मूर्खे, नीचे च ।

यथातथ अव्य० तथानतिक्रम्य अनतिवृत्तौ अव्ययी० । याथार्थ्यं
यस्य वस्तुनो यद्रूपं भवितुमुचितं तथारूपभावे । यथायथ-
मयत्नार्थे । [व्यभिचारे सत्यस्वरूपे अर्थव्याप्यत्वे सत्ये त्रि०
यथार्थं अव्य० अर्थमनतिक्रम्य अव्ययी० । सत्यतायाम् अर्थस्या-
यथार्थं अव्य० अर्थं योग्यतामनतिक्रम्य अव्ययी० । यथायोग्ये
ततः अर्थं व्याप्यत्वे । सत्यभूते पदार्थे त्रि० ।

यथार्हवर्ण्य पु० यथार्हं यथायोग्यं वर्णयति वर्ण-अण् । चरे
यथाशक्ति अव्य० शक्तेरातुसूच्यम् आनुसूच्येऽव्ययी० । शक्ते-
रातुसूच्ये, शक्त्यनुसारे । [शास्त्रानुसारे

यथाशास्त्र अव्य० शास्त्रस्यानुसूच्यम् अनतिक्रमो वा अव्ययी० ।
यथास्थित अव्य० यथा येन रूपेण स्थातुं योग्यं तथास्थितम् ।

योग्यतायाम् अव्ययी० । सत्यतायाम् । अर्थं व्याप्यत्वे । सत्ये त्रि०
यथास्व अव्य० स्वस्यानतिक्रमोऽव्ययी० । याथार्थ्यं । अर्थं
व्याप्यत्वे । यथार्थे त्रि० ।

यथेष्टित अव्य० दैष्टित्यस्यानतिक्रमः अव्ययी० । साच्छन्द्यं,
अर्थं व्याप्यत्वे । यथाभीष्टे त्रि० यथेष्टमप्यत । [उचिते त्रि०
यथोचित अव्य० उचितस्यानतिक्रमः । औचित्ये, अर्थं व्याप्यत्वे ।
यद् त्रि० यज्-अदि डिङ् । (ये) इत्येवं बुद्धिविशेषप्रिये अस्य
उक्तार्थे सर्वनामता । यस्मादित्यर्थे अव्य० ।

यदा अव्य० यद्+दाच् । यस्मिन् काले इत्यर्थे ।
यदि अव्य० यद्+णिच्-इन् णिषोप । पक्षान्तरे, सम्भावनायाञ्च
यदु पु० यथातिष्ठपतेः ज्येष्ठपते, यस्य वंशे श्रीकृष्णावतारः
तस्य गोवामपत्यमणं वज्रपु तस्य लुक् । यदुवंशे दर्शार्ह-
देशे च व० ।

यदुनाथ पु० यदूनां नाथो रक्षकत्वात् । श्रीकृष्णे, यदुपत्या-
दयोष्यत । [यदृच्छालाभसन्तुष्ट इति गीता
यदृच्छा स्त्री० यद्+दृच्छ-अ+टाप् । स्वातन्त्र्ये, स्वैरतायाम्,
यद्युवा अव्य० यदि च उ च वा च द्वौ । यद्यर्थे पक्षान्तरद्वयतने,
'यद्युवास्तत्तरसम्भारस्तर्हि प्रभुनैवे'ति वृत्तिः । यद्युवा उभयं
चिकीर्षेदिति च तिथ्यादितत्त्वम् । [भर्तृहरिकारिका ।

यद्वा अव्य० यच्च वा च द्वौ । पक्षान्तरे 'यद्वाभ्युदययोग्यते'ति
यन्तृ पु० यम-हच् । सारथी, हस्तिपालके च । संयमयुक्ते त्रि०
यन्त्र न० यन्त्रि-अच् । संयमने, तन्त्रोक्ते-देवाद्यधिष्ठाने चक्रभेदे

पात्रभेदे, सुगमतया ज्योतिष्कक्राद्यवेक्षणसाधने पदार्थभेदे,
सूत्रधारादेर्दार्ढ्यवैधकादौ (तुरविन्) (भमर) (कुन्द) पदार्थे
यन्त्रक न० यन्त्रमिव इवार्थे कन् (कुन्द) दारुभ्रामकयन्त्रभेदे
यन्त्रगृह न० इत् । तैलिकयन्त्रालये (धानिघर)

यन्त्रगोल पु० यन्त्रमिव ज्योतिष्कक्राद्यतिगोलयन्त्रमिव गोलः
वर्चुलः । कलायभेदे (मटर) [मोडायाम् स्त्री० टाप्
यन्त्रण न० यन्त्रि-ल्युट् । नियमने, रक्षणे, बन्धने च । युच् ।
यन्त्रपेषणी स्त्री० यन्त्रेणैव पिष्यतेऽनया पिप्-ल्युट् । (याता)
पेषणयन्त्रे ।

यंभ मैथुने भ्रा० पर० सक० अनिट् । यमति अयाप्तीत् ।
यस् उपरतौ भ्रा० पर० सक० अनिट् क्तावेट् । यच्छति अयंसीत्
यन्ना । [अयीयसत् त अवयवासत् त

यम परिनेषणे सु० उ० सक० सेट् वा घटा० । यमयति यामयति ।
यम पु० यम-घञ् । 'अहिंसा सत्यवचनं ब्रह्मचर्यमकल्मषता ।
अस्तेयमिति पञ्चैते यमाख्यानि व्रतानि चे'त्युक्ते अहिंसादौ,
इन्द्रियादीनां संयमने च । यमयति अच् । प्राणिनां
शुभाशुभकर्मावसाने दण्डविधायके ईश्वरावयुक्ते दक्षि-
णस्य देवभेदे तत्त्वामिकात्वात् काके च । एकगर्भजाय-
माने यमजे त्रि० । आहलेन यमसम्पत्तिनि शनौ, द्वित्य-
संख्यायां योगे च पु० ।

यमक न० 'सत्यर्थे पृथगर्थार्थाः स्वरव्यञ्जनसंहतेः । क्रमेण
तेनैवावृत्तिर्यमकं विनिगद्यत' इत्युक्ते शब्दावधारभेदे ।
यमकोटि पु० स्त्री० भूगोलस्य चतुर्धरादानरिते लङ्कातः पूर्व-
स्यां स्थितायां देवनिर्मातायां पुण्याम् 'लङ्का कुमव्ये यम-
कोटिरस्याः प्राणि'ति सिद्धान्तशिरोमणिः ।

यमज त्रि० द्वि० य० । यमः एकदा एकत्र गर्भे सहचरः सन्
जायते जन-ङ । एकदा एकगर्भजातयोः ।

यमदूतिका स्त्री० यमस्य दूतौ इवार्थे कन् । तिनिडीहृत्ते
यमदुम पु० यमस्य दुमः । यमद्वारस्ये शाल्मलिहृत्ते तत्तुल्य-
लौहमयकीडाकीर्णहृत्ते हि नारकिपीडनात्तस्य यम-
दुमत्वम् । [द्वितीयायां यात्रायां मरणमिति ज्योतिषम्
यमद्वितीया स्त्री० इत् । कार्तिकशुक्लद्वितीयायाम् 'तथा यम
यमदग्नि पु० सनिभेदे ।

यमन न० यम-ल्युट् । बन्धने, उपरमे च । यमयति ल्यु । यमे पु०
यमप्रिय पु० इत् । वटहृत्ते ।

यमराज पु० यमानां चतुर्दशानां राजा यमनियामको राजा
वा टच् सप्त । प्रेतानां राजनि धर्म्मराज्ञे । यमेपु
राजते राज-क्लिप् । यमराज्यत्वे ।

यमल न० यमं योगं लाति ला-क । युग्मे, हृन्दावनस्य
हृन्मभेदे च ।

यमलपत्त पु० यमलानि युग्मानि पत्ताणि यस्य । अश्वस्तकृच्छे
यमवाहन पु० यमं वाहयति स्थानात् स्थानान्तरं नयति ।

वह-स्वार्थे णिच्-ल्यु । महिषे ।

यमानी स्त्री० यच्छति अग्निमान्द्यमनया यम-करणे ल्युट्
ष्ट० आत्वम् । अजमोदायाम् । स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

यमुना स्त्री० यम उनन् । कालिन्यां नद्यां, यमभगिन्याम्
सूर्यसुतायाम्, दुर्गायाञ्च ।

यमुनाम्नाट् पु० ६त० । यमे । [तजे राजभेदे

ययाति पु० यस्य वायोरिव यातिः सर्वत्र गतिरस्य । नङ्गपा-
ययु पु० या-कु द्वित्वञ्च । अश्वमेधोमेऽश्वे, अश्वमात्रे च ।

यव पु० यु-अच् । स्वनामख्याते शूकधान्यभेदे, 'वसन्ते सर्व-
ग्रशानां जायते पत्रशतानम् मोदमानाश्च तिष्ठन्ति यवाः

कणिशशालिनः' इति श्रीमांसा । स्वार्थे कन् । अत्रैव ।

यवक्य न० यवानां भवनं चेत्यं यत् कुक् च । यवभवने चेत्ये
यवचार पु० यवजातः चारः । यवजातचारभेदे लवण-
भेदे (शोरा) च ।

यवज पु० यवात् जायते जन-ड । यवचारे, यवान्याञ्च ।

यवतिक्ता स्त्री० यवाकारं तिक्तं फलं यस्याः । रास्त्रायां
शङ्खिन्याञ्च ।

यवन पु० यु-ल्यु । देशभेदे, तद्देशस्थे जने व० व० । वेगे,
अधिकवेगवत्यश्वे, गोधूमे, गर्जरहणे, हरप्कजातौ ययाति
यमस्य तत्पुत्रस्य तत्त्वसौर्वश्ये जातिभेदे च । वेगवति त्रि०
यवनद्विट् पु० यवनैर्द्विटः द्विप-क्त । गुग्गुलौ ।

यवनप्रिय न० ६त० । मरिचे ।

यवनाचार्य पु० ताजकादिज्योतिःशास्त्रकारके पण्डितभेदे
यवनानी स्त्री० यवनानां विभिः डीप् श्रानुक् च । यवनानां
विषाम् ।

यवनारि स्त्री० यवनशारिः । श्रीलक्ष्णे । [भेदे

यवनाल्ल पु० यवानामिव नाला (नाडा) यस्य । (देधान) धान्य
यवनाल्लज पु० यवानां नालात् काण्डात् (नाडा) जायते ।
यवचारे । [(कानात्) जयनिकायाम्

यवनिक्ता स्त्री० युवन्यस्यां यु-ल्युट् डीप् कन् अत इत्यम् ।

यवनी स्त्री० यु-ल्युट् डीप् । यवानीनामकोषधौ यवनभा-
र्याञ्च । 'यवनीमुपप्रशाना'मिति रघुः ।

यवनेट न० ६त० । सीसके । मरिचे, मञ्जुने सगुने राज-
गयाण्डौ निम्बे च पु० । सज्ज्यां स्त्री० टाप् ।

यवफल पु० यवाकारं फलमस्य । वंशे कुटजे च यस्य फल-
मिन्द्रियवः लघ्वहृत्ते, जटामांस्याञ्च ।

यवमध्य न० यवाकृति मध्यं यस्य । चान्द्रायणभेदे प्रथमदिनादा-
पञ्चदशदिनमेकैकग्रहसहस्रा, तदुत्तरं च व्यापञ्चदश दिनं
क्रमेणैकैकग्रहान्या माससाध्ये व्रते तस्य मध्यदिवसानां
हि बहुलयासवत्त्वेन यवमध्यतुल्यत्वम् ।

यवलास पु० यवेन लस्यते संज्ञायां कर्त्तरि षञ् । यवचारे ।

यवशूक पु० यवानां शूकः कारणत्वेनास्त्यसः अच् । यव-
चारे यवशूकजादयोऽप्यत्र ।

यवस न० यु-असच् । घासे, हण्ये च । [(याड)

यवागू स्त्री० यूयते मिश्र्यते यु-आगू । षड्गुणजलपत्रे द्रवभेदे
यवाग्रज पु० यवस्याग्रात् शूकात् जायते जन-ड । यव-
चारे, यवान्याञ्च ।

यवानी स्त्री० डटो यवः डीष् आसृक् च । (जीयानि) पदार्थे
यवापत्य न० यवस्यापत्यमिव तज्जातत्वात् । यवचारे ।

यवास्तज न० यवजाताम्हाज्जायते जन-ड । सौवीरके ।

यवास पु० यु-आस । इरालभायाम्, खदिरभेदे च । छण्डासिनी
हण्ये स्त्री० टाप् । स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

यविष्ठ त्रि० अतिशयेन युवा युवन्+इष्टन् युवादेशः अतितरुणे
यवीयस् त्रि० अतिशयेन युवा युवन्+ईयस् युवादेशः 'अंशसंशं
यवीयांस' इति सृतिः । कनिष्ठे स्त्रियां डीप् ।

यवोत्थ न० यवादुत्तिष्ठति उद्+स्था-क । सौवीरके ।

यव्य न० यवानां भवनं चेत्यं यत् । यवभवनयोग्ये चेत्ये । युत-
यन्त्राकारवत् यत् । चान्द्रे घासे पु० । 'यव्यद्वयं आव-
णादि सर्वा नद्योरजस्तला' इति सृतिः ।

यशःपटह पु० यशःस्थापकः पटहः । ठक्कायाम् वाद्यभेदे ।

यशःशेष त्रि० यशएव शेषोऽस्य । सृते । कीर्त्तिशेषादवोप्यत्र
यशस् न० अश-अश्वन् धातोः युञ्च । शौर्यादिप्रभूते ख्यात्यपर-
प्रयाये पदार्थे ।

यशस्या स्त्री० यशसे हिता यशस्+यत् । जीवन्त्याम् ऋङिनां
कोषधौ च । यशःसाधने त्रि० । 'धन्यं यशस्माद्युष्मिति ।

यशस्वत् त्रि० यशस्+मत् ए मस्य वः । यगोपिणिष्टे । विनि ।
यशस्वीत्यथल स्त्रियां डीप् । डीवन्तस्तु तत्र, ज्योति म
यवतिक्तायां, यनकार्पास्याञ्च ।

यशोद् पु० यगो ददाति दा-क । पारदे । यगोदातरि त्रि०
नन्दगोपप्रत्यां स्त्री० । 'नन्दगोपमृदेजाता यगोदागर्भ-
माये' इति चरुडी ।

यट् पु० यज-तच् । यागश्रीते ।

यटि स्त्री० यज-क्तिन् नि० । ध्वजादिदण्डे, भुजाद्यवलम्बने दण्डे च क्तिच् । तन्त्रौ, हारलतायां, भाग्यां, मधूकायां (यटिमधु) वा डीप् । शस्त्रभेदे च ।

यटीक न० यद्या कायति कै-क । यटीमधौ, लताभेदे ।

यटीपुष्प पु० यटीव पुष्पाण्यस्य । जीवदन्ते ।

यटीमधु पु० यद्यां मधु अस्य । (यटिमधु) खनामख्याते लताभेदे यस्य यत्ने दिवापञ्चेन्मापरं अकंसेट् : यस्त्विति यसति संयस्त्विति संयसति अनुयस्त्विति अयसत् अयासीत् अयसीत् ।

या गतौ अदापरं सकं अन्निट् । याति अयासीत् ।

याग पु० यज-वञ् । मन्त्रकरणके वज्राद्याधिकरणे हविः-प्रक्षेपरूपे यज्ञे ।

याच याचने भ्रा० उभ० द्विक० सेट् । याचति ते अयाचीत् अयाचिष्ट । चङि न ह्रस्वः । अथ याचयुः । याचितम् ।

याचक त्रि० याच-ण्युन् । याचजाकारके ।

याचन न० याच-ल्युट् । याचजायाम् । युच् । याचनायत्व स्त्री०

याचनक त्रि० याच-ल्यु, स्तौर्धे कन् । याचके ।

याचित न० याच-भावे क्त । याचनहत्तौ याचजायाच्च । कर्मणि क्त । प्रार्थिते त्रि० । [गृहीते (चाञ्चोया द्रव्य)]

याचितक न० याचितेनाविगतम् कन् । याचजया धनस्त्रासितो याचजा स्त्री० याच-नङ् । प्रार्थनायाम् ।

याजक पु० याजयति यज-णिच्-ण्युन् । धनादिलाभाय परार्थं यज्ञकर्त्तरि ऋत्विगादौ ।

यान्नवत्क्य पु० यनिभेदे ।

यान्नसेनी स्त्री० यज्ञसेनस्य दुपदराजस्यापत्यं स्त्री० अत इञ् डीप् । द्रौपद्यां पाण्डवमाख्यायाम् ।

यान्निक पु० यन्नाय हितः यज्ञः प्रयोजनमस्य वा ठक् । दर्भभेदे, खदिरे, पलाशे, अत्रत्ये याजके ऋत्विगादौ, यजमाने च ।

यान्य न० इज्यतेऽत्र यज-ण्यत् । यागस्थाने देवप्रतिभायाच्च 'युज्यं चेतमलङ्कार'मिति सृष्टिव्याख्यायां दायभागे दावर्कं यागस्थानं देवता वेलुक्तम् याजनीये त्रि० । करणे ण्यत् । ऋग्विशेषे स्त्री० ।

यातना स्त्री० पु० यत-युच् । तीव्रवेदनायाम् ।

यातयाम त्रि० यातो गतो याम उचितसमयो यस्य । जीर्णं यथेषिते 'यातयामं गतरस'मिति गीता । उच्छिष्टे, परिमुक्ते च । [शत्रौ गन्तव्ये त्रि०]

यातव्य पु० वायतेऽसौ या-तव्य । ऋषाणां युद्धार्थमभिगम्ये यातायात न० यातञ्चायातञ्च या-भावे क्त आ+या-भावे क्त सभाहार ह० । गमनागमनयोः ।

यातु पु० या-त । राक्षसे । गन्तरि त्रि० । [राक्षसहन्तरि त्रि०]
यातुम्न पु० यातुं राक्षसं गन्तुं हन्ति कृन्-ठक् । शुगन्धौ, यातुधान पु० यातु इति धीयतेऽभिधीयते धा-ल्युट् । राक्षसे यातु स्त्री० या-तव् । देवरपत्न्याम् (यां) यातरो । तन् ।

गन्तरि त्रि० यातरो । [दिगेद्दिगेनोत्सवभेदे रययात्रादौ च]
यात्रा स्त्री० वा-ङ् । जिगीषया रात्रां गमने, गमनमात्रे, यात्रिक त्रि० यात्रायै हितम् । उत्सवे, उपाये, गमनहिते-न चत्वादौ च ।

यायातव्य न० तया तद्रूपसौचित्यम् अव्ययी० तस्य भावः प्यञ् । यद्वस्तु यथा भवितुं युक्तं तस्य तथामात्रे ।

यायार्थ्य न० ययार्थस्य भावः । सत्यत्वे बालविक्रये ।

यादपति पु० यादसां जलजन्तूनां पतिः । वरुणे, ससृष्टे च यादव पु० यदोर्गोत्रापत्यमण् । यदुर्वंशे स्त्रियां डीप् । तत्प्रधाने श्रीकण्ठे पु० । यदूनामिदम् अण्, गोमहिषादिके धने न० दुर्गायां स्त्री० डीप् ।

यादस् न० या-अङ्गुन् डक् च । जलजन्तुमात्रे ।

यादसानाय पु० इतः अलुक्कुसमा० । वरुणे, ससृष्टे च । यादसां पत्यादयोपत्व ।

यादृक्(श)(शु) त्रि० यस्यैव दर्शनमस्य यद्+इश्+क्त्स्(ट) क्तिप् वा । यत्तद्वये यथाविधे । टान्तातु स्त्रियां डीप् ।

यादृच्छिक त्रि० यदृच्छया आगतः ठक् । यथेच्छया प्राप्त ।

यान न० या-भावे ल्युट् । गमने, उपचितगतेः राज्ञः कूजराष्ट्रां-दिराज्ञां कृत्वा रिपोराक्षान्दनाय गमने च । करणे ल्युट् । गमनसाधने रघादौ ।

यापन न० या-णिच्-ल्युट् । काष्ठादौ क्षेपणे, निरसने च ।

याप्य त्रि० या-णिच्-ण्यत् । निन्द्ये अधमे, क्षेपणीये निःश्रे-यतप्रतिकार्ये उभयमनीये रोगभेदे च ।

याप्ययान पु० याप्यं चेप्यं कृत्स्नितं वा प्रदध्यन्त्यात् इतरवा-ह्यावाहा यानम् (महापाला) शिविकायाम् । [इति सा०]

याम पु० यम-घञ् । सन्धये प्रहरे च 'यामोयात सन्धायि नायात' यामघोष पु० यामे घोषोऽस्य । कुक्कुटे । षट्पदन्तभेदे स्त्री० यामल न० यमल+सार्धेण् । युगले, तन्त्रयास्त्रभेदे च ।

यामवती स्त्री० यामाः दहवः त्वितसंख्यायुताः सन्त्यस्याः भूमि मत्तप नस्य वः । रात्रौ, हरिद्रायाञ्च ।

यामाट पु० जायां माति त्व् ड् । जामाटयद्वर्धे ।

यामि स्त्री० यम-ङ् । कुलस्त्रियां भगिन्यां 'यामयोयानि मे-हानीति मनुः ।

यामित न० ज्योतिषोक्ते लग्नराशिभ्यां सप्तमे स्थाने ।

यामित्वेधः पु० यामित्वे सप्तमस्थाने वेधः प्रापपहसंयोगः
 विवाहादौ वर्ज्यं प्राप्तात् सप्तमगं शशीत्याद्युक्ते योगभेदे ।
 यामिनी स्त्री० यामाः तिसंख्याताः सन्त्यस्य षाड्छन्दे इति ।
 रात्रौ, हरिद्रायाञ्च ।
 यामिनीपति पु० इतः । चन्द्रे, कर्पूरे च । रजनीशब्दयोप्यत्र ।
 यामी स्त्री० यमस्येयम् यमो देवतास्या वा अण् । दक्षिणस्यां
 दिशि यमसम्बन्धिन्यां यातनायां च । यामिन्वा डीप् ।
 यामिशब्दार्थे । [क्षणात्वात् यामुनजलतल्यत्वम्
 यामुनेष्टकं न० यमुनायां भवं तद्वेष्टकम् । सीसके तस्य हि
 याम्य पु० यामीदिक् निवासोऽस्य यत् । अगस्त्ये, चन्दनद्वये च
 यमोदेवतास्य । यमसम्बन्धिनि लि० । दक्षिणदेशस्ये लि०
 याम्यायन न० याम्यायाम् अयनं सूर्यस्य गतिः । दक्षिणायने
 रवेः दृगसंक्रान्तिः परेषु षट्च मासेषु ।
 याम्योद्धत पु० याम्ये दक्षिणदेशे उद्धतः । श्रीतालद्वये ।
 यायजूक पु० यज-यङ्-ऊक । पुनःपुनर्भागशीले ।
 यायावर पु० देगादेशान्तरं याति या-यङ्-परच् । अश्वने-
 धीयात्रे जरत्कारुसुनौ च । भृशवक्रगमनशीले लि० ।
 याव पु० यु-अप् स्वार्थे अण् । अलङ्गते । स्वार्थे कन् । तत्र । याव
 इव कन् (कुलीकीकाद) ब्रीहिभेदे ।
 यावत् लि० यत् परिमाणस्य सप्तम् । यत्परिमाणे । या-
 वति । साकल्ये, व्याप्तौ, सीमायाञ्च अव्य० ।
 यावत्तावत् अव्य० यावच्च तावच्च इ० । योजगणितप्रसिद्धे
 अव्यक्तमानानयनाय कल्यो प्रथमे राशौ । [परिमाणपूरणे
 यावतितय लि० यावतां पूरणः यावत्+इट् इयुक् च । यावत्
 यावन पु० यु-णिच्-ल्यु । सिद्धाख्यगमनद्वये ।
 यावनाल पु० यवनालएव स्वार्थे अण् । धान्यभेदे ।
 यावनालशर पु० यावनालइव शरः । शरभेदे ।
 यावनाली स्त्री० यावलावस्य विकारः अण् डीप् । यावलाव
 भवायां शर्करायाम् ।
 यावम्पुक् पु० यवम्पुक् विकारः अण् । यवलादे ।
 याष्टीक पु० चटिः प्रहरणमस्य ईकक् । यष्टा योद्धरि ।
 यास पु० यम-कर्त्तरि संचायां घञ् । इरावभायाम् ।
 यु मिश्रणे अमिश्रणे च अ० पर० सक० सेट् । यौति अयावौत् ।
 यु बभे क्त्वा० उ० सक० अनिट् । युनाति युनीते-अयौसौत् अयोध
 यु निन्दने चु० आग० सक० सेट् । यावयते अयोयवत ।
 युक्त लि० युज-क्त । मिलिते । अस्यस्ययोगे योगिनि पु० ।
 उचिते, न्यायागतद्रव्यादौ च न० ।
 युक्तरसा स्त्री० युक्तो रसो यस्याः । राक्ष्मायां (काटाशामस्त्री)

युक्ति स्त्री० युज-क्तिन् । न्याये, व्यवहारे, अनुमाने तत्साधक-
 लिङ्गज्ञानादौ, 'युक्तिरर्थावधारणमित्युक्ते नाटकाङ्गविशेषे च
 युग वर्जनेन आ० पर० सक० सेट् इदित् । युक्नति अयुक्नीत् ।
 युग न० युगि-अच् पु० नलोपः । युग्मे, द्वित्वसंख्यान्विते, सत्य-
 त्वेतादापरंकलिरूपे कालविशेषे तत्प्रमाणं दृष्टदमिधाने ।
 दक्षिणामौषधे, हस्तचतुष्कपरिमाणे च । रथहलादेरङ्गभेदे
 पु० (जोयात्) । [काष्ठखण्डभेदे
 युगकीलक पु० इतः । रथाद्यङ्गयुगधारणार्थे कीलकाकारे
 युगन्धर पु० युगं रथस्य युगकारं धरति धृ-खच् । रथस्य युग-
 काठासङ्घने कुवराख्ये काष्ठभेदे, पर्वतभेदे च ।
 युगपद् अव्य० युगमिव पद्यते पद-क्तिप् । एककाले इत्यर्थे ।
 युगपत्त पु० युगमिव संहतं पत्तमस्य । कोविदारद्वये स्वार्थे कन् ।
 तत्रैव । शिंशपाद्वये स्त्री० टाप् अतइत्त्वम् ।
 युगपार्श्वग पु० युगपार्श्वे गच्छति गम-ड । अभ्यासार्थं ला-
 ङ्गलपार्श्वे बद्धे द्वये । [निते च
 युगल न० युगं द्वित्वं विद्यतेऽस्यस्य लच् । युग्मे, द्वित्वसंख्या-
 युगलाख्य पु० युगलेन वररूपेण व्यञ्जनवर्णद्वयेनाख्यायते
 आन० ख्यान्क । बर्बरद्वये । [तत्काले च ।
 युगान्त पु० युगानां सत्यादीनामन्तस्तदुपलक्षितः कालः । प्रत्ये,
 युग्म न० युज-मक् पु० जस्यगः । द्वित्वसंख्यान्विते (जोडा)
 युगले । 'युग्माग्निहृतभूतानि पयस्योर्विष्टरन्ध्रयोः । रुद्रेण
 द्वादशी युक्ता चतुर्दश्याथ पूर्विसा । प्रतिपदास्यमावसा
 त्रिद्यौयुगं महाफलमि'त्युक्ते तिथिविशेषयोगे समराशिषु च
 युग्मपत्त पु० युग्मानि पत्ताख्यस्य । रक्तकाञ्चनद्वये । युग्मपर्णा
 दयोप्यत्र । संचायां कन् । शिंशपाद्वये स्त्री० टाप् अतइत्त्वम्
 युग्मफला स्त्री० युग्मानि फलानि यस्याः । इन्द्रचिर्मर्थां,
 दृष्टिकालौ च । [युगवाहकेऽन्वादौ लि० ।
 युग्य न० युगमर्हति यत् । बाह्वने याने । युगं बहति यत् ।
 युच्छ प्रमादे आ० पर० सक० सेट् । युच्छति अयुच्छीत् ।
 युज संगमे युतौ च वा चु० उभ० पठे आ० पर० सक० सेट् ।
 योजयति ते योजति अयूयुजत् त अयोजीत् ।
 युज युतौ रु० उ० सक० अनिट् । युनक्ति युक्ते उट् युट्क्ते प्रयुट्क्ते
 निर्युनक्ति । अयुजत् अयौधीत् अयुक्त ।
 युज योगे समाधौ दिवा० अक० अगिट् । युज्यते अयुक्त ।
 युज निन्दायां चु० आ० सक० सेट् । योजयते अयुजत ।
 युज् पु० दि० युज-क्तिप् । समाधिमति । युक् युजौ । रु० युज-
 क्तिप् । संयोगपति लि० युज् युजौ युजः ।
 युञ्जान पु० युज-यानच् । योगविशेषमति भावनामहकारेण

सर्वपदार्थानां ज्ञातरि, रथसारथौ, विभे च ।
 युत दीप्तौ भा० व्या० अक० सेट् । योतते । अयोतिष्ट ।
 युत वि० यु-क्त । संयुक्ते, मिलिते, अमिलिते च ।
 युतक न० यु-क्त युत-क वा ततः स्वार्थे कन् । संशये, युगे,
 स्त्रीवसनाञ्जले, चरणायु, यौतके धने, मैत्रीकरणे, संश्वये,
 स्नानाय च । संयुक्ते वि० ।

युतवेष पु० विवाहादौ वर्ज्यं चन्द्रेण सह पापग्रहयोगे ।
 युद्ध न० युध-क्त । शस्त्रादिशेषव्यापारे, बोधने, तदाधारे
 संश्रान्ति, ज्योतिषोक्ते ग्रहाणां गतिभेदकते, बोधनरूपे
 परस्परमिलनविशेषे च ।

युध युद्धे दिवा० व्या० सक० अनिट् । युध्यते । अयुध ।
 युध्(धा) स्त्री० युध-सम् । क्षिप् वा टाप् । युद्धे ।
 युधान पु० युध-ज्ञानच् । क्षत्रिये । [पलम् । पाखण्ड्ये ।
 युधिष्ठिर पु० युधि युद्धे स्थिरः गवियुधिभ्यां स्थिरः इति
 शुप विभोहे दिवा० पर० अक० सेट् । युयति अयुपत् अयोपीत्
 युयुधान पु० युध-ज्ञानच् द्वित्वम् । इन्द्रे, बाल्यकिनामनि यादवे
 क्षत्रियभेदे, क्षत्रियमात्रे च । [त्यां युवजरतीत्यथल ।
 युवखलति स्त्री० युव-तिरेव खलतिः । (टाक्) रोगवत्याम् युव-
 युवति(तो) स्त्री० युवन्+ति ङीप् वा । यौवनवत्यां स्त्रियाम् ।
 युवन्-ङीप् । यूनोत्यथल ।

युवतीष्टा स्त्री० युवतीनामिष्टा । स्पर्शयुधिकायाम् ।
 युवन् वि० यु-कनिन् । अग्रे निरुगमयति । 'आपोऽयःपूवे-
 दालस्वरूपस्त उच्यते' इत्युक्तव्यस्ते तद्वये च ।
 युवनाश्व पु० सूर्यवंशे, भान्सादपितरि नृपभेदे ।
 युवराज पु० युवैव राजा टच् समा० । राजयोग्यक्रियतुकार्य-
 करे राजपुत्रे ।

युष भजने सौ० पर० सक० सेट् । योषति अयोषीत् ।
 युष्मद् वि० युष-मटिक् । संबोध्यचेतने भवच्छब्दार्थे तस्य चोक्तायै
 सर्वनामता, त्रिषु लिङ्गेषु समरूपता च ।
 यूक् पु० स्त्री० यू-क्षिप् कन् । मकुषे, (उक्ता) स्त्रीत्वे टाप् ।
 यूति स्त्री० यु-क्तिन् नि० दीर्घः । मित्रीकरणे ।
 यूय न० यु-यक् पु० दीर्घः । सजातीयसमुदाये ।
 यूयनाथ पु० इत० । वन्यगजादीनां प्रधाने । भूषपादयोषल ।
 यूयिका स्त्री० यु-यक् पु० दीर्घः स्वार्थे कन् चत इत्त्वम्
 टाप् । अश्वानके, पाठायां, गूय्याञ्च (युद्धफुल) ।
 यूयी स्त्री० यु-यक् पु० दीर्घः गौडीप् । (युद्धफुल) पुष्पप्रधाने वृक्षे
 यूप पु० यु-पक् पु० दीर्घः । यज्ञीयपशुवस्त्रनाकादिभेदे, याग-
 समाप्तिच्छिद्यार्थे समो च । जयस्तम्भे पु० ।

यूपकटक पु० इत० । यज्ञसमाप्तिच्छिद्यार्थे शिरःस्थे वल-
 याकारे काष्ठमेव पदार्थे । [यूपद्रुमादयोषल

यूपद्रु पु० यूपाय द्रुः प्रकृतिविकृतिभावात् इत० । खदिरवृक्षे
 यूप वधे स्वा० पर० सक० सेट् । यूपति अयूपीत् ।
 यूप पु० न० पूष क पु० पर० यः । सन्नादिकाये । जल्लादावृक्षे पु० ।
 येष यत्ने भा० व्या० अक० सेट् । येषते अयेषिष्ट । चङि न ह्रस्वः
 योक्त न० युज्यतेऽनेन युज-ङ्गन् । ईशादण्डादौ युगयन्त्रनाथे
 दामनि (योत) ।

योग पु० युज-भावादौ घञ् । संयोगे, मेलने, उपाये, वर्णादि-
 धारणे, ध्याने 'योगश्चित्तवृत्तिनिरोध' इति पातञ्जलोक्ते
 सर्वविषयेभ्योऽन्तःकरणवृत्तेर्निरोधे, 'संयोगं योगमित्याहु-
 र्जीवात्मपरमात्मनो' रित्युक्ते जीवात्मपरमात्मनोरैक्ये, युक्तौ,
 ऋत्वे, अलभ्यार्थलाभचिन्तायाम्, देहस्थैर्ये, शब्दादीनां
 प्रयोगे, ससुदायशब्दस्वावयवार्थसम्बन्धे, 'योगबलं समाख्ये'ति
 मीमांसकाः । 'योगः कसपु कौशल'मित्युक्ते यथास्थितवस्तुनो
 अन्यथा रूपप्रतिपादने, यथा संसारवन्धहेतोरपि कर्मणो
 रवन्धसोत्पत्तित्वम् । ज्योतिषोक्तेषु रविचन्द्रयोगाधीनेषु
 विष्णुभ्रादिषु, सप्तविंशतौ पदार्थेषु तिथिवारजल्लाणाम्
 अन्यतराद्यतमानां योगविशेषे, अन्ततःयोगः अर्द्धोदय-
 योग इत्यादि उपाधौ च योगाधमनविक्रीतमिति स्मृतिः ।

योगक्षेम न० योगश्च क्षेमश्च समाहारः इ० । अलभ्यलाभचि-
 न्तासहिते लक्ष्मपरिरक्षणे 'योगक्षेमं वृक्षाभ्यह'मिति पुरा०
 योगज न० योगात् जायते जन-ङ । अयुश्चन्द्रे । योगजात
 मात्रे वि० न्यायाद्युक्ते प्रत्यक्षादिस्थापने अलौकिकसन्निक-
 र्षभेदे पु० । [दानप्रतिग्रह'मिति स्मृत्युक्ते सोपाधिके दाने
 योगदान न० योगेन छलेन उपाधिना वा दानम् । 'योग-
 योगनिद्रा स्त्री० योगरूपा निद्रा । प्रलये परमेश्वरस्य
 सर्वजीवसंहारेच्छया योगरूपे व्यापारे 'योगनिद्रासुषुप्' इति
 चण्डी तदधिष्ठात्रां दुर्गायाञ्च ।

योगपट्ट न० योगाभ्यासाय पट्टम् । योगिधार्थ्ये पट्टस्वतभेदे ।
 योगपीठ पु० न० योगयोग्यं पीठभासनम् । देवादीनामासनभेदे
 योगमाया स्त्री० योगएव भावा । भगवतो जगत्सर्वाना-
 र्थायां शक्तौ, 'योगमायासुपाश्रित' इति भागवतम् । तद-
 धिष्ठात्रां दुर्गायाञ्च । [यत्न स्त्री०

योगरङ्ग पु० योगेन रङ्गोऽथ । (नारङ्ग) जम्बीरभेदे योगरङ्गा-
 योगरूढ पु० योगोऽवयवशक्तिः कृष्टिः ससुदायशक्तिः एते
 स्तोऽस्य अच् । अवयवशक्त्या ससुदायशक्त्या च अर्थबोधके
 पङ्कजशब्दादौ अल हि उभयशक्त्या पङ्कजनाकर्तृत्वरूपवि-

इमाद् भवेहात् स्तव्यस्तत उच्यते । इहः स्यात् धमते-
रुद्धं मिलित्तोऽवस्थाभेदे ।

यौवनकण्टक पु० न० यौवनस्य कण्टक इव चिह्नम् । (पयस्
फोडा) व्रणभेदे ।

यौवनदशा स्त्री० कर्म० । तारुण्ये अवस्थाभेदे ।

यौवनलक्षणा न० इत० । खने, लावणे च ।

यौष्माक लि० युष्माकमिदम् युष्मद्-अण् युष्माकादेशः । युष्मद्
सम्बन्धिनि । खज् । यौष्माकीनोष्मात् लि० ।

र

र पु० रा-ठ । वङ्गौ, उच्ये, कासानवे च ।

रंहुस् न० रङ्गि-अधुन् । वेगे ।

[कत् न

रक खादे प्राप्नो च चु० उ० सक० सेट् । राकवति-ते अरीर-

रक्त न० रगुज-करणे क्त । इहमे, गान्धे, सिन्दूरे, हिङ्गुले च ।

अरीरस्य रसपाकजन्ये मांसहृत्तौ अधिरास्ये धातुभेदे
च । भावे क्त । रागे । कुटुम्बे हिङ्गुले रोहितवर्णे च पु०

तद्वति लि० । कर्त्तरि-क्त । चतुरक्ते श्रीङ्गारते च लि० ।

कर्मणि-क्त । नीत्यादिभिरङ्गिते लि० । करणे क्त । मञ्जि-

धारां, लाक्षायां, गुड्यायाश्च स्त्री० टाप् ।

रक्तक पु० रक्तं अधिरमिव कायति कै-क, इवाधे कन् वा ।

अपानहृत्ते, दन्तकण्ठे, रक्तयोमाङ्गने, रक्तारण्ये च । अधिरे

रक्तपक्षे च न० । असुरागिणि विनोदिनि च लि० ।

रक्तकन्द पु० रक्तवर्णः कन्दोऽस्य । विद्रुमे प्रवाचे ।

रक्तकमल न० रक्तं कमलमिव । रक्तवर्णोत्पले । पु० । रक्त-

कमलमयत्वं न० ।

रक्तकरवीर पु० कर्म० । रक्तवर्णपुष्पकरवीरहृत्ते ।

रक्तकाञ्चन पु० कर्म० । रक्तवर्णपुष्पकाञ्चनहृत्ते ।

रक्तकाण्डा स्त्री० रक्तः काण्डोऽस्याः । रक्तपुनर्नवायाम् ।

रक्तकुसुद न० कर्म० । रक्तवर्णपुष्पकयैरवे । कर्म० । रक्तकै-

रवरक्तकोकनदे अथर्व न० ।

रक्तकुसुम पु० रक्तानि कुसुमान्यस्य । पारिमर्शे (पालदाभादार)

रक्तकेशर पु० रक्ता केशरा यस्य । पारिमर्शे, उच्चागहृत्ते च ।

रक्तखदिर पु० सारतो रक्तवर्णः खदिरः । रक्तवर्णसारो

खदिरहृत्ते ।

रक्तगन्धक न० रक्तेन गन्धकमिव । धोले (गन्धरव)

रक्तघ्न पु० रक्तं हन्ति घ्न-ट् । रोहितकहृत्ते । दूर्वायां स्त्री०

रक्तचन्दन न० कर्म० । खनामल्यते चन्दनभेदे ।

रक्तचित्तक न० कर्म० । (राजचित्ता) चुपभेदे ।

रक्तचूर्ण न० कर्म० । सिन्दूरे ।

रक्तमिण्टी स्त्री० कर्म० । (नालभाटि) पुष्पप्रधानकहृत्ते ।

रक्ततुण्ड पु० रक्तं तुण्डमस्य । शुक्लपवित्रि ।

रक्ततणा स्त्री० रक्तं तणं यस्याः । गोमूत्रिकायाम् ।

रक्ततिष्ठत् (ता) स्त्री० कर्म० । (नालतेओडि) हृत्ते ।

रक्तदन्तिका स्त्री० रक्ता दन्ता अस्याः छीप् संज्ञायां कन्

अत इत्थम् । दाडिमोक्षे इर्गाशक्तिभेदे 'भलयन्त्याय

तानुमान् वैपचित्तान् मृदाधुरान् । रक्ता दन्ता भविष्य-

नीत्युपक्रम्य ततो मां देवताः सर्वे जललोके च मानवाः ।

सुवन्तो व्याहरिष्यन्ति सततं रक्तदन्तिकां मिति चण्डी ।

रक्तदला स्त्री० रक्तानी दलान्यस्याः । नालिकायाम् (नालते)

रक्तहृत् पु० रक्ता हृत् नेत्रमस्य । कपोते । रक्तनेत्रादयोऽप्यत्र

रक्तधातु पु० कर्म० । गैरिके, ताब्रे च । देहस्ये अधिरहृत्ते

रसधातुजाते नांसधातुहृत्तौ धातुभेदे च ।

रक्तनाल पु० रक्तोनालोऽस्य । जीवशास्त्रे ।

रक्तप पु० रक्तं पिबति पा-क । राक्षसे । रक्तपागकर्त्तरि

लि० । जलौकायां, डाकिन्याश्च स्त्री० ।

रक्तपचित्ता स्त्री० रक्तानि पुष्पपत्ताप्यस्याः कप् अत

इत्थम् । रक्तपुष्पजवायाम्, रास्त्रायाम् ।

रक्तपल्लव पु० इव० । अशोकहृत्ते ।

रक्तपाथी स्त्री० रक्तः पाथः फलं यस्याः छीप् । हृत्त्याम् ।

रक्तपाद उ० इत० । शुक्लपवित्रि । लज्जालौ उतायां, हंसपद्याश्च

स्त्री० छीप् । [आयाम् । (लींकि) ।

रक्तपायिनी स्त्री० रक्तं पाथं धीरमस्याः मां-णिनि । जलौ-

रक्तपारद् पु० न० कर्म० । हिङ्गुले ।

रक्तपित्त न० रक्ताय उटं पित्तम् यस्यात् । रीमभेदे 'रक्त-

पित्तात् भवेत् काय' इति वैद्यकम् ।

रक्तपुष्प पु० रक्तं पुष्पमस्य । करवीरे, रोहितकहृत्ते, रक्तका-

ञ्चनहृत्ते, दाडिमहृत्ते, रक्तवकहृत्ते, दन्तकहृत्ते, उच्चागहृत्ते च

खाधे कन् । प्रज्ञाये । कर्म० । रक्तवर्णकुसुमे न० । पर्पटे,

शालाचिहृत्ते, जवाहृत्ते च स्त्री० टाप् ।

रक्तपुष्पिका स्त्री० रक्तानि पुष्पाणि यस्याः छीप् अत इत्थम् ।

लज्जालुण्ठतायाम्, रक्तपुनर्नवायाम्, भूमिपाठली च ।

रक्तपुष्पी स्त्री० रक्तानि पुष्पाप्यस्याः छीप् । पाटजिहृत्ते

(पाटल) जवायाम्, आर्षर्त्तकीचतायाम्, नागदन्त्याम्

करवीरहृत्ते च । [हृत्त्याम् ।

रक्तपूरवा न० रक्तं अधिरं पूरयति सेवनात् पूर-युक् ।

रक्तप्रसव पु० रक्तवर्णः प्रसवः पुष्पमस्य । करवीरे रक्ता

स्थाने च ।

[टाप् (तिराङ्गुपा) ।

रक्षफल उ० रक्षानि फलान्यस्य । वटवृक्षे । शिबिकायां स्त्री० ।

रक्षवालुका न० कर्म० । विन्दूरे रक्षवालुकायत्न स्त्री० ।

रक्षनञ्जर उ० रक्षवर्णा मञ्जरी चरख्य चञ् । निषुल्लब्धे ।

रक्षमूला स्त्री० इत० । वज्राकुलतायाम् ।

रक्षमेष्ट उ० कर्म० । रोगभेदे ।

रक्षमोज्ञण न० इत० । रुधिरकावणे । [अनु तत्रैव ।

रक्षयष्टि स्त्री० रक्षवर्णा यष्टिरस्याः । मञ्जिष्ठायाम् । स्त्री० ।

रक्षरेणु उ० रक्षा रेणुयोः । पलायकलिकायाम् ।

रक्षलगुन न० कर्म० । (गलरगुन) मूलभेदे ।

रक्षला स्त्री० रक्षं रुधिरं प्रेतत्वेनाख्यस्याः लघु वच् वाति चैव-
नाद् वा-क वा । काकतश्छाम् ।

रक्षवटी स्त्री० रक्षवर्णा वटीव । मङ्गरिकायाम् ।

रक्षवर्ग उ० रक्षानां वर्गः वटदायः । दाडिमकिंशुकलाद्या-
नभ्यकहरिद्राजवाङ्गुष्ठपुष्पनञ्जिष्ठाचक्रकूरूपे समूहे ।रक्षवर्ण उ० रक्षो वर्णोऽस्य । इन्द्रगोपकमेष्टभेदे । कर्म० ।
रोहितरूपे उ० ।

रक्षवर्द्धन उ० रक्षं रुधिरं वर्द्धयति वृक्ष-पिच-स्यु । वाक्ताकौ

रक्षवर्षाभू उ० वर्षायां भवति भू-क्षिप् कर्म० । रक्षउत्तर्नवायाम्

रक्षबीज उ० रक्षवर्षाणि बीजान्यस्य । दाडिमे । रक्षं रुधिर-
त्वेन बीजस्योत्पत्तिः कारणं यस्य । 'रक्षविन्दुर्यदा भूमौ पत-
त्यस्य शरीरतः । सस्यतति नेदिन्याकलभाषलदा सुर'
इति चण्डीप्रतिपादितेऽष्टभेदे ।

रक्षवृन्ता स्त्री० रक्षवर्षं वृन्तं यस्याः । शेफालिकायाम् ।

रक्षवृष्टि स्त्री० इत० । दैवततोपमवृष्टभेदे रुधिरवर्षणे ।

रक्षगालि उ० कर्म० । (गलघाना) धान्यभेदे ।

रक्षशिष्टु उ० कर्म० । (भास्वजना) वृष्टभेदे ।

रक्षशीर्षका उ० रक्षं शीर्षास्य रूपम् । शरवद्रुमे ।

रक्षशृङ्गिका न० रक्षं शृङ्गमिवाख्यस्य ठन् । विषभेदे ।

रक्षसन्ध्या न० रक्षा सन्धेयं कन् । रक्षवर्षे कक्षारे, पक्षे च
रक्षसरोरुह न० कर्म० । रक्षपक्षे ।

रक्षसर्पप उ० कर्म० । (राक्षस्य) राक्षिकायाम् ।

रक्षसष्टा स्त्री० रक्षं सष्टे सष्ट-यन् । रक्षास्थाने ।

रक्षखार न० रक्षः शारोऽस्य । रक्षसन्धे । धरुवेतसे उ० ।

रक्षसौगन्धिका न० कर्म० । (गलघृदि) रक्षवर्षकक्षारे ।

रक्षाकार उ० रक्षवर्षे आकारो सूचित्यस्य । प्रवासे ।

रक्षाघ उ० रक्षे शक्तिषो यस्यापक्षमा० । पारायते, महिषे,
पक्षारे, शारसे च । रक्षनेत्यति, मूरे, जते च त्रि० । क्षिप्वां स्त्री०रक्षाङ्ग न० रक्षामङ्गं यस्य यस्यायाः । । कुङ्कुमे । मङ्गलपक्षे
कम्पिले (उहरकरमचा) च पु० । प्रवासे पु० न० । जीवन्त्याम्,
मञ्जिष्ठायाश्च स्त्री० ङीप् ।रक्षाति(ती)सार उ० रक्षमिश्रितोऽति(ती)सारः । वैद्यक-
प्रसिद्धे रोगभेदे ।

रक्षाधार उ० इत० । देहावरणे चर्मणि । [बोले

रक्षापह न० रक्षं रुधिरमपहन्ति क्षम+हन-ड । गन्धरसे

रक्षापानार्ग उ० कर्म० । (गल आपाङ्) । क्षुपभेदे ।

रक्षाज्ञान उ० कर्म० । रक्षमहासहायतायाम् ।

रक्षाक्षु उ० कर्म० । (शकरकन्द) आक्षुभेदे ।

रक्षिका स्त्री० । रक्षेव कन् अत इत्थम् । गुह्यायां, राजि-
कायां, परिमाणभेदे च ।

रक्षोक्षु उ० कर्म० । (काजला) इक्षुभेदे ।

रक्षौरगुड उ० कर्म० । (गलमेरुगुडा) वृष्टभेदे ।

रक्षोत्पल न० कर्म० । कीकनदे लोहितवर्ण-पद्मे । रक्षो-
त्पलसिब पुष्पनक्षत्रस्य अच् । शाल्यलिष्टवे (शिशुल) उ०
रक्षोत्पलसिब । गैरिके न० । [तद्वति त्रि० ।रक्षोत्पलाम उ० रक्षोत्पलस्य कीकनदसेवामा यस्य । रक्षरूपे
रक्ष पालने श्वा० पर० सक० सेट् । रक्षति कश्चीत् ।

रक्षःसभ न० रक्षसां राक्षसानां सभा । राक्षससमूहे ।

रक्षक त्रि० रक्ष-पुल्ल । रक्षकर्त्तरि स्त्रिवां टाप् अत इत्थम्

रक्षणि(शी) स्त्री० रक्ष-अनि वा ङीप् । त्रायकापालतायाम्

रक्षस् न० रक्ष्यते हविरम्यात् रक्ष-चपादानेऽद्यन् । राक्षसे ।

रक्षा स्त्री० रक्ष-अ टाप् । रक्षणे । रक्षति अच् टाप् । अतनि,
भस्मनि च स्त्री० । रक्ष-अच् । रक्षके त्रि० ।

रक्षापक्ष उ० रक्षायं पक्षमस्य । भूर्त्वापक्षवृक्षे ।

रक्षित त्रि० रक्ष्यतेऽस्य रक्ष-क । भाग्ये । उपाधिभेदे तदु-
पाधिविशिष्टजनकते वैद्यकपण्यभेदे च ।

रक्षिवर्ग उ० रक्षिणां वर्गः । सैन्यादिरक्षके (महुरिगण)

रक्षोघ्न न० रक्षोहन्ति घ्न-ठल् । काङ्क्षिके, हिङ्गुनि च । तद्वन्वा
प्राक्षसध्वन्वादि रक्षसानपसरणम् । भस्मातकवृक्षे श्वेतध-
र्मे च पु० । ऋग्वेदादिप्रसिद्धे 'लघुप्य पाल' इत्यादिके रक्ष
भेदे न० । वधायां स्त्री० । राक्षसघातकद्रव्यमात्रे त्रि०रक्षोघ्न उ० रक्षो हन्ति घ्न+क्षिप् । गुग्गुडी तद्वन्वा प्राया-
दि राक्षसागानपसरणम् । श्वेतवर्षे च । राक्षसहन्ति
त्रि० 'रक्षहा ससगहम् रक्षि बलुर्थेदः ।

रक्ष्य उ० रक्ष-नट् । तापे ।

रक्षु सर्पसे श्वा० पर० सक० सेट् इदित् । रक्षति अश्चीत् ।

रख सर्पणे स्वा० पर० सक० सेट् । रखति अरखीत् अराखीत्
रग गङ्गायात् स्वा० प० सक० सेट् घटा० इदित् । रगति अर
गीत् । रगयति ।

रग गती स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । रङ्गति अरङ्गीत् ।
रग खादे आप्तौ च बु० उभ० सक० सेट् । रागयति अरीरगत् त
रघ दीप्तौ बु० उभ० सक० सेट् इदित् । रङ्गयति ते अररङ्गत्
रघ गती स्वा० द्या० सक० सेट् इदित् । रङ्गते अरङ्गित् ।

रघु पु० लघ-उ लस्य रत्वम् । सूर्यवंशे दिलीपसूनौ च प्रतिभेदे
रघोरपत्यमणु बङ्गपु लुक् । रघुवंशे अजमभृतौ क्षत्रिये
ब० व० । तान् अधिकात् ज्ञातो अन्यः अण् आख्यायिकायां
तस्य लुक् । कालिदासप्रणीते जनविंशतिसर्गात्मके
महाकाव्यभेदे पु० । [पुले श्रीरामे ।

रघुनन्दनं पु० रघून् नन्दयति नन्द-णिच् ल्यु । दशरथज्येष्ठ-
रघुनाथ पु० रघूणां नाथः रचकात्वात् श्रेष्ठत्वाद्वा । श्रीरामे
रघुपत्यादयोप्यत्र ।

रघुवंशं पु० रघून् । रघुज्येष्ठे । तमधिकत्वात् ज्ञातो अन्यः आख्या-
यिकायां तस्य लुक् । कालिदासप्रणीते जनविंशतिसर्गा-
त्मके महाकाव्यभेदे ।

रघुवंशतिलकं पु० रघुवंशे तिलकश्च । दशरथज्येष्ठपुत्रे श्रीरामे
रघुवरं पु० रघुपु वरः श्रेष्ठः । श्रीरामे ।

रघुवहं पु० रघुपु उग्रहः रचादिभारधारकः उदन्वह-अच् ।
दशरथज्येष्ठपुत्रे श्रीरामे ।

रङ्गं लि० रङ्गि-अच् । कण्ठे, मन्दे च ।

रङ्गु पु० रङ्गि-उ । नृगविशेषे ।

रङ्ग पु० रङ्गि-अच् । धातुभेदे, (राङ्) रन्ज भावे घञ् । रामे
आधारे घञ् । रणमूनौ, नाथस्थाने च । करणे घञ् ।
नृत्ये, टङ्गणे, (शेङ्गागा) खादिरसारे च ।

रङ्गजं न० रङ्गात् रङ्गधातोर्जायते जन-उ । सिन्दूरे ।

रङ्गजीवकं पु० रङ्गेण रङ्गनेन जीवति जीव-ण्वुल् । (रङ्गरेज)
शिल्पिभेदे, चित्तकरे, बाद्यजीविनि च ।

रङ्गदं पु० रङ्गं रङ्गनं रागं ददाति दा-क । टङ्गणे, खादिरसारे च
रङ्गदायकं पु० रङ्गं ददाति दा-ण्वुल् । कङ्कुषे, (काङ्गनी)
धान्यभेदे । [रसादिना हि नीलरागसम्भावः ।

रङ्गपत्नी स्त्री० रङ्गाय पत्न्यस्याः स्त्रीप् । गीलीट्टे तत्पत्न-
रङ्गपुष्पी स्त्री० रङ्गाय पुष्पप्रति अण् स्त्रीप् । गीलीट्टे ।

रङ्गभूमिं स्त्री० रङ्ग्यतेऽत्र रन्ज-घञ् कर्म० । नाथभूमौ
'रङ्गभूमिं समासाद्येति' सा० ६५० । मल्लभूमौ च ।

रङ्गजातं स्त्री० रङ्गस्य रागस्य मातेवोत्पादिका । लाक्षायाम्

कुट्टित्वाच्च सा हि नाथकयोर्वाचांदिद्वारा रागं वर्धयति ।

रङ्गलासिनी स्त्री० रङ्गं रागं लासयन्मुद्रासयति वृत्तरसेन
लस-णिच्-णिनि । शेषालिकायाम् ।

रङ्गवीजं न० रङ्गस्यैव बीजस्यत्वत्तिपाधेन यस्य । कृष्ये रजते

रङ्गशाला स्त्री० रङ्ग्यतेऽत्र कर्म० । (नाथधर) नाथगृहे ।

रङ्गाजीव पु० रङ्गं रङ्गनं नाथस्थानं वा आजीवति आ+
जीव अण् । (रङ्गरेज) शिल्पिभेदे, चित्तकरे, नटे च ।

रङ्गारि पु० रङ्गस्यारिरिव जारकत्वात् । करवीरे तद्रसध्वन्माक्षि-
रङ्गस्य जीर्णता ।

रङ्गावतारकं पु० रङ्गे नाथस्थानेऽवतरति वेशान्तरपरिग्र-
हेण अव+तृ-ण्वुल् । नटे, शैलूषे । णिनि । उक्तायै ।

रङ्गिणी स्त्री० रङ्गमिव शुभाणि मूलाणि सन्त्यस्याः इनि ।
शतमूल्याम्, कैवर्तिकाद्यन्तके च । रङ्गयुक्ते मि० ।

रङ्गस् न० रङ्गि-वाचन् । वेगे । [ल्युट् । तत्रैव न० ।

रचना स्त्री० रच-युच् । रचने, पुष्पप्रज्ञादेर्विन्यासे । भावे

रच रचनायां अद० बु० उभ० सक० सेट् । रचयति ते अररचत् त
रज न० रन्ज क । स्त्रीङ्गुणे । परागे, रेणौ गुणभेदे च पु०

रजकं पु० रजति रन्ज-ण्वुल् नलोपः । वक्ष्यादेः रागधारके
जातिभेदे (धोमा) ।

रजतं न० रन्ज-अतच् नलोपः । हस्ते, गजदन्ते, रुधिरं, हारे,
शैले, कर्णे, धवले च । मुक्तगुणयति मि० ।

रजताचलं पु० रजतकल्पितोऽचलः । दानार्थं कल्पितः रजत-
मये पर्वतः । रजतमिव शुभोऽचलः । वैशाखप्रस्थिते रज-

तगिर्यादयोप्यत्र पु० ।

रजनं न० रन्ज-ल्यु । रामे । [हरिश्यां, जलकायाच्च ।

रजनि(नी) स्त्री० रङ्ग्यतेऽत्र रन्ज-कनि वा स्त्रीप् । रात्रौ

रजनीकरं पु० रजनीं सततं करोति क-ट । चन्द्रे ।

रजनीगन्धा स्त्री० रजन्यां गन्धो यस्याः । सुनामप्लवते
पुष्पप्रधाने वृक्षे । [भटे च ।

रजनीचरं पु० रजन्यां चरति चर-ट । राक्षसे, चौरं, शानिक

रजनीजलं न० रजन्या जलमिव । मोहारे ।

रजनीपुष्पं पु० रजन्या हरिद्राया इव पुष्पमस्य । (पूति-
करमचा) करङ्गभेदे ।

रजनीमुखं न० ६५० । प्रदोषे सूर्यास्तकात् पतद्हरणा-
त्मके, सङ्कर्तकके वा जाले । [लिकायाम्

रजनीहासा स्त्री० रजन्यां हासो विकारो यस्याः । शेषा-
रजस् न० रन्ज-अचन् नलोपः । पुष्परेणौ, परागे, धूँवौ,

साश्चोक्ते चेष्टादिद्वारके प्रक्षतिगुणभेदे च ।

रजस्वला त्रि० रजोऽस्वस्य वक्षत् । रजोयुक्ते । सट्टिषे पु०
चार्षवदत्तां स्त्रियां स्त्री० ।

रज्जु स्त्री० रज्ज-उ नि० । घन्वनभाघने दामनि (दडि) वेण्याश्च
रज्जुका न० रज्जयति रज्ज-णिच्-ल्युत् । हिक्कुवे प्रीतिकारके
त्रि० । कात्थिहृष्टे पु० (हृष्टरंकरमचा) ।

रज्जन न० रज्यतेऽनेन रज्ज-करणे ल्युट् । रक्तचन्दने,
सस्त्रिणायां, नील्यां, शुण्डारोपनिकायां, (कसलाशुडि),
शेफालिकायां, हरिद्रायां, पर्पश्याश्च स्त्री० ङोप् । भावे
ल्युट् । रागे । ल्यु । रागजनके त्रि० । सुज्जल्लेषे न० ।
संज्ञायां कन् । कट्फले पु० ।

रट भापचे स्वा०पर०स्क०सेट् । रटति अराटोत् अराटोत् भावे
माचि 'रटन्त्याप्' इति स्मृतिः ।

रटन्ती स्त्री० रट-भाण् ङीप् । भावे भास्यति चे पचे रटन्त्या-
ख्या पठर्ह्यी । तस्यां प्रदोषसमये पूजयेत् शुण्डभा-
लिनो'मित्युक्तायां मापक्ष्णचठर्ह्यश्चाम् ।

रठ भापये स्वा०पर०स्क०सेट् । रठति अराटोत् अराटोत् ।
रथ गतौ भा०पर०स्क०सेट् । रथति अराणोत् अरणीत्
घटादि० । रथयति ।

रथ रये स्वा०पर०अफ०सेट् । रथति अराणोत् अरणीत् ।

रथा न० रथयते शब्दप्रतिधत्त रण-मजर्थे क । युद्धे, भावे क ।
शब्दे, कचे, गतौ च पु० । [कृत् । उद्देशे यातिशये च ।

रथारणका पु० रथः शब्दस्कारकारः द्वित्वन् ततः संज्ञायां
रथारणकुल न० रथमेव शङ्कुचम् । तृगुणयुद्धे ।

रथल पु० रथ-ल तस्य नेत्यम् । धूर्त्त, विफले अर्द्धाङ्गवि-
शिष्टतया विद्यापयवे त्रि० मूर्ध्निपक्ष्यां विधवायाश्च
स्त्री० । स्वार्थे कन् । अफलवृद्धौ ।

रथलाभमिन् पु० रथलः विफलः प्रजाहीनत्वात् व्याघ्रमः
अस्वस्य इति । चत्वारिंशद्वत्तराणां गाधानाञ्च परे यदि ।
स्त्रिया विद्युज्यते कथितं स तु रथलाभमी मत' इत्युक्तं
वयसि स्त्रीवियुक्ते पुरुषे ।

रत न० रत भावे क् । रतये स्त्रीपुंसयोः सङ्गमे मैथुने, गुह्ये
च । कर्त्तरि क् । अतुरक्ते त्रि० ।

रति स्त्री० रत-क्तिन् । रागे, गुह्ये, रतये तदधिगत्यां
कामदेवपत्न्यां च । [सङ्गमणायै मैथुने ।

रतिक्रिया स्त्री रतये रतिरूपो वा क्रिया व्यापारः । स्त्रीपुंस
रतिप्रति पु० इत० । कान्द्रे रतिकान्नादयोप्यल ।

रतिप्रिय पु० इत० । कामदेवे । इव० । रतप्रिये त्रि० ।

रतिसन्दिर न० इत० । रतिस्थे स्त्रीपामसाधारणचिह्ने च

रतिरक्षण पु० रतिं रमयति रत-णिच्-ल्यु । कामदेवे ।

रतिलक्ष न० रतेर्लक्षं पदम् । मैथुने ।

रतिसत्त्वरा स्त्री० रतिं सत्त्वयति सत्त्वरा+करोत्यर्थे णिच्-
अण् । (मिद्धिङ्ग) शब्दे ।

रत्त न० रततेऽल रत-न तानादेशः । माणिक्यादिप्रकारे,
ससजातिषु श्रेष्ठे, माणिक्ये, हीरके च ।

रत्तकन्दल पु० रत्तेषु कन्दल इव रत्तलात् । प्रभावे ।

रत्तकूट पु० रत्तमयकूटः शङ्कमस्य । पर्वतभेदे ।

रत्तगर्भ पु० रत्तयुक्तं गर्भं मध्यं यस्य । गच्छे, कुबेरे च । इषिष्यां
सम्पुत्रायां गार्वाश्च स्त्री० ।

रत्तद्वीप पु० न० । रत्तमयो द्वीपः । तन्त्रोक्ते सुधासुष्टमध्य-
स्थिततया ध्येये रत्तमयेऽन्तरीपे । [निर्दिष्टायां धेन्याम् ।

रत्तधेनु स्त्री० रत्तवासिता धेनुः । दानार्थं कल्पितायां रत्त-
रत्तपारायण न० रत्तानां पारायणं आकल्येन स्थानम् ।

सर्वरत्तधारे 'रत्तपारायणं गान्धा लङ्गे'ति भट्टिः ।

रत्तसुरस्य न० रत्तेषु सुखम् । हीरके । [रत्तयुक्तौ त्रि०

रत्तयती स्त्री० रत्तानि सन्त्यस्याः सतप् मस्यवः । पृथिव्याम्
रत्तसानु पु० रत्तानि गानावस्य । तुभेः पर्वते ।

रत्तसू स्त्री० रत्तानि सूते सू-क्तिप् । पृथिव्याम् ।

रत्ताकर पु० इत० । गच्छे रत्तोत्पत्तिस्थाने, मणिखनौ च ।

रत्ताचल पु० रत्तनिर्मितः अचलः । दानार्थं कल्पिते रत्त-
निर्मिते पर्वते । [भूषणभेदे ।

रत्ताभरण न० रत्तवटितसागरचम् शक० । (जङ्गात्री)

रत्तावली स्त्री० इत० । रत्तसमूहे, तट्टित हारे, वत्सराजप-
त्रीभेदे च रत्तावलीमधिकृत्य कृतः सन्तोऽण् आख्यायिकायां

तस्य लुक् । श्रीहर्षकते पत्तरत्तात्मके नाटिकाभेदे । [स्त्रीप् ।

रत्ति पु० स्त्री० घट्-कलिच् । वद्धघटिहस्तप्रतिमाये । स्त्रीत्वे वा
रथ पु० रम्यतेऽनेन अथ वा रत-क्यन् । स्वनामख्याते यान-

भेदे, देहे च 'आत्मानं रथिन् विविं शरीरं रथमेव चे'ति
गीता । पादे, वेतसट्टे, तिनिसट्टे च ।

रथकक्षा स्त्री० रथानां समूहः रथ+कटाप् । रथसमूहे ।

रथका(का)र पु० रथं करोति क्-अच्-अण् वा । रथनिर्मा-
कारके (मूलधार) दर्शकभेदे ।

रथकुटुम्बिन् पु० रथस्य कुटुम्बीव चालकत्वात् । सारथी ।

रथगर्भक पु० रथस्य गर्भमिव रथार्थे कन् । कर्त्तरि च कन्-
वाह्यायाने (पावकी) ।

रथगुप्ति स्त्री० रथस्य गुप्तिः शस्त्रवारणार्थं रथा उपपादात्
वत्स्थानम् । रथस्य शस्त्रवारणार्थं गुप्तस्थाने ।

रवण पु० रु-युष्। कोकिसे, उष्ट्रे च । कांक्षे न० । गच्छकारके,
तीक्ष्णे च लि० ।

रवि पु० रु-इत् । सूर्ये, अर्कदृष्टे च ।

रविज पु० रवेर्जायते जन-ड । शनौ, शार्वाणमनौ, वैवस्वते
शनौ, सृष्टीवे, वानरे, यमे च यमुनायां स्त्री० रवि-
तनयादयोप्यत्र ।

रविनाथ त० रविर्नाथः प्रकाशकत्वात् यस्य । पद्मे, बन्धूके च
रविनेत्र पु० रविर्नेत्रं यस्य । विष्णौ । रविचोचनादयोप्यत्र
रविप्रिय न० इत० । रक्तकसले । करवीरे पु० ।

रविरत्न न० रवेः प्रियं रत्नम् । शार्ङ्गिके, ताम्बे च ।

रविलौह न० रवेः प्रियं लौहं धातुः । ताम्बे ।

रश्म स्त्रे सौ० पर० अक० सेट् । रश्मि । अराशीत् अरशीत् ।

रश्मि स्त्री० रश्मि-ल्यु । काञ्चगम्, जिह्वायाञ्च ।

रश्मि पु० अश-मि धातोर्लट् रश्मि वा । किरणे, अन्नादि
दासिनि च पद्मे न० ।

रस स्त्रे स्वा० प० सक० सेट् । रसति । अरासीत्-अरसीत् ।

रस आस्त्रादे व्य० पु० उ० सक० सेट् । रसयति-ते अररसत्-त

रस पु० रस्यते रस-अच् । आस्त्राद्ये, रसनेन्द्रियप्राप्ते माधुर्या
दिगुणभेदे, देहस्थे भुक्ताच्चादेः प्रथमपरिणामे, 'सत्यक्
प्रकाश भुक्ताश्च सारोनिगदितोरस इत्युक्ते' धातुभेदे
माधुर्यादिरसवति, शुद्धादौ, उष्णस्य मधुनि, अलङ्कारोक्ते
शृङ्गारिष्यभिचारिण्यहकारिव्यञ्जे रत्यादिस्थायिभावके
शृङ्गारादौ हृष्टे, योग्ये, माधुर्यादिगुणे, राने, दूने, पारदे,
जले च गन्धरसे पु० न० ।

रसकर्पूर न० रसेन कर्पूरमिव । (रसकर्पूर) गन्धद्रव्यभेदे ।

रसकेशर न० रसेन केशरमिव नागकेशरसगन्धित्वात् । कर्पूरे

रसगन्ध पु० न० रसे गन्धोऽस्य । योग्ये गन्धरसे स्वार्थे कन्
तत्त्वैव । [हिङ्गुले च ।

रसगर्भ न० रसो गर्भे यस्य । पित्तलधातुद्रव्यजे रसाञ्जने,

रसप्ल पु० रसं पारदं हन्ति हन-ठक् । टङ्गणे (सीहागा)

रसज न० रसात् भुक्ताश्चारात् प्रथमधातोर्जायते जन-ड ।

रुधिर । रसात् इत्तुप्रभूतेः द्रवात् जायते जन-ड । शुङ्गे,
मद्यकोटे च पु० । रसभावादयोप्यत्र ।

रसज्ञा स्त्री० रसं जानाति अग्न्या प्रा-ड । जिह्वायाञ्च रस-
पानसाधने जिह्वास्थानस्थेन्द्रिये ।

रसज्येष्ठ पु० रसेषु ज्येष्ठः श्रेष्ठः । मधुररसे शृङ्गाररसे च ।

रसतेजस् न० रसस्य भुक्ताश्चारात् तेजः सारः । रुधिर ।

रसदात्मिका स्त्री० रसापं दत्स्यते दस-कर्त्तृणि घञ् गौ०

लीप् कन् । शुङ्गे चौ (पुष्टि आस्य) ।

रसधातु पु० रसाख्यो द्रवरूपो, वा धातुः । पारदे ।

रसधेनु स्त्री० दानार्थं कल्पितायाम् इत्तुरसनिर्मितायां धेनौ ।

रसन न० रस-ल्युट् । खादे ध्वनौ च करणे ल्युट् जिह्वायां
'पित्तेन दूने रसने सितापी'ति नैषध ।

रसना स्त्री० रस्यतेऽग्न्या । रस-करणे ल्युट् अजा० टाप् ।

जिह्वायां, रास्त्रायां, काञ्चगां, रञ्जौ च । [याम् ।

रसनेतिका स्त्री० रसो नेत्रमिव अल्पस्या ठन् । मनःशिला-

रसपाकज पु० रसपाकेन जायते जन-ड । शुङ्गे ।

रसफल पु० रसो जलं फले यस्याः । नारिकेलदृष्टे ।

रसमाश्लिष्य न० रसेन पारदेन माश्लिष्यमिव तत् प्राक्ज-
त्वात् । स्नानाभ्यासात् पदार्थे ।

रसरज पु० रसेषु रसीवारानेव श्रेष्ठत्वात् रसः द्रव इव राजते
वा पारदे रसनायादयोप्यत्र । [मस्य यः । प्राक्स्थाने ।

रसवती स्त्री० रस आस्त्राद्यद्रव्यमन्नादि अल्पस्याम् महत्पू

रसशोधन न० रसं पारदं द्रवीभूतं द्रव्यं स्वर्णादि वा शोध-
यति शुध-णिच्-ल्यु । टङ्गणे (सीहागा) ।

रसस्थान न० रसस्य पारदस्य स्थानम् । हिङ्गुले । [व्याम् ।

रसा स्त्री० पाकजः रसो माधुर्यादिद्रव्योऽल्पस्याः अच् । पृथि-

रसाश्रज न० रसस्य पित्तलधातुद्रव्यात् जायते जन-ड ।

रसाञ्जने ।

रसाञ्जन न० रसजातं पित्तलधातुजमञ्जनम् । स्वनामस्थाने

'रीत्यान्त ध्यायमानायां तत्किदन्त रसाञ्जनमि'त्युक्ते पदार्थे

रसाद्य पु० रसेन मधुररसेनाद्यः । आन्नातके । रसवति लि० ।

रसातल न० रसायातलम् । पातालभेदे सप्तमे भूमे रसोभागे

रसाधिक पु० रसाय द्रवाय स्वर्णादिद्रावणाय अधिकः

आदीयमानत्वात् । टङ्गणे । रसेनाधिका । काकोडुम्बि-
कायां स्त्री० ।

रसान्तर न० अन्यन्तरसः मयूर० मि० । प्रकतरसादन्यस्मिन्नरसे

रसाभास पु० रस इव आभासते आन-भास-अच् । अलङ्का-

रोक्ते 'अनौचित्यप्रदत्तत्वे आभासो रसभावयोरित्युक्ते

पश्चादिपरनायकगतशृङ्गारादौ रसे । [अञ्जनेतसे पु० ।

रसान्न न० रसेनान्नम् । दृष्ट्यान्ने, शुक्ले च (शुकपालङ्ग)

रसायन न० रसस्यायनमिव । ताम्रे कश्चात्, विषभेदे वैद्यक

प्रसिद्धे औषधभेदे च गरुडे, विषुङ्गे च पु० ।

रसायनफला स्त्री० रसायनौषधविशेष इव फलं आधि-

षातकं यस्याः । हस्तिक्कायाम् ।

रसायनश्रेष्ठ पु० रसायनेषु औषधभेदेषु श्रेष्ठः । पारदे ।

रसायनी स्त्री० रसायनं रसस्थानमस्य स्या अच् गौ० डीप् ।

गुडुच्याम् काकमाच्यां, महाकरञ्जे, गोरचन्द्रमायाञ्च ।

रसाल न० रसमात्राति आ+ला-क । सिद्धके, गम्बरसे, शिखरण्याम्, (प्रेयमेदे) रसनायां, दूक्षायां, विदायां, द्राक्षायाञ्च स्त्री० । रसां भूमिमात्रयति आ+ली-ङ । आच्, 'रसालः सालः समदृश्यतामने'ति नैपथम् इच्चौ, पनसे, गोष्ठे, पुण्ड्रकेचौ च पु० [लिया] चुपमेदे ।

रसालिहा स्त्री० रसां भूमिं वेति स्मृयति लिङ्-क । (चाकु-
रसाली स्त्री० रसमात्राति आ+ला-क गौरा० डीप् । (इडि
आस्) इजुमेदे । [अण्] । पलाशीलतायाम् ।

रसाश्वसा स्त्री० रसां भूमिमात्रासयति दलैः आ-श्वस-णिच्
रसास्वादित् पु० रसं पुष्परसमास्वादते आ+स्वट-णिनि ।
भ्रमदे, मधुरश्चन्द्रारादिरसास्वादके त्रि० स्त्रियां डीप् ।

रसिक पु० रसं वेत्ति अनुभवति ठन् । सारसपक्षिणि, अश्वे,
गजे च । रसज्ञे, रसोप्यस्य ठन् । रसवति च त्रि० ।

रसित न० पु० रस-आस्तादे-क्त । मेवादिशब्दे विहगादिशब्दे
कर्त्तरि क्त । शब्दवति, कर्मणि-क्त । आस्तादिते च त्रि० ।
रसुन पु० रस-उनन् । लघुने । ओनन् रसोनः । तलैव ।
स्वार्थे कन् । तलार्थे ।

रसेन्द्र पु० रसः इवीभूतः इन्द्र इव श्रेष्ठत्वात् । पारदे ।
रसोत्तम पु० रस उत्तमो यस्य । सुद्वे । [हिङ्कुले
रसोद्भव न० रसः पारदम् उद्भवत्वस्यात् उद+भू-अच् ।
रसोपल न० रसः पारदमिव उपलोयते उप+ली-ङ शुभ्रत्वात्
भौक्तिके ।

रस्य न० रसाङ्गुक्ताद्वपरिणामादागतः यत् । रुधिरं । रस्यते
आस्ताद्यते रस-यत् । आस्ताद्ये त्रि० । रसाः, 'स्निग्धाः
स्थिरा हृदा' इति गीता पाठायां, राक्षसायाञ्च स्त्री० ।
रंह गतौ अ० चु० उभ० सक० सेट् । रंहयति-ते अररंहन्-त ।
रंहस् न० रंह-असुन् । वेगे ।

रंह गतौ आ० प० सक० सेट् इदित् । रंहति अरंहित् 'तदनर
प्रतिपत्तौ रंहति संपरिचक्य इति शारोरेकसूत्रम् ।

रह त्यागे आ० प० सक० सेट् । रहति अरहति ।
रह त्यागे अद० च० उभ० सक० सेट् । रहति ते अररहन्-त ।
रहस् न० रह-असुन् । निर्जने, गोष्ठे, वाधार्थे, रमणे च ।
निर्जने ख्यम् ।

रहस्य त्रि० रहसि भवः यत् । गोष्ठे, 'रहस्यमस्याः स महदिति
नैपथम् । निर्जनभवे च पाठायां, राक्षसायाञ्च स्त्री० ङाए
रहित त्रि० रह-त्यागे कर्मणि क्त । वर्जिते ।

रा दाने ग्रहणे च अदा० पर० सक० अनिट् । राति अरासीत् ।
रा स्त्री० रा-सम् । क्तिप् । काञ्चने, रभसे, दाने च ।

राका स्त्री० रा-क । प्रतिपद्युक्तायां पूर्वमास्यां सम्भूयेन्दु
तिथौ, नदीभेदे नवजातरजस्वायां गार्थाञ्च ।

राक्षस पु० रक्ष एव स्वार्थे अण् 'कश्चित् स्वार्थिका अपि
प्रत्ययाः प्रकृतितो लिङ्गवचना यतिवर्त्तन्ते' इति भाष्योक्तेः
पुंस्त्वम् । खनामख्याते निकषात्मजे जातिभेदे । जातो
डीप् । राक्षसजातिस्त्रियाम् स्त्री० । रक्ष इदम् अण् ।

राक्षसवन्निनि त्रि० स्त्रियां डीप् । 'राक्षसी रात्रिरन्यते'त
स्मृतिः । दंष्ट्रायां, चण्डिकायां चौरनासगन्धर्व्ये च स्त्री० डीप्

राक्षसेन्द्र पु० राक्षस इन्द्र इव श्रेष्ठत्वात् । विश्वम्भरः ज्येष्ठ
पुत्रे निकषात्मजे राक्षसे । [लस्य रक्ष] । लाकायाम् ।

राक्षा स्त्री० लक्ष्यतेऽनया रक्ष-कर्म्मणि-घञ् पु० इङ्गिः ।
राक्ष गोष्ठे भूषणे निवारणे च सक० सामर्थ्ये अक० आ० पर०
सेट् । राक्षति अरासीत् । चङि न चुस्वः ।

राग पु० रन्ज-भावे घञ् नि० नलोपकृते । रङ्गने, वर्णने,
प्रीतौ, अतुरागे, नद्रे, चन्द्रे च । करणे घञ् । लोहितवर्णे
तद्विशिष्टत्वाच्चादौ च 'तेन रक्तं रागादि'ति प्राणिनिस्त्वम्
आधारे घञ् । वसन्तादिनामभिः प्रसिद्धे स्वरविशेषे ।

रागचूर्ण पु० रागस्य रतेचूर्णं इव । कामे । रागाय चूर्ण्यतेऽ
सौ चूर्ण-घञ् । खदिरं, लाक्षायां च । रागयुक्तचूर्णे पु०
रागदालि पु० दल्यतेऽसौ दल-णिच् इन् पु० इङ्गिः रागेण
रक्ततया युक्तो दालिः । मसूरे । [स्त्री० डीप् ।

रागपुष्प पु० रागयुक्तं रक्तवर्णं पुष्पमस्य । बन्तूले । जवायां
रागप्रसव पु० रागयुक्तो रक्तवर्णः प्रसवोऽस्य । दन्तूले, रक्ता-
क्षाने च । [माणिष्ये] । रक्तवर्णयुक्ते त्रि०

रागयुज् पु० रागेण रक्तवर्णेन युज्यते युज-कर्मणि क्तिप् ।
रागसूत्र न० रागयुक्तं सूत्रम् । पट्टसूत्रे ।

रागाङ्गी स्त्री० रागयुक्तमङ्गं यस्याः डीप् । मङ्गिवांयाम्
इत० । रागाद्यात्म्ये स्त्री० ।

रागिणी स्त्री० रागोऽस्य स्या इति । गोत्यङ्गे स्वरभेदे ।
रागवति, अतुरक्ते, कामके, रतियुक्ते च त्रि० । [ह्रस्वः

राघ यत्तौ आ० आ० सक० सेट् । राघते अराघिद । चङि न
राघव पु० रघोगौत्रापत्यम् अण् । रघोर्विश्वे, तद्राधाने
श्रीरामे च । [न्यगविशेषलोमजाते यस्त्वभेदे ।

राह्व न० रङ्गोरयं, यिकारो वा तलोमजातत्वात् अण् ।
राज दीक्षी आ० उभ० अक० सेट् मयादि० । राजति ते अरा-
सीत् अराविद रजतं-रराजतः । चङि न चुस्वः ।

राजक न० राजा समूहः कन् । अपसदामे । राजैव कन् ।

रामे पु० । राज-पुष्ट । दीप्तिमति नि० ।

राजकल्प पु० रपदममो राजा राजनु+कल्प । राजतल्ये राजकदम्ब पु० कदम्बानां राजा राजद० पर० । कदम्बभेदे । राजकर्कटी स्त्री० राजते राज-अच् कर्म० । चीनाकर्कश्याम् राजकशेरु पु० कशेरुणाम् राजा राजद० । भद्रसत्तायाम् । राजकीय नि० राज इदम् क कृन् च । राजसम्बन्धिकायां राजकुमार पु० राजः कुमारः । अप्राप्तवयस्ते युवराज-कार्यानाख्ये राजपुत्रे ।

राजकुमारपु पु० राजः कुमारपु इव प्रियत्वात् । मातृव्याम् राजकोपातकी स्त्री० राजप्रिया कोपातकी । (वियाभिक्ता) वताभेदे । [कन् । राजसर्पभेदे (राइसर्पी) ।

राजसर्वक पु० चक्षुष्येन कु-अप् राजते राज-अच् कर्म० । राजसर्जरी स्त्री० राजप्रिया सर्जरी । सर्जरीभेदे । राजनिरि पु० राजान्नमोनिरिः । मगधस्य पर्वतभेदे । राजघ नि० राजानं हन्ति हन-क नि० राजहनरि, तीक्ष्णे च 'राज नीरजनया च राजव' इति नैषधम् ।

राजजम्बू स्त्री० राजः जम्बूरिच । पिण्डसर्जरी राजते अच् कर्म० । महाजम्बाम् ।

राजज(य)क्ष्मन् पु० राजः चन्द्रस्य चयकारको ज(य)क्ष्मा । रोगभेदे 'राजज(य)क्ष्मो रोगाणामिति भाषः ।

राजतरु पु० तरुणां राजा राजद० नि० । कर्णिकारवृक्षे राजतातु पु० राजसाल इव प्रियः 'युवाकृष्टे । स्त्रीत्वमपि ङीप् । 'राजतालीवमध्वनिरिति रणुः । [निंदनार्थे । राजदन्त पु० दन्तातां राजा पर नि० कर्णपङ्क्तिस्थे मध्यव-राजदेशीय पु० रपदममो राजा राजनु+देशीयर् । राज-तल्ये राजकल्ये । [राजधस्तूरकोषात् पु० ।

राजधुस्तूरक पु० धुस्तूराणां राजा राज० पर० कन् । दृष्टदन्तूरे राजधर्मा पु० राजो धर्मः । राजासम्बन्धकर्तव्ये प्रजापाल-नादौ कर्मणि । [ङीप् । राजावासे महानगर्याम् ।

राजधानी स्त्री० राजा धीयतेऽस्यां धा-आधारे ह्युट् राजधान्य न० धाम्येण राजा पर० । (श्लाघा) श्लाघाकथान्ये राजान् पु० राज-कनिन् । नम्रे, पन्त्रे, सुषौ, क्षत्रिये, यक्षे, पन्त्रे, च । पूर्वपदस्य उत्तरपदस्यथम भयाहृतपदार्थ-शब्द वाचकः । यथा राजमापः सुगिराज इत्यादि । राजनीति स्त्री० राजा नीतिः । राजप्रये सामाद्युपादे, तस्मिन्पादके-भाष्ये च ।

राजन्य पु० राजोऽयम् यत्, राज-अन्य वा । क्षत्रिये राज-

इत्ये, जगै, क्षीरिकाव्ये च ।

[समूहे

राजन्यक न० राजन्यानां क्षत्रियाणां समूहः कन् । क्षत्रिय राजवत् नि० मयसो राजाऽन्यस्य मायस्ये भवत् मयस्य वः । सुन्दरराजवति देशे । [स्त्री० ङीप् ।

राजपटोल पु० राजप्रियः पटोलः । पटोले । मधुरपटोल्यां राजपट्ट पु० राजः पट्ट इव । क्षत्रिभेदे ।

राजपथ पु० पथां राजा राजगमनयोग्यो वा पन्थाः अन् ।

'धनूषि दश विस्तारे श्रीमान् राजपथः स्मृतः । नवाजि-

रथनागानामसंवाधसुसञ्चर' इत्युक्ते राजमार्गे । [महाशब्दौ

राजपलाण्डु पु० पलाण्डूनां राजा येष्टत्वात् पर० । रक्तवर्ण-

राजपीलु पु० राजप्रियः पीलुः । महापीलुष्टे ।

राजपुत्र पु० राजसन्धस्य, नृपस्य वा पुत्रः । युधयष्टे, नृप-कुमारे वर्षसङ्करभेदे (राजपुत्र) 'वैश्यादम्बकन्यायां राज पुत्रस्य सम्भव' इति प्रणयः ।

राजपुत्री स्त्री० राजसन्धस्य पुत्री । कटुतम्याम् रेणुकायां नृपरीतौ, मालत्वाच्च । इत० । नृपकन्यायाम् ।

राजपुष्प पु० राजा चन्द्र इव शुभ्रत्वात् पुष्पस्य । नागकेसर वृक्षे । कर्णोष्ठे स्त्री० ङीप् ।

राजफणिष्कक पु० राज-अच् कर्म० । नागरङ्गवृक्षे ।

राजफल न० राजप्रियं फलम् । पटोले । राजप्रियं फलमस्याः । जम्बूम् स्त्री० टाप् ।

राजवद् न० राजो वदन्निव प्रियत्वात् । रक्तामलके वद-राणां राजा राजद० पर० । उत्तमकोटौ पु० ।

राजभट्टक पु० राजो भट्टं यस्मात् कम् । कुष्ठे, (कुष्ठ) निम्बे, प्रारिभट्टवृक्षे च । [धर्मे राजत्वे ।

राजभूय न० राजो भावः राजनु+भू-कण् । राजोऽसाधारण्य राजभीय न० राजा भीक्तुं योग्यम् भुज-अन्यत् कृत्वम् ।

जातीकोषे, प्रियावृक्षे पु० । नृपतेर्भोग्यवस्तुमाने नि०

राजमार्ग पु० राजयोग्यः मार्गः । राजपथे । [मीहिभेदे ।

राजमाप पु० मायेण कलायेण राजा येष्टत्वात् । (वरवटी)

राजमुद्र पु० मुद्रेण राजा पर० नि० । (सुगानि) सुहृभेदे ।

राजरङ्ग न० राजयोग्यं रङ्गम् । रजते ।

राजराज पु० राजासपि राजा प्रभूतधनत्वात् टप् कया० ।

मुद्रे, शार्ङ्गभौमन्ये, चन्द्रे च । [त्रिष्टे, यतात्मनि नृपे च

राजर्षि पु० राजा ऋषिरिव येष्टत्वात् संयतत्वाच्च । राज-

राजवंश नि० राजवंशे भवः यत् । राजवंशोद्भवे । जातिभेदे पु०

राजवर्त्मन् न० राजयोग्यं वर्त्म । प्रायुक्तवृक्षे राजपथे ।

इत० राजः कर्त्तव्यकर्मणि च ।

राजवला स्त्री राज-अच् राजं वर्जयसाः ५ व०। (गन्धमादाल)
लताभेदे ।

राजवल्लभ ३० इत० । प्रियाले, राजवदरे, राजाक्षे, द्रव्यगुण
प्रतिपादके तन्नामविद्वत्कृते ग्रन्थभेदे च । राज्ञः प्रिये त्रि०
राजपत्नी स्त्री राजते राज-अच् राजा वल्ली कर्म० ४० ।
(उच्छा) लताभेदे । [राजमांत्ववति देशे ।

राजवत् त्रि० राजा राजमांत्वं विद्यतेऽस्य सत्वम् मस्य वः ।
राजवीजिन् त्रि० राजा वीजी कारणं यस्य । राजवंश्ये ।
राजवृक्ष ३० वृक्षाणां राजा परं नि० । आरग्वधे (सोन्दा)ल
राजप्रियो वृक्षस्तृफलबीजजातलघुकाया राजप्रिय
त्वात् । प्रियाले ।

राजशय ३० राज-अच् राजः शयः कर्म० । पट्टे (पाट) ।

राजशाक ३० शाकानां राजा पर० नि० । वास्तूकशाके ।

राजशङ्क न० राज्ञां शङ्कमिव ऊर्ध्वस्थितत्वात् । राजचिह्नश्चैवे

राजस त्रि० रजसा निर्मितः अण् । रजसोयुष्णात् जाते
कर्मेन्द्रियादौ येनास्मिन् कर्मणा लोके ख्यातिर्भावेति पुष्क
लम् । न च शोचत्यस्मत्तौ तद्विज्ञेयन्त राजसमित्युक्तौ
ख्यात्यै क्रियमाणे कर्मणि च । रजःप्रधानस्य अण् । रजः-
प्रधाने, सर्वेषां वस्तूनां त्रिगुणालम्बेऽपि भूयस्यात्तद्
व्यपदेश, इत्युक्तेः क्वचित् तत्प्रधानत्वेन व्यपदेशः ।

राजसभा न० स्त्री राज्ञां नृपाणां सभा । नृपसभाजे ।

राजसर्प ३० सर्पभाषां राजा श्रेष्ठत्वात्पर० । (राजसर्प)सर्प
भेदे । [यज्ञभेदे ।

राजसूय ३० राजा सूयते सू-क्यप् । राजमांत्वकर्त्तव्ये

राजसू न० राजे देयं सूं करुणम् धनम् । राजदेये करे
इत० । राजवने ।

राजस्वर्ण ३० स्वर्णानां धूसूराणां राजा पर० । वृहदधूसूरे

राजहंस ३० हंसानां राजा श्रेष्ठत्वात्पर० । रक्तवर्षवच्चरणयुक्ते
श्वेतवर्णे हंसभेदे, कलहंसे च । राजाहंस इव शारमहणात्
नृपश्चेत् । [तिगरपुष्पे

राजहर्षण न० राज्ञः नृपान् हर्षयति हृष-णिच्-ल्यु ।

राजातन ३० राजार्थमातनोति फलबीजम् आ+तन-अच् ।
वीरञ्जीतिस्थातवीजहेतुफलवति प्रियाले ।

राजादन न० राजा अद्यते तत्फलबीजजातलघुका अद-
कर्मणि ल्युट् । प्रियालवृक्षे यस्य फलबीजं (चिरञ्जि) तेन
हि लघुकां कृत्वा राजा मुच्यते । चौरिकायां (चीरुद)
किंशुके च । चौरिकायां स्त्री० ङीप् ।

राजाक्ष ३० आम्नायां राजा श्रेष्ठत्वात् परं नि० । आम्भेदे ।

राजाक्ष ३० अम्नायां राजा श्रेष्ठत्वात् पर० नि० । अम्भेदेतसे
राजाक्ष ३० अम्नायां राजा श्रेष्ठत्वात् पर० नि० । श्वेतार्क

वृक्षे । (सादा आकन्द) । [योग्ये त्रि० । जम्बां स्त्री०

राजार्ह न० राजानमर्हति अर्ह-अण् । अयुरुचन्दने राज-

राजालावृ स्त्री राजते राजा अलावूः कर्म० । मिष्टालाह्वाम् ।

राजावर्त्त ३० राजानमावर्त्तयति अगुह्यलयति आ-वृत्-णिच्
अण् । लपरत्नभेदे ।

राजि(जी) स्त्री० राज-इन् वा ङीप्-। ज्ञेयाम् पङ्क्तौ,

रेखायाश्च । स्वार्थे कन् । रेखायाम् । राजते राज-

शुल् । राजहर्षमे स्त्री० ।

राजिकाफल ३० राजिकाया इव फलमस्य । श्वेतसर्पमे ।

राजि(जी)फला स्त्री० राजिभूतानि श्रेणिभूतानि फलानि
यस्याः । बीजाकर्कशाम् ।

राजिल ३० राज-इत् । दुग्धुभसर्पे (ढोड़ावाप)

राजीव न० राजौ दलराजी अस्यस्य व । पद्मे 'राजीवराजीवश्च'

लोवेति भावः । हरिणभेदे, मत्स्यभेदे, राजावर्षिह

तृण्डांश्वेति सतः । गले, शारसपक्षिणि च ३० ।

राजेन्द्र ३० राजा इन्द्र इव श्रेष्ठत्वात् । 'चतुर्योजनपर्यन्तमधि

कारी नृपो भवेत् । यो राजा तच्छतगुणः सयव सगृह्ये-

श्वरः । तस्माद्द्वयगुणो राजा राजेन्द्र' इत्युक्ताधिकारवति

भूपतिभेदे ।

राज्ञी स्त्री राज्ञः पत्नी ङीप् स्वयं वा राजते राज-कनिन्

ङीप् वा । (राणी) राजपत्न्याम् स्वयं राजकर्त्तव्यग्राह्य ।

राज्य न० राजो भावः कर्म वा राजन्+यत् । राज-

कर्त्तव्य, राजभावे च । [प्रजापालनादौ ।

राज्यधुरा स्त्री० इत० अच् समा० । राज्यभारे तत्कर्त्तव्ये

राज्याङ्ग न० इत० । स्वास्त्रमयसृष्टृकोपराङ्गदुर्गवलप्रकृति-

रूपेषु ऋष्टस्य राज्यस्योपायेषु ।

राटि ३० राट-इण् । (गराल) विहगे, युद्धे स्त्री० वा ङीप् ।

४० टस्य, डत्वम् । राटिरयुक्तार्थे ।

राट् ३० रह-वञ् ४० डत्वम् । देशभेदे (राट्)स्वार्थे कन् तत्रैव

राटा स्त्री रह-वञ् डत्वम् । पुरीभेदे गौड' राट्महत्तमं

निरूपमा तत्रापि राटा पुरीति प्रबोधचन्द्रोदयः ।

राट्रीय त्रि० राटो निवासोऽस्य वृद्धाच्छ इति छ । राट्देमोद्भवे

राति(त्री) स्त्री० रा-तिप् वा ङीप् । रजन्त्यां सप्तदेशस्य-

सूर्यमण्डलस्य अदर्शनयोर्व्ये कावे, हरिद्रायाश्च ।

रातिकार ३० रातिं करोति क-अच्, रात्रौ करः किरयो

२स्य वा । बन्दे, कपूरे च ।

रात्रि(श्च)चर ३० रात्रौ चरति चर-अच् वा चम् । रात्रिसे,
तज्जातिस्त्रियां स्त्री० ङीप् ।

रात्रिपुष्प न० रात्रौ यस्माति पुष्प-अच् ७तं । उत्पले ।

रात्रिर्वाह ३० रात्रौ रात्रिरिव दीप्तिमत्त्वात् । चन्द्रे ।

रात्रिवाससु न० रात्रेर्वास इवाच्चादकम् । अन्वकारे ।

रात्रौ परिधेयं वासः शाक० । रात्रौ परिधेये वस्ते ।

रात्रिविगम ३० इतः । रजन्यवसाने तदुपलब्धिते प्रभातकाले च

रात्रिहास ३० रात्रेर्हास इव शुभ्रत्वात् । येतोत्पले ।

रात्रिग्रन्थ त्रि० रात्रावन्वः दृष्टिचययुक्तः । निशादृष्टिग्रन्थे

काकादौ । रात्रौ रोगकृतदृष्टिग्रन्थे (रातकाया) च ।

राह त्रि० राध-कर्त्तरि कर्मणि वा क्त० । सिद्धे, प्रज्ञे च ।

राहान्त ३० राहः सिद्धः अन्तो निर्णयो यस्मात् ५४० ।

सिद्धान्ते संशय वादिदर्शितपक्षनिराकरणपूर्वकयथार्थपक्ष
प्रतिपादके वाक्ये ।

राध द्विव्री अक० निष्पादने, पाके च सक० स्वादि० दिवा०

च पर० अर्निट् । राधोति राध्यति अरात्सीत् अराद्ध ।

राध ३० राधा विशाखां तद्युक्तां पौर्णमासी अण् ङीप् राधी

वा यत्न मासि इनरण् । चान्द्रे यथाखे मासि । तत्पूर्णि-
मायां स्त्री० ङीप् । [युच् । पूजने स्त्री० टाप् ।

राधन न० राध-ल्युट् । राधने, प्राप्ते, तोमे च । राध-णिच्-

राधा स्त्री० राध-अच् । विशाखानक्षत्रेतिरंसया रमणीदेहत्वेना

विभूते गोलोकसे परमेश्वराङ्गीकृष्टरूपे शक्तिभेदे, तत्रैव
श्रीदामप्राप्तात् इन्द्रावने जातायां हृदयानुसृताया प्रधान

गोपिकायाश्च कर्णस्य गालयित्वां मातरि च । [दयोप्यत् ।

राधाकान्त ३० राधायाः कान्तः । श्रीलक्ष्णे राधावल्लभा-

राधातनय ३० राधायास्तनयः । कर्णे स हि कान्यादस्यायां

हृत्प्रात् क्तन्तीर्भजातस्तया च त्र्यक्तः राधया सूतप्रत्यया
पाणिता इति भारतम् । [तत्वात् ङक् । कर्णे ।

राधेय ३० राधाया अपत्यम् पुञ्जत्वेन प्रसिद्धत्वेन तत्प्राप्ति

राम ३० रम-कर्त्तरि घञ् ण वा । परशुरामे दशरथल्लेखपुत्रे

श्रीरामे, वलरामे च । मनोहरे, शुभे च त्रि० बाङ्गुके,

झुपे (झुङ्) तमालपत्रे न० । [सखामख्यते ल्यभेदे च ।

रामकर्पूरक ३० रामं मनोहरं कर्पूरमिव कृन् । मौक्तिके,

रामगिरि ३० रामाश्रितः गिरिः । भिल्लकूटपर्वते स हि

रामेण वनवासगमनकाले प्रथममाश्रितः ।

रामचन्द्र ३० रामचन्द्र इत्याहादकत्वात् । दशरथल्लेखपुत्रे

श्रीरामे । [मदनपत्रे (मयनागाल)

रामच्छेदनक ३० राममभिरामं छेदयति छेद-णिच्-लुप् ।

रामजननी स्त्री० इत० । वसुदेवपत्न्यां रोहिण्यां, जमदग्नि-
पत्न्यां रेणुकायां, दशरथपत्न्यां कौशल्यायाश्च ।

रामण न० रमयति रम-णिच् ल्यु-ष्ट० दृष्टिः । गिरिनिम्बे,
तिन्दुके च (नेद) ।

रामणीयक न० रमणीयस्य भावः रमणीयमेव वा रमणीय+
बुञ् । रमणीयत्वे 'मणिहारावतिरामणीयकमिति नैप-

धम् रमणीये च । [इत० । सीतायां, रेवत्याश्च

रामतरुणी स्त्री० रामा अभिरामा तरुणीव । (सिञ्जोती)पुष्पे

रामदूत ३० रामस्य दूतः वाताहरः । हनूमति, स हि

रामवाक्तां लङ्कायां सीताया आजहार ।

रामदूती स्त्री० रामा अभिरामा दूतीव गन्धद्वारा प्रचारा-

त् । त्वलक्ष्मीभेदे । (रामतुलसी)

रामनवमी स्त्री० रामस्य जन्माधारो नवमी । चैतयुक्त-

नवम्याम् । 'चैत्रे मासि नवम्यान्तं जातो रामः स्वयं हरि'

रित्यगस्त्यसंहिता ।

रामपूग ३० रामः अभिरामः पूगः । शुभाकभेदे ।

रामभद्र ३० राम एव भद्रः भद्रलदायकत्वात् । श्रीरामे

'रामेति रामचन्द्रेति रामभद्रेति वा स्मरन्मिति' इत्याद्यम्

रामलवण न० कर्म० । शान्तरिलवणे ।

रामवल्लभ न० रामस्य वल्लभं प्रियम् । भूज्जपते तद्धि

रामेण वनवासाश्रमे प्रियतया धृतम् ।

रामशर ३० कर्म० । शरदृच्छभेदे-स हि काण्डद्वारा काण-

हेतत्वात् मनोहरः ।

रामसख ३० इत० टच् । सखीवे वानरराजे ।

रामा स्त्री० रम-णिच्कर्त्तरि घञ् । गीतादिकलाभिज्ञायां नायिका

नारीमाते, नद्याम् हिङ्गुनि, हिङ्गुले, श्वेतकण्डकायां, गृह-

कचायां, अशोके, गीरोचनायां, बालायां, गैरिके च ।

रामायण न० । रामस्यायनं चरितमधिकृत्य कृतोपन्योऽयम् ।

रामचरितप्रतिपादके वाल्मीकिरुते महाकाव्यभेदे ।

रामालिङ्गनकास ३० रामाण्याम् स्त्रीषामालिङ्गनस्य

काशोदय । रक्ताम्बुजाने । [दण्डभेदे ।

राम्भ ३० रम्भोपेयस्य विकारोऽयम् । व्रतभेदे-भार्ये-व्रतभने

राल ३० रा-अलच् । सारदृच्छनिर्यासे (धना) ।

रालकार्य ३० रालः कार्या यस्य । सारदृष्टे ।

राम ३० र-अच् । शब्दे ।

रामण ३० रवणस्यापत्यम् मित्रा० अण् रावयति गतून् षिच्-

ल्यु वा, मन्त्राधिपतौ रामसे ।

राम शब्दे व्याख्या० सक० भेदः । रामते अरातिट् कश्चि न लुप्तः

रावणगङ्गा स्त्री० रातयमिर्मिता गङ्गा नदी । सिंहलदेशस्य नदीभेदे । [पुले ।

रावणारि पु० इत० श्रीरामे रावणानकादयोभयम् । [अवे-
रावणि पु० रावणस्यापत्यम् अत इज् । मेपनादाख्ये रावण
राश शब्दे आ०आ०अक०सेट् । राशते अराशिष्ट चङि न ह्रस्वः
राशि पु० अश्रुते व्याप्नोति अश्रु-इन् भातोऽङ्गमभय । भा-
म्यादीनां पुञ्जे, ज्योतिषकस्य हाटग्रांशे सेषादौ, वृक्षे राशि-
प्रसिद्धये इति लीलावतीप्रसिद्धे व्यक्ताव्यक्तगणभेदे ।

राशिचक्र न० राशिघटितं चक्रं दत्तम् । सेषादिहादयराशि
युक्ते गोलाकारे वायुवशेन पूर्णतः पश्चात् अनियं बन्ध-
न्यगाणे ज्योतिर्भवे 'सप्त विंशतिभिर्ज्योतिषकं विनितवायु-
ग'मित्युक्ते ज्योतिषके ।

राशिभोग पु० राशीनां स्वस्वगत्या चक्षुर्भोगः भज-वज्
कुलम् । रष्यादीनां स्वस्वगत्यनुसारेण राशिषु गतिभेदे ।
राशी(गि)कृत इव अराशिः राशिः कृतः राशि+अभूतङ्गात्
ङि, तदर्थे समासो वा (ढेरी) पुञ्जीकृते एकत्वस्थीकृते ।
राष्ट्र न० राज-इन् । जनपदे 'गौडं राष्ट्रगततममिति, प्रबोध-
चन्द्रोदयः । उपद्रवे च । [कारिकायाम् ।

राष्ट्रिका स्त्री० राज-इन् पिप्पलात् ङीष् स्वार्थे कम् । कण्ट-
राष्ट्रिय पु० राष्ट्रे भवः च । नाञ्चोक्तौ राजस्थाने । छ
तत्पार्थ । उभावपि राष्ट्रनवे वि० ।

रास पु० रस-वज् रास-वज् या । शब्दे, धनौ, धनवे श्वस्तना-
वन्धवत् द्वयोर्द्वयोर्मध्यस्थित्या क्रीडाभेदे, कोलाकृते च ।
रासभ पु० रास-अभच् । गर्हभे ।

रासभवन्दिनी स्त्री० रासभस्य वन्दिनीव । सहिकायाम् ।
रासभगुल न० रासार्थं श्वस्तलावन्धवत् द्वयोर्द्वयोर्मध्यस्थित्या
क्रीडाभेदेन सगुलं सगुलत्वाकारेण भ्रमणं यत् । रास-
क्रीडाधारस्थाने, श्रीकृष्णस्य तटस्थवाक्ते मण्डपभेदे च ।

रासेश्वरी स्त्री० इत० । राधिकायाम् । [आमरुल]
राक्षा स्त्री० रस-नञ् । खनामृत्स्यानायां सतायाम् (काटा
राज् पु० रक्ष-उण् । त्यागे, त्यक्त्रि, ज्योतिषकस्य कर्त्तृकि-
रणसंपर्कभावेण जायमानप्रथिवीध्यायाधिघातारि यस्-
भेदे, चंद्रिकासुते दानवे च ।

राज्छत्त न० राजोर्ध्वस्य अलजिव । चार्द्रभे ।
राज्छर्दन न० राजोर्ध्वनं यत् । चन्द्रसूर्ययोरुपरारागस्ये
यहसे 'स्नानं दानं तपः प्रादुमननं राज्छर्दने' इति
स्मृतिः तेन उपरक्तौ चन्द्रे सूर्ये च तस्य दृश्यता नान्यदा
राज्छर्द्भिद् पु० राजोः सिंहिकासुतस्य मूर्तानं विनति

भिद्-क्रिप् । विष्णी अष्टतपानकाले देवमृत्कौ देवरूपेण
स्थित्वाऽष्टतं पिबन्तं दृष्ट्वा विष्णुसस्य शिरदिच्छेदेति पुरा०

राज्छरत्त न० राजोः प्रियं रत्नम् । गोमेदप्रणी ।
राज्छर्ष्य पु० राजोः स्पर्शः स्वाधिष्ठितभूक्षायाद्वारा यत् ।
चन्द्रसूर्ययोः उपरानक्षत्रे ग्रहणे ।

राज्छिष्ट पु० इत० । लघुने ।
राज्छत्त पु० इत० । लघुने ।
रि गतौ ह्यपर-सक०अनिट् । रिचति अरैषीत् । [वि०

रिक्त वि०० रिच-क्त । शून्ये, वने, निरर्थके च । स्वार्थे कम् । तत्त्व-
रिक्ता स्त्री० रिच-क्त । उभयपक्षयोश्चतुर्थीनवमीचतुर्दशीतिषु
रिक्तभाण्ड न० रिक्तं भाण्डम् । तैशातिश्रुत्ये भाण्डे ।
रिक्तहस्त वि० रिक्तो घनादिशून्योऽक्षौ यस्य । निर्दने, मूर्ति-
दानादिना व्ययितधने च ।

रिक्थ न० रिच-यक् । धने । मितानरायुक्ते अप्रतिबन्धे दाने
च 'स्वामी रिक्थकायसंविभागेत्यादि स्मृतिः ।

रिक्थहारिन् वि० रिक्थं दायं हरति श्रृङ्गाति । दाह-
याहिणि पुलादौ । अण् । रिक्थपाशेयत् ।

रिक्थिन् वि० रिक्थं पाह्यात्वेनाक्षयस्य इति । दायहारिणि
दायादे 'उभयोरप्यसौ रिक्थी' इति स्मृतिः ।

रिख सर्पणे आ०पर-अक०सेट् इदित् । रिखति अरिखीत् ।
अनिदिदययमित्येके रेखति अरेखीत् ।

रिज गतौ आ०पर-सक०सेट् इदित् । रिजति अरिज्जीत्
रिज्जया न० रिगि-र्युट् । सततने । रिखि र्युट् । रिज्जयनयात्
रिच सर्पणे विद्योगे च वा जु०उभ०पक्षे आ०पर-सक०सेट् ।
रेचयति ते रेचति । अरीरिचत् त अरेषीत् ।

रिच विरेके (अतिशय पुरीषोत्तेजै) चधा०उभ०सक०अनिट् ।
रिचक्ति रिज्जे अरिचत् अरैषीत् अरिक्त ।

रिज भर्त्तने आ०आ०अक०सेट् । रिजते अरेजिह ।
रिपु पु० रप-उ-ष्ट० । शत्रौ, चोरनामगन्धर्व्ये, ज्योतिषोक्ते

लम्बाग्रैश्च वा पठस्थाने च । [भेदे प्रत्युघातके वि० ।
रिपुघातिनी स्त्री० रिपुं घति इत-णिनि । (कुचुड) लता-

रिपुस्य वि०रिःअयति जि-अप् । यत्तुजविनि, यस्मिन्नेऽपु
रिन्फ बधे ह्य०अक०सेट् । रिम्फति अरिम्फीत् ।

रिफ्फ पु० रिफ-अच् पु० । सन्नामेकया प्रादुरे स्थाने ।
रिफ्फ कृत्वने सौ०पर-सक०सेट् । रिफति अरैफीत् ।

रिफ हिंसायां निन्दायां बोधने च सक० साधायाम् अक०त्त
पर०सेट् । रिफति अरैफीत् ।
रिच गतौ आ०पर-सक०सेट् इदित् । रिचति अरिचिीत् ।

एकादशयु शिवमूर्तिभेदेषु ।

रुद्रज पु० रुद्रात् जायते जन-इ । शिववर्ण्यजाते पारदे ।

रुद्रजटा स्त्री० रुद्रस्य जटेव पिङ्गलात् जटिलत्वात् । खनाम
ख्याते लताभेदे ।

रुद्रपत्नी स्त्री० इत० । दुर्गायाश्च अतस्याश्च (महिना)

रुद्रप्रिया स्त्री० इत० हरितक्याम् दुर्गायाश्च ।

रुद्रविंशति स्त्री० रुद्रस्वामिका विंशतिः । प्रमवादिषु पठितव-
सरेषु अन्तिमेषु विंशतिवर्षेषु ।

रुद्रसार्वर्षि पु० चतुर्दशसु मनुषु मध्ये, द्वादशे सन्तौ ।

रुद्राक्रोड न० रुद्रस्याक्रोडा यत् । प्रस्थाने ।

रुद्राक्ष पु० रुद्रस्याक्षीव षत् । खनामख्याते वृक्षे ।

रुद्राणी स्त्री० रुद्रस्य पत्नी रुद्र+ङीप् आनुक् च । शिवपत्न्याम्
रुद्रारि पु० रुद्रः अरिष्यस्य । कामदेवे ।

रुद्रावास पु० इत० । कैलासे, काश्याम्, प्रस्थाने च ।

रुध कामे दि० आ० सक० अनिट् प्रायेणाहुपूर्वः । अतुल्यते
अन्तरुद्ध । [अरौक्षीत्

रुध आवरणे, रु० उभ० सक० अनिट् । रुधद् रुन्वे अरुधत्
रुधिर न० रुव-किरच् । शरीरस्थे रसपाकलये धातुभेदे ।

मङ्गलपद्मे' रुक्तावर्णे च पु० तद्वर्णवति त्रि० ।

रुप आकुलीकरणे दि० पर० सक० सेट् । रूपति-अरुपत् ।
अरोपीत् । [भेदे च

रुमा स्त्री० रु-नक् । सुग्रीववानरभार्यायाम् लवणस्थाने देश-
रुद्र पु० रु-क् । ऋगभेदे । [रु-वक् । रूकोयत्

रुवु पु० रु-क् । एररुद्धत् । कन् । तत्, रक्तैररुद्धे च पु० ।

रुश हिंसायां त० पर० सक० अनिट् । रूपति अरुचत् ।

रुष वधे भा० पर० सक० सेट् । रोपति अरोपीत् ।

रुष क्रोधे दि० पर० अक० सेट् । रूपति अरुपत् अरोपीत् ।

रुष क्रोधे चु० उभ० अक० सेट् । रोपयति ते अरुपत् त ।

रुष्(पा) स्त्री० रुप-संप० क्लिप् वा टाप् । क्रोधे ।

रुषित त्रि० रुप-क्त्वा इट् । क्रोधयुक्ते इहभावपक्षे रुडोयत्

रुह उल्लवे भा० पर० अक० अनिट् । रोहति अरुचत् । ज्वला० ।

रुह त्रि० रुह-क् । जाते । दूर्वायां स्त्री० उत्तरपदस्यः तत्पाड-
भूते त्रि० यथा मरुहः वारिरुहम् ।

रुह्य पांशुषु कठोरतायाम् निःक्षेपे च । चु० आ० अक० सेट् ।

रुह्ययति ते अरुह्यत् त । [दनीदृष्टे स्त्री० ।

रुच त्रि० रुच-अच् । अचिक्रणे, स्नेहयुक्त्ये च । वृत्ते पु० ।

रुचगन्ध पु० रुचो गन्धो यस्य । गुग्गुलौ ।

रुचदर्भ पु० कर्म० । हरिदर्भे कुशभेदे ।

रुचपत्त पु० रुचं पत्तमस्य (शाखोटवृक्षे ।

रुचप्रिय पु० रुचं प्रियं यस्य । ऋषभौषधे ।

रुद्ध त्रि० रुह-क्त्वा । जाते, प्रसिद्धे च 'रुद्धिरस्यास्ति अच् । प्रकृति
प्रत्ययार्थमनपेक्ष्य ससदायशक्त्यार्थबोधके शब्दे यथा । घटः
गौरित्यादि । [मिच्छ शब्दे न ससदायशक्त्यार्थस्य बोधने च
रुद्धि स्त्री० रुह-क्त्वा । जन्मनि, प्रसिद्धौ, प्रकृतिप्रत्ययार्थमन-
रूप रूपान्वितकरणे अक० चुरा० उभ० सक० सेट् । रूपयति ते
अरुह्यत् त ।

रूप न० रूप-क भावे अच् वा । स्वभावे, सौन्दर्ये, पशौ, नामि,
शब्दे, पन्थादौ, दृश्यकाव्ये नाटकादौ, श्लोके, शब्द-
धातूनां विभक्तियोगेन निम्नशब्दे, शुक्लादिवर्णे च तद्वति
त्रि० । उत्तरपदस्यः सङ्शयार्थे त्रि० यथा पितरूपसन्तयः
मातरूपा कन्या । एकसंख्यानिते न० 'रूपं भजेत् स्यात्
परिपूर्णकाल' इति लीलावती । 'एकाव्यक्तं शोधयेदय-
पक्षात् रूपाय न्यस्येतरस्याञ्च पक्षादिति वीजगणितोक्ते
अव्यक्ताग्निसहचरितव्यक्तसंख्यानिते च ।

रूपक न० रूपयत्यत्र रूप-अच् कन् । अभिनयप्रदर्शके दृश्य-
काव्यप्रभेदे, रूपमस्यस्य वृष् । भूते त्रि० रूप+सार्थे कन् ।
शुक्लादिवर्णे, आकारे च रूपकं रूपितारोपादित्यलङ्का-
रोक्ते अर्थालङ्कारभेदे, शुद्धलयपरिमाणे, रजते च ।

रूपधारिन् त्रि० रूपं धारयति धारि-णिनि । रूपवति,
सौन्दर्यान्विते, वेशान्तरभाहिषि मटे च ।

रूपवत् त्रि० रूप+मठ्ठ् मस्य वः । शुभादिरूपविशिष्टे, सौन्द-
र्ययुक्ते, आकारविशिष्टे च । [विश्यायाम् ।

रूपाजीवा स्त्री० रूपं सौन्दर्यमाजीवति आ+जीव-अच् ।

रूपिका स्त्री० रूपमस्यस्य ठन् । श्वेताकृष्टत्वे ।

रूप्य न० रूपाय आह्वयते स्वर्णंदि यत् । अलङ्कारादिनि-
र्माणाय आह्वयमाने स्वर्णे रजते च स्वार्थे यत् ।
रजतमात्रे । सुन्दरे त्रि० । [रूपत् त ।

रूपाध्यक्ष पु० रूपेषु अध्यक्षः । कीर्षाध्यक्षे । [ते अरु-

रूप धूत्यादिनामित्रीकरणे अट्+चु० उभ० अक० सेट् । रूपयति
रूपक पु० रूप-खुल् । वासके वृक्षे ।

रुधित त्रि० रूप-क्त्वा । धूत्यादिभिर्मिश्रिते, अचिक्रणीकृते च
रे अय्य ०-के डिङ् । नीचादेः सम्बोधने । [ह्रस्वः

रेक शङ्कायां भा० आ० सक० सेट् । रेचते अरेचिष्ट । चङि न

रेक पु० रिच-वञ् । विरेचने । रेक-अच् । शङ्कायां, नीचे,
भेके च । रेक-व्य । सन्देहे स्त्री० टाप् ।

रेखा स्त्री० लिख-अच् लस्य रः । अल्पे, कृते, आभोगे,

विन्दुपुद्गलते दण्डाकारेण चिह्नभेदे, पङ्क्तौ च ।
 रेचक न० रेचयति रिच-णिच्-ण्वुल् । कङ्कषे, वञ्चारे, जय
 पात्रे, तिलकहृत्ते च । पुरीषनिस्सारणकारके ति० ।
 रेचन न० रिच्-ल्युट् । मलभेदेन तन्निःसारणे ।
 रेचनक पु० रिच्यतेनेन ल्युट् संज्ञायां कन् । कम्पिहृत्ते ।
 कनभाषे वा डीप् । रेचनी रेचनाप्यत्र स्त्री० ।
 रेची स्त्री० रेचयति अच् गौ० डीप् । कम्पिहृत्ते, अङ्गोष्ठे च ।
 रेज दीप्तौ भा० आत्म० अक० सेट् । रेजते अरेजिष्ट । चङि
 न ह्रस्वः । [अरेटिष्ट । चङि न ह्रस्वः
 रेट यावने वावि च द्वि० भा० उभ० सेट् । रेटति ते अरेटीत्
 रेणु पु० स्त्री० रि-तु । परागे, धूलौ, पांशौ च । पर्पटे पु० ।
 रेणुका स्त्री० रेणुगा कायति कै-क । सरिचालतौ सुगन्धि-
 द्रव्ये, जमदग्निपत्न्यां परशुराममातरि च ।
 रेणुकासुत पु० ईत० । परशुरामे रेणुकात्मजादयोप्यत्र ।
 रेणुरूपित पु० रेणुभिः रूपितः । गर्भे । धूलिधूसरे ति०
 रेणुसार पु० रेणुरिव सारोऽस्य । कर्दूरे । स्वार्थे कन् । तत्रैव
 रेतस् न० री-अचन् तट् च । पुंसो रक्तादिपरिपाकजन्ये देह-
 स्ते मज्जघ्नेषु चरमधातौ शुक्ले, शिववीर्ये पाउदे च ।
 रेप गन्धे अक० गती सक० भा० आत्म० सेट् । रेपते अरेपिष्ट
 चङि न ह्रस्वः ।
 रेप ति० रेप-अच् । निन्दिते, क्रूरे, क्षण्ये च ।
 रेफ पु० र+इफ । रकारात्मके वर्णे । रिफ-अच् । कुक्षिते
 ति० अचन् रेफम् । क्रूरे, अप्रभे, उष्ट्रे क्षण्ये च ति० ।
 रेव(क) गतौ सक० लुतौ अक० भा० आ० सेट् । रेव(क)ते अरे-
 वि(वि)ष्ट । चङि न ह्रस्वः ।
 रेभ गन्धे भा० आत्म० अक० सेट् । रेभते अरेभिष्ट । चङि न ह्रस्वः
 रेवत पु० रेव-अतच् । जम्बीरे आरग्वधे यनरासश्चयुरे राजभेदे
 रेवती स्त्री० रेवतस्याप्रत्ययण् ण् । रेवतराजकन्यायां वलदेव-
 प्रत्याम् । रेव-अतच् गौ० डीप् । अद्रिच्यवधितः सप्तविं-
 गतिसंख्याते नक्षत्रे, तत्पर्यायां, मातृकाभेदे स्त्रीगव्याम्,
 नदीभेदे, दुर्गायाश्च । [इत० । रेवतीशब्दोप्यत्र
 रेवतीरमण पु० रेवती रमयति रप्-णिच्-ल्यु । बलरामे ।
 रेवन्त पु० रेव-अच् । गुण्डकाधिपतौ सूर्यपुत्रभेदे ।
 रेवा स्त्री० रेव-अच् । नर्मदास्य नद्याम् ।
 रेप क्षुपायां (घोटकगन्धे) भा० आत्म० अक० सेट् । रेपते अरे-
 पिष्ट । चङि न ह्रस्वः ।
 रै गन्धे भा० पर० अक० अनिट् । रायति अरासीत् ।
 रै पु० रा-रै । धने, सुखे च ।

रैत्य ति० रीतेः प्रित्तलस्य विकारः रीति+ल्यन् । प्रित्तल-
 भये पात्रादौ ।
 रैवत पु० रैवत्या नद्या अद्रोरे देयः अज् । हारिकासमीपस्थे
 पर्वतभेदे स्वर्णालुहृत्ते, शिवे, दैत्यभेदे च । रैवत्यां भवः
 ल्य । चतुर्दशसु मनुषु मनुभेदे ।
 रैवतक पु० रैवतएव कन् । रैवतपर्वते ।
 रोक न० रु-कन् तस्य नेत्त्वम् । छिद्रे, तन्मे रोकं च शोकश्चेति
 स्रुतिः नौकायाम् च । रुच-घञ् ति० कृत्वम् । ऋयभेदे,
 दीप्तौ च पु० । [(कुञ्ज)
 रोग पु० रुज-घञ् । धातुवैषम्यजाते व्याधौ, कुशौषधे च
 रोगघ्न न० रोगं हन्ति घ्न-क् । औषधे, वैद्यकशास्त्रे च
 रोगनाशके ति० ।
 रोगराज पु० ईत० टच् ममा० । राजयच्छ्वव्याधौ ।
 रोगलक्षण न० रोगो लक्ष्यते ज्ञायतेऽनेन लक्ष-ल्युट् । रोग
 उभापके धातुवैषम्यहेतुके विह्वलभेदे ।
 रोगशिला स्त्री० रोगाय तद्भिद्यत्तये शिला । मनःशिलायाम्
 रोगहृ न० रोगं हन्ति हन-ह । औषधे, हन-क्विप् रोग-
 हन् । रोगहन्तिरिवैद्यादौ ति० ।
 रोगहर ति० रोगं हरति हृ-अच् । व्याधिनाशके इत्यादौ ।
 रोगहारिन् पु० रोगं हरति हृ-णिनि । चिकित्सके वैद्ये ।
 रोगितर पु० रोगिप्रियस्ततः शाक० । अमोकरूपे ।
 रोगिन् ति० रोग+अस्पर्शे इनि । व्याधियुक्ते स्त्रियां डीप् ।
 रोचन पु० रुच-ल्यु रोचयति वा ल्यु । कूटशाल्मलिहृत्ते
 श्वेतगोभाङ्गने, पलाण्डौ, करञ्जे, अङ्गोष्ठे, आरग्वधे
 दाडिमे च । उत्तमयां नार्यां, रक्तकल्लारे गोपिते, गोरो-
 चनायाश्च स्त्री० टाप् । रुचिकारके ति० ।
 रोचनक पु० रोचनाय रुचिजननाय कायति कै-क । जम्बीरे
 रोचनफल पु० रोचनं रुचिकरं फलमस्य । वीजपूरके जम्बी
 रभेदे, चित्रश्यां स्त्री० ।
 रोचना स्त्री० रोचयतीति कर्त्तरि संज्ञायां ल्युट् अजा० टाप्
 मनःशिलायाम्, गोरोचनायां, आमलकप्र्याम् श्वेतविट्ति,
 गन्धद्रव्यभेदे (गुडारोचना) च । [ति०
 रोचमान पु० रुच-गानन् । अदयोऽस्य रोसावर्त्तै । रुचियुक्ते
 रोचिष्णु ति० रुच-इण्व । दीप्तिशोभे ।
 रोचिस् न० रुच-इण्व । प्रभायाश्च ।
 रोची स्त्री० रोचयति रुच्-णिच्-अच् गौ० डीप् । श्विह
 भोचिकायाम् । [(स्टी)
 रोटिका स्त्री० रुट-अण्वु । गोपुगादिपूर्वनिर्मिते पिष्टकभेदे

रोड अनादरे भा० पर० सक० सेट् । रोडति अरोडीत् चङि न
ह्रस्वः । [संज्ञायां कन् । यवासायाम् ।

रोदन न० रुद-ल्युट् । क्रन्दने, करणे ल्युट् ङीप् । इरावभायां
रोदस् न० रुद-असन् । रगे, भूमौ च गौरा० ङीप् रोदभी-
त्ययत्त द्यावाभूम्योः स्त्री० द्विव० ।

रोध पु० रुध-घञ् । रोधने, आवरणे च । [प्रतिबन्धे न०
रोधन त्रि० रुधञि रुध-ल्युट् । रोधकर्त्तरि, भावे ल्युट् ।
रोधस् न० रुध-असन् । नद्यादिकूले ।

रोध्र न० रुध-रन् । प्राप्ते, अपराधे लोभहृत्वे च ।

रोध्रपुष्प पु० रोध्रस्य लोभस्येव पुष्पमस्य । मधूकहृत्वे (मौल)
रोध्रपुष्पिणी स्त्री० रोध्रस्य पुष्पमिति पुष्पविकाशे णिनि ।
धातकीहृत्वे (भाद्रकुल)

रोप पु० रुह-णित्-ह्रस्व पा० कर्मणि अच् । प्राप्ते । भावे अच् ।
रोपणे, धान्यादेर्जननाय अङ्कुरादेरापे च । छिद्रे न० ।
रोपण न० रुह-णित्-ह्रस्व पा० ल्युट् । जनने, अङ्गनभेदे,
रुप-ल्युट् । विभोक्ते, अत्यधामतस्य वस्तुनोऽन्यथा
साधने । [रापे च ।

रोपित त्रि० रुह-णित्-ह्रस्व पा० क्त । एवादेर्जननाय कृताङ्कुर-
रोपक न० रोमेव निविडं कायति कै-क । (रुम) नगरे,
पांशुलवणे च ।

रोमकन्द पु० रोमणा युक्तः कन्दो मूलमस्य । पिण्डालौ ।

रोमकपत्तन न० कर्त्त० । (रुम) नगरभेदे ।

रोमकूप पु० रोमणां कूपप्रव । रोमाधारे विदरे 'न रोम-
कूपौषमिपादिति नैषधम् ।

रोमकेशर न० रोमभिः केशरः सिङ्घटेव । चामरे ।

रोमगुच्छ न० रोमभिर्गुच्छं खवकमिव । रोमसमुदायात्तुके
चामरे । कन् । अतैवायं । [रौया)

रोमन् न० रु-मनिन् । देहजाते अङ्कुराकारे वेगद्वल्ये पदार्थे
रोमन्थ पु० रोमं मध्नाति सन्ध-अण् प्र० नलोपः । भुक्तस्य
घाहादेः प्रथमिदृशीर्थं चर्त्तये 'रोमन्थमभ्यस्यतीति' ।

रोमभूमि स्त्री० द्विव० । चर्मणि ।

रोमलता स्त्री० रोमाणि लतेव । रोमराजौ ।

रोमविकार पु० द्विव० । रोमोद्गमे ।

रोमश्च त्रि० रोमाणि सन्त्यस्य थ । प्रचुररोमयुक्ते । भेषे,
पिण्डालौ, चूकरे, जन्मगाश्च पु० (पाना)

रोमहर्ष पु० रोमणः हर्षस्व तद्व्युत्पत्त्यात् । रोमाश्चे, हर्षी
तुवयादिभिः रोमकूपे लायमाने कण्टकाकारे पदार्थे ।
ल्युट् । रोमहर्षणमयत्त न० ।

रोमहर्षण पु० रोमाणि हर्षयति हृष-णित्-ल्युट् । विभीतक
हृत्वे, हनिभेदे च ।

रोमाश्च पु० रोमणामश्चः उद्गमः अनृच-अच् । रोमहर्षे ।

रोमाश्चित त्रि० रोमाश्चः जातोऽस्य तार० इतच् । जावपुलके

रोमाली स्त्री० द्विव० । रोमावली तदुद्भवसाधने तारख्याव-
वस्थायाश्च । [लुच् रोमवति त्रि०

रोमालु पु० रोमयुक्त आलुः शाक० । पिण्डालौ । रोम+आ-

रोमालुविटपिन् स्त्री० रोमानुः रोमयुक्तः विटपी । कुम्भीहृत्वे

रोमावलि(ली) स्त्री० द्विव० । रोमश्रेणी नामेरुद्धस्य रोमपङ्क्तौ,
तदुपलक्षिते तारख्यावस्थायाश्च । [द्विदादयोयत्त

रोमोद्गम पु० रोमणामुद्गमः उद्-गम-घञ् । रोमहर्षे । रोमो-
रोद्धा स्त्री० रुद-यङ्-अ टाप् । अतिशयरोदने ।

रोल पु० रु-लच् । पानीयामलके ।

रोलस्य पु० रौति रु विच् रौः सन् लस्यति गच्छति लस्य-अच्
कर्त्त०, रोड-अभ्यच् ह्रस्व लो वा । भ्रमरे ।

रोष पु० रुष-घञ् । क्रोधे । [युक्ते त्रि०

रोषण पु० रुष-युच् । पारदे, निकषप्रसारे, उपरभूमौ च क्रोध-

रोह पु० रुह-अच् । अङ्कुरे । रोहणकर्त्तरि त्रि० ।

रोहण पु० रुहतेत्यौ रुह-ल्युट् । पर्वतभेदे ।

रोहन्त पु० रुह-भाच् । हृत्तभेदे, हृत्तमात्रे च । लताभेदे,
लतायाश्च स्त्री० गौ० ङीप् ।

रोहि पु० रुह-रन् । बीजे, हृत्ते च । धार्मिके त्रि० ।

रोहिण्य न० रुह-रन् । पञ्चदशधा विभक्तदिनस्य नवमे भागे
'कुर्यादारोहिण्यं बुध' इति स्मृतिः रोहिणी देवताऽस्य
अण् । रोहिण्यमयत्त । वटहृत्वे, रोहितकहृत्वे च पु० ।

रोहिणी स्त्री० रुह-रन् गौ० ङीप् । स्त्रीगव्याम्, अत्रिन्यव-
धिके चतुर्थे नचले, वसुदेवपत्न्यां-वल्लभप्रसातरि, विद्युति,
कटुतन्त्र्यां लतायां, सोमवल्के च । रोहित+स्त्रियां ङीप्
तस्य नस्ये शत्वम् । रक्तवर्णयत्नां स्त्रियाम् । सा च हरित-
क्याम्, काश्चर्याम्, अङ्गिण्याश्च ।

रोहिणीपति पु० द्विव० । चन्द्रे वसुदेवे च रोहिणीलापादयोयत्त

रोहिणीव्रत न० रोहिणीयुक्ताष्टम्यां व्रतम् । रोहिण्युपल-
क्षितायां भाद्रपदाष्टम्यां कर्त्तव्ये उपवासकृते व्रते ।

रोहित पु० रुह-इति । सूर्ये, वर्णभेदे च । लताभेदे, रुग्याश्च स्त्री

रोहित न० रुह-इतच् । रुधिरं, चरले, इन्द्रचापे, खनाम

ख्याते सत्यभेदे, रोहितकहृत्वे च । रक्तवर्ण्ये पु० तद्वति त्रि०

कन् । उक्तार्थे, मत्स्यभेदे खनामख्याते हृत्ते च ।

रोहिताश्व पु० रोहितवर्णाः अश्वा यस्य । वज्रौ ।

रोहितेय उ रोहितेय सार्धं ढ । रोहितकट्टे ।

रोहिन् पु० रोहिनि पुनस्त्रिचोऽपि प्राडुर्भवति रुह, णिनि ।

रोहितकट्टे । रोहिणवति वि० । स्त्रियां ङीप् ।

रोहिण पु० रुह-इण् । खनामख्याते ढ्ये ।

रौच्य न० रुच्य भावः प्यञ् । पारये अचिक्रणतायाञ्च ।

रौचनिक वि० रौचनया रक्तः अण् । रौचनया रक्ते ।

रौट(ड) अनादरे भा० पर० सक० सेट् । रौटति अरौटोत् ।

चङि न ह्रस्वः ।

रौट्र न० रुद्रो देवतास्य अण् । सूर्यतापे, उपरसे च । तद्वति,

भीषणे च वि० । दुर्गायां रुद्रजटाद्वये च स्त्री० ङीप् ।

रौच्य न० रुच्यमेव अण् । रजते । [तत्रैवार्थे]

रौम न० रुमायां नद्यां भवः अण् । ग्रामरिलवणे । स्वार्थे कन् ।

रौरव पु० रोरुयतेऽत्र रु-यङ्-क्तिप् । तेन प्राप्यं तस्येदं वा

अण् । नरकभेदे लक्ष्यं दृष्टदभिधाने । चक्षुषे, धूर्त्ते, घोरे च पु० ।

रौहिण पु० रुह-इण् सार्धं अण् । चन्दनद्वये ।

रौहिण्येय पु० रोहिण्यां भवः ङक् । बुधपदे, बलरामे च ।

मरकतमणौ न० । गोवत्से हि० ।

रौहिण न० रुह-इण् सार्धं ङण् । रूगभेदे रोहितसत्त्वे च

दूर्वायां, रोहिमच्छयाञ्च स्त्री० ङीप् ।

ल

ल पु० ला-क । रुन्दे, तन्तोक्ते भूमिदेवताके मन्त्रभेदे न०

लक आखादे प्राप्नो च चु० उभ० सेट् । लाकयति ते अलोडकत् त

लकच पु० लक-अचन् । लिकुचद्वये (मादार) ।

लकुच पु० लक-उचन् । (मादार) दृष्टभेदे ।

लक्तक पु० लक-क्त नि० संज्ञायां कन् । अलक्तके (आलता)

लक्तकर्मन पु० लक्तं करोति क्त-मनिन् । रक्तवर्णलोभे ।

लक्ष्य दर्शने, अङ्गने च चु० उभ० सेट् । लक्षयति ते अललक्षत् त

लक्ष न० लक्ष-अच् । पदे, चित्रे, व्याजे, परव्ये च । दत्तावुतसं-

ख्यायां स्त्री० न० । [लोभके गन्दे ।

लक्षक वि० लक्षयति लक्ष्यार्थम् लक्ष-अच् । लक्ष्यार्थ

लक्षणा न० लक्ष्यतेऽनेन लक्ष-करणे ल्युट् । इतरभेदात्तमात्रके

चित्रे, यथा दृष्टिवा गन्धोलक्ष्यं स हि दृष्टिवीं परव्यात्

भिन्नतया अतुमापयति । 'स्वरूपं तटस्थं' विधा लक्ष्यं

स्यात् स्वरूपे मविष्टं स्वरूपादिभिर्भूतमित्युक्ते स्वरूपलक्षणे

तटस्थलक्षणे च यथा आकाशे चित्रम् सञ्चिदानन्दो

नम्रेति । काकयत् रुद्रम्, जगज्जन्मादिकर्तृं प्रकृति ।

स्वरूपे, यथा षट्स्वरूपं यस्य । नाभि, व्यवहारोपमोगिन-

चित्रे च । कर्त्तरि ल्यु । स्वरूपमतिपादके 'नोदनालक्षणा-

र्थो धर्मः' इति जैमिनिस्त्वम् नोदना विधिवक्तृमेव लक्ष्यं

स्वरूपज्ञापिका यस्य तादृशोऽर्थः धर्मः इति तदर्थः । शब्-

साधुताप्रतिपादके व्याकरणादिसूत्रे च न० 'लक्ष्यं त्वन-

भिन्नानामिति । कर्मणि ल्युट् । प्रतिपाद्ये यथा 'इत्यं'

द्वादशलक्ष्येति भाषवीयन्यायमाला द्वादशानां लक्ष्यानां

प्रतिपाद्यविषयाणां समाहारः इति तदर्थः । लक्ष-युच् ।

शब्दनिष्ठवाच्यार्थसंबन्धार्थबोधकताकमे 'लक्ष्य' र्थभाषे तद्योगे

यथा व्योदर्थः प्रतीयते । रुन्देः प्रयोजनादपि लक्षणा शक्ति-

रपितेत्युक्ते, उत्तिभेदे स्त्री० । यथा गङ्गायां घोषः प्रतिवस-

तीत्यादौ गङ्गाशब्दस्य जलप्रवाहरूपे सार्धेऽन्यासम्भवात्

तत्सम्बन्धोतीरादिबोधकता । सा च बहुधा विस्तरो दृष्ट-

मिधाने । लक्ष्यणे सारसपक्षिणि च पु० तत्क्षिवां स्त्री०

लक्षित वि० लक्ष-कर्मणि क्त । लक्षण्या बोधितेऽर्थे, ज्ञाते,

अनुमिते च कर्त्तरि क्त । लक्षणाभये, लक्षकशब्दे च ।

लक्ष्मन् न० लक्ष-मनिन् । चित्रे, प्रधाने च । स्वार्थे अण् पु० ।

सारसपक्षिणि दशरथपत्न्याः सुमित्रायाः ज्येष्ठात्मजे च पु० ।

श्वेतकण्ठकार्यां, सारसपक्षिस्थियाम्, औषधभेदे च स्त्री०

लक्ष्मी स्त्री० लक्ष-ई-सट् च । शोभायां, कान्तौ, विम्बोः-पत्न्याम्,

सम्पत्तौ, सद्योपधे, दृष्टिनामौपधे, फलिनीद्वये, स्थलपक्षि-

न्याम्, हरिद्रायां, शशां, उक्तायां, इत्ये च ।

लक्ष्मीकान्त उ इत् । विष्णौ, राजनि च लक्ष्मीपत्न्यादयो-

म्यत् । 'विहाय लक्ष्मीपतिलक्ष्मे'ति भारविः ।

लक्ष्मीपुत्र पु० इत् । कामदेवे, गन्धर्वभेदे, अत्रे, कुत्रे च ।

लक्ष्मीवत् पु० लक्ष्मीः शोभास्यस्य सतए मल्ल नः । प्रपसे

त्रायुक्ते वि० स्त्रियां ङीप् । [चन्द्रे, उज्ज्वैः च वसि च

लक्ष्मीसहस्र पु० लक्ष्मीः सहस्र लोकास्वी जायते जन-ह ।

लक्ष्य न० लक्ष-यत् । वेधार्थसहस्र्यमाने शरव्ये । लक्ष्यवा

बोध्योऽर्थे, उद्देश्ये, प्रेरे, अनुभवे च नि० ।

लक्ष्म गतौ भा० पर० सक० सेट् । लक्षति । अलक्षीत्-अलक्षीत्

इदिदृश्यम् श्रुति अलक्षीत् ।

लग लक्ष्मीभावे अक्ष-गतौ भा० सक० पर० सेट् । प्रकृति प्रमप्रीत्

लग लक्ष्मे भा० पर० सक० सेट् इदिह । लगति अलक्षीत् षट् ।

लगयति । 'लायेव तस्या लगति स्मे'ति नैषधम् ।

लग सादे प्राप्नो च सक० चु० उभ० सेट् । लगयति ते अलोडकत् त

लगित वि० लग-क्त । संबन्धे ।

लगुड(ड)(र) पु० लग-उडङ् लक्ष्म डरौ वा । दण्डाकारे

काष्ठनिर्मिते पदार्थे (हाटी) ।

लग्न न० लञ्ज-क्त तस्य नः । मेपादिराशीनासदये लज्जिते
 वि० । लग-क्त प्र० । संक्ते वि० । स्तुतिपाठके पु० ।
 लग्नश्च इवार्थे कन् । प्रतिभुवि । (जातिन) 'खादको
 वित्तहीनः स्यात् लग्नकोवित्तवान् यदीति' इति ।
 लग्निका स्त्री० नग्नेव कन् प्र० । अहटरजस्त्रायां स्त्रियाम् ।
 लघ अमोजने सीमातिक्रमगतौ च भा० व्या० सं० सेट् इदित् ।
 लङ्घते अलङ्घित् । 'कलोलिनोदसमसललङ्घे', इति नाटकम् ।
 लघ घोषने भा० पर० सक० सेट् इदित् । लङ्घति अलङ्घीत् ।
 लघ प्रकाशे चु० उ० सं० सेट् इदित् । लङ्घयति-ते अललङ्घत् त
 लघ आखादने दु० उ० सं० सक० सेट् । लाघयति-ते अलीलघत् त
 लघिमन् पु० लघोर्भाषः इति नच् हिङ् । लघुवे लाघवे,
 वेनोद्गतिरसम्भवः । ईदृशस्य ऐतदर्थमेवे च ।
 लघिष्ठ वि० अतिशयेन लघुः इष्टुं डिङ्ङावः । अतिशय-
 लघुत्वयुक्ते । ईदृशन् । लघीयानयत् त स्त्रियां ङीप् ।
 लघु वि० लघि-ङ्ङा नि० नलोपः । शीघ्रे क्षणागुरुणि, वीर्य-
 मूले च । प्रज्ञानातीवधौ स्त्री० निःसारे, लाघवगुणान्विते,
 हस्ते, मनोहरे च वि० । व्याकरणोक्ते ह्रस्वसंज्ञके अका-
 रादौ षष्ठी, ज्योतिषोक्तेषु 'पृथ्वाश्चिह्ना लघु' रित्युक्ते पृथ्वा-
 दिनक्षेत्रेषु च पु० । लघुतावत्यां स्त्रियां स्त्री० वा ङीप् ।
 लघुकाश्चर्य्य पु० कर्म० । लट्फने दृढे ।
 लघुचिर्मटा स्त्री० कर्म० । मृगेर्वाटौ कर्कटीभेदे ।
 लघुदन्ती स्त्री० कर्म० । लघुदन्तीहस्ते ।
 लघुद्राचा स्त्री० कर्म० । काकलीद्राचायाम् । [चन्द्रे ।
 लघुनासन् पु० लघुवर्णयुक्तं नाग वाचकशब्दो यस्य । अयुव
 लघुपक्षक पु० लघूनि ह्रस्वानि पञ्चाण्यस्य कम् । (गुडारो-
 चना) लताभेदे ।
 लघुपुष्प पु० लघु पुष्पं यस्य । भूमिकदम्बे ।
 लघुवदर पु० कर्म० । लघुकोलौ । भूवदर्यान् स्त्री० ङीप् ।
 लघुव्राह्मी स्त्री० कर्म० । लघुव्राह्म्याम् । [लघुव्रान्निजन्ये ।
 लघुसन्ध्य पु० । अस्मिन्सन्ध्यः सन्ध्यः पूर्वप्रदलोपः कर्म० ।
 लघुलय न० लघु शीघ्रं लीयते ली-अच् । वीर्यमूले ।
 लघुसदाफलता स्त्री० लघु फलं यस्याः कर्म० । लघुद्रोडस्व-
 रिकायाम् (लोट् डुसुर) ।
 लघुहेमदुग्धा स्त्री० कर्म० । लघुद्रोडुम्बरे (लोट् डुसुर) ।
 लघुदुम्बरिका स्त्री० कर्म० । (लोट् डुसुर) लघुदुम्बरभेदे ।
 लङ्का स्त्री० लङ्क-अच् मन् च । स्वनामख्यातायां पुर्याम् ।
 लङ्काधिप पु० इत० । राक्षसे लङ्कानाधादयोधन ।
 लङ्काधिपिका स्त्री० लङ्कामयते आसीति वापुस् । प्रकाशं

(पिङ्गि) शान्भेदे । [दृष्टभेदे । लङ्कावासिनि वि०
 लङ्कास्थायिन् पु० लङ्कायां तिष्ठति स्या-णिनि । (लङ्कासिनि)
 लङ्कोपिका स्त्री० लङ्कायामुपयते वप-खुल् प्र० । प्रका-
 यान् । (पिङ्गि-शान्क) । [हवने च ।
 लङ्घन न० लघि-लुट् । 'अमोजने, अतिक्रम्य गमने, क्रमये,
 लङ्घ चिह्नकरणे भा० पर० सक० सेट् । लङ्घति अलङ्घीत् ।
 लज ग्रीङ्ग्याम् भा० व्या० सक० सेट् । लजते अलजित् ।
 लज तिरस्कारे भा० पर० सक० सेट् इदित् । लज्जति अलज्जीत् ।
 लज अन्वहाने चुरा० उ० सक० सेट् । लजयति-ते अलीलजत् त
 लज भाषणे हिंसायां दाने च लज्जामर्थ्ये वासे च अल्लचुरा०
 सेट् इदित् । लज्जयति-ते अललज्जत् त ।
 लज मासने अद० चु० उ० सक० सेट् । लजयति-ते अललजत् त
 लजकारिका स्त्री० लजं लज्जां करोति ल-खुल् अत
 इत्यम् । लज्जालुलतायाम् ।
 लज्जा स्त्री० लञ्ज-अच् । अललज्जमृत्तौ परदर्शने दुष्टत्वधिया
 ततो निवृत्तिवाधने चिच्छक्तिभेदे ।
 लज्जालु स्त्री० लञ्ज-आलुच् । लताभेदे । लज्जावति-वि० ।
 लज्जाशील वि० लज्जां शीलयति शील-अच् । लज्जाविधिः ।
 लज्जित पु० लज्जा जाताऽस्य तार० इतच् । जातलज्जे ग्रीङ्गि
 लज्जिरी स्त्री० लज्जा अत्यर्थे इरच् गौ० ङीप् । लज्जालु-
 लताभेदे ।
 लज्ज मासने अद० चु० उ० सक० सेट् । लज्जयति ते अललज्जत् त
 लट् वाचभावे अक० उत्तौ हि० भा० पर० सेट् । लटति ।
 अलाटीत्-अलटीत् ।
 लटपर्ण न० लटं इटं पर्यस्य । त्वचे (दारविनि) ।
 लट्वा स्त्री० लट-व । (गाढाकरमवा) कारङ्गभेदे, वाद्यभेदे,
 चामचटके, कुम्भे, अमरके च ।
 लड विलासे भा० पर० सक० सेट् । लडति । अलाटीत्-अलटीत्
 लड उलीङ्गने जिह्माचालने च भा० पर० सक० सेट् । लडति
 अलाटीत्-अलटीत् षटा० । लडयति ।
 लड उपपत्ते मे चु० उ० सक० सेट् । लडयति-ते अलीलडत् त ।
 लड व्याघ्रौ चु० उ० सक० सेट् । लडयति-ते अलीलडत् ।
 लड भाषणे हि० वा चु० पत्वे भा० पर० सेट् इदित् । लण्ड-
 यति ते लण्डति । अललण्डत् त अललण्डीत् ।
 लण्ड उत्प्रेषणे वा चुरा० उ० प्रथेभा० पर० सक० सेट् इदित् ।
 लण्डयति-ते लण्डति । अललण्डत्-त अललण्डीत् ।
 लण्ड चेपणे अद० चु० उ० सक० सेट् । लण्डयति-ते अललण्डत् त ।
 लङ्, वा पु० लङ्-डु तस्य नेचम् सार्थं कम् । गोधूमादिदूर्य

निर्मिते (नाहु) दिवात्रमेदे 'ष्टुचुचुब्रह्मनीति' नैषधम्
स्त्रीवचनम् ।

लख्मु ३० लङ्-रन् । (लख्मु) इति स्त्राते देशभेदे ।

लत बाधते स्त्री० पर० सक० सेट् । लतति चलातीत् चलतीह
लता स्त्री० लत-ञच् । शाखारहितं युद्धादौ ।

लताकारण ३० लतारूपः करङ्गः । करङ्गभेदे ।

लताकस्तूरिका स्त्री० लतायां कस्तूर्या इव सम्यो यस्याः ।

कस्तूरीगन्धयुक्तपत्रवत्याम् लतायाम् ।

लतातर् ३० लतेव दीर्घलटः । लतच्छे, शाखच्छे, नागर
छे च । लताङ्गनादयोक्त । [लताभेदे ।

लतापनस ३० लतायां पनसमिव स्तूतं फलनस्य । (वरचज)

लताष्टका स्त्री० लतेव विलीयां षट्का । (पिङ्गि) शास्त्रभेदे

लताफल न० लतायां फलमस्य । पटोवे ।

लतालक्ष् स्त्री० लतायां लक्ष् वायुर्वस्याः । वृक्षायां गह-
तमेवने हि वायुहृदिरिति वैद्यकम् ।

लतायष्टि स्त्री० लतापि यष्टिरिव । मञ्जिषायाम् ।

लतायावक न० लतायां यावकमिव । प्रवासे ।

लतार्क ३० लतयाङ्क इव । हरिलनाख्यौ ।

लप कदने भा० पर० द्विक० सेट् । लपति । लतामेतु-अलपीत् ।
लङ् न लुप्तः । [लुट् । कदने ।

लपन न० लपते लप्यतेनेन लप-करणे लुट् । छे । भावे

लपिते वि० लप-कर्मणि-क्त । लपिते । भावे क्त । कदने न० ।

लप आलम्बने सक० भवे अक० भ्रा० आत्त० सेट् इदित् । लम्बते
अलम्बित ।

लप्य वि० लप-कर्मणि-क्त । लप्ते ।

लप्यवर्ण ३० लप्यो वर्णो वर्णनं प्रशंसा ज्ञानवत्त्वेन वेन । परिहृते

लप यद्धे अक० भ्रा० आत्त० सेट् इदित् । लम्बते अलम्बित

लप प्राप्ते सक० भ्रा० आत्त० अनिट् । लपते । अलम्ब । लपिषः

लपक ३० लप-बुन् रस्य लः । पिङ्गे जारे । [आसक्ते वि०

लप्यट ३० लप-अट् ३० रस्य लः । परस्त्रीषु लोभुषे,

लप्य ३० लपि-अच् । नर्तके, कान्ते, एकोवे, अङ्गशास्त्रोक्ते

विमुजादिद्येते भुजकर्षयोर्मध्यस्थे लप्यमाने सत्ये च

'नन्वयुतं भूयस्' सट्' विभुजे फलं गहतो'ति लीलावती

दीर्घे, लप्यमाने च वि० ।

लप्यकर्ष ३० लप्यः कर्षो यस्य । हागे, इक्षिनि, रापमे,

स्येकपक्षिणि, एहोष्टये च । लप्यन्नेवति वि० कर्मः ।

लप्यमाने लोके ३० ।

लप्यकेय वि० लप्यः दीर्घः केयः यस्य । दीर्घकेयश्चे ।

लप्यकेय वि० । दीर्घकेययुक्ते वि० । कर्म० । दीर्घे केये ।

लप्यदन्ता स्त्री० लप्योदीर्घः दन्त इव वोज्ज्वलको यस्य

सिंहजहीममवपिपल्लाम् । दीर्घदन्तवि वि० । कर्म० दीर्घे

दन्ते ३० । [भावे लुट् । चात्रयत्ते न० ।

लप्यन न० लप्यते लु । नामिदेशपर्यन्तं लप्यमाने माल्यादौ

लप्यवीजा स्त्री० लप्यं दीर्घं बीजं यस्याः । सिंहलदेशजात

पिपल्लाम् । [लप्यं, गौर्याङ् ।

लप्या स्त्री० लप्यते लपि-अच् । तिक्ततस्यां (तिक्तनाट) ।

लप्योदर ३० लप्यं दीर्घमुदरं यस्य । गदये, तारानामगं

देवां स्त्री० लोप् । इप्पूरोदरवति वि० ।

लप्य गतौ भा० आत्त० सक० सेट् । लपते । अलपित ।

लप्य ३० लो-अच् । संश्लेषे विनाये, नृत्यगीतवाद्यानामेकदात्र

तारुषेष्टाद्ये च । लीयतेऽल । सर्वभूतवृत्तकरे प्रलयकावे, ईदरे च

लप्य गतौ भा० पर० सक० सेट् । लप्यति अलप्यति ।

लप्य इच्छायां बु० उभ० सक० सेट् । लपयति-ते अलीललत् न

लल इच्छायां च० बु० उभ० सक० सेट् । लपयति ते अलललत् न

ललल्लिह ३० लललो आस्ताद्यास्तादनाय चलन्ती जिह्वा

यस्य । कुहुरे, उष्ट्रे, हिंस्रमत्तये च । अलललनायुक्ते वि० ।

ललन न० लल बुन् यस्य लः । चलने । कैलौ, बावे, सालहवे,

पियालहवे च ३० । लल-लु । लिह्यायां, नायाङ् स्त्री० ।

ललनाप्रिय ३० कर्म० । कर्म० । ह्यिरे न० । लिह्याप्रिये,

रमपोवहमे च वि० ।

ललान्ति का स्त्री० लल-भाक् सार्धे कन् अत इत्त्वम् यस्य लः

नामिदेशपर्यन्तं लप्यमाने माल्यादौ । [काधः स्येष्टभेदे (कपाल)

ललाट न० लल-अच् ङस्य लः ललमठति अल-अच् । अन-

ललाटन्तप ३० ललाटं तापयति तप-एच् ङस्य लः । सूर्ये

ललाटतापके वि० । लिपिललाटन्तपनिट् । नैषधम् ।

ललाटपट्ट न० ललाटं पट्टमिव त्रिलोचनम् । प्रसन्नललाटे

ललाटफलकादयोक्त । [ललाटस्ये पिङ्गे च ।

ललाटिका स्त्री० ललाटे आबध्यते ङन् । मृज्जामूपसे,

ललाम न० लल-अच् तममति अम अच् । प्रधाने, अजे,

इष्टे, बालधौ, चिह्नभूषायां च षोडशे ३० । नालत्यनपि ।

ललामक न० ललाम तिनकमिव इवार्थे कन् । ललाटपर्यन्तं

ललामन्यत्ते माल्यभेदे ।

ललित न० लल-क्त । इन्द्राराडुष्ये चेटाभेदे, सरभेदे ३० ।

लन्दरे, ईप्सिते वि० लल-क्त यस्य लः । चालने न० कर्म०

नदीभेदे स्त्री० । [लितभेदे च ।

ललितासप्तमी स्त्री० नाट्यगुरुसप्तम्याम्, ललितकर्मभेदे

लव पु० लू-अप् । लेये, विनाशे, छेदेने, श्रीरामपुत्रे, कालपरि-
माणभेदे, गोलाङ्गूललोमि, बाळे च ।

लवङ्ग न० लू-अङ् । खनापरख्याते दृष्टे । स्वार्थे कन् तत्रैव
लवङ्गकालिका स्त्री० लवङ्गं कलिकेव । लवङ्गे ।

लवणा न० लू-ल्युट् प्र० णत्वम् । रसभेदे, तत्प्रधाने-सम्भवसौर्वल-
विडादिरूपे पदार्थे च । तदुत्पत्तिस्थाने-सिन्धुदेशे, ससद्रे,
मधुदैत्यसुते अमरभेदे च पु० । लवणरसयुक्ते, लावण्यवति
च त्रि० । नदीभेदे, महाज्योतिष्मत्तां, दीप्तौ च स्त्री० ।

लवणकिंशुका स्त्री० लवणरसान्वितः किंशुकः तन्नामकं
प्रकारं यस्याः । महाज्योतिष्मत्ताम् ।

लवणचार पु० लवणमयः चारः । लवणरसयुक्ते चारे ।

लवणखनि स्त्री० इत० । शास्त्रिरलवणोत्पत्तिस्थाने ।

लवणधेनु स्त्री० दागार्थं कल्पितायां लवणनिर्मितायां धेनौ ।

लवणाचल पु० दानार्थं कल्पिते अचलाकारे लवणरूपे ।

लवणाब्धि पु० लवणमयोऽब्धिः । लवणप्रचुरससद्रे । लवण-
ससद्रेदयोप्यत्र । [करकचलवण] ।

लवणाब्धिज न० लवणाब्धेर्जायते जन-उ । साङ्गूलवण्ये
लवणोत्तम न० लवणेषु उत्तमम् । सम्भवलवणे ।

लवणोद् पु० लवणमयसदकं यस्य उदादेशः । लवणससद्रे ।

लवण न० लू-ल्युट् । छेदेने, (लोना आता) दृष्टे स्त्री० ङीप् ।

लवली स्त्री० लवं लेशं लाति-ला-क गौ० ङीप् । (नोयाङ्) दृष्टे ।

लवित्त न० लूयतेनेन लू-इत् । दावे । [अलीलश(य)(स)त् त
लश(य)(स) शिल्पयोगे पु० ङ० अक० सेट् । लाश(य)(स)यति ते
लशु(त्र)न न० लश-उनन् जनन् वा । रघुने ।

लष सृहायां दिवा० भ्या० च लभ० सक० सेट् । लष्यति-ते लपति
ते-अलपीत् । अलापीत् अलपिष्ट । [सीत् अलपीत्

लस स्त्रे क्रीडायां दीप्तौ च अक० भ्या० पर० सेट् । लसति-अला-
लसा स्त्री० लसति लस-अच् । हरिद्रायाम् ।

लसीका स्त्री० लस-ईकक् । इक्षुरसे ।

लसज्जी व्रीडायां भ्या० भ्या० अक० सेट् । लज्जते अलज्जिष्ट ।
निष्ठायासनिट् तस्य मन्त्र । लग्नः ।

लस्त त्रि० लस-ज्ञा नि० प्रथमावः । स्तिष्टे, क्रीडिते, शिल्प-
युक्ते च । संज्ञायां कन् । घटुर्मध्यभागे पु० ।

लहरि(री) स्त्री० लेन-इत्येतेन द्वियते ऊर्द्धगमनाव दृ-कर्मणि
रन् या ङीप् । महातरङ्गे ।

ला आदाने अदा० पर० सक० अनिट् । लाति अलासीत् ।

लाक्ष्यिक त्रि० लक्षयार्थं बोधयति लक् । लक्षयार्थं अर्थबो-
धके शब्दे । अस्त्यर्थे ण् स्वार्ये अण् । लक्षययुक्ते ।

लाक्ष्य त्रि० लक्ष्यं वेत्ति ज्ञप् । शुभाशुभलक्षणज्ञे ।

अस्त्यर्थे ल्यञ् यत् वा । लक्षययुक्ते 'ल(ला)क्षणां स्त्रिय-
सङ्गहे'दिति स्मृतिः । [पदार्थे ।

लाक्षा स्त्री० लक्ष्यतेनया लक्ष-वा प्र० इङिः । (ला) ख्याते
लाक्षातर पु० लाक्षयोनितस्तस् । (ला) द्रव्यसाधने दृष्टे
लाक्षादृष्टादयोप्यत्र ।

लाक्षातैल न० लाक्षया प्रकं तैलम् । वैद्यकादिष्वे तैलभेदे ।

लाक्षाप्रसाद पु० लाक्षायां प्रसादो यस्य । पट्टिकालोप्ते ।

लाक्षाप्रसाधन न० प्रसाध्यते भूयतेऽनेन ल्युट् लाक्षा तद्रस
एव प्रसाधनम् । अलक्तके ।

लाक्षारस पु० लाक्षाभिः सुतो रसः द्रवः । अलक्तकरसे ।

लाख गोमे, भूषणे, दाने वारणे च सक० सामर्थ्ये अक० भ्या०
पर० सेट् । लाखति अलाखीत् चङि न लुङ् । [लुङ्

लाघ सामर्थ्ये भ्या० भ्या० अक० सेट् । लाघते अलाघिष्ट चङि न
लाघव न० लघोर्भावः अण् । लघुत्वे, आरोप्ये च । [पदार्थे

लाङ्गल न० लङि-कलच् प्र० इङिः । खनामख्याते भूषिकर्षके
लाङ्गलदण्ड पु० इत० । लाङ्गलमध्य स्थे काष्ठक्ये दण्डे (कैश्र)

लाङ्गलपद्धति स्त्री० लाङ्गलखाता पद्धतिः रेखा । सीतायाश्च
लाङ्गलखातचोत्सवभूमिरेखायाश्च ।

लाङ्गलिकी स्त्री० लाङ्गलनिष्कारोऽस्त्यस्याः ङन् गौ० ङीप् ।

(शिवलाङ्गला) दृष्टयेदे । तत्र भवः अण् । द्विभेदे पु० ।

लाङ्गलिन पु० लाङ्गलं ग्रहरणसाधनत्वेनास्त्यस्य इनि । बल-
रामे लाङ्गलदण्ड एव दीर्घः आकारोऽस्त्यस्य इनि ।
नारिकेलदृष्टे । [काचङ्गा] शाकभेदे ।

लाङ्गली स्त्री० लाङ्गलाकारः पुष्पमस्त्यस्याः अच् गौ० ङीप् ।

लाङ्गूल न० लङि ऊटच् प्र० पट्टनां मादाद्वर्त्तिनि रोमयुक्ते ।

लाङ्गूलिका स्त्री० लाङ्गुलाकारोऽस्त्यस्याः ङन् । दृष्टिपथ्याम्
लाङ्गूलिन पु० लाङ्गूलमस्त्यस्य इनि । वानरे तदाकरपुष्प-
वति ऋषभौषधे च ।

लाङ्ग अङ्गने भ्या० पर० सक० सेट् इदित् । लाङ्गति अलाङ्गीत् ।

लाङ्ग भङ्गने भ्या० पर० सक० सेट् । लाङ्गति अलाङ्गीत् । इदि
दयम्ययम् । लाङ्गति अलाङ्गीत् ।

लाङ्ग न० लाङ्ग-अच् षज् वा । उग्रीरे । आर्द्रतरुल्ले पु० । भट्ट-
घात्रे (खट्) पु० न० स्त्रीलमप्यत्र । [भावे ल्युट् । अङ्गने ।

लाङ्गन न० लाङ्ग्यते लाङ्गि-कर्मणि ल्युट् । विष्णे, नासनि च
लाट पु० लाट-संज्ञायां षज् । देशभेदे, वस्त्रे, जीर्णालङ्कारे,

विदग्धपुरुषे च । [यद्वालाङ्कारभेदे ।

लाटानुप्रास पु० लाटस्य विदग्धस्य प्रियः कर्म० । अलङ्कारोक्ते

लाड ह्ये वद० उ० उ० चक० सेट् । लाडयति ते वललाडत् त
लाभ पु० लभ्यते लभ० कर्त्तृविष्णु । लूठनादितोऽधिके लभ्यमाने
धने । भावे षञ् । प्राप्ता । [रोयस कप् । वीरस्पृष्टे

लासज्जक न० लादते ला० क्षिप् वाः आदीयमानः सज्जा वा
लात्तन न० चु० लल० ल्युट् । ज्ञेहपूर्वकपालने । [खिदीहदे च
लालसा स्त्री० लल० स्मृहायां वट् अ । अतिशयेच्छायन्, गर्भि-

लाला स्त्री० चु० लल० अ टाप् । ललज्जललवे ।
लालाटिका पु० ललाटे प्रभोर्गान्यं पश्यति ठञ् । प्रभुभाष्योप
जीविनि-कार्याधमये । ललाटात् ललाटस्थभाष्यात् आ-
गतः, तस्मै वा ठप् । भाष्याधीने द्वि० 'प्राप्तिस्तु लाला-

टिकोल्बुद्धः ललाटचन्वनि द्वि० ।
लालाविप पु० लालायां विपस्य । लूतादौ कीटे ।
लालाटाय लालां द्रावयति द्रु० षिच्-अण् । लूताकीटे ।
लालित्य न० ललितस्य भावः ध्वज् । सौन्दर्ये, मनोहरत्वे

'नैपथे पदलालित्य'मित्युद्धट् । [षञ् । खेदने
लाव पु० लू० कर्त्तरि षञ् । पक्षिभेदे । स्त्राये कन् । तत्रैव भावे
लावण्य न० लवणे संछतम् अण् । लवणसंछते औषधादौ ।
लावणिक न० लवणे संछतम् ठण् । लवणे संछतौषधादौ,
लवणं पण्यस्य ठण् । लवणविश्रयोपजीविनि वणिग्भेदे
लावण्य न० लवणस्य भावः ध्वज् । लवणत्वे, सुक्ताफलेषु आ-
याकरलत्वमिवास्तरा । प्रतिभाति यदङ्गेषु तद्भाष्य-

मिहोच्यते' इत्युक्ते देहवैन्दर्यभेदे च ।
लासिका स्त्री० लल० पुनर् । नर्तक्याम् छ० । लासकायत ।
लाय न० लल० ल्यत् । द्रव्ये, वायव्ययोगेतिविशे । 'स्त्रीनृत्यं

लायसुच्यते' इत्युक्ते स्त्रीनृत्ये च । स्त्राये कन् तत्रैव ।
लिकुच पु० लकुच० टा० इत्तम् । (नान्दार) वृक्षे ।
लिच्छा(का) स्त्री० लल० अ छ० वा इत्तम् वा कश् । यूजाखे,
'जातान्तरगते भागौ यश्चासुदृश्यते रजः । तैश्चतर्भि-

र्भवेद्विद्ये'त्युक्ते परिमाणभेदे । [द्विरथ्यञ्
लिख लेखने तदा० पर० सक० सेट् । लिखति अलेखीत् । कुटा-
लिखु गतौ आ० पर० सक० सेट् इदित् । लिङ्गति अलिङ्गीत् ।
लिखन न० छ० लिख० ल्युट् । लेखने, लिपी च ।
लिखित न० लिख० भावे क्त । लेखने । आधारे क्त । लिपौ,
विशदे अर्थसाधके प्रकाशौ च 'प्रसाधं लिखित'मितिस्मृतिः
लिग गतौ आ० पर० सक० सेट् इदित् । निद्रति अलिङ्गीत् ।
लिग पिपीकरणे घुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । लिङ्गयति ते ।
अनिनिद्रन् त ।

लिङ्ग पु० लिङ्गि० अण् । लिङ्गे, सुन्दोऽस्मादपचिष्टे, घुत्त-

नाननाधने हेतौ, सांख्योक्ते प्रधाने, शिवभूतिभेदे, व्याप्ये,
व्यक्ते, शब्दनिष्ठे पदसाधुताप्रयोजके धर्मभेदे, अर्थप्रकाश-
नसामर्थ्ये च । 'लज्जता च लिङ्गमिति' मीमांसकाः ।

लिङ्गक पु० लिङ्गेन कायति कै० क । कपित्थद्वये ।
लिङ्गवर्द्धिनी स्त्री० लिङ्गं उपपचिह्नभेदं वर्द्धयति दृष्ट षिच्
षिनि । कपामार्गे ।

लिङ्गवृत्ति पु० लिङ्गं संन्यासादिवेशधारणमेव वृत्तिः जीविका
यस्य । जीविकार्थसंन्यासविज्ञादिधारिणि कपटपरिप्राजके
लिङ्गिनी स्त्री० लिङ्गमिवाकारोऽस्यस्याः इति डीप् । (पंचयु-
रिया) लताभेदे ।

लिङ्गिन् द्वि० लिङ्गमस्यस्य इति । लिङ्गवति, जीविकार्थसं-
न्यासादिविज्ञवति, प्रयत्नलिङ्गवति-गजे च पु० ।

लिप लेपने, तदा० उभ० उचा० सक० अनिट् । लिप्मति ते अलि-
पत् अलिपत अलिप्त । [लेखने च ।

लिपि(पी) स्त्री० लिप० इल् वा डीप् । लिखिताक्षरके पत्रे,
लिपिक(का)र पु० लिपिं करोति ल० अच् अण् वा । लेखके ।

लिप्त द्वि० लिप० क्त । भुक्ते, कतचन्दनादिवेमे, मिलिते, विभ-
दिग्धे च । ज्योतिषोक्ते राशेः पट्टिमागात्मके कलाहमे
भागे । 'लिप्राह्वहीनं यदि पूर्वमेतदि'ति ताजकम् दण्डा-
त्मककावे पु० । स्त्राये कन् । अत इत्तम् । तत्रैव ।

लिप्तक पु० कृत्स्नितं लिप्तम् कन् । विपाक्तवाणे ।
लिप्ता स्त्री० लभ० कन्-अ । लामेच्छायान् ।

लिप्ताक पु० लिप० आकन् छ० । जम्बोरभेदे(पातिवेवु)क्षरे च
लिवि(वी) स्त्री० लिप० इल् छ० मस्य ब० वा डीप् । लिपि-

शब्दार्थे लिपिकरादयोपि लिपिकराद्यर्थे । [अलिङ्गित
लिश श्लेपे अलोभावे च दि० आ० अक० अनिट् । लिशते
लिश गतौ त० पर० सक० अनिट् । लिशति अलिशत ।

लिह आहादने अदा० उभ० स० अनिट् । लेटि कीटे ।
अलिहन् त । [नः । लीनः

ली छेपे दिवा० आ० अक० अनिट् । लीयते अलेट । निशतस्य
ली सेवे क्त्वा० आ० पर० अक० अनिट् । लिनाति अलेपोत् ।

ली द्रावणे वाचु० उभ० सक० मवे आ० प० अनिट् । लाययति ते
नापयति ते लयति अलीलयत् त अलीलयत् त अलेयीत्

लीढ द्वि० लिङ्ग-आप्तादे क्त । आस्तादिते, स्पृष्टे च ।
लीला स्त्री० ली० क्ति० लिङ्गं लाति अण् । केलौ, विहासे, मृगा

रादिचेष्टायाम् म्रीदायाश्च ।
लीलावती स्त्री० लीला० अथ्यर्थे मत्तम् मस्य वः । विनाश
वत्यां स्त्रियां, मास्तरापायस्य उवगां, तत्कृतं अष्टपद्मभेदे,

न्यायशास्त्रप्रतिदे 'नाथः सृजतीत्यादिके' पदार्थप्रतिपादके
 प्रत्यये, उदात्तप्रतिदे वेद्यामेदे च । [देवने च ।
 लीलोद्यान न० लीलायेत्यानम् । कोङ्कनादे आरामे,
 लुङ्गायित लि० लुङ्गतेत्युङ्-अपनयने हिप् लुङ् कायो यस्
 तादृग्वचरति लुङ्गाय-क्लिप्तः । अन्तर्हितदे गुप्तदेहे
 लुङ्ग क्यने अङ्गावोरये च उदात्तमन्त्र-सेट् इदित् । लुङ्-
 यति ते अनुलुङ्गत् न ।
 लुङ्गित लि० लुङ्ग पिच्छः । अपनयिते दूरेकते ।
 लुट् दीप्तौ अङ् प्रतिपाते सकृन्ना० आत्-सेट् । लोटते
 लुङि उभ० अनुलुट् अलोडित् ।
 लुट् हरणे स्वा०पर०मन्त्र-सेट् इदित् । लुङ्गति अनुलुङ् ।
 लुट् दीप्तौ उ०उभ०मन्त्र-सेट् । लोटयति ते अनुलुङ् व ।
 लुट् विदोहने, हरणे च मन्त्र पर०सेट् । लुङ्गति अनुलुङ् ।
 चङि वा ह्रस्वः । [तिव्
 लुङ् विदोहने, विदोहने च स्वा०पर०मन्त्र-सेट् । लोटति अलो
 लुङ् गवौ चौर्ये च सकृन्ना०माने आत्से च अङ् स्वा०पर०
 सेट् इदित् । लुङ्गति अनुलुङ् । [अलोडित् ।
 लुङ् प्रतीपाते स्वा०आ०लुङि च०सक०सेट् । लोटते अनुलुङ्-
 लुङ् उपपाते स्वा०पर०मन्त्र-सेट् । लोटति अलोडित् ।
 लुट् लोटे लङ्-अङ्-सेट् । लुङ्गति अनुलुङ् ।
 लुङ् चौर्ये उ०उभ०मन्त्र-सेट् । लोटयति ते अनुलुङ् व ।
 लुङ्ग न० उ० लुङ्-लुङ् । अन्तर्हितदे अन्तर्हितदे अन्तर्हितदे इतः
 पुनरुदात्तने (लोटा) ।
 लुङ्गित लि०लुङ्ग । मूरितताङ्गमरावर्तने ।
 लुङ् मन्त्रे स्वा०पर०मन्त्र-सेट् । लोटति अलोडित् । [दीव् ।
 लुङ् मंडौ सङ् हेये अङ्-त०-अङ्-पर०सेट् । लुङ्गति अनु-
 लुङ् अवचायां चौर्ये च वा उ०उ०पदे स्वा०पर०मन्त्र-सेट् ।
 लुङ्गति ते लुङ्गति अनुलुङ् व अनुलुङ् ।
 लुङ्गक इ० लुङ्-लुङ् । (नटिवा) शास्त्रेदे ।
 लुङ्गक लि० लुङ्-लुङ् । चौरि क्षिवां गौ लोप् ।
 लुङ्गक लि० लुङ्-लुङ् । चौरि ।
 लुङ्ग चौर्ये उ०उ०मन्त्र-सेट् । लुङ्गति ते अनुलुङ् व
 लुङ् वने सकृन्ना० अङ्-स्वा०पर०सेट् इदित् । लुङ्गति अनुलुङ्
 लुङ् अन्तयने स्वा०पर०मन्त्र-सेट् । लुङ्गति अनुलुङ् ।
 लुङ् छेदने विनायने च ल०-लुङ्-मन्त्र-सेट् । लुङ्गति ते
 लुङ्ग अनुलुङ् । चङि वा ह्रस्वः । अनुलुङ् अनुलुङ् ।
 लुङ् आङ्गीमाने दिवा०पर०मन्त्र-सेट् । लुङ्गति अनुलुङ्
 अलोडित् लिङ्गमन्त्र-सेट् ।

लुङ्ग न० लुङ्-मन्त्र । अपहृत्यने नटे । छिदे लि० ।
 लुङ् अङ्गने वा उ०उ०पदे स्वा०पर०मन्त्र-सेट् इदित् । लुङ्-
 यति ते लुङ्गति । अनुलुङ्गत् व अनुलुङ् । [च लि०
 लुङ्ग उ० लुङ्-मन्त्र । व्याघ्रे । स्वा० कन् वत्तव । लुङ्गते लोडुपे
 लुङ्ग विमोहने ल०पर०मन्त्र-सेट् । लुङ्गति अलोडित् ।
 लुङ्ग आङ्गायां दि०प०मन्त्र-सेट् । लुङ्गति । अनुलुङ्-अलोडित्
 लुङ्ग विमोहने स्वा०पर०मन्त्र-सेट् । लोडित् । अलोडित् ।
 लुङ्गाप उ० लुङ्-मन्त्र-सेट् क तमात्रेति अङ् । नटिपे ।
 लुङ्गित लि०लुङ्-मन्त्र । आलोडिते, चानिते च 'अङ्ग लुङ्गितपत-
 चिन्तानमि'ति नटिपे ।
 लुङ् चौर्ये स्वा०पर०मन्त्र-सेट् । लोडित् अलोडित् ।
 लुङ् हिंसायां स्वा०पर०मन्त्र-सेट् । लोडित् अलोडित् ।
 लुङ् आङ्गायां स्वा०पर०मन्त्र-सेट् । लोटति अनुलुङ् ।
 लुङ् छेदने आङ्गायां उ०उ०मन्त्र-सेट् । लुङ्गति लुङ्गीते अलोडित्
 लुङ्गा स्त्री० लुङ्-मन्त्र । लोटसेदे (नाकृत्मा) । लोडित् कन् अत-
 इत्यम् । तवैव ।
 लुङ्ग लि० लुङ्-मन्त्र निडातय नः । छिदे ।
 लुङ्ग न० लुङ्-मन्त्र । लोडित् ।
 लुङ्ग चौर्ये च उ० उ० मन्त्र-सेट् । लुङ्गति ते अनुलुङ्
 लोडु उ० लिङ्गते चिन्तादि पदेस्त्री लिङ्-कर्मणि वक् । देवे
 माने वक् । देवने । कर्मणि वक् । देव्ये लि० । आधारे
 वक् । पदे निवी च 'निङ्गारितेष्टे' देवने'ति नावः ।
 लोडुक् उ० लिङ्-लुङ् । निमिदरे ।
 लोडुन न० लिङ्-लुङ् । पन्तादी वपादिनिमित्ते, अङ्गने च ।
 आधारे लुङ् । लुङ्गपदे लिङ्गतेऽनदा लुङ् । देव-
 माने स्त्री० लोडु । 'स्वाधारे' देवनीष्टे'ति लुङ्गति ।
 लोडुनिक उ० देवन् मिल मल लुङ् । निमिदरे ।
 लोडुर्म उ० देव लुङ्ग इव अलुङ् । इत्ये ।
 लोडुवार उ० देव हरति लुङ्-अङ् । पन्तादिहे । लुङ् ।
 देववारोयव । [कन्तायां वक् टाट् । निवी ।
 लोडु स्त्री० लिङ्-अङ् । रेखायां, पन्तादी च । आधारे
 लोडु लि० लिङ्-लुङ् । देवनीष्टे । अलुङ्गरे लुङ्गाया
 वेष्टे पन्तादे न० ।
 लोडुपत्त उ० लिङ्गतेऽनदा लुङ् देवन् वक् । नाकृते ।
 लोडु गमने स्वा०आत्-मन्त्र-सेट् चङि न लुङ्ग । लोडुते अलोडित्
 लोडु उ० लिङ्-लुङ्-मन्त्र वक् । लोडुने, देवने च । कर्मणि वक् ।
 लुङ्गायाम् (लुङ्गुन) । [पन्तादे
 लोडु उ० लिङ्गति लिङ्-लुङ् । लोडुगरे लोडुनेदे ।

लेपन न० लिप-ल्युट् । (लेपा) इति ख्यति व्यापारे । कर्मणि
ल्युट् । तरस्तनामगन्धव्ये ।

लेलिहान पु० लिह-यट् कानच् प्र० यलोपः । संप्र, पुनःपुनः
तेहनकरे तारादिदेवतापूजाङ्गे अङ्गुल्यादिर्वात्रिवेगविशेष
रूपे छद्मभेदे स्त्री० । तद्वत्त्वणं दृढदम्भाने ।

लेश पु० लिङ्-अस्तीभावे घञ् । अस्ते, लवे च ।

लेष्ट पु० लेप-ठन् । लोष्टे । [दनोयत् ।

लेष्टु पु० लोड्, हलि हन क । सेटमेदके छद्मरे । लोष्टुभे-
लेह पु० लिह-घञ् । आहारे, आखादे (चाटा) व्यापारभेदे
च । नावे ल्युट् । तेहनमयत् न० ।

लेहिन उ० लिह-इनन् । दङ्गणे (सोहागा) ।

लेह्य वि० लिह-ल्यत् । जिह्या आखाद्ये । अस्ते न० ।

लैङ्ग न० लिङ्गमधिकृत्य कृतो पन्थः अण् । अष्टादशसु, महा-
पुराणेषु तृतीये पुराणे, लिङ्गं तदाकारः अस्वस्यां फलेषु
यस्याः अण् ङीप् । लिङ्गिनीष्टये । तस्तेदमण् । लिङ्ग-
सम्बन्धे वि० । [गतो वा ठण् । लिङ्गादिभिः कल्पिते ।

लैङ्गिक वि० लिङ्गेनामुनापक्वलिङ्गादिना आपादितकृत आ-
लोक दोषौ पु० ल०चक०सेट् । लोकयति ते अलुलुक्तं त ।
लोक दर्शने भा०आ०चक०सेट् । लोकते अलोकित । चङि
न ह्रस्वः । अलुलुक्त ।

लोक पु० लोक्यते ऽसौ लोक-घञ् । भुवनेषु, जने च ।

लोकपाल पु० लोकात् पालयति पा-णिच् अण् । लोकपालके
रूपे, इन्द्रादिदिक्पाले, विनायकादिषु पञ्चसु । लोक-
रचकमात्रे वि० । लोकनायादयोप्यत्र ।

लोकवान्धव पु० लोकानां बान्धवः सर्वकर्माप्रवर्त्तकत्वात् । ह्यर्थे
लोकमातृ स्त्री० लोकानां मातेव रचिका । लक्ष्मणम् ।

लोकलोचन पु० लोकैर्लोच्यतेऽनेन लुच-खुट् । ह्यर्थे ।
इत० । ह्यर्थे न० । लोकनेत्रादयोप्यत्र न० ।

लोकवाह्य वि० बहिर्हरति बहिष्+घञ् टिलोपश्च प्रत० ।
लोकवह्निमते । [चार्वाकमते ।

लोकायत न० लोकेषु आश्रयतम् विस्तीर्णम् अनायाससाधत्वात् ।
लोकायनिका पु० लोकायतं तन्मतम् अस्यस्य ठन् । चार्वाके ।
लोकालोक पु० लोक्यतेऽसौ लोकः न लोक्यतेऽसौ कर्म० ।
स्नानमख्यति ह्यर्थेऽस्तिरस्यसम्पर्कस्तीनामर्कते । तस्य च
पार्श्वयोरातपानातपसम्बन्धात्साधत्वात् ।

लोकोप पु० इत० । ब्रह्मणि, ऋषौ, पारदे च । [न ह्रस्वः
लोच दीप्तौ पु० ल०च०सेट् । लोचयति ते अलुलुक्तं त चङि
लोच दर्शने भा०आ०च०सेट् । चङि न ह्रस्वः । लोचते अलोचि

लोचक न० लोच-खुल् । मांसप्रियङ्गे, अक्षितारके, कच्छले,
स्त्रीणां ललाटामरणे, नीलवस्त्रे, कर्णपूरे, कदल्यां, सूक्ष्मायां
सर्पकङ्कुके च ।

लोचन न० लोच्यतेऽनेन करणे ल्युट् । नेत्रे । नावे ल्युट् ।
दर्शनक्रियायाम् । दुष्ट् । दर्शने आलोचने च स्त्री० टाप् ।
लोचनहिता स्त्री० इत० । तत्प्राप्तने । [तंते] । [स्त्रायाम्
लोचनस्तुका पु० लोच्यते इति लोचं मत्तकं यस्य । मयूरशि-
खोट(ठ) उन्नादे भा०पर०चक०सेट् चङि न ह्रस्वः । लोट-
(ङांति । अलोटी(डी)त् ।

लोणा स्त्री० लवणमेषुते मज्जलसमये अण् प्र० । कुद्रास्त्रि
कावाम्, जोषास्त्रायत् स्त्री० । [प्र० । लवणजे चारभेदे ।

लोणार न० लवणवृद्धति कारयत्वेन ऋ-अण् उप० ।
लोत न० लू-तन् । चौरधने, लोभे, (वमाल) चिह्ने च । नेत्रा
मृनि, लवणे च पु० ।

लोत न० लू-तन् । चक्षुर्जले, चौरितधने च ।

लोध पु० लध-अच् रस लः । ख नामख्याते द्रव्ये ।

लोभ पु० लघ-रन् रस लः । (लोभ) ख्याते द्रव्ये ।

लोप पु० लुप-घञ् । धिनाये, छेदने, आकुलीभावे, व्याकर-
णोक्तो व्यर्थनरूपे नागे च । लोपयति स्त्रीयां रूप
गर्भम् अच् । अगस्त्यसुनिपत्यां स्त्री० ।

लोपामुद्रा स्त्री० मुद्रां राति रा-क कर्म० । अगस्त्यसुनिपत्याम्
लोप्ता न० लुप-इन् । ज्ञेयधने स्त्रीत्वसमीच्छति तत्तत्त्वे ङीप् ।
लोस पु० लुभ-आकाङ्क्षायाम् घञ् । परद्रव्येषु अतिशयिताभिज्ञाये
लोभिन् वि० लुभ-णिनि । परद्रव्येषु अतिशयावति ।

लोभ्य पु० लुभ-यत् । छद्मे । लोभनीयपदार्थे वि० । [लाङ्गणे च
लोभ न० लू-तन् । देहजाते जेगाकारे रोनाख्ये द्रव्ये, तद्वति
लोभकर्ण पु० लोभवज्रलः कर्णो यस्य शकः । शयके ।

लोभकूप पु० लोभां कूप इव । रोनाधारे विन्हाकारे, गर्ते
लोभघ्न न० लोभानि हनि हन-टक् (टाक) रोगभेदे ।

लोभन् लू-मनिन् । देहस्य केयत्वत्ये (रोया) पदार्थे ।

लोभपाद् पु० लोभयुक्तौ पादावय । अङ्गदेयस्य ऋषभेदे ।

लोभश पु० लोभानि बाह्यत्वेन सन्त्यस्य श । सुनिभेदे ।
लोभयुक्ते वि० काकजङ्घायां, जटामांस्यां, वचायाश्च,
शुकशिख्याम् गृहानेदायां, दलायां च स्त्री० ।

लोभशकारुडा स्त्री० लोभश इव कारुडोऽस्याः । कर्कशाम् ।

लोभशपरिणिका स्त्री० लोभयानोव परिणानि चन्त्यस्याः ठन् ।
नायपर्याम् ।

लोभशपुष्पक पु० लोभयामिव पुष्पमस्य । शिरीषवृक्षे ।

लोमहर्षण न० लोमनां हर्षणं हर्षजनकव्यापारश्च उद्भेद इति
यावत् । रोमाश्चे । लोयानि हर्षयति उत्तमकथया हृष-
ण्यि-ल्यु व्यासृज्ये सूतवंशे खनामख्याति पौराणिके ।
लोमहृत् पु० लोमानि हरति हृ-क्लिप् ल्यु च । हरिताले
लोह त्रि० लोह अच् डस लः । सतप्ते चञ्चले च जिह्वायां
चक्षुषाञ्च स्त्री० । [चाङ्गेऽस्याम् (चुकोपावङ्ग) ।
लोहिका स्त्री० लोहयति सेवने दन्तान् लोह-ण्युल् ।
लोहित त्रि० लुल-विभर्दे णिष् क्त । चालिते । [लोभयुक्ते ।
लोहप(भ) त्रि० लुभ-यञ्-अच् ष्ट० भस्य वा पः । अति-
लोह संज्ञतो भा० व्या० सक० सेट् । लोहति अलोहित ।
लोह पु० न० लोह-पञ् अच् वा । सत्पिण्डे (डिला) लौहमले च
लोहद्व पु० लोहं हन्ति भर्हयति हन-क्त । लोहभेदने सङ्ग-
रादौ । [लोहभेदनसाधके सङ्गरादौ ।
लोहभेदन पु० लोहं गिनन्ति विभर्हयति भिद-ल्यु ।
लोह पु० न० लू-विच् लौहं जहाति हा-क्त । धातुभेदे,
धातुनाले वीक्षे च । अयुधचन्दने न० ।
लोहकण्टक पु० लोहमिव कण्टको यस्य । सदनदृष्टे ।
लोहकार पु० लोहं तन्मयं गृह्यादि करोति क-अण् । कर्मकारे
खुल् । लोहकारकोशत्व ।
लोहकिट्ट न० इत० लौहमले । (लोहार यु) । [कांसे च ।
लोहचूर्ण न० इत० । (लोहाचुर) ख्याते पदार्थे । [धातुद्वयजे
लोहज न० लोहान् लोहाभ्यां वा जायते जन-ड । लोहमले,
लोहद्राविन् पु० लोहानि धातुद्रव्याणि द्रावयति द्रु-णिच्
णिनि । टङ्गणे (लोहागा) । धातुद्रावके त्रि० ।
लोहष्ट पु० लोहमिव कठिनं पृष्ठमस्य । कङ्कपविणि ।
लोहमारक पु० लोहं मारयति जारयति स्र-णिच्-खुल् ।
यासिमग्रासे । [त्रि०
लोहल पु० लोहमिव लाति ला-क्त । अव्यक्तवचने, लोहपाहके
लोहवर न० लोहेषु सर्वधातुषु मध्ये वरम् । स्वर्णे ।
लोहलेषण न० लोहानि खर्णादीनि श्लेषयति योजयति
श्लिप-णिच् ल्यु । टङ्गणे (लोहागा) । [धातौ रौढ्यादौ ।
लोहसङ्कर न० लोहानां धातुद्रवाणां सङ्करो यत् । मिश्रित
लोहामिसा(हा)र पु० लोहेन अमिश्रि(स्त्रि)यतेऽथ स्र-
(ह्)-वा घञ् । रात्रां युष्मात्वादी अस्त्रनोराजनाविधौ
लोहित न० रुह-इतञ् रस्य लः । कुङ्कुमे, रक्तचन्दने, दण्ड-
कुमे, रुधिरं च । रक्तशोभाञ्जने, रक्तवर्णे च पु० तद्वति त्रि०
लोहितक न० लोहितमिव कायति कै-क्त । पित्तले । लोलित-
द्रवार्थे कन् । पद्मरागमणौ, सङ्कलयहे च पु० ।

लोहितचन्दन न० कर्म० । कुङ्कुमे रक्तचन्दने च ।
लोहितपुष्पक पु० लोहितानि रक्तानि पुष्पाण्यस्य कप् ।
दाडिमदृष्टे ।
लोहितसृजिका स्त्री० कर्म० । गैरिके (गैरिमादी) ।
लोहिता स्त्री० लोहित+अर्थ आद्यच् । वराहकानायां, रक्त
पुनर्नवायाञ्च । [कोकिले च । रक्तनेत्रवति त्रि० ।
लोहिताक्ष पु० लोहिते अक्षिणी यस्य पच् सपा० । विष्णौ,
लोहिताङ्ग पु० लोहितमङ्गमस्य । मङ्गलगृहे, काम्पिलदृष्टे च
लोहितायस् न० लोहितवर्णमेति इण् अतुन् । तान्ने ।
लोहितायस न० लोहितमयः अच् स० । तान्ने, रक्तवर्णाद्यौ
जातिभेदे च । [रक्तवर्णयुक्तायां स्त्रियाम् ।
लोहिनी स्त्री० लोहितवर्णा स्त्री ङीप् तस्य नय ।
लोहोत्तम न० लोहेषु धातुत्तमम् । स्वर्णे ।
लौकायतिक न० लौकायतं चार्वाकशास्त्रं वेत्त्यधीते वा
ठण् । चार्वाकनताभिज्ञे । [लौकप्रसिद्धे च ।
लौकिक त्रि० लोके विदितः प्रसिद्धो वा ठण् । लौकविदिते
लौकिकाग्नि पु० कर्म० । विधानेनासंस्कृते वृक्षौ ।
लौड उन्नादे भा० पर० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । नौडति
अलौडीत् ।
लौह पु० लोहेनैव स्थाये अण् । (लोया) धातुभेदे ।
लौहज न० लौहाज्यायते जन ड । मण्ड्रे ।
लौहभाण्ड पु० लोहस्य विकारः अण् कर्म० । (हामनदिला)
लौहमये पात्रभेदे ।
लौहमल न० लोहस्य यमण् कर्म० । लोहकिट्टे ।
लौहित्य न० लोहितस्य भावः षच् स्थाये व्यञ्ता । रक्तवर्णे,
नदीभेदे स्त्री० । 'तीर्थलौहित्ये' इति रघुः ।
ल्यौ श्लेपे क्वा० धा० पर० सक० अनिट् । स्विनाति अल्लैपीत् ।
ल्यौ गतौ क्वा० धा० पर० सक० अनिट् । स्विनाति अल्लैपीत् ।
व
व पु० वा-ह । वायौ, रात्रौ, सन्तप्ये, सान्त्वने, कल्याणे
बलधति, वसतौ, सपुत्रे, व्याघ्रे, वने, शालूदे, वन्दने च
वरुणे पु० न० । सादृश्ये अच् 'मणी वोदस्य लभेते' इति
वंश पु० वश-च नि० नुम् । पुत्रपौत्राद्यपत्यवगे' तण्जाति
भेदे (वांश) पृष्ठावयवे, वर्गे, इचौ सालदृष्टे च । वाद्यभेदे
स्त्री० गौ० ङीप् । 'वंशीकलेन वडिमेनेति दृन्दावनचम्पूः ।
वंशकर्पूररोचना स्त्री० कर्पूरमिव रोचते रुच-ल्यु, इत० ।
वंशरोचनायाम् ।

वंशजीरी स्त्रीवंशश्च वीरमिवात्म्यस्य अथ गौरा० डीप् ।

वंशरोचनायाम् ।

वंशज पु० वंशात् जायते जन-ड । वंशवृक्षजाते यवाकारे

द्रव्ये । सत्कुलजाते त्रि० । वंशरोचनायां स्त्री० टाप् ।

वंशतरण्डुल पु० इत० । वेषुजाते तरण्डुलाकारे पदार्थे ।

वंशधर त्रि० वंशं धरति । कुलाविच्छेदकारके वंशवर्धनोप्यत्र ।

वंशनेत्र न० वंशस्यैव नेत्रमस्य । इक्षुमूले ।

वंशपत्र पु० वंशस्य पत्रमिव पत्रमस्य । नलनामके तृप्ते इत०

वंशद्वे न० । नाडीहिङ्गौ स्त्री० गौ० डीप् । स्तार्थे कन् तत्रैव

वंशपत्रक न० । वंशपत्रमिव कन् । हरिताले ।

वंशपत्रपतित न० सप्तदशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

वंशपीत पु० वंशस्तत्पत्रमिव पीतः । कणशुग्लौ ।

वंशपुष्पा स्त्री० वंशस्य पुष्पमिव पुष्पमस्याः । सहदेवीलतायाम्

वंशपूरक न० वंशस्यैव पूरकं यस्य । इक्षुमूले ।

वंशरो(लो)चना स्त्री० वंशेषु रोचते रुच-ल्यु वा रस्य लः ।

वंशपर्वस्थिते चेतवर्षे कर्पूराकारे द्रव्ये । (वंशलोचन) ।

वंशशर्करा स्त्री० वंशस्य शर्करेव । (वंशलोचन) पदार्थे ।

वंशस्तनित न० । द्वादशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

वंशस्यविल न० । द्वादशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

वंशाग्र क० वंशस्य अग्रं मूलम् । वंशाङ्गुरे ।

वंशाङ्गुर पु० इत० । (काँड़) इति ख्याते पदार्थे ।

वंशिक न० वंशोऽस्त्यत्र ठन् वंशश्च वा कन् । अशुच्यन्दने

वंशीधर पु० वंशी वंशजवाद्यं धरति धृ-अच् । श्रीकृष्णे ।

वंश्य त्रि० वंशे सत्कुले जातः यत् । सत्कुलजाते । [अवद्विष्ट

वक् कौटिल्ये अक० गतौ सक० भ्वा० भ्वा० सेट् इदित् । वङ्गते

वक् पु० वक्ति-अच् घृ० नलोपः । खनामख्याते विहगे,

खनामख्याते पुष्पवृक्षे, कुवेरे, राक्षसभेदे, यो भीमेन हतः ।

औषधादिपाचनयन्त्रभेदे, श्रीकृष्णेन हते दैत्यभेदे च ।

वक्कजित् पु० वक्कं जितवान् जि-क्तिप् उप० सं० । श्रीकृष्णे

भीमसेने च वक्कान्नादयोप्यत्र ।

वक्कधूप पु० वक्क इव शुभ्रो धूपः । दृक्धूपे ।

वक्कपञ्चक न० । कार्तिकशुक्लपञ्चम्यैकादशादिति पञ्चके ।

वक्कपुष्प पु० वक्क इव कुटिलं पुष्पमस्य । खनामख्याते पुष्पवृक्षे

वक्कट्टित् पु० वक्कस्यैव स्तार्थप्रदा हृत्तिघेटा यस्य । 'अर्वाण्डटि

नैकृतिकः स्तार्थसाधनतत्परः । शठो मिथ्याविनीतश्च

वक्कट्टित्स्दाहृत' इत्युक्तलक्षणे परवक्ष्यके जने ।

वक्कव्रतधर पु० वक्क इव व्रतं धारयति धृ-अच् । 'अधोद्विष्ट

नैकृतिकः स्तार्थसाधनतत्परः । शठो मिथ्याविनीतश्च वक्क-

व्रतधरोद्विज' इत्युक्ते स्तार्थसाधनतत्परे वक्कके विमादौ

वक्कव्रतित्(क) पु० वक्कव्रत+अस्त्यर्थे इति ठन् वा । वक्कव्रतधरे

वक्कुल पु० वक्ति-कुलच् नलोपः । खनामख्याते पुष्पवृक्षे । क

कायां स्त्री० टाप् । काकोल्यां डीप् घृ० । वक्कुलोमि वकुले पु

वक्क गतौ स्वा० आत्म० सक० सेट् । वक्ति अवक्तिट् ।

वक्कव्य न० वक्क-तव्य । कुक्षिते, हीने, डट्टे च 'दिवा वक्क

व्यता पात्रे, इति श्रुतिः । कथनीये त्रि० भावे क्त । कथने

वक्कृ त्रि० उचितं वङ्ग वक्ति वक्क-तच् । उचितवङ्गवादिनि

वक्कृ न० वक्कयट्नेन डृत् । सुखे, तगरभूले, वसनभेदे, छन्दोभेदे

वक्कृभेदिन् पु० वक्कं भिनक्ति भिद-णिनि । तिक्तारमे । सुख

विदारके त्रि० । [नागरङ्गे इत० । सुखगन्धे

वक्कवास पु० वक्कं वासयति सुरभीकरोति वासि-अण्

वक्कशोधिन् पु० वक्कं शोधयति शुध-णिच्-णिनि । जम्बी

सुखशोधके ताम्बूलादौ त्रि० । स्त्रियां डीप् ।

वक्कसव पु० वक्कस्यासव इव । अधररसे ।

वक्क न० वक्ति-रन् घृ० नलोपः । नदीवङ्गे । शमैश्वरे, मङ्गलप

रुद्रे, त्रिपुरासुरे, पर्वते, कुटिलगतौ च पु० । तद्वति त्रि०

'राडकेतु सदा वक्का'विति ज्योतिषम् ।

वक्ककण्ट पु० वक्कः कुटिलः कण्टः कण्टकोऽस्य । बदरह

ततः संज्ञायां कन् । खदिरवृक्षे ।

वक्कखड्ग पु० कर्म० । करताले ।

वक्कग्रीव पु० वक्का ग्रीवा यस्य । उट्टे । कुटिलग्रीवावति त्रि०

वक्कपुच्छ पु० वक्कं पुच्छं यस्य । कुकुरे वक्कलाङ्गूलादयोप्यत्र

वक्कपुष्प न० वक्काणि पुष्पाण्यस्य । वक्कवृक्षे, पलाशवृक्षे च

वक्कशल्या स्त्री० वक्कं शल्यामिव पक्षादि यस्याः । कुटुम्बिनीवृक्षे

वक्काङ्ग पु० वक्काण्यङ्गान्यस्य । हंसे । कुटिलावयववति त्रि० क

कुटिलदेहे न० ।

वक्किस न० वक्कस्य भावः इमनिच् । कौटिल्ये 'वक्कितव

क्किस प्रेक्षित'मिति मालतीसाधवम् घृ० अदन्तोप्यत्र ।

वक्कोक्ति स्त्री० कर्म० । कुटिलोक्तौ । 'वक्कोक्तिः वाक्यजीवितमि

त्यलङ्कारोक्ते काव्याङ्गे, काकुवचने च ।

वक्क रोषे भ्वा० पर० सक० सेट् । वक्कति अवक्कीत् ।

वक्कस् न० वक्क-अधुन् सुट् च । हृदये उरसि ।

वक्कः(च)स्थल न० वक्कः स्थलमिव वा विसर्गलोपः । प्रशस्तवक्त्रि

वक्कोज पु० वक्कसि जायते जन-ड । खने 'वक्कोजपानकटि-

त्युद्धटः ।

[अवखीत् अवाखीत्

वक्कोरुह पु० वक्कसि रोहति रुह-क । खने । [ययस् वक्कति

वक्क गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् । वक्कति अवक्कीत् अनिद-

वज्र गतौ भ्रा० पर० सक० सेट् इदित् । वज्रति अवज्जीत् ।
वज्र खञ्जे भ्रा० पर० अक० सेट् इदित् । वज्रति अवज्जीत् ।
वगाह पु० अव० गाह० वज् अवगतौ लोपः । अवगाहने ।
वघ गतौ, निन्दायाम् आरब्धे च सक० जवे अक० भ्रा० आ० सेट्
इदित् । वघति अवघ्निट् ।

वङ्ग पु० वकि० वज् । नदीवक्त्रे । पल्ययने (पालान) स्त्री० टाप् ।
वङ्ग न० वकि० अच् । धातुभेदे (राट्) 'रत्नाकरं समारभ्य ब्रह्म-
पुत्रानां प्रिये ! वङ्गदेश इति प्रोक्त' इत्युक्ते देशभेदे पु०
ब० व० चन्द्रवंशे न्पभेदे पु० ।

वङ्गज न० वङ्गात् जायते जन० ड । सिन्दुरे, वङ्गदेशजाते ति०
वङ्गशूलज न० वङ्गशूलाभ्यां रङ्गताम्राभ्यां जायते जन० ड ।
रङ्गताम्रमित्तिकांशे धातौ ।

वङ्गसेन पु० वङ्गमिव शुभ्रा सेना पुण्यस्य । वकह्वे ।
वङ्गारि पु० इत० । हरिताले तस्य वङ्गधातुजारणात्तयात्वम्
वङ्गण पु० वज्-ल्युट् घ० वुम् । जरुसन्धौ (कुचकी)
वच चन्द्रेषु बु० उभ० सक० सेट् । वाचयति ते अवीवचत् त ।
वच कथने अ० णि० पर० अनिट् । वक्ति । अवोचत् । वक्ता ।
वचन न० वच-ल्युट् । कथने, वाक्ये, गुरुणाम्, व्याकरणोक्ते
संख्यार्थके सुपुतिङरूपे प्रत्यये च ।

वचनग्राहिन् ति० वचनं गृह्णाति तदनुसारेणाचरति ग्रह-
णिनि । वचनेस्थिते वशीभूते ।

वचनीय ति० वच० अनीयर् । कथनीये, निन्दनीये लोकापवादे
च 'वचनीयमिदं व्यवस्थितमिति' क्तसारः ।

वचनेस्थित ति० वचने वाक्ये तदुपदिष्टाचारे तिष्ठति स्या-
क्त अलुक्स० । वाक्यप्रतिपालके वशीभूते ।

वचस् न० वच० अचुन् । वाक्ये ।

वचसांपति पु० इत० अलुक्स० । वृहस्पतौ । [पालके वश्ये ।

वचस्कार ति० वचः करोति क० अच् कक्षादि० । वाक्यप्रति-
वचा स्त्री० वच० अच् । (वच) इति ख्याते द्वये ।

वज गतौ भ्रा० पर० सक० सेट् । वजति । अवाजीत्-अवजीत् ।

वज शरसंस्कारे गतौ च चुरा० उभ० सक० सेट् । वाजयति ते
अवीवजत् त ।

वज्र पु० न० वज० रन् । हीरके, इन्द्रस्ताम्रभेदे च तच्च दधीचि
सुन्यस्थितो जातम् । बाणके, धाव्याम्, काङ्गिके, वज्रपुष्पे,
लोहभेदे अश्वभेदे, ज्योतिषोक्ते त्रिंशुष्मादिषु सप्रविंगतौ
योगेषु मध्ये योगभेदे च न० । कोकिलाग्रहणे, श्वेतकुशे
श्रीकृष्णस्य प्रपौते यद्वंशे, न्पभेदे च पु० ।

वज्रचर्मन् वज्रमिव कठिनं चर्म यस्य । गरुडके खङ्गिनि ।

वज्रतुण्ड पु० वज्राकारं तुण्डमस्य । गणेशे, गरुडे, मयके,
ग्रन्थे च । [वज्रदशनादयोष्यत्

वज्रदन्त पु० वज्रमिव कठिनोदन्तोऽस्य । शूकरे, मूषिके च

वज्रद्रु पु० वज्राकारोद्रुः । सुहीह्वे, वज्रद्रुमादयोष्यत् ।

वज्रधर पु० वज्रं धरति घ० अच् । इन्द्रे वज्रभृतादयोष्यत् ।

वज्रनिर्घोष पु० इत० । वज्रस्फुरितशब्दादौ, वज्रनिष्फोष्यत् ।

वज्रपाणि पु० वज्रं पाणौ यस्य । इन्द्रे, वज्रहस्तादयोष्यत् ।

वज्रपुट न० वज्रमिव कठिनं पुटमस्य । औषधपाचनपात्रभेदे

वज्रपुष्प न० वज्राकारं पुष्पम् । तिलपुष्पे ।

वज्रपुष्पा स्त्री० वज्राकृति पुष्पं यस्याः । शतपुष्पायाम् ।

वज्रमय ति० वज्रात्मकम् मयट् । अतिकठिने ।

वज्रमूली स्त्री० वज्रमिव कठिनं मूलमस्याः डीप् । सावप्रणामं

वज्रवल्ली स्त्री० वज्रमिव कठिना वल्ली । (हाड़जोड़ा) अस्मि-
सञ्चारलतायाम् ।

वज्रवीजक पु० वज्रमिव कठिनं वीजमस्य । लताकरञ्जे ।

वज्रवृक्ष पु० वज्रमिव कठिनो वृक्षः । सेङ्गण्डवृक्षे (सेजोड़ा)

वज्रा स्त्री० इज० रक् । गृह्याम्, सुहाव्यं, सुहृदां डीपन्तो'प

वज्राङ्गा स्त्री० वज्रमिवाङ्गं यस्याः । गवेषुका (गड़गडे) धान्य-
भेदे (हाड़जोड़ा) लताभेदे च ।

वज्रास्थिरङ्गला स्त्री० वज्रजनकमस्त्रीव इङ्गला वन्धन-
यस्याः । कोकिलाग्रहणे ।

वज्रिन् पु० वज्रमस्यस्य इति । इन्द्रे । [प्रतारके च ति०

वज्रक पु० वन० च० णिच्-खुल् । इहाले गृहवस्त्रौ च । खले,

वज्रन न० वन० च० ल्युट् । प्रतारणे अन्यथास्थितस्य वस्तुनोऽन्यथा

रूपेण कथनादिनाऽन्यनोहोत्पादने । युष् । वज्रनायक स्त्री०

वज्रकृति० वन० च० उकच् । वज्रनाथीले । खुल् । अथर्वार्थे ।

वज्रुल पु० वन० च० उलच् घ० चस्य जः । तिनगृह्ये, अशोक-

हृद्ये, वेतसहृद्ये, स्थलपद्महृद्ये पश्चिमेदे च । वक्त्रे ति० ।

वज्रुलद्रुम पु० वज्रुलाख्यः द्रुमः । अशोकहृद्ये ।

वज्रुलप्रिय पु० वज्रुलं वक्रं प्रीणाति प्री० क । वेतसे । [टह त

वट वेष्टने भागे च अ० चु० उभ० सक० सेट् । वटयति ते । अवव-

वट वेष्टने भ्रा० पर० सक० सेट् । वटति । अवटोत्-अवाटोत् ।

वट विभाजने वा चु० उभ० पञ्चे भ्रा० पर० सक० सेट् इदित् ।

वटयति ते वटयति । अववटयत् अववटोत् । [अवटोत्

वट कथने भ्रा० पर० णि० सेट् घट० । वटयति । अवाटोत्-

वट स्त्रिये सौ० पर० सक० सेट् इदित् । वटयति अवटोत् ।

वट पु० वट० अच् । खन मख्याते हृद्ये शणनिर्मिततनौ च । (वेटो

वटक पु० वट० कुन् । पिष्टकभेदे (वड़ा) [चतायां स्त्री० ङीप्

वटपत्त ५० वटस्यैव पत्तमस्य । सितार्कजट्टचे, पापाणभेदी-
वटी स्त्री० वट-अच् गौरा ङीष् । गोलाकारे (वड्डी) प्रदार्थे
स्वार्थे कन् हुस्सः । वटिकाप्यत्र स्त्री० ।
वटु ५० वट-उ । साणवके, ब्रह्मचारिणि च ।
वटुक ५० वट-उक । बालके, भैरवभेदे च ।
वठ असहायकरणे स्वा०आत्म०सक०सेट् इदित् । वण्डते अवण्डित
वठ सामर्थ्ये स्वा०पर०सक०सेट् । वठति । अवाठीत्-अवठीत् ।
वठर ५० वठ-अरन् । मूर्खे, अन्वष्टे च । शठे, सन्दे च त्रि० ।
वड विभजनेचु०उभ०सक०सेट् इदित् । वण्डयति ते । अववण्डत्
वड वेदने विभागे च स्वा०आ०स०सेट् इदित् । वण्डते अवण्डित
वड आरोहणे सौ०पर०सक०सेट् । वडति । अवाडीत्-अवडीत्
वडभि(भो) स्त्री० वडते आरुह्यतेऽत्र वड-अभि वा ङीष्
(सुदन्ति) गृहचूडायाम् प्रासादाग्रस्थगृहे च (विशेषर) ।
वडा स्त्री० वड-अच् । खनामस्थाने पिष्टकभेदे ।
वडिश्च न०वड इन् वडिं श्यति शो-क । नत्स्यधारणार्थे वकलौह
कण्टकयुक्ते प्रदार्थे, 'वडिश्चेन भवैरिवास्मानि'ति छन्दावनचस्मूः
यट् त्रि० वल-रक् लस्य ङः । वडति । [वडिं वा हुस्सः
वण शब्दे स्वा०पर०सक०सेट् । वणति अवाणीत्-अवणीत् ।
वण्ट विभाजने अद०चु०उभ०सक०सेट् । वण्टयति ते अववण्डत्
वण्ट ५० वण्ट-अच् । भागे, दावादेः धारणस्थाने (वांठ)
अकतोद्वाहे त्रि० । (डेङ्गो) ।
वण्टक ५० वण्ट-अच् । स्वार्थे कन् । भागे । गुरुत् । विभाजके
वण्ट त्रि० वण-ठ तस्य नेत्त्वम् । खर्जे (वेटे)
वण्ड त्रि० वडि-अच् । अकतोद्वाहे, हस्ताद्यङ्गविकले (वेडे) च
वत् अय्य० वा-ङति । सादृश्ये वतिप्रत्ययानोप्यन्वार्थे अय्य० ।
वत अय्य० वन-क्त । खेदे, अतृप्त्यायाम्, हर्षे, विस्मये, आमन्त्रणेषु
वतंस ५० अव+तन्स-अच् अवालोपः । कर्णभूषणभेदे, शंखरे,
शिरोभूषणे, भूषणमात्रे च ।
वतरण्ड ५० अव+तडि अच् अवालोपः । छनिभेदे । [स्त्रियाम्
वतीका स्त्री०अवगतं तोकं यस्याः अवालोपः । अपत्यहीनायां
वत्स न० वस-स । वत्सः स्यले । गवादिशिशौ द्वि० । वत्सरे ५०
वत्सक न०वत्स इव इवार्थे कन् । पुष्पकाशीसे । कुटजे, इन्द्रयवे च
वत्सकवीज न० वत्सस्य कुटजस्य बीजम् । इन्द्रयवे ।
वत्सतर ५०स्त्री० वुट् इत् वत्सः तरए । वुट् वले, अग्राम्रद्वयन
कावे गवादी । स्त्रियां ङीष् । वत्सतरी । [विप्रभेदे ।
वत्सनाभ ५०वत्सान् प्रशमिन्नुन् नम्यति हिनस्ति नम-अच् ।
वत्सपत्तन न० वत्सस्य वत्सराजस्य पत्तनम् । उत्तरदेशस्थायां
कौशाम्बां नगर्याम् ।

वत्सपाल ५० वत्सान् पालयति पाल्-अण् । श्रीकण्ठे ।
वत्सर ५० वस-सरन् । द्वादशमासात्मके काले । [वली
वत्सराज ५०चन्द्रश्च्ये नृपभेदे । 'वत्सराजचरितमि'ति रत्ना-
वत्सराजक ५० वत्सरखानं करोति अन्त+णिच्-खुल् ।
फाल्गुनमासे वत्सरस्य चैत्रादिकत्वात् फाल्गुनस्य तद-
नकालत्वम् । [तद्वति त्रि० ।
वत्सल त्रि० वत्सं लाति ला-क । स्नेहयुक्ते वात्सल्ये रसे ५० ।
वत्साक्षी स्त्री० वत्स्यस्याक्षीवाचि अस्य पञ्चसमा० गोडुस्वायाम्
(गोमक) । [युङ्ग्याम् ।
वत्सादनी स्त्री० वत्सैरद्यते प्रियत्वेन अद-ल्युट् ङीष् ।
वद न्यले अक० अभिवादाने सक० स्वा०आ० सेट् इदित् ।
वन्दते अवन्दित । [अवदिष्ट
वद वाक्ये सन्देहे च स्वा०उभ०सक०सेट् । वदति ते अवादीत्
वद वाचि स्वा०पर०सक०सेट् यजा० । वदति अवादीत् उवाद् ।
वद वाक्ये सन्देहे च सक०चुरा०उभ०सेट् । वादयति ते अवीवदत्
वद त्रि० वदति वद-अच् । वक्तारि । [कथने न०
वदन न० उद्यतेऽनेन वद-करणे ल्युट् । सुखे । भावे ल्युट् ।
वदा(द)न्य ५० वद-अन्यष्ट० वा दीर्घः । भूरिदानशीले ।
वदास न० वद-आसन् । (वदास) फलभेदे ।
वदाल ५० वद-आल । पाठीनसत्स्ये (बोयाल) स्वार्थे कन् तत्र
वदावद् ५० अत्यन्तं वदति वद-अच् त्रि० । वद्वक्तारि ।
वधू स्त्री० उह्यते प्रितृगेहात् पतिगृहं बह-ज धुकश् ।
माथ्यायाम् नवोद्वायां पुत्र जायायाम् दृष्ट्वायां शयान् ।
वधूजन ५० कर्म० नारीजने । [इकूचेति भाषापरिः
वधूटी स्त्री० अल्पा वधूः टी अल्लवयस्तायाम् नार्था 'गोपवधूटी
वन सेवने सक०शब्दे अक०स्वा०पर०सेट् । वनति अवानीत्-
अवनीत् । [अवतोत् । वनः वानः । वनयति ।
वन व्यापारे स्वा०पर०सक०सेट् ज्व०घटा० । वनति अवानीत्-
वन याचने द्विक०तना०आ०सेट् क्त्वा वेट् । वनुते अवनिष्ट ।
वन उपकारे उपतापे च सक०शब्दे अक०वाचु०उ०पञ्चे स्वा०
प० सेट् । वनयति ते वनति । अवीवनत् त । अवनीत्-
अवनीत् ।
वन न०स्त्री० वन-अच् । वृक्षसमुदायात्मके अरण्ये । स्त्रीत्वे
ङीष् । 'सुषनी रुक्मवदत् पिकापिके'ति नैपधम् जले,
निवासे, आलये च ।
वनकदली स्त्री० ७त० । काष्ठकदल्याम् ।
वनकन्द ५० वनजातः कन्दः । अरण्यजाते मूरणे ।
वनकार्पासी स्त्री०वनोज्जवा कार्पासी । (वनकापास) क्षुभेदे

वनकोस्ति पु० वनोद्भवः कोलिः । (वनकुल) दृष्टे ।

वनचन्दन न० वनस्य चन्दनम् । अयुश्चन्दने ।

वनचन्द्रिका स्त्री० वने चन्द्रिकेव प्रकाशकत्वात् शुभ्रत्वाच्च ।

मल्लिकायाम् ।

वनचम्पक पु० ७त० (वनचांपा) चम्पकभेदे ।

वनज न० वने जलेटरण्ये वा जायते जन-ड । पद्मे । सुलकभेदे,

वनशूरणे च पु० । अश्वगन्धायां, गन्धपत्रायां, वनका-

पास्यां, सहप्रप्यां च स्त्री० । वनजातमात्रे त्रि० ।

वनतिक्त पु० वनेषु वनजातेषु मध्ये तिक्तः । हरीतक्याम्,

पाठायां (व्याकनादि) च स्त्री० । स्वार्थे कन् तत्त्वैव ।

वनदीप पु० वनस्य दीप इव । वनचम्पके ।

वनपल्लव पु० वनमिव निविडः पल्लवोऽस्य । शोभाञ्जने ।

वनपुष्पा स्त्री० वनमिव संवृतं पुष्पं यस्याः । शतपुष्पायाम् ।

वनपूरक पु० पूरकः वीजपूरकः पूर्वपदलोपः वनोद्भवः पूरकः ।

वनवीजपूरे । [प्रियमात्रे त्रि० । त्वचे न० ।

वनप्रिय पु० वनं वनस्य प्रीणाति प्री-क । कोकिले, अरण्य-

वनभुञ्ज पु० वनं भुङ्क्ते सुखं क्लिप्तं । हृदये, तन्नामौपधे च ।

वनमल्लिका स्त्री० वनोद्भवा मल्लिका । दंये, कीटभेदे (डायं)

वनमल्ली स्त्री० वनोद्भवा मल्ली । अरण्यमल्लिकायाम् ।

वनमाला स्त्री० 'आलालुलविनी माला चर्चर्तुं कुतुबोप्यला

मध्ये स्थूलकदम्बाद्या वनमात्रेति कीर्त्तिते'त्यङ्गाद्यां मालायां

वनमालिन् पु० वनमालाऽस्यस्य इति । श्रीलम्पे, वाराहील-

तायां स्त्री० डीप् । [स्त्री० गौराङ्गीप् ।

वनसुहृद् पु० वनोद्भवः सुहृद् । सुहृद्भेदे (सुगानि) । सुहृदप्रत्यया

वनसूड्जा स्त्री० वनस्य सूड्जं शृङ्गमिवाव्यस्याः अच् । (का-

कडाशिल्लग) कर्कटशृङ्गाम् ।

वनमोचा स्त्री० वनोद्भवा मोचा । काष्ठकदल्याम् ।

वनलच्छ्मो स्त्री० वनस्य लच्छ्मोरिव तदधिष्ठातृत्वात् । कदल्याम्

वनवर्वर पु० वनोद्भवः वर्वरः । छण्णार्त्तके । (वनवावुद) दृष्टे

वनवासिन् पु० वनं वासयति सुरभोक्तरोति वासि-णिनि ।

छम्पकदृष्टे, वाराहीकन्दे, यास्त्रलीकन्दे, नीलमहिषकन्दे,

दृष्टमनामौपधे च । वने वसति वस-णिनि । वनवास-

कर्त्तरि त्रि० । [वीजपूरे ।

वनवीज पु० वीजो वीजपूरकः उत्तरपदलोपः इत० । वन-

वनवृन्ताकी स्त्री० वनस्य वृन्ताकी वात्ताकी । दृष्टव्याम् ।

वनव्रीहि पु० वनस्य व्रीहिः । नीवारे (उद्धिधान) ।

वनमूकरी स्त्री० वनस्य मूकरोव रोषयत्वात् । कपिकक्याम् ।

इत० । वनशूरयोपिति । वनवराहे पु० ।

वनशृङ्गाट पु० वनस्य शृङ्गाट इव कण्टकावृतः । गोक्षुरे ।

स्वार्थे कन् । तत्त्वैवार्थे ।

वनशोभन न० वनं जलं शोभयति शुभ-निच एषु । पद्मे ।

वनसङ्कट पु० सम्+कट+अच् इत० । मक्षुरे ।

वनसरोजिनी स्त्री० वनस्य सरोजिनी पद्मिनीव शोभाकर-

त्वाम् । वनक.पास्याम् ।

वनस्यति पु० वनस्य पतिः गि० सुट् । पुष्पं विना जायमान-

फले अश्वत्यादौ दृष्टे । [स्वार्थे कन् । तत्त्वैव ।

वनहास पु० वनस्य हास इव प्रकाशकत्वात् । काशदृष्टे

वनाखाक पु० अव+नख+अकञ् अवाहोपः । मृगे ।

वनामल पु० वनस्यामल इव । करमर्द्धे ।

वनाञ्ज पु० वनस्य आञ्ज इव । कोशाञ्जे ।

वनायु पु० वन-आयुच् । प्रशस्तघोटकोद्भवदेशभेदे (आरव) ।

वनायुज पु० वनायुदेशे जायते जन-ड । प्रशस्तघोटके । (आरवि)

वनारिष्टा स्त्री० वनस्य न रिष्टं यस्याः । वनहरिद्रायां ।

वनालिका स्त्री० वनमलवि भूषयति अल-खुल् । इक्षिगुह्यौ

लतायाम् ।

वनिता स्त्री० वन-क्त नि-इट् । योपिति, अतुरक्तायां स्त्रियाच्च

वनिन पु० वनम् आश्रयतयाऽस्यस्य इति । वानप्रस्थाश्रमयुक्ते

वनीयक स्त्री० वन-इन् आत्मनो वनिं याचनमिच्छति काव-

खुल् । याचते । इ० यलोपः । वनीकोप्यत् ।

वनेक्षुद्रा स्त्री० ७त० अलुक्छ० । करञ्जे । [व्याधादौ

वनेचर पु० वने परति चर-अच् अलुक्छ० स० । अरण्यचारिणि

वनेक्षर्ज्य पु० वृजति-वृज-अच् ७त० अलुक्छ० । असनदृष्टे ।

वनोद्भवा स्त्री० वन एव उद्भवति उद्+भू-अच् । वनक.पां-

स्याम् । वनजाते त्रि० ।

वनौकस् पु० वनमेव ओकः स्थानं यस्य । वानरे । वनवासिनि-

वनच प्रतारणे भ्रा०पर०अक० सेट् ह्रा वेट् । वक्षति अवक्षीव्

वन्दन न० वदि-ल्युट् । स्तवने, प्रणामे च । युच् । वन्दनाम्यत्र स्त्री०

वन्दनीय त्रि० वदि-अनीयर् । नमनीये, स्तवनीये च प्रीत-

भङ्गराजे पु० । गोरोचनायां स्त्री० ।

वन्दा स्त्री० वदि-दार्ढीणि वच् । (परगाढा) लताभेदे ।

वन्दाका स्त्री० वदि-आकन् । वन्दायाम् । गौ-ङीप् वन्दाकीत्यम्यत्र

वन्दाक् त्रि० वदि-आक् । वन्दनशोभे । [(कपदी) वन्दने च

वन्दि(न्दी) स्त्री० वदि-इन् वा डीप् । कारावहमनुष्यादौ

वन्दिपाठ पु० वन्दि स्तुतिं पठति पठ-अण् । स्तुतिपाठके ।

पन्दिन् पु० वन्दते कौति णिनि । राजादेः स्तुतिपाठके ।

वन्य त्रि० वदि-यत् । वन्दनीये । गोरोचनायाम् स्त्री० ।

वन्य न० वने भवः यत् । त्वचे, (दारचिनि) । वनस्पतरणे वारा-
हीकन्दे, देवनचे च पु० । वनजातमात्रे लि० । वनानां
जलानां समूहः यत् । जलसमूहे स्त्री० ।
वप वीजवपने, तन्तवपने सुखणे च सक०श्वा० उभ० अनिट्
यजा० । वपति-ते अवाप्तीत् अवप् । उप्प्रिमः ।
वपन न० वप-ल्युट् । केशसुखणे वीजाधाने, तन्वाधाने च
वपनी स्त्री० उच्यतेऽनया अल वा वप-ल्युट् ङीप् । नापितास्ते,
तन्तशालायां, (तान्तघर) यन्त्रभेदे (भाकु) च ।
वपा स्त्री० वप-अच् । मेदसि (चरवि) छिद्रे च । 'वपाया हविष
इति श्रुतिः । [वप-उसि । शरीरे, प्रशस्ताकारे च ।
वपुस् न० उच्यन्ते देहान्तरभोगसाधनवीजभूतानि कर्माण्यल
वपुष्टमा स्त्री० अतिशयेन वपुः प्रशस्ताकृतिः तमप् मत्वम् ।
प्रह्वचारिण्याम् लतायाम् ।
वपुः पु० वप-टच् । जनके, जघीषणे च । वीजाद्विवापके लि० ।
वप्त्र पु० न० उच्यतेऽल रन् । दुर्गनगरादौ परिखाया उद्धृत-
कृतिकास्तूपे । ज्ञेये, रेणौ, तटे, सीसके च न० । जनके,
प्राचीरे, प्रजापतौ च पु० । मञ्जिष्ठायाम् स्त्री० ।
वस्त्र गतौ भा० पर० सक० सेट् । वस्त्रति अवप्तीत् ।
वस्त्र उद्गारे भा० पर० सक० सेट् फणाञ्चला० । वसति अव-
सीत् । टु वसथुः । ण वानः ।
वसथु पु० वस-अधुच् । वसने ।
वसन न० वस-ल्युट् । मर्द्दने, अर्द्दने, आलुतौ, अधिकादिनिष्ठा-
रणे च 'सुगन्धिष्यन् वसनमिति कुमारः । शणे पु० जलौ
कायां स्त्री० गौ० ङीप् ।
वसि स्त्री० वस-इन् । मर्द्दने । अग्नौ पु० । धूर्त्ते लि० ।
वसित पु० वस-यिच्-क्त । कृतोद्गारे ।
वय गतौ भा० आ० सक० सेट् । वयते अवयिष्ट ।
वयस् न० अज-असुन् वीभावः । विहगे, वाल्याद्यवस्थायाम्
'वयोतिपातोद्गतवाते'ति नैषधम् यौवने च ।
वय(यः)स्य पु० स्त्री० वयसि यौवने तिष्ठति स्था-क । तरुणे
विभीतकयां स्त्री० । 'वयस्या नागरासङ्गा'दिवि वैद्यकम् ।
वयस्य पु० वयसा ह्रस्वः यत् । समानवयस्ते । सस्यां स्त्री० ।
वयुन न० वय-उनन् । जाले । देवतागारे पु० ।
वयोधस् पु० वयो यौवमं धत्ते धा-असुन् । तरुणे ।
वर ईसे अद० चु० उ० सक० सेट् । वरयति ते अववरत् त ।
वर न० त्रियते ह-अप् वर-वञ् वा । कुङ्कुमे, मनागभीष्टे 'वरं
प्राप्त्यान् पतित्यच्छे' इति तन्त्रम् । भावे अप् वर-वञ् वा ।
रक्षायां याचने, आवरणे, वेष्टने च । कर्मणि अप् ।

अभीष्टे, अष्टे च लि० । जारे, गुगुलौ, जामातरि, पत्नौ
च पु० । [वस्त्रभेदे च ।

वरक पु० ह-वुन् । वनसङ्गे, पर्पटे, लण्ठान्यभेदे (चीना)
वरचन्दन न० कर्म० । कालीये, देवदारुणि कुसुमवीजे च ।
वरट न० ह-अटन् । कुन्दपुष्पे । कीटभेदे (बोलता) हंसे च पु० स्त्री० ।
वरणा न० ह-ल्युट् । कन्यादिदानाय जामातादेरभ्यर्चनात्तृकृते
व्यापारभेदे, वेष्टने, श्रुतिगादेः क्रियासु नियोगाय पूजनादौ,
उष्ट्रे, प्राकारे, वरुणहस्ते च । काशीस्थे नदीभेदे (सांको)
ख्याते प्रदार्थे च स्त्री० । [मध्यवेदौ च ।
वरण्ड पु० ह-अण्डच् (वयसफोड़ा) सुखरोगभेदे सातङ्गयुद्धार्थं
वरण्डक पु० न० ह-अण्डच् । स्तार्थे कत् । वरण्डशब्दार्थं
वर्त्तुले, भित्तौ च । विशाले, हण्ये, भीते च लि० ।
वरण्डालु पु० वरण्ड+आलु । वरण्डहस्ते ।
वरतिक्त पु० वरः श्रेष्ठस्तिक्तो रघो यस्य । कुटजहस्ते । पाठा-
यां (आकनादि) स्त्री० । स्वार्थे कन् तवैव ।
वरता स्त्री० ह-अलच् । हस्तिमत्तस्यरज्यौ ।
वरत्वच पु० वरा त्वचा यस्य । निम्बहस्ते ।
वरद लि० वरं ददाति दा-क । अभीष्टदातरि, प्रसङ्गे च ।
तच्चिह्नरूपके हस्तादिविन्धासकृते सुद्राभेदे न० 'अभयं
वरदश्चैव दक्षिणे' इति तन्त्रम् । कन्यायाम्, अश्वगन्धायाम्,
आदित्यभक्तायां, दुर्गायाश्च स्त्री० ।
वरदाचतुर्थी स्त्री० माघशुक्लचतुर्थ्याम् । तामधिकृत्य 'चतुर्थी-
वरदा नाम तस्यां गौरी सुपूजिते'ति श्रुतिः । [न०
वरफल पु० वरं फलमस्य । नारिकेले हस्ते । कर्म० । अष्टे फले
वरमुखी स्त्री० वरं मुखं यस्याः ङीप् । रेणुकानामगन्धद्रव्यम् ।
वरम् अयम् ह-अम् । ईषदभीष्टे । [प्रतिस्वरायां कन्यायाश्च
वरस्वरा स्त्री० वरं वृणोति खच् । (चाकुलिया) चक्रप्रयत्नाम् ।
वरसचि लि० वरा रुचियस्य । अष्टमीतिमति । प्राणिनिस्तुल
वार्त्तिककारे कात्यायनमनौ, विक्रमादित्यसभास्ये पञ्चित
भेदे च , [प्राप्तवरे लि० ।
वरलब्ध पु० वरः उत्कर्षः पुष्पेण लब्धो येन परनि० । अम्बके
वरला स्त्री० वरदा+ण्ट० टस्य लः । हंसां (बोलता) कीटभेदे
च गौरां ङीप् । हंश्याम् । [मस्त्रियाम् ।
वरवर्णिनी स्त्री० वरः अष्टवर्णः प्रशंसाऽस्यस्याः इति । उक्त-
वरवाङ्गीक न० कर्म० । कुङ्कुमे ।
वरा स्त्री० ह-अच् । हरितक्यामलकीवयस्याकृते फलविके ।
रेणुकानामगन्धद्रव्ये, गुडूच्याम्, मेदायां, ब्राह्म्याम्,
विडङ्गे, पाठायाम्, हरिद्रायाश्च ।

वराक पु० दृ-पाकृ । शिवे । युद्धे न० । अवरे, शोचनीये च वि० ।
वराङ्ग न० कर्म० । मस्तके । त्रियते आत्रियते शुष्यते दृ-अण्,
कर्म० । गुह्ये योनौ, गुडत्वचि च । इव० । गजे विष्णौ
कासदेवे च पु० । श्रेयवयवयुक्ते वि० । संचायां कन् ।
गुडत्वचि (दारचिनि) न० हरिद्रायाम् स्त्री० गौ० ह्रीन् ।

वराङ्गिन् पु० वराङ्गमस्यस्या इति । अम्लवेतसे । श्रेयङ्गवति वि० ।
वराट् पु० वरमत्यमटति अट-अण् । कपर्दे । कुट्टो वराट्
छीम् । कुट्टकपर्दे, स्तब्धे कन् । तत्पार्थे वराटकानां दशक-
द्वयं यदि'ति लीलावती अट-अण् । पद्मवीजाधारे
कोषे, रज्जौ च पु० ।

वराटकरजस् पु० वराटके इव रजोऽव । नागकेशरे दृष्टे
वराटन न० वरे नैर्पैरव्यते अट-अण् । राजादने (पिशाचाल)
वराट् पु० वरः आत्त इव । करमर्दं ।

वराटोह पु० वर आरोहो मध्यं यस्य । हलिति । प्रशस्त-
नितस्ववर्तां स्त्रियां च स्त्री० ।

वराशि पु० वरमावरणमनुते अश-इन् । स्थूलवस्त्रे ।

वरासन न० वराय वरणीयायास्तुते चिथते अस-ल्युट् ।
जवापुष्पे । कर्म० । उत्तमे आसने न० । वरं प्रतिमस्यति
अस-ल्यु । पिङ्गे, जारे पु० । वरान् श्रेष्ठानपि अस्यति
दूरीकरोति ल्यु । हारपात्रे पु० ।

वरासि पु० वरायावरण्यास्यते अस-इन् । स्थूलवस्त्रे ।

वराह पु० वराय अमीहाय मुस्तादिनामाय आहन्ति खनति
भूमिम् आ-हन्-ड । शूकरे यत्तवराहाख्ये भगवतोऽव-
तारभेदे च । पर्वतभेदे, मुक्तके, शिशुमार, वाराहीकन्दे,
क्षीपभेदे च । [दृष्टभेदे ।

वराहकन्द पु० वराहस्य कं हृत्वं ददाति । खनामख्याते
वराहकान्ता स्त्री० वराहाणां कान्ताऽमीहा । वराहकन्दे ।
वराहकान्ता स्त्री० वराहेण कान्तेव । लज्जालुलतायाम् ।
वराहिका स्त्री० वराहो भजकत्वेनास्यस्यः ठन् । कपिकच्छाम्
वराही स्त्री० वराहो भजकत्वेनास्यस्या अच् गौरा० छीम् ।
भद्रसुतायाम् ।

वरिवस् न० दृ-इवस् न् नि० इट् च । पूजने ।

वरिवसि(स्थित) वि० वरिवः पूजनं करोति वयन्-क्त वा
यलोपः । पूजिते ।

वरिवस्या स्त्री० वरिवस्+कृत्यर्थे क्यच् अ । पूजने शुभ्रपायाम्

वरिष्ठ वि० वृत्तिशयेन उरुः इठन् वरादेशः । उरुतमे ।

तिष्ठिरिविहने पु० । आदित्यमन्त्राणां स्त्री० । [प्रत्याश्च

वरी स्त्री० वरी शतावरी पूर्वपदलोपः । शतावर्ष्याम्, सूर्य-

वरीयस् वि० वृत्तिशयेन उरुः श्रेष्ठः ईयस् वरादेशः । उरुतमे
विक्रम्भादिषु मध्ये योगभेदे पु० ।

वरी(ली)वर्ष पु० दृष-यङ्-लुक् अच् ए० रश्च वा लः । दृषभे ।

वरुड पु० दृ-उडन् । अत्यजजातिभेदे 'रजकचर्मकारश्च
नटोवरुड एव चे'ति स्मृतिः ।

वरुण पु० दृ-उडन् । पश्चिमाशापतौ जलेभ्ये खनामख्याते,
देवभेदे, जले, सूर्ये च । [भवे मध्ये ।

वरुणात्मजा स्त्री० वरुणस्य जलस्यात्मजेव जन्यत्वात् । जल-
वरुणानी स्त्री० वरुणस्य पत्नी छीम् आतृक् च । वरुणप्रत्याम्
वरुण्य न० दृ-उडन् । तदुत्पत्तेर्बर्माणि । रथगुप्तिस्थाने
परमहाराजार्चमाहते स्थाने पु० ।

वरुधिनी स्त्री० वरुणीऽस्य स्याः इति । सेनायाम् ।

वरेण्य न० दृ-अन्य । कुङ्कुमे । प्रधाने, प्रार्थनीये च वि० ।

वरोट न० वराण्युटानि दलान्यस्य । मन्त्रकपुष्पे ।

वर्कर पु० दृक्-अरन् । तरुणपथी, मेघशावके, छागमात्रे च ।

वर्ग पु० दृज-घञ् । सजातीयसमूहे यथा मनुष्यवर्गः पशुवर्गः ।

समानवर्गभिः प्राण्यप्राणिभिः कृते संघे च यथा कवर्गः अ-
वर्गः अन्यपरिच्छेदे यथा स्वर्गवर्गः पातालवर्गः अङ्गशास्त्रोक्ते
समानाङ्गद्वयस्य परस्परगुणने, यथा द्विकस्य चत्वारि,
त्रिकस्य नव, चतुष्कस्य षोडश, इत्यादि । "वर्गं मूलं पदं
कृति'मिति लीलावती । त्वागे च ।

वर्गमूल न० वर्गस्य समष्टिपातात्मककतः मूलम् । अङ्गशास्त्र-
प्रसिद्धं समानाङ्गद्वयेन कृताङ्गसंख्यायाः मूलं पातालावनं
तत् । यथा षोडशानां चत्वारि, नवार्थां त्रयः चतुर्णां
द्वौ इत्यादि ।

वर्गोत्तम पु० वर्गेषु षट्सु क्षेत्रादिषु उत्तमः नवांशः । 'वराणां
प्रथमे चांशे स्थिराणां प्रथमे तथा ज्ञातकानाम् नवमे
वर्गोत्तम इति स्मृत' इति ज्योतिषोक्ते विंशत्यकात्मक-
राशेर्नवांशभेदे । [विशायाम् ।

वर्च दीप्तौ भा० आ० अक० सेट् । वर्चते अवर्चिष्ट । [कन्
वर्चस् न० वर्च-अण् । रूपे, गुणे, तेजसि, विद्यायां, वंशायां
वर्चस्विन् वि० वर्चस्+अस्त्वर्थे विनि । तेजस्विनि ।

वर्जन न० दृज-ल्युट् । त्वागे, मारणे, हिंसायां च ।

वर्ष स्तुतौ विस्तारे शुक्रादिवर्षकरत्वे उद्योगे दीपने च अट् ।

उ० उम० स० सेट् । वर्षाप्रयति ते वर्षयति ते अववर्षत् व

वर्ष वर्षने हु० उम० अक० सेट् । वर्षवति ते अववर्षत् त ।

वर्ष न० वर्ष-वज् । कुङ्कुमे । ब्राह्मणादिजातौ, शुक्रादिस्थे,
भेदे, अकाराद्यधरे च पु० । करवादी वज् । वषट्,

गुणे, अङ्गरागे च । स्वर्णे, व्रतभेदे, विवेपनद्रव्ये च । भावे
 वज्र । विवेपने, स्तुतौ, गीतक्रमे, चित्ते च ।
 वर्ष्मक न० वर्णयति वर्ण-गुणम् । हरिताले, असुलेपनयोग्ये
 पिष्टे दृष्टे वा चन्दनद्रव्ये च । हिङ्गुलादौ पु० स्त्री०
 मण्डने न० । एकस्यैव स्त्रादाः प्रचान्तरव्याख्यानरूपे
 पन्थभेदे न० 'लिप्तास्त्रादे हतोयवर्णके' इति भित्ताचरा ।
 वर्ष्मकूपिका स्त्री० वर्णानामचराणां लेखनाय कूपः कूपः
 कूपी सेव कन् । मस्याधारे । [चित्करे ।
 वर्ष्मचारक पु० वर्णं शुक्लादिरूपं चारयति चर णिच्-गुण् ।
 वर्ष्मज्येष्ठ पु० वर्णेषु ज्येष्ठः प्रथमसुत्यन्त्रत्वात् । अपने, विभे ।
 स्वस्वामेवया श्रेष्ठवर्णे लि० 'वर्णज्येष्ठश्च या नारोति स्रतिः
 वर्ष्मत्तुति (ली) स्त्री० वर्णानां लेखनसाधनं तुतिः । लेखन्याम्
 स्वार्थे कन् । अतैव ।
 वर्ष्मद् न० वर्णं ददाति दा-क । कालीयके गन्धद्रव्ये । वर्णप्रदे लि०
 वर्ष्मदात्री स्त्री० वर्णं रूपं ददाति दा-त्व ङीप् । हरिद्रायाम्
 वर्णदातरि लि० ।
 वर्ष्मदूत पु० वर्णं एव दूतो यत् । लिपौ ।
 वर्ष्मधर्म्म पु० न० । विप्रादीनामसाधारणे धर्म्मे यथा विप्रस्य
 याजनाध्यापनप्रतिपदादि, क्षत्रियस्य प्रजापालनादि ।
 वर्ष्मसङ्कर पु० संकीर्यते सम्+कृ-अप् वर्णतः सङ्करः । विप्रा-
 दिभ्यो वर्णभ्योऽसुलोमप्रतिलोमजाते मूर्ध्नाभिपिक्तादौ
 जातिभेदे 'जायते वर्णसङ्करः' इति गोता ।
 वर्ष्मा स्त्री० प्रशस्तवर्णोऽस्त्यस्याः फलउपादौ अच्।आटक्याम् ।
 वर्ष्माङ्गा स्त्री० वर्णा अचराणि अङ्गान्नेनया अङ्ग-अच् ।
 लेखन्याम् । [अकाराद्यचरे शब्दभेदे
 वर्ष्मात्मन् पु० वर्णं आत्मा स्वरूपं यस्य । अन्त्यात्मकादिलक्षण्ये
 वर्ष्मार्ह पु० वर्णं स्तुतिमर्हति अर्ह-अच् । सङ्गे । [न्याम्
 वर्ष्मिका स्त्री० वर्णा अचराणि लेख्यत्वेन सन्त्यस्याः ठन् । लेख-
 वर्णित लि० वर्ण-क्त । स्तुते, कृतवर्णने, रूपान्तरमापादिते च
 वर्ष्मिनी स्त्री० प्रशस्तवर्णः अस्त्यस्याः इति ङीप् । हरिद्रायाम्
 वर्ष्मिन् पु० वर्णोऽस्त्यस्य इति । चित्करे, लेखके प्रज्ञाचारिणि
 च 'अथाह वर्ष्मं विदितो महेश्वर' इति कुमारः विप्रादि
 जातौ च 'वर्ष्मिनां हि वर्धो यत्नेति स्रतिः । [चुरे च
 वर्त्तक पु० दृढ-गुण् । (भारद्) पविभेदे । वर्त्तकायत्न अश्वस्य
 वर्त्तन न० दृढ-ल्युट् । दृष्टौ स्थितौ । णिच्-भावे ल्युट् । स्थापने ।
 णिच्-करणे-ल्युट् । जीवनीप्राये न० । तद्रूपीठे स्त्री०
 ङीप् । ल्यु । दृष्टिमति, वर्त्तिष्णौ च लि० । वायवे पु० ।
 वर्त्तनी स्त्री० वर्त्तते पादावत् । दृढ-णिच्-आधारे ल्युट् । पथि

वर्त्तमान पु० दृढ-शानच् । कालभेदे शब्दप्रयोगाधारे आख्या
 परिसमाप्ते काले । तत्कालदृष्टौ लि० । [जीहभेदे
 वर्त्तलोह न० वर्त्तयते दृढ-णिच्-अच् कर्म० । आवर्त्तनयोग्ये
 वर्त्ति (नी) स्त्री० दृढ-ङ्गन् वा ङीप् । लेखे, नयनाङ्गने, गात्रा-
 तुलेपने, दीपदशायाञ्च ।
 वर्त्तिक पु० दृढ-तिकन् । (वटेर) विह्वगभेदे । वर्त्तनि वर्त्तते
 दृढ, अच् वर्त्तः तत्त्व साधुः हितो वा ठन् । भारे ।
 वर्त्तिन् लि० दृढ, णिन् । वर्त्तनशीले ।
 वर्त्तिष्णु लि० दृढ-इष्णुच् । वर्त्तनशीले । [काले । तद्वृत्तौ लि०
 वर्त्तिष्ठमाण पु० दृढ-शानच् दृढः स्रष्टेति स्रट् । भविष्यत्-
 वर्त्तुल लि० दृढ-उलच् । गोलाकारे पदार्थे । गटञ्जने न० । कलाय
 भेदे पु० । तर्कपीथ्याम् स्त्री० । गजपिप्पल्याम् स्त्री० ङीप् ।
 वर्त्तन् न० दृढ-मनिन् । पथि, आचारे, 'आ मनोर्वर्त्तनः' इति
 रघुः । नेतच्छेदे च ।
 वर्त्तनि स्त्री० दृढ-अनि स्रट् च । पथि ।
 वर्द्ध छेदने, पूरणे च चु० उ० स० छेद । वर्द्धयति ते अवर्द्धत् त ।
 वर्द्ध पु० दृढ-अच् । ब्राह्म्याम् (वामनहाटि) वज्र । पूरणे, छेदे च
 वर्द्धक पु० दृढ-गुण् । ब्राह्मण्यदौ (वामनहाटौ) पूरणे, छेदे च
 वर्द्धकि पु० दृढ-अच् कप हि कर्म० । त्वष्टरि (कुतार) ।
 वर्द्धकिन् पु० वर्द्धकाः वर्द्धोऽस्त्यस्य इति । त्वष्टरि (कुतार) जातिभेदे
 वर्द्धन न० दृढ-ल्युट् । छेदने, पूरणे च । दृढ-णिच्-ल्यु ।
 दृष्टिकारके लि० । 'करोमि क्षितिवर्द्धन'मिति भट्टिः ।
 दृढ-ल्यु । दृष्टियुक्ते लि० । [संगलापावभेदे च (वदन)
 वर्द्धनी स्त्री० वर्द्धतेऽनया दृढ-णिच्-ल्युट् । संमार्ज्ज्याम्,
 वर्द्धमान पु० दृढ-शानच् । एरण्डवृक्षे । दृष्टिशीले लि० ।
 शरावे (मृत्पावभेदे) विष्णौ, धनिनां, गृहभेदे, देशभेदे,
 नगरभेदे च । दृष्टियुक्ते लि० ।
 वर्द्धापन न० वर्द्धं छेदं करोति वर्द्ध+णिच्-आप् च ततोभावे
 ल्युट् । नाडीच्छेदनकर्माङ्गे संस्कारभेदे ।
 वर्द्धित न० दृढ-णिच्-क्त । छेदिते, पूरिते, प्रस्तुते च ।
 वर्द्धिष्णु लि० दृढ-इष्णुच् । दृष्टिशीले ।
 वर्ध्र न० दृढ-ङ्गन् । चर्मणि । चर्मरज्जौ स्त्री० ङीप् ।
 वर्फ गतौ वधे च आ० पर० सक० सेट् । वर्फति अवर्फीत् ।
 वर्ष्मकण्टक पु० वर्ष्म इव कण्टकोऽस्य । वर्बुरे ।
 वर्ष्मकषा स्त्री० वर्ष्म कपति अच् । (चामकषा) सप्तलायाम्
 वर्ष्मन् न० दृढ-मनिन् । कवचे सज्जाहे । क्षत्रियोपाधौ पु० ।
 वर्ष्महर पु० वर्ष्म हरति हृ-अच् । सज्जाधारणयोग्ये
 अवस्थाभेदे तदर्थे ।

वर्षिर्न त्वि० वर्म करोति णिच्-क्त । कृतवन्नाहे, उद्युक्ते च ।
वर्ष्यं त्वि०-यत् । प्रधाने, ऋते च । कामदेवे पु० पीताम्बरायां
कन्यायां, कन्यामात्रे च स्त्री० । [मन्त्रिकाभेदे ।

वर्ष्या स्त्री० वरिति वणति शब्दायते अच् । (मणभण्ये)
वर्ष(र्व)र न० वर्ष(र्व)-अरच् । हिङ्गुले, पीतचन्दने, गन्धरसे च ।

पामरे, मूर्खे च त्वि० 'यत्नमिच्छन्ति वर्षरा' इत्यङ्गटः ।
केशभेदे (वाजरी) देशभेदे कृष्णार्जके । (कालउलसी) हले
च पु० । संज्ञायां कन् । चन्दनभेदे, शाकभेदे च पु० । पुष्पभेदे,
मन्त्रिकाभेदे च स्त्री० (वावुर) हले स्त्री० टाप् ङीप् वा ।

वर्षा(र्व) स्त्री० वर्ष(र्व) अच् । (वावुर) हलभेदे ।

वर्षुर पु० वर्ष-उरच् । (वावला) हलभेदे ।

वर्ष पु० न० हृष-अच् । हटौ जम्बुद्वीपांशभेदे जम्बुद्वीपे च ।
कर्त्तरि अच् । मेघे, द्वादशमासात्मके काले च । प्रभवादपि
षट्षवत्सरेषु पु० ।

वर्षकेतु पु० वर्षस्य केतुरिव । रक्तपुनर्नवायाम् ।

वर्षपर्वत पु० वर्षायां चिह्नभूतः सीमाभूतो वा पर्वतः ।
'हिमवान् हेमकूटश्च निषयो मेरुरेव च । चैतः कर्णौ च
शङ्कौ च सप्तैते वर्षपर्वता' इत्युक्तेषु पर्वतेषु ।

वर्षपाकिन् पु० वर्षेण प्राकोटस्यस्य इति । आन्नातकहले ।
तस्य हि सकुलोद्गमात् प्रायेण वत्सरानन्तरं फलपाकः ।

वर्षपुष्पा स्त्री० वर्षकाले पुष्पमस्याः । सहदेवोदतायाम् ।

वर्षप्रिय पु० वर्षं प्रियोऽस्य । चातकपक्षिणि ।

वर्षप्रर पु० वर्षं रेतोवर्षणं हणोति आहणोति ह-अच् ।

'ये तत्पञ्चत्वारः प्रथममात्मीयाः स्त्रीस्वभाविनः । जात्यां न
दुष्टाः कार्येषु ते वै वर्षवराः सृता' इत्युक्तलक्षणे राजासनः
पुररत्नके पण्डे (खोजा) । 'नटं वर्षवदैरिति रत्नावली ।

वर्षवृद्धि पु० वर्षस्य वृद्धिरधिकता यस्मिन् । जन्मतिथौ, तद्दिन-
कर्त्तव्ये पूजादौ च । 'युगाद्या वर्षवृद्धिर्वाति सृतिः ।

वर्षा स्त्री० व०-व० । वर्षन्ति मेघा अत्र । आवणमाद्रात्मके
साधव्ये सृता 'वर्षांस्तु च सघास्तु चेति सृतिः ।

वर्षाङ्गी स्त्री० वर्षांषु अङ्गमस्याः । पुनर्नवायाम् । [वर्षांषुमाप्तौ
वर्षाप्रगम पु० वर्षाणामप्रगमो यत् । शरत्काले इत० ।

वर्षाभव पु० वर्षांषु भवति भू-अच् । रक्तपुनर्नवायाम् ।

वर्षाभू पु० वर्षांषु भवति भू-क्लिप् । भेके, इन्द्रगोपे, महीलता
यास्तु । पुनर्नवायां, मेघास्तु स्त्री० । वर्षाभवमात्रे त्वि० ।

यस्यां पुनर्नवायाम् स्त्री० ङीप् ।

वर्षासद पु० वर्षांषु साद्यति सद-अच् । मयूरे ।

वर्षिष्ठ त्वि० अतिशयेन वृद्धः इष्टन् वर्षादेशः । अतिशयवृद्धे

वर्षीयस् त्वि० अतिशयेन वृद्धः । वृद्ध-इयच् वर्षादेशः ।
अतिवृद्धे स्त्रियां ङीप् ।

वर्षुक् त्वि० हृष-उकञ् । वर्षणशीले ।

वर्षोपल पु० वर्षस्य वृष्टेरुपलः प्रस्तर इव । करकोपु । (शिल)

वर्षान् न० हृप्-ननिन् । देहे ।

वर्ह नघे सक०दीप्तौ अक० चु०-उभ०सेट् । वर्हयति-ते अववर्हन्त त
वर्ह उक्तार्थे स्वा०आ०सक०सेट् । वर्हते अवर्हति । [यज्ञे च ।
वर्ह न० वर्ह-अच् । मयूरपिच्छे, पत्न्यपण्ये हले, अग्नौ, दीप्तौ,
वर्हि(र्हिः)कुसुम न० वर्हिरिव कुतुगमस्य घृ० कलोपः ।

पत्न्यपण्ये । वर्हिः सुभादयोपल ।

वर्हिःपुष्प न० वर्हिः वङ्गिरिय पुष्पमस्य । प०-न्यपण्ये ।

वर्हिःशुष्मान् पु० वर्हिःशुष्कः शुष्म बलमस्य । वृद्धौ कुशेन हि
वङ्गिरहोष्यते । [पलम् । ह्योवेरे ।

वर्हि(र्हिः)ष्ठ न० वर्हिरिव तिष्ठति स्या-क वा विसर्गलोपः
वर्हिणा पु० वर्हमस्यस्य इत० । मयूरे । इति । 'वर्हीत्यथत्व
वर्हिर्ज्योतिस् पु० वर्हिषा कुशेन ज्योतिरस्य । वङ्गौ ।

वर्हिर्मुख पु० वर्हिर्वङ्गिर्मुखं यस्य । देवे तद्धारैव हि देवा
हविरश्नानि ।

वर्हिषट् पु० व०-व० वर्हिषि विप्रपाणिस्थेऽग्नौ अदन्ति वर्हिस्
अद-क्लिप् घृ० । पितृगणभेदे 'अग्निष्यत्ता वर्हिषदं कृष्णमा
आज्यपाक्षयेति सृतिः । [वृष्टौ

वर्हिष्कोश पु० वर्ह-दीप्तौ इष्टन् वर्हिः दीप्तिमान् केशो यस्य ।

वर्हिस् स्त्री० वृद्धि इष्टन् नि० नलोपव । वृद्धौ 'वर्हिषिरजतं
न देय'मिति श्रुतिः । पत्न्यपण्ये, चित्रके च (चित्ते) कुशे पु०
न० । 'वर्हिदैवसदन'मिति श्रुतिः वर्ह-इष्टन् । दीप्तिवृत्ते त्वि०

वल संवरणे स्वा० आ०सक०सेट् वा घटा० । वलते अवलिट
वल न० वल्यनेऽनेन वल-क सैत्ये, बलशब्दार्थे च ।

वलच्च पु० वल-क्लिप् अश्न-अच् कर्त्त० । धवले वर्षे तद्वति त्वि०
वलभि(भो) स्त्री० वल्यते आच्छाद्यते वल-अभि वा ङीप् ।

वल्मीकशब्दार्थे गोपालस्याम् ।

वल्लय पु० न० वल-अयन् । हस्तपादकटादौ । उत्तरपदस्यः
तदाकारवेष्टने यथा भूवल्लयम् । वेष्टनभूमौ, गोले च ।

वल्लयित त्वि० वल्लयमिव आचरितम् वल्लय-क्ति-क्त । वेष्टिते ।

वला स्त्री० वल-अच् । (वेद्याला) ओषधिभेदे ।

वलाक पु० स्त्री० वल-आकन् । वक्त्रपक्षिणि स्त्रियां टाप् ।

वलाहक पु० वारि वहति घृ० । वलाहकशब्दस्यार्थे मेघादौ

वलिर त्वि० वल-अच् वलं संवरणमस्यस्य शरम् । केकरे ।

वलिश न० वलिना उपहारद्रव्येण स्याति मत्स्यानामृद्धिशब्दार्थे

वल्की न० वल्कते संव्रियतेऽनेन ईकन् । वनीकशब्दार्थे पठ्यते
 वलून वि० वलं देहोत्थापनमस्त्यस्य जनश्च । वलविशिष्टे ।
 वल्क भाषणे चु० उ० अ० सेट् । वल्कयति ते अववल्कत् त ।
 वल्क न० वल-संवरणे कच् कस्य नेत्त्वम् । दृष्टादीनां त्वचि,
 वल्कले, मत्स्यानां त्वचि युक्ते (आंस) खण्डे च ।
 वल्कतरु पु० वल्काय तरुः । पट्टिकालोभे, युवाकट्ये च ।
 वल्कट्टम पु० वल्कप्रधानोद्गमः । भूर्जपत्तद्वये ।
 वल्कल न० वल-कलन् कस्य नेत्त्वम् । त्वचे । (दारविनि) दृक्
 त्वचि (काल) पु० न० ।
 वल्कलोभ पु० वल्कभयो लोभः । पट्टिकालोभे ।
 वल्का गतौ मृतगतौ च भ्वा० पर० सक० सेट् । वल्कति अवल्कात्
 वल्का स्त्री० वला-अ । (लागामं) अश्वसुखस्ये रज्जुभेदे ।
 वल्कात न० वला-क्त । अश्वस्य गतिभेदे, गमने, वज्रभाषणे च ।
 वल्का पु० वल संवरणे उ-गुक् च । छागे । मनोहरे वि० ।
 वल्कायां कन् । चन्दने, वने, प्रणे च न० । चारुणि सुन्दरे च वि०
 वल्का पत्त पु० वल्कानि पत्ताणि यस्य । वनसुदे ।
 वल्कभ भजणे भ्वा० आत्म० सक० सेट् । वल्कते अवल्कभिट् ।
 वल्कमिकि पु० वल-इकि सट् च । } कोटविशेषकते मृत्तिका
 वल्कमीक पु० वल-ईक सट् च । } स्तूपे (उयेर डिपि ।
 वल्यु(ल्य)ल केदने पवित्रताकरणे च अद्-चुरा० उभ० सक०
 सेट् । वल्यु(ल्य)लयति-ते अववल्यु(ल्य)लत् त ।
 वल्ल संवरणे भ्वा० आत्म० सक० सेट् । वल्लते अवल्लिट् ।
 वल्ल पु० वल्ल-वञ् । शुद्धवयपरिभाषे 'वल्लस्त्रियुञ्ज' इति लीला ।
 वल्लकी स्त्री० वल्ल-कुन् गौ० डीप् । वीणायां सल्लकीद्वये च ।
 वल्लभ पु० वल्ल-अभच् । दयिते, अश्वले, उत्तमाश्वे च ।
 वल्लभपाल पु० वल्लभं पालयति पाल-अण् । अश्वपादे ।
 वल्लर न० वल्ल-वरन् । कृष्णाशुक्लि, गहने, कुञ्जे च ।
 वल्लरि(री) स्त्री० वल्ल-अरिन् वा डीप् । मञ्जुष्यां, मेधिकायां च
 वल्लव पु० वल्ल-वच् तं वाति वा-क । गोमे, पाचके, भीमसेने च
 वल्लि(स्त्री) स्त्री० वल्ल-इन् वा डीप् । लतायां प्रथिव्याश्च
 दीर्घान्तस् । अजमोदायां, कैवर्त्तिकायाम्, चव्ये च ।
 वल्लोज न० वल्लां जायते जन-ड । सरिचे ।
 वल्लोद्वी स्त्री० वल्लिरूपा दूर्वा । मालादूर्वायाम् ।
 वल्लोवदरी स्त्री० वल्लोरूपा बदरी । भूमिवदर्याम् ।
 वल्लोमुद्ग पु० वल्लोप्रधानः सुदः । वनसुद्धे (सुग, नि)
 वल्लोदृक् न० वल्लोव दीर्घा दृक् । सालद्वये ।
 वल्लुर न० वल्ल-उरन् । कुञ्जे, मञ्जुष्यां, चेत्ये, निर्जनस्थाने
 शाङ्गे, गहने च ।

वल्लूर वि० वल्ल-जरन् । आतपादिना शुष्कमांसं, मूकरमांसं,
 वनचोले, वाहने, उषरभूमौ च ।
 वल्लूरा स्त्री० वल्ल-यत् । धात्रीद्वये ।
 वल्लज पु० वलते भुवं वेष्टयति वल-क्तिप् तादृशः सन् वजति
 गच्छति वज-अच् । उलमे दृष्टभेदे । (वावुड्) दृष्टभेदे स्त्री०
 वल्लह दीप्तौ चु० उ० अ० सेट् । वल्लहयति ते अववल्लहत्-त ।
 वल्लह उल्कषे भ्वा० आ० अ० सेट् । वल्लहते अवल्लहिट् ।
 वव पु० वा-ड प्रकारे द्वित्वम् । ज्योतिषोक्ते तिथ्यर्थात्मके प्रथमे
 करणे । [अवधीत् ।
 वश स्मृहायाम् अदा० पर० सक० सेट् स्वपा० । वष्टि अवाशीत्
 वश पु० न० वश-अच् । आश्रयत्वे, प्रभुत्वे च आश्रयते वि० ।
 वशंवद् वि० वशं वशकरं भुरं, वशोऽहमिति वा वदति वद-
 अच् सुम् च । प्रियवाक्कावादिनि, सुधुरवादिनि, 'तवाहं
 वश' इति वादिनि च ।
 वशक्रिया स्त्री० वशस्य क्रिया करणम् क-श । वशीकरणे ।
 वशग वि० वशं गच्छति गम-ड । वशीभूते ।
 वशवर्त्तिन् वि० वशे वर्त्तते दृढ-णिनि । वशीभूते ।
 वशा(सा) स्त्री० वश-(वश)-अङ् । बभ्यायां योपायां, कथायां,
 करिण्यां, स्त्रीगव्याश्च । [स्त्री० ।
 वशिक वि० वशोऽस्त्यस्य ठन् । मूत्र्ये आश्रयते च अश्रुचन्दने ।
 वशित्व न० वशिनो भावः त्व । स्वातन्त्र्ये, ईश्वरस्य ऐश्वर्य-
 भेदे च । तल् । वशिताऽस्त्यस्त्री० ।
 वशिन् वि० वशोऽस्त्यस्य इति । जितेन्द्रिये, स्वाधीने, स्वतन्त्रे च
 वशिर न० वश-इरन् । सासुद्रलवणे गजपिप्पल्याम्, चव्ये च । पु०
 वशि(षि)ष्ठ पु० अतिशयेन वशी-प्रपन्न इनेर्लुक् प्र० वा शस्य सः ।
 अतिशयजितेन्द्रियतायुक्ते सुनिभेदे ।
 वशीकरण न० अवशः वशः क्रियतेऽनेन वश-चि-क-ल्युट् ।
 तन्नायुक्ते वशतासम्पादके मणिमन्त्रादौ ।
 वशीर पु० वश-इरन् । गजपिप्पल्याम् ।
 वश्य न० वश-यत् । लवङ्गे । आश्रयते वि० ।
 वष भधे भ्वा० पर० सक० सेट् । वषति अवधीत् अवाधीत् ।
 वषट् अव्य० वष्ट-उपठि । देवोद्देश्यकहविख्यागे ।
 वषट्कार पु० वषट्+क-वञ् । देवोद्देशकताग्ररूपे यज्ञे ।
 वषट्कृत वि० वषट् इति कर्तृ-क-क्त । ऊते ।
 वष्क गतौ भ्वा० आ० सक० सेट् । वष्कते । अवष्कट् ।
 वष्कय पु० वष्क-अयन् । एकहायने वस्ते ।
 वष्कयणी स्त्री० वष्कयमेकहायनवस्ते नयति स्वामानरं
 नो-ड गौ० डीप् षत्वम् । चिरप्रसूतायां गवि ।

वष्कयिणी स्त्री० वष्कय एकहायनो वक्षोऽस्य स्या इति ।
चिरप्रसूतायां गवि । [अवीवसत् त
वसु नम्रतायां अक० वधे सक० चु० उभ० सेट् । वासयति ते
वसु स्तम्भे दिवा० पर० सक० सेट् । वसति अवसत् अवासीत् ।
क्वा वेट् ।

वसु निवासे भा० पर० सक० अनिट् यजा० । वसति अवासीत्
वसु आच्छादने अदा० आ० सक० सेट् यजा० । वस्ते अवसिट् ।
वसु वासने अद० चु० उभ० सक० सेट् । वसयति वे अववसत् त ।
वसति(ती) स्त्री० वस-अति वा डीप् । वासे यामिन्यासु,
‘वसतीरुपित्वे’ति रघुः, निकेतने, स्थाने च ।

वसन न० वस-ल्युट् । वस्ते, छादने, निवासे, वस्त्रभूषणे च
वसन्त पु० वस-भ। मधुमाधवात्मके ऋतुभेदे, रागभेदे च ।
वसन्तक पु० वसन्ते कायति कै-क । श्लोनाकछे ।
वसन्तकुसुमाकर पु० प्रमेहरोगनाशके औषधभेदे ।
वसन्तजा स्त्री० वसन्ते जायते जन-ड । माधवीलतायाम् ।
वसन्ततिलक न० चतुर्दशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।
वसन्तदूत पु० वसन्तस्य दूत इव । कोकिले, आन्वहछे, पञ्च-
मखरे च । माधवीलतायाम्, पाटलीछे, गणिकारि-
कायाञ्च स्त्री० डीप् ।

वसन्तदू पु० वसन्तस्य प्रधानः दूः । आन्वहछे । वसन्तहृत्पादयोश्च
वसन्तसख पु० वसन्तस्य सखा अच् समा० । कामदेवे ।
वसा स्त्री० वस-अङ् । मांसजाते, देहस्ये, धातुभेदे मेदसि,
मांसरोहिण्यां लतायाञ्च ।

वसु न० वस ड । धने, रत्ने, दृष्टौषधे, श्यामे, खर्णे, जले च ।
वकटछे, सूख्ये, वङ्गौ, रजसौ, गणदेवताभेदे, अष्टसङ्ख्यायाञ्च
पु० । मधुरे, शुक्ले च लि० । दीप्तौ, दृष्टौषधौ च स्त्री० ।
वसुदेवाताके धनिष्ठानक्षत्रे पु० ।

वसुक पु० वसु इव कायति कै-क । अर्कछे वकटछे च ।
वसुच्छिद्रा स्त्री० वसुसङ्ख्यातानि छिद्राण्यस्याः । महामेदायाम्
वसुदेव पु० वसुना दीव्यति दिव-अच् । श्रीकृष्णजनके यादवे
क्षत्रियभेदे । [सुतादयोश्च ।

वसुदेवमू पु० वसुदेवात् भवति मू-क्लिप् । श्रीकृष्णे वसुदेव-
वसुधा स्त्री० वस्त्रनि धीयन्तेऽस्यां धा-क । पृथिव्याम् ।
वसुधारा स्त्री० वसोवेदिराजस्य प्रियार्थं धारा एतादिसव-
नन्तिः । माङ्गल्येषु वेदिराजवस्त्रदेशेन दीयमानायां
एतादिधारायाम् ।

वसुन्वरा स्त्री० वस्त्रनि धारयति ह-खञ् हस् च । पृथिव्याम्
वसुमती स्त्री० वस्त्रनि सन्त्यस्यां मत्वप् । पृथिव्याम् ।

वसुहृद् पु० वस्त्रनां हृद् इव । वकटछे । [अववसत् त
वस्तु वधे गतौ च सक० वाचने द्वि० चु० उभ० सेट् । वस्तयति ते
वस्तु पु० वस्त्यते वध्यते वस्त-घञ् । छागे ।

वस्तुक न० वस्त इव कायति कै-क । कविमलवणे ।
वस्तुकर्ण पु० वस्तस्य कर्ण इव पत्रमस्य । सालछे ।
वस्तुगन्धा स्त्री० वस्तुस्येव गन्धोऽस्याः । अजगन्धायाम् ।

वस्तुमोदा स्त्री० वस्तुस्येव मोदो यस्याः । अजमोदायाम् ।

वस्ति पु० वस्ते व्यावृणीति सूत्रम् वस-तिच् । नाभेरधोभागे सूत्रा

धारे स्थाने, वासे च वसनदशायां स्त्री० व० व० । [अन्वहछे ।

वस्तिकर्माढ्य पु० वस्तिकर्मणा तच्छोधनयापारेणाढ्यः ।

वस्तिमल न० इत० । सूत्रे ।

वस्तु न० वस-तन् । द्रव्ये । पदार्थे, सत्यपदार्थे च ।

वस्तुक न० वस्तु+इवाये कन् । वास्तुके शकभेदे, श्वेतकक्षीयाके च ।

वस्त्य न० वस्तौ साधु यत् । गृहे ।

वस्त्र न० वस-प्रन् । परिधानाद्युपयुक्ते कार्पासादौ वसने ।

वस्त्रकुट्टिम न० वस्त्रनिर्मितं कुट्टिमं यत् । वस्त्रगृहे (ताम्बु)-

वस्त्रगृह न० वस्त्रनिर्मितं गृहम् प्राक० । (ताम्बु) वस्त्र-

निर्मितं गृहे ।

वस्त्रग्रन्थि पु० इत० नीव्याम् । [लिकायाम् ।

वस्त्रपुतिका स्त्री० वस्त्रनिर्मिता पुतिका । वस्त्रनिर्मितपुत

वस्त्रभूषण स्त्री० वस्त्रस्य भूषणं यस्याः ५ व० । मञ्जिषायाम् ।

साकरण्डछे पु० ।

वस्त्ररञ्जन पु० वस्त्रं रञ्जयति रन्ज-णिच्-ल्यु । कुसुमे ।

वस्त्र न० वस-मन् । वेतने, द्रव्ये च । धने, त्वचि, संतत्यौ च मूल्ये पु०

वस्त्रसा स्त्री० वस्त्रं सति मो-क । स्यायौ ।

वस्त्रौकसारा स्त्री० वस्त्रनामौकस्य सारो यत् । इन्द्रनगर्याञ्च

इन्द्रनद्यां, कुवेरपुर्याञ्च ।

वह दीप्तौ चु० उ० अक० सेट् इदित् । बहयति ते अवहिति ।

वह प्रापणे भा० उ० द्विक० यजा० अनिट् । वहति ते अवा-

चीत् एवाह । [पथि, नदे च ।

वह पु० उच्चातेनेन वह-अच् । हृषस्त्वान्देशे, घोटके, वाह्यौ,

वहल पु० वह-अलन् । पोते, दृढे लि० ।

वहलगन्ध न० वहलो हृदो गन्धो यस्य । शम्बरचन्दने ।

वहलचक्षुस् पु० वहलानि चक्षुषीव पुष्पाण्यस्य । सेपहस्तं

(गाढरश्मिः) ।

वहलत्वच पु० वहला कठिना त्वचा यस्य । जेतलोभे ।

वहला स्त्री० वहलानि पुष्पादीनि सन्त्यस्य कर्ष आद्यच् ।

शतपुष्पायाम् सूत्रैलायाञ्च ।

वह्नि न० वह-इत् । पोते जलयाने । स्वार्ये कन् । अत्रैवार्ये
वह्निरङ्ग न० वह्निः प्रकृतेर्वह्निमङ्गं यस्य । व्याकरणोक्ते प्रत्यया
दिनिमित्तके प्रकृत्युरावयवादिकार्ये ।

वह्निरिन्द्रिय न० वह्निर्देहाद्वाद्यस्य पदार्थस्य पाहकमिन्द्रि-
यम् । शब्दादिवाह्यविषयपाहकेषु श्रोत्रादिषु ।

वह्निर्मुखं त्रि० वह्निः बाह्यविषये मुखं प्रवणता यस्य । बाह्य-
विषयासक्तमनस्ते विषयासक्ते जने, विद्युत्ते च ।

वह्निस् अय्य० वह-इच्छन् । बाह्ये । [विभीतकण्ठे ।

वह्निडक पु० वह-अच् वहः एडुक इव वृहत् काण्डो यस्य ।

वह्नि पु० वह-नि । अग्ने, चित्तकण्ठे, भक्तातके, निम्बके
तन्त्रोक्ते रकारे च । 'वर्गाद्यं वह्निसंस्थं'मिति श्यामाश्लोत्रम्
वह्निकरी स्त्री० वह्निं देहस्यवह्निं करोति उद्दीपयति ह-ठ
ङीप् । धात्रो वृत्ते (धाइफुल) वङ्गादीपके त्रि० ।

वह्निकाष्ठ न० वह्नेर्दाहदाहानुबूलं काष्ठम् । दाहयुरणि ।

वह्निगन्ध पु० वह्नी दाहकाले गन्धो यस्य । यक्षधूमे (धुना)

वह्निगर्भ पु० वह्निगर्भे यस्य । वंगे, शमोष्ठे स्त्री० ।

वह्निज्वाला स्त्री० वह्नेर्ज्वालेषु प्रोडाकारकत्वात् । धातकीष्टे
वह्निदीपका पु० वह्निं देहस्यवह्निं सेवनाद्दीपयति दीप-णिच्
एषुल् वह्निरिव दीपयति दीप-एषुल् वा । कुसुम्भे अग्न्यु-
द्दीपके त्रि० अजमोदायाम् स्त्री० ।

वह्निनी स्त्री० वह्निं नयति नी-ङ गौ०ङीप् । जटामांस्याम्

वह्निपुष्प स्त्री० वह्निरिव तापकं पुष्पं यस्य । धातकीष्टे ।

वह्निभोग्य न० इत० । हते । [गणिकारीष्टे ।

वह्निमय्य पु० वह्ने वह्निजननाय मय्यतेऽवौ मय्य-वच् ।

वह्निमित्त पु० वह्निर्मित्तं यस्य । वायौ इत० । तत्रैव न०

वह्निरेतस् पु० वह्नी निमित्तं रेतो येन । शिषे । वह्नी हि

निमित्तात् शिषवीर्यात् गङ्गादिशंक्रमेण कार्तिकेयोत्पत्तिः

वह्निलोहक न० वह्नेः प्रियं लोहं धातुः स्वार्ये कन् । कांसे

वह्निवधू स्त्री० इत० । अग्निभार्यायां स्नाहायाम्, तदा-

त्मके मन्त्रे च । वह्निजायाद्योऽप्यत्र ।

वह्निवर्ण न० वह्नेरिव वर्णोऽस्य । रक्तोत्पले ।

वह्निवल्गम पु० वह्नेर्वल्गम उद्दीपकत्वात् । सर्ज्जरसे, (धुना)

वह्निबीज न० वह्नेर्देहस्यवह्नेर्वीजमिव उद्दीपकत्वात् ।

जीरके, वह्निदेवताके तन्त्रोक्ते रकारे च ।

वह्निशिख न० वह्नेरिव रक्ता शिखाऽस्य । कुसुम्भे । फलि-

न्यां, धातक्याश्च स्त्री० ।

वह्निसाध पु० इत० । वायौ । देहस्यवह्नेरुद्दीपके जीरके ।

वह्य न० वह-यत् । एकटे, बाह्यमाले च ।

वा सुखाप्तौ अक्० गतौ सेवने च सक० चुरा० डभ० सेट् ।
वापयति ते अशीवपश्च त ।

वा गमने हिंसने च अदा०पर०सक०अनिट् । वाति अवासीत् ।

वा अव्य० वा-का । विकल्पे, सादृश्ये, अवधारणे, सङ्क्षेपे,
वितर्के, पादपुराणे च ।

वांशिक पु० वंशो तद्वादनं गित्यमस्य ठक् । वंशीवादनशीले
वांशी स्त्री० वंशे भवः अण् ङीप् । वंशरोचनायाम् ।

वाक् पु० वच-वच् । वचने 'नमोवाकं प्रयास्यते' इत्युत्तरपरि-
तम् अन्यभेदे च 'वाकोवाक्ये तद्वासेत्यादि' छान्दोग्यम् ।

वक्सेदम् अण् । वक्सन्वन्विनि त्रि० ।

वाकुची स्त्री० वाति किप् वाः कुच-सङ्कोचे क गौ०ङीप्कर्म० ।
(हाकुच) औपधिभेदे । [वचनयुक्ते ।

वाक्पति पु० इत० । वृहस्पतौ, वाचः प्रतिरिच । निर्दोषोद्भूत

वाक्पथ पु० वाचः पन्थाः विषयः अच् समा० । वाक्यविषये

वाक्पाठ्य न० वाचा पाठ्यम् । 'देशजानिकुलादीनामा

मोघोन्यङ्गसंयुतम् । यद्वचः प्रतिकूलार्थं वक्पाठ्यं तदु-

च्यते' इत्युक्तलक्षण अष्टादशविवादान्तगते विवादभेदे ।

वाक्य न० वच-एत्यत् चस्य कः । 'वाक्यं स्याद्योग्यताकाङ्क्षासि

युक्तः पदोच्चय' इत्युक्ते स्वार्थबोधसमाप्ते प्रदस्यदाये ।

वाच स्पृहायां भा०पर०सक०सेट् इदित् । वाञ्छति अवाञ्छीत्

वागीश पु० वाचाभोग्यः । वृहस्पतौ 'वागीशाद्याः समनस इति

न्यायमाला । सरस्वत्यां स्त्री० 'वागीशा हृदये यस्ये'ति

श्रीधरः ।

वागीश्वर पु० इत० । वृहस्पतौ शुरौ च तत्पत्न्यां सरस्वत्यां स्त्री०

ङीप् 'वागीश्वरी मृतस्नातां फुल्लेन्द्रीवरलोचनाम् । वागी-

श्वरेण संयुक्ता'मिति तन्त्रम् ।

वागुजी स्त्री० वाचां गुञ्जते ध्वन्यते गुज-क गौरा० ङीप् ।

सोमराज्याम् । [पाशादौ ।

वागुरा स्त्री० वा-हिंसने उर गन् च । ऋगयार्थं ऋगवन्धन-

वागुराट्ति पु० वागुरा ऋगवन्धनपाशादिव हत्तिर्जी-

विका यस्य । व्याधे । [व्याधे

वागुरिक पु० वागुरा प्रहरणं यस्य वागुरयाचरति वा ठक् ।

वाग्दम्बर पु० इत० । वाक्यस्त्रोमे बद्धलवाक्ये च ।

वाग्दण्ड पु० वाचो वागिन्द्रियस्य दण्डः संयमनम् । मित-

भाषणे वाक्यसंयमे च । [सप्तसङ्ख्यायां कन्यायाम्

वाग्दन्ता स्त्री० वाचा दन्ता । विधिना वाक्यमालेख दातुं

वाग्दुष्ट त्रि० वाचा दुर्वचनेन दुष्टः । शुद्धेपि वस्तुन्युद्धुष्ट

तथा क्रयनेन दूषिते । 'वाग्दुष्टं भावदुष्टं च वर्ज्यमेदितिष्टतिः

वाग्देवता स्त्री० वावां देवता । सरस्वत्यां 'वाग्देवता
परितचित्रितचत्तसन्ने'ति जयदेवः । वाग्देव्यादयोऽप्यत्र ।
वाग्मिन् त्रि० वाच्+अस्यर्थे गिगि चस्य कः तस्य लोपः ।
प्रशस्तवाक्यवक्त्रि । दृष्टस्तौ पु० ।

वाग्यत त्रि० वाचि वागिन्द्रियव्यापारोयतो येन । मौने 'वा-
ग्यतस्त्विवनं चरेदि'ति स्मृतिः ।

वाङ्मय त्रि० वाक्स्वरूपम् मयट्चस्य कः । वाक्स्वरूपे शास्त्रे
वाङ्मयी स्त्री० 'हिमाद्रेश्चक्रशिखरात् प्रोद्धता वाङ्मयी
नदी'त्युक्ते नदीभेदे । सा च मिथिलादेशसन्निवृत्तया वदति
वाचंयम् त्रि० वाचां यच्छति वाचा+यम-ख सप्त ह्रस्व ।
मितभाषिणि । मौनावलम्बिनि मुनौ पु० ।

वाचक पु० वक्ति अभिधाहृत्या बोधयति खलु । 'साचात्
सङ्केतितं योऽर्थमभिधत्ते स वाचकः' इत्युक्ते शब्दभेदे ।
कथके त्रि० । वाचयति वच-णिच्-ण्वल् । पुराणादिपाठके
त्रि० 'वाचकः पूजितो येनेति' पुराणम् ।

वाचन न० वच-णिच्-स्वार्थे वा णिच्-ल्युट् । पठने कथने च
युच् । पठने स्त्री० । [पापादौ ।

वाचनिक त्रि० वचनेन निर्हन्तुं ठक् । वाक्य निष्पादिते
वाचस्यति पु० इत० अलुक् समा० । दृष्टस्तौ ।

वाच्(वा) स्त्री० उच्यतेऽस्ती अनया वा वच-क्लिप् । वा
टाप् । वाक्ये, वागिन्द्रिये च ।

वाचाट त्रि० वाक्+ऊत्तायां वाङ्मल्लोऽस्यर्थे आटस् भत्वात्
न कः । कुक्षितवङ्गभाषिणि । आलुच् । वाचालोऽप्यत्र ।

वाचिक त्रि० वाचा कृतम् वाच्+ठक् भत्वात् न कः । वाक्य-
निष्पादिते पापादौ । [वाक्य नैर्मल्ये च ।

वाचोयुक्ति स्त्री० इत० अलुक् स० । वाचादर्शितयुक्तौ
वाच्य न० वच-भावे यत् न कः । दूषणे, प्रतिपादने, कथने च ।
कर्मणि यत् । दूष्ये, प्रतिपाद्ये, अभिधया बोधार्थे च ।

वाङ् कामे स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । वाङ्मयि अवाङ्मयी ।
वाज न० वज-वज् । अजे, एते, जले, यज्ञे च । शरपक्षे वेगे च पु०
वाजपेय पु० न० वायमन् इतं वा पेयमन् । यागभेदे ।

वाजपेयिन् पु० वाजपेय+अस्यर्थे इनि । वाजपेययागकर्त्तरि
उपचारात् तदङ्ग्ये च ।

वाजसनेयिन् पु० वाजसनेयः अध्येयत्वेनास्यस्य इनि । यजुर्वेद
शाखाभेदाध्यायिनि विमादौ । तदङ्गरीत्या कर्माहं शूरे
च 'शूद्रा वाजसनेयिनः' इति स्मृतिः । [कन् तत्रैव ।

वाजिदन्त पु० वाजिनां दन्त इव पुष्पस्य । वासके । स्वार्थे
वाजिन् पु० वाजः वेगः पक्षी वा अस्यस्य इनि । धोठके, वाये,

वासके च वेगवति त्रि० । स्त्रियां ङीप् । सा च अयमन्वायाञ्च
वाजिन न० वाजिभ्योऽयम् अण् । आसिन्वानिः स्तजने
'तप्ते पयसि दधानयति सा वैश्वदेव्यामिवा वाजिभ्यो
वाजिनमि'ति स्मृतिः ।

वाजिष्ट पु० वाजिन इव ष्टमस्य । अस्त्रानहन्ते ।
वाजिभञ्च पु० भक्ष्यते भक्ष-कर्मणि षञ् इत० । चणके ।

वाजिभोजन पु० वाजिभिर्भुज्यते भुज-कर्मणि ल्युट् । इह
वाजीकरण न० अवाजी वाजीव क्रियतेऽनेन वाजिन्+वि-
क-ल्युट् । 'यद्दृश्यं पुरुषं कुर्यात् वाजिवत् सुतरत्तमस्य ।
तद्वाजीकरणं ख्यातमि'त्युक्ते वीर्यदृष्टिकारके औपधमेदे
वाङ्मा स्त्री० वाङ्मि-अ । इच्छायास् इच्छाधनताधीजन्तेऽभी-
ष्टविषये चित्तवृत्तिभेदे । [वास्तुभूमौ स्त्री०

वाट पु० वट-वज् । पथि, स्थाने, दृष्टिस्थाने च । गौ० ङीष् ।
वाटिका स्त्री० वट-ण्वल् । वास्तुभूमौ (वेडियाला) क्षुप्ते, द्वि-
पत्तयाञ्च । [क्षुपभेदे ।

वाद्या स्त्री० वाद्यं हिता तत्र साधुर्वा यत् । (वेडियाला)
वाद्याल पु० वाटोमलति भूषयति अल-अण् । (वेडियाला)

क्षुपभेदे गौरा० ङीप् । तत्रैव स्त्री० । खलु । तत्रैवार्थे पु०
वाड आज्ञावे स्वा० आ० व० सेट् चङि न ह्रस्वः । वाङ्मते अवाङ्मि
वाङ्मवेय पु० वङ्मायां भञ्जः ठक् । समुद्रस्ये अस्त्रीसंज्ञेऽनवे ।
वाङ् न० वङ्-क्त नि० । अतिशये, तदुक्ते त्रि० । पु० कान्तत्वम् ।

प्रतिज्ञायां, स्वीकारे च अव्य० ।
वाण पु० वण-वज् । शरे, गवांस्तने, दैत्यभेदे, केवले, वङ्गौ, का-
ण्डावयवे, भद्रसुज्जे, कादम्बरीपद्मकारके-कविभेदे च 'पद्म
वाणस्तु वाण' इति प्रसन्नराघवम् । नीलमिश्रद्वयां पु० स्त्री० ।

वाणपुर न० इत० । शेषितपुरे कीटुरीपुराख्ये पुरभेदे ।
वाणवार पु० वाणं परसक्तं वारं वारयति कु० वृ-अण् ।

योषादेचीलाकारे सवाङ्गे कवचे ।
वाणहन् पु० वाणं हन्तवान् हन्-ताङ्गे भूते क्रिप् । श्रीकृष्णे
वाणजिदादयोऽप्यत्र । [ङीप् । वाक्ये, तद्देवतायाञ्च

वाणि स्त्री० वण-इण् वा ङीप् । वपने, वापदण्डे, वेमनि,
वात गतौ सेवायां सुखीकरणे च सक० अद० वु० उभ० सेट् ।
वातयति ते अववातत् त ।

वात पु० वा-क्त । स्वर्गमातृवियेवगुणके भूतभेदे पवने, देहस्य
धातुभेदे च । गन्तरि त्रि० । जारे, दृष्टकायके च 'प्रभात-
वाताहतीति मङ्गिः ।

वातक पु० वात इव चक्षुः इवार्थे कन् । अहमपस्याम् जारे च
वातकिन् त्रि० वातोऽस्यस्य इनि कुक् च । वातरोगयुक्ते ।

वातकेतु पु० इत० । धूली रजसि ।

वातघ्नी स्त्री० वातं रोगभेदं हन्ति हन-टक् ङीष् । सालप
ण्याम् (सालपानि) अश्वगन्धायां, शिष्टोक्षुमे च ।

वातध्वज पु० इत० । मेघे । [दृष्टे]

वातप्रोथ पु० वातं रोगभेदं पुष्यति हिनस्ति पुथ-अण् । पलाश
वातप्रमी स्त्री० वातं प्रमिषोति प्र+मा- ई किञ्च । शीघ्रगे ऋगे
वातसज पु० वातमनुलक्ष्य अजति अज-अच् व्यभावः । ऋगभेदे ।

वातसृग पु० वातासृगे ऋगः शाक० । शीघ्रगे ऋगभेदे ।

वातरक्त न० वातजं दुष्टं रक्तम् रुधिरं यत् । रोगभेदे ।

वातरक्तघ्न पु० वातरक्तं रोगभेदं हन्ति ठक् । कुक्षुरष्टके
(कुक्षुरसोडान्) ।

वातरक्तारि पु० इत० । (शुलुङ्ग) ख्यातायां लतायाम् । [दृष्टे]

वातरक्त पु० वातस्येव सततं रक्तचलनमस्य । चलदले अचल्य
वातरायण पु० वा-क्त ततस्तरप् वातरमयं यस्य णत्वम् ।
उन्मत्ते, प्रयोजनशून्ये पुरुषे, काण्डे, करपात्रे, झूटे, सरलद्रुमे च
वातरूप पु० वातेन रूप्यते रूप-वञ् । वातले, उल्कोचे, इन्द्र-
चामे च । [दृष्टे त्रि० ।]

वातल पु० वातं रोगभेदं लाति ला-क् । चञ्चले । वायुकारके
वातव्याधि पु० वातेन कायस्य धातुभेदेन जातितो व्याधिः
शाक० । वातरोगे । [फलदृष्टे] ।

वाताद् पु० वाताय वातनिष्ठत्तयेऽद्यतेऽसौ अद्-घञ् (वादान)
वातापि पु० अगस्त्यनाशितेऽसृष्टभेदे । 'आतापिर्भक्षितो येन
वातापिच महाबलः । ससृष्टः शोषितो येन स भेऽगस्त्यः

प्रसीदत इति भोजनान्ते पाद्यमन्त्रः । [अगस्त्ये सूनौ ।]

वातापिसूदन पु० वातापि सूदयति हिनस्ति सूद-ल्यु ।

वातामोदा स्त्री० वातेनामोदो यस्याः । कसूय्याम् ।

वातायन न० वातस्यायनं गतिर्येन । गवाक्षे वातस्येव शीघ्र
मयनं गतिरस्य । अत्रे पु० ।

वातायु पु० वातमयते अय-अण् । हरिणे ।

वातारि पु० वातस्य रोगभेदस्थारिः । एरण्डदृष्टे, शतमूल्यां,
सेफालिकायां, यवान्यां, भार्ग्यां, खुह्यां, विडङ्गे, शूरणे,
भक्ष्मातके, जलकायाश्च ।

वाताश्व पु० वात इव शीघ्रगोऽश्वः । आजानेये अश्वोत्तमे ।

वाति पु० वा-क्तिच् । वायौ ।

वातिक पु० वातादागतः ठक् । देहस्य वायुधातुजन्ये रोगभेदे ।

वातिग पु० वातिं वायुं गच्छति गम-ठ । वातांको गम-अच्
वातिगमोऽयम् । [छम् च । वातांको ।]

वातिरूप पु० वातिं देहस्य वातं स्निग्धात् गणयति गण-सञ् ।

वातीय न० वाताय वातनिष्ठत्तये हितः ऋ । काञ्चिके ।

वातुल पु० वातानां समूहः उलच् । वातसमूहे ।

वातूल त्रि० वात+अस्यर्थे जलच् । वातरोगयुक्ते उन्मत्ते
समूहार्थे जलच् वातसमूहे पु० । [नीनः । वायुहीने त्रि०
वातोना स्त्री० वातमूनयति ऊन-अण् । गोजिह्वाक्षुमे वाते-
वात्या स्त्री० वातानां समूहः यत् । वातसमूहे 'वितत्य वात्या-
नयचक्रे'ति नैषधम् ।

वात्सक न० वत्सानां समूहः वृज् । वत्ससंघे ।

वात्सल्य न० वत्सलस्य भावः ध्वज् । पुत्रादिस्नेहातृण्ये रसभेदे
वात्स्य पु० वत्सस्यापत्यं यज् । गोविप्रवर्त्तके सनिभेदे ।

वात्स्यायन पु० वत्सस्य गोत्रापत्यं युवा वत्स+यज् ततोयूनि
फक् । वत्सगोत्रोत्पन्ने न्यायसूत्रभाष्यकारके पक्षिलाख्ये सूनौ
वाद् पु० वद्-घञ् । तत्त्वबुभुक्षया कथने, 'प्रमाणतर्कसाधनोपा-
लम्भः सिद्धान्ताविरुद्धः पञ्चावयवोपपन्नः पक्षप्रतिपक्षपरि-
पक्षो वाद्' इति गौतमोक्ते विचारार्त्तके वाक्यभेदे च ।

वादन न० वद्-णिच्-कर्त्तृणि ल्युट् । ऋद्धादिवाद्ये । भावे ल्युट् ।
ऋद्धादिवाद्यनरूपे व्यापारे । [निर्मिते वस्त्रादौ ।]

वादर न० वदरायाः कार्पास्याः विकारः छण् । कार्पाससूत्र-
वादरं पु० वादरं वदरावन्निपत्तादिवाद्यं गच्छति गम
खच् डिञ् । अश्वत्थदृष्टे ।

वादरत त्रि० वादे विवादे रतः रस-क्त । अमुदिनविवादशीले
वादरा स्त्री० वातं वायुं राति ददाति रा-क घृ० तस्य दः ।
कार्पास्याम् ।

वादरायण पु० वदरीप्रधानं स्थानं वादरं तदयनं स्थानं यस्य ।
नित्यं वदरिकाश्रयवाग्निनि वेदध्यासे । स्वार्थे इज् ।
वादरायणिरप्यत्र । अपत्ये इज् । व्यासपुत्रे शुक्रदेवे ।

वादल न० वातं लाति गृह्णाति ला क घृ० तस्य दः । मधुयधौ
वादाम न० वातसमति हिनस्ति अम-अण् घृ० तस्य मः ।
खनामख्याते फलभेदे ।

वादित न० वद्-णिच्-इत् । ऋद्धादिवाद्ये ।

वादिन त्रि० वदति वद्-णिनि । यत्किरि-अर्चिनि, विवादकर्त्तरि,
विचारस्थले प्रथमपक्षप्रतिपादके च ।

वादय न० वद्-णिच्-यत् । वादनीये ऋद्धादौ ।

वादभाण्ड न० कर्मणः । वादनीयपात्रे । [विष्टः चङि न ऋसः
वा(वा)ध विधाते स्वा-न्यात्म० षक० सेट् । वा(वा)धते अवा(वा)-
वा(वा)ध पु० वा(वा)ध-घञ् । प्रतिरोधे, प्रतिबन्धे, न्यायोक्ते,
साभाववस्तेन ज्ञाने, अवा(वा)धायत्, पीडायाश्च स्त्री०
ल्युट् । वा(वा)धनमप्यन्तार्थे न० ।]

वान न० वन-घञ् । शुक्लफले, शुक्ले त्रि० । वनखेदं समूहो वा अण् । वनसम्बन्धिनि त्रि० तत्संघे न० ।

वानप्रस्थ पु० वाने वनसमूहे, प्रतिप्रति स्था-क । मधूकट्टणे, पलाशवृक्षे, वनप्रस्थएव स्वार्थे अण् । 'गृहस्थस्य यदा प्रस्थेत् बलिपलितमात्मनः । सुतेषु दारान् निक्षिप्य वनं गच्छेत् सहैव वेत्युक्ते आश्रमभेदे । [स्नानाभ्यासात् प्रयुग्मे

वानर पु० वानं वनसम्बन्धि फलादिकं राति गृह्णाति रा-क ।

वानरप्रिय पु० इत० । जीरिवृक्षे ।

वानराघात पु० वानराणामाघातो यत् । लोभवृक्षे ।

वानरी स्त्री० वानरस्य प्रियस् भव्यत्वात् अण् ङीप् । शूक-
शिवग्राम् । वानर+स्त्रियां ङीप् । वानरयोपिति ।

वानरेन्द्र पु० वानर इन्द्र इव । सुपोषे । इत० । वानर-
नाथादयोऽप्यत्र । [तृणभेदे ।

वानल पु० वानं वनभावं निविडतां ज्ञाति ला-क । (वावुड)

वानस्पत्य पु० वनस्पतैरयस् प्रतिरूपः प्रप्राञ्जातफलत्वात् ।
पुष्पजातफलके आम्नादौ वृक्षे ।

वानायु पु० वनायुदेशे (आरव) ।

वानायुज पु० वानायुदेशे जायते जग-ङ । घोटकभेदे । (आरवी)

वानीर पु० वन-ईरन् स्वार्थे ण्य । वेतसे, वझुलवृक्षे च ।

वानीरक पु० वानीर इव इवार्थे कन् । सज्जलणे ।

वानेय न० वने जले भवः टक् । कैवर्त्तिसूक्तके ।

वान्त त्रि० वम-क्त । उद्गीर्णे, बालाशीत्युच्यते बुधैरित्युद्भटः

वान्तिहृत् पु० वान्तिं वमनरोगं हरति हृ-क्लिप् । (मयना)
स्थाते वृक्षे ।

वान्तिदा स्त्री० वान्तिं हर्त्ति ददाति दा-क । कटकीवृक्षे ।

वाप पु० वप-घञ् । तन्वादेर्वीजादेश वपने, सुगुहने च । [दण्डे

वापदण्ड पु० उच्यतेऽनेन वप-करणे घञ् कर्म० । वेमनि तन्तवपन
वापि(पी) स्त्री० वप-इज् वा ङीप् । 'द्रोणात् द्रमशुणा वापी'

त्यक्तवृक्षे जलाशयभेदे, जलाशयमात्रे च 'वापीं स्नात-
भितो भतासी'ति काव्यप्रकाशः ।

वापीह पु० वापीं तवस्यजलं जहाति हा-क । चातके विहगे
वाय न० वायां भवः यत् । कुष्ठोषधे । वापीभवे, वप-ण्यत् ।

वपनीये च त्रि० ।

वास न० वा-मन् । धने, वास्तूके च । मनोहरे, प्रतिभूते, सव्य-
भागस्थे, स्वधने च त्रि० सव्यदेशे न० । कामदेवे, महादेवे,

तन्मोक्षे वेदाचारविरुद्धे मद्यादिपानरूपाचारे च पु० ।

वासदेव पु० कर्म० । महादेवे ।

वासन त्रि० वम-षिच्-ल्युट्-ल्यु वा । दक्षिणदिगजे, अङ्गी-

टवृक्षे, बलिबध्नार्थे प्राङ्भूते हरेरवतारभेदे, पाणिनि
वृत्तस्य काशिकावृत्तिकारके परिणतभेदे च । ह्रस्वे त्रि०
स्त्रियां ङीप् । वासनीं मूर्त्तिमाददे इति ।

वामलूर पु० वामं लुनाति लू-रक् । वल्मीके ।

वामलोचना स्त्री० वामे सुन्दरे लोचने यस्याः । स्त्रीभेदे ।

वामवेध पु० वामः प्रतिजूलो वेधः । ज्योतिषोक्ते गोवरस्य
ग्रहाणां स्वस्वराश्वबधिकस्यानविशेषस्य ग्रहभेदज्ञाने योगभेदे
'वामवेधविधिना लशोभना चयसी' इति ज्योतिषम् ।

वामाचार पु० वामः वेदादिविरुद्धः आचारः । तन्मोक्षे मय-
मांसादिसेवनरूपे आचरणे । [पीड-ल्युट् । पीलुवृक्षे ।

वामापीडन पु० वामं यथा तथा आपोद्यते भूयतेऽनेन आ-
वामावर्त्त त्रि० वामेनावर्त्तते आ-ङत-अच् । वाममार्गेणा
वृत्तिमिति प्रदर्शने । भावे घञ् । वाममार्गेणावृत्तौ ।

वामी स्त्री० वाम-नौरा-ङीष् । अश्वाम् 'अथोद्भवानीयतवा-
हितार्थ इति रघुः । शृगाल्यां राक्षस्यां करग्याश्च ।

वामोरू स्त्री० वामौ सुन्दरौ ऊरू यस्याः ऊङ् । मयस्त्री
रुमत्यां नार्याम् ।

वाय पु० वे-घञ् । वपने । [वापदण्डे ।

वायदण्ड पु० वायतेऽनेन वे-करणे घञ् कर्म० । वेमनि
वायवी स्त्री० वायोरियं यत् स्त्रियां ङीप् यलोपः । वायु-
स्त्रिन्यां, स्त्रियां तच्छक्तौ, उत्तरपश्चिमायां दिशि च ।

वायव्य त्रि० वायुदेवताऽस्य वायु+ण्य । वायुदेवताके पन्थादौ
'वायव्यं श्वेतं जगन्नालभते'ति श्रुतिः । [वृक्षे, श्रीधरे च

वायस त्रि० वयएव अण् । काके, वायं वपनं स्रुतिमो-क । वायु-
वायसाराति पु० इत० । पेचके ।

वायसादनी स्त्री० वायसः काकैरव्यते अद-ल्युट् ङीप् ।
काकहण्ड्यां, नह्यं ज्योतिषा व्याञ्च ।

वायसी स्त्री० वायसस्येवमण् प्रियत्वात् । कावोदुस्वरिकायाम् ।

वायसेष्ट पु० वायसानामिष्टुरिव प्रियः । काशतये ।

वायसोली स्त्री० वायसमोहते ओड-उत्तरे अच् ङस्य लः
शक्त० । काकमाच्याम् । स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

वायु पु० वा-ङ्ण् । स्वर्शुण्यके पञ्चभूतमध्ये भूतभेदे, उत्तर-
पश्चिमविदिशाधिपतौ देवभेदे' देहस्य पातृभेदे च ।

वायुपुत्र पु० इत० । हस्तमति, मोक्षे च वायुमुत्तादशोप्यत् ।

वायुमज्ज पु० वायुं मज्जति मज्ज-अण् । सर्पे । ल्यु । वायुमज्जणोप्यत्
वायुवर्त्मन् न० । वायोवर्त्तं सञ्चारमागोयत् । आकाशे ।

वायुवाह पु० वायुना उच्यते वह-घञ् । धूने ।

वायुवाहिनी स्त्री० वायुं देहस्य वायुं वाहयति सञ्चारयति

वह-विच-यिनि । वायुसञ्चारिण्यां देहस्थगिरायाम् ।
 वायुसख पु० वायोः सखा सहचरः अच् समा० । अम्नौ ।
 वायुसखि पु० वायुः सखा यस्य । अम्नौ ।
 वाय्वास्पद् न० इत० । वायुसञ्चारस्थाने आकाशे ।
 वार् न० चु० इ-क्तिप् । जले ।
 वार पु० इ-वञ् । सङ्घे अवसरे स्वयौग्यकाळे (पाला) 'वारो-
 ऽङ्गराजसुखरि'ति सा० ३५० द्वारे, शिवे, कुञ्जदृष्टे,
 क्षणे, सूर्यादियहाणां अधिकते दिने, यथा रविवारः
 रविस्त्रासिकं दिनम् इत्यादि । यज्ञपाले च ।
 वारक ति० वारयति इ-णिच्-ल्युल् । प्रवृत्तिनिरोधके । अश्व-
 गतिभेदे, अश्वविषे च पु० ।
 वारण न० इ-णिच् ल्युट् । प्रवृत्तिप्रतिरोधे, निषेधे हस्ता-
 दिधारणे च । गजे पु० । वाणवारे कवचे पु० न० ।
 वारणवृषा (वा) स्त्री० वारणं पुष्पाति उप-क पु० । कदल्याम् ।
 वारणवल्गुभा स्त्री० इत० । कदल्याम् ।
 वारदृषा स्त्री० वारं जलं वर्धयत्य दृष-क । धान्ये । [वैश्यायान्]
 वारमुख्या स्त्री० वारे वैश्यादन्देसख्या । वज्रजनसत्कृतायां
 वारंवारम् अव्य० इ-णञल् ह्रिवम् । पौनःपुन्ये ।
 वारलीक पु० वार्जलं अलीकं यत् । (वावुद् तलसी) चुपे ।
 वारयित् पु० चु० इ-टच् । पत्नौ । वारणकर्त्तरि ति० ।
 वारयोषा स्त्री० वारस्य जनसमूहस्य योषा साधारणत्वात् ।
 वैश्यायाम् । इत० । वारवध्वादयोष्यत् ।
 वारवाण पु० न० वार्यते इ-वञ् वारोवार्यो वाणो यस्य । कवचे
 वारवाणि स्त्री० वारं समूहं वणते वण-इण् वा डीप् । वैश्यायाम्
 वारानिधि स्त्री० वारांजलराशौनां निधिराधारः नि+धा-कि
 अलुक् समा० । सङ्घे ।
 वाराणसी स्त्री० वरणा च असी च सीमालेनास्यसा अण्
 पु० । काशीनगरे वराणस्य मल ।
 वाराह पु० वराहस्येदं म्रियत्वात् अण् । महापिण्डोत्पत्तक
 दृष्टे वराहस्यमभिनि ति० । [डीप् । अश्वगन्धायाम् ।
 वाराहकर्णी स्त्री० वराहस्याव वाराह इव कर्णः पञ्चमस्याः
 वाराहपत्नौ स्त्री० वाराहस्तत्कर्ण इव पञ्चमस्याः डीप् ।
 अश्वगन्धायाम् ।
 वाराहाङ्गी स्त्री० वाराहमिवाङ्गमस्याः डीप् । दन्तीदृष्टे ।
 वाराही स्त्री० वराहस्येयमण् डीप् । अटमाहकामध्ये वराह
 यज्ञौ, 'वाराही नारासिंही चे'ति श्यामास्तवः । वराह-
 क्रान्तायाम् वराह्योपिति च ।
 वारि न० इ-इन् । जले, ह्रीवरे च । वार्यतेऽनया इ-णिच्-

इन् वा डीप् । गजवन्धायाम् 'वार्यर्गलाभङ्ग इव प्रवृत्त'
 इति रघुः । वाचिसरस्त्रायाम् च स्त्री ।

वारिकण्टक पु० न० वारिणः कण्टक इव । इन्द्राटके ।
 वारिकर्णी स्त्री० वारिणि कर्ण इव पञ्चमस्याः डीप् । कुम्भग्राम्
 (पाना) स्वार्थे कन् । तत्रैव । [स्वार्थे कन् । तत्रैव ।
 वारिकुञ्ज पु० वारिणि कुञ्ज इव वक्राकृतित्वात् । इन्द्राटके
 वारिचत्वर पु० वार्येव चत्वरूपमस्याधारत्वात् । कुम्भिकायाम्
 वारिचर पु० वारिपु चरति चर-अच् । मत्स्ये जलचर-
 जन्तुमात्रे ति० । [त्वात् शैवाले
 वारिचामर न० वारिणश्चामरमिव शोभाहेतुऽङ्गाकृति-
 वारिज न० वारिणि जायते जन-ड । पद्मे, लवङ्गे, गौर-
 सुवर्णे, लवणभेदे च । शङ्खे, शम्बूके च पु० । [च
 वारितस्कार पु० वारिणस्कार इवामहारकत्वात् । सूर्ये, मेघे
 वारिता स्त्री० वारिणस्त्रायते त्रै-क । ह्रस्वे । [ति०
 वारिद् न० वारि ददाति दा-क्त । मेघे, सल्लके च । जलदातरि
 वारिधि पु० वारोणि धीयन्तेऽधिन् धा-कि इत० । सङ्घे
 वारिनिध्यादयोऽप्यत् । [(पाना)
 वारिपर्णी स्त्री० वारिणि पर्णान्यस्याः डीप् । कुम्भिकायाम्
 वारिपालिका स्त्री० वारोणि पालयति आरुणाति पाल-
 ण्यल् । कुम्भिकायाम् (पाना) । [कायाम् (पाना) ।
 वारिष्टम्भी स्त्री० वारिणि घृन्निः पर्णमस्याः डीप् । कुम्भ-
 वारिखदरा स्त्री० वारिचमीपमवा वदरेव । प्राचीनामलके ।
 वारिवालक न० वारिणो बालक इव । ह्रीवरे
 वारिमव न० वारिणे भवति प्रभवति भू-अच् । स्रोतोद्भवे ।
 वारिमसि पु० वारि जलं मसिरिव नीलतापादकं यस्य । मेघे
 वारिमूली स्त्री० वारिणि मूलमस्याः डीप् । कुम्भग्राम् (पाना)
 वारिरथ पु० वारिणि रथ इव गमनसाधनम् । भेलके ।
 वारिराशि पु० वारोणां राशयोऽल । सङ्घे । [ति०
 वारिरुह न० वारिणि रोहति रुह-क । पद्मे, जलजातमात्रे
 वारिवदन न० वारियुक्तं वदनं यस्मात् । प्राचीनामलके
 तत्सेवने हि सङ्घे वारिनिस्त्रावः ।
 वारिवर न० वारि दृशोति इ-अच् । करमर्दके । [वदर्याम् ।
 वारिवल्गुभा स्त्री० वारि वल्गुमस्याः उत्पत्तिहेतुत्वात् ।
 वारिवाह पु० वारोणि वहति वह-अण् । मेघे ।
 वारिग्र पु० वारिणि सङ्घट्टजले गते ग्री-ड । विष्णौ ।
 वारीश पु० इत० । सङ्घे, वरुणे च । पारिनायादयोष्यत् ।
 वारुण न० वरुणस्येदमण् । जले, वरुणस्यमभिनि ति० ।
 वारुणि पु० वरुणस्याप्रत्यम् इज् । अग्न्यस्यनौ कुम्भजात-

त्वान् मैत्रावरुणाप्रत्यक्षाश्च तथात्वम् ।

वारुणी स्त्री० वरुणोदेवतास्य वरुणस्येदं वा अण् ङीप् ।

प्रथिमर्दिश, मर्दिशायाम्, शतभिषानचत्वे, दूर्वायां, गण्डदूर्वायाम्, इन्द्रवारुणां, शतभिषानचत्वन्युक्तचैत-
लणत्वयोदशां, वरुणस्ति याञ्च ।

वारेन्द्री स्त्री देगभेदे, (वारेन्द्रभूमि) (राजसाही) वङ्गदेशप्रदेशे
वार्त्त न० वृत्ति+अण् । आरोग्ये । निरामये, वृत्तिशीले च

त्रि० । दुर्गायां, कृषिकर्मणि, वृत्तौ, जनश्रुतौ, वृत्तान्ते, काल-
कर्तृके भूतनाशने च स्त्री० । 'कस्मिन् महाभोहमये कटाहं
स्त्रय्याग्निना रात्रिदिनेभ्यनेन । मासर्तुद्वीपरिषद्वनेन
भूतामि कालः पचतीति वार्त्ता इति भारतम् ।

वार्त्ताक पु० वार्त्तमारोग्यमाकलयति गमयति अक-णिच्-अण् ।
वार्त्ताकौ । स्त्रियामपि तत्पक्षे ङीप् । पु० उत्पन्नं वासां
'कुर्यात् स्त्री० । 'वार्त्ताकुरेपा गुणसम्प्रयुक्ते'ति वैयाकम् ।

वार्त्तावह पु० वार्त्तामावहति आ+वह-अण् । कृषिवाणिज्या
जीविनि-वणिग्भेदे । वृत्तान्तवाहके त्रि० ।

वार्त्तिक न० वृत्तिक्रमेण कृतो पन्थः ठक् । 'उक्तावृत्तद्वयकार्य
व्यक्तकारि त्व वार्त्तिक'नित्युक्ते भूत्वावृत्ताद्यर्थविष्कारके
पन्थभेदे ।

वार्त्तर न० वारे जलाय दीर्यते वृ-अण् । दक्षिणावर्तगङ्गे,
काकचिन्हायाम्, कृष्णनावीजे, कर्मिजे, काचवीजे च ।

वारेव दरम् । जले । [समूहे, वृद्धस्य भावे कर्मणि च ।

वार्त्तक न० वृद्धानां समूहः तस्य भावः कर्म वा बुञ् । वृद्ध
वार्त्तक्य न० वृद्धस्य भावः कर्म वा ध्यञ् जुक् च । वृद्धत्वे ।

वार्त्ति पु० वारि जलानि धीयन्तेत्य धा-क्ति उप० । समूहे ।

वार्त्तिभव न० वार्त्तौ समूहे भवति भू-अच् । सासृजलवणे ।

वार्त्तिषि पु० वृद्धा जीवति इण् वृद्धेर्वृद्धिभावः । वृद्धाजीवे ।
स्वार्थे कन् । तत्रैव । [वृद्धाजीविनि

वार्त्तिपिन् त्रि० वृद्धि+अस्यर्थे इति प्रकृतेः नि० वार्त्तिषि भावः ।

वार्त्तिष्य न० वार्त्तिष्येर्भावनः ध्यञ् । धान्यादेर्वर्द्धनोपाये (वाडिदेया)
वार्त्तिष्यस्य पु० वारि जलानि धयति धा-क्तिप् वार्त्तिः नशा

मासिका यस्य णत्वम् पु० । गण्डके । पु० वार्त्तिष्यस्य ।

'त्रिषुवं त्विन्द्रियक्षीणं श्वेतं वृद्धमजाप्रतिम् । वार्त्तिष्यस्यः
प्रोच्यतेऽसौ' इत्युक्ते पशुभेदे 'वार्त्तिष्यस्य मांसेन तन्निर्द्वा-
दशवार्षिकी'ति मनुः ।

वार्त्तिष्य न० वर्षिणां समूहः अण् न टिलोपः । कवचसमूहे ।

वार्त्तिष्य न० वर्षिणां समूहः अण् न टिलोपः । कवचसमूहे

वार्त्तिष्य पु० वारि जलानि सञ्चति सच-क्तिप् । मेमे ।

वार्धिक त्रि० वर्षे वर्षासु वा भवः ठक् । वत्सरभवे, वर्षाकालभवे
च । त्रायमाणालतायां न० स्त्री० स्त्रीत्वे ङीप् । वर्षक-
र्त्तव्यायां पूजायां स्त्री० ङीप् । 'शरत्काले महापूजा
क्रियते या च वार्धिकी'ति चण्डी ।

वार्हित न० वृद्ध्याः फलम् अण् तस्य न लुप् । वृद्धतीफले ।

वार्हिद्रय(धि) पु० वृद्धद्रव्यापत्यमण्, इञ् वा । वृद्धद्रव्यराज-
पुत्रे वारसभ्ये न्यप् ।

वार्हस्पत्य न० वृहस्पतिना प्रोक्तमधीते अण् । चार्वाके । तेन
प्रोक्तं तस्येदं वा अण् । नीतिशास्त्रे, बौद्धागमे च वृहस्पति
सम्बन्धिनि त्रि० । [द्वितीये करणे ।

वलव पु० वल-वञ् वः लङ् लनमस्यास्ति व । तिथ्यर्थात्मके
'ल्लक् न० वल्लेन निर्हृत्तमण् । वल्कजाते वल्ले । [सुनिभेदे

वल्किमि पु० वल्किमौ भवः इञ् । रामायणपन्थकर्त्तरि
वल्कीक(कि) पु० वल्कीके भवः अण् इञ् वा । सुनिभेदे ।

वल्दूक त्रि० वद-यङ् लुक्-ककञ् । वल्दूकनशीले वल्किरि
यवय पु० वय-यङ् लुक्-अच् । (वावुर्) तुलसीभेदे ।

वल्त संभक्तौ दि० आत्म० सक० सेट् क्वावेट् । वाह्यत्वे अवा-
वर्त्तिट् । 'ततो वाहन्त्यमाना से'ति भट्टिः ।

वल्त त्रि० वाहत-क्त । कृतवरणे ।

वल्तिरक्षां शब्दे अक० आह्वाने सक० दि० आत्म० सेट् चङि न
चुस् । वाह्यत्वे अवायिट् । 'उद्वाह्यमानः पितर'मिति भट्टिः

वाल् स्त्री० वां गतिं श्रयति शी-क् । वासके । स्वार्थे कन् तत्रैव

वाल्त न० वाग्-भावे क्त । तिरक्षां शब्दे, आह्वाने च ।

वाल्ता स्त्री० वाग्-क्त । करिण्याम्, स्त्रीसाते च ।

वा(सि)ष्ट न० वशि(वि)ष्टस्येदम् अण् तेन प्रोक्तं वा अण् ।

वशिष्टप्रणीते उपपुराणभेदे, योगशास्त्रभेदे च ।

वि(सि)ष्टसंबन्धिनि त्रि० । गोसत्यां नद्यां स्त्री० ङीप् ।

वाञ्ज० वाग्-रक् । ऋहे, चतुष्पथे च । दिवसे पु० ।

वाष्म पु० वा-प पु(सु)क् च । कश्मणि, लोहे, चतुर्जले च

प्रायां कन् । मारिषशाके (नटिया) हिङ्गुपत्र्यां स्त्री० वा
ङीप् । वाष्मि(स्त्री)+कन् । वाष्मि(स्त्रि)काप्यत्र । [त

वासावभौकरणे अ० बु० ल० सक० सेट् । वासयति ते अववासत्-

वासः वस-वञ् । ऋहे वस्त्रे कवस्थाने वास-अच् । वासके,
भ्ये च । [वासकः कासनायक' इति वैयाकम् ।

वासपु० वास-ण्वु लु । खनामस्थाने वृत्ते 'येन तेन प्रकारेण

वासपूजा स्त्री० । 'कुर्वते मण्डनं या तु सज्जिते वासवेशस-

सा तु वासकसज्जा स्यादि'त्युक्तलवणे नायिकाभेदे
वज्जाप्यत्र ।

वासुदत्त न० वासयोग्यं दृष्टम् । मध्यगृहे ।

वासतेयी स्त्री० वसतये हेता ढक् । रात्रौ । वसतियोग्ये त्रि०
'वनेषु वासतेष्विति' भट्टिः ।

वासन न० वास-ल्युट् । सुरभीकरणे धूपने, वारिधान्याम्,
वस्त्रे, वासस्थाने, ज्ञाने च वस-णिच्-ल्युट् । निक्षेपापारे,
निक्षेपार्थे-सुद्राङ्गिते च । [सुरभीकरणे च

वासना स्त्री० वास-युच् । प्रत्याशायां ज्ञाने, सृष्टिहेतौ, संस्कारे,
वासन्त पु० वसन्त्येदम् वसन्तेभवः वा अण् । वसन्तप्रिये-
उष्ट्रे, कोकिले च । वसन्तभवे-मलयवायो-सुष्ट्रे, क्षणस्य

मदनद्वये च । तत्कालभवे त्रि० । यूथ्यां माधवीलतायं,
प्राटलायां नवमल्लिकायां, तत्कालेपूज्यायां-दुर्गायाश्च स्त्री०

वासयोग पु० वासेन गन्धेन योगोयत् । (आविर) चूर्णभेदे
वासर पु० न० । वस-अरन् । दिवसे । नागभेदे पु० ।

वासव पु० वसुरेव स्वार्थेण वस्त्रं सन्त्यस्य वा अण् । इदं
वसोरप्यत्वं स्त्री अण् ङीप् । व्यासमातरि मत्स्य-
गन्धायाम् स्त्री० ।

वासवदत्ता स्त्री० वासवदत्तामधिकृत्य दत्तो अन्याः आ-
आख्यायिकायां तस्य लुक् । वासवदत्ताचरिताख्याके
यन्त्रभेदे । इत० इन्द्रदत्ते त्रि० ।

वासस् न० वस-असि । वस्त्रे ।

वासागार न० वासयोग्यमगारम् । वासयोग्ये गृहे गृहस्थे
वासि(वी) स्त्री० वस-इज् वा ङीप् । कुठारभेदे (वाइस)

वासित त्रि० वास-क्त । सुरभीकृते ।

वासिनी स्त्री० वासोऽन्यस्याः इति । शुष्कभिक्षुणां

वासु पु० वस-उण् । विष्णौ ।

वासुकि पु० वसुना रत्नेन कायति कै-क एव इज् । राज्ञे
'भगिनी वासुके सार्थे'ति मनसासौत्वम् ।

वासुदेव पु० वसुदेवस्यापत्यम् अण् । विष्णौ ।

वासुदेवप्रियङ्गुरी स्त्री० इत० । शतावल्यां, श्रीलङ्गप्रिय-
कारिण्यां स्त्रियाश्च ।

वास्तु स्त्री० वास-ज् । नाशोक्तौ बालायाम् ।

वास्तव न० वस्त्रेव अण् । सत्यमूते पदार्थे । [तत्रे ।

वास्तविक त्रि० वस्तुतो निर्दत्तम् ढक् । सतःसिद्धे प्रभूते
वास्तव्य त्रि० वसति वस-तव्य नि० । वासकर्तारि, व्योम्ये
स्थाने, वसतौ च पु० । [स्वार्थे कन् । शभेदे ।

वास्तु पु० वस-तण् । वासयोग्यभूतौ, स्नानमख्याते च ।

वास्तूक न० वास्तू-कन् पु० दीर्घः । वास्तुशाले गीशाके
स्त्री० गौरां ङीप् ।

वास्त्येय त्रि० वस्तोरिदम् वस्त्येयं हितं वा ढक् । वस्तिस्त्वन्विनि-
वासयोग्ये च ।

वास्तोष्मति पु० इत० अलुक्समा० । इन्द्रे. वास्तूभूमिपतौ च ।

वास्तु पु० वस्त्रेणाहतो रथः अण् । वस्त्रेण सम्यगादृते रथे ।

वास्त्येय पु० वास्त्याय हितं ढक् । नागकेशरे ।

वाह यत्ने आ० व्या० व्यक० सेट् चङि न ह्रस्वः । वाहते अवाहिष्ट

वाह पु० उह्यतेऽनेन असौवागवादिना वा वह्-वञ् । अथे

'वाहोभारचतुष्टयमि'त्युक्ते परिमाणभेदे च । [दयोम्यत्वा

वाहद्विधत् पु० वाहंवेष्टि द्विप-शब्द इत० । महिषे वाहरिक्षा-

वाहन न० वाहयत्यनेन वह्-णिच्-ल्युट् । रथादौ याने ।

वाहस पु० वाहं गतिं स्यति षो-क । अजंगरे, सुनिषण्णे

(सुसनि) शाके च । [पु० गजकुम्भस्याधोभागे ।

वाहित्य न० वहतीति णिनि वाही-तस्मिन् तिष्ठति स्या-क

वाहिनी स्त्री० वाहोऽन्यस्याः इति ङीप् । सेनायां, वहति

वह्-णिनि । नद्याम् 'वाहिन्यः पार्श्वमेता न जहतीति

काव्यप्रकाशः ।

वाहिनीपति पु० इत० । सेनापतौ, ससृष्टे च ।

वाहीक पु० वह्-कण् । जातिभेदे (जाट) । गौर्वाहीक

इति अलङ्कारः । देशभेदे च ।

वाह्य पु० वह्-उण् । भुजे अवयवभेदे, अङ्गशास्त्रोक्ते चेत-
व्यवहारे भुजाकारे रेखाभेदे च ।

वाह्यमूल न० इत० । भुजद्वयस्य मूले कचरूपे अङ्गे ।

वाह्यवार पु० वाह्यं वारयति ष्-णिच्-अण् । स्नेहातकद्वये

वाह्य न० वाह्यं चालनमर्हति यत् वह्-ण्यद्वा । अन्धादौ याने,

यानरे च । वहिर्भवः व्यञ् टिलोपः । वहिर्भवे त्रि० ।

वाह्येन्द्रिय न० बाह्यपदार्थानां शब्दादीनां महणयोग्यमिन्द्रि-

यम् । शब्दादिप्राहके ओत्वादौ इन्द्रिये ।

वाह्यि(ह्यो)क पु० वह्-णिच् स्वार्थे कन् । देशभेदे । तद्देश-

जाते-कुङ्कुमे, हिङ्गुनि न० ।

वि अव्य० वा-कि । नियोगे, विशेषे- निश्चये, असहने, निश्चये,

चेतौ, अव्याप्तौ, रूपदर्शने, परिभवे, शुद्धौ, अवलम्बने, ज्ञाने,

गतौ, आलस्ये, पालने च । विहगे पु० । [प्रयते तस्मिन्

विंश त्रि० विंशतेः पूरणः विंशति-उट् । येन विंशतिसङ्ख्या

विंशक न० विंशतेरवयवः द्वुन । विंशतिसंख्यायाम् ।

विंशतिरधिका दीयतेऽस्मिन् शते आयो लाभो दृष्टि

वर्ग-द्वुन । प्रतिशतं विंशत्यधिकलाभादौ 'सामुद्रा विंशकं

शत'मिति सृष्टिः ।

विंशति स्त्री० हे दशती नि० । विदग्धकसंख्यायां, तत्सङ्ख्याते-च

एक व०। सङ्गाविशेषार्थे तु सर्व्व व०। हे विंशती तिस्रः

विशतय इति ।

विंशतिक वि० विंशतेर्योग्यः । विंशतियोग्ये । [डोप् ।

विंशतितम वि० विंशतेः पूरणः तमः । विंशगद्गार्थे स्त्रियां
विकङ्कट पु० वि+ककि-अट् । गोबुरे ।

विकङ्कत पु० वि+ककि-अट् । (वदची) दृष्टे, अतिवन्नायाञ्च

विकच पु० विगतः कचो यस्य । क्षपणे बुद्धसंन्यासिनि, विशि-
ष्टः कचो यत् । ध्वजे केतो । वि+कच-अच् । विकशिते

इव० केयम्बूत्ये वि० । महाश्रावणिकायाम् स्त्री० ।

विकट पु० वि+कट्-अच् । विस्फोटके, साकरण्डद्वये च ।

वि+कट् । विगावे, विक्षते, सुन्दरे, दन्तरे च वि० ।

विकटल पु० विगतः कटलकोऽस्य । यवासे । शतुहोने वि० ।

विकल्पन न० वि+कल्प-ल्युट् । आत्मसाधायाम् । युच्, तत्कर्त्तरि वि० ।

विकर्त्तन पु० वि+कत-ल्यु । सूर्ये, अर्कद्वये च ।

विकर्मण्य पु० वि० विकर्मणि निन्दिताचारे तिष्ठति स्था-क
कुक्षिताचाररते । [हीने च ।

विकल वि० विरुद्धा कला यस्य । विह्वले, स्वभावहीने, कला

विकलाङ्ग वि० स्वभावहीनरङ्गमस्य । स्वभावतो न्यूनाधिकाङ्गे

विकल्प पु० विभिन्नः कल्पः । भ्रान्तिहेतौ कल्पने, विविषकल्पने,

संस्मरणोपणे, प्रकृतः प्राप्नो च । [नैकायाञ्च

विक्रय(स्त्र)र वि० वि+कय(स्त्र)-अरच् । प्रकाशशोभे रक्तपुन-

विकषा स्त्री० विशेषेण कथ्यतेऽसौ कप-वज्रर्थे क । मञ्जिषायाम्

विक(शि)सित वि० वि+कय(स्त्र)-क्त । प्रकाशयुक्ते ।

विकार पु० वि+क-वच् । प्रकृतेरन्यरूपे परिणामे ।

विकाल पु० विरुद्धः देवपैत्रादिकर्मानर्हः कालः । रात्रौसी
नामकवेलायाम् दिवसान्यकाले ।

विकाश न० विरुद्धः काशः । रक्षसि, विशिष्टे काशे प्रकाशे च

विकाशिन वि० वि+काश-णिनि । प्रकाशशोभे विकचरे ।

विकिर पु० वि+कृ-क् । विह्वले, कुपे च । विकीर्यते वज्रर्थे क ।

विमोपशाल्ये उत्क्षिप्तश्चेतसर्षपादौ ।

विकिरण न० वि+कृ-ल्युट् नि० इत्यन् रपरत्वं । क्षेपणे

हिंसने, क्षाने च । अर्कद्वये पु० । इव० किरणमूत्ये वि०

विकीर्ण वि० वि+कृ-क्त । विक्षिप्ते । [विकृतिप्राप्ते च ।

विकुर्वीण वि० वि+कृ-शानच् । हृषिकेदना जातरोमञ्चादौ

विकुक्षि पु० हृष्यवस्थे रक्षाकुराजपुत्रे नृपभेदे ।

विक्षत वि० वि+क्ष-क्त । बीभत्से मलिनीकृते, रोगयुक्ते च ।

विक्षति स्त्री० वि+क्ष-क्तिन् । विकारशब्दार्थे ।

विक्षति पु० वि+क्ष-क्तिच् डोप् । रोगे, हिब्धे च ।

विक्रम पु० विशेषेण क्रामति वि+क्रम-वञ् अच् वा ।

विविक्रमे, विष्णौ । विक्रमः दिव्यदृष्टे 'रत्नानि वै वररुचि

नैव विक्रमस्येति' ज्योतिर्विदामरणम् । भावे घञ् । क्रमस्ये

करणे घञ् । चरणे, शौर्यातिशये, सामर्थ्ये च षष्ठिवर्ष-

मध्ये लवणं मधु गव्यञ्च सहायं विक्रमे प्रिये !' इत्युक्त-

लक्षणे वत्सरभेदे च । [विक्रमार्कोप्यत् ।

विक्रमादित्य पु० विक्रमेणादित्य इव । खनामख्याते नृपभेदे

विक्रमिन् पु० वि+क्रम-णिनि । सिंहे, विष्णौ च विक्रमयुक्ते वि०

विक्रय पु० वि+क्री-अच् । मूल्यपट्टणेन परस्वत्वापादको व्यापारे

विक्रयानुशय पु० विक्रयस्थानुशयः प्रवृत्तापः । विक्रीतप-

दार्थस्य परावृत्तिफलके अनुतापे ।

विक्रयिका पु० विक्रयः अस्यस्य उन् । विक्रेतरि ।

विक्रयिन् वि० वि+क्री-णिनि । विक्रयकर्त्तरि ।

विक्रान्त पु० वि+क्रम-क्त । सिंहे, सूर्ये च । भावे क्त । विक्रमे ।

विक्रिया स्त्री० वि+कृ-य । विकारे अथवास्थितस्य वस्तुनो-
ऽन्यथापरिणामे ।

विक्रोय वि० वि+क्री-यत् । विक्रययोग्ये पदार्थे ।

विलाव वि० वि+लु-अच् । व्याकुलीभावे ।

विल्लिन्न वि० वि+ल्लि-क्त । आर्द्रं, शीर्णं, जीर्णं च ।

विलाव पु० वि+लु-वञ् । शब्दे कासादिरोगकृतशब्दे च ।

विल्लीर पु० विशिष्टं चौरमस्य । अर्कद्वये विगतचोरे वि० ।

विल्लेप पु० वि+ल्लिप-वञ् । त्यागे, प्रेरणे, दूरीकरणे च ।

विल्लेपशक्ति स्त्री० विल्लेपस्य दूरीकरणस्य जनिका शक्तिः ।

वेदान्तोक्ते अविव्याशक्तिभेदे । [द्विः । विख्योप्यत् वि०

विख वि० विगतो नाशिका यस्य खादेशः । गतनाशिके । ख्या-

विख्यात वि० विशेषेण ख्यातः प्रसिद्धः वि+ख्या-क्त । प्रसिद्धे

विगणन न० विशेषेण गणनम् गण-ल्युट् । ऋणशोधनार्थ-

सङ्ग्रामणने ।

विगत वि० वि+गम-क्त । प्रमादरहिते विशेषगते अपगते च ।

विगतार्त्तवा स्त्री० विगतमार्त्तवं रजो यस्याः । गतरज-

स्त्रायां स्त्रियाम् ।

विगन्धक पु० विरुद्धः गन्धोऽस्य कप् । इक्षुदाकृष्टे । लघुषायां

(शशा) स्त्री० गौ० डोप् । स्वार्थे कन् तत्रैव ।

विगस पु० वि+गस-वञ् । नाशे, अपाये च ।

विगर्हण न० वि+गर्ह-ल्यु । निन्दने । [निन्दायाम् ।

विगर्हित वि० वि+गर्ह-क्त । निन्दिते निषिद्धे च । भावे-क्त ।

विगाढ वि० वि+गाह-क्त । ज्ञाते, कृतावगाहने च ।

विगान न० वि+गै ल्युट् । निन्दायाम् ।

विगीत लि० वि+गै-क्त । निन्दिते ।

विगीति स्त्री० वि+गै-क्तिन् । निन्दायाम् ।

विगुण लि० वि+गु-क्त । गुणरहिते ।

विगूढ लि० वि+गुह-क्त । गृहिते, गुप्ते च । [वाक्यस्य पदे च

विगृहीत लि० वि+ग्रह-क्त । गृहीते, व्याकरणोक्ते विग्रह-

विग्रह लि० विगत नाशिकाऽस्य आदेशः । विगतनाशिके ।

विग्रह पु० वि+ग्रह-अच् । देहे, विभागे, युद्धे, समासादिदृष्टि

समानार्थकवाक्यभेदे, विशेषज्ञाने च । [लक्षणे कावे ।

विघटिका स्त्री० विभागः घटिकायाः । घटिकाविभागे प्रला-

विघटित लि० वि+घट-क्त । वियोजिते विशेषेण रचिते च ।

विघटित लि० वि+घट-क्त । चालिते, वियोजिते च ।

विघ्न पु० वि+घ्न-अच् । भोजनगणे, व्याहारे च सिक्कणे न०

विघ्नसाधिन लि० विघ्नं देवतादिदत्तावशेषमन्त्राति अश-

यिनि । दैवप्रेतकायान्नरं तद्विघ्नोजिनि ।

विघात पु० वि+घ्न-क्त । व्याघाते, व्याघाते च ।

विघातिन् लि० वि+घ्न-चित्तुण् । निवारके । नाशके, नष्टे च

'नित्यव्याघ्रं वल् मित्रिचो विघातो'ति व्याकरणम् । खुल् ।

विघातकोष्यत् ।

विघ्न पु० वि+घ्न-अच् । व्याघाते अन्नराये, क्षणपाकफलायाश्च

विघ्ननाशका पु० इत० । मण्ये विघ्नविनाशनादयोष्यत् ।

विघ्नराज पु० विघ्न राजते अच् । गण्ये । विघ्नेशादयोष्यत्

विघ्नहारिन् पु० विघ्न हरति हृ-णिनि । गण्ये ।

विघ्नित लि० विघ्नो जातौल इत्च् । जातविघ्ने ।

विघ्ने शानकाल्ता स्त्री० इत० । चेतद्वर्त्तयान् ।

विच घृणकृत्वरणे रु० जु० च उ० अक० अनिट् । विनक्ति विवेक्ति

विचिक्ते वि विक्ते । अविचत् अविचीत् ।

विचिकित् पु० विच+क कित्-क कर्म० । गदनदृष्टे ।

विचक्षण पु० वि+चक्ष-ल्युट् । पश्चित्ते नागदन्त्यां, स्त्री० टाए

विचयन न० वि+चि-ल्युट् । ज्ञानेवशेषे, पुष्पादिचयने च ।

विचर्चिका स्त्री० वि+चर्च-ल्युट् । पाननि रोगभेदे ।

विचर पु० वि+चर-अच् । तत्त्वनिर्णये, तदनुगुणे वाक्यलोपे च

विचारण न० वि+चर-णिच्-ल्युट् । मोक्षांसायाम् । युच् ।

तलैव स्त्री० ।

विचि(पी) पु० स्त्री० विच-इत् । तरङ्गे स्त्रीत्वपणे वा लोपे ।

विचिकित्ता स्त्री० वि+कित्-ल्युट् । चर्चयन् । सन्देहे ।

विचित न० विवेपेण चितम् । कर्जूरवर्णे । तद्वति, आर्ये च

वि० । सार्ये च । मुर्जपददृष्टे पु० ।

विचितवीर्य्य पु० शान्तवृत्तालये चपभेदे ।

विचित्ताङ्ग पु० विचितमङ्गं यस्य । (चिते) व्याघ्रभेदे, आर्य्यदेहेति०

विचेतस् लि० विरुद्धं दुष्टं विशिष्टं वाचेतो यस्य । दुष्टचित्ते

विशिष्टचित्ते च । [क्त । विग्रेषेण चेदायाम् न० ।

विचेष्टित लि० विगतं चेष्टितमस्य । चेष्टामृत्ये, वि+चेष्ट भावे

विच्छ दीप्तौ च उभ० सक० सेट् । विच्छयति ते अविच्छित् त

विच्छ गतौ । त० पर० आयापचे उ० सक० सेट् । विच्छायति

विच्छायते विच्छति । अविच्छायत् अविच्छायिष्ठ अविच्छीत्

विच्छन्दक पु० विगिष्टः कन्दोयव कपु । ईश्वरगृहभेदे ।

विच्छाय न० वीनां पक्षिणां छाया नपुंसकत्वम् । पक्षिसमूह-

छायायाम् । विगता छाया यस्य । छायारहिते लि० ।

विच्छिन्ति स्त्री० वि+च्छिद-क्तिन् । अङ्गरागे हारभेदे, छेदे,

विनाशे, विच्छेदे, स्त्रीणां चेष्टाभेदे च । [छेदने न०

विच्छिन्न लि० वि+च्छिद-क्त । विभक्ते, सनालब्धे च भावे-क्त ।

विच्छेद पु० वि+च्छिद-अच् । वियोगे, सन्निवृत्ति, विभागे च

विज घृणकृत्वरणे जु० उभ० सक० अनिट् । वेवेक्ति वेवित्ते अवि-

जत् अविचीत् अविक्त ।

विज भये कम्पे च रु० प० अक० सेट् । विनक्ति अविजोत् । [यिन्ः

विज भये कम्पे च त० आ० अ० अनिट् । विजते अविजिष्ट । क्त-

विजन लि० विगतो जनो यस्मात् । निर्जने ।

विजनन न० वि+जन-ल्युट् । गर्भलोचने, प्रसवे, उद्भवे च ।

विजय पु० वि+जि-कर्त्तरि अच् । अर्जुने, विमाने यमे च ।

भावे अच् । जये, परिभवपूर्वकपक्षणे च ।

विजयकुञ्जर पु० विजयाय कुञ्जरः । राजवाहनगजे ।

विजया स्त्री० व्याघ्रिनशुक्लपक्षीयदशम्याम् उभायाः सखीभेदे,

'कथयत विजये'ति सुद्रासाक्षसम् । दुर्गायां, जयन्त्यां,

शेफालिकायां, सङ्घिषायां, यमीभेदे, अग्निमन्त्रे, भङ्गायाम्,

(चिह्नि) अष्टद्वादशीमध्ये, यदातु शुक्लद्वादश्यां नक्षत्रं अवशं

भवेत् । तदा सा तु महापुण्या द्वादशी विजया स्मृते'त्युक्ते

द्वादशीभेदे, 'शुक्लपक्षस्य सप्तम्यां सूर्य्यवारो यदा भवेत् ।

सप्तमी विजया नामे'त्युक्ते सप्तमीभेदे च । [वलन्निनि ।

विजातीय-लि० विभिन्नां जातिं धर्ममर्हति छ । विभिन्नधर्मा-

विजिगीषा स्त्री० विजेतुमिच्छा वि+जि-ञन् अ । खोदर-

पूरयेच्छया निन्दनीयकक्षादौ प्रवृत्तौ तन्निन्दाऽगणने,

विजयेच्छायाश्च । छ । विजिगीषुः । जयेच्छावति लि० ।

विजिन न० विज-इज किञ्च । वने वृक्षसमूहे ।

विजल पु० विज-उलच् फिञ् । शास्त्रलीकन्दे ।

विजुष्मण न० वि+जृभि-ल्युट् । विक्राये, हस्तविक्रायहेतुभूते

वायुव्यापारभेदे (हृद्गतोला) ।

विजृम्भित वि० वि+जृम्भि-क्त । विकशिते भावे क्त । प्रकाशे
 विज्जुल न० विज-उलङ् जुट् च । त्वचे (दारविनि) ।
 विज्ञ पु० विशेषेण जानाति ज्ञा-क । प्रवीणे, पण्डिते च ।
 विज्ञात वि० वि+ज्ञा-क्त । ख्याते, ज्ञाते च ।
 विज्ञान न० वि+ज्ञा-ल्युट् । ज्ञाने, कर्मणि, शिल्पादिज्ञाने,
 वेदान्तोक्ते अविद्यावृत्तिभेदे च ।
 विज्ञानसयकोष पु० विज्ञानात्मकः कोष इवावरकत्वात् ।
 ज्ञानेन्द्रियसहिते बुद्धिदृष्टिभेदे ।
 विज्ञानिक वि० विज्ञानसम्बन्धे ठन् । विज्ञ नयुक्ते ।
 विट व्याक्रोशे सक० खने अक० आ० पर० सेट् । वेडति अवेटीत् ।
 विट पु० विट-क । विङ्गे, जारे, शङ्काररसनयकाचुरे धूने,
 विट । विटपमसृमिति माघः । पर्वतभेदे, लयणभेदे,
 खदिरभेदे, नारङ्गवृक्षे, मृषिके च ।
 विटङ्क न० वि-टकि-अच् । कपोतपालिकायां प्रासादाद्यपस्ये
 काष्ठनिर्मिते कपोतावासस्थाने । (मायराखीप)
 विटप पु० न० । विटं विस्तारं प्राति प्रा-क । शाखायां, प्रस्रव-
 विस्तारे, सन्ने, प्रस्रवे च विटपालके वि० 'विट । विटप-
 मसृन्दस्ते त माघः ।
 विटपिन् पु० विटप+अस्यर्थे णि । वृक्षे, वटवृक्षे च ।
 विटलवण न० विडिव लवणम् पु० । विडलवणे ।
 विटिटी स्त्री० विट-कि वा ङीप् । पीतचन्दने ।
 विट्खदिर पु० विडिव दुग्धः खदिरः । (गुणवत्वात्) वृक्षे
 विट्चर पु० विधि-विद्यायां चरति चर-अच् । भाम्यभूकरे
 विटपति पु० विद्यते विप्र-क्लिप् विप्रः कन्यायाः पतिः ।
 जामातरि । [लिक] पविभेदे ।
 विट्सारिका स्त्री० विडिव दुग्धः सारिका । (गुणवत्-
 विड आक्रोशे आ० पर० सक० सेट् । वेडति अवेटीत् ।
 विड न० विड-क । लवणभेदे । [लि०
 विडङ्क पु० न० विड-अङ्कन् । खनामख्याते औपधभेदे । अभिज्ञे
 विडस्वन न० वि-डवि-ल्युट् । तिरस्कारणे अनुकरणे च । युच् ।
 विडस्वनायत्न स्त्री० । 'इयञ्च तेऽन्या पुरतो विडस्वनेति कु०
 विडाल पु० विड-कालन् । खनामख्याते पशुभेदे, नेत्रपिण्डे,
 नयनौषधिभेदे च । विदार्यां स्त्री० ङीप् । संज्ञायां कन् ।
 हरिताले न० । सार्धं कन् विहावे पशौ पु० ।
 विडीन न० वि+डी-क्त । प्रविष्टां गतिभेदे ।
 विडुल पु० विड-कुलन् । वेतसवृक्षे । [पु० वा औत् । इन्द्रे ।
 वि(डो)डौजस् पु० विप्र-क्लिप् विट् व्यापकमोजो यस्य
 विड्गन्ध न० विप इव गन्धोऽस्य । विडलवणे ।

विडुलवण न० विडिव दुग्धं लवणम् । खनामख्याते तदपभेदे
 विड्वराह पु० विट्प्रियो वराहः शाक० । आभ्यभूकरे 'लसुन
 विड्वराहश्चे'ति अनुः ।
 वितंस पु० वि+तन्स-अच् । प्रविष्टां वस्यनुपधने इच्छुप्रवृत्तौ
 वितरुह स्त्री० वि-तडि-अ । खमवाव्यवस्थापनेन परपक्षमात्र
 निराकरणे कथाभेदे, कलस्त्रीशक्ते च ।
 वितथ वि० वि+तन-अच् । मिथ्याभूते प्रदार्थे, सार्धं यत् । तलैः ।
 वितद् स्त्री० वि+तन-क् डङ् च । पञ्चावदेशस्ये गदीभेदे ।
 वितरण न० वि+तृ ल्युट् । दाणे ।
 वितर्क पु० वि+तर्क-अच् । सन्देहे, जज्ञे च ।
 वितर्हि स्त्री० वि+तृ-ङ् नृ वा ङीप् । वेदिकायाम् । पु० ।
 वितर्हिरस्य स्त्री० वा ङीप् ।
 वितल न० विशेषेण तलम् । प्रतालभेदे ।
 वितस्ति पु० स्त्री० वि+तस-क्लिच् । दादशाकुलपरिमाणे विस्तृत
 सज्जनिषाध्यङ्गुष्ठान्तपरिमाणे । [च । पन्द्रातमे पु० न०
 वितान न० वि+तन-अच् । वृत्तिभेदे, खगरे, यज्ञे, विलादे
 वितानमूलक न० वितानं विस्तीर्णं मूलमस्य कप् । उशीरे
 वितुन्न न० वि-तुद-क्त । क्षनिमस्यके उन्नायं कन् । धान्ये ।
 वित्त त्यागे अद० पु० उभ० न० सेट् । विसर्जति ते अविविञ्चत् त
 वित्त न० वित्त्यते त्यज्यते वित्त-अच् । धने । विद-क्त । ख्याते,
 विचारिते, ज्ञाते, लब्धे च लि० ।
 विजित स्त्री० विद-क्लिन् । ज्ञाने, लाभे, विचारे च ।
 विज्ञेय पु० इत० । कुपेरे ।
 विद्य याचने आ० आ० द्विक० सेट् चडि न ह्रस्वः । वेद्यते अवेद्यिह
 विद् सुखाद्यनुभवे आख्याने, वादे च सक० वासे अक० पु०
 उभ० सेट् । वेदयति ते अरोविदत् त ।
 विद् लाभे त० उभ० सक० अणिट् । विन्दति ते । अविदत् अवित्त
 विद् मोक्षं सुधा० आ० सक० अणिट् । विन्ने अवित्त ।
 विद् भावे, दिवा० आ० अक० अणिट् । विद्यते अवित्त ।
 विद् ज्ञाने अदा० पर० सक० सेट् । वेत्ति-वेद । अवेशेत् ।
 विदग्ध वि० वि+दह-क्त । नागरे, निपुणे, पण्डिते च ।
 नायिकाभेदे स्त्री० । विशेषेण दग्धे वि० ।
 विद् पु० विद-क्लिप् । पण्डिते, बुधपरे च ।
 विद् पु० विद-क । पण्डिते, बुधपरे च ।
 विदथ पु० विद-कणच् । योगिनि, क्षतिनि च ।
 विदर न० वि+ह-अच् । (प्रपिप्तनसा) वृक्षे विदलीकरणे पु० ।
 विदर्भ पु० स्त्री० विगताः दर्भाः कुशा यतः । कुविह्वननगरे (नागपुर)
 विदल न० विशेषेण दल्यते दत्त-पञ्चर्षे च । दिधामूते दाडिभः

कले, वंशादिपात्रे च । कलायादौ, रक्तकाञ्चने पिष्टके च
 पु० विद्वति तिञोङि स्त्री० । दल-मूले त्रि० ।
 विदा स्त्री० विद-अङ् । ज्ञाने बुद्धौ च ।
 विदार पु० वि+ट-वञ् । विदारणे जलोच्छासे च ।
 विदारक पु० वि+ट-ण्वल् । जलमध्यस्थतरंगिलादौ विदारण
 कर्त्तरि त्रि० शुष्कनदादेर्जलधारणयोग्ये गर्त्ते न० ।
 विदारण म० वि+ट-णिच् ल्युट् । भेदने, मारणे, विद्ध्वे च ।
 युद्धे पु० स्त्री० । कर्णिकारद्वये पु० ।
 विदारी स्त्री० । विदारोऽस्यस्याः अच् गौः ङीष् । शाल-
 पण्याम् । (शालपान) भूमिकुष्माण्डे च ।
 विदारीगन्धा स्त्री० विदार्थाः भूमिकुष्माण्डखेव गन्धोयस्याः ।
 शालपण्याम् (शालपान) ।
 विदाहिन न० वि+दह-णिनि । दाहजनकद्रव्ये ।
 विदितं त्रि० विद-क्त । ज्ञाते, मार्यिते च । भावे-क्त । विख्यातौ
 उपगमे, ज्ञाने च । तदस्यास्ति अच् । ज्ञातरि । 'विदितः
 धर्मायवाविति भारविः ।
 विदिद् स्त्री० विगता दिशन् । दिशोर्मध्ये (कोण) ।
 विदु पु० विद-ङ् । हस्तिकुम्भमध्यभागे ।
 विदुर त्रि० विद-कुरच् । नागरे, धीरे, ज्ञातरि च । कौरवाणां
 कन्निषि दाशौगर्भजाते धर्मावतारभेदे च पु० ।
 विदुल पु० विद-कुलच् । नेत्रे, जलवेतसे, गन्धद्वये च ।
 विदूर न० विशिष्टं दूरम् । अतिदूरे तत्रस्थे पदार्थे त्रि० विदूरे
 केयूरे, कुह, इति साहि० परि० । वैदूर्यमणिस्तम्भवस्थाने
 पु० 'विदूरभूनिर्भवमेवमद्' इति कुमारः ।
 विदूरज न० विदूरे देशभेदे जायते जन-ङ् । वैदूर्यमणौ ।
 विदूरथ पु० सूर्यवंशे नृपभेदे ।
 विदूराद्रि पु० विदूरे देशेऽद्रिः पर्वतः । पर्वतभेदे । यत्
 वैदूर्यमणिरुत्पद्यते । [सहायभेदे । परनिन्दके त्रि० ।
 विदूषक पु० विदूषयति वि+दूष-णिच्-ण्वल् । शृङ्गाररस-
 विदेश पु० विभिन्नो देशः । देशान्तरे, 'अत्याभावे भवति मरणं
 सज्जनानां विदेशे' इत्युद्धटः ।
 विदेह पु० विगतो देहः देहसम्बन्धो यस्य । जनकाख्ये
 नृपे, तदंशे च कैवल्यमुत्तिष्ठते, देहसम्बन्धमन्ये च त्रि०
 मिथिलायां स्त्री० ।
 विदेहकैवल्य न० कर्म० । 'तस्य प्राणां ह्युक्तामन्त्रि रश्मै
 सप्तलीयन्ते, इत्याद्युक्ते जीवन्मुक्तस्य देहपातमान्तरं
 निर्वाणमोक्षे ।
 विद्व त्रि० व्यध-क्त । छिद्रिते, विभे, दुर्गे, बाधिते ताडिते च ।

विद्वकर्ण पु० विद्वः कर्ण इव पञ्चमस्य । (आकनादि) पाठावाम्
 स्त्रीत्वमपि तत्रैव ङीप् ।
 विद्यमान पु० विद-शानच् । वर्त्तमानकाले, तद्वन्तौ पदार्थे त्रि०
 विद्या स्त्री० विद-क्यप् । ज्ञाने । तत्त्वसाक्षात्कारे 'विद्याया
 मृतममृते' इति श्रुतिः । दुर्गायां, गणिकारिकाद्वये, तन्त्रोक्ते
 देवीमन्त्रे च । 'तस्य विद्या न सिध्यतीति श्यामास्तवः ।
 विद्याचन(ण) त्रि० विद्यायाख्याते चन(ण) विद्यायाविख्याते ।
 विद्याचुक्षु पु० विद्याया विख्यातः चुक्षु । विद्याया ख्याते ।
 विद्यादल पु० विद्यायै ज्ञानाय दल्यतेऽसौ । भूर्जद्वये ।
 विद्यादान न० ईत० अध्यापने, पुस्तकादाने च ।
 विद्याधन न० विद्याया लब्धं धनम् । विद्याया लब्धे 'उपन्यस्ते
 त्व यल्लब्धं विद्यायापणपूर्वकम् । विद्याधनन्त तद्विद्यादि'ति
 'शिक्षादार्त्तिक्यतः प्राप्तं सन्दिग्धप्रश्ननिर्णयात् अज्ञा
 नसंशयोक्तेदास्य' प्राध्ययनाच्च यत् । विद्याधनन्त तत्
 प्राङ्गिरिति 'शिक्षित्वपि हि धर्मोऽयमित्युपक्रम्य परं
 निरस्य वादेन विद्याया द्यूतपूर्वकम् । विद्याधनं तु तद्वि-
 द्यादित्युक्ते धने ।
 विद्याधर पु० विद्यां सन्नादिकं धरति धृ-अच् । देवयोनिभेदे
 विद्युत् स्त्री० विद्योतने वि+द्युत-किप् । तडिति, सन्ध्यायाच्च
 विद्युत्प्रिय न० ईत० । विद्युदाकर्षके कांक्षे, धातौ ।
 विद्युन्माला स्त्री० अष्टाक्षरपादके छन्दोभेदे । [रोगभेदे ।
 विद्वधि पु० नेत्यनेन विद् हृदयं रुणद्धि रुध-कि पु० । हृदय
 विद्वधिनाशन पु० विद्वधिं नाशयति नश-णिच्-ल्यु । शोभाञ्जने
 विद्र(द्रा)व पु० वि+द्रु-अप् वञ् वा । पलायने, चरणे, दुष्टे च
 विद्रुत त्रि० वि+द्रु-क्त । प्राप्तये, पलायिते च । [किञ्चलये
 विद्रुम पु० विशिष्टो द्रुमः । प्रवालरत्नद्वये विशिष्टो हुमोयतः
 विद्रुमलता स्त्री० विद्रुमस्य लतेव । नलीनासगन्धद्रव्ये स्थायै
 कम् तत्रैव । [विद्वधि ।
 विद्वत्कल्प त्रि० ईपदसमाप्तो विद्वान् विद्वत्+कल्पप् । ईपदूने
 विद्वत्तम पु० अविशयेन विद्वान् विद्वत्+तमप् । अतिपण्डिते
 तरप् विद्वत्पौष्यत् । [विद्वत्कल्पे । देश्य । तत्रैव ।
 विद्वद्देशीय त्रि० ईपदसमाप्तो विद्वान् विद्वद्+देशीयर् ।
 विद्वत् त्रि० विद-क्यप् । प्राप्ते, पण्डिते, आत्मज्ञानयुक्ते च ।
 विद्विप् पु० विशेषेण द्वेष्टि द्विप्-किप् । शत्रौ कविद्विपौष्यत् ।
 विद्वेष पु० वि+द्विष-वञ् । वैरिभावे शत्रुतायाम् ।
 विद्वेषण न० वि+द्विष-णिच्-ल्युट् । तत्त्वोक्ते अभिचारकर्म
 भेदे येन शत्रूणां परस्परविद्वेषो भवति तस्मिन् व्यापारे ।
 वि+द्विष-ल्युट् । विद्वेषे ।

विध विधाने, तृ० पर० सक० सेट् । विधति अवेधीत्
विध पु० स्त्री० विध-क अङ् वा । विमाने, गजभक्ष्यान्ने, प्रकारे,
वेधे, दृष्टौ च : वेतने, कर्मणि च स्त्री० ।
विधवा स्त्री० विगतो धनो यस्याः । स्तुतप्रतिकायां स्त्रियाम् ।
विधाट् पु० वि+धा-ट् । प्रजापतौ, ब्रह्मणि, कामदेवे, सदि-
रायां, भृगुमुनिपुत्रभेदे । विधानकर्त्तरि लि० । स्त्रियां
ङोप् सा च पिप्पल्याञ्च ।

विधान न० वि+धा-ल्युट् । करणे, विधौ, गजभक्ष्यान्ने च ।
विधानञ्च पु० विधानं जानाति ज्ञा-क । पण्डिते । विधिज्ञे लि०
विधायक लि० वि+धा-खुल् । विधानकर्त्तरि ।
विधि पु० वि+धा-कि । जगत्स्रष्टरि ब्रह्मणि, भाग्ये, क्रमे,
'चिकीर्षाकतिमाध्यत्यहेतुधीविषयो विधिरित्युक्ते प्रवर्त्तगारूपे
नियोगे, तज्जनके वाक्ये, विष्णौ, कर्मणि, गजभक्ष्यान्ने, वैद्ये,
अमाप्रमापकरूपे वाक्यभेदे, संज्ञा च परिभाषा च विधिर्नि-
यमएव च 'अतिदेशोधिकारश्चे'ति व्याकरणोक्ते स्तत्र भेदे ।
विधिञ्च लि० विधिं क्रमं जानाति ज्ञा-क । विधानकस्य च
विधित्सा स्त्री० विधातुमिच्छा वि+धा-सन् अ । विधानेच्छायाम्
विधिदेशक पु० विधिं विधानं दिशति दिश+ल्युट् । विधिद
र्शिनि सदस्ये, गुरौ च ।

विधिवत् अव्य० विधिमर्हति विधि+वति । विध्यनुसारे ।
विधु पु० व्यध-कु । चन्द्रे, कर्पूरे, विष्णौ, ब्रह्मणि, शङ्करे, वायौ च
विधुत लि० वि+धु-क्त । कम्पिते, त्यक्ते च ।
विधुनन न० वि+धु-णिच्-तृक्च । चालने ।
विधुन्तुद् पु० विधुं तदति तद्-खञ् सञ्च । राहौ ।
विधुर लि० विगता धू र्यस्य अच् समा० । विस्फुटे, विकले च
विगता धूः । वैकल्ये, विलोभे च न० ।
विधुवन न० वि+धु-ल्युट् । कम्पने । [नी०]ति स्मृतिः
विधूत लि० वि+धू-क्त । कम्पिते त्यक्ते च । 'विधूतपाणास्तेभ्या-
विधेय लि० वि+धा-यत् । विधातुं योग्ये, वचनस्ये आद्यत्ते
विधिना बोधिते च ।

विध्वंस पु० वि+ध्वन्-वञ् । नाशे ।
विनत लि० वि+न-क्त । प्रणते, मुग्धे, शिथिले च । गरुडसारि
कक्षपप्रतीभेदे, पिठकीभेदे च स्त्री० । [सुमयत् ।
विनतासूनु पु० इत० । अरुणे, गरुडे च । विनतात्मजादयो
विनद् पु० विशेषेण नदति नद्-अच् । (कातियान्) दृष्टे ।
विनम्नक न० विशेषेण नम्रमिव द्वार्थे कम् । तगरपुष्पे ।
विनय पु० वि+नी-अच् । शिञ्जायां, प्रणामे, अतुनये च ।
वि+नी-कर्त्तरि अच् । विनययुक्ते, जने, निश्चये, शिमे,

जितेन्द्रिये च । वचनस्थिते आद्यत्ते ।
विनयग्राहिन् लि० विनयं शिञ्जां ग्रह्णाति ग्रह्-णिनि ।
विनयस्य लि० विनये तिष्ठति स्या-क । वचनग्राहिणि आद्यत्ते
विनयश्च न० वि+न-ल्युट् । विनाशे, कुरुक्षेत्रस्ये तीर्थभेदे ।
विना अव्य० वि+ना । वर्जने, अनुरोधे ।
विनाकृत लि० विनेति कृतम् विना+क-क्त । त्यक्ते, रक्षिते च
विनायक पु० वि+नी-खुल् । गणेशे, गरुडे, विमे, गुरौ च
विनययुक्ते लि० ।
विनाश पु० वि+न-वञ् । क्षंसे, अदर्शने च ।
विनाशोन्मुख लि० विनाशाव उन्मुख उद्यतः । नष्टप्राये ।
वि(वी)नाह पु० वि+न-वञ् वा उपसर्गदीर्घः । कूपसुखप्रधाने
विनिद्र लि० विगता निद्रा यस्य । प्रकाशिते, निद्राहीने च ।
विनिपात पु० वि+नि+प-वञ् । निपाते देवादिकृते व्यसने,
अपमाने च । [द्रव्यानुरूपहणे, वन्मते च ।
विनिमय पु० वि+नि+मि-अच् । परिवर्त्ते तल्लद्वयदानेन
विनियोग पु० वि+नि+युज-वञ् । क्रियासु प्रवर्त्तने अनेनेदन्त
कर्त्तव्यं विनियोगः प्रकीर्त्तित इत्युक्ते अतुगानक्रमविधाने च
'आयं छन्दश्च देवत्यं विनियोगस्तथैवचे'ति स्मृतिः ।
विनीत लि० वि+नी-क्त । विनययुक्ते, कृत-दण्डे, शिमे, अप-
नीते, निश्चये च । सुशिक्षिताद्ये, दमनद्वारे च पु० ।
विनीय पु० वि+नी-क्यप् । कल्के, पामे च ।
विनेट् लि० वि+नी-ट् । शिथिले । दृष्टे पु० ।
विनेय लि० वि+नी-यत् । शिथिलीये, प्राप्ते च ।
विनोक्ति स्त्री० अलङ्कारोक्ते अयौलङ्कारभेदे ।
विनोद् पु० वि+नुद्-वञ् । कौतुहले, क्रीडायां, खण्डने च ।
विन्दु पु० विद-उ नि० । जलतण्डुले भुवोर्मध्ये, रेखागणितोक्ते
विभागानर्हे चिह्नभेदे, अतुसारे च । ज्ञातरि, दातरि,
वेदितव्ये च लि० । [भेदे स्वार्थे कन् । तत्त्वैव ।
विन्दुजाल न० इत० । हस्तिगुण्डावस्थिते विन्दुसदृशे चिह्न-
विन्दुपत्र पु० विन्दुः पत्रे यस्य । भूर्जपत्रे ।
विन्दुसरस् न० विन्दुभिः कृतं सरः । सरोवरभेदे ।
विन्दुपत्नी स्त्री० विध-क इ० सञ्च च विन्वं पत्न्यस्याः ङीप् ।
(वेलगुठ) क्षुभभेदे । [एलायां, लपलीटचे च (नोयाड) स्त्री०
विन्ध्य पु० विध-यत् इ० सञ्च च । पर्वतभेदे, व्याधे च ।
विन्ध्यवासिनी स्त्री० विन्ध्येऽवस्थे वसति वस-णिनि ङीप् ।
यशोदागर्भजातायां दुर्गायाम् ।
विन्ध्याचल पु० कर्म० । विन्ध्यपर्वते ।
विन्ध्याटवी स्त्री० विन्ध्यस्या अटवी । विन्ध्यपर्वतस्ये वनभेदे

विन्न लि० विद-क्त। विचारिते, प्राप्ते, ज्ञाते, स्थिते च ।
 विन्याक पु० वि+नि+अक-घञ् ।। (आतियान) छे ।
 विन्यास पु० वि+नि+अस-घञ् । स्थापने, रचने, तन्त्रोक्ते
 मन्त्राद्युच्चारणपूर्वकं हृदयादिषु अङ्गुल्यादीनामर्पणे च ।
 विप्र ज्ञेये च० उभ० सक० सेट् । वेपयति-ते अत्रोविप्रत् त ।
 विप्रक्लिप्त लि० विपाक्षेन निर्हृतः । वि+प्रच-क्त सप्तच् ।
 विपाकाधीनजाते 'विप्रक्लिप्तज्ञानगतिरिति' भट्टिः ।
 विप्रक्ष लि० विरुद्धः प्रबो यस्य । शत्रौ, प्रतिकूलपक्षावलम्बिनि
 च । विरुद्धः प्रक्षः कुग० स० । प्रतिकूले प्रजे ।
 विप्रस्त्री स्त्री० वि+प्रचि-अच् गौरा० डोष् । वीण्यायाम् स्त्रार्थे
 कन् अत इत्त्वम् । तलैव ।
 विप्रण पु० वि+पण-घञर्थे क । विक्रये ।
 विप्रि। पु० स्त्री० वि+पण-इन् स्त्रीलपत्ते वा डोष् । पण्य-
 विक्रयशालायास् (हाटवाला) हट्टे च ।
 विप्रन्ति स्त्री० वि+प्रद-क्तिन् । आपदि, नागे, यातनायाश्च
 विप्रथ पु० विरुद्धः प्रन्याः अच् षमा० । निन्दितमार्गे
 विप्रदू(दा) स्त्री० वि+प्रद-सम्प० क्तिप् वा टाप् । विप्रतौ ।
 विप्रद्व लि० वि+प्रद-क्त । विप्रद्युक्ते, नष्टे च । संप० पु० ।
 विप्ररीत लि० वि+परि+इण्-क्त । प्रतिकूले ।
 विप्रर्णक पु० विगतानि प्रणाम्यस्य कप् । पलाशद्वये ।
 विप्रर्थ्य पु० वि+परि+इण्-अच् । व्यतिक्रमे ।
 विप्रर्थ्यस्त लि० वि+परि+अस-क्त । व्यतिक्रान्ते पराहते च ।
 विप्रर्थ्यास पु० वि+परि+अस-घञ् । वैपरीत्ये, व्यतिक्रमे
 उत्क्षेपे च ।
 विप्रल पु० विभागः पलस्य । पलपञ्चभागे कालभेदे । [पण्डिते
 विप्रश्चित् पु० विप्रलक्ष्यं चेतति वि+प्र+चित-क्तिप् ष्ट० ।
 विप्राक पु० वि+प्रच-भावे घञ् । प्राक्ते, खेदे च । कर्मणि
 घञ् । कर्मफलपरिणामे ज्ञात्याधुर्भागरूपे पदार्थे ।
 विप्राशु(शा) स्त्री० विगतः प्राशो यस्याः । खनासख्याते नदीभेदे
 विपिन न० वप-इन् ष्ट० । वने ।
 विपुल लि० वि+पुल-विसारे क । विसीर्षे, अगाधे, मेरुपश्चि-
 मस्ये भूधरे, मेरौ, हिमाचले च । आर्यादन्तोभेदे स्त्री० ।
 विपुलास्त्व स्त्री० विपुलं रसं स्रजति अण् । धतकुमारीद्वये ।
 विप्र पु० वप-इन् ष्ट० अत इत्त्वम् वि+प्रा-क वा । ब्राह्मणे ।
 विप्रकार पु० वि+प्र+अ-घञ् । अपकारे, तिरस्कारे ।
 विप्रकाष्ठ न० विशेषेण प्राति प्रा-क विमं काष्ठं यस्य । तल्लक्षणे
 विप्रकर्ष पु० वि+प्र+अ-घञ् । दूरत्वे ।
 विप्रक्षत लि० वि+प्र+अ-क्त । उपद्रुते, तिरस्कृते च 'तस्मिन्

विप्रक्षताः काले' इति कुमारः ।

विप्रक्षट लि० वि+प्र+अ-क्त । दूरस्ये । स्त्रार्थे कन् । तलैवाद्य
 विप्रचित्ति पु० वि+प्र+चित-क्तिच् । दानवभेदे ।
 विप्रतिपत्ति स्त्री० वि+प्रति+पद-क्तिन् विरोधे, 'परस्परं
 मनुष्याणां स्त्रार्थे विप्रतिपत्तिष्विति' सृष्टिः । संशये,
 विकारे च ।
 विप्रतिपन्न लि० वि+प्रति+पद-क्त । संदेहयुक्ते कृतविरोधे च
 विप्रति(नी)सार पु० वि+प्रति+अ-घञ् वा दीर्घः । अनुतापे,
 अनुशये, रोधे च । [च
 विप्रयुक्त लि० विप्र+युज-क्त । वियुक्ते, विरहिते च । [वियोगे
 विप्रयोग पु० वि+प्र+युज-घञ् । विप्रलम्भे, विरोधे विसंवादे
 विप्रलब्ध लि० वि+प्र+लभ-क्त । वञ्चिते, 'प्रियः कृत्वा च सङ्केतं
 यस्या नायाति सन्निधिम् विप्रलब्धेति सा ज्ञेये'त्युक्तलक्षणे
 नायिकाभेदे स्त्री० ।
 विप्रलम्भ पु० वि+प्र+लभ-घञ् छम् च । विसंवादे, वञ्चने,
 विरहे च 'युक्तारयुक्तयोर्भावा युक्तयोर्वायथा मिथः अभीष्टा
 लिङ्गनादीनामनवाप्तौ प्रचक्ष्यते । स विप्रलम्भो विज्ञेय'
 इत्युक्ते शृङ्गारावस्थाभेदे ।
 विप्रलाप पु० वि+प्र+लप-घञ् । विरोधीकृतौ परस्परविरु-
 द्धार्थककथने । [द्वये, अशोकद्वये ।
 विप्रलोभिन् पु० विप्रलोभयति लुभ+णिङ्-णिनि । किरात
 विप्रश्चिका स्त्री विशेषेण प्रश्नो यस्याः पु० कप् अत इत्त्वम् ।
 वैवशायां स्त्रियाम् । [धीनतायाम् ।
 विप्रसात् अव्य० विप्रस्त्राधीनं करोति विप्र+साति । विप्रस्य-
 विप्रस्य न० इत० । विप्रस्त्राधिके धने ।
 विप्रिय पु० विरुद्धं प्रियं प्री० क ।। अपराधे, अप्रिये च कृत-
 वानसि विप्रियं न मे इति कुमारः । इव० विगतप्रिये लि० ।
 विप्रुष् स्त्री० वि+प्रुष-क्तिप् । विन्दौ, वेदपाठकाले सुखनिर्गत
 जलविन्दौ च ।
 विप्रोषित लि० वि+प्र+अस-क्त । गतप्रवासे ।
 विप्रुव पु० वि+प्रु-अप् । परवृत्तिराष्टादितो भये राष्ट्रोपद्रवे च
 विप्रुव पु० वि+प्रु, घञ् । अश्वस्य गतिभेदे समन्तात् जलस्रवे च ।
 विप्रुत लि० वि+प्रु-क्त । व्यसनयुक्ते, उपद्रुते च 'अविप्रुतम्रु-
 चर्यः' इति सृष्टिः ।
 विप्रल लि० विगतं फलमस्य । निरर्थके । केतव्यां स्त्री० ।
 विप्रध पु० विगतो वधो हननं गतिर्यस्यात् । संदृष्टोत धान्य-
 तण्डुलादौ 'निरुद्धविषपाशारे'ति भाषः ष्ट० दीर्घः भारे च ।
 विप्रल्व पु० विप्रधाति मल्लु वि+वल्-घञ् । रोगभेदे ।

विबुध पु० वि+बुध-क्त । पण्डिते, देवे, विबुधसख इति भट्टिः । चन्द्रे च ।

विभक्त वि० वि+भज-क्त । पृथक्कृते, विभिन्ने, कृतविभागे च 'अविभक्ता विभक्ता वा सपिण्डाः स्यादरे ससा इति स्मृतिः । भावे क्त । विभागे न० ।

विभक्ति स्त्री० वि+भज-क्तिन् । विभागे 'संख्यालव्यायसामान्ये शक्तिमान् प्रत्ययस्तु यः । सा विभक्तिर्दिधा मोक्ते'त्युक्तलक्षणे प्रत्ययभेदे च ।

विभव पु० वि+भू-वञ् । घने, मोले, सर्वमूर्त्तसंयोगरूपे, ऐश्वर्ये षट्संवत्सरमध्ये 'हृष्टाः पुष्टाः जनाः सर्वे विभवेऽब्दे वरानने' । इत्युक्ते वर्षभेदे च ।

विभा स्त्री० वि+भा-अच् । किरणेषु, शोभायां, प्रकाशे च । विभाकर पु० विभां प्रकाशं करोति क्त-अच् । सूर्ये, अर्कहले च विभाग पु० वि+भज-भावे घञ् । भागे । कर्षणे घञ् । अये, खण्डे पूर्वस्मान्निखलनाशोत्तरं तत्त्वस्वभावीरजातखल-व्यञ्जकव्यापारभेदे । [गयोग्ये, भजनीये धनादौ ।

विभाज्य लि० विभक्तुमर्हति वि+भज-अच् । विभा-विभाण्डक पु० छनिभेदे ।

विभात न० वि+भा-क्त । प्रभाते ।

विभाव पु० वि+भू-वञ् । परिचये, अलङ्कारोक्ते रसस्योद्दी-मक्ते आलम्बनादौ 'विभावेनानुभावेन व्यक्तः सञ्चारिणा तथे'ति सा० १५० । [त्युक्तलक्षणे अलङ्कारभेदे ।

विभावना स्त्री० 'प्रसिद्धकारणाभावात् कार्योत्पत्तिर्विभावने' विभावरौ स्त्री० वि+भा-क्तिन् छीप् वनोर च । रात्रौ, हरिद्रायां, कुट्टित्याम्, अहुरक्तयोषिति, सुखरस्त्रियाम्, मेदीहले च । [चित्रकण्ठे, हारभेदे च ।

विभावसु पु० विभायुक्ता वसवोऽस्य । सूर्ये, अर्कहले, वज्रौ, विभाषा स्त्री० विरुद्धा भाषा वि+भाष अ । व्याकरणोक्ते पाणिनप्रामिफलके 'नवेति विभाषेत्युक्तलक्षणे विकल्पविधाने विभिन्न लि० वि+भिद-क्त । प्रकाशिते, विदलिते, विभक्ते च । विक्षीतक पु० विशेषेण भीत इव इवार्थे कन् । (वयङ्गा) हले । विक्षीपण पु० विशेषेण भीपयते शलून् भी-णिच् सुक् च ल्यु । रावणभ्रातरि राक्षसे, नलहले च । [भयप्रदर्शने ।

विभीषिका स्त्री० वि+भी-णिच्-सुक् च धात्वर्थनिर्द्देशेण लुक् ।

विभु पु० वि+भू-ङु । सममूर्त्तसंयुक्ते, प्रभौ, महादेवे महाणि च ।

विभूति स्त्री० वि+भू-क्तिन् । भूतानि 'अणिमा लघिमा प्राप्तिः प्राकाम्यं महिमा तथा । इणिलं च वशिष्यश्च तथा कामावसायिते'त्युक्ते ऐश्वर्ये च ।

विभूषा स्त्री० वि+भूष-अ । शोभायां, भूषणे च ।

विभ्रम पु० वि+भ्रम-वञ् । स्त्रीणां शृङ्गाराङ्गे चेष्टाभेदे 'विभ्रम स्वरथाटकावे भूषास्यानविपर्यय' इत्युक्ते त्वरया भूषास्यान वैषरीले च 'यश्चक्षारो विभ्रममखण्डनानामिति कुमारः ।

विशेषेण, भ्रान्तौ, शोभायां, सन्देहे, भ्रमणे च ।

विभ्राज् लि० वि+भ्राज-क्तिप् । भूषणादिना दीप्ते ।

विमत लि० वि+मन-क्त । विरुद्धमतियुक्ते । [व्याकुलचित्ते

विमनस्(स्त्र) लि० विचिन्तं मनो यस्य वा कप् । चिन्तादिना

विमर्द् पु० विवृणोतेऽचौ वि+वृद-वञ् । (काचकासुन्दिया)

हले । चक्रमर्दके च । भावे घञ् । मर्द्ने ।

विमर्शन न० वि+वृद-ल्युट् । परामर्शे, न्यायोक्ते चाश्व-

व्यायच्छेदमन्वेन पक्षनिश्चये, वितर्के च । घञ् तल्लङ् पु० ।

विमर्ष पु० वि+वृष-वञ् । विचारे, नाटकाङ्गभेदे च ।

विमल लि० विगतो मलो यस्मात् । स्वच्छे निर्मले, विगतो

मलो यस्याः १५० । (चाकारकाया) सप्तलायाम् जग-

न्नापलेखस्ये देयीभेदे च स्त्री० ।

विमाह स्त्री० विरुद्धा माता । माहसपत्न्याम् ।

विमाहज पु० विमाहजायते जन-ङ । सापले भ्रातरि ।

विमान पु० न० वि+मन-घञ् वि+मा-ल्युट् वा । देवयाने, रथे,

सर्वभौमसङ्ग्रहभेदे च । अश्वे पु० यानकाले परिमाणे च न०

विमार्ग पु० विरुद्धो मार्गः । कुपथे निन्दिताचारे ।

विमुख लि० विरुद्धमनसुकूलं सङ्गमस्य । वहिर्मुखे, निवृत्ते च ।

विमुद्र लि० विगता मुद्रा मुकुलीभावो यस्य । विकशिते, मुद्रारहिते च ।

विम्ब पु० न० । वी+बन्-सुम्भ्रस्त्री । दर्पणादौ भासमानमिति

विम्बाश्रये, कण्ठलौ च । सूर्यादिमण्डले च द्रवकासे पु० ।

विम्बायाः फलम् अण् तस्य लुप् । धिक्विकाफले ।

विम्बजा स्त्री० विम्बं फलं जावतेऽस्याः जन-ङ । विम्बिकाहले (तेलाकुचा) ।

विम्बट पु० विम्बमटति अट-अच् शक० । रर्षये ।

विम्बा(स्त्री) स्त्री० विम्बमस्त्यस्याः अच् यागौऽङोप् । (तेलाकुचा)

लताभेदे । स्वार्थे कन् । तल, सूर्यादिमण्डले च ।

वियत् न० वि+यस-क्तिप् मलोपे तक् । आकाशे ।

वियङ्गङ्गा स्त्री० वियत्स्या गङ्गा । खर्गङ्गायां मन्दकिन्त्याम् ।

वियात लि० वि+या-क्त । हटे, निर्लज्जे च ।

वियोग पु० वि+युज-घञ् । विच्छेदे । ६० । पश्चिमोणे [लि०

वियोगिन् पु० वि+युज-घिङ् । चक्रवाके, पक्षिणि, विच्छेदवति

विरक्त लि० वि+रन्ज-क्त । विच्छिन्ने, विरते च ।

विरङ्ग पु० वि+रन्ज-घञ् । कङ्कुधे ।

विरचित्ति वि० वि+रच-क्त । कते, निर्मिते च ।

विरजस्वामस् वि० विगते रसस्वामी यतः । सत्वगुणप्रधाने ।

विरजस् विगतं रजो यस्याः । गतासंवायां स्त्रियाम् । रजो-
गुणहीने वि० ।

विरजा स्त्रीविशेषेण रज्यते रन्ज-अ । दूष्यां, गोलोकस्थे
राधासखीभेदे तच्छापाज्जायमाने नदीभेदे च ।

विर(ञ्चि) पु० वि+रच-अच् इन् वा सञ्च । जगत्स्रष्टरि ।

विरण न० विविष्टो रणो मूलमस्य । उशीरे (विणारमूल) ।

विरत वि० वि+रम-क्त । निवृत्ते । [रराहित्ये च ।

विरति स्त्री० वि+रम-क्तिन् । निवृत्तौ, विषयसंवायां-व्यापा-

विरक्तं वि० वि+रा-कलन् । अवकाशे, विच्छिन्ने, अनिविडे च

विरह पु० वि+रह-घञ् । विच्छेदे, अभावे, शृङ्गाररसस्य

विमलम्भाख्ये अवस्थाभेदे च ।

विरहित वि० वि+रह-क्त । त्यक्ते, हीने च । [रागशून्ये वि०

विराग पु० वि+रन्ज-घञ् । रागाभावे, विगतो रागो यस्य ।

विराज् पु० विशेषेण राजते क्तिप् । लविये ब्रह्माख्यताक-

स्यूलदेहाभिमानिनि आदिपुरुषे, हृन्दोभेदे च ।

विराट् पु० विशेषेण राटो यत् । देशभेदे, तद्देशाधिमे न्ये च ।

विराध पु० राधसभेदे ।

विराधन न० वि+राध-ल्युट् । प्रोडायाम् ।

विरास पु० वि+रस-घञ् । अवसाने, विरतौ, निवृत्तौ च ।

विराल पु० वि+डल-घञ् डस्य रः । पिडाये प्रशुभेदे ।

विराव पु० वि+र-घञ् । शब्दे ईषं । विगतरे वि० ।

विरिञ्च पु० वि+रिच-अच् इम् च । विष्णो जगत्स्रष्टरि

वेधसि, शिवे च । इन् । तत्त्वैवायं । [रिते च

विरुद्धं वि० विशेषेण रोहति वि+रुह-क्त । जाते, अङ्कु-

विरूप वि० विरुतं रूपमस्य । इष्टरूपयुक्ते, निन्दिते च

प्रिप्पलीसूत्रे न० । अतिविषायां, इरावभायाञ्च स्त्री० ।

विरूपाक्ष पु० विरूपे विकटे अविष्णी यस्य पञ्च समाः ।

महादेवे । विकटनेत्रे वि० ।

विरिक्त पु० वि+रिच-घञ् । मलादेरघोनिःसरणे, अतिरेके च

विरिचन न० वि+रिच-णिच्-ल्युट् । मलादेर्निःसारणे, क्षर-

मध्ये विरेचनं मिति वैद्यकम् । विरेचयति वि+रिच-

णिच्-ल्यु । पीलुष्टले पु० । भेदकसात्रे वि० ।

विरोक पु० न० वि+रच-घञ् चस्य कः । छिद्रे, सूर्यकिरणे पु०

विरोचन पु० वि+रच-युच् । सूर्ये अर्कहृत्ते, बलिपितरि

प्रह्लादतनयेऽसुरभेदे, चन्द्रे च रोचयति रच-णिच् ल्यु ।

रोहितकटचे, श्योनाकटचे, घटकरञ्जे च पु० । रविकरे वि०

विरोध पु० वि+रुध-वञ् । वैरे, विरुद्धतायाम् न्यायोक्ते सा-

ध्यानासामानाधिकरण्यरूपे हेतुदोषे, यथा बहिमान् जला-

दित्यत्र जलरूपहेतोर्वह्निना सामानाधिकरण्यं नास्ति ।

विरोधन न० वि+रुध-ल्युट् । वैरे ।

विरोधिन् पु० वि+रुध-णिनि । रिपौ, पट्टिसंवत्सरमध्ये

‘जायते मातुपे कष्टं विरोविनि न संशय’ इत्युक्तलक्षण

वत्सरभेदे च ।

विरोधोक्ति स्त्री० अर्थालङ्कारभेदे, परवचनविरोधवचने च ।

विल स्तुतौ लुप० सक० सेट् । विवृति अवेलीत् ।

विल न० विल-क । छिद्रे, गुहाशङ्क । विलघृत्यति कारणत्वे-

नाख्यस्य अच् । घोटकोत्तमे, वाजिनो ‘विलयोनय’ इति

कुमारः । वेतसे च पु० ।

विलज् पु० विलज्-अच् विस्मययुक्ते ।

विलज्जय वि० विशिष्टं लक्षणमस्य । विभिन्ने, विशेषणयुक्ते

च । निष्प्रयोजनस्थितौ च न० । दानार्थं काञ्चनारूपसू-

क्तियुतशय्याभेदे स्त्री० । ‘अशौचालान् द्वितीयेऽङ्कि शय्यां

दद्यात् विलज्जयामिति स्मृतिः ।

विलग्न वि० विशेषेण लग्नं लघुज-क्त तस्य नः जस्य गः ।

संलग्ने । मध्यभागे, कटौ, उदितमेपादिराशौ च न० ।

‘गोचरे वा विलग्नवे’ति ज्योतिषम् । [कावे

विलम्ब पु० वि+लवि-घञ् । विलम्बने अशीघ्रत्वे प्रतीक्षणीय

विलम्बित वि० वि+लवि-क्त । अशीघ्रे, मन्दे च मध्यस्थे न०

विलय पु० वि+ली-अच् । प्रलये, नाशे च ।

विलला स्त्री० वि+लज्-अच् । श्वेतवलायाम् । [गोधायां च

विल(लो)शय पु० विरे श्रेते-शी अच् वा अलुक्त्वा । सर्पे, सूक्ष्मे,

विलाप पु० वि+लप-घञ् । परिदेवनोक्ते ।

विलास पु० वि+लस-घञ् । ‘तात्कालिको विशेषस्तु विला-

सोऽङ्कक्रियादिपु’ इत्युक्ते स्त्रीणां शृङ्गारवेष्टाभेदे, वेष्टा-

विशेषे, दीप्ती च ।

विलासिनो स्त्री० विलासोऽख्यस्य इनि ङोप् । नार्यां,

वेश्यावाङ्मये । भोगवति वि० सर्पे, क्षण्ये, वङ्गौ, क्षरे,

महादेवे चन्द्रे च पु० ।

विलीन वि० वि-ली-क्त । प्रापद्रवोभावे घटादौ, विरते, नटे

च ‘विलीनाशेषघातके’ति भागवतम् ।

विलेपन न० विलिप्यतेऽनेन कारणे ल्युट् । गात्रासुरेपमद्रव्ये

पिष्टे घटे वा चन्दनकुङ्कुमादौ । कर्मणि ल्युट् ङोप् ।

यवाणां, सुवेशायां स्त्रियाम् स्त्री० ।

विलेप्य पु० वि+लिप-यत् । यथायाम् विलेपनीये ति० ।

विलोचन न० वि+लुच-करणे ल्युट् । नेत्रे, भावे ल्युट् । दर्शने

विलोडित न० वि+लोड-क्त । तक्ते । आलोडिते ति० ।

विलोम ति० विगतं लोम यत् अच् समा० । विपरीते, अर-
घटके न० संपे, कुङ्कुरे वरुणे च पु० ।

विलोमजिह्व पु० विलोमा विपरीता जिह्वा यस्य । गजे ।

विलोमवर्ण पु० विलोमजः स्वरत्यनुक्ततया व्युत्क्रमजो वर्णः ।
उत्तमस्त्रियामधमवर्णेन जनिते सङ्कीर्णे वर्णे ।

विलोमी स्त्री० विशिष्टं लोम केशो यस्याः पू० अच् गौरा०
उभे । आमलक्याम् ।

विलोल ति० वि+लुल-अच् । चञ्चले, विशेषलक्षणे च ।

विल्ल न० विल-ल किञ्च तस्य नेत्रम् । आलस्ये । [हीकन्दे

विल्लमूला स्त्री० विल्लमालविलमिव वेष्टितं मूलमस्याः । वारा-

विल्ल पु० विल-वल् किञ्च । श्रीफलवृक्षे, तत्फलदात्रे,
परिमाणे च न० । [प्रदार्थे शुष्कविल्लीत्यर्थत्वात्

विल्लपेपिका स्त्री० विल्वस्य पेपोऽस्यस्य ठन् । (बेलमुठा)

वि(वी)वध पु० वि+वध-अच् वा दीर्घः । धान्यतण्डुलादेराहरणे
भारे स्तम्भवहनयोग्ये (वाक्) काष्ठभेदे च ।

विवर न० वि+वृ-अप् । विद्वे, दोषे च ।

विवरण न० वि+वृ-ल्युट् । व्याख्याने, तत्कारके धन्यभेदे च ।

विवरनालिका स्त्री० विवरयुक्तं नालमस्यस्याः ठन् । वेणौ (वांश)

विवर्ण ति० विरुद्धो वर्णोऽस्य । अधमे, नीचे च ।

विवर्त्त पु० वि+वृत्-घञ् । ज्ञत्ये, सप्तदाये, अपवर्त्तने वेदान्तोक्ते
कारणात् विपरीतताकतया उत्पद्यमाने कार्ये च । यथा
रङ्गात् रजतम् व्रज्जणो जगत् ।

विवश ति० विगतो वश आयात्तता यस्य । अस्ततन्त्रे, व्याकुले
च 'विदशा कामवधू'रिति कुमारः कृतरोधे च ।

विवस्वत् पु० वि+वस-क्लिप् अस्यर्थे सप्तम् अस्य वः । स्वर्ग्ये,
अर्कवृक्षे, अरुणे, देवे च ।

विवाद पु० विरुद्धोवादः । 'वृथादिदायकलक्षणे द्वयो र्वङ्कतरस्य
वा । विवादो व्यवहारश्चेत्युक्तलक्षणे व्यवहारे, कलक्षे च ।

विवाह पु० वि-वह-घञ् । दारपरिग्रहे, तज्जनके व्यापारे च

विवाहित पु० विवाहो जातोऽस्य तारङ्गतत् । जातविवाहे ।

विवाह्य ति० वि+वह-ल्युट् । विवाहयोग्ये, विशेषेण बाह्ये च

विविक्त ति० वि+विच-क्त । निर्वर्त्तने, पवित्रे, असंयुक्ते च ।

कर्त्तरि-क्त । विवेकिनि ति० । दुर्भगायां स्त्रियां स्त्री० ।

विविध ति० विभिन्ना विधा यस्य । नानाप्रकारे ।

विवीत पु० विशिष्टं वीतं गवादिप्रचारस्थानं यत् । प्रचुर-

दण्णघासादियुक्ते देशे ।

विष्टत ति० वि+ष्ट-क्त । विस्तृते व्याख्याते च ।

विष्टति स्त्री० वि+ष्ट-क्लिन् । विस्तारे व्याख्याने च ।

विवेक पु० वि+विच-घञ् । याथावर्थेन वस्तुस्वरूपाधारणे
प्रकृतिपुरुषयोर्भेदज्ञाने च ।

विवोद पु० वि+वहृ-हृच् । ज्ञानातार ।

विब्योक्त पु० वि+वा-कु तस्य व्योक्त स्थानम् । 'गवांमिमाना-
दिदेषि विब्योक्तोऽनादरक्रिये'त्युक्तलक्षणे स्त्रीणां शृङ्गार-
चेष्टाभेदे ।

विश प्रवेशे तु० पर० सक० अनिट् । विशति अविज्ञत् ।

विश् पु० विश-क्लिप् । मनुजे, वैश्ये च ।

विशङ्कट ति० वि+शङ्कटच् । विशाले । [च ति० ।

विशद् पु० वि+शद-अच् । शुभ्रवर्णे । तद्वति विमले, व्यक्ते

विशय पु० वि+शी-अच् । संशये 'विषयो विशयश्चैवेति' लोकांशा

विश्र पु० वि+शृ-अच् । वधे ।

विश्रल्यक्तत् पु० विश्रल्य तत्प्रहारवेदनातिवृत्तिं करोति कः
क्लिप् । (हापरमाली) वृक्षे ।

विश्रल्या स्त्री० विगतं शल्यं तत्प्रहारवेदना यस्याः पू० ।
अग्निशिखवृक्षे, दलीवृक्षे, शुङ्ख्याम्, त्रिपुषायां अजमो-
दायाञ्च । विगतशल्ये ति० ।

विशसन न० वि+शस-ङिञ्चने ल्युट् । मारणे ।

विशसन पु० विशस्यतेऽनेन ल्युट् । खड्गे, 'असिर्विशसनः खड्ग
इति खड्गस्त्विति । [तत्, मारिते

विशस्त ति० वि+शस-क्त । नाशिते अतीते च । वा इट् ।

विशाख पु० विशाखानक्षत्रे भवः अणु । कार्त्तिकेये । धन्विनां
चितस्थान्तरालपाटावस्थाने, पुनर्वशायां, याचने च ।

विशाखज पु० विशिष्टा शाखा यस्य तथा सन् जायते
जन क । नारङ्गे, विशाखानक्षत्रजाते ति० ।

विशाला स्त्री० विशिष्टा शाखा प्रकारो यस्याः । तङ्गलनक्षत्रा
तत्केऽश्विन्यवधिके षोडशे नक्षत्रे कटिल्लके च ।

विशारण न० वि+शृ-स्वार्थे णिच्-ल्युट् । मारणे ।

विशारद् पु० विशालं ददाति दा-क लस्य रः । वकुलवृक्षे
क्षुद्रडरालभायां स्त्री० पण्डिते, प्रगल्भे, अष्टे च ति० ।

विशाल ति० वि+शलच् । विस्तीर्ण्ये, वृहति च । रुद्रभेदे,
रुद्रभेदे च पु । इन्द्रवारुण्याम्, माहेन्द्रवारुण्यां नदी-

भेदे च स्त्री० विशालां विरजां तथेति पुराणम् । [टवृक्षे

विशालता स्त्री० विशालस्य भावः तत् । पार्श्वविस्तारे । [अचो
विशालतैलगर्भं पु० विशालं विस्तीर्ण्य तैलं गर्भं फलमध्ये यस्य ।

विशालत्वञ्च पु० विशाला तत्त्वं यस्य । दम्प्रच्छदे दृष्टे ।
विशालपत्रञ्च पु० विशालं पत्रमस्य । कासालौ, तालदृष्टे च ।
विशालाक्ष पु० विशाले अक्षिणी यस्य पञ्चमभा० । महादेवे,
गरुडे, विष्णो च दृष्टव्येति, ति० पार्ष्वत्वा नागदन्त्यां च स्त्री० ङीप्
विशाली स्त्री० वि+शालच् गौरा० ङीप् । अजमोदायाम् ।
विशित्व पु० विशिष्टा विगता वा शिखा यस्य । शरदृष्टे, वाये,
तोमरे च द्व० शिखारहिते ति० । नालिकायाम् रथ्या-
याश्च स्त्री० ।

विशिष्ट ति० वि+शिष्ट-क्त । युक्तं, विच्छेदने, विशेषयुक्ते च ।
विशिष्टाद्वैत न० रामानुजायुक्ते प्रकृतिविशिष्टस्य ब्रह्मणोऽद्वैतत्वे
विशीर्य ति० वि+श-क्त । शुक्ले, जरावस्थापक्षे च ।
विशीर्यपणं पु० विशीर्यं पणमस्य । निरुद्धमे ।
विशुद्धा त्व० वि+शुध-क्त । दोषरहिते, विशदे च ।
विशुद्धि स्त्री० वि+शुध-क्तिन् । शोधने, दोषरहित्ये च ।
विशुद्धतांति वि० विगता दृष्टव्यता प्रकृति रस्याः । परिपाटीशून्ये
विशेष पु० वि+शिष-वञ् । प्रभेदे, प्रकारे, व्यक्तौ, निमित्ते,
'अन्योनित्वद्वयव्यतिर्विशेषः परिकीर्तित' इति वैशेषि-
कोक्ते प्रदार्थभेदे, अर्थालङ्कारभेदे च ।

विशेषक पु० न० विशेषयति वि+शिष-णिच्-एतल् । ललाटकृते
तिलके । विशेषकर्त्तरि ति० 'विभिन्नार्थे विशेषकनि'त्युक्ते
एकवाक्यतापक्षे लोकावये न० ।

विशेषगुण पु० कर्म० । वैशेषिकोक्ते 'बुद्ध्यादिपटकं रूपादि-
चतुष्कं स्वेष्टभावेन । स्वाभाविकद्रव्यलक्ष्य अटरे यद्-
एव चे'त्युक्तेषु गुणभेदेषु ।

विशेषण न० विशिष्यतेऽनेन वि+शिष-ल्युट् । भेदकधर्मो-
गुणक्रियादौ यथा नीलम् उत्पलं च लो गौरित्वादौ गुण
क्रियादिभेदकधर्मः ।

विशेषविधि पु० विशेषे विधिः । सामान्यविशेषयोर्मध्ये विशेष
गोचरे विधाने यथा ब्राह्मणयोरो दधि दीयतां शाखि
व्याय तक्षमित्यत्र शाखिल्यस्य ब्राह्मणविशेषत्वेन तदि-
धये दधिदानापवादेन तद्विधानविधिः ।

विशेषित ति० वि+शिष-णिच्-क्त । भेदिते विशेषणदुक्तीकृते च
विशेषोक्ति स्त्री० अर्थालङ्कारभेदे ।

विशेष्य ति० विशिष्यते भेदयते गुणादिभिरसौ वि+शिष-
ण्यत् । गुणादिभिरर्थे, व्यवच्छेदये, प्रदार्थे धर्मिणि च ।

विशेषक पु० विगतः शोकः यस्यान् यस्य वा । अशोकदृष्टे
शोकरहिते ति० योगशास्त्रोक्ते चित्तवृत्तिभेदे स्त्री० ।

विशोधनी स्त्री० विशुध्यतेऽनया शुध-ल्युट् ङीप् । दन्तीदृष्टे

भावे ल्युट् । शोधने न० वि+शुध-ल्यु । शोधनकारके ति० ।
विशोधित् ति० वि+शुध-णिच्-णिनि । शोधनकारके ति० ।
नातदन्त्यां स्त्री० ङीप् ।

विश्व(आ)णन न० वि+श्वण-णिच्-ल्युट् वा दृष्टिः । दाने ।
विश्वव्य ति० वि+श्वन्म-क्त । विश्वत्ते 'विश्व' परिचुम्बेति
चा० । शान्ते, अनुकृते, गाढे च ।

विश्व(आ)म पु० वि+श्वम-वञ् वा दृष्टिः । विरामे प्रवृत्त
व्यापारस्यावसाने च । [दध च ।

विश्वम्भ पु० वि+श्वम्भ-वञ् । विश्वासे, प्रत्यये, कैलिकालद्वे
विश्वाम पु० वि+श्व-वञ् । प्रसिद्धौ स्थानौ च ।

विश्वत पु० वि+श्व त् । विख्याते ।

विशिष्ट ति० वि+शिष्ट-क्त । विद्युक्ते, शिथिले च ।

विश्लेष पु० वि+शिष-वञ् । विद्योने शैथिल्ये च ।

विश्व न० विश्व-व । जगति संसारे । तदभिमानिनि जीवे पु० ।

आहृदेवविशेषे पु० व० प० । रुकले ति० तदर्थेऽस्य सर्वनामता ।

विश्वकर्म्मन् पु० विश्वे कर्म व्यापारो यस्य । ह्यर्थे, देव-
शिल्लिनि, सुनिभेदे, परमेश्वरे च ।

विश्वकृत पु० विश्वं करोति कृ-क्तिप् । विश्वकर्मणि, परमेश्वरे च
विश्वकेतु पु० विश्वे केतवोऽस्य । अतिरुद्धे ।

विश्व(व्य)क्त्वेन विश्व(ए)कीर्त्तनायाम् । विष्णौ, प्रियङ्गुदृष्टे स्त्री० ।

विश्वगन्ध पु० विश्वतो गन्धोऽस्य । बोले गन्ध रसे, पलाय्यौ च
विश्वगन्ता स्त्री० विश्वे सकला गन्ता यस्याः । द्रव्यव्याम् ।

विश्वग्रन्थि स्त्री० विश्वतो ग्रन्थिर्यस्याः । हंसपदीलतायाम्

विश्व(व्य)च् चव्य० विश्वमञ्जुति क्तिप् विश्व(यु) आदेशः । सर्वत
इत्यर्थे विश्वगामिनि ति० अद्भ्यागमे विश्व (व्य)द्भ्यल्यप् ।

विश्वधारिणी स्त्री० विश्वं धारयति धृ-णिनि । दृष्टिव्याम्

विश्वपणी स्त्री० विश्वतः पणान्यस्याः । सूत्र्यामलक्याम् ।

विश्वप्सु पु० विश्वं स्नाति भवति स्ना-कर्मिन् । अग्नौ, चन्द्रे
देवे, विश्वकर्मणि, भूमौ च ।

विश्वभेज न० विश्वेषां भेजन् । शण्डगाम् ।

विश्वस्मर पु० विश्वं विभर्त्ति स्म-अच्-सुम् च । इन्द्र, विष्णो
च । दृष्टिव्यां स्त्री० ।

विश्वरूपक न० विश्वं रूपमस्य कप् । कृष्णागुरुणि ।

विश्वरेतस् पु० विश्वं रेतेजन्त्यं यस्य । चतुर्मुखे ब्रह्मणि ।

विश्वरोचन पु० विश्वान् रोचयति रुच-णिच्-ल्यु । माडीच शाले

विश्ववेदस् पु० विश्वं वेत्ति विद-वञ्चन् । इन्द्रादौ देवे, पर्वते च

विश्वसार न० विश्वेषां सारम् । तन्त्रभेदे । संज्ञायां कन् ।

(फणिमनसा) दृष्टे पु० ।

विश्वसृज् पु० विश्वं सृजति सृज-क्लिप् । चतुर्मुखे ब्रह्मणि ।
विश्वस्तु वि० वि+श्च-क्त । ज्ञातविद्यासे, विश्वसितोप्यल
वि० वा इट् । विषवायां स्त्रियां स्त्री० ।

विश्वस्या स्त्री० विश्वतः तिष्ठति स्या क । शतावयार्थे ।

विश्वाची स्त्री० विश्वमवृत्ति अन्व किप् । अक्षरोभेदे ।

विश्वात्सन् पु० विश्वमात्मा यस्य । विष्णौ ।

विश्वाभिन्न पु० विश्वं भिन्नमस्य पूर्वपददीर्घः । ब्रह्मर्षि-
भेदे गाधिसृते न्ये । [मिश्वरे च

विश्वाभिन्नप्रिय पु० इत० । नारिकेले श्रीरामे च । [पर
विश्वाराज् पु० विश्वेषु राजते राज-क्तिन् । विश्वेषां राजनि,
विश्वावसु पु० विश्वेषां वसु अस्मात् इ० दीर्घः । गन्धर्वभेदे ।
रात्रौ स्त्री० ।

विश्वास पु० वि+श्च-वञ् । प्रदक्षित्यमेवेत्याकारे चित्त-
वृत्तिभेदे, प्रत्यये, अथायाञ्च ।

विश्वेदेव पु० व, व० कर्म० अलुक् । 'ऋतर्द्वयो वसुः
सत्यः कामः कालस्तथा धनिः' रोचकशार्दवाचैव तथा
चान्यः पुरुषाः । विश्वेदेवा भवन्त्येते दश आद्वेषु पूजिता'
इत्युक्ते आद्वेदेवभेदे । गिश्चदेवसु वहुवौ पु० ।

विश्वेश पु० इत० । शिवे, विश्वेश्वरादयोप्यल ।

विश्वौषध न० विश्वेषु रोगेषु औषधम् । शुण्ठ्याम् ।

विष व्याघ्रा जु० उभ० सक० अनिट् । वेवेष्टि वेविष्टे । अविषत्
अविशत् त ।

विष विप्रयोगे क्प्वा० पर० अक० अनिट् । विष्णाति अविचत्

विष सेवने स्वा० पर० सक० अनिट् । वेपति अविचत् ।

विष् स्त्री० विष-क्तिप् । विद्यायाम् ।

विष न० विष-क्त । जले, पद्मकेशरे, कृष्णाले, गन्धरसे,
वत्सनाभे-विषे च गरलमात्रे पु० न० ।

विषकण्टकिनी स्त्री० विषयुक्तां कण्टकमस्या अस्ति इति ।
गन्ध्याकर्कोश्याम् ।

विषकण्ट पु० विषं कण्ठे यस्य । शिवे ।

विषघा स्त्री० विषं हन्ति हन-ङ् नि० कृत्वञ्च । शुङ्ख्याम् ।

विषघातिन् पु० विषं हन्ति हन-णिनि । शिरोपट्टे । विष-
नाशके लि० ।

विषघ्न उ० विषं हन्ति हन-क । शिरोपट्टे, यवासे, विभीतके,
चम्पकट्टे च । हिलमोचिकायां (चेलेष्वा) इन्द्रवारुण्याम्,
वर्धरायाम्, भूम्यामलक्याम्, रक्तपुनर्वायाम्, हरिद्रा-
याम्, उषिकास्याम्, महाकरञ्जे च स्त्री० लीप् । विष-
नाशके लि० ।

विषजिह्व पु० विषयुक्ता जिह्वेव प्रत्यमस्याः । देवताङ्गुले ।

विषज्वर पु० विषमिव प्राणहन्ता ज्वरो यस्य । महिषे ।

विषरुह न० विशेषेण परुहम् । कृष्णाले ।

विषतिन्दु पु० विषयुक्तस्तिन्दुः । कुपीलौ ।

विषद न० वि+पद-अच् । उपकासीसे शुक्लवर्णे पु० । तदति लि०

विषदन्तक पु० विषं दन्ते यस्य कप् । सर्पे ।

विषधर पु० विषं धरति छ-अच् । सर्पे, 'विषधरविषममि'त्युद्भूतः

विषधर्मन् पु० विषस्येव धर्मोऽस्य अनिच् समा० । (आल-
क्ष्यौ) सतायाम् ।

विषनाशन पु० विषं नाशयति नश-णिच्-ल्यु । शिरोपट्टे

विषनुदु पु० विषं सदति सद-क्लिप् । श्योनाकट्टे ।

विषपुष्प न० विषमिव नीलं पुष्पमस्य । नीलपद्मे । कप् ।
अदनट्टे । कर्मा० । नीलपुष्पे न० ।

विषम लि० विगतो विरुद्धो वा समः । असमे, अयुक्ते उन्नता
नते, दारुणे, सङ्घटे च 'भिन्नचिह्नचतुष्पादं विषमं परि
कीर्तितमि'त्युक्ते पद्यभेदे न० । [समच्छटे ।

विषमच्छद् पु० विषमाः अयुग्मानि सप्त ऋदाः यस्य ।

विषमज्वर पु० विषम उच्यो ज्वर । ज्वरभेदे ।

विषमनयन पु० विषमाणि चक्षुग्मानि त्रीणि नयनान्यस्य ।
शिवे । विषमनेत्रादयोप्यल ।

विषमर्दनी स्त्री० विषं सृद्यतेऽनया ऋद-ल्युट् लीप् । गन्ध-
नाज्जल्याम् । स्वार्ये कन् । तत्रैव ।

विषमस्य लि० विषसे उन्नतानते सङ्घटे वा तिष्ठति स्या-क ।
उपद्रवप्राप्ते, सङ्घटस्थे, उन्नतानतदेशस्थे च ।

विषमशिष्ट न० विषमं शिष्टं शासनम् । अनुचितशासने ।

विषमायुध पु० विषमाणि अयुग्मानि पञ्च आयुधानि वा-
या यस्य । ज्ञाने । विषमेष्वाद्योऽप्यल ।

विषय पु० विपिण्डानि स्वात्मकतया विषयिणं निरूपयन्ति सम्ब-
न्धनि वा वि+पि-अच् । इन्द्रियगोचरे-शब्दादौ, देशे च ।

विषयिन् न० विषयोऽस्त्यस्य इति । ज्ञाने, इन्द्रिये च । विष-
यासक्ते लि० । रात्रि, कामदेवे, ध्वनौ च पु० ।

विषरूपा स्त्री० विषं मूषिकविषं रूपयति अतिक्रामति
रूप-क । अतिविषायां (आ त इच्) ।

विषलता स्त्री० विष-व्याप्तेव सता । इन्द्रवारुण्याम् ।

विषविद्या स्त्री० विषाय तन्निवृत्तये विद्या । विषममन्त्रज्ञाने

विषवैद्य पु० विषे विषापहारे वैद्यधिकृत्यकः । विषमन्त्रविद्यायति

विषशालका पु० विषस्य कृष्णालस्य शालूकः । पद्मकन्दे ।

विषहन्त्री स्त्री० विषं हन्ति हन-ङ् लीप् । अपराजितायाम् ।

विषहारेके वि० ।

[विषहारेके वि० ।

विषहारी स्त्री० विषं हरति हृ-अच् गौ०ङीष् । मनसादेव्याम्

विषहा स्त्री० विषं हन्ति हन-ड । देवदालीलतायाम् ।

विषा स्त्री० विषं नाशयत्वेनास्यस्याः अच् । (आतङ्क)

अतिविषयायाम्, बुद्धौ च ।

विषाण न० विष+कानच् । पशुशृङ्गे, हस्तिदन्ते वराहदन्ते,
कुशौषधे, खीरकाकोल्याञ्च ।विषाणिका स्त्री० विषाणमस्यस्याः टल् । शृङ्गाम् (गाडर-
शिङा) कर्कटशृङ्गाम्, आमलक्याञ्च ।

विषाणिन् पु० विषाणमस्यस्य इति । शृङ्गिणि, हस्तिनि च ।

शृङ्गाटके, कृष्णभौषधे च पु० ।

विषाद् पु० वि+षद्-वञ् । अवसादे, जडतायाञ्च ।

विषादनी स्त्री० विषाय तद्विष्टस्ये अद्यतेऽसौ अद-ल्युट् ।

पलाशीलतायाम् ।

विषान्तक पु० विषस्यान्तक इव । शिवे, विषहरे वि० ।

विषापह स्त्री० विषमपहन्ति अप+हन-ड । इन्द्रवायुयान्,
नागदमन्याम्, अर्कमूलायाञ्च (इयरमूल) ।

विषाराति पु० इत० । कृष्णधूसूरे ।

विषारि पु० इत० । दतकरञ्जे, महाचक्रुशाके च । [तके

विषास्य पु० विषमास्ये यस्य । सर्वे विषाक्तमिवास्मस्य । भस्मा

विषु अव्य० विष-कु । साम्ये, नानाद्वये च ।

विषुव न० विषु दिनरात्रयोः साम्यं वाति वा-क । समरात्रि
दिनकालके अयनांशक्रमेण रवेः तलामेषरात्रिसंक्रान्तिभेदे ।विषुवत् न० विषु साम्यमस्यास्ति सत्तम् यवादिः यस्य वः ।
विषुवशब्दार्थे ।

विषौषधी स्त्री० इत० । नागदन्त्याम् ।

विष्क हिंसायां च आ०सक० सेट् । विष्कयते अविष्कृत ।
दर्शने उभ० विष्कयति ते अविष्कृत त ।विष्कम्भ पु० वि+स्कम्भ-अच् । सूर्यचन्द्रयोगजातयोगमध्ये
प्रथमे योगे, विस्तारे, प्रतिबन्धे, रूपककाव्याङ्गभेदे, योगिनां
वस्त्रभेदे, छले, अवष्टम्भके-कोलकादौ च ।

विष्किर पु० विकिरति वि+क-क सट् च । विह्वले ।

विष्टप न० विष्ट-कपन् तुट् च । भुवने ।

विष्टव्य वि० वि+स्तनुम-क्त । प्रतिबन्धे अवबद्धे ।

विष्टम्भ पु० वि+स्तनुम अच् । प्रतिबन्धे रोगभेदे च ।

विष्टम्भिन् वि० वि+स्तनुम-णिनि । प्रतिबन्धके रोगविशेष-
जनके च ।

विष्टर पु० वि+स्तृ-अप् पत्वम् । 'उर्द्ध्वे' शो भवेद्गङ्गा लम्ब-

केशस्तु विष्टर' इति 'वामावर्त्तस्तु विष्टर' इति च स्रुत्युक्ते
दर्भक्षते आसनभेदे, आसनमात्रे, उच्ये च । [विष्णौ ।

विष्टरश्चवस् पु० विष्टरः कुशसृष्टिरेव अचसी कर्णावस्थ ।

विष्टरुहा स्त्री० विष्टा भूमौ प्रविष्टा सती रोहति रुह-क ।
स्वर्णकैतक्याम् ।

विष्टार पु० वि+स्तृ-घञ् पत्वम् । पङ्क्तिच्छन्दोभेदे ।

विष्टि स्त्री० विश-क्तिन् क्तिच् वा । नेतनं विना भारादिवहन-
जन्ये क्लेशे, नेतने, कर्मणि, वर्षण्ये, प्रेषण्ये, तिथ्य-
र्द्धात्मककरणमध्ये सप्तमे करण्ये कर्मकरे-भट्टे, नेतनं
विना कर्मकरे च पु० ।

विष्टा स्त्री० विविधं तिष्ठति स्या-क पत्वम् । पुरीषे ।

विष्णु पु० विष-व्यापने नुक् । व्यापके, परमेश्वरे, ब्रह्मो शुद्धे,
धर्मशास्त्रकारके सृनिभेदे च 'मन्त्रविष्णुहारीति' ति
सृतिः । 'यस्मात् विन्मिदं सर्वं तस्य शक्त्या महात्मनः ।
तस्मादेवोच्यते विष्णुर्विशधातोः प्रवेशनादि'त्युक्ते, वासुदेवेऽपिविष्णुक्रान्ता स्त्री० इत० । अपराजितायाम् तस्याः विष्णुपरि-
त्यक्तत्वात्तथात्वम् । [त्वेन प्रसिद्धः न्यायभाष्यकर्त्ता ।विष्णु गुप्त पु० चाणक्ये परिण्डिते अयमेव वात्स्यायनपरिचल-
विष्णुतैल न० वेद्यकप्रसिद्धे तैलभेदे ।विष्णु धर्म पु० विष्णुपासनायोग्यो धर्मः शाक० । विष्णुपास-
नोचिते नियमभेदे उपचारात् तत्प्रतिपादके धन्ये च ।विष्णु धर्मात्तर न० विष्णु धर्म उत्तरः प्रधानः वर्ण्यत्वे न
यस्य । संहिताभेदे ।

विष्णुपद न० विष्णोः पदमिव व्यापकत्वात् । आकाशे ।

विष्णुपदी स्त्री० विष्णुपदं कारणत्वेनास्यस्याः अच् गौरा०
ङीष् । गङ्गायाम् दृषद्विंशद्विंशतिककुम्भराशौ रवेः संक्रान्तौ चविष्णु माया स्त्री० इत० । विष्णोः परमेश्वरस्य माया । अवष्टन-
घटनपटोयस्याम् अविद्याशक्तौ, तदधिष्ठानां दुर्गायाञ्च ।

विष्णु रथ पु० विष्णोः रथ इव गतिहेतुत्वात् । गरुडे ।

विष्णुरात पु० विष्णुना रातः विष्णुर्वा रायाजीवनमसौ रा-क्त
त वा । पुरीषिदास्ये न्ये सहि गर्भस्थएव अश्रुत्यामाक्षेण दग्धःसन् मृतः प्रसवानन्तरञ्च विष्णुना पुनर्जीवित इति भारतम्
विष्णु वल्लभा स्त्री० इत० । तलस्याम्, अग्निप्रियाद्ये च ।विष्णु वाहनं पु० विष्णुं वाहयति स्थानान्तरं नयति वह-यिच्
ल्यु । गरुडे ।विष्णु वाक्ता पु० विष्णुर्वाक्तादस्य । गरुडे । [कर्षणशब्दे टङ्कारे
विष्कार पु० वि+स्कर णिच् अच् आत् अच् पत्वम् । धनुर्मुखा-
विष्य वि० विशेषेण वध्यः विष+यत् । विषेण वध्ये ।

विष्वक्सेन पु० विष्णुवी सेना यस्य । विष्णौ विष्णु निर्मात्य
भक्तके, तद्गणभेदे च । प्रियङ्गौ स्त्री० । [च

विष्वक्सेनप्रिया स्त्री० ईत० । लक्ष्म्याम् (चामर आलु) भेदे
विष्वगण न० वि+ध्वन-एवल् पत्वणत्वे । भोजने ।

विष्याण पु० वि+ध्वन-घञ् पत्वणत्वे । भोजने ।

विस न० वि+पो-क । सृणाले ।

विसकण्ठका स्त्री० विसं सृणालमिव कण्ठोऽस्य स्याः
उठ् । बलाकायाम् ।

विस उत्तर्ये दि० पर+सक० सेट् । विस्ति अवेसीत् ।

विसंवाद पु० वि+सम्+वद्-घञ् । विप्रलम्भे, वञ्चने, अन्यथा
स्थितस्य वस्तुनोन्यथा कथनादौ च ।

विसकुसुम न० विषयुक्तं कुसुमम् । पद्मे ।

विसङ्कट पु० विविधो सङ्कटो यस्मात् । सिंहे इङ्गुदीष्टे च ।

विसनाभि स्त्री० विसं नामौ यस्य । पद्मिन्याम् पद्मसमूहे च ।

विसर पु० वि+सृ-अप् । समूहे, विस्तारे च ।

विसर्ग पु० वि+सृज-घञ् । दाने, त्यागे, जलदागे, विसर्ज-
नीयाख्ये वर्षभेदे, भोजे, प्रलये च भूतसर्गविसर्गादि
मवलक्षणलक्षितमिति श्रीधरः । [ल्युट् । प्रेरणे ।

विसर्जन न० वि+सृज-ल्युट् । दाने, त्यागे च । वि+सृज-णिच्

विसर्प पु० वि+सृप-अच् । रोगभेदे ।

विसर्पण न० वि+सृप-ल्युट् । प्रसारे ।

विसार पु० विसरति स्मरति वि+सृ-घञ् । मत्स्ये ।

विसारिन् लि० वि+सृ-णिनि । प्रसरणशीले । मत्स्ये पु०
माघपक्षे स्त्री० डीप् । [पद्मसमूहे पद्मलतायाञ्च ।

विसिनी स्त्री० विसानां समूहः तद्युक्तौ देशो वा इति ।

विस्चिका स्त्री० विविधा स्त्रीषु इवार्थे कन् । रोगभेदे ।

विस्तृति लि० वि+सृ-क्त । विस्तीर्णे ।

विस्तृत्वर लि० वि+सृ-वरप् । प्रसरणशीले । स्त्रियां डीप् ।

विस्तृत्तर लि० वि+सृ-कारप् । विसरणशीले ।

विस्तृष्ट लि० वि+सृज-क्त । प्रेरिते रथवे विस्तृष्ट, इति रथः
क्षिप्तेत्युक्ते च । [रत्तिकारपरिभाषे च ।

विस्तृष्ट पु० न० विस-उत्तर्ये क्त नि० नङ् । स्पर्शकर्म, यथोक्ति

विस्तार पु० वि+सृ-अप् । शब्दसमूहे, वाक्यसमूहे, विस्तारे,
प्रसारे, समूहे च । छाधारे अप् । पीठे ।

विस्तार पु० वि+सृ-संज्ञायां कर्त्तरि घञ् । विष्टये भावे
घञ् । विस्तीर्णतायाम् समासवाक्ये स्ये प्रदसमूहे च ।

विस्तीर्ण लि० वि+सृ-क्त । विपुले विस्तारयुक्ते विषाले च ।

विस्तीर्णप्रण न० विस्तीर्णानि प्रणान्यस्य । भानके ।

विस्तृत लि० वि+सृ-क्त । विस्तारयुक्ते । [वह्निकणे विपभेदे च
विस्तृतिङ्ग पु० विस्तुरति वि+स्तुर-हु वापः तद् लिङ्गमस्य ।
विस्फोट पु० विस्तुटति वि+स्तुट-अच् । (विपफोडा) प्रदार्थे,
स्वार्थे कन् । स्फोटकभेदे विस्फोटकभया भेषपहेति श्री-
तला सोवम् ।

विस्तृय पु० वि+स्ति-अच् । आश्चर्य्ये, अद्भुते, रसभेदे च ।

विस्तृयान्वित लि० ईत० । विस्तृययुक्ते, आश्चर्य्ययुक्ते च ।

विस्तृापन पु० विस्ति-णिच्-अच्-आत् ल्यु । कुहके, कामदेवे
च । गन्धर्वपुरे न० । विस्तृायनमस्य च ।

विस्मित पु० वि+स्ति-क्त । विस्तृययुक्ते ।

विस्तृत लि० विस्तृ-क्त । स्मरणाविषये ।

विस्तृति स्त्री० वि+सृ-क्तिन् । स्मरणाभावे ।

विस्त न० विस-रल् । आमगन्धौ ।

विस्तंस पु० वि+सृन्-घञ् । पतने, क्षरणे च ।

विस्तगन्धा स्त्री० विस्रो गन्धोऽस्याः । तदुपायाम् ।

विस्तगन्धि पु० विस्तस्येव गन्धोऽस्य इत्युक्तम् । हरिताले ।

विस्तम्बा पु० वि+सृन्-घञ् । विन्वासे, प्रत्यये, परिचये च ।

विस्तम्भिन् लि० वि+सृन्-घ-णिनि । विन्वासयुक्ते, प्रणयिनि च

विस्तसा स्त्री० वि+सृन्-क । जरायाम् ।

विस्तसा स्त्री० वि+सृन्-आमगन्धोऽस्य स्यात् । अच् । तदुपायाम्

विह्वण पु० विह्वयसा गच्छति गम-ङ् नि० पक्षिणि पु० विह्वणोऽयम्

विह्वणम् पु० विह्वयसा गच्छति गम-खच् नि० पक्षिणि ।

विह्वराज पु० ईत० अच् समा० । गह्वरे 'विह्वराजान्
रहैरिति भावः । [सायाञ्च ।

विह्वनन न० विह्वन्यते वि+ह्वन-ल्युट् । हलपिङ्गले, विह्वे, हिं

विह्वर पु० वि+ह्व-अप् । वियोगे । ल्युट् । तत्रैव न० ।

विह्वसित न० वि+ह्व-क्त । मध्यमहास्ये ।

विह्वस्त लि० विगतो हस्त्वो हस्तावलम्बनं यस्य । व्याकुले ।
पण्डिते, पण्डिते च पु० ।

विह्वापित न० वि+ह्व-णिच्-क्त । दाने ।

विह्वयस् पु० न० वि+ह्व-अच्-ल्युट् नि० वृद्धिः । आकाशे
पक्षिणि च स्वार्थे अच् । विह्वयस्य आकाशे व० ।

विह्वार पु० वि+ह्व-घञ् । क्रीडार्थं पादाभ्यां गमने, भ्रमणे,
स्वप्ने, लीलायां, बौद्धदेवालये, वैजयन्ते च ।

विह्वित लि० वि+धा-क्त । हते, विधिना बोधिते च ।

विह्वीन लि० वि+ह्व-क्त । त्यक्ते, वर्जिते च ।

विह्वत न० वि+ह्व-भावे क्त । विह्वारे, स्त्रीयां चेष्टाभेदे च ।

विह्वत् लि० वि+ह्व-अच् । भयादिना व्याकुले, विलोने च ।

बी कान्तो जनने च अकङ्गतौ व्याप्तौ जेमे भोजने च सकं
अदा० उभ० अनिट् । नेति अवधीत ।

वी(वि)काश पु० वि+काश-वञ् वा दीर्घ । ररुहि, प्रकाशे च ।
वीक्षण न० वि+ईक्ष-करणे ल्युट् । नेते । भावे ल्युट् । दर्शने
वीह्वा स्त्री० वि+हृदि-अच् । शूकशिव्याम् । अ । गतिभेदे,
नृत्ते, अश्वगतिभेदे, अन्यै च ।

वीचि(ची) पु० स्त्री० वे-डीचि स्त्रीत्वे वा ङीप् । तरङ्गे, अत्र-
काशे, सुखे, अस्ते, किरणे च ।

वीचितरङ्ग पु० वीचेरिव तरङ्गो यत् । वीचितो यथा
उत्तरोत्तरं तरङ्गजननमेवं स्वजन्यजन्यादिरूपे न्याय-
भेदे यथा शब्दस्य ढक्कादिभेदे उद्भवस्तज्जन्मपरम्परया
ओत्पेय सह सत्त्वत्वात् अवयवम् ।

वीचिसालिन् पु० वीचीनां मालाऽस्त्यस्य इति । समुद्रे ।
बीज व्यजने अद० चुरा० उभय० सक० सेट् । बीजयति ते अवि-
बीजत-त । 'बीज्यते च हि सन्तप्त' इति कुमारः ।

बीज न० बी-क्तिप् जन-ह कर्म० । कारणे, शुक्ले, अङ्गुरे,
तन्माषधाने, मज्जनि, अव्यक्तगणितभेदे, सङ्गभेदे,
धान्यादेः फलादौ च ।

बीजक पु० बीजेन कार्याति कै-क । मातृलङ्घके । [वराटक ।
बीजकोश पु० बीजानां कोश इवाधारः । पद्मबीजाधार
बीजगर्भ पु० बीजानि गर्भे यस्य । पटोले ।

बीजरुग्नि स्त्री० बीजानां रुग्निर्यस्याम् । शिख्याम् ।

बीजन न० बीज-ल्युट् । व्यजने । करणे ल्युट् । वामरादौ ।
वस्तुनि, चक्रवाकि, जोषङ्गीवविहगे च पु० ।

बीजपादप पु० बीजप्रधानः पादपः । भङ्गातकटके ।

बीजपुष्प न० बीजात् पुष्पं यस्य । मरुचके । [बीजपूर्णोप्यत्
बीजपूर पु० पूर्यते पूर-वञ् इत० । (टावा लेनु) जम्बोरभेदे
बीजपालक पु० बीजानि फले यस्य कप् । बीजपूरे जम्बोरे ।
बीजसाटिक स्त्री० बीजानां भातिव इवार्थे कन् । पद्मबीजे ।
बीजरुद्र पु० बीजेन रोहति रुद्र-क । बीजमात्रजाते धान्यः दौ
बीजरेचन न० बीजं रेचयति रिच-ल्यु । बीजेण सञ्चे रेचके
अदमात्वबीजे ।

बीजवपन न० बीजानि उष्यन्तेऽत्र वप-आधारे ल्युट् ।
चेते । भावे ल्युट् । बीजस्य उत्पादनार्थं जेष्ये ।

बीजरत्न न० बीजं रत्नमिवास्ति । मापेकलाये ।

बीजट्टाद्य पु० बीजगताज्जातो वृक्षः । असनहले ।

बीजसञ्चय पु० बीजानां वपनयोग्यधान्यादीनां सञ्चयः
संग्रहः संसु+चि-अच् । वपनयोग्यधान्यादिभेदे ।

बीजसू पु० बीजं सूते सू-क्तिप् । पृथिव्याम् । [कटे चेते ।
बीजाकृत लि० बीजेन सह कष्टम् डाच् क-क्त । बीजेन सह
बीजास्त न० बीजेनास्तमिव । उच्चास्ते । [विशिष्टे लि०
बीजिन् पु० बीजमस्त्यस्य इति । उत्पादकेपितरि । बीज-
बीज्य लि० विशेषेण इज्यः वि+यज-कप् । कुलीने ।
वीटि(टी) स्त्री० वि+इट-इन् वा ङीप् । (पानेर बीडा)
सञ्चितताम्बूले । स्वाये कन् । तत्रैव ।

बीणा स्त्री० अज-न बीभावः ए० गत्वम् । सनामख्याते
वाद्यभेदे । [द्रष्टव्ये ।

बीणादण्ड पु० इत० । बीणावाद्यस्य तात्वावूपरिस्थे काष्ठ-
बीणावाद लि० बीणां वादयति वद-खिच्-अच् । बीणावादके
वीत न० वि-इण्-क्त । युष्मास्यर्थे ह्यस्यवादिष्येते, अङ्गुशकर्मणि
न्यायाद्युक्ते अनुमानभेदे च । शान्ते गते च लि० ।

वीतंस पु० वि+तनुम-वञ् वा दीर्घः । नृगपक्षिणां वस्त्रनोप-
करणे दासप्रभृतौ, विद्यासहेतुमावरणे च ।

वीतशोक पु० वीतः विगतः शोको यस्मात् यस्य वा ।
अशोकहले, शोकाहीने लि० । [क्तिच् । घोटके पु० ।

वीति स्त्री० बी-क्तिप् । गतौ, दीप्ता, भोजने, याचने च ।

वीतिहीन पु० वीतये पुराडाद्यादिभक्षणाय ह्ययन्ते देवाश्चल
ऊ-लङ् । वरुहौ । [वत्सनि, दृश्याकाव्यनाटकाङ्गभेदे च ।

वीथि(थी) स्त्री० विथ-इन् ए० वा ङीप् । मङ्गलौ, अणौ, गृहाङ्गे,
वीथ्यङ्ग पु० वीथिरङ्गमस्य । दृश्याकाव्यभेदे ।

वीथ्र लि० वि-इन्-ध-रक् । निर्मले । नभसि, वायौ च पु० ।

वीनाह पु० वि+नह-वञ् । कूपादिमुखवन्धनसाधने (पाट)
ख्याते पदार्थे ।

वीप्ता स्त्री० वि+आप-सन्-अच-रैत्-अच् अभ्यासलोपश्च । व्याप्तौ
वीम अद० चु० आ० अक० सेट् । वीचयते अविबीवत् ।

वीम शौर्यहेतुके उद्यमे विकल्पने च भ्वा० अक० सेट् । चङि न
ह्रस्वः । बीमते अवीमिट ।

वीर न० अज-रक् बीभावः वीर-अच् वा । सरिचे, पद्ममूले,
काञ्जिके, उग्रीरेच । संज्ञायां कन् । करवीरे, वेगवति शौर्ययुक्ते
च लि० तन्वोक्ते कुलाचारे न० तद्वति लि० । नृह्णां स्त्री० ।

वीरक पु० वि+ईर-ण्वल् । करवीरे ।

वीरण न० वि+ईर-ल्यु । उग्रीरे (विष्णारमूले) ।

वीरतर न० वि+ईर-अच् तरण् । वीरणे, मूरतरं लि० ।

वीरतर पु० वि+ईर-अच् कर्म० । अर्जुनवृक्षे कोकिलाणे,
मङ्गातके, (मैला) विल्वभेदे च वीरवृक्षादयोप्यत्र । [याम् ।

वीरपत्नी स्त्री० वीरः पति रस्याः सुकु ङीप् च । वीरभार्या

वीरपक्षा स्त्री० वीरयति वीर-अच् तथाभूतं पक्षं
यस्याः । विजयायाम् भङ्गे ।

वीरपान(ण) न० वीराणां पानम् वा खलम् । युद्धाय युद्ध-
क्षेदापहृतये वा सुरापानादौ । वीरणे न० ।

वीरभद्र पु० वीरो भद्रोऽयं । अश्वमेधीयेऽन्वे वीरेषु भद्रम् ।
वीररजस् न० वीर इव रजः रक्तत्वात् । धिन्दूरे ।

वीरसू स्त्री० वीरं सूते सू+क्तिप् । वीरसातरि ।
वीरसेन पु० वीरा सेना यस्य । नलराजजनको नृपभेदे ।

वीरहन् पु० वीरयति शौर्यान्वितं करोति वीर-णिच् अच् ।
वीरो यज्ञान्निस्तं हृतवान् हन्-क्तिप् । नटान्नौ विप्रे ।

वीरा स्त्री० वि+ईर-अच्, वीर+अच् वा । सरानामगमनद्रव्ये,
वीरकाकोल्याम्, आमलक्याम्, एलवालुकायां, पतिपुत्र-
वत्यां स्त्रियां, रम्भायां, विद्यायां, दुग्धिकायाम्, वीर-
वेद्यायां, काकोल्यां, महाशताव्यां, दंतकुमार्याम्,
अतविषायां, द्राक्षायाम्, शिंशपाद्वे च (शिंशु) ।

वीरास्त पु० वीरयति शौर्यान्वितं करोति वीर-णिच्-अच्
कर्म० । अस्त्ववेतसे । [इरे सुद्धते ।

वीराशंसन न० वीरैराशस्यतेऽल या+शन्स-ल्युट् । भय-
वीरासन न० वीरस्वेवासनम् । 'एकपादमयैकानिन् वित्यसेदु-
रवस्थितम् इतरस्मिन् तथा पवान् वीरासनमितिसृष्ट'
मित्युक्ते आसनभेदे । [लतायाम् ।

वीरधृ(धा) स्त्री० वि+रध-क्तिप् दीर्घः वा टाप् । वितृतायां
वीरेश्वर त्रि० इत० । वीरपतौ । काशेस्य शिवलिङ्गभेदे पु०

वीर्य्य न० वीर-यत्, वीरस्य भावो यत् वा । देहस्ये चरुमधतौ
शुक्ले, पराक्रमे, बले, प्रभावे, तेजसि, दीप्तौ च । [युक्ते च
वीर्य्यवत् त्रि० वीर्य्यसत्पत्य सप्तमस्य वः । वनवति, वीर्य्यै-
वीवध्र पु० विप्रेषणं वध्यतेऽल वध-वञ् न इङि । तस्युला-
दिभ्यश्चे, मार्गे, भारे च । [वाङ्के ।

वीवधिक पु० वीवधः भारवहनं शिल्पस्य टन् । भार-
वीहार पु० विहितयतेऽल वि+हृ-वञ् दीर्घः । बुद्धमन्दिरभेदे ।
भावे घञ् । विहारे ।

वुग योगे स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । वुङ्गति अवुङ्गीत् ।

वुट हिंसायां चुरा० उभ० सक० सेट् । वोटयति ते अववुटत् त
इदित्येके वुष्टयति ते अववुष्टत् त । [अववुष्टत् त ।

वुध हिंसायां चुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । वुधयति ते
वुध्(स) विभागे, दृक्कारणे च दि० पर० सक० सेट् । वुध्य(स्यति
अयोशी(सी)त् । [अव(वु)वू(वू)पत् त ।

वू(वू)ष हिंसायां चुरा० उभ० सक० सेट् । वू(वू)षयति ते

वृ आवरणे चु० उ० सक० सेट् । वारयति ते अवीवरत् त ।

वृ सेवायां क्वा० आ० सक० सेट् । वृणीते 'वृणते हि विस्मयकारिण'
मिति भारविः । अवरीट-अवरिट-अष्ट । [रीट अष्ट ।

वृ वरणे स्वा० उभ० सक० सेट् । वरति ते अवारीत् अवरिट अव-
वृ वरणे खादि० क्वा० च उभ० सक० सेट् । वृणीति वृणते
वृणाति वृणीते अवारीत् अवरिट अवरीट अष्ट ।

वृंहित न० वृहि-क्त । करिगर्जने ।

वृक्क आदाने स्वा० आ० सक० सेट् । वर्कते अवर्कित् ।

वृक्क पु० वृक्क-क्त । कुक्कुराकारे हरिणघातके आत्मभेदे । कान्ते,
वकड्ये, क्षत्रिये, अनेकद्रव्यजन्ये धूमे, सरसद्रवे, उदरस्य
वङ्गिभेदे च अलङ्कारां स्त्री० वा गौरा० स्त्री० । वृक्क-
स्त्रियां स्त्री० स्त्री० ।

वृकदंश पु० वृकं दयति दनुग-अच् । कुक्कुरे । [दृगाङ्गादौ धूमे
वृकधूप पु० वृकयते वृक-घञर्थे क कर्म० । नानाद्रव्यमिश्रिते
वृकधूतं पु० वृक इव धूतः । रङ्गावे । [तेकोङि ।

वृकाक्षी पु० वृकस्येवाक्षि पुष्पस्य पञ्च सप्त० स्त्री० । विवृति
वृकाराति पु० इत० । कुक्कुरे वृकारिणादयोप्यत्र ।

वृकोदर पु० वृकनामानिन्दरे यस्य । 'यस्य तोल्यो वृको नाम
जठरे हृद्यवाहनः । अथा दत्तः स धर्मात्मा तेन चाहौ
वृकोदर' इत्युक्ते भोमि 'नृपसूचे वचनं वृकोदर' इति नारदः ।

वृक्ष्ण त्रि० वृक्ष-क्त । विष्टे ।

वृक्ष वरणे स्वा० आ० सक० सेट् । वृक्षते अवृक्षित् । [कुटजवृक्षे
वृक्ष पु० वृक्ष-क्त्स । वृक्षनेऽपि जायमाने हुमे । हृस्वर्थे कट् ।
वृक्षचर पु० वृक्षे चरति चर-अच् । वानरे ।

वृक्षच्छाय न० इत० । वृक्षानां वृक्षाणां छायायाम् ।

वृक्षधूप पु० वृक्षोऽपि धूपसत् साधनम् । सरसद्रुमे ।

वृक्षनाथ पु० इत० । वटवृक्षे ।

वृक्षपाक पु० वृक्षस्य पाकः शिशुरिव कटिलत्वात् । वटवृक्षे ।

वृक्षभवन न० इत० । वृक्षस्य कोटरः । [वृन्दायाम् । परगायाः ।

वृक्षमत्ता स्त्री० वृक्षो भक्षो गेहकत्वात् भोजनीय इव यस्याः ।

वृक्षभेदिन् पु० वृक्षं भिनत्ति भिद-णिनि । वृक्षभेदको अस्त्रभेदे ।

वृक्षरुद्धु पु० वृक्षस्य रुद्धिं सूचौ भवति भू-क्तिप् । जलवेतने ।

वृक्षरुहा स्त्री० वृक्षे रोहति रुह-ण । वृन्दायाम्, अष्टतत्त्वायाश्च

वृक्षवाटिका स्त्री० वृक्षैर्वाटीव संवृतत्वात् इवार्थे कन् ।

असात्यगणिकोपसेव्ये वृक्षसमीपस्थे उपवने । [अश्वे च

वृक्षादन पु० वृक्षमन्ति भिनत्ति अद-ल्यु । कुमारास्ते (नेहाञि)

वृक्षान्तरमन्ति भिनत्ति । अश्वस्यवृक्षे, मधुच्छले, प्रियादे

विदारके च । वृन्दायाम् स्त्री० गौरा० स्त्री० ।

वृत्तास्त न० वृत्तजातमञ्जम् । (तेल्लु) वृत्तजाताऽञ्च प्रधाने
वृत्त, चुक्रास्ते च ।

वृत्तोत्पल पु० वृत्तमादीयमानस्यलं येन । कर्णिकारवृत्ते
वृत्त वृत्तौ रु० पर० सक० सेट् । वृणक्ति । अवर्चीत् । निष्ठा अनिट् ।
वृज त्यागे अदा० आत्म० सक० सेट् इदित् । वृङ्क्ते अवहृञ्चि
नेदिदप्ययम् । वृक्ते अवजिञ्च । निष्ठा अनिट् ।

वृज त्यागे वा चु० उभ० पञ्चे स्वा० पर० सक० सेट् । वर्जयति ते
वर्जति । अववर्जत्-अवीहजत् । अववर्जीत् । निष्ठा अनिट्
वृज वृत्तौ, त्यागे च रु० पर० सक० सेट् । वृणक्ति । अववर्जीत् ।
निष्ठा अनिट् । वृक्तः । [कुटिले लि० ।

वृजन न० वृज्यतेऽत एव वृज-क्यु । पाप्मे, आकाशे च केशे पु०
वृजिन न० वृज-इनच् क्तिञ्च । पाप्मे, भुञ्जे लि० । देगे पु० ।
वृण प्रीणने, त० पर० सक० सेट् । वृणति अववर्णीत् ।
वृण भक्षणे तना० उभ० सक० सेट् । वृणोति वर्णोति वृणुते अव-
वर्णीत् अववर्णिञ्च । क्त्वा वेट् । [अववर्त्तत् ता

वृत्त दीप्तौ चु० उभ० सक० सेट् । वर्त्तयति ते अवीहजत् त
वृत्त वर्त्तने स्वा० आ० लुङि लटि लङि च उभ० अक० सेट् ।
वर्त्तते । अहजत् अवर्त्तिञ्च वृत्त्यति वर्त्तिष्यते । क्त्वा वेट् ।

वृत्त संभक्तौ, वरणे च दि० व्या० सक० सेट् । वृत्त्यते अवर्त्तिञ्च । क्त्वा वेट्
वृत्त लि० वृ-क्त । प्रार्थिते, कर्मादौ प्रार्थनादिना कृतनियोगे च ।
वृत्ति स्त्री० वृ-क्तिन् । वेष्टने (वेडा) 'वृत्तिञ्च तल कुर्वीते' तिसृ०
वृत्तिङ्कार पु० वृत्तिङ्करोति क-खच् । विकङ्कते (वडवि) ।
वृत्त न० वृत्त-भावे क्त । 'गुरुपूजा वृणा यौचं सत्यमिन्द्रियनियमः
प्रवर्त्तनं हितानाञ्च तत्सर्वं वृत्तस्यते' इत्युक्ते चरिते,
पद्यभेदे, वृत्तौ च । वृत्त-कर्त्तरि क्त । अतीते वृत्ते, वर्त्तुले
अधीते वृत्ते जाते च लि० कृष्णे पु० ।

वृत्तगन्धि न० वृत्तस्य पद्यभेदस्य इव गन्धो लेशोऽल इत्
समा० । 'भवत्युत्कालिकाप्रायं समासाख्यं वृत्तगन्धम् । वृत्तैक
देशसम्बन्धात् वृत्तगन्धि पुनः स्मृतं' इत्युक्ते गद्यभेदे ।

वृत्ततरङ्गल पु० वृत्तौ वर्त्तुलस्तत्तुल्योत्पल । यावनावे । [व्याम्
वृत्तनिष्प्राविका स्त्री० वृत्तावर्त्तुला निष्प्राविका । नखनिष्पा
वृत्तपर्णी स्त्री० वृत्तानि पर्णान्यस्याः ङीप् । महाशयपुष्पि-
कायाम्, पाठायाञ्च (आकृनादि) ।

वृत्तपुष्प पु० वृत्तानि वर्त्तुलानि पुष्पाण्यस्य । शिरीषवृत्ते ।
वृत्तफल न० वृत्तं फलमस्य । मरीचे, दाडिमे, बदरे च । वार्त्ता-
क्याम्, आमलक्याञ्च स्त्री० ङाप् ।

वृत्तमल्लिका स्त्री० वृत्ता मल्लिकेव । शैतार्के ।

वृत्तबीज पु० वृत्तानि बीजान्यस्य । मिश्रवाम् । काठकोमस्त्री०

वृत्तस्थ पु० लि० वृत्ते गुरुपूजादौ चरिते तिष्ठति स्या० क ।
गुरुपूजादिचरित्वरते । [संदेशे च

वृत्तान्त पु० वृत्तौ जातोऽन्योनिर्ययो यस्मात् । संवादे, वाचिक
वृत्ति स्त्री० वृत्त-क्तिन् । वर्त्तने, स्थितौ, विवरणे च करणे क्तिन्
जीविकायाम् । कौशिकीसालतीभारत्यारभस्याख्ये रचना-
भेदे, वेदान्तोक्ते अन्यकरणभेदेः परिणामभेदे च । 'वृद्धिवृत्ति-
चिदाभासावि'ति 'ब्रह्मस्यज्ञाननाशाय वृत्तिव्याप्तिर'ति च वे०
वृत्तिकर्षित लि० वृत्त्या कर्षितः । विषमस्य, अल्पमात्रवृत्तिके च
वृत्त पु० वृत्त-रक् । अव्यकारे, रिपौ, त्वष्टृपुत्रे दानवभेदे,
मेघे, पर्वतभेदे, मन्त्रे शब्दे च ।

वृत्तद्विप् पु० द्वित० । इन्द्रे । वृत्तरिषादयोप्यत ।
वृत्तहन् पु० वृत्तं हतवान् हन-क्तिप् । इन्द्रे ।
वृथा अव्य० वृ-थाल् क्तिञ्च । निरर्थके ।
वृथादान न० कर्म० । निष्फलदाने स्मृतिप्रदर्शिते देवपित्वा-
द्यर्थभिन्ने कार्ये-दानभेदे । [मांसे ।

वृथामांस न० वृथा भूतं मांसम् । देवाद्यसृष्टेन हतपशूनां
वृद्ध न० वृध-क्त । शैलजनामगन्धद्रव्ये । वृद्धदारके वृत्ते पु० ।
वृद्धियुक्ते, पण्डिते च लि० ।

वृद्धकाक पु० कर्म० । द्रोणकाके ।
वृद्धगङ्गा स्त्री० कर्म० । नदीभेदे ।
वृद्धदारक पु० वृद्धं दारयति वृ-णिच्-ण्वल् । वीरताडवृत्ते ।
वृद्धफल पु० वृद्धं फलमस्य । वृद्धदारके वृत्ते ।
वृद्धनाभि लि० वृद्धा नाभिरस्य । (गोड) वृद्धन्नाभियुक्ते ।
वृद्धप्रपितामह पु० वृद्धः प्रपितामहात् राज० । प्रपितामह
जनके । [पितरि ।

वृद्धप्रमातामह पु० वृद्धः प्रमातामहात् राज० । प्रमातामहस्य
वृद्धवल स्त्री० कर्म० । महासमङ्गनायाम् वृद्धवलकरत्वात्तथात्वम् ।
वृद्धराज पु० वृद्धेऽपि राजते राज-अच् । अस्त्र वेतसे ।
वृद्धविभीतक पु० वृद्धः विभीतक इव । आम्नातके ।
वृद्धश्रवस् पु० वृद्धेभ्यः श्रवणोति श्रु-अश्रन्, वृद्धेऽपि श्रवो
यथो यस्येति वा । इन्द्रे ।

वृद्धा स्त्री० वृध-क्त । गतयौवनायां स्त्रियाम् ।
वृद्धि स्त्री० वृध-क्तिन् । सन्तुष्टौ अभ्युदये, सम्पत्तौ, समूहे च ।
वृध-कर्त्तरि क्तिञ्च । औपधिविशेषे, कलानन्दे, (सुद)
'वृद्धेरपि पुनर्वृद्धिर'ति स्मृतिः । शैलेयगन्धद्रव्ये पु० ।
वृद्धिका स्त्री० वृद्धि-सार्थं कन् । वृद्धिनामकौपधे ।
वृद्धिजीविका स्त्री० वृद्धिरूपा जीविका । ऋणदानादिपु
प्रयुक्तधनेभ्यो लाभरूपजीविकायाम् ।

वृद्धिश्चाह वृद्धौ अमृदयाय आहम् । पुत्रादीनां संस्काराङ्गे
पार्वणविधिने नान्द्रीशाह् ।

वृद्धराजीव त्रि० वृद्धिम् अधमर्णतः प्रयुक्तद्रव्याधिकलामभाजी-
वति आ+जीव-अण् । वार्द्धुषिके । [अववर्द्धत् त ।

वृध दीप्तौ चु० उभ० अक० सेट् । वर्द्धयति ते अवीवृधत् त

वृध वृद्धौ आ+व्यात् लुङि लृटि लङि च उभ० अक० वृता० सेट् ।

वर्द्धते अवृधत् अवर्द्धिष्ट वत्स्यति वर्द्धयति । क्ता वेट् ।

वृन्त न० वृ-न्त नि० सन् च । (वींटा) फलपत्तादिवन्धने ।

वृन्ताक पु० स्त्री० वृन्तमकति अक-अण् । वार्त्ताकौ स्त्रीत्वे गौ० डीप्

वृन्तिता स्त्री० वृन्तं जातमस्याः तार० इतश्च । कटुकायाम् ।

वृन्द् न० वृन्त्यते वृणुते वा वृण-वृत्त वा दन् नि० । समूहे दश-
वृन्दसंख्यायाश्च, तन्त्रायां, राधिकायां स्त्री० ।

वृन्दार त्रि० वृन्द्-च्छति ऋ-अण् । मनोहरे ।

वृन्दारक पु० वृन्द्+आर० कन् । देवे । सुख्ये, मनोहरे च त्रि०

वृन्दावन स्त्री० वृन्दाया विहारस्थानम् वनम् । मथुरासन्नि-
हृष्टे वैष्णवे तीर्थभेदे । 'वृन्दावन परित्यज्य पादमेकं न
गच्छतीति पुराणम् ।

वृन्दिष्ठ त्रि० अतिप्रयेन वृन्दारको सुख्यः इष्टन् वृन्दादेशः ।

अतिप्रयसुरख्ये 'वृन्दिष्ठमार्जितं वसुधाधिपानामि'ति
भट्टिः । ईयसन् वृन्दीवानयत् त्रि० स्त्रियां डीप् ।

वृण वृत्तौ दिवा० पर० सक० सेट् । वृणयति अवृणत् अवर्णीत्
पुपादिरयभिल्लेने तेन वृणयदित्येव ।

वृष्ट पु० वृश्-क । वासकवृक्षे, उन्दूरे च ओषधिभेदे स्त्री० ।

वृश्चिक पु० वृश्च-किकन् । (विष्ठा) कोटभेदे, शुक्रकोटे, (शुयापोका)
नेपादितः अष्टमे राशौ, ओषधिभेदे, नदनवृक्षे, कर्कटे,
गोमयकीटे च ।

वृश्चिकप्रिया स्त्री० वृश्चिकस्य शुक्रकीटस्य प्रिया । पूतिकायाम्

वृश्चिककर्णी स्त्री० वृश्चिक इव कर्णो यस्याः । आशुकर्याम् ।

वृश्चिका स्त्री० वृश्चिकः तद्विषमस्यस्य अच् । (विष्ठाती) क्षुपभेदे

वृश्चिकास्त्री स्त्री० वृश्चिक इवालति प्रयात्रोति वेदनायै
अच् गौरा० डीप् । (विष्ठाती) क्षुपभेदे ।

वृश्चिपत्नी स्त्री० वृश्चिक इव पत्नं विपातमस्य पु० कलोपः
डीप् । वृश्चिकाल्याम् ।

वृश्चीर पु० वृश्च-कीरन् । चेतपुनर्नवायाम् ।

वृष सेचने सक० भा० पर० प्रजननसामर्थ्ये अक० सेट् । वर्षति
अवर्षीत् । क्ता वेट् । [अववर्षत ।

वृष प्रजननसामर्थ्ये चुरा० व्यात् लुङि लृटि लङि च उभ० अक० वृता० सेट् । वर्षयते-अवीवृषत-
वृष पु० वृष-क । वृषभे पुङ्गवे, नेपादितो द्वितीये राशौ, पुष्य

भेदे, एकादशमनुकालिके इन्द्रे, धर्मे, शङ्खिनाले, सूपिके,
शुक्रयुक्ते, वासकवृक्षे, वास्तवस्थानभेदे, शलौ, काने, वलयुक्ते
क्षपभनानौपधे, मयूरपिच्छे च ।

वृषण पु० वृष-क्यु । अग्रङ्कोपे ।

वृषदंशक पु० वृषान् सूपिकान् दशति दन्त-गुल्लु । विडाले

वृषध्वज पु० वृषो ध्वजो यस्य । शिवे वृषकेतनादयोप्यत ।

वृषध्वाङ्गी स्त्री० वृषो वलवान् धाङ्गः काको यस्याः पूष० ।

गौरा० डीप् । नागरसलायाम् ।

वृषन् पु० वृष-कनिन् । इन्द्रे, कर्णे, वृषे, अश्वे, दुःखे च ।

वृषनाशन पु० वृषान् सूपिकान् नाशयति नश-णिच्+ल्यु ।

विडाले । [काशी] आशुकर्याम् ।

वृषपर्णी स्त्री० वृषस्य सूपिकस्य कर्ण इव पर्णमस्याः । (उन्दूर-

वृषपर्जन पु० वृषे पर्जन्य इत्यो यस्य । शिवे, दैत्यभेदे च । वृषं
वलकारं पर्व यस्य । शृङ्गारवृक्षे, कयरी च ।

वृषभ पु० वृष-अभच् किञ्च । वृषे, अश्वे, जिनभेदे, कर्णच्छिद्रे,
क्षपभनानौपधे च ।

वृषभगति पु० वृषभेण गतिरस्य । शिवे वृषभयानादयोप्यत ।

वृषभध्वज पु० वृषभो ध्वजोऽस्य । शिवे वृषभकेतनादयोप्यत ।

वृषभाक्षी स्त्री० वृषभस्य अक्षीव इष्यायस्याः । इन्द्रीवृक्षायाम्

वृषभानु पु० । राधिकायाः पितरि ।

वृषभानुसुता स्त्री० इत० । राधिकायाम् । [शुभे वृषे च

वृषल पु० वृष-कलच् । शूद्रे, वृद्धने, मोटके, अघाभिर्भके, चन्द्र-

वृषली स्त्री० 'पितृर्गृहे च नारी रजः पश्यात्संस्कृता । क्षूण-

हत्या पितृलस्याः सा कस्या वृषली कृते'त्युक्तायां पितृ-

वृष्टे वृष्टरजस्त्रायां नूडायां कन्यायाम् । वृषल+भाय्यां

जातौ वा डीप् । वृषलजातिस्त्रियां, तन्नाय्यायाश्च, 'ब्रह्महा

वृषलीपति'रिति 'वृषलीकेनपीतसे'ति च वृत्तिः ।

वृषलोचन पु० वृषस्येव लोचनं यस्य । सूपिके । इत० । वृषनेत्रे

न० । इत० । वृषतल्यनेत्रे त्रि० ।

वृषवाहन पु० वृषो वाहनमस्य । शिवे वृषभवाहनादयोप्यत

वृषस्यन्ती स्त्री० वृषेण जन्मनमिच्छति वृष+जाभार्थे क्यच्

सुन् च । काष्ठक्यां 'लक्ष्मणं सा वृषस्यन्ती'ति भट्टिः ।

वृषा स्त्री० वृषः सूपिकलदाकरः पर्णमस्याः । सूपिकपर्ण्याम् ।

वृषाकपायी स्त्री० वृषाकपेः पत्नी डीप् ऐच् च । लक्ष्म्यां,

गौर्याम्, स्नाह्यायां, शच्यां, जीयन्त्याश्च ।

वृषाकपि पु० वृषं धर्मे न कम्पयति न+कपि-इन् नलोपः ।

नहादेवे, विष्णौ, अनी, इन्द्रे च ।

वृषाकर पु० वृषस्य वासस्थस्य करः व-अच् । मापे ।

वृषाङ्ग पु० वृषः अङ्गोऽस्य । शिवे, भक्तानके, पण्डे च
 वृषि भी० स्त्री० वृष-क्ति वा डीप् । प्रतिनां कुशमयासनभेदे ।
 वृषोत्सर्ग पु० उत्+वृज-वञ् इत् । मृताद्युद्देशेन तत्पुत्रादिभिः
 क्रियमाणे विधानेन वृषस्य त्यागे 'वृषोत्सर्गश्च कर्त्तव्य'
 इति स्मृतिः । [वृषमाणे जले ।
 वृष्टि स्त्री० वृष-क्तिन् । वर्षणे । कर्मणि क्तिन् । मेघादिभिः
 वृष्टिम्नी स्त्री० वृष्टिं हन्ति कारणत्वेन जहाति हन-क डीप् ।
 सूक्ष्मलायाम् ।
 वृष्टिजीवन त्रि० वृष्टिः वृष्टिजलमेव जीवनं पालनोपायो यस्य ।
 वृष्टिजलमात्राजीविनि चातके । [वृष्टिभवे त्रि० ।
 वृष्टिभू पु० वृष्टौ तदुपलक्षिते काले भवति भू-क्तिप् । भेके ।
 वृष्टिण पु० वृष-नि क्तिप् । यादवे वंशे, श्रीकृष्णे, मेघे च ।
 वृष्टिगर्भ पु० वृष्टिः यादवकुलं गर्भे यस्य । श्रीकृष्णे ।
 वृष्ट्य पु० वृषाय हितो यत्, वृष-क्यप् वा । सापे । शुक्रवृद्धि-
 कारके त्रि० वाजीकरणे न० आसलकां गतावय्यां,
 कृपभनामौषधे च स्त्री० ।
 वृष्ट्यकन्दा स्त्री० वृष्ट्यः शुक्रवर्द्धकः कन्दो यस्याः । विदार्याम् ।
 वृष्ट्यगन्धिका स्त्री० वृष्ट्यः शुक्रवर्द्धको गन्धो यस्याः कप् अत
 इत्तम् । अतिबलायाम् ।
 वृष्ट्यषल्ली स्त्री० कर्म० । विदार्याम् । कन् अत इत्तम् । तत्रैव ।
 वृष्ट दोषी वा चु० उभ० सक० मत्ते भ्वा० पर० इदित् ।
 वृष्टयति ते अवष्टं हत् त । वृष्टति अवष्टं हीत् ।
 वृष्ट वृष्टौ शब्दे च अक० भ्वा० पर० सेट् । वर्हति अवष्टं हत् अवर्हीत्
 वृष्ट ध्वनौ वृष्टौ च भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् । वृष्टति अवष्टं हीत्
 वृष्ट वृष्टौ भ्वा० पर० सक० सेट् । वर्हति अवर्हीत् ।
 वृष्ट उद्यमे त० पर० अक० वेट् । वृष्टति । अवर्हीत्-अवृष्टत् ।
 वृष्ट वृष्टौ भ्वा० आत्म० सक० सेट् इदित् । वृष्टते अवृष्टि
 वृष्टञ्च पु० वृष्टौ चञ्चरिब मञ्जरी यस्य । महाचञ्चुशाके ।
 वृष्टञ्चि त पु० वृष्टन् उदारं वित्तं यस्मात् ५ व० । फलपूर्वे
 वृष्टत् त्रि० त० वृष्ट-अति । मृष्टि । स्त्रियां डीप् ।
 वृष्टती स्त्री० वृष्टत्+गौ० डीप् । मृष्ट्यां स्त्रियां, लुप्तार्चाक्याम् ।
 वारिधान्यां, वाचि, कण्टिकाकारिकायाम्, नवाक्षरपादके
 कन्दोभेदे, उत्तरीयवस्त्रे च । स्त्राय कन् । उत्तरीयवस्त्रे स्त्री०
 वृष्टतीपति पु० वृष्टतीनां वाचां पतिः वृष्टस्यतौ ।
 वृष्टकान्द पु० वृष्ट् कान्दो यस्य । वृष्टजने, विष्णु कन्दे च ।
 वृष्टकान्द पु० कर्म० । (खाण्डा) वृष्टभेदे ।
 वृष्टकालशाक पु० कर्म० । (वड् कालकाशब्दे) शाकभेदे ।
 वृष्टकुचि पु० वृष्ट् कुचिर्यस्य । तन्दिने ।

वृष्टकाल पु० कर्म० । हिन्ताले ।
 वृष्टक्तिता स्त्री० कर्म० । पाठायाम् (आकनादि) ।
 वृष्टतृण पु० वृष्टतृणं यत् । वंशे ।
 वृष्टत्वच् पु० वृष्टती त्वच् यस्य । (आतिथान) वृष्टे ।
 वृष्टत्पत्र कु० वृष्टत् पत्रमस्य । हस्तिकन्दे । (हातिकान्दा)
 वृष्टत्पाटलि पु० चु० पट-अलि कर्म० । पुस्तूरवृष्टे ।
 वृष्टत्पाद पु० वृष्टत् पादो मूलमस्य । वटवृष्टे ।
 वृष्टत्पालिन् पु० वृष्टत् पालयति पाल-णिनि । वनजीरके
 वृष्टत्पीलु पु० कर्म० । महापीलौ ।
 वृष्टत्फला स्त्री० वृष्टत् फलं यस्याः । कटुह्रस्वाम् ।
 वृष्टत्साम न० कर्म० । 'त्वामिद्वि हवामाहे' इत्यस्यान्वचि
 गीयमाने सान्नि ।
 वृष्टदस्त पु० कर्म० । (कामराङ्गा) वृष्टे ।
 वृष्टदेला स्त्री० कर्म० । स्थूलैलायाम् ।
 वृष्टङ्गोल न० कर्म० । (तरसज) लतावृष्टे ।
 वृष्टङ्गल न० वृष्टत् दलमस्य । पट्टिकालोभ्रे, हिन्ताले च ।
 वृष्टङ्गल न० कर्म० । महालाङ्गले ।
 वृष्टङ्गानु पु० वृष्टङ्गानुः किरणो यस्य । सूक्ष्मे, चित्तकवृष्टे च
 वृष्टद्रव्य पु० वृष्टत् रव्योऽस्य । इन्द्रे, यज्ञपात्रभेदे, सामायवभेदे च
 वृष्टवल्का पु० वृष्टत् वल्कमस्य । पट्टिकालोभ्रे ।
 वृष्टदात पु० वृष्टत् दातो धातुभेदो यस्मात् ५ व० । (देधान) वृष्टे
 वृष्टदारणी स्त्री० कर्म० । महेन्द्रवारण्याम् ।
 वृष्टदीज पु० वृष्टत् वीजमस्य । आन्नातके ।
 वृष्टन्नल पु० वृष्टत् नलो यस्य । महापोटगले ।
 वृष्टन्नला (डा) पु० स्त्री० वृष्टत् नलो यस्य वा लस्य डः । अर्जुने
 वृष्टस्यति पु० वृष्टत्याः वाचः पतिः वृ० नि० । जीवे देवाचार्ये
 वृ वरणे क्रया० धा० उभ० सक० सेट् । वृणाति वृणीते अवारीत्
 अवरिष्ट-अवरीष्ट-अवूर्त्त । [अवास्त
 वे कृतौ भ्वा० उभ० यजा० सक० अनिट् । वयति ते अवासीत्
 वेग पु० विज-घञ् । प्रवाहे, जने, रेतसि, मूलविषादिनिःसा-
 रणयत्ने, न्यायोक्ते संस्कारभेदे, महाकाले च । [डोप्
 वेगिन् पु० वेग+अस्त्वर्थे णिनि । श्वेनविहगे, वेगवति त्रि० । स्त्रियां
 वेजाना स्त्री० विज-अच् तमानयति आ-नी-ड । सोमराज्याम्
 वेण वाद्यादाने, गतौ, ज्ञाने चित्तायाश्च भ्वा० उभ० सक० सेट् ।
 वेणति ते । अवेणीत् अवेणित् । चङि न ह्रस्वः ।
 वेण पु० वेण-अच् । वर्षसङ्करजातिभेदे, वर्षसङ्करकारके
 प्रथुराजप्रितरि न्यभेदे च ।
 वेणि (पो) स्त्री० वेण-इन् वा डीप् । केशरचनाभेदे, जल-

समूहे, तमवाहे, देवदास्ये, नदीभेदे, गङ्गायसुनासर-
सगोमेसनस्थाने च ।

वेणीर पु० वेण-रन् । अरिष्टहृत्वे (निस) । [मिलुङ्गटः ।
वेणु पु० वेण-उण् । वंशे तद्विकारे वंशोवाद्ये च 'गा-पूरय वेणु-
वेणुक' न० वेणुरिव वेणोर्विकारः वा कन् । तोत्रे (पावनवाडि)
वेणुकर्कर पु० वेणुरिव कर्करः । करवीरहृत्वे ।
वेणुज पु० वेणुतो जायते जन-ङ । वेणुजाते यवाकारे तण्डुले
वेणुध्र पु० वेणु वंशी धमति ध्वा-क । वेणुवादके ।
वेणुन न० वेण-उनन् । मरिचे ।
वेणुपत्नी स्त्री० वेणोरिव पत्नमस्याः । वंशपत्नीहृत्वे ।
वेणुयव पु० वेणुजातोयव इव । वंशजाते तण्डुलाकारे पदार्थे
वेणुवाद त्रि० वेणु वादयति वद-णिच्-अण् । वेणुवादके
खुल् । तत्रैव त्रि० ।

वेणुवीज न० इत० । वेणुजाते यवाकारे पदार्थे ।
वेतन न० अज-तनन् वीभावः । कृतकर्मशोभतौ ।
वेतनादान न० इत० । व्यवहारभेदे । [मपि तत्र ङीप् ।
वेतस पु० अज-असन् तन् च वीभावः । (वेत) दृढभेदे स्त्रीत्व
वेतसास्त पु० वेतस एव अस्त्व । अस्त्ववेतसे ।
वेतस्वत् त्रि० वेतसोऽस्त्यस्य ड्वत्तप् । वङ्गवेतस्युक्ते देशे ।
वेताल पु० अज-विच् वीभावः तल-वञ् कर्म० । मल्लविशेषे,
भूताविश्रितशयभेदे, शिवाचुरभेदे, द्वारपाले च ।
वेत्तु त्रि० विद-हृच् । ज्ञातरि, बोद्धरि, लब्धरि च ।
वेत्त पु० अज-तल् वीभावः । (वेत) वेतसहृत्वे ।
वेत्तधर पु० वेत्त धरति हृ-अच् । द्वारपाले । वेत्तयधधारके त्रि०
वेत्त(त्वा)वती स्त्री० वेत्तो वाङ्मयेनास्त्वस्याः मत्तप् मस्य वः
वा ङीष् । मातृवदेवस्ये नदीभेदे 'गरावतो वेत्तवती'ति
पुराणम् ।

वेत्तासन न० वेत्तनिर्मितमासनम् । वेत्तनिमित्ते आसने (भोड़ा)
वेथ याचने भ्वा० आ० द्वि० सेट् चङि न ह्रस्वः । वेथते अवेथित
वेद् पु० विद-अच् वञ् वा विष्णौ, ज्ञाने शास्त्रज्ञाने तत्साधने
धर्मब्रह्मप्रतिपादके संहिताब्रह्माण्डात्मके ग्रन्थभेदे, शास्त्रोक्ते
चरिते च ।

वेदगर्भ पु० वेदोर्गर्भे यस्य । सर्ववेदसर्त्तरि हिरण्यगर्भे ।
वेदन न० विद-ल्युट् । ज्ञाने सुखदुःखाद्यनुभवे, विवाचे
च 'वसनस्य दया ग्राह्या शूद्रयोत्कृष्टपद्मे' इति मनुः ।
युच् । वेदनापि उक्तार्थेषु स्त्री० । [समस्त्ववेदाभिज्ञे ।
वेदपारग पु० वेदानां पारमर्शं सोमां गच्छति गम-ङ ।
वेदमाह स्त्री० इत० । गायत्र्या मन्त्रभेदे तस्या वेदरत्नक-

त्वात्तथात्वम् ।

[तथात्वम् वेदावासादथोप्यत् ।

वेदवास पु० इत० । ब्राह्मणे तस्य तस्मात्तदुक्ताचारान्वयत्वात्
वेदविद् पु० वेदं वेत्ति विद-क्लिप् । विष्णौ । वेदज्ञे त्रि० ।
वेदव्यास पु० वेदान् व्यस्यति विभिन्नशास्त्रेन प्रथक् करोति
वि-अस-अण् । पराशरपुत्रे सत्यवतीगर्भजे रुनिभेदे ।
वेदस् पु० विद-असन् । वेत्तरि ।

वेदाङ्ग न० वेदस्याङ्गमिव । 'शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं
छन्दसां चयः । ज्योतिषामयनञ्चैव वेदाङ्गानि पञ्चेव त'
इत्युक्तेषु शिक्षादिषु षट्सु शास्त्रेषु । [प्रणवे ओङ्कारे ।
वेदादि उ० वेदस्यादिरिव तत्पठे प्रथमोच्चार्यमाणत्वात् ।
वेदान्त पु० इत० । वेदशिरोभागे ब्रह्मप्रतिपादके उपनिष-
द्भागे ग्रन्थभेदे तदुपकारके शरीरकसूत्रभाष्यादौ च ।

वेदाधिप पु० इत० । 'ऋग्वेदाधिपतिर्जोवि यजुर्वेदाधिपो
ऋगुः । सामवेदाधिपोभौमः शशिशोऽथर्ववेदप' इत्युक्तेषु
हृह्रस्यत्यादिषु, विष्णौ च ।

वेदान्तिन् त्रि० वेदान्ते ज्ञेयत्वे नास्त्यस्य इति । वेदान्तास्तज्ञे
वेदाभ्यास पु० इत० । वेदस्वीकरणं पूर्वं विचारोपभ्यसनं जपः ।
तद्दानञ्चैव शिष्येभ्यो वेदाभ्यासोहि पञ्चधे'त्युक्तेषु वेदपाठ-
विचारानुशीलनतन्मन्त्रजपपाठनेषु ।

वेदि न० विद-इन् । अन्वष्टाव्यम् (आकनादि) परिष्कृतायां
भूमौ स्त्री० वा ङीप् । 'मध्येन सा वेदिविलग्नमध्ये'ति
कुमारः । वेदिश्च लभस्काकारपिण्डिकावती पशुबन्धनार्थं
होमीयद्रव्यासादानार्थं वा कृतसंस्कारा परिष्कृता चतु-
रक्षादिद्वया भूमिः । परिणते पु० ।

वेदिका स्त्री० वेदिरिव दशार्थे कन् । मङ्गलकर्मार्थं मृहद्वारादौ
चतुरस्रादिमृत्तिकासूपाकारेण निर्मिते भूखण्डे ।

वेदिजा स्त्री० वेदा होमवेदिता जायते जन-ङ । द्रौपद्याम् ।

वेदिह त्रि० विद-हृच् इट् च । ज्ञातरि ।

वेदिन् पु० विद-णिनि । परिणते, हिरण्यगर्भे च । ज्ञातरि त्रि०
वेध पु० विध-वञ् । (वेदा) वेधने, उन्माने (चाड़ा) 'परिधि-
नवमभागः शूकधान्येषु वेध' इति लीलावती । विवाहादौ
वर्ज्ये नक्षत्रविशेषपक्षितपक्षभेदकृतसंयोगे च 'वेधं सर्वैव
वर्ज्ये'दिति ज्योतिषम् । [वेधकर्त्तरि त्रि० ।

वेधक न० विध-ण्वल् । कर्पूरे, अस्त्ववेतसे, धन्याके न० ।

वेधनी स्त्री० विध्यते जनया विध-ल्युट् ङीप् । (भोमरी) मणि
रत्नादिवेधकारणे अस्त्वभेदे । स्वार्थे कन् । तत्त्वार्थे, मेधि-
कायां, कसूय्या च ।

वेधमुख्य पु० ७त० । कर्पूरे । वंशायां कन् । हरिद्राहृत्वे ।

वेधस् पु० वि+धा-असन् गुणः । हिरण्यगर्भे जगत्सदृशः,
विष्णौ, सूर्ये, श्वेतार्कदृष्टे, पण्डिते च ।

वेधित पु० वेधोजातोऽस्य तार० इतच् । विद्धे छिद्रिते ।

वेधिनी स्त्री० विध-णिनि । जलौकायाम् (जौक)

वेन्धा स्त्री० यन-ध प्र० । नदीभेदे । [ह्रस्वः ।

वेप कम्पने भ्रा०आ० अक० सेट् । वेपते अवेपिट । चङि न
वेपथु पु० वेप-अथुच् । कम्पे ।

वेपन पु० वेप-ल्युट् । कम्पने । [पु०न० ।

वेम पु० वे-मन् न आत्वम् । वापदण्डे । मनिन् । अत्रैवार्थे
वेर न० अज-रन् वीभावः । देहे, वार्त्ताकौ, कुङ्कुमे च । संज्ञायां
कन् । कर्पूरे । [ह्रस्वः

वेल चालने भ्रा०प०सक० सेट् । वेलति अवेलीत् । चङि न
वेल कालोपदेशे, अ०चु०उ०अक०सेट् । वेलयति ते अविबेलत् त
वेल न० वेल-अच् । उपयने । कावे समये मर्यादायां ससङ्ग-
कृते च स्त्री० । 'वेलासूत्रे विभावरी परिहीणे'ति भट्टिः ।

वेल्ल चालने भ्रा०पर०सक०सेट् चङि न ह्रस्वः । वेल्लति अवेल्लीत्
वेल्ल पु०न० वेल्ल-अच् । विङ्गुले । घञ् । चलने पु० ।

वेल्लज पु० वेल्ल-अच्-तथाभूतः सन् जायते जन-ङ । मरिचे ।

वेल्लन न० वेल्ल-ल्युट् । अन्नादेर्भूमौ लुण्ठने काष्ठनिर्मिते
प्रदार्थे (वेलुन) च मालाट्टूर्वायां स्त्री० ङीप् । [च ति०

वेल्लित न० वेल्ल-भावे क्त । गमने । कर्त्तरि-क्त । कम्पिते, कुटिले
वेल्लि स्त्री० । वेल्ल-रन् वा ङीप् । लतायाम् । संज्ञायां
कन् । (वेल्लुट्) दृष्टे ।

वेवी कान्तौ गतौ व्याप्तौ क्षेमे भोजने च सक० प्रजनने व्यक०
अदा०आत्म०सेट् जचादि० वैदिक एवायम् । वेवीते अवेविष्ट

वेश पु० विश-घञ् । अलङ्कारादिना कतरूपान्तरे, नेपथ्य-
कर्मणि, वेश्यागृहे, गृहकाले, प्रवेशे च ।

वेशधारिन् पु० वेशं धरति चु० ध-णिनि । कृतेन रूपान्त-
रधारिणि, वृद्धतपस्विप्रभृतौ ।

वेशन्त पु० विश-भञ् । लुट्सरोवरे, अग्नौ च ।

वेशर पु० वेशं राति रा-क । अश्वतरे ।

वेश्रन् न० विश-मनिन् । गृहे ।

वेश्रभू स्त्री० इत० । गृहकरणयोग्ये स्थाने ।

वेश्र न० विश-ग्यत् वेशाय हितं वा यत् । वेश्रालये प्राठा-
याम् (आकनादि) वारयोपिति च स्त्री० । [वेश्राजनालये च

वेष पु० विष-अच् घञ् वा । भूषणादिना रूपान्तरकरणे,
वेषण पु० विष-ल्युट् । कामभेदे (कालकाष्ठभेदे) (धन्या) दृष्टे च
वेष्ट वेष्टने भ्रा०आत्म०सक०सेट् । वेष्टते अवेष्टिट ।

वेष्ट पु० वेष्ट-घञ् अच् वा । वेष्टने, श्रीवेष्टे, दृष्टनिर्यासे च ।

वेष्टक न० वेष्ट-ल्युट् । (पागड़ी) उष्णीषे । कुप्राखण्डे, प्राचीरे च पु०

वेष्टन न० वेष्ट-ल्युट् । कर्णशङ्कुल्याम्, उष्णीषे, सुकुटे च ।

वेष्टवंश पु० वेष्ट-अच् कर्म० । (वेष्टवंश) वंशभेदे ।

वेष्टसार पु० वेष्टस्य सारः । श्रीवेष्टे ।

वेष्टित ति० वेष्ट-क्त । प्राचीरादिना आष्टते, रुद्धे च ।

वेस गतौ भ्रा०प०सक०सेट् चङि न ह्रस्वः । वेसति अवेसीत् ।

वेसन न० वेस-ल्युट् । द्विद्वे, 'दालयचणकानान्त' निस्तृपा
यन्त्रपेपितम् । तन्नूर्णे वेसनमि'त्युक्ते चणकादिद्विदलधूर्णे च

वेसर पु० वेस-अरन् । अश्वतरे । [सर्पपादौ

वेसवर पु० वेसं वारयति दृ-अच् । (वाटना) प्रिष्ठधन्याक-

वेह यत्ने भ्रा०आ०अक०सेट् चङि न ह्रस्वः । वेहते अवेहिष्ट ।

वेहत् स्त्री० वि+हन् अति नञोपः । गर्भोपधातिन्यां
स्त्रियाम् ।

वेहार पु० वि+हृ-घञ् प्र० । स्वनामख्याते देशभेदे । [ह्रस्वः

वेह्ल गतौ भ्रा०पर०सक० सेट् । वेह्लति अवेह्लोत् चङि न

वै शोषे भ्रा० प०सक०सेट् अनिट् । वायति अवासीत् । निघा-
तस्य नः । वानः निवांशः । [भ्रिनि ति० ।

वै अय० वा-डै । पादपूरणे, अनुनये, संबोधने च । [तत्त्व-
वैकल्य न० विशेषेण कथंति व्याप्नोति अच् । तिर्यक्कचाव-

लम्बिनि हारभेदे । पुन् । उरसि उपवीताकारेण धृते
म ल्यभेदे । [विकङ्कतसंभ्रमिनि ति०

वैकङ्कत पु० विकङ्कत+स्वार्थेऽण् । (वैचि) दृष्टभेदे । तस्येदम्यम् ।

वैकल्पिक ति० विकल्पेन प्राप्तः भवो वा ठक् । पद्यप्राप्ते ।

वैकल्य न० विकलस्य भावः घ्यञ् । विकलत्वे ।

वैकुण्ठ पु० विकुण्ठे भवः अण् विविधा कुण्ठा साया यस्य
स्वार्थेऽण् वा । विष्णौ, गरुडे, इन्द्रे, सितार्ज्जुके च ।

वैकुत न० विकृतस्य भावः अण् । विकारे ।

वैखरी स्त्री० विशेषेण खं राति रा-क स्वार्थेऽण् । अर्थबोधके
कण्ठस्थानादिषु उच्चार्यमाणे वर्णात्मके शब्दविशेषे ।

वैखानस पु० वि+खन-ङ अन-अभु कर्म० स्वार्थेऽण् । वानप्रस्थे
तःपसभेदे 'वैखानसेभ्यः श्रुतराश्वार्त्ता' इति भट्टिः ।

वैगुण्य न० विगता विरुद्धो वा गुणोऽस्य तस्य भावः घ्यञ् ।

यत्र यदुचितं तत्सरूपान्तरतापादने, अत्यायले, असम्पन्नत्वे च
वैचित्त्य न० विचित्तस्य भावः घ्यञ् । नागारूपत्वे विलक्षणत्वे ।

वैजयन्त पु० विजयते वि+जि-भक्त स्वार्थेऽण् । इन्द्रप्रासादे,
अग्निमन्त्रद्वये, दानवभेदे च प्रताकायां, जयन्तोद्वये च
स्त्री० ङीप् ।

वैजिक न० वीजेन निर्दत्तं ठक् । शिपुतैले । वीजाय हितम्
ठक् । आत्मनि । स्वार्थे ठक् । कारणे । तस्येदं ठक् । वीज-
सम्बन्धिनि लि० ।

वैज्ञानिक पु० विज्ञानाय साधु ठक् । निपुणे, विज्ञानमधिकृत्य
कृतो ग्रन्थः ठक् । बौद्धागमे । तदध्वेतारि, तत्त्वस्वम्भिनि च लि०
वैज्ञानप्रत न० विज्ञानस्येदम् अणु तदिव व्रतम् । 'यस्य धर्म-
ध्वजो नित्यं शक्रध्वज इवोच्छ्रितः । प्रच्छन्नानि च पापानि
वैज्ञानं नाम तद्व्रतमि'त्युक्ते प्रकाशेन धर्मावरणेन शुभ-
पापाचारे ।

वैज्ञानप्रतिक पु० वैज्ञानप्रतमस्यस्य ठक् । क्लेने धर्मचारिणि
कृत्तापसे । इति । वैज्ञानप्रतीत्यथल ।

वैणव न० वैष्णवां फलम् अणु, तस्य न लुण । वैष्णुफले । वैष्ण-
सम्बन्धिनि लि० । [स्यस्य ठक् । वंशीवादके

वैणविक लि० वैष्णोर्विकारः अणु वैष्णवं वैष्णवादां शिल्पम-
वैणिक लि० वीणा तद्वादनं शिल्पमस्य ठक् । वीणावादके (

वैष्णु न० वैष्णोर्विकारः ठक् । गजचालनार्थे लौहसुखे वंश-
दण्डे । वैष्णुलद्वादनं शिल्पमस्य ठक् । वाणुवादके लि०

वैष्णु (न्य) पु० वैष्णु(न)स्यापत्यम् यज् । वैष्णुते वृधुनामके ऋभभेदे
वैतंसिक लि० वितंसेन सृगपक्षादिवन्वनोपायेन चरति

ठक् । मांसविक्रयोपजीवके व्याधे । [भृत्वादी ।
वैतनिक लि० वेतनेन जीवति ठक् । वेतनोपजीवके कर्मकरे

वैतरणी(णि) स्त्री० वितरणेन दानेन लज्जते अणु ङीप् वा
ष्ट हस्तः । यमद्वारे नदीभेदे, 'यमद्वारे महावारे

तन्ना वैतरणी नदी'ति पुराणम् ।
वैतस्य पु० वेतसरण स्वार्थे ङण । अश्ववेतसे ।

वैतानिक पु० वितानस्यायज् ठक् । श्रौतविधिनारम्भस्यापने
'दाह्यादूर्ध्वमशौचं स्यात्' यस्य वैतानिको विधिरिति स्रुतिः

वैतालिक लि० विविधस्तालः मङ्गलगीत्यादिशब्देन व्यवहरति
ठक् । मङ्गलस्तुत्यादिभिः राज्ञां प्रवीषकारके मागधादी ।

वैतालीय पु० मातावृत्तभेदे ।
वैदग्ध न० स्त्री० विदग्धस्य चतुरस्य भावः अणु स्त्रीत्वपक्षे

ङीप् । चातुर्ये, भङ्गौ च । यज् । वैदग्ध्यमथल न० ।
वैदर्भ पु० विदर्भाणां जनपदानां राजा अणु । विदर्भदेशाधिपे ।

वाक्यस्य कौटिल्ये न० । 'अष्टरिख्यवृत्तिर्वा वैदर्भी रीति-
रुच्यते' इत्युक्ते काव्यरचनाभेदे स्त्री० ङीप् । विदर्भे भवा

अणु । नलराजपत्न्यां दमयन्त्याम् स्त्री० ङीप् ।
वैदल न० विदलस्य विकारः अणु । भिक्षुकस्य भिक्षापात्रभेदे ।

पिष्टकभेदे पु० ।

वैदिक पु० वेदं वेत्त्यधीते वा-ठक् । वेदेषु ब्राह्मणे वेदेषु
विहितः ठक् । वेदोक्ते लि० । स्त्रियां ङीप् 'वैदिकी

तान्त्रिकी मन्त्र्या यथानुक्रमयोगत' इति तन्त्रम् ।
वैदुष्य न० विदुषो भावः विद्वसु+ष्यज् । पाणिङित्ये ।

वैदूर्य न० विदूरे भवः ष्यज् । कृष्णप्रीतवर्णे विडालनेलतुल्ये
मणिभेदे ।

वैदेह पु० विशेषेण देह उपचयो यस्य स्वार्थे मच्चाद्यण् । वणि-
ग्लने । विदेहे भवः अणु ततः कन् । वणिग्लने शूद्रात्

वैद्यानाते जातिभेदे च । ठक् । वैदिहिकोपि । वणिजि ।
विदेहानां राजा कण् । विदेहराजे जनके ऋषे ।

वैदेही स्त्री० विदेहेषु मिथिलादेशेषु भवा अणु । सीतायाम्
जनकात्मजायाम्, हरिद्रायाम्, प्रियल्यां, वणिक् स्त्रियाश्च

वैद्य पु० विद्याऽस्त्यस्य अणु । पण्डिते 'नाविद्यानान्त वैद्ये-
ने'ति स्रुतिः भिपजि तदुपकारके-वासकण्डके च ।

वैद्यक न० वैद्यं चित्तिस्वकमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः कन् । व्याधुर्वेदे
वैद्यवन्धु पु० इतः । आरग्वधद्वये ।

वैद्यमाह स्त्री० वैद्यस्य मातेव । वासके तस्य वैद्यजीविकाद्
रोगशान्तिकरत्वेन तत्प्रेषकत्वात् तन्माहृत्यत्वम् ।

वैद्यसिंही स्त्री० वैद्यस्य सिंहीव । वासकद्वये ।
वैद्या स्त्री० वैद्यस्येयं प्रियत्वात् अणु । काकोल्याम् ।

वैध लि० विधित आगतः कण् । विधिप्रतिपाद्ये ।
वैधात पु० विधातृप्रत्ययम् अणु । सनत्कुमारादौ रुतिभेदे ।

वैधृति पु० विगता इति र्यस्यात् ष्ट० षड्विः । विष्कम्भादिषु
मध्ये अन्निमे योगे ।

वैधेय लि० विधीयतेऽचौ वि+धा यत् ततः स्वार्थे अणु । सूखे
वैधस्य न० विरुद्धो धर्मो यस्य तस्य भावः ष्यज् । विरुद्ध-

धर्मत्वे अन्यलक्षणे च । [वेदनमि'ति कुमारः ।
वैधय्य न० विधवाया भावः ष्यज् । पतिविरहे 'नववैधय्यमसह्य-

वैनतेय पु० विनतायाः अपत्यं ठक् । गर्भे, अरण्ये च ।
वैनयिक लि० विनये रतः ठक् । शास्त्रज्ञानादिना विनयरते ।

वैनायिक पु० विनायं खखनमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः ठक् ।
बौद्धागमे । उपचारात् तदभिज्ञे लि० ।

वैनाशिक पु० विनाशमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः ठक् । सर्वेषां
क्षणभङ्गुरताप्रतिपादके बौद्धागमे तदभिज्ञे लि० विना-

शाय हितम् ठक् । ज्योतिषोक्ते यद्वनाडीचक्रस्य अन्तर्गत-
त्वावधितयोर्विशे नञ्चले । क्षणिके, परतन्त्रे च लि० ।

वैनीतक पु० न० । विशेषेण नीयतेऽनेन करणे क्त ततः स्वार्थे

कन् । परस्परया वाहने शि विक्रादौ ।

वैपरीत्य न० विपरीतस्य भावः ष्यञ् । विपर्यये ।

वैभव न० विभोर्भावः अण् । विभुत्वे विभूतौ ।

वैभ्राज न० विभ्राजद्भ्यम् अण् । देवोद्यानभेदे ।

वैमुख्य न० विमुखस्य भावः ष्यञ् । विमुखत्वे ।

वैमात्र पु० विमात्रपत्यम् अण् । सापत्ने भ्रातरि तथाभूत भगिन्यां स्त्री० ङीप् । [भगिन्यां स्त्री० ङीप्

वैमात्रेय पु० विमात्रपत्यं ङङ् । सापत्ने भ्रातरि तथाभूत

वैयाकरणेति वि० व्याकरणं वेत्यधीते वा अण् । व्याकरणाभिज्ञे

वैयाघ्र पु० व्याघ्रचर्मणा परिहृतो रथाः अण् । व्याघ्रचर्म- परिहृते रथे ।

वैयाघ्रपट्ट पु० व्याघ्रपदस्यापत्यं यञ् । गोत्वकारके छनिभेदेः

वैयाघ्रपट्टगोत्रायेति, भीष्मर्तपणमन्त्रः । [तिष्वपीति साधः

वैयात्य न० वियातस्य भावः ष्यञ् । निर्लज्जत्वे 'वैयात्यं' चुर

वैयासकि पु० व्यासस्यापत्यम् ङङ् । व्यासस्यापत्ये शुक्रदेवे ।

वैयासिकी स्त्री० व्यासेन प्रोक्ता ङङ् ङीप् । व्यासप्रणीतायां संहितायासु ।

वैर न० वीरस्य भावः अण् । विरोधे विद्वेषे ।

वैरकरेति वि० वैरं करोति क-ट । विरोधकारके ।

वैरक्त्य न० विरक्तस्य भावः ष्यञ् । विरागे ।

वैरनिर्यातन न० वैरस्य वैरकतापकारस्य निर्यातनम्

निर्यत-णितु ल्युट् । वैरकतापकारप्रतीकारे ।

वैरप्रतीकार पु० इत० । वैरकतापकारस्य तत्परूपपकार करणेन तस्य शोधने ।

वैरशुद्धि स्त्री० इत० । वैरप्रतीकारे ।

वैराग्य न० विरागस्य भावः ष्यञ् । विषयवासनाराहित्ये ऐहिकास्तृप्तिविषयरागराहित्ये च ।

वैरट्ट पु० वीरस्यायं तन्नामकत्वात् कर्म० । अर्जुनदृष्टे ।

वैरानुबन्धिन् वि० वैरं विद्वेषमनुबध्नाति णिनि । विद्वेषा नुरूपकारके, वैरानुगते च ।

वैरिन् वि० वैरमस्त्यस्य इति । शत्रौ ।

वैरूप्य न० विरूपस्य भावः ष्यञ् । विरूपत्वे, अनुरूपत्वे, अयथभावे वस्तुनो विकारे च ।

वैरच(न)नि पु० विरोचनस्यापत्यम् शिवाद्याण ङङ् वा । अग्निपुत्रे, सूर्यपुत्रे, बलि राजनामके दानवे च ।

वैलक्षण्य न० विलक्षणस्य भावः ष्यञ् । विलक्षणत्वे वैशिष्ट्ये ।

वैलक्ष्य न० विलक्ष्यस्य भावः ष्यञ् । लज्जायां, स्वभाव- वैलक्ष्ये च 'वैलक्ष्यहेतोरिति' मिति नैपथ्यम् ।

वैल न० विलस्य फलम् अण् तस्य न लुप् । विलस्यते तत्सम्बन्धिनि लि० । [वात्तारहे नैगसे (दोकानी) ।

वैवधिका लि० विवधेन धान्यादिसंग्रहेण व्यवहरति ठक् ।

वैवर्ण्य न० विवर्ण्यस्य भावः ष्यञ् । विवर्ण्यत्वे मानिन्ये ।

वैवस्वत पु० विवस्वतोऽपत्यम् तस्येदं वा अण् । यमे शनौ, रुद्रभेदे च तत्सम्बन्धिनि लि० 'वैवस्वतकरक्रियेत्युद्भूतः दक्षिणदिशि स्त्री० ङीप् ।

वैवाहिका लि० विवाहाय हितं साधु वा ठक् । विवाहयोग्ये 'वैवाहिकी' तिथिं 'ष्टष्ठा' इति कुमादः विवाहेन संबद्धे कन्यापुत्रयोः श्वशुरे, विवाहसम्बन्धिनि च लि० । 'पञ्चमे सप्तमे वापि येषां वैवाहिकी क्रियेति स्मृतिः ।

वैशम्पायन पु० व्यासशिष्ये भारतवृत्तरि छनिभेदे ।

वैशस्य न० विशस्यस्य भावः स्वार्थे वा अण् । हिंसने हिंसके वा

वैशाख पु० विशाखानक्षत्रयुक्ता, पौर्णमासी वैशाखी सा अत्र मासे पुनः अण् । खनामख्याते वर्षमध्ये द्वितीये चान्द्रे मासे तन्मासस्य पौर्णमास्यां स्त्री० ङीप् । विशाखा प्रयोजनमस्य अञ् । मथ्यानदण्डे । धनुर्धराणामवस्थानभेदे न० ।

वैशिष्ट्य न० विशिष्टस्य भावः ष्यञ् । विशिष्टविषेणसम्बन्धे, विशिष्टबुद्धिनियामके सम्बन्धे, भेदे च ।

वैशेषिक न० विशेषं पदार्थभेदमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः ठङ् । कणादप्रणीते शास्त्रभेदे । तदधीते अण् । कणादशास्त्राभिज्ञे लि० । तस्येदम् अण् । कणादशास्त्रसम्बन्धिनि लि० ।

वैशिष्ट्य न० विशेषस्य भावः ष्यञ् । वैशिष्ट्ये भेदे च 'वैशे- ध्यान्तद्वाद' इति साङ्ख्यम् । [ब्रह्मणः कर्तृजाते जातिभेदे वैश्य पु० विशति उपभुङ्क्ते विश-क्ति स्वार्थे ष्यञ् । वर्णभेदे वैश्यवृत्ति स्त्री० इत० । क्षत्रिणाण्यद्यादौ ।

वैश्वरा पु० विश्ववसोऽपत्यम् अण् विश्ववणादेशः । कुबेरे । वैश्वरालय पु० इत० । वटदृष्टे कुबेरपुर्याञ्च । वैश्ववणा- वासादयोप्यत्र । [ह्येन दीयमाने बली ।

वैश्वदेव पु० विश्वेभ्यो देवेभ्यो देयो बलिः अण् । वैश्वदेवो- वैश्वानर पु० विश्वेषां नराणामयम् कुचिस्थत्वात् अण् पूर्वदीर्घः । वह्नौ, चित्रकष्टे, सामवेदावयवभेदे च ।

वैषम्य न० विषमस्य भावः ष्यञ् । विषमत्वे वेलक्षण्ये ।

वैषयिक लि० विषयेण निर्हृतः ठङ् । विषयनिर्हृते सुखादौ वैष्णव लि० विष्णुदेवतास्य तस्येदं वा अण् । विष्णुपासके

विष्णुसम्बन्धिनि च स्त्रियां ङीप् । वैष्णव्यां शत्रौ 'वैष्णवी' समरे 'वैनमिति' चण्डी । विष्णुसम्बन्धिनि लि० स्त्रियां ङीप् 'गायत्री वैष्णवी' ह्येति स्मृतिः विष्णुधामनि न० ।

वैसारिण पु० विप्रति वि+इ-णिनि स्वार्थे अण् । सत्ये ।
 वैहासिक पु० विहसिऽभिरतस्तं करोति वा ठक् । नाट-
 कादौ प्रसिद्धे शृङ्गाररसनायकसहचरे विदूषके ।
 वोढु पु० वह-तृच् । मुनिभेदे 'वोढुः प्रशुशिक्षये'ति स्रुतिः
 वोढृ लि० वह-तृच् । वाहके स्थानान्तरागमके 'भागीरथी
 निर्भरशीकराणां वोढे'ति कुमारः । प्राणियाहके पु०
 'पिण्डदा वोढुरेव ते इति स्रुतिः । भारवाहके मूढे
 च लि० दृपभे पु० ।

वोण्ट पु० वा-उण्ट । (वोंटा) इति श्रूयते ङन्ते ।
 वोरव पु० वा-उर वोरं वाति वा-क । (वोरो) घात्र्यभेदे ।
 वोल पु० वा-उलच् । गन्धरसे गन्धद्रव्यभेदे ।
 वौषट् अय्य० वह-डौषट् । देवोद्देशेन हविस्त्यागे ।
 व्यंसक पु० विगतोऽसौ यस्य कण् । धूर्त्तं 'मयूरव्यंसका-
 दयश्चे'ति प्राणिनिस्त्वम् ।

व्यंसित लि० वि+अं-ञ-क्त । वञ्चिते । [च । विष्णौ पु०
 व्यक्त लि० वि+अनृज-क्त । स्फुटे, प्रकाशिते, दृश्ये, प्राप्ते, स्थले,
 व्यक्ति स्त्री० वि+अनृज-क्तिन् । प्रकाशे क्तिच् । जने पृथगा-
 त्तके, एकैकविशेषे च । [यस्य । विष्णौ पु० ।
 व्यग्र लि० विगतमयं यस्य । व्याकुले, व्यासक्ते च । विशिष्टमयं
 व्यङ्ग न० विगतं विकसं वाङ्गं कर्म० । विकलाङ्गे, विगतमङ्गं
 यस्य । अङ्गहीने लि० ।

व्यङ्ग्य लि० वि+अनृज-ण्टत् । व्यङ्गनया वृत्त्या बोधेऽर्थे, प्रकाशे
 व्यञ्च व्याजे अक्र० सम्बन्धे सक० त्र० पु० सेट् । विचति
 अविचीत् विव्याच ।

व्यञ्जन न० वि+अज-ल्युट् । त लट्ठनके ।
 व्यञ्जक पु० वि+अनृज-णिच्-णुल् । हृद्गतभावादिप्रकाशके
 अभिनये, व्यङ्गनयार्थबोधके शब्दे च । प्रकाशकमात्रे लि०
 व्यञ्जन न० विशेषेणाज्यते वि+अनृज-ल्युट् । रूपशकादौ
 ओदनभोजनोपकरणे । वि+अनृज-णिच्-ल्युट् । अल-
 ङ्कारप्रसिद्धे वृत्तिभेदे । युच् । 'विरतास्त्रिधाद्यास्त ययार्थो
 बोध्यतेऽपरः । सा वृत्तिर्व्यञ्जना नामेत्युक्ते शब्दप्रतिभेदे ।

व्यञ्जित लि० वि+अनृज-णिच्-क्त । प्रकाशिते 'अव्यञ्जित-
 हर्षलक्षण इति कुमारः । व्यञ्जनाद्व्या बोधितेऽर्थे च ।

व्यङ्ग्यक पु० वि+अङ्-अच् ङवि-णुल् कर्म० शक० । एरण्ड वृक्षे
 व्यतिकर पु० वि+अति-ङ-अण् । सम्बन्धे, व्यसने च ।

व्यतिक्रम पु० वि+अति+क्रम-घञ् न टङिः । विपर्यये
 'विवाहे च व्यतिक्रम' इति स्रुतिः ।

व्यतिरिक्त लि० वि+अति+रिच्-क्त । भिन्ने 'न वृक्षवृत्तिव्यति

रिक्तसाधनमि'तिक्रमः ।

व्यतिरेक पु० वि+अति+रिच्-घञ् । विशेषे, अतिक्रमे,
 अभावे, विनेत्यर्थे, अव्यालङ्कारभेदे च ।

व्यतिषक्त लि० वि+अति+पनुज-क्त । मिलिते, यथिते च ।

व्यतिषङ्ग पु० वि+अति+पनुज-घञ् । परस्परमेलने ।

व्यती(ति)हार पु० वि+अति+हृ-घञ् वा दीर्घः । परीवर्त्ते
 परस्परैकजातीयक्रियाकरणे । [भ्युपेत इति रघुः ।

व्यतीत लि० वि+अति-ङण्-क्त । अतीते 'व्यतीतकालस्त्वहम-

व्यतीपात पु० वि+अति+पत-घञ् दीर्घः । सहोत्पातभेदे,

विष्कम्भादिषु मध्ये योगभेदे 'अवणा च घनिष्ठा नृणां नागदैव-
 मस्तके । यद्यमा वरिवारेण व्यतीपातः च उच्यते' इत्युक्ते
 योगभेदे च ।

व्यत्यय पु० वि+अति+ङण्-अच् । व्यतिक्रमे, विपर्यये च ।

व्यत्यास पु० वि+अति-अस-घञ् । विपर्यये ।

व्यथ भवे चक्षणे दुःखात्तुभवे च स्था० आ० अक्र० सेट् षट् ।
 व्यथते व्यथयिष्ट । अङ् व्य च ।

व्यथा स्त्री० व्यथ-अङ् । प्रोढायाम्, दुःखे च ।

व्यध ताडने दि० प सक० अतिङ् । विधति अव्यातीत् ।

व्यध पु० व्यध-अच् । वेधे, छिद्नीकरणे, भेदे च ।

व्यध्व पु० विरुद्धः अध्वा अव्यसमा० । कुपये ।

व्यप लये चुरा० उभ० सक० सेट् । व्यापयति ते अविव्ययत् त ।

व्यपदेश पु० वि+अप+दिश-घञ् । कथने । संचायां, कापथे च

व्यपरोपण न० वि+अप+रुह-णिच्-ल्युट् । छेदने ।

व्यपरोपित लि० वि+अप+रुह-णिच्-क्त । छिन्ने ।

व्यपाकति स्त्री० वि+अप+आ+क-क्तिन् । निराकरणे, अस्त्री
 कारे, निरूपणे च । [यार्थप्रक्षेपे च ।

व्यपात्रय पु० वि+अप+आ+त्रि-अच् । आत्रये । [अव-व-

व्यपेक्षा स्त्री० वि+अप+इच्-अ । अपेक्षायां व्याकरणोक्ते

व्यभिचार पु० वि+अभि+चर-घञ् । निन्दिताचारे स्त्रियाः पर-

पुरुषसंगमे, पुंसव परस्त्रीसंगमे, न्यायादिप्रसिद्धे हेतुदोषभेदे च

व्यभिचारिन् पु० वि+अभि+चर-णिनि । अलङ्कारोक्ते

रसाङ्गभेदे निर्वेदादौ, न्यायोक्ते व्यभिचाररूपहेतुदोषवति

मदार्थे च । परपुरुषगामिण्यां स्त्रियां स्त्री० ङीप् । [त

व्यय गतौ त्यागेऽद्व० चु० उभ० सक० सेट् । व्ययति ते अव्यय यत्

व्यय गतौ स्था० उभ० सक० सेट् । व्ययति ते अव्ययीत् अव्ययिष्ट

व्यय नोदे चु० उभ० सक० सेट् । व्याययति ते अविव्ययत् त ।

व्यय पु० वि+इण्-अच् । विगमे, धनादेस्त्यागे, ज्योतिषोक्ते

लग्नात् द्वादशस्थाने च ।

अर्थ वि० विगतोऽर्थ प्रयोजनं वाऽस्य । निष्प्रयोजने, विफल्ये,
अर्थभूत्ये च । [अन्ये च तद्वति वि० ।

व्यलीक न० वि+अल+ईकन् । अकार्ये, कामजे, अपराधे, अप्रिये,
व्यवकलन न० वि+अव+कल+ल्युट् । वियोजने, विगमने,
हीनतासम्पादने च । 'व्यवकलनमार्गेऽसी'ति लोलावती ।

व्यवकलित वि० वि+अव+कल+क्त । वियोजिते ।

व्यवच्छिन्न वि० वि+अव+छिद+क्त । छिन्ने, विशेषिते च ।

व्यवच्छेद पु० वि+अव+छिद+घञ् । पृथक्करणे, विशेष
करणे, भोचने च ।

व्यवधा स्त्री० वि+अव+धा+अ । व्यवधाने ।

व्यवधान न० वि+अव+धा+ल्युट् । तिरोधाने इत्यान्तरेण
इत्यान्तराच्छादने च । [आच्छादके च ।

व्यवधायक वि० वि+अव+धा+श्वल् । व्यवधानकर्त्तरि,

व्यवधि पु० वि+अव+धा+क्ति । व्यवधाने ।

व्यवसाय पु० वि+अव+पो+घञ् । उद्यमे 'मरणव्यवसाय-
बुद्धिर्'ति कुमारः उपजीविकायाम्, अनुष्ठाने, अवधा-
रणे च 'व्यवसायात्मिका बुद्धिर'ति गीता ।

व्यवस्था स्त्री० वि+अव+स्था+अ । शास्त्रविहितस्य विषयान्तर-
परिहारेण विषयविशेषे स्थापने, शास्त्रमर्यादायाञ्च ।

व्यवस्थित वि० वि+अव+स्था+क्त । विषयान्तरपरिहारेण
विषयविशेषे अवस्थिते-शास्त्रविहिते पदार्थे ।

व्यवस्थितविभाषा स्त्री० कर्म० । व्याकरणोक्ते विषयान्तर-
परिहारेण विषयविशेषेऽवस्थितरूपे विकल्पे ।

व्यवहर्तृ वि० वि+अव+हृ+लृच् । व्यवहारकर्त्तरि ।

व्यवहार पु० वि+अव+हृ+घञ् । अर्थविशेषयोधनाय शब्द-
विशेषप्रयोगे, नृणादानादिवृष्टादशसु विवादेषु । 'सृष्ट्याचा-
रव्यभेतेन मार्गेणाधर्षितः परैः । आवेद्यति चेद्वाञ्छे व्यव-
हारपदं हि तदि'ति स्मृतिः । 'परस्परं अनुष्णाणां स्वार्थ-
विप्रतिपत्तिषु वाक्यान्त्यायाह्यवस्थानं व्यवहारउदाहृत'
इत्युक्ते विवादनिर्णये, सहारुनभोजनादौ च ।

व्यवहारपद न० ईदं० । व्यवहारविषये ।

व्यवहारसाट्का स्त्री० व्यवहारस्य विवादिनिर्णयस्य सातेव
पोषकत्वात् परिच्छेदकत्वाद्वा इवार्थे कन् । व्यवहारनिर्ण-
यार्थं प्राप्तिवाकादिकार्ये क्रियासमुदाये, विस्तरो वृहदभि०

व्यवहारिक वि० व्यवहारः प्रयोजनमस्य ठन् । व्यवहार-
योग्ये लोकप्रसिद्धे घटपटादौ, स्त्रियां ङीप् । इङ्गदृष्टे पु०

व्यवहारिकसत्ता स्त्री० कर्म० । व्यवहारोपधिके सत्त्वे वेदान्त
कल्पिते ब्रह्मभिन्नपदार्थमात्रस्य वस्तुतोऽसत्त्वेऽपि व्यवहार-

योग्ये सत्त्वे येन घटादि व्यवहियते । तत्कार्यकारणोप-
योगित्वेन कल्पिते घटादेरर्थक्रियाकारित्वलक्षणे सत्त्वे च ।

व्यवहार्य वि० वि+अव+हृ+लृच् । इदमित्यभेदेत्येवंरूपेण
व्यवहारविषये येन सह भोजनादि क्रियते तस्य च ।

व्यवहित वि० वि+अव+धा+क्त । व्यवधानवति पदार्थे ।

व्यवाय पु० वि+अव+इण+घञ् । आम्यधर्मे भेषने, अन्तर्धाने
शुद्धौ च तेजसि न० । [स्त्रियां ङीप् ।

व्यवायिन् पु० वि+अव+इण+णिनि । आम्यधर्मकारके
व्यसन न० वि+अस+ल्युट् । विपत्तौ, भ्रंशे, कामजाते, कोप-

जाते च स्त्रीभोगमद्यपानादौ दोषे, दैवादिकते उपद्रवे च ।

व्यसनार्त्तं वि० व्यवसनेनार्त्तं । दैवाद्युपद्रवयुक्ते ।

व्यसनिन् वि० व्यवसनमस्यास्ति इति । व्यवसयुक्ते कामजादि
मद्यपानादिरूपदोषयुक्ते, दैवाद्युपद्रुते च ।

व्यसु वि० विगताः असवो यस्य । मृते, 'श्रेषे जातो भवेद्यसु-
रि'ति ज्योतिषम् ।

व्यस्त वि० वि+अस+क्त । व्याकुले, व्याप्ते, विभक्ते च 'व्यस्त-'
रात्रिदिवस्येति कुमारः विप्ररीते, 'व्यस्तविधिर्विज्ञेयम्'
इति लीलावती । समुद्रितपदार्थमध्ये एकैकस्मिन् । 'एते
व्यस्ता समस्ता वेति स्मृतिः । समस्तभिन्ने च भावे-क्त ।
व्यतिक्रमे च ।

व्याकरणा पु० व्याक्रियन्ते व्युत्पाद्यन्ते अर्थवत्तया प्रतिपाद्यन्ते
शब्दा येन वि+आ+क+ल्युट् । वेदाङ्गे शब्दसामुदायनो धके
शास्त्रभेदे, वेदान्तोक्ते नामरूपाभ्यां जगतोविकाशने च ।

व्याकुल वि० वि+आ+कुल+क्त । रोगादिना इतिकर्तव्य-
तानिश्चयविहीने । [रणे च

व्याकृति स्त्री० वि+आ+कृ+क्तिन् । भङ्गनै, प्रकाशने, व्याक-
व्याकृत वि० वि+आ+कृ+क्त । प्रकाशिते ।

व्याकोश(प) वि० वि+आ+कुश(प) अच् व्यागतः कोश(प)त्
प्रा० ष० वा । प्रफुल्ले 'व्याकोशे(पे)न्द्रीवराज इति तन्त्रम् ।

व्याख्या स्त्री० वि+आ+ख्या+अच् । विवरणात्मके शब्द-
समूहस्य अन्यभेदे कथने च ।

व्याख्यात वि० वि+आ+ख्या+क्त । कथिते, विवृते च ।

व्याघात वि० वि+आ+हन्+घञ् । अन्तराये, प्रहारे, अर्था-
लङ्कारभेदे, सप्रतिबन्धे कथने, प्रतिबन्धभेदे 'व्याघातावधि
राशङ्गे'ति खण्डनखण्डखाद्यम् । विष्कम्भादिसप्तविंश-
तियोगमध्ये योगभेदे च ।

व्याघ्र पु० वि+आ+घ्रा+क्त । जन्तुभेदे, रत्नैरण्डे, करङ्गे च ।

व्याघ्रदल पु० व्याघ्रपाद इव दलमस्य शा० । एरण्डवृक्षे ।

व्याघ्रनख न० व्याघ्रस्य नखसिव । नखीनामगन्धद्रव्ये व्याघ्रस्य
नख इव दलान्यस्य । कुहीरुत्ते । इत० । व्याघ्रनखे ।
व्याघ्रपाद(इ) पु० व्याघ्रस्य पादइव मूलमस्य वा अन्यलोपः ।
विकङ्कतवृत्ते । सुनिभेदे च । [व्याघ्रलाङ्गूले ।
व्याघ्रपुच्छ पु० व्याघ्रस्य पुच्छइव दलमस्य । परण्डवृत्ते इत० ।
व्याघ्रादनी स्त्री० व्याघ्रेणाद्यते अद्-ल्युट् ङीप् । विवृतायाम्
व्याघ्रास्य स्त्री० व्याघ्रस्येवास् यस्य । विङ्गाले ।
व्याघ्री स्त्री० व्याघ्रस्यत्रखाकारः कण्टकोटस्यस्याः अच् गौ०
ङीप् । कण्टकारिकायाम् । जातौ ङीप् व्याघ्रयोषिति ।
व्याज पु० वि+अज-घञ् वीसावाभावः । कपटे, वज्रनाफले
असत्यव्यवहारे कारणान्तरेण मृदस्य कारणान्तरत्वे-
नोद्भवनरूपे अपदेशे च ।
व्याजनिन्दा स्त्री० इत० । कपटनिन्दायाम्, अर्थालङ्कारभेदे च
व्याजस्तुति स्त्री० इत० । कपटस्तुतौ, अर्थालङ्कारभेदे च ।
व्याजोक्ति स्त्री० इत० । वृत्तेनोक्तौ, अर्थालङ्कारभेदे च ।
व्याड पु० वि+अड-अच् । मांसभक्षके व्याघ्रादौ प्रयौ,
सर्पे, इन्द्रे च वज्रके त्रि० । [व्याघ्रनखाख्ये गन्धद्रव्ये ।
व्याडायुध न० व्याडस्य व्याघ्रस्यायुधं नख इवास्त्वस्य अच् ।
व्याडि पु० व्याकरणस्य संधक्कारके कोपकारके च सुनिभेदे ।
व्याध पु० व्यध-ण । रुग्णहृदयके जातिभेदे ।
व्याधभीत पु० व्याधादभीतः भी-क्त । रुग्णे ।
व्याधि पु० वि+आ+धा-क्ति । रोगे, कुष्ठरोगे च ।
व्याधिघात पु० व्याधिं हन्ति-हन्-अण् । आरुग्धे (कोन्दाळ)
व्याधिहन्तृ त्रि० व्याधिं हन्ति हन्-लच् । वाराहीकन्दे ।
व्याधित त्रि० व्याधिकांताऽस्य तार० इतच् । व्याधियुक्ते ।
व्याधु(धू)त त्रि० वि+आ+धु-धू-वा-क्त । कम्पिते ।
व्यान पु० वि+अन-वञ् । देहस्ये सर्वशरीरव्यापके प्राणादि-
कथ्ये वायुभेदे ।
व्यापक त्रि० विशेषेणाप्नोति वि+आप-ण्वल् । अधिकदेशवृत्तौ,
न्यायोक्ते स्थाधिकरणवृत्त्यभावप्रतियोगिनि च पदार्थे ।
तन्त्रोक्ते सर्वाङ्गसम्बन्धिनि न्यासभेदे च ।
व्यापन्न त्रि० वि+आ+पद-क्त । स्मृते, विपद्युक्ते च ।
व्यापाद् पु० वि+आ+पद्-घञ् । द्रीहचिन्तने । [चिन्तने च ।
व्यापादन न० वि+आ+पद्-णिच्-ल्युट् । मारणे, परानिष्ट
व्यापार पु० वि+आ+पृ-घञ् । व्यापारो भावना सेवोत्पादनां
सैव च क्रियेत्युक्तायां भावयितुः उत्पादनक्रियायाम् ।
व्यापारिन् त्रि० व्यापारोऽस्य इति । व्यापारवति कर-
णादौ-व्यवसायवति वणिग्जने पु० ।

व्यापिन् त्रि० वि+आप-णिनि । व्यापके । विष्णौ पु० ।
व्याष्टत त्रि० वि+आ+ष्ट-क्त । व्यापारयुक्ते ।
व्याप्त त्रि० वि+आप-क्त । पूर्णं, न्यायोक्ते व्याप्तिमति पदार्थे
यथा वज्रे व्याप्तो धूमः ।
व्याप्ति स्त्री० वि+आप-क्तिन् । ईश्वरस्य ऐश्वर्यभेदे, न्यायमते
तदभाववति अविद्यमानत्वरूपे पदार्थे यथा वज्रे
भाववति जलादौ धूमो नास्तीति धूमादौ वज्रे व्याप्तिः ।
व्याप्य त्रि० वि+आप-ण्वल् । व्याप्ते । अत्यदेशवृत्तौ पदार्थे
अवसितिसाधने न० । [रासपरिभाषे ।
व्याम पु० वि+अम-घञ् । तिर्यक्पार्श्वतो विस्तृतयो बाह्वोरन-
व्यायत त्रि० वि+आ+यम-क्त । दीर्घे, आयते, दूरे अति-
शये च । भावे-क्त । दैर्घ्ये, आयासे च न० ।
व्यायाम पु० वि+आ+यम-घञ् । अने, अमसाधने व्यापारे,
मत्तानां अमकारके व्यापारे, पौरुषे, दुर्गसंस्कारे, विषये,
व्यामपरिभाषे च ।
व्यायोग पु० वि+आ+युज-घञ् । दृश्यकाव्यभेदे । [गर्ज च
व्याल पु० वि+अल-घञ् लस्य लः । सर्पे । हिंसकप्रयौ, दुष्ट-
व्यालगम्भा स्त्री० व्यालस्य गम्भो लेयोऽस्याः । काकोल्याम्
व्यालग्राह पु० व्यालान् सर्पान् गृह्णाति गृह्-अण् । (सापुड)
सर्पधारिणि । णिनि । अतैव । [समज्ञायाम् ।
व्यालजिह्वा स्त्री० व्यालस्य सर्पस्य जिह्वेव पलमस्याः । महा
व्यालदंष्ट्र पु० व्यालस्य व्याघ्रस्य दंष्ट्रेव कण्टकमस्य । गोलुरे
व्यालनख पु० व्यालस्य व्याघ्रस्य नखइव । गन्धद्रव्यभेदे व्याल-
दलोपन । [कर्कटीभेदे
व्यालपत्ता स्त्री० व्यालस्य पाद इव पल्लवस्याः । इमारौ
व्यालस्य पु० विशेषेण व्यालम्वते वि+आ+लवि+अच् ।
रक्तैरण्डे । [द्रव्ये । व्यालनखाख्ये गन्धद्रव्ये पु०
व्यालायुध न० व्यालस्य व्याघ्रस्यायुधं नखइव । नखीनामगन्ध-
व्यावक्रोशी स्त्री० वि+अव+क्रुश-घञ् स्वार्येऽस्य । पर-
स्वराक्रोशे । [परस्परहृरस्य
व्यावहारी स्त्री० वि+अव+हृ-घञ् स्वार्ये अण् ङीप् ।
व्यावहासी स्त्री० वि+अव+हृष-घञ् स्वार्येऽस्य । परस्परहृरस्य
व्यावृत्त त्रि० वि+आ+वृत्-क्त । वृत्ते, निवृत्ते च 'व्यावृत्तगति-
रयाने' इति कुमारः ।
व्यावृत्ति स्त्री० वि+आ+वृत्-क्तिन् । निवारणे ।
व्यास पु० व्यसति वेदान् वि+अस-घञ् । पराशरसुते सुनि-
भेदे, समासादिसमानार्थके विग्रहवाक्ये, विस्तारे, गोलवृत्त-
चोत्रस्य मध्यस्थरेखायाम् 'य एवं वाचयेद्विप्रो स ब्रह्मन् !

व्यास उच्यते' इत्युक्ते पुराणपाठके विप्रे च ।

व्यासक्तं लि० वि+आ+पञ्ज-क्त । व्यासो तत्परे, संलग्ने च
व्यासङ्गः पु० वि+आ+पञ्ज-घञ् । कार्यान्तरत्वाभागेनैकपरत्वे
व्यासक्तौ च । [पिप्पे च

व्यासिङ्गं लि० वि+आ+पिध-क्त । राजाज्ञादिनावरुद्धे नि-
व्याहतं लि० वि+आ+हन-क्त । व्याघातयुक्ते ।
व्याहारः पु० वि+आ+ह-घञ् । वाक्ये उक्तौ ।
व्याहृति स्त्री० वि+आ+ह-क्तिन् । उक्तौ, भूयःस्वरदिषु सप्तपु
सन्वभेदेषु च ।

व्युत्क्रमः पु० वि+उद्+क्रम-घञ् । क्रमवैपरीत्ये, व्यतिक्रमे च
व्युत्थानं न० वि+उद्+स्था-ल्युट् । विरोधकरणे, स्वातन्त्र्यकरणे,
प्रतिरोधने, दृढभेदे विशेषेण उत्वाने च । वि+उद्+
स्था-क्तिन् । व्युत्पत्तिरप्यत्र स्त्री० ।

व्युत्पत्ति स्त्री० वि+उद्+पद-क्तिन् । विशेषेण उत्पत्तौ, शास्त्र
जन्ये शब्दार्थज्ञानादिसम्पाद्ये संस्कारभेदे, शब्दानामर्थाव-
बोधकशक्तौ च । [संस्कारयुक्ते पुरुषे च

व्युत्पन्नं लि० वि+उद्+पद-क्त । व्युत्पत्तियुक्ते शब्दे, यत्-
व्युद्भूतं लि० वि+उद्+अस-क्त । निराकृते ।
व्युदासः पु० वि+उद्+अस-घञ् । निराकरणे ।

व्युषः त्यागे अद० बु० उभ० सक० सेट् । व्युषयति ते अथव्युपत् त
व्युष्टं लि० वि+उष-क्त । दग्धे, वि+वष-क्ता इडभावाः । पर्युषिते,
प्रभाते च । फले, दिवसे च न० ।

व्युष्टि स्त्री० वि+वष-क्तिन् । सृष्टौ, स्तुतौ, फले च ।
व्युसः त्यागे दिवा० पर० सक० सेट् । व्युसति अव्युसत् अव्युसीत्
व्यूढं लि० वि+वृह-क्त । निवेशनविशेषेण स्थिते सैन्यादौ
'व्यूढां पुष्टयुक्तेषु'ति गीता । संहते, 'व्यूढोरस्त्री उषस्तन्म
इति रघुः । प्रयुक्ते, परिहिते विवाहिते च लि०
'व्यूढा का चन कच्यते'ति प्रबोधचन्द्रोदयः ।

व्यूढकाङ्कटं लि० व्यूढः परिहितः कङ्कटः वर्म येन । सज्जकवधे
व्यूतं लि० वि+वे-क्त । तन्त्रभिर्पथिते ।
व्यूति स्त्री० वि+वे-क्तिन् । वस्त्रादिवपनकर्मेणि ।

व्यूहः पु० वि+जह-घञ् । समूहे निष्ठायां च । सम्मूहकर्त्रे, देहे
सैन्ये, युद्धाय सैन्यसन्निवेशनविशेषे च । [प्रसाङ्गात् ।

व्यूषाणि पु० इत० । युद्धार्थमवस्थानविशेषेण स्थितसैन्यानां
व्ये सतौ एतौ च स्था० उभ० सक० चानिट् यजा० । व्ययति ते
अव्यासीत् अव्यास विव्याय विव्याहः ।

व्यो अव्य० व्ये-ली । लौरे, बीजे च ।

व्योकारः पु० व्यो+ज-घञ् । औङ्कारके ।

व्योमकेशः पु० व्योम्नि केशो यस्मिन् । शिवे महादेवे ।

व्योमकेशिन् पु० व्योमाकारः केशोऽख्यस्य इति । महादेवे ।
व्योमचारिन् पु० व्योम्नि चरति चर-णिनि । विहने, देवे,
महनक्षत्रादौ च ।

व्योमधूमः पु० व्योम्नः धूम इव नीलत्वात् । मेघे ।

व्योमन् न० व्ये-मनिन् पु० । आकाशे, (आव) अश्वके, जले च
व्योममण्डलं न० व्योम मण्डलमिव । मण्डलाकारे आकाशे
इत० । पताकायाम् । [अकक्षादुत्थिते वायोनिर्घाते च

व्योममुद्गरः पु० व्योम्नोऽमुद्गर इव आघातहेतुत्वात् । गगनात्
व्योमयानं न० इत० । आकाशगमनयोग्ये वाहने विमाने ।
व्योषः न० वि+उष-अच् । शुश्रीमरीचमिप्पलीरूपे त्रिकटुनि
व्रजं गतौ स्था० पर० सक० सेट् । व्रजति अत्राजीव । [जत् त
व्रजं सृष्टारे गतौ च बु० उ० सक० सेट् । 'व्राजयति ते अवित्र-
व्रजः पु० व्रज-घञर्थे क । समूहे, गोष्ठे, पथि । मधुरासमीपस्थे
देगभेदे च ।

व्रजनाथः पु० इत० । श्रीकृष्णे व्रजप्राप्तादयोप्यत्र । [श्रीकृष्णे ।
व्रजमोहनं पु० व्रजान् व्रजस्यान् मोहयति सृष्ट-णिच्-ल्यु ।
व्रजवरः पु० व्रजायां वरः प्रार्थनीयः । श्रीकृष्णे ।
व्रजवल्लभः पु० इत० । श्रीकृष्णे ।

व्रजाङ्गना स्त्री० इत० । व्रजस्य स्त्रियां गोप्याम् ।
व्रज्या स्त्री० व्रज-क्यप् । पर्यटने, गमने, जिगीर्षार्थं युद्धार्थप्रयागे च
व्रणं शब्दे स्था० पर० सक० सेट् । व्रणति अत्रासीत् अव्रणोत्
व्रणं अङ्गवतौ अद० बु० उ० सक० सेट् । व्रणयति ते अवव्रणत् त
व्रणं पु० न० बु० व्रण-अच् । जते ।
व्रणकृत् पु० व्रणं करोति कृ-क्तिप् । भङ्गातके, व्रणकारके लि०
व्रणद्विप् पु० व्रणं द्वेष्टि द्विप्-क्तिप् । ब्राह्मण्यद्विक्तायाम् ।
व्रणघातके लि० ।

व्रणहः पु० व्रणं हन्ति हन-ड । एरण्डहृजे । युद्धूच्याम् स्त्री० ।
व्रणाशः पु० व्रणसन्नाति अघ्न-अण् । वीरे, गन्धर्से वटहृजे च
व्रतं न० व्रज-व सत्यं तः । भक्षणभेदे, पुण्यसाधने उपवासादि
नियमभेदे च ।

व्रतति (ती) स्त्री० हत-अति पु० वा लोप् । लतायां विस्तारे च
व्रतसंग्रहः पु० इत० । व्रतग्रहणार्थं कृतदीक्षायाम् ।
व्रतादेशः पु० इत० । उपवासादिव्रतोपदेशे ।

व्रतिन् पु० व्रतमस्यासि इति । व्रतपातके, यजमाने च ।
व्रत्युः हृदे तप सक० सेट् । इक्ष्विणि अत्रासीत् अत्रासीत् ।
व्रत्तनं पु० व्रत्तयतेऽनेन व्रत्त-ल्यु । (कृति) सार्थादिभेदेनार्थे
पदार्थे । माने व्युट् । हृदेने न० ।

व्रात पु० वृ-अतव् पु० । समूहे ।

व्रातीन लि० व्रातेन संघेन जीवति । संघजीविनि ।

व्रात्य न० व्रातात् सन्नुहात् च्यवति यत् । अव्यवहार्यं, खंसार-
हीने, जातिसालोपजीविनि, 'अत ऊर्ध्वं त्रयोयेते यथा-
कालमसंस्कृताः । राविलीपतिता व्रात्या' इति मनुः ।

व्रात्यस्त्रोम पु० व्रात्ययोग्यः स्त्रोमः । यज्ञभेदे ।

व्री वृत्तौ क्वा० प्रा० पर० सक० अनिट् । व्रीणाति-व्रीणाति अन्नं पोतु
व्री गतौ दिवा आता० सक० अनिट् । व्रीयते अन्ने द-निष्ठातस्य
नः । व्रीणः ।

व्रीड लोपे सक० लज्जायास् अक० दि० आ० सेट् । व्रीडते अत्रीडित

व्रीड पु० व्रीड-वञ् । लज्जायास् । अ । तत्रैव स्त्री० ।

व्रीण बधे वा चु० उभ० पक्षे स्वा० पर० सक० सेट् । व्रीणयति ते
व्रीणति अवित्रिणत् त अत्रोषीत् ।

व्रीहि पु० व्रीहि किञ् । धान्यमाले, आशुभाये च । [यत्न
व्रीहिक लि० व्रीहिरस्यस्य ठक् । धान्ययति । इति व्रीहीत्य-
व्रीहिकाच्चन पु० व्रीहिषु काञ्चनं तद्रूपमस्यस्य अच् । मसूरे
व्रीहिपर्णी स्त्री० व्रीहीणां भव पर्णीयस्याः ङीप् । (शाल
मान) चुपभेदे । [चर्मादौ ।

व्रीडिमय पु० व्रीहिप्रचुरः मयट् । व्रीहिनिर्मिते हविर्द्रव्ये
व्रीहिराजिक पु० व्रीहिषु राजते राज-अच् ततः स्वार्थे ङ ।
(काङ्गनि) धान्यभेदे ।

व्रुड संवरणे सक० संघाते अक० ङ० कु० पर० सेट् । व्रुडति
अन्नं, ङीत् । [त व्रूयति अन्नूयीत् ।

व्रूश बधे वा चु० उभ० पक्षे स्वा० पर० सक० सेट् । व्रूशयते अन्नव्रूयत्
व्रूहेय लि० व्रीहीणां भवनं चेतं ठक् । व्रीहिभवनयोग्यं चेतं
ह्री गतौ वरणे वक्त्वा० प्रा० पर० सक० अनिट् । व्रीणाति विनाति
अव्रीणीत् ।

शु

शु न० शो-ङ । मङ्गले । मङ्गादेवे, शस्त्रे च पु० ।

शंयु लि० शुभस्त्वस्य शस्+युस् । शुभान्विते ।

शंव लि० शुभस्त्वस्य शस्+व । शुभयुक्ते, मूषलापलौहे वज्जे च पु०

शंवर न० शंष्टोति शस्+वृ-अच् । जले ।

शंसा स्त्री० शनूच-अ । वाक्ये, वाङ्मयां, प्रशंसायाञ्च ।

शंसित लि० शनूच-क्त । निश्चिते, हिंसिते, कथिते स्तुते च ।

शंस्य लि० शनूच-णत् । हिंसे, स्तुत्ये वाच्ये, च ।

शक त्रासे अक० संशये सक० स्वा० आ० सेट् इदित् । शङ्कते
अशङ्कित । [कीत् अशकित ।

शक सामर्थ्ये अक० दि० उभ० सेट् । शक्यति ते अशक्नोत्-अश-

शक सामर्थ्ये स्वा० पञ्च० क० अनिट् । शक्नोति अशक्नत्-अशक्नोत्
पुपादिरित्येके तेन अशकटित्वेव ।

शकं पु० शक-अच् । जातिभेदे; हेयभेदे, स्वराज्यावधिवत् स्वराज्य
प्रवर्त्तके षट्पभेदे, तदीये वस्तरे च । कलियुगे शककर्तृषु
शुचिचिरः विक्रमादित्य' शालिवाहनश्चेति त्रयोगताः ।

शकट पु० न० शक-अटन् । यानभेदे, अश्वरविशेषे, खल्लार्थे
ङीप् । सुद्रशकटे स्वार्थे कन् । शकटिका तत्रैव ।

शकटहन् पु० शकटभङ्गुरभेदं हतवान् हन-भूति क्तिप् । श्रीकण्ठे
शकटाह्वा स्त्री० शकटाकारत्वात् तदाह्वा यस्याः । रोहिणी-
नक्षत्रे तस्याः शकटाकारवत् सारामकालेन तथात्वम् ।

शकल पु० न० शक-कलच् । खण्डे, एकभागे, त्वचि वल्कले,
शस्त्रे (आंस) च न० ।

शकलिन पु० शकलं शक्तमस्यासि इति । मत्स्ये ।

शकाब्द पु० शककर्तृष्वपसंवन्धौ अद्भ्यः । शकपर्वचक्रवर्त्त-
राज्यावधिवत्सरे तत्संख्यायाञ्च ।

शकार पु० 'मदमूर्खतामिमानी दुष्कुलतृथ्यसंयुक्तः । सोऽय-
मनूढाभ्यावा राज्ञः श्यालः शकार' इत्युक्तलक्षणे राज्ञो-
ऽनूढभार्याभ्यातरि ।

शकारि पु० शकानां स्नेह्यजातिभेदानामरिः । विक्रमादित्ये ।
शकुन न० शक-उनन् । शुभाशुभसूचकनिमित्ते-वाङ्मस्यन्दन-
काकादिदर्शनादौ, पक्षिमाले, पक्षिभेदे षट्पभे च पु० । [स्त्री०

शकुनञ्च लि० शकुनं जानति प्रा-क । निमित्ताभिज्ञे, ज्येष्ठां
शकुनि पु० शक-उनि । पक्षिमाले, पक्षिपक्षिणि, सुवलराल-
उत्ते इत्यर्थे धनमाहवे च । श्यामापक्षिणि स्त्री० ङीप् ।

शकुनिप्रपा स्त्री० ईत० । पक्षिणां पानीयशालायास् ।

शकुन्त पु० शक-उन्त । पक्षिमाले, भासपक्षिणि, कोटभेदे च ।
शकुन्तला स्त्री० शकुन्तेः लायते ला वजर्थे-क । मेनकाशर्म-

जातायां विश्वासितसुतायास् सा च ल तस्मात्वा सात्वोत्
सृष्टा शकुन्तलालिता पश्चात् कण्वसुनिना प्रतिपालिता
दुश्शान्त्येषेण गान्धर्वविधिना व्यूढेति भारतम् ।

शकुन्तलाङ्गज पु० ईत० । मरतद्वये ।

शकुन्ति पु० शक-उन्ति । पक्षिमाले, भासपक्षिणि च ।

शकुल पु० शक-उलच् । मत्स्यभेदे (गडल) । [दूर्वायाम् ।

शकुलाक्षी पु० शकुनस्याक्षीव पञ्च सप्ता० ङीप् । गरुड-
शकुलादनी स्त्री० शकुलैरुद्यते अद्भ्यः षट् । (कट्की) याक-
भेदे जटामांस्यां, जलपिप्पल्यां, कट्फले च ।

शकुलार्भक पु० शकुलसार्भक इव सुद्रव्यात्तदाकारत्वाच्च ।
(गह्वर) मत्स्ये ।

शक्रत् स्त्री० शक्र-कृतम् । विष्टायाम् । [स्त्री० ङीप् ।

शक्रात्करि पु० शक्रतं किरति कृ-इत् । गवादीनां वत्से वत्सायां
शक्रहार न० इत० । मलद्वरे क्षपानस्थाने ।

शक्र(का)र पु० शक्र-क्तिप् क-अच् कर्म० शक्र-करण वा ।

दृष्टे । चतुर्दशचरपादके ऋक्षभेदे, नदीभेदे मेखलायाञ्च

स्त्री० ङीप् । शकरीत्यपि चतुर्दशचरपादके ऋक्षे ।

शक्ति लि० शक्र-क्त । सन्धे ।

शक्ति स्त्री० शक्र-क्तिन् । सामर्थ्ये स्त्रीदेवतायाञ्च । न्यायाद्युक्ते

कारणनिष्ठे कार्योत्पादनयोग्ये धर्मभेदे, शब्दनिष्ठे अथ-
बोधकताद्वये वृत्तिभेदे अस्त्रभेदे च ।

शक्तिग्रह पु० इत० । शक्तेः अर्थबोधकतारूपवृत्तेर्ज्ञाने ।

शक्तिग्राहक पु० शक्तिं गृह्णाति गृह्-णञ् । कार्तिकेये

शक्तिं पाहयति बोधयति गृह्-णञ् चतुर्ल । 'शक्तिगृह्'

व्याकरणोपमानात् कोषाप्रवाक्यात् व्यवहारतश्च वाक्यस्य
शेषाद्विभूतेर्वदन्तीत्याद्युक्ते शक्तिबोधके हेतौ ।

शक्तिधर पु० शक्तिं धरति दृ-अच् । कार्तिकेये सामर्थ्यधरे

लि० 'शक्तिधरः कुमारः' इति रघुः शक्तिभृदादयोप्यत्र ।

शक्तिपर्ण पु० शक्तिरिव पर्णं यस्य । सप्पर्णे ।

शक्तिपाणि पु० शक्तिः पाणौ यस्य । कार्तिकेये शक्तिहस्ता-

दयोप्यत्र । [योद्धरि ।

शक्तिहेतुः पु० शक्तिर्हेतिः प्रहरणास्ते यस्य कम् । शक्र्या

श(च)क्रु पु० श(च)च-तृन् । (छात) भ्रष्टयवादिचूर्णे ।

शक्रुफला(ली) स्त्री० शक्रव इव सूक्ष्माणि फलान्यस्याः वा

ङीप् । शमीवृक्षे ।

शक्ति(क्षि) पु० वशिष्ठसनेः पुत्रे पराशरस्य पितरि सुनौ ।

शक्रु लि० शक्र-ठ । प्रियभाषिणि ।

शक्य लि० शक्र-यत् । शक्तियुक्ते शक्र्या बौद्धेऽर्थे, समर्थनीये,

साधयितुं योग्ये, वाक्ये च ।

शक्यतावच्छेदक लि० इत० । शक्यपदार्थस्य धर्मे येन धर्मेण

अर्थस्य शब्दसङ्केतविषयता तस्मिन् धर्मे । यथा घटशब्दः
घटत्ववन्तं पदार्थं बोधयति अतस्तद्वर्त्मो घटत्वं घटशब्दस्य

शक्यतावच्छेदकम् । [प्रेषके च ।

शक्र पु० शक्र-रक् । इन्द्रे, कुटजवृक्षे, कर्जुनवृक्षे, जेष्ठानक्षत्रे,

शक्रगोप पु० शक्रं शक्रधनुर्गोपायति समवर्णत्वात् । इन्द्रगोपे

शक्रज पु० शक्रात् जायते जन-ड । काके । इन्द्रजन्ये लि०

शक्रजातादयोप्यत्र । मिथनादे राक्षसे, इन्द्रजेतरि लि० ।

शक्रजित् पु० शक्रं जितवान् जि-क्तिप् तक् च । रावणात्मजे

शक्रधनुस् न० इत० । मेघलाञ्छने शक्रधनुराकारे सूर्य-

किरणसम्पर्कजे पदार्थभेदे (रामधनुक) । [कारे पदार्थे ।

शक्रध्वज पु० इत० । भारद्वाजकादस्यां पूज्ये इन्द्रदेवते ध्वजा-

शक्रनन्दन पु० इत० । अर्जुने । इन्द्रानन्दके लि० ।

शक्रपर्याय पु० शक्रस्य पर्यायो नाम नाम यस्य शक्रः ।

कुटजवृक्षे इत० । इन्द्रस्य वाचकशब्दे ।

शक्रपादप पु० इत० । देवदारुवृक्षे । [स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

शक्रपुष्पी स्त्री० शक्रस्यैव पुष्पमस्याः ङीप् । अग्निशिखावृक्षे

शक्रभवन न० इत० । स्वर्गे । शक्रावासादयोप्यत्र । [श्याम् ।

शक्रभूभवा स्त्री० शक्ररूपभुवि भवति भू-अच् । इन्द्रवार-

शक्रमातृ स्त्री० शक्रस्य मातेव । भार्याम् । इत० । इन्द्रजनन्याम्

शक्रमूर्धन पु० शक्रस्यैव शिखावान् मूर्ध्ना यस्य । वल्मीके ।

इत० । इन्द्रमस्तके शक्रशिर आदयोप्यत्र ।

शक्रवल्ली स्त्री० शक्रप्रिया वल्ली । इन्द्रवारुण्याम् ।

शक्रवाहन पु० शक्रं वाहयति वह्-णिच्-ल्यु । मेघे इन्द्रवा-

हनादयोप्यत्र ।

शक्रवीज न० शक्रस्य कुटजस्य बीजम् । इन्द्रयवे ।

शक्रशाखिन् पु० शक्रनामकः शाखी । कुटजवृक्षे ।

शक्रसारथि पु० इत० । इन्द्रसारथौ मातलौ ।

शक्रसुत पु० शक्रस्य सुतः । वालिनामके वानरराजे ।

शक्रसुधा स्त्री० शक्रस्य सुधेव । पालङ्ग्याम् ।

शक्रसृष्टा स्त्री० इत० । हरीतक्याम् ।

शक्राख्य पु० शक्रस्यैवाख्या यस्य । मेघके । [मिन्द्रपत्न्याम् ।

शक्राणी स्त्री० शक्रस्य पत्नी ङीप् आनुक् च । पुलोमजाया-

शक्राशन न० शक्रेनाश्रिते अश-ल्युट । भङ्गाध्याम् ।

शक्राशन पु० शक्रं तन्नामान्नुते अश-ल्यु । कुटजवृक्षे ।

शक्रोत्थान न० शक्रस्य तदध्वजस्य उत्थानम् । शक्रध्वजस्थो-

त्थाने, तदुपलब्धिते उत्थने च । इत० शक्रोत्थवोप्यत्र ।

शङ्कर पु० शं करोति कृ-अच् । महादेवे कल्याणकरे लि०

शिवपत्न्यां स्त्री० ङीप् । [शुभ्रत्वात् । कपूर् ।

शङ्करावास पु० इत० । 'कैलासावचे शङ्करस्यावास इव

शङ्का स्त्री० शकि-अ । त्रासे, वितर्के, संशये च । [किंते च ।

शङ्कित लि० शङ्का जातास्य तार-इतच् । भीते संदिग्धे वित

शङ्कु पु० शकि-उण् । स्थाणौ, मत्स्यभेदे, शल्यास्ते, कीलके,

दशकोटिरेख्यायां, तत्सङ्ख्याते, महादेवे, कलुपे, पञ्चशि

राजास्ते, भेदे, नखीनामद्रव्ये, छायापरिमाणार्थे काष्ठादि

निर्मिते, 'अर्काङ्गला त सूच्यया काष्ठाष्टकुलमूलिका ।

शङ्कुसंज्ञा भवेदित्युक्ते कीलभेदे च ।

शङ्कुकर्ण पु० शङ्कुरिव कर्णवत् । गर्भे ।

शङ्कु तत् पुं० शङ्कुयोग्यस्तत् । शङ्कुवृत्ते शङ्कुवृत्तादयोप्यत्र ।
शङ्कुला स्त्री० शक्ति-उलच् । उल्लापनिकायाम् पूगच्छेदकास्त-
भेदे (जांति) शङ्कुलाखण्ड इति सिद्धान्तकौषरी ।

शङ्कु पु० न० शस-ख । खनामख्याते ससृज्जाते पदार्थे, जला-
टास्थि, निभिभेदे, नखोनामगम्यद्रव्ये, कर्णसमीपस्थे-अस्थि
नामभेदे, हस्तिदन्तमध्ये, दण्डिखर्जसंख्यायां, तत्संख्याते च
शङ्कु न० शङ्कुस्य विकारः वृत् । शङ्कुजाते वलयाकारे पदार्थे
शङ्कुकार पु० शङ्कुं तद्विकारं वलयाकारं पदार्थं करोति क-
अण् । वर्णसङ्करजातिभेदे (शंखारी)

शङ्कुचूर्णं न० इत् । शङ्कुजाते चूर्णे ।

शङ्कुद्राविन् पु० शङ्कु द्रावयति द्रु-ण्व-णिनि । अश्लवेतसे
शङ्कुधरा स्त्री० ड-अच् इत् । हिलमोचिकायाम् ।

शङ्कुधम पु० शङ्कु धमति भ्रा-क । शङ्कुवादेक । क्तिप् । शङ्कु-
आ इत्यप्यत्र । [अपि तत्र डीप्

शङ्कुतख पु० शङ्कुस्य तख इव । कुट्टशङ्कु (जोड़ड़ा) स्त्रीत-
शङ्कुपुष्पी स्त्री० शङ्कु इव पुष्पमस्याः डीप् । (शङ्कुली) वृक्षे
शङ्कुभृत् पु० शङ्कुं विभर्ति भृ-क्तिप् तत् च । विष्णौ ।

शङ्कुमुख पु० शङ्कु इव मुखमस्य । कुम्भीरे ।

शङ्कुिका स्त्री० शङ्कुोऽस्यस्याः ठन् । (चोरकावका) क्षुपभेदे

शङ्कुिन् पु० शङ्कु+अस्त्यर्थे इति । विष्णौ, ससृजे च ।

शङ्कुिनी स्त्री० शङ्कुोऽस्त्यस्याः इति । चोरपुष्पाम्, जेतञ्च
क्रायां, यवतिक्तायां, स्त्रीभेदे, उपदेवताभेदे, (शाकचित्री)
शङ्कुवत्यां स्त्रियाञ्च ।

शङ्कुिनीफल पु० शङ्कुिन्या इव फलमस्य । शिरीषवृक्षे ।

शङ्कुिनीवास पु० इत् । शङ्कुोटकवृक्षे ।

शच गतौ भ्वा० आ० सक० सेट् । शङ्कते, अशङ्कित् ।

शच वाचि भ्वा० आ० सक० सेट् । शङ्कते अशङ्कित् ।

शचि(ची) स्त्री० शच-प्रन् वा डीप् । इन्द्रपत्न्याम् ।

शचीपति पु० इत् । इन्द्रे । शचीभक्त्यादयोप्यत्र ।

शट(ठ) स्त्रावायां चु० आ० सक० सेट् । शट(ठ)यते अशीशट(ठ), त

शट शटे गतौ भेदे च भ्वा० पर० सक० रोगे अक० सेट् ।

शटति । अशटोत्-अशटीत् ।

शट पु० शटति रुजति शट-अच् । अश्ले, सिंहकेशरे, जटायाञ्च स्त्री०

शटि(टी) स्त्री० शट-इन् वा डीप् । (वन आद्यां) खनामख्याते
ओषधिभेदे । [अशटोत्-अशटीत्

शठ वधे सक० कौतवे क्लेशे च अक० भ्वा० पर० सेट् । शठति

मठ आलस्ये चु० पर० अक० सेट् । शठयति ते अशीशठत् त ।

शठ उपवचने अद० चु० उभ० सक० सेट् । शठयति ते अशशठत् त

शठ न० शठ-अच् । तगरे, कुङ्कुमे, लीहे च । धुस्तूरे, सधस्य
पुरुषे च पु० । धूर्त्ते वि० ।

शठता स्त्री० शठत्य भावः तत् । शठ्ये वञ्चनायाञ्च ।

शठस्वा स्त्री० शठ-अच् अवि-अच् कर्म० शक० अस्वष्टायाम् ।

शठ संघाते रोगे च अक० भ्वा० पर० सेट् इदित् । शण्डति
अशण्डित् ।

शण दाने भ्वा० पर० सक० सेट् । शणति अशायीत् अशयीत्

शण पु० शण-अच् । खनामख्याते क्षुपभेदे ।

शणषण्टिका स्त्री० शणस्य षण्टेव इवार्थे कन् । शणपुष्प-
जाते षण्टारववति फले ।

शणपर्णी स्त्री० शणस्यैव पर्णान्वस्याः डीप् । अशनपर्ण्याम् ।

शणपुष्पी स्त्री० शणस्यैव पुष्पमस्याः डीप् (भनभने) वनशणे
स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

शणस्तन न० शणाक्लातम् स्तनम् । शणजाते जाले ।

शणालुक पु० शणइवालुकः । आरेवतवृक्षे (शोणालु)

शणिका स्त्री० शणस्तत्पुष्पमस्यस्याः ठन् । शणपुष्पायाम् ।

शण्ड न० शडि-अच् । पद्मादिसमूहे, नपुंसके, वृषे च ।

शण्डिल पु० शडि-इलच् । शण्डिलस्य पितरि मुनिभेदे ।

शण्ड पु० शण-ठ तस्य नेत्वम् । अन्तःपुररज्ज्वो कृत्तिसक्तीने ।

शत न० शो-डतच् । खनामख्यातसंख्यायान्, तत्संख्याते
वृद्धसंख्यायां च । स्वार्थे कन् । तत्रैव न०

शतक वि० शतं परिमाणमस्य कन् । शतसंख्यायुक्ते ।

शतकुम्भ पु० शतं कुम्भायत् । स्वर्णखनिप्रवर्तभेदे ।

शतकोटि पु० शतं कोटयोऽप्याणि यस्य । वज्रे शतयुगितौ

कोटिः शाक० । शतयुगितकोटिसंख्यायां स्त्री० ।

शतक्रातु पु० शतं क्रतवोऽस्य । इन्द्रे ।

शतग्रन्थि स्त्री० शतं ग्रन्थयोऽस्य । दूर्वायाम् । [करञ्जे च

शतघ्नी स्त्री० शतं हन्ति हन-टक् । अश्लभेदे, वृषिकात्यां,

शततम वि० शतस्य पूरणः तमम् । शतसंख्यापूरणे ।

शततारा स्त्री० शतमिषक् तारा शाक० । शतमिषानजले ।

शतदन्तिका स्त्री० शतं दन्ता इव सन्त्यस्य ठन् । नागदन्त्याम्

शतद्रु पु० शतधा द्रवति कु-द्रु-णन् । नदीभेदे । [शतप्रकारे अव्य०

शतधा स्त्री० शतं यन्त्रोन्धते धा-क । दूर्वायाम् । शत+धाच्

शतधामन् पु० शतं धामानि यस्य । विष्णौ ।

शतधार पु० शतं धारा अप्याणि यस्य । वज्रे शतधारायुक्ते

वि० । 'वयोः पवित्रमसि शतधारमि'ति श्रुतिः ।

शतधृति पु० शतं धृतयोऽस्य । इन्द्रे, ब्रह्मणि, स्वर्गे च ।

शतपत्त न० शतं वज्रनि पत्तायस्य । पद्मे ।

शतपत्नी स्त्री० शतं पत्नाणि दत्ता न्यस्याः ङोप् । (सिञ्जोती)
 पुष्पहृत्भेदे स्वार्थे कन् । तत्रैव । [त्रिकपन्थभेदे ।

शतपथ पु० शतं पन्थानो यत्र यच्च समा० यजुर्वेदीयवाङ्मना-
 शतपथिके त्रि० शतपथं वेत्त्यधीते वा ठन् । शतपथब्राह्मणात्मक
 पन्थाध्यायिनि ।

शतपद न० शतं पदानि यत्र । ज्योतिषोक्ते नक्षत्रपादात्तुस-
 रेण नामकरणोपयोगिप्रथमवर्णरूपको चक्रभेदे । शतं
 पादाः यस्याः पादभावः समा० ङोपि पञ्चावः । कीटभेदे
 (काण्डाद्) स्त्री० ।

शतपद्म न० शतदलयुक्तं पद्मम् । शतदलकमले, श्वेतपद्मे च ।
 शतपर्जन्य पु० शतं पर्ज्याणि मन्ययो यस्य । वंशे, इक्षुभेदे च
 कटुकायां, वचायां, दूर्वायां च स्त्री० । कन् । तासु, यत्र चू
 शतपाद् स्त्री० शतं पादा यस्याः पाद्भावः । कीटभेदे (काण्डाद्)
 शतपादिका स्त्री० शतं पादा मूलान्यस्याः । काकोल्याम् ।
 शतपुष्पा स्त्री० शतं पुष्पाणि यस्याः । (सुलफा) शाकभेदे (सौरी)
 चुपभेदे च । कन् । तत्रैव ।

शतप्रसूना स्त्री० शतं प्रसूतानि यस्याः । (सुलफा) शाके
 शतप्रास पु० शतं प्रासा इव फलानि यस्य । करवीरहृत्ते ।
 शतभिषज् स्त्री० शतं भिषज इव ताराः यत्र । शततारात्मके
 अश्विन्यादिषु चतुर्विंशे नक्षत्रे । शतभिसायत्र स्त्री० ।
 शतभीरु स्त्री० शतं बहुवो वियोगिनो भीरवो यस्याः ५त० ।
 मल्लिकायाम् तद्गर्भे हि वियोगिनां कानोद्दीपनात्
 ततो भीरुत्वम् ।

शतमख पु० शतं मखा यज्ञा यस्य । इन्द्रे ।
 शतमन्यु पु० शतं मन्यवो यज्ञा यस्य, शते दैत्येषु मन्युः
 क्रोधो वा यस्य । इन्द्रे ।

शतमान पु० शतेन शीयते जि-ल्युट् । पठे, तत्परिचिते च
 शतसारिन् पु० शतं सारयति ऋ-णिच्-णिनि । विशिष्ट-
 चिकित्सके । [शतस्रस्युक्ते त्रि० ।

शतसुखी पु० शतं सुखानि यस्याः ङोप् । संमार्जन्याम् ।
 शतमूली स्त्री० शतं मूलान्यस्याः ङोप् । दूर्वायां, खनामखा-
 तायां लतायाञ्च ।

शतयष्टिक पु० शतं यष्टयो गुच्छा यस्य । शतगुच्छके हारभेदे
 शतरुद्रीय न० शतं रुद्रा देवता यस्य । यजुर्वेदोक्ते रुद्राध्याये
 शतरूपा स्त्री० शतं रूपाण्यस्याः । ब्रह्मणः पत्न्याम् ।
 शतवीर्या स्त्री० शतं वीर्याणि यस्याः ५व० श्वेतदूर्वायाम् ।
 शतवेधिन पु० शतं विधति विध-णिनि । अश्वत्थेनके ।
 शतस्रस्त न० शतगुणितं स्रस्तम् शाक० । लक्षस्रस्यायाम् ।

शतसाहस्र त्रि० शतं सहस्राणि परिमाणस्य अणु
 उत्तरपदद्वयः । नचसंख्याते ।

शतस्रदा स्त्री० शतं हादाः शब्दायस्याः ४० ह्रस्वः । विद्युति ।
 शताक्षी स्त्री० शतमक्षीणीव पुष्पाण्यस्याः पञ्च समा० ङोप् ।
 शतपुष्पायाम् दुर्गायाञ्च ।

शताङ्ग पु० शतमङ्गान्यवयवावयस्य । रथे, तिनिषट्त्वे च ।
 शतानन्द पु० शतमानन्दयति अणु । भोतमपुत्रे अहल्यागर्भजे
 सुनिभेदे । शतजनानन्दके त्रि० । [शतसैन्ययति त्रि०

शतानीक पु० शतमनोकानि यस्य । व्यासशिष्ये सुनिभेदे ।
 शतार न० शतमाराण्यस्य । वज्रं ।

शतायुस् त्रि० शतमायुर्वर्षकालोऽस्य । शतवर्षमितवयस्ये 'शता
 युर्वै पुरुषं' इति श्रुतिः । [मूल्याम् इन्द्रभार्यायाम्
 शतावरी स्त्री० शतमाष्टणोति चा+इ अच् गौ-ङोप् । शत-
 शतावर्त्त पु० शतमावर्त्ता यस्य । विष्णौ शतधा वर्त्तते णिनि ।
 तत्रैव । [उत्तरकोपः । शतमूल्यां, शतपुष्पायाञ्च

शताह्वा स्त्री० शतं शतमूली शतपुष्पा वेति आह्वा यस्याः
 शतिक त्रि० शतेन क्रीतः ठन । शतेन क्रीते पदार्थे ।

शत्य त्रि० शतेन क्रीतः यत् । शतसंख्यातद्रव्येण क्रीते ।
 शक्तु पु० शद-लुन् । रिपौ, राज्ञां विषयानन्तरस्ये न्द्वे, ज्योति
 धोक्ते लग्नावधि पष्ठस्थाने, कामादिषु च । शतके त्रि०
 शक्तुम् पु० शक्तून् हन्ति हन-क् । दशरथात्मजे सुमित्रागर्भजे
 लक्ष्मणानुजे ।

शद् शतने स्वा० पर० सक० अनिट् । शीयते अशदत् । शत्सति
 शद् गतौ स्वा० पर० सक० अनिट् । शीयते अशक्षीत् ।
 शनकावलि(जी) स्त्री० शनैः कायति कै-क् ४० तेषामावलिर्धत्त
 वा ङोप् । गजपिप्पल्याम् ।

शनपर्णी स्त्री० शनस्वेव पर्णांखड्ग्याः ४० ण्यस्य नः । ऋटुक्याम्
 शनि पु० शो-अनि किञ्च । सूर्यपुत्रे छायागर्भजाते ग्रहभेदे,
 तत्सामिकदिने च ।

शनिवार पु० शनिस्वामिकोवारः । सूर्यादिवारमध्ये सप्तमे वारे
 शनैश्चर पु० शनैश्चरति चर-अच् । शनिग्रहे तस्य ग्रहाणां
 मध्ये सर्वोपरिकचस्थितत्वात् ब्रह्मकाष्ठेनैकेकराशिभोगात्
 ऋदुगतितम् ।

शनैस् अव्य० शण्डेति ४० तुक् च । रुन्दे, अशैष्ये च ।
 शन्स हिंसायां स्तुतौ कथने च स्वा० पर० सक० सेट् क्वा वेट् ।
 शंसति अशंसीत् । [शयति ते अशक्षीत् ।

शप व्याक्रोशे वा स्वा० पठ्ते दिवा० उभ० सक० अनिट् । शपति ते
 शपय पु० शप-अपन् । सत्यताकरणाय दिव्यभेदकरणे, यथा

एतत् यदि मित्या सात् तदा मे एतदनिष्टं सादित्यादि
शपन पु० शप-ल्युट् । शपथे ।

शप्त त्रि० शप-क्त । अभिशापपक्षे । उत्प्राख्ये दणभेदे पु० ।

शफ न० शम-अच् पु० सक्षफः । गवादीनां खुरे, वृक्षसूत्रे च ।

शफर पु० स्त्री० शफं राति रा-क । (पुंटी) मत्स्यभेदे स्त्रीत्व
पक्षे स्त्रीपु । [वृत्तं त

शब्द शब्दकरणे अ० चु० उभ० सक० सेट् । शब्दयति ते अशश-
शब्द पु० शब्द-पञ्च । ध्वन्यात्मके, वर्णात्मके च ओत्रेन्द्रियपाद्ये
आकाशादिस्थे गुणभेदे । [क इत० । शब्दज्ञाने ।

शब्दग्रह पु० शब्दं गृह्णाति ग्रह-अच् । ओत्रेन्द्रियेऽप्यर्थे

शब्दब्रह्मन् न० शब्दात्मकं ब्रह्म । वेदात्मके, स्तोत्रात्मके च
मित्ये शब्दरूपे ब्रह्मणि । [वाणभेदे ।

शब्दभेदिन् पु० शब्दानुसारेण भिनत्ति लक्ष्यम् णिनि ।

शब्दवेधिन् पु० शब्दानुसारेण विधति लक्ष्यं विध-णिनि ।

वाणभेदे, अर्जुने च । [लक्षणादौ दृष्टिरूपे सामर्थ्ये ।

शब्दशक्ति स्त्री० इत० । शब्दानामर्थावबोधकतारूपे अभिधा-

शब्दानुशासन न० अनुशस्यतेऽनेन अनु+शास-ल्युट् इत० ।

शब्दशुताज्ञापके व्याकरणे ।

शब्दालङ्कार पु० शब्दभावगतोऽलङ्कारः । अलङ्कारशाल-
प्रसिद्धेऽनुप्रासादौ अलङ्कारे ।

शब्दित त्रि० शब्द-क्त । आह्वते ।

शम शान्ति अक० शान्तीकरणे सक० दि० शमा० पर० सेट् ।

शमयति अशमन्-अशमीन् । क्ता वेट् । [शमन्-त

शम आलोचने चु० उ० सक० सेट् । शमयति-शमयति ते अशी-

शम पु० शम-अच् । शान्ति अन्तरिन्द्रियदमने ।

शमय पु० शम-अयन् । शान्ति ।

शमन पु० शमयति शम-णिच्-ल्यु । लोकानां दुःखदुःखमूल-

दाहनेन दण्डकारके यमे । शम-णिच्-भावे ल्युट् ।

शान्तीकरणे न० ।

शमनस्वल् स्त्री० इत० । यमनायाम् ।

शमल द० शम-कलच् । विद्यायाम् । [शिव्यायाञ्च ।

शमि(क्षी) स्त्री० शम-इन् वा स्त्रीपु । (यांश्च) वृक्षभेदे (शुंठि)

शमिन् त्रि० शमयति शम-णिनि । शान्ते ।

शमीक पु० शम-ईकण् । रुमिभेदे ।

शमीवर्ग पु० शमीवर्ग आमारत्ये नास्त्यस्य अच् । वज्रौ, विमे च

शमीधान्य न० लघौ शिवैव धान्यम् । शिव्यात्मके जाय-

उद्गादौ धान्ये ।

शमीपक्षी स्त्री० शम्या इव पक्षयस्याः स्त्रीपु । लज्जालुहणे

शमीर पु० अत्या शमी अत्यार्थे र 'कचित् स्वार्थिका अपि

प्रत्ययाः प्रकृतितो लिङ्गवचनान्यतिवर्त्तन्ते' इति भाष्योक्तेः

पुस्तम् । जुष्टायां शम्याम् ।

शम्या स्त्री० शं पाति पा-क । वित्युति ।

शम्याक पु० शं शिवं प्राप्ते फले यस्य । आरग्वधे ।

शम्ब गतौ भा पर० सक० सेट् । शम्बति अशम्बोत् ।

शम्ब पु० शम्ब-अच् । वज्र शूषल पस्थितकौहे लोहकायुषासु
अनुतोमकरण्ये, दरिद्रे च ।

शम्बर न० शम्ब-चरन् । जले धने, व्रते, चित्ते च । दणभेदे
दैत्यभेदे, सत्यभेदे, पर्वतभेदे, युद्धे, चित्रकण्ठे, लोभे,
अर्जुनकण्ठे च पु० । अत्रे त्रि० ।

शम्बरकन्द पु० शम्बरः श्रेष्ठः कन्दो यस्य । वाराहीकन्दे ।

शम्बरचन्दन न० इत० । शम्बरपर्वतजाते चन्दनभेदे ।

शम्बरसूदन पु० शम्बरसुरं हृदयति त्रिनस्ति चु० हृद-ल्यु ।
कासदेवे ।

शम्बरारि पु० इत० । कामदेवे शम्बररिषादयोप्यत्र ।

शम्बरी स्त्री० शम्बरं जलं बाहुल्येनाक्षय्यं क्व गौरा० स्त्रीपु
आप्तुपर्याम् ।

शम्बल पु० न० शम्ब-कलच् । कृचे, पाथेमे, कसरे च ।

शम्बलित त्रि० शम्बं कटनयसुलोमजाकृते शम्ब+लर्पणार्थं
ङाच्+क-क्त । अदुलोकेन हिराकृते कृते चोक्ते ।

शम्बु(बू) पु० स्त्री० शम्ब-उन् बू वा । जलपुष्पौ (शासक) गज-
कुम्भान्तभागे च । रासायनप्रसिद्धे मृदूनापथे, शम्भे,
दैत्यभेदे च पु० ।

शम्भ त्रि० शमस्त्यस्य शम्+भ । कल्याणयुक्ते ।

शम्भल पु० शम्भं कल्याणदायकं तीर्थं लाति-ला क । आनभेदे
यत्र कल्पो भविष्यति तस्मिन् । कृष्टि यां स्त्री० गौरा० स्त्रीपु

शम्भु पु० यम्+भू-ङु । मृदादेवे ।

शम्भुतनय पु० इत० । मथ्येमे, क्षार्तिकेमे च शम्भु पुतादयोप्यत्र

शम्भुप्रिया स्त्री० इत० । आशुतक्यान् दुर्गायाश्च ।

शम्भुवल्ग्व न० इत० । श्वेतपद्मे । मृदादेवमिमे त्रि० ।

शम्या स्त्री० शम-यत् टाप् । युगकीरुषे ।

शय पु० शी-अच् । इस्ते, कषे, निद्रायां शय्यायां, पथे च ।

शयय पु० शी-अपच् । अजकृष्टर्षे, चतुर्, वराहे, सत्ये च
निद्राशये त्रि० ।

शयनी न० शी-ल्युट् । निद्रायासु, शय्यायां, केशुने च ।

शयनीय न० शी-अनीयर् । शय्यायासु स्वार्थे कन् । तद्वैव ।

शयनैकादशी स्त्री० इत० । आपादशुक्लैकादश्याम् ।

शयालु ति० शी-आलुच् । निद्राशीले । अजगरे कुक्कुरे च पु०
शयित ति० शी-कर्त्तरि क्त । निद्रिते । भावे-क्त । निद्रायां न०
शयु पु० शी-उ । अजगरे सपे । उनन् । शयुनोयत् ।
शय्या स्त्री० शी क्यप् । खड्गायाम् । [हणभेदे च पु० ।
शर न० शृ-अच् । जले । बाणे दधिदुग्धसारत् जायते जन-उ । हैयङ्-
वीने । शरवणे-जाते कार्तिकेये पु० ।

शरजम्बन् पु० शरवणे जम्ब यस्य । कार्तिकेये ।
शरट् पु० शृ-अट् । ककडाणे, कुसुम्भशके च ।
शरण न० शृ-ल्युट् । रुद्धे, रक्तके, रक्तणे, वधे, घातके च
प्रसारण्यां स्त्री० टाप् ।
शरणागत ति० शरणमागतः आ+गम-क्त । शरणागते ।
शरणापन्न ति० शरणमापन्नः आ+पद-क्त । शरणमागते ।
शरणार्थिन् ति० शरणमर्थयते अर्थ-णिनि । शरणकामे ।
श(स)रणि(णी) स्त्री० शृ(स्)-अनि वा ङीप् । मयि, ङीवन्स्तु
जयन्त्याञ्च । [योग्ये ।

शरण्य ति० शरण्याय साधुः यत् । शरणागतत्वाणकरण-
शरत्कामिन् पु० शरदि कामयते काम-णिनि । कुक्कुरे ।
शरत्पद्म न० शरदिव शुभ्रं पद्मम् । श्वेतपद्मे ।
शरत्पर्वन् न० ७त० । कोजागरपूर्णिमानिमित्तोत्सवे ।
शरदू स्त्री० शृ-अदि । वल्लरे, आश्विनकार्तिकमासात्मके ऋतौ च
शरधि पु० शरा धीयन्तेऽत्र धा-क्ति । तृषे । [पुङ्गावृत्ते ।
शरपुङ्खा स्त्री० शरसेव पुङ्खा यस्य । नीलीट्छाकतौ काण्ड-
शरभ पु० शृ-अमच् । 'अष्टपादूर्ध्वनय जङ्गमादचतुष्टय' इत्यु-
क्तलक्षणे ऋगभेदे, करभे, वानरभेदे, उष्ट्रे च ।

शरभू पु० शरे शरवणे भवति भू-क्तिप् । कार्तिकेये ।
शरभय ति० शरस्य विकारः भयट् । शरजाते प्रदायै ।
श(स)रय(यू) स्त्री० शृ(स्)-अयु वा ङङ् । अयोध्यानिम्नवाहिन्यां
नयाम् । [हृजभेदे च ।

श(स)रल ति० शृ(स्)-अलच् । स्रगमे, अकुटिलचित्ते (सरल)
शरवणोद्भव पु० शरवणे उद्भवः उत्पत्तिस्नानस्य । कार्तिकेये
शरव्य न० शरवे वाणशिवायै हितं शरु+यत् । लक्ष्ये, शरेण
वेधनाद्योद्देश्ये । [टस्य ङ ल वा । (शराल) पक्षिभेदे ।

शराटि(डि)(लि) स्त्री० शरमनुलक्ष्य अटति अट-इन् प्र०
शराभ्यास पु० ६त० । वाणनोचनशिखायाम् ।
शराक् ति० शृ-आक् । हिंसे । [धनुषि ।
शरासोप पु० शराः आरोप्यन्तेऽत्र आ+रुह्-णिच्-प्रङ् च अच् ।

शराव पु० शरं दध्वादिसारमवति अय अण् । मृगस्ये-पाक्-
भेदे, (शरा) कुडवद्वयपरिमाणे च । [नदीभेदे

शरावती स्त्री० शराः सन्त्यस्याम् सतप् मस्य वः पूर्वोदोर्ध्व ।
शराश्रय पु० ६त० । तृषे । [शामासनम् । तृषे ।
शरासन पु० शराः अस्थानेऽनेन अस-ल्युट् । धनुषि शरा-
शरी स्त्री० शीर्यते शृ-ई । शरकावृत्ते ।

शरीर न० शृ-ईरन् । प्रतिक्षणं क्षीयमाणे देहे ।
शरीरक पु० शरीरं कायति आत्मत्वेनाभिमन्यते कै-क ।
जीवे । स्वार्थे वुन् । शरीरकोषयत् । [ति०

शरीरज पु० शरीरात् जायते जन-उ । रोगे । देहजातमात्रे
शरीरावरण न० शरीरमावृणोति आ+वृ-युच् । देहव्या-
पिनि चर्मणि । देहावरके ति० ल्युट् । देहाच्छादने न०

शरीरिन् पु० शरीरमात्माभिमाशाश्रयत्वे नास्मस्य इति । जीवे
शरु पु० शृ-उन् । क्षोधे, वज्जे, दाणे, आयुधे च । [आम्ने ।
शरेष्ट पु० शृणाति कामिनं शृ अच् शरः कामः तस्य इष्ट इम-क्त ।
शर्करक पु० शर्करायाः रसः अण् वृहत्भावः शर्करः रस इव
क यति मधुरत्वात् कै-क । मधुरज्जीवे ।

शर्करजा स्त्री० शर्करात् जायते जन-उ । शिताखण्डे ।
शर्करा स्त्री० शृ करन् कस्य नेत्वम् । खण्डविकारे (चिनि)
उपलखण्डे, कर्परखण्डे च । शर्करा अस्यस्य सतप्
तस्य लुक् । शर्करावति देये, रोगभेदे, शकले च ।

शर्कराचल पु० दानार्थं कल्पिते शर्करामये पर्वते ।
शर्कराधेनु स्त्री० दानार्थं कल्पिते शर्करामये धेनुकारे स्तूपे
शर्करावत् ति० शर्कराः सन्त्यस्मिन् सतप् मस्य वः । शर्करायुक्तदेशे
शर्करिक ति० शर्कराः सन्त्यस्य ठक् । शर्करायुक्तदेशे इलच् । तत्रैव
शर्द्ध पु० शृध-वज् । अपानवायुत्वर्गे । ल्युट् । तत्रैव न० ।

शर्द्धच्छहा पु० शर्द्धमपानवायुत्वर्गे जहाति हा-खश् ससृच् । माये
शर्वे हिंसायां गतौ च भ्वा०प०स०सेट् । शर्वति अशर्वीत् ।

शर्मद् ति० शर्म ददाति दा-क् । सुखदायके । विष्णौ पु० ।
शर्मन् शृ-मनिन् । सुखे, तद्वति ति० ब्राह्मणोपाधौ पु० । [ति०
शर्मरा स्त्री० शर्म-राति रा-क् । दारुहरिद्रायाम् । सुखदायके
शर्यति ति० वैवस्वतमनोः पुत्रभेदे ।

शर्व हिंसे भ्वा०पर०सक०सेट् । शर्वति अशर्वीत् ।
शर्व पु० शर्व-अच् । महादेवे ।

शर्वर पु० शर्व-अरन् । कामदेवे तमसि न० । [सव्यायाञ्च ।
शर्वरी स्त्री० शृ-वनिप् ङीप् वनो र च । रात्रौ हरिद्रायां,
शर्वला स्त्री० शर्व-धज् तं शर्वं लाति ला-क् । तोमरास्ते
शर्व्याणी स्त्री० शर्वस्य पत्नी ङीप् आनुक् च । भवान्याम् ।

शल चालने भ्रां० व्या० सक० सेट् । शलते अशलिष्ट ।
 शल गतौ भ्रा० पर० सक० सेट् च्वलादि० । शलति अशलीत्
 शल लाघायां चु० व्या० सक० सेट् । शलयते अशिशलत् ।
 शल वेगे भ्रा० पर० सक० सेट् । शलति अशलीत् ।
 शल न० शल-अच् । शल्लकीलोम्नि (सजासकांटा) ।
 शलभ पु० शल-अभच् । कीटभेदे पतङ्गे ।
 शलल न० स्त्री० शल-कलच् । शल्लकीलोम्नि (सजासकांटा)
 स्त्रीत्वे गौ० ङीप् ।
 शलाका स्त्री० शल-आकन् । शल्ये, मदनदन्ते (मयना) शारि-
 कायां, शल्लक्याम्, शरे, आलेख्यतलिकायां, अस्थि च ।
 शलाकापरि अव्य० अव्ययी० शलाकासाधनश्रीङ्गायां पराजये
 शलाटु त्रि० शल-आटु । अपक्वफले भूलभेदे । विल्वे च पु० ।
 शलालु पु० शल-आलुच् । लुगार्थिद्रव्यभेदे । [प्रदार्थे
 शलालुक त्रि० शलालुना क्रीतं कन् । शलालुद्रव्येण क्रीते
 शल्लक न० शल-क कस्य नेचम् । खण्डे, दृक्चल्लके, मत्स्य-
 त्वचि च (कांस) । [त्वचि च
 शल्लकल न० शल-कलन् कस्य नेचम् । मत्स्यचल्लके, दृक्
 शल्लकलिन् पु० शल्लकलस्य ल इनि । मत्स्ये ।
 शल्लिकन् पु० शल्लकलस्य ल इनि । मत्स्ये ।
 शल्लभ प्रशंसायां भ्रा० व्या० सक० सेट् । शल्लभते अशल्लभिष्ट ।
 श(श)ल्लमलि पु० शल-मलच् स्वार्थे ण् रु इन् वा । शास्त्रलिष्टके
 (शिशुल्) । [हले
 शास्त्रमलि स्त्री० शल-मलिन् स्वार्थे ण् रु वा ङीप् । (शिशुल्)
 शल्य न० शल-यत् । वाये, तोकरे, ल्लेडे, वंशकविकायां, कीलके च
 शल्यक पु० शल्यद्वय कायति कै-क । मदनदन्ते (मयना)
 शल्यलोभन् न० शल्यमिव लोभ । शल्लकीलोम्नि ।
 शल्ल गतौ भ्रा० पर० सक० सेट् । शल्लति अशल्लीत् ।
 शल्ल न० शल्ल-अच् । त्वचि, भेके पु० । स्वार्थे कन् । त्वचि-न०
 शण्डके पु० । (सजास) पक्षिभेदे स्त्री० गौ० ङीप् ।
 शल्लकद्रव पु० शल्लकोद्रव इव स्वादुः । शिङ्गुके ।
 शल्ल पु० शल-व । शल्लदेशे । [अशवीत्
 शव विकारे गतौ च भ्रा० पर० सक० सेट् । शवति अशवीत्-
 शव पु० न० । शव-अच् । मृतदेहे गतप्राये देहे । लजे न० ।
 शवकास्य पु० शवं कास्यति शव+कास्यच् । कुक्कुरे ।
 शवयान न० शववाह्यं यानम् । मृतदेहवाहनार्थे तस्ये ।
 शवर न० शव-अरन् । स्वेच्छजातिभेदे । पानीये, शिवे च पु०
 तत्प्रत्ययां स्त्री० ङीप् ।
 शवरथ पु० शववाहनार्थे रथः । शववाहनार्थे याने ।

शवरलोभ पु० शवरप्रियः लोभः । श्वेतलोभे ।

शवराक्षय पु० इत० । शवरावासस्थाने ।

शवल पु० शव-कलन् । कर्चूरवर्णे तदति त्रि० । तद्वर्णवत्यं
 घेनौ स्त्री० ।

शश सुतगतौ भ्रा० पर० सक० सेट् । शशति । अशशीत्-अशशीत्

शश पु० शश-अच् । मृगभेदे (खरगोश) स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

शशधर पु० शशं मृगभेदं धरति धृ-अच् । चन्द्रे, कर्पूरे च
 शशभृदादयोप्यत्र । [वोप्यत्र

शशलाञ्छन पु० शशः मृगभेदे लाञ्छनं यस्य चन्द्रे, शशाङ्काद-
 शशविन्दु पु० राजभेदे, विष्णौ च ।

शशशिक्षिका स्त्री० शश शिम्बीतया कायति कै-क । जीवन्त्याम्

शशस्थली स्त्री० शशवासयोग्या स्थली । अन्नवैद्यान् देशभेदे

शशाण्डलि पु० शङ्खि-ललि इत० । कर्कटीभेदे ।

शशाद पु० शशमति अद-अच् । श्वेनविहगे, ल्यु । तत्रैव ।

शशिकला स्त्री० इत० । चन्द्रस्य षोडशभागे ।

शशिकान्त न० शशी कान्तो यस्य । कुष्ठदे । चन्द्रकान्तमणौ पु०

शशिन् पु० शशीऽस्त्यस्य इनि । चन्द्रे ।

शशिप्रभ न० शशिना प्रभा यस्य । कुष्ठदे इत० । ज्योत्स्न्यायाम् ।

शशिमूषण पु० शशी भूषणं यस्य । महादेवे, शशिमण्डनादयोप्यत्र

शशिलेखा स्त्री० शशिनो रेखा यस्य लः । चन्द्रकलायाम् ।

शशिनो लेखेव अदृतासदत्वात् । गङ्गुल्याम् ।

शशिवाटिका स्त्री० शशिनोवाटीव इवार्थे । पुनर्नवायाम् ।

शशिशेखर पु० शशी शेखरं यस्य । महादेवे शशिमूर्धादयोप्यत्र

शशीर्ष न० इत० । शशस्य लोम्नि ।

शश्वत् अव्य० शश-वति । नैरन्त्ये पुनः पुनरित्यर्थे च ।

शश वधे भ्रा० पर० सक० सेट् । शपति अशशीत् अशपीत् ।

शष्कुल पु० शप-कुलच् कस्य नेचम् । (डङ्करकरमर्चा) दृक्
 अपूपभेदे, कर्णरन्ध्रे, 'अवलम्बितकर्णशष्कुली'ति नैपथ्य-
 मत्स्यभेदे च दन्त्यमल्योऽप्ययमतार्थे ।

शष्प न० शप-पक् । बालवृत्ते वासे । प्रतिभाज्ये पु० ।

शस् वधे भ्रा० पर० सक० सेट् ह्ला षेट् । शसति । अशशीत् अशशीत्

शस् आशिषि भ्रा० व्या० सक० इदित् सेट् । प्रायेणाङ्पूर्वः ।

आशंसते आशंसिष्ट ।

शस् स्त्रे अदा० स्वपा० पर० सक० सेट् इदित् । शंस्ति अरंसत्

शसन न० शस-वधे ल्युट् । यज्ञार्थं पशुहन्ने ।

शस्त न० शन्स-क्त । कल्याणे तद्वति, सुते, प्रशस्ते च त्रि० ।

शस्त्र न० शस-द्रन् । लौहे, खड्गादौ अस्त्रे च स्वार्थे कन् । तत्रैव

शस्त्रकोपतरु पु० शस्त्रकोपस्य हितकारः । महापिण्डोद्वे

शस्त्रजीविन् पु० शस्त्रेण जीवति णिनि । शस्त्राजीविनि ।
 शस्त्रपाणि पु० शस्त्रं पाणौ यस्य । शस्त्रधारके आततायिभेदे
 'शस्त्रपाणिर्धनापह' इति स्मृतिः । [नकरे शिल्पिभेदे
 शस्त्रमार्ज्ज पु० शस्त्रं मार्ज्जं स्मृज्-अण् । (शिकलकर) शस्त्रमार्ज्ज
 शस्त्राभ्यास पु० इत० । शस्त्रप्रयोगशिक्षायास् ।
 शस्त्रायस शस्त्रयोग्यमयः अयमस्मा० । लौहभेदे (इष्पात) ।
 शस्त्रिन् वि० शस्त्रमस्य स्य इनि । शस्त्रविशिष्टे ।
 शस्त्री स्त्री० स्वस्य शस्त्रं ङीप् । क्षुरिकायास् ।
 शस्य न० शस-प । बालदृष्टे चासे ।
 शस्य न० शस-यत् । दृष्टादीनां फले । 'शस्यं चेत्यगतं प्रोक्तं'-
 भित्युक्ते चेतस्ये धान्यादौ च । [शस्यनाशके वि० ।
 शस्यध्वंसिन् पु० शस्यं ध्वंसयति ध्वंस-णिच् णिनि । तद्वदृष्टे
 शस्यमञ्जरी स्त्री० इत० । अभिनवधान्यादिशीर्षे ।
 शस्यमूक न० । धान्यादेः शीर्षे ।
 शस्यसम्बर पु० शस्यं संवृणोति सम्+वृ-अच् । सालदृष्टे ।
 शस्यार्क पु० शस्यस्य स्फूर्ति स्मृ-अण् । क्षुद्रशमीदृष्टे (सिगुन) दृष्टे च
 शाक पु० न० शक-वज् । पत्रपुष्पादौ दृष्टभेदे पु० शक्तौ शिरोप
 दृष्टे, स्वराज्यावधि वत्सरप्रवर्तके राजभेदे, तदोद्ये वत्सरे,
 च पु० हरितक्यां न० । श्यति सामर्थ्यं शो क तस्य
 नेत्यम् । 'मूलपत्रकरीराये फलकाण्डाधिरूढकम् । त्वक्
 पुष्पं कवकञ्चैव शाकं दशविधं स्मृतं' नित्युक्तेषु दृष्टादीनां
 पत्रादिषु न० 'अशाकभुक् सोऽङ्गित्युद्धट' ।
 शाकचुम्बिका स्त्री० शाकेषु सन्धे चुम्बिका । चिञ्चायाम् ।
 शाकट न० शकटाय हितम् अण् । शकटसम्बन्धियुगादौ ।
 श्लेष्माकके-दृष्टे, धवदृष्टे च पु० ।
 शाकटायन पु० व्याकरणकारके मुनिभेदे ।
 शाकटिक पु० शकटेन चरति ठञ् । शकटेन गन्तरि ।
 शाकटीन पु० शकटः परिमाणमस्य खञ् । विंशतिल्लपरिमाणे
 शाकतरु पु० शाकाख्यः तरुः । (सिगुण) दृष्टे । शाकदृष्टादयोप्यत्र
 शाकपत्र पु० शाकः पत्रमस्य । शिग्रुदृष्टे ।
 शाकबालेय पु० बलये हितम् ठञ् शाकप्रधानो बालेयः ।
 बल्लयष्टिकायाम् ।
 शाकम्भरी स्त्री० शाकैर्विभर्त्ति भृ-खच् सम्+च । 'भरिष्यामि
 सुराः ! शाकैरादृष्टेः प्राणधारकैः । शाकम्भरीति
 विख्यातिमिति चण्डो निरुक्तायास् उर्गायाम् ।
 शाकयोग्य पु० शाके तद्वक्ष्ये योग्यः । ध चाके । [वास्तूकशाके
 शाकराज पु० शाकेषु राजते अच्, शाकानां वा राजा टच् ।
 शाकविल्ल पु० शाकोपि विल्ल इव । वार्त्ताकौ स्वार्थे कन् तत्रैव

शाकवीर पु० शाकेषु वीरः वीर्याधायकत्वात् । वास्तूकशाके
 शाकशाकट न० शाकस्य चेत्यं शाकटच् । शाकचेत्ये । शाक-
 टिनच् । अत्रार्थे ।
 शाकश्रेष्ठ पु० शाकेषु श्रेष्ठः । वास्तूकशाके जीवन्त्यां वार्त्ताकौ स्त्री०
 शाकाङ्ग न० शाकस्य तद्वक्षणस्याङ्गस्य प्रयोगि । भरिचे ।
 शाकास्त्र न० शाकमेवास्त्रम् । दृष्टास्ते ।
 शाकास्त्रभेदन न० शाकरूपम् अस्त्रं भिनन्ति भिद-ल्यु ।
 चुक्ते (चुकोपावङ्ग) ।
 शाकालावु स्त्री० शाकप्रधानालावुः । अलावुभेदे ।
 शाकिनी स्त्री० शाकोदृत्यस्याः इनि । शाकभवनयोग्यायां
 भूमौ, देवीसहचरीभेदे च ।
 शाकुन पु० शकुनं शुभाशुभसूचकं निमित्तमधिकृत्य कृतो पन्थः
 अण् । शकुनज्ञानसाधने पन्थे (काकचरित) । [घातके ।
 शाकुनिक पु० शकुनेन पक्षिवधादिना जीवति ठञ् । पक्षि-
 शाकुन्तलेय पु० शकुन्तलाया अपत्यं ठञ् । दुष्प्रज्ञात्मजे
 शकुन्तलागर्भजे भरते नृपे ।
 शाक्त वि० शक्तिर्देवताऽस्य अण् । तन्त्रोक्ते शक्तिदेवतोपासके
 शाक्तीक पु० शक्तिः प्रहरणमस्य ईकक् । शक्त्या योद्धरि ।
 शाक्य पु० शक-घञ् तत्र साधुः यत् । बुद्धे ।
 शाक्यमुनि पु० शाक्यो मुनिः । बुद्धभेदे ।
 शाक्यसिंह पु० शाक्य वंशे सिंह इव । बुद्धभेदे । [अशाखीत्
 शाख व्याघ्रौ स्वा० पर० सक० षेट् चङि न लुप्तः । शाखति
 शाख पु० शाख-अच् । कृत्तिकापुत्रे स्वस्मादृष्टे गणभेदे, पन्थ-
 परिच्छेदे, सर्गस्थानीये पन्थ्यांशभेदे, दृष्टस्वावयवभेदे च
 (हाल) पञ्चानन्दे, राहौ, लतायाम्, अन्निके, वेदैकदेशे च स्त्री०
 शाखाकण्ट पु० शाखाव्यापी कण्टः कण्टको यस्य । खुहीदृष्टे
 शाखानगर न० शाखेव नगरम् । भूलनगरसमीपस्थे क्षुद्र-
 पुरे शाखापुरादयोप्यत्र ।
 शाखाम्बु पु० शाखास्यो अम्बुः पशुः । वानरे ।
 शाखाम्ना स्त्री० शाखाप्याम्ना । दृष्टास्ते ।
 शाखारण्ड पु० शाखायां वेदशाखायां रण्डः तद्विहित
 कर्मानाचरणत्वात् । स्वशाखात्यागेन कर्मकर्त्तरि ।
 शाखाल पु० शाखाः वाङ्मल्येन सन्त्यस्य लच् । वानीरदृष्टे ।
 शाखाशिफा स्त्री० शाखाकृटा शिफा मूलम् शाक० । दटा-
 दीनां शाखाजाते मूले । शिफामारभ्य शाखा । शुद्ध्यादि
 लगायाम् । [स्त्रेच्छभेदे च ।
 शाखिन् पु० शाखाऽख्यस्य इनि । दृष्टे । वेदैकदेश्यति, नृपभेदे,
 शाखोट पु० शाखा-व्याघ्रौ ओटन् (श्याखोडा) दृष्टे स्वार्थे कन् ।

तत्तैव ।

[जातिभेदे (शांखारी) ।

शाङ्खिक पु० शङ्खसङ्घिकारवलयनिर्माणं शिल्पमस्य ठञ् ।
शाङ्कुष्ठा स्त्री० स्यति शो-क शः अङ्कुष्ठ इव यस्याः । युष्ठायाम्
शाट् पु० शट्-वञ् । वस्त्रे । स्त्रीत्वमपि गौ० ङीष् ।

शाट्क पु० न० शट्-खुल् । वस्त्रे स्त्रीत्वमपि टाप् ।

शाव्यायन पु० मुनिभेदे, तेन प्रोक्तम् अण् । प्रकृतहोमकर्मणि
वैयुख्यसमाधानार्थं विहिते होमभेदे न० ।

शाक्य न० शठस्य भावः ध्वञ् । शठतायाम् ।

शाडु स्त्री० आयायां भ्वा० आत्म० सक० सेट् । शाडते अशाडिष्ट

शाण्य न० शयेन निर्दत्तम् अण् । शण्यस्त्वनिर्मिते वस्त्रादौ ।

शण्य-वञ् । (कटिपाथर) कपपाषाणे शस्त्रादीनां निक-
र्षणेन तीक्ष्णीकरणयन्त्रभेदे ।

शाण्माजीव पु० शाण्यमाजीवति आ+जीव-अण् । अस्त-
तीक्ष्णताकारके शिल्पिनि ।

शाण्णि पु० शण्य-इण् । पट्टदले शयेन निर्दत्ता इञ् वा ङीष् ।

शण्यनिर्मिते पट्टिकावस्त्रे छिद्रवस्त्रे च ।

शाण्यित लि० शण्य-णिच्-क्त । तीक्ष्णीकृते ।

शाण्डिल्य पु० शण्डिलस्यापत्यम् यञ् । गोलप्रवर्त्तके भक्ति-

शास्त्रकारके मुनिभेदे, तत्प्रियत्वात्, बिल्वे वल्लभेदे च ।

शात न० शो-क्त । सुखे, तद्वति, छिन्ने, कृषे, दुर्वले, निशिते
च लि० धुस्तूरे पु० ।

शातकुम्भ न० शतकुम्भे भवः अण् । हिरण्ये । धुस्तूरे कर-
वीरे च पु० । [धुस्तूरे पु० ।

शातकौम्भ न० शतकुम्भे भवम् अण् द्विपदद्वयः । हिरण्ये

शातन न० शो-णिच्-तङ्-ल्युट् । तनूकरणे, विनाशने च
'जायते पञ्चशातनमि'ति क्रीडांसा ।

शातभीष् पु० शाता दुर्वलाः प्रान्या भीरवो यस्याः । सल्लिकाभेदे

शातनी स्त्री० शातं कार्यं लाति ला-क । (चामकपा) छजे ।

शातव पु० शतुरेव स्वार्थेऽण् । रिपौ । तस्य भावः संघोवा
अण् । वैरे, रिपुसमूहे च न० ।

शाद् पु० शट्-वञ् । कर्द्दमे, बालहणे च ।

शाद्हरित पु० शादेन हरितस्तद्वर्णयुक्तः । शादले देशे ।

शादल पु० शादाः सन्त्यलं पुल्लि० । वल्लहणयुक्ते देशे ।

शान भेदने भ्वा० उभ० सक० सेट् स्वार्थे णन् । शीशांसति ते
अशीशांसीत् अशीशांसिष्ट ।

शान पु० शान-अच् । अस्त्रादीनां तीक्ष्णताकारके यन्त्रभेदे ।

शानी स्त्री० शान-इन् ङीष् । इन्द्रवारुणायाम् ।

शान्त लि० शम-क्त । शमयुक्ते, अभियुक्ते च शम-णिच्-क्त नि०

शान्तिं गमिति लि० । निर्वैदस्याविभावको रमभेदे पु० ।

लोमपादराजक यायां, ऋष्यशृङ्गपत्न्यां, शमीभेदे च स्त्री० ।

शान्तनव पु० शान्तनोरपत्यम् अण् । भोगे, 'भीष्मः शान्तनव
इति तत्तर्पणमन्त्रः ।

शान्तनु पु० दापरयुगभवे चन्द्रवंशे प्रतीपराजपुत्रे ऋषभेदे ।

शान्ति स्त्री० शम-क्तिन् । कामक्रोधादिजये, विषयेभ्यो मनसो
निवारणे, उपद्रवनिवारणे, निवारणे च ।

शान्तिक लि० शान्तये हितम् ठक् । शान्तिकारके होमादौ ।

शाप पु० शप-वञ् । 'अनिष्टं भूयादित्येवम् आक्रोशे, शपये च
शापास्तु पु० शाप एवास्तु' यस्य । छनौ ।

शाब्दबोध पु० शब्देन निर्दत्तः अण् । अन्वयबोधे शब्दज्ञान-
जन्ये प्रदार्थकृतितद्धारको ज्ञानभेदे ।

शाब्दिक पु० शब्दं शब्दसाधुता/शापकं शास्त्रं वेत्यधीते वा
ठक् । व्याकरणशास्त्राभिज्ञे । [जातादौ ।

शाम्भित न० शम-णिच् इत्वच् । पशुवन्मनस्याने । [इन्द्र-

शास्त्ररी स्त्री० शम्भरेण निर्दत्ता अण् ङीष् । मायायाम्

शाम्भविक लि० शम्भुः पश्यमस्य ठक् । शाङ्खिके । (शांखारी)

शा(म्भु)स्त्रूक पु० श(म्भु)न्त्रूक+स्वार्थेऽण् । शम्भुके (शाम्भुके) ।

शाम्भव पु० शम्भोरयम् अण् । युगुली, कर्पूरे, विषभेदे,

शम्भुपुत्रे, सल्लिकाभेदे, देवदारुणि च । शिवसम्बन्धिनि,

तदुपासके च लि० । दुर्गायां स्त्री० 'शाम्भवो कुपिता

तस्ये'ति तन्त्रम् ।

शा(वा)यक पु० शो(पो)-खुल् । वाणे, खड्गे च ।

शार दौर्वल्ये अद० चु० उभ० सक० सेट् । शारयति-ते अशशारत्

शार न० शार-अच्, शृ-घञ् वा । कर्वूरवर्षे । तद्वति लि० ।

शारङ्ग पु० शारं कर्वूरमङ्गं यस्य यक् । चातकपक्षिणि,
हरिये, गजे, ऋङ्गे, मयूरे च ।

शारद् न० शरदि भवम्-अण् । श्वेतपद्मे । काशे, वकुले,

हरिन्मुक्ते च पु० शरद्भवमात्रे लि० शारं श्वेतपद्ममस्यस्याः

अच् । शरस्वत्याम् स्त्री० । [आङ्गे तत्कालजे रोगे पु० ।

शारदिक न० शरदि भवं आङ्गं रोगो वा ठञ् । शरत्काले भवे

शारदीया स्त्री० शरदि भवा छण् । शरत्काले कर्त्तव्यायां

दुर्गापूजायाम् ।

शारि(री) स्त्री० शृ-इञ् वा ङीष् । पाशकादिशुटिकायां,

पक्षिभेदे च 'शारिं चरन्तीं सखि ! सारये'ति नैपथम् । युद्धार्थं

गजपथ्याणे, व्यवहारभेदे, कपटे च । स्वार्थे कन् पक्षिभेदे ।

शारिफल पु० न० शारेः फलमाधारः । शारिपट्टके पाशक-

क्रीडासाधने द्रव्ये (कक) स्वार्थे कन् । तत्तैव ।

शारिवा स्त्री० शारिरिव वनति वन-ड । श्यामालतायाम् ।
शारीर त्रि० शरीरस्येदं अण् । देहसम्बद्धे सुखदुःखादौ
तत्त्वोद्गमस्य पुनः अण् । दृष्टे पु० । शरीरमात्मत्वेनाभिमन्यते
अण् । जीवे । स्वार्थे क । जीवे । शारीरं दुःखं जीवं वा
अधिकृत्य क्तो यन्त्यः अण् । व्यासकृते वेदान्तसूत्रे
'चिकित्साङ्गे सुवृत्तयन्याद्यैकदेशे च ।

शारीरिक त्रि० शरीरे भवः ठक् । देहजाते दुःखादौ ।

शारुका त्रि० शृ-उकञ् । हिंसके ।

शार्कर त्रि० शर्करा अस्वस्य अण् । शर्करायुक्ते देशे शर्करा-
या विकारः अण् । फाणिते, दग्धफेणे च पु० ।

शार्ङ्ग त्रि० शृङ्गस्य विकारः अण् । शृङ्गजाते पदार्थे । विष्णु,
धनुषि, धनुर्मात्रे च पु० । आर्द्रके न० ।

शार्ङ्गिन् पु० शार्ङ्गः अस्वस्य इति । विष्णौ धन्विमात्रे त्रि० ।

शार्दूल पु० शृ-उलञ् इक् च । व्याघ्रभेदे, मृत्तभेदे, राक्ष-
सभेदे, च उत्तरपदस्यः । अथार्थे ।

शार्दूलललित न० अशदशालरपादके छन्दोभेदे ।

शार्दूलविक्रीडित न० जनविंशत्यक्षरपादके छन्दोभेदे ।

शार्द्वर न० शर्वर्या इदम् अण् । अत्यन्तमसि । रात्रिसम्ब-
न्धिनि, घातके च त्रि० । [अशालिष्ट ।

शाल कथने स्वा० आ० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । शालते
शाल पु० शल-घञ् । मत्स्यभेदे, प्राकारे, स्नानाख्याते, वृक्षभेदे,
वृक्षमात्रे, दन्त्यादिस्तु वृक्षमात्रे 'रसालः सालः सम-
दृश्यतासुने'ति नैपधम् ।

शालग्राम पु० शालानां वृक्षाणां ग्रामः समूहो यत् । पर्वत-
भेदे तत्र जातः अण् । तत्र जाते विष्णोर्मूर्तिभेदे ।

शालाज पु० शा(सा)लात् जायते जन-ड । सर्जरसे (धुना)

शालनिर्व्यास पु० इत० । सर्जरसे (धुना) । [वृक्षभेदे ।

शालपर्णी स्त्री० शालस्येव पर्णान्यस्याः ङीप् । (शालपानी)

शालभञ्जिका स्त्री० शालेन भञ्ज्यते निर्मीयते भनूज-एतुल ।

काष्ठनिर्मितपुत्तलिकायां, वेश्यायाञ्च । [लोप्ते ।

शालव पु० शालः तद्विर्यास इव बलति वहिर्गच्छति बल-ङ ।

शालवेष्ट पु० शालस्य वेष्ट इय । सर्जरसे (धुना) ।

शालसार पु० शानस्य सारः । हिलूनि शालेषु सारः । वृक्षश्रेष्ठे

शाला स्त्री० शाल-अच् । गृहे, वृक्षस्य स्कन्दस्थशाखायाञ्च ।

शालाञ्चि पु० शाल इवाञ्चति अन्च-इत् । शाकभेदे (शाङ्गा)

शालातुरीय पु० शालातुरे भवः । तद्ग्रामवासिनि सन्तौ ।

शालानी स्त्री० शालमानयति आ+नो-ड गौ० ङीप् । विद्यार्थ्याम्

शाल मृग पु० शालायां गृहे मृग इव । शृगाले ।

शालाट्टक पु० शास्तायां गृहे, शाखायां वृक्ष इव वा ।
कुक्कुरे, शृङ्गाले, विडाले, मृगे, वानरे च ।

शालि पु० शल+इञ् । कलमादिधान्ये, पठिकादिधान्ये,
गन्धमाज्जारे च ।

शालिका स्त्री० शालिरिव कायति कै-क । विद्यार्थ्याम् ।

शालिञ्च पु० शालिं चमति चम-ङ पु० रुम् । शाकभेदे ।

शालिपर्णी स्त्री० शालेरिव पर्णान्यस्याः ङीप् । मापपर्णाम्

शालिवाहन पु० विक्रमादित्यं हत्वा शकाब्दप्रवर्त्तके ऋषभभेदे

शालिहोत्र पु० शालयो ह्यन्तेऽत्र छ-इन् । षोडशके ।

शाली स्त्री० शाल-अच् गौ० ङीप् । कण्णजीरके ।

शालीन त्रि० शालामर्हति ख । वृष्टे सलज्जे, सिन्धेयाञ्च ।

शालु न० शाल-उण् । शालूके, कपायद्रव्ये, चौरानामगन्ध-
द्रव्ये च भेदे पु० । [जातीफले ।

शालूक न० शाल-उकञ् । कुसुदादिमूले उकञ् । तत्र

शालूर पु० शाल-जरच् । भेदे ।

शालेय पु० शालायां भवं इक् । मधुरिकायाम् ।

शालोत्तर पु० आमभेदे ।

शालोत्तरीय पु० शालोत्तरे भवः । पाणिनिमुनौ ।

शालमल पु० शाल-मलञ् । (शिमूल) वृक्षे तद्विहितद्वीपभेदे च

शालमलि(लो) पु० स्त्री० शाल-मलिच् वा ङीप् (शिमूल) वृक्षे

शालमलिक पु० शालमलिरिव कायति कै-क । रोहितकवृक्षे

शालमलीफल पु० शालमल्या इव फलमस्य । तेजफलवृक्षे ।

शालमलीवेष्ट पु० शाख्यलीं वेष्टयति वेष्ट-अच् । शाख्यली-
निर्यासे एतुल । तत्रैव ।

शाल्व पु० शाल-व । देशभेदे ।

शाल्व पु० शल-वञ् । शिष्यौ स्वार्थे कन् । तत्रैव शल्वेदम् अण् ।
शल्वसम्बद्धे 'लिरालं शाल्वमाशौच'मिति स्मृतिः ।

शाल्वर पु० शाल्वयति विकारयति शल्व-णिच् अरन् । पापे,
अपराधे, लोभद्रुमे च शल्वरेण प्रोक्तमण् । शल्वरकृते मौ-

मांसाभाष्ये । शल्वरस्येदम् अण् । शल्वर सन्निधिनि त्रि०

शाल्वरी स्त्री० शल्वरस्य प्रिया अण् । शूकशिष्याम्, विद्याभेदे च

शाश्वत त्रि० शश्वद् भवः अण् । कृते नित्ये ।

शाष्कुलिक न० शष्कुलीनां सङ्घः ठञ् । शष्कुलीसमूहे ।

शास आशंसायां स्वा० आ० सक० सेट् ह्या वेट् । प्रायेणाङ् पूर्वकः
आशंसते आशंसिष्ट । [पूर्वः । आशास्ते आशांसिष्ट

शास आशीर्वादे अदा० आ० सक० सेट् ह्या वेट् । प्रायेणाङ्

शास शासने अदा० प० द्विक० सेट् ह्या वेट् । शास्ति अशासत् ।

शासन न० शास-ल्युट् । निष्पद्य सितसाधनादौ प्रवर्त्तने ।

शासनहर पु० शासनं हरति ह-अच् । आज्ञाहारके दूते ।
 शासित्वि वि० शास-त्वच् इट् । शासनकर्त्तरि ।
 शास्तृ वि० शास-त्वच् इडभावः । शासनकर्त्तरि ।
 शास्त्र न० शिष्यतेऽनेन शास-घ्नन् । हितासुशासने यन्त्रे ।
 शास्त्रदर्शिन् वि० दृग्-णिनि इतः । शास्त्रज्ञे शास्त्रविदाद्योप्यतः ।
 शास्त्रिन् वि० शास्त्रं वेत्त्यधीते वा इति । शास्त्रज्ञे ।
 शास्त्रीय वि० शास्त्रेण विहितः क्व । शास्त्रोक्ते धर्मादौ ।
 शास्य वि० शास-यत् । अनुशासनीये शिष्यादौ । [अशेट् ।
 शि केंदने भा० उभ० सक० अट् । शिनोति शिनुते अशैपीत् ।
 शिशपा स्त्री० शिवं पाति पा-क घृ० । (शिशु) वृत्ते ।
 शि(सि)कृष्य न० शिच-यक् कृक् च घृ० सख्य शोषा । (भोम)
 मधुच्छिद्ये । खार्थे कन् । तत्रैव । [कृते पदार्थे
 शिष्य न० स्त्री० शिक्तं-यत्, शि-यत् कृक् च । (सिका) रक्कु
 शिष्यित्वि वि० शिष्य शिष्यस्य करोति शिष्य+णिच्-कर्म्मणि
 क्त । शिष्याधारे स्थापिते पदार्थे ।
 शिच स्त्री० अभ्यासे भा० आ० सक० सेट् । शिचते अशिचिष्ट
 शिचा स्त्री० शिच-अपय । अभ्यासे वर्णानामुच्चारणप्रदर्शके
 वेदाङ्गे पन्थभेदे 'शिचा कल्पो व्याकरणमि'ति पु० ।
 शिचागुरु पु० ७तः । विद्यादातरि ।
 शिचित्वि वि० शिचा जाताऽस्य तार० इतच् शिच-क्त वा ।
 क्ताभ्यासे, निपुणे, विज्ञे च ।
 शिख गतौ भा० पर० सक० सेट् इदित् । शिङ्गति अशिङ्गीत्
 शिख(खा)ण्ड पु० शिखाममति अन-ड तस्य नेत्वम् इत० वा
 थक० । मयूरीपक्षे, चूड़ायाञ्च ।
 शिखण्डक पु० शिखण्ड इव कन् । काकपक्षे (काण्डजुषी)
 स्त्रीत्वमपि तत्र, सा च चूड़ायाञ्च ।
 शिखण्डिक पु० शिखण्डोऽस्यस्य ठन् । कुक्षुटे ।
 शिखण्डिन् पु० शिखण्डोऽस्यस्य इनि । मयूरे द्रुपद-
 राजस्य पुत्रभेदे, विष्णौ च । मृधिकायां, गुञ्जायां च स्त्रीं
 शिखर न० शिखा अस्यस्य अरच् आलोपः । पर्वताग्रे अन्न-
 माले च । वृक्षाग्रे पु० न० । पुष्पके, शुष्कवृक्षादौ, रत्नभेदे,
 च मूर्त्तयां स्त्री० ।
 शिखरिन् पु० शिखरोऽस्यस्य इनि । पर्वते, कोकटौ,
 वन्दाके, वृक्षे, अपामार्गे, कुन्दरुके, यावनाले च । रसा-
 लायां खाद्यभेदे, समुद्रशास्त्ररपादकेऽन्धोभेदे, मल्लिकायां
 रोमावल्यां च स्त्री० ङीप् । (कुञ्जरखड्ग) क्षुपभेदे ।
 शिखलोहित पु० शिखाज्यस्य अच् तथाभूतः सन् लोहितः
 शिखा स्त्री० ग्री-खल् तस्य नेत्वम् घृ० । अग्निज्वालायां, मल

कमध्यस्थकेशगुञ्जे च 'कक्षोपस्थशिखां वह्नि'रिति सृतिः
 शिखाकन्द न० शिखेव कन्दोऽस्य । गृञ्जने । [(दिलकी)
 शिखातरु पु० शिखावादीपशिखायान्तरवि । दीपवृक्षे ।
 शिखाधर पु० शिखां चूडां धरति ह-अच् । मयूरे, शिखा-
 धारके वि० ।
 शिखामूल न० शिखेव मूलमस्य । गृञ्जने, (गानर) ।
 शिखालु पु० शिखास्यस्य आलुच् । मयूरशिखावृक्षे ।
 शिखावत् पु० शिखा ज्वालाऽस्यस्य मतप् मस्य वः । बह्नी,
 केतुपत्रे, चित्रकवृक्षे च । शिखावति वि० मूर्त्तयां स्त्री० ङीप्
 शिखावर पु० शिखां दृशोति ह-अच् । वनसवृक्षे ।
 शिखावल पु० शिखास्यस्य बलच् । मयूरे मयूरशिखावृक्षे च
 शिखिकण्ट न० शिखिनो मयूरस्य कण्ठस्तद्वर्णोऽस्यस्य अर्थ
 आद्यच् । तस्यै (तन्ते) शिखिपीवाद्योप्यतः ।
 शिखिध्वज शिखिनो वज्रे ध्वज इव । धूने ।
 शिखिन् पु० शिखा अस्यस्य इनि । मयूरे, वज्रा, चित्रक
 वृक्षे, केतुपत्रे, कुक्षुटे, वृक्षे, अन्धे, अजलोन्नि, पर्वते,
 ब्राह्मणे, मेधिकायां, मयूरशिखावृक्षे च । शिखायुक्ते वि०
 शिखिप्रिय पु० शिखिनं प्रीणयति प्री-क । लघुवदरे ।
 शिखिमण्डल पु० शिखिनां मण्डलमिव यत् । वरुणवृक्षे ।
 शिखिमोदा स्त्री० शिखिनं मोदयति मुद-णिच्-अच् ।
 अजमोदायाम् । [कुशाराखे ।
 शिखिवर्द्धक पु० शिखिनं वर्द्धयति वृध-णिच्-खुल् ।
 शिखिवाहन पु० शिखी मयूरी वाहनं यस्य । कार्तिकेये ।
 शिशु पु० शि-रक् गुक् च । (सजिना) वृक्षे शकमात्रे च ।
 शिघ्र आग्राणे भा० पर० सक० सेट् इदित् । शिङ्गयति अशिङ्गीत्
 शिङ्गाण न० शिचि-आनच् घृ० यत् । काचपात्रे लोहमले,
 नासिकामले, स्नेहप्रणि च । स्त्रार्थे कन् । नासिकामले न० ।
 शिज अस्फुटध्वनी इदित् वा चु० उभ० पक्षे अदा० आ० सक०
 सेट् । शिङ्गयति ते शिङ्गते अशिङ्गित् त अशिङ्गित्
 आदिरण्यं पर० इत्येके तेन शिङ्गति अशिङ्गीत् ।
 शिञ्जा स्त्री० शिजि-अ । भूषणशब्दे । शिजि-अच् । धनुर्गुणे
 शिञ्जिनी स्त्री० शिङ्गति शिजि-णिनि । धनुर्गुणे ।
 शिष्ट अनादरे भा० पर० सक० सेट् । शेटति अशेट्ति ।
 शित वि० शी-क्त । उर्ध्वले, शायिते च ।
 शितद्रु पु० शतं द्रवति द्रु-क्-नि० । (शतलुज) नदीभेदे ।
 शितभूक पु० शितलीलः नृको यस्य । यवे । [तद्वर्णयति वि०
 शिति पु० शि-क्लिच् । भुजपत्रवृक्षे, शुक्लवर्णे, क्षणवर्णे च ।
 शितिकण्ट पु० शितिः कण्ठो यस्य । शिवे, दालूहविहगे च

श्रित्तिचार पु० श्रित्तिः सन् चरति चर-घञ् । (सुपनि) शाके
 श्रित्तिसारक पु० श्रित्तिः शुभः सारो यस्य कप् । तिन्दुकृष्टे
 श्रित्तिल ति० श्लथ-किलच् पु० श्लथे, अट्टे संयोगभेदे, मन्दे च
 श्रित्ति पु० श्रि-निक् । यदुवस्थे, जलियभेदे यस्य सात्विकनिष्ठा
 श्रिप् पु० श्रि रक् पुक् च । सरोवरभेदे, नदीभेदे स्त्री० ।
 श्रिफ पु० स्त्री० श्रि-फक् । वृक्षाणां जटाकारे मूले ।
 श्रिफाक पु० श्रिफेव इवार्थे कन् । पद्ममूले ।
 श्रिफाकन्द पु० श्रिफेव कन्दः । पद्ममूले ।
 श्रिफाधर पु० श्रिफां धरति घृ-अच् । शाखायाम् ।
 श्रिफारुह पु० श्रिफायां रोहति रुह-क । वट्टहृत् ।
 श्रि(वि)स्वा स्त्री० श्राम्यति समति वा यम (यम) डन्वच् पु०
 (स्त्रिणी) ख्याते पदार्थे चक्रमर्दे च ।
 श्रिस्वि(स्त्री) स्त्री० श्रम-वि नि० वा डीप् । श्रिम्बायाम्, (श्रिम्)
 लतायां, एरकायाञ्च, स्वार्थे कन् तलैव । [कन् । तलैव ।
 श्रिस्विपर्णी स्त्री० श्रिस्विरिव पर्णमस्याः । स्रज्पर्ण्याम् स्वार्थे
 श्रि न० ष्टृ-क । मस्तके, पिप्पलीमूले, श्यायाम्, अजगरे च ।
 श्रिरःफल पु० श्रिर इव फलमस्य । नारिकेले ।
 श्रिरःशूल न० श्रिरसः शूलमिव तापकत्वात् । रोगभेदे ।
 श्रिरज पु० श्रिरे जायते जन-ड । केशे ।
 श्रिरस् न० ष्टृ-अद्यन् नि० । मस्तके, अग्रे च ।
 श्रिरसिरुह पु० श्रिरसि रोहति रुहक-अलुक् स० । केशे ।
 श्रिरस्क न० श्रिरसि कायति प्रकाशते कै-क । श्रिरस्त्राणे ।
 श्रिरस्त न० श्रिरस्त्रायते त्रै-क । श्रिरोरुक्ते उष्णीषे । [ति०
 श्रिरस्य पु० श्रिरसि भवः यत् । निर्मलकेशे श्रिरोजातमात्रे
 श्रिरां स्त्री० ष्टृ-क । नाड्याम् (श्रिर) ।
 श्रिरापत्त पु० श्रिरेव पत्तं यस्य । हिलाडहृत् ।
 श्रिराल न० श्रिरास्यस्य लच् । कर्म्मरङ्गे श्रिरायुक्ते ति० ।
 श्रिराहृत् न० श्रिरेव वर्तते हृत्-क । सीसके ।
 श्रिरीष पु० ष्टृ-दीप् । खनामख्याते हृत् । [शालायाम्
 श्रिरोष्ठहृत् न० श्रिरःस्य मुपरिस्थं गृहम् । (चित्रेघर) चन्द्र-
 श्रिरोधरा स्त्री० श्रिरोमस्तकं धरति घृ-अच् । श्रीवायाम् ।
 श्रिरोधि स्त्री० श्रिरो धीयतेऽल धा-कि । श्रीवायाम् ।
 श्रिरोमणि पु० स्त्री० श्रिरसि धार्योमणिः । श्रिरोधार्ये रत्ने
 शृङ्गामणौ । स्त्रीपले वा डीप् । श्रिरोरत्नादयोपल ।
 श्रिरोरुजा स्त्री० श्रिरो रुजति व्यथयति रुज-क । सप्तच्छद-
 हृत् । इत० । मस्तकरोगे ।
 श्रिरोरुह पु० श्रिरसि रोहति रुह-क । केशे ।
 श्रिरोवल्ली स्त्री० श्रिरसः वल्लीव । मयूरपूडायाम् ।

श्रिरोहृत् न० श्रिर इव हृत् वर्तलम् । मरिचे । [पामागे
 श्रिरोहृत्फल पु० श्रिरो हृत् मरिचमिव फलमस्याः । रक्ता-
 श्रिरोवेष्ट पु० वेष्ट-घञ् श्रिरसो वेष्टः । उष्णीषे व्युट् ।
 तलैव न० ।
 श्रिल उञ्छे कण्ठशयादाने हृ-पर-सक-सेट् । श्रिलति अश्लीत्
 श्रिल न० श्रिल-क । गृहीतशयात् चेलात्कण्ठशयादानरूपायां
 हृत्सौ, पापाये, हाराधःस्थितकाष्ठाखण्डे च स्त्री० ।
 श्रिलाकर्णी स्त्री० श्रिलेव कर्णमस्य डीप् । श्लकीहृत् ।
 श्रिलाकुट्टक पु० श्रिलां कुट्टयति कुट्ट-खुल् । पापाणभेदेके
 अस्त्रभेदे । श्रिलया कुट्टति विरुपीकरोति । ताग्रभेदे ।
 श्रिलाज न० श्रिलातो जायते जन-ड । शैलेये गन्धद्रव्ये ।
 श्रिलाजतु न० श्रिलाजातं जह । पर्वतजाते उपधातुभेदे ।
 श्रिलाज्जनी स्त्री० श्रिला व्यज्यतेऽनया अजुज-ल्युट् । काला
 ज्जनीहृत् ।
 श्रिलात्मज न० श्रिलाया आत्मज इव । लोहे ।
 श्रिलादद्ग पु० श्रिलाया दद्गुरिव । शैलेये गन्धद्रव्ये ।
 श्रिलाधातु पु० श्रिलाया धातुश्चरन्धातुरिव शुभ्रत्वात् ।
 श्वेतोपले, (खड़ी) पीतवर्णे-गौरिकभेदे च ।
 श्रिलापुत्र पु० श्रिलायाः पुत्र इव । (लोड़ा) । प्रस्तरखण्डे ।
 श्रिलापुष्प न० श्रिलायाः पुष्पम् । शैलेये गन्धद्रव्ये ॥
 श्रिलाभेद पु० श्रिलामपि भिनन्ति भिद-अण् । पापाणभेदि
 हृत्, पापाणभेदकास्ते च ।
 श्रिलाव्याधि पु० श्रिलाया व्याधिरिव । शैलेये गन्धद्रव्ये ।
 श्रिलासन न० श्रिलाया आसनम् । शैलेये गन्धद्रव्ये ।
 श्रिलासार न० श्रिलायाः सार इव । लोहे ।
 श्रिलि पु० श्रिल-कि । भूर्जपत्रहृत् द्वारस्थे काष्ठे (गोवराट्)
 भक्याञ्च कृत्वाकपुष्पे च स्त्री० डीप् ।
 श्रिलीन्ध्र न० श्रिलीं धरति घृ-क घृ-अद्यन् । कदलीपुष्पे ।
 श्रिलीन्ध्रक न० श्रिलीन्ध्र इव कै-कन् । गोमयच्छत्वाके ।
 श्रिलीपद् पु० श्रिलीव पद्मस्य । रोगभेदे (गोद) ।
 श्रिलीमुख पु० श्रिली मुखं दुःखमस्य । भ्रमरे, वाणे, युद्धे,
 जङ्गीभूते च ।
 श्रिलोच्चय पु० श्रिलानामुच्चयो यत् । पर्वते ।
 श्रिलोञ्च पु० श्रिलोञ्चः उच्चि-घञ् । उपात्तशयात् चेलात्
 शेषावचयने । [श्रिलोञ्चधादयोपल ।
 श्रिलोत्थ श्रिलाया उत्तिष्ठति उद-स्था-क । शैलेये गन्धद्रव्ये
 श्रिल्प न० श्रिल-पक् । चित्रकलादिकर्मणः । [चित्रादिकर्त्तरि ।
 श्रिल्पकारिन् ति० श्रिल्पं चित्रादिकलां करोति क-णिनि ।

शिल्पशाला स्त्री० इत० । चित्रकरादीनां चित्रकरणगृहे ।
शिल्पशाला न० शिल्पज्ञानं शास्त्रम् । वास्तुविद्यादि
ज्ञापके शास्त्रे ।

शिल्पिन् त्रि० शिल्पं वेत्त्यधीति वा इति । चित्रादिकर्मकरे ।
शिव न० शो-वन् पु० । मङ्गले, सुखे, जले । सैन्धवे, सासुदे
च लवणे, श्वेतद्वये च । मङ्गलवति त्रि० । महादेवे,
मोक्षे, बालगृहे, बालके, गुगुलौ, वेदे, पुण्डरीकद्वये,
कण्ठपत्तरे, पारदे, देवे, लिङ्गे, विष्णुस्नादिषु मध्ये
विंशतितमे योगे च पु० । [यनार्थे गोष्ठे निखाते काष्ठे ।

शिवक पु० शिव-इव इत्यर्थे कन् । कीलके गवां गात्रकण्डू-
शिवकाञ्ची स्त्री० इत० । पुरीभेदे ।

शिवधर्मज शिवधर्माज्जायते जन-ड । मङ्गलग्रहे ।

शिवचतुर्दशी स्त्री० शिवप्रिया चतुर्दशी । फाल्गुनकृष्ण-
चतुर्दश्याम् ।

शिवदारु न० शिवो देवस्तदादिकं दारु । देवदारुद्वये ।

शिवदूतो स्त्री० शिवो दूतो यस्याः । दुर्गामूर्तिभेदे ।

शिवद्रुम पु० शिवप्रियः द्रुमः । विल्वद्वये ।

शिवद्विष्टा स्त्री० इत० । केतक्याम् ।

शिवधातु पु० इत० । पारदे ।

शिवपुरी स्त्री० इत० । काश्याम् ।

शिवप्रिय न० इत० । रुद्राक्षे, महादेववल्लभे त्रि० । वक्रद्वये,
धसूरे, स्फटिके च पु० । दुर्गायां स्त्री० ।

शिवमल्लक पु० शिवः कल्याणकरः मल्लइव कायति कै-क ।
अर्जुनद्वये ।

शिवमल्ली स्त्री० शिवस्य मल्लीव प्रिया । वक्रद्वये ।

शिवरात्रि स्त्री० शिवप्रिया तदुपासनायां रात्रिः । शिव-
चतुर्दश्यामाधीतः परस्यां कृष्णचतुर्दश्याम् । तद्रात्रौ
हि शिवपूजनप्रतादिकं क्रियते इति तस्या रात्रेस्तत्प्रिय-
त्वम् तद्विवसकर्त्तव्ये व्रते च ।

शिवलिङ्ग न० इत० शिवस्य लिङ्गाकारे प्रसूरादिभ्ये प्रदार्थे ।

शिवलोक पु० इत० । कैलासनामके स्थाने ।

शिववल्लभ त्रि० इत० । महादेवप्रिये । शतपत्त्रां स्त्री० ।

शिववल्ली स्त्री० शिवप्रिया वल्ली । लिङ्गलतायां, श्रीवल्लभाञ्च ।

शिववाहन न० शिवं वाहयति वह-णिच्-ल्यु । उपभे ।

शिववीज न० इत० । पारदे शिववीर्यादयोप्यत्र ।

शिवशेखर पु० शिवस्य शेखर इव । धसूरे, वक्रपुष्पे च ।

शिवसुन्दरी स्त्री० इत० । दुर्गायाम् ।

शिवा स्त्री० शी-वन् नि० । मङ्गलवंतां स्त्रियां, दुर्गायां,

सक्तौ, शृङ्गले, हरीतक्याम्, शमीद्वये, आमलक्यां,
दूर्वायां, गौरीचनायाञ्च ।

शिवानी स्त्री० शिवं कल्याणमानयति आ+नी-ड गौ० डीप् ।

जयन्तीद्वये । शिवस्य पत्नी डीप् आनुक् च । दुर्गायाम् ।

शिवापीड पु० इत० । वक्रद्वये ।

शिवाफला स्त्री० शिवाया इव फलं यस्याः । शमीद्वये ।

शिवालय न० शिव आलीयतेत्य लो-अच् । प्रमथाने इत० ।

रत्नातलस्यां महादेवगृहे च पु० ।

शिवासृति स्त्री० शिवायाः सृतिर्यस्याः । जयन्तीद्वये तन्ना-
मोच्चारणे हि जयन्तीनामकदुर्गायाः स्मरणम् । [वक्रद्वये

शिवाह्लाद पु० शिवमाह्लादयति आ+ह्ला-णिच्-अण् ।

शिवाह्वा स्त्री० शिवस्येवाह्वा यस्याः । रुद्रजटाद्वये ।

शिवि पु० शि-वि नि० न गुणः । हिंस्रपशौ, भूर्जद्वये उशी-
नरराजसुते नृपभेदे च । [डुली ।

शिविका स्त्री० शिवं करोति शिव+णिच्-ल्यु ल् । यानभेदे

शिविर न० शो+किरच् वृक् च । कटकैः सैन्यनिवासस्थाने

शिवेष्ट पु० इत० । वक्रद्वये दूर्वायां स्त्री० । महादेवप्रिये त्रि०

शिशिर न० शश-किरच् नि० । हिमे, भाषफाल्गुनमास-
द्वयात्मके ऋतुभेदे शीतले स्पर्शे च तद्वति त्रि० ।

शिशु पु० शो-क् सन्ध्यावः द्वित्वम् । बालके खले च ।

शिशुक पु० शिशुरिव इत्यर्थे कन् । जलजन्तुभेदे (शुशुक) ।

शिशुगन्धा स्त्री० शिशुः खलो गन्धो यस्याः । मल्लिकाभेदे

शिशुचान्द्रायण न० चतुरः प्रातरश्रीयात् पिण्डान् विप्रः
समाहितः चतुरोत्समिति सूर्ये शिशुचान्द्रायणं स्युत-

मित्युक्ते व्रते । [स्त्री० ।

शिशुत्व न० इत० । शिशोर्भावः त्व । बाल्ये तत् शिशुताप्यत्र

शिशुपाल पु० चेदिदेशीयराजभेदे दमघोषात्मके । [श्रीकृष्णे

शिशुपालहन् पु० शिशुपालं हतवान् हन-भूते क्तिप् ।

शिशुमार पु० शिशुं मारयति मृ-णिच् । जलजन्तुभेदे
गगनस्थे ताराचक्रभेदे च ।

शिश्र पु० शश-नक् नि० । नेष्टे पुंविभ्रभेदे ।

शिखिदान त्रि० शिख-कानच् द्वित्वम् । पापकारके ।

शिष्ये वधे स्वा० पर० सक० सेट् । शेषति अशेषीत् ।

शिष्य परिशेषीकरणे वा चु० ल० ण्यजे स्वा० पर० सक० सेट् । शेष-
यति ते शेषति अशेषीशेषत् त अशेषीत् । [च ।

शिष्य विशेषे रुधा० पर० सक० अनिट् । शिनष्टि अशिषत् । [धरे

शिष्ट त्रि० शास-क्त । शान्ते, वेदवाक्ये विद्यासकदे, सुलोभे

शिष्टाचार पु० शिष्टानामाचारः । सहायहार ।

शिष्टि स्त्री० शास-क्तिन् । आज्ञायां, शासने, ताडने च
'शिष्यशिष्टिरवधेने'ति सृष्टिः ।

शिष्य त्रि० शाम-क्यप् । शिष्यणे, छात्रे, उपदेशे च ।

शि(सि)ह्नु पु० सिंह-लक् नि० सस्य शो वा । गन्धद्रव्यभेदे स्थायै
कन् । तत्रैव । [अशोकिट् ।

शी शयने अदा० व्या० अक० सेट् । श्येते अशयिष्ट । [शोकिट् ।

शीक सेके सर्पणे च स्वा० आ० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः ।

शोक आमर्षे सेके च चु० उभ० पक्षे स्वा० प० सक० सेट् ।

शोकयति ते शोकिति अशोशिकत्-त अशोकीत ।

शीकर न० शोक-अरन् । सरलद्रवे, जलकण्ठे, वायौ च ।

शीघ्र न० शिघि रक् पु० । विलम्बभावे त्वरिते च तद्वति त्रि०

शीघ्रजन्मन् पु० शीघ्रं जन्म यस्य । करज्जटले ।

शीघ्रपुष्प पु० शीघ्रं पुष्पं यस्य । वकटले । [कर्त्तरि ।

शीघ्रवेधेन पु० शीघ्रं विधति विध-णिनि । शीघ्रलक्ष्यवेधन-

शीत न० श्यै-क्त । शीतले, जले, हिमे च । वज्रवारहले

अशनहले वेतसहले च पु० । शीतस्पर्शवति त्रि० ।

शीतक पु० शीतमिव करोति । दीर्घस्त्विति णि आलस्यहेतुना

कार्याकरणात् शीतवाधामभिनीय सुस्थिते शीत+स्त्वार्थे

कन् । शीतपदार्थे, शीतकाले, दृष्टिके च ।

शीतकर पु० शीतः शीतलः करो यस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

शीतकिरणाद्योप्यत्र त्रि० शीतकारके ।

शीतकाल पु० इत० । हिमकृतौ मार्गपौषमासद्वयात्मके काले ।

शीतकुम्भ पु० शीतं कुम्भाति कुम्भ-अच् त्रि० । करवीरे ।

शीतक्षुद्र पु० 'तत्रहं' शीतं पिबेत् तोयं तत्रहं शीतं प्रयः

पिबेत् । तत्रहं शीतं दृष्टं पीत्वा वायुभक्षपरत्यहमि-

त्युक्ते व्रते ।

शीतचार न० कर्म० । श्वेतदङ्गणे ।

शीतगन्ध न० शीतः शीतलः गन्धो यस्य । श्वेतचन्द्रे ।

शीतगु पु० शीता गात्रः किरणाः यस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

शीतपर्णी स्त्री० शीतं पर्णं यस्याः ङीप् । अर्कपुष्पिकायाम् ।

शीतपल्लवा स्त्री० शीतः पल्लवो यस्याः । भूमिजम्बाम् ।

शीतपाकिनी स्त्री० शीते पाकोटस्यस्याः इति । काकोल्याम्

शीतपाकी स्त्री० शीतेन पाको यस्याः ङीप् । वाद्यालके,

काकोल्याश्च । [स्त्वार्थे कन् । श्लेये । अर्कहले च ।

शीतपुष्प पु० शीतं शीतवीर्यकरं पुष्पं यस्याः । शिरीषहले

शीतप्रभ पु० शीतस्य हिमस्येव प्रभा यस्य । कर्पूरे ।

शीतप्रिय पु० इत० । पर्पटे ।

शीतफल पु० शीतं शीतलवीर्यकरं फलमस्य । उडुम्बरे, गेलौ च

शीतवला स्त्री० शीतं बलं च यस्याः । महासमङ्गायाम् ।

शीतभानु पु० शीताः शीतलभानवोऽस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

शीतभीरु स्त्री० इत० । मल्लिकायाम् शीतभीते त्रि० ।

शीतमञ्जरी स्त्री० शीतकाले मञ्जरी यस्याः न कप् । शेफा-

लिकायाम् ।

शीतमूलक न० शीतं शीतवीर्यकरं मूलमस्य कप् । उशीरे ।

शीतरश्मि पु० शीतारश्मयोऽस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

शीतल पु० शीतं लाति ला-क शीतमस्यस्यलच्चा । शीतस्यै

तद्वतित्वि० । सलयोज्ज्वले-चन्द्रे, श्लेये, पद्मके, मौक्तिके

वीरणमूले, श्लेये च न० । अशनप्रपर्णा वज्रवारहले,

चम्पके, चन्द्रे, कर्पूरे, राले च पु० ।

शीतलक न० शीतलमिव इवार्थे कन् । श्वेतोत्पले मरुवके पु०

शीतलच्छद् पु० शीतलः शीतलस्य श्वान् छदोऽस्य । चम्पके

कर्म० । शीतलपत्रे पु० । [वारिणि न०

शीतलजल न० शीतलं जलं यस्मात् । उत्पले कर्म० । शीतल

शीतलवातक पु० शीतलोवातो धातुभेदो यस्मात् । अशन-

प्रपर्णाम् । तत्त्वने हि वायोः शीतलता ।

शीतला स्त्री० देवीभेदे जलजट्टचभेदे च । तत्र ङीप् ङ ।

शीतवल्का पु० शीतः शीतकरः वल्कोऽस्य । उडुम्बरे ।

शीतवीर्यक पु० शीतं शीतलकरं वीर्यं यस्मात् । लज्जहले ।

शीतशिव न० शीतं शीतलमपि शिवम् । सैन्धवलवणे । मित्रे

काशं, शमीहले च स्त्री० । मधुरिकायाम् पु० ।

शीतसह पु० शीतं सहते सह-अच् । मोलुहले, नीलसिन्धु-

वारे च वासन्त्याम् स्त्री० । [कुटुम्बिन्यां, द्रुमायाश्च ।

शीता स्त्री० श्यै-क्त । लाङ्गलपद्मौ, रामपत्न्याम्, अतिवलायां

शीतांशु पु० शीताः अंशवो यस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च । [त्रि०

शीताङ्गी स्त्री० शीतमङ्गमस्याः ङीप् । हंसपदीहले । शीतलदेहे

शीतार्त्त त्रि० शीतेन ऋतः । शीतालौ ।

शीतालु त्रि० शीत+अस्त्वर्थे आलुच् । शीतवाधायुक्ते ।

शीतावला स्त्री० शीतमावलयति व्या+वल-णिच्-अण् । महास

मङ्गायाम् । [काले ध्वनिभेदे ।

शीत्कार पु० शीदिलस्य कारः शीत्+क-वञ् । स्त्रीणां रति

शी(सी)त्य त्रि० शी(सी)ताम् अर्हति यत् । हलकण्ठे जेतादौ ।

शीधु पु० न० । शी-धुक् । द्युरसजाते मद्यभेदे ।

शीधुगन्ध पु० शीधेरिव गन्धोऽस्य । वज्रहले ।

शीन त्रि० श्यै-क्त । धनोभूते दृतादौ । मूर्खे, अजगरे च पु० ।

शीम कथने स्वा० व्या० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । शीमते अशीमि

शीर पु० शी-रक् । अजगरस्यै ।

शीर्णं लि० शु-क्त । कथे, शुक्रताप्राप्ते च ।

शीर्णपत्र पु० शीर्णं पत्रमस्य । कर्णिकारहत्वे, निम्बे, पट्टिका
लोभे च । विशीर्णपत्रयुक्ते लि० । कर्म० विशीर्णे पर्णे न०
शीर्णपर्ण पु० शीर्णे पर्णमस्य । निम्बे, विशीर्णपत्रयुक्ते लि०
कर्म० । विशीर्णे पर्णे न० । [स्वार्थे कन् । तत्रैव

शीर्णपुष्पो स्त्री० शीर्णे पुष्पमस्याः ङीप् । अवाक्षुष्याम् ।
शीर्णमाला स्त्री० शीर्णानां मालेव । छत्रिपर्याम् । कर्म० ।
विशीर्णे माल्ये ।

शीर्णहन्त न० शीर्णे हन्तमस्य । (तरुज) फलहत्वे । [इत्यादि
शीर्षं न० शिरस् वा शीर्षादेशः । सस्ते । शसादौ शीर्षः
शीर्षक न० शीर्षे कायति कै-क । शिरस्त्राणे (टोपर) शिरोस्थि
जयपराजयपन्नप्राप्यदण्डभेदे 'शीर्षकस्थेऽभिषोक्तरी'ति
स्मृतिः । स्वार्थे कन् । मस्तके न० । तेन कायति कै-क ।
राक्षस्ये । [तोऽङ्त्वा'मिति भट्टिः ।

शीर्षच्छेद्य लि० शीर्षच्छेदमर्हति यत् । वध्ये 'शीर्षच्छेद्यम-
शीर्षस्य पु० शीर्षे बध्यते शीर्ष-यत् शीर्षादेशः । शिर-
स्त्राणे । शीर्षभवः यत् । विशदक्रे पु० केशजाते लि० ।
शीर्षरत्न न० शीर्षे रचति रत्न-अण् । शिरस्त्राणे ।
शील सभाधौ स्त्री० पर० अक० सेट् । शीलति अशीलीत् ।
'सरसोः परिशीलितमिति नैषधम् ।

शील अभ्यासे अतिशयने च अद० चु० उभ० सक० सेट् । शील-
यति ते अशिशीलत् त । [पु०

शील न० शील-अच् । स्वभावे, सहृत्ते, चरिते च । अजगरसर्पे
शीलन न० शील-ल्युट् । अभ्यासे, अतिशयने, प्रवर्तने च ।
शीलित लि० शील-क्त । अभ्यसे, चीर्णे च ।

शुक्र गतौ स्त्री० पर० सक० सेट् । शोक्ति अशोकोत् ।
शुक्र न० शुक्र-क । अन्यपर्ये, वस्त्रे, वस्त्राञ्चले च । व्यासृते,
पक्षिभेदे शोनकहत्वे च पु० ।

शुक्रच्छेद न० शुक्रस्य छेदश्च छेदो दलमस्य । अन्यपर्ये ।
शुक्रजिह्वा स्त्री० शुक्रस्य जिह्वा प्रथमस्याः । (शुयाटोवा)हत्वे
शुक्रतरु पु० शुक्रप्रियतरुः । शिरीषहत्वे शुक्रद्रुमादयोप्यत्र ।
शुक्रदेव पु० व्यासृते ।

शुक्रनाशन पु० शुक्रं नाशयति नश-णिच्-ल्यु । दद्रुने ।
शुक्रनास पु० शुक्रस्य नासेव पत्रमस्याः । श्लोनाकहत्वे शुक्र-
तल्लनासायुक्ते लि० । कादम्बरीयन्यप्रसिद्धे तारापीडनप-
मन्त्रिभेदे पु० ।

शुक्रपिण्डी पु० शुकानां प्रिया पिण्डीव । शुक्रशिख्याम् ।
शुक्रपुच्छ पु० शुक्रस्य पुच्छश्च । गन्धके इत० । शुक्रस्य पुच्छे पु०

शुक्रपुष्प पु० शुक्रश्च हरितं पुष्पमस्य । शिरीषहत्वे ।

शुक्रप्रिय पु० इत० । शिरीषहत्वे, जम्बा स्त्री० ।

शुक्रफल पु० शुक्रश्च फलमस्य । अर्कहत्वे ।

शुक्रवल्लभ पु० इत० । दाडिमहत्वे इत० । तस्य प्रिये लि० ।

शुक्रशि(शि)स्वा स्त्री० शुक्रश्च शि(शि)स्वा । कपिकच्छाम् ।

शुक्रादन पु० शुक्रैरद्यते अद-ल्युट् । दाडिमे ।

शुकानना स्त्री० शुकस्याननमिव पत्रमस्याः । (शुयाटोटी)हत्वे

शुक्रोदर न० शुकस्योदरमिव । तालीशपत्ने इत० । शुकस्योदरे

शुक्त न० शुच-क्त । मासे काञ्जिके, द्रवद्रव्यभेदे, 'शुक्तं वनस्पतं
कालवशादस्त्वनागतं'मित्युक्ते मदार्ये च 'दधि शुक्तेषु
भोक्तव्य'मिति मनुः । निधूरे, पूते, श्लिष्टे, इज्जने, अस्ते,
च लि० चुक्तिकायां स्त्री० ।

शुक्ति स्त्री० शुच-क्तिन् । जलजन्तुभेदे (भित्तुक) कपालखण्डे,
शङ्खे, शङ्खनखे, नख्याम्, अर्शरोगे, अन्धावर्तके,
चक्षुरोगभेदे च । [कायाञ्च ।

शुक्तिका स्त्री० शुक्तिरेव कन् । (भित्तुक) सुक्तास्त्रोटं, चुक्ति-

शुक्तिज न० शुक्तौ जायते जन-ङ । सुक्तायाम् । [ङीप् ।

शुक्तिमत् पु० शुक्तिरस्यस्य सत्तम् । पर्वतभेदे । नदीभेदे स्त्री०

शुक्त न० शुच रक् लि० कृतम् । मज्जजाते चरमधातौ, नेत्र-

रोगभेदे च । पद्मभेदे, दैत्यगुरौ, अग्नौ, चित्तकहत्वे, ज्येष्ठ

मासे, विष्कम्भादिषु योगेषु मध्ये चतुर्विंशे योगे च पु० ।

शुक्रकार पु० शुक्रं वीर्यं करोति क-अच् । मज्जधातौ । वीर्य-
कारके लि० ।

शुक्रभुज् स्त्री० शुक्रं भुङ्क्ते भुज-क्तिप् । मयूरजातिस्त्रियाम्

शुक्राला स्त्री० शुक्रं लाति ला-क । उद्धटाहत्वे ।

शुक्रशिथ्य पु० इत० । दैत्ये अहरे ।

शुक्रिय लि० शुक्रोदेवताऽस्य तस्येदम् वा व । शुक्रसंघमिति
तद्भवते, यजुर्वेदीये 'श्वचं वाचमि'त्यादिके षट्तिंशत्तमे
शान्वयध्याये न० ।

शुक्ल न० शुच-लक् कृतम् । रजते, नवनीते, अक्षिरोगभेदे
च । श्वेतवर्णे पु० । श्वेतवर्णवति शुद्धे च लि० ।

शुक्लकन्द पु० शुक्लः कन्दो यस्य । सहिषकन्दे । अतिविपायां
स्त्री० । कर्म० । येने कन्दे ।

शुक्लकर्मन् लि० शुक्लं शुद्धं कर्म यस्य । पवित्रे शुभचरिते ।

शुक्लकुष्ठ न० कर्म० । श्वेतकुष्ठे (धवल) । [लि०

शुक्लाङ्गुष्ठ पु० शुक्लं दुग्धमस्य । शङ्खाटके । श्वेतनिर्घासवति

शुक्लाधातु पु० कर्म० । कटिन्याम् (खटि)

शुक्लपत्र पु० कर्म० । दद्रुसुगुणचन्द्रकलाप्रियापद्मदशकालके

चान्द्रमासाङ्गे काले, श्यैतकदे, काके, वके च ।

शुक्लपुष्प पु० शुक्लं पुष्पमस्य । कृत्वाकट्ये, कुन्दवृक्षे, मरुवके च ।

श्वेतपुष्पवति त्रि० नागदन्त्यां स्त्री०ङीप् । कर्म० शुभे पुष्ये न०

शुक्लवृष्टक पु० शुक्लं वृष्टमस्य कप् । सिन्धुकवृक्षे । [त्रि०

शुक्लरोहित पु० वर्णवर्णनेति कर्म० । श्वेतवर्णे, तद्वति

शुक्लला स्त्री० शुक्लं लाति ला-क । उज्जटायाम् ।

शुक्लवायस पु० कर्म० । वके, श्वेतकाके च ।

शुक्लशाल पु० कर्म० । गिरिनिम्बे श्वेतवर्णवृक्षे च ।

शुक्ला स्त्री० शुक्ल+अर्थ आद्यच् टाप् । सरस्वत्यां, शर्करायां, काकोल्यां, विदार्यां, खुह्यां, श्वेतवर्णवत्यां, स्त्रियाञ्च ।

शुक्लाङ्गी स्त्री० शुक्लमङ्गमस्याः ङीप् । मेफालिकायाम्, श्वेताङ्ग-युक्ते त्रि० ।

शुक्लापाङ्ग पु० शुक्लः अपाङ्गो यस्य । मयूरे ।

शुक्लान्त न० कर्म० । अश्लशके ।

शुक्लिमन् पु० शुक्लस्य भावः इमनिच् । श्वेतवर्णे ।

शुक्लोपला स्त्री० कर्म० स अस्यस्याः अङ् । शर्करायाम् ।

शुक्ल पु० शम-गतस्य नेत्वं नि० अत उच्चङ् । वटवृक्षे, आम्ला-तके, शूके च । पर्यटोवृक्षे धान्यादिशूके च स्त्री० ।

शुक्लाकर्मन् न० शुक्लेः वटपल्लवैः आ सम्यक् कमे यत् । सुंस्वनसंस्कारभेदे ।

शुङ्गिन् पु० शुङ्गोऽस्यस्य इति । वटवृक्षे । शुङ्गवति त्रि० ।

शुच् स्त्री० शुचं-क्तिप् । शोके । वा टाप् । तत्रैव ।

शुच शौचे क्लेदे च दिवा० उभ० अक० सेट् । शुच्यति ते अशुचत्-अशोचीत् अशोचिट् ।

शुच शोके भ्वा० पर० सक० सेट् । शोचति अशोचीत् ।

शुचि पु० शुच-क्तिप् । बह्वौ, चित्रकवृक्षे, ज्यैष्ठमासे, आपाद-मासे शुद्धाचरणे, श्रीमते, ऋतौ, शुद्धमन्त्रिणि, अग्नि-भेदे श्वेतवर्णे च । तद्वति त्रि० ।

शुचिद्रुम पु० कर्म० । अश्वत्थवृक्षे ।

शुचिमल्लिका स्त्री० कर्म० । नवमल्लिकायाम् । [अशुच्यीत् ।

शुच्य अभिपवे भ्वा० पर० सक० सेट् निष्ठा अनिट् । शुच्यति

शुठ गतिविधाते भ्वा० पर० सक० सेट् । शोठति अशोठीत् ।

शुठ आलस्ये चु० उभ० सक० सेट् । शोठयति ते अशुशुठत् ।

शुठ शोधने वा० चु० उभ० पक्षे भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् ।

शुठयति ते शुठति अशुशुठत् त अशुशुठोत् ।

शुष्टि(खडी) स्त्री० शुष्टि-इन् वा ङीप् । (शुठ) । वृक्षे ।

शुण गतौ त्० पर० सक० सेट् । शुणति अशोणीत् । [स्त्री० ।

शुण्ड पु० शुण-ङं तस्य नेत्त्वम् । मदनभरे, गजहस्ते पु०

स्त्रीपक्षे टाप् मद्यपानग्रहे वेश्यायाम् सुरायां नलिच्यां कुट्टिन्याम् जलहस्तिन्याञ्च स्त्री० ।

शुण्डार पु० शुण्डा अस्यर्थे र । शौण्डिके, हस्तिनि च ।

अपकर्षे र । अपकर्षशुण्डायाम् । लृच् । हस्तिनि ।

शुण्डी स्त्री० शुण्डाकारोऽस्यस्याः अङ् गौ० ङीप् । (हाति-शुडा) वृक्षे । [पवित्रे, शुम्भे च त्रि०

शुङ्ग न० शुभ-क्त । सैन्धवलवणे, मरिचे च । केवले, निर्होषे,

शुङ्गवल्ली स्त्री० कर्म० । शुङ्ग्याम्, पवित्रायां-लतायाञ्च ।

शुङ्गान्त पु० शुङ्गः अन्तः पर्यन्तो यस्य । अन्तःपुरे, उपचारात् तत् स्थितायां राजयोपिति पु० स्त्री० । 'शुङ्गान्तसंभोगनि-तान्तवृष्टे इति नैपयम् ।

शुङ्गापद्धति स्त्री० कर्म० । अर्यालङ्कारभेदे ।

शुद्धि स्त्री० शुध्-क्तिन् । मार्जने नैर्मल्यसम्वादाने वैदिककर्म-योग्यतासम्पादकसंस्कारभेदे च ।

शुद्धौदनि पु० बौद्धभेदे ।

शुध शौचे शोधने, निःशेषभवने च दि० पर० सक० अनिट् ।

शुध्यति अशुधत् । भक्तोद्हरः शुध्यति यद्गुणः स्यादिति ली०

शुन गतौ त्० पर० सक० सेट् । शुनति अयोनीत् ।

शुन पु० शुन-क । कुकुरे । इक् । तत्रैव । [सुनिभेदे ।

शुनःशेफ पु० शुनइव शेफोऽस्य अलुक्स० । विश्वामित्रविष्ये

शुनक पु० शुनइव कन् । सुनिभेदे श्वार्थे कन् । कुकुरे ।

शुनी स्त्री० शुन्+स्त्रियां ङीप् । कुकुरयोपिति, कुङ्गाख्यां च

शुन्ध शुद्धौ चु० उभ० सक० सेट् । शुन्धयति ते अशुशुन्धत् ।

शुन्ध शुद्धौ अक० शुद्धीकरणे सक० भ्वा० उभ० सेट् । शुन्धति ते 'आपः शुन्दन्तमैनसः' इति वेदमन्त्रः । अशुन्धीत् । अशुन्धिट् ।

शुन्भ दोषौ अक० मर्दने च सक० त्० पर० सेट् । शुभति अशु-न्धीत् 'प्रागप्राप्तिनिशुन्भग्रान्मधनु' इति वीरचरितम् ।

शुभ दीप्तौ अक० हिंसने स० त्० सुचा० प० सेट् । शुभति अशोभीत्

शुभ दीप्तौ भ्वा० आ० अक० सेट् । शुभते अशुभत् ।

शुभ न० शुभ-क्त । मङ्गले, पद्मकाष्ठे च । शुभयुक्ते त्रि० । विष्क-म्हादिषु मध्ये त्रयोविंशयोगे पु० । [रिति भट्टिः

शुभंयु त्रि० शुभम्+अस्यर्थे युस् । शुभान्विते 'क्षितिपः शुभंयु'

शुभगन्धक न० शुभोगन्धोऽस्य । बोले ।

शुभग्रह पु० शुभः शुभदायकः ग्रहः । सौम्यग्रहे गुरौ शुक्र-

अर्द्धाधिकचन्द्रे, पापग्रहायुक्ते बुधे च । [द्विर्गायां स्त्री० ।

शुभङ्कर त्रि० शुभं करोति क-अच् उम् च । मङ्गलकारके ।

शुभद पु० शुभं ददाति दा-क । अश्वत्थवृक्षे मङ्गलदातरि त्रि०

शुभपत्नी स्त्री० शुभानि प्रदायिष्याः ङीप् । (शानपान) क्षुभे
शुभा स्त्री० शुभ-क । शोभायां, कालो रोचनायां, गोरोच-
नायां, शय्यां, प्रियङ्गौ, चेतदूर्वायां, देशभावाच्च ।

शुभाञ्जन पु० शुभ-क शुभम् अञ्जनं यस्मात् । शोभाञ्जनञ्च ।
शुभ्र न० शुभ-रक् । अश्वके, रोष्ये, काशीसे च । चन्दने, चेत
वर्णे च पु० । तद्वति त्रि० ।

शुभ्रकर पु० शुभ्रः करोत्यस्य । चन्द्रे, कपूरे च । शुभ्रकिरण-
शुभांशुप्रभृतयोप्यत्र । [योपिति]

शुश्रूदन्ती स्त्री० शुश्रू दन्तो यस्याः ङीप् । शुश्रूदन्दिगज-
शुश्रूालु पु० कर्म० । महिषकन्दे ।

शुश्रू पु० शुश्रू-अच् । दानभेदे ।

शुश्रूमर्दिनी स्त्री० शुश्रू स्तब्धति स्तब्ध-णिनि । दुर्गायाम् ।
शुर मारणे क्षमने च दि० आ० सक० सेट् । शूर्यते अशोरिट् ।
शुल्क कथने, सर्जने, वर्जने च चु० उभ० सक० सेट् । शुल्कयति
ते अशुशुल्कत त ।

शुल्क पु० न० शुल्काते अतिस्तब्धते कर्मणि षञ् । घटादिदेवे
राजमाह्वयकरभेदे, वरपक्षात् कन्यापञ्चोदयैः आह्वे धने
स्त्रीधनभेदे, 'भगिनोशुल्क' सोदयाणां मिति स्तुतिः स्त्री-
भ्यः सम्भोगार्थं देये धने, 'अशुल्कोपहृतायान्त प्रियङ्-
दावोदुरेव ते' इति स्तुतिः प्रत्ये च ।

शुल्कस्थान न० इत० । (घाटि) घट्टे, भूपानां क्रयविक्रययोग्य
द्रव्यकरादानस्थाने ।

शुल्ल न० शुल्ल-अच् ण् । तान्त्रे, रज्जौ च ।

शुल्लव माने दाने च चु० उभ० सक० सेट् । शुल्लयति ते अशुशुल्लत त
शुल्ल न० शुल्ल-अच् । तान्त्रे, रज्जौ च । जलसमीपे, आचारे,
यज्ञकार्ये च ।

शुल्लारि पु० इत० गन्धके तस्य तान्त्रादिजारकत्वात् तयात्मम्

शुश्रूषण न० शु-सन्-ल्युट् । सेवायाम् । युच् । तत्रैव स्त्री० ।

शुश्रूषा स्त्री० शु-सन्-अ । अवशेच्छायाम्, उपासनायाच्च ।

शुष शोषे दि० प० सक० अनिट् । शुष्यति अशुषत् ।

शुष पु० शुष-क । गर्त्ते, विषे च ।

शुषि स्त्री० शुष-इक् । शोषणे, विषे च ।

शुषिर न० शुष-किरच् । छिद्रे, वंश्यादिवाद्ये च । सच्छिद्रे त्रि०
सूपिके, अग्नौ च पु० । नद्यां, नदीनामगन्धद्रव्ये च स्त्री०

शुष्क त्रि० शुष-क्त । आतपादिना हतशोषणे ।

शुष्कपत्त न० शुष्कं पत्तमस्य । (नालता) शाकभेदे । कर्म० ।
शुष्के प्रत्ये न० ।

शुष्कल न० शुष्कं शोषणं लाति ला-क । शुष्कभांसे ।

शुष्कष्टय पु० कर्म० । यवष्टये ।

शुष्कवैर न० शुष्कं फलश्रुयं वैरम् । उद्देश्यश्रुत्ये कलष्टे ।

शुष्कव्रण पु० कर्म० । (घेठा) क्षिणरूपे व्रणे ।

शुष्काङ्ग पु० शुष्कनङ्गमस्य । धवष्टये (धगाङ्क) शुष्कावयवे त्रि० ।

स्त्रियां ङीप् । सा च गैरिकायाच्च ।

शुष्काङ्गक न० शुष्कसाङ्गकम् । शुश्रूताम् (शुट्) ।

शुष्क न० शुष-मन् किञ्च । तेजसि, पराक्रमे च । सूर्ये, अग्नौ,
चित्तकष्टे, वायौ, पवित्रिणि, अर्द्धिणि च पु० ।

शुष्कान् न० शुष-वृन्निप् । तेजसि, शैत्ये च । अग्नौ, चित्त-
कष्टे, च पु० ।

शूक पु० न० शो-ऊकक् । (शुङ्गा) वीक्षण्ये, शिखायाच्च । [भेदे ।

शूककोट पु० शूकाकाररोमशुक्तः कोटः । (शुयापोका) कोट-

शूकधान्य न० शूकशुक्तं धान्यम् शाक० । यवादौ धान्ये ।

शूकप्रिण्डि (खडी) स्त्री० शूकस्य प्रिण्डिव । शूकशिश्वाम्

शूकर पु० शू इत्यन्तं शब्दं करोति ह-अच् शूक+अस्यर्थे
र वा । खनामस्याते पशौ ।

शूकरकन्द पु० शूकर इव रोमयः कन्दोऽस्य । वाराहीकन्दे

शूकरपादिका स्त्री० शूकरखेव पादाः मूलान्यस्याः ङीप्
संज्ञायां कन् । कोलशिश्वाम् । [वराहकान्तायाम् ।

शूकराक्रान्ता स्त्री० शूकरेणाक्रम्यते स आ+क्रम-क्त इत० ।

शूकरी स्त्री० शूकर आक्रामकत्वे नास्यस्याः अच् गौ-ङीष् ।

वराहकान्तायाम् । शूकर+पुंवोगे ङीप् तज्जातिस्त्रियाम्

शूकरेट पु० इत० । कसेननामकन्दे । वराहप्रियद्रव्ये त्रि० ।

शूकवती स्त्री० शूकस्त्रीष्णाप्रमत्तस्याः जतुप् सस्य वः ।
कपिकच्छाम् ।

शूकशिश्व स्त्री० शूकशुक्ता शिश्व । कपिकच्छाम् ।

शूकशिश्वि (स्त्री) स्त्री० शूकशुक्ता शिश्विः वा ङीप् । कपिकच्छाम्

शूका स्त्री० शूकोऽस्यस्याः अच् । कपिकच्छाम् ।

शूद्र पु० शुच-रक् ण् चस्य दः दीर्घश्च । चतुर्थे वर्षे । शुचा

इवति ण् । शोकहेतुकगतियुक्ते 'अहं हारे त्वा शूद्रे'ति

वृत्तिः शुचा द्रवणात् क्षत्रियस्यापि शूद्रत्वमिति शरीर-

कमाप्तम् । टाप् शूद्रा शूद्रजातिस्त्रियाम् । पुंवोगे ङीप् ।

शूद्रभार्यायाम् । [हिजसेवादौ शूद्रायादयोप्यत्र ।

शूद्रकर्मन् न० शूद्रस्य शास्त्रविहितं कर्म । शूद्रकर्तव्ये

शूद्रप्रिय पु० इत० । पलाश्वौ ।

शूद्रार्त्ता स्त्री० शूद्रेणात्ता पीडिता । प्रियङ्गौ ।

शूद्रावेदिन् स्त्री० शूद्रां विन्दन्ति विद-णिनि उप० । शूद्र-

जातिस्त्रिया विवाहकर्त्तरि । 'शूद्रावेदो पतत्यवेरिति सृष्ट-

श्रुद्रासुत पु० श्रुद्रायाः द्विजातिभिः जडायाः सुतः । द्विजाति
जाते श्रुद्रजतिस्तिया सूते पुत्रभेदे ।

श्रुना स्त्री० द्वि-अधिकरणे-क्त । प्राणिवधस्य ने 'पञ्च श्रुना-
रहस्यलोति' स्रुतिः (आलजिभ) व्यधेजिह्वायाच्च ।

श्रुन्य ति० श्रुनायै प्राणिवधाय हितम् रहसंस्थानत्वात् यत् ।
निर्जनस्थाने, आकाशे, विन्दुमाने, अभावे च । अस-
मूर्णे, कने, तच्छे च ति० । [ति०]

श्रुन्यस्य पु० श्रुन्यसाकाशो मध्ये यस्य । नले । श्रुन्यस्ययुक्ते
श्रुन्यवादिन् पु० श्रुन्यसभावनानां सर्वकारणतया वदति
वद-णिनि । वीडभेदे । [फणिमनसा]

श्रुचा स्त्री० श्रुचमस्यस्याः अच् । नत्याम् महाकण्ठ कयाच्च ।
श्रूर हिंसे क्तम्भे च दि० आत्म० सक० सेट् । श्रूर्यते अश्रुरिष्ट
श्रूर विक्रमे अ० चु० उभ० सक० सेट् । श्रूरयति ते अशुश्रूतं त ।
श्रूर पु० श्रूर-अच् । वीरे, विक्रमवति, बहुदेवनामके, यादवे,
सूर्ये, सिंहे, शूकरे, चितकटवे, सावे, निजुचे, मत्स्यभेदे च ।

श्रूरण पु० श्रूर-ल्यु (श्रील) मूलभेदे, श्रोनाकटवे च ।
श्रूरसेन पु० श्रूरा सेना यत्र यस्य वा । देशभेदे, नृपभेदे च
श्रूर्प माने चु० उ० सक० सेट् । श्रूर्पयति ते अशुश्रूर्पत् त ।
श्रूर्प पु० श्रूर्यते क्षायादिकमनेन श्रूर्प-घञ् । (कुला) धान्य-
स्रोतके, वंशमयपाले, द्रोणद्वयपरिमाणे च ।

श्रूर्पकर्ण पु० श्रूर्प इव कर्णो यस्य । गजे । [रावणमगिन्याम् ।
श्रूर्पणखा(खी) स्त्री० श्रूर्प इव नखा अस्याः णत्वम् वा ङीप् ।
श्रूर्पपर्णी स्त्री० श्रूर्प इव पर्णान्यस्याः ङीप् । शिन्धीभेदे ।
श्रूर्प्स पु० श्रु उर्ध्वरिक्त्यस्याः पु० । लौहप्रतिमायाम् ।
श्रूर्क्ष(स्त्री) स्त्री० श्रु उर्ध्वरिक्त्यस्याः वा शत्वम् वा
ङीप् । लौहादिप्रतिमायाम् ।

श्रूल राजायां आ० प० अक० सेट् । श्रूलति अश्रूलीत् ।
श्रूला पु० न० श्रूल-क । रोगभेदे, व्यथायां, सुतीक्ष्णं अयःफाले,
विन्मूले च । चिह्ने, छनिभेदे, विष्कम्भादिषु नवमयोगे च पु० ।

श्रूलग्रन्थि पु० श्रूलाकारः सम्यिरस्य । मालाद्रव्यायम् ।
श्रूलघातन न० श्रूलं रोगभेदं घातयति हन-णिच्-ल्यु । मण्डूरे
श्रूलघ्न पु० श्रूलं हन्ति हन-क । तसुरदृष्टे ।

श्रूलद्विप् पु० इत० । हिङ्गौ ।
श्रूलधन्वन् पु० श्रूलं धनुरायुधस्य अनङ् सप्ता० । शिवे ।
श्रूलधर पु० श्रूलं धारयति धारि-अच् । शिवे । श्रूलच्छदा-
दयोष्यत् ।

श्रूलधारिन् पु० श्रूलं धरति धृ-णिनि । शिवे दुर्गायां स्त्री०
श्रूलधृप् पु० श्रूलेन धरति धृप-किप् । शिवे । दुर्गायां स्त्री० ।

श्रूलनाशन न० श्रूलं नाशयति नश-णिच्-ल्यु । सौवर्चलवणे
श्रूलपाणि पु० श्रूलं पाणौ यस्य । शिवे । श्रूलहृसादयोष्यत् ।

श्रूलशत पु० श्रूलस्य शतः । एरण्डदृष्टे ।
श्रूलहन्ती स्त्री० श्रूलं हन्ति हन-ट्व ङीप् । यवान्याम् ।

श्रूलहृत् पु० श्रूलं-हरति हृ-किप् । हिङ्गौ ।
श्रूलाकृत ति० श्रूलेन विद्धा कृतं पक्वम् श्रूल+डाच्+क-क्त ।
लौहादिकीलकेन विद्धा पक्वे मांसे । (कावाव) ।

श्रूलिक ति० श्रूलं पाकवाधनत्वे नास्यस्य ङट् । श्रूलाकृते ।
श्रूलिन् पु० श्रूलमस्यस्य इति । श्रूलरोगयुक्ते, श्रूलास्तराके ति०
श्रूलिन पु० श्रूलाकारं फलमस्यस्य इन्नन् । भाण्डोरदृष्टे ।

श्रूलोत्खा स्त्री० श्रूलेन उत्खयते उद+खन-ङ । सोमराव्याम्
श्रूल्य ति० श्रूले संख्यातं यत् । श्रूलाकृते मांसे ।
श्रूष प्रसवे आ० प० सक० सेट् । श्रूपति अश्रूपीत् ।

श्रु(ह)गाल पु० अश्रुजं लाति ला-क ङ० (शेयाल) पयौ दैत्व-
भेदे, वासुदेवे, निधुरे, खले च । [काटा] क्षुपभेदे ।

श्रुगालकण्टक पु० श्रुगालस्तद्गल इव कण्टको यस्य । (शेयाल
श्रुगालकोलि पु० श्रुगाल इव कण्टकितः कोलिः । (शेया-
कुल) क्षुपभेदे । [लावे क्षुपभेदे ।

श्रुगालघण्टी स्त्री० श्रुगाल इव कण्टकिनी घण्टी । कोकि-
श्रुगालजम्बु स्त्री० श्रुगालमिया जम्बुः । गोहृस्वे (गोसुक) ।
श्रुगालविन्ना स्त्री० श्रुगालैर्विद्यते विद-क्त । शृन्निपण्याम् ।

श्रुगालिका स्त्री० श्रुगालस्य भार्या ङीप् स्वार्थे कन् । श्रुगाल
योपिति, श्रुगालीव इवार्थे कन् । भयात् पलायने ।

श्रुगाली स्त्री० श्रुगालजतप्रलायनं साहस्येनास्यस्य अच्
ङीप् । पलायने । [लौहसवे पादवत्सने च ।

श्रुङ्गल पु० श्रुङ्गात् प्राधान्यात् स्वस्यतेऽनेन पु० । निगडे,
श्रुङ्गली स्त्री० श्रुङ्गलः तदाकारोऽस्यस्याः अच् गौ० ङीप् ।
कोकिलावे दृष्टे पुंस्त्रीवत्सवन्त्वे च । रीतौ स्त्री० टाप् ।

श्रुङ्ग न० श्रु-गन् पु० श्रुङ्गः । पर्वतोपरिभागे, प्राधान्ये, कामोद्रेके,
पश्चादेर्विषाणे, वाद्यभेदे च । (शिङ्गा) मङ्गुरस्त्रियां स्त्री० ङीप्
श्रुङ्गक पु० श्रुङ्गमिव इवार्थे कन् । जोरकदृष्टे ।

श्रुङ्गकन्द पु० श्रुङ्गमिव कन्दोऽस्य । श्रुङ्गाटके (पानीफल)
श्रुङ्गज न० श्रुङ्गे पर्वताग्रे जायते जन-ङ । अशुक्चन्दने
सरलदृष्टे पु० । श्रुङ्गाजतमात्रे ति० ।

श्रुङ्गमूल पु० श्रुङ्गमिव मूलमस्य । श्रुङ्गाटके ।
श्रुङ्गमोहिन् पु० श्रुङ्गाय कामोद्रेकाय मोहयति छह-णिच्-
णिनि । चम्पके । [गाडरशिङ्गा]
श्रुङ्गला स्त्री० श्रुङ्गं तदाकारफलं लाति ला-क । अजश्रुङ्गाम्

शङ्खवत् पु० शङ्खं प्राधान्येनाख्यस्य मतम् अस्य वः । भारत-
 वर्षस्य 'नीलः श्वेतश्च शङ्खौ च उत्तरे वर्षपर्यन्ता' इत्युक्ते
 सीमापर्वतभेदे । शङ्खयुक्ते त्रि० ।
 शङ्खवेर न० शङ्खमिव वेरमवयवो यस्य । आर्द्रके, शृङ्गासु,
 राममिवगुहचण्डालस्य पुरे च । स्वार्थे कन् । आर्द्रके
 शङ्खवेराममूलक पु० शङ्खवेरेण तत्त्वं मूलस्य कप् । एर-
 कादृष्टे ।
 शङ्काट पु० शङ्खं प्राधान्यमटति अट-अण् । उत्तरत्यपर्वतभेदे-
 चतुष्पथे, जलकण्टकिदृष्टे च तत्फलं न० । (पानोफल)
 स्वार्थे कन् । तत्र, चतुष्पथे, अलङ्कारोक्तविश्वभेदरूपे
 शङ्कालङ्कारे च ।
 शङ्कार पु० शङ्खं कायोद्रेकं दृच्छत्यनेन कृ-अण् । नाद्योक्ते रस-
 भेदे लवङ्गे चिन्दूरे । चूर्णे च शङ्खं कारणत्वेन कृच्छति
 अण् । कालायुषि आर्द्रके च । शङ्खं प्राधान्यमृच्छत्य-
 नेन अण् । भूपथे, गजभूपथे च स्वार्थे कन् । चिन्दूरे ।
 शङ्कारिन् पु० शङ्कारः जज्यत्वेनाख्यस्य इनि । पूगे । तत्-
 फलमन्वये हि कानोद्रेक इति तथात्वं । गजे च । सुवेगे त्रि०
 शङ्कि न० शङ्काकारोदख्यस्य ठन् । विप्रभेदे । प्रतिष्ठायां स्त्री०
 शङ्किण पु० शङ्खं प्राधान्येनाख्यस्य इनन् । भेषे ।
 शङ्किन् पु० शङ्खमख्यस्य इनि । भेषे, भारतवर्षस्य सीमापर्वत-
 भेदे, पर्वतमाले, इतिभेदे, दृष्टे च । शङ्खयुक्ते त्रि० घेनां
 स्त्री० ङीप् ।
 शत त्रि० श-क्त । पक्षे ।
 शथ अपानशब्दे स्वा०च्वा० लुङि लृटि लङि च उ०अक०सेट्
 क्तावेट् दृता० । शर्द्धते अश्वदध् शर्द्धति शर्द्धयते ।
 शथ छेदने स्वा०उ०स०सेट् क्तावेट् । शर्द्धति ते अशर्द्धीत् अशर्द्धि
 शृ हिंघने क्रा०च्वा०प०सक०सेट् । शृणाति अशरीत् । शीर्षः
 शीखर पु० शिखि-गतौ अरण्यं शृ० । शिखायां, मूर्धस्थितमाख्ये,
 च । वन्दायां स्त्री० ।
 श्रेप पु० शी-पन् । श्रेफे शिन्ने । शयनकर्त्तरि त्रि० ।
 श्रेफा पु०न० । शी-पन् । शिन्ने शी-असि फुक् च श्रेफोऽप्यत्र न०
 श्रेफालिका स्त्री० श्रेते इति श्रेफाः अलयो यत् कप् ।
 (शिठलि) पुष्पदृष्टे । [श्रेफालिकायाम् ।
 श्रेफाली स्त्री० श्रेफाः शयनशालिनः अलयो यत् ङीप् ।
 श्रेमुषी स्त्री० शी-विच् श्रेः मोहसं दृष्ट्याति सप्त-क । बुद्धौ ।
 श्रेल गतौ चालने च स्वा०पर०सक०सेट् । श्रेलति अश्रेलोत्
 चङि न ह्रस्वः ।
 श्रेलु पु० श्रेल-उण् । नङ्गवारदृष्टे ।

श्रेव पु० शी-वन् । पुंविङ्गे शिन्ने ।
 श्रेवधि पु० श्रेः धनादिमोहस्य अवधिः । 'पद्मोदस्त्रियां'
 सहापद्मः शङ्खोमकरकच्छपौ । सुकुन्दकुन्दनीलाच खर्वच
 निधोवनवे'त्युक्ते नवविधे निधौ । [श्रेचोला)
 श्रेवल न० शी-विच् तथाभूतः सन् चलते अच् । श्रेवाले ।
 श्रेवात् न० श्रेते विच् श्रेः-सन् चलते घञ् । श्रेवाले ।
 श्रेष पु० शिष-अच् । अनन्ते सर्पराजे तर्पभेदे, अवशेषे च ।
 श्रेषा स्त्री० शिष-घञ् । निर्मात्यमात्यादौ 'श्रेषामिव मर्तु-
 रात्रामिति, कुनारः ।
 श्रेच्च पु० शिचां तन्नामपन्थमधीते वेति वा अण् । शिचाप-
 न्याध्यायिनि, तद्वेत्तरि च । कन् । शिचकोष्यत् ।
 श्रेखरिक पु० शिखरे प्राचोराद्यथे भवः ठक् । अपामार्गै ।
 श्रेखरेय पु० शिखरे भवः ठक् । अपामार्गै ।
 श्रेत्य न० शीतस्य भावः व्यञ् । शीतलत्वे ।
 श्रेथिल्य न० शिथिलस्य भावः व्यञ् । अदृढसंयोगभेदे ।
 श्रेनेय पु० शिनेर्गोत्रापत्यम् ठक् । सात्यकिनाति यादवे ।
 शैल न० शिलायां भवः अण् । शैलेये गन्धद्रव्यभेदे । स्वार्थे
 कन् । तत्र, शिलाजहनि च । शिलाः सन्त्यस्य प्रधा०
 अण् । पर्वते पु० ।
 शैलगन्ध न० शैलस्य शैलजस्येव गन्धोऽस्य । शाररचन्दने ।
 शैलज न० शैले पर्वते जायते जन-ङ । स्वनामख्याते गन्ध-
 द्रव्यभेदे । गजपिप्पल्याम् दुर्गायाश्च स्त्री० ।
 शैलधर पु० शैलं गोवर्द्धनपर्वतं धरति धृ-अच् । श्रीहण्ये ।
 शैलपत्त पु० शैलमिव सुगन्धि पत्तमस्य । विल्लह्ये ।
 शैलभित्तिपु०शैलं भिनत्ति भिद-क्तिच् । दृढे पाषाणदारणाले
 शैलराज पु० शैलानां नगानां राजा टच् समा० । हिमाचले
 शैलबीज पु० शैलं तत्पर्यन्तं दूरं धावति अण् शैलं बीजं
 यस्य । भङ्गातके ।
 शैलशिविर न० शैलानां नगानां शिविरमिव । सधृष्टे ।
 शैलसार पु०न० शैलस्य सारइव । शिलाजहनि ।
 शैलसुता स्त्री०इत० । पार्वत्याम् ।
 शैलाग्र न० शैलखापम् । पर्वतशृङ्गे ।
 शैलाज न० शिलायां जायते जन-ङ स्वार्थे ण् । शैलजे ।
 शैलाट पु० शैलं पर्वतमटति अट-अण् । सिंहे, किराते,
 शुलवर्षकाचे, देवते च ।
 शैलादि पु० शिलादस्यापत्यम् इच् । शिवपार्श्वचरे नन्दिनि ।
 शैलातिन् पु० शिलालिना उनिना मोक्तं नटस्त्वमधीयते
 णिनि । नटे शैलूषे ।

शैली स्त्रीः शीलमेव स्वार्थं अण् ङीप् । चारिते, 'आचार्याणां
मित्रं शैली यत्नाभायेनाभिधाय विशेषेण विदुषोतीति
माश्रुः । [तालधारके च ।

शैलूप पु० शिलूपापत्यम् अण् । नटे, वित्त्वट्ठे, धूर्ते,
शैलूपिक पु० शैलूपं तद्वृत्तिमन्वेटा ठक् । 'वृत्त्यन्वेपी नटा-
नान्तं स तु शैलूपिकः स्मृत' इत्युक्ते नटवृत्त्यन्वेपिणि नट
प्रधाने, तद्वृत्त्यां स्त्री० ङीप् 'नटीं शैलूपिकीं चैव रजकीं
वेषुजीविनीम् । गत्वा चान्द्रायणं कुर्यादिति स्मृतः ।

शैलेन्द्र पु० शैलः इन्द्र इय । हिमालये । इतः शैलेशादयोपत्य
शैलेन्द्रज पु० शैलेन्द्रे हिमालये जायते जन-ङ् । भूर्जवृत्ते ।
शैलेय न० शिलायां भवः ठक् । शैलजात्ये गन्धद्रव्यभेदे
पर्वतजातमात्रे त्रि० । सिङ्गे, भ्रमरे च पु० ।

शैलोद्भवा स्त्री० शैलं पर्वतसद्विषयं भवति भू-अच् । सुद्र-
पापाणभेदिनि वृत्ते पार्श्वत्याञ्च ।

शैत्र न० शिवमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः अण् । वेदशास्त्रप्रणीते
शिवप्रभाववर्णनात्मके महापुराणभेदे । शिवो देवताऽस्य
अण् । शिवभक्ते त्रि० । तखेदमण् । शिवसम्बन्धिनि
त्रि० । शैवले न० । [लक्ष्मतामि]ति नैपथम् ।

शैवल न० शी-वलञ् । पद्मकाष्ठे, शैवाले च 'वहतो वड्डशैव-
शैवल्लिनी स्त्री० शैवलानि सन्त्यस्याः इनि । नद्याम् ।

शैवाल न० शी-वालन् स्वार्थं अण् । (शैवोयाला) जलजाते
पदार्थभेदे ।

शैव्य पु० शिवेर्गोतापत्यम् जा । शिविगोत्रजे राजभेदे 'शैव्य
नरपुङ्गव' इति गीता । शिवितोऽधिगतः जा । षोटक-
भावे, औत्तण्यस्य षोटके च ।

शैशव न० शिशोर्भावं अण् । शिशुकाले अवस्थाभेदे ।

शैशिर पु० शिशिरं प्रियं यस्मा अण् । श्यामवटके । शि-
शिरं भवः ऋत्वण् । शिशिरजाते त्रि० ।

शो तोष्णीकरणे दिवा० प० सक० अतिट् । सति अशात्-अशासीत्
शोक पु० शुच-वञ् । इष्टवियोगजाते दुःखादुपगुणे चित्त-
वृत्तिभेदे । [इत० । शोकध्वंसे ।

शोकनाश पु० शोकं नाशयति नश-णिच्-अण् । अशोकवृत्ते ।

शोकहारी स्त्री० शोकं हरति हृ-अण् ङीप् । वनवर्चरिकायाम्
शोकारि पु० इत० । कदम्बवृत्ते ।

शोचिष्केश पु० शोचिः केयद्रव यस्य । वङ्गौ, चित्तकटके च ।

शोचिस् न० शुच-इसि । प्रभायाम्, रोचिषि च ।

शोच्य त्रि० शुच-यत् । सुद्रे, सवरे, अनुकम्पनीये च । स्वार्थं
कन् । तत्तैव ।

शोण गतौ सक० वर्णे अक० भा० पर० सेट् । शोणति अशोषीत्
[चङि न ह्रस्वः ।

शोण न० शोण-अच् । सिन्दूरे, रुधिरं च । रक्तेष्वौ, मङ्गले,
पद्मे, अम्बौ, चित्रके, श्योनाके वृक्षे, नटभेदे, रक्तवर्णे,
च पु० तद्वृत्ति त्रि० । वनहरिद्रायां स्त्री० ।

शोणक पु० शोणइव कन् । शोनाकवृत्ते ।

शोणभिरिष्टका स्त्री० कर्म० । शोणभिरस्थाम्, रक्तसैवे च ।

शोणभिरिष्टी स्त्री० शोणा भिरिष्टीव । कुरुवके, कण्टकिन्याश्च

शोणपत्र पु० शोणं पत्रमस्य । रक्तपुनर्णवायाम् ।

शोणपुष्पक पु० शोणं पुष्पमस्य कम् । कोविदारे ।

शोणपुष्पी स्त्री० शोणं पुष्पमस्याः ङीप् । सिन्दूरपुष्प्याम् ।

शोणरत्न न० कर्म० । पद्मरागमणौ ।

शोण्याक न० शोणं रक्तवर्णमकृति अण् (शोना) । लुपभेदे

शोणित न० शोण इतच् । रुधिरं ।

शोणितचन्दन न० शोणितं रुधिरमिव चन्दनम् । रक्तचन्दने

शोणितपुर न० शोणितमिव रक्तं पुरम् । वाणाष्टुरनगरे ।

शोणोपल पु० कर्म० : माणिक्ये मणौ । [कन् । तत्तैव ।

शोथ पु० शु-थन् । हस्तपादादेः स्कीतताकारके रोगभेदे । स्वाधे

शोथनी स्त्री० शोथं हन्ति हन-क । पुनर्णवायाम् शालप-
र्याञ्च । शोथनायके औषधमात्रे त्रि० । [मल्लतके

शोथजि(हृ)त् पु० शोथं जयति हरति वा जि-हृ-क्लिप्

शोथजिह्वा पु० शोथे जिह्वाः विपरीताचरणशाली । पुनर्णवायाम्

शोधन न० शुध-णिच्-ल्युट् । शौचे, विद्यायाम् मलादेर्विरोचने

दोषनिवारणे, कृष्णादिनिर्यातने च । शुध-णिच्-ल्यु ।

निम्बुके, पु० । शुद्धिकारके त्रि० । शुध्यत्यनया करणे ल्युट्

ङीप् । सम्मार्जयाम्, तास्त्रूलयल्यां, नील्याञ्च स्त्री० ङीप्

शोधनाधीश न० इत० । जयपात्रे । [मार्जिते

शोधितं त्रि० शुध-णिच्-क्त । मलाद्यपसारणेन कृतसंस्कारे,

शोफ पु० शु-फन् । शोषे । [वायाञ्च

शोफघ्नी स्त्री० शोफं हन्ति हन-क । शालपर्याम्, रक्तपुनर्ण-

शोफनाशन पु० शोफं नाशयति नश-णिच्-ल्यु । नीलवृत्ते ।

शोफहृत् पु० शोफं हरति हन-क्लिप् । मल्लतके ।

शोभन न० शोभते शुभ-ल्य् । पद्मे, विष्कम्भादिषु पञ्चमे

योगे पु० । शोभायुक्ते त्रि० ।

शोभनक पु० शोभनाय कायति कै-क । शोभाञ्जनवृत्ते ।

शोभना स्त्री० शोभयति लेपनात् शुभ-णिच्-ल्यु । हरिद्रायां,
गोरोचनायाञ्च ।

शोभा स्त्री० शुभ-अ । दीप्तौ ।

शोभाञ्जन पु० शोभायै अञ्जते अञ्ज-ल्युट् । (शजना) दृष्टे
शोष पु० शुष्म-घञ् । वातादिना जलाद्यपहारेण कठिनकरणे
शोषयति शुष्मं णिच्-चञ् । यच्छरीरे ।
शोषण न० शुष्म-ल्युट् । चोषणेन, रसास्वादाने, शोषे च शोषयति
शुष्म-णिच्-ल्यु । उन्नादनः शोषणश्चेत्युक्ते स्मरशरभेदे,
शोनाकदृष्टे च पु० ।

शोषसम्भव न० सम्भवत्यस्मात् संभू-अप् इत् । पिप्पलीमूत्रे
शौक न० शुक्राणां समूहः अण् । शुक्रसमुदाये ।
शौकर न० शूकरस्य वराहस्येदम् अण् । तोषभेदे ।
शौक्तिकेय न० शुक्तिकायां भवम् । ठक् । उक्तायाम् ।
शौक्तेय न० शुक्तौ भवम् ठक् । उक्तायाम् ।
शौक्ताय पु० शुक्तस्य भावः व्यञ् । श्वेततायाम् श्वेतवर्णे ।
शौच न० शुचिर्भावः अण् । शुद्धौ, पवित्रतायाम् अभक्ष्यपरि-
हारश्च संसर्गाद्यनिन्दितैः स्वधर्मो च व्यवस्थानं शौच-
मिलमिधीयते इति स्तुत्युक्ते धर्मविशेषे च । [ह्रस्वः
शौट गळै भ्वा०पर०अक०सेट् । शौटति अशौटीत् । चङि न
शौटीर पु० शौट-इरन् । त्याग्निनि-वीरे च । गर्वान्विते त्रि०
शौटीर्थ्य न० शौटीरस्य वीरस्य भावः व्यञ् । वीर्ये, पराक्रमे,
गळै च । [शौडोत्

शौड गळै भ्वा०पर०अक०सेट् चङि न ङ्लः । शौडति अ-
शौण्ड त्रि०शुण्डायां वरायामभिरतः अण् । मत्ते, दत्ते च ।
शौण्डिक पु० शुण्डा वरा पण्यमस्य ठक् । सद्यविज्जेतरि
जातिभेदे । [गो० ङोप् । चव्ये, गजपिप्पल्याम् ।
शौण्डी स्त्री० शुण्डा करिकरस्तदाकारः अस्त्रस्य अण्
शौण्डीर पु० शुण्डा गळोऽस्त्रस्य इरन् स्वार्थेऽण् ।
गळान्विते त्रि० ।

शौद्र पु० शूद्रायां द्विजातिभिरुद्धायां भवः अण् । द्वादशपञ्च-
मध्ये शूद्राजाते द्विजातिपुत्रभेदे ।

शौद्धोदनि पु० शुद्धोदनस्यापत्यम् इञ् । वौद्धुनिभेदे ।
शौधिका स्त्री० शोधः शोधनं मलविदेकस्तस्यै हितः ठक् ।
रक्तकङ्गौ ।

शौनक पु० शुनकस्यापत्यमण् । शुनिभेदे 'नैमिषे निमिषचेते
शययः शौनकादय इति भागवतम् ।

शौनिक पु० शूना प्राणिवधस्थानं प्रयोजनमस्य ठक् । मांस-
विज्जेतरि (कसाद) स्तगयायां, स्तगयाशीले च ।

शौभ न० शोभायै हितम् अण् । व्योमगामिनि पुरभेदे । देवे पु०

शौभाञ्जन पु० शोभाञ्जनएव स्वार्थेऽण् । (शजना) दृष्टभेदे

शौभिक त्रि० शोभा शिल्पमस्य ठक् । इन्द्रजानिके ।

शौरि पु० शूरस्य यादवभेदस्य वसुदेवस्य सूर्यस्य वा गोत्रा-
पत्यम् इञ् । विश्वौ, शनैश्चरे च ।

शौर्य्य न० शूरस्य भावः व्यञ् । वीर्ये, शक्तौ च ।

शौल्लिक पु० शुल्के राजादिदेवे करे तदादाने अधिष्ठतः
ठक् । शुल्कादानाधिकृते ।

शौल्लिकेय पु० शुल्लिकः देशभेदः तत्र भवः ठक् । विपभेदे ।

शौल्लिक पु० शुल्कः कांस्यस्तन्मयपात्रादि पण्यमस्य ठक् ।
कांस्यकारे (कासारी) जातिभेदे ।

शौवस्तिक त्रि० श्वःपरदिने भवः श्वस्+ठक् लट् च । भावि-
दिनस्याविनि प्रदार्थे ।

शौष्कल पु० शुष्कलं शुष्कमांसं पण्यमस्य अण् । शुष्कमांस-
विज्जेतरि । तद्व्ययमस्य अण् । शुष्कमांसमञ्जके त्रि० ।

श्रुत चरणे भ्वा०पर०अक०सेट् । श्रोतति अश्रुतत् अश्रोतीत्
श्रुत चरणे भ्वा०पर०अक०सेचने सक०सेट् । श्रोतति अश्रु-
तत् आश्रोतीत् ।

श्रुत पु० श्रुत-वञ् । समन्तात् सेचने ।

श्रुन् न० श्रेते शी-मनिन् ङिञ् । छले, श्वे, अदनीऽप्यत्र ।

श्रुशान न० श्रुशानः शवाः शरतेऽत्र शी-व्यान् ङिञ् ।

'श्रुन् शब्देन शवः प्रोक्तः शानं तत्स्थानमुच्यते' इति
भिरुक्ते । शवदाहस्थाने ।

श्रुशानकाली स्त्री० श्रुशानस्या काली । कालिकाभेदे ।

श्रुशानवासिन् पु० श्रुशाने वसति वस-णिनि । महादेवे
वटुकभैरवे च । श्रुशानवासकर्त्तरि षण्डालादौ त्रि० ।

श्रुश्रु न० श्रु पुंसुचं श्रूयते लक्ष्यतेऽनेन ङ-ङु । पुरुषलक्षणस्ये
लोनसङ्गे । [क्रायां षोढाख्यायां झियाम् ।

श्रुश्रुमुखी स्त्री० श्रुश्रु मुखे यस्याः ङोप् । पुरुषलक्षणयु-
श्रुश्रुल पु० श्रुश्रु विद्यतेऽस्य लप् । श्रुश्रुयुक्ते 'श्रुश्रुलैर्मुखा
रितिरष्टुः । [श्रुर्कर्त्तृकारके ।

श्रुश्रुवर्जक पु० श्रुश्रु वर्जयति छिनत्ति दृध-खुलु । नापिते
श्रील निमेषे भ्वा०पर०अक०सेट् । श्रोलति अश्रीलीत् ।

श्रुशान त्रि० श्यै-क्त । सङ्कोचविशेषप्राप्ते घनोभूते 'पयसाश्रान-
कईसा'निति रष्टुः ।

श्रुशाम पु० श्यै-मक् । दृढदारकदृष्टे, प्रयागतीर्थस्य वटे, कोकिने,
धुत्तरे, प्रोलुदृष्टे, श्यामाके, गन्धहणे, दण्डवर्णे, हरिद्वर्णे
च । तद्वति त्रि० मरिचे, सिन्धुलवणे च न० ।

श्रुशामिक न० श्याम+संज्ञायां कन् । रोहिपहणे, श्यामाके
(श्यामा) धान्यभेदे पु० । [विहगे, ह

श्रुशामकण्ड पु० श्यामः कण्डोऽस्य । मयूरे, शिषे, नीलकण्ठ-

श्यामकन्दा स्त्री० श्यामः कन्दोऽस्याः । अतिविभायाम् ।
 श्यामकाण्डा स्त्री० श्यामः काण्डोऽस्याः । गण्डदूर्वायाम् ।
 श्यामग्रस्थि स्त्री० श्यामो अन्धिरस्याः । गण्डदूर्वायाम् ।
 श्यामपत्र पु० श्यामानि पत्राणि यस्य । तमालवृक्षे ।
 श्यामल पु० श्यामवर्णे लाति ला-क । पिप्पले कृष्णवर्णयुक्ते
 त्रि० । अश्वगन्धायां, कटभ्यां, जम्बां, कस्तूर्याञ्च स्त्री० ।
 श्यामलचूडा स्त्री० श्यामला चूडाऽस्याः । गुडायाम् ।
 श्यामलता स्त्री० कर्म० । स्वनामख्याते लताभेदे । श्यामलस्य
 भावः तल । कृष्णवर्णे, हरिद्वर्णे च ।
 श्यामलिका स्त्री० श्यामलोवर्णोऽस्यस्याः उन् । नील्यामौषधौ
 श्यामलेषु पु० कर्म० (काजला) इत्युभेदे ।
 श्यामसुन्दर पु० श्यामोऽपि सुन्दरः । श्रीकृष्णे 'श्यामसुन्दरः'
 ते दास्य इति भागवतम् ।
 श्यामा स्त्री० श्वै-मन् । शारिणीषधौ, प्रियङ्गौ, यक्षनायां,
 रात्रौ, कृष्णत्रिवृति, नील्याम्, गुग्गुलौ, सोमलतायां,
 गुन्नायाम्, कृष्णायाम्, अम्बिकायां, सुडूत्या, कस्तूर्याम्,
 बटपत्र्यां, वन्दायां, नीलपुनर्णवायां, प्रिम्रल्यां, हरि-
 द्रायां, नीलदूर्वायां, तलस्यां, पद्मनेत्रे, गवि, छावायां,
 शिथपायां, पक्षिभेदे (श्यामा) स्त्रीमात्रे 'शीतकावे
 भवेद्वृष्णा प्रीप्ते च सुसूयितला । तत्प्रकाञ्चनवर्णामा सा
 स्त्री श्यामेति कीर्तितेत्युक्तलक्षणे स्त्रीविशेषे च ।
 श्यामाक पु० श्यामेव स्वार्थे कन् । (श्यामा) धान्यभेदे ।
 श्यामाङ्ग पु० श्यामं हरिद्वर्णमङ्गमस्य । बुधपक्षे, कृष्णदेहे त्रि०
 स्त्रियां ङीप् 'श्यामाङ्गी विगताम्बरा'मिति तन्मन् ।
 श्यामाङ्गी स्त्री० कर्म० । नीलाङ्गीरुपे ।
 श्याल पु० श्वै-कालन् । पत्नीभ्रातरि स्वार्थे ठक् । श्यालिकोयल
 श्यालिका स्त्री० श्वै-कालन् संज्ञायां कन् । अत इत्थम् ।
 पत्नीभगिन्याम् ।
 श्याव पु० श्वै-वन् । कृष्णपीतमिश्रवर्णे । तद्वति त्रि०
 श्यावदत् त्रि० श्यातो दन्तो यस्य दन्तादेशः । श्यामवर्षदन्तयुक्ते
 श्यावदन्त पु० कर्म० । स्वभावतः कृष्णवर्णयुक्ते दन्ते, द्व०
 कप् । तद्युक्ते त्रि० 'सुरापः श्यावदन्तक' इति स्मृतिः ।
 श्येत पु० श्वै-इतच् । युक्तवर्णे तद्वति त्रि० स्त्रियां ङीप् तस्य
 नञ् । श्येनी ।
 श्येन पु० श्वै-इनन् । पक्षिभेदे (वाज) पाण्डुरवर्णे च तद्वति त्रि०
 श्येनघण्टा स्त्री० श्येना घण्टे व । दन्तीवृक्षे ।
 श्यै गतौ भ्वा०भ्या० सक० अनिट् । श्यायते अश्यास्ते ।
 श्येनम्पाता स्त्री० श्येनस्य पातो यत् अणुसम् च । ऋगयायाम्

श्यो(वा)नाक पु० श्वै-ना(वा)क । (शोषा) क्षुभेदे ।
 अक सर्पणे भ्वा०भ्या० सक०सेट् इदित् । अकृति अकृष्टि ।
 अग गतौ भ्वा०पर० सक०सेट् इदित् । अङ्गति अङ्गोत् ।
 अण दाने भ्वा०पर० सक०सेट् । अणति अन्नाणीत् अन्नमीत्
 घटादि० अणयति ।
 अण दाने चु०उ० सक०सेट् । अणयति ते अशिश्रयत् त ।
 अत् अव्य० औ-उति । अद्यायाम् । [अशिश्रयत् त ।
 अथ यत्ने अक० प्रतिहर्षे सक० चु० उभ० सेट् । आश्रयति ते
 अथ दीर्घस्य अ०चु०उभ०अक०सेट् । अथयति ते अशश्रयत् त
 अथ वधे भ्वा०पर० सक०सेट् । अथति अश्रयीत् अश्रयीत् ।
 अथ वस्त्रे मोले वधे च वा चु० उभ०प्रत्ये भ्वा०पर० सक०सेट् ।
 आश्रयति ते अथति अशिश्रयत् त अश्रयीत्-अश्रयीत् ।
 अथ शैथिल्ये अक० तत्करणे सक० भ्वा० आ० सेट् इदित् ।
 अश्रयते अश्रयिष्यत् ।
 अश्रय न० अथ-ल्युट् । वधे यत्ने प्रत्यहर्षे च ।
 अङ्गा स्त्री० अत्-धा-अङ् । आदरे, पुरुषदानवाक्यादिषु विश्वासे,
 सृहायां, शुद्धौ, चित्तप्रसादे प्रत्ययो 'धर्मकार्येषु सा अङ्गत्वं
 भिषीयते' इति स्मृत्युक्ते धर्मकार्येषु प्रत्यये च । [त्रि०
 अङ्गालु स्त्री० अङ्गा+आलुच् । सृहावत्यां स्त्रियाम् अङ्गायुक्ते
 अन्ये पन्न्यने वधे च वा चु०उ०प्रत्ये भ्वा०प०सक०सेट् । अन्व-
 यति-ते अन्वति अशश्रयत् त अश्रयिष्यत् ।
 अन्त्य सोचने प्रतिहर्षे च क्रा०प०सक०सेट् । अन्त्याति अश्रयिष्यत्
 अन्त्यन न० अन्व-ल्युट् । पन्न्यने ।
 अपित त्रि० पु० आ-क्त-णिच्-उक् सुखस्य । पके ।
 अम तपसि, आयासे खेदे च अक०भ्वा०यमादि०प०सेट् क्ताभेदे ।
 आभ्यति अश्रयत् अश्रयिष्यत् । आन्ता अन्तिता । [आसे च
 अम पु० अम-वज् न हङिः । तपसि, खेदे, आयासे, शस्त्रा-
 अमण पु० अम-युच् । यतिभेदे । भिक्षालोविनि त्रि० । जटा-
 नांस्यां, कण्डोर्वायां, शरीरभेदे, पुद्गलनायां स्त्रियां च स्त्री०
 अमिन् त्रि० अम-इति । अमयुक्ते ।
 अम्भ प्रसादे भ्वा० भ्या० अक०सेट् । अम्भते अम्भिष्यत् ।
 अय पु० अि-अच् । आश्रये । ल्युट् । तत्रैव न० ।
 अय पु० शृणोत्यनेन श्रु-अप् । कर्णे, ख्यातौ च ।
 अयव न० शृणोत्यनेन श्रु-ल्युट् । कर्णे शब्दपाह्वकेन्द्रियभेदे
 भावे ल्युट् । श्रुतौ । अशिन्यादिषु दाविष्ये नक्षत्रे पु०स्त्री०
 क्षीवत्वमपि 'अमार्कपाते अवर्णं यदि खादिति' स्मृतिः ।
 अयविरिकावृक्षे स्त्री० ।
 अवणद्वादशी स्त्री० अवणेन युक्ता द्वादशी शाक० । 'मावि

भाद्रपदे शुक्ले द्वादशी अवशान्तिर्त्युक्तायां भाद्रशुक्ल-
द्वादश्याम् । [इत्त्वम् । आवणीष्टचे ।

अवणशीर्षिका स्त्री० अवणमिव शीर्षमस्याः कप् चत
अविष्टा स्त्री० म्रूयते म्र-अप् अवः प्रसिद्धिरस्य स्याः सतप्
अतिशयेन अववतो इहन् सतपो लुक् । धनिष्ठान्तत्वे ।

अविष्टाल पु० अविष्टान्तत्वे जायते जन-उ । बुधपद्ये ।

अवस् न० म्रूयतेऽनेन म्र-असि । कर्षे । कर्षाणि असि । कीर्त्तौ ।

आ विहृत्तौ अंदा० प० अगिद् घटा० । आति अयासीत् । [अपयति

आ पाके अदा० प० सक० अगिद् घटा० । आति अयासीत्
आण वि० आ-क्त । पक्षे । यवानां स्त्री० ।

आइ न० अद्वा-हेतवेनास्यस्य अण् । 'अद्वा दीयते अस्मात्
आइ तेन निगद्यते' इत्युक्ते पित्रादिभ्यः अद्वा देये द्रव्ये
अस्यर्थे अण् । अद्वायुक्ते वि० । [भेदे च ।

आइदेव पु० आइदेव्यानां मित्राणां देवः शाक० । यमे, नव
आइदेवता स्त्री० आइ देवता तत्तद्रव्यस्याइ देव्या । 'पितरः
आइ देवता' इति स्मृत्युक्तेषु मित्रेषु ।

आइशाक न० आइयोग्यं शाकम् । कावशाके ।

आइविक वि० आइ देयं आइ तद्द्रव्यं मत्स्यत्वेनाज्यस्य वा
ठन् । आइदेवे भक्ष्ये, आइदेयद्रव्यभोक्तारि च ।

आइवन् वि० आइ तद्द्रव्यं मत्स्यत्वेनाज्यस्य दनि । आइ-
देयान्नभोक्तारि ।

आन्त वि० अम-क्त । अमपुक्ते, शाले, जितेन्द्रिये च ।

आन्तसंवाह न० आन्तस्य अमस्य संवाहः दूरीकरणम् ।
पाद्यासकादिना अमनिवारणे ।

आम मन्त्रणे अ० बु० उ० सक० सेट् । आमयति ते अयवागव् न

आवण पु० अवणेषु युक्ता मौर्षसाशी आवणी राशिन् मासे
अण् । वैशाखादिषु चतुर्थे चान्द्रे मासे उपचारात् कर्क-
टस्थरविके सौरमासे, प्राषण्ये च अवणेषु कर्षेण निर्दिष्टः
अण् । कर्षेसाध्ये प्रत्यक्षभेदे । अवणचत्वेण युक्ता मौर्ष-
साशी अण् । चान्द्रमावणमासीयमौर्षसाखां स्त्री० ङीष् ।
(पुलकृडि) दृक्भेदे च ।

आवणित्त पु० आवणी अवणचत्वेण युक्ता पूर्णिमास्यसिन्
मासे ठन् । चान्द्रमावणमासे ।

आवन्ती स्त्री० अ-भित्त् ए० ङीष् । धर्मपत्न्याख्ये नगरीभेदे
अत्रि सेवने स्वा० उ० सक० सेट् । अयति ते अयिप्रियत् त ।

अवित वि० अ-क्त । सेविते, आश्रिते च ।

अविय दाह्ये स्वा० पर० सक० सेट् क्ता वेट् । अवति अव्ययीत् ।

अवी पाके क्पा० उ० सक० अगिद् । अवीति अवीतीते अवीतीत्

अवी स्त्री० अवि क्पि नि० । लक्ष्मां, लवङ्गे, शोभायां, वाग्यां,
वेशरचनायां, सरलदृष्टे, धर्माधिकारिण्यु सम्प्रत्तौ, प्रहारे,
उपकरणे, बुद्धौ, विभूतौ, अधिकारे, प्रभावां कीर्त्तौ, दृष्टौ
सिद्धौ, कर्मणे, वित्तदृष्टे दृष्टिगानौपम्यौ, 'देवं गुणं' गुण-
स्यान् चेतं चेत्वाधिदेवताम् । सिद्धं सिद्धाधिकारांश्च अवी-
पूर्वं समुदोरये'दित्युक्तेषु देवादीनां लानोच्चारणायोपाधि-
भेदे च । रागभेदे पु० ।

अवीकख पु० अवीः शोभा कखेऽस्य शिघ्रे, शेतस्य लक्षणस्य
कर्षे शोभाधिकारत्वं । दृष्टिगानुरस्य उत्तरपश्चिमस्ये
कुसजाङ्गलाख्ये देशे च । [कर्कश्याम् ।

अवीकन्टा स्त्री० अवीः शोभा तथा युक्तः कन्दोऽस्याः । बन्ध्या-
अवीकर न० अविं शोभां करोति क-अच् । रक्तोत्पले, विष्णौ,
दायनिबन्धकारणे प्रसिद्धभेदे च । शोभाकारणे वि० ।

अवीकान्त पु० इत० विष्णौ । अवीपअवीपत्यादयोषत् ।

अवीखख पु० अविः शोभायाः खख इव वत् । चन्द्रे ।

अवीर्ग पु० अवीर्गस्य । विष्णौ, खखे च 'अवीर्गो विजय-
दैवेति खखनामादृक् ।

अवीग्रह पु० अविः यद् इव यत् । पक्षिणां पानीयशालायाम्
अवीचन पु० अविः बुद्ध्या धनः । बुद्धभेदे । दक्षि न० ।

अवीचक्र म० अविः चक्रं यन्त्रभेदे । 'विन्दुविजोषवज्रकोण-
दयारयुगलं मन्त्रसंज्ञागदलसंज्ञितमोडुशारम् । हस्तवयश्च
परणीचदनवयश्च अवीचक्रमेतदुदितं परदेवतायाः' इति
तन्त्रोक्ते विप्रासुन्दरीपूजाङ्गे यन्त्रभेदे ।

अवीज पु० अविः जायते जन-उ । कामदेने । अवीन्यागादयोषत्
अवीताल पु० अवीयुक्तस्तालः । तालदृक्त्वस्ये दृक्भेदे ।

अवीट पु० अविं धनं ददाति दा-क । कुबेरे । धनदातरि वि० ।

अवीधर पु० अविं धरति ध-अच् । विष्णौ, 'वतिचुद्रं द्विच-
क्रश्च वनशालाविभूषितम् । अवीधरं देवि ! विजये'सित्युक्ते
शालयापसूक्तिभेदे न० ।

अवीनिकेतन पु० अविं निकेतयति नितरां वासयति नि+कित-
णिच् ल्यु । विष्णौ । इत० । अवीसे न० ।

अवीनिवास पु० निवसत्यस्मिन् नि+वस-घञ् इत० । विष्णौ
अवीपय पु० अवीयुक्तः पन्थाः । राजपथे ।

अवीपय न० अवीर्लक्ष्मीः पथं ददेऽस्य । पक्षे । अवीयुक्तं पथं नस्य
अग्निमन्यदृष्टे पु० । [इत्त्वम् । कट्फालदृष्टे ।

अवीपयिका स्त्री० अवीयुक्तं पथं नस्याः संज्ञायां कन् अत
अवीपयि स्त्री० अवीयुक्तानि पथान्यस्याः ङीष् । गाम्भारीदृष्टे,

कट्फालदृष्टे, शालमलीदृष्टे अग्निमन्यदृष्टे च ।

श्रीपिष्ट पु० श्रियै शोभायै पिष्यते पिष-क्त । सरलहृत्तरसे ।
श्रीपुत्त पु० इतं कालदेवे श्रियः पुत्रो भ्राता सहजत्वात् ।
अथे, उच्चैःश्रवसि च ।

श्रीपुष्प न० श्रीयुक्तं पुष्पम् । लवङ्गे । पद्मकाष्ठे च ।

श्रीफल पु० श्रीयुक्तं फलमस्य । विल्वहृत्ते राजादय्याच्च ।

श्रीभद्रा स्त्री० श्रीयुक्तं भद्रमस्याः । मद्रसंके ।

श्रीभागवत न० श्रीयुक्तं भागवतम् । अष्टादशपुराणेषु मध्ये
द्वादशस्कन्धयुक्ते अष्टादशसाहस्रे व्यासप्रणीते पुराणे ।

श्रीभङ्ग पु० श्रियः लज्जा भ्राता अनुजत्वात् । अथे, चन्द्रे च

श्रीमत् पु० श्रीरक्षस्य सत्तम् । तिलकहृत्ते, अश्वत्थहृत्ते, विष्णौ,
शिवे, कुक्षुरे च । शोभायुक्ते वि०स्त्रियां ङोप् सा च राधि-
कायाच्च । [७] धूम्रपत्रायां लतायाम् ।

श्रीमलापहा स्त्री० श्रिया शोभया सचनपह्नि अप+हन-

श्रीमूर्ति स्त्री० श्रीपूर्वककथनयोग्यामूर्तिः । देवताप्रतिमायाम् ।

श्रीरङ्गपत्तन न० श्रिया रङ्गस्य पत्तनमिव । दक्षिणस्थे देशभेदे

श्रीरस पु० श्रिये रसोऽस्य । ओवेष्टे गन्धद्रव्ये ।

श्रीराम पु० श्रीशब्दयुक्तो रामः । दशरथात्मजे रूपभेदे ।

श्रील ति० श्री+अस्य षे लच् । शोभायुक्ते सम्पदादियुक्ते च ।

श्रीलता स्त्री० श्रीयुक्ता लता । सहज्योतिष्मत्त्वां लतायाम् ।

श्रीवत्स पु० वदति सहृत्तं वद-स श्रीयुक्तो वत्सः । सहृत्त-
लक्षणश्चेतरोमावर्तविशेषे । स अत्यस्य अय् । विष्णौ ।

श्रीवत्सक पु० श्रीवत्सः चिह्नभेदः तेन कायति द्वै-क । हृदय-
स्थश्चेतरक्ताधारलोमयुक्ते वाचभेदे ।

श्रीवत्सभट्ट पु० श्रीवत्सं विभर्ति छ-क्तिप् । विष्णौ ।

श्रीवत्सलाञ्छन पु० श्रीवत्सोलाञ्छनं यस्य । विष्णौ ।
श्रीवत्साद्वाद्योपपत्त । [वराहावतारे ।

श्रीवराह पु० श्रिया युक्तो वराहः विश्वोर्दयस्ववतारेण

श्रीवाटी स्त्री० श्रिया वाटीव । नागवल्लीभेदे ।

श्रीवारक पु० श्रियं वारयति कामयते ण्युल् । सितावरके ।

श्रीवास पु० श्रियै वासः शौरभमस्य । सरलहृत्तरसे (दारपितृ)

श्रीवासस् न० श्रियै वासयति वस-णिच् अशि । सरलहृत्तरसे

श्रीविद्या स्त्री० श्रियै त्रिवर्ग्य विद्या । त्रिपुरासन्दर्याम् ।

श्रीवृत्त पु० श्रियः शोभायाः वृत्त इव । अश्वस्य हृदयस्थे
श्चेतरोमावर्तभेदे । [(दारपितृ) ।

श्रीवैष्ट पु० श्रियै वैश्वातेऽसौ वैष्ट-घञ् । सरलहृत्तनिर्यासे

श्रीश पु० इतं । विष्णौ ।

श्रीसहोदर पु० इतं । चन्द्रे, उच्चैःश्रवसि अथे च ।

श्रीहस्तिनी स्त्री० श्रीयुक्ता हस्तिनी । (हातिगुडा) वृक्षभेदे

श्रु गतौ भा० पर० सक० अनिट् । अवति अश्रीयोत् ।

श्रु अवणे खा० पर० सक० अनिट् । हृणोति अश्रीयोत् ।

श्रु(सु)भिका स्त्री० श्रु(सु)भः देशभेदः कारणत्वेनास्त्वस्य ठन् ।
सर्जिकाचारे ।

श्रुत न० श्रूयते श्रु-क्त । शास्त्रे, तज्ज्ञाने च 'श्रुतान्वित' इति
भट्टिः । अवणेन गृहीते, अवष्टे च लि० ।

श्रुतकीर्ति स्त्री० । ब्रह्मध्वजकन्यायां शत्रुघ्नप्रत्याम् । श्रुता
विख्याता कीर्तिरस्य । विख्यातयशसि लि० ।

श्रुतदेवी स्त्री० श्रुतस्य शास्त्रस्य देवी । सरस्वताम् ।

श्रुतबोध पु० श्रुत-मात्रं बोधयति बुध-णिच्-अच् । कालि-
दासकते छन्दोग्यभेदे ।

श्रुतश्रवस् पु० श्रुतं श्रवो यशोऽस्य । शिशुप्रासभित्तिर 'निर्व-
र्त्यतेष्टिः क्रियया च श्रुतश्रवसः लुत' इति मावः ।

श्रुति स्त्री० श्रु-क्तिन् । कर्णे, अवणेन्द्रियजस्ये, ज्ञाने, वेदे च ।
अङ्गशास्त्रोक्ते निभुजचोत्पादौ भुजकोशोः संयुज्यमान-

रेखाभेदे च । [फोरोशब्दविशेषरूपे काव्यदोषभेदे ।

श्रुतिकटु पु० श्रुतौ अवणे कटुः कठोरः । अलङ्कारोक्ते

श्रुतिजोविक्ता स्त्री० श्रुतिं जोवयति मूलतयासुररति जोव-
ल्युट् । श्रुतिशास्त्रे । [अवणमात्रेण धारणायुक्ते ।

श्रुतिधर लि० श्रुत्या अवणमात्रेण धरति धारयति छ-अच् ।

श्रुतिमूल न० श्रुतिरेव मूलं धर्मप्राप्त्याये कारणम् । वेदरूपे
धर्मबोधनप्रमाणे इतं । यन्नादौ, वेदशास्त्रबोधिते धर्मादौ

च इतं । कर्णमूले ।

श्रुतिवर्जित लि० श्रुत्या वेदाध्ययनेन कर्णेन वा वर्जितः
वृज-क्त । वेदपाठहीने कथिते च । [भेदे ।

श्रुतिवेध पु० श्रुतेः कर्णस्य वेधो यत् । कर्णवेधाख्ये संस्कार

श्रुतिस्फोटो स्त्री० श्रुताविव पक्षे स्फोटो यस्याः । कर्णस्फो-
टालतायाम् । [झारोक्ते शब्दावधारभेदे ।

श्रुत्यनुप्रास पु० श्रूयते इति श्रुतिः शब्दस्वरात्मप्रासः । अल-

श्रुत्युक्त लि० श्रुतौ वेदे उक्तं विहितः । वेदविहिते धर्मादौ ।

श्रु(सु)वा स्त्री० श्रु(सु)-क । सु-कायां यज्ञप्राप्तभेदे । [वृत्ते ।

श्रु(सु)वावृत्त पु० श्रु(सु)-वार्थो वृत्तः । (वदचि) विकृतत
श्रेढी स्त्री० श्रेष्ठ्यै राभीकरणाय ढीकते ढीक ड ट० गौ०

ङीप् । भिन्नजातीयद्रव्याणां मिश्रकरणाय अङ्गशा-
स्त्रोक्ते गणनाप्रकारभेदे ।

श्रेढीव्यवहार पु० श्रेष्ठ्या व्यवहारः । श्रेढीगणनायै
नीतावत्युक्ते उपायभेदे ।

श्रेणि(णी) स्त्री० श्रि-णि वा ङीप् । बिभ्ररहितायां पठन्ती ।

श्रेयस् न० अतिशयेन प्रशस्तम् इत्युक्तः आदेशः । धर्मो, मोक्षे,
शुभे च । अतिप्रशस्ते त्रि० स्त्रियां ङोप् । सा च हरी-
तक्यां, पाठाद्यां, गजपिप्पल्यां, बालायाञ्च ।

श्रेष्ठ पु० अतिशयेन प्रशस्तः इष्ट् आदेशः । कुबेरे, न्यमे,
विमे, विष्णौ च । गोदुग्धे न० अत्यन्तशस्ते त्रि० । स्थल-
पक्षिणां, मेढायाञ्च स्त्री० ।

श्रेष्ठकाष्ठ पु० श्रेष्ठं काष्ठमस्य । शाकट्ये (शेखर) ।

श्रेष्ठान्न न० श्रेष्ठमन्नमस्य । वृक्षाह्ने ।

श्रेष्ठित् पु० श्रेष्ठं धनदिकमस्य इति । शिल्पिवणिनां श्रेष्ठे
'सङ्घि श्रेष्ठित्वरे प्रतिवसतीति शृच्छकटिकटीका ।

श्रे स्त्रेदे आ० प० अक० अनिट् । अश्रयति अश्रासीत् । वितृचौ
षटादि० अप्रयति ।

श्रोण पु० श्रोण-अच् । पङ्गौ । काङ्क्षिके स्त्री० । [अश्रोणीत् ।

श्रोण संघाते आ० प० अक० सेट् चङि न ह्रस्वः । श्रोणति
श्रोणि(णी) स्त्री० श्रोण-इन् वा ङोप् । कथाम्, पयि च ।

श्रोणिफलक न० श्रोणिः फलकमिव । प्रशस्तकटौ इत० ।
कटिपार्श्वे । [बन्धनसूत्रे ।

श्रोणिसूत न० श्रोणौ स्थितं सूतम् । श्रोणिस्य खड्गादि
त्रोतस् न० श्र-असुन तट् च । कर्णे, नदीवेगे, इन्द्रिये च ।

श्रोत न० श्रूततेऽनेन श्र-इन् । शब्दज्ञानसाधने कर्णरूपे इन्द्रिये
श्रोत्रिय पु० छन्दो वेदमधीते ज्ञेति वा छन्दस्+षञ् ।

वेदाध्ययनादुरते, 'एकां शाखां सकलां वा पङ्क्तिरङ्गै
रधीत्य च । षट्कर्म्मनिरतो विप्रः श्रोत्रियो नाम धर्मवि
दित्युक्ते विभे च ।

श्रौत त्रि० श्रुतौ विहितमण् । वेदविहिते धर्मादौ 'श्रौतं कर्म
स्वयं कुर्यादिति श्रुतिः । गार्हपत्याह्वनीयदक्षिणाग्निपुपु०

श्रौत न० श्रौत-स्वार्थे अण् । कर्णे । श्रोत्रियस्य भावः कर्म
वा अण् । वैदिकस्य भावे 'श्रौतार्हन्नीचयैरिति' सिद्धान्तकौ-

श्रौष्ट् अथ० श्रु-ङोषटि । यज्ञादौ हविर्दाने ।

श्लक सर्पणे आ० आ० सक० सेट् इदित् । श्लङ्घते अश्लङ्घि
श्लक्ष्ण त्रि० श्लिप-क्त्वा नि० । अल्पे, विक्रये, लोहे च ।

श्लक्ष्णत्वच् पु० श्लक्ष्णा त्वगस्याः । अश्लनकट्ये ।

श्लग गतौ आ० प० सक० सेट् इदित् । श्लङ्गति अश्लङ्गीत् ।

श्लय दौर्वल्ये अट० पु० उभ० सक० सेट् । श्लयति ते अयश्लयत् त
श्लय पु० श्लय-अच् । विरलसंयोगे, शिथिले, दुर्बले च ।

श्लाख व्याप्तौ आ० प० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । श्लाखति
अश्लासीत् । [श्लावते अश्लापि ।

श्लाघ आत्मगुणाविव्करणे आ० आ० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः ।

श्लाघा स्त्री० श्लाघ-अ । प्रशंसायां, निजगुणाविव्करणे
परिचर्यायाम्, अभिलाषे च । [चख्डी

श्लाघ्य त्रि० श्लाघ-खलत् । प्रशस्ये 'श्लाघ्यस्त्वन्मृत्युरावयोरिति
श्लिष दाहे आ० प० सक० सेट् क्वा वेट् । श्लेषति अश्लेषीत् ।

श्लिष आलिङ्गने संसर्गे च सक० दि० अनिट् । श्लिषति अश्लिषत्
आलिङ्गने तु अश्लिचत् ।

श्लिष श्लेषे चु० उ० सक० सेट् । श्लेषयति ते अश्लिषेपत् त ।

भिन्नार्थकेऽभिन्नशब्दे 'आश्लेषि न श्लेषकवेरिति' नैपधम् ।

श्लिट् त्रि० श्लिप-क्त्वा । आलिङ्गिते, संस्पर्शे, श्लेषरूपशब्दालङ्कार-
युक्ते शब्दे च । [भेदे तद्भोग्युक्ते त्रि० ।

श्लीपद न० श्लेपयुक्तं दृष्टियुक्तं प्रदमस्मात् टु० । (गोद) रोग-
श्लीपदप्रभव पु० श्लीपदाय रोगाय प्रभवति प्रभू-अच् ।

आचष्ट्ये । [जीवष्ट्ये ।

श्लीपदापह पु० श्लीपदं रोगमपहन्ति अप+हन्-ड । पुक्त्र
श्लील त्रि० श्लोरस्यस्य लच् टु० रस्य लः । शोभायुक्ते तद्वि-

परीतोहि अश्लीलः ।

श्लेष पु० श्लिप-षञ् । संसर्गे, दाहे, आलिङ्गने, शब्दालङ्कारभेदे च
श्लेषणा स्त्री० श्लेषाणं हन्ति हन-कटाप् । मल्लिकायां,

केतक्याञ्च । ज्योतिष्मलां ङोप् ।

श्लेष्माण पु० श्लेष्माश्चस्य न । कफविशिष्टे ।

श्लेष्मान् पु० श्लिष-यनिन् । कफे ।

श्लेष्मल त्रि० श्लेष्म+अस्यर्थ लच् । कफयुक्ते (वज्रयार) दृष्ट्ये पु०

श्लेष्मह पु० श्लेष्माणं हन्ति । कटफलदृष्ट्ये ।

श्लेष्मात पु० श्लेष्मणे अतति अत-अच् । श्लेष्मातकट्ये ।

श्लेष्मातक पु० श्लेष्माणां सेवनजनितकफेन अतति अत-एवन्-
(वज्रयार) दृष्ट्ये ।

श्लेष्मान्तक पु० श्लेष्माणां सेवनजनकफेन अन्तक इव नाशक-
त्वात् (वज्रयार) दृष्ट्ये । [श्लोकते अश्लोकि ।

श्लोक वर्धने संघाते च आ० आ० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः ।

श्लोक पु० श्लोक-अच् । चतुःप्रद्यात्मके कविकृते वाक्यभेदे,
यशसि च । [अश्लोणीत् ।

श्लोण संघाते आ० प० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । श्लोणति
श्रुः श्रेयस न० श्रुः परदिने भाविकात्वे श्रेयो यस्यात् अच्

समा० मङ्गले, सुखे परमात्मनि च । कल्याणयुक्ते त्रि० ।

श्रवक सर्पणे आ० आ० सक० सेट् इदित् । श्रवते अश्रवङ्गि ।

श्रुच गतौ आ० आ० सक० सेट् । श्रुचते अश्रुचिद इदिदययम् ।

श्रुष्ठ गतौ संस्कारे च चु० उ० सक० सेट् । श्रुष्ठयति-ते
अश्रुष्ठत् त । इदिदययन् अश्रुष्ठयति ।

श्वठ इवेचने अद० चु० उभ० सक० सेट् । श्वठयति ते अशश्वठत् न
श्वदंष्ट्रा पु० शुनो दंष्ट्रेव कण्टकोऽस्य कृत् । गोक्षुरे क्षुमे ।
श्वदंष्ट्रा स्त्री० शुनोदंष्ट्रेव कण्टकादृतत्वात् । गोक्षुरे क्षुमे ।
श्वधूर्त्त पु० श्वेव शूनां धृत्नायै वा धूर्त्तः । शृगाले ।
श्वन् पु० श्वि-कनिन् नि० । कुक्षुरे तज्जातिस्त्रियां ङीप् शुनी ।
श्वनिष् न० स्त्री० शुनां कुक्षुराणां निशा वा ह्रस्वः । ककु-
रमादकरात्रौ । [चण्डाले ।

श्वपच पु० श्वानः पच्यन्ते यैः भोजनाय पच-घञर्थे क ।
श्वपाक पु० श्वानं पचति कर्त्तरि घञ् । चण्डाले ।
श्वफाल पु० शुनः ग्रियं फलमस्य । बीजपूरद्वये ।
श्वफलक पु० । दृष्टिबन्धे अक्षरपितरि ण्यभेदे ।
श्वभीरु पु० श्वभ्यो भीरुः । शृगाले । [ते अशुश्रभत् त ।
श्वभ्रं गतौ छिद्रकरणे सक० टौः स्यो अक० चु० उ० सेट् । श्वभयति
श्वभ्रं न० श्वभ्र-घञ् । छिद्रे ।
श्वयधु पु० श्वि-अधुच् । शोथे ।
श्वल वेगे भा० पर० अक० सेट् । श्वलति अश्वलीत् ।
श्वल्क भाषणे चु० उ० सक० सेट् । श्वल्कयति ते अश्वश्वल्कत् त ।
श्वल्ल वेगे भा० पर० अक० सेट् । श्वल्लति अश्वल्लोत् ।
श्वलृत्ति पु० शुन इव पराधीना वृत्तिः । दास्ये 'न' श्वलृत्त्या
कदाचनेति स्मृतिः ।

श्वशुर पु० शु आशु अच्युते आशु+अश-उरच् पु० । पत्युः
पितरि, भार्यायाः पितरि च ।
श्वशुर्य्य पु० श्वशुरस्यापत्यम् यत् । देवरे, श्याले च ।
श्वश्रु स्त्री० श्वशुरस्य पत्नी कङ् उकाराकारलोपश्च । श्वशुर-
भार्यायाम् ।

श्वस अच्य० आगामि अहः पु० नि० । आगामिनि दिवसे ।
श्वस जीवने अटा० जजा० प० सक० सेट् । श्वसिति अश्वसीत् ।
श्वस स्त्रे अटा० प० अक० वैदिकयोग्य । श्वसति अश्वसीत् ।
श्वसन पु० श्वमित्यनेन श्वस-ल्युट् । वायौ, मदनद्ये च । भावे
ल्युट् । निश्च० से न० ।

श्वसनेश्वर पु० श्वसने वायुरीश्वरोऽस्य । अर्जुनद्वये ।
श्वसित न० श्वस-क्त । निश्वासे, सखनासिकाभ्यां बहिर्गमनशीले
हृदयस्य प्राणवायौ ।

श्वस्तन पु० श्वस-उन्नत् । [कुक्षुरयोद्गा] द्ये । [वस्तुनि ।
श्वस्तन नि० श्वोभवः श्वस+शुल् लट् च । भाविदिनस्यायि-
श्वस्त्य दि० श्वोभवः श्वस+ल्यप् । भाविदिनस्यायिषस्तुति ।
श्वशणिक पु० श्वशणेन चरति ठक् नि० से० । कुक्षुरादिना
मृगयाकर्त्तरि व्याधि ।

श्वादन्त नि० शुन इव दन्तोऽस्य दी० । कुक्षुरतुल्यदग्ने ।
श्वान पु० श्वेव अण् । कुक्षुरे तज्जातिस्त्रियां ङीप् ।
श्वापद् पु० शुन इवापदस्मात् अच् । हिस्रपशौ, व्याधौ च ।
श्वविधु पु० शुना आविध्यते आ-व्यध् क्तिप् इत० । शल्यके ।
(शजारु) क । श्वाविधोष्यत् पु० ।

श्वस पु० श्वस-घञ् । वायौ, कासरोगभेदे, शिचोक्ते चर्णे-
श्वारणार्थे बाह्यप्रवृत्तभेदे च । [यामव्यापारे ।

श्वसधारण न० श्वसः प्राणवायुः ध्रियतेऽनेन । प्राणा-
श्वसारि पु० श्वामस्य रोगभेदस्यारिः नाशकत्वात् । पुष्करमूवे
श्वि गतौ सक० ङङ्गौ अक० भा० प० यजा० सेट् । श्वयति अशि-
श्व-अश्वयीत्-अश्वत् । [अश्वितत् अश्वेतित ।

श्वित शुक्लतापादने भा० आ० लुङि उ० सक० सेट् । श्वेतने
श्वित न० श्वित-रक् । श्वेतकुष्ठभेदे (धवल) । [(विहृती) ।
श्वितग्री स्त्री० श्वितं हन्ति हन-ट ङीप् । पीतप्रखाम्
श्वितिन् नि० श्वितमस्यस्य इति । श्वेतकुष्ठयुक्ते ।
श्विद् शुक्लतापादने भा० आ० सक० सेट् इदित् । श्विन्दति
अश्विन्दीत् ।

श्वेत पु० श्वित-अच् घञ् पा । द्वीपभेदे, पर्वतभेदे, कपटके,
शुक्रपत्रे, शङ्खे, शुभाभे, जीरके, शुक्लवर्णे च । तद्वति
नि० । रौप्ये न० । स्वार्थे कम् । रौप्ये न० । वराटके पु० ।

श्वेतकण्टकारी स्त्री० कर्म० । शुभ्रवर्णकण्टकारिकायाम् ।
श्वेतकन्दा स्त्री० श्वेतः कन्दोऽस्याः । क्षतिविषायां (क्षतद्रव्यं)
श्वेतकुक्षर पु० कर्म० । ऐरावतगजे, श्वेतगजमात्रे च श्वेत-
गजादयोष्यत् ।

श्वेतकुश पु० कर्म० । शुक्लवर्णे कुशभेदे ।
श्वेतकेतु पु० कर्म० । केतुपद्मभेदे, सामपेदप्रसिद्धे क्षपिभेदे च ।
श्वेतकेश पु० श्वेतः केश इव यस्य । रक्तशिपौ । शुक्लवर्णकेश-
वति द्वये नि० । कर्म० । शुक्ले केशे पु० ।

श्वेतखदिर पु० कर्म० । शुक्ले खदिरभेदे ।
श्वेतनरत् पु० श्वेतो गन्धस्य । हंसे । शुक्लपल्लयुक्ते नि० ।
श्वेतशुक्ला स्त्री० कर्म० । शुभ्रशुक्लायां पु० अदन्तोष्यत् ।
श्वेतचिह्नी स्त्री० कर्म० । शक्नभेदे, (शदाचिरद्) ।
श्वेतच्छद् पु० श्वेतः छद्ः पञ्चोऽस्य । हंसे । शुक्लपल्लयुक्ते नि० ।
श्वेतजीरक पु० कर्म० । शुक्लजीरके । [छारभेदे ।

श्वेतटङ्कश न० कर्म० । शुक्लटङ्कशे सालतीनदीतीरसम्भवे
श्वेतदूर्वा स्त्री० कर्म० । शुक्लदूर्वायाम् ।
श्वेतदीप पु० कर्म० । वैकुण्ठाख्यविष्णुधाम्नि, द्वीपभेदे च ।
श्वेतधातु पु० कर्म० । खटिकायाम्, शुक्लवर्णधातुद्रव्ये च ।

श्वेतधामन् पु० श्वेतं धाम यस्य । चन्द्रे, कर्पूरे, ससुद्रकण्डे च
श्वेतकरादयोप्यत्र ।

श्वेतपत्त पु० श्वेतं पत्तं पत्रोऽस्य । हंसे । शुक्लपत्रयुक्ते त्रि०

श्वेतपद्म न० कर्म० । सितकमले ।

श्वेतपर्णाच पु० कर्म० । शुभ्रतुलस्याम् ।

श्वेतपाटला स्त्री० कर्म० । शुक्लपाटलादृच्छे (शादापाखल) [सिंहे

श्वेतपिङ्गल पु० देहेन श्वेतः जटया पिङ्गलः वर्णोवर्णनेति स०

श्वेतपिण्डीतक पु० कर्म० । महापिण्डीतकदृच्छे ।

श्वेतपुष्प पु० श्वेतं पुष्पमस्य । सिन्दुवारदृच्छे । शुक्लवर्णपुष्प-
युक्ते त्रि० । कर्म० । शुभ्रे पुष्पे न० । संज्ञायां कर्त्तुः । शुक्ल-

करवीरे पु० । नागदन्त्यां, घोषातक्यां मृगेर्वारौ च स्त्री० ।

श्वेतपुष्पिका स्त्री० श्वेतं पुष्पमस्याः कप् अत इत्यम् ।
महाशयादृच्छे ।

श्वेतभण्डा स्त्री० कर्म० । श्वेतापराजितायाम् ।

श्वेतमन्दार पु० कर्म० । शुक्लमन्दारे । [त्रि०

श्वेतसरिच कर्म० । शोभाञ्जनवीजे शुक्लसरिचे च । [तद्वति

श्वेतरक्त पु० श्वेतो रक्तः वर्णौ वर्णनेति स० । पाटलवर्णे ।

श्वेतरञ्जन न० श्वेतं रौप्यं रज्यतेऽनेन रत्नज-ल्युट् । सीसके

श्वेतरथ पु० श्वेतो रथो यस्य । शुक्लपद्मे कर्म० । शुभ्रे रथे ।

श्वेतलोभ पु० कर्म० । मट्टिकालोभे ।

श्वेतवचा स्त्री० श्वेता वचेव । अतिविषायायाम् (आतडच) ।

श्वेतवल्कल पु० श्वेतं वल्कलमस्य । उडुस्वरदृच्छे ।

श्वेतवाजिन् पु० श्वेतो वाजी यस्य । चन्द्रे, अर्जुने च । श्वेता-
चादयोप्यत्र । [त्रि० ।

श्वेतवासस् पु० श्वेतं वासोऽस्य । संज्ञासिन्धे । शुक्लवस्त्रयुक्ते

श्वेतवाह पु० श्वेतेन श्वेताश्वेन उह्यते वह-ल्वि । इन्द्रे,
अर्जुने, चन्द्रे च ।

श्वेतवाहन पु० श्वेतं वाहनमस्य । चन्द्रे, इन्द्रे, अर्जुने च ।

श्वेतवृक्षा स्त्री० कर्म० । वनतिकायाम् ।

श्वेतवृक्ष पु० कर्म० । वरुणदृच्छे ।

श्वेतवृहती स्त्री० कर्म० । शुक्लवर्णलुद्रवृहत्याम् ।

श्वेतशिशपा स्त्री० कर्म० । शुक्लशिशपायाम् ।

श्वेतशिशु पु० कर्म० । सितशोभाञ्जने ।

श्वेतशुङ्ग पु० श्वेता शुङ्गाऽस्य । यवे । शुक्लवर्णशुङ्गायुक्ते त्रि०

श्वेतसूरण पु० कर्म० । वनसूरणे । [शुक्लभुजगे ।

श्वेतसर्प पु० श्वेतः सन् सर्पति स्य-अच् । वरुणदृच्छे । कर्म०

श्वेतसर्षप पु० कर्म० । गौरसर्षपे ।

श्वेतसार पु० श्वेत सारोऽस्य । शुक्लसद्विरे ।

श्वेतसुरसा स्त्री० कर्म० । शुक्लशेफालिकायाम् ।

श्वेतस्यन्दा स्त्री० श्वेता सती स्यन्दते स्यन्द-अच् । सितापरा-
जितायाम् ।

श्वेतहय पु० कर्म० । उच्चैः श्ववसि, सितवर्णयुक्ते हये च ।

श्वेता स्त्री० श्वित-अच् । वराटिकायाम्, काष्ठपाटलायां, शङ्खि-
न्याम्, अतिविषायायाम्, सितापराजितायाम्, शुक्लकण्ट-
कायां, पाषाणमेद्याम्, शुक्लदूर्वायां, वंशरोचनायां, शर्क-
रायां, शिलावल्कलायाञ्च ।

श्वेतार्क पु० कर्म० । शुक्लवर्णपुष्पके अर्कदृच्छे । [वरशाक्ते

श्वेतावर पु० श्वेतं श्वेतवर्णमादृशोति अ-+ह-अच् । सिता-

श्वेतेच्छ पु० कर्म० । शुक्ले इच्छौ ।

श्वेतौही स्त्री० श्वेतौहः पत्नी लीप् । इन्द्राख्यानं शच्याम् ।

श्वेत्य श्वेतस्य भावः अच् । शुक्लवर्णे ।

श्वोवसीयस न० अतिशयेन वसुः प्रशस्तम् वसीयस् नि
परदिने भाविताच्चे प्रशस्ते मङ्गले । तद्वति त्रि० ।

घ

घ पु० घो-क ट० पत्वम् । केशे । गर्भविमोचने, मानवे च सर्वे,
श्रेष्ठे, विघ्ने च त्रि० । [असगीत् । सगयति ।

घग संवरणे आ० पर० सक० सेट् घटा० सिचि न इङिः । सगति
घघ हिंसायां स्ता० पर० सक० सेट् सिचि न इङिः । सन्नोति
असधीत् ।

घच सेवने आ० आ० सक० सेट् । सचते असचिष्ट ।

घच संवत्से आ० पर० सक० सेट् । सचति । असचोत्-असाचीत्

घट विभाजने आ० पर० सक० सेट् । घटति असटोत् असाटोत्

घट्कर्मन् न० घट्प्रकारं कर्म । तन्मोक्षेपु शान्तिवशीकरण-
सामानविधेयोच्चाटनभारणरूपेषु घट्टप्रयोगभेदेषु, यजन-
याचनाध्ययनाद्यापनदानप्रतिग्रहणरूपेषु घट्टसु विप्रकर्षसु
च । घट् कर्माणि यस्य । यागादियुक्ते विप्रेषु० ।

घट्कोण न० घट् कोणा यस्य । वज्जे, तन्मात्रे ऊर्द्धाधःस्ये
त्रिकोणद्वयरूपे यन्त्रभेदे, ज्योतिषोक्ते लग्नतः पठस्थाने च ।
घट्चक्र न० घटां चक्राणां समाहारः पात्रादि० । तन्मोक्षेपु
देहस्थेषु सुषुम्नानाडीमध्यवर्तिषु दिग्दलचतुर्दलादिषु घट्टसु
पद्मेषु । तदधिकृत्य कतोपन्यः अणु तस्य लुक् । घट्चक्र-
प्रतिपादकग्रन्थभेदे । [सङ्ग्रामभेदे तत्संख्यान्विते च ।

घट्चत्वारिंशत् स्त्री० षड्विंशिका चत्वारिंशत् । (खेयाक्षिण)

घट्चरण पु० घट् चरणा यस्य । अमरे, घट्टपादयोप्यत्र ।

घट्ट निवासि बले च अक्ष० हिंसायां स्तने च सक० घुरा० लङ्०

सेट् । सद्व्यति ते व्यससदुत् त ।

पट्तिलिन् पु० पट् तिलाः तिलोदत्तनादयः कर्माण्यस्य । 'तिलो
दत्तौ तिलस्त्रायौ तिलहोषी तिलपदः । तिलमुक् तिल-
वामो च पट्तिलो नावसीदतीत्युक्ते तिलोदत्तनादिकारिणि
पट्तिंशत् स्त्री० पडधिका तिंशत् शाक० । (अतिश) सङ्ख्या-
भेदे तत्सङ्ख्यान्विते च ।

पट्पञ्चाशत् स्त्री० पडधिका पञ्चाशत् शाक० । (छाप्याच)
सङ्ख्याभेदे, तत्सङ्ख्यान्विते च । [भ्रमरमियत्वम्]

पट्पदमिय पु० इत० । नागलेशरे तस्य हि मचुरमधुत्वात्
पट्पदातिथि पु० पट्पदः अतिथिरिव यस्य । आम्बुजे ।
पट्पदानन्दवर्द्धन पु० पट्पदस्यानन्दं वर्द्धयति दध-णिच्-ल्यु
उप० । अशोकवृक्षे ।

पट्पदी स्त्री० पट् पादा अस्याः पादस्य पाङ्गावः डीपि पङ्गावः ।
धूकायां, भ्रमरयोर्विति स० द्विगुः । पट्चरणयुक्ते रुन्दो-
भेदे च । पट् स्त्रीकात्मकमयसंघाते ।

पट्प्रज्ञ पु० पट्सु प्रज्ञा यस्य । 'धर्मार्थकाममोक्षेषु लोकतत्त्वा
र्थयोरपि । पट्सु प्रज्ञा त्वयस्यासी पट्प्रज्ञः परिकीर्तित'
इत्युक्ते धर्मार्थाद्यभिधौ बौद्धे ।

पडङ्ग न० पणानङ्गानां समाहारः पादाः । 'जङ्घे बाङ्ग गिरो
मयं पडङ्गमिदमच्यते' इत्युक्ते देहावयवभेदे तन्मोक्षे हृद-
यावयवभेदे यत् हृदयादिषु पट्सु अङ्गेषु मन्त्रविशेषो-
न्यस्य ते तेषु पट् अङ्गानोव यस्य । 'शिनाकलोव्याकरणं
निरुक्तं रुन्दसां चितिः । ज्योतिषामयनश्चैव पडङ्गो वेद
इष्यते' इत्युक्ते वेदे, क्षुद्रगोलुरक्षुमे च पु० ।

पडभिज्ञ पु० पट् अभिज्ञा 'दिव्य चक्षुः श्रोत्रं, परचित्तज्ञानं
पूर्वनिवासावुत्पत्तिः, आत्मज्ञानम्, वियङ्गतिः कायब्यूह-
सिद्धिश्चेत्येतानि अभिज्ञा अभिज्ञायमानानि यस्य । बौद्धभेदे ।

पडशीति स्त्री० पडधिका अशीतिः शाक० । (अश्याणि) सङ्ख्या
भेदे, तत्सङ्ख्यान्विते च । पडतीतिमुखवत्सु मिथुनकत्या
धनुषीनेषु रवेः संक्रान्तौ च 'स्यनविष्णु पदी पडशीतयो
विषुवविष्णु पदीपडशीतय इति ज्योतिषम् ।

पडशीतिमुख न० पडशीतेः तन्नाजसंक्रान्ते मुखम् । 'तत्ता
दिपट्शीत्यङ्गां पडशीतिमुखम् क्रमात् । तच्चतुष्टयमेव
स्यात् हिस्त्रमात्रेषु राशिषु' इति पडविंशे धनुषो भागे,
द्वाविंशेऽनिमिषस्य च मिथुनाष्टादशे भागे कत्यायास्तु
चतुर्दशे, इति सूर्यसिद्धान्तोक्ते तत्तादितः पडशीतिदिना-
न्तरितकाले ।

पडानन पु० पट् ज्ञाननानि यस्य । कार्त्तिकेये पडपदनादयोऽप्यत

पडूर्म्मि पु० पट् ऊर्म्मय ऐश्वर्याणि यस्य । पड्विद्यये परमेश्वरे
पड्गव वि० पडभिर्गोभिरायुक्तः शकटः हृलो वा शाक०
अचु सभा० । पडभिर्गोभिराक्रुते हृनादौ 'अष्टागव
धर्म्यहलं पड्गवं जीविकार्थिनामिति स्मृतिः । यथां
गवां समाहारः द्विगुः । पट्सु गोपु न० ।

पड्गुणा पु० पडभिः गुणिता गुणाः शाक० । रात्रां सन्ध्यादिषु
पट्सु गुणेषु । [यथाम्, जहाकरञ्जे च ।

पड्गुण्या स्त्री० पन्थः पन्थिः पट् पन्था अस्याः । वचायां
पड्गुण्य न० पट् पन्थयोऽस्य । मिषलीमूले, पट्पर्वयुक्ते वि०
संज्ञायां कन् । यथां स्त्री० टाप् । अत इत्सम् वा डीप्
वाचायां स्त्री० ।

पड्ग पु० पड्ग्यो नासादिस्थानेभ्यो जायते जन-ड ।
'नासाकण्ठसुरःस्तालु जिह्वां दन्तां च संयतः । पड्ग्यः
संजायते यस्मात् तस्मात् पड्ग इति स्मृत' इत्युक्ते खर-
भेदे 'पड्गजसंवादिनीः केका' इति रघुः ।

पड्दीर्घ पु० पड्भिर्गुणिता दीर्घाः । तन्मोक्षेषु आ, ई, ऊ,
ऐ, औ, अः इत्येवं रूपेषु पट्सु दीर्घेषु ।

पड्धा अन्व० यप्+प्रकारे घाच् । पट्प्रकारे ।

पड्भुजा स्त्री० पट् भुजा इव यस्याः (खरसज) फलवताभेदे
पड्भुजयुक्ते वि० ।

पडुरस न० पण्यारसानां समाहारः भा० । 'मधुरो लवणक्षिप्तः
कषायोऽम्लः कटुलघुः'त्युक्तेषु भवुरं लौल्यमित्याङ्गि-
रिज्ञादौ स च लक्ष्यते । लवणस्तु पटुः प्रोक्तः सैम्भवादौ
स इष्यते । तिक्तस्तु पिचुमर्द्दादौ व्यक्तमास्वादयते रघुः ।
कषायस्तुवरस्तूक्तः स च पूगीफलादिषु । कटुस्तु तीक्ष्ण
संज्ञः स्यात् मरीचादौ स चेष्ट्यते' इत्युक्तस्यानेषु लक्ष्येषु
पट्सु रसेषु ।

पड्वर्ग पु० इत० । 'कामक्रोधलोभमोहमद आत्यर्थेषु व्याजेष्ट
पड्वर्गमिति भट्टिः । 'क्षेत्रं होरा च तद्रेकाणं नवा'ग्रहाद-
शक्ते । विंशांशकश्चेति विज्ञैः षड्वर्गैः समुदाहृतः' इति
ज्योतिषोक्तेषु क्षेत्रादिषु पट्सु विस्तरौ वृहदभिधाने ।

पण संभक्तौ स्वा० पर० सक० सेट् । दस्य सत्वे यस्य नत्वम् ।
सनति असनीत् असानीत् ।

पण दाने तना० उभ० सक० सेट् पस्य सत्वे णस्य नत्वम् ।
सनोति असनीत्-असानीत् असनिष्ट-असत ।

प(श)ण्ड पु० पण-ड इत्यनेत्यम् पृ० पत्वं शतं वा । दधे,
नपुंसके, पङ्गादिसमूहे पु० न० ।

पण्ड पु० पण-ठ तस्य नेत्यम् पृ० षः । नपुंसके ।

पण्मुत्तु पु० पट् स्त्रानि यस्य । कार्त्तिकेये ।
 पट् गतौ चु० उ० सक० सेट् । सादयति ते असीपट् ।
 पट् विपादे अक० हिंसायां गतौ च सक० तु पर० अनिट् ज्वला० ।
 सोदति, असदत् । सदः सादः ।
 पनच् गतौ आ० पर० सक० सेट् । सञ्जति असञ्जीत् ।
 पनञ्ज सङ्गे, संदम्बे च आ० पर० सक० अनिट् । सजति असाञ्जीत् ।
 पप सम्बन्धे आ० पर० सक० सेट् । सपति असापीत् असपीत् ।
 पम वैकल्ये अद० चु० उ० सक० सेट् । समयति ते असवमत् त
 पस्व सर्पये आ० पर० सक० सेट् । सवति असवीत् ।
 पस्ज् अर्जने आ० पर० सक० सेट् । सर्जति असर्जीत् ।
 पस्ज् अपानशब्दे आ० पर० सक० सेट् । सर्जति असर्जीत् ।
 पर्व(र्ष) गतौ आ० सक० सेट् । सर्व(र्व)ति असर्वो(र्व)त् ।
 पल्लु गतौ आ० पर० सक० सेट् । सलति असालीत् ।
 पष् लि० व० व०। पो क्तिप् पु० । (अच) सङ्ग्रामेदे व्याकरणोक्ते
 सङ्ग्रावाचके घान्ते नान्ते च शब्दे च । [सङ्ग्रान्ति च ।
 घटि स्त्री० षष्ठ्युणिता द्यतिः नि० । (पाट्) सङ्ग्रामेदे, तत्-
 पटिक पु० पश्चा अहोमिः पच्यते कन् । (पाटिया) धान्यमेदे
 पटिक्य न० पटिकधान्यस्य ध्वनं जेतुम् यत् । पटिकधान्योत्
 पत्तियोष्ये जेतै । [स्त्रियां ङोप्
 घटितल त्रि० पठेः पूरणः तसट् । येन पटिसङ्ग्रामे पूर्यते तस्मिन् ।
 घटिमन्त पु० पटिवर्षैर्कसः । अर्द्धवयस्के गजे तदुत्तरं हि
 तस्य मत्ततावोग्यत्वात् तथालम् ।
 घटिसंवत्सर पु० व० प० पटिगुणिता संवत्सराः । ज्योतिष-
 मसिद्धेषु मन्त्रवादिषु पञ्चैवत्सरेषु तद्विशेषो दृष्टदभिधाने ।
 घटिहायन पु० पटिर्हायना वयोऽस्य । पटिवर्षवयस्के गजे
 पटिदिनमच्योद्वायनी शीघ्रिः याक० । पटिकधान्ये ।
 घष्ठ त्रि० पक्षां पूरणः षष्ठ्युत्तु च । येन पट्संख्या पूर्यते
 तस्मिन् । स्त्रियां ङोप् । [पठ्यश्रुते नृपकरे ।
 घष्ठक त्रि० पठे भागः कन् । पठे भागे । [उत्पद्यस्यस्य
 घष्ठांश पु० कर्म० । रक्षणप्रतिरूपतया प्रजाभ्यो आहो
 घष्ठान्न त्रि० पठे दिवसस्य घष्ठकालः अक्षस्य तद्भोजनस्य वा
 कालो यस्य । दिवसस्य पठभागे अन्नभोजनकालवति पुरुषे ।
 घष्ठान्नकाल इ० पठे दिवसे मध्याह्नकालो यत् । व्रतगेदे ।
 पष्ठी स्त्री० पक्षां पूरणी षट् षट्, ङीप् । चन्द्रस्यः षष्ठकलाया
 ह्रासदक्षिणप्रक्रियाक्रमे तिथिभेदे, खान्दमाथ्याक्रमे साह-
 कामेदे, 'साहकाह पूज्यतना मा च पष्ठी प्रकीर्तिता ।
 मित्पूनां प्रति विश्वेषु प्रतिपालनकारिणी तपस्विनी
 विष्णुमक्ता कार्त्तिकेयस्य कामिनी'ति पुराणम् ।

पस सत्रे अदा० पर० सक० सेट् वैदिकः । सति असासीत् अससीत्
 पत्न्य सर्पये आ० पर० सक० सेट् । सज्जति असज्जीत् । अय-
 नात्मनेपदीत्यन्ये 'वचोऽपि मरुपाद्यरं न च पदेषु संसृज्यते
 इति शकुन्तला ।
 पस्त सत्रे अदा० स्वपा० पर० सक० सेट् वैदिकः इदित् । संसे
 असंसीत् । [ति सज्जति असीसहत् असहीत् ।
 पष्ट क्षमायां वा चु० उ० सक० सेट् दि० पर० सक० सेट् । साहयति
 पष्ट क्षमायां आ० आ० सक० सेट् ज्वला० । सहते असहीत् ।
 पाङ्गुण्य न० षट्गुणा एव षड् । राक्षां सन्निविपहादिषु
 षट्स्त्रपायेषु 'षाङ्गुण्यस्य षड्भुते' इति भाषः ।
 पाण्मातुर पु० पक्षां माहृणामपत्यम् अष्ट उदादेशे रपरः ।
 कार्त्तिकेये तस्य कृत्तिकार्त्तिकं, मङ्गा, एथिवो, पार्त्तिकेयेति
 पट् सागरः पुराणेषु प्रसिद्धाः ।
 पात्वणत्विक त्रि० पत्वणत्वे अधिकृत्य कृतो सन्धः ठक् ।
 पत्वणत्वमतिपादके सन्धे ।
 पाण्मासिक न० पठे मासे भवः ठक् । षट्स्य एकाहीन
 षष्ठमासे कर्त्तव्ये आहमेदे 'आद्यां पाण्मासिके तथेति'
 स्मृतिः 'एकाहान्यूनपण्मासे तस्य विधानमिति' कार्त्तिकेयः
 पाध सिद्धौ सा० दि० च पर० सक० अनिट् । साधोति साध्यति ।
 असात्सीत् । [ति असहान्वत् त ।
 पान्त्य सामयुक्तसम्पादने अद० चु० उ० सक० सेट् । सान्त्वयति
 पि नञ्जे स्वा० क्रा० उ० सक० अनिट् । सिनीति सिनुते सिनाति
 सिनीते असैपीत् । असेट् । [चत् त । सेता
 पिच आर्दीकरणे तु० सक० सक० अनिट् । सिद्धति ते असि-
 पिट अमादरे आ० य० सक० सेट् । सेटति असेटोत् ।
 पिङ्ग पु० पिट-गन् पु० । पिटो (लम्पट) काष्ठो । [असैलीत् ।
 पिध माहृण्ये वाक० शासने सक० वेट् । सेधति असेधीत्-
 पिध गतौ आ० पर० सक० सेट् । सेधति असेधीत् ज्ञानेत् ।
 पिध सिद्धौ दिवा० पर० सक० अनिट् ज्ञानेत् । सिध्यति असैलीत् ।
 पिष्म हिंसने सक० दोषौ अक० आ० पर० सेट् ज्ञानेत् । सिध्यति
 असिध्यति । [असेलीत् ।
 पिम हिंसने आ० य० सक० सेट् । सेमति असेमीत् । [सिद्धति
 पिल उद्धवशस्यजेदात् पाण्य चादाने तदा० पर० सक० सेट् ।
 पिव वन्तविसारे दि० प० सक० सेट् ज्ञानेत् । सोध्यति असेनेत्
 पु (सुरापावनरूपे) सन्धाने सोमादेः पीडने नम्यने च सा० उ०
 सक० स्नाने अक० अनिट् लुङि प० सेट् । सुनोति सुनुते
 असायीत् असीट । [असीट ।
 पु गतौ आ० आ० सक० अनिट् लुङि प० वेट् । सवति असावीत्

षु प्रसवे ऐश्वर्यं च भा०पर०सक०अनिट् सवति असीपीत् ।
षु ऐश्वर्यं प्रसवे च अदा० पर० सक० वेट् छिटि सेट् । सौति
असावीत्-असीपीत् । सुसुवि ।

षुटट् अनादरे भा०स०उ०सक०सेट् । सुटयति ते असुषुटत् त
पुनश्च दीपने अ०हिंसने स०भा०प०सेट् । सुम्भति असुम्भीत् ।
पुट् दीपौ अक०ऐश्वर्यं सक०त०प० सेट् । सुरति असीरीत् ।
षुहृ तप्तौ जमायाञ्च सक०दि०प०सेट् । सुहृति असुहृत् ।

पू प्रसवे अदा० आ०सक०सेट् । सूति असुविट् ।
पू प्रसवे दि०आ०सक०सेट् । सूयते असुविट्-असोष्ट ।
पू छेपे त०प०सक०वेट् । सुवति असावीत् ।

पूट् निवारणे भा०आ०सक०सेट् । सूदते असूदिट् ।
पूट् क्षरणे भा०प०सक०सेट् । सूदति असूदीत् ।
पूट् क्षरणे अक०प्रतिज्ञायां निरासे च सक०चु०उ०सक०सेट् ।

सूदयति ते असूषुदत् । [रिष्ट

पूर सन्धे अक०हिंसने सक०दि०आ०सक०सेट् । सूर्यते असू-
पूर्य अनादरे भा०प०सक०सेट् । सूर्वति असूर्वीत् ।
पूर्य दीपायां भा०प०सक०सेट् । सूर्यति असूर्वीत् ।

पूष प्रसवे भा०प०सक०सेट् । सूपति असूपीत् ।
पुनश्च हिंसने भा०प०सक०सेट् । सुम्भति असुम्भीत् ।
पुनश्च हिंसने भा०प०सक०सेट् । सुर्भति असुर्भीत् ।

पूक सर्पणे भा०आ०सक०सेट् चङि न ह्रस्वः । सेकति असेकीत् ।
पूेल चालने गतौ च भा०पर०सक०सेट् चङि न ह्रस्वः ।
सेलति असेलीत् ।

पूेव आराधने उपभोगे आप्रये च भा०उ०सक०सेट् चङि न
ह्रस्वः । सेवति सेवते असेवीत् असेविट् ।

पूे जये भा०प०अक०अनिट् । सायति असासीत् ।

पूो नाशने अक०दि०प०अनिट् । स्यति असात्-असासीत् ।

षोडत् पु० षट् दन्ता यस्य दन्तस्य दट् नि० । षट्दन्तयोग्य-
वयस्यो वृषादौ । [तत्सङ्गान्विते च

षोडशन् नि० व०व० षडधिका दश नि० । (षोड) संख्याभेदे
षोडश पु० षोडशानां पूरः षट् । येन षोडशसंख्या पूर्यते
तस्मिन् । षट्पञ्चदशस्य कालात्मके षोडशभागरूपकलायां,
विहरासुन्दर्याञ्च स्त्री० ङोपु ।

षोडशकं न०षोडश परिमाणस्य कन् । षोडशसंख्याते वस्तु-
नि 'भूम्यासनं जलं वस्तुं प्रदीपोऽन्नं ततः परम् । ताम्बूल
क्षलग्नाच्च मार्त्यं फलमतः परम् । शय्या च घाडका
गावः काष्ठान् रजतं तथा । दानमेतत् षोडशकं प्रेत-
सदृश्यं दीयते' इति श्रुत्युक्तेषु भूम्यादिषु प्रतीद्देशेन दीय-

मानेषु षोडशसु । 'स्वर्णं रौप्यं तथा ताम्रं कांस्यं गावो
गजा हयाः । गृहं भूमिर्दृषो वस्तुं शय्या क्षेपसंपानहौ ।
दास्यन्नं पितृयज्ञेषु दानं षोडशकं मतमिति वायुपुरा-
णोक्तेषु पितृकल्पेषु देवेषु स्वर्णादिषु षोडशसु च ।

षोडशमाहका स्त्री० व०व० षोडशसंख्या सातरः । 'गौरी
पद्मा शची मेधा सवित्री विजया जया । देवसेना स्वधा
साहा नातरो लोकनातरः । शान्तिः पुष्टिर्धृतिस्तुष्टिः क्रतु
देवात्मदेवता' इत्युक्तासु गौर्यादिषु षोडशसु माहकासु
षोडशाङ्ग पु० षोडश द्रव्याणि अक्षान्यस्य । 'गुग्गुलु' सरलं
दारु पञ्चं कलयसम्भवम् । ह्योवेरसयुक्तं कुष्ठं गुडं सर्ज-
रसं घनम् । हरोतकीं नखीं लाक्षां जटाभांसीञ्च शैल-
जम् षोडशाङ्गं त्रिदुर्ध्वं दैवे पैले च कर्माणीं त्युक्ते गुग्गु-
ल्वादौषोडशद्रव्यरचिते धूमे ।

षोडशाङ्गि पु० षोडश अङ्गत्रयस्वरणा यस्य । कर्कटे ।

षोडशार न० षोडश आराणि कोणा अस्य । षोडशदल-
युक्ते कमले, तन्त्रोक्ते यन्त्रभेदे च ।

षोडशिन् पु० षोडशकला विद्यन्तेऽस्य इति । सोमे । यज्ञाङ्गे
तन्नामसोमरसस्याप्रनपात्रे च 'अतिरात्रे षोडशिनं ग-
ह्णातीति श्रुतिः ।

षोडशोपचार पु० व०व० षोडशसंख्याता उपचाराः । 'आसनं
स्वागतं प्रादुसर्घ्यमाचमनीयकम् । सधूपकर्तव्यमन्त्रानं
वसनाभरणानि च गन्धपुष्पे धूपदेवौ नवेद्यं वन्दनं तथे'
त्युक्तेषु षोडशेषु पूजाङ्गद्रव्येषु ।

षोढा अव्य० षट् प्रकारं धाच् नि० । षट्सु प्रकारेषु ।

षोढान्यास पु० षोड षट्प्रकारो न्यासः । तन्त्रोक्ते षट्-
प्रकारन्यासभेदे विस्तरो दृष्टदमिधाने ।

ष्टकं प्रतीपाते भा०प०सक०सेट् षटा० । शकति अस्ताकीत् ।

ष्टग संवरणे भा०प०सक०सेट् सिचि न टङिः षटा० । सगति
अस्तगीत् । [अस्तनीत् ।

ष्टन शब्दे भा०पर०सक०सेट् वा षटा० । स्तमति अस्तानीत्-

ष्टम सन्धे स०स्वने अ०भा०आ०सेट् इदित् । स्तमते अस्तमिष्ट
ष्टम वैकल्ये अद०चु०उ०म०सक०सेट् । स्तमयति ते अतस्तमत् त
ष्टम वैकल्ये अक०भा०प०सेट् । स्तमति अस्तमीत् ।

ष्टिष्ठ अभिवोगे स्वा०आ०सक०सेट् । स्तिष्ठते अस्तेषिट् ।

ष्टिष्ठ क्षरणे भा०आ०अक०सेट् चङि न ह्रस्वः । स्तेपते अस्तेपिट्

ष्टिस क्लेदे दि०प०अक०सेट् । स्तिम्यति अस्तेमीत् ।

ष्टीम क्लेदे दि०प०अक०सेट् । स्तीम्यति । अस्तीमीत् ।

ष्टु स्तुतौ अदा०उ०सक०अनिट् सिचि सेट् लुङि प्र० वेट् ।

सौति सवीति स्तुते इत्यने अस्मावीत् अस्तोष्ट ।

एच मचादे अक०भा०आ०सेट । स्तोचते अस्तोचिष्ट ।

एच उच्छावे अद०पु०उ०सक०सेट । स्तूपयति ते अतुचापत् त

एच उच्छावे दि०प०सक०सेट । स्तूपयति अस्तूपत् । [अस्तोभिष्ट

एच अक०स्तम्भने सक०भा०आ०सेट क्वा वेट । स्तोभते

एच गतां भा०प०सक०सेट । स्तृयति अस्तृचीत् ।

एच यध त०प०सक०वेट । स्तृयति अस्तृहीत् अस्तृयत् ।

एच बधे त० आ०सक०वेट । स्तृयति अस्तृहीत् अस्तृयत् ।

एच अरणे भा० आ० अक० सेट चडि न हसः । स्तोपते ।

अस्तोपिष्ट । [अस्तायीत् ।

ष्टै संघाते सक० ध्वनौ अक० भा०प०अनिट् । स्तायति ।

ष्ट्यै वेदने सक० दीप्तौ अक० भा० प० अनिट् । स्तायति

अस्यासीत् । मतानरे घ्यायति । [अस्यगीत् ।

ष्ठग सन्वरणे भा०प०सक०सेट घटा०सिचि न वृद्धिः । स्थगति

ष्ठण स्थितौ भा०प०अक०सेट ज्वला० । स्थणति अस्यासीत् ।

ष्ठस् निरासे दि०प०सक०सेट । स्थस्यति अस्यासीत्—अस्यसीत्

ष्ठ गतिनिष्ठतौ भा०प०अक०अनिट् । तिष्ठति अस्यात् ।

ष्ठिव निरासे (सुखेन स्नेहादेवमने) भा०प०सक० सेट ठीवति

अष्टेवीत् । ठेवनम् । [अष्टीवीत् ठीवनम् ।

ठीव निरासे (स्नेहादेवमुखेन यकने) भा०प०अक०सेट । ठीवति

थ्यूत त्रि० धिव-क्त । निरस्ते, वान्ते च । [अथ्वसत्

थ्यास निरासे दि०प०सक०सेट क्वा वेट वा घटा० । थस्यति

थ्या शोधने अदा०प०अक०अनिट् । स्नाति अस्नासीत् ।

थिाह प्रीतौ दि०प०सक०वेट । स्निह्यति अस्नेहत् । स्नेहिता-

स्नेहा—स्नेहा । [स्निहत् त ।

थिाह स्नेहयुक्त भवने चु०उ०अक०सेट । स्नेहयति ते अस्नि-

थ्या स्नाने आ०उ०अक०सेट । स्नौति अस्नावीत् अस्तोष्ट ।

थ्याच स्नेचने भा०आ०सक०सेट । स्तोचते अस्तोचिष्ट ।

थ्यास भक्षे दि०प०सक०सेट । स्तुस्यति अस्तोसीत् ।

थ्याह उद्वारे दि०प०सक०वेट । स्तृह्यति अस्तृहत् ।

थ्यौ वेष्टे भा०प०सक०अनिट् । स्नायति अस्नासीत् । प्रत्ये

इत्येके ण्यारयति अण्यारसीत् ।

थिाह ईपहासे भा०आ०अक०अनिट् । सयते अयसेष्ट ।

थ्वक्क सर्पणे भा०आ०सक०सेट । थ्वक्कते अथक्किष्ट ।

थ्वद् सादे हृदनेप चु०उ०सक०सेट । स्वादयति ते अस्विषदत्त

थ्वद् प्रीतौ वेहने च भा०आ०सक०सेट । स्वदते अस्विदिष्ट ।

थ्वन्ज आलिङ्गने भा०आ०सक०अनिट् । स्वजते । अस्वङ्क

थ्वप ययने निद्रायाश्च अदा०खपा० जचा० प० अक० अनिट् ।

खपिति अस्नासीत् ।

[यति ते । अपयस्यत् त ।

खर्त्त गतौ सक०उ०खेन जीवने अक० चु०उ०सेट । खर्त्त-

थ्वक्क गतौ भा०आ०सक०सेट । थ्वक्कते अथक्किष्ट ।

खिद् मोहे स्नेहे, च अक० मोचने च । भा० आ० लुडि उ०

सेट । खेदते अखिदत् अखेदिष्ट ।

खिद् गात्रप्रवरणे अक०दि०प०अनिट् । खिद्यति अखिदत् ।

स

स पु० सो-इ । विष्णौ, सर्पे, ईश्वरे, विष्णवे च । [प्रकाशने ।

संक्षेप पु० सम्+क्षिप-घञ् । भूयसोऽर्थस्नातवाक्यादिना-

संक्षोभ पु० सम्+क्षुभ-घञ् । चाञ्चल्ये, क्षोभे च । [त्रि० ।

संग्राहिन् पु० सम्+ग्रह-णिनि । कुतजष्ट्ये । सञ्चयकारके

संघ पु० सम्+हन-ङ नि० । समूहे, जन्तुसमूहे च । घञ् ।

संघातोऽपि समूहे दृढसंयोगे च पु० ।

संघर्ष पु० सम्+घर्ष-घञ् । अन्योन्यदृढसंयोगे ।

संज्ञ न० सम्+ज्ञा-क । पीतकाष्ठे कालीयकौ गन्धद्रव्यौ । सम्+

ज्ञा-घञ् । चेतनावान् बुद्धौ, आख्यायान्, हस्ताद्यैरर्थ-

सूचने, गावत्यां, सूर्यपत्न्याश्च स्त्री० ।

सं(ज्ञ)ज्ञापन सम्+ज्ञा-णिच्-पुक् मारणे हसः ल्युट् । मा-

रणे । अन्यार्थे न हसः । ज्ञाने । क्तिन् । संक्षिप्रमथन स्त्री०

संज्ञासुत पु० संज्ञायाः सूर्यपत्न्याः सुतः । शनैश्चरे ।

संज्ञु त्रि० संज्ञते जानुनी यस्य जातुस्थाने पुः । संज्ञतजानुनी ।

संज्वर पु० सम्+ज्वर-अप् । अग्निजाते गामे ।

संसर्द्द पु० सम्+सर्द-घञ् । अन्योन्यदृढसंयोगरूपे संसर्गम् ।

संयत त्रि० सम्+यन-क्त । वक्षे क्षतप्राश्नोक्तनियमे च ।

संयत् स्त्री० संयस्यतेऽत्र सम्+यन-क्तिप् तक् च । युष्टे ।

संयन्तु त्रि० संयच्छति सम्+यन-लट् । नियन्तरि ।

संय(या)म पु० सम्+यम-घञ् वा वृद्धिः । व्रताङ्गताया पूर्वदिन

कर्त्तव्ये नियमभेदे, इन्द्रियनिग्रहे, वन्धने च ।

संयमन न० सम्+यम-ल्युट् । वन्धने, व्रते, चतुःशाले स्त्र्ये च

संयमनी स्त्री० संयस्यते वध्यतेऽत्र सम्+यम-ल्युट् । यमाधि-

क्षतपुण्याम् । [संयमवति त्रि० ।

संयमिन् पु० सम्+यम-णिनि न वृद्धिः । हनिभेदे इन्द्रिय-

संयाव पु० सय्यक् व्रतादिभिर्युते मिश्रते गोधूमचूर्णादयम्

सम्+यु-घञ् । “संयावस्तु एतद्यौरुगुडगोधूमपाकज”

इत्युक्ते व्रतादिना प्रकाशगोधूमचूर्णे । [संयुक्ते च ।

संयुज् त्रि० सय्यक् युगं क्ति सम्+युज-क्तिन् । युषाद्रे, ।

संयुक्तं लि० सम् + युज - क्त । संयोगवति पदार्थे ।

संयुग न० संयुज्यतेऽव सम् + युज - क प्र० जस्य गः । युद्धे ।

संयुतं लि० सम् + यु - क्त । संयुक्ते ।

संयोग प्र० सम् + युज - घञ् । मेलने क्रियाजन्ये द्रव्याश्रिते
युगभेदे, संबन्धमात्रे च ।

संयोगपृथक्त्व न० संयोगेन फलसंबन्धभेदेन पृथक्त्वं नागा-
रूपत्वं यत् । एकस्यैव कर्मणो नित्यानित्यत्वप्रतिपादके
मीमांसकोक्ते न्यायभेदे ।

संयोजितं लि० सम् + युज - णिच् - क्त । कृतमेलने पदार्थां
नतरेण कृतयोजने पदार्थे ।

संरम्भ प्र० सम् + रभ - घञ् सम् च । कोपे, आक्रोशे, उल्लाहे ।
वेगे च “अदृष्टिसंरम्भमिवान्धुवाहमि”ति कुमारः ।

संराधन न० सम् + राध - ल्युट् । सम्यक् सेवने, सम्यक् क्लिप्तने च ।

संराव प्र० सम् + र - घञ् । शब्दे ।

संरुढं लि० सम् + रुह - क्त । प्रौढे, जाताङ्गुरे च ।

संरोध प्र० सम् + रुध - घञ् । रोधने, क्षेपे च ।

संलग्नं लि० सम् + लग - क्त । मिलिते ।

संलय प्र० संलीयते इन्द्रियव्यापारोऽव सम् + ली - अच् ।
निद्रायाम्, प्रलये च ।

संलाप प्र० सम् + लप - घञ् । परस्परकथने प्रीत्या अन्यो-
न्योक्तिप्रत्युक्तिभ्यां भाषणे, रहसि कथने च ।

संवत्सर प्र० संवसन्ति ऋतवोऽव सम् + वस + सरन् । वत्सरे,
ज्योतिषोक्ते समादिपञ्चकान्तर्गते वत्सरभेदे च ।

संवत् अर्थ० सम् + वय - क्तिप् यत्लोपे तद्धन् । विक्रमादित्यरा-
ज्यावधिके तत्कृतशकवत्सरे ।

संवदन न० सम् + वद - ल्युट् । आलोचने, वशीकरणे, च ।
सम् + वन - ल्युट् । संबननमप्यत्र । [भेदे च ।

संवर न० सम् + व - अण् । जले, दैत्यभेदे, मत्स्यभेदे, ऋग

संवर्त्त प्र० सम्यक् वर्त्तते परावर्त्ततेऽव सम् + वृत् - णिच् -
घञ् । प्रलयकाले, सृष्टिकारकसुनिभेदे, कर्मफलवृत्तेऽप्ये,
“संवर्त्तश्च वद्धक” इत्युक्ते मेघनायकभेदे च ।

संवर्त्तक न० सम् + वृत् - णिच् - ल्युट् । बलदेवलाङ्गले । ततः
अस्त्वर्थे अच् । बलदेवे, वाङ्मवानले च प्र० ।

संवर्त्तिका स्त्री० सम् + वृत् - ल्युट् टाणि अतइत्त्वम् । दी-
पादेः शिखायाम्, पद्मादेः केशरसमीपस्थे दले, नवपत्रे च
संवर्द्धकं लि० सम् + वृद्ध - णिच् - ल्युट् । सम्माननाकारिणि
वृद्धिकारके च ।

संवर्लितं लि० सम् + वल - क्त । मिलिते ।

संवसथ प्र० संवसत्यस्मिन् सम् + वस - अथच् । यामे जन-
समूहनिवासस्थाने । [वायौ ।

संवह प्र० सम्यक् वहति सम् + वह - अच् । सप्तवायुमध्यवर्त्ति-
संवार प्र० सम् + वृ - घञ् । शिखाग्रन्योक्ते वर्षोत्सारणार्थे वाह्य
प्रयत्नभेदे, सङ्गोपने च ।

संवास प्र० संवसत्यव सम् + वस - घञ् । गृहे, पुरवासिनां
पुराद्वहिर्वासयोग्ये अनाहते स्थाने च । [तत्रैव ।

संवाह प्र० संवाहयति सम् + वह - घञ् । अङ्गसमर्द्धके । खलु ।

सवाहन न० सम् + वह - णिच् - ल्युट् । भारादेर्वहने, अङ्ग
समर्द्धने च ।

संविग्नं लि० सम् + विज - क्त । उद्भिग्ने इष्टवस्तुलाभाय तद
प्राप्तिहेतुना भयादिना वा जातोत्कण्ठे, [अङ्गीकारे च

संविन्ति स्त्री० सम् + विद - क्तिगृ । ज्ञाने, प्रतिपत्तौ, बुद्धौ,
संविद् स्त्री० सम् + विद - सम्प्र० क्तिप् । ज्ञाने, प्रतिपत्तौ, बुद्धौ

अङ्गीकारे, समाधौ, नामनि, आचारं, संज्ञेते, युद्धे, तोषे च -
संविद् स्त्री० संविद्यतेऽनया सम् + विद - क्तिप् टाप् । भङ्गायाम्

(सिद्धि) “संविदासवयो मध्ये संविदैव गरीयसीति”तन्त्रम्
संविद्वातिक्रम प्र० संविदोऽङ्गीकारस्य व्यतिक्रमो यत् । कता-
ङ्गीकारस्योक्तङ्गनहेतुके विवादभेदे ।

संविदितं लि० सम् + विद - क्त । अङ्गीकृते, सम्यग्ज्ञाते च ।

संविधान न० सम् + वि + धा - ल्युट् । उपाये, आयोजने
रचनायाञ्च । [अतिविधायाम् (आतइच्) ।

संविधा स्त्री० संसर्द्धितं विषं यथा धातुजस्य उत्तरपदलोपः ।

संवीक्षण न० सम्यग्वीक्ष्यते अनिष्यते वा सम् + वि + ईक्ष -
ल्युट् । इष्टवस्तुनोलाभाय अन्वेषणे, सम्यग्दर्शने च ।

संवीतं लि० सम् + व्येज् - क्त । आहते, रुद्धे, च - सम् + वि +
इज् - क्त । सङ्गते । [मन्त्रस्येति” रघुः ।

संष्टतं लि० सम् + वृ - क्त । आहते, कृतगोपने च “तस्य संष्टत-

संवेग प्र० सम् + विज - घञ् । भयादिना त्वरायाम्, सम्यग्भेगे च

संवेद् प्र० सम् + विद - घञ् । ज्ञाने । युच् । संवेदनायत्न स्त्री० ।

संवेश प्र० सम्यक् विशत्यव सम् + विश - घञ् । निद्रायाम् सं-
पूर्वकस्य तस्य निद्रार्थकत्वात्तथात्वम् । तथाच् । संविष्टः कुश
शयने निशां निनायेति रघुः षोष्ठे च ।

संवेशन न० सम् + विश - णिच् - ल्युट् । रतिक्रियायाम् तदुत्तरं
हि निद्राधिक्येन तस्या निद्राहेतुत्वात् तथात्वम् ।

संव्यान न० संवीयते सम + व्येज् - कर्म्मणि ल्युट् । उत्तरीय
वस्त्रे, वस्त्रमात्रे च ।

संशम्रक प्र० सम्यक् शम्रमङ्गीकारो यस्य कप् । प्रतिज्ञाय स
ग्रामादनिवर्त्तिनि सैन्ये “संशम्रकण्यैरभूदिति” रघुः ।

संशय पु० सम्+शो-ञच् । सन्देहे एकस्मिन् धर्मिणि भावा-
भावयोः, विरुद्धधर्मद्वयस्य वा सन्देहे । यथा पर्वतो वज्रि-
मान् वा, अयं स्थाणुर्वा पुरुषोवेति । “स संशयो, भवेद्या
धीरेकताभावभावयोरिति” भाषापरिच्छेदः ।

संशयस्य लि० संशये तिष्ठति स्या-क्त । संशययुक्ते ।

संशयात्मन् पु० संशय आत्मनि यस्य । संदिग्धान्तःकरणे “संश-
यात्मा विनश्यतीति” पुराणम् ।

संशयालु लि० संशय+अस्त्वर्थे आलुच् । संशययुक्ते ।

संशयित् लि० सम्+शो-ङ् । संशयकर्तरि ।

संशरण न० संशोर्यते ऽनेन सम्+शृ-ल्युट् । रणारम्भे

संशित लि० सम्+शो-क्त । सम्पादितव्रतविषयकयत्ने ।

संशितव्रत लि० संशितं सस्यक् सत्पादितं व्रतननेन । सस्यक्-
सम्पादितव्रते । [ऊर्जने च ।

संशुद्धि स्त्री० सम्+शुध-क्तिन् । सस्यक् शोधने, देहादिमा-

संस्थान लि० सम्+स्थै-क्त । शोतादिना सङ्कुचिते ।

संश्रय पु० सम्+श्रि-ञच् । आश्रये [पु० ।

संश्रव पु० सम्+श्र-ञप् । अङ्गीकारे । षज् । संश्रवोप्यव ।

संश्रुत लि० सम्+श्र-क्त । अङ्गीकृते ।

संश्लिष्ट लि० सम्+श्लिष-क्त । आलिङ्गिते, संवद्धे च ।

संश्लेष पु० सम्+श्लिष-घञ् । आलिङ्गने, संवत्समाप्ते च ।

संसक्त लि० सम्+सक्त-क्त । मिलिते, संवद्धे, यसन्नादृ-
विस्तीर्णे च “प्रान्तेषु संसक्तनगरेष्वखमिति” कुमारः ।

संसदृ स्त्री० संसीदत्यस्याम् सम्+सद-सम्प० क्तिप् । सभायाम्

संस्तरण न० सम्+स्तृ-ल्युट् । स्नाहटनिवद्धदेहस्त्रीकाररूपे
संस्तारे, अस्वाधसेनागमने, रणारम्भे, षण्डापधे, संगतौ च ।

संसर्ग पु० सम्+सृज-घञ् । सम्बन्धे, “विभागानन्तरं “यत्तव
धनं तन्ममेति” कृतसमयेन एकत्वावस्थानरूपे सम्बन्धे च ।

संसर्गाभाव पु० संसर्गस्य सम्बन्धस्याभावः । ध्वंसप्रागभावात्
लाभावरूपे-भेदमिद्वे अभावे सम्बन्धाभावे च ।

संसर्गिन् लि० सम्+सृज-घिणुन् । संसर्गयुक्ते विभागान-
न्तरं “यत् तव धनं तन्ममेति, कृतसमयेन एकत्वावस्थानरूप-
संसर्गयुक्ते आत्मादौ, सम्बद्धे च ।

संसार पु० संसरत्यत्वात् सम्+सृ-घञ् । मिथ्याज्ञानजन्य
संस्काररूपवासनायां, देहारम्भकाहटभेदे, स्नाहटोपनिवद्ध
देहपरिग्रहे च । आधारे षज् । विद्धे । भावे षज् । सङ्गतौ ।

संसारमार्ग पु० ६त० । योनिद्वारे तत एव हि वह्निर्निगमने
मायावृत्तेति तस्य तथात्वम् ।

संसारिन् लि० संसरति अहटभेदेन देहेन संयुज्यते सम्+

सृ-णिनि । शरीराभिमानिनि जीवे ।

संसिद्धि लि० सस्यक् स्वभावेन वा सिद्धः सम्+सिध-क्त । स्व-
भावसिद्धे, सस्यग्निष्पन्ने च । [निष्पत्तौ च ।

संसिद्धि स्त्री० सम्+सिध-क्तिन् । स्वभावे, प्रकृतौ, सस्यग्-

संसृति स्त्री० सम्+सृ-क्तिन् । संसारप्रवाहे, सङ्गतौ च

संसृष्ट पु० सम्+सृज-क्त । विभागानन्तरं सैत्यात् पुनः
सत्त्वधनेषु कृतसंसर्गवति आत्मादौ “संसृष्टस्य त्वं संसृष्टी-

ति” सृतिः वसनादिना संशुद्धे, संयुक्ते च । भावे क्त । संवन्धे

संसृष्टिन् पु० संसृष्टमनेन ङनि । संसृष्टआत्मादौ । “अन्यो-
दर्थस्तु संसृष्टीति” सृतिः । [चक्रे च ।

संस्कार्त्स्नी लि० सम्+क-ङ्-सृट् च । संस्कारकारके, पा-

संस्कार पु० सम्+क-घञ् सृट् च । सतीगुणान्तराधान
रूपे प्रतिग्रहे, यथा अलङ्कारादेरस्त्रादेर्वस्त्रादेश्च उद्दीपन-

निशानमार्जनादयः, द्रोह्यादेश्च यज्ञाङ्गतासम्पादनाय
वैदिकमार्गेण प्रोक्षणादिः दर्पणादेर्निर्मलीकरणादिः ।

सृतिहेतौ यत्तुभवजन्ये आत्मवृत्तिगुणभेदे, वृथिव्यादिच-
तृष्यस्यैवेगांख्ये गुणे, यथावस्थिततयास्यापनप्रयोजके स्थि-

तिसापनाख्ये गुणभेदे, शास्त्राभ्यासजन्यव्युत्पत्तौ, व्याकरणी
क्तदिशा शब्दानां साधनप्रकारे, विप्रादीनां वैदिककर्मो-

र्हत्वसाधने गर्भाधानादौ क्रियाकलापे, पाके च ।

संस्कारवर्जित लि० ३त० । गर्भाधानादिसंस्कारहीने, शा-

स्त्रादौ व्युत्पत्तिहीने च संस्कारहीनाद्युप्युत्त ।

संस्कृत लि० सम्+क-क्त सृट् च । कृतसंस्तारे पदार्थे, व्याक-
रणादिलक्षणाधीनसाधनयुक्ते शब्दे, पक्वे, भूषिते, शो-

धिते च ।

संस्तर पु० सम्+स्तृ-ञप् । यज्ञे, शय्यायाम् पल्लवादिरचित-

शय्यायां च “नवपल्लवसस्तरे यद्येति” कुमारः ।

संस्तव पु० सम्+स्तु-ञप् । परिचये, सस्यक् स्तुतौ च ।

संस्ताव पु० संस्तूयते ऽत सम्+स्तु-घञ् । यज्ञार्थं संस्तावक-
विप्राणां वासभूमौ ।

संस्तुत लि० सम्+स्तु-क्त । परिचिते, सस्यक्स्तुते च ।

संस्थाय पु० सम्+स्थ-घञ् । संघाते, निविद्धसंयोग-
रूपे सन्निवेशे, विस्तृतौ, गृहे; संस्थाने च ।

संस्थ लि० सम्+स्था-क । अवस्थिते, स्तुते च ।

संस्था स्त्री० सम्+स्था-ञङ् । न्यायपथावस्थितौ, स्थितौ,
नाशे, यज्ञभेदे, व्यवस्थायां, व्यक्तौ, सादृश्ये, प्राने च ।

संस्थान न० सम्+स्था-ल्युट् । चतुष्पथे, आकारे, अवयव्या-
रम्भकसंयोगभेदे, चिह्ने, सन्निवेशे, सस्यक्स्थितौ च ।

संस्थित वि० सम्+स्था-क्त। स्तुते, सम्यक्स्थिते च। [उच्चे।
 संस्थर्षा स्त्री० सम्यक्स्थिते सम्+स्थ-घञ् टाप्। रजनोगन्धा-
 संस्फुट वि० सम्+स्फुट-क। विकशिते।
 संस्फोट न० सम्+स्फोट-घञ्। युद्धे।
 संस्फोट पु० सम्+स्फुट-घञ्। युद्धे।
 संहत वि० सम्+हन-क्त। दृढे, मिलिते, परार्थं मिलिते,
 “संहतपरार्थत्वादिति, साङ्ख्यम् दृढसंयोगयुक्ते सम्यग्गृह्यते च
 संहतल पु० संहतं संहननं संघातं जाति-ला-क। मिलित
 प्राणिद्वये।
 संहतपुष्पिका स्त्री० संहतानि दृढं संयुक्तानि पुष्पाख्यस्याः
 कप् ल्यत इत्वम्। मिश्रयायास्।
 संहति स्त्री० सम्+हन-क्तिन्। संभूते, सम्यग्हनने च।
 संहजनन न० संहन्यते परार्थं संलज्यते सम्+हन-ल्युट्।
 देहे, संघाते, वधे च।
 संहर्ष पु० सम्यक् हर्षः सम्+हृ-घञ्। आगन्दे, खर्षायाञ्च
 संहृष्यत्यनेन घञ्। वायौ।
 संहार पु० सम्+हृ-घञ्। प्रलये, नाशे, संक्षेपे, नर-
 कभेदे, विसर्जने, भैरवभेदे च।
 संहारमुद्रा स्त्री० संहाराय स्थानान्तरनयनाय मुद्रा।
 तन्त्रोक्ते मुद्राभेदे तल्लक्षणं दृढदम्भधाने।
 संहिता स्त्री० सम्यक् हितं प्रतिपाद्यं यस्याः। मन्वादिप्रणीते,
 धर्मशास्त्रे, पुराणे, इतिहासादौ, कर्मकाण्ड-प्रतिपादके
 वेदभागे, च।
 संहति स्त्री० सम्+हृ-क्तिन्। वहुभिः कृते आह्वाने।
 संहत वि० सम्+हृ-क्त। कृतसंहारे, सङ्कुचिते च।
 संहति स्त्री० सम्+हृ-क्तिन्। संहारे-
 संह्यादि पु० सम्+हृद-घञ्। शब्दभेदे।
 संह्यादिन् वि० सम्+हृद-णिनि। शब्दायमाने।
 संह्याद पु० सम्+हृद-घञ्। आनन्दभेदे।
 सकण्टका पु० सह कण्टकेन सहस्य नः। करञ्जभेदे, (नाटा-
 करञ्जा) शैवाचे च। कण्टकयुक्ते वि०। [कर्णयुक्ते च।
 सकर्षा वि० सह कर्षेण अवश्येन तद्वापारेण वा। श्रुतिशीले,
 सकर्मका वि० सह कर्मणा कप्। व्याकरणोक्ते कर्मयुक्त
 क्रियाबोधके धातो “फलव्यापारयोरेकनिवृत्तायामकर्मकः।
 धातुललोर्ध्वस्तिभेदे सकर्मक उदाहृत” इत्युक्तद्वया
 धातोः सकर्माकत्रमवश्यम्।
 सकल वि० सह कलेषां, अवश्यवसावया, यत्तुष्या कलाभिर्वा

सहस्य सः। संपूर्णे समये, कलामहिते च।
 सकारण वि० सह कारणेन। कार्ये। [व्यक्तिके समीपे।
 सकाश पु० कशनं पीडनं काशः कश-घञ् सह काशेन।
 सकुरण्ड पु० सह समानः कुरण्डेन। साकुरण्डे च।
 सकुल पु० सह समानं कुलमस्य। शकुलमत्स्ये (शाल) स्त्री
 त्वमपि। समानवंशे वि०।
 सकुल्य वि० समाने कुले भवः यत्। अशौचविषये स्नाव-
 वध्यूर्द्धाधस्तनाष्टमपुरपावधिदशमपर्यन्ते पुरुषवर्गे, दास्य-
 हृष्ये स्नावधिपञ्चमोर्द्धाधस्तनपुरुषमात्रे “विभक्तदायादान्
 सकुल्यानाचक्षते” इति स्मृतिः। [मिति केचित्।
 सक्त अव्य० एक+नि०। एकवारं विधायान्न तत्र स्त्रीत्य-
 सक्तप्रज पु० सक्त एकावारं प्रजायते प्र+जन-ङ। काके
 एकवारजातापत्ये वि०।
 सक्तफला स्त्री० सक्त फलति फल-ञञ्। कदलीवृक्षे
 सक्त वि० सन्ज-क्त। आसक्ते, अविरते च।
 सक्तु पु० सच-तुन्। स्वययवादिचूर्णे (चात) “मैवादी
 सक्तवो देयाः” इति स्मृतिः। [डोप्। शमोद्वे।
 सक्तुफला(ली) स्त्री० सक्तवद्व च द्राणि फलान्यस्याः वा
 सकृधि न० सन्ज-विधन्। जरौ, शकटावयवभेदे च।
 सखि वि० सह सम नं ख्यायते ख्या इन् नि०। सौहार्दयुक्ते
 सखी स्त्री० सखि+ङोप्। सहचर्यां, वयस्यायाञ्च।
 सख्य न० सख्युर्भावः यत्। मित्रतायाम् सौहार्दे।
 सगर पु० सह गरेण विषेण जातः। सूर्यवंशे नृपभेदे “सग-
 रात् सागरोजात” इति पुराणम्। विषयुक्ते वि०।
 सगर्भ पु० सह समानो गर्भोऽस्य। सहोदरे जातरि। सह
 गर्भेण। गर्भयुक्ते, मध्यवर्त्तिस्त्वस्यपन्नयुक्ते कुशदूर्वा-
 दौ च वि०।
 सगर्भ्य पु० समाने गर्भे भवः यत्। सहोदरे जातरि।
 सगोत्र न० सह समानं गोत्रम्। कुले। सह समं गोत्रमस्य।
 ग्रातो वि०।
 सगिध स्त्री० अद-क्तिन् नि० सह गिध। सहभोजये।
 सङ्कुट वि० सम्+कुटच्। अल्पावकाशे स्थाने, संघाधे। सम्+
 कुट-अच्। दुःखे “नरोत्तम्येन सङ्कुटादिति” चण्डो। देवी-
 भेदे, ज्योतिषोक्ते दशभेदे च स्त्री० टाप्।
 सङ्कुटाच्च पु० सङ्कुटं संघाधममति अच्-अण्। धवले च।
 सङ्कर पु० सम्+कृ-अण्। सम्मार्जन्यादिभिः क्षिप्ते रजसि।
 मेलने, इतरजातिपुरूपेण इतरजातिस्त्रियं जाते जातिभेदे

“सङ्करस्य च कर्ता स्वासुपहृन्वामिनाः प्रजा” इति गोवा
न्यायोक्ते जातिवाधके परस्परभावसमानाधिकरणयोरैका
धिकरणवृत्तित्वरूपे धर्मविशेषे च । तदुदाहरणादि दृष्ट-
दमिधाने ।

सङ्करीकरणं न० संकरः क्रियतेऽनेन द्वि+क-ल्युट् । “खरा-
योद्धखगेभानामजाविकवधस्तथा । सङ्करीकरणं चैयं भी-
नाहिमहिषस्य च” इत्युक्ते खरादिबधजन्ये पापे ।

सङ्कषणं पु० संकष्यते गर्भात् गर्भान्तरं नीयतेऽसौ सम्+क्ष-
युच् । बलदेवे । भावे ल्युट् । आकर्षणे, स्थानान्तर-
नयने च न० ।

सङ्कलनं न० सम्+कल-ल्युट् । एकत्वस्योकरणे, योजने,
(ठिक देया) संप्रहे च । [संवृहीते च ।

सङ्कलितं त्रि० सम्+कल-क्त । योजिते, रेखादिना संहते,
सङ्कल्पं पु० सम्+क्षप-यञ् । अभीष्टपिबुधे “इदमित्यनेन
कार्यं” नित्येवंरूपे मनसोव्यापारभेदे, कर्मसाधनाय अमि-
लापवाक्ये, “सङ्कल्पेन विना राजन् ! यत्किञ्चित् कुरुते
नर” इति पुराणम् । तत्रविशेषोद्दहदमिधाने । [योऽप्यत्र

सङ्कल्पजन्यन् पु० सङ्कल्पात् जन्म यस्य । कामदेवे । सङ्कल्पभवाद-
सङ्कल्पयोनि पु० सङ्कल्पोयोनिरुत्पत्तिकारणं यस्य । काम-
देवे “सङ्कल्पयोनेरभिमानभूतमिति” कुमारः ।

सङ्कसुका त्रि० सम्+कच-उकन् । अस्थिरे, नन्दे, दुर्जने
सङ्कीर्णै, अपवादगोत्रे च ।

सङ्काश त्रि० सम्यक् काशते काश-अच् । सङ्घे “तस्यादित्य-
सङ्काशमिति” तन्मस् । निभादिबदस्य नित्यसमासता ।

सङ्कील पु० सम्+किल-क्त । बद्धे वृत्तायाम् ।

सङ्कीर्णं त्रि० सम्+कृ-क्त । बद्धजनसंघर्षेण निरवकाशे
स्थाने, मिलितनागाजातौ, व्याप्ते, मिश्रिते, सङ्घटे, एकत्र
मिलितयोः परस्परविजातीययोश्च । इतरवर्णेन इतरवर्ण-
स्त्रियां जाते जातिभेदे पु० । [च ।

सङ्कुचितं त्रि० सम्+कुच-क्त । कृतसङ्कोचे, संचिप्रे, अप्रफुल्ले
सङ्कुलं न० सम्+कुल-क्त । परस्परपराङ्मते, “यावज्जीवमह-
मौनी ब्रह्मचारी च मे पिता । माता ह्य नम वन्द्यैव पुत्र,
हीनः पितामहः” इत्येवं वाक्ये, परस्परहृत्नरूपे युद्धे
बद्धजनादिभिः संवाधेन निरवकाशे स्थाने च सङ्कीर्णै त्रि० ।

सङ्कुतं पु० उक्त्+कित-बन्धुभगोगतभावव्युत्पन्नार्थकते हस्तादि
बालनरूप व्यापारे (इसारा) “यस्याच्छब्दावयनयो-
बोधः, अयं गच्छः असमसंबोधयत् वा” इत्येवं शब्दनिष्ठ-
अर्थबोधनाशक्तिविशेषे, प्रियसङ्गमार्थे युगस्थाने च ।

सङ्केतितं त्रि० सङ्केतो जातोऽस्य तार० इतच् । सङ्केतवर्ति
वाक्ये अर्थे “साक्षात् सङ्केतितं योर्थमभिधत्ते” इति काव्यप्र०

सङ्कोच पु० सम्+कुच-यञ् । बद्धविषयकवाक्याल्यविषय
कतया व्यवस्थापने, सामान्यशब्दस्य विशेषपरताक्षम्,
जडीभावे, बोधे, बन्धे च । सम्+कुच-अच् । मत्स्यभेदे
पु० कुङ्कुमे न० । [वाम् ।

सङ्कोचनी स्त्री० सम्+कुच-ल्यु-गौ० ङोप् । लज्जालुलता ।

सङ्क्रन्दनं पु० सङ्क्रन्दयत्यसुरान् सम्+क्रन्द-णिच्-ल्यु ।
इन्द्रे । भावे ल्युट् । सम्यक्क्रन्दने न० ।

सङ्क्रान्ता(क्रा)म पु० सङ्क्रामत्यनेन सम्+क्रम-यञ् वा वृद्धिः
जलबन्धनस्थाने(सांको) “आत्मानं सङ्क्रमं सन्नेति” सृष्टिः
भावे यञ् । रव्यादेः रास्यनरसङ्घारे च । [नरगमने च ।

सङ्क्रामस्य न० सम्+क्रम-ल्युट् । सङ्क्रान्तौ, रव्यादीनां रास्य
सङ्क्रान्तं त्रि० सङ्क्रान्निरस्यास्ति अच्, सम्+क्रम-क्तं वा ।
सङ्क्रान्तियुक्ते सङ्क्रमणचरि, प्राप्ते, दायरूपेण
पितृभर्त्रादितः आगते स्त्रिया प्राप्ताधने च ।

सङ्क्रान्ति स्त्री० सम्+क्रम-क्तिन् । सम्यक्क्रमणे, रव्यादीनां
रास्यनरसङ्घारे च । तत्र विशेषो दृष्टदमिधाने वक्ष्यते ।

सङ्क्ष न० संख्यायते परस्परनामोच्चारणं क्रियतेऽत्र सम्+ख्या-
यञर्थे क । युद्धे । अच् । विचारे, बुद्धौ, द्रव्यास्थिते एक-
त्वहित्वादौ गुणभेदे, च स्त्री० टाप् ।

सङ्ख्यातं त्रि० सम्+ख्या-क्त । कृतचक्षुः, सुस्थिते-गव्यक्-
ख्याते च ।

सङ्ख्यावत् पु० सङ्ख्या विचारणा सात्यस्य ग्राह्यं यस्य वा । पयिष्ठते
सङ्ख्यायुक्ते त्रि० । [करणयोये ।

सङ्क्षेयं त्रि० सङ्क्षायतेऽसौ सम्+ख्या-यत् । गुण्ये सङ्ख्या
सङ्क्ष पु० सङ्खल-यञ् । जेतने, सन्ध्यावे, विषयादिरागे च
“ध्यायतो विषयान् पुंसः सङ्क्षेपं प्रजायते” इति गोता ।

सङ्गतं न० सम्+गम-भावे क्त । सोऽङ्गि सङ्गती च कर्त्तरि क्त ।
मिलिते त्रि० ।

सङ्गति स्त्री० सम्+गम-क्तिन् । सङ्गमे, जेतने, न्यायोक्ते
अनन्तरान्निधानप्रयोजकजिज्ञासाजनकज्ञानविषये, “संप्र-
सङ्ग उपोद्घातो चेततावसरत्वाया । निर्वाङ्मकैककार्यत्वे-
षोटा सङ्गति रिघने” इत्युक्ते प्रसङ्गादौ पदार्थे च ।

सङ्गमं पु० सम्+गम-यञ् न वृद्धिः । सङ्गतौ स्त्रीपुंसयोः
संभोगे, पद्यादेर्नदादियोगस्थाने च “गङ्गासागरसङ्गमः”
इति पुराणम् ।

सङ्गरं पु० संगीर्यते सम्+वृ-अप् । व्यापदि, प्रतिज्ञायां,

क्रियाकारके, विभे, शमीष्ट्ये च ।

मङ्गव पु० सङ्गता गावोदोहनायाव काले नि० । “प्रातः-
कालोसहस्रोस्त्रीन् सङ्गवस्तावदेव त्व” इति सृष्ट्युक्ते प्रातः-
कालानन्तरं सहस्रतयात्मके कालभेदे ।

सङ्गिन् वि० सन्ज-घणुन् । सङ्गयुक्ते । स्त्रियां ङीप् ।

सङ्गीत न० सम्+गै-क्त । दर्शनार्थे नाद्यगीतवाद्यविक्रमे, तत्-
प्रतिपादकपद्ये च । कर्मणि क्त । सङ्गगीते वि० ।

सङ्गीर्ण वि० सम्+गृ-क्त । स्त्रीकृते ।

सङ्गह पु० सम्+ग्रह-अप् । सञ्चये, संलेपे, बह्वर्थकवाक्या
नामेकत्वं सङ्गलने च । [भत् त ।

सङ्ग्रहणी स्त्री० सञ्चिता ग्रहणी । ग्रहणीरोगभेदे । [सङ्घ्रा-

मङ्गाम युक्ते अट० चु० उभ० सक० सेट् । सङ्ग्रामयति ते अस
सङ्ग्राम पु० सङ्ग्राम-घञ् । युद्धे ।

सङ्ग्रामपटहं पु० ईत० । रणवाद्यभेदे ।

सङ्ग्राहिन् पु० सत्यक् गृह्णाति मलम् सम्+ग्रह-णिनि ।
कुटजद्वये । मलावष्टम्भके संग्रहकारके, च ति० ।

सङ्ग पु० संभवत् सर्वम् । सजातीयसमूहे, समूहे च ।

सङ्गचारिन् पु० सङ्गीभूय चरति चर-णिनि । मत्स्ये ।
सङ्गीभूयचारिणि जन्तुमात्रे वि० ।

सङ्गजीविन् पु० सङ्गेन जीवति जीव-णिनि । सङ्गोपजी-
विनि वातीने ।

सङ्गट्ट पु० सम्+घट्ट-घञ् । परस्परसङ्घर्षणे गठने च ।

सङ्गट्टन न० सम्+घट्ट-ल्युट् । मेलने, गठने, रचनायाञ्च ।
युच् । तत्रैव स्त्री० । [योडहात ।

सङ्गन्तल पु० सङ्घा संघते मिलिते तले यत् । संयोजितप्रतलद्वये
सङ्गपुष्पी स्त्री० सङ्घीभूतानि पुष्पाण्यस्याः ङीप् । धातकी
पुष्पाम् । (धाद फुल) ।

सङ्घर्ष पु० सम्+घर्ष-घञ् । परस्परघर्षणे, स्पर्धायाञ्च ।

सङ्घशम् अव्य० सङ्घ+वीक्षार्थे-शम् । भूरिशः इत्यर्थे ।

सङ्घाटिका स्त्री० सङ्घटयति-सम्+घट्ट-णिच्-ल्युट् । युग्मे,
जलकण्टके, घ्राणे च । [दृढसंयोगे कर्मे च ।

सङ्घात पु० सम्+हन-घञ् । समूहे, नरकभेदे, सत्यग्रहने,

सङ्घातपत्तिका स्त्री० सङ्घातयुक्तं पत्रमस्याः कप् अत
इत्थम् । शतपुष्पायाम् ।

सचि(ची) स्त्री० सच-इन वा ङीप् । इन्द्राख्याम् ।

सचिल्लक पु० सच चिल्लकेन । लिङ्गनेने (पिचुडियुक्तेने) ।

सचिव पु० सच-इन् तथा सन् वाति वा-क । सहाये, सन्निधि,
क्षणधूसरे च ।

सचेतन वि० सह चेतनया । विशिष्टज्ञानयुक्ते ।

सचेष्ट पु० सचते सच-अच् तथाभूतः सन् इष्टः । आत्मे । सह
चेष्टया । चेष्टान्विते वि० । [हरिद्रायास् ।

सञ्चारा स्त्री० सन् चारो गात्रानुलेपने विषगतिरस्याः ।

सञ्चिदानन्द पु० सन् नित्यः चित् चैतन्यमानन्दः लिपद-
कर्म० । नित्यज्ञानसुखमये ब्रह्मणि ।

सञ्छूट्ट पु० कर्म० । सङ्गोपनापितादौ शूद्रभेदे । “सञ्छूट्टौ
गोपनापिताविति” सृतिः ।

सजम्बाल वि० सह जम्बालेन । पङ्कयुक्ते देशे ।

सजाति पु० समाना जातिरस्य । समानवर्त्सेन समानवर्त्साया
सूदायाम् उत्पादिते युक्ते । तल्लजातौ वि० ।

सजातीय वि० समानां जातिमर्हति ह्य । समानधर्मयुक्ते ।

सजु(जू)म् अव्य० सह जुसते क्तिप् टु० वा दीर्घः । सङ्घार्थे
“सजुः कृत्य रतिं वसेदिति” । भट्टिः ।

सज्ज वि० ससज-अच् । उद्युक्ते, संनद्धे, सम्भृते, निभृते च ।
अ । आयोजने, वेशे, च स्त्री० । सतोजायते जन-ङ । साधु-
जाते वि० ।

सज्जन वि० ससज-णिच्-ल्युट् । रक्षार्थं सैन्यस्थापने, वट्टे
च । ससज-ल्युट् । आयोजने, सन् जनः । सौजन्यवति
जने, “क्षुरसज्जनरञ्जनमिति” सत्कुलोद्भवे च पु० ।
ससज-णिच्-ल्युट् । नृपादीनामारोहणार्थं गजभूषा-
करणादौ । [संनद्धे च ।

सज्जित वि० सज्जा जातास्य तार० इतच् । कृतवेशे, भूषिते

सञ्च सञ्जीयते ऽल सम्+चि-ङ । लेखनार्थे पत्रभेदे (सांच)

सञ्चय पु० सम्+चि-अच् । समूहे, संग्रहे च । ल्युट् । सञ्च-
यन्म् । सङ्ग्रहे न० । [सीदतीति] पुराणम् ।

सञ्चयिन् पु० सम्+चि-इनि । संग्रहकारके, “सञ्चयी नाव-

सञ्च(ञ्चा)र पु० सञ्चरत्यनेन सम्+चर घञर्थे क घञ् वा । सेतौ,
देहे, ग्रहादेः राश्यान्तरगमने च । भावे क । सत्यगताौ

सञ्चाव्य पु० सञ्चीयतेऽग्निरत्य सम् चि-इत् । यज्ञभेदे ।

सञ्चारिका स्त्री० सञ्चारयति नायकयो र्वार्त्ताम् सम्+चर-
णिच्-ल्युट् । दूत्यां कुट्टिन्याम्, युग्मे, घ्राणे च ।

सञ्चारिन् पु० सम्+चर-णिनि । धूमे, वायौ, अलङ्कारोक्ते
शृङ्गारादिर साद्यत्तुगुणे भावभेदे च । “व्यक्तः सञ्चारिणा

तथेति, साहित्य० सञ्चारकारके वि० स्त्रियां ङीप् ।

“सञ्चारिणी दीपशिखेवेति” रघुः । सा च हंसपदाञ्च ।

सञ्चाली स्त्री० सञ्चलति सम्+चल-ण गौ० ङीप् । गुञ्जायाम्

सञ्चित वि० सम्+चि-क्त । संगृहीते ।

सञ्जवन न० सम्+जु-युच्। परस्परामिच्छतया स्थिते चतुः-
शासेष्टहे।

सञ्जीवन न० सम्+जीव-ल्युट्। चतुश्च लट्हे सस्यक्पा-
णधारणे च। संजीवयति णिच्-ल्युट्। औपधिभेदे
स्त्री० ङीप्।

सट न० स्त्री० सट-अच्। व्रतिनां केशसङ्घाते, जटायास्, शि-
खायां, सिंह देः केशरे च "सटाच्छटामिन्द्रपणेनेति" भाषः
सटि(टी) स्त्री० सट-इन् वा ङीप्। शब्दास्। कन्। गन्धपत्र
वृत्ते। सट-इन् ङीप्। सठौत्त्वत्। [भेदे।

सट्डीन न० सम्+डी-क्त। पक्षिणां सङ्घात गमनरूपे गति
सत् त्वि० अस् शब्द। सत्ये, साधौ, पूजिते, धीरे, प्रयत्ने,
विद्यमाने च। स्त्रियां ङीप् सा च पतिव्रतायां, स्त्रियां,
दक्षकन्यायाङ्ग। "सती सती योगविष्टदेहेति" कुमारः
ब्रह्मणि न० "अथैतत्सदिति निर्द्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः सृष्टः"
इति गीता। आदरे अर्थे "सदसती आदरानन्दरयो-
रिति" पाणिनिः। [तद्वति त्वि०।

सतत न० सम्+तन-क्त ए० सक्तोऽन्त्यलोपः। निरन्तरे
सतत्त्वं न० सह सह्यं तत्त्वेन। स्वभावे।

सतानन्द ए० गौतमपुत्रे अहल्यागर्भजे कुनिभेदे।

सतीन ए० सतीं नयति नी-ङ। वंशभेदे, (बुद्धमटर)
कलायभेदे च। स्त्राये कन् तत्त्वे च।

सतीर्थ ए० समाने तीर्थे शुरौ वसति यत् समानस्य सः।
परस्परैकगुरुके व्याप्ते, निर्यकारोऽप्यवमित्यर्थे।

सतील ए० सतीं लक्षयति ङ। (बुद्धमटर) कलाये।

सतीलक ए० सतीलद्व कायति कै-क, सह तिलेन तिलचि-
क्लेन कम् ए० दीर्घः। वंगे, (बुद्धमटर) कलायभेदे, च।

सतीला स्त्री० सह तिलेन तिलचिक्लेन ए० दीर्घः। कलायभेदे
सत्कार्त्वे ए० सत्+क-ङच्। विष्णो। सत्कारके त्वि०।

सत्कार्मन् न० कर्म०। वेदादिविहिते यागादौ कर्मणि।

सत्काञ्चनार ए० कर्म०। रक्तकाञ्चने।

सत्कार ए० सत्+क-ङच्। सम्मानने, पूजने च।

सत्कृत त्वि० सत्+क-क्त। पूजिते, कृतसम्माने च।

सत्क्रिया स्त्री० सत्+क-श। सत्कारे, सम्मानने, पूजने च।

सत्तम त्वि० अतिशयेन सन् तमम्। अतिशयसाधौ।

सत्ता स्त्री० सतोभावः तत्। द्रव्यगुणकर्मवृत्तौ जातिभेदे,
विद्यमानतायाञ्च।

सत्त न० सद-त्वत्। स्थाने, वस्त्रे, सदादाने, आच्छादने, अ-
रण्ये कैतवे, धने, गृहे, दाने, सरसि च।

सत्तम् अव्य० सद-त्वत्। सहाय्ये। त। सत्तायत्तार्थे अव्य०

सत्तशाला स्त्री० इत०। अन्नजलादेर्दानार्थे कल्पिते ष्टहे

सत्ताजित् ए० सत्तेणाजयति लोकान् व्या+जि-क्तिप्।

श्रीकृष्णश्चतुरे सत्यभामाजनको राजभेदे। [गृहस्थे च।

सत्तिन् ए० सत्त्वं ष्टहं यद्योवा विद्यतेऽस्य इति। ष्टहपतौ

सत्त्व न० सतोभावः तत्। सांख्यसिद्धे प्रकाशादिसाधने प्रक-
त्वव्यये पदार्थे, "तत् सत्त्वं निर्मलत्वात् प्रकाशकमना-

भयमिति" गीता। अर्थे द्वितकारः। ए० एकतकारः। स्वभावे

द्रव्ये, प्राणेषु, व्यवसाये, रणे, आत्मनि, चित्ते, आयुषि,

धने, च। न्यायोक्ते सत्तारूपे जातिभेदे, विद्यमानतायाञ्च

द्वितकारः। जन्तुषु ए० न०।

सत्तत्त्व न० सत् शोभनं पत्तम्। पद्मस्य नवदले ईव०। सुदले त्वि०

सत्पद्य ए० कर्म०। शोभनमार्गे, वेदादिविहितचारे च।

सत्प्रतिग्रह ए० सद्ग्रहः प्रतिग्रहः। साधुदत्तधनस्य प्रति-

ग्रहे "सप्त विचारगमा धर्म्या दायोलाभः क्रयोजयः। विभागः

संप्रयोगश्च सप्ततिग्रहण्य चेति" सृष्टिः।

सत्प्रतिपक्ष ए० कर्म०। तत्त्वविरोधिनि, न्यायोक्ते हेतु-

दोषभेदे च। [लवति त्वि०।

सत्फल ए० सन्ति शोभनानि फलान्यस्य। दाडिमवृक्षे सुफ-

सत्य न० सते कृतं यत्। सत्ययुगे, शफये, सिङ्गान्ते, याथा-

र्थ्ये च तद्वति त्वि०। अन्त्यवृक्षे तान्द्रीमुखव्राह्मदेवे च ए०।

सत्यङ्कार ए० सत्य+क-ङच् त्वि० इत्। 'मयेतत् अवश्यं'

केयमित्येवं सत्यकरणे, सत्यापने (वायनादेश्चोया)।

सत्यपुर न० सत्ययुक्तं पुरम्। विष्णुलोके।

सत्यफल ए० सत्यं फलमस्य। विल्लवृक्षे। [याम्।

सत्यभामा स्त्री० सत्ताजितोत्पत्तुतायां श्रीकृष्णस्य भार्या-

सत्यम् अव्य० सत्+यच्। स्त्रीकारे।

सत्ययुग न० सत्यप्रधानं युगम् शाक०। सत्यप्रचुरे प्रथमे युगे।

सत्यलोक ए० सत्यप्रचुरो लोकः। चर्द्धस्यरुप्रलोकमध्ये सर्वो-

परिस्थे लोके। [सत्यवचनादधीयत्व।

सत्यवचस् ए० सत्यं वचोऽस्य। सुनौ। सत्यवचनयुक्ते त्वि०

सत्यवत् ए० सत्यं विद्यते ऽस्य मत्तप् मस्य वः। सावित्रीपतौ

वृषभेदे, कुनिभेदे च। सत्ययुक्ते त्वि० स्त्रियां ङीप् सा च

व्यासस्य मातरि च।

सत्यवतीसुत ए० इत०। सत्यगन्धापुत्रे व्यासे कुनिभेदे।

सत्यवाच् ए० सत्या वाक् यस्य। ऋषौ, काके च तस्य शब्दे न-

हि शुभाशुभनिश्चयेन तस्य तथात्वम्। सत्यवदनशीले त्वि०।

सत्यवादिन् वि० सत्त्वं वदति वद-णिनि यथार्थवाक्यवक्तृरिति ।
सत्यव्रत पु० सत्त्वं व्रतमस्य । त्रिशङ्खनामके राजभेदे । सत्यवत्
परे वि० ।

सत्यसङ्करं सत्यः सङ्करः प्रतिष्ठा यस्य । कुपेरे सत्यप्रतिष्ठा वि० ।

सत्यसन्ध वि० सत्या सन्धा सम्मानं दण्ड । सत्याभिचन्धौ ।

सत्याहोति स्त्री० सत्य + हो + क्त-क्तिन् । “अवशन्नेतन्त्या-
श्रोत्रमिद्वेवं” प्रतिष्ठा रूपे सत्यकरणे (वायनादेयोया) ।

सत्यावृत्त न० सत्यसहितमवृत्तं यत् । वणिगृष्टौ वाणिज्ये ।

सत्यापन न० सत्य + णिच्-पुक्च ल्युट् । सत्याजतौ युच् ।

सत्यापनाप्यत् स्त्री० । [सत्यवाक्ये न० ।

सत्योद्य वि० सत्यउद्यं यस्य वद-क्यप् । सत्यवादिनि । कर्म० ।

सत्त्वं सम्बन्धे सत्ततौ च छद० चु० आ० सक० सेट् । सत्त्वयते
असत्त्वत । सत्त्वापयते इत्यन्ये ।

सत्त्वं न० सत्त्वयते सत्त्वयते घञ् । यज्ञभेदे, श्रीलण्णस्युरेन्द्रपभेदे च

सत्त्वाजित् पु० सत्त्वेणानयति लोकं नृ । श्रीलण्णस्युरे ।

सत्त्वर न० सङ् त्वरया । श्रीमे त्वराम्बिते वि० ।

सदंशक पु० सङ् दंशेन कप् । कर्कटके । दंशकयुक्ते वि० ।

सदंशवद्म पु० सङ् दंशेन दंशाकारेण तथाभूतं वदनमस्य ।
कङ्कविहगे ।

सदञ्जन न० कर्म० । पुष्पाञ्जने रीतिजाते अञ्जनभेदे ।

सद्वन न० सीदत्यस्मिन् + सद-ल्युट् । गृहे, जले च ।

सद्वय पु० सन् अयः । साधुशुभावहविषौ । सङ् दयया । दया-
न्विते वि० ।

सद्वत् स्त्री० न० । सीदत्यस्मात् सद-अचि । समायास् ।

सद्वत् पु० सदसि साधुर्वसति वा यत् । न्यूनातिरिक्ताताविप-
र्ययपरिहाराय विधानदर्शनि । समासदि वि० ।

सदा अव्य० सर्वस्मिन् काले दाच् आदेशः । सर्वस्मिन् काले
प्रत्यर्थे ।

सदागति पु० सदा गतिरस्य । वायौ सदागतिर्युक्ते वि० ।

सदाचार पु० कर्म० इत० वा “सरस्वतीद्वयदेवदत्तदोष-
दनरम् । तं देवनिर्मितं देशं ब्रह्मावर्तं प्रचक्षते । तस्मिन्
देशे य आचारः पारम्पर्यक्रमगतः । वर्णानां सान्तर-
लानां च सदाचार इष्यते” इति मल्लदेशप्रचलिताचारे
“साधवः क्षीणदोषाश्च सच्चन्द्र, साधुवाचकः । तेषामा-
चरणं यत्तु सदाचारः स उच्यते” इत्युक्ते साधूनामाचरणे च ।

सदातन पु० सदा भवः सदा × शुल् तदप् । विष्णौ । नित्ये
वि० । द्वियां ङीप् । [एलापर्याप्त ।

सदातोया स्त्री० सदा तोयानि यस्यात् । करतोयानद्याम्,

सदात्मन् वि० सन् साधुरात्मा चित्तं यस्य । साधुचित्ते ।

सदादान पु० सदा दानं मदजलं त्यागे वा यस्य । ऐरावते
गजे + सदात्यागिनि वि० । [युक्ते वि० ।

सदानन्द पु० सदा आनन्दो यस्य । सदाशिवे । अनवरतानन्द-

सदानर्त्त पु० सदा नृत्यति नृत-अच् । खञ्जनविहगे । सदा
नृत्यवति वि० ।

सदानीरा स्त्री० सदा नीरनस्याम् । करतोयानद्याम् ।

सदापुष्प पु० सदा पुष्पं यस्य । नारिकेलवृक्षे । रक्ताङ्गे स्त्री०

ङीप् । सदापुष्पयुक्ते वि० । [कुन्दे च ।

सदाम्रस्तन पु० सदा म्रस्तनमस्य । रोहितकवृक्षे, कर्कटवृक्षे,

सदाफल पु० सदा फलमस्य । नारिकेलवृक्षे, उडुम्बरवृक्षे च
वार्त्ताङ्गभेदे वि० । द्वियां टाप् ।

सदाभद्रा स्त्री० सदा भद्रमस्याः । गाम्भारीवृक्षे ।

सदाशिव पु० सदा शिवमस्मात् । महादेवे ।

सदुत्तर न० कर्म० । व्यवहारे, प्रतिष्ठापत्रादुत्तरिष्युत्तरे वृष्टस्य
सम्यगुत्तरे च ईव० । तद्वति वि० ।

सदृच्छ वि० समानं दर्शनमस्य दृश् + क्श् समानस्य सादेशः ।

तत्पूरुषे । [तत्पूरुषे ।

सदृश् वि० समानं दर्शनमस्य समान × दृश्-क्तिप् सादेशः ।

सदृश वि० समानं दर्शनमस्य समान + दृश्-टञ् । तत्पूरुषे
द्वियां ङीप् ।

सदृश इ० सङ् दृशेन । निकटे । देशान्विते वि० ।

सद्वेतु पु० कर्म० । न्यायोक्ते हेत्वाभासदोषरहिते हेतौ ।

सङ्गाव पु० सतोभावः, सन् वा भावः । विद्यमानत्वे साधु-
भावे च । “सङ्गावगागत” इति भट्टिः । [इति वि० ।

सङ्गत न० असत् सत् भूतम् । सत् + णि-भू-क्त । यथार्थे । त-

सङ्गन् न० सीदत्यस्मिन् सद-मनिन् । गृहे, जले च ।

सद्यःकृत वि० सद्यस्तत्क्षणार् कृतः क-क्त । तत्क्षणकृते ।

सद्यःप्राणकर वि० सद्योहठात् प्राणं बलम् आयुर्द्विजि-
करोति क-अच् । “सद्योमांसं नवान्नं च वाता स्त्री क्षीर
भोजनम् एतत्संश्लोदकश्चैव सद्यःप्राणकराणि षड्वि-

त्युक्ते” इत्यमरहे ।

सद्यःप्राणहर वि० सद्यः प्राणमायुर्वलं वा हरति हृ-अच् ।

“शुष्कं मांसं स्निग्धो वृद्धा बालाङ्गसरुणं दधि । प्रभाते मेष्यं
निद्रा सद्यःप्राणहराणि षड्वित्युक्ते” शुष्कमांसादिद्रव्यसमूहे

सद्यःशोधा स्त्री० सद्यः शोधोपस्थाः । कपिपञ्चाम् ।

सद्यःशौच न० सद्यः शौचमपनेयमयौच्यम् । मृत्युक्ते शौचना-

ग्रे अयौचे ईव० । तद्वति शिल्पन्यौतिवादी वि० ।

सद्यस् अय्य० ससेऽङ्गि नि०। तत्क्षणे, समानदिवसे इत्यर्थे च।
सद्यस्तु लि० सद्योभवः कन्। सद्योजाते।

सद्योजात उ० सद्योजायते जन-कर्त्तरि क्त। वत्से, शिवमूर्ति
नेदे च आशुजाते लि०।

सद्योभावित् उ० सद्योभवति भू-णिनि। वत्से।

सदृत्त न० दृत्-क्त-कर्म०। साधुस्वभावे साधुवर्त्तने। इव०
सञ्चरितवति लि०। “सदृत्तसन्निकर्षोहि क्षणार्द्धमपि
यस्यते” इति पुराणम्।

सदृत्ति स्त्री० कर्म०। उत्तमचरिते उत्तमव्याख्यानरूपे
अन्ये च सती दृत्तिः यस्य। सदृत्तिमति लि० “सदृत्तिः
सद्विवन्दनेति” शाघः। [स्त्रियां वाडाप्।

सधर्मन् लि० समानोधर्मोऽस्य अग्निश्च समानस्य सः। सदृगे।

सधर्मचारिणी स्त्री० सह धर्मं चरति चर-णिनि। सह
धर्मचारिण्यां भार्यायाम्।

सधर्मिन् लि० समानं धर्मं चरति। तत्त्वधर्मचरणकर्त्तरि।
स्त्रियां ङीप्। सा च पत्याश्च।

सधवा स्त्री० सह धवेन। जीवत्प्रतिकार्यां स्त्रियाम्।

सध्वच् लि० सह-अध्वति अन्च-किप् सहस्य सध्विः। सह-
चरे स्त्रियां ङीप् सध्वीचो सा च भार्यायाश्च।

सन उ० सन-अच्। घट्टापाखण्डिते। [मन्त्रन्।

सनका उ० सन-वुन्। सनिभेदे ‘सनकश्च सनन्दश्चेति’ तर्पण-
सनत् उ० सन-अति। चतुर्मुखे ब्रह्मणि, सदेत्यर्थे अय्य०।

सनतृकुमार उ० इत०। ब्रह्मणः पुत्रे सनिभेदे।

सनन्द उ० सह नन्दे न। सनिभेदे। आनन्दयुक्ते लि०।

सनपणी स्त्री० सनखेव पर्णान्यस्याः ङीप्। असनपर्णान्।

सनस्तुत न० यणस्य स्तुतमस्तस्य अच् उ०। मत्स्यधारणार्थं
स्तुतकृते जाते।

सना अय्य० सदा-नि दस्य नः। सदेत्यर्थे।

सनातन लि० सदा शुल् तद् च नि०। सदाभवे वस्तुनि
निरखे च स्त्रियां ङीप् साच स्वरसत्यां, लक्ष्मणाश्च। शिवे
ब्रह्मणि, दिव्यमनुष्ये च उ०।

सनाभि उ० समानः नाभिर्यस्य। श्नातौ तस्य एकदेहोत्पन्नत्वेन
तत्त्वनाभिता इति तथात्वम्। मध्ययुक्ते, स्तेरयुक्ते च त्रि०

सनामक उ० सना सदा अमर्यति अम-खुल्। शोभाञ्जनद्वये
तस्य पञ्चादिभोजनस्य रोगहेतुत्वात्तथात्वम्। सह नाप्ता
कम्। नामयुक्ते लि०।

सनि उ० सन-इन्। पूजायां, दाने च। सत्कारपूर्वकनियोगे
स्त्री० वा ङीप्।

सनिष्ठी(ष्ठे)व न० सह निष्ठी(ष्ठे)वेन। सुखच्युतधारिकणे (सयुत
कारे)। [युक्ते च।

सनीड लि० समानां नीडं सह नीडेन वा। निकटस्थे, नीड-
सन्तत न० सम्+तन-क्त। सतते निरन्तरे। नैरन्तर्यवति
विस्तीर्णे च लि०।

सन्तति स्त्री० सन्तन्यते सम्+तन-क्तिश्च। गोत्रे, पुत्रे, कन्या
याश्च। भावे-क्तिन्। विस्तारे, पङ्क्तौ, अविविध
धारायाश्च।

सन्तप्त लि० सम्+तप-क्त। अध्वगत्यादिना परिश्रान्ते, अग्नि
तप्ते, तेन विशुद्धे च ‘सन्तप्तचामीकरवल्गुवज्ज’मिति भट्टिः।

सन्तप्तस न० सन्ततं तप्तः अच् सप्ता०। गाढान्वकारे, मोहे च
सन्तान उ० सम्+तन-वज्। वंशे, अपत्ये, विस्तारे, कल्प-
द्वये च।

सन्तानिका स्त्री० सम्+तन-खुल् टाप् अत इत्थम्। खोर-
सरे, अर्कटजाते, फेने, छुरिकाफले च।

सन्ताप उ० सम्यक् तापः प्रा०। यज्ञिजाते तापे।

सन्तापन उ० सन्तापयति सम्+तप-णिच्-ल्यु। कानदेवस्य
यज्ञयशान्तर्गते शरभेदे। सन्तापकारणे लि०।

सन्तोष उ० सम्+तप-वज्। धैर्ये, स्वास्थ्ये च ‘सन्तोषमूर्त्तं हि
सुखमिति’ भट्टः। [वन्द्यिकायत्वं स्त्री०

सन्दांश उ० सम्-दन्त्य-अच्। (वाङ्मायी) यन्त्रभेदे। एषुल्।

सन्द शपतित उ० सन्द्ये तस्यैव पतित इय। ओमांसकोक्त
न्यायभेदे।

सन्दर्भ उ० सम्+दृभ-वज्। रचनायां, ग्रन्थने, प्रवक्षे ‘गूढा-
र्थस्य प्रकाशश्च सारोक्तिः श्रेयता तथा। नानाध्वत्वं
वेदात्वं सन्दर्भः कथ्यते बुधैरित्युक्ते अयमभेदे, वक्तृतात्पर्य-
दिशेषे च।

सन्दान न० सम्+दो-ल्युट्। वन्दने, दान्नि, सम्यक्खण्डने च
टा-ल्युट्। सम्यग्दाने न० गजस्थाधीवतोरधोभागे उ०।

सन्दानिका स्त्री० सन्दानं संखण्डनमस्यस्य ठन्। विट्छादिरे
सन्दानित लि० सन्दानं जातमस्य तार० इतच्। बद्धे

‘रसनासन्दानितचरणे’ति सालविकाग्निमित्तम्। [गोष्ठ्ये
सन्दानिनी स्त्री० सन्दानं वन्दनं गवाक्षत इति ङीप्।

सन्दाव उ० सम्+उ-वज्। पलायने।

सन्दाह उ० सम्+दह-वज्। सुखादिशोषे, सम्यग्दाहे च।

सन्दिग्ध लि० सम्+दिह-कर्त्तरि क्त। सन्देहयुक्ते। कर्मणि-
क्त। सन्देहविषये।

सन्दिह वि० सम्+दी-ङ्। बद्धे । [कर्मणि-ङ्। उपदिष्टे वि०।
सन्दिष्ट न० सम्+दिष्ट-भावे-ङ्। वाचिकार्थकयने वाचोऽयाम्
सन्दिहान वि० सम्+दिह-शानच् । सन्देहयुक्ते ।
सन्दी स्त्री० सम्+दी-ङ् गौ०ङीए । खट्वायाम् ।
सन्दीप्य पु० सन्दीप्यतेऽसौ सम्+दीप-कर्त्तरि यत् । सूर-
शिखादृष्टे ।

सन्देश पु० सम्+दिश-घञ् । वाचिकार्थकयने वाचोऽयाम् ।
सन्देशहर पु० सन्देश हरति अभीष्टस्थानं कथनाय नयति
हृ-अच् । दूते 'तवैव सन्देशहरादिति' रघुः । खलुच् ।
सन्देशहारकोष्यत् ।

सन्देश पु० सम्+दिह-घञ् । संशयशब्दसार्धे ।
सन्दीह पु० सम्+इह-घञ् । समूहे । सन्नागदोहे च
सन्नाव पु० सम्+इह-घञ् । पलायने ।
सन्धा स्त्री० सम्+धा-अच् । स्थितौ, प्रतिष्ठायास्, सन्धाने,
'स्रोतादनाद्युपे' व्यापारभेदे, अस्तसन्धाने च ।

सन्धान न० सम्+धा-ल्युट् । पुरादिस्त्वादनाद्युपे व्यापारे
सोमरसकण्डनात्मके क्षतिपक्षे, अस्तसन्धाने, सङ्गठने च
सन्धाने स्त्रीत्वगमि तत्त लीम् । सा च कृपयालावाच्च
सन्धि पु० सम्+धा-क्ति । नृपाणां पङ्गुपानागते मेलनाय
मैत्रीकरणरूपे व्यापारे, संयोगे, अस्थिरसंयोगस्थाने,
चौरादिकृतसुरङ्गायां 'सन्धिं कृत्वा त चौर्यमिति' स्मृतिः
भगे, सङ्गठने, नाटकाङ्गविशेषे, व्याकरणोक्ते वर्षद्वयजाते
वर्षविकारभेदे ।

सन्धिचौर पु० सन्धिना कृतसुरङ्गाया चौरः । सन्धिं कृत्वा
चौर्यकारके (सिन्धेल) । [परार्थहारके
सन्धिजीवक पु० सन्धिं जीवति जीव-लुच् । शब्देन
सन्धित वि० सन्धा जाताऽस्य तार-इतच् । कृतसन्धे, मिलिते च
सन्धिनी स्त्री० सन्धा ह्यभसंयोगस्रज्जगर्भोऽस्यस्याः इति
लीम् । ह्यभसंयोगेन हृतगर्भायां गमि ।

सन्धिपूजा स्त्री० सन्धौ अष्टम्याः शेषे नवम्याच्च आद्ये दण्डे
पजा। आश्विनशुक्लाष्टमीनवमीसन्धिकाले विहितपूजायाम् ।
सन्धिवन्ध पु० सन्धिं बध्नाति संयुनक्ति सम्+बन्ध-अच् ।
भूमिचम्पके । तत्त्वने हि भग्नसन्धियोजनं वैयाके प्रसिद्धम्
सन्धिला स्त्री० सन्धिं लाति ला-क् । नद्यां, मदिरायाश्च ।
सार्धे लच् । सुरङ्गायाम् ।

सन्धिविग्रहाधिकारिन् पु० सन्धिविग्रहेषु अधिकरोति
क्षि+ङ्-णिनि । नृपाणां सन्धिविग्रहाधिकारिमन्त्रिभेदे
सन्धिवेला स्त्री० सन्धियुक्ता वेला समयः । अहोरात्रसन्धिसमये

सन्धिहारक पु० सन्धिना सुरङ्गाया हरति परद्रव्यम् हृ-लुच्
सन्धिचौरे । (सिन्धेल)

सन्धुजित वि० सम्+धुज-ङ् । उद्दीपिते ।

सन्धेय वि० सम्+धा-यत् । संयोज्ये मेलनीये ।

सन्ध्या स्त्री० सम्+ध्य-अच् । उवा । एक-रूपकालोत्तरभाविपर-
रूपकालस्यावकाशे, दिवारात्रस्य मध्यवर्तिकावे, स च
दिवारेषु पङ्कजसहितरात्रिप्रथमदण्डात्मकः कालः तयो-
श्चतुर्दण्डात्मककालश्च 'तियामां रजनीं पाञ्चम्यक्ताद्यान्
चतुष्टये । नाहीनां तदुभे सन्ध्ये दिवसाद्यन्तसंज्ञिते इति
स्मृतिः । अहोरात्रस्य यः सन्धिः सूर्यनक्षत्रवर्जितः ।
सा च सन्ध्या समाख्यातेति स्मृतिः । सायाह्ने, सन्ध्या-
काले-उपास्यदेवताभेदे च । सन्ध्यासुपासते ये तु निवर्त-
यन्तिव्रता इति स्मृतिः । 'प्रातः सन्ध्यां ततः कृत्वा
संकल्पं बुध आचरेदिति' स्मृतिः । एतद्विशेषेण दृष्टदमि-
धाने । 'कल्पार्थाहुः सहस्राणि वर्षाणान्तं कृतं युगम् ।
तस्य तावच्छतो सन्ध्या सन्ध्यांश्च प्रकीर्त्तित इत्युक्ते
युगसन्निकाले, नदीभेदे, ब्रह्मपत्नीभेदे च ।

सन्ध्यांश्च पु० सन्ध्यायाः सत्ययुगादेरंशः । सत्ययुगादेरंशभेदे
तत्प्रमाणम् सन्ध्यायै दृष्टव्यम् । 'सन्ध्यासन्ध्यांश्चसहितं
विज्ञेयं पञ्चयुगमिति' मनुः ।

सन्ध्याचल पु० 'सन्ध्यां वसिष्ठः कृतवान्' तत्त यस्माद्विशेषः स्मृतः।
ततः सन्ध्याचलं नाम तस्य गायन्ति देवता इत्युक्ते पर्वत-
भेदे ।

सन्धानटिन् सन्ध्यायां नटति नट-णिनि । शिमे ।

सन्ध्यापुष्पी स्त्री० सन्ध्यायां पुष्पमस्याः । जातिदृष्टे ।

सन्ध्यावल पु० सन्ध्यायां सन्ध्योपलब्धिते रात्रिकाले बलं यस्य ।
रात्रौ-बलयुक्ते रात्रौ च । [कालिकभेदे च ।

सन्ध्यास्र न० सन्ध्याकालिकमभ्रमिव । सुवर्णगैरिके । सन्ध्या-
सन्ध्याराग न० सन्ध्याया इव रागोऽस्य । सिन्दूरे ।

सन्ध्याराम पु० सन्ध्यायां तदाख्यभाष्यायां रमते रम-घञ् ।
चतुर्मुखे ब्रह्मणि । [खर्वे ।

सन्न पु० सीदति सद्-ङ्। प्रियालङ्घ्ये अवसन्ने वि० सार्धे कन् ।

सन्नकद्रु इ० सन्न एव सन्नकः कर्फी० । प्रियालङ्घ्ये, खर्वेष्ट्ये च
सन्नत वि० सम्+नम-ङ्। प्रणते, शब्दायमाने च ।

सन्नति स्त्री० सम्+नम-ङ्। प्रणामे, ध्वनी, नम्रतायाश्च ।
सन्नद्व वि० सम्+नह-ङ्। कृतसद्भावे हृतवर्षाणि, ब्रू-
रचनयावस्थिते सैन्यादी, आततायिनि, मन्त्रादियुक्ते च ।

सन्नय पु० सम्+नी-अच् । समूहे, दृष्टस्थिते-वत्ते च ।

सन्नहन न० सम्+नह-ल्युट् । वर्षपक्षे, उद्योगे, सम्यग्
वन्धने च ।

सन्नाह पु० सन्नहते सम्+नह-घञ् । (सांजोया) वर्षणि ।

सन्निकर्ष पु० सम्+नि-क्षप-घञ् । सन्निधौ 'सदृत्सन्निकर्षो
हि क्षणाद्विषयि गत्यते' इति पुराणस्य विषयेन्द्रियसम्बन्धे,
न्यायमते ज्ञानलक्षणासामान्यलक्षणाद्योगजधर्मविशेषात्तमे
अलौकिकप्रत्यक्षसाधने उपायभेदे च ।

सन्निकर्षण न० सम्+नि+क्षप-ल्युट् । सन्निधाने ।

सन्निकृष्ट लि० सम्+नि+क्षप-क्त । निकटस्थे ।

सन्निध न० सम्+नि+धा-क्त । नैकस्थे । समीपस्थिते लि० ।

सन्निधान न० सम्+नि+धा-ल्युट् । नैकस्थे, समीपे ।

सन्निधि पु० सम्+नि+धा-क्ति । समीपे । कर्मणि क्ति ।
इन्द्रियविषये । कर्म० साधु निधौ ।

सन्निपातित लि० सम्+नि+पत-क्त । मिलिते, उपस्थिते, स्मृते च

सन्निपात पु० सम्+नि+पत-घञ् । मेलने "सन्निपात
लक्षणोविधिरनिमित्तं तद्विधातस्येति" व्या० परि० ।
कपादिषातलथस्य विजातोयवैषम्यरूपविदोषजे विकारे,
नाथे, उपस्थितौ च ।

सन्निपातज्वर पु० सन्निपातस्य तदर्थो ज्वरः । वैद्यकोक्ते
विदोषजविकारसाधने ज्वरे ।

सन्निपातनुद् पु० सन्निपातं विदोषजविकारं नुदति नुद-
क्तिप् । नेपालनिम्बे ।

सन्निवन्धन न० सम्यक्निवन्धनं प्रा० । नानास्थानस्यवाक्यानामे-
कत्वं सङ्कुलने, तदुपयोगिप्रत्यभेदे च । ७५० । सम्यग्निवन्ध-
वति लि० "सङ्कुलितः सन्निवन्धनेति" भाषः । [समासता ।

सन्निभ लि० सम्+नि+भा-क्त । सङ्गमे । निभादिबदस्य नित्य
सन्निवेशे पु० सम्+नि+विश-आधारे घञ् । पुरादेवांस्तस्य
देये । भावे घञ् । सम्यक् स्थितौ ।

सन्निहित लि० सम्+नि+धा-क्त । निकटस्थे "कर्मासन्नि-
हितं नैवेति" श्रीमांसा । सम्यक्स्थापिते च । भावे क्त ।
नैकस्थे न० । [युक्ते, अर्पिते च ।

सन्ध्यास्त लि० सम्+नि+यस-क्त । निचिप्ते, कृतसम्यक्कृत्यागे,
सन्ध्यास्त पु० सम्+नि+यस-घञ् । "कात्यानां कर्मणां
त्यागं सन्ध्यायं कवयोविदुः" रिलुक्ते विहितकर्मणां विधा-
नेन सम्यक्कृत्यागे, तदुपयोगिचतुर्थाश्रमे, चैत्रे-कर्त्तव्ये
पुराणप्रसिद्धशिवव्रतभेदे च ।

सन्ध्यासिन् पु० सम्+नि+यस-घिनि । सन्ध्यासवति, चतु-
र्थाश्रमवति, चैत्रे कर्त्तव्यशिवव्रत कर्त्तरि च ।

सपत्न पु० समानः पत्नः । हस्त्यरूपे साध्यसाधनाश्रये प्रसवे च ।
सपत्ताकरण न० सह पत्नेण पत्नेण सपत्नः तथा क्रियते
सपत्न+डाव्+क्त-ल्युट् । पत्नेण सह शरवेधनरूपे अत्य-
न्तव्यथने । कर्मणि-क्त । सपत्ताकृतः । तथा पीडिते
लि० ।

सपत्न पु० सह एकार्थे यतति यतते पत-न सहस्य सः । यत्रौ ।

सपत्नारि पु० सपत्नः अरिरिव । (वेडवाश) वंशभेदे ।

सपत्नी स्त्री० समानः पतिर्यस्याः स्त्रीप् न च । एकमर्तकायां
स्त्रियाम्, समस्त्राभिकायां भूत्यादौ तु सपतिरित्यपि ।

सपदि अव्य० सह पद्यने पद-इन् सहस्य सः । तत्कणइत्यर्थे
"सपदि संकुचिताचीमिति" कुमारः । [पर्यायत् ।

सपर पूजायां कण्डूदि० पर० सक० सेट् । सपर्यति अस-
सपर्यो स्त्री० सपर-यक्-थ डाप् । पूजायाम् "सोऽहं स्या-
विधिभाजनेनेति" रघुः । [चतुर्थांशविशिष्टे च ।

सपाद् स्त्री० सह पादेन चरणेन चतुर्थांशेन वा । पादसङ्घिते,

सपिण्ड लि० समानः पिण्डः स्नेहहारभक्तदेहोयस्य । एक
देहहारभदेहे ज्ञातिभेदे "असपिण्डा च या मातुरिति"
ऋतिः । ज्ञातीनाञ्च साचात् परस्परया अतिपरस्परया
वा एकदेहहारभक्तात्तयात्वम् । तत्र च दाये अग्रौवे च
सपिण्डविशेषो दृष्टदनिधाने वक्ष्यते । "दातृत्वभोक्तृ-
त्वेनैकपिण्डवति दायपक्षयोपयोनि सपिण्डा" इति
दायमानः ।

सपिण्डीकरण न० सह पिण्डेन ततः अभूततद्भावे चि+
ङ-ल्युट् । प्रेतत्वविमोचनाय प्रेतोद्देशेन कर्त्तव्ये पित्रादि
पिण्डसमन्वयकरणरूपे आह्वयभेदे "सपिण्डीकरणादूर्ध्वं न
दद्यात् प्रतिभासिक" इति ऋतिः ।

सपिण्डीकृत लि० सह पिण्डैः पित्रादिपिण्डैः सपिण्डः ततः
क्षि-ङ-कर्त्तव्यि क्त । यदुद्देशेन सपिण्डीकरणं आह्वं कृतं
तस्मिन् ऋते जने "ये सपिण्डीकृताः प्रेतः" इति ऋतिः ।

सपीतक पु० सह समानः पीतकोन । राजघोषातकीदृक्षे ।

सपीति स्त्री० पा-क्तिन् पीतिः पानम् सह एकत्र पीतिः ।
आत्मादीनां सह भोजने । [दृष्टे ।

सपीतिका स्त्री० सह पीतेन कम् अतएवस् । हस्तिघोषातकी
सप्तक न० समानावयवम् कन् । सप्तसङ्ख्यायाम् । सप्त प्रमापसस्य
कन् । सप्तसङ्ख्यानिते लि० ।

सप्तकी सप्तभिः स्वरैरिव कायति शब्दायते कै-क । नेत्रलायाम्

सप्तचत्वारिंशत् स्त्री० सप्ताधिका चत्वारिंशत् शक० (सात-
चत्वारिंश) सङ्ख्यायां, तत्सङ्ख्यानिते च । एवं सप्तदशादयः

सप्ताधिकतत्तसङ्ख्यायां, तत्तुल्यान्विते च ।

सप्तच्छद पु० सप्त सप्त छदाः प्रतिपन्नम् यस्य दृत्तौ सङ्ख्या
शब्दस्य वीक्षणार्थता भाष्योक्ता । (कातिम) दृष्टे ।

सप्तजिह्व पु० सप्त जिह्वा इव आस्वादसाधनानि अर्चिषो
यस्य । वङ्गौ “काली कराली च मनोजवा च सुलोहिता चैव
सुधून्ववर्णा । उष्मा प्रदीप्ता च क्षपीटयोनेः सप्तैव कीलाः
कथिताश्च जिह्वा” इत्युक्तानां सप्तानामग्निज्वालानामेव
तत्तुल्यजिह्वात्वसङ्गत्तम् । [रादयोयत् ।

सप्तज्वाल पु० सप्त कालीत्यादयः ज्वाला यस्य । वङ्गौ सप्तार्चि-
सप्ततन्तु सप्तभिः भूरादिभिर्नङ्गाव्याहृतिभिस्तन्यते तन-
तन् । यत्ने । [क्ष्यान्विते च ।

सप्तति स्त्री० सप्तयुग्मिता दशतिः नि० । (सत्तर)सङ्ख्यायां तत्तु-
सप्ततितम त्रि० सप्ततेः पूरणः तमम् । येन सप्ततिसङ्ख्या
पूर्यते तस्मिन् अर्थे । [पूर्यते तस्मिन् अर्थे ।

सप्तदश त्रि० सप्तदशानां पूरणः षड् । येन सप्तदशसङ्ख्या
सप्तद्वीपा स्त्री० सप्त जम्बूप्रभृतयोद्दोषाः दश्याः । जम्बू
प्रभृतिसप्तद्वीपवत्यां पृथिव्याम् ।

सप्तधा अव्य० सप्तन् + प्रकारे धाच् । सप्तप्रकारे ।

सप्तधातु पु० व० व० । सप्तयुग्मिता धातवः । देहस्थेषु “रसाक्ष
मांसमेहोत्थिमज्जानः शुक्रसंयुताः । शरीरस्था इमे
त्रेयाः पण्डितैः सप्त धातवः” इत्युक्तेषु रसादिषु धातुषु ।

सप्तन् पु० त्रि० । सप्त-तनिन् । (सात) सङ्ख्यान्विते ।

सप्तनामा स्त्री० सप्त नामानि यस्याः डाप् । आदित्यभक्तायाम्
सप्तपत्न पु० सप्त सप्त पत्त्राणि प्रतिपन्नं यस्य । सप्तदृष्टे, सप्त-
च्छददृष्टे च ।

सप्तपदी स्त्री० सप्तानां पदानां समाहारः ङीप् । विवाह-
काले मण्डलिकासु गन्तव्येषु सप्तसु पदेषु ।

सप्तपर्ण पु० सप्त सप्त पर्णान्यस्य प्रतिपर्णम् । (कातिम) दृष्टे ।
लज्जालुतायां स्त्री० ।

सप्तपाताल न० समाहारद्विषुः पातादि । “अतलं वितलञ्चैव
नितलञ्च क्रमादधः । महातलञ्च सुतलं पातालं सप्त की-
र्तितं” मित्युक्तेषु सप्तसु भूमेरधःस्थलोकेषु ।

सप्तप्रकृति स्त्री० व० व० सप्तसंख्याताः प्रकृतयः । साङ्ख्यसिद्धे म-
हदङ्कारसहितसूक्ष्मपञ्चभूतहेतुशब्दादितन्मात्रात्मके प-
दार्थे सप्तके “महदाद्याः प्रकृतिविकृतयः सप्त” इति साङ्ख्य-
कारिका षोडशपदार्थहेतुत्वात्प्रकृतिपञ्च प्रकृतिकार्यत्वाच्च
विकृतित्यभासाम् ।

सप्तभट्ट पु० सप्तसु स्थानेषु भट्टमस्य । शिरोमण्डले ।

सप्तम त्रि० सप्तानां पूरणः षट् । येन सप्तसंख्या पूर्यते तस्मिन्
अर्थे स्त्रियां ङीप् । सा च चन्द्रस्य सप्तमकलाया ह्वासदृशि
रूपायां तिथौ च ।

सप्तरक्त पु० सप्त रक्तानि प्रशस्तान्यस्य । “पाणिपादतले रक्ते
नेत्रान्तरनखानि च । तालुकापरजिह्वाश्च प्रशस्ता सप्तर-
क्त ते” इत्युक्तस्थानेषु रक्ततावति जने ।

सप्तर्षि पु० व० व० सप्त ऋषयः कर्म० । “नरोच्चिरत्रिः पुनरुः
शुलक्ष्यः क्रतुरङ्गिराः वशिष्ठश्चे” इत्युक्तेषु सप्तसु ऋषिषु ।

सप्तर्षिमण्डल त्रि० द्वि० । आकाशे नित्यं भुवनचतुर्परिभ्रा-
मके नक्षत्रसप्तकात्मके नक्षत्रमण्डलभेदे “सप्तर्षिमण्डलं
तस्माद्व्यस्यते सर्वकोपरीति” पुराणम् ।

सप्तला स्त्री० सप्तधा लाति ला-क । नवमालिकायां चर्मक-
पायां, गुड्यायां, पाटलायाञ्च ।

सप्तशती स्त्री० सप्तानां शतानां समाहारः । मार्कण्डेयपुरा-
णान्तर्गते सप्तशतमन्यसमुदायात्मके देवीनाम्नात्मबोधके
ग्रन्थभेदे “मध्ये सप्तशती जपेदिति” पुराणं तद्विभागो
दृष्टदभिधाने वक्ष्यते ।

सप्तशलाक पु० सप्त शलकाकारा रेखा यत् । ज्योतिषोक्ते
विवाहे-वर्ष्यदोषसूचके सप्तशलाकाकारितचक्रभेदे ।

सप्तशिरा स्त्री० सप्त शिरा अस्याः । ताम्बूलवृक्षग्राम् ।

सप्तसप्ति पु० सप्त सप्तयोऽन्ता यस्य । सूर्ये, अर्कदृष्टे च । सप्ताश्वा
दयोऽप्यत्र ।

सप्तसागर पु० व० व० सप्तसंख्याताः सागराः । “नवनीतसुरासर्पि
र्दधिद्रुध्नजलान्ता” इत्युक्तेषु सप्तसु सागरेषु । सप्त इतादि-
कस्थिताः सागराश्च देयपदार्थायत् । पुराणोक्ते स्नानम-
ख्याते महादानभेदे लक्षणं दृष्टदभिधाने ।

सप्तांशु पु० सप्त अंशवोज्ज्वालायस्य । “कालीकरालीचेत्पादुके”
सप्तज्ज्वालावति वङ्गौ । [दृष्टे च ।

सप्ताश्ववाहन पु० सप्त अश्वाः वाहनान्यस्य । सूर्ये, अर्क-
सप्ति पु० सप्त-ति । अश्वे । [“चलसफरोविषङ्गितोर्विति” भाषः ।
सफर पु० सप्त-सरन् पु० यस्य फः । (उटी) मत्से स्त्रीत्वमयत्
सफल त्रि० सप्त फलेन सप्तस्य सः । अव्यये, फलयुक्ते च ।

सवल त्रि० सप्त बलेन सामर्थ्येन सैन्येन वा । सामर्थ्यान्विते
सैन्ययुक्ते च ।

सप्तव्याचारिन् पु० समानं ब्रह्म वेदमहृष्यकाविकं व्रतं
चरति चर-णिनि । एकशतसंख्यायात् वेदाध्ययनकाले
तस्मिन्ब्रह्मसमानव्रताचारवति । [याम् ।

सप्तार्द्धका स्त्री० सप्त भर्त्रां पत्या । विद्यमानपतिकार्यां स्त्रि-

सभा स्त्री० सह भान्ति अमीदनिश्चयार्थमेकत्र गृहे यत् । स-
हृन्नां समावेशनस्थाने, तदधिष्ठायिजनसमूहे च ।

सभाजि सेवने दर्शने च सक० प्रीतौ अ० अद्० चु० उभ० सेट् ।
सभाजयति ते अससभाजत्-त ।

सभाजन न० सभाज-ल्युट् । गमनागमनादिकाले सुखानन्द-
प्रीतिसाधने सम्भाषणे, पूजने च ।

सभासद् पु० सभायां सीदति-क्लिप् । सभाजिके सभ्ये ।

सभास्तार पु० सभां स्तृणाति स्तृ-अण् । सभ्ये ।

सभिक पु० सभा द्यतसभास्यस्य ठन् । द्यूतकारके

सभीक पु० सभा द्यूतं प्रयोजनस्य रैक । द्यूतकारे ।

सभोचित पु० सभा उचिता परिचिता यत् । पण्डिते ।

समायोग्ये लि० ।

सभ्य पु० सभायां साधुः यत् । सामाजिके, द्यूतकारे च वि-
ष्ये लि० । [चये च ।

सम् अव्य० सो-कञ् । सत्यगर्हे, प्रकर्षे, सङ्गतौ शोभने, स-
सम लि० सय-अच् । समाने, तल्ले, सर्वे, साधौ च (योङ्)

युग्मे, “समेऽङ्गिते वर्गे” इति लोपावती । समतयाख्यातेषु
द्वितीयचतुर्थषष्ठादिषु राशिषु च । अतल्लेऽस्य सर्वना-
मता । गीतवाद्ययोरैककाव्यभेदे गायकहस्तादिवाचनरूपे
तावे न० ।

समच्च अव्य० अक्षः समीपम् अव्ययी० अच् । चञुःपन्निकर्षं
तदस्त्राणि अच् । प्रत्यक्षविषये लि० ।

समगन्धक पु० सभास्तुल्यभागेन निवेशितागन्धाः गन्धयुक्ताद्र-
व्याण्यत्र कप् । क्षतिमधूपभेदे । [शरीरे (विनारमूष)

समगन्धिक पु० समः सर्वदा तल्लरूपः गन्धोऽस्यस्य ठन् । उ-
समग्र लि० समं सकलं यथा स्वात्तया गृह्यते अह-ङ् । सकले ।

समङ्गा स्त्री० समजगतेऽनया सम्+अनुज-वञ् । मञ्जिषायाम्

समचित्त लि० समं सर्वत्र समभावं चित्तं यस्य । सर्वत्र तल्ल-
दर्शके तत्त्वज्ञानिनि ।

समज ल० समजत्यत्र सम्+अज-अण् व्यभावः । वने, समूहे
पशूनां संघे, मूर्खहन्दे च ।

समज्ञा स्त्री० समस्मिन् सर्वत्र ज्ञायते ऽनया ज्ञा-कप् । कीर्तौ

समज्या स्त्री० सम्+अज-अण् न वीभावः । सभायाम्, की-
र्तौ च । [गा० औचित्ये न० ।

समञ्जस लि० सम्यक् यज्ञ औचित्यं यत् । उचिते, युक्ते च

समदर्शिन् लि० समस्मिन् सर्वत्र यज्ञभावेनाऽभिधायया पश्यति
हृत्-खिनि । सर्वत्र समदर्शके तत्त्वज्ञानिनि । “विद्यावि-
नयसम्पन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि । शुनि चैव श्वपाके च

पण्डिताः समदर्शिनः” इति गीता । [नि लि० ।

ममदृष्टि स्त्री० कर्म० । सर्वत्र तल्लदर्शने । इ व० । समदर्शि-
समधिक लि० सम्यक् अधिकः प्रा० । अत्यन्ताधिके ।

समन्त पु० सम्यक् अन्तः स यत्र वा । सत्यगन्ते, सीमायाम् च ।

समन्ततस् अव्य० समन्त+तसिन् । सर्वत्र विस्तारे ।

समन्तदुग्धा स्त्री० समन्ततो दुग्धमस्याः । क्षुहीर्ये ।

समन्तपञ्चक न० समन्तात् पञ्चकं नदपञ्चकं यत् । तीर्थभेदे ।

समन्तभद्र पु० समन्तात् भद्रमस्य । बुद्धे ।

समन्तभुज् पु० समन्तात् भुङ्क्ते भुज-क्लिप् । वज्रौ । [च ।

समन्तात् अव्य० समन्त+आति । समन्ततइत्यर्थे सर्वत्रविस्तारे

समन्वित लि० सम्+अनु+इण-क्त । सङ्गते ।

समपद न० समं पदं यस्मिन् । धन्विनां समपदनिवेशनपूर्वके
“स्थानानि धन्विनां पञ्चे” त्युपक्रम्य “अन्वयं स्यात् समपद
मित्युक्ते” अवस्थानभेदे । [हित्ये ।

समभिव्याहार पु० सम्+अभि+वि+आ+हृ-घञ् । सा-

समभिव्याहृत लि० सम्+अभि+वि+आ+हृ-क्त । सङ्गते ।

समभिवार पु० सम्+अभि+हृ-घञ् । पौनःपुन्ये “क्रियास-

मभिवारेण विराध्यन्” इति भाषः । [क्रान्तं ह्यभिति” रघुः

समम् अव्य० सम-अस । साहित्ये, एकदेश्ये, “सममेव स्या-

समय पु० सम्+इण-अच् । काले, प्रपञ्चे, आचारे सिद्धान्ते
निर्देशे सङ्गते, भाषायां, अङ्गीकारे च ।

समया अव्य० सम+इण-आ । नैकत्र्ये, मध्ये, च ।

समयाध्युषित पु० समयः अध्युषितो यत् । सूर्यतारारहित-
काले “उदितेऽस्तुदिते चैव समयाध्युषिते तद्येति” मत्तुः ।

समर पु० न० सम्+हृ-अण् । युद्धे ।

समरसूक्ष्मं पु० ईत० । समरस्थाने ।

समर्चन न० सम्यक् अर्चनं प्रा० । सम्यक्पूजने । [पु० ।

समर्ण लि० सम्+अर्ह-क्त । सम्यक्प्रीडिते । [प्रशस्ताभीष्टे

समर्थ लि० सम्+अर्थ-अच् । शक्ते, हिते च । सम्यगर्थः प्रा० ।

समर्थन न० सम्+अर्थ-ल्युट् । इदमित्यनेवेति निश्चयेत्त-

पन्यासेन निश्चायकव्यापारभेदे युच् । अथर्ववेऽध्यासाय स्त्री०

समर्द्धक लि० समर्तयति सम्+हृध-चिच्-ण्वल् । इष्ट फल

दातरि, देवादौ ।

समर्थार्द लि० सह मर्यादया । सीमायाम् । समीपे पु० ।

समल न० सम्यक् समम् । विद्यायाम् । सह मतेन । कलुषे लि०

समवतार पु० समवतीर्यते ऽनेन सम्+अव+तृ-घञ् । ज-

वावतरणसोपाने ।

समवर्त्तिन् पु० समं वर्त्तते इत-णिनि । यमे धर्मराजे ।

समवकार् पु० सम्+अव+क-घञ् । नाटकभेदे ।

समवाय पु० सम्+अव+इण-अच् । समूहे, मेलने, न्यायोक्ते
नित्ये द्रव्यादिषु जात्यादीनां संबन्धभेदे च ।

समवेत त्रि० सम्+अव+इण-क्त । मिलिते, समूहान्विते न्या-
योक्तेन समवायसम्बन्धेन स्थिते च ।

समष्टि स्त्री० सम्+अष्ट-क्तिन् । सम्यग् व्याप्तौ, समस्ततायाञ्च ।
कर्त्तरि क्तिङ् । संघोभूते समस्ते पदार्थे ।

समष्टि(ष्टी)क पु० समं तिष्ठति स्या-इलच् इ० वा दी-
र्घः । (युद्धिया) शके । [शब्दभेदे च ।

समस्तनं न० सम्+अस-ल्युट् । समासे, संक्षेपे । [कृतसमासे

समस्त त्रि० सम्+अस-क्त । संक्षेपे, सकले, व्याकरणोक्ते

समस्य त्रि० समं तिष्ठति स्या-क । समभावेन तुल्यतया स्थिते

समस्यली स्त्री० कर्म० । गङ्गायलूनयोर्मध्यस्थे अलवेदिदेशे ।

समस्या स्त्री० समस्यते संक्षिप्यतेऽनया सम्+अस-क्यप् । संक्षे-
पेण उक्तस्य लोकोपदादेः परकृतेन स्वकृतेन वा अवशेषेण
भागान्तरेण संघटनार्थं कृते मन्त्रे ।

समा स्त्री० समयति विकलयति भावान् सम-अच्-टाप् । बह्वरे
अमरकृतास्य नित्यबहुवचनान्ताङ्गीकृता प्राणिनिना तु
समांसमां विजायते इति सूत्रे एकवचनान्ता निर्दिष्टा ।

समांसमीना स्त्री० समांसमां विजायते प्रकृते ख नि०
खल समांसमां नित्यल कालाधारे द्वितीया । प्रतिवर्षं प्रसू-
तामां गवि ।

समाकर्षिन् पु० सम्+आ+कृष-णिनि । अतिदूरगामिनि
गन्धे । सम्यगाकर्षणकर्त्तरि त्रि० । [कीर्त्तौ, संचायाञ्च ।

समाख्या स्त्री० समाख्यायतेऽनया सम्+आ+ख्या-अङ् ।

समाघात इ० समाहृत्यतेऽल सम्+आ+हन-घञ् । युद्धे ।

समाज इ० सम्+अज-घञ् व्यभावः । पशुभिर्दानां समूहे,
समायाश्, हस्तिनि च ।

समाधा स्त्री० सम्+आ+धा-अङ् । निष्पत्तौ, विवादमञ्जने,
पूर्वपक्षस्य सम्यगुत्तरात्तुष्टिसिद्धान्तात्कुलतर्कादिना सम्य-
गर्थोपधारणे च । ल्युट् । समाधानमथल न० । तच्च चित्तैका-
ग्र्येऽध्येयवस्तुनि निरन्तरस्यापनरूपे समाधौ च ।

समाधि पु० सम्+आ+धा-क्ति । समाधायां, ध्येयवस्तुनि
एकाग्रतया मनसःस्थापनरूपे ध्यानभेदे, वचनाभावे,
नियमे च । [शब्दभेदे च ।

समाधात त्रि० सम्+आ+धा-क्त । सम्यगुपार्जिते, सम्यक्-
समान त्रि० समानयति अन-अण् । तुल्ये, माधौ, एकस्मि-

चित्तवर्धे यत्समानाधिकरणमिति चिन्तामणिः ।

समानोदक पु० समानमेकं तर्पणादौ देयसदकं यस्य । “समा-
नोदकभावस्तु निवर्त्तता चतुर्हंशादित्युक्ते” एकादशावधि-
चतुर्हंशपुरुषार्थान्ते प्रातिभेदे ।

समानोदर्य पु० समाने उदरे भवः यत् वा न शादेशः । एकादर
भालादौ । अग्न्यां स्त्री० ।

समाप पु० सम्यक् व्यापोयत् अच् समा० नि० । देववजनस्थाने ।

समापन न० सम्+आप-ल्युट् । समाप्तौ, परिच्छेदे, शेषे च

समापन्य त्रि० सम्+आ-पद-क्त । समाप्ते, प्राप्तौ, क्षिप्ते, च ।
भावे क्त । समाप्तौ न० ।

समाप्त त्रि० सम्+आप-क्त । अवसानप्राप्ते, सम्यक्प्राप्ते च ।

समाप्ति स्त्री० सम्+आप+क्तिन् । अवसाने, समर्थने, प्राप्तौ च ।

समायोग पु० सम्+आ+युज-घञ् । संयोगसमवायरूपादि
सम्बन्धे, “क्षपेर्दृष्टिसमायोगादिति” पुराणम् । प्रयोजने च ।

समालम्बिन् पु० समालम्बते सम्+आ+लवि-णिनि । भू-
चर्यके । समालम्बनकर्त्तरि त्रि० ।

समालम्ब पु० सम्+आ+लभ-घञ् हम् च । कुङ्कुमादिना
गात्रलेपने । ल्युट् । तत्रैवार्थे न० ।

समावर्त्तन न० समावर्त्तते शुरुकुलादनेन सम्+आ+वृत्-
ल्युट् । वेदाध्ययनानन्तरं गार्हस्थ्याय शुरुकुलादागमन
हेतुके संस्कारभेदे ।

समाविष्ट त्रि० सम्+आ+विष्ट-क्त । युक्ते, मनोभिनिवेशयति,
अभीष्टकर्त्तव्यकर्मणि चित्तैकाग्र्यविशेषयुक्ते च ।

समावृत्त पु० सम्+आ+वृत्-क्त । कृतसमावर्त्तनसंस्कारे ।

समावेश पु० सम्+आ+विश-घञ् । बहूनामर्थानामेकत्र
वाक्यादौ अवस्थापने, कर्त्तव्येऽभिनिवेशे च ।

समावेशित त्रि० सम्+आ+विश-णिच्-क्त । कृतसमावेशने ।

समास पु० सम्+अस-घञ् । संक्षेपे, समर्थने, समाहारे, व्याक-
रणोक्ते आदिपदानामेकपदतासंपादके पदसाधुतार्थके
संस्कारभेदे च ।

समासक्त त्रि० सम्+आ+सन्ज-घञ् । संयुक्ते, अत्यन्तासक्ते,
अभिनविष्टे च ।

समासङ्ग पु० सम्+आ+सन्ज-घञ् । संयोगे, सम्यगभिनिवेशे च

समासवत् पु० समास+अस-अथे । तप् अस्य वः । व्याकरणेण
समासयुक्तेऽब्दे संक्षेपयुक्ते च समासेन तुल्यं वति । समासतुल्ये ।

समासादित त्रि० सम्+आ+सद+धिङ्-क्त । शारमाण्डे,
निकटस्थिते त्रि० । [स्त्रायास् ।

समासार्या स्त्री० समासेन संक्षेपेणार्थोऽभिहितोयस्याः । सम-

समाहित वि० सम्+आ+धा-क्त । दृढसनाधौ, आहिते,
प्रतिज्ञाते, निष्पद्ये, युद्धे च ।
समाहृत वि० सम्+आ+हृ-क्त । संगृहीते, एकत्रस्वीकृते ।
स्तमाहृत स्त्री० सम्+आ+हृ-क्तिन् । संक्षेपे, संयुक्ते, समुच्चये च
समाहृत्य पु० समाहृत्यते स्म+आ+हृ-ञच् आत्माभावः ।
युद्धे आह्वाने प्राणिकरणकथूते च, प्राणिभिः क्रियमाणस्तु
च विज्ञेयः समाहृत्य इति स्थितिः ।
समाह्वा स्त्री० सना-आहुता यस्याः । गोविह्वाहणे ।
समित् स्त्री० समीयतेत्यत् सम्+इण्-क्तिप् । युद्धे ।
समिता स्त्री० सम्+इण्-क्त । गोधूमचूर्णे सङ्गते वि० ।
समिति स्त्री० सम्+इण्-क्तिन् । समायां, युद्धे च ।
समिध् स्त्री० समिन्धतेऽनया सम्+इन्ध-क्तिप् । काष्ठे, होमोय
काष्ठभेदे च विखरो दृष्टदमिधाने ।
समिध पु० समिधते सम्+इन्ध-क्त । काष्ठे वृक्षौ च ।
समिन्धन न० सम्+इन्ध-ल्युट् । काष्ठे सम्यग्दीप्तौ च ।
समीक न० सम्+ईकञ् । युद्धे ।
समीकरण न० अस्मिन् समः क्रियतेऽनेन सम्+ङि+क-ल्युट् ।
बीजगणितप्रसिद्धे क्षत्रातसंख्यानां यावत्तापतां यस्या
ज्ञानार्थं प्रक्रियाभेदे, तत्संख्यताप्रादने च ।
समीक्ष न० सम्यगीकृतेऽनेन घञ् । साह्यदर्शने । भावे घञ् ।
पर्यालोचने, सम्यग्ज्ञाने च । च । समीक्षायत्न सन्ने
वुद्धौ, समीक्षायास्ते, यत्ने च स्त्री० टाप् ।
समीक्षकारिन् वि० समीक्ष पर्यालोच्य करोति क्-णिनि
उप० । यस्तु सख्यपपर्यालोचनपूर्वककार्यकारके ।
समीचीन वि० सम्यग्भवः सम्+अनुच-क्तिप् ततः अ ससः
समिः कञ्चोरकारलोभे पूर्वपददर्शः । यथार्थे, साधौ च
सत्ये न० सत्यवति वि० ।
समीप वि० सङ्गता आयोऽय अच् समा० अत ईदम् । निकटे
समीर पु० सम्यक् ईरयति नोदयति सम्+ईर-अच् । वायौ
५० समिरोषय ।
समीरण पु० सम्+ईर-ल्युट् । वायौ, मरुतकष्टे, प्रसिके च
समीरिता वि० सम्+ईर-क्त । कथिते, उच्चारिते चतुर्मुख
समीरितेति कुमारः । [वाग्मिनि च ।
समीहित वि० सम्+ईह-क्त । अमीष्टे । [वाग्मिनि च ।
समुद्य वि० सह हृत्वेन समुद्यपारेण वा सहस्य सादेयः ।
समुचित वि० सम्+उच-क्त । सम्यगुपयुक्ते समञ्जसे ।
समुच्चय पु० सम्+उच्+चि-अच् । द्विवादीनां रागौ, पर-
स्परनिरपेक्षासामनेकेषामेकस्मिन् क्रियादावन्त्ये च । यथा

देवदत्तो यज्ञदत्तश्च गच्छतीत्यत्र देवदत्तयज्ञदत्तयोः परस्पर-
सामेक्षताभावेऽपि एकस्मिन् गमने अन्वयः । तद्वाचकश्च
प्रायेण चकारः क्वचित् तथादिगन्तोऽपि ।
समुच्चित वि० सम्+उच्+चि-क्त । दत्तमुच्चये 'समुच्चितफल
कामनानां'मिति विधिसंज्ञे गदाधरः ।
समुच्चि(त्वा)र पु० सम्+उच्+चर-अच् घञ् वा । सम्यगुच्चा-
रणे, सम्यक्त्यागे च । [उत्तेधे च ।
समुच्छेद पु० सम्+उच्+छिद-अच् । विनाशे । [विरोधे,
समुच्छ्र(च्छ्रा)य पु० सम्+उच्+श्चि-अच् घञ् वा । अत्युन्नतौ,
समुच्छ्रित वि० सम्+उच्+श्चि-क्त । अत्युन्नते ।
समुच्छ्रित वि० सम्यक्+उच्छ्रितम् सम्+उच्+श्चि-क्त ।
समन्तात् विस्तीर्णं (ख्यलापि) 'समुच्छ्रितविभ्रमा गतिरि'
ति काव्य प्र० । [प्रत्युज्जीविते च ।
समुच्छ्रित वि० सम्+उच्+श्चि-क्त । सम्यगुच्छ्रायुक्ते,
समुच्छ्राय पु० सम्+उच्+श्चि-अच् । उन्नतासिकाभ्यां प्राय
वायोर्वापरे ।
समुज्जित वि० सम्+उज्ज-क्त । त्यक्ते । [सम्यगुज्जमने च ।
समुत्क्रम पु० सम्+उच्+क्रम-अच् न दृष्टिः । कर्षणमने,
समुत्क्रोश पु० सम्यक् उक्रोशति उच्चैः यद्वायते सम्+उच्+
क्रुय-अच् । क्रुरोर्विह्वले । भावे घञ् । अत्युच्चैः यद्धे ।
समुत्त वि० सम्यगुत्तिष्ठति सम्+उच्+त्था-क्त सस्य घः । सम्य-
गुत्तवे । [द्योगे, उत्तोलने च ।
समुत्थान न० सम्+उच्+त्था-करणे ल्युट् सस्य घः । सह-
समुत्थानि स्त्री० सम्+उच्+पद-क्तिन् । सहस्रवे ।
समुत्पन्न वि० सम्+उच्+पद-क्त । सहस्रभूते ।
समुत्पाट पु० सम्+उच्+पट-अच् । उन्मूलिकरणे ।
समुत्पाटित वि० सम्+उच्+पट-क्त । उन्मूलिकृते । [पु०
समुत्पिञ्च वि० सम्+उच्+पिञ्च-अच् । अत्युत्तले । आकृत्यैत्ये
समुत्सर्ग पु० सम्यक् उत्सर्गः । सम्+उच्+सृज-अच् । सम्यक्त्यागे
समुत्सर्क वि० सम्यगुत्सर्कः प्रा० अत्यन्तोत्सुके इष्टवस्तुलाभाय
त्वरान्विते ।
समुत्सृष्ट वि० सम्+उच्+सृज-क्त । सम्यक्त्युक्ते । [तायाञ्च
समुत्संघ पु० सम्+उच्+सिध-अच् । अत्युन्नतौ, अतिस्तीर-
समुदत्त वि० सम्+उच्+अनुच-क्त । कृपादेरुद्भूतजलादौ ।
समुद्वय पु० सम्+उच्+इण्-अच् । समूहे, युद्धे, समुहमे, दिग्मे
च ज्योतिषोक्ते लब्धे न० घञन्तः समूहे पु० । [गाकारे च
समुदाचार पु० सम्+उच्+आ+चर-अच् । अग्निप्राये, सम्य
समुदित वि० सम्+उच्+इण्-क्त । प्राप्तसंहतौ पदार्थे,

सम्+वद-कर्मणि क्त । सम्यक्कथिते ।

समुदीरण न० सम्+उद्+र-ल्युट् । सम्यक्कथने ।

समुदीरित लि० सम्+उद्+र-क्त । सम्यक्कथिते ।

समुद्र पु० सम्+उद्+गम-ङ । समुद्रके समुदारेण संज्ञेय-
कारकप्रदायै । स्वार्थे कन् तवैव ।

समुद्रस्य पु० सम्+उद्+गम-घञ् न वृद्धिः । ऊर्ध्वगतौ, समुद्रवे च
समुद्रोत लि० सम्+उद्+गै-क्त । उच्चैर्गते ।

समुद्रोर्ण लि० सम्+उद्+गृ-क्त । वसिते, उत्तोलिते, कथिते च

समुद्रिष्ट लि० सम्यक् उद्दिष्टम् उद्+दिश-क्त । सम्यगुद्दे-
शवति प्रदार्थे । तत्समुद्रिष्टं कर्मोति संक्षिप्तसारः ।

समुद्देशे सम्यक् उद्देशः उद्+दिश-घञ् । सम्यगभिसन्धौ ।

समुद्भूत लि० सम्+उद्+भू-क्त । अत्यन्तप्रगल्भे, अत्यन्तावि-
नीते, समुद्भीर्णे च ।

समुद्भरण न० सम्+उद्+ह-ल्युट् । उत्तोलने कृपादेर्जलो-
नयने, भुक्तान्नस्य वसने, उन्मूलने च । कर्मणि ल्युट् ।
वान्ते-अन्नादौ, सम्भूतिते च । [उन्मूलिते च ।

समुद्भूत लि० सम्+उद्+ह-क्त । अपनीते, वान्ते, उत्तोलिते
समुद्भूत लि० सम्+उद्+ह-ल्युट् । वसनकारिणि, उन्मूल-
यितरि, उत्प्रापके, हृतद्रव्यस्य पुनरादानकर्तारि च ।

समुद्भव पु० सम्+उद्+भू-अण् । समुत्पत्तौ ।

समुद्भूत लि० सम्+उद्+भू-क्त । समुत्पत्ते ।

समुद्यत लि० सम्+उद्+य-क्त । सम्यगुद्यमवति ।

समुद्यम लि० सम्+उद्+य-घञ् न वृद्धिः । सम्यक्प्रयत्ने ।

समुद्र पु० सम्+उद्+क्षेदेने र, सम्+उद्+रा-क वा । खनाय-
ख्याते प्रचुरजले प्रदायै । सह समुद्रा समुद्रसहिते लि०
'बभौ मरुत्पान् विकृतः समुद्रः बभौ मरुत्पान् विकृतः
समुद्रः इति भट्टिः । शब्दां, शब्दाच्च स्त्री० टाप् ।

समुद्रकफ पु० समुद्रस्य कफ इव । जलधिफेने । [नद्याम् ।

समुद्रकान्ता स्त्री० इत० । टक्कायां, नद्याच्च । समुद्रमियादयो-

समुद्रगा स्त्री० समुद्रं गच्छति गम-ङ । नद्याम् 'सर्वा नदाः
समुद्रगा' इति पुराणम् ।

समुद्रगृह न० समुद्र इव प्रचुरजलं गृहम् । जलयन्त्रगेहे ।

समुद्रचुलुक पु० समुद्र चुलुकः गण्डपमितजलमिव अनायासेन
पीतव्योद्यस्य । अगस्त्ये स्त्री । [राशे अस्ते, चन्द्रे च ।

समुद्रनवनीत न० समुद्रस्य नवनीतमिव । समुद्रमन्यनोद्भवसा-
समुद्रफेन पु० इत० । समुद्रस्य फेने ।

समुद्रमेखला स्त्री० समुद्रः मेखलेव वेदनाकारत्वात् यस्याः ।

एषिव्याम् । समुद्रसकादयोऽप्यत्र ।

समुद्रयान न० यायतेऽनेन या-ल्युट् इत० । पोते समुद्रतरण-
साधने नौकाभेदे ।

समुद्रलवण न० समुद्रजलजातं लवणम् । (करकच) लवणे
समुद्रवह्नि पु० इत० । समुद्रस्य अग्नौ वाङ्मवानले ।

समुद्रवेला स्त्री० इत० । समुद्रस्य कूले ।

समुद्रान्त न० समुद्रस्थानः पर्यन्तदेशः साधनत्वेनास्त्यस्य अ-
समुद्रः अन्तो यस्य वा । जातीफले । डुरालभायाम्,
कार्पाशां, टक्कायां, यवासे च स्त्री० । समुद्रपर्यन्ते लि० ।

समुद्राम्बरा स्त्री० समुद्रः अम्बरमिव वेदनाकारः यस्याः ।
एषिव्याम् । सागराम्बरादयोऽप्यत्र ।

समुद्रिद्रीय लि० समुद्र+भवार्थे च क् वा । समुद्रभवे प्रदार्थे
समुद्रह लि० सम्+उद्+वह अच् । श्रेष्ठे, समुद्रहहनकर्तारि च

समुन्दन न० सम्+उन्-ल्युट् । सम्यगाद्रीभावे (मिजा) ।

समुन्न न० सम्+उन्-क्त । क्षिप्ते कार्द्वे ।

समुन्नत लि० सम्+उद्+नम-क्त । अत्युच्चैः । शस्त्रभेदे पु० ।

समुन्नति क्रि० सम्+उद्+नम-क्तिन् । उच्चतायाम् 'प्रावः
पयोधरसमुन्नतिरत्र हेत्तरि' लुङ्गटः ।

समुन्नत लि० सम्+उद्+नह-क्त । गर्हिते प्रण्डितम्बान्ये, प्रभौ
समुन्नते च । कर्मणि क्त । उत्तोल्य नडे । [पण्ये, समुद्रावने च
समुन्नय पु० सम्+उद्+नी-अच् । ऊर्ध्वनयने, सम्यग्गती, उत्तमे
समुपचित लि० सम्यक् उपचितम् उप+चि-क्त । सुबल्लङ्घी
कृते संवर्द्धिते च ।

समुपजोषस् अच् । सम्+उप+जुष-अच् । अत्यन्तानन्दे ।

समुपेयिवस् लि० सम्+उप+इण-क्त । समीपगते ।

समुपोट लि० सम्+उप+पह-क्त । समुत्ते संजाते च ।

समुल्लेख पु० सम्+उद्+लिख-घञ् । पादादिना भूयादेः खनने

समूढ लि० सम्+जह-ना वह-क्त । राशौकृते, अनपङ्क्तुते
'समूढस्य पांशुरे इति' ऋग्वेदः भुग्ने, दमिते, कृत
विवाहे, शोधिते च । सह मूदेन मूदसहिते लि० ।

समूर् पु० समुद्रतौ सन्निहीनौ करु यस्य । मृगभेदे । [भट्टिः

समूल लि० सह मूलेन । मूलसहिते 'समूलघाते न्यवधीदि'ति
समूह पु० सम्+जह-घञ् । समुदये ।

समूहनी स्त्री० समूहतेऽनया ल्युट् । सम्यार्जन्याम् भावे-
ल्युट् । संमार्जने । सम्यगूहकरणे च न० ।

समूहा पु० सम्+जह-यत् । यज्ञियाम्नौ । [वृद्धे च ।

समूह लि० सम्यक् ऋद्धः ऋध-क्त । अधिकसम्पत्तियुक्ते, अति

समृद्धि स्त्री० सम्यक् ऋद्धिः सम्+ऋध-क्तिन् । अतिसम्पत्तौ,
वृद्धौ 'समुद्रसमृद्धिसमेधिते'ति सापः ।

समेत वि० सम्+आ-इण-क्त । समागते, सङ्गते च ।

समेधित वि० सम्+एध+णिच्+क्त । 'संघटिते मधुसङ्घिसमेधितमेधयति भावः ।

समोदक न० सम्+उद्+भागेन तल्लुदकं यत् । अर्द्धांशु संयोगेन मधितदधिजाते तन्त्रभेदे । सह मोदकेन, सोदक-सहिते वि० ।

सम्पत्ति स्त्री० सम्+प्रद+क्तिन् । अतिविभवे, अतुरुपात्तभावे यस्य वद्रूपता उचिता तस्य तथाभवने च ।

सम्पद् स्त्री० सम्+पद-सम्प+क्तिम् । विभवे, सम्पत्तौ च ।

सम्पन्न वि० सम्+पद-क्त । साधिते, सम्पद्युक्ते च ।

सम्पराय पु० सम्+परा+इण-अच् । युद्धे, आपदि, उत्तरकावे च सम्परायिक न० सम्परायाय आपदे हितम् ठन् । युद्धे ।

४७ । साम्परायिकमयत् ।

सम्पर्क पु० सम्+प्र+वच्-वञ् । सम्बन्धे ।

सम्पर्किन् वि० सम्+प्र+वच्-विणुन् । सम्बन्धयुक्ते ।

सम्प्रा स्त्री० सम्पृक् अतर्कितं प्रतति पत-ड । विद्युति ।

सम्प्राक् पु० सम्पृक् पाको दक्षात् ५० । चारणपधृष्टे तन्त्रो-जने हि भुक्ताद्भादेः सम्प्रापाको मततोति वैद्यके प्रसिद्धम् दृष्टे, अल्पे, अर्धके, सम्पटे च वि० ।

सम्प्रात पु० सम्+प्रत-वञ् । पश्चिमतिभेदे सम्पृक्पतने च ।

सम्प्राति पु० सम्+प्रत-णिच्-इन् । जटायुवो ज्येष्ठवातरि, पश्चिमेदे । स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

सम्पुट पु० सम्+पुट-क । कुरवकटके । सपृक् पुटमिव उभय पार्श्ववर्ति यस्य । एकजातीयपदार्थे भिन्नजातीयस्य उभ-यतो व्याप्या स्थिते वि० 'सकामैः सम्पुटोजाय' इति तन्त्रम् । सम्पुटक पु० सम्पुटयति सज+पुट-अच् स्वार्थे क्त् । सचक्रको मञ्जुपास्त्रे (पेटरा) पदार्थविशेषे ।

सम्पूर्ण वि० सम्+पूर-क्त । परिपूर्णं, सम्यगे च 'आदित्यो-दयवेलायाः प्राङ्मूर्ध्वर्कद्वयान्विता एकादशोहि सम्पूर्ण' इति श्रुत्युक्ते एकादशीभेदे ।

सम्पृक्त वि० सम्+प्र+क्त । मिश्रिते, सख्ये च ।

सम्प्राणयन न० सम्+प्र+णी-ल्युट् । सव्यग्वहृष्टतादेः शोष-नाय संस्कारविशेषे, विधाने च ।

सम्प्रति अव्य० सम्+प्रति+समाहारद्वयः । इदानीमित्यर्थः ।

सम्प्रतिपत्ति स्त्री० सम्+प्रतिपद्यते क्तिन् । वायुक्षार्थविषय-स्वीकरणे 'श्रुताभियोगं प्रत्यर्थी यदि तं प्रतिपद्यते सा त सम्प्रतिपत्तिः स्यादिति श्रुत्युक्ते व्यवहारे उत्तरभेदे च ।

सम्प्राद वि० सम्+प्र+दा-दृच् । दानकर्तारि ।

सम्प्रादान न० सम्+प्र+दा-भावे ल्युट् । सम्पृक्प्रदाने । सम्प्रीयते २स्यै ल्युट् । 'कर्मणा यस्मिन्प्रति स सम्प्रादानमिति प्राणिन्युक्ते

दानकर्त्तृद्वैत्ये तच्च त्रिविधम् । 'अनिराकरणात्कर्त्तृस्या-गाङ्गकर्त्तृणेश्चितम् प्रेरणानुमतिभ्याञ्च लभते सम्प्रादानताम्' इति । तत्र विष्णवे बलं ददातीत्यादौ अनिराकर्त्तृसम्प्रादानस्य, वाचकाय धनं ददातीत्यादौ प्रेरयित सम्प्रादानस्य, गुरवे धनं ददातीत्यादौ अनुमन् सम्प्रादानम् । [नार्थसमर्थने ।

सम्प्राधारणा स्त्री० सम्+प्र+ह-णिच्-युच् । युक्तायुक्तत्वविवेचने-

सम्प्रायोग पु० सम्+प्र+युज-वञ् । उद्भादिनाभेच्छया धना-दिविनियोगे । 'विभागः सम्प्रायोगश्चे'ति श्रुतिः रमणे,

सम्बन्धे च ।

सम्प्रायोगिन् वि० सम्+प्र+युज विणुन् । कासके कला-क्रेलिकारके, सव्यग्वलामार्थं धनादिविनियोजके च ।

सम्प्रासद् पु० सम्+प्र+सद-वञ् । योगादिशास्त्रोक्ते पितृस्व-नैर्मत्त्वसम्पादके प्रयत्नभेदे । भावे घञ् । सम्पृक्प्रयत्नतायाम् ।

सम्प्रासाधन न० सम्+प्र+साध-णिच्-करणे ल्युट् । कट-कादौ भूषणे । भावे ल्युट् । भूषणक्रियायाम् ।

सम्प्रासारण न० सम्+प्र+सृ-णिच्-ल्युट् । सव्यग्विस्तारणे सम्पादने, व्याकरणोक्ते यणः स्थाने जायमाने इक्षुसंशयर्णे च

सम्प्राहार पु० सम्पृक्प्रयत्नेन सम्+प्र+ह-वञ् । युद्धे भावे घञ् । सम्पृक्प्रहरणे, गमने च । [रोगावस्थानेदे च ।

सम्प्राप्ति स्त्री० सम्+प्र+आप-क्तिन् । सव्यग्वप्राप्तौ वैद्यकोक्ते-

सम्प्राप पु० सम्+प्र+इप-वञ् वा इङि । निवोगे । [भेदे सम्प्राप्तिश्च न० सम्+प्र+उच्च-ल्युट् । जलादिसेचनेन संस्कार

दम्प्राक्षित वि० सम्+प्र+उच्च-क्त । जलादिसेचनेन क्षत-संस्कारे पदार्थे । [इति तत्कारमध्योपि तत्रैव ।

सम्प्राप्त पु० सम्+फल+वञ् । जेते । [इत्तम् । सम्पृक्त्य

सम्प्राप्त वि० सम्+फल-अच् । विक्रिते । सम्+फल-क्त अत सव्य सर्पणे भा० प० सक० सेट् । सम्पति असंख्यीत् ।

सव्य सव्यत्वे चु० उभ० सक० सेट् । सव्ययति ते अणसव्यत् त सव्य न० सव्य-अच् । क्षय्येतस्य प्रतिलोपकर्षणे ।

सव्यङ्ग वि० सम्+वन्ध-क्त । संबन्धिनि । भावे क्त । सव्यग्वन्धने न०

सव्यन्ध पु० सम्+दन्ध-वञ् । धर्मं, सयोगादौ, न्याये, सख्यौ, सम्पृक्प्रयत्ने च सव्यग्वन्धो यस्मात् । कर्मणं, हिते च वि०

सम्बर न० सव्य-अरन् । जले, बौद्धमतभेदे च । सैते, दैत्यभेदे, ऋगभेदे, नीलभेदे, मर्षतभेदे च पु० ।

सम्बरारि पु० सम्बरस्य दैत्यविशेषस्य अरिः । कामभेदे ।

सम्बरी स्त्री० सव्य-अरन् ङीष् । भूपकपर्णान्, प्रतावर्णान् ।

सम्बल न० सम्ब-कलच् । जले । प्रायेये पु० न० ।
 स(श)म्बाकृत ति० स(श)म्बेन प्रतिलोभेन कष्टं चेत् स(श)म्ब-डाच्+
 क-क्त । प्रतिलोभकृष्टे चेत्वादी । भावे घञ् । प्रतिलोभकर्षणे
 सम्बाध न० सम्बक् बाधा यत् । नरकवर्तनि सम्+बाध-
 भावे घञ् । अन्योन्यसंघर्षे पु० ।
 सम्बुद्धि स्त्री० सम्+बुध-क्तिन् । सम्बोधनार्थे ।
 सम्बोध पु० सम्+बुध-घञ् । ज्ञेये, भाये, सम्बुद्धाने च ।
 सम्बोधन न० सम्+बुध-ल्युट् । सम्बुद्धाने । बुध-णिच्-ल्युट् ।
 सम्बुद्धाने 'स्थितस्थामिषुखीभावमात्रं सम्बोधनं विदुः ।
 प्राप्तामिषुख्यः पुरुषः क्रियासु विनियुज्यते' इति व्याकर-
 णोक्ते अन्यत्रासक्तस्थामिषुखीकरणाय अभीष्टक्रियासु
 विनियोगाय ज्ञापनादिरूपे व्यापारे च ।
 सम्बली स्त्री० सम्बक् भलते सम्+भल-अच् गौ० डीप् ।
 कुट्टिन्याम् परप्रसवेण सह अन्यस्त्रिया योजयित्वा ।
 सम्भव पु० सम्+भू-अप् । उत्पत्तौ, आधेयस्याधारे समावेश-
 नयोग्यत्वरूपे व्यापारे, उत्कटसन्देहे च । अपादाने
 अप् । हेतौ । कर्त्तरि अच् । मेलके ति० ।
 सम्बध्य पु० सम्+भू-कर्त्तरि यत् । कपिले, सम्बग्भाविनि ति० ।
 सम्भाव पु० सम्+भू-घञ् । परिपूर्णतायाम्, मसूहे, सामन्याच्च
 सम्भावन न० सम्+भू-णिच्-ल्युट् । अर्थालङ्कारभेदे, व्याकर-
 णोक्ते क्रियासु योग्यताद्य साये लिङ्गार्थभेदे, उत्कटकोटिक
 संशयरूपे ज्ञानभेदे च । युच् । सम्भावनापि उक्तार्थे स्त्री० ।
 सम्भावित ति० सम्+भू-णिच्-क्त । सम्भवयुक्ते पदार्थे ।
 सम्भाषण न० सम्+भाष-ल्युट् । सम्बुक्तकथने, परस्परकथने च
 सम्भिन्न ति० सम्+भिद-क्त । विदलिते भेदाद्विते सम्बग्
 विकसिते च 'सम्भिन्नसकुल' इति वेणीसंहारः ।
 सम्भूति स्त्री० सम्+भू-क्त । विभवे ईश्वरस्यैवार्थभेदे च । 'स-
 भूतिं य उपासते' इति श्रुतिः ।
 सम्भूयसमुत्थान न० सम्भूय+मिलित्वा सम्बुगुत्तिष्ठन्त्य
 नेन । मिलित्वा नष्टिर्वा बाणिज्यादिकर्मकारणे विवादभेदे
 सम्भृति स्त्री० सम्+भृ-क्तिन् । सम्बक् पोषणे ।
 सम्भृद् पु० संभित्यते संश्लिष्यतेऽत्र सम्+भिद-आधारे घञ् ।
 नद्योः सङ्गमस्थाने । भावे घञ् तत्सङ्गमे, सम्भृद्भेदे, स्फुटने,
 मिलने ऐकरूपे च । 'सम्भृदे नान्यतरवैयर्थ्यमिति श्रीमांसा ।
 सम्भोग पु० सम्+भुज-घञ् । सम्बग्भोगे, सुरते, हर्षे, केलि-
 नागरे, 'दर्शनस्पर्शनादीनि निषेधेति विलासिनौ । यत्वा-
 उत्तावन्त्येन्य सम्भोगः ससदाद्भुत' इत्युक्तलक्षणे शङ्का-
 रस्यावस्थाभेदे ।

सम्भ्रम पु० सम्+भ्रम-घञ् न वृद्धिः । भयादिजनिते वेगे
 त्वरायां तद्भेदके, भये, आदरे, अतिशयभवे, सूत्रे च ।
 सम्भ्रति स्त्री० सम्+भ्रन-क्तिन् । अतुमती, आत्माभीष्टे
 अभिलाषे च ।
 सम्भृद् पु० सम्+भृ-घञर्थे क । हर्षे । अच् । हर्षयुक्ते ति० ।
 सम्भृद् पु० संभृद्यतेऽत्र सम्+भृद-घञ् । युक्ते । भावे घञ् ।
 अन्योन्यसंघर्षे च ।
 सम्भ्रान पु० सम्+भ्रन-घञ् । आदरे ।
 सम्भ्रानित स्त्री० सम्+भ्रन-णिच्-क्त । कृतगौरवे, समाहते च
 सम्भ्रार्जन न० सम्+भृज-ल्यु । संशोधने ।
 सम्भ्रार्जनी स्त्री० संभृज्यतेऽनया सम्+भृज-करणे ल्युट्
 डीप् । भूलाद्यपसारणार्थे पदार्थे (भ्रंटा)
 सम्भ्रित ति० सम्+भा-क्त । सङ्घे, तत्परिभाषे च ।
 सम्भ्रुख ति० सङ्गते सुखम् प्रा० । अभिसङ्गागते ।
 सम्भ्रुखीन ति० सम्भ्रुख पतति ख । अभिसुखे प्रातिनि ।
 सम्भ्रूर्ज न० सम्भ्रूर्जात् जायते जन-ङ । सरभेदे ।
 सम्भ्रूर्जन न० सम्+भ्रूर्ज-ल्युट् । सम्बुगुत्तिष्ठारे, उत्पत्तौ,
 मोहे च । [येन शोधितेऽत्रादौ च ।
 सम्भृट् ति० सम्+भृज-क्त । भ्रूर्जनयुक्ते । भ्रूर्जाद्यपसार-
 सम्भृद् पु० सम्+भृद-घञ् । हर्षे, प्रीते च ।
 सम्बच् अव्य० सम्+अनुच्-क्तिप् सम्बादेशः । शोभने । सङ्गते,
 मनोत्रे च ति० । सत्यवाक्ये न० । तद्वति ति० ।
 सम्बाज् पु० सम्बक् राजते राज-क्तिप् नातुसारः । कृत-
 राजसूययज्ञे सर्वभूमोद्यरे नृपती ।
 सर न० सरति ह-अच् । सरोवरे, जले च । लवणे, दध्यधे,
 दधिमसौ, तज्जाते नवनीते, वाणे च निभरे स्त्री० भावे
 अप् । भेदने, गमने च ।
 सरक पु० न० ह-वुन् । मद्यपानमात्रे, मद्यपरिवेशने, दलुज-
 मद्ये, तत्प्राप्ते, अविरलपक्षिकपङ्क्तौ च ।
 सरघा स्त्री० सरं मद्यभेदं हन्ति हृन-ङ ति० । मद्यमक्षिकायाम्
 सरज न० सरात् जायते जन-ङ । नवनीते ।
 सरजस् स्त्री० रुह रजसा । कृतमत्वां क्रियासु अव्ययी०
 रजोयुक्ते ति० अच् सभा० । रजः साहित्ये ।
 सरट् पु० ह-अटन् । शकलासे (काकलास) ।
 सरण न० ह-ल्युट् । गमने, लोहमले च (गन्धमादास) बटावाह
 सरणि(णी) स्त्री० ह-अनि । पथि पङ्क्तौ प्रसारिण्यां ।
 सरपत्तिका स्त्री० सरे जले पञ्चमस्यस्त्राः ठन् । पथे ।
 सरमा स्त्री० सङ्ग रमते । कुक्कुरवोधिति, विभाषीषपत्न्याश्च ।

सरयु ३० रु-अयु । वायौ । ऊह । अयोध्यानिक्वाहिनीभेदे स्त्री ।
 सरल ३० रु-अलच् । पीतदारुणि धूपकाभेदे । उदारे,
 कृजौ च त्रि० । त्रिपुटायां स्त्री० । [त्रिपुटायाश्च ।
 सरलद्वय ३० इत० । सरलद्वयनिर्यासे, (टारपोन) नदीभेदे,
 सरलाङ्ग ३० सरो उचोऽङ्गं साधनं यस्य । ओषधे गन्ध-
 द्रव्ये । [यत्न स्त्री० 'सरसीः परिशीलितमिति' नैषधम् ।
 सरस् न-रु-असि । जले, सरोवरे च । गौराङ्गी । सरसीत्य-
 सरस न० सह रसेन जलेन आसादेन च । सरोवरे, रसा-
 न्ति, सार्द्धे च त्रि० । 'सरसां सरसां परिसृज्येति' मट्टि ।
 श्वेतविहतायां स्त्री० । [विकल्पकद्वये (तेकाटासिलु) ।
 सरसम्प्रत न० सरसि निर्यासं सन्धयतीति सम्प्र+तन-ड ।
 सरसिज न० सरसि जायते जन-ह च लुक् स० । पद्मे 'सर-
 सिजमनुविद्धमिति' शकुन्तला ।
 सरसीरुह न० सरसां सरोवरे रोहति रुह-क । पद्मे ।
 सरस्वत् ३० सरसि जलानि सन्धयन् मत्तम् मयः वः । सरो-
 वरे, सागरे च नद्याम्, नदीभेदे, वाण्यां गवि, ज्योतिष्मतां
 आद्याम्, यतौ, देवीभेदे, सोमलतायाश्च स्त्री० ङीप् ।
 सरा स्त्री० रु-अच् । निर्मरे ।
 सराव ३० सरं जलमवति अव-अच् । जलाधारे कृष्णये
 पात्रभेदे (शरा) । सह रावेण, सयन्दे त्रि० ।
 सरि ३० स्त्री० रु-इन् । स्त्रीत्वपक्षे वा ङीप् । निर्मरे ।
 सरिका स्त्री० सरोऽस्त्यस्याः रु-वुन् वा । हिङ्गुपत्रिकायाम्
 सरित् स्त्री० रु-इति । नद्याम्, सूत्रे च ।
 सरित्पति ३० इत० । ससृष्टे । [भावात् न तस्य दः । ससृष्टे
 सरित्वत् ३० सरित् सान्निध्यात्त्यस्य मत्तम् मयः वः पदत्वा-
 सरित्सुत ३० इत० । गङ्गापुत्रे भोज्ये । [दयोषत् ।
 सरिताम्पति ३० इत० । अलुक् स० । ससृष्टे सरितानाया-
 सरिद्वरा स्त्री० सरित्च वरा श्रेष्ठा । गङ्गायाम् ।
 सरिल न० रु-इलच् । जले ।
 सरीसृप ३० वक्रं सर्पति सृप-यङ् तस्य लुक्, अच् । सर्प-
 दृष्टिकादौ, ज्योतिषोक्ते दृष्टिकादिराशौ च ।
 सरु ३० रु-अन् । सङ्गाद्वृष्टौ ।
 सरूप त्रि० समानं रूपस्य समानस्य सः । तत्परूपे सदृशे
 सरोज न० सरसि जायते जन-ह । पद्मे सरोजावभात्रे त्रि०
 सरोजन्मन न० सरसि जन्म यस्य । पद्मे । तडागजातमात्रे त्रि०
 सरोजिनी स्त्री० सरोजानां समूहः सविहृददेयो वा
 इति । पद्मसमूहे तद्युक्तदेयरूपायां पद्मलतायाश्च, पद्मा
 भारदीर्घिकायाश्च ।

सरोरुह(ह) सरसि रोहति रुह-क्तिप् क वा । पद्मे ।
 सरोवर ३० सरोभिर्जलेर्निर्यासे ङीप् रु-अच् । तडागे ।
 सर्ग ३० रुज-वच् । स्वभावे, सृष्टौ, निर्माणे काव्यादेः परि-
 ष्वेदे 'सर्गोऽयमादिर्गत' इति नैषधम् । निबन्धे, 'यदि सर्ग
 एष ते इतिरसः' । गोष्ठे, उक्ताष्टे, अतमतौ च । [दमिधा
 सर्गवन्ध ३० सर्गवन्धतेऽसौ बन्ध-वच् । महाकाव्ये । लक्षणं दृष्ट
 सर्ज्ज अर्ज्जने स्वा० पर० सक० सेट् । सर्ज्जति असर्ज्जित् घोष
 देशत्वाभावात् पत्वम् ।
 सर्ज्ज ३० रुज-अच् । शालद्वये, तद्वसे, (धुना) पीतसाले च ।
 सर्ज्जक ३० रुज-अबुल् । पीतसाले, शालद्वये च ।
 सर्ज्जगन्धा स्त्री० सर्ज्जसेव गन्धो यस्याः । राक्षायाम् ।
 सर्ज्जन न० रुज-अबुट् । सैन्यपञ्चादभागे, सृष्टौ च ।
 सर्ज्जनिर्यासक ३० सर्ज्जस्य निर्यास इव कायति कै-क । रात्रे
 सर्ज्जमणि ३० सर्ज्जस्य शालद्वयस्य मणिरिव । (धुना) सर्जरसे
 सर्जरस ३० इत० । शालद्वयरसे (धुना) ।
 सर्ज्जि(र्ज्जि)स्त्री० रुज-इन् वा ङीप् । नदीभेदे, तत्कूलजे सर्जि-
 का चारे (साजिमाटि) । [नदीभेदे च ।
 सर्ज्जिका स्त्री० रुज-अबुल् टाप् अत इत्त्वम् । सर्ज्जिकाचारे,
 सर्ज्जिकाचार स्त्री० सर्ज्जिकायाः चारः । स्वनामख्याते चार-
 भेदे, (साजिमाटि) ।
 सर्ज्जिचार ३० इत० । (साजिमाटि) सर्ज्जिकाचारे ।
 सर्ज्ज्य ३० सर्ज्ज्येदं यत् । सर्जरसे । सर्ज्ज्यत् । अर्ज्जनीवे त्रि०
 सर्प ३० रुप-अच् । नागकेशरे, भुजङ्गने च 'सर्पापसर्प' मद्रम्
 इति भारतम् तज्जातिस्त्रियां ङीप् । भावे वच् । गमने ।
 सर्पकङ्काली स्त्री० सर्पस्य कङ्कालमङ्गविशेषो यस्याः गौ-
 ङीप् । सर्पविषघातिन्यां लतायाम् ।
 सर्पगन्धा स्त्री० सर्पाणां विषस्य गन्धो गन्धनं हिंसनं यस्याः
 ५ व० । विषहारिण्यां लतायाम् । [हरीलतायाम् ।
 सर्पघातिनी स्त्री० सर्पं सर्पविषं हन्ति हन-णिनि । सर्पविष
 सर्पद्वया ३० सर्पसृष्टमिवानायासक्यो यस्य । नकुले ।
 सर्पदंष्ट्र ३० सर्पस्य दंष्ट्रेव उपमस्य । तावदनीद्वये । सर्पस्य
 दंष्ट्रेव सर्पनात् दुःखदत्वात् । दृष्टिकालीलतायां स्त्री० ।
 सर्पदंष्ट्रिका स्त्री० सर्पदंष्ट्राकारोऽस्त्यस्याः टन् । अजशद्व्याम्
 सर्पदण्डी स्त्री० सर्पं दण्डयति दण्ड-अच् । गौरवीद्वये ।
 सर्पदन्ती स्त्री० सर्पस्य दन्त इव उपमायस्याः गौ० ङीप् ।
 नागदन्तीद्वये । [कर्कोश्याम् ।
 सर्पदमना स्त्री० सर्पान् दमयति दम-णिच् ल्युट् । बन्ध्या-
 सर्पपुष्पी स्त्री० सर्पस्य सर्पदन्त इव उपमायस्याः ङीप् । नागदन्त्याम्

सर्पभुज् पु० सर्पं भुङ्क्ते भुज-क्लिप् । सयूरे ।

सर्पराज् पु० सर्पाणां राजा टच् समा० । वासुकीं वागभेदे
सर्पकृता स्त्री० सर्पाख्या लता । ताव्वलीलतायाम् ।

सर्पसत्त न० सर्पेण होष्यद्रव्येण तन्नाशनार्थं वा सत्तम् ।

जनमेजयासुष्ठिते नृहाभारतप्रसिद्धे सर्पनाशनार्थं यज्ञभेदे ।

सर्पसहा स्त्री० सर्पं सहते सह-अच् । सर्पकङ्कालीलतायाम् ।

सर्पहन् पु० सर्पं हन्ति हन्-क्लिप् । नकुले ।

सर्पाक्षी स्त्री० सर्पस्येवाक्षि यस्याः पञ्च समा० । गन्धनाकुल्याम् ।

सर्पाख्य पु० सर्पस्याख्या यस्याः । नागकेश्वरे, सहिषकन्दभेदे च

सर्पाङ्गी स्त्री० सर्पस्येवाङ्गं यस्याः ङीप् । सर्पकङ्कालीलतायाम्

सर्पादनी स्त्री० सर्पः सर्पविषमद्यतेऽनया च्द-ल्युट् ङीप् ।

नाकुल्याम् ।

सर्पाराति पु० इत० । गरुडे, नकुले च सर्पारिप्रभृतयोप्यत्र
सर्पावास् न० सर्पाणामावासो यत्र । चन्दमहमे । इत० ।

सर्पवासे पु० ।

सर्पाश्न पु० सर्पमश्नाति अश्-ल्युट् । सयूरे, गरुडे च ।

सर्पिस् न० स्तप-इति । इते । [गमनकारको लि० ।

सर्पिणी स्त्री० स्तप-णिनि । सर्पयोषिति, जुषभेदे च ।

सर्पीष्ट न० सर्पाणां भुजगीनामिष्टम् । चन्दनहले ।

सर्पीष्ट न० सर्पाणामिष्टम् । चन्दने । [त्वान् पत्यम् ।

सर्वं सर्पे व्या० प्र० सक० सेट् । सर्वति असर्वात् अपोपदेश-
सर्वं पु० सर्व-अच् । शिवे, विष्णौ च । सम्पूर्णं, सकले च लि० ।

असंज्ञायामस्य सर्वानामता । [सोढरि लि० ।

सर्वसङ्गा स्त्री० सर्वं सहते सच् सम् च । ष्टिव्याम् । सर्व-

सर्वकर्तृ पु० सर्वं करोति क-टच् । चतुर्मुखे ब्रह्मणि,
परमेश्वरे च । [संघामे सर्वकर्मीणादिति अटिः ।

सर्वकर्मणि लि० सर्वकर्मभ्योऽलं ख । सर्वकारणसमर्थे प्रदार्थे

सर्वक्षार पु० सर्वः क्षारमयः (सावान) । स्वाते पदार्थे ।

सर्वग न० सर्वं गच्छति गम-ङ । जले । शिवे, परमेश्वरे, वायौ,
आतानि च पु० । सर्वगामिनि लि० । मियङ्कुट्टे स्त्री० टाप् ।

सर्वगन्ध न० सर्वं गन्धा अत्र । 'चातुर्जातककर्पूरककोला-
गुरुकुङ्कुमम् खवङ्गसहितैश्चैव सर्वगन्धं प्रकीर्त्तितमित्युक्ते
गन्धद्रव्यसमूहे ।

सर्वशत्रि पु० सर्वत्र चन्धिरियात्र । प्रिण्डीमूले । [त्रि०

सर्वलुप पु० सर्वं क्षयति क्षय-खच् सम् च । प्राये । सर्वातिरेकिणि

सर्वलानी लि० सर्वलनेषु विदितः ख । सर्वत्र विख्याते ।

सर्वज्ञ पु० सर्वं जानाति ज्ञा-क् । शिवे, बुद्धे, परमेश्वरे च ।

सर्वज्ञानकर्त्तरि लि० । दुर्गायां स्त्री० ।

सर्वतस् अव्य० सर्व+तसिच् । समन्तत इत्यर्थे ।

सर्वतिक्ता स्त्री० सर्वतः तिक्ता । काकसाध्याम् ।

सर्वतोमद्र पु० न० सर्वतो भद्राणि सुखानि यस्य । चतुर्द्वार-
युक्ते गृहभेदे, प्रतिष्ठादौ पूज्यदेवतानां मण्डलभेदे
ज्योतिषोक्ते शुभाशुभज्ञानार्थं चक्रभेदे, अलङ्कारोक्ते बन्ध-
भेदात्मके चित्रकाव्ये च । सर्वतोभद्र मस्य । निम्बहृते
पु० । गाम्भाय्यां, नटयोषिति च स्त्री० ।

सर्वतोमद्रचक्र न० सर्वतो भद्रं यत्र तादृशं चक्रम् । ज्योति-
षोक्ते शुभाशुभज्ञानार्थं चक्रभेदे ।

सर्वतोमद्रबन्ध पु० सर्वतोमद्राकारेण बन्धः । चित्रकाव्यभेदे ।

सर्वतोमद्रमण्डल न० सर्वतो मद्रनामकं मण्डलम् । शार-
दातिलकाद्युक्ते प्रतिष्ठादौ—पूज्यदेवतामण्डलभेदे ।

सर्वतोमुख न० सर्वतोमुखमस्य । जले । आकाशे, शिवे, ब्रह्म-
णि, परमेश्वरे, आतानि, ब्राह्मणे अन्यौ च पु० ।

सर्वत्र अव्य० सर्व-त्रल् । सर्वस्मिन् काले, देशे, दिशि वेत्यर्थे ।

सर्वतगा पु० सर्वत्र गच्छति गम-ङ । वायौ । सर्वत्रगामिनि लि०
सर्वतगामिन् पु० सर्वत्र गच्छति गम-णिनि । वायौ सर्वत्र
गन्तरि लि० । [ज्ञायां, हेतौ च ।

सर्वथा अव्य० सर्वप्रकारम् वाच् । सर्वप्रकारे, शब्दे, प्रति-
सर्वदसन पु० सर्वान् दनयति दन-णिच्-ल्युट् । उन्नतपुले
शरतगणे । सर्वदसनकर्त्तरि लि० ।

सर्वदर्शिन् पु० सर्वं सप्तसाधेन पश्यति दृश्य-णिनि । बुद्धे,
परमेश्वरे च । सकलद्रष्टारि लि० ।

सर्वदा अव्य० सर्वस्मिन् काले देशे दिशि वा दाच् । सर्व-
स्मिन् कालादावित्यर्थे । [दृष्टादौ ।

सर्वधुरीण लि० सर्वां पुरं वहति ख । सकलभारवाहके
सर्वनाम पु० सर्वेषां नाम । व्याकरणोक्ते कार्यविशेषार्थं कृत-
संज्ञावति सर्वादिशब्दभेदे ।

सर्वभक्ष स्त्री० भक्ष-अण् उप० । अजायाम् सर्वभक्षके लि० ।

सर्वमङ्गला स्त्री० सर्वाणि मङ्गलान्यस्याः ५.ब० । दुर्गायाम् ।

सर्वमय लि० सर्वात्मकः मयट् । सर्वात्मके । परमेश्वरे पु० ।

सर्वमूपक पु० सर्वं मृष्याति मृष-उक्तं पृ० । काले ।

सर्वरस पु० सर्वोरसमयः । (धुना) शालरसे वीणादेर्वाद्ये,
परिष्ठिते च । कर्म० । लवणे रसे ।

सर्वरसोत्तम पु० सर्वेषु रसेषु उत्तमः । लवणे रसे ।

सर्वरात्र पु० सर्वा रात्रिः अच् समा० । रात्राह्वान्ताः उंशीति
उंशम् । सकलरात्रौ ।

सर्वरी स्त्री० सह वनिष् ङीप् र च । रात्रौ ।

सर्वसुपरिवर्त्त ५० सर्वतूनां परिवर्त्तो यत् । वल्लरे ।
 सर्वला(ली) स्त्री० सर्वं जाति ला क वा गौरा० डीप् । लोमरास्त्रे
 सर्वलिङ्गिन् ५० सर्वेषां लिङ्गानि सन्त्यस्य इति । वेदविस्-
 षाचारिणां बौद्धादीनां लिङ्गवत्त्वं प्रापण्ड्ये ।
 सर्वलोह ५० सर्वः लोहमयोवयवो यस्य । लौहमये वाणे ।
 सर्ववर्णिका स्त्री० सर्वं वर्णयति वर्ण-एवम् अत इत्थम् ।
 गान्धारीष्टये ।
 सर्वविद् ५० सर्वं वेत्ति विद-क्लिप् । परमेष्ठरे । सर्वज्ञातरि लि०
 सर्ववेद ५० सर्वे वेदा अधीतत्वेन सन्त्यस्य अयम् । सर्ववेदाध्य-
 यगकर्त्तरि । विद-अण् उत्प० । सर्वज्ञे लि० ।
 सर्ववेदस् ५० सर्वाणि धनानि वेदयते लाभयते पात्राय ददाति
 विद-लाभे णिच्-असि । सर्वस्वदक्षिणकविश्चजिज्ञासक
 यागकर्त्तरि ।
 सर्ववेशिन् ५० सर्वेषां वेशो धार्यत्वेनास्यस्य इति । नटे ।
 सर्वसङ्गत ५० सर्वं सङ्गतमुचितं यस्य । पट्टिधान्ये । सर्वलो-
 चिते लि० । [सर्वसैन्यसञ्जीकरणेन युद्धयात्रायाम् ।
 सर्वसन्नहन न० सर्वेषां सन्नहनं युद्धार्थं सञ्जीकरणं यत् ।
 सर्वसह ५० सर्वं सहते अच् । शुगुलौ । सर्वसहिष्णौ लि०
 सर्वसिद्धि ५० सर्वेषां सिद्धिरप्यात् । श्रीफले । सकलसाधने लि०
 सर्वस्व न० कर्म० । सकलधने ।
 सर्वस्वदक्षिण ५० सर्वस्वं दक्षिणा यत् । विश्वजिन्नामक्यागभेदे
 सर्वहित न० सर्वेषां हितम् । नरिचे ५० । सकलहितहेतुगौलि०
 सर्वाङ्गीण लि० सर्वाङ्गाणि व्याप्नोति ख । सर्वावयवव्यापके
 'सर्वाङ्गीणे वल्लवे' इति भट्टिः । [एतम् । दुर्गायाम्
 सर्वाणी स्त्री० सर्वेभ्य आनयति सर्वं आ-नी-ड पूर्वपदादिति
 सर्वानुकारिणी स्त्री० सर्वसमुकरोति अतु-न-णिनि ।
 शालमण्याम् । [ज्ञानिनि लि०
 सर्वानुभूति स्त्री० सर्वेषामनुभूतिर्यत् । चैतन्निष्ठयातान् तत्त्व-
 सर्वान्भोजिन् लि० सर्वेषामन्नं सर्वाण्यन्नानि वा भुङ्क्ते
 भज-णिनि । सर्वान्नभज्जते । [भजते ।
 सर्वान्नीन लि० सर्वेषामन्नं सर्वमन्नं वा भुङ्क्ते ख । सर्वान्न-
 सर्वाभिसन्धिन् ५० सर्वद्वयाचरणे अभिसन्ध्याख्यस्य इति ।
 सर्वत्वभिसन्धिपति जने ।
 सर्वाभिसार ५० अभिसिध्यते अत अभि-न-ह-वच् इत० ।
 चतुरङ्गसैन्यसञ्चालने युद्धयात्राभेदे । [यति लि०
 सर्वार्धसिद्ध ५० सर्वेषु अर्धेषु सिद्धः । बुद्धे सकलामोदसिद्धि
 सर्वाह ५० सर्वमहः एन् सभा० ह्लादेशः एतम् । सहादिने
 सर्वोप ५० सर्वेषां चतुरङ्गसैन्यानामोपो हन्तमभिसारो यत् ।

ओषधीभूतसर्वसैन्याभिसारे कर्म० । सर्वजलवेगे ।
 सर्वोपधि स्त्री० कर्म० । 'कुष्ठमांसोदरिद्राभिर्वशाशैलेयचन्द-
 नैः । सुराचन्दनकपूरैर्मुक्तः सर्वोपधिः स्नत' इत्युक्ते कुष्ठा-
 दिद्रव्यवर्गे ।
 सर्वोपधिगण ५० सर्वाणामोपधीनां गणः । 'सदानांसी
 वचाकुष्ठं शैलेयं रजनीद्वयम् । शठीचम्पकतुलश्च सर्वोपधि
 गणः स्नतः' इत्युक्ते द्रव्यगणे । [तेलभेदे ।
 सर्पप ५० स-अप सक् च । (सरिपा) सलभेदे । [खेहरूपे
 सर्पपतैल न० सर्पपस्य स्नेहः सर्पप+स्नेहार्थे-तैलच । सर्पप-
 सल न० सल-अच् । जले ।
 सलिल न० सल-इलच् । जले ।
 सलिलकुन्तास ५० सलिलस्य कुन्ताश्च इव । शंयाले ।
 सलिलराशि ५० इत० । ससृष्टे सलिलनिष्पादयोस्तत् ॥
 सलिलेन्धन ५० सलिलनिम्नगमिव दाह्यं यस्य । बाडवानले ।
 सल्लकी स्त्री० यव'बुद्ध लुब्ध ५० गौरा० डीप् । सल्लव्याम् ।
 सव ५० स्रयते स्र-अच् । यज्ञे, सत्ताने च । अच् । स्रय्ये, अर्कहस्ते
 सवन न० स-ल्युट् । यज्ञाद्दे ज्ञाने, सोमनिष्पादगव्यापारे,
 सोमपाने, यज्ञे, सोमनिष्पीडने, प्रज्ञे च ।
 सवयस् लि० समानं वयो यस्य सवानस्य सः । वयस्ये 'सवयो
 भिरन्वित' इति रङ्गः ।
 सवर्ण ५० समानोवर्णो यस्य । तस्यरूपे, एकजात्यान्त्रये यथा-
 विप्रस्य विप्रजातिः क्षत्रियस्य क्षत्रियजातिः । 'तस्यास्यप्रयत्नं
 सवर्णमिति व्याकरणोक्ते स्यागमयत्ताभ्यां तद्व्यवर्णे च
 यथा ककारस्य स्थानेन तस्यो गकारादिः, प्रयत्नस्याप्येन
 चकारस्य ककारादिः जकारस्य सकारः सकारस्य पकारः
 हकारस्य वर्गीयचतुर्धा यथाः । सह वर्णेन वर्णसहिते लि०
 सवहा स्त्री० सह वहेन । लिङ्गतायाम् ।
 सवासस् लि० सह वाससा । वस्तुत्यागविलम्बस्याचमे वेगवति
 सविकल्पक न० सह-विकल्पेन कप् । वेदान्तोक्ते शास्त्रसं-
 भेदादिकस्य नासहिते ध्यानभेदे, न्यायोक्ते एकस्मिन् धर्मि
 एवपरसंसर्गावगाहिनि ज्ञानभेदे च ।
 सविकाश लि० सह विकाशेन । प्रमुक्ते, विकसिते, अग्रगते च
 सवित ५० स्र-हृच् । जगत्सृष्टि परमेष्ठरे 'तत् सवितर्वरेण्य'
 सिति श्रुतिः स्रय्ये च । [न स्रज्ज्ञासाक्षिणी' इति नैपथ्यम्
 सविध लि० सह विध्यति विध-क सहस्य सः । निकटे 'सदिध्येमि
 सविस्मय लि० सह विस्मयेन । विस्मयापन्ने ।
 सवेश लि० विश्वत्पत्न्य वेमोदेयः सह वेमेन । निकटे, वेशान्विते च
 सव्य लि० सह+प्रेरणे यत् । वामे दक्षिणे, प्रतिकूले च विष्णौ ५० ।

सव्यसाचिन् पु० सव्येन वामेन सचति सच-णिनि । अर्जुने
सव्येष्ठ पु० सव्ये तिष्ठति स्या-क अलुक् संअस्यडादि० पत्वम् ।

सारथौ । [सारथौ ।

सव्येष्ठ पु० सव्ये तिष्ठति स्या कट् किञ्च अलुक्सं० पत्वम् ।

ससस्या स्त्री० सह सस्येन । नागदत्याम् । सस्युक्ते ति० ।

ससचा स्त्री० सह सस्येन । गर्भवत्यां स्त्रियाम्, प्राणियुक्ते ति० ।

न ससत्वेपु गर्त्तैर्ष्यति सतुः ।

ससन न० सस-हंसने ल्युट् । यत्रार्थं पशुहन्ने ।

सस्य न० सस-यत् । दृष्टादीनां फले, चोदगते धात्ये च ।

सस्यसंवर पु० सस्यं संवरोति सम्+ङ-अच् । शालदृष्टे ।

सस्यसंवरण पु० सस्यं संवरोति सम्+ङ-ल्यु । अश्वकर्णदृष्टे

सह अय्य० सह-अच् । साहित्ये, साकल्ये, सादृश्ये, यौगपद्ये,

विद्यमानत्वे, सदृष्टौ, सम्बन्धे, सामर्थ्ये च ।

सह पु० सहते सह-अच् । अप्रहायणमासे भारादिसहिष्णौ ति० ।

सहकार पु० सह युगपत् किरति सौरभम् दूरादौ कृ-थण् ।

अतिदूरगामिसौरभान्विते आन्धे । भावे धञ् सहकरणे पु० ।

सहकारिन् ति० सह सम्भूय करोति कार्यं क-णिनि । हेतु

भेदे स्वमित्रे स्वकार्यकारके हेतौ ।

सहगमन न० सह+गम-ल्युट् । सहमरणे, सह गमने च ।

सहचर पु० सह चरति चर-अच् । पीतभिरुद्यां नीलभि-

रुद्याञ्च । वयस्ये, प्रतिवत्सके, सहृदये, अनुचरे च ति० ।

‘सहचरमधुहस्तेति’ कुमारः स्त्रियां ङीप् ।

सहचरी स्त्री० सह चरति चर ट । पीतभिरुद्यां सह-

चरति धर्मम् चर-ट । धर्मपत्याम् ।

सहज पु० सह जायते जन-ङ । सहोदरे, निरर्गमेव स्वभावसिद्धे

‘सजजप्राकृतावधी’ति माघः सहोत्पत्ते च ति० । ज्योतिषोक्ते

जन्मलग्नात् ततोपस्थाने न० । [नेयादौ

सहजमित्त न० सहजं स्वभावसिद्धम् प्राकृतं मितम् । भागि

सहजारि पु० सहजः स्वभावसिद्धः अरिः । सायतभ्राट्-

पितृव्यपुत्रादौ ।

सहदेव पु० सह दीव्यति दिव-अच् । नाद्रीष्ठते पाण्डवभेदे ।

बलायाम् दण्डोत्पत्ते, शारिरोपधौ च स्त्री० गौ० ङीप् ।

सर्पाध्याम् पीतदण्डोत्पलायाञ्च स्त्री० टाप् ।

सहधर्मिणी स्त्री० सह समानो धर्मोऽस्ति स्या इति । पत्याम्

सहन् न० सह-ल्युट् । जमायां, तित्तिचायां, शीतोष्णादिद्वन्द्व-

धर्मसहने । सह-युच् । सहिष्णौ, क्षमाशीले च ति० ।

सहपान न० सह पानम् । एकत्र मद्यादिपाने ।

सहभाविन् ति० सह भवति भू-णिनि । सहृदये ।

सहभोजन न० सह एकत्र भोजनम् । एकत्रस्थानाशनादौ ।

सहमरण न० सह मृतेन पत्या सह एकचितारोहणेन मर-

णम् । मृतपतिचितारोहणेन तत्सहितमरणे ।

सहरसा स्त्री० सह रसेन । सुतपण्याम् । रसान्विते ति० ।

सहस् न० सह-अधि । बले, ज्योतिषि च मर्माशीर्षे मासे पु० ।

‘सहसा सहसा कृतवेपथुरिति’ माघः ।

सहसा अय्य० सह+सो-डा । हठादित्यर्थे, अकस्मादित्यर्थे च ।

सहस्य पु० सहसे बलाय हितः यत् । पौपसासे ।

सहस्र न० समानं हसति हस र । दण्डशतसङ्ख्यायां, बह्व-

सङ्ख्यायां, तत्सङ्ख्यानविते च । [णादयोष्यत् ।

सहस्रकार पु० सहस्रं कराः निरणाश्रयः । सूर्ये सहस्रकिर-

सहस्रकारुणा स्त्री० सहस्रं कारुणा यस्याः । श्वेतदूर्वायाम्

सहस्रदंष्ट्र पु० सहस्रं बहुसङ्ख्या दंष्ट्रा यस्य । पाठीनमत्स्ये

(बोयाल) ।

सहस्रदंष्ट्रिन् पु० सहस्रं दंष्ट्राः सन्त्यस्य इति । पाठानमत्स्ये

सहस्रधारा स्त्री० सहस्रयुग्मिता धारा । देवतास्नानार्थ-

बहुच्छिद्रयन्त्रनिस्तवस्तज्जलाधारायाम् ।

सहस्रनयन पु० सहस्रं नयनायस्य । इन्द्रे । सहस्रनेत्रादयोष्यत्

सहस्रपत्त न० सहस्रं बहुसङ्ख्याकानि पत्राणि यस्य । पद्मे

सहस्रपर्णादयोष्यत् ।

सहस्रपाद् पु० सहस्रं बहुकः पादा यस्य पाद्भावाः । विष्णौ,

परमेश्वरे च । ‘सहस्राक्षः सहस्रपादि’ति पुष्पसूक्तम् ।

सहस्रपाद् पु० सहस्रं पादाः किरणावरणा वा सन्त्यस्य

अच् । विष्णौ, सूर्ये अर्कदृष्टे च । [याँर्जुने च

सहस्रभुज पु० सहस्रं बहुवो भुजा यस्य । विष्णौ, कार्त्तिकी-

सहस्रमूर्धन् पु० सहस्रं बहुवो मूर्धानोऽस्य । विष्णौ, सहस्र-

शीर्षादयोष्यत् । [र्जुने, विष्णौ च

सहस्रबाहु पु० सहस्रं बाहुवोऽस्य । वाणाश्वरे, कार्त्तिकी-

सहस्रवीर्या स्त्री० सहस्रं बह्वनि वीर्यायस्याः । दूर्वायाम्,

महाशतावय्याञ्च ।

सहस्रवेध न० सहस्रं बहुवो वेधा यस्य । सुक्ते ।

सहस्रवेधिन न० सहस्रं विध्यति विध-णिनि । हिङ्गौ ।

अम्बुवेतसे, कस्तूर्याञ्च पु० । सहस्रवेधकर्त्तरि ति० ।

सहस्रशिखर पु० सहस्रं बह्वनि शिखरायस्य । विन्ध्यपर्वते

सहस्रा स्त्री० सहस्रं बलानि सन्त्यस्याः अच् । अम्बुशायाम् ।

सहस्रांशु पु० सहस्रमंशवो यस्य । सूर्ये, अर्कदृष्टे च । [इन्द्रे च

सहस्राक्ष पु० सहस्रमक्षीयस्य बह्वं समा० । इन्द्रे, विष्णौ,

सहस्रार न० सहस्रमाराः क्रोधा यस्य । शिरःस्थिते पुष्पा

नाडोमथस्ये सहस्रदलकमले । [नृपादौ पाठीने च ।
सहस्रिन् पु० सहस्रं सैत्यानि सन्त्यस्य इति । सहस्रसैन्ययुक्ते
सहा स्त्रीसहते सह-अच् । सङ्गपर्यायं, हतकुमार्यां, दण्डोत्-
पलायां, पृथिव्यां, युक्तभिरष्टाभ्याम्, राक्षसायां, स्वर्णचौर्यां,
सर्पकङ्काख्यां, नारीपुष्पे च ।

सहाचर पु० सह आचरति आ+चर-अच् । पोतभिरष्टाभ्याम् ।
सहाय पु० सह एति इण-अच् । सहचरे, अस्तुकूले, असावसु-
क्तोऽपि सहाय एवेति कुमारः । [सहायसमुदाये च ।
सहायता स्त्री० सहायानां समूहः तभायो वा तल् । साहाय्ये
सहार पु० सह एकदैव कच्छति दूरं गच्छति सौरभेण
हृ-अच् । आचरे । हारोहरणं सह हारेण । सहामलये ।
सहारोग्येति वि० सह आरोग्येण । रोगशून्ये ।

सहासन न० सह आस्यतेऽव आस-ल्युट् । एकासने ।
सहितेति वि० सम्यक् हितः पु० समोऽन्यलोपः । सम्यग्हिते
सह-क्त वा इट्, सह-इतच् वा । समभिव्याहृते ।
सहितेति वि० सह-इतच् वा इट् । सहनशीले । इडभावे । सो-
ढाभ्यल स्त्रियां ङीप् ।

सहित न० सह्यतेऽनेन सह-इत् । सहनसाधने धर्मभेदे ।
सहिष्णु वि० सह-इष्णु । सहनशीले । [विरुद्धधर्मद्वयसह
सहिष्णुता स्त्री० सहिष्णोर्भावः तल् । जमायाम् शीतोष्णादिने
सहृदय वि० सह-हृदयेन । प्रशस्तचित्ते, काव्यार्थभावनाधीन-
परिपक्वबुद्धौ 'सहृदयधुरोणाः कतिपये' इति रसगङ्गाधरः
सहस्रेषु पु० हृदयस्य लेखः कालुष्यकरणं हृद्भावः सह
हृल्लेखेन । 'विचिकित्सात हृदये अन्ने यस्मिन् प्रजायते ।
सहस्रेष्वन्त विद्येयमि' लुक्ते दूषितात्ने ।

सहोक्ति स्त्री० सह उक्तिः । सहकथने, एकौक्तौ, सह गद्-
योक्तिर्यत् । अर्थालङ्कारभेदे । [पर्यायावायाम् ।

सहोद पु० न० सहते आतपादात् सह-अच् कर्म० । सुनीनां
सहोद पु० सह कटा येन । 'या गर्भिणी संस्क्रियते जाता
जातापि वा सती । वोढुः स गर्भो भवति सहोद इति
चोच्यते' इति सन्तुक्ते अज्ञातगर्भायां परिणीतायां स्त्रियां
जाते पुत्रभेदे, सहोदः सन् जायते जन-ड । सहोदजो-
युक्ताये । [भगिन्यां स्त्री०

सहोदर न० सह समानसुदरं यस्य । एकगर्भजाते भातरि ।
सह्य न० सहायस्य भावः यत् नि० । साहाय्ये, 'तत्कार्ये सह्य-
मकरोदिति' उपायान् सह भावे वच् । आरोग्ये, साम्ये
साधुर्ये च । कर्मणि यत् । सोढव्येति वि० पुनास्यदेशसमी-
पस्ये पर्वतभेदे पु० ।

सा स्त्री० सो-ड । गौर्यां, लज्जाप्राप्त ।

सांख्य न० संख्यायतेत्य संख्या सम्यग्ज्ञानं साख्यत् अण् ।
सम्यग्दर्शने 'एषा तेऽभिहिता सांख्ये इति गीता संख्यां
मूलप्रकृत्यादिपदार्थानां गणनसत् प्रज्ञाद्यण् । कपिलप्रणीते
दर्शनशास्त्रे, परमवर्णे साङ्ख्यसंयुभयत् साङ्ख्योक्तयोगे पु० ।
सांघातिकेति वि० संघाताय हितम् ठण् । सङ्घातकारके ।
ज्योतिषोक्ते जनानचत्वावधिषोडशनचत्वे च 'देहद्रविण
वस्त्रूनां नाशः सांघातिके तथे'ति ज्योतिषम् परमवर्णे
साङ्घातिकमपि उभयत् ।

सांघटिक न० संघटं प्रत्यक्षदृष्टमनुसरति ठण् । दृष्टानुसारि
न्यायभेदे, संघटी दृष्टमात्रः फलति ठण् । सट्टाः फले ।
परमवर्णे सान्द्रटिकमप्युभयत् । [कारके ।

सांघातिक पु० सम्यक् यात्रायै अलम् ठण् । पोतेन वाणिज्य
सांघातीन वि० संयुगे युद्धे साधुः ख । रणकुशले ।
सांराविण न० सम्+र-भावे णिनि ततः स्वार्थेऽण् । व्याघ्रे
हृष्टादिकोलाहले । [अण् । ज्योतिर्वेत्तरि, गणके ।

सांवत्सर पु० संवत्सरं तज्ज्ञानोपयोगिशालं वेत्ति अधीते वा
सांवत्सरिकेति वि० संवत्सरे भवः ठञ् । प्रतिवर्षकर्त्तव्ये आह्वे
सांवाहिक पु० सम्यग्वादायालं ठण् । नैयायिके ।

सांशयिक वि० संशयमापन्नः ठण् । सन्द्विहाने, संशययुक्ते,
संशयविषये च । [भवे, संसारोपयोगिनि वा पदार्थे
सांसारिकेति वि० संसाराय हितम् तत्त भवे वा ठण् । संसार-
सांसिद्धिकेति वि० संसिद्धिः स्वभावसिद्धिः तथा निर्द्वैतं ठण् ।
स्वभावसिद्धे । 'सांसिद्धिकसदाहृतमि'ति भाषापरिच्छेदः ।

साकम् अव्य० सह अकति अक-अम् सादेशः । साहित्ये ।
साकल्य न० सकलस्य भावः यज् । सहदावे । स्वार्थे यज् ।
सकले, होमार्थे मिश्रितेषु तिलादिद्रव्येषु च ।

साकाङ्क्ष वि० सहाकाङ्क्षया । साभिवाधे, शाब्दबोधोपयोग्याः
काङ्क्षायुक्ते पदभेदे च ।

साकार वि० सह आकारेण मूर्त्या । मूर्तिविशिष्टे, सावयवे च
साकुल्लुङ्ग पु० सकुल्लुङ्ग एव स्वार्थेऽण् । सकुल्लुङ्गत्वे ।
साकेत न० आकित्यते आक्रेतः सहाक्रेतेन । अव्योधापुरे
'जनस्य साकेतनिवासिन' इति रघुः ।

साक्तिक पु० सक्तवे हितः ठक् । यजे । सक्तूनां समाहारः तस्ये-
दम् वा ठक् । सक्तुसमूहे न० । तत्सम्बन्धिनि वि० ।

साक्षात् अव्य० सह अवति अव-आति सादेशः, सह अव-
मतति अत-क्तिप् वा । प्रत्यक्षे तद्विषये च 'यत्माजात्
दपरोच्चाद्वज्रहो'ति श्रुतिः ।

साक्षात्कार पु० साक्षात्+क+वञ् । प्रत्यये ।

साक्षिन् त्रि० सह-अक्षि अस्य इति साक्षाद्द्रष्टा इति वा नि० । साक्षाद्द्रष्टरि । स्त्रियां ङीप् । परमेष्ठरे पु० 'साक्षी चेताः केवलानिर्गुणश्चे'ति श्रुतिः । व्ययमेव साक्षि-चैतन्यत्वेन वेदान्तपरिभाषादौ स्वीकृतः ।

साक्ष्य न० साक्षिणो भावः कर्म वा व्यञ् । साक्षिकर्म्मणि, व्यवहारविषयवृत्तवृत्तान्तकथनरूपे तद्भावे च । 'यः साक्ष्यमन्तं वदेदि'ति श्रुतिः । [च ।

सागर पु० सागरेण निर्दत्तः अण् । सङ्घे, सङ्गभेदे, सङ्घाभेदे सागरगामिनी स्त्री सागरं गच्छति गम+णिनि न णत्वम् । नद्यां, सञ्ज्ञैवायासु । [प्रथिव्याम्

सागरनेमि स्त्री० सागरः जेमिरिव वेदनाकारो यस्याः । सागरमेखला स्त्री० सागरो मेखलेव यस्याः । प्रथिव्याम् सागरालय पु० सागर आलयो यस्य । बहुषे ।

सागरोत्थ न० सागराद् उत्तिष्ठति उद्+स्था क । सासङ्गत्वमेव साग्निक पु० सहान्विना अग्निहोत्रेण वा कप् । श्रौतस्मार्त्ताग्निमुक्ते, अग्निहोत्रिणि द्विजे च ।

साङ्ख्य न० साङ्ख्यस्य भावः व्यञ् । परस्परानावसथानाधिकरणवृत्तित्वरूपे न्यायोक्ते जातिबाधके दोषभेदे, पूर्वोक्तयङ्गस्य धर्मे च साङ्ख्य त्रि० सङ्घाटने । अङ्गुल्युक्ते 'साङ्ख्यं तत् क्रियते पुनरिति श्रु० साङ्ख्यतिका त्रि० सङ्कल्पानि निर्दत्तः ण् । सङ्कल्पे ।

साङ्ख्यमिक त्रि० संप्रसाद्य प्रभवति ण् । सेनापतौ, युद्धोप-योगिरथादौ च ।

साचि अव्य-सच-इण् । वक्त्रे, तिर्यगर्थे च । [नर्णवायाम् । साचिवाटिका स्त्री० साचि यथा तथा वटति खुल् । श्वेतपु-साचोक्त त्रि० असाचि साचि क्रियते अ चि-नि० दीर्घः । वस्त्रीकृते 'साचोक्तता चास्तरणे तस्यायि'ति कुमारः ।

साट प्रकाशने अट्+उ० अ० सेट् । साटयति ते अससाटत् त साटोप त्रि० सङ्घाटोपेन । सगर्ल, विकटे च ।

सात सुखे अ०+उ० अ० सेट् । सातयति ते अससातत् त सात न० सात-लाट् । सुखे । सन-क्त । दत्ते, नष्टे च ।

सातला स्त्री० सातं सुखं लाति ला-क । चर्मकपायाम् ।

साति स्त्री० सन-क्तिन् । अवसाने । दाने, तोषपीडायासु ।

सातीनक पु० सतीनप्य साधे व्यञ् । सतीनकटके (बुद्धसट्ट सात्यकि पु० सत्यकस्य उष्णिगंशुन्यप्रसायत्वम् कण् । शिनेर्नप्रति स्नानमप्यस्यैव दृष्टिवंशे अत्रियभेदे । [विकृतदेशभेदे

सात्यत् पु० सत्यमेव सात्यमतति अत-क्तिप् शक० । यादवा-सात्यत पु० सत्यमेव सात्यमत्यसं त सत्यगुणोपाधिके विष्णौ ।

सात्यतो देवस्य राजा अण् । विष्णौ, सात्त्वदेशाधिपे न्यमे वङ्गसु तस्य लुक् 'भगवान् सात्यतां पतिरिति उपाणम् । 'सत्यं सत्याश्रयं सत्यगुणं सेवेत केशवम् । योऽनन्यत्वेन मनसा सात्यतः ससदाहृत' इत्युक्ते वैष्णवे यद्वंशे अंगुपुत्रे न्यभेदे च । यद्वंशयोत्पन्नत्वेन शिशुपालमातरि स्त्री० ङीप् । सा च नाटकस्य वृत्तिभेदे च ।

सात्विक पु० सत्वात् सत्यगुणप्रधानात् विष्णोर्भवति ण् । चतुर्मुखे ब्रह्मणि तस्य विष्णुनाभिकमलजत्वात् तथात्वम् । सत्यमेव सात्वत्मस्यस्य ण् । विष्णौ । सत्यगुणेन तत्कार्येण मनसा वा निर्दत्तः ण् । सत्यगुणजाते, सत्यप्रधान मनोविशेषजाते च शङ्करादिरसात्तुगुणे भावभेदे च । सत्यप्रधाने जने त्रि० । 'आह्वराः सात्विकमित्रा' इति गीता । दुर्गायां स्त्री० ङीप् ।

सादनी स्त्री० साद्यन्ते रोगा अन्त्या सद-षिच् ल्युट् । कटुव्याम् सादि पु० सद-रङ् । सारथौ, योद्धरि च । अवसन्ने त्रि०

सादिन् पु० सद-णिनि । अक्षारोद्घणकर्त्तरि, गजारोहिणि, रथारोहिणि च । अवसन्ने त्रि० ।

सादृश्य न० सदृशस्य भावः व्यञ् । तद्विजले सति तद्वत्तभूयो-धर्मरूपे समानधर्मे, येन सह यस्य सादृश्यं प्रसिद्धं तत् दृष्टदभिधाने वक्ष्यते ।

साधक त्रि० साध-खुल्, विध-षिच्-खुल् साधादेशः वा । साधनकर्त्तरि, तन्मोक्षे मन्त्रादिगोपिकारके पिये च । 'साधकः सिद्धिमाप्नुयादि'ति तन्मम् ।

साधन न० साध्यतेनेन-षिच्-षिच्-ल्युट् साधादेशः । करणे, क्रियोत्पादके हेतुभेदे 'क्रियायाः परिनिष्पत्तिर्यद्वापाराद-नन्तरम् । निवक्ष्यते यदा यत् कारणं तत्तदा' इत्यतमित्युक्ते क्रियासाधकव्यापारवतिकरणे, सैन्ये, युद्धोपकरणे पुंविभे, कारकभेदे, प्रमाणे, अनुमापके हेतौ च । भावे ल्युट् । मारणे, स्वतस्कारे, अग्निदाने, गतौ, निष्पादने, अलुगमने, सिद्धौ च । कर्मणि ल्युट् । द्रव्ये, धने, नैवे च ।

साधर्म्य न० समर्थस्य समानधर्मस्य भावः व्यञ् । स्वकीयावा-धारणधर्मरूपे लक्षणं 'यदुक्तं यस्य साधर्म्यमिति माया-परिच्छेदः । समानो धर्मोऽयस्य तस्य भावः व्यञ् । समान धर्मे यथा पद्ममिव सुन्दरं सुखमित्यादौ सौन्दर्यम् ।

साधारण त्रि० सह धारणया साधेऽण् । सृष्टे, अनेक सत्यवत्येकस्मिन् धने 'साधारणं समाश्रित्य यत्किञ्चिदाह-नादिकमिति श्रुतिः । स्त्रियां गौरा० ङीप् । सा च कुञ्चिकायां, वेश्यादिनायिकायासु न्यायोक्ते 'यः सपत्ने पिपत्ते च

भवेत् साधारणस्तु स' इत्युक्ते हेतुभासभेदे पु० । यथा
वह्निमान् इत्यत्रादित्यदौ द्रव्यत्वहेतुः सपक्षे प्रवर्तते, विपक्षे
हृदादौ च स्थित इति साधारणः ।

साधारणधर्मः पु० कर्म० । 'अहिंसा सत्यमस्तेयं शौचमिन्द्रिय
निग्रहः । दमश्चमार्जवं दानं धर्मः' साधारणं विदु-
रित्युक्ते 'अहिंसादौ सर्ववर्णान्ममत्वस्य धर्मः' । न्याया-
द्युक्ते संशयहेतौ समानधर्मो च रङ्गं रजतं नवेति संशये
रङ्गरजतयोः सामान्यधर्मज्ञातृत्वव्यवस्थानुभवादिः ।

साधितं लि० सिध-णिच्-क्ता । दापिते, प्रसाणादिना उद्भाषिते च
'साधितात् दशकं शत' इति स्मृतिः निष्पादिते 'शोधिते च
साधिदैव लि० सह अधिदैवेन स्वार्थेऽण् द्विपदद्वयः । अधि-
दैववासहिते साधिभूतसाधियज्ञावपि परस्मैपदरे ।

साधिष्ठ लि० अतिशयेन साधुः वाढो वा इष्टन् साधादेशः टि
लोपो वा । अत्यन्तदृढे, अतिसाधौ, अतिशोभने च ।

साधिष्ठान लि० सह अधिष्ठानेन । सन्निहिते तन्त्रोक्ते
षट्चक्रमध्ये सुषुम्नामध्यस्थे चक्रमेदे न० ।

साधीयस् लि० अतिशयेन साधुः वाढो वा साधादेशः टि
लोपो वा । अत्यन्तदृढे, न्याये, साधुतरे च । स्त्रियां ङीप् ।

साधु लि० साध-उन् । उत्तमकुलजाते, सुन्दरे, मनोहरे, उचिते
च । स्त्रियां वा ङीप् । सनौ, स्त्रिये च 'न प्रदूष्यति सप्तागे
नावसाने न क्षयति । न क्षुद्रः परमं मृयादेव हि साधुल-
क्षण' इत्याद्युक्तधर्मवति जने वार्तुमिके च पु० ।

साधुपुत्र न० साधु पुत्रं यस्य । स्वतपस्त्रो, कर्म० । उत्तमकुलजे
साधुवाह पु० कर्म० । विनीते सुप्रसिद्धे चोदके ।

साधुवाहिन् पु० साधु यथा तथा वहति यिनि । विनीतेऽप्ये
सुन्दरवस्त्रकर्तारि लि० ।

साधुवृत्तः पु० कर्म० । कदम्बवृक्षे, वरुणवृक्षे, शोभनवृक्षमात्रे च
साध्य पु० चिन्त-णिच्-यत् । 'मनोमन्ता तथा प्राणो नरोऽ-

पानसः कीर्त्यवान् । निर्भयोनरकश्चैव दंशो नारायणो दृष्टः
प्रभुर्देवि समाख्याताः साध्या द्वादश देवता' इत्युक्ते द्वाद-
शसंख्ये गणदेशवामेदे, विष्णुस्मृतिषु योगेषु एकविंशे
योगे च । साधनीये लि० । अष्टादशविवादेशु प्रसायादिना
उद्भाष्ये प्रदायै । 'प्रतिज्ञादोषनिर्मुक्तं साध्यं सत्कारयानि
तम् । निश्चितं लोकसिद्धिश्च पत्रं पञ्चविदोरित्युक्ते व्यवहारे
साधनाङ्गं प्रतिज्ञेये पक्षे पु० । अतुनित्या साधनीये वस्त्रादौ
च यथा वह्निमान् धूमादित्यादौ सिपाधविधितः बहिः
साध्यः । साध्यमस्यास्ति अर्थ आद्यत् । साध्ययति पक्षे पु०
'माध्यनिर्देशः प्रतिज्ञे'ति न्यायस्त्वम् साध्यवत्तया पञ्चनि-

र्देश इति दीधितिकारः संस्कार्ये, तन्त्रोक्ते सन्त्रमात्रे, प्रा-
क्षमन्त्रस्य स्वातन्त्र्यतापाहकचक्रस्य द्वितीयपञ्चमादिदे
'सिद्धः साध्यः सुसिद्धोत्तरः क्रमात् ज्ञेया मनीषिभिरि'
त्युक्ते सन्त्रभेदे च विस्तरो दृष्टदमिधाने ।

साध्यता स्त्री० साध्यस्यानुमितिविधेयस्य साधः तत् । अतु-
मिति विधेयतारूपे न्यायोक्ते विषयसामेदे ।

साध्यतावच्छेदकः पु० साध्यतामवच्छिनत्ति विशेषयति चय-
च्छिद-खुल् । येन रूपेण यस्य साध्यतारूपा विषयता
वसितुं धर्मः । यथा वह्निमान् धूमादित्यत्र बहिः साध्यः
तस्य साध्यतां वह्नित्वमवच्छिनत्तीति वह्नित्वं साध्यताव-
च्छेदकम् ।

साध्यसिद्धि स्त्री० साध्यस्य सिद्धिः विनिर्णयः सिध-क्तिन् ।
साध्यस्य वस्तुभादेः अनुमित्यादिना साधनाधीने निर्णये,
निष्पत्तौ, साध्यस्य प्रतिज्ञेयार्थस्य सिद्धिर्निर्णयो यत् ।
व्यवहारे प्रतियोगार्थस्य प्राङ्गिकाकादिभिः विनिर्णयरूपे
व्यवहारपादे च ।

साध्यस न० साधु+अस्यति अच-अच् । भये ।

साध्वी स्त्री० साधु-ङीप् । वेदायां, 'आत्तार्त्तं हृदिता हृष्टे
प्रोषिते नखिना क्षणा । हृते न्वयते या पत्न्यौ साध्वी
ज्ञेया प्रतिवर्तते'त्युक्तवक्षणायां स्त्रियाच्च ।

सानन्द लि० सह आनन्देन । आनन्दरहिते 'सानन्दं नन्दि
हृक्षे'ति आगतोभाषवत् ।

सानु पु० न० सन-जुण् । एवमतस्य सयमनिदेशे मस्ये, वने,
वातसमूहे, प्रथि, क्षये, कोविदे, अर्के, महये च ।

सानुज न० सानौ जायते जन-ङ । प्रपौण्डरीके । तन्मुरहृत्वे
पु० । सहातुजेन अनुजसहिते लि० ।

सानुमतः पु० सातृस्त्वस्य सतृप् । पर्वते ।

सान्तापन न० सन्तापयति सम्+तप्+णिच् ल्युट् स्त्री० ङीप् ।

'गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः कुशोदकम् । एकरात्रो
पवासश्च जप्त्वा सान्तापनं विदुः' इत्युक्ते अहसाध्यं व्रतमेदे ।

सान्तर न० सह चन्तरेषु सादेशः । विरले व्यवधानसहिते च
सान्तानिक्ता लि० सन्तानः प्रयोजनमस्तु ठक् । सन्तान-
साधने विधानमेदे । [असमाध्यव्यं सान्तापयतीत्यर्थः ।

सान्त्व आतृस्त्वपरस्य घट्+उठ्+सक+सेट् । सात्वयति ते
सान्त्व न० सात्व-अच् । अत्यर्थमवुरे, आतृस्त्वस्ये, शोषनः

प्रोतिदशक्ये, प्रियवाक्यादिना शोषोपशमनरूपे, सात्वने च
सात्वन न० सान्त्व-ल्युट् । आतृस्त्वस्वरूपे प्रियवाक्यादिना

शोषाद्युपशमने च । युच् । अत्रैव स्त्री० ।

सान्दीपनि पु० सन्दीपनस्यापत्यन् इज् । रामकृष्णयोराचार्ये
अवन्तिपुरवासिनि मुनिभेदे । [मनोज्ञे च वने न० ।

सान्द्र लि० अदि-रक् सह अन्द्रेण । निविडे, स्यौ, क्षिग्धे,
सान्द्रपुष्प पु० सान्द्रं पुष्पकस्य । विभीतकटचे ।

सान्द्रस्निग्ध लि० सान्द्रं स्निग्धः । अतिहृद्ये अतिमनोहरे च
सान्द्रिके पु० सन्धा सुराच्यावनं शिल्पं नेत्ति ठक् । शौण्डिके
सन्धिः प्रयोजनमस्य ठण् । सन्धिकर्त्तरि लि० ।

सान्ध्य लि० सन्ध्यायां भवः अण् । सन्ध्याकालिके ।

सान्नाय्य न० सन्नीयते सम्+नी-ण्यत् नि० । मन्नादिना सं-
स्कार्ये हतादौ । [ति' दुर्गावाहनमन्त्रः ।

सान्निध्य न० सान्निधिरिव अण् । नैकस्थे, 'सान्निध्यमिह कल्ये
सान्निपातिक लि० सन्निपातात् विदोषधिकारात् आगतः
तेन निर्दोषो वा ठक् । सन्निपाताज्जाते रोगे 'विकारे
सन्निपातिके' इति कुसारः ।

सान्नायसिक पु० सन्धासः प्रयोजनमस्य ठक् । सन्न्यासिनि ।

सापत्न्य पु० सपत्न एव स्वार्थे अण् । शत्रौ, सपत्न्यां भवः
तस्या अपत्यं वा अण् । सपत्नीपुत्रे । अण् । सापत्नोप्युभयत्

सापिण्ड्य न० सापिण्ड्यस्य भावः अण् । दायाशौचमहणाद्युप-
योगिनि ज्ञातिधर्मे सापिण्ड्यं साप्तपौरुषमिति स्मृतिः । [हार्दं
साप्तपदीन न० सप्तभिः पदैः उच्चारितैर्निर्दोषं च खञ् । सख्ये सौ-

साप्तपौरुष लि० सप्त पुरुषान् व्याप्नोति अण् । सप्तपुरुषव्यापके
सापत्य न० सप्तपत्यस्य भावः अण् । स्वार्थके, सम्पूर्णतायाञ्च ।
सास सान्तने अद० चु० उ० स० सेट् । सामयति ते अससामत् त

सामग पु० साम तद्वेदं गायति । सामवेदाध्यायिनि ।

सामगर्भ पु० साम गर्भे यस्य । विष्णौ ।

सामग्री स्त्री० न० समयस्य भावः अण् स्त्रीत्वप्रत्यये ङीप् ङीष्
यलोपः । समस्ततायाम् 'प्रायेण सामग्यविधा' इति कुसारः
रः स्वार्थे अण् । कारणसूत्रे, प्रत्ये च स्त्री० ।

सामञ्जस्य न० समञ्जसस्य भावः अण् । औचित्ये ।

सामन् न० सो-मनिन् । 'अस्मिन्' द्रुतं दृशीमहे, इत्यादिके
वेदभेदे, तत्रोक्तासु ऋतु गानभेदे 'ऋच्यधूर्त्तं साम गीयते
इति' छान्दोग्यम् । राज्ञां 'साम वेदस्तथा दानं दण्डहे'-
त्युक्ते शत्रुवशीकरणोपायभेदे, प्रियवाक्यादिना शास्त्रने च ।
पशुवन्धनरक्ष्यौ स्त्री० ङीप् ।

सामन्त पु० संज्ञिष्टोन्तः एकदेशो यस्य सामन्तस्येति चरः अण् ।
स्वविषयानन्तरवर्त्तिदेशाधिभेदे अण् । सन्नाङ्गदः अण् टि
लोपः । अष्टप्रजासु (मण्डल) यं परस्परया मोलाः
सामन्ता' इति स्मृतिः । [काष्ठोचिते च ।

सामयिक लि० समये भवः उचितो वा ठक् । समयभवे,
सामयोनि पु० साम योनिस्त्वपत्तिस्थानं यस्य । हस्तिनि,
तेपाञ्च सामयोनित्वसक्तं मालकाव्ये 'सूर्यस्याण्डकपात्रे द्वे
समानौय प्रजापतिः । हस्ताभ्यां परिट्टह्याय सप्त सामान्य
गायत । गायतो ब्रह्मणस्तस्मात् समयेतर्भतः कजा' इति ।
चतुर्मुखे ब्रह्मणि च ।

सामर्थ्य न० समर्थस्य भावः अण् । देहजे बले शक्तौ योग्य-
तायां, यज्ञतार्थक्यायाञ्च । [समवायसम्बन्धिनि लि० ।

सामवायिक पु० समवाये प्रसूतः ठक् । मन्त्रिणि । तस्येदम् ठक् ।

सामाजिक पु० समाजः समावेशनं प्रयोजनमस्य । सम्ये ।

सामान्य न० समानस्य भावः अण् । सादृश्यप्रयोजकधर्मे यथा
सखं पद्ममिव सुन्दरमित्यादौ सौन्दर्यादि । समानमेव
स्वार्थे अण् । द्रव्यगुणकर्मसु तल्यतया स्थितायां जातौ ।

सामान्यलक्षणा स्त्री० सामान्यं साधारणधर्मः लक्षणं यस्याः ।
न्यायोक्ते खलौकिकप्रत्यक्षसाधने उपायभेदे । यथा एक-
वटज्ञाने वटत्वरूपसामान्यधर्मज्ञानात् सकलस्य वटत्व-
वतो ज्ञानम् । [रणस्त्रियां वेश्यायाम् ।

सामान्या स्त्री० समानैव स्वार्थे अण् अजा० टाप् । साधा-
सामि अव्य० साम-इन् । अर्द्धं 'सामिघटिते'ति नैषधम् ।

सामिधेनी स्त्री० सम्-इन्ध करणे ल्युट् नि० । अग्निहो-
मन्त्रसाधने ऋग्भेदे, समित्काष्ठे च ।

सामीप्य न० समीपस्य भावः स्वार्थे वा अण् । नैकस्थे निकटे च
'सामीप्याश्लेषविषयैर्व्याख्याधारश्चतुर्विध' इति व्याकरणम् ।

सामुद्र न० समुद्रे भवः अण् । (करकच) लवणे ।

सामुद्रक न० समुद्रेण प्रोक्तम् बुण् । हस्तादिरेखादिना स्त्रीपुं-
सुशभासुभलक्षणज्ञापके अन्यभेदे, 'वासभागे तु नारीणां
दक्षिणे पुरुषस्य च निर्दिष्टं लक्षणं तेषां समुद्रेण
यथोदितमिति' 'सामुद्रकसारसमुद्रेण'ति नैषधम् ।

सामुद्रिक लि० समुद्रेण प्रोक्तम् ठक् । स्त्रीपुं सुशभासुभ-
लक्षणज्ञापके अन्ये । [ठण् । युक्ते परलोकसाधने लि०

साम्परायिक न० सम्परायाय आपदे परलोकाय वा हितम् ।
साम्प्रतम् अव्य० सम्+प्र+तन-असुवृत्ते । उचिते ।

साम्बर न० सम्बरदेशे भवन् अण् । सम्बरदेशोद्धवे लवणे
साम्भवा स्त्री० सम्भावः अस्यस्य प्राप्तायण् गौ-ङीप् । रक्तलोभे

साम्य न० समस्य भावः अण् । तल्यत्वप्रयोजके साधारणधर्मे
साम्राज्य न० सम्राजः भावः अण् । सार्वभौमत्वे 'भजे
साम्राज्यदेवितमिति रघुः 'लक्षाधिपत्यं राज्यं साम्
साम्राज्यं दण्डलक्षणे' इत्युक्ते दण्डलक्षणेनानाधिराज्ये च ।

साय उ० सो-पञ्च । दिनान्ते, वाये च ।

सायंसन्ध्या स्त्री० सायम् दिनान्ते सन्ध्या, तत्र सन्ध्यायते सम्-
-ध्यै-पञ्चैव क वा । दिनान्तसन्ध्यायाम् दिनान्ते-उपास्य-
देवताभेदे च । भावे अङ् । ततोपासनायाम् ।

सायक उ० सो-एतुल् । वाये-अङ्गे च ।

सायन्तन त्रि० सायन्भवः शुल् तद् च । दिनान्तभावे । स्त्रियां
ङीप् । “सायन्तनीं तिथिप्रत्यय” इति भट्टिः ।

सायपुङ्खा स्त्री० सायकस्य पुङ्खोयस्याः ५ व० । शरपुङ्खाद्ये ।

सायम् अव्य० सो-अङ् । दिनान्ते “सायं सम्यति वर्त्तत” इत्युद्भटः
सायाङ्ग उ० सायोऽङ्गः एक० त० टच् ह्रादेशः । दिनान्ते,

“सायाङ्गस्त्रिषद्वर्त्तः स्वात् आहं तत्र न कारयेदिति” स्र-
त्युक्ते पञ्चधाविभक्तदिनस्य त्रिभूतार्त्तके पञ्चमे शेषेऽंशे च ।

सायुज्य न० सह युनक्ति-युज-क्तिप् सादेशः सयुङ् तस्य भावः
यज् । सहयोगे, पञ्चविधसंज्ञिमध्ये एकत्वसमवस्थानरूपे
संज्ञिभेदे च । [सारत् त ।

सार दीर्घत्ये अद० चु० उभ० सक० षेद् । सारयति ते अस

सार न० स्र-अच्, सार-अच् वा । जले, धने, न्याये, नव-
नीते, लौहै, वने च । वले, स्थिरांशे, मज्जनि, वर्ज्यारे, वा-
यौ, रोगे, अतिहृष्टे दध्यधे च पु० न० । श्रेष्ठे, वरे च त्रि०

सारक उ० सारयति रेचयति स्र-णिच्-यङ् । जयपात्रे ।
रेचकद्रव्ये त्रि० ।

सारखदिर उ० कर्म० । विट्खदिर ।

सारगन्ध उ० सारः श्रेष्ठगन्धो यस्य । चन्दने ।

सारव न० सरषामिर्निर्दृष्टम् अण् । मधुनि यौदे ।

सारङ्ग उ० स्र-अङ् । चातकखगे, हरिणे, गजे, शङ्गे
अले, राजहंसे, चित्तस्यगे, वाद्यभेदे, वस्त्रे, नानावर्णे, मयूरे
कामदेवे, चामे, केशे, आभरणे, पद्मे, शङ्खे, चन्दने, कर्पूरे
पुष्पे, कोकिले, मेघे, सिंहे, रात्रौ, भूमौ, दीप्तौ च । शार-
मङ्गलस्य शक० । शारङ्गोऽपि चित्तस्यगादौ ।

सारङ्गिक उ० सारङ्गं शृङ्गं हन्ति ठक् । व्याधे ।

सारज्ज न० सारात् दध्यप्यात् जायते जन-ङ । नवनीते ।

सारण न० स्र-णिच्-त्यु । गन्धभेदे, अतीसाररोगे, रावण-
सचिवे च । भद्रवलायाम्, आस्रातके च पु० ।

सारणि(णी) स्त्री० स्र-णिच्-अनि वा ङीप् । क्षुद्रनद्यां,
प्रसारिण्याम्, सङ्क्षेपेण यद्गत्यादिवोधके ज्योतिषपन्थ-
भेदे च ।

सारतश्च उ० सारप्रधानः जलप्रधानस्तद् । कदलीद्ये ।

सारथि उ० स्र-अधिष्णु, सह रथेन सरथः षोटकः तत्र

नियुक्तः इज् वा । रथादिवाहनप्रेरके नियन्त्रि ।

सारदा स्त्री० सारं ददाति दा-क । सरस्वत्याम् “लिखति
यदि गृहीत्वा सारदेति” शिवस्तवः । सारदातरि त्रि० ।

सारद्रुम उ० सारादेग्राद्रुमः । खदिरवृक्षे ।

सारभाण्ड न० कर्म० । अक्षतिमपात्रे, श्रेष्ठपात्रे च । [ट्ये ।

सारभूपिका स्त्री० सारे भूपिके वापहारकत्वात् । देवदासी

सारमेव पु० स्त्री० सरमायाः कक्षपपत्न्याः अपत्यम् टक् ।
कुतुरे । तद्योषिति स्त्री० ।

सारलौङ न० लौहैषु सारः राज० । लौहसारे (इशपात) ।

सारव त्रि० सरस्यां भवः अण् नि० । सरयूनदीभवे ।

सारस न० सरोऽभिजनोनियतवर्त्तितस्य अण् । पद्मे, कथा-
करणे च । सह रसेन स्थायै अण् । चन्द्रे, स्वनामस्थाने
पक्षिणि च पु० । तद्योषिति स्त्री० । सरसद्वयम् अण् ।
सरोवरसम्बन्धिनि त्रि० ।

सारसन न० सारं सनोति सन-अच् । स्त्रीकथाभरणे, का-
ञ्चाम्, कञ्चुकदाढ्यार्थं मध्यकाये निबद्धे, पट्टिकादौ च ।

सारस्त उ० सरस्ततो देवतास्य, सरस्तत्वाद्दं वा अण् ।
वित्त्वदण्डे, देयभेदे, पञ्चगौडमध्ये ब्राह्मणभेदे सरस्ततो
प्रतिपादितसंज्ञिभेदे, ब्राह्मदिनरूपे कल्पभेदे च “सारस्त-
तस्य कल्पस्येति” उपाणम् । रस्ततोत्सवमिति” उपाणम् ।
सरस्ततो देवतास्ये च त्रि० “तत्तावनाय निर्वाध्यचरः सार-
स्ततोद्विजै रिति” स्रुतिः ।

सारस्तवाल्प उ० कर्म० । तन्मोक्षे सरस्तत्वा उपासनार्थ-
के विधानभेदे, तन्नामको-अङ्गदिने च । [द्विर्वायाच्च ।

सारा स्त्री० सारयति स्र-णिच्-अच् । क्षणनिष्ठतायाम्,
साराल उ० सारमालाति आ × ला-क । तिष्ठवृक्षे ।

सारि(री) पु० स्त्री० स्र-इण् स्त्रीत्वपक्षे वा ङीप् । पाशके
“सारीं चरन्तीं सखि ! सारयेति” नैषधम् पक्षिभेदे च ।

सारिका स्त्री० सरति गच्छति स्र-एतुल् । पक्षिभेदे (शालिक)

सारिणी स्त्री० स्र-णिनि । सह देवीलतायाम्, क्षार्पांसां, इरा-
लमायां, कपिलशिंशपायां, प्रसारिण्यां, रत्नपुनर्षवायाच्च ।

सारिवा स्त्री० सारिरिव वाति वा-क । (यननमूल)
लताभेदे [भवः ठक् । विषभेदे ।

सारोद्विक उ० सारः श्रेष्ठ उद्गोयत्र शरोद्गः देयभेदस्तत्र-
सार्ध उ० स्र-अन् स्थायैऽण् । समूहे, जलसमूहे “स जयत्सरि-

सार्धसार्धक्रीति" नैपधस् सद् अर्थेन वाच्येन वा । वणिक्
समूहे । धनिनि ति० । कन् । सार्धकः । अर्थसहिते जने ति०
शब्देऽपु० "सार्धकः सार्धयोधकदिति" शब्दशक्तिप्रकाशिका"
सार्धवाह पु० सार्धं वहति वह-अण् । वणिग्जने ।
सार्द्र ति० सद् आर्द्रेन । आर्द्रतायुक्ते । [अर्द्रयुक्ते ति० ।
सार्द्धम् अव्य० सद् + षध-असु । साहित्ये । सद् अर्द्धेन । सार्धः ।
सार्प त० सर्पो देवतास्य अण् । अस्त्रोधानां च ।
सार्पिष्क ति० सर्पिषा संस्कृतस् ठण् । दतसंस्कृते व्यञ्जनादौ
सार्जजनीन ति० सर्वेषु जनेषु विदितः खञ् द्विपदद्विः ।
सर्वलोकविदिते ।
सार्वत्रिक ति० सर्वत्र भवत् ठञ् । सर्वस्मिन् कालादौ यत्र ।
सार्वधातुक न० सर्वधातुस्य व्याप्नोति ठञ् । व्याकरणोक्ते
सर्वधातुप्रकृतिके तिङादौ प्रत्यये ।
सार्वभौतिक् ति० सर्वाणि-भूतानि व्याप्नोति ठञ्
द्विपदद्विः । सर्वभूतव्यापके ।
सार्वभौत पु० सर्वस्य भूमेरौदरः सर्वांश्च भूमिषु विदितो
वा अण् । चक्रवर्त्तिनि ऋषे, उत्तरदिक्स्थे गजे च ।
सार्वलौकिक ति० सर्वेषु लोकेषु विदितः ठञ् द्विपदद्विः ।
सर्वत्रलोकेषु विदितं "य रामः सार्वलौकिक" प्रति मट्टिः ।
सार्वविभक्तिक ति० सर्वांश्च विभक्तिषु तदर्थं भवः-ठञ् ।
सर्वविभक्त्यर्थे विहिते तद्विंशदौ प्रत्यये ।
सार्पय ति० सर्पस्य पिकारः अण् । सर्पपिकारतैलादौ
"अदुष्टं सार्पयं तैलमिति, स्मृतिः" ।
साल पु० छल-वच् । छलमाने, "रसालः सालः समष्ट्य-
तेति" नैपधस् स्नानमस्थाने छलभेदे, प्राकारे च ।
सालज पु० सालः कारणत्वेनाख्यस्य पामादित्यात् न । साल-
गिर्यासे (धुना) ।
सालनिर्यास पु० इत० । (धुना) सर्जरेसे । [छले ।
सालपर्णी स्त्री० सालस्यैव पर्णान्यस्याः स्त्री । (सालपानि)
सालपुष्प न० सालस्यैव पुष्पं यस्य । स्थलपर्णे ।
सालमञ्जिका स्त्री० सालं भनक्ति भनुज-खुल् । काष्ठादि-
निर्मिते शक्तिमयीज्ञासाधने उच्चलिकायाम्, वैद्यायाश्च ।
सालरस पु० इत० । (धुना) रावे ।
सालवेष्ट पु० सालं वेष्टयति वेष्ट-अण् । रावे (धुना) ।
साला स्त्री० सालः प्राकारोऽस्यस्याः कच् । ऋहे ।
सालाटक पु० सालायां टकाद्रव । कुङ्कुमे ।
सालूर पु० सल-जरच् लिङ् । भेदे मयूहे ।

साक्षेय पु० सालायां भवः ङङ् । मधुरिकायाम् ।
सालोक्त्य न० समानोलोकोऽस्य तस्य भावः अण् । पञ्चविधसक्ति
मध्ये एकलोकसहवासरूपे छत्तिभेदे । [ऋषे ।
साल्व पु० व० व० सौमदेशे । तेषां राजा अण् । तद्देशाधिपे
साल्वहन् पु० साल्वं ऋषं हतवान् हन-क्तिप् । विष्णौ ।
सावधान ति० सद् अवधानेन । सचेतने, सतर्के, मनोभि
निवेशयुक्ते च ।
सावन न० सवनं सोमयागाङ्गं स्नानं तस्येदम् अण् । "अहोरा-
त्रेण चैकेन सावनो दिवसः स्मृतः" इति ज्योतिषोक्ते अ-
होरात्रात्मके दिवसे, सवनतयस्य अहोरात्रसाध्यत्वाद्-
ङ्ङस्तत्सम्बन्धित्वम् । तन्निश्चयद्विषयात्मके मासभेदे च पु०
"विवाहादौ स्मृतः सौरः श्रेष्ठेऽपि सावनोक्त इति" स्मृतिः ।
"स्मृतकादिपरिच्छेदो दिनमासादप्यस्तथा । मध्यमपह-
भुक्तिश्च सावनेन प्रकीर्तितः" इति सूर्यसिद्धान्तः ।
सा(श)वर पु० स(श)वरेण निर्दृष्टः अण् । पापे, अपवादे च ।
सावर्ण्य पु० सर्पाणां सूर्यपत्न्यां संज्ञायां भवः अण् । सर्पाणां-
गर्भजे सूर्यजे अष्टमे मनौ । इज् । सार्वर्षिरथल "सूर्या-
ज्जन्म समासाद्य सावर्षिर्भविता महरिति" चण्डी ।
सावित्र पु० सविता देवताऽस्य अण् । विष्णे । ऋग्विष्णे, स्त्री०
स्त्री । "सावित्रीमातृसरोऽपीति" स्मृतिः । सा च
सत्यवतोऽर्थार्थायाश्च । सवित्रदेवताके चर्वादौ ति० यद्यो-
पवीते न० । स्वार्थादौ अण् । सूर्ये । तस्येदम् अण् । महा-
देवे, गर्भे वसौ च पु० ।
सावित्रीव्रत न० सावित्रीपूजनसहितस्य कर्त्तव्यं व्रतम् । ज्यैष्ठ-
षण्चतुर्दश्यां सावित्रीपूजनार्थं व्रते । [पर्वते ।
सावित्रीसूत्र न० सावित्रीदीक्षाकालिकं सूत्रम् शाक० । यद्यो-
सास्त्रा स्त्री० मस-न णिङ् । गोगलस्थिते लोमसंघाता-
तके कम्बले । [करण्ये च ।
सास्त्र ति० सद् अस्त्रेण । चतुर्जलान्विते । [सामानाधि
साहचर्य न० सहचरस्य भावः अण् । समन्विते, साहित्ये,
साहस्य न० सहसा बलेन निर्दृष्टम् अण् । बलेन हते चौर्य
स्त्रीसंयुहादौ दुष्टकर्म्मणि, "सहसा क्रियते यत्तु तत् साहस्य
मिति स्मृतमिति" स्मृतिः तच्च पञ्चविधम् "मनुष्यमारण्यं
क्षेत्रं परदारामितर्पणम् । मानस्यमदृतञ्चैव साहसं पञ्चधा
स्मृतमिति" स्मृतिः । सहसा व्यविवेचनेन कृतम् कर्म्म ।
पविष्टद्विषयकर्मणि, ति० । साहसमहसरति अण् । स्मृत्यु-
क्ते दण्डविषये, "साधीतिपथसाहसो दण्डउक्तमसाहसः ।

तदङ्गं मध्यमः प्रोक्तस्तदङ्गमधमः स्मृतः इति स्मृतिः । “पा-
कयज्ञे तु साहस्य” इत्युक्ते अग्निभेदे च पु० ।

साहसिका लि० साहसे प्रकृतः ठन् । मनुष्यभारणाद्यभिरते
चोरे, पारदारिके, सिध्यावादिनि, परपवादिनि च ।

साहस्य न० सहस्राणां समूहः अण् । सहस्रसमूहे । स्वार्थे
अण् । सहस्रसंख्यायाम् न० । सहस्रं परिमाणमस्य अण् ।
सहस्रसंख्यान्विते लि० । सहस्रसंख्यकजनसमूहे पु० ।

साहायक न० सहायस्य भावः ङण् । साहाय्ये ।

साहाय्य न० सहायस्य भावः ध्वञ् । सहायतायाम् ।

साहित्य न० सहितस्य भावः ध्वञ् । मेलने परस्परसामेक्षायां
तत्त्वरूपाणां कर्मक्रियान्वयित्वे, तत्त्ववदेकक्रियान्वयित्वे,
एकक्रियान्वयित्वे, बुद्धिविशेषविषयत्वे, काव्यभेदे च ।

साह्य न० सहस्य भावः अण् सह-एवत् वा । सहाय्ये
सहनीये लि० ।

साह्य पु० सह आह्वयेनाभिधानेन । अभिधानसहिते “जगाम
गजसाह्यमिति” भारतम् । मेपादिप्राणिकरणद्यूतरूपे
समाह्वये च ।

सिंह पु० हिनस-अच् पु० वर्णविपर्ययः । खनामख्याते पशु
भेदे, रक्तपोभाङ्गने, नेपादितः पञ्चमे राशौ च । प-
दान्तस्यः । जेठार्थे ।

सिंहकेशरं पु० सिंहस्य केशरोऽस्य । वक्रले ।

सिंहतल पु० सिंहस्य तलफलम् । करद्वयमेलनरूपे अङ्गलौ ।

सिंहतुण्ड पु० सिंहस्य तुण्डः पुष्पमस्य । सिङ्गुण्डणे ।

सिंहद्वार न० सिंहचिह्नितं द्वारम् । पुरप्रवेशनयोग्ये द्वारे

सिंहध्वनि पु० सिंहस्य ध्वनिः । सिंहतुल्यानादे सिंहनादा-
दयोप्यत्र । इत० सिंहस्य शब्दे । [वाद्यभेदे ।

सिंहनर्दिका पु० सिंहस्य नर्दति नर्द-एणुल् । (चिह्ना)

सिंहनादिका स्त्री० सिंहमपि नादयति नद-एणुल्-एणुल् ।
हुरालभायाम् ।

सिंहपर्णी स्त्री० सिंहस्य पुच्छस्य पर्जनस्या ङीप् । वासकटजे

सिंहपुच्छिका स्त्री० सिंहस्य पुच्छस्य पञ्चाण्यस्याः-कप्,
अत-इत्वम् । (सुद्रुचाकुले) छजे ।

सिंहपुच्छी स्त्री० सिंहस्य पुच्छस्य पुष्पाणि पर्णानि वास्याः
ङीप् । चित्रपर्ण्यं, छत्रिपर्णान्, मापपर्ण्याश्च ।

सिंहपुष्पा स्त्री० सिंहस्य पुच्छस्य पुष्पाण्यस्याः छत्रिपर्ण्याम्

सिंहमुखी स्त्री० सिंहस्य मुखस्य मुखस्यदन्त इव पुष्पमस्याः
ङीप् । वासके । [वाङ्मनादयोप्यत्र ।

सिंहयाना स्त्री० सिंहोवागं वाहनं यस्याः । इग्याम् सिंह-

सिंहल पु० सिंहोऽस्य लच् । देशभेदे । तद्देशप्रभवत्वान्
रङ्गे, रीतौ त्वे च न० ।

सिंहलास्यान पु० सिंहल आस्यानं यस्य । तालसदृशे दन्तभेदे ।

सिंहवाहिनी स्त्री० सिंहरूपो वाहो विद्यतेऽस्या इति
। इग्याम् । [विक्रमे लि० ।

सिंहविक्रान्त पु० सिंहस्य विक्रान्तः । अश्वे । सिंहतुल्य

सिंहविन्ना स्त्री० सिंहस्य विन्ना विद-क्त० । मापपर्ण्याम् ।

सिंहसंहनन लि० सिंहस्य संहननमङ्गमस्य । वराङ्गयुक्ते

सिंहतुल्य दृङ्गणे, च । “सिंहसंहननो युवेति” रघुः ।

सिंहा (शिङ्गा) न न० शिवि-आनच् पु० । लौहसले ।

सिंहासन न० सिंहचिह्नितभासनम् । राजासने चतुराजी-

त्रीङ्गायां जयभेदे, योगासनभेदे च लक्षणं दृढमिधाने ।

सिंहास्य पु० सिंहस्यास्यमिवास्यस्यदन्त इव पुष्पं यस्य । वासके ।

सिंहिका स्त्री० । काश्यपपत्न्यां राज्ञमातरि ।

सिंहिकासुत पु० इत० । राक्षसो सिंहिकापुत्रादयोप्यत्र ।

सिंहि स्त्री० हिनस्ति रोगान् हिनृ-अच् पु० । वार्ताक्यां,

कण्टकारिकायाम्, वासके, दृढत्वां, सङ्गमर्द्याम्, राज्ञमा-
तरि, च । सिंह+जातौ ङीप् । सिंहयोपिति ।

सिका सेचने सौत्र० पर० सक० सेट् । सेकति असेकीट् ।

सिकाता स्त्री० व० व० । सिक-अतच् किञ्च । बालुकायाम् ।

सिकताः सन्त्यत्र अण् तस्य लुप् । सिकतायुक्तदेशे स्त्री० ।

सिकतामय लि० सिकता+मयट् । बालुकामये तटादौ [देशे] ।

सिकतावत् लि० सिकताः सन्त्यत्र म लुप् भस्य वः । बालुकायुक्त-

सिकातिल लि० सिकताः सन्त्यत्र इलच् । बालुकायुक्तदेशे

सिक्थ न० सिच-अच् । मधुच्छिदे, (फोम) नील्याश्च । स्वार्थे
कन् । तल, भक्तपुलाके, पासे च पु० ।

सिक्थ न० सिक-अट् । (सिके) रक्कुनिर्भिन्ने पदार्थे [क्षणी]

सिङ्गा (घा) न न० शिवि-आनच् पु० । नासिकामले । (सि-

सिच् लि० सिच-किप् । सेचनकर्त्तरि, कर्मणि किप् । वस्त्रे

सिचय पु० सिच-अयच् किञ्च । वस्त्रे ।

सिञ्चिता स्त्री० सिच-इतच् पु० । पिप्पल्याम्

सित न० सो-क्त० । रौप्ये, मूलके, चन्दने च । शरे, युक्तपत्रे,

युक्तपर्णे च पु० । तद्वति, समाप्ते, वस्त्रे, ज्ञाते च लि० ।

सितकण्ठ पु० सितः कण्ठोऽस्य । दाह्युहे, पवित्रि ।

सितकर पु० सितः करः किरणो यस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च सित-
मयखादयो प्यत् ।

सितकर्णी स्त्री० सितः कर्ण इव पुष्पमस्याः ङीप् । वासके

सितकुञ्जर पु० सितः कुञ्जरोऽयम् । इन्द्रे । कर्म० । येरावतगजे
 सितकुञ्जा स्त्री० कर्म० । श्वेतकुञ्जायाम् ।
 सितच्छत्रा स्त्री० सितं छत्रमिव पुष्पमस्याः । श्वेतपुष्पायाम् ।
 सितच्छद पु० सितच्छदः पञ्चोदयस्य । हंसे । श्वेतदूर्वायां, स्त्री० ।
 सितदर्भ पु० कर्म० । श्वेतकुशे । [जोरके ।
 सितदीप्य पु० दीपयत्यग्निम् दीप-णिच्-यत् कर्म० । श्वेत-
 सितदूर्वा स्त्री० कर्म० । श्वेतदूर्वायाम् ।
 सितद्रु पु० कर्म० । मोरटभेदे, शुक्लवर्णदृष्टे च ।
 सितधातु पु० कर्म० । कठिन्याम् ।
 सितपक्ष पु० सितः पञ्चोऽयम् । हंसे । कर्म० । चन्द्रस्य दृष्टिकारक
 पञ्चदशतिथ्यात्मके शुक्ले पक्षे । [दृष्टे ।
 सितपर्णी स्त्री० सितानि पर्णान्यस्याः ङीप् । अर्कं पुष्पिका
 सितपाटलिका स्त्री० कर्म० । (श्वेतपाटल) दृष्टे ।
 सितपुङ्खा स्त्री० सितः पुङ्खोऽस्याः । श्वेतशरपुङ्खादृष्टे ।
 सितपुष्प न० सितानि पुष्पाण्यस्य । कैवर्त्तीसुस्तके । तगर-
 दृष्टे, काशे, श्वेतरोहितकदृष्टे च पु० । श्वेतापराजितायां
 स्त्री० ङीप् । मल्लिकायां स्त्री० टाप् । कर्म० । श्वेतपुष्पे न० ।
 सितमरिच न० कर्म० । शुभ्रमरिचे ।
 सितमाष पु० कर्म० । राजमाषे (वरवटो) [वायाम् ।
 सितवर्षाभू स्त्री० वर्षासु भवति भू-किप् कर्म० । श्वेतपुनर्ण-
 सितसायका स्त्री० सितः सायकोयस्याः ५५० । शुभ्र-
 शरपुङ्खादृष्टे ।
 सितशिविक पु० सिता शिवि र्यस्य कप् । गोधूमे,
 सितशूक पु० सितः शुभ्रः शूकोयस्य । यने ।
 सितशूरण पु० कर्म० । वनशूरणे (वनचोले) ।
 सितसर्षप पु० कर्म० । गौरसर्षपे । [शके ।
 सितसार(क) पु० सितः सारोनियांसोयस्य वा कप् । मालिञ्च-
 सिता स्त्री० चो-क्त । शर्करायाम् ।
 सिताखण्ड पु० सितायाः खण्ड इव । मधुजातशर्करायाम् ।
 सिताग्र पु० सितमयं यस्य । कच्छके ।
 सिताद्दि पु० सिताद्याद्यादिः कारणम् । शुद्धे ।
 सितामाङ्ग पु० सितममाङ्गं यस्य । मयूरे
 सिताज न० कर्म० । श्वेतकमले । सिताम्भोजादयोऽयम् ।
 सिताभ पु० सिता आभा यस्य । कर्पूरे, चन्द्रे च । तन्मे स्त्री०
 सिताभ्र पु० यच्च इव सितः शुभ्रः राजः । कर्पूरे ।
 सिताभ्रक न० अभ्रकमिव सितम् राजः । कर्पूरे
 सितार्ज्जक पु० कर्म० । श्वेततल्लस्याम् ।

सितालक पु० आलयति भूषयति अल-णिच्-यत् कर्म० ।
 श्वेतमन्दारे ! [श्वेतदूर्वायाम्
 सितालता स्त्री० सिता सती आलतते आ + लत-अच् ।
 सितावर पु० सितं श्वेततामादृणोति आ + व-अच् (सुसुनि)
 शाकभेदे ।
 सिति पु० सो-क्तिच् । शुक्लवर्णे, कण्ठवर्णे च । तद्वति त्रि० ।
 सितिमन् पु० सितस्य भावः इमनिच् । शुभ्रतायाम् ।
 सितिवार पु० सितिं श्वेततां दृणोति दृ-अच् । सुनिषण्णे
 (सुसुनि)शाके ।
 सितिवासस् पु० सिति कण्ठं वासोऽस्य । वलदेवे ।
 सितेतर पु० सितादितरः । श्यामशालौ, कुलये च श्यामेतर
 वर्णे पु० तद्वति त्रि० ।
 सितोपल पु० कर्म० । स्फटिके । कठिन्यां न० । शर्करायां स्त्री०
 सिद्ध न० सिध-क्त । सैन्धवलवणे अक्षतिमावात्तयात्मम्
 निष्पन्ने, पक्वे, नित्ये च त्रि० । सिद्धिरस्यस्य अच् । व्यासादौ
 धनौ देवयोनिभेदे च पु० । निश्चिते त्रि० विष्कम्भादिषु
 मध्ये द्वाविंशयोगे, शुद्धे, कण्ठधूसूरे च पु० । ज्योतिषोक्ते
 योगिनीदशमध्ये सप्तम्यां दशायां स्त्री० । तन्मोक्ते
 सिद्धादिचक्रस्य साधकनामाद्याक्षरयुक्तकोष्ठस्याद्याक्षरयुक्ते
 मन्त्रभेदे पु० ।
 सिद्धक पु० सिद्ध इव इवार्थे कन् । सिन्धुवारे, शालदृष्टे च
 सिद्धजल न० सिद्धं पक्वं जलम् । काङ्गिके । सिद्धतोयादयोऽयम्
 सिद्धदेव पु० सिद्धानां देवः । महादेवे
 सिद्धधातु पु० सिद्धः प्रसिद्धोधातुः । पारदे
 सिद्धपीठ पु० न० कर्म० । "जातोऽलक्षवर्जित्यत्र होमोवा कोटि-
 सङ्ग्रहः । महाविद्याजपाः कोट्यः सिद्धपीठः प्रकीर्तित"
 इति तन्मोक्ते स्थानभेदे ।
 सिद्धपुर न० कर्म० । "लङ्काश्रम्यो यमकोटिरस्याः प्राक्
 पश्चिमे रोमकपत्तनञ्च । अधोगतं सिद्धपुरञ्चेत्युक्ते" भूगो-
 लस्येपु भूदत्तपादान्तरितदेशस्येपु चतुर्षु देवनिर्मितेषु
 पुरेषु मध्ये लङ्काधोभागस्ये पुरभेदे ।
 सिद्धपुष्प पु० सिद्धं नित्यं पुष्पं यस्य । करवीरदृष्टे ।
 सिद्धप्रयोजन पु० सिद्धं प्रयोजनं यस्मात् ५५० । गौरसर्षपे
 सिद्धरस पु० सिद्धः प्रसिद्धोरसः । पारदे सिद्धोरसाज्ज
 धातुमाले त्रि० ।
 सिद्धविद्या स्त्री० सिद्धा विद्या मन्त्रोयस्याः । "काली तारा
 महाविद्या षोडशी भुवनेश्वरी । भैरवी हिन्दमस्ता च
 विद्या धूमावती तथा । दगला सिद्धविद्या च मातङ्गी क-

सलात्मिका । एता दय महाविद्याः सिद्धविद्याः प्रकीर्त्तिताः” इति तन्त्रोक्ताश्च दशसु काल्यादिषु ।

सिद्धसाधन न० सिद्धस्य निश्चितस्य साधनमनुमानम् । न्यायोक्ते सिपाधयिपाविरहकाले साध्यवत्त्वेन निश्चितस्य पुनरनुमानरूपे दोषे । सिद्धसाधयति ल्यु । श्वेतसर्पेण पु० ।

सिद्धसाध्य पु० सिद्धादिचक्रस्य साधकनामाद्याचरयुक्तकोषावधिद्वितीयकोषस्याद्याचरयुक्ते तन्त्रोक्ते मन्त्रभेदे ।

सिद्धसिद्ध पु० तन्त्रोक्ते सिद्धादिचक्रस्य साधकनामाद्याचरयुक्तकोषस्थिताद्याचरयुक्ते मन्त्रभेदे ।

सिद्धसिन्धु स्त्री० ६ त० । गङ्गायाम् सिद्धनद्यादयोऽप्यत्र ।

सिद्धसुसिद्ध पु० तन्त्रोक्ते सिद्धादिचक्रस्य साधकनामाद्याचरयुक्तकोषावधिद्वितीयकोषस्थिताद्याचरयुक्ते मन्त्रभेदे ।

सिद्धान्त पु० सिद्धः निश्चितोऽन्वेषणात् । प्रमाणाद्युपन्यासेन पूर्वपक्षनिरासके सिद्धप्रत्यक्ष स्थापनरूपे वाक्यस्तोभे, ज्योतिःशास्त्रभेदे च स च सूर्यसिद्धान्तः । सोमसिद्धान्तादिः

सिद्धारि पु० तन्त्रोक्ते सिद्धादिचक्रस्य साधकनामाद्याचरयुक्तकोषावधिचतुर्थकोषस्याद्याचरयुक्ते मन्त्रभेदे ।

सिद्धान्त्ये (क) पु० सिद्धः अर्थोऽस्मात् ५ व० वा कप् । श्वेतसर्पेण वटीवृक्षे च । ६ व० । प्रसिद्धार्थे लि० । “सिद्धान्त्ये सिद्धसम्बन्धमिति” प्राञ्चः ।

सिद्धि स्त्री० सिध-क्तिन् । ऋद्धिनामौषधे, योगभेदे, अन्तर्ज्ञाने, निष्पत्तौ, पाके, पाङ्क्यायाम्, मोक्षे, सम्पत्तौ, अणिमाद्यष्टविधैश्वर्ये, बुद्धौ, साध्यवत्तया निश्चये च ।

सिद्धिद पु० सिद्धिं ददाति दा-क । वटुकभैरवे । सिद्धिदातरि लि० ।

सिद्धियोग पु० सिद्धिहेतुर्योगः । “शुक्ते नन्दा बुधे भद्रा शनौ रिक्ता कुजे जया । शरी पूर्णा च संयुक्ता सिद्धियोगः प्रकीर्त्तित” इति ज्योतिषोक्ते शुक्रादिवारयुक्तनन्दादौ सिद्धि न० सिध-मन् किञ्च । किलासरोगे ।

सिधन् न० सिध-मनिन् किञ्च । किलासरोगे तद्रोगवति लि० । सिधत् लि० सिधन् + अरुथ्ये लच् । किलासरोगवति । विकारे स्त्री० । [नञ्त्वे ।

सिध्य पु० कार्यं साधयति सिध-णिच्-कर्त्तरि यत् नि० । पुष्यसिधक पु० सेधति रोगान् सिध-रक् स्वार्थे कन् । (सुध) वृक्षभेदे

“वनगिथी” रित्यादिस्त्रुतेषु सिधकशब्दस्य पाणिनिना दीर्घविधानात् ऽस्त्वमेवास्, अमोरोक्तं स्त्रीत्वन्वपाणिनीयम् ।

सिधुक्तावण न० सिधकप्रधानं वनं यत्त्वम् दीर्घश्च । देवोद्याने ।

सिन पु० सीयते वध्यते क्त, सि-यासे तस्य नः । यासे, काये च

सिनी स्त्री० सि-क्त तस्य नञ् स्त्रियां ङीप् । शुक्लवर्णस्त्रियाम् । सिनीवाली स्त्री० सिनीं श्वेतां चन्द्रकलां वलति धारयति अण् ङीप् । चतुर्दशयुक्तावाममावास्यायाम् ।

सिन्दु(न्सु)क पु० स्यन्दते स्यन्द-उ संसारणश्च ष्ट० दस्य वा धः स्वार्थे वा कन् । सिन्दुवारवृक्षे ।

सिन्दु(न्सु)वार पु० सिन्धुं गजमदं वारयति तिक्तत्वात् व-अण् । (निसिन्दु) वृक्षे । “सुक्ताकलापीकृत सिन्दुवारमिति” कुमारः तस्य च श्वेतपुष्पत्वात् सुक्ताहव्यत्वम् ।

सिन्दूर न० स्यन्द-जरन् संसारणम् । खनामख्याते रक्तवर्णे सूर्यभेदे, वृक्षभेदे पु० ।

सिन्दूरकारण न० ६ त० । सीसके । [सधवायाम् स्त्री० ।

सिन्दूरतिलक पु० सिन्दूरवर्षस्तिक्तकश्चिज्जभेदोदयस्य । हस्तिनि

सिन्दूरी स्त्री० सिन्दूरवर्णानि पुष्पाणि सन्त्यस्याः अच् गौं ङीप् । सिन्दूररोचनां, धातक्याञ्च ।

सिन्धु पु० स्यन्द-उ संसारणं दस्य धञ् । सप्तद्रे, नदभेदे, वृक्षे, श्वेतवृक्षे, रागभेदे, गजभेदे, देशभेदे च । तद्देशवासिनि पु० व० व । नदीरेदे स्त्री० ।

सिन्धुकफ पु० सिन्धोः कफद्रव । सप्तद्रुफेने । [श्वेतवृक्षे ।

सिन्धुकार न० सिन्धुदेशे कीर्यते क्रियते वा कृ-ञ-वा चप् ।

सिन्धुखेल पु० सिन्धुसमीपे खेलति खेल-अच् । सिन्धुदेशे ।

सिन्धुज न० सिन्धुदेशे सप्तद्रे वा जायते जन-ङ । सैन्धवलवणे । चन्द्रे, कर्पूरे च पु० । लक्ष्मणां स्त्री० । सिन्धुजातादयोऽप्यत्र ।

सिन्धुनन्दन पु० ६ त० । चन्द्रे, सिन्धुसुतादयोऽप्यत्र लक्ष्मणां स्त्री० ।

सिन्धुपुष्प पु० सिन्धौ पुष्पयति विकसते पुष्प-अच् । शङ्खे ।

सिन्धुसम्यज न० सिन्धुसम्यात् जायते जन-ङ । सैन्धवलवणे, अमृते च । ७ ।

सिन्धुर पु० सिन्धुर्मदजलमस्यास्ति र । हस्तिनि “मटान्ध-सिन्धुरघटेति” गङ्गास्तवः ।

सिन्धुलवण न० सिन्धुदेशजातं लवणम् । सैन्धवलवणे ।

सिन्धुवारित पु० सिन्धुः मदजलं वारितस्तिरस्कृतोदेन अतितिक्तत्वात् । सिन्धुवारवृक्षे । (निसिन्दु) ।

सिन्धुवेपण पु० विप-ल्यु ६ त० । गाम्भारीवृक्षे ।

सिन्धुसङ्गम पु० सिन्धोः नद्योः नदीसप्तद्वयोर्वा सङ्गमः ।

नद्योः नदीसप्तद्वयोर्वा, मेलने । स यत् । तदाधारदेशे लि० ।

सिन्धुङ्गव न० सिन्धोः उद्भवति उद् + भू-अच् । सैन्धवलवणे

सिन्धुपूल पु० सिन्धोरुपलद्रव । सैन्धवलवणे । क्षीवमित्यन्ये ।

सिप्र पु० सप-रक् ष्ट० । सरोवरभेदे, चन्द्रे, निदाधजले, घर्मे च उज्जयिनीसमीपस्थनदीभेदे स्त्री० “सिप्रा-

तरङ्गानिलकस्मितास्त्रिति"रघुः ।

सिस पु० सि-मन् किञ्च । सर्वसिन् इत्यर्थे, तदर्थेऽस्य सर्वनामता
सिस्वा(स्त्रि) स्त्री० शायति द्विचरनया यम-अच् इन् वा
ष्ट० । (छुटि) शिस्वायाम् इन्नन्तः । मस्तीनामगन्धद्रव्ये । वा
डीप् । डीवन्तः । निष्ठाव्याञ्च ।

सिस्त्रिजा स्त्री० सिस्त्रेजायते जन-ड । यमोधान्ते कलायादौ
सिर पु० सि-रक् । पिप्पलीमूले । नाद्याम् अम्बुवाहिन्याञ्च
स्त्री० । [सङ्गकोष्ठे] ।

सिस्त्रिकी स्त्री० सि-किप् लक-अच् गौरां डीप् कर्म० ।
सिस्त्रण्ड पु० सो-कि सिः छेदस्तं छण्डते कण्टकादृतत्वात्
छडि-अण् । क्षुहीष्टे [तत्रैव] ।

सिस्त्र पु० सिस्त्र-लक् ष्ट० । एकधूपाख्ये गन्धद्रव्ये । स्तार्थे कन् ।

सिस्त्रकी स्त्री० सिस्त्र-लक् ष्ट० गौं डीप् । सङ्गकोष्ठे ।

सिस्त्रभूमि स्त्री० सिस्त्रस्य गन्धद्रव्यस्य भूमिः । सङ्गकोष्ठे ।

सीक सेचने भ्रा० आ० सक० सेट् । सीकते असेकित् । षडि न
ह्रस्वः । अमोपदेशत्वाच्च षत्वम् ।

सीकस्त्र्ये वा चु० उभ० पठे आ० प० सक० सेट् । सीकय
ति ते सीकति असीकित् त असीकीत् । न षत्वम् ।

सीकार पु० सीक्यते सिच्यतेऽनेन सीक-अण् । जलकण् ।

सीता स्त्री० सि-त ष्ट० दीर्घः । लाङ्गलपद्धतौ, जनकरामडहि-
वरि, भद्राश्ववर्षस्थितगङ्गायाञ्च ।

सीतापति पु० ईत० । श्रीरामे ।

सीतायाःपति पु० ईत० अलुक्कृमा० । श्रीरामे "सीतायाः पतये
नमः", इतिपुराणम् असमकाले पठ्ये इति स्यात् ।

सीत्कार पु० सीदित्वयत्नस्य कारः सीत्+क-अच् । अत-
रागणे षट् ।

सीत्छत न० सीत्+क-भावे क्त । सीत्कारे, अतरागजयन्दे

सीत्य न० सीतया लाङ्गलपद्धत्या निर्दत्तं यत् । धाम्ने । सीता-
मर्हति यत् । हलकर्षणयोन्मे जेतादौ लि० ।

सीधु पु० सिध-उ ष्ट० । मये "रक्षीः पकारस्य सिद्धः सीधु-
रित्यभिधीयते" इत्युक्ते मयाभेदे च ।

सीधुगन्ध पु० सीधोरिव गन्धोऽयं न इत् अनित्यत्वात् । बहुषे ।

सीधुपुष्प पु० सीधुगन्धयुक्तं पुष्पमस्य । कदम्बे, बहुषे च । धात-
व्यां स्त्री० डीप् ।

सीधुरस पु० सीधोरिव रस आसादोऽस्य । आण्डहे ।

सीमन्त पु० सीमोऽन्तः यक० । (सिति) जेथानर्गतवर्णा
कारे पदार्थे "पठेऽपमे वा सीमन्" इत्युक्ते गर्भाधिके
पठे अपमे वा मासि कर्त्तव्ये संस्कारभेदे च ।

सीमन्तक न० सीमन्ते कायति कै-क । सिन्दूरे । नरकावासे पु०

सीमन्तिनी स्त्री० सीमन्त+अस्त्र्यर्थे इनि । योषिति नाय्याम् ।

सीमन्तोन्नयन न० सीमन्तस्य तदाख्य गर्भसंस्कारस्य उन्नयन-
सङ्गावनमत् । स्रुत्युक्ते गर्भसंस्कारकर्त्तृभेदे

सीमन् स्त्री० सि-रमनि ष्ट० न गुणादि । मर्यादायाम्, अवधौ,
स्थितौ-षेत्ते, अण्डकोषे "सीमन्ति पुष्यलकोक्तः" इति सि-
द्धान्तकौमुदी । मेलायाञ्च । [सीमन्त्युदात्थं च ।

सीमा स्त्री० सीमन्+डाप् । मर्यादायां, पामादेरन्तर्भागे,
सीमाविवाद पु० सीमायां विवादः । अटादयश्च विवादेन
मध्ये सनासस्याते विवादभेदे ।

सीर पु० सि-रक् ष्ट० । सूर्ये, अर्कहस्ते, हस्ते च । [जनकस्यो]

सीरध्वज पु० सीरोहवः तस्मिन्निधितो ध्वजो यस्य । चन्द्रवंशे

सीरपाणि पु० सीरः हस्तः पाणौ यस्य । बसदेने

सीरिन् पु० सीरोहोऽस्यस्यायुधत्वेन इनि । बलरामे

सी(से)वन न० सिव-ल्युट् नि० वा दीर्घः । सेवने तत्त्व-
सन्ताने (सेवोयान) [स्तार्थं कन् । तत्तार्थं

सीस न० सि-किप् ष्ट० सी-क कर्म० । (सीसे) धातुभेदे

सीङ्गण्ड पु० सिङ्गण्ड+ष्ट० दीर्घः । क्षुहीष्टे,

सु अच्य० सु-डु । पूजायाम्, अतिथये, कच्छे, अतुमतौ,
सन्धौ, अनायासे च ।

सुकण्टका स्त्री० सुष्टु कण्टकोऽस्याः । दंतकुमार्याम् ।

सुकण्ड स्त्री० सु+कण्डु+अच् डु । कण्डुरोगे (सुबकानां)

सुकन्द पु० शोभनः कन्दोऽस्य । कथेरी, शोभनकन्दयुक्ते लि०
संज्ञायां कन् । पलायडौ

सुकन्दिन् पु० शोभनः हितकरः कन्दोऽस्य इति । वारा-
हीकन्दे, धरणीकन्दे, नूरणे, च । (थोष)

सुकरा स्त्री० सुखेन क्रियते दुह्यते वा सु+क-अच् । सुयी-
लायां गवि । सुखसाध्ये लि० । [कर्णयुक्ते लि० ।

सुकर्षक पु० सुष्टु कर्षय कन्दोऽस्य कप् । हस्तिकन्दे । शोभन
सुकर्षिका स्त्री० सुष्टु-कर्षाविव पर्णान्यस्याः कप् अत

इत्त्वम् । मूषिकपर्णयाम् । [वाङ्मयाम् (राजाजयंश्यां)]

सुकर्णी स्त्री० सुष्टु कर्णाविव पर्णायस्याः डीप् । इन्द्र-

सुकर्मन् पु० सुष्टु कर्म यस्मात् एव० । विष्कम्भादिषु मध्ये
सप्तमे योगे । शोभनकलवर्ति लि० । आदि० । शोभने कल्वे न०

सुकल पु० सुष्टु कल्यते स्थायतेऽसौ सु+कल+अच् । दाहत्वं-
भोक्तृत्वादिना विख्याते जने सुन्दरमधुराव्यक्तयन्दे च ।

सुकाण्ड पु० सुष्टु काण्डोऽस्य । कारवेहे, सुन्दरकाण्डयुक्ते
ष्टवे च काण्डोरवतायां स्त्री० । स्तार्थं कन् अतइत्त्वम् । तत्रैव

सुकामा स्त्री० सुष्टु कायतेऽसौ सु+काम-घञ् । लायमाया
वतायाम् । शोभनकामवति त्रि० ।

सुकाष्ठ न० सुष्टु काष्ठं प्रा० । देवदारुकाष्ठे, शोभनकाष्ठे च ।
सुष्टुकाष्ठा स्त्री० सुष्टु काष्ठं यस्याम् । काष्ठकंदल्याम्, कटुक्याञ्च
सुकुन्दकं पु० सु+कुदि-ल्युट् । पलाण्डौ ।

सुकुन्दन न० सु+कुदि-ल्युट् । वर्वरे

सुकुमारा स्त्री० सु+कुमार-घञ् वञ् वा । जातीष्टये,
नयमात्रिकायाम्, कदल्यां, टुफायां, नाचलाञ्च । अतिको-
मले त्रि० प्रा० सुन्दरकुमारावस्थान्ति त्रि० स्त्रियां ङीप्

सुखत् त्रि० सु+ख-क्विप् । सुखकारके, धार्मिके जने ।

सुखत न० सु+ख-क्त् । सुखे, धर्मो, शुभे च । सुकर्म्मणि न०

सुखति स्त्री० सु+ख-क्तिन् । इत्ये, मङ्गले, सत्कर्म्मणि च ।

सुखतिन् त्रि० सुखतमनेन इति । सुखशीले, शुभयुक्ते,
सत्कर्म्मणे च ।

सुखेसर पु० सुष्टुके सरो वत् । बीजपूरे ।

सुखोली स्त्री० प्रा० । क्षीरकाकोल्याम् ।

सुखोषका पु० सुष्टुकोपोऽस्य कप् । कोमासे ।

सुख सुखसम्पादने अद० सु० उभ० सक्० सेट् । सुखयति-ते
असुखसु-उ । अपोपदेशत्वात् नयम् ।

सुख न० सुख-घञ् । सुखजन्ये सुखभेदे आनन्दे अनुकूल-
भेदनीये वदसुभवाय चित्तमनुकूलं भवति तस्मिन् अर्थे । मय
आलम्भस्य इति गैवायिकादयः । चित्तमर्थे इति साक्षा-
दयः । सुखयतीति अच्, सुखमशक्ति अच् वा । सुख-
कारके, सखिनि च त्रि० । [इत्ये सुखकारके त्रि० ।

सुखङ्गरी स्त्री० सुखङ्गरीति स्-अच् सुङ्ग च ङीप् । जीवली
सुखजात त्रि० जातं सुखमस्य परनिपातः । जातानन्दे-
“सुखजातः सुरापीत” इति ऋद्धिः ।

सुखदोह्या स्त्री० सुखेन दोह्या इह-वच् । क्षेत्रं विना
दोहनीयायां गवि-सुखदोह्यायत्न ।

सुखभाञ्ज् त्रि० सुखं भजते मज्ज-णिङ् । सुखयुक्ते ।

सुखमोदा स्त्री० सुखः सुखकरोमोदो यस्याः । मल्लकीष्टये ।

सुखरालि स्त्री० सुखा सुखकरो रालिर्वयस्याम् । आग्निना-
मावास्यायाम् दीपान्वितामावास्यायाम् ।

सुखरालिका स्त्री० सुखा रालिर्वयस्याः षष्प० कप् । दीपान्विता-
मावास्यायां-पूज्यायां लक्ष्म्याम् दीपान्वितासुखस्य “पूज-
नीया तदा लक्ष्मीर्विद्येय सुखरालिकेति” व्योति-
र्वचनम् । कवभावे सुखरालिरप्यत्र “आख्याता भूतये
देवि ! सुखरालि ! नमोऽस्तु ते” इति दीपान्वितामावास्या-

यां लक्ष्मीपूजनमन्त्रः ।

[आचारो साजिमाटि ।

सुखवर्चसा पु० सुखं वर्चयति उद्दीपयति वर्च-विच्-खुल्लु सर्जि-
सुखवर्चस् पु० सुखं सुखकरं वर्चो यस्य । सर्जिपाकारे ।
(साजिमाटि) । [अत्रहृत्ते ।

सुखवास पु० सुखः सुखकरोवासीगम्यो वत् । (तरुज)
सुखवास्य पु० सुखं सुखकरं वासनं गम्यो वत् । सुखवा-
सनमन्त्रद्वये ।

सुखाधार पु० सुखानामाधारः स्वर्गो । कर्म० । सुखकरावासे ।

सुखायत पु० सुखे नायत्यते आ+यस्-क्त् । विनीताये ।

सुखायन पु० सुखे नायतेऽनेन अय-ल्युट् । सुयिनीताये । [नके

सुखान्वं त्रि० सुखमावहति जनयति आ+वह-अच् । सुखज-

सुखाश्च पु० सुखा सुखकरो आशा यस्य । वद्वे । सुखेनाश्रिते

अय-वच् । राजतिमित्रे हृत्ते । स्वार्थे कच् । सुखायने,

(शशा) राजतिमित्रहृत्ते च पु० । भावे वच् । सुखभोजने ।

सुखोत्थव पु० सुखकर उत्थवो यस्यात् षष्प० । मयौ । कर्म० ।

आनन्दकारके, उत्थवे पु० । [घादे (साजिमाटि) ।

सुखोर्ज्ज्वल पु० सुखस्य उर्ज्ज्वलः हृदि रस्यस्य ढन् । सर्जिना-

सुख न० सुष्टु गच्छति गिवाति मय-ङ् । विद्यायाम् । सुगमे त्रि०

सुगत पु० सुष्टु गच्छति जानाति गत-कर्मरि-क्त् । दुष्टे ।

सुगन्ध न० सुष्टु गन्धोऽस्य न इत् । गन्धतैले, सुदुर्जीरके,

नीलोत्तले, चन्दने, मन्त्रिपर्णे च । रक्षाशिपी, गन्धके, चण्डो,

भूदण्डे पु० । उन्नमद्वययुक्ते आपस्यादौ त्रि० ।

सुखगन्धक पु० सुष्टु गन्धोऽस्य कप् । रक्षातटस्यां, गन्धके,

नागरह्ने, कर्कोत्याञ्च ।

सुगन्धमत्ता स्त्री० सुगन्धं मज्जमत्ताः इद्वजटायाम् ।

सुगन्धभूतया न० कर्म० । मन्त्र हृत्ते, [वाह ।

सुगन्धनूला स्त्री० सुगन्धं नूलं यस्याः । सुलभस्त्रिन्त्याम्, राक्ष्या-

मुगन्धा स्त्री० सुष्टु गन्धोऽस्याः । राक्ष्यायां शर्वा, वन्ध्या-

कर्कोत्याम्, इद्वजटायां, गाङ्गल्यां, दद्वज्यायां, तद्वसति-

कायां, सख्ययुषिकायां, टुफायां, सुद्वक्यां, गन्धपत्र्याम्,

अनन्तायां, हलस्यां, माहल्लके च ।

सुगन्धालज्जका न० सुगन्धैः सर्वैरधिगण्यैर्युक्तनामज्जकम् ।

“सर्वैरधिगण्यैर्युक्तनामज्जकम्” इत्ये यदाददायं

योगः साह सुगन्धालज्जकमिध” इत्येते सर्वैरधिगुक्ते

सुखे आभलज्जकवत्ते ।

सुगन्धि पु० सुष्टु गन्धः इत्यस्य० । इद्वज्ज्ते सुगन्धौ । सुष्टु गन्धो-

ऽस्य सुगन्धयुक्ते त्रि० एषवापुके, सुखायां, कपेरौ, मन्त्रहृत्ते,

धान्यके, पिप्पलीमूले च पु० स्वार्थे कच् । कङ्गारे, गौरखर्णे

पुष्करमूले, उथीरे, सरपण्ये, महाशालौ, गन्धके, तुरस्ते च
सुगन्धिकुसुमं पु० सुगन्धि कुसुमं यस्य । पीतकरवीरे । सङ्ग-
न्धयुक्तपुष्पवति लि० ।

सुगन्धितफला स्त्री० त्यययं लिथिराकं वा फलं लिफलं
सुगन्धि लिफलमस्यस्याः सादृश्येन अच् । जातीफले,
पूगफले, लवङ्गकलिकाफले च

सुगन्धिमूलं न० सुगन्धि मूलमस्य । उथीरे (वेना)

सुगृहीतनासन् पु० सुगृहीतं प्रातःकाले स्मरणीयं नाम
यस्य । प्रातःस्मरणीये पुण्यकीर्त्तौ जने । [लि०]

सुगन्धि पु० सुष्ठु, चन्द्रियस्य । चोरकहृत्ते । सुन्दरपन्थिमति
सुग्रीव पु० सुष्ठु प्रोयाऽस्य । श्रीकृष्णस्याश्चे, स्वर्यपुत्रे वानरेवरे
च । सुन्दरपीवावति लि०

सुचक्षुस् पु० सुष्ठु, चक्षुरिव फलमस्य । उडुम्बरे, शोभनलो-
चनयुक्ते लि० । प्रा० । शोभने नेत्रे न० ।

सुचक्षुका स्त्री० सुष्ठु, चक्षुरिव शिखा यस्याः कप् । महाचक्षुशके
सुचरित्रा स्त्री० सुष्ठु, चरित्रं यस्याः । पतिव्रतायां स्त्रियाम्
सञ्चरितवति लि० । प्रा० । सञ्चरिते न० ।

सुचर्मन् पु० सुष्ठु, चर्मैव वस्त्रालमस्य । भूर्जहृत्ते सुन्दरचर्म
वति लि० । प्रा० । सुन्दरे चर्मणि न० । [क्तायाम् ।

सुचितवीजा स्त्री० सुचित्वं विचित्वं बीजं यस्याः । विड-
सुचित्रा स्त्री० प्रा० । चिर्भटायाम् । विचित्वे लि० ।

सुचिरं प्रा० । अत्यन्तचिरकाले, वज्रकाले च । वज्रकालभवे लि०

सुचिरायुस् पु० सुचिरं वज्रकालिकसायुष्यस्य । देवे । वज्रकाल-
जीविनि लि०

सुचेलक पु० प्रा० । सूक्ष्मवस्त्रे । सुष्ठु, चेलोऽस्य कप् । सूक्ष्मवस्त्र-
धरे लि० । [जले न०

सुजलं न० शोभनं जलं यस्मात् ५५० । कमले । प्रा० । सुन्दरे
सुजाता स्त्री० सु+जन-क्ता । त्वय्याम् । मनोज्ञे लि० ।

सुजीवन्ती स्त्री० प्रा० । स्वर्णजीवन्त्याम् [अपोगदेशत्वाच्च ।

सुद अनादरे च० उ० सक० सेट् । सुदृयति ते असुसुदृत् त
सुत पु० स्त्री० सु-क्ता । उक्ते तनयायां । स्त्री० सा च
इरावतायाश्च । उत्पन्ने, सम्बन्धे, निष्पीडिते च लि० ।

सु(सू)तकन० । सु-(सू)-भावे क्त सु(सू)तं जननं तस्मादा-
गतम् कन् । जननाशौचे, आशौचमाले च “सुतके नृतके
तथेति “मातृच सूतकं तस्यादिति” च स्मृतिः ।

सुतजीवक पु० सुतं जीवयति धारणात् जीव-णिच्-खुल् ।
उत्तजीवकहृत्ते ।

सुतनु(नू) पु० स्त्री० सुष्ठु, तनुर्न्याः वा ऊङ् । नार्थ्याम् । “सुतनुः

सत्यमममलङ्कारणाय ते” इतिमाधः ।

सुतपस् पु० सुष्ठु, तपति सु+तप-असि । सूय्ये । सुष्ठु, तपोऽस्य
सुनौ पु० । सुन्दरतपोयुक्ते लि० प्रा० । सुन्दरे तपसि न० ।

सुतपादिका सुताः संहताः पादाः मूलान्यस्याः कप् न
पाङ्गावः कपि अत इत्त्वम् । हंसपदीलतायाम्

सुतराम् अव्य० सु+अतिशयेऽर्थे आस तरप् । अवधारितार्थस्य
अतिशयोचितत्वे “धेन्वा तदध्यासितकातरः च्या निरीक्ष्य-
माणः सुतरां दयालुरिति” रघुः अत्र कातराच्या धेन्वा
दृश्यमानत्वे न दयालुत्वस्य अतिशयौचित्यम् [लतायाम् ।

सुतकारी स्त्री० सुतर्कमृच्छति कृ-अण् ङोप् । देवदाली
सुतल पु० न० सुष्ठु, तलं यस्य । पातालभेदे अट्टालिकाभेदे पु० ।

सुतहिवुकयोग पु० सुते हिवुके च योगः यज्ञविशेषस्य ।
“सुतहिवुकविद्यद्विग्नधर्मैष्वमरयुष्यदि दानवार्चितो
वा । यदशुमस्ययाति तच्छुभं स्यात्” इत्युक्ते योगभेदे ।

सुतिक्त पु० प्रा० । (क्षेत्तपापहृत्) पर्यटे अत्यन्ततिक्ते लि०
कोषांतक्यां स्त्री० संज्ञायां कन् । पारिमर्द्रे निम्बे भूनि-
म्बे च पु० ।

सुतीक्ष्ण पु० प्रा० । शोभाञ्जनहृत्ते, श्वेतशोभाञ्जने, सुनिभेदे
च “सुतीक्ष्णसुनिकेतन” वितिभट्टिः । अन्यप्ये लि० ।

सुतुङ्ग पु० प्रा० । नारिकेलहृत्ते ज्योतिर्मोक्ते प्रहाणाम् उच्च-
राशिषु अंशभेदेषु च विस्तरो दृष्टदभिधाने । अतिशयोक्ते लि०

सुतेजन पु० सु+तिज-ल्यु । धन्विन, हृत्ते ।

सुतेजस् पु० सुष्ठु, तेजोऽस्य । आदित्यभक्तायाम् । शोभन-
तेजोयुक्ते लि० [लतायाम्

सुतैला स्त्री० सुष्ठु, तैलं यस्याम् ७५० । महाज्योतिष्मती

सु(सू)तामन् पु० सुष्ठु, तायते सु+तै-भनिन् पु० । इन्द्रे
सुत्वन् पु० सुनोतिस्व सु-कनिप् । कृताभिपेक्षे कृतयज्ञार्थं ज्ञाने
कृतसोमनिष्पीडने च । [अधोपदेशत्वाच्चः ।

सुद शोभायां सौ० प० सक० सेट् इदित् । सुन्दति असुन्दीत् ।

सुदग्धिका पु० सुष्ठु, दग्धमस्यस्य टन् । सुदधानामहृत्ते ।

सुदण्ड पु० सुष्ठु, दण्डोऽस्य ५५० । वेले

सुदण्डिका स्त्री० सुदण्डयति रोगान् खुल् । गोरक्ष्याम् ।
(गोरक्षचाक्रे) सुदण्डवत्यां स्त्रियाश्च ।

सुदत् पु० सुष्ठु, दन्तोऽस्य वयसि दहत्यादेशः । शोभनदन्तयुक्त-
वयस्के गजादौ युवत्यां स्त्रियां ङोप् । “सुदतीजनमञ्ज-
नार्पितमिति” नैषधम् । ययो भिन्ने तु सुदनास्त्वैव नटादौ ।

सुदर्भा स्त्री० सु+दभ-वच् । इन्दुदर्भाहृत्ते । सुद-दर्भोऽयत्न
सुन्दरकुशयुक्ते लि० ।

सुदर्शन पु० सुदृश्यते खलये युञ् । विष्णुचक्रे (पद्मसुलुञ्च)
लताभेदे, इन्द्रपुरे च अमरावत्यां स्त्री० ङीप् ।

सुदल पु० सुदु दलान्यस्य । चोरमोरटादृक् । शालपण्यां स्त्री०

सुदामन् पु० सुदु ददाति दा-ननिन् । मेघे, पर्वतभेदे
(इरावत् पर्वत) गोपभेदे, ससृष्टे, ऐरावते गजे, पुराण-
प्रसिद्धे श्रीकृष्णमिते विप्रभेदे च शोभनदातरि-त्रि० ।
नदीभेदे स्त्री० तल वा ङीप् । सुदाम्नी ।

सुदाय पु० सुदु दीयते सु+दा-धञ् । यौतुकप्रसादादिना
देये धने । सुदु दायो यस्य । पितृप्रभृतौ ज्ञातौ ।

सुदि अञ् । सुदु दीव्यति सु+दिव-डि । शुक्लपक्षे ।

सुदिन न० प्रादि० । प्रशस्तदिवसे । प्रशस्ते त्रि० ।

सुदिनाह न० सुदिनं प्रशस्तमहः टच् समा० । प्रशस्तदिवसे ।

सुदीर्घधर्मा स्त्री० सुदीर्घः अतिविस्तीर्णो धर्मो गुणविशेषो
यस्याः केषलत्वाभावाद्गानिच् डाप् । अमनपण्याम्

सुदूर त्रि० प्रादि० । अतिदूरे । [कर्मणि च पु०

सुद्युक्त पु० वैवस्वतमनुपते । [विशेषे, अनन्ते नागे, विश्व-

सुधन्वन् त्रि० सुदु धन्वंत्यस्य अनङ् । सुन्दरधनुर्हरे । राज-

सुधर्म्हन् स्त्री० सु+ध कनिन् । देवसभायाम् । कुटुम्बिनि पु०

सुधर्मा स्त्री० सुदु धर्मो यस्याः अनिच् समा० वा डाप् । देव-
सभायाम् । गौ० ङीप् । सुधर्म्णीत्यथ ।

सुधा स्त्री० सुदु धीयते. धीयते अर्थ्यते वाघे, धा-वाक । अन्ते ।

लेपनद्रव्ये (कलितुन) मूर्त्तयाम्, लुह्यां, गङ्गायाम्, इन्द्र-
कायां, विद्युति, रसे, जले, धातुगाम् हरीतक्याम् मधुनि,
शालपण्यांश्च ।

सुधांशु पु० सुधेवाङ्गादकाः अंशवोऽस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च । सुधा-
करादयोप्यत्र । [वाचिते तैले ।

सुधांशुतैल न० सुधांशुना कर्पूरेण वासितं तैलम् । कर्पूर-

सुधांशुरत्न न० इत० । भौतिके तस्य चन्द्रप्रियत्वात्तथात्वम् ।

सुधाङ्ग पु० सुधेवायानमङ्गमस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

सुधाजीविन् पु० सुधां लेपनद्रव्यमाजीवति आ+जीव-णिनि ।
पल्लवगुले (राज) ।

सुधाधार पु० इत० । चन्द्रे, कर्पूरे, अमृताधारपाले च ।

सुधानिधि पु० सुधा निधीयतेत्य नि+धा-क्ति । चन्द्रे, कर्पूरे च

सुधापयस् पु० सुधा लेपनद्रव्यमिव शुभं प्रयो निर्यासोदस्य ।
क्षुहीदृष्टे ।

सुधाभुज पु० सुधां भुज्जवान् भुज-भूते क्तिप् । देवे ।

सुधाभृत्क्रांति पु० सुधा भ्रियते एष्यते सूयते वाऽनेन भ-स्य-
वा क्तिच् । यज्ञे, चन्द्रे, कर्पूरे च ।

सुधामय न० सुधात्मकं लेपनद्रव्यात्मकं वा प्राचुर्ये मयट् ।

राजभवने सौधे । अमृतवदाह्लादकवाक्यादौ त्रि० ।

स्त्रियां ङीप् । [शर्करायाम्, कर्पूरे च ।

सुधामोदक पु० सुधेव मोदयति सुद-णिच्-ण्वल् । यवास-

सुधावर्षिन् पु० सुधां वर्षति दृष्ट-णिनि । चन्द्रे, कर्पूरे, ब्रह्म-
णि च । [गन्धो यस्याः । तदुप्याम् ।

सुधावास पु० इत० । चन्द्रे, कर्पूरे च । सुधाया इव वासो

सुधासिन्धु पु० सुधामयः सिन्धुः । अन्ततःसृष्टे ।

सुधास्रवा स्त्री० सुधां स्रवति स्र-अच् । दन्तीदृक् सुदृजिह्वा-
याञ्च (चालजिम) । [दयोप्यत्र ।

सुधाहर पु० सुधां हरति हृ-अच् । गरुडे सुधाहारका-

सुधिति पु० स्त्री० सु+धा-क्तिच् न ह्यादेशः । कुठारे ।

सुधी पु० सुदु धीर्यस्य । पण्डिते । सुदु धीः । सुन्दरबुद्धौ

स्त्री० । सुदुध्यायति सु+ध्वै क्तिप् नि० । सुबुद्धियुक्ते त्रि०

सुधोद्भव पु० सुधया सह उद्भवति उद्+भू-अच् । धन्वनरि
वैद्यराजे । ५त० । हरितक्यां स्त्री० ।

सुनन्द न० सुदु नन्दयति सु+नन्द-अच् । वल्लभमनुषले

श्रीकृष्णपार्श्वचरभेदे, राजसूदहभेदे च । आनन्दजनके त्रि०

गोरोचनायाम्, उमायाम्, उमासखीभेदे, नाथ्याम्, अर्क-
पत्नीदृक् च (इषेरसूत) स्त्री० । [नेत्रयुक्ते त्रि० ।

सुनयन पु० सुदु नयने अस्य । नृगे । नाथ्यां स्त्री० । शोभन

सुनालक पु० सुदु नालेन कायति कै-क । वक्रदृक् सुन्दर-
नालयुक्ते त्रि० ।

सुनासिका स्त्री० सुदु नासाऽस्यस्य ठन् । काकना-
सायाम् । प्रा० । सुन्दरनासिकायाम् स्त्री० ।

सुनासी(शी)र पु० सुदु नासी(शी)रः अपगवैर्यं यस्य । इन्द्रे

सुनासी(शी)र्य्य पु० सुना(शी)शीरो देवताऽस्य यत् । यज्ञ
भेदे । ४ । सुनासी(शी)रीयोदप्यत्र । [स्वार्थे कन् तलैव

सुनिपस्य न० सुदु निपस्यस्त्रो यत्पाठ ५य० । (सुमुनि)शास्त्रे ।

सुनिष्टम् त्रि० सु+निष्ठ+तप्-क्त पत्यम् । अत्यन्तोद्दीप्ते, सन्तप्ते च

सुनीति स्त्री० सुदु नीतिः द्रव्याः । भुवमातरि, सुन्दरनीति
युक्ते त्रि० । प्रा० । सुन्दरनीतौ स्त्री० ।

सुनील न० प्रा० । सन्निभेदे (नीलज) । दाडिमे, सुन्दरनील-

वर्णे च पु० । तद्वति त्रि० । अतस्याम्, अपराजितायाम्,
जरतीत्ये च स्त्री० । [सने, नीलरत्ने च ।

सुनीलक पु० सुनीलमिव इवार्थे कन् । नीलमङ्गराजे, नीला

सुन्द पु० । दैत्यभेदे, वानरभेदे च ।

सुन्दर त्रि० सु+उन्द-अरन्-शक० । मनोहरे । स्त्रियां

जीप् । वा च उत्तमस्त्रियां विपुलसुन्दरीदेव्याश्च ।
 कामदेवे, हजमेदे च (सुन्दरि) पु० । [परिणते वि० ।
 सुपक्तं पु० सुन्दरं पच्यते पच-क्त तस्य वः । शोभनात् सुन्दर
 सुपच वि० भुक्तं सत् सुखेन पच्यते पच-वचर्णे क । लघु-
 पाके द्रव्यभावे ।
 सुपक्ष न० सुपु पक्षस्य । तेजप्रवे आदित्यपक्षे पु० सुन्दर
 पक्षयुक्ते वि० रुद्रजटायां, शतावर्यां, पात्रद्वयां शाल-
 पगर्वाश्च स्त्री० । [कायां स्त्री० अत इत्थम् ।
 सुपक्ष्ण पु० सुपु पक्षस्य स्थायी कन् । शोभाञ्जनद्वये जल-
 सुपथ पु० सुपु पथ्याः प्रा० अच् लघा० । नक्षत्राणि सदा-
 चारे च सुपु पथ्या यत् अच् लघा० । सुन्दरपथयुक्ते वि०
 सुपथिन् पु० प्रा० सनासान्नाभादः । सत्ये ।
 सुपद्मा स्त्री० सुपु पद्यते पद-न । वचायाम् । पद्मिन्यां स्त्री०
 सुपर्ण पु० सुपु पर्णं पक्षं पक्षो वा यस्य । गरुडो सुन्दरपर्ण-
 युक्ते वि० नागकेशरे पु० । वज्रघ्नीहृदये कप् । चारुगन्धे
 दृष्टे, सप्रच्छददृष्टे, गरुडे च । शालपर्ण्यां, रेणुकायां,
 मलाश्यां, स्वर्णजीवन्त्याश्च स्त्री० कापि अत इत्थम् ।
 सुपर्णकेतु पु० सुपर्णा गरुडः केतुर्दस्य । विष्णौ ।
 सुपर्णी स्त्री० सुपु पर्णान्यस्याः गौ० छीप् । पद्मिन्यां,
 गरुडमातरि च ।
 सुपर्णीतनय पु० इत० । गरुडे । [सुन्दरे पर्वणि न० ।
 सुपर्जन्य पु० सुपु पर्व यस्य । देवे, पाणे, वंशे, धूमे च प्रा० ।
 सुपर्वा स्त्री० सुपु पर्व यस्यः डाप् । अतद्रूपायाम् ।
 सुपाक्य न० सुपाकमर्हति यत् । विह्वलवणे ।
 सुपार्श्व पु० सुपु पार्श्वोऽस्य । लघुशब्दे (पाकुङ्) दृष्टमेदे,
 सन्मातिपुत्रे विह्वलमेदे च लघायां कन् । गर्हभाण्डद्वये पु
 सुन्दरपार्श्वान्विते वि० ।
 सुपिङ्गला स्त्री० प्रा० । व्योतिष्मत्यां, जीवन्त्याश्च । [वि०
 सुपीत न० प्रा० । गज्जरे (माजर) । सुन्दरपीतवर्णे पु० । तद्वति
 सुपुट पु० सुपु पुटस्य । कोलकन्दे, विष्णुकन्दे च ।
 सुपुत्रिका स्त्री० सुपु पुत्रः पक्षः यस्यः कप् अत इत्थम् ।
 जलकायाम् (तेलोपोका) ।
 सुपुष्करा स्त्री० सुपु पुष्करमस्यस्याः अच् स्थलपद्मिन्याम् ।
 सुपुष्प न० प्रा० । लवङ्गसुभे, प्रयौखरीके, हृदये, स्त्रीणां
 रजसि च । 'सुपुष्पराकीर्णं कुसुमधनुषोमन्दरनि'ति श्लोका
 कवः । सुपु पुष्पस्य । (पालतानान्दार) द्रव्ये कप् । पाट-
 लायां स्त्री० अत इत्थम् ।
 सुपुष्पी स्त्री० सुपु पुष्पस्यः गौ० छीप् । जेतापरानिता-

यां, शनमुष्यायाम्, लिङ्गेयायां, द्रोणमुष्याश्च ।
 सुपूर पु० सुपु पूर्यते लु+पूर-क । बीजपूरे ।
 सुपूरक पु० सुपु पूरयति पूर-खुल् । वकटके ।
 सुप् स्त्री० व्याकरणपरिभाषिते सुप्रभृतौ प्रत्यये ।
 सुप्त न० स्वप-भावे क्त संप्रसारणम् । निद्रायां, शयने च । क-
 र्त्तरि क्त । निद्रिते वि० ।
 सुप्तजन पु० सुप्तो जनो यत् । अर्द्धरात्रे ।
 सुप्ति स्त्री० स्वप-क्तिन् । शयने, निद्रायाम्, स्वप्ने च 'करोति
 सुप्तिर्जनदर्शनातिथिनि'ति नैपथम् ।
 सुप्रतिभा स्त्री० सुपु प्रतिभा यस्याः ५व० । सुरायाम् प्रा० ।
 उज्ज्वलमुद्गी । इव० । तद्वति वि० । [पादके अन्दोभेदे स्त्री०
 सुप्रतिष्ठा स्त्री० प्रा० । प्रशंसायाम् । इव० तद्वति वि० । पञ्चाक्षर
 सुप्रतीका पु० सुपु प्रतीकं यस्य । ईशानकोणस्थिते दिग्गजे
 शिषे, कामे च सुन्दराङ्गे वि० । प्रा० । सुन्दरेऽङ्गे न० ।
 सुप्रभा स्त्री० सुपु प्रभा यस्याः । अग्निजिह्वाद्वये । सुन्दर-
 दीप्तिमति वि० । प्रा० । शोभनदीप्तौ स्त्री० । [वाक्ये च
 सुप्रभात न० प्रा० । शुभसूचकप्रातःकाले, तल पाञ्चमाङ्गल्य-
 सुप्रयुक्तशर पु० सुप्रयुक्तः शरो येन । शीघ्रहस्ते वाणमोच-
 नायामपाटवयुक्ते ।
 सुप्रयोगनिश्चिस्व पु० सुपु प्रयोगो निश्चयो यस्य तादृशो
 विशिखो यस्य । शीघ्रहस्ते वाणमोचशीघ्रतारूपपाटवयुक्ते ।
 सुप्रलाप पु० सु+प्र+लप-पञ् । सुवचने ।
 सुप्रसन्न पु० सु+प्र+सद-क्त । कुबेरे । प्रसादयुक्ते वि० । संज्ञायां
 कन् । कृष्णार्जके पु० । [विस्तारयुक्ते वि०
 सुप्रसरा स्त्री० सु+प्र+सृ-अच् । प्रसारिण्यां-लतायाम्
 सुप्रसाद पु० सुखेनानायासेन प्रसादो यस्य । शिषे । प्रा० ।
 सुन्दरप्रसन्नतायाम् ।
 सुफल पु० सुपु फलमस्य । दाहिने, वदरे, मुष्टे, कर्णिकारे,
 कपित्थे च । सुन्दरफलमति वि० । इन्द्रवारुणां कुशा-
 रण्यां, कदल्यां, कपित्थावायाश्च स्त्री० ।
 सुवन्ध पु० सुखेन बध्यतेऽस्मै बन्ध-वञ् । तिलद्वये ।
 सुभग पु० सुपु भगः साहाय्यदादिः यस्य । चत्थके, अशोके,
 रक्ताम्बुजाने, टङ्गणे च । सुदृश्ये, प्रिये, शोभनैश्वर्ययुक्ते च
 वि० । ईश्वरीसुखायां, शालपत्र्याम्, हरिद्रायां, जीव-
 दूर्वायां, तलस्यां, प्रियद्वौ, कस्तूर्यां, स्वर्णद्वयां, यन-
 सल्लिकायां, यतिप्रियायां श्रियां च स्त्री० ।
 सुभगम्भायुक वि० अशुभजः अशुभमो भवति भू-भूय
 सुकञ् सम्यक् । प्रियम्भविष्णी ।

सुभगासुत पुं सुभगावाः सतिप्रियायाः सुतः । सौभागिनेये
सुभङ्ग पुं सुखेनावासेन सज्यते निःसारत्वात् भगुज-वञ् ।
नारिकेलवृक्षे ।

सुभट्ट पुं प्रा० । सुन्दरयोद्धरि ।

सुभट्ट पुं सुष्ठु भट्टं यस्मात् । विष्णौ । इव० शोभनसङ्कलवति
ति० । श्यामाकृतावाप्त श्रीकृष्णस्य भगिन्याञ्च स्त्री० कप् ।
देवराष्ट्रे, वित्तवृक्षे च पुं ।

सुभट्टाणी स्त्री० सुभट्टं सुमङ्गलमानयति आननी-ड गौ०
डोण् यत्नन् । लायनीलतावाप्त ।

सुभट्टेश पुं इव० । अर्जुने । सुभट्टापलादयोप्यत्र ।

सुभोजन पुं सुष्ठु भाति भा-क्त कर्म० । शोभाङ्गवृक्षे ।

सुभिन्न ति० सुखेन लभ्या भिन्ना यत् पर्याप्तात्वात् । प्रभु-
राजवति कालादौ । [पुष्पिकायाम्]

सुभिन्ना स्त्री० सुष्ठु भिन्नते वाञ्छतेऽसौ सु+भिन्-ञ । धातु
सुभीरक पुं सुष्ठु भीः सुभीः ताकोरयति विरहिण्याम् देर-
ण्युत् । प्रज्ञावृक्षे ।

सुभूति पुं सुष्ठु भवति । सु-भू-क्तिच् । पण्डितभेदे । प्रा० ।
सुन्दरविभूतौ स्त्री० इव० । तद्वति ति० । वित्तवृक्षे पुं ।

सुन्दर न० सुष्ठु, भद्रम् । अतिशये दास्ये । तद्वति ति० । ति०
सुन्दर (भू) स्त्री० सुष्ठु, भृगुस्थाः वा ङङ् । नार्याम् सुन्दरम् युक्ते ।
सुप्त न० सुष्ठु नीयतेऽद् । सु-मा-वञ्छे क । उप० । चन्द्रे, कपूरे,
जम्बि च पुं ।

सुमङ्गला स्त्री० सुष्ठु मङ्गलं यस्याः ५०० (साकड्डाता) वृक्षे
सुमङ्गलयुक्ते ति० स्त्रियां ङोप् । सुमङ्गलो इयं वधू रिति श्रुतिः
सुमदन पुं सुष्ठु, मदयति कोकिलान् मद-यिच् ल्यु । धाम-
वृक्षे । [सुधुररस्युक्ते ति०]

सुमधुर न० प्रा० । अत्यन्तप्रियवाक्ये, सान्त्वनाक्ये च । अति-
सुसन पुं सुष्ठु, स यते मन-अप् । गोधूमे, धूसूरे च ।

सुसनःपत्तिका स्त्री० सुसनः जात्यादव पत्तमस्याः कप्
अत इत्यम् । जातोपत्तिकायाम् । [इत० । जातोपत्ते

सुसनःफल पुं सुष्ठु मनो यस्मात् ताडक् फलस्य । कपिले,
सुसनस् ग० सुष्ठु, मनो यस्मात् यक्ष वा । पुष्पे २०० इत्याख्ये
'किं सेव्यते सुमनसां मनशापि गन्ध इति' रसगङ्गाधरः ।
नालत्यां स्त्री० । प्रशस्तयिचयुक्ते ति० प्रा० । प्रशान्ते मनसि न०

सुसना स्त्री० सुष्ठु, मन्यते मन-अप् । नावकीवृक्षे ।

सुसनीरजस् न० इत० । पुत्रधूनौ परागे । [ति०]

सुसिता स्त्री० लक्ष्मणमतारि दशरथपत्नीभेदे । सुन्दरभित्तयुक्ते
समुख पुं सुष्ठु, सुखमस्मात्, अस्त्र वा । गणेशे, पण्डिते

शाकभेदे, नागभेदे, सितार्जके, वर्षरे, वनवर्धरिकायाञ्च ।

सुमसत्रवदने, मनोहरे च ति० । स्त्रियां ङोप् ।

सुमूल पुं सुष्ठु मूलमस्य । श्वेतशोभाङ्गने । शातपर्यायां, पृश्नि-
पर्यायां च स्त्री० । सुन्दरमूलयुक्ते ति० । संज्ञायां कन् ।
गर्जारे न० । [सुन्दरमेखलान्विते ति०]

सुमेखल पुं सुष्ठु, मेखला यस्मात् ५०० । सुवृक्षे, इव० ।

सुमेधस् स्त्री० सुष्ठु, मेधा यस्याः ५०० अविच् । ज्योतिष्मत्यां-
लतायाम् इव० । सुन्दरमेधायुक्ते ति० ।

सुमेरु पुं प्रा० । पर्वतभेदे, जपमालापीमास्यगुटिकायाञ्च ।

सुस्वा(द्वा) पुं युष्म-अच् ङा० देशभेदे । तद्देशवासिनि पुं २००००

सुचासुन पुं वसुनाया रदस् सुष्ठु, यासुनं ग्रिथलेनाख्यस्य अच् ।

विष्णौ, वत्सराजे, प्रासादविशेषे, पर्वतभेदे, मेघभेदे च ।

सुयोधन पुं सुखेन युध्यतेऽसौ क्त+युध-युच् । धृतराष्ट्र-
राजपुत्रे उयोधने ।

सुर पुं सुष्ठु राति ददात्यभीष्टं सु+रा-क्त । देवे, स्वर्ग्ये, पण्डिते च

सुरक्षता स्त्री० इत० । गुड्याम् । देवनिमित्ते ति० ।

सुरक्तक पुं सुरक्त इव कायति कै-क्त । कोपान्ते, स्वर्गगैरिके च
सुरगुप्त पुं इत० । वृक्षसत्तौ ।

सुरग्रामणी पुं सुराणां ग्रामणीः नेता । इन्द्रे ।

सुरङ्ग न० सुष्ठु रङ्गो यस्मात् ५०० । हिङ्गुले, (वर्णकनाटि)
भेदे । प्रा० । नागरङ्गे, गर्तभेदे च ।

सुरङ्गधातु पुं सुष्ठु रङ्गो रङ्गनं यस्मात् कर्म० । गैरिके ।

सुरङ्गिका स्त्री० सुष्ठु रङ्गो रङ्गनं यस्याः ५००, कप् अत
इत्यम् । मूर्त्तयाम् । [नामायाम्, रङ्गशोभाङ्गने च ।

सुरङ्गी स्त्री० सुष्ठु रङ्गो यस्याः ५०० गौ० ङोप् । काक-
सुरज्येष्ठ पुं १०० । चतुर्मुखे ब्रह्मणि ।

सुरञ्जन पुं सुरञ्जयति सु+रञ्ज-णिच्-ल्यु । सुवाक्ये ।

सुरत न० सु+रय भावे क्त । स्त्रीपुंसयोः सङ्गमरूपे रमण
भेदे सु-रम-कर्तरि क्त । अत्यन्तरति ति० ।

सुरता स्त्री० सुराणां कनूः भावो वा न, तस्य वा । देवसूत्रे,
देवले च । सु+रन्-क्त । अत्यन्तरतायां स्त्रियाञ्च ।

सुरथ पुं सुष्ठु, रथोऽस्य । धन्वंतरे रूपभेदे सुरथो नाम-
राजाभूदिति चय्यो । सुन्दररथयुक्ते ति० । [दासवृक्षे

सुरदास् ग० सुरप्रियं सुरवोकपर्यायलक्षितं वा दास् । देव-

सुरदीर्घिका स्त्री० सुराणां दीर्घिकेव । गङ्गायाम् । सुरवा-
प्यादयोप्यत्र ।

सुरदुन्दुभी स्त्री० सुराणां दुन्दुभीवाच्चादकावात् । तलस्याम्

सुरद्रुस पुं सुरप्रियो द्रुमः । देवदारुणि, देवनले च ।

सुरद्विष्ट पु० सुरान् द्वेष्टि द्विष-क्विप् । असुरे देवद्वेष्टरि त्रि०
सुरधसुप्त न० इत० । इन्द्रधनुषि ।

सुरधूप पु० सुरप्रियो धूपः । रात्रे (धुना) ।

सुरन(ण)दी स्त्री० इत० वा णत्वम् । गङ्गायाम् सुरधुन्यादयोप्यत्र

सुरनाल पु० सुरप्रियं नालमस्य । देवनलउत्ते ।

सुरपति पु० इत० । इन्द्रे सुरेशादयोप्यत्र ।

सुरपथ पु० सुराणां पन्था यत्र अच् समा० । आकाशे

सुरपर्यं न० सुरप्रियं पर्यमस्य । सौगन्धिके शोपधिभेदे ।

सुरपर्यिक पु० स्त्री० । सुरप्रियं पर्यं शाकं तदस्यस्य ठक् ।

सुरपुत्रागे ।

सुरपणी स्त्री० सुरप्रियं पणं यस्याः ङीष् । पलाशीवृक्षे ।

सुरपादप पु० इत० । कल्पवृक्षे सुरवृक्षादयोप्यत्र ।

सुरपुत्राग पु० सुरप्रियः पुत्रागः । पुत्रागभेदे ।

सुरपुरी स्त्री० इत० । असुरावत्यां सुरनगर्यादयोप्यत्र ।

सुरप्रिय पु० इत० । अगस्त्यवृक्षे, वृहस्पतौ, इन्द्रे च । जात्यां,
स्वर्णकदल्याञ्च स्त्री० ।

सुरभि न० सुरभ-इन् । खर्गे, सुन्दरे, गन्धश्लान च ।
चम्पके, जातीफलवृक्षे, यस्मिन् ऋतौ, 'स' सुरभिं सुरभिं
सुमनोभरैरिति माघः । सुगन्धे, शमीवृक्षे, कदम्बे, कण-
शुग्लौ, गन्धहृष्टे, वक्त्रवृक्षे, रात्रे, चैत्रे मासि, पण्डिते,
गन्धफले च पु० । शल्लक्यां, रुद्रजटायां, मातृकामेदे, गवि-
सुरायां, नवमालिकायां, तलस्यां, पृथिव्यां, गवां नातरि
च स्त्री० वा ङीप् । धीरे, सहस्रयुक्ते, मनोहरे, विख्याते,
च त्रि० ।

सुरभिका स्त्री० सुरभि+स्वार्थे कन् । (चापाकला) । वृक्षे ।

सुरभित्वञ्च स्त्री० सुरभिः त्वञ्च यस्याः । स्थूलैलायाम् ।

सुरभिदास् पु० सुरभि दास् यस्य । वृक्षवृक्षे ।

सुरभिपत्ता स्त्री० सुरभि पत्तमस्यः । जम्बूवृक्षे, राजजम्बूवृक्षे च

सुरभिवल्कल न० सुरभि वल्कलमस्य । गुह्यत्वचि (दारचिनि)

सुरभिस्त्रवा स्त्री० सुरभिः स्वो निष्पन्दो यस्याः । शल्लक्याम्

सुरसृक्तिका स्त्री० सुरप्रिया सृक्तिका । त्वय्याम् । (वर्णकमाटि)

सुरमेदा स्त्री० सुरप्रियो मेदोऽस्याः । महामेदायाम् ।

सुरर्षि पु० सुरप्रियः ऋषिः । नारदादिषु, ऋषिषु ।

सुरलता स्त्री० सुरप्रिया लता । महाज्योतिष्मत्याम् ।

सुरलोक पु० सुराणां लोकः वासस्थानादिः । खर्गे । सुरभुव-
नादयोप्यत्र ।

सुरवर्त्मन न० सुराणां वर्त्म यत्र । आकाशे ।

सुरवल्गभा स्त्री० इत० । श्वेतदूर्वायाम् ।

सुरवल्ली स्त्री० सुरप्रिया वल्ली । तलस्याम्

सुरवैरिन् स्त्री० इत० । असुरे सुरविरोधिनि त्रि० । सुर-
रिपुप्रभूतयोप्यत्र ।

सुरस न० सुखेन रस्यते सु+रस-अच् । घोले, त्वचे, गन्धहृष्टे,

सिन्धुवारे मोचरसे च । प्रा० स्वादौ रसे । इव० । सु-

साडरसयुक्ते त्रि० । तलस्यां पु० स्त्री० । राक्षसां, नाग-

मातरि, मिश्रेयायां, ब्राह्म्यां, महाशतावर्यां च स्त्री० ।

सुरसुन्दरी स्त्री० सुरप्रिया सुन्दरी । मेनकाद्यसुरसु, यो-
गिनीभेदे च ।

सुरा स्त्री० सुर-क सुर-क् वा । मद्ये, चम्पके च ।

सुराकर पु० सुराया आकरः । मद्योत्पत्तिस्थाने ।

सुराचार्य्य पु० इत० । वृहस्पतौ ।

सुराजक पु० सुष्ठु राजते राज-युक् । भङ्गराजे । इव०

कप् । सुन्दरराजान्विते त्रि० ।

सुराजन् पु० सुष्ठु पूजतो राजा नट्य् । सुन्दरे राजनि ।

इव० । सुन्दरराजसामिके देशे त्रि० ।

सुराजीविन् पु० सुरां सुरासम्पादनमाजीवति आ+जीव
णिनि । शौण्डिके । [स्वावदत्तक] इति सूत्रिः

सुराप त्रि० सुरां पिबति प्रा-क । मद्यपानकारके 'सुरापः

सुरापगा स्त्री० इत० । गङ्गायाम् । सुरतरङ्गिण्यादयोप्यत्र ।

सुरापान न० सुरा पीयतेनेन प्रा-करुषे ल्युट् । अवदंमे

(चाटनी) सुरायाः पानं येषां णत्वम् । प्राच्यदेशस्ये जने पु०

सुराभाग पु० सुराया भागः अयभागः । सुरामण्डे ।

सुरामण्ड पु० इत० । सुराया अपभागे ।

सुरारिचन्तु पु० सुराणामरिं हन्ति हन-हच् । विष्णौ ।

सुरार्ह न० सुरान् देवानर्हति अर्ह-अण् । हरिचन्दने ।

सुराष्ट्र पु० इव० देशभेदे (सुरट) ।

सुराष्ट्रज न० स्त्री० सुराष्ट्रदेशे जायते जन-ड । त्वरिकायाम्
क्षणाष्ट्रजे, विषभेदे च पु० । तद्देशजातमात्रे त्रि० ।

सुराह्व पु० सुरार्थिका आह्वा यस्य अूरान् आह्वयति गन्धेन
आ+ह्वे-क वा । देवदाहवृक्षे, मरुवके, हरिद्रावृक्षे च ।

सुरह्व पु० सु+ह्व-अच् पु० । शोभाञ्जनवृक्षे ।

सुरूप न० सुन्दरं रूपमस्य । त्वे । सुन्दररूपवति त्रि०

पण्डिते पु० । शालपर्ण्या भाग्याम् च स्त्री० । प्रा० ।

सुन्दरे रूपे न० ।

सुरुह्वक पु० सु+रुह्व-कुन् पु० । गर्दभाण्डे । [तलस्यां स्त्री०

सुरेज्य पु० इज्यते पूज्यते यज-क्यप् इत० । वृहस्पतौ ।

सुरेन्द्र पु० सुराणामिन्द्रः श्रेष्ठः राजा वा । इन्द्रे सुरराजे ।

सुरेभ न० सु+रेभ-अच् । रङ्गे । (रांग) ।
 सुरेवट पु० सुष्टु रेवटः सु+रेव—अटन् वा । रामपूगे ।
 सुरेश्वर पु० सुराणांभीश्वरः । रुद्धे, रुद्धे च । स्वर्गगङ्गायां,
 दुर्गायाञ्च स्त्री० ङीप् । [ब्राह्म्यां स्त्री० ।
 सुरेष्ट पु० इत० । शाले, सुरपुत्रागे, शिवमङ्गलाम् च
 सुरोत्तम पु० सुरेष्टतमः । सूर्ये, देवश्रेष्ठे त्रि० ।
 सुरोत्तर पु० सुरेष्ट तत्पुत्रजनेष्टतरः अष्टः । चन्दने ।
 सुरोद पु० सुरेष्ट उदकस्य उदादेशः । सुरासुष्टे ।
 सुलभ त्रि० सुखेन लभ्यते सु+लभ-खल् । अनायासलभ्ये ।
 मापयण्यां, धूमपत्त्रायाञ्च स्त्री० ।
 सुलोचन पु० सुष्टु लोचनस्य । हरिणे । सुन्दरनेत्रयुक्ते त्रि० ।
 सुलोमश स्त्री० सुलोमानि सन्त्यस्याः श । काकजङ्घाह्वये
 सुलोमयुक्ते त्रि० । [मांसच्छदायाञ्च ।
 सुलोमा स्त्री० सुष्टु लोमास्यस्याः ङीप् । ताम्रवल्याम्,
 सुलोहक न० प्रा० । पित्तले । [त्रि०स्त्रियां ङीप् तस्य नञ्
 सुलोहिता स्त्री० प्रा० । अग्निजिह्वाह्वये । सुरक्तवर्णे पु० तद्वति
 सुवक्त्रा पु० सुष्टु वक्त्रं सेवनात् यस्मात् । वनवर्ष्याम् इव० । सुन्द-
 राननयुक्ते त्रि० । प्रा० । सुन्दरे सुखे न० ।
 सुवचस् त्रि० सुष्टु वचोऽस्य । वान्निनि ।
 सुवर्चक पु० सुष्टु वर्चयति सु+वर्च्-णिच्-खल् । सर्जिकाक्षारे
 सुवर्चला स्त्री० सुष्टु वर्चयति वर्च्-णिच्-कालच् । सूर्यभाष्यां-
 याम्, अतस्याम्, आदित्यभक्त्यायां, ब्राह्मणाञ्च । देशभेदे पु० ।
 सुवर्चिक पु० सुवर्च्+अस्यर्थेठन् । सर्जिकाक्षारे । जलकावांस्त्री० ।
 सुवर्चिन् पु० सु+वर्च्-णिच्-णिनि । सर्जिकाक्षारे ।
 सुवर्ष न० सुष्टु वर्षोऽस्य । खनामख्याते धातुभेदे, हरि-
 चन्दने, स्वर्णगैरिके, धने, नागकेशरे । 'कथं सुवर्षस्य
 सुवर्षस्य' मित्युक्ते कर्षयति काञ्चने च यज्ञभेदे, वसूरे
 कणशुगलौ च पु० । सुष्टु वर्षो रूपनक्षरं वास्य । सुखमे
 सुन्दराक्षरयुक्ते च त्रि० । 'न सुवर्षमयो तनुः परं ननु
 वागपि तावकी तथेति नैपधम् ।
 सुवर्षक न० सुवर्षमिव इवार्थे कन् । पित्तले, सुष्टुवर्षोऽस्य
 कप् । सुन्दरवर्षयुक्ते त्रि० । [व्याम् (चांपाङ्गला) ।
 सुवर्षाकदली स्त्री० सुष्टु वर्षो यस्याः कर्म० । स्वर्णवर्षाकद-
 सुवर्षाकार पु० सुवर्षं सुवर्षमयभूषणादि करोति क्ष-अच् ।
 (सेकरा) स्वर्षकारे जातिभेदे ।
 सुवर्षगैरिक सुवर्षमिव पीतं गैरिकम् । (वर्षकजाटि)
 गैरिकभेदे । [प्रात्याम् ।
 सुवर्षानकुली स्त्री० सुवर्षमिव पीता नकुली । महाज्योति-

सुवर्षप्रसव न० सुवर्षस्य प्रसव इव । एकवालके ।
 सुवर्षवर्णिज् पु० सुवर्षस्य वर्णिक् क्रयविक्रयादिकर्ता ।
 जातिभेदे (सोनाखेने) स्वर्णवर्णिकम्भटयोप्यत्र ।
 सुवर्षयूथी स्त्री० सुवर्षमिव पीता यूथी । पीतवर्षयूथिकायाम्
 सुवर्षवर्णा स्त्री० सुवर्षस्येव वर्णो यस्याः । हरिद्रायाम्
 स्वर्णतल्यवर्णयुक्ते त्रि० ।
 सुवर्णा स्त्री० सुष्टु वर्षो यस्याः । कालागुरुणि, वाद्यालके च
 स्वर्णलीयां, हरिद्रायाम्, आशुकर्यां च स्त्री० ङीप् ।
 सवयस् स्त्री० सुष्टु वयोऽस्याः । प्रौढायां स्त्रियाम् ।
 सुवर्णि(हो) स्त्री० प्रा० । सोमराजीलतायाम् ।
 सुवहा स्त्री० सुखेन उह्यते वायुनाचौ सु+पह-खल् ।
 श्रेफालिकायां, राज्ञायां, गोधाप्रद्याम्, रत्नापण्यां, शक्त-
 क्वां, वीणायां, त्रिष्टतायाम्, रुद्रजटायां, हंसपद्यां, गन्ध-
 नाकुल्यां, रुसल्यां, नीलहिन्नुवारे च । सुखवाह्ये त्रि० ।
 सुवास पु० सुष्टु वासः । सन्नन्वे सुखनिवासे च । इव० । रुद्रन्व-
 युक्ते, सन्निवासान्विते च त्रि० ।
 सुवासिनी स्त्री० सुखेन वसति सु+वस-णिनि । चिरव्यां
 चिरं पितृकुलवासिन्याम् स्त्रियाम् ।
 सुविदू पु० सुष्टु वेत्ति विद्-क्लिप् । पण्डिते । सुष्टु विद्यते लभ्यते
 विद-लाभे क्लिप् । गुणाद्यायां स्त्रियाम् ।
 सुविद पु० सु+विद-क् । कञ्चुकिनि ।
 सुविदत् पु० सुविदं गुणाद्यां स्त्रियस्यतति अत-क्लिप् । न्यमे
 सुविदस्स पु० सुविदतं राजानं हाति ला-क् । अन्तःपुरे-
 क्षताधिलते, कञ्चुकिनि च । सुविदता राज्ञा लीयते ला-क् ।
 अन्तःपुरस्यनार्याम् स्त्री० । [युक्ते त्रि० ।
 सुविनीता स्त्री० सु+वि+नी-क् । सुमीलायां गवि । सुविनय-
 सुवीज पु० सुष्टु वीज्यतेऽधौ वीज-क् । (खसुखसे) वृक्षभेदे
 इव० । सुन्दरवीजयति त्रि० । प्रा० । सुन्दरे वीजे न० ।
 सुवीरक न० सु+वीर खल् । सौवीराङ्गने ।
 सुवीरान्त न० सुवीरयति वीर्यान्वितं करोति सु+वीर-
 अच् कर्म० । काञ्चिके । [प्रा० । उत्तमे वीर्ये न० ।
 सुवीर्य न० सुष्टु वीर्यं यस्मात् । वदरोफले । वनकामास्यां स्त्री०,
 सुष्टुत्त पु० सुष्टु वृक्षः वर्चुलः । मूरणे (ओल) सुन्दरवृक्षा-
 न्विते त्रि० शतपत्त्रां, काकुल्यां, द्राक्षायाञ्च स्त्री० ।
 सुवेगा स्त्री० सुष्टु वेगो वायुनिस्सारणवेगो यस्याः ५त० ।
 महाज्योतिष्प्रत्याम् ।
 सुवेल पु० सुगता वेला सद्यद्रूपं येन । त्रिद्रुष्टपर्वते । सुष्टु वेला
 मर्यादा स्थितिः यस्य । माने, प्रणते च त्रि० ।

सुवेश ३० सुखेन विद्यते उपमुच्यते सु+विश-षञ् । श्वेतेषौ
सुन्दरवेशयुक्ते वि० । [सुन्दरव्रतयुक्ते वि० ।

सुव्रती स्त्री० सुष्ठु व्रतं नियमो यस्याः । सुशीलायां गवि
सुशस्मान् ३० सु+शस्+निन् सुष्ठु शर्म सुखं यस्य । न्यभेदे
सुन्दरसुखवति वि० ।

सुशल्य ३० सुष्ठु इहं शल्यं यस्मात् । खदरे । [रके च
सुशवी स्त्री० सु+शव-अच् गौरा० डीप् । कारवेले, क्षणजी-
सुशाकि न० सुष्ठु शाकी यस्मात् ३० । आर्द्रके । तत्संयोगे
हि शाकस्य सुसादता । सुष्ठु शाकी यस्य । चञ्चु-
शाके, तस्युखीये, (गटेशाक) भिख्वायाञ्च ३० ।

सुशिख ३० सुन्दरी शिखा यस्य । वज्रौ, चितकण्ठचे च
शोभन शिखायुक्ते वि० मयूरशिखायां स्त्री० ।

सुशीत न० प्रा० । शीतचन्द्रे यतिशीतलसर्पे । तद्वति वि०
सुशीतल न० प्रा० । शब्दस्थे यतिशीतलसर्पे । तद्वति वि० ।

सुशीता स्त्री० प्रा० । शतपत्तग्राम, शीतगुणवत्यां स्त्रियां च ।
सुशीम ३० सु+श्वे भक्ष स्यसारणञ् । शीतसर्पे । तद्वति वि०
सुशील ३० सुन्दरं-शीलमस्य । विष्णुपार्श्वचरभेदे शोभनचरि-
ताविते वि० । [युक्ते वि०

सुश्रीक स्त्री० सुन्दरी कीरस्य कर् । सप्तकीर्ये । सुन्दरश्री-
सुश्रुत ३० सु श्रूयते सु+श्रु-क्त । विश्वामित्रसुनिपले चिकि-
त्वाशास्त्रकर्त्तरि सुनिभेदे, तत्तत्तत्तपन्ये च । सुन्दरवृते वि०
देवाकर्ण्य सुश्रुतेन चरकस्योक्तेनेति, नैषधम् ।

सुसिद्ध वि० सु+सिद्ध-क्त । सुसंयुक्ते इहंनिते ।
सुवन ३० सुन्दरः सुगः प्रा० पत्वम् । शोभने, समे च परकायां
शोभायां स्त्री० । [वीरके, क्षणजीरके च ।

सुषवी स्त्री० सु+सु-अच् गौ० डीप् । कारवेले, सुष्ठुकारवेले,
सुषामन् वि० सुष्ठु नाक यस्य सुषामादि० पत्वम् । सुषान्त्य ने
स्त्रियां वा डाप् ङीप् च ।

सुषि स्त्री० सुष-इन् ३० गस्य सः । सुषी छिद्रे ।
सुषिर न० सुष-किरच् ३० गस्य सः । छिद्रे । [वि०
सुषीन ३० सुष्ठु कीला यस्य । शीतलसर्पे । तद्वति, समोत्रे च
सुषुप्त न० सु+सुप-भवे क्त । 'यत् सुप्तो न कश्चन कामं
ज्ञास्यते न कश्चन स्वप्नं पश्यति तत् सुषुप्तमिति' इत्युक्ते
ज्ञानसूत्रावस्थाने । कर्त्तरि क्त । तदवस्थान्विते वि०

सुषुप्ति स्त्री० सु+सुप-तिन् । इरीतति नाद्यां मनसः संयोग-
रूपे सर्वज्ञानसूत्रे वेदान्तोक्ते सर्वपदार्थसूत्रे च कायस्या-
भेदे 'सुषुप्तिर्वाते सकृदे गलीये' इति श्रुतिः ।

सुषुप्ता, स्त्री० सुष्ठु इत्यप्येकं शब्दं ज्ञायति यत् ज्ञा-क्त ।

तन्कीर्ते मेरुदण्डवाहस्ये इडापिङ्गलानाद्योर्मध्यस्थे हृक्षे
नाडीभेदे ।

सुषेण ३० सुष्ठु सेनयति सेनां करोति अच् पत्वम् । कर-
सर्दके (करमचा) वेतसे, चिकित्सके-वानरभेदे च, विद्वति
स्त्री० ङीप् । कन् अत इत्त्वम् । क्षणविद्वति स्त्री० ।

सुष्ठु अव्य० सु+स्था-ङ् । अतिशये, प्रशस्ते, सत्ये च ।
सुसंस्कृत वि० सु+सम्+क-क्तं सुन् च । पयलेन घृतादि-
नानाद्रव्येण पके व्यञ्जनादौ ।

सुसम्पद् स्त्री० प्रा० । शौभाग्ये सुष्ठु सम्पद् यस्य । सुसम्पद्देवि०
सुसार ३० सुष्ठु सारोऽस्य । रक्तखदरे ।

सुसिकता स्त्री० प्रा० । शर्करायाम् । उत्तमवालुकायां ब्र०
सुस्य वि० सुखेन तिष्ठति स्या-क्त । आरोग्येण युक्ते हस्तिनि च
सुस्वा स्त्री० सु+स्वै-क्त । (खिमारी) शमीधान्यभेदे ।

सुस्वात वि० सुष्ठु स्वातः सु+स्वै-क्त । मद्रालद्रव्येण जलस्थाने
सुद्धित वि० सु+धा-क्त । तप्ते, विहिते च । प्रा० । सुन्दरहिते
न० । ३० । अग्निनिष्ठाभेदे स्त्री० ।

सुहृद् ३० सुष्ठु सुहृदं यस्य मित्रार्थे हृदादेशः । मित्रे
ज्योतिर्भोक्ते लग्नाद्भृत्यस्थाने च ।

सुहृदय वि० सुष्ठु सुहृदं यस्य । प्रमत्तमनस्ते । प्रा० । सुचिते न०
सुहृद्वत् न० सुहृदेव वनम् । मित्ररूपे सैन्ये ।

सू स्त्री० सू-क्लिप् । सूती, प्रसवे, क्षेमे प्रेरणे च ।

सूक्त न० सू-प्रेरणे क्लिप् सार्धं कन् । उत्सवे, बाण्ये, वाते च
सूक्तर ३० सू-प्रत्ययक्तं शब्दं करोति क्-अच् । वराहे,
कुम्भकारे, नृगभेदे च । वराहकान्तायां, वराहचोमिति च
स्त्री० ङीप् ।

सूक्त न० सु+वच-क्त । सुन्दरकवने, एकार्यप्रतिपादके एक-
दैवत्ये वेदमन्त्रसमुदाये च । यथा श्रीसूक्तं पुरुषसूक्तमित्यादि
तानि च वेदे बह्विनि सन्ति तत्र ब्रह्मादानोपयोगीनि कति
चित् सूक्तानि तत्तादानादिपदतौ अक्षरभिः उद्भूतानि ।
'जयानि सूक्तानि तथैव चैषांमिति वक्षिषुराणम् ।

सूक्ष्म न० सूच-इत् । सूक्ष्मे, अध्यात्मपदार्थे, अलक्ष्यभेदे
च । कतकण्ठे ३० । अणुपरिमाणवति, अल्पे च वि० ।

सूक्ष्मलक्षणफला स्त्री० सूक्ष्मं लक्षणं फलं यस्याः । मध्य-
जम्बूद्वीपे ।

सूक्ष्मतण्डुल ३० सूक्ष्मलण्डुलोऽयः । (खसखस) इति ज्ञाते,
मिषल्यां स्त्री० । [कुशापीयसुह्वी ।

सूक्ष्मदर्शिन वि० सूक्ष्मं पश्यति दृश-णिनि । अत्यन्तसुदृढौ
सूक्ष्मपक्ष ३० सूक्ष्मं पक्षमस्य । धान्यके, वनजीरके, देवदग्धे,

जवुवदरे, चुरभरे, वनवर्ष्या, वावलडचे, लोहितेचौ च ।
 शतपुष्पायां, शतवर्ष्या, लघुव्राह्म्यां डुरालभायां, आकाश-
 मांसाश्च स्त्री० । कप् अत इत्त्वम् । तवैव ।
 सूक्ष्मपिप्पली स्त्री० कर्म० । वनपिप्पल्याम् ।
 सूक्ष्मपुष्पा स्त्री० सूक्ष्माणि पुष्पाण्यस्याः । ववतिक्तायाम् ।
 सूक्ष्मफला स्त्री० सूक्ष्म फलमस्याः । भूम्यामलक्याम् ।
 सूक्ष्मवदरी स्त्री० कर्म० । भूमिवदर्याम् ।
 सूक्ष्मभूत न० कर्म० । वेदान्तप्रसिद्धे अपञ्चोक्ते भूत्यादीनां
 प्रधानां भूतानां सूक्ष्मांशभेदे ।
 सूक्ष्ममूला स्त्री० सूक्ष्मं मूलमस्याः । जवन्त्याम् ।
 सूक्ष्मवल्ली स्त्री० कर्म० । तावज्वल्लगां, जतकायाश्च ।
 सूक्ष्मबीज पु० सूक्ष्मं बीजमस्य । (खसखस) ख्याते वृक्षे ।
 सूक्ष्मशर्करा स्त्री० कर्म० । बालुकायाम् ।
 सूक्ष्मशाख पु० सूक्ष्मा शाखास्य । जालवर्षुरे ।
 सूक्ष्मशालि पु० कर्म० । अणुधान्ये श्यामाकादौ ।
 सूक्ष्मा स्त्री० सूच-अण् टाप् । यूयिकायां, सुद्रेलायां,
 करण्यां, बालुकायाश्च ।
 सूक्ष्मैला स्त्री० कर्म० । सुद्रेलायाम् (गुजराटी एलाच्) ।
 सूच पशुन्ये (अनर्दोहे) अद०बु० उभ०स०सेट् । सूचयति ते
 अष्टसूचन्त ।
 सूचक लि० सूचयति अन्तर्दुह्यति सूच-खुल् । पिशुने अन्त
 र्दोहयति, बोधके च । काके, कुकुरे, बिडावे, मिशाचे,
 सिद्धिगणे, वृद्धे, नाटकप्रसिद्धे सूचधारारख्ये प्रधाननटे,
 कथके, सूक्ष्मशाली च पु० ।
 सूचन न० सूच-ल्युट् । हिंसने, ज्ञापने च । युच् । तत्, वटौ,
 पीडायाम् अभिनये च स्त्री० ।
 सूचि(चौ) स्त्री० सूच-इन् वा डेप् । शिखायां, सीवनसाधने
 खनासख्याते लौहमयप्रदोर्णे च । [जीविनि (दरजि) ।
 सूचिक लि० सूचिः तथा सीवनं गित्यमस्त्यस्य इन् । सूच्या-
 सूचिका स्त्री० सूचि+सार्धे कन् । सूच्याम् सूचिरिव इवार्थे
 कन् । हस्तिशृङ्गायाम् । [मिगतया सेव्यतात्तथायम् ।
 सूचिकाभरण न० वैद्यकोक्ते औषधभेदे तस्य च सूच्यप-
 सूचिकासुख पु० सूचिवोच क्रमसूच्यां सुखमस्य । यष्टे ।
 सूचिचित न० सूच्याकारं चेतस् । लीलावत्यां प्रसिद्धे
 सूच्याकारके चेतभेदे ।
 सूचित लि० सूच-क्त । कथिते, बोधिते, हिंसिते च ।
 सूचिपत्तक पु० सूचिरिव पत्तमस्य कप् । सितार्ककयाके
 सूचीदलादयोप्यत्र ।

सूचिपुष्प पु० सूच्याकारं पुष्पं पुष्पायं यस्य । केतकवृक्षे
 सूचीपुष्पादयोप्यत्र ।
 सूचिशालि पु० कर्म० । सूक्ष्मधान्ये श्यामाकादौ ।
 सूचीपत्ता स्त्री० सूचीव पत्तमस्याः । गरुडदूर्वायाम् ।
 सूचीमुख सूचीव मुखमस्य । सितकुशे । हीरके न० ।
 सूच्यग्रस्थूलक पु० सूच्यमस्य स्थूलः सार्धे कन् । (उलुखड़)
 लणभेदे ।
 सूत पु० सू-प्रसवे प्रेरणे ऐश्वर्ये वा क्त । सूय्ये । क्षतियजाते
 ब्राह्मणीगर्भजे वर्षसहस्रभेदे, लघुरि, सारधौ कन्दिनि,
 मागधे, लोमहर्षणाख्ये पुराणवक्त्रि च पारदे पु०न० ।
 प्रसूते, प्रेरिते च लि० ।
 सूततनय पु० सूतस्य तनयः । भारतप्रसिद्धे राधवे कर्णे
 सूतपुष्पादयोप्यत्र । तस्य सूतपालितत्वान्तायाम् ।
 सूति स्त्री० सू-क्तिन् । प्रसवे 'प्रवलयैः सूतिमासूतेरिति' सूतिः
 सूयते कण्डूते सोमोऽत्र सू-आधारे क्तिन् । सोमाभि-
 पवभूमौ ।
 सूतिका स्त्री० सू-क्त कन् अत इत्त्वम् । नवप्रसूतायां
 स्त्रियाम् 'उदक्यां सूतिकां विनेति' सूतिः ।
 सूतिकागार न० सूतिकाया निवासयोग्यमगारम् । सूतिका
 गृहे । सूतिकागृहादयोप्यत्र ।
 सूतिकारोग पु० इत० । वैद्यकोक्ते रोगभेदे ।
 सूतिकापटी स्त्री० सूतिकागृहपूज्या पटी शक० । सूति
 कागारे—प्रसवावधि पठे दिवसे पूज्यायां पटीदेव्याम् ।
 सूत्यान् लि० सूट्, उत्थानम् उद्योगो यस्य । चतरे,
 कर्मकुशले । [रसपाने च ।
 सूत्या स्त्री० सू-क्त्यप् लि० । यज्ञाङ्गत्थानभेदे, अभिपवे, सोम-
 सूत्याशौच न० सूतिगणितकमाशौचम् । जननाशौचे
 'शावाशौचं न कर्त्तव्यं सूत्याशौचं विधीयते' इति सूतिः ।
 सूत्र अन्यने वेष्टने च अद०बु० उभ०स०सेट् । सूत्रयति ते अष्ट
 सूत्रन्त ।
 सूत्र न० सूत्र-अच् । वस्त्रसाधने तन्तौ, व्यवस्थायां, नाटक साधने,
 प्रस्तावे 'सत्यं चरमसंदिग्धं' सारवत् विद्यतोमुपसृत् ।
 अस्तोभमनवद्यञ्च सूत्रं सूत्रं विद्योविडरि'त्युक्ते शास्त्रभेदे च
 सूत्रकण्ठ पु० सूत्रं कण्ठे यस्य । विभे, कपोते, सूत्ररीटे च ।
 सूत्रधार पु० सूत्रं नाट्यसाधनं धारयति धृ-णिच्-अण् ।
 नाट्याङ्गसाधनयुक्ते नाटकप्रस्तावके प्रधाननटे, 'सूत्रधारेण
 संहिताः संलापं यत् कुर्वते' इति दशरूपकम् इन्द्रे,
 शिल्पिभेदे (चुतार) च ।

सूतपुम्प पु० सूतगर्भं पुम्पं यस्य । कोपसि । [(दरजी) ।
 सूतमिद् पु० सूतं, भिनत्ति सूच्या, भिद-किप् । सूच्याजीवे
 सूतयत्त न० सूतवापनयन्तम् । (तांत) सूतवापनयन्ते ।
 सूतला स्त्री० सूतं लाति ला-क । तर्क्याम् (टको) ।
 सूद पु० सूदयति क्षागान् सूद-अच् । सूपकारके, व्यञ्जन-
 भेदे सूपे, सारथ्ये, अपराधे, लोभे, पामे च ।
 सूदन न० सूद-ल्युट् । हिंसने, निःक्षेपे, अङ्गीकारे च ।
 सूदशाला स्त्री० इत० । पाकशालायाम् ।
 सूत न० सू-क्त तस्य नः । पुष्पे, प्रसवे च । कर्त्तरि-क्त ।
 विकसिते जाते च लि० ।
 सूना स्त्री० सू-क्त तस्य नः । प्राणिबधस्थाने 'यस्य सूना गृह-
 स्थस्येति, मनुः तनयायां, गजशृण्डायाम् मांसविक्रये च ।
 सून् पु० सू-न् । पुत्रे अतुजे, सूय्ये, अर्कष्टने च कन्यायां-
 स्त्री० वा जङ् ।
 सूतत न० सूतयति अनेन सु+तत-वजर्थे क । सत्ये-प्रिये-
 वाक्ये, मङ्गले च तदति लि० ।
 सूप पु० सुखेन प्रीयते सु+पा-वजर्थे क पु० । (दालि) व्यञ्जन-
 भेदे सुवपति सु+वप-क पु० । सूपकारे पाचके । आधारे-
 क । भाण्डे । नरणे क । सायके ।
 सूपकार पु० रूपं करोति क-अण् । पाचके ।
 सूपध्वन न रूपो ध्वनतेनेन । हिङ्गै, रूपपाके हि हिङ्ग-
 धूपदानं पाकपात्रे प्रविद्धम् । [प्रथ्याम् ।
 सूपपर्णी स्त्री० रूपसाधनस्य स्रक्षेव पर्णमस्याः ङीप् । स्र-
 रूपश्चेष्ट पु० रूपेण तत्साधनेषु श्रेष्ठः । स्रष्टे ।
 सूपाङ्ग न० रूपस्य तत्संस्कारकमङ्गसुप्रकरणम् । हिङ्गै ।
 सूर पु० सवति प्रेरयति कर्मणि लोकांन् सू-क्रन् । सूय्ये,
 अर्कष्टने च । सूर-क । पण्डिते ।
 सूरण पु० सूर-ल्युट् । सूरणे (खोल) ।
 सूरत लि० सु+रम-क्त पु० । दयायी ।
 सूरसूत पु० इत० । अरण्ये, गरुडापजे ।
 सूरि पु० सू-क्तिन् । सूय्ये, अर्कष्टने, यादवभेदे, पण्डिते च
 'सदा प्रशान्तिं सूरय' इति श्रुतिः राजसर्पभेदे स्त्री० ङीप् ।
 सूरिन् पु० सूर-णिनि । पण्डिते । [व्यपोपदेशत्वाच्च यः ।
 सूर्त्त (ष्ठी) अनादरे स्वा०प०सक०सेट् । सूर्त्त (ष्ठी)ति अस्सूर्त्त (ष्ठी)ति
 सूर्त्त (ष्ठी)ण न० सूर्त्त (ष्ठी) ल्युट् । अनादरे ।
 सूर्प पु० न० । सूर्प-ष्ट० शस्यसः । सूर्पशब्दार्थः ।
 सूर्पशाखा स्त्री० सूर्प इव नखा अस्याः ष्ट० शस्यसः शस्यम् ।
 रावणभगिन्याम् ।

सूर्मि स्त्री० शूर्मि+ष्ट० शस्य सः । शूर्मिशब्दार्थे वा ङीप् ।
 सूर्य पु० सू-क्यप् नि० दीर्घश्च । दिवाकरे, अर्कष्टने, दानव-
 भेदे च ।
 सूर्यकान्त पु० सूर्यस्य कान्तः प्रियः । स्फटिकमणौ सूर्य-
 सम्पर्कात् यन्ताग्नेयसंभवस्तस्मिन् मणौ च (आतसी) ।
 सूर्यग्रहाण न० सूर्यस्य राहणा तदाक्रान्तभूच्यायया ग्रहाण
 साक्रमणम् । ज्योतिषोक्ते राहणविष्टभूमिच्यायया
 सूर्यसंखलस्य आक्रमणरूपे पासे
 सूर्यज पु० सूर्यात् जायते जन-ङ । शनिपक्षे, यमे, वैव-
 खते सनौ, सुपोषवानरे च सूर्यपुत्रादयोच्यते । यमुनायां
 स्त्री० ।
 सूर्यभक्त पु० सूर्यस्य भक्त इव प्रियः । बन्धकृष्टे ।
 सूर्यमणि पु० सूर्यप्रियः मणिः । सूर्यकान्तमणौ ।
 सूर्यलता स्त्री० सूर्यभक्ता लता । आदित्यभक्त्यायाम् ।
 सूर्यवल्ली स्त्री० सूर्यतल्लयुष्मिका वल्ली । अर्कशुष्मिकाष्टने ।
 सूर्यसारथि पु० इत० । अरण्ये गरुडापजे । सूर्यसूतादयोऽप्यत्र
 सूर्या स्त्री० सूर्यस्य भार्या टाप् । अमातुष्यां, संशानान्त्र्यां
 सूर्यभार्यायाम् । मातुष्यां कुन्यान्त ङीप् । सूरौत्वेव ।
 सूर्यालोक पु० इत० । आतपे रौद्रे ।
 सूर्यावर्त पु० सूर्य इवावर्त्तते आ+वर्त-अच् । (छडछडिया
 सुपभेदे (सुलफिया) शके च आदित्यभक्तावां स्त्री० ।
 सूर्याग्रमन् पु० सूर्यप्रियः अग्रमन् । सूर्यकान्तमणौ ।
 सूर्याष्ट पु० सूर्येण सूर्यास्तकावेन जटः प्रापितः वह-क्त ।
 सूर्यान्तसयसे आगतातिथौ ।
 सूकाल पु० सू कालन् कस्य नेत्वम् । शृगावे ।
 सूक्ता(न्) न० सूज-कन् कनिन् वा कस्य नेत्वम् । ओष्ठप्रान्त-
 भागे 'सूक्ताणी परिलेदि चेति' श्रुतिः । 'महासूक्ताय
 शोभितो नृसिंहवदिति' 'सुपात् कमध्यतामस्य ।
 सूक्ता न० सूज-कनिप् । ओष्ठप्रान्तभागे । पु० सूक्तिन् । अमल
 सूग पु० सू-गक् गस्य नेत्वम् । सिन्धिपालास्त्रे ।
 सूगाल पु० सू-गालन् गस्य नेत्वम् । जम्बूके, दैत्यभेदे च ।
 सूजकाचार पु० सूजति यस्मिन्सिन्धु सूज-क ततः साध
 कन् कर्म० । सर्जिकाचारे । [सूचीत्वपि ।
 सूणि पु० सू-निक् । शतौ । अङ्गुशास्त्रे स्त्री० तल वा ङीप् ।
 सू(णि)णीका स्त्री० सूणि+कन् रेकन् वा । लाडायाम् ।
 सूति स्त्री० सू-भावे क्तिन् । गमने । करणे क्तिन् । पवि । [च
 सूत्वर लि० सू-करप् । गमनकर्त्तरि स्त्रियां ङीप् साच सातरि
 सूप गतौ भा०पर०सक०अनिट् । सर्पति अक्षपत् । अनोप-

देशत्वान्न पः । [पृथङ् ल्येव धातुः व्यपोपदेशत्वमस्य चिन्त्यम् ।
 स्मृम हिंसे भा० पर० सक० सेट् क्त्वा वेट् । सर्भति असनीत् ।
 स्मर पु० स्म-कर्मच् । स्मरमेदे, गमनशीले ति० । [च ।
 स्मृट् ति० स्मृज-क्त । निर्मिते, युक्ते, निश्चिते, वृद्धये, भूपिते त्यक्ते
 स्मृष्टि स्तो० स्मृज-क्तिन् । निर्माणे, विश्वस्य निर्माणे, सभावे,
 च । कर्मणि क्तिन् । स्मृज्यमाने 'या स्मृष्टिः सट्पराद्येति'
 प्रकुनला । [गर्भदात्वोचुपे ।
 स्मृष्टिप्रदा स्तो० स्मृष्टिं सर्ज्जनं गर्भं प्रददाति प्रन्दा-क ।
 सेक पु० सिच-वञ् । सेचने जल दिना आर्द्रीकरणे । [प्रातर्गदे
 सेकपात न० सिच्यतेऽनेन सिच-करणे वञ् कर्म० । (सिञ्चोनी
 सेक्तु पु० सिञ्चति रेतः सिच-ट्च् । प्रत्यौ । सेचके ति० ।
 सेचक पु० सिञ्चति बोधेन दृष्टिमीम् सिच-ण्वल् । भेषे, सेक-
 कचरि ति० ।
 सेचन न० सिच-भावे ल्युट् । जलादिना आर्द्रीकरणे करणे
 ल्युट् । सेचन्यां, चुट्टसेकपातयां स्तो० ङीप् ।
 सेट् पु० सिट्-उन् । (तरसज) छत्ते ।
 सेतु पु० सि-तन् । सेवादेर्जलधारणार्थे (चौल) (जाङ्गल)
 पदार्थं, वरुणछत्ते, तन्त्रोक्ते प्रणवात्मके मन्त्रे च स्वार्थे
 क्तु । वरुणछत्ते ।
 सेतुवन्ध पु० इत० । लङ्गागमनायं श्रीरामेण नलकपिहारा
 कारिते सछद्रोपरि आलोचयन्, सेवादेरालोचयन् च ।
 सेतुभेदिन् पु० सेतुं भिनत्ति भिद-णिनि । दन्तीछत्ते ।
 सेतुछत्त पु० सेतुनामको छत्तः । वरुणछत्ते सेतुपरिस्ते छत्ते च
 सेतु न० सि-इन् । (पेड़ि) निगडे ।
 सेना स्तो० सि-न सह इनेन प्रमुणा वा । सैन्ये । [रणे च ।
 सेनाङ्ग न० इत० । हस्त्यश्वरथपदातिसंघाते, सेनाया उपका-
 सेनाचर पु० सेनायां चरति चर-ट् । सेनागामिनि 'सेना-
 चरीभवदिभाननेति' नैपधम् । [सिमापतौ च ।
 सेनानी पु० सेनां देवसेनां वा नयति नी-क्तिप् । कार्तिकेये,
 सेनापति पु० इत० । कार्तिकेये, सेनाध्यक्षे च ।
 सेनामुख न० इत० । सैन्यापे, हस्त्यश्वदिपंस्त्राविशेषे,
 'हस्तिनः तयः रथाः तयः चञ्चा नव पदातयः पञ्चदश
 एतत् सस्रदाये' । [यामिसे सैन्ये ।
 सेनारक्ष पु० सेनां रक्षति रक्ष-ञ्ण । सेनारक्षाकारके
 सेफ पु० सि-फ । शके पुंसोऽभाधारणचिह्ने ।
 सेमन्ती स्तो० सिम-न्ति गौ० ङीप् । (सिञ्चोती) पुष्यछत्ते ।
 सेलु पु० सि-लु । श्लेष्मातकछत्ते ।
 सेवक पु० सेव्यति सिव-ण्वल् । सेवककर्तार (दरजी) सिव-

ण्वल् । सत्ये, दासे, चतुचरे च ति० ।

सेवधि पु० सेवं सेवनं दधाति धा-क्ति । शङ्खप्रभृतौ निधौ ।
 सेवन न० सिव-सेव-वा ल्युट् । सूच्यादिना वस्त्रादेर्दोजने
 आश्रयणे, उपभोगे, वस्त्रे, पूजने, भजने च । सेव्यते-
 टनया ल्युट् । सूच्यां स्त्री० ङीप् ।
 सेवा स्तो० सेव-अ । भजने, आराधने, उपभोगे, आश्रयणे च
 सेवित ति० सेव-क्त । पूजिते, आराधिते, आश्रिते, उपभुक्ते च
 सेव्य न० सेव-ण्वल् । वीरणमूले । अश्वत्ये, हिज्जलछत्ते च पु०
 सेवाहं ति० । वन्द्यछत्ते स्तो० ।
 सैहली स्तो० सिंघले देशे भवा अण् ङीप् । सिंहप्रियल्याम्
 सैहिक पु० सिंघिकायां भवः ठक् । राहौ, तस्याः अपत्यम्
 ठक् । सैहिकोयोष्यत् । [सिकताप्रचुरदेशे ति० ।
 सैकत न० सिकताः सन्त्यत्र अण् । बालुकाप्रचुरे नद्यादितटे
 सैकतेष्ट न० सैकतं स्थानमिष्टं यस्य । चार्द्रिके ।
 सैतवाहिनी स्तो० सितायाः शर्करायाः अयम् अण् सैतो
 मयुररसन्तं वहति वह-णिनि । बाहुदायां नद्याम् ।
 सैद्धान्तिक पु० सिद्धान्तं वेत्ति ठक् । सिद्धान्ताभिज्ञे ।
 सैन्यापत्य न० सेनापतेर्भावः कर्म वा यञ् । सेनापतिधर्मं, तत्-
 कर्मणि च 'सैन्यापत्यमेत्य व' इति कुमारः ।
 सैनिका पु० सेनायां समवेति ठक् । मिलिते हस्त्यश्वादी ।
 सैन्धव न० सिन्धुनदीवसीमे देशे भवम् अण् । लवणभेदे
 सिन्धोरद्रभवः । अण् । घोटके, तस्य सिन्धुदेशसमुद्र-
 समीपस्यारव्यदेशोद्भवत्वात् तयात्वम् ।
 सैन्धवघ्न पु० सैन्धवमिव घनः । सैन्धवशिलावत् समनादे-
 करसात्मके चिदानन्दस्वरूपे परमेश्वरे ।
 सैन्य पु० सेनायां समवेति अण् । मिलिते हस्त्यश्वादी ।
 सेनानां इवः अञ् । सेनासमुदाये न० ।
 सैरजप्री स्तो० सीरं हवं धरति छ-मूल० क दम् च सैरजः
 कपकलखेटं शिल्पकर्म अण् तदस्यास्ति अच् गौ० ङीप् ।
 पराट्टहस्ये स्वयमे शिल्पकारिणि स्त्रीभेदे पु० सैरि-
 न्नीत्ययत् ।
 सैरिभ पु० सीरे हवे तद्वहने इभरव मूरः शक० सतः स्वायं अण् ।
 सहिणे, 'सेवे सैरिभमर्दिनीमिह महालक्ष्मीमिति' महा-
 लक्ष्मीध्यानम् । [किरण्याम् । स्वार्थं कन् तत्वेव ।
 सैरीय पु० सीरस्येदम् अण् सैरं हलाकारमर्हति छण् ।
 सैरेय स्तो० सैरं सीराकारमर्हति ठक् । किरण्याम् । ठक्ञ् ।
 सैरेयकोष्यत् ।
 सैवाल न० सेवायै सीनादीनामुपभोगाय अलति पर्याप्नोति अञ्

सेवालः ततः स्वार्थे अण् । शैवाले स्वार्थे कन् । ततैव ।
सोढ वि० सह-क्त वा इडभावः । ज्ञाने तितित्तिने । कर्त्तरि
क्त । शीतादिसहजशैले वि० ।

सोढृ वि० सह-लृच् वा इडभावः । सहनकर्त्तरि क्षमाशैले
सोत्क्राण्ट वि० सह उत्क्राण्टया । औत्सुक्यान्विते अमोघ-
लाभेच्छया विलम्बासहिष्णुत्वयुक्ते ।

सोत्प्रास न० उद्+प्र-अस-घञ् सह उल्लासेन । सोत्पुण्डने,
अन्यार्थकस्य वाक्यस्य अन्यार्थकत्वकल्पनया तदुत्तरार्थके,
वाक्ये, प्रियवाक्ये च । सशब्दहासे पु० ।

सोदय न० वि० सह उदयेन प्रादुर्भावेण दृष्ट्या, वा । प्रादुर्भूते,
दृष्टियुक्ते, लाभयुक्ते (सुदयुक्ते) च । [भगिन्यां स्त्री० ।

सोदर पु० सह समानसुदरं यस्य । एकोदरभवे भ्रातरि-
सोदर्य्य पु० सह समाने उदरे शयिता यत् सादेशः ।
एकोदरजाते भ्रातरि । भगिन्यां स्त्री० ।

सोमह न० सु-विच् सवे नह्यते नह घञर्थे क । लघुने ।

सोन्माद पु० सह उन्मादेन । उन्मत्ते, उन्मदिष्णौ ।

सोपप्लव पु० सह उपप्लवेन । समाक्रान्तभूच्छायेन राङ्गण
योगरूपोपप्लवसहिते चन्द्रे तथाभूतचन्द्रच्छायायोगयुक्ते
सूर्ये च । [शया कृतदानादौ ।

सोपाधि(क) सह उपाधिना वा कप् । उपाधियुक्ते प्रतिभाभा
सोपान न० उप-अन-भावे घञ् सह विद्यमानः उपान ;
उपरि गतिरनेन । आरोहणसाधने काशादिनिर्मिते
(पैठा) प्रभृतौ पदार्थे ।

शोभाञ्जन पु० शोभाञ्जन+पु० । (शजना) दृष्टे ।

सोम पु० सू-मन् । चन्द्रे, कर्पूरे, कुवेरे, यमे, वायौ, वसुभेदे,
जले, सोमलतौषधौ, तद्वसे, अच्यते, दीधितौ च । सह
उभया । शिवे, वानरेशे-सुप्रोवे च । [विष्णौ ।

सोमगर्भ पु० सोमस्य तदात्मकाष्टतत्त्वसोमोक्तस्य गर्भः स्थानम् ।

सोमज न० सोमात् तत्त्वचरितौषधिस्यरसपानात् जायते
जन-ड । दुग्धे चन्द्रजाते वि० । बुधे पु० ।

सोमतीर्थ न० सोमेन तपस्तप्ता कृतं तीर्थम् । प्रभासतीर्थं ।

सोमप पु० सोमं तद्वसं प्रिवति पा-क । यज्ञे-सोमरसपान-
कर्त्तरि प्रितगणभेदे व० व० । पा-क्रिप् सोमपावयत् ।

सोमपत्त पु० सोमस्य औषधिशेषस्येव पत्तमस्य । (उलुखड)
दणभेदे ।

सोमपीति(यि)न् पु० पीतमनेन इति सोमं पीतो पु० वा तस्य
थः । यज्ञे-सोमरसपायिनि । पा-कनिप् । सोमपीवायत् ।

सोमवन्धु पु० सोमस्य वन्धुः, सोमो वन्धुरस्य वा । सूर्ये

ब्रह्मद्विकरत्वात् तस्य तथात्वम् चन्द्रजे बुध पु० कुसुद न० ।
सोमभू पु० सोम एव भूस्त्वतिस्यानं यस्य । बुधग्रहे, चन्द्रवंशे
क्षत्रिये च । [यागभेदे ।

सोमयाग पु० सोमेन यागः । त्रिवर्षसाध्ये सोमरसपानाङ्गके
सोमयाजिन् पु० सोमेन यजते यज-णिनि । सोमयागकर्त्तरि
सोमयोनि न० सोमः योनिरस्य । चन्दनभेदे ।

सोमराजी स्त्री० सोमेन राजते राज-अच् गौ० डीष् ।
(सोमराज) औषधिभेदे । स्वार्थे कन् । सोमराजिकायत् ।
राज-णिनि । सोमराजीत्ययत्न पु० ।

सोमलता स्त्री० सू-मन् कर्म० । खनामख्यातायां लतायाम्
सोमलतिका स्त्री० सोमलतेव इवार्थे कन् अत इत्त्वम् । गुडूच्याम्
सोमवंश पु० सोमस्य वंशः । चन्द्रवंशे चन्द्रावधिके गोत्र-
परम्पराजाते क्षत्रिये च । [श्वेतखदिरे, कटफलं च ।

सोमवल्क पु० सोमस्येव वल्कमस्य । करङ्गे, रीठाकरङ्गे,
सोमवल्गिका स्त्री० सोमवल्गौव इवार्थे कन् । सोमराज्याम्
स्वार्थे कन् । सोमलतायाम् ।

सोमवल्ली स्त्री० सोमायाश्चताय वल्ली । गुडूच्याम् । सोमरूपा
वल्ली । सीमलतायाम् सोमराज्यां, ब्राह्मणं, सुदर्शनायाञ्च ।

सोमवार पु० सोमस्वामिको वारः । चन्द्रस्वामिके दिने ।

सोमविक्रायिन् पु० सोमं विक्रीणाति विक्री-णिनि । सोम
लतायाः तद्रसस्य वा विक्रेतरि ।

सोमदृक् पु० सोम इव दृक् । कटफलदृक्ते, श्वेतखदिरे च ।

सोमसार पु० सोम इव शुभः सारोऽस्य । श्वेतखदिरे ।

सोमसिद्धान्त पु० सोमकतः सिद्धान्तः । चन्द्रमोक्षे ज्योतिष
मन्यभेदे । [सोमलतानिष्पीडने ।

सोमसुत पु० सोमं सुतवान् सु-भूते क्तिप् । यज्ञार्थं कृतं

सोमसुत्वन पु० सोमं सुतवान् भूते क्तिप् । कृतसोमरसपाने

सोमसुता स्त्री० इत० । नर्मदानद्याम् । बुधे पु० । सोमो-
न्नादयोप्यत पु० स्त्री० यथायथम् ।

सोमसूत न० सोमस्य जलस्य सूतमिव प्रणाली । जलनिर्गम
प्रणाल्याम्, शिवलिङ्गस्य गौरीपट्टस्य जलनिर्गमस्थाने च
'सोमसूतं न लङ्घयेदिति' तन्त्रम् ।

सोत्पुण्ट वि० सह उत्पुण्डनेन । भूसौ गार्ग्यपरिवर्त्तादियुक्ते
अथादौ अन्यार्थवाक्यस्य अन्यपरत्वयुक्ते वाक्ये च ।

सोत्पुण्डन न० सह उत्पुण्डनेन । अन्यथास्थितस्य अन्य-
रूपेण परिवर्त्तनसहिते वाक्ये (स्तुतिपरस्य निन्दापरता
निन्दापरस्य च स्तुतिपरता इत्येवं रूपे वाक्ये) ।

सौकर्य्य न० सुकरस्य भावः मय् । अनायाससाध्यत्वे ।

सौख्यसुप्तिक लि० सुखसुप्तिं सुखेन शयनं प्रकृति ठञ् ।

प्रातःकावे सुखशयनप्रच्छेके वैतालिकादौ ।

सौख्य न० सुखमेव चात० प्यञ् । सुखे । [तत्सम्बन्धिनि लि० ।

सौगत पु० सुगत एव अण् । सुगते बुद्धभेदे तस्मैदमण् । सुग-

सौगन्ध न० सुधु गन्धोऽस्य स्वार्थे अण् । कसृणे, रामकपूर्णे ।

सौगन्धिक न० सुधु गन्धः सुगन्धः तस्मैदम् ठञ् ।

कह्लारे ।

[सुगन्धौ ।

सौगन्ध्य न० सुगन्धस्य भावः प्यञ् । सद्गन्धे । स्वार्थे प्यञ् ।

सौचिक पु० सृचीं तत्कर्मसौचनसुपजीवति ठञ् । (दरजी)

सौचनकारके । [च । 'सौजन्यजन्यं यश्' इत्युद्भटः ।

सौजन्य न० सुजनस्य भावः प्यञ् । सुजनतायां सद्भवहारे

सौगुडी स्त्री० शुण्डाकारोऽस्यस्याः अण् ङीप् पु० यस्य सः ।

गजपिप्पल्याम् ।

सौत पु० पाणिन्यादिभिः सूत्रेण कर्मविशेषाय प्रथितः अण् ।

भ्रात्यादिदशगणोयमिन्नेषु सूत्रमात्रप्रथितेषु धातुषु ।

सौतामणी स्त्री० सूतामा इन्द्रो देवताऽस्य अण् मपूर्व-

त्वात् न टिलोपः णत्वम् । इष्टिभेदे तत्र हि सुरापानं

विप्राणामपि विहितम् 'सौतामण्यां सुरां पिबेदिति' श्रुतिः

सौतामनी स्त्री० सुतामा प्रज्वलितभेदेनैका दिक् तत्मान

भवत्वात् अण् । विद्युवि । सा हि स्फटिकमयस्य सुदान्नः

प्रज्वलितैकदेशे जाता । अग्नौभेदे च । सुतामा ऐरावत-

गजस्य प्रती ङीप् । ऐरावतयोपिति । तत्र ङीपि

अतोऽङ्गोमे । सौतामनीत्यपि ।

सौदायिक न० सुदायात् वस्तुक्रान्तात् आगतः ठञ् । "जदया

कन्यया वापि प्रत्युः पितृगृहेऽथ वा । भर्तुः सक्तायात्

पित्रो वा लब्धं सौदायिकं सृष्टमिति, स्मृत्युक्ते स्त्रीधनभेदे

'सौदायिकं धनं प्राप्य स्वातन्त्र्यं परिक्रीर्त्तमिति' श्रुतिः

सौदाय पु० चन्द्रवंशे कल्माषपादे नृपतौ ।

सौध पु० न० सुधया लेपनद्रव्येण रक्तम् अण् । राजसदनभेदे

सुधावर्णमर्हति अण् । रूपे न० । सुधासम्बन्धिनि लि० ।

सौनिक पु० सूना वध्यस्यानं तदुपलक्षितमांसादि प्रत्ययस्य

ठञ् । सांसक्रयविक्रयोपजीविनि व्याधे (जसाह) ।

सौन्दर्य न० सुन्दरस्य भावः प्यञ् । चारुतायां, 'अङ्ग-

प्रत्यङ्गानां यः सन्निवेशो यथोपि तस्मै । सृष्टिः सम्बन्धः

स्यात् तत्सौन्दर्यसुदाहृतमि'त्युक्ते चङ्गादीनां भनोहरत्वे

सौपर्ण न० सुधु पर्णानि बहुपमर्हति अण् । भरतयणौ ।

सौपर्ण्य पु० सुपर्णां विनतायाः अपत्यम् ढक् । गरुडे ।

सौप्तिक लि० सुप्तिकावे रात्रौ भवन् ठञ् । रात्रियुद्धे सुप्ता-

नधिकृत्य कृतो पन्थः ठञ् । महाभारतपर्वभेदे ।

सौभ न० सुधु सर्वत्र लोके भाति भाक् स्वार्थे अण् ।

कामचारिणि, पुरे, हरिश्चन्द्रनृपपुरे च ।

सौभद्र पु० सुभद्रायां भवः अण् ! सुभद्रापुत्रे अभिमन्यौ ।

सौभद्र्य पु० सुभद्राया अपत्यम् ढक् । सुभद्रासुते अभिमन्यौ ।

सौभरि पु० सुनिविशेपे ।

सौभागिनेय पु० सुभगाया अपत्यम् ढक् इनादेशः द्विपद-

द्विः । सुभगापुत्रे । तत्कन्यायां स्त्री० ङीप् ।

सौभाग्य न० सुभगस्य भावः प्यञ् द्विपदद्विः । प्रियत्वे स्वार्थे

प्यञ् । सिन्दूरे, टङ्कणे च । विष्कम्भादिषु मध्ये चतुर्थे

योगे पु० ।

[ऐन्द्रजालिके ।

सौभिक पु० सौभं कामचारिपुरं तन्निष्ठां यित्यमस्य ठञ् ।

सौमनस्य न० सुमनसो भावः प्यञ् । प्रशस्तचित्तत्वे ।

सौमनस्यायनी स्त्री० सौमनस्यमयतेऽनया अथ-त्युट् ङीप्

इत० । मालत्याम्, तत्कलिकायाश्च । [लक्षणे ।

सौमित्ति(वि) पु० सुमितायां भवः अण्, वाङ्मादि० इञ् वा ।

सौम्य लि० सौमो देवताऽस्य अण् । सोमदेवताके टित्वात्

स्त्रियां ङीप् । सोमदेव याखादित्वात् व स्वार्थे अण् ।

मनोहरे प्रियदर्शने अनुपमे च लि० बुधे पु० । ततः स्वार्थिक

प्रत्ययाभावे सोम्योऽभयत्वात् । 'सदेव सोम्येदमप्यवासी'दिति

श्रुतिः ज्योतिषोक्ते शुभमप्येष्ट्यादिसमरायौ, उद्गुम्बरद्वये

सोमपाविनि-विष्टे पु० । [प्रज्ञासु ।

सौम्यलक्ष्म पु० कर्म० सोमदेवताके लक्ष्मणाध्ये व्रतभेदे । [शत-

सौम्यगन्धी स्त्री० सौम्यः अनुपः गन्धो यस्याः गौ० ङीप् ।

सौम्यग्रह पु० कर्म० । ज्योतिषोक्ते चन्द्रबुधशुक्ररूपे शुभमप्ये

सौर पु० सूरस्य इदम् सूरो देवतास्य अण् वा । सूर्यपुत्रे

यनेश्वरे यत्ने च । सूर्यदेवताके लि० स्त्रियां ङीप् । सूर्येण

निर्हन्तः अण् । एकैकस्यायौ तदंगेषु सूर्यगतिसाध्ये दिन-

मासादौ लि० । 'विवाहादौ सूरः सौरः' इति श्रुतिः

उद्गुम्बरद्वये पु० ।

[सुम्बरद्वये ।

सौरज पु० सूर्येदं सौर आलोक्तस्ततो जायते जन-ड ।

सौरभ न० सूरभेर्भावः अण् । सङ्ग्रेहे, सौरभमस्यास्ति अच् ।

सुरभिरस्यास्ति अण् वा । कुम्भे, बोले च न० ।

सौरभेय पु० सुरभेरपत्यम् ढक् । गवि स्त्रियां ङीप् ।

'सौरभेयोभ्य एव चेति' गोदानमन्त्रः तस्या इदम् ढक् ।

सुरभि सम्बन्धिनि लि० ।

सौराष्ट्र पु० सुधु, राष्ट्रमस्यास्ति प्रज्ञा० अण् । (सुरट) देश-

भेदे । सुराष्ट्रे भवः अण् । सुराष्ट्रदेशमने लि० । विपभेदे न०

सौराष्ट्रिक न० सुराष्ट्रदेशे भवः ठक् । विपभेदे ।
 सौरि ए० स्तरासपत्यम् इज् । 'अनैचरे' 'सौरिवारेऽमृतता-
 नोति' ज्योतिषम् ।
 सौरिरत्न न० सौरिप्रियं रत्नम् शक० । नीलके नथौ ।
 सौरेय ए० सुरायै हितम् ठक् । शुक्लभिण्ड्याम् स्वार्थे कन्
 तत्वेव । [ताम्बमयद तनिर्माणकर्त्तरि (काशेरि).]
 सौल्लिक वि० सुल्लं ताञ्चपात्वादिनिर्माणं शिल्पमस्य ठक् ।
 सौव वि० स्वसेदम् अण् न वृद्धिः वात्पूर्वञ्चौत् । आत्म-
 संवन्धनि । [स्वग्रामभवे पदार्थः ।]
 सौवग्रामिक वि० स्वग्रामे भवः ठक् न वृद्धिः वात्पूर्वञ्चौत् ।
 सौवर्चल न० सुवर्चलदेशे भवम् अण् । कण्णलवणे ।
 सौवर्णभेदिनी स्त्री० सुवर्णस्य विकारः अण् सौवर्णमिव
 भिनति प्रकाशते भिद-णिनि । प्रियङ्गु ।
 सौवस्तिक् ए० स्वस्तिकरणे कुशलः ठक् न वृद्धिः वात्पूर्वञ्चौत् ।
 उरोहिते ।
 सौविद ए० सुविदन्ति सु+विद-क. स्वार्थे ण् । अन्तःपुररत्नके ।
 सौविदस्त्र ए० सुषु विदन् विह्वाममपि ज्ञाति ला-क. स्वार्थे ण् ।
 अन्तःपुररत्नके ।
 सौवीर ए० सुदुवीरो यत् सुवीरो देशभेदः तत्त्व भवः
 अण् । स्रोतोद्वज्जने । काङ्क्षिके, यदरे च न० स्वार्थे कन् ।
 पाङ्गिकभेदे न० । वदरद्वजे ए० ।
 सौवीरधार ए० न० कर्म० । स्रोतोद्वज्जने ।
 सौवीरास्त्रन न० सौवीरास्त्रमस्त्रनम् । अस्त्रभेदे 'सौवीरन्त
 यवैरामैः प्रजैर्वा निस्तुवैः कृतम् गोधूमेरिप सौवीरमि'त्या-
 द्युक्ते अस्त्रभेदे ।
 सौष्ठव न० सुष्ठु भद्रं तस्य भावः अण् न टिलोपः । आति-
 यथे 'स सौष्ठवौदार्यविशेषशालिनोमि'ति भारविः ।
 सौहादे न० सुहृदो भावः अण् । स्नेहे, मित्रत्वे च ।
 सौहित्य न० सहितस्य तत्प्रसन्न भावः अण् । तद्गो, 'नातिसौहि-
 त्याचरेदिति' कृतिः ।
 सौहृद न० सुहृदो भावः अण् । मित्रत्वे वस्तुतायाम् ।
 स्वाद ए० सुप्तस्य गतौ अक० उद्धृतौ, आश्राने च सक० आ० आ०
 सेट् इदित् । स्कन्दते अस्कन्दित् । [न्दत् त
 स्कन्द समाहारे अद० चु० उभ० सक० सेट् । स्कन्दयति ते अचस्क
 स्कन्द गतौ शोषणे च आ० पर० सक० यनिट् । स्कन्दति अस्क
 दत् अस्कान्सीत् ।
 स्कन्द ए० स्कन्दते एतुप्तस्य गच्छति अण् । कार्तिकेये ।
 स्कन्दन न० स्कन्द-ल्युट् । रेवने, वरणे, गतौ शोषणे च ।

स्कन्दांशक पु० स्कन्दस्यांश एवांशो यस्य कण् । पारदे । तयोः
 शिववीर्यजन्मादेकांशत्वम् ।
 स्कन्ध ए० स्कन्दते आरुह्यते कर्मणि घञ् ए० । अंसं (कांघ)
 दृजस्य कारणे (शुद्धि) न्यप्, व्यूहे, युक्ते, समूहे, काये, भद्रादौ,
 अन्दोभेदे, सौगतसिद्धेपु विज्ञानादिषु पञ्चसु 'उक्ताङ्गस्कन्ध
 पञ्चकमि'ति भाषः । पथि, अन्यपरिच्छेदे च । 'स्कन्धे-
 र्हादणमि'र्युक्तमि'ति भागवतविशेषणम् ।
 स्कन्धतरु ए० स्कन्धप्रधानतरुः । नारिकेलवृक्षे ।
 स्कन्धफल ए० स्कन्धे फलमस्य । नारिकेलवृक्षे, उडुम्बरवृक्षे च
 स्कन्धवन्धना स्त्री० स्कन्धे बन्धनमस्याः । मयुरिकायाम् ।
 स्कन्धरुह ए० स्कन्धात् रोहति रुह क । वटवृक्षे ।
 स्कन्धवाह ए० स्कन्धेन वाहयति वह-णिच्-अच् । शकटादि-
 द्वारा स्कन्धवाहके वृषादौ । ल्यु । तत्वेव । [शाखायाम् ।
 स्कन्धशाखा स्त्री० स्कन्धात् पङ्क्तिं शाखा । दृजस्य प्रधान
 स्कन्धवृद्ध ए० स्कन्धपर्यन्तं वृद्धमस्य । महिषे ।
 स्कन्धावार ए० स्कन्धार्यमावारः आ+ह-घञ् । युद्धार्थमुद्युक्त-
 सैन्यानां स्थापने, तदाधारे-कटके च । [भावेक्त । वरणे न०
 स्कन्ध वि० स्कन्द-क्त । च्युते, गविते, चरिते, युक्ते, गते च ।
 स्कन्ध प्रतिघाते क्रा० आ० उ० सक० सेट् । स्कन्धाति स्कन्धोते ।
 स्कन्धोति स्कन्धते । अस्कन्धोत् अस्कन्धिष्ट ।
 स्कन्ध सन्धे आ० आ० सक० सेट् इदित् । स्कन्धते अस्कन्धिष्ट ।
 स्कु उद्धृतौ आश्राने च क्रा० आ० उ० सक० यनिट् । स्कनाति
 स्कुगीते स्कुगीति स्कुहते । अस्कुगीत अस्कुष्ट ।
 स्कुद आश्राने उद्धृतौ च आ० आ० सक० सेट् इदित् । स्कन्दते
 अस्कन्दिष्ट । [स्कुभाति स्कुम्भोति । अस्कुम्भोत् ।
 स्कुन्म रोधने सौ० क्रा० सादि० कार्यभागी प० सक० सेट् ।
 स्वद विदारे दि० आ० सक० सेट् । स्वदयते अस्वदिष्ट घटादि०
 स्वदयति । [स्वलयति स्वालयति ।
 स्वल चले आ० प० सक० सेट् वा घटा० । स्वलयति अस्वलीत्
 स्वलन न० स्वल-भावे ल्युट् । चलने पतने ।
 स्वलित न० स्वल-भावे क्त । कूटयुद्धादौ-प्रशक्त्या वीरमर्या-
 दातः पतने स्वलनमाले च । कर्त्तरि क्त । चरिते वि०
 स्तन मेघशब्दे अद० चु० उभ० सक० सेट् । स्तनयति ते अतस्तनत् त
 स्तन ए० स्तन-अण् । [माद] स्त्रीणाम् अण्भेदे ।
 स्तनन न० स्तन-ल्युट् । ध्वनिमाले, मेघशब्दे, कुम्भनशब्दे च ।
 स्तनन्वय ए० स्त्री० स्तनं भयति वे-स्य भृम् च । अतिशयो-
 क्तियां ङीप् । [टाप् ।
 स्तनप ए० स्त्री० स्तनं प्रियति पा-क । अतिशयो वाचके । स्त्रियां

स्तनभर पु० इत० । स्थूलस्तनभारे तदाभोगे च ।
 स्तनयितु पु० स्तन-इत् । नेषे, मुखके, नेषशब्दे, विद्युति,
 मृत्तौ, रोगे च ।
 स्तनरन्त पु० स्तनस्य दन्तद्वयप्रभम् । स्तनाभ्ये स्तनशिखादयोप्यत्र
 स्तनान्तर न० स्तनयोरन्तरम् । हृदये, स्तनमध्ये च ।
 स्तनाभोग पु० इत० । स्तनस्य परिपूर्णतायाम् ।
 स्तनित न० स्तन-भावे क्त । नेषशब्दे, सुरतादिशब्दे च ।
 कर्त्तरि क्त । शब्दिते लि० ।
 स्तनम् रोधने क्त्वा० स्ता० प० सक० सेट् क्त्वा वेट् । सभ्रात
 स्तन्नाति अस्तभत् अस्तस्तीत् ।
 स्तन्य न० स्तने भवम् यत् । स्तनजाते दुग्धे ।
 स्तब्धरोमन् पु० स्तब्धानि रोमाणि यस्य । शूकरे ।
 स्तम्ब स्तम्बने जडीभावे अक० तत्कारणे, क्रियानिरोधे च सक०
 स्ता० स्ता० सेट् इदित् । स्तम्बते अस्तम्बित् ।
 स्तम्ब पु० स्था-अवच् क्तिञ् पु० । काण्डरहिते मिष्टिकादौ-
 इच्छे, दण्डादौ, गुच्छे च ।
 स्तम्बकारि पु० स्तम्बं गुच्छं करोति क-इत् । व्रीहिभावे ।
 स्तम्बधन पु० स्तम्बो हृद्यतेऽनेन हन-क नि० । स्तम्बोन्मूलके
 लके खनितादौ । [खनितादौ ।
 स्तम्बज्ज लि० स्तम्बो हन्यतेऽनेन हन-घञर्थे क । स्तम्बोन्मूलके
 स्तम्बोरस पु० स्तम्बे दृष्टादीनां काण्डे गुच्छे गुल्मे वा रमते
 अच् अलुक् स० । गजे । [जडीभावे पु० ।
 स्तम्ब पु० स्तम्ब-अच् । (याम) स्थूणायाम् । भावे घञ् ।
 स्तम्बन न० स्तम्ब-जडीकरणे भावे ल्युट् । जटीकरणे ।
 करणे ल्युट् । तन्त्रोक्ते जडीकरणसाधने प्रयोगभेदे ।
 स्तम्बन पु० स्तम्बयति स्तम्ब-णिच्-ल्यु । कन्दर्पस्य पञ्चसु
 वाणेषु मध्ये वाणभेदे ।
 स्तव पु० स्तु-अप् । प्रशंसायाम्, स्तुतौ च ।
 स्तवक पु० स्तु-वुन्, स्था-अवक पु० वा । गुच्छे ।
 स्तावक लि० स्तु-ल्युल् । स्तुतिकारके ।
 स्तित न० स्तिस-भावे क्त । आर्द्रतायाम्, अवाञ्छित्ये च । क-
 र्त्तरि क्त । अवञ्चले, आर्द्रे च लि० ।
 स्तुत पु० स्तु-क्त । कृतस्तवे ।
 स्तुति स्त्री० स्तु-क्तिन् । कवे ।
 स्तुतिपाठक पु० स्तुतिं पठति पठ-ल्युल् । राजादेर्विन्दति ।
 स्तुन्म रोधने क्त्वा० स्ता० स्ता० कार्यभागी पर० सक० सेट्
 क्त्वा वेट् । स्तुन्तीति स्तुन्नाति । अस्तुम्भीत् ।

स्तूप पु० स्तू-पक् स्तूप-अच् वा । राशीकृते श्रुत्तिकादौ
 संवाते, वने, निष्प्रयोजने च ।
 स्तुभ पु० स्तुन्म-मूल० क । ङागे । [पीत् अस्तुत अस्तरिष्ट ।
 स्तु विस्तारे स्ता० उ० सक० अनिट् । स्तुणोति स्तुणुते अस्ता-
 स्तु ग्रीवौ अक० रचणे सक० स्ता० प० अनिट् । स्तुणोति अ-
 स्तापीत् । अपोपदेशत्वात् प्रः । [पदेशत्वात् प्रः ।
 स्तुक्ष्ण गतौ स्ता० पर० सक० सेट् । स्तुक्षति अस्तुक्षीत् । अपो-
 स्तुह वधे क्त्वा० प० सक० वेट् । स्तुहति अस्तुहोत् अस्तुक्षत् ।
 अपोपदेशत्वात् प्रः ।
 स्तु आच्छादने क्त्वा० स्ता० उ० सक० सेट् । स्तुणाति स्तुणीते
 अस्तारीत् अस्तरिष्ट अस्तरोष्ट अस्तीर्त्त । [स्तेनत्-त ।
 स्तेन चौर्थे अद० चु० उभ० सक० सेट् । स्तेनयति-ते अति-
 स्तेन पु० स्तेन-घञ् । चौर्थे । अच् । चोरे लि० ।
 स्तेय जेपे चु० उभ० सक० सेट् । स्तेयति-ते अतिस्तिपत्-त ।
 अपोपदेशत्वात् प्रः ।
 स्तेस पु० स्तिम-घञ् । आर्द्रिभावे, स्नेहे च ।
 स्तेय न० स्तेनस्य भावः यत् नि० । चौर्थे "प्रत्यक्षं वा परोक्षं
 वा रात्रौ वा यदि वा दिवा । यत् परद्रव्यहरणं स्तेयं
 तत्परिकीर्त्तितं" मित्युक्ते परद्रव्यापहारः । [ढीप् ।
 स्तेयिन् लि० स्तेयमस्त्यस्य इति । परद्रव्यापहारके । स्त्रियां-
 स्तेन(न्य) न० स्तेनस्य भावः अण्, घञ् वा । चौर्थे परद्रव्यापह-
 रणे । स्तेन एव स्वार्थे ण्य । चोरे लि० । [भावे च ।
 स्तैमित्य न० स्तिमितस्य भावः षञ् । जाद्ये, स्नेहे, आर्द्रि-
 स्तोक् पु० स्तुव-घञ् । चातके, जलविन्दौ च । अर्द्धे लि० ।
 स्तोकाक पु० स्तोकाय जलाय कायतिशब्दायते कै-क । चातके
 स्तोत्र न० स्तु-इत् । स्तवे-गुणकर्मादिभिः प्रशंसने ।
 स्तोम पु० स्तुम-घञ् । अर्धनृत्ये गानादिस्वरपरिपूरणार्थं
 शब्दभेदे, यथा सामवेदे इडा, होद, मन्त्रतयः । हेलने, स्तम्बने च
 स्तोम आत्मगुणविवस्करणे अद० चु० उभ० अङ्ग० सेट् ।
 स्तोमयति-ते अतस्तोमत्-त ।
 स्तोस पु० स्तोम-घञ् स्तु-मन् वा । सम्प्रे, यच्चे, स्तवे, च,
 मस्तके, घने, गच्छे, लौहदण्डे च न० । वज्रे लि० ।
 स्त्यान न० स्तौ-भावे क्त तस्य नः । स्नेहे, घनत्वे, संहृतौ,
 आलस्ये, प्रतिशब्दे च । कर्त्तरि क्त । संहृतिकारके, ध्वनि-
 कारके च लि० । [अपोपदेशत्वात् प्रः
 स्त्यै संहृतौ ध्वनौ स्ता० अक० अनिट् । स्त्यायति अस्त्यासीत् ।
 स्त्री स्त्री० स्तु-इत् । योपिति नायाम् ।

स्त्रीगवी स्त्री० स्त्री चासौ गौच पच् समा० । (गामि) रोहि-
 ण्याम् । [भाङ्गने । स्त्रीमनोहारके ति० ।
 स्त्रीचित्तहारिन् पु० स्त्रियाश्चितं हरति हृ-णिनि । शो-
 स्त्रीचिक्क न० स्त्रिया असाधारणं चिक्कम् । योनौ
 स्त्रीचोर पु० स्त्रियाः चोर इव । कासुके ।
 स्त्रीजित पु० स्त्रिया जितः जि-क्त । स्त्रीवश्ये ।
 स्त्रीधन न० इत० । स्त्रीस्वत्वाच्चे इव्यमात्वे इतिमिताक्षरा-
 दयः । “अध्यग्न्याध्याह्निकं भर्तृदायं तथैव च । भ्राता-
 दत्तं पितृभ्याश्च षड्विधं स्त्रीधनं स्मृतं” मित्येवं परि-
 गणिते स्त्रीस्वत्वाच्चे धने इति दायभागादयः ।
 स्त्रीधर्म पु० इत० । ऋतौ नारीकुसुमविकाशे रजसि ।
 स्त्रीधर्मिणी स्त्री० स्त्रीधर्मोऽस्त्यस्या इति । ऋतुमत्यां स्त्रियाम्
 स्त्रीपुंधर्म पु० स्त्रियाः पुंसश्च धर्मः तमधिकृत्य व्यवहारो वा ।
 स्त्रीपुंसयोः यथाशास्त्राचाररूपे धर्मे तद्विषयके अष्टा-
 दशसु विवादेषु मध्ये विवादभेदे “स्त्रीपुंधर्मोविभाग-
 चेति” स्मृतिः । [पुरुषयोः ।
 स्त्रीपुंस पु० द्विव० स्त्री च पुमांश्च अच् समा० । मिलितयोः स्त्री-
 स्त्रीपुंसलक्षणा स्त्री० स्त्रीपुंसयोर्लक्षणमस्याम् । स्तनश्लु-
 प्रभृतिस्त्रीपुरुषचिह्नधारिण्यां स्त्रियाम् ।
 स्त्रीप्रिय पु० इत० । आनन्दहे । नारीप्रियमात्वे ति० ।
 स्त्रीलिङ्ग पु० स्त्रिया इव लिङ्गं तत्कार्यं यस्य । स्त्रीलिङ्ग-
 विहितव्याकरणोक्तसंस्कारयुक्ते शब्दभेदे । इत० स्त्री-
 चिह्ने न० ।
 स्त्रीवश पु० इत० । स्त्रीवशीभूते ।
 स्त्रीविधेय पु० इत० । स्त्रीवशीभूते । [विवादभेदे ।
 स्त्रीसंग्रहण न० स्त्रियाः संग्रहणं यत् । परस्त्रीहरणरूपे-
 स्त्रीसभ न० स्त्रीणां सभा स्त्रीवत्वम् । स्त्रीसभाजे ।
 स्त्रीसेवा स्त्री० इत० । स्त्रीसम्भोगे, अवायधर्मेण नारीसेवने ।
 स्त्रीस्वभाव पु० स्त्रिया इव स्वभावो यस्य । अन्तःपुररचके
 महलके इत० । स्त्रीणां शोले ।
 स्त्रीण न० स्त्रिया इदम् अण् नञ् । स्त्रीस्वभावे, “स्त्रीणेन नीता
 विकृतिं लक्ष्मिर्नेति” भट्टिः । स्त्रीविधेये, स्त्रीसम्बन्धिनि
 च ति० ।
 स्थ ति० स्था-क । स्थितिशीले प्रायेण उत्तरपदस्थित एवायं
 प्रयुज्यते यथा पदस्थः मार्गस्थः निकटस्थ इत्यादि ।
 स्थग संवरणे भा० पर० सक० सेट् घटा० सिचि न वृद्धिः ।
 स्थगति, अस्थगोत् । अधोपदेशत्वाच्च यः ।
 स्थगन न० स्थग-लुट् । आच्छादने ।

स्थगित ति० स्थग-क्त । आहते तिरोहिते । [करङ्गे ।
 स्थगी स्त्री० स्थग्यते ऽनया षज्र्थे क गौ० ङीष् । ताम्बूलपात्रे
 स्थगिडल न० स्थल इलच् लुक् लस्य ड । चत्वरे, उन्नत्यवनति
 मूल्ये समीकते प्रदेशे “निपेदुषी स्थगिडल एव केवले”
 इति कुमारः । यत्रार्थं परिष्कृतस्थाने, होमार्थे कुण्ड-
 प्रतिनिधित्वेन बालुकादिभिः कर्तव्ये मण्डलभेदे च “नित्यं
 नैमित्तिकं कर्म स्थगिडले वा समाचरेत् । हस्तमात्रं तु
 तत् कुर्यात् बालुकाभिः समन्ततः” इति तन्त्रम् ।
 स्थगिडलशायिन् पु० स्थगिडले चत्वरे शेते व्रतवशात् शो-
 णिनि । व्रतार्थं चत्वरे शयितरि । “स्थगिडलशायिन-
 शेति” भट्टिः । [चत्वरे शयितरि ।
 स्थगिडलेशय पु० स्थगिडले शेते अच् अलुक् समा० । व्रतार्थं
 स्थपति पु० स्था-क तस्य पतिः । कञ्चुकिनि, शिल्पिभेदे, (कुतार)
 कुबेरे, अधीशे, उहस्यतिसवननामकायागकर्तारि च । सप्तमे ति०
 स्थपुट ति० तिष्ठति स्था-क स्थं पुटं यत् । विषमोन्नतप्रदेशे,
 “स्थपुटगतमपि क्रव्यमव्ययमस्तीति” भालतीमाधवम् ।
 विषमस्थाने-सञ्चारिणि-जीवे पु० ।
 स्थल स्थाने भा० पर० अक० सेट् ज्वला० । स्थलति अस्था-
 लोत् । उलधातुनैवायं गतार्थ इत्यन्ये ।
 स्थल न० स्त्री० स्थल-अच् । जलमूल्ये-अक्षतिने-भूभागे ।
 स्त्रीत्वपक्षे ङीष् । “वनस्थलीर्मर्मरपन्नमोक्षा” इति
 कुमारः । क्षतिमाक्षतिमप्रदेशमात्रे, क्षतिमभूभागे च न० ।
 स्थलकन्द पु० स्थलजः कन्दः । (वनज्ज्वल) अन्नाम्यकन्दे ।
 स्थलकमल न० स्थलजातं कमलम् । स्थलपद्मे ।
 स्थलकुसुद पु० स्थले कुसुदमस्यस्य सादृश्येन अच् । करवीरे ।
 स्थलपद्म न० स्थलजातं पद्मं शाक० । खनामस्थाने पुष्पद्वये ।
 स्थलजं पद्ममिव । मानके पु० ।
 स्थलपद्मिनी स्त्री० स्थलपद्मानां समूहः तेषां सन्निकटप्रदेशो
 वा इति । स्थलपद्मसमूहे तद्युक्तद्वये च । “दृश्यं दूनः
 स्थलपद्मिनीं नल” इति नैपथ्यम् ।
 स्थलमञ्जरी स्त्री० स्थलस्य मञ्जरीव । अपामार्गे ।
 स्थलमृङ्गाट पु० स्थलजातः शृङ्गाटः शाक० । गोलुरे तस्य कण्ट-
 काहतत्वात् तथात्वम् । [कुमार्याम् ।
 स्थलेरुहा स्त्री० स्थले रोहति रुह-क अलुक् स० । एत
 स्थलेशय पु० स्थले शेते शो-अच् अलुक् स० । वराहहर
 प्रभृतौ पशौ-स्थलशायिनि ति० ।
 स्थविर न० स्था-किरच् स्थवादेशः । शैलेये गम्भद्रये । चतुर्मुखे
 मञ्चशि पु० । अचले, स्थिरे, दृढे च ति० । महाप्रावरण्यां स्त्री० ।

स्थविष्ठ त्रि० अतिशयेन स्थूलः इष्टन् लघेये शुणः । अतिष्ठद्वे-
ईयसु स्थवीयानपि । अतिष्ठद्वे । स्थियां ङीप् ।

स्थागु पु० स्या तुष्टं शब्दम् । शिने, शाखान्मन्वद्वे च । अस्त-
भेदे पु० स्थविरं त्रि० । [तरि ।

स्थागिडल पु० स्थगिडले शयिता ऽण् । व्रतार्थं स्थगिडले शयि-
स्थान न० स्या-ल्युट् । स्थितौ, सादृश्ये, अवकाशे, सन्निवेशे,
वसतौ, यन्त्रसम्बन्धौ, भाजने, निकटे, व्याकरणोक्ते प्रसङ्गे,
(आदिश्यमानस्य यणादेः कारणभूते इगादौ) । नीतिवेदि-
नामुपचयापचयहीने सास्यावस्थाने च ।

स्थानचञ्चला स्त्री० स्थाने स्थितावपि चञ्चला । वर्वरीद्वे
अलवातेन चञ्चलत्वात्तस्यास्तथात्वम् ।

स्थानाध्यक्ष त्रि० स्थाने अध्यक्षः । स्थानरक्षके ।

स्थानिक त्रि० स्थानेऽधिकतः ठक् । स्थानाध्यक्षे ।

स्थानिन् त्रि० स्थानमस्मात्ति रक्षत्येन । स्थानरक्षके । स्थानं
प्रसङ्गः अस्पर्धे इति । व्याकरणोक्ते आदिश्यमानयणादेः
कारणे इगादौ “स्थानिवदादेशोऽनन्विधाविति” पाणिनिः
स्थानीय न० स्थीयतेऽस्मिन् स्या-आधारे अनीयर् । नगरे,
स्थानं वासमर्हति स्थानस्तेदम् वा ङ । वासयोग्ये, देशे
स्थानसम्बन्धिनि च त्रि० ।

स्थाने अव्य० स्या-ने । योग्यते, औचित्ये च “स्थानेभवानेकनरा-
धिपः सन्निति” रघुः । सत्त्वे, सादृश्ये, कारणार्थे च ॥

स्थाप्रत्य पु० स्वपतिरेव स्वार्थे ष्यञ् । अन्नः पुररक्षके कञ्चुकि-
प्रभृतौ । तस्य भावः ष्यञ् । स्वपतिर्भवे न० ।

स्थापन न० स्या-णिच्-ल्युट् । आरोग्ये, समाधौ, पुंसवनाख्ये
गर्भसंस्कारे च युच् । स्थापनाशब्द स्त्री० सा च निवे-
शने च । [पाठायाम् ।

स्थापनी स्त्री० स्थाप्यतेऽनया स्या-णिच्-करणे ल्युट् ।

स्थापित त्रि० स्या-णिच्-क्त । निश्चिते, निवेशिते, न्यसे च ।

स्थामन् न० स्या-मनिन् । सामर्थ्ये, बले च ।

स्थायिन् त्रि० स्या-णिनि । स्थितिशीले, अलङ्कारोक्ते रसाव-
कृते रत्नादिभावे पु० । “विभावेनानुभावेन व्यक्तः सञ्ज्ञा-
रिणा तथा । रत्नादी रसतामेति स्थायी भावः सचेतसा
मिति” साहित्यं । [पु० ।

स्थायुक्त त्रि० स्या-उक्ञ् । स्थितिशीले । एकयामाधिकते
स्थाल न० स्थलति तिष्ठन्नाद्यात् आधारे षञ् । (घाल) अन्न-
पात्रे । पाकपात्रे (हाडि) स्त्री० गौ० ङीप् ।

स्थालीपाक पु० स्थाल्यां पाकः । गव्यदुग्धेन स्थाल्यां कृते
पाकभेदे तद्विधानं दृष्टदभिधाने ।

स्थालीपुलाक पु० स्थालीस्थाः पुलाकास्तण्डुलाः सन्त्यत्र एक
धर्मतोच्चायकत्वेन अच् । मीमांसकोक्ते “स्थलीस्थास्तण्डु-
लाएते सर्वे विकृतिभागिनः । समकालान्निसंयोगभाभि-
त्वात् प्रतिपन्नव” दिव्यसुमानकल्पके न्यायभेदे यथा एकस्य-
पाकदर्शनेन अन्येषां पाकज्ञानम् एवं एकरूपाणां सर्वेषां
मेकधर्माप्रानत्वमित्येवंरूपोद्भावनम् । [साधने दृष्टभेदे ।

स्थालीदृष्ट पु० स्थाल्यै-दृष्टः । अत्रत्याकारे स्थालीनिर्माण

स्थावर त्रि० स्या-वरच् । अचञ्चले स्थिरे, दृष्टादौ, भूस्यादौ च
“स्थावरं जङ्गमश्चैव वदामि श्वयमर्जितमिति” सृष्टिः ।

पर्वते पु० । धनुर्गुणे न० । [पगमे भवतीति दृष्टदभिधाने ।

स्थाविर न० स्थविरस्य भावः अण् । दृष्टत्वे तच्च सम्प्रतिवर्षा-
स्थासका पु० स्या-च-स्वार्थादौ कन् । अलङ्कारे, चा चिक्वे
जलबुद्धे च । [भट्टिः ।

स्थात्तु त्रि० स्या-क्तु । स्थितिशीले, “स्थात्तुरिवाचिरप्रभेति
स्थित त्रि० स्या-क्त । स्थिते, जडस्यतया दण्डायमाने,
“स्थितायां स्थानमाचरे रिति” रघुः निश्चये “प्रतिज्ञायुक्ते
स्थितिशालिनि च । [स्थाने च ।

स्थिति स्त्री० स्या-क्तिन् । मर्यादायां, न्याय्यपथावस्थाने,
स्थिर पु० स्या-किरच् । पर्वते, देवे, दृष्टे, कार्तिकेये, शनौ,
शोले, द्रुपे, धवद्वे, ज्योतिषोक्तेषु दृष्टसिंहदृष्टिकुल्ल-
राशिषु च । कठिने, निश्चले च त्रि० । शास्त्रालौ, काकोल्यां,
पृथिव्यां, शालपर्ण्याञ्च स्त्री० ।

स्थिरगन्ध पु० स्थिरोगन्धो यस्य । चम्पकद्वे । पाटशायां,
केतक्याञ्च स्त्री० । स्थिरगन्धयुक्ते द्रव्यमात्रे त्रि० ।

स्थिरच्छद पु० स्थिरच्छदो यस्य । भूर्जपत्रद्वे । [दौ च ।

स्थिरच्छाय पु० स्थिराच्छाया यस्य । दृष्टमात्रे छायाप्रधाने वटा-

स्थिरजिह्व पु० स्थिरा अचञ्चला जिह्वा यस्य । मत्स्ये । [लोद्वे

स्थिरजीविता स्त्री० स्थिरं जीवितं मायुष्यं यस्याः । शास्त्र

स्थिरतर त्रि० अतिशयेन स्थिरः तरप् । अत्यन्तस्थिरो ईश्वरे पु० ।

स्थिरपत्त पु० स्थिराणि पत्ताण्यस्य । हिमाले, ।

स्थिरपुष्प पु० स्थिरं पुष्पमस्य । चम्पकद्वे, पञ्जलद्वे च ।

स्थिरपुष्पिन् पु० स्थिरं पुष्पमस्य इति । तिलकद्वे ।

स्थिरफला स्त्री० स्थिरं फलं यस्याः । कुष्माण्डास्य ।

स्थिरमति स्त्री० स्थिरा-मतिः । स्थिरचित्ते, स्थिरा मति-
र्यस्य । स्थिरबुद्धियुक्ते त्रि० “अनिकेतः स्थिरमति
रिति” गोता । [भेदे, चिरस्थायिबौवनयुक्ते त्रि० ।

स्थिरयौवन न० पु० स्थिरं यौवनमस्य । विद्याधरादौ देवयोनि

स्थिररङ्गा स्त्री० स्थिरोरङ्गो रागोयस्याः । नील्याम् ।
स्थिररागा स्त्री० स्थिरोरागोरञ्जनं यस्याः । दाहृरिद्रायाम्
स्थिरसाधनकं पुं० स्थिरं साधयति ह्यु ततः कन् । सिन्दु-
वारहचे ।

स्थिरसार पुं० स्थिरः सारोयस्य । (सिगुण) शाकहचे ।

स्थिराङ्घ्रिपु पुं० कर्म० । हिनालहचे ।

स्थिरायुस्य पुं० स्थिरमायुर्यस्य दीर्घकालस्थायित्वात् । शास्त्रलि-
हचे । चिरजीविनि त्रि० ।

स्थुड वरणे तृदा० कुटा० पर० सक० सेट् । स्थुडति अस्थु-
डीत् तस्योड । व्यपोपदेशत्वाच्च यः ।

स्थूणा स्त्री० स्या-नञ् जुदन्तादेशः पुं० । (खुटो) गृहस्तम्भो
“स्थूणावशेषं गृहमिति” साहि० लौहप्रतिमायाञ्च ।

स्थूरिनु० स्या-जरन् किञ्च स्थूरो वृषादिभारवाहकः स्थूरो
ऽस्यस्य सादृश्येन इति । वृषादिवत्पृष्ठेन भारवाहको
ऽथे । स्थूरस्य भावः अण् स्थौरं तदस्यास्ति इति ।
स्थौरीत्ययत् । [स्थूलत्-त ।

स्थूलं दृङ्ण्ये अद० जु० उभ० अक्र० सेट् । स्थूलयति-ते अत-
स्थूल त्रि० स्थूल-वच् । पीवरे, (मोटा) झूटे, समूहे च न०
यनसे पुं० । गजपिप्पल्यान्, एवारी, दृहदेलायाञ्च स्त्री० ।
स्त्रार्थे कन् । पीवरे त्रि० । संज्ञायां कन् (उलुखड्)दणभेदे पुं०

स्थूलकाङ्ठु पुं० कर्म० । वरकधान्ये (वीरधान) ।

स्थूलकणा स्त्री० कर्म० । लूलजीरके ईव० । पीनकणवति त्रि० ।

स्थूलकाण्टकं पुं० स्थूलः कण्टकोऽस्य । जालवर्जुरे । संज्ञायां
कन् अत इत्थम् । शास्त्रलीहचे स्त्री० ।

स्थूलकाण्टा स्त्री० स्थूलः कण्टः कण्टकोऽस्याः । दृहत्याम् ।

स्थूलकान्द पुं० स्थूलः कान्दोऽस्य । रत्नालगुने, मूरणे, कृत्ति-
कान्दे, मानके च । [वहचञ्चौ त्रि० ।

स्थूलचक्षु पुं० स्थूला चक्षुरिव शिखाऽस्य । महाचक्षुषाके ।

स्थूलजीरकं पुं० कर्म० । जीरकभेदे (कालजिरा) ।

स्थूलताल पुं० कर्म० । हिनाले ।

स्थूलदण्ड पुं० स्थूलोदण्डोऽस्य । देवने । स्थूलनालोऽप्यत ।

स्थूलदर्भ पुं० स्थूलं दृढं दृढ्यतेऽनेन दृढ-प्रज्ञा सुञ्जे (सुज) ।

स्थूलदला स्त्री० स्थूलानि दलानि यस्याः । दतकुमार्याम् ।

स्थूलनास पुं० स्थूला नासाऽस्य । मूकरे, स्थूलनासिकोप्यत । दृ-
हत्तासावति त्रि० । [स्थूलत्वात्तथात्वम् ।

स्थूलपट्ट पुं० स्थूलं पट्टं यस्मात् । कार्पासे ताम्रतृजपट्टस्य

स्थूलपाद पुं० स्थूलाः पीनाः पादा अस्य न पाद्मावः । गजे

लीपदरोगे च ।

[स्त्री० । यवतिक्तायां स्त्री० डीप् ।

स्थूलपुष्प पुं० स्थूलं पुष्पं यस्य । वकहचे । पर्वतजातापराजितायां
स्थूलफल पुं० स्थूलं फलमस्य । शास्त्रलोहचे । दृहत्फलान्विते
त्रि० । शणपुष्पां स्त्री० डीप् । [दृधिव्यादौ भूते ।

स्थूलभूत न० कर्म० । वेदान्तोक्ते प्रत्येकमेकात्मकतामापन्ने

स्थूलमरिच न० कर्म० । ककरोले ।

स्थूललक्ष्मि (न्य) त्रि० स्थूलं लक्षयति दानाय संकल्पते, स्थूलं लक्ष्य
वाऽस्य । बड्ढातरि । [कायाम् ।

स्थूलवर्मं क्वात् पुं० स्थूलं वर्मं करोति क्वा-किप् । ब्राह्मणयष्टि

स्थूलवल्कलं पुं० स्थूलं वल्कलमस्य । रक्तलोभे । स्थूलत्वचान्वितेति०

स्थूलवृक्षफल पुं० स्थूलस्य वृक्षस्यैव फलमस्य । स्निग्धपिण्डि-
तकहचभेदे (मयना) ।

स्थूलवैदेही स्त्री० विदेहे भवा अण् कर्म० । गजपिप्पल्याम् ।

स्थूलशाटकं पुं० कर्म० । स्थूलवस्त्रे स्थूलशाटिकादयोप्यत स्त्री० ।

स्थूलशालि पुं० कर्म० । महाशालौ ।

स्थूलशीर्षिका स्त्री० स्थूलं शीर्षं यस्याः कम् अत इत्थम् ।
कुट्टपिपीलिकायाम् । [लता ।

स्थूलषट्पद पुं० षट्पद इव स्थूलः राज० । वरेलायाम् (वो-

स्थूलस्कन्ध पुं० स्थूलः स्कन्धोऽस्य । नकुचे ।

स्थूलांशा स्त्री० स्थूलः अंशोऽवयवोऽस्याः । गन्धपत्रायाम् ।

स्थूलान्न पुं० कर्म० । व्याकभेदे ।

स्थूलैला स्त्री० कर्म० । दृहदेलायाम् ।

स्थूलोच्चय पुं० स्थूलानामुपलानासञ्चयोप्यत । गण्डर्षे । स्थू-
लस्य गजस्य उच्चयः । गजमध्यगतौ । वरण्डे, गजद-
न्तच्छिद्रे च ।

स्थेय पुं० स्थीयते विवादनिसांयकतयासौ स्या-यत् । विवादे-
संशयनिर्णायके, (जुरी) पुरोहिते च । स्थिरे त्रि० ।

स्थेयस् त्रि० अतिशयेन स्थिरः ईयस्य स्यादेशः । स्थिरतरे
त्रि० स्त्रियां डीप् । इष्टन् स्थेष्ठोप्यत त्रि० । सान्त्वने न० ।

स्थैर्य्य न० स्थिरस्य भावः धृज् । स्थिरतायाम् ।

स्थौरोय(क) पुं० स्थूलायां तत्त्वमीपे भवः ङक् । यन्त्रिपर्ण
नामगन्धद्रव्ये ।

स्थौल्य न० स्थूलस्य भावः धृज् । पीवरत्ने ।

स्त्रयन पुं० स्त्रा-णिच्-एङ् ह्युद् । जलादिनाऽभिषेककरणे

स्त्रव पुं० स्त्रु-अप् । अयणे, घरणे च ।

स्त्रसा स्त्री० स्त्रव-अच् । स्त्रायौ ।

स्त्रातक पुं० स्त्रा-भावे क्त स्त्राम् वेदाध्ययनानन्तरं समावर्तनाच्च

ज्ञानं तदस्यास्ति क्व। वेदाध्ययनानन्तरं गार्हस्थ्याय.कृत-
समावर्तनाङ्गज्ञाने।

ज्ञातकव्रत न० इत०। ज्ञातककर्त्तव्ये स्मृत्युक्ते व्रतभेदे, “अ-
लाभे चैव कन्यायाः ज्ञातकव्रतमाचरेदिति” स्मृतिः।

ज्ञान न० ज्ञा-ल्युट्। शोधने, अवगाहने मज्जने, च तच्च।
मन्वादि कारणभेदादष्टविधं विस्तरो दृष्टदभिधाने।

ज्ञानदण न० ज्ञानार्थं दणम्। कुशे।

ज्ञानीय त्रि० ज्ञानाय हितम् अ। स नसाधने तैलो-
वर्त्तनादौ। [वायुवाहिनाडीभेदे।

ज्ञाय स्त्री० ज्ञाति-गुण्यति दोषोऽनया स्त्रा उण्। शरीरस्ये
स्निग्ध त्रि० स्निह-क्त। स्नेहयुक्ते, वयस्ये, मरुत्ये, चिक्रये
च। रक्तैरण्डे, सरलदृष्टे च पु०। भक्तमण्डे न०।
नेदायां स्त्री०।

स्निग्धतण्डुल पु० कर्म०। पट्टिधान्ये।

स्निग्धता स्त्री० स्निग्धस्य भावः। स्नेहे, प्रियत्वे च। [दृष्टे च।

स्निग्धदार पु० स्निग्धं दारु कावमस्य। सरलदृष्टे, देवदारु

स्निग्धमत्तक पु० स्निग्धं मत्तमस्य कप्। घृतकरङ्गे, गुच्छक-
रङ्गे, गर्जरत्ने च। वदर्यां, पालक्यां, काश्मीर्याञ्च स्त्री०।

स्निग्धपिण्डीतक पु० कर्म०। मदनदृष्टभेदे, पिण्डीतकभेदे

स्निग्धफला स्त्री० स्निग्धं फलमस्याः। नाजल्याम्।

स्निट स्नेहे चु० उ० सक० सेट्। स्नेहयति- अस्निटत्-त।
अधोपदेशत्वाच्च पः। [भाग्येऽज्ञायौ स्त्री०।

स्तु पु० साधु+स्तु आदेशः स्ता-क्त वा। मर्त्यतस्य समभू-

स्तुक्छद उ० स्तुहति किन्तु कृतम् स्तुक्, छदोऽस्य। शीरक-
क्षुकीदृष्टे।

स्तुत उ० स्तु-क्त। स्तुतिरिति जगदादौ।

स्तुपा स्त्री० स्तु-भञ्। पुत्रवध्नाम्, स्तुहीदृष्टे च।

स्तुह्(ङा) स्त्री० स्तुह-किन्तु वा टाप्। स्तुहीदृष्टे।

स्तुहि(ङी) स्त्री० स्तुह-इन् वा ङीप्। (मनसासिञ्ज) दृष्टे।

“स्तुहीवितपसंवित्रता मिति” श्रावणम्।

स्नेह पु० स्निह-घञ्। प्रेमणि, तैलादिरसभेदे, न्यायोक्ते गुण
भेदे च यद्वशात् दाहात्तुल्यम्।

स्नेहन स० स्निह-णिच्-ल्युट्। तैलादिमर्द्दने अभ्यङ्गे।

स्नेहप्रिय पु० स्नेहः तैलादिः प्रियोऽस्य। प्रदीपे।

स्नेहभू स्त्री० इत० स्नेहाख्ये देहस्ये धातुभेदे, स्नेहपाले च

स्नेहरङ्ग पु० स्नेहेन रज्यते रज्ज-कर्म्मणि घञ्। तिले।

स्नेहवत् त्रि० स्नेहोऽस्यस्य मत्तम् अस्य वः। स्नेहयुक्ते स्त्रियां
ङीप्। सा च नेदायां पु० स्त्री०।

स्नेहविद्ध न० स्नेहेन विद्धम्। देवदारुणि। [स्नेहकारणे न०।

स्नेहवीज पु० स्नेहायं वीजमस्य। प्रियालव्ये। इत०।

स्नेहाश पु० स्नेहमश्नाति यश्-अण्। प्रदीपे।

स्नेहिन् पु० स्निह-णिनि। वयस्ये वयस्यौ, स्नेहयुक्ते त्रि०।
स्त्रियां ङीप्। [सन्दिट्।

सद् ईपत्तम्ये भ्वा० आ० अक० सेट् इदित्। सन्तते अ-

स्यन्द् पु० स्यदि-घञ्। ईपञ्चलने, ईपत्तम्ये, क्रियाभेदे च। नेत-
स्यन्दादौ शुभाशुभविवेचनं दृष्टदभिधाने।

सर्द्ध संहर्षे (परामिभवेच्छायां) भ्वा० आत्म० अक० सेट्।
सर्द्धते असर्द्धिड्। [द्वौ च।

सर्द्धा स्त्री० सर्द्ध-अ। संहर्षे परामिभवेच्छायां, साम्ये, क्रमो-

सर्श पङ्क्तये, स्तेये च चु० उ० सक० सेट्। सर्शयति ते अप-
सर्शतु त।

सर्श पु०-सर्श-सृश-वा अच् घञ् वा। न्यायोक्ते त्वग्निद्र्य-
प्राज्ञे गुणभेदे, मङ्गले, रोगे, युद्धे, गुणचरे, उपतापके च।

वायौ पु० सर्शवे त्रि०। सृश-णिच्-अच्। दाने सृशन्ते। वा-
युना जिह्वापादयोऽल, घञ्। कादिषु भावसानेषु वर्ग्यवर्गेषु पु०

सर्शने न० सर्श-सृश-वा ल्युट्। मङ्गले, स्तेये च। णिच् ल्युट्।
सर्शने, दाने च। सृश-कर्त्तरि ल्यु। वायौ पु०।

सर्शलज्जा स्त्री० सर्शमात्रेण लज्जते लज्ज-अच्। लज्जालुदृष्टे

सर्शशुद्धा स्त्री० सर्शे शुद्धा। शतमूल्याम्। [दायित्व।

सर्ष्टन् त्रि० सृश-हच्। उपतापयितरि। रोगे पु०। अक्ष। स-

सृश यत्ये वाधने च भ्वा० उभ० सक० सेट्। सृशति-ते अस्य-
शीत्-आत्माशीत्। असृशिट्। [रपसृशेति] भावः।

सृश पु० सृश-अच्। चरमाले, युद्धे, गूढचरे च। “राजनीति-

सृष्ट त्रि० सृश-क्त नि० इडभावनः। व्यक्तौ, स्फुटे च।

सृ मीवौ अक० मीयने रक्षणे पालने च सक० स्वा० पर०

अनिट्। सृणोति अस्मार्थीत्।

सृक्ता स्त्री० सृश-कक् ष्ट० शस्य कः। ष्टकायाम्।

सृश सर्शे त० पर० सक० अनिट्। सृशति अस्माचीत् अ-
स्माचीत् अस्मृजत्। [ङीप्।

सृशा स्त्री० सृश-क्त। सर्पधातिनीदृष्टे। कष्टकार्या स्त्री०

सृष्ट त्रि० सृश-क्त। कृतसर्शे। भावे क्त। सर्शे न०।

सृष्टासृष्ट न० सृष्टेन वा सत्यक् सृष्टम्। परस्परसर्शने।

सृष्टासृष्टि न० सृश-भावे-क्तं नञ्+सृश-क्तिन्, सृष्टञ्च
असृष्टिञ्च द्वयोः समाहारः। सर्शासर्शयोः। “नगरे

पामदाहे च सृष्टासृष्टि न इष्यतीति” स्मृतिः। [पसृष्टत् त
सृष्ट रक्षायां अद० चुरा० उभ० सक० सेट्। सृष्टवति-ते अ-

स्पृहणीय त्रि० स्पृह-अनीयर् । वाञ्छनीये, ज्ञाघ्ये च “अहो वतासि स्पृहणीयवीर्य” इति कुमारः ।

स्पृह्यालु त्रि० स्पृह-आलुच् । स्पृहाशीले । [कुमारः ।

स्पृहा स्त्री० स्पृह-अङ् । इच्छायाम् “मिथुने स्पृहावतीति” स्पृहा पु० स्पृह-यत् । मातुलङ्गकछये । वाञ्छनीये त्रि० ।

स्फोट विशेषतायाम् अक० स्वा० पर० सेट् । स्फोटति अस्फोटोत्-अस्फाटीत् । इदिदयमप्ययङ्गत्तार्थे स्फण्डति अस्फण्टीत् ।

स्फट पु० स्त्री० स्फट-अच् । सर्पफणायाम् । [भेदे ।

स्फटि(टी) स्त्री० स्फट-इन् वा डीप् । (फट् क । रि) वणिग्द्रव्य

स्फटि(टी)क पु० स्फटिरि(टी)व इवार्थे कन् । खनामख्यति म-थौ स्वाधेऽण् । स्फाटिकमण्डल न० । [स्फाटिकमयपर्वते च ।

स्फटिकाचल पु० स्फटिक इव शुभ्रः अचलः । कैलासपर्वते,

स्फटिकाद्रिभिद्(द) पु० स्फटिकाद्रिं स्फाटिकपर्वतं भि-नन्ति सादृश्यात् भिद्-किप् क वा । कपूर्णे ।

स्फटिकाभ्र पु० स्फाटिकवर्णः अभ्र इव । कपूर्णे ।

स्फटिकारि पु० इत० । (फट् किरि) वणिग्द्रव्यभेदे तस्य स्फ-टिकतल्यदीप्तिमत्तात्तयात्वम् । [अति-ते अपस्फण्डत्-त ।

स्फण्ड परिहासे चु० उभ० अक० सेट् इदित् । स्फण्ड-स्फार चले स्फूर्त्तौ च तृदा० प० अक० सेट् । स्फुरति अस्फारीत् ।

स्फुरण न० स्फुर-ल्युट् । स्फुरणे । [लीत्

स्फल चले स्फूर्त्तौ च तृदा० पर० अक० सेट् । स्फलति अस्फा-

स्फाटिकोपल पु० स्फटिकमेव अण् कर्म० । स्फाटिके ।

स्फाति स्त्री० स्फाय-क्तिन् । दृष्टौ ।

स्फाय द्रव्ये भा० आ० अक० सेट् । स्फायति अस्फायि-अस्फायिष्ट । निष्ठायामनिट् स्फोतः । [त्रि० ।

स्फार पु० स्फाय-रक् । खर्यवृद्धे । विपुले, विक्रिते, प्रचुरे च स्फारण न० स्फुर-णिच्-स्फारादेशः ल्युट् । विकाशने ।

स्फाल पु० स्फल-घञ् । स्फूर्त्तौ । [कट् फले ।

स्फिग्घातन पु० स्फिचं घातयति हन-स्वार्थे णिच्-ल्यु ।

स्फिक् स्त्री० स्फाय-ङिच् । कटिप्रोष्ठे, तत्स्थे वातजे रोगभेदे च स्फोट इतौ हिंसे अनादरे च चु० उभ० अक० सेट् । स्फोटयति

ते अपिस्फिटत् त ।

स्फिर त्रि० स्फाय-किरच् । प्रचुरे, दृष्टे च ।

स्फोत त्रि० स्फाय-क्त स्फोभावः । दृष्टे-सच्छे च ।

स्फुट भेदे चु० उभ० अक० सेट् । स्फोटयति ते अपस्फुटत् त ।

स्फुट विकाशे भा० प० अक० सेट् । स्फोटति अस्फुटत् अस्फोटीत् । [उस्फोट ।

स्फुट विकाशे त० कृटा० प० अक० सेट् । स्फुटति अस्फुटीत्

स्फुट विदलने स्वा० आत्म० अक० सेट् । स्फोटते अस्फोटिष्ट स्फुट हावे चुरा० उभ० अक० सेट् । इदित् स्फुण्डयति ते अपस्फुण्डत् त ।

स्फुट हिंसे चु० उभ० अक० सेट् प्रायेणाङ् पूर्वः । आस्फोट-यति ते आपस्फुटत् त । [अपस्फुटत् त ।

स्फुट विकाशे अद० चु० उभ० अक० सेट् । स्फुटयति ते

स्फुट त्रि० स्फुट-क । विकशिते, व्यक्ते, भिन्ने, शुक्ले च । ज्योतिषोक्तेषु मेधादिराशिषु अंशविशेषस्थितेषु सूच्या-

दिग्गणेषु पु० तेषां तत्तदंशकलादिषु गतौ स्त्री० । उन् प्रज्ञाया द्योतने न० । सर्पफणायाम् स्त्री० ।

स्फुटन न० स्फुट-ल्युट् । विकशने, विदलीभावे च ।

स्फुटवन्धनी स्त्री० स्फुटं वन्धनं यस्याः गौ० डीप् । कपोतपद्वाम्

स्फुटित त्रि० स्फुट-क्त । विकशिते, भिन्ने “दग्धे वा स्फु-टितेऽथ वेति” पुराणम् व्यक्तीकते, परिहासिते च ।

स्फुटि(टी) स्त्री० स्फुट-इन् वा डीप् । पादस्फोटरोगे (फोड़ा) कर्कटीफले च । (फुटि) । [इत् त ।

स्फुट्ट अनादरे चु० उ० अक० सेट् । स्फुट्टयति ते अपस्फु-

स्फुड वरणे त० कृ० पर० अक० सेट् । स्फुडति अस्फुडोत् पुस्फोड । [अस्फुण्डिष्ट ।

स्फुड विकाशे स्वा० आत्म० अक० सेट् इदित् । स्फुण्डते

स्फुड परिहासे चु० उ० अक० सेट् इदित् । स्फुण्डयति ते अपस्फुण्डत् त ।

स्फुर स्फूर्त्तौ त० कृटा० प० अक० सेट् । स्फुरति अस्फुरीत् पुस्फोर । “चारु पुस्फोर वाङ्मरिति” भट्टिः ।

स्फुरण न० स्फुर-ल्युट् । ईपत्स्फन्दने । युच् । तत्रैव स्त्री० ।

स्फूर्च्छ विस्फरणे भा० प० अक० सेट् । स्फूर्च्छति अस्फूर्च्छीत्

स्फूर्ज वज्रशब्दे भा० प० अक० सेट् । स्फूर्जति अस्फूर्जीत् ।

स्फुल स्फूर्त्तौ-चले च अक० सञ्चये सक० तृदा० कृटा० प० सेट् स्फुलति अस्फुलीत् । पुस्फोल ।

स्फुल न० स्फुल-क । वस्त्रागारे (ताँव) ।

स्फुलन न० स्फुल-ल्युट् । स्फुरणे ।

स्फुलिङ्ग पु० स्त्री० स्फुल-इङ्गच्, स्फुल्लतव्यक्तः शब्दो लिङ्गति गच्छति यस्मात् लिङि-वञ् पृ० वा । अग्निक्वण् ।

स्फुलिङ्गिनी स्त्री० स्फुलिङ्ग-अस्यर्थे इति । अग्निज्वाला-याम् । स्फुलिङ्गयुक्ते त्रि० ।

स्फूर्जथु पु० स्फूर्ज-अथु । वज्रपातशब्दे । [प्रतिभायाञ्च ।

स्फूर्त्ति स्त्री० स्फूर्च्छ-स्फुर-वा क्तिन् । स्फुरणे विकशने

स्फूर्त्तिमत् पु० स्फूर्त्तिरस्यस्य सहाय । पाशुपताख्ये शैवभेदे

प्रतिभायुक्ते विकाशयुक्ते च वि० ।

स्फेयम् वि० अतिशयेन स्फिरः, ईयसु स्फादेशः । अति-
प्रचुरे, स्त्रियां ङीप् । इठन् । स्फेयोयत्त्र वि० ।

स्फोट पु० स्फुटलघौ यस्मात् स्फुट-घञ् । व्याकरणोक्ते वर्षा
तिरिक्ते पूर्वपूर्ववर्णानुभवसहितचरमवर्णव्यङ्ग्ये अर्थप्रत्या-
यके अखण्डे शब्दभेदे “शृणोति य इमं स्फोटमिति” शारीर-
भाभवतम् । “न स्फोटः प्रतीत्यप्रतीतिभ्यामिति” शारीर-
कसूत्रम् यथा च वर्षसमुद्धानां नार्थबोधकत्वं तथा
प्रपञ्चितमस्माभिः, शब्दार्थरत्ने । व्रणभेदे च (फोड़ा) ।

स्फोटक पु० स्फुट-एवल् । (फोड़ा) व्रणभेदे विदारके च ।

स्फोटन न० स्फुट-ल्युट् । विदारणे, विकाशने च ।

स्फोटनी स्त्री० स्फुट्यतेऽनया स्फुट-ल्युट् ङीप् । मणिषेधन-
करणे यन्त्रभेदे (भोमरी) । [कन् । भ्रूतातके ।

स्फोटवीजक पु० स्फोटस्य व्रणभेदस्य बीजम् ततः स्त्रायै

स्फोटावन पु० स्फोटव्यावनं अर्थबोधकतयाश्रयणं यस्य ।
अर्थबोधकत्वेन स्फोटाभ्युपगन्तरि वैयाकरणे छनिभेदे
“अवड् स्फोटावनस्येति” पाणिनिः ।

स्फा न० स्फा-ययत् नि० । खड्गाकारे यज्ञोर्ध्वे काष्ठभेदे ।

स्फा अव्य० स्मि-ङ । अतीते, पादपूरणे च ।

स्फाय पु० स्मि-अच् । गर्वे, अङ्गुते च ।

स्फार पु० स्फारति प्रियमनेन स्फ-अप् । कामदेये । भावे अप् ।
स्फारणे । [योयत् ।

स्फारगृह न० स्फारस्य गृहमिव । स्त्रीचिह्नभेदे स्फारमन्दिराद-

स्फारण न० स्फ-ल्युट् । ज्ञातवस्तुनोऽनुभवधोनसंस्कारजन्ये
उद्बोधकसहकारेण जायमाने ज्ञानभेदे आध्याने चिन्तने च ।

स्फारदशा स्त्री० स्फारकता दशा । कामिनां स्फारकतासु नयनप्री-
त्यादिषु दशसु दशासु । विस्तरोद्बुद्धदभिधाने ।

स्फारप्रिया स्त्री० ईत० । स्फारभार्यायां रती ।

स्फारवीथिका स्त्री० स्फारस्य बोधिकेव प्राप्तिहेतुत्वात् । वेश्यायाम्
स्फारहर पु० स्फरं हरति नाशयति ह-अच् । महादेवे स्फर
महानादयोयत् । [न हि स्त्रीणां स्फरोद्दीपनम् ।

स्फाराङ्गुश पु० स्फारसाङ्गुशरवउत्ते जकत्वात् । नखे, नखाघाते-

स्फारान्न पु० स्फारप्रिय आन्नः । राजाश्वे ।

स्फारासव पु० स्फरोद्दीपक आसवः । लालायां कामिनां तत्-
पाने हि स्फरोद्दीपनात्तस्यास्तयात्वम् ।

स्मार्त वि० स्मृतौ विहितः, स्मृतिं वेत्त्यधोते वा अण् । स्मृति
विहिते स्मानादौ “अन्योऽपि स्मार्तं माचरोदिति” “स्मा-
र्तं वैदिकवत् चरोदिति” च स्मृतिः स्मृतिशास्त्राभिज्ञे च ।

स्मि अनादरे विस्मये च चु० आ० सक० सेट् । स्मापयते अस्मि-
स्मपत । अघोपदेशत्वात् न पः । अन्यतोविस्मये स्माययतो-
त्येव । अयं स्मादिरपि अनिट् । स्मयते अस्मेष्ट ।

स्मिष्ट अनादरे सक० स्मेहे अक० चु० उभ० सेट् । स्मेष्टयति ते
अविस्मिष्टत् त ।

स्मित न० स्मि-क्त । ईपद्वास्ते “मुखं विकशितस्मितमिति”
मालतीमाधवम् । विकशिते, विस्मिते च वि० ।

स्मील निमेषणे स्वा० पर० अक० सेट् । स्मीलति अस्मीलीत्
स्मृ स्मरणे स्वा० प० सक० अनिट् । स्मरति अस्मार्पीत् ।

स्मृ औत्सुक्ये स्वा० प० सक० अनिट् घटा० । स्मरति अस्मार्पीत्
स्मृत वि० स्म-क्त । कतस्मरणे स्मृतिविषये ।

स्मृति स्त्री० स्म-क्तिन् । अरुभूतवस्तुन उद्बोधकसहकारेण
संस्काराधीने ज्ञानभेदे । स्मर्यते वेदधर्मोऽनेन करणे क्तिन् ।
धर्मशास्त्रनास्ते वेदार्थांस्तुमवजन्त्ये वेदार्थास्तुवादके स्मृति-
प्रणीते वाक्यरूपे शास्त्रे । “वेदोऽस्मिन्नेव धर्ममूलं स्मृतिशीले
च तद्विदा मिति” मनुः ।

स्मृतिहेतु पु० ईत० । संस्कारे वासनारूपे गुणभेदे ।

स्मुर वि० स्मि-रन् । विकशिते ईपद्वास्थानिते च “महाजनः,
स्मोरस्मोमविष्यतीति” कुमारः । [अस्मन् ।

स्यद् पु० स्यन्द-घञर्थे क । वेगे । [स्यन्दते अस्यदत् अस्यन्दिष्ट
स्यन्द क्षरणे स्वा० आ० लुङि, लटि, लङि च उभ० अक० वेट् ।

स्यन्द पु० स्यन्द-घञ् । क्षरणे, प्रसवे ।

स्यन्दन न० स्यन्द-भावे ल्युट् । क्षरणे । कर्त्तरि ल्यु । जले न० ।
रथे, तिनिसवृत्ते च पु० । [रथारोहेण योद्धरि ।

स्यन्दनारोह पु० स्यन्दनमारोहति युद्धार्थम्, आ० रुह अण् ।

स्यन्दिन पु० स्यन्द-अनि । तिनिसवृत्ते । ङीप् । लालायां स्त्री०

स्यन्दिन् वि० स्यन्द+णिनि । प्रसविणि । लालायां स्त्री०
ङीप् ।

स्यन् वि० स्यन्द-क्त । स्मृते जलादौ । [अस्मिन् ।

स्यम धनने स्वा० पर० अक० सेट् । स्नावेट् फणादि० । स्यमति

स्यम वितर्के चु० उ० सक०-सेट् । स्यामयति ते अस्मिन्स्यम् त ।

स्यम ध्याने अद० चु० उभ० सक० सेट् । स्यमयति अस्मिन्स्यम् त

स्यमन्तक पु० स्यम-भक्त्यसंज्ञायां कन् । श्रीकृष्णस्य हस्तस्ये
मणिभेदे । तस्य गुणादिकं दृष्टदभिधाने वक्ष्यते ।

स्यमीका स्त्री० स्यम-ईकच् । वल्मीके । काले, मेघे च पु० ।

स्यूत वि० सिव-क्त । सूत्रादिना प्रयिते वस्त्रादौ । सूत्ररचित
पात्रे पु० । पु० ओत् । स्रोतोऽप्यत्र ।

स्यूति स्त्री० सिव-क्तिन् । सूत्रादिना वस्त्रादिष्विवे ।

खून छ० सिव-नक्। सूर्ये, किरणे, सूर्यादिसूतखण्डव-
खनिर्भिते पदार्थे (धुकडी) च।

खंसन न० खन्स-णिच्-ल्युट्। ऊर्ध्वगतस्याधोऽधने पातने।
युच्। खंसनायत्त स्त्री०।

खंसिन् त्रि० खन्स-णिनि। अधःपतनशीले। पीलुष्टजे पु०।

खक् गतौ भ्वा० आत्म० सक० सेट् इदिट्। सङ्कते असङ्कित्।

खग्वत् त्रि० खक् माल्यमस्यस्य मतप् मस्य वः क्तवम्। माल्य
वति। विनि। समीत्यथत्। उभयत् स्त्रियां ङीप्।

खज् स्त्री० खज्यते खज-क्विन् नि०। माल्ये।

खन्स पतने भ्वा० आत्म० लुङि उ० अक० सेट् क्वावेट्। संघते
असंसत् असंसिष्टं। ["नासंसत् करिणं यैव मिति"रघुः।

खन्स प्रसादे भ्वा० आ० अक० सेट् क्वावेट्। संघते असंसिष्टं।

खन्म अनवधाने भ्वा० आ० अक० सेट् क्वावेट्। सन्धते
असन्धिष्टं। [सन्धते असन्धत् असन्धिष्टं।

खम्ब विद्यासि भ्वा० आत्म० लुङि उ० सक० सेट् क्वावेट्। ख-

ख(खा)व पु० खु-अप् षञ् वा। करणे। कर्त्तरि अच्। निर्भरे

खवण न० खु-ल्यु। मूलजले, घर्मे च। भावे ल्युट्। करणे

खवन्ती स्त्री० खु-क्विच् ङीप्। नद्याम् ओषधिभेदे, गुल्म
स्थाने च। यट्। खवविशिष्टे त्रि०। स्त्रियां ङीप्।

खवा स्त्री० खु-अच्। मूर्वायाम्।

खट्ट पु० खज-टच्। जगत्कर्त्तरि, चतुर्मुखे, शिबे च। खट्टि-
कर्त्तरि त्रि०। स्त्रियां ङीप्।

खसं त्रि० खन्स-क्त। च्युते पतिते।

खसार पु० खन्स-तरच् किञ्। आसने।

खाक् अव्य० खु-ङाक्। स्वरिते द्रागित्यर्थे। [त्रि०

खावक न० खावयति खु-णिच्-ल्युट्। मरिचे। निःखावके-

खिन्म हिंसे भ्वा० प० सक० सेट् क्वावेट्। क्षिन्मति अस्तिभीत्

खिभ हिंसे भ्वा० प० सक० सेट् क्वावेट्। सेभति अस्तेभीत्।

खिव घोषे अक० दिवा० प० गतौ सक० सेट् क्वावेट्।

खिव्यते अस्ते वीत्। [चुवत्।

खु गतौ सक० करणे अक० भ्वा० प० अनिट्। खवति अश्नु।

खुग्दार पु० खुचे यज्ञपात्राय दारु यस्य। विकटतृष्टजे।

खुम्न पु० देशभेदे। सोऽस्मिन्निवासः अचगौ ङीप्। सर्जि-

काक्षारे स्त्री० [वाङ्मत्वात् यज्ञपात्रभेदे।

खुच् स्त्री० खु-क्विप् चिट् च। वटपत्राजतौ विकटतृष्टकाञ्जे

खुत त्रि० खु-क्त। स्वरिते जलादौ, गते च। हिङ्गुपत्यां खरे०

खुव पु० स्त्री० खु-क। खदिरकाष्ठभवे हस्तमिमे यज्ञपात्रभेदे।

सलक्याम् मूर्वायाश्च स्त्री०।

खू स्त्री० खु-क्विप् नि०। यज्ञपात्रभेदे। निर्भरे च।

खै विकृतौ-भ्वा० पर० अक० अनिट्। स्नायति अस्नासीत्

खोत न० खु-तच्। खोतसि वेगेन खतोऽजलनिःसरणे।

खोतस् न० खु-तसि। वेगेन खतोऽजलनिःसरणे रेतसि च।

खोतस्वत् त्रि० खोतोऽस्यस्य मतप् मस्य वः खोतोयुक्ते। नद्यां

स्त्री० ङीप्। [तोयुक्ते त्रि०।

खोतस्विनी खोतस्-अस्यर्थे विनि ङीप्। नद्याम्। खो-

खोतोञ्जन न० खोतसि यद्यनाप्तोऽजलसन्निधौ सौवोर-

देशे भवम् अञ्जनम्। सौवीरदेशजेऽञ्जने।

खोतोवहा स्त्री० खोतसा बहुति सरनि बहु-अच्। नद्याम्।

ख न० खन-ङ। धने, आत्मनि ज्ञातौ च पु०। आत्मीये

त्रि०। आत्मनि आत्मीये, चार्थेऽस्य सर्वनामता।

खकम्पन पु० खेनैव पराप्रयुज्यमान एव कम्पते कपि-युच्।

वायौ। [सदेति"गीता।

खकर्म्मन् न० खस्य कर्म। खवर्णोचिते क्त्येः "खकर्म्मनिरतः

खकीय त्रि० खखेदम् अ क्त्यच्। आत्मीये। अत्र नित्यमेव

कुञ्, अकुञ्चयुक्तप्रयोगस्तु अपाणि नीयः।

खग सर्पणे भ्वा० प० सक० सेट् इदिट्। खङ्गति असङ्गीत्।

खगत त्रि० खस्मिन् मनसि आत्मनि वा गतम् गम-क्त।

मनोगते, आत्मगते च। नाटकाभिनये प्रतिपाद्यपुरुषं

वर्जयित्वा रङ्गभूमिस्यसामाजिकजनश्रवणयोग्ये वाक्ये न०।

उत्तरणं वृद्धद्विभाधने।

खगुप्ता स्त्री० खेनैव गुप्ता। शूकशिव्त्रासम्, लज्जालुचतायाश्च

खच्छ त्रि० खुञ् अच्। प्रा०। अतिनिर्जले कालुष्यरहिते।

उक्तायां, स्फटिके च पु०। श्वेतद्रव्यायाम् स्त्री०।

खच्छन्द त्रि० खस्य छन्दोऽभिप्रायः। खजते यस्य। स्वाधीने

खच्छपत्त न० खच्छं पत्तं यस्य। अधिके।

खच्छर्माण पु० कर्म०। स्फटिके।

खज न० खस्मात् देहात् आत्मानो वा जायते। रुधिरं।

पुत्रे पु० कन्यायां स्त्री० आत्मजाते त्रि०। [आत्मसम्बन्धिनोके।

खजन पु० सस्येव जनोऽजननमेककुले यस्य। ज्ञातौ। इत०।

खठ गतौ संस्कारेऽसंस्कारे च चु० उभ० सक० सेट्। खठ-

यति-ते अस्मिन्वत्-त।

खतन्न त्रि० खस्य तन्नं वगीकारो यस्य। स्वाधीने अपराधीने

खतस् अव्य० खन-नसिन्। आत्मन इत्यर्थे।

खता स्त्री० खस्य खजोऽयस्य भायः। तत्। खकीयत्। "कामः

सतां पश्यतीति" शकुन्तला।

खत्व न० खस्य भावः ल। द्रव्यादिषु यथेष्टक्रयविक्रयादिक्रि-

यासु नियोजने धर्मभेदे, स्वामित्वे च तच्च द्रव्यगत मात्मगतञ्च
स्वदन न० स्वद-ल्युट्। आस्वादे, वेहने च। सप्तु अदनस्।
सुभक्षणे। [आचारादिधर्मै।

स्वधर्म स्वस्य वेदादिविहितो धर्मः। स्वाहृष्टमे वेदाद्युक्ते
स्वधा अव्य० स्वद-आ प्र० दस्य धः। पितृदेवोद्देशेन हवि-
स्वागे। स्वेन धयति धे-क आप्। मातृकामेदे स्त्री०
“नमः स्वधायै स्वाहायै” इति पितृगाथा।

स्वध प्रिय उ० स्वधाशिनां प्रियः शाक०। कृष्णतिले, स्वधोप-
लक्षितप्राज्ञादिप्रिये पितादौ च। [गणै, देवे च।
स्वधाभुज् स्वधेभ्यनेन त्वत्तद्रव्यं भुङ्क्ते भुज-क्षिप्। पितृ-
स्वधि(ती) स्त्री० स्वेन धीयते धा-क्तिच् वा डीप्। कृष्टादे
परश्चधे। प्र०। श्रुधितिरश्वत्।

स्वन शब्दे स्वा० पर० अक० सेट्-कणा०। स्वनति। अस्वनीतु-
अस्वानीत्। अयं भूपण्ये वा घटा०। [नत्-त
स्वन ध्वाने अद० चु० उभ० अक० सेट्। स्वनयति-ते अस्वस्व-
स्वन उ० स्वन-अप्। शब्दे। [सेवगर्जिते च न०

स्वनितं त्रि० स्वन-कर्त्तरि-क्त। शब्दिते। भावे क्त। शब्दे,
स्वपन न० स्वप-ल्युट्। शयने, निद्रायाञ्च।

स्वपिण्डा स्त्री० स्वेनैव पिण्डः पिण्डाकारोऽप्यस्याः अस्।
पिण्डस्वर्ज्याम्। [भेदे च।

स्वप्न उ० स्वप-गन्। निद्रायां, शयने, सुप्तस्य नागसिकघान-
स्वप्नकृत् न० स्वप्नं निद्रां करोति क्त-क्षिप्। (सुप्ति) शब्दे।
स्वप्नञ् त्रि० स्वप-नजिङ्। शयनशौचे।

स्वभाव उ० स्वस्य भावः। निसर्गं, नैसर्गिके-स्वकीये-धर्मे च।
स्वभावोक्ति स्त्री० स्वभावस्योक्तिरत्र। अण्डकारीक्षे कर्णाण्डकार-
भेदे ईत०। स्वभावस्य कथने। [ईश्वरे, कामे च।

स्वभू उ० स्वेनैव भवति भू-क्षिप्। मञ्जुषि, विष्णौ, शिवे,
स्वयंवर उ० स्वयमात्मना वरो वरणम्। “कन्ययात्मनैव स्वपते-
वरणे,, सदसि स्वयंवर” इति नैषधम्। स्वयं दृणुते पतिम्
प्र-अच्। आत्मनैव पतिवरणकर्त्रां कन्यकायां स्त्री०।

स्वयङ्कृत उ० स्वयमात्मना कृतः। कविमे पुत्रे, आत्मकते
त्रि०। “पूर्वजुष्टः स्वयंकृत” इति छतिः।

स्वयङ्गुता स्त्री० स्वयमात्मनैव गुप्ता। चक्रशिख्याम्।

स्वयन्दत्ता उ० स्वयमात्मनैव नत्त पितृमातृभ्यां दत्तः। दत्तात्मके
पुत्रभेदे “दत्तात्मा त स्वयन्दत्त” इति छतिः।

स्वयम् अव्य० स्व + अय-अच्। आत्मनेत्यर्थे।

स्वयम्भु उ० स्वयम्भू भू-ङु। मञ्जुषि।

स्वयम्भुवा उ० स्वयम्भवति भू-क। भूषणपन्नायाम्।

स्वयम्भू उ० स्वयं भवति भू-क्षिप्। चतुर्ष्वे ब्रह्मणि, कुचे च।
स्वर आक्षेपे अद० सुरा० उभ० सक० सेट्। स्वरयति-ते
अस्वरत्-त।

स्वर् अव्य० स्वृ-विच्। स्वर्गे, “यच्च दुःखेन संभिन्नं भ च मस्त-
मनन्तरम् अभिलाषोपनीतञ्च तत्सुखं स्वःपदासद” मित्युक्ते
दुःखासंभिन्ने सुखसन्ताने, परलोके, देवावासे, शोभने च।

स्वर उ० स्वर-अच्, स्वृ-अप् वा। उदात्तानुदात्तस्वरितरूपे व-
र्णोच्चारणयत्नभेदे, तादृशस्वरवत्ता च अकारादिषु व्यञ्जन-
भिन्नवर्णेषु शिष्टायास्तक्ता। तन्त्रोक्ते प्राणादिवायोर्व्यापार-
भेदे, काष्ठादिहते वर्णाद्युच्चारणध्वनिविशेषे, निपादादिषु
गानजध्वनिषु च। विसरौ दृढदमिधाने।

स्वरपत्तन न० स्वराणां निपादाद नां गानध्वनिविशेषाणां
पत्तनमाश्रयः। सामयेदे।

स्वरभङ्ग उ० स्वरस्य कण्ठध्वनिभेदस्य भङ्गो यस्यात्। रोगभेदे।
स्वरभगडलिका स्वराणां भगडलमस्यस्य ठन्। वीणायास्
ईत०। स्वरसमूहे। [स-एवल्। वीणायां, बंश्याञ्च।

स्वरलासिका स्त्री० स्वरैः निपादादिभिः लसति नृत्यतीव ल-
स्वरस उ० स्वेन स्वभावेन रसः आस्वादः। शिलापिटकत्कभेदे,
कायभेदे च। स्वस्य रसः रागः। स्वाभिप्राये स्वतात्पर्ये, वा
क्यादौ-रचनामङ्गां च।

स्वराज् उ० स्वेनैव राजते राज-क्षिप्। ईश्वरे “अर्थैर्जभिन्नः
स्वराडिति”, भागवतम्। वैदिकच्छन्दोभेदे च। [यत्।

स्वरापगा स्त्री० स्वः स्वर्गस्यापगा। गङ्गायास् स्वर्गापगादयो-
स्वरित उ० स्वरोजानोऽस्य इतच्। उदात्तानुदात्तमहाहार-
रूपे स्वरभेदे स्वर-क्त। स्वरयुक्ते त्रि०। [द्वचिकभेदे च।

स्वर् उ० स्वृ-उ। वज्जे, यूपस्थण्डे, वाणे, यज्ञे, सूर्यकिरणे,
स्वर्वाच त्रि० स्वस्वैव रचिः प्रवर्त्तिका स्वकृत्ये यस्य। स्वतन्त्रे,
ईत०। स्वस्वामिभाषे स्त्री०।

स्वरूप न० स्वस्य रूपम्। स्वभावे। स्वमेव रूपम्। स्वात्मके पदार्थे
स्वं यथास्वं रूपयति रूप-अण्। यथास्वरूपमिदं प-
रिहते उ०। स्वेन स्वभावेनैव रूपमस्य। मनोर्ज्ञे, त्रि०।

स्वरूपसंबन्ध उ० स्वरूपं सम्बन्धः, स्वरूपयोर्वा सम्बन्धः। न्या-
योक्ते, स्वात्मके सम्बन्धे, पदपदार्थातिरिक्ते पदार्थभेदे, यथा
प्रतियोगित्वम् विषयत्वमित्यादि।

स्वरोदय स्वरणासुदयोयत्। स्वरस्य आसविशेषस्य शुभाशुभ-
त्वज्ञानसाधने तन्त्रशास्त्रभेदे।

स्वर्ग उ० स्वरिति गीयते गै-क सु + ऋज-अच् वा। दुः-
आसन्भिन्ने सुखसन्ताने, देवानामावासस्थाने च।

स्वर्गनाथ पु० इत० । इन्द्र । स्वर्गपत्यादयोऽथ ।

स्वर्गवधू स्त्री० इत० । अम्बरसु ।

स्वर्गाचल पु० स्वर्गलोकस्थोऽचलः । सुमेरुपर्वते । [त्रि०]

स्वर्गिन् पु० स्वर्गोऽस्य भोग्यत्वेन इति । देवे । स्वर्गवासिनि

स्वर्गोक्तम् पु० स्वर्गयोक्तो यस्य । देवे ।

स्वर्जिका पु० सु + अर्ज्ज - घञ् अस्त्यर्थे ठन् । सर्जिकाकारे ।

कर्म० । सर्जिकाकारादयोऽथ ।

स्वर्ष न० सुष्ठु अर्षो वर्णोऽस्य । काञ्चने, धुस्तूरे, नागकेशेरे, गौरवर्षयाके च । [सुवर्षस्य वेशे पु० ।

स्वर्षकाण न० स्वर्षमिव पीतः कणोऽस्य । कणपुगुलौ इत० ।

स्वर्षकाय पु० स्वर्षमिव पीतः कायोऽस्य । गरुडे ।

स्वर्षकार पु० स्वर्षं स्वर्णमयमलङ्कारादि करोति छ-अण् । (सिकरा)जातिभेदे ।

स्वर्षकेतकी स्त्री० स्वर्षमिव पीता केतकी । पीतकेतक्याम् ।

स्वर्षक्षीरी स्त्री० स्वर्षमिव पीतं क्षीरं निर्यासोऽस्य अच् गौ० डीप् । ओषधिभेदे सा च मालवदेशे जायते । [भेदे ।

स्वर्षगैरिक न० स्वर्षमिव पीतं गैरिकम् । (वर्षकसाटि) पदार्थे

स्वर्षग्रीवा स्त्री० नदीभेदेन ।

स्वर्षचूड पु० स्वर्षमिव पीता चूडा यस्य । चापमण्डिपि ।

स्वर्षज न० स्वर्षात् जायते जन-ड । बद्धे । स्वर्षजातमात्रे लि० ।

स्वर्षजीवन्ती स्त्री० स्वर्षमिव पीता जीवन्ती । पीतपुष्पजीवन्त्याम्

स्वर्षदी स्त्री० स्वर्षं द्यति अपसारयति तल्लवणत्वात् दो-क

गौ० डीप् । दृष्टिकाल्याम् । इत० । गङ्गायाम् । [विकल्ये च ।

स्वर्षदीधिति पु० स्वर्षमिव भास्वरा दीधितिरस्य । अग्नौ, चि-

स्वर्षद्रु पु० स्वर्षमिव पुष्पादौ पीतो द्रुः । आरम्भे ।

स्वर्षपक्ष पु० स्वर्षमिव पीतः पक्षोऽस्य । गरुडे ।

स्वर्षपाटक पु० स्वर्षं पाटयति पट-णिच्-ण्वल् । ट कृष्णे ।

स्वर्षपुष्प पु० स्वर्षमिव पीतं पुष्पमस्य । चम्पके, आरम्भे,

पु० स्त्री० स्त्रीत्वे डीप् । सा च स्वर्षकेतक्याश्च । सातलायाम् कलिकारौ स्त्री० टाप् । [कदल्याम् ।

स्वर्षफला स्त्री० स्वर्षमिव पीतं फलमस्याः । (चांपाकला) स्वर्ष

स्वर्षभङ्गार पु० स्वर्षमिव स्वर्णमयो वा भङ्गारः । पीतभङ्गाराजे स्वर्णमयकलसे च । [उपधातभेदे ।

स्वर्षमाक्षिका न० स्वर्षमिव पीतं माक्षिकम् । खनामस्थाने

स्वर्षयूथी स्त्री० स्वर्षमिव पीता यूथी । पीतयूथिकायाम् ।

स्वर्षलता स्त्री० स्वर्षमिव पीता लता । ज्योतिष्याम् ।

स्वर्षवर्णा स्त्री० स्वर्षमिव वर्णोरूपमस्याः । हरिद्रायाम् ।

स्वर्षवल्कल पु० स्वर्षमिव पीतं वल्कलमस्य । सोनाकट्ये ।

स्वर्षशेफालिका स्त्री० स्वर्षमिव पीता शेफालिका ।

पीतशेफालिकायाम् । [वर्षदेहे लि० ।

स्वर्षाङ्ग पु० स्वर्षमिवाङ्गं पत्रपुष्पादि-यस्य । आरम्भे । पीत-

स्वर्षारि पु० इत० । गन्धके तस्य स्वर्षमारकत्वात्तथात्वम् ।

स्वर्त्त गतौ सक० डुःखेनजीवने अक० चु० उ० सेट् । स्वर्त्तयति ते असस्वर्त्तत् । [अस्वर्द्दिष्ट ।

स्वर्द् पीतौ अक० प्रीणने वेहेनेच सक० भा० आत्म० सेट् । स्वर्द्ते

स्वर्भानव पु० स्वरिव भूसौ भातुर्दीप्तिरस्य अच् । गोमेदमणौ

स्वर्भानु पु० स्वः स्वर्गं भातुर्दीप्तिरस्य । राहौ ।

स्वर्लोक पु० स्वरेव लोकः भुवनम् । स्वर्गं, इत० । स्वर्गस्थलोके ।

स्वर्वापी स्त्री० स्वः स्वर्गस्य वापीव । गङ्गायाम् ।

स्वर्वेश्या स्त्री० स्वः स्वर्गस्य वेश्या । मेनकादाप्सरसम् ।

स्वल्प लि० सुष्ठु अल्पम् प्रा० । अल्पत्वे लुट् ।

स्वल्पकेशरिन् पु० स्वल्पः केशरोऽस्य स इति । कोविदारदृष्टे ।

स्वल्पपत्रक पु० स्वल्पं पत्रमस्य कम् । गौरशके

स्ववासिनी स्त्री० स्वस्मिन् पित्रालये वसति वस-णिनि । चिरं

पितृगृहादिवासिन्याम् लुङायाम् लुङायां वा स्त्रियाम् ।

स्वस्व स्त्री० सु + अस्-ठन् । भगिन्याम् ।

स्वस्त गतौ चु० उ० सक० सेट् । स्वस्तयति ते असस्वस्तयति ।

स्वस्ति अव्य० सु-अस-क्तिच्, अस्तीति विभक्तिरूपकम् अव्ययं प्रादि० वा । क्षेमे, आश्रये, पुण्यादौ, स्त्रीकारस्त्वने च ।

स्वस्तिका पु० न० । स्वस्ति शुभाय हितम् ठन् । “स्वस्तिकं प्रा-

प्सुषं यत् सादृष्टिन्त्यानुगतं भवेत् । तत्प्राप्तानुगतौ चान्यौ

तत्पर्यन्तगतोऽपरः, इत्युक्तलक्षणं गृहभेदे, सितावरयाके,

आसनवन्धभेदे, तण्डुलचूर्णनिर्मिते-त्रिकोणाकारे-द्रव्य-

भेदे च “इतं स्वस्तिकविन्दुर” मित्त्वधिवानन्द्वयप्रापक-

वाक्यम्” चतुष्पदे पु० । [पु० । स्वस्तिवादिनि लि० ।

स्वस्तिमुख पु० स्वस्ति मुखे आदौ यस्य । लेख्ये पञ्चादौ । विभे

स्वस्तिवाचन न० स्वस्ति शुभस्य विप्रद्वारा वाचनम् । कर्मार-

म्भे विप्रोपशान्तये ब्राह्मणद्वारा कर्त्तव्यकर्मणां शुभता

वाचने ।

स्वस्तिवाचनिक लि० स्वस्तिवाचनाय हितं, तत्तद्व्यागतम्, तत्त-

भवं वा ठन् । स्वस्तिवाचनसाधने, तदुक्तिचव्ये, तत्संविनि च

स्वस्थयन न० स्वस्ति शुभस्यायनं लाभोपमात् । शुभायं

क्रियमाणे वेदादिविहिते प्रहयागादौ ।

स्वस्थ लि० स्वः परलोके तिष्ठति स्वेन स्वभावेन सुखेन, वा

तिष्ठति स्वा-क विमर्गलोपः । स्वभावस्य, स्वर्गस्थिते, विना

यासेन सुखेनावस्थिते च । “स्वस्था भवन्त मयि जीवति

धार्तराष्ट्रा” इति वेणीसंहारनाटकम् ।

स्वस्त्रीय पु० स्वसुरपत्यम् छ । भागिनेये भागिनेय्यां स्त्री० ।

स्वागत न० सुखेनागतम् सु + आ + गम्-क्त । सुखेनागमने
“स्वागतं स्वानधीकारानिति, कुमारः तदस्यास्ति अच् ।
कुशले ।

स्वाच्छन्द्य न० स्वच्छन्दस्य भावः प्यञ् । स्वाधीनत्वे स्वास्थ्ये च ।
स्वातन्त्र्य न० स्वतन्त्रस्य भावः प्यञ् । स्वाधीनत्वे परानधीनत्वे ।
स्वाति(ती) पु० स्त्री० स्वेनैव अतति अत इन् स्त्रीत्वपक्षे वा
ढीप् । अश्विन्यादिषु पञ्चदशे नक्षत्रे, सूर्यपत्नीभेदे च ।

स्वाद प्रीतौ अक० प्रीणने लेहने च सक० भ्वा० आ० सेट् ।
स्वादते आस्वादित् ।

स्वाद पु० स्वद-स्वाद-वा घञ् । रसानुभवे, प्रीतौ, प्रीणने, लेहने च ।
स्वादु पु० स्वद-उण् । मधुररसे, गुडे, जीवकौषधौ च । च इष्टे,
मधुरे, मनोज्ञे च त्रि० स्त्रियां वा ङीप् ।

स्वादुकण्टक पु० स्वादुः कण्टकोऽस्य । विकङ्कतवृक्षे ।
स्वादुकन्दा स्त्री० स्वादुः कन्दोऽस्याः । विदार्याम् ।
स्वादुका स्त्री० स्वादुना मधुररसेन कायति कै-क । नागदन्त्याम् ।
स्वादुखण्ड पु० स्वादुः सिष्टः खण्डोऽस्य । गुडे कर्म० मधुरे भागे ।
स्वादुगन्धा स्त्री० स्वादुरिष्टः गन्धोऽस्याः । रक्तशोभाजने, भूमि-
कुम्भाण्ड्याच्च ।

स्वादुपर्णी स्त्री० स्वादूनि पर्णान्यस्याः ङीप् । दुग्धिकायाम् ।
स्वादुपाका स्त्री० स्वादुः पाकोऽस्याः । काकमाच्याम् ।
स्वादुपिण्डी स्त्री० स्वादुः पिण्डः पिण्डाकारं फलमस्याः । पिण्डख-
र्जूर्याम् ।
स्वादुफल स्त्री० स्वादु फलमस्य । कोविदार्याम् कर्म० । सिष्टे
फले न० ।

स्वादुमज्जन पु० स्वादुः मज्जा अस्य । पर्वतजे पीलौ ।
स्वादुमांसी स्त्री० स्वादु मांसमिव फलमस्याः । काकोल्याम् ।
स्वादुमूल न० स्वादु मूलमस्य । गर्जरे (गाजर) ।
स्वादुरसा स्त्री० स्वादुः रसो यस्यः । काकोल्याम्, मदिरायाम्,
शतावर्यां, द्राक्षायाम्, आम्रातके च ।

स्वादुलता स्त्री० स्वाद्वी लता । विदार्याम् ।
स्वादुमल पु० स्वादुः अमलः । दाडिमे । [नमर्तकादयोप्यत्र ।
स्वाधीन त्रि० स्वस्वाधीनः । स्वायत्ते स्वतन्त्रे । [भेदे स्वाधी-
स्वाधीनपतिका स्त्री० स्वाधीनः पतिर्यस्याः कप् । नायिका-
स्वाध्याय पु० स्वः स्वकीयत्वेन विहितः अध्यायः द्विजानाम्, अधि
+ इङ्-कर्मणि घञ् । द्विजैः पाठ्ये वेदभागभेदे “स्वाध्या-
योऽध्वेतव्य” इति श्रुतिः । भावे घञ् । अवस्था पाठ्यवेदाध्य-
यने “स्वाध्यायो जप इत्युक्ते वेदाध्ययनकर्मणीति” स्मृतिः ।

स्वान्त न० स्वन्-क्त । मनसि सहाये च ।
स्वाप पु० स्वप-घञ् । निद्रायाम् शयने, अज्ञाने च ।
स्वापतेय । न० स्वस्य धनस्य पतिः तस्येदम् ङञ् । घने ।

स्वाभाविक त्रि० स्वभावादागतः ठञ् । स्वभावसिद्धे, स्त्रियां ङीप् ।
(“स्वाभाविकी” स्वच्छतेत्युद्भटः)

स्वामिन् त्रि० स्व + अस्यर्थे मिनि दीर्घश्च । अधिपतौ, ईश्वरे च ।
स्त्रियां ङीप् । हरे, विभौ, नृपे कान्तिकेने, भर्त्तरि, वात्स्याय-
नमुनौ, गुरुदे, परमहंसे च पु० ।

स्वायम्भुव पु० स्वयंभुवोऽपत्यं, तस्येदम् वा अण् ओरोदिति
वक्तव्ये ओर्गुण इति संज्ञापूर्वकविधानादित्यत्वाच्च गुणः उवङ् ।
स्वयम्भूपुत्रे प्रथमे मनौ, स्वयम्भूसम्बन्धिनि त्रि० “धाम स्वाय-
म्भुवं ययुरिति” कुमारः । स्त्रियां ङीप् । सा च ब्राह्मथाञ्च ।

स्वार्थिक त्रि० स्वार्थे विहतः ठण् । स्वार्थविहिते व्याकरणोक्ते
प्रत्यये ।

स्वाराज् पु० स्वः स्वर्गे राजते राज-क्लिप् । इन्द्रे ।
स्वाराज्य न० स्वराजः स्वराजो वा भावः प्यञ् । ब्रह्मत्वे, इन्द्रत्वे च ।
स्वारोचिष पु० द्वितीये मनौ । “स्वारोचिषेऽन्तरे प्राप्ते” इति
चण्डी ।

स्वार्थ पु० स्वस्य अर्थः प्रयोजनम् अभिधेयो वा । स्वप्रयोजने
स्वाभिधेये च “सार्थकः स्वाधीनो धकृदिति” शब्दशक्ति० ।

स्वास्थ्य न० स्वस्थस्य भावः प्यञ् । आरोग्ये, सन्तोषे, सुखे च ।
स्वाहा अव्य० सु + आ + ह्वे-डा नि० देवोद्देशेन हविस्स्यारोः ।
अग्निभार्यायां “स्वाहयेव हविर्भुजमिति” रघुः मातृकाभेदे
च स्त्री० “नमः स्वाधायै स्वाहायै” इति पितृगाथा ।

स्वाहाप्रिय पु० इत० । अग्नौ । स्वाहापत्यादयोप्यत्र ।
स्वाहाभुज् पु० स्वाहेतिमन्त्रेण त्यक्तद्रव्यं भुङ्क्तेः भुज-क्लिप् । देवे ।
स्विद् अव्य० स्विद-क्लिप् । प्रश्ने, वितर्के, पादप्रणे च ।
स्विन्न त्रि० स्विद-क्त । घर्मयुक्ते, प्रस्वेदान्विते च । [अङ्गीकारे ।
स्वीकार पु० अस्वस्य स्वस्य कारः करणं स्व + चि + कृ-वञ् ।
स्वीय त्रि० स्वस्वेदम् छ अपाणिनीयैरत्र न कुमिति मन्यते ।
स्वसम्बन्धिनि । नायिकाभेदे स्त्री० ।

स्वुच्छं विस्मृतौ स्वा० प० सक० सेट् । स्वुच्छति अस्वुच्छीत् ।
स्वु शब्दे अक० उपतापे सक० भ्वा० प० वेट् । स्वरति अस्वारीत्
अस्वार्पीत् ।

स्वु हिसने क्रया० प्वा० प० सक० सेट् स्मृणाति अस्वारीत् ।
स्वेक गतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । स्वेकते
अस्वेकिट् ।

स्वेच्छा स्त्री० स्वस्येच्छा । स्वाभिलाषे ।
स्वेच्छाश्रुत्य पु० स्वेच्छया श्रुत्युत्पत्त्य । भोक्ते स्वेच्छाधीन
श्रुत्युक्ते त्रि० ।

स्वेद पु० स्वेद-स्विद-वा, घञ् । पाकभेदे (सेका) घर्मे गात्रादितो
जलादेः निष्पन्दने । [स्वेदजातमात्रे त्रि० ।

स्वेदज पु० स्वेदाज्जायते जन-ङ । स्वेदजाते दंशादिजनतौ ।
स्वेदन न० स्विद-णिच्-ल्युट् । गात्रादितो घर्मादिनिस्तारणव्या-
पारे । (मापरा) ।

स्वेदनी स्त्री० स्विद्यते पच्यतेऽनया स्विद-त्युट् । लौहपात्रभेदे (ताओया) संज्ञायां कन् टापि ह्रस्वः । स्वेदनिका । कन्दुरूपे पात्रे भर्जनपात्रे स्त्री० । [च त्रि० ।

स्वैर न० स्वस्य ईरम् ईर-अच् वृद्धिः । स्वेच्छायाम् । तद्धति मन्दे, स्वैरिन् त्रि० स्वेनैव ईरयितुं शीलमस्य ईर-णिनि वृद्धिः । स्वेच्छा-चारिणि स्वतन्त्रे । व्यभिचारिस्त्रियां स्त्री० ङीप् ।

स्वोपाजितं त्रि० स्वेन उपाजितम् । स्वयमर्जिते धनादौ ।

ह

ह अव्य० हा-ङ । पादपूरणे, सम्बोधने, नियोगे, क्षेपे, निग्रहे, प्रसिद्धौ च, । शिवे, जले, शून्ये, मङ्गले, आकाशे, रक्ते, स्वर्गे, पापहरणे, चन्द्रे, सकोपवारणे, शुष्के च पु० ।

हंस पु० हस-अच्-पृ० । स्वनामख्याते पक्षिभेदे, निर्लोमनूपे, विष्णौ, सूर्ये, परमात्मनि, “हंसं तनौ सन्निहितं चरन्तमिति” नैपथम् । मत्सरे, यतिभेदे, मन्त्रभेदे, देहस्थचायुचेष्टाभेदे, अश्वभेदे, सुमेरुपर्वते, शिवे, अग्रस्थिते, श्रेष्ठे, विशुद्धे, अज-पामन्त्ररूपे वर्णे च “हंकारेण बहिर्याति सकारेण विशेष्युनः । हंसेति सततं मन्त्रं जीवो जपति सर्वदेति” तन्त्रम् ।

हंसक पु० हंस इव कायति शब्दायते कै-क । पादकटके नृपूरादौ ।

हंसगामिनी स्त्री० हंस इव मृदु गच्छति गम-णिनि । मृदुगा-मिन्यां स्त्रियाम् । हंसेन गच्छति णिनि ङीप् । ब्रह्माण्याम् ।

हंसनादिनी स्त्री० “गजेन्द्रगमना तन्वी कोकिलालापसंयुता । नितम्बे गुर्विणी या स्यात् सा स्मृता हंसनादिनी”त्युक्ता-क्षणायां नाट्याम् ।

हंसपदी स्त्री० हंसस्येव पादाः मूलान्यस्याः पद्मावे स्त्रियां ङीप् पद्मावः । गोघातकीलतायाम् । छन्दोभेदे तु हंसपदा ।

हंसपाद न० हंसस्य पादः तद्गणैस्त्वस्य अच् । हिङ्गुले ।

हंसमाला स्त्री० ६त० । पङ्क्त्याकारेण स्थिते हंससंमूहे, कादम्बे च ।

हंसरथ पु० हंसः रथो बाहनं यस्य । चतुर्मुखे ब्रह्मणि हंसबाहना-दयोप्यत्र ।

हंसलोमश न० हंस इव लोमशं युक्तम् । कासीसे उपधातौ ।

हंसवती स्त्री० हंसस्तत्पादाकारः अस्यस्याः मतुप् मस्य वः । हंसपद्याम् ।

हंसवीज न० हंसस्य बीजमत्र । हंसहिम्बे ।

हंसाङ्घ्रि पु० हंसस्याङ्घ्रिरिव लोहितत्वात् । हिङ्गुले ।

हंसारूढ पु० हंसमारूढः आ + रुह-क्त । ब्रह्मणि तच्छ्रुक्त्यां ब्रह्माण्यां स्त्री० । [छन्दोभेदे च ।

हंसी स्त्री० हंसस्य भार्या ङीप् । हंसयोपिति द्वाविंशत्यक्षरपादके हंहो अव्य० हमिस्यव्यक्तं जहाति हा-ङो । सम्बोधने “हंहो चिन्मयचित्तचन्द्रमणयं चन्द्रा इति दर्पे, दम्भे, प्रभे च ।

हञ्जे(ञ्जा) अव्य० हमिस्यव्यक्तं जप्यतेऽत्र जप-ङे डा वा । नाट्य-क्रियायां नटाभिनेयकृते चेटीसम्बोधने ।

हट दीप्तौ भ्वा० प० अक० सेट् । हटति अहटीत्-अहाटीत् ।

हट्ट पु० हट-ट टस्य नेत्वम् । क्रयविक्रयस्थाने “प्रतिहट्टपथे घरट्ट-जादिति” नैपथम् । [(हाटचोर) चौरभेदे ।

हट्टचौरक पु० हट्टे प्रकाशिते स्थाने एव चौरः स्वार्थे कन् । हट्टविलासिनी स्त्री० हट्टं विलासयति वि + लस-णिच्-णिनि ङीप् । गन्धद्रव्यभेदे, हरिद्रायाञ्च ।

हठ कीलवन्धे बलात्कारे प्लुतौ च स्वा० पर० अक० सेट् । हठति । अहाठीत्-अहठीत् ।

हठ पु० हठ-अच् । बलात्कारे, प्रश्रन्याञ्च ।

हठपर्णी स्त्री० हठते प्लवते हठ-अच् हठं प्लवमानं पर्णं यस्याः ङीप् । शैवाले, कुम्भिकायाञ्च ।

हठयोग पु० हठात्कारेण योगः । प्राणायामादिक्रियाभ्यासजे राजयोगं विनैव परमात्मसाक्षात्काररूपे चित्तवृत्तिरोधामके योगे ।

हठालु पु० हठः प्लवमान, आलुरिव । कुम्भिकायाम् । (पाना) ।

हठी स्त्री० हठ-अच् गौ० ङीप् । चारिपण्याम् (पाना) ।

हडि पु० हठ-इन् पृ० । पशुमारणसाधने काष्ठयन्त्रे (हाडिकाठ) ।

हडिक पु० हठ-इक् पृ० । नीचजातिभेदे (हाडि) ।

हड्ड न० हड-ड डस्य नेत्वम् पृ० । अस्त्रि- (हाड) । संज्ञायां कन् । नीचजातिभेदे (हाडि) । -

हण्डा स्त्री० हन-डा डस्य नेत्वम् । बृहति-मृत्पात्रभेदे (हांडा) नाट्योक्तौ नीचसम्बोधने अव्य० ।

हण्डिका स्त्री० छद्वा हण्डा कन् । छद्रे मृत्पात्रे (हांडि) ।

हण्डे अव्य० हन-ङे डस्य नेत्वम् । नाट्योक्तौ नीचसम्बोधने ।

हत त्रि० हन-क्त । नाशिते, प्रतिहते, प्रतिवद्धे, आशारहिते, गुणिते च । भावे क्त, हनने, गुणने च न० ।

हतक त्रि० हत इव नष्टप्रायत्वात् कन् । नष्टप्राये (मङ्गा) ।

हताश त्रि० हता आशा यस्य । आशाशून्ये, चन्ध्ये, निर्दये, पिशुने च ।

हति स्त्री० हन-क्तिन् । हनने, मारणे, व्याघाते, अपकर्षे, गुणने च ।

हत्या स्त्री० हन-क्यप् । मारणे, वधे, प्राणवियोगानुकूलव्यापारे “ब्रह्महत्या सुरापानमिति” स्मृतिः ।

हृद विष्टोत्सर्गे भ्वा० आ० अक० सेट् । हृदते अहृदिष्ट ।

हन वधे-गतौ च भ्वा० प० सक० अनिट् । हन्ति अवधीत् ।

“कुञ्जं हन्ति कृशोदरी”त्यादावालङ्कारिकास्तु गतौ निहतार्थ-तामाहुः ।

हनन न० हन-त्युट् । “स्यात् प्राणविच्छेदफलव्यापारो हननं स्मृत” मित्युक्ते, व्यापारे गुणने च ।

हनील पु० हन-इन् ङीप् हन्यां लीयते ली-ङ । केतकीवृक्षे ।

हनु(नू) पु० स्त्री० हन-उन् वा ऊङ् । कपोलद्वयोपरिस्थे सुख-
भागे, हृद्विलासिन्यां, रोगे, अस्त्रभेदे, मृतौ च स्त्री० ।

हनु(नू)मत् पु० हनु(नू) + अस्त्रार्थं मत्पु० । रामस्य अनुचरे,
अञ्जनागर्भजाते पवनतनये वानरभेदे ।

हन्त अव्य० हन-त । हर्षे, अनुकम्पायां, विपादे, आत्तौ, वादे,
सम्भ्रमे, वाक्यारम्भे, खेदे, परिच्छेदे, कल्पने च ।

हन्तकार पु० हन्त हर्षस्य कारः करणं, हन्तेत्यस्य कारः उच्चार-
णम् वा कृ-घञ् । अतिथये देये-अन्ने, हन्तशब्दप्रयोगे च ।

हन्तृ त्रि० हन-तृच् । हननकर्तरि सततहननानुशीलयितरि च
स्त्रियां ङीप् । “महिषासुरहन्त्याश्चेति” पुराणम् ।

हन्त्र त्रि० हद-क्त । कृतपुरीषोत्सर्गौ ।

हम् अव्य० हा-डम् । रूपोक्तौ, अनुनये च । [पृ० । हम्वाप्यत्र ।

हम्भा(म्भा) स्त्री० हम् + भा-हम्म-अङ् वा । गवां ध्वनौ ।

हम्म गतौ भ्वा० प० सक० सेट् । हम्मति । अहम्मीत् ।

हय गतौ सक० क्लान्तौ अक० भ्वा० प० सेट् । हयति अहयोत् ।

हय पु० हय-हि-वा अच् । घोटके ।

हयगन्ध पु० हयस्येव गन्धोऽस्य । काचलवले । अश्वगन्धायाम्,
अजमोदायाञ्च स्त्री० ।

हयग्रीव पु० हयस्येव दीर्घा ग्रीवाऽस्य । विष्णोरवतारभेदे, दैत्य-
भेदे च, “हयग्रीवसधोपेतं तद्वै भागवतं विदुरिति” पुराणम्
दुर्गायां स्त्री० ।

हयग्रीवहन् पु० हयग्रीवाख्यं दैत्यं हतवान् हन-क्विप् । विष्णौ ।

हयन न० हि-त्युट् । कर्णिरथे । [मापपर्णायम् ।

हयपुच्छी स्त्री० हयस्य पुच्छाकारोऽस्त्यस्याः अच् गौ० ङीप् ।

हयप्रिय पु० इत० यवे, अश्वगन्धायां, खर्जूर्याञ्च स्त्री० अश्व-
क्षमे त्रि० । हयेष्टादयोप्यत्र । [ण्वल् । तत्रै व ।

हयमार पु० हयं मारयति निषेवणात् मृ-णिच्-अण् । करवीरे,

हयमारण पु० हयं मारयति मृ-णिच्-त्यु । अश्वत्थवृक्षे ।

हयवाहनसङ्कर पु० हयस्य वाहनं चालनं सङ्करिति सम् × कृ-
अच् । रक्तकाञ्चने ।

हया स्त्री० हयः हयगन्धोऽस्त्यस्याः अच् । अश्वगन्धायाम् ।

हयाध्यक्ष पु० हयेषु तद्रक्षणेषु अध्यक्षः । अश्वरक्षणाधिकृते ।

हयानन्द पु० हयमानन्दयति आ + नन्द-णिच्-अण् । मुद्गे ।

हयारि पु० इत० । करवीरे ।

हयाशना स्त्री० हयैरशयते अश-त्युट् । सल्लकीवृक्षे ।

हयोत्तम पु० हयेषु उत्तमः । अश्वरत्ने आजानेयेऽश्वे ।

हर पु० ह-अच् । रुद्रे, अग्नौ गर्द्धभे, विभाजके च “अन्योन्य-
हाराभिहतौ हरांशा” विति लीलावती । ह-भावे अप् । हरणे,
विभाजने च ।

हरगौरी स्त्री० हरदेहाद्देहरा गौरी । अर्द्धनारीश्वररूपे शिवपार्व-
त्योर्मूर्तिभेदे द्वन्द्व० । शिवपार्वत्योः द्वि० व० ।

हरण न० ह-भावे ल्युट् । स्थानान्तरकरणे, विभाजने च कर्मणि
ल्युट् । योतुकादौ देये धने ।

हरतेजस् न० इत० । पारदे शिववीर्ये च । हरवीजादयोप्यत्र ।
हरशेखरा स्त्री० हरस्य शेखरमावासत्वेनास्त्यस्याः अच् ।
गङ्गायाम् ।

हरि पु० ह-इन् । विष्णौ, सिंहे, सर्पे, वानरे, भेके, चन्द्रे, सूर्ये,
वायौ, अश्वे, यमे, हरे, ब्रह्मणि, किरणे, नववर्षमध्ये
वर्षभेदे, मयूरे, कोकिले, हंसे, शुक्रपक्षिणि, भर्तृहरिनामके
वाक्यपदीयग्रन्थकारके-पण्डिते, इन्द्रे, पीते, पिङ्गलवर्णे,
हरिद्वर्णे च । तद्वति त्रि० “हरिं विदित्वा हरिभिश्च वाजिभि-
रिति रघुः ।

हरिकेश पु० हरिः पिङ्गलः केशोऽस्य । शिवे, शिवभक्तयचभेदे च ।
स एव तत्प्रसादात् कारयां दण्डपाणिस्त्वमासवान् इति काशी-
खण्डे स्थितम् । [पुरीभेदे च ।

हरिगृह न० इत० । हरेर्विष्णुमूर्तेर्गृहम् हरिमूर्तिगृहे एकचक्र-
हरिचन्दन न० हरेरिन्द्रस्य प्रियं चन्दनम्, चन्दयति चदि ल्यु
इत० वा । देवतरुभेदे । हरेर्विष्णोः प्रियं चन्दनम् । श्वेतच-
न्दने गोशीर्षनामके-मलयैकदेशे-जाते चन्दनभेदे, ज्योत्स्नायां,
कुङ्कुमे, सुन्दराङ्गे च न० ।

हरिण पु० ह-इन् । स्वनामख्याते पशौ, शिवे, विष्णौ, हंसे,
शुक्लवर्णे पाण्डुवर्णे च । तद्वति त्रि० ।

हरिणहृदय पु० हरिणस्येव भीतं हृदयमस्य । भीरौ ।

हरिणाक्षी स्त्री० हरिणस्येवाक्षि यस्याः पत० पच् समा० ङीप् ।
हृद्विलासिनीनामगन्धद्रव्ये हरिणतुल्यनेत्रवति त्रि० स्त्रियां
ङीप् । ‘हरिणाक्षि ! कदाचेने’त्युद्धतः ।

हरिणाङ्ग पु० हरिणः शशनामको मृगोऽङ्गश्चिह्नं, अङ्गे क्रोडे वा
अस्य । चन्द्रे ।

हरिणी स्त्री० हरितवर्णा स्त्री ङीप् तस्य नः । हरिद्वर्णायां स्त्रियां,
स्वर्णप्रतिमायां, स्वर्णयूथ्यां, मञ्जिष्ठायां, वरुण्यां, वराहस्यां,
सप्तदशाक्षरपादके छन्दोभेदे च । हरिणस्य स्त्री० ङीप् ।
मृग्याम् ।

हरित् पु० ह-इति । नीलपीतमिश्रितवर्णे (पाताररङ्ग) पलाशवर्णे
च तद्वति त्रि० । सूर्याश्वे, मुद्गे, सिंहे, सूर्ये
विष्णौ च पु० ।

हरित पु० ह-इतच् । सिंहे, मन्थानतृणे, हरिद्वर्णे च । तद्वति
त्रि० । स्त्रियां ङीप् तस्य नश्च । दूर्वायां, जयन्त्यां, हरिद्रायां,
कपिलद्राक्षायां नीलदूर्वायाञ्च स्त्री० टाप् ।

हरितक न० हरितेन वर्णेन कायति प्रकाशते कै-क । शाके ।

हरितशाक पु० हरितं शाकमस्य । शोभाञ्जने ।

हरिताल न० हरिवर्णस्य पीतवर्णस्य तालः प्रतिष्ठा यत्र । पीतवर्णे
उपधातुभेदे ‘स हरितालसमाननवांशुकमिति’ माघः । पीतव-
र्णपक्षिभेदे पु० स्वार्थे कन् । हरिताले ।

हरितालिका स्त्री० हरेस्तालो हस्ततालो यस्यां कप् अत इचम् ।
सौरभाद्रशुक्लचतुर्थ्याम् । हरितवर्णाय अलति पर्याप्नोति
अल-ण्वुल् । दूर्वायाम् । अण् ङीप् । हरिताली । दूर्वायाम्, सा
च आकाशरेखायां, खड्गतायाञ्च ।

हरिताश्म न० हरितवर्णमश्म अच् समा० (पेरीजा) मणिभेदे,
तुल्ये, (तुंते) उपधातुभेदे च ।

हरितपर्ण न० हरिद्वर्णं पर्णमस्य । मूलके (मूला) हरिपर्णादयोप्यत्र ।

हरिदर्भ पु० हरिः हरिद्वर्णो दर्भः । हरिद्वर्णे कुशे ।

हरिदश्च पु० हरिनामकोऽश्वो यस्य । सूर्य्ये ।

हरिदेव पु० हरिदेवोऽधिष्ठात्री देवता अस्य । श्रवणानचत्रे ।

हरिदग्धं पु० हरिद्वर्णो गर्भो यस्य । हरिद्वर्णे कुशे ।

हरिद्रव पु० हरिवर्णः पिङ्गलवर्णो द्रवद्रव्ये । नागकेशररजसि ।

हरिद्रा स्त्री० हरिं पीतवर्णं द्रवति द्रु-ड । स्वनामख्याते
ओषधिभेदे ।

हरिद्रागणेश पु० हरिद्रावर्णयुक्तो गणेशः । पीतवर्णे गणेशभेदे ।

हरिद्राभ पु० हरिद्रैव आभाति आ + भा-क । पीतसाले
(पियासाल) कर्कुरके, पीतवर्णे च । तद्वति त्रि० ।

हरिद्राराग त्रि० हरिद्राया इव रागः रञ्जनमनुरागोऽस्य । अस्थि-
रानुरागे सौहृदे ।

हरिद्रु पु० हरिः हरिद्वर्णो द्रुः । वृक्षमात्रे, वारुहरिद्रायाञ्च ।

हरिद्वार न० हरेस्तवप्राप्ते द्वारं सेवनात् । खनामख्याते तीर्थभेदे ।

हरिनामन् न० हरेर्नाम तदाख्याने वा । हरिनामनि तदाख्याने
च हरेरिव नामास्य । सुद्धे पु० ।

हरिनेत्र न० हरेर्नेत्रमिव श्वेतपद्मे दत्त० । विष्णोर्लोचने । हरेः
सिंहस्येव नेत्रमस्य दीर्घत्वात् । पेक्के पु० ।

हरिन्मणि पु० हरिद्वर्णो मणिः । मरकते मणौ ।

हरिन्मुद्ग पु० हरिद्वर्णो मुद्गः । शरदि पक्कमुद्गे ।

हरिप्रिय न० हरेर्विष्णोः प्रियम् । कालीयके चन्दने, उशीरे च ।
कदम्बे, पीतभृङ्गराजे, विष्णुकन्दे, करवीरे, शङ्खे, बन्धूके, शिवे,
वातुले च पु० । लक्ष्यां, तुलस्यां, पृथिव्यां, द्वादश्यां तिथौ
च स्त्री० । हरिवक्ष्मभे त्रि० ।

हरिवालुक न० हरेर्विष्णोः प्रियम् वालुकम् । पुलवालुके ।

हरिभक्त त्रि० हरौ विष्णौ भक्तः । विष्णुभक्तिमति 'सर्वजीवेपु
यो विष्णुं भावयेत् समभावतः । हरौ करोति भक्तिञ्च
हरिभक्तः स च स्मृतः' इति पुराणोक्ते सर्वत्र समष्टिपूर्वक-
हरिसेवके पु० ।

हरिभद्र न० हरिं भद्रयति स्तुतर्पयति अच् । हरिवालुके ।

हरिभुज पु० हरिं मेकं भुङ्क्ते भुज-किप् । सर्पे ।

हरिमन्थ पु० मध्यते मन्थः एकदेशः हरिः पीतो मन्थो यस्य ।

चणके, तस्य बहुमन्थनेऽपि पीतत्वानपायात्तथात्वम् । हरिं
सर्पं मन्थति मन्थ-अण् । गणिकारिकायाम् देशभेदे च ।

हरिमन्थक पु० हरिः पीतो मन्थ एकवण्डो यस्य कप् । चणके ।

हरिमन्थज पु० हरिमन्थे देशे जायते जन-ड । चणके,
कृष्णमुद्गे च ।

हरिचंश पु० दत्त० । विष्णुवंशे, हरेर्वंशः आख्येयत्वेनास्त्यत्र अच्
महाभारतान्तर्गते खिलरूपे ग्रन्थभेदे ।

हरिचर्ष न० हरिनामकं वर्षम् । जम्बुद्वीपस्य नववर्षमध्ये वर्षभेदे ।

हरिवासर न० हरिप्रियं वासरम् । एकादशीदिवसे, द्वादशी-
प्रथमपादे च । 'अन्नमाश्रित्य पापानि तिष्ठन्ति हरिवासरे' इति,
'द्वादश्याः प्रथमः पादो हरिवासरसंज्ञक' इति च पुरा० ।

हरिवाहन पु० हरिं वाहयति स्थानान्तरं नयति वह + णिच्
ल्यु । गरुडे दत्त० वारिवाहनमप्यत्र न० ।

हरिवीज न० हरेर्वीजमुत्पत्तिकारणत्वेनास्त्यस्य अच् । हरिताले
'हरितालं हरेर्वीजं लक्ष्म्या बीजं मनःशिले'ति वैद्यकम् ।

हरिशयन न० हरेः शयनं निद्रा । विष्णुनिद्रायाम् । हरेः शयनं
यत्र । तदुपलक्षिते काले स च 'मैत्रायणपादे स्वपितीह
विष्णु'रित्युपक्रम्य 'प्रबुध्यते मासचतुष्टयेनेत्यन्तेन दक्षितः
आपादस्य शुक्लद्वादश्यवधिकार्त्तिकशुक्लद्वादशीपर्यन्तरूपो
मासचतुष्टयात्मकः । विस्तरो बृहदभिधाने ।

हरिश्चन्द्र पु० हरिः चन्द्र इव ऋषौ सुद् । सूर्य्यवश्ये त्रिशङ्कुपुत्रे
नृपभेदे । ऋषिभिन्ने तु न सुद् । हरिचन्द्र एव ।

हरिश्चन्द्रपुर न० दत्त० । सौमनस्ये ।

हरिसङ्कीर्त्तन न० हरेर्हरिनाम्नः संकीर्त्तनं कथनम् । श्रीविष्णोर्ना-
मोच्चारणे 'सकलं निष्फलं राजन् ! हरिसङ्कीर्त्तनं विने'ति
पुराणम् ।

हरिहय पु० हरिवर्णो हयो यस्य । इन्द्रे 'हरिं विदित्वा हरिभिश्च
वाजिभि'रिति रथौ तस्य हरिवर्णतुरगव्यसुक्तम् ।

हरिहर पु० हरियुक्तो हरः । हरिहरयोः संश्लिष्टार्द्धदेहतया स्थिते
मूर्त्तिभेदे । द्व० । शिवनारायणयोः द्वि० व० ।

हरिहरक्षेत्र न० हरिहरयोः प्रियं क्षेत्रम् । गङ्गागण्डकीसङ्गमोन्ति-
कदेशस्थे पाटलिपुत्रादुत्तरस्यां दिशि स्थिते तीर्थभेदे ।

हरीतकी स्त्री० हरिं पीतवर्णं फलद्वारा इता प्राप्ता इण-क्त ।
संज्ञायां कन् गौ० ङीप् । स्वनामख्याते वृक्षे तस्याः फलम्
अण् तस्य लुप् । हरीतकीफले स्त्री० । 'कदाचित् कुपिता
माता नोदरस्या हरीतकी'ति वैद्यकम् ।

हरेणु स्त्री० ह-एणु । रेणुकानामगन्धद्रव्ये, कुलस्त्रियाञ्च । (मटर)
सतीले पु० । स्वार्थे कन् तत्रैव ।

हर्त्त त्रि० ह-वृच् । हरणकारिणि । चौरे, सूर्य्ये च पु० ।

हर्म्य न० ह-यत् सुद् च । धनिनां गृहभेदे 'रम्यं हर्म्यतल'मिति
प्रबोधचन्द्रोदयः ।

हर्ष्य क्ते अक० गतौ सक० भ्वा० पर० सेट् । हर्षयति अहर्षात् ।

हर्ष्यक्ष पु० हरि पिङ्गलमक्षि यस्य पच् समा० । सिंह, कुवेरे च ।

हर्ष्यश्च पु० हरिवर्णोऽश्वोऽस्य । इन्द्रे

हर्ष पु० हर्ष-वञ् । सुखे, इष्टाधिगमजन्यानन्दे ।

हर्षण पु० हर्षयति अशीष्टदंतात् हर्षणिच्-ल्यु । विष्कम्भा-
दिमध्ये चतुर्दशे योगे । हर्षकारके त्रि० । हर्ष-ल्युट् ।
हर्षे न० ।

हर्षमाण पु० हर्ष ताच्छील्ये चानश् । श्राद्धदेवभेदे हर्षचित्ते । त्रि०
हर्षिणी स्त्री० हर्ष-णिच्-णिनि ङीप् । धिजयायाम् । हर्ष-
कारके त्रि० ।

हर्षित त्रि० हर्षो जातोऽस्य इतच् । जातानन्दे ।

हल विलेखे भ्वा० पर० सक० सेट् ज्वलादि० । हलति अहालीत् ।

हल न० हल्यते कृष्यतेऽनेन हल-घञर्थे क । लाङ्गले ।

हलद्दी स्त्री० हल-शतृ हलन्तं कृपकमपि दायति शोधयति दै-क
गौ० ङीप् । हरिद्रायाम् ।

हलधर पु० हलं धरति आयुधत्वेन धृ-अच् । चलरामे । कृपके
त्रि० 'उन्मूलिता हलधरेण पदावधातरि'त्युद्भटः ।

हलभूति स्त्री० हलेन हलसाध्या भूतिः । कृपिभूतौ ।

हला व्य० हेति लीयते ला-का । नाव्योक्तौ सखीसम्बोधने, सख्यां,
पृथिव्यां, जले च ।

हलायुध पु० हलेन आयुध्यति आ + युध क । चलदेवे ।

हलाहल पु० हलेनेव आहलति विलिखति आ + हल-अच् । विपभेदे ।

हलि पु० हल-इन् । बृहद्वले ।

हलिन् पु० हलोऽस्त्यस्यायुधत्वेन इनि । चलरामे । कृपके त्रि०

हलीन पु० हलाय हितः ख । शाकवृक्षे (शेगुन) ।

हलीशा स्त्री० हलस्य ईशा शक० । लाङ्गलदण्डे ।

हल्य त्रि० हलं हलकर्षणमर्हति तस्येदं वा यत् । हलकृष्टे
चेन्नादौ, हलसम्बन्धिनि च । हलानां समूहः यत् ।
हलसमूहे स्त्री० ।

हल्ल विकासो भ्वा० पर० अक० सेट् । हल्लति अहल्लीत् ।

हल्लक न० हल्ल-ण्युल् । रक्तकहारे (हेला) ।

हल्लीष न० हल्ल-क्लिप् लप-अच् पृ० कर्म० । स्त्रीणां मण्डलिकाकार-
नृत्ये । ततः कन् । तत्रैव ।

हव पु० हु-अप् ह्वे-अप् पृ० वा । यज्ञे, आज्ञायां, होमे, आह्वाने च ।

हवन न० हु-ल्युट् । होमे देवायुद्देशेन मन्त्रपूर्वकं वह्नौ
हविःप्रक्षेपे ।

हवनी स्त्री० ह्वयतेऽस्यां हु-ल्युट् । यज्ञकुण्डे ।

हवनीय त्रि० हु-कर्मणि अनीयर् । होमद्रव्ये ।

हवा अव्य० हव वाच द्वन्द्व० । प्रसिद्धार्थे ।

हविरशन पु० हविरश्नाति अश-युच् । वह्नौ ।

हविर्गन्धा स्त्री० हविषो गन्धो यस्याम् । शय्याम् (शांइ) ।

हविर्गैह न० हविषो गृहम् । यज्ञमण्डपसन्निकृष्टस्ये हवनीय-
द्रव्यस्थापनार्थं गेहे ।

हविर्मन्थ पु० हविषे मथ्यतेऽसौ मन्थ-घञ् । गणिकारीवृक्षे ।

हविष्य न० हविषे हितम् यत् । घृते, स्मृत्युक्ते हैमन्तिकादावन्ने
च 'चेरुहविष्यं भुञ्जाना' इति भागवतम् ।

हविष्यान्न न० कर्म० । 'हैमन्तिकं सिताऽस्विन्नं धान्यं सुद्रास्ति-
ला यवाः । कलायककुनीवारा वास्तुकं हिलमोचिका । पट्टिका
कालशाकञ्च मूलकं केसुकेतरत् । लवणे सिन्धुसासुद्रे गव्ये
च दधिसर्पिणी । पथोऽनुद्धृतसारञ्च पनसाप्रहरीतकी ।
तिन्तिडी जीरकञ्चैव नागरङ्गञ्च पिप्पली । कदली लवली
धान्नी फलान्यगुडमैत्तवम् । अतैलपकं मुनयो हविष्यान्नं
प्रचक्षते' इत्युक्ते व्रतादौ भव्यद्रव्यभेदे ।

हविस् न० ह्वयते हुकर्मणि, असुन् । घृते, हवनीयद्रव्यमात्रे च
'वपाया भेदसो हविषोनुग्रहीति' श्रुतिः । भावे असुन् । होमे ।

हव्य न० हु-कर्मणि यत् । देवयोग्यान्ने हवनीयद्रव्ये त्रि० । भावे
यत् होमे न० । [स्विन्ने अन्ने चरौ ।

हव्यपाक पु० हव्याय होमाय पाको यस्य । होमार्थं घृतादिमिश्रिते
हव्यवाह पु० हव्यं वहति देवान् वह-अण् । अग्नौ ।

हव्यवाहन पु० हव्यं वाहयति वह-णिच्-ल्यु । वह्नौ ।

हव्याश पु० हव्यमश्नाति अश-अण् । ब्रह्मौ । ल्यु । हव्याशनो
प्यत्र पु० ।

हस हासे भ्वा० प० अक० सेट् सिचि न वृद्धिः । हसति अहसीत्
दोषदर्शनपूर्वकहासे तु सकर्मकः 'स्थितावहस्येव पुरं मघोनः'
इति भट्टिः ।

ह (हा)स पु० हस-अप् वञ् वा । हासे सुखविकासनभेदे ।

हसन न० हस-ल्युट् । प्रीत्या सुखकपोलादेर्विकासने हास्ये ।

हसन्ती स्त्री० हस-ञ् ङीप् । अङ्गारधानिकायां मल्लिकाभेदे, शाकि-
नीभेदे च । हस-शतृ ङीप् । हासिनि त्रि० । स्त्रियाम् ङीप् ।
हसित न० हस-भावे क । हास्ये, कर्त्तरि कः । कृतहास्ये
विकशिते च ।

हस्त पु० हस-तन् न इट् । देहावयवभेदे (हात) चतुर्विंशत्यङ्गुल-
परिमाणे 'यवोदरैरङ्गुलमष्टसंख्यैर्हस्तोऽङ्गुलैः पद्गुणितैश्च-
तुर्भिरिति' लीलावती । हस्तिशुण्डे च । अधिन्यादिपु
त्रयोदशे नचत्रे पु० स्त्री० । 'जाह्नवी हस्तयोगे' इति पुराणम्
'पुण्या हस्ता तथा स्वातिरिति' ज्योतिषम् ।

हस्तामलक न० हस्तस्थितमामलकम् आमलक्याः फलं तदिव
वा । करावस्थितामलकफले, तद्वत् अनायासदृश्ये पदार्थे
वेदान्तप्रसिद्धग्रन्थभेदे च । करामलकाद्योप्यत्र ।

हस्तिक न० हस्तिनां समूहः कन् । हस्तिनसमूहे ।

हस्तिकर्ण पु० हस्तिनः कर्ण इव पर्णमस्य अच् । एरण्डवृक्षे,
पलाशभेदे, गणदेवताभेदे, हस्तिकन्दे, रत्नैरण्डे च । कन् ।
किंशुकभेदे ।

हस्तिकन्द पु० हस्तिनः पदमिव कन्दोऽस्य । स्वनामख्याते कन्दभेदे ।

हस्तिकरञ्ज पु० हस्तीव महान् करञ्जः । महाकरञ्जे ।

हस्तिकर्णदल पु० हस्तिनः कर्ण इव दलमस्य । पलाशभेदे ।

हस्तिकोलि पु० हस्तीव कोलिः । वदरीभेदे ।

हस्तिघोषा स्त्री० हस्तीव वृहती घोषा । वृहद्वोषायाम् ।

हस्तिघोषातकी स्त्री० हस्तीव वृहती घोषातकी । हस्तिघोषायाम् ।

हस्तिचारिणी स्त्री० हस्तीव चरति चर-णिनि । महाकरञ्जे ।

हस्तिदन्त पु० ६त० । करिदन्ते । तदाकारोऽस्त्यस्य अच् । मूलके न० । गृहभित्तिनिखाताद्धं काष्ठनिर्मितकलिकाकारे पदार्थे नागदन्तादयोप्यत्र ।

हस्तिदन्तफला स्त्री० हस्तिदन्त इव फलमस्याः । पुरारौ कर्कटीभेदे ।

हस्तिन् पु० हस्तः शुण्डादण्डोऽस्त्यस्य । गजे, चन्द्रवंश्ये नृपभेदे ।

हस्तिनख पु० हस्तिनो नख इव हस्तिना न खन्यते नञ् + खन-ड वा । पुरद्वारस्थे, मृकूटे, दुर्गद्वारावरोधनार्थे निम्नोन्नते खालोद्धते मृदाशौ च ।

हस्तिनापुर न० हस्तिना तदाख्यनृपेण चिह्नितं तत्कृतत्वात् पुरम् अलुक्स० । (दिह्नी) पुरभेदे ।

हस्तिनी स्त्री० हस्तिनः घोषा ङीप् । करिण्याम् गजयोपिति स्त्रीभेदे च ।

हस्तिप पु० हस्तिनं पाति पा-क । हस्त्यारोहे । स्वार्थे कन् तत्रैव ।

हस्तिपत्र पु० हस्तिकर्ण इव पत्रमस्य । हस्तिकन्दवृत्ते ।

हस्तिपर्णिका स्त्री० हस्तिकर्ण इव पर्णमस्याः कप् अत इत्थम् । राजकोपातक्याम् ।

हस्तिपर्णी स्त्री० हस्तिकर्ण इव पर्णमस्या ङीप् । मोरटालतायां, कर्कट्याञ्च । [भेदे च ।

हस्तिमद पु० ६त० । करिकरनिःसृतमदजले । स इव । गन्धद्रव्य-

हस्तिरोहणक पु० हस्तीव रोहते ह्यु कन् । महाकरञ्जे ।

हस्तिलोभ्रक पु० हस्तीव लोभ्रः स्वार्थे कन् । लोभ्रभेदे ।

हस्तिविपाणी स्त्री० हस्तिविपाणं गजदन्तस्तदाकारः मध्यभागी (थोड्) यस्याः गौ० ङीप् । कदल्याम् ।

हस्तिशुण्डा (ण्डी) स्त्री० हस्तिशुण्डस्तदाकारोऽस्त्यस्याः अच् वा गौ० ङीप् । (हातिशुडा) वृत्ते ।

हस्तिश्यामाक पु० हस्तीव स्थूलः श्यामाकः । स्थूलश्यामाके ।

हस्ते अव्य० हस्त + ए । पाणौ इत्यर्थे स्वीकारे च ।

हस्त्यध्यक्ष पु० ७त० । गजाध्यक्षे गजरक्षणादौ नियुक्ते च ।

हस्त्यारोह पु० हस्तिनमारोहति आ + रुह अण् । हस्तिपके ।

हहा पु० हेति शब्दं जहाति हा-क्लिप् । गन्धर्वभेदे ।

हा त्यागे जु० प० स० अनिट् । जहाति अहासीत् निष्ठातस्य नः ।

हा गतौ जु० आ० स० अनिट् निष्ठातस्य नः । जिहीते अहासिष्ट ।

हा अव्य० हा-का । विषादे, शोके, पीडायां, कुत्सायाञ्च ।

हाङ्गर पु० हा विषादाय पीडायै वा अङ्गं राति रा-क । स्वनामख्याते जलजन्तुभेदे । [निर्मिते त्रि० ।

हाटक न० हट-ण्वुल् । देशभेदे । तत्रजे-स्वर्णे, धुस्तुरे च स्वर्ण-

हान न० हा भावे क । परित्यागे 'हिमहानकृता न कृते'ति भट्टिः । हानि स्त्री० हा-क्लिन् नि० निः । क्षतौ अपचये ।

हायन पु० स्त्री० अम्बु जहाति हा-ह्यु-नि० । ब्रीहौ । भावं जहाति हा-ह्यु नि० । वत्सरे अग्निशिखायां स्त्री० ।

हार पु० ह-कर्मणि घञ् । मुक्तामालाभेदे 'हारो नारोपितः कण्ठे' इति सीतावाक्यम् । हरतीति कर्त्तरि घञ् ण वा । भाजके, "अन्योन्यहारामिहतौ हरांशौ" इति लीलावती ।

हारक पु० ह-ण्वुल् । चौरै, कितवे, शाखोटकभेदे, भाजकाङ्के च । हरणकर्त्तरि त्रि० । [लृदाद्याम् ।

हारहारा स्त्री० हार इव हरति आत्वादनान् ह-अण् । कपि-हारहारा स्त्री० ह्वे-क्लिप् हूः हार इव हुवं राति रा-क । द्राक्षायाम् । मये पु० ।

हारावली स्त्री० हार इवावली । मुक्तावल्यां "शृङ्गारहारावली" इति गङ्गास्तवः । पुरुषोत्तमकृते कोपभेदे च ।

हारि(री) स्त्री० ह-णिच्-इन् वा ङीप् । धूतादिभङ्गे तत्पराजये, पथिकसमूहे च ।

हारिद्र पु० हरिद्रया रक्तः अण् । कदम्बवृत्ते तत्पुष्पस्य पीतप्राय-त्वात् तथात्वम् । हरिद्रारक्ते त्रि० ।

हारिन् त्रि० हारोऽस्त्यस्य इति ह-णिनि वा । हारके, हारविशिष्टे, मनोहारिणि च । "हारीण्यबलानां हारीण्यबलानाम्" इति भट्टिः ।

हारीत पु० ह-णिच्-ईतच् । स्मृतिकर्त्तरि मुनिभेदे । पक्षिभेदे, कितवे च ।

हार्द न० हृदयस्य कर्म युवा० अण् हृदादेशः । स्नेहे, प्रेमणि ।

हृदि भवः विदितो वा अण् । हृदयस्थे, हृदयवेद्ये च त्रि० ।

हार्य्य पु० हियतेऽसौ ह-ण्यत् । विभीतकवृत्ते । हरणीये त्रि० ।

हाल पु० हलोऽस्त्यस्य अण् हल् एव वा अण् । बलरामे, हले च ।

हाला स्त्री० हल्-घञ् । मध्ये, तालरसजे मये च ।

हालाहल पु० न० हालेव हलति हल् + अच् । स्थावरविपभेदे, कीटभेदे च । मये स्त्री० तत्र ङीप् ।

हालिक त्रि० हलेन खनति हल्ः प्रहरणमस्य तस्येदं वा ठक् ठञ् वा । हलकर्पके, हलेन योद्धरि, हलसम्बन्धिनि च ।

हाव पु० ह्वे-भावे घञ् नि० । आह्वाने, स्त्रीणां शृङ्गारभावे चेत्या-भेदे च ।

हास्तिक न० हस्तिनां समूहः ठण् । हस्तिमूहे ।

हास्तिन न० हस्तिना नृपेण निर्वृत्तं नगरम् अण् संयोगपरत्वादिनो न टिलोपः । हस्तिनापुरे ।

हास्य न० हस-ण्यत् । हासे, हसने, अलङ्कारोक्ते रसभेदे च ।

हाहाकार पु० हाहा इत्यस्य कारः ह्-भावे घञ् युद्धशब्दे, शोक-ध्वनौ च ।

हि वर्द्धने गतौ च स्वादि० पर० सक० अनिट् । हिनोति अहैपीत् ।

हि अन्य० हा-हि वा डि । हेतौ, अवधारणे, विशेषे, प्रश्ने, सम्भ्रमे, हेतूपदेशे, शोके, असूयायां, शोकपूरणे च ।

हिंसक पु० हिन्स-ण्वुल् । व्याघ्रादौ हिंसे पशौ, शत्रौ च । हिंसाकारके त्रि० ।

हिंसा स्त्री० हिन्स-अ । वधे, घातने, चौर्यादिकर्मणि च ।

हिंस्र त्रि० हिन्स-र । हिंसाशीले, घोरे च । भये, मांस्यां, काका-दन्यां, जटामांस्यां, गवेधुकायां, शिवायाञ्च स्त्री० ।

हिक्क कृजने भ्वादि० उभ० अक० सेट् । हिक्कति ते अहिक्कीत् अहिक्किट् ।

हिक्क हिंसायां चुरा० आ० सक० सेट् । हिक्कयते अजिहिक्कत ।

हिक्का स्त्री० हिक्क-अ । रोगभेदे (हेचकी) ।

हिङ्गु न० हिमं गच्छति गम-ङ्ङु नि० । (हिङ्) रामठदेशोद्भवे वृक्षे यस्य निर्यासो हिङ्गुद्रव्यम् ।

हिङ्गुनाडिका स्त्री० हिङ्गुनो नाडीव इवार्थे कन् ह्रस्वः । नाडीहिङ्गौ ।

हिङ्गुनिर्यास पु० हिङ्गुन इव निर्यासोऽस्य । निम्बवृक्षे । द्रव्ये ।

हिङ्गुवृक्षनिर्यासे (हिङ्) । [स्त्री० ङीप् ।

हिङ्गुपत्र पु० हिङ्गुन इव पत्रमस्य । इङ्गुदीवृक्षे । (हिङ्गुपत्र) वृक्षभेदे

हिङ्गुपर्णी स्त्री० हिङ्गुन इव पर्णमस्या ङीप् । वंशपत्र्याम् ।

हिङ्गुल पु० न० हिङ्गु तद्वर्णं लाति + क । रक्तवर्णे वर्णकद्रव्यभेदे,

वार्त्ताक्यां, वृहत्याञ्च स्त्री० ङीप् ।

हिङ्गुल पु० न० हिङ्गु, तद्वर्णं लाति ला-ङ्ङु । (हिङ्गुल) वर्णकद्रव्ये

हिङ्गुशिराटिका स्त्री० हिङ्गुन इव शिरां पत्रशिरामदति अट ण्वुल्

अत इवम् । वंशपत्र्याम् ।

हिङ्गुल न० हिङ्गुल + पु० । मधुरमूले (आलु) ।

हिङ्गु पु० हिनोति हि-क्किप् तथा सन् जायते जन-ङ् कर्म० ।

हिङ्गुलवृक्षे ।

हिङ्गुल पु० हि-क्किप् हिन् हितकारि जलं यस्य । वृक्षभेदे (हिजल) ।

हिङ्गु गतौ भ्रमणे भ्वादि० आत्म० सक० सेट् इदित् । हिण्डते

अहिण्डट ।

हिडिम्ब पु० राक्षसभेदे स हि भीमेन हतः । तद्गन्धिन्यां स्त्री० ।

हिडिम्बजित् पु० हिडिम्बं राक्षसभेदं जितवान् जि-क्किप् । भीम-

सेने हिडिम्बशत्रुप्रभृतयोऽप्यत्र ।

हिडिम्बापति पु० द्रव्ये । भीमसेने ।

हिण्डन न० हिडि-ल्युट् । भ्रमणे, रमणे, लेखने, च ।

हिण्डि(ण्डी) पु० हिडि-इरन् ईरन् वा । समुद्रफेने, वार्त्ताकौ,

पुरुषे, स्रक्के च ।

हित त्रि० धा-क्क हि-क्क वा । गते, पथ्ये, इष्टसाधने, मङ्गले च ।

हितकारिन् त्रि० हितं करोति कृ-णिनि । शुभकारके ।

हितैपिन् त्रि० हितमिच्छति इप्-णिनि । हितेच्छाकारिणि ।

हितोपदेश पु० हितस्य इष्टसाधनस्य उपदेशः । हितार्थे उपदेशे,

विष्णुशर्मकृते नीतिग्रन्थभेदे च ।

हिन्ताल पु० हीनस्तालो यस्मात् पु० (हिंताल) वृक्षे ।

हिन्दोल पु० हिल्लोल + घञ् पु० । दोलने, ध्रावणशुक्लपक्षविहित-
दोलनयन्त्रेण भगवतो दोलनरूपे उत्सवभेदे, रागभेदे च ।

हिम न० हि-मक् । आकाशच्युतजलकणे, शीतलस्पर्शे । तद्वति त्रि० । सूक्ष्मैलायां, रेणुकायां, भद्रमुस्तायाम्, नागरमुस्तायां, पृष्ठायाञ्च स्त्री० । अग्रहायणपौषमासात्मके ऋतुभेदे, चन्दन-
वृक्षे, चन्द्रे, कर्पूरे च पु० ।

हिमक पु० हिमसिच कायति कै-क । विकङ्कतवृक्षे ।

हिमकर पु० हिमः करः किरणो यस्य हिमं करोति निषेवणात्
कृ-अच् । चन्द्रे, कर्पूरे च । हिमकिरणादयोऽप्यत्र ।

हिमगिरि पु० हिममयो गिरिः हिमप्रधानो वा गिरिः । हिमालय-
पर्वते । हिमपर्वतादयोऽप्यत्र ।

हिमतैल पु० हिमवीर्यं तैलम् । कर्पूरजाते तैले ।

हिमदुग्धा स्त्री० हिमवीर्यकरं दुग्धमस्याः । क्षीरिण्याम् ।

हिमदुर्दिन न० हिमहेतुकं दुर्दिनम् । हिमपातेन दुःखकरे दिने
कुञ्जरिकायुक्तदिने ।

हिमद्रुम पु० हिमप्रधाने जायमानः द्रुमः । निम्बवृक्षे ।

हिमप्रस्थ पु० हिमः शीतलः प्रस्थो यस्य । हिमालयपर्वते ।

हिमवत् पु० हिमानि प्राचुर्येण सन्ति अत्र मतुप् मस्य वः
हिमालयपर्वते ।

हिमवालुक पु० हिममयो वालुकेव अंशो यस्य । कर्पूरे ।

हिमसंहति स्त्री० द्रव्ये । हिमसमूहे, हिमेन कृतसङ्घाते (वरफ)
पदार्थे च । [वृक्षे ।

हिमहासक पु० हिमं हसति शीतवीर्यत्वात् ण्वुल् । हिन्ताल-
हिमांशु पु० हिमा अंशवोऽस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

हिमांश्वभिख्य न० हिमांशोरिवाभिख्या शोभा यस्य । रौप्ये तस्य
अतिशुभ्रवात्तयात्वम् ।

हिमागम पु० हिमस्यागमो यत्र । हेमन्ते अग्रहायणपौषमासात्मके
ऋतौ । [गङ्गायाञ्च ।

हिमाद्रिजा स्त्री० हिमाद्रौ जायते जन-ङ् । क्षीरिण्यां, पार्वत्यां

हिमाद्रितनया स्त्री० द्रव्ये । हिमाद्रिसुतादयोऽप्यत्र ।

हिमानी स्त्री० हिमानां संहतिः हिम-ङीप् आनुक् च । हिमसमूहे

“आगता वत जरेव हिमानी” इत्युद्धटः ।

हिमाराति पु० द्रव्ये । सूक्ष्मे, अर्कवृक्षे, वडौ, चित्रकवृक्षे च ।

हिमालय पु० हिमानामालयः । हिमवत्पर्वते । हिमप्रधाने आल्यो

यस्य । शुक्लवद्विरे, भूस्यामलक्याञ्च ।

हिमावज न० हिमकाले जायते जन-ङ् । उत्पले ।

हिमावती स्त्री० हिमं सेवने हिमवीर्यं विद्यतेऽस्य मतुप् मस्य वः
संज्ञायां दीर्घः । स्वर्णक्षीर्याम् ।

हिमाश्रया स्त्री० हिमं हिमवीर्यमाश्रयति आ + श्रि-अच् । स्वर्णजी-
वन्याम् । [कपिलद्राक्षायाम् ।

हिमोत्तरा स्त्री० हिममुत्तरं यस्याः सेवने शीतवीर्यकरत्वात् ।

हिमोद्भवा स्त्री० हिमप्रधानस्थाने उद्भवति उद्-भू-अच् । शट्याम् ।

हिरण न० ह-हृयुद् नि० । रेतसि, स्वर्णे, वराटके च ।
 हिरण्मय त्रि० हिरण्यात्मकम् मयट् नि० । हिरण्यात्मके स्त्रियां
 ङीप् । “हिरण्मयी शाललत्तेव” इति भट्टिः । नववर्षमध्ये वर्ष-
 भेदे न० । आदित्यमण्डलस्थे परमब्रह्मणि “य एष हिरण्मयः
 पुरुषो दृश्यते हिरण्याक्षः” इति छान्दोग्यम् ।
 हिरण्य न० हिरण्यमेव स्वार्थं यत् । सुवर्णं, धुस्तूरे, रेतसि, द्रव्ये,
 वराटके, अक्षये, मानभेदे, अकुण्ठे, रजते, धने च ।
 हिरण्यकशिपु पु० दैत्यविशेषे । स तु कश्यपात् दित्यां जातः ।
 हिरण्यकशिपुहन् पु० हन्-क्विप् क्त० । विष्णौ ।
 हिरण्यकामधेनु स्त्री० विधानेन हिरण्यरचिता कामधेनुः ।
 तुलादिषोडशमहादानमध्ये दानार्थं हिरण्येन कल्पितायां धेनौ,
 उपचारात् तद्दाने च ।
 हिरण्यगर्भं पु० हिरण्यं स्वर्णमयाण्डं गर्भं उत्पत्तिस्थानमस्य ।
 चतुर्मुखे ब्रह्मणि तस्य हेमाण्डप्रभवत्वात्तथात्मम् “तदण्डमभ-
 वद्गर्भं सहस्रांशुसमप्रभम् । तस्मिन् जज्ञे स्वयं ब्रह्मा सर्वलोक-
 पितामहः” इति मनुः । तुलादिषोडशमहादानमध्ये दानार्थं
 स्वर्णादिना कल्पिते हिरण्यगर्भे, उपचारात्तद्दाने, शालग्राम-
 मूर्तिभेदे च ।
 हिरण्यवाह(हु) पु० हिरण्यं वाहयति प्रापयति भक्तान् हिरण्य-
 वर्णो वाहुरिव तरङ्गो वा यस्य । महादेवे, शोणे नदभेदे च ।
 हिरण्यरेतस् पु० हिरण्यं रेतो यस्य । वह्नौ, चित्रकवृक्षे च ।
 स्वर्णस्य वह्निरेतोभवत्वं भारतादावुक्तम् ।
 हिरण्याक्ष पु० कश्यपस्य पुत्रे दैत्यभेदे ।
 हिरण्याश्व पु० हिरण्यनिर्मितोऽश्वः । तुलादिषोडशमहादानमध्ये
 दानार्थं स्वर्णादिकल्पितेऽश्वे, तद्दाने च ।
 हिरण्याश्वरथ पु० हिरण्येन निर्मितः अश्वः तद्युक्तश्च । तुला-
 दिषोडशमहादानमध्ये दानार्थं स्वर्णादिना कल्पिते सुवर्णम-
 याश्वयुक्तये, तद्दाने च ।
 हिरुक् अव्य० हि-उक्किक् रुट् च । वर्जने त्यागे ।
 हिल हावकरणे तुदा० पर० अक० सेट् । हेलति अहेलीत् ।
 हिलमोचि(ची) स्त्री० हिल-क मुच-इनि कर्म० वा ङीप् ।
 (हिलेखा) शाके । स्वार्थं कन् तत्रैव । [अजिहिल्लोलत् त ।
 हिल्लोल दोलने अद्-चुरा० उभ० सक० सेट् । हिल्लोलयति ते
 हिल्लोल पु० हिल्लोल-अच् । तरङ्गे । वज्रं । दोलने ।
 हिव प्रीणने स्वादि० पर० सक० सेट् इदित् । हिन्वति अहिन्वीत् ।
 हिवक न० हिवि + उक्क् नि० । ज्योतिषोक्ते लग्नाच्चतुर्थे स्थाने ।
 हिस वधे वा चुरा० उभ० पचे रुधा० पर० सक० सेट् इदित् ।
 हिस्ति हिंसयति ते अहिंसीत् अजिहिंसत् त ।
 ही अव्य० डि-ङी । विस्मये, दुःखे, विपादे, शोके च । वीप्सायां
 द्वित्वम् । विपादाद्यतिशये । [व्यवहारे प्रतिवादिभेदे पु० ।
 हीन त्रि० पु० हा + क्त तस्य नः इत्थम् । ऊने, निन्दे, अधमे च ।

हीनवादिन् पु० कर्म० । “पूर्ववादं परित्यज्य योऽन्यमालम्बते
 पुनः । वादसंक्रमणाज्ज्ञेयो हीनवादी स वै नरः” इति स्मृत्यु-
 क्ते व्यवहारे वादिभेदे ।
 हीनाङ्ग त्रि० हीनमङ्गं यस्य । स्वभावतो न्यूनाङ्गवति “हीनाङ्गं
 विकलाङ्गं च” इति स्मृतिः । स्त्रियां वा ङीप् ङीवन्तः । छुद्र-
 पिप्पल्याञ्च ।
 हीन्ताल पु० हीनस्तालो यस्मात् णृ० । हिन्तालवृक्षे (हेताल) ।
 हीर न० ह-क नि० । वज्रे, हीरके च । शिवे, सपे, हारे, सिंहे
 च पु० । लक्ष्म्याम्, पिपीलिकायां, कार्मवीर्याञ्च स्त्री० । स्वार्थं
 कन् । (हीरा) लणिभेदे ।
 हीराङ्ग पु० हीरमिव दृढमङ्गमस्य । इन्द्रस्य वज्रे ।
 हील न० ही-विस्मयं लाति ला-क् । रेतसि ।
 हु होमे, अदने च चुरा० पर० सक० अनिट् । जुहोति अहौपीत् ।
 हुङ्कार पु० हुमित्यव्यक्तस्य कारः कृ-घञ् उप० । हुमित्यव्यक्तस्य
 प्रतिषेधसूचकशब्दस्योच्चारणे । “भौनव्रतं महाकष्टं हुङ्कारेणापि
 नश्यति” इति पुराणम् ।
 हुड राशीकरणे सक० मज्जने संघाते च अक० तुदा० कुटा० पर०
 सेट् । हुडति अहुडीत् जुहोड ।
 हुड राशीकरणे भ्वादि० आत्म० सक० सेट् इदित् । हुण्डते अहु-
 ण्डिट । [अहोडिट ।
 हुड गतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । होडति ।
 हुड पु० हुड-क । मेघे, चौरनिवारणार्थं भूमौ निखाते लौहकी-
 लके च ।
 हुत त्रि० हु-क्त । देवोद्देशेन सन्त्रहाराऽग्नौ प्रक्षिप्ते घृतादौ । भावे
 क्त । होमे न० । [चित्रकवृक्षे च ।
 हुतभुज् पु० हुतं मन्त्रेण प्रक्षिप्तं घृतादि शुद्धं भुज-क्विप् । अग्नौ,
 हुतवह पु० हुतं घृतादिकं वहति प्रापयति देवान् प्रीत्यर्थम् । वह-
 अच् । अग्नौ, चित्रकवृक्षे च ।
 हुताश पु० हुतमश्नाति अश-अण् । वह्नौ, चित्रकवृक्षे च । स्यु ।
 हुताशनोऽप्यत्र । स च कर्मविशेषविहितवह्नौ च ।
 हुति स्त्री० हु-क्तिन् । होमे । [हुङ्कृत्य तुङ्कृत्य” इति स्मृतिः ।
 हुम् अव्य० हु-हुमि । स्मरणे, प्रश्ने, अनुज्ञायां च । निवारणे, “गुरुं
 हुच्छे कौटिल्ये भ्वादि० पर० सक० सेट् । हुच्छति अहुच्छत् ।
 ह्रस्वपाठवशात् हुच्छतीत्येवेत्यन्ये । [अहोलीत् ।
 हुल हतौ संवरणे च भ्वादि० पर० सक० सेट् ज्वला० । होलति
 हुलहुली स्त्री० हुल-क आशीर्वाद्ये द्वित्वं ङीप् । स्त्रीणां मङ्गल-
 ध्वनिभेदे (उलुडलु) ।
 हुहु(ह) हे-हु नि० । गन्धर्वभेदे । ऋषो० हृहरित्यप्यत्र ।
 हुङ्कार पु० हुम् + कृ-घञ् । अवज्ञाहेतुके शब्दभेदे “हुङ्कारेणैव तं
 भस्म सा चकाराम्बिका ततः” इति चण्डी । [अहुडिट ।
 हुड गतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हुडते
 हुत त्रि० हे-क्त सम्प्रसारणम् । आहूते कृताह्वाने ।

हृति स्त्री० हे-क्तिन् सम्प्रसारणम् । आह्वाने ।
हृत् पु० हे-नक् सम्प्रसारणं च । भ्लेच्छजातिभेदे, तद्वासस्थानदे-
शभेदे च “हृत्तवङ्गखसेप्वेव नान्यदेशे कदाचन” इति ज्योति-
षम् । तत्र प्रचलिते स्वर्णमुद्राभेदे इत्यन्ये ।

हृत् अव्य० हु-हृम् । प्रभे, वितर्के, सम्मतौ, क्रोधे, भये, निन्दा-
याम्, अवज्ञायाञ्च ।

हृच्छन् न० हृच्छ-ल्युट् । कौटिल्ये ।

हृ हरणे भ्वादि० उभ० द्विक० अनिट् । हरति ते अहर्षीत् अहत् ।

हृ चलात्कारहरणे जु० पर सक० अनिट् वैदिकः । जहर्त्ति अहर्षीत् ।

हृच्छय पु० हृदि शेते शी-अच् । कामदेवे । हृदयशायिनि त्रि० ।

हृच्छूल न० इत० । शूलरोगभेदे । [चीरवती] इति भट्टिः ।

हृषी कण्डवा० आत्म० अक० सेट् । हणीयते अहणीयत् “हणीयते

हृणीया स्त्री० हणीय-अ । निन्दायाम् ।

हृत्कम्प पु० इत० । भयादिहेतुके हृदयकम्पे ।

हृत् त्रि० ह-क्त । अपहृते, स्थानान्तरं गमिते च ।

हृत् त्रि० ह-क्लिप् तुक् च । हरिणि । प्रु० तस्य दः, हृदयस्य
हृदादेशो वा । हृदये, मानसे च न० ।

हृदय न० हृ + कथन् हुक् च । मनसि, वक्षसि च । हृत् एति
इण् अच् । परब्रह्मणि “हृद्यं तस्माद्धृदयम्” इति श्रुतिः ।

हृदयग्रन्थि पु० हृदयस्य ग्रन्थिः । अविद्यासम्बन्धरूपे संसारबन्धे
“भिद्यते हृदयग्रन्थिः” इति भागवतम् ।

हृदयङ्गम न० हृदयं गच्छति गम-ल मुम् च । युक्तियुक्ते वाक्ये ।
मनोहरे त्रि० “हृदयङ्गमसूक्तिस्त्वम्” इति भट्टिः ।

हृदयस्थान न० हृदयस्य मनसः स्थानं हृदयरूपं वा स्थानम् ।
वक्षःस्थले । [तत्रैव ।

हृदयिक त्रि० हृदयं प्रशस्तमनोऽस्त्यस्य ठम् । प्रशस्तचित्ते । इनि
हृदयेषा पु० इत० । भर्त्तरि । [रोमसंघे ।

हृदावर्त्त पु० हृदिस्थ आवर्त्तः । अश्वस्य हृदयस्थे आवर्त्ताकारे
हृदिका स्त्री० द्रोणश्यालकस्य कृपाचार्यस्य मातरि ।

हृदिकासुत पु० इत० । द्रोणश्यालके कृपाचार्ये ।

हृदिस्पृश त्रि० हृदि हृदये स्पृश्यतेऽसौ कर्मणि किन् अलुक् स० ।
हृद्ये मनोज्ञे । कर्त्तरि किन् । मर्मस्पृशि, दुःखदे च ।

हृद्रोत्त पु० पर्वतभेदे ।

हृद्य न० हृदि स्पृश्यते मनोज्ञत्वात् हृद् + यत् । गुडत्वचि (दार-
चिनि) । मनोज्ञे त्रि० । वृद्धिनामौपधौ स्त्री० ।

हृद्यगन्ध न० हृद्यो गन्धोऽस्य । क्षुद्रजीरके । विलववृत्ते पु० ।
जात्रायां स्त्री० । इत् समा० । हृद्यगन्धीत्यपि । क्षुद्रजीरके न० ।

हृद्रोग पु० इत० । हृदयस्य रोगभेदे, कामे च ।

हृद्रोगवैरिन् पु० इत० । अर्जुनवृत्ते ।

हृद्वण्टक पु० इत० । हृदयस्य विभाजके, जठरे ।

हृत्लास पु० हृदयस्य लासो यत्र हृदादेशः । हिकारोने तेन हि
हृदयस्य स्फूर्तिरिव भवति ।

हृत्लेख पु० हृदयं लिखति स्पृशति लिख-अ हृदादेशः । ज्ञाने, तर्के,
तन्त्रोक्ते मन्त्रभेदे च । औत्सुक्ये स्त्री० ।

हृत् चित्तोत्साहे भ्वादि० पर० अक० सेट् । हर्षति अहर्षीत् ।

हृत् हर्षे चित्तोत्साहे, दिवा० पर० अक० सेट् । हृष्यति अहृषत्
अहर्षीत् ।

हृत् मिथ्याकरणे भ्वादि० पर० सक० सेट् क्त्वावेट् । हर्षति अहर्षीत् ।

हृषित त्रि० हृत्-क्त्वा इट् । प्रीते, विस्मिते, प्रहृते, प्रणते, वर्मिते,
जातरोमान्धे च ।

हृषीक न० हृत्-ईकक् । विषयग्राहके चक्षुरादौ इन्द्रिये ।

हृषीकेश पु० इत० । विष्णौ “अन्तर्यामिब्राह्मणे तस्य सर्वनिय-
न्तृत्वोक्तेः सर्वेन्द्रियप्रवर्त्तकत्वादीशत्वम् । [हृते च ।

हृष्ट त्रि० हृत्-क्त्वा इट् । प्रीते, जातेहर्षे, जातरोमान्धे, विस्मिते, प्रति-
हृष्टमानस त्रि० हृष्टं प्रीतं मानसमस्य । हृष्टचित्ते ।

हृष्टरोमन् त्रि० हृष्टमिव जाताङ्कुरं रोम यस्य । जातरोमाञ्च,
पुलकिते ।

हृष्टि स्त्री० हृत्-क्तिन् । आनन्दे, हर्षे, ज्ञाने च ।

हे अव्य० हा-हे । सम्बोधने, आह्वाने, असूयादौ च ।

हेठ विघाते भ्वादि० पर० सक० सेट् । हेठति अहेठीत् ।

हेठ भूती उत्पत्तौ च अक० पवित्रीकरणे सक० तुदा० पर० सेट् ।
हेठति अहेठीत् । [अहेठिष्ट ।

हेठ बाधने भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हेठते

हेठ पु० हेठ-घञ् । बाधायाम्, विघाते च । [अहेठिष्ट ।

हेड अनादरे भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हेडते

हेड वेष्टने भ्वादि० पर० सक० घटा० । हेडति अहेडीत् ।

हेति स्त्री० हन्-करणे क्तिन् नि० । अस्त्रे, अग्निशिखायां, सूर्य-
किरणे, तेजोमात्रे, साधने च ।

हेतु पु० हि-तुम् । कारणे, अनुमितिसाधने व्याप्ये फले च ।

हेतुता स्त्री० हेतोर्भावः तल् । हेतुत्वे, कार्यान्वयवहितपूर्ववृत्ते
नियतकार्याधिकरणवृत्तित्वरूपे कारणत्वे, सङ्गतिविशेषे च
“हेतुतावसरस्तथा” इति प्राञ्चः ।

हेतुमत् त्रि० हेतुरस्त्यस्य मतुप् । कार्ये । क्षिप्रां ङीप् ।

हेत्वाभास पु० हेतुरिव आभासते आ + भास-अच् हेतोर्वा आभासः

आ + भास-घञ् । दुष्टे हेतौ, हेतुदोषे च । स च दोषः पञ्च-
विधः-व्यभिचारः, विरुद्धता, असिद्धिः, सप्रतिपक्षता, बाधश्च ।
तादृशदोषेषु ससु अनुमितिनोदिति एतच्चक्षुणोदाहरणादिकं
वाचस्पत्ये । [वर्णाश्वे, बुधे च पु० ।

हेम न० हि + मन् । स्वर्णे, धुस्तूरे, माषकपरिमाणे च । कृष्ण-

हेमकन्दल पु० हेमवर्णं कन्दं लाति ला + क् । प्रवाले ।

हेमकान्ति स्त्री० हेम्न इव कान्तिरस्याः । दारुहरिद्रायाम् । स्वर्ण-
तुल्यद्युतियुक्ते त्रि० । इत० । स्वर्णस्य दीप्तौ स्त्री० ।

हेमकार पु० हेम तन्मयं भूषणं करोति कृ-अण् । स्वर्णकारि । वर्ण-
सङ्करभेदे (सेकरा) ।

हेमकिञ्जल्क न० हेमेव पीतं किञ्जल्कं यस्य । नागकेशरे ।
 हेमकूट पु० हेममयः कूटो यस्य । किंपुरुषवर्षस्ये पर्वतभेदे ।
 हेमकेतकी स्त्री० हेमवर्णा केतकी । स्वर्णकेतव्याम् ।
 हेमक्षीरी स्त्री० हेम इव पीतं क्षीरं यस्याः । स्वर्णक्षीर्याम् ।
 हेमगन्धिनी । स्त्री० हेम्नः नागकेशरस्येव गन्धोऽस्त्यस्याः इति
 ङीप् । रेणुकाख्ये गन्धद्रव्ये ।

हेमगौर पु० हेमेव गौरः पीतः । अशोकवृक्षे । स्वर्णतुल्यपीते त्रि० ।
 हेमतार न० हेमं तारयति ङकृष्टं करोति तृ + णिच्-अण् । तुल्ये ।
 हेमदुग्धक पु० हेमवर्णं दुग्धं निर्यासोऽस्त्य कप् । उडुम्बरे । स्वर्ण-
 क्षीर्या स्त्री० वा ङीप् अत इत्वम् ।

हेमदुग्धिन् पु० हेमवर्णं दुग्धं निर्यासोऽस्त्यस्य इति । उडुम्बरे ।
 हेमन् न० हि-मनिन् । स्वर्ण-धातौ, धुस्तरे, नागकेशरे, हिमे च ।
 हेमन्त पु० न० । हि-क्ष सुट् च । अग्रहायणपौषमासामके ऋतौ ।
 हेमन्तनाथ पु० हेमन्ते नाथ्यते याच्यते नाथ-कर्मणि घञ् ।
 कपिथे । [स्वार्थे-कन् । तत्र, लोभे च ।

हेमपुष्प न० हेमवर्णं पुष्पमस्य । अशोकवृक्षे । चम्पकवृक्षे पु० ।
 हेमपुष्पी स्त्री० हेमवर्णं पुष्पमस्याः ङीप् । मल्लिधायाम्, स्वर्ण-
 जीवन्त्याम्, इन्द्रवारुण्याम्, सुपत्याम्, कण्टकार्याञ्च । संज्ञायां
 कन् ह्रस्वः । स्वर्णयूथिकायाम् स्त्री० ।

हेमफला स्त्री० हेमवर्णं फलमस्याः । स्वर्णकदल्याम् (चांपाकला) ।
 हेममालिन् पु० हेमेव किरणानां मालास्त्यस्य इति । सूर्ये ।
 हेमयूथिका स्त्री० हेमवर्णा यूथिका । स्वर्णयूथिकायाम् ।
 हेमरागिणी स्त्री० हेम्न इव रागोऽस्त्यस्या इति ङीप् । हरिद्रायाम् ।
 हेमलता स्त्री० हेमवर्णा लता । स्वर्णजीवन्त्याम् ।

हेमशिखा स्त्री० हेमवर्णा शिखा यस्याः । स्वर्णक्षीर्याम् ।
 हेमसार न० हेम सारयति निर्मलीकरोति स-अण् । तुल्ये ।
 हेमहस्तिरथ पु० हेमनिर्मितहस्तिपुक्तो रथः । तुलापुरुषादिपो-
 ङ्गमहादानमध्ये दानार्थं कल्पिते स्वर्णमयहस्तिपुक्ते रथे,
 तद्दाने च ।

हेमाङ्ग पु० हेमेव पीतमङ्गं यस्य । गरुडे, सिंह, सुमेरी, ब्रह्मणि,
 चम्पकवृक्षे, विष्णौ च । स्वर्णवर्णाङ्गयुक्ते त्रि० । हेमतुल्येऽङ्गे न० ।
 हेमाद्रि पु० हेममयोऽद्रिः । सुमेरी पर्वते । [मर्दनयोग्ये त्रि० ।
 हेमाद्रिजरण पु० हेमाद्रौ जीर्यति जृ-ल्यु । स्वर्णक्षीर्याम् । हेम-
 हेय त्रि० हा-यत् । व्याप्ये ।

हेर न० हि-रन् । हरिद्रायाम्, सुकृष्टभेदे च ।
 हेरम्ब पु० हे शिवे रम्बति रवि-अच् अलुक् समा० । गणेशे ।
 हेरम्बजननी स्त्री० इत० । दुर्गायाम् । [चिकायाम् ।
 हेलञ्चा स्त्री० हिल-घञ् हेलं चिनोति चि-ङ टाप् घृ० । हिलमो-
 हेलन न० हिल-लुट् । अवज्ञायाम् ।

हेला स्त्री० हेड-अनादरे भावे अ ङस्य लः । स्त्रीणां शृङ्गारभावजे
 “प्रीदेच्छा याऽतिरुढानां नारीणां सुरतोत्सवे । शृङ्गारशास्त्रत-
 र्वज्ञैः हेलं सा परिकीर्तिता” इत्युक्तेष्टाविशेषे ।
 हेलि पु० हिल-इन् । सूर्ये, अर्कवृक्षे च । णिनि । हेलीत्यप्यत्र ।

हेप अश्वशब्दे भ्वादि० आत्म० अक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हेपते
 अहेषिष्ट ।

हेपा स्त्री० हेप-अ । घोटकानां शब्दे ।
 हेहै अव्य० हे च है च द्व० । सम्बोधने ।
 है अव्य० हा-कै । सम्बोधने, आह्वाने च ।

हेतुक त्रि० हेतौ प्रसृतः ङण् । हेतुवादरते, सद्युक्तिकवाक्यवादिनि
 “त्रैविद्यो हेतुकस्तर्कं निरुक्तो धर्मपाठकः” इति स्मृतिः ।

हैम त्रि० हिमे भवं अण् । हिमजातमात्रे । भूनिम्बे पु० । हेम्नो
 विकारः अण् टिलोपः । स्वर्णविकारे स्वर्णमयपदार्थे ।

हैमन्त पु० हेमन्त एव हेमन्ते भवो वा अण् तलोपः । हेमन्ते
 काले । तत्र जाते त्रि० ।

हैमवत न० हिमवतोऽदूरभवो देशः तस्येदं वा अण् । भारतवर्ष-
 भेदे । हिमालयसम्बन्धिनि त्रि० । विषभेदे पु० । तस्यापत्यं
 तत्र भवो वा अण् । पार्वत्यां, हरीतक्यां, स्वर्णक्षीर्याम्, श्वेत-
 वचायाञ्च स्त्री० ङीप् । [कायाम् ।

हैमा(मी) स्त्री० हैमं तद्वर्णोऽस्त्यस्य अण् वा ङीप् स्वर्णयूथि-
 हैयङ्गवीन न० ह्योगोदोहास्त्रवम् ह्यस् + गो + ख नि० । नवनीते,
 पूर्वदिनदुग्धोद्भवे सद्योजाते घृते च ।

हैहय पु० देशविशेषे । तेषां राजा अण् । हैहयेश्वरे कार्तवीर्ये ।
 हो अव्य० हे-ओ नि० । सम्बोधने । [होडते अहोडिष्ट ।
 होड गतौ अनादरे च भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः ।
 होड पु० होड-अच् । हुड-अच् वा । समुद्रगामिनौकामेदे (हडि),
 चौरचिह्ने च ।

होत् पु० ह + वृच् । ऋग्वेदाभिज्ञे । होमकर्त्तरि त्रि० । स्त्रियां
 ङीप् “या हविर्यां च होत्री” इति शकुन्तला ।

होत्र न० ह-भून् । होमे, हविषि, घृतादौ च । स्तुतौ स्त्री० टाप् ।
 होत्रिन् पु० होत्रं होमोऽस्त्यस्य इति । होमकर्त्तरि ।
 होत्रीय न० होत्राय हितं होतुरिदं वा छ । हविर्गृहे । होत्सम्ब-
 न्धिनि त्रि० ।

होम पु० हु-मन् । देवतोद्देशेन वह्नी घृतादिस्थापारूपे हवने नित्यं
 गृहस्थकर्त्तव्येषु पञ्चपु यज्ञेषु मध्ये देवयज्ञे, आर्द्धीयविप्रपाणौ
 आर्द्धीयाग्रभागस्य मन्त्रेण दाने च ।

होमकुण्ड न० होमार्थं कुण्डम् । होमार्थं कुण्डे ।
 होमधान्य न० होमोपयुक्तं धान्यम् । तिले, यवे च ।
 होमधूम पु० होमजः धूमः । होमार्थाग्निजाते धूमे ।
 होमभस्मन् न० होमजं भस्म । हुतद्रव्यजाते भस्मनि ।
 होमिन् पु० होमोऽस्त्यस्य इति । होमकर्त्तरि ।
 होम्य त्रि० होमाय हितं यत् । होमोपयुक्ते घृतादौ ।
 होरा स्त्री० हु-रन् । ज्योतिषोक्ते लग्ने, राश्यर्द्धभागे, होराज्ञापक-
 शास्त्रभेदे, रेखायाञ्च ।

होलका स्त्री० हु-विच् लकति लक-अच् कर्म० । “अर्द्धपक्षे शमीधान्यै-
 स्तृणभ्रष्टैश्च होलका” इत्युक्ते वृणादिना अर्द्धपक्षे शमीधान्यै-

होलाका स्त्री० हु-विच् लक-घञ् । वसन्तोत्सवभेदे, “होलाका कर्त्तव्येति, कल्पश्रुतिः” इति दायभागः ।

हौ अव्य० हे + हौ नि० । सम्बोधने, आह्वाने च ।

हौड अनादरे गतौ च भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः ।
हौडते अहौडिष्ट ।

हु चौर्ये अदा० आत्म० सक० अनिट् । हुते अहोष्ट ।

हल चलने भ्वादि० पर० अक० सेट् घटा० । हलति अह्वालीत् ।

प्रहलयति अनुपसर्गस्य वा ह्रस्वः ।

ह्यस् अव्य० गतेऽहनि नि० । गतदिवसे ।

ह्यस्तन त्रि० ह्यस् + भवार्थे व्युत्पुट् च । गतदिवसभवे । त्यप् ।

ह्यस्त्योऽप्यत्र त्रि० । [हरति अहर्गात् ।

हृग संवरणे भ्वादि० पर० सक० सेट् घटा० सिचि न वृद्धिः ।

हृद पु० हाद-अच् नि० । अगाधजलाशये ।

हृदिनी स्त्री० हृदोऽस्त्यस्याम् इनि । नद्याम् ।

हृप भाषणे चुरा० उभ० सक० सेट् । हापयति ते अजिहपत् त ।

हृत् रवे भ्वादि० पर० सक० सेट् । हृसति अहसीत् अह्वासीत् ।

हृत्तिष्ठ त्रि० अतिशयेन ह्रस्वः इष्टन् हृसादेशः । अतिह्रस्वे ।

हृत्तिमन् पु० ह्रस्वस्य भावः इमनिच् हृसादेशः । ह्रस्वतायाम् ।

हृत्तीयस् त्रि० अतिशयेन ह्रस्वः इयसु हृसादेशः । अतिह्रस्वे ।

ह्रियां ङीप् । [मात्राकालोच्चार्य्ये लघुवर्णे पु० ।

ह्रस्व न० ह्रस्-वच् । परिमाणभेदे । तद्वति, खर्वे च त्रि० । एक-

ह्रस्वकुश पु० कर्म० । श्वेतकुशे । ह्रस्वदर्भादयोऽप्यत्र ।

ह्रस्वगर्भ पु० ह्रस्वो गर्भो यस्य । कुशे ।

ह्रस्वगवेधुका स्त्री० कर्म० । नागवलायाम् ।

ह्रस्वजम्बू स्त्री० कर्म० । जुद्धजम्बूवृक्षे ।

ह्रस्वदा स्त्री० ह्रस्वैरपि दीयते वृद्धते द्वे-क । शल्लक्याम् ।

ह्रस्वपत्रक पु० ह्रस्वं पत्रमस्य कप् । नगजमधूके (मौल) । अश्व-

स्थ्याम् स्त्री० टाप् अत इत्त्वम् ।

ह्रस्वफला स्त्री० ह्रस्वं फलमस्याः । भूमिजम्बूवृक्षे ।

ह्रस्वमूल पु० ह्रस्वं मूलमस्य । रक्तेचौ ।

ह्रस्वाग्नि पु० ह्रस्वः अग्निरस्मात् ५त० । अर्कवृक्षे ।

ह्रस्वाङ्ग पु० ह्रस्वमङ्गमस्मात् ५त० । जीवकौषधे । द्रव० । वामने,

खर्वे त्रि० । कर्म० । ह्रस्वे अङ्गे न० ।

हाद र्वने भ्वादि० आत्म० अक० सेट् । हादते अहौडिष्ट ।

हाद पु० हाद-घञ् । शब्दे । अच् । हिरण्यकशिपुपुत्रभेदे पु० ।

शब्दकारके त्रि० ।

हादिनी स्त्री० हाद + णिनि-ङीप् । विद्युति, वज्रे, नद्याम्, शल्लक्याम् ।
हादविशिष्टे त्रि० ।

हास पु० हस-घञ् । शब्दे, अपचये च । [यिष्ट ।

हिणी लज्जायां, कण्ड्वा० आत्म० अक० सेट् । हिणीयते अहिणी-
हिणीया स्त्री० हिणी-यक्-अ । लज्जायाम् ।

ही लज्जायां जु० पर० अक० अनिट् । जिहेति अहैपीत् ।

ही स्त्री० ही-क्लिप् । लज्जायाम् ।

हीच्छ लज्जायां भ्वादि० पर० अक० सेट् । हीच्छति अहीच्छीत् ।

हीजित त्रि० ३त० । लज्जाशौले ।

ही(त)ण त्रि० ही-क्त वा तस्य नः । लज्जिते ।

हीवेर(ल) न० हिये लज्जायै वेरमङ्गस्य जुद्धत्वात् पृ० वा रस्य
लः । (वाला) चुपभेदे । [अहोडिष्ट ।

हूड गतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । होडते
हूड गतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हूडति
अहूडिष्ट । [अहेपिष्ट ।

हृप गतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हृपते
हृप सर्पणे भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हृपते
अहेपिष्ट । [अहेपिष्ट ।

हृष सर्पणे भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हृषते
हृषा स्त्री० हृष-अ । अधशब्दभेदे ।

हौड गतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हौडते
अहौपिष्ट । [हरति अहर्गात् ।

हृग संवरणे भ्वादि० पर० सक० सेट् घटा० सिचि न वृद्धिः ।

हृप भाषणे चुरा० उभ० द्विक० सेट् । हापयति ते अजिहपत् त ।

हृत् रवे भ्वादि० पर० अक० सेट् । हृसति अहसीत् अह्वासीत् ।

हाद शब्दे भ्वादि० आत्म० अक० मोदने सक० सेट् निष्ठायाम-
निट् । हादते अहौडिष्ट ।

हाद पु० हृद + घञ् । आह्लादे, आनन्दे, सन्तोषे च ।

हादिनी स्त्री० हाद-णिनि-ङीप् । विद्युति, वज्रे, ईश्वरशक्तिभेदे च ।
हादविशिष्टे त्रि० ।

हल चलने भ्वादि० पर० अक० सेट् घटा० । हलति अह्वालीत् ।

प्रहलयति अनुपसर्गस्य वा ह्रस्वः हलयति हललयति ।

हान ह्ये-र्युट् । आह्वाने ।

हृ कुटिलीकरणे भ्वादि० पर० सक० अनिट् । हरति अहर्पात् ।

ह्यै स्पर्द्धायां शब्दे च अक० आह्वानार्थे सक० भ्वादि० उभ० यजा०
अनिट् । ह्यायति अह्वत्-अह्वत अह्वास्त ।

ये शब्दाश्चुधिरामपुरमलप्रज्ञातरीवैभवात् तानुद्दिश्य नमस्क्रियैव सततं तेभ्यो न चैषा क्रिया ।

ये शास्त्रेऽकृतचुद्धयो निजधिया व्युत्पित्सवो मानवा नानाकोपनिरीक्षणे श्रमभियस्तेभ्यो ममैषा क्रिया ॥

शब्दरत्नमयः कोपो मोपदोपमयोद्भिन्नतः । नानार्थोऽव्ययरूपाद्यो बहुधातुर्जयत्ययम् ॥

पदानुशासने रतं मुनित्रयं हृदानतम् । असुप्य भूमिमण्डले करोतु सुप्रचारणम् ॥

इति श्रीतारानाथतर्कवाचस्पतिभट्टाचार्य्यसङ्कलितः शब्दस्तोममहानिधिः समाप्तः ।